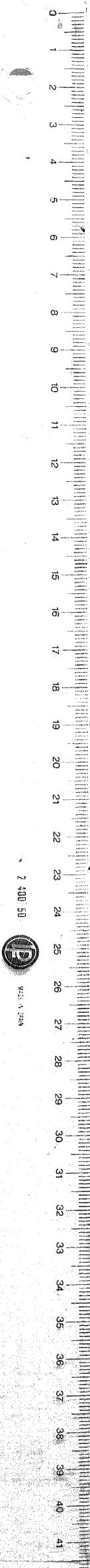
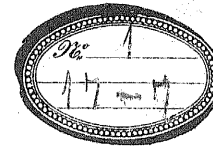

BRONNEN
A
12
7

3-a-1-2

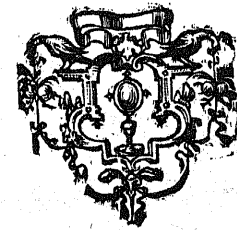

2 400 50
P
MADE IN GERMANY

2

Del Colegio de la Comp.^a de S.^a de Granada. Apoyado del P.^o M.^o de Espana
R. 3878

IOANNIS BAPTISTAE
VILLALPANDI
CORDVBENSIS
E SOCIETATE
I E S V
TOMI SECVNDI
EXPLANATIONVM
EZECHELIS
PROPHETAE
PARS PRIMA
IN TREDECIM CAPITA
SVBSEQUENTIA

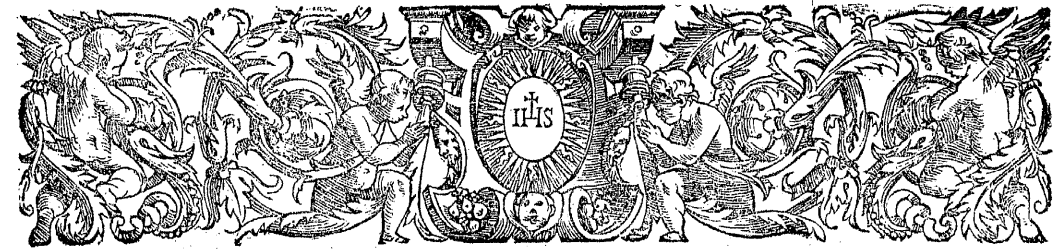

Ex quibus hoc primo primae huius editionis volumine vigesimum
septimum & vigesimum octauum dumtaxat euulgatur.
cuius rei ratio in praefatione reddetur.

✱

PRAE-

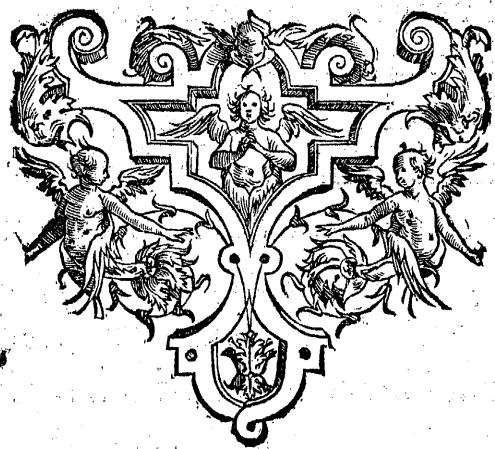

P R A E F A T I O

MIRABITVR fortasse quispiam , siue quòd alter hic explanationum Tomus in duas iterum sit partes distributus, siue quòd prior pars inchoata necdum absoluta proferatur in lucem , siue quòd haec priora secundi Tomi capita duo huic primo adglutinentur . Has ego tres admirationis causas breui mihi oratione censeo profligandas. Nam bifariam fuit secundus hic Tomus propterea diuidendus , quòd rerum ita diuersitas postularet . Etenim immaturus Patris Hieronymi Pradi obitus non modo ipsius vitae, sed etiam communis huius inter nos operis , non ex ea quidem parte, de qua inter nos ante conuenerat, sed ex ea, vnde Deo visum est, fila praecidit : quippe qui simul cum ea, quam ipse mihi sumpseram, non exiguam mihi partem socij reliquerit persequendam. Quapropter cum alterum Tomum necessario fecerim ampliozem, in duas eum distinxì partes: quarum prior ad socium, posterior, vt inibi quoque dicitur, ad me proprie pertinebat. Cur est igitur prior haec secundi Tomi pars mutila ? Equidem eo consilio coeperam, post Pradi mortem, in alia deinceps Prophetæ capita scribere, eaque simul praelo subijcere (quod alibi me indicare memini) vt ad ea , in quibus de templo agitur, continuata opera peruenirem . Verum & valetudine impeditus identidem,

dem, & amicorum consilio, precibus, ac pene quotidiano conuitio, eorum capitum explicationem interrompere coactus, quam vel alij melius (si forte mihi non licuerit) persequantur; in tertium Tomum, & in alteram secundi partem, meam omnem operam ac studium contuli. Quae quidem singulari Dei beneficio, iam sunt prope omnia typis excusa. Iam vero cum essent mihi haec eadem, ut fit, in volumina digerenda, nullum hoc reperi locum his duobus capitibus aptiorem. quod ut eo libentius agerem, & argumenti similitudo, & primi huius Tomi breuitas persuasit. Huc postremo accedit, quod si quando Deo bene iuuante, reliquorum undecim huius partis capitum explicationem fas erit absolueret; facili quoque negotio, suo illa loco licebit annexere. Haec habui, quibus admirationi lectoris occurrerem: quem ad extremum illud admonendum censeo, his ipsis duobus capitibus, ne quid in eis desideraretur, suos quoque, ut ceteris, indices accessisse.

EXPLA-

EXPLANATIONES IOANNIS BAPTISTAE

Villalpandi Cordubensis è Societate

I E S V

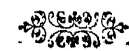
IN RELIQUA DVO ET VIGINTI

CAPITULA.

EZECHIELIS PROPHETAE

CAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM.

ARGVMENTVM.

Sub nauis onerariae allegoria superbiam, diuitias, atque iactantiam Tyri commemorans, eiusdem ruinam naufragio non abfimilem praedicat Vates.

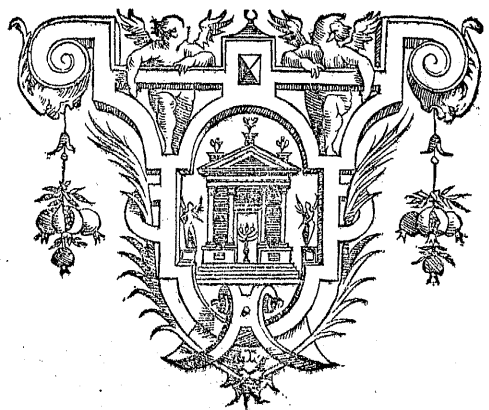
I.	H factum est verbum Domini ad me, dicens:	A nauas ad ministerium variae supelletilis tuae: omnes naues maris, & nauae earum fuerunt in populo negotiationis tuae.	
II.	Tu ergo fili hominis assume super Tyrum lamentum:	Persae, & Lydij, & Libyes erant in exercitu tuo viri bellatores tui: clypeum, & galeam suspenderunt in te pro ornatu tuo.	X.
III.	Et dices Tyro, quae habitat in introitu maris, negotiationum populorum ad insulas multas: haec dicit Dominus Deus: O Tyre, tu dixisti: perfecti decoris ego sum,	Filij Aradij cum exercitu tuo erant super muros tuos in circuitu: sed & Pigmaei, qui erant in turribus tuis, pharetras suas suspenderunt in muris tuis per egyptum: ipsi compleuerunt pulcritudinem tuam.	XI.
III.	Et in corde maris sita. Finitimi tui, qui te aedificauerunt, impleuerunt decorem tuum:	Carthaginenses negotiatores tui, a multitudi-
ne cunctarum diuitiarum, argento, ferro, stanno, plumboque repleuerunt mundinas tuas.	XII.
V.	Abietibus de Sanir exstruxerunt te cum omnibus tabulatis maris: cedrum de Libano tulerunt, ut facerent tibi malum.	Graecia, Thubal, & Mosoch, ipsi institores tui: mancipia, & vasa aerea aduexerunt populo tuo.	XIII.
VI.	Quercus de Basan dolauerunt in remos tuos: & transtra tua fecerunt tibi ex ebore Indico, & praetoriola de insulis Italiae.	De domo Thogorma equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum.	XIII.
VII.	Byssus varia de Aegypto texta est tibi in velum, ut poneretur in malo: hyacinthus, & purpura de insulis Elisa facta sunt operimentum tuum.	Filij Dedan negotiatores tui: insulae multae negotiatio manus tuae: dentes eburneos, & eburninos commutauerunt in pretio tuo.	XV.
VIII.	Habitatores Sidonis, & Aradij fuerunt remiges tui: sapientes tui, Tyre, facti sunt gubernatores tui.	Syrus negotiator tuus propter multitudinem operum tuorum, gemmas, & purpuram, & scutulata, & byssum, & sericum, & chodchod proposuerunt in mercatu tuo.	XVI.
IX.	Senes Giblij, & prudentes eius habuerunt		

A Iuda

XVII. Iuda, & terra Israel ipsi infitores tui in frumento primo, balsamum, & mel, & oleum, & resnam proposuerunt in mundis tuis.
XVIII. Damascenus negotiator tuus in multitudine operum tuorum; in multitudine diuersarum opum, in vino pingui, in lanis coloris optimi.
XIX. Dan, & Graecia, & Mosel in mundis tuis proposuerunt ferrum sabrefactum: stasce, & calamus in negotiatione tua.
XX. Dedan infitores tui in tapetibus ad sedendum.
XXI. Arabia, & vniuersi principes Cedar, ipsi negotiatores manus tuae: cum agnis, & arietibus, & haedis venerunt ad te negotiatores tui.
XXII. Venditores Saba, & Reema, ipsi negotiatores tui: cum vniuersis primis aromatibus, & lapide pretioso, & auro, quod proposuerunt in mercatu tuo.
XXIII. Haran, & Chene, & Eden negotiatores tui: Saba, Assur, & Chelmad venditores tui.
XXIV. Ipsi negotiatores tui multifariam inuolucris hyacinthi, & polymitorum, gazarumque pretiosarum, quae obuolutae, & astrictae erant funibus: cedros quoque habebant in negotiationibus tuis.
XXV. Naues maris, principes tui in negotiatione tua: & repleta es, & glorificata nimis in corde maris.
XXVI. In aquis multis adduxerunt te remiges tui: ventus auster contriuit te in corde maris.
XXVII. Diuitiae tuae, & thesauri tui, & multiplex instrumentum tuum, nautae tui, & gubernatores

tui, qui tenebant supellectilem tuam; & populo tuo praerant: viri quoque bellatores tui, qui erant in te cum vniuersa multitudine tua, quae est in medio tui, cadent in corde maris in die ruinae tuae.
A sonitu clamoris gubernatorum tuorum conturbabuntur classes.
Et descendent de nauibus suis omnes, qui tenebant remum: nautae, & vniuersi gubernatores maris in terra stabunt:
Et eiulabunt super te voce magna, & clamabunt amare: & superiacient puluerem capitibus suis, & cinere conspergentur.
Et radent super te caluitium, & accingentur cilicijs: & plorabunt te in amaritudine animae ploratu amarissimo.
Et assument super te carmen lugubre, & plangent te: Quae est ut Tyrus, quae obmutuit in medio maris?
Quae in exitu negotiationum tuarum de mari implesti populos multos: in multitudine diuitiarum tuarum, & populorum tuorum ditasti reges terrae.
Nunc contrita es a mari, in profundis aquarum opes tuae, & omnis multitudo tua, quae erat in medio tui, ceciderunt.
Vniuersi habitatores insularum obstupuerunt super te: & Reges earum omnes tempestate percussi mutauerunt vultus.
Negotiatores populorum sibilauerunt super te: ad nihilum deducta es, & non eris vsque in perpetuum.

XXVIII.
XXIX.
XXX.
XXXI.
XXXII.
XXXIII.
XXXIV.
XXXV.
XXXVI.

EXPLANATIO EIVSDEM CAPITIS VIGESIMISEPTIMI.

I. Nomen Dei ineffabile. T factum est verbum Domini ad me dicens. Hebraice ויהי ויהי, à verbo יהי haiah, quod verbum substantiuum est, & significat esse, fieri, vel factum esse; ex quo nomen illud ineffabile Dei יהוה Adonai diuinam essentiam significans, deducitur. illam inquam, essentiam essentiam, quae ab aeterno sine principio fuit, semper sine mutationis, aut temporis fluxu est, & in aeternum absque senio, defectu, aut fine erit, à qua omnia, quae fuerunt, sunt, erunt, esse per creationem accepere, quo conseruante retinent, cuiusque liberrima dispositione iubente persistunt, aut permittente abolentur, siue in alia conuertuntur. Estque frequens huius nominis cum verbo, à quo deducitur, vsus apud Prophetas, sicut in praesenti, possetque ita reddi: Fuit eius, qui est, verbum ad me: quasi dicat, cuius est esse, fecit esse verbum suum in me, vel super me, vt annunciarem illud: vel ad me, vt exsequer, quod mihi praecipiebatur. Qua quidem phrasi, & more loquendi, prophetae dignitatem, ac veritatem inuunt Prophetarum: cum sit verbum eius, cuius dicere, idem atque facere est, prout aperte satis ostendit Genesis historia illis verbis: Dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux. Hebraice ויהי אור ויהי אור, sit lux, & fuit lux. ex quo facile colligi potest, quàm sint eius credibilia testimonia, seruanda praecipita, speranda promissa, & timenda, quae comminatur, supplicia.
Et factum est. Coniunctio, Et, initio sermonis praeposita, non solum affirmatiua particula est, vt initio propheticarum loquutionis saepe solet; verum etiam coniunctionis retinet vim: quoniam eiusdem argumenti, ac praecedens, praesens caput est, eundemque Dominum inducit loquentem, qui loquebatur in fine praecedentis.
II. Tu ergo filii hominis. Hebraice ואתם בני אדם ben adam. Phrasis haec sacrae Scripturae frequens hominem significat, hominem, inquam, carni, & sanguini adiectum, haereditatem peccatoris Adami. Sic in Genesi: Descendit autem Dominus, vt videret ciuitatem, & turrim, quam aedificabant filij Adam, hoc est, peccatores. Postea verò vsus obtinuit, vt significaret homines infimae condicionis, plebeios, & abiectos, vt videre est in Psalmo: Quique terrigenae, & filij hominum: simul in vnum diues, & pauper. ex Hebraeo sic verti potest: Filij Adam, & filij viri, quam versionem sequutus est Hieronymus. & apud Isaiam reperitur similis phrasis: Et incuruauit se homo vilis adorans idola. Et humiliatus est vir, hoc est potens, & magnus se demisit coram idolis, ne ergo dimittas eis. Ex qua vocis acceptione intelliges eximiam Iesu Christi Domini nostri caritatem, qua tam assidue sibi assumit in Euangelio nomen hoc filij hominis, seu filij Adam: vt exploratum sit nobis; quòd semet ipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitata inuentus vt homo. Verum hoc loco hominem significat, quatenus, quod humanum est, exigitur ab eo, nempe commiserationis, amorisque sensus, dolor, & lacrymae. ideo subdit.

Assume super Tyrum lamentum. Assume Hebraice נשא, à verbo נשא nasa, cuius tam late patet significatio, vt vix multis verbis aliarum linguarum exhaustiri possit. primaria tamen eius significatio est, leuare, tollere: diciturque de singulis corporis membris, quò significantur eorum operationes, vt Genesi: Leuauit Iacob pedes suos, & abiit, Et iterum: Leuauit Iacob oculos suos, & vidit, &c. Verum, quòd magis ad propositum facit, significat hoc verbum, portare, leuare, seu tollere id, quòd graue, & onerosum est: nam in Genesi, vbi nos legimus: At illi portantes frumenta, Forsterus vertit: Et leuauerunt frumentum suum super Asinos. tale est & illud Leuitici: Si peccauerit anima, anima pro homine, hoc est homo uiuens, & audierit vocem iurantis. hoc est iudicis iuramento praecio interrogantis. testisque fuerit, quòd aut ipse viderit, aut conscius est; nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam. hoc est, reus erit violati iuris iurandi: Vel si iniquitatem pro poena accipias, senfus erit. portabit, hoc est, sustinebit admisi sceleris debitas à Deo poenas. In hac eadem significatione vsurpatur verbum ab Isaià de Christo Domino loquente: Infirmatates nostras ipse tulit, portauit, siue sustinuit. Quòd quidem iniquitatis onus tam graue, & durum est, vt vix ab impio Caino sustineri potuerit, atque adeo falsa quadam opinione deceptus putarit miser, ne à Deo quidem sustineri posse. Quare dixit: Maior est iniquitas mea, hoc est, quàm sustinere, vel parcere, subintellige, possit Deus, vt R. Abraham interpretatur; sed aptius, & manifestius Hieronymus, quàm vt veniam merear. Vnde R. Selomo cum admiratione interpretatur locum istum, quasi dicat Cain: Tu Domine, qui sustines superiora, & inferiora, & iniquitatem meam non poteris ferre. Vel verbum נשא nasa potest referri ad ipsum Cain, ita vt sensus sit: Maior est iniquitas mea, quàm vt sustinere, seu portare possim: cui consonat quòd subdit: Eijcis me à facie terrae, & à facie tua abscondar, &c. Quem locum mirifice interpretatur Hieronymus, sic scribens ad Damascum: Eijciòr à conspectu tuo, & conscientia sceleris tremebundus lucem ipsam ferre non sustinens, abscondar vt latitem: eritque, omnis qui inuenerit me, occidet me, dum ex tremore corporis, & furiae mentis agitarum cum me esse intelliget, qui mereatur interfici. Verum Deus nolens cum compendio mortis finire cruciatum, nec tradens poenae, qua se ipse damnarat, ait: Non sic: sed viues vsque ad septimam generationem, & conscientiae tuae igne torqueris: ita vt quicumque te occiderit, aut in septima generatione, aut septimo te liberet cruciatus: non quòd ipse, qui occiderit Cain, septem vltionibus subijciendus sit; sed quòd septem vindictas, quae in Cain tanto tempore cucurrerunt, soluat interfectòr, occidens eum, qui vitae fuerat derelictus ad poenam. Haec tenet Hieronymus. Hoc ergo eodem verbo alloquitur Dominus Prophetam nostrum dicens: Assume lamentum; quasi dicat: Sustine tantisper, vel perpende commiseratione prosequutus calamitates, & miseriae Tyri. Quare Polychronius ait: Diuinae clementiae, ac bonitatis magnitudinem significant haec verba: docetque nos omnino, vt peccantes

Variae significationes verbi assumere. Gen. 29. v. 1. iuxta Hebrae. c. 33. v. 1. Gen. 42. v. 26. Forsterus in dictionar. Leu. 5. v. 1. Onus peccati quàm graue sit. R. Abrabā. Hieronym. R. Selomo. Hieron. ep. 125. ad Damascum q. 1. Conscientiae ignis fontes vehementer torquet. Assumere lamentum quid significet. Polychron.

Filius quis dicitur in sacra Scriptura. Thren. 4. v. 3.

2. Curt. lib. 4. de vita Alex.

V. Hieron.

Apollinar.

Nauis scilicet triremis descriptio.

aedificatoribus, vel à filiis Tyri, nempe Baalim, iuxta Septuaginta. cum verò frequens sit in sacris, vocare filium non solum procreatione, sed etiam eum, qui in ciuitate degit, vt in Threnis: Filij Sion in-chyzi. Filij Tyri habitatores Tyri intelligentur: qui quidem originem ducebant à Sidone, vel alijs finitimis regionibus, ipsi aedificauerunt in Tyro magna, & superba templa, Idolis Baal & Astartae, quibus decoratam se putat Tyrus: quapropter eiusdem sensum improprie illi Dominus, quasi dicat, ironice: isti nefarii cultores Baal, qui te foedauerunt, complentes te abominationibus, isti compleuerunt decorem tuum: isti inquam, qui te sacrilegam, infamemque apud exterarum nationes, atque apud ipsos Idoloratras reddiderunt, ipsi compleuerunt decorem tuum; qui quidem decor, cum nihil decori consonum habeat, sed omni turpitudine, & abominatione sit plenus, aptissime potuit obijci Tyro, se propter eadem scelera iactanti. Quam autem fuerit foedata Idololatria infamis Tyrus, patet ex Curtio, qui de Carthaginensibus oratoribus, Tyrum solatio misit, inibi que commorantibus, cum ab Alexandro oppugnaretur, sic scribit: Sacrum quoque, quod quidem dijs minime cordi esse crediderim, multis saeculis intermissum repetendi, auctores quidam erant, vt ingenuus puer Saturno immolaretur: quod sacrilegium verius, quam sacrum Carthaginenses à conditoribus (Tyrijs) traditum, vsque ad excidium vrbis suae fecisse dicuntur: ac nisi seniores obstiterent, quorum consilio cuncta agebantur; humanitatem dira superstitio vicisset. Haec Curtius.

Abietibus de Sanir exstruxerunt te cum omnibus tabulatis maris. Hieronymus: Loquitur, inquit, quasi ad nauem quoniam tropicos vrbis significans pulcritudinem, & rerum omnium abundantiam, vt, postquam vniuersam illius supellectilem descriperit, malum, antennas, remos, vela, proram, carinam, funes, oportoria, pelles, &c. quibus nauium optime instructarum vsus indiget; tunc tempestatem illi, & ventum austrum, quo fluctus maximi commouebuntur, venire denunciet, & eam subiacere naufragio.

Haec Apollinaris. Quod esset, inquit, maritima Tyrus, persequitur eius splendorem, veluti de nauis. cum verò parietes dicit, & malum, & velum, seu carbasum, & tegumentum ipsorum, vel potius ipsius Tyri praefertentem, eximiamque formam describit. Haec ille. Notandum hoc loco est, quam artificiosè nauem, siue malis triremem, eo, quo construitur, ordine describat vates. primò enim carinae in imo iacenti eriguntur hinc inde curuatae costae, oblongis trabibus à prora ad puppim discurrentibus innixae, quae transitis ad latera nauis pertingentibus continentur, ne pondere nauis oppressa, diffindatur, atque haec sunt, quae nauem tanquam animalis ossa continendo stabiliunt. Succedunt tabulae, seu asseres nauem vndique claudentes, & maris vndas excludentes, atque aliae transitis immixtae nauem totam varietati mercium conuehendae accommodatam in varias concamerationes distribuentes, nec desunt aedificatio nauis, praeter ea, quae ad firmitatem, & vsum necessaria sunt, quamplurima alia membra venustati, & pulchritudini deseruientia: haud secus, quam aedificijs domorum; haec sunt praetoriola, & cubacula ex versicolore, politaque materia tessellato opere confecta. his accedunt alia membra motui necessaria, qualia sunt volucris alae, quas ventis expandunt. ea sunt vela antennae extensa, malis suspensa, siue etiam remi, qui quasi reptilium

pedes, mare sulcando, nauem conuehant, & hac, illaque detorquent. Est etiam triremi operimentum necessarium, quo remiges suos ab inclementia caeli, ac temporum iniurijs protegat. mitto hic remiges, nautas, gubernatores, milites, duces, negotiatores, & alios conuehendis, & distrahendis mercibus necessarios. quae omnia nauis praefidia, & ornamenta dum sigillatim persequitur Vates, singulaque percenset, ex pretiosissima materia, singulari artificio, mirabilique opere confecta; dumque ministros omnes incredibili sapientia, & longa exercitatione industriose esse commemorat; quibusdã quasi symbolis, ac hieroglyphicis characteribus Tyri diuitias, ornamenta, munitiones, & copias, potentiorumque splendorem, nobilitatem, sapientiam, potentiam, & gloriam, laudibus in caelum tollit: quo magis miserandam eius vrbis ruinam, ciuiumque interitum oculis mortalium intuentibus, eorum animi commiseratione tacti, sibi ipsi prouidentes à consimili vitiolorum tramite reuocentur, consimilem exitum metuentes.

Abietibus. Hebraice ברושם beroshim plurale vocis ברש barash, quam cedri quoddam genus significare affirmant Hebraei. ex quo hastae, tela, cistae, & instrumenta musica conficiebantur. Verum diuersam esse à cedro hanc arborem constat manifestè ex epistola Hiram, quam scripsit ad Salomonem dicens: Ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis, & abiegnis. & ex eo, quòd superbiens Sennacherib dicebat contra montem libanum: Et succidam excelsa cedrorum eius, & electas abietes illius. quibus locis reperitur haec vox distincta à cedro. Quare R. Dauid Kimchi buxum interpretatur, forsitan quia huius arboris materia buxo sit per similibus. Neotericus verò quidam significari arbitratur hac voce arborem illã, quam Latini mutuato ab Hebraeis nomine, fraxinum vocant, ea dudus fortasse coniectura: quia vbi nos legimus apud Nahum: Agitatores consopiti sunt. Hebraice legitur והברושם vehaberoshim, vertere posses, & abietes pauefactae, vel consopitae sunt. quem locum ita interpretatur R. Dauid: quasi sit sermo de hastis, aut lanceis ex tali materia. Cumque videret hic auctor ex fraxino lanceas fieri; ideo arbitratus est hac voce significari fraxinum. Verum melius interpretabimur locum Nahum; si hac voce intelligatur metaphorice potentes, ac magnates, seu gubernatores vrbis: vt interpretatur locum R. Ioseph. quo modo etiam intelligendus est paulo ante prolatus Iliade locus de Sennacherib. Estque consona vulgatae interpretatio, quae potentes, aut gubernatores vocat actores, in assumpta currus metaphora persistens. Ex quibus tam varijs sententijs facile intelligimus, quam difficile sit arboris proprium nomen, quae fortasse in vna tantum, aut in aliquibus, non tamen in omnibus regionibus nascitur, exprimere quid significet: satilique fecisse existimandum est eum, qui nomine aliquo alterius arboris, cuius species, folia, materia, vel vsus consimilia sint, tale nomen interpretatus fuerit. Vnde intelligitur, quam aptè D. Hieronymus Hebraeam vocem ברש barash transtulerit in abietem, quoniam eius est per similibus materia, & vsus: cuius rei idem Hieronymus testis oculus fuit, dum Palaestinam, montesque Libani, Sapir, & Hermon peragravit. Vtramque enim arborem, si non eandem esse malis (vt ipsi quoque in colae illorum locorum testantur: quos nunc Maronitas dicimus, qui que Romae in Collegio à Summo Pontifice Gregorio Tertio decimo instituto versantur.) mirae proceritatis esse constat. nam de illa in Psal-

Abietum varii genera & qualis materies.

3. Reg. 5. v. 8. Isai. 37. v. 24.

Forsterus in dictionario.

Nahum 2. v. 3.

R. Dauid.

R. Ioseph.

Vulgata editio descenditur.

Psal. 103. v. 18. Hieronym. Rabbini.

Plin. lib. 16. cap. 39.

2. Reg. 6. v. 5.

Abietis descriptio.

Vitru. lib. 2. c. 3.

Plinius citatus. Et eodẽ lib. 16. c. 42.

Hieron. hic.

Plin. lib. 16. c. 42.

De montibus Libano, Sanir, & Basan. Theodor.

Libanus.

Esai. 14. v. 7.

mo vbi septuaginta legunt: Herodij domus dux est eorum. in Hebraeo habetur כרושים beroshim. quem locum sic transtulit Hieronymus: Miluo abies domus eius. Sic & Rabbini ferme omnes. Ciconiae domus abietes: hoc est Ciconia in procerioribus arboribus, cuiusmodi sunt abietes, aedificat, seu nidiculatur. Cui consonant sequentia, montes ex-celsi ceruis, &c. Septuaginta verò, dux est eorum transtulerunt, sensum potius reddentes, seu mysterium significantes, quasi dicant; nidificans in altissimis arboribus Ciconia, seu Herodion, quasi dux est, & princeps passerum, seu volucrum in inferioribus nidificatium. vel possumus loci sensum sic instituere: Illic in lignis campi, vel cedris libani passeris nidificabunt. at verò Herodij Ciconiae domus nidus in altissimis abietibus constructus dux excelsior omnium est eorum. De abiete vero Plinius sic scribit: Larici, & magis abieti succis humor diu desinit. Haec omnium arborum altissima ac rectissima est. Est etiam ברש barash materia musicis instrumentis aptissima. Scribitur enim in libro Regum: Dauid autem, & omnis Israel iudebant coram Domino in omnibus lignis. Hebraice ברושם beroshim abietum, vel abiegnis, hoc est, musicis instrumentis fabricatis ex lignis abiegnis. Abietem autem eiusmodi instrumentis aptissimam esse, quotidiana nos docet experientia. Verum ad maiorem huius loci explicationem, quid de abiete scribat Vitruuius, libet adiungere. Et primum abies aeris habens plurimum, & ignis, minimumque humoris & terreni, leuioribus rerum naturae partibus (sic legendum, non, potestatis, vt mendosi codices habent) comparata, non est ponderosa. Itaque rigore naturali contenta, non cito flectitur ab onere, sed directa permanet in contignatione. Vitruuium sequutus Plinius, subdit. Nauium malis, antennisque propter leuitatem praefertur abies. Et alibi. Firmissima ad tectum abies, eadem valuarum repagulis, & ad quaecunque libeat intestina opera (intestina vocat, quae ex materia, id est, ex ligno constant) aptissima, fabricae genere spectabilis. Ex his Plinij, & Vitruuij locis facile intelligitur, quam pulchra, & utilis sit ad omnes, praefertim verò ad nauium vsus abietis materies. quam obrem merito eam primò commemorat Vates, constructam dicens nauem, ex abietibus. cuius rei aliam etiam rationem afferit Hieronymus; propter leuitatem, iuncturaeque tabularum mollius inuicem se tenentium, atque mordentium. cuius rei meminit Plinius, dicens abietem ita sociabilem esse glutino, vt findatur antequam solida est.

De montibus Libano, Sanir, & Basan. Theodor. Hi montes diuersa ligna producant. enumerat igitur quae vndique ipsi afferebantur, & malos, inquit, à Libano excisos comportabas, & à Basanitide remos, & aedificia à Sanir. Haec ille. Verum inter hos montes celeberrimus est Libanus, sic dictus à voce לבן lavan quae albedinem, seu candorem significat, à qua non multum distat Latina vox, album. Ex hac radice deducitur vox לבונה leuona, qua putant Hebraei tus significari propter candorem, ac si dixisses, candidum; atque inde dictum putant Libanum, quasi turiferum: vnde Graeci quoque suas voces λιβανος libanon, & λιβανωτον libanoton videntur esse mutuati. quibus tus appellatur. quam Libani agnominatiorem respexisse crediderim Oseam prophetam de Israële dicentem: Et odor eius vt Libani. Posses vertere, vt turiferi. Posset tamen Libani interpretatio à primaeua nominis significatione deduci,

Abietibus de Sanir, &c. Cedrum de libano, &c. quercus de Basan. Hieronymus. Hi montes diuersa ligna producant. enumerat igitur quae vndique ipsi afferebantur, & malos, inquit, à Libano excisos comportabas, & à Basanitide remos, & aedificia à Sanir. Haec ille. Verum inter hos montes celeberrimus est Libanus, sic dictus à voce לבן lavan quae albedinem, seu candorem significat, à qua non multum distat Latina vox, album. Ex hac radice deducitur vox לבונה leuona, qua putant Hebraei tus significari propter candorem, ac si dixisses, candidum; atque inde dictum putant Libanum, quasi turiferum: vnde Graeci quoque suas voces λιβανος libanon, & λιβανωτον libanoton videntur esse mutuati. quibus tus appellatur. quam Libani agnominatiorem respexisse crediderim Oseam prophetam de Israële dicentem: Et odor eius vt Libani. Posses vertere, vt turiferi. Posset tamen Libani interpretatio à primaeua nominis significatione deduci,

Abietibus de Sanir, &c. Cedrum de libano, &c. quercus de Basan. Hieronymus. Hi montes diuersa ligna producant. enumerat igitur quae vndique ipsi afferebantur, & malos, inquit, à Libano excisos comportabas, & à Basanitide remos, & aedificia à Sanir. Haec ille. Verum inter hos montes celeberrimus est Libanus, sic dictus à voce לבן lavan quae albedinem, seu candorem significat, à qua non multum distat Latina vox, album. Ex hac radice deducitur vox לבונה leuona, qua putant Hebraei tus significari propter candorem, ac si dixisses, candidum; atque inde dictum putant Libanum, quasi turiferum: vnde Graeci quoque suas voces λιβανος libanon, & λιβανωτον libanoton videntur esse mutuati. quibus tus appellatur. quam Libani agnominatiorem respexisse crediderim Oseam prophetam de Israële dicentem: Et odor eius vt Libani. Posses vertere, vt turiferi. Posset tamen Libani interpretatio à primaeua nominis significatione deduci,

Abietibus de Sanir, &c. Cedrum de libano, &c. quercus de Basan. Hieronymus. Hi montes diuersa ligna producant. enumerat igitur quae vndique ipsi afferebantur, & malos, inquit, à Libano excisos comportabas, & à Basanitide remos, & aedificia à Sanir. Haec ille. Verum inter hos montes celeberrimus est Libanus, sic dictus à voce לבן lavan quae albedinem, seu candorem significat, à qua non multum distat Latina vox, album. Ex hac radice deducitur vox לבונה leuona, qua putant Hebraei tus significari propter candorem, ac si dixisses, candidum; atque inde dictum putant Libanum, quasi turiferum: vnde Graeci quoque suas voces λιβανος libanon, & λιβανωτον libanoton videntur esse mutuati. quibus tus appellatur. quam Libani agnominatiorem respexisse crediderim Oseam prophetam de Israële dicentem: Et odor eius vt Libani. Posses vertere, vt turiferi. Posset tamen Libani interpretatio à primaeua nominis significatione deduci,

& Libanum quasi album nuncupari. talis enim erat aspectus Libani montis fere semper niuibus albantis. quod innuunt verba Ieremiae dicentis, nūquid deficiet de petra agri nix Libani? vel, vt Septuaginta habent, nunquid deficient de petra vbera, aut nix de Libano? quae verba sic interpretatur Hieronymus. quomodo nix de Libani summitatibus deficere non potest: sic &c. Propter quam quidem rationem Masius citat nonnullos, arbitantes partem orientalem huius montis vocari Hermon. Nec eam tantum montis partem, sed totum Libanum montem; quod probat ex Nehmanni sententia, qui affirmat חרמון Chermon non proprium certi loci nomen, sed Libani epitheton esse, ab inhospitalitate, siue vastitate ei attributum. Nam חרם Cherem, rem excisam, separatam, hoc est perditam, quae nulli sit vsui, significare nulli dubium est; Libanus autem in ijs certè locis, quae plurima sunt, in quibus niue coopertus iacet, & frigore rigidus, nullum praebet hominibus vsum. Quin & Sanir quoque, inquit ille, dictus idem mons est à niuibus. nam & Chaldaeus hoc nomen niuolum interpretatur. Verum Masio libenter assentire, quatenus orientalem partem Libani, Hermon, aut Sanir nuncupari contendit, si interpretationem vocis Hermon à radice Charam aliter deducat: significat enim ea quidem rem perditam, excisam, separatam, hoc est, anathema: non tamen propter niues, quae montibus vberatam, & quandam veluti pinguedinem afferunt, condensa siluarum, vberissimaque armentis pascua producentem. cuius rei argumentum ex praesenti, quem interpretamur, textu manifestissimum demittitur. Sed cum ab Hieronymo, & Remigio Anathema vocetur mons Hermon, fortasse ita vocatur ea Libani pars, quòd loco sit excisa, vel separata, & aliqua interiacente valle seposita. neque propterea negare contendendo niuolum esse eam Libani partem: quinimmo, cum totum Libanum niuolum fuisse probauerim, eam maxime niuolum crediderim eius partem, quae ad Orientem sita, magis ab Occidentali mari, vnde temperati seu calidi spirant venti, seposita est: praefertim cum accedat Hieronymi testimonium afferentis, ab Hermone Tyrum niues deferri solere, vt suauius potarent volutatum architecti. Nec deest solidum argumentum probans eundem esse montem Hermon, & Sanir, cum sic legatur in Deuteronomio: Tulimusque illo in tempore terram de manu duorum regum Amorrhacorum, qui erant trans Iordanem, à torrente Arnon vsque ad montem Hermon, quem Sidonij Saron vocant, & Amorrhacae Sanir. Ad locum huius montis alluisse videtur ille Psalmus, qui ab exulantis personam induentibus filijs Core canitur, dicitque ad, id est, apud me ipsum anima mea conturbata est: propterea memor ero tui mirabilia multa patrantis cum habitantibus confinia terrae sanctae, de terra Iordanis, & Hermonij, ipsis fontibus Iordanis imminentis, & à monte modico; quasi dicat, non solum ostendis mirabilia tua in excelsis, nobilibusque Hermonij montibus; verum etiam in humillimis quibusque, ac minimis illius expetendae patriae collibus. Sic interpretatur psalmum Genebrardus. Eisdemque tribus nominibus compellat montem Libanum, alliciens dilectam sponsus, his verbis: Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni: coronaberis, de capite Amanae, de vertice Sanir, & Hermon: de cubilibus leonum, de montibus pardorum. persistit in perpetua allegoria potentissimi, felicissimi, ac pulcherrimi Regis, deperditè amatis puellam virginem, pulchram eam quidem, verum ignobilem

Iere. 18. v. 14.

Hieron.

Masius in Iosue c. 12. v. 6. Hermon.

Sanir.

Niues terrenis vtilis.

Hieron. Remig. super Ps. 41.

Niuis ancliquus vsus.

Sanir. Deut. 4. v. 8.

Ps. 41. v. 8.

Genebrard. Libanus, Sanir, & Hermon pro eodem accipiuntur monte. Cant. 4. v. 8.

bilen, rusticanam, assuetamque modò vinearum, modò verò gregum custodiae: degentis quidem in monte Libano, in quo vinearum copia, & mirabilis fructus, quod significavit Oseas de sanatis, & dilectis à Deo Israëlitis loquens his verbis: *Germinabunt quasi vinea: memoriale eius sicut vinum Libani.* De pascuis vero psaltes dum ait: *Confringet Dominus cedros Libani,* potentes, sublimes, & gloriosos terrae, & *confringet eos tanquam vitulum Libani,* hoc est diuites, deliciosos, ac pingues, quasi vitulum assuetum pascuis montis Libani. Hanc ergo sponfam vocat, delicias, gloriam, & regnum promittens futuri status sponfalitij regij, proponens miserias praesentis, in quo erat. *Veni Hebraicè,* mecum à Libano nivali, & rigido monte, *Sponsa,* quam dilectione, & nimia caritate mihi despondi, *veni ergo: coronaberis,* vt tanti regis sponsa, *de capite* Hebraicè, *species,* prospicias (neque enim fieri posse crediderim, vt tam incredibili mea pulcritudine perspecta, non capiatis) *species* de vertice, siue colle isto *Amana,* vbi iam resides, *de vertice Sanir* niuoso, & *Hermon* anathemate, *de cubilibus leonum,* & *montibus pardorum,* inibi inter filiuas istas cubantium, & sumentium. Commemorans ergo Vates noster hos montes, felicissimam describit Tyrum, quasi nihil exoptandum sit, cui prope iacens Libanus omnium ferè rerum copiam abundè suppeditet. *Cum omnibus tabularis maris.* Hebraicè *כלי כול* *luchothaim* duale nominis, quod deducitur à radice *כל* *luach,* quae tabulam significat saepius in Exodo. eritque sensus, ex abiectionibus construxerunt te, & omnes tabulas duplices, siue, vt aptissime Hieronymus, tabulata duplicia. addens verò Hieronymus *maris,* ea tabulata intellexit, quae mare impediunt, ne nauem ingrediatur, quae quidem duplicia fuisse innuit textus, nempe interiorum, & exteriorum costarum partè ambientia, quò tutior fieret nauis ab importunitate fluctuum, contententium per quascunque etiam subtilissimas tabularum rimulas ingredi. Vel certè duplicia tabulata intelligit, quorum nos in constructione nauis paulo ante meminimus. Chaldaeus pro tabularis, transtulit, pontes. in quo acrius reprehenditur à nonnullis. verum ab omni reprehensione immunis erit, si intelligatur transitum fecisse, vt solent frequenter interpretes, a metaphora ad rem significatam: & sicuti Theodoretus affirmat, mentionem hoc loco fieri de varijs lignorum generibus, quae afferebantur Tyrù, ex quibus contignabantur amplae domus, magnifica palatia, ac superbissima templa. Sic etiam Chaldaeus per transtra nauis, pontes significari putat, qui frequentes erant in singulis fluminibus vrbis: quos ex allatis è Sanir abiectionibus exaedificari solitos fuisse commemorat.

De cedro. *Cedrum de Libano tulerunt, vt facerent tibi malum.* Omnia quae possunt in ligno desiderari, vt ex eo fiat nauis malus, omnino reperiuntur in cedro, quae vocatur Hebraicè *רזע* *erez* cum sex punctis, quae vox deducitur, vt aliqui arbitrantur, a radice *רז* *razah.* sic dicta propter gracilitatem, & proceritatem. adde etiam his fragrantiam foetori nauis, & maris, remedium, durationè quoque perpetuam, & alia, quae facillè deducuntur ex dictis. per malum hunc innui quidam putant templum illud superbissimum, cuius meminit Dio sic scribens: Abibalo moriente filius eius Hiramus regnavit. Hic partes orientales ciuitatis ampliauit, vrbem potiore fecit: & Olympij Iouis templum, quod in insula situm erat, iactis aggeribus, vrbis adiunxit, & aureis

Ose. 14. v. 8.

Ps. 28. v. 5.

Exo. 24. v. 2. & c. 27. v. 8. Hieron.

Chaldaeus.

Theodor.

De cedro.

Forsterius in dictionario.

Malo nauis templum significatur. Dio apud Iosephum lib. 1. contra Apio.

anathematis exornauit. Ascendens autem in Libanum siluas incidit ad templorum aedificationem. eadem fere refert alijs verbis Menander.

Quercus de Basan dolauerunt in remos tuos. Quercus materies remis aptissima propter rationes allatas a Vitruuio his verbis: Quercus terrenis principiorum fatietatibus abundans, parumque habens humoris, & aëris, & ignis, cum in terrenis operibus obruitur, infinita habet aeternitatem, ex eo quòd, cum tangitur humore, non habens foraminum raritates propter spissitatem, non potest in corpore recipere liquorem: sed fugiens ab humore, resistit. Haec tenus Vitruuius. Ac propterea dixit Plinius, fortius lignum (inter glandiferas arbores) quercus habet, & incorruptius. cuius quidem rei nullum potest firmius adduci testimonium experientia quotidiana, quae ex quercu remos confectos esse demonstrat. Eiusmodi autem ligna non pauca afferebantur Tyrum de terra Basan, cui imperauit Og de reliquijs gigantum. Eam sic describit Masius: Continet autem Basaanitis regio partem Galaaditidis, quae à labo in Septemtrionem porrigitur, atque insuper Trachonitidem, ac Gaulonitidem: Sunt enim illi eius fines australes, quos Schonis regni aquilonares esse dicebamus. Septemtrionem verò claudit mons Hermon, Occidenti oppositus est Iordanis, denique Orienti mons Galaad, & procurrentia montis Hermonis iuga. Haec ille.

C *Et transtra tua fecerunt tibi ex eboe Indico.* Septuaginta: templa tua, quae vox idem significat, ac Latina nostra. Teste enim Sexto Pompeio, templum tignum quoddam est, quod in aedificio transfuerum ponitur. De transtris verò idem tradit esse ligna, quae à pariete in parietem portiguntur: vnde merito nonnulli cum Caesare interpretantur transtra esse remigum sedilia, iuxta illud Virgilianum.

Transtra per, & remos.

Transtra verò quasi transuersim strata dicuntur. Theodoretus porro quosdam refert interpretantes cornu tuum, de antenna loquutos existimans, siue etiam de Idolis; phrasim prospiciens Scripturae sacrae frequentissimam, qua cornu significat robur, & vires, quales animalia cornibus exercent, cumque omne robur regni, reipublicaeque vires in religione consistant, non immeritò per vires, & reipublicae robur, Idola intellexit Theodoretus, nisi forte malis ad communem significationem vocis, templa retulisse, dum transtrum facit à templis nauis ad Idolorum templa. Hebraea vox *קרן* *Choras* latius patet; significat enim asseres, prout saepius in Exodo videre licet, quam vertit Hieronymus tabulam. Transtra autem *ex eboe Indico* facta tradit, cuius vsum in magno pretio fuisse declarat eburneum Salomonis solium. at ne quis putet ex aliqua ligni materia, quae nitore, & candore ebur imitetur, huiusmodi transtra confecta, in Hebraeo habetur *דן* *den,* hoc est dens. Solum autem elephantis dentem ebur esse affirmat Plinius: reliqua ossa, licet dentium penuria in laminas secari coeperint Plinij temporibus; tamen exigui semper pretij, & aestimationis fuerunt. Dubium tamen postea alicui suboriri, quo modo ex eboe transtra fieri possint, cum haec longiora dentibus elephantinis fieri sic necesse: cum item transtra recta, dens curuus quasi cornu, nullis vsibus videatur posse conuenire: praesertim cum sacra Scriptura licet figuratè loquatur, sub naui nomine Tyrum describens; non tamen propterea res vllas commemoret, quae nauis non possint conuenire. Quam quidem quaestionem facile soluit modo allatus Plinij locus, contestans ebur in laminas

De quercu & eius materia. Vitru. lib. 2. c. 9.

Plin. lib. 16. c. 6.

Basaanitidis regionis descriptio. Ioseph. 12. v. 4. Masius ibi.

De transtris.

Sext. Pomp.

Caesar.

Virgil. lib. 5. Aeneid.

Theodor.

Cornu robur significatur.

Exo. 26. v. 18. & 19. De eboe. 3. Reg. 10. v. 18.

Plin. lib. 8. c. 3.

nas secari, quibus ligna operirentur, quae varijs caelaturis exornari solent. quae re superbissimus Tyri fastus adumbratur: siquidem abiectionem remigum sedilia ex pretiosa materia confecta, pretiosior exornabat opere.

Et praetoriola de insulis Italiae. Septuaginta: domos siluestres de insulis Chethiim. Theodoretus domos nemorosas tabulis contectas interpretatur ex Aquila. praetoriola idem Hieronymus interpretatur cellaria, quae confecta fuisse ex pretiosissima materia significans, nominat ea loca, de quibus eiusmodi ligna afferebantur. Subditque idem Hieronymus: De insulis Chethiim, quod nos in Italiam vertimus, ex ea regione, quae Graeciae propinquior est, omnes occidentalium insularum partes intelligentes. Theodoretus: Chethiim verò Graecae insulas appellat; etenim per Ieremiam Deus ait: *Transite ad insulas Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate uehementer, si factum est huiusmodi, &c.* Et per Cedar fitas ad Orientem gentes declarat: per Chethiim ad Occidentem. Cithium verò oppidum in Cypro est, & ad haec vsque tempora ita nuncupatur. quod aspirationis nota signatum secundum Hebraeorum idioma, cum voce Chethim cognationem ostendit. & Cyprus eo tempore insularum imperio potiebatur, iccirco Graecae insulas Chethiim vocat, quam quidem sententiam ex Iosepho desumpsisse videtur Theodoretus, qui sic habet: Porro Chethimus (hic fuit tertius filius Iauan, qui fuit quartus Iaphet tertij Noe, diciturque *Cethim* à nostra vulgata) insulam occupauit tunc Chethimam, nunc Cyprum: quò factum est, vt tum insulas omnes, tum pleraque loca maritima Hebraei gentili voce Chetim significent. Attestatur mihi vna è Cyprij vrbibus, quae adhuc nomen retinet: Cithiim enim vocatur ab his, qui in Graecum sonum vocabula detorqueunt, nec sic quidem abludens à Chethimi nomine. Haec tenus Iosephus. Verum quae gens, siue quae insulae propria huius vocis significatione intelligantur, ex Numerorum, ac Danielis vaticinijs, eorumque euentum facile colligitur. Balaam enim ait: *Veniunt in trieribus de Italia, superabunt Assyrios, vastabuntque Hebraeos, & ad extremum etiam ipsi peribunt.* Quo loco pro Hebraeo *כרתים* *Chetim* aptissime posuit Latinus interpres Italiam; cuius enim probauit in solis Romanis hanc prophetiam expletam fuisse: quod intellexit Chaldaeus rem ipsam interpretatus *רומא* *Romae.* Hoc idem ex Daniele colligitur dicente: *Et venient super eum trieres, & Romani, & percussentur, &c.* Hebraei autem, & ipsi Scholasticae Rabbini agnoscunt eo loco per Chethim intelligi Romanos. Quod confirmat Chaldaeus in hoc Ezechielis loco, pro Chethim, scribens Apulia. neque enim vt omnes constanter affirmant interpretes, de vna, vel alia ciuitate, aut insula sermo est: sed de ingenti terrae tractu; sicuti neque de hoc, vel illo ligni genere, sed de multis, quae ideo in magno habebantur pretio, quia ex remotissimis regionibus mari aduecta erant. Etymologiam vero vocis *praetoriola* exquirens, nullam aliam reperio, quam esse diminutiuum vocis, praetorium: quae pro magnifico conclaui sumitur à Suetonio sic de Caligula scribente: In exstrukione, inquit, praetorium, atque villarum, omni posthabita ratione, nihil tam effecere concupiscebat, quam quod effici posse negaretur. Hac tamen voce Vulgatus interpres forsitan magnifica palatia, laqueatas cenationes, ampla triclinia, mirabiles exedras, conclauia, atque cenacula Vrbs significare volebat.

Et quae sint insulae Chethiim. Aquila. Hieron.

Hieron. Suidas Canaan Palaestinae gentes Chethios vocat. Theodoret. Ierem. 2. v. 10.

Ioseph. 1. Aniq. c. 6. Gen. 10. v. 4.

Num. 24. v. 24.

Roma dicitur Ceum. Dan. 11. v. 50.

Praetoriola quae dicantur. Sueton. in vita Caligulae.

Byssus varia de Aegypto texta est tibi in velum: ut pascetur in malo. Hebraicè *שש* *sef,* lini genus subtilissimum, & candidissimum, cetera lina pretio vincens, & nomen habet à candore, quasi dicas candidum. Interpretes ferè verterunt, byssum: quod quidem facile probant ex aliquibus scripturae locis esse byssum, quanquam vox *שש* *sef* magis responderet videatur bysso. Eam describere videtur Iosephus, de velis operientibus fores adyti dicens. Hyacintho, purpura, cocco, byssoque splendidissima, ac mollissima fuisse distincta. Hoc lini genus varijs ex arboribus, varijsque locis produci tradunt veteres. Philostratus: Byssum, inquit, ex arbore nasci ferunt, quae altitudine quidem populos aequat, folijs autè falici aequiparatur. Pausanias affirmat in Graecia quoque eiusmodi arbores nasci. Et Herodotus ibidem nasci prodit lanigeras arbores, pro fructu lanam ferentes, praecellentiorum ouina, tum pulcritudine, tum bonitate, qua in vestiarum Indituntur. Et Strabo de Nearcho; Hic ait lanigerarum arborum florem nucleum habere, quo detracto, reliquum, vt lana, carminetur. In magno autem pretio fuisse byssum, patet ex eo, quod Pharaon honoris ergo vestiuit Iosephum *stola byssina:* Et apud Lucam diues induebatur purpura, & bysso. Philostratus etiam refert solis nobilibus licuisse bysso indui. De Aegypto Plinius varia enumerans lini genera, sic scribit: Superior pars Aegypti in Arabiam vergens, gignit fruticem, quem aliqui gossipion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xyliana. Paruus est, similemque barbatae nucis deserti fructum, cuius ex interiore bombice lanugo netur, nec vlla sunt eis in candore, mollitiave praeserenda: vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimae. Haec Plinius. Quod autem postremum asserit de sacerdotibus, non caret exemplo Hebraeorum, referentem sacra historia, factas esse & tunicas biffinas operi textili Aaron, & filijs eius. Gossipij ferax est nostra Baetica: quod gentilitio nomine vocat *algodon.* Mirandum verò Aegyptiorum in lini opera artificium declarat idem Plinius, sic scribens: Vidimusque iam tantae tenuitatis (plagas lineas coincidentes apros) vt anulum hominis cum epidromis tranfirent, vno portante multitudinem, qua saltus cingerentur. Nec id maxime mirum, sed singula earum stamina centenis quinquaenis filis constare. *Varia:* Hebraicè *ברקמה* *berichma* à radice *רקם* *rochem,* quae significat talem opificem, qui varias formas, & figuras multis coloribus effigiare nouit, sicut acupictores: vel qui varia fila diuersorum colorum intextentes, rerum omnium imagines imitantur. vnde nomen *richma* significat vestem acu pictam, cuius vsum antiquissimum fuisse tradit Plinius, pictas vestes dicens iam apud Homerum fuisse, vnde triphales natae. Acu facere, id Phryges inuenerunt, ideoque Phrygiones huiusmodi opifices appellati sunt. Plurimis vero licijs texere, quae polymita appellant, Alexandria instituit. Huiusmodi vestis vulgo in Italia dicitur *ricamata,* Hebraea voce re-tenta. Illa autem nomini praeposita littera *ב* *beth,* quae reddi solet per è, vel ex, materiamque denotat, contextum velum significat ex bysso, varijsque licijs, polymitum vocare posses. *In velum:* Hebraicè *נש* *nes* à *נשא* *nasa,* quod est eleuare, seu exaltare, significatque *נש* *nes* tum vexillum, tum velum, quod vtrunque exaltetur super malum, in nauibus praesertim imperatorijs: quare vtriusque significationis reperies in sacris litteris exempla non pauca, praesertim in Isaià: *Et eleuabit* *נש* *nes* *signum,* vexillum, *in nationibus procul.* Et iterum: *Qui stat in signum*

VII. Byssus quid.

Ioseph. 8. Aniq. c. 2.

Philostr. lib. 2. vitae Apollon. c. 9. Pausan. lib. 6. ad fin. Herodo. lib. 5.

Strab. lib. 7. Nearchus apud eund.

Gen. 41. v. 42. Luc. 16. v. 19. Citatus. Plin. lib. 19. c. 1.

Aegyptus byssum producit. Descriptio fructus gossipij profertentis.

Exod. 39. v. 25. Baetica provincia Hispaniae gossipij ferax.

Plin. lib. 11.

Quid dicatur byssus varia.

Plin. lib. 8. c. 48.

Isa. 5. v. 16. & v. 12.

signum vexillum populorum populis, ipsum gentes deprecabuntur. Et subdit: *Et leuabit signum in nationes, vel inter nationes, & congregabit profugos Israël, & dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terrae.* Et in Exodo: *Aedificauitque Moyses altare, & vocauit nomen eius Adonai nesi, hoc est Dominus exaltatio mea, seu vexillum meum.* De velo idem Isaias: *Laxati sunt funiculi tui, sed non praeualebunt: sic erit malus tuus, impotens, & instabilis, ut dilatare signum tuum non queas.* Quo loco tyrannidem nauis, vel triremi comparat, Regem malo, principes, & duces funibus eum sustinentibus, instructas acies militum velo: quo modo etiam in praesenti loco licebit interpretari. At Theodoretus per hoc velum significari dicit tapetes, & alia similia ex Aegypto Tyrum afferri solita. Hieronymus autem argui putat Tyrum, quae sibi arrogabat decorem, dum sigillatim ostenditur illi, quid à singulis accipiat regionibus, quasi dicatur illi: *Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?*

Hyacinthus, & purpura de insulis Elisa facta sunt operimentum tuum. Hyacinthus pro lana sumitur violacei coloris, seu caelestis. Hebraice *חכר* techel. Quidam scribunt vermiculum esse, cuius humor sit flauis coloris: alij putant pisces esse, ex cuius sanguine color fiat caeruleus. Eiusmodi veste idola honoris causa vestiri solita fuisse testatur Ieremias, cum ait: *Hyacinthus, & purpura indumentum eorum.* Hyacinthinum saepe redditur ab interpretibus, atque adeo à Iosepho; ne forte lapillum pretiosum putares. Verum Imperator in lege mox afferenda, hyacinthinum colorem cum purpura confundit. Purpurae colorem, & vnde educatur, docet Plinius sic scribens: Purpurae (pisces sunt ex conchyliorum genere) viuunt annis plurimum septenis; sed purpurae florem illum tingendis expetitum vestibus, in medijs habent faucibus: liquoris hic minimi est in candida vena: vnde pretiosus ille bibitur nigrantis rosae colore subluces. eorum conchyliorum naturam, & formam fusius ibidem describit idem Plinius. Fuit autem purpureus color, atque eo infecti panni in maximo pretio, quod probat illud Homeri, referentis famulam, Helenae colium artulisse, hyacinthinam lanam habentem. Eum colorem multis rationibus commendat Plinius: Huic, inquit, fauces, securaeque Romanae viam faciunt, idemque pro maiestate pueritiae est, distinguit ab equite curiam, Dijs aduocatur placandis, omnemque vestem illuminat, in triumphali miscetur auro: quapropter excusata & purpurae sit infania. Haec Plinius. Haec verò luxuria infania cum iam ad equites, & fortasse ad inferiores deuenisset, legum cautum fuit, ne quisquam, praeter principes, purpura indueretur. Fucandae, atque distrahendae purpurae, vel in serico, vel in lana, quae blatta, vel oxiblatta, atque hyacinthia dicitur, facultatem nullus possit habere priuatus. Sin autem aliquis supra dicti muricis vellus vendiderit, fortunarum seu suarum, & capitis sciat subiturum esse discrimen. Ex dictis etiam intelligere licet, quid intersit inter hyacinthum, & purpuram, quorum vtrunque similem valde esse crediderim violarum colori. Et quoniam is permixtus est ex rubeo, & caeruleo, purpuram magis ad rubeum, hyacinthum verò magis ad caeruleum, accedere puto. Quod quidem colorum discrimen, & in ipsis violis Romae aliquando obseruauimus. His accedit ex rariore, ac propterea pretiosiore, conchylio purpurae, quam hyacinthi fucum educi solitum. Verum quoniam in mariti-

mis tantum locis huiusmodi conchylia inueniuntur, ideo subdit de insulis Elisa, quas Graeciae insulas intelligendas censet Theodoretus cum Polychronio: At Hieronymus esse insulas Ionij maris putat: Chaldaeus verò Italiae insulas vertit. Quidam arbitrantur Graecos Aeoles dictos ab Elisa, primo Iauani filio, ab eoque vna cum insulis maris Ionij originem duxisse. Verum ex consimili vorum significatione putarunt aliqui, quas modo Fortunatas nuncupamus insulas, Elyfias dictas, cum Graeci Fortunatorum nemorum insulas, & beatorum domicilia à suis finibus remota, Elyfios campos nuncupare consueverint. Cui rei consentaneum est, extra fretum Hispanicum, & Africum constitutam esse Gades insulam, cui è regione situs est amoenissimus, vberissimisque campus omnium frugiferarum arborum varietate confusus, praesertim earum, quae pulcritudine, ac perpetuo foliorum virore, suauissimorum florum fragrantia, atque aureorum pomorum copia quae sapius in anno maturefcunt, Elyfios, seu potius terrestris paradisi capos imitari videntur, quos interluit argenteus, latulque fluuius, lethei adhuc nomine retento: dicitur enim vulgò, praeposita Arabica particula, quae fluuium significat, quadiete, quasi dicas fluuius letheus. Verum hic dubitare adhuc posset quispiam. cum enim Plinio, & alijs profanis scriptoribus commendatissima sit Tyrus conchylio, ac purpura; quoniam modo ex remotissimis insulis Elisa afferri dicatur illi hyacinthus; cui responderi potest, commendari Tyrum, conchylio, & purpura aliunde allatis tam copiose, vt alijs multis regionibus mittat vendenda: sicut acetate nostra commendatissima est Hispalis Hispaniae ciuitas, auro, & argento, non quòd ibi nascatur, sed propter infinitam pacem auri, & argenti vim, quam quotannis ad eam deferunt Regiae naues ex Peruanis, & Mexicanis Indijs. Vel dici potest, loqui Prophetam non de fucis, aut coloribus, qui in oris Tyri nascerentur; sed de infectis vestibus, aut lanis ex insulis adductis. cui dicto fauent Theodoretus verba. Graecia enim, inquit, indumenta tibi mittebat, omnis quidem generis purpurea, sed & hyacinthino quaedam colore tincta: quae desumpsisse videtur ex Polychronio. Hieronymus verò, quid significet operimentum nauis, desertissimis verbis exponit, dicens: Operimentum, quod in Solis calore, atque tranquillo nautis, atque vectoribus praebet vmbra culum de hyacintho, & purpura; vt his opera gloriosior fiat, & circumdata amictum habeat pulcriorem. Fit autem hic mentio byssi, purpurae, & hyacinthi: quibus si superaddas coccinum, materiam habebis vestimentorum sacerdotum, in quibus *totus erat orbis terrarum* (teste Salomone) quatuor constans elementis, quae his quatuor quasi symbolis adumbrantur, bysso terra, purpura verò aqua, ex quibus videlicet procreantur; Hyacintho aer, coccino ignis: quos coloribus imitantur: quibus elementis constant ea omnia, quae Tyrus sibi superbe arrogat, nec Deo beneficentissimo largitori refert accepta. Vel dicendum trium tantum elementorum hic fieri mentionem; vt quantum nempe ignem sibi videatur referre Deus vni dicem admissorum scelerum Tyri, dum reliquis peruersè fruere tur.

Habitatores Sidonis, & Aradij fuerunt remiges tui. Sidon perantiqua, opulenta, & celebris Phoeniciae vrbs, Chananaeorum olim ad Aquilonem respiciens terminus fuit. Eam Sidon primogenitus filiorum Chanaam condidit, iuxta ortum Libani: à conditore verò nomen accepit: licet Iustino videatur

Quae sint Elisa insulae. Theodor. Polychron. Hieronym. Chaldae.

Plin. lib. 5. c. 19.

Hispalis auro, & argento commendata.

Theodor.

Polychr. Hieron.

Operimentum nauis quid significet. Quattuor coloribus totidem elementa significantur. Sapient. 8. v. 24.

Ignis vindex est scelerum in reliquorum elementorum vitio admittorum.

VIII. De Sidone.

Iust. lib. 18. b. 7.

Mons Hor. Num. 34. v. 7.

Ioseph. 1. an. 119. c. 6. Sidonis primus fundator.

Q. Curt. lib. 4. de vita Alex.

Aradum insula. Plin. lib. 5. c. 20.

Plin. lib. 7. c. 31.

Theodor.

Hieron.

Remiges, qui dicantur.

Plin. lib. 5. c. 19.

Scholias.

Gubernatores sapientes sunt.

tur à multitudine piscium sic dicta, quia Phoenices pisces Sidon vocant. Haec autem ciuitas pertinuit ad tribum Afer, licet numquam eam de manu gentium abstulerit. Eadem finit terram promissam promontorio sui litoris, quod sacra Scriptura vocat Hor. Nam in libro Numerorum Latinus interpretis dixit *montem altissimum*, pro Hebraico Hor monte alto, siue promontorio excedente litus. Iosephus sic scribit de Sidone: Chananaeo quoque filij fuerunt hi; Sidonius, qui & urbem sibi cognominem condidit in Phoenice, Sidonem à Graecis vocatam. Fuit autem haec ciuitas Tyro non vicina solam, verum foedere, & amicitia coniuncta; cuius rei alijs omisis, hoc vnum sufficit testimonium Curtij. De vastatione enim Tyri per Alexandrum facta loquens, postquam omnes Tyri incolas, ne pueris quidem, virginibusque exceptis, internecione, & flamma consumptos commemorauerat; subdit haec verba. Multis tamen saluti fuere Sidonij, qui intra Macedonum praesidia erant. Hi vrbes quidem inter victores intrauerant, sed cognationis cum Tyrijs memores (quippe vtramque urbem Agenorem condidisse credebant) multos Tyriorum etiam protegentes ad sua perduxere nauigia, à quibus occultati Sidona deuecti sunt: quinque millia hoc furto subducta facultiae sunt. Haec Plinius. Aradum etiam insula non procul à Sidone est, cuius frequens mentio apud Plinium, qui enumerans opida, quae in ora subiecta Libano erant, refert Tripolim, quam Tyrij (inquit) & Sidonij, & Aradij obtinent: Et subiungit: *contraque Aradum Antarados septem stadiorum opidum, & insula ducentos passus à continente distans.* Atque iterum de insulis agens, sic scribit: In Phoeniceo deinde mari est ante Ioppen Paria, & iam dicta Arados; inter quam, & continentem quinquaginta cubita alto mari (vt auctor est Mutianus) è fonte dulcis aqua, tubo corijs facta vsque à vado trahitur. Haec Plinius. Hanc ciuitatem condidisse videtur Aradius nonus filius Chanaam, & cum suis toram insulam possidisse: vnde eius habitatores dicti sunt Aradij. Septuaginta interpretes hunc locum ita verterunt: *Principes tui habitatores Sidonis, & Aradij fuerunt remiges tui.* Vbi Theodoretus: Hebraeorum, inquit, & Syrorum volumina non habent principes tui, sed finitimi tui. Vt autem Septuaginta interpretationem intelligamus, ita accipiamus. Sidonij olim tibi imperantes, nunc vna cum ijs, qui Aradum colunt, nanalem tuam classem complent, tuas remis naues impellentes. Hieronymus: dixerat supra *finitimi tui, qui te aedificauerunt, compleuerunt decorem tuum:* antequam veniat ad eos, qui longè habitant, proximarum prouinciarum describit auxilia. Habitatores, inquit, tui, siue principes Sidonis, & Aradij, quae vicina est insula, remiges tui. Haec Hieronymus. Remiges autem Hebraice dicti *רמשים* Sarim à radice *רש* Sut, quae circumire, vel explorare significat, erunt remiges, qui sulcando maria circumueant. Quare merito significabunt eos, qui merces conuehebant Tyrum: siue etiam artifices mechanicos, qui assidua defatigatione Rempublicam conuehant, non secus, ac remiges nauem: conuenitque hoc munus Sidonij, quorum ciuitatem artificem vitri vocat Plinius. Ex quo coniectari licet in omnibus alijs artificijs ingeniosam fuisse: quadratque, quod scribit Scholias Graecus. Remiges, inquit, hoc est dispensatores. *Sapientes tui, Tyre, facti sunt gubernatores tui.* Cum reliqua nauis ministeria emeris gentibus tribuat, hoc vnum, nempe gubernandi munus indigenis com-

mittebat Tyrus: non tamen quibuscumque, sed tantum sapientibus. Quae duo maximè necessaria sunt in nauarcho; sed multò magis in vrbis, aut Reipublicae gubernatore: sapientia nempe, & patriae amor, seu pietas. De primo ait Sapiens: *Vbi non est gubernator, populus corruet.* Septuaginta: *Quibus non est gubernatio, cadent tanquam folia.* Theodotio. *Ἐν ἀπόστολῃ πρὸς τὴν ῥωμῆν ἐν ἀνομίᾳ περὶ λαοῦ.* hoc est, incogitantia, dementia, vel insipientia corruet populus. Quod intelligens Plato, dicebat felices futuros populos, in quibus aut philosophi, hoc est sapientes, regnent, aut Reges philosophentur, hoc est, sapientes sint. Quòd ad secundum spectat, scelera Amani principis enumerans Artaxerxes, dum scribit ad principes prouinciarum, omnium malorum causam adscribit diuersitati nationis, & amoris. Sic enim ait: *Aman filius Amadathi, & genere Macedo, alienusque à Persarum sanguine, & pietatem vobis suam crudelitate commaculans, peregrinus à nobis susceptus est; & tantam in se expertus humanitatem, vt pater noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus post regem secundus: qui in tantum arrogantiae tumorem sublatus est, vt regno interiret priuare nos, & spiritu.* Qua propter volens Moyses principes populi constituere, haec duo requisit in eis, dicens ad populum. *Date è vobis, non ex alienigenis, sed ex eis, qui origine vestri sunt, viros sapientes, & gnaros, quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris,* non alibi, vt non solam origine; sed etiam educatione, & familiari, assiduaque consuetudine, vos ex animo diligant: *Et ponam eos principes.* Tales autem fuisse Tyrios principes probant annales, corundem perpetuam successionem enarrantes; & inter eos quidem, referente Iosepho, Iramum Salomonis aequalem, & amicum ferunt, eiusque causam his verbis: *Præcipue autem inter eos amicitiam sapientiae studium conciliauit: problemata enim soluenda alter alteri transmittibat.* Tyriorum tamen sapientiam damnare videtur Hieronymus, tamquam huius saeculi; & propterea nauem, quam Tyrij ad portum securae felicitatis perducere conabantur, ad miserum interitus naufragium perduxere.

Senes Giblij, & prudentes eius habuerunt nauas ad ministerium variae suppellectilis. Septuaginta, Hieronymus, Theodoretus, Eucherius cum vulgata etiam in Complutensi legunt, *Biblij,* cum tamen in Hebraeo, & correctionibus vulgaris per G. non per B. legatur hoc nomen. Eucherius verò ait: *Biblus* est ciuitas in Syria Phoenicia, à qua *Biblij* sunt vocati, cuius meminit Ezechiel: pro quo in Hebraeo continetur *Gobel,* siue *Gebal,* qui interpretatur definiens, siue determinans. Haec ille, Est autem Hebraea vox *גבול* *gebul* à radice *גבול* *gabul*, quae terminare, seu definire significat. Rabbi David super locum illum libri Regum: *Porro Giblij praeparauerunt ligna, & lapides ad aedificium domus.* inquit *גבולים* *gabulim* sunt dolantes ligna, & lapides regula, & mensura, à voce *גבול* *gebul*, hoc est termino, sic appellati, quod terminum mensurae, vel iuxta mensuram lapidibus ponant, quamquam sunt, qui exponant viri *Gebal,* qui erant lapididae. Alij sic interpretantur, *Gebalicae ingeniosi erant architecti, & praecrant in Tyro publicis aedificijs erigendis, & reficiendis.* Eorum ciuitas Hieronymo vocatur *Gobel,* videturque esse eadem, ac *Biblus* Ptolemai, & *Pomponij,* quae erat vicina Libano monti iuxta Damascum. Huius meminit psaltes dicens: *Gebal, & Ammon, & Amalech alienigenae cum habitantibus Tyrum.* Ex Hebraeo sic verti potest. *hic noster*

Gubernatores Reipublicae sapientes sunt. Pron. 11. v. 14.

Theodotio.

Plato de Re pub. dialogo 5.

Gubernatores sint indigenae.

Esther 16. v. 10.

Deut. 1. v. 13.

Ioseph. lib. 1. cont. Apio.

Hieron.

Giblij qui sunt.

Hieron. Theodor.

Eucher. in lib. 3. Reg.

R. David. 3. Reg. 5. v. 18.

Ciuitas Gobel. quae.

Pf. 82. v. 3.

Exo. 17. v. 15.

Isai. 33. v. 23. 24. v. 21.

Theodor. Velum nauis ex qua materia confectum fuerit, & quid significet. Hieron. 1. Cor. 4. v. 7.

De hyacintho.

Ierem. 10. v. 9.

Ioseph. 6. bel. li. 1. c. 6.

Plin. lib. 9. cap. 36.

Homerus Odiss. 4.

L. penul. et. su. C. de vest. oib. lib. 10. et. l. 1. c. quae res vendi non poss.

Purpura, & hyacinthus in quo differant.

nofter verfus : Senes Gebal, & fapientes eius inftaurauerunt in te rimas tuas . Ad artem illam alludere videtur , qua rimas , vel fifuras nauis extrinfecus , ftupa , oleo , ac pice infecta obturare folent : cuius artis magiftrus vulgò in Hifpania nuncupamus calafates ; artificium verò calafatear . Supplet enim haec ars , quod ars fabri lignarij minus affequitur : haec enim non coagmentat tabulas maris , ita vt fifuras non relinquat , quas maris aqua naturali fuperiorum partium pondere preffa penetrat , nauemque fe completuram minatur ; nifi fint alij artifices , qui eiuſmodi rimas obturent , fiue alias quafcumque rimas , quas turbidis procellarum vndis conculfa nauis fecerit : ac propterea à nauì ad Rempublicam tranſitum facientes Septuaginta , verterunt : Seniores Bibliorum , & fapientes eorum , qui erant in te , iſti *ענישון רליו בשלליו* eniſchyon tinbulin ſu . hoc eſt , confortabant , fiue vt legit Hieronymus , confortauerunt conſilium tuum . Theodoretus : Non propriam vrbeſem confirmabant , ſed tibi optima conſilia , conſultationeſque afferebant . Ex quibus quidem verbis mirabili nauis exemplo apertiſſimè ſignificatur , quantum Reipublicae conducant ſenium , ac ſapientum conſilia . Quidquid enim principis ſapientia , ars , iudicium non affequitur ; id aſsequuntur conſilia : quòd ſi princeps conſilio id aſſequatur , non tamen poſſit exequutione ; id confortant ſapientum conſilia , & ad finem vſque perducunt : inſtauratiſque quibuſcumque nauis rimis , inter omnes procellarum vndas tutiſſimam , ab omniſque naufragio liberam , ad feliciffimum ſalutis portum totam Rempublicam , cuiuſque perducunt . Quocirca apertiſſimè Apollinariuſ : Aduenas habuiſti eos , qui prudentia erant valde celebres , vt & ciuitatis eis adminiſtratio committeretur , & incommoda , ac res difficiles propulſarent , ſplendoremque , ac magnificentiam augerent . Et ſubdit , commendari Tyri dignitatem ex miniſtris , qui quaſi nauis eſſent nauatae . Chaldaeus paraphraſtes ſic habet : Senes Gebal , & ſapientes eius fuerunt in te , prouidentes neceſſaria . Alius verò Scholiaſtes , non de remigibus , & gubernatoribus loqui , quod adiungitur , arbitrat : Seniores enim illos dicit in libris , deceptos videtur fuiſſe voce ; habent enim Septuaginta *קקסו שבתי* preſbyteri , *ביבליאון* biblion , quae vox tum libellos , tum Biblos populos poteſt ſignificare .

Omnes naues maris , & nauatae earum fuerunt in populis negotiationis tuae . Ex Hebraeo ſic vertunt locum hunc nonnulli . Omnes naues maris , & remiges earum fuerunt in te , ad negotiandum negotiationem tuam : uel , vt quidam interpretatur , ad diſtrahendum merces tuas . Septuaginta interpretes longè aliter : Omnes naues maris , & remiges facti ſunt tibi in Occidentem Occidentis . Sic habet noua editio , Septuaginta , & Complutenſis textus cum Hieronymiano , & multis alijs codicibus . Verùm Theodoretus : Fuerunt in te , inquit , permutantes commercio tuo , & facti ſunt tibi in Occidentem Occidentis : quem locum ita interpretatur idem Theodoretus : Vndique , inquit , ad te mercatores conſuebant , tum vendentes , tum ementes : hoc enim ſignificat , permutantes commercio tuo : & non ſolum finitimi tui ad portus appellebantur ; ſed etiam extremas Occidentis partes incolentes . illud enim , ad Occidentem Occidentis , hoc declarat , quia non ſolum illi , inquit , qui habitant tibi ad Occidentem ; ſed etiam iſi , qui magis , quàm illi , incolunt ad occaſum . Sic Theodoretus . Hieronymus verò , phraſim Hebraeis familiarem declarans , ait : Sicut dicitur Canticum canticorum , hoc eſt maius

Senium , ac ſapientum conſilia quantum Reipublicae conducant ſenium , ac ſapientum conſilia . Hieron . Theodor .

Apollinar .

Chaldae .

Alius Scholiaſt .

Katab .

Theodor .

Theodor . Hieron . Quid ſignificet Canticum canticorum .

alijs , ſic appellatur Occidens Occidentis , vt magnitudinem occidentalium partium ſignificet . Hoc autè videtur velle ſignificare Hieronymus hac phraſi intelligendum , quàm plurimas naues ex compluribus occidentalibus regionibus venire ſolitas ad nundinas , & negotiationem Tyriam : neque enim aliunde poterant , quàm ab occidente : cum Tyro , ſicut toti Phoeniciae , aut Palaefinae , mare ſitum ſit ad Occidentem . At quoniam Patrum interpretationes adduximus , noſtri muneris eſſe putauimus cauſas inquirere , propter quas interpretes ſacram varias reddant huius loci interpretationes , & quo modo in eodem ſenſu conueniant . Et primum varietatis cauſam non aliam puto , quàm copioſam , ac multiplicem ſignificationem vocis , ſeu radicis *גרהר* gharau . Sic enim habes in Origine *גרהר* vac lagharou , magharauce , quae vtraque vox deducitur à praedicta radice *גרהר* gharau , quae vniuerſè ſignificat commiſſeri , conuenire , congruere inter perſonas , vel res , habetque duos modos ſignificandi . Primum , quando refertur ad pacta , contractus , commercia , & conuenta , quae vel data , vel accepta fide , ſiue pignore , ſiue cautione tranſiguntur . In hac prima ſignificatione accipit hoc verbum Iudas , cum principe Aegypti Iosepho fratre loquens : ait enim . *Ego proprie ſeruus tuus ſum , qui in meam hunc recepi fidem , & ſponſondi .* & in Prouerbis : *Noli eſſe cum his , qui deſigunt manus ſuas* Hebraicè cum fideiuſſoribus , *qui vadet ſe offerunt pro debitis* . hoc eſt , Noli eſſe ex his , noli fideiubere pro debitis alterius . Inde ſit , vt hac voce ſignificentur negotiatores (inquit R . Dauid) quod iſi , dum emunt , aut vendunt , ſpondent , aut fideiubent alter alteri . Quare apertiſſimè vulgatus vertit , *in populis negotiationis tuae* , & Hebraei , negotiantes negotiationem tuam . Secundò , quando vox haec uſurpatur extra pacta , & conuenta , tunc ſignificat aliquid conueniens voluntati , vel ſenſibus , quos ſibi quodam modo deuinciat , & conciliet : vt in Pſalmo , *Suſcipe ſeruum tuum in bonum* , hoc eſt congruere fac ſeruum tuum bono , vel apta ſeruum tuum bono , vel dirige . Hieronymus , & R . Abraham : Sponde , vel fideiube pro ſeruo tuo in bonum . R . verò Dauid : Exhilara , & dirige ſeruum tuum in bono . Targhum : Oblecta ſeruum tuum bono . Et in Prouerbis , *Deſiderium , ſi compleatur , delectat animam* , vel deſiderium expletum ſuaue erit animae . Tertio , inde deducitur nomen *גרהר* ghereu , hoc eſt vespere ; tempus nempe illud , quo tenebris commiſcetur dies , exiſtente Sole in Occidente , occultanteque crepuſculi radios . In quo ſenſu accipitur ab Iſaia , dum dicit , *Deſerta eſt omnis laetitia* , hoc eſt , obtenebrata eſt , vel occidit : ſumitur enim pro Occidente ab ipſo Iſaia . vbi ait : *Vt ſciant hi , qui ab Ortu Solis , & qui ab Occidente , quoniam , &c .* Hanc vocis ſignificationem videntur ſequi Septuaginta non ſine mirabili alluſione ad commerciorum effectus , fideiubent , ſeu ſpondent animas ſuas . quod innuere videtur Chryſoſtomus dicens : Eijciebat Chriſtus Dominus ementes ; & vendentes de templo , ſignificans , quia homo mercator vix , aut numquam poteſt Deo placere , & ideo nullus Chriſtianus debet eſſe mercator : aut ſi voluerit eſſe , proijciatur de Eccleſia Dei , dicente Propheta : *Quia non cognoui negotiationes , introibo in potentias Domini .* Haec ille , & cauſam huius ſubdit : quia vix ſine mendacio , & periurijs poteſt exerceri mercatura : quare ſponſondiſſe videtur mendacio mercator , ac propterea à veritatis lumine longè abhorret : atque adeo Occidens , ſeu vespere merito vocabitur . Siue etiam vespere dicitur

Quare interpretes variant , nec diſſentiant .

Gen . 44 . v . 52 . Prou . 22 . v . 26 .

R . Dauid . in lib . radic . & in comment .

Pſal . 118 . v . 122 .

Hieronym . R . Abr . R . Dauid . Targhum . Prou . 13 . v . 19 .

Iſai . 24 . v . 11 . & cap . 45 . v . 6 .

Matth . 21 . Chryſoſt . hom . 38 . in Matth . Ementes , & vendentes quare eiecerit è templo Dominus . Pſal . 70 . v . 16 .

Mercatores dicitur veſper , & occidentis .

apud Sophoniam : *Iudices eius lupi vespere* , ſic dicti , quia eo tempore ſolent excurrere ad praedam , inedia dici incitati , & velut impulſi : ſiue etiam mercatores dicuntur vespere , vel Occidens , propter mentis caecitatem , quam aſert lucri cupiditas . Quapropter Clemens Alexandrinus ſic interpretatur , & legit Euangelij locum , dicens facilius fore camelum per foramen acus tranſire , quàm diuitem philoſophari . Quare apud Thebanos (Ariſtotele teſte) legem ſancitam ferunt , ne prius quis ad publicam adminiſtrationem admitteretur , quàm probaſſet per decennium ſe à mercatura abſtinuiſſe . Adde etià , quòd mercatura multis iucundiſſima , & gratiſſima eſt , haud ſecus , quàm ſponſo ſponſa . Ad haec ergo mercaturae nomina reſpexiſſe videtur Ioannes , ſeu potius Angelus in Apocalypſi , dicens ad collapſam Babylonem , *& lux lucernae non lucebit in te* , ecce primum vespere , ſeu Occidentis nomen : *& vox ſponſi , & ſponſae non audietur adhuc in te* : ecce ſecundum : *quia mercatores tui erant principes terrae* . ecce de quibus loquatur mercatoribus , nempe de iſi , qui ſuis comercijs dominari conabantur in vniuerſo terrarum orbe . Quare apertiſſimè Hieronymus ait : Et pulchre naues maris , & nauatae carù , & remiges , qui in Tyriae nauis auxilio ſunt , non pergunt ad Orientem , neque ad ortum luminis , vbi ſol iuſtitiae naſcitur : ſed ad Occidentem Occidentis , ubi lumen occumbit (vitae praesentis) & vbi tenebrarum exordium eſt , exteriorum inquam . Chaldaeus verò paraphraſtes locum iſtum ſic vertit : Omnes deſcendentes in mare , & nauatae eorum fuerunt remiges in te : quaſi dicat : tanta erat magnificentia , & gloria Tyri ; vt remiges ſibi adſciſceret eos , qui aliarum gentium nauatae fuerant , & nauium gubernatores . Neque ab re erit locum Iſaiae aſſerre , mirificè extollentem gloriam Tyri : *Quis cogitauit hoc ſuper Tyrum quondam coronatam , cuius negotiatores erant principes inſtitores eius in clypeo terrae ?* Super quo Hieronymus : Miramur legarum Pyrrhi quondam dixiſſe de vrbe Romana , uidi ciuitatem Regum : Ecce multò ante illa tempora negotiatores , & inſtitores Tyri principes , & inclyti deſcribuntur : ut per haec oſtendatur opulentiæ magnitudo , cum negotiator Tyri alterius urbis eſſe Rex poſſit .

Perſae , & Lydij , & Libyes erant in exercitu tuo viri bellatores tui . Quidam Graecus Scholiaſtes ſic ait : Extremas orbis terrae regiones dicit , uidelicet Perſas , Lydios , & Libyas ; multum enim hi diſtant inter ſe . Polychronius : Quasi dicat ex diuerſis locis eorum , qui in extremis oris habitant . Theodoretus : Enarrata lignorum diuerſitate , ueſtium item uarietatibus , nauticis gubernationibus , conſiliarijs , qui quid facto opus eſſet indicarent , mercatoribus undique aduentantibus , militarem quoque exercitum recenſet è diuerſis nationibus , & ciuilia inſtituta edoctis profectum . Hieronymus : Perſas fuiſſe fortiſſimos , quorum Rex Cyrus , ut Iſaiae uaticinio praedicatur , proſigato Aſtyage Rege Medorum , Babylonem ceperit , & ſacra , & ſaecularis narrat hiſtoria . Haec ſententia Hieronymus . Verùm , ne nos omnia ſilentio praeteriſſe uideamur , nonnulla de Perſico imperio percenſere libuit : & primum eius amplitudinem , latiſſimamque ditionem commemorat liber Eſther , ubi Aſſuerus ille Perſarum Rex dominatus eſſe dicitur ab India , uſque ad Aethiopiae , in centum uiginti ſeptem prouincias , cum caſſique maris inſulas . Adde , Cyrum

Sophon . 3 . v . 3 .

Clemens Alex . 2 . Strom . Matth . 19 . v . 24 . Marc . 10 . v . 25 . Luc . 18 . v . 25 . Ariſt . 3 . Polit .

Apoc . 18 . v . 23 .

Hieron .

Iſai . 23 . v . 8 .

Hieron .

Scholiaſt .

Polychron . Theodor .

Hieron . Perſae , quae gens . Iſai . 45 .

De amplitudine Perſici imperij . Eſther . 1 . v . 10 .

primum Perſarum Regem , regnum Chaldaeorum bello ſubaſtum adiunxiſſe ſuo . Quod ad diuitias pertinet ; Daniel comparat Perſicum regnum cum argenteo peſtore , & brachijs ſtatuae ; idque propter immenſam Perſici imperij opulentiam , atque incredibilem uim , & copiam diuitiarum , quam Cyro promiſerat Deus per Iſaiaſ dicens : *Et dabo tibi iheſtauros abſconditos* . Deuictò namque Craeſo Lydorum Rege , totius Aſiae ditiffimo ; ſuperato etiam Chaldaeorum Rege , omnes illorum opes in ſuam poteſtatem redegit : ita , ut (teſte Plinio) ex Aſia tantum pondo auri triginta quattuor millia reportauerit , praeter uafa aurea , aurumque factum , & in eo ſolia , ac platanum , uitamque , necnon argenti quingenta millia talentorum . Imperij uerò Perſici militaris diſciplina , & potentia ex multis alijs poteſt colligi argumentis . Ego Xerxem ſolum commemorabo , qui coaſto illo ſuo innumerabili exercitu uniuerſam Graeciam debellare uoluit . De Lydijſ uerò idem Hieronymus : Lydos quoque illo tempore inter gentes robuſtiſſimos reputatos , eorumque Regem Croeſum ab eodem Cyro captum eſſe Xenophon ſcribit pleniffimè . Et Libyas cum Troglodytis , atque Aethiopijs ueniſſe contra Hieruſalem in Paralipomenon uolumine legimus : qui , quia illis temporibus florentiſſimi erant , & celebres in proelio pugnatores , ideo Tyriae urbis defenſores eſſe memorantur . Haec ille . Sed de Libybus , & Lydijſ aliàs .

Daniel . 2 . De diuitijs eiusdem .

Iſai . 45 . v . 3 .

Plin lib . 33 . c . 2 .

Lydijſ populi qui .

Libyes qui . 2 . Paralip . 12 . v . 3 .

Infra c . 30 . v . 5 .

Theodor .

Ariſt .

Plato 7 de legib .

Plin . lib . 7 . c . 57 .

Sueton . in Caefare .

Ariſt . Clypeus dicitur quaſi protegens .

Gen . 15 . v . 1 .

Dent . 33 . v . 29 .

Principes clypei dicuntur .

Pſal . 46 . v . 10 .

Hieron . Galea quid ſignificet .

Iſai . 59 . v . 17 .

Clypeum , & galeam ſuſpenderunt in te pro ornatu tuo . Septuaginta peltas pro clypeis ponunt , quas Theodoretus dicit eſſe ſcuta parua , quae leuis armaturae milites gerunt , quibus etiam utuntur Pyrricham ludentes . Fuit autem hoc ludi genus , quo armati Lacedaemoniorum liberi à quinto aetatis anno exercebantur , Ariſtotoxeno teſte . De nominis tamen origine Plato , Plinius , Ariſtoteles , & Suetonius uariè diſſentunt . Clypeus Hebraicè *קלע* magen à uerbo *קלע* ganan , quòd ſignificat protegere : ideo clypeus , ſeu ſcutum ſic appellatur , quòd ferentem protegat . Ad hanc uocis ſignificationem reſpexiſſe uidetur Dominus , dicens : *Noli timere Abraham : ego protector tuus ſum* , uel clypeus tuus ſum . Et benedicens Moyſes populo Iſrael ait : *Quis ſimilis tui popule , qui ſaluaris in Domino ? ſcutum auxilij tui* , uel ſcutum auxilians , & protegens te , & *gladius gloriae tuae* . Tranſfertur haec uox ad ſignificandos principes , & magnates , quòd ipſorum ſit tueri urbes , & populum . Sic in pſalmo : *Quoniam dij fortes terrae uehementer eleuati ſunt* . fortes Hebraicè *גבורי* maganne , ſcuta terrae . Sic paraphraſis Chaldaica reddidit : Quoniam coram Deo ſcuta terrae uehementer exaltata ſunt . Quos ſequutus Hieronymus , uertit : Quoniam dij ſcuta terrae . Galea Hebraicè *קבץ* couagh , galea rotunda inſtar colliculi in capite deſcendens , prout uſurpatur ab Iſaia , & *galea ſalutis* , ſiue ſalutaris , protegens ad ſalutem , in capite eius . *Suſpenderunt in te pro ornatu tuo* . hoc eſt ipſi auxerunt ſplendorem tuum , ſuſpenſis in te ſcutis : conſueuerunt enim milites nauales , dum à militaribus ceſſant muneribus , ad marginem nauis appendere ſcuta uarijs coloribus , auro , & argento diſtincta , in quibus etiam , uel maiorum ſtemmata , uel egregia ipſorum militum facta eſſent expreſſa : quo uidelicet ſcutorum ornatu , atque ſplendore nauis illuſtratur , & hoſtibus terror incutitur .

Filij Aradij cum exercitu tuo erant ſuper muros tuos in circuitu . Hieronymus : Aradam inſulam , quae tota ſit ciuitas , & contra ſe poſitum opidum Antaradam habeat , vicinaque ſit Tyro ; & praetendat

XI . Aradij qui Hieron .

tendat in Phoenices litore continentis terrae, vique hodie cernimus. Haec Hieronymus. Aradij ergo tamquam strenuissimi milites, exercitatisimique ad proelium cum exercitu tuo, quasi magistri militum, erant super muros tuos. Transitum facit ab allegoria nauis ad ciuitatis veritatem, quam custodiebant cum Tyrijs Aradij.

Pygmaei qui. Hieron. Aquil. Symmach. Theodos.

Iudic. 9. 7. 16.

Ibi. 7. 21.

Plin. lib. 7. c. 2. & lib. 4. c. 11.

Dodrans quid sit.

August. lib. 16. de Civ. Dei c. 8. Arif. lib. 8. de histor. anim. c. 12. Plin. lib. 7. c. 2.

Iuuen. Sat. 13.

Symmach. Theod.

Quare custodes murorum dicantur Pygmaei.

Sed & Pygmaei, qui erant in turribus tuis. Hieronymus: verbum גמדין gamadim, Aquilae prima editio Pygmaeos, Symmachus Medos, Septuaginta custodes, Theodotio ipsum gamadim Hebraicum interpretati sunt. Siue Pygmaei sunt, inquit, hoc est bellatores, & dicitur מלחמות apo tis pygmis, quae Graeco sermone in certamen vertitur. Haec genus Hieronymus. Verum vox Hebraea גמדין gamadim à radice גמד gamad deducta est, quae cubitum significat; vt in libro Iudicum, vbi sic scribitur: Qui Aod fecit sibi gladium ancipitem, habentem in medio capulum longitudinis palmae manus. Hebraicè גמדין gamad, id est cubitus longitudo eius gladij, quem idem Hieronymus post pauca vocat sicam. Hinc deducitur nomen גמדין gamad, cuius plurale גמדין gamadim cubitalis, & cubitales significans, Graecè πυγμαῖοι pygmaei, sic dicti, quasi πυγμαῖοι pygmaei, hoc est cubitales: πυγμαῖοι enim cubitum significat. Plinius verò scribit fuisse populos in extrema parte montium Indiae habitantes, salubri caelo, semperque vernante, qui ternos dodrantes non excedunt. Dodrans verò mensura est extensae manus ab extremo minimi vsque ad summum pollicis, quam bis continet cubitus, vt latius in libro de mensuris suo loco tractabimus. Huius gentis meminit etiam Augustinus: Alij statura cubitales, inquit, quos Pygmaeos à cubito Graeci vocant. Haec ille. Pugnât cum gruibus teste Aristotele. De eis Plinius: A gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est insidentes arietibus, caprarumque dorsis, armatos sagittis, veris tempore uniuerso agmine ad mare descendere, & ova, pullosque earum alitum consumere. Haec ille. Eorum etiam Iuuenalis, quaedam asserens, quae conscripta videntur, potius quam uera; his uersibus meminit: Ad subitas Tbraicum volucres, nubemque sonoram Pygmaeus paruis currit bellator in armis. Mox impar hosti, raptusque per aëra curuis Vnguibus, à saeua fertur grue. Si uideas hoc Gentibus in nostris, risu quatere: sed illic Quamquam eadem assidue spectentur proelia, ridet Nemo, ubi tota cohors pede non est alior uno. Verum D. Hieronymus, qui bene percalluit phrasim, & mores gentis saltem posterioribus saeculis expertus fuerat, aliò deduxit significationem uocis, non credens huiusmodi gentem murorum Tyri custodiae aptam esse potuisse; quin etiam, si fuisset, non esse textui conuenientem eiusmodi interpretationem: fuerant enim connumerati ex omnibus ferè orbis terrarum oris fortissimi quique milites, Persae, Lydij, Libyes, communientes, & exornantes Tyrum: quorum his annumeret Pygmaeos ridiculam gentem uiribus, bellandique facultate uolucris inferiorum? Quapropter Septuaginta non Pygmaeos, sed custodes reddiderunt, quos Symmachus Medos dixit, & Theodoretus textus uersionem utramque coniungit: habet enim: Sed etiam Medi in turribus tuis erant custodes. Sed quare custodes turrium dicantur Pygmaei, uel cubitales, rationem oportet assignare, quam attulit Hieronymus ex Graeco, aptissima est: verum aliam alij assignant etiam Hebraeo textui congruentem. Dicuntur enim turrium custodes Pyg-

maei, quia prae altitudine turrium hominibus infra stantibus deficiente visu non homines videbantur, sed Pygmaei, hoc est staturae cubitalis. Nisi malis Pygmaeos dici sagittarios; quoniam gens illa sagittis affueta belligerare, familiarem habebat sagittarum usum: quadratque huic interpretationi, quod sequitur.

Phaetras suas suspenderunt in muris tuis per gyrum. Phaetras suas, Hebraicè שולטיהם Seiltehem, quam uocem frequenter vertit Hieronymus armorum generali nomine. Nam in libro Regum Ioiada dedisse dicitur sacerdotibus hastas, & arma Regis Dauid: Hebraicè habetur haec uox. Et in Canticis: Omnis armatura fortium; similiter habetur eadem uox, & alibi saepe. Phaetras ergo, & omnem armaturam suam, qua nempe hostes deuicerant, & praecleara facinora gesserant, quasi uictoriae trophaea interposuerant murorum minis. Visatum enim erat Palaestinis, & Phoenicibus, arma, quibus hostes deuicerant, in locis publicis asseruare, quae pietatem uolentes Deo suo in templis offerrebant; sicut de gladio, quo Dauid percusserat Philisthaem, scriptum legimus in libris Regum. Et apud Iosephum sic habemus: Circum templum affixa erant spolia barbarica, quae omnia Herodes denuo dedicauit, additis etiam recentibus Arabicis. Quod quidem trophaeum non in templo, sed in monte fecisse scribitur Saul repulsus à Deo: nunciatum est enim Samueli eo, quod uenisset Saul in Carmelum, & erexit sibi sibi formicem triumphalem. Vel phaetras, seu arma suspenderunt in muris, tamquam illis non amplius egentes: significat enim in sacris litteris deponere arma, pacem, & securitatem; quam peritiam futuram in Ecclesia Christi praedixit Isaias illa eleganti phrasi: Et conflabunt gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces: non leuabit gens contra gentem gladium, neque exercebuntur ultra ad proelium.

Ipsi compleuerunt pulcritudinem tuam. Ipsi, nempe omnes supra memorati, Sidonij, Aradij, Persae, Lydij, Libyes, & Pygmaei, compleuerunt pulcritudinem tuam. Chaldaeus paraphrastes supra etiam, vbi nos legimus, pro ornatu tuo, vertit, ipsi multiplicauerunt decorem tuum. Itaque ter repetendo inculcat illa uerba, quae dixerat Tyrus, perfecti decoris ego sum, vel ego circumdedit mihi decorem meum: & tamquam offensus princeps, & maxime iratus alta mente reposita illatae iniuriae uerba repetit, reprehendit, accusat, rationibusque, & arguementis probare non desistit, ea esse falsissima, & immerito prolata; ac si dicat: Tu, tu, inquam, circumdediti tibi, praesumptuosa, decorem tuum? non potius finitimi tui? nonne de longè uenientes? nonne milites? nonne mercatores? omnes attulerunt aliquid decori tuo, ita vt non amplius possit dici decor tuus, sed emendicatus; sed neque perfectus, qui tam varijs, & tam incertis, ac dubijs adminiculis eget. Quo quidem ostendit Dominus, se esse proptij honoris zelatorem perpetuum, expetereque merito à nobis uideatur, quod petierat à discipulo Thales Milesius, Is enim cum quandam nouam de caelo rationem sepe inuenisset, eamque docuisset amanter Mandritam philosophum, rogatus à discipulo, quare mercede sibi tantum donum rependi uellet? Respondit ille, satis mihi fuerit à Mandrita, si id, quod à me didicisti, cum proferre uolueris, tibi non adscripseris, sed eius me potius repertorem praedicaueris.

Carthaginenses negotiatores tui à multitudinē cunctarum diuitiarum. Hieronymus sic, non solum in praesenti loco, sed & in Isaiâ, vbi scriptum est:

Phaetras ualde dicta.

4. Reg. 11. 7. 10.

Cantic. 4. 7. 4.

Alibi 2. Paral. 23. 7. 9. & 2. Reg. 8. 7. 7.

Emeriti milites arma uictoriae instrumenta asseruabant, vel Deo consecrabant.

1. Reg. 12. Ioseph. 13. Antiq. cap. 14.

1. Reg. 15. 7. 12.

Arma ponere pacis signum bolium.

Isa. 2. 7. 4.

Chaldaeus supra 7. 10.

Eadem uerba, quae dixerat Tyrus, Deus repetit maxime oculis.

Dominus sui honoris zelator est. Petre Thales a discipulo grati animi monumentum sibi non arrogare, quae didicerat.

Carthaginenses qui. Hieron. Isa. 23. 7. 1.

est: Vlulate naues Carthaginis: ceteri interpretes uerbum Hebraicum transtulerunt Tharsis, quam coloniam esse Tyriorum nulli dubium est; ipsi de Occidentis partibus argento, ferro, & plumbo Tyri nundinas replerunt. Theodoretus uero prope eadem aliter refert: Carthago, inquit, metropolis est illius, quae olim Libya, nunc Africa nominatur, & Syrius, & Hebraeus Tharsis appellat, & per metropolim negotiationem earum rerum, quae ex omni natione afferbantur, è multiplici materia ibi inuentarum declarauit. Vox autem Hebraea

Theodor.

De significatione Tharsis.

Gen. 10. Psal. 71. 7. 10.

Chaldaeus.

Isaie 1. 7. 34.

Intra. c. 4. 1.

Duo inaria alterum Oceanum, siue Oceanum, alterum internum, siue mediterraneum.

Psal. 47. 7. 8. Isa. 2. 7. 16. & cap. 23. 7. 1.

Hebraei omnia maria Tharsis uocant nomine sui maris.

Mare quod nauigabat clausis Salomonis. 3. Reg. 9. 7. 26.

Gemma Tharsis, quae.

P. Pradus super Ezech. 6. 1. & 10.

Tharsis primùm imposita fuit secundo filio Iauan, filij Iaphet, filij Noe, à quo Tharsus Ciliciae metropolis cognominata creditur; ortu etiam sancti Pauli Apostoli nobilissima, de qua psalmus: Reges Tharsis, & insulae munera offerent. Chaldaeus reddidit טרוסו מלכו malched tarus id est, Reges Tharsenses, Cilicum, inquam & finitimarum nationum, quae oram maritimam Syriae uicinam colunt. Tharsis ergo Cilicium designat, ad quam Ionas Propheta properabat, delegatum sibi à Deo munus defugiens: Sic enim illius habetur propheta: Et surrexit Ionas, ut fugeret in Tharsis à facie Domini, & descendit in Ioppen, & inuenit nauem euntem in Tharsis, id est, quae petebat Ciliciam. Verum generali appellatione à colore caeruleo mare altum, & magnum dicitur, Tharsis; duplexque est, uel internum, quod mediterraneum nos uocamus; scriptura uero occidentale, uel Occidentem ipsum maris propterea nomine nuncupare solet, vt infra patebit; aliud est mare externum, quod nos Oceanum uocamus, in quo naues magnae uersantur. & in hoc differt Tharsis à Iam, mare, quo hoc nomine stagna, lacus, uel quaslibet minores aquarum collectiones nuncupare solent Hebraei. Quibus ita notatis nullo negotio uerus loci sensus elicitur, ex adiunctis coniectando, de quo mari fiat sermo. Sicut enim praedicta loca interpretati sumus de Cilicia, & mari Ciliciae, & Chananaeae obiecto, quod geographi Phoenicium, & Syriacum nominant: sic alia quamplurima intelligenda sunt de Oceano, siue externo mari: quale est illud Psalms: In spiritu uehementi conteres naues Tharsis. & Isaias. Et super omnes naues Tharsis. & iterum: Vlulate naues Tharsis maris. Ratio autem, propter quam Hebraei nomine peculiari Tharsis omnia maria intelligant, ea uidetur esse, quod Israelitae, qui nullum aliud mare praeter illud Tharsense, siue quo petebatur Tharsum, nouerant, omnia maria uocabant Tharsis, more Ponticorum populorum, qui, quod nullum praeter suum mare esse crederent, aut id existimarent ceteris praestare, pontum uocauerunt quoduis mare, per Synechdochen eodem nomine suum mare, & cetera maria complexi: Sic populus Dei nomine Tharsis maris sibi cogniti, cetera quoque maria nominauit. Ex dictis etiam constat, quod sit illud mare Tharsis, in quod ibat clausis Regis Salomonis facta in Afiogaber deferens inde aurum, & argentum, & dentes elephantorum, & simias, & pauos. Verum, quia haec disputatio longiorem exigit indagationem, disputationi de diuitijs Salomonis multo aptiorem, ideo consulo eam in illum locum fusiùs tractadam reijcimus. Tertio etiam Tharsis nomen est lapidis pretiosi, colore caeruleo mari similis, de quo etiam sunt uariae interpretum opinioniones: quarum nonnullas recensuit Pater Pradus, & nos fusiùs, cum de lapidibus rationalis disputaturi sumus, de eo loquemur. Quare haec iam praeterimus, hoc

num addentes, quod breuiter R. Mose Hadarsan scribit de significatione uocis Tharsis: Tharsis, ait, vt aliqui opinantur, Ciliciae ciuitas, vt alij, Carthago, vt alij, India, ut alij, mare. Verum pro Hebraeo Tharsis, Hieronymus hoc loco posuit Carthaginem, imitatus Septuaginta, qui allato Isaias loco, Vlulate naues maris Hebraicè Tharsis, Septuaginta reddiderunt, nauigia Carthaginis. Itemque in alio Ezechielis loco scribunt Seba, & Dedan, & mercatores Carthaginenses, pro negotiatores Tharsis: hisque quadrat Chaldaei etiam paraphrasis apud Ieremiam, vbi pro Tharsis dixit Africam. Fuit enim Carthago Africae, seu Libyae metropolis: quam commendat, siue potius quasi arroganter reprehendit Plinius, dum Tyri coloniam fuisse eam affirmat his uerbis. Tyrus olim portu clara, uerbibus genitibus Iepti, Vrica, & illa Romani imperij aemula, terrarum orbis auida Carthagine. Eadem Curtius, qui enarrans, quibus praesidijs confisi Tyrj Alexandro resistere decreuissent, subdit: haud parua dictu res Tyriorum fiduciam accendit. Carthaginensium legati ad celebrandum anniuersarium sacrum more patrio tunc uenerant; quippe Carthaginem Tyrj condiderunt, semper parentum loco culti. Hortari ergo Poeni coeperunt, vt obsidionem forti animo paterentur, breui Carthagine auxilia uentura: namque ea tempestate magna ex parte Punicis clausis maria obsidebantur. Ex qua Curtij historia facile intelliges, quam ob causam Propheta Carthaginenses uocauerit negotiatores Tyri.

Graecia. Hieronymus: Iones, inquit, qui Hebraicè appellantur יאואן, quod eisdem omnino apud Hebraeos scriberetur characteribus, punctis tantummodo mutatis, יאואן, & יאון. Fuit autem hoc nomen Iauan quarti filij Iaphet, qui aedificata Ionia nomen dedisse uidetur Ionibus. Hi autem postea cum ceteris eiusdem gentis concesserunt in nomen Graecorum; concordatque lectio Septuaginta, qui dixerunt יאואן Iouan, hoc est, Graecia: & apud Isaiam pro Iauan Hebraeo dixerunt יאואן Iouan, Graeciam. Similiter apud Ioëlem, Iauanum plurale uocis Iauan conuerterunt יאואן Iouan, quam similiter nostra uulgata reddidit Graecos. Alias saepe Septuaginta retinent uocem Hebraeam Iauan; variant tamen in scribendo, quandoque יאואן Iouan, nonnumquam, יאואן Iouan, aliquid etiam יאואן Iouan. Sed ad Iones reuertamur: ab his Athenienses originem trahunt, quorum nomine olim censebantur, vt auctor est Plutarchus in Thesio; qui cum agrum Megaricum adiunxisset Attico, celebrem pilam crexit in Isthmo, in qua Orientem uersus hoc inscripsit: Haec non sunt Peloponnesus, aut Ionia: & uersus Occidentem. Sunt Peloponnesus ista, non Ionia. Iones autem ex Asia in Graeciam uenisse Hecaraeus docet. Nomen Iauan interpretari solitos testatur Hieronymus Hebraeos: est, & non est: quod ad fallaces doctrinarum haereses refert. Alij uero eius interpretationis aliam rationem assignant, quia scilicet, cum semper mercaturae operam dent, cui sunt adiectissimi; uix alicubi reperies illos stabile domicilium incolere, sed mox ac comparent, aut sunt in hoc portu, discedunt, & non amplius sunt in eo: ac propterea (est, & non est) dicuntur Graeci.

Thubal. Hieronymus: id est, Iberi orientales, uel de Occidentis partibus Hispani, qui ab Ibero flumine hoc uocabulo nuncupantur. Eucherius, Thubal Iberi, qui & Hispani. Hispania

R. Mose comment. in psal. 71. illi 72.

De Carthagine.

Ezech. 38. 7. 13.

Ierem. 10. 7. 9.

Plin. lib. 5. c. 19.

Quint. lib. 4. uita A. lex.

XIII. Hieron. Graecia à Iauan condita.

Isai. 66. 7. 19.

Ioel. 3. 7. 6.

Plut. in Thesio.

Hecaraeus apud Strab. lib. 9.

Hieron.

Hieron. A Thubalis quae gens denominatur.

Euch. lib. 2. instr. c. 4.

Strabo. Plin. D. Eulogi. De Hispania, quare sic dicta. Ambros. de Moral. in vita Eulogij. Appia. Alex. Postel. Arias Montan. in Abdi. et in Appia.

Ioseph. x. an. liq. 6.

Matth. Be- roal. lib. 4. Chroni.

Ezech.

Polychron.

quondam Iberia, & iavasia, Hesperia auctore Strabone, Plinio, alijsque dicitur Hispania sine aspiratione dicta est. Ptolemaeus, & Stephanus, eandem *spania* Pannoniam vocant. Dicitur etiam Eulogius, ante septingentos annos scripsit Spaniam, non Hispaniam, teste Ambrosio de Morales. Eadem Celtiberia quondam dicta, teste Appiano Alexandrino. Hebraeis Sepharad dicitur scribit Postellus, & Arias Montanus, qui Spaniam à Chaldaeis appellari etiam testatur. Verum Arias Montanus Iberiam Asiaticam, quam orientalem vocat Hieronymus, Ptolemaeus, Caucaasum, Strabo Albanos, & Iberas putat in sacris libris nonnumquam describi sub nomine Thubal: atque hinc profectos Hispanos, qui Europae ultimam partem versus Occidentem occupant. Cui quidem sententia, & praecedenti de Graecia, Hebraeis dicta Iauan, patrocinantur Iosephi verba sic scribentis: Iapheto Noe filio filij fuerunt septem. Horum sedes à Tauro, & Amano montibus incipientes, pertinebant in Asia ad amnem vsque Tanaim, in Europa vsque Gades, in terris haecenus vacuis occupatae: quod factum est, ut ipsorum nomina gentibus imponerentur. Quos enim nunc Graeci Galatas vocitant, Gomarenses olim dictos; Gomar condidit. Magoges vero Magogorum à se denominatorum fuit auctor, qui ab ipsis vocantur Scythae. Ex alijs Iapheti filijs, Iauane, & Mado, ab hoc Madaei descendunt, Graecis Medi nominati: à Iauane vero Ionia, totumque Graecorum genus. Quin & Thobelus Thobelio sedem dedit, qui nunc sunt Iberi. Haec Iosephus. Ex quibus liquidò constat, quinam tractus nempe Europaeus coeperit incoli à filijs Iaphet, nempe meridianus, vtpote ab Asia, cuius paulo ante meminerat, Gades vsque. Verum his tam firmis testimonijs innixam veritatem quidam ex recentioribus eludere velle videtur, & primum Iosepho se opponit dicens, à Thubal Thubaleos, qui sunt Iberi, vel Hispani, putat dictos Iosephus sine vlla ratione: & subdit testimonium Septuaginta, & Chaldaei, qui idem nomen Thubal nonnumquam integrum retinuerunt, quo significarunt, inquit, Scripturae sacrae interpretes, se ignorare, quinam essent Thubalei. Sed quaeri posset ab hoc scriptore, qua ratione ductus, affirmare non vereatur sine ratione vlla à Iosepho, sine vlla scientia ab interpretibus Thubaleos reddi, vel Hispanos dici? Respondet, quia eiusmodi sententia non ex aequo respondet quamplurimis sacrae Scripturae locis, praesertim Ezechielis, simul referentis Mosoch, & Thubal cum alijs Arabiae Phoenicis, aut Syriae vicinis opidis. Verum haec ratio si quid probat, probabit etiam, Graeciam esse Phoeniciae vicinam, Persas, Lydos, ac Lybias, non immenso terrarum tractu sepositos; sed vicinos inter se, ac finitimos, quod ab omni ratione alienum est: aduersaturque Polychronio, cuius haec sunt verba: Propter vrbis tutum situm etiam ex remotis regionibus audebant mercatores aduentare, tamquam ad tutum portum confugientes: quin & eiusdem auctoris argumentis conuinci potest. Quapropter rationem eandem, quam huic dubiae, difficilique quaestioni lucem allaturam maximam sperabat hic auctor, credimus sequutum esse Iosephum. Mitto assiduam lectionem historiarum tum Hebraicarum, tum Graecarum, nec non Chaldaicarum paene omnium, in quibus versatus fuerat Iosephus. Ratio verò huius auctoris est huiusmodi: Quod si mercaturae, inquit, illius temporis nota esset nobis ratio, & sciremus, quae ex

A quibus regionibus merces solitae essent comportari Tyrum; certius aliquid de his populis statuere possemus. Haec sunt eius verba. Quae quidem omnia non ignorasset, si nostrum Prophetam attentè legisset: qui, cum argenti, ferri, stanni, plumbique, quae afferbantur Tyrum, meminisset, subdit, *Graecia, Thubal, & Mosoch, ipsi insitiores tui*. Neque erat ignotum Iosepho, in quibus regionibus haec metalla affatim gignerentur: cum narret, Agrippam suadentem ludacis, vt Romanis parerent, commemoratis quamplurimis subiugatis regionibus, subdidisse: Neque Hispanis, inquit, nascens in agris aurum, pro libertate bella gerentibus, proficit: legeratque sine dubio libros Machabaeorum, in quibus scribitur: *audiuisse Iudam nomen Romanorum, quia sunt potentes viribus, & quanta fecerint in regione Hispaniae, & quod in potestatem redegerint metalla argenti, & auri, quae illic sunt*. Legisse etiam posset hic auctor Pomponium Melam, de Hispania in haec verba scribentem: *Viris, equis, ferro, plumbo, aere, argento, auroque abundans. Quibus quasi commentarium nostro textui facere videtur: fusiore Plinius: Metallis, inquit, plumbi, ferri, aeris, argenti, auri tota ferme Hispania scaturit citior, & specularibus lapidibus Baetica, & minio. Sunt & marmorum lapidicinae. Haec Plinius. Ex quibus omnibus planè doctissimi viri affirmant Thubalem fuisse Hispaniae conditorem.* Verum, vt frequenter solet, suboritur statim contentio inter Hispaniae partes, quas enumerat idem Pomponius, Tarraconem, Lusitaniam, & Baeticam de primatu obtinendo, quarum incolae ducti coniectura, quam etiam ex quibusdam apocryphis Berossi scriptis confirmant, primam Hispaniae urbem Thubalis nomine insignitam fuisse arbitrantur. Tarraconenses igitur primatum ambiunt, leuissima coniectura freti, ex similitudine nominis Thudelae vrbis, quam incolunt, cum nomine Thubalis; dictamque putant quasi Thubelam, vel Thubaleam. Cui coniecturae non nihil adderent momenti, aut ponderis, si aut tale nomen ab antiquis, probatissime auctoribus commemoratum, aut eius vrbis tantam fuisse originis vetustatem aliqua ratione probarent. Lusitani consimili, sed vero similiore argumento contendunt, eam esse primam Hispaniae ciuitatem, quam ipsi Setuual vocant, hoc est, sedes Thubal, se, enim eorum lingua sedem significat, in cuius nomine totum Thubalis nomen plenè reperiunt. Verum ea ipsa coniectura, quae hoc ipsum confirmare contendunt, id ipsum infirmant. Prope Setuualum, inquit, ruinae visuntur, & quamplurima antiquitatis monumenta cuiusdam ciuitatis magnae; eam incolae Troiam appellant: qua quidem fatentur, Troiam illam vetustiore multò Setuualo fuisse: ergo haec recens. Quod si nomen translaturum, non antiquitas, praesertim cum Iosephus de eo Europae tractu, qui ab Asia Gades vsque distenditur, loqui videatur, dum Thobelum Thobelio sedem dedisse commemorat: qui quidem totus mediterraneo, ac meridiano mari obijcitur tantum. Lusitania verò teste Pomponio, Oceano tantummodo obiecta est. Vnde facile coniectare possem, quod & ipsi verentur, Baeticae deberi eiusmodi principatum, nisi eo ipso, quod in alijs reprehendo, notari posse viderer, nempe amore patriae potius, quam certis rationibus hanc suscepisse dispositionem. Et Mosoch. Hebraicè מושכ מושכ. Hieronymus Mosoch, quos Cappadoces intelligimus, quorum metropolis, quae postea ab Augusto Caesare, Caesarea

Hispania metallis omnibus scatens. Ioseph. 2. bcl. li cap. 16.

1. Mach. 8. v. 1. & 3.

Pomp. Me- la lib. 1. c. 6.

Plin. lib. 3. c. 3.

Baetica specularium lapidum abundans. Thubal Hispaniae conditor.

Pomp. cita.

Pomp. cita.

De significatione vocis Mesech, & quam gentem indicet. Hieron.

Ioseph. 1. an. liq. 6.

Matth. Be- roal. lib. 4. Chroni.

Psal. 119. v. 5.

Vulgarè psalterium ab haereticorum calumnijs vindicatur.

Psalterium Vaucauum.

Hilarius.

area appellata est, ad haec vsque tempora lingua A ipforum Mazaca dicitur. Idem serè Iosephus: Mesechini, inquit, à Mesecho auctore appellantur: (is fuit sextus filius Iapheti) Cappadocum enim appellatio noua est, veteris autem vestigium adhuc superest. Vrbs enim est apud eos hodie quoque Mazaca, satis indicans intelligere volenti, hoc primum fuisse genti nomen. Haec Iosephus. Verum his etiam opponit se testimonijs idem, qui supra, contendens similiter, Mosoch fuisse Syriac, & Arabiae vicinum populum; quasi verò non possent naues ex longinquis regionibus Tyrum appellari, mercelque conuehere: & assertor sententiae testimonium, vt ipse putat, firmissimum, locum psalmi: eo enim loco, inquiens, vt Hebraea habent, sic de miseria sui exilij quaeritur David: Heu me miserum, quia peregre ago in Mesech, habito in tabernaculis Cedar. Quem locum ita reddidit Chaldaeus paraphrastes: O me miserum, quia peregrinatus sum cum Asianis, habitauit cum tabernaculis Arabum. Et subdit homine pio indignam sententiam: Septuaginta male locum reddiderunt; quos sequuti Latini, ita versus hunc conuerterunt: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitauit cum habitantibus Cedar*. Quod quidem fundamentum Caluini anam haereticum redolet, temerè vulgatae nostram Latinam improbantem; praesertim in psalmis, de quibus Caluinus verba non minus impiè, quam petulanter adiungit: vix esse tres contentinos versus non insigni aliquo errore foedatos: quod vt confirmet, nonnulla profert testimonia Hebraicis fontibus non respondentia. Verum aduersus huiusmodi calumniatores, sacri Concilij Tridentini decretum sit satis opponere; cuius quidem vim, & efficaciam nullo modo eludere poterit quisquam, ad varios recurrens Latinos codices: cum toto prope terrarum orbe resonent Ecclesiae Catholicis psallentium vocibus: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est*. Confirmat hoc etiam sacrosancta, vetustissima, celeberrimaque Sanctorum Petri, & Pauli Apostolorum in Vaticano Romanae Basilica, quae felices recordationis Pio V. Pontifice Maximo consentiente, & comprobante, integrum, ac inuiolatum suum Latinum psalterium à maioribus traditum, mira veneratione conseruat. Quo ante duos annos in lucem edito firmum, liberalitate humanissimi Suesfani Ducis, Regis Catholici apud S. D. N. Clementem VI. Oratoris. Quod quidem psalterium licet interdum à nostro non nihil differat: tamen hoc in loco nihil omnino discrepat. Et quidem non propterea videri volumus ad sacram anchoram confugere, quasi vereamur, vt argumentorum vim sustinere possimus, aut rationum tela retundere. Sed, ne quis post hac sibi credat licere, facili quadam coniectura, & Hebraearum vocum significatione Latinam nostram vulgatam reprehendere, venio ad argumenta, vnde probat hic auctor, in eo psalmo loqui Davidem de suo inter Asianos, & Arabes exilio; cum tamen nulla, aut sacra, aut profana historia eiusmodi incolatus mentionem faciat. Quamobrem Hilarium legamus, & doctissimum, & antiquissimum Romanae Ecclesiae diaconum sic scribentem: Cedar genus est Ismaelitaeum deserti incolens, cuius fines vsque ad Medos, & Persas proferuntur. Cedar enim Ismael filius fuit, Genesi testante: Primitius, inquit, Ismael Nabiothet Cedar: ij sunt nunc Sarraceni nuncupati. Qui ergo psalmos istos terreno ingenio intelligendos putant, id volunt ex persona populi ca-

ptiui Prophetam conquestum, quod in habitaculis Cedar longus ei fuerat incolatus: sed verbi vim, non intelligentes, nec Prophetae spiritum sentientes, auctoritate nominis ad confirmationem stultae opinionis assumunt, psalmo omnino nihil, quod captiuitati populi congruat, continente. Haec Hilarius. Adde Remigium sic scribentem: & ne aliquis putaret eum de incolatu corporis dicere, addit, *multum incola fuit anima mea*. Haec Remigius. Si ergo non est de incolatu corporeo intelligendus psalmus, frustra laborat in exquirenda locorum vicinia. Sed vrget Hebraeam vocem מושכ מושכ, quod est loci nomen. Verum hoc vnum probandum supererat huic auctori, vel etiam alijs Rabbinijs, sentientibus hic alicuius loci sermonem fieri, nempe vocem Mesech locum significare, nihil praeter ea; quod quidem falsum, & improbabile omnino est: omnium enim Hebraeorum consensu vox haec à מושכ מושכ deducitur, quae significat, traxit, protraxit, perrexit, profectus est. Vnde nomen mesech significat tractum, proiectum, aut protractum: proprieque dicitur de iactu feminis, quod in terram projicitur; dum seminatur. Sic in psalmo: *Euntes ibant, & flebant, mittentes semen in terram hazaragh, semina sua, iactum feminis posses interpretari*. R. David pretiosum semen interpretatur, allusionem faciens ad significationem vocis, dum subdit: res enim pretiosa ad longinquas partes suum nomen trahit. & apud Iob: *Trahitur autem sapientia de occultis*. Hebraicè מושכ מושכ. R. David pretiosior est sapientia margaritis. Targum: & tractio sapientiae plusquam margaritae. R. quoque Leui, & R. Mosch interpretantur: & tractio sapientiae, id est sapientia, quae est tracta, ascendit (dignior est margaritis) supra margaritas. longum esset singula percensere, cum satis iam constare videatur, vocem mesech significare prolongationem. Quare aptè Hieronymus: Hei mihi, quia peregrinatio mea prolongata est. aptè etiam Septuaginta, *δμου, οτι η παρεστια μου ημυκρονθη* oimi oti i parocia mu emacyinthi. aptissime Latinus interpres vocis significationem sequutus, interpretatur, *prolongatus est*. Quam lectionem duo interpretes, qui à Chrysofomo afferuntur, iuculenter confirmant; quorum alter vertit *παρεστια παρελκυστα* paricon paricyta, incolens protraxi, videlicet in incolatum meum. Alter *ωρεσιν λυτου εη μωκρομοφ* hroclysteula en maritimo, aduena fui in prolongatione; hoc est iam diu aduena fui. Qui etiam Hebraicam videtur phrasim expressisse, vt voci מושכ mesech subaudiatur praepositio ב bech, hoc est, in, quasi dicat, peregrinatus sum in protractu. Vbi notandus est loquendi mos Hebraeis frequens: nam cum saepe careant aduerbijs, vtuntur nominibus cum particula ב bech loco aduerbiorum, vt in Psalmo: *Tunc loquetur ad eos in ira sua*, id est, iracundè, & in furore suo turbabit eos, id est, furiosè. atque ita sensus erit in protractu, hoc est protractè diu. Itaque, licet daremus huic Hebraicae veritatis zelantissimo viro, Mesech significare nomen loci; non tamen propterea male interpretatos fuisse Septuaginta concederemus: cum ipsi etymologiam loci interpretantes, verum loci sensum reddiderint, nempe: Heu me, ita me à patria extorrem, exulemque doleo, ac si inter remotissimos Mesechenos, siue Asianos commemorer, in tabernaculis, aut papilionibus more Cedareorum coactus habitare. Iosephus filius Gorionis scribit esse Tusciam, siue Etruriam. & R. Mosch interpretans illud Isaiac: *Equi amatores, & emissarij* מושכ מושכ, equi bene pasti, inquit, id est Tusci fuerunt,

Remigius.

Psal. 126. v. 6.

R. David.

Iob. 28. v. 18.

R. David. Targum.

R. Leui. R. Mosch.

Hieron.

Chrysof. in Sibyllis.

Hebraei loco aduerbijs, quo frequenter carent, vtuntur nominibus cum particula in. Psal. y. 3.

Iosephus filius Gorionis. R. Mosch.

Apollin. Polychr. Scholiaft. Hieron.

Tyriorum impietas in vendendis hominibus.

Scholiaft.

Hieron.

Aes Corinthium.

In anima, vel in animabus, idem est, ac si diceret, cum ingenti vitae periculo.

Pfal. 118. v. 109.

Mercatura non sine magno vitae periculo exercetur.

Cypr. lib. 2. epist. 2. ad Donatum.

Ioseph. 1. Antiq. 6. 6.

Thogorma eadem, ac Phrygia.

fuertunt; è Tuscia enim veniebant equi fortes. Ex quibus omnibus tam latè discussis, hoc vnum certò colligitur, falsò contendere hunc auctorem, ex loco Psalmsi posse probari, Mosoch fuisse vicinum locis Tubal, & Syriae; cum omnino oppositum probetur etiam ex vocis etymologia. Apollinarius, Polychronius, & quidam Scholiaftes Graecus putant cum Hieronymo Cappadoces intelligi.

Mancipia, & vasa aerea adduxerunt populo tuo. Septuaginta, in animabus hominum. Polychronius: Ex Graecia tum alia, tum aes exportari solitum. Pro ijs verò, quae portabantur, accipiebant homines in seruos, per quandam tyrannidem quosdam trahentes in seruitutem: ac ne processu temporis libertatem arguerent, ad extremam redigentes miseriam eos hospitibus reddebant: hoc enim significat in animabus hominum. Ferme idem alius Scholiaftes: Magnam, inquit, illorum accusat iniustitiam; quippe, qui homines per vim vendant: & ne vquam libertatem nanciscantur, in Graeciam illos vendebant. Hieronymus contrà, sed magis iuxta nostrae vulgatae sensum, putat mancipia ab his gentibus deferri Tyrum, non asportari è Tyro, vt interpretantur Graeci, quos attulimus.

ait enim: Isti pretiosum Tyri fecere commercium, vt mancipia, & aenea vasa ex Corintho adducerent Tyrum. Aeris autem Corinthij saepe Iosephus mentionem facit, atque inter pretiosissima metalla computat. Vidimus Romae ex tali aere mensuram pedis Romani antiqui, apud R. P. Fratrem Illefosum Ciaconem, diligentem rerum memorabilium indagatorem, solertemque earundem conseruatorem. Hebraicè sic habet hic textus ארס כסף בנפח אדם, possetque verti in anima hominis, quod verterunt Septuaginta in animabus hominum.

Quae quidem phrasis non semel reperitur in sacris libris: significat enim in anima idem, ac si dixisset, cum ingenti vitae periculo. Quod manifestum est in Threnis, in animabus nostris, inquit Hierosolymitani, afferebamus panem nobis à facie gladij, quem locum ita interpretatur Hieronymus: cum animarum nostrarum periculo quaesiuimus nobis victum, in deserto gentium constituti. Huic est consimilis phrasis illa Psalmsi: Anima mea in manibus meis semper; hoc est, semper expositus sum mortis periculo, & tamen legem tuam non sum oblitus. Allusionem videtur facere ad vas aliquod vitreum, quod, dum prae manibus gestatur, in maximo periculo est, ne è manibus elapsum confringatur: vel ad ludentes, qui, quas habent in manibus pecunias, maximo sciunt subijci periculo eas amittendi, seu potius perdendi. Ex qua similitudine orta est phrasis Hispanica, tiene la vida tugada, hoc est, vitam aleae exposuit, id est maximis periculis. Haec autem interpretatio non opponitur Latinae nostrae; verum ad adyta, ac penetralia significationis nos deducit, dum non minora commercijs inesse significat vitae, ac libertatis spiritualis pericula, quam corporalis ipsius mancipijs in nundinis expositis: quinimmo ipsammet diuitiarum affluentiam, seruitutem quandam esse affirmat Cyprianus, his verbis de diuite loquens: Nec intelligit miser, speciosa esse sibi supplicia, auro se alligatum teneri.

De domo Thogormae equos, & equites, & mulos adduxerunt in forum tuum. De Thogormaeis Iosephus: Gomaris autem trium liberorum parentis, vnus filius Aschanaxes originem Aschanaxis dedit, qui nunc Rhegines à Graecis nominantur: Rhiphates verò Riphataeis, nunc Paphlagonibus: & Thygrammes Thygrammaeis, quos Phrygas Graeci

libuit vocare. Theodoretus, equos, & equites, & mulos tibi Phrygia mittebat: ita enim domum Thogorma interpretantur. Sunt qui putent Turcas Thogormaeos esse; quare Iudaei nunc Turcarum Imperatorem nominant Thogar. Alijs Thogorma dicitur Germania, quoniam Chaldaeus paraphrastes hoc loco posuit גרמאניא garmania. Verum, quis non videat eandem esse hanc vocem, & Hebraicam Thogorma, sublata addititia priori littera, & retentis tribus (quas Hebraei vocant) radicalibus? Equos verò adduci ex Phrygia Tyrum non mirum est: equitatu enim afflucta gens fuisse videtur ex Plinio, qui refert, inuenisse equo uehi Bellephontem, frenos, & strata equorum Pelethronium, pugnam ex equo Theffalos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secundum Pelium montem: & addit, bigas primùm iunxit Phrygum natio; quadrigas Erichthonius. Haec ille. & equites. Hebraicè ופראים vparasim à voce פראס parafe, quae equitem significat apud omnes, sic dictum à calcaribus, quibus incitat pungens equum: vox enim primitiua significat pungere, posses reddere calcarium. Quidam singulare quoddam equorum genus significari putant hoc loco, quorum vsus praecipuus in bello est, qui sunt armis, paludamentis, phalerisque prae ceteris militaribus equis conspicui, & cataphracti appellantur. Hispanicè cauallos de armas. Verum R. David ea interpretatione locum non egere putauit. quare mancipia significabit, prout significauit vulgatus, vel stipendiarios milites in equorum agitatione exercitatisimos. De mulis Plinius: Generantur ex equa, & onagris mansuetis; mulae veloces in cursu, duritia eximia pedum, verum strigoso corpore, indomito animo, sed generoso; onagro, & asina genitus omnes antecellit. Onagri in Phrygia, & Licaonia praecipui. Quae quidem Plinij testimonia non ideo adduxi, quòd putem illud, domus Thogormae, significare Phrygios, aliquo alio testimonio, aut probatione indigere; quod superuacuum omnino fore credendum est: nam vbi indubitatum Iosephi testimonium habetur, à Patribus omnino receptum: nisi manifestè rationi aliunde probetur opponi, illud quidquid sit, nullo modo à cordato viro negari potest. Verum ideo talia protuli testimonia, vt intelligatur, quam conueniant cum sacris profanae historiae.

Filij Dedan negotiatores tui. Septuaginta: Filij Rhodiorum: Polychronius, & Theodoretus: Haec Rhodij, mare permeantes ad se ferebant, & horum tibi vsus supplebant. Hieronymus: Nescio quid, inquit, volentes Septuaginta, filios Rhodiorum pro Dedan interpretati sunt, nisi fortè primae litterae falsi similitudine: vt pro דדן dedan legerent דדן dedan, quae & ipsa Cycladum maxima est, & in Ionio mari quondam vrbs potentissima, naualique certamine gloriosa; & propter tutissimum portum, mercatorum omnium receptaculum. Haec Hieronymus. Nos tamen cum bona venia sanctissimi Patris Hieronymi, non putamus deceptos esse similitudine litterarum Septuaginta, sed nec ipsos sapientissimos Hebraeos, viros in re tam manifesta alucinatos fuisse credimus; aliud conijcimus, a Dedan quarto filio Iauan conditam vrbe, ab eoque nomen accepisse: verum processu temporum, corrupta voce Redam pro Dedam coepisse nuncupari, quam Graeci suo idiomati aprantes רדון Rhodon nuncupauerunt. Quod Septuaginta intelligentes, Hebraeam vocem Dedam in Graecam רדון Rhodon conuerterunt: cuius coniecturae illud vnum argumentum

De equis. De mulis. R. David. De equis. De mulis. Plin. lib. 8. cap. 14.

Filij Dedan Rhodij, qui & Colossenses. Polychron. Theodor. Hieron.

Plus se extendit mercatorum infatigabilis sitis, quam dominandi cupiditas.

Ebenum quid. Symmach. Theodor. Hieron. R. David.

Plus se extendit mercatorum infatigabilis sitis, quam dominandi cupiditas.

Dentes eburneos, Hebraicè elephantinos, eodemque modo Septuaginta reddiderunt. Ebur enim ex dentibus elephantorum conficitur: vt supra vidimus. & ebeninos. Symmachus, Theodoretus teste, cornua ebenos interpretatus est, è quibus ea fiunt, quae ebenia vocantur. Hieronymus: Et ligna ebenina, quae nigri coloris pretiosissima sunt. R. David bellus esse dicit, ex quarum cornibus, vel ossibus faciunt opus, sicut ex ebore, quod Romae quotidie cernitur: ex ossibus enim bubalorum fiunt quaedam politissima nigro colore nitenti, & nusquam deficiente, quae non minimo aestimantur, licet eorum non sit exigua

Theodoret.

Plin. lib. 7. c. 16.

De equibus.

De equis.

R. David.

De mulis. Plin. lib. 8. cap. 14.

Filij Dedan Rhodij, qui & Colossenses. Polychron. Theodor. Hieron.

Michaelis Glicae, Zonarae, & Eustathij & Simon.

Polychr.

Locus alieni subiectus dicitur eius manus, & quare.

Isa. 56. v. 4. & 5.

Ierem. 6. v. 2. & 3.

Plus se extendit mercatorum infatigabilis sitis, quam dominandi cupiditas.

Ebenum quid. Symmach. Theodor. Hieron. R. David.

mentum habemus, Graecos omnes in hanc consensisse interpretationem, quam, dum probabilior non proponitur, tenere decreuimus. In hac insula, si neotericis quibusdam fides habenda est, fuit Solis statua colossi magnitudine, & inter septem mundi miracula celebrata, à qua incolae Colossenses dicti sunt. Probatur etiam, de insula sermonem hic fieri à Propheta: quoniam subdit, & insulae multae negotiatio manus tuae. Septuaginta: Ex insulis multiplicauerunt negotiationem tuam. Duplicem enim sensum admittunt verba, quorum primus hoc innuit, Dedaneos, siue Rhodios cum insularum merces attulisse quamplurimas, quibus negotiaretur Tyrus: alter sensus est, quem Polychronius innuit his verbis: Cum merces ab alijs mercareris, alijs praebas emendas, & suppeditans, quae erant opus egenitibus, & omnia, quae afferbantur recipiens. Habebat enim Tyrus propter incolarum multitudinem quamplurimos, qui suas merces aliò transmittent. tunc verò negotiatio manus tuae hoc significabit, negotiabantur per manus tuas, hoc est in tuis nundinis, & per exercitatisimos negotiatores tuos. Vel si ad significationem Hebraicae vocis יד iad manus recurramus, significabit negotiationem ditionis Tyriae. Hebraei enim tantum spatij, seu loci manus nomine vocant, quantum alicuius potestati subiectum est, & quousque potestas illius extenditur: Solebant enim in limitibus effictam collocare manum, quae demonstraret, quousque potestas, seu haereditas alicuius protenderetur. Cuius rei exstat argumentum apud Isaiam, sic loquente Domino: Qui custodierint sabbata mea, & elegerint, ex electione, voluntariè inquam fecerint, quae ego volui, & tenuerint foedus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis, intra muros domus meae locum, Hebraicè יד iad manum, possessionem, & nomen melius, &c. Et apud Ieremiam, Speciosae, & delicatae assimilauit filiam Sion. Ad eam venient pastores, & greges eorum: fixerunt in ea tentoria, in circuitu pascerunt vniuersisque. Ex Hebraeo manum suam, quod aptissime vertit vulgatus eos, qui sub manu sua sunt: in qua acceptione sensus huius loci erit: Et insulae multae negotiatio manus tuae, siue ditionis tuae, hoc est, non ad Dedaneos, vel Rhodios tantum; sed & ad multas orbis terrarum insulas se extendit negotiatio tua. quid enim aliud fuit causae, cur vrbe exaedificauerit in Gadibus insula, quasi orbis terrarum termino, quo non plùs vltra progredi licere, columnae Herculae comprobantur; nisi vt ad vltimos vsque fines extenderet manum, siue ditionem negotiationis suae? tanta est nimirum mercatorum sitis; vt nullis terrarum finibus contineri possint: atque adeo, quòd numquam dominandi cupiditas, aut ambitionis studium penetrare potuit, eò fames diuitiarum auida penetravit, atque omnibus alijs cupiditatibus aditum patefecit.

Dentes eburneos, Hebraicè elephantinos, eodemque modo Septuaginta reddiderunt. Ebur enim ex dentibus elephantorum conficitur: vt supra vidimus. & ebeninos. Symmachus, Theodoretus teste, cornua ebenos interpretatus est, è quibus ea fiunt, quae ebenia vocantur. Hieronymus: Et ligna ebenina, quae nigri coloris pretiosissima sunt. R. David bellus esse dicit, ex quarum cornibus, vel ossibus faciunt opus, sicut ex ebore, quod Romae quotidie cernitur: ex ossibus enim bubalorum fiunt quaedam politissima nigro colore nitenti, & nusquam deficiente, quae non minimo aestimantur, licet eorum non sit exigua

Syrus negotiator tuus. Hebraicè ארם aram. Fuit autem Aram filius Sem, nepos Noc, à quo exaedificata Armenia nomen sortita est, siue Armeniam dictam

copia. Idem verò Rabbini refert aliorum opinionem existimantium esse ligni genus, de quo Virgilius:

Sola India nigrum fert eburnum. Virgil. 2. Georg. Seruius.

Seruius & in Aegypto nasci commemorat: quare Virgilium putat Indiae nomine totam Aethiopiae plagam intellexisse. Est autem nigrum, solidum, pulcrum; soliditate, nitore, ac pondere lapidem repraesentans, vriturque odore iucundo. Plinius verò arborem describens, atque commendans, sic ait: Vnam è peculiaribus Indiae Virgilius celebravit eburnum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Aethiopiae intelligi maluit, in tributum vicem Regibus Persidis è materie eius centenas phalanges tertio quoque anno pensitasse Aethiopiae, cum arbore, & ebore prodendo. Neque onitendum id quoque, vicanos dentes elephantorum grandes Aethiopiae eadem causa pendere solitos. & subdit. raram arborem eburnum; ideo fortasse in tributorum autoritate tertia res fuit eburnus: Romae eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Haec Plinius. Vocatur autem Hebraicè הובנים hobnim, quod quidem retinuisse videtur Graecae, ac Latinae linguae nomen, Hispanica, Itala, ac Gallica ab eis mutatae sunt: estque ita solidum, ac ponderosum lignum, vt in aqua natere minimè queat. Creditur tamen tenuis esse substantiae Aërio teste, & abstergentis virtutis: quo circa oculorum caliginem discutere creditur, quapropter eorumdem medicamentis miscetur. Cuius arboris virtutem minimè agnouit Tyrus; quod si agnouit, tanto caecitatis amore tenebatur, vt debitis medicamentis vti noluerit. Quare subditur: commutauerunt in pretio tuo. Septuaginta: reddebas mercedes tuas, quasi dicant: Ebur, & eburnum reddebas mercedem, aut pretium reliquarum mercium. Hebraicè אשכר ascar à verbo שרר facer, quod ebrium esse significat. Quamobrem Sicar nomen Hebraicè omnem potum confectum significat, qui inebriare potest: quam vocem interpretes paulo deflexa voce ficeram verterunt, quasi dicant, inebriatum. Sic in Psalmo, & in me psallebant, qui bibebant vinum. Chaldaeus: Fui cantilena illorum, qui vadunt bibitum ficeram. & in Prouerbij: Noli Regibus à Lamuel, noli Regibus dare vinum. Ex Hebraeo sic verti potest, Non est Regum, Lamuel, non est Regum bibere vinum, & principum non est ficeram: ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum, & mutant, commutent causam, iudicium causae filiorum pauperis. qui locus allusionem fecisse videtur ad hanc, quam examinamus, vocis significationem, pretij, muneris, aut doni, quae inebriatiua dicitur, quasi vinum, aut ficeram: quod potissimum vini genus principibus interdicitur, ne eo inebriati obliuiscantur iuris, & pauperum filij patiantur, commutata causa, seu iure creditorum in debitorum. Hoc quoque vinum respexisse videtur Ioannes in Apocalypsi, describens Babylonicam meretricem, habentem in manu poculum inebrians, seu demensans homines, cuius meretricis ruina huic vni sceleri adscribitur. quia mercatores tui erant principes terrae, principes diuidentes iudicia, mercatores potius, quam principes uocandi: quia in beneficij, muneribus, ac donis tuis errauerunt omnes gentes. Quis est enim hic, qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia, & thesauris, quis est hic, & laudabimus eum?

Plin. lib. 13. c. 4.

Herod. lib. 3. qui Italia inscribitur.

Aëlius.

Caeca Tyrus caecitatem dilexit.

Pfal. 68. v. 16. Prou. 31. v. 5.

Munera inebriant principes, ac iudices.

Apocal. 17. v. 4.

Ecli. 31. v. 8. & 9.

Syrus Arme nus est. Gen. 20. v.

Syrus Arme nus est. Gen. 20. v.

Syrus Arme nus est. Gen. 20. v.

Gen. 8. v. 4. Armenia omnium terrarum altissima, & quare.

Annacus Earm. lib. de enumeracione citatus & Cassiodoro lib. de orationibus.

2. Reg. 8. v. 3.

Psal. 59. in iudicio.

Deut. 23. v. 4.

Iudic. 3. v. 8.

2. Reg. 10. v. 6.

Ibi. v. 8.

Hieron.

Aram in Adam commutatur, quoniam Aramini, mercatores Adapani, hoc est, terreni dicuntur.

Homerus apud Posidonum, Strabo, Ioseph. citat.

Theodor.

dicam putes, etymologiam considerans ab altitudine situs. Altissimam vero omnium terrarum orbis Armeniam esse, vel ex eo solum Genesius testimonio constare potest, quo in montibus Ararat, exacto diluio arca Noe resedisse dicitur; quorum montium nomen apertissime Latinus vertit Armeniae: cum constet montes Ararat in Armenia sitos esse. A prouincia eius שׁוּר sur dicta, tota regio appellata est Suria, quae Latinis dicitur Syria: cuius diuersitatis causam ex Graecis emanasse credimus, quibus Y. ypsilon valet V. quod in multis locis obsequare licet. Vnde factum est, vt & ipsa Syria ab eius incolis nuncupetur hodie Suria; quin & Cornuto, & Cassiodoro teste in libris veterum inueniuntur huiusmodi voces, Suria, Suracusa, Sumbola, Sucophantas, & alia huiusmodi. Ex quibus manifesta est ratio, propter quam dicta sit Syria, quae prius appellabatur Armenia: quamuis aliqua eius pars primaeuum nomen retinuerit. Porro, quoniam longa, & lata Armenia est, ideo in multas diuisas regiones secundum vrbes earum distinctis appellationibus cognominatam legimus: dicitur enim propter Damascum, aram damasch, hoc est Syria Damasci in libris Regum. & Syria, in qua est צוּבַח צוּבַח aram tsobah dicitur. Est autem illa, quae inter Libanum, & Antilibanum iacet, & corrupta voce Caua Syria, & e Graecis Coele, ob demissam a decliuitate montium planiciem: quod idem sonat Hebraeis tsobah. Dicitur etiam in libris Psalmodiarum אֲרָם נַחֲרָיִם aram naharaim, hoc est Syria duorum fluminum, quae sine dubio illa est, quae Graecis μεσοποταμία mesopotamia, Latinis interamnis dicitur; eo quod inter Euphratem, & Tygrim sita sit. De ea fit mentio in Deuteronomio, Conduxerunt Balaam filium Boor, de Mesopotamia, quae in Hebraeo אֲרָם נַחֲרָיִם aram naharaim, hoc est Aram superiorum vocatur. Et in libro Iudicum, ubi dicitur, Chusan Rex Mesopotamiae, eadem vox reperitur. Insuper etiam אֲרָם מַגְחָזִי Aram Maghach, forte a Maacha filio Hacor ex Rheuma uxore, qui ciuitatem de suo nomine appellauit, dicta est. Fit autem plurium ex his prouinciarum in libris Regum mentio: nam legimus: *Videntes autem filij Ammon, quod iniuriam fecissent Dauid, miserunt, & conduxerunt mercede Syriam Robob, & Syrium Soba viginti millia peditum: & a Rege Maacha mille viros.* Et iterum: *Syrus autem Soba, & Robob, & Isob, & Maacha seorsum erant in campo.* D. Hieronymus reprehendit Septuaginta, propterea quod vice Syriorum homines interpretati sunt: pro אֲרָם aram legentes אֲדָם adam, litterarum decepti similitudine. Verum fortasse non errore, sed consulto Syrios, mercatores Tyri, homines vocant, quasi dicant, Adaminos, seu filios Adam, qui terrena sapiunt. de quibus admirans idem Hieronymus sic scribit: *Vsq; hodie autem permanet in Syris ingenitus negotiationis ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate discurrunt, & tantam mercandi habent vesaniam, vt occupato nunc orbe Romano, inter gladios, & miserorum nece quaerant diuitias, & paupertatem periculis fugiant.* Syros, Arimos vocat Homerus teste Posidonio; Strabo affirmat suo tempore Aramos vocari: Iosephus eos vocat Aramaeos. Idem Strabo sic etiam a se ipsis nominari tradit; sed per duplex m, Arammaeos scribit, *Propter multitudinem operum tuorum.* Septuaginta, a multitudine mercatus tui. Theodoretus vero versionem Septuaginta sic legit: *Et ijs, qui introducebantur, reddebatur mercedem tuam homines negotiationis tuae, a multitudine committes*

tuos; quam sic interpretatur. Haec autem omnia, inquit, tu suscipiens reddebatur comportantibus mancipia, cum colonos plurimos haberes. hos enim committes vocauit, ex alijs quidem gentibus profectos; sed cum ipsis habitare non reserantibus. Quod autem vulgata legunt, *operum tuorum*; Hebraice habetur כְּעֵשֶׂר מַגְחָזִיִּים, a verbo עָשָׂה ghasah, quod facere significat, cui opponitur otiosi: in qua significatione loquebatur Pharao de Israelitis captiuis dicens: *Opprimantur operibus, & expleant* Exo. 5. v. 9. *ca: vt non acquiescant verbis mendacibus.* Ex Hebraico sic verti potest: *Aggrauetur seruitus virorum, vt faciant in ea, & non respiciant ad verba vana.* Quo quidem nomine apertissime compellantur diuitiae, opes, ab eo, quod est, opus, seu operatio. Hanc phrasim apertissime interpretatur Hispanica, facere enim dicunt hazer, inde hazienda significat id, quod faciendum, vel factum est non sine labore; & eodem prorsus nomine diuitias, & opes, seu gazam vocant: id vnum hisce appellationibus significantes, quid factio opus sit ei, qui diues cupit euadere. Quam quidem sententiam optime persequutus est D. Bernardus: *Hinc, inquit, diuitiarum amor insatiabilis longe amplius desiderio torquet animam, quam refrigeret vsu suo: vt pote, quorum acquisitio quidem laboris, possessio vero timoris, amissio plena doloris inueniatur.* *Gemmam, & purpuram, & scutulata, & byssum, & sericum, & chodobod proposuerunt in mercatu tuo.* Gemma Hebraice dicitur בִּנְנָהּ benophch, quam vocem Septuaginta intactam reliquerunt; sublata vero est a codice Sixtiano propter Hieronymi testimonium, asserentis ex Theodorionis editione in editionem Septuaginta irrepisse, pro eoque Symmachum conuertisse, polymita. De significatione autem huius vocis varie sentiunt linguae Hebraeae interpretes. Rabbi David putat significare lapidem pretiosum nigri coloris: Hieronymus vero in Exodo vertit carbunculum: Targhum in Exodo, & Ezechiele, vertit smaragdum. Verum vocis originem inquirens, reperi deduci a verbo הִפַּח haphach, quod significat Hebraeis idem, quod Latinis, verto, cum suis compositis: inde deducitur nomen הִפְחִיחַ haphach, fucum significans, seu colorem, quo fucatur, seu conuertitur facies, vel oculi. In qua significatione accipitur in libris Regum, dum refertur Iezabelem, quae *introiit eius, Iehu, audito depinxit oculos suos sibi*, seu fucum. Et apud Ieremiam: *Cum vestieris te coccino, cum ornata fueris monili aureo, & pinxeris sibi, fucum, oculis tuis frustra, &c.* Significat etiam haec vox pretiosum quendam lapidem, sic dictum a mutatione coloris. Fit eius mentio in libris Paralipomenon: de quo eodem putant nonnulli loquuntur Prophetam nostrum, esseque lapidem rubei coloris, nempe eius, quo fucantur feminarum genae, quasi fragmen mali punici, qui nimirum lapis Hispanis dicitur rubi. Est & alius lapis, qui Hispanis dicitur granatae a malorum granatorum colore, cui est magis proprium immutare colorem: in superficie enim tam est lucidum, vt rubeum colorem auro permixtum praeferat: intus vero purum, & magis obscurum. Sed si cum Symmacho de vestibus sit sermo, Vestem polymitam intelligi crederem, non quam Plinius Polymitam vocat, quamque in Alexandria primo inuentam affirmat, quae plurimis licijs sit contexta, sicuti similitudine quadam deceptus asserit neoterici quidam; sed eam, quae ex duplici colore tantum texta, non permixtis, sed licijs rectis vnius coloris, & transuersis alterius: quod fit, vt vestis in varios colores mutari videatur.

Opes sic dictae, quasi opus opera plenum.

D. Bern. ser. de conuers. ad cleric. c. 12.

Gemma quae. Hieron.

Symmach.

R. David. Hieron. Exo. 28. v. 18. c. 39. v. 11. Targ. Exa. 28. v. 18. c. Ezech. 28. v. 13.

4. Reg. 9. v. 30. Ierem. 4. v. 30.

Haphach rubinum significat. 1. Par. 29. v. 2.

Symmach.

Quae sit polymita vestis. Plin. lib. 8. c. 48.

Theodor.

Scutulatae quae. Plin. lib. 8. c. 48. Tivaz. lib. 5. c. 18. genial. Nomenclia.

Iuuen. Sat. 2.

Sericum quid. Polychron. Plin. lib. 37. c. 9.

Plutarch. Theophrast. Tryphiod. Dion. Afer.

De serici natura. Alex. ab Alex. lib. 4. c. enia. c. 9.

Procop. lib. 1. belli Persici.

Paus. lib. 6.

videatur, prout magis illuminata est, vel minus. A Quapropter ad Hebraicam vocem alludentes, ac rem ipsam significantes, vocant eam Galli changeant, Itali cangiane, Hispani tornafol. Complutensis vero codex legit, in textu vulgatae, pro *gemma* guttam, sequutus Theodoretum, qui inter vnguenta id commemorat preciosissimi odoris; idemque esse asserit cum eo, quod nos balsamum vocamus. Alij factem cum Septuaginta putarunt: sed non est nostrae disputationis id hoc loco examinare. De purpura, & bysso iam satis initio capitis egimus. De scutulatis Plinius ait: *Scutulatis vestes diuidere Galliam primum inuenisse; eam putant nonnulli, quae orbibus quibusdam, quasi scutulis sit diuisa: alij vero putant texturae plagis distinctam, quales in araneorum telis visuntur.* Nos autem ex vi nominis nihil aliud deduci posse putamus, quam distinctam scutulatis vestem tum huius, tum alterius cuiuscumque figuram. Foras ea vestis est, quam nos sericam Damascenam, vulgo damasco appellamus: eius meminit Iuuenalis: *Caerulea indutus scutulata, aut gabbana rafa.* Hebraice רִימָה רִימָה richmah, inde videtur Italia dixisse vestem eam rechamata. *Sericum.* Hebraice סֵרִיקוּם sericum, quod Septuaginta eadem voce reddiderunt: Polychronius vero amethystum interpretatur. Est autem Plinio violacei coloris gemma, nomen habens a vini colore: quem prius quam degustet, in violam definit, quae suat Plinij verba. Alucinari eos ostendit Plutarchus, qui gemmae nomen datum putant a praesidio profigandae temulentiae. Theophrastus vineo colore esse dicit: Tryphiodorus, quod diluti coloris formam referat: Dionysius Afer, quod leniter purpureum colorem affectet. Quo circa interpretanda videntur vulgata nostra de serico eiusmodi coloris, prout solet pretiosius coloris nomine ipsam vestis significari; id quod de purpura, & hyacintho diximus. Verum, ex qua materia hoc sericum fuerit confectum, non satis constat: de serico enim sic scribit Alexander, cum alijs orbis terrae mirabilibus hoc conferens. *Vsu quodam, inquit, assidue quoque experimento didicimus, ex minimis, paruisque feminibus leui calore foris, animari vermiculis mirabili constituto, qui fronde contecti, & educati, paulo post, cum adoleuerint, sericum, vnde nobis pretiosarum vestium vsus est, ex se emittunt: & demum, cum adulti sunt, gignunt, seu potius texunt ex se cucullos, & follicula, in quibus reconditi immoriuntur; indeque enascuntur papilionis candiduli, qui inuicem nexi, pariuntur semina, ex quibus denuo nasci queant. Nobis haec quotidiano, assidueque vsu viluerunt; quae si alijs narrentur, conficta, & commentitia proculdubio videantur. Sed illud mirandum omnino est, quod Procopius Graecus auctor monumentis recentium historiarum prodidit, Iustiniani temporibus inuentum hoc serici sollertis ingenij quaesitum, primum in Italiam allatum, cum antea incomperitum foret, & incognitum. Haec ille. Ex cuius verbis licet coniectare, sericas vestes ex vermiculis, quales hodie visuntur, apud prius saeculum, & veteres Romanorum non fuisse: licet byssus, & purpura, ac vestes sericae dissimili videlicet licio contextae, omnium sermonibus celebratae sint. Pausanias vero cuiusdam rei nostro serico similis meminit, cum de Elide sic scribit: *Nascitur in eorum terra vermis, quem serem Graeci, ipsi longè alio appellant nomine: magnitudine est id insectum dupla maximi scarabaci, cetera araneo simillimum: hos seres accura-**

tè nutriunt, fellas illis cum aestiuas, tum hibernas fabricantes: pedibus (habet verò octo, quot & araneus) sub arboribus textile opus facit. Annos ferme quatuor panico alitur; quinto demum (neque enim longior contingit vita) viridem opponunt arundinem, quo pabulo bestiola illa maxime delectatur, eo satur, sagina rumpitur; educunt inde & visceribus staminum volumina. Verum cum vermium & natura, & nomen conueniat cum bombycibus, in quibus ab alijs auctoribus, & ab experientia nobis notissima dissentit, a veritate aberrasse credimus Pausaniam, falsa alicuius narratione delusum, dum de re, quam non viderat, scribit: cum ea narret, quae in Elide remota sibi regione accidere solita sint. Quare cum Isidoro seres, & bombyces pro eodem accipimus. Neque obstat Clementis Alexandrini testimonium, Indicos seres, & operosos bombyces a iuuenum vsu ablegandos omnino praecipiens; quo quidem seres a bombycibus distinguere videtur. Etenim, illi quidem, qui aluntur moro alba, differunt subtilitate, & perfectione staminis ab alijs omnibus bombycibus. At quoniam in grauissimum Patrem incidimus, non alienum erit eius de bombycibus testimonium subijcere. Est autem (inquit) bombyx primum vermis, deinde aspera ex eo nascitur eruca, postquam in tertia metamorphosi nascitur papilio, quem nonnulli appellant nechydalon, ex quo nascitur longum stamen, quemadmodum ex aranea telae aranae: Haecstenus Clemens Alexandrinus. Procopium verò falli absque dubio putamus, dum sericum Iustiniani temporibus in Italiam primum allatum fuisse commemorat, de quo Aristoteles mentionem fecerat: nisi sit interpretandus, eiusmodi commentum coepisse frequentius exerceri, cuius tam rarus vsus antea fuisset, quasi nusquam fuisset cognitus. Vel potius cum Zonara referente vermiculorum semen sericum facientium, a monachis quibusdam ex India Constantinopolim Iustiniani tempore adductum: cum quo potuit bene conuenire sericum silum, vel telam sericam, prioribus saeculis in Europam comportari solita; quod Procopius, aut Zonaras non negauerunt. De nominis autem Hebraici significatione hoc accepimus a peritis, deduci a radice סָרַם sar, quae eleuationem, seu leuationem significat apud Zachariam, dum dicit: *Et exaltabitur, & habitabitur in loco suo:* inde סָרָר reem nomen animalis, quod D. Hieronymus nunc vertit vnicornem, nunc rhinocerotem. Est autem rhinoceros animal quadrupes, habens in narum vnum cornu, vt ait Plinius, genitus hostis elephantis, cornu ad faxa limato praeparat se pugnae. Solinus repandum, hoc est recuruum esse eius cornu affirmat, & attritum cautibus in mucrone excitare, pugnare cum elephantibus, longitudine patrem, breuiorem cruribus. Pausanias rhinocerotem affirmat duo habere cornua, alterum insigni magnitudine ex naribus extans; alterum, quod superne erumpit, exiguum quidem, sed validissimum: vocaturque hoc animal reem, quasi, quod cornu in altum tollat, vel motu ad feriendum, vel (quod magis verisimile est) quod fortitudine, ac robore super omnium animalium cornua suum exaltet, hoc est validius sit, potentissimumque esse demonstrat. In qua quidem significatione accipitur a Moysse, dum benedicit Iosephum, dicens, *quasi primogeniti tauri pulcritudo eius.* non effeminata, & imbellis, sed robusta, & potens, *cornua rhinocerotis, cornua eius.* hoc est vires, arma, potentia, *in ipsis, &c.* Et Regius psaltes: *Et exaltabitur*

Isid. lib. 19. Originum. Clem. Alex. lib. 2. ped. cap. 10.

Arist. 1. de nat. animal.

Zach. 14. v. 10. Hieron.

Plinius. De vnicorni, seu rhinocero. Solinus.

Pausanias.

Exaltare cornu idè quod potentissimum. Deut. 33. v. 17.

Psal. 7. v. 1.

tur sicut unicomis, Hebraea, & Chaldaea, sicut naticornis, verbum è verbo reddiderunt. cornu meum. hoc est ibi tantum vires, ac potentia mea (id enim significat cornu, vt ex contextu patet) perditis inimicis Dei, & dispersis omnibus operantibus iniquitatem praeualebunt: vt, sicuti reliquorum animalium cornua robore, pulcritudine, ac soliditate à cornu rhinocerotis superantur: ita supra omnium vires meae exaltabuntur, & crescent. Deducitur etiam ex hac voce nomen ראמות raamoth, quam nonnulli putant coralium significare; fortasse quia procreatur in mari, simileque est cornu, refertque colore amethystum lapidem. verum potius de ipsomet animalis cornu intelligendum putarem; cum & magni pretij sit, vtpote venenis medicamentum praestans; maximaeque aestimationis apud principes viros, quibus est à venenis timendum; quod non tantum experientia didicimus, sed etiam testimonio Iobi. Nam, quae nos legimus: *Excelsa, & eminentia non commemorabuntur in comparatione eius, sapientiae scilicet; ex Hebraeo sic verti possunt, Nulla mentio fiet raamoth, & ghabis pretiosi lapidis, nempe cornu rhinocerotis, & gemmae nihili fient, si cum sapientia comparentur: Sapientia quoque margaritis praeponderat.*

De cornu rhinocerotis.

Iob 28. v. 18.

Virg. l. 2. Georgic.

Seneca.

Ouid. lib. 1. Strab. lib. 15 Hieron.

Chodcod, quid significet.

Theodoret. Polychron.

Alabanda vrbs quae Stephan. in com. de vrbs.

Alabandus quid significet.

Plin. lib. 37 cap. 7.

Terra Iuda, & Israel rebus victui necessarijs abundans.

Latinis autem scriptis à Scribis Indiae populis nominari putant neoterici, eorum meminit Virgilius: *Velleraque ut folijs depectant tenuia Seres, Et Seneca. Quae fila ramis ultimis Seres legunt, Et Ouidius: Vela colorati qualia Seres habent.* Eorum meminit Strabo. Et Chodcod. Hieronymus: Quid significet Chodcod adhuc inuenire non potui: Aiunt Hebraei omnes pretiosissimas merces hoc nomine significari: vel speciem quandam esse pretiosarum mercium, quam Romanus sermo non refonet: vel communi vocabulo scripta. Theodoretus Chodcod autem gemmam, quae onyx dicitur nominari existimat. Polychronius putat intelligendum pretiosum illum lapidem Alabandenum nuncupatum; quae interpretatio cogit nos vocis significationem exquirere. Fuit Alabanda vrbs Cariae, teste Stephano, ab Alabando, quem Callirhoe Meandri filia suscepit, nomen sortita est; quod nomen, strenue se gerens in equestri bello, merito obtinuit: Cares enim sua lingua ala vocant equum, & banda victoriam: vnde Alabandus idem significat, quod equo vincens; eamque vocem apud Romanos in vsu fuisse dicit, vt victoriam vocarent bandam. Vnde coniectare licet illud, quod vulgò nunc dicitur banda, militibus frequens victoriae insigne olim fuisse, nunc nomen tantum retinere; itemque vexillum, quod vulgò dicitur Romanis bandiera, inde etiam nomen traxisse. Alabandenum ergo, seu Alabandinus idem erit carbunculus, quem Alabandicum vocat Plinius, sic loquens de carbunculis: Principatum habent carbunculi, à similitudine ignis appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id à quibusdam apyroti vocati. Horum generis, Indici, & Garamantici: quos & carchedonios vocauerunt propter opulentiam Carthaginis magnae; adiciunt Aethiopicos, & Alabandicos in Orthosia caute nascentes, sed qui perficiantur Alabandis, Haec Plinius. Hinc fit, vt à multis Chodcod carbunculus, ab alijs vno Latine reddatur. *Iuda, & terra Israel, ipsi in hitores tui in frumento primo.* Connumeratis ijs, quae ad delicias,

luxum, & opes necessaria sunt, accedit Vates ad enumeranda ea, quae ad victum mercatoribus de longè venientibus necessaria erant: frustra enim, vniuersarum mercium diues esset emporium, à quo annonae caritas arceret emptores. Haec autem omnia ex terra Iuda, hoc est, Hierusalem, & terra Israel afferebantur, vtpote, quae omnium rerum victui necessariorum abundaret copia, quod ex multis sacrae Scripturae testimonijs tam clarè patet, vt confirmatione non egeat. Verum, quoniam peculiari phrasi hoc testatur scriptura; ideo vnum, aut alterum afferam testimonium nostro textui persimile. In psalmo sic habetur: *Et cibauit eos ex adipe frumenti: & de petra melle saturauit eos.*

Psal. 80. v. 16.

Adeps significat optimum in eo genere.

Nehem. 8. v. 10.

Psal. 64. v. 10.

Deuter. 32. v. 13.

Eucharistiae Synbola. Zach. 9. v. 17.

R. Selomo.

R. David.

De balsamo, eiusque arbore. Hieron. Aquila. Symmach. Theodot.

Chaldaeus sic transtulit: Et cibauit eos de optimo pane tritici, & de rupis melle saturauit te. Adeps vocatur in sacris libris, quicquid est in vnoquoque genere optimum, selectissimumque, sicuti ex carnibus suauissimae sunt pingues, & adipe redundantes. Quare comedita pinguis significat selectissimos, & suauissimos cibos. Quo circa loci sensus erit: Habitantes Palaestinam cibauit Dominus tritico optimo, pane lectissimo, & delicatissimo, quem producent illis valles; prout in psalmo alio promittitur: *Et de petra de rupibus, ac montibus, qui, quod saxosus essent, videbantur fore steriles, melle, hoc est rebus mellitis, dulcibusque fructibus, melimelis: montes enim illi redundant palmis, oleis, ficibus, vitibus, & eius generis stirpibus, dulcissimos proferentibus fructus.* Hic locus quasi commentarius quidam videtur esse eius, qui in Deuteronomio habetur: *Constituit eum super excelsam terram, vt comederet fructus agrorum; nempe frumentum vallium, vt fingeret, hoc est, magna cum suauitate, sine vilo labore degustaret mel de petra, in montibus sua sponte nascens, oleumque de saxo durissimo germinantibus vberimis oliuis in saxis silice durioribus.* Quibus quidem omnibus in figura illis contingentibus, noster caelestis panis, frumentum electorum, & vinum germinans virgines designatur, cum caelestis dulcedinis melle, ac diuinae gratiae, & consolationis pinguedine. Triticum ergo optimum, ac pingue, quo terra Iuda, & Israel abundabat, Tyrum deferebatur quacustus causa. Hebraice hoc triticum dicitur מנין minnit, quam vocem R. Selomo interpretatur, quasi dicat in frumento numerabili, hoc est in tali frumento, vt prae magnitudine grana numero, non mensura diuendantur: quam explicationem in libro Midras Ageda reperiri testatur. vel iuxta R. David Chimchi Minnit est nomen loci in terra Israel optima frumenta producentis; ad cuius frumentum allusisse videtur textus Hebraeus, scribens מנין בהיט מנין, behite minnit, statuens priorem vocem in statu regiminis: quasi dicat, in frumento ex Minnit allato, vel simili ei, quod ex Minnit afferri solet. Id optimè expressit vulgatus, vocans eiusmodi frumentum primum, hoc est, praecipuum, & excellens.

Balsamum. Hieronymus: Verbum Hebraicum באבא panag. Aquila, Symmachus, & Theodotio, ita vt apud Hebraeos positum est transtulerunt: pro quo Septuaginta vnguenta, nos balsamum vertimus. Quod quidem inter odorata vnguenta commemorat Plinius: Sed omnibus, inquit, odoribus praefertur balsamum vni terrarum Iudaeae concessum, quondam in duobus tantum hortis, vtroque Regio, altero iugerum viginti non amplius, altero pauciorum; ostendere arbusculam, hanc

hanc Vrbi Imperatores Vespasiani, clarumque ductu, à Pompeio Magno in triumpho arbores quoductas (sic enim legendum cenfeo, non duximus, vt mendosi codices habent) & statim arbusculam describit dicens: Quippe viti similior est, quam myrto: malleolis feri dicitur nuper vinceta vt vitis: & implet colles vinearum modo, quae sine adminiculis se ipsae sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastro nitescit, properatque nasci intra tertium annum fructifera: folium proximum rutae perpetua coma: Haec Plinius. Verum aibi etiam nasci balsamum iam scriptores tradunt. Dioscorides, in Aegypto. Strabo siluestre nasci tradit in maritimis Sabaeorum. Pausanias balsami arbores in Arabia describit myrtorum magnitudine folijs amaraci. Immo & ipsam Iudaeam à Sabaeis accepisse balsami plantam tradit Iosephus, dicens: Aiunt etiam, nosdram regiam (Aegypti, & Aethiopiae Regiam vocat ipse) munificentiae referri acceptam oporteat. Quem (vt Plinius ait) bello partum balsami fruticem ferebat Ficus Romanus in magna copia. At nunc, vtpote solo non natiuum, ita perditum videmus, vt eius nullum extet vestigium, neque memoria per totam Italiam. Nos tamen fruticis eiusdem figuram margini adiecimus, sicuti ex aereo semificlo sollerti diligentia bonae memoriae P. Hieronymi Pradi quaesito accepimus, & gratissimum eiusdem inter alia monumentum retinemus: ex quo, licet non nihil vetustate attrito, quoniam satis apparent hinc palmarum configuratio, cum inscriptione שקל sechel; illinc balsami cum hac alia חצי חצי, hoc est dimidium sicli, pondusque congruit cum semificlo Hebraici pondere, prout fusc Deo dante differemus, cum de ponderibus, & mensuris Hebraeorum suo loco agemus: ideo fuisse veram imaginem semificlo, quo post captiuitatem Babylonicam vtebantur Hebraei, proferente symbola patriae, nempe balsamum, & palmam, omnino existimamus.

Dioscor. Strab. lib. 16. Pausan.

Iosephus 8. Antiq. c. 2.

Plin. lib. 12. c. 25.

Hieron.

Theodor.

Polychr. XVIII. De ciuitate Damasco.

Isa. 7. v. 8.

Ierem. 49. v. 25. Iulian. in epist. Ioseph. 1. Antiq. c. 6.

Hieron. in Hebraic. quaeft. in Gen. 10. v. 15.

Hieron. in Isai. 17. & Sophon. 2.

Damasco reaedificata ciuitas, & illustrior effecta, eiusdem nomen retinuit. Quod quidem Iustini historici testimonio comprobari potest, quod hic addam; vt conflet, quantis nugarum fucis confundant historici gentium Hebraeorum historias, quas ignorabant. Est autem Iustini testimonium huiusmodi: Fuit namque Iudaeis origo Damascena, quae Syriae nobilissima ciuitas est. vnde & Regibus genus ex Regina Semiramide fuit. Nomen vrbi à Damasco Rege inditum, in cuius honorem Syrii sepulcrum Aratis, vxoris eius pro templo colunt, deamque exinde sanctissimae religionis habent. Post Damascum, Abraham, Moises, Israel Reges fuerunt. Haec ille. *Negotiator tuus.* In codice Complutenfi, & apud Theodoretum Septuaginta legunt; ἐμπορία σου emporia sou, hoc est, negotiatio tua, siue, emporium tuum: quasi dicat, non solum in tuis nudinis negotiabantur Damasceni; sed & tui ciues in Damascenis nudinis. Vel, Damascus erat tibi quasi emporium; tantopere negotiaberis in illa. Sixtianus autem codex cum nostra vulgata legit, negotiatores. *In multitudine operum tuorum.* Polychronius: Quae apud te, inquit, fiebant, Damascus emebat: mercaturam igitur exercebas, & huic superflua diuendens, & inde aurum colligens. Theodoretus: A multitudine, inquit, omnium opum tuarum, quae apud te gignebantur, emebat Damascus: negotiaberis igitur cum ipsa quoque, ei vendens, quae tibi superabant, & inde aurum cogens. *In copia diuersarum opum;* quas, inquam, afferebat Damascus Tyrum. Describunt enim historici duos amoenissimos, & nauigabiles fluuios, *Abana, & Pharpar,* quorum Naaman Syrus meminit, eos Iordan praefereus: & ille quidem à Meridie, & Occidente vrbs moenia alluens; hic autem vrbs ipsam medius praeterfluens, vrbs omnigenis mercium copijs ditant: ex quibus non mirum est, multas Tyrum allatas, vt cum alijs Tyrianis commutarentur. Tanta est enim mercatoribus nouarum mercium in mercimonijs sitis, vt nouis venientibus, nouas semper exoptent, & quaerant; haud fecus, quam sitientes potis aquis marinis, quae salugine potius sitim excitant, quam extinguant. Septuaginta, *ἡ ὄρα δυναμῶς* dynamos, quam vocem, Hieronymus: in multitudine omnis fortitudinis tuae: Theodoretus: in multitudine potentiae tuae: Codex verò Sixtianus: e multitudine omnis fortitudinis tuae interpretatur: qui omnes vim exprimunt vocis Graecae *δυναμῶς* dynamos, quae potentiam, virtutem, imperium, vim, & facultatem significat. Accipitur etiam pro exercitu, & copijs. Notant autem Graeci hac voce significari id, quod est quasi principium, & origo potentiae: sicut semen, quod est magnarum arborum origo: quo nomine commercia, seu potius opes ciuitatum aptissimè appellantur. Sunt enim quasi omnis potentiae, & fortitudinis semina, vis, ac virtus. *In vino pingui, & lanis coloris optimi.* Hieronymus: Pro vino pingui, quod interpretatus est Symmachus, & apud Aquilam, & Theodotionem, & in ipso Hebraico habetur חלבון chelbon, vinum de chelbon. Septuaginta verò in Complutenfi habent chelmon: in Sixtiano verò, & apud Theodoretum chelbon. Polychronius Symmachum refert *χαλβανον* chalanon galbanum interpretatum fuisse, quem, vinum pingue reddidisse testatur Hieronymus. Verum vtrumque coniungit Theodoretus: vinum pingue, inquit, de Chelbon. Scholiastes Chelbon dicit opidum, quod Malaba dicitur: ergo apud Syros Maelbe

Iustin. lib. 36.

Damasco erat Tyro pro emporio.

Polychr.

Theodor.

De duobus fluuijs Damasci. 4. Reg. 5. v. 12.

Diuitiarum sitis diuitijs augetur, vt sitis sale.

Hieronymus.

Theodor.

Opes, quae vis, ac virtus ciuitatis.

Vinum pingue quale. Hieron. Symmach. Aquila. Theodot. Polychron.

Scholiast.

R. Manach. Maelbe vocatur. R. Manachem vinum optimum reddidit: quo modo etiam per frumentum pinque optimum frumentum significare solemus. B. verò Hieronymus vocis etymologiam interpretatus, Chelbon lacteum significare dicit, hoc est, vinum ita gratum, gustuique ita suaue, vt quasi lac, palatum demulceat. Ad quam vini generositatem, & copiam alludere videtur ipsum Damasci Hebraicum nomen *דמשק* *damesec*, quod compositum videtur à *ד* *dam*, quae vox sanguinem significat: & propter confimilem colorem, vinum rubrum; in qua notione sumitur in Deuteronomio, quam ad verbum transtulit vulgatus, dicens: *Et sanguinem*, hoc est vinum, sanguineum colore *uuae*, ex vis, vel vitibus, *biberet meracissimum*, generosissimum. Secunda nominis particula est *שק* *fac*, quae saccum significat, confimili voce apud omnes ferè gentes idem significante, hoc vno discrimine, quod multis nationibus, tantum saccum lineum, aut laneum, solas res solidas; apud Hebraeos etià liquidas continentem, indicet: quare vox composita saccum vini significat; confimili- que acceptioe componitur vox Graeca ab *αιμα* hema sanguis; & *αικος* aikos, idest vter, quae tamen vox *αικος* aikos litteris transpositis saccum significat. Quoniam autem magna fuit ibi vini fertilitas, & copia, ideo finxerunt nonnulli Bacchum in sacco ibidem habitasse.

De lana. Hieron. *Et lanis coloris optimi*. Hieronymus: vbi nos posuimus, lanis coloris optimi, vel splendentibus, Aquila, & Theodotio verterunt, in lanis foor: significat autem, inter ceteras negotiationes Tyri, ad nundinas eius à Damasco deferri solitum vinum pinguisimum, & lanam praecipuam: quod etiam nunc cernimus. Septuaginta apud Hieronymum: & lanam de Mileto: apud Theodoretum: lanam lucidam de Mileto: quem locum cum praecedenti sic illustrat: Vndique tibi, inquit, bona afferebantur, vinum dulce, & odoratum ex hac gente (Chelban) optimaque lana è Mileto.

De Mileto vrbc. Haec autem vrbs olim quidem & ipsa Ioniae, nunc verò Cariae est. Verum, quod magis tenere videtur Latinus, & Hebraeus textus, non dissentiente Graeco, hoc illud est, quod ex Hieronymo attulimus, nempe, mentionem fieri de opibus, vino, & lanis è Damasco Tyrum allatis. Quod si opidorum, vel regionum aliquarum fit praeterea mentio ab aliquo interprete, iuxta Hebraea id tantum intelligendum est, ex his locis generosa vna, aut lanas magnae aestimationis, & pretij afferri solitas; ac propterea vsum obtinuisse, vt tale vinum, Chelbon; eiusmodi lanæ è Mileto, dicerentur; veluti nunc, Romani, vinum Neapoli allatum, Graecum vocant: castaneas item è suis praedijs lectas, ex Hispania vulgò nuncupant. Quare non alienum erit apponere, quae de Damasco neoterici, oculatj testes, in hunc modum scribunt: Qui ciuitati adiacet campus, quamuis natura sterilis, & infecundus; tamen praedictis fluminibus, *Abana*, & *Phanphar*, addito tertio, qui Chrysoforhoas, hoc est, aurifluus dicitur, varijisque alijs fontibus, & aquarum deductis fluminibus, totus irrigatur, & tam fertilis euadit, vt frumenti optimi, vini que generosissimi ferax, pecoribus, armentis, ac bestijs pascendis opimus, aptissimisque euadat; fructusque omnis generis, & suauissimos, & copiosissimos, per quinque vnde quaque passuum millia, fructiferarum arborum quasi nemoribus constitus, toto ferè anno producat; maturet, atque conseruet. Mitto aromata, &

A flores, quae ignis opera in sublimi vaporata, odoriferas aquas distillant, vocanturque propter excellentiam, Damascenae apud Austruacos. Incolae tandem diuites ingenio, & arte mirabili praediti; quorum magna pars ex bombycum tenuissimis lanis, mirabili artificio, varijisque figuris, contexunt vestes, quarum similes, vocamus Damascenas, propter inde allatum mirabile eas conficiendi artificio. Ex gossipio etiam non dissimili artificio, candidissima, mollissimaque lana gossipina conficiunt, mensis principum operiendis aptissima. De horum itaque omnium pecorum, fructicum, aut vermium lana, seu lanugine intelligendum esse textum opinor. Quod verò addit *coloris optimi*, Hebraice habetur *נחשחר*, quae vox nitidum, splendidum, lucidum significat, quare in Genesi vsurpatur pro fenestra, quae lucida dicitur, quod per illam lux ingreditur, vel quod fiat ad excipiendum lumen: ac propterea Dauid Chimchi lanam albam interpretatur: ad quam significationem respexisse videtur Ioannes, dum de Ecclesia dixit: *Datum est ei, ut cooperiat se byssino splendenti, & candido*. nec mirum, si tale donum exhibeat sponsus Ecclesiae, qui vestimentis huiusmodi ita gaudet, vt in transfiguratione facta sint eius *vestimenta alba sicut nix*: est enim ipse *candor lucis aeternae*. Quapropter notandum est, sponsum Christum Dominum candore splendido delectari, quoniam *iustificaciones* (hoc est opera iusta, sine peccato facta) *Sanctorum*, nec placent Deo, sine candore splendentiae, neque sine splendore candidae: sed candidas esse oportet sine permissione labis; & splendas fulgore caritatis, vt probentur Dei oculis propter candoris puritatem, & sint vtilis proximis propter splendorem luminis: quas nimirum vestes, & iustitia candidas, & misericordia fulgentes effecerit.

Dan, & Graecia, & Mosel. Mira est inter codices hoc loco varietas, quam breui perstringam, Septuaginta in Sixtiano Latino codice, postquam vini ex Chelbon, & lanarum de Mileto meminere, subiungunt: Et vinum in forum tuum dederunt. In multis alijs, & apud Theodoretum additur, & vinum de Dan, & Ioauan, & Meozel in forum tuum dederunt, ex Afel ferrum, &c. In Complutensi est hoc tantum: Dan, & Ioauan, & Moolzel in nundinis tuis; ferrum operatum, & rotae commisionem tua sunt. Hieronymus in contextu vulgatae antiquae: Dan, & Iauan, & Meozel in nundinis tuis ferrum, &c. Sed in commentarijs asserit, illa verba, Dan, & Iauan, & Meozel editioni Septuaginta ex Theodotione esse addita. Nec tamen nouum est, in locis difficillimis huiusmodi, varios interpretes, varia glossemata, seu varias paraphrases adscripsisse, vel in margine, vel inter lineas, quae omnia simul colligens imperitus quidam scriptor, tenebras ostudit legentibus potius, quam veritati aditum patefecit. Quapropter laudandum, amplectendumque maximè est Sanctae matris Ecclesiae Romanae studium, quae propterea curauit ex purissimis fontibus Latinam nostram vulgatam edi; eamque intactam, inuolatam, ac puram perpetuò retineri: non enim minor est interpretum, quam textuum varietas, dum singula interpretari conantur. Theodoretus Ioanan, Ioniam vocat; Dedan verò vrbum Idumaeae. Scholiafles: Cilicias porro est opidum sub Anazarbum: Dedan verò dicit, quae nunc dicitur Palmyra, Iouan, & Meozel nomina opidorum Pal-

Polychron. Palmyrenorum. Polychronius: Iouan, Ioniam, A Dedan vrbum Idumaeae. ex hac, & ex hac gente, subintelligit, afferbantur vina, aut merces. Verum ad Hieronymum veniamus, cuius diligentiae, & labori, Dei beneficio, vulgatae nostrae editionem acceptam referimus: ille sic interpretatur locum. Ex nomine Patriarchae Dan, & tribus, & locus, in quo habitauit tribus nomen accepit, vbi hodie Paneas, quae quondam Caesarea Philippi vocabatur. Vnde & Iordanis fluius fortitus est nomen Ior, videlicet, fluius Dan, qui fuit de Libano. Verum alibi idem Hieronymus Dan, inquit, viculus est in quarto à Paneade milliario euntibus Tyrum, qui vsque hodie sic vocatur, terminus Iudaeae prouinciae contra Septemtrionem: de quo & Iordanis flumen erumpens, à loco fortitus est nomen: Ior quippe fluius, siue riuus Hebraei vocant. Et alibi: Laifa, hanc filij Dan captam manu possederunt, cum esset procul à Sidone, & vocauerunt eam Dan: fuit autem terminus terrae Iudaeae contra Septemtrionem, à Dan vsque Bersabee se tendentis. Haec ille. Meminit huius & Isaias. Sita est autem iuxta Paneadem, ex qua Iordanis fluius erumpit. Adde Lesem, siue Lais positam esse ad radices montis Libani, in ea valle, aut planitie, quae Rehobaea dicebatur ab vrbe Rehob, vbi praecipuus Iordanis fons est, à quo sumini isti positum esse nomen tradunt Doctores Hebraei: est enim, inquit, explicatio ירדן Iordanis ירדן ירדן Iored min Dan, quod est, fluens ex Dan. Vocatus est frequentibus temporibus hic locus Paneas, vt Plinius cum Doctoribus Hebraeis scribit. Stephanus appellat *מדין* *panion*: sed Philippus, Herodis frater, cum Tiberij imperio illic Tetrarcham ageret, instauratam vrbum de Caesaris, & suo nomine Caesaream Philippi appellauit. Ferunt nunc Pelin, corrupto scilicet Panij nomine, dici. Abest à Sidone Orientem versus, millia passuum circiter triginta quinque. Haec Masius. Duplex tamen ex dictis existit quaestio. Prima, quia haec ciuitas, de qua loquimur, Lais dicta, cecidit in partem Iudaeae tribus extra Daniticam. Secunda, quod antiquius videtur Dan huius vrbs nomen tempore, quo filij Patriarchae Dan illam obtinuerunt; cum & Abraham vsque Dan persequutus legatur hostes, qui fratris sui filium Lot captum abducebant in Genesi. Qui quidem liber, tamquam à Moyse conscriptus, ab omnibus recipitur; qui mortuus est multo antè, quam Danitae terram promissam possiderent: immò etiam, antequam eam ingrederentur. Primam soluit quaestionem historia Iosue, quae, postquam enumerasset ciuitates Danitarum, absoluit narrationem, dicens: *Cum termino, qui respicit Ioppen, & ipso sine concluditur*. Et statim subdit, indicans extra assignatos terminos egressos fuisse: *Ascenderuntque filij Dan, & pugnaverunt contra Lesem, ceperuntque eam, & percusserunt eam in ore gladij, & possederunt, & habitauerunt in ea, vocantes nomen eius Lesem Dan ex nomine Dan patris sui*. Sed adhuc quaeres. Quare Danitae sua forte minus contenti, aliarum tribuum sortes, inuadere audebant? Nimirum, quia, cum erga Deum minus pij, & grati fuissent Danitae, minus etiam potentes erant ad debellandas, aut expellendas gentes, barbarasque nationes suae sortis, quae potentissimae aliàs erant, vt pote habitantes litus portuosissimum, vt Strabo annotauit, & Delbora cecinit; quae etiam refert Danitas in nauibus latuisse, cum praelio non in-

terfuissent. Et alioqui Danitas suoapte ingenio raptores, & alieni appetentes fuisse, testantur quamplurimi ex Jacob, & Moyse testimonio: quod hominum genus nundinas, emporia, ac mercatus frequentare solet. Ad secundam verò quaestionem respondere quidem possumus, quod Hilarus consimili dubitationi de Samuele à Moyse commemorato respondet, nempe, ab Esdra eiusmodi traditionem profectam. Et quidem negari non potest, libros legis à Moyse primùm conscriptos, captiuitate Babylonica interijisse, prout Chrysofomus, & Clemens Alexandrinus tradunt; aut deprauatos iuxta Theodoretum sententiam; ab Esdra diuinitus inspirato tandem instauratos fuisse. Quod iidem Patres cum Isidoro, Basilio, Irinaeo, Tertulliano, ac alijs memoriae proditum reliquerunt. Tunc verò conijci facile potest, pluribus locis nomina indita noua, quae rerum gestarum memoriam, certa sui cognitione postliminio reuerfis demonstrarent.

Et Graecia, quae Hebraicè dicta est Iauan, vt supra fusè probauimus. Verum haec ciuitatis gentis secunda commemoratio suspicionem possit alicui ingerere, ne fortè sit gens alia praeter illam; praesertim, cum supra Graecia annumerata sit Tubalitis, & Mosochitis; nunc verò Danitis, & Moselitis. At hanc omnino repellat se suspicionem, qui sibi ob oculos mentis proposuerit Vatem, nundinas Tyri perambulantem, in quibus, pro vario mercium genere varia sunt loca assignata institoribus. Et quoniam solent ab vna, eademque regione variae merces adduci; ideò etiam fit, vt vnus regionis homines varijs in locis reperiantur, nunc inter istos, nunc inter illos diuersarum regionum, earundem tamen mercium venditores. Quod innuere videtur Propheta, qui illic Graecos inter Tubalitis, & Mosochitas, vendentes equos, & mulos cum mancipijs, vasisque aereis offendit: hic vero inter Danitas, & Moselitas, vendentes ferrum fabricatum, stacten, & calamum, fuisse commemorat. *Mosel*. Hieronymus: pro Meozel Symmachus vertit; deferens: vt sit sensus: Dan, & Graecia detulerunt, &c. Aquila verò pro Meozel posuit de Vzal: Hebraicè מוזל Meuzal, à verbo אזל azal, quod est, ambulare, abire, recedere. In quo sensu loctus est Saul ad puerum suum, dicens: *Panis, azal abijt, deficit in sitarcis nostris*. In eadem significatione accipitur ab Ionatha, loquente cum Dauid, & dicente: *Sedebis iuxta lapidem, cui nomen est Ezel*. Hebraicè עזל hazel, iuxta lapidem itinerarium, vel itinerantium, qui illis demonstrabat in biuio vtriusque viae exitum; vel lapidem euntium, quo milliaria, vel distantiae locorum ostendebantur: prout postea Romani, omnis politiae aemuli, in omnibus vijs statuerunt milliarios lapides. Ex quo vsus scriptorum obtinuit, vt secundo, vel tertio ab Vrbe lapide, scriberent pro milliari. Ex qua quidem vocis significatione maximè confirmatur interpretatio, quam supra retulimus, Hieronymi ex Symmacho.

Stacte Hieronymus: Stacten odoris optimi: quae quidem vox vnguentum, seu aroma quoddam significat odoriferum; Theophrasto verò oleum è cinnamomo, & myrrha incisa sudans. At Plinius arborem myrrhae describens, affirmat incidi eas. Sudant autem, inquit, spontè, priusquam incidantur, stacten dictam, cui nulla praefertur. Cuius testimonio confisi, hanc putamus vocari myrrham primam. Dioscorides tamen, est, inquit, pinguitudo

De Damasci vino, & lanis. Tyr. 17. belli sacri. Vitriac. c. 46. Ludo. Rom. nauig. lib. 1. cap. 5. & 6. Apud Adricomium. Damasceni campi vberitas, & magnitudo.

Lana coloris optimi quae. Genes. 6. v. 16. R. David Chimchi. Apoca. 19. v. 8. Math. 17. v. 2. Sap. 7. v. 16. Iustificaciones non placent Deo sine splendore candidae, nec sine candore splendentiae.

XIX. De mira codicum varietate.

Hieronym.

Theodor.

Vulgatae editionis vtilitas.

Theodor.

Scholias.

Minus pij erga Deum, minus etiam potentes aduerfus hostes. Strabo. Iudic. 5. v. 27.

Hieron. Homil. 8. in epist. ad Hebraeos. Clem. lib. 1. Stromatum. Theodoret. praefat. in Psal. Isido. lib. 8. etymol. c. 1. & lib. 5. cap. ult. aetate 5. Basil. epist. ad Chilonem. Irin. lib. 3. c. 25. Tertul. lib. de habitu mulierum. De Graecia, quae Iauan Hebraeis dicitur. Sup. v. 13.

Hieron. De Mosel. Aquila.

r. Reg. 9. v. 7.

r. Reg. 20. v. 19. De lapide milliario.

Romani omnis politiae aemuli.

De stacte, quae myrrha prima dicitur. Hieron. Theophrast. Plin. lib. 12. c. 15. Dioscor. lib. 1. c. 59. Basil. in Psal. 4.

Basilius. do recentis myrrhae cum exigua aqua tufae, & organo expressae. Quare Basilius staten myrrhae tenuissimae genus esse scribit: cum enim exprimitur, quod effluit, in staten seponi; quod crassum restat, myrrham vocari. Staete autem videtur à stillando dicta; quod Graeci *σταζή* itazin dicunt: quia è stillatitia tantum myrrha fiat. Verum Graecae vocis etymologiam potius deducere ex eo, quod dixit Plinius; quod sit sponte stillans. Eius meminit Lucretius:

Lucr. lib. 2. *Sicut amaracini blandum, stractaeque liquorem.* In Hebraeo pro staete est vox *קרה* chiddah, à verbo Chadah, quod significat accendi, ardere, inflammar, vt in Deuteronomio: *Ignis succensus est, exarsit, in furore meo,* vel propter furorem meum. Quare staete vocabitur hoc vnguentum à colore aut eo: quod aptissimè conuenit ei vnguento, siue liquori, quod ex India occidentali allatum, mirabilem ex se emittit odorem, praestatque odoriferis chirotheis inungendis. Ad quem antiquum etiam morem respexit in Canticis Sponsa dicens:

Cant. 5. v. 5. *Manus meae distillauerunt myrrham primam.* quod quidem vnguentum Hispanis, & Italis, ad quos inde deuenit, vocatur vulgò Storaque liquidò. Sic autem vocari staten Serapioni, & omnibus Arabibus affirmat Matthiolus, eiusque nos vidimus in medica arte mirabiles effectus; quos & nonnumquam experti sumus. Pro hac voce Hebraei vertunt casiam: sed quam ob causam, nos ignorare non erubescimus, cum & ipsimet, quam diximus, tantum tradant vocis significationem: sed neque scire cupimus, quod falsum est omnino: quoniam, vt statim videbimus, & casia, & canna distinguuntur in compositione vnguenti sacerdotalis.

De calami acceptionibus, & natura. Et calamus. Hebraicè *קנה* vechaneh nomen significans cannam, calamum, arundinem. Est autem duplex calami genus; artificiosum alterum, alterum verò naturale. De primo apud nostrum Prophetam saepe: *Calamus mensurae sex cubitorum,* &c. & in Apocalypsi: *Habebat mensuram arundineam auream.* & iterum, *& mensus est ciuitatem de,* hoc est cum, *arundine aurea.* Est iterum duplex naturalis cannae, siue calami genus, vnum aromaticum, alterum commune; huius meminit Isaias, dicens: *Calamum quassatum non confringet.* Inter aromatica computatus est calamus, cuius succus decoctus fit saccharum, vocaturque dulcis canna. Est aliud genus aromatica cannae, quod cinnamomum appellari nonnulli putant: verum sine vlla ratione, immò verò contra omnem rationem. Primum, quia duplici nomine, atque vtroque valde diuersò nominata ab Hebraeis: deinde, quia tamquam duo aromata diuersa recensetur saepe in sacris litteris: ex quibus cinnamomum inter suffitus, & gratissimos odores annumeratur. In Prouerbis enim meretrix illa, *Aspersi* inquit (quod ex Hebraeo verti potest, suffitui) *cubile meum. myrrha, & alie, & cinnamomo.* Et in compositione vnguenti, quo tabernaculum, & arca, & cetera vnguebantur, iubetur Moyse fumere *primae myrrhae, & electae quingentos siclos, & cinnamomi medium, id est, ducentos quinquaginta siclos; calami similiter ducentos quinquaginta; cassiae autem quingentos,* &c. Quidam putant esse aroma illud, quod ex orientali India allatum, Itali, & Hispani canellam vocamus, a nomine cannae sic dictum. Verum Plinius eius naturam describit, dicens: Calamus quoque odoratus in Arabia nascens, communis Indis, atque Syris est, in qua vincit omnes. A nostro mari septem quin-

quaginta stadijs, inter Libanum montem, aliumque ignobilem, (non vt quidam existimauerunt, Antilibanum) in conualle modica iuxta lacum, cuius palustria aestate siccantur, tricenis ab eo (siue vt Theophrastus legit, in eo) stadijs calamus, & iuncus odorati gignuntur. Nihil ergo à ceteris sui generis differunt aspectu; sed calamus praestantior odore. Haec Plinius. Neoterici verò ex medicis duplex tradunt esse aromatici calami genus; alterum Syriacum, ad ripas Genesareth lacus, seu maris Galilaeae nascens, à vulgari nihil dissimile; praeterquam quòd post quadragesimum diem siccatum, nonnihil fragrat; alterum Indicum, descriptum à Dioscoride, diuersissimum à Syriaco. Dionysius Erythraeum vocat à colore, non (vt Eustathius putat) quòd eius alitrix India Erythraeo mari contermina sit. Fuisse autem magno in pretio, & aestimatione apud ipsos Hebraeos, patet ex sermone Domini apud Ieremiam: incusat enim Hebraeos, verba Dei non audientes, & legem eius proiecientes, dicens: *Vt quid mihi tus de Saba afferitis, & calamum suauem olentem de terra longinqua?* ad Indicum fortasse alludit. Et apud Isaiam idem Dominus: *Non emisisti mihi argento calamum,* reprehendit Dominus ingratos, qui accepta beneficia non muneribus, sed offensis compensare velle videntur. Septuaginta pro *staete & calamus in negotiatione tua,* verterunt *ἡ τροχὸς ἐν τῇ σπυρίσκῳ σου* che trochi en to Symmicto su, hoc est, & rotae in commissione tua sunt: siue vt habet Sixtianus codex, & rota in commisso tuo est. Trochus verò è rota, & instrumentum est, quo ludūt pueri, de quo iocatus poeta quidam ait. *Inducenda rota est, das nobis vtile munus: Iste trochus pueris; at mihi cantus erit.* Nec dubium est, omnia instrumenta, etiam lyuria, nec non puerilia quaeuis reperta in nundinis Tyri: verum neque Prophetam, neque ipsos Septuaginta ad haec descendisse crediderim; sed sicut Graecis dicitur *ἡ τροχὸς ἄγγελος* trochis angelos, hoc est expeditus nuncijs, follers, qui non cessat à cursu: sic expeditos, follertes, ac sollicitos huiusmodi mercatores Danitas, & Graecos fuisse credendum est in commissione, vel in commisso; hoc est, in nundinis, vbi omnes gentes commiscuntur; vel in quibus omnia permutantur, atque venduntur. Quam interpretationem sequutus videretur Polychronius, super his verbis dicens: *Qui fide digni erant, currebant ad te, vrbis fama commoti, & ad spectandum, & lucrandum. Fide dignos vocat eos, quibus fides rebus integris non conciderat, prout Romanis contingerat aliquando testante Cicerone: Tum enim, inquit, cum in Asia res magnas multi amiserunt, scimus Romae, solutione impedita, fidem concidisse.*

Dedan institores tui in tapetibus ad sedendum. Dedanitarum quae gens fuerit supra differuimus. Hieronymus multum, inquit, Hebraicum, & Septuaginta in praesenti loco discrepant; infinita quippe distantia in tapetibus ad sedendum, & iumentis electis ad currus. In tapetibus verò vehuntur, & requiescunt institores Dedan, sessione composita venientes ad nundinas Tyri. Haec ille. Ex Hebraeo sic transtulerunt nonnulli: Dedan negotiatrix tua in pannis pretiosis pro curribus: Pro tapetibus, Hebraicè *תבשׂת בביגד* bebigde chophes, quarum prior vox praeparatricem significat ex radicali significatione; vt apud Ieremiam: *Et vidit praeparatricem foror eius Iuda:* Ex qua vocis significatione occasionem sumpsere forsitan Septuaginta

Theophrast.

Dionys. de situ orbis. Eustat.

Ierem. 6. v. 20.

Isai. 43. v. 24.

Lusoria instrumenta in nundinis.

Marial. lib. 14.

Polychron.

Cic. pro leg. Manilia.

XX. Sup. v. 15. Hieron. De tapetibus, & cui vsui deseruirent.

Concordantur Septuaginta cum vulgato, & Hebraeo xxii. Iere. 3. v. 7.

ptuaginta interpretandi mulas: nuncupantes eas *מנוא, דיןון*, hoc est quadrupedes, nomine generico: at Latini patrium illis nomen indidere, iumenta vocantes. Habet tamen haec vox aliam etiam, & non insolitam significationem, vt apud Isaiam: *Omnes, inquit, ipsi sicut vestimenta veterascent.* Et in Exodo: *& haec vestimenta facient.* ex dictis constat, aptè vertisse Hieronymum in tapetibus, qui sunt inter vestimenta computandi. Locum hunc Ezechielis sic interpretatur R. Dauid: in vestibus libertatis; id est pretiosius, quae liberum hominem decent. *Ad sedendum;* vel in curru via incedentem, vel domi manentem.

Arabia, & vniuersi principes Cedar, ipsi negotiatores manus tuae, cum agnis, & arietibus, & boedis. Hieronymus: Arabia, & Cedar Sarracenorum regio est. Theodoretus: Cedar verò ab Ismaele oriundos vocat. Polychronius: & sunt hi quidem à Cham vocati. Chus est prognati constat igitur illos finitimam circumcirca habitare regionem. Sed de his gentibus infra latius. Verum phrasim illam oportet explicare, quid significet, *negotiatores manus tuae.* Quidam enim putant *negotiatores manus* dici, hoc est, qui manum tuam tenentes, stipulabantur contractus, morem illum respicientes, quo, qui firmare pactum volebat, vel spondebat, manum alteri daret; prout in Prouerbis: *Fili mi, si sponderis pro amico tuo, fixisti pro alieno manum tuam:* quasi dicat; firmum, & stabile sit promissum alteri factum; haud secus, quam, si manu data firmaretur, non licet retrocedere; etiam si alienus, vel extraneus sit ille, pro quo spondidisti. Verum huiusmodi interpretatio, licet non abhorreat à praesenti locostamen non satisfacit ex aequo; neque conuenit cum sequentibus, vt conuenire possent, aut debuissent, *Quae negotiatores manus,* intellige dictum consimili Hebraea phrasi, ac si diceret, ad manum tuam. Vbi enim in libro Regum nos legimus: *Stetit ergo Rex iuxta portam;* ex Hebraeo verti potest, ad manum portae, quod idem est. Et apud Ezechiellem: *Et haec nomina tribuum à finibus Aquilonis iuxta viam,* Hebraicè, ad manum viae, *Hetolon pergentibus.* Hac eadem phrasi Hispani dicimus: *los tiene a la mano;* & Itali; *ti sono alla mano;* hoc est ita tibi sunt vicini, vt commodè cum ijs agere possis, & illi tecum. Sensus ergo erit: Arabes, & principes Cedar, ipsi sunt negotiatores iuxta te, hoc est propinqui, & vicini. Cum enim alios connumerasset, ex remotissimis regionibus afferentes pretiosas, & exquisitas merces, nunc finitimos commemorat; afferentes agnos, arietes, & haedos: quae quidem animalia vix, aut nullo modo possunt è longinquo adduci. Notat autem hic Hieronymus, Septuaginta, pro *agnis, arietibus, & boedis,* camelos, arietes, & agnos interpretatos esse. Quae omnia Arabibus, & Cedarenis aptè congruere probat; dum abundare illorum regionem huiusmodi animantibus affirmat, *agnis* videlicet, *arietibus, & boedis;* atque Tyri nundinas hac illatione multiplicare. Sed & camelorum etiam fertilissimam regionem fuisse testatur, ob pascuorum eremi latitudinem, aërisque temperiem, quibus rebus hoc animal gaudet. Theodoretus in omnibus Septuaginta interpretes sequutus, in hanc sententiam interpretatur hos versus: Alij quidem, inquit, tibi ferrum elaboratum afferebant, alij autem mulos, & equos ad currus; alij verò camelos, & arietes, & agnos, vt illis ad onera ferenda i his ad cibos, & vestes vtereris.

Isai. 50. v. 9. Exod. 28. v. 4. Hieron. R. Dauid. lib. rad.

XXI. De Arabia, & Cedar. Hieron. Theodoret. Polychron.

Infra v. sequente. Negotiatores manus qui dicantur.

Prouer. 6. v. 1.

Ad manum quid significet. 2. Reg. 18. v. 4. Ezech. 48. v. 1.

Hieron.

Decamelis Arabiae.

Theodor.

XXII. Sabaei quae gens. Hieron. Psal. 71. v. 10.

W. sio, D. f. m. e. h. & v. t. f. d. e. q. u. o. m. o. d. o. i. n. p. r. o. n. u. n. c. i. a. t. i. o. n. e. d. i. f. f. e. r. a. n. t. Genes. 10. v. 7.

Plin. lib. 6. c. 28.

Isai. 43. v. 3.

Isai. 45. v. 14.

Venditores Saba, & Reema, ipsi negotiatores tui. Hieronymus: in psalmis, inquit, vbi scriptum est: *Reges Arabum, & Saba munera offerent tibi,* in Hebraeo habet, *שָׁבָא וְרֵעָמָא* saba vsba, saba, & Saba; quorum vnum, saba, pe s sabin litteram scribitur, alterum per d famech, quae nostrae litterae similis est. Haec Hieronymus. Verum primò differentiam inter has litteras constituunt Hebraei in hoc, quod tres assignant, quarum similes non habet Latinus, quae sunt *v t f d e* famech & *v sio* fin vel sio, quas omnes nostro S exprimere cogimur. Verum apud illos, sicut forma, sic etiam prolotione longè sunt diuersae: quod discrimen difficilè comprehenditur à nostris, nisi audiant diuersitatem soni. Verum, quod scripto potest tradi, in hoc differunt inter se: quòd *v sio* molliter profertur, *v famech* asperius, *v t f d e* vehementius. Ex hoc litterarum discrimine nascitur etiam inter nomina non minima differentia. In Genesi filiorum Noè fit mentio, à quibus etiam dicitur diuisas fuisse insulas gentium in regionibus suis. De primogenito autem Cham, secundo genito Noè, qui vocabatur Chus, sic loquitur textus: *Filij Chus: Saba, & Heuila, & Sabatha, & Regma, & Sabatacha. filij Regma, Saba, & Dedan.* In quibus verbis non est idem nomen Saba filij Chus, & Saba filij Regma; illud enim scribitur per *v famech*: hoc autem per *v sio*. Quoniam autem de vtroque disputationem aggredimur, ne confusionem pariat eiusdem nominis iteratio, cum duo nomina Hebraea significare velimus; idè differentiae causa cuique nomini suam Hebraicam litteram praepnemus. *v Saba* ergo filius Chus, *v Sabaeis*, qui felicem Arabiam colunt, nomen, & initium dedit. Quod quidem ita se habere vel ex eo potest intelligi, quòd *v Sabaei* Arabum populi, propter tura clarissimi, ad vtraque maria porrectis gentibus habitent, vt ait Plinius. Et apud Isaiam prophetam Chus, & *v Saba* primogenitus eius, iunguntur, vt, qui vicinas sedes habuerint; Chus quidem ad isthmum, quo mare Syriacum, & Aegyptiacum submouentur à sinu Arabico, seu mari rubro: *v Saba* autem ad ipsum Arabicum sinum. Nam *v Saba* sedes habuit versus sinum Persicum, vt ex historia Iobi constare potest; in qua *v Sabaei* pecus Iobi abigunt, quemadmodum Chaldaei ipsi finitimi camelos eiusdem Iobi diripiunt. *v Sabaei* autem filij Chus, qui versus Arabicum sinum habitabant, nequaquam potuissent pecora Iobi inuadere; neque ex locis illis, in quibus pecora Iobi nutriebantur, praedas poterant agere, tam longo terrarum tractu ab eo disiuncti. Ceterum apud Isaiam sic habetur: *Quia ego Dominus Deus tuus, sanctus Israel, saluator tuus, dedi propitiationem tuam Aegyptum, Aethiopia, & Saba pro te.* Hebraicè, Misraim, & Chus, & *v Saba*: quo loco ordine describuntur gentes, ipsi Misraim, hoc est Aegypto conterminae, nempe Chus, & *v Saba*. Chus autem Arabia est, Pelusio propinqua, & sinui Heroopolitico. At *v Saba* est interior Arabia. De *v Sabaeis* verò fit iterum mentio ab ipso Isaiam, dum dicit: *Labor Aegypti, & negotio Aethiopiae, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt.* Quo etiam loco finitimi populi iunguntur, qui potentia, & opibus clari habiti sunt, Misraim, Chus, & *v Saba*. Dixit autem *v Sabaim* vulgatus, retenta terminatione numeri pluralis vocis Hebraicae: quasi dicat *v Sabaei*, quos Hebraica phrasi vocat viros mensurae, hoc est proceras staturae; ac si diceret, bonae mensurae. Eam aptissimè reddidit vulgatus, viros sublimes, statura intellige. Locus autem ci-

tatus ex Plinio, afferens, Sabacos ad vtraque maria porrectis gentibus habitare; de vtroque mari intelligendus est, quo felicitis Arabiae cinguntur latera; quorum alterum dicitur Arabicus sinus, alterum verò sinus Persicus. Ad quae quidem maria sedes habuerunt tam d Sabaei, quam v Sabaei; quos, neque Graeci, neque Latini distinguunt: cum plurimae gentes ortae sint, & a d Saba, & à v Saba; quas, tamquam contiguas, licet longè, lateque diffusas, coniungit psalmus, cuius interpretationem initio suscepimus. Nam vbi in Hebraeo habetur, Reges v Saba, & d Saba, Latinus ex Graeco transtulit: *Reges Arabum, & Saba*. Ab horum in eodem psalmo: *Et dabitur ei de auro Arabiae*, Hebraicè v Seba. De v Sabaeis verò manifestum habemus testimonium in Iobi historia, vbi dicitur, eos inuasisse asinas, boues, & aratores Iobi; sicut paulò post Chaldaei eiusdem camelos occupasse dicuntur: quasi Satanas eos populos, latrocinij affuetos habuerit ad manum, ad euertendas, & diripiendas Iobi facultates. Habebat autem Iobus in terra Hus, quae complectitur Idumaeam, cui finitimos fuisse Chaldaeos cernimus; quos omnes populos ad finem Persicum sedes habuisse constat ex geographica historia. Et quamuis ditissimi fuerint v Sabaei isti auri, turis, atque gemmarum; tanta tamen flagrabant earundem rerum cupiditate, tamque effrenata libidine, vt vicina opida, & gentes inuaderent, latrocinij intenti: sicuti etiam animalia Iobi satanica tyrannide inuasert. Huius autem gentilitij moris, seu potius sceleris testis est Plinius, sic scribens de Arabiae felicitis incolis, quorum meminimus: Mirumque dictu, inquit, ex innumeris populis pars aequa in commercijs, aut latrocinij degit; in vniuersum gentes ditissimae: vt apud quas maximae opes Romanorum, & Parthorum subsistant, vendentibus, quae è mari, aut filijs capiunt: nihil inuicem redimentibus. Quibus profectò verbis commentarium agere videtur Plinius vulgati nostri textus; qui honestissima, sed acutissima phrasi v Sabacos latrocinij accusat, dum eos venditores compellat: qui, quod depraedantur, vendunt, nihil emunt, quod iterum vendant; sed iterum depraedantur, vt vendant.

Reema, Hieronymus: Raama, siue iuxta Septuaginta, Rhammain nullo alio scripturarum loco inueniri potui; neque quae regio sit, quidve significet: nisi, quod manifestum est, & ex eo, quod iungitur Saba, vicinam huic prouinciae esse regionem. Haec Hieronymus. Adde in confirmatione huius sententiae Regma, quartum filium Chus, fratrem d Saba, patremque v Saba dici in Genesi. Quod quidem nomen, licet differre videatur à *Reema* nostri textus; cum & ipsum hoc nomen in varijs codicibus etiam variet: tamen in Hebraeo idè est nomen, eademque scriptura: quapropter finitimas filio v Saba regiones incoluisse patrè *Reema* non est dubitandum. Verum tamen eadem Hebraica voce רמא regma vsus est Dominus, Iobo dicens: *Numquid praeebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius ragma hinnitum?* alij verterunt, commotionem; alij tonitruum. Quia tamen vox *ragma* in alijs sacrae scripturae locis inuenitur significare motum, commotionem, tremorem; & tonitruum, vt in psalmo: *Vox tonitru tui in rota*; ideo posset intelligi *Reema* esse quasi Sabaeorum epitheton, Sabaei commotores, vel turbantes omnia; quoniam illa coniunctio, Et, Hebraicè, v, solet nonnumquam interpretatiue accipi: quasi dicat, hoc est; vt in Psalmo: *Sacrificate sacrificium iustitiae, &* id est, *sperate in*

Psal. 71. v. 16.

Iob 1. v. 15. & v. 17. Sabaei latrocinij affueti, nullis opibus saturati, alienas opes inuadebant.

Diuitiarum cupiditas in Satanae tyrannidem adducit. Plin. lib. 6. c. 28.

Latrones vocantur venditores, & quare. Hieron. De Reema.

Iob 39. v. 22.

Psal. 77. v. 19. Coniunctio, Et, interpretatiua nonnumquam est. Psal. 7. 6.

A *Domino*, hoc est enim iustum sacrificium Deo debitum. Et in alio psalmo: *Calicem salutaris accipiam, &* id est, *nomen Domini inuocabo*. Quare sensus erit *Saba, &* hoc est, *Reema*. quod si tamquam coniunctio accipiatur, potest esse alterius confamilis gentis nomen appositum; sicut fuit illud: *mulier, quae erat in ciuitate peccatrix, &* homo quidam diues. Cum vniuersis primis aromatis, & lapide pretioso, & auro. Quorum omnium rerum ditissimam fuisse Sabaeam, siue Arabiam felicem, multis constat sacrae scripturae testimonijs. Ieremiae sit primus: *Vt quid mihi tus de v Saba?* & apud Isaiam: *Omnes de v Saba venient, aurum, & tus deserentes*. Ab horum Sabaeorum regione venisse creditur Regina v Saba, quae, cum ditissimae gentis princeps esset, ac Regina, venit Hierosolymam cum magno apparatu, & pompa, ingressa Hierusalem, vt ait facer historicus, *multo cum comitatu, & diuitijs, camelis, portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas pretiosas*. Quae quidem merces eadem omnino sunt, atque illae, quae à nostro Propheta recensentur: nempe, aromata, gemmae, & aurum. Ea verò *Regina Aesryri* dicitur in Euangelio à Christo Domino, & venisse à *sinibus terrae audire sapientiam Salomonis*. Etenim Sabaea regio, siue Arabia felix sita est ad Austrum Iudaeae, longoque disita terrarum interuallo, fines terrae occupans versus mare Rubrum. Quare merito Sabaei gens longinqua vocatur à Domino, apud Ioëlem prophetam dicente: *Et vendam filios vestros, & filias vestras in manibus filiorum Iuda, & venundabunt eos v Sabaeis genti longinquae*. His, quae attulimus, & confamilibus argumentis inculcat mendacij Iosephum ex recentioribus quidam, omnesque sectatores, innixos Iosephi stulta opinione, seu potius delirio, quod Sabaeam regionem in Aethiopia reiciant. Iosephus autem hoc testatur primò, dum de bello Mosis contra Aethiopas agit: Aethiops ad vltimum, inquit, compulsi in Saba, regiam huius gentis, quam postea Cambyles Persarum Rex de fororibus suae nomine Meroën appellauit, obfisione sunt cincti. Iterum, dum Regiam Saba, de qua sumus paulò ante locuti, Regiam Aegypti, atque Aethiopiae nominat. Ratio autem, quam hic auctor adducit contra Iosephum, ideo nobis non probatur, quòd non minus militat contra vulgatam nostram Latinam, quam contra eum: ratio autem est huiusmodi. In allatis locis sacrae scripturae simul fit mentio de Sabaeis, Aegypto, & Chus: ergo sunt finitimae regiones: non ergo Aethiopes. Quae quidem ratio, si vera esset, opponeretur eidem locis, quibus pro Chus vulgata editio reddit *Aethiopia*. Sunt autem duo, quos supra attulimus ex Isaiam. Imò verò probant illa loca (si quid pro Beroaldo probant) huiusmodi Aegypti, Aethiopiae, & Sabaeam, vicinas esse regiones, quod falsum omnino est. Neque obstat Iobi historia de Sabaeis; quoniam Sabaei dicebantur non solum eius gentis, seu regionis incolae; sed etiam, quotquot illorum mores, & vitia imitabantur; praesertim ebrii, seu potatores vini: à radice enim סבא Saba, seu סבא Saab, deducuntur haec nomina, quae potatores significant vini. Huius exemplum habetur in Prouerbij: *Vacantes potibus, & dantes symbola, consumentur*. ex Hebraeo sic verti potest; potator, & commestator, excutientur haereditate. Quare hac voce possent communiter nuncupari depraedatores; quòd hoc vitium potationem consequatur. Quapropter loca ea sacrae scripturae, etiam si probarent Sabacos finitimos fuisse Arabum; non tamen contra Iosephum

Psal. 115. v. 17.

Luc. 7. v. 37. Luc. 16. v. 1. & 19. & sequentibus. Sabaei auro, aromatis, & gemmis diuites. Ierem. 6. v. 1. Isai. 60. v. 60.

3. Reg. 10. v. 2. Matib. 12. v. 42.

Ioel. 3. v. 8.

Matib. Bevoal. lib. 4. Chron.

Ioseph. 2. Antiq. cap. 5.

Iosephus 8. Antiq. c. 2.

Supra ex Isai. 43. v. 3. & 45. v. 14.

Prou. 23. v. 21.

Rapinae, & latrocinia ebrietatem consequuntur.

phum probarent, eo nomine non potuisse etiam compelli regionem aliquam Aethiopiae, atque eius metropolim Meroën, tamquam ab aliquo ex Sabaeorum filijs exaedificatam, atque inhabitatam: praesertim, cum non tantum hi duo, quos commemorauimus, dicantur Saba, & eorum posterii Sabaei: sed etiam tertius eodem loco Genesis, qui fuit filius Iauan, ordine natiuitatis decimus. *Omnes autem filij Iectan* obtinuisse dicuntur regiones de *Messa, pergentibus vsque Sephar montem orientalem*, hoc est versus montana Orientis. Fuit & quartus Saba, qui in filijs Abraham dicitur de Cctura natus: qui quidem videtur constituisse Sabacos Persis proximos; quos Dionysius Afer Graeco versu commemorat, qui sic potest reddi: Primum Sabaei, post hos sunt Pasagardae: propè verò hos sunt Thafij, qui Persidis sunt populi, ad quos concessisse videtur filij Abraham, emissi ab eo ad plagam orientalem. At filius Iectan Saba vterius progressus videtur ad Indos. Sunt enim & in India Sabaei, quorum etiam meminit Dionysius: describens enim Indiam, ait: Horum medij habitant Sabaei, & Thafij viri. Et tandem confirmat, quae diximus, Theodoretum testimonium: Saba, inquit, & Rhegma à Chuz genus ducunt: Chuz autem Cham primogenitus fuit: Aethiopiae igitur hae, & Indicae gentes. Haec Theodoretus.

Haran, & Chene, & Edem. Septuaginta. Charan, & Chalen, & Dedan. Theodoretus. Chalan est, vbi turris aedificata fuit. Haran ciuitas fuit Mesopotamiae; celebris ea quidem propter Abrahami diurnum incolatum; cuius meminit Genesis historia cum alijs; sic enim habet: *Tulit itaque Thare Abram filium suum, & Lot filium Aran, filium filij sui, & Sarai nurum suam, uxorem Abram filij sui, & eduxit eos de Vr Chaldaeorum, vt irent in terram Chanaan; & veneruntque vsque Haran, & habitauerunt ibi*. Iterum dixit illi Dominus: *Egrede de terra tua, & de cognitione tua, & de domo patris tui*. Et post multa magnalia, quae illi promiserat Deus, atque sub benedictionis nominis Christum benedictum illi datum iri in filium, subdit facer historicus: *Egressus est itaque Abram, sicut praeceperat ei Dominus: & iuit cum eo Lot. Septuaginta quinque annorum erat Abram, cum egrederetur de Haran*. Hanc totam narrationem retexit Stephanus protomartyr, cum coram principe sacerdotum constitutus, pro se, & pro Euangelio Christi, quod praedicabat, respondit dicens: *Viri fratres, & patres audite. Deus gloriae, gloriosus, apparuit patri nostro Abrabae, cum esset in Mesopotamia, prius quam moraretur in Charam*. Eadem est ciuitas, quae & Haran, vt patet ex vtraque historia. *Et dixit ad illum: Exi de terra tua, & de cognitione tua, & veni in terram, quam monstrauero tibi: tunc exijt de terra Chaldaeorum, & habitauit in Charam*. Quo loco animaduertendum est, semel, atque iterum eductum à Domino fuisse Abrahamum de patria sua. Primum viuente patre; cum in Chaldaeorum ciuitate, quae Vr dicebatur, commoraretur: iterum mortuo patre, cum habitaret in Haran, vt vidimus, & mox iterum videbimus. Deinde, cum manifestissimè testetur Stephanus, Abrahamum ex Vr Chaldaeorum euocatum fuisse à Deo; mirandum sanè videtur ab historia Genesis, Tharam Abrahami patrem, tamquam profectiois auctorem commemorari. In quo non mirandum tantum, sed imitandum etiam proponitur patriae auctoritatis, & dignitatis exemplum. Licet enim Abrahamo fuisset imperatum à Deo, vt è pa-

Gen. 10. v. 28.

Dionys. de situ orbis.

Dionys. libid. Theodor.

De Haran, quae regio sit. Theodor.

Gen. 11. v. 31.

Gen. 12. v. 1. & 4.

Ab. 7. v. 2.

Bis Dominus eduxit Abrahamum de patria sua.

tria egrederetur, & eum pater comitari, ac sequi decreuisset: quia tamen ex patris imperio pendebat obsequens filius, ac simul tota familia: ideo patri profectioem adscribit scriptura sacra, qui fuit profectiois comes: filio verò tribuit, fuisse auctorem profectiois comes: cum tamen ipse fuerit profectiois auctor vocatus à Deo. *Et inde*, subdit Stephanus, *postquam mortuus est pater eius, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis*. Vocatus, inquam, à Deo, & translatus secundo. Haec autem ciuitas, quae deferenda precipitur Abrahamo, terrenam nobis indicat deferendam habitationem. Nos autem allecti *sperandarum substantiarum rerum, atque argumento non apparentium, obedientiam, non differamus, exeuntes versus locum, quem accepturi sumus in haereditatem; etiam si nobis incognitus sit locus, quo tendimus: vt potest, qui in cor hominis non ascendit; quo nec oculorum acies acutissima penetravit, neque aures attentissimae eius famam vsquequaque perceperunt*. Sic enim fecisse dicitur credentium pater, de quo Paulus ipse testatur: *Fide, qui vocatur Abraham, obedijt in locum exire, quem accepturus erat in haereditatem, & exijt, nesciens quòd iret*.

Chane. De hac ciuitate, aut regione nullum aliud testimonium reperi, praeterquam Theodoretum; qui, cum eam nominatam reperisset à Septuaginta interpretibus Chalan; illam dicit esse locum, vbi turris fuit aedificata. Verum, si hanc Septuaginta vocem accipiamus, de ea scribit Arias Montanus, dici ab Hebraeis Chalne eam Mesopotamiae regiunculam, quam Ptolemaeus Chalcitin vocat: cuius rei testem Hieronymum adducit. Verum longè diuersa ciuitas est Chalan à Chane: illius mentio fit apud Amos prophetam: *Transite in Chalan, & videte*: quae longè diuersis characteribus scribitur. Haec autem, si vocis etymologiam consideremus; probare videtur Theodoretum sententiam: deducitur enim ab Hebraico verbo חנא Chana, quod significat cognominare, hoc est, honoris causa insigni aliquem cognomine decorare, ab aliquo illustri persona, vel ab aliquo praeclearo facinore deducto, vt Scipionem Africanum propter delectam Carthaginem cognominarunt Romani. Huius rei exemplum habes apud Isaiam dicente Domino: *Propter seruum meum Iacob, & Israel eleum meum, & vocaui te nomine tuo, & assimilaui*; hoc est, cognominauit, insigni titulo te compellauit, ac si illustri viro similis esses, & non cognouisti me; cum tamen nondum me cognosceres: priusquam tibi notus essem. Et Eliu Iobum reprehendere volens: *Non accipiam, inquit, personam viri, & Deum homini non aequabo*. Ex Hebraeo verti potest; & hominem non cognominabo: quasi dicat; non ero personarum acceptor: neque enim noui hominem cognominare, hoc est, illustri, aut diuino potius aliquo cognomine dignum ducere. Quam quidem phrasim aptissime reddidit vulgatus interpret, dicens: *Deum homini non aequabo*, hoc est, cum Deum tantummodo deceant cognomina illustria, non exaequabo illum homini, vel hominem Deo, tribuens homini similes compellationes. Haec ergo ciuitas, in qua turris illa, humanae superbiae, ac dependentiae singulare monumentum, confusis linguis, dispersisque gentibus, famosum nomen obtinere potuit, & per antonomasiam dici, Chane, hoc est cognominata, celebris. *Eden*. Certum est, aliquando in sacris vsurari, conuertique, tamquam appellatiuum nomen, delicias, & voluptatem significans, & consequenter, deliciarum nomine,

Honos patribus deferendus singulari Abrahami exemplo.

Habitatio terrena deferenda. Hebr. 11. v. 1. D. ipromissa semper sequenda, etiam si nobis ea non appareant.

Hebr. 11. v. 8.

De ciuitate Chane. Theodor.

Arias Montan. in apparatu. Ptolem. Hieron.

Amos 6. v. 2.

Cognomina re, quid signi ficet.

Isai. 45. v. 4.

Iob 32. v. 21.

Deum tantum decent illustria cognomina.

Turris Babel in Chane posita. De Eden paradiso.

amoenissimos hortos, atque pomaria innui. In quo sensu accepit hanc vocem vulgatus in Genesi: *verit enim: Plantauerat autem Dominus Deus paradysum voluptatis à principio, in quo posuit hominem.* Quem locum Septuaginta interpretes cum Chaldaeo paraphraſte, paradysum in Eden, interpretantur, tamquam nomen proprium loci accipientes. At verò ipsimet Septuaginta in eodem Genesii libro iterum reddiderunt cum vulgato: *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis.* Verum haec vox aliàs nomen loci proprium significat, vt videre est in nuncio, ac epistola à Rabface, Sennacheribi nomine missa ad Ezechiam; prout in libris Regum, & ab Isaia recensetur: *Numquid, enim inquit, liberauerunt dij gentium singulos, quos vastauerunt patres mei? Gozan videlicet, & Haran, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Talassar?* Quis autem fuerit huius Edenensis regionis situs, certius ex Propheta Amos haberi poterit, qui sic habet: *Et conteram veſtem Damasci, & disperdam habitatores de campo Idoli, & tenentem ſceptrum de domo voluptatis: & transferetur populus Syriae Cyrenem, dicit Dominus.* In quo loco Latinus interpres etymologiam vocis secutus, domum voluptatis vertit, quod in Hebraeo habetur, mibbet Eden, hoc est, de domo Edem. Septuaginta in Complutensi codice, à viris Adam legunt; vel (vt notat codex Sixtianus) voce ab Hebraea non diuerſa: vel quòd Eden locus Adam dicatur, quòd in eo fit collocatus à Deo. Fuit autem huius propheticæ comminationis exitus, vel executio relata in libros Regum: vbi sic habes. *Ascendit enim Rex Assyriorum in Damascum, & vastauit eam; & tranſtulit habitatores eius Cyrenem; Rafin autem, Regem inquam Syriae, interfecit.* Non est autem haec Cyrene illa nobilis Africae vrbs, à qua Cyrenaica prouincia dicta est, de qua & in actis Apostolorum, & partes Libyae, quae est iuxta Cyrenem: sed vrbs alia in regione Medorum: in suam enim regionem captiuos abduxit Assyrius, non in Libyam, quae longissimè aberrat ab Assyrijs, medio interiacente mari, & Aegypto. Iosephus etiam narrat Damascenos translatos esse in superiorem Mediam. & Ptolemaeus Curnam in Media ponit: quae eadem videtur esse, ac Cyrene, de qua nunc loquimur: quamque Chaldaeus vocauit כרני chorni. Ex quibus manifestò intelligitur, Eden, de qua loquitur Vates, regionem fuisse amoenissimam in Syria, quorum incolae negotiatores Tyri fuerunt. Verum supererat hic disputandum de loco isto Eden, an sit ille idem, quem plantauerat Dominus à principio, in quo posuit hominem, quem formauerat. Sed quoniam multae, ac variae doctorem de hac re sententiae, & quamplurimae, quas inspersere difficultates, longiorem exigunt disputationem, quam vt in huius capituli angustijs includi debeat; & cum instituti nostri ratio exigat, ut de hac re post explicationes omnium capitum fusiùs agamus; eò curiosum lectorem remittimus.

Saba, Assur, & Chelmad. De Sabaeis iam satis supra disputatum. Nunc autem hoc vnum annotandum occurrit, non frustra, vel obliuione iterum Sabaeorum fieri mentionem; sed consultò, & magno consilio: vt indicet eos attulisse vniuersa pretiosa aromata, gemmas, & aurum. Quoniam verò has easdem merces asportabant, & simul vendebant in proximis officinis Reemaci; ideò illis annumerantur praedicto loco: & quoniam asportabant varia inuolucra hyacinthi, & polymitorum, pre-

Gen. 2. y. 8.

Gen. 2. y. 15.

4. Reg. 19. y. 12. Isai. 37. y. 12.

Amos 1. y. 5.

4. Reg. 16. y. 9.

Act. 2. y. 10.

Ioseph. 9. an. 13. Ptolem. lib. 6. c. 2.

Gen. 2. y. 8.

Supra y. 22.

tioſaque gazas, quas diuendebant, permisti Assyrijs, & Chelmadaeis; ideo iterum inter hos fit de illis mentio. *Assur.* Hoc nomine fuit nuncupatus secundus filius Sem, qui dedit nomen Asyrijs, quorum florentes opes, & diuturnum imperium profanae commemorant historiae. Verum tam magna, humanamque fidem excedentia commemorant profani historici, praesertim Herodotus, Ctesias, Diodorus Siculus, & alij, vt verendum omnino sit, ne extra veritatis fines nonnihil sint diuagati, eiusmodi imperium describentes. Neque enim ambigimus, florentes, ac magnas fuisse Asyriorum opes, an verò tantae fuerint, hoc dubitamus omnino: praesertim, cum possit è sacris, & alijs eiusdem classis profanis historijs talis excessus deprehendi. Nam cum maximè florens Asyriorum imperium, & opes historiae sacrae proponunt: tunc id maximè fuit, cum imperio potiretur Sennacheribus. Is enim superbus, & elatus Rex, contra Deum caeli praeualere contendens, potentiam imperij, maiorum victorias, debellatasque gentes proponit Ezechiae, dicens: *Ecce tu audisti, quae fecerunt Reges Assyriorum omnibus terris, quas subuertunt, & tu poteris liberari? Numquid eos euerunt dij gentium, quas patres mei euerunt, Gozan, & Haran, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Talassar? Vbi est Rex Emath, & Rex Arpha, & Rex Sepharuaim, Ana, & Aua?* Haec sunt gentes deuictae ab Asyrijs vsque ad ea tempora, quibus maximum fuit eorum imperium. Quae quidem omnes gentes, vt è sacris scripturis intelligimus, vix fines Syriae excedunt, quam totam occuparunt Asyrij, excepta Damasco, atque Samaria. Huc accedit, quòd Aegyptus tunc afflictabatur ab Asyrijs, vt ex vaticinijs Ieremiae, Isaiae, & Ezechielis constat. Quare potius standum videtur Dionysij Halicarnassei sententia, vt potest scripturae sacrae congruente. Sic enim ait: Antiquum illud Asyriorum imperium, retro ad fabulosa vsque pertingens tempora, modicam quandam Asyriae partem obtinuit: hoc in Medos translatum, & auctum etiam opibus, non longo durauit tempore, in quartam aetatem desinens. Persae porrò Medis deuictis, Asia quidem paenè tota potiti sunt. Haec Dionysius. Cuius testimonium eo magis credible fit, quòd eodem tempore, quo Asyriorum imperium vsque adeò floruisse perhibetur, alia simul potentissima, & plurima imperia floruerint. Nam praeter illud Dauidicum, & Salomonicum, floruit etiam Syriacum, Babylonicum, Arabicum, & Aegyptiacum, quae omnia coangustaret necesse est angustum terrae solum. Verum huic de Asyrijs neoterici cuiusdam sententiae, quae Asyriorum fines coarctare videtur, sese opponit Diodorus Siculus, non magnificentiam Asyriorum commendans, in quo falsitatis posset accusari, quam facile incurrunt laudibus, & encomijs studentes; non inquam laudans: sed commemorans eius gentis res gestas. Ait enim: Solum memoratur auxilium Troianis ab Asyrijs missum: Dux praesidij Memnon Tithoni filius fuit. Theutam enim in Asia regnante, qui vigesimus à Nino, atque Semiramide descendit, Agamemnonem tradunt aduersus Troiam cum Graecis bellum mouisse, cum Asyrij amplius mille annis Asiae imperassent. Cum verò Priamus bello oppressus, à Regi Theutam praesidium, utpote Asyrijs subditus, per legatos postulasset; ille decem millia Aethiopum, totidemque Susianos cum ducentis curribus, duce Memnone ad Troiam misit. Ex quo quidem testimo-

De regione Assur, quae est Asyriorum.

Herodot. Ctesias. Diodor. Siculus.

Isai. 37. y. 12.

Dionys. Halicarn. lib. 1. antiq.

Beroal. lib. 4. Chronic. Diod. Sicul. Laudantes facile falsitatis solent accusari.

testimonio hoc intelligere licet, imperij longam ferriam à millesimo anno protracta; eiusque lata fuisse ditionem: siquidè Asia potius Theutam dicitur, subditosque habuisse Troianos, Aethiopus, ac Susianos. Fuit autem Susiana Asiae regio, Persicae ditionis, quae à Septentrione terminatur Assyria, ab Occasu Babyloniae adiacet, ab Oriente habet Persidem, à Meridie partem Persici sinus. Neque his aduersatur allatū Isaiae testimonium: neque enim commemorans debellatas gentes, propterea debuit enumerare haereditario maiorum iure acquisitas; maximè, cum eae notissimae potuissent esse Ezechiae: sed eas tantum, quae bello partae denuerant: neque omnes oportuit, sed finitimas; neque longinquitas regionum fidem facti minueret, ac propterea terrorem non auget, quem intendebat Sennacheribus. Quòd autem Assyria fuerit Asiae regio, postea Adiabene dicta, probat Plinij testimonium. Barbari mutata S. in T. Attyriam eam vocant Dione teste; Niger eam ab indigenis Adrinza appellari testatur.

Chelmad Hebraicè כלמד Chilmad à radice למר Lamad, quae discere, docere, assuescere, erudire significat: vt in Canticis: *Ad bella doctissimi*, vel assueti. Et apud Oseam. *Ephraim vitula docta diligere trituras*, assueta triturae. Et apud Ieremiam: *Onager assuetus in deserto.* Quapropter nonnulli locum hunc sic interpretantur ex Hebraeo: *Saba, & Assur Chilmad*, hoc est, Saba, & Assur, quasi docti, periti negotiationis tuae: quasi dicat: Hi, qui exercitati, assuetique sunt negotiationi tuae, iugiter ad te veniendo, vt negotientur in nundinis tuis; ipsi negotiatores tui. Sic interpretatur hunc locum R. Ioseph Chimchi. Neque multum abest explicatio haec à textu vulgatae in codice Hieronymi: habet enim: *Assur Chelmad venditores tui*: nempe Assur assueti, vel docti venditores tui. Verum in alijs codicibus, & praesertim, quia in Sixtiano (cui vt par est, plurimum deferimus) *Assur, & Chelmad* habetur; quae coniunctio potius indicat nomen loci proprium, quam quòd sit appellatiuum; propterea retinenda potius videtur Targhum Hierosolymitani interpretatio: quae sic habet. Prouinciae Assur, Medorumque, ipsae, vel potius habitantes illas, negotiatores tui. Eisdemque allatis rationibus Medi Chelmad vocabantur venditores, hoc est, assueti venire ad nundinas Tyri.

XXIV. *Ipsi negotiatores tui multifariam inuolucris hyacinthi, &c.* Hieronymus: Habentque multifariam supellectilem, & incredibili varietate distinctam, quae inuolucris hyacinthi astricta est. Quod Hieronymus reddidit, multifariam, in Hebraeo habetur כמכליל chemaclulim, à radice כלל calal, quae perfectam, vniuersalem, vel vniuersam significat. Quare hoc verbum significabit multitudinem, varietatem, & perfectionem mercium, quasi dicat: in omnimoda varietate perfectarum mercium. *inuolucris* Hebraicè בגלומי baglome à radice גלם galam, inuoluer, duplicare, vnde nomen deducitur, quod significat amictum, vestem, qua se homo inuoluit: pallium: vt in libris Regum: *& tulit Elias pallium suum, & inuoluit.* Vulgo, inquit, R. David appellatur סאפ cappa. Sunt, qui exponunt inuolucra pannorum, aut vestium, vulgò Hispanis, & Italis vna balla. Quae quidem inuolucra hyacinthinis operiebantur pannis, quasi dicat, tantam fuisse mercatorum pompam, vt non solum merces pretiosas adducerent; verum etiam tanto apparatu & sumptu exornatas, vt & ipsas vestes pretiosas inuolucris obuolutas, atque odoratis scrinijs, affabre ex pretiosa materia elab-

Susiana quanam sit regio, & qui eius fines.

Plin. lib. 5. c. 12.

Dion. Niger.

Cant. 3. y. 8.

Osee 10. y. 11.

Ierem. 2. y. 24.

R. Ioseph Chimchi.

Targhum.

XXIV.

Inuolucra hyacinthi, quae.

Hieron.

2. Reg. 2. y. 8.

R. David.

boratis reconditas, funibus etiam sericis, hyacinthino colore, seu purpura infectis astrictas asportarent. Quae omnia ex editione Septuaginta persequitur Theodoretus, ea confirmans, quae supra diximus: Saba, inquit, Indicam nationem appellat: comperimus enim hoc nomen in ipsius Sem genealogia, & Assur Asyrium, Charman verò eam; quae Carmaene nuncupatur, & illud in Machalim (Septuaginta eandem Hebraeam vocem, quam supra pro multifariam explicuimus, reddiderunt) & in Galima (Sic pro inuolucris Septuaginta reddunt) hyacinthum, & varietatem, & thesauros electos in Magozis compositos: Aquila ita interpretatus est: constructis inuolucris hyacinthi, & varietatis, & in Magozis compositis (& in Magozis) ab Hebraeo in Graecam linguam transtulit; significatque, in occultis vasis. Ita enim Syrus quae in hanc sententiam interpretatus est. Statim autem sumptuosa, inquit, & varia pretiosis inuolucris contecta, & in vasibus optimè instructis reposita, funiculisque deuincta tibi afferebantur. Hactenus Theodoretus.

Cedros quoque. Septuaginta in hoc, & superiori loco cyparissum reddunt, licet in vtroque Hebraicè habeatur ezez, cedrum potius significans: & quamuis cupressi proceritas, & reſtitudo malo nauis non videatur inepta: tamen, quia facilè rumpitur, eius materies scrinijs, & alijs minoribus operibus aptior est, quam nauis malo.

Naues maris, principes tui in negotiatione tua. Pro maris, Septuaginta reddunt, Tharsis, Hebraeam vocem retinentes, quam ita interpretatur Theodoretus: & ad negotiationem vsa es Carthaginiensium nauibus; infinitam habens multitudinem, non solum domesticam, sed etiam aduentitiam. Significat his verbis, inquit Polychronius, rerum, quae comportabantur, copiam, vt ne iumentis quidem vterentur, sed nauibus. Scholiast. ait, hoc per praeteritionem dictum est, quasi dicat. praetereo Africae incolas, quam multa, & quaeenam hi quoque comportarent. De significatione verò, & acceptione vocis Tharsis, satis supra à nobis actum est. Cum autem frequens sit Hebraeis, genitiuo nominis substantiuui vt pro adiectiuo, quibus ferè carent, *naues maris*, interpretari possumus: quasi dicat, marinas, quae mare nauigant; sicut in Psalmo: *Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum*, hoc est diuites, in manibus suis. Et in alio: *montem sanctificationis suae*, hoc est sanctum suum. *Principes tui.* In Hebraeo est, generis feminini שרית Sarot principes tuae: vt sensus sit, naues tuae, quibus vteris ad comportandas merces, sunt principes, seu praecipuae inter omnes naues, quae vndequeque mare nauigant. Nec mirum, cum & ipse Plinius non solum Tyrios laudet, quippe peritissimos nautas; verum etiam tamquam nauticae artis inuentores. Ait enim: ipsa gens Phoenicum in gloria magna (subintellige, fuit) litterarum inuentione, & siderum, naualiumque, ac bellicarum artium. Quid enim de tota prouincia dicitur, id suo iure Tyrus, totius prouinciae metropolis sibi vindicare posse videtur. Quare non est mirandum, si naues Tyri principatum tenerent inter omnes aliarum gentium naues, cum illic primum sit earum aedificandarum ars excogitata. Verum vulgata nostra potius ad significata per naues, nempse principes reſepisse videtur. Principes enim sunt, quorum industriae, sollicitudini, & labori adscribendum est, quidquid vbertatis, quidquid mercium, quidquid denique

Theodoret.

Aquila.

Syrus.

De cedro iterum.

Cupressus aptior conficiendis scrinijs, aut alijs minutis operibus, quam nauis malo, & quare.

XXV. Tharsis pro Carthagine. Theodor.

Polychron.

Scholiast.

Supra y. 14. Genitiuus substantiuui pro adiectiuo.

Psal. 75. y. 6.

Psal. 77. y. 54.

Phoenices nauticae artium inuentores. Plin. lib. 5. c. 13.

Principes Reipublicae quasi naues sunt onerariae.

denique eorum, quae ad victum sunt necessaria, in urbem conchitur. Vel sensus est: Naues sunt principes tui, quibus diuitiarum copia, famulorum caetera, principatus gloria nullum alium in usum feruiunt, quam nauis merces. Sicut enim illa non minus opprimitur auri, vel argenti pondere pressa, quam ferri, vel plumbi: neque maiorem ex illis fructum, quam ex istis decerit: quocumque enim pondere grauetur, semper obiecta est fluctuum, procellarum, ac ventorum incurfibus, ac tandem naufragio, & sui, & mercium iacturae; cum tamen sibi minime sit utilis asportatio mercium: ita & principibus auaritia studentibus, diuitiae, honores, rerumque publicarum administratio graui ponderi est, non leuamini, aut consolationi; dicente Spiritu sancto: *Est alia infirmitas pessima, quam vidit sub Sole: diuitiae conseruatae in malum domini sui. Pereunt enim in afflictione pessima: genuerunt filium, qui in summa egebitate erit. Sicut egressus est nudus de utero matris suae, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo:* quo sustinuit videlicet diuitiarum pondus. *Miserabilis prorsus infirmitas, quomodo venit, sic reuertetur. Quid ergo prodest ei, quod laborauit in ventum?* quo agitabatur; vel in ventum, quo elisa, naufragium eius nauis passa est. Propterea, inquit Concilium Aquisgranense, eis, qui militant Deo, fugiendae sunt ex toto corde diuitiae: quas, qui habere volunt, sine labore non quaerunt, sine difficultate non inueniunt, sine cura non seruant, sine anxia delectatione non possident, sine dolore non perdunt. Neque recensentur ibi omnia damna, cum dicat Ecclesiasticus. *Multi dati sunt in auri casus, vel in ruinam propter aurum, & facta est in specie ipsius, quod eius specie, vel pulcritudine capti sunt, perditio ipsorum: quibus procella tenerrarum seruata est in aeternum.* Praedictae interpretationi congruunt, quae sequuntur.

Et repleta es, & glorificata. Hieronymus: Nihil, inquit, tibi defuit, quod ad diuitias pertinet insularum; quae tamen glorificatio fuit aggrauatio possidentis, dum non potes moderatè ferre diuitias. Theodoretus: Satietas, inquit, te ad exultandum induxit, perceptisque bonis, auctorem beneficiorum ignorasti. Hoc quoque nomine Israel accusauit. Comedit enim Iacob, inquit, & expletus est, & recalcitrauit dilectus: quia verò nihil ex tranquillitate utilitatis percepisti; contrarij te respiscere docebo. Polychronius. Hoc est, saturabaris praesentibus bonis. Scholiastes: Vbi que terrarum eras celebris, & appellentibus, & soluentibus, renunciantibus vrbis felicitatem. Septuaginta: Et repleta es, & aggrauata es nimis. Hebraicè *והתמלא ונתכבדו* vaticbedi. prior harum vocum deducitur à radice *מלא* male: quae implere, complere, perficere significat. In quo sensu vsus est ea Ieremias, dicens: *Idcirco furore Domini plenus sum, laboravi sustinens.* In tantum furore, indignatione, & zelo Domini, vel magno sum plenus; vt vix possim me continere, quin effundam illum. In simili significatione sumitur à Michea, dum dicit: *Verum amen ego repletus sum fortitudine spiritus Domini,* hoc est spiritu Dei forti, qui cogit me quodammodo prorumpere, vt annunciem Iacob scelus suum. quasi *musso* efferuescente, quo pleni Apostoli putabantur pleni inebriante vino. Sic Micheas. Targhum: Et verè ego repletus sum fortitudine spiritus prophetiae à facie Domini. Quare significabit haec vox non solum, quod plenum, & perfectum est; sed quod superabundanter

Diuitiarum studium graue, & periculolum. Eccl. 5. 12, 13, 14. & 15.

Concil. Aquigr. 2. c. 110. Deo seruienti fugiendae sunt diuitiae, & quare.

Eccl. 31. 7. 6.

Epist. Iudae 7. 13.

Hieron. Quae prosperitate aggrauauit Tyrus, aduersitate curatur. Theodor.

Polychr. Scholiast.

Ierem. 6. 7. 11.

Mich. 3. 7. 8.

Ast. 2. 13. Targhum.

plenum est, iamque prope est, vt effundatur. Vox altera deducitur à radice *כבד* cabad, quae graue esse, ingrauescere, aggrauari duritie, pondere, honore, vel gloria intentionem, & excellentiam eius, de quò dicitur, significat, vel in bonum, vel in malum. Et notandum, sicut verbum huic oppositum *לל* calal, quod leuitatem significat, transfertur ad significandam abiectiōnem, & contemptum: sic etiam verbum hoc cabad, quod proprie grauitatem sonat, ad gloriam, & honorem referri. Quapropter Septuaginta sic reddunt: Et aggrauata es nimis in corde maris; quos etiam interpretatur Hieronymus in commentarijs. Vtriusque significatiōnis vnum, aut alterum exemplum, proferam. In Prouerbij Sapiētia loquitur, dicens: *Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram; nondum fontes aquarum eruperant.* Ex Hebraeo sic: Dum non essent fontes grauați aquis. R. David: cum non essent fontes, cum nondum essent grauata aquis, vel potius grauedines, seu copiae aquarum. Et in Genesi: *Erat autem, Abraham, diues valde.* Ex Hebraeo: grauis valde in possessione auri, & argenti. Et in Prouerbij: *Graue est saxum, & onerosa arena; sed ira stulti utroque grauior.* Hinc fit *כבד* cabod nomen, quod gloriam significat, quo vsus est Zacharias dicens: *Post gloriam misit me ad gentes; quae spoliauerunt vos.* David Chimchi sic exponit: post omnes has prophetias, in gloriam, & in magnitudinem; quasi dicat: Gloriae causa amplioris misit me, &c. Alij melius exponunt de Christo dicente; post gloriam regni Israelitici, & cultus diuini; qui in illo vigeat: finitis his, misit me ad gentes. Et apud Ieremiam: *Populus verò meus mutauit gloriam suam, Deum suum gloriosum, in Idolum.* Ex dictis facile colligitur loci nostri sensus, qui quidem gradus quosdam fecisse Tyrum ostendit ad naufragium. Ex eo enim, quod ad cumulum vsque diuitiarum plena conscendit, statim descendere coepit. perfitit in nauis allegoria, cui, si onera oneribus addas, ipsa aggrauata ad ima descendit; siue ad cor maris, & aquis multis oppressa submergitur: siue, sensus est, plena diuitiarum, & gloriae, naufragium sibi incauta parauit. De vtraque abundantia diuitiarum, & gloriae, sapienter differit Sophar Naamathites apud Iobum, dicens: *Hoc scio, à principio, ex quo positus est homo super terram, quod laus impiorum breuis sit, & gaudium hypocrisis ad instar puncti.* Septuaginta: Laetitia impiorum ruina insignis: gaudium verò iniquorum est perditio. Haec igitur pertinent ad glorificationem Tyri cum alijs, quae sequuntur. Subdit verò, *cum satiatus fuerit*, vsus hoc eodem verbo *מלא* male: *arbitabitur, aestuabit, & omnis dolor irruet super eum.* Septuaginta: Cum putauerit se iam impletum esse, coarctabitur; omnis autem necessitas in eum superueniet: tales enim sunt humanae felicitatis exitus. In corde maris, hoc est, plena, & aggrauata fuisti, dum existeres in medio maris, vel in alto mari: in medio marium legunt Hebraea, & Chaldaeus, quasi dicant, nauigans mundi maria. R. David Chimchi sic interpretatur locum: Glorificata es nimis in corde maris, id est, mediante mari, glorificata, & repleta es diuitijs; quasi dicat, à corde maris, vel ab alto mari repleta es diuitijs, & gloria propter merces, quas ad te afferebant nautae maris.

In aquis multis adduxerunt te remiges tui. R. Selomo sic interpretatur locum: Comparat Tyrum naui magnae: quae, quò maior est, ac plenior, eò magis in altum maris inuehitur: quae tandem vehe-

lenis, pro abiectio, grauis, pro glorioso accipitur.

Hieron.

Prou. 8. 24.

R. David.

Gen. 13. 2.

Prou. 27. 3.

Zac. 2. 7. 8.

R. David Chimchi. Post absolutam gloriam regni Israelitici venit Christus.

Ierem. 2. 11.

Gradus quos descendit Tyrus versus naufragium.

Iob 20. 7. 4. 5. & 22.

R. David Chimchi.

XXVI. R. Selomo.

Ruina Tyri diuitiae suas runt.

vehementi spiritu, ac tempestate turbata demergitur, ac frangitur: Sic Tyrus erat in medio maris, magna quidem, ac diues, plenaque omnibus bonis: quae agitata vehemēti vento, ac tempestate, id est, à Nabuchodonosore submersa, ac confraeta fuit. Causa igitur ruinae eius fuerunt diuitiae eius. Haec ille: Sed magis placet Parrisi Hieronymi Pradi interpretatio, in aquis, vel in aquas multas adduxerunt te remiges tui: quae quidem ad trirēmem potius pertinent, quam ad nauim. Voluisti altum mare transfretare, cum esses trirēmis, nec sine magno tuo periculo. Quae, si superioribus annexa intelligantur, hunc sensum facient, quasi dicat: Consiā diuitijs, & gloria, quibus te plenam conspicias, ausa es in altum mare conscendere nihil timens; & tamen ventus Auster contriuit te, &c. Vel sensus est ad elationis maris referendus, & dicens, quàm difficilem, quàm duram, quàm omnibus humanis viribus superiorem prouinciam suscipiat is, qui gubernationem suscipit alicuius prouinciae, vel vrbis, quae in magna felicitate versatur: pondere enim diuitiarum, & gloriae, quasi nauis in medio mari aggrauata, siue inuidiae, atque hostium incurfionibus exposita, submergi potius, quàm moueri; & in profundum tendere, quàm in portum deduci facilius potest. Quare R. David Chimchi sic locum interpretatur: In aquis multis; hoc est, multas, ac varias tribulationes adduxerunt super te. Vel, vt Rabbi Ionathan habet: Quasi aquae multae, ascenderunt super te (remiges, seu gubernatores tui) & depraedati sunt substantiam tuam. Vel, vt Chaldaeus vertit: In aquis multis uenerunt contra te, qui diriperunt te. Hieronymus ex Aradorum, & Sidoniorum etymologia, qui supra dicti sunt remiges Tyri, vocat eos venatores deponentes: venantur enim eorum animas, quas inter sacculi huius fluctus suo ducunt arbitrio: neque ad excessa tollunt, sed in profunda demergunt. Neque imitantur eos, qui vsque ad matutinam vigiliam nauigantes, fregissent insanos maris fluctus, & Dominum Saluatorem suscipere meruerunt; statimque tali vectore, & comite peruenerunt ad portum quietis. In aquis. Hebraicè *במים* beinaim. quae vox, licet singulari terminatio careat; tamen forma duali semper usurpata, & expressius hoc loco videtur duplices aquas significare posse: nempe superiores nubium imbres, & inferiores fluctuum copias. Et quoniam quidam putant hoc nomen deductum à voce significante copiam, & abundantiam; ideo palsim aquae pro simbolo copiae sumuntur. Quocirca & ad calamitatum, & malorum vim, quibus quis premitur, atque ad pericula multa, & magna, quae immineant, transferri solet; idque multas ob causas. Primum, quia aquae torrentis, aut maris, magno impetu irruentes, submergunt, absorbent, atque consumunt omnia viuētia. Deinde, quia aquis diluuij tota terra submersa, omnem decorem, & pulcritudinem amisit, viuētiaque omnia, paucis exceptis, periere. Postremò, quia si ad Israelitas habeatur oratio: ipsis primum periculum, quod sine timore, & tremore vix recollere nunc posse videntur, fuit ex aquis maris rubri, quas instar montium ipsis imminētium à dextris, & à sinistris conspiciēbant ad caelos vsque pertingere, ac minitari naufragium, quo mox absorbendi erant Aegyptij. Et hoc sensu interpretandus est psalmus, in quo Christus Dominus Patrem compellat, dicens: *Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquae vsque ad animam meam.* Quem locum sic interpre-

Magnam, ac periculolam prouinciam suscipit, qui eam suscipit gubernandam, quae in magna felicitate versatur.

R. David Chimchi.

R. Ionathan.

Chaldaeus.

Hieron.

Aquae duplices.

Aquae pro copia rerum sumuntur. Aquae, quae pro miseris, & calamitatibus accipiuntur.

Psalm. 68. 1.

tatur Hilarius: Introeuntibus enim aquis vsque ad animam, subiectus morti crucis fiebat, cum passionum vnuerfarum impetus vsque ad mortem animae prorumperet; hoc est, vsque ad mortem, qua anima poneretur. Significant item aquae, vt idem Hilarius, & Remigius tradunt, saeuientis populi turbam furentem. Quo sensu vsurpantur in alio psalmo, in quo alloquitur Dominum Pfates, dicens: *Accinctus potentia, qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius: turbabuntur gentes, & timebunt.* Quem locum sic reddidit Hieronymus iuxta Hebraea, & Chaldaea: Accinctus fortitudine, compescens sonitum maris, fremitum fluctuum eius, & multitudinem gentium: quasi dicat, non minus haec, quàm illa. Quae cum ita sint, loci sententia talis erit. Multis incurfibus, periculis, & calamitatibus agitatam, tum è caelo coortis, tum ab hominibus excitatis, adduxerunt te remiges tui, in aquas multas populorum, & militum. Nabuchodonosoris, quos ad obsidionem tuam videbantur non solum allicere; sed etiam trahere, abundantia, & diuitiarum copia, vnà cum affluentia omnium temporalium honorum. Quasi verò ipsimet vrbis incolae, ministri, ac gubernatores, qui augendis vrbis opibus, splendori, ac fastui studebant, hoc eodem studio ciuitatem in hoc omnium maximum discrimen adduxerint: siquidem quò opulentior erat ciuitas, eò magis accensu milites fuere eam depraedandi desiderio. Quare merito eosdem, quos remiges appellat, qui diuitias asportabant, naufragium attulisse testatur.

Ventus Auster contriuit te in corde maris. Theodoretus: Per translationem Babylonium ita appellatur, quando maximos excitare fluctus Auster consuevit, & difficilem contra nauigantes excitare tempestatem. Per translationem, quasi contra maritimam urbem, Austrum vocat hostium incursum. R. David Chimchi: Ventus Austri contriuit te in corde maris, hoc est, tu, quae sita in corde maris, ac aedificata es, contereris vento australi: id est, naues tuae vento australi conterentur, iuxta illud: In spiritu australi conteres naues Tharsis. Per ventum autem australem intelligit Nabuchodonosorem, quem vehemēti vento comparat. Quo etiam modo habet Targhum Ionathae: Rex fortissimus instar venti australis confinget te in medio marium. Scholiastes: Quoniam, inquit, tamquam de nauis loqui coepit de vrbe, merito veluti persistens in tropo, vento Austro illam ait esse contritam: intelligit Nabuchodonosore. Polychronius: Tamquam in nauim malorum irruptio: persistit enim in metaphora, & à suis recedent muneribus ij, qui Republicam gerendam susceperant, & summa consilij inopia populus laborabit, & omnia, quae lugentium sunt propria, facient. Hieronymus: Omnes diuitiae Tyri Austro flante dispercunt; qui significantius Hebraicè *קדים* chadim, Graecè *καυσησων* causon exprimitur, quem nos ventum vrentem dicere possumus. Quam quidem vocem deductam putat Hieronymus à radice *יקר* iachad, quae vrere, vel comburere significat apud Isaiam: *Propter hoc, quia superbuit Assyrius contra eum, qui dedit illi potestatem aduersus Hierusalem, mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius renuitatem, vel maciem, & subtrahet gloriam, hoc est, omne carum, pretiosum, & gloriosum, eius succensa ardebit, quasi combustio ignis.* ex Hebraeo, vret vrendo, quasi combustio ignis: ter enim repetitur haec vox. Vel deduxit vocem à radice *אקד* chadach, quae accendi, succendi significat. Apud Iere-

Hilarius. Aquae aliquando saeuientis populi turbam furentem significant. Remigius.

Pf. 64. 7. 8.

Hieron.

Diuitiarum copia in maximum discrimen ciuitates adducit.

De vento Austro. Theodor.

R. David Chimchi.

Pf. 47. 7. 8.

Targhum Ionathae. Scholiast.

Polychron.

Hieron.

Ventus Auster pro vento vrenti.

Isai. 10. 16.

Iere-

Ierem. 17. Ieremiam iratus Dominus contra Iudam, ait: *Et A*
seruire te faciam inimicis tuis in terra, quam igno-
ras; quoniam ignem succendisti in furore meo, usque
in aeternum ardebit: hoc est, non placabor, neque
dimittam. Quapropter aptissimè vertit vulgatus hanc
vocem, quasi significet uentum urentem; qua etiam
ratione iterum eandem uocem reddidit eadem si-
gnificatione. In Genesi enim, dum Pharao som-
niuum suum enarrat Iosepho, ait: aliae quoque septem
spicae tenues percussae uedine, Hebraicè קרים cadim,
quod somnium mox interpretatus Iosephus, ait:
Septem spicae tenues percussae uento urente, Quo
loco interpretatus est vulgatus significationem
uocis uedinis, quoniam eadem omnino uox repe-
ritur in Hebraeo. Ventum autem urentem aptis-
simè interpretatus est Austrum; multa enim si-
gnificat, quae locum hunc illustrant. Primum,
quia excitatas procellas, tempestates, & naufragia
Tyri significabat, optimè excitatas dixit procellas
Austro, quem ab hauriendis aquis Latini dictum
esse contendunt. Et Gellius eum etiam ait Graecè
nominari νότος noton; quia est nebulosus, atque hu-
mectus; νότις notis enim Graecè humor uocatur. Di-
citur uerò urens, quòd à Meridie flans, exuren-
tis solis radios adducere uideatur. Neque huic fen-
tentiae a dixerat Virgilius, dicens:
Frigidus ut quondam fluis immurmurat Austro.
Vocat enim eum frigidum, propter frigidam, quas
excitat, procellas. Et tandem, quoniam Nabu-
chodonosorem significabat, qui ab Austro, nem-
pe ab excidio Hierusalem, quae sita erat ad Au-
strum, Tyrum ueniebat. Quare non audiendum est
Chaldaeus, vel Hebraei, qui uentum orientalem
reddunt. Nam in Exodi uerbis illis: Cumque ex-
tendisset Moyses manum super mare, absulit illud
Dominus, flante uento uehementi, & urente tota
nocte. Septuaginta, non orientalem, sed Norum,
hoc est, Austrum uerterunt. Verum quam aptè
Propheta noster Tyrum nauis comparauerit, quif-
que ruinam naufragio, intellexere etiam profani
scriptores. Cicero enim ad amicum sic scribit:
Quamobrem, mi Quincte, conueniende nobiscum, &
quidem ad puppim: una enim est iam bonorum
omnium, quam quidem nos damus operam, ut re-
ctam teneamus, utinam prospero cursu: sed qui-
cumque uenti erunt, ars nostra certe non dērit.
Et Horatius Rempublicam hortatur bellorum flu-
ctibus agitatum, ne se, dijs iratis, committat flu-
ctibus, dicens:
O nauis, referent in mare te noui
Fluctus? O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne uides, ut
Nudum remigio latus,
Et malus celeri faucibus Africo,
Antennaeque gemant, ac sine funibus,
Vix durare carinae
Possint imperiosus
Aequor? non tibi sunt integra lintea;
Non dij; quos iterum pressa uoces malo.
XXVII. Diuitiae tuae, & thesauri tui, & multiplex in-
strumentum tuum. Hieronymus: Multi ita legunt:
 in corde maris diuitiae tuae &c. ut omnes Tyri di-
 uitiarum, & thesauri, uniuersaque substantia in corde
 maris sit posita, & saeculi fluctibus obruatur, ni-
 hilque habeant stabile habitatores eius, atque
 perpetuum; impleto illo Euangelico: *Stulte, hac*
nocte animam tuam repetunt à te: quae erant pa-
rausti, cuius erunt? Polychronius: Quid lucratus
 es ex rerum copia, quae tibi affluit? quasi dicat,
 nihil.

Quare uen-

Auster dicitur

Virgil. 4. Georg.

Exo. 14. 21.

Cic. lib. 12. epist. ad Q. Cornif.

Hor. lib. 1. od. 14.

Nihil stabile in hac uita.

Luc. 12. 20.

Multiplex instrumentum tuum. Hebraicè מְרַבֵּךְ
 magharabech à radice מרב gharab, quae, ut supra tra-
 ctauimus, significat commercium, negotiationem;
 significat etiam res suas; & gratas, ut apud Iere-
 miam. Facta enim de Christo Domino promissio-
 ne, subdit: *Ideo quasi de somno suscitatus sum, &*
uidi, & somnus meus dulcis mihi: quasi dicat: po-
 stequam uidi per somnium, Christum uenturum,
 natum ex Virgine, qui inebriatus erat omnem
 animam, lassam siti, & labore; euigilauit protinus,
 & recordatio talis somni dulcis, iucundissima, gratif-
 sima mihi fuit; vel potius, ipse somnus, quo mente
 conspiciebam haec, gratissimus, & omni uiuacitate
 fuit mihi plenus. Ex quibus uerbis (quod obiter
 notemus) manifestum est, quàm dulce sit diuinum
 confortium, quàm suauis colloquium eius. Manife-
 stum igitur sit, hac uoce significari à Propheta pre-
 tiosissimas quasque merces, quas uendebat, atque
 emebat negotiatrix Tyrus, & eas, quas carissimas
 habebat, & ex quarum usu maximam percipiebat
 voluptatem.

Cum uniuersa multitudine tua, quae est in medio
tui. Hieronymus: Multitudinem autem tuam, quam
 commissionem Septuaginta transtulerunt, exceptis
 principibus uulgus significat, qui absque nomine di-
 gnitatum, simili iudicio conterentur. Haec Hierony-
 mus; Hebraicè קהל chalah, quae uox ecclesiam,
 congregationemque significat: ut in Leuitico: *Quod*
est omnis turba Israël ignorauerit, & per imperitiam
fecerit, quod contra mandatum Domini est. Ex He-
 braeo sic uertunt nonnulli: Quod si totus coetus
 Israël errore peccauerit, res uerò haec coetus la-
 tuerit, &c. expiabit se coetus ille. Septuaginta:
 Si autem omnis synagoga Israël ignorauerit (hoc
 est, peccauerit: peccatum enim ignorantia, siue
 incitia quaedam est) non spontè, & latuerit uer-
 bum ab oculis synagogae, &c. Quo loco discrimen
 innuitur inter קהל cabal, & מרחב gharab, nempe,
 quod est inter partem, & totum: significat enim
 prior uox, de qua nunc agimus, omnem congrega-
 tionem, completentem singulas, & omnes congre-
 gationes populi: quasi diceret, iuuenum, senum,
 virginum, principum, militum, mercatorum, sacer-
 dotum, & ceteras: quae quidem omnes congre-
 gationes, quasi una congregatio, cadet in corde
 maris. Scholiastes: cum dixisset sigillatim ipsis
 mala uentura, quod amplificantiū est proprium,
 nec illam quidem omittit explicationem, quae syl-
 lepsi, ac breui complexione constat. Vult enim
 dicere, ut paucis complectar, quòd & aduenae, &
 ciues, & omnes. Synagogam uerò indigenas ap-
 pellat, remiges, ciuitatis magistratus; omnes au-
 tem adiecit: quoniam multi erant, qui rerum po-
 tiebantur, cum alius alij usui ad ciuitatis procura-
 tionem esset principi Tyri; hoc est, cum plurium
 opera ueretur Rex Tyri in administratione Reipu-
 blicae. Haecenus Scholiastes, R. David Chimchi:
 Diuitiae tuae, inquit, thesauri tui, & omnia, quae
 sequuntur, intendunt significare, quòd scilicet,
 postquam Nabuchodonosor cepit Tyrum, iussit
 uniuersa uasa regionis illius colligi, & comportari
 in ciuitatem, animo scilicet transportandi ea in
 Babylonem. Rex autem cum exercitu suo extra
 ciuitatem in tabernaculis commorabatur; quando
 ecce subito mare inundauit ipsam ciuitatem: tran-
 sportauitque uniuersam praedam, ac interfectos,
 puluerem quoque, & uniuersa uasa, quae erant in
 ipsa ciuitate: & sic, ubi antea ciuitas sita fuerat,
 nuda petra apparuit. Et hoc uolunt uerba illa si-
 gnificare: *Cadent in corde maris, in die ruinae tuae;*
 id est,

Sup. 9.

Ierem. 31. 26. Dulcis Dei memoria, dulce colloquium

Hieron.

Leuit. 4. 13.

Scholiast.

R. David Chimchi.

id est, capta ciuitas submergetur cum uniuersa
 substantia, & habitatoribus in profundum maris.
 In quo quidem figmento satis ostendunt Rabbini,
 quam pingui, & crassa Minerua scripturas sacras
 interpretentur; cum litteram, quae occidit, sectan-
 tes, excaecatos oculos ab omni ueritatis lumine
 auertant. Quomodo enim mare inundaret praecel-
 sum montem, cui infidebat ciuitas? Quòd si hoc
 diuinae prouidentiae miraculo, licet non necessa-
 rio, quod impossibile non est, tribuant; quo modo
 victor Nabuchodonosor urbem deferuit? & cum
 Tyrus insula sit, quòd discessit? habitarusne in
 continentem sub tabernaculis? cui commisit ur-
 bem sibi subditam? Quae omnia cum falsitatis ma-
 nifestè arguant Chimchium; non tamen propterea
 eius protuli testimonium: sed quia hoc figmento
 ob oculos mentis posito, statum ruinae Tyri opti-
 mè cogitatione, ac mente percipere poterimus.
 Quod quidem usui magno erit studiosè perpen-
 denti, quae hic subdit Hieronymus: Mista prophe-
 tia est inter urbem, & nauem, ut ex altero alterum
 intelligas: & tamen utrumque ad consummatio-
 nem saeculi pertineat, atque in naufragium.
A sonitu clamoris gubernatorum tuorum contur-
babuntur classes. Theodoretus ad haec addit, ita
 fore, ut obsessa, & capta urbe, procul degentes gu-
 bernatores tui, multo terrore affecti, in fugam uer-
 tantur: eademque nauae faciant cum ijs, qui ad
 proram imperant, relictiisque nauigij lamentan-
 tes, & lugentes in terram descendant, & terra
 caput conculcent, atque in ipso solo recumbant,
 puluerem inde extergentes, capitaque capillorum
 spolient ornatu, faciliusque induti, lamentari, & lu-
 gere perseuerent. Hieronymus uerò multa de ijs,
 quae sequuntur, desiderari affirmat in editione
 Septuaginta: uerum addita fuisse ex Theodotionis
 editione, quae sic interpretatur: Quando Tyrus
 ceciderit, gubernatores illius turbabuntur, descen-
 dentque de classibus, & remiges, uectoresque, ac
 proratae, siue nauae, & uniuersi gubernatores maris
 iactati fluctibus, stabili aliquando consistunt
 gradu, & euilabunt super ea uoce magna, quam
 prius suis locupletabant mercibus. His Prophetae
 uerbis hi Patres arbitrantur significari miserabi-
 lem fortunam eorum, qui, dum Tyrus exstaret, om-
 nium bonorum copia affuebant: qua quidem de-
 leta omnes situ, & squalore confecti, desistentes
 ab omni mercatura, & commercio, iacent in pul-
 uere: quo quidem exemplo ob oculos posito, mi-
 serabilis Tyri casus exaggeratur. Confimili usus
 est Ieremias argumento, dum ruinae Hierosoly-
 mae lugeret. *Qui uescebantur uoluptuose, interie-*
runt in uis, fame enecti, qui nutriebantur in croceis,
amplexati sunt stercora: quasi dicat, qui, dum sta-
 ret ciuitas, non ad copiam tantum, sed & ad lu-
 xum, & pompam lautissimè, ac splendide epula-
 bantur; capta deinde ciuitate, in tantam inopiae
 miseriam deuenerunt, ut prae fame in uis, & com-
 pitis exanimis iaceant, ac tandem prae indigentia
 pereant. Qui autem pretiosissimis, ac delicatissi-
 mis uestibus, non tam necessitati, quàm uolupta-
 ti deferuebant, uastata urbe humi iacere coepe-
 runt, super stercora cubantes, quorum calore na-
 turali indigentiae frigoris, & nuditatis satisfacere
 se posse putabant; quae ita expetebant, ut oblata
 occasione, quasi carissimas uestes, stercora ipsa
 iacentes complecterentur. Et quidem huiusmodi
 mala, ac si quae sunt peiora, incolis, & guberna-
 toribus Tyri accidisse, nemo est, qui dubitet. Ve-
 rum, an hoc tantum significet textus, vel, aliquid

Pingui Minerua interpretantur Rabbini scripturas, eas figmentis commaculantes.

Hieron. Consummationem mundi significari aliquid dicit consummatione Tyri. XXVIII. Theodor.

Hieron.

Thren. 4. 5. Amplexari stercora quid significet.

aliud praeterea, hoc non dubitandum, sed exami-
 nandum uideretur. Et primò, quid gubernatorum
 uox iterata significet, inquirendum. Ea uerò He-
 braeis dicitur חבל chobel; qua uisus est Ionas, di-
 cens: *Et accessit ad eum חבל רבה rabah chobel:*
gubernator, & dixit ei, quid tu somno deprime-
ris? R. Dauid: Erat, inquit, maior, seu supre-
 mus nauis, qui constitutus erat super חבל chable,
 hoc est, funes nauis, ut eam rectè regeret, quasi fu-
 narium diceret. Significat enim uox sua origine
 constringere funibus, vel doloribus. quod utrum-
 que significat ea uox in psalmo: ait enim: *Circum-*
dederunt me dolores, seu funes mortis, & pericula
inferni inuenerunt me. Ad utramque uerò signifi-
 cationem uocis respexisse uidetur Petrus, dum ait
 de Christo Domino: *quem Deus suscitauit, solutis*
doloribus inferni, solutis funibus, vel uinculis, qui-
bus mors, sepulcrum, aut ipse infernus, in quem
uictor descendit, constringere illum poterant. Et
 quoniam à nauis ad Rempublicam transferunt, gu-
 bernator dicitur quasi funarius, hoc est, qui sollici-
 tam curam agit funium, hoc est legum, quibus ci-
 ues, quasi uinculis constringuntur, & continentur
 in officio; vel dolorum, ac poenarum, quibus ar-
 centur à scelere. Propterea dixit Sapiens: *Intelli-*
gens gubernacula possidebit: qui scit constringere,
 & ligare, aut curam funium habere, ille guberna-
 tioni est aptus. Quidam interpretantur, consilia,
 aut cogitationes possidebit, sed non consequenter.
 Atque alibi idem Sapiens manifestat, quantum hu-
 ius generis hominum indigeat populus, dicens: *Ubi*
non est gubernator, populus corrumpet. Iam uerò ad inter-
 pretationem nostri textus redeuntes: *A sonitu cla-*
moris gubernatorum tuorum conturbabuntur classes,
 ob oculos legentium ponit Propheta omnia, quae
 in uehementi tempestate accidere solent periturae
 nauis. Gubernatores enim, quasi è specula prospici-
 entes periculi magnitudinem, neque se prouide-
 re fati posse existimantes, consilij inopem uocife-
 rantur, clamant, lamentantur, praecipunt nemi-
 ne obsequente, nemine, quid dicant, auscultante;
 quoniam singulorum iam res agitur, non nauis, cui-
 us est desperata iam salus. *A sonitu* ergò, uel à
 uoce; eadem est enim Hebraea uox חול chol, quae
 apud Ezechielem: *Et audiebam sonum alarum, quasi*
sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei,
subintellige tonantis, cum ambularent, quasi sonus
erat multitudinis, ut sonus castrorum. Quo loco
 eadem uox saepius iteratur clamoris זעקת zagahab,
 quae clamorem ex animi angore ortum significat,
 ut in psalmo: *Clamaui ad te Domine: dixi tu es*
spes mea, cum essem omni alia spe destitutus. *A so-*
nitū ergò clamoris conturbabuntur classes, sibi dam-
 num simile pertimescentes.
Et descendit de nauibus suis: non de tuis, quia
 de uicinis nauibus sermo est, omnes qui tenebant re-
 mum, nauae, & uniuersi gubernatores maris in
 terra stabunt, &c. Exaggerat ruinae Tyri; nau-
 fragium commemorans, ut persistat in instituta al-
 legoria. Obstupefactae conturbabuntur classes, &
 quotquot illarum curam gerebant; uel eius mini-
 stria exercebant, in summa miseria uile tugurium
 incolere uolent potius, quàm in mari gubernacu-
 la possidere. R. Dauid Chimchi: *A sonitu* gu-
 bernatorum tuorum turbabuntur uillae, id est, vil-
 lae tuae, quae sunt in terra, audita ruina, ac deso-
 latione tua, turbabuntur: & nauae in terra sta-
 bunt. R. Salomon: Nescientes quo tendere de-
 beant: uel post destructionem tuam omnes nauae,
 ac negotiatores, qui cum suis mercibus ad te uenie-
 bant,

Vnde dicitur nauis gubernator. Ionae 1. 6.

R. Dauid lib. radie.

Pf. 17. 5.

Act. 2. 24.

Gubernator quasi gerens curam funium, quibus ciues continentur in officio, & arcentur à scelere. Pron. 1. 5.

Pron. 11. 14.

Ezech. 1. 24.

Pf. 141. 6.

XXIX.

Quam sit terribilis Tyri ruina ab adiunctis declarat.

R. Dauid Chimchi.

R. Salomon.

bant, in terra stabunt; id est, non nauigabunt amplius, cum non sit futura ulla ciuitas tui similis in negotiatione, & mercatura: quare deinceps in terra, non amplius in mari negotiationi uacabunt. Haec Rabbinii. Vel sensus est, tantum fore sonitum, clamoremque ruentis Tyri, ut uicinae gentes obstupescant, & conturbentur. Simile quiddam significare Dominus uoluit, dicens Samuelli: *Eccc ego facio uerbum in Israël, quod quicumque audierit, tinnient aures eius.* Sumpta translatio est ab eo, qui repente audit aliquod cymbalum, uel tormentum bellicum, aut tonitruum magnum: uehemens enim ille sonus, aut aer commotus sensum auditus uerberans, non solum audientem conturbat; uerum etiam tinnitum diu durantem in auribus excitat, ex quo postea sequuntur affectus, timoris primum, quales sunt praedicti, *descendent de nauibus, & in terra stabunt.* Quod alia phrasi expressit Isaias, dicens: *Tacete habitatores insulae, siue insularum: hoc est, quiescite, abdicare uos mercatura, & navigatione.* Alij quoque sequuntur affectus commiserationis uersus miseram Tyrum, talia sufferentem, quos indicant sequentia, eosque manifestauit Isaias, dicens: *Uoluate naues maris, quia uasata est domus, unde uenire consueuerant naues.* Verum quoniam utriusque humani affectus oblita Sidon, potius uidebatur insultasse Tyro, ac sine ulla commiseratione risum mouisse, excitare illam conatur Isaias, ut sibi timeat, & infelicis roris misereatur, dicens: *Eruhesce Sidon, ait enim mare, fortitudo maris dicens.* Tyrum inducit loquentem, eamque mare compellat, & fortitudinem, seu arcem maris, quod loco esset sita maritimo, & arte, ac natura munitissimo: uel potius ad hoc naufragium Tyri alludens, non Tyrum, sed mare, in cuius corde submersa iacet munitissima Tyrus, pro ea loquens inducit, dicens: *Non parturui, & non peperit, & non enutriui iuuenes, nec ad incrementum perduxit uirgines.* Quem locum alioqui difficilem aptissimè interpretatur Pintus, dicens Hebraeam particulam *אין*, hoc loco interrogantis esse, non negantis; quam in hunc sensum uertit uulgatus in libro Iob: *Nonne dissimulauit nonne silui? nonne quieuit?* quae quidem interpretatio non est aliena à Latina phrasi: Cicero enim ea usus est, dum ait: Non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad urbem? hoc est, nonne amissus? nonne patefactum? Quamobrem erit loci sensus ita, ut Tyrus feminam agens, dicat. *Nonne uehementer dolens parturui?* hoc enim significat Hebraea uox, *non ne peperit?* & tamquam uera mater filios edidi? omnes ne mei ciues exteri sunt, & alienigenae, à quibus destituta perierim? *non ne enutriui iuuenes* electos ad bellum, qui amore patriae fortissimè decerarent pro me? *nonne ad incrementum perduxit uirgines*, quas defenderent uiri bellatores, qui forti animo mortem potius eligerent, quam eas paterentur hostium praedae, atque ignominiae patere? Si ergo ego maris quondam insula, tot fortissimorum militum mater, atque omnium tum meis, tum exterorum munita praesidijs, tam miserè corruui; ne efferaris uicina Sidon; mihi crede, & quod ad me attinet, misericordia commouearis: quod ad te, tibi sollicitè caue. Quae quidem hortationis uerba non Tyro tantum dicta, sed cuiusque urbi regionum mundi: immò uerò unicuique nostrum dicta, & maximè perpendenda crediderim. Hoc itaque fecisse dicuntur nauatae, remiges, & gubernatores clasium, quicumque interfuerunt naufragio: sibi enim praec-

1. Reg. 3. v. 11.

Isai. 23. v. 2.

Non est ridendum, aut insultandum miseris, sed timendum, & dolendum.

Ibid. v. 4.

Hebr. Pint. in Isai.

Iob 3. v. 26.

Cic. At.

Aliorum rui na nos cauetiores reddidit.

cauentes, descenderunt de nauibus, & in terra steterunt. Quae autem sequuntur, ad misericordiam, & sympathiam pertinent.

Et ciulabunt super te uoce magna. Tanto misericordiae sensu tanguntur eorum corda, ut, cum uim doloris continere non possint, prorumpant in gemitus, & clamores. Et audire facient super te uocem suam, reddunt ex Hebraeo nonnulli. Etenim, uox Hebraea id eleganti phrasi significat, quod ex magna, contentaque uoce profertur; ita ut uel ab ijs, qui procul absunt, audiri queat: ut in libro Isaiac: *Et auditam faciet Dominus*, audiri faciet, gloriam, maiestatem, uel fortitudinem; elationem, uel contentionem dices uocis suae, ut ex Hebraeo uertitur, fulgetro, & imbre, *Et lapide grandinis*: quasi dicat, usque adeo extollit Deus ualidissimam tonitruui sui uocem, ut audiri possit ab omnibus, tum qui procul, tum qui prope; non minus à uigilantibus, quam à dormientibus; id enim omne significat, auditam facere uocem. *Et clamabunt amare*, conceptum animi dolorem exprimentes, nec uoce tantum; sed etiam lacrymis, & gemitibus doloris signa proferent: sed multò magis factis: propterea subdit.

Et superiacent puluerem capitibus suis, & cinere conaspergentur. Quae quidem maximi moeroris signa sunt: quapropter & paenitentiam agentium affirmat Hieronymus esse propria. Quod quidem legentibus scripturas sacras ita manifestum est, ut confirmatione non egeat. Verum cogitanti mihi, quam ob causam aspersus capiti puluis, uel cinis, paenitentiam ostendat, uel exciter, hoc unum sese obtulit: duo potissimum in paenitentia spectari, ut offensus Deus placetur, & homo à peccato reuocetur. Quod ad primum attinet: cum miser mortalis homo puluerem, uel cinerem capiti suo aspergit, suam originem, & quid etiam de se futurum sit, Deo ex alto prospicienti ostendit, quò diuinam misericordiam erga miserimum, & puluerulentum hominem exciter. Hoc ualidissimo argumento diuinam implorabat opem sanctus Iob, dicens: *Memento quae so, quod sicut lutum feceris me, ex puluere coagmentatum, & in puluerem reduces me.* Et iterum: *Comparatus sum luto, & assimilatus sum fauillae, & cineri.* Hoc etiam usae sunt orationis rhetorico colore sanctae mulieres, Iudith, & Esther, aspergentes cinerem capitibus suis. Eodem & Niuiitae, & miseram Hierosolymae ruinam dolentes, quae *consperserunt cinere capita sua, uirgines Hierusalem.* Idemque de nostris Tyrijs, & uicinis Sidonijs affirmat Christus Dominus: si in illis factae fuissent uirtutes, quae in Corozzain, uel Bethsaida factae fuerant, *olim in cinere, & cilicio paenitentiam* fuisset facturas. Et hoc quidem facto condonatio delicti, ac misericordia facillè impetratur à Deo, si quis faciat, quod in se est: quod ut faciat, aspergat cinere, uel puluere caput, quasi tollens de puluere ruinae Tyri, uel de cinere, aut fauilla, in quam redactae sunt illius merces, & gloria, & imponens capiti, cogitet ad se consimilis exitus memoriam pertinere. Neque Tyri tantum; sed & omnium praeteritorum principum, in quorum tumulis Ausonius refert inscriptum tale carmen:

Ductores quondam, puluis, & umbra sumus.

Ante ipsum uerò Horatius alio carmine.

Nos ubi decidimus,

Quo pius Aeneas, quo Tullus diues, & Ancus:

Puluis, & umbra sumus.

Et Lucanus:

Capit omnia tellus,

Quae

Lucan. lib. 7. belli ciu.

Isai. 30. v. 30. Auditam facere uocem quid significet.

Hieron.

Cinis, uel puluis aspersus paenitentiae signum, & quare. Duo paenitentiae includit. Cinis in capite nostram miseriam Deo ostendit.

Iob 10. v. 9.

Et 30. v. 19.

Iudith 9. v. 1.

Esther 14. v. 2.

Ionae 3. v. 5. & 6.

Thren. 2. v. 10.

Luc. 10. v. 13.

Cinis in capite consimilis exitus memoriam indicat.

Auson. in Heroum tumul. 17. Hor. carm. lib. 4. od. 7.

Lucan. lib. 7. belli ciu.

Quae genuit. Et Cicero Euripidis carmen citans, ait, reddenda est terra terrae. Quocirca Basilius: Vbi iam dic, qui ciuitatum magistratus amplissimos capessabant? ubi nam illi inexpugnabiles, atque inuicti rhetores? ubi item, qui praeclearè adeo statuerunt, ac benemeriti sunt de publicis istis conuentibus? quò abierunt illustres hippotrophi? hoc est equorum nutritores: ubi duces sunt exercituum? ubi satrapae? denique tyranni quò concesserunt? non omnia puluis? non sunt in fabulam uersa omnia? Memoria vitae istorum in quam paucis offibus retinetur? in horum sepulcra deserte parumper oculos; possene te speras discernere inter famulum, & dominum? inter pauperem, & diuitem? discernere, si qua suppetit vis discernendi, inter uinctum, & cum à quo uinctus erat Regem; inter robustum, & debilem: inter eleganti quadam forma praeditum, & deformem. Haec ille. Quae omnia, ut assidue mortis memoriam recolamus, hortantur. Nec sacra solum, sed & profana philosophorum scripta audiamus. Cicero enim: Tota philosophorum, inquit, uita, ut ait Socrates, commentatio mortis est. Et Diogenes de Democrito sic scribit: Saepe solitarius uiuens, atque etiam sepulcra incolens. Duplex ergo affectus exprimitur puluere, & cinere. Primus misericordiae erga miseram Tyrum, quae praecipitata corruens, in puluerem redacta erat. Nam pulueris aspersio eiusdem damni communicationem quandam importat, quae solatium aliquod miseris afferre solet. Hac primum ratione Iobum consolabantur amici: cum enim uidissent eum scissis uentibus, tonso capite corruisse in terram, pulueremque respersum, non simbolo, sed uerè dicentem: *Nudus egressus sum de uero matris meae, & nudus reuertar illuc: ipsi quoque exclamantes plorauerunt, scissisque uentibus sparserunt puluerem super caput suum in caelum.* Et *sedebunt cum eo in terra septem diebus, & septem noctibus, & nemo loquebatur ei uerbum.* Alter affectus, erga se ipsum diuinam misericordiam implorans, eiusque indignationem placans, optimè puluere, & cinere indicatur: duo enim mala, quasi cuidam urbi, minatur unicuique Deus, incendium, & ruinam, prout uidere est in Isaias allato loco: *Auditam faciet Dominus gloriam uocis suae, & terrorem brachij sui ostendet in comminatione furoris, & flamma ignis deuorantis: allidet in turbine, & lapide grandinis.* Contra haec autem potentissima diuini brachij tela, scutum, & galeam adiuuenit humana miseria, nempe cineres, quos non amplius comburit ignis; & puluerem, quem non comminuit turbo, neque conterit grando: nempe propriae abiectionis, ac miseriae assiduam meditationem, quam Deo sibi irato commemorabat sapientissimus Iob, dicens: *Contra folium, quod uento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris.* Et iterum: *Eccc nunc in puluere dormiam; & si manè me quaeferis, non subsistam.* Quòd si adhuc intumescat puluerulentus peccator, adhuc timeat; erit enim *tamquam puluis, quem projicit uentus à facie terrae:* hoc enim pulueri superest, ut dispergatur. Idem omni no fuit gentibus, teste Luciano, probaturque Homeri testimonio, apud quem Achilles, audita morte Patrocli, cinere caput asperfit. Et iterum ait: *nunc perpexis in pectore barbibus Verrere humum, nunc foedantes in puluere crinem.*

Cic. lib. 3. Tusc. Basil. in b. uij.

Cic. lib. 1. Tusc.

Diog. Laert. lib. 9. uita philosoph.

Duplex affectus aspersio ne cineris, & pulueris excitarur in homine. Puluis capiti propter Tyrum aspersus, eius ruinae communicationem quandam indicat.

Iob 1. v. 21. Et cap. 2. v. 12. & 13.

Pulueris, aut cineris aspersio diuinam prouocat misericordiam, iram placat.

Isai. 30. v. 30.

Iob 13. v. 25.

Et cap. 7. v. 21.

Ps. 1. v. 4.

Lucia. libel. de luctu. Hom. lib. 18. Iliad.

Et apud Catullum: *Canicem terras, atque infuso puluere foedans.* Et Virgilius: *Canicem multo deformat puluere.* Et radent super te caluitium: radere, & caluitium, uerbo, & nomini ex eodem uerbo deducto, respondet in textu Hebraeo *קרח* charach, quae uox significat forcipe crines remouere: est enim longè aliud nomen, significans eum, qui natura caluus est. Quare aptissimè uim uocis exprimens uulgatus, radere caluitium uertit; quam optimè interpretatur ipse Hieronymus, dicens: Radentque super Tyrum caput, & facient caluitium: quod in luctu fieri solet eo tempore, quo magnitudo doloris omnem exclusit laetitiam. Lucianus enim narrat in more fuisse positum apud antiquos, cum in testino dolore premerentur, comam uellere. Et Suetonius sic scribit: *Quin & barbaros uellunt, quibus infestum, quibusque aduersus nos bellum esset, uelut in domestico, communi que moerore confessisse ad inducias: Regulos quosdam barbam posuisse, & vxorum capita rasisse ad iudicium maximi luctus.* Et Herodorus ait lugentes Mafistij mortem, se ipsos, & equos, & iumenta torondisse. Et Plutarchus refert Alexandrum in luctu Hephæstionis mortui equos, mulosque torondisse, & finitimarum urbium pinnacula diruisse. Cuius quidem consuetudinis, quamquam sapienter à Patre Hieronymo Prado, & ab Antonio Gueuara, testimonio, & rationes allatae sint, ita ut uix quidquam, uel addi, uel exoptari aliud posse videatur: tamen eam loci interpretationem, quam Theodoretus commemorat, referre non pigebit, quoniam totum hunc lugentium morem illustrat. Est autem huiusmodi: Capitis insigne ornamentum, nempe capillos deponunt, quo se miseros inter sordida exprobratorum hominum consortia annumerandos deinceps fore profiteantur. Haec ille. Cuius rationem reddit Ouidius sic scribens: *Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus; Et sine fronde frutex, & sine crine caput.* Et auctor est Beda, tondere caput ideo ab Ecclesia fuisse receptum, ut quod antiquitus probro dabatur, & ignominiae apud gentes, honori, ac decori haberetur sacerdotibus suis. Nam Petro Apostolorum principi, cum Antiochiae praedicaret, caput ab impijs abrasum fuit, ut cunctis ludibrio foret. Idemque Eliseo obiectum fuit ab exprobrantibus pueris, & dicentibus: *Ascende calue, ascende calue:* quod scelus atroci morte vindicauit mox Deus. Et usque adeo abominantur Hebraei caluitium, ut eos, qui natura caluescunt, iudicauerit Deus lege uindicandos ab infamia, dicens: *Vir, de cuius capite capilli fluunt, caluus, & mundus est:* quasi dicat, non propterea immundus, quia caluus; nisi fortè ex leprae morbo caluus sit, ut mox eius signa subdit. Quae uerò de cinere, & capitis rasura diximus, eadem propè omnia ad cilicia, quoque pertinere putamus. Et accingentur cilicijs; quae ex pilis camelorum, uel caprarum texebantur, quorum usum, bellicis machinis, ab ignibus praefertim tencidis aptissimum fuisse tradunt Vitruuius, Seruius, & Alconius. Quod inuuit Cicero, dum dicit: cum iste corria, cilicia, faccos imperaret, & cetera. Quibus adde, dicta fuisse cilicia à Cilicibus, apud quos primum confecta sunt, ut auctor est Varro. Quare aptissimè etiam à diuinac uindictae iaculis, ac missilibus, cilicijs se uentur peccatores, ut, qui uixerant, inquit Hieronymus, in delicijs, postea paenitentes

Catull. in Argonau. Virgil. 10. Aenei. XXXI.

Hieron.

Lucian. lib. de luctu. Suet. in Caligula c. 5.

Hero. lib. 9. ubi de morte Mafistij. Plut. in uita Alex.

P. Hierony. Prad. super Ezech. 24. v. 17. Anto. Gueuara super Habacuc 3. v. 13. Theodor.

Ouid.

Quare in Ecclesia caput radatur sacerdotibus.

4. Reg. 2. v. 23.

Leu. 13. v. 40.

Cilicij usus in bello.

Vitr. lib. 10. c. ult.

Seru. Geor. 3.

Alcon. Pedianus lib. 3. in actio. Cic. in 1. err. Varro. lib. 2. de re rust.

nitentes uiuant in austeritate, atque durtia. Hic enim est primus cilicij effectus, maximè si ad carnem intrinsecus uelutur; sicut fecisse dicitur Ioram Rex Israëli, cum Benadad Rex Syriae obfideret Samariam; effectusque tam magna fames in ea, ut coxerint mulieres filios ad uescendum. Quod cum audisset Rex, scidit uelimenta sua, & transibat per murum, uiditque omnis populus cilicium, quo uelutis erat ad carnem intrinsecus. Alius effectus est, ut moeroris, luctus, atque tristitiae signum sit: de quo in psalmo: *Conscidisti saccum meum; hoc est, uestes lugubres, & circumdediti me lactitia.* Pro eodem autem accipiuntur in sacris, faccus, & cilicium: quoniam eadem uoce Hebraea *psac*, ambo significantur. Hebraeam uocem, quod mirandum est, quamplurimae nationum linguae usurpant: Graeca enim, Germanica, Belgica, Gallica, Italica, & Hispanica consimili uoce saccum nominant. Est autem faccus squalida, ac sordida uestis, qualis moestas decet. Propterea Cicero ferè semper luctum cum squalore coniungit, dicens, ne illius luctum, squaloremque aspicerem. Et iterum: *Aspicite, Iudices, squalorem, sordisque fociorum, spectaculum sordidum, atque luctus.* Erat autem Romanis huiusmodi uestis, dicta pulla, propter terreum colorem: quocirca idem Cicero ait: *Atque etiam id à te scire cupio, quo consilio, aut qua mente feceris, ut in epulo Q. Arrhij familiaris mei cum toga pulla accumberes? & subdit: Quis unquam cenauit atratus; cum ipse epuli dominus Quintus Arrhijus albus esset? Huiusmodi crimine accusabatur homo ille, cui dictum fuit in Euangelio. *Amice, quomodo hic intrasti, non habens uestem nuptialem?* hoc est candidam. Propterea dixit Rex ministris, ligatis manibus, et pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus, et stridor dentium: erat enim malum omen, lugubrem uestem nuptijs inferre. Ratio autem, ut dixi, propter quam erat lugubre hoc uestimenti genus, ea potissimum erat, quia eo utebantur uilissimi, & abiectionissimi homines. Suetonius enim refert de Augusto in hunc modum: *Militem secereuit à populo, multis è plebe proprios ordines assignauit; praetextis cuneum suum, & proximum paedagogis; sanxitque, ne quis pullatorum media cauea sederet.* Et Quintilianus ait: *Iam collidere manus, terrae pedem incutere, femur, pectus, frontem caedere, mirè ad pullatum circulum facit.* hoc est, ad cumulum hominum abiectionissimorum. Qui quidem mos apud antiquos inoleuit, ut funus sequebatur uestitus pullus. Homerus enim tradit Thetiam adituram Iouem, cum Achillem filium breui ad Troiam periturum deploraret, sese ueloenigerrimo operuisse. Et Crassus ille diues murænam in piscina domus mortuam atratus, tamquam filiam luxit, ut scribit Macrobius; de quo uidentur esse Aelianus, & Apuleius. At praetextam pullam induere nulli alij licebat, nisi ei, qui funus faciebat.*

Et assument super te carmen lugubre. Cuius mentio est in Euangelio, cum enim uocatus Dominus ab Archifynagogo, ut morituram puellam sanaret, eamque iam mortuam rescuisset in uia: *Cum uenisset, inquit Euangelista, in domum principis, et uidisset tibicines, et turbam tumultuantem.* Vbi Chrysofostomus ait: *tibicines, & tumultum, mortis demonstrationem appellat; more enim veteri tibicines ad excitandos luctus in mortuis ferebantur adhiberi.* Verum huius lugubris cantus mentio cernitur in Ieremia: *Vocate, ait Dominus, lamentum*

4. Reg. 6. v. 30.
Cilicium moeroris signum. Psal. 29. v. 12. Saccus, & cilicium pro eo-lem accipiuntur in sacris. Sac vox Hebraea pluribus gentibus communis. Saccus quid sit. Cic. ad Att. & pro Cluē.
Vestis pulla, quae. Cic. in Vatin.
Matt. 22. v. 12. & 25. Quale crimen nuptias adire sine ueste nuptiali.
Suet. in August.
Quint. lib. 2. c. 13.
Homer. lib. 18. Iliad.
Maer. li. 3. Satur. c. 15. Ael. lib. de nat. ani. c. 4. Apul. lib. 3. meta. & 7. Sext. Pomp. lib. 14. XXXII. De carmine lugubri. Matt. 9. v. 23. Chrysof. in Math. Ambros. in Luc. 8.
Ierem. 9. v. 17. & seq.

attrices, ut ueniant: et ad eas, quae sapientes sunt, mittite, et properent, festinent, et assumant super nos lamentum: deducant oculi nostri lacrymas, & palpebrae nostrae defluant aquis, hoc est carmen, quod repeti solebat ad singulos lamentationis uersus, prout in cantico laudis iterabantur illa uerba: Quoniam in saeculum misericordia eius. Quia uox lamentationis audita est de Sion: quomodo uasati sumus, et confusi uebementer? quia dereliquimus terram, quoniam deiecta sunt tabernacula nostra. Haec ad reliquum carminis uidentur pertinere. *Audite ergo mulieres uerbum Domini: & assumant aures uestrae sermonem oris eius, et docete filias uestras lamentum, et unaquaeque proximam suam plantum; quia ascendit mors per fenestras nostras, uelut fur, ingressa est domos nostras, disperdere paruulos de foris, iuuenes de plateis.* Qui quidem locus Ieremiae sic apertè declarat omnia, quae in hoc ritu contingebant, ut nihil amplius desiderari posse uideatur. Ibi enim, & à quibus caneretur, & qua de causa, & quale carmen caneretur, omnia figillatim habentur expressa. Quare nihil aliud mihi superest tractandum, quam, cui etiam genti idem mos obseruatus fuerit, & nomen carminis, ac mulierum cantantium. Quod ad primum spectat, Alexander de Romanis recenset his uerbis: *Lecto igitur constrato purpura, aut linteis splendidibus, & in eo defuncti corpore locato, post ultimam conclamationem, tibicines praecedentes, qui naeniam funebrem, qua laudes defuncti, & facta recensent, tum pudorem, integritatem, & fidem, non saltatundus ut olim, sed itans Phrygio modulo caneret, funus procedebat. Et subdit: Praeficas, quae luctui praecedunt, aduocare, uel pretio conducere solebant, quae cantu, & funebri carmine lamentarentur, vitamque, & praecleara gesta, summisque uirtutes non sine miseratione laudarent. Quas quidem naenias Graecis in luctu saepe decantari inuenimus, qui apio coronati, defuncti laudes recensere carmine, quod *ιδλεμον* ialemon uocant, & res memoratu dignas, claro praeconio celebrare affueuerant. Haec ille. Quae disertè notationibus illustrat Tiraquellus. Festus item Pompeius, Naenia, inquit, est carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam. Et Diomedes: *Id carmen, quod cum lamentatione extremum, atque ultimum mortuo adcanitur, naenia dicitur. Nomen: Naenia ineptum, & inconditum carmen, quod adducta mulier, quae praefica dicitur, ijs, quibus propinqua non essent, mortuis exhiberet: citatque illud Varronis, dicentis: Ibi à muliere, quae obtusa uoce esset, perquam laudari, deinde naeniam cantari solitam ad tibias, & fides. Huius meminit Horatius sic scribens:**

*Sed ne relictis musa procaex iocis
Caeae retrahes muneris naeniae.*

Fuit autem Simonides Graecus poeta lyricus, primus inuentor huius carminis, à Cea insula oriundus, ac propterea Cea naenia dicitur. Cicero etiam eius meminit, dicens: *Honoratorum uirorum laudes in concione memorentur, easque etiam cantus ad tibicinem profequatur, cui nomen naeniae: quo uocabulo etiam Graeco cantus lugubres uocantur.* Et Ouidius:

Ducit supremos naenia nulla choros.

Qui potius ad deam Naeniam respicere uidetur, quam ad cantum. De modulo tandem Phrygio, quo naeniae canebantur, agit Apuleius ex Luciano, cuius haec sunt uerba: *Vniuersiusque harmoniae seruare proprietatem Phrygiae diuinum impetum.*

Psal. 107. v. 1. & Dan. 3. v. 89.
Graeci ac Romani lugubres cantilenas funibus exhibebant. Alex. ab Alex. lib. 3. Genial. c. 7.
Praeficae lugubre carmen canebant.
Tiraq. ibi. Fest. Pomp. Diom. Grammaticus. Non. Marcell.
Varr. lib. 4. de uir. pop. Rom.
Hora. lib. 2. car. Od. 1.
Cic. 2. de legibus.
Ouid. 6. Fast.
Quo modulo caneretur naenia.

petum; Apuleius uertit, religiosum. Huius meminuit Aristoteles, Pollux, Plinius, & Censorius. Huiusmodi uero carmina, & moduli assumenda super Tyrum affirmat Dominus, tamquam super mortua, quae effertur ad sepulcrum. Forma autem huius carminis ea est, quae sequitur.

*Quae est, ut Tyrus, quae obmutuit in medio maris? Nihil est, quo praeficae, aut tibicines magis excitarent ad luctum, & moerorem, quam dum defuncti bonos mores, felicitatemque enumerantes, conferrent cum infelici, & immatura morte. Quae est ut Tyrus? quasi dicat: nulla alia ciuitas toto terrarum orbe reperiri poterat, uel tam celebris, uel sic munita &c. & tamen obmutuit. Theodoretus: In otio, inquit, & pace hoc tempus omne transegit, quo nemo tibi perturbationem excitare ausus est. quae obmutuit. Hebraicè כדומה chedumah, à radice דומ dam, quae excidere, succidere, seu filere significat, seu compesci; quod est proprium mortuorum: ut in psalmo: *Paulo minus habitasset in inferno דומה dumah*, id est, excisa, uel in silentio anima mea: utroque enim modo exponit, R. Dauid. Et in alio psalmo. *Neque omnes, qui descendunt in infernum;* Hieronymus uertit, in silentium. Consimilis etiam uox habetur in psalmo alio: *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam:* ex Hebraeo uerbi potest: Si non posui, & filere feci animam meam. Huius silentij meminit Virgilius:*

*Dij, quibus imperium est animarum, umbraeque silentes,
Et Chaos, & Phlegethon.*

Ecce Chaos uocat Virgilius, quod sanctus Iob dixit, *ubi nullus ordo, scilicet, temporis, diei, ac noctis vicissitudo, sed sempiternus horror inhabitat.* Ex hac Hebraea phrasi sumpta est Latina, qua Plinius, & Columella silentem Lunam appellant, quae non apparet: & silentes furculos, aut vineas, quae nondum germinant. Et Quidius mortuos uocat silentes:

Mox etiam lemures animas dixere silentum.

Et Virgilius:

*Quae sitor Minos ornem mouet: ille silentum,
Conciliumque uocat, uitaque, & crimina discit.*

Est ergo loci sensus: *quae est ut Tyrus?* quae celsitudine, ac excellentia reliquis omnes urbes superabat; nunc in infernum decessa, & quasi mari submersa miserè conticescit.

XXXIII. *Quae in exitu negotiationum tuarum de mari implesti populos multos.* Septuaginta: *Quantam inuenisti mercedem à mari?* Vbi Theodoretus: *Satis hoc est ad docendos omnes homines, ne superbia efferantur, propter eam, quae sub aspectum cadit, felicitatem; propterea quod mutatio consequitur: hoc enim ipsi Tyro ait: Quid tanto tempore à negotiatione tua lucrata es? nihil tibi negotiationis labor profuit, neque omnium gentium concursus: instar enim nauigij demersi malorum deformitate cooperta es, ueluti quosdam fluctus, excipiens hostilium legionum defluxus.*

In exitu. Hebraicè בצאת betsaah, à radice צא iasa, quae quemlibet exitum significat; a qua deducitur illa frequè in sacris litteris phrasis, qua ingredi, &

egredi idem significat, ac Latinis exsequi officium suum & foris, & domi; ut in Deuteronomio Moyses: *Centum viginti inquit annorum sum hodie, non possum ultra egredi, & ingredi.* Et Caleb loquens cum Iosue, ait: *Illius in me temporis fortitudo uelut hodie perseverat, tam ad bellandum, quam ad gradiendum.* Aptissimè transtulit phrasim uulgatam, quam sic alij reddunt. Quale olim erat robur meum, tale nunc quoque ad bellum, ad egrediendum, & ingrediendum. Quare non tantum significabitur hoc loco, Tyrum in exitu negotiationum, siue in mercium mittendarum copia ditasse populos; sed etiam omni negotiatione, qua mercatores exportabantur, uel comportabantur.

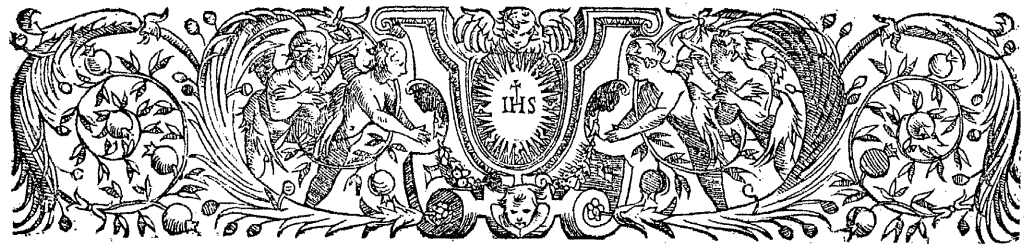
Nunc contrita es. Hieronymus: *Ad nihilum deducta es, siue facta perditio es: ut non naturam perditionis habueris, sed uoluntatem.* Quibus uerbis contritionem, seu ruinam Tyri ipsius uoluntati tribuit; non astris, non fato, non casu, non fortunae. Licet enim Tyrus, sicut omnes peccatores, non uoluerit poenam, nempe ruinam, & desolationem, quae passa est; quia tamen dilexit scelera, & iniquitates, quas necessariò consequitur calamitatum poena; ideo & poenam, & interitum dilexisset merito dicitur. Quod disertis uerbis significauit Dominus, Israëli per Oseam loquens: *Perditio enim inquit, tua Israëli, non hostium, non insecti aeris, non concursus siderum, non uirium accensu ignis, sed tua; tu enim haec omnia mala in te concitasti; cum aduersus tuum creatorem, & rerum auctorem, peccata, & scelera impudenter commisisti.*

Negotiatores populorum sibilauerunt super te. Hoc est enim hominibus natura comparatum, ut ad alicuius hominis, in caenoso aliquo praecipitio ruentis, spectaculum obstupefiant primum, misereantur deinde, & tandem miserum hominem luto spurcatum, claudicare, aut uolutari contemplant, in risum, & cachinnos concitati, ad sibilos conuertantur. Sic apud Sophoniam de Ninuic dicitur: *Omnis, qui transibit per eam, sibilabit.* Et in threnis: *Sibilauerunt, & mouerunt caput suum super filiam Hierusalem.*

Et non eris ultra usque in perpetuum. Theodoretus praeter eam, quam supra attulerat loci interpretationem, nunc adducit aliam ex Ieremia, asserente Dominum poenitentiam acturum de malis, quae cogitauerat facere genti, si gens conuertatur à malis suis; & concludit: *igitur & fert Dominus sententiam, & latam, antiquat. Neque ueritas mentitur: fert enim sententiam contra non poenitentes: in iis uero, qui poenitentiae remedium exceperunt, supplicij decretum nullum habet locum: hoc usu uenit Ninuicis. Hic igitur itidem longi supplicij decretum abrogauit posterorum commutatio. Haec ille. Verum cum haec sint insultantium uerba, nulla alia indigent interpretatione, quam quòd maleuoli ea minterentur, quae exoptant mala euenire. Vel significant de tam sublimi felicitatis gradu, in tam profundum miseriarum barathrum praecipitatum Tyrum, ut in pristinum statum nullo unquam tempore posse restitui existimetur.*

Ingressi, & egredi quid significet. Deut. 31. v. 2.
Iosue 14. v. 11.
XXXIII. Tyri ruina eiusdem scriberibus tribuenda, non facta, neque astris.
Ose. 13. v. 9.
XXXV. Sibilatio committitur ruinae.
Sophon. 2. v. ult. Thren. 2. v. 15. Theodoret. Sup. c. 26. v. ult. Ierem. 18. v. 8. Qua ratione Deus uideatur mutare, quam eulerae damnationis sententiam.

EZECHIELIS PROPHETAE

CAPUT

VIGESIMVM OCTAVVM

ARGVMENTVM.

Principem Tyri de superbia, & arrogantia conuincit Propheta, incitatus ad deplorandos eiusdem ruinae casus, quibus & Sidonis euerfionem, & Israëlis libertatem, ac felicem patriae habitationem subneçit.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me, dicens: *Fili hominis, dic principi Tyri: Haec dicit Dominus Deus: Eo quod eleuatum est cor tuum, & dixisti: Deus ego sum, & in cathedra Dei sedi in corde maris: cum sis homo, & non Deus, & dedisti cor tuum quasi cor Dei.*
- II. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, leua planctum super Regem Tyri: Et dices ei: Haec dicit Dominus Deus: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore, In delicijs paradisi Dei fuisti: omnis lapis pretiosus operimentum tuum: sardius, topatius, & iaspis, chrysolithus, & onyx, & berillus, sapphirus, & carbunculus, & smaragdus: aurum opus decoris tui: & foramina tua in die, qua conditus es, praeparata sunt. Tu cherub extentus, & protegens, & posui te in monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum ambulasti. Perfectus in vijs tuis a die condicionis tuae, donec inuenta est iniquitas in te.*
- III. *Et dices ei: Haec dicit Dominus Deus: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore, In delicijs paradisi Dei fuisti: omnis lapis pretiosus operimentum tuum: sardius, topatius, & iaspis, chrysolithus, & onyx, & berillus, sapphirus, & carbunculus, & smaragdus: aurum opus decoris tui: & foramina tua in die, qua conditus es, praeparata sunt. Tu cherub extentus, & protegens, & posui te in monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum ambulasti. Perfectus in vijs tuis a die condicionis tuae, donec inuenta est iniquitas in te.*
- III. *In sapientia & prudentia tua fecisti tibi fortitudinem: & acquisisti aurum, & argentum in thesauris tuis.*
- V. *In multitudine sapientiae tuae, & in negotiatione tua multiplicasti tibi fortitudinem: & eleuatum est cor tuum in robore tuo.*
- VI. *Propterea haec dicit Dominus Deus: Eo quod eleuatum est cor tuum, quasi cor Dei:*
- VII. *Idcirco ecce ego adducam super te alienos robustissimos gentium: & nudabunt gladios suos super pulcritudinem sapientiae tuae, & polluent decorem tuum.*
- VIII. *Interficient, & detrahent te: & morieris in interitu occisorum in corde maris.*
- IX. *Numquid dicens loqueris: Deus ego sum, co-*

- XVIII. *In multitudine iniquitatum tuarum, & iniquitate negotiationis tuae polluisti sanctificationem tuam: producam ergo ignem de medio tui, qui comedat te, & dabo te in cinerem super terram in conspectu omnium videntium te.*
- XIX. *Omnes, qui viderint te in gentibus, obstupescunt super te: nihili factus es, & non eris in perpetuum.*
- XX. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens:*
- XXI. *Fili hominis pone faciem tuam contra Sidonem: & prophetabis de ea,*
- XXII. *Et dices: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te Sidon, & glorificabor in medio tui: & scient quia ego Dominus, cum fecero in ea iudicia, & sanctificatus fuero in ea.*
- XXIII. *Et immittam ei pestilentiam, & sanguinem in plateis eius: & corruent interfecti in medio eius gladio per circuitum: & scient quia ego Dominus.*
- XXIV. *Et non erit ultra domui Israël offendiculum amaritudinis, & spina dolorem inferens undique per circuitum eorum, qui aduersantur eis: & scient quia ego Dominus Deus.*
- XXV. *Haec dicit Dominus Deus: Quando congrega uero domum Israël de populis, in quibus dispersi sunt, sanctificabor in eis coram gentibus: & habitabunt in terra sua, quam dedi seruo meo Iacob.*
- XXVI. *Et habitabunt in ea securi: & aedificabunt domos, & plantabunt vineas, & habitabunt confidenter, cum fecero iudicia in omnibus, qui aduersantur eis per circuitum: & scient, quia ego Dominus Deus eorum.*

EXPLANATIO EIVSDEM CAPITIS

VIGESIMI OCTAVI.

- I. **F**actum est verbum Domini ad me, dicens. Frequens Prophetarum exordium, quo non tantum initio totius libri, seu prophetiae vtuntur; verum etiam initio cuiuslibet nouae visionis, aut noui alicuius vaticinij. Tum vel maxime, cum aut calamitates, & miseriae principibus, optimatibus, siue etiam toti genti, aut populo superuenturas praedicunt. Quo quidem exordio, & à seipsis odium, & inuidiam repellunt, quae aures audientium obstruerent, animosque auerterent, & sibi tamquam à Deo missis, Dei que mandata exponentibus, auctoritatem, benevolentiam, attentionem, fidemque conciliant: quibus prophetiae propositum finem facilius consequantur. Per simili vsum est argumento Apostolus, dicens: *Paulus Apostolus, missus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem.* Et iterum: *Notum enim vobis facio, fratres, Euangelium, quod euangelizatum est à me, quia non est secundum hominem, hoc est secundum opinionem humanam: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi.* Hoc idem testatur Propheta noster, dum dicit: *Factus est sermo Domini ad me, dicens. Quo quidem magnifico, sublimique exordio indigebat Propheta, cuius alioquin imbecillitas mox exprimitur, dum à Deo subiungitur.*
- II. *Fili hominis, fili Adam: quam enim gloriosum est à Deo ipso mitti, eiusque legatione fungi; tam est abiectum, filium hominis dici: & quam credibilia sunt verba mittentis; tam sunt suspecta verba filiorum hominum, à quibus diminutae sunt veritates, vel quasi desuetudine perierunt. Verum in eo maxime diuini verbi vis, atque maiestas elucet, quod ab ipsis etiam hominum filijs prolatum, & omni fide sit dignum, & cum omni reuerentia sit excipiendum. Vtrumque innuit Isaias, dicens: *Domine, quis credidit auditui nostro? Hoc est mysterijs de Christo, quae accipiunt à nobis, annunciantibus tam inaudita. Cui alibi respondere videtur Dominus, dicens: Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meae protexi te, ut plantes caelos, & fundes terram: quasi eadem praestans, quae verbo praestanda decreui, & dicas ad Sion, populus meus es tu.**

Ps. 11. 7. 2.
Isa. 53. 7. 1.
Isa. 51. 7. 16.
De quo principe Tyri sit sermo, agitur quaestio.
Scholast. 1. p. 9. 63. 4. 3. & 2. Sent. dist. 5.
Prima sententia de monem intelligi putat Hieron. ep. 146. & lib. 6. comar. in c. 14. 14.

natus es: & iterum respondere videtur ad obiectionem, dum vocatur à Deo Tyri princeps homo, & non deus. Nam probat in Euangelio, diabolum hominis nomine compellari, dum dicitur a Christo: inimicus homo supereminavit *Zizania*. Quare etiam ad eundem, & socios dictam legimus: *Ego dixi, dii estis, & filij excelsi omnes; vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus de principibus cadetis*. Quin alibi firmitus adhaeret huic sententiae, dicens: Quis tam stultus, & vecordis ingenij, vt in paradiso Dei positum principem Tyri (quemcumque illum esse crediderit) & conditum inter cherubim, & inter igneos lapides conuersatum (quos haud dubiè angelos intelligimus, caelestesque virtutes) puter fuisse eum, qui terrenis lapidibus ornatus sit, & habuerit similitudinem, & signaculum Dei? Hoc idem videtur asserere Augustinus, qui verba illa: *Tu signaculum similitudinis*, &c. de diabolo interpretatur, qui ab initio peccauit, & in veritate non stetit. Et iterum idem Augustinus citat illa verba: *In delicijs paradisi Dei fuisi* omni lapide pretioso ornatus: subditque, ubi intelligitur fuisse aliquando sine peccato diabolum. Origenes: Plangitur itaque, inquit, princeps Tyri: nec putandum est hunc hominem esse: in medio quippe Cherubim nullus hominum est creatus: & in paradiso Dei, si simpliciter litteram sequimur, hominum nullus est enutritus. Et cum in paradiso deliciarum, sicuti diximus, nemo fuerit, nunc dicitur princeps Tyri in paradiso deliciarum natus, & enutritus. Quis est iste princeps Tyri? Haec & alia multa profert Origenes, quibus fuisi, ac multis argumentis probat istum fuisse diabolum. Atque alibi idem Origenes vehementius huic sententiae insistit, dum ex hoc loco probat, malignos spiritus ab omni malo immunes creatos; proprijs culpis, ac sceleribus infectos cecidisse. Inuenimus namque (inquit) in Ezechiele duas quasdam prophetias scriptas esse ad principem Tyri; quarum prima fortasse videbitur alicui, antequam audiat & secundam, dici de homine aliquo, qui princeps fuerit Tyriorum: & ideo nos interim nihil de prima illa sumemus. Vocat autem Origenes duas ad Tyrum prophetias, totidem huius capituli partes: priorem ab initio vsque ad finem versus decimi; alteram inde vsque ad versum vigesimum secundum. Quare subiungit: Secunda verò quoniam euidentissimè talis est, vt nihil prorsus de homine, sed de virtute aliqua superiori intelligi debeat, quae delapsa fuerit à superioribus ad inferiores, & ad deteriora deiecta, ex ipsa deferremus exemplum, ex quo manifestissimè demonstratur, contrarias istas, magnasque virtutes non natura tales esse conditas, vel creatas; sed de melioribus venisse in peius, atque in deterius esse conuersas. Si enim is, qui dicitur princeps Tyri, referatur, quia inter sanctos erat, & immaculatus erat, & in paradiso Dei constitutus, corona quoque decoris, & plenitudinis exornatus; is qui talis erat, quomodo aliquo sanctorum inferior putandus est? Haec tenet Origenes. Et Isidorus sic scribit: Distat condicio angelica à condicione hominis; homo enim ad Dei similitudinem conditus est: Archangelus verò, qui lapsus est, signaculum Dei similitudinis appellatus est, testante Domino per Ezechielem: *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decore, in delicijs paradisi Dei fuisi*. Quanto enim subtilior est eius natura, tanto plenius extitit ad similitudinem diuinæ virtutis expressa. Quae quidem videtur Beda ab Isidoro sumpsisse, cum totidem verbis apud illum

Matth. 13. 7. 18. Psa. 1. 7. 6. & 7.

Hieron. lib. 15. comm. in Isai. c. 54.

August. de Gen. ad lit. lib. 11. c. 22.

August. lib. 11. de ciuit. Dei. c. 15. Orig. homil. 13. in Ezech.

Orig. lib. 1. Periarch. c. 5.

Isid. lib. de summo bono c. 12.

Beda lib. quacst. 9. de Angelis.

A scripta cernantur. Ambrosius item: fuisse diabolum in paradiso etiam Ezechiel propheta docet, qui dicit, super Principem Tyri: in voluntate, inquit, paradisi factus es. Principem autem Tyri in figura accipimus diaboli. Tertullianus denique Augustini sententiam recenset, atque confirmat. Verum huic sententiae opponi videtur ipse Hieronymus, qui in huius capituli prooemio sic scribit: Consequens erat, vt prophetiam Tyri, & principis Tyri vno volumine comprehenderem: & tam locis, quam vaticinatione coniunctos nequaquam libro ordine separarem. Quibus verbis manifestè restatur hanc similem omnino prophetiam esse ei, quam capite praecedenti interpretati sumus de vrbe Tyri. Quare sicut illam nullus ab vrbe separauit; sic istam ab eius principe nulla ratione separandam Hieronymus putauit. Quam quidem sententiam tam constanter defendit Polychronius, vt Origenem non vereatur accusare, quòd ab illa discesserit. Eius haec sunt verba. Quidam, inquit, haec non amplius de homine dici volunt, sed de diabolo; vt qui contendat, non vt ipsi diuinarum litterarum sententiam sequantur, sed vt *τοῦτο τὸ ἐν αὐτῷ φαντασθῆναι* pros tin heauron phantasia, ad sua commenta verba detorqueant. Verum apertè ex verbis ipsis falsa esse, quae ab eis dicta sunt, ostenduntur. Huius porro allegoriae dux quidem, & auctor Origenes fuit; verum alij quidam illum secuti sunt, qui suis in scriptis, quippe qui ab ipsa veritate cogentur, Prophetam hoc loco de homine verba facere confessi sunt; sed eadè tamen de diabolo quoque intelligenda dixerunt. Nec eos pudit & veritatem proponere, & contra illam ex aduerso pugnare: cum omnis disertè veritas ostendat, hoc loco à Propheta ambitiosum Tyri principem accusari, qui quæ tum ob res praeclare gestas, tum ob diuitiarum magnitudinem Dei aequalitatem somnauerit. Est autem obseruandum, vt verborum consensione, & consentanea vtatur oratione. Cum enim esset illi propositum in ciuitatem dicere, orationem in populum, principemque distribuit. Hunc enim vt malorum principem accusat; illos, vt sectatores impietatis. Ac decimo quidem anno regni Sedechiae hoc vaticinium fecisse Ezechielem, ipsemet apertè satis ostendit, cum huius visionis tempus initio proposuit. At erat hic annus duodeuagesimus imperij Nabuchodonosoris, quando statua constituta, se ab omnibus censuit adorandum. Cum ergo Nabuchodonosor omnium potitus esset, vt sibi etiam Dei aequalitatem fingeret; nec tamen Tyrum superare potuisset: magnificè de se Rex Tyri sentiebat, qui omnes & sapientia; & potentia vinceret: & quanto maior erat Babylonij gloria; tanto magis tumebat, maiora sibi tribuens, quam homini par sit; quippe qui visus esset Nabuchodonosore omnium victore praestantior. Quibus quidem uerbis Polychronius & sententiam suam, & eius fundamenta, rationesque patefecit, ita ut nulla uel interpretatione, uel confirmatione praeterea indigere uideatur. Mediam uiam ingreditur Apollinarius, qui nonnulla de principe Tyri, alia de diabolo intelligenda esse contendit, ut suprà allatus Origenis locus affirmare uideatur. Verum quoniam eiusdem uerba lucem non modicam textui afferre posse speramus, ideo eadem subdere non pigebit. Execrianda, inquit, sunt omnia peccati genera; at maximè est horum omnium superbia execrabilis. Omne enim excelsum, inquit, abominatio est coram Domino: & superbis

Ambros. lib. de parad. c. 2.

Tertull. lib. 2. aduersus Marc. c. 10.

Secunda sententia principem Tyri intelligendum contendit. Hieron.

Polychron.

Propria sententia.

Tertia sententia quaedam de principe Tyri, quaedam de diabolo intelligi putat. Apollinar.

superbis Deus resistit. Et diuinus Apostolus; non neophytum, inquit, ne superbia elatus in iudicium incidat diaboli. Hoc morbo laborauit etiam Tyri princeps, & qui cernebat, & qui non cernebat. Etenim nos ueram religionem colentes, in regno quidem, ac potestate sumus huius uniuersitatis Dei. Tyrus quoque similiter, ac nos etiam, Deum habet Regem, & homines, qui ab illo sunt constituti, ut regnent. Olim tamen Dei ignoratione laborans, & impietati seruiens, ductorem habebat, & principem uitiorum, & impietatis inuentorem, simul, ac magistrum diabolum. Habebat etiam uisibilem principem, qui ab illo male possessus agebatur, & impietatis imperio subiectus erat. Ad utrumque igitur sermo; uerum neutri omnia conueniunt; utrique uerò nonnulla, quaedam alterutri, & quae initio sunt scripta, utriusque. Nam & diabolum ad eam insaniam progressus est, ut rabie percitus deum se ipse praedicaret; & ut hanc sibi uenerationem deferrent, hominibus persuaderet: & uisibilis Tyriorum princeps hoc fastu laborans, & suam respiciens felicitatem, deum se esse existimauit. Quapropter ad hunc deum dicit: Tu uerò homo es, non deus. Quae quidem propè omnia Apollinarij uerba Theodoretus usurpat. Ex his omnibus grauissimorum Patrum testimonijs aliqua sine dubio tenenda; alia uerò examinanda deducuntur. Et primum quidem certum est, ad principem Tyri sermonem haberi, prout ex Prophetæ uerbis, & omnium Patrum consensu indubitanter asseritur. Patrum etiam tam concors sententia, de satana eadem uerba intelligens, de satana quoque intelligenda esse ita confirmat, ut prima hominem dubitare minime patiatur. Verum quo ordine, aut contextus serie id faciat Propheta, id quibuslibet non à tantum pijs; sed & à doctissimis etiam hominibus dubitari, & inquiri posse uideatur. Et quidem maxima difficultas in eo uersatur potissimum inuestigando, quod assumit Origenes, Apollinarij, & Theodoretij sententia; quod uelle ueri uidentur scholastici: nempe aliqua de Tyri principis, alia de satana, nonnulla etiam de utroque interpretanda, atque intelligenda esse. Verum quae etiam ratione institutam prophetiam de principe uel interniserit Vates, ut transfiret ad satanam; uel ei huius casum immiscuerit; non sine difficultate, ac multiplici ratione declarant. Quidam enim contextui sermonis, aut prophetae de Tyrio principe, annexam planè fuisse casus angelici historiam affirmant: quasi exemplo quodam contendat Propheta Deum similem ruinas principi munitari propter simile superbiae peccatum. Qui sanè dicendi modus alijs praesertim sacrae scripturae locis conueniens, probandus uideretur, nisi contextus ipse Prophetæ, ac Domini uerba obstarent. Ait enim: *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, leua planctum super Regem Tyri: & dices ei: Haec dicit Dominus Deus: tu signaculum similitudinis, &c.* quibus quidem uerbis Regem Tyri iuberetur Vates alloqui, eundemque compellat, dicens: *tu signaculum similitudinis, &c.* Quare vt has effugiam angustias alij, ad quandam confugiunt Tyconij regulam, à D. Augustino propositam, qua contendit, multa esse in sacris scripturis, quae de impijs, & eorum capite impijssimo, ac nequissimo daemone, coniunctis sententijs ita dicuntur; vt aliqua membrum, seu corpori ita conueniant, vt capiti: nulla ratione possint aptari: alia ita de capite, vt membrum non conueniant. In cuius rei exem

7. 11. 12.

Aug. lib. 3. de doctrina christi. c. 37.

plum perfimilem huic locum profert Isaiæ, in quo haec habentur uerba: *Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris*; quae, inquit ille, sub figura Regis Babylonicae de eadem persona, uel ad eandem personam dicta sunt, in ipsa contextione sermonis de diabolo utique intelliguntur. Et tamen quod ibi dictum est: *Contritus es in terra*, non totum ipsi capiti congruit; nisi quia ipse est in corpore suo, quòd contritum, fit vt puluis, quem proiecit uentus à facie terrae. Qui quidem dicendi modus hoc vno differt à priori; quòd emollire uideatur transitum ab vno in alium; quatenus rationem excogitauit non incongruam, qua minus distet à peccatoribus peccatorum omnium pater: ostenditque B faciliè à capite ad membra, & à membris ad caput in concinna oratione transitum fieri non raro. Verum transitus iste ab vno in aliud non faciliè admittendus est, nisi quando nos uel res ipsa, uel alterius loci sensus cogat: praesertim cum haec regula huic vni innitatur fundamento, quòd aliqua sunt, quae ita alteri congruant, vt alteri nulla ratione aptari possint; alia, quae contra huic conueniant, neque illi possint accommodari. Alias enim, si utriusque omnia conueniant, quid opus est transitu & cum de eo primum, proprietate dicantur, qui contextui magis congruit; de altero uerò secundo loco, & figuratè. Quoniam autem & huic eidem fundamento innituntur omnes, qui de diabolo textus hos interpretantur, quam firmum illud sit, considerandum uidetur. Et quidem, quod ad uerba Isaiæ pertinet, nulli dubium est, quocumque sensu accipiantur, siue de Babylonio, siue de tenebrarum principe, figurata ea quidem esse; quoniam vox *Lucifer*, & illud, *qui mane oriebaris*, siue Hebraea *לucifer*, expandens lucem, filius aurorae, proprie dicitur de stella matutina, vnde transfertur ad significandam splendoris magnitudinem, quo illustris erat uel Nabuchodonosor, diuitiarum, & gloriae opibus: uel Satan naturae, & gratiae eximij ornamentis. Similiter in nostro textu, *paradisus*, locum amoenum nemoribus constitum, delicijs affluentem significat primaeva sui institutione; transferiturque, ad significandas consimiles Tyri delicias, amoenaque loca; uel caelestis patriae felicem habitationem, vnde superbia tumens diabolus decidit. Quapropter cum contextus in reliquis omnibus de Nabuchodonosore ille, hic autem de Rege Tyri loquatur, rationi consentaneum uideatur, vt de eisdem primum intelligatur dicta, mox de diabolo: cum uterque quam simillimo superbiae scelere tumidus, perfimili casu ruina ceciderit. Neque enim à Patrum sententia hic dicendi modus distedit: qui hoc tantum affirmant, esse de Luciferi casu intelligenda loca; quod nos nulla ratione negamus: quin potius, illum sensum primò & principaliter à Spiritu sancto intentum dici posse non dubitamus, uel propterea maximè quòd alienigena princeps Tyri, mox in suo scelere periturus, neque prophetiam audierit, neque illam sibi vsui fuisse, morum mutatione probauerit. Nobis autem, qui haec legimus, magis uilis uidetur fore consideratus angeli casus, quam Tyri principis: quanto ille à sublimiore dignitatis gradu ad inferius miseriarum barathrum detrusus esse perhibetur. Quapropter & Patres huic potius, quam illi interpretationi insistant. Neque uerò vt nouam hanc, aut à nobis excogitam interpretandi rationem tradimus: sed potius vt antiquam, & grauissimorum Patrum consensione probatam. In primis uerò Hieronymi,

Transitus ab vno sensu in alium non facile admittendus nisi res ipsa, uel alius contextus cogat.

Lucifer quid significet.

Primum de Tyrio: mox de diabolo intelligendus est locus.

Hieron.

Isai. 14. v. 12.

Intra c. 29. v. 3.

Ephes. 6. v. 12.

Duplex loci sensus.

Respondet obiectioni Hieron.

De paenit. dist. 2. c. 1.

Origen. Apollin. Theodor.

Duplex literalis sensus, alter grammaticus, quem verba sonant, alter rhetoricus, quem figuratae significant. Supra in hoc capite.

Aug. lib. 2. de doctrina Christ. c. 6.

ronymi, quem in interpretandis sacris scripturis A Doctorem maximum constituitur Ecclesia. Is enim, dum locum hunc interpretatur, scribit non minus huius capitis verba de Rege Tyri, quam praecedentis de vrbe intelligenda esse, & subdit. Scriptum est in Isaiam ad Regem Babylonis Nabuchodonosor, quod se Dei potentiae coaequarit, & in tantam elatus sit arrogantiam, ut auderet dicere: Super sidera caeli ascendam, & ero similis altissimo: praecipitaturque de folio, meruit audire: Quomodo cecidit Lucifer, qui mane oriebatur? Et de Pharaone in hoc eodem Propheta: Mea sunt flumina, & ego feci ea: Et de principe Tyri, quod elato corde dixerit arroganter: Deus ego sum, & in carhedra Dei sedi: siue in habitaculo Dei habitauit: cum sit homo, & non deus. Quae quamquam videantur vires humanae fragilitatis excedere, & non tam hominum verba esse, quam insanientium daemonum; tamen hyperbolen debemus accipere, quod in tantum intumuerint, & nescierint mensuram suam; ut elati felicitate saeculi, & regni potentia, dum praesentia bona putant esse perpetua, homines se esse nescierint, & aeternum sibi imperium vindicarent: Haec Hieronymus. Quibus verbis loci sensum, quem litteralem vocant, seu historicum, interpretatus est, rationem reddens eorum, quae eidem obijci posse videbantur: & quomodo sint intelligenda, demonstrat. Verum ad alium sensum transcendit, haec addens. Licet sub typo principum, Regum, & singularum urbium, vel provinciarum, potestates aduersariae demonstrantur: de quibus scribit & Apostolus Paulus: non est nobis pugna aduersus carnem, & sanguinem; sed contra principes, & potestates, rectoresque tenebrarum istarum. Ex quibus quidem Hieronymi verbis duplex habetur loci sensus: alter, quem diximus, historicus de Rege Tyri; alter vero tropicus, siue allegoricus de aereis potestatibus tenebrarum. Atque in hunc eundem modum interpretandus est semper Hieronymus, ut sibi constet; sicuti constare necesse est tantum virum: nempe, ut quotiescumque de Satana locum interpretatur, in sensu figurato locutus credatur, aliis in historico. Quo etiam modo intelligendus est ipsemet in Decreto citatus, dum ait: De caelo etiam cecidit Lucifer, qui mitebat ad vniuersas nationes: & ille, qui in paradiso deliciarum inter duodecim nutritus est lapides, vulneratus a monte Domini, ad inferna descendit. Eademque ratione interpretandi sunt reliqui Patres. Origenes vero, Apollinarius, & Theodoretus, qui ita se opponunt huic sententiae, ut nulla ratione adduci posse in hanc sententiam videantur; quoniam affirmant, aliqua verba non posse ad principem Tyri referri; accipiendi etiam sunt, tamquam loquuti de eorundem verborum significatione, quae in sensu grammatico, hoc est, quem ipsa verba per se sonant, elicitur. Atque ita non possent ad principem, vel Tyri, vel Babylonis accommodari, cum figurate ponantur: quod & verum est, & a nobis satis supra demonstratum. In eo enim sensu Lucifer stellam significat, non Regem: Paradisus hortum significat, non Tyrum. Neque tamen propterea nobis aduersantur, cum in sensu rhetorico, seu figurato, qui historicum connectit, de Rege Tyri sit intelligendus locus; quoniam alter, grammaticus nempe, omnino a mente scriptoris est alienus, ut fuisse probat Augustinus, dum quibusdam in locis tantum inesse difficultatis affirmat, ut vix ab imperitis lectoribus, quid vel falso suspicentur, inueniatur; ita obscure quaedam dicta densissimam caliginem obducunt:

quod ex multis causis prouenire ibidem ostendit. Verum ne videamur, vnius tantum Hieronymi testimonio, licet satis firmo confidentes, aliorum Patrum non sequi sententiam, libet tantisper aliorum etiam testimonia breuiter perferre. Primumque sit Anastasij Synaitae huiusmodi. Ad spirituales autem, inquit, paradisi rationem se maximè conformarunt interpretes, adducentes testem Ezechielem, & Deum, qui in ipso loquebatur; vbi videtur Deus nobis aenigmaticè reuelare apud ipsum Prophetam diaboli è caelo casum; sic dicens: Et tu fili hominis accipe lamentum super principem Tyri, & dic ei: Haec dicit Dominus, Tu signaculum similitudinis, & corona pulchritudinis, in delicijs paradisi Dei generatus es. Erat enim impius princeps Tyri, & idololatra in diebus Ezechielis prophetae. Quibus verbis manifestissimè Anastasius sensum, qui de caelesti paradiso, & angelo est, spirituales nuncupat, & aenigmaticum; de Tyro historicum. Cyrillus etiam consimiliter, inquit, Ezechiel propheta sub typo, & nomine Regis Tyri, qui membrum erat diaboli, dicit de eo: Tu signaculum similitudinis, &c. Et Tertullianus. Signaculum Dei, & figuram, quae velut in cera mollissima expressa sit, Rex Tyri resignauit, ac perdidit. Cui quidem disputationi finem imponet Gregorius, dicens: Mos est sacrae scripturae, ut vno, eodemque sermone, dum narrat gestum, pandat mysterium. Quod si cui fortè videbimur diutius, quam par erat, in hac immorati disputatione; consulto nos intelligat maluisse semel haec certo statuere, ne saepius essent iteranda, aut nouis argumentis confirmanda. Principi. Hebraicè נגיד negid, quae vox ex significatione alterius desumpta videtur, quae est נגד neged, significatque coram, ante, è regione, vel contra; vt in Exodo; vbi enim nos legimus, à Pharaone dictum: Sic Dominus sit vobiscum, quomodo ego dimittam vos, & paruulos vestros: cui dubium est, quod pessimè cogitetis? in Hebraeo habetur נגדו נגדו נגדו rangha neged penechem, hoc est, malum est coram facie vestra, vel ante faciem vestram. Quam Hebraicam phrasim aptissimè transtulit vulgatus, dicens, pessimè cogitetis. Et in libris Regum: Tu enim fecisti absconditè: ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israël, & in conspectu Solis: vbi repetitur haec vox. Ex ea verò putant Hebraei deductam vocem נגיד negid, dux, aut princeps, sic dictus, quod semper sit coram, vel in oculis populi, quem prospiciat, & sequatur in omnibus negotijs, & operationibus; vel quod eiusdem ducis opera omnium sint oculis conspicua. Ex quo colliges, quam aptè ex alijs multis principis nominibus hoc vno vtatur hic Vates; vt pote enunciaturus meritas, ac publicas poenas ab eo exigendas propter admissa scelera, quippe publica; siue etiam quod dux fuerit, exemplo prouocans subditos sibi E populos ad ea crimina perpetranda, propter quae ruinam, & perpetuam desolationem meriti sunt, & consequuti. Quare aequum est, vt is, qui scelorum non tantum comes; sed & dux, exemplarque fuerit, sit etiam malorum, ac poenae ceteris exemplum. Vias autem, quibus ad interitum praecipitatur princeps; vel contra in diuturnam vitae felicitatem deducitur, disertis verbis demonstrat Sapiens: Dux, inquit, indigens prudentia, multos opprimit per calumniam: qui autem odit auaritiam, longi sent dies eius. Quem locum, quoniam huic nostrae de Tyrio principe tractationi non parum luminis afferre posse videtur, idèo fusius aliquanto explicare non pigebit. Igitur ex Hebraeo sic verti potest:

Synai. comment. in 11e xameron.

Cyrill. lib. 6. in Ioan. c. 6.

Tertull. lib. 2. cont. Marcio. c. 10.

Gregor. 20. Moral. c. 1.

Quid significet nomen principis.

Exo. 10. v. 10.

2. Reg. 12. v. 12.

Principis dicitur quasi semper in oculis.

Malorum qui fuerunt exemplar, sunt poenae exemplum. Duplex principum via, perditionis vna, altera felicitatis: Prou. 28. v. 16.

Chimchi.

R. David. lib. rad.

R. Ioseph Chimchi.

Princeps quasi mortuus si male se gerat. R. David.

Targhum.

Munerum acceptio principem maximè decet.

Ignarus princeps omnibus sceleribus, ac mox ruinae obnoxius.

Pf. 52. v. 2. Atheorum inficitia.

potest: Dux deficiens intelligentijs, multiplicabit rapinas: odio habens auaritiam, multiplicabit dies. Vel sensus est ex Chimchi: Vir deficiens intelligentia, & multus oppressionibus; quasi dicat: qui quantum caret intelligentia, tantum abundat oppressionibus; subintellige, mortem sibi accelerat: qui autem odit auaritiam, diu uiuit. Rabbi verò David sic exponit, vt ex fine versus sit intelligendum principium; esse enim ibi mira antithesis; subintelligendum quippe est, inquit, verbum (moriatur) sic enim est frequens scripturae sacrae mos. Quare sic explicat: Dux deficiens (vel carens) intelligentijs, & multiplicans rapinas, morietur; nempe in dimidio dierum suorum: & odio habens auaritiam, prolongabit dies. Verum nos in omnibus, ac singulis verbis antithesin quandam agnoscimus, ita vt prioris partis sententiae verba repetenda sint in posteriori contrario sensu, & posterioris in priori, vt sit sensus: Dux, carens, significantius cum vulgata, indigens prudentia, & abundans oppressionibus, vt pote studens auaritia, vel diligens auaritiam, imminuet dies suos. Qui autem diues est intelligentia, caretque oppressionibus; nempe, qui odit auaritiam, prorogabit dies suos. Quam quidem expositionem confirmare etiam videtur R. Ioseph Chimchi: ait enim vocem נגיד negid deducit à נגד negid Chaldaeo verbo, quod significat perire, & mori. Quo circa sensum elicit huiusmodi, exspirauit, periit, vel exstinctus est, quicumque multiplicat rapinas. Quam explicationem probat R. David. Egregium sanè principis epitheton, quod vnicuique ambitiosos detertere possit: sed neque hoc quidem poterit; mortem enim ipsam etiam non perituram appetent, si nomine principatus condecoretur. Targhum verò Dux, inquit, deficiens intelligentijs, multiplicat rapinas, & vocem, multiplicat, interpretatus, non numero tantum, sed celeris etiam magnitudine multiplicatas ait. Et est sensus; cum fuerit magnus rapinis, quia opprimet pauperes, illorum depraedatus substantiam, est carens intelligentijs; quia non est in illo sapientia, aut prudentia, qua pendat eiusmodi sceleribus excidendum regnum: verum prout odio habebit auaritiam, & iudicabit in iustitia, & iudicio, prolongabit dies. Vel dic. Si in duce fuerint haec duo, quamquam sunt magna mala, vt careat intelligentia, & multiplicet rapinas; si tamen odio habuerit auaritiam, ita vt ad peruertendum iudicium non capiat munera, prolongabit dies; quod dixisse putat Hebraeus, ut munerum detestetur acceptioem, alia scelera imminuens eius comparatione. Vel dicit: Dux carens intelligentia, quia non est sapiens, eò progredietur, ut rapiat, opprimatque illos, qui ad illius uenerint iudicium: ab illo enim peruersum egredietur iudicium, & rapiens aliena, & opprimens innocentes: quapropter non prolongabit dies. Si uerò fuerit intelligens, & non rapuerit, nec quemquam oppriferit: sed odio habuerit auaritiam, & ad peruertendum iudicium munera non acceperit, prolongabit dies, &c. Quae quidem loci interpretationes eò ferè omnes recidunt, ut confirmet, ignarum principem omni scelerum collusioni, ac mox ruinae obnoxium esse. Quod & in principe Tyri contigisse uidemus, cuius insipientia omnium insipientium ignorantiam superauit: in quas enim densiores ignorantiae tenebras quispian incidat, quam ut dicat insipiens in corde suo, non est Deus? In eo enim non diuino, & supernaturali lumini tantum, sed & naturali; ipsi, inquam, insito menti lumini oculos intelligentiae non obtu-

fos tantum, sed & omnino caecos, & omni rationis luce orbatos opponit. Verum insipientes omnes insipientia Tyrii maximè superauit, dum dixit: Deus ego sum. In quo non solum à ueritate, defecit, diuinam ignorans dignitatem, & maiestatem: uerum etiam omnem superans uanitatem, propriae ignorantiae inuitatis, & miseriae, quam quotidianis experimentis cognoscere potuisset. Haec dicit Dominus Deus. Septuaginta, in Complutensi, & Theodoretis textu: Haec dicit Adonai dominus. Hieronymus. Vbi cumque iuxta Septuaginta ponitur Dominus Dominus, primum nomen tetragrammaton est, quod proprie ad Deum pertinet, & ineffabile dicitur: secundum commune, quod saepe hominibus tribuitur. Hebraicè יהוה אדני Adonai elohim. Quae quidem duo sunt Dei nomina, quorum primum אדני Adonai, sustentatorem Deum significat, & qui sit, uel basis, seu fundamentum domus, uel columen familiae, seu Reipublicae, cui incumbit cura, uel administratio rei familiaris, seu publicae. In qua quidem acceptione de hominibus etiam dicitur: Linguam nostram magnificabimus: Vel, lingua nostra praeualebimus: Labia nostra à nobis sunt: hoc est, in nostra potestate sita, quis noster Dominus est? vel sustentator noster? Et in alio psalmo: Dixi Domino, Deus אדני Adonai sustentator, meus es tu, quoniam bonorum meorum non egres; quasi dicat: tu Domine sustentas me, nullo bonorum meorum indiges, non solum tibi, cui omnia suppetunt; sed neque ad sustentandum me, hoc est, in te solo uiuo, moueor, & sum, non in aliquo bonorum meorum. Hieronymus cum multis alijs ex Patribus Latinis loco huius uocis Dominum reddit, maximè, quando cum alio Dei nomine coniungitur, vt in praesenti loco. יהוה elohim verò nomen est Dei ineffabile, Graecis dictum tetragrammaton, quod quattuor constet litteris, significans, vt Hebraei tradunt, diuinam essentiam: & ob tanti nominis reuerentiam ab Hebraeis non profertur, vt scribitur, sed quod quattuor his litteris scriptum est יהוה, ioh, he, uau, he, nullum ipsarum reddentes sonum, legunt Adonai, uel elohim. Quod vt etiam scripto assignarent, puncta ipsarum litterarum nominis Adonai, sub istis quattuor litteris nominis ineffabilis scripserunt. Ex quo factum est, vt nomen illud coeperit enunciari iehouah, non, quod ista sit uera nominis vox, sed quaedam composita, aut efficta, seu potius quaedam litterarum materialis enunciatio. Alij uerò non puncta uocis Adonai, sed alterius nominis Dei, nempe elohim, supposuerunt eisdem characteribus; idque propterea factum putant nonnulli, quod saepe nomen Dei tetragrammaton iungitur nomini Adonai. Ne ergo bis repetant eandem uocem Adonai, uocem tetragrammaton proferunt, & signant punctis nominis elohim, vt uidere est in Complutensi codice hoc loco. Ex quibus fit ab imperitis illa absurda enunciatio uocis quattuor litterarum iehouai, quae Hebraeis maximè displicet. At uerò alter mos, legendi hoc nomen Dei ineffabile per nomen aliud Chaldaicum, Adonai, ab antiquo usu uenit, etiam ante Chaldaeos paraphrastes, ante Christum Dominum, apud Septuaginta interpretes, quibus nomen Adonai uidetur respondere Dei nomini tetragrammato: immo & in vulgata nostra D. Hieronymus eundem morem sequutus, in Exodo sic reddit: Loquutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob in Deo omnipotente: & nomen meum יהוה Adonai non

Hieron.

Nomen Dei Adonai sustentatorem significat.

Pf. 11. v. 5.

Pf. 15. v. 1.

Hieron.

Ineffabile Dei nomen, quare Graecis tetragrammaton dicitur.

Nomen Adonai apud Chaldaeos, Septuaginta, & vulgatum saepe ineffabile Dei nomini succedit.

Exo. 6. v. 2. & 3.

Pf. 79. 7. 11.

1. Theff. 4. 7. 15.

Quomodo potuerit appeti ab Angelo diuinitas.

Duplicem voluntatem Scholastici in peccato Angeli considerant.

Voluntas absoluta solum bonum appetere potest.

Voluntas conditionata quomodo impossibile appetere possit. Doct. 2. sent. d. 5. 6. Ansel. lib. de casu diaboli c. 4. D. Tho. 1. 2. q. 13. art. 5.

Isai. 14. 7. 13. Templum Hierosolymitanum dicitur caelum.

Ibi. 7. 15. Diabolus cum superbis sibi deferri honores appetit.

quens, ait: Operuit montes umbra eius, & arbuta eius cedros Dei altissimas, quas nempe Deus plantauit, Eadem quoque dicendi formula vsus est Paulus, dicens: quoniam ipse Dominus in iussu, & in uoce Archangelis, & in tuba Dei, sonitu magno, qui ab omnibus exaudiat, descendet de caelo, &c. Hanc ergo tituli excellentiam sibi arrogabat princeps Tyri, dum dicebat: Hic est ani Deus ego.

Quoniam uero locum hunc doctores Scholastici ad peccatum Angelorum examinandum adducunt, cuius perspicax intellectus nulla ratione ita obtundi unquam potuit, ut nescierit diuinitatem sibi esse impossibilem, utpote suae naturae incompossibilem: necessum erat illum non ignorasse: quod si possibile esset Angelum Deum esse, iam necessum erat Angelum non esse, vel ut manifestius loquar: impossibile erat, alienam induere naturam, etiam si diuina esset induenda, quin propriam amitteret: quod quidem, tamquam sibi impossibile, vel etiam malum nulla ratione appetere possit voluntas angelica. Quapropter inuestigantes, an hoc aliqua ratione appeti potuerit ab Angelo, duplicem voluntatem considerant; efficacem alteram, & absolutam; alteram uero inefficacem, & conditionatam. Et de illa quidem facile probant, nulla ratione ferri posse in impossibile, dummodo tamquam impossibile cognoscatur; quoniam voluntas absoluta illud tantummodo appetit, seu appetere potest, quod sibi bonum est; cum autem impossibile nulla ratione possit, tamquam absolute bonum repraesentari; consequens est, ut neque appeti possit. Voluntas autem conditionata, impossibile esset etiam appetibile, tum propter se, tum propter aliud bonum appetibile: sicut iustus uellet non peccasse, quod bonum fuisse cognoscit; & damnatus uellet Deum non esse, aut non esse suorum scelerum vindicem, quoniam tamquam bonum appetit non puniri. Quare communis est doctorum sententia, nullum Angelorum peccasse, appetendo excellentiam Dei per essentiam; quia illud obiectum impossibile erat, & notum Angelis, tamquam impossibile. Quibus etiam rationibus facile in eam adducor sententiam, ut credam, neque principem Tyri, aut Babyloniae Regem hoc scelere infectos: licet enim horum intellectus, propter deprauatissimos affectus facile potuisset decipi, & apprehendere diuinam essentiam, tamquam sibi possibilem, atque ita sub aliqua ratione boni appetibilem: tamen diuinae scripturae uerba, quae ipsorum superbiam exprimunt, id non exigunt. Licet enim dicat Nabuchodonosor: In caelum conscendam: id ad templum Hierosolymitanum referendum putant nonnulli, ex sequentibus id comprobantes, atque ex illo psalmo: Dominus in templo sancto suo, Dominus in caelo sedes eius; quasi sit sensus, qui in caelo tantum residet, & in templo, alio nempe terrestri caelo, vel caelesti solo, quod sibi delegit Deus, habitare similiter consueuit. Alias enim de Angelo intelligi non posset Isaias locus. Quomodo enim in caelum ascenderet, qui in caelo peccauit, & mox de caelo cadens in profundum lacu detrusus fuit? Satisque locis omnibus factum iri putamus, si intelligatur omnes superbos istos, diuinos tantum honores sibi ab hominibus deferri affectasse. Eodem affectu diabolum adhuc mirabiliter tangi, in timoratis energumenum conscientijs obseruauimus: quas supra, quam dici potest, malignus exagitabat spiritus, hoc unum agens, aut expetens, ut se Dei nomine compellerent; vel saltem aliquid peterent, om-

nia daturum pollicitus, si tantum daemone quidquam posse dare aliquo signo exprimerent. Quodque idem quilibet obseruare poterit, audiens diabolum superstitiosis feminis, aut strigibus feruum infamem agere, uilissima quaeque exsequendo, suae naturae, & elationi maxime aduersantia, si uel minima quaedam candelula sibi accendatur, uel aliquid simile ex ijs, quae diuino cultui affatum exhiberi solent, aliqua ex parte exhibeatur. Hoc idem confirmat Theodoretus, cum ait: Diabolus enim in illam insaniam lapsus est, & rabi percitus Deum se ipsum appellauit; hominibusque, ut hunc sibi cultum adherentem, persuasit. Et qui cernebatur Tyriorum princeps hoc fastu laborans, cum in multam respiceret felicitatem, opinabatur esse se deum. Hanc etiam sententiam confirmare uidetur Scholasticus Graecus; ait enim: Tale quiddam ijs, qui tunc regnabant, euenit, ut deos se ipsos quoque proclamarent; & sunt, qui sacrificia etiam illis constituerint offerenda: & plena est huiusmodi rerum profanorum scriptorum historia. Haec ille. At uero Cicero causam huius peruersi conatus assignat, dicens: Suscepit autem uita hominum, consuetudoque communis, ut beneficij excellentes uiros in caelum fama, & uoluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc Castor, & Polux, hinc Aesculapius, hinc Liber &c. Haec Cicero. Hinc etiam superba potentum cogitatio eo progressa est, ut quem honorem assequi se etiam posse putabant morientes, affectare coeperint, dum uiuerent. Refert enim Suetonius Iulium Caesarem ad tantam arrogantiam peruenisse, ut ampliores honores humano fastigio decerni sibi pateretur; nimirum templa, aras, simulacra iuxta deos, & e suo nomine mensis appellationem. Et Antoninus Verus Imperator, cognomento Heliogabalus, teste Lampridio, Herodiano, & Dione, Heliogabulum, quem magni numinis loco habuit, in praefatione sacrorum reliquis dijs praeponi uoluit. Domitianus quoque propter consimile facinus irrideatur a Philostrato. Cum, inquit, alius propterea fer accufatum quereretur, quod Tarenti, ubi dominabatur, sacrificans, publicis precibus non addiderat, Domitianum Palladis filium esse: at enim, inquit, arbitraris fortasse Palladem non peperisse, cum semper habita sit uirgo. Ignorabat autem (ut opinor) deam ipsam draconem quandoque Atheniensibus peperisse: Haec ille. Cui astruunt Quintilianus, Suetonius, & Martialis. Virgilius quoque Aeneam refert uidisse in inferno quendam Salmonae, cuius etiam scelus commemorat his uerbis: Vidi & crudeles. dantem Salmonae poenas, Dum flammis Iouis, & sonitus imitatur Olympi. Quattuor hic inuectus equis, & lampada quassans, Per Graium populos, mediaeque per Elidis orbem Ibat ouans, diuini sibi posebat honorem, Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen Aere, & cornipedum cursu simulabat equorum.

Eandemque historiam referunt Didymus, Higinius, & Suidas. Haec item uesana diuinitatis cupido incessit Alexandrum Magnum, ut filius Iouis Ammonis existimari, & diuinum sibi cultum adhiberi uellet: Eadem insaniam Caius Caligula, alijque Imperatores agitati sunt. Verum ante illos Nabuchodonosor in aurea statua adorari uoluit, ut est apud Danielem. Et Medius, ac Persae, Satrapae Darij, annuente Rege staturerunt, ut omnis, qui petierit aliquam petitionem a quocumque deo, & homine, usque ad triginta dies, nisi a Rege mittatur in lacum leonum. Et ante hos omnes ille alter

Theodor.

Scholast.

Cic. de nat. Deor.

Sueton. in uita Iul. Caesaris.

Aeli. Lamprid. in uita Anton. Herodian. lib. 5. Dio in Antio.

Quintil. lib. 3. c. 9. Sueton. c. 4. Martialis. plurib. locis.

Virg. lib. 6.

Didymus. Higinius. Suidas.

Dan. 3. Dan. 6. 7.

Iudub. 3. 7. 13.

Quomodo potuerit Tyrius intra se dicere, deus ego sum. Tertium caelum quod dicitur. Philip. 3. 7. 8.

7. 17. 18. 19.

Contra politicos disputatio.

Math. 22. 7. 37.

Hebr. 12. 7. 2.

De ratione status.

alter Nabuchodonosor, qui misit Holofernem, prout in historia Iudith legitur, cum exercitu magno ad regna Occidentis, cui praeceperat Rex, ut omnes deos terrae exterminaret, uidelicet, ut ipse solus diceretur deus ab his nationibus, quae potuissent Holofernis potentiae subiugari.

Verum, quae hactenus attulimus omnia, eo tantum pertinere uidentur, ut princeps Tyri intelligatur ore dixisse subditis suis, Deus ego sum, exhibete mihi debitum Deo cultum. At cum non tantum de exteriori loquela, sed de interiore potissimum intelligenda esse probauerimus; hoc unum superest interpretandum; quomodo princeps Tyri intra se ipsum potuerit decipi, ac dicere, Deus ego sum; id quod de maligno spiritu, an possit etiam intelligi, examinandum erit. Et quidem in re tam graui, post tam multas doctissimorum hominum interpretationes, animi mei coniecturam exponere nulla ratione auderem; nisi & ipse Paulus tertio, hoc est supremo, ac supercaelesti caelo descendens, aditum nobis patefecisset, uiamque demonstrasset. Scribens enim ad Philipenses, ut illos confirmet in fide Iesu Christi, auertatque a falsis pseudoprophetarum doctrinis, seipsum tamquam eorum exemplum, uitaque exemplar proponit; & multa bona opera, quae in lege operatus fuerat, commemorans, subdit: Verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam, hoc est, quatenus me impediunt a conseruanda eminenti scientia Iesu Christi Domini mei: propter quem, tamquam ultimum finem consequendum, omnia detrimentum feci, & arbitror ut spercora. Quae postquam fusijs explicauit, subdit: Imitatores mei estote fratres, & obseruate eos, qui ita ambulant, mihi ex aduerso, sicut habetis formam nostram. Multi enim ambulant, quos saepe dicebam uobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi: quorum finis interitus; quorum deus uenter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Haec est uera, & completa definitio eorum, qui omnibus idololatriae peiores, debitum Deo cultum sibi ipsis impediunt. Quod enim a nobis primo, ac maximo mandato, immo uero omnium mandatorum uenica summa, exigit Deus, hoc est, ut ipsum diligamus ex toto corde, in tota anima, & in tota mente: nempe ut in Deum, tamquam in ultimum gloriae finem, omnes nostros affectus, & actus referamus, ita ut confusione contempta, hoc est, nullam metuentes confusionem, pericula, aut damna, quae uocat Apostolus crucem Christi; caelesti Iesu Christi scientia imbui studeamus: hi contra, propriam tantummodo excellentiam, gloriamque expetentes, ac felicitatem, in se ipsos, tamquam in ultimum finem, cor, mentem, & animum penitus dirigunt. Ex quo fit, ut inimici sint crucis Christi, uentri, ac delicijs seruientes, terrena, quam, rationem status uocant, sapientiae operam dare consueuerunt; quae docet illos mendacio, fallacia, atque astu sibi honores, & felicitatem expetendam; & religionem, Deumque ipsum colendum, uel non colendum, hoc modo, uel illo, honore prosequendum amplius, aut secus, quatenus, huic, quam expetunt, felicitati consequendae deferuire posse arbitrantur. In quo quidem nihil aliud facere uidentur, quam Deum optimum, ac maximum ad se ipsos referre, multo magis impiè, quam Tyrius, dicentes, Deus sum ego. Siquidem ille terrena tantum ad se conuerteret, hi etiam caelestia; ille res creatas solum, hi creatorem ipsum. Quibus me-

ritò Paulus exitum tam impij sceleris denunciat, dicens: quorum finis, quem ipsi sibi proponebant immortalitatis, ac perpetuae felicitatis, interitus erit, & gloria, quam expetebant, in confusione ipsorum, hoc est, fita est in ijs, quorum pudere eos oporteret; uel quae confusionem illis, dedecus, & ignominiam afferent sempiternam. Eadem enim uia, qua illa exquirebant, haec consequuntur. Neque defunt huius nouae haeresis uetera exempla: antiquus est enim eorū architectus, & machinator diabolus. De Achaz namque impijssimo Rege legitur in libris Regum, ac Paralipomenon, quoddam inauditum idololatriae genus, in quo uideretur sagaci stratagemate uoluisse adorari. Direptis enim omnibus uasis domus Dei, atque confractis, clausit ianuas templi Dei, & fecit sibi altaria in uniuersis angulis Hierusalem. Neque hoc contentus, uoluit etiam adorari in templo Dei. Erat autem locus adorationis in templo ad Occidentem, a parte orientali, introitus; in medio uero atrio interiore situm erat altare aereum holocaustorum; ab occidentali autem parte eius erat sanctuarium illud, in tres partes diuisum, uel vestibulum scilicet, Sanctum, & Sanctum Sanctorum, quod per anomafiam templum dicitur; eiusque portas clausisse scribitur Achaz. Ab Oriente uero porta erat celebris, Regi destinata, de qua Propheta noster: Princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem, sacrificium offerens, & consummans coram Domino, per uiam portae vestibuli ingredietur, & per uiam eius egredietur, quam uocat locus Regum mox afferendus, introitus Regis: & ab huius lateris dextero erat suggestum quoddam, in quo sedentes Leuitae, & sacerdotes, legem, ac prophetas interpretabantur diebus, quos appellabant sabbata; hoc uero suggestum, Musach sabbati uocabant. Quae omnia non scripta tantum, sed efformata in descriptionibus templi, quas in apparatu adijcimus, sigillatim poterit quisque perspicere. Igitur ad Achaz redeuntes: Is quidem statuto nouo, & maiori altari maximo, iuxta formam Damasceni, super eo praecepit immolari uictimas. Musach quoque sabbati, quod aedificauerat in templo, in atrio, inquam, interiore, & ingressum Regis exterioris; portam, inquam, orientalem conuertit in templum Domini, praecipiens inquam, ut holocausta, & sacrificia, adorationesque fierent uersus Orientem; a prospectantibus introitus Regis, ubi ipse sedebat. Ne autem uideretur uelle adorari, uel cum introitu Regis fecit etiam adorari suggestum legis, quasi fingens eundem posse ibi adorari Deum, qui in Sanctuario adorari consueuerat. Siquidem in Sanctuario nihil aliud erat, quam arca, eiusque satellites, nempe Cherubini, in qua lex Dei asseruabatur. Haec omnia sunt impia politicorum figmenta, tradentium, posse Deum coli, & statum super omnia diligi. Verum artificiosus sanè Nabuchodonosor, immò eius praeceptor, ac magister diabolus diuinum honorem affectat, fingens, se nihil minus curare, ut uideret in eo, quem saepe attulimus, Isaias loco. Improperat enim his ruinam propter elationem cordis: Qui dicebas, inquit, in corde tuo, in caelum conscendam super astra Dei exaltabo solium meum. Cuius loci intelligentia id postulat, ut meminerimus, Hebraeos templum caeli nomine nuncupare solitos, ac ex psalmo supra probauimus. Quapropter & de aulaeo, ante templi fores appeso, ait Iosephus, fuisse illud quasi omnium rerum imaginem praeferens: eratque in eo per scripta omnis caeli ratio, propter signa, & Cherubinos

4 Reg. 16. 2. Paralip. 28. 7. 24.

Descriptio templi Hierosolymitani.

Sanctuarium templi in tres partes diuisum.

Ezech. 44. 7. 3.

4. Reg. 16. 7. 18.

Politicorum impia figmenta.

Isai. 14. 7. 13.

Hebraei templum caeli nomine conuocant.

Ioseph. 6. bel. cap. 6.

Hieron. Iob 38. v. 7.

Pf. 79. v. 2. & Pf. 98. v. 1.

Isai. 14. v. 13.

Pf. 47. v. 3.

Exo. 25. v. 10. De dispositione arcae testamenti, eiusque moralis interpretatione.

Ibi. v. 22.

Politicorum haeresis.

Nimius propriae excellentiae appetitus in summa pericula adducit.

Scholias. Sancti, quibus diuinitatis participatio conceditur, nequam diuinitatem sibi arrogant.

rubinos vocabant astra. In quo sensu putat Hieronymus, locutum fuisse Dominum ad Iob, cum dixit ei, *vbi eras, cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?* eosdem enim filios Dei vocat; & astra, propter scientiae, quae lumine significatur, magnitudinem: *matutina*que dicuntur astra, quia ante omnes intellectuales creaturas facta. Quae quidem astra ab initio ortus sui Deum laudare, atque illi iubilare non desistunt. Erant autem in templo Cherubim, quattuor alis suis protegentia propitiatorium, & super eis sedebat Dominus, vniuersum mundum gubernans. Quare in psalmo dicitur ei, *qui sedes super Cherubim*. Hanc ergo sedem, hoc caelum, has stellas, folio suo exaltando, expetebat vterque Nabuchodonosor, terrestris, atque infernalis. Quod quidem aenigma declarat, subdens: *Sedebam in monte testamenti, in lateribus Aquilonis*; de quo in psalmo: *Mons Sion, latera Aquilonis, ciuitas Regis magni*. Exoptabat folium, ac sedem Dei, sedentis inquam, in propitiatorio inter alas Cherubim. Neque uero alienum videri debet hic tantisper immorari, & quae sit haec sedes, alta mentis consideratione perpendere. Praecipit Deus in Exodo Moyfi, vt, quam dederat ei legem duabus scriptam tabulis, arca includeret, ex lignis setim compacta, & deaurata, desuper propitiatorium habente, atque a lateribus duos Cherubinos, quasi duos legis custodes; duplicem, inquam, Dei, ac proximi amorem, qui totam legem complectitur: in quorum medio sibi Deus sedem parauit, dum, *Inde, inquit, praecipiam, & loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim*; de quibus paulo ante praeceperat Dominus: *Respiciant se mutuo, versis vultibus in propitiatorium, quo operienda est arca*. Quibus quidem praeceptis, ac statutis, quid aliud manifestius videtur significare voluisse Deus, quam se fore legis, & eius custodiam finem, nempe legem custodiendam, Deum, ac proximum diligendum propter ipsum Deum. Atque eandem Dei sedem appetunt isti idololatrae; vt omnibus eodem modo stantibus, ipsi pro Deo sedeant, hoc est, vt legis obseruatio, amor proximi, vel ipsius Dei, in eum solum referatur finem, vt dominantur, ac regnent. Ex quo fit, vt eatenus tantum Deo seruiant, proximi diligant, aut legem obseruent, quatenus id ad proprii status conseruationem conferre posse arbitrentur. At si qua ex parte detrahi aliquid, vel minui de statu suspicentur; nullo negotio & legem violant, & proximum auersantur, odio prosequuntur non proximum tantum, sed & Deum ipsum, quem aspernantur, atque contemnunt. Et quod execrabilius est, violandam legem, detestandum proximum, & Deum ipsum contemnendum esse profitentur, & impijssimos assecclas docent. Discant ergo alieno malo edocti omnes viuentes, in quod scelus, atque haereseum barathrum incautos deducat nimius propriae excellentiae appetitus. Longe vero aliter iusti, ac sancti se gerunt in prosperis. de quibus sic scribit Scholias Graecus: Non vti que Moyfes, qui Pharaonis dictus est deus, neque sancti, ad quos dictum est, *dij estis*, qui nec vt homines mortui sunt, neque vt vnus aliquis ex principibus ceciderunt, hoc dicerent, quod obijcitur principi Tyri, *deus ego sum*, domicilium Dei habito. Haec ille.

Vbi nos legimus: *Et in cathedra Dei sedi in corde maris*, Septuaginta legunt, habitationem Dei habitauit in corde maris. Hebraice יושב אלהים ברחוב ים, Mosiab elohim iasabi. Vtraque autem vox, quae in

A cathedra, & sedi, transfertur, a verbo יושב iasab deducitur, quae primum quidem sedem significat; deinde per quamdam synecdochen habitare: quod vbi habitamus, ibi frequentius, ac diutius sedere soliti sumus: vt in Genesi: *Abraham habitauit in terra Chanaan*. Et in libro Regum, *cum sedisset, hoc est, habitasset Rex in domo sua*: transferturque hoc verbum ad significandum idem, quod regnare, quod Rex in Regia, & in folio sedens, potissimum Regiam ostendat, vel exercent auctoritatem; vt in libris Regum: *Salomon autem sedit super thronum Dauid patris sui, & firmatum est regnum eius nimis*. Et in Exodo: *A primogenito Pharaonis, qui sedet in folio eius*, administrans Republicanam, vsque ad primogenitum ancillae, quae est ad molam. Quoniam autem Regum est ius dicere, siue, quoniam sedentes iudices sententiam proferunt, inde sedere saepe significat iudicare; vt in Apocalypsi: *Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est eis*, hoc est potestas iudicandi. Vtramque verbi significationem innuit Dominus noster Iesus Christus, cum Petro interrogante, omnibus respondit apud Matthaem: *Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel*. Et regnum, & iudicium Apostolis promittit in gloria; obtinendum quidem non vno succedente post alium, sed omnibus simul; quapropter, & numerum sedium duodenarium totidem Apostolis parem commemorauit. Hoc ergo sibi arrogat princeps Tyri; nempe Regiam, verum non humanam, sed diuinam potestatem; eam nempe, quae omnia possit, nullius egeat, cuiusque reliqui omnes indigeant. Quasi dicat, Deum quendam referre possum, sedens in hoc excelso throno eminentis rupis, quae mari cincta omnem pulcritudinem, munimentum omne, omniumque rerum expendarum copiam facile superat. Quod sic intellexit Graecus Scholias: Vt enim, inquit, Deus in caelo domicilium habens, incomparabilem vim, ac potestatem habet; ita ipse quoque (qui sum Rex Tyri) maritimam urbem incolens, maris bona percipio; cum sapientia, & viribus inter omnes excelsum. Alius vero Scholias: Propterea quod, inquit, regnas in mari, & rebus omnibus praeclaris, quae sunt in ipso, potiris (hoc enim cor maris significat) elatus es ita, vt deum esse te putes. Idem confirmat Polychronius inquitens, Vbi que apparet, cor maris appellare bonorum praestantiam, quae ex illo capiuntur. Quidam vero sic interpretatur locum: Tam fortis sum, & tam securus, sedens in medio maris, vt neminem mortalium timeam. Ago deum quendam in mari, cui omnes negotiatores afferunt dona. Origenes: Cor est maris profundi sermones profundorum, intimorum intimi, ex quo corde delapsus, qui propterea sese extulerat, deiectus est in ipsum mare sensibile. Atque id etiam hominibus accidit, qui ob suos labores efferuntur.

Cum sis homo, & non deus. Perpulcra anthitesti vanas, ac superbas hominum cogitationes coerecet, ac reprimit Deus, duo nomina simul connectens, Dei nempe אל el & hominis אדם adam, quorum significata omnino sunt contraria, vt quilibet cognoscere facile poterit, si legat, quae de vtroque mox afferemus. Nam quemadmodum nomen Dei el, significat fortem potestatem, vel sustentatorem omnium: ita adam significat imbecillum,

Gen. 13. v. 12. 2. Reg. 7. v. 1. Sedere, & habitare significat regnare, iudicare. 3. Reg. 2. v. 12. Exod. 1. v. 5.

Apocal. 20. v. 4.

Matth. 19. v. 28. Sedes Apostolis promissa quae.

Scholias. alius.

Alius Scholias.

Polychron.

Clarius.

Origen.

Dei potentia, & hominis miseria ipsi indicantur nominibus.

Pf. 38. v. 6. & 9.

Hominis vanitas.

Psalterium Vaticanum.

Psal. 107. v. 12. & 13.

Isai. 31. v. 3. Scholias.

Cor significat consilium, & animi magnitudinem, quae neque deprimatur aduersis, neque prosperis extollatur. 2. Reg. 7. v. 27.

3. Reg. 3. v. 9.

2. Paral. 1. v. 10.

3. Reg. 3. v. 11.

3. Reg. 4. v. 29.

lum, infirmum, quod nihil potest, quod se ipsum sustinere non potest, quod maxime sustineri, ac sustentari debet; quodque maxime aliena ope indiget: vt in psalmo: *Substantia mea tamquam nihilum ante te*. Alloquitur Deum Dauid, dicens, substantia, hypostasos, meae vitae substantia, vigor, & firmitas (sic solent Septuaginta hypostasum sumere) prae te nihil, prope, differt a nihilo; sed quid mirum? *Verumtamen vniuersa vanitas omnis homo*; nempe *omnis homo viuens est vniuersa vanitas*, vanissimus. ita vt omnibus rerum omnium vanitas in vno homine, quasi aggregata uanescat, utpote, quae in rebus alijs dispersa est vanitas, in eo complexa, & colligata reperitur; viuens, etiam dum permanet: quasi dicat, quod magis permanens est in homine, si, quod est ex se, vel in se, attentè contemplerur, id ipsum vanissimum est. Quam interpretationem mirifice confirmat psalterium Vaticanum. Nam vbi nos legimus: *Verumtamen in imagine, vel fabula, pertransit homo, sed & frustra conturbatur*; ibi legitur: *Quamquam in imagine Dei ambulet homo; tamen vane conturbabitur*, hoc est, tamen si imagine Dei quodammodo stabiliri, ac confirmari videatur homo; ita tamen est vanitatis additus, vt a vanitate ipsa conturbari nullo modo desistat. Sed & vanitatem vitae hominis diuinae stabilitati, immutabilitati, atque aeternitati comparat idem Psalter, dicens: *Dies mei sicut umbra, quae ad motum luminis mouetur, eoque deficiente euanescit, nullum sui vestigium relinquens, sic declinauerunt ad motum Solis, & ego sicut fenam arui*. Tu autem Domine in aeternum permanes, & memoriale tuum in generatione, & generationem. Si ergo hanc, quae est inter Deum, & hominem infinita distantia, attentè perpenderit; intelliges, quam impudenter mentiar homo, dicens, *deus ego sum*: cum sit homo, & non deus. Quid enim tam distans, quam a diuinitate humanitas? ab omnipotente omnino impotens? a spiritu infirma caro? Quam quidem distantiam ipse Dominus apud Isaiam declarauit, dicens: *Aegyptus homo, & non deus, & equi eorum caro, & non spiritus*. Scholias: Fefulerunt cogitationem tuam, quasi dicat, quae fomniabas de diuinitate praesumpta, cum sis homo, & non deus.

Et dedisti cor tuum quasi cor Dei. Cor autem, vt paulo ante tractauimus, significat consilium, sicut etiam in libris Regum orante Dauide coram Domino, & dicente: *Quia tu Domine exercituum, Deus Israel, reuelasti aurem serui tui, dicens: domum aedificabo tibi: propterea inuenit seruus tuus cor suum*, hoc est consilium, sibi vsui futurum, vt oraret te oratione hac. Neque hoc tantum significat hoc loco, sed etiam sapientiam, intellectum, atque prudentiam, cum animi magnitudine coniunctam, quae neque deprimatur aduersis, neque prosperis extollatur, aut euanescat. Haec omnia postulasse videtur a Deo Salomon, dicens: *Dabis ergo seruo tuo cor docile; vt populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum, & malum*. Quod postulatum referens, interpretatur liber Paralipomenon: *Da mihi sapientiam*, inquit, *& intelligentiam; vt ingrediar, & egrediar coram populo tuo*. Idemque Dominus postulat obsequens, ait: *Postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium*. Quae quidem omnia vocis significata vnicus comprehendit locus in libris Regum, qui sic habet: *Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam, quae est in litore maris*. Relatae sunt autem hoc loco omnes ani-

mi dotes, quas requirere posses in principe, vt Republicam summa cum laude administrare possit: quaeque clarissimum virum optimè de Republica meritum maxime decerent. Hae autem virtutes omnes, praeclearaque gesta, in quo possunt vel adinueniri praestantiores, aut in quo altiore excellentiae gradum consequi, quam in virtutum omnium excellentissimo principe Deo, optimo, maximo, earumque omnium origine, ac fine? Haec ergo omnia sibi immeritò arrogasse reprehenditur princeps Tyri, dum vno verbo dicitur, *dedisti, hoc est, tu tibi indulges, & ambitiosè tribuis, cor tuum esse, quasi cor Dei*. Ad quam quidem impiam, ac fallacem cogitationem allusisse dicitur Dominus in canonico beatissimae Virginis Mariae, dicens: *Dispersit, longè seposuit superbos à mente, vel cogitatione, seu potius ab aestimatione cordis sui*. Graecè *καρδίας αὐτοῦ* cordias auton, cordis eorum, hoc est, sui ipsorum: quasi dicat, *dispersit, profugauit, perdidit superbos, qui mente, & animo tument, sibi ipsi nimium tribuentes, & arrogantes, quasi cor suum putent diuino cordi simile fore*. Scholias: Maiora, quam natura ferat, tibi tribuis, ac de te sentis. Hanc verò textus Ezechielis, quam attulimus, explicationem probat, qui sequitur.

Ece sapientior es tu Daniele. Hieronymus: Quia iactas sapientiam in tantum, vt regni tui homines Salomonem in aenigmatibus prouocarent: numquid sapientior es Daniele, qui Dei gratia, vicit omnes magos, & ariolos, & nunc in Babylone sapientissimus est? Septuaginta interrogatiue legunt: Numquid sapientior es tu Daniele? quam lectionem sic interpretantur Graeci Scholias. Quid iam sapientiae meminit Danielis, qui multis partibus sapientiam Chaldaeorum superabat? nam (respondet) & si quis est sapiens, vel ab alijs didicit, vel ipse inuenit sapientiam; & ad priorem illum sapientiae acquirendae modum pertinent illa verba; an sapientes te sua scientia erudierunt? ad posterio-rem, illa: Num scientia tua, & prudentia tua potentiam tibi comparasti? Quibus verbis significare velle videtur Scholias, Tyrium principem tam innatae, quam acquisitae sapientiae ostendi expertem; cum ipse sibi arrogaret, se vtriusque compotem fuisse. Theodoretus vero aliter: Tantum abest, inquit, vt res tuas cum diuina natura comparem; vt etiam te prudentibus hominibus longè inferiorem ostendam. Daniel enim & diuina sapientia praeditus fuit, & Chaldaeorum scientiam sibi comparauit; tu verò & diuina gratia orbatus es, & ab hominibus sapientibus haud percipisti scientiam. Alius verò Scholias subiungendus videtur, qui: Vide, inquit, quomodo illius arrogantiam deprimat. Is enim diuinitatem affectabat; hic ne ad pueruli quidem Hebraici prudentiam se peruenisse testatur. Ac si ita cum illo ageret: Si hoc magnum putas, gubernandae urbis, & nauali peritia, & sociorum opibus, & diuitiarum splendore inter omnes excellere; vide quam sit tibi praefendus Daniel adulescentulus, qui, cum nec diuitijs afflueret, neque gloria emineret, nec socios, vel adiutores haberet, ad eam gloriam studio pietatis, diuini cultus est prouectus, vt etiam, qui apud Babylonios erant in honore, illius prudentiam vererentur. Hoc dicit ad superbiam Tyri coerecendam, & vt latenter significet, non protectoris imbecillitate Hebraeos premi, & consiliari; siquidem religiosum (Daniel em inquam) ac pium etiam, captiuum abductum, omnium optimum demonstrauit: idque vel dominantis (Nabu-

Animi dotes in principe requiritae, vt cum laude possit, ac fructu Republicam administrare.

Luc. 1. v. 51.

Scholias.

III. Hieron.

Scholias.

Sapientia caeret, qui sibi sapientiam arrogat. Theodoret.

Alius Scholias.

Non protectoris imbecillitate Hebraei pauciorum aliquos à maximo periculum extremis nullo negotio liberauerit.

Dionys. cap. 12. de diuin. nomin.

Io. Damasc. lib. 1. orib. s. d. c. 12.

Quid sibi arrogare voluerit Tyrius, dum Deum esse se dixit.

Dan. 2. v. 28.

De sapientia Danielis.

Dan. 2. v. 30.

De significatione nominis sapientiae, tum Latini, tum Hebraici.

buchodonoforis, & satraparum) iudicio, omniumque sententia. Haec ille. Verum quoniam nostra Latina lectio maiorem vim obiurgationi adhibet, magisque est Hebraicae similis, eam interpretatur praemittamus oportet, quomodo cum superioribus cohaereat haec Danielis commemoratio. Quod quidem manifestum vnicuique erit, si in memoriam reuocet, quod Dionysius Areopagita nomine diuinitatis intelligendum docet, his verbis: Θεότης δὲ ἢ πάντες θεωροῦντες ἀπονοήσαντες πάντα, ἢ πάντα θεολογῶντες, ἢ πάντες ἀπονοήσαντες, ἢ πάντες θεολογῶντες, id est: Deitas est autem omnia θεωροῦντες theomeni, id est spectans prouidentia, & quidem perfecta bonitate: & θεολογῶντες peritheuta cipi cum omnia currens, & continens, ac se ipsa replens omnia: omnia denique supereminens, quae illius prouidentia perfruuntur. Haec Dionysius. Quare nomen θεός theos, id est Deus, ad illas duas voces referre potissimum videtur, θεῶν θεαῖσθε, quod est spectare, & θεῖν thein, quod est currere. Ioannes Damascenus tertiam addit notionem, cum ait: Δεῖται δὲ ὁ θεός ὄνομα, ὃ λέγεται ἢ ἐκ τῆς θεῖν, ἢ ἐκ τῆς εἶναι, ἢ ἐκ τῆς ἀναλογίας πάντων κινήσειν ἢ ἀπό τῆς θεῖν, ἢ ἀπό τῆς εἶναι, ἢ ἀπό τῆς ἀναλογίας πάντων κινήσειν, id est: hoc est. Alterum vero nomen est θεός theos, Deus, vel à θεῖν thein, id est currere, & obire vniuersa; vel ab εἶναι aethin, id est vrere (Deus enim ignis est, vitium omne consumens) vel à θεῖν thein, id est omnia spectando. Nihil enim cum latere potest, & omnium inspector est. Haec vero omnia arrogasse sibi videtur Tyrius, cum sibi diuinitatem arrogasset. Verum obiurgans illum Deus cum amarulenta irrisione, ironicè profert: *Ecce sapientior es tu Daniele, omne secretum non est absconditum à te, & quae sequuntur: quasi dicat, cum tu te deum putes, diuinum possidere cor, sapientiam, consilium, & prouidentiam, quis dubitet te multo sapientior em esse Daniele? Hic enim licet & somnium, & interpretationem eius narrauerit Regi; tamen ipse fatetur se à Deo illa omnia accepisse, dum dicit: *Sed est Deus in caelo, reuelans mysteria, qui indicauit tibi Rex &c.* Quod quidem mysterium non nisi per Danielem indicatum est: quare à Deo per Danielem indicatum fuisse Regi intelligendum est. At uerò Tyrius non ita, sed omne mysterium sibi cognitum esse putat nullo edocente, cum cor Dei se habere credit. Daniel sapiens quidem, & sapientissimus est habitus: ita ut in prouerbium abierit Danielis nomen pro sapiente; eam tamen, qua praeditus est, sapientiam Deo refert acceptam, dum initio suae prophetae, *Pueris autem, inquit, his dedit Deus scientiam, & disciplinam in omni libro, & sapientia: Danieli autem intelligentiam omnium uisionum, & somniorum.* Et expressis uerbis modestia plenis iterum. *Mibi quoque, inquit, non in sapientia, quae est in me, plus quam in cunctis uiuentibus, sacramentum hoc reuelatum est: sed ut interpretatio Regi manifesta fieret.* Princeps autem Tyri omnem sapientiam, quam se, falsa opinione deceptus, putat habere, ita à se ipso habere se putat, ut neque à sapientibus hominibus, neque à Deo ipso eam habuisse se credat. *Sapientior* Hebraicè חכם chacham, quae uox latius patet, quam latina, sapientia; illa enim certam rerum diuinarum, & humanarum cognitionem significat: tum earum, quae ad operationem, seu munus exsecrandum, ad prudentiae uirtutem pertinentes, referuntur: tum earum, quae mentem*

cognitae perficiunt, atque nobilitant. Ex quo fit, ut tot sapientiae encomijs, tot laudibus, tota ferè sacra pagina plena sit: immò uerò ea propterea tantummodo scripta uidentur, ut sapientia erudiantur mortales, testante Propheta. *Testimonium Domini fidele, sapientiam praestans paruulis.* simplicibus, alij reddunt, vel insipientibus, quos separat Christus Dominus à sapientibus mundi, dicens: *Confiteor tibi Pater Domine caeli, & terrarum, quia abscondisti haec à sapientibus, & prudentibus, Tyrio Regi simillimis, & reuelasti ea paruulis.* Hanc autem sapientiam, uel potius eius falsam opinionem, aut praesumptionem superbis dissuadere uidetur Dominus Danielis exemplo, quem sapientissimorum uirorum faciliè principem omnis illa uenerabatur aetas; qui quae tamquam nulli conferendus, in omnium oculis, & ore uerbabatur. Neque credibile uidebatur, ipsum Tyrium, quantumuis impudentem, ac stultum, ausum esse se cum Daniele conferre; quoniam faciliè posset experientia probari, illum non posse somnia; seu potius, quae erant futura, cognoscere. Confimili, at omnis suauitatis plena obiurgatione, Deus quatuor simul eiusdem libri capitibus sancti Iob in officio continere uolebat, sic exoritur: *Vbi eras, quando ponebam fundamenta terrae? Quasi dicat, tu te omni culpa uacare putas, & tuam iactantiam, ita ut nullam meruisse te credas earum, quas sustines immisissas à Deo calamitates; cum eiusmodi innocentia, & uitae sanctitas solius Dei propria sit: deus ergo haberi uis, & rerum omnium conditor: praeclarum, quasi dicat, cogitationem, & pio uiro dignam: Astitisti ergo mihi cuncta creanti. Vbi ergo eras, quando ponebam fundamenta terrae? & cetera quae sequuntur.* Quod si nondum eras: *Numquid post ortum tuum praecipisti diluculo, & ostendisti aurorae locum suum? &c.* Quae quidem omnia ut infinitis partibus humanum captum excedunt, ac superant; sic ab eo longè abest oportet & innocentiae opinio, & sapientiae arrogantia. Rabbi uero Selomon aliam quoque affert interpretationem: *Ecce sapientior es tu Daniele, id est, inquit, numquid sapientior es tu Daniele, qui omne arcanum, ac mysterium nouit, omnemque scientiam, ac sapientiam? & tamen cum Nabuchodonosor noluisse eum, quasi deum adorare, renuit, iuxta illud dictum: Tunc Rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam, & Danielem adorauit, & hostias, & incensum praecipit, ut sacrificarent ei.* Tu autem cum non sis maiori merito, aut sapientior, facis te ipsum deum. Haec ille. Verum oppositum omnino eius, quod intendit, probare uidetur, allato Danielis testimonio; cum ex eo potius probari uideatur, Danielem orationem Regis non prohibuisse: maxime si accedat Hieronymi commentarius, respondens Porphyrio, impiè calumnianti locum istum; ac sacram historiam incredibilia referre astruenti, nempe à superbissimo illo Rege seruum adoratum. Quasi non (inquit Hieronymus) & Lycaones ob signorum magnitudinem, ut est in actis Apostolorum, Paulo, & Barnabae uoluerint hostias immolare, illum Mercurium, hunc Iouem appellantes. Error ergo gentilium, qui omne, quod supra se est, deum putant, scripturae non debet imputari, quae simpliciter refert uniuersa, quae gesta sunt. Possumus tamen credere, causas adorandi, & sacrificandi ab ipso Rege expositas fuisse, cum diceret Danieli: *uerè Deus uoster Deus deorum est:* ergo non iam Danielem, quam in Daniele adorare uoluit Deum, qui myste-

Ps. 18. v. 9.

Math. 11. v. 25.

Iob 38. 39. 40. & 41.

Quam longè rejicienda sit ab humano corde sanctitatis, aut sapientiae praesumptio. R. Selom.

Verum Daniel adorationem sibi oblatam à Rege prohibuit. Hieronymus non prohibuisse sentire uidetur.

Act. 14. v. 13.

Dan. 2. v. 47.

Io. ep. 11. Aniq.

Non prohibere diuinos honores oblatos magni sceleris culpa est. Ierem. 36. v. 24.

Act. 12. v. 2.

Act. Apost. 6. 12. v. 21. 22. & 23.

Peyer. extremo lib. 2. comment. in Dan.

Danielem non admisisse diuinos honores. Gabriel Vazquez lib. 1. de adoratione. v. 1. d. 3. s. 6. c. 3.

ria reuelauerat. Quod & Alexandrum Magnum in Pontifice Iaddo fecisse legitur apud Iosephum. Quod si hoc displicet, dicendum est, Nabuchodonosor signorum magnitudine, & stupore confusum, quid faceret ignorasse; ut qui Dominum eorum intelligebat, & ipsum Dominum, & seruum eius adora ret, & incenso, atque hostijs ueneretur. Illud quoque calumniatur, & reprehendit Porphyrius, quod oblata sibi à Rege munera, & honores Daniel accipere non recusat, nec planè repudiari: non considerans, ideo somnium illud diuinitus Regi missum, eiusque interpretationis mysteria per Danielem reuelata, ut Daniel crederet, & in loco captiuitatis princeps fieret omnium Chaldaeorum, & Dei omnipotentia cognosceretur. Quod quidem & in Ioseph apud Pharaonem, & Aegyptum legitur factum: & in Mardochoe apud Assuerum, ut in utraque gente haberent captiui, & peregrinantes Iudaei solatia, uidentes hominem gentis suae Aegyptiorum esse principem, & Chaldaeorum. Haec ille. Quae quidem omnia Hieronymi uerba propterea lubens retuli, quod si sensum, quem prima facie praefere uidentur, quemque aliquibus immeritò probabilem reddunt admitterent, non tantum Rabbino sese opponerent, eiusque sententiae aduersarentur, sed etiam huius loci, quem interpretamur, vim omnem enervare uiderentur. Quid enim commemorat Deus Tyrio principi, ut eius superbam praesumptae diuinitatis arrogantiam comprimat? quid inquam, commemoret Danielem hominem (si ea uera sunt) eiusdem sceleris suspitione commaculatum? Dices, non affectasse Danielem eiusmodi diuinos honores. At parumne uidebitur admisisse? Dices, non expetisse: at magni sceleris est coram Deo, non prohibuisse, non repulisse, Rege blasphemante uestes non conscidisse. Tali enim crimine accusatur impijssimus Rex Ioachim, comburens librum Ieremiae, cum dicitur: *Et non timuerunt, neque sciderunt uelimenta sua Rex, & omnes serui eius, qui audierunt uniuersos sermones istos.* Et quidem impijssimum Herodem Regem, neque quando occidit Iacobum, fratrem Ioannis gladio: neque cum apprehendit Petrum, & misit in carcerem, ut post Pascha produceret eum populo, diuina prosequuta est uitio: sed tunc tantummodo, cum oblatas diuini honoris à populo acclamationes non repulit, neque Regiam illam uestem, tanti flagitij occasione, ut par erat, profudit, attestante haec Luca in actis Apostolorum his uerbis: *Statuto autem die Herodes uestitus ueste Regia sedit pro tribunali, & concionabatur ad eos. Populus autem acclamabat: Dei uoces, & non hominis. Confestim autem percussit illum Angelus Domini, eo quod non dedisset honorem Deo; & consumptus à uermibus exspirauit.* Quapropter efficaci argumento probat Pererius, diuinos honores, aut sacrificia Danielem non admisisse, sed auersatum omnino fuisse: siquidem eum non uitio diuina, sed innumera paenè miracula, & mysteriorum caelestium multiplex reuelatio prosequuta est. Verum Gabriel Vazquez altius fodit fundamentum, contendens, neque ipsum Nabuchodonosorem talia munera, aut sacrificia Deo tantum offerri solita obtulisse: quod bene probat ex significatione uocum tum Hebraicae, quam Graecae linguae: Verum utinam omnem exhaustisset difficultatem, magna me leuasset cura, & onere liberasset non modico. Eius sententiam maxime probat; eamque tum Ezechielis, tum Danielis textui omnino consenta-

neam habendam esse censeo. At facessit nobis negotium hostiarum, & incensi sacrificium; sed multò maius adorationis uerbum, à quo exordiamur necesse est. *Tunc Rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam:* (in quo ferè omnes Latini, Graeci, & Hebraei concordant textus) *& Danielem adorauit.* Hebraicè נָפַל לְפָנָיו לְדָנִיֵּאל segid, à uerbo נָפַל sagad, quod quidem uerbum rarò citatum reperi in Biblijs, quater tantum apud Isaiam, & apud Danielem bis. Quibus omnibus locis, hoc excepto, quem interpretamur, adorationem, quae idolis, uel Deo uero exhibebatur, significat. At quoniam uerbum hoc Chaldaicam tantum terminationem, & interpunctionem, non Hebraicam hoc loco Danielis habet; idè eius Chaldaicam acceptionem exquirens, reperi, ubi nos legitur in libris Regum, Bersabee adorasse Regem, in Chaldaeo haberi, מְבַרְבָּה segida. Quare uox haec quemlibet honorem, uenerationem, & reuerentiam, non solum illam, quae Deo ex religione debetur, significabit. Concordat Graecum uerbum προσκυνησεν profecynisen, quo eodem uisunt Septuaginta in Genesi ubi nos legitur: *Adorauit Abraham coram populo terrae,* gratias agens Ephroni de oblato agro, ac spelunca duplici in possessionem sepulchri. Quae omnia optimè exprimit Latinum uerbum, adorare, quo saepè Latinus interpres Dei, & hominum uenerationem significat, licet teste Festo latius olim significatio uerbi pateret: significabat enim idem, quod agere. Unde & legati oratores dicuntur, quia mandata populi agunt: proptereaque crediderunt eisdem dictos adoratores, quod & ipsi uenerarentur exteris principes. *Et hostias,* Hebraicè מִנְחָה mincha, quam eandem reddiderunt Septuaginta in Complutensi codice מַנְנָה manna: in Sixtiano uerò מַנְנָה manna pronuntiatione parum accommodata suo more: eandem Hebraeam transtulerunt, non autem aliam, ut aliqui putant, exquirentes alij locis eius usum. Et in eo, quem afferunt ex libro Regum de filijs Belial, nolentibus afferre munera Sauli, in Hebraeo habetur haec eadem uox מִנְחָה mincha. Quae quidem uox, ut ex eodem loco clarè patet, non solum sacrificium significat, quod offertur Deo; sed etiam munus, quod hominibus datur. Putat autem R. Dauid sic dictum donum, quod cum pompa hominibus etiam offeratur, à radice מָנַח manach, quae sensum deducere significat. Quare honorificentissimum donum oblatum Danieli significabit. Et licet Latina uox hostias, animalia Deo mastrata proprie significet, sic dicta (teste Festo Pompeio) ab eo, quod est hostire, seu ferire: tamen iam usus obtinuit, ut nomine hoc quaelibet oblatio significetur. Sicut frequens nos docet experientia, quae triticeas formas, quas in altari consecrandas proponere solemus, Latinè, Italicè, & Hispanicè hostias appellamus. Quare merito Scholiafles Graecum δῶρον doron, munus interpretatur. *Et incensum* מִנְחָה מִנְחָה mincha, à radice מָנַח noach, quae cum omnibus uocibus, quae ex ea deducuntur, significat quietem, quietem, uel ab opere, uel à negotijs, uel à laboribus, & afflictionibus: Vel ut alij putant, ab ira, & indignatione. Inde transfertur ad significandam refocillationem, seu recreationem, suauitatem: soletque sumi frequenter tamquam adiectiuum odoris: sicut in Exodo, ubi habetur, *odor suauissimus,* ex Hebraeo uertunt, odorem quietis, refocillationis,

De adoratione Danieli à Rege exhibita. Isai. 44. v. 15. 17. & 16. & cap. 46. v. 6. Danie. 2. v. 46. & cap. 3. v. 5.

Gen. 23. v. 12. & 9. Adorare Dei & hominum uenerationem significat. Sex. Pomp. Festus.

De hostijs Danieli oblatis.

1. Reg. 10. v. 27.

R. Dauid.

Hostia quid significet. Sex. Pomp. Festus.

Suauis odor quis.

Exo. 29. v. 18.

Jerem. 51. 7-59.

R. David.

Targhum.

Cant. 4. 7. 11.

Isa. 60. 7. 6. & Matt. 2. 7. 11.

Vngere Hebraeis idem, quod Regem creare.

3. Reg. 10. Psal. 2. 7. 6. R. Abrab. Aben Hezra.

R. David. Genebrardus in psal.

Gen. 35. 7. 14.

R. Abrab. in comment.

recreationis, refrigerij. Graeci *δωδ'αν* euodian fragrantiam reddiderunt; sicut in hoc Danielis loco, & alij. Est & alia celebris huius vocis significatio apud Ieremiam, ubi enim habetur: *Saraias autem erat princeps prophetiae*, in Hebraeo sic: Princeps מנחם menachah, requiei. Sunt qui dicunt, inquit R. David, fuisse amicum Regis, quem sibi socium adhibebat tempore recreationis: vel ut alij interpretantur, qui Regi erat à remissione animi, vel propter consuetudinis, morumque suauitatem; vel propter amorem, quo illum prosequabatur Rex, suauissimus Regis comes potest intelligi. Vel ut Targhum exponit, quasi sit princeps מנחה mincha, muneris, vel munerum, seu oblationum; ac si dicat: primus in muneribus acceptis à Rege. Vbi videtur confundere vocem hanc cum praecedenti: & quidem non immeritò, cum radicales litterae propè sint eadem. Vulgatus autem vocat illum principem prophetiae, quo nempe vsus erat Ieremias ad manifestandam prophetiam. Ex ijs igitur, quae dicta sunt, intelliges sensum loci eò spectare, ut significet munera, eaque suauissima, fragrantia, & quae animum reficere possent. Quare aptè Hieronymus vertit *incensum* aroma suavis odoris hominibus, suauissimi Deo. Cuius odor rem suauissimum commemorat sponsus, dicens in Canticis: *Odor vestimentorum tuorum sicut odor turis*. Quapropter possent hac voce תחתית nichochin significari vnguenta, ex pretiosis aromatibus confecta, ut ex sequentibus magis constabit, Nisi malis inter muneris etiam incensum, non quidem igni adustum, ut solet Deo, sed quale oblatum fuit à Magis inter pretiosa munera Christo Domino; & à Regina Saba Salomoni inter aromata.

Sacrificarent. Hebraicè לנסכה le nasscha, à radice נסך nassac, quae vox, fundere, effundere, seu libare significat. Et quoniam effusione olei, vel vnguenti Reges, & principes creabantur, ideo transfertur hoc verbum ad id significandum, ut in psalmo: *Ego autem constitutus sum rex ab eo*; & ego Regem meum, Aben Hezra: regnare feci, id est, feci, ut esset ex principibus meis. Idem sentit R. David. Sensus autem est, ut bene notat Genebrardus, ut sint verba Christi Domini, & ego ordinatus, inductoratus, designatus, consecratus, vel vntus sum *Rex ab eo super Sion, montem sanctum eius*. Chaldaeus vertit רבית rabath, euexi, siue euectus sum, quod alij vertunt, inductoratus sum. Et in Genesi de Iacob scribitur: *Ille verò erexit titulum lapideum in loco, quo locutus fuerat ei Deus, libans super eum libamina*, ויסך עליה נסך vaijssece ghaleiha nassac, verti posset, fundens super eum fusionem: & est sensus, quod lauit eum, & postea effudit super eum oleum, inquit R. Abraham, Ex qua vocis huius tam manifesta significatione satis patet, quid praeeperit ministris Rex, nempe ut afferrent munera, quibus cumularetur, & vnguenta; nisi malis ad verbum reddere, fragrantia, quae effunderentur super eum; vel quae infunderentur illi, quibus princeps crearetur, ut mos erat genti. Quod & factum sic fuisse commemorat eadem historia sacra. Nam, dum irent serui allaturi ea, quae Rex praeeperat afferri: familiari colloquio affatur Rex Danieli, nihil minus cogitans, quam Danieli diuinos honores exhibere. Quin potius verbis expressit, quas mente conceperat de Deo cogitationes; ait enim scriptura: *Loquens ergo Rex, ait Danieli: Verè Deus vester Deus deorum est, & Dominus Regum, reuelans mysteria: quoniam tu*

potuisti aperire hoc sacramentum. Tunc, nempe cum allata iam fuissent à ministris, quae praeeperat, *Rex Danieli in sublime exultis*, siue magnificauit; vnctione nempe, aut perfusione aromatum, & munera multa, & magna dedit ei: nempe, quae praeeperat afferri, & constituit eum principem, &c. Quae cum ita sint, manifestè patet & ex contextu, & ex loci vero sensu, neque Babylonium Regem quidquam peccasse, honore illo Danieli deferendo, multoque minus Danieli illum recipiendo; quia totus ille honor erat à Deo intentus; neque in aliquo excessit vel ille reddendo, vel hic accipiendo; prout ex allatis Hieronymi verbis manifestè patet. Neque in alio sensu intelligendus est Hieronymus, neque alia ratione columnijs Porphyrij satisfactum iri putamus; nisi dicamus, sanctissimè à Daniele receptos honores, quos sibi Deus destinauerat, ad maiorem diuinae maiestatis gloriam, & gentis suae vtilitatem. Quae omnia desiderarentur in hoc actu, si vel hic non prohibuisset, vel ille sanxisset tribuendos homini diuinos honores. Adde etiam Theodoretum sententiam, praedictae similem, quatenus sine vilo aliquid crimine haec omnia peracta fuisse contendit; dissimilem in eo, quod historiae superaddit, nempe, non à Rege, sed à sacerdotibus oblationem illam peractam quod minimè cogitur asserere, cum olim Regibus suffitum offerre, hostias, aut victimas maculare interdictum non fuerit: immo verò huiusmodi sacrificia illorum erant propria, prout ex Ouidij versibus intelligere est.

Hostibus à domitis hostia nomen habet, Et iterum.

Victima, quae occidit dextra victrice, vocatur. Quod quidem munus vincendi, aut domandi hostes, Regum, ac principum potius, quam sacerdotum fuisse, non est dubitandum. Constat etiam ex ipso contextu, munera magna ab ipso Rege oblata Danieli, prout vidimus; licet non repugnet oblata per ministros fuisse: At cur per sacerdotes fuissent? Fateor meam incertiam, ac me non posse intelligere, cuius rei causa sacerdotum meminerit Theodoretus, nisi significare forsitan velit, vnctionem illam principum, seu creationem in principem, à sacerdotibus fieri solitam: prout apud nos Reges, atque Imperatores à Pontificibus inunguntur, & coronantur. Sed iam tempus est, ut ad nostram redeamus prophetiam, diutius in Daniele commorati.

Omne secretum non est absconditum à te. Septuaginta: Sapientes non erudierunt te disciplina sua. Secretum Hebraicè סודם satum, quae vox clausum, abstrusum, absconditum significat. Et sensus est, omnia clausa, & abscondita (aptissimè vno verbo dixit vulgatus, *omne secretum*) non sunt abscondita; vel ut interpretatur R. David, non absconderunt se à te. Est enim, inquit, verbum intransitivum, nos diceremus, neutrum. Eadem videtur hic Propheta asserere ironice manifesta Tyrio fuisse, quae manifesta sibi à Deo gratulatur Psaltes: *& occulta sapientiae tuae manifestasti mihi*. Vbi haec eadem vox reperitur, quam nonnulli interpretantur, & in clauso, abscondito sapientiam scire me facies: nempe, ut abscondita, & clausa intelligam, iuxta viam veritatis mihi à sapientia tua manifestatam. Targhum: in abscondito cordis sapientiam scire me facies. Quidam sapientiam, quae est in occulto, eam putant, de qua Christus Dominus apud Matthaum locutus est, dicens: *Nihil occultum, quod non sciatur*, per reuelationem eiusdem

Danielem non admittisse diuinos honores, neque à Rege illi oblatos fuisse probatur ex contextu.

Respondet Patrum sententias.

Theodoret.

Oui. 1. 7. 11.

Secretum quale.

R. David in comment.

Pf. 50. 7. 7.

Targhum.

Matth. 10. 7. 26.

1. Cor. 2. 7.

Polychron.

Scholias.

Iob 15. 7. & seq.

IV.

V.

Supra 7. 2.

R. David Chimchi. R. Ionath.

Praeposicio, in, valet nonnumquam propter.

Gen. 18. 7. 28. Gen. 29. 7. 18.

Scholias.

Deus regna, eorumque augmentum praestat.

Theodor.

dem Iesu Christi Domini nostri: ad eamque alluissè Paulum, dicentem: *Loquimur Dei sapientiam in mysterio*; verum quam aptè lector expendat. Quod nostri muneris est eo spectat; ut intelligamus Tyrium omnia se scire arbitratum, etiam secretissima; neque à quoquam sapientum, etiam didicisse; prout tradunt Septuaginta. Polychronius verò sic interpretatur: Sapientes dicit Babylonios, magos, ac diuinos, & qui de rerum futurarum scientia gloriabantur. Scholias: Id verò ait; quia proposito somnij indicio, soli Deo confessi sunt res huiusmodi cognitae esse: quasi interpretentur Graeci, dictum hoc fuisse affirmatiuè, non ironicè: Sapientes Babylonij, qui maximè confusi, suamque incertiam professi sunt coram Rege, non te erudierunt: siquidem ipsi nulla ratione auderent asserere, omne secretum sibi cognitum, aut se sapientiores esse Daniele. Hoc eodem argumento vsus est Eliphaz Themanites aduersus Iob, dicens: *Numquid primus homo tu natus es, & ante colles formatus? numquid consilium Dei audisti, & inferior te erit eius sapientia? Quid nosti, quod ignoremus? quid intelligis, quod nesciamus? & senes, & antiqui sunt in nobis multo vetustiores, quam patres tui*.

In sapientia, & prudentia tua fecisti tibi fortitudinem, munitionem, ac robur ciuitatis, siue stabilimentum regni, optimis, ac perpetuo duraturis legibus instructis; & acquisitionem auri, & argenti. Quasi dicat (inquit Scholias) numquid ipsi (vrbis) ad tutelam sciorum robur suppeditasti?

In multitudine sapientiae, & in negotiatione tua multiplicasti tibi fortitudinem. & eleuatum est cor tuum in robore tuo. Hebraicè est eadem phrasis, quae supra explicata est: postea sic verti: Et dedisti tibi cor tuum, vel arrogasti tibi sapientiam, & reliqua, quae ibi diximus, significari voce, cordis, nempe prudentiam in administrando, & defendendo regno; sapientiam in exaltando, & opibus, ac omnibus bonis cumulando. *In robore tuo*; Hebraicè כחלך beheleca, vbi R. David Chimchi, & Ionathan, in exercitu, transtulerunt, vel in pecunia, & diuitijs tuis (a be autem particula praeposita voci, quam frequenter transtulit vulgatus per (in) aliquando significat (propter) ut in Genesi: *Delebis propter quadraginta quinque*: in Hebraeo enim reperitur illa littera a be, posset vertere, delebis in quadraginta, id est propter. Et iterum: *Seruiam tibi septem annis* ל שבע be Rachel, in Rachel, propter Rachel. Et sensus loci erit; propter militares copias robustissimorum militum, siue propter multitudinem diuitiarum eleuatum est cor tuum. Scholias Graecus; Ostendit, inquit, eum ne tantum quidem imperium comparaturum fuisse, nisi Deus ipsum hinc rebus ditasset; & quomodo, ac quando huius vnus ex eius maioribus Chiram, cum Dauide, & Salomone commercia exercens, ad magnas opes perueniret; propter eas, quae ad Tyrios mari comportabantur; ut in libris Regum, ac Paralipomenon indicatur. Huius sententiae vim magis explicat Theodoretus: Ipsis, inquit, rebus ditces, non tua sapientia, sed me subministrante, fuisse tibi hanc negotiationem, bonorumque abundantiam: nam si voluero, ego statim te his omnibus orbabo; magistratque tibi rerum experientiam praeficiam. Si enim tua sapientia istam possessionem adeptus esses, eadem sapientia permanente ijs, quae possidisti, haud fuisses orbatus: sed spoliatus his rebus omnibus, infans abijce cogitationes, & intellige, eum esse me, qui deridem; quique ista rursus ademerim. Cum enim

non agnoueris me, quando ea accepisti, ditces, quando ipsis spoliatus fueris. Haec ille.

Propterea haec dicit Dominus Deus; Hebraicè אדוני אלהים Adonai elohim. Duo nomina Dei, quae initio explicauimus. Dominus, cuius sunt opes, de quibus gloriaris; robur, ac fortitudo, quibus inniteris. Deus, cuius est diuinum consilium, ac prouidentia. *Eo quod eleuatum est*, vel in superbiam elatum est cor tuum, arrogans sibi sapientiam, quasi esset cor Dei, Hebraicè אלהים elohim, quo Dei nomine iudiciariam eius potestatem significari putant nonnulli; nec immeritò, cum in Deuteronomio scriptum sit: *Nec accipietis cuiusquam personam*, faciem interpretantur Septuaginta, quia Dei אלהים elohim iudicium est, ad ipsum deferendum est tandem iudicium: vel, quia quilibet iudex ab ipso accepit iudiciariam potestatem; ipse tantum est proprium iudicium, vel iudicare. Quod intellexerat Iosaphat Rex Iuda, de quo scriptum est in libris Paralipomenon: *Videte, ait iudicibus, quid faciatis: non enim hominum, quorum non est proprium, exercetis iudicium, sed Domini אדוני Adonai, & quodcumque iudicaueritis, in vos redundabit*. Quare perpulcrè haec diuini nominis significatio cum toto contextu congruit. Tu assumis tibi cor Dei, Dei inquam iudicis, ac iudicaturi viuos, & mortuos; quasi verò tu non sis iudicandus: *Propterea haec dicit Dominus Deus iudex*. Vel quia non times Dei iudicium; hoc enim significat, eluare cor, quasi cor Dei.

Idcirco ecce ego adducam super te alienos, robustissimos gentium. Robustissimos, Hebraicè ערבי gharite à radice ערע gharats, quae praualere significat. Qua significatione vsurpat eam Iob, Deum in hunc modum alloquens: *Contra folium, quod vento rapitur, softendis potentiam tuam*. Ex Hebraeo vertunt nonnulli: An folium propulsum plus violentabis? vel in folium delapsum praualabis; maiorem impetum, seu vim exerces? Inde nomen ערבי gharitis significat praualidum, potentiorum, qui alijs praualent. Eius mentio fit apud eundem Iob: *Cum sis diebus suis*, inquit Eliphaz, *impius superbit, & numerus annorum incertus est tyrannidis eius*. Vel ut alij vertunt; numerus annorum absconditus est praualido; quasi dicat, qui plus alijs potest, hoc vnum non potest, scire numerum annorum suorum. Quod bene Hieronymus reddit voce tyrannidis: significat enim hoc nomen tyrannos. Septuaginta vero λιμοις limous reddunt, pestilentiam, corruptionem, quam Philo definit quasi ἀέρος θάνατος aëris thanatos, aëris mors, vel aër mortifer. Quare transfertur haec vox ad significandum homines sceleratos corruptis moribus, qui haud secus, quam corruptus aër, mores hominum inficiunt: à quorum cathedra semouetur iustus in psalmo. Siue etiam vocat Babylonios pestilentes, eleganti periphrafi significans eos fore, qui vniuersalem omnium Tyriorum ciuium allaturi sint mortem, atque interitum, nulli hominum sexui, aetati, vel dignitati parentes, non secus, ac mortifera pestis. Quare Theodoretus ait, ab alienis ipsi minatur exitium, & pestilentijs, & gentibus. Polychronius. Quae videris aspernari, per haec tibi calamitatem inferam; quasi dicat, eos ipsos alienigenas, ac pestilentes, quos tu aspernaberis, & nihili ducebas, adducam super te.

Et nudabunt gladios suos. Hebraicè וחריקו veherichu, à radice חרך rich, quae significat euacuare. Quoniam autem euacuatur vagina educto gladio, inde

VI.

Dei nomen, elohim, iudiciariam eius potestatem innuit. Deut. 1. 7. 17.

2. Paral. 19. 7. 6.

VII.

Iob 13. 7. 25.

Iob 15. 7. 20.

Praepotentes hoc vni minimè possunt, nosse numerum annorum suorum.

Philo lib. de mundo.

Pestilentes moribus qui.

Pf. 1. 7. 1.

Theodor. Polychr.

Euaginare
gladium
idem, quod
occidere.

Leu. 26. v.
33.

Num. 14.
v. 2.

Psal. 2. v. 2.

Scholias.
Pulcritudi-
nem sapien-
tiae variè in-
terpretantur
Graeci.
Alius Scho-
lias.

Pulcritudo
quid sit.

Christi pul-
critudo.
Psal. 44. v. 3.

Isai. 33. v.
17.

Merita arro-
gantiae poe-
na.

R. Salomon.

Achaz, Hi-
ram, & Na-
buchodonoso-
for dij esse
voluerunt.

Ioseph. An-
tiq. 9. c. 14.
& cont. A-
pio. lib. 1.
VIII.

Hieron.

inde transfertur ad significandum idem, quod euaginare, vel educere gladium; significatque non solum actum illum euaginandum gladium, sed id, ad quod potissimum euaginari solet, nempe ad interficiendum. Sic in Leuitico Dominus ait: Vos autem dispergam in gentes, & euaginabo post vos gladium, ad interficiendum, caedendum, & maclandum. Haec phrasia Hispanice posset reddi echaran mano a sus espadas. Ex quo colliguntur sequentia, & pollutant, perdent, seu vastabunt.

Super Hebraice על גהל, quae praepositio significat frequenter, super; sed nonnumquam etiam, aduersus, vel contra, vt in Numeris; Et murmurati sunt contra Moysen: Hebraeus verteret, super Moysen. Et in psalmo: Et principes conuenerunt in unum על גהל, aduersus Dominum, ועל וגהל, & aduersus Christum eius.

Pulcritudinem sapientiae tuae. Scholias Graecus; hoc est, vrbis decorem debebunt. Pulcritudinem enim vocat eius vrbis gloriam. Alius vero Scholias: Pulcritudinem appellat, inquit, opes, ac diuitias, quas tua scientia te adeptum esse arbitraris. Alij putant pulcritudinem significare exercitum lucidissimum, ac pulcherrimum, quem tua sapientia te comparasse dicis. Venient, inquam, & obscurabunt splendorem tuum, hoc est, spoliabunt te regno, quod magno splendore, ac pulcritudini solet esse Regi. Pulcritudinem Hebraice יפי iefpi, forma, venustas, elegantia, pulcritudo, nempe id omne, quod videntibus placet, inque sui amorem allicit, ac pertrahit. Hoc nomine, & verbo, à quo deducitur, vsus est Psaltes, Christum in spiritu alloquens: Speciosus forma יפי יפי iaph iaphiba, quam phrasim sic ad verbum redderes, pulcritudine pulcher es prae filijs hominum. eius pulcritudinem videndam promittit iusto Isaias. Nam cum ipsum iratum iudicem aduersus peccatores, veluti quibusdam coloribus expressisset, eumque cum deuorante igne, cuius sempiternos ardores, nullus inuenitur, qui possit sustinere, contulisset, sermonem ad iustum conuertens, ait: Regem in decore suo videbunt oculi eius; quasi dicat: non toruo, aut irato vultu, sed pacatissimo, ac summa pulcritudine Regiae maiestatis, vel in regno suo caelesti, vnde cernent terram de longè. Quare non immerito Scholias Graeci regnum, vel gloriam vrbis intelligunt nomine pulcritudinis. Nos vero aliquid magis vniuersale putamus: nempe quidquid est pulcrum, quidquid est amabile, in te ipso, in domo tua, in vrbe tua, in regno tuo, quod omne tuae tribus sapientiae; id omne insequentur, & aggredientur districtis ensibus suis, & pollutent, foedabunt, seu conspurcabunt decorem tuum sanguine tuo, & puluere pedum suorum. R. Salomon: In libro Midras ageda, inquit, habetur, tres olim fuisse, qui se deos faciebant, quibus omnibus inimici eorum abusi sunt, & hi fuerunt Achaz, Hiram Rex Tyri, & Nabuchodonosor. Verum falsus omnino liber est, quatenus Regi Tyri ea tempestate regnanti Hiram nomen indidit: cum hic multis saeculis ante destructionem Tyri mortuus fuisset. Neque vero omnes Reges Tyri vocabantur Hiram, vt apud Graecos Ptolemaei: quod ex historia Phoenicum, & Tyriorum annalibus, referente Iosepho probatur.

Interferient, & detrahent te. Ex Hebraeo sic vertunt nonnulli: In foueam deducent te, & morieris mortibus interfectorum in corde maris. Septuaginta in Sixtiano codice: & sternent: Hieronymus: humiliabunt pulcritudinem tuam in perditione, & descendere facient te, & morieris morte vulnera-

torum in corde maris. Sic etiam legit Theodoretus. Quae omnia eò recidunt, vt depressum iri in omnibus superbiam Tyrij demonstrent. Eleuatum est cor tuum, dixerat prius; nunc autem interficient, & detrahent te, vel in foueam deiciant te, & morieris interitu occisorum in corde maris. Ex Hebraeo vertunt nonnulli: morieris mortibus interfecti. Quam versionem sic interpretatur R. Dauid Chimchi: Varias, ac diuersas mortes, seu tormenta patieris: non enim vnica morte, hoc est, vnico tormento, aut vulnere peribis, sed varijs, & acerbissimis; quod significare voluit, dum mortes dixit numero multitudinis. Morte mori, phrasia est, & pleonasmus, vim quandam voci adhibens: sicut contra, vita viuet, hoc est, non morietur. Hic autem ter repetit mortis nomen, quo mortem magis atrocem, & tremendam declaret. Quibus verbis, & modo loquendi vsus est Ieremias, dicens: Mortibus aegrotationum morietur: vsus est enim repetitione vocis מות موت, quae mortem significat, vt in praesenti, & voce חלל חלל, quae occidere, vulnerari, cadere, vel deficere, vita functum esse, significat; quod vertit vulgatus, aegrotationum. Subditque: & erit cadauer eorum in escam volatilibus caeli, & bestijs terrae: cui consonant sequentia.

In corde maris: quasi dicat, vulneribus confosus, demergeris in profundum maris: vt ibi sis piscium esca, ipsique infelix sepulcrum tuum. Quam sententiam videtur probare Polychronus, dum ait: Amplificat his verbis supplicium Tyrij: Tu enim, inquit, qui putabas te omnibus antecellere, & superare omnes, inutilis praeda hostium factus, & sepulcri quidem memoriam relinques. Alij vero verba haec ita intelligunt, vt sit quaedam repetitio verborum Tyrij principis, qui vrbem suam turpissimam, felicissimam, ac perpetuo duraturam cor maris appellarat: quasi dicat, etiam si in tutissima vrbe degas. Hanc vero vrbis munitionem elegantem metaphora significat cor maris, siue medium, aut profundum maris, quod infinita aquarum mole contactum, ab omnibus hominum iniurijs, machinationibus, & copijs tutissimè est. Vel ut Graecus Scholias interpretatur, cum ait: Mortis te poena multabo, ut nihil tibi possint maris opes, ac bona prodesse; quoniam Graeci, vt supra vidimus, corde maris diuitiarum affluetiam significari putant.

Numquid dicens loqueris, Deus ego sum, coram interficientibus te, cum sis homo, & non Deus, in manu occidentium te? Hieronymus: etiam si sapientior sis Daniele, qui omnium confessione sapientissimus est: & diuitiarum, ac potentiae magnitudine Dei te cupias potentiae coaequare: tamen capieris ab aduersarijs, & urbe perditam, multis confodieris vulneribus, & ultra non dices: Deus ego sum; sed doctus interitu, hominem te esse cognosces, non deum. Theodoretus: Quando te, inquit, Regia potestate priuabunt ij, quos contra te hostes misero, teque interficient, num fremens, & arrogantia insolens, rursus deum te ipsum nominabis, quasi eos dei appellatione perterrefaciens? Verum hoc fieri nequit, rerum enim commutatio superbiae quoque mutationem afferet, discessitque hominem esse te, non deum, cum vulneratus, & caesus aequè, atque incircumcisi tibi subiecti, occideris. Haec ille. Numquid dicens loqueris, Hebraice האמר האמר he amor tomar. Eiusdem uerbi repetitio est, dicens dices, pleonasmò, figura Hebraeis frequenti; uel uim etiam interrogationi, & irrisioni adhibet. Numquid tunc audacter dices, ut olim solebas? uel uocis iteratio iterationem facti significat; quasi dicat,

Theodor.
R. Dauid
Chimchi.

Morte mori,
& vita uiue-
re quid signi-
ficet.

Ierem. 16.
v. 4.

Polychron.

Cor maris
significat tu-
tissimam mu-
nitionem.

Scholias.

IX.

Hieron.

Theodor.

Theodor.
R. Dauid
Chimchi.

Morte mori,
& vita uiue-
re quid signi-
ficet.

Ierem. 16.
v. 4.

Polychron.

Cor maris
significat tu-
tissimam mu-
nitionem.

Scholias.

IX.

Hieron.

Theodor.

dicat, tu, qui olim saepius iactare solebas, te deum esse, et ani, et ani, deus ego, deus ego: numquid tunc dices iterum, atque iterum, deus ego? Quam quidem interpretandi rationem probare videtur contextus, qui, cum iactantiam Tyrij retulisset, Dei nomen vsurpantis, vsus est breuissimo Dei nomine duarum litterarum אל el. At nunc eodem, sed multiplici litterarum serie magnifico, atque in numero multitudinis vsus est אלהים elohim, quasi dicat, numquid etiam tum pompaticè loquens, dices, nos dij, auctoritatis, & maiestatis ergo? coram interficientibus te; לפני הנהגה lipne horgeca, in conspectu occidentium te, posses vertere; Hispanicè, dezir en la cara, Italicè, dirigi in faccia, idem quod dicere coram: quasi dicat, cum primum videris occidit, tanto capieris timore, atque tremore, vt saltem tunc nulla ratione audeas illis dicere; deus ego sum, cum sis homo, & non deus, in manibus occidentium te, cum manus occidentium probent, vel probaturae sint, & hominem esse, non deum. Perpulcræ insunt antitheses Deum inter, & hominem, Deum, & teneri manu, Deum, & occidi, in significatione uocum Hebraicarum. Ex pluribus uero has tantum, quas rerulimus, examinare lubet. De priori supra egimus, quatenus nomen Dei אל el significare diximus fortitudinem, אדם adam uero infirmitatem: el potentiam, adam miseriam: el stabilitamentum, vel sustentatorem, adam eum, qui neque stare, neque se ipsum sustinere potest. Quod ad secundam attinet oppositionem, Deus habitat lucem inaccessibilem, de quo ait Maltes: Altissimum posuisti refugium tuum; non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, Itaque propter altitudinem infinitae maiestatis, & quoniam est incomprehensibilis totus spiritus, non potest non dicam mahibus atrectari, sed ne perspicacissimis quidem hominum oculis cerni. Non enim, inquit Deus, uidebit me homo, & uiuet, vel homo uiuens: neque propterea tantum; sed quia, vt ait Isaias, ignis consumens est, cuius sempiternis ardoribus, non est qui cohabitare possit, ne dum eos apprehendere. At homo nullis non conflictatur miserijs, & calamitatibus, testante Iob: repletur multis miserijs, tamquam natus de muliere infirma, mortali, & carnea. Et tandem occidentium te, Hebraicè dicitur מחלה mechalechea à radice חלה chala, quae vim passum, violatum, profanatum significat. Oppositum omnino uocis חקריש hichdis, quae ferè semper Deo tribuitur, sanctumque significat, immunitatem, purum, ac sepositum. Vtriusque notionis meminit Dominus in Leuitico, dicens: Si immolaueris hostiam pacificorum Domino, ut sit placabilis: eo die, quo fuerit immolata; comedetis eam, & die altero: quidquid autem residuum fuerit in diem tertium, igne comburetis, si quis post biduum comederit ex ea, profanus, hoc est, moriturus erit, & impietatis reus: portabitque impietatem suam morte puni- tus, quia sacratum Domini pollut, vel sanctificationem Domini profanauit. Et iterum: Non periurabis in nomine meo, neque pollues profanabis, nomen Dei tui, ego Dominus, praecipio, vel ego Deus: est enim in Hebraeo Dei ineffabile nomen; cuius proprium, & sempiternum epitheton exprimit ipsemet Deus apud Isaiam, dicens: Ego Dominus Deus: ubi etiam est Dei nomen tetragrammaton. Sanctus uerber. Et postquam de uocatione gentium loquutus est, subdit, & contaminauit, seu profanauit, vel tamquam profanos abieci principes sanctos, qui fuerant prius sancti: quam profanandi rationem explicat, dum subdit: Et dedi ad interuentionem Ia-

Inter Dei, & hominis nomina perpulcræ inter- sunt antitheses. Prima.

Ierem. 16. v. 4.

Polychron.

Cor maris
significat tu-
tissimam mu-
nitionem.

Scholias.

IX.

Hieron.

Theodor.

coob, & Israël in blasphemiam. Quae quidem omnia, quae tam longè absunt à diuinitate, cum te opprefcerint, intelliges te quoque humanis miserijs obnoxium, longè quoque abesse à diuinitate. Nullum enim tam salutare potest, superbiae, tumenti parotidi adinueniri medicamentum, quam tribulationis adustio, vel persecutoris gladius, qui tumorem incidens, lethale, quod intimis cordis medullis alitur pus, expelli faciat, atque expurgari. Cuius rei testimonijs, atque exemplis tam plena est Scriptura sacra, vt ferè nullo alio argumento magis abundet.

Morte incircumcisorum morieris in manu alienorum. Theodoretus: Praedictas omnes comminationes in superbissimum Angelum contorquens, aptissime probat, fideles ex gentibus pestilentibus, alienigenis, incircumcisi, qui olim erant longè, nunc autem Dei gratia, & Iesu Christi Domini nostri pretioso sanguine facti sunt prope, eductis gladijs suis, pulcritudinem scientiae maligni spiritus ad nihilum redacturos; omnes enim machinationes, & insidias aduersus humanum genus paratas, defruent; delubra omnia, ac templa daemoni exaedificata à fundamentis euerrent. & subdit: Atque ipsi rebus disces incassum te hominibus persuasisse, esse te deum: & haec patieris, quia incircumcisam mentem habuisti, graueinque tuae arrogantiae morbum nequaquam circumcidisti. Ex quibus Theodoreti uerbis hic sensus erui videtur, morte incircumcisorum intelligi cam, qua digni sunt incircumcisi corpore, & incircumcisi corde, suae mentis. Neque alienus est à contextu sensus, quem etiam tenet R. Dauid Chimchi, & Targhum, morte iniquorum, & impiorum interpretantes. Verum incircumcisorum mortem alij ad occisores referunt: quare dicat in manibus, aut manu incircumcisorum, nempe Babyloniorum morieris. Hebraicè ערלים gharelim: à participiali nomine ערל gharal, quo incircumcisi homo significatur. Et quoniam praepitij nomine significabant Hebraei, teste R. Dauid, quidquid superfluum, graue, abscindendumque esset in carne, vel membris, vel animo, vel uiribus; ideo nomine gharal compellere solebant homines carnales, crassos, praeduros, rigidos, crudeles, & immanes. Et huiusmodi fuisse Babylonios ex innumeris ferme sacrae Scripturae locis constat: sed praesertim ex prophetia Habacuc: ibi enim respondens Dominus lamentanti Prophetae, quod pateretur impium Babylonium Nabuchodonosorem impunè grassari, tot caedes, ac facinora perpetrare, de tot partis uictorijs exultare, seseque iactare, ait post multa: Vae, qui potum dat amico suo, vel calicem poenae, & medicinalis amaritudinis dat amico proximo suo, quem uelut amicum de- buisset diligere, mittens sel nouae indignationis, & crudelitatis, nempe odium, & furorem suum, & inebrians: persistit in allegoria potus; hoc est, sine ulla discretionis mensura; ad ebrietatem usque propinans; ut aspiciat nuditatem eius, usque dum turpiter nudatus cadat, sicut olim Lot. Repletus es tu quoque à Nabuchodonosor, ignominia, pro gloria, bibe tu quoque de eodem calice, & consopire. Hebraicè est haec eadem vox והערל uehagharel, quam aliqui uertunt, ad uerbum reddentes, & praeputia- bere, hoc est, cadens apparebis praeputiatus, nempe turpis, & abominabilis. Vel sensus est, utriusque textui magis conueniens: cum potatus, inquam, eodem calice furoris Domini, quem propinabas, inebriatus cades; hoc est, quando eadem diuina

X.
Theodor.

Mors incircumcisorum quae dicatur.

R. Dauid
Chimchi.
Targhum.

Praepitij nomine quid Hebraei significent.
R. Dauid.

Habac. 2. v. 15. explicatur.
Vae illis, qui quos Deus puniendos cum misericordia tradidit, ex odio, & indignatione castigant.

Gen. 9.

Superbiae parotidi tribulationis ignis, vel persecutoris gladius vnica est medicamentum.

Mors incircumcisorum quae dicatur.

R. Dauid
Chimchi.
Targhum.

Praepitij nomine quid Hebraei significent.
R. Dauid.

Habac. 2. v. 15. explicatur.
Vae illis, qui quos Deus puniendos cum misericordia tradidit, ex odio, & indignatione castigant.

Gen. 9.

ultio, quam in alios exercebas, in te ipsum exercebitur, tunc apparebis praepunitus in vindicta; nempe superabundans, & omnino excedens terminos, tibi à diuina iustitia, & misericordia praefcriptos. Quibus quidem verbis hoc vnum maximè innuitur, quam sit timendum principibus, magistratibus, & ijs omnibus, quibus ad vindictam malefactorum datus est à Deo gladius, ne quid admisceant propriae indignationis, odij, vel amaritudinis, nisi velint eodem gladio percussis serò tandem discere, quàm aliter esset hominum iudicium in proximis exercendum. Apparet etiam hic Dei clementissimi iudicis aequitas in puniendis fontibus: & maximè, si cum hac Tyri euerfione, & eius causa conferatur illa Hierosolymae, omnium scelerum maximo commaculata; crudelissima nempe morte Iesu Christi, veri Dei, atque hominum saluatoris, propter quam est misera ruinae damnata: & tamen eius excidij memoria ipsi iudici, cuius mortè impia ciuitas machinabatur, lacrymas extorserit; Videns enim ciuitatem, fleuit super illam, &c. Quia non relinquent in te lapidem super lapidem. Actandè cum punienda fuit Hierosolyma, tradidit illà Deus subuertèdam omnium Romanorum Imperatorum clementissimis, ac benignissimis, Tito, & Vespasiano. De hoc enim praeter cetera clementiae exempla Suetonius. Ceterum, inquit, neque caede cuiusquam vquam laetatus, iustis supplicijs illacrymauit etiam, & ingemuit. De altero verò idem Suetonius: Titus cognomine paterno, amor, ac deliciae generis humani: tantum illi ad promerendam omnium voluntatem vel ingenij, vel artis, vel fortunae superfuit. Haec ille. Neque ipse solus, sed etiam Titus clementiam, & humanitatem in ipsa euerfione vrbs, ac templi testatam Iudaeus Iosephus reliquit. Multis enim, atque admirandis clementiae exemplis, ac tandem facti historia maiorum virtutem Templum quidem hoc modo inuito Tito exuritur. Quo Iosephi testimonio omnibus etiam ipsis Iudaeis, Christiani noninis perpetuis hostibus perspicuum sit, atque futuris saeculis innotescat, ab vltione diuina euerfos, cum vrbe, ac templo, propter mortem Iesu Christo Domino nostro, per summam impietatem procuratam: sed ita tamen, vt appareat in ipsa vindicta diuina in eam gentem amor, qui, quamuis tam immani Iudaeorum scelere ad vltionem vsque laceffitus, tum in reliquis rebus, tum in ipsis vltionis ministris maximè elucet.

Quia ego locutus sum, ait Dominus. Polychronius: Quoniam enim erant Iudaei à Babylonijs de medio sublati: quocirca maximè etiam contra Deum sese ille (Tyrius) iactabat, cum vellet ostendere (Dominus) non Iudaeorum regno suum dominantum circumscribi. Illos dicit esse suae sententiae administratos, & executores, qui putabantur alieni: vt ostendat omnium se Dominum constitutum, suo arbitrato cuncta fieri iubere. Et subdit: meam de tua damnatione sententiam tuis viribus superiorem esse constabit. Alius verò Scholiastes: Conuincit, inquit, eum non modò in Hebraeos dominari, sed etiam in omnes gentes; siquidem eius nutui obsequentes Tyrio calamitates inferrent.

XII. *Fili hominis leua planctum super Regem Tyri.* Leua, Hebraicè נשׁא, à verbo נשא nasa, cuius significationem late patere supra diximus. Verum hoc loco tollere vocem canendo significat, sicut apud Iob: *Tenent tympanum, & cibaram, & gaudent ad sonitum organi.* Quem locum, quoniam ibi est hoc verbum, sic interpretantur nonnulli, reddentes vocem ex voce: cleuabunt in tympano, scilicet

Principibus, & iudicibus maximopere cauendum, ne in pronuntianda sententia reorum aliquid propriae indignationis admisceant. Dei iudicis clementia ostenditur in Hierosolymae euerfione.

Luc. 19. 41.

Vespasiano- rum patris, & filij laus.

Suet. Vespas. cap. 15.

Suet. Tit. cap. 1.

Ioseph. 7. bel. cap. 10.

Polychron. De prouidentia, & do minatu.

Alius Scholiast.

Leuare planctum significat alta voce lamentatione canere. Iob 21. 7. 12.

vocem, hoc est, alta voce canent ad tympanorum, atque aliorum instrumentorum concentum. In praesenti verò loco, quoniam iungitur voci קניח Chinah, longè diuersum concentus modum significat: ibi enim laetum, hic moestum; ibi tripudiantium, hic lugentium: ibi nihil minus quàm moestam commemorent mortem; hic nihil aliud quàm eius miserò casus, infelicemque praeteritae felicitatis commemorationem & canunt, & lugent: ac tandem ibi tripudij, ac saltationibus, risu, atque laetitia conficiant modos musicos: hic verò lacrymis, singultibus, ac gemitu intercipiunt semiprolata verba. Deducitur enim haec vox à radice קניח chonon, quae lamentari significat: eaque vsus est Dominus apud Amos, dicens: *Et conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum.* Hic est enim finis illius cantici: uel potius facillè conuertitur illud canticum in hoc, quod meritò dicitur planctus. Hic vero sermo est ad Ezechielem, tamquam ad chori magistrum, uel potius ad praeficam mulierem, quae naeniam ad demortui laudes commemorandas, atque adstantium mouendam commiserationem decantatura, prima attollit uocem; eamque mox consequitur reliquorum musicorum turba. De quibus omnibus mortuorum ritibus satis supra dictum est. Hanc interpretationem confirmare uidetur Polychronius, dum ait: Iubetur assumere lamentum, ut ueluti antè denunciet rerum in contraria conuerfionem, & alienationem à Deo. Quam sententiam explicare uidetur alius Scholiastes: Deplorare enim, inquit, nunc Propheta iubetur non supplicium, sed lapsus Tyrij, & auerfionem à Deo: & quando erant cum Deo; uel quando eius maiores Dauidis familiaritate, & Salomonis adiuti, Deum caeli, terraeque procreatorem Deum Hebraeorum appellabant. Quoniam igitur tantam maiorum uirtutem propositam non est imitatus, sed ita in idololatriam est prolapsus, ut contradicat Israël Deo, lamentatio necessariò de illo instituitur. Seuerus autem subdit: Principi Tyri figuratè, per tropum diabolo reuera haec dicit, describens quidnam sit, & quemadmodum deprauatus abiectus sit.

Et dices ei: Haec dicit Dominus Deus. Haec cum his, quae sequuntur, sunt verba cantici, vel naeniae, commemorantis felicitatem, ac rerum omnium copiam, & affluentiam, qua in pace fruebatur olim Rex Tyri; & qua ratione ipsem sibi earum rerum omnium, ac lucis huius, & aeternae iacturam adsciuerit, ac comparauerit: hoc vnum initio carminis, seu lugubris prophetae praemitens, quòd non à se, neque ab humano ingenio; sed ab ipso rerum omnium Domino, Deoque uiuo, & uero excogitatum, compositum, & sibi demandatum fuerit tale poëma, atque ut illud canendo euulgaret, iniunctum.

Tu signaculum similitudinis. Difficile carmen, & multa complectens. In quo vno elucidando Patres quamplurimi, ijdemque grauissimi, alijque scriptores non pauci desudarunt. An verò ad perspicuum luminis splendorem sit hucusque perductum, videant perspicacia legentium ingenia; meum fateor obtusum; quippe cum, quò cuperet, nondum penetrare possit. Verum diuini luminis inuocato splendore tractationem aggrediemur: eius, inquam, luminis, cuius annuerfarium sollempnitatis diem hodie celebramus, quo stella duce ad contemplandam Iesu Christi Domini nostri diuinitatem magi Bethlehem vsque peruenerunt: à quo, fide ducti, vsque ad contemplandam diuinae celsitudinis

Amos 8. 7. 10.

Supra cap. 27. 31. Polychr.

Alius Scholiast.

Seuerus.

Lamentatio, siue elegia de Tyrio.

Difficilis locus pertractatur.

Genes. 1. 7. 26.

Pereirus. Imago quae.

Pagninus.

Psal. 38. 7.

Psal. 108. 7. 23.

Similitudo quae.

Psal. 143. 7. 5.

Cant. 2. 7. 9.

Signaculum quid significet.

Esther 8. 7. 10.

3. Reg. 21. 7. 8.

Iere. 32. 7. 10.

Signare pro stipulari, aut confirmare.

Ioan. 3. 7. 33.

1. Cor. 9. 7. 2.

Signare idè, quòd occultare, abscondere.

Deut. 32. 7. 34.

Iob 9. 7. 7.

tudinis speciem, nos quoque perductum iri speramus. Quae igitur primùm examinanda occurrit, ne in aequiuoco laboremus, uocum significatio est. Et quidem, quoniam hic signaculi, & similitudinis fit mentio; in Genesi verò imaginis, & similitudinis, quae Latinis quodammodo idem significare videntur, animaduertendum est, longè aliter Hebraeis accidere. Nam locus Genes, vt benè notatur à Pereiro, duas adhibet voces, ב צלמנו tsalmenu, quam reddidit vulgatus *ad imaginem*, & כדמותו chidmuthenu, quam reddidit vulgatus *similitudinem nostram*: quarum prior deducitur à radice צלם tsalem, quae primaeua sui significatione, vt Pagninus censet, non expressam imaginem significat, sed adumbratam tantum, seu potius ipsam vmbra, non permanentem, sed transeuntem. Quam uocis significationem probant scripturae loca, quibus eadem reperitur: nam in psalmo sic habetur: *Verumtamen in imagine pertransit homo*, quasi vmbra, quae citò euanescit. Et in alio psalmo: *Sicut vmbra, cum declinat, ablatus sum.* Nec tamen dubito esse nonnullos, qui hanc Pagnini sententiam conentur euertere, illud affumentes, quòd his scripturae locis, licet in uoce צלם tsalem eadem radicales inueniantur litterae, tamen ex alia sint radice deductae. Sed quidquid sit de uocis huius notione, aut modo significandi *imagine*; hoc tamen certum est, longè diuersam uocem esse ab ea, quae hoc loco *signaculum* significat, vt mox patebit. Altera uero uox deducitur à radice דמה damah, quae simile esse proprie significat, licet ad plura alia significanda transferatur, vt in psalmo: *Homo uanitati similis factus est.* Et in Canticis: *Similis est dilectus meus capreae.* Ex qua radice deducitur nomen דמות demuth, *similitudinem* significans. Verum in hoc Ezechielis loco duae aliae uoces longè diuersae reperiuntur, quarum prior est חותם chotham, à radice חתם chatham deducta, quae proprie obfignare sigillo significat. In qua significatione accipitur apud Esther: *Ipsaeque epistolae, quae anulo ipsius obfignatae sunt.* Et in libris Regum de Iezabel: *Scriptit itaque litteras ex nomine Achab, & signauit eas anulo eius.* Quoniam autem obfignare litteras, uel aliud quidpiam, multas ob causas solemus; idèd hoc uerbum ad multa significanda transfertur: utrumque enim significat apud Ieremiam, dicentem: *Et scripsi in libro, & signaui, & adhibui testes*, hoc est stipulationis instrumentum authenticum feci. Quae quidem phrasim in nouo etiam testamento frequens est. Apud Ioannem ille alter Ioannes Baptista, sic loquitur de Christo: *Qui accepit eius testimonium, signauit, quia Deus uerax est*, hoc est, quicumque accipit testimonium Christi, sua acceptatione, quasi quodam sigillo obfignans, confirmat, quia Deus uerax, fidelisque est: nempe sua promissa re ipsa seruans, atque explens. Apostolus autem Paulus Corinthijs scribens: *Et si alij, inquit, non sum Apostolus: sed tamen uobis sum; nam signaculum apostolatus mei uos estis in Domino*, uestra conuersione, & fide testificantes, & confirmantes me esse Apostolum, per quem credidistis. Significat tertio abscondere, occultare: ut in Canticò Moysis Dominus: *Nonne haec condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?* Et apud Iob: *Qui praecipit Soli, & non oritur: & stellae claudit, quasi sub signaculo*, uidelicet ne luceant. Hinc fit nomen חותם chotham, *signaculum* significans, signum nempe illud, quod sigillo exprimitur in cera. Quam uocem aptè expressere Septuaginta ἀποσφραγισμα apofphra-

gisma reddentes, quamque explicat Plinius, scribens: Signata est, inquit, anulo meo, cuius apofphragisma quadriga. In hac significatione reperitur haec uox in Canticis, dicente sponso: *Pone me, ut signaculum*: quasi dicat, in bulla expressum, *super cor tuum*. Erat autem bulla, teste Plinio, Macrobio; Plutarcho, & alijs, aureum nobilitatis insigne, formam cordis habens, pectorique appendita; qua etiam, Alexandro teste, ad obfignandum ueteres vsi esse dicuntur: *ut signaculum* in armilla expressum, *super brachium tuum*, ne uinquam inde me amoueas, neque mei amplius, quàm mudi muliebris, aut ornamentorum tuorum obliuiscaris.

Quae cum ita sint, in hoc loco R. David Chimchi aliam uocem sequi lectionem textus, praeter eam, quam legit, & interpretatur Hieronymus. Hic enim legisse uidetur חותם chotham, quasi sit nomen: uertit enim *signaculum*. Ille uero חותם chothem, quasi sit participium actiuum praesens: atque ita interpretatur uocem, quasi sensus sit, tu obfignans. Et Hieronymus legisse uidetur חבתי chabithi, interpretatus *similitudinis*. Ille uero alter חבתי chabithi legit, & interpretatur perfectionis: ea enim uox, quam Rabbini legit, deducitur à radice חבן chaban, quae numerare, seu ponderare significat in Prouerbis. *Appendit autem corda Dominus*, hoc est, ipse solus cogitationum, consiliorum, & intentionum momenta perpendit. Et in Canticò Annae: *ipfi praeparantur cogitationes*, hoc est, ipse eas ponderat. Quare significat perfectum numerum, uel appensum, & aequum in statera pondus: Et utraque lectio, tantum abest, ut aliquod inducat absurdum, ut potius alteri altera quasi commentarius, & explanatio sit. Sensus enim Rabbini huiusmodi est: Tu sigillas, seu perficis summam. Explicatius multò uulgatus: *tu es signaculum perfectè expressum similitudinis*, aptè repraesentans exemplar, seu sigillum, quod anulo incisum est: quasi dicat, omnium rerum formam, pulcritudinem, & dispositionem tu exples, uelut earum omnium sigillum expressum. Ut enim diplomata, tabulae publicae, seu instrumenta perfectè, omnibus numeris absoluta, & authentica tum demum fiunt, cum magistratus sigillo muniuntur: ita etiam tu omnium *signaculum*. Quam quidem phrasim allusionibus diues exprimit Hispanica lingua: tunc enim perfectum quodcumque opus significant, cum dicitur: *artifex in hoc opere echo el sello*, sigillum adhibuit; quasi dicant, ad perfectionis culmen perduxit hoc opus. Quae quidem uerba summa etiam quaedam sunt eorum, quae mox explicantur ijs, quae sequuntur: *perfectus sapientia, &c.* praedictamque interpretationem eadem sequentia uerba confirmant: sed potissimum Septuaginta, qui paraphrasticè addunt στεφανος καλας Stephanos callus, hoc est, corona pulcritudinis: quasi idem sit *signaculum similitudinis*, & corona pulcritudinis. Quae quidem epitheta omnia, si humanae naturam attentè consideres, eidem aptè conuenire cognosces. Licet enim angelica sit superioris gradus, utpote tota spiritalis; humana tamen uniuersaliò; complectitur enim spiritualem, atque corpoream, & huius omnes gradus; ac propterea *signaculum* rerum omnium meritò uocatur; quasi earum ultima perfectio; ac Dei suprema manus: ultimo enim loco creatus fuit homo; eoque creato *requieuit Deus ab uniuerso opere, quod pararat*. Atque ad hoc quidem explicandum, usum fuisse conijcimus diuinum historicum tam diuersa commemorandi ratione. Angelum enim unico uerbo,

Plin. epist. 6.

Cant. 8. 7. 6.

Plin. lib. 33. c. 1.

Mac. lib. 1. 1.

Satur. c. 6.

Plutar. pro- blem. c. 101.

Alexan. ab Alex. lib. 5. genial. c. 18.

R. David Chimchi.

Hieron.

Prou. 21. 7. 2.

1. Reg. 2. 7. 3.

Quanta sit hominis praecantia

Gen. 2. 7. 2.

uerbo, creatum, significat, dum dicit: *In principio creauit Deus caelum, & terram*: hominem uero creauit diuino interueniente consilio: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*: & quae sequuntur. Manifestauit hoc idem diuina conditoris sapientia; nam cum eo erant, inquit, *cum ea componens, & delectabar per singulos dies, iudens in orbe terrarum*, hoc est, quasi ludens. Sicut solent, uerbi gratia, pictores, relaxandi animi gratia, campos, maria, montes, herbas, & arbores, & alia huiusmodi, quae Graeci *μεσηρα* parerga uocant, hoc est, operis ornamenta, pingere. At non ita figuras, & quae a Graecis *εργα* erga dicuntur, hoc est, opera. Sed & *deliciae meae, esse cum filiis hominum*. In quibus confirmandis maximam adhibui attentionem, & quorum consuetudine maximè delector. Quoniam autem haec omnis humana perfectio, non tam ex participatione inferiorum perfectionum, quam ex Dei imagine, & similitudine nascitur, ad quam creatus est; ideo ad eam refert locum hunc Theodoretus, sic scribens: Tu es *signaculum similitudinis*; ad imaginem enim Dei, plenus sapientia, conditus est homo, rationis capax, & oratione instructus, pulcritudinisque corona, omnibus quippe rationis expertibus praestans, pedestribus, & uolucris, aquatilibus, & amphibijs, id est, ancipitibus bestijs, tum in aqua, tum in terra degentibus; & in delicijs paradisi Dei fuisse. A primo siquidem parente genus ducis, qui simul atque creatus est, in paradiso deliciarum positus fuit. Haec ille. Quidam uero Scholias Graecus non tam longè petita principia putat, sed à felicitate tantum Hiram, dum ait: Olim, cum uersareris cum religiosis illis, Deique amicis, significat porro Dauidem, & Salomonem; iure tibi sapientiae notitiam uindicabas, ac tamquam sigillum, quod esse legitimus, ac genuinus, supernum tibi aderat auxilium, ut simul cum Salomone bonis affueres. Quibus uerbis hunc sensum uidetur innuere Scholias, quasi dicat, signaculum simile Salomoni, & Dauidi, sapientia, pulcritudine, & opibus. Qui quidem interpretandi modus non longè abest ab eorum, quae sequuntur, consensu. At alius Scholias uisitatam uult esse dicendi rationem scripturae sacrae, ait enim: Qui Dei prouidentia, & cura dignantur, seque ipsos Deo genuinos, dignosque praebent, eos sacra volumina coronam pulcritudinis appellant, & Regis diadema, secundum Isaiam uocem. Haec ille. Verum hic satis mirari non possum neotericum quendam, uirum alioqui doctum, & genuinum scripturae sacrae sensum sollicitè inuestigantem, ac sine dubitatione tenentem, in eam uenisse sententiam, ut putaret de similitudine diaboli locutum, esse per Prophetam Dominum, quasi dicat: Tu *signaculum* diabolicae similitudinis: licet enim huiusmodi infame cognomen non dedecet facta, seu potius scelera Tyrij; tamen ex vi uerborum contextus nihil omnino eiusmodi intelligi potest, sed contrarium potius. Cum enim propter peccatum superbiae Tyrij, eius praecipitauerit lugeri casus, atque interitus: primum describitur celsitudo honorum, unde cecidit. Cum quo sensu conueniunt, quae sequuntur, omnia: nihil uero cum eius temporis summa infelicitate, nempe diabolica similitudine. Adde grauissimorum Patrum tam apertum testimonium, à quo non licet leui coniectura, ac sine ratione recedere. Quod uero Gregorius ad malignum spiritum haec omnia conuertit, pietatem sanctissimi Patris ueneramus, & colimus: eius tamen comparationem inter humanam; & angeli-

Gen. 1. y. 1. & y. 26.

Prou. 8. y. 30. & 31.

Pictores aliquando motes, siluas, flumina, & similia animi gratia pingunt.

Theodor.

Scholias.

Alius Scholias.

Corona pulcritudinis qui dicantur. Isa. 62. y. 3.

Gregor. lib. 32. moral. c. 8. & habetur de pacit. dist. 2.

cam naturam propterea non libenter suscipimus, quòd si tota uocis *חיות* chotham significatio alicui est tribuenda naturae, ut possit iure dici *signaculum*, uel character Dei, non angelicae, sed diuinae conueniret; quatenus est per generationis similitudinem communicata diuino uerbo, filio Dei. Cuius rei exstat mirabile Pauli testimonium, dicentis de filio Dei: *Qui cum sit splendor gloriae paternae, & figura substantiae eius*. Quem locum sic legit, & interpretatur Chrysostomus, & character, quod idem omnino significat, atque signaculum, *substantiae eius*. Hic illud ideo dicit, inquit Chrysostomus, ut omnimodam similitudinem, & propriam exemplaris imaginem ostendat. Haec ille. Si uero Gregorius hoc tantum contendat, quod dicere uidetur, nempe, quod subtilior est angelica natura, eò in ea magis expressa credatur Dei similitudo, quam in homine, uero tantum excepto, quod supra commemorauimus, libenter assentimur Gregorio, & ijs, qui cum sequuntur.

Plenus sapientia, perfectus decore. Haec duo sunt, quae sibi Tyrus, ac Tyrius princeps supra arrogarunt, ubi etiam explicata sunt. Verum hoc duplici ratione intelligi posse putamus, uel ironice, sicut alia multa, quae retulimus; uel, quod magis uidetur adhaerere contextui, fuisse significant Tyrum sapientia plenum ac decore perfectum; utpote quem non dedecet Cherubini nomen mox explicandum.

In delicijs paradisi Dei fuisse. Hebraicè *בגן עדן* begheden gen, posses uertere, in Edem horto. Sunt enim eadem omnino uoces, quae reperiuntur in Genesi, dicente sacro historico: *Plantauerat autem Dominus Deus paradysum voluptatis בגן עדן* gan begheden. Est autem *gan*, non alicuius loci proprium nomen, sed uniuersale horti. Deducitur autem, teste Rabbi Dauid, a radice *גן* ganan, quae circumcingere, circummunire septo agrum, uel scuto hominem, significat. Nominè autem *עדן* eden, hortus semper significatur septo communitus, & circumdatus: quo sanè differt ab agro, uel prato, quod omnibus patet. Huius autem uocis fit mentio non tantum in Genesi, sed & in alijs scripturae locis. Apud Isaiam: *Velut hortus absque aqua*. Et in Canticis: *Surge Aquilo, & ueni Ausser, perfla hortum meum*. Et iterum: *Veniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum*. Quibus locis, haec eadem uox reperitur. Septuaginta *εδεν* eden paradysa, reddunt. Quam uocem Iulius Pollux tradit Graecam non esse, sed Persicam, & ex consuetudine Persica fluxisse in usum Graecorum. Verum, quòd ad Septuaginta interpretes attinet, non immeritò putant nonnulli, eos hanc uocem reddere ex Hebraea, seu Chaldaea sumptam *עדין* edein, quae hortum, seu pomarium, domesticis arboribus constitum significat; eamque suo more variant, & insecunt. Verum siue à Persis, siue ab Hebraeis, Chaldaeisue sumpta sit uox, significat Xenophonti, & Philostrato amoenissima loca, quae oblectationis causa comparata erant Regibus Persarum, in quibus seruabantur ferae ad Regum uenationes. Gellius uero scribit, quae suo tempore dicebantur uenaria, & olim tempore Scipionis, & aliorum purè loquentium Latine appellabantur roboraria, à roboreis stabulis, quibus erant uendique septa; ea nominari Graecè, paradisos. At neque Latina ipsa uersio uocem ab Hebraea, uel Graeca mutuata, paradysus, semper illum significat paradysum, in quo recens

Hebr. 1. y. 3. Chryso.

Sancti Gregorij uerba quomodo intelligi possint.

XIII. Quid significet paradysum nomen apud Hebraeos, Graecos, atque Latinos. Gan, non est proprium nomen horti, sed uniuersale. R. Dauid. Hortus ualatus. Gen. 2. y. 8.

Isa. 1. y. 30. Cant. 4. y. 16. Cant. 5. y. 1.

Poll. lib. 11. y. 1. & 2.

Xenophon. Philostrat.

Aul. Gell. lib. 2. c. 29.

cens creatus homo positus fuit. Nonnumquam etiam alia pomaria quaeuis, aut hortos significat, ut in Canticis: *Emissiones tuae paradysus*. Et in Ecclesiastico: *Sicut aquaeductus exiit de paradiso*. Et iterum: *Gratia, sicut paradysus in benedictionibus*. Ex quibus omnibus locis hoc liquet, huius uocis notione minimè nos dicere cogi, de illo primo Adami paradiso loquutum hic fuisse Dominum: satis enim textui fieri posse putamus, si de quouis horto, aut amoeni loco loquutus intelligatur. Altera autem uox maiorem posset inducere dubitationem, si iuxta Hebraea esset tantum interpretanda. Nam *עדן* eden eadem omnino uox, quae tamquam nomen proprium illius prioris paradisi accipitur à nonnullis. Et quidem alicuius loci terrestris fuisse hoc peculiare nomen, non ambiget, qui ea legerit, quae nos supra attulimus ex Isaiam. Verum prima uocis institutio innuit delicias & voluptates, ideoque non defuerunt, qui putarent ab hoc nomine deductum uerbum *עדן* eden delectari, seu in delicijs esse significans, propter loci amoenitatem. At certius multo est, locum sic dictum ab amoenitate, quam uerbum significat, & nomen ex eo deductum. Cuius rei manifestum exemplum exstat apud Amos prophetam, dicente Domino: *Et conteram uentrem de campo idoli*, hoc est amoenissimò, quales exquirebatur ab idololatrijs, & tenentem scripturam de domo voluptatis *עדן* eden. Verum omnem dubitandi occasionem abstulit uulgatus interpres, non uocem eandem reddens, ut aliàs solet, sed eius interpretationem, non dubitè agnoscens hic non esse proprium loci nomen. Quin & Septuaginta, qui eandem uocem etiam reddere solent *ιδων* idoni, uoce in Graecum idioma adscrita, deliciaeque significante, hic tamen *εδεν* eden reddunt: quae uox superuacaneas delicias significare Graecis solet, nempe molliem, luxum, delicatam uitam, ut Aristoteles ipse definit, cum ait: *εδεν* eden esse *μαλακίας τρυφης* molliam tina, hoc est, molliciem quandam; ut merito Athenaeus opponat huic uoci *εδεν* eden *σκληρότητα* sclerota; id est, duritiem uictus: & Herodianus *εδεν* eden *επιθυσιων* epihysonem Romi uictus, Romanis delicijs mores ciuium corruptos esse testatur. Quae quidem omnia testimonia probare uidentur, neque uulgatum, neque Septuaginta interpretes intellexisse, uerba hic fieri de priore illo paradiso, sed sensum loci esse de amoenitate, ac delicijs Tyri: quae profectò uia cum rerum omnium copia, quasi quandam paradysum Dei, hoc est, eximium, mirabilem, dignum tali conditore (id enim significat uox Dei, ut supra probauimus) constitutebant; & quasi quandam cumulum complebant immensis à Deo in Tyrium collatis beneficijs. Fuerunt autem ea animi in perfectione sapientiae, corporis in perfecto decore & reliquis bonis, quae fortunae uocantur, & in delicijs Tyri, quae erat quasi paradysus Dei, hoc est, amoenissima, deliciarumque plenissima. Et hac eadem phrasi usus est historicus sacer in Genesi. *Eleuatis*, inquit, itaque Lot oculis, *uidit omnem circa regionem Iordanis, quae uniuersa irrigabatur, antequam subuerteret Dominus Sodomam, & Gomorram, sicut paradysus Domini*. Praedicta comprobantur ex allegoria Theodoret, & iure, inquit, Hierusalem; quae sacra & diuina urbs appellabatur;

Cantic. 4. y. 13. Eccles. 24. y. 41. & cap. 40. y. 17.

De Edem paradiso, & an sit proprium loci nomen.

Supra c. 27. Isai. 37.

Amos 1. y. 5.

Arist. lib. 7. Ethic. c. 8.

Athen. lib. 4. Herodian. lib. 3.

Vox Dei quid significet.

Gen. 13. y. 10.

Theodor.

paradysum uocat, habentem & Dei prophetia, & pontificatus maximi arbores, uitam, salutemque subministrantes: Olim uero Tyriorum Regi cum Rege Israelitarum intercedebat amicitia; eratque mutuum inter ipsos commercium. Haec ille. Sic intellexit Theodoretus locum; ut & alij Patres, quasi dicat, *in paradiso Dei*; hoc est, in Hierusalem fuisse. His igitur omnibus sic expositis, aptissimè stabilitur mysticus ille alter sensus de spiritualibus nequitijs, nempe, quem uo uerbo complectitur Hieronymus; quid habuerit ille superbus angelus, quid uerè perdidit. Cum enim haec à nobis uix possint percipi, nisi praenoscantur corporea symbola, quibus incorporea, & inuisibilia designantur; illa conuati sumus enucleare: non tamen propterea sequimur, quam reprehendit Hieronymus Iudaeorum sententiam.

Omnis lapis pretiosus operimentum tuum Hebraicè *בסתר* mesucatheca, quam uocem Rabbi Ionathas putauit deduci à radice *בסר* masac, quam uelum, seu tegumentum significare manifestum est in Exodo: *Facies & tentorium*, inquit Moyses, *in introitu tabernaculi*. Quare ad uerba Regis, & ad peristromata domus, & ad muros urbis referri potest sermo, ut Rabbinus censent. Targum enim omnes, ait, lapides pretiosi, ordinati erant in uerba tuo. Quam interpretationem fortius, quam aliam sequi uidetur uulgatus. Septuaginta reddunt *εδεν* eden endesefae, quam uocem Theodoretus, & Complutensis, indutus es, transferunt. At Hieronymus, & Vaticanus Septuaginta interpretum codex, circumdatus es, alteram Hebraicae uocis interpretationem sequuti, posuerunt. quam tradit Rabbi Dauid: & rectum est, inquit, ut sit ex radice *עש* sac, quae significat sepires, quasi dicat, omni lapide pretioso sepius es: sepes, uel murus domus tuae erat à lapide pretioso, & est, inquit, hyperbolica locutio. Haec ille. Neque uero est mirandum, mutasse Rabbinum litteram *ב* bamech, in eam, quae sonitu ei est per similes, *ב* bamech, in eam, quae frequenter conueniunt.

Abentem punctum in sinistro cornu, quoniam idem Hebraei facere frequenter solent. Alluisse autem uidetur ad eas delicias, quibus affluebat Tyrius, prout supra ostendimus, in luxu mirabili uerborum, & tam priuatis, quam publicis edificijs. Theodoretus: Illud autem, omnem lapidem pretiosum indutus es, perspicuum, si secundum litteram intelligatur, & de Rege dictum accipiat; infinitis enim te bonis instructum curauit, & omnis generis uendique tibi materiam suppeditauit, unde diadematis, & coronis, fibulisque, & zonis, anulisque constructis, & penibus completis, propter horum abundantiam, & ornatum contraria sentire perseuerasti. Haec tenus Theodoretus.

Sardius, topazius, & iaspis, chrysolithus, & onyx, & berillus, saphirus, & carbunculus, & smaragdus. Hieronymus: Aquila & Symmachus, ac Theodotio in praesenti loco multum inter se, & Septuaginta interpretes non solum ordine, sed & numero discrepant, atque nominibus. In Apocalypsi quoque Ioannis, ubi de uisus lapidibus Hierusalem exstructa memoratur, paululum in extremis partibus ordine commutato, ijdem in fundamentis eius ponuntur lapides. Sed & in pectore Pontificis, per quattuor ordines in rationali, ijdem lapides describuntur. Et post multa subdit: quorum colores, atque naturas efficien-

Quomodo & de Tyrio, & de diabolo sit intelligendus locus hic de paradiso.

De uerborum luxu.

R. Ionath.

Exod. 26. y. 36.

Targum.

Theodor. Hieron.

R. Dauid in lib. radie. & comment.

Hebraei bamech in w sin frequenter conueniunt.

Theodor.

Textus hic cum Apocalypsi, & Exodo congruit. Hieron. Theodot. Symmach. Apocal. 21. y. 18.

De lapidibus rationalibus.

efficientias singulorum, non est huius temporis differere, sed proprium volumen desiderant. Haec Hieronymus. Cuius quidem vestigijs insistentes, non tantum ad Epiphanijs, & Plinij volumina lectorem cum Hieronymo mittimus; verum & nostrum qualemcumque, tamquam nostri instituti futurum de eisdem in Apparatu edemus. Interim tamen, quod huius loci proprium esse videtur, non praetermittimus. Septuaginta interpretes: Σάρδιον, καὶ τοπάζιον, καὶ σμαράγδινον, καὶ ἀνθράκινον, καὶ σάπφειρον, καὶ ἀμυθυσόν, καὶ χρυσόλιθον, καὶ βυρρῶνιον, καὶ ὄνυχιον, Sardion, cae topazion, cae smaragdon, cae anthraca, cae sapphiron cae iaspin, cae argyriion, cae chrysolithon, cae liryion, cae acharin, cae amethyston, cae chrysolithon, cae berylion, cae onychion. Quae quidem nomina, auro & argento demptis, quae post senos priores lapides commemorantur, duodecim numero sunt, vt patet computanti. Quare ferè omnes Graeci de lapidibus rationalis, qui totidem numero computabantur, intelligendam putant prophetiam hanc. Vbi notat Polychronius, in medio iniquens enumerationis lapidum argentum, & aurum esse positum, non vllam indicat mutationem eorum, quae à Moysè dicta sunt, sed lapidum connexionem significat, propterea, quod confringebantur, & connectebantur. Haec ille. Et quidem, si vulgatam lectionem nostram cum Exodo conferamus, vbi de lapidibus rationalis fit mentio, non multum distat. Sic enim habet: *Ponesque in eo, rationali indicij, quattuor ordines lapidum: in primo versu erit lapis sardius, & topazius, & smaragdus, &c.* Eisdem enumerat, vel potius ternos ordines ex eis, nempe primum, secundum, & quartum, tertio praetermissis, & ordine nonnihil immutato, quoniam, vt quidam putant, prophetiam, non historiam retexebat, reliquos sub istis intelligi volens. Et quod ad Hebraicum contextum attinet, hoc idem probari videtur: etenim quasi tres ordines commemoraret, tertio quoque lapidi coniunctionem praeponebat, non alijs, vt legenti videre licet: *Sardius, topazius & iaspis: chrysolithus, onyx & berillus: sapphyrus, carbunculus, & smaragdus.* His coniecturis ad verba Hieronymi, de lapidibus rationalis differentijs, quae huiusmodi sunt. Hos lapides diademate principis Tyri, & in Apocalypsi Ioannis legitur. Ex quibus verbis aliqua incidit nobis suspicio de principe Tyri, cuius maiores tantopere in consuetudinem admissi sunt Hebraeorum, quod eorum caerimonias, ritum, ac vestes sacerdotum cognoscere facillè potuerit; ne superbus Rex diuinitatem ambiens, auderet confimilium gemmarum numerum, & ordinem, Regijs condecorandis vestibus, aut diademati adsciscere. Quod illi nunc crimini, atque impietati merito vertitur. Cuius reprehensionis exemplo timendum maxime est ijs omnibus, tum viris, tum feminis, qui vestes suas sacrarum instar exornant: quod similiter vitio vertit Psaltes, dum ait: *Filiae eorum compositae, circumornatae vt similitudo templi.* Quo quidem vno scelere duo contra Deum grauissima scelera continentur, quod & sacra profanantur, & diuinos honores Tyrj more affectare videntur.

Polychron.

Exo. 28. v. 17.

Hieron. ad Fabiol. epistol. 128.

Rex Tyrj lapidibus rationalis diademate condecorasse videtur.

Psal. 143. v. 12. Viri vel feminae nimium se auro, & argento exornantes, duplex in Deum crimen admittunt.

varium transferendi modum interpretes distinxerunt. Quare non parum lucis allaturam spero breuem quandam de singulis examinationem. De auro alijs plenius. Opus Hebraicè מלאכה melacheth, quo nomine significari putant Hebraeorum doctores, opus, opes, substantiam, quam scilicet quis opere suo, & industria parat: & in vniuersum significat, quod in vsum, & ministerium hominum cedit. Apud Ieremiam: *Maledictus, qui facit opus Domini fraudulenter.* Atque in Exodo. *Et iurabit, quod non extenderit manum in rem, opus, substantiam proximi sui.* Hanc vocis significationem secuti videntur Septuaginta, reddentes, & auro replesti thesauros tuos, & explicationis gratia addiderunt in Complutensi, Hieronymi, & Theodoretici codicibus, & apothecas tuas in te. In Sextiano verò Graecè quidem eadem est vox, καὶ θησαυροὺς cae apothecas. Latine verò, & horrea tua in te. Quae omnia in idem recidunt: nisi malis apothecas dici à Septuaginta eadem, quae à Vulgato, *foramina tua* dicuntur; quasi sint scrinia, vel arculae, quibus opes reconderentur, quas praeparatas mox dicit à die creationis eius.

Decoris tui. Hebraicè תפארת tupphecha, à radice תפח taphaph, quae à tympani sono deducta, tympanum significat in sacris litteris. Apud Isaiam: *Cessauit gaudium tympanorum.* Et in Exodo: *Sumpsit ergo Maria prophetissa, soror Aaron tympanum in manu sua; egressaeque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis, & choris.* Quare vocem hanc praesenti loco omnes ferè Hebraei reddunt, tympana tua, vel tympanorum tuorum, ac si sensus sit, aurum opus tympanorum tuorum; vel ex auro confecta fuerunt tympana tua. Quae confirmant supradicta de delicijs, & luxu; eademque intelligere possumus à vulgato dicta *decoris* nomine. Quis enim dubitet confecta ex auro Tyrio fuisse instrumenta musica, summo artificio, & pulcritudine condecorata? Vel sensus est non de instrumentis musicis, sed de ipsius Tyrj ornamentis, sub allegoria harmonicae proportionis. Vt enim ex modulatione vocum, earumque proportionem grati auditui sonus redditur à musico instrumento; ita symmetria, ac lineamentorum proportio, tum in membris, tum in vestimentis, decorem, ac venustatem oculis gratissimam exhibet. Loci ergo sensus erit, quasi dicat, auro artificiosè elaborato, sed multò operosius, ac maiori ingenij artificio distincto te condecorasti.

Et foramina tua. Hebraicè ונקבך vnchabecha, deducta à radice נקב nachab. quae vox tum sono, tum significatione congruit cum Latino verbo cauo, excauo, licet à Latinis commodioribus suae linguae verbis reddatur, nempe perforandi, seu excidendi, vt in libro Iob: *In sudibus perforabit nares eius.* Et apud Isaiam: *Intrabit in manum eius, & perforabit eam.* Quare R. Dauid Chimchi, quem ferè omnes Hebraei interpretes sequuntur, ait: Licet hoc nomen, *foramina* significet: hic tamen instrumentum musicum significat, varijs foraminibus confectum: quod instrumentum, fistulam, vel tibiam, quae foraminibus constat, intelligimus. Haec ille. At si vim vocis expendimus; non fistulam tantum, sed & quodlibet musicum instrumentum significare potest; quia ferè omnia concaua sunt, ut aurum

Opus significat opes, substantiamve, opere, & industria partam.

Ierem. 48. v. 10. Exo. 22. v. 8.

Decoris notio.

Isa. 24. v. 8. Exo. 15. v. 20.

Confertur musicis decor.

Varia foraminum acceptio.

Iob 40. v. 20. Isai. 36. v. 6.

etiam reddant, quem intra se recipiunt sonum. A quapropter etiam ferè omnia perforata sunt. Neque malè interpretabitur hanc vocem, qui putauerit, non instrumentum musicum, sed foramina illa, quibus praedicti pretiosi lapides auro includebantur, Hispanicè engastes. Vel *foramina* vocat ipsosmet lapillos, qui propter micantem luminis splendorem ocellis, seu potius foraminibus persimiles erant.

In die. Hebraicè מיום mium, à die, qua conditus es, praeparata sunt. Et erit iuxta praedicta loci sensus, & connexio huiusmodi. Auro ditatus, & musicis instrumentis, omnigenisque delicijs perfruitus es, & quidem gazophylacia, seu apothecae, quibus recondenda esset tanta diuitiarum copia, iam inde à natiuitate, & ortu tuo praeparata sunt. Quasi ironice dicta sunt omnia: quomodo enim posset à die natiuitatis parare sibi homo horrea sua? Apollinarius eam, quae ante euerfionem harum (gemmarum) copia praecesserat, enarrat. Polychronius: Propter Salomonis amicitiam, & studium templi, diuitias, gloriamque erat adeptus. Porò Symmachi interpretatio illum principem Tyri, quasi pretiosissimum monile, lapidibus scribit esse distinctum, quapropter comparatus, vel potius praelatus videtur Tyrius Aarone, primo Hebraeorum Pontifici. Hic enim eiusmodi quidem gemmis ornatus fuit, & insuper vnctus; in senectute tamen, mortique vicinus dum esset, eisdem exutus fuit: at tu à die natiuitatis tuae creatus es Rex, pretiosis gemmis fulgens, quasi deum quandam agens in terris, cuius potestatem exerceas. Vel si ad nequissimum spiritum referantur dicta, ea aptissime interpretatur Hieronymus: Septuaginta, inquit, posuere, Auro replesti thesauros tuos, & apothecas tuas, ad sensum, mentemque referentes, quod cogitatio eius diuinis paterit sacramentis. Atque de eodem Theodorus: per lapides autem, qui commemorati sunt, omnis generis sapientiam, scientiamque illius significat. Etenim sacerdotum princeps rationale iudicij, in quo positi erant hi lapides, in pectore gestans, in Sancta sanctorum ingrediebatur: pectus verò est veluti quoddam cordis penum. Quam interpretationem confirmare videtur Hebraea vox הכראך hibbaraca, à radice ברא bara, quam de Deo tantum vsurpari putant Hebraei: ille enim solus creare potest: quod significat hoc verbum, nempe ex nihilo aliquid facere, vel ex praeciante materia nouo modo, singulari consilio, atque omnipotentia aliquid condere, & exhibere, quod nulla creatura posset efficere. Vriusque significationis sunt exempla in scriptura sacra. *In principio ברא bara creauit Deus caelum, & terram.* Et iterum, *ad imaginem Dei, ברא bara, creauit illum, masculum, & feminam ברא bara creauit eos.* In alia verò significatione deducitur ab hac radice nomen, significans quasi recreatum, nitentem, conspicuum. Eius exemplum habetur in libro Iudicum: *Erat autem Eglon ברא bari crassus nimis.* Et in psalmo: *Et firmamentum in plaga eorum.* Hebraicè ברא ובריא bari, & pinguis fortitudo eorum. Sic enim interpretantur R. Abraham, & R. Dauid. Quare iuxta praedicta loci sensus erit: & apothecae, seu receptacula tua praeparata tibi sunt à die creationis tuae, vel qua creatus es, siue à die, qua impinguaris es, qua tu rerum omnium copia circumfluere coepisti. Quam quidem ini-

Apollinar.

Polychr.

Symmach.

Num. 20. v. 26.

Hieron.

Theodor.

Pectus, quasi cordis penum.

Creare solius Dei est.

Gen. 1. v. 1. & v. 27.

Recreatus, pinguis, nitens, conspicuus. Iudic. 3. v. 17. Psal. 72. v. 4. R. Abrab. & R. Dauid.

tium omnis superbiae semper fuisse nemini dubium esse potest.

Tu Cherub extentus, & protegens. Vocem Hebraicam כרוב Cherub tum Latini, tum Hebraei variè interpretantur: cuius quidem diuersitatis id causae afferri posse videtur, quod cum à varijs vocibus, quas radices Hebraei vocant, originem ducere posse videatur: varias propterea inducat in legentium animos notiones. Cuius quidem rei non Hebraeorum tantum commentarios, quibus merito non multum deferunt Theologi, sed ipsamet scripturam sacram habemus testem, quae in varias acceptiones hanc vocem desecit. Nam locus Ecclesiastici, vbi dicitur: *Ezechiel, qui vidit conspectum gloriae, quam ostendit illi in curru Cherubim,* Hebraicè dicitur הכרובים הכרובה hamerchana haecherubim, quorum vocum altera alteri quasi commentarius est: addito etiam Ezechielis loco, in quo habetur, *facies vna facies Cherub,* quae eadem est, atque illa, quam vocauerat prius faciem bouis. Quae quidem duo loca vix possunt explicari, nisi referatur vox haec ad radicem רכב racab, litterarum metathesi, seu transpositione facta, quod frequens Hebraeis est. Ea autem vox significat equitare, superuehi. Et ab aliquibus obseruatum accepimus, hoc verbum interdum rerum administrationem, moderationem, & praesidentiam innuere: quod qui rerum gubernacula tenebant, curru, aut equo veherentur. Siue etiam, quod sicut equi habent reguntur à fessoribus, sic subditi, ac populi legibus, consilio, & prudentia moderatoris, seu principis gubernantur. vel potius, quod, sicut supra de principibus notauimus, ipse prouidentia sua, quasi humeris portet Reipublicae pondus, & cum honoribus onera. Quam vocis notionem expressisse videtur Paulus, de Christo Domino scribens: *Qui cum sit splendor gloriae, & figura substantiae eius, portansque omnia, & cetera.* pheronde ta panda; quod respondere videtur Hebraeo רכב racab, quasi agens, mouens, & moderans verbo virtutis suae, hoc est, iustu suo potentissimo. Respicere se mutuo has duas voces רכב racab, videlicet, & כרוב cherub, probant Hebraei ex illo psalmi: *Et ascendit ויכב vauicab, equitavit super Cherubim, כרוב cherub; vbi facillè est intuenti paronomasia. Quare ex dictis facillè interpretari possumus quamplurima scripturae loca, quibus Deus insidere super Cherubim dicitur, vel quadrigae eius fit mentio; tunc enim gubernatorem, principem, seu moderatorem agere intelligemus. Hoc vnum annotandum superest, Deum hoc nomine compellatum toto tempore, quo habitauit in tabernaculo, & quasi agere Cherubinos videbatur; at postquam permanentem coepit habitare domum, verbum רכב racab equitare, mutatum est in ישב iasab, sedere. Atque ita compellatur ab Ezechia apud Isaiam: *Domine exercituum, inquit, Deus Israël, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus omnium regnorum terrae.* Quare merito de principe Tyri sine vlla metaphora dicitur haec vox Cherub.*

XIII. De vocis Cherubim interpretatione.

Eccles. 49. v. 10.

Ezech. 10. v. 14.

prius cap. 1.

Equitare idem, quod gubernare, vel Reipublicam moderari.

Sicut equi habent, sic populus legibus gubernatur.

Princeps quasi currus, Reipublicae onera portat.

Hebr. 1. v. 3.

Psal. 17. v. 11.

Deus, qui equitare dicebatur tempore tabernaculi, exstructo templo insidere dicitur Cherubinis.

Isai. 37. v. 16.

Hieron. in epist. 130. ad Marcell.

Exo. 26. v. 31. & cap. 28. v. 8.

Lapides rationalis, im- mo, & tribus illis inscul- ptae lapides igniti dice- bantur . Sep. 18. y. 24.

In medio la- pidum igni- torum quo- modo fuerit diabolus . Gregorius.

Theodoret.

Polychron.

Variae lapi- dum ignito- rum inter- pretationes . R. Ioseph. R. Ionab. R. Ionath. R. Salomon.

R. David Chimchi.

Carbunculi noctu instar candelae lu- cent .

Vltima He- braeorum coniugatio reciproca .

Scholias.

dum nomine ipsam etiam tribus, ac populos eis- dem insculptos, ignitos lapides dici posse, dicente Salomone: Et parentum magnalia in quattuor ordi- nibus lapidum erant sculpta. Et quoniam per horum lapidum splendorem, Dei erga populum suum protectio, & fauor exprimitur; merito Tyrio obijcitur, quod cum inter huiusmodi igneos lapi- des diu habitauerit, semper tamen frigidus, & ab omni vitali calore destitutus sit. Quod quidem tum maxime intelligetur; cum ad superbum spiri- tum referetur, qui inter caelestes, ignitosque lapi- des, quorum singulos singulis angelorum choris applicat Gregorius, olim similibus illis habitauerit, nunc omni lumine, & bono destitutus, profundis, obscurisque inferni ignibus perpetuo arsurus deti- neatur. Neque huic nostrae coniecturae aduersatur Theodoretus, litigiosos laceffens, ac probans, Iudaeos ignitos lapides dici non posse; quoniam ipse primo supponit, caelestes potestates, ac iustos homines lapides ignitos dici, ad ignem diuini spi- ritus ea referens. Quo quidem igne non saepe ac- censos nouimus Hebraeos. Nos vero ad ignem, visibilemque splendorem, gemmis illis innatum, primo referimus; mox ad illum alterum, qui hoc innuitur. Huc accedit illud, quod omni vitio, ac reprehensione vacat Hebraeorum cum Tyrio, nempe Dauidis, & Salomonis cum Hiram antiquus vsus, & Iudaeae, ac terrae Israe'l negotiatio cum frumenti, balsami, mellis, olei, atque resinae com- portatione, quoniam haec inter singularia benefi- cia Tyro a Deo data computantur. Quare Polychronius: Ego, inquit Deus, qui ex Cherubim, oracula reddo, quem maiores tui agnouerunt, & posteris religionis doctrinam tradiderunt, poenas a te repeto: vtraque re meum ostendens imperium, ac dominatum: tum quod veram dum coleres reli- gionem, te bonis auxili; tum quod peccantem punio. Rabbini vero varias loci interpretationes red- dunt. Rabbi Ioseph carbunculos, R. Ionah ange- los, seu Seraphim, quasi inter illos versaretur: R. Ionathan vero populum sanctum. R. Salomon, In libro, inquit, Midras agada exponunt hoc dictum fuisse de Adam, & est sensus: Quid gloriaris? Si instar Adam habitasses in paradiso voluptatis, for- sitan excusabilis appareres. R. David Chimchi vocat Hierusalem lapides ignitos, quia in ea com- morabatur populus sanctus Dei. Pater autem, in- quit, meus exposuit haec verba, quasi sint admi- rantis, & dicentis; numquid in medio spiritualium corporum, ac caelestium ignium ambulasti? Vel dicendum: Tu reputasti te ipsum quasi Cherub, quando ambulasti inter lapides pretiosos, ac splen- didos, id est, carbunculos, quibus vtebaris per no- ctem loco candelarum. Quibus quidem verbis ex- pressisse videtur Hebraeus vim Hebraici verbi חיה הלכה hiah hallactha, pro quo vulgatus, ambulasti reddidit. Cum enim sit in postrema coniugatio- ne, quae addit verbo reciprocam significationem cum quadam vi, & ostentatione, significat tumi- dum, ac ostentatione plenum incedendi modum. Quem ambulandi morem aptissime exponit Hispanica lingua, respiciens ad pauonis incessum, quan- do in medio ocellorum erectae suae caudae, exten- to collo sese circumagit: vocat enim ipsum pauone- se, a contonearse: Italica vero pauoneggiarsi. Et quidem si iuxta hanc vocis interpretationem omnibus su- perioribus interpretationibus applicetur hoc ver- bum, efficacitatem illis afferet non exiguam. Adde quod Scholias Graecus Lapidem ignitos, in-

quit, angelicos nominavit exercitus. Nam & alter propheta sanctos viros, angelicamque degentes vitam ita vocauit; cum diceret, lapides sancti uolunt cylonidae uoluntur in terra. Et Polychro- nius lapides ignitos dicit tabulas, quae voces conti- nebant per ignem illatas: Decalogum enim, igne in monte Sina ostenso, promulgauit Deus. Perfectus in vijs tuis a die condicionis tuae, donec inuenta est iniquitas in te. Hieronymus Septuaginta interpretum versionem sic refert: Fuisisti immaculatus in diebus tuis, a die qua conditus es, donec inuenta est iniquitas in te. Et subdit: Ostendit om- nem creaturam bonam a Deo conditam, & perfe- ctam habuisse virtutem: & per hoc principem quo- que Tyri fuisse immaculatum, vt deinceps macula non naturae sit, sed voluntatis. Quam quidem sen- tentiam idem Hieronymus confirmare videtur ali- bi, dicens: Notandum, quod in libris Regum dicitur, Hiram, hoc est, viuit sublimis: in Paralipome- non, Hiram, hoc est, Deus excelsus. Haec ille. Quibus verbis hoc innuere videtur, Hiramum, qui quondam Dauidis, & Salomonis consuetudine su- blimis, ac potens opibus, scientia, ac pietate fue- rat, utpote, qui aedificationi templi inseruiebat, postea in superbiam elatum, Dei nomen affectasse: quod scelus, quasi omnium iniquitatum scaturigo, iniquitas absolutè dicitur. Theodoretus: Talis enim fuit ante lapsum diabolus: de hominibus ve- rò audiuius: Nemo mundus a forde, nec si vnus diei quidem fuerit vita ipsius super terram. Hic autem, cum corporis expers effet, immaculatus fuit a principio: vbi verò in deteriorem partem incli- natione voluntatis lapsus est, via penitus contraria incelsit. Haec ille. Et D. Augustinus aduersus Manichaeos disputans, falsò contendentes, dia- boli peccatum naturale fuisse, putantes id signifi- cari verbis Ioannis, dicentis, ab initio diabolus pec- cat: hoc loco eos conuincit, dicens: Non intelli- gunt, si naturalis est, nullo modo esse peccatum. Sed quid responderet propheticis testimonijs, siue quod Isaias ait de figurata persona principis Ba- byloniae, diabolum notans: Quomodo cecidit Lu- cifer, qui mane oriebatur: siue quod Ezechiel: In delicijs paradisi Dei fuisti omni lapide pretioso or- natas? Vbi intelligitur fuisse aliquando sine pec- cato. Nam expressis ei paulò post dicitur: Ambula- sti in diebus tuis sine vitio. Quae si aliter con- uenientius intelligi nequeunt, oportet etiam illud, quod dictum est, in veritate non stetit, sic accipia- mus, quòd in veritate fuerit, sed non permanerit: Et illud, quòd ab initio diabolus peccat, non ab ini- tio, ex quo creatus est, peccare putandus est, sed ab initio peccati, quod ab ipsius superbia coeperit esse peccatum. Haec ille. Gregorius, iccirco, in- quit, iste Cherub dicitur, quia transcendisse cum- ctos scientia non dubitatur: qui in medio ignito- rum lapidum perfectus ambulauit, quia inter ange- lorum corda, caritatis igne succensa, clarus glo- ria condicionis exstitit. Origenes: Per haec, inquit, manifestissimè demonstratur, quod sancta virtus haec fuerit, & beata, de qua beatitudine, ex quo in ea inuenta est iniquitas, ruerit, in terramque de- mersa sit, & non per naturam, condicionemque ta- lis existerit. Polychronius: Perfectus in vijs tuis, hoc est, experientia didicisti mea iura. Ex quibus ostenditur, non fuisse pietatis expertem. Tertullia- nus de angelo pessimo: Denique, inquit, sapientif- mus omnium editur, antequam diabolus, nisi ma- lum est sapientia. Et si euoluas Ezechielis pro- phetiam,

Threnor. Polychron.

Iniquitas at- que pecca- tum non na- turae vitium est, sed vo- luntatis. Hieron. de quaest. He- brai. in 3. Reg. Hiram quid significet. Diuinitatis ambitio tam quam om- nium malo- rum scaturi- go iniquitas dicitur. Theodor. lob.

August. lib. 11. de ciuit. Dei c. 15. 1. Ioan. 3. y. 8.

Quo modo diabolus ab initio pec- cante intelli- gatur. Gregor. lib. 31. moral. cap. 3. Princeps Ty- ri quare Che- rub dicitur. Origen. lib. 1. periarc. cap. 5.

Polychr. Tertull. lib. 2. contra Marcio.

phetiam, facile animaduertes, tam institutione bo- num angelum illum, quam sponte corruptum. Et subdit: Sed ipse auctor delicti in persona peccatoris viri denotabatur, retro quidem inuituperabilis a die condicionis suae, a Deo in bonum conditus, vt a bono conditore inuituperabilium condicionum, & excultus omni gloria angelica, & apud Deum con- stitutus, qua bonus apud bonum: postea verò à se- metipso translatus in malum. Haec ille. Quae quidem omnia Patrum testimonia ideo retuli, vt obiter innuam, quae hoc prophetae testimonio conuincantur haereticorum peruersa dogmata. In multitudine negotiationis tuae repleta sunt interiora tua iniquitate. Hieronymus: Dum enim multa conquirat, & non est contentus scientia, quam acceperat, nec potestate, cui praepositus erat: repleuit cellaria, & interiora pectoris sui: vt faturatus, & incrassatus calcitraret contra creatorem suum. Theodoretus: Non contentus data tibi sapientia, & potestate, sed maiorum cupiditate in- census, iniquitate repletus es, & peccati vulnera accepisti. Quibus quidem verbis Patres hi adhuc persistere videntur in allegoria, quam de superbo spiritu persequuntur: Verum haec prius de Tyrio principe videtur interpretanda, cuius propria negotiatio est; eademque omnium vitiorum causa exstitit. Quod intellexisse videtur Polychronius, dicens: Ex rapina, & auaritia, & iniuria in Deum, potuisti tantas opes terra, marique comportare. Qui quidem Polychronius, vitia commemorasse videtur, negotiationi frequenter adiuncta. Nisi malis ad totam huius vitae peregrinationem nego- tiationem referri: nihil enim aliud est viuere in uia, uel ad uitam, uel ad mortem aeternam, quam quaedam negotiatio, prout ex parabola Christi apud Lucam uidere est, dicente seruis Domino, cum discederet ab eis: Negotiamini, dum venio. Et factum est, inquit, vt rediret, accepto regno: & ius- sit vocari seruos, quibus dedit pecuniam: vt sciret quantum quisque negotiatus esset. Hac autem nego- tiatione in patriam nostram, quae agimus bona opera, transmittimus, testante Laurentio, quia thesauros Ecclesiae, quos dispersens dederat pau- peribus, eorumdem pauperum manus in caelestes thesauros asportauerunt: atque inde caelestium donorum mercede recepta replentur, atque ditantur negotiatores huiusmodi. Quam quidem mer- cedem imprecabatur Booz Ruthi Moabitidi, di- cens: Reddat tibi Dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias a Domino Deo Israe'l. Benedic- tio enim Domini, inquit sapiens, diuites facit. De qua quidem negotiatione gloriosum protulit testi- monium Chryostomus. Annam enim Samuele grauidam commendans, ait: Onus autem illud non solum erat inopinatum, & admirabile, uerum & importationis modus fuit admirabilior: neque enim illud hominibus ullis uendidit, aut negotia- toribus, sed protinus, ut exposuerat è scapha, Deo uendidit. Tantum autem hac negotiatione lu- crum fecit, quantum facere par est eam, quae cum Deo habuerit commercium. Et non longè subdit: Vt iam usura sortem excederet. Talis enim est nego- tiatio, commerciumque, quod cum Deo gerit- ur. Non ille quantulumcumque sortis partem, sed multis partibus conduplicatam reddit. Haec ille. At Macharius ille Aegyptius, magni Antonij discipulus, integram hominem de hoc argumento conscripsit, quem sic exorditur: Similes sunt Chri- stiani mercatorum, qui ingentem quaestum ex mer- catura faciunt. Quemadmodum enim hi è terra

Haereses Mulcae con- uincuntur Ezechielis testimonijs . XVI. Hieron.

Theodor.

Polychr.

Vita prae- fens quae- dam nego- tiatio est.

Luc. 19. y. 13.

Bonae nego- tiationis fru- ctus.

Ruth. 2. y. 12.

Pror. 10. y. 22.

Chryostom. Homil. de Anna.

Machar. ho- mil. 24.

terrena accumulunt lucra: eodem modo illi cor- dis sui dispersas cogitationes per hoc saeculum, omnium uirtutum beneficio, ac ui Spiritus sancti colligunt ex vniuersa terra, quae est maxima, ac vera negotiatio. Haec ille. At contra, qui cum hu- mani generis hoste negotiantur, iniquitatem emen- tes, iram sibi thesaurizant, teste Apostolo, quorum omnem negotiationem describit princeps Aposto- lorum, dicens: Cor exercitatum auaritia habentes, maledictionis filij. Notandum, quantum haec sin- gula verba singulis superiorum aduersentur: De- relinquentes rectam uiam, errauerunt, securi uiam Balaam ex Bofor, qui mercedem iniquitatis amauit. Quam eandem mercedem commemorat idem Petrus, de Iuda proditore loquens. Et hic, inquit, possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius; & diffusa sunt omnia viscera eius; quasi tanta sceleris iniquitate turgentia, non po- tuerint amplius peruerso corpore contineri. Consi- milis negotiationis mercede, iniquitate plena esse testatur Propheta noster Tyrij principis interiora, siue etiam superbi spiritus mentem; quando nego- tiationis tempus illi non defuit, dum fuit in via. Verum antequam ad uiteriora progrediamur, sub- iungendum duxi Chimchi interpretationem, om- nibus principibus notatu dignissimam: In multi- tudine negotiationis tuae, inquit, repleta sunt interiora tua iniquitate, hoc est subdit, secundum peccatum, atque iniquitas, scilicet, quòd Tyri nego- tiatores in negotiando solebant fraudem commit- tere: Rex autem eorum poterat impedire huius- modi mala, & noluit. Haec ille. Quasi verò igna- uiae principis adscribantur scelera populi, quo pec- cante, princeps ipse repletus dicitur iniquitate. Et quidem non Rabbini tantum testimonio compro- bari videtur haec sententia, sed ipsius Dei, qui cum iustus verè sit, reddens vnique secundum opera sua, principes puniri praecipit propter peccata, quorum sola correctionis omissione participes fuisse videntur. In Numerorum enim libro scri- ptum legitur: Quia fornicatus est populus cum fi- liabus Moab, &c. & iratus Dominus ait ad Moy- sen: Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra Solem in patibulis, ut auertatur furor meus ab Israe'l. Et mox propter zelum Phinees, occi- dentis legis transgressores, placatus fuisse dicitur Dominus, qui dixit ad Moysen: Phinees filius Eleazari filij Aaron sacerdotis, gloriosa comme- moratio, auertit iram meam a filijs Israe'l. Sed ad institutum redeamus. Longè aliter legit, & interpretatur verba haec Tertullianus: Ex quo enim, inquit, apparuerunt laesurae tuae (sic vocat iniquitatem praecedentis versus) illi eas reputans, qui scilicet laesit hominem, electum a Deo obse- quio: & ex illo deliquit, ex quo delictum semina- uit: atque ita exinde negotiationis, id est, malitiae suae multitudinem exercuit. Et peccasti, Hebraicè וחתמת vattechera, à radice חטא chata, quae aberrare significat, deflectere scili- cet à via, scopo, lege, verbo, Dei praescripto, siue etiam delinquere, quod Augustinus definit, quasi sit de liquido quodam defluere à stabilitate firma- menti, atque iustitiae. Et quidem haec vocis signi- ficatio vel ex eo maxime probatur, quòd de viris Gabaa scribitur in libris Iudicum: Qui septingenti erant viri fortissimi, ita sinistra, vt dextra prae- liantes: & sic fundis lapides ad certum iacentes, vt capillum quoque possent percutere. יטרו ורואו velo sachau, & non peccabant, vel aberrabant. Melius Vulgatus: & nequaquam in alteram partem ictus lapidis

Peruerfae negotiatio- nis condi- ciones, & damna. Rom. 2. y. 5.

2. Pet. 2. y. 14. & 15.

Act. 1. y. 18.

Exemplo Iu- dae pessimae negotiatio- nis damna notantur.

R. David Chimchi.

Principi ad- scribuntur peccata po- puli.

Num. 25. y. 1. 3. & 4. Principes multantur poena capi- tis propter populi for- nicationes. Ibid. y. 11.

Tertull.

Aug. super psal. 74. y. 4.

Iudic. 20. y. 16.

lapidis deferretur. Septuaginta ferè semper verbum hoc uertunt uerbo *αμαρτανω* hamartano, quod Hebraici uerbi significationem exhaurire uidentur. Significat enim hoc ipsum, prout periti idiomatis Graeci tradunt, peccare, errare, spe falli, non intelligere, frustrari, officio non defungi, & alia multa. Sed quam persequuti sumus Hebraici uerbi significationem, probant Xenophontis testimonio, *αμαρτανωτες τις βουλησως* hamartanontes tis bulifios, hoc est, quia spes eos frustrata est. Et Thucydides: *αμαρτανω τις πραξως* hamartano tis praxeos, ERRO in agendo. *δυν θαυρον παντας εχ αμαρτανω* dyn thauron pandos vc hamartimen, duorum altero nequaquam profusus frustreretur, hoc est, frustrari possumus. Vulgatus uero interpret ferè semper hoc uerbum Hebraicum uerbo peccandi reddit. Quam uersionem simulatè reprehendere uidetur quidam, quòd peccare proprie dicitur, quasi pellicare, id est, cum pellice coire, & adulterium committere: quare & significationi uocis Hebraicae, inquit, minus conuenit. Et quidem falsum omnino est, quod affumit tamquam iniquae reprehensionis occasionem: nam in eodem Dictionario, quo eam antiquam uocis impositionem legit; legisse etiam potuisset, vsu linguarum magistro receptum iam fuisse, ut eo nomine quodlibet vitium, aut error quicumque significetur; sicuti Latinae linguae parens exemplo demonstrat, his uerbis: Sic inter rectè factum, atque peccatum, officium, & contra officium, media locabat quaedam, rectè facta sola in bonis actionibus ponens, praua, id est, peccata in malis. Et iterum: Si gladium quis apud te sana mente deposuerit, repetat insaniens, reddere peccatum sit: non reddere officium. Ac tandem nulla est, inquit, excusatio peccati, si amici causa peccaueris. Quibus quidem exemplis declarat aptissimè Latina uox potest exprimi eius peruersitatis natura, quam ipsa prima uocis impositione; *duo enim mala*, quae populum suum fecisse conuenitur apud Ieremiam Dominus: *Me dereliquerunt fontem aquae uiuae, & foderunt sibi cisternas dissipatas, &c.* quorum alterum nomine auersionis à Deo explicat Theologi, alterum nomine conuersionis ad creaturas, nulla alia vnica uoce explicari aptius possent, quam peccati: quasi uero Deo, ac creatore sponso relicto, pellici creatae adhaeret peccator: Quapropter ferè omnia peccata, fornicationis, aut adulterij nomine frequenter exprimuntur in sacris: *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, & infinitis ferme alijs locis.* Verum in praesenti non tantum hoc significat prima, & maxima peccati damna, quae omnia uidentur iam satis fuisse explicata praecedentibus uerbis, *repleta sunt interiora tua iniquitate*; cum Ioanne teste *peccatum sit iniquitas*: uerum & quamplures alios significat peccati effectus, superaddita particula, *& peccasti*; nempe a scopo, & proposito sine aberrasti, non tantum ab ultimo supremae felicitatis; uerum & ab ipso, quem sibi consequendum proposuerat, in ipso peccato peccans. Quasi dicat: Cum tu in summa felicitate, pulcritudine, diuitijs, sapientia, & gloria uerfareris, maiora, diuinitatem, inquam ipsam affectabas, & expectabas, ac propterea elatum est cor tuum, ad altiora contendens; uerum te miserum, peccasti, toto caelo aberrasti, contraria fini media elegisti, contrarium omnino praetento finem consequeris. Quam interpretationem fusiùs explicant sequentia: *Et cieci te de monte Dei, & perdidisti te, o Cherub protegens, de*

Xenoph. 1. Paed.

Vulgata nostra uersio uindicatur a calumnia. Forster. in diction. Hebra.

Vox latina peccare unde dicta.

Cic. Acade. quaest. 3. de officio.

Cic. de amicitia.

Peccatum Latina uox rei naturam aptissimè repraesentat. Iere. 2. 13.

Iere. 3. 1.

I. Ioan. 3. 4. Quid superaddat iniquitati peccati commemoratio.

de medio lapidum ignitorum. Verum hoc superueniens peccatum repleto iniquitate intellexisse uidetur Scholiastes impenitentiam: ait enim: quoniam ita offendisti, ut nulla te poenitentia subeat, necessario poenas à te Deus ipse repetit, cui iniuriam animi elatione fecisti. Polychronius uero poenas exprimi putat praecallatis uerbis, quae sic interpretatur: Deiectus igitur es, inquit, à sanctorum consuetudine, & superiore potestate deturbatus. Cui consonat Chimchius: *Eieci te de monte Dei*, inquit, *& de medio lapidum ignitorum*, hoc est, non fiet ultra mentio de te in bonum, sed in malum: id est, delebo memoriam tuam bonam de Hierusalem, & de medio populi sancti mei; qui lapidibus ignis comparatur. Theodoretus uero allegoriam persequutus, ad alteram significationem uocis Cherub alludens (de qua Pater Pradus) Tu igitur Cherub, inquit, quod ut diuinam gloriam ferret, dignum effectum fuerat, ipsum à sanctis potestatibus separauit, quae etiam ignitae appellantur. Nunc uero ij, qui sunt diuino ascensu digni, propter animi munditiam, in quorum cordibus sunt ascensus Dei, secundum diuinum prophetam, potestatem ipsum conculcandi pedibus accipere. Haec Theodoretus: Septuaginta legunt, & peccasti, & uulneratus es à monte Dei; quasi percussus, ac uulneratus deiectus sit. Vel sensus est, simul ac superbiae reus factus est, etiam in ipso monte; reatus sui damnationem subiit.

Et eleuatum est cor tuum in decore tuo. Hieronymus: Dum tuum, inquit, putas esse, quod Dei est. Vnde & Apostolus stimulum carnis, & angelum satanae accepisse se dicit, qui eum colaphizaret, ne reuelationem magnitudinis superbioret, & in iudicium incideret diaboli. Haec ille. Quibus notandum uenit, iudicium superbiorum uocari à Paulo iudicium diaboli, quasi sint illi consimili poena multandi in iudicio Dei. Theodoretus: Ingenti superbia elatus es, conspectus ijs bonis, quae à me tibi suppeditata sunt. Apollinarius: Quod intra illum factum est, detegit malum, superbiam, inquam, quae pulcritudinem perdit rerum honestarum; quippe quae à pulcritudinis familiaritate separet. Polychronius: Magnificè nimis de te ipso sensisti propter gloriam, qua florebas; decorem enim iam regnum uocat. Haec ille. Quam autem dissonet à pulcritudine animi, aut cordis, elatio omni inscitia plena, testatur sapiens, eleganti vsu tropo, dum ait: *Mulier pulchra, & fatua*, quasi *circulus aureus in naribus suis.* Cuius loci interpretationem continent, quae sequuntur uerba: *Perdidisti sapientiam tuam in decore tuo.* Septuaginta: Corrupta est disciplina tua cum decore tuo. Vtramque lectionem interpretatur Hieronymus: Dum plus vis esse, inquit, quam conditus es, & magis sapere, quam à Deo acceperas; etiam id perderes, quod habebas, & pro pulcritudine, atque doctrina, deformitas te, & stultitia possideret. Haec ille. Hebraicè uero habetur *חשחתי* chachati, quod uerbum corrumpere, perdere, delere significat, ut apud Oseam: *Perditio חשחתי chachati tua Israel*, uel corruptio te Israel, nempe vitulum iam memoratum; quia nisi hic fuisset, in me fuisset *auxilium tuum*. Sed melius R. Selomon: Corrupisti te ipsum Israel. Targhum: Quando corruppebatis uos domus Israel opera uestra, dominatae sunt uobis gentes: & quando reuertebamini ad legem sermonis mei, fui in auxilio uestri. Quare uerti posset noster textus; corruptisti sapientiam tuam, *ל גחל super*, uel propter decorem tuum. Aptissimè redderet Hispanica phrasis:

Scholias.

Polychron.

R. Chimchi.

Theodor.

P. Pradus.

Insti potestatem habere calcandi supra illum Cherubim, cui diuinam gloriam ferre datum fuerat.

Vbi quaeque peccati reatus, ibidem damnationis poena incurritur.

Hieron.

2. Cor. 12. 7.

Iudicium superborum quare uocatur à Paulo iudicium diaboli.

Theodor.

Apollin.

Polychron.

Quantum dissonet à pulcritudine in perbia; & quomodo illam perdat.

Prou. 11. 22.

Hieron.

Ose. 13. 9.

R. Selomo.

Targhum.

phrasis: te euancilite con tu hermosura: dicitur enim eadem uoce uano, quasi inanis cerebro, & elatus pulcritudine. Quanta autem damna pariat proprii decoris nimium studium, eleganter tradit Tertullianus: Nam etsi, inquit, accusandus decor non est, ut felicitas corporis, & diuinae plasticae accessio, ut animae aliqua uestis uerbana; timendum tamen est, vel propter iniuriam, & uolentiam spectatorum: quae etiam pater fidei Abraham in uxoris suae specie contumit, & fororem mentitus Sararam, salutem contumelia redemit. Nunc non sit timenda dignitas formae, ut nec possidentibus grauis, nec apparentibus exitiosa, nec coniunctis periculosa, nec exposita tentationibus, non circumdata scandalis existimetur? Haec ille. Quae mirificè confirmat Apollinarius, ad diabolum dicens: Superfluo studio decorem tuum abiecasti. Vel, ut ait Polychronius: Diligentia tua, & prudentia cogatur, amissa etiam gloria. Haec ille. Sapientiae uero perditae meminit Vates, propterea quod omnis gloria Tyrij, immo & angeli nomine Cherubini comprehendebantur, cuius quidem nominis meritum amissa sapientia perdebatur; nec huius nominis tantum iactura facit superbia, sed & totius gloriae. *Gloriam enim, ait Sapiens, sapientes possidebunt, stultorum exaltatio ignominia.* Quod probant sequentia: *in terram proieci te: ante faciem Regum dedi te, ut cernerent te.* Hieronymus: In terram proiectus es, qui ante habitabas in monte Dei. Proiectus es autem in conspectu omnium Regum, ut tuo terrentur exemplo: uel bonorum Regum, quorum cor in manu Dei est: uel malorum, quorum regna offendit diabolus Saluatori; qui occurrerunt Regi Babylonio, dicentes: Et tu captus es, sicut nos: atque inter nos reputatus es. Quibus uerbis hoc innuit Hieronymus, quod multis placet, nempe sequentia omnia de Rege Tyri sine ulla allegoria dicta. Verum Graeci adhuc in eodem, quem persequuti fuerant, persistunt tropo. Nata Apollinarius: Magna enim, inquit, simul à Deo erat auersio honestiorum, & praestantiorum inuidia, & aduersus hominem similem insidiarum plena nequitia. Quapropter non est amplius habitus dignus mundorum familiaritate, qui caeli nominantur. Lapsus igitur in terram est, in terrae inquam finitimum aërem: nam & ita in caelestibus esse dicuntur, quippe qui nostram habitationem non parum superent. Polychronius: Illud uero: *In terram proieci te*, ad illius existimationem dixit: & illud, *ante faciem Regum dedi te*, hoc est, inquit, ut apud quos fuisti gloriosus, eisdem sis ridiculus. Origenes: Proiectus, inquit, in terram, proiectus è caelis, quorum exemplo & umbrae ministrabant, qui in tabernaculo seruebant. At idem Apollinarius, qui supra, subdit: Tamquam de typico loquens princeps, declarat eum, qui caelestibus copijs praerant, dedecore affectum ob elationem. Hieronymi sententiam probare uidetur idem Apollinarius, cum addit; *in terram proieci te*, quasi dicit, praestantiam tuam perdidisti ita, ut nihil à ceteris differas, nulla re cuius de populo praestes. Haec ille. Quibus meritas delicti poenas ostendit. Qui enim, dum reliquis praecessit elatus, non potuit se in officio continere, ab eo deiectus, atque in subditorum numerum adscriptus, nulla alia re socijs antecellit, quam perpetua infamiae nota. In uoluntate iniquitatum tuarum, & iniquitate negotiationum tuae polluisti sanctificationem tuam. Duo tantum huius periodi uerba interpretatione uidentur indigere, cum reliqua satis supra

Quae damna pariat nimium propriae pulcritudinis studium.

Tertull. lib. de cultu feminae. Gen. 20. 9.

Apollin. Polychron.

Prou. 3. 35.

Hieron.

Prou. 21. 11.

Matth. 4. 9.

Isai. 14. 10.

Apollinar.

Terra aliquando pro aëre accipitur terrae finitimo.

Polychr.

Origenes.

Qui alijs praefatus superbia, à dignitate cadens, nulla alia re subditis antecellit, quam ignominiae nota.

XVIII.

sint explicata. Eorum alterum est, *polluisti*: alterum, *sanctificationem tuam*. Illud Hebraicè habetur *חילתא* chialta, à radice deductum *חלל* chahal. Hoc uero *מקדשת* michdasheta, à radice *קדש* chadas. Sunt autem haec duo uerba significatione omnino aduersa: illud enim significat vim pati, profanari, uehementer dissolutum esse, dolere, seu excruciar. In psalmo: *Cor meum חלל chahal, conturbatum est intra me; sicut umbra, cum declinat, ablatum sum.* Cor meum, reddit Hieronymus, uulneratum est intrinsecus; uel ut alij interpretantur, in medio mei. Quasi uero prae lethali uulnere iam iam deficere incipiat; haud secus, quam umbrae, deficiente iam Sole, deficiunt. Vel, cor meum profanatum est, *dereliquit me*, dicit in alio psalmo Propheta. Ex quo fit, ut quasi umbra deficiam: Significat enim hoc uerbum, commune facere, sicut transtulit Hieronymus aptissimè in Deuteronomio: *Quis est homo, qui plantauit vineam, & non uesci omnibus liceat?* Hebraei uolauit; profanauit, ad uerbum redderet, hoc est, uindemiauit eam. Respexisse uidetur haec phrasis ad ritum, Leuitici, quo cauetur, ne ante annum quintum fructibus arborum, aut uinearum confitarum uesci liceat; sed tribus annis pro immundis habeantur, quarto sint Domino Deo facti, quinto demum profanabuntur, hoc est, licebat cuius illis uesci. Hinc fit, ut mulier prostituta, nomine ex hac radice deducto appelletur in Leuitico *scortum*, *חללה* uechalalah, *& uile prostibulum non ducent uxorem*: sic enim nuncupabatur non tantum, quia communis, sed quia immunda, profana, abominabilis. Quae omnia uo uerbo complecti uoluisset uidetur superbus ille Phariseus, Christi Domini calumniator, dum diceret: *Hic si esset propheta, sciret utique, quae, & qualis esset mulier, quae tangit eum, quia peccatrix est.* Hinc fit, ut hac uoce significetur, quod interdictum omnino est, quod non fas est, ut in Genesi, confidenter loquens ad Dominum Abraham: *Abstet*, inquit, *ut occidas iustum cum impio.* Et iterum loquentes filij Iacob seruo Ioseph, illos furti accusanti, *responderrunt, quare sic loquitur dominus noster?* *חללה* chalila, abstet, ut serui tui tantum flagitium commiserint. Verum huius uerbi tunc plenè cognoscetur natura, cum sub sequenti comparabitur. Significat autem *קדש* chadas sanctum, seu sacrum esse, consecrari, hoc est, à communi, & profano vsu segregari, & destinari in usum sacrum, uel diuinis vsibus accommo dari, hoc est, ad Dei cultum, & ministerium. Quod quidem frequenti vsu ita receptum est, quamuis proprie uerbum hoc communiore significationem fortatur, nempe in aliquem peculiarem usum, siue sacrum, siue profanum destinari, & à communi vsu segregari. Quare & in malam partem solet nonnumquam vsurpari. Quorum exempla passim occurrunt in sacris. De priori significato uidere est in Exodo: *Septem diebus exprobiabis altare, & sanctificabis, & eris sanctum sanctorum: omnis qui tetigerit illud, sanctificabitur.* Vel ut ex Hebraeo reddunt, omne quod tetigerit altare, sanctificabitur, hoc est, erit sanctum Domino, segregatum, quamuis prius fuerit profanum. *Ista est lex hostiae pro peccato: in loco, ubi offertur holocaustum, immolabitur coram Domino, sanctum sanctorum est.* Sacerdos, qui offert, comedit eam in loco sancto, in atrio tabernaculi. *Quidquid tetigerit carnes eius, sanctificabitur.* Et est sensus iuxta Hebraeos: Om-

Polluisti quid significet.

Psal. 108. 22.

Hieron.

Psal. 37. 11.

Hieron. Deut. 20. 6.

Communem facere, uel violare uineam quid significet.

Leu. 19. 24. & 25.

Luc. 7. 39.

Genes. 8. 25.

Gen. 44. 7.

Sanctum quid dicatur.

Exo. 29. 37.

Leu. 6. 25. 26. & 27.

De sanctitate sacerdotis Christiiani.

Exo. 15. v. 17.

R. David.

Isai. 8. v. 14.

R. David lib. radic.

R. Abrah. in comment.

Luc. 2. v. 34.

Pf. 2. v. 3.

Ioan. 1. v. 13.

Amos 7. v. 13.

R. David in lib. radic.

R. Abrah. in comment.

Variae interpretationes loci.

ne comestibile, quod tetigerit eas carnes, erit similiter sanctum. Sed contextui magis conuenit, ut de omni comedente sit sermo, quicumque comederit de carnibus eius, sanctificabitur. O quantis his locis continentur monita salutis sacerdotibus nostris; immo & toti populo Christiano, comedentibus, non solum contingentibus carnes immaculati agni, pro peccatis in cruce oblatis, Christi Iesu. Sed haec perpendenda potius legenti, quam nobis hoc loco pertractanda videntur. Ad institutum ergo nostrum venientes, ex hac radice deducitur nomen מִכְדָּשׁ michedas, quod sanctuarium significat, domum nempe, in qua vel reponerentur, vel peragebantur sacra: uel significat locum munitum, praeparatum, & segregatum; quae omnia explicantur in Deuteronomio: *Introduces eos, & plantabis in monte haereditatis tuae, firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es Domine: sanctuarium tuum Domine, quod firmauerunt manus tuae.* Quare hac eadem voce significatur palatium Regis, iuxta R. Dauidis sententiam, quia erat quasi sanctuarium, quod non ingreditur nisi notus; vel potius, quia sanctificatus, custoditus à militibus, & feruis: quare & refugium, seu asylum dicitur: quomodo interpretantur illud Isaias: *Et erit uobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel.* R. Dauid: Sunt qui exponunt, inquit, *sanctificationem*, hoc est, locum, quo confugiant, nempe tamquam ad asylum, vel munitissimum palatium, castellum, vel arcem. Cui consonat R. Abrahami sententia: & sensus huiusmodi elicitur: *Erit duabus domibus Israel, quarum altera defectionem parabat, coniurationi intenta; altera spectabat auxilium, & opem mox affuturam à Domino: huic ergo erit Dominus in refugium, tutissimumque palatium, quo nulli hostium patebit umquam ingressus; illi uero coniuratorum factioni in petram scandali. Quae si ad Christum Dominum referas, concinnam loci interpretationem percipies. *Positus est enim, inquit Simeon, in ruinam Israel tereno, peruersè coniuranti, & dicenti, dirumpamus uincula eorum, & projiciamus à nobis iugum ipsorum.* Caelesti uero Israel, hoc est, *is, qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, sed ex Deo nati sunt; in resurrectionem, à communi, mortali que uita; in sanctificationem aeternae uitae.* Sed magis clarè patet huius uocis notio apud Amos, dicente Amasia ad eundem Amos: *In Bethel non adicies ultra, ut prophetae, quia sanctificatio Regis est, & domus regni est, uel palatium Regis est.* Nam R. Dauid, & R. Abraham de eodem intelligendum putant & sanctificationem, & domum regni; quasi dicat, quia hanc urbem sibi sanctificauit, siue segregauit sibi Rex, ut habitet in ea. His ergo sic statutis, facilis erit loci huius sensus. *In multitudine, siue propter multitudinem, iniquitatum tuarum, loquitur de omni peccatorum genere, & iniquitate, iniustitia, siue etiam omnia peccata intellige, quibus replebatur commercium, negotiationis tuae, polluisi sanctificationem tuam, hoc est, palatium tuum.* Vel sensus est, Regia urbs tua, quae quasi sanctum quid asseruabatur ab omnium inimicorum ingressu, nunc tamquam quid profanum, & commune omnium inimicorum incursum patebit. Vel quod prius sanctum, purum, immune asseruabatur à te, pedibus inimicorum ut assolet, sordescet, polluetur, atque foedabitur. Vel tandem, quod olim ut sanctum quid magnificabat, amore, ac laude effere-*

batur omnium, nunc pollutum, & conspurcatum abijcietur, atque spernetur. Cuius quidem facti non tam Deum vindicem, aut milites, Dei ministros, auctores assignat, quam ipsum Tyrium, ut potè qui multitudine iniquitatum suarum Deum quodammodo impulerit, ut sententiam damnationis ferret. Milites uero infida, atque iniqua negotiatione prouocauit, ut de superbo Rege vindictam fumentes, eius palatium prosternerent, ac omnia bona eius palparent, quasi in debitam omni iure poenam criminis laesae diuinae maiestatis. Quam quidem interpretandi rationem, non solum huic perobscuro Ezechielis textui lucem allaturam speramus, sed & omnibus, qui quamplures sunt, alijs, quibus haec duo uerba reperiuntur simul. Qualis est ille, quem non longè interpretabamur, nempe: *& eieci te de monte Dei, uerbum ex uerbo reddi posset, & pollui, uel profanari te à monte sancto Dei.* Et superius interpretatus est alium locum Pradus: *Quiescere faciam superbiam potentium, & possidebunt sanctuaria eorum.* Hoc est, deiecit fortissimorum militum audacia, palatia eorum, quae tamquam sanctuaria ab eisdem tutissimè custodiebantur, atque defendebantur, iam nullo defendente, excursionibus militum, atque horum, & aliorum quorumcumque iniurijs patebunt. Quae quidem omnia Tyrii principis damna, quae sibi elatione, atque auaritia, & inde exortis infinitis scelerum monstris, adsciuit, & passus est, ad quemcumque iniquè agentem transuleris, non dubium, quin à peruerso iniquitatis tramite retrahatur, tantorum malorum timore perterritus. Theodoretus adhuc putat haec Tyrio conuenire non posse: Iste autem, inquit, de quo nunc loquimur, quando vnus sanctorum archangelorum erat, omnis sanctificationis erat particeps, sed ipse profanata sanctificatione, usus mala negotiatione, maioraque expectens, etiam concessis sibi bonis excidit; & hoc itidem ut pateretur homo, auctor fuit. Ille enim secundum imaginem Dei quoque factus, blandis ipsius uerbis deceptus, cum concupisset deum se fieri, illud etiam, quod erat, imago scilicet Dei, amisit. Haec ille.

Producam ergo ignem de medio tui, qui comedat te, & dabo te in cinerem super terram. Duplici quidem inuoluitur difficultate locus praesens: figuratam enim locutionem continere, nulli potest esse dubium. Nam qua ratione dicatur producendus ignis de medio principis Tyri, nisi sub alicuius rei symbolo, quae & flammis depasci, easque producere ex se possit? Hanc autem inuestigare ad historiam ipsius explanationem pertinere putamus. Tum demum, quid eo symbolo, uel igne ex uisceribus Tyrii principis producto, significetur, explicare oportebit: quò quid Propheta, uel potius per Prophetam Dominus significare conetur, omnibus legentibus manifestari possit. Et primum quidem sunt, qui putant à Tyrio principe ad Tyrum urbem rediisse his uerbis Prophetam. Quod si uerum fuisset, elegantem allusionem continerent uerba haec. Cum enim superiori capite urbem nauis contulerit, nauibusque fatale quodammodo sit uel naufragio perire, uel incendio conflagrare: prius eiusdem naufragium, perfectissimis orationis coloribus pinxit, nunc uerò eiusdem incendium. Inter quae duo perditionis genera hoc interest, quod naufragium concitatur ab externis uentorum flatibus, incendium uerò saepe saepius ab internis flammis ignibus. Illud agitur extrinsecis fluctibus: hoc intimis lignorum, & mercium

Peccator suae damnationis auctor potius, quam iudex, aut ministri.

Sup. v. 16.

Hier. Pradus cap. 7. v. 24.

Exemplo damnationis Tyrii retrahentur à similibus excessibus eiusdem sceleratorum. Theodor.

An cum Tyro urbe, aut cum eius principis sermo sit praesens, dubitatur.

Hector Pinus putat cum urbe loqui Dominum.

Quid interesse inter perditionem nauis, si naufragio, aut incendio periret.

bellum civile nauis incendio, hostium nauis nauis conferunt.

Joseph. 6. belli cap. 14.

Contextus exigit, ut ad Principem sit sermo.

Principis ruina uerbis sequitur.

Supra cap. 27. v. 5.

Malo nauis principis assimilatur.

Isai. 33. v. 21.

cium conflagrationibus, & tandem, quae naufragio pereunt naues, submersae diu permanent: at quae incendio in cineres redactae, neque alicui usui, neque etiam hominum memoriae partem, aliquam relinquere uidentur. Quam autem miserandum sit nauis incendium, uidimus, & non sine commiseratione recolimus nauem quandam Anglicanae gentis, quae miseram, damnationisque aeternae plenam subitam mortem, proficuae Catholicorum feruituti praeferens, diabolica suasionem per mota, ignem suo tormentario pulueri admouit: ubi cerneret ad crepitum incensi pulueris mare ipsum contremiscere, omnes homines, quotquot erant in naui, cum tabulatis uolare per aëra, taeterissimo fumo quasi nebula absorptam nauim, & quae illam circumdabant triremes. Non multò etiam post uideres totum circa mare, quasi coruus natate semiuolos milites: namque qui intra ipsam nauim cecideret; in cineres redacti sunt: ac demum nauim, omni auxilio destitutam, flammis absumendam dimitti. A longe prospictebamus, antennas, funes, malum, igne uelocissimè conflagrare. Quid commemorem pretiosas merces, oleum, uinum & alia omnia, quasi stipulam ab igne consumi? Licet enim regressi cum magna militum, atque feruorum copia duces, conati sint ignem aliquando extinguere, nihil tamen profecerunt. Obseruauit ego praesens, ipsas maris aquas, quasi oleum igne depasci, eisdemque flammis augeri, haud secus, quam cyclopū fornacè aquis resperam. Quae quidem ideo lubens commemoro, quòd symbola contineant omnia eius calamitatis, quae urbem comprimit, quando ab interno seditionis igne comburitur. Cuius quidem rei manifestissima exemplum reperies quamplurima in ultimo Hierosolymitano excidio, à Iosepho plenè relato. Ex innumeris uerò uicium referam, Iosephum inducens de seditionis sic scribentem: Illi autem primum quidem sumptu publico iubebant mortuos sepeliri, cum foetorem ferre non possent: deinde, quòd non sufficiebant, in ualles eos ex muro praecipitabant. Quas circuei Titus, ubi plenas cadaueribus uidit, altamque sanie tabefactis corporibus defluentem, ingemuit, & extentis manibus Deum testabatur, factum illud suum non esse. Et post multa commemorata commiserationis Titi exempla, de seditionis subdit. Neque enim uel animos affectio mansueti, uel corpora dolor tangebant, quin etiam mortuam plebem quasi lacerabant, replebantque languentibus carcerem. Haec ille. Quibus neque miserabilibus quidquam dici, neque atrocius excogitari posse uideretur. Et huic similem calamitatem comminatur Deus Tyro, dicens: *producam ignem de medio tui.* Verum quoniam magis uideretur expetere contextus, ut de Rege intelligantur haec uerba, quàm de urbe, siquidem ad Regem loquebatur hucusque, neque uia ratio est, quae hanc sermonis mutationem suadere possit: ideo an Regi ipsi Tyrio conueniant, uidentur: est, uel propterea maximè, quòd principis casus, atque ruina urbis etiam ruinam inducit. Et quidem si in memoria reuocemus, quae, urbem alloquens Propheta, sub nauis typo dixerat, nempe: *cedrum de libano tulerunt, ut facerent tibi malum, inter alias eius allegoriae interpretationes hanc vnam conuenientissimam esse diximus, qua malo nauis urbis principis significatur. In quam sententiam facile uenit, quotquot legentium locum Isaias, huic conformem allegoriam profrequentis. Nam cum ibi Hierosolymae confi-*

nia mari, uel latissimis fluminibus contulisset, subdit: *Non transibit per eum nauis remigum, neque triremis magna transgredietur eum:* hoc est, naues militares magnae, & ad bella promptissimae non poterunt uia ratione infestare Hierosolymam. Cuius rationem mox subdit: *Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster, ipse saluabit nos.* Hanc autem Domini protectionem tantam dicit allaturam securitatem, ut è medijs periculis erutam, non solum ab incursum hostium, siue etiam procellarum fluctibus nauem suam vindicet Dominus, uerum etiam uicticem eam, tantam spoliolum copiam diuidere permittat, ut claudis quoque bona eorum pars non desit. *Laxati sunt funiculi, praefidiarij milites tui, qui principem protegunt, tuentur atque confirmant, haud secus, quam funes malum. Sic erit malus, princeps, dux aut Rex tuus, ut dilatare signum non queas, tantis periculis sibi etiam timens princeps, ita nutabit, ut neque uel uentis, neque vexillum militibus expandere possit, utrumque enim significat uox illa *signum*: prout supra probauimus, & tamen, *tunc diuidentur spolia praedarum tuarum:* etiam claudi diripient rapinam. Ex quibus manifestè probatur, malo principem intelligi, ex cuius medio ignem producendum comminatur Deus: respiciens fortè ad parabolam Iotham. Hic enim alloquens uiros Sichem, enarrat illis quasi fabulam quandam de lignis, siue arboribus, deferentibus sui domini principatum, ac regnum oliuae, ficui, & uiri, quibus proprii, priuati que status, fructus, utilitatesque Regiae pompae, & sollicitudini praeferebantur, dominatumque renuentibus, arbores tandem omnes, siue *ligna omnia* dixerunt ad rhamnum: non quidem arborem, sed dumetum, non fructiferam, sed inutilem, non pulcrum, sed horribilem, spinosam, & omnibus humanis uisibus, praeterquam ignibus, infructiferam: *Veni & impera super nos. Quae superbe satis respondit eis, si uerè, non autem simulatè me Regem uobis constituis, uenite, & sub umbra mea requiescite.* Rhamnus cum careat folijs, quibus obumbrare possit, & tam sit humilis, ut uix à terra erigatur, laetis, serpentibusque tantum permittat ingressum; tamen tam arroganter de se praesumit, ut ipsas cedros libani, abietesque celsissimas sibi submittere non dubitet, quòd propriae elationi, ac commoditati inseruiat. Quibus quidem duobus atrocissimis principis superbiae, & auaritiae sceleribus refertum iam satis uidimus Tyriorum principem. *Si autem, inquit rhamnus, non uultis, egredietur, non tantum oprantis, sed modestiam infimulando comminantis est, egredietur ignis de rhamno, & deuoret, pro, & deuorabit vos omnes, etiam celsissimas quasque cedros Libani.* Iam ergo clarè patet, quòd primum tractandum proposuimus, quomodo è lignis ipsis ignis elici facile possit. Ignis enim, inquit Plato, calorque, qui alia gignit & regit, ipse ex latione, frictioneque efficitur. Et Chrysofomus uaria ignium genera commemorans, alius, inquit, qui ex terra: est enim saepe eiusmodi ignis, qui è terra editur, sicut fontes aquarum: alius, qui fit ex collisis lapidibus; alius qui est in comis arborum, quae ipsae quoque colliduntur. Quibus sic stantibus, facilis est loci intelligentia. Si enim Rempubicam siluae compares, eiusque principem praecalae cedro, superbiae flatibus actae, si commercij, atque negotiationis studio collidi intelligas, statim discordiae ignem accendit,*

Diuina protectio, & fauor non liberationem tantum à periculis hostium, uerum etiam uictoria uerem spoliolum copiam pollicetur.

Funiculis tenentibus malum conferuntur praefidiarij principis milites. Supra cap. 27. v. 7.

Iudicum. 9.

Priuatae uitae fructus Regiae pompae praefereendus.

Ibid. v. 14.

Inutiles uiri principatum ambiunt, alii respiciunt.

Plato in Theaeteto.

Quomodo ignis elicitur ex lignis Chrys. hom. in ps. 134.

Quomodo superbiae flatibus, & auaritiae collisione accendatur ignis, principem eius Republica deuorans.

Matth. 15. v. 19.

Theodor. Sceleribus peccatoris vitur saepe Deus, tamquam materia perditionis eiusdem peccatoris. Hieron. Isai. 50. v. 11.

Foreirus.

Peccans homo ignem inferni in se ipso accendit, & sese eiusdem ignis laqueis constringit.

R. David Chimchi.

Apollinar.

Isai. 50. v. 11.

Remig. super Ps. 78. Theodoret.

2. Petr. 2. v. 4.

Theodor.

Hieron.

accendi, & cedrum cum silua in cineres redigi facile posse, nullo negotio cognosces. De medio autem, hoc est, de corde eius accendendum hunc ignem dicit: *de corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta*: quibus tamquam instrumentis diuinae ultionis vitur ipse Deus ad perdendum peccatorem. Quare Theodoretus: Tuis sceleribus, inquit, quasi materia vtar ad inferenda tibi supplicia. Verum multo magis hic locus illustratur ex alio Isaias, quem citat Hieronymus: *Ecce, inquit, vos omnes peccatores accendentes ignem, vel accensores ignis: quasi dicat, non ego vobis exitio fui; numquam interitum vestrum concupiui; neque vobis voluntate mea incendium comparauit, uos, uos, inquam, accenditis ignem, qui ueluti ex officio omnibus uestris studijs, cogitationibus, uerbis, atque operibus ignem uobis ipsis excitatis, qui uos flammis sempiternis exuret: accincti flammis, uel laqueis flammaram, aut igneis uinculis: ut bene notat ex Hebraeo Foreirus. quod aptissime interpretatus est Vulgatus: *accincti*, inquit, hoc est, constricti, uel colligati, *flammis*, laqueis inferni flammaram, uel ignium. Quid enim aliud, si attentè perpendas, peccans homo facit, quam ut ignem illum aeternum in seipso accendat: ac se ipsum illis laqueis constringat, quibus & daemones, & damnati omnes in inferno colligati detinentur, atque cruciantur; cum statim, atque assensum peccato praestat, eisdem ignibus aeternum cruciandus deputetur? Ex quo fit, ut omnium praesentis vitae calamitatum ignis, interiora eius, atque exteriora depalcat. Quod intellexisse etiam Rabbinum admirationi est: ait enim Dauid Chimchi: *Producam ignem de medio tui*, hoc est, peccatum tuum consumet te, deuorabit te, atque in cinerem rediget, non secus atque ignis combustibilia solet in cinerem reducere. Idemque Apollinaris testatur: Nostra enim, inquit, scelera sunt causa supplicij, prout ad homines dicitur: *Incedite super flammam, quas excitastis. Quibus uerbis respexit uidetur Apollinaris ad uerba Isaias, quae proximè sequuntur post ea, quae paulò ante attulimus, quibus cum irrisione insultat aduersus flammaram accensores Propheta, dicens: *Ambulare in lumine ignis uestri, & in flammis, quas succendistis*: quasi dicat, miseros, & infelices uos, qui in igne succendendo laborastis, cuius nullus est usus; est enim ignis comburens, non illuminans, consumens, non fouens, & ut ait Remigius, incinerans & non purgans. Quare subdit Propheta noster: *Et dabo te in cinerem super terram*. Theodoretus: Hoc utriusque conuenit, & ei, qui operatus est malitiam, & ei, in quo id factum est, Tyriorum Regi; utriusque enim illati sibi supplicij praebuerunt occasiones. Haec ille. At Petrus Apostolus accuratiùs multò peruersi angeli damnationem, eiusque catenas enumerat, dicens: *Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos*. Et dabo te in cinerem. Theodoretus: Et hoc item utrisque conuenit. Etenim homo in sua terra lapsus, puluis factus est, & diabolus, qui orbi terrarum imperare videbatur, à Deo, & Salvatore nostro euersus, cineris instar ab impijs conculcatur. Hieronymus: *Et dabo te in cinerem*: ut omnia, quae super aedificasti, malae conscientiae tuae ignis absumat. Qui cum debueras requiescere in sabbato, & nequaquam opus facere seruire, ligna in sabbato collegisti: ut haberet ignis, quod in pectore**

re tuo deuoraret incendio. Quae Hieronymi uerba mysticè accipienda sunt: neque enim Tyrius obligabatur lege sabbati, neque etiam si obligaretur, in pectus suum ea inducebat confagranda, nisi quatenus legem transgressus, culpa reatum incurreret, aeternis ignibus depascendum. Subdit uero Hieronymus perutilem perpendenti interpretationem: Perdet quoque, inquit, omnia mala opera conuertens in cinerem, ut ignis noxius penitus exstinguatur. Quasi dicat Hieronymus: Cum iniquitatis succensus ignis non solum ei, qui illum succendit, noxius sit, sed etiam alijs quamplurimis nocere possit: aliorum prouida diuina clementia, permittit omnia succensa consumi, atque in cineres redigi, ut ignis deficiente materia, ignis quoque deficiat. Est enim tenacissimus, ac fermè inextinguibilis ignis hic. Vnde Ecclesiasticus ait: *Anima calida, affectibus, inquam, subiacens, qui quasi ignis numquam satiantur, non exstinguetur; donec aliquid glutiat: & homo nequam in ore carnis suae*; hoc est, pessimus ille, quicumque sit, qui explet omnia, quae experuntur à carne sua: neque enim Graecam lubet sequi lectionem, quam ad libidinis tantum affectum trahunt nonnulli, sed eam cum nostra, ad omnes corporis affectus extendimus: id enim significat, *in ore carnis*, hoc est, in omni eo, quod ore petit caro. Quam phrasim explicat Hispana apud de boca, hoc est iuxta omnem, quod lubet, aut petitur, *non desinet, donec incendat ignem*, quem describit Isaias: *Et erit, inquit, lumen Israël, illuminans Israël Deus, in igne comburente Assyrios, & sanctus Israël in flamma: & succendetur, & deuorabitur spina eius*, qua pungebatur Israël, ut mox uidebimus, *& uerpes in die una, & gloria saltus eius*, sic uocat milites, hactenus saltum referentes, uel principes exercitus, ut supra ostendimus, *& carmeli eius ab anima usque ad carnem* prouerbialiter intellige: hoc est, penitus: nisi malis ad altiores sensus uenire, atque intelligere inimicos, & hostes amicorum Dei, animo & corpore exurendos ab aeternis inferni ignibus, quos suis sceleribus, dum hanc uitam uiuerent, accenderunt. Et dabo te in cinerem super terram, hoc est, non permittam cineres incendij tui occultari: sed eos diu super terram manere praecipiam *in conspectu*, uel ut ex Hebraeo uerti potest, in oculis, uel oculis *omnium uidentium te*. Hebraicè קראו רואים, à radice קראו ראו, quae uidere significat non tantum oculis corporis, sed etiam animo, ut apud Ieremiam: *Videte uerbum Domini*, hoc est, audite, & intelligite; atque figuratè etiam accipitur, pro experiri, aut sentire. Nam apud eundem Ieremiam, ubi nostra uulgata legit: *Non timebit, cum uenerit aestus, & erit folium eius uiride*, ex Hebraeo reddunt: non uidebit, si uenerit aestus. Quare sermo hic latius patebit, quam uerba sonare uidentur: cineres enim, hoc est, incendij monumentum aeternum mansurum praedixit Dominus, ut uideri, seu potius mente euolui possit ab omnibus uiuentibus super faciem terrae, ex tunc, usque ad nostrum hoc saeculum; & ex hoc, usque ad finem saeculorum. Propter hunc enim finem & Deus praecipit Ezechiel, ut huiusmodi incendium Tyrij, scriptis, & memoriae mandaret, ac propter eundem ergo meorum superiorum iussu, quod tamquam Dei oraculum suspicio, idem ipsum interpretandum suscepi. Probatum autem, quae diximus, manifesto Petri testimonio, de consumili euerfione dicentis: *Et ciui-*

Malè operantes ignibus consumit Deus, ne sibi & alijs nocent.

Ecc. 23. v. 22.

In ore carnis quid significat.

Isai. 10. v. 17.

Ab anima usque ad carnem, hoc est, penitus.

Monumenta incendij Tyrij aeternum mansura in aliorum exemplum praedicit Dominus.

Videre non tantum est oculi, sed & animo tribuitur.

Ierem. 23. v. 31. Ierem. 17. v. 18.

1. Petr. 2. v. 6.

XIX. Videre pro cognoscere.

Os. 9. v. 11. Nehem. 9. v. 22.

Theodor.

Obstufescere quid significet.

Dan. 9. v. 27.

Matth. 24. v. 15.

Luc. 2. v. 20.

R. David.

Duplex loci sensus.

Hieronymi, prior loci sensus.

Ierem. 13. v. 14.

Sup. cap. 27. v. 21. Perpetuum aliquando idem, quod saeculum.

Polychron.

Et ciuitates Sodomorum, & Gomorraeorum in cinerem redigens, euerfione damnauit, exemplum eorum, qui impiè acturi sunt, ponens. Quare sequitur. *Omnes, qui uiderint te in gentibus, obstufescunt super te*. Verbum etiam uident, quod in Hebraeo hic ponitur, potius ad animum pertinet, quam ad oculos, ita ut sensus sit: omnes, qui cognouerint, uel intelligent te, hoc est ruinam tuam, & unde excideris. *in gentibus*, Hebraicè בגומות ברחמיים, quae quamlibet congregationem significat, prout redditur à Vulgato apud Oseam: *Noli, inquit, laetari Israël, noli exultare, sicut populi*. Et apud Nehemiam: *Et dedisti eis regna & populos*: Cumque in praesenti formam dualis retineat, duplicem populum, seu duplices gentes significabit, nempe, uel, proprium Tyrianum populum, & exterum, uel quod magis placeat, praesentes; eos omnes populos intellige, qui ea tempestate uiuebant, & futuros; nempe, qui postea uixerunt, & post nos uiuent, ad quorum aures perueneris, omnes, inquam, *obstufescunt*. Ad illos tantum sermonem retulit Theodoretus, dicens: Qui enim adhuc tibi seruiunt, idolorum euerfionem cernentes, eorumque delubra penitus euerfa, cum moestitia degunt, animum despondentes, & continenter dolentes. Verum ad exterum referre uidetur Vulgatus, dum, *in gentibus* scribit, hoc est, inter gentes *obstufescunt*, שממו שמו, quod uerbum, desolare, disperdere, obstufescere significat: & sensus est, praenimia animi consternatione stupefcent. Inuenitur enim haec uox apud Daniele: *Et erit in templo abominatio desolationis*. Quem locum ad uerbum citauit Christus Dominus apud Mattheum, & Lucam, templum uocans locum sanctum. Eundem interpretatur R. David, & super extensionem abominationis שממו משמו obtufescere, admirari, uel desolare faciens, hoc est, desolantem, uel ad stuporem adducentem stupendam desolationem intellige. Cuius modus est haec Tyrij desolatio stupenda. *Nihil factus es, & non eris in perpetuum*. Haec uel possunt accipi tamquam uerba Prophetiae, aut Domini loquentis per Prophetam: uel tamquam populorum, siue gentium, quae stupore percitae dicunt: *Nihil factus es* &c. Priori modo accepisse uidetur Hieronymus, siquidem scribit: Omnes conspiciant, & stupefiant perijisse Regem Tyrium, & nihil factum esse: non in multis saeculis, quasi dicat non per multa saecula duratura desolatione, sed in uno: uel certè in perpetuum: ut impleatur illud quod scriptum est: *Non parcam tibi, & non miserebor*. Haec Hieronymus: qui interpretatus uidetur ea uerba, quasi ad ipsam urbem dicta sint; quae quidem urbs cum post septuaginta annos reaedificata fuerit, ut ex Isaiam supra probatum est; consequenter oportet locum interpretari, ac si perpetuum dicatur idem, quod saeculum, prout ex Hebraeo expressè colligitur. Verum si ad Regem tantum Tyri loquutus intelligatur Dominus, nullam inuoluet difficultatem nostra Latina lectio, quia semel incendijs damnato Rege Tyri, nulla in perpetuum illi fuit spes redeundi ad pristinum statum. Quod expressè affirmat Polychronius, ait enim: Nullam uerba habebis reuocationis. Id uero ait: quia Iudaeos puniens, certo, ac definito tempore calamitatem circumscriptis. Haec ille. Quibus insinuat discrimen illud maximum, quod interest inter correccionem filio-

rum, & flagella seruorum inutilium, quorum illi aeternae felicitati sunt praedestinati, hi aeternis ignibus mancipandi. Huius uero inuitabilis supplicij rationem assignauerat paulo antè Scholiastes, dicens: Quoniam ita offendisti, ut nulla te paenitentia subbeat, necessario poenas à te Deus ipse repetit, cui iniuriam animi elatione fecisti. Haec ille. Quae omnia tunc perfectè intelliguntur, cum allegoricè applicanda, casui & peccato diaboli cognoscuntur. Verum si accipiantur haec uerba, tanquam ab hominibus dicta, elegantem inducunt contextum, binas orationis partes: *nihil factus es*. Haec est prior, in qua uidentur simul suspicere celsitudinem status, ac despicere profundum casus. Tu qui tam sublimè uolaueras, quo altius non posses, tam depresso cecidisti, ut non possis ultra descendere: quid enim altius, quid sublimius diuinitate? & quidem in eam affectandam superba cogitatione te extuleras. Quid uero prescius nihilo; infra quod est nihil, quodque est infra omne quod est? Et quidem inde huc deiectus, *nihil factus es*. Ex quo sequi uidetur, humano iudicio, & intellectui necessaria consequentia, *non eris in perpetuum*. Quis enim è nihilo te ad pristinum maiestatis statum reuocare poterit? Et licet sicut illustratus intellectus facile credat, hoc etiam non impossibile Deo, qui uiuificat mortuos, & uocat ea, quae non sunt, tamquam ea, quae sunt: tamen non propterea Tyrium, siue malis diabolum, à tali casu erigendum putabis: cum Theodoro teste, illum omnino euerfionem iri per haec declarauerit Dominus. Quae quidem omnia Tyrij scelera, & supplicia ideo commemorata sunt, ut hoc asseruato eius incendijs cinere mortali quilibet memoriae suae caput asidudè resperserat, perpendens sibi etiam comminata eadem supplicia, si eisdem superbiae, ac scelerum gressibus instat.

PROPHETIA CONTRA SIDONEM.

Et factus est iterum, uel denuo sermo Domini ad me, dicens. Filij hominis pone faciem tuam contra Sidonem. Theodoretus: Absoluta, inquit, lamentatione Tyri, ad Sidonem transit item finitimam, & breui, quae ipsi quoque euentura sunt, praedicat. Hieronymus: Consequenter autem post Tyrum sermo fit ad Sidonem. Vnius enim utraque urbs prouinciae est, & in Euangelio Tyrus, & Sidon pariter nominantur. *Pone* Hebraicè פניו כעם cum puncto in sinistro cornu, quae uox etiam פניו scum solet scribi, & proferri; Significat autem non utcumque ponere, sed arte, cura, & studio; diciturque tam de membris corporis, quam de potentijs animae, ob singularem obuersationem, uel in periculum, uel in mortem. Cuius uerbi uim exprimit Dominus apud Amos, dicens: *Et ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum*, quasi dicat: Ego, cuius oculi pleni sunt misericordia, cuius adspicere benefacere est, & misereri, nunc oculos meos studio quodam ponam aduersus eos in malum, quod illis inferam, & non in bonum, ut aliàs soleo. Vtrumque modum ponendi oculos declarat eodem psalmo Regius Vates: *Oculi Domini inquit, super iustos* in bonum, ut illorum commiseratione tangatur, & *aures eius in peccatorum,*

In quo differat correctio filiorum à flagellatione inutilium seruorum. Scholiasti.

Alter loci sensus.

Rom. 4. v. 17.

Afferuatur incendij Tyriani cineres, ut memoriae caput eius de seculum ab eiusdem scelerum ignibus fugiat.

XX.

XXI. Theodor.

Hieron.

Ponere faciem, uel oculos super, uel contra aliquem, quid significet.

Amos 9. v. 4.

Psal. 33. v. 16. & 17.

Chaldaeorum

Ierem. 44. v. 11. Habacuc 3. v. 5.

Studium pronuntiationis Evangelicis praedicatoribus suadetur.

Hieron. Scholiaß.

Immobilem animi constantiam in praedicatoribus suis exigit Deus.

D. Ioannes Chrysoftomus Baptistae similes ostendit. Math. 11. v. 11. Ibi. v. 9. Marci 6. v. 13.

Sidon, & Tyrus ut foedere iunctae, sic vitae, & morum perueritate simillimae. Sidon ubi sita fuerit.

Numer. 34. v. 7.

Ioseph. 1. antiq. c. 6.

rum, in bonum, item, vt illas exaudiat, Chaldaeus enim reddit: & aures eius ad recipiendas preces eorum. *Vultus* Hebraicè *וַיִּבְרַח פָּנָיו* pane, eadem vox, quae hic vertitur, in faciem, *autem Domini super facientes mala*, in malum, vt perdat de terra memoriam eorum. Eadem omnino phrasi vsus est Ieremias; *Ecce ego ponam faciem meam in vobis in malum, & disperdam omnem Iudam*. Et Habacuc huius faciei in malum effectus illustrat: *Aspexit*, inquit, *& dissoluit gentes, & contriti sunt montes saeculi*, quasi dicat, solo Dei aspectu dissolutae sunt gentes, vel contabuerunt, & montes antiqua saeculorum duratione firmati *contriti sunt*; non valentes minacem eius vultum sustinere, sola Dei facie prospiciente. Significat enim his omnibus locis facies, iram, vel indignationem, quae inflammata facie, ac toruo vultu indicatur; eamque praecipitur Vates contra Sidonem ponere, vt Dei aduersus Sidonem ira cumulatam cor gestu, non solum verbis ostendat. Quo Vati iniuncto Dominico praecepto, prophetis etiam omnibus, atque concionatoribus nostris ostenditur, quam sit pronuntiationi inuigilandum, curandumque actione exprimere, quae verbis significare conantur. Septuaginta verbum Hebraicum *וַיִּבְרַח פָּנָיו* seim vertunt in *stetit* stitit, quod Hieronymus semper transfert in, obfirma. Et Scholiaßtes: Firma faciem, inquit, cum libertate, etiam contra hos sententiam denunciatis. Nam cum minatus esset, quae supra dicta sunt, Tyro, descendit ad praedictas illius tributarias, & similia ipsius quoque minatur. Quibus verbis immobilem animi constantiam, quam in prophetis suis exigit Deus, indicari putat Scholiaßtes: eam, inquam, quae neque periculis terreatur, neque difficultate retardetur, neque laboribus deficiat, neque non succedente pro votis euentu, à fructus spe deturbetur, aut cadat. Hanc eximiam animi constantiam habuisse vtrumque Ioannem nouimus, & illum, quo *internatos mulierum non surrexit maior*; qui tam strenue prophetae munus exercuit (erat enim *plusquam Propbeta*) vt non uereretur ipsi Herodi obfirmato vultu dicere: *Non licet tibi habere uxorem fratris tui*; quapropter vitam quoque profudit: & hic alter, cuius hodie festa recolimus, qui propter aureum in dicendo eloquentiae flumen Chrysoftomi cognomen obtinuit; qui obfirmato vultu publice, ac priuate impiam Eudoxiam Imperatricem ad vitae scelera deponenda hortabatur. Quapropter incredibili malorum, & calamitatum multitudinè à militibus Eudoxiae confectus, vitam quoque posuit. *Contra Sidonem*. Fuit autem Sidon Tyro foedere iuncta, moribus similis, sceleribus verò simillima. Sita erat ad radices montis Libani, terminans Palaestinam in angulo Occidentis, atque Septentrionis, promontorio sui litoris, quod scriptura sacra vocat Hor. Nam in Numerorum libro Palaestinae fines describuntur, & inter alia sic scribitur. *Porro ad septentrionalem plagam à mari magno termini incipient, peruenientes vsque ad montem altissimum*; in Hebraeo habetur vsque ad Hor montem; cui insidet Sidon. De vrbis conditore Iosephus, Chananaeo inquit: (fuit autem hic quartus filius Cham, secundi Noë) quoque filij fuerunt hi: Sidonius, qui & urbem sibi cognominem

condidit in Phoenice, Sidonem à Graecis vocatā. Haec ille. Distat autem à Tyro Sidon, vt Straboni placet, ducentis stadijs, hoc est, viginti quinque millibus passuum, quoniam milliare octo stadijs exaequatur. De Sidone illustre testimonium reddit idem Strabo, Sidon, inquit, situm habet in pulcherrimo continentis portu; vineis, & caninis mellis abundare tradunt, qui eam nostra aetate peragrarunt; exstareque adhuc in illa antiquorum castrorum vestigia, quae urbem fuisse munitissimam testantur. Praeferre videtur eam Tyro idem Strabo; ait enim: Post Sidonem maxima, & antiquissima Phoenicum est Tyrus, quae cum illa & magnitudine, & facie, & antiquitate contendit, multis fabulis celebrata; sed poëtae, quamquam magis Sidonem celebrant, adeo ut Homerus Tyri non meminerit, coloniae tamen in Iberia, & Libyam, vsque ad loca extra columnas profectae, Tyrum plurimum extollunt. Quare ambae & nunc, & olim clarae, illustresque exstiterunt, Vtra enim Phoenicum metropolis dicatur, in vtrisque contentio est. Et subdit post multa commemorata de Tyro. Sidonij multarum, atque optimarum artium magistri perhibentur; quod etiam poëta declarat. Ad haec optimi circa Astronomiam, & Arithmetica philosophi, qui à computatione, & nocturna navigatione initium habuere. Vtrumque enim mercatorum nauale est: quemadmodum Aegyptiorum inuentum Geometria perhibetur, ab agrorum dimensione, quam faciunt, cum Nilus auctus terminos confundit. Quae ratio ab Aegyptijs ad Graecos emanasse creditur, à Phoenicibus verò Astronomia, & Arithmetica. Haec ille.

Et propheta de ea, & dices: Haec dicit Dominus Deus. Non est eiusdem significationis prophetare, & dicere, neque tantum differit, quod hoc verbum possit accipi de rebus praesentibus, ac praeteritis, illud tantum de futuris, quasi sit praedicere: sed longè aliter inter se dissentiunt. Illud enim, *propheta de ea*, Hebraicè sic habetur, *וְהָיָה כְּלִי וְהָיָה גְּהָלָהּ*, & propheta super eam. De prioris vocis origine non concordant interpretes: quidam enim putant deduci à radice *וָיָה* *וָיָה*, quae venire significat, cuius passiva coniugatio est *וָיָה* *וָיָה*, quam generaliter putant significare idem, atque rem, quae ventura est, praedicere, seu denunciare: sicut habes in Ieremia, dicente Domino: *Et tu propheta bis ad eos omnia uerba ista*, hoc est, denunciabis eis haec omnia, quae illis euentura praedixi. Sunt qui ideo ex hac radice putant deduci, quoniam Prophetarum minae, vel promissiones tam indubitanter succedunt, ut uideantur uenire facere ea, quae dicunt, quibus locus praesens non nihil fauet, qui tertiae coniugationis formam imitatur, cuius est propria huiusmodi significatio. Quae si uera sunt, erit his uerbis iniunctum Prophetiae, ut uenire faciat super Sidonem ea, quae mox sequuntur. Ex quo colliges, quantus sit habendus prophetis honos, quantumque cauendum ab eorum cominationibus, qui quasi Deo ipsi similes, quae ore proferunt, uenire faciunt. Vtramque uocis notionem innuere uidetur Dominus, apud eundem Ieremiam dicens: *Et adducam uerba uestrae, & uenire faciam super terram illam omnia uerba mea, &c. quaecumque propheta ait*; *וָיָה* *וָיָה*, venire fecit, vel uentura praedixit *Ieremias aduersum omnes gentes*.

Quot stadijs à Tyro distet Sidon.

Strabo lib. 16. Geograph.

Sidonij multarum, & optimarum artium inuentores.

Aegyptij cur primi, & excellentissimi in Geometria sint.

XXII. Quid interpreti interphat & dicere.

Ierem. 25. v. 30.

Propheta dicitur, quasi uenire faciens ea, quae praedicit.

Ierem. 25. v. 13.

Verum

Exo. 7. v. 1.

Exo. 4. v. 16.

Saepe uoces, quae prima sui impositione certum quid significant, vlti latiore significatione modum accipiunt.

Quomodo Moses deus Pharaonis dicitur.

Canentes ad Dei laudem prophetas, vel eas ad proximi utilitatem interpretantes eodem, quo ipsi prophetae, dignantur nomine. 1. Par. 15. v. 1. 1. Cor. 12. v. 4.

1. Cor. 14. v. 1.

Ibid. v. 2.

Act. 2. v. 14. R. David Chimchi.

Verum hanc omnem deductionem, tamquam nouam, aut vanam reprehendunt alij, vel ex eo maximè probantes, quod hoc uerbum in vniuersum accipiatur aliquando pro eo, quod est alterius uoluntatem enunciare, vel interpretem agere, prout apparet in Exodo, dicente ad Moysen Domino: *Et Aaron frater tuus erit Propheta tuus*; idemque significat cum eo; quod dixerat illi Dominus: *Ipsa loquetur pro te ad populum, & erit os tuum: tu autem eris ei in his, quae ad Deum pertinent*. Ex Hebraeo uertunt: erisque ei pro deo: hoc est, sicut propheta iussu Dei loquitur, quare & os Domini merito dicitur; sic & ipse loquetur iussu tuo, vel quae tu mandaueris ei. Verum nisi alia adducatur validior ratio, non debuit priori sententiae talis nota inuri; quoniam saepe contingit, vt uoces, quae primacua institutione certum quid significant, vlti quodam latiore recipienti notionis modum; tum vel maximè, quod praesens locus non conuincit aliam à genuina uerbi significatione: quoniam Deus Optimus, ac Maximus suum dilectum Moysen tanto honorè dignatus est prosequi, vt deum quendam uideretur agere, ad cuius maiestatis pompam necessarium etiam uidebatur, medio internuncio uisus suo assatu indignos, efficeret eiusdem participes. Quae omnia manifesta sunt contextum perpendenti: ait enim Dominus: *Ecce constitui te deum Pharaonis: & Aaron frater tuus erit propheta tuus*. Verum cum uerque sensus nihil absolum contineat, de uocum origine aliorum iudicium esto; nos interim silentio non praeterendum duximus, hoc uerbum non solum de ijs, qui primo prophetas edunt, in sacris dici; uerum etiam de alijs, qui eisdem incumbunt, vel canendis ad Dei laudem & gloriam, vel explicandis, atque edocendis ad proximi utilitatem; & eodem. De primis exemplum est in libris Paralipomenon: *Segregauerunt in ministerium filios Asaph, & Heman, & Idithun, qui prophetauerunt*, hoc est, canerent psalmos propheticos in citharis, & psalterijs, & cymbalis secundum numerum suum, *dedicato sibi officio seruientes*. Eundem uidetur sensum prosequutus Paulus, dicens: *Omnis autem mulier orans, aut prophetans, hoc est, canens, vel legens psalmos, non uelut capite, deturpat caput suum*. Secundum uerbi acceptionem definit idem Paulus, dicens: *Sequitur caritatem, aemulamini spiritualia*, hoc est, opera caritatis exercete in proximis; ea autem praecipue, quae ad spiritum pertinent; *magis autem, ut prophetetis*. Et post pauca subdit: *Nam qui propheta, hominibus loquitur ad aedificationem, & exhortationem, & consolationem*. Quare facile colliges eum, qui hominibus loquitur ad aedificationem, & exhortationem, & consolationem, prophetare. Sicut etiam prophetare dicuntur Apostoli, & ipse Petrus, dum interpretaretur scripturas, quae de Christo erant, vt uideret esse toto capite secundo in actis Apostolorum. Norat autem Chimchi, hoc uerbum efferri tantum in uoce passiva, quod significat recipere à Deo prophetiam, non excogitare, non adinuenire, non componere, sed recipere à Deo, quod fideliter referat ei, vel ijs, ad quem, vel ad quos mittitur. Reperitur namque hoc uerbum in vltima Hebraeorum coniugatione, quam reciprocā; offemus appellare, in qua signi-

ficat quandam sui in se ipsum actionem: atque vt notat R. Elias, ferè tunc semper falsò prophetare significat: nempe ipsomet uerbo indicante, falsum prophetam sese ipsum non diuina, sed propria auctoritate ingerere ad prophetandum; vt uideretur est apud Ieremiam. *Et in prophetis Samariae uidi fatuitatem, & prophetabant in Baal, & decipiebant populum meum Israel*. Et apud Prophetam nostrum: *Pone faciem tuam contra filias Israel, quae prophetabant de corde suo*. Sensus ergo loci erit: *Prophetabis*, hoc est, Dei nomine annunciabis de ea, vel ad eam, & dices, hoc est, prophetando dices: *Haec dicit Dominus Deus*.

Ecce ego ad te Sidon. Concisa oratio est, maximam infinuans animi commotionem, & iram, carens uerbo. Nam quod sequitur, *& glorificabor in te*, longè aliam continet sententiam. Est autem hic quaedam praecisio, seu reticentia, quam uocant, qualis est illa apud Virgilium.

Quos ego. Sed motos praestat componere fluctus. Et apud Demosthenem. *ἀλλ' ἐπεὶ μὴ εἰς ἐὸν ἄλλ' ἐμὲν ἐβουλόμασθε*. At mihi quidem. Sed nolo quidquam molestem, &c. Et Simon ille apud Terentium: *Quem quidem ego, si sensero: Sed quid opus est uerbis? Et apud M. Tullium: Illud quid sit, iam non quo dicere*. Nam quod in C. Marcelli statua &c. Et apud Plautum: *Quos ego iam hoc scipione. A. Ah noli &c.* Quare cum uerbo careat oratio, subintelligendum uidetur uerbum, quod contextui conueniat. Hieronymus ueniendi uerbum intelligendum putat: *Ecce ego, inquit, ad te ipse ueniam*. Et alio loco Ieremiae mox citando cum Rabano Mauro eandem orationem uerbo uisitandi complet, & quidem utrumque, iudicium nempe, damnationem, & uindictam significare consuevit in sacris litteris. Nam Habacuc diuinae ultionis aduentum praedicit hoc uerbo. *Apparebit, inquit, in sinem, & non mentietur. Si moram fecerit, expecta illum: quia ueniens ueniet, & non tardabit*. Quem locum citasse uidetur Paulus: licet enim D. Thomae oppositum uideatur: ipsa tamen repetita uerba conuincunt eundem locum citari. Neque obstat Prophetam dixisse, *ad uisum procul*; Paulum uerò, *modicum aliquantulumque* &c. Propheta namque audientium more locutus, scribere praecipitur uisionem, quae in futura saecula debuit permanere: Apostolus uerò totum praesentis saeculi tempus modicum appellat, quoniam quasi nihilum computabitur, si cum aeterno conferatur. Hortatur uerò Paulus ad iniuriarum tolerantiam, opprobrijs, & tribulationibus inimicorum supportatis cum magnanimitate & constantia, uel ex eo maximè, quod iam prae foribus sit iudex, qui iustis merita tolerantiae praemia, iniquis uerò digna supplicia largiatur. Alterum uerò uerbum, quod est uisitare, frequentius solet accipi in malam partem: nam punire, multare, castigare, seu uindicare significat, ut uidere est in Exodo. *Placatus enim iam aliquantulum Deus propter preces Moysi, ait illi: Tu autem uade, & deduc populum istum, quod locutus sum &c. Ego autem in die ultionis uisitabo & hoc peccatum eorum*: quasi dicat, nunc propter te differam, & in die ultionis ulciscar hoc peccatum. Et apud Isaiam: *Uisitabo super fructum magnifici cordis Regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorū eius*. At magis praesens locus illustrabitur, si conferatur

R. Elias. Falsi prophetae qui.

Ierem. 23. v. 13.

Ezech. 13. v. 7.

Reticentia figura maximam infinuans animi excaecentiam.

Virg. 1. Aeneid. Demosthen. de corona.

Terent. An. dia. act. 1. Sc. 1. Cicero.

Plaut. in Amphitruo. act. 1. Sc. 3.

Hieron.

Rabanus Maurus.

Abac. 2. v. 3.

Apparere Dominus dicitur ad summendam uindictam.

Hebr. 10. v. 36.

Uisitare idè significat, quod punire.

Exo. 32. v. 34.

Isai. 10. v. 12.

G 2 cum

Jerem. 21. 7. 13.

Rabanus Maurus super Levem.

Salus quare dicitur Hierosolyma.

Isai. 22.

Hieron. Sidonij venatoris dicitur & quare Psal. 123. 7. 7.

Marianus Victorius in indice Hieronymi.

Nihil est, quod vindicti iustitiae diuinae resistere possit.

illo Ieremiae, in quo eandem phrasim videre est explicatam antecedentibus, & consequentibus: *Ecce ego ad te*, loquitur autem cum Hierusalem, *habitatricem vallis solidae, atque campestris, ait Dominus: qui dicitis, quis percutiet nos? & quis ingredietur domos nostras? Et visitabo super vos iuxta fructum studiorum vestrorum.*

Rabanus Maurus ex Hieronymo hunc locum interpretans, varias adducit eiusdem versiones: quoniam צור *ur* Hebraica vox, quam vallem campestris reddit vulgaris, consimilis valde est voci צור *ur*, qua nuncupatur Tyrus. Unde magna exorta est varietas. Verum ipse putat loquutum Dominum contra Hierusalem, quae obsidione vallata est haud secus, quam Tyrus mari; & Babylonio exercitu Hierosolyma. cingitur; & eua- dere non potest: aut certe, quae se instar petrae durissimae inexpugnabilem putat; atque robustam pro soliditate murorum; & magnitudine; & dicit: Quis terrere nos poterit? *Et quis ingredietur domos nostras?* cum è contrario loquatur Deus: *Ego visitabo vos*, meum euadere oculum non poteritis. Visitabo autem vos in perniciem, & reddam vobis fructum malitiae vestrae, & ego succendam ignem in saltu vestro, non Babylonius, vt putatis, non Rex Chaldaeorum, sed mea haec omnia ira perficiet. Saltum autem vocat Hierusalem, & omnem circa regionem, quae frugiferas arbores bonorum operum non habet; quod sit incendio praeparatus; pulcreque vallem appellat campestris, quod peruia sit hostibus, & non montem excelsum, qui difficulter ascendi potest, iuxta quod in Isaias dicitur: *Visio vallis Sion.* Quae quidem omnia Rabani verba ideo me referre posse putavi, quod eadem ad verbum referat ipse antiquissimus scriptor ex Hieronymo. Continentque praeterea genuinam nostri textus interpretationem, si ad Sidonem conuertatur oratio, quam superba praesumptione, firmisissimis turribus, castellis, ac munitioibus confisam facile conijci potest dixisse, *quis percutiet nos?* quasi vno impunè sibi fore putauerint Sidonij, in vniuersis scelerum monstis debacchari domi, foris autem rapinae, ac latrocinij intendere. Quod vel ex ipso Sidonis nomine probat Hieronymus, putat enim venatores significare; in cuius rei testimonium locum psalmi adducit, affirmans, vbi nos legimus: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium:* in Hebraeo haberi pro *venantium*, Sidoniorum. Quare eorum nomine significari putat eos omnes, qui populum Dei persequuntur, atque venantur. Verum cum Sidoniorum vox neque in vilo Hebraeo, aut Chaldaeo codice reperitur hoc in psalmo; & Hieronymus asseueranter idem pluribus locis assermet, non leui coniectura ducitur Marianus Victorius, vt credat mutatum Hebraicum codicem ab eo, quem legit Hieronymus; sicut & ex alijs mutatis locis exemplo probat: Ad hoc ergo, qui celsissimum, ac munitissimum collem, tutissimumque portum se habitare putabant, neque à quoquam capi, aut molestia affici posse credebant; sit sermo Dei: *Ecce ego ad te*, non quidem strenuos milites, quos tu despicias, non instructas acies, à quibus te immunem semper fore putas; non, inquam, meas copias mitram aduersum te, sed ego, ego ipse veniam, vindictam sumpturus de te, cui nulla ratione resistere poteris. Neque

enim quid magnum capiam, dum te cepero, non montem praecessum, non collem durissimum, sed vallem campestris, hoc est, absque eo, quod aliqua vel naturali, vel artificiali munitione impediri vlla ratione possim. Cuius quidem interpretationis vim ipsa Hebraica lectio exprimit; nam quod nostra legit *ad te*, Hebraei legunt *לך* *ghalajc*: praepositio autem *לך* *ghal* significat idem, quod *ad te*, vt bene reddidit Vulgarus. Verum significat etiam idem, quod super, vt in Genesi: *Et tenebrae erant לך* *ghal super faciem abyssi.* Et in libris Regum: *Ascendit autem Ionathas לך* *ghal super manus לך* *veghal, & super pedibus reptans.* In qua acceptioe concinnam innuit interpretationem: *Ecce ego super te*, viribus inquam; & situ praestans, quid misera facies, vt effugas manus meas? Eleganti phrasi Hispanus dixeret, yo tengo la piedra y la quelta, hoc est, sum multo superior te. Et quidem id rectè perpenderat Psaltes, Deum his verbis alloquens: *Ab inculpatione tua Deus Iacob dormitauerunt, qui ascenderunt equos.* Vel vt ex Hebraeo reddunt, conpositus est & curus, & equus. *Tu terribilis es, & quis resistet tibi?* Habet etiam praepositio *לך* *ghal* aliam significationem in Numerorum libro, vbi habetur, *Et murmurati sunt לך* *ghal contra Moysen, & Aaron cuncti filij Israel.* Et in psalmo: *Et principes conuenerunt in vnum לך* *ghal, aduersus Dominum לך* *veghal, & aduersus Christum eius.* Quare sensus loci tunc erit, quasi iuxta verba Dei omnipotentis, vehementer irati, iuxta nostrum intelligendi modum, prouocantis Sidonem ad singulare certamen, & dicentis: *Ecce ego contra te Sidon;* me tamquam hostem prouocasti, ecce me infensissimum inimicum, & hostem tuum. Cuius rei manifestissimum reliquit testimonium Isaias, dicens: *Ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt, & afflixerunt spiritum sanctum eius: & conuersus est eis in inimicum, & ipse debellauit eos;* quasi dicat, illi qui tantis Dei beneficijs ornati, immo & cumulati fuerunt, diuinam saepe saepius experti liberalitatem, donorum immemores, & ingrati ab illo nefariè deficiuerunt: & petulanti, ac infano cordis affectu in Dei hostes idola libidine insanierunt, quo amantissimi sponsi zelum, iracundiamque prouocauerunt, sanctumque illius spiritum afflixerunt. Si enim aegritudo cadere possit in spiritum Domini, nihil esset quod illam naturam, benefacientem cupidissimam acerbis affligeret, quam illorum contumacia, qui cum benignitate illius certantes, sese ab illius liberali munere largitione, tamquam indignos subtraherent. Merito igitur, qui clementiam illius animis obstinatis, & in scelerem penitus obfirmatis asperrantur, in iram laesi numinis incurunt: & qui beneficia ingraterè reijciunt, acerbissima supplicia perferent, & perfidiae sempiternas poenas exsoluent. Itaque Dominus repente conuersus ex benigno parente, se grauem eis aduersarium, & hostem praebuit, duroque bello eos persecutus est. Ipse igitur, qui illos praefidio suo texerat, qui hostium impetum ab illis quondam repulerat, qui erat illis vnicum in malis perfugium, & contra omnia pericula tutissimum munimentum, in quo denique solo tota salus, & dignitas gentis illius sita erat, non solum illam ope sua destituit; sed etiam bellum contra eam pestiferum, compa-

Variae acceptiones Hebraicae praepositionis ghal. Genes. 1. 7. 2. 1. Reg. 14. 7. 13.

Psal. 75. 7. 7.

Num. 14. 7. 2. Psal. 2. 7. 2.

Deus prouocat peccatores ad singulare certamen. Isai. 63. 7. 10.

Nihil est, quod Deum affligere ita possit, si affligi possit, ac ab illius largitate se subtrahere.

Deus ex patre in hostem conuersus, quos tuebatur, impugnat.

Quibus copijs armatus Deus aduersus hostes suos belligeret. Sapien. 5. 7. 18. & 19.

1. Reg. 14. 7. 13.

Isai. 21. 7. 5.

Quam fit odio prosequendi peccatum, quod amantissimi patrem in durissimum hostem conuertit.

Glorificatur Deus victoria de peccatoribus parata. Hieron.

Exo. 14. 7. 4. Ibid. 7. 17.

Exo. 15. 7. 1.

comparauit. Cuius quidem principis copias, & arma exornat eleganti oratione Sapiens: *Et accipiet, inquit, armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad ultionem inimicorum. Induet pro thorace iustitiam, quae meritam exigit vindictam; & accipiet pro galea iudicium certum, non dubium: sumet scutum inexpugnabile aequitatem, acuet autem diram iram in lanceam, et pugnabit cum illo orbis terrarum, permotus tam indignis sceleribus praetensa simulata contra beneficentissimum dominum, pijsimumque parentem; neque potens Dei hostes amplius sustinere, quibus parens erat orbis terrarum, erit & ipse acerrimus hostis contra insensatos. Ibunt directè emissiones fulgurum, & tamquam à bene certum locum insipient. Haec quasi mente contemplatus bellici apparatus instrumenta Isaias, otio, ac delicijs indulgentes laceffit, seu potius irridet, dicens: *Pone mensam.* Quid igitur, num est otium ab hostibus? num animus est metu, atque sollicitudine vacuus? quidni? speculator esto vigilans, *contemplantur in specula.* Miserum est autem infelicem populum, speculatori tantum fidis, neque quidquam amplius de congregando, aut repellendo saltem hoste cogitas; ecce speculatoris vocem: *Comedentes, & bibentes surgite principes, & arripite clypeum.* Vel vt Hebraea sonant, vngite clypeum; forsitan oleo leuis clypeus hostium eludet ictus, & iacula auertet, quibus asperitas viam solet aperire, reuenta cuspide. Verum ò vos miseros, atque infelices, qui non magis diuinae ultionis impetum retardare poteritis, quam pueruli, papyraceis clypeis depicti potius, quam armati, qui tamen eorum vnctioni dum fidunt, instructissimi, potentissimi militis aciem non effugere solum, sed propulsare non sustinere, sed debellare, ac penitus deijcere posse praesumunt. Quibus omnibus allatis exemplis commondenndi sunt peccatores, quo fit odio prosequendum peccatum; cuius est proprium, ex indulgentissimo patre iudicem seuerissimum irritare, ex liberalissimo Domino hostem acerrimum concitare, in cuius potestate sit, nos haereditate pel- lere, ac omni bono priuare: quinimmo & qui nos omnibus calamitatibus, summiisque malis cumulare pro arbitrio possit. Hic ergo Deus Sidonem, tamquam capitale hostem ad certamen prouocat, dum dicit: *Ecce ego ad te Sidon*, eiusque exitum praedicit, dum subdit, *Et glorificabor in medio tui.* Ea, inquam, gloria, qua strenuè dimicantibus victoria de hostibus parata solet meritò exhiberi. Quam interpretationem probare videtur Hieronymus, dicens: *Et glorificabor in te, cum te interfecero.* Consimilem autem sibi gloriam pollicetur Dominus, in Exodo Moyfi dicens: *Et indurabo cor eius, ac persequetur vos: & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius.* Et iterum eadem repetens subdit: *Et in curribus, & in equitibus illius.* Quae autem fuerit, aut qualis haec gloria, ipsamet historia commemorat, & carmen, quod Moyfes, & filij Israel cecinerunt: *Cantemus Domino: gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare.* Chaldaeus: *Cantemus, & laudemus coram Domino; quia magnificatus est super magnificos; & magnificentia illius est, equum & ascensorem eius proiecit in mare.* Haec Hiero-*

nymus. Vel *glorificabor*, quasi dicat, cum te seuerissimè puniero, qui tuam vel nouerant experti superbiam; vel eius famam audierant; & meam satis admirari non poterant tolerantiam: iam tunc nomen meum glorificabunt, me subinde iustum compellantes; quod supplicij dilationem eiusdem grauitate compensauero. A consimili itaque iniquorum calumnia se vindicat Deus in quodam psalmo, cuius praefens propheta videtur quasi commentarius: ibi enim enumeratis atrocissimis peccatorum sceleribus, ijs maximè, quae in proximorum perniciem fiunt; quibus refertam fuisse Sidonem mox ostendens, subdit Dominus, peccatorem in iudicio alloquens: *Haec fecisti & tacui: existimasti inique, quod ero tui similis: arguam te, & statuam contra faciem tuam.* Quasi dicat, cum ego locum paenitentiae tuis sceleribus praerberem tacens, hoc omnium maximo ea cumulaisti, existimans me tui similem: hoc est, me propterea scelerum vindictam non exegisse, quod eidem, sicut tu delectarer. Verum ego amplius non differam vltionem, iam nunc arguam te, & statuam te, subintelligunt nonnulli: illa scelera, quae commisti, alij: Chaldaeus verò aliter interpretatur: *Arguam te in hoc mundo, & ordinabo gehennam in mundo futuro.* Vel *arguam te & tunc statuam contra faciem tuam*, hoc est, intelliges, quam maximo odio prosequar peccatum: quam sim tui dissimilis: mihi enim nihil est, nec potest esse odibilis peccatis; quae tu tanto prosequeris affectu, ac toto corde diligebas. Ad quam scelerum sedem, nempe ad cor, dirigi videntur diuinae vltionis sagittae; siquidem dicit in medio tui. Idem enim est Hebraica phrasi, in medio, atque in corde, & è contra, vt supra probauimus. Vel sensus est: *Glorificabor in medio tui*, ab omnibus tam exteris, quam incolis, quorum omnium inimicitias tuis sceleribus contraxisti. Nihil enim est, tot odia & inimicitias concitans, quot scelerum effrenata licentia parit; Ea enim, tum peculiaribus aduersus proximum factis iniustitiae, rapinae, adulterij, homicidij & odij, vnumquemque offendit, & concitat; tum vel maximè, quia Deo creatore, ac rerum omnium Domino iniurijs laceffit, totus orbis terrarum pugnatur pro Domino suo, vt paulo antè vidimus: quare peccatores omnis creatura maximo prosequitur odio. Ex quo fit vt Deum tunc maximè glorificent, cum de peccatore vindictam sumit. Congratulantur enim victori, quotquot inimici fuerant eorum, qui superati sunt. Sicut fecisse scribitur Thou Rex Emath cum Dauid, *Et misit, inquit historicus sacer, Thou Ioram filium suum, ad Regem Dauid, vt salutaret eum congratulans, & gratias agens, eò quod expugnasset Adarezer, & percussisset eum. Hostis quippe erat Thou Adarezer.* Similem congratulationem, & gratiarum actionem exhibitam Deo commemorat Ioannes propter consimilem, immo verò multo maiorem, & magis gloriosam victoriam partam de Babylone illa magna: *Post haec enim, inquit, audiui quasi vocem turbarum multarum in caelo dicentium: Alleluia: Salus & gloria, & virtus Deo nostro est: quia vera & iusta iudicia sunt eius, qui iudicauit de meretrice magna, quae corripuit terram in prostitutione sua.* Loquebatur autem Ioannes de ciuitate quadam mercaturae,

Psal. 49. 7. 21.

Vltionis dilatio peccatoribus succumbendi occasio fit, cum vltionem accelleretque.

Ad cor, peccatorum sedem dirigitur diuinae vltionis sagittae. In medio idè, quod in corde, apud Hebraeos. Scelerum effrenata licentia odia parit, & inimicitias.

Congratulantur victori de bellatorum hostes. 2. Reg. 8. 7. 10.

Apocal. 19. 7. 1.

Ibid. y. 6.

Judicis proprium munus animaduertere in fontes.

1. Reg. 3. y. 13.

2. Paral. 20. y. 12.

Hebr. 13. y. 4.

Scholias.

Alius Scholias.

Diodor. lib. 16. biblioth. cap. 10.

Sidoniorum in praecenienda obfisione diligentia.

Sidonis exercitus maximus, & robustissimus.

Sidoniorum in retinendo suos a fuga stragem.

Sidoniorum in suis crudelitas, & interfectio numerus.

Deus quomodo sit glorificatus in quo Sidonis.

& commercio dedita, qualis erat Tyrus, ac Sidon, vt ex antecedentibus eius verbis patet. Subditque: *Et audiui quasi vocem tubae magnae, & sicut vocem tonitruorum magnorum, dicentium: Alleluia: quoniam regnavit Dominus Deus noster omnipotens.* Confimile est quod sequitur in Propheta nostro: *Et scient, quia ego Dominus, cui debetur honos, ac seruitus: cum fecero in ea iudicia*, hoc est cum debito Sidonem supplicio puniero. Est enim praecipuum Iudicis munus, animaduertere in fontes: ac propterea iudicare saepe accipitur pro eo quod est punire, vel vindictam sumere de reis; vt videre est in libris Regum, loquente Domino aduersus Heli, & dicente: *Praedixi enim ei, quod iudicaturus, hoc est, in ruinam, & malum praecipitaturus essem domum eius, in aeternum propter iniquitatem.* Eundem sensum faciunt verba libri Paralipomenon huiusmodi: *Deus noster, ergo non iudicabis eos?* hoc est, damnabis & perdes? Eademque verbi significatione vsus est Paulus: *Fornicatores enim, inquit, & adulteros iudicabit Deus*; hoc est, damnabit, in eosque animaduertet. Quam interpretandi rationem percussit Scholiae Graecus, siquidem ait: *Cum fecero in ea iudicia*, hoc est, cum poenas a te reperam eorum, quae vel egisti, vel locuta es. Alius vero Scholiae: Puniendo, inquit, dominium meum ostendam. Huius autem diuini iudicij, quo glorificatus Deus ipse dicitur in medio Sidonis, testis quidem locupletissimus videtur esse Diodorus Siculus, expeditionem enarrans Mentoris Regis aduersus Sidonem, huiusque miseriam cladem. Atque cum Regem non longè Sidone castrametatum commemorasset, Sidonis copias, & bellicum apparatus his verbis percenset. Sidonij armis, telis, rei frumentariae comparandae magnam diligentiam adhibuerant, vrbem fossa triplici, & moenibus praecaltis communiuerant. Habebant & militum vrbanoorum, qui in gymnasijs, & laboribus plurimum exercitati, corpore, & viribus firmissimis erant, iustum numerum. Diuitijs vero, & alio quocumque apparatu ceteras Phoeniciae vrbes superabant. Quodque erat maximum, triremium, & quinqueremium supra centum classem comparauerant. Quibus quidem verbis quod magis vrbes opulentiam, & gloriam exaggerasse videtur, eo magis eiusdem miseriam interitum commonstrare videtur, post pauca subdens. Sidonij, qui ante Regis aduentum, naues omnes suas incenderant, ne quispiam nauigatione salutis priuatae posset consulere, postquam vrbem, & moenia ingenti perlarum multitudine viderunt oppleta, intra domos cum liberis, & vxoribus inclusi, appposito igni se extenderunt (incenderunt legendum cenfeo) vt eorum, & qui supplicantes interfecti sunt numerum, quadraginta millium perisse traditum sit. Haec ille: Quibus non ab irruentium hostium copijs, non ab admotis casu aliquo aliunde flammis, non ab ipso caelesti igne vrbem incensam conflagrasse tradit, sed diuino iudicio ab ipsis incolis, ab ijs inquam, qui mox ignis praeda futuri erant: vt manifestè testatum sit, in ipsis pessimorum ciuium domibus, in quibus scelera omnium iniquissima tela aduersus Deum ipsum parabantur, ignem accensum ea cum suis opificibus absumpsisse, quo Deus optimus maximus, acquirissimus iudex in medio Sidonis glori-

ficaretur, vtpote qui fecerit in ea iudicia iusta. *Et sanctificatus fuero in ea.* Confimili phrasi vsus est Isaias, qui postquam plurimas calamitates enumerauerat, quibus in scelera vindictam affligerat populum suum Deus, in hunc ferè sensum loquitur: Quapropter & infernus immanes fauces solito magis aperuit: amplioemque animam crebrius & vehementius respirando traxit, & praeter modum guttur inflauit, vt horrendo oris hiatu multitudinem eorum infinitam insatiabili auiditate deuoraret. Detruderet illuc & nobilitatis claritas, & hominum infimorum multitudo, & opulentiae principatus. Hominum fastus conecideret: & omnis virorum insolentia deprimeretur: oculi superbiorum grauissima clade percussit, terram moerentes intuebuntur. Et subdit idem Propheta: *Et exaltabitur Dominus exercituum in iudicio: & Deus sanctus sanctificabitur in iustitia.* Quem locum sic interpretatur Hieronymus. Cum captiuus ductus fuerit populus, quia non habuit scientiam: & interierit &c. tunc *exaltabitur Dominus in iudicio*: cuius prius iniustum videbatur esse iudicium: & *Deus sanctus sanctificabitur in iustitia.* Quasi dicat Hieronymus, Deum quodammodo trahi ad faciendum iudicium, & iustitiam, vt sanctum nomen suum, ac gloriosum vindicet à calumnia peruerfae existimationis. Neque Hieronymi tantum est huiusmodi hyperbolica locutio, sed & ipsius Dei loquentis per Moysen ad populum, & dicentis: *Custodite mandata mea, & facite ea, ego Dominus.* In Hebraeo habetur nomen Dei ineffabile. Sensus ergo est: Ego sum Deus solus omnipotens, & Dominus, custodite mandata mea, quae prohibent ne quid fiat, & facite ea, quae praecipunt quidquam fieri: in scholis dicerentur negatiua, & affirmatiua praepcepta, ne forte facientes oppositum, polluat nomen meum sanctum; hoc est, sitis in causa, quod nomen meum male audiat in populo, vel inter gentes, ac si vel praepceptum meum non fuisset lucidum, illuminans oculos, & iudicia mea non fuissent vera, iustificata in semetipsa, vel ego non fuisset iustus, qui velim ea custodiri, vel non fuisset potens, cogere vt ita fiat: cum tamen ego sum Deus iustus, potens, & nomen meum sanctum sit, vt sanctificer in medio filiorum Israel; nempe vt cogar, vindictam de vobis sumens, vindicare me ab eiusmodi iniurijs. Ne polluat inquam, vt cogar sanctificare me. Materna lingua explicarem: no me offendas que boluere per mi honra. Quibus quidem Domini verbis facile contremiscent ipsa fundamenta terrae, quanto magis impius, qui, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit ea, quasi nihil perpetrasse se putans: Deus tamen non contemnit, quasi nil curans, sed ob proprii nominis gloriam, cuius est zelantissimus, ea omnia, & singula meritis supplicij poenis animaduertet, quo à se ipso offensi calumniam & propellat, & vindicet.

Et immittam ei pestilentiam, sanguinem in plateis eius, & corrurent interfeci in medio eius gladio per circuitum: & scient quia ego Dominus. Theodoretus: Quando, inquit, in tranquillitate degens ignorasti me, multis te omnique generis malis afficiam, fame & hostium caedibus, vt calamitatibus discas esse me Dominum. Haec ille. Verum ea omnia quae de Sidone dicuntur hoc capite, mirificè illustrantur alio Ioëlis: *Verum, inquit,*

Isai. 5. y. 14. Quomodo & quare sanctificetur Deus vindictam sumens.

Ibi. y. 16.

Hieron.

Deus quodammodo trahitur ad faciendum iudicium, vt se vindicet à calumnia simulatores. Leuit. 22. y. 31.

Tsal. 18. y. 9 & 10.

XXIII.

Theodor.

Ioel. 3. y. 4.

Hieron. super Ioel. 3.

Qui persequitur populum Dei, Deum ipsum persequitur, cuius est populus.

Act. 9. y. 4. Pestilentia pro quo accipitur.

Pestilentia quare dicitur Hebraeis ordo.

Habac. 3. y. 5. Diabolus pestilentia dicitur, & quare.

Pestilentiae Dei vindicta damna percensetur.

T. Lucret. lib. 6.

quit, *quid mihi, & vobis, Tyrus, & Sidon, & omnibus terminis Palaestinarum? Numquid ultionem vos reddetis mihi? & si vlcisimini vos contra me, cito velociter reddam vlcisitudinem vobis super caput vestrum.* Auertantis animi, atque indignatione pleni sermo est, quo omnes gentes conterminas Israelis, atque inter eas potissimum Tyrios, atque Sidonios reprehendit: quod aduersum ipsum Deum bella mouere, odia, & similitates tenere, praesumpserint: cum populum Dei persequerentur. Nam vt inquit Hieronymus: Qui persequitur populum Dei, ipsum Deum persequitur, cuius est populus. Quod & manifestius dixit Christus Dominus, persecutorem Christianorum interpellans, ac dicens: *Saule Saule quid me persequeris? qui dixit, quis es Domine? Et ille. Ego sum IESVS, quem tu persequeris. Reddam ergo vobis vlcisitudinem, ac retributionem omnium malorum, quae cogitastis facere contra me, populo meo.* Pestilentiam Hebraicè דבר deber, cum sex punctis scribitur, significatque pestem, ac mortem. Quoniam autem & hoc nomen ordinem etiam significat, ideo pestis etymologia inde deducunt, quasi seruet ordinem, nec cuiquam parcat. Hispanis dicitur, passa à todos por vn rastro, sumpta metaphora ab exaquantibus, & auferentibus mensuram cumulum. Nonnulli per antiphrasin ordinem vocant pestem, quasi totius ordinis, aut ordinarum rerum corruptelam, vel sine vllo ordine, aut differentia grassantem. Alij putant sic dictam, quod ciuitates, hominumque frequentia domicilia in מדרב midbar, hoc est, desertum redigat; licet alij fortè satius putent leues has omnes coniecturas, vtpote quae nequeant huius horrendae plagae naturam exprimere. Fit eius mentio apud Habacuc: *Ante faciem eius ibit דבר deuer mors, & egredietur רשע reph pestilens diabolus ante pedes eius*: quasi in idem conspirantes mors & diabolus, cuius hoc nomen grassantem stragem, atque obuia quaeque ignea in inflammantem, & funestantem significat. Quod Homerus ipse intellexisse videtur, dum diabolum, quem de caelo deturbatum canit, ἀρλωσιν appellauit, id est noxam: deamque esse finxit, quae homines vniuersi malis implicat, mentesque seducit, atque perturbat. sunt ergo mors, & diabolus, siue pestilentia, & noxa aptissimi diuinae iustitiae vindices, quae totum hominem intus & extra cruciant, torquent, atque deturbant. Pestis verò incommoda ornatissimo carmine persecutus est Lucretius, cuius partem aliquam subdere non pigebit.

Principio caput incussum seruore gerebant: Et duplices oculos suffusa luce rubentis. Sudabant etiam fauces intrinsecus atro sanguine, & vlcibus vocis via septa coibat. Atque animi interpres manabat lingua cruore, Debilitata malis, metu grauis, aspera tactu. Inde ubi per fauceis pectus completur, & ipsum Morbida vis in cor moestum confluxerat aegris, Omnia tum vero vitai claustra lababant. Spiritus ore foras taetrum voluebat odorem, Rancida quo perolent proiecta cadauera ritu: Atque animi prorsum vires totius, & omne Languebat corpus, lethi iam limine in ipso. Intolerabilibusque malis erat anxius angor. Assidue comes, & gemitu oommista querella, Singulisque frequens noctem per saepe, diemque Corripere assidue neruos, & membra coarctans

Dissoluebat, eos defessos ante fatigans. Et post multa subdit. *Nec poterat quisquam reperiri quem neq; morbus, Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali. Praeterea iam pastor, & armentarius omnis, Et robustus item curui moderator aratri Languebant, penitusque castis contrusa iacebant Corpora paupertate, & morbo tradita morti. Exanimis pueris super exanimata parentum Corpora nonnumquam posses, retroque videre Matribus, & patribus natos super edere vitam.* Et quidem pestis licet perimat, atrocissimis doloribus, atque angoribus premens: tamen ipsis morientibus infeliciores multo efficit viuentes, mox morituros. Nam praeterquam quod hi carorum consuetudine aut se iunguntur, aut omnino separantur, praeter horrorem tot cadaverum vnde quaque iacentium, gemitum aegrotantium, ac timorem illum, quem mentibus incutit tam subitus plurium hominum casus, quae omnia vel saxea quaeuis hominum corda incredibili moerore perfundunt, ac replent: ipsem etiam infectus aer respirationi, ac vitae omnino necessarius, corda impetens, ac peruerso veneno pertingens ita angit, ac premit, vt cumulum moeroris super infundens, nullum vitalis laetitiae locum relinquat, sed in eas angustias redigat moerentes, vt mortem ipsam moerori anteponeant. Quod si his diaboli cruciatus, animum conscientiae stimulis pungens superueniat, efficit vt miseri degustent etiam dum viuunt partem aliquam cruciatus, & poenae, quam cogit eos aeternum sustinere eorundem obstinata peruersio.

Et sanguinem. Confimiles afflictionis affectus concitare solet effusus, vel potius inundans occisorum sanguis. Pereuntium namque caedes, quae compita, atque plateas replent, ciuiumque transfixa, vel in frusta concisa cadauera, militum, iuuenum, senum, puerorum, matronarum, ac virginum, eorumque atro aspectus tali, ac tanta pulsat animum molestia, vt de ea dici possit, *Vexatio dat intellectum, & scient quia ego Dominus.* Illud verò in medio eius per circuitum phrasim sequitur Hebraeam, quam enucleant, qui reddunt circumquaque, vel vnde quaque.

Et non erit ultra domui Israel offendiculum amaritudinis. Hebraicè pro offendiculo סילון sillon, quam vocem R. Ionah à radice סילן silan, R. Dauid à radice סילי fatali putat deduci, significatque spinam: quare hoc loco in spinam pungentem conuertit eam. Quod quidem verbum cum sternere, viam scilicet, significet, rectè putant hac voce significari spinam, vel aculeum in via stratum, qui pungit, & progressum impedit: cuiusmodi bellico stratagemate solent sterni in campis, quos necesse est hostem pertransire. Ait enim Vegetius. Vbi ad praelium ventum est, repente toto campo Romani tribulos abiecerunt, in quos currentes quadrigae cum incidissent, deletae sunt. Tribulus autem est quattuor. palis confixum propugnaculum, quod quoquomodo abieceris, tribus radijs stat, & erecto quarto infectum est. De eodem Herodianus: Romani quoties pedem conferebant, facilè scilicet aduersarios superabant, postea verò quam ab equitatu, & camelorum multitudine premebantur, fuga simulata tribulos, aliaque machinamenta ferrea acuminata projiciebant, quae sub arenis latentia, neque cuiquam

XXIV. Vox Hebraea sillon quid significet.

Veget. lib. 3. de re milit. c. 24.

Tribulus bellicus quid sit.

Herodian. lib. 4.

Valer. lib. 3. Quint. Cur. lib. 4.

Ezech. 2. v. 6.

R. David libradic.

Theodoret. Scholiaf.

Contra scandalizantes proximos.

Matth. 18. v. 7.

Ibidem.

Luc. 17. v. 2.

Marci 9. v. 42.

Amaritudo quae conatur scandalum.

Genitius pro adiectiuo Hebraeis frequens.

Targhum.

R. David in libradic.

Deut. 29. v. 17.

Idololatria scandalum conlequitur.

cuiquam conspecta perniciem equitibus, & camelorum infessoribus afferebant, quippe illis calcatis equi, potissimum verò cameli, quoniam huic generi mollissimae sunt vngulae, succidit claudicabant, excussis tergo fessoribus. Haec ille. Apud Valerium Maximum, & Quintum Curtium hi tribuli murices dicuntur: tribuli autem ferrei ad instar tetraedri primi ex quinque corporibus, quos mathematici regulares vocant, effecti creduntur, quia id quatuor aequaliteribus triangulis, quatuorque acuminatis angulis, quomodocumque cadat, vni basi insistens, cuspidem erigit, vt offendat. Ad hunc ergo morem, vt pote Romanis vetustiorum, alluisse videtur Propheta noster, & hic & supra. Nam vbi nos legimus: *Ne timeas eos, neque sermones eorum metuas, quoniam increduli sunt* ודלוניו ודלוניו spinarum, vel tribuli iuxta R. David sententiam legunt Hebraei: at Hieronymus rem ipsam exprimit, & *subterfones* reddit. In praesenti verò ad eundem relatum acutum alluisse videtur, redens *offendiculum amaritudinis*. Verum Septuaginta *σκόλοψ* scolops vertunt, quam vocem codex Theodoretus palum amaritudinis interpretatur, at Sixtianus cum vulgata latina congruit. Significat autem Graecis ea vox palum, lignum fixum, sudem, spiculum, stimulum, aculeum. Hanc autem vocem deductam putant à verbo *σκόλω* scazo vt *σκόλος* scolos, & *σκαυδάλων* scandalon, quia potest in via incurrentibus pedibus esse impedimento, & offendiculo, cuius vocis vim enucleasse videtur Theodoretus, vocem *σκόλοψ* scolops interpretatur exemplar impietatis. Et Scholiafles: ex vocis significatione putat intelligendos prouocantes ad impietatem. Quibus symbolis aptè significantur illi, qui alijs iniquitatis praebent exempla, de quibus Dominus ipse tremendum pronulit iudicium, dicens: *Necesse est enim vt veniant scandala*. Nihil enim aliud germinat maledicta terra, quam hostribulos, & spinas. *Verumtamen vae homini illi, per quem scandalum venit, bonum est ei magis, hoc est minus malum tamquam bonum eligendum*: vel vt scribit Lucas: *Vtilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum eius, & projiciatur in mare, quam vt scandalizet unum de pusillis istis*. Offendiculi verò, vel scandalii mala exprimit epitheton illud *amaritudinis*. Genitiuus enim Hebraeis ponitur pro adiectiuo, quasi dicat amarum, vel amaricans, Hebraicè מַמֵּיר מַמֵּיר, quam vocem dolere, vel dolore afficere, vel dolorem inferre significare putant ex Hebraeis nonnulli, alij corrodere. Hieronymus à radice מַרַר marar deduxisse videtur, in amaritudinem conuertens, & meritò, cum amaritudo, praesertim animi, illos omnes effectus pariat. Targhum pro *offendiculum amaritudinis*, rex malefaciens, interpretatur, hoc est, laedens, nocens, R. David pungens. Nullo autem meliori interprete putamus praesentem locum illustrari posse, quam si conferatur cum alio Deuteronomij, quo dum verba foederis, quod praecipit Dominus Moyse, vt feriret cum filiis Israël, referret idem Moyse: *Vidistis, inquit, abominationes & sordes, id est idola eorum &c. Ne forte sit inter vos uir, aut mulier, familia, aut tribus, cuius cor auersum est à Domino Deo nostro: ut vadat, & seruiat dijs illarum gentium, & sit inter vos radix germinans fel, & amaritudinem*, Haec ad scandalum pertinent, quod idololatriam conlequitur; allusionemque facere videtur ad trun-

cum excisae arboris, qui terrae infixus manens, nullos alios fructus facit, quam offensiois, & ruinarum, quibus infensus incautus viator efferefcence bile, viam suam in fellis amaritudinem conuertisse videtur. Vel potius allusionem facit ad artificiatas huiusmodi radices, vel truncos, quorum vsum disertis verbis describit Iulius Caesar, sic inquit: Itaque truncis arborum, aut admodum firmis ramis abscissis, atque horum dolabratis, atque praecutis cacuminibus, perpetuae fossae, quoniam pedes altrae ducebantur. Huc illi stipites demissi, & ab infimo reuincti, ne reuelli possent, ab ramis eminebant quini ordines coniuncti inter se, atque implicati, quo qui intrauerant, se ipsi acutissimis vallis induebant, quos cippos appellabant. Haec ille. Quibus congruit, quod noster Propheta subdit, & *spina dolorem inferens*, quasi miserum describat aliquem, qui in cippos illos cecidit, cui pedibus, manibus, oculis, ac toto corpori infixi sudes, quasi acutissimae spinarum interiora penetrantes vehementissimum dolorem incutiunt. Quod aptè interpretatur Hieronymus, dicens *spina dolorem inferens*, pungens, & vulnerans populum Dei. Verum allegoriam interpretatus est Theodoretus, significans his verbis intelligi hostes crebro inuadentes, & continenter ex cruciantes populum Dei. Quae omnia illata populo Dei à finitimis gentibus mala, eorumque causam retulit Iosue iam longaeuus, & morti vicinus, dicens: *Quod si volueritis gentium harum, quae inter vos habitant, erroribus adhaerere, & cum eis miscere connubia, atque amicitias copulare: iam nunc scitote, quod Dominus Deus vester non cas delect ante faciem vestram*. Hanc verò Prophetiam opere expletam, commostrant Tyrus, & Sidon ciuitates, quae etiam tum, cum suam prophetiam scriberet noster Ezechiel, ab eisdem gentibus incolebantur, quibuscumque pugnaturum, easque omnino deleturum pollicitus fuerat Dominus; *Sed sint vobis in foueam, ac laqueum, & offendiculum ex latere vestro*, hoc est, *offendiculum amaritudinis, & sudes in oculis vestris*, nempe *spina dolorem inferens*. Quibus quidem Iosue verbis duo nobis scitu iucunda, sed exercitatione vitiosa magis innuuntur. Alterum est, quàm sit non inutiles tantum, sed perniciose, sed & pestifera iniquorum hominum familiaritas, & consuetudo, si quidem si eorum familiaritas, atque amicitiae te infinues, eorum necessarium est imbibas mores, qui felle ipso amariore sunt: prout videre est in eo, quod Simoni mago dixit Simon Petrus: *Roga Deum, si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis tui, in felle enim amaritudinis, & obligatione*; vel vt ex Graeco vertunt nonnulli, colligatione; aut laqueis iniquitatis video te esse. Sunt quippe huiusmodi homines *offendiculum amaritudinis*, qui non tantum fellis amaritudinis, atque fiti inde exorta cadentes cruciant, verum & Deum ipsum. Quare subdit in praeallato Deuteronomij loco Moyse, & *assumat ebria stientem*, ex Hebraeo reddunt, ebrietas scitatem, quasi dicat, excitatis Deo bilem, cuius proprium est accendere sitim, cauete ne subsequatur sitim hanc indignationis ebrietas supplicij inflicti, & Dominus non ignoscat ei. Quod si è contrario ab iniquorum separemur consortio, iam tum haud secus, quàm inutiles spinarum semper pungent, assiduisque inimicitijs, calumnijs, persecutionibus dolori-

Inl. Caesar. lib. 7. de bello Gall.

Hieron.

Theodor.

Iosue 23. v. 12.

Quam sit perniciosa iniquorum hominum consuetudo.

Act. 8. v. 22.

Amaritudo scandali non tantum scandalizatos, sed etiam Deum ipsum ex cruciat. Deut. 29. v. 19.

Non diu permancebunt scandalizantes. Isai. 10. v. 17.

Strabo lib. 1. Geogr.

Ammonitae, Tyrus, Sidonij, Aegyptij, Idumaei, Gog, & Magog duplici damno populū Dei affecerunt.

Iosue 23. v. 13.

Numquam Deus filios suos vel viuos ad interuentionem castigat, quare neque ad caecitatem, vel vique ad caecitatem punit. Thren. 3. v. 31.

Exaggerat inflicitas filijs poenas pijl. finus pater Deus. Isai. 1. v. 5.

Flagellatis peccatoribus compatiens Deus, in flagella ipsa conuertit indignationem suam.

doloribusque affligere sine intermissione curabunt. Verum etiam aliquamdiu illis pungendi munus permittatur, non tamen diu. Quia erit, inquit Isaias, lumen illuminans Israël in igne comburente, & sanctus, pius ac beneuolus eius in flamma deuorante, & deuorabitur spina eius, & vepres in die vna; prout praedictae à Propheta nostro comminationes manifestè testantur futurum; & factum fuisse apud Sidonem per plures historiographi commemorant, & inter alios Strabo: In Phoenice quoque, inquit, facta terrae motu, opidum supra Sidonem situm absorptum fuisse, & Sidonis dimidietatem ferme corruisse, Possidonius auctor est. Haec ille. Docet etiam nos Iosue praecallato loco rationem illam, ob quam diuino ductus instinctu Propheta noster, capibus duodecim à vigesimo quinto computaris, prophetiam assumpserit aduersus gentes, nempe Ammonitas, Tyrios, Sidonios, Aegyptios, Idumacos, ac tandem contra Gog, & Magog: nempe quòd duplici damno, vtroque grauissimo affecerint populum Dei, quem quasi vniuentum vnice diligebat Deus. Altero, quòd exemplo, consilio, atque suasionibus ad scelera, maxime idololatriae pertrahebant populum, quo infensum illum Deo suo redderent, qui iratus, eorundem inimicorum manibus traderet filium suum puniendum. Hoc enim significauit dicens, *offendiculum ex latere*, quod idem Propheta noster *offendiculum amaritudinis* nuncupauit: Secundo, quòd quando eundem Dei populum puniendum à Deo susceperunt, non Dei vindictam amanter, & moderatè exercuerunt: sed propriae indignationis, & odio, quod conceperant, satisfacere studuerunt: quod testatur Iosue, dicens, *sudes in oculis*. Numquam enim Deus filios ad interuentionem castigat, quare neque ad caecitatem. Testatur hoc Hieronymus, confidenter referens verba Ieremiae: *Quia non repellit in sempernum Dominus, quia si abiecit, & miserebitur; non enim humiliavit, afflixit, castigauit, ex corde suo, & abiecit filios hominum*. Hi contra nihil aliud quam oculos sudibus eruere conantur, ac perpetuo ex cruciare dolere; id enim significat, *spina dolorem inferens*. Quod magis innuunt sequentia, *undique per circuitum eorum*. Hi sunt, inquam, qui aduersantur eis: vel vt habent Septuaginta, qui contumeliam fecerunt eis; quasi dicat, vnde quaque pungebant, vnde quaque aduersabantur, vnde quaque contumelias, opprobrijs, flagellis, & doloribus illos afflictabant. Vide quantum exaggeret benignus Pater poenas inflictas filio. Quemadmodum hoc argumentum latè profequitur apud Isaiam, illo commiserationis pleno aggressus exordio: *Super quo percussam vos ultra, addentes praeauaricationem? omne caput languidum, & omne cor moerens. Id plantae pedis usque ad uerticem non est in eo sanitas, vulnus, & liuor, & plaga tumens, & quae sequuntur. Duplici ergo affectu, vtroque ab illo inexhausto diuinae misericordiae, paternique amoris perenni fonte manante, ductus, aduersus Israël hostes insurgit Deus; illisque vehementer irascitur. Primo, quo assolet pater virga percussus filij dolore multo magis commiseratione sentiens, quàm filius sensu, & furorem in virgam ipsam conuertens, eam confringere iterum atque iterum in frustra discindere & abijcere, moxque totus*

lacrymabilis corrucens in collum plangentis filij, inter dulces amplexus, moerori, ac dolori laetis, gratissimisque pollicitationibus mederi. Hunc exprefsit affectum Deus apud Nahuam prophetam, dicens: *Afflicti te, & non affligam te ultra. Et nunc conteram uirgam eius, affligentis, vel punientis, et uincula tua dirumpam*, quibus constringebaris ad supplicium. In hunc ferè sensum videtur conuenire Theodoretus: Haec, inquit, & Tyro, & alienigenis, & omnibus finitima loca incolentibus inferam, vt neque exemplar impietatis vos habeat populus meus, neque hostes crebro in se inuadentes, & continenter ex cruciantes. Ita calamitates variatissimas, Israël bona praenunciatur, augens in eos (nempe gentes) miserias: inimicè enim animati occasionem proprii doloris, ipsius Israël felicitatem faciebant. Haec Theodoretus, quae subobscure reddita ab interprete, tantisper à nobis elucidata sunt. Secundò, quoniam non solum ijs, quae mox subsequuntur verbis, verum alijs etiam locis, praesertimque capite quadragesimo, & sequentibus, Israël in propria patriam restitutionem, felicitatem, ac pacem pollicetur, ideo tam fusè praemittit, gentes omnes in circuitu delendas, ne populo, iam inde vt antea, vel auerfionis à Deo uiuo & vero, vel propriae infelicitatis, calamitatis, & miseriae occasio vel sint, vel esse possint. Subdit enim.

Haec dicit Dominus Deus: Quando congrega uero domum Israël de populis, & quae sequuntur. Scholiafles: Rursus, inquit, laeta, & bona promissa profert Israël, vt manus det, ac tandem respiciat. Theodoretus verò: Ex hac tam pia, tamque indulgenti consolatione, qua populum suum erigit Deus, collata cum superioribus comminationibus, quibus in perpetuum delendam Tyrum, ac Tyrium principem cum Sidone praedixerat, optimam naetus occasionem, commonefacit nos de diuina prouidentia, ac iustitia, quae non eodem modo se gerit in puniendis, cum peccant (non est enim homo super terram, qui non peccet) amicis, atque inimicis; ijs, inquam, quos in caelestis regni consortium praedestinauit, ac alijs, quos ab eodem regno aeternum relegandos fore praesciuit. His enim seuerissimi iudicis more condemnationem; illis verò sapientissimi instar medici salutarem impertitur curationem. Et subdit: Hoc discrimen in ijs etiam, quae paulò antè interpretati sumus, videre licet: alijs enim interim nihil pollicitus est boni, sed Israël ab exilio reuocationem, & reditum in patriam, domorum aedificationem, terrae cultum, arborum sationes, & bonorum spem; quodque omnium est bonorum caput, Dei cognitionem. His enim gestis, inquit, cognoscent me ipsorum esse Dominum, Deumque patrum ipsorum. Haec ille. Verum non desunt ex Christianis, & pijs uiris, qui Rabbinos Christiani nominis hostes immanissimos, impijssimosque sectantes, latissimam hanc, & Deo dignissimam promissionem ad reditum è Babylonica seruitute coarctent, & ad cordis sui angustias, deficientemque suae spei mensuram eam constringant; cum tamen licet aliqua possint de eiusmodi libertate intelligi, alia non absque difficultate, reliqua verò nullo modo, nullaque vi ad ea tempora detorqueri queant. Quis enim tam erit incautus, aut proteruus, qui Hebraeos dicat,

Nabum. 1. v. 12. & 13.

Theodor.

XXV.

Scholiaf.

Theodor.

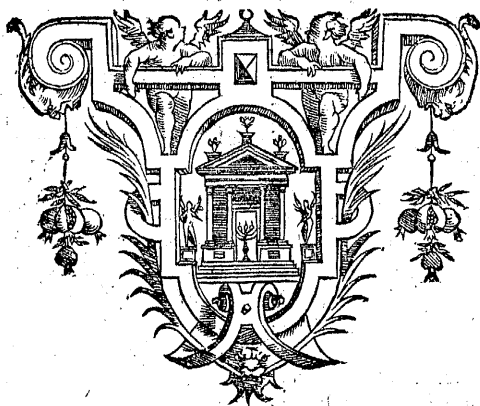
Aliter punit Deus praedestinos ad vitam, longè aliter praeficitos ad damnationem.

Coarguuntur ijs, qui hanc gloriosam promissionem ad reditum è Babylonia detorquent.

Esdrae 2.
cap. 4.

dicat tunc vixisse securos; prout hoc loco illis promittitur à Deo, cum Sanaballat, Tobias, & Gofem Arabs cum reliquis inimicis molestijs affectos, cogebant illos vna manu aedificare, & altera tenere gladium, prout in Esdrae refertur historia: ac mox quando Alexandrum vel inuiti susceperunt, non valentes eius potentiae resistere. Numquid huiusmodi securitas, & confidentia euenit Hebraeis mox subsecuto tempore Ptolemaei, Lagi filij, qui quamplures ex eis captiuos in Aegyptum transtulit? Sed forsan temporibus Ptolemaei Philadelphi, qui illos inde dimisit, & muneribus templum, & gentem, scripturamque sacram veneratus est. At breuissimam, exiguamque huius temporis felicitatem praelonga subsequens bellorum miseria, ab historia Machabaeorum relata, absorbuisse videtur, haud secus, quam tenues vaccae Pharaonis septem alias pinguisimas absorberunt. Quid commemorem timores, afflictiones, & mala, quibus afflictati sunt à Ptolemaeo Epiphane, Rege Alexandriae, & ab Antiocho Rege Syriae, & ab Alcimo, Aristobulo, Alexandro crudelissimo, & Alexandra, & ab huius filijs, Aristobulo, & Hircano, de imperio decertan-

tibus; qui vires aduersus Israëlitas prouocauerunt Romanas; quas, eorumque duram subire seruitutem coacti sunt, quousque ab eisdem Romanis euerfi, & omni terrena possessione spoliati, regno, sacerdotio, & templo, ac denique omni splendore, ac gloria deposita, per totum terrarum orbem dispersi, seruilem, abiectam, & miseram vitam agere coguntur. Quod cum vel inuiti fateantur Hebraei: fateantur etiam necessum est se promissam felicitatem non fuisse consecutos; si de temporali, ut ipsi somniant, sit sermo; neque futuram unquam consequuturos esse firmiter credunt Christiani, cum certò sciant iam amplius non ad terrenam, neque vllam aliam felicitatem reuocandos fore Israëlitas, nisi quatenus in Christianorum adsciti numerum, Christum Deum, & hominem, Messiam, ac Saluatorem suscipiant. Quapropter tantummodo vnicam admittunt interpretandi viam, nempe de spiritali felicitate, qua potiti sunt, potiuntur, & sine fine potituri sunt veri Israëlitaee, per IESVM Christum Dominum nostrum. Sed quia haec eadem, quae hic promittuntur Israëliti, eisdem ferè verbis iterum infra repetuntur, ideo eodem pleniori tractatione illustranda referuamus.

Infra cap.
36. & 37.

EZECHIE-

EZECHIELIS

PROPHETAE

CAPVT

VIGESIMVM NONVM.

ARGVMENTVM.

Superbiam Pharaonis Regis Aegypti, qua fretus Israël concidit, puniendam praedicit, Aegypto mercedis loco Nabuchodonosori concessa: Israëlitis verò potentiam, regnumque erigendum, ac tunc & prophetae loqui liberum fore, & audientibus intelligere.

- I. **M** anno decimo, decimo mense, vndecima die mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens.
- II. **F**ili hominis pone faciem tuam contra Pharaonem Regem Aegypti, & prophetabis de eo, & de Aegypto vniuersa.
- III. **L**oquere, & dices: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te Pharaon Rex Aegypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicens: Meus est fluvius, & ego feci memetipsum.
- IV. **E**t ponam frenum in maxillis tuis: & agglutinabo pisces fluminum tuorum squamis tuis: & extraham te de medio fluminum tuorum, & vniuersi pisces tui squamis tuis adhaerent bunt.
- V. **E**t proiciam te in desertum, & omnes pisces fluminis tui: super faciem terrae cades, non colligeris, neque congregaberis; bestiis terrae, & volatilibus caeli dedi te ad deuorandum.
- A **E**t scient omnes habitatores Aegypti, quia ego Dominus: pro eo quod fuisti baculus arundineus domui Israël.
- VI.
- Quando apprehenderunt te manu, & confractus es, & lacerasti omnem humerum eorum: & inmitentibus eis super te, comminutus es, & dissoluisti omnes renes eorum.
- VII.
- Propterea haec dicit Dominus Deus: Ecce ego adducam super te gladium; & interficiam de te hominem, & iumentum.
- VIII.
- Et erit terra Aegypti in desertum; & in solitudinem: & scient quia ego Dominus: pro eo quod dixeris; Fluvius meus est, & ego feci eum.
- IX.
- Idcirco ecce ego ad te, & ad flumina tua: daboque terram Aegypti in solitudines, gladio dissipatam, à turre Syenes, usque ad terminos Aethiopiae.
- X.
- Non pertransibit eam pes hominis, neque pes iumentum gradietur in ea: & non habitabitur quadraginta annis.
- XI.
- Daboque terram Aegypti desertam in medio terrarum desertarum, & ciuitates eius in medio
- XII.

- dio urbium subuersarum, & erunt desolatae quadraginta annis: & dispergam Aegyptios in nationes, & ventilabo eos in terras.
- XIII. Quia haec dicit Dominus Deus: Post finem quadraginta annorum congregabo Aegyptum de populis, in quibus dispersi fuerant.
- XIV. Et reducam captiuitatem Aegypti, & colloabo eos in terra Phathures, in terra natiuitatis suae: & erunt ibi in regnum humile.
- XV. Inter cetera regna erit humillima, & non eleuabitur ultra super nationes, & imminuam eos, ne imperent gentibus.
- XVI. Neque erunt ultra domui Israel in confidentia, docentes iniquitatem, ut fugiant, & sequantur eos: & scient, quia ego Dominus Deus.
- XVII. Et factum est in vigesimo & septimo anno, in primo, in vna mensis: factum est verbum Domini ad me, dicens.
- Fili hominis, Nabuchodonosor Rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum: omne caput decaluatum, & omnis humerus depilatus est: & merces non est reddita ei, neque exercitui eius de Tyro pro seruitute, qua seruiuit mihi aduersus eam.
- Propterea haec dicit Dominus Deus: Ecce ego dabo Nabuchodonosor Regem Babylonis in terra Aegypti: & accipiet multitudinem eius, & depraedabitur manubias eius, & diripiet spolia eius: & erit merces exercitui illius.
- Et operi, quo seruiuit aduersus eam, dedi ei terram Aegypti, pro eo quod laborauerunt mihi, ait Dominus Deus.
- In die illo pulluabit cornu domui Israel, & tibi dabo apertum os in medio eorum: & scient quia ego Dominus.

LOCORVM SACRAE
SCRIPTURAE,

QVI OMNINO VEL MAXIMA
EX PARTE HIS XXVII. ET XXVIII.

EZECHIELIS CAPITIBVS
EXPLICANTVR.

Prior Numerus paginam, postremus columnam, litera
columnae partem indicat.

TESTAMENTVM VETVS.

G E N E S I S.

- Gen. 1. v. 1. N. principio creauit Deus caelum, & terram. 63. d. 1.
- Gen. 1. v. 1. In principio creauit Deus caelum, & terram. Angelus vnico verbo creatus. 60. a. 1.
- Gen. 1. v. 2. Et tenebrae erant super faciem abyssi. Gen. 1. v. 2. Et facta est lux. 3. b. 1. Dicere, & facere apud Deum idem.
- Gen. 1. v. 26. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Hominis creationem consilium praecessit. 60. a. 1.
- Gen. 1. v. 27. Ad imaginem Dei creauit illum, masculinum, & foeminam creauit eos. 63. d. 1.
- Gen. 2. v. 2. Requieuit Deus ab vniuerso opere, quod patrarat. 59. e. 2. Creaturarum vltimus homo.
- Gen. 2. v. 8. Plantauerat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio, in quo posuit hominem. 30. a. 1. Paradysus pro horto delictijs pleno.
- Gen. 2. v. 8. Eden, quem plantauerat Dominus a principio, in quo posuit hominem, quem formauerat. 30. d. 1. Eden idem, quod paradysus.
- Gen. 2. v. 8. Plantauerat autem Dominus Deus paradysum voluptatis. 60. c. 2.
- Gen. 2. v. 15. Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis. 30. a. 1. Creatio hominis.
- Gen. 8. v. 21. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. 47. d. 1. Ab infantia vitijs deditus homo.
- Gen. 10. v. 7. Filij Chus: Saba, & Heuila, & Sabatha, & Regma, & Sabatacha. filij Regma Saba, & Dedan. 27. b. 2. Saba duos populos significat.
- Gen. 10. v. 28. Omnes autem hi filij Iofan de Messa pergensibus vsque Sephar montem Orientalem. 29. a. 1. Filij Iofan etiam Sabaei sunt.
- Gen. 11. v. 5. Descendit autem Dominus vt videret ciuitatem, & turrim, quam aedificabant filij Adam. 3. d. 1. Turris Babel. Filij Adam pro peccatoribus.
- Gen. 11. v. 31. Tulit itaque Thare Abram filium suum, & Lot filium Aran, filium filij sui, & Sarai nurum &c. 29. c. 1. Haran ciuitas Mesopotamiae.
- Gen. 12. v. 1. Egredere de terra tua, & de cognatione, & de domo patris tui. 29. c. 1. Eductio secunda Abraham a Deo facta.
- Gen. 12. v. 4. Egredus est itaque Abram, sicut praeeperat ei Dominus, & iuit cum eo Lot. Septuaginta quinque &c. 29. d. 1. Haran ciuitas Mesopotamiae.
- Gen. 13. v. 2. Erat autem diues valde in possessione auri, & argenti. 32. b. 2. Diuitiae Abrahami magnae.
- Gen. 13. v. 10. Erat quippe substantia eorum multa. 64. a. 1. Multiplacare.
- Eleuatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Iordanis, quae irrigabatur, antequam &c. 61. e. 1. Prata Iordanis sicut paradysus. Abraham habitauit in terra Chanaan. 50. a. 2. Habita. Gen. 13. v. 14. re pro sedere.
- Leuo manum meam ad Dominum Deum possessorem caeli, & terrae. 47. c. 2. Leuare manum idem, quod iurare.
- Noli timere Abraham: Ego protector tuus sum. 13. c. 2. Gen. 15. v. 1. Clypeus pro protectore.
- Daboque tibi, & semini tuo terram peregrinationis tuae, omnem terram Chanaan, in possessionem aeternam. 65. d. 1. Palaestina terra sancta.
- Adorauit in terram, & dixit: Domine, si inueni gratiam in oculis tuis. 4. c. 2. Adonai pro Domino.
- Abstine a te, vt rem hanc facias, & occidas iustum, cum impio. 69. c. 2. Interdictum.
- Delebis propter quadraginta quinque. 55. d. 1. Praepositio, in, valet aliquando, propter.
- Adorauit Abraham coram populo terrae. 53. b. 2. Adoratio, veneratio Dei, & hominis.
- Seruam tibi septem annis propter Rachel. 55. d. 1. Praepositio, in, aliquando, propter.
- Leuauit Iacob pedes suos, & abiit. 3. a. 2. Leuare idem, quod tollere.
- Leuauit Iacob oculos suos, & vidit. 3. a. 2. Leuare idem, quod sustollere.
- Ille vero crexit titulum lapideum in loco, quo locutus fuerat ei Deus: libans super eum libamina. 54. d. 1. Vnquenta Regum.
- Aliae quoque septem tenues percussae vrentine. Et septem spicae tenues percussae vento vrente. 34. a. 1. Vntus & 22. 23. & 27. Auster frugibus nocet.
- Stola byssina. 9. 6. 2. Pro vestitu splendido. At illi portantes frumenta. 3. a. 2. Ex Aegypto. Portare idem quod assumere.
- Responderunt, quare sic loquitur Dominus noster, vt serui tui tantum flagitium commiserint. 69. d. 2. Interdictio.
- Ego proprie seruus tuus sum, qui in meam hunc recepi fidem, & spopondi. 12. b. 2. Charan stipulari significat.

E X O D I.

N Vm occidere me tu vis, sicut veri occidisti Aegyptium? 47. b. 2. Ipse pro te loquetur ad populum, & erit os tuum: tu autem eris ei in his, quae ad Deum pertinent. 75. a. 1. Prophetare.

Exod. 5. 9. Opprimantur operibus, & expleant ea, ut non acquiescant verbis mendacibus. 20. a. 2. Pharaonis mandatum contra Israelitas.
Exod. 6. 2. Locutusq. est Dominus ad Moysen dicens: Ego Dominus, qui apparui Abraham &c. 45. c. 2. Nomen Adonai, susceperat.
Exod. 7. 1. Ecce constitui te deum Pharaonis, & Aaron frater tuus propheta tuus. 46. d. 2. Moyses iudex Pharaonis.
Exod. 7. 1. Et Aaron frater tuus erit propheta tuus. 75. a. 1. Propbetare.
Exod. 28. 3. Et loqueris cunctis sapientibus corde. 47. d. 1. Cor significat intellectum.
Exod. 10. 10. Sic Dominus sit vobiscum, quomodo ego dimittam vos, & paruulos vestros; tui dubium &c. 44. c. 2.
Exod. 11. 5. A primogenio Pharaonis, qui sedet in folio eius, usque ad primogenitum &c. 50. a. 2. Sedere idem quod regnare.
Exod. 14. 15. Et indurabo cor eius, ac persequetur vos, & glorificabor in Pharaone, & in omni &c. 77. d. 1. Gloria victoriae.
Exod. 14. 21. Cumque extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus flante vento &c. 34. c. 1. Ventus vrens pro Austro.
Exod. 15. 1. Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum, & ascensorem. 77. e. 1. Victoria.
Exod. 15. 17. Introduces eos, & plantabis in monte hereditatis tuae, firmissimo habitaculo tuo, quod &c. 70. b. 2. Sanctuarium.
Exo. 15. 20. Sumpsit ergo Maria prophetissa, soror Aaron tympanum in manu sua, egresseque sunt &c. 62. c. 2. Tympanum.
Exo. 17. 15. Aedificauitque Moyses altare, & vocauit nomen eius, Dominus exaltatio mea. 10. a. 1. Vexillum meum.
Exod. 22. 8. Et iurabit, quod non extenderit manum in rem proximi sui. 62. a. 2. Opus.
Exo. 25. 22. Inde praecipiam, & loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim. 50. c. 1. Duo Cherubim amor Dei, & proximi.
Exo. 26. 36. Facies & tentorium in introitu tabernaculi. 61. b. 2. Operimentum.
Exod. 28. 4. Et haec vestimenta facient. 27. a. 1. Vestimenta Aaron.
Exo. 28. 17. Ponesq. in eo quatuor ordines lapidum: in primo versu erit lapis sardius, & topazius, & smaragdus. 62. c. 1. Lapidus rationalis.
Exo. 29. 18. Odor suauissimus, incensum. 53. e. 2.
Exo. 29. 37. Septem diebus expiabis altare, & sanctificabis, & erit Sanctum Sanctorum: omnis qui tetigerit illud, sanctificabitur. 69. e. 2. Sanctum.
Exo. 30. 23. Primae myrrhae, & electae quingentos siclos, & cinnamomi medium, id est, ducentos quinquaginta siclos; calami similiter ducentos. &c. 26. e. 1. Myrrha inter vnguenta, quibus suffibat Moyses tabernaculum.
Exo. 32. 34. Tu autem vade, & deduc populum istum, quo locutus sum &c. Ego autem in die ultionis visitabo & hoc peccatum eorum. 75. e. 2. Visitare.
Exo. 40. 13. Et vnctio eorum in Sacerdotium sempiternum proficiat. 64. e. 1. Vnctio.

LEVITICI.

Leuit. 4. 13. Quod si omnis turba Israel ignorauerit, & per impietiam fecerit, quod contra mandatum Domini est. 34. c. 2. Multitudo pro populo simplici.
Leuit. 5. 1. Si peccauerit anima, & audierit vocem iurantis, testisq. fuerit, quod aut ipse viderit, aut conscius est; nisi iudicauerit, portabit iniquitatem suam. 3. b. 2. Portare idem quod assumere.
Leuit. 6. 25. Ista est lex hostiae pro peccato, in loco, ubi offertur, holocaustum immolabitur coram Domino, Sanctum Sanctorum est &c. 69. e. 2. Sanctificatio.
Leu. 13. 40. Vir de cuius capite capilli fluunt, caluus, & mundus est. 37. d. 2. Caluities Lege debuit defendi a contemptu.
Leuit. 19. 5. Si immolaueris hostiam pacificorum Domino, ut sit placabilis; eo die quo fuerit immolata, comedetis &c. 57. d. 1. Hostia pacifica qualis.
Leu. 19. 12. Non periurabis in nomine meo, neque pollues nomen Dei tui, ego Dominus. 57. e. 1. Periurium prohibitum.
Leu. 19. 24. Scortum, & vile prostitulum non ducunt uxorem. 69. c. 2. Commune.
Leu. 22. 31. Custodite mandata mea, & facite ea, ego Dominus. 78. c. 2. Praeceptum Dei.
Leu. 26. 33. Vos autem dispergam in gentes, & euaginabo post vos gladium. 56. a. 1. Euaginare gladium pro interficere.

NUMERORVM.

Et murmurati sunt contra Moysen, & Aaron cuncti Num. 14. 2. filij Israel. 76. b. 2. & 56. a. 1. Ghal.
Venient in vrieribus de Italia, superabunt Assyrios, &c. Num. 24. 7. stabuntq. Hebraeos, & ad extremum etiam ipsi peribunt. 9. c. 1. Italia pro Romanis.
Fornicatus est populus cum filiabus Moab, & iratus Dominus ait ad Moysen: Tolle cunctos principes &c. 67. 3. & 4. c. 2. Praua negotiatio.
Phinees filius Eleazari filij Aaron Sacerdotis auertit Num. 25. 7. iram meam a filiis Israel. 67. d. 2. Laus Phinees.
Porro ad Septentrionale plagam a mari magno terminum Num. 34. 7. incipient, peruenientes usque ad mare altissimum. 74. e. 1. Termini Palaestinae.
Montem altissimum. 11. a. 1. Mons Hor. Num. 34. 7.
Donec Sacerdos magnus, qui oleo sancto vnctus est, moriatur. 64. e. 1. Vnctio. Num. 35. 7.

DEUTERONOMII.

Deus est vobis viros sapientes, & gnaros, quorum conuersatio sit probata in tribus vestris, & ponam eos principes. 11. b. 2. Principes alicuius nationis ex eadem gente constituendi.
Nec accipietis cuiusquam personam. 55. a. 2. Dei nomen Deut. 1. 7. iudicariam eius potestatem significat.
Tulimusque in illo tempore terram de manu duorum Regum Amorrhaeorum, qui erant trans Iordanem, a torrente Arnon usque ad montem Hermon, quam Sidonij Sarion vocant, & Amorrhaei Sanir. 7. d. 2. Mons Hermon, & Sanir idem.
Dominus Deus vester ipse est Deus deorum, & Dominus dominantium. 46. c. 2. Deus ad comprimendam Tyri superbiam vocatur Deus deorum.
Quis est homo qui plantauit vineam, & necedum fecit eam esse communem, de qua vesci omnibus liceat? 69. b. 2. Communicare.
Conduxerunt Balaam filium Beor de Mesopotamia. 20. c. 1. Mesopotamia inter Tygrim, & Euphratem sita.
Vidistis abominaciones, & fordes, id est, idola eorum &c. Deut. 29. 17. Ne forte sit inter vos vir, aut mulier, familia, aut tribus, cuius cor auersum. 80. e. 1. Scandali grauitas.
Et assumat ebria stientem, & Dominus non ignoscat ei. Deut. 29. 19. 80. e. 2. Scandali abominatio.
Centum viginti annorum sum hodie, non possum vltro egredi, & ingredi. 39. a. 2. Egredi, pro exequi officium.
Quando diuidebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit &c. 65. e. 1. Terra sancta.
Constituit eum super excelsum terram, ut comederet frum. Deut. 32. 13.
Eius agrorum, ut sugeret mel de petra, oleumq. de saxo durissimo. 22. c. 2. Benignitas Dei in Iudaeos.
Et sanguinem vnae biberet mercissimum. 24. b. 1. Vnum rubrum.
Ignis succensus est in furore meo. 26. b. 1. Ignis pro magna ira.
Nonne haec condita sunt apud me, & signata in thesauro vis meis? 59. e. 1. Signatura.
Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius; cornua rhinocerotis cornua eius &c. 21. c. 2. Benedictio Moysis data Iosepho.
Non enim videbit me homo, & viuere. 57. c. 1. Spiritus Domini inuisibilis.
Quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? scutum auxilij tui. 13. d. 2. Benedictio Moysis.

IOSVE.

Illius in me temporis fortitudo usque hodie perseuerat, Iosue 14. 9. tam ad bellandum, quam ad gradiendum. 39. a. 2. Gradiendum pro munus exequendum.
Cum termino, qui respicit Ioppen, & ipso sine concluditur: Iosue 19. 46. ascenderuntq. filij Dan &c. 25. d. & c. 1. Dan ciuitas & 47. Danitarum prius Lesem vocata.
Quod si volueritis gentium harum, quae inter vos habitant, erroribus adhaerere, & cum eis miscere conuicia &c. 80. c. 2. Conuersuendo impiorum perniciofa.

IVDICVM.

Chusan Rex Mesopotamiae. 20. c. 1. Mesopotamia Iudic. 3. 8. interamnis.

Qui

Iudic. 3. 16. Qui fecit sibi gladium ancipitem, habentem in medio capulum longitudinis palmae manus. 14. b. 1.
Iud. 3. 17. Erat autem Eglon crassus nimis. Recreatus. 63. e. 1.
Iud. 9. 14. Veni & impera super nos: respondit eis, si vere Regem me constitueritis venite, & sub vmbra requiescite. Principe malo similis. 71. c. 2.
Iud. 20. 16. Qui septingenti erant viri fortissimi, ita sinistra, ut dextra praeciantes, & sic fundis &c. Peccati variae acceptiones. 67. e. 2.

R V T H.

Ruth. 2. 12. R eddat tibi Dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias a Domino Deo Israel. Merces bonae negotiationis. 67. d. 1.

REGVM.

1. Reg. 1. 3. Ipsi praeparantur cogitationes. Ponderare. 59. b. 2.
1. Reg. 3. 11. Ecce ego facio verbum in Israel, quod quicumque audierit, tinnit ambae aures eius. 36. a. 1. Comminatio Dei.
1. Reg. 3. 13. Praedixi enim ei, quod iudicaturus essem domum eius in aeternum propter iniquitatem. Iudicis munus punire fontes. 78. b. 1.
1. Reg. 9. 7. Panis defecit in sitarchis nostris. 25. d. 2.
1. Reg. 10. 1. Ecce vnxit te Dominus super hereditatem suam in principem. Vnctio. 64. e. 1.
1. Reg. 14. Ascendit autem Iomathas, manibus, & pedibus reptans. 13. Ghal. 76. a. 2.
1. Reg. 15. 5. Nunciatum est Samueli, eo quod venisset Saul in Carmelum, & erexit sibi fornixem triumphalem. 14. c. 2. Trophaeum victoriae signum.
1. Reg. 20. Sedebis iuxta lapidem, cui nomen Ezel. 25. d. 2. Ezel lapis itinerarius.
2. Reg. 2. 8. Et tulit Elias pallium suum, & inuoluit. 31. e. 1. Pallium idem quod inuolucrum.
2. Reg. 7. 1. Cum sedisset Rex in domo sua. Sedere pro habitare. 50. a. 2.
2. Reg. 7. 2. Quia tu Domine exercituum, Deus Israel reuelasti aurem serui tui dicens: Domum aedificabo &c. Cor pro consilio. 51. d. 1.
2. Reg. 8. 10. Et misit Thou Ioram filium suum ad Regem David, ut saluaret eum congratulans, & gratias agens, eo quod expugnasset &c. Congratulatio. 77. d. 2.
2. Reg. 10. Videntes autem filij Ammon, quod iniuriam fecissent David, miserunt &c. 20. d. 1. Filij Ammon Mesopotamij.
2. Reg. 10. Syrus autem Soba, & Rohob, & Isfob, & Maacha seorsum erant in campo. 20. d. 1. Populi Mesopotamiae.
2. Reg. 12. Tu enim fecisti abscondite, ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, et in conspectu Solis. 44. d. 2.
2. Reg. 15. Et sollicitabat corda virorum Israel. Cor voluntatem significat. 47. d. 1.
2. Reg. 18. Stetit ergo Rex iuxta portam. 27. c. 1. Expectans exitum praely.
3. Reg. 1. 5. Et vngat eum tibi Sadoc Sacerdos, & Nathan Propheta in Regem super Israel. Vnctio. 64. e. 1.
3. Reg. 2. 5. Salomon autem sedit super thronum David Patris sui, & firmatum est regnum eius nimis. Sedere pro regnare. 50. a. 2.
3. Reg. 3. 9. Dabis ergo seruo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum, & malum. Cor pro sapientia. 51. e. 1.
3. Reg. 3. 11. Postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium. Sapientia iudici necessaria. 51. e. 1.
3. Reg. 4. 5. Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & Latitudinem cordis, quasi arenam quae &c. Sapientia Regi necessaria. 51. c. 1.
3. Reg. 5. 8. Ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis, & abiegnis. 6. c. 2. Abies diuersa est arbor a cedro.
3. Reg. 5. 18. Porro Giblij praeparauerunt ligna, & lapides ad aedificium domus. 11. c. 2. Gibly fabri & lapidariae.
3. Reg. 10. 22. Deferens inde aurum, & argentum, & dentes elephatorum, & simias, & pavos. 15. e. 1. Mare pro Oceano.
3. Reg. 10. Ingressa Ierusalem multo cum comitatu, & diuisi ijs, camelis portantibus aromata &c. 28. b. 2. Sabaea auro abundans, & aromatis.
3. Reg. 21. Scripsit itaque literas ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius. Obsequare. 59. e. 1.
4. Reg. 2. 23. Ascende calue, ascende calue. Caluities apud Hebraeos magnum dedecus. 37. d. 2.
4. Reg. 5. 12. Abana, & Pharphar. 23. c. 2. Duo sinujs Damasci.
4. Reg. 6. 30. Quod cum audisset Rex, scidit vestimenta sua, & trans-

bat per murum, viditque omnis populus cilicium. Cilicium moeroris signum. 38. a. 1.
Introitu eius auditio depinxit oculos suo sibio. 20. d. 2. 4. Reg. 9. 9. Sibij color mulieribus gratus.
Hastas, & arma Regis David. 14. a. 2. Pharetra pro omni armatura. 4. Reg. 11.
Ascendit enim Rex Assyriorum in Damascum, & vastauit eam, & transtulit habitatores eius Cyrenem, Rasin autem interfecit. 30. c. 1. Cyrene hoc loco ciuitas Medorum. 4. Reg. 16.
Musach quoque sabbati, quod aedificauerat in templo, & ingressum Regis exterius conuertit in templum Domini. 18. Idololatriae Achaz. 49. c. 2.
Numquid liberauerunt dygentium singulos, quos vastauerunt patres mei? Golan videlicet &c. 30. b. 1. Eden aliquando nomen gentile. 4. Reg. 19. 12.

PARALIPOMENON.

Egreduerunt in ministerium filios Asaph, & Aman, & Idithun, qui prophetarent, &c. Prophetiae varia acceptio. 75. c. 1.
Da mihi sapientiam, & intelligentiam, ut ingrediar, & egrediar coram populo tuo. Cor sapientiam, & intelligentiam significat. 51. e. 1.
Decreuit autem Salomon aedificare domum. 47. b. 2. 2. Paral. 2. 1. Videte aut, quid faciatis; non enim hominum exercetis iudicium, sed Domini, & quodcumque iudicaueritis in vos redundabit. Dei iudicium est. 55. b. 2.
Deus noster ergo non iudicabit eos? Iudicium. 78. b. 1. 2. Paral. 20. Directis omnibus vasus domus Domini, atque contractis, clausit ianuas templi &c. Inauditum idololatriae genus Regis Achaz. 49. b. 2. 2. Paral. 28. 24.

NEHEMIAE.

Comedit pingua. 22. b. 2. Optima. Nehe. 8. 10.
Et dedisti eis regna, & populos. Congregatio. Nehem. 9. 73. a. 1. 9. 22.

IVDITH.

Ut omnes deos terrae exterminaret, videlicet ut ipse Iudith, solus diceretur Deus ab his nationibus, quae potuissent Holofernis potentiae subiugari. Nabuchodonosor deitatem affectauit. 49. a. 1. 3. 13.

ESTHER.

Ecce erat qui nolentes cogeret ad bibendum, sed sicut Esther. 1. 8. Rex statuerat, praeponeus &c. 64. a. 1.
Ipsaeque epistolae, quae annulo ipsius obsignatae sunt. Esther. 8. 8. Obsequare. 59. e. 1.
Aman filius Amadathi, & genere Macedo, alienusque ad Esther. 16. 10. Perferam sanguine, & pietatem nostram sua crudelitate &c. 11. b. 2. Diuersitas nationis consilia praua profert.

IOB.

Nudus egressus sum de utero matris meae, & nudus Iob. 1. 22. reuertar illuc. 37. e. 1. Pulueris aspersio aliquam consolationem affert.
Exclamantes plorauerunt, scissisque vestibus sparserunt puluerem super caput suum in caelum. Et sederunt. 37. c. 1. Puluis miseriam indicat.
Nonne dissimulaui? Nonne silui? nonne quiesci? Iob. 3. 26. Iob. 7. 21.
Ecce in pulvere dormiam, & si mane me quieseris, non subsistam. Confessio suae miseriae Deum conciliat. 37. e. 1.
Qui praecipit Soli, & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo. Signaculum. 59. e. 1.
Memento quae so, quod sicut lutum feceris me, & in puluere rem reduces me. 36. c. 2. Puluis & lutum hominis vilitatem significant.
Vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Infer. Iob. 13. 25. Contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam. Iob. 13. 25. & stipulam siccam persequeris. Abieccio suis ipsius Dei comminationem placat. 37. e. 1.

H 2

Reple.

Iob. 14. V. 1. Repletur multis miseris natus de muliere. Homo calamitatis subiectus. 57.d. 1.
Iob. 15. V. 7. Numquid primus homo tu natus es, & ante colles formatus & sequent.

PSALMORVM.

Pf. 1. V. 1. Cathedra pesilentiae. 55. d. 2. Homines scelerati pessilentes.
Pf. 17. V. 4. Tamquam puluis, quem proicit ventus a facie terrae. Homo superbus pulueri similis. 37.e. 1.

vnuerfa vanitas omnis homo viuens. Adam imbecillum significat, sicut, el, fortem. 51. a. 1.
Veruntamen in imagine pertransit homo. Fragilitas ho. Psal. 38. V. 7. minis. 59. b. 1.
Speciosus forma prae filijs hominum. Christi pulchritudo. Pf. 44. V. 3. do. 56. c. 1.

Pf. 119. V. 5. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitaculum habitantibus Cedar. 17. b. 1. Cedar genus Ismaelitarum.
Pf. 123. V. 7. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. 76. d. 1. Sidonij venatores.

PROVERBIORVM.

Prou. 1. V. 5. Intelligens gubernacula possidebit. 35. b. 2. Sapientis est regimen.
Prou. 3. V. 35. Gloriam sapientes possidebunt: stultorum exaltatio ignominia. 69. b. 1. Superbia effectus.

ECCLESIASTES.

Ecclesiastes 1. Eo quod in multa sapientia multa sit indignatio. 64. V. 18. c. 1. Multiplicare.
Eccl. 5. V. 12. Est alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: diuitiae conseruatae in malum Domini sui. 32. b. 1. Avaritia vitium pessimum.

CANTICVM CANTICORVM.

Cant. 2. V. 9. Similis est dilectus meus capreae. 59. c. 1.
Cant. 3. V. 8. Ad bella doctissimi. 31. b. 1. Chelmad docere significat.

naberis; de capite Amara, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. 7. e. 2. Libanus, Sanir, & Hermon pro eodem accipiuntur.
Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. 54. b. 1. Cant. 4. V. 11. Odor thuris gratissimus.

SAPIENTIAE.

Et accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad visionem inimicorum. Induct pro thoro & seq.
Candor lucis aeternae. 24. b. 2. Christus. Sap. 7. V. 16.
Illos enim antiquos inhabitatores terrae sanctae tuae, Sap. 12. V. 3. 4. quos exhorruisti, quoniam odibilia &c. 65. d. 1. 6. & 7.

ECCLESIASTICI.

Sicut aquaeductus exiit de paradiso. 61. a. 1. Paradisus Ecclesiast. 24. hortus. V. 41.
Anima calida non exstinguetur, donec aliquid glutiat, & Eccl. 23. V. 22 homo nequam in ore carnis suae &c. 72. b. 2. Ignis irae Dei tenacissimus.

ISAIAE.

Super quo percutiam vos vltra addentes praenauicatio. Isa. 1. V. 5. nem? omne caput languidum, & omne &c. 8. d. 1.
Velut hortus absque aqua. 60. d. 2. Gan horti nomen vni- Isa. 1. V. 30. uersale.
Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas Isa. 2. V. 4. in falces: non leuabit gens contra gentem gladium, neque exercebuntur vltra ad praellium. 14. c. 2. Arma ponere, pacis signum.

Isa. 11. V. 12. Et levabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & disperfos Iuda colliget a quatuor plagis terrae. 10. a. 1. vexillum.

Isa. 14. V. 11. Quomodo de caelo cecidisti lucifer, qui mane oriebaris. Nabuchodonosor nomine luciferi significatur. 43. a. 2.

Isa. 14. V. 13. Qui aicebas in corde tuo, In caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum. Caelum pro templo. 49. c. 2.

Isa. 14. V. 13. Sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis. Superba iactatio Nabuchodonosoris. 50. b. 1. 48. d. 1.

Isa. 15. V. 11. Ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis, quas succendistis. Perditio. 72. d. 1.

Isa. 19. V. 20. Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, & mittet eis salvatorem, & propugnatorem, qui liberet eos. Salvator. 64. b. 1.

Isa. 21. V. 5. Pone mensam, contemplare in specula comedentes, & bibentes: surgite principes, & arripite clypeum. Bellica instrumenta. 77. b. 1.

Isa. 23. V. 1. Flulate naues maris, quia vastata est domus, unde venerunt consueverunt naues. 36. b. 1. Affectus commiserationis erga Tyrum.

Isa. 23. V. 1. Flulate naues maris. 15. d. 1. Comminatio poenae.

Isa. 23. V. 2. Tacete habitatores insulae. 36. b. 1. Tacere pro quietere.

Isa. 23. V. 2. Tacete, qui habitatis in insula: negotiatores Sidonis. Erubescite Sidon: ait enim mare: fortitudo maris, dicens: Non parturivi, & non peperivi: & non enurivi iuvenes, nec ad incrementum perduxivi virgines. 5. a. 2. Tyrus colonia fuit Sidonis. 36. c. 1.

Isa. 23. V. 8. Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam coronatam. 4. e. 1. Tyrus regina omnium civitatum. 13. c. 1. Gloria eius.

Isa. 24. V. 8. Cessavit gaudium tympanorum. Tympanum. 62. b. 2.

Isa. 24. V. 11. Deserta est omnis laetitia. 12. d. 2. Cheren pro tenebris.

Isa. 30. V. 30. Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suae, & lapide grandinis. 36. a. 2. Vox Dei vehemens.

Isa. 30. V. 3. Auditam faciet Dominus gloriam vocis suae, & terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris, & flamma ignis devorantis &c. 37. d. 1. Furor Dei in peccatores.

Isa. 31. V. 3. Aegyptus homo, & non deus, & equi eorum caro, & non spiritus. Humanitas a Diuinitate longissime distat. 51. c. 1.

Isa. 33. V. 14. Semperternis ardoribus. Deus ignis consumens. 57. c. 1.

Isa. 33. V. 17. Regem in decore suo videbunt oculi eius. Iusti praemium. 56. c. 1.

Isa. 33. V. 21. Non transibit per eum navis remigum, neque triremis magna transgredietur eum. &c. Princeps malo navis similis. 71. a. 2.

Isa. 33. V. 23. Laxati sunt funiculi tui, sed non praevalebunt: sic erit malus tuus, ut dilatare signum non queas. 10. a. 1. Tyrannidem navis. Regem malo, principes funibus, acies militum signo comparat.

Isa. 36. V. 6. Intrabit in manum eius, & perforabit eam. Foramina. 62. e. 2.

Isa. 37. V. 11. Ecce, tu audisti, quae fecerunt Reges Assyriorum omnibus terris, quas subverterunt, & tu poteris liberari. Numquid eos &c. 30. b. 2. Assyriorum potentia.

Isa. 37. V. 16. Domine exercituum Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus omnium regnorum aerae. Cherubim. 63. c. 2.

Isa. 37. V. 24. Et succidam excelsa cedrorum eius, & electas abietes illius. 6. c. 2. Abies, & cedrus diversae arbores.

Isa. 42. V. 3. Calamum quassatum non confringet. 26. d. 1. Christus.

Isa. 43. V. 3. Quia ego Dominus Deus tuus sanctus Israel salvator tuus dedi propitiationem tuam Aegyptum, Aethiopia, & Saba pro te. 27. d. 2. Saba hic populus Arabiae.

Isa. 43. V. 14. Ego Dominus sanctus vester. Nomen tetragrammaton, 57. e. 1.

Isa. 43. V. 24. Non emisti mihi argento calamum. 26. b. 2. Reprehendit Deus ingratos.

Isa. 45. V. 1. Haec dicit Dominus Christo meo Cyro. Christi Reges. 64. c. 2.

Isa. 45. V. 3. Et dabo tibi thesauros absconditos. 13. a. 2. Deus Cyro divitias promittit.

Isa. 45. V. 4. Propter servum meum Iacob, & Israel electum meum, & vocavi te nomine tuo, & assimilavi, & non cognovisti me. 29. d. 2. Exprobratio Dei per Prophetam Iudaicis facta.

Isa. 45. V. 6. Vt sciant hi, qui ab Ortus Solis, & qui ab Occidente, quoniam. 12. d. 2.

Isa. 45. V. 14. Labor Aegypti, & negotiatio Aethiopiae & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt. 27. e. 2. Sabaim hoc loco populi Arabiae.

Isa. 50. V. 9. Omnes ipsi sicut vestimenta veterascent. 27. a. 1. Homines instabilitas.

Isa. 50. V. 11. Ecce vos omnes accendentes ignem. Exitium. 72. a. 1.

Posui mea verba in ore tuo, & in umbra manus meae protexi te, & plantas caelos, & fundes terram &c. Dei verbis credendum est. 41. c. 2.

Quis credidit auditui nostro. 41. c. 2. Homini Dei nomine misso credendum.

Et multitudinem pacis filijs tuis. Multiplicare. 64. a. 1. Isa. 54. V. 13. Qui custodierint sabbata mea, & elegerint, quae ego volui, & tenuerint foedus meum, dabo eis in domo mea, & 5.

& in muris meis locum, & nomen melius. 19. c. 1. Promissio Dei erga obedientes.

Et galea salutis in capite eius. 13. e. 2. De Christo loquitur. Isa. 59. V. 17. Omnes de Saba venient, aurum, & thus deferentes. 28. a. 2. Saba Arabiae felicitas regio.

Ipsi autem ad iracundiam provocaverunt, & afflixerunt Spiritum sanctum eius, & conuersus est eis in mimicum &c. Peccata Deum affligunt. 76. c. 2.

Infirmiuitates nostras ipse tulit. 3. b. 2. Tollere pro portare. Isa. 53. V. 4.

I E R E M I A E.

Transite ad insulas Chetim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehementer, si factum est huiusmodi. 9. b. 1. Chetim intelliguntur Occidentales. Populus meus mutauit gloriam suam in idolum. 3. 2. 6. 2. Jer. 2. V. 11. Idololatria.

Me deliquerunt fontem aquae viuae, & foderunt sibi cisternas dissipatas. Peccati propria significatio. 68. c. 1.

Onager asuetus in deserto. 3. 1. b. 1. Chelmad pro assuescere. Jer. 2. V. 24. Videte verbum Domini. Videre corporis & animi. 72. d. 2. Jer. 2. V. 31. Tu autem fornicata es cum amatoribus multis. Peccatum. 68. d. 1.

Et vidi praevaticatrix soror eius Iuda. 26. c. 2. Exprobratio Prophetiae. Jer. 3. V. 7.

Cum vestieris te cocino, cum ornata fueris monili aureo, & pinxeris sibi oculis tuis frustra. 20. d. 2. Luxuriam Prophetia Israelis reprehendit.

Vt quid mihi thus de Saba? 28. a. 2. Jer. 6. V. 1. Speciosae, & delicatae assimilavi filiam Sion. Ad eam venient pastores, & greges eorum: fixerunt in ea tentoria, in circuitu pacet unusquisque eos, qui sub manu sua sunt. 19. c. 1. Hierosolymae celebritas.

Idcirco furore Domini plenus sum, laboravi sustinens. Jer. 6. V. 11. Zelus Dei.

Vt quid mihi thus de Saba afferis, & calamum suauolentem de terra longinqua? 26. b. 2. Ad impios Iudaeos sermo.

Vocate lamentatrices, ut veniant, & ad eas, quae sapientes sunt, mittite, & properent &c. Mulieres conduci solitae ad excitandum luctum. 38. e. 1.

Quia vox lamentationis audita est in Sion, quomodo vastati sumus, & confusi vehementer? &c. Tumultus fieri soliti in luctu. 38. a. 2.

Hyacinthus, & purpura indumentum eorum. 10. c. 1. Jer. 10. V. 9. Vestitus idolorum.

Non parcam, & non miserebor. Perpetuum. 73. d. 1. Jer. 13. V. 14. Nolite eleuari, date Domino Deo gloriam: Deo gloria debetur. 47. e. 1.

Mortibus aegrotationum morientur &c. Poena peccatorum. 56. b. 2.

Et seruire te faciam inimicis tuis in terra, quam ignoras, quoniam ignem succendisti in furore meo, usque in aeternum ardebit. 3. 4. a. 1. Dei ira ubi incipit, difficulter resistitur.

Non timebit cum venerit aestus, & erit folium eius viride. Videre corporis & animi. 72. d. 2.

Numquid deficiet de Petra agri nix Libani? 7. a. 2. In Jer. 18. V. 14. Libano semper nix est.

Ecce ego ad te habitatricem vallis solidae, atque campestris, ait Dominus, qui dicitis, Quis percussit nos? & quis ingreditur domos? Visitare. 76. d. 1.

Et in prophetia Samariae vidi salutem, & prophetabant in Baal, & decipiebant populum: &c. Falsi prophetiae. 75. a. 2.

Et adducam super terram illam omnia verba mea. &c. Jer. 25. V. 13. Vaticinium veritas. 74. e. 2.

Et tu prophetabis ad eos omnia verba ista. Vaticinium. Jer. 25. V. 30. 74. d. 2.

Ideo quasi de somno suscitatus sum, & vidi, & somnus meus dulcis mihi. 3. 4. a. 2. De aduentu Christi.

Et scripsi in libro & signavi, & adhibui testes. Obsignare. 59. d. 1.

Et non timerunt, neque sciderunt vestimenta sua Rex, & omnes. Jer. 36. V. 24.

omnes serui eius, qui audierant &c. 53. c. 1.

Jer. 44. V. 11. Ecce ego ponam faciem meam in vobis in malum, & disperdam omnem Iudam. Ponere oculos. 74. a. 1.

Jer. 48. V. 10. Maledictus, qui facit opus Domini fraudulenter. Opus, ministerium significat. 62. a. 2.

Jer. 49. V. 25. Ciuitatem laudabilem, urbem laetitiae. 23. d. 1. Damascus.

Jer. 51. V. 25. Ecce ego ad te mons pestifer ait Dominus, qui corrumpis vniuersam terram, & extendam manum meam super te, & euoluam &c. Mons ciuitas. 65. c. 1.

Jer. 51. V. 59. Saraias autem erat princeps prophetiae. 54. a. 1.

T H R E N O R V M.

Thren. 1. V. 5. Quomodo sedet sola ciuitas plena populo, facta est quasi vidua domina gentium. Multiplicare. 64. b. 1.

Thren. 2. V. 10. Consparserunt cinere capita sua virgines Ierusalem. 36. d. 2. Conspargere capita cinere commiserationis signum.

Thren. 2. V. 15. Sibilauerunt, & mouerunt caput suum super filiam Ierusalem. Sibilus comitatur ruina. 39. c. 2.

Thren. 3. V. 31. Quia non repellit in sempternum Dominus, quia si abiecit, & miseretur: non enim humiliavit &c. Dei in suos benignitas. 81. c. 1.

Thren. 4. V. 2. Filij Sion in clypeo. 6. a. 1. Filij aliquando vocantur etiam ciues.

Thren. 4. V. 5. Qui vescebantur voluptuose, interierunt in vijs, qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt sterco. 35. d. 1. Amplexari sterco misericordiam indicat.

Thren. 5. V. 9. In animabus nostris afferebamus panem nobis a facie gladij. 18. c. 1. Cum ingenij vitae periculo.

E Z E C H I E L I S.

Ezec. 1. V. 16. Et aspectus rotarum, & opus earum quasi visio maris. 5. b. 1. Maris visio pro pulchritudine.

Ezec. 1. V. 24. Et audiebam sonum alarum, quasi aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei cum &c. 35. d. 2. Chel. vox sonitum significans.

Ezec. 2. V. 6. Ne timeas eos, neque sermones eorum metuas, quoniam increduli. Subuersores. 80. b. 1.

Ezec. 10. V. 14. Facies zona facies Cherub. Cherubim. 63. b. 2.

Ezec. 13. V. 17. Pone faciem tuam contra filias Israel, quae prophetabant de corde suo. Falsa prophetia. 75. a. 2.

Ezec. 38. V. 13. Negotiatores Tharsis. 15. a. 2. Carthaginenses.

Ezec. 40. V. 5. Calamus mensurae sex cubitorum. 26. c. 1. Canna siluestris.

Ezec. 44. V. 3. Princeps ipse sedebit in eas, ut comedat panem coram Domino, per viam portae vestibuli ingreditur, & per viam eius egredietur. Porta celebris templi clausa ab Acha. 49. b. 2.

Ezec. 48. V. 1. Et haec nomina tribuum a finibus Aquilonis, iuxta viam Hieridon pergentibus. 27. d. 1. Ad manum Hetalon.

D A N I E L I S.

Dan. 2. V. 28. Sed est Deus in caelo, reuelans mysteria, qui indicauit tibi Rex. Dedit est somniorum explicatio. 52. c. 1.

Dan. 2. V. 30. Tibi quoque non in sapientia, quae est in me plus, quam in cunctis viuentibus, sacramentum &c. Deo sapientia accepta referenda. 52. d. 1.

Dan. 2. V. 47. Vere Deus vester. Deus decorum est. 52. e. 2.

Dan. 6. V. 7. Vt omnis, qui petierit aliquam petitionem a quocumque deo, & homine usque ad triginta &c. Nabuchodonosor sibi deitatem, assequere. 48. e. 2.

Dan. 9. V. 17. Nunc ergo exaudi Deus noster orationem serui tui, & precor eius, & ostendo faciem tuam. Adonai pro Deo. 48. e. 2.

Dan. 9. V. 24. Et ungatur sanctus sanctuarium. Scito, ergo, & animaduerte ab exitu sermonis, ut iterum aedificetur Ierusalem, & que ad Christum &c. Christus. 29. a. 2. b. 2.

Dan. 9. V. 27. Et erit in templo abominatio desolationis. Stupor. 93. c. 1.

Dan. 11. V. 50. Et venient super eum trieres, & Romani, & percussentur. 93. d. 1. Romani Hebraeorum flagellum.

O S E E.

Osee 9. V. 1. Noli laetari Israel, noli exultare, sicut populi. Congregatio. 3. a. 1.

Osee 9. V. 13. Ephraim, ut vidi, Tyrus erat fundata in pulchritudine, sicut bex. Ephraim Tyrus ob pulchritudinem comparatur. 59. d. 2.

Osee 10. V. 11. Ephraim vitula docta diligere tritum. 3. 1. b. 1. Chelmad docere significat.

Osee 13. V. 9. Perditio tua Israel. Vitulus. 68. c. 2.

Perditio tua Israel. 39. b. 2. Peccator poenam amare videtur. Osee 13. V. 9.

Et odor eius, ut Libani. 7. e. 1. Propter abundantiam thuris. Osee 14. V. 7.

Germinabunt quasi vinea, memoriale eius sicut vinum Libani. 8. a. 1. Libanus vini feracissimus.

I O E L I S.

Vtrum quid mihi, & vobis Tyrus, & Sidon, & omnis terminus Palaestinarum? Numquid vobis reddetis mihi? & si vicissimini vos contra me &c. Reprehensio. 79. a. 1.

Et vendam filios vestros, & filias vestras in manibus filiorum Iuda, & vendabunt eos Sabaei genti longinqua. 28. c. 2. Sabaei remoti a Palaestina. Ioel 3. V. 8.

A M O S.

Et conteram vestrem Damasci, & disperdam habitatores de campo idoli, & tenentem &c. 30. b. 1. Edenos intelligit.

Et conteram vestrem Damasci, & disperdam habitatores de campo idoli &c. Paradisus amoenus. 61. b. 1.

Eo quod dissecueris praegnantem Galaad ad dilatandum terminum suum. Ciuitas mons. 65. c. 1.

Transite in Chalane, & videte. 29. c. 2. Chalan & Chalane diuersae ciuitates. Amos 6. V. 2.

In Bethel non adificies vltra, ut propheta, quia sanctificatio Regis est, & domus regni est. Bethel arx regni. 70. d. 1.

Et conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum. Cantus in luctum conuersus. Amos 8. V. 10.

Et ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum. Punire. Amos 9. V. 4.

I O N A E.

Et accessit ad eum gubernator, & dixit, Quid tu so-pore deprimeris? 35. a. 2. Gubernator idem quod princeps, superior. Ionae 1. V. 6.

Et surrexit Ionas, ut fugeret in Tharsis a facie Domini, Ionae 1. V. 34 & descendit in Ioppen, & inuenit nauem euntem in Tharsis. 15. b. 1. Tharsis pro Cilicia. Ionae 1. V. 34.

M I C H A E A E.

Vtrum tamen ego repletus sum fortitudine spiritus Michaeae 30. Domini, ut annunciem Iacob scelus suum. 3. 2. e. V. 8.

1. Spiritus Dei fortissimus.

N A H V M.

Afflixit te, & non affligam te vltra. Et nunc conteram virgam eius, & vincula tua dirumpam. Deus dolere videtur in poena hominum. Nabum 1. V. 12.

Agitatores consopiti sunt. 6. c. 2. Agitatores prophetarum. Nabum 2. V. 3.

H A B A C V C.

Apparebit in finem, & non mentietur, si morans se. Habac. 2. V. 3. cerit, expecta illum, quia veniens veniet. &c. 75. c. 2.

Vae qui potum dat amico suo, mittens sel suum. Odium Habac. 2. V. 15. desiderandum. 57. d. 2.

Appetit, & dissoluit gentes, & conuulsi sunt montes. Habac. 3. V. 5. culti. Ponere oculos. 74. d. 1.

Ante faciem eius ibit mors, egredietur diabolus ante pedes eius. Restis. 29. c. 1.

S O P H O N I A E.

Omnes qui transibit per eam, sibilabis. Sibilus in miseria solet fieri. Sophon. 2. V. 39. c. 2. Ultimo.

Iudices eius lupi vesperae. 13. a. 1. Lupi vesperam amant. Sophon. 3. V. 3.

Z A C H A R I A E.

Post gloriam misit me ad gentes, quae spoliauerunt vos. Zach. 2. V. 8. 3. 2. b. 2. Christi natiuitas.

Frumentum electorum, & vinum germinans virgines? Zach. 9. V. 17. 22. c.

Zach. 14. V. Et exaltabitur, & humiliabitur in loco suo. 21.d.2. Raam vox exaltationem significat.

MACHABAEORVM.

1. Mach. 8. V. Omen Romanorum, quia sunt potentes viribus, & quanta fecerint in regione Hispaniae; & quod in potestatem redegerint metalla argenti, & auri, quae illic sunt. 16.b.2. Hispania auri fertilis.

NOVI TESTAMENTI.

MATTHAEI.

Matth. 9. V. Cum venisset in domum principis, & vidisset tibicines, & turbam tumultuantem. 38.e.1. Tibicines, & tumultus luctus signa ob mortuos.

Matth. 10. V. Nihil occultum quod non sciatur. 54.e.2. Omnia reuelantur.

Matth. 11. V. Inter natos mulierum non surrexit maior. 74.c.1. Laus Ioannis Baptistae.

Matth. 11. V. Confiteor tibi Pater Domine caeli, & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. 52.a.2. Deus simplicibus dat sapientiam.

Matth. 12. V. Regina Austru a snibus terrae audire sapientiam Salomonis. 28.b.2. Regina Sabae.

Matth. 13. V. Inimicus homo superseminauit zizania. 42.a.1. Diabolus homo vocatur.

Matth. 15. V. De corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta. 72.a.1. Medium.

Matth. 17. V. Vestimenta alba sicut nix. 24.b.2. Transfiguratio Christi.

Matth. 18. V. Necesse est enim ut veniant scandala. 80.c.1. Scandalum.

Matth. 19. V. Amen dico vobis, quod vos, qui sequuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis &c. 50.b.2. Sedere pro iudicare.

Matth. 22. V. Amice quomodo hic intrasti, non habens vestem nuptialem? dixit Rex ministris; ligatis manibus, & pedibus eius, mittite eum in tenebras &c. 38.c.1. Vestem atram non licebat inferre nuptijs.

Matth. 22. V. Ex toto corde, in tota anima, & in tota mente. 49.d.1. Deus super omnia diligendus.

MARCI.

Marci 6. V. Non licet tibi habere uxorem fratris tui. 74.d.1. Reprehensio Herodis.

LUCAE.

Luc. 1. V. 51. Disperdit superbos mente cordis sui. 51.b.2. Cor pro cogitatione.

Luc. 1. V. 33. In domo Iacob in aeternum, cuius regni non erit finis. 64.a.2. Vnctio.

Luc. 2. V. 34. Positus est in ruina. 70.c.1. Christus.

Luc. 7. V. 37. Mulier, quae erat in ciuitate peccatrix. 28.a.2. Maria Magdalena.

Luc. 7. V. 39. Hic si esset propheta, sciret vique quae & qualis esset mulier, quae tangit eum, quia peccatrix est. 69.b.2. Commune.

Luc. 10. V. 13. Olim in cinere, & cilicio poenitentiam. 36.d.2. Cinis poenitentiae signum.

Luc. 12. V. 20. Stultes hac nocte animam tuam repetent a te: quae autem parasti, cuiuserunt? 34.e.1. Stultum est totum diuitijs ponere.

Luc. 16. V. 1. Homo quidam diues. 28.a.2. Epulo.

Luc. 17. V. 2. Vitulus est illi, si lapis molaris imponatur circa collum eius, & projiciatur in mare &c. 80.c.1. Scandali grauitas.

Luc. 19. V. 13. Negotiamini dum venio. Et factum est, ut rediret accepto regno, & iussit vocari seruos &c. 67.d.1. Vna negotiatio.

Luc. 19. V. 41. Videns ciuitatem, fleuit super illam &c. quia non relinquent in te lapidem super lapidem. 58.b.1. Ruina Ierusalem.

IOANNIS.

Ioan. 1. V. 13. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt. 70.d.1. Sancti ex Deo nati.

Qui accepit eius testimonium, signauit, quia Deus verax Ioan. 3. V. 33. est. 59.d.1. Obfirmare.

Rabboni, quod dicitur magister. 64.d.1. Ioan. 20. V. 16.

ACTORVM.

Et hic possedit agrum de mercede iniquitatis, & suis. Act. 1. V. 18. spensus, crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera eius. 67.b.2. Negotiationis prauae damna.

Et partes Libyae, quae est iuxta Cyrenen. 30.c.1. Cyrene Act. 2. V. 10. nobilis Africae vrbis.

Musto pleni. 32.c.1. Iudaeorum blasphemia contra Apo. Act. 2. V. 13. stolos.

Quem suscitauit, solutis doloribus inferni. 35.b.2. Dolor Act. 2. V. 24. res pro vinculis.

Viri fratres, & patres audite: Deus gloriae apparuit patri nostro Abraham, cum esset &c. 29.d.1. Stephani ad Iudaeos oratio de exitu Abraham.

Roga Deum si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis Act. 8. V. 22. tui: in felle enim amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse. 80.d.2. Amariudo scandali.

Saule, saule quid me persequeris? qui dixit: Quis es Domine? Et ille: Ego sum IESVS, quem tu persequeris. 79.b.1. Populum Dei persequens, Deum ipsum persequitur.

Occidit Iacobum fratrem Ioannis gladio. 53.d.1. Ap. Act. 12. V. 2. petenti diuinos honores, vindicta irrogatur.

Statuto autem die Herodes vestitus veste Regia sedit pro tribunali, & concionabatur &c. 53.d.1. Vermes poe. 22. & 23. na appetiti diuini honoris.

EPISTOL. B. PAVLI

AD ROMANOS.

Qui viuificat mortuos, & vocat ea, quae non sunt, Rom. 4. V. 17. tamquam ea, quae sunt. 73.b.2. Potentia Dei.

AD CORINTHIOS.

Loquimur Dei sapientiam in mysterio. 55.a.1. 1. Cor. 2. V. 7. Quid habes, quod non accepisti? si autem accepisti, 1. Cor. 4. V. 7. quid gloriaris quasi non acceperis? 10.b.1. Nihil ex nobis habemus.

Et si alius non sum Apostolus, sed tamen vobis sum: nam signaculum Apostolatus mei vos estis in Domino. 59.e.1. Signatura.

Omnis autem mulier orans, aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum. 75.d.1. Prophetiae varia acceptio.

Sequitur caritatem, aemulamini spiritualia, magis autem ut prophetetis. Nam qui prophetat, hominibus & loquitur ad aedificationem. &c. 75.d.1. Prophetiae significatio.

AD GALATAS.

Paulus Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem &c. 41.d.1. Exordium Prophetis, & Apostolis frequens.

AD PHILIPPENSES.

Emetipsum exinanivit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitum inuentus factus homo. 37.e.1. Humilitas Christi ostenditur, quia factus homo.

Verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter Philipp. 3. V. eminentem scientiam Iesu Christi &c. 49.b.1. Omnia praeter Deo contemnenda.

Imitatores mei estote fratres, & obseruate eos, qui ita ambulat, sicut habetis formam &c. 49.c.1. Apostolus se ipsum exemplar proponit.

AD THESSALONICENSES.

Veniam ipse Dominus in iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de caelo. 48.d.1. 15. Dei aduentus.

AD HEBRAEOS.

Qui cum sit splendor gloriae, & figura substantiae eius, portansque omnia verbo virtutis suae, Christus. 63.c.2.

Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. 65.c.2.

Modicum, aliquantulumque. 75.d.2.

Sperandarum substantia rerum atque argumentum non apparentium. 29.a.2. Cogitationes hominis non debent esse terrena.

Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in haereditatem, & exiit, nesciens, quo irent. 29.b.2. Dei promissa sequenda.

Fornicatores enim, & adulteros iudicabit Deus. Iudicium. 78.b.1.

EPISTOLA. S. PETRI. II.

Deus angelis non peperit, sed rudentibus inferni detrahit, in tartarum tradidit cruciandos. Tormentum. 72.e.1.

Et ciuitates Sodomorum, & Gomorrhaeorum in cinerem redigens, euerfione damnauit &c. Poena Sodoma. 53.a.1.

Derelinquentes rectam viam errauerunt, secuti viam Balaam ex Bofor, qui mercedem iniquitatis amauit. Negotiatio praua. 67.a.2.

EPISTOLA. S. IOANNIS. I.

Peccatum iniquitas. Peccati definitio. 68.d.1. 1. Ioann. 3. V. 4. Ab initio diabolus peccat. Lapsus diaboli. 66.c.2. 1. Ioan. 3. V. 8.

IUDAEE APOST. EPIST. VNA.

Vibus procella tenebrarum seruata, est in aeter Iudae. V. 13. num. 32.c.1. Avaritiam sequitur infernus.

APOCALYPSIS.

Et lux lucernae non lucebit in ea, & vox sponsi, & Apocal. 18. sponse non audietur adhuc in te, quia mercatores tui erant principes terrae. 13.b.1. Comminatio aduersus Babylonem.

Quia mercatores tui erant principes terrae; quia in vesicis tuis errauerunt omnes gentes. 19.e.2. Iudices. 23. iniusti, mercatores.

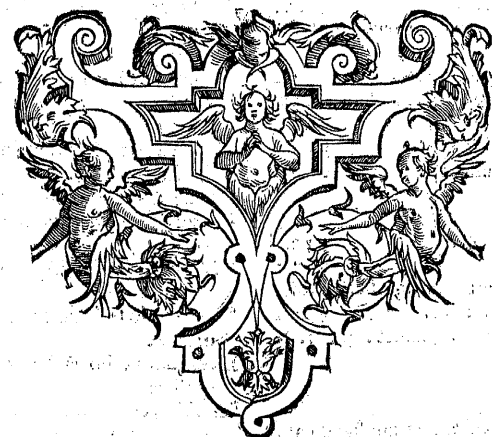
Post haec audiui quasi vocem turbarum multarum in caelo, dicentium, Alleluia: Salus, & gloria Deo nostro &c. Congratulatio. 77.e.2.

Et audiui quasi vocem tubae magnae, & sicut vocem tonitruorum magnorum dicentium, Alleluia &c. Congratulatio. 78.a.1.

Datum est ei, ut cooperiat se byssino splendenti, & candido. 24.b.2. Ecclesia.

Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est eis. Sedere pro iudicare. 50.b.2.

Habebat mensuram arundineam auream, &c. & mensus est ciuitatem de arundine aurea. 26.c.1. Calamus, & 16. mensura.

I N D E X I I
P H R A S I V M S A C R A E
S C R I P T V R A E,
Q V A E H I S X X V I I . E T X X V I I I .
E Z E C H I E L I S C A P I T I B V S
P E R T R A C T A N T V R .

*Voces vero Hebraicae, quarum explicatio phrasas illustrat,
Asterisco * notantur.*

A
A anima vsque ad carnem quid significet. 72.c.2
 Ab initio quomodo peccasse diaboli dicatur. 66.d.2
 Adami, vel hominis filius quid significet. 3.c.1
 Adeps frumenti significat optimum frumentum. 22.b.2
 Adona Dei nomen quid significet. 45.b.2
 Adonai nomen Hebraeum quidnam. 4.b.2
 Adonai nomen Dei quid apud Chaldaeam, Septuaginta, & Vulgatum significet. 45.e.2
 Adonai & Elohim Dei nomina quare Deus ipse vsurpet in reprehensione principis Tyri, diuinitatem affectantis. 46.c.2
 Adorare Dei, & hominum venerationem in sacris significet. 53.b.2
 * Amar, quare dicere, vertatur. 47.a.2
 Amplexari stercorea quid significet. 35.d.1
 Apparere quomodo Deus dicatur. 75.c.2
 Assumere, in sacris Literis quam varia significet. 3.a.2
 Assumere lamentum quid significet. 3.e.2
 Assumere, idem quod eleuare, vel extollere lamentum. 4.a.1
 Auditam facere vocem quid sit. 36.b.2
 * Aral vox Hebraea quid significet. 25.d.2

B
 * B aghamijm quid significet. 73.a.1
 * B ara quid significet. 63.d.1
 * B emajim vox Hebraea duas aquas significat. 33.d.1
 * B eth praepositio quid significet. 55.c.1
 * B o, verbum Hebraicum quid significet. 4.c.1. & 74.d.2

C
 C Alal, perfectionem, seu vniuersam significat. 4.e.2
 * C aph litera seruilis quid significet. 64.d.1
 * C hadas, & Chahal quid significet. 69.a.2
 * C hata quid significet. 67.e.2
 * C arah vox Hebraea quid significet. 37.a.2
 * C halal quid significet. 57.d.1
 * C halal occidere significet. 56.b.2
 * C hattham quid significet. 59.c.1
 * C hacham Hebraea vox latius patet, quam Latina, sapientia. 52.e.1
 * C herem vox quid significet. 7.b.2
 * C helmad quid Hebraeis significet. 30.b.1
 Cherubim quid significet. 64.b.1
 Cherub quam diuersa significet. 63.a.2
 Christi Mefciach interpretatio. 64.a.2
 * Chonen lamentari significat. 58.a.2
 Chodchod quid Hebraeis significet. 22.c.1

Cilicium, & faccus pro eodem accipiuntur in sacris. 38.b.1
 Communem facere, vel violare vineam quid significet. 69.b.2
 Coniugatio vltima Hebraeorum reciproca est. 66.c.1
 Corona pulchritudinis quae dicatur. 60.d.1
 Cor exaltare quid significet. 47.e.1
 Cor maris tutissimam munitionem significat. 56.c.2
 Cor quid in sacris Literis significet. 51.d.1

D
 D Amach simile esse significat. 59.c.1
 Dei nomen elohim quid significet. 45.c.2
 Dei nomen elohim explicatur. 55.a.2
 Dei nomen Adonai quid significet. 45.b.2
 Dei nomen Adonai quid apud Chaldaeam, Septuaginta, & Vulgatum significet. 45.e.2
 * Deber quid sonet. 79.b.1
 Diaboli iudicium quare vocetur à Paulo iudicium superborum. 68.c.2
 Diabolus quomodo ab initio peccasse dicatur. 66.d.2
 Dicere, & prophetare in quo differant. 74.c.2
 Dicere quid in sacris Literis significet. 47.a.2
 * Dum, vox Hebraea obmutescere, filere &c. significat. 39.b.1

E
 E Den, vox Hebraea in sacris Literis quid significet. 29.c.2
 Edem paradifus an sit proprium nomen loci. 61.a.1
 Egredi, & ingredi quid in sacra Scriptura dicatur. 39.a.2

* E l, nomen Dei quid primaeva sui institutione significet. 47.c.2
 * E l, quando Hebraei in libris ponunt, quid velint indicare. 47.c.2
 Eleuatum verbo Hebraeo geuah redditum quid significet. 47.a.1
 * Elohim, & Adonai Dei nomina quare vsurpet Deus in reprehensione principis Tyri, diuinitatem affectantis. 46.c.2
 * Elohim nomen Dei quid significet. 45.c.2
 * Elohim Dei nomen explicatur. 55.a.2
 * Emmanuel vnde componatur, & quid significet. 47.d.2

Epitheton Libani quare Hermon sit, & non potius nomen proprium. 7.b.2
 Equitem quare Hebraei vparificim vocent. 18.b.2
 Euaginare gladium, interficere significat. 56.a.1
 Exaltare cor quid significet. 47.e.1
 Exaltare cornu quid significet. 21.c.2

F
 F Ilij hominis, siue Adam quid significet. 3.c.1
 F ilius hominis quis dicatur. 41.c.1
 Frumenti adeps optimum frumentum significat. 22.b.2

Gaal,

G

* G Aual, vox Hebraea quid significet. 11.e.2
 * G anan quid significet. 60.c.2
 * G an quid dicatur. 60.c.2
 Genitius pro adiectiuo Hebraeis frequens. 80.d.1
 Genitius substantiu vtuntur Hebraei pro adiectiuis, quibus fere carent. 31.d.2
 * Geuah verbum Hebraicum quare eleuatum esse significet. 47.a.1
 * Ghal praepositio Hebraea quid sonet. 76.a.2. & 56.a.1
 * Gharau quid significet. 12.b.2
 * Gharats quid significet. 55.c.2
 * Gharel incircumcisus. 57.c.2
 Gladium euaginare, interficere significat. 56.a.1
 Grauis pro glorioso, leuis pro abiecto apud Hebraeos accipitur. 32.a.2
 Graeci varie interpretantur sapientiae pulchritudinem. 56.b.1
 Gubernator quid in sacris Literis significet. 35.a.2

H

H
 H Aphach vox Hebraea rubinum significat. 20.d.2
 * Haiah verbum substantiuum quid significet. 3.a.1
 Habitare, & sedere in sacris pro regnare, & iudicare accipitur. 4.e.1
 * Hebraicum nomen, tfor, quid sit. 4.e.1
 Hebraeorum vltima coniugatio reciproca est. 66.e.1
 Hebraeis frequens genitius pro adiectiuo. 80.d.1
 * Hebraicum verbum, Bo, quid significet. 4.c.1
 * Hebraei p famech in w sin commutare solent. 61.c.2
 Hermon quare sit epitheton Libani, & non proprium nomen. 7.b.2
 * Hichdis sancti nomen Deo tribuitur. 57.d.1
 Hierosolyma quare dicatur saltus. 76.b.1
 * Hiram quid significet. 66.b.2
 Hominis, vel Adami filius quid significet. 3.c.1. & quid apud posteros significet. 3.d.1

I

* I Afab primo sedem significat, per synecdochen vero habitare. 50.a.2
 * Iatfa exitum quemlibet significat. 39.e.1
 * Iatfiab quid significet. 63.e.2
 * Iephi pulchritudinem, formam &c. significat. 56.c.1
 In ore carnis quid significet. 72.b.2
 In anima, vel in animabus quid significet. 18.c.1
 Interpretatio nominis Adonai. 4.b.2
 In corde maris, quid significet. 5.c.1
 In medio quid dicat. 77.c.2
 Ingredi, & egredi quid in sacra Scriptura dicatur. 39.a.2
 Interpretatio nominis Christi Mefciach. 64.a.2
 Iudicare, & regnare significatur in sacris cum habitare quis dicitur, & sedere. 50.a.2
 Iudicium superborum quare vocetur à Paulo iudicium diaboli. 68.c.2
 Iustitia quare montibus Dei comparetur in sacris Literis. 47.c.2

L

L
 L Amentum assumere quid sit. 3.c.2
 Latina vox, peccare, vnde dicatur. 68.b.1
 Liban nomen, vnde Libanus deducitur, quid significet. 7.c.1. & 47.c.1
 Leuare planctum quid in Scriptura dicatur. 58.c.1
 Leuare manum, actus iurantis. 47.d.2
 Leuis pro abiecto, grauis pro glorioso apud Hebraeos accipitur. 32.a.2
 Libani epitheton quare sit Hermon, & non nomen proprium. 7.b.2
 Locus p'almi, quomodo cecidit lucifer &c. primo de principe Tyri intelligendus, secundario de diabolo. 43.d.2
 Locus de paradiso quomodo & de diabolo, & Rege Tyri intelligatur. 61.a.2
 Lucifer quid significet. 43.c.2

M

* M Alo nauis, templum Tyri significatur. 8.c.1
 * M amir quid significet. 80.d.1
 Manus negotiatores qui dicantur. 27.b.1
 * Mafac quid significet. 61.b.2
 * Mafchiach quid significet. 64.c.1
 * Melecheth varia significat. 62.a.2
 * Michedas quid significet. 70.a.1
 * Mider quid significet. 79.c.1
 * Mincha vox Hebraea quidnam significet. 53.d.2
 Morte mori, & vita viuere quid significet in sacris. 56.a.2
 Moyses quomodo Deus Pharaonis dicatur. 75.b.1
 * Muth mortem significat. 56.b.2

N

N
 N Abuchodonosor loco Auftri quare ponatur à Propheta. 33.c.2
 * Nachab quid sonet. 62.d.2
 * Nassac fundere, libare, offerre significat. 54.c.1
 * Negid vox Hebraea quid significet. 45.b.1
 Negotiatores manus qui dicantur. 27.b.1
 * Nibba quid significet. 74.d.2
 Nihil factus es &c. dupliciter intelligitur. 73.c.1
 * Nomen Dei elohim quid significet. 45.c.2
 Nomen, tfor, quid sit. 4.e.1
 Nomen Dei elohim explicatur. 55.a.2
 * Nomen Dei adonai quid apud Chaldaeam, Septuaginta, & Vulgatum significet. 45.e.2
 Nominis adonai interpretatio. 4.b.2
 * Nomen adonai quid significet. 45.b.2
 Nominis praeputij quid Hebraei significet. 57.c.2
 Nomen, lauan, vnde Libanus deducitur, quid significet. 7.c.1
 Nominis Christi Mefchiach interpretatio. 64.a.2

O

O
 O Bmutescere, vel filere in sacris idem, ac mori. 39.b.1
 Obstupefcere quid significet. 73.b.1
 Oratio circumstantijs exornatur. 4.b.1

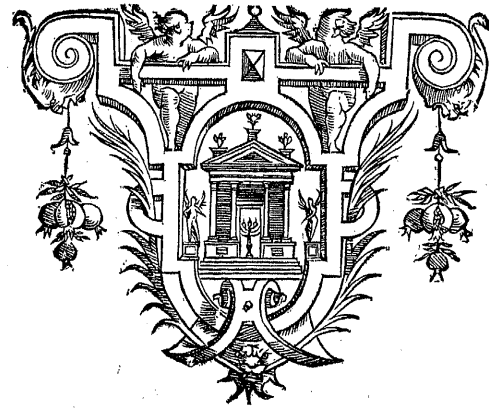
P

P
 P Ane quid sonet. 74.a.1
 Paradifus Eden an sit proprium nomen loci. 61.a.1
 Paradifus quid significet apud Hebraeos, Graecos, atque Latinos. 69.c.2
 * Pardes quid sonet. 60.e.2
 Patrum variae sententiae de principe Tyri quis sit. 41.d.2
 Peccare Latina vox vnde dicatur. 68.b.1
 Perpetuum idem quod saeculum. 73.e.1
 Perfectio, seu vniuersa, Hebraeis Calal vocatur. 4.c.2
 Pharetras suspendere quid significet. 14.b.2
 Pharaonis Deus quomodo Moyses dicatur. 75.b.1
 Planctum leuare, quid in Scriptura sit. 58.c.1
 Polluisti, quid in Scriptura sonet. 69.a.2
 Ponere faciem, vel oculos super, vel contra aliquem, quid significet. 73.d.2
 * Praepositio ghal quid significet. 56.a.1
 Praepositio, in, valet nonnumquam propter. 55.c.1
 * Praepositio beth quid significet. 55.c.1
 Praeputij nomine quid Hebraei significet. 57.c.2
 Princeps ex vi Hebraicae vocis quid significet. 44.d.2
 Propheta Ezechiel index principis Tyri constitutus est. 46.d.2
 Propheta quid significet. 74.c.2
 Prophetare, & dicere in quo differant. 74.c.2
 Pulchritudinem sapientiae varie interpretantur Graeci. 56.b.1

R

* R Aa, quid significet. 72.d.2
 * R abbi, quid significet. 64.c.1
 * Racab, quid denotet. 63.b.2
 Regnare, & iudicare accipitur in sacris nomine habitare, & sedere. 50.a.2
 * Rich euaginare significat. 55.e.2
 Rubinum Hebraei haphach vocant. 20.d.2
 Saccus,

S	
S Accus, & cilicium pro eodem accipiuntur in sacris.	38.b.1
* Sac vox Hebraea pluribus gentibus communis.	38.b.1
Saltus quare dicatur Hierosolyma.	76.b.1
* Samemu quid sonet.	73.c.1
S famech, W sin, & X tsade quomodo pronuntiatione differant.	27.b.2
* S famech in W sin Hebraei commutare solent.	61.c.2
Sanctum quid dicatur.	69.b.2
Sancti Gregorij de istis verbis, Similitudo Dei, quae sit sententia.	60.b.2
* Satum quid significet.	54.d.2
* Scim quid significet.	73.d.2
Secretum quid apud Ezechielem dicatur.	54.d.2
Sedere, & habitare in sacris pro regnare, & iudicare accipitur.	50.a.2
Sententia prima, quis intelligatur à Propheta princeps Tyri.	41.e.2
Sententia secunda, quis à Propheta princeps Tyri intelligatur.	42.a.2
Sententia tertia, quis à Propheta princeps Tyri vocetur.	42.a.2
Sententiae variae Patrum de principe Tyri, quis sit.	41.d.2
Sententia auctoris, quis intelligatur à Propheta princeps Tyri.	43.b.1
* Sichata quid significet.	68.e.2
Signaculum similitudinis difficulter explicatur.	58.c.2
Signaculum quid significet.	59.c.1
Signare pro stipulari.	59.d.1
Signare idem quod occludere.	59.e.1
Significationes verbi, assumere, quam sint variae.	3.a.2
* Sillon quid significet.	79.d.2
* Suc sepire significat.	61.c.2
Suscipe feruum tuum in bono quid significet.	12.c.2
Superborum iudicium quare vocetur à Paulo iudi-	

cium diaboli.	68.c.2
Suspendere pharetras quid significet.	14.b.2
T	
* T Achan ponderare, numerare significat.	59.b.2
Templum Tyri malo navis navis significatur.	8.c.1
T tsade, W sin, & D famech, quomodo pronuntiatione differant.	27.b.2
* Tselem qualem imaginem significat.	59.a.1
* Tfor nomen Hebraicum quid.	4.e.1
* Tsur quid significet.	76.a.1
* Taphaph quid significet.	62.b.2

V	
* V Ariae significationes verbi, assumere.	3.a.2
Verbum substantivum Haiiah quid significet.	3.a.1
* Verbum Hebraicum, Bo, quid significet.	4.c.1
Verbum ad me, quomodo intelligatur.	3.b.1
Verbum, Assumere, quam multa significet.	3.a.2
Videre idem quod cognoscere.	73.a.1
Videre in sacris animi, & corporis est.	72.d.2
Violare vineam, vel communem facere quid significet.	69.b.2
Vineam violare, vel communem facere quid significet.	69.b.2
Visitare quid significet.	75.e.2
Vita vivere, & morte mori quid significet in Scriptura.	56.a.2
Vltima Hebraeorum coniugatio reciproca est.	66.c.1
Vngere Hebraeis idem, quod Regem creare.	54.c.1
* Vox Cherem quid significet.	7.b.2
Vocem auditam facere quid significet.	36.b.2
* Vox Calal perfectionem, seu vniuersam significat.	4.c.2
Vox Latina, peccare, unde dicatur.	68.b.1
* Vpariscim quare equitem apud Hebraeos significet.	18.b.2

VERBORVM ET RERVM QVAE HIS EXPLANATIONIBVS Ezechielis Caputum XXVII. & XXVIII. continentur.

*Prior numerus paginam, posterior columnam, litera
vero columnae partem indicat.*

A	
A Aquae duplices, aliae caelestes, aliae fluuiales.	33.d.2
Aquae aliquando facientis populi turbam significant.	33.a.2
Aquae pro copia rerum sumuntur.	33.d.1
Aquae quomodo pro miserijs, & calamitate accipiantur.	33.d.1
Arma quare milites suspendant in margine navis, ubi à militaribus muneribus cessant.	13.e.2
Armeniae conditor Aram filius Sem, filij Noe.	19.e.2
Arabia dans camelis abundet.	27.e.1
Arma ponere pacis symbolum.	14.c.2
Armenia omnium terrarum altissima est.	20.a.1
Arabia quae provincia sit.	27.b.1
Aradum insula ubi sita fuerit.	11.b.1
Aradij quae gens.	13.e.2
Aromatibus, auro, & gemmis diuites Sabaei.	28.a.2
Artium multarum inuectores Sidonij.	74.b.2
Artis nauticae, & literarum inuectores Phoenices.	31.d.2
Aram filius Sem filij Noe Armeniae conditor.	19.e.2
Arrogantiae poena quacnam.	56.d.1
Argento vel auro se nimium vtri, vel foeminae exornantes duo in Deum crimina admittunt.	62.e.1
Arbor balsami qualis, & quid sit balsamum.	22.e.2
Arameni quare vocentur Adamini.	20.d.1
Arrogantia, & superbia Tyri recensetur.	4.d.2
Arcae testamenti dispositio, & moralis interpretatio.	50.b.1
Assur secundus filius Sem nomen Assyrijs dedit.	30.a.2
Aspersio pulueris, & cineris diuinam pronocat misericordiam.	37.c.1
Assumere, idem quod eleuare, vel extollere lamentum.	4.a.1
Aspersio pulueris quid significet.	37.c.1
Albeorum inscitia quanta sit.	45.e.1
Augmentum regnorum, regnaque ipsa praestat Deus.	55.d.1
Auctorum varia de serico opinio.	21.b.1
Auster ventus pro vento vrente quare ponatur.	33.e.2
34.b.1	
Auster quare frigidus dicatur.	34.c.1
Auro, oramatibus, & gemmis diuites Sabaei.	28.a.2
Auaritiae collisio, & superbiae statibus quomodo accendatur ignis rincipem cum Republica deuorans.	71.e.2
Auster unde dicatur.	34.b.1
Augustini sententia de Septuaginta editione.	5.e.2
Auro, vel argento se nimium vtri, vel foeminae exornantes duo in Deum crimina admittunt.	62.e.1
B	
B aetica specularibus lapidibus, & minio asuens.	16.b.2
Baetica Hispaniae provincia gossipij serax.	9.c.2
Baeticae, Hispaniae primatus debetur.	16.e.2
Basaanitidis regionis descriptio.	8.b.2
Balsamum quid sit, & quae arbor eius, & ubi crescat.	22.e.2
Beneficia Dei idolis accepta referre magnum Tyri scelus.	5.c.2
Bellum quibus armis gerat Deus aduersus suos hostes.	77.a.1

Bellicus tribulus quid sit. 79.e.2
Bellerophon primus equo vebhi inuenit. 18.a.2
Bigarum repertores Phryges. 18.b.2
Biblus ciuitas in Syria Phoenicis. 11.d.2
Biblia vulgata vindicantur à calumnia. 68.a.1
Bulla quid sit. 59.a.2
Byssus varia quae dicatur. 9.d.2
Byssi ferax Aegyptus. 9.c.2
Byssus quid sit. 9.a.2
C
Capiti cur cinis, vel puluis aspergatur. 36.c.2
Canna, siue calamus naturalis duplex. 26.d.1
Calamus duplex est. 26.c.1
Campi Damasceni vbertas, & magnitudo. 24.e.1
Calamus, siue canna naturalis duplex. 26.d.1
Causa aemulationis inter Tyrum, & Ierusalem quaenam. 4.c.1
Canaan Palaestinae gentes Chetbeos vocat Suidas. 9.a.1
Cantilenas lugubres Romani, & Graeci funeribus exhibebant. 38.b.2
Catalogus eorum, qui diuinis honores affectarunt. 48.c.2
Camelis quare abundet Arabia. 27.e.1
Caelum tertium quod dicatur. 49.b.1
Carbunculi noctu instar candelae lucent. 66.d.1
Cautiores nos reddidit vna aliorum. 26.e.1
Canticum Cantorum quid significet. 12.e.1
Candelae instar carbunculi noctu lucent. 66.d.1
Caput quare Sacerdotibus radatur. 37.c.2
Christus Dominus quare dicatur filius hominis, & quanta ex hoc nomine appareat eius pietas. 3.d.1
Christus post absolutam regni Israelitici gloriam venit. 32.c.2
Christus, non solum de Christo Domino, sed etiam de Regibus dicitur. 64.c.2
Christi pulchritudo quanta. 56.c.1
Chanaan terra sancta vocatur. 65.c.1
Chalane locus, vbi turris Babel aedificata fuit. 29.c.1
Cherubinis duobus Rex, & Sacerdos significantur. 64.e.2
Chrysothomus quomodo Ioanni Baptistae similis fuerit. 74.c.1
Chetbim insulae quae sint. 9.a.1
Christiani Sacerdotis quanta sit sanctitas. 70.a.1
Ciuille bellum nauis incendio, hostium incurfus naufragio confertur. 71.c.1
Cinis in capite quid significet. 36.c.2
Cineris, ac pulueris aspersio diuinam misericordiam prouocat. 37.c.1
Cinis in capite aliorum nobis exitum in memoriam reuocat. 36.e.2
Cineris, & pulueris aspersio duplex in homine affectus excitatur. 37.b.1
Cineres Tyriani incendiū quare referuari debeant. 73.c.2
Cilicium moeroris signum. 38.a.1
Circumstantiae exornant orationem. 4.b.1
Cinis, vel puluis quare capiti aspergatur. 36.c.2
Ciuitas quaelibet quare mons vocetur. 65.b.1
Cilicij vsus quis fuerit in bello. 37.e.2
Classis Salomonis in quod mare inuenit. 15.e.1
Clypeus vnde dicatur. 13.c.2
Colossenses, seu Rhodij filij Dedan vocantur. 18.d.2
Color purpurae qualis, & quid sit purpura. 10.c.1
Color hyacinthi qualis, & quid ipse sit. 10.b.1
Constantiam animi immobilem Deus exigit à suis praedicatoribus. 24.c.1
Comparatio Musicae cum vestimentis. 62.d.2
Commissationem maximam excitat praeteritae felicitatis cum praesenti infelicitate collatio. 39.a.1
Copia diuitiarum quare homines in maximum discrimen adducat. 33.b.2
Cornu rhinocerotis pretiosum. 22.b.1
Coniunctio, & affirmatiua, & coniuunctiua est. 3.c.1
Collisione auaritia, & superbiae statibus quomodo accendatur, ignis principem cum Republica deuorans. 71.e.2
Concionatoribus Euangelicis studium pronuntiationis suadet. 74.b.1
Cognominare quid significet. 29.c.2
Corinthiacum aes omnium metallorum praestantissimum. 18.b.1
Correctio filiorum in quo differat à flagellatione inutilium seruorum. 73.d.2
Corais penni peccus. 63.d.1

Consummationem mundi significari quidam opinantur consummatione Tyri. 35.b.1
Cor peccatorum sedem vltionis sagittis petit Deus. 77.c.2
Consuetudo hominum iniquiorum quam sit perniciosa. 80.d.2
Conditionata voluntas quomodo impossibile appetere possit. 48.c.1
Commemoratio peccati quid superaddat iniquitati. 68.d.1
Conscientiae ignis vehementer torquet fontes. 3.d.2
Colloquium dulce memoria Dei. 34.a.2
Coronata quare Tyrus dicatur. 4.e.1
Conditor Hispaniae Thubal. 16.b.2
Crines radere, vel euellere maximi luctus signum apud antiquos. 37.b.2
Creaturarum omnium obedientia quare Deo debeatur. 47.d.2
Crimina duo in Deum admittunt viri, vel foeminae nimium se auro, vel argento exornantes. 62.e.1
Cruelitas Sidoniorum in suos, & interfectorum numerus. 78.d.1
Crimen maximum est pulla veste nuptias ingredi. 38.c.1
Creare solius Dei est. 63.d.2
Custodes murorum quare dicantur Pygmaei. 14.e.1
Cupressus aptior conscientis scrinijs, & minutis operibus quam nauis malo. 31.b.2
Culpa magni sceleris est diuinis honores oblatos non prohibere. 53.d.1
Cupiditas diuitiarum diuitijs, vt sitis sale augetur. 23.c.2
Cupiditas diuitiarum in diaboli tyrannidem inducit. 28.c.1

D

Damasus Tyro pro emporio erat. 23.b.2
Damnationis ibi poena incurritur, vbi peccati reatus est. 68.b.2
Daniel vtrum adorationem à Rege sibi oblatam prohibuerit. 52.d.2
Damasci etymologia quaenam. 24.a.1
Damno duplici populum Dei affecterunt Ammonitae, Tyrii, Sidonij, Aegyptij, Idumaei, Gog, & Magog. 81.b.1
Damasus duobus fluuijs Abana, & Pharpar illustris. 23.c.2
Dama quanta pariat nimium propriae pulchritudinis studium. 69.a.1
Damnationis suae peccator ipse auctor potius, quam iudex, aut minister. 70.a.2
Damnationis latam sententiam quomodo Deus videatur mutare. 39.d.2
Damasus quae ciuitas, & vbi sita. 23.d.1
Danielem neque diuinis honores admisisse, neque Regem obtulisse probatur. 54.a.2
Daniel diuinis honores sibi oblatos non admisit. 53.d.1
Danielis sapientia in prouerbum abiit. 52.d.1
Damnationis Tyri exemplo retrahuntur à similibus excessibus eiusdem sectatores. 70.c.2
Damasceni campi vbertas, & magnitudo. 24.e.1
Dama pestilentiatae quaenam, & quanta. 79.d.1
Deo soli pulchritudo vera competit. 5.a.1
Dei beneficia idolis referre accepta, magnum Tyri scelus. 5.c.2
Deus numquam filios suos ad caccitatem, vel internecionem castigat. 81.c.1
Dei essentia qualis sit. 3.a.1
Deus quomodo sanctificetur, vindictam sumens. 78.a.2
Deus cur quodammodo videatur trahi ad faciendum iudicium. 78.b.2
Dei populum persequens, Deum ipsum persequitur. 79.a.1
Deus ex patre in hostem conuersus, quos tuebatur impugnat. 76.e.2
Deum quid maxime affligat. 76.d.2
Dei potentia, & hominis miseria ipsis nominibus indicantur. 50.e.2
Dei nomen propriissimum ens est. 46.b.2
Deus quomodo damnationis sententiam videatur mutare. 39.d.2
Deus proprii honoris zelator. 14.c.2
Deus tamquam pater piissimus poenas filijs suis inflictas exaggerat. 81.d.1
Deus peccatoribus flagellatis compatiens, furorem in ipsa flagella conuertit. 8.e.1
Deus aliter praedestinator ad vitam, quam praescitos ad damnationem punit. 81.c.2
Deus quare monumenta incendiū Tyrii perpetuo manere voluerit. 27.d.2
Deo

Deo obedientia omnium creaturarum quare debeatur. 47.d.2
Dei solius esse creare. 63.d.1
Deus omnes principum terrae superbos titulos duobus comprehendit nominibus, Dominus Deus. 46.e.2
Dei promissa semper sequenda, etiamsi ea nobis non appareant. 29.b.2
Deum minus colentes, minus potentes contra hostes. 25.e.1
Deus regnans, corumque augmentum praestat. 55.d.1
Deus, qui equitate dicebatur tempore tabernaculi, exstruendo templo insidere dicitur Cherubinis. 63.d.2
Dei nomen tetragrammaton quare ineffabile dicatur. 46.a.1
Dei nomen ineffabile quare Graecis tetragrammaton dicitur. 45.c.2
Deus quibus armis aduersus suos hostes bellum gerat. 77.d.1
Deus partem de peccatoribus victoria glorificatur. 77.d.1
Deum tantum illustria cognomina decet. 29.e.2
Deo seruienti fugiendae sunt diuitiae. 32.c.1
Deus immobilem animi constantiam à suis praedicatoribus exigit. 74.c.1
Dei nomen Adonai quid significet. 3.a.1
Dei nomina inter, & hominis perpulchrae antitheses. 57.b.1
Deum quomodo semper cognoscamus. 46.c.1
Deus quomodo sit glorificans in medio Sidonis. 78.e.1
Deus prouocat peccatores ad singulare certamen. 76.c.2
Deus quare male operantes ignibus consumat. 72.a.2
Deos quare gentiles fecerint homines quosdam. 48.b.2
Descriptio nauis, siue triremis. 6.d.1
Descriptio fructus gossypium producentis. 9.c.2
Dedan filij Rhodij, seu Colossenses vocantur. 18.d.2
Descriptio templi Hierosolymitani. 49.b.2
Descriptio abietis. 7.b.1
Descriptio regionis Basaanitidis. 8.b.2
Descriptio lapidum rationalis. 61.c.2
Diuitias Persici regni quomodo inuenerit Scriptura sacra. 13.a.2
Dignitas, & reuerentia purpurae apud Romanos. 10.d.1
Differentia purpurae, & hyacinthi quaenam. 10.e.1
Diuitiarum copia quare in maximum discrimen homines adducat. 33.b.2
Differentia inter Tyrum, & Ierusalem qualis. 4.d.1
Diuitiarum cupiditas in Satana tyrannidem inducit. 28.c.1
Diuitiarum stis diuitijs augetur, vt sitis sale. 23.c.2
Diaboli superbi diuinis sibi honores quantum affectent. 48.e.1
Diuitiam minime appetunt Sancti, quibus quaedam diuitiarum participatio conceditur. 50.e.1
Diuitiarum ambitio quasi omnium scelerum origo, iniquitas dicitur. 66.b.2
Diuinis honores oblatos non prohibere magni sceleris culpa est. 53.c.1
Diuitas quomodo ab Angelo appeti potuerit. 48.a.1
Diuitiae Deo seruienti sunt fugiendae. 32.c.1
Diuitiarum studium graue, & periculosum. 32.a.1
Dispositio arcae testamenti, eiusque moralis interpretatio. 50.b.1
Differentia inter perditionem nauis naufragio, aut igni. 70.e.2
Dilatio vltionis peccatoribus superbiendi occasio fit, cum vltionem augeat. 77.b.2
Diuitiae Tyri ruina fuerunt. 32.e.2
Diuinis honores neque Danielem admisisse, neque Regem obtulisse probatur. 54.a.2
Dicitio duplex, mentis, & oris. 47.b.2
Diuinis honores sibi oblatos Daniel non admisit. 53.d.1
Discrimen maximum excellentiae propriae nimium appetitus conciliat. 50.e.1
Diligentia Sidoniorum in praenenienda obsidione. 78.c.1
Diabolus quomodo in medio lapidum ignitorum fuerit. 66.a.1
Diabolus quare pestilens dicatur. 79.c.1
Dignitas, & veritas prophetiae. 3.b.1
Diadema lapidibus rationalis condecorasse videtur Rex Tyri. 62.d.1
Dignitas, & excellentia humanae naturae. 59.e.2
Domini ac Dei, duobus istis nominibus Deus omnes superbos principum terrae titulos comprehendit. 46.e.2
Dotes animi quaenam maxime in principe requirantur. 51.a.2
Dodrans quid sit. 14.c.1
Duplex principum via. 44.e.2

Duplex mare internum, siue Mediterraneum, externum, siue Oceanus. 15.c.1
Duplex sensus literalis. 44.d.1
Dulcis memoria Dei dulce colloquium. 34.a.2
E
Ebrietatem consequuntur latrocinia, & rapinae. 28.e.2
Ebenus arbor quales virtutes habeat. 19.b.2
Ebenum quid sit. 19.e.1
Editio vulgata defenditur. 6.e.2
Editio Septuaginta commendata à Diuo Augustino. 5.e.2
Editionis vulgatae vtilitas. 24.e.2
Elegia, siue lamentatio de Tyro quae sit. 58.d.2
Elisa insulae quae sint. 10.a.2
Ementes, & vendentes quare eiecerit à templo Dominus. 12.e.2
Eus propriissimum Dei nomen. 46.b.2
Equestris pugnae primi inuentores Thessali. 18.b.2
Equi sicuti habentur gubernantur, sic populus legibus. 63.c.2
Equitare quid significet. 63.b.2
Equo vebhi primus Bellerophon inuenit. 18.a.2
Erichthonius quadrigrum inuenit. 18.b.2
Essentia Dei qualis sit. 3.a.1
Es factum est verbum Domini &c. quibus locis Prophetiae hoc exordium rotantur. 41.c.1
Et Coniunctio affirmatiua, & coniuunctiua est. 3.c.1
Etymologia Damasci quaenam. 24.a.1
Euangelicis concionatoribus studium pronuntiationis suadet. 74.b.1
Eucharistiae symbola. 22.c.2
Exemplum poenae sunt, qui malorum fuerunt exemplar. 44.c.2
Exemplo damnationis Tyri retrahendi à similibus excessibus eiusdem sectatores. 70.a.2
Exemplo Iudae peruersae negotiationis fructus notantur. 67.b.1
Excellentia, & dignitas humanae naturae. 59.e.2
Exemplar malorum qui fuerunt, poenae sunt exemplum. 44.c.2
Excellentiae propriae nimium appetitus in maximum discrimen adducit. 50.e.1
Exercitus Sidonis maximus, & robustissimus. 78.c.1
Ezechielis testimonio multa haereticorum signenta conuincuntur. 67.a.1
Ezechiel Propbeta principis Tyri iudex constitutus est. 46.d.2
F
Falsitatis facile accusari solent, alios laudantes. 30.d.2
Falsi prophetae qui sint. 75.a.2
Foeminae, vel viri nimium se auro, vel argento exornantes duo in Deum crimina admittunt. 62.e.1
Felicitatis praesentis vni sunt fructus. 39.d.1
Felicitatis praeteritae cum praesente infelicitate collatio maximam excitat commiserationem. 39.a.1
Filius in sacra Scriptura quis dicatur. 6.a.1
Filiū Dedan Rhodij, seu Colossenses vocantur. 18.d.2
Filios suos Deus numquam ad caccitatem, vel internecionem castigat. 81.c.1
Filiorum correctio in quo differat à flagellatione inutilium seruorum. 73.a.2
Figmata impia politicorum quae sint. 49.d.2
Figmata multa haereticorum Ezechielis testimonio conuincuntur. 67.a.1
Filijs suis inflictas poenas piissimus pater Deus exaggerat. 81.d.1
Fluuij illustres Damasci Abana, & Pharpar. 23.c.2
Flatibus superbiae, & auaritia collisione quomodo accendatur ignis, principem cum Republica deuorans. 71.e.2
Flagellatio inutilium seruorum in quo differat à correctione filiorum. 73.a.2
Flagellatis peccatoribus Deus compatiens, furorem in ipsa flagella conuertit. 81.e.1
Foraminum varia acceptio. 62.e.2
Fructus priuatae vitae Regiae pompae praefereendus. 71.c.2
Fructus bonae negotiationis. 67.c.1
Fructus negotiationis prauae. 67.a.2
Fructus praesentis felicitatis vni. 39.d.1
Furore proprium miscere in iudicij reorum, peccatum maximum est. 57.d.2
Funeribus cantilenas lugubres exhibebant Romani, & Graeci. 38.b.2
G
Galea quid significet. 13.d.2
Gemma Tharsis quaenam. 15.e.1

Gemmis, aromatibus, & auro diuites Sabaei. 28. a. 2
 Genera varia ignium. 71. e. 2
 Gentiles quare homines aliquos deos fecerint. 48. b. 2
 Gentes diuersae sunt Saba per Osamech, & Saba per W sin. 27. c. 2
 Geometrae excellentissimi, & primi cur fuerint Aegyptij. 74. c. 2
 Glorificatur Deus parta de peccatoribus victoria. 77. d. 1
 Gog, Magog, Aegyptij, Idumaei, Ammonitae, Sidonij, & Tyri duplici damno populum Dei affecerunt. 81. b. 1
 Gossipium producentis fruticis descriptio. 9. c. 2
 Grauisima, & immanissima Tyri idololatria. 6. b. 1
 Graeci quare nomen Dei ineffabile tetragrammaton scribant. 45. c. 2
 Graeci, & Romani lugubres cantilenas funeribus exhibebant. 38. b. 2
 Graecia à Iauan condita. 15. c. 2
 Graecia Hebraeis Iauan dicta. 25. c. 2
 Gubernatores debent esse sapientes. 11. e. 1
 Gubernatores debent esse indigenae. 11. b. 2
 Gubernator, quasi sollicitè gerens curam funium, quibus ciues in officio continentur, & arcentur à scelere. 35. b. 2

H

Haccados Rabbini responsio de nomine Dei tetragrammato ad Antoninum Consullem. 46. e. 1
 Haram ciuitas Mesopotamiae, ubi Abraham peregrinatus fuit. 29. c. 1
 Habitatio terrena deserenda. 29. a. 2
 Haeresis politiorum. 50. c. 1
 Haereticorum signa multa Ezechielis testimonijs continentur. 67. a. 1
 Hebraeorum vestes Sacerdotales totum terrarum orbem in se continebant. 10. d. 2
 Hectoris Pinti opinio de loco Ezechielis, contra Tyrum. 70. d. 2
 Hebraei quare omnia maria Tharsis nomine appellent. 15. d. 1
 Hebraei loco aduerbiorum quibus carent, saepe vtuntur nomine cum praepositione in. 17. d. 2
 Hispaniae primatus Baeticae debetur. 16. e. 2
 Hispaniae conditor Thubal. 16. b. 2
 Hispania metallis abundans. 16. a. 2
 Hispanis Hispaniae ciuitas auro, & argento commendata. 10. c. 2
 Hierosolymitanum templum aliquando caelum vocatur. 48. d. 1
 Hierusalem in quo differat à Tyro. 4. d. 1
 Hierosolymitani templi descriptio. 49. b. 2
 Hominis inter, & Dei nomina perpulchrae antiitheses. 57. b. 1
 Hominum iniquorum consuetudo quam sit pernitiosa. 80. d. 2
 Hominis praeslantia quanta sit. 59. c. 2
 Hominis vanitas quanta sit. 51. a. 1
 Hominis miseria, & Dei potentia ipsis nominibus indicantur. 50. e. 2
 Honores diuinos neque Daniele admisisse, neque Regem obtulisse probatur. 54. a. 2
 Honores diuinos sibi oblato Daniel non admisit. 53. d. 1
 Honores diuinos oblato non prohibere magni sceleris culpa est. 53. c. 1
 Honos parentibus deferendus, singulari Abrahami exemplo. 29. a. 2
 Hostium incursus naufragio nauis, incendio bellum civile confertur. 71. c. 1
 Honores diuinos sibi diabolus, & superbi quantum affectent. 48. e. 1
 Hostes debellatorum victori congratulantur. 77. d. 2
 Honoris proprii zelator Deus. 14. e. 2
 Hostia quid significet. 53. d. 2
 Humanae naturae dignitas, & excellentia. 59. e. 2
 Hyacinibus quid sit, & qualis eius color. 10. b. 1
 Hyacinibi inuolucra quanam. 30. d. 1
 Hyacinibi, & purpurae differentia quanam sit. 10. e. 1

I

Iauan Hebraeis dicta est, quae nunc Graecia. 25. c. 2
 Iberi quomodo Hebraice nominentur. 15. e. 2
 Idumaei, Gog, Magog, Aegyptij, Ammonitae, Sidonij, Tyri, duplici damno populum Dei affecerunt. 81. b. 1
 Idolis be neficia Dei accepta referre magnum Tyri scelus. 51. c. 2
 Idololatriam scandalum sequitur. 80. c. 1

Idololatriae peiores politici. 49. c. 1
 Idololatria Tyri grauisima, & immanissima. 6. b. 1
 Ignem inferni in seipso peccator accendit, & se eius laqueis conftringit. 72. b. 1
 Ignis quomodo eliciatur ex lignis. 71. e. 2
 Ignis quomodo accendatur auaritia collisione, & superbiae statibus, principem cum Republica deuorans. 71. e. 2
 Ignis vindex scelerum in reliquis tribus elementis admissorum. 10. e. 2
 Ignis conscientiae fontes vehementer torquet. 3. d. 2
 Ignibus quare Deus male operantes consumat. 72. a. 2
 Igniti lapides Angeli vocantur. 65. b. 2
 Ignitorum lapidum in medio quomodo fuerit diabolus. 66. a. 1
 Ignitorum lapidum variae interpretationes. 66. c. 1
 Ignium varia genera. 71. e. 2
 Impietas Tyrorum in vendendis hominibus. 18. a. 1
 Immanissima, & grauisima Tyri idololatria. 6. b. 1
 Impossibile quomodo voluntas conditionata appetere possit. 48. c. 1
 Impia politicorum signa quae sint. 49. d. 2
 Immobilem animi constantiam Deus exigit à suis praedicatoribus. 74. c. 1
 Incendio nauis bellum civile, hostium incursus naufragio confertur. 71. c. 1
 Insulae Chetibij quae sint. 9. a. 1
 Insulae Elisa quae sint. 10. a. 2
 Insula Aradum ubi sita fuerit. 11. b. 1
 In corde maris quare dicitur Tyris sita. 5. c. 1
 Iniquitati quid superaddat peccati commemoratio. 68. d. 1
 Iniquitas, atque peccatum non naturae vitium est, sed voluntatis. 66. b. 2
 Interpretes quare varient, & tamen non dissentiant. 12. a. 2
 Instar candela noctu carbunculi lucent. 66. d. 1
 Iniquorum hominum consuetudo quam sit pernitiosa. 80. d. 2
 Incendij Tyri monumenta quare Deus perpetuo manere voluerit. 72. d. 2
 Interpretatio moralis, & dispositio arcae Testamenti. 50. b. 1
 Innocentiae, & sanctitatis opinio longissime remouenda à corde humano. 52. c. 2
 Incendij Tyriani cineres quare reseruari debeant. 73. c. 2
 Inuolucra hyacinubi quae sint. 30. d. 1
 Inuentores multarum artium Sidonij. 74. b. 2
 Inferni ignem in seipso peccator accendit, & se eius laqueis conftringit. 72. b. 1
 Infinita atheorum quanta sit. 45. e. 1
 Insuperbus princeps sceleribus omnibus, & mox ruinae obnoxius est. 45. e. 1
 Intersectorum Sidoniorum numerus, & eorum in suos crudelitas. 78. d. 1
 Ineffabile Dei nomen, quare Graecis tetragrammaton dicitur. 45. c. 2
 Inuites viri principatum ambiunt, viles respuunt. 71. d. 2
 Inuentor quadrigarum Erichthonus. 18. b. 2
 Interitus miserimus nauis cuiusdam Anglicanae. 71. a. 1
 Ior quid Hebraice dicitur. 25. b. 1
 Iordanis quid significet. 25. a. 1
 Iob ubi habitauerit. 28. b. 1
 Ioannes Chrysostomus quomodo Ioanni Baptistae similis. 74. c. 1
 Israel, & Iuda rebus victu necessarijs abundans. 22. e. 1
 Israelitici regni gloria finita Christus venit. 32. c. 2
 Iudicis proprium munus animaduertere in fontes. 78. a. 1
 Iustorum potestas quanta sit. 68. b. 2
 Iustificaciones hominum quomodo Deo placeant, & non placeant. 24. c. 2
 Iudae exemplo peruerfae negotiationis damna notantur. 67. b. 2
 Iustitiae diuinae vindici nihil resistere potest. 76. e. 1

L

Lapidibus specularibus, & mimio affluens Baetica. 16. b. 2
 Lapis milliarius quare ponatur. 25. d. 2
 Lapidum rationalis, & Tribus ipsis lapidibus insculptae lapides igniti dicebantur. 66. a. 1
 Lapidum igniti Angeli vocantur. 65. b. 2
 Lapidum rationalis descriptio. 61. e. 2
 Lapidum ignitorum variae interpretationes. 66. c. 1
 Lapidibus rationalis diadema condecorasse Tyri Rex videtur. 62. d. 1
 Lapi-

Lapidum ignitorum in medio quomodo fuerit diabolus. 66. a. 1
 Latina vox, peccatum, rei naturam aptissime repraesentat. 68. c. 1
 Lamentatio, siue elegia de Tyro quae sit. 58. d. 2
 Laus Vespasianorum, patris, & filij. 58. b. 1
 Laudantes alios facile falsitatis accusari solent. 30. d. 2
 Latrocinia, & rapinae ebrietatem consequuntur. 28. e. 2
 Latrones vocantur venditores, & quare. 28. c. 1
 Lex Thebanorum quam diu mercatores magistratum capessere prohiberet. 13. a. 1
 Licentia effraenata scelerum odium parit. 77. c. 2
 Libri à Moyse conscripti interierunt, & restaurati sunt ab Esdra. 25. a. 2
 Literalis sensus duplex. 44. d. 1
 Literarum, & artis nauticae inuentores Phoenices. 31. d. 2
 Locus alicui subiectus quare manus apud Hebraeos vocatur. 19. b. 1
 Locus praeclearus ad recolendam assidue mortem ex Diuo Basilio. 49. d. 2
 Lugubres cantilenas exhibebant funeribus Graeci, & Romani. 38. b. 2
 Lucius maximi signum apud antiquos crines vellere, vel radere. 37. b. 2

M

Materia quercus quare remis aptissima. 8. a. 2
 Materies abietum qualis, & quot sint eius genera. 6. b. 2
 Mare duplex, externum, siue Oceanus alterum, alterum internum, siue mediterraneum. 15. c. 1
 Maria omnia quare Tharsis nomine appellent Hebraei. 15. d. 1
 Mare, in quod Salomon classem misit, quale fuerit. 15. e. 1
 Magog, Gog, Aegyptij, Idumaei, Tyri, Sidonij, & Ammonitae duplici damno populum Dei affecerunt. 81. b. 1
 Manus quare Hebraeis vocetur locus sibi subiectus. 18. b. 1
 Materia veli nauis quae sit, & quid velum significet. 10. b. 1
 Materia perditionis peccatoris Deus saepe vitium sceleribus peccatoris ad perdendum eum. 72. a. 1
 Malum tenentibus funibus conferantur praesidiarj principis milites. 71. b. 2
 Malo nauis princeps significatur. 71. e. 1
 Malorum qui fuerunt exemplar, poenae sunt exemplum. 44. e. 2
 Magnitudo, & vbertas campi Damasceni. 24. e. 1
 Metallis abundans Hispania. 16. a. 2
 Metallorum praeslantissimum aes Corinthiacum. 18. b. 1
 Mercatura non sine magno vitae periculo exercetur. 18. a. 1
 Mercatores quam diu mercaturae abstinnisse debuerint, antequam apud Thebanos magistratum capessere possent. 13. a. 1
 Mercatores quare dicantur vesper, & occidentes. 12. a. 1
 & 13. a. 1
 Mercatorum insatiabilis sitis longius se, quam imperij cupiditas extendit. 19. d. 1
 Metropolis Phoeniciae Tyrus. 16. e. 2
 Mesech quam gentem innuat. 16. e. 2
 Milites quare arma suspendant in nauibus, quando à militarijs muneribus cessant. 13. e. 2
 Minio, & specularibus lapidibus Baetica affluens. 16. b. 2
 Miseria hominis, & Dei potentia ipsis nominibus indicantur. 50. e. 2
 Milliarius lapis cur ponatur. 25. d. 2
 Minus erga Deum pijs, minus etiam potentes sunt contra hostes. 25. e. 1
 Miseris non est insultandum, aut ridendum, sed potius timendum, aut dolendum. 36. b. 1
 Miserimus nauis cuiusdam Anglicanae interitus. 71. a. 1
 Misericordiam pronocat diuinam cineris, & pulueris aspersio. 37. c. 1
 Milites praesidiarj principis funibus malum tenentibus conferuntur. 71. b. 2
 Minerua pingui explicant Rabbini sacram Scripturam. 35. a. 1

Mons quare quaelibet ciuitas vocetur. 65. b. 1
 Modulus Phrygius, quo naemiam canebant, quis sit. 38. e. 2
 Moribus pestilentes quinam. 55. d. 2
 Morum perueritate, & foedere Tyrus, & Sidon continentur. 74. d. 1
 Moralis interpretatio, & dispositio arcae testamenti. 50. b. 1
 Mortis recolendae praeclearus locus ex Diuo Basilio. 37. a. 1
 Mortis commentatio est tota philosophorum vita. 37. b. 1
 Mortuo similis est princeps, qui male agit. 45. b. 1
 Monumenta incendij Tyri quare Deus perpetuo manere voluerit. 72. d. 2
 Moyses libri ab Esdra restaurati. 25. a. 2
 Murorum custodes cur dicantur Pygmaei. 14. e. 1
 Musica comparatio cum vestimentis. 62. d. 2
 Mulae quanam sint praeslantissimae. 18. c. 2
 Munerum acceptio principem maxime dedecet. 45. d. 1
 Munera inebriant principes. 19. d. 2
 Mundi consummationem aliqui significari putant consummatione Tyri. 35. b. 1
 Myrrha prima, vel flos quid sit. 25. e. 2

N

Nauis, siue triremis descriptio. 6. d. 1
 Nauis operimentum quid sit. 10. d. 2
 Nauis malo princeps significatur. 71. e. 1
 Nauis incendio bellum civile, hostium incursus naufragio confertur. 71. c. 1
 Nauis velum ex qua fuerit materia, & quid significet. 10. b. 1
 Nauis Anglicanae cuiusdam miserimus interitus. 71. a. 1
 Nauticae artis, & literarum inuentores Phoenices. 31. d. 2
 Natura serici quae sit. 21. c. 1
 Naturae humanae dignitas, & excellentia. 59. e. 2
 Nabuchodonosor, Hiram, & Achaz dijs esse voluerunt. 56. d. 1
 Negotio quaedam est praesens vita. 67. c. 1
 Negotiationis prauae fructus. 67. a. 2
 Negotio ad insulas mulas cur dicitur Tyrus. 4. e. 1
 Negotiationis peruerfae fructus exemplo Iudae notantur. 67. b. 2
 Nihil stabile in hac vita. 34. e. 1
 Nives terrae viles. 7. c. 2
 Nuis antiquus vsus. 7. d. 2
 Nomen Dei Adonai quid significet. 3. a. 1
 Nomen Dei tetragrammaton quare ineffabile dicitur. 46. a. 1
 Nomen Dei ineffabile quare Graecis tetragrammaton scribatur. 45. c. 2
 Nomen Dei propriissimum ens est. 46. b. 2
 Nomina sunt signa eorum, quae mente concipiuntur. 46. b. 1
 Nominum Dei & hominis perpulchrae antiitheses. 57. b. 1
 Nomina illustra tantum Deum decent. 29. e. 2
 Noctu instar candela carbunculi lucent. 66. d. 1
 Numerus intersectorum Sidoniorum, & eorum in suos crudelitas. 78. d. 1
 Nuptias ingredi pulla veste maximum crimen. 38. c. 1

O

Obedientia omnium creaturarum quare Deo debetur. 47. d. 2
 Oblatos diuinos honores non prohibere magni sceleris culpa est. 53. d. 1
 Occasio superbiendi sit peccatoribus vltionis dilatio, cum vltionem augeat. 77. b. 2
 Odium parit effraenata scelerum licentia. 77. c. 2
 Odio quare persequendum peccatum. 77. c. 1
 Onera Republicae quasi curus princeps portat. 63. c. 2
 Onus peccati quam graue sit. 3. b. 2
 Operimentum nauis quid sit. 10. d. 2
 Opes quasi vis, ac virtus ciuitatis. 23. d. 2
 Opes dictae, quasi opus opera plenum. 20. b. 2
 Operantes male ignibus consumit Deus, & quare. 72. a. 2
 Opinio Hectoris Pinti de loco Ezechielis contra Tyrum. 70. d. 1
 Opus quid significet. 62. a. 2
 Oratio circumstantijs exornatur. 4. b. 1
 Pacis.

P
 Pacis signum arma ponere. 14.c.2
 Parentibus bonos deferendus singulari Abraham exemplo. 29.a.2
 Peccatoribus occasio superbiendi sit ultionis dilatio, cum ultionem auget. 77.b.2
 Peccatum, Latina vox, rei naturam aptissime repraesentat. 68.c.1
 Pericula maxima vitae in mercatura versantur. 18.c.1
 Peccatoris sceleribus vititur Deus tamquam materiaperditionis eiusdem peccatoris. 72.a.1
 Peccati variae acceptiones. 67.e.2
 Peccator in seipso ignem inferni accendit, & se eius laqueis constringit. 72.b.1
 Peccator suae damnationis auctor potius, quam iudex, aut minister. 70.a.2
 Peccatorum sedem cor Deus ultionis suae sagittis petit. 77.c.2
 Peccatoribus flagellatis Deus compatiens, furorem in ipsa flagella conuertit. 81.e.1
 Peccatum maximum in iudicijs reorum miscere proprium furorem. 57.d.2
 Peccati commemoratio quid superaddat iniquitati. 68.d.1
 Peccati reatus vbiicumque, necnon damnationis poena incurritur. 68.b.2
 Peccatores pronocat Deus ad singulare certamen. 76.c.2
 Peccata populi principi adscribuntur. 67.c.2
 Peccatum quare odio prosequendum. 77.c.1
 Peccati onus quantum sit. 3.b.2
 Peccatum, atque iniquitas non naturae vitium est, sed voluntatis. 66.b.2
 Pestilentiae damna quanam, & quanta. 79.d.1
 Pestis quare Hebraeis dicitur ordo. 79.d.1
 Pestilens quare diabolus dicitur. 79.c.1
 Persici regni diuitias quomodo sacra Scriptura innuerit. 13.a.2
 Persici regni amplitudo quanta fuerit. 13.e.1
 Petitio Thaletis à discipulo qualis. 14.e.2
 Pelethronius, fraenorum, & stratorum primus inuentor. 18.a.2
 Peruersitate morum, & foedere Tyrus, & Sidon coniunctae. 74.d.1
 Pectus quasi cordis penu. 63.d.1
 Pestilentes moribus quinam. 55.d.2
 Penu cordis pectus est. 63.d.1
 Periculosa prouinciam suscipit, qui eam gubernandam suscipit, quae in magna felicitate versatur. 33.b.1
 Philosophorum tota vita mortis commentatio est. 37.b.1
 Pharphar, & Abana illustres duo flumines Damasci. 23.c.2
 Phoenices nauticae artis, & literarum inuentores. 31.d.2
 Phoeniciae metropolis Tyrus. 5.d.1
 Phrygius modulus, quo naeniam canebant, quis sit. 38.e.2
 Phrygia, & Thogorma eadem. 18.e.1
 Phryges bigarum repertores. 18.b.2
 Pingui Minerua explicant sacram Scripturam Rabbini. 35.a.1
 Pij minus erga Deum, minus potentes contra hostes. 25.e.1
 Pictores quanam animi gratia soleant pingere. 60.a.1
 Poena capitis multatur principes ob populi fornicationes. 67.c.2
 Poena superbientium ob dignitatem, quae sit. 69.e.1
 Poena damnationis ibi incurritur, vbi peccati reatus est. 68.b.2
 Poenae exemplum fiunt, qui malorum fuerunt exemplar. 44.e.2
 Poenas filijs suis inflictae Deus, tamquam piissimus pater exaggerat. 81.d.1
 Populum Dei persequens, Deum ipsum persequitur. 79.a.1
 Populus legibus, sicut equi habenis gubernatur. 63.c.2
 Populi ob fornicationes principes poena capitis multatur. 67.c.2
 Populum Dei duplici damno affecerunt Ammonitae, Tyrii, Sidonij, Idumaei, Aegyptij, Gog, & Magog. 81.b.1
 Populi peccata principi adscribuntur. 67.c.2
 Paenitentia duo includit. 36.c.2
 Portus, quasi porta maris. 4.c.1
 Pompae Regiae praefrendens priuatae vitae fructus. 71.c.2
 Potentia Dei, & hominis miseria nominibus indicantur. 50.e.2
 Poena arrogantiae quanam. 56.d.1
 Potestas iustorum quanta sit. 68.b.2
 Potentes minus sunt contra hostes, qui sunt minus pij erga Deum. 25.e.1

Politicorum haeresis. 50.c.1
 Politici idololatris peiores. 49.c.1
 Politicorum impia signum quae sint. 49.d.2
 Polymita vestis quanam. 20.e.2
 Ponere arma signum pacis. 14.c.2
 Principis ruinam vrbis ruina sequitur. 71.e.1
 Principatum inuites viri ambiunt, vitiles respiciunt. 71.d.2
 Princeps nauis malo significatur. 71.e.1
 Principum via duplex. 44.e.2
 Principes multantur poena capitis ob populi fornicationes. 67.c.2
 Principes munera inebriant. 19.d.2
 Princeps Tyri quare Cherub dicitur. 66.e.2
 Principibus maxime cauendum, ne quid propriae indignationis in prouinciam vrbis ruina admisceant. 98.a.1
 Princeps Tyri quomodo potuerit decipi, vt se deum vocaret. 49.b.1
 Princeps quasi currus Reipublicae onera portat. 63.c.2
 Principes Reipublicae quasi naues onerariae, & quare. 31.e.2
 Principi adscribuntur peccata populi. 67.c.2
 Princeps insipiens omnibus sceleribus, & mox ruinae obnoxius est. 45.e.1
 Principem maxime dedecet munerum acceptio. 45.d.1
 Princeps qui male agit, moruo similis. 45.c.1
 Praesentis felicitatis fructus vani. 39.d.1
 Prouinciam periculosa suscipit, qui eam suscipit gubernandam, quae in magna felicitate versatur. 33.b.1
 Praedestinator ad vitam aliter Deus punit, quam praescitos ad damnationem. 81.c.2
 Propriae pulchritudinis nimium studium quae damna pariat. 69.a.1
 Praeficae quid sint. 38.c.2
 Primatus Hispaniae Baeticae debetur. 16.e.2
 Prouinciationis studium Euangelicis concionatoribus suadet. 74.b.1
 Propriissimum Dei nomen ens est. 46.b.2
 Praetorola quae dicuntur. 9.e.1
 Propheta index principis Tyri constitutus est. 46.d.2
 Prophetiae falsi qui. 75.a.2
 Prophetias ad Dei laudes canentes, vel ad proximi uilitatem interpretantes, Prophetiae nomine digni. 75.c.1
 Prophetiae dignitas, & veritas. 3.b.1
 Praepotentes cum omnia se posse putent, hoc vnum non possunt scire, numerum scilicet annorum suorum. 55.d.2
 Propriae excellentiae nimium appetitus in maximum delictum adducit. 50.e.1
 Promissa Dei semper sequenda, etiamsi ea nobis non appareant. 29.b.2
 Protectoris imbecillitatem quare non sint passi Hebraei. 51.e.2
 Prouincionem à Deo Israelitis factam, ad Babylonicam captiuitatem detorquentes reprehenduntur. 81.d.2
 Praefantia hominis quanta sit. 59.c.2
 Psalterium Vulgatae ab Haereticorum calumnijs vindicatur. 17.b.1
 Purpurae dignitas, & reuerentia apud Romanos. 10.d.1
 Pugnatore primi ex equo Thebali. 18.b.2
 Purpura quid sit, & qualis eius color. 10.c.1
 Pulla veste nuptias ingredi maximum crimen. 38.c.1
 Pulueris, ac cineris aspersio diuinam misericordiam prouocat. 37.c.1
 Puluis, vel cinis capiti cur aspergatur. 36.c.2
 Pulueris, & cineris aspersio duplex in homine affectus excitatur. 37.b.1
 Pulueris aspersio quid significet. 37.c.1
 Pulchritudo quid sit. 56.c.1
 Purpurae, & hyacinthi differentia quanam. 10.e.1
 Pulla vestis quare dicitur. 38.b.1
 Pulchrum supreme quid sit. 5.a.1
 Pulchritudo soli Deo competit. 5.a.1
 Pulchritudinis propriae nimium studium quae damna pariat. 69.a.1
 Pulchritudo Christi quanta. 56.c.1
 Punit aliter Deus praedestinator ad vitam, quam praescitos ad damnationem. 81.c.2
 Pygmaei cur dicantur murorum custodes. 14.c.1
 Pygmaei quinam. 14.d.1

Q
 Quidragum inuentor Erichthonius. 18.b.2
 Qualis sit essentia Dei. 3.a.1
 Quantum sit peccati onus. 3.b.2
 Quercus materia quare remis aptissima. 8.a.2

Quercus

R
 Rabbini pingui Minerua sacram Scripturam explicant. 35.a.1
 Radere crines, vel euellere maximi luctus signum apud antiquos. 37.b.2
 Rationalis lapidum descriptio. 61.e.2
 Rationalis lapides, immo & Tribus illis insculptae, lapides igniti dicuntur. 66.a.1
 Rationalis lapidibus diadema condecorasse Rex Tyri videtur. 62.d.1
 Ratio status qualis sit. 49.e.1
 Rapinae, & latrocinia ebrietatem consequuntur. 28.e.2
 Regni Persici diuitias quomodo innumerat sacra Scriptura. 13.a.2
 Reipublicae quantum profint sapientum, ac senum consilia. 12.b.1
 Reperiores bigarum Phryges. 18.b.2
 Responso Haecados Rabbini de nomine Dei tetragrammato ad Antoninum Consulem. 46.e.1
 Remiges qui dicantur Hebraei, & quid significent. 11.e.1
 Rex, & Sacerdos duobus Cherubinis significatur. 64.e.2
 Reprehensio eorum, qui Dei promissionem Israelis factam ad Babylonicam captiuitatem detorquent. 81.d.2
 Remis quare aptissima materia quercus. 8.a.2
 Regionis Basamitidis descriptio. 8.b.2
 Regna, eorumque augmentum praefat Deus. 55.d.1
 Rex Tyri lapidibus rationalis diadema condecorasse videtur. 62.d.1
 Regni Israelitici gloria exstincta Christus venit. 32.c.2
 Regni Persici amplitudo quanta fuerit. 13.e.1
 Reipublicae principes naues onerariae, & quare. 31.d.2
 Reipublicae onera princeps, quasi currus, portat. 63.c.2
 Reuerentia, & dignitas apud Romanos purpurae. 10.d.1
 Rettentia figura quid insinuet. 75.b.2
 Reatus peccati vbiicumque, ibidem damnationis poena incurritur. 68.b.2
 Rhodus, seu Colossenses filij Dedan vocantur. 18.d.2
 Rhinoceros quale animal sit. 21.d.2
 Rhinocerotis cornu pretiosum. 22.b.1
 Roma dicitur, Cetim. 9.d.1
 Romani, & Graeci cantilenas lugubres funeribus exhibebant. 38.b.2
 Ruina Tyri diuitiae fuerunt. 32.e.2
 Ruina Tyri cui sit impetanda. 39.c.2
 Ruina Tyri quam sit terribilis ab adiunctis declarat. 35.e.2
 Ruinam comitatur sibilatio. 39.c.2
 Ruinam principis vrbis ruina sequitur. 71.e.1
 Ruina aliorum nos reddit cauitores. 36.e.1

S
 Sacerdotibus quare caput radatur. 37.c.2
 Sapientum, ac senum consilia quantum Reipublicae profint. 12.b.1
 Sacra Scriptura quem filium vocet. 6.a.1
 Sacerdotales vestes apud Hebraeos totum in se continebant orbem terrarum. 10.d.2
 Sacerdos, & Rex duobus Cherubinis significatur. 64.e.2
 Sapientiae pulchritudinem varie interpretantur Graeci. 56.b.1
 Sapientia caret, qui sapientiam sibi arrogat. 51.d.2
 Sapientia Danielis in prouerbium abiit. 52.d.1
 Sabaei auro, aromatibus, & gemmis diuites. 28.a.2
 Sancti, quibus diuinitatis quaedam participatio conceditur, minime Diuinitatem affectant. 50.e.1
 Saba per sin, & Saba per D fame ch, gentes diuersae sunt. 27.c.2
 Sanctitatis, & innocentiae opinio longissime remouenda est à corde humano. 52.c.2
 Sanctuarium templi in tres partes diuisum. 49.b.2
 Sabaei latrones sunt. 28.b.1
 Salomonis classis in quod mare iuerit. 15.e.1
 Sapientia pollens, & non vitens magnae vindictae patet. 64.c.1
 Saccus quid sit. 38.b.1
 Sacerdotis Christiani sanctitas quanta sit. 70.a.1
 Sanctitas sacerdotis Christiani quanta sit. 70.a.1
 Sagittis ultionis peccatorum sedem cor Deus petit. 77.c.2
 Scelerum effraenata licentia odium parit. 77.c.2
 Scelerum in reliquis vrbis elementis admissorum vindex est ignis. 10.e.2
 Stelus magnam Tyri, beneficia Dei idolis accepta referre. 56.c.2

Sceleris magni culpa est, diuinos honores non prohibere. 53.d.1
 Scandalum idololatriam sequitur. 80.e.1
 Scandalizantes non diu permanebunt. 81.a.1
 Scandalizantes qua poena digni. 81.c.1
 Scandalum quae amaritudo subsequatur. 81.d.1
 Sceleribus peccatoris vititur saepe Deus tamquam materia perditionis eiusdem peccatoris. 72.d.1
 Scutulata vestis quae sit. 21.a.1
 Scholastici duplicem voluntatem in peccato Angeli considerant. 48.b.1
 Scandalii amaritudo quid faciat. 80.e.2
 Senum, ac sapientum consilia quantum Reipublicae profint. 12.b.1
 Septuaginta editio commendata à Diuo Augustino. 5.e.2
 Sedes Apostolorum quanam sit promissa. 50.b.2
 Sericum quid sit, & quam varie de eo sentiant auctores. 21.b.1
 Sedem peccatorum cor Deus petit ultionis suae sagittis. 77.c.2
 Sententiam latam damnationis quomodo Deus videatur mutare. 39.d.2
 Seruorum flagellatio in quo differat à correctione filiorum. 73.a.2
 Serici natura quae sit. 21.c.1
 Seruienti Deo diuitiae sunt fugiendae. 32.c.1
 Sensus literalis duplex. 44.d.1
 Sidon lingua Phoenicem quid significet. 11.d.1
 Sidon vrbis Phoeniciae à quo condita. 10.e.2
 Sidonij, Aegyptij, Tyrii, Ammonitae, Idumaei, Gog, & Magog duplici damno populum Dei affecerunt. 81.b.1
 Sidonij multarum artium inuentores. 74.b.2
 Sidon quot stadijs à Tyro distet. 74.a.2
 Sidoniorum in praeuenienda obsidione diligentia. 78.c.1
 Sidonis exercitus maximus, & robustissimus. 78.c.1
 Sidonij quid significet. 76.d.1
 Sidoniorum in retinendo suos à fuga stratagemata. 78.d.1
 Sidon, & Tyrus vt foedere, sic morum peruersitate coniunctae. 74.d.1
 Sidon vbi sita fuerit. 74.d.1
 Sidoniorum in suos crudelitas, & intersectorum numerus. 78.d.1
 Sibilatio comitatur ruinam. 39.c.2
 Significatio Tharsis varia. 15.a.1
 Sitis mercatorum latius, quam imperij cupiditas se extendit. 19.d.1
 Sicar Hebraeis potus inebrians. 19.c.2
 Sones vehementer torquentur igne suae conscientiae. 3.d.2
 Specularibus lapidibus, & minio affluens Baetica. 16.b.2
 Stratorum, & fraenorum primus inuentor Pelethronius. 18.a.2
 Stasie, vel myrrha prima quid sit. 25.e.2
 Status ratio qualis sit. 49.e.1
 Studium prouinciationis Euangelicis concionatoribus suadet. 74.b.1
 Studium diuitiarum graue, & periculosum. 32.a.1
 Studium nimium propriae pulchritudinis quae damna pariat. 69.a.1
 Stabile nihil in hac vita. 34.e.1
 Stratagemata Sidoniorum in retinendo suos à fuga. 78.d.1
 Superbientium ob dignitatem quae sit poena. 69.e.1
 Superbi, & diabolus quantum diuinos sibi honores affectent. 48.e.1
 Superbiendi occasio sit peccatoribus ultionis dilatio, cum ultionem auget. 77.b.2
 Superbiae flatibus, & auaritiae collisione quomodo accendatur ignis, principem cum Republica deuorans. 71.e.2
 Superbia quantum differat à pulchritudine, & quomodo illam perdat. 68.d.2
 Superbiae parotidi quodnam remedium optime adhibetur. 57.a.2
 Superbia, & arrogantia Tyri recensetur. 4.d.2
 Supreme pulchrum quid sit. 5.a.1
 Symbola Eucharistiae. 14.c.2
 Symbolum pacis arma ponere. 14.c.2

T
 Tapes cui vsui seruiant. 26.e.2
 Templum quid sit secundum Festum. 8.c.2
 Terrarum omnium altissima Armenia est. 20.d.1
 Terra Iuda, & Israel rebus victui necessarijs abundans. 22.c.1

Terrae

Terrena habitatio deferenda .	29.a.2	V aria ignium genera .	71.e.1
Templi Hierosolymitani descriptio .	49.b.2	Vani sunt fructus praesentis felicitatis .	39.d.1
Templi sanctuarium in tres partes diuisum .	49.b.2	Variae lapidum ignitorum interpretationis .	66.c.1
Templum Hierosolymitanum aliquando caelum vocatur .	48.d.1	Varia genera abietum, & qualis materies .	6.b.2
Tetragrammaton nomen Dei quare ineffabile dicatur .	46.a.1	Variae acceptiones peccati .	67.e.2
Terra aliquando pro aere terrae proximo accipitur .	69.d.1	Vanitas hominis quanta sit .	51.a.1
Terra sancta Chanaan vocatur .	65.c.1	Vberitas, & magnitudo campi Damasceni .	24.e.1
Testimonio Ezechielis multa haereticorum figmenta conuincuntur .	67.a.1	Vendentes, & ementes quare eiecerit à templo Dominus .	12.e.2
Tertium caelum quod dicatur .	49.b.1	Veritas, & dignitas Prophetiae .	3.b.1
Tbarfis gemma quanam .	15.e.1	Vestis polymita quanam .	20.e.2
Tbarfis nomine omnia maria appellant Hebraei .	15.d.1	Vestis scutulata quanam .	21.a.1
Therfis varia significatio .	15.a.1	Vespasianorum patris, & filij laus .	58.b.1
Thaletis petitio à discipulo qualis .	14.e.1	Vestes sacerdotales apud Hebraeos totum terrarum orbem continebant .	10.d.2
Thebanorum lex quam diu mercatores magistratum capessere prohiberet .	13.a.1	Veste pulla ingredi nuptias maximum crimen .	38.c.1
Thubal Hispaniae conditor .	16.b.2	Vestis pulla quare dicatur .	38.b.1
Thebali primi ex equo pugnatore .	18.b.2	Ventus Ausiter pro vento vrente quare ponatur .	33.e.2
Thogorma eadem quae Phrygia .	18.e.1	Vebi equo primus inuenit Bellerophon .	18.a.2
Trivemis, siue nauis descriptio .	6.d.1	Venditores quare vocentur latrones .	28.c.1
Tribulus bellicus quid sit .	79.e.2	Victori congratulantur debellatorum hostes .	77.d.2
Trochus quid sit .	26.c.2	Vindictae patebit sapientia polleas, & non viens .	64.c.1
Transtra quare dicantur .	8.c.2	Vindicta iustitiae diuinae nihil resistere potest .	76.e.1
Tyrus quare aemulata sit Hierusalem .	4.c.1	Vindex scelerum in reliquis tribus elementis admissorum ignis est .	10.e.2
Transitus ab vno sensu in alium quando in sacra Scriptura non admittendus .	43.b.2	Vindictam semens Deus, quomodo sanctificetur .	78.a.2
Tyri damnationis exemplo retrahuntur a similibus excessibus eiusdem sectatores .	70.a.2	Victoria de peccatoribus parva glorificatur Deus .	77.d.1
Tyrus quare dicatur coronata .	4.e.1	Vita philosophorum tota mortis commentatio est .	37.b.1
Tyri arrogantia, & superbia recensetur .	4.d.1	Vita haec nihil habet stabile .	34.e.1
Tyrus fuit metropolis Phoeniciae .	5.d.1	Vita praefens quaedam negotiatio est .	67.c.1
Tyrus, & Hierusalem in quo differant .	4.d.1	Viri, vel seminae in iunio se auro, vel argento exornantes, duo in Deum crimina admittunt .	62.e.1
Tyri idololatria grauissima, & immanissima .	6.b.1	Viri inuiles principatum ambiunt, viles respuunt .	71.d.2
Tyri princeps quare Cherub dicatur .	66.e.2	Vitae priuatae fructus Regiae pompae praeferenodus .	71.c.2
Tyri scelus magnum Dei beneficia idolis accepta referre .	5.c.2	Via Principum duplex .	44.e.2
Tyrus à quo condita fuerit .	5.e.2	Vltionis dilatio peccatoribus superbiendi occasio fit, cum vltionem auget .	77.b.2
Tyriorum impietas in vendendis hominibus .	18.a.1	Vltionis sagittis cor, peccatorum sedem Deus petit .	77.c.2
Tyri Rex lapidibus rationalis diadema conditorasse videtur .	62.d.2	Vnicornis, qui & rhinoceros quale sit animal .	21.d.2
Tyriani incendiij monumenta quare Deus perpetuo manere voluerit .	72.d.2	Vox Christus, non solum de Christo Domino, sed etiam de Regibus dicitur .	64.c.2
Tyrus quare dicatur sita in corde maris .	5.c.1	Vox Latina, peccatum, rei naturam aptissime explicat .	68.c.1
Tyrus quare dicatur negotiatio ad insulas multas .	4.e.1	Voluntatis vitium est; non naturae peccatum, atque iniquitas .	66.b.2
Tyriani incendiij cineres quare reseruari debeant .	73.c.2	Voces, quae prima sui institutione certum quid significant saepe vsu latiore significandi modum accipiunt .	75.b.1
Tyrus sita erat in tribu Aser .	65.e.1	Voluntas duplex in peccato angeli à scholasticis confideratur .	48.b.1
Tyrus, & Sidon vt foedere, sic morum perueritate coniunctae .	74.d.1	Voluntas absoluta quid appetat .	48.c.1
Tyri, Sidonij, Ammonitiae, Aegyptij, Idumaei, Gog, & Magog, duplici damno populum Dei affecerunt .	81.b.1	Voluntas conditionata quomodo impossibile appetere possit .	48.c.1
Tyri ruina diuinitae fuerunt .	32.e.2	Vrbis ruina principis ruinam sequitur .	71.c.1
Tyrus per gradus ad interitum descendit .	32.c.2	Vsus antiquus niuis .	7.d.2
Tyri princeps quomodo potuerit decipi, vt se deum vocaret .	49.b.1	Vsus ciliij in bello quisnam .	37.e.2
Tyrus quot stadijs à Sidone distet .	74.a.2	Vtiles viri principatum respuunt, inuiles ambiunt .	71.d.2
Tyri ruina cui sit imputanda .	39.b.2	Vulgatae editionis utilitas .	24.e.2
Tyri consummatione aliqui significari putant mundi consummationem .	35.b.1	Vulgatae psalterium ab haereticorum calumnijs vindicatur .	17.b.1 & 6.c.2
Tyri ruina terribilis ab adiunctis declaratur .	35.e.2	Vulgata biblia vindicatur à calumnia .	68.a.1
Tyrius accusatur quod terram sanctam incolens sancte non vinit .	65.a.2		

REGESTVM TOMI PRIMI.

A a B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. Aa Bb Cc Dd Ee Ff. Omnes sunt terniones praeter A est quaternio, & a folium, & B quaternio, & Aa quaternio, propter imagines. & tandem Ff est folium cum dimidio.

REGESTVM TOMI SECVNDI PRIMAE PARTIS.

Titulus & praefatio fol. 1. A B C D E F G H I. Omnes sunt terniones praeter I duernionem.

ROMAE, Carolus Vullietus. Typis Illesonfi Ciacconij. MDCIV. SUPERIORVM PERMISSV.

Typis Illesonfi Ciacconij excudebat. Carolus Vullietus Anno Domini MDCIII.

D. O. M.
PHILIPPO· TERTIO
REGI· CATHOLICO
P A T E R N A R V M
V I R T V T V M
A T Q V E · I M P E R I I
H E R E D I
D I G N I S S I M O
O B · S I N G V L A R E M
E I V S · I N · M Y S T I C I
T E M P L I
A E D I F I C A T I O N E
D I L I G E N T I A M
I O A N N E S · B A P T I S T A
V I L L A L P A N D V S
E · S O C I E T A T E
I E S V
E X P L I C A T V M · S A L O M O N I S
T E M P L V M
D · D · Q ·

CLAVDIVS AQUAVIVA
 SOCIETATIS IESV
 Praepositus Generalis.

Cum Tomi secundi Explanationum partem secundam de postrema Ezechielis visione, Patris Ioannis Baptistae Villalpandi, Societatis nostrae Theologi, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commissimus, recognouerint; ac in lucem edi posse probauerint: facultatem concedimus, vt typis mandetur, si ita Reuerendissimo Domino Vicegerenti, & Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij videbitur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Romae x. Martij. 1605.

Claudius Aquaviva.

Locus ✱ Sigilli.

Imprimatur.

Si placet Reuerendiss. Patri Magistro Sacri Palatij

B. Gypsius Vicegerens.

Imprimatur.

F. Paulus de Francis de Neapoli Magister & socius Reuerendissimi
 P. Mag. Sacri Palatij Apostolici.

PHILI-

PHILIPPO TERTIO
 REGI CATHOLICO

IOANNES BAPTISTA VILLALPANDVS.
 S. P. D.

COGITANTI mihi (Rex potentissime) quo potissimum argumenti genere esset vtendum, vt haec meas in Ezechielem qualescunque lucubrationes, in quibus praesertim de Salomonis Templo differitur, munus dudum Maiestati Tuae debitum deferrem, nummus quidam venit in mentem peruetustus, in quem forte paucis ante annis incideram. Eius nummi facies altera Marcum Antonium, tum credo, Romani Imperij Triumvirum, ostentabat; cuius Hebraica haec erat inscriptio. **REX SALOMON.** altera vero facies Templum exprimebat, Hebraicis itidem characteribus insignita: quibus illud esse Salomonis Templum indicaretur. Nimirum perhonorificum fore Marco Antonio existimatum est, qui esset eo tempore in summis orbis terrae principibus; si eius effigies Regi sapientissimo tribueretur, eiusdemque Regis nomine, ac Templi longe augustissimi aedificio decoraretur. Quod si Ethnicum virum, à vera Salomonis religione, felicitate, opibus, gloria remotissimum, Hebraicae Reipublicae moderatores Salomonem appellare, eidemque numismata dicare non dubitarunt; quanto mihi aequius Te liceat Salomonem alterum dicere, nempe Principem Christiani Imperij, Regemque praepotentem, Religionis Orthodoxae propugnatorem acerrimum, egregiumque cultorem, atque in aedificando mystico Dei Templo strenuum inprimis ducem: cuius ille Templi quamdam dumtaxat imaginem condidit? Curnon Tibi tanquam alteri Salomoni felicissimo & maximo, non dicam nummos ae-

* 3 re, ar-

re, argento, auroque cufos, verum ampla volumina, diuturnas lucubrationes, ipsa paene dicam Salomonis opera vniuersa multo quidem labore meo concinnata, Tuis vero sumptibus nuper excusa dedicentur? Etenim permulta sunt, eaque sane praeclara, quae Te reddunt Salomoni Regi celeberrimo quàm simillimum. Ac primum quidem, si eius nomen, quod pacem declarat, inspicias; nonne id nomen Tibi iure optimo debeatur, pacis Anglicanae, Scoticae, Belgicae instauratori? quae inde in reliquas orbis terrae partes, Te auctore atque auspice, redundauit. Salomonem adhuc puerum Deus immortalis ad illud Regnum euexit, in quo vno Regno vera tum vigeat Religio, fratre Adonia natu maiore sublato: Te idem Rex Regum Maximus Principem in Christiana Republica delegit, adhuc in matris aluo delitescentem, cum iam nonnulli fratres Tui, ad quos Regni hereditas pertinebat, è vita migrassent. Ille, quas gentes parens ipsius Dauid minus potuit vi armisque perdomare, vna sapientiae auctoritate perfecit, vt eae sibi vel tributo reddendo, vel societate ac foedere iungerentur. Britanniae populos, quos Pater Tuus Rex optimus nequiuit summis opibus, & ingenti saepius instructa classe, Catholicae Reipublicae Imperio potestatique subijcere; Tu sapientiae vnus praesidio, Deoque adiutore fretus demulces ac mitigas. Quare sperandum videtur fore, vt breui in Ecclesiae Sacrosanctae sinum vniuersa illa natio confugiat, eamque vt omnium Christianorum, sic suam etiam parentem & magistram agnoscat. Locuples, vt nemo alius, Rex Salomon, etiam sacrorum voluminum testimonio praedicatur. quippe in eius gazam tertio quoque anno magnam vim auri, gemmarum, aliarumque pretiosarum rerum opulenta classis ex Orientis terris vltimis conuehebat. qua in re perspicue satis Dei erga illum Regem liberalissimi prouidentia & benignitas cernitur; cuius beneficio fiebat, vt secundo cursu classis vltro citroque commearet. Id quod Iosaphato multis post annis imitari conanti non modo

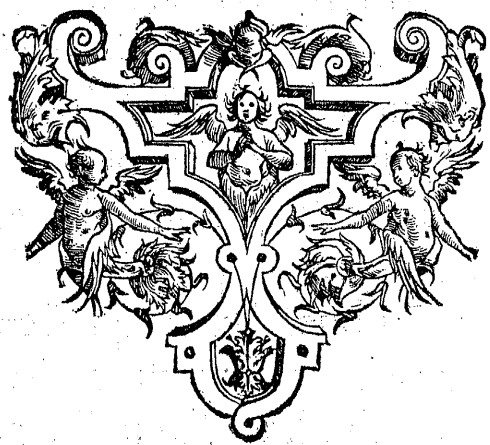
non

non cessit è sententia; sed etiam in ipso portu naues paratae soluentisque periere: quòd non veritus esset inire cum Ochozia impio Israelis Rege societatem. Iam vero quot & quanti Maieitati Tuae thesauri conflantur? sane praecipua Dei erga Te cura & studio: quo fit vt vere Catholico pioque Regi maria ipsa quodammodo ventique semper obsecundent. Etenim binae Tibi singulis annis classes tum ab Orientis, tum ab Occidentis Indiae regionibus redeunt, auro, argento, margaritis, gemmis, aliisque permultis ac praeclaris mercibus onustae: quae etsi longissimo sunt à nostris interuallo terrarum Oceanique vastissimi disiunctae; Hispano tamen imperio subiectae, libentes Tuis aequissimis legibus obsequuntur. Iure igitur Te diuitiarum paene dicam dominum, ac perennem quemdam thesaurorum fontem appellarim; vnde ceterae gentes, si haurire nequeant; vix, aut ne vix quidem tueri se satis posse videantur; quippe quas iam diu auri argentiue fodinae defecerint. Ergo cum aliquando Pater tuus, cuius de laudibus nulla vnquam posteritas conticescet, pecuniam alio, ad breue quoddam tempus ex Hispania transferri vetuit; magnum continuo ex ea re veleius hostes detrimentum accepere; cum locupletes in Anglia, Gallia, Thracia mercatores breui conturbarent. Vt non magis Tua Regna propemodum, quàm cetera quoque siue amica siue inimica Tuis pecunijs atque opibus aliditarique videantur. Quapropter iam ne bellum quidem Tecum gerere quisquam sine Tuis armis, hoc est, sine Tuis opibus queat, aut illud certe ducere vel sustinere diutius. Age vero Salomonis quidem Imperium longe lateque legimus propagatum. Vbi enim incredibili Hebraeorum numero angusta coepit esse Palaestina, cum vrbes iam eos nullae, quamuis plurimae ac maximae, non pagi, non oppida caperent; innumerabiles prope ipsorum copiae in alias deductae prouincias, orbem terrarum, velut apum examina, repleuerunt. Ita videlicet admirabilis illa mundi effectoris ac moderatoris Dei prouidentia sapientissime suum populum iam tum terris omnibus

nibus dispertiebat; vt secum sacra oracula comportaret, vt legem diuinam, vatunq; praedictiones in omnia regna spargeret ac disseminaret; vt verum Dei cultum cum populis omnibus communicaret; vt nulli omnino nationi deessent salutis praesidia sempiternae. At illud es Tu hoc tempore nactus Imperium, quo si amplitudinem spectes, non modo nullum vidimus; sed ne auditione quidem aliquando maius accepimus. Quocirca parum iam sit de Regnis Tuis illud affirmare, quod olim de Romano Imperio dicebatur, Solem eis non occidere. Tanta est enim Imperij Tui maiestas & amplitudo; vt Regna cetera prope vniuersa, vel Tibi libentissimis animis pareant, vel de Tua amicitia glorientur, vel in Tuae potestatis vmbra, fide, prouidentia conquiescant. Alioquin illi ipsi qui se Tibi aduersarios profitentur, nullus est angulus tam seclusus, quo se proripiant, aut vbi tuto delitescant, qui aliqua ratione Tui fines Imperij non attingat. Quae enim terrarum est regio tam remota atque abdita, cui non Hispanorum, hoc est, Catholicae religionis lux ac splendor affulgeat? Quare illud vere de tuis copijs, Rex potentissime, dici potest, quod olim Nehemias tradit Israelis militibus contigisse, cum ait: Media pars iuuenum faciebat opus, & media parata erat ad bellum. quod bellum, vt idem scribit, à finitimis populis vrbis instaurationi aduersantibus imminabat. Imo vero ipsimet fabri simul ac milites altera manu opus vrgebant, gladium altera tenebant, vt hostibus aduentantibus repugnarent. Milites enim Tui, in remotissimis amplissimisque Indiae vtriusque terris atque Insulis, altera manu gladium gestant, & aduersus Christi hostes, eosdemque Tibi eo ipso nomine infestos vibrant, altera vero Sacrosanctae Christi Religionis aedificium aut à fundamentis excitare, aut ad culmen vsque perducere pro viribus non desistunt: dum consilio, auctoritate, opibus, exemplo, quacumque denique ratione queant, Christi causam defendere, tueri, prouehere conantur assidue. Templum denique Salomon à Deo ipso
multo

multo ante descriptum, ingenti ac nunquam ante audito sumptu, Diuina prorsus sapientia, religione, pietate, toto terrarum orbe celeberrimum exaedificauit. Tu vero nullis vel sumptibus, vel laboribus parcis, vt viuum Dei templum, hoc est, IESV Christi Ecclesia longe lateque diffundatur & crescat. Tu summa industria, consilio, prudentia caues, ne Catholica fides in Belgio, ac Britannia concidat: Tu das diligenter operam, vt si qua pars est vsquam Religionis verae prolapsa, restituatur, aut sicubi forte iam diu iacuerat, excitetur. Tu ad remotas illas barbarasque Gentes quotannis, tum alios multos genere, doctrina, pietate praestantes, tum è nostra Societate Tui studiosissima complures mittendos, tanquam fabros & Architectos curas, qui sincerae fidei, ac Religionis Catholicae siue fundamenta iaciant, siue opus iam inchoatum ab alijs, Dei ope freti promoueant, atque perficiant. Quapropter eo etiam magis videri debes Salomoni praestare, quo maior est huius posterioris Dei Domus gloria, quam prioris fuit. Cum tanta igitur Tibi sit, Rex potentissime, cum veteri Salomone similitudo, eaque in amplissimis maximisque rebus laudeque dignissimis; cur non Te iure optimo Salomonem alterum dixerim? Cur non hoc Tibi Salomonis Templum in Ezechielis Oraculo descriptum, measque in ea obscurissima descriptione illustranda vigilias, eadem prope inscriptione, qua Marco Antonio Palaestina nummos; Tibi, inquam, Salomoni meo multis nominibus iam diu debita deferam? Accipe igitur PHILIPPE REX benigno vultu, atque oculis istis clementiae plenissimis volumina, quae non nisi Tuis opibus Parentisque Tui voluntate, quam Tu egregia pietate semper exequeris, explicari potuerunt. Ac Tuae potissimum tribue felicitati, quod ea quae adhuc in obscuro Ezechielis vaticinio tot saeculis abstrusa & recondita latuere, nunc demum sub haec fausta Regni Tui initia lucem aspiciant, & in Christianae Reipublicae vsum dignitatemque conferantur. Et quanquam per multos iam annos
hoc

hoc Tibi debitum munus, non satis Maiestate Tua dignum, si donantis tenuitatem spectes, magno meo dolore comprimo, seriusque in lucem profero, quàm optaram, infirmitate scilicet valetudinis meae interpellatus ac retardatus identidem; nunquam tamen siue dum scriberem, siue dum inuitus cessarem, Tuum esse desijt; neque in alterum potuit sine scelere flagitioque transferri. Quin etiam veritus, ne me prius vita ipsa deficeret, quàm Vatis huiusce praestantissimi interpretandi munus explerem; opus mutilum atque imperfectum edere malui, quàm Te diutius debito munere fraudare. Ita enim interea dum reliqua molior, & meo in Te officio ac studio, si non omnino, at aliqua certe ex parte satisfacisse videri potero: & si quando, Deo bene iuuante, quae adhuc supersunt enucleanda, licebit absoluere, nemini poterunt nisi eidem Tibi deberi, cui non modo pars haec huius muneris, sed reliquae omnes; ac totum prorsus opus iam nunc à me Tibi, Rex optime ac potentissime, tanquam legitimo Domino donatur, dicatur, addicitur: Cui & in terris felicem, diuturnamque vitam, & in caelis beatam à Deo precor, ac sempiternam. Romae Kalendis Martij Anno Domini CIODCV.

IOAN-

IOANNES BAPTISTA VILLALPANDVS. LECTORI PIO. S.

VMMA fuit profecto fama, quam de Salomonis sapientia rebusque gestis, auditione accepit mulier illa magni nominis Regina Sabba, vel Auftri, vt eam appellauit Christus Dominus, siue, vt loquutus est Iosephus, Aethiopiae Aegyptique Regina; vbi tamen Hierosolymis ipsa adfuit, coramque omnia subiecit sensibus; dum loquentis sapientiae viua vox in aures, atque in oculos caderet amplitudo operum, & opum ex quadam naturae, & artis contentione admirabilium; tum demum tot Regis, ac tam luculentis commendationibus, quasi personante animo, superari famae celebritatem rei praestantia, minime imprudens mulier professæ est ijs verbis: *Maior est sapientia & opera tua, quàm rumor, quem audiui, viciisti famam virtutibus tuis.* Cuius quidem vocis ea videtur esse vis, quantum interpretari licet: nequijt satis vel exponere lingua, vel auris vlla transmittere ad humanae mentis intelligentiam laudes tantas, tam inusitatas, vulgaribus tanto maiores: nunc autem experientia suffecit id, quod nomini deerat ad faciendam fidem; suaeque causae ne praeuaricaretur excellentia, commodum accessit testimonium oculorum; ad extremum cuius rei, par dignitati, exemplum aliud extirisset nullum, ea res debuit sibi ipsa fieri specimen, & exemplum.

Vt enim multi siue libri siue sapientes viri & amici res multas de regionibus remotissimis narrent, quae res ita à nostratibus differant, nihil vt earum simile aliquando viderimus: satis tamen illud est experientia ipsa compertum, nos illarum rerum speciem naturamque penitus complecti animo, & cogitatione satis informare non posse. Quin etiam longa licet illi oratione ac verborum anfractibus terras illas nobis, vrbes, fluuios, arbores, feras, aues, cetera describere, exprimereque conentur: si forte cuiquam deinde nostrum illuc ire contigerit, vbi oculis eadem cernere licet, ea nihilominus ei, quàm si nihil vnquam de ijs audiuerit, noua videantur. Quod si id in ijs rebus vsu venit, quae illarum sunt quàm simillimae, quas tractamus; quid Salomonis tandem operibus accidere necesse est, quorum vix vllum extat in ijs rebus, quas aut vidimus, aut videre potuimus exemplum, quod vel minima ex parte illorum nobis praestantiam repraesentet? Quid Peripaterici doceant de Aurei montis notitia non ignoro; quem & si mente comprehendere penitus nequeas, quippe quem nunquam videris; è laxea tamen rupe, glebaque aurea, nempe ex rebus notissimis, ex quibus constari fingitur, posse nos eundem, aiunt, ingenij viribus comminisci. At quid vnquam simile quisquam Salomonis operum fingat, eiusque Templi praefertim, quod longe tum ipsius, tum ceterorum Regum operibus antecellit, in quod & potestatem Salomon, qua aequalibus Regibus praestitit, & sapientiam omnem diuinitus haustam, qua cunctos vicit mortales contulit vniuersam? Duo enim illa videntur esse ad Montis aurei scientiam nanciscendam pernecessaria: primum quidem praecedens aliqua montis eiusdem, ac saltem adumbrata cognitio, deinde vero partium, ex quibus ipse mons constat, perfecta notitia; vnde res tota penitus cognoscatur.

At vero huius Templi aequae partes erant obscurae, ignotaeque per se singulae, atque res tota; imo vero nihil erat ex omnibus quae sunt apud nos, aut nobis aliqua ratione perspectae; cuius vestigijs insistentes, vllam omnino Templi similitudinem assequeremur. Testes libri tam multi tunc de hoc argumento conscripti; Testes eiusdem Templi descriptiones plurimae, atque imagines Biblijs alijsque libris insertae, quae vel in aere diligenter incisae, & elaboratae illae quidem, melius tamen agrestium pastorumuè humiles casas atque mapalia referant, quam aedem expriment augustissimam Regis Regum. Etenim nihil in huiusmodi libris, ac descriptionibus plane reperies, quod non sit exile, tenue, mutilum, ieunum: nihil quod non sit ipsi Architectandi scientiae, artificioque contrarium: nihil quod non ab immensa illa propemodum Templi magnificentia, maiestate, amplitudine quàm longissime recedat: nihil denique quod non ijs prope rebus omnibus aduersetur, quas res tum sacrae, tum prophanae historiae huic Templo apud omnes Gentes celeberrimo tribuerunt, quasque verbis amplissimis extulerunt. quippe quod esset elegantissimum quoddam pulcherrimumque simulacrum ornamentorum omnium, quae sunt in Christo summa, innumerabilia, singularia, vno verbo diuina.

Hacc

Haec nos omnia cupiditate inflammantur cognitioni publicae, atque adeo oculis ipsis proponendi admirabile aedificium, quod aggredimur explicare. Cupiditas autem exarsit adeo, ut eam non potuerint retardare, ne dum extinguere; aut quinque ac viginti annorum spatio tolerari labores, aut rei maximae exequendae difficultates, aut aduersae inuidentium tanquam turbinum ingruentium tempestates. Nam ut quae inciderint, minora sileantur; quantum existimetur illud, quod cum hunc veluti cursum initari è littore soluissimus, Pater Hieronymus Pradus, & comes ego, mors illum abstraxit sub velificationis initium; meam vero solitudinem suo laborantem meum, quanta praeterea frequentium aegritudinum procella vexauit? Sed iactata nauis tenet portum iam aliquando; mercesque dudum promissas, notitiam videlicet Diuini Templi iusto comprehensam volumine, tamen si expectatione serius, ubi tamen primum potuit, edit in vulgus.

At enim occurreret fortasse Censorius quispiam nimiae diligentiae, ac laboris intempestiui neque necessarij nos, si Deo placet, accusans. Si enim, inquiet, in Templi huius ignorantia tam multa saecula impune versata sunt; quid ni in posterum alia versari sinuntur? Sed haec explenda potius est, quam refutanda criminatio: quandoquidem cum homine fouente inficitiae tenebras; quibus inuoluitur, quid opus est tanquam cum Andabata velle pugnare? Aio igitur non tantum decuisse, verum & oportuisse ad vnius Dei gloriam, Christianaeque Reipublicae bonum, ut aliquis tandem susciperet prouinciam, facultate quauis maxime liberalis ingenij, non mea dumtaxat mediocritate, dignissimam. Cum autem illam ego prouinciam, nisi fallor, diuinitus impositam mihi viderem, num subterfugere laborem ignauus debui, meque oneri iam recepto subducere? Nec timenda citius fuit ira numinis à quo tum in me animaduerti, tum deferri potuisset negotium alteri, per caelestem opem transfacturo perfectius? Neque tamen ita disputo, quasi putem opera mea factum esse satis officio, praereptumue alijs locum; aut demum peractum aliquid amplius, quam ut iecerim tanquam fundamenta, è quibus excitatura sit subinde posteritatis industria molem operis cumulatiorem. via scilicet est indicata dumtaxat, qua profici plurimum possit; edolatumque lignum, quod deinceps ab alijs expoliatur. Quod ut verissimum sit, ad collocanda tamen prima ipsa tam clarae molitionis exordia vehementer incitauerunt me conscientiae stimuli, quos acuit iniuper nonnullorum grauis auctoritas. Etenim si loquendum ex animo demum est; de diuina prouidentia quotus quisque tam humiliter sentiat, ut sibi persuadeat illam temere voluisse, ut veteris ac noui Testamenti sacrae literae ita saepe meminerint tabernaculi prius, deinde Templi, nullumque propemodum finem fecerint de eius partibus, mensuris, diuitijs, ornamentis, vasis, ministris, sacrificijs, hostijs, ac reliquis huiusmodi faciendae mentionis? Profecto vetat pietas dicere haec esse inconsulto sacrarum literarum monumentis consignata. porro ad Iudaeorum ijs vtentium causam vnam omnia conuertere, vetat nos Apostolus, dum asserit: *Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Et sane quorsum alioquin leguntur à nostris, quorsum coluntur, quorsum religione oraculorum propria afficiuntur? Num Dei filius, idemque Deus vni Hebraeorum generi commendatam venerationem Templi voluit; ex quo eiecit ementes, & vendentes, ac non sinebat transferri vas per Templum? Inde socij Apostoli praeclare intellexerunt Psalmi locum: *Zelus domus tuae comedit me:* quasi Christi Domini proprium esset, diuinam domum studio vel acerrimo tueri. Spirituale fortasse dices domum: neque ego inficiabor; aio tamen prodijisse initium à materiata; cui ne tantula quidem iniuria permittebatur, puer ut quispiam aliudue sarcinam vllam gestans, pauimenta calcaret: ac si quicumque Summo Deo non supplicaturus accederet, Templi tam augusti prohiberetur ingressu.

At quorsum, inquires, tam accurata ac longa disputatio de re, cuius notio rudis sat commode complecti potuisset appellationem Templi, Sancti, Sancti Sanctorum, Arcae, altaris, portarum, horumque similibus; quibus tum Sancti, tum docti viri ad commune bonum vsi sunt? quid autem necesse fuit in integrum quodammodo restituere, & imaginibus restauratum oculis offerre Templum ipsum; cuius non modo non formam, sed vix vmbra, aut vestigium Deo iubente flamma reseruauit? Equidem non id spectauit, non id egi, ut antiquam aedis restaurarem gloriam; sed ut interpretaretur illam sacrae Scripturae partem, quae nostrae religionis arcana sublimia continet, illustrarem ea, quae in sensu cadere possent, ex quibus alia diuiniora perciperentur. Quocirca fuerit omnino mihi satis neruos contendisse omnes in aperienda sapientia Dei, spondente: *Qui elucidant me, vitam aeternam habebunt.* Quod vnum compensabit atque adeo laetos efficiet labores, vigilias, aetatemque à me in hoc vno prope studio, opereque consumptam: cuius etiam fructus poterunt esse participes, quicumque maiore industria in campi eiusdem spatijs praecurrent mihi. Ego vero quamuis potiores alios ex magno interuallo videam, consistere me saltem in secundis, aut reliquis facile pariat; modo nec abstulerim à studio penitus, & incitauerim nobilissimos

Roman. 15.
4.

Psal. 68.
10.

Eccles. 24.
31.

nobilissimos cursores exemplo. Quis enim paruum aut indignum non sua dumtaxat vnius, verum ingenij cuiuslibet sedula ad considerandum opera existimabit illud, cuius Architectum se praebuerit, composito exemplari, Deus? Exemplar sane hoc aedis à se perfectum, Deus idem per nuncium suum Nathan tradidit Psalti Regio; qui diuinitus afflata mente contemplans, tanquam κατ' ἐδωλον opus futurum, sumptus ex thesauris innumerabilibus, aliaque necessaria comparauit adeo multa; ut si ea persequi hoc loco accuratius velim, modum praefationis excedam. Tribuit insuper diuina prouidentia eidem Regi filium, & sanctitatis haeredem ad tempus, & prudentia post homines natos cumulatifimum Salomonem; ut ille accurate praeceptiones exhauriret Templum fabricantis Diuinitatis. Constitutum porro hoc Templum quippe opus excelsius quam Architecturae mortalis; quoties impellente caelo, in sacris actis Regum, librisque Paralipomenon celebratum est? quoties Psalmis ac Vaticinijs iteratur? Adde post eius euerfionem ac ruinam Ezechielem à quodam caelestium ciuium Principe translatum Babylone Hierosolymam in id incubuisse, ut gratiose sortitus illustre visum, Deoque dignum, de Templo disceret omnia: singulaque membra dimensus enucleate literarum deinde monumentis cuncta committeret. Et nos Christiano indignum homine censuimus, meditari, declamare, effingere Templum; quod tanti aestimauit Deus; ut in eo prosequendo officijs complures Sanctos viros collocauerit; imo etiam sanctitate illos, ut nauarent ibi operam, aut quia nauauerant, auxisse videatur?

Quod si caelestes orbes cum sideribus certissimisque motibus suis, si terra cum animalium, plantarum, florum, fructuumque varietate, si mare cum littoribus, sinibus, piscibus; si aër cum generibus auium: in summa, si res creatae omnes, Deum vbique proclamantes linguae sunt, siue notae & effigies, quae authoris maiestatem ante oculos ponant: cur non etiam opificem eundem ante conspectum collocari posse putabimus hoc Templo; in quod per compendium tanto artificiosius, quanto breuius praepotens eiusdem dextera, quae prius alia alibi distribuerat, insignia vniuersa congescit? Et quanquam habet hoc hominis natura, ut vna contineat omnes huius vniuersitatis ornatus; quis tamen Procreatoris laudandi cupidus, tam alienus fuerit à se agnoscendo, ut paruifaciat nitidissimum speculum, in quo sui molitionem, iuncturam partium, decora alia intuens, eius cui haec accepta referre debet, amore rapiatur?

Ad extremum quoniam bonorum omnium cumulus nobis in vno Christo clauditur, quod sapientissime animaduertit Apostolus, dum scribit ad Ephesios: *Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suae secundum beneplacitum, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quae in caelis, & quae in terra sunt in ipso:* quoniam in Christo, inquam, nobis nullae non opes concluduntur: quis propterea despiciet quoddam illius veluti simulachrum? cur enim si minus, id est, huic similitudini tribuendum; cur, inquam, permutantur promiscue diuini Corporis Templique appellationes? Ego igitur, qui pridem Christo IESV meum omne studium industriamque deuoui, merito magnam aetatis meae partem in hoc negotium contuli, & quod ad me attinet conferam libens partem reliquam, quantacumque sit. eiusmodi consilio nempe adducor; ut argumentum per se quidem intellectu difficile, sed ab ipso Deo ad indicandam Christi gloriam directum, vbi clarius patuerit, patefaciat magis è Christi infinitis laudibus aliquam: aut reuocet quidem certe animos, ad eas apertius cognoscendas, quas iam cognitae habuerunt. Neque vero nouum hoc aut nostrum esse inuentum quispiam suspicetur: siquidem tota fere Aggaei, insignis inter veteres Christi praecones, luculentique indicis vaticinatio, hoc fundamento nititur, & in hoc versatur quasi cardine; ut ornamenta referat prioris Templi, quod illustrauit ac ditauit Salomon, auctore Deo; & eidem praeferat alterum inops, despectum, humana sententia, nomine templi indignum, quod infinitis partibus nobilitauit magis, quippe in quo interfuerit Dei filius *Splendor gloriae & figura substantiae eius.* Quare Vates hic, vel potius qui Vatem impulit diuinus Spiritus, visus est Aquilae instar pullos prouocare ad volandum; quasi constatis, ope non Daedalea sed caelesti, pennis; iter doceret ad antiqui Templi dignitatem, & illinc ad amplitudinem Christi deprehendendam: quanquam in his rebus illa vere ineunda est ratio; ut tanto praeponderari existimemus Christi dignitate atque amplitudine huius aedis elegantiam, quanto eiusdem Templi decor ac splendor quamlibet pulchritudinem superat, quae aut subijci oculis, aut in hominum cogitationem cadere possit.

Quid quòd à nostra disputatione, nisi fallimur, peculiaris ducetur ad Christum, eiusque Ecclesiam Catholicam Romanam gloria? etenim cum haec ab illo acceperit sacrarum literarum interpretationem atque notitiam, quae negata est Synagogae Satanae, tum Iudaicae sub Moysis

iuxta mensuras, quas ab Angelo didicit Ezechiel, ab eodem in terram ductus Israel: & id praestatur quâ minute, quâ perfecte adeo cum rerum ita elegantium adiectu, ut pompam deductura suarum opum disputatio, perrexit in ambitus octo & quadraginta. Neque haec multiplex distributio Capitum sine consilio suscepta videri debet. Primum enim exoritur laudata species ordinis; deinde facilius quasi lapidibus notata viae spatia commonefaciunt scopum eius rei, quae tractatur. Tertio de rebus singulis agi perfectius potest, nihil impediendo praecedentium aut consequentium circumiectu. Quarto quotiescumque digrediendum tantisper fuit, orationis tamen filum non perturbauerunt seiuncta orsa telarum. Postremo nemini molestiae tantum afferet vnus, vel alterius membri lectio, quantum libri totius afferret mora. Eum vero librum inscripsimus: DE TEMPLI ATRIIS, PORTIS, PORTICIBVS. Articulus autem secundum Prophetiae structuram iustruximus: qui primum quidem edicit annum, mensem, diem, quo comparuit visio nobilissima, ob nomen, regionem, & Angelum ostendentem; quippe cuius dignitatem tum argumenta probarunt multa, tum approbabit ea, quam exigit à Propheta diligentiam Angelus, & à quibuslibet visuris deinde, siue lectoris hanc prophetiam. Tractatur etiam praecipue calamus, & funiculus, qui singula dimensus est. Exprimuntur peribolus, gradus, limen, vestibulum, frontes, cancelli, atrium exterius, areae, gazophylacia, pauimenta, admirabilitas symmetriae, portarum numerus, atrium item interius cum suis partibus, portis, mensis, ministerijs, custodijs, ac demum Templi vestibulum, postes, longitudo, altitudo, situs altaris holocaustorum, aeneorumque columnarum. Quae omnia si dicenda fuissent, ut aequum erat, priuatos seorsim codices flagitauissent, sed coacta sunt in vnum locum: disputatis ijs, quae essent necessaria, & quae potissimum Theologis conducerent ad imaginem Templi cogitatione informandam.

Liber quartus quatuor & octoginta particulis reliquum aedificium continet: neque vnum modo caput Prophetiae, verum duo integra, duorumque alias partes includit. Nam Capite quadragesimo primo Templum Dei Propheta ingressus, eius partes, mensuras, ornamenta percenset: at quadragesimo secundo regressus ad exterius atrium, scalas ascendit, ac metitus gazophylacia, eorum vnum describit. Versu autem decimo nono ad extremum vsque quadragesimum sextum caput, culinas tum Sacerdotum, tum Populi profert; atque arrepta occasione transit ad horrea, & apothecas. Et quinque versiculis quadragesimi tertij capitis, nempe à decimo tertio ad decimum septimum holocaustorum ara componitur.

Porro ea est libri distributio, ut quinque & sexaginta Capita explicent quadragesimum primum Ezechielis, & considerent artificium ac sapientiam interioris aedis primum; deinde locum, qui appellatus est Sancta cum ianua, postibus, ornamentis, longitudo, latitudine; Oraculum autem cum valuis, parietibus, mensuris, loco in atrijs medio, postea partem domus exteriorem, latera, costas, cubacula, cochleas, trium tabularum artificium & altitudinem, plateam quoque cingentem vndique domum, precationis recessum, fenestras, ornatumque interioris Templi. Nec inibi omissum est, aut efficta Cherubim multiplici facie (id quod Sanctissimi doctissimi que Ecclesiae Doctores obseruauerunt) meditari iterum, quod Pater Pradus fecerat primo tomo; aut explorare antepagmenta, epistylia, thuris vel incensu altare, cuius vestigantur mensurae, anguli, materies, locus in Templo, & Tabernaculo, indita mensurae appellatio, aut denique discutere mensam panum ipsidem semper mensuris constitutam cum sua materia, vestibus, panibus, vasis, & eorum numero. Examinatur insuper candelabri nomen, materies, opus, hastile, calami, scyphi, spherulae, lilia, lucernae, oleum. Tum valuae Templi cum ornatibus, tum parastatae cum capitellis exterius vndique coronantibus domum. Quinque deinde Capita vsque ad septuagesimum consistunt in Ezechielis Capite quadragesimo secundo, ac designant gazophylacia Sanctorum, ac triplicem Templi contignationem, & superiorum columnarum retractiones. Quatuor quae sequuntur ad septuagesimum quartum Caput Prophetiae interpretantur sextum & quadragesimum de Sanctorum culinis, & populi, de harum focis, de cryptoportibus Templi, de castellis, ipsis angulis eminentibus, de atriorum forma, de structurae mensuris. Reliqua demum vsque ad octogesimum quartum, Prophetiae tertium & quadragesimum caput consuectantur, de altaris holocaustorum figura, caelesti igne, dispositione, mensuris, partibus, gradibus ad Orientem conuersis, de nefario Idololatriae genere, quod indidit Deus, dum ad altare per gradus ascendere vetuit, de craticula, arula, aere fusili, eius ponderere: quae suis etiam, vbi opus fuit, aeneis imaginibus exprimuntur.

Et quanquam libris, quos diximus, quantum potuimus, exposueramus locos, quibus de Templo agit Ezechiel, & quae sparsa erant in alijs sacrarum literarum historijs, eodem retuleramus: superabant tamen complura huic notitiae conficiendae necessaria; quae in quinto libro collocauimus, adhibito ex insigni commendatione titulo, DE GLORIA TEMPLI.

Hunc

Hunc librum in Capita septuaginta duo, & quatuor disputationes diuisimus. Primam statuimus DE TEMPLI ARCHITECTURA, vbi enucleatius perpenduntur proportionibus ac mensurae partium Templi, & columnarum moles, altitudo, contractio, adiectio, striae; item domus Salus Libani, vnde perfectius cognoscatur Salomonis, aut Dei potius Architectatio, ac diuinae aedis intima & extrema altitudo in membris singulis, ac testudines, quibus concamerabantur Sancta, & Sancta Sanctorum; sacrae etiam symmetriae omnes, & zophorus cum triglyphis suis, & corona cum malogranatis ac retibus; denique capitella, & bases columnarum. Secunda disputatio DE ADMIRANDIS TEMPLI instituta est: vbi post verba facta de Architecto, & operarijs, narrantur fabricae huius proportionibus non temeritatem & casum prae se ferentes, sed consilium summum, instar conditae vniuersitatis; ac referentes Castra Israel, humani corporis tabernaculum, atque in primis ortum è Christo corpus, nempe Ecclesiam: itidemque declaratur ibidem, aut indicatur potius, quidnam denotent partes Templi nonnullae. Tertiam addidimus disputationem DE TEMPLI OPIBVS, videlicet de vasis, aut instrumentis aereis, de altari, mari, conchis, basibus, ac de metallo, quo Templum omne contactum est; necnon de alijs vasis ex auro & aere: insuper de Templi sumptibus, vbi fidem conciliare conamur thesaurorum immensitati, quae è sacris scriptis colligitur fere supra hominum fidem: exponimus redditus annuos Salomonis post hominum memoriam maximos, populos eius ditioni subiectos recensemus, quidque de tanta pecuniarum vi factum sit, inuestigamus. Quarta demum disputatio DE VERA TEMPLI GLORIA demonstrare nititur illam, quam Aggaeus Propheta patefacere videtur, argumento fuisse ad vnam Christi amplitudinem praelignandam. Eius autem loci initio non poenituit praefigere compendium eorum omnium, quae Salomonici Templi dignitatem aperiant: neque conferre tum opificijs toto terrarum orbe nobilissimis, quae non secus huius vnus amplitudine ac maiestate, quam Solis immensa luce reliqua sidera superantur. Hae tamen temporariae laudes nullae sunt, si cum aeterno Christi Domini decore componantur; quin imo si quid sunt, atque ab explicantibus nobis si ortum, laborem, vitae non parum abstulerunt; debent id eidem Christo: quem generi humano esse perspectum atque haerere in medullis cupimus, & cui nos nostraque omnia consecrauimus. Quod si labor hic noster illi gratus aliqua ex parte fuerit, egregie nobiscum agi putabimus: nam ut plane gratificati simus, vix optare audemus, inscitiae memores nostrae, quae vtinam haud multa peccauerit. Quin etiam ideo quicumque legerit, oramus, ut excuset si qua repererit vitia, cum quicquid scripserimus minus bene, id parati ad corrigendum sumus, à quocumque sapienter admoneamur; quod facimus tum ex officio, tum, ne videamur peruicaces ijs, qui nos culpa conuicerint. Quod si priuati cuiuslibet saniori iudicio nostrum subdimus; libet sine dubio maxime Christianae subdere Reipublicae, quae falli non potest. quocirca praeter huius arbitrium nihil vsquam dictum volumus aut iudicatum.

INDEX PER CAPITA

eorum omnium, quae hac secunda Tomi secundi parte continentur.

TEMPLVM SALOMONIS AB EZECHIELE
descriptum imaginibus exprimendum esse.
LIBER PRIMVS ISAGOGICVS.

Insituti nostri difficultas proponitur & difficultatis com-
moda. Cap. I. pag. 1
Verbis ac sensu suas contegunt Prophetiae visiones. C. II. pag. 4
Versiones variae difficultatem sacris asserunt Scripturis: eae
tamen maximam pariunt Vulgatae nostrae auctoritatem, &
dignitatem. Cap. III. pag. 6
De multiplici visione Prophetarum; deque visionis huius di-
gnitate. Cap. IV. pag. 9
Spiritu non corpore raptus Hierosolymam Ezechiel, visionem
hanc perspexit. Cap. V. pag. 13
Ezechielis visio cum Pauli in tertium caelum rapti conferitur.
Cap. VI. pag. 14
Quod viderit Ezechiel imaginem aedificij omnibus suis nume-
ris absoluti, atque perfecti. Cap. VII. pag. 16
Quod prius sit formanda fabricae ideae, quam prophetia intel-
ligatur, aut visionis sensus percipiatur. Cap. VIII. pag. 19
Hierosolymitanum Templum Ezechielis fuisse in visione osten-
sum. Cap. IX. pag. 21
Maxime decebat Ecclesiam Christi Templi Salomonici aedificio

Ezechieli representari. Cap. X. pag. 25
Salomonis Templum vidit Ezechiel, quod Christi resurrectio-
nem indicaret, instaurandum. Cap. XI. pag. 29
Visioe hac Templum ostenditur, quo admissorum criminum do-
lorem, eiusque instaurandi spem concipiant videntes.
Cap. XII. pag. 32
Templi vrbis, regionis, Leuitici ordinis, legis, Reipublicae in-
stauratio legitima, visione hac indicitur. Cap. XIII. pag. 35
Mente conceptam Templi ideam describere opus est.
Cap. XIV. pag. 37

DESCRIPTIONVM TEMPLI EXPLICATIO.
LIBER SECVNDVS ISAGOGICVS.

Architecturam pluribus disciplinis, & varijs eruditionibus
ornatum esse debere. Cap. I. pag. 41
Sapientiam maxime in Architecto requiri ostendit Dominus.
Cap. II. pag. 44
Architecturae praecipua pars dispositio Optices praeceptis
maxime indiget. Cap. III. pag. 47
De luce, illuminatione, & vmbra. Cap. IV. pag. 48
Oculorum visionem in ipsis fieri susceptis rerum formis, quas
vocant species. Cap. V. pag. 52
Rerum formis perspicuum moueri, quod visus instrumenta mo-
uet. Cap. VI. pag. 54

INDEX CAPITVM.

Qua ratione species perspicuum moueat & visum. C.VII. p.56
De his quae visioni accidunt. Cap.VIII. pag.59
De aedificiorum idaeis ac primum de Ichnographia. C.IX. p.62
De reliquis aedificiorum idaeis Ichnographia, & Orthographia in vniuersum. Cap. X. pag.65
Quae sunt Orthographiae propriae. Cap.XI. pag.67
Quid praestet Architectis Ichnographia, & quomodo fiat. Cap.XII. pag.68
Descriptionum ratio, numerus, ordo traditur. Cap.XIII. pag.70
De triplici Sanctuarij Ichnographia, & quadruplici Orthographia, necnon de oraculi Scenographia. Cap.XIV. pag.72
De ariorum Templi Ichnographijs in vniuersum. C.XV. p.75
De triplici vniuersali Ichnographia. Cap.XVI. pag.77
De idaeorum modica mensura, deque substructionibus Templi, & earum Orthographia. Cap.XVII. pag.79
Substructionum Templi symmetria cum Vitruuij praeceptionibus confertur. Cap. XVIII. pag.80
De peculiari quadam atrij interioris Ichnographia. C.XIX. p.83
De duplici vniuersali Orthographia. Cap.XX. pag.84

SE Q V V N T V R FIGVRAE TEMPLI CVM EARVM numero, ordine, titulis, atque forma.
I. Vestigium primum Sanctuarij, cui ex aequo respondent Orthographiae eiusdem Sanctuarij.
II. Vestigium secundum caenaculi Sanctuarii superstructi.
III. Vestigium tertium turris vestibulo Sanctuarij superstructae.
IV. Orientalis facies vestibuli Sanctuarij, & turris superstructae.
V. Aspectus lateris Sanctuarij, & caenaculi, ac turris superstructae vestibulo.
VI. Occidentalis aspectus Sanctuarij, caenaculi, & turris supereminentis.
VII. Sectio murorum testudinis, atque caenaculi aulae faciae, ostendens faciem Sancti Sanctorum.
VIII. Prospectus testudinis murorum, pavimenti Sancti Sanctorum, atque Arcae testamenti cum Cherubinis.
IX. Vestigium primum Templi Hierosolymitani, & vniuersarum illius porticum a Salomone constructarum, ex faciae historiae monumentis, Ezechielisque descriptione, depromptum, atque emendatissime exactum ad primarium exemplar olim a Deo inuentore Dauidi traditum, & ab Angelo postea Ezechiele prospectante commensuratum.
X. Secundum Templi Salomonis vestigium cubicula ostendens pro Sacerdotibus, Cantoribus, & alijs ministris, necnon gazophylacia pro sanctis Virginibus, concilio Seniorum, schola Theologiae, & alijs ministris: cui est omnino simile vestigium Templi tertium.
XI. Vestigium murorum substructionis Templi Salomonis, & gazophylaciorum, quae erant in eius cryptoportibus pro culinis, horreis, ceterisque apothecis extructa.
XII. Orientalis facies substructionis ab imis vallibus cubitos trecentos erectae ad sustinendos aggeres, quibus atriorum Templi aream Salomon laxandam curauit, necnon periboli atque porticum, quae ad Hebraeos, quaeque ad Gentes pertinebant, sub minima cubitorum mensura, qua etiam vniuersalia vestigia dimetiuntur.
XIII. Vestigium atrij interioris, & Sanctuarij, eiusdem cubitorum mensurae sunt Orthographiae vniuersales.
XIV. Vniuersi Templi Hierosolymitani Orthographia quae ostendit Orientalem faciem muri atrij exterioris, & partem muri porticus Gentium, quae deinde dicta est Salomonis.
XV. Dilecti Templi Salomonis Orthographia ostendens interiora porticum, & cryptoporticum, & Orientalem Sanctuarij faciem, necnon ternos eiusdem facies, & atrij interioris, atque exterioris ordines, binosque atrij Gentium.

EZECHIELIS PROPHETAE.
Caput Quadragesimum.
A R G V M E N T V M.
Atriorum Hierosolymitani Templi mensuras recenset Ezechiel, quas eo deductus in extasi Angelum viderat calamo definientem.
Verba Ezechielis Prophetiae cum sua paraphrasi. pag.145
Explanatio eiusdem Capituli Quadragesimi.
DE TEMPLI ATRIIS, PORTIS, PORTICIBVS, LIBERTERTIVS.
QVo a transmigratione anno Templum viderit Ezechiel. Cap. I. pag.151
Quo anni mense, quoque mensis die facta fuerit haec visio. Cap. II. pag.154
Facta manus Domini felicitatem hac visione promissam indicat. Cap. III. pag.157
Visionis huius dignitas ex nomine, & loco dignoscitur. Cap. IV. pag.159
Eodem loco Templum nunc ostenditur, quo olim fuerat extructum. Cap. V. pag.160
Templum ciuitati simile quare dicatur. Cap. VI. pag.162
Prophetiae ductus Angelus quidem fuit, sed qui Christum referret. Cap. VII. pag.163
De funiculo, & calamo mensurae in vniuersum. C.VIII. p.164
Quasi Templi custos, stat Angelus in porta. Vbi de religione

templis nunc debita. Cap. IX. pag.166
Quae exigantur a Propheta visionem hanc contemplanti. Cap. X. pag.168
De peribolo Templum cingente. Cap. XI. pag.172
De propria calami longitudine. Cap. XII. pag.174
Periboli latitudo, & altitudo. Cap. XIII. pag.176
Atrium Gentium quare non dimetiatur ab Angelo. Cap. XIV. pag.178
De graduum primae portae Orientalis vsu, numero, & mensura. Cap. XV. pag.180
De limine portae, & muri crassitudine. Cap. XVI. pag.182
De calamo, qui huius aedificij modulus est, & de Ichnographijs describendis: necnon de thalamis, cui accedit thalami portarum figura. Cap. XVII. pag.183
Vestibuli nomen, vsus, & mensura. Cap. XVIII. pag.186
De frontium, columnarum, vestibuli dispositione. C. XIX. p.188
Portae nomen expenditur, eiusque in vniuersum mensurae recensentur. Cap. XX. pag.191
Calami iuxta mensura subducitur. Vbi de mirabili totius aedificij in aequas partes sectione. Cap. XXI. pag.194
De porticum ordinibus, atque altitudine vniuersa. Cap. XXII. pag.196
De portarum longitudine. Cap. XXIII. pag.197
De cancellis quibus thalami clauduntur, ac portae, necnon de columnarum capitellis. Cap. XXIV. pag.198
De atrio exteriori, & eius quadrata area Orientali. Cap. XXV. pag.201
De gazophylacijs atriorum in vniuersum. Cap. XXVI. p.203
De atriorum & porticum pavimenti. Cap. XXVII. pag.205
De gazophylaciorum numero, & porticum latitudine. Cap. XXVIII. pag.207
Quadrata area definitur, porticum longitudo, ac mira faciae dispositio expenditur. Cap. XXIX. pag.209
De porta & area Aquilonari atrij exterioris. Cap. XXX. p.213
De porta Australi atrij exterioris. Cap. XXXI. pag.215
De numero portarum Templi, & quod occidua Israelis porticus media porta carerit. Cap. XXXII. pag.218
De porta Australi atrij interioris. Cap. XXXIII. pag.222
De gradibus Templi, & Canticis graduum. C. XXXIII. p.224
De porta Orientali atrij interioris. Cap. XXXV. pag.227
De gazophylacijs, ad quae lauanantur holocausta. Cap. XXXVI. pag.229
De sacrificiorum mensis, earumque vsu. Cap. XXXVII. p.230
Mensurarum numerus dispositio mensurae. C. XXXVIII. p.232
Mensurarum ornamenta, & instrumenta: deque vnicuius in laenena. Cap. XXXIX. pag.235
De Cantorum gazophylacijs. Cap. XL. pag.238
De Templi custodia. Cap. XLI. pag.239
De custodia altaris. Cap. XLII. pag.240
De atrio interiori. Cap. XLIII. pag.241
De situ altaris holocaustorum. Cap. XLIV. pag.242
De Templi vestibulo. Cap. XLV. pag.243
Vestibuli ostium, postes, longitudo, latitudo describitur, & altitudo. Cap. XLVI. pag.245
De Templi gradibus, eorumque cum stylobatarum altitudine collatione. Cap. XLVII. pag.248
De aereis Templi columnis. Cap. XLVIII. pag.249

EZECHIELIS PROPHETAE.
Caput Quadragesimum primum.
A R G V M E N T V M.
Templum Domini ingressus Propheta, eius partes ornamenta, mensuras, instrumentaque recenset.
Verba Ezechielis Prophetiae cum ipsorum paraphrasi.
Explanatio eiusdem Capituli Quadragesimi primi.
DE PARTIBVS, MENSVRIS, ORNAMENTIS, altari, candelabris, & mensis domus Domini. Necnon de gazophylacijs Sanctorum, atriorumque culinis, castellis, quadrata forma periboli, & altari.
LIBER QVARTVS.
M Irabili sapientia atque ordine interius Templum describere aggreditur Propheta. Cap. I. pag.255
Quid proprie Templi nomine significet sacra Scriptura. Cap. I. pag.257
Latinis templum vnde dicatur. Cap. III. pag.258
De postibus portae aulae Sanctae. Cap. IV. pag.258
De ostiorum Templi mensuris & nomine. Cap. V. pag.259
De aulae Sanctae longitudine, ac latitudine. Cap. VI. pag.260
De porta Oraculi, postibus, & muro. Cap. VII. pag.261
De muro Oraculi, quo loco fuerit, quo nomine censetur, & quibus sit ornamentis. Cap. VIII. pag.262
De ostio Sanctuarij. Cap. IX. pag.263
De mensuris & nomine Oraculi. Cap. X. pag.264
Quod Oraculum in media area atrij statutum fuerit. Cap.

Cap. XI. pag.265
Quam celsum fuerit Oraculum, & quo loco situm. C. XII. p.267
De triplici Sancti sanctorum nomine. Cap. XIII. pag.268
De pariete Templi, eiusque nominibus, & dimensionibus. Cap. XIV. pag.279
Laterum domus quae dicantur & de mirabili structura parietum. Cap. XV. pag.270
De laterum siue pilarum forma & vsu. Cap. XVI. pag.274
Laterum siue pilae quantum a pariete domus extent. Cap. XVII. pag.275
De costarum numero. Cap. XVIII. pag.276
De cubiculis quae duobus parietibus Templi continebantur, & costis. Cap. XIX. pag.278
De retractionibus costarum, & tabularis cubiculorum. Cap. XX. pag.279
Figura prospectus cubiculorum quae Templi parietibus concluderentur, & antis. pag.282
De cochleis Templi lateralibus, quibus ad superiora cubacula ascendebatur: & de portis quae ad illas ducebant. Cap. XXI. pag.283
De tribus tabularis, quorum superior medio, medium imo laterius erat. Cap. XXII. pag.285
De retractione & tabularum altitudine. Cap. XXIII. p.286
De calamo iterum, necnon de altitudine singulorum cubiculorum, & omnium simul. Cap. XXIV. pag.288
De cellarum ornamentis, & vniuersum. Cap. XXV. pag.290
De lapideo cubiculorum pariete. Cap. XXVI. pag.291
De platea viginti cubitorum, quae totam domum cingebat. Cap. XXVII. pag.292
De loco orationis, & eius duplici ostio. Cap. XXVIII. pag.293
De longitudine loci ad orationem, eiusque nominibus, & parietibus. Cap. XXIX. pag.297
De longitudine domus, centum cubitorum. Cap. XXX. pag.299
De platea Orientali, quae inter vestibulum Templi iacebat, & atrium Sacerdotum: necnon de quadrata area atrij interioris, in cuius medio domus Domini erigebatur. C. XXXI. p.301
De triplici porticu, Occidentali, Meridionali, & Aquilonari circa Templum. Cap. XXXII. pag.303
De fenestris Templi. Cap. XXXIII. pag.305
Quod Sanctum Sanctorum fenestris carerit. C. XXXIV. p.307
De interioris Templi ornamentis, & Cherubinis. C. XXXV. p.310
Sanctissimi domi thalaminique, & antiquissimi viri Cherubinos Templi cum Ezechielis Cherubinis, & cum Isaiae Seraphinis conferuntur. Cap. XXXVI. pag.312
De Cherubinarum quadruplici forma. Cap. XXXVII. pag.313
Iesu Christi Domini nostri gloriam, & Cherubini Ezechielis, & Seraphini Isaiae indicabant. Cap. XXXVIII. pag.315
Cherubini & Seraphini iterum conferuntur. C. XXXIX. p.316
Quod Ezechiel viderit Cherubinos Templi, & imaginem solij Dei, quod erat in Sancto Sanctorum. Cap. XL. pag.316
Cherubini quos vidit Sanctus Ioannes in Apocalypsi band dissimiles sunt Cherubinis Ezechielis aut Templi. C. XLI. p.318
Quod gloria Dei Cherubinis stipata, quae olim vno templo continebatur, nunc totum repleat orbem. C. XLII. pag.320
Cherubini Templi & Tabernaculi eiusdem formae & quadruplici facie fuerunt. Cap. XLIII. pag.322
Omnes Cherubini Templi quatuor habuerunt facies. Cap. XLIII. pag.324
Cherubinarum Templi forma, dispositio, & numerus. Cap. XLV. pag.326
De portarum antepagmentis & de epistylijs Templi. Cap. XLVI. pag.329
De altaris nominibus in vniuersum: & quod ea altari incensi maxime conueniant. Cap. XLVII. pag.331
De altaris incensi, a Salomone constructi, mensuris. C. XLVIII. pag.333
Figura altaris incensi aurei, ad cuius dexteram Zachariae thymiana adolenti Angelus apparuit. pag.335
De altaris angulis, materia, & structura. Cap. XLIX. pag.337
Quod altare incensi mensa vocetur, & quare. Cap. L. pag.340
Aureum altare coram Domino dicitur esse: vbi de altaris loco in Tabernaculo & Templo. Cap. LI. pag.341
Quod beatus Paulus nunquam arbitratus sit altare incensi iussisse in adyto Templi. Cap. LII. pag.343
Quod semper incensi altare fuerit in Sancto, ad cuius dexteram apparuit Angelus Zachariae sacerdoti non summo. Cap. LIII. pag.345
De mensa panis propositionis quae eisdem mensuris semper fuit, quo propius perpetuum noui & aeterni Testamenti mensam representaret. Cap. LIII. pag.346
De mensae materia, & ornamentis. Cap. LV. pag.348
De mensae vestibulis, & propositionis pannis. C. LVI. pag.350
De quadruplici vasorum genere, quorum vsus erat in mensa.

Cap. LVII. pag.351
Figura Candelabri Templi aurei, quod vidit Zacharias perenni oliuarum oleo defasci quo etiam Sacerdotes, & Reges inungebantur. pag.355
De nomine, materia, & opere Candelabri. Cap. LVIII. p.359
De quinque candelabri partibus, basili, calamis, scyphis, sphaerulis, lilijs. Cap. LIX. pag.360
De partium candelabri numero, ordine, dispositione. Cap. LX. pag.362
De lucernis, ac reliquis candelabri instrumentis. C. LXI. p.364
De candelabri oleo, & olei vasis. Cap. LXII. pag.365
De valuarum Templi forma, & materia. Cap. LXIII. pag.366
Valuarum ornamenta & ea quae sunt in Zophoris. Cap. LXIV. pag.368
De capitellis & parastatis quae interius vestibulum, & totam domum exterius exornabant. Cap. LXV. pag.369
EZECHIELIS PROPHETAE.
Caput Quadragesimum secundum.
A R G V M E N T V M.
Quae reliqua esse videbantur ad perfectam atriorum descriptionem, breuissime recenset Propheta.
Explanatio eiusdem Capituli Quadragesimi secundi.
DE Gazophylacijs Templi latera prospicientibus, in quibus, sacris carnibus vescerentur Sacerdotes. Cap. LXVI. pag.372
De superioribus gazophylacijs, triplici columnarum ordine, & de superiorum contractione. Cap. LXVII. pag.374
De gazophylacijs Meridianis, & de scalis. C. LXVIII. p.375
De praedictorum gazophylaciorum vsu, & sanctitate. Cap. LXIX. pag.377
De peribolo summas Templi substructiones cingente, ac de pariete Israelis atrium circumdante. Cap. LXX. pag.378
EX CAPITV QVADRAGESIMO SEXTO Ezechielis Prophetiae.
Explanatio eiusdem partis Capituli Quadragesimi sexti.
DE culinis Sanctorum. Cap. LXXI. pag.380
De culinis populi & foetis in cryptoportibus Templi extructis: vbi de quadrata atrij Israelitici forma: necnon de castellis porticum angulis superstructis. C. LXXII. p.382
Vestigij substructionum mensura probatur, atque vniuersa dispositio. Cap. LXXIII. pag.384
De porticibus inter culinas earumque vsu, triclinijs, & castellis. Cap. LXXIV. pag.385
EX CAPITV QVADRAGESIMO TERTIO Ezechielis Prophetiae.
Figura altaris holocaustorum aenei, in quo ignis de caelo delapsus assidua Sacerdotum cura seruabatur. 388
Explanatio eiusdem Capituli Quadragesimi tertij.
DE aenei altaris nominibus. Cap. LXXVI. pag.390
De reliqua altaris dispositione, mensuris & partibus. Cap. LXXVII. pag.393
De gradibus altaris ad orientem conuersis. C. LXXVIII. p.395
Nefarium quoddam idololatriae genus prohibet Dominus, dum gradus altaris videtur inbibere. Cap. LXXIX. p.397
De altaris holocaustorum proportionibus, & magnitudine. Cap. LXXX. pag.401
De craticulae altaris forma & vsu. Cap. LXXXI. pag.402
De arula, & aere, ex quo altare confusum est. Cap. LXXXII. pag.404
De altaris pondere, vbi de tota eius structura particulatim agemus. Cap. LXXXIII. pag.405
Altare hoc totum aeneum fuit & inane, non solidum. Cap. LXXXIII. pag.407
DE TEMPLI GLORIA LIBER QVINTVS.
QVid gloriae nomine in sacris literis indicetur. Cap. I. pag.409
Quae sit gloria Templi. Cap. II. pag.411
De Architecturae Templi Disputatio prima.
Quodnam sit a nobis Architecturae genus exponendum, & quo potissimum nomine. Cap. III. pag.414
De aeneis columnis quae reliquarum sunt norma Sacrarum Scripturarum testimonia. Cap. IV. Versus. 8.
Ex capite VII. Libri Tertij Regum. V. 2.
Ex eodem capite. V. 1.
Ex capite XXV. Libri Quartij Regum. V. 3.
Ex capite III. Libri Secundi Paralipomenon. V. 2.
Ex capite IV. eiusdem Libri Paralipomenon. V. 3.
Ex capite LII. Ieremiae. pag.417
Sacrae Architecturae partes earumque mensurae & ornamenta. pag.420
Basis columnarum Templi Salomonis. pag.421
De co-

Simplici folio communi.
Duplici folio maximo.
Triplici folio communi.
Duplici folio maximo.

SACRAE SCRIPTURAE PARTES
earumque mensurae & ornamenta aere incisa.

De columnarum partibus, latitudine & crassitudine in vniuersum. Cap. V. pag. 423

De columnarum contractione, adiectione, & strijs. C. VI. pag. 424

De columnarum strijs, & adiectione. Cap. VII. pag. 425

De coronis siue trabationibus in vniuersum. Cap. VIII. pag. 427

De triplici atriorum, & vestibuli Templi contignatione. Cap. IX. pag. 428

De domo saltus Libani, eiusque appellatione, & vsu. Cap. X. VESTIGIVM DOMVS SALTVS LIBANI. pag. 431

Ichnographia vestigij domus Saltus Libani, & porticus columnarum. Cap. XI. pag. 432

De Symmetria domus saltus Libani, de columnarum ordinibus, & trabationibus in vniuersum. Cap. XII. pag. 433

De trabationum & columnarum numero, mensura, dispositione, & ornamentis. Cap. XIII. pag. 434

Omnes basilicae construendae leges ex hac vna mutatas est Vitruuius. Cap. XIII. pag. 436

De exteriori domus celsitudine, necnon de interiori celsitudine Sancti, eiusdemque testudine. Cap. XV. pag. 437

De Oraculi altitudine, & camera. Cap. XVI. pag. 440

De secundo & tertio ordine domus Domini, necnon de omnium ordinum mensuris & proportionibus. Cap. XVI. pag. 441

SYMMETRIAE ARCHITECTURAE SACRAE. p. 442

De trabationum numeris particulatim, & primum de epistylis. Cap. XVII. pag. 443

De Zophori symmetria, & ornamentis, vbi de triglyphis, atque metopis. Cap. XVIII. pag. 445

De mirabili triglyphorum distributione. Cap. XIX. pag. 446

Vniuersalis Architecturae sacrae consideratio, & triglyphorum in reliquis ordinibus distributio. Cap. XX. pag. 448

TABVLA PARTIVM TRABEATIONIS IN DOMO Domini, in atrijs, & in domo Regia. pag. 449

De retiaculis & maligranatis quibus corona mirabili artificio exornabatur. Cap. XXI. pag. 451

De maligranatorum dispositione, & numeris. C. XXII. pag. 452

De capitellorum forma, mensura, ornamentis Corinthio more factis: necnon de duplici vetustissimo capitulo. Cap. XXIII. pag. 454

De columnarum basibus, ac de multiplici ornamentorum Templi proportione. Cap. XXIV. pag. 457

DE ADMIRANDIS TEMPLI DISPVATIO SECVND A.

Sententia Eupolemi de Templo. Cap. XXV. pag. 459

De Architecto Templi, & operis praefecto. Cap. XXVI. pag. 461

De reliquorum operariorum numero, praefectis, & muneribus. Cap. XXVII. pag. 463

De proportione fabricae Templi, Tabernaculi, mundi huius, corporis humani, & Ecclesiae Christi in vniuersum. Cap. XXVIII. pag. 465

De Israelis circa tabernaculum castrametatione, millium copijs, & Ducum insignibus. Cap. XXIX. pag. 466

CASTRA TRIBVVM ISRAEL CIRCA tabernaculum foederis. pag. 467

Templum Hierosolymitanum castris praedictis & tabernaculo, sicut mundus hic vniuersus referebatur. Cap. XXX. pag. 468

DE ORVMD E M CASTRORVM DISPOSITIO mundum referens, & Templum. pag. 470

Ex humanae fabricae symmetria vniuersa Templi dispositio desumpta est. Cap. XXXI. pag. 471

SINGVLARVM PORTICVVM, ET humanae staturae similis distributio. pag. 472

Quid calamo significetur, qui aedificium omne partitur. Cap. XXXII. pag. 473

Quod Christus Dominus vniuerso Templi aedificio repraesentetur. Cap. XXXIII. pag. 474

Christus lapis est, qui ab aedificantibus reprobus, factus est in caput anguli. Cap. XXXIII. pag. 476

De nonnullarum aedificij partium, & ornamentorum significatione. Cap. XXXV. pag. 480

DE TEMPLI OPIBUS. DISPVATIO TERTIA.

De vasorum nomine & aenea materia. Cap. XXXVI. pag. 484

De aenei altaris, & columnarum sumptibus, ac de barum pondere. Cap. XXXVII. pag. 486

FIGVRA MARIS AENEI QVOD ERAT in atrio Templi interiore, vbi Sacerdotes lauabantur, aere incisa. pag. 488

De mari aeneo, eiusque ornamentis, vsu, & pondere. Cap. XXXVIII. pag. 489

Testimonia maris aenei ex capite VII. Libri tertij Regum.

BASIVM AC PELVIVM AENEARVM QVIBVS sacrificia lauabantur delineatio aere incisa. pag. 492

De conebis decem, earumque basibus, sculpturis, & pondere. Cap. XXXIX. pag. 493

De aere quo tecta Templi operiebantur: ac de reliquis aeneis vasjs Templi. Cap. XL. pag. 496

De vasjs Templi aureis, & argenteis. Cap. XLI. pag. 498

De valuarum Templi aureis ornamentis, & de vasorum numero & magnitudine. Cap. XLII. pag. 500

Aerei cultri antiquum monumentum. pag. 500

De expensis Templi. Cap. XLIII. pag. 503

Qua ratione posuerit David tam immensum thesaurum in tam exigua diuione coaceruare. Vbi de magnificentia Regni Salomonis. Cap. XLIV. pag. 506

De annuo censu Salomonis, Regni vbertate & opibus. Cap. XLV. pag. 509

De classibus Salomonis aurum, argentum, gemmas, aliaque merces ex Ophir afferentibus. Cap. XLVI. pag. 512

De tributis & donarijs Salomonis in vniuersum. C. XLVII. pag. 514

Salomonis census annui cum Assyriorum, Persarum, Graecorumque redditibus conferuntur. Cap. XLVIII. pag. 516

Anna Reipublicae Romanae tributa tenuiora fuisse Salomonis ostenduntur. Cap. XLIX. pag. 518

Plura metalla Salomoni allata quotannis fuisse, quam Romanae Reipublicae. Cap. L. pag. 519

Salomonis frumentationem pinguiorem fuisse Romanae. Cap. LI. pag. 520

De magnificentia Salomonis circa equos, & currus. Cap. LII. pag. 525

De Salomonis Equitibus, eorumque admirabili opulentia & pulchritudine. Cap. LIII. pag. 526

Ex tributis, vestigialibus, fodinis immensum Davidis thesaurum aggregari facile potuisse. Cap. LIIII. pag. 529

Ex hostium spolijs, praedis, manubijs opes suas Davidem comparasse. Cap. LV. pag. 530

Capitationis legem qua singuli Hebraeorum didrachma soluerent, latam à Deo olim fuisse. Cap. LVI. pag. 535

Quantus nam esse potius Israelitico tractu Hebraeorum numerus circa centesimum annum Exodi. Cap. LVII. pag. 539

Hebraeorum gentem fuisse toto orbe diffusam, etiam ante Davidis tempora. Cap. LVIII. pag. 542

Quonam abierint Davidis & Salomonis opes? Cap. LIX. pag. 546

DE VERA TEMPLI GLORIA QVAE ex vna Christi Domini praesentia petita, omnem priorem longe lateque superauit.

DISPVATIO QVARTA.

Svmma earum rerum ex quibus prioris Templi amplitudo & magnificentia dignoscitur. Cap. LX. pag. 549

Primae domus gloria cum Cariae mausolaeo, colossis, Babyloniae muris & hortis, tribus mundi miraculis collata, magna esse deprehenditur. Cap. LXI. pag. 554

Eadem prima domus illustrior certe fuit, quam ut cum Persarum domo conferatur. Cap. LXII. pag. 557

Eadem primae domus gloria cum reliquis mundi miraculis confertur. Cap. LXIII. pag. 558

Romanae urbis sumptuosa aedificia primae domus gloriam maxime extollunt. Cap. LXIV. pag. 560

Gloria quae cum reliquis Romanis miraculis collata magna esse videbatur, est certe minima, si cum gloria secundae domus conferatur. Cap. LXV. pag. 564

EX AGGAEI CAPITE SECVND O.

Loci huius difficultate propofita Christus Dominus, desideratus Gentibus dicitur, ad cuius Ecclesiam merito refertur nouissima domus gloria. Cap. LXVI. pag. 567

De illa Domo loquutus est Aggaeus Propheta, quam ipse à Zorobabele aedificari iusserat, quippe cum aliam suam fuisse negaret. Cap. LXVII. pag. 570

Herodiani Templi aut veri, aut à Iosepho commenti, nullam rationem habuit Aggaeus Propheta. Cap. LXVIII. pag. 574

Constans fuit semper Ecclesiae Catholicae Doctorum sententia, gloriam secundae domus ad temporalem referendam non esse. Cap. LXIX. pag. 578

Etiamsi Herodes maius atque opulentius Templum aedificasse crederetur, de eo verba Prophetae, intelligi nunquam possent. Cap. LXX. pag. 582

Nihil habuit Templum Herodis quod gloriae nomine conferretur, ut eo respectisset Aggaeus Propheta. Cap. LXXI. pag. 588

Gloriam secundae domus priore maiorem vna efficit praesentia Christi. Cap. LXXII. pag. 594

Index I. Locorum sacrae Scripturae.

Index II. Phrasium sacrae Scripturae.

Index III. Verborum & rerum.

Index IIII. Vocum Architecturae.

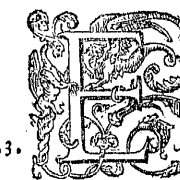
**IOANNIS BAPTISTAE
VILLALPANDI
E SOCIETATE IESV
TOMISECVNDI
EXPLANATIONVM
PARS SECVND A
DE EXTREMA VISIONE
EZECHIELIS
PROPHETAE**

**TEMPLVM SALOMONIS
AB EZECHIELE DESCRIPTVM
IMAGINIBVS EXPRIMENDVM ESSE
LIBER PRIMVS ISAGOGICVS.**

**INSTITVTI NOSTRI DIFFICVLTAS
PROPONITVR, ET DIFFICVLTATIS COMMODA.
CAPVT PRIMVM.**

2. Petr. c. 3. v. 16.

S. Hieron. ad Demetriad. S. Hieronymi sententia de difficultate Ezechielis.

SSE quidem sacras Scripturas intellectu difficiles, haud secus quam de Pauli Epistolis testatur eius collega Apostolorum princeps Sanctus Petrus, perspicuum est, & ab omnibus fere sacris Scriptoribus confirmatum, atque receptum. Id quod Prophetis maxime, ac psalmis peculiare est, utpote qui parabolis, aenigmatibus, tropis, schematis fermonem contegunt, atque ea, quae omnibus in promptu esse non debent, sapientibus percipienda conferunt. Qua in re principem videtur locum tenere Sanctus Ezechiel; qui cum, praecaeteris, in adytis, sacrisque tenebris latuit, tum in hac extrema templi visione in magis recondita penetralia secessit; ut meritis sanè Beatus Hieronymus pronunciarit, occupatus in explicatione templi Ezechielis, quod opus in Scripturis sanctis vel difficillimum est. Hanc porò eandem difficultatem ita attollit in maius, ut vix veritatem intelligentiae consequi se posse tractatione fateatur. Fastidioso lectori, inquit, immo omnino perduelli nostra lecturo, illud in explicatione templi tota libertate denuntio, vt si veritatem desiderat, quaerat eam ab alijs; nos autem ea, quae in opere difficillimo postumus suspicari, simpliciter confitemur, atque dictamus, gratias acturi Domino, si non in omnibus, quod impossibile est, sed in plerisque nobis aperuerit fores scientiae. Prima enim, vt ait sublimis Orator, quaeque sectari honestum est, honestum est etiam in secundis, tertijsve consistere. Haec Sancti Hieronymi verba sunt, quibus non minus ingenij candorem, animi modestiam, ac veritatis studium exemplis praetulit, quam illam ipsam, quam probare contendimus, loci difficultatem: neque minus hic exemplo, quam aliàs verbo confirmauit, sine eiusmodi praesidijs, animique ornamentis tutum non esse, immo periculofum sacris Scripturis interpretandis, aut intelligendis necessaria. In explicat. Ezech. lib. 1. 2.

HVMILITAS facris Scripturis interpretandis, aut intelligendis necessaria. In explicat. Ezech. lib. 1. 2.

ta, angustia, & viarum multitudo caecis sepul-
ta tenebris, ac ferme inferorum perfusa caligi-
ne, atque silentio, horrorem incutit animis in-
redientium. quae omnia ideo à se commemorari
inquit sanctissimus vir, vt prudens Lector in-
telligat, quam habeat sententiam super expli-
catione templi Dei in Ezechiele, de quo scri-
ptum est: *Nubes & caligo sub pedibus eius.* &
rursum: *Tenebrae latibulum eius.* Post pauca,
vero subdit: *Simpliciter igitur est fatendum,*
me templum Ezechielis, quod saecula cuncta,
tacuerunt, non temeritate velle differere, sed fi-
de, & timore Dei coniecturam animi mei cupere
legentibus demonstrare. Hanc ipsam ani-
mi modestiam alibi etiam magis aperuit idem
Sanctus, rationem reddens, ob quam de hac
etiam difficili scriptura scribere non dubitauerit.
Nam dum longa quadam allegoria Orientalis
templi portae mensuras omnes connectere, atque
explicare contendisset: Haec, inquit,
non friuola videantur esse lectori, licet & mihi
ipsi, qui dico, displiceant, sentiens me clausam
pulsare ianuam. Sed legenda cum venia sunt, a-
lioqui potui simpliciter ignorantiam confiteri, &
omne studiosorum amputare desiderium. Sicut
enim à perfecta scientia procul sumus, leuioris
culpa arbitramur, saltem parum, quam omnino
nihil dicere. Haec Hieronymus. à quibus non
dissentiant Sancti Gregorij magni, Pontificif-
que Maximi de eadem re testimonia certissima.
Bonis, inquit, vestris desiderijs placuit petere,
vt saltem extrema eius visio, quae ei facta est
de aedificio in monte constituto, quae & cun-
ctis est visionibus eius obscurior, exponi de-
buisse. Et quidem voluntati vestrae me parere
necesse est; sed duo sunt, quae hac in re pertur-
bant animum meum. Vnum, quod haec eadem
visio tantae obscuritatis nebulis tegitur, vt vix
in ea aliquid intellectu interlucente videatur.
Et post pauca haec subdit: Obscurum quidem
valde est opus, quod aggredimur, sed ponamus
in animo quod nocturnum iter agimus:
restat ergo, vt hoc palpando carparamus.

S. Gregor.
proem. lib. 2.
sup. Ezech.
S. GREGO-
rij sententia
de eadem dif-
ficultate.

TIMORIS
ac spei argu-
menta.

Quae omnia sanctorum virorum testimonia
duo nobis longè diuersa proponere videntur,
quae duos non diuersos modo, sed & opposi-
tos excitare possint affectus: timoris alterum,
alterum spei, atque constantiae. Nam quis au-
deat opus aggredi explicandum, quod longa
saecula non racuisse modo videantur, sed &
quodanmodo ignorasse? Quis aliquid lucis à
nobis adduci speret illis itineribus ac vijs, quae
adhuc oclusa, tenebris & caligine visa sunt
ipsis clarissimis Ecclesiae luminibus, Hierony-
mo, Gregorio, atque alijs? Sed quamuis hu-
iusmodi cogitationes, hisque perfimiles aliae
quamplurimae, animum nostrum ab instituto
opere longe deterreant, & susceptum abijcere
quodammodo compellant, tamen alia eorundem
Sanctorum verba, praeclarissimaque exem-
pla, ac certa consilia in spem nos erigunt, fore,
vt eorundem Sanctorum ductu, ac patrocinio
viam saltem eruditae posteritati ostendere pos-
simus, quam insistent, omnia haec sanctissimi
Ezechielis vaticinia intelligere, ac plenè perci-
pere possit. Sciendi namque cupiditatem, quam
Deus homini quasi stimulum ad felicitatem
cum vsu mentis, aut cum ipsa natura indidit,
exacuit mirum in modum haec ipsa rei magni-
tudo, dignitas, excellentia, difficultas. Cum

animum tanto aliquid ardentius appetat,
quanto illud ad naturam accommodatius, ma-
iorem boni speciem praefereat, in sapientiae
amorem vix potest non ardentissime ferri, si ali-
quis emicet summae illius dignitatis, ac pulchri-
tudinis radius, si illa (quod hoc potissimum
tempore satis praefat) diuinitatem exerat suam.
Et quamuis satis praefatij sit à natura paratum
ad hoc ingenij bonum assequendum, nobis ta-
men, quod in extrema incidimus tempora,
satis consultum est; quippe qui alienis etiam
studijs, sanctorum potissimum vigilijs, & lucu-
brationibus parta rerum scientia fruimur, & ad
philosophandum, patefacto aliorum laboribus
aditu, nullo pene negotio ducimur. vt non mo-
do verendum non sit, ne deseruescat, sed speran-
dum, fore, vt summus ille discendi ardor, quem
in se lector à natura excitatum, sapientiae splen-
dore auctum, hoc ipso lectionis exordio sentire
se putet, magis, ac magis exardescat.

TEMPVS
hoc scientijs
addiscendis
magis aptum.

Quod quidem si in alijs fere omnibus disci-
plinis, aut scientiarum disputationibus verum
est; in vno tamen Ezechiele explicando verum
esse credendum est, atque certissimum. Quis
enim credat, celeberrimam hanc prophetiam
visionem, quam diuino spiritu factam certò sci-
mus, ac firmiter credimus, eiusque iussu scri-
ptam, atque Ecclesiae Catholicae traditam,
C diu, multumque obscuritatis, ac difficultatum
tegmentis absconditam delitescere potuisse;
nedum perpetuò ignorari, & quasi intelligen-
tiae fructu aeternum priuari? *Sapientia enim
absconsa*, ait Sapiens, *& thesaurus inuisus, quae
utilitas in vtrisque?* Verum haec ipsa non om-
nibus temere proponenda est. Qua de re au-
diendus est in primis Beatus Clemens: Quod au-
tem, inquit, auditis in aurem, abditè scilicet, & in my-
sterio: nam quae sunt eiusmodi, dicuntur in aurem dici al-
legorice: Super domos, inquit, praedicare, cum ea praec-
lare ac magnifice accepissent, sublimique & excellen-
dici genere traderent, & ex regula veritatis Scripturas ex-
planarent. Neque enim prophetia, neque ipse Saluator adeo
D crasse, & generaliter elocutus est diuina mysteria, vt ea fa-
cile capi possent a quibuslibet, sed discernit in parabolis.
De Domino quidem certe dicunt Apostoli, quod omnia lo-
cutus est in parabolis, & nihil loquebatur eis sine parabola.
Si autem omnia per ipsam facta sunt, et sine ipso factum est
nihil: ergo prophetia quoque & lex per ipsum factae sunt
in parabolis. Caeterum recta sunt omnia, inquit Scriptu-
ra, coram ijs qui intelligunt, hoc est ijs, qui ab ipso decla-
ratam Scripturarum expositionem ex Ecclesiastica regula
accipientes conferuant. Regula autem Ecclesiastica est con-
sensus, & consensus legis, & prophetarum conuenienter tes-
tamento, quod traditur per Domini aduentum. Haec
Sanctus Clemens. Quibus sapienter, ac pie nos
docet, magna & admiranda Dei maximi myste-
ria, sermone etiam grandiori proponenda, cuius
intelligentia non omnibus sit in promptu,
sed illis tantum, qui digni habiti fuerint, & à
Deo edocti. Magna enim Dei opera magna,
decent verba, magnos auditores, qui & possint
perpendere, atque percipere. Occultanda est, inquit
idem Clemens, sapientia, quae dicta est in mysterio, quam
docuit Dei Filius. Iam enim Esaias quoque Propheta igne
linguam purgatur, vt possit dicere visionem. & nec linguam
solum, sed etiam aures castas nobis habere conuenit, si cone-
mur fieri veritatis participes. Haec mihi erant impedi-
mento, quo minus scriberem, & vt nunc adhuc vercor,
vt ait, ante porcos iacere margaritas, ne eas conculcent
pedibus, & conuersi nos frangant. Est enim difficile de
MATTH. 7.

ALIQVAN-
do explicanda
fuit Ezechielis
visio Ecclesiae
sanctae à Deo
tradita.

Eccles. 20. v.
32.

B. Cle. Alex.
lib. 6. Strom.

Matth. 6.

SACRAE
Scripturae ae-
nigmata
quamplurima.
Mar. 4. v. 34

vero lumine vere puros & perspicuos ostendere sermones
suillus & indoctis auditoribus. His enim vix possunt apud
vulgus vlla magis audiri ridicula: rursus autem apud inge-
niosos magis admirabilia, & Deum magis inspirantia.
Quae sanè Clementis verba, de omnibus sacris
mysterijs in vniuersum dicta sapienter, si perpen-
dantur attentius, huic nostrae prophetiae maxi-
mè conuenire iudicabuntur, & sanctissimi Pro-
phetae Ezechielis in eisdem occultandis men-
tem, ac sapientissimum consilium quasi ob ocu-
los posuisse; vt mirandum non sit, hunc prae-
alijs omnibus, difficilioribus quibusdam aeni-
gmatis suas fere omnes contexisse sententias.
Nam quidquid felicitatis, quidquid gloriae,
quidquid honoris rudi populo illi, cui primum
scribebat Ezechiel, his omnibus pollicebatur
visionibus, id omne in terrestribus illius reipubli-
cae, gentis, ac nominis perniciem quodammodo,
atque interitum vergebat. Nam quid quae-
so aliud hoc huius propheticæ visionis aedifi-
cium, celsissimo exaeificatum monti, omnibus
suis numeris absolutum, atque perfectum, quid
eius partes singulae, quid ministri, quid sacrifi-
cia, quid vasa aurea, argentea, aerea, quid
denique instrumenta omnia, atque ornamenta
significat aliud, quam admirandum hoc Chri-
sti Seruatoris nostri corpus mysticum? Ecce-
siam videlicet Catholicam, quam tamquam
sponsam ornata viro suo vidit Ioannes? Hoc
inquam aedificium, cui fideles omnes, quique
olim hospites, & aduenae fueramus, gentes vi-
delicet idolis seruientes, coedificamur, dome-
stici effecti Dei, ac ciues sanctorum, *superaedi-
ficati supra fundamentum Apostolorum, & Pro-
phetarum*, vt ait Paulus, *ipso summo angulari
lapide Christo IESV.* Quod plane aedificium
quamuis admirabile, quamuis magnificum,
quamuis gloriosum, quodque ipsos Iudaeos,
atque Israelitas minimè repellat, sed recipiat,
si eidem fidei coaedificari velint; tamen illud
vnum consequi videtur, quod hodie quoque
manifestè cernimus, quodque maximè timere
tunc posse videretur terrenus ille populus, nimi-
rum Hierosolymae perpetua ruina, templi ci-
neres, ac euulsa cum monte cui inerant funda-
menta: Israelitici populi dispersio, seruitus,
caedes. Quae omnia, quis non videat pruden-
ter à Propheta abscondita fuisse; ac sub obscu-
rissimis aenigmatum integumentis genti illi me-
ritò proposita, donec, Deo optimo & maximo
sic disponente, & Spiritu sancto docente, & sug-
gerente, Ecclesiae sanctae manifesta opportu-
no tempore fierent? Sunt & alia huiusmodi dif-
ficultatum commoda, quae late persequuntur
Doctores sacri: ea breui percerere operae pre-
tium duximus. Vtile est, inquit Augustinus, vt
de obscuritatibus diuinarum scripturarum, quas exercita-
tionis nostrae causa Deus esse voluit, multae inueniantur
sententiae, cum aliud alij videatur, quae tamen omnes sa-
crae fidei, doctrinaeque concordant. Et iterum: Sunt,
inquit, in scripturis sanctis profunda mysteria, quae ad
hoc absconduntur, ne vilescant, ad hoc quaeruntur, vt exer-
ceant, ad hoc aperiuntur, vt pascant. Haec sunt San-
cti Augustini verba, quae non semel retulit.
Et sanè suauissimus fructus, qui ex sacrarum
scripturarum lectione percipitur, cum è medijs
difficultatibus quasi è duro cortice nucleus e-
ducitur, incredibili voluptate mentem pascit
intelligentis. Alliciunt solertes, pioque inda-
gatores sacrae litterae, respuunt, atque à se

longè repellunt, arrogantes, segnes, rudes; im-
puros verò vitant, aufugiunt, detestantur.
Quapropter diuinus ille Dionysius saepe saepe
hoc ipsum inculcat, decere quidem sacra-
eloquia & signis, atque mysticis arcanis occul-
tari, necnon ab ipsis tractatoribus abscondi.
Decentissimum enim, inquit, est, sacram, & abstrusam
caelestium spirituum veritatem huiusmodi arcanis velamen-
tis, & sacratissimis signis occultare, & profanae multitu-
dini iniuriam ponere. Et iterum: Tu autem o fili, in-
quit, iuxta quod sancit nostra pijsima, & sacrosancta
traditio, & ipse quae sancte dicuntur, congrua suscipe
pietate, &c. & a profana multitudinis iniuriola custodi.
Nefas enim est, vt sacra testantur eloquia, spiritualium mar-
garitarum purissimum illud, ac permissionis ignarum, perluc-
idumque decorem, & ornatum totius venustatis auctorem
in porcos abijcere. Tandem haec eadem fere repe-
tens. Christi Domini exemplo confirmat, & qui-
bus, & à quibus explicari conueniat sacras scri-
pturas aperte testatur: nimirum à sacris Sacer-
dotibus, non ab indocta plebecula, non ab im-
puris mulierculis, non à sciolis, verbosis, rerum-
que omnium ignaris haereticorum ministris, vt
ipsi sibi arrogant impudenter. Sed verba ipsius
Dionysij haec eadem melius explicatura pro-
ponere operae pretium duxi. Sunt autem hu-
iusmodi: Sed obserua diligenter ne sancta sanctorum
offeras, neue profanis luminibus violanda permittas. Ver-
rum reuerberis magis, occultique Dei mysteria spiri-
tibus, visibilibusque notionibus honorabis, atque intemerata
seruabis, nequaquam ea passim rudibus tradens; sed san-
ctis solis sanctorum rerum intelligentias sacratius pandens:
sic enim (vt Theologia nobis suis studiosis cultoribus tra-
dit) ipse quoque IESVS, diuina profecto, atque omni
substantia superior mens &c. beatissimis illis spiritibus,
& nobis naturali dignitate longe praestantibus, manife-
stus simul atque spiritualis luces, eosque pro viribus ad
lucis suae similitudinem transfert. Haec sunt Dion-
ysij verba, quibus satis superque perspectum
esse arbitramur, & quantum deceat sacras scri-
pturas difficiles esse, & quantum hoc pariat
emolumenti, & commodi. Superest iam, quò
ordine procedamus, ac methodo, vt impedi-
menta omnia ad certa capita sequenti capite
reuocemus.

IMPVROS
abhorrent sa-
crae litterae.
S. Dionys. A-
reop. c. 2. cae-
lesti. Hierach.

Ibid. in fin.
cap.

A QVIBVS
sunt sacrae lit-
terae expli-
candae.

S. Dionys. de
caelest. Hier-
arch. cap. 1.

QVARE
Ezechiel visio-
nem suam oc-
cultauerit.

Ephes. 2. v.
20.

OCCVL-
tanda fuit pro-
phetia, quae
cum Ecclesiae
sanctae aedifi-
catione, anti-
quae porten-
deret ruinam
Synagogae.

S. Aug. epist.
39.

In praefat.
psal. 140.

SVAVISSI-
ma est diffici-
lium intelle-
ctio.

VERBIS AC SENSU

SVAS CONTEGVNT

Prophetae visiones.

Cap. II.

S. Hier. sup. Nahum.

PROPHETAE de Christo loquentes difficiliore sunt.

DYPLICI Ezechiel stylo vti est.

S. Gregor. vbi supra.

CAECVTIEN ti populo lux fuit temperanda, vt purgatos illustraret oculos, reliquos non obtunderet.

PLICEM occultandae veritatis viam tenuisse Prophetas, docet Sanctus Hieronymus, alteram sensu, alteram verbis; quia nimirum res intellectu difficiles difficiliore sermone celabant. eius haec sunt verba: Scito Scripturam sanctam tot difficultatibus esse contextam, & maxime Prophetas, qui aenigmatis pleni sunt, vt difficultatem sensuum difficultas quoque sermonis inuoluat, vt non facile pateat sanctum canibus, & margaritae porcis, & profanis sancta sanctorum. Haec sunt Hieronymi dicta. Ex quibus, si recte liceat ratiocinari, facile intelligemus, hanc vtramque difficultatem, qua mirabili ducti consilio Scriptores sacri sacras inuoluebant scripturas, in illis praecipue adinueniendam esse, qui prae alijs obcuri, difficilesque haberi voluerunt. Sunt autem Prophetae, vt pote arcana, ineffabiliaque Christi mysteria praecedentes, merito difficiliore, atque obscuriore. Inter quos, nulli dubium est, nostrum Prophetam primas tenuisse, qui, quamuis alijs etiam locis obscurus sit, initio tamen, & sine suae prophetiae maxime tenebras amat, atque extrema haec potissimum templi visione omni videtur vti occultandi mysterij artificij. Id quod haud immerito a sapientissimo pariter, ac sanctissimo Propheta factum fuisse intelligemus, si attentam cogitatione perpendimus causas, quibus impulsus id praestiterit.

Duplici namque vti fuisse videtur Ezechiel, in tota sua prophetia conscribenda, stylo; altero quidem reliquorum Prophetarum per similia, hoc vno diuerso, quod prae ceteris est & difficile, & obscurus. Sacerdos enim cum esset, & populi totius quasi pastor, ac parens, captiuitate detentus, ac miserae seruitutis damnis cum populo oppressus, damna expertus, quae aderant, & non minora, quae iam iam imminabant, praesentens, gemit, plorat, ac lamentatur: atque vt se plorantem populo ostendat, animique sensum verbis aliquo modo exprimat, difficile se exhibet, ac si fluctuantibus aestuaret verbis, & crebro singultu interruptis. At postquam, diuina benignitate, Prophetae praenunciatum est, futurum vt aliquando conuersus viuificet pene extinctos, atque in libertatem auerterat captiuos Deus, & diuitijs, ac gloria magnifice donatos, in patriam eos reducat quasi filios regni, stylum oportuit mutari, & ex difficili difficillimum fieri, ex obscuro, in obscuritatis nebulis (vt magni Gregorij verbis vtar) ita contextum, vt vix in eo aliquid intellectu interlucente videatur. Nam cum rudis ille, ac caecutiens populus, qui que spem totam suam, atque animum ita ad sensibilem libertatem, & gloriam adiecerat, vt nihil his maius percipere posset; immo diuinarum rerum maiestate, clarissimoque lumine haud secus obcaecaretur, quam oculus noctuae solis radijs, ac lumine temperanda igitur lux fuit, & ita conte-

genda, vt a purgatissimis tantum cerneretur oculis, a reliquis neque cognosci posset, nec sciri, an ibi esset, necne. Quo sapientissimo, salubrique consilio hoc plane consequutus fuisse videtur Propheta, vt lucis, atque intelligentiae viam vnde quaque intercluserit, vt nulla fere sui parte adiri posse videatur. Enumerata namque aedificij cuiusdam fabrica, eiusque partium dimensionibus computatis, quasi quodam perpetuo aenigmate vsus est. Quod quidem symbolum quam difficile mente concipiatur ab ijs, qui architecturae praeceptis imbuti non sunt, aut in aedificiorum contemplatione minus sunt exercitati, quotidiana nos docet experientia. Quis enim ingenio, quamuis polleat acutissimo, si architectus non sit, audiens magnificentissimi alicuius aedificij dispositionem, materiam, partes, dimensiones, ornamenta, fabricam denique omnem, sibi audeat polliceri, se mente illud aedificium omne posse comprehendere, haud secus quam si illud oculis saepius lustrasset? quod quidem cum consequi nullus possit, negandum non est, aedificij symbolum difficile ab alijs, quam ab architectis percipi posse. Accedit huc etiam Vitruuij architectorum principis sententia, discrimen assignans non modicum inter architecti, & reliquorum de extruendo aedificio iudicium. Namque omnes homines, inquit, non solum architecti, quod est bonum possunt probare; sed inter idiotas, & eos hoc est discrimen, quod idiotas, nisi factum viderit, non potest scire quid futurum sit; architectus autem, simul ac animo constituerit, antequam inceperit, & venustate, & vsu, & decore quale sit futurum, habet definitum. Quibus verbis aperte indicat Vitruuius, quam difficile sit ijs, qui minus architectandi scientia edocti, eiusque praeceptionibus assueti sunt, aedificium, quod oculis contueri non possunt quale aut fuerit, aut futurum sit, mente animoque comprehendere. Quae etiam causa fuit, cur antiquis illis Hebraeis non magis fuerit haec Ezechielis visio perspecta, quam Doctoribus nostris: quamuis Hierosolymitani templi forma, cuius hic fit mentio, dignitas, & ornamenta, ipsis, vt pote aetate vicinioribus, magis potuerint esse perspicua; praesertim cum maioribus suis, qui illa viderunt, atque scripserunt, moribus, lingua, & lege simillimi adhuc essent. Verum cum hoc argumentum pluribus sit infra pertractandum, hac prima difficultatis causa, hic tantum insinuat, ad secundam accedamus, quae in verbis, dicendique modo sita est.

Verborum quidem & phrasim, qua haec Ezechielis visio scripta est, difficultatem vix verbis exprimere audeamus; neque alia ratione melius posse cognosci putamus, quam ipsa experientia teste. at vna haec coniectura aliqua, ex parte poterit a lectore perpendi, quod quae nobis duplex est, & pluribus inuoluta impeditis, antiquis Hebraeis simplex fuit, & ea, quam facile superare potuissent; non tamen propterea illam superarunt, nec quidquam de visione hac scripserunt, quod eam aliqua ratione illustraret. Verborum autem difficultatem simplicem illis fuisse, nobis autem duplicem, ostendendum nunc est. Et quidem, tota haec difficultas ex praecedenti originem ducere videtur. Nam cum visio haec, vt dixi, de quodam aedificio, cuiusque partibus loquatur, non alijs verbis explicari potuit, quam aedificatoriae artis proprijs, quae sunt a commu-

ni vsu

IVDICIVM architecti, & idiotae longe diuersum. Vitru. lib. 6. cap. 11.

QVARE HEbraeis ipsis, qui templum viderant, difficultis fuerit haec propheta, non minus quam nostris.

SECUNDA difficultas, verborum, ac phrasim.

VERBORVM difficultas duplex.

Vitru. praef. lib. 5.

VERBA IN architectura, non minus explicanda, quam res.

VOCABVLA artis prae alterius idiomatis vocibus sunt difficilia.

ARCHITECTURA inter artes quasi in populo princeps.

HVIVS VISIONIS finis.

AB HEbraeis non intelligitur Ezechiel, & quare.

DIFFICULTAS explicandi visionem hanc.

ni vsu pene semota. Quam planè difficultatem, & in explicandis architecturae praeceptis, sensisse se profertur Vitruuius, dum sua studia, cum historiae, aut poematum scribendorum, comparat facilitate, legendorumque suauitate. sic enim scribit: Id autem in Architecturae conscriptionibus non potest fieri, quod vocabula ex artis necessitate concepta in consueto sermone obijciunt sensibus obscuritatem. Cum ea ergo per se non sint aperta, nec pateant eorum in consuetudine nomina &c. Hanc verò obscuri sermonis rationem ita exaggerat deinceps Vitruuius, vt voces ipsas non minus quam praecepta explicanda suscipiat, quò intelligi queant. Quòd si cui huius & rationis, & auctoritatis momenta leuiora fortasse videantur, quam quae tantam animi audientium, vel legentium, cum proprio idiomate aedificium aliquod describitur, afferre possint obscuritatem, is audiat, quae so, aurifices, vel fabros quoslibet inter se loquentes, materna etiam lingua, quae suae artis sunt praecepta, instrumenta, atque id genus alia: audiat aedificatorem, aut futorem, similia, suae artis instrumenta, aut munera referentem; numquid ea, quae referunt, percipiet omnia? Quod si his adhuc exemplis non moueatur, ingreditur obscuro artificum officinas, & singulorum instrumentorum propria percontetur nomina, & voces, quibus singula artificia distinguuntur, & tunc fateatur necesse est, difficiliore, & à communi vsu loquendi voces eas magis esse alienas, quam alterius cuiusvis idiomatis, aut faeculis, aut locorum spatij prope infinitis, quamuis longè sepositi. Neque vero quisquam aliquid aut intellectu facilius, aut explicatu breuius sibi praesumat de architectura, cuiusque aut instrumentorum, aut extruendarum aedificij partium vocibus, cum plurimarum artium opera ab vna architectura, vt à principe populus, dirigantur, probentur, perficiantur. quae propter earum omnium vocibus instructam esse oportet Architecturam, atque alijs multis ab eius auctoribus excogitatis. Iam verò si quis attentè perpendat, & conferat, facile Vitruuij, vt ita dicam, lucem, & prophetarum noctem deprehendet. Architectus namque suae disciplinae finibus contentus, aedificia quomodo construenda sint, docere volens ignaros, via quadam, ac methodo progrediatur necesse est, ita vt singulas partes, earumque nomina, vsus, dimensiones, ac reliqua ordine quodam explicet, nihil praetermittendo eorum, quae ad perspicuam, & plenam totius aedificij cognitionem facere posse videantur: at contra Propheta, omnium disciplinarum, atque totius scientiae fines transcendens, vt pote diuina edoctus sapientia, non tam aedificium explicare conatur, quam eius multiplici, ac varia commensuratione, quasi quibusdam symbolis contegere arcana Dei, & ineffabilia sacramenta, ne videlicet ab alijs, quam à purgatis mentibus, eodemque diuino spiritu illustratis, aut indignè tractari, aut non pro meritis aestimari possint. Quapropter mirandum non est, si Prophetae verba ab ipsis suis contribulibus difficilius multò intelligerentur, quam à Latinis possent Vitruuij verba de aedificijs loquentia cognosci. Quae sanè res mentis oculis iam pridem obiecta parum abfuit, quin me omnino ab incepto itinere reuocaret, metuentem scilicet, ne immensos propemodum

laborum sumptus sine vlla fructus, aut gratiae spe profundere viderer, cum quòd animorum nostrorum conceptus, immaturofoe foetus perfecturum desperarem; tum quòd etiam, si vtrumque eos vellem proponere, quomodo legentium mentibus exponerem, vix suppeteret. De aedificio namque apud Theologos sacrarum litterarum studiosos accuratissime iuxta Prophetarum ductum locuturus, nulla alia licebat adhibere verba, quam aedificantium; quae sanè verba, quoniam de sacris fabricis sacrorum more tractanda essent, vix ab ipsis architectis percipi, à Theologis ne vix quidem intelligi possent. Et quòd ad architectos spectat, eos appello, qui verè sunt: nam alios quamuis architectorum nomen, & vices gerant, nec erudire cupimus, neque ab eis percipi, aut iudicari curamus; quorum iudicia à Theologis ipsis maxime cauenda esse monemus. His igitur praetermissis, quibus nihil persuaderi posse speramus, sed neque cum illis rationibus disceptandum esse putamus; cum, quae dicturi sumus, omnia ratiocinationibus, auctoritate, aut saltem coniecturis probaturi sumus, eos nostrarum lucubrationum lectores, siue etiam censores, aut iudices exoptamus, qui libera mentis ratiocinatione polent, & assidua exercitatione rationibus assentiri consueuerunt. Quibus hoc vnum profiteamur, laborasse nos diu, multumque, non modò vt rem difficilem, obscuram, & plurimum saeculorum silentio pene obrutam, non modò explicare pro viribus conaremur, verum etiam vt facili methodo, stylo temperato, breuiter ac dilucide cuncta proponeremus: ita vt non architectis modo (quamuis multa de eorum penu de sumenda sint) verum etiam Theologis ipsis esse possint cognita atque perspecta: hac vna dumtaxat lege, & conditione propofita, vt animi vires lectioni huic intendant, ac firma deliberatione constituant rem totam comprehendere. Non enim existimare debet prudens lector, se quidquam posse fructus, aut commodi ex hac nostri huius tractatus lectione percipere, si succisuis tantum horis, cursim, aut officitanter legat. Rem difficilem aggredimur pertractandam, plurimum annorum defatigatione paratam, quamque exhibere ita nequiuimus, vt sine labore, solertiae legi, aut cum fructu percipi possit. Nec, si potuissemus, cum omnibus sine labore percipiendam proponeremus, tum quòd gnaros, solertesque iunare contendimus, desides à longè ostensa veritate incitare, atque ad laborem suscipiendum commouere: tum vel maxime, quòd vix crederemur Prophetae instituto satis fecisse, si quòd ille voluit tot difficultatibus manere contextum, nos omnibus sine delectu pateremur esse perspectum. Fuisse autem hanc Prophetarum mentem, confirmat Clemens Alexandrinus, id de omnibus sacris Scripturis affirmans, quòd de vno Ezechiele nos dicimus. Propter multas, inquit, causas occultant Scripturae sententiam. Primum quidem, vt diligenter inquiramus, & semper vigilemus in inueniendis salutaribus orationibus. Praeterea ne omnibus quidem conueniebat hominibus intelligere, ne laederentur aliter accipientes ea, quae a sancto Spiritu dicta sunt salutariter. Haec ille. Nos verò non aliam ob causam hanc existimandi sumus assumpsisse explicandae difficultatis prouinciam, quam vt lectorem hortaremur, vt attentam men-

ARCHITECTI qui sint adhibendi.

QVOS CVpiat habere lectores hic liber.

QVOMODO legendus liber.

B. Clem. Alex. liq. 6. Strom.

CCV Ltantur sacrae Scripturae, plures ob causas.

tis cogitatione haec perlegat, ni velit & no-
fram, & suam operam sibi perdere: immo verò
suam; nostram enim, si qua est, illis integram
feruari permittet, qui nihil arduum sine ma-
gno labore parari & sciunt, & probant. Hos
verò ad eiusmodi labores libenti animo subeun-
dos hortabimur: quos maiori cum suauitate
percipiendos esse putamus, cum primùm digni-
tatem, quam vna prophetarum vocum diffi-
cultas scriptori pariat, sequenti capite recen-
suerimus.

VERSIONES

VARIAE DIFFICULTATEM

Sacris afferunt Scripturis: eae

tamen maximam pariunt

vulgatae nostrae au-

thoritatem, & di-

gnitatem.

Caput III.

VANTVM sacrae Scripturae
intelligendae difficultatis at-
tulerit dictionum varietas,
sermonumque, quibus con-
scripta est, disparitas, cuiuslibet
in ipsius lectione vel medio-
critate versato, in promptu esse poterit, atque
perspectum. Sed quoniam eam explicantes, lu-
cem aliquam huic nostrae disputationi afferre
posse speramus, quid ea de re doctissimi viri sen-
tiant, sanctissimisque Scripturarum interpretes
tradiderint, breuiter perstringere decreuimus.
Et in primis, quantum ab his nostris distet He-
braeorum sermo, quo primùm editae fuerunt
Scripturae, indicat Clemens Alexandrinus: Ha-
bet autem, inquit, alias quoque proprietates sermo He-
braeus, sicut etiam vnusquisque ex reliquis continens quan-
dam orationem, quae gentis ostendit stylum, & figuram.
Definiunt itaque sermonem, dictionemque, quae gentis stylo,
ac figura conficitur, sed non illis sermonibus nota est pro-
phetia. Graecis enim quae troporum vocantur mutatio-
nes, de industria celant, deductae ad similitudinem earum,
quae sunt apud nos prophetiarum. Verum ostenditur tropus
esse voluntaria a recto declinatio, quae sit, vel versu,
vel soluta dictione. Est certe tropus, dictio transcripta
a proprio ad non proprium compositionis causa, & pro-
pter rectum vsum dictionis, quae est in oratione: Prophe-
tia autem minime vititur figuris in dictionibus propter or-
natum orationis. Eo autem quod non sit omnium, multis
occultat veritatem. Negat itaque Clemens, tropus
propheticae orationi ad ornatum exhiberi, cum
confirmet, tropis, aliisque modis quamplurimis
veritatem ab ea occultari. Eius rei adducit ar-
gumentum, dici quidem prophetiam à barbara
philosophia prouerbiū, parabolam, aenigma,
sapientiam. Deinde verò probat, multis gene-
rationibus Hebraea voce posteriores fuisse lin-
guas, quae sunt apud Graecos. Atque his pro-

Clem. Alex.
lib. 6. Strom.
QUANTVM
à nostris ver-
sionibus distet
sermo He-
braeus.
διὰ διαφορῶν.

QVID SIT
tropus.

A BARBA-
ris dicitur pro-
phetia prouer-
bium, parabo-
la, aenigma,
sapientia.

cul dubio posteriores multo fuerunt Latinae,
quibus nobis sacrae litterae loquuntur. Sed &
Beatus Augustinus, superbiae, atque elationis
dignam fuisse poenam, confirmat, vt homines
impij non solum animos, sed etiam voces dis-
sonas habere meruerint. Ex quo factum est, in-
quit, vt etiam scriptura diuina, qua tantis mor-
bis humanarum voluntatum subuenitur, ab vna
lingua profecta, quae opportunè potuit per or-
bem terrarum disseminari, per varias interpre-
tum linguas longè, lateque diffusa, innotesceret
gentibus ad salutem, quam legentes, nihil aliud
appetunt, quam cogitationes, voluntatemque
illorum, à quibus conscripta est, inuenire; & per
illas voluntatem Dei, secundum quam tales
homines locutos esse credimus. Sed multis, &
multiplicibus obscuritatibus, & ambiguitatibus
decipiuntur, qui temere legunt, aliud pro alio
sentientes: quibusdam autem locis, quid vel
falsò suspicentur, non inueniunt: ita obscure
quaedam dicta densissimam caliginem obdu-
cunt. Quod totum prouisum diuinitus esse non
dubito, ad edomandam labore superbiam, &
intellectum à fastidio reuocandum, cui facile
inuestigata plerumque vilescunt. Piè quidem,
ac sapienter sanctissimus Doctor difficultates
omnes, quae ex conuersione Scripturae, in alic-
nam linguam oriuntur, Dei optimi infinita sa-
pientia, admirabilique prouidentia disponente,
contigisse confirmat, vt piorum ingenia excitentur,
acuuntur, recreentur; haereticorum super-
bia detumescat, confundatur, pereat. Ex quo
planè liquet, peregrinas voces, alienique sermo-
nis phrasas Latinae nostrae versioni permixtas,
sicut olim Graecae, septuaginta Interpretum,
non eorundem interpretum vitio, aut ignora-
tioni tribuendas esse (vt infulsè satis, atque im-
peritè opponunt peruersi homines) sed maturo
quodam, sapientique consilio, ne facile haereti-
corum dentibus proterantur sacrae litterae, &
facile a uulgi impuris manibus, oculis,
linguae profanandae tradantur; ad cuiuscum-
que etiam imperitissimi sermonis normam de-
torquendae.

Meritò sanè idem Beatus Augustinus, pere-
grinas linguas sacrae Scripturae studiosis addi-
scendas esse, concedit, sed ea id quidem ratione,
vt decet ad Latinam linguam confirmandam,
non verò ad nouas quasdam à quocumque
componendas; neque vt disceptationibus, va-
nisque contentionibus aditus aperiantur. Eius
verba subiungam, quae breuissimè consilium
illius indicent, quod sibi semper proponere de-
bet ante oculos sacrarum lector Scripturarum,
vt huiusmodi munitus praesidijs impedimenta
illa maxima, quae ab initio proposuimus, facile
possit superare. Ea se sic habent. Homo timens
Deum, voluntatem eius in Scripturis sanctis di-
ligenter inquirat. Et ne amet certamina piete-
tate mansuetus, praemunitus etiam scientia
linguarum, ne in verbis, locutionibusque haereat;
praemunitus etiam cognitione quarun-
dam rerum necessariorum, ne vim, naturamque
earum, quae propter similitudinem adhiben-
tur, ignoret. Duplici igitur ignorantia prae-
pediri maximè eos indicat Sanctus Augusti-
nus, qui sacras cupiunt Scripturas, atque in eis
diuinam cognoscere veritatem, ac voluntatem,
rerum videlicet earum, quae propter similitu-
dinem

B. Aug. lib. 2.
de doct. Chri-
stian. c. 5.

VOCES DIS-
sonae elationis
poena.

QVID IN-
tendant sacrae
Scripturae le-
gentes.

LABOR IN
addiscendis
Scripturis su-
perbiam do-
mat.

NON DECET
sacras Scrip-
turas quocum-
que idiomate
vulgari.

NON DECET
vulgari lingua
sacras Scrip-
turas edici.

S. Aug. lib. 3.
de doct. Chri-
st. c. 1.

SACRARVM
Scripturarum
lector, qualis
esse debeat.

dinem adhibentur, altera, altera vocum, quibus
eiusmodi res, aut aliae quacumque indicantur.
Vtramque ignorantem indicat Isaias, eaque
plectendum Iudaicum populum praedicat, mi-
rabili quadam allegoria proposita illis verbis.

Isai. 29. v. 11
& 12.

Foreirus in
Isai.

B. Hilar. pro-
logo psalmo.

SENSVS
litteralis, ac
mysticus.

Iust. lib. 15.
bis.

B. Cle. Alex.
lib. 6. Strom.

SENSVS
duplex ele-
mentis, ac syl-
labis compa-
ratur.

DISCRIMEN
inter Prophe-
tas, & Aposto-
los, & eos, qui
illos, vel illos
audierunt.

riente Apostolis, vt intelligerent scripturas, &
facultate illis data, vt alijs quoque eas aperirent,
quae nondum scripta erat, nobis per ma-
nus traditur intelligentia. Haec autem quae
in vniuersum dicta videntur, breui resumenda
sunt, priusquam ad ea, quae instituti nostri sunt
propria, applicentur.

Luc. 29. §.
45.

Duplici scientia praeditos oportet esse eos,
qui Scripturas intelligere desiderant: vtramque
diuersa ratione explicant, quos protulimus Do-
ctores sancti. elementorum, & syllabarum no-
tioni eas comparat Clemens: sicut enim legere
nulla ratione potest is, qui aut litteras prima-
que ignorat elementa scripturae, aut is, qui nec
scit ex elementis syllabas componere: sic Scri-
pturas sacras nulla ratione intelligit is, qui aut
vocum ipsarum, quem vocant litteralem sensum
ignorat, aut ea non nouerit, quae vocibus indi-
cata aliquid aliud praeterea significant. Hoc
idem peritiam legendi, & intelligendi vocat Hi-
larius. Propheta verò Isaias peritiam legendi,
eiusque oppositum litterarum ignorantem vocat:
signatum verò librum dicit esse ei, qui ve-
ram rerum notionem ignorat. Iam verò, si in
Ezechielis visionem mentis oculos intendamus,
quae de obfignato libro dicuntur, facilius pro-
posito eiusdem exemplo intelliguntur. Obfi-
gnatus namque liber est, vtpote qui mysteria
contineat Christi, quae nulli nisi per Christum
perspecta esse poterunt. pluribus autem sigil-
lis signatus est, vtpote qui recensitis omnibus
difficultatibus, alijsque mox referendis, infini-
tisque propemodum alijs, à quibus consultò ab-
stinemus, ne velle videamur terrere lectorem,
inuolutus est, & à communi hominum intelli-
gentia sepositus. quapropter sciens litteras, ser-
monemque tenens Hebraicum, quo primùm
scriptus est liber, eum legere se posse negabit,
quia signatus est: litterarum verò ignarus, mul-
to minus legere poterit librum, à cuius lectione
non minus ignorantia arcetur, quam sigillis,
scripturam omnem concludentibus. Neque
hac tantum ratione, quae cum alijs quoque
Scripturae sanctae libris communis est, signatus
est liber hic, sed aetiori alià, ac propria. Nam si
scienti litteras, hoc est, ijs, qui per IESVM Chri-
stum Dominum nostrum edocti sunt, aliasque
norunt sacras litteras, in manus detur, & vt le-
gant praecipitur, merito dicent se non posse:
signatus est enim. Quod si Christiani legere
nondum possunt, quid poterunt imperitissimi
Hebraei, qui summa rerum ignorantia non
minus quam ipsius Scripturae difficultate, à ve-
ra repelluntur intelligendi facultate? Iactent
quamuis Hebraei, se veram retinere lectionem,
originemque Hebraici sermonis percipere posse:
oblatrent quamuis haeretici, & impiè non mi-
nus quam petulanter obmurmurent, nostram
vulgatam lectionem esse corruptam, & à veri-
tatis Hebraicae consensu alienam: manifesta ta-
men ratione hoc nostro qualicumque libello
ostensuros nos esse speramus, vulgatae nostrae
lectionis auctoritatem, ac dignitatem, mirum-
que linguarum omnium in eundem Christum
digito praemonstrandum consensum, ac tandem
quantis, quamque insuperabilibus difficultati-
bus detineantur, ne huius libri arcana, sancta-
que sanctorum adyta penetrare possint, aut He-
braei, qui Christum omnino negant; aut haere-
tici,

LEGERE
& intelligere
quid sit.

EZECHIE-
lis propheta
obfignatus li-
ber.

QVIS
sciens litteras,
quis nesciens
dicatur.

VULGATAE
editionis de-
fensio, ac di-
gnitas.

tici, qui eius diuinam naturam, firmam veritatem, perpetuò duraturam in terris potestatem negare non desinunt. Nam praeter hoc vnum omnium maximum ignorati Christi impedimentum, quod est illorum proprium, duplex aliud nobiscum illis commune obstat, quo minus visionem hanc Ezechielis intelligere possint. quod vtrumque disertè, vt cetera, nobis ostendit relatus Augustinus: primum vetustissimarum linguarum imperitia, qua voces possint, earumque notiones plenè percipere: alterum est, rerum necessariorum ignorantia, ex quibus similitudines in Scripturis petuntur. Quod quidem vtrumque impedimentum maximum esse, in vna hac Ezechielis visione comperimus; res enim, de quibus similitudines petuntur; immo verò de quibus perpetuus esse videtur allegoricus sermo, ad aedificium quoddam, vt dixi, spectant; quae quàm difficile percipiuntur, nemo non videt: idque magis adhuc experietur, cum totam visionem, eiusque explicationem, & hos de ea commentarios legerit.

DUPLEX obstat Iudaeis impedimentum, & verborum, & rerum ignorantia.

VOCES nostrae versionis aliae ad huc permixtae sunt ex Hebraeo, aliae ita in Latinum conuersae, vt vix priores referant.

S. Hieron. sup. Ezech. 40. v. 5.

VOCES Hebraicae, in Graeca Latinae translatione.

S. Hieron. ibid. v. 16.

S. Hieronymi modestia.

Quòd verò ad voces spectat, cum, vt dixi, & amplius ostendam, ferè omnes ex aedificatoria arte, cuius sunt propriae, desumantur, vix, ac ne vix quidem percipi posse videntur. Huiusmodi autem voces ad duo potissimum capita reuocari possunt: quaedam enim ex illis Hebraicae, vel in Graeca, vel in Latina versione retinentur, quòd nulla ratione posse viderentur in aliam linguam transferri: quae quidem voces tam multae sunt in hac visione, vt, cum passim lecturi occurrere possint, superuacaneum duxerim, in afferendis exemplis detineri: aliae verò voces Hebraicae sunt à communi loquendi Latinarum aut Graecorum more ita alienae, vt in horum voces conuersae, vix explicari posse videantur. Huius rei locupletissimus testis est Sanctus Hieronymus, idemque interpres: qui de prioribus sic scribit: Et diligentem & studiosum lectorem admonendum puto: si tamen scientia Scripturarum, & non vanis Oratorum declamationibus ducitur; vt sciat omnia prope verba Hebraica & nomina, quae in Graeca & Latina translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumque vitio deprauata, & dum de inemendatis describuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta esse Sarmatica, immo nullius gentis, dum & Hebraea esse deserint, & aliena esse non coeperint. Haec sunt Hieronymi verba, quae facile indicant, totius diuinioris munus subeundum esse, non interpretis, quoties huiusmodi occurrerent voces, praesertim cum vix pateat ad ipsos Hebraicos fontes recursus: propterea quòd inde manantes riuus ita sint turbidi, vt ipsam, quam ducunt, non referant originem. De alio insuper vocum genere sententiam quoque tulit idem Hieronymus; nam cum plures Hebraicas Graecaeque voces sibi mutuo non respondentes congerisset, subdit: Haec fastidioso Lectori scio molesta fore; sed volui breuiter ostendere, quantum, temporis longitudine, immo scriptorum vitio, & vt apertius loquar, imperitia, ab Hebraica veritate discrepet antiqua translatio: praecipueque in Hebraeis nominibus, quae nos de aliorum editionibus in Latinum sermonem expressimus: non tam explanationem dictionum, quam suspicionem nostram simpliciter indicantes. Haec enim ex Hieronymo, cuius licet humilitatem, animique modestiam aspiceret: qui cum apprimè nosset Hebraicae, Graecae, & Latinae linguae propriam phrasim, & aptissime ex vna in aliam linguam omnia trans-

tulisset, quasi nihil magnum de se sentiens, coniecturam potius animi sui, quam veram interpretationem se reddidisse profiteretur. Sed diuinam potius & sapientiam, & erga Ecclesiam sanctam paternam prouidentiam admirari licet, quae omnem Scripturam sacram, ac singula pene huius prophetae verba ad amissum interpretari fecit, ipso fere interprete nesciente. Id quod tum ex capitum Ezechielis afferendis explicationibus constare poterit; tum vel maximè ex consona totius aedificij, eiusque singularum partium commensuratione, quae non alteri posset congruere aut scripturae, aut verborum compositioni. Ex quo planè liquet, quàm sit probandum, admirabile sacri Concilij Tridentini decretum, quo statuitur, hanc veterem Vulgatam editionem, quae longo tot saeculorum vtu in ipsa Ecclesia probata est, vbique pro authentica habendam esse: quamque sit detestanda Caluini aliorumque haereticorum audacia, rerum ignoracione referta, qui quaecumque quidem ignorant, blasphemant, & in Vulgatam nostram editionem impunè se debacchari posse arbitrantur, Rabbinicis quibusdam nullius momenti in nixi interpretationibus, vel potius Scripturae sacrae, aut etiam ipsius Hebraicae linguae corruptelis. Sed hoc aliorum est institutum: nobis enim insinuanda obiter videbantur ea, quae ab hostium incurfibus sacras Scripturas veritatis fundamenta vindicare possent.

Illud vnum extremo hoc capite praetermittendum non est, quod ad huiusmodi difficultates omnes superandas spectare videtur. tunc enim prophetae mentem, & vel obscurissimae prophetae veram intelligentiam consecutos nos fuisse meritò existimabimus, cum beati Clementis regulam, quam supra retulimus, quamque ipse ecclesiasticam vocat, rectè obseruauerimus; consensio nem videlicet legis, & prophetarum cum testamento Christi. Eandem porò regulam tradit, ac magis explicat Clemens alter Pontifex maximus constitutiones scribens Apostolicas, in quibus Episcopum instruens: Sit, inquit, multis in lectione, vt Scripturas accurate interpretetur, Euangelium vt prophetis & legi consonet: legem & prophetas, vt Euangelio. Haec est Apostolica constitutio, quam ipsis Euangelicis Dominicisque praeceptis confirmat idem Clemens. Hanc nos viae ducem sequimur praeeuntem, obscurissimae noctis clarissimam facem; id vnum ob oculos semper habentes, non modo vt Euangelium prophetis, prophetae legi, prophetae prophetis, lex legi concordet, verum etiam vt singula penè verba veteris & noui instrumenti ita secum inuicem conueniant, vt non diuersorum scriptorum, longè diuersis temporibus ac locis scribentium, verba videantur, sed vnus eiusdemque dictantis Diuini Spiritus, qui vnus idemque immotus atque immutabilis Deus, vbique semper in aeternitate manet.

Quae sane res quantum nobis attulerit emolumentum, non est quod pluribus persequar, cum ipse pius lector in singulis prope difficilioribus locis obseruare possit, nos nullam aliam frequentiore explicandi inijsse rationem, quam vt in sacris Scripturis similem alium locum, similia, alia verba, aut similem phrasim, vel dicendi modum exquireremus; huncque cum illo conferentes atque explicantes, tunc vtriusque loci sensum percepisse videbamur, cum alter eorum plenè

VULGATAE Latinae dignitas, & certitudo confirmatur. Concil. Trid. sess. 4.

Epistola Catholica B. Iudae Apost. v. 10.

TVNC DIFFICILEM prophetiam nos intellexisse putabimus, cum ea Euangelio maximè congruere ostendatur.

S. Clem. Rom. Apost. const. lib. 2. cap. 5.

CONSENSUM legis & Euangelij difficultatis viae ducem sequimur.

QVEM MODUM interpretandi Scripturas sequamur.

plènè fuit explicatus. Atque hunc esse aptissimum sacras Scripturas interpretandi modum, docemur ab eruditissimo ingeniosissimoque doctore sancto Augustino, qui plura simul eadem voce significari posse contendens, haec verba subdit: Vbi autem apertius ponitur, ibi dicendum est, quomodo in locis intelligatur obscuris. Et post allatum eius rei exemplum, subdit: Quando autem ex eisdem Scripturae verbis non vnum aliquid, sed duo vel plura sentiuntur, etiam si lateat quid senserit ille qui scripserit, nihil periculi est, si quodlibet eorum congruere veritati, ex alijs locis sanctarum Scripturarum doceri potest. Ac tandem, cum ratiocinationi interpretis non nihil tribuisset, statim subiungit: Sed haec consuetudo periculosa est. Per Scripturas enim diuinas multo tutius ambulatur, quas verbis sanctis opacatas cum scrutari volumus, aut hoc inde exeat, quod non habeat controuersiam, aut si habet, ex eadem Scriptura vbicumque inueniatis, atque adhibitis eius testibus terminetur. Haec est beati Augustini sententia, quam nos in omnibus sequuturos esse profiteamur. Sed de difficultatibus iam dicta sufficiant: visionis namque modum, & dignitatem exponendam suscipimus.

S. August. lib. 2. de doctrina Christi. c. 26. v. 28.

DE MULTIPlici

VISIONE PROPHE TARVM;

deque visionis huius dignitate.

Caput IV.

T facile visionis huius modus ac dignitas ab omnibus percipi possit, operae pretium, me facturum existimaui, si prius de visionibus propheticis, earumque multiplici differentia, & modo susius aliquanto disputarem: non illa repetens, quae doctè Pradus huius operis initio praefatus est, sed reliqua subiungens, quae huius visionis argumentum illustratura, esse existimaui. Et quoniam ille Prophetas omnes celebri quodam nomine, videntes dici, confirmauit, nos modo prophetias quoque visiones dici ostendemus. Sic enim Isaias suam nuncupat prophetiam, sic Abdias, alijque Prophetae fecerunt. Verum multiplicem fuisse prophetiam testatur Paulus: Multifariam, inquit, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis. Confert Beatus Paulus primis his verbis, quae totius epistolae suae argumentum continere videntur, Euangelium legi, quantumque huic illud sit praefendum, multis, ijsque grauisimis probat argumentis, quorum primum ex vtriusque ministris desumptum est. Legis namque à Deo latae ministri, legati, interpretesque, fuerunt Prophetae; Euangelij verò nuntius & auctor Christus Filius Dei viui, Deus ipse verus. Cuius rei gratia Prophetarum ministeria, qualia fuerint, propositis verbis ostendit. Quae Graecè sic habent: Πολυμορφοῦ καὶ ποικιλοτρόπου,

Prad. tom. 1. commen. Isagog. sec. 1.

PROPHETIAE visiones dicuntur. Isai. 1. v. 1. Abdi. 1. v. 1. Heb. 1. v. 1.

LEX ET Euangelium conferuntur à S. Paulo.

PROPHETARUM ministeria.

polymeros cae polytropos: quae ab aliquibus sic ad verbum redduntur, multis partibus, multisque modis. Illud verò multis partibus, aliqui exponunt, quasi per partes, alij, ad tempus, locum, personaeque varias referendam esse primam vocem existimant, secundam ad varios loquendi modos. Remigius (sive is sit Rhemenfis, vt in antiquis codicibus legimus, sive Alti-fiodorensis, vt aliquae probant coniecturae, & Scriptorum sententiae) sic locum exponit: Primum, inquit, ponit Prophetas diuersis modis, varijsque locutionibus patribus fuisse locutus, dicens: Multifariam, id est, multis locutionibus: multisque modis, hoc est, multis qualitatibus olim, in praeterito videlicet tempore loquens Deus Pater per Prophetas, patribus nostris, nouissimè diebus istis, vltimae aetatis, locutus est nobis per Filium. Dicendo autem, locutus est in Prophetis & in Filio, tantumdem valet, quasi diceret, per Prophetas, & per Filium, &c. Considerandum ergo, inquit, est, quomodo multis locutionibus, multisque qualitatibus locutus sit Deus Pater patribus veteris Testamenti. Multis locutionibus, multisque qualitatibus locutus eis est, quia non semper vni-formiter secreta sua eis reuelauit: aliquando enim aperte, &c. Haec est Remigij interpretatio, textui satis conueniens; qui Prophetarum munus illis verbis contineri putat, & modum, quo eis Deus sua reuelare consuevit mysteria. Singula verba explicat Beatus Theodoretus, qui mentem quoque Apostoli assecutus videtur. Multifariam, inquit, omnis generis dispensationes, & oeconomias, seu diuinas rationes & consilia significat: hoc vero, multis modis, diuinarum visionum & apparitionum differentiam. Aliter enim visus est Abrahae, aliter Moyfi, & aliter Heliac, & aliter Micheae. Quin etiam Esaias, & Daniel, & Ezechiel diuersas aspexere figuras, &c. Porò autem illud πολυμορφῶς, Multifariam, aliud quoque significat, nempe, quod vniciuique Prophetarum singularis quaedam dispensatio, seu administratio commissa & credita fuerat. Eorum autem Deus, Christus inquam Dominus, non vno aliquo munere & administratione functus est, sed humana suscepta natura, omne quod est correxerit, & humanam salutem procurauit. Haec Theodoretus. Christum à Prophetis maximè distare existimat Theodoretus, quod his per partes, Christo verò Domino nostro, plena atque perfecta dispensatio, administratioque diuinae sapientiae commissa est. Sed quamuis id verum omnino sit, tamen Pauli mens, verborumque genuinus sensus exigere videtur, vt cum de Prophetarum ministerio nihil non magnum atque eximium dici intelligatur, id tamen omne cum gratia Christi collatum, infinitis partibus superari ostendatur: non enim paruo maiorem esse, magnum quid ostendit, sed maximum superare, id ad summum dignitatis gradum euehit. Affert quidem non parum lucis ad haec interpretanda Hebraicus textus, à Paulo ipso conscriptus. nam quod Hebraeis Hebraico sermone scripta fuerit, disertè tradunt, ex Clementis sententia, Eusebii, Nicephorus, Theodoretus, eorumque sententiam secuti complures alij. Is verò qui Syriacè scriptus extat, è Graeco translatus habendus est, haud secus quàm Lucae Euangelium, & Acta Apostolorum, cum reliquis

B. Remig. sup. epist. Pauli.

NON EODEM modo Prophetis Deus sua secreta reuelauit.

B. Theod. sup. epist. ad Heb.

MULTIFARIAM.

PARVO maiorem esse nihil magnum ostendit.

Euseb. lib. 6. hist. c. 11. Niceph. lib. 4. cap. 33. Theodor. in prooem. epist. ad Hebr.

reliquis noui Testamenti libris. Qui uero putant Syriacam linguam Hebraicam dici, quod in Babylonica captiuitate haec illi permixta fuerit, ipsi secum pugnant, qui puram Chaldaeam pro permixta Hebraica recipendam esse contendunt. Habuit fateor nobilissimum haec epistola interpretem Beatum Lucam Euangelistam. sic enim de ea Eusebius: Lucam autem eam accurate in Graecum, ut Graecis traderet, conuertisse; illudque plane ex interpretatione ipsa facile intelligi posse, quod epistola & Acta Apostolorum idem orationis filium habeant. Haec ille. Sed & Nicephorus eandem Clementis sententiam sic refert: Epistolam sane ad Hebraeos Pauli esse censet, Hebraeis Hebraico sermone scriptam, a Luca autem ambitiosa splendide uersam lingua, Graecis esse expositam. Scio Theodoretum quonondam referre sententiam, Clementi eam interpretationem tribuentium, quae nullum a constanti grauisimorum Scriptorum sententia dimouere debet. Sed si coniectari liceat, vnus Ioannes Chrysostomus uerus Pauli interpres, utpote qui eo dicente uisus fuerit scripsisse in epistolas Pauli explanationes; dum duplicem illam uocem, *Multifariam, multisque modis*, vna interpretatur uoce, id est, inquit, uarie: indicare uidetur, duplicem illam Graecam uocem, vni Hebraicè respondisse, non quod vlla illarum superuacanea sit aut abundans, sed quod utraque simul vim uocis Hebraicae exprimat, quam neutra illarum explicare potuisset. Huc accedit, quod synonymas eas uoces putant nonnulli, sermonisque affluentiam indicare, quam Nicephorus ambitiosam linguam uocat. Quod si diuinare iam liceat, quam Hebraicam uocem exprimant praedictae Graecae, facile crederem, uocem illam deductam fuisse à radice רבב rabab, Paulumque locum Osee respexisse, qui sic habet: *Scribam ei multiplices leges meas*. Hebraice רבב תורה rube thora thi. Quem locum aliqui ita conuertunt, ut magna, honorabilia legis intelligant, qui merito reprehenderentur, si eum sensum ita admitterent, ut Latinae Vulgatae lectionem, quae maxime cum Hebraica congruit, excluderent: sed cum uox illa multitudinem significet, ut dignitatem addat, facile utrumque sensum admittit: ut leges indicet praestantia multiplices, dignitate, ac numero. Sensusque loci Osee haud inconcinne eruitur, quem indicauit Lyranus, ut interrogatiue legantur uerba: Numquid scribam ei iterum multiplices leges meas, quas olim digito meo scripleram, admirandisque prodigijs ostenderam, quam essent obseruandae, & tamen uelut alienae computatae sunt? quasi dicat, minime: haud secus enim illas de nouo scriptas transgredientur, quam ueteres sunt transgressi. Hoc igitur epitheton diuinarum legum tribui existimamus à Beato Paulo pariter prophetijs, cum hoc fuerit praecipuum Prophetarum munus, diuinas leges, earumque obseruantiam, consilijs, pollicitationibus, minis, legislatoris etiam potentia ac maiestate praedicata, suadere. Hanc autem nostram coniecturam ac similitudinem uocis πολυμερῶς cum רבב rabbi, probat eiusdem uocis notio, quam his uerbis tradit Hesychius: πολυμερῶς πολυμερῶς, δαψιλωῶς, ἀλλὰ ἀπὸ μετα ἕχων, hoc est, multimodis, copiose, multas figuras habens. Hanc porro extremam uocis notionem addita altera uoce

INTERPRES epistolae ad Hebraeos fuit S. Lucas.

S. IOANNES Chrysostomus uerus Pauli interpres.

Osee 8. 12.

MULTIPLICES leges quae.

NOMEN Rabbi quid significet. Hesychius.

magis expressit, subdens, καὶ πολυμερῶς, hoc est, multisque modis. Ac si dicat Paulus, magnificè, multisque modis locutus est olim Deus patribus nostris Prophetarum ministerio. Sed quanto praestat dominus seruis, tanto magnificentius, & copiosius locutus est nobis Deus per Filium suum, quem constituit heredem uerborum, per quem fecit & saecula. Hanc ipsam de multiplicatis prophetijs sententiam eadem Hebraica uoce explicari uidemus apud praedictum Prophetam, dicente Domino: *Et locutus sum super Prophetas, & ego uisionem multiplicauit, & in manu Prophetarum assimilatus sum*. Quibus uerbis triplex prophetiae genus indicatur, uerbi, uisionis, & similitudinis. Et de primo: locutus sum, inquit, ἢ ἡ ἄνω ἑξ ἡ γῆ super Prophetas: illa uero particula ἢ ἡ ἄνω super significat, & ad, in Exodo, dicente Domino ad Moysen: *Extende manum tuam ἢ ἡ ἄνω, ad caelum*. Et in libris Regum: *Cum esset, inquit, amaro animo, orauit, ἢ ἡ ἄνω super, ad Dominum*. Et in Psalmis: *Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret ἢ ἡ ἄνω super, ad Dominum, nec exaudiet uos*. Eandem dicendi phrasim obseruauit Beatus Lucas Euangelista: *Factum est, inquit, uerbum Domini ἑσὶ super Ioannem*, hoc est ad Ioannem. Huius autem prophetici sermonis exempla tot uisuntur in Exodo, & apud ipsos Prophetas, ut ea uel afferre, uel percensere superuacaneum uideatur, praesertim cum saepius supra uiderimus non raro Dominum cum nostro Propheta plura loquentem. Quod uero ad secundum spectat prophetiae genus: Et ego, inquit, uisionem multiplicauit, Hebraicè ויאמר ה' אליו ויאמר ה' אליו ויאמר ה' אליו ueanoni chazon irbbethi. Vox uero ויאמר h' irbbethi à uerbo deducitur רבב rabab, quod supra explicauimus; & sensus est, multiplicauit, ostendi, ויאמר chazon uisionem significat, seu reuelationem, quae apprehensa manet, nec elabitur. Multis magnificisque uisionibus diuinae mysteria reuelauit, contra quam feceram in diebus Heli Sacerdotis, de quibus sic scribit historia Samuelis. *Et sermo Domini erat pretiosus*. Karum est. Rarum ac pretiosum eadem uoce significant Hebraei. Chaldaeus uero paraphrastes: Et uerbum, inquit, Domini erat absconditum, in diebus illis non erat uisio manifesta: hoc est, in diebus illis non erat uisio manifesta: hoc est, in diebus illis Prophetarum non crant, quibus aut loqueretur Deus, aut uisiones ostenderet. Tandem tertium prophetiae genus uerbis illis exprimitur: *Et in manu Prophetarum assimilatus sum*; quod ad symbolicam, (ut Beati Dionysij Areopagitae uerbis utar) Theologiam spectare uidetur, ac distinguere inter uisiones illas propheticas, quae ad caelestia diuinae mysteria perdiscenda nos ducunt, & eas uisiones, similitudines aut symbola, quae ad Deum ipsum peculiari quodam lumine intuendum nos eleuant. Illud porro, *in manu Prophetarum*, non eodem modo explicant Doctores, sed illis praetermissis, vno aut altero modo iuxta Hebraicam phrasim explicari posse ostendimus: primum enim, quoniam manus frequens corporis instrumentum est, manus pro instrumento accipitur, & pro alicuius ministerio, ut in Exodo: *Sicut praeeperat Dominus, inquit, per manum Moysi*, hoc est per Moysen. Atque adeo in manu Prophetarum assimilatus dicitur Deus, quia per Prophetas nobis innotuerunt similitudines.

TRIPLE X prophetia, uerbi, uisionis, & similitudinis.

EXO. 9. 22. SVPER, idem quod, ad. 1. Reg. 1. 10.

PSAL. 17. 7.

Luc. 3. 21.

1. Reg. 3. 1.

KARVM ET pretiosum eadem uoce significantur.

IN MANU Prophetarum, quid significet.

EXO. 9. 17. vli.

dines. Vel sensus est: ita assimilatus sum pluribus symbolis ac similitudinibus, ut prae manibus habere possent Prophetas quamplurimas ex illis, quibus propositis, populo ipsi notus esse potuissent.

Hanc duplicem prophetiam illustrationem, quod ad angelicas, seu caelestes hierarchias spectat, duplici alio nomine significare uoluisse uidetur sanctus Dionysius: In sacratissimum, inquit, eloquiorum patre traditas illuminationes, quantum possibile est, respiciemus, & ab ipsis symbolicè nobis, & anagogice manifestatas caelestium animorum hierarchias, quantum potentes sumus, considerabimus. Quae Dionysij uerba sic explicat alter Dionysij symbolicè, id est, per similitudines corporalium rerum, & imaginariarum uisionum, in quibus frequenter Angeli leguntur apparuisse. Anagogicè, id est, per puras & intellectuales illustrationes. Ac deinceps duplicem modum uisionum ac reuelationum profert, alterum per imaginarias formas ac similitudines, in interiore sensu formatas, per quas quaedam secreta Dei innotescunt. Ita Isaias uidit *Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum &c.* Et Ezechiel uidit similitudinem throni. Ad quam uisionis speciem reuocandam censet corpoream uisionem, quae in uigilia conspicitur, cuiusmodi fuit illa Abrahami, tres Angelos sub humana forma uidentis, & Tobiae, Raphaelem uiae socium ac ducem habentis. Huiusmodi uisiones dicitur putat symbolicas, in quibus corporeae formae spiritualium rerum symbola sunt, hoc est, notae ac signa. Alter uero uisionis, seu reuelationis modus anagogicus dicitur, hoc est, intellectiuus, & si vim uocis respicias, sursum ductiuus. quae per immateriales species fit, & abstractas, ut in uisione mysticae Theologiae. Atque huiusmodi uisione illustratus Dauid canebat: *Benedicite Dominum omnes Angeli eius potentes uirtute, qui facitis uerbum eius, & quae sequuntur*. Haec uero Dionysio desumpta sententia est.

Dion. Arcop. lib. 1. cael. hierarch. c. 1. SYMBOLICè, & anagogice quid sit.

Dionys. Carthus.

VISIO DVPLEX, imaginaria, & intellectualis.

Isai. 6. 1. Ezech. 1. 21.

Genes. 18. 2. Tob. 5.

Psal. 102. 20.

Aug. lib. 12. de Genesi ad litt. per totum & a cap. 7.

TRIPLE X uisio, corporalis, spiritualis, intellectualis.

cap. 11. uisid. libri.

minum cogitationes, quas uel vigilantes, uel dormientes spiritu uersant, alienae ab hac disputatione iudicabuntur, haud secus quam uentatione aut intellectus operationes, quibus rerum naturas ipsius intellectus proprio lumine medicatur. Sed de illis tantummodo uisionibus sine corporeis, siue spiritualibus, siue etiam intellectualibus agere intelligendus est Augustinus, quae supra naturam sunt, quaeque quamuis naturali modo percipiuntur, aliquid tamen supernaturale operantur in nobis; aut saltem ad id à Deo optimo earum auctore diriguntur. Quapropter aptissimum etiam subiungit exemplum ex Daniele: uidit, inquit, Rex Balthasar articulos manus scribens in pariete, continuoque per corporis sensum imago rei corporaliter factae spiritui eius impressa est, atque ipso uiso ac praeterito, illa in cognitione permansit: uidebatur in spiritu, & nondum intelligebatur, nec tunc intellectum erat hoc signum cum corporaliter fieret, atque oculis corporalibus appareret, iam tamen signum esse intelligebatur, id habens ex mentis officio. Et quia requirebatur quid significaret, etiam ipsam inquisitionem utique mens agebat. Quo non comperto Daniel accessit, & spiritu prophético, mente illustrata, perturbato Regi, quid illo signo portenderetur aperuit, ipse potius propheta per hoc genus uisionis, quod mentis est proprium, quam ille qui & signum corporaliter factum uiderat, & transacti eius imaginem in spiritu cogitando cernebat, nec aliquid intellectu poterat, nisi nosse signum esse, & quid significaret inquirere. Hanc autem supremam uisionis rationem necessariam esse, ut quis propheta dici possit, alijs quoque exemplis atque rationibus paulo superius ostenderat. Proinde, inquit, quibus signa per aliquas rerum corporalium similitudines demonstrantur in spiritu, nisi accessisset mentis officium, ut etiam intelligerentur, nondum erat propheta, magisque propheta erat, qui interpretabatur quod alius uideret, quam ipse qui uideret. Vnde apparet magis ad mentem pertinere prophetiam, quam ad istum spiritum, qui modo quodam proprio uocatur spiritus, uis animae quaedam mente inferior, ubi corporalium rerum similitudines exprimuntur. Itaque magis Ioseph propheta, qui intellexit, quid significarent septem speciae, & septem boues, quam Pharaon, qui eas uidit in somnis. Hanc porro uisionum collationem profert, ostendens praeterea, quomodo Prophetarum dignitas ex ipsa uisionum qualitate dignoscatur. Minus ergo, inquit, propheta, qui rerum quae significantur, sola ipsa signa in spiritu per rerum corporalium imagines uidet, & magis propheta, qui solo earum intellectu praeditus est; sed & maxime propheta, qui utroque praecellit, ut & uideat in spiritu corporalium rerum significatas similitudines, & eas uia uacitate mentis intelligat, sicut Danielis excellentia tentata & probata, qui Regi & somnium quod uiderat dixit, & quid significaret aperuit. Haec ab Augustino.

VISIONES rerum, quae nihil supra naturam significant, non huc spectant.

Dan. 5.

QUIS SIT Propheta dicendus.

Idem Aug. c. 9. eiusd. libri.

Genes. 41.

PROPHETARUM dignitas ex ipsa uisionum qualitate.

EZECHIELIS uisio illustris.

Quae quidem omnia si attentius perpendantur, huius supremae Ezechielis uisionis dignitatem indicare uidebuntur, utpote quae omne uisionum genus quodammodo complectatur, Angelicèque praecellat. Id quod uel ipse Angelus ductoris atque expositoris testimonio comprobari posse uidetur, qui initio ipsius uisionis sic Ezechielem hortatur. *Fili hominis, uide oculis tuis, & auribus tuis audi*. haec ad primum, uel ad secundum uisionis genus spectare uidentur, sequentia ad tertium, & pone cor tuum, hoc est, mentis intuitu attentius perpende omnia quae ego ostendam tibi. Quapropter & de Ezechiele locutum fuisse apud Oseam Dominum, ita intelligemus, ut dicat: *Et loquutus sum super, uel ad*

Osee 12. 10.

O SE AB
verba de Eze-
chiele dicta
videntur.

Toan. 2. v. 19
& 21.

Colof. 3. v. 9.
Aug. lib. 12.
de Gen. ad
lit. cap. 7.

SACRA-
menta veteris
Testamenti
vmbrae, Chri-
stus veritas di-
citur, aut cor-
pus.

VISIONES
Dei non dice-
rentur, quae
nihil amplius
quam tem-
plum ostende-
rent.

B. Thom. 2. 2.
q. 173. ar. 1.
arg. 2. & in
corpore.

Dan. 10. v. 1.

Sup. tom. 1. in
proem.

NON EST
deneganda
Ezechieli hu-
ius visionis in-
telligentia.

Ifid. lib. 7.
Orig. cap. de
Prophe. 8.
S. Thom. 2. 2.
q. 174. ar. 1.
ad 3.

QUADRV-
plex prophe-
tandi modus.

Gen. 18. v. 2.

prophetam, cui auribus audire praecipitur. Et ego visiones multiplicavi, ei cui dicitur, vide oculis tuis, & cuius magna ac multiplici visione spirituales sunt oculi illuminati. Et in manu eius assimilatus esse credendus est, cui cor apponere praecipitur ad omnia quae ostenduntur ei. siquidem templum primò proponitur, quo nihil proprius ac verius significatur, quam Christi corpus, eodem dicente: *solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* & Euangelista attestante, quia ipse dicebat de templo corporis sui. Sed & assimilatus est templo, in quo olim habitabat Deus; verum est enim templum.

Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Non quod divinitas corpus sit, sed quia (ut ait Augustinus) Sacramenta veteris Testamenti appellat Paulus vmbrae futuri, propter vmbraum comparationem, corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinem divinitatis, quod in illo impleatur omnia, quae in illis vmbrae figurata sunt, ac sic quodammodo vmbraum illarum ipse sit corpus, hoc est, figurarum & significationum illarum ipse sit veritas. Sicut ergo ipsae figurae significativae, translato vtique vocabulo, non proprie dictae sunt vmbrae, ita & quod ait, plenitudinem divinitatis corporaliter habitare, translato vocabulo vñs est. Ex quibus Augustini verbis facile conijcere licet, quantum fuerit notus Ezechieli Christus, qui, tot conspectis visionibus, non vmbrae modò confectabatur, sed rem ipsam, veritatemque illis omnibus contentam mentis oculis aspiciabat ac contemplabatur. Id quod vel ex eiusdem Prophetae verbis confirmari possit: siquidem in *visionibus Dei* haec omnia conspexisse testatur, quae sanè haudquaquam tam insigni nomine censerentur, si nihil praeterea Prophetae in spiritu ostenderent, quam id quod ante annos quatuordecim oculis aspexerat corporeis. Accedit huc etiam Beati Thomae sententia, ex Augustino supra à nobis relato desumpta, qua putat, imaginaria visione Prophetam non constitui, sed sola visione intellectuali. Id quod Danielis testimonio probari existimat, qui sic habet: *Intelligentia enim opus est in visione.* At Ezechiel inter Prophetas ab omni Ecclesia numeratur & habetur, si non maximus, cum maximis tamen conferendus, vt supra ostensum est: nulla ergo ratione illi deneganda est huius celeberrimae visionis intelligentia. Verùm hoc argumentum initio insinuandum tantummodo fuit, quod tunc maximè patebit, cum de visionis intelligentia inferius Deo dante agemus. nunc enim de ipsius prophetici sermonis liberali, quam vocant, explicatione quam brevissimè, ac quam dilucidè tractabo.

Sed prius institutam disputationem de multiplici visione Prophetarum absolvendam esse duxi: & quoniam visiones huiusmodi ad varios spectant prophetandi modos, omnes illos, quos Sanctus Isidorus commemorat, hic referre non graubor, illosque sic proponam, vt ab angelico doctore explicantur. Modus igitur prophetandi vel attendi potest penes intellectivas hominis potentias, vel penes influxum prophetici luminis, aut per impressionem imaginabilium formarum, aut tandem per sensibilia signa. Et quod ad potentias hominis spectat, quae sunt sensus, imaginatio, intellectus, triplex visio definitur & ab Augustino relato, & ab Isidoro his verbis. Tria genera visionum dixerunt esse: vnum secundum oculos corporis, sicut vidit Abraham tres viros

sub ilice Mambre, & Moyses ignem in rubo, & Discipuli transfiguratum Dominum in monte inter Moysen & Eliam, & cetera huiusmodi. Alterum secundum spiritum, quo imaginatur ea quae per corpus sentimus, sicut vidit Petrus discum illum submitti de caelo cum varijs animalibus. Et sicut Elias Deum in sede altissima non corporaliter sed spiritaliter vidit. Non enim Deum forma corporea circumterminat: sed quemadmodum figurate non proprie multum dicuntur, ita etiam figurate multa monstrantur. Tertium autem genus visionis est, quod neque corporeis sensibus, neque vlla parte animae, qua corporaliū rerum imagines capiuntur, sed per intuitum mentis, quo intellecta conspiciuntur veritas, sicut Daniel praeditus mente, vidit quod Balthasar viderat corpore, sine quo genere illa duo vel infu-ctuosia sunt, vel etiam in errore mittunt. Prophetias autem omnes paulò antè ad septem capita reuocauerat, sic scribens. Prophetiae autem genera sunt septem. primum genus ecstasis, quod est mentis excessus, sicut vidit Petrus vas illud submissum de caelo in stupore mentis, cum varijs animalibus. Secundum genus visio, sicut ad Isaiam dicentem, vidi Dominum sedentem super solium excelsum. Tertium genus somnium, sicut Iacob subnixam in caelo scalam dormiens vidit. Quartum genus per nubem, sicut ad Moysen, & ad Iob post plagam loquitur Deus. Quintum genus vox de caelo, sicut ad Abraham sonuit, dicens: Ne iniicias manum tuam super puerum. Et ad Saulum in via: Saulle Saule quid me persequeris? Sextum genus accepta parabola, sicut apud Salomonem in Prouerbis, & apud Balaam cum euocaretur a Balac. Septimum genus repletio sancti Spiritus, sicut pene apud omnes Prophetas. Hos autem septem prophetandi modos ad tria iterum capita reuocat Sanctus Thomas. Si enim propheticum attendamus influxum, is, quod ad illustrationem intellectus spectat, per repletionem Spiritus sancti significatur, quam septimo loco posuit Isidorus, & omnibus Prophetis communem esse affirmavit. Quod si secundo impressionem formarum imaginabilium spectemus, tres assignat earum differentias: somnium, quod ponit tertio loco: visionem, quae fit in vigilia, respectu quorumcumque communium, quam ponit secundo loco: & ecstasim, quae fit per eleuationem mentis in aliqua altiora, quam ponit primo loco. Tres vero huiusmodi differentiae modos varios indicare videntur, quibus Prophetas visiones rerum, supernaturalium recipiunt: aut enim dormientibus, aut vigilantibus, aut etiam in mentis excessu imaginibus eorum potentijs animae inferioribus imprimuntur, quas Augustinus spiritum, & spirituales visiones appellat. Ac tandem, quod ad sensibilia attinet, signa ea aut sunt corporea, visui apparentia, vt nubes, quam ponit quarto loco. Aut sunt voces, quae auribus percipi possunt, & has ponit quinto loco. Aut eiusmodi sunt voces, quae aliquam adhibent rerum similitudinem, eaeque parabolae dicuntur, quas sexto loco enumeravit. Et haec de multiplici Prophetarum visione dicta sufficiant: nam sequenti capite videndum superest, ad quod genus visionum praefens Ezechielis reuocanda sit.

Exod. 3. v. 2.
Matt. 17. v. 2.
Act. 10. v. 11.
Isai. 6. v. 1.

Dan. 2. v. 19.

PROPHE-
tiae ad septem
capita reuo-
cantur ab Isi-
doro.

Isai. 6. v. 1.
Gen. 28. v. 12
Exod. 16. v. 10.
& 11.

Iob. 38. v. 1.
Gen. 22. v. 12
Act. 9. v. 4.

Numer. 23.
v. 7.

AD TRIA
iterum capita
reuocantur il-
la septem.

TRIPLEX
modo reci-
piuntur visio-
nes.

TRIPLEX
modo reci-
piuntur visio-
nes.

SPIRITV

SPIRITV NON
CORPORE RAPTVS HIEROSO-
lymam Ezechiele, visionem hanc
perspexit. Cap. V.

UNIVERSIS visionibus propheticis, ac singulis earum generibus quaedam ex dictis ita conueniunt, vt per, ea haud secus quam per differentias species, ab alijs distinguantur. Verum huic nostrae illa omnia ita sunt propria, vt cuncta ferè visionum genera hac vna visione contineantur. Nam quod ad prophetici luminis influxum spectat, vel ad id, quod Sanctus Isidorus vocat Spiritu sancto repleti; quicquid illud neget Ezechiel, super quem facta dicitur manus Domini, quicquid in visionibus Dei adductus fuit: *Et eleuauit me, inquit, spiritus, & introduxit me in atrium interioris &c.* Quod si sensibilia exquiras signa, videt domum, muros, portas, atria, porticus, gazophylacia, atque id genus infinita propemodum alia; vocem audit, audit siquidem loquentem ad se de domo, & dicentem, *locus solij mei &c.* Et iterum: *Tu autem fili hominis ostende domui Israel templum.* In nube porro loquentem Dominum audit, siquidem vidisse se affirmat gloriam Domini ingredientem templum, cuius species erat secundum aspectum, quem viderat iuxta fluuium Cobar: ibi autem: *Et vidi, inquit, & ecce ventus turbis veniebat ab Aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens.* Parabolis verò maxima huius prophetiae pars plena est: quid enim aliud quam parabolam quandam significare videntur illa verba: *Porta haec clausa erit, non aperietur, & vir non transibit per eam, & quae sequuntur? Hic verò loquendi modus non infrequens fuit Prophetae nostro, qui Dominum sic olim interpellauerat: *A, a, a, Domine Deus: ipsi dicunt de me: numquid non per parabolas loquitur iste? Quasi verò fidem suae abrogare videretur prophetiae tam eruditus, figurisque, & translationibus ornatus sermo, qui, vt ait Rabbi Dauid, non propheticus, sed ad ostentationem ingenij compositus esse putetur. Quod verò ad modum recipiendae visionis spectat, in ecstasi fuisse Prophetam, probat sanctus Thomas illis eiusdem Prophetae verbis: *Facta est super me manus Domini.* At quod fuerit in vigilia, probare videtur, quod adductus dicitur in terram Israel: quid enim oporteret illum eo ducere, si ibidem vel dormiens, vel in mentis excessu haec illi ostendenda erant, quae non minùs clarè possent Babylone repraesentari? Accedit huic etiam, quod auribus audire, oculis videre non rarò praecipitur, & quod, conspecta gloria Dei, cecidisse dicitur super faciem suam: quae omnia vix videntur intelligi posse homini accidisse non vigilantem. Id quod confirmat Beatus Hieronymus, Paulae, & Eustochij nomine ad Marcellam scribens: Post gurgitem, inquit, grauem Cobar, de quo Ezechiel capillo verticis sublatum Hierusalem vsque transfertur, vt habitet terram reprobis hominibus. Quae verba Hieronymi vix intelligi possunt, quin pariter intelligatur, vt eo probati sententia, quae corpore putat Hierosolymam fuisse translatae Prophetam.**

EZECHIEL
Spiritu sancto
repletus.

VISIONES
videt sensibi-
les.

IBID. v. 6.
& v. 10.

v. 3. & seq.

AVDIT DO-
minum in nu-
be loquentem.

PARABO-
las audit.

EZECH. 44. v.
2.

EZECH. 2. v.
v. 1.

MAXIME
ornatus Eze-
chielis sermo.

S. Thom. 2. 2.
q. 173. ar. 3.
corpore.

S. Hier. epist.
ad Marcell.
17. tom. 1.

SPIRITV
non corpore
Hierosoly-
mam fuit tran-
slatus Eze-
chiel.

S. Hieron. lib.
12. com. in
Ezech.

S. Hier. Eze-
chi. 43. v. 10.

MAXIMA
diuinae con-
templationis
vis.

S. Hier. Eze-
chi. 43. v. 10.

Verum enimvero, si rem ipsam attentius perpendamus, facile inueniemus, spiritum tantum, & non corpore hanc omnia Prophetam praestituisse: nam quamuis in terram Israel adductus fuisse dicatur, ac di-

Expian. Tom. 2. Par. 2.

immora-

missus fuisse super montem excelsum nimis, super quem erat quasi aedificium ciuitatis, atque tam ciuitatem, quam templum ibidem mensurasse, singulasque partes proprijs sacerdotum, ac sacrificiorum ministerijs deputatas contemplatus fuisse, quae omnia ad ciuitatem Hierusalem, eiusque templum spectare videantur; tamen si tempora expendamus, quibus haec visio Prophetae ostensa fuisse dicitur, facile inueniemus, nulla ratione corporeis oculis Hierosolymitanum templum, quod non extabat, videre potuisse. Nam, vt ipsemet Propheta testatur, in anno decimo quarto, postquam percussa est ciuitas, in ipsa hac die facta est super eum manus Domini, & adductus fuit in terram Israel, & vidit ea omnia, quae sequentibus retulit capitibus. at templum vñ cum vrbe incensum fuit, vt habetur in libris Regum: anno igitur decimo quarto ab excidio templi, haec ei visio fuit ostensa. Perspicuum autem est in sacris historijs, idque nos infra suis locis ostendemus, templum ante septuagesimum à proprio excidio annum instauratum non fuisse: non ergo fieri potuit, vt decimo quarto anno ab excidio, hoc est, annis sex & quinquaginta, antequam instauraretur, integrum perfectumque à Propheta conspiceretur. Ex quo fit, vt templum ipsum marmoreum corporeis oculis videri minimè poterit. At potuit, inquit, corporeis oculis videri, quamuis verè templum non extaret, haud secus quam Raphael Tobiae apparuit; cum ignorans quod Angelus Dei esset, salutauit eum: Quare & ipse Raphael ad vtrumque Tobiam ait: *Videbar quidem vobiscum manducare & bibere: sed ego cibo inuisibili & potu, qui ab hominibus videri non potest, vtor.* Verùm satis aperte testari videtur idem Propheta, non corpore raptum se fuisse in urbem, sed spiritu; sic enim habet: *In visionibus Dei adduxit me illic, id est, diuinae visionis efficacitate raptus in ecstasim, interfui domus commensurationibus exigendis, ritibusque ac legibus ab Angelo percensendis.* Quae sententia disertis verbis à Magno Gregorio confirmatur, sic scribente: Manus quippe in visione est virtus in contemplatione. Quibus verbis quid aperte indicat? nisi quia nihil de ciuitate, quam viderat, iuxta litteram dicitur? Nam spiritaliter de ea loquitur, quam spiritaliter contemplantur. Quae sanè Gregorij sanctissimi viri sententia, qua ratione intelligenda sit, quidque significare voluerit, cum sensum litteralem negauerit, infra explicandum est; nunc enim veram eam, certamque arbitramur, quae tradit, spiritaliter contemplatum fuisse Prophetam urbem, quam spiritaliter quoque pertractat. Sed quod ad institutam disputationem pertinet, nihil addi posse videtur ad ea, quae Sanctus Hieronymus scripsit. Fit autem, inquit, super eum manus Domini, vt iuxta carnem Babylone positus in spiritu ad terram veniret Israel: & nequaquam in visione, sed in visionibus Dei poneretur super montem excelsum nimis. Haec Sanctus Hieronymus, qui planè nouerat, tantam esse vim internae contemplationis, vt vix possit indicare ipse, qui videt, corporeisne, an internis tantum rem illam intueatur obrutibus. Siquidem alibi: Non partu operis est, inquit idem Hieronymus, quod oculis carnis, vel mente conspexeris &c. Hanc verò disputationem vniuersam, in quam nos inducunt priora Ezechielis verba, quibus visionem hanc enarrare aggreditur, celeberrimus quidam Pauli locus continere videtur, quo explicato explicatum fore sperabimus id, quod maximè perpendendum est, vt intelligamus, quid viderit Propheta noster, & qua id ratione perspexerit. Quapropter si in eiusmodi loci explicatione non nihil

3. Reg. 15.
Infra tom. 3.
appar. part. 1.
lib. 3. cap. 1.
& 2.

Tob. 5. v. 6.

S. Gregor. ho-
m. 13. in
Ezech.

S. Hieron. lib.
12. com. in
Ezech.

S. Hier. Eze-
chi. 43. v. 10.

MAXIMA
diuinae con-
templationis
vis.

S. Hier. Eze-
chi. 43. v. 10.

immora-

immora-

immora-

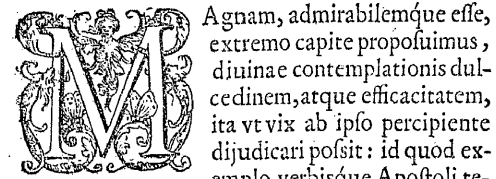
immora-

immora-

immora-

immoraret, me gratiam apud lectorem initurum existimaui, ideoque illum sequenti capite explicandum suscepimus, & cum hoc nostro conferendum.

EZECHIELIS VISIO CVM PAVLI IN TERTIVM caelum raptu confertur. Cap. VI.

Magnam, admirabilemque esse, extremo capite proposimus, diuinae contemplationis dulcedinem, atque efficacitatem, ita ut vix ab ipso percipiente dijudicari possit: id quod exemplo, verbisque Apostoli testatissimum est. Nam quod Propheta noster subobscure, ut cetera indicat, spiritu quidem Babylone Hierosolymam translatum ab Angelo fuisse; id vero tam mirabili modo contigisse, ut corpore ipso raptus quodammodo videatur, id omne disertis verbis testatum habemus a Paulo, modum referente, quo in tertium caelum fuerit raptus. Sic enim habet: Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore nescio, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptum huiusmodi usque ad tertium caelum. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit. Quoniam raptus est in paradysum &c. Hunc locum acutissimè examinat Sanctus Augustinus, & aliud fatetur à Paulo sciri, de quo nos dubitare non licet, aliud nesciri, quod nos decernere nullatenus decet. Cumque rationes perpenderit, quae dubitationem Paulo submouere posse videbantur, sic cum alloquitur. Quid ergo scis, quod discernis ab eo quod nescis, ne credentes fallantur? Raptum, inquit, eundem hominem vsque ad tertium caelum. At illud caelum, aut corpus erat, aut spiritus: si corpus erat, & corporeis oculis visum est, cur illud caelum esse scitur, & in corpore visum esse nescitur? Si autem spiritus erat, aut corporis imaginem praebuit, & tam incertum est, vtrum corpus fuerit, quam incertum est, vtrum in corpore visum sit: aut sic visum est, quomodo videtur mente sapientia sine vllis imaginibus corporum, & nihilominus certum est videri non potuisse per corpus. Aut ergo vtrumque certum est, aut vtrumque incertum: aut quomodo certum quod visum est, incertum autem per quod visum est? Quibus omnibus, atque alijs dubitationibus tandem respondet: Hoc, ipsum ignorasse intelligamus, vtrum quando in tertium caelum raptus est, in corpore fuerit, quomodo est anima in corpore, cum corpus viuere dicitur, siue vigilantis, siue dormientis, siue in ecstasi, à sensibus corporeis alienata: an omnino de corpore exierit, & mortuum corpus iaceret, donec, peracta illa demonstratione, membris mortuis anima redderetur &c. Proinde, quod vidit raptus vsque in tertium caelum, quod etiam se scire confirmat, proprie vidit, non imaginaliter: sed quia ipsa à corpore alienatio, vtrum omnino mortuum corpus reliquerit, an secundum modum quandam viuentis corporis ibi anima fuerit, sed mens eius ad videnda, vel audienda ineffabilia illius visionis arrepta sit, hoc incertum erat, ideo forsitan dixit, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit. Haec Sanctus Augustinus. Beatus vero Remigius, cum triplices illas vi-

2. Cor. 12. v. 2. & seq. S. Aug. lib. 12. de Gen ad litt. c. 5. Quid sciat Paulus, & quid nescire se dicat.

sionum differentias, quas supra ex Augustino commemorauimus, totidem ferè verbis retulisset, haec subdit: Tres igitur caeli non absurdè possunt intelligi tria genera visionum, de quibus haecenus locuti sumus; ita tamen ut per primam visionem intelligamus, quidquid intra ambitum sideri caeli continetur pariter cum ipso, quod & firmamentum appellatur. Per secundum caelum spirituale, vbi angelica natura, & animae sanctorum in contemplatione Dei sunt positae. Tertium verò caelum, intelligitur iam intellectualis visio, & rationabilis, qua intelligendo conspicitur charitas, pax, gaudium, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, continentia, ceteraque huiusmodi, quibus propinquatur Deo; & quia ipse Deus videtur, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ad quam, id est, intellectualem visionem, quae designatur per tertium caelum, raptus & eleuatus est Apostolus. Vbi, id est in intellectuali ratione, non solum ea, quae in spiritali caelo sunt, intelligendo vidit, sed etiam ipsam Dei substantiam, Verbumque Deum, per quod facta sunt omnia in charitate Spiritus sancti, non per corpus, non per similitudinem corporis, sed sicut est ipsa veritas, contemplatus est in hac vita, videlicet quomodo Deus omnipotens Trinitas sit in personis, & vnitas in substantia, sicut videndus est ab omnibus sanctis post generalem resurrectionem. Quaestio verò non modica isto in loco oritur, quomodo ipsa Dei substantia à quibusdam in hac vita positus videri potuerit, propter illud quod dictum est ad Moysen: Nemo potest faciem meam, id est, inuisibilitatem meam videre & viuere: & propter illud: Deum nemo vidit vnquam, in mortali vita ex toto positus. Quae ita soluitur, quia potest humana mens, id est, intellectus, & rationabilitas animae diuinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam, antequam per istam communem mortem carne solutur, sicut credendum est de beato Apostolo, vbi à Deo facta est ab huius vitae sensibus quaedam intentionis auersio, & tam euidentis, tamque manifesta sit eadem visio intellectualis, ut siue in corpore, siue extra corpus fuerit, id est, vtrum, sicut solet in vehementiore ecstasi, vel excessu ab hac vita, mens in illam vitam fuerit alienata, manente corporis vinculo, anima videlicet in corpore, an omnino talis resolutio facta fuerit, qualis in plena morte contingit, anima recedente: ipse se nescire profiteretur. Haec Remigius. Quae etiam à nobis de Pauli visione dicta sufficiunt, ex qua ad nostram hanc Ezechielis visionem explicandam colligere licet, & confirmare huius praestantiam, & excellentiam. Nam quidquid sit de loco, tempore, ac visionis modo, hoc vnum significare videtur, dubitans an in corpore, vel extra raptus sit Paulus, quod & praedicti sancti confirmant, tantam, tamque eximiam fuisse visionis praestantiam, vim, efficacitatem, ut dubitari merito posset, in corpore ne, an extra facta fuerit. Quapropter mirum videri non debet, si propheta Ezechiel visionem sortitus illa, haud longè inferiore, adductum se dicat in terram Israel, vidissetque & audisset, aliaque ibidem praestitisse, quae merito nescire nos faciant, nedum dubitare, an in corpore, an extra corpus visa sint, vel audita. Iure igitur Procopius: Visio, inquit, prophetica mentis oculis fit, quibus videntur, quae futura sunt, tam planè, ut oculis cernuntur, quae videntur, quod Deus Prophetarum mentes illustrat. Sed & Basilii hoc ipsum confirmare videtur, dum rationem reddit, ob quam prophetae

B. Remig. in epist. Pauli ad Corinth. TRES CAELI tria visionum genera.

PAVLVS IN hac vita vidit gloriam quam vident beati in caelo.

EVIDENS & manifesta intellectualis visio in dubium adducit, an in corpore videatur, aut extra.

VISIONIS huius praestantia, & excellentia.

Procop. sup. Isai. 13.

phetae omnes visiones dicantur. Visus, inquit, sensuum accerrimus, & ideo propheta visio dicitur, quod ante oculos, & conspectum ponat, quae reuelantur Prophetis. Nullus enim sensus ita res sensiles apprehendit, ut visus, vnde contemplatio rerum diuinarum delibata ab Spiritu sancto Prophetarum animis, propter perspicuitatem visio nominatur, & Prophetae, Videntes, quod consilia diuina videant; & ideo Prophetae se vidisse significant; per formas enim quas clam impressas a Deo suis animis vident: nec enim Deo voce est opus, ut intellectum rerum nobis excitet, sed formas rerum intellectibus imprimat, quibus res vident Prophetae clarius, quam ea quae cernunt oculis. Haec Basilii.

AVDIRE etiam, & tangere dicuntur Prophetae, quae intellectu percipiunt. non minus, de auditu, tactu, motu, atque alijs externis sensibus, quam de visu intelligenda sunt: nam species illae, quae intellectu Prophetarum à Deo imprimuntur, non minus efficaces sunt ad intelligentiam excitandam, quae postea memoriae fixa inhaereat, quam quae à sensibus in imaginatiuam potentiam translatae, indeque iterum traductae fuerunt in intellectum. Propterea igitur meritò affirmare potuit Propheta noster, se audisse, vidisse, aliaque praestitisse, quae internis tantummodo potentijs apprehenderat; ac si à sensibus eorum species recepisset. Ideoque Sanctus Cyprianus de Christi tentationibus disserens: Et localiter quidem, inquit, in deserto prima fuit tentatio; sed ceteras eo modo circumduxit tentatoris astutia, vel circumduci passus est patientia Saluatoris, quomodo Ezechiel, cum super fluuium Cobar sederet, Hierosolymam raptus in spiritu, ciuitatem aedificat & metitur, & muros, & templum instaurat. Quae quidem Cypriani sententia, quamuis, quod ad Christum spectat, spiritus, non carne delatur super pinnaculum templi, & super montem excelsum, ab alijs examinanda praetermittatur, quae non est nostri instituti: nihilominus tamen eius sententia, quae putat, Ezechielem spiritu ductum fuisse Hierosolymam, ibique templum, ciuitatemque instaurasse, ac mensurasse, siue spiritu instauratam, spiritu quoque mensurasse: & manifesta est, & praedictorum Patrum sententijs valde consona, atque adeo sententiam, quam tenemus, valde confirmans.

Iam verò ut hoc interim de huius visionis praestantia dicamus, ea haud difficile poterit eximia illa, & praeexcellenti Sancti Pauli Apostoli conferri. Et primum, quod in ecstasi, aut mentis excessu vtraque facta sit, planè constat ex dictis. Nam illa Sancti Pauli cum tanta mentis eleuatione facta fuit, ut merito dubitari posset, num ab ipsa corporis vnione abstracta fuerit anima, nedum ab omni sensus, aut corporeae operationis participatione seposita. De hac verò nostra visione Ezechielis dubitari etiam non potest, eam à Propheta in mentis excessu visam fuisse, tum propter Sancti Hieronymi auctoritatem, qui vidimus, carne Babylone positum Prophetam, spiritu in terram Israel adductum fuisse affirmat: tum vel maximè propter rationes Sancti Thomae, momentis, prophetica reuelationem quatuor modis contingere, secundum influxum intelligibilis luminis, vel per impressionem intelligibilium specierum, vel tertio secundum impressionem, aut ordinationem imaginabilium formarum, aut tandem secundum expressionem formarum sensibilibus. Et quidem cum reuelatio fit hoc extremo modo, nulla potest esse alienatio à sensibus, cum sensibus percipiendae sint species illae, aut imagines sensibiles, vel eae sint à Deo denuo formatae, ut cum Moyses rubrum vidit,

S. Basil. Isai. 5. v. 1. PROPHETA visio dicitur, & quare.

AVDIRE etiam, & tangere dicuntur Prophetae, quae intellectu percipiunt.

S. Cypri. ser. de ieiun. & tentatione.

EO MODO raptus Hierosolymam Ezechiel, quo Christus in pinnaculum templi.

PAVLI ET Ezechielis visiones conferuntur.

VTRAQUE visio in mentis excessu.

S. Thom. 2. 2. q. 173. art. 3. in corp.

Daniel scripturam: vel per alias causas iam ante productas, quae tamen diuina prouidentia ad liquid praeterea significandum ordinantur in mente Prophetarum, sicut arca Noè Ecclesiam illi significare poterat. Priori autem, vel secundo modo non est necessarium, alienationem à sensibus accidere; potest quidem, sed non fit semper: nam & in nobis perfectum iudicium intellectus habetur per conuersionem ad sensibilia, quae sunt prima nostrae cognitionis principia. At verò cum reuelatio prophetica sit secundum formas imaginarias, necesse est fieri abstractionem à sensibus, ut talis apparitio phantasmatum non referatur ad ea, quae exterius sentiuntur. Quam abstractionem nonnumquam contingere affirmat, aliquando verò ita, ut sensibus aliquid etiam percipere possit, non tamen plenè discernat, quae exterius percipit, ab ijs quae imaginabiliter videt. Nam iuxta Augustinum: sic videntur, quae in spiritu sunt imagines corporum, quemadmodum corpora per corpus, ut simul cernatur & homo aliquis praesens, & absens alius spiritu tantquam oculis. Quae quidem Beati Augustini sententia manifestè probat, visionem hanc Ezechielis, in qua nihil, ut ostendimus, corporeis oculis cernebatur, multa verò spiritu conspiciebantur, sine perfecta à sensibus alienatione accidere non potuisse. Id quod non modò tenet ipse Sanctus doctor, verum etiam eam nobilissimam, atque dignissimam fuisse confirmat. Modum enim assignat, quo huiusmodi mentis alienationes Prophetis contingant, quantumque alienae sint ab illis, quae arreptijs vel furiosis accidunt; & has affirmat esse cum aliqua inordinatione naturae; propheticas verò, per ordinatissimam causam, vel naturalem, cuiusmodi sunt somnia: vel per spiritualement causam, sicut per contemplationis vehementiam, ut de Petro legitur: vel virtute diuina rapiente, secundum illud Ezechielis: Facta est super me manus Domini. Itaque non modo arbitratur Sanctus Thomas, Ezechielem Prophetam in ecstasi, aut mentis excessu visionem hanc conspexisse, verum etiam diuina quaedam virtute raptum, atque singulari quodam modo ad suprema, & ineffabilia mysteria diuinitatis contemplanda eleuatum fuisse. Quod verò ad ea, quae Paulus vidit, & audiuit, spectat, Remigius, ut vidimus, cum alijs Patribus arbitratur, propter visionis praestantiam, ac cellitudinem, Deum ipsum perspectum illi fuisse, quod quoniam non est huius loci disputare, aliquid tamen simile de Propheta nostro licet existimare, qui non semel gloriam Dei sese conspexisse testatur: idque confirmat Ecclesiasticus: Ezechiel, inquit, qui vidit conspectum gloriae, quam ostendit illi in curru Cherubim; idque non modo in prima visione, sed semel, atque iterum in hac extrema, ut videre est apud ipsum: Et vidi, & ecce impleuit gloria Domini domum Domini. Et iterum: Et vidi visionem &c. & species secundum aspectum, quem videram iuxta fluuium Cobar, & cecidi super faciem meam. Quem locum dum explicat Sanctus Hieronymus, haec ait: Et ecce qui prius conspexeram gloriam Dei Israel, venientem per viam orientalem, vidi repletam gloriam Domini domum eius: & vocem ad me de domo interiori loquentem audiui. Quae quid sit locuta, Scriptura non narrat: nisi forte illud Apostoli: Et audiui verba ineffabilia, quae non licet homini loqui. Haec Sanctus Hieronymus. Qui facem nobis

Aug. lib. 12. super Genes. ad lit.

RATIONE probatur, visionem Ezechielis sine ecstasi non fuisse.

Act. Ezech. 4. v. 1.

S. Remigius.

SIMILIS vtraque visio in ijs quae videntur.

VIDIT EZECHIEL gloriam Dei.

Ezech. 4. v. 3.

S. Hieron. sup. Ezech. 43. lib. 13.

EZECHIEL audiuit arcana verba, quae non licet homini loqui.

praefere videtur in hac Pauli, & Ezechielis, quam perfequimur, visionis similitudine. Atque idem significasse videtur Propheta noster, tantis obvoluens sua scripta difficultatibus, vt, vel ijs ipsis à solerti lectore expensis, celsissima intelligantur esse, atque ineffabilia, quae illis continentur mysteria.

Illud verò silentio praetermittendum non est, quòd in tertium caelum raptus dicitur Apostolus, quòd non ductus fuisse videtur Ezechiel. Verum si attentius perpendas antiquum sacrae Scripturae morem, quem nos fusc suo loco probamus, facile intelliges, eo modo quò templum caeli nomine censetur, in hoc quoque similem fuisse vtramque visionem. In tertium namque caelum raptus fuit Paulus, vt pote qui, transcensa terra mundi huius habitatione, ad primum caelum aethereum ascendit, quo volucres caeli, vt ait Remigius, volitare solent, quo transcensò, ad aethereum septem errantium stellarum, duodecimque Zodiaci signorum perducitur, ac tandem ad supremum tertium, quòd empyreum dicitur, raptus fuit, vbi Dei optimi, rerum omnium conditoris, sapientissimi que gubernatoris, ac Domini sedes, beatorum spirituum exercitiis innumeris vallatur, benedicitur, & adoratur. Horum autem omnium similitudinem quandam expresit Propheta noster, qui potenti manu Dei, Angelique ductu vtrumque exterius atrium, quasi terrestre domicilium, in quo homines versantur, ac degunt, primum transcendit: deinde in atrium interius ductus est, quo elementares substantiae, non modò aquae, & ignis perpetua asseruatione exprimentur, verum etiam ipso maris nomine, altarisque incendijs ipsa aetherea regio indicatur, in qua sacerdotes, ministrique reliqui, votis, oblationibus, ac cantilenis summa petentes, quasi volitare videntur, & canere volucrum instar. Quae omnia ad primum spectant caelum. Ductus deinde est ad secundum, quòd, sancta, dicitur, in quo septem candelabri Incernae, totidem stellae errantes, duodecim mensae panes, totidem Zodiaci signa demonstrant; auroque inclusis ordine gemmis, ceterae firmamenti stellae indicantur. Quae omnia emensus; praeteriens tandem ad tertium caelum penetrare visus est, quando, *Introgressus intrinsecus*, Angelus, inquit, *dixit ad me: hoc est sanctum sanctorum*, vbi Deus Optimus ac Maximus sedet super Cherubim. Verum haec ad mysticos potius sensus videntur pertinere, de quibus seorsum tractare decreuimus, ne difficilem hunc cursum, atque impeditam viam litteralis intelligentiae, aut impedire, aut retardare possint. nulla tamen ratione praetermittendum videtur, quòd ad nostram facere potest morum modestiam, atque compositionem: quòd sicut Apostolo datus fuit angelus Satahae eum colaphizans, ne reuelationum magnitudine extolleretur, sic etiam, Ruperto attestante, Ezechiel filius hominis compellatur, opportuna commemoratione infirmitatis, ac si diceret: O videns, magnitudine reuelationum ne extollaris, vbi visiones Dei vides, quia filius hominis vermis es: hoc non te praetereat, istud tene memoriter. Ita humiliato capite, *vide oculis tuis, & auribus tuis audi*, oculis cordis, auribus interioris hominis. Haec ille. Atque de visionis difficultate, modo, praestantia, & loco dicta sufficiant. superest iam, vt de eo, quòd vidit, prescius differamus.

TEMPLVM caeli nomine censetur.

B. Remig. vbi supra.

TEMPLI caelorumque collatio.

Ezech. 41. V. 3. & 4.

TERTIUM caelum sanctum sanctorum est.

Rupert. lib. 2. comm. in Ezech. c. 4.

FILIUS HOMINIS dicitur, ne magnitudine reuelationum extollatur.

quod vidit, prescius differamus.

QVOD VIDERIT EZECHIEL IMAGINEM aedificij omnibus suis numeris absoluti, atque perfecti. Cap. VII.

Quae praecedenti capite confirmauimus, difficultatem huic asserere videntur. Nam si corpore raptus fuisset Hierosolymam Propheta, ibique externis sensibus aedificium aliquòd extructum conspexisset, nulla superesset ratio dubitandi, an aedificium partibus constans secum inuicem conuenientibus, conspectum fuisset; an verò contrarijs & repugnantibus. Verum cum ex Propheta mente, ex sanctorum placitis rationibusque sit confirmatum, spiritu raptum Prophetam, spiritu quoque spirituales imagines conspexisse, dubitare contingit, num imagines illae res aliquas referant, quae aut fuerunt, aut reuera esse potuissent; an vero commentitiae sint, quaeque nusquam existant. Huiusmodi namque dubitatio, neque à ratione aliena est, neque à sacrae Scripturae consuetudine longè remota. nam,

vt bene notauit Pradus, plerumque Deus rerum impossibilium imagines spiritui Prophetae imprimit, quae aptissime referant res alias spirituales, quae aut sunt, aut reuera futurae sunt. At non aliorum sacrae Scripturae locorum exemplis, quibus res impossibiles proponuntur, haec nititur dubitatio, sed magis rei ipsius difficultati, quae tanta est, vt quampulcherrimis viris, totis viribus, assiduaque defatigatione conantibus partes illas, quas describit Ezechiel, ad vnum reuocare aedificium, nemo tamen illorum, quòd sciamus, haecenus rem integram sit affectus. ex quo facile licet conijcere, id esse impossibile, quòd tot saeculis nondum explicatum fuit.

Cedit huc etiam Sancti Gregorij Magni auctoritas magna, qui etiam rationibus probare contendit, non posse prophetiae huius historiam de aedificio aliquò intelligi. ipse enim super illa verba Prophetae: *Et dimisit me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi aedificium ciuitatis vergentis ad Austrum*: sic scribit: Cuius videlicet ciuitatis aedificium accipi iuxta litteram nullatenus potest: nam paulò post subdit, hoc ipsum aedificium calamo sex cubitorum & palmo, portam verò eiusdem ciuitatis quatuordecim cubitis mensuratam, cuius portae frontes esse perhibet sexaginta cubitorum. Quae cuncta stare iuxta litteram nullatenus valent. Quomodo enim totum simul aedificium calamo, id est, sex cubitis & palmo mensuratur, & portae aedificij in quatuordecim cubitis, frontes verò portarum in sexaginta cubitis extenduntur? Porta verò in ciuitate est, frontes verò in portis, & nulla recipi ratio permittit, quia maius est hoc, quòd continetur, eo quòd continet. Haec sunt Sancti Gregorij rationes, & verba. Ea verò sententia nisi attentius perpendatur, nobis esse posset impedimentum quàm maximo: frustra enim tot annis in conformando Ezechielis aedificio laboratum à nobis esset, si ipsa partium oppositio, ac commentatio impossibilis, inanes, atque irritos nostros omnes conatus fore demonstraret; neque esset, cur

DVBITANDI ratio.

Prad. tom. 1. commen. Isaeg. sec. 11. DEVS IMPOSSIBILIVM imagines plerumque Prophetis ostendit.

S. Greg. homil. 13. in Ezech.

Ezech. 40. V. 2.

VALDE NOBIS sese opponit S. Gregorij sententia, quam interpretari cupimus, non abijcere.

set, cur haec nostra quisquam legeret, cum non amplius sperandum videretur ex eis emolumentis, aut fructus, quàm ab illis, qui perpetuos motus in machinis, lapidem philosophicum in alchimis, aut quadraturam circuli, vel, quòd peius est, diametri, aut costae commensurationem in Mathematicis pollicerentur. Quapropter Sancti Gregorij mens attendenda est, ac mox rationes expendendae, vt, quid ipsa verba significare possint, non quid sonent, percipere valeamus.

Fuit hoc non modo Gregorij, sed & aliorum aetatis anteaetate sanctorum studium in omnibus ferè sacrae Scripturae & verbis, & gestis, Christi Domini, eiusque Ecclesiae mysteria sacrosancta rimari semper, atque statuere, quae vt in Spiritus sancti prophetici oraculis solidius fundent, & altiùs, solent quandoque ipsum historiae sensum, tamquam minus aptum, aut etiam impossibilem diruere, vt, historia sublata, quasi egesta humo, in ipsa petra solida diuini verbi iacent dogmatum pietatis nostrae fundamenta. Hanc verò esse Gregorij mentem, & non aliam, probant eius sequentia verba, quibus mysteria quaerit in psalmo, in quo Lunae, & Stellarum fit mentio, non autem Solis, & tandem haec verba subiungit: Si ergo aliquid de historiae aperta ratione ducimus ad intellectum allegoriae, quanto magis illa spiritualiter accipienda sunt, in quibus iuxta rationem litterae nihil historicum sonat? Haec ille. quibus planè testatum habet, propterea sensum, quem vocat historicum, ab eo sublatum de medio, quòd spirituale, aut mysticum firmare ibidem cuperet.

Quod sanè pium Gregorij, & aliorum desiderium Ecclesiae sanctae ea tempestate frugiferum fuit, vt pote quo tunc Ecclesiae dignitas, & nomen augebatur, & ipsa omnes inimicorum hominum, Epicureorum inquam, atque similibus sustinebat impetus, insidias propulabat. Verum haec nostra tempestate, cum cruditionis, ac scientiarum specie maximè infestetur Ecclesia, vt proferre cogatur de thesauro suo noua, & vetera, attentius perpendere cogimur, atque examinare, quibusnam oraculis historia subit, vt, cum ostenderimus, quòd haec oracula ab alijs dissent, quibus nulla subest, haec, atque illa faciliùs firmemur, atque stabiliantur. Quapropter Sanctorum, parentum, doctorumque nostrorum, pietatem admiramur, veneramur auctoritatem, sapientiam colimus, ac suspicimus pro viribus imitandam. Et hunc eundem morem tenere decreuimus in explanandis Prophetarum oraculis, in quibus mysterium Christi, eiusque diuinae maiestatis, sapientiae, potestatis menti Prophetae aut caelestis innotuit luminis influxu, aut per intelligibiles species impressas, vt vidimus.

At cum mysteria Christi rerum imaginibus potius, quàm verbis exprimentur, cum non verborum allegoria, sed rerum imaginabilium analogia Scripturae sensus eruendus sit; tunc non esse euellendam historiae veritatem censemus, sed praecintelligendam necessariò, si allegoriae vim percipere velimus: accurata namque rerum, quae signa sunt, intelligentia, harumque, & earum, quae signantur, facta collatio mentem ipsam prophetae indicat, qua ignorata, prophetiam quoque ignorari necesse est. Quae omnia de vniuersis prophetici visionibus in vniuersum dicta videntur.

Vt igitur ad institutam disputationem propius Explan. Tom. 2. Par. 2.

DIVERSAE prophetae diuersa ratione explicandae sunt.

accedamus, illud in primis statuendum est, quòd perspicuum esse videtur apud Prophetam, quòdque ipse etiam Gregorius non negat, sed velut certum quid assumit, nimirum aedificij cuiusdam imaginem visam fuisse à Propheta nostro. Quid enim aliud significant illa verba: *Dimisit me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi aedificium ciuitatis vergentis ad Austrum, & introduxit me illuc*: Quid illa angeli instrumenta, funiculus lineus, calamus mensurae significant aliud, quàm architecti se munus subire velle, atque aedificium aliquòd mensurare? Quid verò aliud sonant illa verba, murus, domus, porta, gradus, limen, thalamus, frontes, fenestrae, atria, gazophylacia, vestibulum templi, altare, columnae, sanctum sanctorum, & reliquae, quid inquam aliud significant eiusmodi voces, quàm aedificij, immo & templi partes ac membra? In quo nulla potest cuiquam subesse dubitandi ratio. Posset tamen hoc vnum dubitari, num eiusmodi partes, earumque praescriptae dimensiones eiusmodi sint, vt in vnum aedificium pulchrum debita ratione commensuratum possint coalescere? an verò contra secum pugnent, ita vt cuius aedificij fuerit eiusmodi porta, esse nulla ratione possint frontes; atque adeo torum id, quòd hac visione continetur, quòd ad imaginarias figuras spectat, chimaeram potius referat, quàm exactam aliquam imaginem partium, portione pulcherrimam? Quae quidem tam contraria rerum dissimilitudo, & tam dissimilis partium contrarietas nulli probanda esset, ni fallor, nisi apertis sacrae Scripturae verbis ita indicaretur, vt negari nulla ratione posset. Quare non dubito, maximam rerum, quae signa sunt, concordiam exoptari à lectore; si tamen ea possibilis videatur. Id quòd maximè exoptandum erit attentius perpendenti, vniuerso hoc Ezechielis aedificio non Babylonis temeritatem, confusionemque significari, sed Ecclesiae Christi pulchritudinem, membrorum omnium maximam consensionem, quae tota pulchra dicitur, *terribilis vt castrorum acies ordinata*: domus sapientiae, & corpus Christi compactum, & connexum per omnem iumenturam subministrationis, vt loquitur Sanctus Paulus. Cum igitur necessarium esse putemus, exemplum respondere exemplari, imaginemque similem esse ipsi rei, cuius est imago, in eam venimus sententiam, vt arbitremur, internis spiritus sui oculis aedificium quoddam conspexisse Prophetam, omnibus numeris absolutum, atque perfectum, cuius singula membra incredibili artificio, ac proportione secum ipsa, & cum aedificio vniuerso mirificè responderent, cuius facies nihil, quòd animus aut oculi mirarentur, non habebat, munitissimas portas, amplissimas porticus, spatiosissima atria, regia inquam palatia, columnis suffulta marmoreis, auratis laquearibus, aureisque desuper veribus quasi coronis ornata: quarum omnium partium dimensiones, numerum, ordinem, proportionem contemplantur attentius, & quasi quibusdam symbolis ad superiora eleuabatur, & mentis oculis conspicerè videbatur domus Dei; hoc est, Ecclesiae Christi oeconomiam, ordinem, dispositionem, gradus, ministeria, quae consimilibus illius fabricae ornamentis repraesentabantur. Id quòd coniectura quadam tantummodo ductus, antequam animum, omniaque nostra studia in hanc vnam Prophetiae visionem intelligendam

accedamus, illud in primis statuendum est, quòd perspicuum esse videtur apud Prophetam, quòdque ipse etiam Gregorius non negat, sed velut certum quid assumit, nimirum aedificij cuiusdam imaginem visam fuisse à Propheta nostro. Quid enim aliud significant illa verba: *Dimisit me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi aedificium ciuitatis vergentis ad Austrum, & introduxit me illuc*: Quid illa angeli instrumenta, funiculus lineus, calamus mensurae significant aliud, quàm architecti se munus subire velle, atque aedificium aliquòd mensurare? Quid verò aliud sonant illa verba, murus, domus, porta, gradus, limen, thalamus, frontes, fenestrae, atria, gazophylacia, vestibulum templi, altare, columnae, sanctum sanctorum, & reliquae, quid inquam aliud significant eiusmodi voces, quàm aedificij, immo & templi partes ac membra? In quo nulla potest cuiquam subesse dubitandi ratio. Posset tamen hoc vnum dubitari, num eiusmodi partes, earumque praescriptae dimensiones eiusmodi sint, vt in vnum aedificium pulchrum debita ratione commensuratum possint coalescere? an verò contra secum pugnent, ita vt cuius aedificij fuerit eiusmodi porta, esse nulla ratione possint frontes; atque adeo torum id, quòd hac visione continetur, quòd ad imaginarias figuras spectat, chimaeram potius referat, quàm exactam aliquam imaginem partium, portione pulcherrimam? Quae quidem tam contraria rerum dissimilitudo, & tam dissimilis partium contrarietas nulli probanda esset, ni fallor, nisi apertis sacrae Scripturae verbis ita indicaretur, vt negari nulla ratione posset. Quare non dubito, maximam rerum, quae signa sunt, concordiam exoptari à lectore; si tamen ea possibilis videatur. Id quòd maximè exoptandum erit attentius perpendenti, vniuerso hoc Ezechielis aedificio non Babylonis temeritatem, confusionemque significari, sed Ecclesiae Christi pulchritudinem, membrorum omnium maximam consensionem, quae tota pulchra dicitur, *terribilis vt castrorum acies ordinata*: domus sapientiae, & corpus Christi compactum, & connexum per omnem iumenturam subministrationis, vt loquitur Sanctus Paulus. Cum igitur necessarium esse putemus, exemplum respondere exemplari, imaginemque similem esse ipsi rei, cuius est imago, in eam venimus sententiam, vt arbitremur, internis spiritus sui oculis aedificium quoddam conspexisse Prophetam, omnibus numeris absolutum, atque perfectum, cuius singula membra incredibili artificio, ac proportione secum ipsa, & cum aedificio vniuerso mirificè responderent, cuius facies nihil, quòd animus aut oculi mirarentur, non habebat, munitissimas portas, amplissimas porticus, spatiosissima atria, regia inquam palatia, columnis suffulta marmoreis, auratis laquearibus, aureisque desuper veribus quasi coronis ornata: quarum omnium partium dimensiones, numerum, ordinem, proportionem contemplantur attentius, & quasi quibusdam symbolis ad superiora eleuabatur, & mentis oculis conspicerè videbatur domus Dei; hoc est, Ecclesiae Christi oeconomiam, ordinem, dispositionem, gradus, ministeria, quae consimilibus illius fabricae ornamentis repraesentabantur. Id quòd coniectura quadam tantummodo ductus, antequam animum, omniaque nostra studia in hanc vnam Prophetiae visionem intelligendam

AE D I F I T cium conspiciunt à Propheta. Ezech. 40. V. 2. & 3.

DECVIT Ecclesiam Christi ordinatam ordinato aedificio repraesentari. Cant. 4. V. 7. Ephes. 4. V. 16.

PERFECTUM aedificium vidit Ezechiel.

Gregor. homil. 2. in Ezech.

LITTERA- lis sensus radi- ei, mysticus fructui com- paratur.

S. Greg. hom. 40. in Euang.

S. Aug. lib. 2. de doc. Christ. c. 30.

ARTIVM cognitio fa- ctae Scriptu- rae interpreti necessaria.

Ezech. 13. v. 10.

Amos 7. v. 7.

QVARE non prius ex- plicata sit vi- so. S. Aug. lib. 2. de doc. Chri- stian. c. 16.

lit, aggrediatur. Cuius rei rationem ex ipso Gregorio, qui aliter sentire videbatur, desumere licet. Vnus propheticæ locutionis est, inquit, ut prius personam, tempus, locumque describat, & postmodum dicere mysteria prophetiæ incipiat, quatenus ad veritatem solidius ostendendam ante historici radicem figat, & post fructus spiritus per signa & allegorias proferat. Haec Gregorij sunt verba. Qui quas vocant circumstantias, personae, loci, ac temporis, radici confert; significata per allegorias, arborum fructibus comparat. Verum enim vero propior multo est sensui allegorico res illa, aut historia, ex qua defumitur eiusmodi figurata locutio, quam locus, tempus, in quo vel facta fuit, vel enuntiata propheta; hic igitur historiae sensus non minus necessarius est ad mysticos sensus percipiendos, quam, ad proferendos arboris fructus, necessaria est radix viuens ac vigens, terraeque optimè inhaerens. Sed quid coniecturis probare contendimus id, quod eiusdem Gregorij verbis, apertissimoque testimonio confirmatur? In verbis, inquit, sacri eloquij prius seruanda est veritas historiae, & postmodum requirenda spiritualis intelligentia allegoriae: tunc namque allegoriae fructus suauiter capitur, cum prius per historiam veritatis radicem solidatur. haec sanctus Doctor: cui accinit Beatus Augustinus, qui, cum ea referret, quae ad sacrorum librorum intelligentiam conducere posse existimauerat, multa quoque propterea commemorasset artes, atque in primis aedificatoriam, haec subdit: Harum autem cognitio tenuiter in ipsa humana vita cursumque vsurpanda est, non ad operandum, nisi forte officium aliquod cogat, de quo nunc non agimus, sed ad iudicandum, ne omnino nesciamus, quid Scriptura velit insinuare, cum de his artibus aliquas figuratas locutiones inserit. Haec Sanctus Augustinus. Artium praeterea, quas mechanicas vocant, cognitionem intelligenti sacras Scripturas tribuit, propter locutiones quasdam atque similitudines, ex eiusmodi artibus plerumque desumptas, cuiusmodi est illa, Prophetae nostri: Ipsi aedificabant, inquit, parietem, illi autem lineabant luto absque paleis. Quae vix intelligi potest, nisi à praedictae artis praeeptionibus prius sciatur, lituram luti absque paleis factam, mox atque aruerit, rimulis diffusam quamplurimis tandem cadere. Eiusmodi est illa Amos prophetae: Et ecce Dominus stans super murum litum, & in manu eius trulla cementarij, &c. Et aliae eiusmodi quamplurimae, quas esset longum recensere. Si igitur, propter vnam aut alteram similitudinem intelligendam, artis peritiam exigit Augustinus, quid quaeso peteret, ad visionem hanc percipiendam, quae vniuersa in describendo accuratissime templi aedificio versari videtur? Ars verò haec, ut dixi, descriptionibus atque figuris vtitur, quibus haud secus de futuro aedificio, vel de praeterito & iam subuerso iudicat artis peritus, quam de existente ac praesenti iudicat imperitus. Sublatis verò de medio figuris, vix, aut ne vix quidem, de non exstante aedificio iudicet architectus, nedum is, qui nec artis voces nouit, neque ipsius scientiae nomen vquam forsitan audiuit. Quae sanè causa, ni fallor, fuit, propter quam in obscuritatis tenebris haecenus delituerit haec visio. Rerum namque, (inquit Augustinus) ignorantia facit obscuras figuratas locutiones, cum ignoramus vel animantium, vel lapidum, vel herbarum naturas, aliarumque rerum: quae plerumque in Scripturis similitudinis alicuius gratia ponuntur.

Iam verò huius capituli argumentum, quod in eo versari videtur, ut probemus exactissimas templi imagines adhibendas ad visionem hanc percipiendam, quam illis deficientibus ignorare necesse est, hoc, inquam, argumentum, eiusque vtramque partem propositam, propositis plurium Scriptorum irritis conatibus, quasi apertissimis exemplis confirmare non grauabimur. Atque in primis dubitari merito posset, quid sit quod praeterita saecula, quae in reliquis sacrae Scripturae libris vberimè ediderunt commentaria, de vno Ezechiele (Hieronymo teste) vniuersa tacuerint? Fuit Parisiensis illud saeculum sapiens, secundum, atque scribendis libris additissimum, quod in Ezechiele explicandum non parum laborauit, sed quo fructu nondum videtur esse perspectum. Etenim Nicolaus Lyranus, Hebraeorum, nostrorumque pariter adiutus commentarijs, conatus est pro viribus, adhibitis etiam suis schematis, Ezechielis vaticinium explanare. Cuius studium ac diligentia forsitan aetati illi probabatur, qua, oblitterata pene omni architectonicae artis ratione, Longobardorum signenta tota ferme Europa vigeabant, atque aedificiorum quaedam veluti monstra atque portenta, non sine magnis sumptibus, excitabantur: illis verò, quibus perspectus esse potuit antiquae Architecturae modus, exstantibus adhuc Romae templorum vestigijs, quae iuxta exactam architectandi rationem fabricata erant, illis inquam, neque Lyrani structura placere poterit, neque ipsius Prophetae verbis consona videnda est. Id quod tunc maximè lectori constabit, cum singulas nostrarum descriptionum partes, ne dicam lineas, ad ipsa Prophetae verba, quasi ad lapidem Lydium metalla, adduxerit. Edidit iustum de Ezechielis aedificio volumen Richardus de sancto Victore, doctus pariter ac solers scriptor, neque sine lineamentis posse Prophetam intelligi arbitratus, suas addidit commentario figuras. res verò minimè successit ex voto, tum quod linguarum peritia destitutus, difficillimam vocum interpretationem consequi non potuit; tum verò maximè quod Architectura minimè eruditus, inelegantes pariter atque deformes proponit templi imagines: rusticorum casus potius reputes, quam domum Dei, quae infinitis ferè nominibus Dei dicitur. Nimirum propter omnium rerum excellentissimum ac pene diuinum apparatus, & quod Dei habitatio est, & quia eius est structura, atque ab eo excogitata est omnis aedificij proportio ac symmetria. Floruerunt deinde Parisijs alij linguarum scientia instructi, atque huius visionis explicandae desiderio non parum excitati, qui in delineandis figuris diligentiae haud parum impenderunt & operae, ut sacra biblia ibidem excusa demonstrant. Eorum porro schemata aere incisa, subtiliore opera efformata, in bibliorum apparatus ab eruditissimo viro Benedicto Aria Montano concinnatum, fuere translata. Ea verò, tum quod non ad amissim sacris oraculis respondeant, ac ne vix quidem aliqua ex parte: tum verò quod artis rationibus destituantur ac legibus, minus probanda videntur, & ea sunt, quae minimè possint intellectui scientiae cupido satisfacere. Mitto nunc illos omnes, qui sacrae Scripturae interpretes agere cupientes, Salomonis templum instaurare profecti sunt, inconsulto Ezechiele, in

LYRANI interpretatio qualis.

LONGOBARDORUM architectura monstruosa.

RICHARDI studium haud succedens.

DOMVS Dei quare dicitur templum.

ARIAE Montani descriptiones.

scio

HIEROSOLYMITA

NVM TEMPLVM EZECHIELI

fuisse in visione ostensum.

Cap. IX.

STENDIMVS iam satis, descriptum ab Ezechiele aedificium conueniens fuisse, atque perfectum, quodque aedificari facile potuisset, aut credi aliquando aedificatum fuisse. His igitur quasi praeciactis fundamentis, reliquam explicandae visionis fabricam superstruere iam decet. Atque in primis decernendum videtur illud, quod cuius se offerat, ubi haec legerit, nimirum, an sicut esse potuit veri alicuius aedificij aut templi imago, ita verè fuerit, & cuius. Nam cum Hierosolymam delatus dicitur Propheta, ut hoc videre posset templi aedificium, ea mox subit mentem cogitatio, an fuerit Hierosolymitani templi ostensa figura, illius inquam magnificentissimi templi, quod olim fuit à Salomone sapientissimo, ditissimoque Rege incredibili sumptu, magnitudine ac proportione aedificatum. Dubitant de hac eadem re multi: neque immeritò. Cum enim haecenus non defuerint aliqui, existimantes se probè cognouisse templum illud Salomonis, cuius in Regum, ac Paralipomenon libris sit mentio; nullus tamen ferè tam audax fuit aut praiceps, qui de templo Ezechieli ostenso sibi polliceretur fuisse cognitum atque perspectum: qua ergo ratione simile dicant ignorum cognito? At neque aequum fuisset iudicare dissimile. Verum ea sunt hominum ingenia, ut quam ipsi ignorant rerum similitudinem, facile negent esse possibilem. Quapropter disputandum nobis esse cum multis certò scimus, quibus iam dudum videtur fuisse persualum, cum templo Salomonis, nihil hoc nostrum habere commune. Firmat eorum opinionem, quod legerint apud Ezechielem atria, quamplurima, porticus, portas, exedras, gazophylacia, thalamos, columnas, cochleas, cetera omnia incredibili artificio extructa, mirabili apparatu, ornamentisque pulcherrimis, quae omnia de templo illo Salomonis nec scripta legi videntur, neque fuisse audita. vnde conficiunt, hanc Ezechielis domum fuisse augustiorem, illam longè angustiore. Ego verò aliud ab his longè diuersum ex ipsa eorum sententia colligo, eos non minus Salomonis templum, quale fuerit, ignorasse, quam, quod sit illud, nesciuisse, cuius similitudo Ezechieli fuerit demonstrata. Quam sanè meam sententiam non est, opinor, quod pluribus probem, cum ea maximè confirmata videri facile possit, cum primùm hoc Ezechielis aedificium, quod se illi ignorare non negant, idem omnino fuisse ostenderimus cum illo Salomonis, quod se temere scire praesumunt. Verum videre mihi videor tacitas legentium cogitationes, & quasi eos audire mihi obijcientes hoc idem, quod impedimento fuisse scriptoribus paulò antè demonstrabam, quò minus vtriusque templi similitudinem agno-

QUI SINE mensuris ac calamo templum explicare conantur, frustra laborant.

FABRICAM metiri praecipit Deus.

Ezech. 43. v. 10.

Ezech. 40. v. 2.

DISCRIMEN inter sanctorum, & aliorum mysticas interpretationes absque litterali sensu.

INSTITVTI nostri, & exquirendi modus.

scio Vitruuio, Euclidis nomine ignorato: illi enim nihil aliud videntur consecuti, quam ut inter diffidentium Scripturae sacrae interpretum opiniones, censores haberi voluisse videantur. Sed quid praestent commodi, aequum ab iniquo quomodo discernant non video, si absque censura virga, sine mensurae calamo, sine cubito, sine funiculo, atque alijs, quibus ne ipse quidem Dei Angelus in dimetiendo templo carere voluit, id faciant. Qui profectò omnes similes esse mihi videntur fabris illis, qui sine vlllo suae artis instrumento artem exercere vellent. ac si fabricator, spreto filo, perpendiculo, regula, & amussi, muros ad perpendiculum erigere, longitudines ad regulam, angulos ad normam exigere praesumat. Quapropter monendum lectorem duxi, frustra laboraturos eos omnes, qui sine calamo, funiculo, & circino Ezechielem suscipiant interpretandum, vel addiscendum aggrediuntur. Id quod testari planè videtur Angelus apud Ezechielem, lineum funiculum, & calamum mensurae prae manibus gestans, eadem adhibens dimetiendae fabricae instrumenta, quibus fuerat olim constructa. Id verò dimetiendae fabricae munus toti Israel iniungitur à Deo, dicente ad Ezechielem: Tu autem fili hominis ostende domui Israel templum, &c. Et metiantur fabricam. Illi verò, nostrae aetatis scriptores, qui allegorias in Ezechielem texerunt longissimas, vmbrae sectari videntur, quarum non sunt corpora; fructus colligere, quorum nulla fuerit radix; rerum, quae non sunt, imagines perscrutari. Nam cum Deus Optimus ac Sapientissimus admiranda quaedam Christi mysteria, Ezechieli manifestare voluerit sub perpetua, quadam templi, eiusque fabricae, pulchritudinis, magnitudinisque similitudine, vix, aut ne vix quidem ea iuxta proferentis mentem percipi poterunt, nisi prius ipsa templi figura, quae Ezechieli inspicenti primùm, ac deinde scribenti praefens fuerat, praefens quoque intelligere cupienti sit, vel per figuras expressas ac delineatas, vel per adaequatos (quos vocant) fabricae conceptus, illis persimiles, quos habuit in visionibus Dei sanctus Ezechiel. Quae omnia de nostrorum scriptorum allegorij, absque historiae fundamento extructis, non sunt finistrè, ac praeter mentem nostram aduersus sanctos illos patres detorquenda, qui allegorias etiam suas ac mysticos sensus scriptis tradiderunt. Nam praeterquam quod difficultatem operis exaggerantes, dolere videantur, quòd totius prophetae sensum assequi nondum potuerint, illis, utpote mentis oculos assidua diuinorum contemplatione illuminatos habentibus, datum fuit, mysticos sensus in singulis seorsum sacrae Scripturae partibus inuenire, ac singulis propemodum verbis, quamuis sicut omnes inuenire non poterant, ita neque illos inuenerint, qui vniuerso prophetae contextu continebantur. Quos cum vehementer scire cuperemus, omnem curam & sollicitudinem hanc vnam in rem intendimus, ut contextum ipsum percipere primùm aliqua ratione possemus. Atque adeo, Dei ope implorata, atque beatissimae Virginis patrocinio, cui ab initio haec nostra studia dicantur, deprecatore etiam ipso sancto Ezechiele, hic templum aggredimur explicandum, si firmum ac fixum legentium animis maneat, hanc Ezechielis visionem absque delineationibus intelligi non posse.

NISI SALOMONIS, & EZECHIELIS templum pariter cognoscantur, iudicari non potest, an hoc illi sit simile.

VTRIVSQVE templi comparatio.

EZECHIELIS aedificium hic describitur.

agno-

agnoscerent : siquidem vtriusque pariter ignoratione praepediri eos diximus, ne vtriusque similitudinem agnoscant: Sed forte nos in idem videamur incidisse peccatum, quiprius vtriusque aedificij similitudinem suscipimus explicandam, quam vniuscuiusque formam, structuram, fabricam. Et quamuis non negem, facilius multo de vtriusque similitudine iudicari tunc posse, cum vtrumque templum pariter fuerit lectori perspectum, tamen, quoniam ex huius solutione quaestionis tota videtur pendere nostra disputatio, utpote quae statuere videatur, de quo templo agendum sit nobis, eam oportuit quaestionem principio soluere: ita tamen id praestare conabimur, ut propositae difficultati satisfaciennes, ea tantummodo ex vtroque templo simul conferamus, quae omnibus etiam ante nostram hanc visionis explicationem potuerint esse cognita atque perspecta. Qua in re Angelum mensurantem, Ezechielumque mensuras describentem duce[m] viae pariter sequemur, ab eo loco exordium fumentes, in quo exstructum fuit illud, hoc verò ostensum.

QVARE prius de vtriusque templi similitudine, quam de vtriusque fabrica agamus.

SVPER montem excelsum vtraque domus exstructur.

S. Amb. comment. sup. Apocalyp. 21. v. 10.

2. Paral. 3. v. 1.

Infra par. 1. Appar. lib. 1. verb. c. 8.

Cap. 40. Ezechiel. v. 20. & 23.

DVPLEX atrium vtriusque templo.

Prad. Ezech. 8. v. 1.

Ibid. v. 7. & 14. & 17.

Domus, quam describit Propheta, super montem excelsum terrae Israel exstructa erat, ipso attestante, quod anno decimo quarto, postquam percussa est ciuitas, facta sit super eum manus Domini, & adductus sit illuc, in visionibus, inquam, Dei adductus sit in terram Israel, & dimissus supra montem excelsum nimis, super quem erat quasi aedificium ciuitatis, in quod introductus, templum vidit, & singulas eius partes ab Angelo mensurari. Atqui Beatus Ambrosius, cum in similia sanctissimi Apostoli, Euangelistae, atque prophetae Ioannis explicanda incidisset, quibus ab Angelo volente sibi ostendere sponsam uxorem Agni, sublatum se affirmat in spiritu in montem magnum & altum, & ostensam sibi ciuitatem sanctam Ierusalem, haec ait: Ezechielis vltima visio cum hac Ioannis visione concordat in aliquibus locis, & ideo placuit ut de illa huic operi pauca inferamus. Dicit namque montem sibi fuisse monstratum, super quem erat ciuitas, & in ea templum. Verum ciuitatem tantummodo commemorat, de templi structura multa est locutus. Haec est sancti Ambrosij sententia de Ezechielis templo. super montem exstructo, quae & vera est, & in ipso contextu perspicua. Nec minus est certum, Salomonis templum in celsissimo monte constructum fuisse, cum in libro Paralipomenon haec verba legamus: *Coepit Salomon aedificare domum Domini in Ierusalem in monte Moria*, quam vocem satis infra clarè ostendemus, significare conspicuum videndum, prae nimia videlicet celsitudine. Quare situs, & area vtriusque templi pariter in excelsi montis cacumine videtur designari.

Duplex praeterea atrium describitur à Propheta (nam de gentium atrio ferè nulla fit mentio, ut paulò inferius videbimus) alterum exterius, septenis distinctum subdialibus areis, senis distinctas portibus: & interius, in quo erat altare, ac templum. Eadem atria iterum referri videmus ab eodem Propheta de templo Salomonis sine dubio loquente. Anno enim sexto transmigrationis Regis Ioacim, hoc est, quinque annis antequam subuerteretur templum, ut bene probat Pradus, similitudine manus apprehensum se dicit, & adductum Hierosolymam, atque in templum, & post alia haec subdit: *Et introduxit me per ostium portae domus Domini, quod*

A. respiciebas ad Aquilonem: Et iterum. *Et introduxit me*, inquit, *in atrium domus Domini interiorius: & ecce in ostio templi Domini inter vestibulum & altare quasi viginti quinque viri dorsa habentes contra templum Domini, & facies ad Orientem*. Ecce atrium interiorius, quod non verè diceretur interiorius, nisi fuisset exterius aliud. Fit autem praeterea hoc loco templi ac domus Domini commemoratio, assignata etiam templi, atque altaris dispositione, cum templum ad Occidentem extitisse significetur, altari in medio atrio interiori ad Orientem constituto. Duplicis huius atrij fit mentio in libris Regum, & Paralipomenon. Dum enim iniquissimi Regis Manassés scelera percentur: *Et exstruxit*, inquit, *altaria vniuersae militiae caeli in duobus atrijs templi Domini*. Horum autem duorum atriorum, nomina indicauit eadem historia exstructi templi, in libris Regum, & Paralipomenon. *Fecit*, inquit, *atrium sacerdotum, & basilicam grandem*. Quem locum sic vertit in Regio codice Pagninus: *Et fecit atrium sacerdotum, & atrium auxilij magnum*. Eadem ferè verba ex Graeca Septuaginta interpretum lectione conuersa leguntur ibidem: *Atrium sacerdotum & interiorius dicitur*, quia in medio positum, solis sacerdotibus cum suis ministris, ut ibidem sua quisque obire munia, patebat, reliquam arcebat vulgi aut populi multitudinem; nec tantum, sed & ipsos Reges, ut in Ozia videre est, atque alij.

Exterius verò atrium magnum, seu grandis basilica dicitur, quod tantae esset magnitudinis, ut atrium interiorius vndique cingeret, & quasi gremio suo complecteretur, multisque partibus superaret. Basilica verò meritò dicitur ab interprete Latino, quo singulas, quibus cingitur, atque distinguitur, porticus indicaret, & quas omnes triplices fuisse, haud secus, quam quae in basilicis olim fiebant, perspectum est, & à Vitruuio praescriptum, & diuinis litteris obsignatum; de basilica Salomonis, quae saltus Libani dicebatur, & de qua nos iterum, Deo dante, sed

harum porticum ordines ternos, totidemque suspensa laquearia cedrina obscura quadam oratione describit liber Regum his verbis: *Et aedificauit atrium interiorius tribus ordinibus lapidum politorum, & vno ordine lignorum cedri*. Quem locum perperam interpretantur scriptores illi, qui atrium interiorius peribolo quodam cingi tres cubitos alto existimant, nec alio praeterea aedificio. Ad plane indicat locus alter eiusdem libri, qui sic habet: *Et atrium maius rotundum (Hebraicè per circuitum) trium ordinum de lapidibus scissis, & vnius ordinis dedolata cedro: nec non & in atrio domus Domini interiori, & in porticu domus*. Quod si ibi tres ordines ad altitudinem periboli referebant, quod trium cubitorum fuisse dicitur à Iosepho, ad eandem altitudinem planè referri debent eadem verba, quae de porticu domus loquuntur, quam centum viginti cubitos fuisse altam nouimus in libro Paralipomenon: neque aliquod habuisse peribolum vquam aut legimus aut audiuius. Verum cum eiusmodi interpretatio ex sola nascatur Hebraicae phrasae ignoratione, ea explicata, suo loco ostendemus, ibi triplices in altum columnarum ordines indicari, ac totidem trabecationes, haud ab illis diuerfas, quae referuntur ab Ezechiele, illis verbis, quae sua quoque difficultate obuoluntur, ut videbimus: *Vbi erant gazophylacia*

4. Reg. 21. v. 5. & 23. v. 12 & 2. Paral. 35. v. 5.

2. Paral. 4. v. 9.

ATRIVM exterius quare basilica grandis dicitur.

3. Reg. 6. v. 36.

TRIPLICES porticus vtriusque templo fuerunt, & aetuo.

3. Reg. 7. v. 12.

2. Paral. 3. v. 4.

Ezech. 43. v. 5. & 6.

in superioribus humiliora: quia supportabant porticus, quae ex illis eminebant de inferioribus, & de medijs aedificij. Tristega enim erant, & non habebant columnas, sicut erant columnae atriorum: propterea eminebant de inferioribus, & de medijs à terra cubitis quinquaginta. Haec verò omnia in idem recidunt argumentum, ut probent atria templi Ezechielis quàm simillima, fuisse atrijs templi Salomonici: immo eadem ipsissima; hic enim cardo totius praesentis disputationis vertitur. Nihil enim est in templo Ezechielis, quod in maiorem rapiat admirationem legentes, quàm atriorum amplitudo, & magnificentia, quorum simile quidpiam de Salomonis templo legisse se nullus recolebat. Nos verò hoc vnum ob oculos semper habuimus, ut singulas templi partes, quae ab Ezechiele recensentur, cum alijs historiarum locis conferamus.

ATRIVM templi magnitudo inaudita.

Et quidem quod ad atriorum longitudinem, latitudinemque spectat, ea satis probari videtur ex mensurarum tabernaculi proportione, quae omnes dupla ratione maiores sunt, quare cum tabernaculi atrium quinquaginta cubitorum fuerit, atria templi singula centenis longa & lata fuisse certum est. Sed haec non sunt huius loci examine perficienda. hoc vnum cuique manifestum esse poterit, Salomonis templum totius ferme Israelis fuisse capax, qui ter in annis singulis, religionis ac voti causa eò confluebat. praeterea quod tanta erat ministrantium in eo sacerdotum ac Leuitarum multitudo & copia, ut nullis alijs copijs vfus fuerit Ioiada Pontifex ad tyrannidem Athaliae regnantis Hierosolymis depellendam, & Ioam septem annorum puerulum Regem constituendum, dicente eodem Ioiada: *Tertia pars vestrum, qui veniunt ad sabbatum, sacerdotum & Leuitarum & ianitorum erit in portis: tertia vero pars ad domum Regis: & tertia ad portam, quae appellatur fundamenti: omne vero reliquum vulgus sit in atrijs domus Domini. Nec quispiam alius ingredietur domum Domini, nisi sacerdoles, & qui ministrant de Leuitis*. Et post pauca haec legimus: *Et veniebant per ordinem sabbati cum his, qui implerant sabbatum, & egressi erant. siquidem Ioiada Pontifex non dimiserat abire turmas, quae sibi per singulas hebdomadas succedere consueverant*.

TEPLI ministris haud secus, quàm numerosis copijs Ioam Regem creauit Ioiada, tyrannide pulsa. 2. Paral. 23. v. 5. 6. & 8.

Fuerunt autem sacerdotes & Leuitae, qui singulis hebdomadis in templo ministrabant septingenti & eo amplius, ut legitica supputatione suo loco probaturi sumus, quos omnes in ipso templo per totam vicis suae hebdomadam manere solitos fuisse, confirmare videtur sanctus Lucas Euangelista. Cum enim filium ab Angelo Zachariae in templo ministranti promissum enarrasset, haec subdit: *Et factum est, ut impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam. Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor eius, &c.* Non enim aut angelico dignus effectus colloquio, aut promissi filij expectatione exultans, aut linguae impedimento consternatus, à munere suo prosequendo dimoueri potuit iustus Dei sacerdos, quem neque extollunt prospera, neque conturbant aduersa, quò minus in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela confuetus incederet modo. Sed ad institutum reuertamur.

SACERDOTES ministrantur per totam hebdomadam in templo manebant. Luc. 1. v. 33.

ZACHARIAE constantia.

Est & aliud argumentum, amplitudinem atriorum templi Salomonici mirificè confirmans, gazophylaciorum videlicet multitudo, ac ma-

gnitudo, quae capax esset omnium decimarum, ac primitiarum totius Israel. siquidem reuerfus Hierosolymam Nehemias, & cognoscens partes Leuitarum non fuisse datas, causam egit aduersus magistratus. atque adeo: *Omnis Iuda, inquit, apportabat decimam frumenti, vini, & olei in horrea, & enumeratitque quatuor sacerdotibus atque Leuitis, de eis sic loquitur: quoniam fideles comprobati sunt, & ipsi creditae sunt partes fratrum suorum*. Haec autem horrea omnia in templo fuisse perspectum esse poterit, legenti quae ibidem referuntur de Eliafibo sacerdote pelsimo, qui partes sacerdotum ac Leuitarum inique vsurpauerat, nec tamen ausus fuerat ciuicis sinodi decimas, quas furto patere statuerat, extra templum reponere: sic enim legimus de eo: *Qui fuerat praepositus in gazophylacio domus Dei nostri, & proximus Tobiae. Fecit ergo sibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum reponentes munera, & thus, & vasa, & decimam frumenti, vini, & olei, partes Leuitarum, & cantorum, & ianitorum, & primitias sacerdotum*. Haec autem eadem confirmari videntur paterna illa Dei nostri ad populum suum exprobratione, cohortatione, promissione, quam legimus apud Malachiam prophetam: *Et dixistis, inquit, in quo configimus te? In decimis, & in primitijs, quas mihi persoluere contemnitis. Quapropter: Et in penuria vos maledicti estis, & me vos configitis gens tota. illa coniunctio, & vel causalis est, quia me configitis, vel aduersatiua, & tamen adhuc me configere non desistitis: Inferite omnem decimam in horreum, non nulli codices addunt, explicationis gratia, meum, sed perspicuus est idem sensus ex sublequentibus. Et sit vobis in domo mea, & probate me super hoc, dicit Dominus: si non aperuero vobis cataraetas caeli, &c.*

2. Esdr. 13. v. 12. & 13.

OMNES decimae Isaacis afferuabantur in gazophylacis atriorum templi.

Ibid. v. 4. & 5.

Malac. 3. v. 8. & seq.

SOLVENDIS primitijs ac decimis vberes fructus promittit Deus.

1. Paral. 23. v. 3.

EZECHIEL & Iosephus atria templi eadem magnitudine definiunt. Ezech. 42. v. 20.

Ezech. 45. v. 2.

PORTICVS atrij gentium longitudo, & magnificentia.

Quanta autem fuerit haec, quae ex decimis colligebatur, frumenti, vini, & olei copia, vel ex eo facile poterit intelligi, quod decimis his atque primitijs alebantur cum familijs suis, triginta illa octo Leuitarum millia, qui numerati dicuntur à Dauid sub ipso regni Salomonis initio. Sed quid opus est atriorum templi Salomonici magnitudinem aliunde ratiocinationibus inuestigare, cum eam disertis verbis Iosephus describat, nec aliam esse comperiamus ab ea quam Ezechiel describit, qui postquam ciuitatem vniuersam mensuratum fuisse ab Angelo retulisset, mox ad templum redgitur, dicens: *Per quatuor ventos mensus est murum eius vndique per circuitum, longitudinem quingentorum cubitorum, & latitudinem quingentorum cubitorum, diuidentem inter sanctuarium, & vulgi locum*. quam mensuram de alio quàm de muro atrium Israel ambiente intelligi non posse, cuius esse poterit perspicuum, ut à nobis in eius explicatione demonstratum est. Huic autem dimensioni atrij Israelis, latitudinem quoque atrij gentium subiungit alibi, sic inquit: *Et erit ex omni parte sanctificatum quingentos per quingentos quadrifariam per circuitum: & quinquaginta cubitos in suburbana eius per gyrum*. Quod si ab extimo gentium atrio, quod, ut infra videbimus, suis etiam porticibus cingebatur, computationem aggrediamur, cum quingentis cubitis muri, quem ambit, addit hinc quinquaginta, atque illinc totidem, erit vtriusque ipsum atrium gentium longum quatuordecim cubitos sexcentos, totidemque extenditur quae libet eius porticus. Iosephus verò porticus has mirificè

Ioseph. 6. bell. c. 6.

mirificè commendat à materia, artificio, magnificentia, dimensionibus, ac tandem haec subdit: Omnis gyrus earum sex mensura stadiorum cum Antonia concludebatur. Est autem stadium ab Hercule constitutum pedum sexcentorum, quem morem Graecia deinde perpetuo tenuit. Quod si maior pedum numerus stadio datur à Censorino, decurtatis pedibus tribuendum id esse probatur ex Gellio. Qui quidem pedum numerus, si sublata tertia sui parte ad cubitos reuocetur, quadringentos efficiet: atque adeo Iosephus pro quadringentis cubitis semper stadium substituit. & singulas porticus sesquistadium longas esse indicat, qui quaternas sex mensurat stadijs. Quae etiam ratione porticus atrij Israelis metitur quoque, quarum latitudinem infra definitam fuisse ab Ezechiele ostendimus cubitis quinquaginta. Si igitur ex quingentis cubitis muri extimi hinc quinquaginta, illinc totidem subtrahas, reliqui erunt Israelis atrio quadringenti cubiti, actotidem cubitis in longum patebunt singulae porticus.

Censor. de die natali c. de spatio terrae

A. Gell. lib. 1. noct. cap. 1.

QVADRINGENTI cubiti stadium constituant.

Ezech. 40. v. 18.

ATRIVM Israel quadringentorum cubitorum.

Eorum meminit iterum Iosephus, sic scribens: Tumulus erat petricosus, &c. Huius verticem primus Salomon Rex noster muro circumdedit; radices quoque eius alio muro cinxit, &c. Hoc opus postquam aequatum est vertici; cavitatis quae erat murum inter & tumulum, expleta est, ut complanatis omnibus fieret area, & circumquadruporticus quatuor stadiorum circuitu, singulis lateribus inter duos angulos per stadia singula parentibus. Quae omnia in vniuersali vestigio infra apponendo perspicua sunt. Verum, quoniam longum esset huc omnia referre, quae hanc nostram sententiam confirmant, in quam vna videntur conspici omnia, quae toto hoc opere de templo, eiusque mensuris tradituri sumus, ne eadem hic iterum cogamur repetere, praetermissis ceteris, nonnulla breuiter percernebimus, quae citra controuersiam sunt, atque ita explorata, ut à cordato viro vix ac ne vix quidem negari posse videantur.

Ezech. 41. v. 1. & seq.

SANCTVM & sanctum sanctorum eiusdem mensurae in veroque templo.

Ezechiel sanctum mensurat, cum ait: Et introduxit me in templum, Hebraice הכיחן החיכל, qua voce ferè semper sanctum significatur: ac post pauca subdit: Et mensus est longitudinem eius quadraginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum. Et introgressus intrinsecus mensurauit frontes, portam, & latera, ac subdit: Et mensus est longitudinem eius viginti cubitorum ante faciem templi, & dixit ad me: Hoc est sanctum sanctorum. Quodnam aliud vel manifestius posset, vel firmitus exoptari testimonium? Ecce praecipuam templi partem, cuiusque ratione reliquae omnes & templi nomine, & religione censentur; siquidem hic propriè sedebat Deus super occasum, equitans super Cherubim: huiusque, & nomen, & mensurae, alijs similibus templi Salomonis mensuris ex aequo respondeat. quis amplius audeat denegare hoc esse sanctum sanctorum, dicente Angelo, hoc est sanctum sanctorum? Quod si hoc ita est, ut verè est, vniuersam utique domum, ac singulas eius partes, ab adytis ad adyta egrediendo, licet contemplari, sanctum sanctorum aequè longum, latum, & altum cubitis viginti, sanctum latum totidem dupla longitudine, vestibulum longum viginti, latum vndecim, vel decem cum dimidio, quae mensura aliàs decem dicitur, atriaque in circuitu, interius alterum, alterum exterius. Quae omnia eiusdem nominibus, locis, dimensionibus recensentur in templo Salomonis. quid ergo superest, aut quid obesse poterit, quò minus totum

A hoc aedificium illius Salomonici sit imago? Numquid licuit Angelo verè dicere, hoc est sanctum sanctorum, cum, ut supra probauimus, templum ipsum, atque adeo sanctum sanctorum non exstaret, sed visione tantum imaginationi Prophetiae impressa haec omnia peragerentur, & non licebit nobis totum ipsum, quod vidit Vates, digito demonstrare, ac dicere, hoc est verum exemplar Salomonici templi? Sanè quàm pro eo, quod nobis, tam serio, tam diuturno labore, assiduis lucubrationibus hoc vnum meditantibus, fidei debetur, audeo affirmare, nullam reperiri apud sacros scriptores templi Salomonici mensuram, quae vel eadem, vel ab eadem non discrepans habeatur in Ezechielis descriptione. nullam contra apud Ezechielem inueniri posse, quae vel sacris historijs non referatur, vel certis Architecturae praeceptionibus ex ijs, quae ibidem referuntur, non probetur.

ANGELI exemplo templum hic Salomonis repraesentari affirmamus.

SIMILITUDO vtriusque templi maxima.

Tandem ut hanc omnem disputationem vno verbo concludam, potuit quidem haecenus, ut initio dixi, à doctissimis viris dubitari, num Ezechielis templum imago fuisse Salomonici: at postquam vtrumque perspectum est, & ostensum vniuersas ac singulas vtriusque templi mensuras, in eandem conspirare mensuram & fabricam, dicendum est, vel alterum alterius, vel vtrumque eiusdem esse exemplum exemplaris. id verò exemplo quodam poterit esse manifestum. Nam si apud aliquem ex antiquissimis scriptoribus legeretur, sapientiam arbori conferri, quae, praeter alia aliarum arborum commoda, humanae vitae maximè necessarium praestaret hoc vnum, prae dulcis aquae largissimum imbrem ac porum, quis quaevis arboris, atque elementi diuersissimam naturam considerans, non negaret, eiusmodi simbolo aliquam arborem referri, quam natura producat? vnusquisque verò optimus eius loci interpretes iudicaretur, cum attentius perpendisset atque explicasset, quàm aptè sapientiae commoda atque vtilitates eo simbolo indicarentur. Quod si quis simile quidpiam ostenderet, inter sapientiae fructus ab Ecclesiastico referri, is ad summum vsque fastigium peruenisse crederetur; sic enim habetur ibi: Cibabit illum pane vitae & intellectus, & aqua sapientiae salutaris potabit illum; hoc est, perfecte illum quasi mater arboris fructu nutriet, & reficiet arboris eiusdem imbre, pane inquam intelligentiae, quae vitam homini rationis participi praestet, & aqua sapientiae, quae reficiat, recreet, & terrenarum affectionum sitim pene extinguat; qua nimirum siti interiora nostra cruciantur, exuruntur, & quasi ethica quadam febris extinguiuntur. Neque, his lectis, aut alijs eiusmodi, quisquam amplius de ea arbore inquireret, cum ad hoc vnum significandum videatur ab illo scriptore excogitata atque conficta. At postquam nos ipsi certa nostrorum ibidem commemorantium relatione accepimus, & apud recentiores scriptores legimus, insulam quandam inter fortunatas esse, à ferro nunc denominatam, in qua nullum prorsus aquae genus reperitur, nulli fluuij, nulli putei, nulli fontes visuntur, nullae desuper pluuiae cadentes, Dei tamen optimi ac beneficentissimi providentia factum est, ut ex arbore quadam aquarum copiam adepti sint incolae; exsurgat enim quotidie summo crepusculo arbor illa stipite, ramis, folijs, rorem illi persimilem, quem nebula in aquas concreta, stillare solet: quae quidem

SAPIENTIAE pulcherrimum symbolum.

Ezech. 15. v. 3.

SAPIENTIAE cibus pariter & potus.

Simon Maiol. colloq. 21. Ornetan. lib. 2. hist. c. 9.

ARBOR mira in insulis fortunatis.

quidem stillae, cum primum sol exoritur, & non nihil incalescit, soluta prorsus circa arborem nebula exsiccat. Profuit tamen illo breui crepusculi spatio tanta salubris aquae copia, quanta & incolis superfit, & iumentis. Iam verò qui haec audierit, & credet, facile etiam existimabit, scriptorem illum, quem initio huius exempli commemorandi definxi, hanc planè arborem significare voluisse, qua cognita, atque perspecta, quamplurima alia de sapientiae natura, & commodis intelligantur. Quia nimirum idem est animae cibus & potus sapientia, quae vna pascitur & potatur, deficientibus alijs generibus fluminibus, puteis, pluuijs, ac fontibus, quarum aquae corpoream poterunt sedare sitim, animae nulla ratione. atque alia id generis quamplurima. Hoc ipsum nobis etiam accidisse facile intelliget, quicumque ea, quae in exemplum finimus, cum illis conferat, quae certò affirmamus. Atque cum idem esse vtrumque aedificium ex vtriusque similitudine confecerimus, idem quoque esse, ex aptiori Ecclesiam significandi modo sequenti capite demonstraturum sumus.

VNVS POTUS sapientiae sitim animae sedat.

MAXIME DECEBAT

ECCLESIAE CHRISTI,

templi Salomonici aedificio

Ezechielii repraesentari.

Cap. X.

DVPLICI ratione retrahimus, duplici alia impellimur ad allegoriam hic explicandam.

ST fateor ab instituto nostro alienum, historiae explicandae mysticos admiscere sensus: tum quod impedimento esse facile possent lectori historiae textum confectari curanti: tum vel maximè, quòd mysticos sensus eorum ferè omnium, quae modo secundum historiae veritatem tractamus, si Deo adiuantem vita superstes fuerit, seorsum explicare, atque reponere decreuimus. At quoniam non pauci reperiantur, quos ea tantummodo delectant, quae ex latissimis allegoriarum campis decerpta sunt: eosdem rationes, & fundamenta ex ipso contextu, & Scripturae verbis, proprioque loci sensu desumptae minimè tangunt, nisi illis ipsis, quas confectantur, translationibus admisceantur. Ac praesertim quoniam multa nobis opponunt, in quibus triumphum iam agere videantur, ideo non nihil hic de huius visionis propria ratione agemus, ut ijs omnibus satisfacisse, aut saltem satisfacere voluisse videamur.

Opponunt igitur vel in primis argumentum, quòd reliquorum caput esse videtur, ac fundamentum. Negant enim, Ezechielis visionem templo Salomonis similem fuisse, quòd Ecclesiam Christi repraesentaturam ostendebatur, non autem templum. Quae in re firmum utique arguuntur.

A gumentum excogitassent, si pariter ostendissent, tam longè diuersum fuisse Salomonicum templum ab Ecclesia, ut eam nulla ratione exprimeret: atque adeo, quòd Ecclesiam Christi referret apud Ezechielem templum, non posset Salomonici, illud exemplar esse, sicut neque hoc illius. Sed cum longè aliter se res habeat, atque hoc quod verum non est, confirmari rationibus minimè possit, illud etiam verum non esse conficietur, quòd totum huic nitur fundamento. Quapropter illud quòd verum est, & ab omnibus receptissimum, in primis statuendum est; deinde ostendendum, visionem hanc tunc maximè Ecclesiam Christi repraesentare potuisse, cum viam Salomonici templi referret imaginem. Fuit quidem Salomonis templum Ecclesiae symbolum. Triumphanti confertur à Sancto Gregorio: qui cum caelestem patriam Hierosolyman dici pluribus confirmasset, haec subdit: Figuram autem huius ciuitatis illud Salomonis templum gestauit, in cuius aedificatione lapidibus exstructa, mali sonus auditus non fuit. In sacris enim aedificijs permansuri, adhuc foris per flagella tundimur, ut templo Domini postmodum sine aliqua percussione disciplinae disponamur; quatenus quidquid in bonis superfluum, aut distortum est, modo percussio refecet, & tunc sola in caelesti aedificio in concordia veritatis liget. Nec mirum si templum eadem ciuitas dicatur, quae etiam tabernaculum dicitur, sicut scriptum est: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. Haec à Sancto Gregorio. Sanctus verò Ioannes Chrysostomus Ecclesiam, dum in praesenti vita peregrinatur, comparat tabernaculo; cum autem in aeterna permanserit, templo. Tabernaculum inquit, Moyses, & templum Salomonis ferebant imagines & figuras duarum Dei Ecclesiarum. Christi: eius quae est in mundo, & eius quae est in caelis. Ecclesiae, quae est in mundo, imago est Moysi tabernaculum: Ecclesiae autem, quae est in caelis, templum quod est in monte. Duae Ecclesiae numero, vna autem modo fidei. De ea quae est in mundo, dicebat Dominus: Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Et de caelesti Apostolus: Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Ierusalem caelestem, & ad multorum millium Angelorum frequentiam, & ecclesiam primitiuorum qui scripti sunt in caelis. Haec Sanctus Ioannes Chrysostomus. Eucherius fatetur: quàm inquirimus, & praesentem quam incolimus, Ecclesiam eodem templo significari confirmat, haec scribens: Domus Domini, quam aedificauit Rex Salomon Hierusalem, in figura facta est sanctae vniuersalis Ecclesiae, quae à primo electo vsque ad vltimum, qui in fine mundi nasciturus est, quotidie per gratiam Regis pacifici sui, videlicet Redemptoris, aedificatur; quae partim adhuc peregrinatur ab illo in terris, partim, euasis peregrinandi aerumnis, cum illo iam regnat in caelis. vbi peracto vltimo iudicio, tota est regnatura cum illo.

OPPONUNT nobis Ecclesiam Ezechielis templo significari, quòd vero non est templum Salomonis.

TEMPLVM Salomonis Ecclesiae symbolum.

S. Greg. expla. vlt. v. psal. 70.

Apo. 21. v. 3. S. Ioan. Chry. tom. 1. hom. in psal. 14.

TEMPLVM caelestis pariter ac terrenae Ecclesiae symbolum. Mat. 16. v. 2. Heb. 12. v. 22. & 23.

Eucher. in lib. 3. Reg. 5.

Ea igitur Ecclesia Christi, quae, quòd partim peregrinetur à Domino, partim regnet cum eo, duplex dicta est à Chrysostomo, vna eademque meritò dicitur ab Eucherio. Eiusdem praeterea diuersa tempora, naturae, legis, & gratiae, eleganti portarum templi comparatione indicauit Angelomus: Templum namque, inquit,

DIVERSA Ecclesiae templi significantur.

Angelom. in 3. Reg. c. 6.

inquit, erat conuersum ad Orientem sicut tabernaculum; habebatque ostium porticus ab Oriente, contra ostium templi, iuxta quod historicus Iudaeorum Iosephus apertissimè docet, ita ut sol aequinoctialis oriens, directis radiorum suorum lineis per ostia tria, porticus videlicet, templi, & oraculi, arcam testamenti perfundere posset. Quia verò templum sanctam Ecclesiam designat, porticus, quae erat ante templum, & propior, lucem solis accipere solebat, quid aperitius quam illam eius partem, quae Dominicae incarnationis tempora praecessit, typicè denuntiat: in qua fuit Patriarchae & Prophetae, qui orientem huic mundo solem iustitiae primi susceperunt, & nascenti in carne Domino testimonium, siue viuendo, siue praedicando, siue nascendo, siue etiam moriendo praebuerunt? haec ille. Sed quid plura oportet recensere, cum prius nos oratio cum voce sit desinitura, quam sanctorum virorum in nostram sententiam conspirans auctoritas? Maneat igitur firmum, atque inconcussum hoc primum fundamentum, cui toto tota huius disputationis moles committi, in-nitiq; possit.

TEMPLO Salomonis Ecclesia demonstratur Ezechielii.

1. Paral. 28. v. 29.

Matth. 23. v. 1. & cap. 13. v. 47. SALOMON positus Ecclesiae similitudinem, quam verum templum extruxit. S. Hier. lib. 13. com. in Ezech. c. 42.

Beda homil. in dedic. Eccles.

Iam verò si ostensa templi cuiusdam imagine Ecclesiae mysteria sacrosancta reuelare decreuerat Deus Ezechielii, quare non imagine Salomonici? An quia hoc minimum fuit, illud verò magnificentius? at in illis omnibus partibus, quae praecedenti capite recensuimus, aequa est vtriusque mensura, & reliquas toto opere ostendemus, eiusdem propemodum esse structurae, paris quoque magnificentiae. An quia quod minus aptè Salomonium repraesentabat, Ezechielicum debuit pressius indicare? at id dedit maximè diuinam sapientiam illius architecturicem, cuius ineffabili prouidentia, & consilio inuenta omnia & singula membra, ratio, mensurae, ordo, omniaque aptissimè ad repraesentandum disposita, delineata, exstructa, dicente Dauid. *Omnia (inquit) loquebatur autem de descriptione, lineis, ac scripto tradita venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem omnia opera exemplaris*, quae, planè à nobis explicabuntur infra. An quia Salomonium templum, lapide, ligno, ferro, auro, aere, argento, eiusque generis terrenis rebus constans, minus aptum videretur ad indicandam Ecclesiae dignitatem, quae tota caelestis est, ita ut ipsius caput Christus Dominus, etiam dum hic degit, eam Regnum vocet caelorum, quod simile dicit esse

decem virginibus, quarum quinque erant fatuae, quinque prudentes: & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti? Audiant huiusmodi disputatores sanctissimum Hieronymum, qui ipsis lapidibus ac lignis, non tam templum, quam templi imaginem exstructam fuisse constanter affirmat. Moyses, inquit, in tabernaculo, & Salomon in aedificio, non veritatem tentorij & templi, sed similitudinem, figuramque fecerunt: ut per haec, quae minora sunt & terrena, ea quae in caelestibus, & in spirituali aedificio sunt, intelligere possimus. Venerabilis etiam Beda eandem videtur confirmare sententiam, haec scribens: Quod etiam mystica veteris instrumenti historia nobis insinuat, quando vel Moyses tabernaculum, vel templum Domino Salomon in sanctae Ecclesiae typum condidit. Quae sapientissimorum doctorum verba, cum aedificium illud totum vmbra fuisse testentur

eorum, quae per Christum fabricantur in nobis, philosophari nos docent, atque inuestigare modum illum significandi aptissimum, quem illud materia constans templum sortitum est.

In finitum propemodum partibus aedificium illud corporeum, visibile, atque omnibus manifestum Ecclesiam Christi repraesentare potuit: primum, quia Ecclesia haec, quamuis caelestis & diuina sit, quod ad instituta, leges, spem, praemia: quamuis etiam caelestes complectatur hierarchias, iuxta illud Seruatoris nostri testimonium: *Et alias oues habeo, quae non sunt ex hoc ouile, & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile, & vnus pastor*: tamen non tota incorporea & inuisibilis est, cuius lapides nos sumus, *super aedificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum*, qui omnes, homines fuerunt, corpore & anima similes nobis, donis & gratia multo maiores: *ipso summo angulari lapide Christo IESV*: qui quidem Christus Verbum, caro factum est, & habitauit in nobis: nec tantum ipsum caput verum, qui est Christus, voluit esse visibile, dum habitauit in nobis, nobiscumque conuersatus est, verum & Vicarium suum Petrum reliquit in terris, cuius legitimos successores semper venerata est sancta mater Ecclesia, quae nunc sanctissimum dominum nostrum Clementem Octauum, Christi Domini

10. an. 10. v. 16.

ECCLESIA Christi & caelestis, & visibilis.

Ephes. 2. v. 20.

10. an. 1. v. 14.

scoptra gloriosa, & potestatem gerentem, quique illum ad viuum praesentat, veneratur, & colit, quotidieque illum & videt, & affatur, eiusque oracula haud secus quam diuina suscipit, seruat, exsequitur. Quae omnia quis non videat, quam aptè, quamque nostrae intelligentiae magis proportionata cernantur inuisibili templi signo, quam in solo imaginario?

VISIBILIS Ecclesia visibilis templo aptissime repraesentatur.

ECCLESIAE firmas marmoreis aedificatio exprimitur.

Accedit quod Ecclesiae firmitas, & magnificentia Salomonis illis fabricis veris, solidis, marmoreis, quarum solidam, ac perpetuò duraturam stabilitatem binis illis aeneis columnis, quasi quibusdam hieroglyphicis litteris significare voluit Salomon, aptissimè repraesentabatur; atque adeo haec eadem aedificia menti Prophetae obiecta apertius sanè explicarent haec, atque his similia Christi mysteria; quae, sola visione imaginaria nihil corporeum repraesentante non ita planè indicari posse viderentur. Hanc porro firmitatem & celsitudinem Ecclesiae, situs quoque templi Salomonici, supra celsissimum montem exstructi, indicabat: quare non templi modò, & singularum partium eius meminit Propheta, verum etiam montis. Montem porro, cui Ecclesia insidet, describit Isaias cum Michea, verbis illis, quae quoniam non parum lucis huic disputationi afferre possunt, attentius perpendenda sunt: *Eterit, inquit, in nouissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles*. Singulis pene verbis singula continentur mysteria. Tempus namque aduentus Christi dicitur nouissimum, nouissimi dies, fines saeculorum. Quae verba etiam ipsi Rabbinii ad tempora Melsiae referenda esse confirmant: ea verò verba aeternum duraturum nouum hoc testamentum indicant. Tempora namque, quibus iuxta naturae inditam à Deo viuendi normam degebant primi illi generis humani parentes, alia subsecuta sunt tempora legis, tabulis scriptae, quae voluntatem Dei indicabat, & viam qua ad vitam tendere possent mortales. Tandem post haec secuta sunt nouissi-

NOVISSIMA Ecclesiae tempora quae dicantur.

nouissima haec gratiae tempora, quae vitam docent consequi, ac praestant aeternam: haec verò nulla alia tempora consequentur, sed sola aeternitas cum his temporibus annectetur, quae propterea nouissima dicuntur. Atque hoc idem notant bina sequentia verba, *praeparatus*, Hebraicè נָכַן, nacon, à verbo נָכַן cum, quod verbum parare significat, praeparare, firmare, stabilire, confirmare, ratum facere, perficere, constituere, discernere. Sic in psalmo: *Ipse, inquit, super maria fundauit eam terram, & super flumina praeparauit, firmavit, stabilem fecit eam*. idem bis repetit hymnographus. Et Anna item prophetissa. *Ipse praeparantur, inquit, cogitationes*, hoc est, ab ipso tantum cogitationes firmantur, & ad capitum felicem exitum perducuntur; & ideo nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes, vobis ipsi faustos exitus promittentes absque eo, cuius ope deficiente, vanae sunt omnes hominum cogitationes, & infelices exitus sortiuntur. Et iterum in psalmo: *Praeparans, firmans, stabiliens montes in virtute sua*. Hanc enim eandem stabilitatem, quasi iure suo partem, ex quo fundati sunt, habere videntur montes, nec tantum, sed & celsitudinem, quorum est proprium, vallibus, campis, ac reliquis omnibus terrae partibus eminere. Vtrumque verò indicare videtur ipsa montis figura, quam si tetrahedro mathematicorum prima, ac simplicissima regularium corporum figura conferamus, firmitas planè, ac celsitudo conspicua erit. Constat enim tetrahedron quatuor paribus triangulis aequilateris, ac totidem pyramidalibus angulis, quare vtrumque iaciat, basim vnã stabilem figit, ac vnũ semper erigit angulum, quae omnia explicat idem Propheta, subdens: *in vertice montium, & eleuabitur super colles*. Haec igitur, quae Ecclesiae Catholicae propria sunt ornamenta, qua aliaratione melius poterunt indicari, quam ipso Salomonis templo, in summitate montis Moria, aedificato?

PRAEPARA- re, id quod firmare.

Psal. 23. v. 2.

1. Reg. 2. v. 3.

VANAE absque Deo hominum cogitationes infelices sortiuntur exitus.

Psal. 64. v. 4.

Sed alia sese nobis offert manifesta ratio, propter quam corporeo potius templo, quam solo spirituali mysteria Christi & Ecclesiae indicarentur. Nam cum Sanctus Paulus, dum sollicitè hortaretur Colossenses, vt in Christo ambularent, cuius susceperant fidem & baptismum, interim hanc templi persequitur allegoriam: *Radicati, inquit, & supra aedificati in ipso, & confirmati fide*. & post pauca subdit: *Quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*. Quem locum haud aliter interpretatur Sanctus Remigius, quam supra relatus Augustinus: eius tamen verba referre operae pretium duxi, tum vel maximè, quoniam, ad nostram sententiam confirmandam, maximi faciendae sunt: Non dicit, inquit, ideo corporaliter, quod ipsa diuinitas sit corpus, licet quaedam substantia sit viuã, sed corporaliter posuit, pro eo quod est veraciter, substantialiter, pleniter. Aliter enim habitat in singulis electorum, aliter in Christo, quia illis datur spiritus ad mensuram, in illo autem pleniter habitat. Habitat enim in Salomone per sapientiam, in Daniele per castitatem, in Prophetis per sanctitatem, in Moysè per mansuetudinem, in Christo verò per omnem virtutem, & innocentiam. Aliter, *corporaliter*, id est, sicut in templo suo, quia habitatio diuinitatis totius corporis Christi fuit, plus enim habitauit in illo, quam in templo Iudaeorum. Haec Sanctus

Coloss. 2. v. 7.

Coloss. 2. v. 9.

Sup. c. 4. huius lib.

S. Remigius super epistolam Pauli.

QVIA IN Christo habitatio diuinitas corporaliter, corporali templo repraesentatur.

Isai. 2. v. 2.

Et Mich. 4. v. 1.

CORPORALITER, id est, per omnem virtutem.

ctus Remigius: quae maximè consonant ijs, quae post pauca subduntur ab Apostolo cum eiusdem Remigij explicatione: *Quae sunt, inquit, vmbra futurorum*, subaudi omnia superius dicta de cibo & potu, quae in lege habentur, vmbra sunt illarum rerum, quae in Christo, & in Ecclesia completae sunt, & complentur. *Corpus autem Christi*, id est, veritas, & corpus illarum vmbrae Christus est, & Ecclesia: haec Sanctus Remigius. Quòd si antiquum illud Salomonis templum cum omnibus suis ornamentis, ministris, ac sacrificijs vmbra fuit: Christus verò & Ecclesia illius vmbrae corpus, quis non videat an consonet, vmbrae corpoream fingi, corpus vmbra tantum pingi? Teneamus igitur necesse est id, quod rationi maximè consentaneum videtur, eodem Salomonis templo & Christi corpus, & Ecclesiam significari, eodemque Ezechielii in visione ostenso, ea quorum symbola erant in templo, opere complenda esse & veritate, promitti. Hoc enim maximè decebat diuinam veritatem ac fidem, vt qui Ecclesiae instaurationem per Christum faciendam saepe promiserat, sub nomine reparationis & reaedificationis Hierosolymitani templi, vrbis, aut tabernaculi, in eadem continuo persisteret allegoria. Nam si alterum ostendisset exemplar à priori diuersum, ad cuius normam aedificaretur Ecclesia, iam tunc, vel priorem pollicitationem opere completam non fuisse, existimare possent legentes, vel aliam Ecclesiam institutam ab ea diuersam, quae prius promittebatur: cum ab vtroque pia eruditaeque aures abhorreant.

TEMPLO, quod fuit vmbra corporis Christi, hoc decuit repraesentari.

IDEM Maxime decuit diuinam fidem ac veritatem.

Factam verò fuisse promissionem Ecclesiae aedificandae, sub templi ac domus Dei nomine, etiam antequam aedificaretur, constat ex eo, quod Nathan Propheta Dauidi respondit, de domo Dei aedificanda sedulo cogitanti: *Haec dicit Dominus: numquid tu aedificabis mihi domum ad habitandum? quasi dicat, minime. Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse aedificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius usque in sempiternum. Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium &c. Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum, usque in aeternum*. Hanc tam grandem promissionem, qui putat in Salomone completam, (inquit Eucherius) multum errat. Quod, inquit Angelomus, de Christo Domino, qui ex semine eiusdem Dauid secundum carnem nasci dignatus est, intelligere & credere pium est. Cuius regnum in sempiternum iugiter perseverat: cuius domus, hoc est, Ecclesia Catholica, fidelis coram eo vsque in aeternum permanet. Rupertus: Maestas, inquit, dicitur, atque sensuum omnino prohibet hanc de alio quolibet intelligi, quam de Christo vnico filio Dei, & filio Dauid: secundum diuinitatem Domino Dauid, secundum carnem autem filio Dauid. Cuius enim nisi huius thronum firmavit Deus vsque in sempiternum? aut de quo alio aliquando dixit, aut dicere debuit. *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium?* Igitur larga & admiranda vicissitudine, dum vilis & abiectus homo immenso & incomprehensibili Deo domum manufactam aedificare cogitat, Deus contra, quod homini impossibile erat, eidem domum aeternam, in qua veraciter & ipse Deus inhabitet, aedificaturum se pronuntiat. sic enim

2. Reg. 7. v. 5.

12. 13. & 16.

Euch. & Angelom. in lib. Reg.

ECCLESIA Christi sub templi nomine promittebatur.

Rup. 2. Reg. c. 30.

Expian. Tom. 2. Par. 2.

Propheta loquitur: Praedicitque tibi Dominus, scilicet Pater, quod domum tibi faciat Dominus, scilicet Patris Filius. Et reuera domus Dei, quae sancta est Ecclesia, ipsa est domus Dauid, in qua Pater Christi Deus secundum diuinitatem, Dauid autem pater Christi nominatur secundum carnem. Qui quidem locus sic explicatus alium quoque explicare videtur, in quo apud Amos Prophetam facta est similis promissio, quam opere completam retulit Sanctus Iacobus Apostolus, sic inquit: Viri fratres audite me: Simon narrauit quemadmodum primum Deus visitauit sumere ex Gentibus populum nomini suo, & huic concordant verba Prophetarum, sicut scriptum est: Post haec reuertar, & reaedificabo tabernaculum Dauid quod decidit, & diruta eius reaedificabo, & erigam illud, & quae sequuntur. Quibus verbis ipse Iacobus Apostolus aperte testatur de Ecclesia aedificanda fieri promissionem, quae sub templi instauratione promittitur, vt perspicuum est legenti, diruta tabernaculi aedificanda esse, vel vt legimus apud eundem Amos, reaedificandas esse aperturas murorum eius, & ea quae corruerunt, instauranda.

Act. 5. 1. 13. & seq.

Amos 9. 11.

INSTAURATIONE tabernaculi & templi Ecclesiam ex Gentibus indicat.

S. Ioan. Chryf. sup. psal. 14. tom. 1.

Luc. 1. 32. & 33.

SEDES, TABERNACULUM, domus, regnum Dauid, Ecclesia est.

TEMPLI huius longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum.

Ioan. 2. 19

Templum autem tabernaculum dicitur, vt aliis saepe solet Mosaicum tabernaculum templum dici, & templum tabernaculi nomine censerit, vt bene notat Sanctus Ioannes Chrysofomus: Dauidis vero dicitur, vel propter Rupertari supra allatas rationes, vel quod Dauidi, vt paulo ante vidimus, promissa fuerat haec instauratio, quasi dicat, tabernaculum illud, siue templum Dei domus, quae olim Dauidi instauranda promittebatur, tandem aliquando, Deo Optimo, fidei, ac vero disponente, a Dauidis filio instaurabitur. Quod ipsum ab Angelo quoque Beatissimae Virgini & praedictum, & magis ac magis explicatum fuit, dicente: Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur: & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid Patris eius, & regnabit in domo Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis. Idem enim omnino significat sedes Dauid, quod tabernaculum, seu templum Dauid, a Salomone in imagine exstructum: idem reaedificare, vel suscitare, quod dare sedem, ac dominandi potestatem, quae, perditis possessoribus, pene interierat: idem reaedificare scissuras, & erigere illud, quod regnare facere in aeternum, quodque regni eius nullus sit futurus finis. Quae omnia ad gloriosissimum Christi regnum significandum proponuntur, quod non in vna Iudaea continebatur, sed ad Gentes se extendebat, nationes, regna, terminos, atque ditones: cuius latitudo terras omnes, ac maria comprehendat; longitudo perpetuam indicet, & numquam interituram durationem; profunditas inferna penetret; celsitudo caelestes ipsos orbis exsuperet.

Quod si tam admiranda promissio, toties repetita sub figura & nomine templi, tanto tempore ante Ezechielem facta est; neque ab alijs tantum Prophetis, sed & Christo Domino Prophetarum omnium maximo vsurpatur, qui salutarem suam mortem, viuificam suam sepulturam, gloriosam suam resurrectionem templi vastitati, ruinae, & instaurationi non dubitauit conferre, quidni Ezechielis Prophetae haec eadem, atque alia eiusmodi quamplurima templi nomine atque mensuris indicaturus Dominus, non eodem id faciat templo, sed alio denuo excogitato, & alijs omnibus Prophetis ac Patriarchis inaudito?

Sed dices, non vno atque eodem simbolo Deum in explicandis diuinis mysterijs vt solum: videmus enim, resurrectionis mysterium nunc templi instauratione, nunc vero Ionae signo manifestasse. quod & alias saepe fecisse compertum est. At quamuis id Deus Optimus praestare plerumque soleat in alijs mysterijs, aedificationem tamen Ecclesiae ita voluit perpetuo templi illius Hierosolymitani simbolo indicari, vt illud semel exstructum, quamuis propter peccata in eo admissa deformari meruerit, atque ex hominum memoria aboleri numquam permiserit, sed instaurari praeceperit, donec Ecclesia Catholica Christi sanguine adulta, & Apostolorum praedicatione per totum terrarum orbem diffusa, vbique gentium, & in perpetuas aeternitates omnibus hominibus, angelisque ostenderet, fidelissimum Deum ea omnia opere complexisse, nobisque liberaliter praestitisse, quae illius fabrica, singulisque eius partibus, dimensionibus, ornamentis, thesauris, ministris, sacrificijs, atque alijs praefignabatur.

Haec vero omnia non modo probantur euentus verum ita quoque quasi diuino decreto stabilita fuisse, indicare videtur Sanctus Ioannes Chrysofomus, haec scribens: Salomonis autem templum in monte fundatum, in vno loco stabat immobile, & quod nullo modo poterat labefactari, donec fuit templum Dei. Sanctus etiam Athanasius idem confirmans addit, tunc labefactari oportuisse, cum figura completa fuit, sic enim habet: at qui priscum illud templum lapidibus, & auro constructum fuit, vt pote figura, quod superueniente veritate exolefcit, cuius, secundum Saluatoris vocem, ne lapis quidem super lapidem mansit, qui non sit disturbatus. haec sunt Athanasij verba. Sed & his addendum duxi, quod maxime deicit Ecclesiam Christi vno eodemque simbolo perpetuo indicari. Qua enim alia ratione aptius praefignari posset, hanc vnam Ecclesiam eandem perpetuo duraturam ab origine mundi vsque in perpetuas aeternitates, nisi vnus eiusdemque aedificij idea, delineatione, fabrica, non vero diuersis? Propterea enim Sapiens templum in monte aedificatum, & a se Dei iussu exstructum, similitudinem dicit esse tabernaculi sancti Dei, quod praeparauit ab initio. Quia, vt nos late suo loco prosequemur, totum hoc rerum omnium domicilium, quod Deus sibi condidit ab initio, & templum, hominem nimirum, quem inhabitandum susceperat Deus, & in quo ferè rerum vniuersa continebatur summa; ita diaboli malitia, atque inuidia deformauit peccatum, vt iam non esset amplius a Deo inhabitandum. Quae omnia, vt ait Paulus, instaurare decreuit in Christo Filio aeternus Pater, quod, exstructa & vnita sibi Ecclesia, praestitit Saluator noster IESVS Christus, nec sine mirabili artificio, ac rerum omnium consensu. Nam primum tabernaculum fieri praecepit, in quo partes aliquae, mundi totius instaurandi per Christum vmbrae quandam referrent deinde mundi, tabernaculi, & Ecclesiae magis expressam imaginem fieri mandauit Salomonis templum, quod vt dixi, perdurare iussit vsque ad ipsam Ecclesiam exstructam, hominem integritati restitutum, & mundum totum in Christo instauratum, quae cum peracta sunt, mox templum fuit dirutum, eiusque fundamenta euulsa, nec non mons, cui insidebat, Iosepho teste, abscissus,

QVARE Deum templum numquam deleri omnino permiserit ante aduentum Christi.

S. Ioan. Chryf. tom. 1. hom. in psal. 14.

Athanas. Orat. 5. cont. Arian.

VNA ECCLESIA simbolo eodem perpetuo significatur.

Sap. 9. 1. 8.

Ephes. 1. 10.

MUNDVS tabernaculum, templum, Ecclesia similia sunt.

vt notum

TEMPLVM vt notum sit omnibus gentibus, ea omnia completa esse, quae templum illud sui ipsius exemplo praemonstrabat. quod sane templum non amplius sit aedificandum, ne perfdi Iudaei decipiantur, inani delusi spe eius videndi templi, quod id omne iam praestitit, ad quod fuit exstructum, essetque deinde inane, & nullis vibus feruens, ac propterea non amplius est aedificandum. Quapropter sicut alterum alibi templum nec ante illud, nec illo manente, neque post eius vastationem exstrui permisit Deus; ita neque alterius, ab hoc diuersi similitudine, esse debuit Ecclesia Ezechielis demonstrata. Immo vero, vt hoc vno verbo totam hanc disputationem absoluaum, maxime deicit Ecclesiae Catholicae amplitudinem, quae totum terrarum orbem erat peruagatura, quo eadem esse ab omnibus nationibus, actatibus, ac gentibus probaretur, vt vno illo augustissimo Salomonis templo praefignaretur, quod a Regibus & Principibus summo honore dignum ducebatur, & maximis muneribus illustrabatur, vt retulit Machabaeorum historia. Sed ne plus nimis excresecat hoc caput, hoc idem alijs quoque rationibus sequenti capite confirmandum esse arbitrati sumus.

ECCLESIAM Christi per omnia tempora, & loca propagandam bene indicat templum vnum. 2. Machab. 3. 2.

SALOMONIS TEMPLVM VIDIT EZECHIEL, quod Christi resurrectionem indicaret, instaurandum. Cap. XI.

PROPHETIAE finis, Christum indicare resurgentem.

NON LEVI sed grauisima causa prophetiam hanc scribi praecepit Deus. Rom. 15. 4

Pauli verba suspiciunt, dicentis: Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, & consolationem scripturarum. Et quamuis haec verba aliqui ad vnum tantum sacrae Scripturae locum, paulo ante citatum referant, non tamen negandum est, veram esse communem sententiam, quae de vniuersa Scriptura sacra, ac singulis eius partibus intelligenda censet. Atque adeo ex Scripturis Explan. Tom. 2. Par. 2.

facris triplicem licet decerpere fructum, doctrinam, patientiam, consolationem; qui quidem mirifici fructus cum in alijs, tum in hac Ezechielis visione leguntur vberrimi, leuissimi que. Hic enim docemur, & quotidie addiscere possumus admiranda quaedam Christi, Ecclesiaeque mysteria, quibus in fide magis, ac magis instruemur, & vt legit ibidem Ambrosius, confirmemur. Adhibita igitur plena diuinis promissionibus fide, in spem erigimur, fore vt aliquando mirifica illa caelestis patriae palatia incolenda ingrediamur. Quae sane spes, quo ardentior & firmior fuerit, eo magis, dilata, affligit animam, vt ait Sapiens. Ex ipsa vero Ezechielis contemplatione patientia oritur praesentis exilij tolerandi. siquidem non erit, opinor, qui tam diu duraturam sibi polliceatur praesentis vitae vsuram, quam diu dilatatum est Hebraeis huius prophetiae complementum. Templi illius instaurationem post sex & quinquaginta ab hac promissione annos completam a Zorobabele fuisse certo scimus, nec tantum, sed & ipsa vmbrae illius veritas Christus Dominus, licet post longa saecula, iam tandem aduenit. post cuius aduentum saecula transacta sunt sexdecim, & eo amplius, ex quo iam omnia completa sunt, quae promiserat Deus, neque iota vnum, aut vnus apex ab hac praerijt visione: omnia enim opere completa sunt. Ex quo maxima fidelibus cunctis oritur in ipsis etiam tribulationibus consolatio.

Ambr. in epi. ad Rom.

PATIENTIA ad praesens tolerandum exitium.

Verum haec omnibus sacris eloquijs videntur esse communia. Sunt fateor. At qua ratione huic visioni conueniant, peculiare est, vt ostendimus. Sed adhuc aliquis huius visionis proprius finis, vt proponatur, exquiritur. Ego vero nullum alium ad rem magis accommodatum proponere me posse putavi ab eo, quem Sanctus Euangelista Ioannes indicat, cum Christum Dominum retulit templi a Iudaeis soluendi, & a se tribus diebus excitandi, proposuisse parabolam, qua mortem sibi Iudaeorum calumnijs, ac summa malitia inferendam, & vitam post triduum infinita sua virtute, ac potestate resumendam esse indicaret. Haec enim subdit: Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat, & crediderunt Scripturae, & sermone quem dixit IESVS. Cuius explicationem loci, ipsis Maldonati verbis, quod erudita, & re nostra sint, apponere non dubitavi. Venit, inquit, illis in mentem, visio resurrectionis euentu, huius verbi Christi: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, intellexeruntque corporis sui resurrectionem significare voluisse. At enim quid opus erat, vt id hoc loco Ioannes diceret, quod sine causa videri potest discipulorum stupiditatem incurfare? Vult, opinor, indicare, de industria Christum tam obscure locutum fuisse, vt ne ipsi quidem eius discipuli, donec euentum perspexerunt, intelligere potuerint. Haec ille. Ego vero quamuis certum esse existimem, discipulos, quae Christi verba, dum dicerentur, non intellexerunt, eadem euentu probante plenè percipere, ac proferentis mentem pene perspiciere potuisse: id tamen neque discipulorum stupiditatis, neque verborum Christi difficultati adscriberem, sed mysterio, quod nunc inquirimus. Solet enim diuina sapientia quaedam verba ita maturè proponere parabolis obiecta, quae non nisi statuto tempore intelligantur. Haud secus quam Reges, aut maximi duces solent mi-

FINIS PROPHETIAE idem, qui a sancto Ioanne proponitur in Euangelio.

Ioan. 2. 22

Ioan. Mald. in Ioan.

OBSCURA Christi verba tunc intelligunt discipuli, cum rerum euentu probantur.

c 3 nistros

REGVM aut ducum literae in statum diem occlusae.

Ioan. 16. V. 12. & 13.

Hilar. apud Maldonatum Ioan. 6. V. 12. SPIRITVS sancti magisterium vsque ad saeculorum finem duraturum est in Ecclesia.

Ioan. 2. V. 22

SCRIPTVRIS ac verbis Christi quare credidisse dicatur Apostoli.

Euthym.

SCRIPTVRIS ac verbis Christi credunt, quod haec ad aliquam antiquam scripturam respicerent.

nistros suos ad aliqua peragenda negotia aliquo mittere, quae quoniam ante statutum tempus aut locum vulgari nolunt, sed à cunctis, ab ipso etiam ministro celari, totum negotium obfignatis litteris claudunt, praecipientes tamdiu occlusas manere, donec ad statutum locum, aut diem ventum sit, quo eas iubeant aperiri. Hunc autem antiquum Dei Optimi morem, eiusque rationem praeclarissimam innuit Christus Dominus, illis prolatis ad discipulos verbis. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Quo loco multa mysteria, quae à Christo reuelata non sunt, Spiritu sancto doctore cognouit Ecclesia, nec tamen omnia simul, aut manifestata sunt, aut manifestabuntur, sed ordine, ac dispositione quadam, vt aetate crescens Ecclesia, scientiae incrementa suscipiat. rectè enim dixit Hilarius (quamuis sensu alio) sicut Christus olim, ita nunc Ecclesia aetate crescit, atque sapientia. Non enim est cum Apostolorum vita finitum Spiritus sancti magisterium: Doctor pro se à Christo Ecclesiae datus est, & donec ipse ad iudicium, id est, ad colligendam Ecclesiam veniat, eius est duraturum munus. Illud verò sententiam, quam tuemur, maximè videtur confirmare quod subdit praecedenti loco Sanctus Ioannes Euangelista: Et crediderunt discipuli Scripturae & sermoni, quem dixit Iesus: hoc est, crediderunt eum hoc idem pronuntiasse, quod euentus probat, mortem videlicet, ac resurrectionem. Quid autem est, quod Euangelista verbum illud, Scripturae, addit; numquid idem est Scripturae, ac verbis Christi credere? An quia de eadem Christi resurrectione, Christi verba, & Scripturae loquuntur? Certè vtrumque pariter verum est: eidem enim infinitae veritati Christi, & Scripturae innituntur verba, eidemque veritati innititur adhibita vtrique fides: hoc enim ipsum quod Christus dixerat, mortem videlicet, ac resurrectionem suam, quam plurima sacrae Scripturae praenuntiarunt testimonia. atque adeo vnus & idem passionis, ac resurrectionis euentus non modò debitam verbis Christi confirmabat fidem, verum etiam Scripturis, quae idem antè praedixerant.

Et quamuis haec ita sint, adhuc tamen quidquam aliud solers ingenium scire desiderat, quam peculiari ratione, his Christi verbis euentu comprobatis, Scripturae fides in discipulorum animis confirmetur & augeatur. Sanè huius, ni fallor, quaestionis difficultas Euthymium praeclarum alioqui interpretem mouit, & ante eum fortè alios, vt verbum illud, Scripturae, nec legerit, nec interpretatus sit, cum tamen ab omnibus & legatur, & legendum citra controuersiam sit. Ego verò facile opinarer, propterea Scripturae meminisse hoc loco Euangelistam, quod non modo Iesus Christi Domini nostri verba completaviderint discipuli, verum etiam quod dicta fuisse intellexerint ad aliquam antiquam scripturam respicientia, atque adeo verba cum Scriptura completa agnouerunt, & illorum, atque huius mutuam confirmationem, quae fidem maximè confirmabat.

Quisnam autem ille alter locus sit, à nemine, quod sciam, haecenus explicatum est: mihi verò celeberrimus ille occurrit Prophetae Amos, sub templi, aut tabernaculi parabola Christi indicans passionem, mortem, resurrectionem,

nam, vt paulò superius indicauimus, modò vero fusiùs aliquantò explicandus videtur, qui sic habet: In die illa suscitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit, & reaedificabo aperturas murorum eius, & ea quae corruerunt, instaurabo, & reaedificabo illud, sicut in diebus antiquis. Vt possideant reliquias Idumaeae, & omnes nationes: eo quod inuocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens haec. Hunc locum beatus Cyrillus aptissimè interpretatur: explicans enim verba illa psalmi, & resoruit caro mea, quibus carnis suae resurrectionem credere se & sperare profitetur sanctus Dauid Propheta: Refloreat, inquit, rursus, atque reuiuet, neque id absque Christo: ipse enim nobis resurrectionis initium, & verae scenopegiae ianua factus est, quod certè prophetica voce sic dicitur, & erigam tabernaculum Dauid quod cecidit: Tabernaculum enim caroque Christi à sanguine Dauid sumpta, prima ad immortalitatem virtute Dei Patris excitata est. Haec Sanctus Cyrillus. Eadem confirmat Theodoretus, longè à vero aberrare contendens eos, qui de Zorobabele haec Prophetae verba intelligere conantur. Prophecia enim, inquit, aeternorum bonorum continet promissionem, & omnes gentes cognituras Deum, de quibus nihil in factis Zorobabele euenisse inuenimus. Atqui Dominus noster Iesus Christus, quantum ad carnem pertinet, manans ex genere Dauid, quae promissa sunt Dauid compleuit. Nam Verbum caro factum est, & diuersus est in tabernaculo apud nos, quod ex Dauid acceperat. conuenienter igitur propheticus sermo Dauid tabernaculum reaedificatum dicit permanfurum, non in breue tempus, sed in aeternum. Haecenus Theodoretus.

Hoc idem, eodemque modo videntur intellexisse Hebraei, cum adhuc modicum lucis in eis erat; necdum enim tenebrae eos comprehenderant. In libro namque Zanhedrin quaedam verba leguntur, quae Latinitati donauit Galatinus, ita tamen vt difficultatem non modicam inuoluant, quod ferè singula phrasim redoleant Hebraicam: ea tamen referre, & non nihil explicare operae pretium duxi, quoniam non parum confirmant resurrectionem, ac mortem Christi Iudaeorum hostium Christi pro eodem testimonia. Dixit, inquit, Rabbi Nahman ad Rabbi Ifac: Quis fecit te audire, hoc est, à quo audisti, quando uenerus sit, & in bar niphili, id est, filius casus, hoc est, qui moriturus est. Ait ei: Quis est Barniphili? Dixit ei: Messias. Ait illi: Messiam ne vocas Barniphili? hoc est, moriturum? respondit ei, etiam. Sicut scriptum est. In die illa suscitabo, vel erigam tabernaculum, casulam Dauid deiectam vel prostratam hanophelet planè voce vsus est Rabbinus ille Talmudistica, à verbo naphal deducta, à qua deducitur quoque vox illa, qua dirutum, aut subuersum indicat tabernaculum vel casulam Dauidis, vt mirum non sit, eadem allegoria, ac consimilibus ferè verbis vsu fuisse Christum Dominum dicentem, soluite, vel cadere facite, templum hoc corporis mei, quod ex genere, & profapia Dauid mihi extruxit Spiritus sanctus, vnà necum, & cum Patre meo, & in tribus diebus excitabo illud. Haec verò mysteria, & hanc elegantissimam Christi ad prophetiam allusionem discipuli quidem tunc non intellexerunt, cum verba simpliciter prolata sunt: at postquam Christus resurrexit, verborum Christi memores, ea pariter cum prophetia intel-

Amos 9. V. 11. & 12.

B. Cyrill. lib. 4. in Ioan. c. 35. Psal. 27. V.

Theod. sup. Amos 9.

TEMPLI promissa instauratio non est ad Zorobabele tempora coarctanda.

Galat. lib. 8. de arcan. c. 22

RABBINORUM testimonia de Christi morte & resurrectione.

intellexerunt, & huic atque illi plenam atque perfectam fidem adhibuerunt, quam antea ita perpicuam habere non poterant eorum, quae non intelligebant.

Sed quamuis haec ita sint, vt videntur, perpicua, & mutuò cohaerentia, priùs tamen quam eadem ad nostrum applicentur institutum, videnda est eiusdem loci explicatio, quam legimus in Actis Apostolorum, beato Iacobo auctore. Non enim defuit eruditus planè nostrae aetatis interpres, qui hanc quam attulimus interpretationem minùs esse conuenientem existimaret, quòd aliam esse ab ea putauerit, quam Beatus Iacobus Apostolus persecutus est, atque adeo Beati Hieronymi illustrata verba, & id quod volumus declarantia obijciunt nonnulli nobis.

S. Hieron. sup. Amos.

RESPONDETUR obiectis aduersus hanc interpretationem.

VOCATIONEM gentium & resurrectionem Christi pariter indicat locus Amos.

Tolet. in Ioan. c. 2.

gerentur, non tamen propterea inutilia censenda sunt, quoniam postmodum opportuno tempore intellecta Apostolorum fidem in Christum, & nostram confirmarunt, illustrarunt, auxerunt: proptereaque tunc dicta, & facta fuerunt haud secus, quam quae à Prophetis olim facta dictaque recensemus quamplurima, quae tunc minimè intelligebantur. At postea intellecta, & cognita Ecclesiae fidem maximè roborarunt. Haec est Toleti sententia. Ex qua facilè conficimus, Ezechielis visionem, de Salomonici templi instaurazione magnifica, perperua quadam allegoria loquentem, quamuis multis saeculis non plenè perspecta fuerit; tamen statuto diuinae prouidentiae tempore multa, & admiranda Christi Domini, eiusque Ecclesiae sacrosanctae mysteria patefacturam, eidem Ecclesiae salutaria, quae iam inde ab initio non aedificati modò à Salomone templi, sed & à Deo, sine principio, excogitati mirificè continebantur. Quae omnia èo magis admiranda credibiliaque videbuntur, quòd cum pluribus alijs sacrae Scripturae locis congruere intelliguntur, vt annotasse videtur Euangelista, qui simul, vt vidimus, fidem à discipulis Scripturae ac verbis Christi adhibitam fuisse commemorat. Nec minùs ad Ezechielis magnificentissimam promissionem, & scripturam instaurandi templi, quam ad verba Amos referendam, putamus esse Christi verba, quorum fidem non ita planè confirmaret euentus, si de alio quam de Salomonis templo loqueretur Ezechiel, cuius similitudine, & exemplo Christus Dominus atque Amos propheta, cum alijs, ad Christi, Ecclesiaeque mysteria indicanda vsi sunt. Neque verò quisquam existimet, quidpiam supra caput nostrum nobis huiusmodi explicatione arrogare velle, quasi verò per nos aliqua denuo mysteria patefacienda sint: nam quamuis diuinae prouidentiae atque sapientiae nec impossibile sit, nec nouum infirma quaeque eligeret, vt confundat fortia; (eo enim magis elucet artificis in rebus arduis industria, quo debilioribus vitur instrumentis, & ad negotium peragendum minùs aptis) tamen neque ad hoc ipsum assumendos nos esse arbitramur, neque eiusmodi quidquam à nobis sperandum esse praesumimus, sed illud tantummodo, quod verum est, ingenuè profiteamur, diuina quidem ope, & maiorum nostrorum cohortationibus excitatos, & adiutos, pro virili nostra conatos nos fuisse viam saltem eminus indicare, quam ingredientibus doctissimi ac sapientissimi viri, quibus numquam destituitur Romana Catholica Ecclesia, ea possint percipere mysteria, quae, vt perciperentur, Ezechielis visionem scribi iussit benignus Ecclesiae Pater Deus, ac sacris voluit consignari monumentis. Sed ne longius quam par est ab instituta narratione diuagemur, ad ea, quae huius visionis sunt magis propria, sequenti capite veniamus.

MULTA Fecit ac dixit Christus, quae quamuis tunc non intelligebantur, postea intellecta fidem maximè confirmant.

ITEM ESSB Ezechielis & Salomonis templum maxime fidem Ecclesiae confirmat.

QVID A nobis hac explicatione sperandum sit.

VISIONE HAC
TEMPLVM OSTENDITVR,
quò admissorum criminum do-
lorem, eiusque instauran-
di spem concipiant vi-
dentes.

Cap. XII.

EINEM visionis huius superio-
re capite videtur persequuti,
rationibus, exemplis, testi-
monijsque probantes, Deum
propterea accuratè perspi-
ciendum ostendisse, quòd il-
lud aptissime Christi mortem, subuersum; eius-
dem porò resurrectionem praesignaret, instau-
ratum. Quae omnia, vt dixi, ad mysticos sensus
quos vocant, pertinere videbantur. qui quam-
uis praecipui sint, ac primùm à Propheta scri-
bente plerumque intenti, tamen quoniam à sen-
su verborum magis videntur esse remoti, eius
peruestigandi studium alium visionis finem hi-
storiae magis proximum excogitare nos admo-
net, inuentumque hoc loco proponere, quòd
dum praestare aggredieremur, duplex huius pro-
ponendae visionis finis sese nobis apud ipsum E-
zechielem obtulit. Quorum alterum à Deo ipso
propositum fuisse illis verbis indicat: *Tu au-
tem fili hominis, ostende domui Israel templum, &
confundantur ab iniquitatibus suis: & metiantur
fabricam, & erubescant ex omnibus quae fecerunt.*
Vbi Septuaginta interpretes legunt: & ipsi su-
stinebunt tormentum suum. Quae autem ea
crimina sint, de quibus, viso templo, erubescere
debeant, aut quòd sit tormentum illud, aut pec-
catorum quae poena, quam iuxta Septuaginta
interpretes sustinere cogantur, paulò superius
enumerauerat, dicens: *Non polluent ultra domus
Israel nomen sanctum meum, ipsi & Reges eorum
in fornicationibus suis, & in ruinis Regum suo-
rum, & in excelsis. Qui fabricati sunt limen
suum iuxta limen meum, &c. Propter quod con-
sumpsi eos in ira mea.* Quae verba tum iuxta
eorum explicationem suo loco allatam, tum vel
maximè ipsa per se legenti indicare poterunt,
peccata recensere Hierosolymae incolarum at-
que Regum, qui Salomonis Regiam templo con-
iunctam inhabitantes, à vitijs sceleribusque,
praefertim innoxij sanguinis effusi, minimè ab-
stinebant, vel ipsa templi religione deterriti.
Sed neque his contenti sceleribus, templum ip-
sum idolorum abominationibus compleuerunt,
iracundiam meam prouocantes cum Regibus
populi, & cum populis Reges; propter quòd tem-
plum, regia, omnia palatia, ac priuatae domus
cum suis incolis consumptae sunt in ira mea.

DVPLEX
huius visionis
finis.
Ezech. 43. v.
10. & 11.

Ibid. v. 7. &
8.

PROPTER
peccata Re-
gum ac populi
subuersum fuit
templum.

4. Reg. 25. v.
8. & 9.

Quia venit Nabuzardan princeps exercitus, ser-
uus Regis Babylonis in Ierusalem: & succendit
domum Domini, & domum Regis: & domos Ie-
rusalem, omnemque domum combussit igni, vt ha-
bet historia Regum. Videat nunc quales lector,
quantum inuicem conueniant praecedentibus
scquentia, & attentè perpendat, euersum propter

A scelera Israëliitarum templum ob eorum oculos
positum, quem erubescitiae ac doloris sensum
excitare sit potens. qua ratione facilè intelliget
meritò à Domino Prophetae praecipì: *Ostende
domui Israel templum, & confundantur.* Nam si
aliquid denuo excogitatum ad Ecclesiam re-
praesentandam templum, quòdque sit ab illo
Salomonis longè diuersum, ostendendum prae-
cipiatur, quidnam illud confusionis pariat? quid
erubescant, cum illud nihil omnino ad commis-
sa scelera spectare videatur? immo verò Deum
ac Dominum praeteritorum criminum penitus
oblitum indicaret eiusmodi templum, admiran-
daque, & prope caelestis ac diuina Ecclesiae
fabrica templi illius noui magnificentia praefi-
gnata. Excitaret vtique iacentes Israëliitarum
Babylone animos in spem potius quam in vere-
cundiam. At contra vel ipsa solum Hierosoly-
mitani templi recordatio, nedum ipsa eius spe-
cies oculis obiecta cum praesenti captiuitate
collata, praeterita illa templi magnificentia, &
gloria cum praesenti infelicitate ac seruitute
comparata, quasi contrarijs contraria, omnem
excitarent animi sensum, dolorem, confusio-
nem, verecundiam; ac quasi iusto quodam vin-
dicis irae zelo in seipsis exardescerent, qui fa-
crilego ausu ac temeritatè tam speciosum tem-
plum, tam amplum, tam magnificum, tam san-
ctum hostium manibus profanandum, spolian-
dum, incendendum, ac penitus subuertendum
tradidissent. Hoc inquam esse videtur tormen-
tum illud, quòd sustinendum ab eis dicitur, cum
ostensum templum contemplabuntur. Nam Ec-
clesia Christi eiusque diuina forma obuersionis o-
culis nihil vnquam afferre potuit, quòd non sit
gaudio atque exultatione plenissimum, cuius
semper commemoratione ac promissione fausta
Israëli ac laeta polliceri consuevit Altissimus,
numquam aduersa aut tristitia. Teneamus igitur,
haec etiam proximi finis ratione Salomonis tem-
plum ostensum fuisse Ezechieli, non aliud.

SI ALIUD
à priori offen-
datur tem-
plum, vix ap-
paret, quam
exhibeat eru-
bescendi occa-
sionem.

TEMPLI
Salomonici
species dolo-
rem maxime
excitaret.

Sed & hoc ipsum altero quoque fine ab eo-
dem Deo & Domino nostro Ezechieli indicato
confirmari videtur. *Figuram domus, ait Domi-
nus, & fabricae eius exitus & introitus, & om-
nes descriptiones eius, & vniuersa praecepta eius,
cunctumque ordinem eius, & omnes leges eius o-
stende eis, & scribes in oculis eorum: vt custodiant
omnes descriptiones eius, & praecepta illius, & fa-
ciant ea.* Quae verba planè indicant, descriptio-
nes atque imaginem eius templi, quòd coram
Ezechiele mensurauit Angelus, ab eodem Eze-
chiale iuxta Dei praeceptum traditam fuisse
populo Israelitico, vt bene perceptis singulis e-
ius partibus, dimensionibus, legibus, ordine,
atque alijs, opportuno tempore cuncta exsequerentur,
atque operè complerent. Neque verò
quisquam arbitretur, descriptiones has templi
quas ostendere praecipitur vates Israëli, verbo
tenus, aut verbis scriptis factas fuisse: factae sunt
enim graphicis lineamentis, ac geometricis men-
suris, quòd & intellexisse videtur sanctus Hie-
ronymus, non minus necessariam fuisse Geome-
triam Ezechieli ex hoc loco confirmans, quam
exploratoribus Palaestinae, vt supra retulimus,
quosque fuisse etiam geometras confirmat Iose-
phus. Quòd verò haec ad euersi templi instau-
rationem omnia spectent, disertis planè verbis
ostendit Theodoretus. Deinde, inquit, praeci-
pit Prophetae, vt populo ostendat templi aedifi-
cium,

FINIS AI-
ter à Deo pro-
ponitur.
Ezech. 43. v.
12.

LINEA-
mentis, non
verbis modò
descriptions
templi factae
sunt ab Eze-
chiale.

S. Hieron. lib.
13. in Ezech.
Ioseph. lib. 5.
antiq. cap. 1.
B. Theod. sup.
Ezech.

cium, vt propter beneficij magnitudinem, & A
spem restitutionis in pristinum statum, conuersi
delinquere desinant. & ab impietate deficiant.
Non solum autem leuiter adumbrare & descri-
bere templi aedificationem iussus est, sed etiam
illius caerimonias, & consuetudines ostendere,
vt ipsorum obseruatione Dominum colant. Haec
ille. Ex quibus satis firmum conficere licet ar-
gumentum, probans de templo Salomonis locu-
tum fuisse Ezechielem, eiusque figuras ostendisse
Israëli. Nam eodem planè orationis contextu,
templi, altaris, atque aliarum partium dimensio-
nes percenset, & leges, ritus, ac caerimonias mul-
tas obseruari praecipit. ex quo dicendum vide-
tur, aut has atque illas simul ad historiae perti-
nere veritatem, aut ad mysticos pariter sensus:
nam nulla videretur assignari posse ratio, propter
quam templi descriptiones ad historiam non
spectent: leges verò, ac ritus maximè: sic enim
à Deo accepisse refert ipse Propheta: *Hi sunt ri-
tus altaris, in quacumque die fuerit fabricatum:
vt offeratur super illud holocaustum, & effundatur
sanguis. Et dabis sacerdotibus & Leuitis, &c. Quis
audeat negare, ritus hos seruari praecipit à Domi-
no, cum soluta captiuitate, integrum esset Israëli,
templum, atque in eo altare construere? Num-
quid vitulus pro peccato offerendus, sanguine
inungenda altaris cornua, anguli crepidinis, &
corona ita ad mysticos Ecclesiae ritus pertinent,
vt nihil eorum amplius obseruandum praeci-
peretur, aut obseruatum fuisset? At scimus obla-
tus super altari vitulos, vt habetur in libro E-
sdræ. *Collocauerunt autem, inquit, altare Dei
super bases suas, &c. & obtulerunt super illud ho-
locaustum Domino mane & vespere.* Et iterum.
*Et obtulerunt, inquit, in dedicationem domus Dei
vitulos centum, &c. Expiatum igitur fuit altare
iuxta praescriptum Domini. Quis ergo non in-
telliget, reliqua quoque obseruata fuisse, & do-
mum Dei destructam iuxta descriptiones, quas
Dei iussu dederat Israëli Ezechiel? Atque hoc
maximè fit verisimile ex eo, quòd pijsimi prin-
cipes Zorobabel & Iosue, vnà cum Prophetis Do-
mini Aggaeo & Zacharia, ea omnia exsequen-
tur, quibus nihil fuisse credendum est antiquius,
quam diuinarum praeceptionum obseruantiam.
Quae omnia si mutuo conferentur, non dubito
quin lectorem in eam possint inducere senten-
tiam, vt credat, templum à Zorobabele exstru-
ctum fuisse iuxta formam ab Ezechiele datam:
quòd cum aliunde constet, vt infra ostendemus,
fuisse etiam simile Salomonis templo; facile
probat, ipsam Ezechielis exemplar simile fuisse
Hierosolymitano templo, quòd fuerat initio pro-
positum, & à nobis probandum.**

DE TEM-
plo Salomonis.
loquitur Eze-
chiel.

Ezech. 43. v.
18. & 10.
RITVS
templi recen-
sentur obser-
uari.

Esdr. 1. c. 3. v.
3. & c. 6. v.
17.

Esdr. 1. c. 5.
v. 1. & 2.

ZOROBA-
belis templum
à Salomonico
diuersum.
Aggaei 2. v.
3. & 4.

1. Esdr. 3. v.
11. & 12.

At nondum plenè videtur huic satisfecisse in-
stituto, cum exciusdem propositi argumenti con-
trario euentu oppositum planè confici videatur.
Nam templum à Zorobabele exstructum nec
minima quidem ex parte Salomonis templo ex-
aequari visum est, dicente ad Aggaeum Domi-
no. *Loquere ad Zorobabel, &c. Quis in vobis est de-
relictus, qui vidit domum istam in gloria sua pri-
ma? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non
ita est, quasi non sit in oculis vestris? Accedit huc
etiam Esdræ historia, varios animi sensus, im-
mo & omnino contrarios enarrans, quos in He-
braeis excitauerat prima huius secundi templi
fundatio. *Fundato igitur, inquit, à caementa-
rijs templo Domini, steterunt sacerdotes, &c. Om-**

*nis quoque populus vociferabatur clamore magno
in laudando Dominum, eo quòd fundatum esset
templum Domini. Plurimi etiam de sacerdotibus
& Leuitis, & principes patrum & seniores, qui
viderant templum prius, cum fundatum esset, &
hoc templum in oculis eorum, flebant voce magna.*
Huic verò argumento quòd firmissimum aduer-
sus eam, quam rationibus firmam tuemur senten-
tiam, videri posset, facili negotio respondebimus,
temporum sola distinctio facta, haec omnia ac-
cidisse prius affirmantes, quam templum absolu-
tum fuisset. Locus enim Esdræ, vt ibidem pa-
ret, de templi fundatione facta anno secundo
Cyri, vel non multò post, loquitur. Decretum
enim Cyri factum fuit eiusdem Regis anno pri-
mo: *at anno secundo aduentus eorum ad templum
Dei in Ierusalem, coeperunt aedificare. Aggaei
verò prophetiam factam fuisse anno secundo Da-
rij, idem Aggaeus testatur, quo data Hebraeis
fuit libera potestas templum aedificandi. toto
namque interiacente tempore ab opere cessa-
tum est. Nec mirum sanè videri debet, tantam
magnificentiae distantiam inter vtriusque tem-
pli fundamenta reperiri, cum de Salomonis le-
gamus: *Fundamenta autem de lapidibus pretio-
sis, lapidibus magnis octo siue decem cubitorum.*
De his verò, ac de toto aedificio Zorobabelico
semel atque iterum lapides impositi commemo-
rantur. Verum, quòd ad vtriusque templi col-
lationem spectat, firmum esse ac citra controuer-
siam debet, longè aliud esse alicuius aedificij fi-
guram, dispositionem, mensuram, ordinem,
totiusque fabricae rationem considerare: aliud
magnificentiam, lapides, instrumenta, splendo-
rem, venustatem, ornamenta perpendere: illa
enim omnia ad formam spectant, haec ad mate-
riam: illa quasi naturam aedificij substantiam-
que denotant, haec accidentia: illa si tollas, de-
erit fabrica, haec quamuis desiderentur, manet
tamen aedificium: illa si inuertas, aut mutes,
non idem aedificium manebit, sed aliud: haec
quamuis tollas, idem manere potest aedificium,
D haud secus quam de homine quoquam, deque
eius vestimentis philosophis. idem enim sem-
per est homo, qui pretiosus, aut abiectus operitur
vestibus: eiusdem verò vestimentis, diuersi num-
quam in vnum coalescent homines.*

1. Esdr. 6. v.
3. & c. 3. v. 8

3. Reg. 7. v.
10.

1. Esdr. 5. v.
8. & c. 6. v. 4

FABRICA
& ordo aedi-
ficij ab eiusdem
materia, & or-
namentis lon-
ge diuersa est.

EADEM
vtriusque tem-
pli fabrica, or-
namenta di-
uersa.

Dicamus ergo, secundum Zorobabelis templum
idem fuisse cum primo Salomonis: vtrique nam-
que eadem fuit figura, dispositio, ordo, & fabri-
ca vniuersa. Pretiosa verò materia, aurum, ar-
genteumque instrumentum, venustas, & decor
desiderata sunt, fateor. Et quamuis vtraque hu-
ius assumptionis pars rationibus sit, ac sacris te-
stimonijs amplius suis locis confirmanda, hic ta-
men quam breuissimè vtriusque fundamentum
aliquod indicandum est potius quam pertra-
ctandum. Priorem igitur partem probat locus
Esdræ, sic inquit: *Seniores autem Iudaeorum
aedificabant, & prosperabantur iuxta prophetiam
Aggaei prophetae & Zachariae filij Addo: & aed-
ificauerunt, & construxerunt, iubente Deo Is-
rael, & iubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe
Regibus Persarum: & complauerunt domum Dei
istam, & quae sequuntur. Quis autem non vi-
deat domum aedificari, iubente Deo; qui semel
locutus est, vt ait Plaltes, hoc est, vno atque
eodem diuini verbi decreto immutabili semper
manente; cuius etiam iussu atque consilio pri-
mum templum architectatum, & fabricatum
fuit?*

1. Esdr. 6. v.
14.

Psal. 61. v. 12

fuit? Accedit his etiam, quod in dedicatione huius absoluti templi nihil commemoratur moestum, nullus fleuisse, sed festos etiam dies in laetitia fecisse: quoniam lactificauerat eos Dominus, & conuerterat cor Regis Assur ad eos, ut adiuuaret manus eorum in opere domus Domini Dei Israel. Verum adhuc vnus remouendus superesse videtur scrupulus: non enim eadem fuisse videntur vtriusque templi mensurae: cum illud Salomonicum altum fuisse dicatur cubitos centum viginti, vt videre est in libro Paralipomenon: Zorababelicum autem solos sexaginta. Sed & hoc etiam nihil ob stare potest, quod minus idem dicatur templum, eademque mensurarum proportiones, haud secus quam pueri iunioris corpus pedes altum quatuor haud diuersum est ab eo, quod post aliquot annos ad sex altitudinis pedes excreuit. Namque quod idem sit membrorum vtriusque templi numerus, eademque proportio, ex vtriusque fabricae contemplatione fiet manifestum. Siquidem de Zorababelico sic scribitur: ordines de lapidibus impolitis tres, & sic ordines de lignis nouis. De Salomonicum vero: Et atrium maius, inquit, rotundum trium ordinum, de lapidibus sanctis, & vnus ordinis de dolata cedro: nec non & in atrio domus Domini interiori, & in porticu domus. Vtrumque verò locum de eadem loqui porticu domus, eandemque referre triplicem contrignationem, non est quod hic probari velit lector, cum propriam, eamque longiorem disputationem suo loco pertractandam exigat, quod eam videre, atque in hac sententia confirmari facile possit. Quod verò ad probandam secundam assumptionis partem spectat, vel vnum esse posset sufficiens argumentum, quia pluribus infra probatur sumus, diuitias atque opulentiam Salomonis, ac pene incredibilem auri & argenti copiam, quam templo indidit, vniuersos omnium gentium, locorum, aut temporum thesauros longè lateque superasse. quis ergo non statim agnoscat, miseris illos Israelitas à durissima, diuturnaque Babylonica seruitute ereptos, opes aggregare minimè potuisse, quas vix ipsi eorum Reges ac populi, cum rerum potirentur, ac copia, vel minima quidem ex parte consequi potuissent? Accedit huc etiam eiusdem Aggaei propheta, Dei nomine asserentis, gloriam nouissimae huius domus, quam Zorababel aedificabat, maiorem quidem futuram gloria prioris, non quidem auro & argento, quo erat pene destituenda, sed Christi Domini aduentu, qui cum aeterno Patre vnus est auri & argenti Dominus. Nam quod hic sit verus eius loci sensus, nihilque ad terrenam auri & argenti gloriam tam celebris propheta spectet, propria etiam disputatione ostendendum est infra.

Iam verò quamuis certa atque stabilis videatur esse nostra sententia, argumentisque ex aduerso allatis plene videamur respondisse, non tamen propterea nostro nos arbitramur satisfecisse instituto, nisi sanctorum prius, doctissimorumque maiorum nostrorum, quorum auctoritati, quantum fas est, vltro deferimus, responsum demus: quoniam cum hac nostra sententia videntur pugnare. Atque in primis audiendus est sanctissimus Hieronymus. Domui, inquit, Israel ostenditur domus, &c. quam nequaquam illam putemus, quae à Salomone constructa, narratur in Regum & Paralipomenon libris. illa

QVOMODO eadem mensurae dicantur, cum alterum templum alterius sit altitudine duplum. 2. Paral. 3. v. 4.

1. Esdr. 6. v. 4. IDEM vtriusque templi ordines. 3. Reg. 7. v. 12.

DIVERSA vtriusque templi ornamenta & instrumenta.

GLORIA templi secundi maior, non quidem auro vel argento, sed Christi aduentu.

RESPONDETUR ad argumenta.

S. Hieron. lib. 13. in Ezech. 43.

enim alterius ordinis atque mensurae est, & in singulis magnam habens diuersitatem: tantoque inferior templo, quod nunc ostenditur Ezechieli, vt non solum cultores eius & aeditui, sed & ipse fabricator eius Salomon peccauerit, & offenderit Deum, licet postea egerit poenitentiam. haec sanctus doctor. Qui cum merita virtutesque aedificantium hoc extremum Ezechielis templum, cum vitijs ac sceleribus confecerat aedificantium Salomonis templum, non dubium est, quin rem, imagini eius comparet, vmbrae, corpus, templo, Christi Ecclesiam. qua in re nullum erit tam hebes ingenium, aut pene nullum quod non statim agnoscat, infinitis partibus templum ab Ecclesia, dignitate, artificio, magnificentia, splendore, atque alijs omnibus superari. qua in re, neque à Hieronymi sententia distcedimus, neque à nobis ipse dissentire putandus est. Nam quod nos constanter asserimus, Ecclesiae Catholicae descriptionem vniuersam, templi Salomonici Ezechieli ostensi dimensionibus, ac singulis partibus designari, id ipsum disertis verbis tenet, & profertur ipse Hieronymus his verbis: Quodque Scriptura nunc dicit: Cumque compleisset mensuras domus interioris, e-duxit me per viam portae, quae respicit ad viam orientalem: ostendit cuncta, quae supra dicta sunt, & forinsecus, & intrinsecus, & in interioribus templi, hoc est, sancti sanctorum, propriè ad templi aedificium pertinere, & templi interioris. Hoc sancti Hieronymi testimonio, quid posset vel certius vel manifestius exoptari?

At vrges, qua ratione allato prius loco alterius ordinis esse dicit atque mensurae? quis id non statim percipere possit ex dictis? quis non videat, longè diuersas esse atque alterius ordinis columnas, verbi gratia, Hierosolymitani templi à columnis Ecclesiae? harum atque illarum mensuras, materiam, formam, dispositionem, & reliqua? qua ratione locuti intelligendi sunt alij omnes sancti viri & Ecclesiae doctores, si qui praeterea inueniuntur. asserentes aliud fuisse Ezechielis templum à templo Salomonis, nimirum, vt quemadmodum certò scimus ac firmiter credimus, diuersum longè fuisse à Salomonis templo corpus Christi, cum tamen pro eodem vsurpetur ab eodem Christo Domino, vt vidimus: ita etiam, quamuis aliam esse, quam describit Ezechieli, Ecclesiam Christi fateamur, à Salomonis templo longe diuersam; tamen illam sub huius nomine & figura describi, vt pote ad id praestandum aptissima, constanter asserimus. Quae omnia confirmat potius quam infirmat idem Hieronymus, haec paulò inferius subiungens: Et mensus est eam vndique per circuitum, siue iuxta Septuaginta interpretes, similitudinem domus.

Per quod demonstratur, non ipsam domum, sed similitudinem domus esse quae cernitur. Quibus consona videntur esse, quae initio huius visionis dixerat: Ita, inquit, & mihi legenti descriptionem templi mystici, quod Iudaei secundum litteram in aduentu Christi sui, quem nos esse Antichristum comprobamus, putant aedificandum, & nos ad Christi referimus Ecclesiam, & quotidie in sanctis eius aedificari cernimus, accidit. Quibus verbis quamuis domum ipsam videatur negare Hieronymus his verbis describi, sed imaginem, mysticumque templum, non verum, quodque in typo Ecclesiae reaedificandum sit, non re ipsa, tamen sapientissimi doctoris mentem sequen-

INFINITIS partibus templo praefat Ecclesia Christi.

S. Hieron. lib. 13. in Ezech. 42.

DIVERSA re ipsa sunt Ecclesiae, & templi membra, similitudine eadem.

SIMILITUDO domus, non ipsa domus ostenditur.

S. Hieron. lib. 12. in 40. cap. Ezech.

1. Corinth. 13. v. 10. & 12.

IPSYM TEM- plum & tabernaculum vera esse negat Hieronymus, sed imagines tantum verorum.

VERA DICITUR res, quae mysticae opponitur.

Ioan. 15. v. 1.

Hebr. 9. v. 24.

MOSAICVM tabernaculum, ac templum exemplaria fieri verorum.

sequentia verba declarant: Quia nunc, inquit, per speculum videmus in aenigmate. Cum autem venerit quod perfectum est, tunc quod ex parte est destruetur. Vnde & Moyses in tabernaculo, & Salomon in aedificio non veritatem tentorii & templi, sed similitudinem, figuramque fecerunt, vt per haec, quae minora sunt, & terrena, ea quae in caelestibus, & in spiritali aedificio sunt, intelligere possimus. Videt iam, ni fallor, prudens lector, sanctissimum Hieronymum eodem planè orationis contextu, quo veram domum esse negat eam, quam Ezechieli describit, veritatem quoque tentorii atque aedificij Moyse tabernaculo, ac Salomonis templo denegare, quo his atque illis confirmet, Ecclesiae mysteria ac veritatem repraesentari.

Quae quidem propositiones, si iuxta verborum sonum accipiantur, veritati ipsi sacrae Scripturae repugnant: quapropter & à pijsima Hieronymi mente omnino alienae censendae sunt. Eam verò assequi facile poterimus, si antiquam sanctorum consuetudinem in memoriam reuocemus. Vsurpare enim plerumque solent vocem veri, & veram dicere rem aliquam, vel alteram veram esse negare, non quod falsa sit aut ementita, sed quod opponatur mysticae, parabolae, aut vmbrae. qua in re Christi Domini phrasim videntur imitari dicentem, ego sum vitis vera, atque adeo ipsum Christum vocant veram petram, virga Moyses percussam, verum agnum, verum sacrificium, verum manna. Non quidem existimantes, aquam è petra scaturientem phantasma fuisse, agnum paschalem figmentum, sacrificia ementita, manna somnium, quod vel cogitare impium esset, atque ab omni veritatis specie alienum; sed illud arbitrari, quod pium, veritatisque maximè consentaneum est, illa quidem omnia vera fuisse, & re ipsa ita accidisse, vt in Scripturis sacris referuntur: sed quoniam ea symbola fuerunt eorum, quae opere & veritate completa sunt in Christo, & in Ecclesia; ideo haec dicuntur vera, illa vmbrae, haec res, illae rerum imagines, illae figurae, haec figuris ipsis expressae.

Qua in re doctissimi viri sanctissimum Paulum Apostolum videntur imitari, qui sic loquitur. Non enim, inquit, in manu facta sancta IESVS introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum caelum. Apostolum itaque imitatus Hieronymus, Tabernaculum Mosaicum, Templum Salomonis, domum Ezechielis pariter non dignatur verorum nomine censere: quod exemplaria sint, similitudinesque veri Christi, eiusque solidae ac perpetuè duraturae Ecclesiae symbola. Parique ratione locutus fuisse videtur idem sanctus Hieronymus, qui dum huius atque illius domus sanctitatem confert, Salomonem illius auctorem peccasse confirmat. Ita autem, inquit, talis est, vt qui eam mente conspexerit, cesserit ab iniquitatibus suis. Quibus verbis id planè indicat, Salomonis templum longè inferius esse eo, cuius erat exemplum atque figura: Salomonis namque templum nullam suis architectis, operarijs, aut ministris conferebat morum aut vitae sanctitatem: at Ecclesia Christi eodem repraesentata, non solum ministros suos, & fabricatores sanctificat, verum spectatores vniuersos: eos inquam, qui huius templi pulchritudinem, dispositionem, lapides, ligna, omnemque fabricam perspicaci mentis intuitu ita perpenderint, vt veritas suo splendore illustrare, radijs

accendere, atque ad veram suorum criminum poenitentiam illos inducere facile possit. Hoc enim voluisse videtur significare Dominus, discipulis suis dicens: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est. Sed ne in re planè manifesta, magis ac magis confirmanda diutius commoremur, quam par est, hic finem facimus: illud vnum addentes, quod praeter ea, quae hic simul congesimus, in sequentibus etiam atque in reliquis disputationibus, ea omnia, quae in sacris litteris dicta sunt de altero templo, ad alterum quoque pertinere demonstrabimus: quod magis firma sit haec nostra sententia, quam non amplius licebit in dubium reuocare, atque adeo deinceps sine vlla distinctione de templo loquemur, idem esse intelligentes Salomonis atque Ezechielis templum.

Mat. 5. v. 16

TEMPLI VRBIS.

REGIONIS, LEVITICI ORDINIS, Legis, Reipublicae insauratio legitima, visione hac indicitur.

Cap. XIII.

VLTA haecenus de fine huius visionis, de qua obiectione, siue materia diximus: ostendimus namque, Angeli ministerio internis Prophetiae oculis, vniuersi Hierosolymitani templi non faciem modò, verum etiam speciem omnem attentius contuendam fuisse propositam: cuius etiam multiplex finis ostensus est. Quae omnia ad tria potissimum capita Ezechielis spectare videntur, quadragesimum videlicet, cum primo & secundo continuo sequentibus. Verum cum reliqua omnia vsque ad finem Prophetiae, capita ad idem propemodum argumentum spectent; cumque tribus illis primis non de templi ac aedificij modo, verum multa etiam, de sacrificijs, ritibus, ac caerimonijs differantur, quodnam sit huius extremae Ezechielis visionis, nouem capitibus extremis comprehensae obiectum, quique finis, insinuandum est hic potius, quam pertractandum: quoniam singula proprijs quaeque locis explicata, facilius percipiuntur, perceptaque memoriae commendantur auidius. Atque vt à fine, primo vtique principio eorum, qui ratione ducuntur, exordiamur, is multiplex, maximusque videtur esse, maximae huic visioni propositus: Primus verò in vniuersum is esse apparet, qui totius sacrae Scripturae proprius, Israelitarum videlicet, quibus tunc scribebatur prophetia, morum mutatio, & compositio, cuius quasi ianua est, & introitus praeteritorum criminum confusio, dolor, poenitentia. Huius verò intimus animi sensus

QVIS SIT finis rotius extremae visionis, nouem capitibus comprehensae.

COMPOSITIO morum initium poenitentiae est.

ius non alio aptiori spectaculo excitari posse vi-

PECCATO- rum contritio- nem sequitur consolatio.

Confusionem vero, ac peccatorum contritio- nem, atque poenitentiam consequitur consolatio, haud secus, quam corpus umbra. Atque hoc, secundo, sed potiori loco exoptare videtur Dominus poenitentia placatus. Qua enim alia ratione maiori potuissent laetitia perfundi miseri illi Israelitae Babylone detenti, quam templi conspecta forma elegantissima, cuius vel sola recordatio Dauidem Regem, pijsimum, sapientissimumque Prophetam tantopere recreabat, vt in ea, eius videndi desideriorum plena verba-

Psal. 26. V. 4

prorumperet: *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae: vt videam voluptatem Domini, & visitem templum eius.* Quidni deleatur Dauid videndi templi desiderio, quod quidem templum Dei voluptatem vocare non est veritus, vel quod eo inhabitando maximè gaudeat Deus, vel quod Dei, hoc est, maxima voluptate perfundat illud ingressus?

TEMPLVM quare dicatur Dei voluptas.

Vt igitur Israelitas in spem, quam de templo instaurando primum conceperant, durante verò tamdiu eius ruina, pene abiecerant, erigeret Deus, eamque vel collapsam excitaret, vel nutantem confirmaret, templi exemplar ob eorum oculis proponi mandauerat. Nam cum primum audierant augustissimum illud Dei templum dirutum fuisse, succensum, inque prioris vix superessent vestigia; quae aedificij dispositionem; ac partes vel aliqua ex parte referrent, ne ob exemplaris defectum à recta ratione aberrarent, idem Deus ac Dominus, qui primum Dauidi archetypum templi miserat, nunc Israelitis in manu Ezechielis ex prototypo paragogum mittit expressum, quo Dei domum legitimam, verissimamque aculentur, & gloriae Domini habitaculum magnificum. Neque verò satis esse videbatur, templi domum, porticus, atria, gazophylacia, exhedras, habitaculaque instaurare, nisi eiusdem ritus, caeremoniae, instituta, ministeria, ministrique instaurarentur. Quare sicut olim Leuitici generis hierarchiam Dauidis ministerio instituit, sic eandem modo Prophetae vaticinio instaurat. Et quae olim de ritibus, caeremonijs, legibus; ac sacrificijs per Moysen sancuerat, nunc per Ezechielum in memoriam reuocaret, ne forte eorum obliti, in oblationibus minus dignè ac decenter peragendis peccarent, ac pro indulgentia Dei, sacramentis illis, ac benevolentia promerenda, eiusdem subirent Dei Optimi ac Maximi indignationem, & iram. his verò omnibus ab Ezechiele ordine percensitis, sperari potuisset, vt cuncta haud secus in secunda hac domo, quam in prima ritè, atque ex ordine peragerentur. Illud etiam quod ad Palaestinae regionis partitionem spectat, quam cum ingressuri essent filij Israel, certa quadam ratione, ac methodo diuidendam praecerat Iosue Dominus, vel ex Dei praescripto, Israelitis Iosue: quam facillè credi posse, non amplius existare, sublati videlicet ab incolis terminis; dum captiuus detineretur Babylone populus: eam, inquam, iterum refert Dominus, ne forte tribus aliqua, vel familia paternis priuaretur bonis, quae

PROPO- nitur templum, vt in spem erigatur capiti.

MAXIME indignis iustitiae consolatione Israel ne amitteret fidem, ac spem promissi Christi.

TEMPLVM idem ostenditur, quod fuit imago Christi.

PROPO- nitur templum, vt in spem erigatur capiti.

dereliquit me Dominus, Dominus oblitus est mei. Isai. 49. V. 14. & seqq: Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce in manibus meis descripsiste: muri tui coram oculis meis semper. Non proijciam regnum Iuda, sicut proieci Israel, filios eius ab exilio, & seruitute affertos in patriam reuocabo, faciem eis Reipublicae restitutam, sacerdotium instaurabo, augebo familias. Quod si templum dirutum, incensa ligna, dispersi lapides, ablata supellex, non continuo spes perijt sacerdotij, adhuc integra res est me superstate. Ego enim ipse sum, qui primus templi fabricam excogitauit, qui Dauidem ex gregibus ad regnum, è regno ad inauditam diuitiarum opulentiam, partis ostium spolijs, euexi, locupletauit, quò sumptui esset, templique expensis. Ego illi operis exemplar, ac commentarios misi, vt intelligeret omnia opera exemplaris. Ego, inquam, qui Salomonem sapientiam, Hiramum beneuolentia, alterum verò Hiramum disciplinis, ac scientia cumulauit, vt opus exsequerentur: ego ipse sum, cui omnis fabricae ratio, dimensio, ac partes coram oculis sunt semper, vt posita demonstrantur lineamenta. Ego, cum opus esse iudicabo, aedificium, cuius modo exemplar ostendo, operè praestandum curabo. Huc enim spectare videtur, quod, aedificij ordine, fabrica, legibus, alijsque ad templum spectantibus commemoratis, subiungit Dominus: *& facient ea.* Quapropter, & hie etiam reliquis annuerandus est finis, secundae domus aedificatio legitima, quam ad exemplar prioris instaurari oportebat. Sed cum prioris vix superessent vestigia; quae aedificij dispositionem; ac partes vel aliqua ex parte referrent, ne ob exemplaris defectum à recta ratione aberrarent, idem Deus ac Dominus, qui primum Dauidi archetypum templi miserat, nunc Israelitis in manu Ezechielis ex prototypo paragogum mittit expressum, quo Dei domum legitimam, verissimamque aculentur, & gloriae Domini habitaculum magnificum. Neque verò satis esse videbatur, templi domum, porticus, atria, gazophylacia, exhedras, habitaculaque instaurare, nisi eiusdem ritus, caeremoniae, instituta, ministeria, ministrique instaurarentur. Quare sicut olim Leuitici generis hierarchiam Dauidis ministerio instituit, sic eandem modo Prophetae vaticinio instaurat. Et quae olim de ritibus, caeremonijs, legibus; ac sacrificijs per Moysen sancuerat, nunc per Ezechielum in memoriam reuocaret, ne forte eorum obliti, in oblationibus minus dignè ac decenter peragendis peccarent, ac pro indulgentia Dei, sacramentis illis, ac benevolentia promerenda, eiusdem subirent Dei Optimi ac Maximi indignationem, & iram. his verò omnibus ab Ezechiele ordine percensitis, sperari potuisset, vt cuncta haud secus in secunda hac domo, quam in prima ritè, atque ex ordine peragerentur. Illud etiam quod ad Palaestinae regionis partitionem spectat, quam cum ingressuri essent filij Israel, certa quadam ratione, ac methodo diuidendam praecerat Iosue Dominus, vel ex Dei praescripto, Israelitis Iosue: quam facillè credi posse, non amplius existare, sublati videlicet ab incolis terminis; dum captiuus detineretur Babylone populus: eam, inquam, iterum refert Dominus, ne forte tribus aliqua, vel familia paternis priuaretur bonis, quae

PROPRIVS ostentat templi finis.

Ezech. 43. V. 11.

SECUNDAE domus aedificatio legitima ad exemplum prioris promittitur à Domino.

SICVT Olim Leuiticam hierarchiam instaurauit Dauid, sic nunc Ezechiel.

REGIONIS item instauratio refertur.

quae à Deo primum donata; & longa saeculorum serie postmodum fuerant confirmata. Eorum autem omnium, quae dixi; exempla non est, opinor, cur pluribus persequar; cum cuius textum ipsum, ac verba Prophetae legenti esse possint in promptu. Quid enim aliud ea verba significant: *Hi sunt ritus altaris, in quacumque die fuerit fabricatum, vt offeratur super illud holocaustum, & effundatur sanguis. Et dabo Sacerdotibus & Leuitis, &c.* Et illa: *Omnis alienigena & incircumcisus corde, & incircumcisus carne; non ingredietur sanctorum meum, omnis filius alienus, qui est in medio filiorum Israel. Sed & Leuitae qui longe recesserunt, &c. Sacerdotes autem & Leuitae filij Sadoc, qui custodierunt caeremonias sanctorum meorum, &c.* Ac tandem illa: *Cumque coeperitis terram diuidere sortito, separate primitias Domino, &c.* Quid, inquam, haec omnia cum reliquis eiusmodi, nisi rituum Leuitici ordinis, atque regionis vniuersae instauracionem indicant? Quibus, si liber, & illa addenda sunt, quae de templo, atque vrbe instauranda pluribus ab eodem Propheta explicata sunt. Verum haec extrema vaticinia de terrae partitione, vrbis instauracione, reparatione templi, & diuini cultus obseruatione augustiora multo sunt, atque illustriora, quam quae Zorobabelis tempore, aut Nehemiae videantur expleta; cum exitus non ex aequo grandioribus illis promissionibus responderisse videatur. Etenim vestibuli templi celsitudo breuior fuisse dignoscitur, quam quae olim fuerat in Salomonico: non enim illis licuit ad eam pertingere, quam vel in exemplari expressam acceperant, vt priorem fuisse memoria retinebant, sed eam tantummodo, quam Perfae rerum potiti praefixerant, vt alibi ostendemus. Apparatus etiam, supellex, atque instrumenta templi tenuiora multo fuerunt prioribus illis: nimirum quae, ac quanta haberet potuerunt è captiuitate redeuntibus, & vndique potentissimorum hostium vi, dolo, armisque impetiti. Aedificium quoque ciuitatis, quamuis, magna quidem Nehemiae follertia, Ezechielis dimensionibus responderit ex aequo, & antiquioribus; non tamen pulchritudinem, perfectamque vrbis rationem assecuta est, quam legimus apud eundem Prophetam: non enim quadrata omnino forma, paribus lateribus, portis munita pariter, atque exornata. Ac tandem, vt omnia vno verbo concludam, regionis sanctae partitio, vrbis dispositio, & forma, templique instauratio numquam audita, vel lecta est opere fuisse completa, post reuocatum è captiuitate populum, in patriamque restitutum. Quare alius sanè sublimior prophetae finis, aliud admirandum magis visionis obiectum inuestigandum superest, quo tam illustri visionis sensus, tamque magnificae promissionis vaticinium facillè percipiatur.

Ezech. 43. V. 18. & 19.

Idem 44. V. 9. & 10.

Ibid. V. 15.

Idem 43. V. 1.

TEMPLI, vrbis, regionis instauracione quid augustius promittitur.

INSTAVRATIO templi, vrbisque non ex aequo prioribus respondit.

ECCLESIA Christi sanguine instauranda hac visione praedicatur.

Haec est Ecclesia Christi, cui cum veteri synagoga Hierosolymae nomen commune fuit, idem fundamentum, eadem delineatio, mensurae eadem, rationes, leges: nam vna semper Ecclesia ex Iudaeis, & Gentibus coagmentata existit, perpetuoque duratura est. Quae quamuis vera sint, ac certa; tamen Ecclesia post Christum operosior est structura, augustius aedificium, sumptus profusiores, maior summitas, ornatus dignior, gratior venustas, gloria illustrior, vt potè summa, perfecta, ac sempiterna.

Cuius nimirum repraesentatio finis fuit propositi exemplaris praecipuus, quemadmodum ipsum templi aedificium ostensae visionis obiectum primarium fuit. Haec planè domus fuit magnificentia, vt plenè exhausta, atque opere compleuerit grandiora eiusdem Prophetae verba, vniuersaque magnificentissimi templi claustra, quae omnia suis locis explicanda, & confirmanda à nobis sunt. Interim tamen negandum non est, visionem hanc vniuersam ad Zorobabelis, Nehemiaeque tempora referendam esse, vt pote in secundo templo, secunda vrbe, secunda item regionis partitione. Quasi in typo, verorumque umbra opere completam. Sed de fine atque obiecto visionis iam satis.

MENTE CONCE

PTAM TEMPLI IDEAM

describere opus est.

Cap. XIV.

STENDIMVS, ni fallor, satis, visione hac Ezechielis extrema Ecclesiam Christi repraesentari, sub templi Salomonici figura, quod videlicet templum, internis Prophetae obrutibus Angeli ministerio fuerat repraesentatum. Ex quo fit vt perspectum quoque, vix posse quemquam, ac ne vix quidem scribentis Prophetae, aut scriptae prophetiae mentem assequi, quin prius ideam templi mente concipiat, quam ipse vates concipiebat, vt Angeli, vel Dei ostendentis templum, verba percipere posset, ac mentem. Qui quidem vix etiam videtur potuisse comprehendere, quae ab Angelo reuelabantur Ecclesiae futurae mysteria, nisi prius templum ipsum, in quo repraesentabantur, mentis oculis contempleretur attentius. Quae enim ratione quis scribentis ad se epistolam animum, aut verba percipiat, qui characteres ipsos, litterasque, quibus scribitur, percipere negligat? Quid quod tota templi deformatio, Angeli dimensionis, calamus, funiculus, gesta, dictaque omnia, quae quidam scripti characteres sunt, Ecclesiae mysteria indicantes? quis igitur credat, haec absque illorum cognitione percipi posse, aut intelligi? Et haec quidem intelligenti necessaria sunt omnino: at à docente, alia his sanè maiora exigenda sunt. non enim satis est templi ideam mente percepisse, atque efformasse perfectam, sed oportet, vt facilliori quadam methodo, ac via eam quam mente versat imaginem, oculis audientium, vel scripta legentium conspiciendam obijciat, id quod absque lineamentis, atque figuris fieri posse negamus: eosque, qui sine huiusmodi adminiculis alios hanc visionem edocere velint oleum & operam perdituros certo statuimus. Nam praeterquam quod non parui operis est, Hieronymo teste, quod

NON POSSET Prophetae Ecclesiae mysteria, quae templo extruendo reuelantur agnoscere, nisi templi ideam contempleretur attentius.

PLURIBVS indiget, qui haec velu explicare prophetiam.

S. Hieron. lib. 13. sup. Ezechiel. 43.

MATHEMATICIS perspectum est, sine imaginibus hanc non posse percipi visionem.

VITRUVI. prae-fat. lib. 6.

E A SVNT proprie hominum vestigia, quae ab alijs, quam à ratione praeditis figi non possunt.

Ezech. 43. V. 11.

ISRAELITIS, ut templi visionem percipiant, eius imagines proponi praecipuntur à Deo.

SCRIBENTI ac legenti de architectura imagines sunt ob oculos ponendae.

oculis carnis, vel mente conspexeris, audientibus demonstrare, ut & ipsi tecum vidisse videantur. In illis porrò rebus, quarum imagines praesentes oportet esse, ut intellectu percipiantur, id nulla ratione praestari potest, quin sensibus ipsis corporis figurae praesentes sint, quarum uniuersa ratio, dimensio, ac partes internis oportet esse praesentes. Id quod vsu, affiduaque experientia edoceri fatebuntur omnes, qui mathematicas disciplinas, vel à limine, quòd aiunt, salutauerint: eae enim omnes propter allatas rationes, puluere indigent, aut cerata tabula, aut alia quavis materia, in qua ducantur lineae, anguli figurae, numeri, atque alia id genus schemata, quae si desint, frustra omnino labores in addiscendis earum demonstrationibus, quantumvis perspicuis. Neque enim alia ratione Aristippus philosophus Socraticus, naufragio eiectus ad Rhodiensium litus, cum animaduertisset geometrica schemata descripta, exclamasse fertur: Bene speremus, hominum enim vestigia video, nisi quia Mathematicorum aliquid eo discurrentes de rebus mathematicis, mutuo quidquam conferre nequiverint, quin figuras, de quibus loquebantur, arenae ipsi imprimerent, quae merito à Philosopho sapientissimo hominum vestigia dicuntur, cum, quae pedibus imprimuntur, bruta imitari possint; haec non nisi ratione praediti. Cum igitur fabricae descriptio, quam fecit vates noster, ad Geometriam spectet, ut supra ex Hieronymo ostendimus, & ratio ipsa demonstrat, perspectum quoque esse debet, atque exploratum, lineamentis indigere ipsius interpretationem. Id quod non coniecturis modo, aut excogitatis argumentis posse confirmari videtur, verum multo magis Dei Optimi praecepto, qui, cum visionem hanc omnem repraesentata templi figura Propheta ostendisset, ut eam ipse Israelii quoque percipiendam demonstraret, praecipit in hunc modum: Figuram domus, & fabricae eius exitus, & introitus, & omnem descriptionem eius, & uniuersa praecepta eius, cunctumque ordinem eius, & omnes leges eius ostende eis, & scribes in oculis eorum. Quòd si Israelitis, qui ipsam domum Domini saepius viderant, in eaque versati, & commorati diutius fuerant, non satis erat eius audire descriptionem viua Prophetae voce, sed necesse fuit exemplar descriptae fabricae tabula delineatum ostendere, atque eorum oculis, ex Domini praecepto, spectandum proponere: quis quae lo tantum sibi arroget vel percipiendo, ingenij, vel scribendo, aut docendo facilitatis, aut styli, ut absque lineamentis ideam templi vel tenere se putet exactè, cum audiat, aut legat, vel teneri, cum doceat, aut scribat? Legentis igitur, addiscantisque non minus interest delineatio, quam vox, vel scriptura docentis. Dicam & hoc insuper, propterea maximè scribentem oportet delineationes proferre, quòd à legente absque illis percipi nulla ratione possit. Scriptorem namque oportuit, prius quam animum ad scribendum applicuisset, omnia in promptu habuisse, quae scribere aggrediebatur; atque adeo, si geometrica erant, figuras; si arithmetica, numeros; si architectonica, imagines constituendi, vel explicandi aedificij, vel formasse, vel ita mente concepis, ut eas facile posset efformare. At qui legit, qua ratione poterit mentem assequi Scriptoris, nisi ipse quo-

A que animo verset figuram illam, quam animo versabat scribens? id quod in Mathematicis, aut in aedificatorijs, qua ratione fiat, videre non possumus, nisi oculis etiam aliquam imaginem contempleremur, ex qua proprias possumus mente concipere, & contemplari rerum ideas. Sed quamuis tantum fingamus in legente ingenij acumen, ut verbis adumbratam facile concipiat figuram, atque aedificium, cuius longitudo, latitudo, celsitudo, portae, atria, deambulationes, cubacula, cenacula, conclauia, materies, ornamenta referantur ad viuum, mox fingat, & mente illud haud secus contempletur, quam si exstructum conspiceret, vel exactas uniuersas eius descriptiones vidisset, aut descripsisset, id quod rarum profecto est, laborisque & operae plenissimum, quòdque nullus facile aggrediretur; tamen etiam si omnia simul in vnum confluerent ingenium, exercitatio, facilitas, promptitudo, animique affectus, adhuc tutò hanc viam incedere non posset, quin infinitis prope modum erroribus, ac deceptionibus passim, ac singulis pene momentis deterreret. Quamplurimae enim mathematicae demonstrationes mente versant perspicacissima etiam ingenia, quae verae esse initio iudicantur, sed postquam, ductis in tabula lineis, iterum conferuntur cum lineis, lineae, & reliquae inter se partes, longè à verò aberrare deprehenduntur. Id verò in aedificijs potissimum vsu venire maximè consuevit, quòd & uniuersa attestatur Respublica, nec sine magno substantiae cuius detrimento, atque existimationis iactura recolat. Nam quoniam architectorum penuria iam inde ab Augusti temporibus, ut auctor est Vitruuius, nosque attestamus, & vidimus, laboratum sit, plerumque fit, ut maximis sumptibus, maximisque alijs incommodis, ac detrimentis patresfamilias addiscant, non omnia quae mente concipiuntur, ita opere praestari posse, ut concipiuntur, quae si descriptionibus prius efformata fuissent, facile dignosceretur, quaeenam possibilita essent, aut secus. Neque verò aliter iudicandum censéo de aedificio, cuius membra seorsum referuntur, ad viuum exprimendo, quam de eo, quod mente concipitur, opere exequendo. si quis enim atrium, verbi gratia, quadratum centum vnde quaque cubitorum referat, cuius quaternum laterum paria exigat intercolumnia triginta, quis quae so hoc soluet absque descriptionibus problema, siue aenigma potius insolubile? si enim septena singulis atrij lateribus assignet intercolumnia, quater septena, octo efficient & viginti, binis ad tricenarium numerum deficientibus: at si octona lateribus singulis distribuas, bina item intercolumnia, quae sit numero adieceris. Hoc verò cum alijs quamplurimis eiusmodi problematis facile in nostris descriptionibus explicatum inuenies. Quapropter liberè fatendum est, si quid hac nostra viginti annorum assidua defatigatione, Deo auctore, cui omnia accepta referimus, tandem profecimus, quod non ignoro, quam sit exiguum, multo magis ducendis lineis, earumque contemplatione profecimus, quam commentariorum lectione, verborum interpretatione, collatione mutua, meditatione, scribendis commentarijs, alijsque, atque alijs adhibitis praedidijs, quibus bonae memoriae pater Pradus, & ego nos vnà totos in hanc vnam curam impendimus; quamuis & illis quoque adiumentis, de-

ETIAM IPSIS doctissimis, atque exercitissimis architectis imagines aedificij necessariae sunt.

ARCHITECTORUM penuria, iam inde ab Augusto.

DESCRIPTIONIBUS opus est ad aedificia denuo inuenienda, & ad ea, quorum partes seorsum referuntur, componenda.

QVAE NOBIS attulerint comoda descriptiones.

SOLLERTEM exigunt haec nostra scripta lectorum.

RECOGNOSCENDAE prius figurae, quam liber hic ematur.

scriptiones ipsas ad sacrae Scripturae normam, quam diligenter ac sedulo exigebamus. Accidit enim nobis plerumque, ut partium nonnullarum nulla appareret initio vel dimensio, vel commemoratio, quas postquam in ipsa membrorum consensione excogitaueramus, in ipsa quoque sacra historia inueniremus expressas: nonnumquam verò mensuras, quae longè diuersarum partium videbantur esse, cum repugnare conperissemus cum alijs eiusdem textus, tum meridiana luce clarius confirmatum est, ad quae fabricae membra eiusmodi mensurae pertinerent. At ne haec, quae quàm multa sunt, pluribus persequar, vno verbo dicam, quidquid est ordinis, quidquid distributionis, quidquid speciosum est, & admirandum in hoc Ezechielis descripto templo, id omne per descriptiones, imaginesque innouit: nam ipse Propheta partem describit, longam, latam, thalamos eius, postes, fenestras, atrium, porticum, templum, oraculum, & singularum partium nonnullas dimensiones perceret; at vtrum mutuo consentiant, qua ratione sibi partes respondeant, quomodo totum hoc aedificij corpus coalescat, vnum sit, ac perficiatur, id omne ratiocinatione percipiendum reliquit: quod an aliqua saltem ex parte consecuti sumus, imagines, ac descriptiones templi cum his commentarijs indicabunt. Quae omnia sollerem, ut dixi, exigunt indaginem, assiduamque animi contentionem. nam qui obiter, & velut per transennam Ezechielis visionem percipere, aut eius partes aliquas seorsum ad suos aptare conceptus volet, non est, opinor, cur in his nostris lucubrationibus euoluendis tempus, & operam ludat ac terat. nos enim non adumbrare modo, verum viuus etiam coloribus exprimere, quantum licuit, conati sumus Ezechielis Prophetae visionem, quod sine figuris, pluribusque templi imaginibus proposito praestare nos posse desperabamus; illis verò maximis sumptibus, incredibili diligentia, labore improbo tandem exhibitis, speramus, ut nostris in primis, quibus premimur proficendi desiderijs, lectoris deinde vsibus inseruiamus, qui tum iucunditate poterit, ac voluptate, Prophetae huius difficultatem temperare; tum verò vtilitate, ac fructu legendi, ac meditando labores compensare: poterit namque hac ratione consequi, ut & quae Propheta vidit, omnia quasi ob oculos posita contempletur, & quae scripsit intelligat. Nam absque huiusmodi figuris frustra nos scribendo defatigatos esse, lectorem verò his legendis praepeditum fore crediderim. Quapropter monendum hic etiam lectorem duxi, ut prius quam haec nostra volumina pretio quocumque labore, aut diligentia comparet, indicem in eis exquirat, atque imaginum catalogum, & singulas suis locis adhibitas esse recognoscat; neque vlla ratione sibi persuadeat, se quidquam percepturum ex his nostris lucubrationibus emolumentum, qualibet earum deficiente. Nam praeterquam, quòd, ut dixi, tota haec visio difficilis, ac longa in earum maximè perceptione insistat: id nos quoque quasi data opera studioque conati videmur, ut singulae horum commentariorum partes ita ex ipsis pendeant imaginibus, ut ex Phidiae inscripto nomine Paladis scutum, & statua. Verum haec omnia ad historiam corticem tantummodo pertinere alicui videbuntur; in quibus non esset tantopere immo-

randum. Quod longè aliter iudicandum putamus: non enim minus ipsa fabricae lineamenta necessaria esse videntur ad suauissimum nuclei fructum degustandum, Ecclesiaeque allegoriam texendam, quam ad visionis prophetiam intelligendam. Nam cum Ecclesiae sanctae, ut dixi, mysteria, ipsa templi fabrica, partium singularum collatione, ac proportione indicentur; templi verò, eiusque partium comprehensio tota ex delineatione pendeat, fit, ut sine figuris expressis ipsa Ecclesiae sacramenta templo figurata vix intelligi, nedum plenè percipi possint. Quocirca mirari non desino illos omnes huius visionis interpretes, qui & litterae quem vocant sensum, & mysticum pariter, siue allegoricum pertrastare aggressi sunt, cum imaginem eius aedificij, quo Ecclesiam repraesentari fatentur, non modo formis exprimere, verum ne cogitatione quidem comprehendere sint conati. Quos hortari amicè vellem, ut in mentem reuocent sensum mysticum ex analogia rei significatae cum simbolo, re nimirum illa, qua significatur, haerendum esse; analogiam verò in rerum comparatione consistere: sed & illa conferri mutuo non posse, quorum vtrumque, aut alterum vel non est, vel conferentis mente non concipitur, quasi verè sit. quare nulla ratione poterit allegoria aliqua concipi ex collatione Ecclesiae cum eo templo, quod non sit, aut cuiusmodi fuerit ita ignoratur, ut neque putetur esse potuisse. Sanè hoc vnum in uniuersum affirmare non dubitem, sensum literae, aut historiae, cum is prophetae subest, ad mysticos sensus ita necessarium esse, ut sine eo consistere nulla ratione possint. Ex quo fit, ut quod ad rem nostram spectat, nisi prius visionem uniuersam, eiusque imagines rectè percipias, atque cum illis Ecclesiae mysteria conferas, neque quid Spiritus sanctus ea visione intendat, assequaris, neque, quid tecum ipse commentaris, intelligas. Quapropter diu, multumque, paruoque cum fructu laboraturos eos testatur, qui absque figuris, vel mentem Vatis, vel Ecclesiae sacramenta in Ezechiele scrutantur; illos verò, qui negant esse huiusmodi figuris insistentium, minimum hac in re profecturos esse affirmamus: nam cum scientiae clauem se habere putent, sapientiae domum ingredi non curant, alijs aperire detrectant. Volumus igitur in primis, hoc vnum nostrum haec commentaria, explanationesque lecturos admonitos, ut quoties ea cum iucunditate, ac fructu percipere volent, figuras explicant, atque ob oculos habeant, quòd singulas pene partes harum disputationum in eis adinuenire affluiscant, quò non modò loci quem legunt, sententiaeque eius veritatem probare possint, verum etiam reliquorum omnium, quod caput est, consensione confirmare. Scio quid mihi obijci possit, quidque impedimenti occurrat, quò minus haec, quae proponimus praestari possint, fructusque, quem cupimus, sperari: nimirum quòd haec nostra non legent architecti, qui eiusmodi figuris assueti sunt, & norunt, quid singulae descriptionum partes in fabrica repraesentent, atque eis perspectis facile totum aedificium quasi praefens contemplari possunt: non, inquam, legent hoc genus hominum, qui quamuis legant, tamen sacrae Scripturae verba, dicendi auctoritatem, & maiestatem, maxima, & ineffabilia, mysteria eiusdem contenta ut percipere non possunt.

NEQUE IPSE mysticus sensus sine descriptionibus percipitur.

ALLEGORICUS sensus à collatione rei quae significatur, cum simbolo haerendus est.

QUOMODO sint haec legenda.

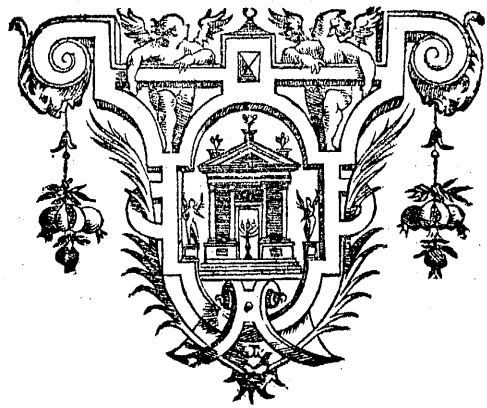
ARCHITE-
cti absque duce
Theolog. haec
non legant.

RECTAE
frontes faci-
lib. vestigia
difficillime
percipiuntur
ab ijs, qui af-
facti non sunt.

sunt, ita nec pro meritis venerari: quare eos si-
ne duce Theologo haec euoluere non permitte-
rem. At legent Theologi, quid igitur fructus
percipient ex figuris his omnibus, qui nisi ex a-
liorum sententia ipsi per se figuras percipere
minimè possunt? delectabuntur ipsi quidem
earum imaginum aspectu, quae erectas aedifi-
cij facies repraesentant: operis pulchritudi-
nem, imaginum subtilem operam, fenestras,
columnas, ornamenta contemplantur, perci-
pient, nihil praeterea: in vestigijs verò, ex qui-
bus tota aedificij ratio, atque adeo prophetae
explicatio maximè pendet, neque, quid signifi-
cent, agnoscent, neque qua ratione aut fiant,
aut ad aedificium pertineant: cum nihil simile
in extructis, quae quotidie cernunt, aedificijs
perspexerint, aut existisse cognouerint. Quae

A me sane ratio impulit, vt, praeter ea, quae ha-
ctenus praefatus sum, ad visionis intelligentiam
necessaria, aliquid insuper subiungerem, quod
ad intelligendas descriptiones, subindeque tem-
pli fabricam posset conducere. Qua in re ea
tantum proponemus, quae ingeniolum Theolo-
gum ad hanc sacrae Scripturae visionem, atque
alia quamplurima eiusdem sacrae Scripturae lo-
ca intelligenda possint deducere; ab illis verò
omnibus supersedendum duximus, quae archi-
tectum vel edocere, vel perficere potuissent; ea
namque & alterius indaginis sunt, & à nostro in-
stituto aliena. quamuis non negem, architectos
quoque his sacris fabricis, & veram architectan-
di rationem edoceri, & quamplurimos fucos,
vmbraeque eius artis dedoceri facile posse.

Libri Primi Finis.

41

TOMI SECVNDI EXPLANATIONVM PARS SECVNDA DE EXTREMA VISIONE EZECHIELIS PROPHETAE

DESCRIPTIONVM TEMPLI EXPLICATIO Liber Secundus Isagogicus.

ARCHITECTVM PLVRIBVS disciplinis, & varijs eruditionibus ornatum esse debere.

CAPVT PRIMVM.

DESCRPTIONES has cum alijs omnibus omnium aedificiorum ab Architecto fieri perspicuum est. Eas verò explicare vix possumus, quin pariter explicemus, num propria tradat praecpta Architectura, quibus huiusmodi aedificiorum imagines efformentur; an verò ea ab alia aliqua mutetur scientia. Quod quam sit huic nostrae disputationi non vtile modò, sed & necessarium, ipsa eius rei tractatio vel me tacente indicabit. Et quoniam ab alijs eruditionibus, exercitationibusque ea principia atque praecpta proficisci ambigendum non est, sed exponendum tantummodo, illud in primis videndum est, an alijs ornetur Architectura disciplinis, & quibus. Nam Architecturam scientiam esse definit Vitruuius, pluribus disciplinis, & varijs eruditionibus ornatam, cuius iudicio probantur omnia, quae a ceteris artibus perficiuntur opera. Duo esse Architecturae propria initio proponit, & scientiarum praesidia atque ornamenta, & iudicium, quo probentur quae à ceteris artibus perficiuntur opera. quorum alterum ex altero videretur pendere, esseque alterum alterius causa. Ideo enim Architectus iudicare poterit, atque probare, quae ab artibus perfectionem suam mutuuntur opera, quòd scientijs, disciplinis, eruditionibusque instruitur. Nam qua ratione iudicet opera, quae absque scientiarum praesidijs minimè constantur ab artibus, qui artium ignarus sit, expersque scientiarum? Hanc verò egregiam Architecturae laudem non modò Architectorum princeps Vitruuius, verum etiam Philosophorum apex Plato recensuit. Nam regnandi artem scientiam esse astruit speculatiuam, quamuis opera aliorum dirigat: idque Architecturae exemplo his verbis confirmat: Etenim Architectus nullus manuum ministerio vitur, sed vrentibus praesidet. S O C R. ita est. H O S P E S. Dum iudicium adhibet, non ministerium. S O C R. id quoque verum. H O S P. Iure igitur speculandi scientiae particeps est dicendus, S O C R. & maximè quidem. H O S P. Hoc, vt arbitror, ad iudicem pertinet, non ad finem, quo se attinet venire, & mox discere quemadmodum computator ille, sed incumbere, operariisque singulis operam accommodam mandare, quousque quod est imperatum absoluerint. Haec ille, qui mox vniuersam contemplationem in duo distribuit genera, quorum alterum iudicio tribuit, alterum imperio: atque adeo inter Imperatorias facultates Architecturam computare videtur; ac quemadmodum singula subditorum ministeria nota opus est vt sint Imperatori, vt sciat, quid cuique praecipendum sit: pari ratione ea omnia nota esse Architecto necessarium est, quae operarijs distribuere, & quorum opera iudicare tenetur. Neque verò hoc quod manifesta ratione ex praedicta Platonis sententia confici videretur, iudicio lectoris perscrutandum reliquit Plato; verum etiam testatum esse d 3 voluit;

ARCHITE-
ctura scientia-
rum eget praes-
idio.

IMPERAN-
di ars Archi-
tectonica di-
citur.
Plato de Re-
gno.

ARCHITE-
ctura ars im-
perandi.

Vitruu. lib. 1.
c. 1.

QVID SIT
Architectura.

voluit; idque rationibus maxime confirmare voluisse videtur, dum Architecturae exemplo; plurimis quoque disciplinis imbutum esse debere philosophum contendit. Pulcherrimas, ait, atque maxime congruas animo disciplinas eas esse, ex quibus maximam quis gloriam in philosophia consequatur: maximam vero gloriam adipisci, si omnium artium peritus sit: at si minus omnium, saltem plurimarum, earumque praefertim, quae aestimatione sunt dignae, ea prae ceteris discens, quae liberos homines decet, quae intelligentiae ratione, non manuum ministerio conficiuntur. Tum ego, sic, inquam, dicis, quemadmodum in opificijs contingit, ubi opificem quinque ad summum, aut sex minis emeret, Architectum vero ne drachmarum quidem decem millibus? nam per omnem Graeciam rari admodum reperiuntur. Haec ille. Censet igitur Plato, Architecto similem fore philosophum, qui libero homine dignas nouerit disciplinas; artes vero, opificumque traditiones, quoniam eas exercere non decet, diiudicare saltem possit. Vbi non modice etiam commendat Architectum, utpote omni pretij aestimatione maiorem: quique inter sapientissimos Graeciae viros raro posset inueniri. Et sane quod ad scientiae dignitatem, ingenijque acumen, ac dexteritatem spectat, vix vnum e multis reperias, qui architecturae addiscendae sit aptus, nedum edocendae. Namque qui modò architectorum nomen absque vilo scientiarum praefidio circumferunt potius, quam merentur, non dubito, quin architectura ipsa si exstaret, in opificum numerum retruderet, vnde nullius facultate disciplinae audacter emergerunt. Quod quantum Reipublicae afferat detrimenti, quantumque subtrahat vrbibus ornamentis, ciuibusque emolumentis, aut commodi, iudicare facile possent principes viri, gubernatores, ac Reges, qui, quae, ac quanta praefidia Reipublicae posset afferre architectura, vel experti fuissent, vel iudicio, ac ratiocinatione percepissent. quapropter, & inter grauissima illa supplicia, quae veteri Hierosolymae comminatur Dominus apud Isaiam, hoc vnum meritò annumerari videtur, quod auferet sapientem de architectis: illis omnibus praefidijs, atque emolumentis vt careat, quibus olim architectorum industria munebatur, & ornabatur. Ea vero perfecti non est praefentis instituti: nam, vt dixi, non nostri muneris est architectum instruere, dignitate, ac commodis scientiae, quam tradimus, propositis; neque audientem in officio continere, atque ad discendi labores libenter subeundos allicere, sed ea tantummodo proponere cupimus, quae ad enumeratas in sacris litteris fabricas percipiendas Theologum iuuare possint: quapropter & scientias illas percensere decreuimus, quae architecto necessariae sunt ad artificum opera diiudicanda, quod est sui muneris proprium.

Plato lib. de philosoph.

RARI IN Graecia Architecti, alibi verò rarissimi.

ARCHITECTORUM penuria detrimento Reipublicae est.

Isai. 3. v. 3.

Plato Laches, sine de fortitudine.

DYO FIVNT ab architecto, aedificium, & architectura.

Duo namque fieri ab architectura tradit idem Plato, aedificium videlicet, & architecturam: illud quidem opus est, haec autem doctrina; nos verò ab illis omnibus superfedebimus, quae ad opus diriguntur percipiendum, ac de illis tantummodo quam peruisissimè differemus, quae ad architecturae disciplinam proprie pertinent: non quidem de omnibus, sed de illis tantummodo, quae huic nostro instituto necessaria iudicabuntur. Ac prius, quam à Platone disceremus, hoc vnum, quod initio proposuimus, amplius confirmemus, scientiarum videlicet praefidio muniti architecturam, sine quibus vix, aut ne vix qui-

dem consistere possit. Is igitur sapientissimus quidem artes omnes bifariam partiti decreuit, cuius rei gratia ab illis primùm segregat ea, quae ad rationis iudicium, ac scientias spectant: ait enim SOCRATES: Ecce si quis ab omnibus artibus segregaret numerandi, dimetiendique, & ponderandi peritiam, vile quiddam, vt ita dicam, esset, quod vnus cuiusque restaret. PROTARCHVS. Vile profecto, residuum quippe imaginatione quadam, ac sensuum experientia, & exercitatione, coniecturisque consequi liceret, quas plerique artes vocant, cura & labore vim suam omnem adeptas. Post pauca verò haec subdit: SOCRATES. Architecturam vero mensurae, & instrumenta iam plurima, quibus vtitur illa crebro, vt perpicacem maxime, ita super ceteras artificiosam maxime reddunt. & quae sequuntur. SOCR. Ponamus igitur eas, quae dicuntur artes, in ordine duplici, alias, quae musicam quidem in operibus sectantur perpicaciae minoris participes, alias architecturae pedisequas aliquanto maioris, PROTAR. Ponamus, SOCR. Harum omnium perpicacissimas, quas paulo ante primas vocauimus. PROTAR. Numerandi peritiam, & quas cum illa supra innuisti, innuere nunc mihi videris. SOCR. Prorsus. Arithmetica, aliasque mathematicas facultates architecturae pedisequas vocat; quod absque illis architecturae dignitas stare non possit: vel, vt alij conuertunt, architecturae vestigijs insunt, quod ad architecturae praestantiam quodammodo aspirant.

Plato in Philebo.

ARITHMETICAM cum ceteris Mathematicis Architecturae pedisequas vocat Plato.

Verum haec omnia obiter à Platone dicta sunt, atque in aliarum rerum exemplum allata. Vitruuius verò, qui quae sunt ipsius architecturae propria ex instituto persequutus est, eas facultates enumerat, quae Architecto necessariae sunt: Itaque eum, inquit, & ingeniosum esse oportet, & ad disciplinam docilem (neque enim ingenium sine disciplina, aut disciplina sine ingenio perfectum artificem potest efficere) & vt litteratus sit, peritus graphidos, eruditus geometria, & optices non ignarus, instructus arithmetica, historiam complures nouerit, philosophos diligenter audierit, musicam scierit, medicinae non sit ignarus, responsa Turisconsultorum nouerit, Astrologiam, caelique rationes cognitatas habeat. Haec ille. Quibus exempla, rationesque subiungit, vt ostendat, quid ac quantum è singulis enumeratis facultatibus accipiat architectus emolumentum. Verum non omnia breui peruenire, in quibus architectus singularum disciplinarum traditionibus, principijs, & argumentis munitur, sine quibus ad summum architecturae templum peruenire non modò non possit, verum ne in ipsa quidem consecrandi via consistere. Ex ijs porro, quas percensuit, disciplinam, duae tantummodo ad praefens institutum facere videntur maximè, quatum vtramque Graeca voce compellat, quoniam nulla tunc occurrebat Latina, qua praedictae facultates censerentur. Graphidos scientiam vocat alteram, alteram verò opticem.

QUIBUS FACULTATIBUS Architectus instruitur.

Graphis linearum deformationem, siue designationem indicat, quam Itali vocant, dissignare, eiusque opera dissigni, nosque ab Italis vocem cum eius artis vsu mutuati sumus. Nec desunt, auctore Philandro, qui eam, quae ad architecturam pertinet, γραμμικὴν, quasi lineationem dicas, vocent; & γραφικὴν verò, & ad scriptorem, & ad pictorem, sculptoremue referant, ad illum, descriptionem, ad hos designationem transferentes. Qua in re quamuis, quod ad Graecas voces spectat, nihil morer, illud mihi placere non potest, quod scriptores illi indicare videntur, nimirum aliam esse graphidis scientiam, quae ad Architectos spectat; aliam verò, quae ad pictores, vel sculptores. Vfus enim & ratio non aliam esse sta-

GRAPHIDIS scientia quae dicitur.

G. Philand. in notat. Vitruuij.

tuariam artem admittit, quae leonem, verbi gratia, imitatur, ab ea, quae equum, vel hominem: quare cum aedificia describenda sint, eorumque ornamenta omnia, in quibus aliae atque aliae hominum, aliarumque rerum imagines sunt formandae, eadem prorsus graphidis peritia deformanda sunt omnia. Quibus accedit Vitruuij auctoritas, qui huius facultatis vsum illis verbis declarat: Deinde graphidos scientiam habeat, quo facilius exemplaribus pictis, quam velit operis speciem deformare valeat. Itaque censet Vitruuius, exemplaria ab Architecto pingenda esse, vt operis speciem, quam mente conceperit, ad viuum referre, atque ob oculos opificum, à quibus opere complenda est, expressam ponere valeat: tametsi non negem, aliquid interesse inter architecti, atque pictoris graphidem: illa enim quidquid ab ista praestatur, efficit ex munere, haec caret alienis, suis dumtaxat vacat. Pictoris namque, & statuarij exercitatio vniuersa in imitatione versatur; architecti verò non item. Nam quamuis apprimè nouerit aedificium quodcumque formare, viuusque, ac proprijs coloribus effingere, ita vt exstructum aedificium omni ex parte imitari videatur; tamen non propterea aliquam adeptus est architecturae laudem, nisi singulas partes metiri, earumque dimensiones, mutuamque analogiam, & ad vniuersam fabricam responsum ratiocinationibus confectetur, teneat, ac doceat. Non enim aliam ob causam regulae, ac circini vsum mutuari dixit Vitruuius à Geometria, nisi quia sine Geometria aedificium describens, pictor, non architectus habendus est. cuius quidem signata, cum ad fabricam reuocantur, vel infirma, vel ad vsum minus apta: vel, quod minimum est, naturae monstris simillima esse deprehenduntur, quaeque maximam scientiae ignoracionem in architecto demonstrent, dominumque aedificij iudicio, ac prudentia in eligendo maximè caruisse, cuius aedificia duratura diu non sint, sed citò calura.

GRAPHIDIS scientia pictoribus seruit, atque architectis.

QVID INTER architecti, & pictoris graphidem.

PLVRIS EST in architecto faciendae peritia, quam graphis.

LUC. 14. v. 30.

GRAPHIDIS exercitatio sine peritia aedificiorum vmbrae persequitur, non veritatem.

maneat mutila, manca, luxata; prodigatur census, vbi necesse non sit; retineatur, cum esset infumendus. Qua in ratiocinatione similes esse mihi videntur ei, qui Socratem, aut Pausaniam miserè perituros affirmaret, quòd vestibus decoris, aut pulchris non induerentur. Quid enim aliud afferret aedificio pictura, si quid afferat, quàm elegantem ornamentorum compositionem? Hoc enim interesse inter vtramque facultatem testatur auctor libri Machabaeorum, sic scribens: Nouae domus architecto de vniuersa structura curandum est: ei vero qui pingere curat, quae apta sunt ad ornatum curanda sunt. id quod & ipsi testari videntur, addentes haec verba: Ad architecturam cum magnopere spectet ornatus, quippe quae nativam imitatur, substantiam varijs ornamentis decorantem, &c. Sed quid haec cum ruinis, cum censibus? puto & sine pictoris ornamentis conseruari posse architecturam, haud secus quàm sine barba virum, aut sine supercilij, praeclaris naturae ornamentis, humanam faciem. Ego verò diuturna obseruatione nullum adhuc vidi pictoris aedificium, quod prae nimio ornamentorum fastu miserè non sit deformatum, in quo planè ostenditur, eos quadam specie pulchritudinis ita duci, vt, quoniam columnas, antas, paraftadas norunt decorem aedificijs afferre, tot addant sine ratione, aut ordine, vt ea reddant, supra quàm credi possit, monstrofa: haud secus quàm qui, quòd praeclearissima esse videret oculorum ornamenta, decorem afferre posse faciei putaret, si bini alij binis oculis imponerentur. At frustra in his confutandis inmoror: quos enim noua & inaudita argumenta delectant, nullae, vt opinor, rationes, nulla exempla commouere, nedum illis quicquam persuadere poterunt. Numquid poterit eos Aristotelis auctoritas continere? at vereor, ne qui Vitruuij tot saeculorum consensione firmatam auctoritatem, falsa de vno Baptista opinione concepta cludere conantur, quid etiam simile aduersus Aristotelem machinentur. At si in fontem impeerint, confringantur necesse est.

2 Machab. 2. v. 30.

NIMIVS architecturae ornatus decorem adimit.

VITRVVII auctoritas maxima.

Arist. 1. Metaph. c. 1.

QVO DIFFERAT à pictore architectus.

Verum hoc vnum negare non poterunt, graphidis peritiam manibus exerceri, quamuis rationis & iudicij imperio. at audiant Aristotelis sententiam, & qua ratione sit ea cum architectura conferenda: Quare, inquit, & eos, qui in quaque re architecti sunt honorabiliores & doctiores, ac eis, qui manibus operantur, sapientiores putamus: quoniam causas eorum quae sunt, sciunt. illi vero sicut & quaedam inanimata faciunt quidem, sed nescientia faciunt ea quae faciunt, vt ignis comburit, sed inanimata natura quadam horum singula faciunt manibus laborantes, propter consuetudinem. Haec Philosophus sapientissimus. Qui quod picturae proprium est, retulisse videtur, nimirum manibus laborare propter consuetudinem: namque quid faciat prorsus ignorat. Si enim eam caput humanum fingentem roges, quare sit sphaericum, nasus triangulari forma, oculi oblonga, frons lata, nihil horum se scire fatebitur, physicam eas spectant disciplinam, vel mathematicam. & si propius accedens ad eius facultatem roges, quid, quòd lineae illae in plana ductae superficie corpora referant oculis, eminentia? ea in re optices scientiam consulendam esse, si sapiet, respondebit: pictor namque nulla alia facultate perfectum euadere se putat, quàm consuetudine laborando, eosque imitando, qui in ea facultate excelluerunt. Architecturam verò vel ex ipso ipsius nomine

S. Thom. I. cont. gent. cap. I.

mine discernere docet sapiens doctor Sanctus Thomas. Quae quidem, inquit, artes alijs principantes architectonicae nominantur, quasi principales artes, vnde & earum artifices, qui architectores vocantur, nomen sibi vindicant sapientium. haec sanctus vir. Sed quid quaerimus in sapientiae riualis, quae in ipso perenni sacrarum Scripturarum sapientiae fonte perspicua sunt, in quo viuus veritatis aquis sitim extinguere, atque in ipsa veritate conuiescere facile poterimus? Verum ne huiusmodi disceptationibus defatigati, minus apti ad sacra intelligenda reddamur, hic tantisper respirare decreuimus.

SAPIENTIAM

MAXIME IN ARCHITECTO

requiri ostendit Dominus.

Cap. I I.

ERVVM omnium effatrix, ac moderatrix diuina prouidentia in eo maxime elucet, quod sapientia, atque intelligentia duci homines exoptat, tum in alijs operibus suis, tum in illis maxime, quae ad diuinum cultum spectant. Quo admirabili Dei consilio factum est, vt facile intelligamus, infinitam Dei sapientiam, quae in omnibus, ac singulis suis operibus architectandis maxime elucet, non alijs, quam sapienter, maturoque consilio gestis delectari. Quapropter ad illius Mosaici tabernaculi fabricam, quod diuini opificij symbolum, Salomonicumque templi exemplar fuit, non quamlibet artificum eruditionem, aut scientiam sufficere posse putauit, sed eam, quam ipse Deus Optimus, ac Maximus omnibus, & singulis operarijs mirabiliter indidit, maximo potissimum architecto. Sic enim legimus in Exodo: Locutusque est Dominus ad Moysen dicens: Ecce vocaui ex nomine Beseleel filium Vri, filij Hur, de tribu Iuda, & impleui eum spiritu Dei, sapientia, & intelligentia, & scientia in omni opere, ad excogitandum quid fabrefieri potest ex auro, & argento, & aere, marmore, & gemmis, & diuersitate lignorum. Deditque ei socium Ooliab filium Achisamech de tribu Dan. Et in corde omnis eruditi posui sapientiam, vt faciant cum ea quae praecepi tibi.

Exod. 31. V. 1

SAPIENTIA & scientia Dei in architectis.

DESCRIBITUR architectus.

Clem. Alex. I. Strom.

Architecti mores, industriam, peritiam, ac ceteras partes, atque ornamenta reliqua describere videtur his verbis Dominus. Ex quo duo nobis, quae summae, ac perfectae veritatis sunt propria, licet conficere: alterum, vt in dignoscendo architecto, ac subinde, quid praestet architectura certo statuamus: alterum vt scriptores illos vera scripsisse, aut docuisse certo cognoscamus, qui ea scripserunt, quae huic diuinae veritati sunt consona, ceteros vana, inutilia, omninoque falsa. Qua in re & Vitruuij prudentiam agnosco, & vera esse omnino fateor ea, quae sanctissimus, ac peritissimus vir Clemens Alexandrinus allatis Exodi verbis confirmat. Quod a Deo fit, inquit, quae arte fit & est sa-

piens cogitatio, manifestum est, si hanc dictionem adiecerimus: Et locutus est Dominus ad Moysen, & cetera subiungit, quae paulo ante retulimus. Omnes itaque artes a Deo emanasse probat. Et verum quidem est, idque magis fiet perspicuum, cum hoc loco, atque alijs quamplurimis ostenderimus, non sententias modò, verum etiam ferè verba ex sacris litteris desumpsisse quodammodo Vitruuium. Atque illud in primis explicare videtur Dominus, quod ad architecti mores spectat, illis verbis: Vocauit ex nomine Beseleel, tamquam mihi carum & notum, addit interlinealis glossa. quibus verbis paterna Dei erga hominem illum voluntas exprimitur, plena humanitatis, & pietatis. id quod semel atque iterum obseruare licet in eodem Exodi libro. Nam cum de Moysè Deo familiari, ac coniunctissimo haec legamus: Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. Haec etiam addita sunt Moysis ad Deum verba: Praecipis vt educam populum istum, & non indicas mihi quem missurus es mecum, praesertim cum dixeris. Noui te ex nomine. & id est, sic enim solet sacra Scriptura coniunctionem illam interpretatiuè vsurpare, vt aliàs ostendimus, & hoc est inuenisti gratiam coram me. Et iterum ad Moysen Dominus: Et verbum istud quod locutus es faciam: inuenisti enim gratiam coram me, & te ipsum noui ex nomine. Singularem hanc Dei Optimi beneuolentiam, & amoris sollicitudinem testari videtur ipse Deus ac Dominus noster Iesus Christus sub pastoris boni translatione, qui proprias oues vocat nominatim. Quia in re obseruandum maxime est, proprium quidem esse huius diuini amoris, vt bonos, dignosque sua voluntate diligit. Nam cum voluntas non feratur nisi in bonum, si nobis aliquando contingit, vt aliquid quod bonum non est, sub specie boni diligamus, id profectò sapientiae, ac recti iudicij defectu euenit: at cum diuina voluntas, & infinitae sapientiae, atque omnipotentiae coniunctissima ita sit, vt omnia vnnum sint, fit vt quae sapiens voluntas est, decipi non possit, quae omnipotens, quem diligit, eum esse faciat, quem esse velit. Ex quo facile licet coniungere, singularem hanc, constantissimamque Dei voluntatem, quae ostenditur erga illum, quem ex nomine agnoscere, vel vocare dicitur, stare nulla ratione posse, nisi cum omni morum integritate, ac sanctitate. eam manifestè testantur sequentia verba: Et impleui eum spiritu Dei. Quam morum integritatem in architecto, vt potuit, ingenio consequutus est Vitruuius, & philosophiae praeceptis consequi arbitratur, haec scribens: Philosophia vero perficit architectum animo magno, & vt non sit arrogans, sed potius facilis, aequus, & fidelis, sine auaritia, quod est maximum. Nullum enim opus vere sine fide & castitate fieri potest. Ne sit cupidus, neque in muneribus accipiendis habeat animum occupatum, sed cum grauitate suam tueatur dignitatem, bonam famam habendo. Haec enim philosophia praescribit. Haecenus ex Vitruuiò, qui singula pene verba mutuatus fuisse videtur ab Exodo. Quare si cui superuacanea videantur haec, & ab ijs, quae architectum perficere possint, aliena, eum ego interrogabo, quidnam opus fuit Beseleelum, quem Deus architectum instruxerat, tam amanter, ac beneuolè ex nomine vocari, & quod maximum est, spiritu Dei repleti? Quod si respondeat, illum non modò scientia imbutum esse debuisse, ne ignorantia pecca-

DEVS scientiarum, & artium inuentor.

VITRVVII commendatio.

ARCHITECTI mores.

Exod. 33. V. 11. 12. & 17.

NOSSE EX nomine quid sit.

Ioan. 10. V. 3

DEVS QVOS diligit, dilectione efficit dignos.

ARCHITECTUS morum integritate primum fit praedictus.

VITRVVIVS ex sacris litteris architecturae praeceptiones rimatur.

Caiet. in Exod.

Aliàs c. 28. Exech. V. 12.

NOMEN Dei, Elohim, quid sonet.

Psal. 91. V. 1.

Chaldaeus.

R. Abrab. R. Dauid.

ARCHITECTI nomen quasi iudicis, aut supremae potestatis.

SPIRITVS Dei, hoc est, maximo, infigni, praecelaro.

Aug. quaest. 138. in Exod.

peccaret in opere, & moribus integerrimum, ne malitia, aut cupiditate aberraret: ac tandem sanctum esse oportuit eum, qui sanctum Dei tabernaculum architectabatur. quod si haec respondeat de tabernaculi architecto, idem ego de Vitruuiò respondebo, ea illum putasse ad architectum maxime pertinere, quae apud Moysen primum architecturae praeceptorem ac magistrum legerat, vel ab illis acceperat, qui illa legerant.

His igitur sic statutis, quae virtutem decere maxime architectum indicant, reliqua quae ad scientiam pertinent, persequamur: Et repleui, inquit, eum spiritu Dei; vbi eruditè fati, vt cetera, Caietanus: Iuxta Hebraeum, inquit, habetur spiritu Elohim, hoc est, spiritu diuini iudicij, vt diuinus archifaber sit in huiusmodi operibus. Haec ille. Et sanè vox ipsa Elohim, vt aliàs notauimus, Dei indicat supremam potestatem, quam in omnia, quae in caelo, aut in terra, aut in inferno sunt, exercet, quod rerum omnium potitur, vt Rex, Dominus, Princeps, ac Iudex. Quo nomine Angeli, aut homines diuinam gerentes potestatem, & auctoritatem censentur in psalmo, qui sic incipit Elohim. Deus sedit in synagoga deorum, in medio autem Elohim deos diiudicat. Chaldaeus paraphrastes: Deus, inquit, diuinitatem suam posuit in congregatione iustorum, qui potentes sunt in lege, in medio iudicium. Rabbi Abraham, Angelos; David verò, iudices, legit: hos enim, atque illos indicat ea vox. Qui quidem sensus haud alienus est ab architecti notione: est enim vox Graeca, principem significans, aut caput fabrorum. cui consonat, quod Vitruuius dixit: Cuius iudicio probantur omnia, quae a ceteris artibus perficiuntur opera.

At si phrasim Hebraicam attentius consideres, facile inuenies, vocem illam, Dei, pro superlatiuis, quibus Hebraei carent, vsurpari, vt alibi ostendimus; atque adeo, spiritu Dei, hoc est, magno: repletum fuisse Beseleelum intelliges, quod & dixit Vitruuius: Philosophia, inquit, perficit architectum animo magno. Quam interpretandi rationem securus videtur magnus Augustinus, sic inquit: Vtrum Spiritus sancti muneri etiam ista opera tribuenda sint, quae pertinere ad opificium videntur, an & hoc significatiuè dictum est, vt ea pertineant ad diuinum Spiritum sapientiae, & scientiae, quae his rebus significantur? Tamen etiam hic cum spiritu repletus dicitur iste sapientiae, & scientiae, nondum legitur Spiritus sanctus. Haec Sanctus Doctor; qui, quod spiritus Dei, quo repletus dicitur architectus, sanctus non dicatur Spiritus, negare videtur, ad Spiritus sancti dona sapientiae, intellectus, consilij, & scientiae pertinere: quamuis, quod bona sit, atque perfecta ea scientia, absque Dei dono, & Spiritus sancti gratia addisci, sciriue posse negemus. Quapropter menti Augustini magis est consona interpretatio allata, vt spiritu, hoc est, animo magno plenus dicatur architectus, quem magna decet meditari, quamplurimis imperare, pluribus, ac magnis imbuti disciplinis. His etiam sequentia maxime consentanea sunt.

QVOD SIT sapientia.

Sapientia enim, Hebraeis dicitur chacham, in sapientia: deducitur autem ea vox a radice chacham, quae sapere significat, denotatque certam rerum tam humanarum, quam diuinarum cognitionem, ac scientiam: nec tan-

tum, sed & prouidum, ac sapientem esse significat in prouerbijs: si chachamha sapiens, sapiens fueris: si autem illosor, tibi portabis malum. Propterea etiam Deus sapientia firmasse dicitur orbem terrae: Qui facit, inquit Ieremias, terram in fortitudine, omnipotentia sua: praeparat, firmat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit caelos. Quae omnia Dei indicant sapientiam, atque potentiam, in mirabili hoc rerum omnium opificio elucente.

Et intelligentia, Hebraicè vbiho- nah, & in scientia. vox est deducta a radice baian, quae proprie significat mente considerare, & animum certa dispositione, distinctione, & iudicio intendere: rectè verbo intelligendi Latinis dicitur, quod est res accuratè diiudicare, discernere, atque perpendere. Differt autem à praecedenti haec vox, quod haec actum illum mentis significat, quo res certò cognoscimus, aut agere decernimus, luce quadam mentem ipsam illustrante: at praecedentis vocis notio res similes, dissimilesue prudenter discerni denotat. quod mentis iudicium vocare liceret. Rabbi verò Leui praecedentem vocem esse affirmat certam, ac primariam rerum scientiam; hanc verò, cum res alias ex alijs colligimus, atque deducimus. Vtramque vocem coniungit Ieremias, priore nque quasi sequentis causam facit: Quis est vir sapiens, inquit, qui intelligat hoc, hoc est, qui sapientia ita sit praeditus, vt hoc possit intelligere? Hanc verò vocem baian alij qui sic explicant, vt significet considerare, & curare, quibus partibus, praesidijs, ornamentis res sit, aut esse debeat: haud secus, quam in architectonica disciplina aedificium vniuersum in sua cubacula, deambulationes, ac partes arte quadam, ac proportionem distribuimus, eiusque modum, ac normam praefigimus, vt commodè habitari possit. quae omnia voce banah aedificandi, illi baian forma, ac notione haud dissimili, significantur. Quam maxime igitur ad architectum pertinere censendum est Hebraicum verbum intelligendi, cum persimili verbo aedificandi. illiusque proprium est Latinum, intelligo, quod compositum ferunt ab inter, & lego, quia rem intrinsecus, penitusque considerare significat, vt diximus: non enim obiter perpenduntur, aut sine solerti animi attentione aedificiorum fabricae perficiuntur, à qua longè alieni sunt, qui ea praestare nec norant, nec volunt.

Et scientia. Hebraicè vbedaghath, & in scientia: deducitur autem ea vox a radice iadagh, quae proprie mentis, & intellectus est, significatque discendo apprehendere, nosse, scire, metaphoricè tribuitur etiam brutis, & rebus inanimatis. aliquando etiam sensibus, atque experiri, vel experimento comperire significat. Sanè quattuor adhuc vidimus à Deo percenseri architecti eximia ornamenta, magnanimitatem, sapientiam, intelligentiam, scientiam, quorum tria priora, ad proprias, & quasi cognatas animi dotes spectare opinamur; hoc verò extremum labore, industria, ac studio comparandum esse. Ideoque plerumque fit, vt, cum Deus vel prospera pollicetur, vel aduersa, subiungere consueuerit illa verba: & scietis quia ego Dominus. Solet etiam plerumque verbo videndi haec vox coniungi, quasi multiplici plurium sensuum experimento probari praecipiantur ea, quae perspicacissimo viuis

Prouerb. 9. V. 12. SAPIENS sibi sapiens. Ierem. 10. V. 12.

INTELLIGENTIA quid sit.

R. Leui.

Ierem. 9. V. 12. Forst in dictionario.

VOX AEDIFICANDI, & intelligendi fore eadem apud Hebraeos.

SCIRE quam late pateat.

QVATVOR architecti ornamenta.

visus sensui proponuntur. Quamuis eadem transferantur ad interiores mentis sensus. Sic ad Achabum Propheta: vade & confortare, & scito, & vide quid facias: sequenti enim anno Rex Syriac ascendet contra te. & apud Ieremiam Dominus: Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te. scito & vide quia malum, & amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum. Igitur nulli fas fit deinceps tantum ingenij sui perspicacitati tribuere, vt architectum se euadere posse praesumat absque scientia, labore, diuturnaue exercitatione parata: cum enim, quem magnanimum, sapientem, intelligentemque fuisse dixerat Deus, scientia quoque praeditum fuisse dicit. At quoniam duplex genus scientiae, vt paulo ante vidimus, enumeratur a philosophis, alterum quod mentem perficit, nec quidquam amplius praestat, alterum quod ad opus praeterea dirigitur: e quibus illud intellectuum proprie dicitur, hoc factiuum, ne hanc partem deesse debere architecto putemus, subiungit sacer Exodi textus, in omni opere, quam vocem non ita coniungit Hebraicus textus, vt scientia fuisse intelligatur in opere, sed omnia ab inuicem distinguere videtur: sic enim omnia ad verbum conuertit Regius codex: Et repleui eum (Beseleel) spiritu Dei, in sapientia, & in intelligentia, & in scientia, & in omni officio. Horum autem omnium vsum, ac finem indicant sequentia: ad cogitandum cogitationes, ad faciendum in auro, & in argento, &c. Aptissime vulgatus sensum expressit verborum, ad excogitandum, inquit, quidquid fabricari potest ex auro, &c. Nullus sane reperiri potuisset Magister, aut Doctor, qui tanta sollicitudine, diligentia, ordine, ac methodo addiscentem instrueret, quanta Deus Optimus Maximus architectum docuisse legitur. Quae quamuis non omnino perfectus fuerit. Vitruuius, magna tamen ex parte assequutus fuisse videtur. nam, praeter alia multa huc spectantia, haec verba scribit: Cum in omnibus enim rebus, tum maxime etiam in architectura haec duo insunt, quod significatur, & quod significat demonstratio, rationibus doctrinarum explicata. Quare videtur vtraque parte exercitatum esse debere, qui se architectum profiteatur. Itaque cum & ingeniosum esse oportere, & ad disciplinam docilem, neque enim ingenium sine disciplina, aut disciplina sine ingenio perfectum artificem potest efficere. haec ille. Et quidem ingenium, ac disciplinam pariter in architectis requiri, non modo in summo, ac reliquorum principe; verum etiam in alijs, qui, quod ipse statuit, curant vt exequantur artifices, probant quae sequuntur Domini verba.

DVPLEX genus scientiae, speculativum, & practicum.

INGENIUM & disciplina & in summo, & in reliquis pariter architectis exigitur.

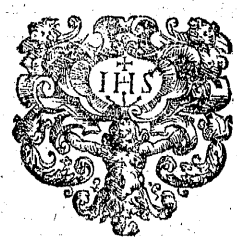
Exod. 31. v. 4

SAPIENTIA tum quae ad iustitiam, quam quae ad artes perficiendas spectat, Dei donum est.

rum etiam, quae ad industriam artis exercendae, Quare & in consecrandis eiusmodi scientijs, Dei auxilium implorandum est, ac ad Dei gloriam exercenda sunt quae parantur: ac quidquid denique ingenio, industria, aut sollicitudine consecuti sumus, id omne Deo acceptum referendum est.

Sed iam tandem, vt hoc argumentum breui absoluamus, quod alias resumendum est, vnum superest notandum, quod ad sapientis architecti rationem necessarium esse confirmat Aristoteles, nempe vt alios docere possit: id quod illis sacri textus verbis: ad excogitandum quidquid fabricari potest, indicari putat Chaldaeus paraphraistes, sic ea conuertens: ad docendum artifices, vt faciant in auro &c. Quocirca constans, perpetuumque Architecti epitheton, sapiens, esse videtur. Nam apud Isaiam: Ecce enim, inquit, Dominus exercituum auferet a Ierusalem, & a Iuda validum, & fortem &c. & sapientem de architectis. Et Sanctus Paulus sic ad Corinthios scribit: Secundum gratiam Dei, quae data est mihi, vt sapiens architectus fundamentum posui. Quae omnia sacrae Scripturae testimonia, rationes, sententiae satis esse existimabuntur, ad persuadendum id, quod ab initio contendimus, architectum pluribus disciplinis ornatum esse oportere, ac scientijs imbutum: sordidam vero manuum exercitationem nihil ad eum spectare.

Ac tandem illud omnino statuendum est, quod pluribus explicare contendimus, architecti, atque pictoris longè esse diuersa ingenia, studia, dignitates, longè alia consilia. Id vero, praeterquam quod cuiuslibet esse poterit, si sapiat, in promptu, disertis verbis in sacris litteris testaturum est, ita vt nulli amplius de ea re ambigere liceat, aut dubitare. sic enim inquit auctor libri Machabaeorum: Sicut enim nouae domus architecto de vniuersa structura curandum est: ei vero qui pingere curat, quae apta sunt ad ornatum, exquirenda sunt: ita aestimandum est & in nobis, &c. Quapropter & a vero aberrare putandi sunt, qui omnium architecturae partium quasi fontem, atque directricem esse putarunt graphidem, ex qua pictura, glyphice, sculptura, ceteraeque artes, quas vocant mechanicas (rectius dixissent βαυωσιμὰς banausicas) fluxere. At quoniam graphis, quam isti putant architecturae fontem esse, ac directricem, nihil omnino praesidij architecto praestare potest, nisi & ipsa dirigatur ab optice, de hac quoque non nihil differendum est, quae ad describendas aedificij, quas proferimus, & explicaturi sumus imagines, praecipua subministrat, & leges eas, quas breuissimè sequenti capite inuemus potius quam pertractabimus.

ARCHI-

Aristot. lib. 1. Metaph. c. 1.

ARCHITECTUS & sapiens sit, vt alios docere possit.

Isai. 3. v. 1. & 3.

1. Corinth. 3. v. 10.

AB ARCHITECTO pictor quum longissime distat.

2. Machab. 2. v. 30.

ARCHITECTURAE

PRAECIPVA PARS DISPOSITIO

suo, optices praecipis maxime indiget.

Cap. III.

Vitruu. lib. 1. c. 2. QUID SIT dispositio.

INTER praecipuas architecturae partes a Vitruuio computatas non infimum locum tenet dispositio, cum ipsa sit ceterarum quasi finis, & quod tanquam extremum, vltimumque spectant: tunc enim perfecta esse videbitur ordinatio, symmetria, decor, & distributio, cum dispositio fuerit omni ex parte absoluta, atque perfecta. Est enim, eodem attestante, dispositio rerum apta collocatio, elegansque in compositionibus effectus operis cum qualitate. ea vero ex cogitatione, & inuentione nascitur. Vtramque definit idem. Cogitatio enim, inquit, est cura studij plena, & industria, vigilantiaque effectus propositi cum voluptate. Inuentionem autem est quaestionum obscurarum explicatio, ratioque nouae rei vigore mobili reperta. Haec ille. Quibus, vt sapiens doctor, ac magister, summa proponit primum scientiae capita, moxque disciplinae ordinem securus, ad prima vsque resoluta principia. Quocirca eum opus est, qui naturae ordinem, perpendere velit, a simplicioribus, ac primis progredi ad suprema. Nam cum primum sapiens architectus decernit nouum aliquod, ad quemcumque finem vel vsum exstruere aedificium, quae ante alia omnia quasi in limine occurrit, inuentionem est. Primum enim inuenienda sunt ea, quae disponi, ordinariue cum symmetria, decoro, distributione possint. Oblata igitur deliberatione exstruendi fori, theatri, Regiae, aut templi, sapienti architecto mox occurrit forma totius, quadrata, verbi gratia, circularis, oblonga: mox, propter membrorum ac partium aedificij multitudinem, vsum, proportionem, atque alia eiusmodi, plures occurrunt difficiles quaestiones, & obscurae, quas dum explicare conatur, formam mutat, alias alio constituit partes, se iungit, componit, segregat, donec quaestiones omnes vigore mobili explicentur, reique nouae ratio concepta sit. tunc enim dispositioni patet locus. Verum quoniam, quae mente concipiuntur, non simul aduertere possumus, suntque omnia & singula sigillatim, & per partes examinanda, & conferenda, fit vt alia excidant, cum ad alia attendimus; horumque obliuiscamur, dum illa exquirimus; aut tam multa se simul offerant, vt, quid sit eligendum, iudicare vix, aut ne vix quidem possimus. Quapropter nullis quantumuis praestantissimis, acerrimisque ingenijs satis esse poterit ad aptam aedificij dispositionem, conceptas ideas mente euoluere, sed necessarium est, vt memini me dixisse, eas depingere, aut alia quavis ratione efformare, vt maneant, vt eas conspiceri oculis possint, mentemque non semel, sed saepius contemplari. Accedit huc etiam, quod cum architectus aedificium, quod intendit, architectari possit, fabricare non possit, quinimo sit plurimum artificum manibus exstruendum,

INVENTIO primum se offert architecto.

CONCEPTAS ideas aedificij oportet describere.

quibus nulla ratione possint verbo conceptae ab architecto ideae repraesentari, ideo necessarium quoque fit, illas omnes ideas informare, alia atque alia ratione depingere, vt ab artificibus concipiantur. Horum autem similia in architectando hoc Ezechielis templo nobis factemur accidisse. Nam cum apud Ezechielem templum quoddam iam exstructum legeremus, cuius murum, portas, thalamos, atria, porticus, gazophylacia, ingressus Angelus meretur, inuentione quidem opus fuit, ac dispositione, haud secus quam si a principe, dominoue areae, domus esset exstruenda, cuius magnitudinem, vestibula, atria, porticus, ambulationes, conclauia numero definirentur, ac magnitudine certa: ideoque vigote mobili noua res inuenienda nobis fuit, quae obscuras quaestiones, ne dicam abstrusas, penitusque remotas explicaret. Cuius quidem rei dispositio pluribus ideis explicanda fuit. Nam quamuis hoc aedificium exstruendum non sit, explicandum tamen fuit ita, vt a legentibus, si non omnibus, saltem a quamplurimis perciperetur. qua in re multo plura, atque maiora praestanda a nobis sunt, quam ab architecto, in suis aedificijs explicandis, praestari soleant; aut debeant. hic enim fabricae ideas artificibus suis exponit, qui eas contemplari, illisque perspectis aedificium vniuersum, singulasque eius partes concipere, & docti, & assueti sunt. At nobis, quorum interest, Theologum, non fabrum instruere, vt huius magnificentissimi aedificij partes singulas, earumque dimensiones, situm, atque vsum percipere, diiudicare, atque alijs, si opus fuerit, explicare facile possit, quot, & quanta, Deus immortalis, praestanda forent? Ex multis vero non multa, sed paucissima quaedam ex maximè necessarijs, quam breuissimè, facillique stylo, ac perspicuo explicare decreuimus. Quae si non omnibus in promptu esse poterunt, vt euperem, an meam, vel suam, quisque accusare debeat ignoracionem, videant alij: nobis enim concedendum est, vt aliqua ex optices scientia hic ordine proponamus, quod facilius propositae descriptiones a sollerti lectore percipiantur. Qua de re Vitruuius sic habet: Species dispositionis, quae Graece dicuntur ἰδέαι ideae, haec sunt, Ichnographia, Orthographia, & Scenographia. Ichnographia est circini, regulaeque modice continens vsum, ex qua capiuntur formarum in solis arearum descriptiones. Orthographia autem est recta frontis imago, modiceque picta, rationibus operis futuri figura. Item Scenographia est, frontis & laterum abscedentium adumbratio, ad circiniquum centrum omnium linearum responsus. Haec ille. Quae sane omnia ad optices praecipua spectare nemo non videt: siquidem de efformandis aedificij vestigijs, fronte, lateribus agunt, ita vt parua aedificij imago cum magno aedificio, forma, longitudine, latitudine, dimensione omni ex parte conueniat, quod est illius scientiae proprium, quam Latina voce Itali, Hispanique perspectiuam vocamus, Graeci ὀπτική optice.

INVENTIO opus fuit, ad Ezechielis templum architectandum.

DISPOSITIONIS species tres.

PERSPECTIUA scientiarum pulcherrima.

In hac vero scientia, quae omnium pulcherrima haberi merito potest, utpote quae circa lucem, rerum quasi pulchritudinem, ac vsum sensum pulcherrimum versetur; illud in primis omni admiratione dignum sese offert, quod ductae in plana superficie lineae; corpora, solidasque figuras ita expriment, vt non oculos modo fallant, verum etiam ipsum rationis iudicium plerumque decipiant. Quae gloria non picturae tan-

rac tantum debetur, sed perspectivae, optices-
que scientiae. Nobile quoddam certamen Zeu-
xidis cum Parrhasio enarrat Plinius. Et cum ille,
inquit, detulisset vvas pictas tanto successu, vt in scenam
ques aduolarent, ipse detulisset lineam pictam traditur, ita
veritate repraesentata, vt Zeuxis alicui iudicio tumens, fla-
gitaret. tandem remoto lineae ostendi picturam, atque intel-
lecto errore concederet palmam ingenio pudore, quoniam
ipse volucres fessisset, Parrhasius autem se artificem.
Haec ex Plinio. Ego verò, qui picturam num-
quam didiceram, neque quemquam agnoui ge-
neris mei pictorem, cum perspectivae praeceptis
adolescentior delectarer, ductis lineis, orbicu-
lare lignum pluribus excauatis pyramidibus a-
liquando finxi, quod cum muro nihil minus cogi-
tans affixissem, vidi ego ipse praesentibus alijs
matura aetate virum, digito pyramidis profun-
ditatem experiri conantem: nec sine rubore &
adstantium risu, tandem comperit lignum cum
pyramidibus adumbrata fuisse, atque mentita.
Quae quidem res cum admirationem pariat,
philosophandi quoque occasio fuit: & quae pe-
ritissimi olim viri de optice tradiderunt praece-
pta, sollicitè inuestigare, inuestigata attentius
percipere, percepta memoria coegit retinere.
quae omnia si huc essent referenda, & diutius
quam par esset detineremur, & à recto instituti
tramite deflexisse merito iudicaremur. Qua-
propter scientiarum peritis tantum haec nos
scribere arbitramur, summa tantum rerum capi-
ta perstringemus, ea solum afferentes, quae ab
alijs vel non plenè, vel non eodem ordine ex-
plicuntur, ac sine quibus figurarum, quam pol-
liciti sumus, explicationem, nec nos tradere, nec
lector percipere potuisset. Ea verò, quae ad op-
ticem spectant, ad tria potissimum capita reuo-
cantur: aut enim de visu agunt, aut de luce vi-
sui maximè necessaria, aut tandem de graphidis
figuris, qua ratione oculis proponantur, quae
res ipsas ad viuum repraesentent. Haec verò ex-
trema eius pars, quae ad praefens institutum
spectare potissimum videtur, tota ex eo pendet,
vt cognoscat lector, qua ratione visio fiat. sed
neque ea aut percipi aut tradi potest, quin lucis
natura, & vmbrae apprime sit nota. quare & de
luce, quantum sequentis capituli angustiae per-
mittent, agendum in primis est.

Plin. lib. 35.
c. 10.
NOBILE
pictorum cer-
tamen.

OPTICES
inuestigandae
initia.

QVAE SINT
nobis tractan-
da, & quo or-
dine.

DE LVCE. ILLV
MINATIONE, ET VMBRIS.

Cap. IV.

DE LVCE
visionis exem-
plari agen-
dum.

LLUMINATIO, & lux, quàm
sunt videndis coloribus neces-
sariae, tam sunt eorum, quae
in visione accidunt, non sym-
bola modo, sed & exempla,
quae necesse est, vt is, qui
quae ad visum spectant, nosse cupit, prius de illis
philosophetur, quae ad lucis, atque illuminationis
naturam spectare probabuntur. Quorum
quidem omnium consideratio, & ad philoso-
phos spectare videtur, & ad optices praecepto-

res, atque magistros. Verum inter hos, atque il-
los tanta est opinionum diversitas, atque oppo-
sitis, quanta ne ab ipsis quidem vtriusque scien-
tiae professoribus componi posse videatur. nam
vt alia multa praetermittam, ego ipse noui, au-
ribusque hinc meis audivi eruditum magna
auctoritatis & existimationis virum, doctorem
pariter, ac philosophiae magistrum, aperto ore
negantem vniuersa optices praecepta, principia,
rationes, eamque nihil, quod scientiae sit pro-
prium, continere existimantem. Ea namque ra-
dios ab oculo emisso lineas esse putat, aliquo
loci interuallo à se inuicem distitas, eosque rem
visam attingere cono, conibasis res visa sit, ver-
tex in oculo, cuius verticis angulus quò maior
fuerit, eò res maiores videntur; quò minor, mi-
niores, & quarum rerum angulus fuerit aequalis,
eas oculo pares videri: lumen insuper imper-
mixtè agere: atque alia id genus quamplurima,
quae physicis rationibus, atque principijs vi-
dentur esse contraria. Quae tamen omnia, si at-
tentius perpendantur, & vera, & rerum naturae
maximè consentanea esse deprehenduntur.

Atque illud in primis cuius debet esse per-
spectum, cuius ignorantia non in his modò, ve-
rùm & in alijs omnibus disciplinis, ac scientijs
quamplurimi admittuntur errores. quid nimi-
rum ad physicam spectet considerationem, quid
ad visionis scientiam, & quo sine physico lu-
cem consideret, quo perspectiuus. Nihil e-
nim hic de rerum naturis, motu, aut generatio-
nis differit, aut corruptione; ille verò nihil prae-
terea. quare cum perspectiuus visionem confi-
derat, aut lucem, eius terminos, lineas, super-
ficies, puncta, figuras, sectiones, reſtitudines, at-
que alia id generis quamplurima considerat;
lucis naturam eam esse supponit, quae à philoso-
phis traditur. Hoc tamen inereit perspectiuum
inter, atque philosophum, quòd hic opinionum
multitudine, ac difficultate oppressus à recto ve-
ritatis tramite plerumque dilabitur; ille Ma-
thematicorum ductus argumentationibus, in
rectam veritatis viam semper deducitur, ita
vt, etiam si falsas plerumque mutuatur à philo-
sophis sententias, nec fallat, neque decipiatur.

Fuit, nulli dubium est, maximè inter philoso-
phos controuersum, an visio fieret emissis ab o-
culo radijs, an verò admissis rerum formis. Pri-
orem partem tenuit Stoicorum, & Academicorum
schola, & in his Plato, quem secutus est Se-
neca, Chalcidius, Lactantius, Galenus, atque
alii. Quibus omnibus ex aduerso stat cum Ari-
stotele Peripateticorum schola. Ex ijs porro, qui
optices praecepta tradiderunt, Euclides, Ptole-
maeus, Alchindus, Academicos secuti sunt. at
Vitelio auctor perspectivae communis, atque
alii Peripateticorum sententiam tuerentur. In qua
planè tam celebri controuersia, doctissimorum
que virorum periculosa digladiatione vna per-
spectiua tuto progreditur, quam à veritate ne la-
tum quidem vnguem discedere coget aut ha-
rum vis argumentationum, aut illorum auctori-
tas, & in dicendo maiestas. Nam quidquid ab-
his statuatur, aut illis, linea, verbi gratia, quam
perspectiuus considerat, eiusque sectio, eadem
omnino censenda est, idemque praestabit, vel ab
oculo procedat ad obiectum, vel ab hoc tendat
in oculum. Qua etiam ratione & his alijs om-
nibus, quae obijci possent, respondebitur, & fa-
cile deprehendetur, verissimas huius scientiae
demon-

VARIAS
opiniones.

PRINCIPIA
optices, quae
philosophicis
traditionibus
videntur ad-
uersa.

QVID IN-
terse inter
physicam, ac
perspectiuam
lucis conside-
rationem.

MATHEMA-
ticus nec fal-
lit, nec decipi-
tur.

AN VISIO
fiat emissis ra-
dijs, an verò
admissis re-
rum formis.

Plato in Ti-
maeo.

Senec. lib. 1.
quaest. nat.

Chalcid. sup.
Timaeo.

Lact. lib. de o-
pif. Dei c. 8.

Galen. l. 7. de
placit. Hipp.

et l. 10. de v-
su part. et lib.

1. Prognost.

senten. 19.

Arist. 2. de
an. lib. 7. tex.

67. et 74. et
alibi.

Euclid. defm.

1. optices.

Ptolem. in 3.
catoptrico.

Alchim. lib.
de aspect.

Vitel. perspec.
com. prop. 1.

demonstrationes, veris quoque philosophorum A
placitis esse maximè consentaneas. Non enim
mihi non displicere poterunt illorum ingenia,
qui, cum mathematicis adhaerescunt disciplinis,
philosophiae insultant, ac nobilissimae scientiae
derogant, quantum suae gratiae tribuendum
existimant auctoritatis, & gratiae: vel contra, eor-
um, qui veterem illam philosophorum iactan-
tiam cum rerum plerumque ignorantia con-
iunctam sectantes, mathematicas disciplinas
contemnant, iniurijs laceffunt, aut damnant.
Hi profectò omnes tam exiliter mihi videntur
de sua quique scientia sentire, vt nihil putent in
ea esse laudandum, praeterquam quod de laudi-
bus alterius, atque existimatione detraxerint: B
vel, quod vtrique scientiae, & suae, & alienae
laudibus satisfacere posse diffident.

MATHEMA-
ticae, & Philo-
sophiae con-
cordia.

LVCIS NA-
tura.

Nos verò ab huiusmodi controuersijs, ac disce-
pationibus abhorremus, & semper abstinuimus,
ideoque operapretium lectori facturos nos esse
existimauimus, si, citra vllam disceptationis con-
trouersiam, nostram sententiam breuissimè ape-
riamus, qua explicata, arbitramur, omnia, in qui-
bus diffident à philosophijs perspectiui, vel ab his
illi, facile posse componi. In quibus receptissi-
mas Peripateticorum tuebimur sententias, quas
quoniam confirmare non vacat, apud eosdem ra-
tiones eorum, atque argumenta exquire lecto-
rum. Illud verò in primis verum esse censemus, lu-
cem à luminoso corpore in proximo diaphano
produci, quae lucem praeterea in simili sequen-
ti medio producit, & sic deinceps. Quo fit, vt
lux, nisi aliunde intendatur, in proximo vehe-
mentior, in remotiori debilior sit, atque adeo
tandem deficiet, non alia ratione, quam poten-
tiae debilitate, & vt ita dicam, impotentia.

QVAE PAR-
tes quibus di-
cantur prae-
sentes.

MOTVS NA-
turalis rectus
est.

Euclid. defm.
1. catoptr.

Sed & illud quoque notandum est maximè,
quòd cum omnes luminosi partes illuminare
sint aptae, atque illuminent, producent vtrique
in qualibet parte medij sibi praesentis lucem,
omnes. Nulla enim assignari ratio potest, ob
quam partes hae luminosi partem sibi praesen-
tem medij illuminent, non autem aliae, quibus
pari ratione eadem medij pars praesens est.
Illam verò medij partem, partibus luminosi
praesentem esse dicimus, ad quas ab illa recta
linea duci potest, quae nullo opaco interiacen-
te abscondatur, quaeque nulla medij diuersitate
refringatur. nam de directo, quòd primarium
etiam lumen vocant, sermo nobis est, non autem
de refracto aut reflexo. Dicitur autem recta li-
nea definire posse ea, quae praesentia sunt, aut
illuminari possunt: tum quòd rectus est omnis
naturalis non impeditus motus, quod in leuium,
grauiumque motu, calefactione, atque alijs vi-
dere est. Recta item breuissima via est, quaeque
continuum lucis productionem dirigit, & quae
aeque interiacet inter sua extrema: quapropter
naturae motus, nisi aliunde impediatur, num-
quam à rectitudine discedit, nec diuagatur, sed
recta tendit in suum, vel obiectum, vel termi-
num. Quae sanè ratio Euclidem peritissimum
Mathematicum impulit, vt rectum esse definie-
rit, cuius extremis media officerent. Quod ve-
rum ita est, vt omnibus, ac singulis medij parti-
bus conueniat ex aequo: sublati enim quibus-
libet è medio partibus, quaecumque fuerint re-
liquae, adhuc extremis officient. quia nimirum,
si lucem, aut visionem impedire possunt, luce,
aut oculo in altero extremo constituto, alterum

nec videri, nec illuminari potest, officiente, verbi
gratia, non minus vno medij palmo, quam cen-
tum. Ideoque non recto conuenire nulla ratione
posset, cum eius partes extremis non officiant,
nisi quae ad rectitudinem accedunt.

Iam verò ex dictis illud poterit esse in prom-
ptu, quòd difficillimum visum fuit quampluri-
mis, lumen vnde quaque diffundi per totum cir-
cumstant medium diaphanum, idque ad mo-
dum sphaerae trina dimensione corporeae.
Non quòd lux corpus sit physicum, vt falso ali-
quibus imponitur, sed quòd ad modum medij
reſipiatur, non in puncto, linea, aut superficie,
sed per totam medij longitudinem, latitudinem,
& profunditatem. Quae sanè non obstant, quò
minus in quolibet puncto medij liceat conside-
rare pyramidem. ducta namque si intelligatur
à praedicto puncto recta linea, aliquod extre-
mum punctum luminosi contingens, & puncto
priori lineae manente, linea circumferatur per
omnia luminosi extrema, praedicta vtrique linea
pyramidem describet, aut conum, quo, quamuis
imaginario, continentur omnes omnium lumi-
nosi partium irradiationes, quae ad datum pun-
ctum recta feruntur. Non tamen propterea sen-
timus, multiplicem lucem in medio reperiri; im-
mo verò, eandem in qualibet parte medij ab om-
nibus luminosi partibus, quibus est praesens,
produci, magis tamen intendi, quò à pluribus
partibus producta conseruatur. Quod si aliqua
ex dictis luminosi partibus vel corrumpatur, vel
ne illuminet, impediatur, lux manet eadem à
reliquis pendens partibus, minus tamen inten-
sa, quò à paucioribus irradiatur luminosi parti-
bus. Idem de pluribus numero luminosis sen-
tiendum censeo. Nam si natura lucis ea est,
quae in eodem subiecto multiplicari possit,
quòd à pluribus procedat luminosis, ea quoque
multiplex erit, quòd à pluribus eiusdem lumi-
nosi partibus progrediatur: qua ratione in ea-
dem parte medij infinitas lucis partes reperiri
conficietur: cum partes sint in eodem luminoso
infinitae medietates, tertiae, quattae, centesi-
mae, millesimae, & sic deinceps: quòd est incon-
ueniens. Neque verò oppositum probabis, si
dixeris, vnitas solis partes vniam lucem produce-
re, quae vnus more operantur: secus verò de
discretis luminibus sentiendum esse, quae diuer-
sas possent lucis in eodem medio producere.
Nam si medium solem zona cinxeris ferrea; tunc
vtrique solis vtraque pars lumen producet in me-
dio, haud secus, quam si discreta esset ab altera,
cum partes, quae sunt inter eas, nihil profus, aut
in illuminatione, aut in eius modo operentur.
ridiculum verò esset affirmare, partes extremas
nouum sortiri operandi modum, vel propterea
tantum, quòd mediae partes operentur, vel
non operentur. Idem verò dicendum videret-
ur, si non circa solem, sed in qualibet parte me-
dij statueretur opacum: nimirum partes quo-
que luminis diuisas esse. Quae omnia cum mi-
nimè videantur probanda, illud maximè vide-
tur, quòd initio proponebamus, & à pluribus lu-
minosis, & à pluribus eiusdem partibus, eandem
lucem in medio produci, magis intensam, quò à
pluribus; minus verò, quò à paucioribus produ-
citur. Quibus planè non obstat, plures vmbrae ab
eodem opaco, eidem, vel pluribus luminosis ob-
iecto produci, quinimmo hanc, quam sequimur,
philosophandi viam confirmat, vt, cum primum

L V M B N
vnde quaque
diffunditur in
sphaerae mo-
dum.

PYRAMIS
luminosa ad
quodlibet me-
dij punctum
terminata.

NON MVL-
tiplex lux, sed
eandem à plu-
ribus lumino-
sis in eadem
parte medij
recipiuntur.

QVA MVIS
diuersae vm-
brae à diuersis
luminosis, eo-
dem opaco in-
teriecto, pro-
ducantur, non
tamen proba-
tur, multipli-
cem recipi in
medio lucem.

O C V L O R V M

VISIONEM IN IPSIS FIERI,

susceptis rerum formis, quas vocant species.

Cap. V.

EADEM RATIO lucis, ac visionis.

EADEM ferè omnia, quae illuminationi, ac lumini accidere ostensa sunt, pari quoque ratione visioni, ac rerum formis euenire putandum est. Visionem namque in oculo fieri ita certum est, vt nulla indigeat probatione. quis enim credat, oculum extra videntem, in re visâ suo vti videndi ministerio, manente semper in eo, qui videt, potentia visua? Hoc igitur constituto, praesentis disputationis vniuersae fundamentum firmissimo, cetera vtiq; moles aedificij facile superstruetur, extructaque manebit. Ex quo primum fit, vt quoniam res quae videndae sunt, magnitudine, ac numero pene infinitae sunt, ac longè ab oculo distitae, quaeque ad oculum afferri nulla ratione possunt, earum saltem afferendae sint formae, vel imaginès, quibus res ipsae videantur. Quapropter in visione, haec sunt perpendenda, sine quibus videri posse negat Aristoteles, visuum, visibile, perspicuum, lumen, species.

Arist. 2. de anima c. 3.

QUINQUE sunt ad perspicuum necessaria.

PERSPICUUM quid sit.

LUMEN quid sit.

Arist. 2. de anima c. 73.

IBIDEM

IBIDEM

Aptium esse, quod sensus sit id, quod susceptiuum est formarum sine materia. Confirmari id putat assiduo experimento. videmus enim, vehementi sensibili sensum corrumpi, cuius rei aptissimam quoque rationem afferit. Nam si fortior sit sensorio motus, soluitur ratio. hoc autem erat sensus: sicut & consonantia, & tonus percussis fortiter chordis. Sensum itaque inter debita ratione sensorij ponit, quam corrumpi necesse est, sensibili vltra modum adhibito. id quod in gustu, odoratu, & auditu facile ab omnibus percipitur. Nullam enim aliam licet adinuenire causam, cur hoc amarum, illud dulce, hoc verò nunc amarum gustui videatur, quod antea vt dulce degustabatur: nullam, inquam, aliam eius rei assignare poteris causam, quam debitam proportionem; siue rationem, vel huic contrariam in cibo, ac in gustu. Quae omnia, facile etiam confirmantur ex ijs, quae initio perspectivae communis demonstrantur: lucem nimirum, aut colorem illuminationem impressiuè operari in visu. Ea verò cuius facile post sunt experimento probari: oculis namque splendidissimam lucem intuens attentius, vel colorem simili luce illustratum, dolet, ac patitur, indeque ad debiliorem lucem conuersus, tenebras videre videtur, aut colores, quos videt primo colore permittos, donec lucis, aut coloris vestigia oculis impressa penitus euanescant. Quibus quidem rationibus, ac doctissimorum hominum testimonijs nihil contrarium suadet, quod de fascinatione legimus. Non enim me latent, quae scribit Plinius: In eadem, inquit, Africa familias quaedam effascinantium Ifigonus, & Nymphodorus tradunt; quarum laudatione intereant probata arescant arbores; emoriantur infantes. Esse eiusdem generis Triballis & Illyrijs, adijcit Ifigonus, qui visu quoque effascinant, interierantque, quos diutius intueantur, iratis praecipue oculis: quod eorum malum facillius sentire puberes. Hinc orta fuisse creditur vetus illa opinio timentium sibi à fascino, quoties vel à seipso, vel ab alio coram laudaretur: quare in laudando addebant plerumque vocem praefascinae, aut praefascini: ideoque cum magnifice de seipso locuturus esset veterator ille apud Plautum, quasi inuidiam à se auertere cupiens, ait: Praefascini hoc nunc dixerim. Sed & Titinius in Setina inquit. Paula mea amabo pol tu Ad laudem addito praefascini, ne puella Fascinetur.

SENSVS omnis susceptiuum est formarum sine materia.

VEHEMENS sensibile sensum corrumpit.

Peripet. com. prop. 1. & 2.

DE FASCINATIONE

Plin. lib. 7. cap. 2.

PRAEFASCINI, quid.

Plant. in Asinaria. Titin. in Setina.

Apul. lib. 3. Florid.

M. Varro lib. 6. de ling. Lat.

TVRPICVLAE res puerorum collo ap-pensae contra fascino.

In Aesopi vita.

Apuleius etiam: Igitur, inquit, quod difficile factu erat, quodque reuera arduum nobis existimabatur gratum esse populo, placere ordini, probari magistratibus, & principibus, id praefascine, (sic enim legendum, censeo, non vt corrupti ignoratione codices habent, praefusuè) dixerim, iam quodammodo mihi obigit. Haec ille. Vniuersum porro fascino damnum ab oculis, non verò à labijs laudantium in laudatos promanare, nulli non perspicuum fuit: Quare Varro cuiusdam antiquae consuetudinis meminit, qua pueris ad aueruncandas fascinationes collo res turpicales appendebant, quae intuentium oculos à puerorum attentâ contemplatione, sua turpitudine, aut nimia deformitate auocarent. Huc forsitan respexisse credendi sunt serui illi, qui, quod Aesopum omnium hominum turpissimum vidissent, dicebant ab hero pro domus fascino emptum fuisse. Ex his verò quae de fascinatione dicta sunt, efficitur desumi

FASCINATIO quomodo fiat.

Agatharchi. apud Plin. lib. 7. cap. 2.

Auicenna.

PESSIMAE animi affectiones virus nonnumquam exhalant.

3. Thom. 3. cont. gen. cap. 103.

Plin. ibid.

EFFERATAE mentes venena eiacularunt.

RESPONDETUR ad argumentum fascinationis.

defumi posse videretur argumentum, ad probandum visum in rem visam agere, haud dissimile illi, quo nos ex Aristotele probauimus, à re visa visum moueri, vt pote quod vehementiori visibili corrumpatur. Verum, est quaedam longè diuersa ratio: visus enim lucis, aut formarum immaterialium receptiuus, qui in proportione debita consistit, ab excessu lucis, aut formae corrumpitur: sanitas, aut visa fascinatorum non ita. non enim in vna proportione consistit, nec quolibet excessu corrumpitur, sed alia aliqua venenata, ac pene corporea qualitate, qua morbus inducitur, aut interitus. Huiusmodi autem qualitatem eiaculari oculis malè affectis, nec nouum, nec inauditum est, cum Agatharchides scribat Pnyllorum gentem in Africa extitisse, quorum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, vt cuius odore sopirent eas. Mos vero liberos genitos protinus obijcendi faeuissimis earum, eoque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. His verò contrarijs minime censendus est Auicenna, qui animam alicuius vehementer affectam in malevolentia tradit habere impressionem nocuenti, in aliquem maximè puerum, quod, propter corporis teneritudinem, est facile impressionum susceptiuus. Nam quamuis animo tribuere videatur Auicenna nocuenti impressionem, id ita intelligendum est, vt ab animo moueatur corpus, quod malè affectum damni fit causa, & velut instrumentum. Quod mirificè, vt cetera, Angelicus doctor Thomas illis verbis explicare conatur. Quod autem, inquit, de fascinatione inducit Auicenna, ita accidit, quia mediante motu cordis immutatur corpus coniunctum, cuius immutatio prouenit ad oculum, à quo insci potest aliquid extrinsecum, praecipue si sit facile immutabile, sicut etiam oculus menstruatae inscit speculum. Habent igitur huiusmodi mulieres effascinatrices tantam cordis, simul quoque sui corporis infectionem, vt facile insciant naturalis imaginationis vi, quae tantum potest, vt vel etiam exanimat seipso, ij, qui acrius imaginando mente aliquid concipiunt. haec Sanctus Thomas. Cuius planè sententia in idem recidit, quod paulò antè dicebamus: mouet enim animus, siue etiam imaginatio malè affecta corpora, quae visu postmodum venena eiaculari videntur. id quod ferè in poenam efferatarum mentium à natura inditum malum existimat Plinius, sic scribens: Adeo naturae, cum ferarum morem vescendi humanis visceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore, & in quorundam oculis quoque venena placuit: ne quid vsquam mali esset, quod in homine non esset. haec ille. Quibus alicui forte videbimur nondum propositae difficultati fecisse fatis. Nam quod venena eiacularunt oculi, potius confirmare videtur Platonis, quam Aristotelis sententiam, quia videtur ijsdem visuis radijs, qui ex oculis emicant, venena ad ea, quae videntur, transmitti. Verum, vt dixi, longè alia ratio habenda est eorum, quae visionis sunt causa, atque eorum, quae, dum videmus, accidunt, & cum visione nihil habent commune. Sed vt institutam de fascino disputationem facilius ab-soluamus, nonnulla praemitrenda sunt, quae visionis naturam magis explicabunt.

visio, non quidem formarum, sed rerum quarum sunt formae, quamuis haec sine formis ad potentiam delatis videri non possent. In qua quidem formarum delatione haud aliter philosophandum est, quam praecedenti capite de lumine dicebamus, nimirum, species haud secus quam lumen in directum ferri, praeterquam in refractione, aut reflexione, de quibus non est nobis sermo. Ex quo mox fit, vt in ea tantummodo loca rerum deferantur species, quibus res ipsae praesentes sunt, ductis nimirum rectis lineis à rebus à loca, ad quae sunt species deferendae. Vnde liquet id, quod paulò inferius magis explicandum est, visionem perfectam fieri circa lineam illam rectam, quae à re visa ad medium potentiae visuae per mediam pupillam ducetur. eam perspectiuam cathetum vocant. Per hanc igitur lineam, & visus species ad oculum adduci intelligendum est, & per eandem venenos spiritus ab oculo ad rem visam deduci. Tum quod ea linea, vt pote recta, breuissima est, atque adeo iuxta illam maximè sibi mutuo visus, & res visa propinqua sunt, quod non parum actioni conducit, tum vel maximè, quòd, dum à re, quae videtur, ad oculum deferuntur species, ibique fit visio, indeque ad interiores sensus, ac tandem ad superiores animi potentias deferuntur, facile animus ad odium, amorem, desiderium, admirationem, aut eiusmodi commouetur, quo noxij quoque flatus excitantur, & officiant ijs, vel insciant ea, quae attentius contuentur. Quamuis quod ad commaculata à menstruatis feminis specula, an id visu, an verò halitu fiat, non vtiq; exploratum est, quem etiam tenellulis pueris nocere posse dubitandum non est: is enim cum oculis pariter in eos dirigitur, dum à fascinatricibus conspiciuntur. Haec omnia, & damna, pariter, quae fascino pariat, breuissima oratione, admirabili sapientia plena complexus est sanctissimus Apostolus Paulus, sic scribens: Galat. 3. v. 1. Obedire veritati? Vbi Sanctus Ioannes Chrysostomus sic scribit: Vulnere (reprehensionis) inflictio, protinus temperat dolorem. Non enim dixit, quis vos se duxit? quis vobis abusus? quis vos circumuenit? sed quis vos fascinavit? sic moderans increpationem, vt non careat laude. Haec enim verba sunt indicantis, quòd prius inuidia digna fecerint, quodque id quod accidit, daemone insultu factum sit, qui secundis eorum successibus vehementer reclamauerit. haec ille. Qui notionem verbi balaena balcaeno reperisse videtur, quo eodem & fascinare, & inuidere significant Graeci. Quam eandem Chrysostomi notationem cum percussisset Theodoretus, haec subdit: Ostendit autem etiam paternam Apostoli benevolentiam, eos enim deslet, vt qui collectas diuitias perdididerint. Quisnam, inquit, inuidus, & fascinator daemone admirabilis vobis opes eripuit? haec ille. Quae de fascinatione dicta sufficiant.

SPECIES ad ea tantummodo loca deferuntur, quibus res sunt praesentes.

QUAE LINEA visionis dicitur cathetus.

MENSTRUATAE mulieres specula insciant visu, aut halitu.

Galat. 3. v. 1. MODERATAE Sanctus Paulus Galatas reprehendit. S. Ioan. Chrys.

EODEM verbo inuidere, & fascinare significant Graeci. B. Theodor.

Iam verò illud superest examinandum, quo Euclides emitti ab oculo radios ad videndum non recipi ab eo quidquam, probare contendit. Natura enim in animalibus sentienti instrumenta ita fecisse putat, vt eorum quaedam ad recipiendum accommodata essent, quaedam secus: auditum quippe, odoratum, & gustum caua fecit, vt reci-

Explan. Tom. 2. Par. 2.

vt recipere extrinsecus aduenientia corpora, quae sensus mouerent. Quamobrem, si in visio- ne corpora visum mouentia ad visum potius ac- cedant extrinsecus, quam vt oculus aliquid ex se emittat, deberet ipse oculus cauus esse, vt ad receptionem simulachrorum esset commodior. Id autem aliter se habere constat: globosum enim esse oculum, perspicuum est. Haec est Eu- clidis sententia, quam retulit Penna: quae, vt est à mathematicis disputationibus, quod initio dixi, aliena, ita esse videtur pluribus partibus ipsi veritati contraria.

Ioan. Penna in praefat. optices.

OCVLI CA- ui sunt, & ad recipiendas species aptissimi.

Arist. 2. de anima tex. 121 S. Aug. lib. 12 de genef. ad lit. c. 16.

SPECIES visus immateriales, & spiritalibus formis per similes.

OCVLI VS quare sit sphaericus.

OCVLI VS sphaericus est, vt capax sit plurimum partium.

Clau. ca. com- men. sphae- ritus

VT FACI- litus voluatur.

Omnia enim sensuum instrumenta caua sunt, & ad recipiendas rerum formas aptissima: nam, vt vidimus ex Aristotele, sensus omnes ab obiectis mouentur, ac recipiunt, quae à proprijs emittuntur species. Illud verò certò colligeret, alia ratio- ne constitui oculum oportuisse, si corporum sus- ceptiuus fuisset. at contra res se habet: res enim quae videntur, non vtique afferuntur ad oculum, sed tantum earum formae, quas sine mate- ria vocauit Aristoteles, vt verè sunt, & vt non- nulli putant, ab Augustino dicuntur spirituales, quarum susceptioni aptissime efformatus est oc- culus in medio cauus, quamuis cauitas exigua sit, praeter ceterorum sensuum cauitatibus: quo- niam huius sensus species magis sunt à materia sepositae, & spiritalis naturae magis similes. Haec verò oculi cauitas, vel hoc foramen, quo species visus recipiuntur, operum est exteri- ori quadam tunica, quae perspicui naturam indu- cit, atque adeo medij: est enim pellucidi cornu instar. Est etiam pupilla huiusmodi tunica o- perra, quò refrangerentur species, & visus plura percipere simul posset, & singula melius. Quod & à perspicillis ante oculos positis praestari videmus. Et sanè, quae tunica cornea impedi- mento non est, quò minus ab oculo emicent iuxta Euclidem radij, eadem non fore impedi- mento censenda est, vt pupilla recipere possit extrinsecus aduenientes lucis radios, cum formis rerum quae illuminantur, & colorem habent. Iam verò quòd sphaericus sit oculus, immo quòd ea, & non alia forma esse debuerit, vt com- modè videre possent animalia, probant rationes quae plurimae; ex quibus vnam tantum vel al- teram atrexiisse sit satis.

In primis pluribus constare debuit oculus tuni- cis, humoribus, venis, neruis, atque alijs parti- bus, quae omnes capacissima oportuit contineri sphaerica forma, ne magnam capitis partem im- pedirent oculi bini. Alia tamen esse videtur longè praestantior, & perspicua magis ratio, illi per- similis, qua probant astronomi caelum esse sphae- ricum propter motuum diuersas rationes, vt vi- dere est apud Clauium: atqui non pauciores mo- tus, sed plures sunt oculis, vt acies ad plura diri- gatur, citiusque conuoluatur, non ad voluptatem modo, sed & ad necessitatem, quò videlicet prae- caueantur damna, quae caecis passim occurrunt, atqui, si alia quacumque figura esset oculus, vt puta angulari, vel oblonga, moueri non posset absque eo, quòd locum, cui inest, aut diuideret, aut dilataret, & extenderetque mox contrahen- dum, aut saltem humori immergeretur, quòd flueret, quae omnia non sine dolore fierent, nec sine grauissimis capitis incommodis & damnis. Mitto hic etiam rationes alias ad perspicui- nam spectantes; quia si non esset sphaericae formae, pauciora videret, neque ita facilè diju-

dicare potuisset rerum formas, quae à centro oculi, aut à loco visionis aequidistare minimè pos- sent. Est iam igitur, ni fallor, satis, superque con- firmatum, visum potentiam à rebus visis mo- ueri, oculumque aptissime constitutum ad reci- piendas rerum formas, quas illuminari colores ex se emittunt. De quarum natura & affectioni- bus pressius sequenti capite agendum est.

RERVM FORMIS

PERSPICVVM MOVERI,
quod visus instrumenta mo- uet. Cap. VI.

RISTOTELIS verbis, quo- niam eius videtur maxime probanda sententia, libuit cap- put hoc exordiri. Is enim sic scribit: Color quidem mouet per- spicuum, vt aerem, ab hoc autem, cum sit continuus, sensus instrumentum mouetur. Quibus ver- bis indicare videtur Philosophus, & visibilis obiecti, & formarum, quas species visibiles vo- cant, naturam, & quid in visione haec praestent. Nam dum à colore ait, moueri perspicuum, ob- iectum visibile describere videtur, esse colorem: vel, vt pressius loquamur, coloris in extrema cor- poris parte constituto, hoc est in terminatiua superficie, inesse rationem, propter quam mo- ueatur medium. Nam quamuis alia quoque videri posse putat idem Philosophus, in quibus propriam rationem coloris inuenire non datur, cuiusmodi sunt ea, quae noctu lucent, atque adeo in tenebris videntur, & quae perspicua sunt, vt aqua, vitrum, crystallus, & huiusmodi; tamen ea quoque propterea videri existima- rem, quòd aliquam induant rationem coloris. Cuius rei argumentum mihi videtur efficax, quòd ea omnia coloribus ita exprimunt ad vi- uum pictores, vt vera putes. Cuius rei hanc possumus assignare rationem, perspicuum, eod- em philosopho attestante, videri minimè potest, nisi ratione coloris extrinseci: at cum minus per- spicuum magis perspicuo immergitur, ab hoc il- lud ita discernitur, vt terminari videatur: qua- ratione vitream ampullam in aere videmus, at- que alia eiusmodi. Neque ab hac lucis longè di- uersa est ratio, quae cum actus sit perspicui, non propriè videtur, sed est ratio medij, sine qua ob- iectum videri non posset: at cum maxima lux à mi- nori luce aliqua ratione secernitur, ipsa lux haud secus, quam color videtur, atque adeo, ingre- diente solis radio per fenestram in cubiculum, lucis terminum in ipso aere videmus, non modò in obiectis rebus magis aut minus illuminatis. Non me latet eorum sententia, qui lucem in medio diaphano videri posse omnino negant. cuius rei argumentum esse putant manifestum, id quòd experimentum docet. Nam si lumen solis per aliquòd paruum foramen in cubicu- lum obscurum ingrediens, aliud habeat ex ad- uerso foramen, quo egrediatur, minimè videtur in medio

Arist. 2. de anima tex. 73

VISIBILE quid sit.

COLO R tantum vide- tur, & quae rationem co- loris induunt.

PERSPI- CVVM, & lux quomodo vi- deantur.

LV MEN per foramen in cubiculum in- grediens quan- do videtur.

QVAE NO- CTU tantum lu- cent, quomodo videntur.

NEBULA oculis proxi- ma non vide- tur, ab eis se- mota cernitur, & quare.

CAELI ET montes longè sepositi caeru- lei videntur propter ac- rum.

in medio. ex quo confici putant, lumen in me- dio non videri, nisi alicubi reflectatur. Quae quidem ratio nihil nobiscum pugnat: nam lu- men tunc in medio non videri accidit, non alia ratione, quam quòd medium illuminatum non est: colores enim, vt vidimus, perspicuum poten- tia minimè mouent; sed quòd est actu perspi- cuum, hoc est illuminatum: at lumen illud, de quo loquimur, quòd rationem induit colorati, cum illam tantum partem aeris illuminet, quam directè pertransit, neque reflectatur, vt reflexum lumen reliquas partes aeris illuminet, minimè videtur. id verò non aliunde prouenit, quam quòd medium nondum habeat rationem pers- picui actu. Haec eadem ratio est, propter quam aliqua sunt ab eodem philosopho enumerata, quae in lumine quidem non videntur, in tenebris autem effi- ciunt sensum, vt ea, quae apparent ignea, atque splendent; haec autem nomine carent vno, vt fungus, cornu, piscium capita, squamae, & oculi, sed nullus horum proprius color videtur. Quae sanè omnia & colorata sunt, & ignea sunt, atque splendentia; sed lumen quo splendent ita est exiguum, vt, interdiu lucente sole, non omnino splendescere videantur: noctu verò quamuis spender ille videatur, qua ratio- nem induit ignei coloris, non est tamen potens lux illa medium illuminare, vt proprius eius- modi rerum color videatur. Et hoc est, quòd dixit Aristoteles, in lumine quidem non videri lucentia, sed colorata; in nocte verò lucentia videri, quae luminis eorum nullum proprius videatur color, qui maiore indigeret lumine, vt medium posset mouere. Posset tamen haud teme- re de his quisquam asserere, & proprio colo- re, & lumine quodam visibilis naturam induere, quòd propriam non habet rationem coloris, aut lucis, quare candori apparent similia, siue illuminatae albedini. haec enim omnia, quae noctu lucent, interdiu candida apparent, aut flaua. eiusmodi verò colores luci similes quam maximè sunt. Eadem verò ratione qua de per- spicuo initio proponebamus, luminis, ac nebu- lae exemplo confirmari possunt, eademque of- fendit, cur haec oculis proxima non videntur, ab eis verò remota cernantur. Contingit enim plerumque, in medio nebulae existentes, eam videre minimè posse, vt pote quae rationem induens perspicui, impedire non possit, quòd mi- nus res, quae vltra illam sunt, perspiciantur: ne- bula verò non alia ratione perspicuum immutat, quam si à minori lumine immutaretur: oculus verò minus lumen non aduertit, aut diiudicat, cum ne ipsum quidem medium, vt diximus, vi- deat, nisi ratione coloris extrinseci. At cum ab o- culo abest eiusmodi nebula, omnino impedit vi- sionem rerum, quae vltra illam sunt, atque ipsa terminari videtur, & rationem coloris induere, atque à magis perspicuo aere secerni, quare & vi- deatur. Idem de alio quouis perspicuo iudican- dum videtur, vt de aqua in aeris medio constitu- ta, quae in parua quantitate visum non mouet, in maiori videtur facilius, in maxima non videri non potest. idemque de ipso aere existimarunt nonnulli, in magna distantia videri, caeruleique coloris rationem induere, quo colore non caele- stes orbes modo, colore carentes, verum etiam longè à visu sepositos coloratos montes induit. Pari quoque ratione & de igne in obscura nocte lucente philosophandum est: is enim ae- rem circumquaque illuminat, qui, si oculo pro-

ximus sit, rationem induit perspicui actu, quo mediante colores cernuntur. at si ab oculo sit sepositus illuminatus aer, perspicui rationem, quodammodo amittit, & quòd à tenebris secer- nitur, quasi coloratum corpus videtur. quae etiam causa est, cur ignea lumina noctu maiora videantur à longè quam propè, & maiora quam verè sunt. At his breuiter de visibilis natura per- pensis, aditum nobis ad formas intelligendas pa- tefecisse videmur.

Et quidem quoniam visibiles species natura & operatione simillimas esse diximus lumini, il- lud in primis explicandum videtur, in quo dis- ferant à lumine. nam quòd sine lumine species non producantur, ratione, exemplisque confir- mauit Philosophus, cum perspicuum à colore moueri sine lumine non posse dixit, atque adeo neque ab aere visuum. Verum hoc vno distat à specie lumen, quòd hoc sit quaedam realis qualitas, illa verò minimè, sed dicitur intentionalis. Cuius rei vel vnum potest esse firmum, argumentum, quòd lumine qualitates produ- cuntur, vt calor, qui plerumque intenditur ita, vt ignem producat: at à rerum formis nullus vnquam apparuit naturalis effectus, vno excepto repraesentandi. Cui consonat etiam, quòd, cum lumen vnà cum rerum formis recipiat pro- spiciens oculus, à lumine quidem patitur, & do- let, res plures prospiciens; non ita, si vnam tollas animi attentionem, quae caput, non oculum gra- uare potest. Huius verò rei perspicuum exem- plum animaduertere licet in debiliore potentia, & vehementiori lumine, in quibus maior est proportionis distantia: in proportione verò con- sultat potentia, vt vidimus ex Aristotele. ex quo etiam sit, vt sensus nonnumquam corrumpatur. illud verò idem quòd de lumine diximus vehe- mentiore, de colore etiam vehementius illumi- nato pariter sentiendum est. Hinc etiam sit, vt hoc obiter notemus, oculum in perspicuo aequa ratione illuminato prospicientem maximè de- lectari, excrefcente verò lumine obtundi, defi- ciente fatigari.

Hoc igitur vno excepto, quo distant à lumi- ne formae, siue species, haud alia planè ratione, quam à luce lumen producit, & à quocum- que colore illuminato formae colorati reprae- sentatiuae producantur in medio, quae deinde producantur consimiles in oculo formas, siue spe- cies visus. hoc enim significare Philosophus voluit, dum quae retulimus verba scripsit: Color quidem, inquit, mouet perspicuum, vt aerem; ab hoc au- tem, cum sit continuus, sensus instrumentum mouetur. Ita- que & medium oportere putat esse continuum inter colorem, ac visus instrumentum, verbi gra- tia, pupillam, vt visio fiat. Reprehendit igitur primum Democritum, falsò existimantem, in va- cuo exactè, perfectèque videri, deinde medium esse necessarium hac ratione confirmat: Visio namque sit patiente aliquid sensiuo, ac vt patitur aliquid ab ipso colore, qui videtur, fieri nequit, nihil enim agit in distans, restat igitur vt a medio. Quare necesse est aliquid esse medium inter colorem ipsum & visum. Quòd si id va- cuum fiat, non modo non exactè, sed neque quidquam om- nino videbitur. Quam igitur ob causam necesse est in lumine colorem videri? Quae quidem Philosophi ra- tione non modo medium, ac lumen visioni ne- cessaria esse probantur, verum etiam species. qua enim alia ratione color medium moueat, nisi in eo sui similitudinem producat? quae quidem si- militu-

IGNIS QVA- re longe di- stans noctu maior appa- reat, quam in- terdiu.

SPECIES visibiles lumi- ni per similes.

QVID IN- ter sit lumen inter, & spe- cies.

SPECIES visus natura- lis qualitates, non produ- cunt.

IN AEQVA illuminatione oculus dele- ctatur, in vehe- menti obtundit, in defi- ciente fatiga- tur.

Arist. 2. de anima tex. 73.

MEDI VM continuum vi- sioni est maxi- me necessa- rium.

Tex. 74.

SPECIES visioni neces- sariae.

SPECIES non videntur

militudo aut species, quamvis ipsa non videatur, tamen ita colorem visuo repraesentare potest, ut ipse color videatur, species non ita: alius enim, si species cerneretur haud secus quam imago picta Caesaris, quae & Caesarem repraesentare, & ipsa videri potest, non utique color videretur, sed eius species, sicut in proposito exemplo imago, non Caesar videtur. In quo sua intentione frustrari videretur natura, quae, dum colorem videre intendit, speciem produceret, quae pro colore videretur, cum color ipse nulla ratione videri posset. Ne ergo natura frustra colorem videre contendat, concedamus & nos, quod ipsa praestare ad videndum solet, nimirum species, aut formas rerum in medio illuminato, siue actu perspicuo producere. medium porro cum continuum sit, & vsque ad visus instrumenta pertingat, species in instrumentis, hoc est, in glaciali humore producit, quae minimè videntur, sed neque videri possunt, sed causae sunt potentiam determinantes ad eiusmodi obiecti, cuius species sunt, visionem. Quibus sic statutis, & de ijs, quae huiusmodi formis accidunt, nonnulla sunt sequenti capite praenotanda.

A retur species omnis, quae vno immoto oculo possit visum in eo mouere. quare & in qualibet parte medij praedicti potest fieri eiusdem visibilis visio, si tamen eidem parti sit visibile eodem modo praefens: species namque eas omnes visibiles partes repraesentare potest, à quibus producitur. Non enim alia ratione de huiusmodi rerum formis philosophandum esse existimauimus, quàm supra de lumine. Quare vna eademque species omnes obiecti partes repraesentat. sicut enim ex pluribus lucis partibus idem lumen produci dicebamus, quibus si nouae lucis adueniant partes, lumen utique in eodem medio intenditur, non tamen aliud, aut nouum lumen producitur: corruptisque prioris lucis partibus, non aliud à priori lumen in medio manet, ita sanè vna eademque species ab vniuersis coloris partibus fit, eas omnes visus repraesentare potens, à quibus producitur. Quod si pars aliqua coloris addatur, vel subtrahatur, vel quod idem est, opaco interposito, vel sublato, occultetur, vel manifestetur, eadem planè species eiusdem vbique manet, partes illas repraesentare potens, à quibus producitur, illas verò minimè, à quibus iam non pendet. Eadem verò omnia, quae de visibili quodam vno, eiusque omnibus partibus, vnam, eandemque speciem producentibus diximus, & de omnibus visibilibus vna visione comprehensis pari ratione credendum esse ostendemus, cum primùm visionis modum aliqua ex parte indicauerimus.

IN QVOLI- bet puncto me- dij quomodo fiat pyramis.

VNA SPE- cies omnes vi- sibilis partes repraesentat.

VNA SPE- cies plura vi- sibilia repraesentat.

COLOR IN qualibet di- stantia spe- ciem produ- re non potest.

Marc. 8. v. 24.

QVOMODO & quando vi- fio fiat.

VISIO FIT per conum, cuius basis in re visa, cuspis in oculo fit.

QVA RATIONE SPECIES PERSPICVVM

moueat, & visum. Cap. VII.

MNE id, quod coloris est particeps in perspicuo illuminato formas producitur, ut diximus, sed qua ratione species fiant, examinandum est. Atque in primis eas, nisi aliunde impediuntur, vnde quaque circa visibile in sphaerae modum produci necessarium est. Nulla enim assignari ratio potest, propter quam in hanc potius quam in illam partem producantur, à dextris, an à sinistris, ante, an retro, sursum, aut deorsum. Hoc tamen semper obseruant, quod de lumine prius dicebamus, ut in directum tendant, & ad ea loca, quibus est praefens id, cuius sunt formae. Quod de recta specierum productione intelligendum est, atque eisdem planè rationibus confirmandum, quibus quae de lumine his similia diximus, comprobantur. Quamuis enim species huiusmodi, & suis quoque locis refrangantur, atque à solida, & perpolita superficie reflectantur, tamen refractione & reflectione superferendum est nobis in praesentiarum. Praedictus verò producendi modus, suapte natura efficit, ut quaelibet coloris pars pariter concurrat ad producendam speciem in qualibet parte medij, cui praefens est. Est autem illis omnibus medij partibus color praefens, ut diximus, ad quas ab hoc rectae duci possunt. Ex quo mox fit, ut in quolibet puncto medij terminari putent pyramidem perspectiui: quia si ab assignato puncto ad extrema visibiles rectae lineae intelligantur ductae, illis utique comprehende-

SPECIES circa coloratum in sphaerae modum producuntur.

SPECIES in directum tendunt, non impeditae.

QVAELIBET coloris pars speciem producit in quolibet parte medij.

Et in primis speciem in qualibet parte medij produci diximus, quod in debita proportione accipiendum esse nulli dubium esse debet. Nam cum color finitae potentiae sit, non ad quamcumque distantiam speciem producitur, sed in debita, ultra quam, deficiente agentis potentia non producitur: citrà verò minutae quaedam partes minimè repraesentantur distantes, quoniam earum potentia non eo vsque producitur. atque adeo iter agentes videmus prius montes quasi vniformes, eodemque colore praeditos: deinde singularum partium colores propius accedentes distinguimus, ac tandem arbores, saxa, animalia, atque his similia. Quod etiam in caeco visum à Christo apud Marcum non simul, sed paulatim recipiente obseruare possumus. prius enim videt homines quasi arbores ambulantes, deinde restitutus clarè videbat omnia. Haec igitur, quae de specie visibili diximus, visionis quoque modum manifestare posse arbitramur. Nam cum in qualibet parte medij speciem inueniri dixerimus, quae visibilis, verbi gratia, libri, sit repraesentatiua, cum primùm eiusmodi species instrumentum visus attigerit, adhibita animi attentione fit libri visio. Qua in re cum perspectiui considerent librum maiorem esse foramine illo pupillae, per quod introducitur species in instrumento visionis recipienda, visionem fieri affirmant per conum, cuius basis sit in re visa, cuspis in oculo. Hinc rursus philosophorum nonnulli putauerunt, Mathematicorum sententiam id asserere, quod quamuis ab aliquibus probetur, verum tamen alicui videri omnino non debuisset: visionem nimirum cuiuscumque rei in puncto illo indiuisibili fieri, quo cuspis terminatur coni.

Verum oppositum à nobis constituendum est primùm, quod cum verum esse probauerimus, facillimè poterimus mox demonstrare, Philosophorum,

VISTO NON fit in indiuisibili.

SPECIES quae in subiecto recipiuntur extenso, extensas esse oportet.

Arist. 2. de anima tex. 122. SENSVM instrumentum magnitudines sunt.

Ibid. tex. 123.

QVAE SIT ratio vel proportio, in qua consistit sensus. Defin. 9. lib. 5. Euclid.

Eucl. defin. 5. lib. 5.

E A D E M species in diuersis recepta potentij visum non mouet propter proportionis defectum.

phorum, ac Mathematicorum veras, probatasque sententias minimè secum inuicem pugnare; immo vero his illas, illisque has maximè confirmari, certioresque reddi. Visionem quidem in indiuisibili fieri, & speciei repugnat, & visionis instrumento, & visui, & visioni. Fatemur enim speciem intentionalem esse, & à luce distare, quòd haec qualitas sit realis, illa tantùm repraesentatiua forma sine materia, quae extensionis sit capax, quaeque cerni non queat, sitque propterea spiritui simillima. his tamen minimè obstantibus, semper manere debere speciem existimamus intra naturam rerum corporearum, aut saltem earum formarum, quae in subiecto recipiuntur extenso. quare cum & in medio recipiantur, & in instrumento, quae magnitudines sunt, iuxta eorum naturam recipiuntur extensas. Quinimò cum species suapte natura repraesentet obiectum, aliquo sui repraesentare censenda est: quod praestare minimè potuisset, si indiuisibilis esset, cum omni parte careret. Hoc etiam diligens, & considerata Philosophi ratiocinatio suadet, qua sensum sensationis in instrumento comparat his verbis: Nam id quod sentit, inquit, aliqua est magnitudo, non tamen ratio sensitiui, neque sensus est magnitudo, sed est quaedam ratio, potentiaque illius. Quibus verbis visus, aliorumque sensuum instrumenta magnitudines esse confirmat, hoc est, substantias extensas, & quantas, quae species suscipiunt sensibilibus: sensum vero in ratione, seu proportionem consistere planè indicat, quod disertis verbis testatur, subdehs: Manifestum autem ex his, propter quid sensibilibus excellentiae corrumpunt sensitiua: si namque sit fortior sensitiui motus, soluitur ratio. hoc autem erat sensus: sicut & symphonia, & tonus percussis fortiter chordis. Proposito exemplo significare voluisse videtur Aristoteles, quae sit ratio illa, siue proportio, quae dat esse sensui: quae haud dissimilis est symphoniae & tono. At cum perspectum sit, proportionem paucioribus, quam tribus terminis inueniri minimè posse, necessariò affirmare cogemur, proportionem hanc in instrumento, potentia, atque specie consistere, species enim vices gerit obiecti; nihil enim praeterea licet inuenire in visione, quod sit huius proportionis terminus. quare inter speciem, quae recipitur in instrumento, & instrumentum ipsum, atque potentiam, proportio quaedam ponenda est, ut fiat visio. Proportionem autem inter ea, quorum alterum quantitate est praeditum, alterum verò expertum: cuiusmodi sunt, diuisibile, instrumentum, & indiuisibilis species, reperiri non posse definit Euclides. non ergo potest indiuisibilis species visioni esse apta. Quae sanè omnia etiam tantum stabili, ac firma ratione minimè confirmarentur, tamen ipsis quoque quotidianis experimentis manifestarentur. Postis enim in eadem distantia, eademque perspicua, ac luminis ratione oculis, verbi gratia, noctuae, atque aquilae, eandem rem inuentibus; ita tamen, ut propter noctuae debilem potentiam rem non perspiciat, quam praestans visiva potentia aquila videat: seclusa omni alia differentia, ceterisque paribus constitutis, parem utique speciem inuenire licet in instrumento visionis noctuae, & aquilae; cum tamen ab hoc fiat visio, ab illo verò non fiat. Huius verò rei causa quamuis ex debili potentia oriatur, ea tamen vna non sufficit, cum propius accedens oculus noctuae videat. Quare alia

praeterea differentiae ratio ex magnitudine ipsius speciei petenda est, quae in instrumento visionis constituta debiliorem non moueat potentiam, moueat autem fortiorem, quae tamen in indiuisibili specie adinueniri non potest. Haec verò non ratione modò, neque tantum experimentis confirmari possunt, & philosophorum auctoritate & placitis, verum etiam perspectiuorum ratiocinationibus stabiliuntur, atque argumentis. Iidem enim ipsi, qui visionem per pyramidem, quam radiosam vocant, fieri contendunt, cum eiusdem pyramidis formam propius considerant, eam esse curtam affirmant, angulumque eius inchoatum non completum, tantum abesse, ut in ipso indiuisibili anguli termino visionem fieri existiment. Ac ne vlla superesset dubitandi ratio, qua permoti nonnulli, putarent perspectiuos ita sentire, ut illis falsò adscribitur, perspectiui quidem demonstrari existimant visionem fieri, dispositis in glaciali humore rerum formis, eodem quo res ipsae sunt ordine; earumque partibus suis quibusque locis dispositis. alias enim confusa, ac minimè ordinata rerum visio fieret, haud aliter quam in ebriorum oculis, confusis ac perturbatis vini flatibus, rerum formis. Verum enim uero, in oculo, ordo, ac partium dispositio debita in indiuisibili, partibus carente, non inuenitur, ut omnibus Mathematicis in promptu, perspectumque est: Mathematicos igitur sentire necessesse est, species in organo extenso susceptas extensas esse, non verò indiuisibiles. Sed etsi species omnino indiuisibiles essent, nihil profecto esset in specie, quo discerneret visus inter res maiores, minores, aequales, atque id genus alias, quas longum esset percerere, praetermittere operae pretium. His igitur sic constitutis, visionis modus, & speciei magnitudo ita percensenda est: ut visionis instrumentum magnitudo quaedam esse existimetur, atque in modum sphaerulae compressae, ad lenticularem tendens figuram. Atque circulem esse versus anteriorem oculi partem, demonstrat ipsa foraminis circularis figura, quae exterius conspicitur, & per quod species admittuntur. Nam si alia quauis forma esset, verbi gratia, angulari, utique inutiles forent anguli, ad quos species per circulare foramen non admitterentur, aut inutiles essent species, quae per maius foramen introducerentur. Est etiam instrumenti magnitudo ipso foramine minor, eadem ferme ratione: nam à visibili maiori per foramen minus inductae species rectè tendentes, minorem formam ulterius productae efficiunt: atque adeo instrumentum quidem sensationis minoris circumferentiae erit, quam sit ipsum foramen, saltem quod ad vsum spectat proximum visionis: Illud etiam certum est, atque ab omnibus receptissimum, omnium tunicarum & humorum centra vna recta linea contineri.

PERSPECTIUI quoque negant visionem in indiuisibili fieri. Perspect. com. lib. 1. prop. 38. & 40. & 7.

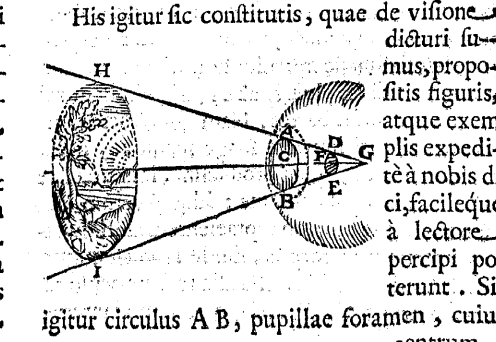
VISIO FIT dispositis rerum formis eodem quo res ipsae sunt ordine.

QVAE RE ebrii res videant perturbatas.

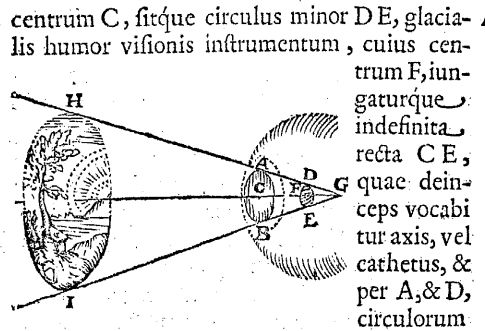
VISIONIS modus, & speciei magnitudo. Lib. 1. perspect. com. prop. 30.

Perspect. com. Prop. 34.

quae exterius conspicitur, & per quod species admittuntur. Nam si alia quauis forma esset, verbi gratia, angulari, utique inutiles forent anguli, ad quos species per circulare foramen non admitterentur, aut inutiles essent species, quae per maius foramen introducerentur. Est etiam instrumenti magnitudo ipso foramine minor, eadem ferme ratione: nam à visibili maiori per foramen minus inductae species rectè tendentes, minorem formam ulterius productae efficiunt: atque adeo instrumentum quidem sensationis minoris circumferentiae erit, quam sit ipsum foramen, saltem quod ad vsum spectat proximum visionis: Illud etiam certum est, atque ab omnibus receptissimum, omnium tunicarum & humorum centra vna recta linea contineri.

igitur circulus A B, pupillae foramen, cuius centrum

VNA OCULI vnus visio quomodo terminetur.

VNIUS VISIONIS AN VNA SIT SPECIES.

VNA ESSE PROBATUR.

Inf. cap. seq.

RERVM DISTANTIA non cernitur, nisi interiacentia corpora cernantur.

centrum C, sitque circulus minor DE, glacialis humor visionis instrumentum, cuius centrum F, iungaturque indefinita recta CE, quae deinceps vocatur axis, vel cathetus, & per A, & D, circulo AB, DE, axi respondentia puncta, iungatur indefinita recta AD, quae axem fecerit in G, & immoto manente puncto G, circumducatur recta GA, donec ad eundem locum reuertatur, vnde moueri coepta est: tunc enim conus descriptus erit lineae motu, qui quidem conus ea omnia comprehendit, quae vna recta visione percipi ab vno possunt oculo. quod si conus terminari intelligatur ad visibilia, sitque eius basis vt cumque HI, ea omnia, eiusque species vniuersa medium, atque potentiam ex aequo mouebit. Nam, si praedictum vnus rectae visionis conum attentius perpendamus, facile inueniemus eius basi HI, omnia visibilia contineri, quae vna possunt recta perspici visione: conus vero vertex in oculo est, quamuis in extremo puncto, vt dixi, visio non fiat: species vero visibilia, quae basi continentur, ita complet oculi foramen, vt nihil praeterea videri possit ab oculo: quoniam ex suppositione, nulla pars visibilis extra praedictum conum, aut basim existens, praesens est organo; quare & recta visione videri non potest. Verum tamen est, propter diuersam interiacentium mediorum raritatem, vel densitatem, species refrangi, atque aliqua extra conum in oculo recipi, atque videri, de quibus non esse operae pretium modò differere existimauimus; sed de recta visione tantum, vt saepius dixi. Illud insuper animaduertendum est, species visibilia, quae basi comprehenduntur, ita conum, foramen, & instrumentum visus complere, vt eae tantummodo visum moueant.

De eiusmodi vero specie ambigi merito posset, an vna sit, vel multiplex. Nam multiplex esse videtur, quae plurium rerum colore, magnitudine, situ, diuersarum est repraesentatiua.

Videmus siquidem vnico intuitu maximam caeli partem, quae solem, lunam, ac stellas plures continere simul posset, ac insuper vrbes, oppida, campos, montes, valles, flumina, fontes, maria, plantas, arbores, siluas, atque alia magnitudinis, ac numero propemodum infinita. Quis igitur credat, tot rerum tam diuersas naturas, colores, ac formas in vnus conuenire speciei productionem? At contra, si quis ea, quae supra diximus de pluribus, eiusdem visibilis partibus, vnam eandemque speciem producentibus, in memoriam reuocet, atque attentius perpendat, haud difficile inueniet, non aliam esse rationem videndi res plures, ab ea, qua eiusdem rei plures videantur partes. Nam quod partes vnicae sint, vel à se inuicem longè sepositae, nulla ratione species, quas produciunt, immutat, vt infra magis explicabimus; idque verum est, cum partium vnio non repraesentetur, nisi quantum interiacens corpus, simile repraesentatur, aut dissimile. Sed & nulla alia ratione oculo repraesentari potest distantia, quam quod interia-

centia corpora ostenduntur, quae si minimè videantur, extrema coniungi existimabuntur. cuius rei exemplum vel vnum è multis, quae afferi potuissent, rem totam facile confirmare poterit. Videmus enim plerumque Lunam, Venere, Saturnum, & stellas alias firmamenti, quae omnes in eadem videntur esse superficie: ita vt nisi iudicium accederet rationis, diiudicari minimè posset, multò amplius errantes aliquas à fixis distare stellis, quam à nobis errantes ipsas. cuius rei non alia potest assignari ratio, quam quod interiacentia corpora, vt opte perspicua, minimè possint visum mouere, vt videantur. Et certe quamuis nulla alia suppreteret huius rei ratio, ab ea, quam quotidie experimur, sufficiens esse putaretur ad nostram sententiam confirmandam. coloribus namque artificiosè in plana, aut non plana superficie dispositis, ita visibilia omnia praedictò comprehensa cono imitantur pictores, vt fere iudicium ipsum rationis eludant: proponunt enim simul videndas caeli stellas, terras, montes, campos, valles, homines, maria, flumina, fontes, quod nulla ratione fieri posset; stes ipsas plures species repraesentarent; tabulas picturam, vnam tantum species. Quod etiam exemplum ea confirmat, quae paulò superius dicebamus, oculum nimirum minimè discernere, an res diuersae, diuersae colores rem vnam component, an verò plures, quae alijs rebus interiacentibus à se inuicem distent: cum, vt dixi, in eadem tabula, maximè vniti sint colores, qui res longè à se distitas mentiuntur. Fit etiam ex hac ratione perspicuum, cur species diuersarum rerum visum pariter mouentes, minimè confundantur; cum eadem sit plurium visibilium ratio, atque eiusdem visibilis plurium partium, quae, vt verè sunt, ita videntur, hae, verbi gratia, dextrae, illae sinistrae, illae sursum, hae deorsum. Verum haec explicanda sunt magis. Ecce enim, manu ducente nos ipsa ratiocinatione, quasi inopinato, & de repente incidimus in difficile illam quaestionem, quam initio proponebamus. Eam verò intra huius extremi capitis angustias coarctandam minimè censuimus: quinimmo eam sequenti, cum alijs nonnullis ad visum spectantibus, explicare, Deo dante, statuiamus.

SPECIES diuersarum rerum, quae non confundantur in oculo.

centrum C, sitque circulus minor DE, glacialis humor visionis instrumentum, cuius centrum F, iungaturque indefinita recta CE, quae deinceps vocatur axis, vel cathetus, & per A, & D, circulo AB, DE, axi respondentia puncta, iungatur indefinita recta AD, quae axem fecerit in G, & immoto manente puncto G, circumducatur recta GA, donec ad eundem locum reuertatur, vnde moueri coepta est: tunc enim conus descriptus erit lineae motu, qui quidem conus ea omnia comprehendit, quae vna recta visione percipi ab vno possunt oculo. quod si conus terminari intelligatur ad visibilia, sitque eius basis vt cumque HI, ea omnia, eiusque species vniuersa medium, atque potentiam ex aequo mouebit. Nam, si praedictum vnus rectae visionis conum attentius perpendamus, facile inueniemus eius basi HI, omnia visibilia contineri, quae vna possunt recta perspici visione: conus vero vertex in oculo est, quamuis in extremo puncto, vt dixi, visio non fiat: species vero visibilia, quae basi continentur, ita complet oculi foramen, vt nihil praeterea videri possit ab oculo: quoniam ex suppositione, nulla pars visibilis extra praedictum conum, aut basim existens, praesens est organo; quare & recta visione videri non potest. Verum tamen est, propter diuersam interiacentium mediorum raritatem, vel densitatem, species refrangi, atque aliqua extra conum in oculo recipi, atque videri, de quibus non esse operae pretium modò differere existimauimus; sed de recta visione tantum, vt saepius dixi. Illud insuper animaduertendum est, species visibilia, quae basi comprehenduntur, ita conum, foramen, & instrumentum visus complere, vt eae tantummodo visum moueant.

DE IIS QVAE VISVI ACCIDVNT. Cap. VIII.

VISVM quare maxime diligamus.

ISVM maximè diligi ab hominibus, tradit Philosophus, & quod ad scientias maximè sit necessarius, & quod ea, quae visu cognoscimus, certò cognoscere arbitramur. Aristotelis haec sunt verba: Etenim remota vilitate ipsi sensus per se cari sunt, is maxime, qui fit per oculos. Non enim vt agamus solum, sed nihil etiam acturi ipsum videre omnibus, vt ita dicam, alijs anteponimus. Causa autem est, quod hic sensus vnus ex omnibus maximam nobis rerum cognitionem afferat, multasque differentias ostendat. haec ille. Ex quibus, maximè necessarium visum esse ad scientias inuestigandas, consuevit Doctores, vt opte quem rerum quamplurimas formas, siue species mentire ferre cognoscant, quarum contemplatione, ac collatione scientia putantur inuentae, auctae, magisque ac magis quotidie locupletatae. Negandum tamen non est, auditum ad perdiscendas, quae ab alijs inuentae sunt, scientias maximè esse necessarium. Confirmant etiam praedictis verbis Aristotelis, visus iudicium maximè certum esse: nam dum maximam cognitionem afferre dixit, aliud indicare videtur voluisse, quam dum subdit, multas rerum differentias ostendere. illud enim ad perfectam cognitionem spectare videtur, hoc ad multiplicem. His verò minimè obstat videtur, quod tactu experiri quoque soleamus ea, de quorum certitudine visus iudicio non acquiescimus. Id quod significare voluisse Thomas videtur, qui de Christi resurrectione dubitans, ac certior fieri vulnere experimento cupiens: Nisi videro, inquit, in manibus eius fixuram clauorum. Visui verò minus fidens subiungit: & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Vtrumque verò benignissimum permisit Dominus, vt videret, ac tangeret. Quem locum explicans Augustinus, praedictam videtur confirmare sententiam: Suffecerat, inquit, ad fidem propriam vidisse quem nouerat, sed nobis operatus est, vt tangeret quem videbat: vt si fortè diceremus delusos fuisse oculos, non possemus dicere, manus illius fuisse frustratas. In resurrectionis enim manifestatione de aspectu ambigi potest, de tactu non potest dubitari. Haec Sanctus Doctor. Sanctissimus verò Euangelista Ioannes, pari quoque ratione: Quod audiuiimus, inquit, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus: Verum non horum tantummodo sensuum testimonio contentus fuisse videtur, cum & tertium addat, subiungens: & manus nostrae contrectauerunt de verbo vitae.

Arist. 1. metaph. tex. 1.

VNIUS VISUS maximam cognitionem, multasque rerum differentias ostendit.

VISVS, ET AUDIENS quomodo ad scientias necessarij.

CERTVS VISVS, certior nonnumquam tactus. Ioan. 20. v. 25.

S. Aug. serm. de temp. 161.

Ioan. 1. v. 1.

TACTVS etiam decipitur.

ditat aptissimum historia Genesis. Dubitans namque caecus Isaac, an filius, cuius vox, aliaque coniectura suadebant esse Iacobum, verè is esset, an quem assererat Esau: Accede huc, inquit, vt tangam te, fili mi, & probem vtrum tu sis filius meus Esau, an non. quo palpato, subdit facer historicus: Et non cognouit eum, quia pilosae manus similitudinem maioris expresserant.

Et quamuis haec ita sint, tamen nullus videtur sensuum tot patere deceptionibus, toties falli, tamque ab obiecti perceptione aberrare, quam visus. Non enim cernimus res in rebus ipsis, neque vt verè sunt, sed vt per species repraesentantur, quas rem eandem aliter atque aliter repraesentare multiplex ex capite contingit. Primum enim, si perspicuum, per quod à rebus ad visum deducuntur species, non sit eiusdem rationis, raritate potissimum, ac densitate species immutantur. Esse autem illud densitate par, videtur impossibile. Nam per aërem frequentius aspiciamus, cuius varias dispositiones, etiam si nihil curamus, tamen pars oculi diaphana, per quam species deducuntur ad visionis instrumentum, quod ferè in oculi centro constituitur, densa magis est, quam aër, inter extremum oculum, & rem, quae videtur, existens. Quare refringi species necesse est, ad oculi ipsius ingressum. Refractio verò specierum, rem aliter, atque alio in loco repraesentat. Vtriusque deceptionis perspicuum proponitur in sole exemplum, quem maiorem apparere contingit in horizonte, quam in meridie, cum propius ad nos accedat, tota terrae semidiametro in meridie existens. Id verò accidere tradit Ioannes de Sacrobosco, propter crassiores terrae vapores interiacentes, quorum etiam causa solem citius à nobis videri contingit, quam oriatur. Nam cum demonstratum sit, radios lucis, vel coloris, occurrente medio densiori, super cuius superficie perpendicularares, aut recti non sint, ad perpendiculararem frangis; occursum verò subtilioris, à perpendicularari diuertit; vt species, rariori occurrente medio, rem maiorem repraesentent: densiori occurrente, minorem, quam repraesentarent, si medium vniuersum simile fuisset. Quae ratio diuersum facile probat apparendi modum.

Quod verò ad locum spectat, propter refractionem alibi rem videri quam sit, ratione probandum est, & experimento. Nam cum species, vt diximus, recta ferantur, oculusque ibi rem videre soleat, vbi recta linea ab oculo ad rem visam ducta terminatur, cum refracta specie rem aliquam videt, ibi eam videre putat, vbi radius ille, qui ad oculum pertinet, in directum ductus terminatur. Huius rei vel vnum sufficere poterit exemplum, cuius experimento quiuis facile nobiscum sentire suadebitur. Fiunt aliquando perspicilla altera facie plana, altera verò, pluribus exstantibus exangulis planis, aspera, quibus, si rem aliquam prospicias, toties vnam multiplicari videbis, quot sunt in vitro diuersae superficies: neque vnquam poteris digito rem veram contingere, quamuis singulas, quas vides imagines, coneris successiuè disquirere. cuius rei causam nullam aliam inuenies ab ea, quam paulo ante proposui. Addamus his etiam, quae in perspicilla communi demonstrata sunt: omnium radiorum super visum orientium vnum transire non fractum, esseque illum, qui ad rectos angulos in oculi incidit superficiem, tran-

VISVS PLVRIMIS, ac maximis patet deceptionibus.

SPECIES aliter, atque aliter obiectum repraesentant.

REFRACTIO specierum visionem immutat.

Ioan. de Sacrobosco cap. 1. sphae. ibid. Clavius. Lib. 1. persp. com. prop. 15. § 16.

REFRACTIO rem alibi repraesentat.

Persp. com. lib. 1. prop. 35. VNIUS RADIVS non fractus in quavis visione recipitur, & quis.

fitque per centra humorum omnium, & tunica-
rum oculi: hunc verò radium paulò superiùs vi-
sibilis conì axem nuncupari diximus. His consti-
tutis perspecta erit ratio, propter quam illa visi-
bilis pars, cuius species per eiusmodi conì axem
oculo proponitur, perfectam efficiat visionem:
reliquarum vero partium illae meliùs percipian-
tur, quae dictae lineae propinquiores sunt, quòd
minus à perpendiculari refringantur; illae verò
partes confusae magis percipiantur, quòd magis
à dicta seiunguntur recta, quaeque magis re-
fringuntur. Ex quo fit, vt velocissimo quodam
motu oculus moueatur, dum rem aliquam, ac
singulas eius partes certò cognoscere cupimus,
vt cum, verbì gratia, legimus, quòd lineam illam
ad singulas scripturae partes, syllabas, aut litte-
ras applicandam deferamus. Quae sanè ratio
Euclidem Mathematicum praestantissimum mou-
uit, vt radios ab oculo emissos affirmare videa-
tur, aliquo intervallo inter se distare, cum tamen
contrà etiam ipse Euclides sentiat. Nam cum
rem totam simul non videri confirmet, sequen-
tia verba subiungit, quae, quid verum, ac cer-
rum sit, quidque ipse sentiat, planè demonstrant.

Eucl. postul. 1. optices.
QVARE radios visum mouentes à se inuicem distitos esse dicant Mathematici.

Ibid. prop. 1.
Totum, inquit, & non simul cernitur. existimatur autem totum simul cerni propter delatorum radiorum celeritatem. quae vtraque propositionis pars & vera est, & eam propositis exemplis explicare contentum non pauci. Contingit enim non rarò, vt deperditam acum, vel quid simile ante oculos habeamus, ac saepe saepius locum intruentes, in quo est, acum tamen non videamus, donec tandem visum figamus, atque acum ipsam linea illa, aut directo radio attingamus. Cuius rei ratio non alia poterit assignari, quàm quòd, dum oculo rem illam paruum inquirimus, quam refractis radijs minimè possemus percipere, oculum sensim moueamus, vt radius ille directus singulas attingat loci partes. At si duplicem visionem ad duo visibiles puncta simul delata esse fingamus, duo illi directi radij in oculi centro concurrent: quare, quo magis ab oculo recedent, eo magis à se inuicem separabuntur, ideoque minimus oculi motus magnum percurret visibilis spatium, atque adeò animi attentio visioni necessaria, esse non potest ita continua, vt singulas percipiat interiacentes partes, quòd, exemplo à nobis alibi allato, perfectum esse lectori facile poterit. Hoc verò, quòd continuo oculi motu contingit in perfecta partium visibilis comprehensione, ita considerauit Euclides, vt si plura visione vna comprehenderentur. Quòd esse non potest, vt quotidiana docet experientia. nullus enim videre potest pari attentione, dum legit, primam, & vltimam lineae alicuius syllabam: ex quo fit, visum non radijs aliquo intervallo inter se distantibus fieri, sed delatione lineae illius, quae, quoniam per omnes spatij partes continuo motu ferri non potest, adhibita animi necessaria attentione ad omnes videndas, ideo perceptio singularum visibilis partium, non alia ratione fieri videtur, quàm si per radios à se inuicem distitos videretur.

In Apparatu parte 2. lib. 1. c. 6. prop. 11.
PLURA simul non videntur perfectè.

VISVS decipitur in rerum magnitudine percipienda,

Eucl. postul. 1. optices.

QVARE radios visum mouentes à se inuicem distitos esse dicant Mathematici.

Ibid. prop. 1.

QVARE totum obiectum simul non videatur.

PLURA simul non videntur perfectè.

In Apparatu parte 2. lib. 1. c. 6. prop. 11.

VISVS decipitur in rerum magnitudine percipienda,

A non sunt; remotiora, propinquiora, ad dexteram declinare, aut ad sinistram, sursum esse, aut deorsum, quae ita non sunt. atque vt tandem omnia vno verbo concludam, decipitur planè sensus collatione rerum circa magnitudinem, figuram, locum, motum, & alia eius generis quamplurima. Omnis namque rerum collatio fit, collatione partium eius speciei, quae in visus instrumento semel, vt dixi, recipitur. Ac in primis ea omnia aequalia videntur, quorum species aequalem occupant instrumenti partem: & maiora videntur ea, quorum species maiorem complent instrumenti partem; minora, quae minorem. Quae sanè consideratio rationi maximè videtur consentanea. Nam cum vnica visione illa tantummodo species visum moueat, quae totum complet oculi foramen, atque adeo totum etiam exaequet visus instrumentum, huiusmodi planè species haud aliter visum mouebit, si à re aliqua magna, vel parua, vna, vel multis producatur. modum enim repraesentandi non mutat, siue hac, siue illa ratione intelligatur producta.

QVOMODO rerum, quae videntur, collatio fiat.

B Res vniversa, cum illa, quam supra magis explicandam esse polliciti sumus, proposito exemplo ob oculos mentis quodammodo proponitur. Contemplemur in primis conum, illum visionis, quem supra explicauimus, & in eius medio apretur aeneus circulus, verbì gratia, moneta, ita vt conì axis per centrum transeat monetae, ei insistent ad angulos rectos, & ita oculo fit proximus, vt circuli terminos conì terminis visus adaptet. quibus sic constitutis, nemo non videt, monetam aequalem prorsus videri rebus omnibus: quae antea videbantur. Quoniam, quorum extrema ita vndeque conueniunt, vt vnum ab alio non excedatur, aequalia certè iudicabuntur. Hoc verò idem, quòd de vniversa visione diximus, de singulis quoque eius partibus iudicandum, esse censemus. Si enim canis, & equus vna visione cernantur, ita vt species canis, sinistram, exempli gratia, instrumenti visionis partem occupet aequalem omnino ei, quam à dextris occupat species equi, quis neget, cani parem, equum videri? praesertim cum canem, & equum liceat considerare ita disponi, vt eorum species eandem occupent conì partem, atque instrumenti. nam si conum perpendamus, quò equus in eadem distantia, qua erat prius, cernebatur, & canem in eadem etiam distantia eidem aptari cono imaginemur, equi pariter, & canis extrema conuenire iudicabuntur, atque adeò exaequari videbuntur: alias enim aequales instrumenti partes eorum species minimè occuparent, quòd esset contra suppositum. Haec verò omnia, quae de rebus minoribus, aequalibus, vel maioribus oculo apparentibus ad formarum in oculo receptorum quantitatem rerulimus, ad angulos referre consueuerunt Mathematicorum more Perspectiui, maiora videri ita uententes, quae maioribus cernuntur conì angulis, minora, quae minoribus, paria, quae paribus. quae & vera sunt, & ex ijs, quae diximus, confirmantur, sicut haec ab illis. Nam, quò maior est, qui ad conì verticem fit, aut qui fieret, si extenderetur decurtati conì angulus, eo magis ab inuicem seiunguntur conì latera: quapropter in eadem à vertice distantia, maior erit basis eius conì, cuius maior est angulus; at-

Supr. cap. praeced. circa fin.

QVOMODO moneta vna aequalis videatur visioni, qua caelum, terra, maria, aliaque quamplurima conspiciuntur.

AEQUALIA videntur ea, quorum species parem occupant instrumenti partem.

Euclid. optice. postul. 5. 6. 7.

QVARE paribus, maioribus, minoribusve angulis cernuntur, paria, maiora, minoraue videntur esse.

Diximus hoc cap. in notat. vno radius etc.

a 4. Primi Encl.

Euclid. optice. postul. 8. 9. 10. 11.

QVO AD dexteram, sinistramue magis accedunt radij visionum, eo magis ad eam partem accedere videntur res.

que ex opposito, quo maior est basis eiusdem al-
titudinis conì, eo maiore esse necesse est conì
angulum, vt mathematicis rationibus facile de-
monstrari potest. Agimus enim de conis, quo-
rum axis, vt diximus, basi perpendicularis est:
quare si per axem ducta intelligatur plana su-
perficies, ea vtiq; abscondit conum, & basim,
atque in praedicta superficie triangulus descri-
betur à communi sectione laterum, & basi conì
cum ducta superficie: qui quidem triangulus di-
uisus erit bifariam ab axe conì, quae perpendicu-
laris erit basi trianguli. Jam verò si alterius visio-
nis conus, ducta simili superficie, eiusque trian-
gulus cum praedicto conferatur, quae de cono,
eiusque basi diximus, vera vtiq; erunt in trian-
gulis: nimirum vt quorum bases, & altitudines
aequales erunt, anguli ad verticem sunt aequales.
& quorum altitudines, & anguli ad verticem
sunt aequales, bases quoque aequales erunt.
prius enim latera aequalia esse probabuntur, ac
mox bases. A sectione verò, & triangulo in pla-
na superficie descripto, ad conos facilis est pro-
gressus. aequales enim planorum triangulorum
bases aequales dant circulorum, qui bases sunt
in conis, diametros; diametri verò aequales ac-
qualium circulorum sunt: at conì angulos solidos
aequales esse necesse est, quorum similes sectio-
nes aequales dant angulos planos. eadem enim
ratio est vnus, atque omnium possibilium sectio-
num. Verum haec ad Mathematicos tantum
spectant, quibus non est in praesentia mos geren-
dis, sed insinuandum tantummodo, ea, quae af-
sumimus, demonstrari posse. Ex demonstratis igitur
nunc mox fit, vt, si ad idem oculi punctum conue-
nire ponamus omnes omnium visionum conos,
sicut maximè fit probabile, facile intelligamus,
ex maiori, vel minori conì angulo, maiorem esse
conì basim, vel minorem: hoc est, instrumenti vi-
sui, vt basi maiori occupata, à cono parte, maio-
rem fieri angulum ad conì verticem.

Neque absimili omnino via reddendam esse
rationem putamus eorum, quae radijs tribuit
Euclides, sublimiora nimirum apparere ea, quae
sublimioribus conspiciuntur radijs, depressiora
quae depressioribus, dexteriora, quae dexteriori-
bus, sinistriora tandem, quae sinistrioribus at-
tinguntur radijs. Nam cum paulò superiùs osten-
derimus, rerum species in instrumento visionis
susceptas repraesentare res ipsas, quarum sunt
formae, nec tantum eas, verum earum quoque
dispositionem, magnitudinem, locum, & his simi-
lia, eaque omnia praesent in iuxta modum quo in
instrumento recipiuntur, fit vt, quòd ad quattuor
illos dispositionis modos, sursum, deorsum, dex-
tri, ac sinistri spectat, non aliter res appareant,
quàm vt in instrumento sunt dispositae species,
nimirum superiora apparent ea, quorum species
superiori manent loco, inferiora, quorum manent
in inferiori, & sic de reliquis. Quae sanè specie-
rum dispositio non aliunde provenire censenda
est, quàm ex praesentia obiecti, atque eius par-
tium, quia videlicet vna recta linea, vel ad mo-
dum lineae quaedam magnitudo directa, spe-
ciem, & rem, cuius est species, attingit, vel refra-
cta, si species refringatur in medio. atque huius-
modi lineas radios meritò vocat Euclides, quia
lucis radijs sunt simillimae. Sed mirabitur fortas-
se quispiam, quid sit, quòd ex sex positionibus,
quas natura rebus indidit, penes quas à philoso-
phis considerantur omnia disponi, quattuor tan-

tum expenderimus, hoc est, sursum, deorsum, de-
xtroorsum, ac sinistroorsum; de reliquis, ante, & re-
tro, nihil curauerimus. Verum cum de visu ege-
rimus, cui, quae retro sunt, perspecta esse non
possunt, nisi reflectantur, cum de reflexione nihil
nobis agendum sit, neque de ea positione quid-
quam est differendum. Anteriora verò sunt om-
nia, quae videmus, atque inter ea, quae ante o-
culos nostros sunt, superiora, & inferiora, dexte-
riora quoque, & sinistriora consideramus: nam
quae proprie supra nos sunt, aut infra nos, aut à
dextris, aut sinistris, corpore nostro interiaccen-
tes; non magis videri possunt, quàm ea, quae retro
sunt, nisi aut refringantur, aut reflectantur. de
quibus, vt saepe dixi, nihil attinet ad praefens in-
stitutum disputare. Ac tandem de rebus, quae re-
ctè oculis ipsis obijciuntur, neque sursum, neque
deorsum, neque ad dexteram declinant, neque
ad sinistram, plura esse non possunt, atque adeo
mutuò conferri nequeant, sicut de alijs collatio
facta nunc est.

QVARE retro sunt, recta visione videri non possunt.

Vt ergo, quòd cupimus, tandem veniamus, de
his, quae ante oculos sunt, ad calcem huius capi-
tis consideranda sunt quaedam scitu iucunda,
non minus, quàm cognitu facilia. Ex ijs igitur,
quae supra oculos nostros sunt, quae remotiora
sunt, videntur esse inferiora: ex ijs, quae infra o-
culos sunt, quae remotiora sunt, videntur esse su-
periora: quae ad dexteram constituuntur, quò re-
motiora, eo magis ad sinistram accedere videntur:
sicut è contrà, quae ad sinistram conspiciuntur,
quò magis recedunt ab oculis, eo magis accede-
re videntur ad dexteram. Quae omnia accuratè
demonstrat Euclides; id omne consimili visibi-
lium radiorum dispositioni tribuens, quòd ve-
rum est, facileque à lectore perspicere potest, atque
nostrae sententiae aptari. siquidem ita dispo-
nuntur in instrumento visionis species, vt eorum
quae infra oculum sunt, quae remotiora sunt, su-
periori loco species producant in instrumento
visus. id quòd, si rectè imaginemur quas ducit
Euclides lineas, facillimè demonstrabitur. Verum

QVARE superiora sunt oculis, quò magis ab oculo recedunt, eo magis descendere videntur.

Euclid. optice. prop. 10. 11. 12.

Hoc ipsum, quòd proprium huius disputationis
est, proposito exemplo explicandum est magis.
Exemplum autem sit huiusmodi: Intra cubi-
culum constituti, in alterius ex brevioribus pa-
rietibus medio terga ponamus, & conum il-
lum, quo supra diximus vnam visionem conti-
neri, imaginemur, atque eius conì axem in ad-
uerso pariete figamus pavimento parallelam:
& quidem is conus intra cubiculi tectum, pa-
uimentum, dextrum, & sinistrum parietem ter-
minabitur prope nos, quia, vt dixi, quae supra,
aut infra nos, aut à lateribus nostris constituun-
tur, non videntur. quare quandam exigunt
debitam distantiam, quae anteriora sunt, at-
que à nobis videnda. Igitur, cum iuxta ea, quae
dicta sunt, nihil extra conum illum videatur,
omnia, quae videnda sunt ea visione, intra co-
num illum videnda sunt. Notetur igitur in te-
cto, pauimento, ac muris eius conì terminus: &
si per similes conos videri, quae videntur, ima-
ginemur, conos, verbì gratia, palmi proximi dicto
termino, per conum videbitur, qui est intra pri-
mum, atque adeo priori minor erit. quapropter
eius partem superiorem deprimi necesse est, infe-
riorem eleuari, dextram, & sinistram ad medium
accedere, atque adeo totum conum magis acce-
dere ad axem, quàm primum: quapropter species
earum rerum, quae per directionem huius secun-

di coniferuntur ad instrumentum visionis, eandem, quam diximus, conorum dispositionem in eodem instrumento obseruabunt: ideoque visibilia, quae huiusmodi producunt species, non alia ratione apparere censenda sunt, quam ea, quae species disponuntur in organo, nimirum sublimiorum remotiora descendere videbuntur, inferiora ascendere, & sic dextra, & sinistra ad medium appropinquate. Haec autem omnia, quae de cono vnius palmi cum priori cono collato dixi, pari quoque ratione de cono secundi palmi intelligenda sunt, respectu secundi cono, cui est totus interior, ac sic de reliquis. Quapropter: quas videmus à perspectiuis formari figuras, omnes videmus ad quoddam punctum conuenire. sed haec magis sequenti capite explicanda sunt.

Q V A R E Perspectiuorum figurarum ad vnum concurrant punctum.

DE AEDIFICIORVM IDEIS, AC PRIMVM DE Ichnographia. Cap. IX.

XPOSITIS ijs, quae ad visum in vniuersum spectant, reliquum est, vt ea, quae ratione ad hanc nostram disputationem pertineant, iam declaremus. Et quoniam Salomonici templi imagines hoc libro explicare instituimus, quae ad tria genera reuocantur, Ichnographiam, Orthographiam, & Scenographiam, de his primùm, quid sint, & quomodo fiant, agendum esse necessario duximus. Perspectum igitur omnibus esse debet, aedificia nulla ratione fieri posse, quae dignitatem habeant, atque praestantiam, quin architectus primùm mente concipiat vniuersum aedificium, quod opere praestandum est; nec alia ratione concipiat ab ea, quam ipsum habere vult, & disponit aedificium. At cum immensa propemodum aedificij moles non possit vniuersa simul ex aequo hominis intellectui repraesentari, necessarium esse existimandum est, illud temporis successione, ac per partes considerari. Ea verò partium vna consideratio minùs esse videtur sufficiens ad perficiendam cogitatione symmetriam, pulchritudinem, ordinem, proportionem, & alia, quae in totius, ac partium collatione consistunt. Quocirca necessarium fuit, ideas ipsas lineamentis efformare, vt manentes imagines saepius contueri, conferre, iudicare, ac tandem perficere possit. Sed quoniam vniuersum aedificium nulla ratione potest sub vnum aspectum proponi, sed neque vno, eodemque lineamentorum genere praesignari, multiplici illud fuit, ac pluribus eiusdem generis lineamentis efformandum. quae sane lineamenta cum eiusmodi plerumque sint, quae in aedificijs ipsis non appareant, atque aliorum modus, & ratio ex alijs sit petenda, euenire plerumque, immò & ferè semper solet, vt, cum huiusmodi aedificiorum figurarum ijs proponantur, qui architecturae periti non sunt, inutiles omnino censentur, vt potè quae, quas partes aedificij repraesentent, minime indicare posse, huiusmodi prospectoribus videantur. Quae sane res in eam me impulit sententiam, vt de singulis nonnulla di-

FVTVRVM aedificium mente concipiendum est prius.

Q V A R E aedificiorum ideae lineis efformandae sint.

NONNULLAE aedificiorum figurarum, & ideae inutiles videntur imperitis, quae maximè sunt necessariae.

A cam, non quidem ea, quae architectos edocere posse putentur, sed ea tantummodo, quae ad percipiendas descriptiones, quas proponimus, sufficere iudicabuntur: quibusque Theologi ipsi, & illi potissimum, qui studio sacrarum Scripturarum tenentur, ipsas templi, ac singularum eius partium ideas perspectas habere, & eas cum sacris historijs conferre, & conuenientes esse cognoscere, ac diiudicare possint: si tamen, quae proponimus, accuratè, ordineque legere non grauantur: eaque attenta mentis cogitatione perpendere. Vt igitur rem totam ordine perscrutemur, ideas quas mente conceperit architectus, si exterius lineis efformare voluerit, triplici eas ratione poterit delineare; tot enim esse tradit Vitruuius dispositionis species, quae communi voce dicuntur ideae, Ichnographia, Orthographia, & Scenographia. De his verò non eodem, quo percipiuntur modo & ordine, agendum esse putauit; tum quod, quae propter plurimum Scriptorum controuersias, ac disputationes magis dubia videntur esse, priùs explicanda videbantur: tum vel maximè, quod ex Scenographiae explicatione multa pendent ad aliorum explicationem necessaria.

HAEC SI accurate legantur Theologi percipient.

Vitru. lib. 1. cap. 2.

Est igitur Scenographia, si Vitruuium audiamus, frontis, & laterum abscedentium adumbratio, ad circinique centrum omnium linearum responsus. At si eiusdem interpretes audiamus, vix quidquam certi defini posse putabimus. Vocem enim, eius notionem, ac singula propemodum definitionis verba adducunt in controuersiam. sunt enim qui, Sciographiam, legendum putent, non Scenographiam. Ego verò, quam ipsi Sciographiam scribunt, Graecè sic lego Σκηνογραφία Sciographia: eaque voce significari tradunt lexica adumbrationem, ductum, & inumbratam picturam, lineamenta, fallacem, inanemque rerum speciem repraesentantia. Est insuper huius vocis notio simillima voci, qua rem adumbratam significamus, cui merito Cicero non suis coloribus expressam opponit. Hanc verò vocem illi, quam in omnibus ferè Vitruuianis codicibus legimus, substituendam esse arbitrantur, tum re ipsa idem suadente; tum Vitruuij definitione planè indicante, cum adumbratam frontis, ac laterum abscedentium imaginem ea voce significari tradat. Verum eos Scriptores, qui hanc sententiam tuentur, mirari non desino, vt potè Scenographiam ad optice pertinerere arbitrantur, cuius usum minùs vtilem esse censent architecturae, & non vident, multò minùs vtilem fore adumbratae picturae rationem. illa enim omnes, ac singulas aedificij partes, terminos, proiecturas, ostia, porticus, ac reliqua expressis lineis, angulisque demonstrat, quamuis ad vnum punctum, quasi ad circini centrum lineae respondeant omnes: at in adumbrata pictura vix terminos rerum aufugientes, vt dixi, & minùs apparentes visu conspicerent acutissimo. Sed quamuis haec prior definitionis pars ad Sciographiam, hoc est, vmbrae descriptionem, sola adumbrationis voce respicere videatur; reliquae nulla ex parte ei poterunt adaptari. quas enim in adumbratis figuris lineas inuenies, quae ad circini conueniant centrum? quòd si haec pars Sciographiae non conuenit, nec tota definitio. quare subtilis haec vocum inuestigatio superuacanea censenda est, quamque non multum curasse Vitruuium putarem, quem rerum, non

SCENOGRAPHIA quid sit.

SCIAGRAPIA quid.

ADVMBRATA pictura architecturae inuiculis omnino.

SCENOGRAPHIAE notio.

non vocum cura tenebat. Accedit his etiam ipsa vocis Σκηνογραφίας Scenographias notio, quam vno verbo scenae descriptionem, aut delineationem licet conuere. Dicitur autem scena ea, theatri pars, quae inter duo extrema protenditur. id videlicet omne, quod medium inspectanti theatrum vna visione apparet, quod nulla ratione lineis, aut etiam coloribus exprimi, aut fingi potest, quin optices habeatur ratio perspecta. Nam quod scriptoribus quibusdam visum est inconueniens, Scenographiam ad optice pertinere, quae architectis minus apta iudicetur, nullum planè inconueniens adducit: praesertim cum non minùs Ichnographia, & Orthographia ad optice pertineat, quam Scenographia: quamuis alia optices ratio seruetur in hac quam in illis, vt mox explicabimus. Quae planè sententia tunc esse poterit lectori perspecta, cum, quos usus praestet architecturae Scenographia, ostenderimus. Quare & ex ea optices parte, quae ad praxim spectat, nonnulla sunt principia assumenda, quibus probare possimus, eum modum, quem in ideis Scenographia formandis tenere consueuerint architectorum periti, ad optices praeccepta spectare, quamuis imperitorum vulgus nulla certa ratione ducatur, sed fallaci quadam, imperitorum plerumque, imitatione.

QVAE SIT perspectiua practica, quis eius finis.

POSSIBILE est, lineas in data superficie ductas rem aliquam ad vnum repraesentare.

DISTANTIAM rerum oculis non videt.

Idem hac etiam ratione facilius fortè percipietur. Fingamus, species, quae intentionales sunt, reales esse, quaeque non modò repraesentantur, sed & videri possint, ac seipsas exprimere, vbi cumque secentur: & tunc perspectum omnino erit, visionem eandem fieri, abscisso, vt dixi, quacumque superficie cono, siue maneat obiectum, siue conferuentur in dicta superficie expressae species, obiectum representantes: Tandem hoc ipsum mathematica ratione confirmari potest. nam si lineas rectas ductas intelligamus ab omnibus obiecti partibus, ad omnes partes instrumenti visionis, in quibus earum species recipiuntur; si inter obiectum, & visum quaelibet superficies consideretur, ea vtrique ab omnibus praedictis lineis secabitur, neque alia ratione visionis instrumentum continget, quae ab obiecto per dictam superficiem ductae sunt lineae, quam quae à superficie ad oculum vsque ducuntur, si earum reliquae partes corrumpantur; eundemque profus dispositionis modum, & distantiae obseruabunt, siue hac, siue illa ratione considerentur: cum, quod ad linearum terminos, qui in instrumento recipiuntur, spectat, extrinsecum omnino sit, si longiores ponamus lineas, omnes pariter, siue breuiores, siue alias breuiores, alias verò longiores. Ex quo fit, vt si quis praedictarum linearum in dicta superficie terminos signaret, ita vt visum possent mouere, eandem visionem efficerent, quam eadem lineae ab obiecto procedentes priùs efficiebant. Quod si dictos linearum terminos lineae coniungerent, illae non modò indiuisibiles visibiles terminos repraesentarent, sed & longitudine praeditos: lineas verò, ac puncta physica dicimus visibilia, non verò mathematica. Quae quidem lineae praedicta ratione ductae, si vmbis quoque distinguantur, rei, quae lineis repraesentatur, similibus, humanos oculos ita decipient, vt verè videantur, quod supra à nobis ostensum est.

QVOMODO sectio cono visionis eandem producat visionem, quam res ipsa, quae eiusmodi cono videretur.

PERSPECTIVAE ratio.

Huius, ni fallor, artis gloria ceteros excellit Ephesinus Parrhasius, de quo sic Plinius scribit: Primus symmetriam picturae dedit, primus arguitas vultus, elegantiam capilli, venustatem oris compositione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Haec est in pictura summa subtilitas. Corpora enim pingere, & media rerum, est quidem magni operis, sed in quo multi gloriam tulerint: extrema corporum facere, & definitis picturae modum includere, rarum in successu artis inuenitur. Hanc verò eximiam pingendi artem extremis corporum delineatis, graphidis artem merito vocat ipse Plinius, de eodem vita functo haec subdens. Alia multa graphidis vestigia extant in tabulis, ac membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Quae verba perperam explicata videntur fuisse à Barbaro, graphidis vestigia cum aedificiorum vestigijs confundente, quae Ichnographiae dicuntur: nam ex his proficere facile possunt architecti, non pictores, de quibus loquitur Plinius. Accedit, quòd longè diuersa sunt aedificiorum vestigia, quae graphicè fiunt, à tabularum vestigijs, vel membranis, quae graphicè pictae sunt. Haec enim à Plinio recentur: illarum nec meminit. Sed his praetermissis, quae ad Plinij spectant intelligentiam, magnam profecto laudem, iustamque gloriam Parrhasio non concessere modò, verum etiam cum praeconio obtulerunt Antigonus, & Xenocrates, qui de pictura scripsere: siquidem ea picturae parte excelluit, quae praecipua est, & reliquarum origo, graphidis

Plin. lib. 35. cap. 10.

PERSPECTIVAE celeberrimi.

PARRHASIUS graphidis peritissimus.

Hermol. Barbar. not. in Plin.

GRAPHIDIS peritia picturae origo.

phidis nimirum peritia, atque ea item graphidibus parte, quae maxima est inter reliquas; quamque, cum in aedificijs efformandis versatur, Scenographiam appellat Vitruuius, qui architectum esse oportere dixit graphidis non ignarum, quò faciliùs exemplaribus pictis, quam velit operis speciem deformare valeat. Quibus verbis graphidem quasi genus quoddam disciplinae proposuisse videtur, ad operum species deformandas necessarium; quod deinde in suas quasi species tribuit, Ichnographiam, Orthographiam, & Scenographiam. Hanc autem facultatem ab optices scientia seiuinxisse videtur, cum inter architecti scientias, optice[m], & graphidem seorsum enumerauit, huic operum tribuens efformationes; illi verò luminum in aedificijs, ac certis regionibus ductus. Quod, contra quam à Vitruuio definitur, praestitum à nobis esse cuiquam fortasse videbitur, qui non aliam ob causam optices quasdam rationes percensuimus, quam vt graphidis descriptiones explicaremus. quod est huius libri institutum. Verum, si res ipsa attentius perpendatur, hoc idem inter optice[m], ac graphidis scientiam interesse comperietur, quod inter eam, verbi gratia, Geometriae partem, quae in perficiendo versatur intellectu, & eam, quae ad opera exsequenda dirigitur. hanc praeticam, illam speculatiuam appellare consueuerunt Doctores.

Et quemadmodum Geometria, quae dicitur practica, intelligi plenè non potest, nisi propria speculatiuae rimetur principia: ita sane vix certi quidpiam de graphide, practica optices parte definiri, aut percipi posse putandum est, quin aliqua assumantur optices, speculatiuae videlicet partis, principia; quae, si plenè sint à legente perspecta, perspicua planè erunt, quae de graphide, atque eius partibus diximus: at contra, si illa vel perspecta non fuerint, vel obliuione recesserint, haec omnia obscura satis, atque intellectu difficilia, ne dicam impossibilia, videbuntur.

His igitur sic in vniuersum constitutis, quid esse Scenographiam Vitruuius intelligat, cui libet, vel me tacente, esse poterit in promptu, cum, quas aedificij partes ea solet repraesentare, proponat, nimirum frontes, ac latera, non vt Ichnographia vestigia tantum, aut, vt Orthographia, frontes solummodo, sed simul frontes, ac latera à frontibus abscedentia. Quae sanè frontis, ac laterum species non aliud indicare videtur, quam quod vna visione percipimus. Itaque, si totum aedificium iam exstructum imaginemur, atque illud oculis immotis contueamur, frontis vtique, atque abscedentium laterum species instrumenta visus mouent; cuius quidem aedificij praesentia cono quodam, vt dixi, continetur, quem si aliqua plana superficie abscessum intelligas, verbi gratia, tabula, membrana, aut papyro, & vniuersorum aedificij terminorum lineas, aliqua reliquasse in superficie vestigia imaginis, ea vtique ipsum aedificium oculo in eadem distantia constituto repraesentabunt, vt dixi, haud secus quam ipsum sua specie aedificium oculo repraesentabatur. Ea verò tabulae figura

SECTIO cononi vnus visionis Scenographia dicitur, differtque à pictura.

Vitru. lib. 1. c. 1.

GRAPHIDEM ab optice seiuungit Vitruuius.

CVR OPTICES principia tradiderimus.

SCENOGRAPHIA quid repraesentet.

praesentat. atque haec ratio est, propter quam adumbrationem eam vocauit Vitruuius; non quòd minus exactas imagines formet, vt solet adumbrata pictura. quippe quae exactissima est, & eximia minimarum etiam aedificij partium efformatrix. Quibus addendum censeo, non modò Scenographiam latera cum fronte adumbrare consueuisse; verum etiam cum eis pariter pauimentum plerumque, ac tectum, quorum non meminit Vitruuius; quòd ea viderentur Ichnographiae beneficio perpendenda.

Sunt insuper diligentius inuestiganda, quae Scenographiae accidunt, ijs haud dissimilia, quae visui accedere diximus, cui, quae à fronte recedunt, si sublimiora oculo sunt, depressiora videntur, si depressiora, sublimiora apparent; & quae ad dextram recedunt, ad sinistram accedere videntur; sicut è contrà, quae in parte sinistra ab aedificij fronte recedunt, versus dextram ad medium appropinquare videntur: cumque species non alia ratione abscondantur à Scenographiae superficie, quam qua ab oculi instrumento recipiuntur. fit vt in ipsa Ichnographia abscedentia à fronte latera, pauimentum, ac tectum, quò magis à fronte recedunt, sibi mutuo appropinquent: vt, si eorum lineae extendantur, ad certum quoddam punctum conueniant, ac pyramidem quandam constituent, non quidem eam, quae versus oculum tendit, ac visionem efficit, vt imperitum vulgus existimat, sed eam, quae ex aduerso constitui videtur, eò quòd superiora descendere, ascendere inferiora, dextra, ac sinistra sibi mutuo appropinquare videantur. Quae sanè Scenographiae ratio, & perspecta Vitruuio fuit, & eam disertis verbis indicare voluit, eius definitioni partem illam adiungens, ad circinique centrum omnium linearum responsus, hoc est, haud secus ad quoddam punctum coeunt lineae omnes, quam si ad circini centrum omnes, quas à circumferentia ad centrum ductas esse intelligeremus.

Sed posteaquam Vitruuij definitionem, atque ipsam Scenographiae naturam satis superque explicasse videmur, ecce tibi, quasi ex aduerso sese nobis opponit eruditus quidam magna auctoritatis hac nostra aetate Scriptor, quandam obijciens non parui momenti argumentationem, quia videlicet parum vtilis esse videtur hoc descriptionis genus architectis, operarijs verò nihil; qua ratione ductus, aliud quidpiam Scenographia, vel, vt ipse legit, Sciographia significari arbitratur. Eius verò argumentum duo videtur à nobis exigere. Primum, quos vsus architectis afferat Scenographia: secundum, quare huiusmodi, quam dicimus, Scenographia minùs videatur esse conueniens. & vtrique dubitationi pariter responderi à me posse confido. Primum quidem facile perspectum erit, si ea in memoriam reuocemus, propter quae diximus, architectum descriptionibus egerè, nimirum, vt, exstantibus ideis, partes cum partibus, & eas cum vniuerso aedificio conferre possit. hoc igitur vna maximè potest praestare Scenographia. Nam, vt modò diximus, Ichnographia vestigia tantum pingit aedificij, Orthographia singulas erectas aedificij facies, latera cum frontibus repraesentare non potest: at verò Scenographia, pauimenta, frontes, latera, tecta, haud alia ratione pingit, quam oculo repraesentarentur, cum perfectum fuisset aedi-

QVOS vsus afferat architectis Scenographia.

QVOMODO ad medium accedant lineae in Perspectiua.

QVAE dicatur adumbrata.

fet aedificium, omnibusque suis numeris absolutum, cuiusque forma non architectis modò, verum alijs quoque expendendum, & quasi oculis conspiciendum, futurum aedificium proponat. Quod quantas, quamque praeclaras praestare possit fabricae vtilitates, omnibus vel me tacente perspectum erit, illis potissimum, qui innumera damna experti sunt, quae afferre solet fabrica praecedens considerationem, siue maxima commoda, quae nascuntur ex eo, quòd, priusquam aedificetur, plene consideretur, atque expendatur. Quae quamuis non multis essent probata, quorum exemplo reliquis possent esse perspecta, saluberrimo tamen, ac sapientissimo Christi Domini consilio probarentur. Is enim cum sui sequelam maturè considerandam esse suaderet, id sese ad fabricae alicuius aedificationem accingentis exemplo confirmat, dicens: *Quis enim ex vobis volens turrim aedificare, non prius sedens computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum.* Non temere quisquam turrim aedificandam aggreditur, sed etiam atque etiam considerat, num possit necessarijs sumptibus sufficere. id quod illis potissimum verbis significare videtur Dominus, *sedens computat sumptus, hoc est, serid, ex otio, prudenti consilio: sedentes enim cogitamus, quae praedicta ratione consideramus.* Eius rei praeclarum extat apud Iob exemplum. nam vbi nos legimus: *Respondete, obsecro, absque contentione, & loquentes id quod iustum est iudicate: Sepruaginta legunt: Sedete obsecro, & non sit iniustum. & rursum: iusto aedificote. vbi Olympiodorus, & Polychronius existimant, perinde esse, illos sedere praecipisse, ac si aperte dixisset, vos ipsos meorum verborum iudices constituo, cum iudices sedentes iudicent. Dydimus verò, sedentis animum curis vacuum, attentumque, & inquirendae veritatis cupidum sedendi voce significari, existimat: & vtrumque praestare solitum eum, qui aedificium suscipit peragendum, indicat Dominus, subdens: *Ne posteaquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei dicentes: quia hic homo coepit aedificare, & non potuit consummare.* Dedecori confirmat, tribuendum esse propemodum sempiterno, ab incepto opere desistere, prudentiae, ac sumptuum penuria. At quis non videat, sumptus nulla ratione computari posse eius aedificij, cuius magnitudo, forma, materia, dispositio perspecta non sit, ac satis cognita? Quòd si totius aedificij ratio prius pensanda est, deinde sumptus, ac tandem operi manus admouenda, ea profectò dispositionis pars, quae Scenographia dicitur, & maximè conducere potest ad fabricae rationem praemeditandam, maximè necessaria iudicanda erit architecto. Sed ne diutius in hac re confirmanda immorer, planè profiteor, me vel nullo negotio omnibus tum aedificiorum dominis; tum verò maximè ipsis architectis necessariam esse Scenographiam: idque vniuersis suadere me posse considerem, nisi tantum exigeret Scenographia industriae, artis, operae, quantum satis esse videatur, ad doctissimos quosque, & studiosos viros ab eius exercitatione deterrendos. Nam & ego ipse, qui bonam aetatis meae partem huic operi perficiendo, nullis parcens laboribus, sumptibus, operis, expendi, ab initio hoc vno desiderio tenebar, inter tot*

Luc. 14. v. 28.

Iob. 6. v. 29.

Lucas 14. v. 29. & 30.

SCENOGRAPHIAE difficultas.

templi descriptiones, quas profero, vnam vniuersi aedificij proponere Scenographiam, eam saepe conatus sum exequi, saepius ipsa rei difficultate, ac temporis, quod exigebat, longitudine victus, ab incepto desisti: sed qui totius templi Scenographiam exhibere non potui, nobilissimae, atque praecipuae eius partis, nempe sancti sanctorum, ecce exhibeo, cum huiusmodi inscriptione.

PROSPECTVS TESTVDINIS MVRRORVM ET PAVIMENTI SANCTI SANCTORVM ATQVE ARCAE TESTAMENTI CVM CHERVBINIS.

In qua aptissimum eorum, quae diximus, licebit aspicere exemplum. Si quis enim locum ingressus, qui dicitur, Sanctum, sublatoque muro, sanctum à sancto sanctorum diuidente, ipsam sanctum sanctorum vno intuitu prospiceret, is absque dubio muros tres, fornicem, ac pauimentum, inque eius medio arcam cum suis Cherubinibus ex auro, Moyse praecipiente, diductos, atque pauimento insistentes; alios duos, quos Salomon è ligno factos laminis operuit aureis: nec non reliquos muris adpactos, & interpositas palmas, cum reliquis aureis, gemmatisque ornamentis, de quibus suis locis agemus, quae omnia non alia ratione, si ex eodem loco aspiceret, videre sibi videretur, quam in dicta apparent Scenographia. Non tamen diffido, posse me, quamuis hac prima editione non possim, si Deo dante vita superstes fuerit, & totius templi Scenographiam operis huius supremam manum apponere. Sed ad institutum redeuntes, supererat iam tandem, vt rationem redderemus, propter quam minùs vtilis videatur architectis Scenographia: sed quoniam haec eadem ratio alias ab hac longè diuerfas optices rationes, Ichnographiam videlicet, & Orthographiam adinuenire coegit, inuenitque frequentius vt, eas sequenti capite vtilius tractandas putauit.

SCENOGRAPHIAE exemplum.

DE RELIQVIS AEDIFICIORVM IDEIS,

Ichnographia, & Orthographia in vniuersum.

Cap. X.

ARCHITECTI munus esse dixit Plato: incumbere, operariisque singulis operam accommodam mandare, quouisque quod est imperatum absoluerint. Cui sanè muneri vix, ac ne vix quidem poterit satisfacere, qui duo alia, quae his maximè sunt necessaria, minimè praestiterit. Primum, vt futurum opus mente concipiat, perspectumque maximè habeat: deinde, vt eam ipsam, quam mente concepit, operis ideam ob oculos ponat artificum, ita, vt illi quoque architecti mentem plenè, ac perfectè assequantur.

Plato allatus c. 1. huius lib. **DVPLEX** architecti munus.

Qua enim ratione exequi poterit artifex architecti mentem, quam non assequitur, aut quomodo imperabit architectus, quod nondum cognitum habet, neque perspectum? Atque hoc est, si finem attendas, praecipuum, ac maximum architecti munus: idemque, si ipsius scientiae dignitatem spectes, ad nobilissimam partem spectat, quae architectum perficit, ei que imperandi facultatem tribuit, ac potestatem. Igitur, ut architectus hoc suo munere fungatur strenue, ordinandae sunt ei quantitates, adhibita symmetria, dispositione, eurythmia, decore, ac distributione, quae sunt architecturae partes; quas minime poterit in fabrica, quam architectatur, observare, nisi aedificium exprimat, ut saepius dixi. Atque ut eius eurythmiam & distributionem obseruet, aspectuique, atque oculis iudicandam proponat, aptissima est ea, quam diximus, Scenographia. quae verò ad symmetriam spectant, quae in partium, ac totius commensuratione consistit, non facile in Scenographia perfici possunt. nam, ut supra diximus, abscedentium laterum lineae ad vnum conveniunt punctum, haud secus quam ad circuli centrum à circumferentia ductae lineae: ex quo fit, ut earum rerum, quarum pares sunt altitudines, atque adeo lineis comprehensae sunt parallelis, in Scenographia lineis comprehendantur convenientibus, & aliae alijs sint maiores, quae videlicet magis à concursu distant; aliae verò alijs minores, quae nimirum magis ad concursum accedunt.

QVO DIF-
ferant sine
Scenographia
ab Orthogra-
phia, & Ichno-
graphia.

SCENO-
graphia, quae
utilis est ar-
chitecto, ope-
rarijs minus
esse videtur
proficua.

Ezech. 43. v.
11.

QVONIAM
Scenographia
mensurari non
potest, noua
adhibenda sunt
optices ratio.

Illud verò in primis exponendum est, quod tamquam certum assumpsi, mensurari oportere fabricam, cuius proponuntur imagines, si tamen opus perficiendum sit. Id quod non modò quotidie omnium aedificantium experimentis comprobatur assiduis, & architectorum omnium placitis; verum etiam sacrae Scripturae testimonijs confirmatur luculentissimis. Nam cum Ezechieli praecepisset Dominus. *Tu autem fili hominis ostende domui Israel templum*, utique exstruendum, si erubesceret ab iniquitatibus suis, mox subdit: *& metiantur fabricam*. Hebraicè תכנתח thachenith, exemplar. Figuram domus mensurandam tradere praecipitur. Igitur ut fabricae futurae mensurabiles ideae fierent, noua uti opus fuit optices ratione, ea nimirum, quae parallelis vniuersa continerentur lineis, non verò ad aliquod punctum convenientibus, ut accidit in Scenographia. Cuius rei modus non alia ratione explicari facilius potest, quam vmbrae, ac lucis exemplo. Duplicem enim esse lucis, & opaci, atque adeo vmbrae com-

parationem diximus: alteram minoris inaequalitatis, quando videlicet lux est vmbroso minor, & vmbra in pyramidem maiorem semper excrescit: aut maioris inaequalitatis, quando lux est vmbroso maior, & vmbra semper in pyramidem decrescit. Alteram verò collationem aequalitatis esse ostendimus, quando nimirum lux est vmbroso par, & vmbra semper aequalis procedit, lineis contenta parallelis. Ad eundem vti que comparandi modum, duplicem quoque esse videndi rationem licet considerare, quod ad ideas formandas spectat: alteram, quae communis est, ac naturalis, qua visus minor est re visa: alteram verò, quae luminis exemplo fingitur, cum oculus aequalis esse ponitur rei visae; & id, quo visus species continentur, aut cylindrus est, si res, quae videtur, sphaera sit, aut circulus, oculo parallelus: aut parallelepipedum, aut alia quaeuis solida figura, constans parallelis, iuxta rei, quae videtur, modum, & oculi formam, qui similis figurae, & omnino par ipsi rei visae fingitur, eiusque frontis parallelus. Atqui Scenographia priorem visionis modum exigit Ichnographia verò, & Orthographia posteriorem. In eo verò Ichnographia, & Orthographia similes omnino sunt Scenographiae, quod sicut haec communi sectione fit plani, & coni rei visae, sic etiam Orthographia, & Ichnographia sectione fiunt dati plani, & illius cylindri parallelepipedum, aut cuiuslibet figurae parallelae, quae effictam illam visionem contineri diximus.

QVO PER-
spectinae ge-
nere Ichno-
graphia for-
metur, & Or-
thographia.

SECTIO PA-
rallaelae figu-
rae, qua visio
continetur, in
Orthographia
& Ichnogra-
phia ad rectos
fit angulos.

Sup. c. 6. bu-
ius.

MEMBRA
aedificij in Or-
thographia &
Ichnographia
paria sunt ipsis
aedificij mem-
bris, & eandem
proportionem
habentia.

EX LATERI-
bus absceden-
tibus nihil vi-
detur in Or-
thographia,
quod non sit
oculo prae-
sens.

Est tamen in hac ipsa sectione cylindri aliquid Ichnographiae, & Orthographiae proprium. semper enim fieri intelligitur plano ad angulos rectos ipsi parallelae figurae constituto, contra quam in Scenographia euenire diximus. in qua visionis conum plano quocumque secari fingimus, & ad quoscumque angulos constituto. Hinc mox fit, ut ea omnia, quae visui sunt parallela, in Orthographia, & Ichnographia aequalia formentur omnino ipsis aedificij membris, & eandem rationem secum inuicem habentia. quod ex sectione oritur figurae parallelae, ut supra demonstrauimus. Est & aliud quoque considerandum, in quo cum Scenographia pariter conveniunt Orthographia, & Ichnographia, quòd nihil videre possunt praeter ea, quae oculo sunt praesentia: praesentia autem oculo dicenda sunt ea, ad quae ab oculo rectae duci possunt lineae. Hoc verò quod vniuersale, & omnibus commune est, propria quaedam accidentia in Orthographia, & Ichnographia fortitur, quae explicanda seorsum videbuntur. Ac primum quae ad Orthographiam spectant, in qua aedificium, licet considerare perfectum, & oculum ipsi parem, ex aduerso in directum constitui: ex quo mox fit, ut ipsa tantum frons aedificij oculo obiecta conspiciatur, & ex lateribus abscedentibus nihil. Quod quidem proposito exemplo esse poterit cuius in promptu. Nam si imaginemur vnam ab oculo huiusmodi conspici ipsi oculo parem columnam, cui in directum plures aliae aequales columnae constitutae sint, prior vti que praedicta columna videbitur, reliquarum nulla. Ductis enim binis planis, omnes illas columnas tangentibus, ipsa quoque plana si extendantur, oculum contingent, vtpote ipsis columnis aequalem, & in directum consti-

QVAE SINT
ORTHOGRAPHIAE PROPRIA.

Cap. XI.

T igitur ad explicanda aliqua de Orthographia propius accedamus, illud in primis animaduertendum in vniuersum est, quòd non semel Virruuius suis adiunxit definitionibus, quòdque non semel ab expositoribus vel explicatum est, vel insinuatum, vel in dubium saltem reuocatum, ut ab alijs exquireretur; nisi forte rem, ut perspicuam, silentio praetermittendam duxerunt: quam non parum rei percipiendae conducere posse putauit, si plenè percipiatur. Est autem quod inquirimus, quid voce saepius repetita, modica, & modice significare voluerit. Nam ordinationem sic definit: Est, inquam, modica membrorum operis commoditas. Et iterum: Ichnographia est, inquit, circini, regulaeque modice continens visus. Ac tandem: Orthographia autem est, ait, recta frontis imago, modiceque picta rationibus operis futuri figura. Quid autem ea voce prioribus locis significare voluerit, hoc extremo disertis verbis explicare videtur, modicè pictam fore testatus figuram, quae futuri operis rationibus, vel proportionibus sit efformata. Idque propterea maxime notandum toties duxit Virruuius, quod non modò minus vtilis forent aedificij figurae, si pares omnino ipsi aedificio formarentur; sed quod ferè essent impossibiles. Quare necessarium omnino videbatur, ut modici aedificij ideam conciperet in primis architectus, quod esset maximi futuri aedificij velut exemplar, cuiusque membra, iuxta operis commoditatem, proportionemve ordinarentur, & firmitatem. Atque huius quidem modici aedificij vestigium Ichnographia dicitur, erecta frons Orthographia; ideoque modicè depicta dicitur, & modica commoditas. Sed id ipsum quare de Scenographia non dixerit, exponendum est, quo, quid Scenographiae nomine significare voluerit Virruuius, iterum confirmemus. Nam si quod Daniel Barbarus significari Scenographia putat, significaretur, nimirum quod vulgò Italis dicitur *profium*, non minus addenda esset vox, modica, quam reliquis: eiusdem enim modici aedificij murorum crassitudines, membrorum proiecturas, recessus, ac partes indicat ipsa haud secus, quam Orthographia frontem, & Ichnographia vestigium. Id quod propositis binis exemplis fieri potest lectori manifestum. Inter ideas enim templi alteram proponimus, quae domum Dei, eiusque interiores partes ostendit, cum hac inscriptione: **SECTIO MVRORVM TESTVDINIS, ATQVE CENACVLI AVLAE SANCTAE OSTENDENS FACIEM SANCTI SANCTORVM.** Quam quilibet obseruare poterit, cubitorum mensura aequalem esse faciei orientali, & occidentali prospectui; nec non lateri ipsius domus, ac triplici vestigio, quae simul proponuntur. Alteram verò vniuersi templi ideam proponimus cum hac inscriptione: **DISSECTI TEMPLI SALOMONIS ORTHOGRAPHIA OSTENDENS INTE-**

QVA RE
addatur defini-
tionibus i-
dearum.

MINVS
vtilis, aequè
impossibiles
forent aedifi-
cio pares i-
deae.

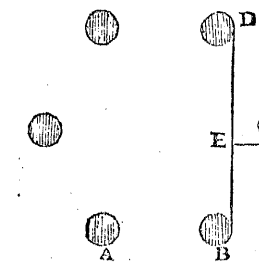
Dan. Barb.
sup. Virru.
NON EST
Scenographia
quod Itali di-
cunt profio.

rum. quapropter ea quoque plana visionem a vniuersam terminabunt. atque adeò prior columna, vtpote opaca, totam visionem complebit, & nulla praeterea alia videbitur columna. Hoc igitur, quod de columnis dixi, de portis, fenestris, muris, ac quibusuis aedificij partibus intelligendum est, quarum prior tantummodo videbitur, reliquae omnes illi aequales, & in directum constitutae non videntur. ex quo fit, ut cum è multis ordine dispositis in aedificio aequalibus membris, ac partibus, ea tantummodo ostendatur in Orthographia, quae anterior est, haud secus, quam si ea tantum esset exstruenda in futuro aedificio, necessarium fuit, ichnographiam excogitare, quae singulas partes suis

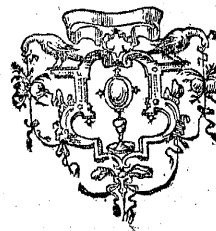
ICHO-
graphia cur fit
inuenta.

IN ORTHO-
graphia aliqua
veris apparent
rebus aequa-
lia, alia mino-
ra, nulla maio-
ra.

Ex ijs verò, quae paulo superius de orthographia, & ichnographia diximus in vniuersum, ijs nimirum rerum ideas ostendi ipsi rebus, quae videntur, aequales, idque propter sectionem, quam diximus, parallelae figurae ad angulos rectos, aliquid sequitur, quod est orthographiae proprium. nam cum ea aedificij frontem, siue faciem repraesentet oculo ipsi aedificio magnitudine pari, iuxta diuersam aedificij rationem fit, ut aliquae aedificij partes in orthographia, repraesententur, ipsis, quae in aedificio sunt exstructae, vel exstruendae, aequales, aliquae verò minores, nullae maiores. Horum omnium ratio, proposito exemplo, perspecta esse cuius poterit. Sit enim aedificium A B C D, ex angulum, sex constans columnis A, B, C, D, & c. paribus seiunctis intercolumnijs. Iam, si eius facies

AB, conspiciatur, ut dixi, cum visio per parallelas fiat ad angulos rectos sectas, apparebit vti que intercolumnium A B, ipsi aedificij consimili intercolumnio par: at intercolumnium B C, quamuis sit aequale ipsi intercolumnio A B, non apparet illi aequale, sed quanta est distantia C E, ducta nimirum parallela B D, iuxta quam fit visio, & illi perpendiculari C E, iuxta quam fit sectio. Cumque nulla possit duci ad parallelas perpendicularis, quae maior sit ipsa distantia columnarum, quae penes perpendiculares pensatur, fit, ut nullum intercolumnium maius appareat eo, quod verè est, vel futurum est in aedificio; quod & in omnibus alijs licet obseruare. nobis enim summa tantummodo capita insinuanda sunt, quibus totum huius scientiae corpus innititur, vel continetur.

INTERIORA PORTICVVM, ET ORIENTALEM SANCTVARI FACIEM, NEC NON TERNOS EIVSDEM FACIEM, ET ATRII INTERIORIS, ATQVE EXTERIORIS ORDINES, BINOSQVE ATRII GENTIVM. Quam quidem ideam, vniuersali ipsius templi Orthographiæ, vniuersalibusque vestigijs aequalem esse, non modò cuilibet conferenti perspectum erit, verùm etiam ibidem est annotatum. quod nulla ratione fieret, nisi eiusdem aedificij dissecti haec esset imago, cuius est integri Orthographia. quapropter quamuis haec pingendi interioris aedificij ratio difficilior multò sit exteriori Orthographia, id quidem non ex ipsa pingendi, vel efformandi

QVARE difficilior fit secti aedificij quam integri Orthographiam pingere.

IN SCENOGRAPHIA non est quod modicum imitemur aedificium, sed verum.

CVR NON omnes descriptiones nostrae aequales sint.

scientia prouenit, sed ex eo, quod difficilior ab architecto concipiuntur eiusmodi membrorum, ac singularum aedificij partium sectiones, quas sola imaginatione, atque intellectu conspici licet, oculis ferè numquam. Quapropter hanc etiam aedificij pingendi rationem ad Orthographiam reuocandam duxi, à qua non alia ratione differt, quàm quòd haec integri, atque perfecti aedificij frontem repraesentat, illa verò vel omnino, vel aliqua ex parte resecti, vt & in ipsa nostra vniuersali Orthographia videre licet, in qua murum, & porticum orientalem vniuersam sustulimus, quae muri atrij Israel prospectum impedire possit. Longe verò diuersa ratio est de Scenographia reddenda: nam cum ea, vt diximus, conum abscindat visionis, quae oculo ferè minimo fit, & re visa quam maxima, sectio utique minor semper ac minor fieri poterit, quòd propius ad oculum, conum absciderit: ex quo fit, vt si vel ipsum aedificium in propria magnitudine conspiceretur, eius Scenographia pingi potuerit quacumque ratione modica: quapropter non fuit ea proprietas aedificij pingendi exigenda. Fuit autem in Orthographia, & Ichnographia id necessariò exprimendum, quoniam, vt dixi, sectio parallelatae ferè semper fit ipsi aedificio, quod videtur, par. quam quia oportuit modicam ad vsum facere, exprimendum necessariò fuit, modici aedificij deformationem esse debere.

Sed quoniam in hanc incidimus disputationem, qua maximas figuras difficilior comparari, ac minus viles esse diximus aedificatoribus, reddenda hic obiter ratio videtur, propter quam nos omnes eiusdem aedificij formas aequales non adhibuerimus, sed alias alijs maiores, minores alias. Quod vt praestemus, primum statuendum est, huius aedificij tam immensi figuras ipsi aedificio pares efficere, neque operae pretium esse, neque possibile. Quapropter modici cuiusdam aedificij ideas oportuit praestare, quod ad illud maximum eandem in omnibus partibus seruet rationem. Huius porrò modici aedificij, cum omnes partes vna formari non possint imagine, vt neque vna possunt visione comprehendì, ita oportuit omnia foliorum papyri magnitudini attemperare, vt quòd plures aedificij partes simul essent formandae, eò breuioris mensurae aedificium illud modicum fingeretur, vt in vtraque vniuersali Orthographia videre est: at cum pauciores partes sunt exprimendae, vt cum domus tantummodo sanctuarij fuit efformanda, maius aedificium effinximus, quòd quomodo fiat, post pauca explicabitur, atque singularum descriptionum.

numerus, ratioque reddetur. prius tamen de Ichnographia in vniuersum aliqua exponenda sunt.

QVID PRAESTET

ARCHITECTIS ICHNOGRAPHIA, & quomodo fiat.

Cap. XII.

ST quidem Ichnographia, Graeca vox, ab *ἰχνο* deducta, quod est vestigium, & *γραφία*, quod est delineatio, descriptio: quasi dicas, vestigij delineatio. Et quamuis haec vna vox rem ipsam ita significet, vt nulla Latina satis explicari posse videatur, eam tamen auerlantur nonnulli, superstitiosa quadam Latini sermonis obseruatione; quem non esse putant peregrinarum vocum mixtione foedandum: cum contra illis eueniat, vt, quòd proprijs vocibus careant, & ab alienis abstineant, rebus ipsis, quas cuperent, explicandis non sint, ac ne, plerumque percipiendis. Sed quamuis eorum ratio minimè probanda videatur, illis tamen morem esse gerendum duxi, illud vnum maximè veritus, ne viderer, illam ipsam percipiendi templi difficultatem peregrinarum vocum augere velle difficultate. Quapropter

ICHNOGRAPHIA unde dicta.

VESTIGIVM vbi que in nostris imaginibus pro Ichnographia scribimus, hoc vno voces has ab inuicem distare professi, quod Latina, vestigium, id referat, quod repraesentatur, Ichnographia idem ipsum significet, & illud insuper quod repraesentat, nimirum descriptionem, vel delineationem. Haec autem delineatio consimili planè voce, atque notione Italica, Hispanisque *planta* dicitur, idemque significat, quod Latinis, pedis planta; qua vestigium terrae imprimitur. vestigium porrò simile est omnino, & aequale plantae, cuius est vestigium. Qua plane notione vel maxima ex parte indicari videtur, quid sit Ichnographia: nam si fingamus modicum aliquod aedificium super plana aliqua superficie ita constitui, vt quas premit partes, etiam signet, quae, sublato aedificio, manerent in superficie signa, ea propriè vestigium aedificij Latinis, Ichnographia Graecis, *planta* Hispanis, Italisque, ac Gallis diceretur, quasi plana,

VESTIGIVM ab Ichnographia in quod diuersum fit.

VESTIGIVM & planta.

vt auctor est Philander. Quae sanè figura haud dissimilis esset ei, quae maneret, deambulante homine, si super candido marmore plano plantas haberet rubrica infectas. Ex quo mox contemplari licet, muros rectos, ac pares, lineis parallelis signari, in portis verò murum abscindendi, teretes columnas circulis, semicolumnas semicirculis, antas exstantibus lineis extra murum, pilas quadratis figuris repraesentari, & sic de reliquis. Quae omnes figurae quoniam vix, ac ne vix quidem dirigi, aut circumagi, vel exaequari possunt, sine circino, ac regula, ideo horum instrumentorum meminit in eius definitione Vitruuius, quòd contineat circini, ac regulae

EXPLICATUR definitio Ichnographiae.

gulae vsus, idque non in maximi aedificij deformatione, sed modici: quoniam ex Ichnographiae modica delineatione capiuntur formarum in solis arearum descriptiones. Quia nimirum, iuxta Ichnographiae significationes, in solo, vel plana superficie pavimenti formantur extruendi aedificij prima delineamenta. Atque, vt hoc etiam obiter dicamus, haec ferè potissima causa est, propter quam aedificiorum Ichnographiae difficilior, quàm Orthographiae ab ijs, qui architecti non sunt, percipiuntur: immò verò nulla ratione cognoscantur; quoniam erectas aedificiorum frontes, quas refert Orthographia, frequenter respiciunt, qui architecti sunt, & ij, qui architecturae sunt signari. at aedificiorum vestigia architecti tantummodo vident, idque semel, cum lineae ducuntur in areis, ad dirigenda totius aedificij fundamenta. Atque illud in primis, maximeque obseruandum est à lectore, si aedificium hoc, quale, quantumque fuerit, percipere cupiat, vt vestigia eius, siue Ichnographias perpendat attentius, & plenè concipiat; ac singulas propemodum vestigij lineas, quid ex ipso aedificio repraesentent, & quare partes aliquae quasi adumbrentur, aliae lineis ductis tantummodo designentur, perpendat, meditetur, intellegat. Huius verò rei ratio tunc esse perfecta, lectori poterit, cum ipsam Ichnographiam ad optices praeepta reuocauerimus, cuius non minus principijs innititur, quàm ipsa Orthographia, aut Scenographia.

QVARE difficilior Ichnographiae, quàm Orthographiae percipiuntur.

ICHNOGRAPHIA optice praeeptis efficitur.

ICHNOGRAPHIA quid proprie sit.

NON MODICUM aedificij membra in Ichnographia, sed & ornamentorum proiecturae signantur.

partium termini, lineis in ipsa Ichnographia designandi sunt, quòd proiecturae, quae extra perpendicularum protrahuntur, à reliquis perpendicularibus partibus in Ichnographia discernantur. Huius verò rei exemplum vel vnum in nostris descriptionibus ostensum videri poterit lectori satis. In ipso namque primo & vniuersali vestigio, peribolus quidam totum aedificium circumquaque ambiens occurrit. Qui quidem peribolus, vt in vniuersalibus Orthographijs apparet; quibusdam constat quadratis, quos stylobatas vocant, ordine dispositis, alijsque in aedificio ex aduerso constitutis respondentibus. praedicti verò stylobatae quibusdam marmoribus interiectis cancellis vincuntur, qui aditum intercludunt, visum verò minimè impediunt. Et huius quidem periboli vestigium ita delineauimus, vt totum illud pavimenti spatium, quod operit, adumbraretur. Verum quoniam totus hic peribolus, stylobatae nimirum, & cancelli, proprijs ornamentis extra perpendicularum procedentibus desuper, & infra cingitur, horum quoque ornamentorum proiecturas binis hinc inde procedentibus lineis designauimus, quoniam eiusmodi proiecturarum rationem habuisse videtur mensurans aedificium angelus, vt in explicatione capitis quadragesimi mox videbimus. similitum verò proiecturarum lineas, tum in hac, tum in reliquis Ichnographijs quamplurimas alias obseruare licebit.

PROIECTURAS periboli quare signauerimus.

QVOMODO fenestras in Ichnographia signentur.

Hac verò eadem ratione, qua ornamentorum proiecturas, à perpendiculari aedificio seiuimus, vt tam hoc, quàm illas in Ichnographia signaremus, superiores quoque aedificij perpendicularis partes auferendas esse monemus, vt fenestrarum, & ostiorum apertiones in ipso vestigio assignentur. Ex quo mox apparet, portas totam abscindere in Ichnographia muri crassitudinem, fenestras verò maximam eius partem; quoniam inferiorem fenestrae partem quodam muro occludere solemus, ne incauti per fenestram cadant, muro utique subilliore, quo accessum ad prospiciendum commodiorem praestet.

Verum enimvero haec vna consideratio vniuersam Ichnographiae rationem lectori manifestabit, si ab omnibus erecti aedificij partibus lineas, & superficies perpendiculares in pavimento ita cadere imaginetur, vt omnes sui vestigium vnà cum parte ipsius aedificij, quae pavimenti premit, maneat, earumque signa impressa ibidem perseuerent. tunc enim omnia, & singula totius aedificij membra, tam interiora, quàm exteriora, omnium arearum distributiones, columnarum propria loca, earundem, & omnium murorum crassitudines, portarum, & fenestrarum apertiones, nec non ipsa aedificia, quae in media murorum crassitudine aperiantur, cum exstantibus antis, & pilis, proiecturae coronicum, capitulorum, ac spirarum, cum reliquis maioribus, vel minoribus membris, in Ichnographia, tamquam in vestigio conspiciuntur, haud secus, quàm si totum aedificium diaphanum esset, cuiusque termini omnes viderentur, medijs partibus visum minimè impediuntibus. ex quo fit, vt singularum partium dispositionem, magnitudinem, locum in Ichnographia prudens dignoscatur architectus. Verum quoniam plurimum similitum partium diuersae lineae confusionem non modicam in eadem

ALIA RATIO exprimentae Ichnographiae.

QVARE COMMODA praestet Ichnographia.

dem Ichnographia parere possent, vsu receptum ab omnibus architectis iam est, vt, cum varijs contignationibus coaxatum aedificium in altum erigitur, singularum contignationum singulae fiant Ichnographiae. quod & nos in his nostris descriptionibus obseruandum duximus, triplitem vnuerſi aedificij Ichnographiam his nostris commentarijs apponentes, primam videlicet, quae primam referat vnuerſae fabricae contignationem; secundam, quae secundam, eique omnino similem tertiam; & tandem aliam Ichnographiam tradimus fundamentorum: quarum omnium rationem in sequentibus reddendam esse arbitramur. Prius tamen saluberrimo quodam consilio monendos esse architectos duximus, vt omnium contignationum Ichnographias in vna eademque describant Ichnographia; in qua diuersorum colorum lineis: diuersa distinguant contignationum vestigia; quae postmodum in varijs transferant papyros, seorsum singula: sic enim fiet, vt superiora omnia membra inferioribus apte respondeant, vt decet, solida solidis, cauitates cauitatibus. quae vel vna obseruatio venustati, ac firmitati non parum conducere possit; ea vero neglecta turpissimi admittantur errores, quibus perniciosissima succedat ruina. Huius vero aedificij nostri sapientissimus architectus, quod illud, quasi totius architecturae normam proponere videatur, hac vna lege illud a fundamentis munivit, ornauit, erexit. Quod quam verum sit, quilibet vel mediocriter in architectura versatus facile poterit experiri, si superiores omnes Ichnographias inferiori velit superinducere. Sed de Ichnographia, quid sit, quos vsus praestet, ac quo modo fiat, iam satis explicatum est, ac de aedificiorum ideis in vnuerſum. Reliquum est, vt eas, quas huius aedificij proponimus, pressius explicemus.

QVARE plures fiant eisdem aedificij Ichnographiae.

OMNES eisdem aedificij Ichnographiae simul faciendae.

DESCRIPTIONVM

RATIO, NUMERVS, ORDO

traditur.

Cap. XIII.

MAXIME proclive in reprehensionem est liuore tactum hominum genus: hic vero aduersus eos potissimum concitatur, qui arduum ali- quod opus aggrediuntur, ac maximum. Inuidiae quidem aculeos reformidabat initio praefagus noster animus; verum asiduo iam vsu, & quasi consuetudine expertus, non reformidat modò, sed vitat, aufugit, detestatur. Nam, etiamsi quid de re quae sentiam, liberè me dicturum profitear, ac liberam cuique potestatem facturum sentiendi, siue etiam ex his nostris lucubrationibus carpenti quod volet:

tamen non est cur negem, quòd in me humanum est mihi, planè nonnumquam animum merore contrahi, quòd plures me habere sentiam reprehensores, quàm imitatores, pluresque multò, qui improbare contendant, quàm qui percipere cupiant, quae profero. Sed quamuis huius mei sensus rationem habendam esse non crederem, tamen despiciendi non sunt obrectatores ij, qui legentes quoscumque a veri perceptione deterrere suis conatibus facile poterunt, illisque obſistere. Non enim cuius integritas est iudicare, an obmurmurans, veritatis id studio faciat, an aliqua eius specie delusus, seu propriae potius quasi affectionis illecebris seductus. Oblatrantium igitur conatibus obſistendum est, non quidem semper, aut ex professo, sed arrepta occasione, quae ad id nos quodammodo praestandum compellat. Est igitur haec in primis accipienda. Nam cum de numero, ac partibus descriptionum scribendum mihi iam esset, in memoriam redijt, quod mihi olim obijciebat vir quidam Architecturae peritus, tantam imaginum multitudinem ostentationi potius meae adscribendam, quàm necessitati, potiusque me architectum haberi velle, quàm Ezechielis interpretem, cum haec sacrae architecturae ratio architectis minime probanda videretur, quibus meliora suppetere exempla apud eius Scriptores; Theologis vero, aut ijs, quos eruditus vocat, minus fore frugifera iudicarentur. Quae sanè obiectio duo videtur inuoluere, non tam nobis, quàm ipsi veritati contraria. alterum est, de huius architecturae, cum Graecorum, aut Romanorum architectandi praecipis collatione, alterum de schematum numero, ac multitudine, quae sine magna temporis, ac sumptuum iactura haberi non potuit: si tamen paucioribus schematis quod cupimus potuit haberi.

QVO DIF- ferat à reliquis huius aedificij architectura.

Quod verò ad primum spectat, non minus haec sacra, ac paenè diuina architectandi ratio reliquas omnes antecellere putanda est, quàm humanis soleant inuenta diuina praestare. Id vero, quoniam non est hoc loco ostendendum, in propria loca reijciendum est, quibus luce meridiana clarius ostensuros nos esse profiteamur, omnem Romanorum, aut Graecorum architectandi rationem, aut si quae est alia, vel nobilior, vel vetustior, ab huius fabricae ratione, eiusque ideis desumptam fuisse. quapropter hanc, atque illam non alia ratione conferendam esse, mox apparebit, quàm si fluminis aquae cum aquis conferantur fontis, ex quo dimanant.

Quod verò ad alteram partem obiectionis attingit, huius loci proprium esse non negem, cui, quod ad alia properamus, quàm breuissimè satisfaciendum esse existimaui. Atque illud in primis, quod ad me, meamque ostentationem attingit, fateri me cogit, idque ingenuè, ea quidem, quae mihi obijciuntur, atque ijs peiora facile potuisse de me alios suspicari. nam si architecturae dignitas, atque nobilitas spectetur, atque ego tantopere videar gloriae cupidus, vt quae supra ingenij, atque exercitationis meae vires sunt, mihi arrogem, facile eam affectem. Verum iudices, & arbitros in hac causa eos omnes appello, qui meam non sunt auersati consuetudinem: facile enim cognoscere poterunt, me numquam de architectura quidquam non vocatum, vel egisse, vel non, cum primum potuerim, quid horum aggressum dimississe.

OBIECTIONIBUS nonnumquam, & quomodo respondendum sit.

fisse. De me verò non est, opinor, cur plura a persequar, cum non paucis sum notus: de re ipsa breuiter dicam. Et quidem hoc primum fidenter dicam, me, quam sequor impeditae viae duces, diuinae Scripturae auctoritatem, & veritatem, eandem semper habiturum sperare videntem, atque omnium aduersariorum incursum propugnatricem. Est igitur locus sacrae Scripturae celeberrimus, cuius praesidio nostra tuebimur consilia, non circa praesentem disputationem modò, verum etiam alijs in rebus non paucis. quapropter eius ferè singula verba hic semel explicare oportebit. Locus autem sic habet: Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, &c. Quo sanè loco cum templi descriptiones à Dauide, Deo auctore, Salomoni datas legamus, à nobisque eiusdem templi, vt dixi, descriptiones sint tradendae, operaepretium esse existimandum est, attentius inquirere, num ibidem aliquis descriptionum numerus, aut ordo insinuetur, quem cum tenuerimus, & muneri nostro satisfecisse videamur, & esse ab omni prorsus reprehensione immunes. Cuius rei gratia locus est cum Hebraica lectione conferendus.

SACRAM Scripturam duces, & propugnatricem sequimur.

1. Paral. 28. §. 11.

EXEMPLAR aedificij à Davide Salomoni datum. Exod. 25. §. 9.

Dent. 4. §. 16

PLVRES descriptiones Salomoni fuerunt datae.

DVPLEX templi pars.

1. Paral. 28. §. 11.

Atque illud in primis, quod dedisse dicitur, Hebraicè scribitur דבניהן habenith, quae vox similitudinem, figuram, exemplar significat, proprie aedificij, cum à radice בנה banah deriuetur, quae aedificare significat. Verum pro imagine, figura, exemplari, plerumque accipitur. vt in Exodo: Iuxta omnem similitudinem. Ex Hebraeo sic Regius codex: secundum omnia, quae ego videre faciam te. את הבניהן את habenith similitudinem tabernaculi דבניהן ראות, ueeh habenith, & similitudinem omnium vasorum eius, & sic facies. Et in Deuteronomio: Ne forte decepti, inquit, faciatis vobis sculptam similitudinem, aut הבניהן habenith imaginem masculi, vel feminae. Atqui non vna eademque imagine, aut exemplari eodem tabernaculum repraesentari posse, cum omnibus vasis suis, cuius, vel me tacente, perspectum esse poterit, atque in promptu. Quapropter nulli mirum videri debet, si quam istdem verbis, eadem planè phrasi imaginem, vel descriptionem templi datam fuisse Salomoni legimus, nos non vna, sed pluribus descriptam fuisse cartis, aut membranis affirmemus, praesertim cum aedificium nullum vna possit imagine, aut descriptione repraesentari, vt supra pluribus ostensum est. Accedit huc etiam, quòd non eandem aedificij partem, sed plures, magnitudine, loco, ac forma longè à sese inuicem distitas, eiusmodi descriptione, aut imagine expressas fuisse testatur sacer historicus. Atque hinc reliquae disputationis exordium sumendum esse putauimus. Ad duo igitur potissimum capita descriptiones omnes Salomoni datae reuocari videntur, & merito; duabus enim praecipuis partibus vnuerſa huius aedificij fabrica constat: altera potissima est, & quae propterea quasi iure suo domus Dei dicitur: altera, quae atria dicuntur.

Priorem partem illis verbis contineri existimamus. Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cenaculi, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis. Haec autem omnia ad domum Dei proprie spectare, disertis verbis indicat Hebraea lectio, quam sic conuertit Regius codex: Et dedit Dauid Selemoh filio suo exemplar porticus, & domorum eius, & cellariorum eius, & cenaculorum eius, & cubiculorum eius intrinsecorum, & domus propitiationis. Idem ferè Septuaginta interpretes indicant; sic enim habent in Latino Sixtiano codice: Et dedit Dauid Salomoni filio suo exemplar templi, & domorum eius, & zacchon eius, & cenaculorum, & apothecarum interiorum, & domus propitiationis. haec ibi.

Atque vnuerſa huius loci interpretatio ex propria vocis דבניהן vlam notione, eiusque frequenti vsu pendet. ea enim, vt latius infra ostendemus, porticum illam, seu vestibulum templi significare solent sacri Scriptores, non modò Propheta noster, & Ioel, atque alij, veterum & Historici: vt videre est in libris Regum, & Paralipomenon. Hanc verò porticum ad Dei domum proprie pertinere, cui ex aduerso constitutum erat altare, non verò ad atria, indicant ij, qui Deum in templo suo adoraturi inter vestibulum, Hebraice דבניהן vlam, & altare, plorabant: Sacerdotes ministri Domini, & dicebant: parce Domine, parce populo tuo: cum contra fecisse, testetur Ezechiel, iniquos illos viros, quos viderat, ingressus in atrium domus Domini interioris: Et ecce, inquit, in ostio templi Domini inter דבניהן vlam, & altare, re, quasi viginti quinque viri, dorſa habentes contra templum Domini, & facies ad orientem, & adorabant ad ortum solis. Quae omnia vestibulum hoc, seu porticum ad domum Dei proprie spectare indicant. quare merito septuaginta interpretes, sensum potius quàm verbum reddentes, templum reddiderunt pro porticu, aut vestibulo templi. Vestibuli autem, seu porticus potius meminit, quàm reliquarum domus Domini partium, Sancti, aut Sancti Sanctorum: quoniam templum ingredientibus, vel ab Oriente prospectantibus vestibulum primum apparebat; cuius imaginem, vel descriptionem dedit Dauid, & domorum eius, hoc est, domus Sancti, & domus Sancti Sanctorum, quae vestibulo adiacebant. cui interpretationi adſtipulatur vulgata nostra, & templi, reddens pro בתי הבתאין. cum, quasi iure suo, praedictae partes templi, vnuerſae sibi nomen vendicent. nisi malis, templi, & domorum eius, voce dici vnuerſali, ea omnia comprehendente, quae postea per partes distribuit: tam latè enim Hebraea, vox, domus, patet, vt omne habitationis genus ex aequo denotare possit.

VLAM VE- stibulum tem- pli significat.

Ezech. 40. §. 48.

Ioel. 2. §. 17.

Ezech. 8. §. 16.

TEMPLI domus quae dicitur.

Et cellariorum. Hebraicè דבניהן veganzacaiu, & cellariorum eius. Vox est, cuius notio pene ignoratur: cum hoc loco tantummodo legatur in Biblijs. Verum concurs omnium interpretum sententia, eam in cellaria, apothecas, gazophylacia conuertit. Qui ferè omnes interpretes, vocem esse notione similem putasse credendi sunt voci דבניהן ganziu, quae thesauri loca significat, quibus pretiosissima quaeque reponuntur: vel potius ipsas res repositas significat vox Persica, gaza, haud dissimilis. Eius notionis exempla passim occurrunt. apud Ester pessimus Aman: Decerne, inquit ad Regem, vt pereat, & decem millia talentorum appendam arcarijs gazae tuae. & apud Ezechielem דבניהן vbeniginze, gazarumque pretiosarum. Hanc verò vocem, Aquila in Magozis legit voce Hebraica, quamuis nonnihil Graecorum more mutata: idemque de voce illa, quae à nobis explicatur Septuaginta interpretes fecisse videntur, & זאכחון zacchon

Ester 3. §. 9.

Ezech. 27. §. 24.

chon eius scribentes. & iterum infra זאצחו zaccho. A Ex dictis igitur satis esse perspectum arbitror, quod ea voce significantur loca illa circa templum, in quibus aurea, argenteaque templi vasa pretiosissima afferuabantur. De reliquis vero atriorum gazophylacijs paulo inferius meminit, cum atriorum quoque descriptiones datas fuisse dixit.

CENACVLA templi superiora. Et cenaculi ועלייתו vahalithau, & cenaculorum eius. vox est à radice חלח ghalah deducta, quae ascendere significat, & superius indicat cenaculum. Fuisse autem triplici columnarum ordine porticum templi erectam, suo loco ostendemus. quapropter duplici saltem cenaculorum ordine porticum ascendisse, nulli dubium esse debet, ac propterea cenaculorum eius meminisse hic sacrum historicum, facile credimus; quamuis, & singula cenacula in suas quoque partes diuisa fuisse, indicent eorum Ichnographiae, idque propter fabricae rationem factum esse, cuius vel mediocriter instructo in promptu esse poterit. Verum est tamen, plures quoque alios vsus praestare eiusmodi cenaculorum partitionem potuisse. Horum quoque cenaculorum domus Domini meminit liber Paralipomenon: qui aurea recensens Sancti Sanctorum ornamenta: *Cenacula quoque*, inquit, *textit auro.* ac si aperte testaretur, non tantum domum Sancti Sanctorum auro contextam fuisse; verum etiam cenacula illi superstructa.

CVBICVLA intrinseca quae dicantur. *Et cubiculorum in adytis.* וחדרי החדרים vachardarai hapenimim. & cubiculorum eius intrinsecorum. Harum vocum prior à radice חדר cheder deducitur, quae adytum, cubiculum interius, aut penetrale significat. & hoc loco interiora, quaedam loca, quorum meminit Propheta noster, dicens: *Et erat interior domus in lateribus*, hoc est, inter latera domus, vt ibi videbimus. Tandem absoluit hanc primam descripti templi partem Historicus sacer, dicens: *Et domus propitiacionis.* Quam nulli dubium est esse Sanctum Sanctorum. Haec verò omnia, quae haecenus explicata sunt, iterum recensentur circa finem capituli in Sixtiano Septuaginta interpretum codice, tam Graeco, quam Latino, verbis illis, quae à Complutensi & vulgata absumt. Sunt autem huiusmodi: *Et dixit Dauid Salomoni filio suo: Confortare, &c.* ecce exemplar templi, & domus eius, & zaccho eius, & cenacula, & apothecas interiores.

DE TRIPLICI

SANCTVARI ICHNOGRAPHIA,

et quadruplici Orthographia, necnon de oraculi

Scenographia.

Cap. XIIII.

X his igitur omnibus testimonijs numerus earum imaginum, quibus domus Domini representanda est, in hunc modum colligitur: Triplex vestibulicontignatio tres exigit ipsius domus Domini Ichnographias. Primam, quae sic inscribitur: **VESTIGIVM PRIMVM SANCTVARI.** In quo quidem vestigio vestibulum in primis occurrit, & latiora quaedam hinc inde cubacula, quibus pretiosiora fortasse vasa afferuabantur, atque aded gazophylacia dici possent; suntque fortasse ea, quae cellaria dicuntur à Vulgatae interprete. non quod in eiusmodi cellis quidquam esculentum reponeretur, aut poculentum, sed quod esset sacrarum fortasse vestium promptuarium, haud secus quam frumenti, vini, aut olei cellarium. Vterius deinde progrediendo, aula conspicitur, quae sancta dicitur, in qua altaris incensum vestigium circa interius ostium apparet, atque hinc inde, secundum murorum latitudines, ac longitudines, vestigia mensarum, & candelaborum. Interius verò Sanctissima constituta est cella, quae Adytum, Sanctuarium, Sanctum Sanctorum, Oraculum, Domus propitiacionis dicitur; quorum nominum ratio suis locis reddenda est. In huius medio vestigium est arcae testamenti. quae omnia duplici muro circumdata sunt, quodam interiacente cauedio, quod in cellulas quasdam diuisum est, interiectis muris quibusdam paribus dispositis interuallis, quorum pars illa, quae extra murum extimum proijcitur, quadratis pilis, seu antis ornat, quas quadratas columnas vocaret vulgus: interiectos verò muros costas vocat Propheta, vt infra videbimus. Obseruanda ibidem sunt fenestrarum vestigia sibi mutuo respondentia, extrema intimis, dextra sinistris, posterioribus anteriora. reliqua verò huius primi vestigij facile, cum haec perceperit, secum ipse percipiet lector: faciliusque multo, cum singulas partes, earumque dimensiones, ac proportionem certis probauerimus sacrae Scripturae testimonijs. Secunda porò Ichnographia sic inscribitur: **VESTIGIVM SECVNDVM COENACVLI SANCTVARIO SVPERSTRVCTI.** Quod quamuis similitudine tuenda, ac proportionem coacti in quinque partes secuerimus, cenaculi tamen nomine omnes censuimus: quoniam singularum partium vsus, nomina, aliaque id genus quamplurima ignoramus. Est tamen obseruanda in hoc vestigio murorum crassitudo aptissime constituta, maior, quo magis ascendit fabrica superstructa. Sunt etiam paraftades diligentius perpendendae, quae circa vestibulum ad perpendicularum inferioribus respondent; reliquae circa domum retrahuntur ad interiorem murum, praetermissis

NVMERVS descriptionum domus Domini probatur. **PRIMVM** vestigium sanctuarij.

SECVN- dum vestigium. **ARCHITE-** cturae ratio ex humani corporis symmetria petenda.

termissis in inferiore ordine muro exteriori, cui nulla desuper exstruitur fabrica. Fenestras item secum inuicem, & cum inferioribus respondentibus ibi videbis. Tertium tandem vestigium sic inscribitur. **VESTIGIVM TERTIVM TVRRIS VESTIBVLO SANCTVARI SVPERSTRVCTAE.** Cuius quidem paraftades, fenestras, diuisiones aptissime constitutas esse, quiuis vel me tacente obseruabit. Secundum porò, ac tertium vestigium in eodem excusum est folio, quod vtriusque esset capax. Et haec de vestigijs sanctuarij in vniuersum dicta sufficiant.

TERTIVM vestigium turris.

SANCTVARI Orthographia quadruplex.

Orthographiae ratio reddenda nunc est, quam quattuor figuris exprimentam esse, quod paucioribus non posset, censuimus. Prioris hic est titulus. **ORIENTALIS FACIES VESTIBVLI SANCTVARI ET TVRRIS SVPERSTRVCTAE.** In qua triplex ordo sursum ascendit, quilibet tetrastylos, dispositis miro artificio paraftadis. fornix conspicua est in imo. quadruplices vtrinque cellariorum fenestrae, aureis cancellis, non ornatae minus, quam munitae. coronis item aureis inter sculpra capitella pendentibus, impositis desuper ornamentis, ad ostentationem maiestatis, proportionis, venustatis, ac infinitae sapientiae, quae in architecto effulget. Succedit huic similis, ordo secundus, debita proportione decrefcens: cui tertius magnitudine impar, maiestate supremus superstruitur; vt pote qui celeberrimum illum angularem lapidem sustinet, in quo vniuersa aedificij dignitas, gloria, celsitudo continetur: quam alias opportunè magis percensere decreuimus. Huius verò Orthographiae venustati, artificio, dignitati explicandae, quoniam imparem me esse sentio, atque profiteor, eam silentio praetermittendam potius esse existimaui, quam imperita oratione implicandam. Quapropter operaepretium me lectori facturum putem, si illum meo silentio ad perscrutanda singula incitarem, ne, dum à me explicata esse omnia arbitraretur, facile ab inuestigatione desisteret.

Huic proximè succedit eiusdem aedificij Orthographia, cui hic titulus adijcitur. **ASPECTVS LATERIS SANCTVARI ET COENACVLI AC TVRRIS SVPERSTRVCTAE VESTIBVLO.** Quae planè Orthographia mira varietate decoratur, paribus vndique constans paraftadis, aequis distitis intercolumnijs, dissimili plane artificio dispositis. simplices enim in postica sui parte, duplices sunt in anteriore antae, inferiores vniuersae perpendiculares sunt: secundi ordinis aliae perpendiculares, aliae ita contrahuntur in summo, vt extra perpendicularum protrahantur in imo: quae etiam causa est, cur coenaculum templi & minus sit latum, minusque longum, quam inferius sanctuarium cum duplici muro suo: quod, vtriusque collato vestigio, cuiuslibet perspectum esse facile poterit. Tandem ordo tertius vestibulo tantum superstructus prae reliquis erigitur, atque angulari lapide totum ferè aedificium, quasi corona, insignitur, & decoratur.

Haec autem summa similitum partium dissimilis compositio, nonnullos, qui se putabant architecturae esse peritos, ita permouit, vt, immetitò quamuis, audacter tamen verbis, ac scripto aduersus mirabilem hanc partium compositionem obmurmurarent, haec nobis obijcientes: Columnae laterales domus (permittamus

Explan. Tom. 2. Par. 2.

hoc illis, vt ignorantium more, antas columnarum nomine censeant; & nos in his omnibus obiectionibus, pro columnis, antas intelligemus, vt illis morem geramus.) Columnae, inquit, laterales domus, quae versus Orientem sunt, non respondent Occiduis eiusdem lateris, quia istae singulae disponuntur, illae autem binae. Columnae posteriores domus non respondent anterioribus, contra artem, contra rationem, contra pulchritudinem tam magnificae fabricae. Columnae anteriores domus non respondent lateribus eiusdem domus, non minori deformitate. Haec illi. Quae sane obiecta omnia propterea contemnenda duxi, quod ex summa rerum ignorantia promanare videantur: nam praeterquam, quod de Diuina quodammodo sapientia fecus, quam par est, sentire videantur, rerum etiam principijs, & naturae, ac omnibus omnium scientiarum praecipio nibus omnino repugnat insulsa illa & insipiens, quam exigunt, omnium partium, atque membrorum similitudo; estque vsui omnino inutilis, atque ideo à sine architecturae quam longissime aberrans. Quis enim non videat idem ferè praestare aspectui pulchritudinem, quod auribus harmonia, nimirum partium rei, aut soni proportionem, debitamque collocacionem, quam ex proportione maioris, vel minoris inaequalitatis dimanare perspectum est: aequalitate enim fidium vnisonus fit, non consonantia. meritò sanè Philander aedificiorum symmetriam explicans, haec verba subiungit: Ardua profectò res, tam varias, tam dispersas partes ita collocare tamen, vt in organo non sit gravior concentus discordia illa fidium concordis, quam oblectat in structura grata partium, & vniuersae molis commodulatio. Haec ille. quae definitioni illi, quam harmoniae tribuunt nobilissimi philosophi, maximè sunt consentanea. non enim acuti tantum soni, aut grauis tantum commodulatio harmoniam parit, sed acuti, & grauis simul. sic enim Plato. Ordinis autem, inquit, qui in motu conspicitur, nomen Rhythmus, id est numerus, esse potest; sed eius, qui in voce, acuto, & graui simul temperato,

NON EST omnimoda omnium partium similitudo ad pulchritudinem expectanda.

Philander Super Virruuij cap. 1. **PARITATE** fidium vnisonus fit, non consonantia.

Plato dialog. 2. de legibus.

harmonia, id est concentus; vtrumque vero simul chorea nominabatur. Sed his, quae nimis speculatiua sunt, aut videri possent, omissis, ad propinquiora exempla veniamus. Rationem, seu proportionem in architectura ex humani corporis symmetria petendam esse, confirmat illis verbis Vitruuius: Non potest aedes vlla sine symmetria, atque proportionem rationem habere compositionis, nisi vt ad hominis bene figurati membrorum haberet exactam rationem. At si humanum corpus primum exemplar est totius architecturae, hi quidem, quos dixi censors, similes esse videntur ijs, qui humani corporis compositionem reprehenderent, quod pedes capiti non respondeant: caput, quod facies occipiti sit dissimilis: faciem, quod, oculis in summo constitutis, bini alij in ima facie non respondeant. Sed vt hoc etiam obiter dicamus, non modo perfectissimam architectandi rationem praefert hoc aedificium, omnem complectens humani corporis, eiusque membrorum aptissimam compositionem; verum etiam perfectissimi inter caetera animalia leonis figuram ita retulit, vt admiranda quamplurima Verbi incarnati mysteria simul praesentaret. sed quod ad hominem spectat, alibi fufius, & opportunè magis tractandum praetermittamus. De leone illud vnum referamus, quod receptissimum ab Hebraeis semper fuit;

g vt apud

Talmud. tra-
statu de men-
suris templi.

Ioseph. 6. belli
sup. 6.

DIVINA
mytheria, &
quam fabricae
rationem simul
obseruauit ar-
chitectus.

Vitruu. lib. 3.
cap. 1.

NON SEM-
per posticum
antico debet
esse simile.

vt apud Talmudistas videre est, quibus templum Ariel, hoc est, Leo Dei, vel magnus, dici existimabatur, quod templum angustum esset retro, & latum ante, & assimilabatur leoni, inquit, quia dictum est: Vac Ariel, &c. quia leo est angustus retro, & latus ante. Hanc verò Hebraeorum sententiam confirmat Hebraeus Iosephus: Et a fronte quidem, inquit, altitudo eius, & latitudo centenos cubitos habebat. pone autem quadraginta cubitis angustius erat. Aditus enim veluti quibusdam humeris utrimque vicenum cubitorum producebatur. Et quamuis in cubitorum numero, quo humeri illi protenduntur, cum Iosepho non conueniamus; tamen latiores humeros facimus, posteriorem partem templi angustior, vt illinc leonis pectus, brachiaque referat, hinc caudam. ac, vt verum fatear, vniuersa huius fabricae compositio leonem refert, qui caput extollit in anteriore parte, cuius celsitudo angulari lapide, quasi leoninis iubis, coronatur. Quae omnia leonem illum de tribu Iuda, qui vicit omnia, merito possent referre, vt aliàs ostendimus.

Verum hoc idem fortasse argumentum aduersus nostram sententiam contorquere tentant aduersarij, quòd praedicta mytheria resperxit huius fabricae architectus potius, quam exactam, atque perfectam fabricae rationem. quasi verò architecti sapientia ita fuerit exigua, vt vtrumque simul praestare nequiverit. quod si praestare potuit, vt omne hominum genus fateri tenetur, vtique praestitit, cum nulla possit, veri saltem specie, ratio cogitari, quae seuentam fuisse à mysterio sapientiam suadeat. At quoniam aliàs ostensuros nos esse professi sumus, omnem architectandi rationem ab hac vna fabrica petitam fuisse, hoc idem, quod reprehendunt hi, tamquam propriam architecturae legem recenset Vitruuius. Aedium autem principia sunt, inquit, e quibus constat figurarum aspectus, & primum in antis, quod Graece *ναός* *ἐνσωαρός* *αἶθρον* naos en parastasi, dicitur, deinde prostyleos, amphiprostyleos, & quae sequuntur. & post pauca subdit: Amphiprostyleos omnia habet, eaque prostyleos, praeterea que habet in postico ad eundem modum columnas, & fastigium. Ex quo mox fit, aedem, quae prostyleos dicitur, anticum postico similem non habere. Ac ne hi quidem tantae auctoritatis molem, vt effugiant, eleuare contendunt, vt & illi, quos supra retulimus, iam ante fecerunt, ipse se maiorum suorum auctoritate communit Vitruuius, templa referens Iouis, & Fauni in Tiberina insula multò ante constructa. Sed & nos nobilissimum illud templum omnium seculorum probatione celeberrimum, quod omnium adhuc temporum, atque inuidiae iacturam euasisse conspicimus, illis proponemus, Pantheonem, inquam, in quo videmus anteriorem porticum, cui similis nulla ex parte esse deprehenditur, aut fuisse posticum. Sed & in ipsa porticu, quam nemo non laudat, octo disponuntur columnae, quarum prima, tertia, septima, & octaua antas habent, quibus respondent muro templi, adpaetas; at secunda columna, quarta, quinta; & septima nullas habent similes antas, quibus respondeant in muris: immo verò mediae portae ostio obijciuntur, reliquae medijs cauiratibus loculamentorum (vt ex eius descriptionibus, quae passim ab architectis circumferuntur, apparet) sunt aduersa, quod vtrumque vitiosum esse iudicaretur ab ijs, qui minimè perpen-

dunt venustatem, decorem, ac pulchritudinem, eam, & à natura, & ab arte maximi fieri, quae maximè vsui fit; illam omnino respui, quae minus vtilis, seu potius nocens iudicaretur, cuiusmodi esset ea, quam isti exigunt. Nam si iuxta horum falsam apprehensionem domum sanctuarij componamus, quia porta vna in porticu aperitur, alia quoque in postico similis aperienda esset, atque ab angulis Meridianis Orientali, & Occidentali aequè distantes binae aliae in muro Meridiano, totidemque in Aquilonari, ac rursus aliae mediae: qua ratione vniuersa domus portis, fenestrisque vix esset sufficiens, nedum sacris ministerijs, atque vsibus, quod maximè esset absurdum. Sed diutius fortasse quam par erat, in his futilibus refellendis immorari videbimur. verum hoc semel funditus euelli permittent prudentes, quod pulchri rationisque falsa species facillè possent quamplures decipere. quapropter, illis omisissis, institutum explicandae secundae Orthographiae ordinem, & quasi telam texemus. Parastades extrinsecus quasi vinciuntur, interiecto muro, parum supra earum medietatem ascendente: in quo quidem muro porta vna aditum ad cubicula; deinde verò ad vestibulum aperiatur. in ipso quoque muro triplex fenestrarum ordo conspiciebatur, lumen in ipsa interiora cubicula inducens. reliqua verò parastadam pars, ipsum templi murum, fulciens, tota conspicua erat, atque inter parastades fenestrae aulae sanctae lumen recipiunt, vt in dissecti templi Orthographia videri potest. Secundus deinde ordo parastadam retractiones circa templi cenaculum indicat, duplices fenestras, ac desuper aureas achrotherias, de quibus suis locis agemus. Tertius tandem ordo, velut leonis caput supra vestibulum tantum euectus, in miro planè artificio, ac summa omnium membrorum consensione perficitur.

Succedit huic tertia Orthographia, cui hic titulus in imo praefigitur: OCCIDENTALIS ASPECTVS SANCTVARI COENACVLI ET TVRRIS SVPEREMINENTIS. In cuius ordine inferiore quinque parastades sunt, fenestrarum tres ordines, & binae desuper fenestrae, quae Sanctum Sanctorum illustrant; si tamen externa luce illustrabatur locus ille. De quo fusiùs suis locis. In secundo verò ordine retractiones parastadam magis sunt conspicuae, quam in alijs descriptionibus, quibus incumbit extremum coenaculi coronamentum, ac desuper tectum aureis ornamentis conspicuum, quae achrotheriae dicuntur. Tertius tandem ordo quam simillimus est tertio ordini turris, in prima Orthographia descripto, cui respondet ex aduerso. Huius verò fastigium, quod non est illi simile; quod Itali, & nos frontispicium vocamus, atque adeo neque illi, quod apparet in fronte: dignitas enim angularis lapidis alterius omnimodam similitudinem respuit, vt suo loco ostendimus. Quae haecenus dixi, exteriores tantum facies domus proponunt, reliquae interiores aperiunt.

Quarta namque Orthographia sic inscribitur: SECTIO MVRORVM TESTVDINIS ATQVE COENACVLI AVLAE SANCTAE OSTENDENS FACIEM SANCTI SANCTORVM. Haec est forma, illa, quam vulgò Itali proslum vocant, voce mutata nos persil; eam, vt supra dixi, Scenographiam dicendam esse arbitrantur nonnulli, sed falso,

EA PVL-
chritudo ex-
petenda, quae
vtilis est, inu-
tilis respuen-
da.

ORTHO-
graphia tertia,
templi post-
icum referens.

QVARTA
Orthographia
dissecti templi

Supra cap. 9.
huius libri.

falso, vt ibidem ostendi. Repraesentat autem ea aptissimè interiora quaecumque aedificij membra: quod vt praefter, primum imaginatur aedificium dissectum, sublataque esse anteriorem partem, & id, quod visione, quam diximus, parallela videretur, repraesentat. Atque illud maximè in hac, & reliquis eiusmodi Orthographijs obseruandum est, vt attentius cognoscatur in primis, in qua parte Ichnographiae sectio aedificij fiat, quaeque aedificij pars sublata sit; vt, quatenam repraesentetur, possit percipi. Igitur in prima, quam diximus, Ichnographia, seu in primo vestigio, in ipsa interiori muri domus longitudine, quinae hinc, & quinae illinc aperiuntur fenestrae. si igitur per medias illas fenestras, quae reliquarum omnium medium obtinent, secta intelligatur esse vniuersa domus, cuiusque anterior pars, quae Orientem spectat, sublata, quod reliquum est ad Occidentem, hac vna figura repraesentatur: in cuius medio porta primum Sancti Sanctorum, cum omni ornatu suo ostenditur: muri deinde duplices hinc atque illinc domum ipsam ambientes ostenduntur; quamque sint lati, & alti: atque cubicula illa, quae inter duos muros, ac binas parastades triplici ordine cedrinis tabulatis distinguuntur, eorumque ternae fenestrae dissectae; super quorum tectis fenestrae item aliae in aulam sanctam lumen immittunt. E trabibus item illis grossioribus, longioribusque, quae totam fere domum colligabant, & continebant, vna zophoris respondens conspicitur. ac super prima trabecatione muri eriguntur cenaculi, cum suis utrimque parastadis, sectisque fenestris. inter sectos verò cenaculi muros, non quidem murulus ille depingitur, qui cenaculum in duas partes diuidit, sed, haud secus, quam si is sublatus fuisset, quaternae illae fenestrae ostenduntur, quae in occiduo muro aperiuntur. & illae quidem propterea fuerunt pingendae, quòd nulla alia esset Orthographia, in qua earum interior forma depingeretur, & quòd latiores essent interius quam exterius. Tandem superius cenaculi fastigiatum tectum exprimitur, ita dispositum, vt imbres facilius effluerent, desuperque possent homines sine molestia ambulare. Ac tandem in summo achrotheriae reliquis per similes constituuntur.

SANCTI
sanctorum
Scenographia.

Supra cap. 9.
huius.

Postremum tandem locum obtinet Scenographia, cuius hic est titulus. PROSPECTVS TESTVDINIS MVRORVM ET PAVIMENTI SANCTI SANCTORVM. ATQVE ARCAE TESTAMENTI CVM CHERVBINIS. De qua nihil dicam, praeter illa, quae superius explicata sunt: quae propterea legenti quaerenda sunt. His verò interim percensitis ternis Ichnographijs, quaternis Orthographijs, atque vna Scenographia, videre iam puto lectorem, omnes & singulas ita fuisse necessarias, ad plenam domus Domini intelligentiam. cuiusque partes singulas, quae allato Paralipomenon loco recensentur, cognoscendas; vt ne vna quidem praetermitti poterit, quin sacrae Scripturae deesse, aut legentium commodis obesse videremur. De reliquis verò atriorum ideis idem sentiendum esse sperabo, cum primum parem de eis rationem reddidero. si tamen calamus longa descriptione defatigatum interim aptare licuerit.

Explan. Tom. 2. Par. 2.

DE ATRIORVM

TEMPLI ICHNOGRAPHIIS

in vniuersum.

Cap. XV.

RIORVM fabricae huius partem primis illis verbis loci Paralipomenon. quae superioribus capitibus tractauimus, contineri diximus, posteriorem, quam hoc capite tractandam suscipimus, extremis, quae non alia ratione, quam illa exponenda sunt. Sunt autem huiusmodi. *Necnon & omnium, quae cogitauerat atriorum, & excidarum per circuitum in thesauros domus Domini, & in thesauros sanctorum, diuisionemque Sacerdotum, & Leuitarum in omnia opera domus Domini, & in vniuersa vasa ministerij templi Domini.* Septuaginta interpretes sic habent in Sixtiano codice: Et exemplar, quod habuit in spiritu suo, atriorum domus Domini, & omnium pastophoriorum, quae in circuitu, quae ad apothecas domus Domini, & apothecarum sanctorum, & diuersariorum, & vicium Sacerdotum, & Leuitarum, ad omnem operationem ministerij domus Domini, & apothecarum ministerialium vasorum cultus domus Domini. Ex Hebraeo sic conuertit Regius codex: Et exemplar, vel similitudinem omnis, quod fuerat in spiritu cum eo in atrijs domus Domini, & in omnibus cubiculis vndeque in thesauris domus Dei, & in thesauris sanctorum, & diuisionibus Sacerdotum, & Leuitarum, & in omni opere seruitij domus Domini. Illud autem in primis verba ipsa indicare videntur, quod supra assumebamus, nimirum, aliud esse atriorum exemplar, vel figuram, ab exemplari, vel figura domus Domini: non enim temere repetit exemplar atriorum datum, cum antea exemplar porticus domus datum fuisset, sed velut insinuans, hoc ab illo diuersum fuisse. Neque propterea, praedictas descriptiones domus superuacaneas esse, credendum est, quod in atriorum descriptionibus vel maxima ex parte sint, quia in Ichnographijs atriorum, Ichnographiae quoque sunt domus Domini: & in illorum Orthographijs huius Orthographiae, & Orientalis potissimum facies in dissecti vniuersi templi Orthographia. non, inquam, superuacaneae videndae sunt domus Dei propriae ideae, cum de ea tam multa membra, & ornamenta, tamque diuersa ministeria, idque tam difficili stylo, enumerentur in sacris historijs, atque prophetijs, vt ea in maiori forma vix à solerti lectore percipiantur; in minori, qualem oportuit esse atriorum capacem, ne vix quidem perciperentur.

ALIVD
exemplar do-
mus, aliud a-
triorum.

QVARE IN
maiori forma
factae sint do-
mus Dei de-
scriptiones.

Est aliud, quod difficultatem videtur inuoluere, explicandum, qua ratione à Davide excogitata fuisse, dicat historicus, atria, quasi primum inuenta, cum eundem Dauidem ipse historicus inducat dicentem: *Omnia, inquit, uenerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris.* Verum, omnem

§ 2 subla-

DEO IN- sublatam esse difficultatem, facile intelligemus, si vtrumque verum esse affirmemus, & a Deo Optimo ac Maximo acceptum fuisse vniuersi templi exemplar, & scripturam ad illud intelligendum aptissimam, & a Dauide atria excogitata fuisse. Vel, quod idem est, Deo inspirante, atque impellente, cogitasse vniuersa, ac singula exemplaris opera. Id enim indicat Hebraea phrasim בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ bernach in spiritu, illi per similibus, quam apud Lucam Euangelistam legimus. ibi enim, cum Simeonem virum iustum, ac timentem Deum responsum a Spiritu sancto accepisse dixisset, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini, Et venit, inquit, in spiritu in templum, &c. Simeon vero venit, non tantum impulsu Spiritus sancti, quo iusti quicumque ad quaeuis rite peragenda deducuntur, iuxta illud Beati Pauli Apostoli: Qui spiritu Dei aguntur, vel deducuntur ad bona opera exequenda, ij sunt filij Dei, utique per adoptionem; sed & praeter impulsu illum iustis communem; alium habuit impulsu Prophetarum proprium; quia nimirum certa reuelatione cognouerat, visurum se tunc natum iam de Virgine Christum Domini.

IN SPIRITU venire, aut cogitare, quid sit.

Rom. 8. v. 14

Toletus in Luc. S. Cyprianus. Timotheus. Iuuenius.

THESAURUS, & thesaurizare quid sit.

Amos 3. v. 10.

Rom. 2. v. 5.

A Dei depromendam in die irae, & reuelationis iusti iudicij Dei. Quae omnia exempla illud vnum probare videntur, quod hic locus maxime videtur exigere; nimirum thesauri nomine non modo aurum, aut pecuniam reconditam, vt vulgo putatur, significari, verum etiam, vt dixi, quidquid asseruandum reponitur: id quod, non coniectura modo ducti asserimus, sed multo magis luculentissimo quodam Malachiae testimonio: Inerte, inquit, omnem decimam in domum meam, & probate me super hoc, dicit Dominus. Sed & aperte magis in ipso Paralipomenon libro. Cellis autem vinarijs Hebraice חַמְצוּמֵי יַיִן oclaroth praecerat Zabdiar Aphonites: supra apothecas autem olei Ioas, Hebraice וְעֵלְיוֹתֵי יוֹאָחָז oclaroth, super thesauris olei licet, conuertere. Itaque thesauri hic dicuntur, vel apothecae, quibus vinum, oleum, frumentum, ligna asseruabantur, & reliqua, tam quae necessaria erant ad cultum domus Dei, quam quae ad alendos Sacerdotes, vel Leuitas: quos sanctos, hoc est, Deo dicatos vocat. quas quidem omnes apothecas, vel horrea omnia in cryptoporticibus templi reponimus, vt pote in aptissimo loco, quique alijs quoque sacrae Scripturae testimonijs confirmatur, vt videbimus.

THESAURUS non modo pecunias, aut aurum, sed omnia alia, quae asseruantur, significat.

1. Paral. 27. v. 27. & 28.

Exedrae item referuntur Sacerdotalibus, Leuiticisque diuisionibus datae, quas quidem exedras cubacula fuisse, indicat vox Hebraea, iuxta versionem Regij codicis, quam reuli, quae in superioribus templi cenaculis exstitisse, suis locis ostendimus. Exedras item fuisse commemorat in circuitu atriorum, in omnia opera domus Domini, & in vniuersa vasa ministerij templi Domini, quae in ipso templi pauimento collocanda esse, suis locis constabit. Quae omnia, si distincte, & veluti per partes ostendenda sunt, paucioribus, quam tribus Ichnographijs minime possunt exprimi, cum, vt dixi, singularum contignationum, aut singulorum aedificij ordinum singularae sint Ichnographiae perficiendae, vt earum ratio exhibeatur.

Tres igitur vniuersi templi Ichnographias praefitamus: priorem sub hoc titulo: VESTIGIVM PRIMVM TEMPLI HEROSOLYMITANI ET VNIVERSARVM ILLIVS PORTICVVM A SALOMONE CONSTRVCTARVM EX SACRAE HISTORIAE MONVMENTIS EZECHIELISQVE DESCRIPTIONE DEPROMPTVM ATQVE EMENDATISSIME EXACTVM AD PRIMARIVM EXEMPLAR OLIM A DEO INVENTORE DAVIDI TRADITVM ET AB ANGELO POSTEA EZECHIELE PROSPECTANTE COMMENSVRATVM. Quae quidem vniuersa Ichnographia quadrato schemate formata est, paribus angulis, ac lateribus, in qua periboli cuiusdam occurrit primum vestigium: qui sane peribolus, quod aedificij nomine censeretur, in Vulgata nostra versione, altitudineque calami vnus definiretur, quasi cantherius in porta fuisse videtur Beato Gregorio, vt ex parte supra, plenius in explicatione Ezechielis ostendimus. Et hic peribolus super celsissimis substructionibus exstructus arulis quibusdam ordine dispositis constat, mirabili artificio; ita vt peribolo in area circumquaque descripto, ductisque lineis oc-

PERIBOLI descriptio.

Ezech. 40. v. 5.

cultis

DE TRIPLICI

VNIVERSALI ICHNOGRA

phia. Cap. XVI.

VNT in primis domum hanc ab Oriente ingredienti gradus ante portam obuij, quos (vt hoc etiam alibi praetermissum non omitamus) ductis lineis signari necesse est in vestigio, quae quidem lineae graduum altitudines repraesentant, quas vulgo Hispani cernitarij peraltes vocant. atque adeo quot sunt in vestigio lineae, tot sunt computandi gradus: quot lineis concluduntur areae, tot graduum retractiones indicant, quas voce aptissima dicti fabri vocant buellas, vestigia; quod eiusmodi retractiones ascendendum, vel descendendum pedibus proterantur. Portam mox indicat interruptus murus: eius vero intercapedo portae indicat latitudinem; muri crassitudo, hincinde postes, qui portam muniunt, ac sustinent superliminare. Hos postes calamo metitur Angelus, vt videbimus. Muri crassitudinem praetergressos spatium quoddam suscipit tripla latitudinis longitudine, quod postibus eorum simillimis, quibus atria cinguntur, & ipsum cingitur, donec ad exteriorem murum venias, qui haud aliter apertus est, quam ipsa prior porta, simili omnino, ac pari muri crassitudine, atque intercapedine. atque hoc totum, quod dixi spatium, cum suis postibus, semicolumnis, fornicibus, mensuris, ornamentis, maiori cura ab Angelo mensuratum describit initio huius visionis Propheta noster Ezechiel, ipsum spatium, portae nomine saepe saepius censens. Quod si ad interiora extra portam progrediaris, quadratam aream inuenies atrij exterioris, siue Israelis atrium latis porticibus vndique cinctum, quarum, quae ad Orientem spectat, & quae ad Occidentem septenis aperitur fornicibus, porta media, tenuisque hinc, ac totidem illinc relictis, reliquae vero porticus, quae ad Aquilonem, & Meridiem spectant, septenis pilis, octonis fornicibus constant: qui quidem fornices non vniuersi templi modo videndi facultatem liberam praebent, verum etiam pedibus peragranti. Huic vero, quam diximus, quadratae areae ternae aliae eidem similes, & aequales vtrinque adiacent, paribus ab inuicem seiunctae porticibus, quae omnes ad atrium spectant Israelitarum, ad quod per binas alias portas praeter dictam patet accessus: altera sistitur ad Meridiem, in medio muro Australi aperta, altera eidem ex aduerso constituta, quae in medio muro Aquilonari aperitur. Intra atrium exterius atrium iacet interius, quod sublimius est inferiore, vt pote ad quod per gradus ascenditur, quorum vestigia in ipso apparent portarum introitu. idem atrium peribolo quodam totum cingitur colligante postes porticum, quae ipsi atrio interiori adiacent. Sunt autem huius atrij portae tres, totidem atrij exterioris portis similes, pares, & ex aduerso respondent. Diuiditur autem ipsum atrium interius, secundum longitudinem, in areas binas,

PRIMAE Ichnographiae propria tractatio.

Explan. Tom. 2. Par. 2.

quadrata alteram, in qua sacrificiorum peragebantur sacramenta, cuiusque in medio aeneum erigebatur altare, & quodam peribolo claudebatur ab Occidente inter templum, & altare praedictum. ac tandem reliqua areae pars priori latitudine par, longitudine maior est: in cuius medio templum illud sacrosanctum erigitur, de quo superiore capite dicebamus.

Hortamur igitur benignum lectorem, vt cum primum hanc vniuersam Ichnographiam, vel hoc vniuersi templi vestigium perspexerit, eius admirandam compositionem, quae primum sese offert conspicienda, perpendat: nam praeter peribolum, & atrium gentium, quod atrium Israelis cum templo cingit, ac bene coronat; atrium ipsum Israelis, vel potius illud omne spatium, quod quadrato muro Israelis cingitur, porticibus circa murum totum circumdatur, ac reliquum binis alijs ex aequo interiectis porticibus ita diuiditur, vt vniuersa area in areas distributa sit quadratas octo: oblongiorem vniam, quod porticus vna, quae aream templi diuideret ab area altaris, sublata sit, ne aut conspectum, aut locum ipsum templi impediret. Fiunt autem, vbi porticus aliae alijs occurrunt, quadratae porticus pulcherrimae sexdecim, inter quas manent porticus oblongiores tres & viginti. Quae omnia cur ita pridem facta sint, ratio a nobis reddenda est, sed non prius quam horum omnium partium dimensiones ex sacris literis comprobentur.

VESTIGIUM secundum vniuersale.

Huic primo vestigio secundum imminet, cuius hic est titulus: SECVDVM TEMPLI SALOMONIS VESTIGIUM CVBICVLA OSTENDENS PRO SACERDOTIBVS CANTORIBVS ET ALIIS MINISTERIS, NECNON GAZOPHYLACIA PRO SANCTIS VIRGINIBVS, CONCILIO SENIORVM, SCHOLA THEOLOGIAE ET ALIIS MINISTERIIS. In quo primum expendenda est exterior porticus, porticibus respondens gentium, quam, vt dixi, constare certum est quaternis columnarum ordinibus, quorum quartus, vt ait Iosephus, intextum habet lapideum parietem, atque ita sunt per interualla ternae porticus. super harum media, & super binis medijs columnarum ordinibus, bini alij eriguntur hoc secundo vestigio, inter quos vna manet desuper contignata porticus. reliquum hinc atque illinc tecti spatium liberis patet ambulationibus subdialibus, quas domata vocant: eas vero coronae vtrinq; cingunt, iuxta praecceptum Domini. Cum aedificaueris, inquit, domum nouam, facies murum tecti per circuitum. Septuaginta interpretes: coronam, vertunt, solarium tuo: ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labente alio, & in praecipue ruente.

Deut. 22. 7. 8

Reliquum vero huius vestigij aedificium omne, eiusque partes inuicem sunt simillimae: muri enim omnes exteriores porticum, qui postibus, & fornicibus aperiebantur; hic sunt perpetui, & in quibus fenestrae tantummodo aperiuntur. Super medijs vero porticum columnis quadratae quaedam pilae eriguntur, subtilioribus quibusdam murulis inuicem, & cum grossioribus muris colligatae, ita vt cubiculis hinc atque illinc adiacentibus, via quaedam perpetua, & aequalis rotum vndequaue peruium faciat aedificium. Sexdecim autem illae quadratae porticus, qua-

rum in priori vestigio memini, propter lumina, & propter ambulationis laxationem, necnon ad pompam, & splendorem aedificij manent peruiaae. Cenacula omnia varijs ministerijs, ministrisque attributa fuerunt: quorum, quae nota esse potuerunt, in ipso describuntur vestigio, & suis locis, ac testimonijs confirmabuntur. reliqua similibus vrbibus fuisse disposita certo scitur: quamuis, quae, quibus, ignoretur. Huius porro secundi vestigij commodis feruiunt scilicet, quae iuxta Angeli praescriptum, & proportionis rationem disponuntur: earum vero in priori vestigio non memini, quoniam ad aedificium minime videbantur spectare, vtpote quae exstructo iam aedificio a lignis cedrinis sint superadditae, vt infra ostendemus. Huic demum vestigio, secundum quoque domus Domini vestigium adieci, non quidem ignorantes, hoc, & illud non in eadem esse superficie, quippe quod duplo altius ascendat; sed vt secundum vtriusque aedificij vestigium pariter cerneretur, & posset conferri, ac dijudicari, quae huius membra membris illius ex aduerso respondeant. Illud praeterea arbitantes, quod si illud domus Domini vestigium pingeremus, quod maneret, si superficies, quae secundam atriorum contignationem se iungit a prima, domum Domini diuideret, operae nobis non parum, vtilitatis lectori quam modicum, confusionis quam multum fortasse attuliffemus. Tertiam atriorum contignationem vestigio exprimere non oportuit, quoniam, si extrinsecam columnarum porticum ab hac Ichnographia sustuleris, eadem tertiam atriorum contignationem omnino exprimet. Quartam porro, ac quintam contignationem, in quibus eminentia castella cum tectis inferiorum exprimerentur, vestigio indicandas esse non censui. non quidem, quod reprehensionem eorum subterfugerem, qui nos multitudine propositarum imaginum architectos haberi vellet arbitratur: sed quod facile possent in hac ipsa Ichnographia cognosci, si longiores porticus tectis operas esse imaginetur lector, quadratas sursum ascendere; tunc enim quartum haberetur vestigium. Quintum vero, si harum quadratarum porticum mediae columnae tantum putentur ascendere. Atque ita putor me satis iam dixisse, quod ad hoc exordium spectat, de secundo vestigio, & reliquis superioribus.

Superest iam, vt ad ima descendamus, fundamenta ipsa rimemur, quorum tertium proponitur vniuersale vestigium cum hac inscriptione: VESTIGIUM MVRORVM SVBSTRVCTIONIS TEMPLI SALOMONIS, ET GAZOPHYLACIORVM QVAE ERANT IN EIVS CRYPTOPORTICIBVS PRO CVLINIS HORREIS CAETERISQVE APOTHECIS EXSTRVCTA. In hoc vero vestigio murus quidam exterior immensa magnitudinis conspicitur, porticus gentium latitudini, crassitudine respondens: non enim minori crassitudine extructus fuit murus, qui ab imis vallibus ad vsque montis culmina, incredibili propemodum altitudine erectus, aggeres sustinere posset, quibus area templi laxabatur, necnon superimpositam porticum gentium, quam non decuit superaggesta terra fundari; sed in solido illo muro ad usque solidam petram in vallem profundam descendente. Hic vero murus, quamuis vt dixi, perpetuus

SECVDVM vestigium domus Domini cum secundo vestigio atriorum pingitur, & quare.

TERTIVM vestigium atriorum, quartum, ac quintum, quare non fiant.

VESTIGIUM tertium fundamentorum.

petuus fuisset, non tamen eadem crassitudine: nam in angulis, in quibus maiorem exigit ratio firmitatem, & duplam habuit crassitudinem eius quae est inter extremos angulos: medium spatium binis parastadis munitur, quae pares quaternis angularum parastadis cum sint, vna cum eis extra perpendicularum in inferioribus procurant, quo firmitus fidentis totius montis aedificio pressi, molem sustinere possint. Praedicta vero muri celsitudo ab Oriente quidem, & a Meridie maxima est, ab Occidente minor, ab Aquilone minima: proptereaque ab Aquilonari muri tractu medias parastades sustulimus; ab Occidente vero minus celsas fuisse testatur: quinimmo, & ipsi muri ab his duobus lateribus non omnino pari crassitudine reliquorum fuerunt. quamuis, quod, qua ratione facti fuerint, conijcere non possumus, similes eos reliquis effecerimus. sed de substructione hac, plura sequenti capite dicemus.

Interior omne aedificium porticibus atriorum Israelis, & sacerdotum subiaceret, ac templo, addita crassitudine, quam fundamenta exigunt, de qua suo loco. Vniuersa vero haec fabrica, quoniam, vt titulus indicat, pro gazophylaciorum, & culinarum vsu relicta fuit inter fundamenta domus; ideo porticus omnes in gazophylacia, & congruam illorum ambulationem distribuunt. quare exteriora gazophylacia longiora sunt, ambulationem vniam ante se habentia; reliqua vero hinc inde disposita ambulationem habent mediam, quae totum vndequaue peragrat aedificium. Fundamenta praeterea templi perpetua finimus, non quod tam solida fieri debuisset putemus, sed quod eorum formam aliqua certa coniectura, vt cetera, definire non possimus. Spatium autem illud, quod in medio atrio interiore sub altari depingitur, locus is est, in quem cineres ex altari defluebant, inde postmodum educendi, vt in loco ad radices Caluariae montis ad id designato, quem in imagine depinximus, asseruerentur. Atque his interim in vniuersum praedicti a atriorum Ichnographijs, satis me dixisse existimaui; nam quae superest interioris atrij partialis Ichnographia, opportunitus explicabitur inter Orthographias, quarum potissimum de causa facta fuit.

FVNDAMENTA domus Domini.

DE IDAEARVM

MODICA MENSURA, DEQVE

substructionibus templi, &

earum Orthographia.

Cap. XVII.

RIVS QVAM de Orthographijs quidquam dicamus, explicanda nobis fuit modica mensura, & eius ratio reddenda, quae in omnibus tam Ichnographijs, quam Orthographijs describitur, sub cubitorum, aut calamorum nomine, ac numero. quod cum praesiterimus, modum quoque praescribemus huiusmodi descriptiones conficiendi, & examinandi. Ponamus igitur ob oculos iterum vestigium Sanctuarij primum, quod oporteat nunc primum delineare. Et quidem illud esse debet in primis perspicuum, quot, verbi gratia, cubitis totum aedificium, ac eius singulae partes longae sint, & latae. Quo habito, magnitudo perscribi solet, intra quam velim Ichnographiam vniuersam contineri: qua nimirum papyri magnitudine delineanda proponatur. His igitur omnibus sic constitutis, cum vniuersae domus longitudo centum sit cubitorum, ea definiatur in papyro, vt libuerit, aut ita temperetur, vt vsui futura sit in descriptionibus, quod re docebit vsus, & aedificij magnitudo: & ducta vna linea, aut binis parallelis, in eis notetur dicta longitudo; ea in duas aequas partes secetur, & earum altera in dicta linea, aut in dictis parallelis notetur, eaque deinde in quinque diuidatur partes aequales, & earum extrema vna in decem partes aequas diuidatur, adiectis numeris, quinario quinquae, denario decimae, quaternisque alijs partibus maioribus proprijs addantur numeri, secundae viginti, tertiae quadraginta, ac quartae demum quinquaginta, vt sub praedicta Ichnographia obseruare poteris. Hanc igitur mensuram aptissimam habebis, & ad quaecumque aedificij praedicti delineationes faciendas, & ad eas commensurandas, quae eiusmodi mensura factae fuerint. Huiusmodi mensuram vulgo Hispani Gallica voce vocamus Pitepie, quasi petit pie, hoc est, paruus pes, quoniam pedibus, non cubitis, aut quavis alia longitudinis mensura aedificia metiuntur. Nos vero in descriptionibus dictam mensuram cubitos vocamus, aut calamos, quoniam cubitis mensuratur hoc aedificium, aut calamis. Atque vox calamus indicat, tot partibus ex his domum Domini, verbi gratia, in imagine latam esse, quot cubitis eadem domus Domini lata erat. atque eadem de reliquis partibus aedificij, & de vniuerso aedificio ratio est: eandem enim proportionem habet quaelibet pars huius Ichnographiae ad quemlibet numerum partium diuisae lineae, quam similis pars aedificij ad parem cubitorum numerum. Est autem, non cubitorum modo habenda ratio, sed & calamorum, quippe quod saepe calamis, nulla facta cubitorum mentione, mensuret plerumque

MODICA cubitorum mensura quomodo accipiantur.

MODICAE mensura e cum imagine portio.

Propheta partes huius aedificij . Quapropter eidem quoque mensurae addendi fuerunt calami, feruata quam habent ad cubitos proportione . Haec verò ostendenda est esse, quam habet quaternarius ad numerum viginti quinque, & octonarius ad quinquaginta cubitos . quare si praedicta linea in partes diuidatur rursus octo, singulae earum calamum vnum referent, cubitos continentem sex cum quarta insuper cubiti parte . Huius autem calami ratio reddenda est paulo inferius : eius verò cum cubitis collatio multiplex habetur in tabula proportionum septima, in qua cum nostris quoque, & cum antiquis mensuris confertur .

Tabula proportionum septima, in fine secundae partis tom. 3. Apparatus.

His igitur de idearum mensura constitutis, ad Orthographias explicandas accedamus . Et quidem iuxta ea, quae diximus de mensura, contemperanda pro modo delineationum, nos eam mensuram ad vestigia delineanda delegimus, quae neque plus nimio excrefcere eas faceret, neque ita minueret, vt subtiliores partes non perciperentur, & iuxta praedictam mensuram, primam effecimus Orthographiam, quae sic inscribitur : ORIENTALIS FACIES SVBSTRVCTIONIS AB IMIS VALLIBVS CVBITOS TRECENTOS ERECTAE AD SVSTINENDOS AGGERES QVIBVS ATRIORVM TEMPLI AREAM SALOMON LAXANDAM CVRAVIT . NECNON PERIBOLI ATQVE PORTICVVM QVAE AD HEBRAEOS QVAEQVE AD GENTILES PERTINEBANT . SVB MINIMA CVBITORVM MENSURA QVA ETIAM VNIVERSALIA VESTIGIA DIMETIVNTVR . in qua quidem inscriptione corrigendus error in primis occurrit : nam pro, DIMETIVNTVR, DEFINIVNTVR, scribendum fuisset . Est autem, non modo ductis lineis, verum etiam addito hoc titulo, quid exprimat huiusmodi Orthographia fere perspectum . Nam Orientalis facies potius quam reliquae, describenda fuit, quoniam haec celsissima fuit, vt paulo ante dixi; quare haec potius quam aliae aedificij dignitate, ac maiestatem commendare maxime posset . Haec autem structura, & à lapidum magnitudine, & subtili opera, & ab artificio maxime commendatur à Iosepho suo loco afferendo . quamuis, non maximi faciendam esse hac in re Iosephi auctoritatem, putarem, cum diuina quaedam suppetat IESV CHRISTI Domini nostri, ac maxima huius aedificij commendatio : Nam, Cum egrederetur de templo, inquit Beatus Marcus Euangelista, ait illi vnus ex discipulis suis : Magister, aspice quales lapides, & quales structurae . Et respondens IESVS ait illi : Vides has omnes magnas aedificationes ? Et quidem de hac templi facie, quam explicamus sermonem fieri perspicuum est : nam è templo egressum Christum, ad montem Oliuarum recta iuisse, constat ex eo, quod mox subdit Euangelista : Et cum sederet in monte Oliuarum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus, &c. At montem Oliueti Orientalem faciem vrbis ac templi prospexisse, infra pluribus ostendendum est . Quod verò ad historiae intelligentiam spectat, optime noster Maldonatus expressit : Videtur, inquit, discipulus ille, quisquis fuit, qui templi Christo structuram ostendit, tempus, locumque, vt illi templi pulchritudinem demonstraret, idoneum quaesiuisset, si forte commouere eum ad

SVBSTRVCTIONIS PRIMAE ORTHOGRAPHIA.

SVBSTRVCTIONIS COMMENDATIO. Marc. 13. v. 1. & 2.

Ibid. v. 3.

Infra tom. 3. parte 2. cap. 5

Maldonat. in Marc.

commiserationem posset, totique vrbis Ierosolymitanae, saltem propter templi amplitudinem, & religionem parceret, quòd res illi indigna videretur, vt tantum, tamque elegans templum euerteretur . Hanc autem templi magnitudinem suadent amplius verba Christi, magnas aedificationes vocans eas; qui, quod ipsa veritas sit, neque quidquam, quod verum non esset, proferre poterat, neque verò quid, quod vltra veritatem transcenderet . sed de his alias . Nostrae explicationis filum retexamus . Apparet in summo huius substructionis porticus Israelis gentium porticui supereminens : & ea quidem columnarum, ac parastadum dispositione, immo verò multo magis atriorum, & porticum distributione, modum quoque ipsis substructionibus videtur praescribere : quod collata cum vniuersali Ichnographia, haec eadem Orthographia indicabit . Nam atrium Israelis in areas tres diuiditur, quibus pari mensura tres respondent fornice, viam illam desuper sustinentes, quae vniuersum circumdat templum, & inter peribolum, & murum iacet porticus gentium . Areas quaternae porticus diuidunt, ac finiunt, quibus adnumerandae sunt binae hincinde porticus atrij gentium : atque his quidem senis porticibus totidem in substructione respondent anterides, siue erismae . quae quidem erismae in imo procurunt quidem extra perpendiculum ad centenos cubitos, & paulatim sursum contrahuntur, donec in summo tantum procurant, quantum est crassus murus substructionis, hoc est, cubitos quinquaginta .

MAGNAS templi aedificationes vocat Christus Dominus.

TEMPLI atria, & porticus modum substructionibus praescribunt.

SVBSTRVCTIO

NVM TEMPLI SYMMETRIA

cum Vitruuij praeceptionibus confertur .

Cap. XVIII.

ED illud quidem maxime notandum hic sese offert, quod non sine maxima admiratione reco; cum enim haec omnia multis ante annis ex ipsis huius fabricae principijs, & dimensionibus hausissem, nec quidquam me legisse eiusmodi apud Vitruuium meminissem, tandem incidi in Vitruuij locum ita de substructionibus agentis, vt omnia, quae tradidit praecepta ex huius substructionis obseruatione deprompta fuisse videantur . locus autem sic habet . Maxima autem esse debet cura substructionum, quod in his infinita, vitia solet facere terrae congestio . Ea enim non potest esse, semper vno pondere, quo solet esse per aestatem : sed hybernis temporibus recipiendo ex imbris aquae multitudinem crescens, & pondere, & amplitudine disrumpit, & extrudit structurarum septiones . Itaque, vt huic vitio medeatur, sic erit faciendum, vt primum pro amplitudine congestionis crassitudo structurae constituatur . Hoc primum Vitruuij praeceptum vt intelligatur hoc maxime aedificio obseruatum, seu potius ex huius obseruatione desumptum, in memoriam reuocanda sunt, quae de mello à Salomone aedificato, & voragine ciuitatis

Vitruu. lib. 6. cap. 11.

VITRVVIUS praecepta substructionis ex huius obseruatione deprompt.

Alibi tom. 3. part. 1. lib. 2. cap. 8. 3. Reg. 11. v. 27. SVBSTRVCTIO quae dicitur, & congestio.

Iosephus 6. belli cap. 6.

Ioseph. 8. an. tit. cap. 2. SVBSTRVCTIO laus.

FALSVM est, ab Herode substructiones templi factas fuisse.

QVO DIFERT à Meridiana Orientalis substructio.

ciuitatis Dauid completa alibi diximus . Nam, vt ibi ostendimus, murum exiit ab ima valle meridiana templi, quam substructionem vocare licet, iuxta Vitruuianum loquendi morem : spatium verò, quod erat reliquum murum inter, & montem templi, terra completum, siue, aggestum fuit . hoc verò totum spatium, quod coaequatam voragine ciuitatis Dauid vocat historia Regum, vocaret Vitruuius congestionem . Non autem alia ratio de superstructione Orientali censendum est, quam de Meridiana, cum de Orientali plura dicat Iosephus, sic scribens : Fanum autem conditum erat, vt dixi, supra durissimum collem : Et initio quidem vix templo cum atrio Israelis, atque areae atrij gentium sufficiebat iacens in summo planities, quod vndique praecipit erat, atque decliuus . Cum autem Rex Salomon, qui etiam templum aedificauerat, muro eius partem ab Oriente cinxisset, vna porticus aggeri est imposita, &c. Huius autem substructionis alibi meminit his verbis : Dicit autem non potest, ac vix etiam oculis credi, quam mirandum fuerit illud exterius fanum . Ipse contextus indicat de atrio gentium loqui, cum illud conferat cum atrio Israelis, cuius ante meminerat . Vallibus enim expletis tantum profundis, vt ad prospectum oculi caligaret, & aggesta ad quadringentos cubitos terra, eam vertici montis, in quo templum exstructum est, aequat . Hanc cinxit duplicibus porticibus, quas columnae e natiuo saxo sustentabant, & laquearia cedro expolita tegebant . Haec ille, in quibus non satis sibi constans videtur esse Iosephus, cum hic substructionibus, & porticibus cinctum dicat à Salomone intra septennium templum ; ibi verò tantummodo Orientale latus . At quamuis dubitari facile possit apud Iosephum, num vnus Salomon, an verò & alij quoque Reges post eum vniuersam templi substructionem abfoluerit; illud tamen in dubium venire non potest, quia manifestè falsum est, quod quidam nostra aetate affirmarunt, substructiones has ab Herode constructas fuisse . quibus ipse palam, contradicit Iosephus, qui etiam illa referens, quae Herodes aedificauerat, cum ad superstructiones venit, semper has explicat à Salomone aedificatas fuisse . id quòd mox afferendo eiusdem testimonio confirmabitur . Illud tamen me certo affirmare posse non dubito, Scriptores illos nouae illi sententiae minime subscripturos fuisse, si animaduertissent, eam ex aduerso pugnare cum illis omnibus sacrae Scripturae locis, quae à Salomone tradunt mello aedificatum fuisse, cum, vt alibi ostendimus, nihil aliud mello significet, quam huiusmodi substructionem . Sed de muri auctore alibi, nunc quod ad substructionem spectat . Hoc vno Orientalis substructio à Meridiana distare videbatur, quod haec in voragine quandam angustiore definit, cui respondebat altitudo ferè aequalis ex aduerso in monte Sion; at verò Orientalis substructio Opheli imminens, in latissimam vallem Iosaphat quodammodo definitur; ita vt eius prospectus maxime esset conspicuus, vt ex Euangelij loco paulo ante allato, & ex ipsa vrbis imagine constare poterit . Iam verò propius ad rem accedentes, murus Israel non potuit super congestione fundari, quin ad solidam vique montis firmitatem descenderet; aliàs enim vitiosa nimis esset structura, & ruinae maxime pateret, quod quam longissimè abesse debet ab huius aedificij consideratione . atqui substructionis crassitudinem conparato argumento confirmare licebit, fuisse non

minorem latitudine porticus gentium, & muri illam ambientis, quae praedictae imminet substructioni; est enim quinquaginta ferè cubitorum, atque adeò murus substructionis quinquaginta cubitorum, calamo vno superans praedictae porticus latitudinem . Superest autem inter substructionem haec, & murum Israelis congestio quinquaginta cubitorum, quanta videlicet est latitudo atrij gentium : ex quo fit, vt congestio ipsi substructioni latitudine sit par; ita enim fieri oportuit, propter congestionis sexcentorum cubitorum longitudinem, altitudinem trecentorum, propemodum infinitam . Hoc verò significare voluit Vitruuius, sic scribens : Itaque huic vitio medeatur, sic erit constituendum, vt primum pro amplitudine congestionis crassitudo structurae constituatur . Illud verò pro amplitudine, quod rationem, ac debitam proportionem exigere videtur in hoc nostro aedificio, paritatem denotat, cum congestio quinquaginta sit cubitorum substructionis crassitudini par . Neque verò hac vna constituta substructionis crassitudine contentus fuit Vitruuius, sed insuper haec verba adiecit : Deinde in frontibus anterides siue erismae sunt, vna struantur . Anterides, erismae, Graecae voces ab eodem deducuntur verbo ἐρίσσω herido, firmo, figo, fulcio . Ideo erismae, siue, vt alibi scripsit ἐρίσσωτα herismata, sunt fulcimenta, vt bene notauit Philander . Hinc fit compositum ἀνταρῆϊ δω anterido, contrafulcio, vel obnitor, indeque ἀνταρῆϊ δωγ πila structuram fulciens, vocis notionem; potius quam rem ipsam significare videtur vox Italica contraforti; rem potius indicat altera speroni . Hispani vocamus entiuos . Porò anterides vna cum substructione faciendas esse praecipit Vitruuius, illud innuens, quod in huiusmodi fulcris maxime requiritur, nimirum vt ipsa anteridum structura bene sit connexa, & colligata, & secum ipsa, & cum ipsa substructione, quod fieri vix potest, nisi eadem structura, eodemque tempore erismata fiant, & substructionis muri . id quod merito notandum, ac maximi faciendum duxit Iosephus, de huius substructionis fabrica sic scribens : Huius montis inquam Moria, verticem prius Salomon Rex noster, in statu Dei muro circumdedit . Radices quoque eius alio muro cinxit . cui versus austrum subiecta est vallis profunda . Hic murus ERISMATA, constat saxis grandibus, plumbo inter se iunctis completens & murus, cui adiacent, vna interior spatium, & in profundum descendens, vt miranda faciendae, ac sit magnitudo, & altitudo structurae forma quadrangulari . bene colligata Saxorum enim magnitudo a fronte est conspicua, interiora ta ferro vincta iuncturas continent contra omnium temporum iniurias firmissimas .

CONGESTIO substructionis par.

Vitruu. lib. 10. cap. 1.

QVID ANTERIDES, quid erismae sint.

Philander ibid.

Iosephus 15. ant. cap. 14.

ERISMATA, cui adiacent, vna interiora ta.

CRASSITUDO, & distantia anteridum.

pro amplitudine congestionis crassitudo structurae constituatur . Illud verò pro amplitudine, quod rationem, ac debitam proportionem exigere videtur in hoc nostro aedificio, paritatem denotat, cum congestio quinquaginta sit cubitorum substructionis crassitudini par . Neque verò hac vna constituta substructionis crassitudine contentus fuit Vitruuius, sed insuper haec verba adiecit : Deinde in frontibus anterides siue erismae sunt, vna struantur . Anterides, erismae, Graecae voces ab eodem deducuntur verbo ἐρίσσω herido, firmo, figo, fulcio . Ideo erismae, siue, vt alibi scripsit ἐρίσσωτα herismata, sunt fulcimenta, vt bene notauit Philander . Hinc fit compositum ἀνταρῆϊ δω anterido, contrafulcio, vel obnitor, indeque ἀνταρῆϊ δωγ πila structuram fulciens, vocis notionem; potius quam rem ipsam significare videtur vox Italica contraforti; rem potius indicat altera speroni . Hispani vocamus entiuos . Porò anterides vna cum substructione faciendas esse praecipit Vitruuius, illud innuens, quod in huiusmodi fulcris maxime requiritur, nimirum vt ipsa anteridum structura bene sit connexa, & colligata, & secum ipsa, & cum ipsa substructione, quod fieri vix potest, nisi eadem structura, eodemque tempore erismata fiant, & substructionis muri . id quod merito notandum, ac maximi faciendum duxit Iosephus, de huius substructionis fabrica sic scribens : Huius montis inquam Moria, verticem prius Salomon Rex noster, in statu Dei muro circumdedit . Radices quoque eius alio muro cinxit . cui versus austrum subiecta est vallis profunda . Hic murus ERISMATA, constat saxis grandibus, plumbo inter se iunctis completens & murus, cui adiacent, vna interior spatium, & in profundum descendens, vt miranda faciendae, ac sit magnitudo, & altitudo structurae forma quadrangulari . bene colligata Saxorum enim magnitudo a fronte est conspicua, interiora ta ferro vincta iuncturas continent contra omnium temporum iniurias firmissimas .

Sed ad Vitruuium redeamus, qui haec praedictis de erismis subiungit : eaeque inter se distant tanto spatio, quanto altitudo substructionis est futura crassitudine eadem, qua substructio . Hunc locum explicans Philander . Habet, inquit, Superbi Tarquinij agger (is hodie ab aede Sancti Viti vltra Diocletiani thermas protensus cernitur) anterides, sed aliquando frequentiores; aliquando rariores, quam Vitruuij praescriptum patitur . Quam rem bene consultus, quisquis fuit ille, Architectus pro loci natura temperauit . Haec ille . Hoc porò praeepto Vitruuius communes fabricas respexisse videtur, quarum nulla ad tam incredibilem ascendit celsitudinem, quanta haec nostra est . Accedit huic etiam, quod vel ipse Vitruuius, vel ij, à quibus Architecturae praeepta, legesque susceperat, fortè diffidebant, tam omni-

SYBSTRV-
tionis sym-
metria quam
maxima.

Ezech. 42.
¶. 16. & seq.

PARTIVM
& anteridum
substructionis
mensurae, ac
proportiones.

VITRVVII
locus explica-
tus.

PERQVAM
pro plusquam.

IN IMO
magis substru-
ctio à conge-
stione propul-
satur.

omnimodam, tamque exactam partium symmetriam, vel in ipsis substructionibus posse ab omnibus obseruari. quapropter illa tantummodo praescripserunt, quae firmitati substructionis conducere possent, reliqua, quae ad decorem, ac venustatem, consultò praetermiserunt. Ego verò, cum in hoc architectando aedificio nullam aliam legem mihi praescripserim ab ea, quam numeri ipsi calamorum, aut cubitorum, quos sacrae Scripturae tradunt, praescriberet, quo magis ac magis rationes symmetriarum perpendo, eo magis admiror Dei optimi, ac maximim eo architectando sapientiam. Nam tota periboli in singulis lateribus longitudo centum viginti quinque calamorum fuisse ab Ezechiele traditur, vt in eius explanatione videbimus: quorum octoni calami cubitis exaequantur quinquagenis, quanta est anteridum latitudo, & in summo prominentia: tantundemque recedunt ab angulis extremae anterides, quò ipsi respondeant muro substructionis, cui supereminet porticus gentium. Et quoniam in angulis maiorem adhibendam esse munitionem certum est, ideo haec extrema erismae à proximis quinquaginta tantum cubitis distant. quanta est atrij gentium extra porticus latitudo: cum reliquae ab inuicem centenis, vt dixi, distent cubitis. Altitudo verò huius substructionis trecentorum cubitorum fuisse definitur à Iosepho. quapropter erismae, altitudinem sortientur suae latitudinis sextuplam, quanta videlicet est humani corporis altitudo ad proprii vestigij longitudinem. Prius tamen quam reliquas proportionem persequamur, opera praetium fore existimaui, reliqua Vitruuij de hac re verba percensere. Procurant autem, inquit, anterides ab imo, per quam crassitudo constituta fuerit substructionis, deinde contrahantur gradatim, ita vt summam habeant prominentiam, quanta operis est crassitudo. Hunc locum, ex ijs, quos videre potui, nullus interpretum assecutus esse videtur. Sed quoniam eorum sententias refellere non vacat, quid sentiendum esse arbitremur, breuissime ac dilucide proponemus. lectoris deinde iudicio, in quo illi à vero aberrauerint, statuendum. Atque illud magis est perspicuum, quod Vitruuius vltimo loco tradit, nimirum vt prominent in summo anterides extra substructionis crassitudinem, quanta est ipsa substructionis crassitudo: id enim denotant illa verba: quanta operis est crassitudo. Illud, propter dicendi modum, ac phrasim, maiorem inuoluit difficultatem, quod initio dixerat; ita vt nonnullis suspicio inciderit, mendum librarij vitio subrepsisse, ac pro, perquam, plusquam legendum fuisse. Ego verò, quamuis de mendo nihil ausim affirmare, ne videar illis subscribere, qui temere antiquos quoslibet Scriptores corrumpunt, correctionis causas tamen cum esse verum loci sensum, quem eiusmodi correctio indicat, haud dubito. An verò Latina phrasis admittat, vt perquam dicatur pro plusquam, iudicent bene de lingua Latina meriti: mihi enim Vitruuium Latinae linguae peritissimum sequi certum est. Locum igitur sensus est, vt anterides in imo, quod celsitudine substructionis, quasi longiori vecte, maiori vi à congestione propelluntur anterides, eae amplius procurant, quam quae fuerit substructionis crassitudo, ac deinde contrahantur gradatim, ita vt summam habeant prominentiam, quanta operis, siue muri substructionis est crassitudo. Hoc autem, quantum procurare debeant in imo anterides, non definit

A Vitruuius, puto, vt pro loci, ac firmitatis ratione à prudenti Architecto constitueretur: at nos quamuis eiusmodi nec sumus, nec haberi velimus, quoniam nullibi huiusmodi prominentiam decerni comperimus, eam consimili praedictis ratiocinatione constitui posse arbitrari sumus. illis igitur inferioribus prominentijs haud secus innitetur fabrica, quam pedibus homo; humani igitur pedis crit ei apta proportio. Pedis longitudinem Albertus in tres aequas partes diuidit, quarum anteriorem digitis, mediam ossibus, & neruis, postremam tibiae iuncturae, ac talo tribuit, ex quo fit, vt pes à tibia promineat duplo, plusquam tibiae anterior pars à tali extrema, atque adeò centum quinquaginta cubitos prominere fecimus à muro substructionis imas anterides, summas quinquagenos (tantundem enim crassa est substructio) centenos reliquos gradatim contraximus. & quamuis vocis origine idem significari videatur, ac si per gradus contraheretur, iam tamen vsus obtinuit, vt gradatim idem significet, quod sensim. Quapropter nos primum gradus subiecitimus substructioni, vel, vt Vitruuij verbis vtar, scamillos impares adiecitimus, hac ratione: anterides in vno cingitrium calamorum fascia, hoc est, dimidiae latitudinis erismae, sublati binis illis hinc inde calamis incurbarum; sic dicuntur stipites illi, quibus incumbunt fornices. At in summo fascia quaternos alta est calamos; propter nimiam enim altitudinem tantundem adiciendum fuerat, vt aliquam videatur habere ad latitudinem proportionem. Huic igitur imae fasciae alia subijcienda fuit quattuor calamorum, & huic tertia quinque: sic fit, vt fasciae debitam seruent venustatis proportionem, ac omnes simul duodenos altae sint calamos, qui quarta pars sunt quadragenum octonum, quibus trecenti illi altitudinis cubiti continentur, vt in ipsa videre est Orthographia, in qua omnes lapidum ordines altos fingimus calamum vnum, hoc est, cubitos sex cum quarta parte cubiti, de quibus Iosephus: saxa, inquit, quadragenum cubitorum magnitudinis erant: nam & pecuniarum copia, & populi largitas maiora dictu conabatur. Has igitur retractiones fecimus ita per gradus, tum ob dictam rationem; tum verò maximè, quoniam non aequale fuisse videtur solum in ima valle ophel, quae huic erat subiecta structurae, sed ad Meridiem depressior, ad Aquilonem celsior, id quod alibi satis aperte me demonstrasse recolo. Subscribit his Iosephus, de hac substructione sic scribens. Cuius quod humillimum fuit trecentis cubitis munitur: in quibusdam vero locis pluribus, non tamen omnis altitudo fundamentorum videri poterat, multum vallibus obrutis, vt angustas vias oppidi coaequant. E igitur, ne huiusmodi soli inaequalitas ipsas anterides absconderet, quod vitiosum est, & maximè vitandum in structura, gradus illos aptauimus, haud aliter quam stylobatis gradus respondent in templorum porticibus. Demum, vestibula illa, seu loculamenta fornicibus operata sic manent, duplo ferè altiora quam lata, gratissima proportione. Haec autem omnia de substructione tractanda in praesentiarum duxi, cum, quod nullum videbantur deinceps commodiorem posse sortiri locum; tum, vt à fundamentis, quasi naturae ordinem sequentes, aedificij tractationem aggredieremur. Vnum tamen superesse videbatur, quo vniuersae huius primae Ortho-

Albertus Durerius lib. de symmetria part. corp. hu.

HVMANI pedis proportio anterides mensurat.

GRADVS substructionis quare subijciantur. Vitruu. lib. 3. cap. 3. & 5. cap. 9.

Ioseph. 15. an. tiq. cap. 14.

Alibi tom. 3. parte 1. lib. 3. cap. 21.

ALIA QVOD que ratione gradus in substructione sunt.

MEMBRA in aedificio abscondere vitiosum est.

Orthographiae rationem redderemus, vt aliquid de porticibus summis diceremus; verum & haec proprium habent tractationis locum, & hic tam sunt exiguae, vt in eis vix possent minutiora, membra, & ornamenta signari. quapropter cum hac ratione maiores fuerint aliae factae Orthographiae, quae hic dicenda videbantur, in proprium caput reijcienda sunt, quo eiusmodi Orthographiae, Deo bene fauente, explicabuntur.

DE PECVLIARI QVADAM ATRII INTERIORIS Ichnographia. Cap. XIX.

EFFICVLITAS illa, quam extremo superiore capite attingebamus, nimirum quod vix, ac ne vix quidem membra aedificij omnia, atque ornamenta in superiore Orthographia possent exprimi, nedum à lectore discerni, tanti ponderis est, vt vel vna posset nouas exigere descriptiones, nouos sumptus, nouum opus. Quid enim nobis profuisset, tam improbo labore, tot sumptibus, tot incommodis, quibus vita etiam nostra nonnumquam periclitabatur in explicando hoc templo, vel potius in explicando Dei Optimi sermone de templo, defatigatos fuisse, si illud vnum, quod maximè ad Dei gloriam oprabamus, nimirum vt intelligeretur, ipsis datis descriptionibus, consequi nos posse desperaremus? Quamuis enim adhuc lectori minimè perspectum sit, quibus sacrae Scripturae verbis haec continerentur, aut quam potissimum ob causam olim scriberentur, ac modò ab Ecclesia Catholica legenda proponantur; tamen ea omnia tunc esse perspecta poterunt, & cognita, cum totus noster hic liber legetur, cuius extrema Ezechielis visio nulla ratione absque his, quasi primis principijs percipietur. Fuerunt quidem, mihi credat lector, descriptiones aliae maiori forma conficiendae, neque frustra putet minores has factas fuisse; non enim fuisset papyrus vlla tam magna, quae maiores posset commodè capere, quae libris annexae darentur in vulgus. Hanc vnam tamen vtilitatem afferet in primis illa, quam protuli substructionis Orthographia, & eius, quae desuper erigebatur vtriusque porticus, quod cum singulas primi ordinis columnas tantae crassitudinis fuisse intelligat, quantam possent, vt ait Iosephus, tres homines confertim inter se completi brachijs, quibus pares esse pilas illas cognosceret, quae murum atrij gentium ornant extrinsecus, eas perpendens collatione substructionis tam exiguas videri, vt fere sine perspicillis non videantur. huius quidem substructionis magnitudinem fuisse propemodum immensam cognosceret, & quae ipsam quodammodo superare videatur humanam cogitationem. Sed his, quae ad templi magnificentiam faciunt, praetermissis, quae ad reliquas

MINORES ac maiores Orthographiae cur fiant.

Iosephus. 15. an. tiq. cap. 14.

A descriptiones explicandas spectant, ordine prosequamur. Et illud in primis proponendum est, quod, propter allatas rationes, vniuersas templi ideas, quod ad fabricam spectat, vna Scenographia dempta, sub triplici modica cubitorum mensura expressimus, quam, vt diximus, vulgo nos petipie vocamus. Maxima fuit illa, sub qua tres Ichnographiae, & quattuor templi Orthographiae fuerunt factae, quas initio proposui; minima verò ea, qua tres Ichnographiae vniuersales, cum ea, quam dixi substructionis Orthographia confectae fuerunt. Alia quoque mediocrius adhibenda fuit cubitorum mensura, ita temperata, vt Orthographiae cum suis quaeque membris videri possent, atque ornamentis, nec tamen papyri modum plus nimio excederent. Sed quoniam, vt dixi, vix possunt Orthographiae exactam aedificij rationem ostendere, nisi cum suis Ichnographijs conferantur, ideo & sub eadem mensura alia quoque fuit Ichnographia paranda, cui respondeant ad vnguem proponendae Orthographiae. Et haec quidem Ichnographia esse vniuersi templi prae magnitudine non potuit, quoniam paucioribus, quam duodenis eiusdem magnitudinis folijs non potuisset comprehendi. fuit igitur faciendae partis, & quidem nobilissimae, cui hic est impositus titulus: VESTIGIVM ATRII INTERIORIS, ET SANCTVARII. Huic verò titulo alius additur, finem indicans, propter quem haec facta Ichnographia. estque huiusmodi. EIVSDEM CVBITORVM MENSVRAE SVNT ORTHOGRAPHIAE VNIVERSALES. Atque ob hanc causam seorsum ab alijs Ichnographijs hanc vnam explicandam esse duxi, atque vna cum ipsis reponendam Orthographijs. Est autem & alia huius praependendae Ichnographiae, & praecipua fortasse causa, quae ad aliam adhibendam cubitorum mensuram, nos impulit; nimirum, quoniam in parua illa atriorum Ichnographia apponi non poterant distinctae, quae ad huius atrij ministeria ibidem existisse recensentur, ideo opus fuit maiori forma hoc atrium fingi, quo eiusmodi instrumenta omnia, vel saltem ea, sine quibus intelligi Propheeta noster haud posset, suis locis apponerentur. In hac igitur Ichnographia, vt ad propria descendamus, domus Domini in medio atrio primum visitur, cum ijs omnibus membris, atque instrumentis, quibus in priori illa maxima eiusdem Ichnographia conspicebatur. Hoc vno haec ab illa distat, quod haec platea quadam viginti cubitorum latitudinis vndequaue cingitur, quae rursus tripliciter ex parte lata porticu circumscibitur; ex reliqua Orientali peribolo tantum, illi haud dissimili, qui totum atrium cingit interius. Illud verò hic potius obseruandum; quia commodiùs quam alibi, quod centra semicolumnarum atriorum directè aduersis respondent templi circumquaue anteis, quamuis duplo sint latiores quam illae. Ac ne quidquam deesse videretur ad perfectam rationem symmetriae, postes ipsi atriorum latitudine pares sunt ipsis anteis templi, vt singula suis locis, sacra Scripturae probante, confirmanda sunt. In porticibus praeterea meridiana, & aquilonari scalae illae apparent, quarum longa oratione meminit Propheeta. earumque graduum numerus facile poterit suis locis computari. Ab Occidente murus fabricam claudit perpetuus semi-

OMNES fabricae ideae sub triplici sunt modica cubitorum mensura.

PECVLIARIS Ichnographia atrij interioris.

IN HAC Ichnographia plurima templa instrumenta suis locis apponuntur.

Ezech. 42. ¶. 9.

femicolumnis hinc atque illinc ornatus, in quo A
fenestrae in medijs intercolumnis aperiuntur. patent quoque in eo binae illae portae in medijs quadratis porticibus, quas electionis dici ostendimus: atque in eis septeni illi gradus atrij exterioris, portarum gradibus, numero, atque altitudine respondentes, quod vniuersarum porticum templi area aequae librata sit. His autem portis proximae sunt scalae, ad vsum cenaculorum iuxta symmetriam dispositae, quarum mensurae, & graduum numerus prioribus, iam dictis, respondent. & haec de Occidentali Ichnographiae parte nunc dicta sufficiant. In Orientali tres illae apparent celeberrimae atrij interioris portae, cum suis vestibulis, thalamis, frontibus, gradibus, atque alijs, quae in ipso quadragesimo Ezechielis capite recensentur, mensurantur, repetuntur. In earum Aquilonari, & Meridiana constituuntur hinc atque illinc quaternae illae lapideae mensae, pro sacrificiorum vsum, quem infra dicere suadebit Ezechiel. In portarum medio quadrata iacet area atrij interioris, quae proprie ad sacerdotes pertinet, utpote in qua ferè omnia eorum ministeria peragebantur. clauditur hoc atrium à Meridie. Oriente. & Aquilone porticibus, ab Occidente peribolo eodem, quo plateam ante templum concludi paulo ante dicebamus. In quo peribolo bina ostiola hinc atque illinc aperiuntur, nullum in medio, reuerentiae, & religionis ergo, ne videlicet per ea egressuri terga templo verterent. praedicta verò ostiola non temere, aut casu facta, sed fere ab vniuerso vestigio deducta sunt, utpote postibus orientalem portam munientibus recte respondentia. In atrij medio altare illud aeneum ita constituebatur, ut ternis, cum interioris, tum exterioris atrij portis esset conspicuum. Altaris verò ipsius vestigium, eius ferè singula membra, partes, mensuras indicat, & quadratam formam, ab Oriente gradus, peribolum, seu coronam circa fossam, quae ad suscipiendum victimarum sanguinem iacet in imo: crepidinem deinde vtramque, ac demum ipsum altare superius, quod craticula operiebatur, lignis, atque ignibus continendis. cineribusque excernendis aptissima, quorum omnium formam, ac dimensiones Ezechiele duce proponemus. Altaris dexteram ab Oriente occupat mare illud aeneum, magnitudine, artificio, capacitate admirandum; cui ex aduerso stat pulpitem illud, quod musach sabbati dicebatur, quod quamuis ligneum esset, propterea omitendum non fuit, quod mari ipsi quodammodo responderet, ne videretur à latere sine aliqua symmetria constitutum. Tandem decuit bases lutherum ibidem assignari; quae, quoniam plures erant, magnitudine, artificio, & opera mirabili non parum conducere videbantur ad huius atrij, immo & ipsius templi magnificentiam, & pompam. Sed de vestigio iam satis, quoniam haec omnia sigillatim suis locis pertractanda sunt.

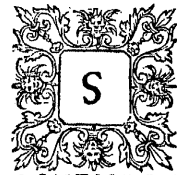
ALTARIS aenei partes.

DE DVPLICI

VNIVERSALI ORTHOGRA

phia. Cap. XX.

VCCEDIT huic ordine prima atriorum Orthographia, in qua haec verba leges: VNIVERSI TEMPLI HIEROSOLYMITANI ORTHOGRAPHIA, QVAE OSTENDIT ORIENTALEM FACIEM MVRI ATRII EXTERIORIS, ET PARTEM MVRI PORTICVS GENTIVM, QVAE DEINDE DICTA EST SALOMONIS. Non est silentio praetereundum potentissimi pariter ac sapientissimi Regis de hac vna descriptione iudicium: nam, quid de omnibus fenserit, facta ipsa testantur. Is est felicitis recordationis PHILIPPVS secundus, dominus, ac moecenas meus meritissimus. Cui, cum praesente Rege nostro PHILIPPO eiusdem nominis tertio, domino nostro, ac eius sorore Elisabetha Archiducissa Austriae, Belgij domina, atque alijs principibus viris, singulas has descriptiones eodem fere ordine, quo hic eas recensui, explicassem, ipsaque Maiestas Regia perhumaniter de singulis partibus quamplurima sciscitata percepisset; immo verò etiam & quae deerant adnotasset: cum ad hanc vnam ventum esset descriptionem, in tantam raptus est admirationem, ut non se potuerit continere, quin in haec ipsa verba prorumperet: o frustra edificio, & rarum, peregrinum, & inauditum aedificium. Quod quidem testimonium eo pluris à me aestimatur, quo clarius tanti Regis Maiestas, modestia, & quasi innata moderatio, cum summa aedificiorum cognitione, & frequenti eorum videndi vsum coniuncta, mihi penitus erat cognita, atque perspecta. Nam cum Regia Maiestas nihil haberet antiquius, quam ut diuino cultui, & religioni seruiret; ac propterea extruendis summis, ac magnificentissimis templis Regio apparatu, quod in se erat, addidisset; cuperetque his etiam ut maxima accederet artis, rationisque praestantia, ac propterea architectorum sapientissimi alij conquirentur; alij vltro spe quaestus, & gloriae ad ipsum confluerent, fiebat, ut hi omnes artis suae indices, atque industriae Regi offerrent quam accuratissimas templorum, aut aliorum aedificiorum formas, non modò eorum, quae fuerant, sed & eorum, quae mente assequi poterant, ad hoc vnum potissimum excogitata, ut Regis animus in admirationem raperent. His verò schematis euoluentis ita delectabatur, & tam perfectas mente concipiebat aedificiorum formas, ut hac vna re, quae difficilis est, ut mihi Ioannes ipse Ferrerius affirmavit, cognouerim, à Rege ipsos etiam peritissimos architectos esse superatos. Horum verò schematum ego ipse saepe apud eundem Regium architectum, non modò arcas plenas euolui, sed & aedes etiam plenissimas: Quae omnia cum mecum ipse perpendo, facile mihi persuadeo, vocem illam, quam de ore Regio, grauisissimis, certissimisque testibus praesentibus, ego ipse audiui, & quasi quoddam oraculum

REGIVM celebre testimonium.

lum suspexi, non casu, aut temerè prolatam, sed quod prae omnibus alijs, quas viderat, aedificiorum idaeis, haec vna Regis animum, ac mentem perspicacissimam posset penitus non explere modò, sed etiam superare. nec mirum, cum in hoc opere Diuina Architecti rerum omnium maximi effulgeat sapientia, quae eo magis humanas, siue etiam angelicas mentes in sui rapit admirationem, quo perspicaciores sunt, & maiori cum lumine eam intuentur. quod si alijs deinceps huius aedificij aspectus nullam eiusmodi pariat admirationem, perpendant ij, an ex aedificij tenuitate nascatur, an verò ex eorum animi magnitudine, & rerum perceptione maiore. Verum ab his temperandum mihi esse iam duxi, ne non satis à seipsis probata videantur ea, quae rudi hac mea, & incrudita oratione commendantur. Ad eius explicationem propius accedamus.

Ostendit haec primùm Orthographia (ut ab imis extimisque ad interiora, & ad summa procedamus) hinc atque illinc periboli formam, qui vniuersam domum circumdabat, & aequae latus, atque altus dicitur fuisse calamus vnum. Sed tamen peribolus nulla ex parte integer est; illinc enim aenea lamina non amplius extendebatur: hinc verò peribolum oportuit abscondere, quo stylobatarum, & podij vtriusque atrij, gentium & Israelis forma pateret: sed quoniam totus peribolus sibi similis est, ex hac parua quantumuis parte vniuersi consicietur forma. Sunt enim in eo stylobatae ordine dispositi, inter quos marmorci cancelli disponuntur, fenestris obliquis, hoc est rhombis, non quadratis foraminibus perterebrati. Super stylobatis sphaerae apposuitur, quod, quomodo desuper ornarentur, minimè habemus compertum, neque aliud suadeat ratio fabricae, quo aptius possent ornari. Pars deinde apparet in hac Orthographia muri porticus gentium exterioris, in eo stylobatae, & interioris podium inferiorem sustinet muri, & paratadum partem: haec deinde suis spiris, & capitellis ornatur, immissa desuper coronice, & in zophoro triglyphis appositis, ut in reliquis templi contignationibus distribuuntur: murus simplex, ac purus fenestrarum duplici ordine tantum ornatur. desuper peribolus doma cingit: cui eminent secundum ordinis columnae, trabeationem, ac tectum sustinentes, dispositis super columnis achroterijs ornatum. Hic porro murus, quamuis vniuersum vnde quaque cingeret templum, è medio sublatus est, quo manifestaretur murus atrij Israel, qui omni ornamentorum genere illustris erat, ac celeberrimus. In eius medio porta aperitur Orientalis, ad quam gradibus septem ascendebatur. Stereobatae inter stylobatas columnarum fenestris ornantur, quae lumen cryptoporticibus immittunt. Triplex columnarum ordo altitudinem complet sexaginta cubitorum: super porta, & super castellis quartus erigitur ordo: atque in castellis medijs quadrata alia castellula eriguntur, quinto columnarum ordine munita, atque exornata. super haec omnia facies eminent vestibuli sanctuarij, quae miram cum reliquis omnibus aedificij partibus, ac membris symmetriam, ac venustatem parit. Sunt autem ordines hi omni ex parte, supra quam dici potest, aut credi, ornatissimi, non modo ipsius Architecturae proprijs ornamentis, verum etiam ab ipsa sculptura mutuatis alijs, ut coronae,

PERIBOLUS atrij describitur.

palmae, flores, fructus indicati potius quam expressi argumento esse possunt. Sed longum esset hic omnia percensere, fatius erit, ut lectorem horremur, ut de singulis singula, quibus tractantur, perquirat loca.

Demum extrema Orthographia huic eminenti inscriptioni. DISSECTI TEMPLI SALOMONIS ORTHOGRAPHIA OSTENDENS INTERIORA PORTICVVM ET CRYPTOPORTICVVM, ET ORIENTALEM SANCTVARI FACIEM NECNON TERNOS EIVSDEM FACIEI ET ATRII INTERIORIS ATQVE EXTERIORIS ORDINES BINOS QVE ATRII GENTIVM. Vix dici potest, nedum breui oratione perstringi, quantitas utilitates, & commoda Architecturae praestet, dissecti aedificij videre Orthographiam. Quis enim sub vnum aspectum proferre posset tot tamque varias aedificij partes, natura, situ, dispositione, ac forma à sese inuicem longè remotas, nisi hanc adiuuasset dissecti aedificij pingendi rationem? In ea verò illud potissimum obseruandum est, ut dixi, perspecta nimirum ut apprimè sit in ipsa Orthographia, quae pars aedificij, qua parte sublata repraesentetur: sic enim fiet, ut quibus Ichnographiae partibus singulae huius Orthographiae respondeant, facile intelligatur, quo ignorato, quamplurima ignorari necesse est; cum non sine magna iactura, & confusione, quae putabuntur cognosci, alio referentur, quam debeant; quod eo periculosum est magis, quo eiusmodi plerumque defectus à paucioribus, ijsque peritioribus corrigi possit: quoniam aedificij partes aliae alijs sunt similes, non omnes eadem. Huius rei gratia, si in primo vestigio vniuersali, sublato altari de medio, linea quaedam ducatur per medias portas Meridiana, & Aquilonarem atriorum, eique erigatur perpendicularis ad pavementum plana indefinita superficies, ea quidem omnia atria, porticus, muros, tecta, fundamenta denique omnia diuider. Sublata igitur anteriore parte, quae ad Orientem reliqua fuerat, quod superest aedificium omne, hac vna Orthographia exprimitur: in qua interior facies periboli, qui ab Occidente viam exteriorem cingit, primùm exprimitur, ei nulla re dissimilis, quae in superiore Orthographia expressa fuit exterior eiusdem periboli facies. Murus deinde succedit atrij gentium per mediam portam sectus, ex quo fit, ut postium latitudo; portae altitudo, fenestrae desuper, quantumque dilatentur interioris, videri, ac mensurari facile possit, necnon antae, quae murum exterioris, &emicolumnae, quae illum interioris ornant, quantum procurrant, quomodo exornentur, quam exactè haec illis respondeant, atque alia id genus propemodum infinita obseruari poterunt. Ibi etiam contignatio facta demonstrat eam, quam persequitur Vitruuius ornamentorum originem, de qua nos alius. Vitruu. lib. 4. trabes item quasdam longiores, breuiores alias, cap. 2. nonnullas porticus latitudinem velut colligantes, alias in longitudinem velut colligantes, alias in longitudinem protensas: desuper domata peribolis vtrinque munita licet obseruare. Binae insuper columnae eriguntur, medijs porticus inferioris columnis ita ad perpendicularum impositae, ut harum centra illarum respondeant centrīs, quae tandem propria contignatione, factigio,

DISSECTI templi Orthographia, cuiusque utilitates.

QVOMODO sit consideranda aedificij sectio.

stigio, ac testo operiuntur, & suis ornamentis quasi coronis illustrantur. Succedunt his aliae obscuriores columnae, interiores illas referentes, quae Occidentalem porticum Gentium fulciunt, templique postica respiciunt: inter quas fenestras aperiuntur, quae interiores ostendunt earum retractiones, nec habent ornamenta exteriorum similia. Eadem verò, quae de hac porticum gentium secta dixi, quoniam cum reliquis porticibus sunt communia, in illis repetenda non sunt sed iuxta praedicta examinanda. quae verò eorum sunt propria, quam breuissimè perstringam, quoniam singula deinde confirmanda suis locis sunt.

PORTICVS
Israelis secta,
in qua ea re-
cententur,
quae capite 40
Ezechielis
mensurantur.

Porticus Israelis secta, multa proponit attentius perpendenda, cryptoporticus in imo, earumque quadratas pilas, marmoreas fornices, obliquas fenestras, vniuersam denique dispositionem, propriamque fabricam: quam expendendam esse monemus, atque illud in primis, ex quo omnes ducuntur dimensionum proportionem, quam aptè superiores columnae cum suis stylobatis, & hi cum suis proiecturis, solidis insistant pilis. Ex atrio gentium ad portam accedentibus, septeni gradus occurrunt, ac postis portae, quem calamo primum mensurauit angelus, cui similis respondet in alio muro porticum concludente, cum binis alijs dimidijs postibus, muris adiectis, & fornicibus desuper colligatis, porticum interna diuidunt vestibula inter postium stylobatas. quod reliquum est spatium cancellis: occlusum tres thalamos exhibet aequè longos, ac latos singulos. calamo vno: quibus tres alij per omnia similes, & aequales ex aduerso respondent in reliqua parte templi, quam initio sustulimus. His autem vestibulis, postibus, semicolumnis, fornicibus similia sunt non modò aliarum portarum vestibula, & reliqua, verum & omnium atriorum, vt ipsa indicat Orthographia; cuius inferior ordo muros omnes postibus distinctos ita aperit, vt ille tantummodo conspicitur cum suis fenestris, qui templum ipsum ab Occidente claudit. Ordinem primum prima coronat contignatio, cuius exteriori faciem atriorum arcus respondentem vides, formam interiori, ac dimensiones, in sectis porticibus. Superstat huic secundus ordo, cuius muri perpetui sunt, non verò fornicati, vt inferiores atriorum; in eis tamen duplices fenestras aperiuntur, quibus non minus atriorum facies exornantur; quam illustrantur cubacula. abscissae verò porticus, mediam porticum cubacula vtriusque ostendunt, cuius fenestras sunt illae, quae in Occidentali muro aperiuntur: qui murus quingentis cubitis mensuratur ab angelo, & ab Ezechiele dicitur esse diuidens inter sanctuarij, & vulgi locum. Huic etiam ordini propria imponitur contignatio, quae exterioribus respondet ornamentis columnarum: cui omnino similis est tertius ordo, hoc vno ab illo distans, quod, praeter planam contignationem, qua bini alij ordines operiuntur, hic aliam quoque habet fastigiatam, quae testam atriorum ita in vtram-

Ezechiel. 42.
v. 20.

A. que partem procliuia facit, vt inde iimbres è caelo cadentes facile effluant, ne ibidem aliquamdiu manentes testam penetrent, & materiam aut vitent, aut, vt quod minus est dicam, deturpent; ac desuper ambulantes commodam praesentem, non nimis asperam soli erectionem. Ascendunt desuper castella, de quibus non est modò dicendum per singula. quod verò ad quartum ordinem spectat, qui super Orientali porta in praecedenti Orthographia describitur, quoniam is non tam firmis nititur ratiocinationum fundamentis, vt negari non possit, non describitur in hac secunda Orthographia: neque propterea tantum, verum etiam ne castellorum

B. prospectum impediret, qui certioribus confirmantur sacrae Scripturae testimonijs. Atque, vt finem iam dicendi faciam, in omnium atriorum medio facies illa sanctuarij celeberrima, praefertur, quae, quoniam duplo altior est, quam atria, ac triplici etiam ordine erigitur vt illa, sit, vt membra quoque singula huius aspectus sanctuarij, duplo sint maiora similibus atriorum membris. Maximè autem animaduertendum est in hac descriptione, quam aptè, quantaque cum symmetria, & decore à summo angulari lapide gradatim descendat hinc atque illinc fabrica, vsque ad infimum peribolum; quidque, & quantum splendoris, ac magnificentiae huic

ISTIVS
fabricae sym-
metria pul-
cherrima.

C. accederet aedificio, si licuisset imas simul repraesentare substructiones. sed quia minime possunt, satis hic sit, monuisse lectorem, vt eas mente concipiat vtriusque infra peribolum descendentes tantundem, quantum distat ab atrio interiore sacerdotum, ipsum atrium gentium. Sed & illud quoque non parui faciendum est, quod in tam vasto aedificio omnes columnarum bases, capitella, epistilia, zophori, coronices ad libellam intrinsecus, & extrinsecus ita constituantur; verum haec ad templi architecturam spectare videntur, quae proprio libro tractanda esset. Haec de descriptionibus in vniuersum dicta sufficiant. Sed, vt eò, vnde digressa est, re-

D. uertatur oratio, quod de harum numero probare conabamur, non plures reddi, quam ratio ipsa, & lectoris commoda postulare videbantur, id quidem perspectum esse lectori omnino tunc poterit, cum omnia Ezechielis capita, quae de templo loquuntur, attentius legerit, atque perceperit plenius: interim tamen vel magna ex parte hoc nostrum consilium ei probandum esse putamus, si omnes ac singulas inuicem contulerit, & perspexerit, quam sint aliae ab alijs diuersae. quare si totum templum percipiendum est, vt dixi, planè nulla earum descriptionum superuacanea erit, quae diuersam partem, aut diuerso modo eandem refert, ab ea, quam aliae descri-

E. ptiones repraesentauerant. Quod vt praestari facilius possit, atque vt ea molestia lectorem liberemus, qua saepius esset hic liber, aut alij euoluendi, quo imagines exquireret per varia loca dispersas, omnes simul hic congesimus, eodem, quo à nobis explicatae sunt ordine.

Accipe igitur, benigne lector, sequentes descriptiones, quarum elenchum, ac numerum apponimus. Domus Domini triplex est vestigium duplici folio expressum, quadruplex Orthographia, ac Sancti Sanctorum vna Scenographia. Atriorum porro triplex est vestigium vniuersale, atque vnum peculiare atrij interioris, quod est sacerdotum: triplex item Orthographia vniuersalis, substructionis templi vna: Orientalem faciem atriorum ostendens secunda: ac demum tertia dissecti templi. Omnes igitur templi ideae quindecim sunt, quattuordecim expressae folijs, alijs simplicibus, alijs duplicibus, siue etiam triplicibus; maioribus alijs, alijs minoribus. Duplici enim foliorum genere in vniuerso opere hac prima aeditione vtimur: altero, quod regium vulgo vocant, quodque commune vocabimus, altero, quod imperiale dicunt, nos maximum appellabimus. Has verò figuras omnes euoluat lector necesse est, ac plenè iuxta praedictam explicationem perspectas habeat, si difficillimam hanc Prophetiae visionem percipere velit, aut nostram cum fructu legere explanationem. nam praeter rationes illas, quas initio prioris libri proponebamus, quibus necessarias esse descriptiones suadebatur, haec vna huius loci propria est, quod in aedificio hoc explicando Mathematicorum morem seruare nolimus: ij enim appositis literis suos angulos, lineas, figuras exprimunt: id illis propterea

contingit, quòd propria nomina non suppetunt, quibus angulos ab angulis, aut hos à lineis, aut has à figuris, aut inter sese distinguant. In architectura verò, vti singula membra propria sortiuntur nomina, Architectorum morem, quem ipse quoque Propheta noster tenuit, retinere visum est.

Huius verò difficultatis leuandae gratia, praeter descriptiones, indicem proprium huic tomo adijciemus, quo voces Architectorum non modò Italicè, atque Hispanicè reddantur; verum etiam quae poterunt explicari, ac veluti definiri, definiantur.

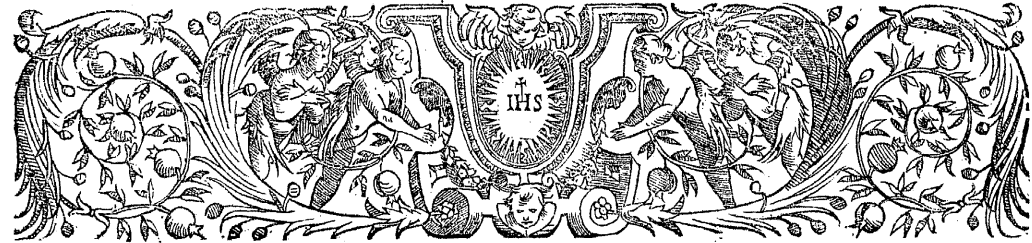
*

LIBRI SECVNDI FINIS.

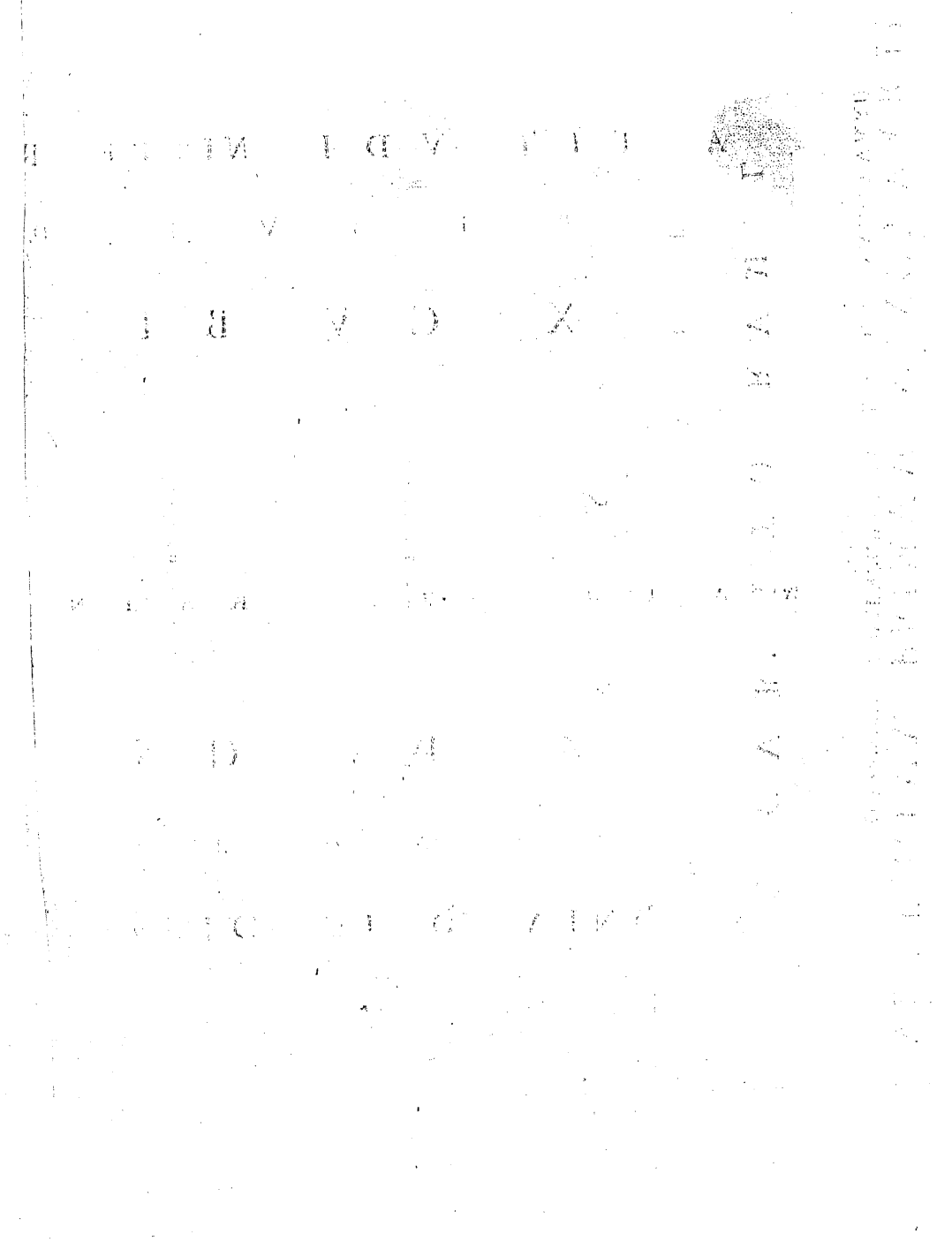
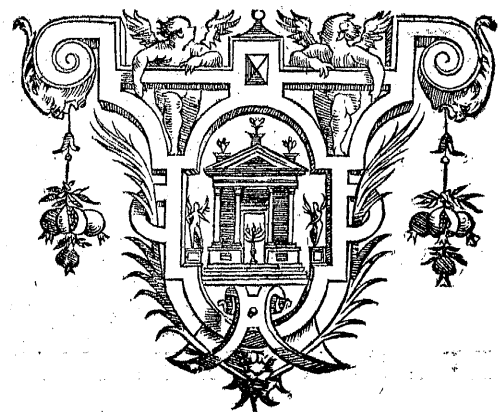
Accipe

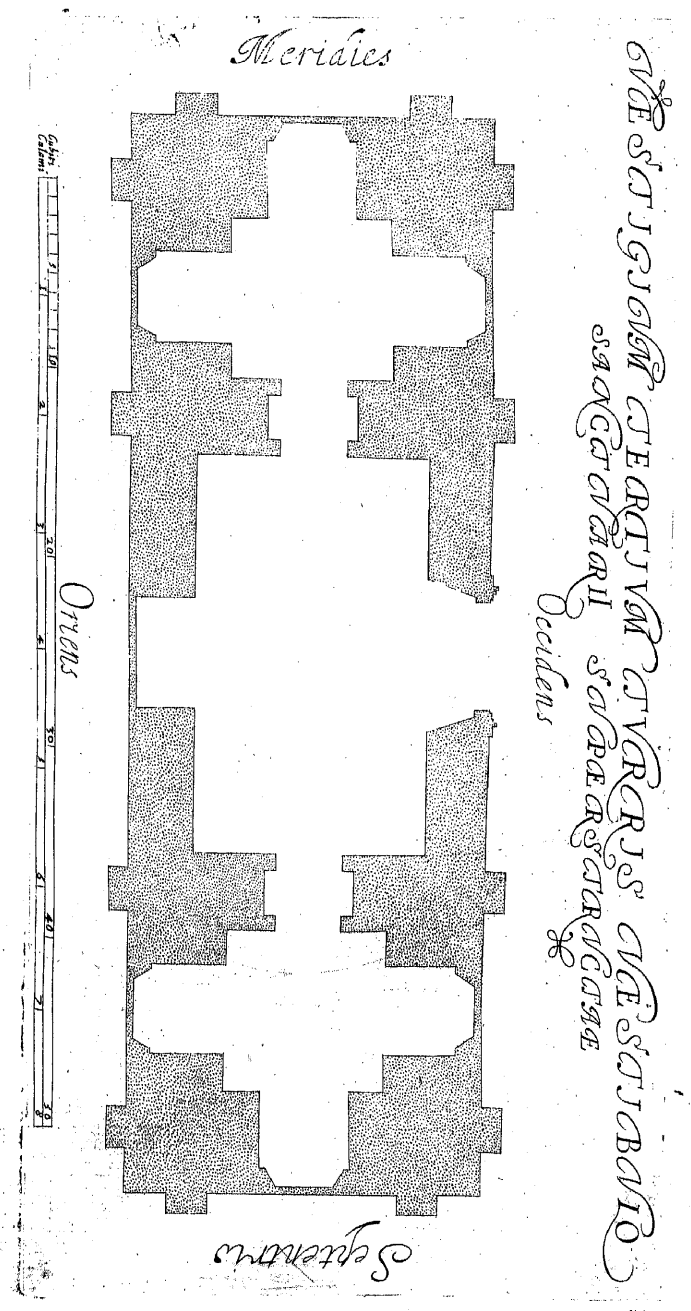
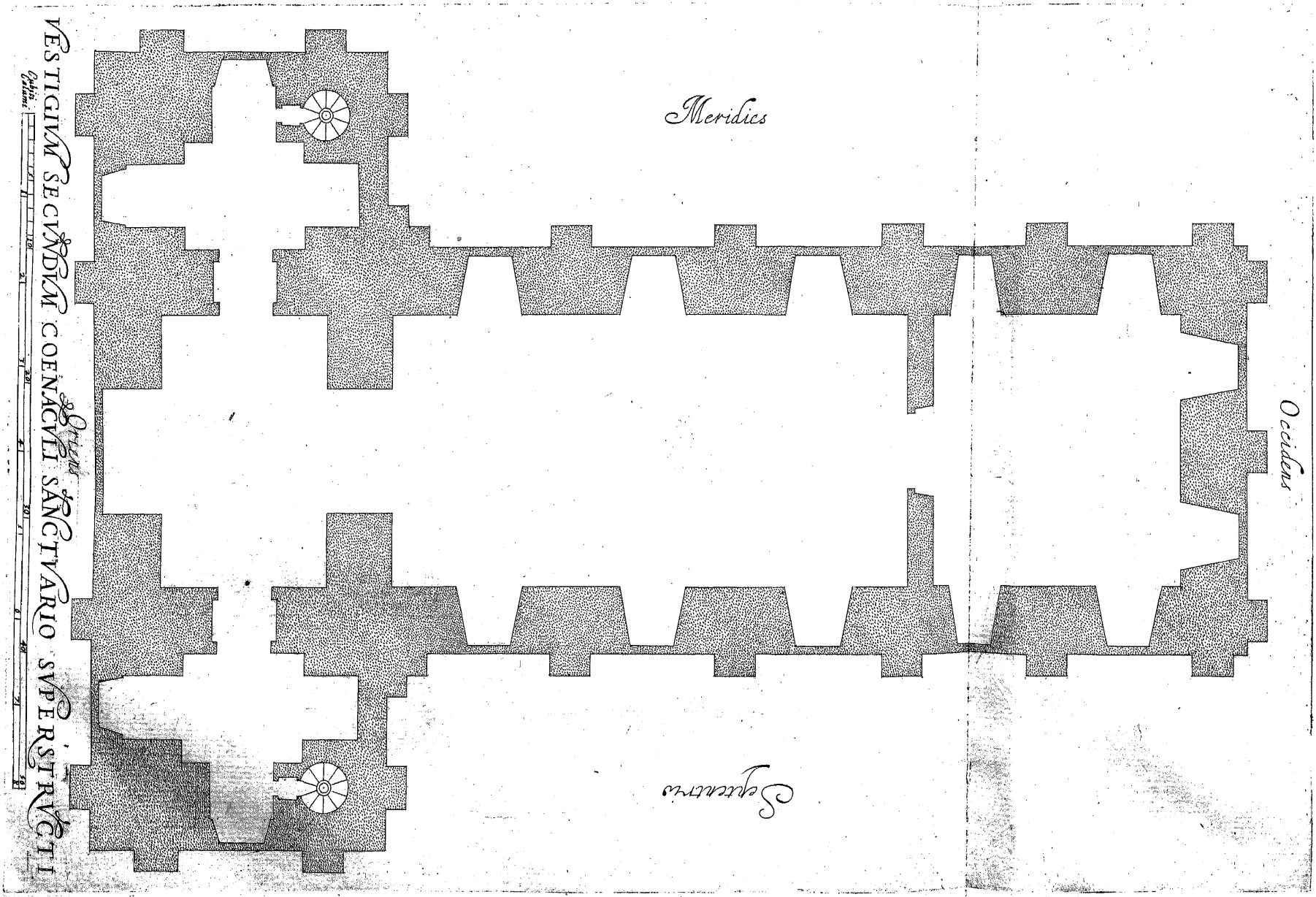
SEQUEN-

SEQUENTIVM FIGVRARVM

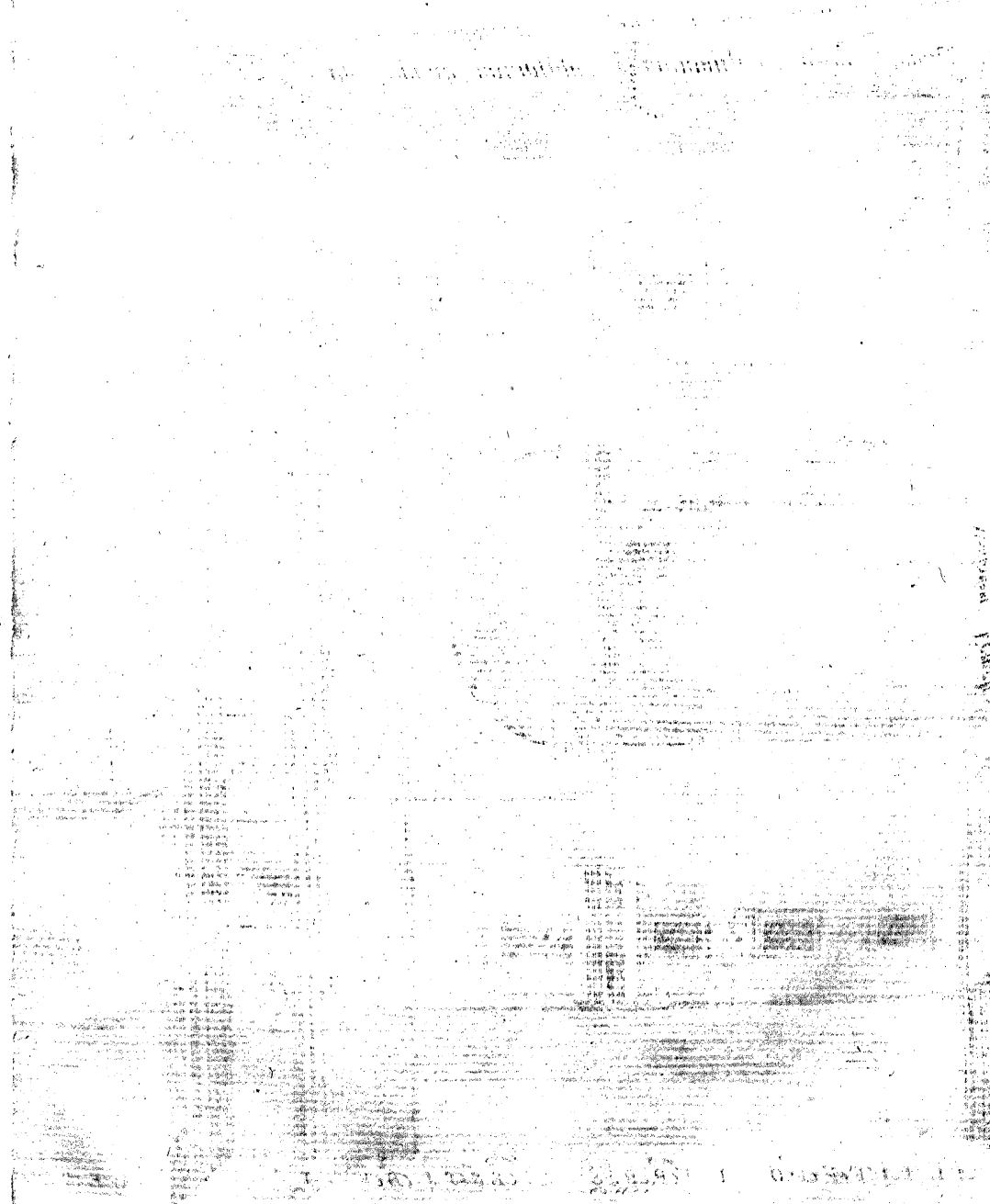
NUMERVS ORDO	TITVLI	FORMA
I.	<i>Vestigium primum Sanctuarij.</i>	} Simplici folio com- muni.
II. & III.	<i>Vestigium secundum etc. et Vestigium tertium etc.</i>	
III.	<i>Orientalis Facies vestibuli etc.</i>	
V.	<i>Aspectus lateris Sanctuarij etc.</i>	
VI.	<i>Occidentalis aspectus Sanctuarij etc.</i>	
VII.	<i>Sectio murorum testudinis etc.</i>	} Duplici folio maxi- mo.
VIII.	<i>Prospectus testudinis murorum et pavimenti etc.</i>	
IX.	<i>Vestigium primum templi Hierosolymitani etc.</i>	} Duplici folio com- muni.
X.	<i>Secundum templi Salomonis vestigium etc.</i>	
XI.	<i>Vestigium murorum substructionis templi etc.</i>	} Simplici folio maxi- mo.
XII.	<i>Orientalis facies substructionis etc.</i>	
XIII.	<i>Vestigium atrij interioris etc.</i>	} Triplici folio com- muni.
XIV.	<i>Vniuersi templi Hierosolymitani Orthographia etc.</i>	
XV.	<i>Dissecti templi Hierosolymitani Orthographia etc.</i>	

VESTIGIUM VESTIBULI SECUNDAE COENACULI SANCTUARIUM SUPERSTRUCTI

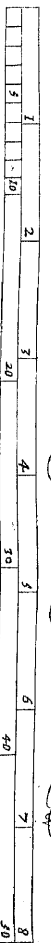
VESTIGIUM VESTIBULI QUARTI VESTIBULI QUINTI SACERDOTALII SACERDOTALIUM OCCIDENTIS

LIBRARY OF THE
 NATIONAL ARCHIVES
 COLLEGE PARK, MARYLAND

ORIENTALIS FACIES VESTIBULI SANCTUARI ET TURRIS SUPERSTRUCTAE

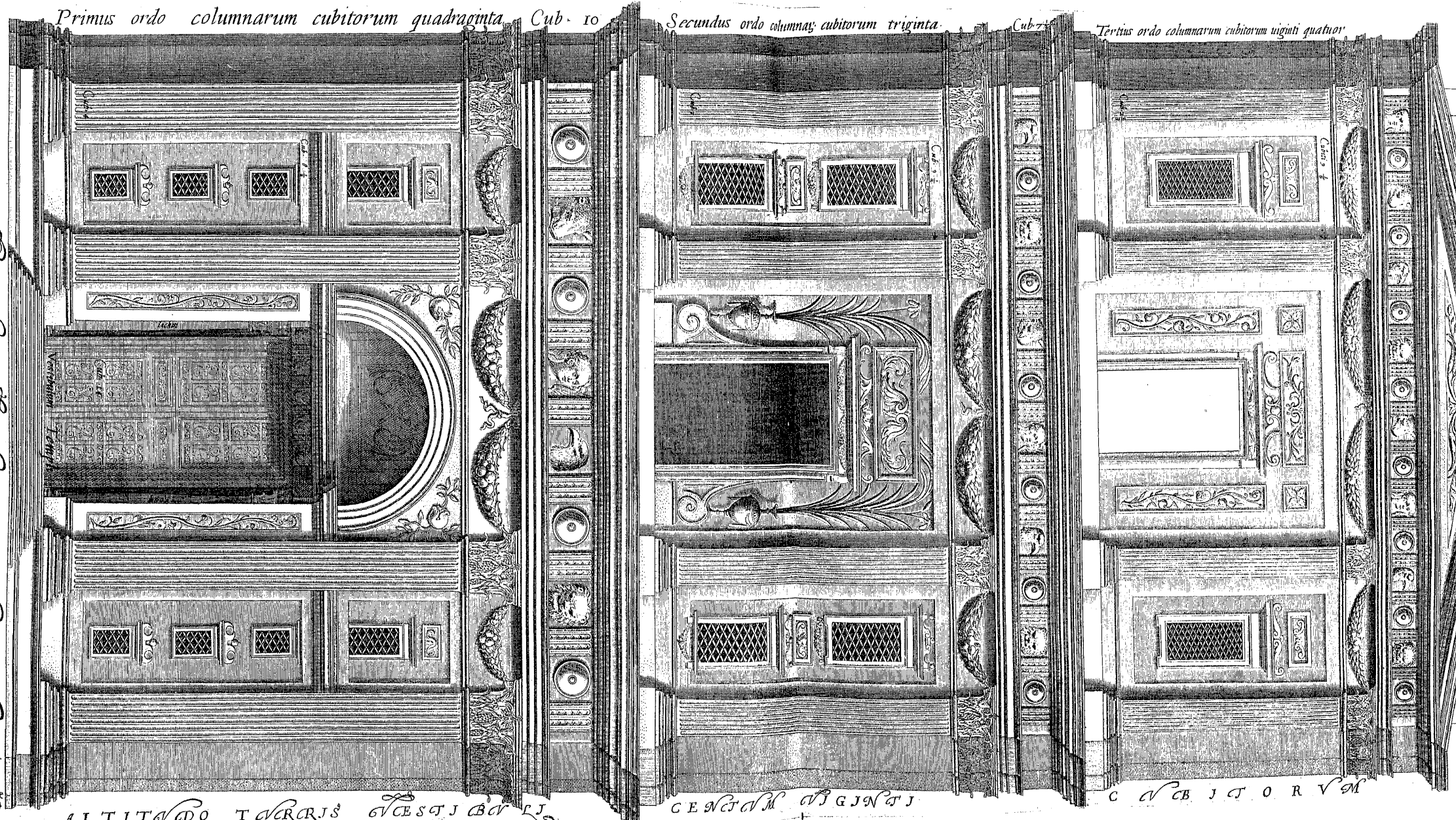
Columnae

Primus ordo columnarum cubitorum quadraginta Cub. 10

Secundus ordo columnarum cubitorum triginta

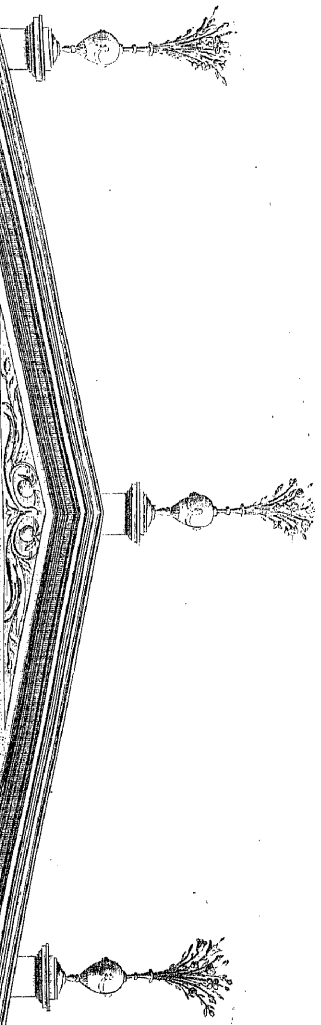
Tertius ordo columnarum cubitorum viginti quatuor

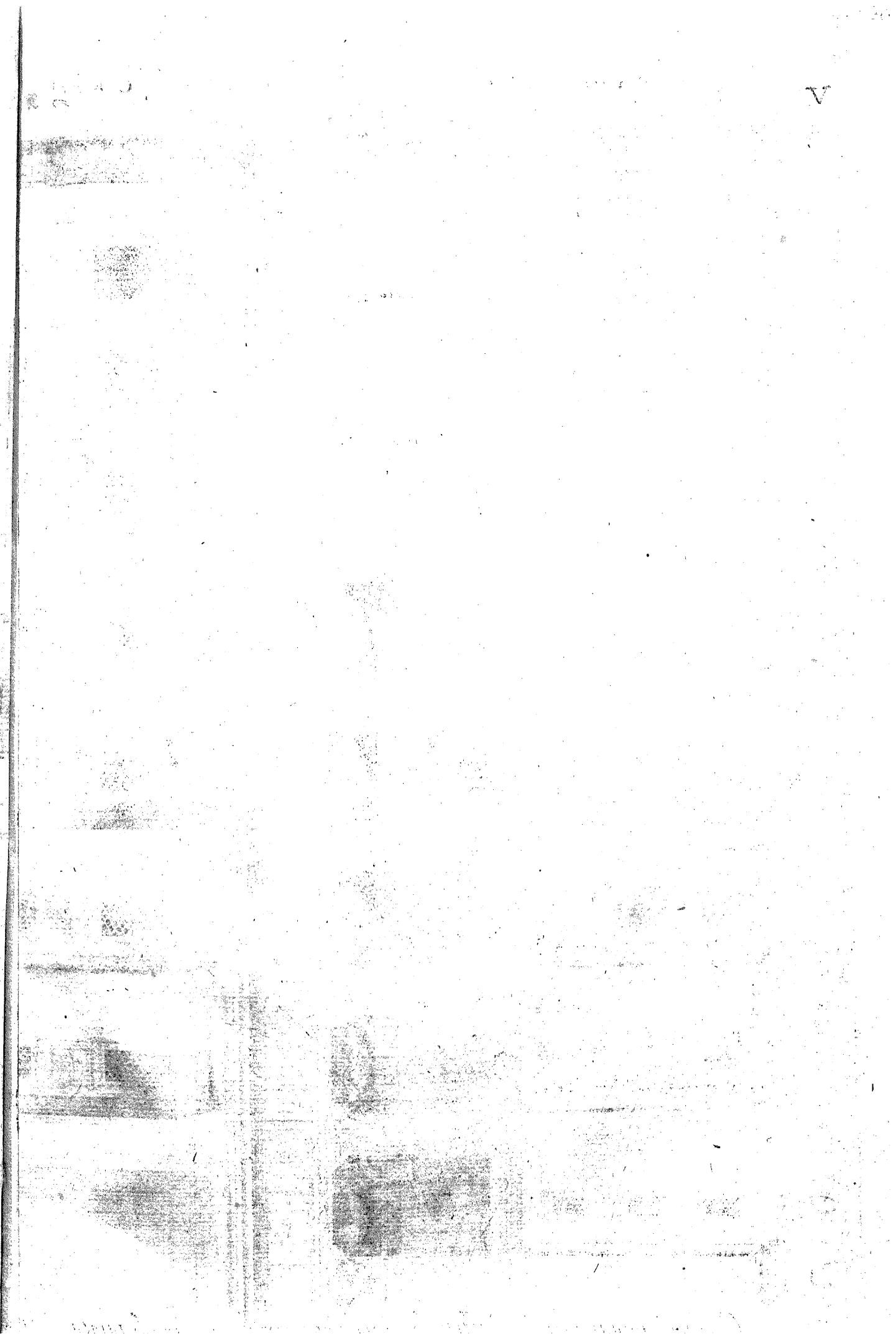
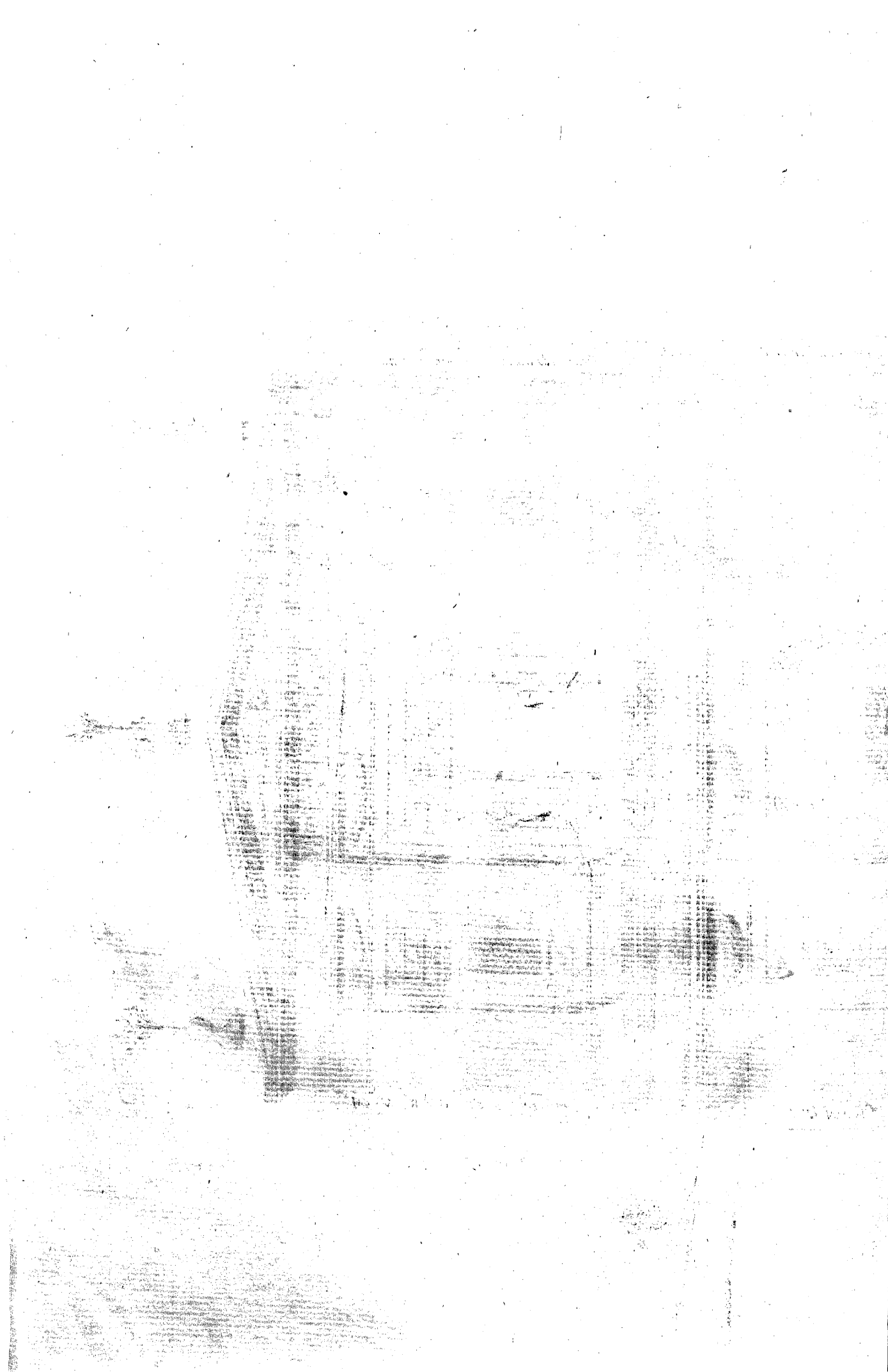

ALTITUDO TURRIS VESTIBULI

CENTUM VIGINTI

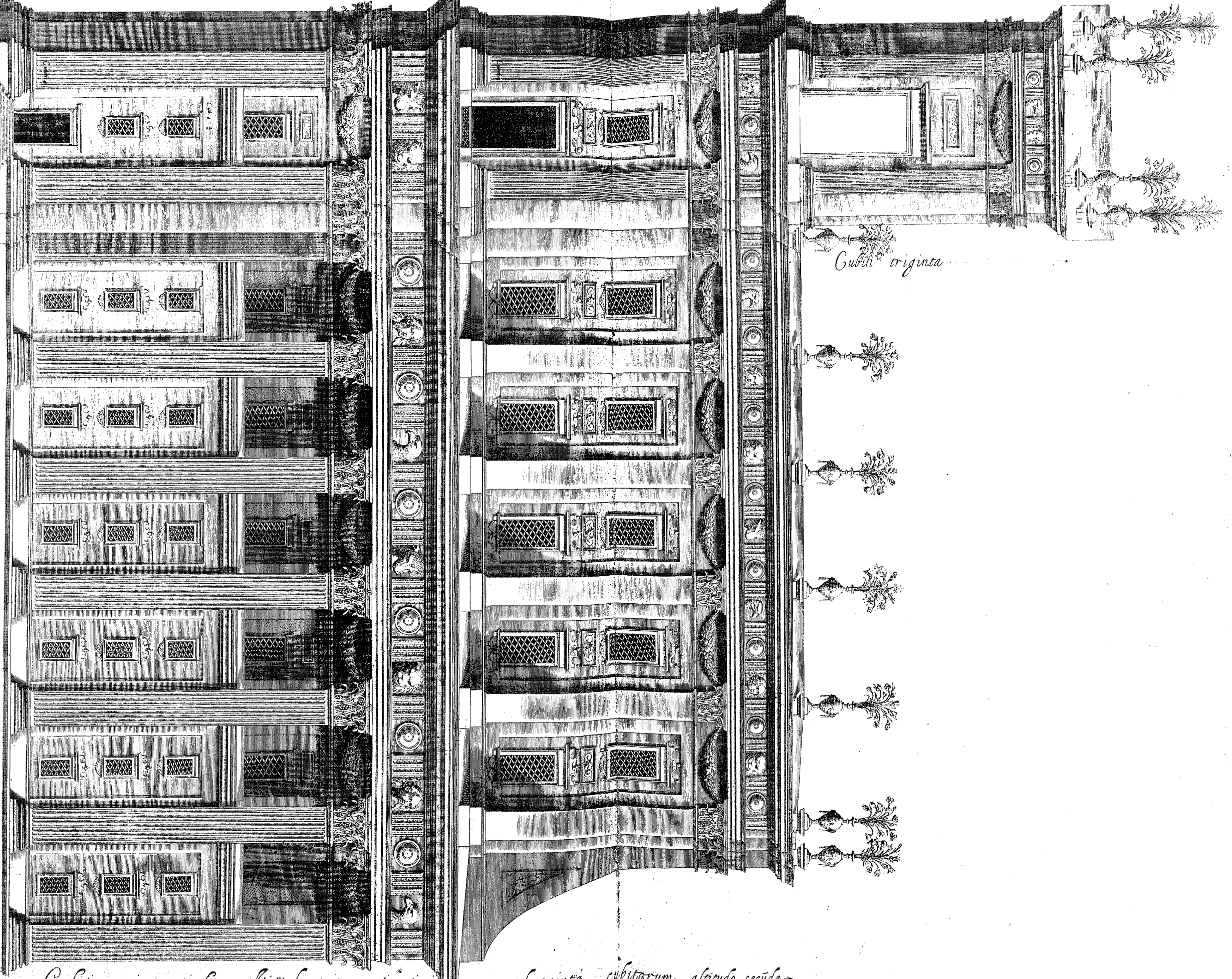
CUBITORUM

ASPECTVS LATERRIS SANCTVARIJ ET COENACVLI AC TVRRIS SVPERSTRVCTAE VESTIBVLO

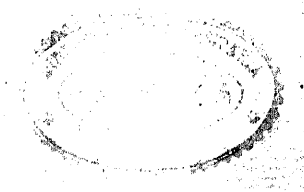
ALTI TVDO TVRRIS VESTIBVLI CENTVM VIGINTI CVBITORVM

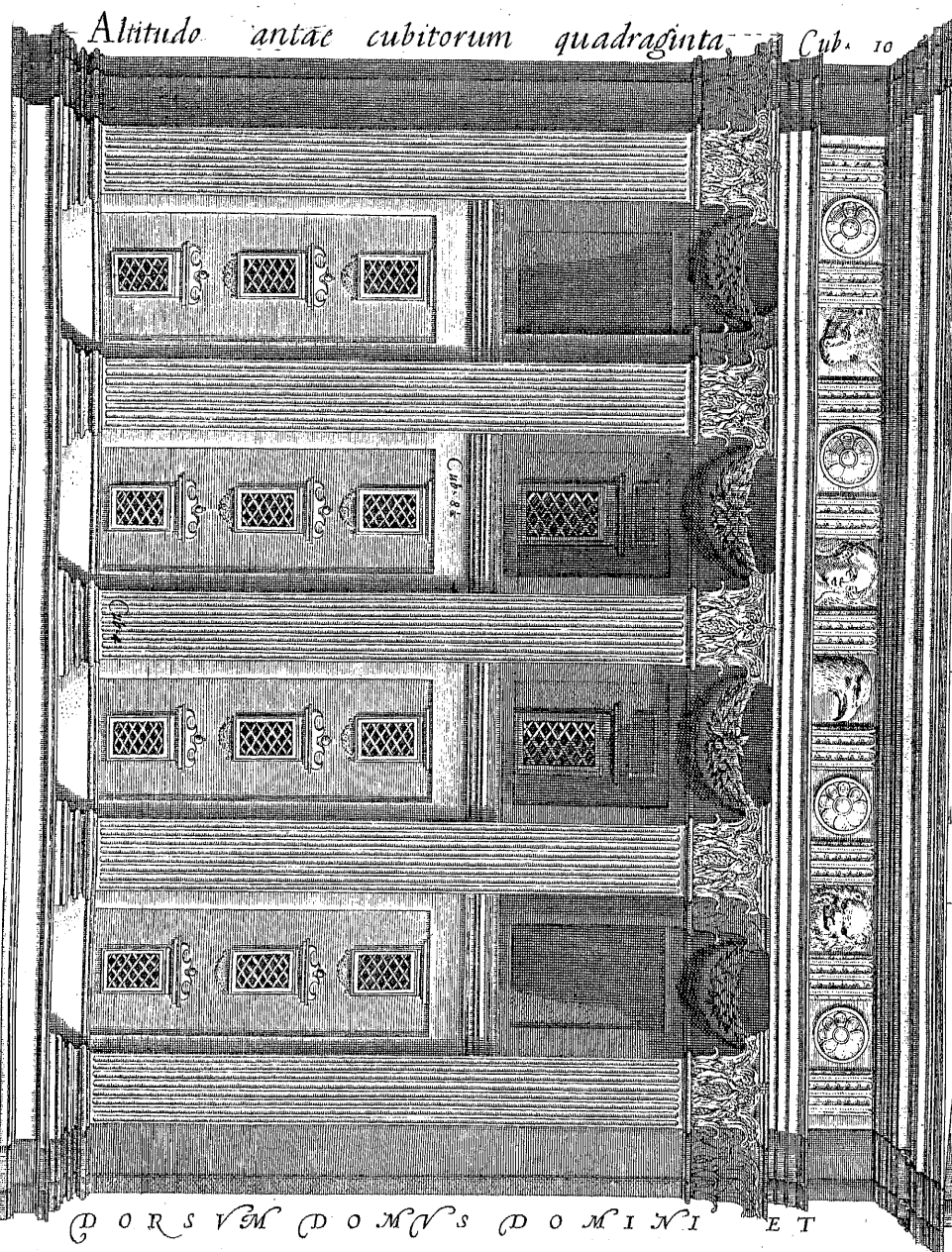
Cubiti triginta

Cubitos quinquaginta altitudo prima contignationis quadraginta cubitarum altitudo secunde
Longitudo edifitij separati aersique ad uiam respicientem ad mare nonaginta cubitorum

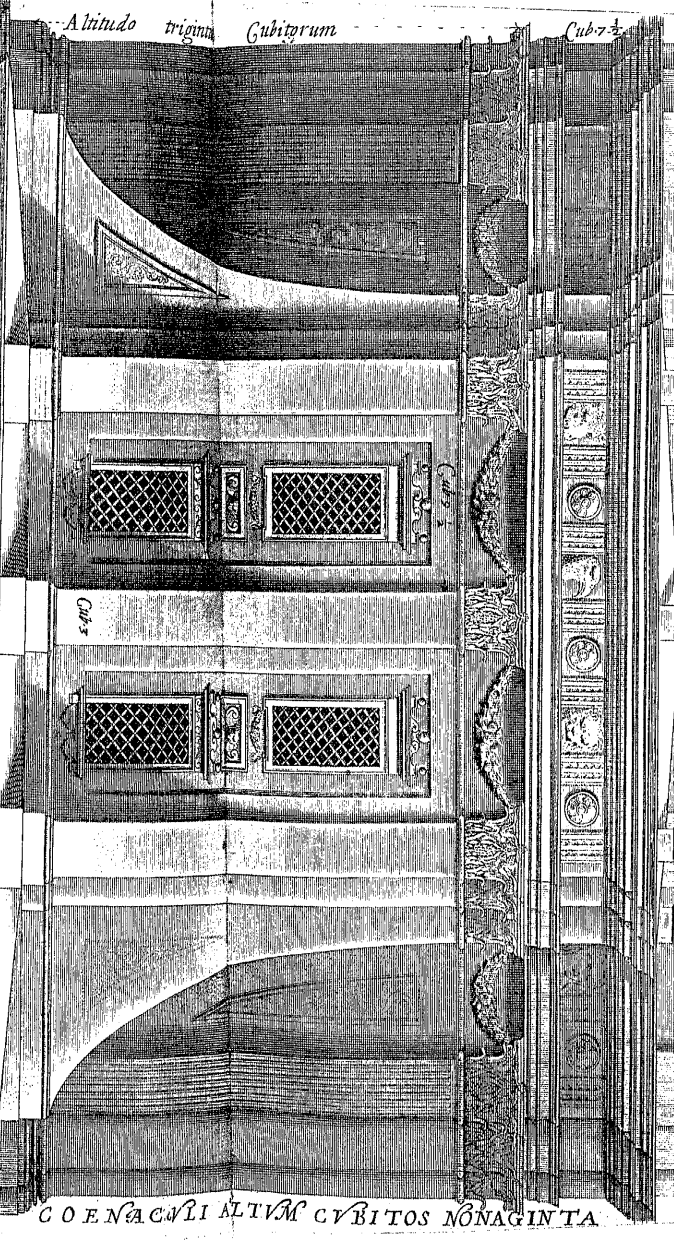
LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

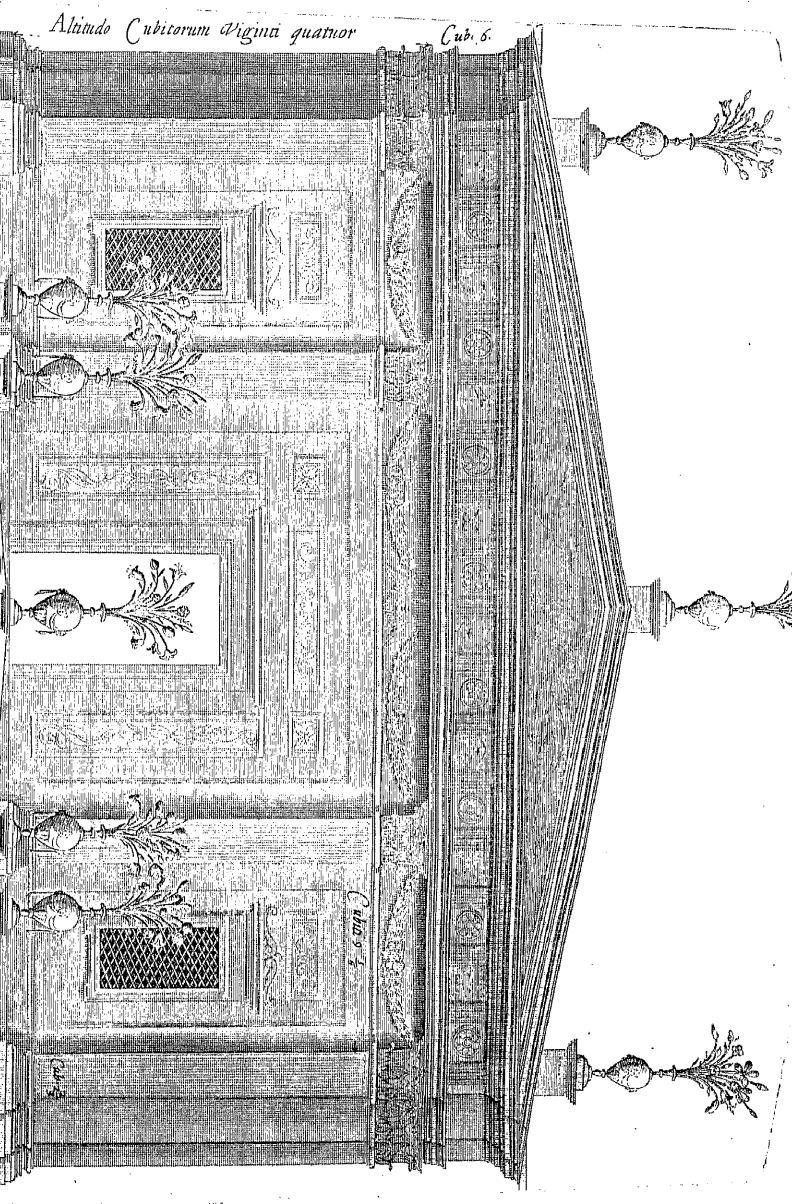
OCCIDENTALIS ASPECTVS SANCTI ARRI COENACULI ET TYRVS SUPERMINENTIS
 Cubiti
 Quatuor
 1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8

PORTVS DOMVS DOMINI ET

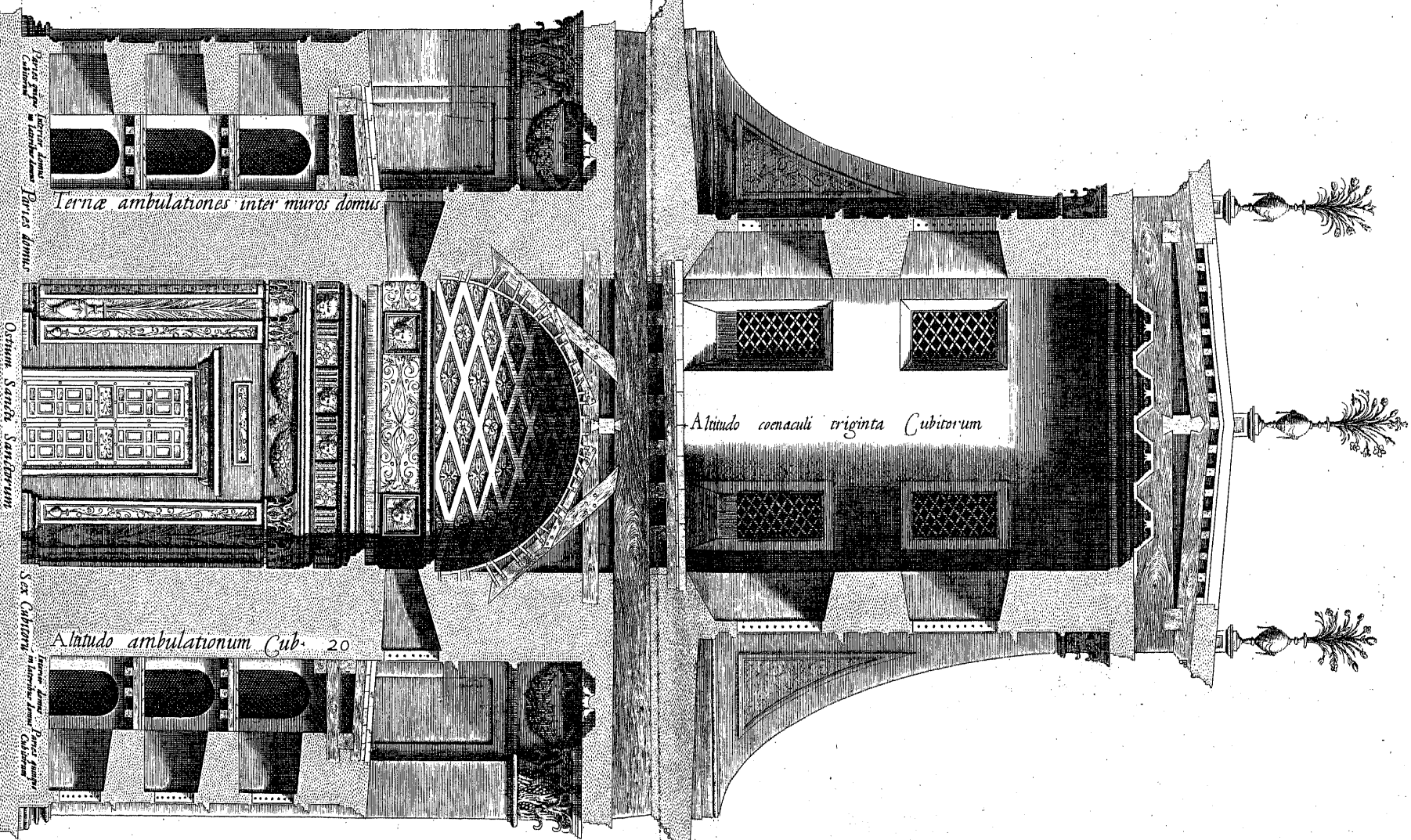
COENACULI ALTVM CVBITOS NONAGINTA

Altitudo Cubitorum viginti quatuor
Cub. 6

ALTI TUDO NONAGINTA CUBITORVM

SECTIO MYRORVM TESTIDINIS APOCOENACVLI AVLA SANCTA OSTENDENS FACIEM SANCTI SANGTORVM

Ternæ ambulationes inter muros domus

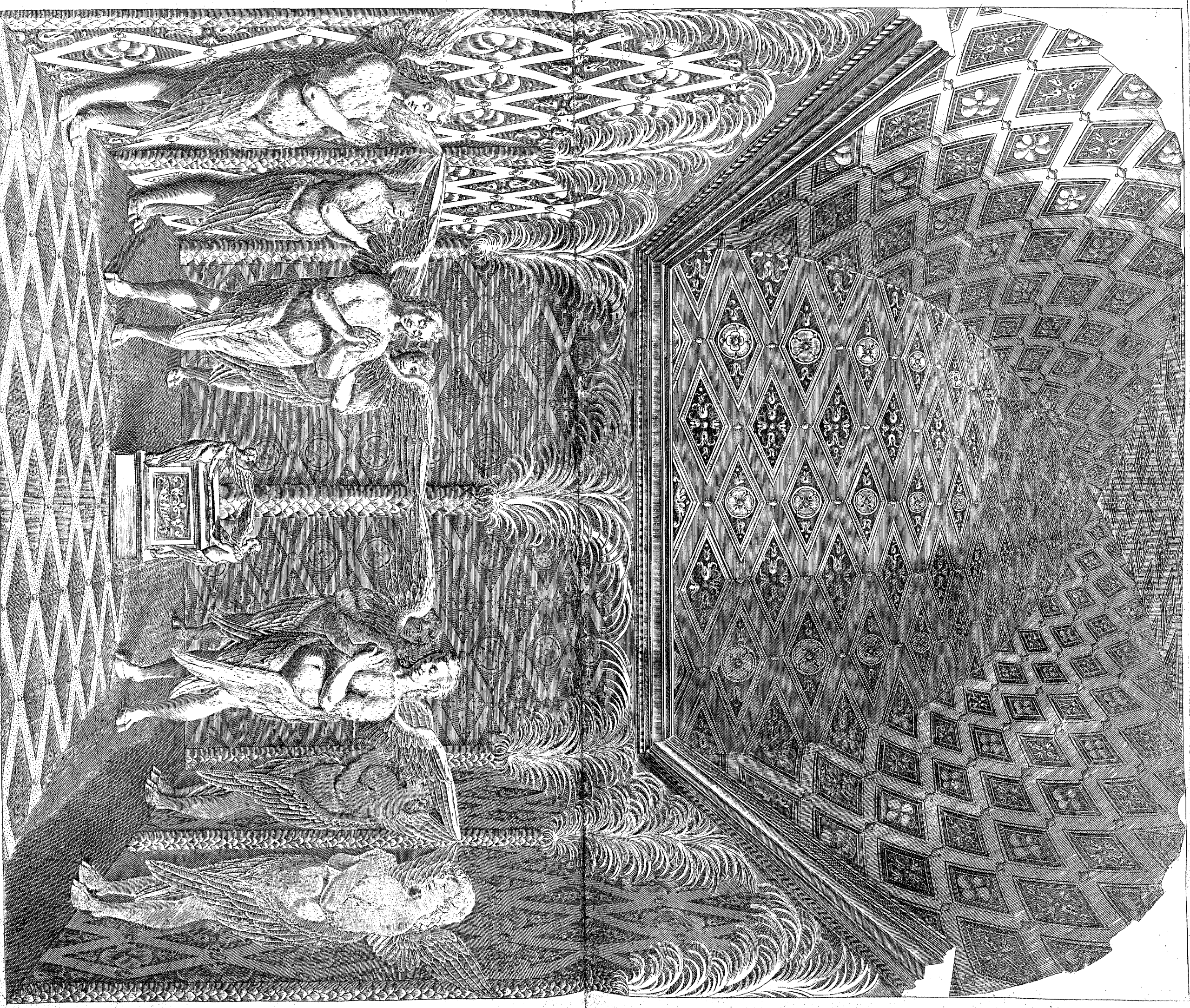
Altitudo coenaculi triginta Cubitorum

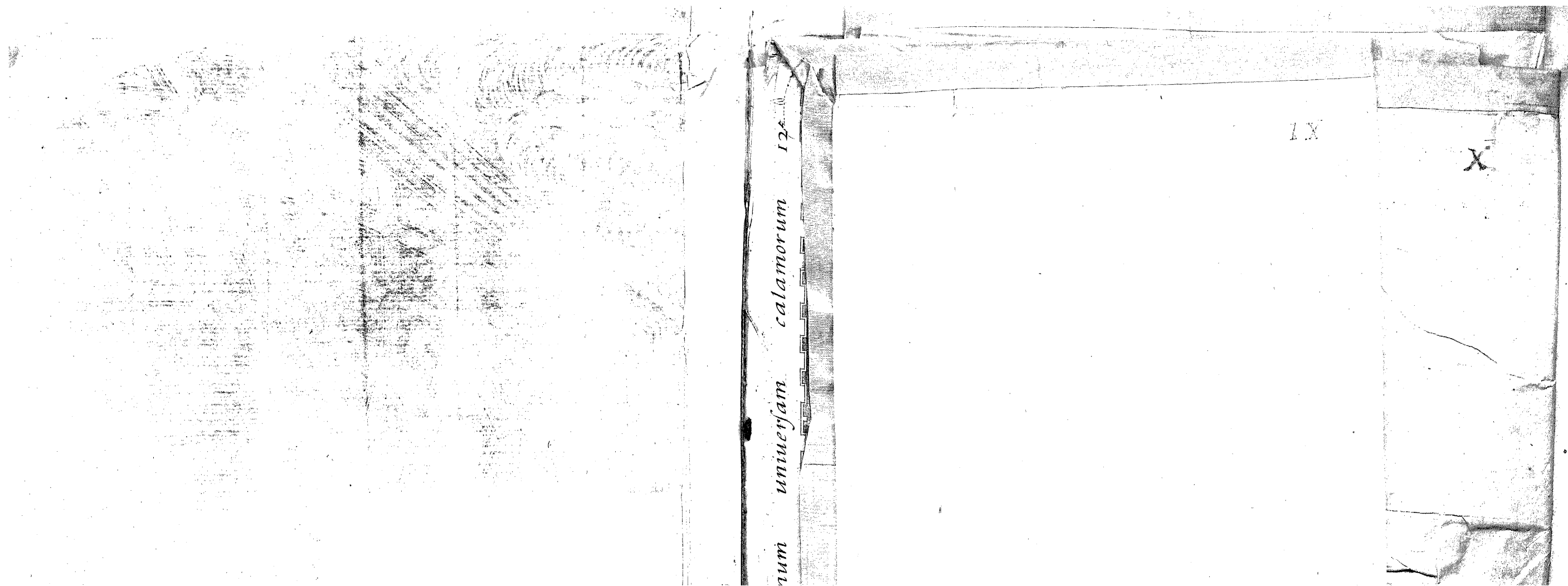
Altitudo ambulationum Cub. 20

Altitudo antæ cubitorum quadraginta → Cubiti 10

Altitudo triginta cubitorum → Cub. 7 1/2

PROSPECTVS TESTAMENTI MVRORVM ET PAVMENTI SANCTI SANCTORVM ATQVE ARCAE TESTAMENTI CVM CHERUBINIS

EL RESTO DE LAS LÁMINAS SE PUEDEN VER EN EL ORIGINAL

TOMI SECUNDI EXPLANATIONVM

PARS SECUNDA. DE EXTREMA VISIONE EZECHIELIS PROPHETAE

PRO O E M I V M.

EVERUNT utique sequentia capita, sicut caetera, non mediocri diligentia explananda: sed si illa explanatione indignerunt, quod essent difficilia, haec certe maxime indigent, quae difficillima sunt. Accedit, quod non sunt explananda modo; sed etiam cum templi figuris, vel potius, figurae cum his sedulo conferendae: quod in alijs capitibus praestandum non fuit. Quapropter, praeter explanationem, addenda binis quoque sequentibus capitibus fuit, breuissima quaedam paraphrasis: cuius hic erit usus, ut pene partes singulae, singulis fere Prophetarum verbis comprobari videantur; si ea iuxta paraphrasis expositionem intelligantur. Quod si qua aliter à nobis in paraphrasi, quam in textu à Propheta referri videbuntur, eorundem verborum explanatio consulenda est. quae perspecta, speramus, facile intelligi posse ipsissimam Prophetarum mentem, atque sententiam paraphrasi reddi. Itaque cum textu paraphrasis, cum paraphrasi imaginis; paraphrasis vero & textus cum explanatione accurate conferenda est. Quae omnia cum in unam Salomonici templi perfectissimam ideam demonstrandam conspirare prudens lector deprehenderit, is profecto, propositum nobis nostris hisce lucubrationibus finem, facile consequetur.

EZECHIELIS PROPHETAE: CAPVT QVADRAGESIMVM.

ARGVMENTVM.

Atriorum Hierosolymitani templi mensuras recenset Ezechiel, quas eo deductus in extasi Angelum viderat calamo definientem.

EZECHIELIS PROPHETAE CAP. XL.

PARAPHRASIS.

IN vigesimo quinto anno transmigrations nostrae.

ANno vicefimo quinto transmigrations Regis Ioachim, quae propterea populi dicitur transmigratio, quod tunc primum cum Rege, populi principes, ac vulgus in captiuitatem fuit abductum. Nostram vocat eam Propheta, quod ipse quoque adhuc puer tunc Babylonem fuerit abductus. Anno à prima visione Ezechielis vigesimo, regni Assyriorum quinquagesimo: Nabuchodonosoris trigesimo secundo;

in exordio anni, decima mensis, decimo quarto anno post quam percussa est ciuitas, in hac ipsa die.

in primo anni mense, qui Nisan dicitur, decimo quarto anno subuerfae urbis, atque incensum templi, qui fuit Sedechiae undecimus: in hac ipsa, quam paulo ante retuli, primi mensis decima die, qua olim agni, paschate immolandi, inferebantur in urbem; quae eadem deinde Christus verus agnus, die paschatis immolandus urbem eandem ingressurus fuerat, & à turbis cum palmis excipiendus;

facta est super me manus Domini.

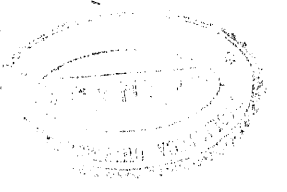
BOmne bonum in me contulit Dei largitas: veni in eius potestatem ac manum: vis quaedam diuina irruit super me, voluntatem suam, ad salutandum, propensam in me declarans;

Et adduxit me illic.

Spiritu sancto afflatus, quo repleti solent Prophetarum, adductus fui in urbem, iam ante à Deo percussam.

II. In visionibus Dei adduxit me in terram Israel.

In visionibus magnis, admirandis, vere diuinis, illis simillimis, quibus omnem felicitatem, ac benedictionem promittebat olim Deus, & largiebatur primis illis sanctissimisque Patriarchis Abraham, Isaac & Iacob: tamque illustris ac perspicua visio mentis meae oculis obiecta fuit, ut corporeis oculis cernere viderer proprium solum, terram inquam Israel.

Et dimisit me super montem Moria, cuius nomen A ipsa celsitudinis commemoratio indicat; sanctitatem verò & dignitatem loci, quòd is ab Angelo demonstratus Dauidi fuerit, cum desecuire desijt in populum: quique emptus fuit aureis scutis binis, & binis denis, ac binis centenis: ibique requieuisse se dicit Propheta, quòd ad Christum respexerit vniuersa visione signatum, qui in Ecclesia requiescit, vt in propria, domo aeternum duratura, perpetuo maneat. Sed & ibi requieuit manus Domini, quae creato homine, requieuit ab omni opere quod pararat, cum recreato homine, quieuit Christus ab omni labore passionis; & resurrexit manibus spolijs plenis, atque trophaeis.

Super quem montem aedificium erat templi, mihi B è Babylone venienti à meridie obiectum, quod ciuitati erat quam simillimum.

Et adduxit me ad templi ianuam, quae in Aquilonari peribolo aperiebatur; vt cominus singulas totius aedificij partes possem contemplari.

Ibique virum, Angelum videlicet humana specie vidi, fortasse Michaellem Ecclesiae catholicae tutelarem, qui eius formam, dignitatem, atque opes, ostenso ac dimenso templo indicaret: siue Gabriellem, aut alium è septem, qui astant coram Domino, qui Christum Dominum praesignaret Ecclesiae verum aedificatorem.

quem dum aspicerem, videbar videre splendidissimum aes candens, lucidissimis micans scintillis.

& manu altera funiculum cementariorum gerebat, altera calamum mensurae, ad quam perfectissimum illud aedificium exactum olim fuit: eadem ab Angelo nunc dimetiendum, vt indicetur quam perfecte foret in Ecclesia instaurandum, quam iam pridem extractam contemplari, nobis benigne conceditur; sed metiri, prae magnitudine, non datur.

Stabat autem in porta Aquilonaris periboli, Orientali angulo proxima, quasi templi custos, & Prophetae ductor: vel vt Christi Domini exemplum, qui templum nouum aedificaturus, veteris fuit factus custos, inde eiciens ementes ac vendentes, & non permittens transferri vas per templum.

Et allocutus est me ipse primum hisce verbis: Fili D hominis. Quo nomine & humanae infirmitatis me admonere voluit, quae tantum distat ab Angelis: pariterque humanae dignitatis: assumpta enim à verbo humanitate, ea adoratur ab Angelis, dominatur in caelis; siue vt me admoneret, quanta essent addiscenda humano intellectui, qui ratiocinatione intelligit, non simplici apprehensione, vt angelicus, quapropter attentione, & sollicitudine opus mihi esse indicauit, subdens:

Certum adhibe rationis iudicium, & attentius percipe; admove attentas purgatasque mentis aures, poneque in corde tuo, memoriae thesauro conseruanda omnia, quae ego ostendam tibi, vel faciam te videre: sunt enim multa quae visu percipies; alia, E quae auditu: omnia vero corde atque animo expendenda sunt: propterea enim tam admiranda dignus es habitus visione, in qua me doctorem, Angelum, Prophetam, habere meruisti.

Esto tu igitur Israelis Doctor, Propheta, Angelus. Annuncia dictis, factis, gestis; propone ob oculos eorum omnia: nihil enim superuacaneum est, aut minus necessarium, ex ijs, quae tu vides: quinimmo omnia utiliter exponenda sunt filijs Israel, hoc est, ijs, qui mente conspiciunt Deum. nec tantum terreno illi populo, sed Ecclesiae potissimum Catholicae, cui intelligere datur, ac videre quae carnalis ille populus portare non poterat.

Et dimisit me super montem excelsum nimis.

Super quem erat quasi aedificium ciuitatis C uergentis ad Austrum.

Et introduxit me illuc.

III.

Et ecce vir,

cuius erat species quasi species aeris,

& funiculus lineus in manu eius, & calamus mensurae in manu eius.

Stabat autem in porta.

Et loquutus est ad me idem vir: Fili hominis IV.

Vide oculis tuis, & auribus tuis audi, & pone cor tuum in omnia, quae ego ostendam tibi.

quia vt ostendantur tibi adductus es huc.

Annuncia omnia quae tu vides domui Israel.

Et

V. Et ecce murus forissecus in circuitu domus A undique: & in manu viri calamus mensurae sex cubitorum & palma.

Et mensus est latitudinem aedificij calamo vno, altitudinem quoque calamo vno.

VI. Et venit ad portam quae respiciebat viam Orientalem.

Et ascendit per gradus eius: & mensus est limen portae calamo vno latitudinem, id est limen vnum calamo vno in latitudine.

VII. Et thalamum vno calamo in longum, & vno calamo in latum. & inter thalamos quinque cubiti.

VIII. Et limen portae, iuxta vestibulum portae intrinsecus, calamo vno.

IX. Et mensus est vestibulum portae octo cubitorum.

Et frontem eius duobus cubitis: vestibulum autem portae erat intrinsecus.

X. Porro thalami portae ad viam Orientalem, tres hinc, & tres inde: mensura vna trium, & mensura vna frontium ex vtraque parte.

XI. Et mensus est latitudinem liminis portae, decem cubitorum: & longitudinem portae, tredecim cubitorum.

XII. Et marginem ante thalamos cubiti vnus, & cubitus vnus finis vtriusque: thalami autem sex cubitorum erant hinc, & inde.

XIII. Et mensus est portam à tecto thalami, usque ad tectum eius, latitudinem viginti quinque cubitorum: ostium contra ostium.

XIV. Et fecit frontes per sexaginta cubitos: & ad frontem atrium portae undique per circuitum. E

XV. Et ante faciem portae, quae pertingebat usque ad faciem vestibuli portae interioris, quinquaginta cubitos.

XVI. Et fenestras obliquas in thalamis, & in frontibus eorum, quae erant intra portam undique per circuitum, similiter autem erant & in ve-

Explan. Tom. 2. Par. 2.

Et ecce peribolus quidam vniuersam domum, porticus omnes, atque atria cingebat extrinsecus. Habebat autem prae manibus vir ille calamum sex constantem veris perfectisque cubitis, ac praeterea quarta parte cubiti, quae palmus dicitur, quod nulla fit huic magis proxima mensura. quo quidem calamo praedicti periboli altitudinem mensus est, ac latitudinem, & vtramque ex aequo reperit parem calamo.

Praetermissis deinde gentium attrio, quod prae multitudine ad fidem ex gentibus confluentium, mensura cariturum erat, primum venit ad portam Orientalem atrij Israelis; tum quod ea dignissima esset, quippe Regi deputata; tum vero maxime, quòd per eam vniam gratissima Sanctuarij facies conspiceretur.

Et septenis portae gradibus conscensis, qui in atrio gentium ante ianuam erigebantur, mensus est postem alterum portae calamo vno, & postem alterum calamo vno, quanta nimirum est muri crassitudo, & vtriusque liminis, inferioris & superioris latitudo.

Mensus est quoque ianitorum conclave seu thalamum, aequae longum ac latum, calamum vnum: & postem, qua parte inter thalamos erigitur cubitorum quinque, quanta videlicet est stylobatae frons, demptis proiecturis.

Et mensus quoque est vtrumque postem portae interioris, cui fornix innitur, deprehenditque esse aequalem calamo, sicut & ipsa fornix; & murus latus erat calamum vnum.

Vestibuli quoque longitudinem octo cubitis dimensus est, hoc est limen portae, quantum videlicet Meridianus portae postis distat ab Aquilonari.

Et semicolumnas eius duobus cubitis: Vestibulum autem hoc portae non erat in fronte aedis ante ianuam, sed intra ianuam in ipsa porticus latitudine.

Thalami vero in vestibulis, constituti intra Orientalem portam, tres erant eiusdem mensurae ab Austro, tres ab Aquilone, paribus distincti postibus; paribusque semicolumnis ex ornati.

Et spatium in media porta inter thalamorum frontes relictum, latum fuisse compertum est decem cubitos. Altitudo verò luminis portae super stylobatis, fuit cubitorum tredecim.

Et thalami peribolo vtriusque, cubiti vnus clauderentur: & postes cubitum vnum vtriusque extra perpendicularum proiecerentur; cum tamen thalami aequales omnes essent cubitorum sex, hoc est, calami vnus, qui, vt dixi, totidem constat cubitis, & quanta praeterea cubiti parte.

Et mensus est portae latitudinem ab extimo peribolo thalami, vsque ad peribolum, qui simul portam claudit & thalamum, & comperit eam esse quinque & viginti cubitorum, discurrere mensura per ostia thalamorum, è quibus vnum erat è regione alterius.

Et dimittendo declarauit columnationes, siue ordines columnarum, omnes simul altos esse cubitos sexaginta: & par erat mensura columnarum ordinibus, qui cingebant atrium portae proximum undique per circuitum.

Et à facie anteriore, vel à primo limine portae huius Orientalis, vsque ad faciem vestibuli interioris eiusdem portae, quinquaginta cubitos longitudinis, portae includentis muros, vestibula, postes, & thalamos.

Et cancellis visui peruijs, reticulatis, obliquis foraminibus, thalami clauderentur, qui quidem cancelli, è regione semicolumnarum, quae totam intrinsecus portam cingebant, protendebantur: atque

n 2 adeo

adeo vestibula omnia portae interiora eiusmodi A cancellis claudebantur: nam thalami in ipsis portae vestibulis inter stylobatas erant constituti.

Et columnarum capitella palmarum spatulis exornabantur.

Et portam quidem egressum induxit me in atrij exterioris Orientalem aream subdialem, quam ingressus animaduerti, eam porticibus vndique cinctam fuisse; tessellatis pauimentis affabre elaboratis, quibus gazophylacia imminebant in singulis intercolumnijs singula, erantque omnia circumcirca triginta.

Porticum vero inferiora pauimenta à lateribus portarum discurrunt latitudine erant, portarum longitudini paria.

Et mensus est latitudinem Orientalis areae atrij exterioris à facie portae exterioris nuper dimensae, vsque ad frontem exterioris atrij interioris centum cubitis, ab Oriente ad Occidentem: ac longitudinem totidem, à Meridie ad Aquilonem. Vel mensus est aream subdialem inter exterioris & interioris portam iacentem, exclusis portis, latitudinis & longitudinis centum cubitorum.

Et Orientalem portam egressum deduxit me ad portam Aquilonarem eiusdem atrij exterioris, & mensus est singularum partium eius longitudinem, & latitudinem.

Hoc est, thalamos eius positu, ac numero pares, & frontes eius, & vestibula eius eisdem plane mensuris mensus est, quibus prioris portae similes partes: necnon longitudinem, ac latitudinem portae eandem, eodemque modo mensus est, illam quinquaginta; hanc vero quinque & viginti cubitis.

Porro cancelli, quibus thalami concluderentur, vestibula, & postes cum suis semicolumnis, & capitellis sculptis ad modum palmarum, omnia dimensa fuerunt, & eiusdem mensurae ac formae reperta, qua erant, in Orientali porta, similes partes atque ornamenta. Et septenis conscensis gradibus, ad portam patebat accessus, & per eam ad vestibulum: vestibulum enim erat ultra ianuam.

Et porta atrij interioris Aquilonaris erat è regione praedictae portae, haud secus quam portae Orientali contraria erat Orientalis porta atrij interioris: & mensus est Aquilonarem aream atrij exterioris, à porta vsque ad portam centum cubitis longitudinem, ac totidem latitudinem.

Et me Aquilonari porta eductum deduxit ad Austrum: & ecce porta exterioris atrij prospiciens ad Austrum, quam mensus est, nimirum columnas eius, & fornices eius, & omnia eisdem mensuris constare comperta sunt, quibus & ea quae supra sunt dicta.

Et reticulatos cancellos, & fornices ac postes, quae portam cingebant, quorum longitudo quinquaginta cubitorum fuit; latitudo vero quinque & viginti cubitorum.

Et ad portam gradibus septem ascendebatur, quibus conscensis, aderat ostium, fores, vestibulum. Et semicolumnarum capitella, caelatis palmarum spatulis exornabantur ex vtraque parte portae.

Et porta quidem Australis atrij interioris recta prospiciebat Australem portam atrij exterioris: & mensus est Australem aream atrij exterioris inter portas iacentem, & inuenit eam aequae longam, ac latam cubitos centum.

Et deduxit me ad portam Australem atrij interioris, & mensus est eam, ac omnes mensuras comperit pares ijs, quas in supradictis portis recensuerat.

Stibulis fenestrae per gyrum intrinsecus.

Et ante frontes pictura palmarum.

Et eduxit me ad atrium exterius, & ecce gazophylacia, & pauimentum stratum lapide, in atrio per circuitum: triginta gazophylacia in circuitu pauimenti. XVII.

Et pauimentum in fronte portarum secundum longitudinem portarum erat inferius. XVIII.

Et mensus est latitudinem à facie portae exterioris vsque ad frontem atrij interioris extrinsecus centum cubitos ad Orientem, & ad Aquilonem. XIX.

Portam quoque, quae respiciebat viam Aquilonis atrij exterioris, mensus est tam in longitudine, quam in latitudine. XX.

Et thalamos eius tres hinc, & tres inde: & frontem eius, & vestibulum eius secundum mensuram portae prioris, quinquaginta cubitorum longitudinem eius, & latitudinem viginti quinque cubitorum. XXI.

Fenestrae autem eius, & vestibulum, & sculpturae secundum mensuram portae, quae respiciebat ad Orientem, & septem graduum erat ascensus eius, & vestibulum ante eam. XXII.

Et porta atrij interioris contra portam Aquilonis, & Orientalem, & mensus est à porta vsque ad portam centum cubitos. XXIII.

Et eduxit me ad viam Australem: & ecce porta, quae respiciebat ad Austrum: & mensus est frontem eius, & vestibulum eius iuxta mensuras superiores. XXIV.

Et fenestras eius, & vestibula in circuitu sicut fenestras ceteras, quinquaginta cubitorum longitudine, & latitudine viginti quinque cubitorum. XXV.

Et in gradibus septem ascendebatur ad eam: & vestibulum ante fores eius: & caelatae palmae erant, una hinc, & altera inde in fronte eius. XXVI.

Et porta atrij interioris in via Australi: & mensus est à porta vsque ad portam in via Australi centum cubitos. XXVII.

Et introduxit me in atrium interius ad portam Australem, & mensus est portam iuxta mensuras superiores. XXVIII.

Thala-

XXIX.

Thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius eisdem mensuris: & fenestras eius, & vestibulum eius in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis viginti quinque cubitos.

XXX.

Et vestibulum per gyrum longitudine viginti quinque cubitorum, & latitudine quinque cubitorum.

XXXI.

Et vestibulum eius ad atrium exterius, & palmas eius in fronte: & octo gradus erant, quibus ascendebatur ad eam.

XXXII.

Et introduxit me in atrium interius per viam Orientalem, & mensus est portam secundum mensuras superiores.

XXXIII.

Thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius sicut supra: & fenestras eius, & vestibula eius in circuitu, longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine viginti quinque cubitorum.

XXXIV.

Et vestibulum eius, id est atrij exterioris: & palmae caelatae in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus ascensus eius.

XXXV.

Et introduxit me ad portam, quae respiciebat ad Aquilonem: & mensus est secundum mensuras superiores.

XXXVI.

Thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius, & fenestras eius per circuitum, longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine viginti quinque cubitorum.

XXXVII.

Et vestibulum eius respiciebat ad atrium exterius: & caelatura palmarum in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus ascensus eius.

XXXVIII.

Et per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum: ibi lauabant holocausta.

XXXIX.

Et in vestibulo portae, duae mensae hinc, & duae mensae inde: ut immoletur super eas holocaustum, & pro peccato, & pro delicto.

XL.

Et ad latus exterioris, quod ascendit ad ostium portae, quae pergit ad Aquilonem, duae mensae: & ad latus alterum ante vestibulum portae, duae mensae.

XLI.

Quatuor mensae hinc, & quatuor mensae inde: per latera portae octo mensae erant, super quas immolabant.

XLII.

Quatuor autem mensae ad holocaustum, de lapidibus quadris extructae, longitudine cubiti vnus & dimidij, & latitudine cubiti vnus & dimidij, & altitudine cubiti vnus: super quas ponant vasa in quibus immolatur holocaustum, & victima.

Explani. Tom. 2. Par. 2.

Thalamum eius, inquam, vnumquemque, frontes eius, vel postes, vestibula seu fornices, omnia iisdem mensuris, quibus in reliquis portis similia membra dimensa sunt: & reticulati cancelli portam cingebant, postes, ac fornices, quae erant circa portam, quinquaginta cubitos longae, quinque & viginti latae.

Et postes in circuitu, quorum stylobatae inter thalamos lati sunt cubitos quinque; ipsi vero cum trabatione postes alti cubitos quinque & viginti.

Et vestibulum vniuersum ad exterius atrium, vergebat, & semicolumnarum capitella palmis exornabantur in vestibulo, ad quod gradibus ascendebatur octonis.

Et porta Meridiana eductum, deduxit me ad portam Orientalem atrij interioris, eamque mensus est; & comperit eandem esse in hac porta mensuras, atque in supradictis:

thalamos, postes, ac fornices; reticulatos cancellos inter postes portam ambientes longos cubitos quinquaginta, latos cubitos quinque & viginti.

Et vestibulum eius vergebat ad atrium exterius, & capitella in postibus, palmis erant vtriusque similia: & gradibus octo ascendebatur ad illud.

Absolutis mensuris Orientalis portae, deduxit me ad portam Aquilonarem eiusdem atrij interioris, & mensus est membra omnia, & ornamenta eisdem mensuris, quibus supradictas portas.

Thalamos eius, semicolumnas, postes, ac fornices, necnon reticulatos cancellos, qui totam portam circumdabant, longitudine quinquaginta cubitorum, latitudine quinque & viginti cubitorum.

Et vestibulum eius vergebat ad atrium exterius, & capitella sculpta ad modum palmarum, erant in postibus ex vtraque parte portae: & octo gradibus ascendebatur ad eam.

Et ad fena thalamorum ostia, quae erant inter frontes interiores portarum, lauabantur holocausta.

Et in ipso vestibulo portae duae mensae hinc ad binos postes, qui sunt inter thalamos, & duae mensae illinc ad totidem similes postes: super quibus expansae pecudes, vel armenta iugulabantur, in holocaustum, vel pro peccato, vel pro ignorantiae delicto.

Et à lateribus portae Aquilonaris, cum primum quis ascensis gradibus ostium ingreditur, duae mensae: & à lateribus vestibuli interioris duae mensae: hoc est in quatuor angulis vestibuli portae Aquilonaris, quatuor mensae erant, binae ad vtrumque parietem.

Quòd si binas vtriusque angulares binis medijs quas dixerat, annumeres, quaternae mensae erunt in vnoquoque portae latere, & in vtroque octonae, super quibus victimas iugulabant.

Quaternae autem mensae holocaustorum, ex singulis saxis singulae affabre, ad normam & regulam elaboratae, quadrata forma cubiti vnus & dimidij erant; altitudine vero cubiti vnus: cuius formae ac mensurae erant & reliquae, super quas ponebant instrumenta, quibus immolabatur holocaustum & victima.

n 3 Mensa-

Mensarum autem cymatia, vel superiora, ornamenta fuerunt palmi vnus intus flexa, ita vt summa mensa longa, ac lata fuerit palmos nouem, hoc est cubitum vnum & dimidium; inferior ara longa fuerit palmos septem, alta quinque, cum mensa vna cum cymatio alta palmos sex, hoc est cubitum vnum.

Super mensas autem ponebatur quaelibet oblata caro, vt ibi in frustra concideretur.

Et atrium interius ingressus animaduerti gazophylacia Cantorum in Orientali porticu atrij interioris super vestibulis suspensa, quae inter Aquilonem, & Austrum tendebantur. Fuit vero gazophylacium vnum in eadem Orientali porticu, & in eius angulo Aquilonari, & alterum in eiusdem porticus angulo Meridiano.

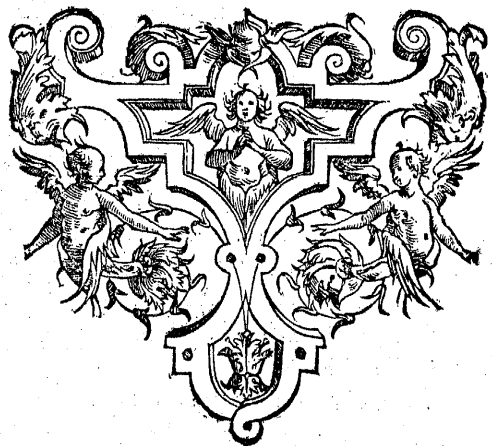
Et dixit mihi: Gazophylacium hoc, quod est à latere Meridiano Orientalis porticus, Sacerdotum erit custodientium custodias domus.

Et gazophylacium alterum, quod est à latere Aquilonari Orientalis porticus, Sacerdotum erit custodientium custodiam altaris. Qui omnes Sacerdotes à primo ac summo templi Sacerdote Sadoch de genere Leui originem ducentes, Dei fungebantur ministerio.

Et mensus est atrij interioris quadratam aream, quae inter tres iacet praedictas portas, & eam esse comperit aequae longam ac latam cubitos centum. in cuius medio fuit altare aeneum, faciem templi, nullo interiecto aedificio prospiciens.

Et introduxit me in vestibulum templi, & mensus est postem eius Meridianum quinque cubitis hinc, & postem Aquilonarem quinque cubitis illinc: & latera portae, siue postes, qui ab ostio extenduntur vsque ad interiores angulos vestibuli, mensus est, Meridianum trium cubitorum hinc, & Aquilonarem trium cubitorum inde: ex quo fit, vt portae latitudo sit in medio relicta quatuordecim cubitorum; quoniam mensus est

longitudinem vestibuli cubitorum viginti, & latitudinem eius vndecim cubitorum. Et gradinus octo ascendebatur ad porticus ostium. Et columnae erant ad parastades vestibuli ex vtraque parte portae Sanctuarij, illis persimiles, quas Salomon aeneas posuit in eodem vestibuli loco; quarum alteram vocauit Iachin, alteram Booz.

A Et labia earum palmi vnus, reflexa intrinsecus per circuitum.

Super mensas autem carnes oblationum.

Et extra portam interioriorem gazophylacia XLIII. Cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portae respicientis ad Aquilonem, & facies eorum ad viam Australem, vna ex latere portae Orientalis, quae respiciebat ad viam Aquilonis.

Et dixit ad me: Hoc est gazophylacium, quod XLV. respicit viam Meridianam: Sacerdotum erit, qui excubant in custodijs templi.

Porro gazophylacium, quod respicit ad XLVI. viam Aquilonis, Sacerdotum erit, qui excubant ad ministerium altaris. Isti sunt filij Sadoch, qui accedunt de filijs Leui ad Dominum, vt ministrent ei.

Et mensus est atrium longitudine centum XLVII cubitorum, & latitudine centum cubitorum per quadratum, & altare ante faciem templi.

Et introduxit me in vestibulum templi, & XLVIII. mensus est vestibulum quinque cubitis hinc, & quinque cubitis inde: & latitudinem portae trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde.

Longitudinem autem vestibuli, viginti XLIX. cubitorum, & latitudinem vndecim cubitorum, & octo gradibus ascendebatur ad eam. Et columnae erant in frontibus, vna hinc, & altera inde.

151
E X P L A N A T I O
E I V S D E M C A P I T I S
Q V A D R A G E S I M I

DE TEMPLI ATRIIS,
PORTIS, PORTICIBVS,
LIBER TERTIVS.

QVO A TRANSMIGRATIONE ANNO
TEMPLVM VIDERIT EZECHIEL. CAP. I.

PROPHE-
tae exordium
quid conti-
neat.

N vicequinto anno transmigratiōis nostrae. Admirabilem hanc visionem, mirabili quodam vsus exordio aggredditur explicandam. Propheta, in quo diuinum quandam propheticae visionis modum indicat, eiusque tempus, locum, ac finem. Quae omnia & singula ita percenset, vt non ad historiae complementum modo spectare videantur, sed multo etiam magis ad visionis commendationem; ex qua audientium, siue etiam legentium animi fructus iucundiores, vberioresque perciperent. Instaurationem enim euerfae vrbs, destructiue templi, visione hac contineri, constans est Scriptorum omnium sententia; quamuis in eius instaurationis modo longe dissentiant, qui omnia ad humanae artis referunt aedificium, & opulentiam: ab ijs, qui omnia ad animi diuitias vocant, & Ecclesiae mysticam aedificationem. Qua de re cum alijs sit latius agendum, modo tantum illud colligimus, quod omnibus comperto habetur, Deum quidem Optimum Maximum propitium populo suo, vniuersa hac visione ostendi, admissorum criminum, concessa iam indulgentia, oblitum. Neque id tantum, verum etiam, quod maius est, Deum, Optimum ita esse, vt malum omne, quod peccatum affert, possit auferre; ita benignum, vt facile adducatur, vt velit; ita potentem, vt nihil possit obstare, quo minus id omne ad exitum perducatur, quod velit. Quae sane res in ipsis primis verbis innuitur: non enim tempora, aut dies Regum commemorat, vt alij fere omnes Prophetae fecerunt, atque vt ipsemet Propheta noster initio suae prophetae fecisse confirmauit Pradus, annum referens trigessimum NabopolAssaris, Regis Babyloniorum; sed transmigratiōis refert annos, & percussae vrbs. Quae vtraque populi, atque vrbs ruina in scelerum vindictam, illorum maxime, quae à Regibus fuerant admissa, accidisse testatur Dominus: *Et non polluent, inquit, ultra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi, & Reges eorum in fornicatio-*

DEVS POPV-
lo propitius v-
niuersa hac vi-
sione ostendi-
tur.

Pradus Cap.
1. Ezech. V.
1.

Ezech. 43. V.
7. & 8.

nibus suis; quibus enumeratis subdit: *Propter quod consumpsi eos in ira mea.* Huius vero loci explanationem in ptoprium referentes locum, quod ad praesentem spectare videtur, illud est, Israelem apte disponi à Propheta ad felicissimum veniae nuncium suscipiendum, enumeratis prius scelerum supplicijs, quibus perpenis, animi excitaret dolorem, ac confusionem: salutare perniciosissimi huius morbi medicamentum. Neque vero quis putet hoc esse animi nostri commentum: est enim hic vniuersae huius visionis propositus à Deo finis, quamuis & is ipse finis ad suprema dirigatur Christi, eiusque Ecclesiae promissa. Id, quod disertis verbis testari videtur Deus ipse E-

B zechieli praeciens: *Tu autem fili hominis ostende domui Israel templum, &c.*

Quae omnia tunc liquido constare videbuntur, cum transmigratiōis historiam aliquanto altius repetemus. non enim propter peccata tantum Ieconiae Regis, facta fuit eiusdem, ac regni transmigratio, sed multo etiam magis, quia Rex hic cum patribus suis opere compleisse videtur id, quod dira interminatione praemissa prophetauerat Isaias, dicens: *Vae, qui trahitis iniquitatem, in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustrum peccatum.* In priori voce consuetudinem quandam denotari putant Interpretes. *Vae* trahentes, vel, trahentibus, antiqua consuetudine, & vsu, iniquitatem. Voce *pyghanon* interdum poenam significari, per tropum sacris Scripturis vsitatum constat, cum alijs multis locis, tum exemplo Saulis dicentis ad mulierem, *pythonem habentem: viuit Dominus, quia non eueniet tibi pyghanon,* peruerfitas, punitio, vertunt Hebraei; Septuaginta, iniustitia: Chaldaeus, culpa. sensum aptissime reddit Vulgatus, *quidquam mali,* scribens, *propter rem hanc.* Atque hac eadem ratione accipiendam esse hoc loco vocem contendit idem Forerius: ac si sensus sit trahentium quasi temeritatis funibus, & veluti asciscentium propriam perditionem. Ego vero cum re ipsa, ac rerum naturis longe ab inuicem distare comperiam culpam ac poenam; tempore tamen, ac loco ita coniunctas esse existimo, vt quam citissime haec illi succedat, & haec & illam simul trahi, non dubito: neque

SCELERIS
medicamen-
tum, dolor.

Ezech. 43. V.
10. & 11.

FORERIVS
super Isaiam.

1. Reg. 28. V.
10.

POENA
culpam quam
citissime con-
sequitur.

Gen. 1. 7. 17.

Chryso-
stomus, Theo-
phylactus,
Euthymius
apud Mallo-
natum. In 10.
annis 3. 7.
28.
Augustinus
Psalm. 108.

2. Paralib.
33. 7. 9.

REX MA-
nasses initium
perditionis
populi.

Jerem. 16. 7.
3. 4. 5.

PESSIMOS
etiam à perdi-
tione reuocare
conatur Deus.

AMON SCE-
leris paterni
heres.

PROPTER
Iosiam distulit
vindictam
Deus.

alliam ob causam, primam homini legem iniun-
ctam fuisse, cibumque prohibitum cum huiusmo-
di interminatione: *In quocumque die comederis ex
eo, morte morieris.* Non quod statim moriturus
esset, sed quod statim mortis in se causam habi-
turus esset, vt Chrysofomus, Theophylactus, &
Euthymius exponunt, id quod sequentibus con-
firmatur verbis: *Et quasi funiculum plaustrum
peccatum.* longissimis funibus, aut rudentibus validis-
simis peccatum trahi indicant verba. & bene
sanctus Augustinus: In modum funis, inquit, qui
ex pluribus minimis crescit in multum, peccata
semper, tamquam longo fute trahuntur. Quod
si parentum scelera à filiis longa ferie producta
in vnum quasi funem contorqueri fingamus, tot
sunt à Regibus gentis illius admiffa, vt quam-
uis tenuissimis canapis aut lini fibris, subtiliora
essent, in densissimum rudentem coalescerent,
quo vel ipsa Dei vindicta euocaretur è caelis: aut,
quod magis proprie diceremus, quo tamquam ad
poenarum, & suppliciorum plaustrum firmiter li-
garentur, vt curru in praecipit, perpetuae dam-
nationis ruente, haud secus quam iumenta alli-
gata pertraherentur. Quae omnia propositis hi-
storiae exemplis abunde confirmantur.

Vehementer infensus acquirissimus iudex Deus
vni Manasse, qui fecerat *malum super omnes gen-
tes, quas subuerterat Dominus à facie filiorum Is-
rael,* in animum induxiffe videtur, vt in Regem,
vrbem, ac populum seuere animaduerneret. Non
enim aliud significare videtur idem apud Iere-
miam Dominus, dicens: *Visitabo super eos qua-
tuor species, gladium ad occisionem &c. propter
Manassem &c. Quis enim miserebitur tui Ierusa-
lem?* &c. Neque vero Prophetarum tantum voc-
ibus, ac minis iniquissimum Regem ab interitu
reuoicare conabatur Deus, sed & factis: immiffis
namque principibus exercitus Regis Assyriorum
captus fuit Manasses, & vinctus catenis, atque
compedibus, ductus fuit in Babylonem. sed an-
gustias ac tribulationes expertus, poenitudine
tactus ac lacrymis, veniam à Deo obtinuit, & pa-
triam. Huic successit filius eius Amon, paterni
sceleris heres & iniquitatis; non virtutum, ac poe-
nitentiae. Cuius non diu distulit Deus vindic-
tam: biennio namque post à seruis suis misere
peremptus interijt. In huius locum suffecit po-
pulus Iosiam eius filium, cuius ob merita, atque
virtutem distulit vindictam Deus vno & triginta
annis vitae Iosiae; cum tamen in exemplum
vsque vindictam in tribus filiis, ac nepote Io-
siae defaenire permiserit. Mortuo Iosia, populus
male sanus Eliachimo Iosiae filio natu maximo
regnum abstulit, ac detulit secundo genito dicto
Ioachaz: cuius ob scelera, atque iniquitatem Rex
Aegypti Hierosolymam inuadens, amouit ini-
quam Regem, qui in Aegyptum delatus interijt. E
Fuit autem à Rege Aegypti legitimus Rex con-
stitutus Eliachim, mutato nomine Ioachim;
centum talentis argenti, vnoque auri tributum
indictis, fuit hic fratri suo, auis, ac proavis iniqui-
tate simillimus, poenae grauitate fuit par: nam
Nabuchodonosori Regi Babylonis obidem se-
dedit, & vasa templi non pauca. Verum non mul-
to post Deo infidelis, Regi quoque fidem minime
seruauit; sed fregit, & ita extulit iniquitatem
suam, vt huius causa, peccata Manasses iterum ad
Dei conspectum venisse videantur, vindictam po-
stulantia: quae cito consecuta est Regem, eius
sublata cum pace ac regno perniciofa vita: qui

Apofl diram à latronculis illatam necem, honore
cauit sepulturae, cuius loco asini, quam vocat Ie-
remias, obtinuit sepulturam.

Ierem. 22. 7.
19.

Huius filius Ioachim successit in regnum, na-
tura bonus, & iustus dictus à Iosepho; qui tamen
longe aliter censetur à sacris historicis: fecisse
namque malum dicitur, iuxta omnia quae fece-
rat pater eius. Idque subsequens Dei vindicta
demonstrat: ea enim, quae adhuc diximus, quasi
futurorum malorum praefagia fuisse videtur, &
omnia ad Regum transfmigrationem pertinere
potius, quam regni, aut gentis. atque adeo nul-
lam illarum computat Ezechiel, cuius anno vi-
gesimo quinto facta fuerit praefens visio.

Ioseph. 10.
ant. cap. 9.

QVI MA-
lum fecisse di-
citur, bonus, &
iustus vocatur
à Iosepho.

Sed anno primo huius Iechoniae, immo vero
mense tertio, ascendit Nabuchodonosor Rex Ba-
bylonis Hierosolymam, eam oppugnaturus, poe-
nitens, vt ait Iosephus, quod hunc Ioachimum
constituisset Regem, cui obuiam factus supplex
Ioachim, nihil ab eo obtinuit, quo minus Regem
cum matre sua, virgines, eunuchos, ac seruos;
milites, artifices, ac vulgus; thesauros, vasa pretio-
sa, sacra, & profana, omnia transferreret Babylo-
nem. Hanc porro sacrae Scripturae vocant po-
puli transfmigrationem, inter quam, & extremam
hanc Ezechielis visionem, quatuor & viginti in-
tercesserunt anni: facta est enim visio in exordio
anni, vt mox videbimus. Ioachimo iussu Nabu-
chodonosori successit Matthatias, qui & Sede-
chias dictus est, patruus Iechoniae, & Iosiae fi-
lius. hic pessimus fuit, Deo rebellis, ac Babylo-
norum Regi, à quo captus fuit, regno, ac liberis
coram orbatus, ac mox visu, cum annos vndecim
iniquè regnasset: quo tempore capta est ciuitas,
direpta, & vniuersa cum templo conflata. Et
ab hoc anno computat Ezechiel percussae vrbis
decimum quartum.

IECHO-
niae transmi-
gratio, populi
dicitur.

Prius tamen quam à transfmigratione disceda-
mus, nonnulla breui explicanda sunt, quae huius
loci Interpretes torquent. Ac primum sit de anno
huius cum primae visionis annis conferendo: qua
in re cum vtroque annos referat transfmigrationis
annis Regis Ioachim, res est ab omni dubitatione
semota; nam minori numero ex maiore sublato,
reliquos annos dabit inter vtramque visionem
medios, nimirum viginti: prima enim visio con-
tingit anno quinto transfmigrationis Regis Io-
achim; haec vero extrema, quinto & vigesimo.
Quem annorum numerum colligit, & confirmat
Sanctus Gregorius Papa, qui & difficultatem sol-
uit non modicam; quia anno vigesimo septimo
prophetasse videtur, Aegyptum Assyrio dandam
in praemium vastatae Dei iussu Tyri. non enim
necessarium videtur, Prophetam ibi de hac ead-
dem transfmigrationis computatione locutum
fuisse sed de alia, quam ipse putat ad eundem Ba-
byloniae Regem pertinere, quamque nos, Deo
dante suo loco explicaturi sumus.

ANNI IN-
ter primam, &
vltimam visio-
nem Ezechie-
lis transfmigi-
ratio.

S. Greg. ho-
mil. 13. in
Ezech.
RESPON-
detur obie-
ctioni.

Praeterea non est difficile, hunc annum extre-
mae visionis cum anno primae, quem trigessimum
esse dixit, componere, quamuis, quod esset eius
principium, non exposuerit. nam si tricenario
numero vicenarius interiacens, quem paulo an-
te probauimus, addatur, fiet quinquagenarius,
à praedicto, de quo ambigimus, principio. Illud
tamen difficultatem inuoluit non modicam, quod
cum de illo trigesimo anno Doctores in varias
discedant sententias, eorum quilibet hunc locum
in suam pertrahere conatur. Quapropter operac-
pretium esse existimauimus, breui exponere, cuius
ex illis

S. Hieron.

RABBINO-
rum sententia
refellitur.
Rabbi David,
R. Salomon in
comment.
S. Hieron.
B. Theodoret.
sect. 1. in E-
zech.

P. Hier. Pra-
do cap. 1. E-
zech. 7. 1.

Iosephus a-
pud Pradam
ibid.

EXPLICA-
tur sententia,
quae initium
computatio-
nis Regni Af-
syriorum ini-
tio tribuit.

Ierem. 52. 7.
29.

Ibid. 7. 12.
& 13.

ex illis sententijs magis conueniat hic quinquage-
simus annorum numerus, quem probant verba
Prophetae. Sed de illa sancti Hieronymi sententia,
quae computationis initium ad inuentum li-
brum legis reulit, nihil est quod dicam, cum
haud secus quam ille trigessimus hic, possit illi
aptari quinquagesimus. Illam vero, cui con-
stanter adherent Rabbinus, Dauid, & Salomon,
dubitandum non est annorum numero compro-
bari: at cum à sancto Hieronymo refellatur, non
est, opinor, cur in ea immoremur aut confirman-
da, aut refellenda: praesertim cum testatum ha-
beamus à Theodoro in Hebraeorum annalibus
diligenter conquisitis nullum reperiri trigesi-
mum Iubilei annum cum quinto Sedechia, aut
translati Iechoniae, conuenire. Accedit, quod
paulo inferius examinandae veniunt reliquae
coniecturae, quibus suam putant firmari sententiam:
illa vna aliquid habere videretur ponderis,
atque momenti, quae libertatis, & patriae
restituendae nuntia cum anno Iubilei, cuius sunt
propria, conferri demonstraret. at ea, si vera esset,
aut expressa fuisset à Propheta, aut magis clare
insinuata.

Quod vero ad sententiam spectat Patris Hiero-
nymi Pradi de trigesimo anno Chaldaeorum,
cuius initium fuit imperium NabopolAssaris, vel
Nabuchodonosori senioris, ea explicanda non
nihil est, & ostendendum, qua ratione cum hoc,
quem examinamus, numero conueniat. Hunc igitur
NabopolAssarum regnasse tradit idem Iosephus
à Prado relatus, annos nouemdecim. atque
adeo cum quinto transfmigrationis, & prima-
e visionis anno conueniet annus Magni Nabu-
chodonosori vndecimus, cui numero si addatur
senarius, quo distat desolatio vrbis à prima visione
Ezechielis, vt mox patebit, continget vique desolatio
anno Nabuchodonosori decimo octauo. Quod
habetur apud Ieremiam, qui cum in vnam sum-
mam redigere vellet numerum eorum, qui è prin-
cipibus populi translati fuerant Babylonem pri-
mum, secundo, ac tertio, tres has vastitates ordi-
ne recenset, atque annum Nabuchodonosori,
quo vnaquaeque accidit: & de secunda sic scri-
bit: *In anno octauodecimo Nabuchodonosor* subau-
di, translulit de Hierusalem, *animas octingentas
trigintaduas.* Hanc autem de superato Sedechia,
& incensa vrbe intelligendam esse, probat anno-
rum numerus, qui ex alijs eiusdem Prophetae lo-
cis colligitur. nam paulo superius dixerat: *In
mense autem quinto, decima mensis, ipse est annus
nonusdecimus Nabuchodonosor Regis Babylonis,
venit Nabuzardan princeps militiae &c. & in-
cendit domum Domini &c.* Et constat, vt mox vi-
debimus, hunc esse annum vndecimum Sede-
chia. Neque quemquam mouere debet, quod
ibi octauusdecimus dicatur, hic nonusdecimus:
ibi enim de completo loquitur decimo octauo, hic
de incipiente decimonono. Non enim potuit mi-
hi non displicere eorum sententia, qui putant nu-
meros huius loci aptandos esse numeris historiae
Regum: liberam enim ea ratione aperiremus
viam ignaris, aut impijs, sacras corrumpendi Scri-
pturas, qui à numeris incipientes, ad reliqua pau-
tim progredierentur. Quae omnia Pradi sententiam
non mediocriter confirmant, quam non du-
bito, quin si superuixisset, in ea, quam moliebatur,
Chronologia magis ac magis comprobatur.

rus fuisset: quapropter si illam sequamur, erit hic
annus Regni Assyriorum, hoc est NabopolAssaris
primi eorum Regis, quinquagesimus, vt paulo an-
te ostendimus. Tandem hic annus extremae vi-
sionis incidit in trigessimum secundum Nabu-
chodonosori: nam, vt supra ostendi, anno duo-
decimo Nabuchodonosori, fuit prima visio; ad-
ditis viginti interiacentibus, sicut omnes, vt dixi,
anni triginta duo. Sed vt ab annorum numero
interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo.
Sed vt ab annorum numero interiacentibus, sicut
omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum
numero interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni
triginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
ginta duo. Sed vt ab annorum numero interiacen-
tibus, sicut omnes, vt dixi, anni triginta duo. Sed
vt ab annorum numero interiacentibus, sicut omnes,
vt dixi, anni triginta duo. Sed vt ab annorum nume-
ro interiacentibus, sicut omnes, vt dixi, anni tri-
g

QVO ANNI MENSE

QVOQUE MENSIS DIE

facta fuerit haec visio.

Cap. II.

Rabbi David in comment. & in librad.

N exordio anni, decima mensis. Vtramque particulam hanc connectunt Rabbin...

Rabbi Salomon in comment.

mensis? dic quod est annus Iubilaei. & quoniam ferui exhibant de seruitute in libertatem in anno Iubilaei...

A DECIMO octavo Iosiae hic annus est quinquagesimus.

14 11 25 50

NON IDEM hic est anni exordium, & decima dies mensis.

Exo. 12. v. 1.

Et quidem ea, quam afferunt Rabbin, non est satis firma coniectura, immo vero textui videtur esse contraria...

EXORDIVM anni mensis Nisan. Gaudentius Brixienfis Episcopus Ambrosio coaeuus...

A quam abeunt scriptores, momenta perpendere, quam brevissime aperiam, quae ad praefens institutum videbuntur esse necessaria. Atque illud in primis, quod constanter asserbant Rabbin...

INITIVM Iubilari à decima die mensis septimi tubebatur.

3. Reg. 8. v. 2.

R. David Chimchi in comment. R. Ioseph.

Verum enimvero, triplicem anni rationem à legiflatore, praedicto loco recenseri, notandum est. Primum, annorum senarium, quo terram colere...

At longe aliter in rebus alijs peragendis ratio anni habebatur, cuius mensis Nisan initium erat, ut initio explanationum notavit Pradus...

Prad. super Ezech. 1. v. 1. Chaldae. 3. Reg. 8. v. 2.

Ioseph. 1. ant. cap. 4.

VERNVM aequinoctium creati mundi exordium.

Genes. 1. v. 11.

Philo. lib. 3. de vita Mosi.

Euseb. lib. 7. histor. c. 26.

Euseb. in Chronica Cy. vill. Catechese. 14. S. Leo ser. 9. de Pass. Ista. s. Orig. Beda lib. de ratione temp.

annorum circulos computare velint: qua ratione computatos ab Hebraeis fuisse non dubitant. Cum vero inter omnes conveniat, mundum, atque adeo solem in aequinoctiorum altero creatum fuisse, qui in autumnali creatum fuisse existimant...

Confirmat hoc Philo Iudaeus disertissimus: Moses, inquit, primum anni mensem fecit eum, qui in vernum aequinoctium incidit non sicut quidam qui praecedentibus id honoris tribuunt...

& quam celebris, mox ostendam. Decimoquarto anno postquam percussa est civitas. Anno Sedechiae undecimo, qui regnare coepit eodem transmigrationis anno capta fuit civitas Hierusalem à Chaldaeis...

ANNVS CA. p. n. i. t. a. r. i. s. & incensitempli.

IVCVNDITAS poenitentiae fructus. Zachar. 8. v. 19.

S. Cyrillus. s. Hieronymus.

IEIVNA- bant Hebraei in memoriam vastitae vrbis.

Ezech. 24. v. 1. & 2.

Thven. 1. v. 12.

HIEROSOLYMAE vastitas vineae conflagrantem confertur.

PERCVSSA dicitur ad corruptionem civitatis, cui in aedificatio pollicetur.

Zachar. 13. V. 7.

Matth. 26. V. 31.

PERCVS-
sus pastor.
Christus à pa-
tre suo dicitur,
quia pro nobis illum percussit permissit.

PERCVSSA
cinitas quare
dicatur, non
subuersa.

Tomo 3. Ap-
parat. part. 1.
lib. 3. cap. 33.

Gen. 7. V. 13.

Leuit. 23. V. 34.

Caiet. in Gen. s. 10.

IN COR-
pore diei, hoc
est in ipsa ple-
na diei luce.

ficat: qua voce Christum Dominum compella-
re non dubitat Zacharias: *יהיך* *Percute*, inquit,
pastorem, & dispergentur oves. Hunc autem locum
de Christo Domino loqui ipse Dominus confir-
mat apud Matthaeum, discipulis suis dicens:
*Omnes vos scandalum patiemini in me, in ipsa no-
te: scriptum est enim. Percutiam pastorem, & di-
pergentur oves gregis.* Quod vero à Propheta,
Euangelista distare videtur in verbis; cum hic
Deum videatur inducere loquentem, quasi ipse
sit filium suum pastorem percussurus; ille vero in-
dicare videatur, à Deo tantum permitti vt percus-
satur, ex quo fit, vt gregis dispergantur oves.
Idem omnino colligitur sensus siue, percute, di-
cat, siue percussum; Deus enim erat, qui pasto-
rem pro ouibus percussit: atque adeo, quod
per alios fieri permittebat, per se fieri merito di-
cebatur. Sic apud Isaiam, eiusdem verbi & sen-
tentiae habemus exemplum: nam cum Domini-
cae passionis acerbiter expenderit, & causas
in nostris sceleribus abluendis, & poenis suble-
uandis fitas esse ostendisset, haec subdit: *Et nos
putauimus eum quasi leprosum, percussum à Deo
וְכַח מַכּוּחַ מִלְּפָנָיו* *percussum à Deo, vel, per-*
cussum Deum, vt legunt nonnulli, & humiliat-
um. Vt ipsamet Scriptura indicet, Deum Opti-
mum Maximum esse eum, qui in filio suo vindi-
ctam sumat de peccatis nostris, & Deum ipsum
filium Dei hominem factum, à Deo patre suo
percussum esse. Atque vt haec filij percussio non
ex vindictae affectu nascitur, neque in perditio-
nem tendit, sed in salutem, ad maiorem percussi
filij gloriam, & nostram, quorum interest, vtili-
tatem; sic etiam praefens Hierosolymae vastitas,
cui instauratio promittitur, & pristinae, siue
etiam maioris gloriae restitutio, percussio dica-
tur, non desolatio, contra quam iterum, cni-
funditus fuerat subuertenda, & non amplius in-
stauranda, abominatio desolationis stetit dicitur
in loco sancto, hoc est abominabilis desolatio,
de qua nos alias.

Quae quidem diei sanctitas, atque celebritas,
non propter expiationis diem, aut legales tantum
ritus pensanda videtur, sed multo magis propter
veritatem Christi, cuius omnia legalia vmbra
gerebant. Satis igitur probatum est, non esse
hunc Iubilaei annum, neque decimam diem men-
sis septimi, qua ille sumit exordium: sed mensis
primum Nissam, & huius diem decimam. Cuius
quidem diei sollempnitas haud obscure definitur
in Exodo, vbi primus hic mensis, anni principium
haberi semper, praecipitur. *Decima die mensis
huius tollat unusquisque agnum &c. & seruabitis
vsque ad decimam quartam diem mensis huius.*
Quis iam non videat, quàm bene conueniant in-
ter se lex & prophetia, facer ritus & sacra pro-
missio. Decima die mensis primi vniuersus popu-
lus, Hierosolymam veniens, agnos debuisset affer-
re, in singulas familias, ac domos, quinta dein-
ceps die immolandos. quo sane ritu publicae pro-
fiterentur, se ab Aegyptiaca seruitute, Dei opti-
mi singulari beneficio, ereptos olim fuisse. ac de-
cima quidem die, qua agni parabantur, promissa
futura libertas recolebat. Hi quidem cum pri-
mum in Aegypto agnos parauerant, adhuc spera-
bant, Moysis pollicitationibus confisi, fore, vt
breui liberarentur. Quae igitur dies conueniens
magis excogitari posset, aut eligi, qua Ezechiel
Propheta Moysen imitatus, Babylone detentis
annunciaret promissam à Deo libertatem, urbem,
ac templum pristinae integritati restitutum, ac
gloriae?
Verum minora sunt haec omnia, si tempo-
ralia tantum attendas, quàm vt tam magnificas
possint explere promissiones. quare ab vmbri-
ad res ipsas, à figuris ad veritatem, ab infimis
his rebus, ad summa, mentis oculos erigere
nos docet idem Propheta, qui *haec ipsa die mensis
primi decima, templum sibi priore augustius, vr-*
bemque veteri illa infinitis partibus meliorem,
iam instaurandam, ostensam esse praedicat. Quae
omnia in figura illis contigisse Catholicorum ne-
gabit nemo. Vt igitur mentis oculos in verita-
tem ipsam desigamus, audiamus oportet Bea-
tum Ioannem Euangelistam, atque Prophetam,
qui enarrandae Dominicae passionis historiam
aggessus, in hanc ipsam diem respexisse vide-
tur, dum sic ait: *Iesus ergo ante sex dies Paschae
venit Bethaniam.* & post commemoratam coc-
nam, Christo ibidem factam: recensitis mul-
tis, ex ijs, quae ibi acciderunt, haec subdit: *In
crastinum autem turba multa, quae venerat ad
diem festum; cum audissent quia venit Iesus Hiero-
solymam, acceperunt ramos palmarum &c.*
Quem locum tam accurate interpretatur Cy-
rillus, vt nihil praeterea addendum esse videat-
ur, quo Euangelistae mens habeatur perspe-
cta, & Euangelij & legis concordia. Decima
die, inquit, mensis primi agnum Iudaei capiunt
immolandum in festo Paschae: ex eo enim
tempore celebritatis Paschatis praelibant sol-
lemnia. Quapropter in die praecedente, quae est nona
mensis primi, & praecedit sextum diem (sexto die, si di-
xisset, perspicuam fecisset orationem interpres, vt
ex sequentibus mox apparebit) ante Pascha, epulan-
tur splendide, & exordium festi, hanc diem constituunt: quo
fit, vt Iesus quoque pergens Bethaniam conuiuaretur. Mox
vero sequentia verba sic exponit: Praeceptum legis
erat, vt decima luna primi mensis, agnus, siue haedus in domo
occluderetur, vsque ad lunam decimam quartam eiusdem men-
sis, quando ad vesperum immolabatur, vnde & verus agnus,
ex om-

QVARE DE-
cimae diei
primi mensis,
tam accurate
meminerit
Propheta.

Exodi 12. V.
3. & 6.

DECIMA
die sollempni-
tas antiqua.

CONCOR-
dia diei deci-
mae cum pro-
missione Pro-
phetae.

DIE HAC
decima me-
moriam reco-
lebant promissio-
nem olim ex
Aegyptiaca
seruitute li-
bertatis.

DECIMA
die libertas
promittitur,
quia eo die
Hierosoly-
mam ingressus
est Christus
mundum in-
stauraturus.

Ioan. 12. V.
1.

ibid. V. 12.

B. Cyrillus
Alex. lib. 8.
cap. 6. & 9.

Exod. 12.

ex omni grege sine macula electus, pro populi sanctificatione
immolandus, ante quinque dies, id est, decima luna Hieroso-
lymam ascendit, & appropinquante hora passionis, appropin-
quare voluit loco passionis, vt etiam per hoc claresceret,
quia non inuitus, sed sponte pro humani generis salute mor-
tem pateretur. Ante quinque dies Paschae, vt ex hoc lo-
co constat, Hierosolymam venire voluit: vt etiam per hoc

A N T E ostenderet, se esse agnum immaculatum, qui peccata tolle-
ret mundi, & agni illius typici, qui in lege immolabatur,
Paschae, hoc exemplar, & veritatem. Haec sanctus Doctor. An-
selmus, item de die palmarum sic loquitur: Nec
fine ratione in hac die venit Ierusalem, decima
enim erat dies mensis: quod habemus ex Euan-
gelio Ioannis. ait enim: *Ante sex dies Paschae
venit Bethaniam*, vbi facta est coena &c. In cras-
tinum vero venit Hierosolymam, & acceperunt
eum cum ramis palmarum. Vnde habemus, quia
quinto die ante Pascha venit Ierusalem, qui est
decimus dies mensis: Pascha enim celebraba-
tur in quartadecima die. Decimo autem die
voluit ingredi, quia ita praefiguratum erat in
lege, vbi praecipitur: decima die mensis huius
tollat unusquisque agnum per familias, & do-
mos suas. & paulo post ait: *Et seruabitis eum
vsque ad quartam decimam diem mensis huius
&c.* Decima ergo die mensis primi, agnus,
quem in Pascha immolarentur introduci iussus est,
quia Dominus decima die eiusdem mensis, hoc
est, ante quinque dies Paschae, in ciuitatem, in
qua pateretur, erat ingressurus. Haec sanctus
Anselmus. Rupertus lib. 2. in Exod. c. 6. ergo, inquit, verus iste agnus immolationis suae
tempus ipsam, quod typico praefecisset agno,
per omnia prouidit. Mense primo, decima die
mensis, quo secundum legem agnus in domos Iu-
daeorum tollebatur, intravit in sanctam ciuita-
tem Ierusalem, turbis deducens, & quamdiu
item secundum legem seruatus est, tamdiu & iste
circa ciuitatem eandem, & circa templum de-
moratus est, id est, vsque ad quartadecimam
diem mensis eiusdem. Eandem porro sententiam
secutus est Theophylactus, cui non video, qua
ratione se opponat, ex recentioribus nonnullis, af-
firmantes, praeeceptum illud accipiendi agni die
decima, ad primam tantum agni immolationem
perinuisse, non autem ad reliquas futuris tem-
poribus: ipsi videntur, qui audiendi non sunt, do-
nec explicent, qua occasione & ab alijs multis pa-
tribus dissentiant, quos ipsa Hebraeorum tradi-
tione ductos fuisse non dubitamus. Sed quamuis
scriptores hi aliter sentiant, quod ad praefens
atinet institutum, satis superque certum est, de-
cima die imperatum accipi agnum, atque eadem
ipsa die visionem ostensam Ezechiel, qua Chri-
stus Dominus asello vectus, ingressus est Hiero-
solymam. Sed non hoc tantum, sed & alia
multa, vel me tacente, lector conferre poterit, de
Ecclesia sub templi, & vrbis figura Prophetae
ostensa hac die decima, cum ijs, quae hac ipsa die
decima aggredditur Christus passione sua pera-
genda. Sed de his omnibus nos alias iterum, si
Deo dante, vita superstes fuerit.

Rupert. lib. 2.
in Exod. c. 6.

Theophylast.

REPEL-
luntur ij qui
dicunt agnum
decima die af-
sumi, semel
tantum. Prae-
ceptum fuisse
non singulis
annis.

NON HIC
agitur de in-
staurato à Zo-
robabele tem-
plo

sunt, vt ipsos Hebraeos veritatis hostes coegerit
confiteri, hanc templi aedificationem ad nullam
aliam respicere, quàm ad regnum Christi, quam si
non temporalem fingerent, iam factam fuisse vti-
que agnouissent.

FACTA MANVS
DOMINI FELICITATEM HAC
visione promissam indicat.
Cap. III.

*Acta est super me manus Domi-
ni: Hebraice יְמִינָהּ לְעֵלְיָהּ הַבְּרִיחַ* *Domini, quae
ierthah ghalai iad adonai.* Fuit super:
me manus Domini, conuertit
Regius codex. Vis diuina me-
cum egit, Vatablus. Septuaginta
interpretes haud differunt à vulgata. Chaldaeus:
Resedit super me spiritus propheticus à facie Do-
mini. Rabbi Salomo: *Manus Domini*, inquit, id est
est robur fortitudinis eius, ad deducendum me
super vires meas: v el, contra voluntatem meam.

Mitius quidem agendum esset cum Rabbinis, si,
praeter, aut supra voluntatem meam dixisset, nam
contra nihil significat contextui consonum. **M A N V S,**
vero tam varias interpretandi rationes in se com-
plectitur breuissimae Hebraicae vocis יָד *iad* ma-
nus, late patens notio, cuius originem alij, à radi-
ce יָד *iadah* deducunt, quae eiaculari significat, aut
projicere. quasi manum vocent projiciendi in-
strumentum. Alij, ad praefens institutum conue-
nienter magis, à radice deducunt יָדָא *iadad*, quae
non longe distat à praecedenti; significat enim,
misit, emisit, proiecit, aut iaculatus est: manum
vero dici putant, quasi è brachio emissam. vel no-
tio est Latinae persimilis, qua manus dicitur, qua-
si è brachio manans. Sed quoniam in latinam
vocem, manus, incidimus, haud è re nostra erit,
quid ea significarent antiqui, breui indicare.

Manare, inquit Festus, solem antiqui dicebant,
sunt solis orientis radij splendorem iacere coepis-
sent, à quo & dictum putabant, mane. **M A N V M**
etum mane putabant, quod manum bonum dice-
bant. Varro, idem quoque confirmat; Diei, inquit,
principium mane, quod tum manet dies ab Ori-
te: nisi potius, quod bonum antiqui dicebant ma-
num. Sed & Beatus Isidorus eadem aliquanto ex-
plicatius tradit. Mane lux matura, & plena: nec
iam crepusculum. Et dictum mane à manu, ma-
num enim antiqui bonum dicebant, quid enim
melius luce? Alij mane existimant vocari à mani-
bus, id est, à Dijs, quia manus, id est, rarus est, atque
perspicuus. Haec sunt Isidori verba. Quae omnia
bona, si Ezechiel, tribui intelligamus, cum Dei
manum factam esse super se affirmat, fortasse à ve-
ro non multum aberrabimus. Sed ad Hebraeos
redeamus. Nulli, in sacris litteris, vel mediocriter
versato dubium esse debet, ea omnia voce ma-
nus indicari, quae manu, corporis instrumento
praefata solemus. At, praeter propriam notio-
nem, transfertur, ad significandum primum, pote-
statem, seu rei alicuius dominium, eorum enim
potestatem habemus, quae in manibus tenemus.
Sic ad Noe Dominus. *Omnes pisces maris man-*

M A N V S,
multiplex no-
tio.

*Festus de
verb. signif.*

M A N V M
pro bono v-
bant. Vatablus
surpabat an-
tiqui.

*S. Isid. lib. 5.
Orig. cap. 3.*

M A N V S
pro rei pote-
state, aut do-
minio.

Gen. 9. V. 2.

Gen. 24. v. 19. *Manus*, idest potestati, *vestrae traditi sunt.* Et de seruo Abrahami Mesopotamiam profecturo, sic habent Hebraea: Et omne bonum Domini sui *כי באו* beado, in manu eius. Vulgatus aptissime sensum reddidit: *ex omnibus bonis eius, inquit, portans secum.* Et ad vxorem suam Abraham: *Ecce, ait, ancilla tua in manu tua est, utere ea ut libet.*

Gen. 9. v. 5. *Manus quoque bestijs tribuitur in Genesi. Sanguinem enim animarum vestrarum exquiram,* sicut tribuitur, *de manu cunctorum bestiarum.* Ideo bestiae occidunt, vt comedant, & quasi in suam redigant, mortua corpora potestatem, atque adeo humanae vitae rationem, exigendam esse à bestijs, illam auferentibus, pollicetur. Quod & factum fuisse videmus in lege, praecipiente Domino, homicidam bouem lapidibus obrui, & carnes eius non comedi, cuius facti si dominus bouis aliqua ex parte reus fuerit, occidi pariter demandatur. Pari tandem ratione, manus linguae tribuuntur, dicente Domino: *Mors & vita in manibus linguae,* hoc est in potestate, quasi dicat: potest homo loquendo mortem, aut vitam sibi, aut alijs afferre.

Prover. 18. v. 22. *Manus linguae etiam eadem ratione datur.*

Dei Manus virtutem, potentiam, efficacitatem significat, nonnumquam flagella.

Psal. 16. v. 14. *Manus qui dicantur.*

INIMICI sunt manus, virga, flagellum tuum, quibus fontes punire soles. Longe aliter in psalterio Vaticano, vel Romano cuius alias rationem dedimus: *Eripe animam meam ab impio: frameam inimicorum de manu tua, hoc est, Eripe animam meam ab impio, & eripe, siue, abijcias, quae so, frameam, qua inimicos ferire soles, de manu tua.* Concordat autem haec lectio cum Hebraica notione: illud enim *כי באו* me methim à viris, si notetur, inquit, scia: hoc est duplici puncto, altero alteri superposito, viros significat: at si notetur esse: hoc est duplici puncto altero alteri ad latum posito, significat mortuos. Ex quo fit, vt viri manus Dei dicantur hoc loco, vel ij, quorum opera Deus vult ad puniendum alios: vel ij, qui diuinae vltioni deputati sunt: qui nimirum omnes facile confunduntur: cum vix intelligi possit, virgam percutere, aut manum, quin ipsa quoque

manus patiat, & doleat. Sed, his praetermissis, ad institutam nostram probationem reuertamur. In Exodo ad Moysen Dominus: *Sed & ego scio, inquit, quod non dimittet vos Rex Aegypti, ut eatis, nisi per manum validam.* Hebraice, ac Graece, in manu valida. Chaldaeus, per timorem fortem. quae omnia, grauem punitionem indicant, quam mox explicat, subdens: *Extendam enim manum meam, idest exeram profecto, & manifestabo potentiam meam. & percutiam, hoc est, dum percussero Aegyptum in cunctis mirabilibus meis.* Quae autem sit haec manus Domini, ad flagellandum Pharaonem extensa, ipse Dominus alibi declarat: *Ecce manus mea erit super agros tuos* inquit: idemque magis explicat subdens: *Et super equos, & asinos, & camelos, & boues, & oves pestis valde grauis.*

Verum non semper manus Dei pro vltione sumitur, sed plerumque auxilium denotat, opem, fauorem. Vtramque notionem indicare voluisse videtur Psaltes, Deum Optimum sic interpellans: *Vt quid auertis, vel retrahis manum tuam adiuatricem; Psalterium Vaticanum hoc indicans, faciem legit pro manu; & dexteram tuam vlticem de medio sinu tuo in sinem?* Ex Hebraeo sic vertunt nonnulli: *Quare conuertis manum tuam, & dexteram tuam in medio sinu tuo prohibens.* Vatablus: *Quare manum tuam, & dexteram tuam retraxisti? si sinu plene profer eam notatque Hebraice haberi: arce manus tuas à sinu tuo.* Chaldaeus vero sic habet. *Quare conuertes manum tuam? dexteram autem tuam de medio bonitatis tuae extrahere, putauit enim sinum Dei, bonitatem Dei dici, hoc est, voluntatem, & benignitatem, à qua exerendam petit Propheta, vtramque Dei manum, & eam, qua nobis opem afferre solet, & eam, qua de hostibus nostris vindictam sumere consuevit. Magis autem perspicue, Dei potentiam in hominum auxilium propensam indicat extensa manus Domini: eodem dicente ad Moysen de carnium esu, vniuerso populo exhibendo dubitantem: Numquid manus Domini inuulida est?* Hebraice *האיד אדונאי חיה* adonai chiear, manus Domini abbreviabitur. pro, abbreviata est. verbum enim *קצר* caesar angustare, stringere, arcere, breuiare significat, seu abbreviare. Eisdem plane verbis vsus est Isaias, eodemque sensu, licet non eodem modo prolatis; hic enim affirmatiue ea verba profert, quae ibi Dominus interrogando protulerat. *Ecce, inquit, non est abbreviata, hoc est paruula facta, vt interpretatur Augustinus, manus Domini, vt saluare nequeat.* Hanc igitur Dei manum ad saluandum protensam, factam, hoc est manifestatam super se esse affirmat Propheta noster, cum adductus fuit in terram Israel, ibique futuri templi imago pulcherrima sibi benignissime ostensa est, ac populi sui libertas, & summa promissa est, foelicitas: Sed adhuc superest loci sensus, & sublimior, & admirabilior; & ad Hebraeorum perfidiam conuincendam aptior. Per manum enim Dei, haud secus quam per Dei digitum, qui manus est pars, ipsum Spiritum Sanctum haud obscure significari putant nonnulli, qui locutus est per Prophetas: Et quidem si ipsam vocis originem, quam initio dicebamus, attentius perpendas, emanatione manus eiusdem cum brachio, & toto corpore substantiae, spirationem Diuini Spiritus adumbrari agnosces, qui ex Patre, Filioque procedit: qui cum Patre, & Filio simul adoratur, & conglorificatur, vt canit Ecclesia.

fa. Nec deest in ipsa vocis origine illud, quod A proprium est Spiritus sancti, vt voluntate procedat, & per amorem: vt in *ידי*, à radice *יד* iadad deducta demonstrat. Quod vero digitus Dei idem significet, quod manus, perspectum esse potest ex eo, quod malefici cum non potuissent ciniphes educere, ad Pharaonem dixerunt: *Digitus Dei est hic.* hoc est Dei virtus atque potentia. Opponere autem videntur Dei digitum, daemoneum malis artibus, atque incantationibus, & vt notat Philo, Dei digitum validiorem esse profitentur manibus, & omni potestate malignorum spirituum. Atque eadem plane phrasi locutus videtur apud Lucam Christus Dominus, firmiter ratione confirmans, se diuina virtute, non diabolica fraude daemonia eijcere. Porro, inquit, *si in digito Dei eijcio daemonia: profecto peruenit in vos regnum Dei.* Quid autem digito Dei accipiendum sit, explicat sanctus Matthaeus Evangelista, eadem verba sic referens: *Si autem ego in spiritu Dei eijcio daemones, igitur peruenit in vos regnum Dei.* Quae omnia simul collata facile confirmant id, quod bene notauit quidam, manum plerumque accipi pro Spiritu sancto, qui per Prophetas locutus est, & fuit efficax. Huic concordat Chaldaica paraphrasis, quam supra retulimus. estque phrasis haec nostro prophetae familiaris. *Et facta est super eum ibi manus Domini. Et cecidit ibi super me manus Domini.* Manus autem Domini facta fuerat ad me vestire. Et tandem: *Facta est super me manus Domini:* hoc est irruit in me spiritus propheticus, spiritus, inquam, sanctus, quo repleti solent prophetae. *Et adduxit me illuc.* Pintus nihil putat in littera praecessisse ad quod referatur aduerbium *illuc* verum Rabbi Selomo, quem sequitur Vatablus, aperte testatur, *illuc*, referendum esse ad ciuitatem, quae fuerat percussa, nimirum Ierusalem. atque haec verba subdit sententiam confirmans, quam nos antea tuebamur. Illo autem anno ostendit illi reaedificationem domus futurae tempore Messiae. Quam vtinam ipse cum suis asseclis intellexisset de mystica Ecclesiae aedificatione, quam fere ante mille sexcentos annos completam fuisse cognoscerent, & non tam diu futuram frustra sperarent.

PHRASIS Ezechielis: *Manus autem Domini facta fuerat ad me vestire.* Et tandem: *Facta est super me manus Domini:* hoc est irruit in me spiritus propheticus, spiritus, inquam, sanctus, quo repleti solent prophetae. *Et adduxit me illuc.* Pintus nihil putat in littera praecessisse ad quod referatur aduerbium *illuc* verum Rabbi Selomo, quem sequitur Vatablus, aperte testatur, *illuc*, referendum esse ad ciuitatem, quae fuerat percussa, nimirum Ierusalem. atque haec verba subdit sententiam confirmans, quam nos antea tuebamur. Illo autem anno ostendit illi reaedificationem domus futurae tempore Messiae. Quam vtinam ipse cum suis asseclis intellexisset de mystica Ecclesiae aedificatione, quam fere ante mille sexcentos annos completam fuisse cognoscerent, & non tam diu futuram frustra sperarent.

VISIONIS HVIVS
DIGNITAS EX NOMINE
et loco dignoscitur.
Cap. IV.

N visionibus Dei adduxit me in terram Israel. In visionibus magnis, admirandis, vere diuinis intelligendum est hic locus, haud secus quam Pater Pradus alibi haec eadem verba interpretatus est. Sed superest adhuc mihi vehemens quoddam desiderium cognoscendi, cur Propheta noster toties hac phrasi, *in visionibus Dei*, vsus sit. Neque mirum cuiquam videri de

bet: nonnihil enim noui, & admirandi hac phrasi contineri tandem reperi; ea enim Hebraice sic habet *במראה אלהים* bema'rah elohim: priorem vocem omnes constanter affirmant à radice *ראה* raah deduci, quam memini me alias explicasse, & ostendisse, notionem eius esse, videre, aspicerè oculis, imaginatione, vel mente. ex hoc verbo, addita littera *מ* mem, nomen componitur *מראה* mareh, quod visum, visionem significat, quod quidem nomen multitudinis numerum forma masculina frequenter format. At Propheta noster eundem eiusdem nominis multitudinis numerum forma etiam foeminea proferre solet. Quae res quamuis vsu etiam alijs vocibus venire consueuerit, tamen aliquid hic latere mysterij fere semper suspicatus sum. quare diligenter à me conquisitum est, num alijs in locis sacrae Scripturae eadem vox, eadem proferatur forma, ac bis tantum illam reperi: semel in Exodo: *Fecit labrum aeneum*, Moyses, cum basi sua *במראה* bema'rah in visionibus, conuertunt nonnulli, & obscurius in fenestris. Sed bene vulgatus, *de speculis mulierum, quae excubabant in ostio tabernaculi.* Qui quidem locus tum quod maiorem quaerat indaginem, quam quae hic obiter adhiberi possit: tum vero maxime quod propriam habeat sedem, cum de maris aenei forma agemus, atque materia, in eam creijciendus esse videtur. Iterum vero eadem vox in Genesi legitur. Nam cum Iacobum, Isaacem dictum retulisset, primum audisse Iosephum filium suum, quem mortuum crediderat viuere, & dominari in tota terra Aegypti, dixisse memorat: *Sufficit mihi, si adhuc Ioseph filius meus uiuit: uadam & uidebo illum antequam moriar. Profectusque Israel cum omnibus quae habebat, uenit ad puteum iuramenti. & mactatis ibi uictimis Deo patri sui Isaac, audiuit eum *במראה* bema'rah in visionibus nocturnis, per uisionem noctis uocantem se, & dicentem sibi: Iacob, Iacob: cui respondit: Ecce adsum. Ait illi Deus: Ego sum fortissimus Deus patris tui, noli timere, descende in Aegyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi. Ego descendam tecum illuc, & ego inde adducam te reuertentem. & quae sequuntur. Longior plane sim, quam Ezechielis interpretem decet, si singula percensere uelim, quae in huius loci explicatio- ne occurrunt, quae uisionem quoque Ezechielis illustrare possent. Satis tamen meo muneri nunc me fecisse existimaui, si lectorem moneam, vt huius diuinae promissionis locum, foelicitatem, euentum, ac singula pene uerba cum nostrae uisionis similibus partibus conferat, ac facile intelliget, quas Dei uisiones commemoret Propheta noster, quarum similes sint hae, quibus templi, atque urbis instauratio à Deo potentissimo ac benignissimo promittuntur. Venit enim primum Iacob in Bersabee, quem locum reuelationum seu uisionum merito uocat Lipomanus: nam ibi affligam Agar, & de Ismaelis sitientis filij sui morte sollicitam consolatur Dominus, Angelum mittens, qui puteum ostendat ei, & pollicetur, futurum puerum in gentem magnam. Ibi etiam locus est concordiae & pacis, ut ait glossa, ubi Abraham, & Isaac foedus inierunt cum Abimelech, quod sacramento firmarunt. Ibidem, etiam de Isaac legimus, quod cum uenisset Bersabee, apparuit ei Dominus in ipsa nocte dicens: Ego sum Deus Abraham patris tui, noli timere, quia*

VISIONES Dei felicitatem praefertunt.

BERSABEE locus uisionum.

Lipomanus in Catena.

Genes. 21. v. 10. & seqq.

Genes. 26. v. 24.

Genes. 26. v. 24.

I O E V S ego tecum sum; benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum. In hoc loco, ubi Abraham & Isaac Domino religiose sacrificauerant, cum sacrificium obtulisset Iacob, apparuit ei in visione Dominus, & dixit: Ego sum fortissimus Deus patris tui, noli timere. Duplex Dei nomen hic legitur

DEI NOMEN, el, significat Deo referendam essentiam omnem potentiam. ELOHIM dominandi potestatem denotat.

I O S E P H V S est veluti quidam sacrae Scripturae interpretis. Ioseph. 2. an. 14. c. 3. & 4. Vt vero ventum est ad puteum iuramenti, oblato Deo sacrificio, cum timore, ne filijs, propter vbertatem Aegypti, cupiditate habitandae regionis captis, posteritas sua non rediret in Chananaeam, occupata eam iuxta promissa Dei: neque, in conspectu Deo, migratione praesenti facta, genus ipsius clade aliqua feriretur: adhaec, ne forte ipse, antequam Iosephum aspiceret contingat, ex hac vita eximatur, talia voluntanti in animo, & somno grauato Deus per visionem afficit, eumque bis nominatim inuocauit. Quo rogante, quisnam esset: An non agnosces, inquit, Deum, tam tuum, quam tuorum maiorum protectorem simul, & auxiliatorem? Qui contra patris tui propositum principem familiae te constituisti. & cum solus in Mesopotamiam profectus esses, effeci, vt conuigium nactus fortunatum, redires & liberis multis, & facultatibus auctus: incolumem etiam progeniem tuam seruauit; & quem amississe videbaris Iosephum, ad tam sublime dignitatis fastigium euexi, vt non multum a Rege Aegypti differat. Nunc quoque in hoc veni, vt me ducentem huius itineris habeam, vtque tibi praenunciem, inter manus Iosephi te e vita exiturum, & posteritatem tuam per multa saecula potentem fore simul, & illustrem, occupaturamque terram, cuius ditionem ei sum pollicitus. Haec Iosephus, promissam Iacobo illa visione, felicitatem referens. Iuxta quam si verba Ezechielis interpretemur. In visionibus Dei adductum se dicit in terram Israel, hoc est in visione quadam illarum simillima, quibus Deus Patriarchis, atque Prophetis & omnem felicitatem promissit, & opere compleuit. Quibus verbis in certissimam spem erigere, conabatur moerore confectos Hebraeos, fore vt in patriam redirent, & templum, quod, vt alias dixi, de vero templo, ac patria intelligendum est, quae nos hodie fruimur, non de illa, quae huius tantum erat umbra, & similitudo quaedam.

ADDUXIT ME IN TERRAM ISRAEL. Beatus Gregorius, quod dixerat, inquit, adduxit me in terram Israel, hoc replicans subdit: adduxit me in terram Israel. Esset autem hoc referendum, quod supra lauius tractauimus, corporene, an spiritu in terram Israel sit ductus. Verum, quoniam ibi pluribus ostendimus, spiritu tantum adductum

fuisset, sensus loci hic erit breuissime insinuandus: tam illustris ac perspicua visio mentis oculis mihi obiecta est, vt viderer non tam phantasia versare, quam corporeis oculis lustrare patrium solum. Huius vero loci proprium id esse existimarem, vt quoniam paulo ante in ciuitatem Ierusalem adductus fuisset dixerat, qui erat quasi huius visionis finis, nunc ordine recensere incipiat iter, quo adductus est, à Babylone profectus, in terram Israel adductus fuit, & dimissus super montem &c. tam enim est distincta haec visio, vt singulas rerum singularum partes ita ostendat, ac si vere esset corporea.

MONS MORIA est mons domus, ad quem fuit adductus propheta. Ezech. 45. v. 12. 2. Paral. 3. v. 1. VISIO TAM manifesta, vt vel minima, quaeque percensat.

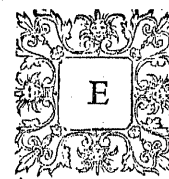

EODEM LOCO

TEMPLVM NVNC

ostendit, quo olim fuerat exstructum.

Cap. V.

Dimisit me super montem excelsum nimis. Hunc montem, constans Doctorum sententia tenet, montem esse domus Domini; neque illi tantummodo, qui litterae sensum exquirunt; verum illi etiam, qui hoc sublato, mysticos tantummodo consecantur sensus.

Inter quos, qui primas tenet, sanctissimus Gregorius sic scribit: Domus enim Domini Israeliticus populus fuit. Mons itaque domus Domini ille appellatus est, qui in Israelitico populo incarnari dignatus est. Hunc autem eundem interpretandi morem tenuerunt non sacri Doctores modo, sed & profani, ac perfidi, qui, ne veritati, quam prae manibus tenere videbantur, salutarem praebere assensum, ad somniati Messiae tempora referunt, quae iam in Christo Domino opere completa sunt. Rabbi enim Salomon: Ad montem, inquit, excelsum valde, quoniam sic futurum erat, vt eleuetur, sicut dicitur, & eleuatus à collibus. Sed & Rabbi Dauid: Hic est, inquit, mons domus: & ostendit eum illi excelsum valde; quoniam sic futurum est, antonomastice excelsum, & eleuatus valde, sicut scriptum est: Praeparatus erit mons domus Domini in vertice montium, & eleuatus de collibus. Per se ipsum etiam est excelsum secundum locum suum; quoniam terra Israel est magis excelsa, & eleuata, quam reliquae regiones: Ierusalem autem est magis excelsa & eleuata, quam vniuersa terra Israel. Haec ille. Duplicem vti que loci sensum indicauit: alterum quem primum intendere videbatur propheta, Ecclesiam indicaturus, cuius fundamenta in montibus sanctis. quorum celsitudinem, vt ait sanctus Hieronymus, Isaias, & Micheas vaticinantur. Alter vero sensus est, qui litterae. primum subest, quemque respiciens propheta, ad praedictam Ecclesiae celsitudinem indicandam transtulit, nimirum de monte ipso, cui templum illud Salomon-

icum, mox describendum imminet: de eodem enim templo sic scribit idem Propheta: Ista est lex domus in summitate montis. Quis autem hic mons fuerit, in libro Paralipomenon habetur expressum: Et coepit, inquit, Salomon aedificare domum Domini in Ierusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco quem parauerat Dauid in area Ornan Iebusaei. Loci porro sanctitatem & dignitatem denotant praedicta verba. tunc enim ostensus fuisse locus Dauidi putatur, cum Vidit Angelum Domini stantem inter caelum, & terram, & euaginantem gladium in manu eius, & versum contra Ierusalem. Cui, cum propter Dauidis lachrymas, ac poenitentiam placatus Dominus imperasset: Sufficit iam, coesser manus tua. Porro angelus Domini sabbat iuxta aream Ornan Iebusaei. Sed & Angelus Domini praecipit Gad, vt diceret Dauidi, vt ascenderet, extrueretque altare Domino Deo in area Ornan Iebusaei. Locum deinde de aedificando templo praeparauerat Dauid, cum Dedit Ornan pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos. Et de areae quidem pretio aliquid nos dicere suadet hic locus, quem quod ad pretium spectat late pertractamus suo loco. ibique ostendimus, areae pretium fuisse aureorum siclorum quinquaginta, qui sexcentis argenteis siclis aestimatione sunt pares. Quod si quis hoc pretium ad nostram numismatum reuocare velit, is ingrediatur tabulam nostram numismatum primam, atque in columna siclorum inquirat numerum quinquaginta, atque in eadem linea ad dexteram procedendo, in columna scutorum auri in auro Romanorum, inueniet scuta ducenta vigintiduo cum dimidio, ac tantumdem dicat stetit aream: atque eadem ratione de alijs numismatis Romanis, atque Hispanis in eadem linea existentibus iudicabit. Sed quoniam, vt dixi, aurum in tabula perfectissimum examinatur, cuiusmodi nullum vniquam, neque olim creditur fuisse percussum, ideo qui rem propriam examinare voluerit, is ingrediatur secundam numismatum tabulam, atque è regione sexcentorum siclorum argenti, quibus quinquaginta illos aureos siclos diximus respondere, inueniet scuta monetae Romanae ducenta octoginta octo: Hispanica ducenta triginta septem cum quinta insuper scuti parte. A qua scutorum summa adhuc auferenda est vel vigesima quarta, vel duodecima pars, prout argentum ea tempestate cussum à perfectissimo defecisse putabitur. Ego enim, quod in antiquissimis illis numismatis obseruare potui, perfectissimum reperi, atque adeo ad eam computandi normam, quae in tabulis obseruatur, omnia reuocaui, vt ibidem notatum est. Sed his omissis, quae ad tertiam apparatus partem proprius spectare videntur, ad illud, quod est huius loci proprium, veniendum est.

Montem vti que Moria quasi definiens Propheta vocat excelsum nimis. quod ipso nomine Moria proprie significari fufius alibi ostendimus. Vox enim, Moria, à verbo מראh deducta, quod significat videre, montem visionis, seu visibilem denotat, quia prae celsitudine vnde quaque conspicuus erat atque visibilis. Sed & aliam quoque vocis notionem longe praestantioram, mysterijsque plenissimam ibidem pertractauimus: quae nimirum Iesum Christum Saluatorem ac Dominum nostrum respicit, in monte hoc salutem generis humani operantem: id quod haud secus quam Abraham credendum est vidisse Ezechiel-

chielem: cum, vt ait quidam Doctor, Ezechiel, Propheta non esset, si, quid ostensa sibi visione indicaretur, non cognouisset. Ideo & haec quoque mysteria his eisdem verbis indicasse videtur: nam, ubi nos legimus; & dimisit me super montem excelsum nimis, in Hebraeo habetur verbum מונתו vaenicheni, à radice מנח, quod quiescere, requiescere significat, non tam à labore praecedenti, quam cum quadam pace, atque animi tranquillitate. Sicut de Christo Domino scribit Isaias: Et requiescet super eum spiritus Domini, Isa. 11. v. 2. hoc est, quasi in propria domo manere delectabitur. Sic apud Prophetam nostrum reperitur hoc verbum non sine magna venustate, atque decore. Et primitias, inquit, ciborum vestrorum dabitis sacerdoti, vt reponat benedictionem domui tuae. Ezech. 44. v. 30. Pagninus in Thezauro.

Et de areae quidem pretio aliquid nos dicere suadet hic locus, quem quod ad pretium spectat late pertractamus suo loco. ibique ostendimus, areae pretium fuisse aureorum siclorum quinquaginta, qui sexcentis argenteis siclis aestimatione sunt pares. Quod si quis hoc pretium ad nostram numismatum reuocare velit, is ingrediatur tabulam nostram numismatum primam, atque in columna siclorum inquirat numerum quinquaginta, atque in eadem linea ad dexteram procedendo, in columna scutorum auri in auro Romanorum, inueniet scuta ducenta vigintiduo cum dimidio, ac tantumdem dicat stetit aream: atque eadem ratione de alijs numismatis Romanis, atque Hispanis in eadem linea existentibus iudicabit. Sed quoniam, vt dixi, aurum in tabula perfectissimum examinatur, cuiusmodi nullum vniquam, neque olim creditur fuisse percussum, ideo qui rem propriam examinare voluerit, is ingrediatur secundam numismatum tabulam, atque è regione sexcentorum siclorum argenti, quibus quinquaginta illos aureos siclos diximus respondere, inueniet scuta monetae Romanae ducenta octoginta octo: Hispanica ducenta triginta septem cum quinta insuper scuti parte. A qua scutorum summa adhuc auferenda est vel vigesima quarta, vel duodecima pars, prout argentum ea tempestate cussum à perfectissimo defecisse putabitur. Ego enim, quod in antiquissimis illis numismatis obseruare potui, perfectissimum reperi, atque adeo ad eam computandi normam, quae in tabulis obseruatur, omnia reuocaui, vt ibidem notatum est. Sed his omissis, quae ad tertiam apparatus partem proprius spectare videntur, ad illud, quod est huius loci proprium, veniendum est.

MONS MORIA est mons domus, ad quem fuit adductus propheta. Ezech. 45. v. 12. 2. Paral. 3. v. 1. VISIO TAM manifesta, vt vel minima, quaeque percensat.

MONS MORIA est mons domus, ad quem fuit adductus propheta. Ezech. 45. v. 12. 2. Paral. 3. v. 1. VISIO TAM manifesta, vt vel minima, quaeque percensat.

AD CHRIS- tum mystica respiciens Propheta, requiescit se dicit in monte Moria.

chielem: cum, vt ait quidam Doctor, Ezechiel, Propheta non esset, si, quid ostensa sibi visione indicaretur, non cognouisset. Ideo & haec quoque mysteria his eisdem verbis indicasse videtur: nam, ubi nos legimus; & dimisit me super montem excelsum nimis, in Hebraeo habetur verbum מונתו vaenicheni, à radice מנח, quod quiescere, requiescere significat, non tam à labore praecedenti, quam cum quadam pace, atque animi tranquillitate. Sicut de Christo Domino scribit Isaias: Et requiescet super eum spiritus Domini, Isa. 11. v. 2. hoc est, quasi in propria domo manere delectabitur. Sic apud Prophetam nostrum reperitur hoc verbum non sine magna venustate, atque decore. Et primitias, inquit, ciborum vestrorum dabitis sacerdoti, vt reponat benedictionem domui tuae. Ezech. 44. v. 30. Pagninus in Thezauro.

Et de areae quidem pretio aliquid nos dicere suadet hic locus, quem quod ad pretium spectat late pertractamus suo loco. ibique ostendimus, areae pretium fuisse aureorum siclorum quinquaginta, qui sexcentis argenteis siclis aestimatione sunt pares. Quod si quis hoc pretium ad nostram numismatum reuocare velit, is ingrediatur tabulam nostram numismatum primam, atque in columna siclorum inquirat numerum quinquaginta, atque in eadem linea ad dexteram procedendo, in columna scutorum auri in auro Romanorum, inueniet scuta ducenta vigintiduo cum dimidio, ac tantumdem dicat stetit aream: atque eadem ratione de alijs numismatis Romanis, atque Hispanis in eadem linea existentibus iudicabit. Sed quoniam, vt dixi, aurum in tabula perfectissimum examinatur, cuiusmodi nullum vniquam, neque olim creditur fuisse percussum, ideo qui rem propriam examinare voluerit, is ingrediatur secundam numismatum tabulam, atque è regione sexcentorum siclorum argenti, quibus quinquaginta illos aureos siclos diximus respondere, inueniet scuta monetae Romanae ducenta octoginta octo: Hispanica ducenta triginta septem cum quinta insuper scuti parte. A qua scutorum summa adhuc auferenda est vel vigesima quarta, vel duodecima pars, prout argentum ea tempestate cussum à perfectissimo defecisse putabitur. Ego enim, quod in antiquissimis illis numismatis obseruare potui, perfectissimum reperi, atque adeo ad eam computandi normam, quae in tabulis obseruatur, omnia reuocaui, vt ibidem notatum est. Sed his omissis, quae ad tertiam apparatus partem proprius spectare videntur, ad illud, quod est huius loci proprium, veniendum est.

MONS MORIA est mons domus, ad quem fuit adductus propheta. Ezech. 45. v. 12. 2. Paral. 3. v. 1. VISIO TAM manifesta, vt vel minima, quaeque percensat.

rufalem &c. & quaerite in plateis eius an inueniatis virum. Quid autem viri nomine significare voluerit indicat subdens; facientem iudicium, & quaerentem fidem. Id quod magis exprimunt Hebraea, quae sic habent: Quaerite in plateis eius, an inueniatis virum, an sit faciens iudicium &c. Quae omnia illud videntur confirmare, quod hic notandum esse existimavi, voce viri, hoc loco, angeli dignitatem indicari, ac maiestatem. cuius quidem pulchritudinem, splendorem, habitum, & instrumenta mox describit Propheta. Quis autem fuerit hic vir, explicare conatur Rabbi Dauid sic scribens: Et ecce vir, quasi dicat, angelus de caelis mensurabat aedificium. Angelum autem vidit Propheta in similitudinem hominis, sicut dicitur in Iosue: Et ecce vir stabat contra eum. Quibus verbis locum citat Rabbinus hic, quo eadem, quae hoc loco habentur verba, atque eiusdem fortasse Michaelis Archangeli fit mentio. locus autem sic habet: Cum autem esset Iosue in agro vrbis Iericho, leuauit oculos, & vidit virum stantem contra se, à quo, num amicus esset, an secus, interrogatus respondit: Sum princeps exercitus Domini, & nunc veni. Quapropter satis videtur rationi consentaneum, Michaellem quondam synagogae, nunc vero Ecclesiae Catholicae tutelarem missum à Deo fuisse, vt aedificium metiretur, quo ipsiusmet Ecclesiae aedificatio indicabatur: neque aedificatio tantum, sed & leges, iura, dignitates, cum infinitis propemodum eius thesauris praesignabantur.

VIRI NOTIO angelum indicat.

Rabbi Dauid in comment.

MICHAEL Archangelus hic fuisse putatur. Iosue 5. v. 13. Ibid. v. 14.

ALII ARbitrantur fuisse Gabrielem. Dan. 9. v. 21.

VIRO HOC Christus praesignatur, Ecclesiae aedificator. S. Hieron. hic Zachar. 6. v. 12.

S. Greg. lib. 2. in Ezech. h. mil. 12.

VIR DICITUR à Paulo Christus.

Astorum 17. v. 31.

VISIO AERIS splendentis.

Actus eius sicut aspectus aeris. Visio eius quasi visio aeris, liceret conuerrere, cum eadem haec vox sit, quam visionem supra conuerterat Vulgatus interpres, & merito, deducitur enim, vt dixi, à verbo נראה raah quod est videre: & verborum sensus erit, ac si diceret, videbar videre aes, non vtique quodcumque, sed splendens. quam vocem addidit paraphrasticè septuaginta interpretes. Sed & Rabbi Salomo aspectus aeris, inquit, id est, quasi aspectus splendoris animalium, & scintillae quasi aspectus aeris candentis. Idem prorsus sentit Rabbi Dauid. qui nomen aeris נחשת nechoseth à radice deducit נחש nachas cuius quoque vsus est in Genesi. petenti enim Iacobo mercedem suam respondit Labam: Inueniam gratiam in conspectu tuo: experimento didici quia benedixerit mihi Deus propter te. Pro illo, experimento didici, Hebraice habetur נחשת nichasti. quam praedictus Rabbinus ita conuertit: auguratus sum, & benedixit mihi Dominus propter te. Eam versionem sequutus est Pagninus, & sic interpretatur, vt auguratus, vel ominatus sum benedixit mihi Dominus. Et certe radix ipsa hoc significat alijs quoque sacrae Scripturae locis. verum, quid aes, aut chalybs cum augurandi ominandiuè arte commune habeat, nondum perspectum est, neque à Rabbinorum aliquo, quod sciam, satis expressum. nam quae ratio à nonnullis excogitata est, ab augurijs metallum deduci, quòd huius sonitu, aut tinnitu multa indicentur, longe videtur petita, atque adeo non magnificanda. fatiusque multo esse duxi, vt ingenue fateamur, propter vtriusque vocis notionem alterius agnoscere cum altera cognitionem; quamuis adhuc ignoretur, quare aes ab augurando dicatur.

Rabbi Salomo in comment.

Rabbi Dauid in comment. Genes. 30. v. 27.

Pagninus in Thezauro.

AERIS NOMEN ab augurando deducitur.

DE FUNICULO ET CALAMO MENSURAE in vniuersum. Cap. VIII.

Funiculus lineus in manu eius, & calamus mensurae in manu eius. Septuaginta interpretes vertunt: & in manu eius erat funiculus cementariorum, & calamus mensura. Quae de visione hactenus diximus breui paraphrasi complexus est Theodoretus. Ait igitur, inquit, in visione Dei, hoc est spiritu, non corporis visione, suam mentem in terram Israel abductam fuisse, vidissetque in monte quodam excelso aedificium, & quendam ibi stantem humanam quidem forma praeditum, sed colore splendidissimi, atque pulcherrimi aeris, calamumque & funiculum, ad aedificandi vsum confectum afferentem. Haec ille. At Beatus Hieronymus: Funiculus quoque erat, inquit, lineus siue cementariorum in manu eius: de quo & in Zacharia scriptum est, quod funiculum habuerit geometricum, vt latitudinem & longitudinem vrbis meti-

FUNICVLVS & calamus, quibus solent homines mensurare. Rabbi Salomo. S. Dionys. de caelesti. c. 15. Plato in Philebo.

S. Hieron.

metiretur. Verba autem Zachariae à sancto Hieronymo relata sic habent. Et leuauit oculos meos, & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus mensurorum. Et dixi: Quo tu vadis? Et dixit ad me: vt metiar Ierusalem, & videram, quanta sit latitudo eius, & quanta sit longitudo eius. Quem locum Chimchius apte interpretatur illis verbis: Ad aliud iam visi genus, sumpto hic initio progreditur: quod ad Messiae tempora non ineptè referri poterit, aequè ac illa quae Ezechielii visenda proposita, tum temporis fuerint, cum angelus longitudinem, latitudinemque vrbis Hierosolymitanæ metiretur. Funiculus mensurarius, qualem vulgo metiendis rebus adhibere solent. Idem vero Rabbinus, funiculi, & calami vsum explicat, dum vtrumque ad dimetiendum adhiberi solium tradit, subditque: quia nimirum funiculo homo mensurat mensuram magnam in arca, aut in profundo: calamo autem mensuram parua, qualis est mensura aedificij. Rabbi vero Salomo propius accedit, calamo quidem dimetri confirmans grossitiem muri, & longitudinem, & latitudinem portarum. Ego vero nihil praeterea indicari puto, dum funiculus lineus dicitur: aut, vt habent Hebraea linorum: quam quod dixere septuaginta, cementariorum; aut quod dixit Zacharias, mensurorum, aut quod ait Ambrosius, agrimensurarius, quia nimirum lineis filis eiusmodi vterentur artifices, non vero e canape, sparto, aut alia materia, quippe qui longiore, subtilioreque filo, & extenso indigent, cuiusmodi vsibus vnum linum poterit deferuire.

R. David Chimchi super Zachar.

Idem in comment. Ezech.

FUNICVLVS & calamus, quibus solent homines mensurare. Rabbi Salomo.

QVARE DICITUR lineus funiculus.

S. Ambr. lib. 5. de fide c. 8.

S. Greg. super Ezech.

APOSTOLI Ecclesiae constructores.

Psal. 18. v.

Vitruu. lib. 7. c. 3.

S. Dionys. de caelesti. c. 15. Plato in Philebo.

cacissimo viro dicta fuisse credendum est, vt quae huiusmodi geometricis siue architectonicis instrumentis significarentur nobis exposita innotescerent: hoc maxime loco, quo omnia Dei Optimi benignitatem denotant cum alias soleant seueritate.

Et calamus. Hebraice קנה chene. Eandem Hebraicam vocem vsurpant vulgo Itali canna. Galli canne, Hispani caña. Vocis huius origo ignota est: nam verbum קנה chana, à quo deducitur, longe aliam habet notionem, & quae in nullo congruat cum voce calami. significat enim illud verbum acquirere, possidere, emere. hoc vero nomen, arundinem, aut calamum vtique naturalem; sed propter similitudinem dicitur etiam de mensura, atque alijs rebus. Non me latet, aliquibus à longitudine deduci vocem eam, qui propterea putant, lanceam cannam dici in psalmo: nam vbi nos legimus: Increpa feras arundinis, arundinem pro lanceis sumunt metonymicos: ac si sensus sit: Increpa, & perde turbam lanceis armatam, greges lanceatorum in populum tuum insurgentium. Et quamuis sensus idem eliciatur, siue hac, siue illa ratione fumatur vox, ego quidem metaphoram hanc, elegantissimamque translationem in re ipsa potius quam in voce statuendam esse putarem, qua mirabiles inuuntur allusiones. acies enim lanceatorum militum ordinata, arundinero quam simillima est; milites, feras, vtique infra discurrentes referunt, & vtrumque hostium ferocitatem indicat. Quod Vaticano psalterio magis exprimitur; feras enim legit siluarum. At Chaldaeus paraphrastes & sensum reddit, & aliam ex arundine sumptam similitudinem: sic enim habet: Irascere in exercitus peccatorum; confinge illos sicut cannam. seu Romanum. Quasi dicat: hastatus miles arundinetum refert. at non secus à potentia tua poterit confingi, quam arundo vna. quod maxime congruit cum vulgata nostra lectione, vt dicantur arundinis ferae.

PERAS ARUNDINIS vocat Propheeta milites lanceatos. Psalterium Vaticanum, seu Romanum. Chaldaeus.

Sed, quod ad praefens spectat institutum, longe alia ratione longitudinum mensura dicitur canna, nimirum, quia longitudine, cilindrica, forma cannam refert; praeterea quia cubitis ac palmis distincta cum esset, calami nodos imitaretur. Huiusmodi calami formam, pretiosamque materiam, disertis verbis expressit sanctus Euangelista Ioannes: Et qui loquebatur mecum habebat mensuram arundineam auream. Quo loco, quamuis sensus idem apud omnes interpretes eliciatur, de varia codicum lectione controuersa est: nam in Graecis codicibus sic legitur μέτρον ἢ ἀλαμὸν χρυσοῦν. hoc est mensuram calami auream, in alijs, vt auctor est Ribera, tantum habetur: habebat calamum aureum. atque ita legit Andreas. Ex latinis vero vulgatae editionis codicibus aliqui legunt: habebat mensuram, arundinem auream. quam lectionem probant nonnulli, quod calamum vocet arundinem, eamque auream fuisse tradat. Sic etiam habet Anselmus, & Primasius, qui legit: arundinem auream ad mensuram. Verum plures, nobilioresque codices, quos sequitur Sixtianus maxima diligentia correctus: mensuram legunt arundineam auream. quae sane lectio, dum auream dicit esse mensuram, materiam, ex qua confecta, erat, indicat: dum arundineam dixit, eius formam indicauit, quae, praeterquam quod illis omnibus partibus, quas supra retuli, arundini erat similis

P. Ribera in Apoc.

milis. Hic addi etiam potest aureus color, cui A
haud multum dissimilis est arundineus. Hanc
porro arundinem Aretas tradit fuisse geometri-
cam, illis nimirum similem, quibus terram di-
mentiuntur geometrae. Idem vero Ioannes E-
uangelista eiusmodi mensuram similem fuisse
tradit virgae, dum sic ait: *Et datus est mihi ca-*
lamus similis virgae, & dictum est mihi: surge &
metire templum Dei &c. Vnus enim obrinuerat,
vt virga, vel funiculo, vel vtroque simul, agros,
vineas, & campos dimetirentur Hebraei, vel
tunc maximae, cum inter fratres, aut cognatos,
in partem hereditatis vocatos, partiendi forent.
Ex quo factum est vt Psaltes propria forte con-
tentus dicat: *Funes ceciderunt mihi in praecla-*
ris, hoc est in vberimis pulcherrimis, in dulci-
bus proprie, agrorum partibus. quod exponens
subdit: *Etenim hereditas mea praeclara est mihi.*
Neque tantum huiusmodi hereditatum partes
funiculo diuidebantur, aut virga; verum, eodem
quoque nomine plerumque censebantur, virgae,
aut funiculi. Hoc perspectum est in Deuterono-
mio: *Pars autem*, inquit, *Domini populus eius.*
Idem alia phrasi repetit: *Iacob funiculus heredi-*
tatis eius. Illud vero videri poterit in psalmo:
Redemisti virgam hereditatis tuae. hoc est he-
reditariam partem virga dimensam, quae est
mons Sion in quo habitasti in eo. vel, vt habet
psalterium Vaticanum, vel si maui vocare, Ro-
manum, in quo habitas in idipsum, Et apud Ie-
remiam: *Non est his similis pars Iacob: qui enim*
formauit omnia, ipse est. Hoc idem alia phrasi repe-
rit subdens: *& Israel virga*, hoc est pars heredita-
ris hereditaria eius. *Dominus exercituum nomen*
illi. Hoc est Israelis hereditas, aut fors Deus ve-
rus est, quia nimirum Israelitae, parentum suo-
rum exempla sectantes, quasi hereditario iure,
omnibus mundi illecebris, atque alijs spretis, so-
lum Deum viuum ac verum possidere totis suis
viribus conantur.

Sed ad institutam disputationem redeuntēs,
fabrilium instrumentorum, quae gestabat An-
gelus, duplex vsus valde diuersus, immo & om-
nino contrarius reperitur in sacris litteris: non-
numquam enim aedificandi sunt signa, sicut in
praesenti, & apud Zachariam: *Domus mea*, ait
Dominus, *aedificabitur in ea* & cau linea, filum,
regula, *perpendicularum extendetur super Ierusa-*
lem. hoc enim fieri solet, cum domus, palatium,
aut ciuitas aedificatur. Alias vero quasi per ca-
tacrefism signa sunt desolationis. *Cogitauit Do-*
minus dissipare murum filiae Sion; tetendit funi-
culum suum. Septuaginta interpretes: extendit
mensuram. Chaldaeus: extendit perpendicu-
lum. Hebraice & cau, lineam, filum, quod aedifi-
caturi extendunt, vt recte aedificent; numquam
vero vt destruant: at Deus & filum extendit, vt
aedificet, & filum quoque, vt destruat: quia ni-
mirum iusto, rectoque iudicio punit, vnon plus
poenarum irroget, quam culpa exigit subuer-
tenda. Id quod sanctus Hieronymus aptissime
exposuit: *Tetendit*, inquit, *funiculum*, hoc est,
rectam, & condignam mercedem nequitiae suae,
reddere ei disposuit. Hac eadem vsus est meta-
phora Isaias, de Bosra Idumaeorum metropoli
sic scribens: *Extendetur super eam* & cau, linea, fi-
lum, funiculus, quo vti solent latomi ad mensu-
randum: ideo vocatur *mensura*, vt redigatur ad
PERPENDI-
culi vsus
nihilum. Vox autem אבני abne pondusculum
illud proprie significat, quo è filo pendente,

Aretas sa-
per Apocal.
11. v. 1.
FVNIS VIR-
ga pro parte
hereditatis su-
mitur.
Psal. 15. v.
6.
Deuter. 32.
v. 9.
Psal. 32. v.
2.
Psalterium
Romanum.
Ierem. 10. v.
16.
FVNICV-
lus, calamus,
perpendicu-
lum, aedifi-
candi, aut e-
uertendi aedi-
ficij Symbola
sunt
Zachar. 1. v.
16.
Iheron. 2. v.
8.
S. Hieron.
ibid.
Isa. 34. v.
11.
PERPENDI-
culi vsus

vtuntur cementarij; tum vt areas à centro mun-
di aequidistare faciant, quod librare dicitur,
Hispanis niuelar, Italis liuellare: tum vt superimpo-
sitam fabricam ad perpendicularum erigant, quod
Itali vocant mettere a piombo, Hispani plomar. At-
que adeo sensum aptissime reddidit vulgatus, &
perpendicularum, inquit, *in desolationem.* Pari
quoque ratione, indigne ferens omnipotens
Deus peccata Manasses, *Extendam*, inquit, *su-*
per Ierusalem & cau funiculum Samariae, & pon-
du domus Aobab. Quid autem illis verbis signifi-
ficare veluerit, explicat, subdens: *& delebo Ie-*
rusalem &c.

Sed de funiculi, calamiue vsu iterum dispu-
taturi, ad reliqua progrediamur: admonentes
lectorem prius, vt attentius perpendat an bis
iterata illa verba, *in manu eius*, ad sermonis spe-
ctent elegantiam, an vero potius, vt indicent,
horum instrumentorum singula singulis mani-
bus ab Angelo gestari. quasi sensus sit: *Et funi-*
culus lineus in manu eius, & calamus mensurae
in manu eius altera. Neque praetermittenda Ri-
chardi sunt verba, eo nobis necessaria magis, quo
magis in describendis templi idaeis elaboratum
est. Quod vir iste caelestis, inquit, funiculum,
& calamum mensurae, ad aedificium dimetien-
dum in manu portat, vtinam ad hoc, saltem apud
fastidiosos auditores valeat, vt nemo nos repre-
hendere audeat, cum nos viderit singulorum,
aedificiorum situm, qualitatem, & mensuram
subtiliter quaerere, & inuestigare, & cum tanta
diligentia assignare; & singula quaeque prout
possumus, vel Scripturae auctoritate, vel ratio-
nis attestatone probare. Haec ille.

QVASI TEMPLI

CVSTOS STAT ANGELVS
in porta. Vbi de religione
templis nunc debita.

Cap. IX.

TABAT autem in porta. He-
braice, & ipse stans in porta.
participium שומר ghomed verbi
שומר ghamad proprie stantem
vel astantem significat: pecu-
liari phrasi de ministris dici-
tur, qui dominis suis ministra-
turi adstant. quo nomine Angeli quoque cen-
sentur, qui ad Domini iussa exequenda praesto
adsunt. sic Zacharias Iesum inducit stantem an-
te faciem Angeli, qui quidem Angelus, respon-
dit, & ait ad eos, qui stabant coram se, dicens, &c.
ministrorum, & inseruientium nomine eos ex-
pressit Chaldaeus paraphraestes. Est autem vsu
receptum Hebraeis vt hoc participio pro prae-
senti, vel imperfecto indicatiui vtantur, atque
adeo proprie vertit interpres *stabat*. Quod si
vtramque simul componas notionem. *Stabat*,
vtique Angelus quasi ad ministerium accinctus,
vt Prophetam duceret, & mensuras templi ei
osten-

ASTARE
ministrorum
proprium.
Zachar. 3.
v. 7.
Chaldaeus
paraphraest.

ostenderet, & reliqua. *Stabat autem in ipsa porta,* A
periboli atrij Aquilonari, vt dixi, quasi templi ip-
sius custos & ianitor.

Ego vero hic haereo, & Christi Dei ac Domi-
ni nostri singulare pietatis, ac religionis exem-
plum admirans veneror. dum enim sanctos pa-
tres, quos paulo superius retuli constanter afir-
mantes audio, Christum Dominum hoc Angelo
repraesentari, atque Angelum stantem in porta,
video, ipsum Angelorum regem videre mihi vi-
deor in hac eadem porta stantem, ianitoris, aut
custodis templi fungentem ministerio: quippe
qui non sinebat, vt quisquam transferret vas per
templum. Tantum tamque praeclarum Christi fa-
ctum retulit sanctus Marcus Euangelista, vt silen-
tio praetermittendum non sit, quippe lucis non
parum huic disputationi allaturum, commodi
quamplurimum, si ob oculos semper habeatur.
Eius gratia vniuersalis nostra Ichnographia per-
specta sit, atque in ea, porta quam diximus peri-
boli Aquilonaris, intra quod via quaedam iacet,
& intra viam murus, & porticus gentium, cuius
Orientale latus, vt suo loco ostendemus, porticus
dicitur Salomonis. His igitur bene perpenfis,
Christum Dominum meminimus, vendentes &
ementes eiecisse de templo, apud Marcum, Mat-
thaeum, Lucam, & Ioannem Euangelistas. Et
quamuis in dubium reuocetur, an id semel Chris-
tus fecerit, an saepe; illud tamen confirmatur a
nostro Maldonato, & prima parte templi eiec-
tos esse vendentes, quae atrium & porticus Salom-
onis appellabatur, vbi docere & ambulare solebat
Christus Dominus apud Ioannem: is enim locus
patebat omnibus, vt videre licet in Actis Aposto-
lorum. Quae omnia vera sunt, & satis ex ipsa
historia sacra probantur. Idem tamen Pater, cum
partes templi distinguit, & gradus eorum, quibus
illae patebant, aut lege occludebantur, non om-
nes recensuit. quare id quod ipse bene proposuit,
explicandum est magis, ac statuendum, atrium
illud; è quo ementes & vendentes eiec-
ti fuerunt, & porticum illam, quae Salomonis dicta est, ad
gentes pertinuisse, non ad Sacerdotes, neque ad
Israelitas, quibus duplex aliud atrium deputaba-
tur: vt patet in ipsa Ichnographia, cuius singu-
lae partes comprobandae sunt. Interim tamen,
quod nunc proponimus, satis superque constare
videtur ex ipsa historia Beati Ioannis Euangeli-
stae. quippe cum Christum Dominum eodem
plane die ac tempore, quo ementes eiecerat de
templo; glorificatum à turbis induxisset, inui-
dia, atque odio à Phariseis prosequutum;
haec subdit: *Erant autem quidam gentiles, ex ijs*
qui ascenderant, vt adorarent in die festa. Hiero-
glossa accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida
Galilaeae, & rogabant eum dicentes: *Domine vo-*
lumus IESVM videre. Venit Philippus, & dicit
Andreas. Andreas rursum, & Philippus dixerunt
IESV. IESVS autem respondit &c. Quae omnia
quis non videat in eodem accidisse loco, quo gen-
tiles erant, & vnde paulo antè negotiatores eie-
cti fuerant? Et quidem licet haec non ita certo
conuincerentur, tamen sunt plures coniecturae,
idipsum confirmantes. Quis enim credat, eos, qui-
bus maior eminentium numerus cordi erat, ad atrio-
rum intima penetrasse, & non in extimo man-
sisse, per quod omnes necessarii erant transituri.
Sed haec omnia tunc magis certa videnda esse
lectori arbitramur; cum illi singulorum atriorum
fabrica, & vsus perspectus fuerit.

CHRISTVS
Dominus
praesignatur
factus templi
custos, aut ia-
nitor.
Marc. 11.
v. 16.
Ibid. v. 17.
Matth. 21.
v. 7.
Luc. 19. v.
35.
Ioan. 12. v.
14. & 15.
P. Maldonat.
in Mat. cap.
21. v. 12.
Ioan. 10. v.
23.
Act. c. 3.
v. 11. & 6.
v. 12.
S. Ioan. c. 12.
v. 20. 21. &
22.

His igitur sic constitutis, illud iam in me-
morum reuocandum est, quod Beatus Marcus,
Christum Dominum, eiec-
tis negotiatoribus e
templo, fecisse narrat. *Et non sinebat, vt quisquam*
transferret vas per templum. Vbi duo explicanda
videntur, priusquam huius facti magnitudo pen-
setur. Primum, quid per vas significetur; de-
inde, quid templi nomine. Et primum quidem,
apte explicatur à Iansenio, ita vt nihil praeterea
addendum videatur, pro vase in Graeco affirmans
haberi σκευος sceuos, qua quidem voce quaecum-
que vtenilia, instrumenta, vel arma significan-
tur, haud secus quam Hebraice חבלי celi: vtram-
que vocem vas interpretatur. sic enim vasa psal-
mi dicuntur in psalmo, musica instrumenta. Vasa
belli dicuntur apud Ieremiam arma bellica.
Vasa interfectionis dicuntur enses, sagittae, secu-
res, aut his similia. Quapropter loci proprius sen-
sus is est, Dominum prohibuisse, ne quis farcinam
quamuis gestans, aut sportulam, aut quid simile,
per templum transiret. Quod vero ad alteram
partem spectat, quae explicanda erat: templi no-
mine hic ipsum atrium gentium significari arbi-
tratur, idque ex ipsa templi, eiusque portarum
dispositione probari arbitramur. Nam quibus ex
Bezeta, vel Coenopoli, vel ex ipso foro pecuario
transendum erat in superiorem urbem, vel in
Regiam Salomonis, primum ingredienda erat
haec porta periboli, in qua modo Angelum ste-
tisse dicebamus: ingressi vero viam duplex sese
offerebat iter, compendiarium alterum, portam
ingredientibus huic aduersam in atrio gentium, &
per ipsum atrium, & per porticum Salomonis
transuentibus, ad portam occidentalem porticus gen-
tium, quae priori est contraria: alterum vero iter
longius aliquanto erat, circa murum atrij gentium,
per ipsam viam exteriorem. Quapropter onusti
pueri, serui, aut alij, mirum non est, si compen-
diariam ingressi viam, longiorem fugerent. At
Christus Dominus, qui id, in dedecus templi ce-
dere censebat, stans in porta hac, vel saltem in il-
la, quae ei aduersa est in atrio gentium, prohibe-
bat huiusmodi, ne transirent per templum. Quo
nimirum facto aeternum Dei Verbum caro fa-
ctum, infinita sapientia Patris, è breuissimo illo
triennij tempore, quod vniuerso hominum gene-
ri instruendo, atque instaurando decreuerat, par-
tem non modicam ponit, in custodiendo illo tem-
plo, eiusque parte communi, & veluti profana, ne
illi tam leuis irrogaretur iniuria, vt quisquam aliud
agens, vel pedem in ea poneret. quo, inquam, fa-
cto haud obscure nobis indicare videtur, & quan-
ta religione colenda sint nostra templa, & quam
seuere puniendi sint, qui maiores multo, ac fre-
quentius his, irrogant, iniurias templis. Quocir-
ca quamuis multa nobis sese offerant dicenda,
quoniam alterius sunt indaginis, ea consulto prae-
termittimus omnia. Ijs vero quae diximus se-
quentia & vicifim eadem sequentibus confirman-
tur.

QVID VA-
sis nomine si-
gnificetur.
Iansen. capit.
112. concor-
diae.

Psal. 70. v.
22.
Ierem. 21. v.
4.
Ezech. 9. v.
1.

QVANT A
religione tem-
pla colenda
sunt, Christi
exemplo indi-
catur.

QVAE EXIGANTVR

A PROPHEA VISIONEM

hanc contemplaturo.

Cap. X.

III.

T locutus est ad me idem vir.

QVAE EXIGANTVR A PROPHEA VISIONEM HANC CONTEMPLATURO.

Maldonat. in Gen. 22. v. 12. ben adam.

Irenaeus. lib. 3. cap. 18.

Dan. 7. v. 13. & c. 8. v. 17. Augustinus. super Psal. 71. v. 4.

Isa. 31. v. 10.

FILIUS HOMINIS, id est homo.

S. Epiph. haer. ref. 57. lib. 2. c. 1.

Theodor. in Dan. 7. v. 13.

Gregor. Nazianz. Orat. 4. de Theol.

S. Aug. lib. 2. de consens. Euang. c. 1.

S. Greg. Papa homil. 14. in Ezech.

utique illum admonens de ijs, quae a Propheta exigit Deus, vt dignus habeatur hac visione. Nam quoddam alius Angeli, admirandis visionibus consolatur veteres illos Patriarchas. eos monere consueuerant terrae, aut loci sanctitatem, calceamenta vt abijcerent, atque his similia; tum propter loci sanctitatem, iam pridem Prophetae, ac Sacerdoti notam: tum vero maxime, quod spiritu, vt diximus, non corpore adductus fuit in templum Hierosolymitanum, eorum tantummodo admonetur Propheta, quae ad dignoscendam visionem, eiusque fructus percipiendos spectare videntur. Quae autem locutus sit Angelus, indicat subdens: Fili hominis Maldonat. in Gen. 22. v. 12. ben adam. Quaestionem mouet Maldonatus, Cur vnus Christus in nouo Testamento, vnus Ezechiel in veteri, hoc nomine censeatur. Non alterum filium hominis, inquit Irenaeus, nouit Euangelium, nisi hunc, qui ex Maria, qui & passus est. Non alterum filium hominis nouit vetus testamentum, posse & nos dicere, nisi hunc Ezechielem, aut eundem Christum, quem filij hominis nomine, quasi proprio appellare voluit Daniel, quo & ipse nomine vocatur ab Angelo, cum visionis intelligentia ab eo exposcitur. Non melat Augustini sententia, quae per phrasim, utique Hebraeam, indicare videtur, eodem affirmans dici filios pauperum, qui & pauperes, sicut eadem dicitur filia Sion, quae est Sion, qua quidem ratione alij quoque filij vocantur hominum, hoc est homines: peculiari vero ratione Christus Dominus filius hominis dicitur, siue homo; ille, inquam, qui praedestinatus a Patre, qui praeuissus fuerat a Prophetis humanam assumpturus naturam: quique, ab Apostolis fuit praedicatus, illam iam assumpsisse. Haec est enim Epiphanius, & Theodoretus sententia. Gregorius vero Nazianzenus, filium Adam, vt sonant Hebraea, dici putat Christum, vt se patrem hominem, ostendat non habere; sed per virginem matrem, ex Adam vsque, genus traxisse. Sanctus vero Augustinus: filium hominis se vocat Christus, commendans, inquit, nobis, quid miserit corditer dignatus sit esse pro nobis; & veluti mysterium commendans admirabilis Incarnationis suae, nomen hoc saepius auribus nostris innuat. Aliam porro rationem, Christo, cum Ezechiele communem, tamquam veram sequitur idem Maldonatus, quia abiectionis hoc nomen est, non honoris, atque adeo non raro Ezechiel ab Angelis, cum quibus loquebatur, vt in praesenti loco, tribuitur, vt suae naturae, & conditionis monitus, quantum ab Angelis, quorum fruebatur consortio, distaret, grata mentis cogitatione penderet. In hac appellatione, inquit Beatus Gregorius, memoratur semper, quia est ex infirmitate, ne extollatur de contemplationis magnitudine. Quae sane sententia & vera est, &

A quod ad vocis notionem spectat, supra pluribus a nobis confirmata. Quae etiam ratio Christum Dominum mouere potuit, vt hoc sibi crebro assumens nomen, humilitatis suae nobis fere perpetuum indicaret exemplum. At postquam assumptam humanam naturam, ad dexteram Dei Patris vnigenitus Dei Filius collocavit, non iam abiectionis nomen hoc est, sed gloriae, sed dignitatis, sed excellentiae. Quid enim aliud indicare voluit sanctissimus Euangelista Ioannes, cum Angelum, quem in medio candelaborum, Christi referre maiestatem vidit, similem ait esse filio hominis: ibi enim voce filij hominis Christum indicari, confirmant Beda, Primasius, Richardus, atque alij: Namque, quod ad articulos spectat, qui hic desiderantur in Graeco, non ea est tanti ponderis ratio, quae tantorum viro- rum auctoritati praeponenda sit. quinimmo arbitrari, quacumque ratione filius hominis, in nouo testamento, dignitatis causa, nominetur, ibi Christum intelligendum esse. Quod, qua ratione factum sit ab Euangelista, apposite satis explicat Ioachimus. Christus, inquit, tanta in caelo praeminet claritate, tanta maiestatis gloria fulget, prae omnibus Angelis, vt sicut in eo aliquando diuinitatis suae gloriam occultabat humanitas, ita nunc humanitatis eius abiectione, exinanita a maiestatis gloria, & a splendore summae lucis absorpta esse videatur. Haec tenus Ioachimus sunt verba, quae ostendunt, Christum, dignitatis ergo filium hominis dici. Qua ratione, si arbitremur idem nomen nunc ab Angelo Prophetae dari, elegans profecto indicabitur huiusmodi theoria. Templo, vt diximus, Christi humanum corpus indicatur; illius ruina, huius per- fectio ac mors; illius instauratio, huius resurre- ctio, & gloria: quae omnia, propter nos homines, & propter nostram salutem facta esse pro- fiteretur sancta mater Ecclesia. Igitur, cum, non modo eorum, quae in figura tunc contingebant, certior faciendus esset Propheta; verum etiam, ipsius veritatis, in temporis plenitudine con- spicienda, quid mirum est, si filius hominis diceretur, vt sciret, ad quantam dignitatis celsitudinem extollenda esset humana natura, particeps futura in Christo Diuinae. ac si diceret: Agnosce, o homo, dignitatem tuam, & diuinae consors factus naturae, noli in veterem vilitatem degeneri con- uersatione redire. Verum, si planiorem adhuc loci sensum ex- optet lector, eum accipiat, qui cum priore miri- fice congruit. Filius hominis, hoc est, homo vo- catur ab Angelo Propheta; quo, quantum dis- tet ab angelico humano intellectus indice- tur. Angeli enim, vt auctor est Sanctus Tho- mas, statim in ipsa cognitione principij no- ti, inspicunt quasi notas omnes conclusiones con- sequentes: quapropter intellectuales dicun- tur. intellectus enim, primorum principiorum, est habitus, vt quae statim naturaliter apprehenduntur, intelligi dicuntur. at humani in- tellectus, per quandam discursum, veritatis acqui- runt cognitionem; atque adeo rationales dicun- tur, id quod ex defectu intellectus luminis ori- ginem ducit: nam si plenitudinem haberent in- tellectus luminis, sicut Angeli, statim in pri- mo aspectu principiorum, totam virtutem eorum comprehenderent, intelligendo quidquid in eis, a ratiocinari, ac veluti syllogizari posset. Acce- dit etiam, quo haec eadem, conclusionem, aut ipso-

Apocal. 1. v. 13. & c. 14. v. 14.

Beda. Primasius. Hugo Card. Richardus.

Ioach. Abb.

In Symbolo Nicaenae. nodi.

FILIUS HOMINIS vocatur Ezechiel, vt agnoscat dignitatem naturae, quam Verbum assumpsit.

S. Leo. Ser. in Nazianz. Domini.

S. Tho. 1. par. q. 58. art. 3. corp.

ANGELI atque homines, diuersa ratione res intelligunt.

ANGELVS ipforum principiorum cognitio minime ad intel- lectum accedit, nisi per sensus ex quo fit, vt non raro humanus decipitur intellectus, quod an- gelico non accidit. ac tandem eorum, quae se- mel didicit homo, non semel, sed saepius obli- uiscitur; & fere ignoracionis nox lucem fugat co- gnitae veritatis. Quae omnia imbecillitatis hu- manae impedimenta, vna subleuat sollicitudo, at- tentio, diligentia; cuius admonetur Propheta, dum angeli verba audit.

PLEONAS- mus Rhetori- cae tropus. Vide oculis tuis, & auribus tuis audi, & pone cor tuum in omnia quae ego ostendam tibi. Pleo- nasium agnoscunt hoc loco interpretes, figu- ram facris, atque alijs Scriptoribus non infre- quentem. cuiusmodi est illa Matthaei: Et ape- riens os suum docebat eos, dicens: Beati pauperes spiritu, & quae sequuntur. Scio equidem, hoc loco, ab omnibus fere interpretibus Pleonasmum negari, quo mysterium certius colligant: quod & praclarum & multiplex videre licebit apud Maldonatum. Qua etiam ratione locum hunc li- cet interpretari. ac primum Hebraicam phrasim libet expendere. Videre enim oculis aduertere significat: audire auribus, attentissime auscultare. Et quod ad verbum ראה spectat, quod saepius hoc versu vsurpatur, illud proprie significat, oculos, vel animum in rem aliquam intendere: sic Iacob ad Ioseph filium suum: Vade, & vide, hoc est, diligenter animaduerte Hebraice; pa- cem fratrum tuorum; & pacem pecorum, sensum aptissime Vulgata reddit: si cuncta prospera sunt erga fratres tuos, & pecora. addens vero בעניי beghenecha in, vel, cum oculis tuis, id ipsum ma- gis indicare videtur: nimirum, vt oculi ad viden- dum ita intendantur, vt neque huc aut illuc di- uagentur. Nisi forte phrasim Hebraeam agno- scas, qua, videri in oculis idem est atque perspi- cere, quae ob oculos sunt. Cuius exemplum vi- dere est in libris Regum, dicente ad Samuelem Domino; Nec iuxta intuitum hominis ego iudi- co: homo enim videt בעיניו leghehaijm, pro oculis. Tharghum, quia filij hominum vident in oculis suis ea quae parant: Dominus autem in- tuetur cor. Verum est tamen, hanc atque illam phrasim nonnihil esse diuersam: haec enim cum littera ה lamed constructur, illa cum ב beth. quo- circa alius esse videtur magis proprius loci sen- sus, quo nimirum rationis iudicium ipsi tribuitur oculorum aspectui, quippe sensuum acutissimo, citissimo, certissimo. quapropter verbum, placet, quo carent Hebraei, eleganti suppleat periphrasi, quod bonum est in oculis, dicentes, hoc est quod oculi probauerint bonum, iucundum, pulchrum, gratum; haec enim omnia significat Hebraea vox טוב טוב. Sic Eli ad Samuelem, verba irati Do- mini referentem: Dominus est, inquit, quod bo- num est in oculis suis faciat. quam phrasim La- tinam reddidit Vulgatus in Genesi: nam vbi dixisse legitur Abrahamum Sarae: Ecce ancilla tua in manu tua, fac ei quod bonum in oculis tuis. ipse conuertit, vt ere ea vt libet. Sed & hoc oculorum iudicium magis esse perfectum pote- rit in Deuteronomio: Fac, inquit, quod placitum est & bonum in conspectu Domini, vt bene sit tibi. Hebraice, rectum & bonum in oculis Domini. Qua quidem ratione, videre in oculis, vel ocu- lis videre, idem erit quod certo cognoscere, & diiudicare quae tibi proponuntur videnda. Porro verbum ראה saamagh, quo audire significat, ad animum transferri, atque adeo, pro eo quod

est intelligere, aut animo percipere, vsurpari cer- tum est. Sic in Genesi: Vnde igitur, ait Dominus, descendamus & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat, intelligat, percipere possit, vnus- quisque vocem proximi sui, hoc est sensum verbo- rum proximi sui. Vocis propriae notionem ex- pressit Vulgatae editionis interpres in Deutero- nomio: Adducet Dominus super te gentem de lon- gino, & de extremis terrae finibus in similitudi- nem aquilae volantis cum impetu, cuius linguam non audias, intelligere non possis. Hoc idem indicauit Chaldaeus in psalmo: nam vbi nos legitimus: Cum exinet de terra Aegypti, lin- guam, quam non nouerat, audiuit. ipse sermonem fieri de Ioseph arbitratur, & sic paraphrastice conuertit: Egredius est de domo carceris, & do- minatus est super regionem Aegypti, labium, hoc est, linguam, quam nesciebat didicit, & au- diuit. Neque ab his dissident Hebraea, quae sic pro- conuertuntur in Regio codice: In exundo ipsum he ghal super, vel ad terram Aegypti, labium, vel loquelam, quam non noueram, audiam, intel- ligam, percipiam. eundem Iosephum inducit loquentem, atque eundem sensum facit quem nostra Latina versio, Linguam quam non nouerat audiuit, siue, intellexit. Aptè igitur audire idem significat atque intelligere, mentis aures accom- modare. Quae verbi notio quam apte huic loco conueniat, nemo non videt, si in memoriam reuocet, quae supra a nobis pluribus confirmata sunt, nimirum, spiritu, non corpore, haec omnia a Propheta & audiri, & videri. Praedicta vero verbi notio roboratur magis, cum auribus audi- re praecipitur, siue בעניי beozneca in auribus tuis, vel, cum auribus tuis. Quam vocem Chinchius notat, aures ita indicare, vt illi plerumque tri- buantur quae sunt cordis propria, & auris purga- ta & attenta, atque interna magis, quam externa intelligatur. id quod ex verbo ראה inde de- ducto facile percipi potest: quod aures aptare, aut ad aliquid audiendum, siue percipiendum, accommodare significat. Est huius exemplum in Ecclesiaste celebre: Cumque esset, inquit, sapien- tissimus Ecclesiastes, docuit populum ראה veizan. au- scultauit, conuertunt nonnulli, vel, audiendo pendit. & inuestigauit: & audiebat, & per- scrutabatur, Forsterus. Rabbi Ionah, pondera- uit, librauit, exponit; idem fere quod pendit. Septuaginta: Et auris scrutabitur ornatum para- bolarum, & enarratit quae fecerat. Beatus Hiero- nymus, docuit scientiam populum, & audire commen- atque idem sit, audire eos fecit, atque docuit eos scientiam, & parabolarum, quas composuerat, in- telligentiam. Sic idem Salomon in prouerbijs, vbi nos legitimus: Malus obedit lingua iniquat, & fallax obtemperat labijs mendacibus. Hebraea, pro, obedit, & obtemperat, auscultat, habent, & audit; vbi est hoc verbum. & sensus est, vnusquis- vnusquemque ijs rebus capi, quae cum suo in- genio conueniunt. Malus linguam iniquam li- benter audit, & qui fallere cupit, intentus est ijs, quae a fallacibus proferuntur labijs. Sed & in psalmo apte exprimitur verbi huius notio: Voce mea, inquit, ad Dominum clamau, voce mea ad Deum, inquit, ad Dominum clamau, voce mea ad Deum, & intendit mihi. Rabbi Dauid, & inclinavit aurem. Chaldaeus, & percipiet verbum meum. Ex eadem voce deducitur vox מוזנא moznajm forma duali bilancem significans, quod bi- nis

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

1. Reg. 3. v. 18. Gen. 16. v. 6. Deuter. 6. v. 18.

Pineda in
Iob cap. 6. v.
3. 211. 4.

AVRES DI-
cuntur bilan-
cas.

Pfal. 61. v.
10.

VANI SVNT
pariter diui-
tes, ac paupe-
res.

Proverb. 31.
v. penult.

Proverb. 20.
v. 10. & 12.

S. Gregor. ho-
mil. 4. in Eze-
chiel.

INIQUAE
iudicare abo-
minabile: rec-
tum iudicium
a Deo tribui-
tur.

Isa. 43. v. 8.

S. Hieron.
Procopius.

AVRIS PRO-
memoria.
Seneca lib. 4.
de beneficijs
cap. 36.

nis vtrunque lancibus, haud secus quam binis auribus caput constet. Vbi silentio praetermit- tendam non est ingeniosa quaedam Patris Pinae- dae aurium, & bilancis collatio, quae lucem huic nostrae tractationi afferre poterit. Is enim ver- ba Iob huiusmodi explicans: *Vtinam appende- rentur peccata mea, quibus iram merui; & ca- lamitas quam patior in statera.* Cum trutinam, inquit, requirit, certe aequum auditorem, & in- corruptum aurium iudicium requirit: est enim inter aures, veluti inter duas lances, media truti- na rationis & iudicij. Haec ille. Et sane haud secus auribus iudicium inter dissidentes tribui- tur, quam lancibus ponderum examen; cum iudex vix, non audita vtraque parte, ac ne- vix quidem rationis iudicium ferre possit. Qui- bus sic adnotatis, elegans quidam elicitur diffi- cillioris illius psalmi sensus: *Verumtamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in state- ris; ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Ex Hebraeo sic potest conuerti: *verumtamen vani- tas filij Adam, siue hominis plebei, ac infimae conditionis, vt alias adnotauimus, mendacium filij viri, nobilis, potentis, diuitis, si ascendant in stateras, minus quam vanitas erunt simul.* Quorum sensus huiusmodi indicatur: si filij alicuius ho- minis plebeij, & filij hominis potentis, in ius vocati accedant, vt probentur illi quidem vani-issimi esse, hi vero mendaces: eisdem voci- bus corpoream pulchritudinem definit sapiens, quas sic conuertunt nonnulli: *Mendacium est gratia, & vanitas pulchritudo; si igitur hi atque il- li iusta lance pensentur, hoc est, si rectum ratio- nis iudicium accedat, deprehendetur, hos, atque illos vanitate ipsa pariter esse vaniores.* Nam si phrasim ipsam attentius consideres, pro- eodem accipi inuenies, in stateras ascendere, atque purgatis auribus iudicis fisti, qui recte diiudicet. Quocirca & symbolum, & eius in- terpretationem coniunxisse videtur in paraboli- salomon, quo alterutrum ex vtriusque col- latione perciperetur. *Pondus, inquit, & pondus, mensura & mensura, vtrumque est abominabile apud Dominum.* quia nimirum tum haec, tum illa iniqua sunt, quippe quod, vt ait Sanctus Gregorius, alio pondere pensamus aliena, alio nostra; diuersa mensura nos, atque alios meti- mur. Huius causa, & adhibito pueri exemplo, cuius opera ex studijs dignoscuntur, mox sub- dit: *Aurem audientem, & oculum videntem, Do- minus fecit vtrumque.* Hae enim sunt mensurae ac pondera, quibus aliena facta metimur, aut nostra: quibus quod rectum accedat iudicium, rationis, Dei donum est, cui non minus acce- ptum referendum est iudicium certum, ac rec- tum circa ea quae videmus, aut auribus perci- pimus, quam ipsarum aurium, & oculorum, eor- umque sentiendi facultatum largitio salutaris. Huiusmodi porro oculis caruisse dicitur apud Isaiam populus ille, cui, cum amissa libertate, omne bonum pollicetur Dominus dicens: *Educ foras, ad lucem Euangelij, vt interpretatur Hieronymus, & Procopius populum caecum, qui fuerat caecus, & oculos habentem, quibus pos- sisset etiam olim videre, cum lumen haberet propheticum, & surdum, & aures sunt ei.* Est denique auris apud profanos Scriptores non iudicij modo Symbolum, sed & memoriae. Nam Seneca, cum difficilem quaestionem pro-

posuisset, si quis alicui tamquam digno se. datu- rum promittat, quem postea indignum esse com- periat; an a promissione recedere; an vero indig- no dare teneatur. Huiusmodi quaestioni cum distinctione respondet: aut enim magnum ali- quid promissum est, & tunc praestat semel pu- dere, quam semper poenitere; & si exiguum est, inquit, dabo, non quia dignus est: sed quia promissi. Nec tamquam munus dabo, sed verba mea redimam, & aurem mihi peruellam. id est, scribam hoc in animo diligenter, & in memo- ria infigam, vt mihi documento sit in posterum, ne temere promittam. Aurem enim vellebant, quod quid volebant in memoria habere. Pli- nius: Est, inquit, in aure ima memoriae locus, quem tangentes attestamus. Vidisse se ait Mu- retus nummos aereos, in quibus viri duo sculpti erant, quorum vnus alteri auriculam tangebatur, & in orbem scriptum erat *μνησθησθαι* meminisse hoc est memento. Cum simili fere sculptura, & simili verbo lapillum testatur Lipsius, apud Lau- rinos extare. Verum quod ad memoriam spe- ctat, non auribus tribuitur a Propheta, sed cordi, vt mox videbimus.

Et pone cor tuum in omnia, quae ego ostendam tibi. adhibe mentem, hoc est, attenta animi cogitatione perpende quae videris, cordi enim internas animi operationes, solere tribui, me- cerni me supra exemplis confirmasse. Verum, alius sensus praedictis satis consonus Hierony- mo placet, quo, cum ad intellectus exprimen- da munia quae diximus applicentur: haec ver- ba, ad memoriam reuocantur, & sensus sit: *Pone cor tuum, inquit, in omnia.* siue, & pone in corde tuo omnia quae ego ostendam ti- bi. Nihil enim prodest vidisse, & audisse, nisi ea, quae videris, & audieris, in memoriae re- posueris thesauro. Haec Sanctus Doctor. Qui- bus figuram agnoscit, cuius meminit his ver- bis Cicero: Hanc hypallagen rhetores, quia quasi submutantur verba pro verbis: metonymi- am grammatici vocant, quod nomina tran- sferuntur: Aristoteles autem translationi hanc ipsam subiungit. Quibus & hanc aliam adiun- gere possumus translationem verborum, quae, quod loco mutantur, diuersum videntur red- dere sensum, illustrandae orationis gratia: cui- us quidem est vsus sacris Scripturis frequens, atque adeo quamplurimis locis explicandis ap- tissimus. Sunt autem ex his loci perspicui alij, qui horum exemplo exponendi sunt in psal- mo. *Potum dabis nobis in lacrymis in mensura,* Hebraice propinasti in lacrymis mensuram, hoc est lacrymas in mensura, vtiue magna, vt ait Rabbi Dauid. Et historiam Iezabel si ad verbum conuertas: posuit, inquit, in sibi oculos suos, hoc est sibi in oculis suis. *Depinxit oculos suos sibi.* Et in libro Iosue: Et ciuitatem, in- quit, miserunt in ignem, pro, miserunt ignem in ciuitatem. Sensum, ac phrasim pariter innuere re voluisse videtur Vulgatus: *Tradentes, in- quies, cunctam incendio ciuitatem.* Et in Exodo: *Rubus, inquit, ardebat in igne.* id est, ignis ardebat in rubo. Et in psalmo. Mife- runt in ignem sanctuarium tuum, pro, mise- runt ignem in Sanctuarium tuum. *Incende- runt igni Sanctuarium tuum.* Quibus omni- bus locis perspicua est figura hypallage, quippe ab auctore Vulgatae explicata, & in proprium sensum, non figuratum conuersa. Ibi vero diffi- culta-

P. O. M. T.

temere non

Plin. lib. 11.

cap. 43.

Muret. lib.

12. varia.

cap. 5.

L. Lipsius lib.

4. epist. quae

lib. 1. epist. 26.

CORDI TR-

buuntur animi

propria

Supra, Eze-

chiel. 28. v.

2.

S. Hieron.

HYPALLA-

ge, seu meto-

nymia

Cicero in

Oratore.

Psal. 79. v.

6.

4. Reg. 9. v.

30.

Iosue 1. v. 8.

Exo. 3. v. 2.

Psal. 73. v.

7.

Psal. 18.
v. 5.
Genebrard.
ibid.

Psal. 8. v. 6.

Vgo Card.

1. Reg. 21. v.

11.

Psal. 61. v.

11.

Theodoretus:

Hilarius.

S. Hieronym.

Hugo Card.

2. Reg. 19.

v. 19.

IN VISIO-

ne coniungunt

haec omnia.

cultatem parit, vbi eadem figura in Latinis ma- net verionibus. vt videre est in Psalmo: *In sole posuit tabernaculum suum.* Hebrae sic vertit Genebrardus: *Soli posuit tentorium in eis.* Et in alio psalmo cum festorum obseruationem iniun- xisset Dominus, ea potissimum ratione, qua a Deo erant praeepta, Dei incipit enarrare mi- rabilem beneficentiam, quo illos hortaretur ad Dei Optimi praeepta seruanda. *Testimonium, inquit, in Ioseph posuit illud.* hoc est, Ioseph po- suit in testimonium, cui nimirum bene cesserunt omnia, quod legem Dei seruauerit. Quam loci in- terpretationem indicare voluisse videtur Chal- daeus paraphrastes, qui, *Testimonium, inquit, posuit super domum Ioseph, quia non attigit vxorem Domini sui.*

Sed vt ad explicandam nostri Prophetae phra- sim proprius accedamus; verbo *posuit*, quod habetur in Hebraeo notione simillimum est ver- bum *posuit*: ita vt huius vsus illius notione m- illustrare videatur, illud huius esse synonymum. Significat enim illud ponere, arte quadam, cura, sollicitudine, ordine. Eius vsus est in libris Reg- um: cum Dauid esset in domo Achis Regis Geth, & deferretur a ministris ad Regem, ac si rex terrae potentissimus esset, in quem vnus Is- raelitici populi propenderet animi: *Posuit au- tem Dauid, inquit, sermones istos in corde suo, & extimuit valde.* Hanc ipsam sollicitam mentis at- tentionem, cum quadam animi propensione & affectu coniunctam denotat psaltes, hoc altero vsus verbo: *Diuitiae si affluant, inquit, nolite cor apponere:* Non sunt enim tanta sollicitudine, di- gnae, aut amore. Theodoretus: *Nolite illis, in- quit, vestram mentem submittere. Sollicitudi- nem, & affectum quem dixi significauit Hilla- rius: Cum sint, inquit, magni amoris & desiderij illecebrae, rapiunt ingenia, mentesque pendulas apprehendunt. Quae omnia facile poterunt in- dicare lectori, quae & quanta sint ea, quae hac vna ponendi cordis, phrasi exiunguntur a Prophe- ta. Beatus vero Hieronymus aliam ingressus est viam quam sequitur Vgo cum alijs: Ponere D cor, aut ponere in corde, idem est, inquit, quod memoriae mandare. Sic Semei ad Dauidem: *Ne reputes mihi, domine mi, iniquitatem; neque memineris iniuriarum &c. neque ponas Rex in cor- de tuo.* hoc est, ne in memoria reuocet. Hinc desumpta videtur Latini verbi recordari, adno- minatio, quasi in cor reuocare, Hispanici, acor- dante, Italici recordarsi. His porro subiungit idem Hieronymus: *Quando autem dicit: Omnia quae ego ostendam tibi, intentum facit auditorem, facit & cordis oculis praeparatum, vt memoriter te- neat quae sibi ostendenda sunt, quia vt omnia, ostendantur tibi adductus es hic.* Haec ille. Vbi- que, vt dixi, habetur verbum *posuit*. Huius gratia sic locum conuertit Regius codex: *pone cor tuum omnibus, vel ad omnia, quae ego ostendens tibi, vel quae ego videre te facio; quia pro ostendi ti- bi adductus es hic, vel vt ea videres.* Ex quo qui- dem liquido constare videtur, haec omnia in vi- sione contigisse Prophetae: siquidem cum aures, oculos, & cor, paulo ante postulasset ab eo Ange- lus, modo visionis tantummodo mentionem facit, dicens: quia, vt haec videas, adductus es hic, neque vt quidquam audias. Vtriusque vero sensus, auditus, & visus meminit Ange- lus, vt indicaret res haec visione ostendendas esse, quae partim ad visum, partim ad audi-*

tum pertinerent; partim vero, vel potius vniuer- sas ad cordis, & animi internam cogitationem. Videtur enim, inquit Hieronymus, aedificatio S. Hieron. ciuitatis, & auditor ordo caeremoniarum, & fa- cerdorum, terraeque descriptio.

Aliam porro haud incongruam huius loci ex- positionem memini me supra retulisse, quam, ibi videre lector poterit. Quae omnia non ad ipsi tantummodo Prophetam spectare videntur, verum etiam scripta esse, velut prooemium, ad omnium legentium captandam attentionem, beneuolentiam, docilitatem, ita vt merito dicat Richardus: *Quem obsecro nequeat caelestis ora- culi tanta contestatio attentum, vel atronitum reddere, & ad horum intelligentiam desiderio in- flammare? Magna erat, inquit Hugo Cardinalis, Deo cura vt haec ostenderentur tibi, & per te alijs: cum propter haec tam miraculose sis huc adductus. Per hoc videtur mihi, quod multum placet Deo labor illius, qui laborat intelligere visio- nem istam, non solum secundum mysterium, sed etiam secun- dum litteram. Quae autem diximus, breui oratione complexus est Theodoretus: Ait igitur, in visio- ne Dei, hoc est, spiritus, non corporis visione suam mentem in terram Israel abductam fuisse, vidisseque in monte quodam excelso aedificium, & quendam ibi stantem humana quidem for- ma praeditum, sed colore splendidissimi atque pulcherrimi aeris: calamumque & funiculum, ad aedificandi vsum confectum afferentem, si- bique praecipientem, vt & quae ostenderen- tur, conspiceret, & quae dicerentur, audiret. ea enim gratia se venisse aiebat, vt & ostende- ret, & doceret, vt etiam tu, inquit, haec renun- cies domui Israel. Quibus verbis, angelum ven- disse dicit Prophetae doctorem, siue Prophe- tam, qui Prophetam denunciet futurum popu- li doctorem, siue etiam Angelum, cuius nimi- rum munere fungeretur. Rupertus idem fere as- trueret videtur, quod Theodoretus: *O videris, inquit, magnitudine reuelationum ne extollaris, vbi visiones Dei vides, quia filius hominis, ver- mis es. Hoc non te praetereat, hoc tene memo- riter. Ita humiliato capite, vide oculis tuis, & au- ribus tuis audi; oculis cordis, auribus interioris hominis. Et pone cor tuum in omnia quae ego ostendam tibi: omnia quae ego ostendam tibi: neque sis eorum, quorum cor auersum, ista intel- ligere nolunt. Hoc enim competit, vt beneuolo corde adis, neque sis ingratus, quia vt ostendam- tur tibi, adductus es hic.**

Annuncia omnia quae tu vides domui Israel. *אמר* haged, *annun-ia*, verbum a radice *אמר* *nagad* de- ductum, quod nunciare, annunciare, indicare significat; verbis nimirum, gestis, aut opere. Deducitur autem ab eadem radice nomen *אמר* *neged* coram, ante significans. Vnde quidam ver- bi ipsius notionem deducunt, quod sit, coram re- ferre, vel ob oculos aliquid conspiciendum pro- ponere. Sic in libro Iudicum, vt habent Hebraei: Et vidit Dalilah quod *אמר* *higid* indicasset sibi totum cor suum, & misit, & vocauit ad se Satra- pas Philistinorum, dicens: *ascendite semel, quia אמר* *higid* indicauit mihi totum cor suum. *Vi- densque illa; quod confessus ei esse omnem animum suum, misit ad principes Philistinorum, ac man- dauit: ascendite adhuc semel, quia nunc mihi ape- ruit cor suum.* Et apud Isaiam: *Peccatum suum quasi Sodoma אמר* *higid* nunciauerunt, praedica- uerunt, hoc est, propalam, & omnibus conspi- ciendum posuerunt, *ne absconderunt, vt ab alijs*

Supra lib. 1.

Isa. cap. 8.

BENEVO-

lum, attentum

ac docilem

reddit lecto-

rem hoc pro-

oemio.

Richardus.

Hugo Card.

super Ezech.

Theodoretus

sect. 1. 5. in E-

zechiel.

PROPHETA

populi doctor,

& Angelus.

Rupertus lib.

2. in Ezechia

cap. 4.

A N N V N-

ciare quid si-

gnificet.

Indic. 16.

v. 18.

Isa. 3. v. 9.

ATRIVM

GENTIVM QVARE NON dimetiatur ab Angelo.

Cap. XIII.

T venit ad portam quae respiciebat viam Orientalem. Dimensa periboli latitudine, & altitudine, venit ad portam; quoniam vniuersi periboli longitudinem; post enumeratas omnes interioris domus mensuras, iterum eductus foras metitur sub finem capitis quadragesimi secundi, vt ibi videbimus.

PORTA, AD quam venit, est atrium quod dicitur exteriorius. S. Hieron. Richard. par. 2. explanat. templi. V. 17. V. 19. Huius vero rei nullam aliam rationem excogitari posse arbitratum sum, quam si ab angelo idem nunc obseruari intelligamus, quod ab Angelo Ioanni Apostolo, & Euangelistae, dato calamo, vt metiretur templum, & altare, & adorantes in eo, iniunctum fuit: Atrium autem quod est foris templum eijce foras, & ne metiaris illud: quoniam datum est gentibus. Atrium autem dicitur Graece, quam vocem sic exponit Victorinus Pitabonienis Episcopus, & martyr: Aula, atrium, dicitur vacua inter parietes area. Et nos quidem hoc ipsum Domini praeceptum a sacris historicis ita obseruatum fuisse probauimus, vt

CVR ANGE- lus atrium gentium non metiatur. Apoc. 1. 1. V. 2. Victorin. bi- bliotheca. sanct. to. 1.

Atrij gentium vix vna reperitur mensura, quo fit, vt reliquas partim ex collatione aliarum templi partium; partim vero ex Iosephi testimonij indagare compellamur. ex quibus tamen facile probari posse confidimus.

Quod vero ad causam attinet, propter quam, & a Domino praeceptum id sit, & ab Angelis atque Prophetis obseruatum, cum ea expressa sit allatio Apocalypsis testimonio, nihil erit de ea ambigendum; quoniam datum est, inquit gentibus: Illud vero non vsquequaque inter Doctores constat, quam ratione conueniat, dari atrium gentibus, & non dimetri. Andreas Caesariensis Episcopus duplicem huius rei causam longe diuersam, ne dicam aduersam, attulit. Aduerte autem; inquit, non deesse, qui, per Dei templum, vetus testamentum intelligant; per aulam autem exteriorem; nouum; propter innumeram illorum multitudinem, qui salutem in eo adipiscuntur. Nos autem arbitramur, Dei viuientis templum Ecclesiam appellari, in qua rationales hostiae Deo offeruntur; atrium autem exterius, gentium, & infidelium Iudaeorum Synagogam, vt pote propter infidelitatem, qua obstricta tenetur, quae ab angelo mensuretur, indignam. Haecenus Andreas. Cuius quidem sententia, quod ad locum attinet Apocalypsis, amplectenda videtur, tum propter plures Doctores sacros, qui eam tuerentur; tum quod contextui, & sequentibus verbis magis videatur conueniens. At vero si locus hic Ezechielis quem interpretamur, atque alij, quibus atrij gentium mensura supprimitur, attentius perpendantur, haud incongruus esse videbitur prior sensus; est enim aptus atque conueniens. Saepe enim a nobis confirmatum est, templo vniuerso, Ecclesiam Christi significari, singulis illius partibus, huius gradus, ordinem, dignitatem; Ecclesiam videlicet, quae Iudaeis constat, atque gentilibus. Et Paulus quidem Iudaeos a Iudaeis sciungit a Graecis, Graecos. Iudaei, inquit, signa perunt, & Graeci sapientiam quaerunt. Nos autem praedicamus Christum crucifixum: Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsi autem vocatis Iudaeis atque Graecis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Vides, opinor, quantum distent ipsa Christi cognitione, & aestimatione vocati Iudaei, & Graeci, hoc est in vnitatem fidei conuenientes, ab ijs qui vocati non sunt, & a fide sunt longe semoti: quare si hi cum illis conferantur, merito extra templum dicuntur esse, & foras eijciendi, quippe quos diuina vocatio in templum non admittit: sed hi ad atria templi non spectant, neque Deum, quem non norunt, orare veniunt in templum, cuius ipsum atrium gentium, domus Dei, ac domus orationis vocatur a Christo, cum indigne tulit, vt dixi, in atrio gentium exerceri negotia. Quare, si ipsos adhuc vocatos ad fidem Iudaeos, & gentiles, velut atria templi inter se conferamus, atrium vtique Israelis atque Leuiticum, calamo, ne dicam palmo, dimetri poterit, prae paucitate venientium ad ea; at atrium gentium prae multitudine confluentium in illud, nulla poterit mensura comprehendere.

Hoc idem mysterium consimili plane argumento indicare voluisse videtur Zacharias Propheta, quod dum exponit, pariter ostendit, vt angeli ab angelis illuminentur, ab illuminatis angelis prophetae: quod fuisse persequitur Dionysius Areopagita. Sic enim habet Zacharias: Et

Ab angelis illuminantur angeli, ab angelis prophetae. S. Dionys. lib. de caelest. hierarch. c. 8.

ATRIVM gentium vna mensura reperitur in sacris historicis, quae Iosephi testimonij exquirenda.

Andreas c. 29. comment. in Apoc.

ATRIVM gentium, infidelium Synagogam.

VNIVER- sum templum ecclesiam representat, ut Iudaeis constat, atque gentilibus in Christum credentibus.

NON DIMETIARI atrium gentium innumeram multitudinem indicat, in Ecclesiam confluentium.

Marci 11. V. 17.

AB ANGE- lis illuminantur angeli, ab angelis prophetae. S. Dionys. lib. de caelest. hierarch. c. 8.

Zachar. 2. V. 1. 2. 3. & 4. Et leuavi oculos meos, & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus mensurum; & dixi, quo tu vadis? & dixit ad me, vt metiar Ierusalem, & videam quanta sit latitudo eius, & quanta longitudo eius. Quibus verbis paucos futuros Hierosolymae incolas indicari, ante mille ducentos & eo amplius annos putauit Philastrius, sic scribens: Est haec res quae cum auditur in Zacharia Propheta de funiculo agrimenforio, de quo & Dauid, forte, Ezechiel, scribendum, non Dauid, edixerat, quod angelus tenens, ibat mensurare Ierusalem, aestimat secundum litteram ita dicitur: multi vocati, pauci electi. Ierusalem ergo in funiculo agri mensurabatur, id est, & ante sub paucis, & post fidem Christi paucorum Catholicae fidei gignendo electio praedicabatur in saeculo. Quod & Apostolus ait, Oportet haec res esse. Haec est Philastrius Brixienis Episcopi sententia. quam, quod ad mensuram spectat Symbolum, certam esse non dubito, cum frequens sit in Scripturis sacris, vt ea, quae sub mensura, aut numero comprehenduntur, pauca esse intelligantur; rerum multitudo, ipsa mensurae, aut numeri negatione intelligatur. Priorem huius propositionis partem probat psalmus, qui: Ecce, inquit, mensurabiles, Hebraice palmares, momentaneos, breues; breuissima quippe mensura comprehensos, posuisti dies meos. Celebris est locus Iobi in hanc sententiam. Ibi enim cum Sophar Naamathites diuina iudicia, supra omnem humanae cognitionis caput excelsa esse probaret: Excelsior, inquit, caelo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognoscet longior terra mensura eius, & latior mari. Mensura maior esse solet ijs, quae dimetiuntur, quippe quae saepius repetita, eius rei quae dimetitur denotet magnitudinem. Sensus igitur loci hic esse poterit: Deus Optimus immensus est, quicquid omnem superat etiam infinitam, vt ita dicam, mensuram: quod si, qua velit vt mensura ad res dignoscendas, aut diiudicandas; eiusmodi mensura longitudine terram, latitudine mare ipsum excedat: cum tamen haec hominibus immensa pene videantur, & quae nullus hominum aut mensus est, aut metiri possit. Septuaginta interpretes haec omnia ad Dei opera exaltanda retulerunt. Sublimae est caelum, & quid facies? profundiora autem ijs quae in inferno, quid non sit? nonne longiora quam mensura terrae, quae parua vtique est, si quidem habet suam mensuram. Didymus haec sic exponit: Ista haec omnia referuntur, vt intelligatur, certum quendam esse modum humanae scientiae, nec eam posse ad Dei iudicia accedere. En, inquit, caelum adest, & inferni profunditas, & terrae longitudo, & maris latitudo, de his aliquid, si potes. Illud etiam tacitus fortasse indicat: quamuis de caelo, de terra, de mari dicere aliquis conatus sit, ea nihilo minus, quae ultra sunt, ignoraturum.

Philastri. E. p. Brixien. lib. de Heresibus. c. 100.

Matth. 22. V. 14.

1. Cor. 11. V. 19.

QVAE DIMETIUNTUR, aut numerantur parua; maxima, quae parent numero aut mensura.

Psalm. 38. V. 7.

Iob 11. V. 8. & 9.

Didymus in caena Comitolii.

1. Paral. 22. V. 14.

Verum quod ad hanc propositionis partem attinet, non est, opinor, cur in ea explicanda diutius immorer, cum ipsa Zachariae Prophetae verba aperte declarent, absque muris, hoc est, sine vlla longitudinis, aut latitudinis mensura habitandam esse Hierosolymam, prae multitudine habitantium in ea. Prophetae verba sunt haec: Et ecce angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur, & angelus alius egrediebatur in occursum eius: & dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Ierusalem, prae multitudine hominum & iumentorum in medio eius. Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis. Kimchius locum hunc sic explicat: Iubet ergo, conceptis in hanc formam verbis cum alloqui: fore nimirum, vt quamuis iam pridem angelum, certa quadam mensura, tum longitudinem, tum latitudinem vrbis Hierosolymitanae describentem aspexerit, ea tamen vicatim habitetur, nec vllis includatur moenij: id est, vt multi foris extra urbem illam habitent, quibus capiendis vrbis ipsa nequaquam suffectura videbitur. Et quamuis iam longius multo, latiusque pateat, quam prioris ambitus ratione, multi tamen foris extra eandem in vicis commorantur sunt, quibus nec moenia, nec valuae, nec alia vlla repagula adfuit: idque adeo magna etiam cum animi fiducia, nullo profus aliunde impendente metu:

Nam Ego ero ei, dicit Dominus, murus igneus. Haec est Rabbinum sententia, quam paulo ante dixerat ad Messiae tempora referendam esse, haud secus quam illa, quae Ezechielis visenda proposita tum temporis fuerant, cum Angelus longitudinem, latitudinemque vrbis Hierosolymitanae metiretur. Est autem fere eadem Doctorum Ecclesiae sententia, nouam Hierosolymam muro carituram, eo, inquam, qui definit loca, aut vrbis capacitatem, quae propterea Ecclesia dicitur Catholica, hoc est toto orbe diffusa, vt exponit Sanctus Augustinus: quia diuersorum Haereticorum Ecclesiae ideo Catholicae non dicuntur, quia per loca, atque per suas quaeque prouincias continentur; haec vero a Solis ortu vsque ad occasum vnius fidei splendore diffunditur. Haec Sanctus Augustinus. Illa vero hominum & iumentorum commemoratio, incolarum vrbis multitudinem denotat, siue, Iudaeorum ratione, iuxta legis praescripta viuentium, & gentium, pecudum, aut iumentorum more sine ratione degentium, vt ait Hieronymus, siue, & iumenta, hominum, eorum qui scientia pollent Scripturae, & iumentorum, eorum qui in simplicitate credunt, de quibus locutus fuisse videtur psalmus Homines, inquit, & iumenta saluabis Domine. siue etiam hominum, id est, iustorum, qui nimirum ratione vtuntur, ac laude digni sunt, & honore hominum, & iumentorum, id est, iniquorum, de quibus in Psalmo: Et homo cum in bono re esset rationalis & intelligentis, non intellexit, ratione non est usus, immo potius abusus, comparatus est iumentis, & similis factus est illis. His enim omnibus aditum patet Ecclesia; si tamen fide huic aedificio apti reddantur. Quocirca modus ille, quem secutus est Rabbinus inueniens vicatim habitandam urbem, prae multitudine eorum, qui extra pomeria vrbis habitaturi essent, haud satis videtur conueniens textui, qui homines pariter ac iumenta dicit habituros in medio eius. qua dicendi ratione significare videtur, hos omnes, ciues futuros huius vrbis, qui &

Zachar. 2. V. 3. 4. 5. SINE MURIS habitatur Hierosolyma.

Rabbi David. Kimch. in commentar.

ECCLESIA quare dicitur Catholica.

S. Augustinum ser. 131. de tempore.

HOMINES, & iumenta, S. Hieron.

Psalm. 35. V. 7.

Psalm. 47. V. 13.

qui & dignitate, & priuilegijs, & immunitatibus A
 vrbis gaudebunt, ac ciues vere censentur.

Leniti. 13. Sic in Leuitico: *Peribit*, inquit anima, de
 V. 29. medio populi sui. hoc est, tollitur e medio, no-
 menque eius delebitur e libro; in quem ciuim-
 nomina referuntur, vt amplius non dicantur ij,
 qui fide carent, Christi, qui quamuis ad Eccle-
 siam non pertineant, ei nihilominus vtilis suat,
 & quodammodo necessarii. Haec enim Ecclesia
 S. August. lib. Catholica, inquit Augustinus, per totum orbem
 de vera reli- gione cap. 6. gione cap. 6. valide, lateque diffusa, omnibus errantibus vti-
 tur ad profectus suos, & ad eorum correctionem
 cum euigilare voluerint. Vtitur enim gentibus
 ad materiam operationis suae: haereticis, ad pro-
 bationem doctrinae suae: schismaticis, ad docu-
 mentum stabilitatis suae: Iudaeis ad comparationem
 pulchritudinis suae. Alios ergo inuitat, alios
 excludit &c. His igitur sic statutis facile collige-
 mus, atrium gentium non dimensum fuisse, quam-
 uis ad templum Dei spectaret, quo multitudo gen-
 tium ad Christum conuersarum indicaretur: Isra-
 elis vero atrium mensura definitur, quia quamuis
 multi ex eis in Christum crediderint, tamen, facta
 cum reliquis collatione, paucissimi sunt: ideo-
 que atrium Israelis vndique dimetur: gentium
 atrium mensura certa non definitur. Qua ratio-
 ne locum Isaiae exponit Sanctus Hieronymus,
 S. Hieron. su- quo Christum alloqui putat, ac dicere: *Multiplicasti*
 per Isaiae, 9. gentem, hoc est, replesti omnes gentes
 notitia tui, sed non magnificasti laetitiam. Iuxta
 Roman. 9. V. quod Apostolus moerorem sibi dicit esse perpetuum
 1. 2. 3. & 4. pro fratribus suis, qui sunt Israelitae. Ve-
 rum haec alterius indaginis sunt, quapropter
 pauca praelibasse sufficiat, quibus rationem red-
 deremus, ob quam angelus nihil de gentium
 atrio dimetiens, ad portam, venerit atrij Israelis,
 AD POR- quae respiciebat viam Orientalem. Cur autem
 tam Orienta- ad hanc prius venerit, cum, sicut dictum est, per
 lem quare- Aquilonarem periboli portam ingressus, propin-
 prius venerit. quior fuisset portae Aquilonari: rationem red-
 dunt nonnulli, portae Orientalis dignitatem, &
 2. Paral. 9. merito. Etsi ea Regis porta dicebatur in Paralipomenis,
 V. 18. quod per eam Rex ingrederetur, vt infra
 videbimus; tamen ea dignitatis ratio potissima
 censenda est, quod ea tantum cerneretur gra-
 tissima sanctuarij facies: facies enim domus, vt ait
 Intra Ezech. 47. V. 1. noster Propheta, respiciebat ad Orientem. Rabbi
 Rab. David. nique propterea exponunt, ad portam, quae erat
 Rabbi Iona- aperta ad viam Orientalem. Sed Rabbi Salomo,
 thas in com- portam putat hic commemorari atrij mulierum,
 menti. quod atrium tota hac narratione exterius dici
 Rabbi Salomo arbitrat, quoniam erat ante atrium Israel. Verum,
 ibid. cum vnus tantum atrij Israelis mentio fiat
 in his descriptionibus, nullus superest locus atrio
 mulierum, quod posterioribus saeculis, muro interie-
 ctio, diuisum est a communi hominum, &
 mulierum Israelis atrio.

DE GRADVVM

PRIMAE PORTAE

Orientalis, vsu, numero,

mensura.

Cap. XV.

ascendit per gradus eius.

Gradus in porta ascenden-
di excelsoiorem fuisse demon-
strant aream atrij Israelis area
atrij gentium: quod montis
accliuitas postulare videba-
tur, sed & multo magis loco-
rum dignitas, quae ipsa soli celsitudine indica-
batur: atque adeo Israelis atrium vniversum ex-
cellsius erat atrio gentium; atrio Israelis atrium
Sacerdotum, super quo ascendebat solum Do-
mus Dei. Non enim parum dignitati basilicae
aut templi conducit, si a reliquo vrbis pauimen-
to emineat. Quod animaduertentes antiqui archi-
tecto, ante idolorum templa gradus perpetuo
excitabant, vt videre est apud Vitruuium, qui
tamquam quid templo necessarium non eos con-
stitui praecepit, sed tantum graduum mensuras
definiuit. Quo sane consilio non modo dignitati
prouisum esse videtur, verum etiam maxima
ex parte, firmitati: cum quod non raro vrbis fo-
lum, domorum ruinis, & instauratione augeatur,
exuberet; tum quod ipsa templi fundamenta
maximo pondere pressa subsident, nonnumquam
etiam terrae motu concussa descendunt, atque
findantur. Cuius rei exemplum vltra quam credi
possit exaggeratum legimus apud Iosephum: & Ioseph. 6. bell.
cap. 6. oculis quotidie hic cernimus in Phantheone ce-
leberrimo firmissimoque antiquitatis monumen-
to, ad quod tot gradibus hodie descenditur, quot
olim, vt aiunt, ascendebatur. Cui sane incommo-
do exaggerato templi solo prouisum est, quod
gradibus conscensis in ianua sit superandum.

Quod vero ad graduum numerum spectat, cum
neque in Hebraeo, neque in vlllo codice, praeter
illos Septuaginta interpretum, definitur, Rab-
bi David Kimchi: Iuxta expositionem, inquit,
Rabbi Salomonis, ascendit per duodecim gradus,
qui erant inter antemurale, & atrium mulierum.
At secundum expositionem nostram, quoniam
mons domus altior erat locis, qui in circuitu eius
sunt, propterea per gradus ascendebatur. Nihil
itaque ausus est circa graduum numerum statuere
Rabbinus, quamuis sciret, Salomonis sententiam,
libri testimonio confirmari, quem Misnaioth
vocat. Qua in re haud secus hic liber, quam
Salomon ille, decipitur, duodenarium graduum
numerum, cum atrio mulierum, ad hoc templum
referentes, quae fortasse temporibus longe poste-
rioribus constructa sunt, Septuaginta vero inter-
pretes paraphraetice addiderunt: Et ascendit in
septem gradus eius. Qui quidem septenarius gra-
duum numerus certa ratione colligitur ex se-
quentibus, atque ex ipsa huius aedificij archite-
ctandi ratione. Id quod Richardus nobis indica-
re voluisse videtur, sic scribens: hanc portam
gradus habere Scriptura commemorat: quot ta-
men habuerit, aperte nusquam determinat: sed
quia octo habere leguntur simul tres atrij interio-
ris,

PAVIMEN-
ti similitudo
loci denotat
dignitatem.

Vitruu. lib.
3. c. 2. & 3.

Ioseph. 6. bell.
cap. 6.

GRADVS
duodecim cum
atrio mulie-
rum in poste-
riore templo,
non in priore.

Richard. par.
2. explanat.
templi Ezech.

PAVIMEN-
ta omnia ad
libellam con-
stituenda.

Qua in re admirandum, ac plane diuinum sese
nobis offert, considerandum in ipso limine, huius
aedificij artificium: quod cum tot, ac tantis, tam-
diuersis partibus confiter, bases omnes para-
stadium earum, quae ipsum Sanctum sanctorum
exornant, ijs parastadium bassibus, quae extrinsum
atrij gentium murum cingunt aequae libratae esse,
vt videre est in dissecti templi orthographia vni-
uersali: qua ratione fit, vt antemuralis celsitudo
calami vnus, quae stylobatis columnarum res-
ponderet, vniuersa, celsitudini pavimenti ipsius ve-
stibuli, Sancti, & Sancti Sanctorum ex aequo res-
pondeat: quae omnis celsitudo gradibus; vt dixi
superanda erat.

Quod si graduum numerum, quem infra pro-
baturi sumus, hic colligamus: septenos portarum
atrij exterioris, octonos portarum atrij interioris,
octonos item ante vestibulum, ac binos tandem
introitus vestibuli, omnes simul efficiunt quinque
& viginti gradus: qui cum pares sint, & simul al-
ti, vt diximus, calami vnium, singuli gradus
crassi erunt quarta cubiti parte; tot enim quar-
tis cubiti partibus constat calamus, qui sex, vt
vidimus continet cubitos, & quartam insuper cu-
biti partem, vt patet computanti. Quae quidem
graduum crassitudo non magna est, quippe quam
non homines modo conscensuri essent, verum
etiam pecora, vituli, ac reliqua animantia in in-
teriori atrio immolanda.

Quod si quis scire desideret, quam habeat eius-
modi graduum altitudo ad aliquam, e nostris
mensuris proportionem, is quaerat in nostra ta-
bula proportionum quarta, proportionem calami
ad quamcumque voluerit, e nostris longitudinum
mensuris: tunc enim quinta & vigesima calami
dabit vnuscuiusque gradus altitudinem, in
partibus similibus ijs, quae alteri mensurae assi-
gnantur. Ego vero cum rem attentius expendis-
sem, nulli mensurae propinquorem esse reperi
gradus altitudinem, quam palmo Hispanorum:
cuius inueniendi rationem nunc praescribam.
Quaesita in superiore parte tabulae calami He-
braeorum linea, atque a dextris, palmi Hispano-
rum, vbi huiusmodi lineae sibi inuicem occu-
runt, numerum reperi, indicantem, vt ibi adnota-
uimus, calami Hebraeorum habere ad palmum
Hispanorum eam proportionem, quam numerus
bis millesimus nongentesimus tertius ad nume-
rum centesimum vigesimum. Diuiso ergo nume-
ro calami in partes quinque & viginti, dat nume-
rum centesimum decimum sextum, cum tribus
vigesimis quintis partibus: qui numerus mox
apparet, quam parum deficiat a numero palmi
Hispanorum. Vitruuius vero gradus constituit
non fore dodrante tenuiores, qui quidem pedis
antiqui dodrans, vt ibidem videri poterit, maior
est palmo Hispanorum: verum, vt dixi, gradus te-
nuiores effecti sunt, quo facilius ab hostijs possent
conscendi. Qua etiam ratione graduum retractio-
nes maiores multo sunt, quam quae a Vitruuio
definiuntur; quippe qui faciendas censet non mi-
nores, quam sesquipedales, nec maiores quam
bipedales. Nos vero in portis atrij exterioris nul-
lam certam rationem inire potuimus constituen-
darum huiusmodi retractioinum, quoniam in area
atrij gentium, extra portam, vt mox videbimus,
gradus constituntur. At in portis atrij interioris,
cum intra crassitudinem muri, quae vnus est ca-
lami, gradus constituantur octoni, vt ibi videbi-
mus, fit vt calami diuidamus in septenas retra-
ctiones,

ADMIRAN-
dum huius aedificij
artificium in ba-
sum libratio-
ne.

GRADVVM,
qui in atrijs ac
vestibulo tem-
pli ascendun-
tur, numerus.

7
8
8
2
25

ALTTVDO
graduum tem-
pli ad nostras
mensuras re-
lata.

Tabula pro-
portionum 4-
in sine secun-
dae partis
Apparatus.

Cubitus He-
braeorum.
2903

120
Palms His-
panorum.

116 2/5
Crassitudo
gradus.

Vitruu. lib. 3.
cap. 3.

GRADVS
templi alti, fe-
re palum
Hispanorum.

RETRACTIO-
nes gra-
dum quomo-
do constitua-
mus.

Vitruu. lib. 3.
cap. 3.
STYLOBA-
tae, & stereo-
batae.
Daniel Barb.

Rabbi David
Kim. in com-
ment.
R. Salomo.

GRADVS
duodecim cum
atrio mulie-
rum in poste-
riore templo,
non in priore.

Vitruu. lib. 3.
cap. 3.

GRADVS
templi alti, fe-
re palum
Hispanorum.

RETRACTIO-
nes gra-
dum quomo-
do constitua-
mus.

RETRACTIO-
nes gra-
dum quomo-
do constitua-
mus.

RETRACTIO-
nes gra-
dum quomo-
do constitua-
mus.

RETRACTIO-
nes gra-
dum quomo-
do constitua-
mus.

RETRACTIO-
nes gra-
dum quomo-
do constitua-
mus.

1920
31449

Vitruuij re-
tractio.

3840
4492 1/2

Ezechielis
retractio.

Etiones, quae octonas dant graduum crassitudi-
nes, vt patet computanti in discei templi ortho-
graphia. Quod si quis optet huius retractionis ad
antiquam Vitruuij legem exactam rationem, is in
eadem tabula inquirat proportionem, quam ha-
bet latus cubicum amphorae, hoc est pes Roma-
nus antiquus ad calamum Hebraeorum, & duplum
accipiat numerum pedis, & septimam partem nu-
meri calami, & inueniet quam proportionem ha-
beat bipedalis retractio ad hanc nostram, quam
vides in margine. Sed haec subtilius fortasse in-
quiri videbuntur quam par est. Verum ea profecto
molesta videri non debent ei, à quo possunt
praetermitti; nos enim vel paucissimis ea scire
cupientibus, deesse non debere censuimus. Illud
tamen omnibus debet esse perspectum, quod dum
Angelus ascendisse dicitur portae gradus, prius-
quam ad portae limen accederet, plane indicat,
gradus ante portam excitatos fuisse, vt in Ichno-
graphia vniuersi templi sunt descripti.

DE LIMINE
PORTAE, ET MVRI
crassitudine. Cap XVI.

Mensus est limen portae ca-
lamo vno latitudinem, id est,
limen vnum calamo vno in la-
titudine. Hebraea sic ad ver-
bum conuertuntur in Regio
codice: Et mensus est limen
portae calamo vno latitudine.

Totidem pene verbis Chaldaeus paraphrastes
locum interpretatur. Sanctus Hieronymus: li-
men igitur portae, inquit, siue *thee* immo *ph*
saph, quod Symmachus *ὁ δὲ ὑδὸν*, Aquila &
Theodotio *καρπὸς θυροῦ* prothyron interpretati sunt,
habebat calamum vnum, hoc est sex cubitos &
palmum in latitudine: pro quo nescio quid vo-
lentes Septuaginta addidere de suo, sex hinc, &
sex inde. His verbis Sanctus Hieronymus varias
huius vocis interpretationes retulit, cum paulo
ante conquestus fuisset, eas nimia vetustate, & li-
brariorum vitio fuisse corruptas. Sed vt à Septua-
ginta interpretibus exordiamur, longe diuersa
est in singulis fere codicibus eorum lectio. Nam
apud Sanctum Hieronymum sic legimus, vt ipse
retulit: Et mensus est *thee* sex hinc, & sex inde. In
Complutensi & Regio: Et mensus est *thee* sex.
In Sixtiano: Aelam portae aequalem calamo: &
thee aequalem calamo longitudine, & aequalem
calamo latitudine. Ego vero hanc omnem lectio-
num diuersitatem duplici ex capite originem
ducere potuisse censeo, & quod multa hoc versu
calamo vno finiuntur, & quod eorum, quae di-
metirentur nomina propria plerumque com-
mutentur notionem, vt alienam fortiantur. Ex quo
factum est, vt vocem Hebraicam *thee*, quam in
thalamum mox conuertit Vulgatus, hic ita ac-
cipiat Hieronymus, vt si à Septuaginta inter-
pretibus vsurparetur pro *saph*. Quod si conie-
cturis vti liceat, potius arbitrarer, liminis men-
suram ab ipsis fuisse praetermissam, et eos, ad tha-
lami mensuras mox accessisse, vel, quod verisimi-

S. Hieron.

VARIA SE-
ptuaginta in-
terpretum le-
ctio.

lius est, à librarijs eiusmodi mensuram fuisse reli-
ctam. Quamquam Theodoretus harum vocum
interpretationem afferens, Septuaginta inter-
pretēs cum Hebraica lectione concordare voluisse
videatur: Deinde metiens, inquit, calamo, ostendit
mihi omnes aedificij mensuras, & eorum, quae
limina vocantur, & superliminarium, & postium.
Aelam enim singulari numero postem vocat; aelamoth
vero numero multitudinis postes, & *thee* rursus, &
limen, & super liminare, *theim* vero eadem numero
multitudinis. Ita enim comperi apud Syrum, horum
interpretationem. Haec Theodoretus: Sed quod ad
Septuaginta interpretes spectat, si vocem *thee* pro
ph saph vsurparunt, id quod de suo addidisse
videntur, sex hinc, & sex inde, phrasim vtrique
Hebraicam expresserunt, qua limen vnum calamo
vno, & limen vnum calamo vno dicunt. quod idem
est ac si dixissent, limen vnum atque alterum. Cuius
rei quamplurima suppent exempla elegantiae plena.
Nam in libris Regum: mulier Techuitis Dauidem
Regem sic alloquuta dicitur: *Ancillae tuae erant duo
filij, qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusque
erat qui eos prohibere posset: & percussit eum.* Et apud
Zachariam: *Et assumpsit mihi, inquit, duas virgas,
achad, vnam vocaui decorem, & alteram vniculum.*
Et Iob: *Vna vni echad be echad, vna in vnam, hoc est,
alteri adhaerebit, coniungitur, & ne spiraculum quidem
incedit per eas.* Quae omnia plane indicant, vnum
pro altero vsurpari frequenter in sacris litteris, atque
adeo Latinam nostram Vulgatam lectionem non modo
verba singula proprijs verbis respondentia reddidisse
verum etiam ipsam phrasim, si illud, id est, auferas:
quod ad emolliendam alienae phrasim asperitatem
additum fuisse videtur, sensusque tunc erit loci
perspicuus. Et mensus est limen portae calamo vno
latitudinem, & limen vnum, hoc est alterum, calamo
vno in latitudine. Limen vnum: interlinearis: est enim,
inquit, aliud. Lyranus, limen portae secundum
spissitudinem portae: interpretatur. Tamen, inquit,
in Hebraeo sic habetur: Et mensus est postem portae,
& dicitur postis ostij pars muri ascendens sursum
secundum latitudinem ostij ex vna parte, cuius
latitudo est secundum spissitudinem muri, sicut &
liminis: illud vero, id est, positum esse putat pro,
& in quem ipsam assequutus videtur, à qua aberrauit
omnino, dum litteram esse corruptam astruit, cum,
vt alias ostendimus, Hebraica coniunctio *ve*, &
significet, atque id est: vt mirandum non sit,
ab interprete Latino alteram notionem pro altera
substitui. Praedictam vero expositionem confirmant,
cum suis sequacibus Hebraei. Variablis enim in sua
versione sic habet: Et mensus est crassitudinem
vtriusque postis vno calamo. Et in notationibus:
Hebraice, inquit, postem portae calamo vno in
latitudine: latitudo secundum ingressum sumebatur.
Haec ille. Rabbi vero David: Et mensus est, inquit,
limen portae calamo vno latitudinem: iuxta
latitudinem muri erat latitudo eius. Limen vnum:
sic etiam erat limen secundum. Limina autem sunt
postes portae hinc & inde, Rabbi Selomo; Limen
portae, inquit, id est, postes portae calamo vno
latitudinem, id est, sex cubitis: operiebat autem
totam grossitiem muri, quae erat vnus calamus
sicut

Theodoretus

VNUM ET
vnum pro vno
& altero.

2. Reg. 14. v.

Zachar. 11. v. 6.

Iob 41. v. 17.

VULGATA
editionis com-
mendatio, &
defensio.

Nicolaus de
Lyra.

Vatabl. sua
versione. Num. 17.

Rabbi David
in comment.

VEROQUE sicut dictum est superius. Limen vnum, id est postem
stis secundus, vnus ab Aquilone, & alius ab Austro.

Accuratius vero Rabbinus hoc loco tradiderunt,
quid voce *ph saph* significetur, quoniam ea vox
non eandem aedificij partem significat, sed aliam
plerumque, atque aliam: ea enim deduci videtur
à radice *ph saph*, quae limitem, finem, seu terminum
apponere significat, haud secus quam Latinis limen
dicitur, quasi luminis limes, Hispanis lumbral, dicitur,
quasi lucis terminus, vel vmbrae causa: quamuis Festo,
à limo dicatur, quod est obliquus, seu transuersus,
quod ingredientibus quasi ex obliquo ster. Ab Hebraeis
liminare inferius nonnumquam significat; quandoque
superius. B

Festus Pompeius.

Iudic. 19. v. 27.

3. Reg. 14. v. 17.

Zach. 12. v. 2.

Amos 9. v. 1.

RESPON-
detur obie-
ctioni.

nam si quid peccauit Rabbinus *ph saph*, postem
conuertens, *ph saph* postes, idem mox adscriberetur
Hieronymo, qui in Paralipomenis: *Textit, inquit, domum,
& trabes eius, ha sippim & postes* &c. Verum, cum hoc
loco errasse Hieronymum, neque dicendum, neque
suspiciandum sit, neque alibi errasse eos credendum
est, aut vim vocis ignorasse, qui pro *ph saph* postem
verterunt: ac bene statuta fuisse quae diximus de
vtrouque portae poste ab Angelo dimenso. Quae
sane mensura maxime notanda est, quippe quae
omnium murorum templi crassitudinem definiat,
reliquis aedificij partibus maxime consonam: vt
suis locis ostendemus.

CONFIRMATUR
voce *ph saph* postem
significari.
2. Paral. 3. v. 7.

DE CALAMO,
QVI HVIVS AEDIFICII MODULUS
EST, & DE ICHNOGRAPHIJS
DESCRIBENDIS, necnon de thalamis. Cap. XVII.

Thalamum vno calamo in longum, & vno calamo in latum. Iam propius ad aedificij structuram accedendum est, & attentius perpendendum, quid voce thalami indicetur, ac multo magis qui sint huiusmodi thalami in portis, quae eorum mensurae, & qua ratione cum reliquis portae partibus conueniant: quibus breui à nobis explicatis, & à Lectore perceptis, fiet spero, vt reliqua omnia facillime percipiantur. Cuius rei gratia ponendum est ante oculos vestigium, siue Ichnotypia vniuersalis, atque in ea Orientalis porta, quam ingredi-
tur nunc Angelus dimetendam. Vocat autem Ezechiel portam, vt infra videbimus, totum illud aedificium, quod in media porticu iacet, cuius longitudo à facie portae exterioris vsque ad finem muri, vel pilarum interiorum quinque cubitis definitur, ab Oriente Occidentem versus: latitudo vero quinque & viginti cubitorum esse perhibetur, ab Austro in Aquilonem. Huius vero portae structuram si attente percipias, inuenies, rum situs, & latus Orientale perpetuo muro tantum tingi, cuius crassitudo superiori versu definita est calami vnus; reliqua vero latera pilis distincta, fornicibus connexa fuisse, in ipsa Ichnotypia demonstrantur. Et quoniam longitudo portae quaternis pilis constat, binis extremis, totidem medijs, fit, vt ternae fornices intersint inter eas; ternae inquam hinc; ternae vero illinc. atque in harum fornicum imo, thalami illi sex sunt, e quibus primum thalamum modo calamo dimetitur Angelus.

VII.

THALAMO-
rum situs, &
numerus.

Huius vero mensuram vix percipi posse arbitrarer, nisi de vniuersa aedificij symmetria aliquid initio praefarer: quae tam est admirabilis, vt aliquibus fere videatur incredibilis. nostri tamen muneris esse existimaui, rem ipsam suis sultationibus quam breuissime simpliciterque proponere: non enim fieri posse arbitratus sum, vt omnium captui aptetur, vt proprias vniuersalesque soluat obiectiones, ne dicam cauillationes, aut somnia.

Iudic. 19. v. 27.

3. Reg. 14. v. 17.

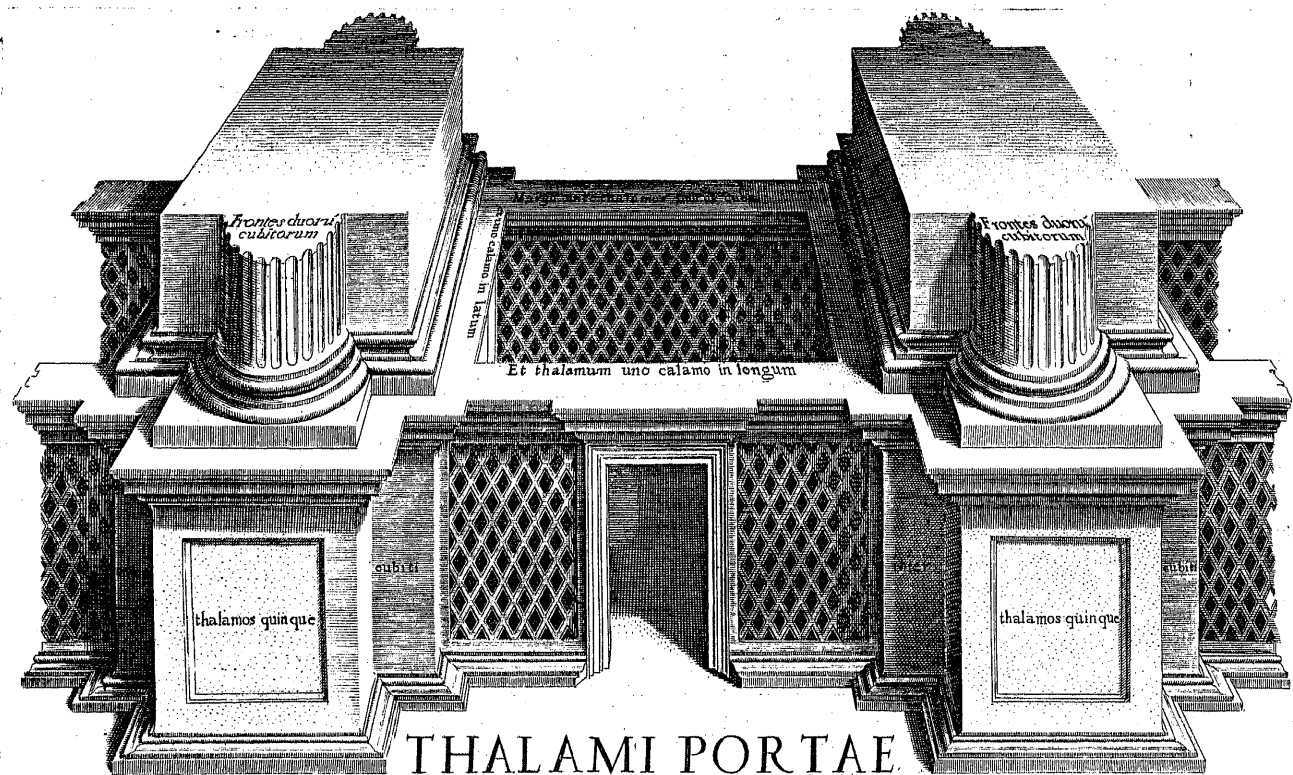
Zach. 12. v. 2.

Amos 9. v. 1.

RESPON-
detur obie-
ctioni.

Vatabl. sua
versione. Num. 17.

Rabbi David
in comment.

THALAMI PORTAE

VESTIBULI

NOMEN, VSVS, MEN-

sur a Cap. XVIII.

VIII.

B *limen portae iuxta vestibulum portae intrinsecus calamo vno.* Hunc versum cum praecedenti coniungit Hebraicus, quoniam alium octavo loco posuit, quem non habet Latina lectio, estque huiusmodi: Et mensus est vestibulum portae intrinsecus calamo vno, post hunc autem sequitur nonus quem habet Vulgata: hunc autem explicaturi sumus, cum primum vocem **וְלִמֵן** vlam exposuerimus, cuius explanatio non minus huic, quam illi versui necessaria est, immo ex qua tota fere huius visionis intelligentia pendet.

VOCIS
viam interpretatio.

Gen. 37. 7.

MVLTIPLIX
vocis notio.

Deducitur autem ea vox à verbo **אָלַם** alam, quod colligare proprie significat, vt in Genesi, Iosepho fratribus referente: Ecce nos, inquit, **אֲלֵמִים מְאָלְמִים** meallim alimim colligantes colligaturas, manipulantes manipulos, hoc est, colligantes manipulos. Putabam nos ligare manipulos in agro. Ex hoc verbo vox deducitur, mutum significans, quasi lingua ligatum; & viduam, vel viduam, quasi obmutescens, vel colligatas viduitatis, aut solitudinis vinculis. Ex hac etiam radice nomen illud deducitur, quo ea nuncupari solent, quorum nomina subterici volumus, Hispani dicunt fulano, Itali vn tale, Graeci δεινα sine nomine, quasi dicant, cuius nomen silentio praeteritur, aut colligatum est. quae omnia nihil ad rem nostram pertinent, sicut neque illud, quod **אָלַם**

viam, particulam vsurpare solent affirmantem, profecto, vere, certe, eamque ad sequentem notionem fortasse referunt, vt certum ac firmum manere testentur id quod affirmant, haud secus, quam porticus, aut aedificium aliquod. Voce vero **אָלַם**, siue **אָלַם** vlam, porticum, seu vestibulum significari putant Hebraei. Rabbi Dauid existimat esse domum, aut aedificium ad deambulandum extructum, quod dicitur vulgo Italis, Hispanis, Gallis, Galeria. Sunt qui ad **אָלַם** alah & **אָלַם** alah referant, à maiestate, quod proster, & promineat. Alij testudinem porticem ea voce significari putant, vel fornicatam porticum, quam Chimchius illa verba exponens, historiae Regum, *Et porticum columnarum fecit*, ait esse locum portae, cuius contignatio constructa sit instar fornicis. Huius porro vocis eleganti translatione vsus est P saltes: nam vbi nos legimus: *Et firmamentum in plaga eorum*, in Hebraeo habetur **וּבְרֵי אָלַם** vbari vlam & firma vestibula eorum, sic enim conuertit Sanctus Hieronymus. Rabbi Ionah, & pinguis, conuertit, ac si sit **כְּאָלַם** ceulam, sicut aedes, porticus, palatium, fortis, aut pinguis. Assentitur huic Chaldaeus: Et pinguis, inquit, & forte est cor eorum, nisi malis corporis habitudinem, & formam prae pinguedine, vestibulo, hoc est testudini, aut fornicis assimilari.

Verum enimvero si ipsam vocis originem expendas, & conferas cum locis sacrae Scripturae, in quibus huius vocis fit mentio, facile inuenies, vinculum, colligationem, nexum postium ea voce significari, id videlicet omne, quo postes desuper vincuntur, siue fornix sit, siue rectae trabes, siue tectum: transferturque non raro ad ipsam postium & fornicum seriem significandam. id quod confirmat Lyranus; nam, vbi nos legimus: *Vsq; ad faciem vestibuli portae*, Hebraice, inquit, habetur, vsque ad faciem porticus: & sic pa-

Rabbi Dauid in lib. rad.

PORTICVS
fornicata.
Rabbi Dauid Chimchius comment. 3. Reg. 7. 7. 4.

R. Ionah,

sic patet quod in translatione nostra vestibulum Arior vero vestibulo operiebatur, hoc est fornice seu arcu, reliquis portae, atque anteriorum vestibulis quam simillimo, vt videre est in dissecti templi orthographia vniuersali.

Vitr. lib. 6. cap. 10.

VESTIBULA
quae dicuntur.
Macrob. lib. 6. Saturn. c. 3.

A. Coll. lib. 16. cap. 5. Seruius.

Lucan. lib. 2.

Varro.

S. Gregor. homil. 15. in Euang.

Virgil. 4. Georg.

Pagninus.

EXTERIOR
iana limen habuit rectum interior fornicatum.

fic patet quod in translatione nostra vestibulum Arior vero vestibulo operiebatur, hoc est fornice seu arcu, reliquis portae, atque anteriorum vestibulis quam simillimo, vt videre est in dissecti templi orthographia vniuersali.

Haec vero quae diximus, omnia libuit Rabbiorum quoque testimonijs confirmare, quorum auctoritas non modica esse debet circa vocum phrasumque explanationem. Rabbi Dauid: Quoniam, inquit, supra mentionem fecerat mensuram liminum portae, quae sunt limina exteriora, & huic portae erant quoque limina interiora, quoniam vestibulum erat illi coniunctum, dicit quod limen interius, quod erat apud vestibulum portae, habebat mensuram latitudinis suae vnus calami, sicuti exteriora. Et sic etiam limen secundum, quamuis eius non fecerit mentionem. *Intrinsecus*, vel à domo significat à facie. Ionathas autem exponit intrinsecus. Hanc vero Rabbi Dauidis expositionem perpendendam esse monemus, Porta namque duas habebat facies, exteriorem alteram, quae atrium gentium spectabat; alteram vero interiorem, quae ad atrium exterius pertinebat, vt paulo inferius constabit magis. Et in hac facie interiore fuisse quidem vestibulum, & postes eius qui dimetiuntur, testatur Rabbinus, ne forte confunderetur hoc vestibulum cum alijs, quae sunt intra portam, & in quibus sunt thalami vt dixi.

Rabbi Dauid in comment.

Rab. Ionath. apud eundem.

R. Salomo in comment.

POSTIS
vterque fornix, & paries aequalis calamo.

Rabbi Dauid.

Sed & Rabbi Salomo, limen exponens hoc calamo mensuratum, sic ait: latitudo eius erat cooperiens grossitiam muri vestibuli, vnam à dextris, & alteram à sinistris: grossities enim muri vestibuli à dextris, & à sinistris erat vnus calami, sicut exponendo progreditur. Et mensus est vestibulum portae intrinsecus, vel à domo calamo vno. id est, grossities muri dextri, & sinistri, super quo vestibulum est fundatum. Rabbi vero Dauid pari ratione eadem verba exponit; Grossities, inquit, muri vestibuli interioris erat vnus calami. Haec est Rabbiorum sententia. & hic est versus ille, quem paulo ante dixeram in vulgatis biblijs non legi. Duo enim hic metiuntur, quae oportuit aequalia esse: & postis portae, hoc est **שָׁפָה** saph, cui sine dubio aequalis fuit postis alter, atque adeo ipsius muri crassitudo aequalis fuit calamo: alterum vero, quod metitur, est vestibulum, nimirum spatium illud inane, quod in medio muro aperitur, vt fiat porta, quod quidem spatium desuper fornice, vt dixi operitur; & huius quidem spatij latitudo, quae ab Oriente tendit in Occidentem, vno calamo dimensa est in Hebraeo textu. Eam vero nemo non videat esse non potuisse vel maiorem, vel minorem postium latitudine aut crassitudine. ex quo liquet nihil in Latino textu desiderari, quod ad mensuratum completam rationem posset conducere.

IX.
Et mensus est vestibulum portae octo cubitorum. Idem ipsum vestibulum, cuius paulo ante latitudinem mensus erat, nunc metitur iuxta longitudinem, & comperit longum esse cubitos octo, nimirum ab Aquilone in Meridiem, vt in ipsa videre est Ichnographia, in qua lumen portae latum est cubitos octo. Maxime autem animaduertenda est mensura haec, quippe quae vniuersi templi vestibula, tum quae in portis, tum quae in porticibus aperiuntur, atque in atrijs; necnon exteriorum portarum latitudinem desinat. In aedificio enim tam concordia, tam consona structura, vnus portae, columnae, postis, aut muri, dispositio, modus, mensura, non coniecturam modo inducit

QVAE LIBET
nota mensura similitum est efficax argumentum.

inducit, verum efficax argumentum ad reliquas A portarum, vel similibus partium rationes, mensuraeque omnes exigendas. Id quod duplici ratione confirmari posse videtur: altera quidem, cum omnibus bene dispositis aedificijs, communi, quae huius, quippe omnium praestantissimi, videtur esse propria: fieri enim non potest, ut membra omnia cum toto corpore, aut inter sese non conueniant: quis enim pulchram diceret humanam faciem, cuius oculus alter altero esset aut sublimior, aut maior; auris aure prolixior; os altera parte productior? Altera autem ratio, omnium, quae desiderari possent, est longe firmissima, quippe quae sacrae Scripturae innititur certissimae veritati. Quid enim aliud indicant illa

Exec. 40. v. 22. & 24.

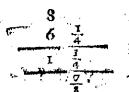
v. 28. 32. 35.

Prophetarum verba: *Fenestrae autem eius, loquitur de porta Aquilonari atrij exterioris, & vestibulum, & sculpturae secundum mensuram portae, quae respiciebat ad Orientem;* Et iterum de porta Australi eiusdem atrij; *Et mensus est frontem eius, & vestibulum eius iuxta mensuras superiores;* atque quod idem repetit de porta Orientali, & Aquilonari atrij interioris? Quod si tam accurate Propheta hanc partium similitudinem, paritatemque definit, quis audeat deinceps negare; vestibula omnia aequalia fuisse, similibusque ratione disposita, atque exornata? Quae quidem vna ratio in eam nos adduxit linearum cognitionem, quas radices vocant, earumque dispositionis, vnineruae, quae huius aedificij percipiendi potissima ratio est, ac veluti fundamentum. Atque huius similitudinis causa multa ab Angelo in hoc aedificio dimensa non fuisse putamus, multa alia ab Angelo dimensa praetermissa fuisse à Propheta, quod satis fore existimauerit vterque, quarundam partium dimensiones ostendisse, ut reliquae ex symmetriae rationibus colligerentur; certiore plane coniectura, ac methode, quam, qua Pythagoras in reperienda modulandaque Herculis staturae longitudine, ex statuti ab eo stadij longitudine, vsus esse dicitur à Gellio.

A. Cell. lib. 1. not. c. 1.

N I H I L concinet vna mensura alijs aduersum.

STYLOBATARUM proiec-tura probatur.

Virru. lib. 3. cap. 2.

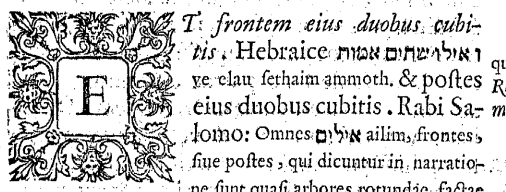
Hic tamen expendendum est, num haec mensura cum sua ratiocinatione coniuncta aliquid videatur continere praedictis mensuris aduersum. Supra enim diximus, thalamos in vestibulis portae relictos esse, quorum longitudinem, latitudinemque calamo parem mensus est: at quomodo, inquit, vestibulum longum sit cubitos octo, cum thalamus in eius medio constitutus longus sit calamus, hoc est cubitos sex cum quarta cubiti parte? Quibus respondemus id maxime fieri potuisse, immo & factum fuisse; cum postes vestibulum, vel fornix sustentent à sese mutuo distent cubitis octo; thalami vero inter stylobatas, & spirarum proiec-turas relictum calamus tantum habeant longitudinis. Quanta autem sit stylobatarum cum suis ornamentis à perpendiculari proiec-tura, iam constat, si calamus ab octonario subducas, & reliquum cubitum cum tribus quartis cubiti partibus bifariam diuidas: inuenies namque septem octauas cubiti partes pro singulis proiec-turis, quas oportet memoriae mandari, ut cum ipsius aedificij symmetria congruere ostendantur.

Verum, cur potius huic vestibulo portae interiori haec mensura tribuatur, aut quid proprie huiusmodi vestibulis portarum ex hac mensura conueniat, quam breuissime nunc accipe. Sed memineris in primis Vitruuij rationem reddentis Eustyli ad vsus speciem, firmitatem, maxi-

me probabit. Nam quae faciendae sunt, in interuallis spacia sic vocat modo, quae intercolumnia dicuntur, quarum columnarum & quartae partis columnae crassitudinis, mediumque intercolumnium vnum, quod erit in fronte, alterum quod erit in postico trium columnarum crassitudinis. Sic enim habebit & figuratiōis aspectum venustum, & idcirco vsus sine impeditionibus. Medium vtique intercolumnium, propter ingredientium frequentem multitudinem, magis patens fieri oportuit. At Vitruuij columnas laxare liberum fuit: non enim craticulae, quam diximus, cancellis arctabatur, ut noster architectus, qui cum summam cuperet seruari in hoc aedificio partium similitudinem, & proportionem, & radices illas lineas aequae distantes per totam aream aedificij duxit, extra quarum decussationes nullum licuit columnae centrum statuere, atque adeo intercolumnia omnia, omniaque vestibula oportuit fuisse paria. Sed inuenit consilium admirabile, quo medium laxaret ingredientium vestibulum: abstulit namque huic tantum bases, & stylobatas à perpendiculari eminentes, quas venustatis, & firmitatis causa extare fecerat in alijs omnibus vestibulis: qua ratione factum est, ut hoc vnum vestibulum in summo, atque in immo aequae latum sit cubitos octo; reliqui vero in summo, hoc est super stylobatis, & spiris totidem; at in immo sex tantum cubitos cum quarta in super cubiti parte, ut videre est in dissecti templi orthographia.

Huius autem sublatae stylobatarum proiec-turae aliam quoque licuit excogitare rationem: nam cum exterioris portae postes recti sint, quo fores rectae essent, huius quoque vestibuli postes, & reliquorum illi respondentium rectos esse oportuit, & eorum lumen lumini portae aequale, ut vides in Ichnographia, & portae exterioris faciem in orthographia vniuersali. Qua in re diuinare vix possum, quid significare voluerint Septuaginta interpretes, qui sic scribunt: Et aelam portae iuxta aelam portae cubitorum octo: nam quas licuit huius lectionis excogitare coniec-turas, omnes praetermittendas duxi, quod nulla mihi ipsi satisfaceret, nedum in spem adduceret, alijs satisfacturam. Chaldaeus vero paraphrastes quam simillimus est Latinae nostrae lectioni.

DE FRONTIVM, COLVMNARVM, VESTIBVLI dispositione. Cap. XIX.

Frontem eius duobus cubitis. Hebraice אַרְבָּעֵי אַלְמֵי אֵילִים וְיָעַל סֶהַיִם אֲמוֹת. & postes eius duobus cubitis. Rabi Salomo: Omnes אֵילִים aelam, frontes, siue postes, qui dicuntur in narratione sunt quasi arbores rotundae, factae in lapidibus dolatis, & stabant in porta, vna a dextris, & altera a sinistris. Hebraismus est, idem significans, ac si

MEDIUM intercolumnium latius patet.

PORTARVM vestibula stylobatarum cauent proiec-turis.

Isaia 6. v. 4.

VOCIS EL notio.

Isaia 41. v. 2.

ROBUR, ET ilex vnde dicuntur.

Isaia cap. 1. v. 29.

IDOLOLATRAE marcidiae quercui conseruntur.

POSTES qui & quare frontes dicuntur.

Lyranus hic.

COLVMNARVM dispositio inabilis.

ac si diceret, aliae hinc, & aliae illinc, in loco liminum, & in loco postum. hoc est, liminibus ac postibus adhaerere, ut mox explicabimus. Ionathas autem exponit hoc modo illud Isaiae. *Et commota sunt superliminaria cardinum,* id est arbores superliminaria. Dicuntur autem אֵילִים elim propter eorum rotunditatem similem arbori quercus. *Et frontes eius duobus cubitis.* Grosities rotunditatis earum, & stabant in fine spatij vestibuli coniunctae altera muro dextro, & altera sinistro muro. Habetur igitur, quod eminentia vestibuli cum suis postibus erat decem cubitorum intra atrium, intra portam. Quid vero Rabinus hic significare voluerit obscura hac, difficulte loquendi ratione, infra explicabimus, cum latitudinem liminis portae decem fuisse cubitorum ostendemus.

Explicanda vero nobis nunc est vocis אֵילִים et notio, cuius frequens est in sequentibus vsus. Deducitur ea à radice אֵילִים aial, significatque fortitudinem, cuius gratia Dei nomen אֵילִים, à fortitudine deducitur. immo vero, Deo tantum per antonomasiam tribuitur, ut in psalmo. *Sicut anima mea ad Deum fortem viuam.* Sic enim legendum esse probat Codex Vulgatae editionis denovo, iussu Sanctissimi Domini nostri Clementis Papae Octaui, Romae editus. Sed ex vocis etymo, & quercus natura genus ipsum intelligere poteris: vel eius speciem, quam simili ratione Latini robur appellant. vel illam, quam vocant non longe ab Hebraea diuersa Latini ilicem vocant. Huius vero vocis, eiusque notionum, quas diximus, elegantem plane allusionem fecit Isaia Propheta. *Confundentur,* inquit, אֵילִים מְאֵלִים *ab idolis, quibus sacrificauerunt.* Ab arboribus vel ab vlmis, alij à quercubus quas concupiuit. sic vocat per contemptum idola. *Cum fueritis veluti quercus, desluentibus folijs,* & cetera. Comparat illos marcidiae quercui, qui robusteis idolis concupiscentias suas affixerunt.

Ex hac porro voce deducitur אֵילִים aial aries, & huic similis vox אֵילִים ael; cui eandem plane significationem tribuit Rabbi Dauid, quam voci אֵילִים aiam paulo superius tribuendam esse probauimus; quod fortasse ab hac eadem radice deductam esse putauerit: neque multum ab re, cum paulo inferius ostendendum à nobis sit, vocem אֵילִים aiam pro hac eadem vsurpari: verum cum id minus sit frequens, liceat modo communem aliorum interpretum sententiam sequi, & vocem hanc ab illa diuersam esse existimare, eamque prominentiam interpretari: quo similis sit arietis, cui in fronte cornua eminent. Aquila frontem posuit, illumque imitata Latina nostra editio. quod sicut frons eminet in capite animalis, ita huiusmodi postes extra muri perpendicularum emineant. Quod vero sint femicilindrica forma, vel, ut praefertur loquar, femicolumnari, ideo frontes dicuntur: frons enim fere ea forma est. Hac autem mensura describit Vates omnium columnarum, ac femicolumnarum templi diametros, duorum cubitorum: quod bene notauit ex Rabbi Salomonis sententia Lyranus: qui non bene ex sua se illi opponit, quibusdam ductus coniec-turis, quibus neminem moueri debere, infra, cum ea exponemus loca, quae reulit, pariter indicabimus. Sunt autem huius aedificij columnae tanto collocatae artificio, ut illae prius videantur suis locis dispositae, ac mox ducti muri, columnarum centra contingentes. ex quo fit, ut in medijs muris, aut in postibus femicolumnae extant; in angulis, columnarum quadrantes, ut in ipsa vides

A Ichnographia. Eius autem rei, quam dixi, exemplum sane praecclarum videre licet in porticu gentium, cuius columnae eodem plane ordine dispositae sunt, quo reliquae atrij Israelis, & Sacerdotum. ita ut porticus gentium porticus dici possit Israelis, sublatis muris: porticus vero ipsa Israelis, porticus dicatur gentium, interiectis, pro vsus sui ratione, muris. Hanc autem interiectionum murorum sententiam, Iosephi quoque auctoritate licuit confirmare, qui sic scribit de porticu gentium: In eius porticibus stabant paribus interuallis quatuor columnarum ordines, quorum quartus intertextum habebat lapideum parietem &c. His quaternis ordinibus sunt per interualla ternae porticus. quae omnia in vniuersali Ichnographia facile videri poterunt.

Vestibulum autem portae erat intrinsecus. Quid his verbis indicet Vates, perspectum esse cuius potest. Vestibulum enim hoc non erat in fronte aedis, sed potius vltra ianuam in ipsa porticus latitudine constitutum. Id quod ex ipsa contextus serie facile probari posset, cum venisse dicatur ad portam Angelus, & ascendisse gradus eius, & mensus esse vtrumque limen, thalamum, limen interius, ipsumque vestibulum interius, & postes, vel columnas eius. At exprimentum fuit, inquit Rabbi Dauid, quod aliud vestibulum fuit extra portam, id quod mox videbimus in portis interioribus, necnon in vestibulo domus. Esse tamen aliam huius rei rationem longe superiorem arbitrati sumus, quam tacite significare voluit his verbis Propheta.

Duplex enim esse videtur vestibuli vsus; alter, qui externorum commodis deputatur, alter aedificij dignitati, & maiestati incolarum. Vtriusque meminit Vitruuius: Animaduertendum est, inquit, quibus rationibus priuatis aedificijs propria loca patribus familiarum, & quemadmodum communia cum extraneis aedificari debeant. Namque ex his quae propria sunt, in ea non est potestas, omnibus introeundi, nisi inuolatis: quemadmodum sunt cubicula, triclinia, balneae, caeteraque, quae eosdem habent vsus rationes. Communia autem sunt, quibus etiam inuocati suo iure de populo possunt venire, id est, vestibula, caua aedium, peristylia, quaeque eundem habere possunt vsus. Igitur his qui communi sunt fortuna, non necessaria magna vestibula, nec tablinae, neque atria, quod hi alijs officia praestant ambiundo, quae ab alijs ambiuntur. Haec Vitruuius, qui communem esse vestibuli vsus testatur; quapropter esset quidem Hebraeis profanus: pro eodem enim profanum, & immundum, communemque vsurpant, quod est contrarium sancto, puro, aut sanctificato. Exstat huius rei exemplum in Actis, dicente Petro: *Abstine, Domine, quia numquam manducaui omne commune, & immundum.* Et vox iterum secundo ad eum: *Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris.* At atrium, & porticus Israelis, & vniuersum intra portam templum, sanctum dicebatur, ita ut nulla pars eius communis esset, aut profana. Testis est Iosephus, de atrio gentium, sic scribens: Torum autem sub dio spatium variabatur omnium quidem generum lapidibus stratum: qua vero ad secundum templum ibatur cancellis septem saxeis ad tres cubitos altis, nimiumque grato opere factis: vbi aequis dispositae interuallis columnae stabant, legem castimoniae praemonentes, aliae Graecis, aliae Latinis litteris, in locum sanctum transire alienigenas non debere; sanctum enim vocabatur alterum sanum, & quatuordecim gradibus ascendebatur à primo, quadratumque sursum erat, & proprio muro circum-

PORTICVS gentium reliquis porticibus dispositione similis.

Ioseph. 15. antiq. c. vlt.

VESTIBVLUM inter ianuam.

Rabbi Dauid in comment.

DUPLEX vestibuli vsus, externorum commoda, & aedis dignitas. Vitruu. lib. 6. c. 8.

A VESTIBVLO communi, quippe immundo, Hebraei abstinent.

Act. 10. v. 14. & 15.

Ioseph. 6. belli. cap. 6.

ATRIVM & porticus Israelis dicuntur sancta.

LEX CASTIMONIAE cum interminatione capitis à Salomone lata, perpeno deinde athenata fuit.

Ioseph. 15. antiq. c. 14.

10 Iosephus 7. belli cap. 4.

Magnum Etymologicum.

Homerus Iliad. 6.

VESTIBULA intra domum constituebant Graeci Hebraeos imitanti.

Vitruv. lib. 6. cap. 10.

cumdatum. Hanc autem castimoniam legem, non quidem sine graui poena, latam olim à Salomone fuisse testatur idem Iosephus, haec eadem de eius prima aedificatione sic referens: Atque hoc modo se habebat primus ambitus, utique gentiliū: Interius vero non longo interstitio secundus paucis gradibus scabulis, hoc enim graduum numero distabat templum à Salomone primum constructum, ab eo, quod postea instauratum est; quod illud, ut dixi, septenis tantum gradibus ascendebatur, hoc vero aggregata ruinis terra quatuordecim. Septimum habebat lapideum cum inscriptione, quae vetere transgredi alienigenam sub interminatione poenae capitis. Hanc autem poenam nullo unquam tempore non infligendam fuisse in legis transgressores, probat ipsa Titii Romani Imperatoris grauis aduersus Iudaeos increpatio: Nonne, inquit, vos, o sceleratissimi, cancellum sanctum locum protexitis? Nonne litteris Graecis ac nostris incisas tabulas constituitis? Animaduertendum hic obiter est, quod quas columnas allatus Iosephus vocauerat, hic Titus lapideas tabulas vocat, indicans eas non columnas fuisse, vt habent Latini codices, sed vt habent Graeci ἑλίλας, ipsa namque voce rem proprie significauit, quae in magno Etymologico à verbo deducitur εἰς, significatque lapidem situm in capite mortui, vel, vt alij tradunt, cippum, qui statuebatur in sepulchris; aut in quo foedera, vel alia, quae posteritati mandare cuperent, scribebantur. Homerus. ὄψε σὴ λη μένεα ἔμωσεν ἄος ἢ τ' ἐπὶ τέρμῳ. Ἀνέρος, εἰς ἠκα τεθνεῖτος; hoc est: Quare columna manet stabili, quae in tumulo viri stetit mortui. Huiusmodi vero lapides passim Romae videmus quam plurimos, aris simillimos, aut stylobatis. Atque adeo hoc seprum simile omnino fuisse vniuersi templi peribolo conijcere licet, quamuis altitudine sabdaplā. Incisas, inquam, tabulas constituitis quibus, ne sepracuiquam transgredi liceret, edicitur? Nonne eos, qui transierunt, quamuis Romanus quis esset, vobis necare permisimus? Veram enim, non scripta lege, contenti fuerunt Hebraei, sed & ianitores constituerunt in portis legis tutores: quorum cubicula vel thalamos paulo antea calamo mensus est angelus, vt vidimus. Quae omnia indicare voluisse videtur Propheta, dum ait: vestibulum autem portae erat intrinsecus.

Sed notandum occurrit, quod huius aedificij normam in Regijs potissimum aedificijs ac domibus imitati sunt Graeci, quippe aetate ac moribus Hebraeis, quam Romani, viciniores. Cuius rei auctor est Vitruuius sic scribens: Atrij Graeci quia non vtuntur, neque nostris moribus aedificant, sed ab ianua introeuntibus, itinera faciunt latitudinibus non spatiosis, & ex vna parte equilia, & ex altera ostiarij cellas, statimque ianuae interiores finiuntur. Hic autem locus inter duas ianuas θυροποιον appellatur. Disertis plane verbis huius nostrae portae formam persequutus fuisse videtur, negans vestibulum ante ianuam; sed eius loco spatium quoddam inter duas ianuas non valde latum commemorans, in quo ianitorum cellis, & equili ostia aperiebantur. In nostro vero aedificio, quod, vt dixi, totum sanctum erat, equis, aut equili nullus fuit statuendus locus, quapropter totum θυροποιον ianitoribus tribuitur, vt sequentia verba mox indicabunt: idque ipsa Graeca vox confirmare videtur θυροποιον, enim porta dicitur θυροποιον ianitoris, θυροποιον θυροποιον quasi ianitoris locus. Huic loco haud dissimilem Hispani in suis domibus aedificant, quem vocant, el zaguan de la puerta.

Huius vero loci latitudinem paulo inferius definit angelus fuisse decem cubitorum. Sed priusquam à vestibulo discedamus, perpendendum, etiam est, quam accurate templi formam iuxta Vitruuij descriptionem imitati sint Graeci, in hac ipsa vestibuli constitutione: qui cum obseruassent, intra atria templi nobilissimam illam domum exstructam fuisse, quae proprie Dei domus dicitur, cui ad dignitatem, & maiestatem, simul & ad vsum non parum conducebat, relictum extra ianuam vestibulum, aut porticum cellissimis fulta, & super exstructa parasitidis; de qua infra latius: Graeci quoque intra peristylum, quod circumstant oeci, cubicula, thalami, triclinia, cellae familiaricae, atque his similia, quibus coniunguntur domus ampliores &c. Habent autem, inquit, eae domus vestibula egregia, & ianuas proprias cum dignitate, porticusque peristylorum albarijs, & testorijs, & ex intestino opere lacunarijs ornatas. Quae omnia ex hoc nostro aedificio desumpta esse, facile intelliget, qui eius rationes attentius obseruauerit: firmum hinc quoque argumentum defertur redarguendi eos, qui profanam architectandi rationem, huic sacrae vtilitate praeferebant, quorum nos supra retulimus coniecturas.

Porro thalami portae ad viam Orientalem tres hinc, & tres inde, mensura vna trium, & mensura vna frontium ex vtraque parte. Sanctus Hieronymus: Thalami, inquit, idest, cubicula, quae post portam Orientalem erant aedificata in vestibulis, respiciebant ad viam Orientalem. Et vt sciamus, quot fuerint thalami, iungit: tres hinc, & tres inde: ad Septentrionem videlicet, & ad Meridiem respicientes, & ad Orientalem viam: vnaque mensura frontium fuerat ex vtraque parte. Haec Sanctus Doctor, qui paulo ante retulerat Septuaginta Interpretes primum, & secundum, & tertium vestibulum transulisse. Quod & certum esse, & propterea factum arbitramur, quod Septuaginta Interpretes vniuersam visionem, hanc paraphrasticè potius, quam ad verbum transulisse videantur, vt ipsa vtriusque codicis, Graeci, & Hebraici collatio probat: atque adeo, cum hoc versu viderent, trium thalamos eiusdem mensurae fieri mentionem, ipsi primum, & secundum, ac tertium sex cubitorum vestibulum retulerunt; quoniam, vt paulo ante ex eorum sententia diximus, & à Hieronymo nunc confirmari videmus, in vestibulis erant thalami. In praesentiarum vero sic habent Septuaginta: B in thee portae, thee e regione, tres hinc, & tres inde. In quibusdam vero codicibus additur, per viam Orientalem: neque ab re. & mensura, subaudi eadem. in tribus, mensura vna hinc & inde. Hoc est vestibulorum, quae erant ex vtraque parte viae, eadem erat mensura, tum in longitudine, tum in latitudine, necnon in semicolumnis, quae eorum postes ornabant. Symmachus enim, pro frontibus, παραστάδες conuertit.

Chaldaeus paraphraestes totidem fere verbis hunc locum conuertit ac Latinus interpret. Rabbi vero Dauid locum sic explicat: Quoniam erant coniuncti huic portae Orientali thalami, propterea Scriptura proximos illis enumerat, cum dicit: Et thalami portae viae Orientalis, cuius via est ad Orientem, tres à Meridie portae, & tres ab Aquilone eius. Et mensura vna frontium, idest frontium vestibuli, cuius fecit mentionem, aut frontium thalami. Rabbi vero Salomon: Et thalami portae, inquit, idest, huius, quae est ad viam Orientalem,

VESTIBULUM ante domum Domini ad dignitatem exstructum.

Infra in fine huius capituli, & in initio sequentis.

Supra lib. 1. I Iagog. c. 11.

X

THALAMI in vestibulis

Rabbi David in comment.

R. Salomon in comment.

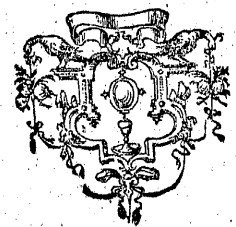
talem, quae est in pariete Orientali atrij mulierum, tres erant hinc, & tres inde; tres à Meridie, & tres ab Aquilone coniuncti muro atrij mulierum, & facies eorum erant ad montem domus, & mensurae spatij eorum, & muri diuidentis inter eos, sunt illae quas supra declarauimus. Duplici errore labitur Rabbini hic: putat enim primum muro atrij mulierum coniunctos fuisse thalamos; cum tamen neque apud Ezechielem, neque apud alium sacrum Scriptorem eiusmodi atrij, sub eo saltem nomine fiat mentio. Deinde decipitur, existimans thalamos muro coniunctos fuisse, ita, vt facies eorum prospicerent ad Occidentem. Ingredientibus namque per portam Orientalem mons domus stat ad Occidentem: haec vero thalamos constitutio textui repugnat Ezechielis, quo thalamos ostia sibi inuicem aduersantia fuisse testatur, dicens: Ostium contra ostium. id quod suo loco explicabitur, & constabit thalamos ita statuendos esse, vt apparent in vniuersali Ichnographia. In eo etiam hic Rabbini decipitur, quod illa verba exponens, Mensura vna frontium, idest, inquit, quae sunt factae liminibus vestibuli interioris: quasi vero de his tantum frontibus loquatur Propheta, & non etiam de reliquis omnibus, quae vestibula omnia intra portam fulciunt, & exornant. Lyranus hoc confirmat: Et mensura vna frontium, inquit, quia murus cuiuslibet thalami est spissitudinis duorum cubitorum: frontem in murum conuertit; frontes significans muris adpactas fuisse, vt dixi. Hic vero Prophetae locus duo nobis proponit, ad vniuersi aedificij intelligentiam maxime necessaria. Primum, porticus omnes, ac singulas in tres aequas parti ambulationes. Vestibula namque terna, tresque thalamos enumerat in longitudine portae, cui parem esse latitudinem porticum, infra testabitur Propheta. Trium item, intra portam in vestibulis, thalamos deinde meminit, in singulis portis. In medio autem duorum postium exstantes apparent frontes, vel adpactae semicolumnae, quibus totidem respondent columnae in porticibus, vt apparet in vniuersali Ichnographia. Ex quo fit, vt inter muros, & duplicem columnarum ordinem ternae relinquuntur ambulationes, vt dixi, eas vero fufius suis locis iterum confirmabimus. Alterum vero, quod hoc loco, atque alijs etiam multis innuitur; illud est, quod maxime debet lector ob oculos semper habere, vnius partis mensuram omnium eiusmodi partium esse posse quasi normam & mensuram: quae quidem ratio quamuis ex ipsa tam concordis aedificij symmetria posset facile colligi, tamen à Propheta nostro fuit saepius repetenda, quo nulla superesse posset dubitandi ratio.

RABBINVS redarguitur

Nicolans de Lyra.

TRIPLICES porticus aequales.

SIMILITUDINIS EFFICAX in hoc aedificio argumentum ratio.

PORTAE NOMEN

EXPENDITVR, EIVSQVE IN vniuersum mensurae recensentur. Cap. XX.

Mensus est latitudinem liminis portae decem cubitorum. His verbis mensuram retulit Propheta eius spatij, aut loci, quem paulo ante ostendi à Graecis vocari θυροποιον, quodque in eorum domibus pro Romanorum vestibulo relinquerebatur: idque significare voluisse videntur Septuaginta Interpretes του πωλοῦτος cu pylonos, scribentes, hoc est, vestibuli. Quam vocem, ad Hebraeam simul respiciens latinus interpres: Et mensus est, inquit, latitudinem introitus portae decem cubitorum. Scholiastes vero magis ad verbum του πωλοῦτος scribit, hoc est, vestibuli. Chaldaeus paraphraestes, latitudinem scribit introitus portae, Hebraice, פתח פתח pethach pethach. Rabbi Dauid: Postes, inquit, liminaria, & porta, omnia appellantur nomine פתח pethach portae, quod vero in ea apertum est tantum, appellatur פתח pethach, ianua. Dicit autem quod latitudo eius, quod apertum est, erat decem cubitorum, quod vero ad priorem vocem פתח pethach, spectat, memini, me supra exposuisse, atque alijs deinceps locis vera esse quae Rabbini dicit confirmabuntur. Interim tamen statuendum est, portae nomine totum illud aedificium intelligi, cuius longitudo totam occupat latitudinem porticus, in qua portae aperitur, vna in muro exteriori, altera in interiori: & inter vtramque, thalami sex conspiciuntur, tres hinc, & tres illinc. Alteram porro vocem פתח pethach, à radice פתח pethach, deductam putant, quae aperire proprie significat, aut soluere: quare ostium apertionem, quod lumen portae nos dicimus, ea vox proprie significabit. Vt in Genesi: Apparuit autem ei Dominus sedenti in, פתח pethach ostio tabernaculi sui. Non tamen semper in propria significatione vsurpatur, quinimmo & pro tota domo nonnumquam, vt in prouerbijs. Qui exaltat, פתח pethach, ostium, suum, quaerit ruinam. Chaldaeus: qui exaltat portam suam, quaerit interitum. Septuaginta interpretes sensum respexisse videntur, dum aiunt: Qui altam facit suam domum, quaerit contritionem; nimirum, vt ruens repente domus conterat aedificatorem cum habitatoribus suis. Rabbi Dauid ex Hebraeorum sententia: Omnis qui vacat aedificijs, pauperabitur: Verum tamen est, nomen vacare mysterio, quod ostij quasi ad mores, indicandos aprioris fiat mentio: quippe priorem versiculi partem exponere posterior videtur subdens: Qui meditatur, forte meditari pro loqui; vt in Psalmo: Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium; sic igitur: Qui meditatur discordias, diligit rixas: sicut qui exaltat ostium, magna loquens, aut iactans, quaerit ruinam. At nunc nec tam proprie vsurpatur, vt in priori exemplo; nec tam large, vt in posteriori. Mensus est enim, lati-

XI.

INTROITVS portae, sive spatium ambulationi relictum in media porta

QVID PORTAE nomine intelligendum sit.

OSTIUM pro domo. Gen. 18. V. 1.

Prouerb. 17. V. 19.

Psal. 36. V. 20.

latitudinem eius spatij, quod reliquum est inter A semicolumnas, quae à postibus thalorum exstant, ac reperit ibi decem cubitos. Nam latitudo luminis portae, quam aliqui putarunt hoc loco Angelum metiri, dimensa iam fuerat octo cubitis, ut ostendimus. Cum enim in lumine portae triplicem liceat obseruare dimensionem: latitudinem, quamuis non proprie, hoc est muri, qui aperitur crassitudinem, quam dixerat aequalem calamo fuisse; & longitudinem, quantum nimirum postis distet à poste, quam fuisse dixerat octo cubitorum; & altitudinem, quam paulo inferius tredecim definit cubitis, nihil superest in lumine portae decem cubitis finiendum. Quapropter vltra parietem exteriorem, ingressum. B fuisse angelum plane intelligimus, & vtroque pariete dimisso spatium, quod dixi à Graecis θυροειον thyrion, appellari, ab Hispanis el zaguan de la puerta, metitur hic angelus iuxta latitudinem, à Meridie in Aquilonem, vel contra, & reperit decem cubitos. At quoniam columnae varijs partibus constant, quarum plures supra, & subtus columnam à perpendiculari projiciuntur exterius, aliae retrahuntur interius, certam quandam mensuram respexisse videtur Vulgatus, quam solemus in vestigijs potissimum describere, nimirum, quantum à sese inuicem distent semicolumnae, aut, quod idem est, epistylia ipsius columnarum summis hypotrachelijs ad perpendicularum respondentia: quae quidem epistylia transuersis asseribus de super impositis contignationem sustinent: ad quam quidem contignationem respexisse videtur Vulgatus, cum latitudinem dixit latitudinis portae; trabes enim, quasi quaedam lumina, illud spatium inter portas, ac vestibula operiunt. Huius vero spatij longitudinem Propheta non retulit, tum quod facile deduci posset ex portae longitudine, quam paulo inferius quinquaginta cubitis definit: tum vero quod numerus cubitorum irrationalis est, quippe septem & triginta cum semisse, sex videlicet calamorum, vt infra patebit.

Supra V. 9. huius cap.

LATITUDO liminis portae quae dicatur.

Lyranus. LONGITUDO portae quae.

Varabius,

S. Hieron.

Et longitudinem portae tredecim cubitorum. D Lyranus: longitudinem, inquit, portae, id est, altitudinem ostij portae, quae vocatur hic longitudo, eo quod est maior dimensio eius, tredecim cubitorum. & tanta est altitudo postium ostij, Scopum plane attigisse videtur hoc loco Lyranus, ita vt eius interpretationi nihil addendum esse videatur, quae congruit cum voce Hebraica ארך arech, à radice ארך arach. deducta, quae in longum producere, extendere, seu differre significat: quare & Varabius altitudinem portae conuertit, pro longitudine. Quod vero Septuaginta interpretes, pro longitudine portae, latitudinem scribant, librariorum negligentia deprauatum fuisse putat Hieronymus. Et quidem cum certum sit portae altitudinem dimensam, esse videndum nobis est, & quis hic numerus sit, & vnde initium mensurae sumatur, & quam denique habeat haec portae altitudo & ad totum aedificium, & ad suam latitudinem, proportionem. Quae omnia cum ex vniuersa pendeant partium portae proportionem, ne multa cogamur hic supponere, quae inferius probanda sunt, ideo haec, vna cum illis percensenda, relinquuntur. Interim duo tantum hic proponimus infra explicanda: primum, mensuram hanc duorum calamorum fuisse, hoc est, cubitorum duodecim & semis, quos vocat tredecim, sicut pos-

set vocare duodecim: id quod de vestibuli, aut porticus templi latitudine factum ab eodem propheta nostro ostendimus. Alterum est, altitudini huic portae addendam esse stylobatae altitudinem, vt tota luminis celsitudo comprehendatur, non enim mensus est angelus stylobatas, quippe quos minime reperit aequales: nam propter gradus qui in portis ascenduntur, quo interiores sunt stylobatae, eo sunt inferiores, vt dixi: quapropter aequalem assumpsit, ac perpetuam mensuram à summis stylobatis, & imis spiris columnarum, quas omnes spiras pavimento domus Domini aequae libratas fuisse diximus.

Et marginem ante thalamos cubiti vnus, XII. B & cubitus vnus finis vtriusque. Hebraicam vocem גבול gebul: Vulgatus hic marginem, alibi definitionem vertit, & merito: significat enim ea vox terminum, definitionem, confinium, & quidquid definit, vel terminat; quare & pro corona, aut proiectura vsurpatur. Hic vero imis hac voce significatur; quod sequenti versu, voce גג gag, quamuis diuersa ratione, consimili tamen analogia; nam, vt saepe diximus, thalami portae relinquebantur inter stylobatas postium: esset autem spatium illud vtriusque peruium, nisi margine, peribolo hoc, aut tecto concluderetur: marginem propterea metitur hoc loco cubito vno. Quoniam vero singuli thalami quadrati Cerant, vnde quaque conclusi, propterea addidit verba illa, & cubitus vnus finis, vel margo, vtriusque. Hebraea sic conuertit Regius codex: Et terminum ad facies thalorum, vel ante thalamos, cubito vno, subaudi, mensus est, & cubito vno terminum hinc: גבול מישו, hinc vel illinc solet conuerti. Vtriusque thalami terminum, Aquilonarem videlicet, & Australem eiusdem fuisse mensurae retulerunt Septuaginta interpretes in Regio, & Complutensi codice. Et cubitus vnus reductus, substantiue accipiendus est, non adiectiue, ac si marginem, vel peribolum vocet reductum: in conspectu theim, & cubiti vnus terminus hinc & inde. At in Sixtiano codice, Et cubitus redigebatur in conspectu theim hinc & inde. Graece Καὶ τῶν γὰρ ἐκ τῶν ἑσθλαίων ἕκαστος. Ce pichys his episyngomenos. Verbum hoc significat etiam contrahere quod apertum est, id est claudere, quo sensu conuenit haec vox cum Hebraica paulo ante explicata. Ea magis explicatur à Graeco Scholiaste, qui sic habet: Scholiastes Καὶ ὅτι οὗτο ἕκαστος τῶν ἑσθλαίων τῶν ἑσθλαίων ἐνός: Graec. Ce orion emprosthea ton parastadon pichios henos. & terminum ante postes cubiti vnus. Rem ipsam exposuit Scholiastes; idem namque peribolus qui thalamos claudit, postes siue parastades concludit: quippe cum inter parastades, vt dixi, sint thalami. De forma porro huius marginis nihil habemus hic, praeter ea quae nobis indicant vo-

MARGO peribolus tectum thalami.

Ezech. 43. V. 13.

Scholiastes Graec.

MVRVS thalami non solidus.

Supra cap. 17. huius.

PROIECTIV- ree stylobata- rum.

Ezech. 43. V. 13.

Richard. de templo Ezech. par. 2. c. 7.

XIII.

PORTAE latitudo, & calami iusta mensura.

bantur, videre poterit lector in dissecti templi A Orthographia inter postes quattuor sectarum, porticum: & exactam rationem in figura thalami quam supra apposuimus.

Praeter allatam expositionem, quae sermonem hic fieri tradidit de thalorum vtroque peribolo, si Septuaginta interpretes sequamur, immo & Rabbinos, qui abstractum à muro semper exponunt; aliud quidpiam his verbis indicari intelligemus: nempe proiecturas binas à perpendiculari postis inter thalamos constituti.

Nam cum postis cubitos quattuor latus fuisse ostendatur, eiusque stylobatam supra quinque cubitis definitam fuisse probauerimus, proiectur vtriusque stylobatae semicubito, nimirum quanta ponenda est basis columnae proiecturae, quam Vitruuius ex quarta crassitudinis columnae faciendam esse praecipit. Huic vero semicubito alius semicubitus addendus est, quanta nimirum fuit basis stylobatae proiecturae, mensura respondens altaris aenei proiecturis, vt ibi videbimus. Vtraque igitur proiectura cubitum vnum continet extra perpendicularum postis siue parastadis, quae lata fuisse ostendenda est cubitos quattuor: atque adeo totus postis in immo cum suis proiecturis, latus erit cubitos sex, vel calamum vnum, vt mox ostendemus. De margine satis apte Richardus sic scribit: Quod dicit marginem ante thalamos cubiti vnus fuisse, & cubitum vnum finem vtriusque, debemus sub eodem sensu accipere, scilicet marginem cubiti vnus, non solum in thalorum fronte fuisse, sed etiam in vtroque latere. Nihil autem aliud intelligimus hunc marginem circa thalamum, nisi eiecturam quandam muri, quemadmodum fieri solet, vel ad sedendum, vel ad muri firmamentum: saepe enim paries in inferioribus latior fundatur, & cum paululum eleuatus fuerit, iterum restringitur. Rem ipsam subodoratus Richardus, qua ratione ponit, expressit: ac expressisset satis, si proiecturas dixisset ad firmamentum simul, & ornamentum fieri in imis, & summis stylobatis, vt diximus. Ac ne quisquam putaret huiusmodi proiecturas in thalami latitudine contineri, propterea illud repetit, quod antea dixerat: Thalami autem sex cubitorum erant hinc & inde. Neque vero quisquam existimet, hanc ab illa diuersam esse mensuram, quod ibi calamus; neque calamum sex tantum habuisse cubitos putet, cum, vt ibidem diximus, frequens vsus sit, tum apud profanos, tum vero apud sacros Scriptores numerum referendi intergrum; eius vero partes, aut semel enumerandi, alias subtrahendi, aut semper omittendi: quasi quid alienum esse arbitantes ab historiae instituto, in minutissimis quibusque partibus referendis immorari. Haec porro interpretatio illud confirmat, quod paulo ante assuebamus, nimirum vestibula porticum omnia, siue fornices aequae latas fuisse ac vestibulum portae octo cubitorum, cum fenis thalami cubitis binos alios proiecturarum vtriusque addat locus hic.

Et mensus est portam à tecto thalami usque ad tectum eius, latitudinem viginti quinque cubitorum, ostium contra ostium. Duo nobis hoc textu constare poterunt, ad totius aedificij intelligentiam apprime necessaria: Primum portae latitudo, quam propterea in singulis deinceps repetit portis: alterum est calami iusta longitudo, quae ex priori nota portae latitudine, facile demonstratur. Vocat autem hoc loco portam, vt frequenter solet, totum illud spatium, quod inter bina ostia postibus, fornicibusque circumdatur, cancellisque binis vtriusque concluditur, vt vides in vniuersi templi vestigio. Quae omnia duplici ex causa facta fuisse crediderim: & vt portam ingressuri, prius in atrium venirent, quam in porticum, quo bene singuli probarentur à ianitoribus in thalams perpetuo manentibus: & vt munitionem illam portae sustinerent quaternis vtriusque semicolumnis ornatum, quam in media vniuersi templi Orthographia videre poteris.

RATIO thalorum, & vestibulorum in portis.

Quod vero ad primum spectat, portae latitudinis mensuram hanc esse certum est, quippe quam saepius deinceps repetit, nullibi alias metitur. Huius tamen loci difficultate perterritus Rabbi David Chimchi, cum plura aduersus Rabbinum alterum haec exponentem, leuia quidem, & parui momenti differuisset, haec subdit: Verum tamen est, quod istae mensurae, quae sunt in hoc aedificio, non satis sunt clarae apud nos, quoniam sunt aedificij futuri; & quidquid homo de illis dicit, secundum opinionem tantum dicit, & non est fidendum: idque solum, quod de illis inuenitur in traditionibus in tractatu mensurarum, vel in expositione paraphrasticae Ionathae, id tantum acceptabimus; reliquum vero suo loco reconditum maneat, donec veniat Elias: sic enim dicunt Rabbinus, quod pleraque eorum, quae in hoc capite continentur, huius prophetae venturus est Elias exponere, & explicare. quasi dicat: nos eius expositionem ignoramus. Haec Rabbinus cum suis. Qui si Ioannem Baptistam audissent, qui venit in spiritu, & virtute Eliae, primum Christi praecedens aduentum, audissent & Christum, qui finis est legis, & prophetarum, qui pius, ac misericors iam venit, aperiens discipulis suis sensum, vt intelligerent Scripturas. At qui hunc primum Eliam audire detrectant, & Christum Redemptorem venisse non credunt, frustra secundum expectent Eliam mox ante Christi tremendi Iudicis tribunalis standi, ac vocem illam damnationis audire: Ite maledicti. Sed his praetermissis, quod praesentis instituti proprium est persequamur. Ab ipso, qui iam aduenit Christo Domino precibus Beati Ioannis Baptistae, qui suo nos, antequam nasceremur dignatus est nomine, lucem & sensum expostulantes, vt intelligere possimus hanc Scripturam, in quam enucleandam omnia nostra studia contulimus.

Rabbi David Chimchi in comment.

HUIVS PROPHETIAE intelligentiam ad Eliae futura tempora referunt Rabbinus. Luc. 1. V. 17.

Hebraica huius loci verba totidem fere verbis cum Vulgarum interpretum conuertit & Regius codex, & Chaldaeus paraphrastes: illud tamen difficultatem ingerit, quod à tecto thalami ad tectum eius dimensa esse porta dicitur. Sed Hebraea vox גג gag, à verbo גג ganan, deducitur, quod circumcludere, circummunire significat, vel cingere, aut circumcingere septo, vel scuto, muniendi causa: sic ad Ezechiam Dei nomine Ifaias, ויגן ויגן ויגן. Et protegam, vel, circummuniam, orbem istam propter me, & propter David feruum meum. Et apud Zachariam: Dominus exercituum יגן יגן, circummuniet, circumuallabit, proteget eos. Ab hac porro radice, vox גג, deducunt, à qua etiam deducunt יגן gan, hortum, quod circumseptus sit, aut circummunitus: qua ratione voce גג explicatur.

VOX GAG, quae in tectum conuertitur, aut circummunitus: qua ratione voce גג explicatur.

Explan. Tom. 2. Pars 2.

recta Palestinae plana, septo circumnita...

R. Salomon in comment.

tribus erant portae vergentes ad spatium, quod erat inter vtrumque...

Rabbi David in comment.

Atitudinem viginti quinque cubitorum. Haec porro mensura, vt ad calami iustam longitudinem...

Rabbi David.

contra ostium, id est, inquit, spatium portae. huius erat contra spatium portae interioris.

Rabbi Salo.

portam thalami, qui erat apud portam, clarius dixisset ad partem, Australem, directam contra portam thalami...

ribus erant portae vergentes ad spatium, quod erat inter vtrumque...

CALAMI IVSTA

MENSURA SVBVCITVR.

Vbi de mirabili totius aedificij

in aequas partes sectione.

Cap. XXI.

Atitudinem viginti quinque cubitorum. Haec porro mensura, vt ad calami iustam longitudinem...

in vniuersi templi Ichnographia. Sunt autem bini thalami duorum calamorum, frontes vero quae semicolumnae sunt...

CALAMI longitudine probatur.

Table with numbers 10, 1, 1, 6, 6, 24, 2, 26.

his tantum quae diximus confirmari possunt, ve- rum columnarum: qua etiam ratione iterum colliguntur...

LINEAE radices in Ichnographia in definita praemittendae.

Et lineam quandam occultam per mediam Orientalem portam ductam esse imaginemur indefinitam; hoc est, quae vniuersum aedificium bifariam fecerit.

POSTES subdivisa proportione vestibuli.

Primum igitur ex hoc colligitur elegans quaedam & firmissima proportio inter muros, aut postes; & medium inane spatium, quod inter eos relinquitur.

Id quod ex dicta calami mensura colligimus adhuc intra portam manentes, cum centra columnarum, vt ostendimus, binis distent calamis: vestibulum autem portae octonis pateat cubitis, si est duodenis eos auferas, reliqui erunt quaterni cubiti; bini nimirum dimidio post vestibuli hinc: & bini item dimidio post vestibuli illinc: eritque totus postis huic, respondens ex aequo quaternum cubitorum: & statutum hic semel erit, vestibula, seu fornices atriorum latas esse cubitos octo, postes, quibus sustententur, cubitos quattuor.

CUBITORUM minimis numeris totidem adduntur digiti.

Id quod ex dicta calami mensura colligimus adhuc intra portam manentes, cum centra columnarum, vt ostendimus, binis distent calamis: vestibulum autem portae octonis pateat cubitis, si est duodenis eos auferas, reliqui erunt quaterni cubiti; bini nimirum dimidio post vestibuli hinc: & bini item dimidio post vestibuli illinc: eritque totus postis huic, respondens ex aequo quaternum cubitorum: & statutum hic semel erit, vestibula, seu fornices atriorum latas esse cubitos octo, postes, quibus sustententur, cubitos quattuor.

rum columnarum: qua etiam ratione iterum colliguntur, centra à centris distare calamos binos, cubitos videlicet duodecim cum dimidio.

Tertio loco, facili plane negotio probatur ex dictis, craticulae ratio, quam supra proponebamus: nam, sicut ducta linea occulta per mediam portam, calamum vnum distat à centris columnarum; si eadem calami mensura ulterius dimetiendo progrediamur, sequenti calamo continemus centra columnarum, quae postibus portae adhaerent extrinsecus: sequenti fenestram, mediumque vestibulum; sequenti centra columnarum subsequenti: & sic deinceps ad Meridiem, vel ad Aquilonem à media porta Orientali progressi. Quae omnes lineae si ductae intelligantur, omnia in directum opposita columnarum centra contingunt, necnon vestibulorum, aut Occidentalium fenestrarum media. Sed quoniam idem omnino linearum ductus in portis Meridianis, & Aquilonaribus constare potest; ita vt, si à media earum qualibet calamo dimentiamur, eadem plane ratione columnarum centra, fenestrarum & vestibulorum media contingamus, fit; vt vniuersa templi area in quadratas areas diuisa sit, singulas aequae latas, ac longas calamum vnum, quod est huius aedificij proprium, & admirandum artificium. Sed & illud admirabilius, quod ab eiusmodi lineis ipsa Dei domus, cuius membra ac partes dupla ratione reliquis sunt maiores, eadem omnino ratione dimensa sit, vt infra videbimus.

CRATICVLA in radicibus lineis maxime obseruanda.

Tandem, quod ad intercolumnia spectat, examinandum occurrit; omnia enim columnarum centra ab inuicem vel vno, vel binis calamis distant: sed duorum calamorum distantia propter postes, & fornices atriorum disposita, aptissimam seruat proportionem, quam dixi, duplam vestibuli ad postem: quae vero columnae his respondent in medijs porticibus Israelis, & in facie exteriori muri Israelis, necnon in porticu gentium ad eam rationem sunt dispositae, quam Araeostylos vocat Vitruuius, vltra columnae triplam crassitudinem laxatae, quibus impostae sunt de materia traves perpetuae. Sed & ipsae columnae eandem seruant dupli rationem: columnae namque singulae crassae sunt binos cubitos, inter se distant duodenos: sed & altae sunt cubitos bis, duenos, vt infra ostendemus. Perspectum igitur est, huiusmodi intercolumniarum altitudinem duplam esse latitudinis. Reliqua vero intercolumnia columnarum, quarum centra calamo vno distant inter se: si in vno scapo, vnde ratio intercolumnijs desumitur, perpendiculari, binis, sublatis cubitis è calami longitudine, reliqui erunt, intercolumnias duorum cubitorum, cubiti quattuor cum quarta cubiti parte. Hoc est, erunt inter columnas intercolumnia duarum columnarum & quartae partis, non columnae, sed cubiti, atque adeo columnae octaua.

INTERCOLUMNIA templi quam seruatur proportio.

Vitruu. lib. 3. cap. 2.

Sed audiendus de hac re Vitruuius: Species autem, inquit, aedium sunt quinque, quarum ea vocabula: Pycnostylos, id est, crebris columnis, Sytylos paulo remissioribus, Diastylos amplius patentibus, rariis quam opus est inter se diductis Araeostylos: Eustylos interuallorum iusta distributione. Qui postquam singulorum generum rationem reddidit.

Reddenda nunc est, inquit, ratio Eustyli, quae maxime probabilis & ad usum, & ad speciem, & ad firmitatem rationes habet explicatas; namque faciendae sunt in interuallis spatia duarum

RATIO IN-
ter columnio-
rum ab hoc
aedificio peti-
ta.

diarum columnarum & quartae partis columnae crassitudi-
nis. Distat autem haec Eustyli ratio ab illa Salo-
monis, octava crassitudinis parte; non quod ab il-
la haec desumpta fuisse non videatur: sed quod
illa intercolumnia, singula inter laxiora quaedam
constituuntur, vt vides in Ichnographia, & Or-
thographia: haec vero Vitruuiana omnia, prae-
ter medianum, paria sunt, ideoque laxiora oportu-
it esse, vt illorum imitarentur decorem.

DE PORTICVVM

ORDINIBVS ATQVE

altitudine vniuersa.

Cap. XXII.

XIV.

T fecit frontes per sexaginta cu-
bitos. Phrasim primum expli-
canda est sermonis Hebraici
propria; deinde, quanam ae-
dificij pars hoc loco dimensa
sit. *I* fecit Hebraice *וַיַּבְנֶה*, futu-
rum est verbi *בָּנָה* ghasab, quod

VERBVM
faciendi He-
braeis late pa-
tet.

facere proprie significat: eius tamen notiones,
tam late patent, vt vix possint angustijs huius lo-
ci comprehendere: quare, reliquis praetermissis, eas
tantum, quae textum hunc nostrum illustrare
possint breui explicandas suscipimus. illud prius
referentes, quod cum alijs verbis habet commu-
ne, vt futurum pro praeterito vsurpetur, sicut e-
contra solent, prophetae maxime, praeteritum
pro futuro vsurpare. Exstat exemplum in libris
Regum, vbi inter egregia Saulis facta, hoc per-
censetur: *Congregatoque exercitu percussit Ama-
lec.* *וַיִּקְרַב וַיַּבְנֶה הַיָּגֵל*, quod cum futurum sit,
ab Hebraeis, Chaldaeo paraphraste, & Septua-
ginta interpretibus in praeteritum conuertitur,
& merito; ad id enim cogit subsequens oratio
praeteriti, *percussit Amalec.* Et bene quidem
cum Chaldaeo paraphraste, quem sequutus est
Rabbi Dauid, conuertit Vulgatus: *Congregato-
que exercitu*, hoc est congregauit exercitum, &
percussit Amalec. Is enim est loci proprius sen-
sus; phrasim tamen a Latina longe distat, quam
aliqua ex parte imitati sunt Septuaginta: nam, &
fecit, inquit, exercitum. Regius codex: *Fecit
virtutem.* Vocem *וַיַּבְנֶה* ab *וַיִּבְנֶה* aial, deduxisse vi-
detur: fecit, id est, congregauit fortes, vel poten-
tes, nimirum exercitum. At quod ad phrasim
hanc nostram spectat, metonimiam admisisse vi-
detur Propheta Scripturis sacris frequentem,
qua res pro signo, aut rursum, signum pro re ipsa,
quae significatur, accipitur, quae huic verbo fre-
quenter tribuitur, sic ad Christum Pharisei:
Quem te ipsum facis? id est, nobis te tuades esse?
Et in psalmo, & apud Matthaem Christum Do-
minus: *Ex ore infantium & lactentium percipisti
laudem:* Fundasti robur, vt habent Hebraea: hoc
est declarasti firmum, laudabile, aeternum dura-
turum regnum tuum, sic Paulus: *Nonne stultam
fecit, ostendit esse, Deus sapientiam huius saeculi?*
Hispani hac eadem phrasim dicimus: *yo hare bueno
lo que digo*, hoc est, ostendam vera esse quae dixi.

FVTVRVM
pro praeteri-
to
1. Reg. 14. v.
48.

Rabb Dauid.

METONT-
mia res pro si-
gno, aut con-
tra
Ioan. 8. v.
53.
Psal. 8. v. 3.
Math. 21.
v. 16.

1. Corinth. 1.
v. 20.

A Sensus igitur loci est: *fecit frontes*, idest ipsa
mensura ostendit, frontes fuisse sexaginta cubi-
torum. Frontes columnas dici, supra ostensum
est. Frontium vero, seu columnarum altitudi-
nem hic dimensam fuisse affirmat Rabbi Salo-
mon: Altitudo frontium, liminum, vel postium
vestibuli erat sexaginta cubitorum. Id quod
confirmat Rabbi Dauid, testatum olim fuisse
a Chaldaeo paraphraste: In aliquibus, inquit, le-
ctionibus paraphrasis Chaldaicae inuenio sic: Et
fecit frontes sexaginta cubitorum altitudinis earum,
cubito vno. Chaldaeam huius lectionis phra-
sim explicare forte poterit Hispanus sermo: midio
la altura de los corredores de sesenta codos, a vno por vno.

FECIT
frontes, idest
declarauit esse
sexaginta cu-
bitorum.
R. Salomo in
comment.
Rabbi Dauid
in comment.

B hoc est exactissime. Latinus tamen eius interpres,
qui in Regio codice nulla tactus rei difficultate,
in maximas se coniecit, sensum peruertit: Et fe-
cit, inquit, frontes sexaginta: altitudo earum
vnius cubiti erat. Clarius quoque, Rabbiorum
sequutus sententiam: Frontes, inquit, postium,
porticus sunt altae cubitos sexaginta: sic de om-
nibus frontibus postium totius atrij censendum.
Supradictam phrasim explicare voluit Vatablus,
sic scribens: Executus est quoque mensuram fron-
tium, postium, aut columnarum anteriorum sexa-
ginta cubitos. Sed quod ad altitudinem dimen-
sam spectat, circa controuersiam est, praesertim si
omnes simul, ac singulas particulatim mensuras
expendas: nullam enim aliam desiderari compe-
ries, si ea hoc loco non explicetur: cum contra
haec mensura non alteri, circa portam, aedificij
parti possit conuenire. Illud vero assumendum
nunc est, quod late infra probabitur, triplicem col-
umnarum ordinem hic referri, triplicemque tra-
beationem, quae omnia hac vna mensura com-
prehenduntur. porticus enim has omnes altitu-
dine triplices esse, triplicesque latitudine, in ipsis
perspectum esse poterit Orthographijs, & Ichno-
graphijs; id quod sacrae Scripturae testimonijs
proprijs locis confirmandum est: in quibus ordi-
ni cuiusque sua est altitudo tribuenda. Verum illud
silentio hoc loco praetermittendum non est, quod

Isidor. Cla-
rius in scri-
ptis.

Vatablus.

Infracap. 4.
v. 6.

TRIPLEX
columnarum
ordo, tum alti-
tudinis, tum
latitudinis.

D Septuaginta interpretes in Sixtiano codice, colu-
mnarum primi ordinis altitudinem indicasse vi-
dentur, dum sic habent: Et sub diuo aelam portae
extrinsecus cubiti viginti theim portae per cir-
cuitum. Quorum verborum hic sensus esse vide-
tur: in atrio prope vestibulum portae, fuisse pos-
tes, quos vocat theim, semicolumnas intellige,
viginti cubitorum: cuius altitudinis erant reli-
quae circa atrium. Et quidem columnarum pri-
mi ordinis altitudinem viginti cubitorum con-
stituendam esse demonstrandum est iterum. Il-
lud porro, quod Septuaginta affirmarunt, cir-
cumquaque columnas pares fuisse; de omnibus
trium ordinum columnis, atque adeo de vniuersa
atriorum altitudine censendum esse confirmat,
quamuis obscura phrasim, ipse Propheta, haec ver-
ba subiungens:

ALTITUDO
columnarum
primi ordinis,
viginti cubi-
torum.

*Et ad frontem atrium portae vndique per cir-
cuitum.* Quae verba sic conuertit Regius codex;
Et ad postem atrij portae, circum circum. Pagni-
nus duriusculam phrasim emollire voluisse vide-
tur; aliqua verba paraphrasticè addens: Et vni-
cuique postij atrij portae, per circuitum eadem
erat mensura. Rabbi Dauid: Et ad frontem atrij
portae in circuitu: idest, inquit, & sic erant excel-
sae omnes frontes atrij, quae sunt frontes portae
in circuitu, sic erat illis haec mensura. Et post-
quam plures portas secundae domus, hoc est tem-
pli à

Pagninus.

Rabbi Dauid
in comment.

Rabbi Selo-
mo.

Vatablus.

OMNES OR-
dines colum-
narum atrij
pares sunt se-
xaginta cubi-
torum altitu-
dinis.

pli à Zorobabele exstructi enumerasset: In hoc au-
tem versiculo, inquit, dicitur, quod sicut erant
frontes portae Orientali, sic erant omnibus portis
in circuitu. Rabbi vero Salomon: Et sic, inquit,
omnibus frontibus atrij, quae erant in omnibus
vestibulis portae eius, erant in circuitu: quoniam
in Aquilone etiam, & in Austro erant illi portae
fabricatae iuxta similitudinem huius portae, si-
cut explicatur in littera. Vatablus sic habet: qui
modus fuit, vnicuique frontium atrij, & portae
circumquaque. Omnes vero huiusmodi lectiones
in hoc conueniunt, quod certum esse debet, atque
exploratum, hoc textu indicari, frontes, vel col-
umnarum ordines, qui atrium vnde quaque cin-
gebant, eiusdem fuisse altitudinis, sexaginta cu-
bitorum: namque quod ad aliarum portarum
frontes spectat, suo loco inferius à nobis expli-
candum est. Quidam vero interpretes hoc loco
distingunt atrium portae, ab atrio vestibuli por-
tae, quasi hoc sit Israelis, illud vero Gentilium:
sed nimis id subtiliter indagant: nam quamuis
verum sit, aditum huius portae ab atrio Gentium
per portam patere quadratum, egressum vero à
porta ad atrium exterius per arcuatam vestibul-
um; tamen idem quod Latinus cum Hebraeo
textu vocat atrium portae, Septuaginta interpre-
tes appellatur, vt vidimus *אֶתְרֵי הַפֶּתַח*, quasi atrium
subdico aelam, vestibuli portae, nisi forte arbitre-
ris, hac atque illa lectione vtrumque atrium indi-
cari: siquidem vtraque huius portae facies, ae-
que alta est cubitos sexaginta, & ea quae atrium
exterius prospicit; & quae atrium gentium.

Illud porro hoc loco animaduertendum est,
portae frontes atriorum frontibus pares sexa-
ginta cubitis comprehendere: nam propugnacu-
la portis superstructa, quorum vnum videre li-
cet in media orthographia vniuersali, supra
cellitudinem sexaginta cubitorum eriguntur, vt
suis locis confirmandum est.

DE PORTARVM LONGITVDINE.

Cap. XXIII.

XV.

PORTAE
longitudo.

E ante faciem portae, quae
pertingebat vsque ad faciem
vestibuli portae interioris, quin-
quaginta cubitos. Hoc versu,
portae longitudinem ab O-
riente in Occidentem, inclusis
Orientali & Occiduo muro,

dimensam fuisse; perspectum esse in primis debet:
quod & in reliquis quoque portis testatum est.
Sed non modo ipsa phrasim obscura est, quippe
à communi longe diuersa, verum & voces ipsae
difficiles sunt, cum in earum expositione Docto-
res non conueniant, easque propterea oportet
primum explanare. Est autem velut nomen
quoddam, portae inditum *מִמְּוֹת הַיָּמִין*: quam
vocem Rabbi Dauid notat legendam, ac si scri-
beretur *מִמְּוֹת הַיָּמִין*; & haec subiungit: Ego
autem ignoro omnino quid intendat Chal-
daeus interpres, qui vertit portam mediam: Et,
vt eius expositionis difficultatem effugiat, qual-
Explan. Tom. 2. Pars 2.

Rabbi Dauid
in comment.

dam confingit à lateribus huius portae por-
ticulas. Sed Rabbiorum figmentis nulla est
habenda fides, praesertim cum nullum, ne leue
quidem particularum eiusmodi vestigium repe-
riatur vel in sacris, vel in profanis historijs. Mul-
to sane certius eius appellationis rationem inue-
nisset Rabbini, si expendisset triplices templi
portas totidem muris apertas fuisse: primas in
muro atrij gentium: secundas, vel medias, in mu-
ro atrij Israelis, quarum haec est prima: tertias
vero in muro aut in vestibulis atrij Sacerdotum.
Sed insitit adhuc idem Rabbini in explanatio-
ne vocis ac loci. Fieri autem potest, inquit, vt
מִמְּוֹת הַיָּמִין, sit significationis *מִמְּוֹת הַיָּמִין* aha bocher,
venit mane, vel, vt ipse alibi testatum reliquit, ab
מִמְּוֹת הַיָּמִין aha, dicitur, quod est venire: quoniam, in-
quit, per hanc portam ingrediebantur, venientes
ad atrium ad orationem, quoniam erat Orienta-
lis, & respiciebat directe portam templi. Dicit
autem, quod *ante faciem* huius portae: quasi di-
cat, à facie portae exteriori, vsque ad faciem
vestibuli portae interioris, erant quinquaginta
cubiti longitudinis: sicuti recenset in reliquis
portis longitudinem quinquaginta cubitorum,
& latitudinem viginti quinque, cum thalamis,
frontibus, & vestibulis. Quasi dicat: à limine
portae exterioris, vsque ad frontem portae inte-
rioris, quod est vestibulum, erant *quinquaginta
cubiti*. *Vsque ad faciem vestibuli*, *הַיָּמִין*, supra,
est quasi *הַיָּמִין*, vsque ad: Rabbi Salomon autem
exponit sic: & facies portae &c. idest, altitudo
portae: dicit autem, quod ex altitudine caetera-
rum portarum, quae sunt in littera quinquagin-
ta cubitorum, ego deduco, quod supra faciem,
de qua hic dicitur, est altitudo: & sic exponit in-
fra illud, quinquaginta cubitorum longitudo
eius, idest altitudo eius: Ego vero, inquit, miror
de ipsius expositione, quoniam in tota narratio-
ne numquam dicitur de altitudine portarum
mensura aliqua. Sic etiam in aedificio secundi
templi nulla erat porta, cuius altitudo esset quin-
quaginta cubitorum: quoniam omnes portae
erant latae decem, & altae viginti cubitis, prae-
ter portam vestibuli, cuius altitudo erat quadra-
ginta. Haec tenet ex Rabbino, qui, quod ad huius
loci explanationem spectat, ita persequutus est,
vt nil addendum videatur.

PORTA ME-
dia an haec
dicenda.

R. Salomo in
comment.

Quod vero Salomonem reprehendit iure
optimo reprehendit, quippe quem nulla ratio,
vel probabilis coniectura in eiusmodi peregrin-
nam sententiam, & textui contrariam adduxe-
rit: cum portae altitudo, quod ad lumen at-
tinet tredecim cubitorum sit; eius vero fron-
tes altae minimum sint cubitos sexaginta.
Et quod ad secundi templi mensuras portarum
spectat, eadem plane sunt cum mensuris tem-
pli, quod hic describitur, si portarum exte-
riores facies consideres, non vero ostium, lu-
men; aut columnationes. Porta enim haec latum
habet ostium, aut lumen octo cubitos; faciem ve-
ro vsque ad semicolumnas decem cubitos latam,
vt antea vidimus, cuius spatij altitudo viginti cu-
bitorum est, quanta nimirum est altitudo colum-
nae, vt paulo ante dicebamus: Quod vero ad
templi, aut domus vestibulum spectat, cuius la-
titudinem non est dimensus, eius facies Orien-
talis alta est cubitos quadraginta, vsque ad epi-
stilium, quantae altitudinis fuisse ostendendae
sunt pilae, aut parastades vestibulum vtrumque
fulcientes.

PORTA
cum suis or-
namentis lata
cubitos de-
cem alta vi-
ginti.

Sed ut ad ea, quae in loci explicatione dicta sunt redeamus, hic esse videtur proprius Latinae nostrae lectionis sensus. Et ante faciem, & a facie anteriori, vel exteriori, quae pertingebat, per quam ingrediebantur ab atrio Gentilium venientes in templum, usque ad faciem vestibuli portae interioris, hoc est usque ad faciem vestibuli portae, quae aperiebatur in muro Occidentali huius primae porticus: vel à facie Orientali portae, per quam ingrediebantur; vsque ad faciem Occidentalem vestibuli, per quam egrediebantur à porta, & ingrediebantur in atrium exterius; hoc enim significat, quod portam vocat interiorem, portae huius interioris faciem, quae respicit atrium Israelis: *quingenta cubitos*. Hanc vero mensuram saepe infra vocat portae longitudinem, & merito, quippe cuius latitudo paulo ante fuisse ostensa est cubitorum quinque & viginti. Sed haud secus quam longitudine confirmare, subducentes, ac colligentes simul minores, quos retulerat Prophetarum partium numeros, qui hoc vno quinquaginta cubitorum numero continentur.

LITTERAE ordo.

CALAMI iusta longitudinem iterum subducitur.

15
30
45

Proponamus igitur ob oculos templi vniuersi vestigium primum, atque in eo portam Orientalem atrij Israel, de qua est sermo. Et quoniam in ea bini muri computati sunt primum, singuli vnius calami, illis modo praetermissis, ad reliquum spatium examinandum veniamus. Tres thalami hinc, ternis ex aduerso illinc respondentes, qui sunt in imis, vt diximus vestibulis, diuidi à paucioribus quam binis postibus non possunt, vt iacenti patet. Adde quod architecturae praecipuum perpetuo obseruandum est, non quidem ad venustatem modo, verum ad vsum, & firmitatem maxime necessarium, vt binis medijs postibus semipostes respondeant totidem muris, Orientali, & Occiduo interius ad pacti: alias enim arcus postibus ex vna parte insistentes, poste carerent, cui insisterent ex altera nam ipso muro incumbere sine vitio non possunt. Accedat hinc ratio ex ipsius textus mensuris deducta, quibus mensuras recensentes, afferemus. Est igitur expressum in textu, muros vtriusque, & thalamos esse calami vnius, omnes simul sunt calami quinque, & bini semipostes, quinque itidem cubitorum, qui omnes simul efficiunt cubitos quindecim: si vero his addamus cubitos triginta, quos certum est contineri quinis calamis, sunt enim in vnoquoque seni, sicut omnes cubiti quini & quadrageni: quibus quini alij desunt ad numerum sacrae Scripturae complendum. Dicamus igitur, ne diutius in re perspicua confirmanda, E immoremur, portae longitudinem, haud secus quam de latitudine diximus, in partes aequas diuisam fuisse octo, totidem calamos referentes, binosque externos muris tributos, tres medios thalamis, binos alios, vt diximus, medijs postibus, cum proiecturis spiarum, & binos semicalamos binis semipostibus muris ad pactis. Iam vere, si quinquaginta cubitos in octo partes diuidas, singulae cubitorum sex erunt cum quarta cubiti parte, quanta prodiit paulo ante ex partitione quinque & viginti cubitorum in quatuordecim partes. Ex quo, sit vt omnia intercolumnia, vestibula, postes, portae, aequalia sint; &

craticulae ratio, quam supra expendebamus, in ducendis occultis lineis radicibus, magis ac magis confirmetur.

CONFIRMATUR hinc craticulae ratio.

DE CANCELLIS

QVIBVS THALAMI

clauduntur, ac portae: necnon

de columnarum capitellis.

Cap. XXIII.

T fenestras obliquas in thalamis. Huius versus explanatio multa confirmare poterit ex ijs quae assumpsimus; alia probare, quae nondum exposita sunt, ac tandem maximam rerum consensionem ostendere: quare veluti per partes, & attentius is erit pertractandus. Est igitur in primis vox חלונות chalonoth, quam in fenestram conuertunt Septuaginta interpretes, Chaldaeus, & Rabini, cum Vulgata nostra; deducta à voce חל חalal, quam maxime significatione patere arbitrantur Hebraei, quamuis de propria vocis notione non conueniat inter eos. Ego vero ad praefens institutum maxime facere existimarem sententiam Marini, qui primariam vocis significationem esse putat perforari, aut perforatum esse. Qua ratione exponendum putat illud psalmi. *Cor meum, חל חalal, perforatum, faucium, vulneratum, perfossum est intrinsecus, conturbatum est intra me.* Hinc fit, vt vulneratum significet inde deducta vox, aut viuum, aut mortuum, atque adeo profanatum, pollutum, immundum, quoniam eiusmodi est mortui cadaver. Hinc etiam fit vox חל חalal, tibi- biam significans, ad sonitum edendum multis patentem foraminibus. Elegans est vocis translatio apud Hieremiam: *Cor meum ad Moab quasi tibia resonabit.* lugubre carmen adiungens, quo grauissimam Moabituram desolat calamitatem. Vel, vt habent Septuaginta: cor Moab quasi tibiae resonabunt: quasi dicant, multis confossum vulneribus; perforatae instar tibiae, nil aliud quam luctum resonare poterit, ac perditionem. Inde vero deducta vox חל חalon, fenestram significat, aut foramen, quod in domo fit ad prospiciendum. Quapropter synonymam facit hanc vocem idem Marinus, voci חרכים charachim, cancellos significanti; cancelli vel in portis domorum, vel in fenestris ideo fiunt; vt aditum intercludant: visum vero minime impediunt. Qua ratione aptissime exponi posse videretur locus ille celebris Cantico, alioqui difficultis, & obscurus, si contextum perquiras. Is vero sic habet: *Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus transiens colles.* &c. *En ipso stat post parietem nostrum respiciens per חלונות chalonoth, fenestras, prospiciens per חרכים charachim, cancellos.* Sensus autem loci hic videtur esse proprius: Quoniam sponsam induxerat dulcis contemplationis somno quiescentem; sponsum vero quietis amatorem, quamuis à longe adiuran-

XVI.

FENESTRAE obliquae.

M. Marinus in arca Noe.

COR COM- turibus, hoc est san. tari. Ierem. 48. 7. 36.

COR QVIBVS tibia.

Cant. 2. 7. 3. 9.

FENESTRAE & cancelli pro eodem vltimam.

adiurantem filias Ierusalem, ne eam à somno excitarent; sollicitum, & veluti praefagum sponsae animum fingit eam repente excitasse, in ea verba prorumpentem: *Vox dilecti mei*, haec esse videtur, quam audire videor, nec me fallit animus, ecce iste venit saliens, concitato cursu: eniam stat ad ianuam, qua nondum aperta, respiciens est, per fenestras, prospiciens per cancellos. hoc est per cancellorum fenestras, quibus occludi solent rurales portae, dilecti mei pulcherrimam faciem videre mihi videor. id quod Hebraea vox חרכים, indicat, quae proprie de rosa & floribus dicitur, cum è folliculis erumpunt: qua eleganti similitudine, & propria sponsi pulchritudinem indicare videtur, ac nescio quid noui decoris in eo vidisse, quod faciem fenestrae illius cancelli imposuisset, cuius quadrata, vel Romboidis forma, quoddam videbatur esse faciei ornamentum, illi per simile, quod nascenti rosae praebet, dum sese explicat, in quinque pates discifus viridis folliculus. Quae si non hac ratione interpretemur, vbi nam reperisset fenestras sponsus, per quas ab agro veniens videre posset domi inclusam sponsam, atque ab ea conspici. Qua plane ratione exponenda quoque esse praesentia Prophetarum nostri verba putarem, vt fenestras hoc loco accipiamus, non in muris apertas, sed in ipsis thalamorum cancellis, reticulato opere perforatis.

CHRISTI pulchritudo medianti conspicua.

Formam autem eiusmodi cancelli foraminum indicare videtur vox altera, obliquas. Hebraice חלונות atumoth, deducitur à verbo חטא atam, quod obtrurare, claudere significat, constringere, obstruere. Auribus nonnumquam tribuitur. Nam & Isaias Regem in decore videndum esse testatur ei, qui obtrurat aures suas, ne audiat sanguinem. Iudicium sanguinis aduersus proximum apte interpretantur Septuaginta, iniquum videlicet in proximi perniciem. Quapropter in fenestras clausas conuertunt vocem quam plurimi. Obijci tamen posset, has duas voces omnino videri esse contrarias, cum, vt dixi, fenestra ideo dicatur, quod aperta sit: quod si aperta, quomodo clausa; si clausa, quomodo aperta? praesertim cum in D libris Regum, vbi nos legimus: *Fecitque in templo fenestras obliquas*, in Hebraeo habetur: חלונות חרכים חלונות חרכים chalone sequiphim atumim. hoc est fenestras prospectiuas, vel ad prospiciendum; vel quibus prospici posset, clausae. Auget porro difficultatem hanc discrimen, quod assignari solet inter vocem חטא atam, & חרכים sagar, quod haec significat claudere, quod iterum aperiendum est, illa vero, quod numquam.

Rabbi David in comment.

R. Salomo.

R. Hieronymus.

Sed huic difficultati respondere voluisse videtur Rabbi David, sic scribens: Non dicit autem quod fuerint omnino clausae, quoniam tunc non dicerentur fenestrae si non essent apertae, sed tantum dicit חלונות חרכים atumoth, quod erant strictae interius: atque in confirmationem suae sententiae Chaldaeam Ionatham adducit, postquam refert, vt alias solet Salomonem, qui idem sentit. Aliter tamen sentiunt alij, qui pro se afferunt eundem Ionatham asserentem, fenestras extrinsecus fuisse latas, intrinsecus vero clausas, id est, magis strictas. Septuaginta tamen interpretes non eodem modo vocem hanc vbiq; verterunt, quamuis vbiq; aliquid posuisse videantur, quod ad eius intelligentiam possit conducere: hic enim: *Supra dicitur tyrides cryptae, fenestras absconditae*, scripserunt. Sanctus Hieronymus: Quas Septuaginta, inquit, absconditas, Symmachus ro-

toxiacas, vocat: quae fenestras obliquae, vel *toxiacas* idcirco à sagittis vocabulum perciperunt, quod, instar sagittarum, angustum in aedes lumen immittant, & intrinsecus dilatentur. Huiusmodi fenestras Hispani à sagittis, quas saetas vocant, vocare solent saetas: sed longe diuersa ratione, quia sagittarij in muris eiusmodi delectabantur fenestris, quo hostem ita ex obliquo sagittis peterent, vt ab hostium eiaculatione, parietis ipsi interuentu, tuerentur. Verum, cum hoc potissimum loco eiusmodi mentio fenestrarum stare nullo modo possit, nullus enim murus in thalamis est, qui eiusmodi fenestras admittat, praesertim cum thalami, vt vidimus, & iterum confirmaturi sumus, in medijs vestibulis constituti, vastissimisque luminibus aperti fuissent, nullus in eis poterit reperiri fenestrarum vltus: quapropter ad ipsos Septuaginta interpretes iterum recurendum est, qui allatum Regum locum de fenestris domus sic interpretantur: *ubi dicitur supra dicitur tyrides vbi opus est*, cae haec thyrides dicitur tyrides hypophanin. Et fenestras reticulatae ad lucendum, scribit Regius codex; Sixtianus vero: Et fenestras in modum retis factae, tres ad lucendum, vt prospiceretur per eas. Quibus verbis nemo non videat sermonem fieri de cancellis, quibus fenestras claudi solent, ne quisquam per eas ingredi, aut egredi possit: cancelli autem huiusmodi in modum retis fieri solent aperti, vt visum possent, & lumen admittere. Id vero difertis verbis testatur Sanctus Hieronymus: Fenestras quoque, inquit, erant factae in modum retis instar cancellorum: vt non speculari lapide, nec vitro, sed lignis interaestibus, & vermiculatis clauderentur. Haec Sanctus Doctor. Qua plane ratione melius multo respondetur obiectioni initio propositae, quam à Rabbinis responsum sit.

Sed quoniam de fenestris templi iterum agendum est, quod ad praefens spectat institutum, apte interpretabimur locum hunc, si de cancellis opere reticulato apertis sermo fieri intelligamus, vt initio dicebamus. Quod vero ad varias interpretationes loci spectat, si bene perpendantur, omnes in hanc vnam sententiam confirmandam conflunt, vt cancellos, vel cancellorum foramina, siue maui fenestras, ad modum retis factas fuisse intelligas. rete enim explicatum plagas efficit, non quadratas, sed oblongas, figurae illi similes, quas Mathematici Rombos vocant. Eorum exemplis, quamuis omnes propmodum templi ideae plenae sint, periboli tamen imaginem in ea, quam apposimus thalami figura, videre licebit: quo facilius, quae de peribolo eiusmodi sumus dicturi, percipiuntur.

Fuit vtiq; ne mea me fallit opinio; periboli hic marmoreus, cuius superior pars & inferior stylobatarum ornamentis cingebatur: periboli vero foraminibus oblongis aperiebatur: quae quidem quoniam suis quoque ornabantur vtriusque modulis, vt vides, fiebat, vt in media crassitudine periboli angusta essent foramina, inde vero in vtramque partem dilatarentur: vt in externo prospectu latiores exterius fenestellae viderentur, intrinsecus angustiores, in interno contra ita laxari intrinsecus viderentur, vt exterius arctarentur. atque ita quae contrariae videbantur sententiae contrariae non sunt, sed altera alteri lucem affert. Quod vero obliquas eas vocat Vulgata nostra, propterea factum esse; Deo disponente crediderim, quod

DE CANCELLIS thalamorum sermo est.

Supra c. 17. bnius.

FENESTRAE & intrinsecus, & extrinsecus, & angustae fuerunt, simulque intus angustae, & extrinsecus latae.

quod eorum anguli obliqui essent, non recti; vt esse solent ac dici quadratorum anguli. Atque huc etiam spectat, quod *τοξοειδὲς* toxicae, dicitur à Graecis, quod in modum cuspidis sagittae foramina haec acuminentur.

CANCELLI describuntur ex utraque parte thalaminorum.

Huiusmodi igitur cancellos *fenestras obliquas* vocat Propheta, quas fuisse dicit *in thalaminis*. Hebraice *אל התאים* el thaimin, ad thalamos, quibus videlicet thalami ex utraque parte concludebantur: & in frontibus eorum *וואל אל תהום* veel elcheum, & ad frontes eorum, vel in postibus eorum, quae erant intra portam vndique per circuitum. Disertis utique verbis cancellos huiusmodi describit discurrentes per totum illud spatium, quod est intra portam è regione postium, sive semicolumnarum, quae interius illud portae spatium vndique exornabant. Esset autem operae pretium lectori perpendere, quam accurate Propheta minutissima quaeque definiat: his enim potissimum verbis, quibus cancellos tantummodo videbatur describere, quam plurima alia significat ad aedificij comprehensionem maxime necessaria. Et quoniam thalamos ealano vno designat, & nos tantumdem dixeramus inter se contra distare, haec duo, quomodo conueniant, iam nunc constat: vides enim cancellos thalaminum vtrumque cingentes, ex aequo respondere semicolumnis postium, quarum semidiametri cubiti vnus pares sunt crassitudini huius periboli, quam vno cubito paulo ante vidimus definiri. Hoc enim significat praesentia verba, cancellos affirmantia *אל* el, ad frontes, vel è regione frontium constitui, quae erant intra portam vndique per circuitum.

THALAMI fuerunt in vestibulis.

Sed quae sequuntur verba, aliud quoque confirmant, quod nos supra non raro assumpseramus, nimirum thalamos in vestibulis constitutos fuisse: sunt enim huiusmodi. Similiter autem erant & in vestibulis *fenestras per gyrum intrinsecus*. Quae verba haud aliter connectit Vulgatus, quam Septuaginta interpretes prius fecerant: eodem plane sensu, quo Hebraea, quae sic habent; Et fenestras clausae in thalaminis, & in postibus eorum circa portam circumcircum, & sic in vestibulis: & fenestras circumcircum intrinsecus. Chaldaeus vero sic: Et fenestras obturatae erant in thalaminis, & in frontibus eorum intra portam per circuitum, & similiter in vestibulis: & fenestras per circuitum intrinsecus. Septuaginta vero interpretes: Et fenestras absconditae, inquit, super theim hoc est thalaminis, & super aelam, hoc est vestibulis intra portam atrij per circuitum, Et similiter ipsis aelam, vestibulis, fenestras in circuitu intrinsecus. Sensus autem loci tunc patebit, cum vox illa, *similiter*, Hebraice *וכן* vechen, & sic, eundem sensum reddere intelligatur, quem Latina vox, qua ratione vel, atque adeo. Indicant enim ea verba thalamos in ipsis vestibulis constitutos fuisse, quapropter fenestras vel cancelli, qui thalamos cingebant, omnia pariter concludebant vestibula, quae erant intra portam: hoc enim significat addita illa vox, *intrinsecus*: idemque confirmatur sequentibus, cum nondum à porta ad atrium egressus fuisse dicatur, vsque ad subsequentem versum.

Verum cum multa hoc versu maximi facienda, & ad aedificij rationem percipiendam maxime necessaria recensentur ne vel disputationum aut confirmationum multitudine occupatam, mentis aciem effugerint, vel, cum primum singula perspecta sunt, memoria excidant, ea hic simul

colligere decreui. Fenestras igitur pro cancellis vsurpari diximus: quorum reticularum rhomborum more apertiones obliquas vocat; quamuis non desit his etiam ratio obliquitatis, quam fere omnes tradunt expositores, cum intrinsecus, & extrinsecus latae sint in medio contractiores. huiusmodi autem cancelli e regione frontium, illisque crassitudine pares extenduntur. Frontes ante thalamos projiciuntur: thalami in ipsis sunt constituti vestibulis. Quae omniamembra, aedificijque nobilissimae partes, vestibula, thalami, postes, frontes, cancelli, intra portam sunt constitutenda; vt ipsa Prophetae verba plane testantur.

Et ante frontes *palmarum*. Hebraice *אל תמרין* veel ail thimorim, & ad postem palmarum. vel, vt habet Pagninus, & vniciueque postum palmarum. Septuaginta: et super aelam, forte elim, scripserunt ipsi, palmarum hinc & inde. Chaldaeus paraphraestes *וואל אל תמרין* veelhal ala cothartha: quae verba sic conuertit Latinus interpres in Regio codice: Et super frontes capitella, appositum enim Chaldaeus hoc loco, pro palmis, vocem illam, *תמרין* cotharoth, quamvis Chaldaeorum more protractam, quam in libris Regum Vulgatus vertit capitella. Rabbi Dauid: fronti vniciueque, inquit, erant palmarum. Ionathas autem exponit coronas. In aedificio vero Salomonis expositum fuit figuram palmarum: fieri autem potest, quod fuerint facta in figura palmarum capitella super capite earum. Haec ille: idem fere testatur Rabbi Salomon. Et Clarius Rabbino sequitur: Coronae, inquit, ad modum arborum palmarum, caput frontium, vel postium superne cinxerunt. Ex quibus liquido constare poterit, sermone hic fieri de columnarum capitellis, quorum ornamenta, his fere verbis à Propheta indicantur: erant enim vniversa huius aedificij capitella spatulis palmarum ornata. Quod ornamentum genus imitati sunt deinde Phoenices, à quibus Architecturae praecipua hauserunt Graeci, è quibus Corinthij palmarum folia commutarunt in folia achanti, vel quod eiusmodi folia viderentur sua asperitate venustiora: vel quod ea ratione sperarent se facile posteris persuasuros, primos eiusmodi ornamentum inuentores se esse: neque eos omnino fessellit opinio, Nos vero quoniam huiusmodi capitellorum ornamenta tunc opportune magis explicanda esse arbitramur, cum de columnis aeneis agendum est, à reliquis hoc loco consulto abstinemus.

SVMMA Eorum quae hoc capite explicata sunt.

PALMAE IN frontibus, quae.

3. Reg. 7. V. 16.

Rabbi Dauid

Isidor. Clar. in suis notationibus.

CAPITELLORUM ornamenta his verbis indicantur.

DE ATRIO EXTERIORI, ET EIVS quadrata area Orientali.

Cap. XXV.

XVII.

T eduxit me ad atrium exterius. Absolutis portae mensuris, recta in Occidentem tendens, è porta egreditur ad atrium, id quod significare voluisse videtur Latinus interpretis, dum, *eduxit me*, legit, cum in Hebraeo *וואבני* vaibeni, legatur, hoc est venire me fecit. verbum enim *וואבני* bo, venire in vniversum significat, atque adeo in Regio codice: Et adduxit me ad atrium exterius, legitur. Septuaginta vero interpretes, & Chaldaeus paraphraestes: Et introduxit me, conuertunt, eodem plane sensu. Portam enim egressus, atrium ingreditur, quod Hebraice *חצר* chatser, dicitur: cuius vocis origo fere ignoratur. nonnullis enim visum est dici à voce *חצר* chatser, foenum, aut gramen, significante; quod ea voce locus indicetur sub dio, in quo crescit foenum, sive intra ciuitatem sit, sive extra: quare & villas significat. Hanc vero vocis originem respexisse videtur auctor libri Machabaeorum: *Et viderunt, inquit, sanctificationem desertam, & altare profanatum, & portas exustas, & in atrijs virgulta nata sicut in saltu, vel in montibus*. Mirum utique non esset, si in desertis ac profanatis templi atrijs foenum nasceretur, aut vtricae, sicut in alijs atrijs plerumque solent; vt argultra, querceta, aut ramna, qualia in saltu nasci solent, aut in montibus, hoc maxime mirandum est, & diuturnae desolationis argumentum.

ATRII NOMEN quid significet.

1. Machab. 4. V. 38.

AVLA graece quae dicitur.

Athenacens.

Pomp. Festus

ATRIUM vnde dicitur.

est inter atrium Sacerdotum, & gentium, exterius dicitur. Accedit his etiam quod latis porticibus cingitur hoc atrium, neque extra aedificium est, quamuis appelletur exterius, id quod mox hoc eodem versu testatur Propheta. Neque absurdum est cogitare vocem, sicut forma, ita notione similem esse voci *חצר* chatser, quae bifariam diuidere significat.

ATRIUM quare dicitur exterius & medium.

FORMA atrij exterioris.

Diuisum est autem hoc atrium, interiectis porticibus, in areas septem: è quibus haec Orientalis, media senis alijs vtrumque cingitur, ternis Aquilonaribus, ac totidem Meridianis; quarum quaelibet centenis per quadrum cubitis continetur: omnes vero praedictae septem areae, cum suis porticibus atrij nomine censentur, non atriorum, quoniam quae illas diuidunt porticus peruias sunt. quae causa fuit, propter quam atrium magnum diceretur. Nam cum historia Regum ea enumerasset, quae Salomon in domo sua, in domo saltus Libani, & domo Reginae construxisset, redit ad coeptam aedificij domus Domini narrationem, his verbis: *Et atrium maius rotundum trium ordinum de lapidibus ielsis, & vnus ordinis de dolata cedro: necnon & in atrio domus Domini interiori, & in porticu domus*. Et hic quidem locus multis obuoluit difficultatibus, e quibus eam tantummodo conabimur hoc loco explanare, quae lucem allatura sit explicata: nam reliquas opportune magis tractaturi sumus, cum de atriorum ordinibus agemus. Atque illud imprimis quod rotundum dicitur hoc atrium, Lyranum, Hebraice alioqui linguae peritum, mouit, vt cogitaret de atrio domus Reginae, cuius paulo ante meminerat, loquutum fuisse sacrum historicum. Cuius sententiam cum minimi textui consentaneam videret Tostatus, & confutat, & reicit; quamuis in atrij rotunditate, quam animo sibi ipse confingit explicanda, fere se exerceat: aut enim negat atrium domus Domini fuisse quadratum, aut id sacrae Scripturae testimonij probari. Vtrumque vero perspectum esse poterit haec nostra legenti: quinimmo hoc ipso Ezechielis versu, quem explanamus id facile poterit confirmari, vt mox videbimus. Quod vero *rotundum* dicatur hoc atrium, cum verè perfectèque quadratum sit, vel, vt pressius loquar, septenis constans areis quadratis, phrasim oportet pensare Hebraicam, quae sic habet *חצר חצי* vechatser hagedolah sabib, quam sic vertit Regius codex: Et atrio maiori circum tres ordines &c. Septuaginta: Et atrij magni in circuitu tres ordines. Chaldaeus: & atrio maiori per circuitum tres ordines. Hos interpretes sequitur Vatablus: Atrium quoque magnum, inquit, circumquaque triplici ordine &c. atque in notationibus affirmat, hoc esse atrium, vel porticum, in qua populus orabat, quamque liber Paralipomenon vocat atrium magnum. Sed & Clarius: Atrium autem maius, inquit, constabat per circuitum triplici ordine politorum lapidum. Et sane quod ad atrij formam spectat, perspectum esse debet ab illa non fuisse diuersam, quam ostendunt nostrae Ichnographiae, quod vero rotundum hic dicatur, phrasim ipsam Hebraicam tenere voluit interpres, quam alibi in Latinam conuertit. In Exodo enim haec eadem habentur verba: *והצטר את חצרותיהם* vefametha & chatser sabib: & pones atrium circum, & dabis tegumentum portae atrij: sic enim conuertuntur Hebraea, sic habent Septuaginta, sic legit Chaldaeus, quae possent

3. Reg. 7. V. 12.

ATRIUM maius quod, & quare rotundum dicitur.

Athenstis quae est. 5. in hunc locum.

ATRIUM exterius quadratum.

ATRIUM circumquaque tribus constat ordinibus lapidum.

Vatabl. ibid. nu. 22.

Isidor. Clar.

possent Latine haud fecus verti; pones atrium rotundum. Sed magis proprie elocutionem Vulgatus expressit, & sententiam aptius explicauit: **Exo. 40. v. 8.** *Circumdabitque atrium tentoris.* Huius porro elocutionis ratio ex notione nominis **כיב** fabib, petenda est, quod nomen pro aduerbio plerumque sumitur: circuitum, circum circa, in circuitu, circumquaque significans. Sic in psalmo **כבב** fabib, *In circuitu impij ambulat.* Hispane dicimus al rededor, qua ratione aptissime diceremus, & **Psal. 11. v. 9.** *atrium maius y el patio mayor rotundum todo al rededor, circumquaque trium ordinum &c.* Haud dissimili elocutione vsus est Vitruuius bene de Latina lingua meritis: De Hypetro namque aedificij genere haec subdit: Reliqua omnia eadem habet quae dipteros, sed interiore parte columnas in altitudine duplices, remotas à parietibus ad circuitionem, vt porticus, peristiliorum. Hoc est, vt peristilia, quae quadrata sine dubio erant, possent circumambulari, hoc enim vocat circuitionem, porticum similem.

Sed & in hanc partem tantumdem propenderunt alij, vt nudis egenisque adhaerentes elementis probare contenderent de alio aliquo atrio sermonem hic fieri, non de Israelitico: quoniam ex vi vocis, ac sermonis Hebraici colligi putarunt, atrium hoc debuisse aliquid aliud, omnem ex parte cingere; at atrium Israelis triplici tantum ex latere atrium circumdat Sacerdotum, vt dixi. Verum enimvero, cum atrij appellatione, non ipsa tantum intelligatur subdialis area, sed & porticus ipsae, quibus cingitur, quasque tribus columnarum ordinibus, tripliciter contignatione distinctas fuisse tradit hic textus, vt iterum ostensuri sumus: huiusmodi quidem porticus atrij Israelis totum atrium Sacerdotum circumdant, etiam ab Occidente, vt vides in vestigio aedificij vniuersi. Quod quamuis verum non esset, adhuc tamen vis vocis **כיב** fabib, nulla ratione conuincit, atrium hoc magnum debere omni ex parte atrium aliud interius cingere: aptissime enim textum hunc interpretari videbimus, illum non alia ratione exponentes, quam fecit ipse Vulgatus paulo inferius: & *ethacas*, inquit, **כיב** fabib, *in circuitu per tres partes.*

Exec. 41. v. 16.
ATRIVM exterius dicitur magnum. **2. Paral. 4. v. 9.**

ATRIVM auxiliij vel adiutorij, quo populus orans à Deo opem exposcit.

Supra v. 15.

Rabbi David in lib. radi-
 sum.

At de atrio Israelis sermonem hic fieri perspectum esse cuius debet; cuius proprium quasi epithetum, vox illa est, magnum, vel maius. Huius rei luculentum habes exemplum in libris Paralipomenon, *Fecit etiam*, de Salomone sermo est, *atrium Sacerdotum & basilicam grandem.* Septuaginta: *καὶ ἐποίησε τὴν ἀύλην τῶν ἱερέων, καὶ τὴν ἀύλην τῆς μεγάλου.* & fecit atrium Sacerdotum, & atrium magnum. In Hebraeo, priori loco habetur vox **חצר** chasfer, quam paulo ante interpretati sumus: posteriori vero vox **קורה** ghazah, quae opem ferre, auxiliari, adiuuare significat. Hinc factum est, vt atrium in quod consuebat Israel, opem auxiliiumque à Deo in templo imploraturus hoc nomine censeretur: quasi auxiliatorium: quia nimirum adiutorium, auxiliiumque & opem ibi reperiret populus, dum ad Deum conuersus ipsum oraret, & exoraret. Haud dissimili notione nomen portae, quod paulo superius exposuimus ab **איח** aiath, radice deductum posset exponi, vt exponit Rabbi Dauid, portam adiutorij, vel fortitudinis. quamuis & alias adducat expositiones. Quod sane nomen, non loco tantummodo, sed & tempori, quo primum hoc Dei Optimi Maximi auxiliium expecti sunt orantes

A in templo, tribuebant deinceps Hebraei. Perfecto namque & absoluto templi opere: *Conuenit*, inquit, *ad Regem Salomonem vniuersus Israel in mense Ethanim, in solenni die, ipse est mensis septimus.* dictus nimirum **איתח** aiath à praedicta radice **איח** aiath fortitudinum, seu virium; ob dedicari templi celebritatem, qua fortes Israel tulerunt arcam in templum, & efficaces preces habitae, & multa facta sacrificia, vt huius potissimum memoria festi, eo nomine deinceps donaretur. Sic enim dictum mensem putat Rabbi Ioseph, propter dies festos, qui religione culti, in eum inciderant: vel quod panis ac vinum, & fruges, fructusque alij, quibus vita haec mortalibus alitur, & sustinetur produci, maturare, & colliguntur. Sed si totum historiae praedictae contextum attendas, haec omnis terrae vbertas, immo & omnia humanae vitae subsidia atque praesidia, à Deo largitore liberalissimo, oratione internuncia, quae hoc potissimum atrio ab Israelitis exercetur, impetranda sunt. Quapropter, *Domus orationis dicitur.* Cui quidem orationi perfectam adiunctam esse laetitiam, Deique acceptationem indicat celebris illa Dei promissio, apud Isaiam: *Adducam eos in montem sanctum meum, & laetificabo eos in domo orationis meae: holocausta eorum, & victimae eorum placebunt mihi super altari meo: quia domus mea, domus orationis vocabitur cum cunctis populis.* Huius plane Diuini adiutorij exemplum quoddam ostentare voluit vana Graecorum superstitio, asylum constituens, eius iura non seruans. consimili fortasse agnominazione **קורה** ghazer, vel azar vertentes in azirum, mox in asylum. Fuit enim, Strabone, ac Cicero testibus, Ephesi Dianae templum, id iuris habens, vt ad illud confugientes mancipio soluerentur. Sed & eousque progressa est gentium temeritas, vt asyla ipsis quoque feris constituta esse confabularentur. Nam & in Parthenio monte Panos delubrum fuisse memorat, ibique locum nomine Aulam, omnibus animalibus velut asylum, quem leones & lupi, dum feras infestarent, ferasque relinquerent: sicut ferunt in Dianae Aetoliae luco, canes, dum feras infestantur, vbi ad lucum confugerint, ab insectatione quiescere. Quae omnia Daemonis signenta ad emulandam Dei opem, in templis habitam, excogitata fuisse non dubito. Dei enim auxiliium probant exempla quamplurima, à beato Augustino allata. Sed & illa omnia, quae praestigia-tor ille superstitiose excogitauerat, re, & veritate completa esse, in nostris templis atque basilicis, probat recenti exemplo idem Augustinus: Quidquid igitur, inquit, vastationis, trucidationis, depraedationis, concremationis, afflictionis in ista recentissima Romana clade commissum est, fecit hoc consuetudo bellorum: quod autem more nouo factum est, quod inuitata rerum facie immanitas barbararum, tam mitis apparuit, vt amplissimae basilicae implendae populo, cui parceretur, eligerentur, & decernerentur, vbi nemo feriretur, vnde nemo raperetur: quo liberandi multi à miserantibus hostibus ducerentur: vnde captiuandi nulli, nec à crudelibus hostibus abducerentur: hoc Christi nomini, hoc Christiano tempori tribuendum quisquis non videt, caecus est; quisquis videt, nec laudat, ingratus est: quisquis laudanti reluctatur, infans est. Haec Sanctus Doctor, qui truculentissimas illas,

MENSIS ethanim quare sic dictus.

Rabbi Ioseph.

ORATIONIS fructus.

LAETITIA orationis fructus.

ASYLI antiqua iura.

Strabon. lib. 14.
Cicer. 3. in Ver.

Aelianus lib. 11. de animal. c. 6.
Greg. Giral. Syntag. 15. de dijs genti.

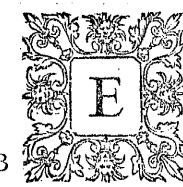
FERRAS sumum quoque habuerunt alij lum, quo à feris tuerentur.

S. August. lib. 1. de Ciuit. Dei cap. 2. 3. 4. & 6. Ibid. cap. 7.

TEMPLIS nostris debita religio.

DE GAZOPHYLA CIIS ATRIORVM IN vniuersum.

Cap. XXVI.

Et ecce gazophylacia, & pauimentum stratum lapide in atrio per circuitum: triginta gazophylacia in circuitu pauimenti. Tria nobis his verbis indicat Propheta: Primum, gazophylacia fuisse in atrio exteriori templi illis verbis: *Et ecce gazophylacia: Secundum, gazophylaciorum locum; & pauimentum stratum lapide in atrio per circuitum: Tertium denique gazophylaciorum numerum extremis illis verbis: triginta gazophylacia in circuitu pauimenti.* Et quod ad primum spectat, non est, opinor, cur alijs Scripturae locis confirmetur; quod disertis verbis hoc vno testaturo habemus; quamuis huius atque aliorum collatio illud omnino confirmare posset, quod alias ostensum est, idem templum hic, atque in libris Regum, & Paralipomenon describi. At quamuis idem ipsum saepius inculcare, quod proteruo alicui necessarium videretur, alijs foret certe molestum; locus tamen Paralipomenon insinuandus est; cum ea, quam supra attulimus eius loci interpretatione. Ibi enim de Dauide sermo est, descriptio-nem templi, & singularum eius partium rationes, mensuras, leges Salomoni filio suo perscribente. Atque primum, vt dixi, de domo Domini, eiusque praecipuis partibus sermo est: mox de atrijs, illis verbis: *Necnon & omnium quae cogitauerat atriorum* **וּלְכָל הַלְּבָבִים הַלְּבָבִים** vical halca-coth: & *exedarum per circuitum in thesauros domus Domini, & in thesauros Sanctorum, diuisionumque Sacerdotalium, & Leuiticarum &c.* Eadem plane vox **לְבָבִים** lefacoth, habetur in Paralipomenis, quae & in praesenti Ezechielis versu: *exedraeque, siue gazophylacia, aut pastophoria, quae ibi scribunt Septuaginta, in circuitu atriorum fuisse dicuntur, sicut hic gazophylacia in circuitu pauimenti.* Hoc vero vnum Paralipomenon loco habetur expressum, quod ad gazophylaciorum attinet ministeria, & vsus, quod quia distincte magis & per partes alijs locis explicaturus erat Propheta noster, hoc loco non attigit.

Sed quod ad vocem pertinet **לְבָבִים** lefacah, vnde Hebraea deducitur, eam Rabbi Dauid putat, significare cubiculum. Exedram vertit Vulgatus, vt vidimus in Paralipomenis, & alias; at vocis etymon, quod recentiorum quidam innuere vident, dum putant exedram dici quasi extra aedem, longe petum est: nam quamuis extra, hoc est in atrio exteriori exedrae constituerentur, de quibus nunc loquimur, non tamen inde vox deducitur, quae Graeca origine est à circumfessione deducta. Exedarum vsus in Graecorum palaestris à Vitruuio describitur: Constituantur autem in tribus porticibus, inquit, exedrae spatiosae, habentes sedes, in quibus Philosophi Rhetores, reliquique, qui studijs delectantur, sedentes disputare possint. Pollux exedram dici putat sessionem, vbi viri confidere solent. Quamuis Ciceroni lo-

atque saeuissimas barbarorum mentes à Deo ter-
 ritas, refrenatas, temperatas fuisse confirmat.

Nec tantum haec, quae diximus, diuina praesidia templo ipsi assidua erant, sed & omnia asyli iura in templo illo Salomonis, & ante illud, in tabernaculo statuta fuisse probat sacrae Scripturae testimonium. Nam cum homicidij diuersa genera exposuisset Dominus, voluntario decernens mortem, fortuito locum refugij, tandem subdit: *si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo auelles eum, vt moriatur.* Quasi dicat: hoc, quod maximum omnium refugium cum religione coniunctum debet haberi, non suffragetur insidiatori, ac doloso homicidae. Quae lex in vno Ioabo valuisse videtur; qui, cum se esse reum mortis agnosceret, *fugit in tabernaculum Domini, & apprehendit cornu altaris: Impunitatem, vt ait Iosephus, se inde quaesitum existimans, propter Regis erga Deum pietatem.* Id postquam Salomon, rescijt misit Banaiam, qui citaret eum ad tribunal causam dicitur: sed quoniam indignus fuit habitus, qui eiusmodi immunitate gauderet, ibi tandem peremptus est. Est & aliud huius rei exemplum in ipsis libris Regum, & in libro Paralipomenon: vbi impijssima Athalia templum ingressa Ioam puerum Regem proclamari cum videret, discissa veste, magno clamore iubet interfici insidiatorem, & occupatorem imperij: *Egressus autem Ioada Pontifex ad Centuriones, & principes exercitus, dixit eis: Educite illam extra septa, & interficiatur foris gladio. Praecipiteque Sacerdos, ne occideretur in templo Domini.* Nec enim fas esse ratum est, teste Iosepho, templum veneficae supplicio pollui. Sed non est opinor cur coniecturis agamus communia exquirentes de templi asylo testimonia, cum suppetant propria: Philo enim cum Caij Caesaris morum inconstantiam, odiumque aduersus Iudaeos exposuisset, eum templi iura violanda distulisse narrat, illis verbis: *Supererat, inquit, vnum sanctae ciuitatis templum cum iure asyli, id conabatur in suum proprium templum demutare, cum titulo, NOVI IOVIS DILLVSTRIS CAII.* Haec ille. Sunt vero tam multa, quae è templo in pios promanant beneficia, vt non modo adiutorium diceretur, sed & adiutorium magnum, quod magna, vt dixi, diuina, & humana vitae praesidia, atque subsidia praebet. Hoc autem atrium, quod auxiliij, siue praesidij Hebraeis dicitur, basilica vocatur à Sancto Hieronymo, Graeca voce Regiam significante, quod forte respexerit ad Graecam vocem **βασιλ**, qua & atrium significatur, vt dixi, & aula, regia, siue palatium. Haud dissimili fortasse annominatione nunc Itali curiam vocant corte: atrium vero cortile. Quam huius denominationis rationem attigisse videtur Lyranus.

RELIGIO & ius asyli tabernaculo, & templo quae censetur.

Exod. 21. v. 14.

3. Reg. 2. v. 28.
Ioseph. 8. an. liq. cap. 1.

4. Reg. 11. v. 14.
2. Paral. 23. v. 14.

Ioseph. 9. an. liq. cap. 7.

TEMPLVM adiutorium dicitur.

ATRIVM basilica quare dicitur.

ATRIVM magnum vel maius quod sit.

IDEM templum hic, & in libris Regum describitur.

Supra lib. 2.
Isagog. c. 14. & 15.

1. Paral. 28. v. 11. 12. & 13.

EXEDRA- rum varia nomina & situs.

Rabbi David in lib. rad.

L I S C A H Hebraeum gazophylacij nomen.

GAZOPHY- lacij nomen.

Vitruu. lib. 5. cap. 11.

Julius Pol- lux. lib. 1. c. 4.

Cic. 3. de Orat.

CONCI- lium Zanc- dium.

ro locum esse indicet, quo postro lectulo meridie requiescant. Quod vero ad sessionem attinet, propterea fortasse Hebraei תשב ליטח, vocant exedram zanedrim, quod ibi circumsedentes nobiles illi duo & Septuaginta viri ius populo dicerent, ac de difficilioribus negotijs peragendis consultarent. Sed de huius concilij loco, & qua ratione inter gazophylacia meridiana constitutendum sit, quae his, de quibus loquimur sunt familia, iterum agendum est.

Iam ut vidimus, haec eadem Hebraea vox pastophorium conuertitur à Septuaginta interpretibus. Vocis vero huius ita compositae fere ignoratur origo παστος pastos, porticum significat, vel cenaculum παστος pastos, enim cenare significat, thalamum nuptialem, & velum geniali lecto impendens, à παστος pasto, quod est orno: & Plutarcho atrium, ubi fiebant conciones.

Plutarchus in Lycurgo. PASTOPHO- ros Venus.

Apule. lib. 11.

Greg. Giral. Sintag. 17.

Virgilius.

Quamuis vsu receptum fuisse videatur, ut quaelibet domus ad alium recipiendum apta παστος diceretur: hinc factum est, ut Venus Pastophoros dicatur, quasi thalamifera. Pastophori etiam ab Aegyptijs & Graecis Sacerdotes dicuntur, quo nomine Isthidis Sacerdotes censuit Apuleius: vel sic dicti à veste, vel à velo: sicut enim iisdem Sacerdotes παστος dicebantur, hoc est igniferi, quod ignem ante alios sacrificijs inferrent: sic & παστος pastophori, id est velum ferentes, dicebantur. cuius meminit Virgilius:

Et capite ante aras phrygio velatus amictu.

Cuiusque exempla lapidibus expressa passim Romae videmus. Hinc etiam factum est, ut ipsa in templis cubilia Sacerdotibus constituta, pastophoria dicantur. Confirmat hoc Sancti Hieronymi sententia: qui, Pastophorium est, inquit, thalamus in quo habitat praepositus templi: quamuis ad explanationem loci Ithaiam, quem tractat, potius pertinere videatur, quam ad vocis acceptionem, quae, ut dixi, thalamum significat, aut cubiculum in vniuersum.

S. Hieron. super Isa. 22. V. 15.

GAZOPHY- lacium quid significat. Q. Curtius lib. 3. circa finem. P. Mella lib. 1. cap. 11. Cic. 2. de Offic. S. Greg. homi. 38. in Ezech.

GAZOPHY- lacium dicitur quicumque locus, quo diuitiae asseruantur.

4. Reg. 12. V. 2.

Eadem porro vox gazophylacium alias faepe, & hoc loco maxime conuertitur, quae Graeca vox ex Persica gaza componitur, qua quidquid possidemus significatur, pecunia, siue thesaurus, ut Curtius, & Mella scribunt, estque Latinis in vsu: & Graeca ἀποδοῦ φυλάττω, quod est custodio. sic Sanctus Gregorius: Quia sermone Graeco phylatein seruare dicitur, & gaza, lingua Persica, diuitiae vocantur, gazophylacium locus appellari solet, in quo diuitiae seruantur. Duplexque gazophylacij genus licet in sacris litteris obseruare; alterum, quo pecuniae asseruantur; alterum, quo res aliae maioris magnitudinis, aut molis, vel asseruantur, vel asseruari potuissent. Prioris acceptionis exemplum licet vnum aut alterum in medium proferre.

Et tulit Ioiada Pontifex gazophylacium vnum, aperuitque foramen desuper, & posuit illud iuxta altare ad dexteram ingredientium domum Domini, mittebantque in eo Sacerdotes, qui custodiebant ostia, omnem pecuniam, quae deferebatur ad templum Domini. Enim vero quando locus ipse id exigit, pauca quaedam de huius gazophylacij nomine loco & vsu dicere operaepretium duxi. Pro gazophylacio, in Hebraeo habetur ארון, voce ab ארן aren, deducta, qua arborem quandam, siue materiam significari omnes conueniunt: quatenam ea sit, fere apud antiquos cubitorum. Et Sanctus Hieronymus, pinum, eam vocem conuertit: alij cedri genus esse arbitrantur: alij abietem:

S. Hier. Isa. 44. V. 14.

alijs ornus esse videtur, quod Latina vox haud multum ab Hebraea distare putetur. Rabbi vero David, ut huius rei difficultatem effugeret, genus fuisse arboris dixit ad opus bonum, & nihil praeterea. Propterea vox ארון, arcam significat, vel capsam ex ea materia primum confectam, sed quamlibet ex quauis materia deinde indicare consuevit: eius frequens vsus est in Exodo, atque alias cum de foederis arca fit mentio. Ex vsu vero, arcam gazophylacium vocauit hoc loco Sanctus Hieronymus, quod in ea oblata pecunia esset asseruanda.

Rabbi David in comment. Et in lib. rad. GAZOPHY- lacium pro arca. ARCAE HE- braicum nomen.

De loco porro huius arcae, vel gazophylacij, perspectum est in textu, in atrio positum fuisse interiore, iuxta altare, utique holocaustorum, ad dexteram ingredientium domum Domini, hoc est in parte Aquilonari, inter vestibulum & altare. Ingredientes enim domum Domini, quae sanctuarium dicitur, ad Occidentem sitam, facie utique Occidentem respiciunt ab Oriente auersi, dextra Aquilonem, sinistra Meridiam. & quidem, cum altare sit in media arca atrij Sacerdotum, quicumque domum Domini ingredi voluerit, ultra altare progrediatur necesse est. Quo sane loco, quippe qui, ut à mortaliu accessu longe remotus, ita in Dei Optimi Maximi oculis, & conspectu esset, bene seruatim iri sacram, pecuniam arbitratus est Ioiada Pontifex, ne cuiquam, praescriptis ea de re legibus neglectis, arcam illam aperire fas esset. Sed de huius gazophylacij situ adhuc ambigi posset, quia nulla ratione poterat populis, cui atrium interius ingredi non licebat, in huiusmodi gazophylacium, sua munera inferre. Id quod certum est, & huius loci testimonio certissimum. Ideo enim hoc institutum fuit gazophylacium, ne sacram & ad Sararecta templi instauranda oblatam à populo pecuniam impune in suos vsus templi ministrorum auaritia conuerteret, ideoque illis iniungitur, ut Sacerdotes qui custodiebant ostia, mitterent omnem pecuniam, quae deferebatur ad templum Domini, in praedictum gazophylacium, donec praesente scriba Regis, & Sacerdote, praedicta pecunia effunderetur, ac numeraretur. Verum quoniam deinde experientia fortasse compertum fuit, non satis prouisum fuisse sacrae pecuniae incolumitati, si per manus Sacerdotum ad gazophylacium deferretur, alia quoque gazophylacia in atrio exteriori constituta sunt, in quae ipsa populi offerentis manus pecuniam sacram immitteret. Atque huiusmodi gazophylacia referunt sacri Euangelistae, Lucas, 21. V. 14. Marcus, & Ioannes. De his quoque Iosephus templi enarrans incendia, rapinas, ac caedes: 2. V. 14. Quin etiam arculas, inquit, quae gazophylacia vocantur, incendunt, in quibus magna vis erat pecuniae, ac plurimum vestium, aliaque bona, & vt breuiter dicam, omnes Iudaeorum congestae diuitiae, quod opulentissimus quisque illuc totas domos exhauserat.

ARCAE, SI- ue gazophylacij locus in templo.

QUOMODO populus munera offerret in gazophylacio atrij interioris.

ALIA GAZOPHY- lacia in atrio exteriori. S. Lucas cap. 21. V. 14. S. Marc. cap. 2. V. 14. S. Ioan. cap. 8. V. 20. Iosephus 6. belli, cap. 11.

Est autem longe diuersa ratio gazophylaciorum, quae hoc loco à Propheta recensentur: sunt enim ea, quibus similitum initio capitis quadragesimi fecundi meminit Propheta, cum absolutis mensuris domus Domini: Eduxit me, inquit, in atrium exterius &c. & introduxit me in gazophylacium &c. Quia longitudo erat gazophylaciorum atrij exterioris quinquaginta cubitorum. Et erat, inquit, postquam longa oratione locum, ac modum gazophylaciorum percensuerat, subter

GAZOPHY- lacia Ezechielis, cubicularia sunt, non arcae. Ezech. 42. V. 1. & 9.

ter gazophylacia haec introitus ab Oriente ingrediens in ea de atrio exteriori. Ex quo mox facilis coniectura est gazophylacia haec suspensa fuisse, ac super prima contignatione saltem exstructa; sub quibus aditus aperiebatur, siue, in quae per scalas ascendebatur. Fuisse autem in ipsis porticibus templi, quae mox latae ostendendae sunt quinquaginta cubitos, probat allata quinquaginta cubitorum mensura: neque ea modo, sed & ipse contextus loci quem explanamus.

pulchra fiunt pauimenta, ut est Romae in Agnetis sacello. Haec ille. Cuius plane ratio qua à Vulgata difcedit, leuis est, ac nullius ponderis; cum, quod illa Septuaginta interpretum imitata est lectionem, qui sapientiores multo fuerunt Pagnino, & Rabbini omnibus, quos ille sectatur; tum vero, quod quae pretiosissimae Pagnini temporibus smaragdæ fuerunt, his nostris, propter infinitam propemodum earum multitudinem, quae ex Indijs Orientalibus afferuntur, ultra quam credi potest viluerunt. Sed utinam Iubam apud Plinium audisset, smaragdum asserentem, quem colon vocant, aedificijs in Arabia includi solitum. Sed & Theophrastus tradit, in Aegyptiorum commentarijs reperiri, Regi eorum à Rege Babylonio missum smaragdum munere, quattuor cubitorum longitudine, latitudine vero, in vna parte quattuor, in altera duorum. Se autem scribente esse in Tyro Herculis templo stantem pilam à smaragdo, nisi potius pseudo smaragdus fuit. Quod si huiusmodi Scriptoribus smaragdi pretiositas non obstat, quominus tantae magnitudinis smaragdos referant, non est, opinor, cur eadem sacris Scriptoribus, aut interpretibus non permittat smaragdos pauimentis regiae, ad ostentationem exstructae potentiae atque instantiae, smaragdos tribuere: praesertim cum vox smaragdus non eximiam illam exigat pulchritudinem, aut splendorem, quem annulis inclusae gemmae praese ferunt: plura enim licet enumerare smaragdi genera, alia minus, alia pretiosa magis. Inter quae haud immerito computare possent virides illos, praegrandesque lapides, gemmis haud impares, quorum non paucos Granata aduectos, in celeberrimo illo templo Sancti Laurentij in Scoriali admirabili artificio elaboratos posuit ter magnus ille, Dominus, Rex, ac Moeccenas meus Philippus Secundus: quod lapidum genus serpentum nomine vulgus censet, serpentina, quod serpentum referat colores. Scio inter marmoris genera hoc censer à Plinio: Pretiosissimi quidem generis Lacedaemonium viride, cunctisque hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberium in Aegypto, Augusti, & Tiberij primum principatu reperta. Differentiaque eorum est ab Ophite, cum sit illud serpentum maculis simile, vnde & nomen accepit, quod haec maculas diuerso modo colligunt. Haec tamen genera, quae Plinius retulit, & è quibus aliqua licuit videre fragmenta, vix videntur cum illo quod dixi colore, atque splendore posse conferri. Sed de voce בהה bahat, quid scribendum sit, non vacat ultra exquirere: illud utique è re nostra futurum esse existimaui, ut Rabbini sententia, quae Pagnino imposita, nobis vsui esse putetur: & ille quidem porphyretum vocasse putetur pauimentum, non propter vocem בהה bahat, sed propter vocem רצפה ritzpha, quae ut initio dicebamus, & prunas, & pauimentum lapide stratum significat: quod si vtramque notionem coniungas, pauimentum lapide stratum significabit, lapide, inquam, prunas referente: atque huiusmodi est lapis, quem vulgo Itali, Hispanique vocamus porfido, quo, ut durissimo, & expolitissimo, atque adeo pretiosissimo, stratas fuisse inferiores templi porticus, haud obscure ex hoc colligemus. Verum non porticus modo, sed & atria ipsa pretiosis lapidibus omnis generis fuisse strata, facile probari posset ex ipso Iosepho, nisi cuiusdam nouae sententiae inuentores sese nobis opponerent, constanter affirmantes:

Iuba apud Plin. lib. 37. cap. 5.

Theophrastus apud eundem.

PRODIGIO- si smaragdi.

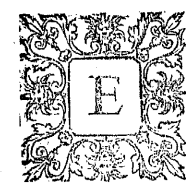
SMARAGDI lapidis varia pretia & genera.

Plin. lib. 36. cap. 7.

AVGV- lum, & Tiberium, marmor.

PORPHY- retum pauimentum templi.

DE ATRIORVM ET PORTICVVM pauimentis. Cap. XXVII.

T pauimentum stratum lapide in atrio per circuitum. Hebraice: רצפה גחאלי לחדער סביב סביב. Et pauimentum factum atrio circum circa. vox רצפה ritzpha, pauimentum significat ignitis carbonibus, vel lapidibus stratum. Ignitum carbonem significat ea vox apud Ithaiam: Et volauit, inquit, ad me vnus de Seraphim. Et in manu eius calculus quem forcipe tulerat altari. Sed haec eadem vox apud Esther pauimentum lapide stratum significat, quod proprie Septuaginta λιθόστρωτος lithostrotos, vertunt: eadem plane notione. Lectuli quoque aurei, & argentei, quibus conuiuiae epulaturi recumberent, super רצפה ritzphach, pauimentum smaragdino, & pario stratum lapide dispositi erant. Duplex haec vocis notio celeberrimum illum Cantiorum locum, quo Salomonis ferculum describitur, varie interpretari coegit. Media, vel medium, siue interius eius, charitate רצפה ritzphach, constrauit, propter filias Ierusalem: medium descensum, combustum, ardens amore: sic Chimchius. Septuaginta vero interpretes, secundam potius vocis notionem sequuntur: Intimum eius lapidibus constratum, charitate à filiabus Israel: quos sequitur Theodoretus; quamuis cum quinta editione medium eius legat. Sanctus etiam Ambrosius: Dorsum eius, inquit, gemmatum, stratum. Rabbi vero Selomo, quid hac perpetua allegoria respexerit Propheta, significare voluisse videtur: Ordinatium, inquit, in pauimento amoris arca, & propitiatorium, & Cherubim, & tabulae. Sed de hoc alias. Quod ad praesens attinet institutum, Rabbi David: Notum est, inquit, quod sit pauimentum, iuxta illud, super pauimentum porphyretum, & bysinum: variabant pauimentum lapidibus: ad relatum Esther locum respexisse videtur Rabbini hic, idem hac vna voce indicari arbitratus, quod ibi magis expressum est. Ea vero, quam tenuit Rabbini sententia deceptus Pagninus, Vulgatae nostrae immerito aduersatur: est, inquit, genus lapidis duri similis marmoris, sunt, qui silicem esse putent, nonnulli crystallum: Hieronymus smaragdum, quod, inquit, non quadrat, ob eius maximam pretiositatem. Ego porphyretum lapidem arbitror significare, ex quo

IGNITIS carbonibus, vel lapidibus stratum. Ignitum carbonem significat ea vox apud Ithaiam: Et volauit, inquit, ad me vnus de Seraphim. Et in manu eius calculus quem forcipe tulerat altari. Sed haec eadem vox apud Esther pauimentum lapide stratum significat, quod proprie Septuaginta λιθόστρωτος lithostrotos, vertunt: eadem plane notione. Lectuli quoque aurei, & argentei, quibus conuiuiae epulaturi recumberent, super רצפה ritzphach, pauimentum smaragdino, & pario stratum lapide dispositi erant. Duplex haec vocis notio celeberrimum illum Cantiorum locum, quo Salomonis ferculum describitur, varie interpretari coegit. Media, vel medium, siue interius eius, charitate רצפה ritzphach, constrauit, propter filias Ierusalem: medium descensum, combustum, ardens amore: sic Chimchius. Septuaginta vero interpretes, secundam potius vocis notionem sequuntur: Intimum eius lapidibus constratum, charitate à filiabus Israel: quos sequitur Theodoretus; quamuis cum quinta editione medium eius legat. Sanctus etiam Ambrosius: Dorsum eius, inquit, gemmatum, stratum. Rabbi vero Selomo, quid hac perpetua allegoria respexerit Propheta, significare voluisse videtur: Ordinatium, inquit, in pauimento amoris arca, & propitiatorium, & Cherubim, & tabulae. Sed de hoc alias. Quod ad praesens attinet institutum, Rabbi David: Notum est, inquit, quod sit pauimentum, iuxta illud, super pauimentum porphyretum, & bysinum: variabant pauimentum lapidibus: ad relatum Esther locum respexisse videtur Rabbini hic, idem hac vna voce indicari arbitratus, quod ibi magis expressum est. Ea vero, quam tenuit Rabbini sententia deceptus Pagninus, Vulgatae nostrae immerito aduersatur: est, inquit, genus lapidis duri similis marmoris, sunt, qui silicem esse putent, nonnulli crystallum: Hieronymus smaragdum, quod, inquit, non quadrat, ob eius maximam pretiositatem. Ego porphyretum lapidem arbitror significare, ex quo

lapidibus stratum pauimentum. Ithaiam: Et volauit, inquit, ad me vnus de Seraphim. Et in manu eius calculus quem forcipe tulerat altari. Sed haec eadem vox apud Esther pauimentum lapide stratum significat, quod proprie Septuaginta λιθόστρωτος lithostrotos, vertunt: eadem plane notione. Lectuli quoque aurei, & argentei, quibus conuiuiae epulaturi recumberent, super רצפה ritzphach, pauimentum smaragdino, & pario stratum lapide dispositi erant. Duplex haec vocis notio celeberrimum illum Cantiorum locum, quo Salomonis ferculum describitur, varie interpretari coegit. Media, vel medium, siue interius eius, charitate רצפה ritzphach, constrauit, propter filias Ierusalem: medium descensum, combustum, ardens amore: sic Chimchius. Septuaginta vero interpretes, secundam potius vocis notionem sequuntur: Intimum eius lapidibus constratum, charitate à filiabus Israel: quos sequitur Theodoretus; quamuis cum quinta editione medium eius legat. Sanctus etiam Ambrosius: Dorsum eius, inquit, gemmatum, stratum. Rabbi vero Selomo, quid hac perpetua allegoria respexerit Propheta, significare voluisse videtur: Ordinatium, inquit, in pauimento amoris arca, & propitiatorium, & Cherubim, & tabulae. Sed de hoc alias. Quod ad praesens attinet institutum, Rabbi David: Notum est, inquit, quod sit pauimentum, iuxta illud, super pauimentum porphyretum, & bysinum: variabant pauimentum lapidibus: ad relatum Esther locum respexisse videtur Rabbini hic, idem hac vna voce indicari arbitratus, quod ibi magis expressum est. Ea vero, quam tenuit Rabbini sententia deceptus Pagninus, Vulgatae nostrae immerito aduersatur: est, inquit, genus lapidis duri similis marmoris, sunt, qui silicem esse putent, nonnulli crystallum: Hieronymus smaragdum, quod, inquit, non quadrat, ob eius maximam pretiositatem. Ego porphyretum lapidem arbitror significare, ex quo

LITHO- strotos quid significet.

Cant. 3. V. 10.

Rabbi David Chimchi.

CHARITATE constare quid sit. Theodoretus. S. Ambr. 3. de Virginiib. Rabbi Selomo.

Rabbi David in comment.

Sanctus Pagninus.

bina tantummodo atria à Salomone fuisse con-
structa, tertium omnium maximum & nobilissi-
mum ab Herode. quod atrium dicebatur gentium.

ATRIVM
gentium à Sa-
lomone con-
structum.
4. Reg. 21.
v. 5.

Reg. 3.

Ibid. v. 17.
v. 3.

SACRA
scriptura
atrium gen-
tium sub hoc
nomine quare
non referat.
Supra cap. 14.
huius.

Ioseph. 6. heli
li cap. 6.

RESPONDE-
tur neganti-
bus, atrium
gentium à Sa-
lomone con-
structum.

Id propterea illis venit in mentem, quòd atrij
gentium nullam videant mentionem in sacris lit-
teris fieri, sed bina tantum atria commemorari,
maxime cum de Manasse dictum sit: *Et exstru-
xit altaria uniuersae militiae caeli in duobus
atrijs templi Domini*: ac si diceret, inquit, nihil
reliquit, quod non pollueret. Quo quidem argu-
mento, si alicuius ponderis esset, facile probare
possent, neque atrium exterius fuisse in templo
Salomonis, cum ductus Babylone Ierosolymam
Propheta noster, vt idola videret, & abomina-
tiones domus Iuda, quibus, non templum modo,
sed & terram repleuisse affirmat Dominus, *iuxta
ostium interius*, primum silitur, neque amplius
ad exterius educitur. Sed mirari sane non des-
sino, doctos ac prudentes viros huiusmodi emen-
dicatis coniecturis duci, vt ea negent, quae ali-
bi expressa sunt magis, & apud sacros scriptores,
& apud ipsos prophanos, quorum testimonij
haec noua fulcire se putant commenta. Nam
quod sacrae Scripturae atrium gentium sub hoc
nomine non referant, longe alia ratione fit, quam
non vacat referre, nec decet, cum paulo ante fu-
sus sit à nobis confirmata. Quod vero Manasses,
atque alij profanatores templi, idola sua ad inte-
riora ducant, mirandum non est, si superba mens-
uris, à quo deducuntur, & quem colunt, me-
atendatur, etenim, se magis honorari putabat,
ac coli, cum in sacratoribus locis colebatur. ac-
cedit quod sacrae Scripturae id referunt, quod
magis est abominandum, & atrox, neque prop-
pterea negant, minora quoque scelera ab eisdem
peruersis hominibus fuisse commissa.

Sed pudet me in re tam perspecta confirman-
dum a immorari. Rogare vellem ego Scriptores hos:
Quid sit, quod sacrae Scripturae Salomonem af-
firmant, aedificasse mello? fortasse dicent, esse
id, quod Iosephus illis verbis enarrat: Cum autem
Rex Salomon, qui etiam templum aedificauerat, muro
partem ab Oriente cinxisset, vna porticus aggeri est imposi-
ta, & manebat ex alijs partibus nudum, quo ad faeculis poste-
rioribus aliquid aggeris accumulante populo coaequatus col-
lis latior effectus est. Verum enimvero ex his Iosephi
verbis aliud intelligunt, quod vix crediderim in
mentem cuiquam venire potuisse: videlicet neque
atria, neque porticus à Salomone fuisse constru-
cta. Ex his Iosephi verbis intelligimus, inquit,
cur cellae in latere domus aedificatae sint paruae,
& inaequales: nempe quia initio area illa vix tem-
plo ipsi sufficiebat vndique praecipit, atque de-
cliuus. Deinde discimus partem tantum Orien-
talem fuisse cinctam muro alto, vt ita valles ag-
geribus complanarentur, & templum ex alijs
partibus fuisse nudum id est, non cinctum atrijs.
His aggeribus porticum impositam esse dicit,
porticus no nine totam illam aream complectens,
in qua erant atrium interius, & exterius: nam
edav siue porticum vocamus locum amplum &
spatiosum ad ambulandum, recto inclusum. At-
que haec porticus omnino est, quae porticus Sa-
lomonis dicta est. Quae quidem omnia cum sin-
gulis fere verbis, singulis fere locis sacrae Scri-
pturae, aut probatorum scriptorum se se oppo-
nant, eaque nos sparsim toto hoc opere pertra-
ctemus, longum operaque plenum, minusque
vtile fore iudicauimus, ea hic referre: lectorem hortari
satis esse duximus, vt ea suis quaeque locis ex-

quirat. Atque illud in primis perpendant necesse
est, quid sit, quod cum, mello aedificatum fuisse
à Salomone, narrat facer historicos, voraginem
quoque ciuitatis Dauid completam tradit,
quam non ad Orientem, sed ad Meridiem tem-
pli sitam fuisse probant sacrae Scripturae, atque
ipsius Iosephi testimonia, nosque integro com-
mentario. Sed qui templum porticibus atque
atrijs nudum fuisse contendunt tempore Salomo-
nis: videant, quomodo intelligendum sit, quod
paulo ante referebamus, Salomonem aedificasse
atrium maius rotundum, seu circumquaque &
illud quod infra explicandum est de tribus ordi-
nibus lapidum politorum, & ordine lignorum
cedri, qui ordines omnes haud dissimiles fuerunt
in porticu domus in atrio exteriori vel interio-
re. Sed quos à recta veritatis via vnus abduxit
Iosephus, eosdem poterit fortasse idem in viam
reuocare: quippe qui, cum de ipso Salomonis
templo ageret: Circumdedit deinde templo, Salomon,
septem quoddam trium cubitorum altitudine, quod nostra
lingua gison vocamus, excludendum profanam multitudine,
& solos Sacerdotes admittendum. Excluserit hoc plane
septem scriptores non paucos, à plurium loco-
rum sacrae Scripturae intelligentia, eos inquam,
qui nihil praeterea in atrio interiore aedifica-
tum fuisse putarunt. Ego vero vim illius argu-
menti percipere non potui: huius septi meminit
Iosephus, ergo nihil praeterea fuit in atrio: sed de
his iterum. Videamus reliqua quae, ad porticus &
atrium spectant Israelis, & gentium. Extra hoc se-
ptem erat fanum porticibus magnis ac latis cinctum, & por-
ticis altis patens: quarum singulae singulos ventos spectabant,
& foribus auratis clauderantur, in hoc fanum caillibet e po-
pulo mundo ac casto, & praescriptorum legis obseruanti ac-
cessus patebat. Ecce quattuor ventos spectant qua-
tuor portae porticum atrij Israelis, quo ergo du-
cebat occidua, si templum ab Occidente porticibus
nudum est, atque atrijs, vt illi contendunt?

Sed ad atrium gentium veniamus, circa
quod negandum non est, aliquam erroris an-
sam dedisse Iosephum. Dicit autem non potest, ac vix
partem ab Oriente cinxisset, quam mirandum fuerit illud fanum
oculi caligarent, & aggesta ad quadringentos cubitos terra,
eam vertici montis, in quo templum extructum est, aequa-
uit: atque hoc modo factum est, vt area fani cum solo tem-
pli aequaretur: hanc cinxit duplicibus porticibus, quas co-
lunnae e natio saxo sustentabant, & laquearia cedro ex-
polita tegebant. Fores vero habebat totum hoc fanum, vti-
que exterius, siue gentilium, ex arboribus fabricatis.
Ac ne quisquam putaret, aliquam ex praedictis
porticibus, vel ab alio aliquo Rege, vel non simul
à Salomone, sed post aliquot annos extructam
fuisse, subiungit: His tam magnis ac pulchris operibus,
& donarijs septennio perfectis, non ad opulentiae modo, sed
& celeritatis ostentationem, quae enim aetatem inte-gram ho-
minis poscere videbantur, tam breui, si ad magnitudinem con-
ferantur, tempore erant absoluta: Salomon Rex iussit &c. Sed
quamuis nullum esset huiusmodi Iosephi testi-
monium, illud est summae auctoritatis, & certitu-
dinis: *In anno vndecimo, mense Bul (ipse est mensis
obtauus) perfecta est domus in omni opere suo*: hoc
opus ad atrium & porticus gentium etiam specta-
re confirmat, quem modo laudauimus Iosephus,
& in uniuersis vtenisibus suis: *aedificauitque eam
annis septem*. Maneat igitur hoc semel firmum,
atrium Israelis cum porticibus suis, quarum or-
namenta atque mensuras nunc aggreditur Pro-
pheta explicandas: necnon atrium gentium cum
vniuer-

Tom. 3. appa-
ratus par. 1.
lib. 2. cap. 18.
NE GANT
aliqui tem-
plum à Salo-
mone porticibus
fuisse cin-
ctum.
Supra cap. 25.
huius.
3. Reg. 7. v.
12.
Iosephus.
8. antiq. c. 2.
SEPTVM,
siue Gison atrij
Sacerdotum.

PORTICVS
quatuordecim
ca templum à
Salomone ex-
structae.

PORTICVS
gentium ab
eodem exstru-
ctae circum-
dant omnia
interiora
atria.

3. Reg. 6. v.
38.

vniuersis porticibus suis, cuius vnã latitudinem
meritur Angelus, vt videbimus; vno simul ope-
re à Salomone fuisse exaedificata. Atqui ne has
porticus atrij gentium alicui liceret vel maiores
ingere, vel minores quam olim fuerant à Salo-
mone constructae, earum singulas partes definit
Iosephus, quas cum sacrae Scripturae testimo-
nijs ad vnguem responderem, infra ostendemus.

Vniuersum tandem eam ambitum his verbis
definit: *Omnisque gyrus earum sex mensura stadiorum*.
cum Antonia concludebatur. Ostendimus autem nos
supra, stadium quadringentis cubitis exaequa-
ri: atque adeo singulas ex his quaternis portici-
bus stadium continentis ac semis, sexcentis cubi-
tibus exaequari: totidem autem eisdem ab Eze-
chiele tribui, infra ostensuri sumus suo loco.

Pauiumtum quoque atrij gentium cuiusmo-
di fuerit, enarrat idem Iosephus: *Totum autem,*
inquit, sub dio spatium variabatur omnium qui-
dem generum lapidibus stratam. Sed & ipse
Iosephus hoc idem pauiumtum referre videtur,
cum Iulianum quendam Romanum militem sibi
notum commemorat. Qui, inquit, vbi Romanos
iam cedere, & male repugnare conspexit (propter Titum
autem apud Antoniam stabat) subito profugit, iamque Iu-
daeos vincentes, solus ad interiorum vsque templi angulum
persecutus est: &c. Verum & ipsum profecto fata perseque-
bantur: Calceos namque habens creberrimis, atque acutis
clanis, vt caeteri solent milites fixos, dum strato faxeis cru-
stis solo curreret, labitur, magnoque cum armorum sono de-
iectus, in terram fugientes reduxit. Hoc vero, quod
in atrio gentium primus Salomon maxime ad
decorem domus conducens praestitit, ac deinde
Herodes; quis neget in atrio ipso Israelis, multo
pretiosiore opere ac materia factum fuisse? Sed
quoniam prae porticum pauiumtum pulchritu-
dine, ac magnificèntia, vix digna videbantur
atriorum pauiumta commemorazione, illorum
tantummodo mentionem fecit: *Et pauiumtum,*
inquiens, *stratum lapide in atrio per circuitum*.

quasi per Antonomasiã, huius potissimum mem-
tor. Sed enim varios ac pretiosissimos lapides in
templo fuisse, indicat celebre Dauidis testimo-
nium, omnem Ecclesiam in hunc modum allo-
quentis: *Ego enim totis viribus meis praeparavi
impensas domus Domini Dei mei, aurum &c. lapi-
des onichinos, & quasi sibiinos, & diuersorum colo-
rum, omnemque pretiosum lapidem, & marmor
parium abundantissime*. Hebraea sic vertit Re-
gius codex: lapides onychis, & impletionum,
lapides fuci, & variegationum, & omnem lapi-
dem pretiosum, & lapides marmoreos in multi-
tudine. Septuaginta: Et lapides onychinos, &
ad copiam lapides pretiosos, & varios, & omnem
lapidem pretiosum, & lapides parios in multi-
tudinem.

Sed quoniam hic locus propriam exigit tracta-
tionem, cum de templi materia ageretur, hic satis
erit indicare parietes templi candidissimo mar-
more, quod vocat Parium, extructos fuisse, auro
vndique distinctos: quapropter varij huiusmodi
lapides, ac diuersorum colorum, in pauiumti orna-
mento fuerunt, cuius nunc meminit Propheta.
Huius vero pauiumti opus admirabile indicat
Hebraea vox גחלוי, verbi גחלוי, parti-
cipium, quod legimus apud Nehemiam: vsque
ad piscinam הגחלוי הגחלוי, factam. Septuaginta
vsque ad piscinam, quae facta erat. Vulgatus
voci notionem aptissime reddidit, *quae grandi
opere constructa erat*. Pauiumtum hoc, ipsaque

MIRA PA-
uimentum ope-
ra.
Nehemiae 3.
v. 16.

Explan. Tom. 2. Pars 2.

porticus retulit historia Regum: *Tulit, inquit,*
Rex Achaz caelatas bases, & lut erem, vnum-
quemque, vel singulos lutes, qui erat desuper:
*& mare deposuit de bobus aereis, qui sustentabant
illud, & posuit super pauiumtum stratum lapide.*
hoc est in porticibus: nam pauiumtum, hoc lo-
co, per synechocchen pro vniuersa porticu sumit-
tur; & apud nostrum Prophetam porticum si-
gnificat, quae pauiumto superstat: haud secus
quam supra de voce vestibuli dicebamus, quae
pro cauedio sumitur, necnon pro porticu vel for-
nice, quae illi superstat. id disertis verbis signi-
ficauere Septuaginta, voces potius, quam
rationem interpretati: Et ecce pastophoria, in-
quiunt, *καὶ περιστερὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ λαοῦ*, ce peristila-
tis aulis cyclo. & columnae atrij in circuitu. Sic
Complutenfis, & Regius codex. Sixtianus: & in-
tercolumnia atrij. Peristylia vero à Vitruuio vo-
cantur loca, siue atria columnis cincta. Peristylia-
rum, inquit, intercolumnia, ne minus trium, ne
plus quattuor columnarum crassitudine inter se
distent. Loquitur autem Vitruuius de columnis
extantibus; sed longe diuersa ratio est nostrorum
peristyliorum, in quibus columnae postibus ad-
haerent, hi fornicibus connectuntur, vt vides in
dissecti templi orthographia.

Sed quae praesenti versu peristylia vocant Se-
ptuaginta, haec eadem sequenti vocant portic-
us, vt perspectum omnibus esse possit, quid pa-
uimentum nomine accipiendum sit. Eiusmodi ve-
ro porticus pauiumti nomine censentur in He-
braeo, quod omnino sint peruae, quarum vndi-
que pauiumtum possit, vel ex ipso atrio esse con-
spicuum, quo diuersum esse ostendat porticum
fabricam, ab alijs aedificijs, quae perpetuis mu-
ris concludi solent. Est igitur hic loci sensus: ex-
terius atrium ingressus, animaduerti illud portic-
ibus vndique cinctum, tessellatis pauiumtis af-
fabre elaboratis, quibus exedrae iminebant,
in singulis intercolumnijs singulae: nam quod
de superioribus exedris loquatur, toto contextu
constat, atque allato paulò superius exemplo, &
sequentibus.

Sed quae praesenti versu peristylia vocant Se-
ptuaginta, haec eadem sequenti vocant portic-
us, vt perspectum omnibus esse possit, quid pa-
uimentum nomine accipiendum sit. Eiusmodi ve-
ro porticus pauiumti nomine censentur in He-
braeo, quod omnino sint peruae, quarum vndi-
que pauiumtum possit, vel ex ipso atrio esse con-
spicuum, quo diuersum esse ostendat porticum
fabricam, ab alijs aedificijs, quae perpetuis mu-
ris concludi solent. Est igitur hic loci sensus: ex-
terius atrium ingressus, animaduerti illud portic-
ibus vndique cinctum, tessellatis pauiumtis af-
fabre elaboratis, quibus exedrae iminebant,
in singulis intercolumnijs singulae: nam quod
de superioribus exedris loquatur, toto contextu
constat, atque allato paulò superius exemplo, &
sequentibus.

DE GAZOPHYLA

CIORVM NUMERO,

& porticum latitudine.

Cap. XXVIII.

RIGINTA gazophylacia in
circuitu pauiumti. Hebraice
לששים לשכות אל הדרתם *setolim*
lesacoth el hariespath, triginta cu-
bicula in pauiumto. Rabbi
David: *בא* el, inquit, est quasi
ly ghal, supra. sic Chaldaeus

Rabbi David
in comment.

paraphraes, triginta, inquit, gazophylacia su-
per pauiumtum. Septuaginta *ἐν τοῖς περιστερῶσι*,
In columnis legit Regius codex: in intercolumnijs
Sixtianus. Quae omnes versiones quamuis diuer-
sae videantur, eundem ac proprium cubiculorum
situm indicant, supra pauiumtum videlicet,
f 2 hoc

pretiosissima materia exstructum erat, pretiosissimisque vnguentis delibutum, cedro, cypresso se comparat, palmae, rosae, oliuae, platano, cinnamomo, balsamo, atque huiusmodi odoramentis, arboribus. Quae omnia Davidis tempora respexisse, eius ac Salomonis subsequens indicat commemoratio: Posuit David puero suo excitare Regem ex ipso fortissimum. & quae sequuntur.

Ibid. v. 34.

Verum sapiens Salomon non de tabernaculo antiquo loquutus, sed de nouo templo à se aedificato: Sapientia, inquit, aedificauit sibi domum, suam, habet Chaldaica phrasim: excidit columnas septem. Regius codex: Subtulit columnas septem. Chaldaeus: Et statuit in ea columnas septem. Quo quidem columnarum numero plures significantur columnae; phrasi sacrae Scripturae communi: in cantico Annaepotissimum: Et famelici saturati sunt, donec sterilis peperit שבועה septem, id est, plurimos. tamen adhibitus hic septenarius columnarum numerus illum ipsum respicere videtur, quem paulo ante colligebamus, in pluribus huius fabricae porticibus obseruari. Atque adeo sensus erit: Sapientiam excidisse columnas septem, hoc est pro singulis templi porticibus septenas: sic enim eadem Hebraea vox accipitur in Genesi, dicente ad Noe Domino: Ex omnibus animantibus mundis tolle שבועה septem, id est, plurimos. tamen adhibitus hic septenarius columnarum numerus illum ipsum respicere videtur, quem paulo ante colligebamus, in pluribus huius fabricae porticibus obseruari. Atque adeo sensus erit: Sapientiam excidisse columnas septem, hoc est pro singulis templi porticibus septenas: sic enim eadem Hebraea vox accipitur in Genesi, dicente ad Noe Domino: Ex omnibus animantibus mundis tolle שבועה septem, id est, plurimos.

1. Reg. 2. v. 5.

SEPTENA- rium numerat postes porticum templi Genes. 7. v. 2. & v. 3.

Et famelici saturati sunt, donec sterilis peperit שבועה septem, id est, plurimos. tamen adhibitus hic septenarius columnarum numerus illum ipsum respicere videtur, quem paulo ante colligebamus, in pluribus huius fabricae porticibus obseruari. Atque adeo sensus erit: Sapientiam excidisse columnas septem, hoc est pro singulis templi porticibus septenas: sic enim eadem Hebraea vox accipitur in Genesi, dicente ad Noe Domino: Ex omnibus animantibus mundis tolle שבועה septem, id est, plurimos.

Ezechiel. 42. v. 13.

Et iterum: sed & de volatilibus caeli, שבועה שבועה שבועה, septem septem, sic enim ad verbum conuertunt Septuaginta: hoc est, septena & septena, masculinum & foeminam. Et iterum: sed & de volatilibus caeli, שבועה שבועה שבועה, septem septem, septena & septena masculinum & foeminam. Confirmant quae diximus quae sequuntur verba de maestatis victimis, & inuitatis ad conuiuium. Nam si in memoriam reuocemus sublimiora illa: gazophylacia Aquilonis & gazophylacia Austri, quae sunt ante aedificium separatum. de quibus sic ad Prophetam nostrum loquitur ductor Angelus: Haec sunt, inquit, gazophylacia sancta, in quibus versantur Sacerdotes, qui appropinquant ad Dominum in Sancta Sanctorum, ibi ponent Sancta Sanctorum; hoc est carnes sanctissimas partis Sacerdotalis: facile colligere possemus eorundem gazophylaciorum memorem Sapientiam septenas, quibus fulciuntur praedicta gazophylacia, enumerasse columnas. Idem ipsum confirmari videtur lectione illa, quam huius loci retulit Cyprianus, cum Ambrosio; sanctissimosque Doctores sequutus Latinus Sixtiani Septuaginta interpretum codicis interpres: Sapientia enim, inquit, aedificauit sibi domum, & subdidit columnas septem. Quocirca subiungit sapiens: Immolauit victimas suas: ibi enim non aliae, quam immolatae comedebantur carnes. vel, Maestauit victimas suas; eodem plane sensu, vt habent Hebraea. vel vt propius ad indicatum mysterium accedamus: Et immolauit victimam suam, vt habent Chaldaea. Vel vt legit Tertullianus: Sophia, inquit, iugulauit filios suos, sophia sapientia est: sapienter vtique iugulauit, dum in vitam, & rationaliter, dum in gloriam, & post pauca subdit: O bonam matrem, opto & ipse in filios eius redigi, vt ab ea occidat. Opto occidi, vt filius suam. Quod si huiusmodi verba licuit Tertuliano de Martyribus interpretari, cur nobis non liceat mysteria scrutantibus de ipso Christo, qui est caput Martyrum, eadem exponere; qui filius Sapientiae, iuxta Hebraeam phrasim, proprie dici potest, hoc est sapientissimus: immo & ipsa

S. Cyprianus epist. ad Caecil. de sacramento Domini calicis, & lib. 2. aduer. Iud. S. Ambr. lib. 1. de fide. c. 7. Prouerbi. 9. v. 2.

Tertul. aduersus Gnosticos, cap. 7. FILII SAPIENTIAE immolantur vt filij suam.

Et iterum: sed & de volatilibus caeli, שבועה שבועה שבועה, septem septem, sic enim ad verbum conuertunt Septuaginta: hoc est, septena & septena, masculinum & foeminam. Et iterum: sed & de volatilibus caeli, שבועה שבועה שבועה, septem septem, septena & septena masculinum & foeminam. Confirmant quae diximus quae sequuntur verba de maestatis victimis, & inuitatis ad conuiuium. Nam si in memoriam reuocemus sublimiora illa: gazophylacia Aquilonis & gazophylacia Austri, quae sunt ante aedificium separatum. de quibus sic ad Prophetam nostrum loquitur ductor Angelus: Haec sunt, inquit, gazophylacia sancta, in quibus versantur Sacerdotes, qui appropinquant ad Dominum in Sancta Sanctorum, ibi ponent Sancta Sanctorum; hoc est carnes sanctissimas partis Sacerdotalis: facile colligere possemus eorundem gazophylaciorum memorem Sapientiam septenas, quibus fulciuntur praedicta gazophylacia, enumerasse columnas. Idem ipsum confirmari videtur lectione illa, quam huius loci retulit Cyprianus, cum Ambrosio; sanctissimosque Doctores sequutus Latinus Sixtiani Septuaginta interpretum codicis interpres: Sapientia enim, inquit, aedificauit sibi domum, & subdidit columnas septem. Quocirca subiungit sapiens: Immolauit victimas suas: ibi enim non aliae, quam immolatae comedebantur carnes. vel, Maestauit victimas suas; eodem plane sensu, vt habent Hebraea. vel vt propius ad indicatum mysterium accedamus: Et immolauit victimam suam, vt habent Chaldaea. Vel vt legit Tertullianus: Sophia, inquit, iugulauit filios suos, sophia sapientia est: sapienter vtique iugulauit, dum in vitam, & rationaliter, dum in gloriam, & post pauca subdit: O bonam matrem, opto & ipse in filios eius redigi, vt ab ea occidat. Opto occidi, vt filius suam. Quod si huiusmodi verba licuit Tertuliano de Martyribus interpretari, cur nobis non liceat mysteria scrutantibus de ipso Christo, qui est caput Martyrum, eadem exponere; qui filius Sapientiae, iuxta Hebraeam phrasim, proprie dici potest, hoc est sapientissimus: immo & ipsa

A Sapiencia aeterni Patris est, qui maestatus in Cruce nobis est sanctissimas cibis; cuius pro nobis effusus sanguis, noster est potus, qui prae omnibus cibis ac potibus antiquae illius legis Sanctus sanctorum merito dicitur: ad huius vtique participationem mysterij vocantur ab ancillis, pedisequis, vel ministris Sapientiae, fideles omnes, cum excelsa praedicatione vocamur: ea demum lege, vt infantiae ignoracionem & insipientiam abijciamus prius.

AD CON- uiuium Christi vocamur.

Sed quod ad hoc potius ineffabile mysterium, sacrumque conuiuium, de quo praedicti Sancti Doctores cum alijs multis locum interpretantur, respexisse videatur Salomon, sub aenigmate atque figuris, sacrificiorum, & hostiarum templi, potiusquam ad ipsas templi hostias, & conuiuia, perspectum esse poterit, si in eadem praedictorum gazophylaciorum maneamus historia, ad quae Sacerdotibus tantum patebat accessus, exclusa omni saeculari ac profana multitudine: nunc vero omnes, tam Sacerdotes, quam Laici, ad eandem vocantur arcem, intra eadem admittendi ciuitatis moenia. Quod perspicuum magis erit, si locum hunc cum parabola Euangelij conferamus, quae huius est quasi commentarius & explanatio: sed longius fortasse, quam, pro loci opportunitate, par erat, per amoenissimos al-

AD CON- uiuium corporis & sanguinis Christi respexit Salomon.

Matth. 22. d. v. 2. & Luc. 14. d. v. 16.

Insionum sacrae Scripturae campos diuagati sumus. At quis, quales, non erumpat vt praedictet, quacumque arrepta occasione admirabile Dei mysterium, singulare beneficium, non satis perspectum munus, cuius Deus Oprimus, liberalissimus, munificentissimusque, nos, quamuis indignos, participes fecit, atque ministros. Insinuandus tamen hic fuit alius, sacri huius septenarij numeri, & templi ipsius mirabilis quidem ad Christum respectus. Bini sunt in porticibus singulis columnarum ordines, ordo septenis constat columnis: tres huiusmodi porticus Domum Dei, Sanctumque sanctorum complectuntur medium. Quid si huc fortasse respexit sanctissimus Euangelista Matthaeus, vniuersam Christi generationem in tres partitus tessaradecades, quot columnis extrinsecus Dei domus cingebatur? Sed de his alias.

Matth. 1. v. 17.

THESSA- radecades Christi generationis huc forte respexerunt.

Reliquum est, vt, quoniam in huius Orientalis areae meridiana porticu & Aquilonari octona gazophylacia computari diximus, in vtraque sexdena; quae ad tricenarium vsque numerum supersunt, quomodo in duabus alijs porticibus Orientali, & Occidentali, computentur ostendamus: nam quod tot ponere non possumus gazophylacia in his porticibus, quot in alijs, duplici, vtroque maximo impedimento praepedimur: primum quod porta aperienda est in media porticu, quam vidimus ab Angelo certis mensuris comprehendi: ex quo fit, vt postis medius statui non possit, quo quaternaria vtrimque numerentur intercolumnia: secundum, quod, etiam si postis in medio statueretur, & octona intercolumnia, omnia atrij intercolumnia duo essent & triginta, non triginta, vt enumerantur à Propheta. Sed enim uero hic ego agnosco eius, quod verum est naturam, & quasi emicans splendidissimum lumen: nam haec eadem, quae impedimenta videbantur, habuimus impedimentae viae quasi certissimos indices. Manentibus enim eisdem radicibus lineis, similibusque exstructis à lateribus portae postibus, medius postis, qui ostium impedire poterat sublatus est è medio; sed non omnino

omnino sublatus, sed bifariam sectus, eiusque pars altera proximo postis ex altera parte additus est, pars altera alteri proximo postis ex altera parte: atque ita factum est, primum, vt porta altius surgens, vt dixi, duplici crassiori poste vtrinque fulciretur, duplici arctiori intercolumnio exornaretur. Factum est, deinde, vt hi postes ex aequo responderent postibus, qui intra portam accuratissime ab Angelo dimensi sunt, in quorum medio seni illi ianitorum thalami fuisse referuntur. Factum est tandem, vt in portarum porticibus septena relinquerentur intercolumnia, atque adeo in circuitu pauimenti triginta gazophylacia, totidem superstructa intercolumnijs, atque ipsis secundum ordinis intercolumnijs distincta. Nam exstructa sunt bisseptena Orientalis, & Occidentalis porticus, & bis octona Meridiana, & Aquilonaris, quae simul collecta triginta complent. Quae quidem numeri huius comprobatio, reliqua, quae diximus, & quae dicturi sumus mirifice confirmans, in ea nos, quam cum metu oppositam tenebamus opinionem maxime confirmauit, veram videlicet ac certam templi fabricam, Deo Auctore, consequutos iam fuisse; cum, praeter hanc, nulla posset ratio excogitari, cum qua praedictus numerus & alij multi eiusmodi inueniri, aut conuenire posset.

SEPTENA inter columnia paria in singulis portibus Orientali, & Occidentali.

7
7
8
8
30

DE PORTA, ET AREA AQVILONARI atrij exterioris.

Cap. XXX.

XX.

PORTAM quoque quae respicietiam viam Aquilonis atrij exterioris mensus est, tam in longitudine, quam in latitudine. Absolutis ijs, quae ad Orientalem portam, eiusque aream pertinebant, eadem porta qua ingressus fuerat egressus, per atrium gentium, deducitur ad sinistram templi partem, ad portam atrij exterioris respicientem Aquilonem. Id quod videntur innuere Septuaginta, qui sic habent: Et adduxit me ad Aquilonem: & ecce porta respiciens ad Aquilonem atrio exteriori, mensus est eam, longitudinem eius, & latitudinem. Quae verba ijs sunt similia, quae inferius habentur, cum ad alias portas deducitur Propheta. Hic vero propterea addita esse videntur, quod verba Hebraica aliter ordinantur quam nostra, eadem generatione in Hebraeo, Latinoque codice leguntur, & à Chaldaeo lecta fuerunt; siquidem hi omnes superiores versus sic legunt: centum cubitos ad Orientem, & ad Aquilonem, indicantes, vt diximus, vtraque dimensione centum cubitos repectos fuisse: at Septuaginta centum cubitos ad Orientem, legunt, & absoluta periodo, aliam incipiunt ibi: Et ad Aquilonem, subaudiuntque, deduxit me, & ecce porta &c. Sed quam re ipsa vera sit ea lectio, quam tradunt Septuaginta; tamen vbi que hic versus incipit, sicut in Vulgata no-

stra. In Hebraeo: Et portae cuius facies eius viam Aquilonis, subaudi, respicit, in atrio exteriori, mensus est longitudinem eius, & latitudinem eius. Chaldaeus: Et portam quae aperta erat ad viam Aquilonis ad atrium exterius mensus est longitudinem eius, & latitudinem. Perspectum autem esse cuius debet, portam hanc esse atrij exterioris, Israelitarum, apertam in medio muro Aquilonari quingentorum cubitorum: & cum latitudinem eius, & longitudinem dimensam, fuisse dicit, quasi summam retulit ea, quae mox per partes ac flagillatim fuerat enarraturus. Sic enim Moysen primum sacrae paginae scriptorem fecisse cognoscimus: In principio, inquit, creauit Deus caelum & terram. vbi Sanctus Basilius: Ex duobus extremis vniuersi sane totius innuit ortum; caelo quidem primis ortus redditus partibus; terrae vero secundis. Quidquid autem istorum medium est, id vna cum ipsis omnino finibus exortum esse consentaneum est rationi. Quae plane magni Basilij sententia vel ex eo maxime confirmatur, quod factum die secunda firmamentum vocat Deus caelum, apparentem die tertia aridam vocat terram. Sic in praesenti loco, quam portae longitudinem ac latitudinem dimensam dicit, mox per partes enumerabit. Vel sensus est, dimensam fuisse longitudinem, & latitudinem singularum partium: nam post pauca verba, portae latitudinem, & longitudinem, proprio metitur cubitorum numero. quasi dicat, longitudinem ac latitudinem dimensam fuisse, singulari numero, pro numero multitudinis accepto, vt solet alias fieri in sacris litteris.

EA INITIO simul proponunt Scriptores, quae per partes deinde expositurae sunt. Genes. 1. v. 1. Basil. in Exameron.

Et thalamos eius tres hinc, & tres inde: Hebraea vertit Pagninus: & postes eius. & vestibulum eius: vel, & vestibula eius, vt habent Graeca, & Chaldaea. vel, testudines eius, vt vertit Pagninus: vel, & palmas eius, vt habent Septuaginta: secundum mensuram portae prioris. Sanctus Hieronymus: Orientalem, inquit, portam significat, quae prior, non ordine, sed merito nuncupatur. Et quamuis verum omnino sit, Orientalem portam omnium fuisse dignissimam; vt initio dicebamus, cuius meritum, mysteria perquirens retulit Sanctus Doctor; tamen hoc loco prior rem dici arbitramur eam, quod prius dimensa, & explicata fuerit ab Angelo: id enim fere testatum habemus apud Septuaginta interpretes, qui: Et factum est, legunt, secundum mensuras portae, quae respicit Orientem, quinquaginta cubitorum longitudo eius, & latitudo eius viginti quinque cubitorum. Hanc vnam longitudinis, & latitudinis mensuram ad similitudinem referunt Septuaginta interpretes, quae similis vtique est non modo pari cubitorum numero, sed & dimetiendi modo, à facie portae, ad faciem vestibuli portae, inclusis muris, longitudo; latitudo vero à recto thalami ad rectum eius, exclusis peribolis, & comprehensis hac mensura thalamorum, postibus, vt diximus. Sed Vulgata lectio tum has, tum illas mensuras ad similitudinem prioris portae retulit, & subdit, quinquaginta cubitorum longitudinem eius; & latitudinem viginti quinque cubitorum. Hanc autem mensuram longitudinis: & latitudinis in singulis portis repectendam fuisse, arbitratus est Propheta, reliquis silentio praetermissis; tum quod hac vna reliquae omnes continerentur: ex quo fit, vt maxime animaduertendi sint huius visionis interpreti, aut lectori maiores numeri, illi praefertim, qui plures minores complectuntur: tum vero maxime re-

XXI. Pagninus. S. Hieron.

PRIOR PORTA dicitur Orientalis dignitate & ordine.

me repetenda fuit, quod haec vna vniuersum... Dixi supra... 18.

XXII. Fenestras autem eius. Hebraice חלונות... F B N E... cellis.

PALMAE ad modum palmarum. secundum mensuram... pro capitulis.

SEPTIMUM gradum in finibus portae exterioribus... Et septem graduum erat ascensus eius.

SIMILITUDINIS ratio certa. Richardus... par. 2. templi. Ezech. c. 9.

Rabbi David in comment. ad arrium Israel, contra quindecim psalmos graduum...

A vniuersa, non modo illius, nulla ratione memor, verum multo magis, quod nullum illi locum relinquat in area templi vniuersa.

Et vestibulum ante eam. Phrasim continent haec verba, Hispano proprius, quam Latino sermone reddendam: diceremus enim: si zaguan...

ad facies eorum. Chaldaeus: Et septem gradibus ascendebant per eam, & vestibula eius ante eos.

Et porta atrij interioris contra portam Aquilonis, & Orientalem. Difficilis oratio propter Hebraicam phrasim, quam totidem fere verbis retulit Chaldaeus...

XXIII. Et porta atrij interioris contra portam Aquilonis, & Orientalem. Difficilis oratio propter Hebraicam phrasim, quam totidem fere verbis retulit Chaldaeus...

CONIVNTIO, & comparationem Hebraeis significat.

rae; in Prouerbis maxime, quae sententiarum plenissima cum sint, verborum sunt praeparata: Caelum sursum, & terra deorsum, & idest sicut, cor Regum inscrutabile.

ibid. 23. Hoc est, haud secus quam aestuanti ac sitibundo gratissimus esse solet frigidae potus, sic nuntius bonus diu, valdeque expectatus.

Est apud Iob celebre huius rei exemplum: Homo nascitur ad laborem, & sicut, auis ad volatum. Vel, vt habent Hebraea, homo ad laborem natus est, & sicut, filij prunae eleuatur volatum.

Marc. 9. 49. Omnis enim, inquit, igne salietur, & idest, sicut, omnis victima sale salietur. Praeceptum Domini fuerat: Quidquid obtuleris sacrificij sale condies, nec auferes sal foederis de sacrificio tuo: in omni oblatione offeres sal.

Leuitici. 2. 13. S A L O M N I U M sacrificiorum condimentum.

Hac eadem phrasi vsus est noster textus, cuius hic est contextus: Et porta atrij interioris erat contra, vel e regione, portam, portae, Aquilonis & sicut ad, Orientalem. hoc est, sicut e regione portae Orientalis atrij exterioris erat porta alia Orientalis atrij interioris: vel &, sicut ad Orientalem, subaudi dictum est. hoc est, non aliter hic intelligendum est, portas Aquilonares constitutas fuisse, quam de Orientalibus dictum est.

Illud vero quod, praeter comparatiuam particulam, praepositionem adiungimus: tamquam facilius intelligendo contextui necessariam non, temere, aut sine exemplo adhibemus, cum expressa sit in Hebraeo חamed, littera id importans.

Et mensus est a porta usque ad portam centum cubitos.

Explicarunt id magis Septuaginta: Et mensus est arrium, inquit, a porta ad portam cubitis centum. Totum hunc versum disertis verbis exponit Sanctus Hieronymus: Nec solum, & s. Hieron. inquit, vna porta est Aquilonis, quae supra porta appellatur exterior, sed & altera interior, quae habet similitudinem portae Orientalis, vt manifestius dixere Septuaginta: Et porta atrij interioris respiciens portam Aquilonis: sicut erat porta, quae respiciebat ad Orientem. Mensusque est a porta exteriori Aquilonis, vsque ad portam eiusdem Aquilonis interiorem centum cubitos. His vero Sanctissimi Doctoris verbis nihil addendum esse arbitratus sum, praeterquam quod hic subintelligenda esse videntur ea verba, aut eorum similia, quae de dimensa consimili Orientali area dicta sunt, cum eorundem simili interpretatione: ibi enim dimensos fuisse dicit areae centum cubitos ad Orientem & ad Aquilonem: hic vero totidem dimensos fuisse intelligendum est ad Aquilonem, & ad Orientem. hoc est & in longitudine, & in latitudine; quia nimirum haec Aquilonaris area, non secus quam Orientalis quadrata erat. Id quod non coniectura modo similitudinis ducti affirmamus, quamuis ea firma sit, vt dixi, ac certa: sed ipso Prophetae testimonio, infra suo loco explicando, confirmandum est. id quidem, hoc loco ita perspectum est, vt ne Lyrano quidem lauerit. Mensura autem, inquit, huius pauimenti ab Oriente in Occidentem taceatur, quia supponitur esse centum cubitorum, sicut est dimensio pauimenti Orientalis ab Aquilone in Austrum.

A R E A Aquilonaris quadrata fuit.

Infra lib. 4. cap. 46. Nihilans de Lyr.

DE PORTA AVSTRALI ATRII exterioris.

Cap. XXXI.

XXIV. Deducit me ad viam Australem. Hebraice: Et pergere me fecit viam Austrum. Septuaginta interpretes: Et duxit me ad Austrum: idem apud Sanctum Hieronymum: Et duxit me ad viam Australem, ad viam, Hebraice דרע, vox est quae viam significat tritam, vnde etiam deducitur vox. sed habet propriam nonnumquam significationem, Deut. 11. 4. eam, inquam, quam habet Latina vox, ver. 29. & 30. sic in Deuteronomio: Pones benedictionem super monte Garizim, maledictionem super montem Hebal: qui sunt trans Iordanem post דרע, viam, ingressus vel occubitus solis habent Hebraea; Sed phrasim interpretatus est Vulgatae interpres, quae vergit, inquit, ad solis occubitum. sic etiam in praesenti: Deducit me ad viam: idem est ac si diceret: & cum eduxisset me porta Aquilonari, deduxit me versus Australem: Et ecce porta quae respiciebat ad Austrum. vtiq; atrij exterioris: quod subintelligi voluit ex bi-

ex binis praecedentibus portis : & id quidem paulo inferius poterit demonstrari, cum e regione huius portae aliam portam videbit in atrio interiore. Et mensus est frontem eius, Sanctus Hieronymus : Septuaginta, inquit, in eadem verba consentiunt, praeter thee, & elau, & elamot, & elam, pro quo in Hebraeo positum est חלם vlam, thee autem interpretatur limen, siue frons : Elau circa eum, siue sustentacula : elamoth propyla, siue vestibula : vlam חלם, id est ante fores. Haec sunt Sancti Hieronymi verba. Verum in alijs omnibus codicibus, praeter vnum Sancti Hieronymi, habentur haec verba : מאד דערבט חלם אדונו, & mensus est eam : vniuersam primum portam dimensam fuisse testantur, deinde per partes, quas mox subdunt : Frontem eius חלם elau, hac voce vsus in prioribus porta, eam, frontem conuertit Vulgatus, quam duobus cubitis defini vidimus, & ea confirmauimus, semicolumnas a postibus existans indicari : intactam eam vocem dimiserunt Septuaginta, vt paulo ante verbis Hieronymi ostensum est. Chaldaeus : Frontes quoque, legit, phrasim explicans Hebraeorum, qua singulari numero vtuntur, pro plurali, sicut & e contra. Hanc eandem sententiam tuetur Vatablus, qui parafrastes, primum legit, pro vestibulo, atque in notationibus, postes eius & testudines. Et vestibulum eius, חלם elamoth : hanc vocem haud secus quam praecedentem intactam, reliquere Septuaginta : quamuis aelamoth scribat Regius, cum Complutensi, & Sancti Hieronymi codicibus, aelamon Sixtiano. Eam vocem, testudines conuertit Pagninus, vt paulo ante dicebamus. quae omnia dimensa sunt iuxta mensuras superiores : vel istas, vt habent Graeca & Chaldaea : vel has, vt habent Hebraea, illas referentia, quas tunc denuo metiebatur Angelus in porta Meridiana : vel has, vocant, quas paulo ante retulerat in Orientali porta, quod bene intellexit Vulgatus, eas vocans superiores. Notandum est, inquit Richardus, quod dicitur secundum mensuras superiores : nam si eiusdem mensurae sunt omnes, quidquid in vna minus dicitur, ex alterius descriptionis adiectione suppleri videtur. Haec ille.

S. Hieron.

Vatablus.

Pagninus.

SIMILITUDINIS regulam confirmat Richardus.

Richardus par. 2. templi.

Ezech. c. 9.

XXXV.

CANCELLI vniuersa portae vestibula circumdant.

Vatablus.

has perpendat, quas vulgo, dicimus arcos, vtrisque apertas, aut peruias, in eis agnoscat fenestras apertas, nisi de cancellis sermo sit, quibus imi clauduntur stylobatae, relicti in medio ianitorum thalamis ? id quod ipse quoque textus indicare videtur, subiungens : sicut fenestras ceteras : vel, sicut fenestras istas, vt habent Hebraea & Chaldaea, vel, sicut fenestras aelam, vt habent Graeca : priores, vestibuli portae Orientalis cancellos referentia, quos ibi notauimus, fenestrarum nomine cenferi. Rabbini duplicem litteram n he, huic voci adhibitam fuisse obseruantes, aliquid de fenestrarum forma innui putarunt : nam Rabbi Zanchama : Ne hoc superfluum, inquit, significat obscuritatem, id est fenestras obscuras, latas forinsecus, & breues intrinsecus, quasi dicit, ipsius luminis non indigeo : omnes enim fenestras factae vt lux ingrediatur, sunt strictae, exterius, & dilatantur interius. Verum Rabbi Dauid חלם חלם, inquit, aliqui exponunt quasi חלם חלם, obscuras fenestras. Est autem vox illa prior a radice deducta, quae rugare, contrahere significat, aut obscurari, id nimirum omne, quod in fenestrate oculis solet contingere : & quod a Moysse sustulit historia. Deuteronomij : Moyses, inquit, centum & viginti annorum erat quando mortuus est : non caligauit oculus eius, vel rugas non contraxit, nec dentes illius moti sunt. Significat tamen etiam ea vox tenebre fecere, aut obscurari, quod oculis frequenter tribuitur. Sic aduersus impium pastorem apud Zachariam Dominus : Et oculus dexter eius, inquit, חלם, tenebre fecens obscurabitur. Id vero omne, quo animi, corporisque defectus indicantur, a bono pastore Christo, qui posuit animam suam pro ouibus suis, remouet Ilias : Non חלם חלם, obscurabitur, erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium. id est, Nulla animi perturbatione a recti iudicij prolatione dimouebitur, vel obcaecabitur, quo minus quod rectum est videat, ex exsequatur. Iam vero si vocis, huius notio, ad rem illam applicetur, quam supra, obliquis, vel clausas vocauerat fenestras, cancellorum vtique foramina illa, quae supra expressimus, nullo alio apriore exemplo a natura petito possent indicari, quam oculis, ijsque corrugatis, senum simillimis, propter fascias, truncos coronas, atque alia ornamenta, quibus, vt dixi, vtrisque circumdantur eiusmodi foramina.

Rabbi Zanchama apud R. Salomon in comment.

Rabbi David in comment.

Deuter. 34. v. 7.

Zachar. 11. v. 17.

CALIGAN-tes iudicii oculi dantur in poenam.

Isa. 42. v. 4.

Supra v. 9.

CANCELLORUM foramina oculorum similia.

Richardus par. 2. templi Ezechiel. c. 9.

potuit. Et primum, verum esse videtur ac certum, mensuram hanc quinquaginta cubitorum longitudinis, & latitudinis viginti quinque ad vestibulum ferri. Nam quamuis Hebraea ex aequo de porta possint intelligi, & de vestibulis, Chaldaea tamen ad vestibula videntur pertinere. sic enim habent : Et fenestrae erant ei, & vestibulis eius per circuitum, sicut fenestrae istae quinquaginta cubitorum longitudinis, & latitudinis viginti quinque cubitorum. Sic & Graeca : Et fenestrae eius & aelamoth, vel aelamon in circuitu, sicut fenestrae aelam, cubitorum quinquaginta longitududo eius, & cubitorum viginti quinque latitudo eius. Hoc est, fenestrae & vestibula, quae erant in circuitu huius portae, erant sicut fenestrae aelam, seu vestibuli, cuius longitudo erat cubitorum quinquaginta, quinque & viginti latitudo. Sed & Vatablus rem ipsam percepit, & expressit : Vestibuli etiam, inquit, longitudo quinquaginta cubitorum, & latitudo viginti quinque cubitorum. Sed cum hanc portam similem omnino esse intelligamus ac parem priori, ibique portae tantummodo longitudo, ac latitudo his dimensionibus finiatur, facile colligimus portam, hoc est illud spatium, quod totum portae nomine censetur, vestibulum dici : quippe cum porta, postibus, fornicibusque vndique cincta, illud spatium in medio complectatur, quod Latini vestibulum proprie dicerent, Graeci Πυργείον, Hispani zaguan. quod quidem spatium, inclusis muris ac postibus, quibus concluditur, longum est cubitos quinquaginta, latum quinque & viginti. Atqui vestibulorum nomine haec merito censetur, vt hoc demum adnotemus, quoniam longitudini portae, aut vestibulorum portae, quae eadem est, si muri includantur, respondet ex aequo porticus latitudo, quae ex vtraque parte portae in longum producitur, vt diximus. Atque his satis confirmata manet altera pars sententiae Richardi : altera vero, qua plura vestibula, diuersaeque dimensiones confundit, perturbat, multiplicat, satis, ni fallor, ex ipso, quem haecenus exposuimus, Prophetiae contextu confutatur.

EADEM EST vestibulorum & portae longitudo & latitudo.

Vatablus.

Diximus supra v. 18. RICHARDI sententia partim confirmatur, partim confutatur.

XXVI.

GRADVS septem in porta Australi.

GRADVS ante fores, quae in extremo clauduntur muro Vatablus.

subdit : & caelatae palmae erant, vna hinc, & altera inde in fronte eius. Ex Hebraeo sic Regius codex : Et palmae ei. Pagninus explanationis gratia addit, erant, vna hinc, & vna inde in poste eius. Ab his non discrepant Septuaginta in Sixtiano codice : Et palmae ei, vna hinc, & vna, id est, altera inde super aelam. Hebraicam vocem retinere Septuaginta חלם elau, quae postes, seu frontes significat. Vnde Chaldaeus paraphrastes rem ipsam exposuisse videtur, sic scribens : Et capitella ei erant, vnum hinc, & vnum inde super postes eius. Rabbi Salomon : Super capite frontis erat, inquit, palma insculpta. Enimvero nulla superesse posse videtur dubitandi ratio, quin his verbis atque alijs, quae supra exposuimus, ornamenta capitellorum describantur, quae insculptis palmis distinguebantur toto hoc aedificio : sed quoniam de capitellis iterum agendum nobis est, eorumque forma pressus exprimenda, tunc ea, quae nunc assumimus, confirmari facile poterunt. Illud omnino difficultate vacat, quod supra, pictura palmarum memoretur, hic palmae dicantur insculptae : vtraque enim vox ab interprete Latino additur, vt palmarum imagines marmore expressas ibi haberi intelligeremus, non veras palmarum spatulas. Illud vero, quod vt litem componeret adiecit Richardus, vt fuisse putentur caelatae, & coloribus superductae, nihil est quod fidem astruat, cum in templo nihil non candidissimum marmor esset, aurum, argentum, aut cedrus, vt suis locis ostendimus. Illud porro quod vna hinc, & altera inde fuisse dicitur, nihil videri phrasim redolet Hebraeam, qua vsus est idem Propheta noster, dicente Domino : Filij populi tui, qui loquuntur de te iuxta muros, & in ostijs domorum, & dicunt אהר אהר אהר eth ehad vnum cum vno, vnus ad alterum, vir ad proximum suum loquentes. Vbi distributiuum est, vnus ad alterum, hoc est, vnusquisque ad proximum suum. Sic & in libris Regum : Erat autem, inquit, pondus auri, quod afferebatur Salomoni אהר אהר אהר betha aher betha aher ehad in anno vno. eadem enim est vox, idem significandi modus, quam, sicut dixi, ad verbum conuerterunt Septuaginta interpretes. Vim tamen vocis, & dicendi modum exposuit Vulgatae interpretes, & Chaldaea paraphrasis, per annos singulos, vel annis singulis scribentes, iuxta quem dicendi morem, vna hinc, & altera inde, idem significabit quod singulis vtrimque. cum constet, plures ex vtraque parte portae frontes extitisse, & singulas eodem ornamentigenere insculptas. quod bene exposuit Vatablus : Habuit etiam, inquit, singulas palmas vtrimque in suis frontibus.

R. Salomon in comment.

Supra v. 16.

Richard. ubi supra.

IN TEMPLO nihil videri poterat praeter marmor, cedrum, aurum, argentum.

Ezech. 33. v. 30.

VNVS AD alterum distributiuum sumitur.

3. Reg. 10. v. 14.

Se-XXVII.

Et porta atrij interioris in via Australi. Septuaginta interpretes : Et porta e regione portae atrij interioris ad Austrum. Sed quamuis particula illa, e regione portae, in Hebraeo, Chaldaeo, aut Latino codice non legatur, ea tamen merito subiungitur a Graecis, tum quod res ipsa id videatur exigere, tum vero maxime, quod ipse Hebraeus textus id videatur indicare, cuius verba sic licet conuerrere, & porta atrij interioris דרע, via Austrum, hoc est versus Austrum respiciens, iuxta ea, quae paulo ante de hac voce dicebamus : atqui si vtraque porta interioris exteriorisque atrij recta spectabat ad Austrum, vtique vna erat e regione alterius. Sed quamuis haec non satis firmas viderentur conie-

PORTAE IN-cturae, tamen interiorem portam recta aspersisse A exterioriorem, & contra, vel ex eo constare potest, quod à porta metitur vsque ad portam, quod nisi recta fieret, rationalis mensura non esset, cum maior posset fieri, aut minor: quippe quae ad angulos tenderetur obliquos, non vero rectos, vt de- cuit. Et mensus est à γωνίαν, atrium, addunt para- phraetice Septuaginta interpretes, & merito; haec enim tertia est area atrij Israelis, à porta atrij ex- terioris, ad portam atrij interioris, centum cubitos.

Vatablus.

Supra v. 23.

Infra cap. 4. v. 2. & 3.

Sed & Vatablus sic, paraphrastem agens, conuer- tit: Porta denique atrio interiori ad Meridiem (è regione portae fuit) estque mensus in plaga Me- ridionali à porta ad (oppositam) portam cen- tum cubitos. Hic etiam subintelligendum esse, ad Meridiem, & ad Orientem, iuxta ea, quae supra de atrio diximus Aquilonari, nulli dubium esse debet: nam & id quoque significare voluisse vi- dentur Septuaginta interpretes addentes illa verba, τὸ εὐρος πρὸς νότον latitudinem ad Meridiem. Sed &, praeterquam quod iuxta mensuras supe- riores, omnia in hac regione Meridiana dimen- sa esse paulo ante dixerat, hoc est, iuxta ea, quae in reliquis regionibus notata sunt, hoc ipsum infra magis perspectum esse poterit, cum porticus Meridianae longitudo centum cubitis definitur, quamuis sub portae nomine.

DE NUMERO PORTARVM TEMPLI: ET quod occidua Israelis porticus media porta caruerit. Cap. XXXII.

AN PONEN- da sit in atrio exteriori por- ta Occidentalis.

ATRIVM interius tres tantum portas habuit.

ABEMVS hic quidem tres por- tas atrij Israelis, quas ordine mensus est Angelus, & Pro- pheta descripsit, Orientalem, Aquilonarem, & Meridianam: sed quoniam ad atrij interio- ris tres similes portas progreditur ductus ab An- gelo Propheta, hic tantisper figere pedem libuit, atque expendere, num alia superfit in hoc eodem atrio porta, quam Angelus metiatur: an vero quia nullam praeterea metitur, nulla quoque aper- ta fuisse credenda sit. Qua in re quae certa explo- ratae sunt, proponenda sunt prius, deinde ea, quae probabili quadam coniectura ex certis col- liguntur. Et de atrio inprimis Sacerdotum per- spectum cuius esse poterit, vel breuiter expensa vniuersali Ichographia, tres tantum portas ha- buisse, ab Oriente, Aquilone, & Meridie singulas: ab Occidente namque infimo quodam peribolo claudebatur hoc atrium, quod ornamento esset porticus, & vsui; nec tamen speciosissimam tem- pli faciem impedire posset: quod paulo inferius ipsi Prophetae verbis confirmabitur. Quapro- pter in ea atrij interioris parte nulla debuit aperi- ri porta in muro, binos vel ternos cubitos alto. Quod vero ad Israelis atrium spectat, quamuis responsum, & similitudinis ratio tres tantum fuisse

suadeat in eo portas: atque insuper Angelum videamus minutissima quaeque huius atrij mem- bra metientem, nihil à Prophetâ nostro enarratum: rem tamen maxime dubiam facit; immo vero aliquibus in oppositum certam, quod de domo Domini legitur in libris Paralipomenon; Per quatuor ventos erant ostiarij: id est, ad Oriem, & ad Occidentem, & ad Aquilonem, & ad Au- strum. Verumenimvero cum in atrio interiore tres tantum portae apertae fuerint, vt dixi, atque in singulis ostiarij constituerentur, quod earum thalami mox referendi conuincunt, id non ob- stat, quo minus per quatuor ventos ostiarios fuisse dicemus, si in atrio exteriori, Israelisque ternae portae aperirentur à totidem ianitorum classibus custoditae: sic etiam cum in atrio gen- tium ad quatuor ventos portae apertae fuerint, quae ab ostiarijs obseruarentur, verum omnino erit, per quatuor ventos ianitores extitisse, quam- uis Israelis atrium ternis tantummodo adiretur portis. Et quidem atrium gentium, eiusque por- ticus, & portas custoditas fuisse compertum est apud Iosephum. Sciunt omnes, inquit, qui templi nostri opus videre, quale fuerit, quamque inui- labili sanctimonia castum; quatuor enim portis circum se habuit, aliam vtique alijs interio- rem, vt patet intuitu formam, & hanc ipsam san- ctimoniae legem expendenti: & earum suam quaeque secundum legem custodiam. mox vero gentium portic- um disertis verbis definit, subdens: In extimam por- ticum ingredi licuit omnibus etiam extraneis; tantum men- struatae feminae intrare vetabantur. Sed & illud quoque quod assumebamus, Occidentalem Israelis portic- um portis caruisse, apud ipsum Iosephum testa- tum habemus. Is enim, cum multa de atrio, & por- ticu gentium sub exterioris fani appellatione dixisset, stantisque in eo columnas enumerasset, Graecis, Latini quae literis legem castimoniae praem- onentes, in locum sanctum transire alienigenas non debe- re: sanctum enim, inquit, vocabatur alterum sanum, & qua- tuordecim gradibus ascendebatur a primo: quadratumque sur- sum erat, & proprio muro circumdatum &c. Post quatuordecim autem gradus spatium erat vsque ad murum trecentis cubitis planum: hinc rursum alij quinque gradus, & scalae ad por- tas ducebant: vtique atrij Israelis; à Septentrione quidem ac Meridie octo, quaternae vtrinque vi- delicet, duae vero ex Oriente, &c. Occidua vero pars nul- lam portam habebat, sed perpetuus ibi murus erat exstructus. Id quod non modo propter antiqui templi imita- tionem fuisse factum à Zorobabele credendum est; verum etiam propter ipsius Sancti Sanctorum religionem & cultum: quod vicenis tantum cubi- tis ab introitu portae distaret, si porta Occidenta- lis in media porticu occidua aperiretur, vt in reli- quis: hanc enim loci distantiam manifesto Pro- phetae testimonio confirmaturi sumus inferius, eamque in ipsa Ichographia licet obseruare.

Sed quid quae opus est coniecturis, externis- ue duci testimonijs, vbi suppetunt propria? Ex- pendenda enim videtur inprimis ipsa ianitorum fors, qua Supphin, & Hosae Occidentalis templi pars custodienda tribuitur. Cecidit ergo fors, in- quit, Orientalis Selemiae. Porro Zachariae filio eius, viro prudentissimo, & erudito, sortito obtigit plaga Septentrionalis. Obededom vero, & filijs eius ad Austrum: in qua parte domus erat seniorum concilium. Ex Hebraeo sic vertit Regius codex: Ipsi Hobededom ad Austrum, & filijs eius domus collectionum, vel conciliorum. Septuaginta in- Sixtiano

OSTIARIJ ad quatuor ventos.

ATRIVM gentium à ianitoribus ca- stodiebatur.

Ioseph. lib. 2. contra Apia.

Ioseph. 6. lib. 2. cap. 6.

OCCIDVA porticus mil- lam portam habebat.

1. Paral. 26. v. 14. & 15.

Sixtiano codice, ipsi Abdedom Austrum e regione domus bsephim, aut Afaphim, quae vox, collectionum, vel conciliorum significat. In secundo, Complutensis est δὲ ἰούρεον τῶν ἀποδύσεως, in secundis vestibulis. Ego vero in secunda interpretor vestibulorum contiguatione; quia nimirum ibi statuendum concilium seniorum duxi, vt videre est in secun- da Ichographia, & suo loco explicandum, cum de hoc agemus concilio. Constat igitur tum ex hoc loco, tum vero maxime ex eo, qui sequitur, numerum definiti ianitorum, non portasmodo ianitoribus fuisse distributas custodiendas, sed & alia quaedam celebriora loca: quod hoc etiam Prophetæ nostri capite constare poterit. Sed & locum Paralipomenon iterum refumamus: Se- phim, inquit, & Hosia ad Occidentem iuxta portam, quae ducit ad viam ascensionis: custodia contra cus- todiam. Singula pene Hebraica huius textus ver- ba non singulas, sed multiplices obuoluere videntur difficultates: eas tantummodo hic explican- das suscipimus, quae lucem asferre huic difficili quaestioni possunt, reliquas in opportuniore loco consulto reijcimus. Ac inprimis priora verba non parum nostram confirmant sententiam: nam He- braea, & Graeca in Complutensi sic habent: Ad Occidentem cum porta proiectionis. Itaque occi- diam partem templi vniuersam Suphimo & Ho- sae in custodiam creditam fuisse, indicant verba cum porta proiectionis; vel, vt habet Sixtiano codex, post portam, vel contra portam proiectionis. Vocatur autem Hebraice haec porta שַׁלְשֵׁלֶּעֶת: quam vocem vix interpretantur Hebraei, rem ne vix quidem. Deducunt tamen eam fere omnes à radice שָׁלַל, quae projicere significat: quapropter deiectionis, vel proiectionis portam hanc vocant, sic dictam arbitantes, quod per eam projicerentur fordes. Verum tunc huius por- tae nomen ac situm perspectum iri arbitrarer, cum aliquid quoque portae templi nomen cognitum fue- rit, cuius mentio est in libris Regum. Facta enim aduersus impijssimam Athaliae à Ioiada Sacer- dote coniuratione, qua Ioas legitimus Regni he- res rerum potiretur, vt cupiebat: sic ad Leuitas, D eorumque Centuriones, & milites locutus est: Tertia pars vestrum introeat Sabbato, & obseruet excubias domus Regis. Tertia autem pars sit ad portam שַׁר שׁוּר: & tertia pars sit ad portam, quae est post habitaculum scutariorum: & custodietis ex- cubias domus Messa. Duae vero partes in vobis, om- nes egredientes Sabbato, custodiant excubias domus Domini circa Regem. Est autem omnis haec expedi- tio attentius perpendenda, quam liber quoque Paralipomenon retulit: nam huius & illius loci collatio non parum lucis obscuro huic loco, im- mo & obscurissimo illi, quem inuestigamus, asfer- re poterit. Sunt certe quaedam vel in ipso limi- ne perspicua: Portam, quae est post habitaculum scutariorum, eam esse certum est, quae à domo Domini descendit in Regiam; nam hac eadem Regem historia sic legimus: Deduxeruntque Re- gem de domo Domini: & venerunt per viam portae scutariorum in palatium, & sedit super thronum Regum. Hanc vero portam superiorem vocat li- ber Paralipomenon, quoniam à Regia in inferio- re loco constituta per hanc portam in templum ascendebatur: quod vel ex ipsis sacrae Scripturae verbis constare poterit, sic enim habent: Et fecerunt descendere Regem de domo Domini, & introi- re per medium portae superioris in domum Regis, & collocauerunt eum in solio regali. Atqui porta-

Ibid. v. 17.

Hoc capit. v. 45. & 46. 1. Paral. 26. v. 16.

4. Reg. 11. v. 6.

PORTA scutariorum quae.

Ibid. v. 19.

PORTA superior eadem.

2. Paral. 23. v. 20.

haec, quae ab atrio gentium, eiusque Meridiano latere descendebat in Regiam à Meridie consti- tutam, vt in imagine vrbis vides, necessario ape- rienda fuit in ipsis fundamentis templi, quae Mello appellari diximus. Neque aliam ob cau- sam dicitur fundamenti, sic referente expeditionem historia Paralipomenon: Tertia pars vestrum qui veniunt ad Sabbatum Sacerdotum & Leuita- rum, & ianitorum erit in portis: tertia vero pars ad domum Regis: & tertia ad portam, quae appella- tur fundamenti: omne vero reliquum vulgus sit in atrijs domus Domini. Nec quisquam abius ingre- diatur domum Domini, nisi Sacerdotes, & qui ministrant de Leuitis. Hanc autem eandem hi- storiam retulit Iosephus, eius quasi interpretem agens: Itaque censeo, inquit Ioiada, tertiam vestrum par- tem custodiam eius, nimirum Regis, in templo agere: tertiam item omnia templi loca opportuna occupare: eam vero, quae superest, patentem portam, qua itur in regiam, seruare: reliqua vero multitudo in templo inermis sit: neque quem- quam cum armis intrare sinite, qui non sit Sacerdos. Con- stans igitur horum omnium locorum de duplici custodia sententia est; tertia namque pars excu- bias custodire praecipitur: siue, vt habent He- braea, Graeca, & Chaldaea, custodias circa Re- gem, ne quidquam insidiarum, aut impetus con- citeretur in eum, dum in Regem inungitur, & inau- guratur: tertiae vero pari iniungitur vt portam praedictam fundamenti, superiorem scutariorum, vel patentem, custodiat. Id quare factum sit, vt haec vna porta tanta sollicitudine ac diligen- tia custodiretur, cuiuslibet vel me tacente venire possit in mentem. Per eam namque Athalia, eius- que satellites, ac milites venire poterant in tem- plum, quorum potissimum haec noua creatio regis intererat. Eratque maxime custodienda, quip- pe diu noctuque patens: nam vt initio diceba- mus, atque in ipsa videri potest Ichographia, ex- tra atrium gentium via quaedam vniuersum, cir- cumquaque, ambiebat templum; qua quidem via per dictam fundamenti portam transitus patebat à Septemtrionali vrbis parte dicta Bezeta, in Au- stralem montem Sion, atque superiorem vrbem, vt vides in imagine vrbis. Quod vero ab Athaliae aduentu maxime timendum esset Ioiadae, atque alijs omnibus, qui partes tuebantur noui Regis, probauit euentus: eo enim audaciae & dementiae progressa est Athalia, vt in Regem videns in folio maxima totius populi veneratione coli, scissis ves- tibibus acclamauerit, Coniuratio, coniuratio, vt ha- bet liber Regum, vel, Insidiae, insidiae, vt habetur in Paralipomenis, aut, vt retulit Iosephus: Magno clamore iubet interfici insidiatorem, & occupatorem imperij, quod vtique factum fuisset, nisi prouisum optime fuisset à Ioiada, qui domum Regis custodiri prae- cepit, & templum, ita vt, attestante Iosepho, ve- nientem Athalam in templum ipsam quidem Sacerdotes admiserint, sed armatos eam sequen- tes arcuerint Sacerdotes illi, qui Pontificis iussu templum cingebant & atria. Atque haec quidem de duplici custodia perspicua sunt: de tertia nunc examinandum est, ac videndum quidnam custo- diendum detur reliquae tertiae parti. Nam li- ber Regum: Sit, inquit, ad portam Sur. Paralipo- menon: Sit, ait, in portis: apud Iosephum omnia templi loca opportuna occupare praecipitur. Numquid igitur porta Sur, pro portis Sur, acci- pitur, singularis numerus pro plurali, vt alias so- let sermo Hebraeus vsurpare? An extimae om- nes templi portae Sur dicebantur, à radice שַׁר שׁוּר, quae

Vrbis imago in fine lib. primi, partis primae, tom. tertij Appa- ratus.

HADEM porta funda- menti dicitur. Diximus ibi- dem lib. 2. c. 8.

Iosephus 9. antiq. c. 7.

PORTA PA- tens.

4. Reg. 11. v. 14.

2. Paral. 23. v. 13.

PORTA Sur quae di- casur.

quae recedere, declinare, diuertere significat, A quod ab eis auerterentur immundi, quasi dicat, recedentium portae? Et quidem Iosephus plures templo arceri solitos, illis indicat verbis:

Iosephus 6. bellii cap. 6. Gonorrhoeos, hoc est semine fluentes, itemque leprofos tota ciuitas arcebat, & feminis menstrua soluentibus clausa erat: praedictum autem limitem, ne puris quidem mulieribus transgredi permittebatur. Viri autem, qui non per omnia casti fuissent, ab interiore aula; & qui puri essent, a Sacerdotibus prohibebantur. Hunc vero repellendi morem, & auerforum miseram conditionem discretis verbis indicare voluisse videtur Hieremias

Propheta: templi namque admirans sanctitatem, & maiestatem, exclamans ait: *Solum gloriae altitudinis à principio locus sanctificationis nostrae.* Vel, vt habent Graeca: Solum gloriae exaltatum à principio sanctificatio nostra. vel si phrasim attendamus Hebraeam: Solum gloriosum celsissimumque est Sanctuarium nostrum, cui insidet diuina maiestas, opem & auxilium populo suo allatura, vindexque omnium inimicorum suorum. *Expectatio spes, Israel, populi tui, Domine. omnes qui te derelinquunt, abiectis legibus, & iustificationibus tuis, confundentur,* hoc est cum magna confusione, & ignominia, à consortio & conspectu tuo abiciuntur: cumque à te recedent, *recedentes à te in terra scribentur.* Non iam in libro vitae filiorum Israel, sed inter Babylonios & Assyrios, quorum moris erat, attestante Plinio, coculibus lateribus res gestas suorum scribere. Quo fortasse respexit Christus Dominus, dum de Ecclesiam audire nolentibus dixit: *Sit tibi quasi ethnicus & publicanus:* hoc est, vt ait Augustinus, noli illum deputare in numero fratrum. Locum Ieremiae longa paraphrasi persecutus est Chaldaeus, quae diximus confirmante. Vltio, inquit, fiet de eo à facie eius, cuius maiestas habitat in folio gloriae suae in caelis excelsis à principio, è regione domus Sanctuarii nostri. Expectatio Israel Domine: omnes qui derelinquunt cultum tuum, confundentur: & impij qui transgrediuntur verbum tuum, futurum est vt cadant in gehennam, quia dereliquerunt cultum tuum, Domine, propter quem tu adducebas super eos gloriam sicut fontem aquarum, cuius aquae non deficiunt. Sic interpretatur Prophetae sequentia verba, *quoniam dereliquerunt venam aquarum viuentium Domini.*

Sed ad portam reuertamur. Hebraeorum doctores, Pagnino attestante, Orientalem portam Sur dici arbitrantur, eandemque septem nominibus censerit; sed omnia confundunt: nam portam Orientalem mediam dicit; siue introitus; supra à nobis ostensum est: Sed & tria alia nomina, fundamenti, alta, noua, Meridiana; portae congrueret, quae à templo descendebatur in Regiam; ipsi allatis sacrae: Scripturae testimonijs perspectum est: ex quo mox liquet, non eandem esse portam Sur, & fundamenti, eum texta pars ad portam statuatur fundamenti; tertia vero alia ad portam Sur. Nisi forte praedicta ratione, exterior porta quae fundamenti dicitur, porta quoque Sur dicitur, sicut & Orientalis, & quaeuis alia exterior porta: id quod confirmare videntur Septuaginta interpretes, pro porta Sur, portam viarum scribentes, quasi portas indicantes, quae ad publicas vrbis vias à templo ducerent. Chaldaeus vero portam Baronum hanc vocauit, forte quod *Sur* legerit pro *Sur* littera commutata in eam, quae similis est soni, & principem denotat.

Plin. lib. 7. cap. 56. Math. 18. v. 17. S. August. de verb. Domini ser. 16.

Pagninus. PORTAM Sur aliqui putant esse Orientalem, sed falso. Supra cap. 23 huius.

PORTAE viarum exteriores sanctae. PORTA BARONUM.

His mirifice adstipulatur, quod porta Sur, & porta scrutatorum custodiri praecipitur. *Et custodietis, inquit, excubias domus Messae.* Quod quamuis viri proprium nomen ab aliquibus putetur, tamen si vox ad suam reuocetur originem נסח נסח, verrere, euerrere, scopis mundare significantem, loca facile indicabit, per quae egeruntur sordes, ita vt ab aliquibus pro domo, aut loco scoparum accipiatur, ab alijs pro loco cinerum, qui templo egerantur: locum autem cinerum ad vallem cadauerum iuxta Caluariae montem statuit Ieremias, vt suo loco ostendemus. Verum, nullum certum locum ea voce indicari, sed omnia exteriora templi arbitratus fuisse videtur Chaldaeus, qui pro domo Messae, sollicitus, scribit, & alij qui à desertione, scripserunt: quasi dixisset Ioiada: cauebitis, ne quis propriam deserat stationem. Quae omnia ad portam שלכת salecech, haud aliter reuocari possunt, quam ad portam סור Sur, praeterquam quod peculiari quadam ratione exteriores Occidentales portae salecech, id est eiectionis, vel proiectionis dicebantur, quoniam ad Occidentalem vallem cadauerum vna cum cineribus altaris egerantur sordes per eiusmodi portas compendiaria via educebantur. Hoc enim sensisse videntur Septuaginta interpretes, qui portam pastophorij pro porta eiectionis scripserunt.

Et quidem tamen per vniuersum templum, cum in interioribus, tum etiam in exterioribus porticibus quamplurima exstructa fuissent pastophoria; ea tamen quae in exteriori ambitu Occidentali erant, hoc nomine censentur à Iosepho, dum quatuor describit turres à tyranno templum occupante exstructas: vnam ad Orientalem angulum, contra vallem Cedron, ad Septentrionalem alteram, contra Bezetam, super Xystum tertiam. Huius iterum meminit Iosephus, qui cum ignem admodum à Iudaeis Occidentali porticui retulisset, vt Romani dolo comprehensum comburerentur: Exusta est, inquit, porticus. Occidua ad turrim vsque Ioannis, quam ille belli tempore; quod eum Simone gerebat, supra postes, qui in Xistum ducebant, aedificauerat in angulo alio Meridiano; vt diximus, contra ciuitatem inferiorem cui iminebat. Quarta vero turris supra verticem pastophoriorum condita erat: vbi moris est, vnum de Sacerdotibus assistantem post Meridiem, quod septimus quisque dies inciperet, tuba significare: rursumque vesperi, quod desineret, nunc ferias populo nunc vt opus faciat denunciantem. Occidentalem quoque exedram alibi commemorauit idem Iosephus sic scribens: Octauo autem die mensis Augusti, cum duae legiones aggeres percussissent, ad exedram Occidentalem templi exterioris admoueri arietes: insitque portam, iporro salecech, vel proiectionis portam vocat Sanctus Hieronymus, quae ducit ad viam ascensionis, non quod idem significari putauerit voce salecech, vt temere; ne dicam impie reprehendunt nonnulli, sed propter ea quae sequuntur in Hebraeo verba, quae sic ad verbum conuertit Regius codex: Ipsi suppin & Chosae ad Occidentem cum porta proiectionis instrata descensionis. Sed & post pauca numerus eorum recensetur, qui in singulis stationibus excubias agebant, senis Orienti assignatis, quaternisque tum Aquiloni, tum Austru datis, binisque concilio: & haec verba subdantur: *In cellulis quoque ianitorum ad Occidentem quatuor in via, binique per cellulas.* Septuaginta interpretes: Et ad Occidentem quatuor, & ad semitam duo excipientes. Hebraice לפרבר לפרבר ad cellulam, ad Occidentem, quatuor stratae, duo לפרבר לפרבר parbbar,

Ierem. 31. v. 40.

PORTA eiectionis & Sur.

PORTA pastophorijque.

Iosephus 7. bellii cap. 9.

Iosephus 7. bellii cap. 9.

Iosephus 7. bellii cap. 9.

Iosephus 7. bellii cap. 9.

Iosephus 7. bellii cap. 9.

Iosephus 7. bellii cap. 9.

Iosephus 7. bellii cap. 9.

Iosephus 7. bellii cap. 9.

DOMVS parbbar, cellulae, vel vt habet Pagninus, per singulas domos. Est autem vocis פרכר parbar, tam magna apud Hebraeos ignoratio, vt vix apud eos constet, vel quomodo scribenda sit. Et quidem Rabbi Dauid proprium esse putat nomen domus, quam instrumentorum fuisse existimat. Talmudici sentiunt fuisse quidem locum in templo, sed extra ipsum, prope Sanctum Sanctorum: quae quidem sententia maxime probabitur ei, qui vestigium templi perpenderit, & agnouerit Sanctum Sanctorum Occidentali porticui fuisse proximum; tum atrij Israelis, tum etiam atrij gentium: atque adeo quaecumque domus, vel locus quicumque, in media porticu gentium, etiam extra eam statutus consideretur, is quidem Sancto Sanctorum erit proximus. Ex quo mox liquet impietas Regum illorum, quorum iniquissima facta rescidit pius Rex Iosias: qui cum abstulisset eos, qui *adolebant incensum Baal, & Soli, & Lunae: abstulit quoque equos, quos dederant Reges Iuda Soli, in introitu templi Domini iuxta exedram Nathammelech eunuchi, qui erat in paruarim, Pharurim: currus autem Solis combussit igni.* Qua quidem Hebraea voce, quam intactam reliquit Beatus Hieronymus. Rabbi Dauid suburbana significari putat, & ad Nathammelech retulit, praefectum fuisse existimans in suburbanis vrbium atque villarum. Sed & Hebraei communiter hac voce suburbia significant. Et quidem si rectam interpretandi rationem sequamur, in quam nos deducit Vulgata nostra lectio, ipsos Solis equos, currus, & exedram in suburbanis constituta esse facile intelligemus. Cui adstipulatur Chaldaeus: ad cubiculum, iniquiens Nathammelech eunuchi, quod erat in suburbanis: quorum Iosephus meminit, portas enumerans exterioris porticus atrij gentium. Occidentalis autem porticus, inquit, quatuor portas habebat: harum ab vna transitus erat in regiam, per vallem in medio interiectam; duae ferebant in suburbia, postrema in vrbem; gradibus multis vsque ad imam vallem dispositis, & inde alijs sursum per accliu tendentibus. Ecce hic simul Iosephus rationem reddidisse videtur, & cur haec porta siue via ascensionis dicatur, ad quam multis gradibus ab ima valle ascendebatur: ac suburbiorum quoque porta, quae ad suburbia duceret. Enimvero operae pretium fore existimaui, adhuc tantisper immorari in huius loci assignatione, quo equi Solis, eiusque currus ab iniquis Regibus dati fuerant. Cuius rei gratia, & qui fuerint hi Solis equi, qui currus, qui Nathan melech eunuchus, oportebit expendere.

Ac primum, gentium ritus in colendis idolis cum ipsis idolis imbibisse Iudaeos, toties à sacris Scripturis testatum est, vt probatione non egeat. Sed & hanc vnam rationem assumpsit Abulensis contra Rabbi Salomonem asserentem, equos hos vera fuisse animalia, non ficta, quae curru iungebantur, & obuiam ducerent summo mane eos, qui primi ex orienti Soli honorem, ac reuerentiam exhiberent: atque ob eam causam Rabbinum incusat externarum rerum ignarum, quod nullus eiusmodi ritus apud gentes obseruatus legatur. Sed certe equos Soli à Cyro Rege mactatos fuisse, & currus ante Solis ortum ad pompam sacrificij prodijisse, auctor est Xenophon. Sed & Quidius rationem reddere videtur, cur Soli, non boues, sed equi mactentur.

Placat equo Persis radijs Hyperiona cinctam Ne detur celeri victima tarda deo.

Explan. Tom. 2. Pars 2.

Xenophon Cyropedi. lib. 8. Ouid. 1. Fast.

ab impijs Regibus vbi positi Rabbi Dauid in lib. radi-cum.

Iosephus 15. antiq. c. 14. SVBVRBIA ad Occidentem templi.

Iosephus 15. antiq. c. 14. SVBVRBIA ad Occidentem templi.

Iosephus 15. antiq. c. 14. SVBVRBIA ad Occidentem templi.

Iosephus 15. antiq. c. 14. SVBVRBIA ad Occidentem templi.

Iosephus 15. antiq. c. 14. SVBVRBIA ad Occidentem templi.

Iosephus 15. antiq. c. 14. SVBVRBIA ad Occidentem templi.

Iosephus 15. antiq. c. 14. SVBVRBIA ad Occidentem templi.

Iosephus 15. antiq. c. 14. SVBVRBIA ad Occidentem templi.

Iosephus 15. antiq. c. 14. SVBVRBIA ad Occidentem templi.

Et Strabo Euripidem retulit, sic ab eodem conuerium, *Quam, cum quadrigis tellurem superat suis, Primum aurea flamma Sol almus percutit. Et cam nigra vicina gens cute praedita Aurorae vocat, ac Solis stabulum lucidi.*

Quo quidem loco, inquit, stabulum equis aurorae & Solis idem adscribit: in sequentibus autem vicinum id facit aedibus Meropis. Quae sane omnia in eam nos sententiam inducunt, vt arbitremur, harum gentium peruersis moribus imbutos fuisse Iudaeos. Nam quod historia scholastica excogitauit huius rei fundamentum, parum videtur stabile: ait enim Iudaeos fecisse sibi idolum Solis quasi puerum imberbem, quia nullum patitur senium, sed quotidie renouatur: Fecerant & ei, inquit, equos & currum, putantes quod in hunc modum Eliam transtulisset. Verum rationem currus ex ipsis gentibus fuisse petitam probat, quod Macrobius retulit: Nunc vero, inquit, eundem Iouem, Solemque esse, cum ex ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dignoscitur. Simulachrum enim aureum, specie imberbi instat: dextra eleuata cum flagro, in aurigae modum: laeva tenet fulmen, & spicas &c. Vehitur enim simulachrum dei Heliopolitani ferculo, veluti vehuntur in pompa ludorum Cyrcensium deorum simulachra. Et subeunt plerumque prouinciae proceres, raso capite, longi temporis castimonia puri: ferunturque diuino spiritu, non suo arbitrio, sed quo deus propellit vehentes. Haec ille. Ex quibus omnibus licet conijcere, Reges illos impijissimos, qui Solis & Lunae simulachra in ipso templo posuerant, vt ex eadem historia liquet: equos quoque & currus Soli dicasse, quos statuerant ad Occidentem templi, prope ipsum templum in suburbanis, quorum curam Nathammelecho eunucho dederunt: quod eunuchi nomen ita verterunt Septuaginta interpretes, ac si esset è multis compositum: in Sixtiano namque codice: Natham Regis eunuchi, legimus. in Complutensi, Natham eunuchi Regis. id enim sonant Hebraea verba. Quae Graeca lectio nonnullos in eam induxit sententiam, vt ipsum Solem Nathammelech eunuchum dici putauerint, quod is domus det, Rex sit, & imberbis, de domo: atque adeo, vel exedra Solis sublato fuisse equos, combustos currus arbitrantur. Alijs vero magis placet eunuchi cuiusdam nomen proprium fuisse Nathammelech. Quod si commissi muneris sit nomen, donum Regis, vel donatum regno significabit; tanti enim ab illis fiebat Solis cultorem, & veluti aurigam esse. Sed vere stabularium eum licebit appellare, ipsi equis, ac stabulo praeerat. Nam vocem פרכר parbar, aut פרוי paruar, aut פרכר parcar, vt alij scribunt compositam esse nonnullis placet à voce פרכר par, quae iuuentum significat, & פרכר, pabulum, quasi dicant ad stabula iuuentorum. Atque haec de Occidentali custodia dicta sufficere videbantur, praesertim cum de ianitoribus templi dicendum sit iterum. Verum enimvero tam firmiter, ad contentionem vsque, suae sententiae adhaeserunt, portam in Occidentali porticu atrij Israelis exquirentes nonnulli, vt illis olim mos gerendus fuerit: sed duplici ratione praepediti animaduertimus, quo minus in media porticu portam, reliquis similem aperiremus, altera aedificij, non enim fas esse videbatur portam aperire in medio porticu, medio post Occidentali Sancti Sanctorum aduersam; altera, quod

SOLI EQVI, non boues mactabantur, & quae. Euripides in Phaeonte.

Comestor in historia. Scbolastica.

Macrob. lib. 1. Satur. c. 23.

SOLIS AVREUM simulachrum curru vehebatur, quo ipse ducentes impellebat.

NATHAM melech eunuchus quis fuerit.

QVI REX putatur, stabularius est.

DVPLICI ratione coacti portam à media Occidentali porticu sustulimus.

quod nefas esse videbatur ab attrio gentium recta introire in atrium interius Sacerdotum, quod utique fieri cognoscat, qui reliquas portas perspexerit, quae cancellis vndique septa cum sint, non prius in porticus ingredi sinunt venientes, quam ingrediantur in atrium. Quapropter bina ostia vtriusque aperuimus, quae ab ostiarijs custodiantur, quorum quaterni in via extra portas manerent; bini vero per singulas has portas: custodia contra custodiam: vna videlicet ex altera parte, altera ex altera. Atque haec de portis exterioribus templi in vniuersum nunc dicta sufficiant: de interioribus namque sequentibus capitibus agendum est.

DE PORTA AVSTRALI ATRII interioris.

Cap. XXXIII.

XXVIII.

Introduxit me in atrium interius ad portam Australem. Hoc est ad portam Australem Atrij interioris, nimirum, per quam introitus patebat in atrium interius: absolutis namque exterioris atrij eiusque portarum mensuris, venit ad atrium interius, cuius omni ex parte perfectam cum exteriori similitudinem, nobis ob oculos contemplandam proponit. Est autem hoc atrium, quippe Dei solio prae alijs proximum, à profana multitudine maxime semotum: quae causa est, propter quam à reliquis, eius solum sublimetur, non pari, sed maiori graduum numero, ipsumque proprio muro circumdetur, quod proprijs vrbibus & sacroribus deputetur. Mensus est portam, Australem, iterum repetit Hebraeus codex, & Chaldaeus paraphrastes, quae respiciebat ad Austrum, & per quam ingrediebantur venientes ab Austro. In hanc enim portam, quippe quae omnium proxime ab esset, ingressus est primum, non eundem ordinem seruans portas interiores metiendi, quem in exterioribus: ex illis enim primum recensuit Propheta Orientalem, deinde Aquilonarem, ac tandem Australem: ex interioribus primum Australem, deinde Orientalem, ac tandem Aquilonarem: quod, an mysterio vacet, expendant eruditores. Et mensus est portam, iuxta mensuras superiores. Summa haec est eorum, quae mox per partes retulit. Mensus est enim, inquit, singula portae membra, & vniuersam totius, & partium longitudinem ac latitudinem, & comperit harum mensuras aequales esse praedictarum portarum mensuris. Ex quibus veram ac certam esse cognoscimus Richardi coniecturam affirmantis, nihil denuo in his portis interioribus dimensum esse, aut referri, quod non sit dimensum in alijs: aut, vt verius dicamus, quod non sit eiusdem mensurae in alijs quoque omnibus portis: quod quare notandum fuerit, mox apparebit.

NON IDEM ordo in interioribus atque in exterioribus portis recensendis.

Richard. par. 2. explanat. templi Ezech. cap. 10.

QVID QUID in vna porta mensuratus id alijs omnibus est commune.

Thalamum eius, vnumquemque; elegantiam enim sermonis Hebraici plerumque numerum singularem pro plurali substituit, vt notat Richardus: quod indicare voluit Chaldaeus, & thalamos eius scribens. & frontem eius, & frontes eius, & vestibulum eius, & vestibula eius, iuxta mensuras istas: iisdem mensuris, quibus in reliquis portis similia membra dimensa sunt. & fenestras eius & vestibulum eius. Latinus interpretes ita haec verba superioribus connectit, vt subintelligendum videatur, mensus est, hoc est, mensus est fenestras eius. Hebraea vero, Graeca, & Chaldaea nouam videntur inchoare periodum. habent enim: & fenestrae ipsi. quam lectionem exposuit Chaldaeus: Et fenestrae, inquam, ei erant, & vestibulis eius in circuitu. Non enim satis esse videbatur mensurarum meminisse, nisi etiam partes illas retulisset, quae ad vsum potius pertinere videbantur, quam ad portae integritatem, cuiusmodi fuerunt cancelli thalamorum, quos vt dixi, fenestrarum nomine retulit: de quibus ambigi merito posset, an fuerint in portis interioribus, quemadmodum in exterioribus fuisse toties dixerat. Et propterea subiungit: Et fenestrae, siue cancelli erant huic portae, atque vestibulis eius in circuitu. Quod quidem vestibulum, vel quae vestibula portam circumdantia, cancellisque occlusa, quinquaginta cubitos habebant longitudinis, & latitudinis viginti quinque cubitos. Hanc porro Hebraicam lectionem imitari voluisse videtur Latinae Vulgatae lectio, quae sic habet in Regio codice: Et fenestra eius, & vestibulorum in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis viginti quinque cubitos. Sed eiusmodi lectio vix potest percipi, longiorique indigeret commentario: cui propterea merito praelata est ea lectio, quam retulimus ex Sixtiano codice. Hac autem duplici dimensione quinquaginta, & viginti quinque cubitorum; portae longitudo & latitudo definita, initio fuit; nunc vero vestibulorum longitudo & latitudo: ex qua vtriusque loci collatione mox liquet, portam vestibulis circumdari, & totam contineri. Sed & illud quoque notandum est; eidem portae longitudini totius meridianae porticus interioris latitudinem exaequari: quo respectum sit interiorum, atque exteriorum porticum eandem esse latitudinem quinquaginta cubitorum.

XXIX. SINGVLARIS numerus pro plurali.

CANCELLI portam & postes cingunt, eadem portae longitudine ac latitudine.

LATITUDO portae ac longitudo quid denotet.

Ezech. 44. v. 17.

Numer. 8. v. 24. & 25.

s. Hieron.

Et fenestrae, inquam, ei erant, & vestibulis eius in circuitu. Non enim satis esse videbatur mensurarum meminisse, nisi etiam partes illas retulisset, quae ad vsum potius pertinere videbantur, quam ad portae integritatem, cuiusmodi fuerunt cancelli thalamorum, quos vt dixi, fenestrarum nomine retulit: de quibus ambigi merito posset, an fuerint in portis interioribus, quemadmodum in exterioribus fuisse toties dixerat. Et propterea subiungit: Et fenestrae, siue cancelli erant huic portae, atque vestibulis eius in circuitu. Quod quidem vestibulum, vel quae vestibula portam circumdantia, cancellisque occlusa, quinquaginta cubitos habebant longitudinis, & latitudinis viginti quinque cubitos. Hanc porro Hebraicam lectionem imitari voluisse videtur Latinae Vulgatae lectio, quae sic habet in Regio codice: Et fenestra eius, & vestibulorum in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis viginti quinque cubitos. Sed eiusmodi lectio vix potest percipi, longiorique indigeret commentario: cui propterea merito praelata est ea lectio, quam retulimus ex Sixtiano codice. Hac autem duplici dimensione quinquaginta, & viginti quinque cubitorum; portae longitudo & latitudo definita, initio fuit; nunc vero vestibulorum longitudo & latitudo: ex qua vtriusque loci collatione mox liquet, portam vestibulis circumdari, & totam contineri. Sed & illud quoque notandum est; eidem portae longitudini totius meridianae porticus interioris latitudinem exaequari: quo respectum sit interiorum, atque exteriorum porticum eandem esse latitudinem quinquaginta cubitorum.

Hanc porro interiorum portarum latitudinem, non casu, aut temere constitutam fuisse, sed mirabili quadam vsus ratione, vel ex eo maxime constare poterit; quod in his potissimum portis ministeria exercebantur Sacerdotum & Leuitarum, sic de eis loquente ad Ezechielem Domino: Cumque ingredientur portas atrij interioris, vestibulis induentur, nec ascendet super eos quidquam laneum, quando ministrant in portis atrij interioris, & intrinsecus. Atque in Numerorum libro: Haec est lex Leuitarum, inquit, à viginti quinque annis & supra, ingredientur vt ministrant in tabernaculo foederis, cumque quinquagesimum aetatis annum compleuerint, seruire cessabunt. Et haec quidem lex perpetuo asseruata fuit; neque de illa vlla est ratio dubitandi, quae totidem verbis in Hebraeo, Graeco, atque Chaldaeo codice legitur. Nam quod Sanctus Hieronymus in dubium reuocat, legendumne sit, viginti quinque, iuxta Septuaginta interpretes, an vero triginta, iuxta Hebraeum, id ad alium locum spectat, & ad alia

ad alia longe diuersa ministeria portandi tabernaculi, & eius instrumentorum. His igitur collatis, cum ipso aedificio ministros aptissime congruere videbimus. Inter postes quinque cubitorum versantur, quinque praediti perfectis ac puris sensibus, quorum quolibet deficiente, imperfecti haberentur, & impuri. Iidem porro ministri, annos nati quinque, minimum, & viginti, inter postes ministrare praecipuntur totidem altos cubitos: quae omnia in latitudine portae quinque & viginti cubitorum praestanda erant; tot enim annos licet ac decet ministrare, vsque ad annum aetatis quinquagesimum, quo longitudinem portae praetergressi, à ministerio cessant. Sed de his alia; quae hic insinuanda fuerunt, vt videre possimus, quam maxime cum superioribus sequentia cohaereant.

ALI QV O sensu deficientes ministri, impuri sunt.

XXX. Et vestibulum per gyrum longitudine viginti quinque cubitorum, & latitudine quinque cubitorum. Videte, inquit Richardus, quomodo in omni descriptione noui aliquid additur, quod in praecedentibus non dixerat. Vestibulum quinque cubitorum latitudinis superius nusquam descripsit: & tamen si apud hanc portam, ergo aperat omnes alias erat: quia omnium vnam mensuram fuisse liquido constat. Sed vbi quaevis huius vestibulum, nisi inter thalamos, fuit? nam spatium quinque cubitorum inter thalamos Scriptura describit. Nec vnum tantummodo, sed inter tres thalamos, duo in latere vno, & duo in latere alio. Quae sane Richardi sententia vera est, atque si pro spatio inter thalamos, postem scripsisset, fuisset verissima, quippe maxime textui conformis. Nam in Hebraeo sic legitur ואלמות סביב סביב vel ammoth sabib sabib. quam vocem retinuerunt Septuaginta interpretes: Et elamoth per gyrum, scribentes. Chaldaeus: Et vestibula per circuitum. Voce quidem אלמות elamoth, fornices, seu arcus super maiores portas, vel in ipsis porticibus, sustentantes pondus superliminarium, significari tradunt Hebraei.

Richard. vbi supra.

VESTIBULUM quinque cubitorum in omnibus portis fuit.

Vatab. num. 67.

Rabbi David in comment.

RABBINI vocum notiones nobis explicant, non aedificium quod ignorant.

s. Hier. tradit. Hebraic. in Genes. 28.

Quare Varabius in notationibus, testudines vertit, pro vestibulis. Porro testudines erant extructae in circuitu parietis. Longitudo omnium earum simul viginti quinque cubitorum. Quae omnia, ac fere singula verba ex Rabbini defumplisse videtur. Erant, inquit Rabbi David, vestibula aedificata in circuitu parietis, vel in concavo muri, & omnia simul occupabant longitudinem muri viginti quinque cubitorum: & cuiuslibet spatij latitudo erat quinque cubitorum. Verum cum Rabbinus nec minima quidem ex parte huius aedificij fabricam assecuti fuerint vocum tantummodo notiones ab eis mutuamur, & eas quae contextui magis esse videbuntur conformes; in reliquis caecos duces non sequimur, sed auersamur: Illud tamen in memoriam reuocandum est: pro huius loci intelligentia, quod supra dicebamus; voce אלמות vlam, vel אלמות elam, non modo fornices, testudines, aut arcus significari, verum etiam aliquando postes, quibus eiusmodi fornices innituntur: id quod ex eo videtur constare, quod vox haec affinis est radici אלמות & voci אלמות el, qua postem significat. & ipso Beati Hieronymi testimonio, qui eam vocem translulit, potest confirmari: Antiquae omnes Scripturae, inquit, verbo vlam, siue elem, plenae sunt, quod nihil aliud signat, nisi, ante, aut prius, vel vestibulum, siue superliminare, vel postes. Haec Sanctus Doctor. Sed & haec nostra sen-

tentia hoc ipso loco, quem explanamus, probari videtur; idem enim ipsum metitur hic Angelus, quod supra inter thalamos quinque cubitis mensus fuerat, vt ipsa aedificij ratione confirmatur. Siquidem aedificium quod à Richardo excogitatum fuit, stare nulla ratione posset: essent enim, quamuis parietes non marmorei, sed ferrei, aut ex alia solidiori materia; fieri tamen non posset, vt paries vnus cubiti pondus sustineret porticum, & frontium, quae sexaginta minimum assurgunt cubitos. Mitto hic dicere, quod neque respondere possent frontibus duorum cubitorum, atque alia id genus incommoda prope modum infinita. Sed illis ommissis, quae in alienorum errorum confutatione versantur, quae vera sunt, ac certa quam breuissime proponamus. Postes illos qui intra portam fornices sustinent, seu vestibula hic retulit, quorum stylobatas diximus quinque cubitis fuisse latos: eos denique postes nunc dicit longos fuisse, hoc est, altos cubitos quinque & viginti: tanta enim est primae contignationis celsitudo, siue primi ordinis columnarum cum sua trabecatione altitudo. Hanc vero mensuram, hic primum expressam haberi certum est, quae prius sub illa sexaginta cubitorum vniuersali frontium altitudine comprehendebatur: Et Chaldaeus hoc loco columnas tantummodo, vt dixi, viginti cubitis mensus fuerat, quarum trabecationes altae debuerunt esse quinque cubitos, ex quarta altitudinis columnae parte, vt ipsis quoque sacrae Scripturae testimonijs infra confirmandum est. Nam quod aliqui falso putarunt eandem nunc dici vestibulorum longitudinem, quae paulo ante eorumdem dicta erat latitudo, vix videtur credibile: vt eodem orationis contextu sine vlla verborum interpositione, sine vlla distinctionis nota, eadem mensura repetatur, mutato latitudinis nomine in longitudinem, quod quid pareret, si non confusionem pareret?

VESTIBULUM pro postibus vestibuli.

PRIMI ORDINIS columnarum altitudo viginti cubitorum.

TRABECATIONES ex quarta parte sunt altitudinis.

XXXI. Richard. vbi supra.

Rabbi Salom.

IN QV O differat interioris aetium ab exteriori.

Et vestibulum eius ad atrium exterius. Sequitur illud, inquit Richardus, in quo interiores porticus differunt à superioribus; nam superiores respiciebant intrinsecus, & istae extrinsecus. Vestibulum portae interioris, inquit Rabbi Salomon, non erat à parte interiore sicut erat vestibulum portae exterioris, sed ad exteriorem partem eminebat. Quid verba haec denotent perspicuum est, maxime si in memoriam reuocentur ea quae de vestibulo interiore supra diximus. Verum, quid innuant, attentius perpendendum est. Cuius rei gratia scire oportet, atrium interius, seu Sacerdotum duplici quidem ratione ab exteriori Israelis diuersum fuisse, tum quod illius solum super huius solo octonis eleuaretur gradibus; tum etiam quod peribolo quodam proprio supra praedictam altitudinem soli erecto circumdaretur: ita vt ad illud aditus vnde quaque intercluderetur, & inaccessum esset atrium, praeterquam per portas, quae omnia suis locis confirmanda sunt. Hoc vero, his assumptis, vestibulum portae interioris ad atrium exterius fuisse dicitur, vel respicisse; quoniam peribolo ille, quem diximus interiore murum porticus interioris circumdare, atrio interiori aream tantummodo subdialem relinquebat, & porticus omnes, tum atrij exterioris, tum interioris atrio exteriori: vt vides in Ichnographia vniuersali. Neque hoc tantum, sed & ipsum pavementum interiorum porticum aequae libratum est cum pavemento atrij

QVARE atrij exterioris, quo Sacerdotes in atrio interiori ministrantes a reliquo populo in atrio inferiori constituto quasi celsiores, dignis afficerentur honoribus, ac reuerentia. Et palmas eius in fronte. Chaldaeus: Et Capitella, inquit, super postes eius, palmas indicans capitellorum loco in postibus fuisse, quod, inquit Richardus, erat hinc portae cum caeteris commune.

Richardus.

DE GRADIBVS TEMPLI, ET CANTICIS graduum.

Cap. XXXIV.

In octo gradus erant, quibus ascendebatur per eam. Sed octo gradus erant, inquit Chaldaeus, gradus eius. Septuaginta in Complutensi, & Regio: Et in octo gradibus ascendebam ad eam: quasi de seipso loquatur Propheta, & affirmet, ad portam dimetiendam octo gradibus conscensis accessisse. In Sixtiano codice sic habentur haec verba: Et palmae aeleu, & octo gradus: quasi dicat, palmas fuisse in frontibus vestibuli, ad quod octo gradibus ascendebatur. In hoc iterum, inquit Richardus, interiores à superioribus differunt, quae solummodo septem habuerunt. Rabbi David: per octo gradus, inquit, ascendebatur ab atrio Israelis ad atrium sacerdotum: in aedificio autem templi secundi non erant nisi tres gradus.

Rabbi David in comment.

GRADVS secundi templi cum gradibus primis conferuntur.

Joseph. 6. belli cap. 6.

Sed quoniam in hanc incidimus numeri graduum primi ac secundi templi collationem, operae pretium fore existimaui, hic aliqua breui subiungere de numero graduum interiorum, atque exteriorum portarum. Atque in primis non semel memini me dixisse, ad portas atrij exterioris septem gradibus ascendi, idque Prophetae nostri perspicuis confirmasse testimonijs. Ibidem vero idem, qui modo, Rabbinus graduum secundi templi his verbis meminit: In aedificio autem secundi templi, legimus in tractatu mensurarum, quindecim gradus ascendebant à medio eorum ad atrium Israel, contra quindecim psalmos graduum, qui sunt in psalterio, super quibus Leuitae stabant canentes. Haec ille. Sed non eodem modo computatur à Iosepho, secundi templi, hoc est eius, quod Herodianum vocant, graduum numerus. Nam cum atrij gentium primum meminisset: Sanctum, inquit, vocabatur alterum sanum, & quattuordecim gradibus ascendebatur a primo &c. Post quattuordecim gradibus spatium erat vsque ad murum trecentis cubitis planum, hinc rursus alij quinque gradus, & scilicet ad portas ducebant &c. & post pauca subdit. Gradus autem quindecim a muro qui mulieres segregabat, ad maiorem portam ducebant; namque illis, qui ad alias portas dirigerent, quinque gradibus erant breviores. Nec satis sibi constans videtur esse Iosephus, qui quindecim gradus, aliarum portarum gradibus, quinque fuisse breviores affirmat: nam aliarum quidem

A portarum gradus oportuisset computasse vicos, cum tamen quinque & quattuordecim novemdecim efficiant, non viginti. nisi, librarium forte vitio, quattuordecim legimus, pro quindecim, quod magis fit verisimile. Sed longe diversa ratio habenda est graduum prioris templi, in quo septeni ascendebantur in atrio exteriori, octoni in interiore, vt vidimus, computari à Propheta. qui quidem vterque numerus sua continet propria mysteria: atque ea pariter, quae exquiruntur in eo, qui ab vtroque componitur, quindenario numero.

Sed enimvero, cum certus sit hic graduum numerus, non certum esse videtur aliquibus, quindecim graduum cantica, quae longissimum illam psalmum centesimum decimum octauum ordine consequuntur in psalterio, ad hos gradus pertinere. Inter quos primum locum obtinet Iansenius, qui totis viribus conatur hanc labefactare sententiam, negans huiusmodi graduum numerum Salomonis templo, quem neque ex sacris Scripturis putat colligi, neque ex Iosepho: fateur tamen eos legi apud Ezechielem in suo, quod vocat, templo; sed hoc ad Salomonicum nihil putat pertinere. Confundit deinde Iosephi verba: ac tandem contra eos argumentatur, qui putant reditum à Babylone his psalmis posse contineri; cum nullus sit Babylone locus, qui Cedar vocetur, & multum incola fuisse dicatur psalmi scriptor in Cedar. Sed iusta trutina perpendat Lector, an harum momenta difficultatum ipsi praeponderent Sanctorum Patrum auctoritati, antiquorum Hebraeorum traditionibus fultae.

Esse autem in templo gradus quindecim, inquit Beatus Hilarius, historia nobis locuta est. Sed cum gradibus his ministrorum gradus indicari arbitretur, tandem ad eam accedit sententiam, vt Sacerdotem summum per hunc graduum numerum in Sancta Sanctorum intrare solum arbitretur. Ipse tamen septenarij & octonarij numeri meminit, quod ad mysticos sensus aptari facile posse existimaret. Eius haec sunt verba: Nam & in templo per hunc numerum graduum principes sacerdotum in Sanctorum Sancta confcendebant: vt quia neque hebdomas legis, sine Euangeliorum ogdoade, neque ogdoas Euangeliorum sine legis hebdomade virum posset praefare perfectum: quisquis illa perfecte credidisset, in his perfectis ac beatis Sanctis Sanctorum perfectum hunc virum, qui in quindecim graduum cantico est, hebdomadis, & ogdoadis numerum locaret.

Sanctus quoque Hieronymus optimus sacrarum Scripturarum interpres, ex ipso psalmorum contextu confirmare videtur, ad gradus atriorum templi hunc psalmorum numerum respexisse; quamuis mysticos potius, quam alios confcctari videatur sensus. Quindecim, inquit, graduum psalmi per quosdam profectus nos ad summam perducunt, vt in atrijs Domini possumus dicere: *Ecco nunc benedicite Dominum omnes serui Domini*: in atrijs domus Dei eius. Et iterum: Quindecim, inquit, sunt carmina in psalterio, & quindecim gradus, per quos ad canendum Deo, & in atrijs eius consistendum iustus ascendit. Sed neque ab hac canticorum & graduum collatione Ezechielis templum alienum fuisse putauit idem Hieronymus. Nam septenarium numerum ad patres referens veteris testamenti,

NVM PSALMI graduum ad templi pertineant gradus.

Iansen. in psalmos.

S. Hilari. pract. in cantic. graduum.

Idem prolog. in psalterium.

PRINCEPS Sacerdotum per quindecim gradus ascendebat in Sanctum Sanctorum.

S. Hieron. sup. per psal. 119.

Psal. 133. v. 1.

Comment. ad Paulam & Eustochium in epist. ad Galat.

PSALMO- ac legis; octonarium vero ad Apostolos, & Sanctos viros Euangelicos: Et in templo, inquit, Ezechielis, quod interpretatur Ecclesia, & caelestis Ierusalem, septem & octo gradibus ascenditur. Et in psalterio quindecim gradus sunt, quibus per hebdomadam, & ogdoadem ad canendas Deo laudes scandimus.

Sanctus quoque Augustinus rationem reddere videtur, propter quam hi graduum cantici totidem fuerunt: Septem porro, inquit, & octo, quindecim sunt, tot sunt & cantica, quae appellantur graduum, quoniam totidem fuerunt templi gradus. Atque iterum centesimum quinquagesimum omnium psalmorum numerum, qui sit ex quindenario in denarium ducto, cum numero graduum confrens: Qui numerus, inquit, fit septem & octo coniunctis, quorum primus insinuat propter sabbati obseruationem testamentum vetus; secundus testamentum nouum, propter Domini resurrectionem. Hinc sunt in templo quindecim gradus, hinc sunt in psalmis quindecim cantica graduum. Eucherius denique decimum quintum numerum ad quindecim gradus templi putat pertinere: quos, inquit, fecit Salomon, ad quorum numerum quindecim psalmi, qui inscribuntur, canticum graduum, compositi sunt.

Iterum psal. 89. v. 10.

Eucher. de spiritualibus for. c. 11.

QVINDECIM fuerunt gradus in templo Salomonis.

Iam vero tum ex his doctissimorum virorum testimonijs, tum ex illis, quibus initio confirmabamus, templum Salomonis ne minima quidem ex parte à templo, quod ab Ezechiele describitur, distare posse, cuius esse perspectum poterit, quindecim certe gradus in templo Salomonis fuisse, per quos ascendebant in atrium interiori Sacerdotes sacra facturi: longe tamen aliam rationem esse eorum qui Sancta, vel Sancta Sanctorum ingrederebantur, ex ijs quae infra dicenda sunt, constare poterit: siquidem praeter hos quindecim, decem alij conscendendi eis erant, qui ab atrio Sacerdotum in templi vestibulum vellem intrare. Quod si graduum numerus cum canticorum numero conuenit, atque hi graduum dicuntur, quid obstat, quo minus in gradibus hi psalmi canerentur? Est fortasse, inquit, latius multo patens vox Hebraea מגלות maghalot, aut Graeca ἀναβάσεις ἀναβαθμον, quae huiusmodi psalmis inscribitur. significat enim ascensionem, vel ascendentes gradus, quare à vocis ascensione, vel contentione, qua canebantur, sic dictos psalmos putat Rabbi Saadia. Alij, longius petita denominatione, carmen aliquod vulgo sic dictum confingunt, ad cuius normam hi canerentur: vel ab instrumento musico, maghaloth dicto, ad quod canerentur, sicut & alij quoque psalmi modos musicos, aut musica instrumenta, ad quae canerentur, habent inscripta. Optimam vero omnium rationem putat esse Genebrardus, & ipsorummet psalmorum argumentis accommodatissimam, quod ab ascensionibus è captiuitatibus quas continere videntur, sic dicantur hi psalmi: nam tum ex situ Hierosolymae celsissimo, tum vero ex ipsa libertatis eleuatione merito dicentur cantici ascensionum: vel; vt habet Chaldaeus: Canticum, quod dictum est pro ascensionibus abyssi: quasi dicat ex abyso exilij, seruitutis, peccati, mortis, inferni &c. Verum ego quidem videre non possum, quid haec obstant, quo minus hi psalmi omnes vel à Dauid compositi sint, quod magis crediderim, vel, vt ait Origenes, à Salomone, qui primum decantarentur in solempni illa pompa, qua arca Dei è

Genebrar. in Psal. 119.

Orig. lib. 3. periar. cap. 1.

Sione translata est in templum. Conuenitque, inquit historia regum, ad Regem Salomonem uniuersus Israel in mense Eihanim in solempni die, ipse est mensis septimus. Veniuntque cuncti senes de Israel, & tulerunt arcam Sacerdotes, & portauerunt arcam Domini, & tabernaculum foederis, & omnia vasa Sanctuarij, quae erant in tabernaculo: & ferebant ea Sacerdotes & Leuitae. Rex autem Salomon, & omnis multitudo Israel, quae conuenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, & immolabant oves & boues absque aestimatione & numero. In qua quidem pompa necessarium fuit, deferentes arcam tamdiu stetisse, donec sacrificia peragerentur: atque adeo dum ipsam domum Domini ingredirentur, ac singulos eius gradus conscenderent, psalmus vnus ex ijs decantari potuit, maxime cum historia Paralipomenon cantores enumeret, instrumenta musica, psalmos, & psalmorum auctorem: Sacerdotes autem, inquit, stabant in officijs suis: & Leuitae in, id est, cum, organjs carminum, Hebraice שיר לוי, eadem est vox, quae hic canticum vertitur graduum, Domini, quae fecit Dauid Rex ad laudandum Dominum, & dicendum: Quoniam in aeternum misericordia eius, hymnos Dauid canentes per manus suas: porro Sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctisque Israel stabat. Vniuersum pompae ordinem distinctis verbis expressisse videtur Sacer historicus: praecedebant Sacerdotes tubis canentes, sequebantur Sacerdotes & Leuitae vocibus atque organjs Dauidicos psalmos hymnosque psallentes, quos plerumque intercipiebat versus וי לויים כי יקראו ליהוה הללו אתך Quoniam in saeculum misericordia eius: & quidem cum canerent Leuitae, qui portabant arcam, Sacerdotes stabant, quibus stantibus, vniuersus consistebat populus. Quae omnia quantum inter se consentiant, nemo non videt.

HI PSALMI à Dauid compositi, vt canerentur, dum ad templum deferretur arca. 3. Reg. 8. v. 2. & sequent.

2. Paral. 7. v. 6.

PROCES- sionis ordo, cum deferretur arca.

Remig. super Psal. 119.

PSALMI compositi vt decantarentur in gradibus, non gradus ad numerum canticorum facti.

1. Paral. 28. v. 11. & 13. & 21.

hos

hos canticos graduum primum psalmus centesimus decimus septimus, quem non semel, sed diuersis modulis repetitum in illa solempni pompa fuisse, indicant verba libri Paralipomenon...

2. Paral. 5. v. 13.

Psalm. 117. v. 1.

Psalm. 118. v. 169. & 170.

PRIMVS psalmus educum ex Aegypto populum narrat. Exodi 2. v. 23. & 24.

Psalm. 119. v. 1. qui est graduum primum.

SECUNDVS spem in Deo collocatam.

Psalm. 120. v. 1.

Exodi 3. v. 7. & 9.

Psalm. 121. v. 1.

A referantque firmam fidem, certissimamque spem Patriarcharum illorum, qui iam sibi videbantur in media versari Hierosolyma, in medijsque consistere Hierosolymitani templi atrijs: cui pacem atque omnem felicitatem continuo deprecabantur. Sed quoniam domus Dei aedificandae Dauidi promissa facta est proxime, ideo Dauidi hic psalmus potissimum inscribitur.

LACTVM nuntium promissae libertatis, ac patriae canunt in tercio.

Psalm. 122. v. 1.

TRANSITUM maris rubri memorant in quinto. Psalm. 123. v. 1. & 2.

Ibid. v. 5.

MONTIVM firmitati conferre eos, qui spem suam ponunt in Deo. Psalm. 124. v. 1. & 5.

IN SVMMO gradu memorat vberis lacrymarum fructus. Psalm. 125.

Ioseph. 8. ar. tiq. cap. 9.

Psalm. 126. v. 1.

DE PORTA ORIENTALI ATRII interioris. Cap. XXXV.

I introduxit me in atrium interiorius per viam Orientalem. Non eundem ordinem sequitur in dimetiendis interioribus portis, quem tenuerat in exterioribus: ibi enim Orientalem portam propter eius dignitatem primum ingressus, ad dexteram deinde diuertit suam ad Aquilonem, ac tandem ad portam Meridianam per atrium ductus gentium, ut ordine metiretur singula, portam ingressus est ab exteriori parte ad interiorem.

Psalm. 133. v. 1.

Tob. 12. v. 20.

QVARE EXTREMUM canticum extremum canat quotidie Ecclesia.

RELIQVAE in hanc vnam conspirant sententiam.

SACRORVM rituum antiqua exempla.

venisse se profitentur, & in eiusmodi voces prosumunt: Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini. Reliquum iam est, ut Deum benedicere diu nocturne non cessetis: eisdem seruis verbis hortari videtur Propheta Israellem, Sacerdotes potissimum, quibus Tobiam hortatus fuit Raphael, post plurima ac maxima collata & relata beneficia: Vos autem benedicite Deum, & enarrate omnia mirabilia eius. qui stat in domo Domini, ut ministretis in atrijs domus Dei nostri. Benedicentes namque Dominum, eius copiosam ac largam benedictionem consequemini, qui caeli est auctor, ac terrae, iustos deducens per terrae varios casus ad caelestis patriae perpetuam felicitatem. Hanc vero aptissimam Prophetae exhortationem, quasi reliquarum omnium summam & extremam Ecclesia Catholica & Romana eodem ducta spiritu, quo olim scripta fuit, cum centum quinquaginta psalmos diu nocturne in diuinis officijs decantandos distribuisset, hunc vnum proposuit extremo loco quotidie decantandum in fine completorii, quo memores suos efficeret ministros, nouae legis, noui propitiatorij, noui & aeterni testamenti: veri manna, veri panis Christi IESU qui de caelo descendit, & apud suos manet, in catholicorum Ecclesijs, quem consimili pompa his potissimum diebus religiosissime colimus.

Et mensus est portam secundum mensuras superioriores. Hebraice, has. Graece & Chaldaice istas, eodem sensu. Indican enim ea verba, omnes ac singulas mensuras ab Angelo in singulis portis fuisse definitas; à Propheta vero non repeti, satis esse arbitratus supradictas referre. Thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius sicut supra. Chaldaeus: Et thalamos eius, & frontes eius, & vestibula eius. Hebraice, fornices, siue testudines eius, secundum mensuras istas. Latinus interpres, quoniam non vsquequoque perspectum est, an Hebraica lectio thalamum, vel thalamos legat, thalamum scripsit, vnumquemque subintelligens. Chaldaeus vero, tum quod sensum reddidit potius, quam verba; tum quod quae de vno thalamo dicuntur, de omnibus pariter intelligenda sint, thalamos legit &c. Et fenestras eius, & vestibula eius in circuitu, longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine viginti quinque cubitorum. Hebraice: Et fenestrae ei, & vestibulis eius, vel testudinibus eius, circumcirca longitudinis quinquaginta cubitorum, & latitudinis quinque & viginti cubitorum. Septuaginta: Et fenestrae ipsi, & aelamoth in circuitu, cubiti quinquaginta longitududo, & latitudo eius cubitorum viginti quinque. Chaldaeus phrasim Hebraeam expressit, ac loci sensum: Et fenestrae, inquit, erant ei, & vestibulis eius in circuitu, quinquaginta cubitorum longitudinis, & latitudinis viginti quinque cubitorum. Quae omnes versiones propterea libenter à me referuntur, quod maxime consonent cum ijs, quae supra à me dicta sunt de thalamorum portae, eiusdemque fornicum cancellis, fenestrarum nomine indicatis à Propheta, quos portam vniuersam definire diximus: cuius longitudo ac latitudo reliquis portis est similis, ac simili ratione sua longitudine interioris porticus Orientalis latitudinem exaequat, quippe quae porticus reliquarum instar, lata est cubitos quinquaginta. Et vestibulum eius, idest atrij exterioris. Ean- dem periodum connectit cum superiore Latinus à ver-

VESTIBV- lum interius respicit exte- riora.

à verbo illo pendentem, & mensus est. Hebraea tamen, Graeca, & Latina, quamuis eodem sensu, nouam aggrediuntur. Et vestibula eius, siue testudines, aut fornices atrio exteriori. Et vestibula eius, inquit Chaldaeus, spectabant ad atrium exterius. Et palmae caelatae in fronte eius hinc & inde: hic subaudiendum videtur, erant, sicut in Hebraeo: Et palmae in poste eius, hinc & inde. Et in octo gradibus ascensus eius. Hebraice, & Chaldaice: Et octo gradus erant gradus eius. Septuaginta in Regio, & Compluten- si: Et octo gradibus ascendebant ad id, aelamoth, hoc est vestibulum, intelligentes. in Sixtiano: Et octo gradus ei, subaudi, erant, eodem plane sensu.

PORTA Aquilonaris. Richardus c. 10. secunda par. explanat. templi Ezech.

Et introduxit me ad portam, quae respiciebat ad Aquilonem. Haec est, inquit Richardus, vltima portarum, & mensus est, subaudi, eam, secundum mensuras superiores. Si hic sit periodi terminus, subintelligendum videtur, eam, vt sensus sit, portam mensuris superioribus vniuersam fuisse definitam: at si periodus eadem sit cum sequentibus, sicut indicant Hebraea, Graeca, & Chaldaea, quae sequuntur dimensa fuisse intelliguntur secundum mensuras superiores, aut iuxta mensuras has.

XXXVI.

Thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius, & fenestras eius per circuitum longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine viginti quinque cubitorum. Haud aliter exponit haec verba Chaldaeus, quam superiora; quae non alia ratione intelligenda sunt ab ea, quam non semel tradidimus: Et fenestrae, inquit, erant ei per circuitum, longitudinis quinquaginta cubitorum: haec eadem est porticus latitudo; & latitudinis viginti quinque cubitorum.

XXXVII. Supra v. 34.

Et vestibulum eius respiciebat ad atrium exterius. Explicat nunc Sanctus Hieronymus, quae paulo ante dixerat de porta Orientali. Et vestibulum eius, id est atrij exterioris. propterea enim portarum, quae atrij interioris dicuntur, vt pote ad illud ducentium, vestibula atrij exterioris esse memorantur, quod ad exterius atrium respiciant.

PORTICVS omnes atrij interioris pares sunt porticibus atrij exterioris.

Id quare dicatur, breui nunc accipe. Porticus omnes interiores pares omnino sunt, ac similes exterioribus. harum namque dimensionem & formam ex prioris portae mensuris accuratissime ab Angelo exactis, & à Propheta relatis colligebamus: cumque similes omnino portae, similibus modo dispositae in medijs interioribus porticibus constituantur, non vtique opinari licebit, vel minima quidem ex parte interiores porticus ab exterioribus fuisse diuersas; praesertim cum haec, atque illae secum inuicem concurrant in quadratis illis areis, super quibus, vt dixi, castella eriguntur singula, vt vides in Orthographia: quapropter ipsa ratione architecturae compellimur similes vtriusque dare mensuras, similia membra, nulla re dissimilia ornamenta.

SIMILIA membra non omnia eadem esse debent.

Haec vero non ita superstitiose accipienda sunt, vt, nulla habita vsus ratione, quae potissima esse debet in architectura, membra omnia similia definant esse, vt fiant eadem. Huius rei gratia obseruandum est, exteriores porticus Israelis, quod totum templum, eiusque atria cingant, & claudant, perpetuo, ac solido pariete fuisse claudendas. Huius muri firmitatem colligere poterimus ex eo, quod de pariete atrij gentium scribit Iosephus, qui praeter ornamenta, cetera omnia habuit huic paria, atque similia. Octauo autem die mensis

Ioseph. 7. bel. li cap. 9.

Augusti, inquit, dum duae legiones aggeres perfecissent, ad exedram Occidentalem templi exterioris admoueri arietes iussit Titus, cum diebus ante sex, qui firmissimus erat aries, parietem sine intermissione pulsando, nihil omnino profecisset. Verum & huius, & ceterorum magnitudinem structura lapidum superabat, Septentrionalis autem portae alij fundamenta suffodiebant: multumque fatigati, exteriores tantum lapides euellere potuerunt: ab interioribus autem portae sustinebantur, tamque diu mansere, donec instrumentorum & vestium conatibus desperatis, Romani scalas porticibus applicuere. Ipsius porro muri atrij Israelis mensuras, & vsum retulit Propheta noster: Per quatuor, inquit, ventos mensus est Angelus murum eius. Undique per circuitum, longitudinem quingentorum cubitorum, & latitudinem quingentorum cubitorum, diuisentem inter Sanctuarium, & vulgi locum. quae verba exponitur à nobis, Deo dante, suo loco, vbi ratio plene reddetur huius muri.

Sed atrium quidem Sacerdotum nullo solido muro circumdatur: nam, vt vides in Ichnographia, vterque murus porticus interioris postibus distinctus est, vt visui saltem sit qualibet ex parte patens, quo populus in exteriori atrio manens, sacrificia perspicere posset, ac facris omnibus ministerijs interesse: quae quidem interioris, atque exterioris porticus dissimilitudo nihil dissimile inuoluit, aut dissonum, cum omnia ac singula huius aedificij membra summo sint artificio disposita. Nam ille exterioris porticus exterioris murus ita est ab interiori sui parte ad normam, & perfectam similitudinem postium, semicolumnarum, testudinumque, & ceterorum ornamentorum exactus, vt quicumque intra porticum exterioriorem vtrumque murum prospexerit, praeter vnam lucis apertionem, quae nihil minus aptum inuoluit, nulla re vnum ab alio distare comperiet; quod & in ipsa Ichnographia obseruari poterit quicumque architectonicam facultatem vel à primo limine salutauerit. Neque vero haec etiam ex parte deerat aliqua similitudinis ratio: nam pro muro exteriori porticus Israelis, peribolus quidam porticum interioriorem à parte inferiore cingebat, cuius meminit Iosephus sic scribens: Circumdedit deinde templo septem quoddam trium cubitorum altitudine, quod nostra lingua Gistum vocamus, excluditur profanam multitudinem, & solos sacerdotes admittitur. Ex quo fit, vt vtraque porticus, exterior, & interior cum suis portis, postibus, vestibulis, ac reliquis partibus ad atrium exterius pertineat. atque hoc est, quod significat Propheta noster, vestibulum interioris portae Orientalis respexit se affirmans ad atrium exterius: sicut supra dixerat, vestibulum Orientalis portae exterioris fuisse interius, hoc est, non ad atrium gentium pertinuisse, sed ad atrium Israelis, quod erat intra illum, vt vides in Ichnographia.

ATRIVM exterius solido muro circumdatur, interioris murus postibus distinctus est.

DISSIMILIVM paruum mirabilis responsus.

Et caelatura palmarum in fronte eius. Et capitella erant super postes eius, hinc & inde, scribit Chaldaeus. Et in octo gradibus ascensus eius. Ecce hic iterum interioris portae gradus octo, qui septem illis exterioris portae annumerati, quiddecim gradus complent ab atrio gentium ad atrium Sacerdotum conscendendi, de quibus supra late egimus.

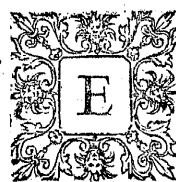
DE GAZOPHYLA

CIIS, AD QVAE LAVABANTVR

holocausta.

Cap. XXXVI.

XXXVIII.

per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum, ibi lauabant holocaustum. Duo nobis hoc versu negotium faciunt, quorum alterum quamuis ex altero videatur pendere, vtrumque tamen seorsum non modicam inuoluit difficultatem. Primum est, quid his verbis Propheta significet; secundum qua ratione significet. & illud quidem facilius comprehenditur, hoc difficilius multo: tum propter phrasim sui idiomatis propriam; tum vero maxime propter interpretum dicendi modos longe diuersos: sed fiet, Deo dante, vt omnes illae lucem huic loco afferre videantur. Admifcet inter fabricae mensuras & partes non raro Propheta, partium vsus. hic enim est, atque esse debet praecipuus in singulis constituendis partibus architecti finis. Is vero non parum confirmat, hanc Ezechielis fabricam ita ad Ecclesiae Catholicae mysteria indicanda proponi, vt semper eadem fabrica simul respiciat ad veram illam Salomonis fabricam: eiusque ritus, & caeremonias plurimis sacrae Scripturae locis expressas esse, & in hunc eundem finem relatas, vt Ecclesiae mysteria repraesentent. Igitur cum portam Aquilonarem atrij interioris expendisset, eiusque mensuras, ac partes singulas ad reliquarum normam exegisset, eius portae vsum retulit, ad quam lauabantur holocausta. idque vsu receptum iam pridem fuerat, ab ipsa tabernaculi Mosaiaci constitutione: praeciperat namque Dominus, vt holocaustum immolaretur ad latus altaris, quod respicit ad Aquilonem. atque vt eius inuestina, & pedes lauarentur aqua. in hunc vsum lauandarum victimarum fecit Salomon quinque aeneos lutheres subiectis caelatis basibus, ac quaternis rotis suspensos, quos posuit partim circa portam Aquilonarem, ac quinos illis ordine ex aduerso respondentes ad portam Australem: sic enim legitur in libris Regum: Et constituit Salomon, decem bases, quinque ad dexteram partem templi, & quinque ad sinistram. singulis autem basibus singuli impositi erant lutheres. Horum vero lutherum vsum indicat liber Paralipomenon, eos vocans conchas, & merito: Fecit quoque, inquit, conchas decem: & posuit quinque à dextris, & quinque à sinistris, vt lauarent in eis omnia, quae in holocaustum oblaturi erant. Sed cum conchas, aut lutheres huiusmodi, earumque bases describere, atque efformare nostri muneris sit, cetera in proprium locum rejicientes, hic tantum de lutherum situ agendum est; quoniam in conchis, vt videmus, lauabantur holocausta, quae eadem ad ostia gazophylaciorum in frontibus portarum lauari solita fuisse tradit noster Propheta. Sed cum gazophylacia in superiore contignatione, atque in singulis intercolumnijs singula super fornicibus vestibulorum atrij extructa fuisse, supra ostensum sit, id modo, concissa quamuis oratione, testatum habemus in singulis interco-

Explan. Tom. 2. Pars 2.

Interpretationes plerumque locis quos explicandos suscipiant, difficultatem addunt.

Lewitici 1. v. 11. & 13. AD AQUILONEM immolabatur holocaustum.

3. Reg. 7. v. 39.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

2. Paral. 4. v. 6.

luminijs atrij interioris, conchas singulas extitisse, in quibus holocausta lauabantur. Sed de modo, quo haec referuntur, differendum iam est.

Huius rei gratia examinanda est in primis vocis פתח pethach, notio, deducitur enim à radice פתח pethach, quae aperire significat, transferturque ad significandam oris apertionem. sic ad Prophetam nostrum Dominus: Et tibi dabo פתח pithchon, apertionem, vel aperturam oris: rem expressit Vulgatus; apertum os in medio eorum, hoc est, vt aperto ore loquaris, palam, & scient à te edocti, quia ego Dominus. Sic Ephefios hortatur Paulus, vt orent pro omnibus sanctis: & pro me, inquit, vt detur mihi sermo in apertione oris meae cum fiducia, notum facere mysterium Euangelij.

Et ad Colossenses: Orantes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. & quae sequuntur. Ex dictis licet conijcere פתח pethach, apertionem, ostium, ianuam, fenestram significare, id nempe quod apertum est, vel luci excipiendae, vel qua ingrediantur, vel egrediantur homines. Atque si vim vocis penitus inspiciamus, facile nobis indicabit, quid hoc loco in nostro aedificio repraesentet. cuius interiores muri, vt paulo ante dicebam, postibus distincti sunt, qui fornicibus desuper clauduntur. Igitur spatium illud inane, quod in muro aperitur sub fornice inter postes, merito, ac propria vocis פתח pethach, notione indicabitur. Atque vt ad verba ipsa componenda propius accedamus, sic conuertit Regius codex: Et cubiculum, & ostium eius in postibus portarum. Chaldaeus: Et gazophylacium erat, & ostium eius in frontibus portarum. Numerum vero singularis ibi distributivae sumi, aptissime intellexit Vulgatus, per singula gazophylacia, inquit, ostium, id est, ostia singula: in frontibus, hoc est inter frontes, vel semicolumnas portarum, quae postes portae, & vniuersi atrij exornabant. Septuaginta interpretes vocem פתח pithchah, quam paulo superius exposuimus, θυρώματα thyromata conuertunt. eam Latinam reddit Complutensis, & Regius Codex, fenestras; quamuis Sixtianus ianuas scribat, Graecam vocem potius quam Hebraicam respiciens: tamen vbique Vulgatae lectionem, & nostram interpretationem firmare videntur Septuaginta interpretes, qui: Et thalami eius, inquit, & fenestrae eius, vel & ianae eius: semper aperta lumina vestibulorum respicientes, ad quae, vt dixi, lutheres illi stebantur; atque ipsa quidem vestibula suis fornicibus fulciebant superiora gazophylacia, quae in singulis intercolumnijs erant, vt supra ostendi, cum tricenarium gazophylaciorum numerum supputauit. Richardus nonnulla, quae ad huius loci expositionem pertinebant, fere percepit: sed tamen omnia non potuit, tum quod superiorum gazophylaciorum videatur oblitus; tum vero maxime, quod integram totius fabricae compositionem assequi non potuerit. Eius haec sunt verba: Quod dicit gazophylacia, vel gazophylaciorum ostia in frontibus portarum esse, debemus de interioribus porticibus intelligere. nam quoniam ostia in frontibus gazophylaciorum erant, & ad pauimenta, quae ante interiores porticus iacebant, omnia respiciebant, recte nunc dicitur: quia ostia gazophylaciorum in frontibus portarum erant. Haec ille. qui feliciter pauimenti meminisset, si pariter in memoriam reuocasset, pauimentum, quidem inferius constitutum à Propheta fuisse, quod

IN SINGVLIS intercolumnijs atrij fignili lutheres erant in atrio interiori.

Ezech. 29. v. 21.

Ephes. 6. v. 19.

Colos. 4. v. 3.

Colos. 4. v. 3.

Colos. 4. v. 3.

Colos. 4. v. 3.

Colos. 4. v. 3.

SINGVLARE distributivae sumitur, plurali.

SINGVLARE distributivae sumitur, plurali.

SINGVLARE distributivae sumitur, plurali.

SINGVLARE distributivae sumitur, plurali.

SINGVLARE distributivae sumitur, plurali.

SINGVLARE distributivae sumitur, plurali.

Richard. par. 2. explanat. templi Ezech.

Richard. par. 2. explanat. templi Ezech.

Richard. par. 2. explanat. templi Ezech.

Richard. par. 2. explanat. templi Ezech.

PAVIMEN- non est subter gazophylacia, vt ibi notauimus, A
rum stratum lapide subter gazophylacia fuit; non ad latus eorum.

2. Paralip. 4. 7. 6. hoc est subter gazophylacia, vt ibi notauimus, A
non ad latus, vel ante gazophylacia, vt ipse ar-
bitratur. Ac ne vlla superfit eorum quae dixi-
mus, dubitandi ratio, vbi nos legimus: *ibi lau-
bunt holocaustum*, in Hebraeo habetur vox ידו ידו
iadichu, quae hic tantum, & in libro Paralipome-
non semel legitur in Biblijs, eo loco, quem paulo
ante retulimus. Facturam holocausti ידו ידו iadichu,
lauabunt, vel impellent, vt alij conuertunt, in eis
vide licet conchis aeneis à Salomone factis. Chaldaeus
vocem hanc sic conuertit: Ibi praeparabant, inquit,
holocaustum. sed quoniam vocis notio fere ignoratur,
aptissime ex concharum vsu, & de quibus est sermo,
lauabant scripsit vtroque Vulgatus.

Hunc porro versum haud inepte exponunt
Rabbini. Dauid enim: Et gazophylacium eius,
inquit, & porta eius in frontibus. Dicit autem,
quod in parte Aquilonari vidit gazophylacium,
quod erat apertum in frontibus portarum: nam
in parte Aquilonari, ad Aquilonem altaris erat
maestatio sacrarum victimarum; & excoctio ear-
runden, & diuisio membrorum earum, sicut dicitur
in Pentatheuco, ad Aquilonem altaris coram
Domino, *ibi lauabunt holocaustum*: sicut scriptum
est; & ventrem eius, & genua eius lauabit in
aqua, & super mensis marmoreis lauabant illa.

Rabbi David in comment. Hunc porro versum haud inepte exponunt
Rabbini. Dauid enim: Et gazophylacium eius,
inquit, & porta eius in frontibus. Dicit autem,
quod in parte Aquilonari vidit gazophylacium,
quod erat apertum in frontibus portarum: nam
in parte Aquilonari, ad Aquilonem altaris erat
maestatio sacrarum victimarum; & excoctio ear-
runden, & diuisio membrorum earum, sicut dicitur
in Pentatheuco, ad Aquilonem altaris coram
Domino, *ibi lauabunt holocaustum*: sicut scriptum
est; & ventrem eius, & genua eius lauabit in
aqua, & super mensis marmoreis lauabant illa.
Rabbi vero Salomon: Et gazophylacium eius,
inquit, & porta eius, id est, gazophylacij, erat ad
frontes portae, id est ad latus portae. Sunt versus
nonnulli appellantes latera portarum frontes: ibi
lauabant holocaustum, quod fuerat maestatum
in Aquilone: *lauabunt holocaustum*, id est; inte-
riora. Haec Rabbini, & quidem apte frontes por-
tarum tradunt dici eas, quae ad latera portarum
sunt. Sunt enim in tribus lateribus atrij interio-
ris ternae portae, frontibus vtrunque munitae,
iuxta quas erant lutheres, quorum dispositio in
vestigio atrij interioris superius appposito videri
potest.

Sed quamuis praedicta expositio mihi diu mul-
tumque placuerit, ac nihil omnino contineat,
aut sacro textui vim inferens, aut aedificio minus
consonum, & propterea iuxta eam, mensas obla-
tionum in atrijs interiore atque exteriori consti-
tuerimus; tamen non est silentio praetermittenda
interpretatio altera, quae planiorem multo,
ac faciliorem loci sensum reddat; vt sermo sit de
thalamis senis portarum, quae & ipsa gazophy-
lacia dicuntur, haud repugnantibus Hebraeis,
Graecis, atque Latinis vocabis. Per singula igitur
gazophylacia ostium erat in frontibus porta-
rum: hoc est, singulis ex ijs thalamis ostia aperie-
bantur inter frontes, quorum ostiorum initio me-
minerat, affirmans singula ostia singulis ex ad-
uerso ostijs respondisse, atque ad ostia thalamo-
rum huiusmodi intra portam holocaustorum in-
teriora lauabantur, allata ex conchis aqua, ma-
nentibusque conchis in atrio interiori. Sed & lau-
abantur eiusmodi holocausta super mensis, qua-
rum mox meminit.

GAZOPHY- lacia dicuntur, quae alias thalami vocantur.

DE SACRIFICIO-

RVM MENSIS, EARVM-

que vsu.

Cap. XXXVII.

E T in vestibulo portae duae mensae hinc, & duae mensae inde. Mensas describit singillatim, & earum ritum, numerum, materiam, formam, mensuram, ornamenta, vsu, & quibus singula singulis, nonnulla duplicibus, multiplicibus plura oboluntur difficultatibus. Et primum mensarum situm describunt haec verba cum nonnullis alijs sequentibus. In vestibulo quidem portae duplici ratione possunt constitui, aut ad frontes exteriores vestibuli vtriusque interioris, atque exterioris, vt sunt in dicta Ichnographia atrij interioris dispositae. quo hic versus cum superiori versu, eiusque priori interpretatione coniungatur: & ad ostia, vel limina vestibuli constitutae fuisse censentur huiusmodi mensae, quaternae videlicet in atrio interiore, ac totidem in exteriori. Quod sensisse videtur Rabbi Salomon: quippe qui obiectioni quoque respondet, quae cuiuslibet posset in mentem venire. Notat igitur in primis de vestibulo portae Aquilonaris sermonem fieri. quod certum quidem est, atque exploratum; & mox subdit: Duae mensae, inquit, in Oriente, & duae in Occidente. Et quamuis essent abstractae ad medium atrij exterioris, sanctitas tamen earum erat, ac si essent interius. Haec ille. Placuit olim nobis haec sententia, dum templi delineamenta meditaremur, vel propterea maxime, quod nimis angustum videretur portae vestibulum, hoc est, cauedium illud, siue spatium, quod supra decem cubitis definitum fuisse ostendimus: vt ibi animalia plurima, quae quotidie immolabantur, excoctarentur, in frustra conciderentur, & quae lauanda essent, abluerentur. Re tamen melius perpenſa, hoc vno argumento cubiti, quod dimensum est hoc aedificium, longitudinem non modicam probari arbitramur; siquidem spatium tam paruo, quod denario constabat cubitorum numero, tam multa quotidie peragenda suscipiebantur. atque ipsum quidem huius interioris portae spatium, quod in exterioribus ingredientium suscipiebat multitudinem fere infinitam, hic totum sacris tantummodo peragendis destinaretur, quod sacra operaturis fas erat ingredi, reliquis nefas. At que hoc obiter notandum videtur, quod ex vsu lanienae desumptum argumentum hanc maxime confirmat sententiam: quod cum iuge fieret in templo sacrificium, id vix, ac ne vix quidem peragi potuisset sub dio, pluuia plerumque impediende ministros.

B

E T in vestibulo portae duae mensae hinc, & duae mensae inde. Mensas describit singillatim, & earum ritum, numerum, materiam, formam, mensuram, ornamenta, vsu, & quibus singula singulis, nonnulla duplicibus, multiplicibus plura oboluntur difficultatibus. Et primum mensarum situm describunt haec verba cum nonnullis alijs sequentibus. In vestibulo quidem portae duplici ratione possunt constitui, aut ad frontes exteriores vestibuli vtriusque interioris, atque exterioris, vt sunt in dicta Ichnographia atrij interioris dispositae. quo hic versus cum superiori versu, eiusque priori interpretatione coniungatur: & ad ostia, vel limina vestibuli constitutae fuisse censentur huiusmodi mensae, quaternae videlicet in atrio interiore, ac totidem in exteriori. Quod sensisse videtur Rabbi Salomon: quippe qui obiectioni quoque respondet, quae cuiuslibet posset in mentem venire. Notat igitur in primis de vestibulo portae Aquilonaris sermonem fieri. quod certum quidem est, atque exploratum; & mox subdit: Duae mensae, inquit, in Oriente, & duae in Occidente. Et quamuis essent abstractae ad medium atrij exterioris, sanctitas tamen earum erat, ac si essent interius. Haec ille. Placuit olim nobis haec sententia, dum templi delineamenta meditaremur, vel propterea maxime, quod nimis angustum videretur portae vestibulum, hoc est, cauedium illud, siue spatium, quod supra decem cubitis definitum fuisse ostendimus: vt ibi animalia plurima, quae quotidie immolabantur, excoctarentur, in frustra conciderentur, & quae lauanda essent, abluerentur. Re tamen melius perpenſa, hoc vno argumento cubiti, quod dimensum est hoc aedificium, longitudinem non modicam probari arbitramur; siquidem spatium tam paruo, quod denario constabat cubitorum numero, tam multa quotidie peragenda suscipiebantur. atque ipsum quidem huius interioris portae spatium, quod in exterioribus ingredientium suscipiebat multitudinem fere infinitam, hic totum sacris tantummodo peragendis destinaretur, quod sacra operaturis fas erat ingredi, reliquis nefas. At que hoc obiter notandum videtur, quod ex vsu lanienae desumptum argumentum hanc maxime confirmat sententiam: quod cum iuge fieret in templo sacrificium, id vix, ac ne vix quidem peragi potuisset sub dio, pluuia plerumque impediende ministros.

Accedit etiam, quod aptissime immolata conciderentur in frustra in media porta, quo populi immolantis multitudo, quorum intererat, ad stare posset, atque oculis cernere, quam iusta ratione partium fierent distributiones. earum videlicet, quae Deo Optimo ac Maximo in altari aeneo essent concremandae; & earum,

XXXIX.

MENSAS quaternae in atrio interiore, ac totidem in exteriori. R. Salomon in comment.

MAGNITUDO cubiti confirmatur.

IN MEDIA porta interiori immolatae carnes conciderentur in frustra.

rum, quae Sacerdotibus, & earum denique, A
quae ipsis offerentibus obueniebant. Quocirca imaginari licet in ipso portae vestibulo, honorabilem quandam lanienam, cuius reliqua instrumenta mox referemus, nunc praecipua ac maxima lapideae videlicet mensas, explicare debemus. Et in primis ipsam oportet contemplari portae Ichnographiam, ac binas vtrunque frontes, vel semicolumnas inter postes medios thalamorum, ac binas, item quartas columnas partes in ipsis quaternis portae angulis, reliquis ordine frontibus respondentes: atque ad has octo quas numerauimus frontes, totidem mensas licet considerare stylobatis columnarum appositas, de quibus loquitur Propheta: *Et in vestibulo portae, in-* B
quiens, duae mensae hinc, ad binos verbi gratia Orientales stylobatas parastadum, quae sunt inter thalamos: & duae mensae inde ad confimiles binos alias stylobatas Occidentales.

OCTO MENSAS ad totidem stylobatas intra portam apponantur.

Mensae. Hebraice מנחות sulchanoch, plurale est vocis מנחה sulchan, cuius vix licet etymon rimari: constans esse videtur Hebraeorum sententia, vocem deduci à radice מנח salach, quae mittere significat, à qua deductum fuit natoriae nomen מנח מנחות, quod non modo retulit, sed & interpretatus est Sandus Ioannes Euangelista, cum Christum Dominum dixisse tradidit, caeco Iuto inuncto ex spato facto: *Vade, laua in natoria Sioe, quod interpretatur missus.* quod ab Euangelista factum esse affirmat Chrysolomus, vt eiusmodi interpretatione Christum à Patre missum indicaret, cuius virtute caecus illuminabatur, non aquarum vi, aut efficacitate. Sed quamuis à missione mensa Hebraeis dicatur, quare sic appelletur, non vsquequaque constat: nam qui missionem quasi emissionem interpretantur, & formam oblongiorem voce indicari putant, qua id ratione colligant, ostendant necesse est. à ciborum missione alij sic dictam putant. Confimili fortasse agnominacione mensam quasi missam vocarunt Latini, quod in mensa fercula mitterentur, vnde primam dicebant, ac secundam mensam: sed & fercula singula missus vocabant, id quod Itali, Hispanique vocamus vn plato. Lamprius auctor est, Eliogabalum celebrasse tale conuiuium, vt apud amicos singulos singuli missus apparerentur, & aliquando omnes missus sola carne phasianorum struxisse. Discus quoque mensa dicebatur Virgilio:

MENSAS quasi missa.

Lamprius apud Bud.

MISSVS ferculum significat, mensa discum.

Virg. 7. Aeneid.

Seruius Varro.

Isa. 28. 7. 8.

Psal. 127. 3.

3.

Et violare manu, malisque audacibus orbem Fatalis crustis: patulis nec parcere quadris: Heus etiam mensas consumimus, inquit, Iulus. Panitias mensas inquit Seruius epularum sustentaculum. Non me later, mensam Vaironidici quasi mesa, quod inter duos poneretur: sed in his non multum immoror. scio hac voce Hebraea mensam significari, primum in qua dapes apponerentur; cum enim iudicum, militum, Sacerdotum, Prophetarumque populi Dei ebrietatem detestaretur Isaias Propheta, eiusque damna praediceret: Omnes, inquit, mensae repletae sunt vomitu, sordiumque, vel sordidissimo vomitu; ita vt non possit esse ultra locus. à sordibus vacuus, quo vel recumbere, vel dapes apponere liceret. Sic etiam in Psalmo: Pili tui, inquit, sicut nouellae oliuarum in circuitu mensae tuae. stabunt ad lectulorum pedes, cum epulaturus recuberis ad mensam: hic enim erat antiquus mos, quem colligere licet ex Martiali, inurbanum conuiuiam reprehendente:

Explan. Tom. 2. Pars 2.

Omnia cum retro pueris obsonia tradas: Cur non mensa tibi ponitur à pedibus? Martialis lib. 5.

Vocem hanc Septuaginta interpretes τετραζωνων trapezan vocant, sic dicitur Eulthatio, quasi τετραζωνων, hoc est τετραζωνων quatuor pedum. Verum mensas, de quibus hoc loco sermo est, neque ad cibum in eis sumendum paratas, nec pedibus innixas fuisse crediderim, sed è marmore solidas, cuiusmodi in lanienis plures videmus: mensas autem vocari eas arbitramur, quod haud secus quam in mensis vasa ad bibendum, & carens ad edendum apponerentur; sic in his carnes, vasaque ad immolandum reponerentur, vt mox videbimus. Duas autem primum mensas vtrunque enumerat, quae in medijs postibus inter thalamos magis patebant: deinde binas alias, quae in angulis.

Vt immoletur super eas holocaustum, & pro peccato, & pro delicto. Rabbi David: Sicut scriptum est, inquit, in Pentatheuco, in loco in quo maestabitur holocaustum, maestabitur & pro peccato. Sic etiam dicit alibi: In loco, in quo maestabunt holocaustum, maestabunt & pro peccato; id autem erat, ne publicarentur peccatores. Haec ille. Aliam huius praeccepti causam tradit Cyrillus: Vide, inquit, quam multa misericordia, & benignitas Dei est, vt vbi holocaustum iugulatur, illud quod soli Deo offertur, ibi etiam hostia, quae pro peccato est, immoletur.

Immolari iubetur: vt scilicet intelligat, qui peccauit, & poenitens conuersus ad Dominum, & contribulati spiritus hostiam iugulans, & in loco iam sancto stare, & sociari ijs, qui pertinent ad Deum. Quem locum versonis perplexitatem vitare cupientes ita censuimus ordinandum. Hic locus exigere videbatur, vt quod differant holocaustum, pro peccato, & pro delicto, ac de singulorum huiusmodi sacrificiorum ritu ageremus. At cum integrum exposcant haec commentarium, ea suo loco, tertia apparatus parte tractanda praetermittimus.

Id vnum huius loci videtur esse proprium, quod ad harum mensarum vsu spectat, cuius praecipua pars verbis illis continetur, vt immoletur super eas. Hebraice מנחות לישחור, ad maestandum, vox deducitur à verbo שחח sachach, habente litera ש sin, punctum in dextro cornu, quod verbum, iugulare, maestare, occidere significat: proprie autem de victimarum maestacione dicitur, quamuis largius nonnumquam vsurpetur ad cuiuslibet viuicis occisionem indicandam. Sed in propria radice notione venanda desudant Hebraei. Quidam proprie putant significari ea voce, trahere; quod tracto, & reddito per victimae iugulum gladio caderetur. sicut aurum tractum dicitur, quod facile trahatur, siue ducatur: licet alijs propria videatur esse verbi significatio, maestare, seu occidere; aurumque שחח sachach, dici eleganti Hebraice, allusione, quod facile diducatur, haud secus quam iugulatum animal: quasi dicat aurum, occisum. Aptissimum vtrumque, victimae, & auri ductilis, obedientiae symbolum, eius, inquam, quam à filijs suis exigit parens noster, ac celebris Patriarcha Beatus IGNATIUS. Sed institutam narrationem prosequamur. Putant alij, verbum hoc notione affine esse verbo שחח sachach, atque adeo proprie, expandere, significare, indeque aurum שחח sachach dici, quasi expansibile, ductile nos dicimus, quod facile ducatur; indeque pecudem maestari dici, quod expanderetur, priusquam maestaretur, quasi dicat

2. Paral. 9. 15. Vide Martialis in area Noe.

OBEDIENTIAE symbolum.

u 2 expansam

expansam pecudem mactare, vt largius sanguis A effluat. Et quidem si ex gentium inani ac superstitioso ritu liceat exempla desumere, cum daemone suaustu, sacros fere omnes ritus in impietatem translatos fuisse compertum sit, omnia sacrificia, quae licuit Romae, licuit autem quamplurima lapidibus insculpta conspicere diuaticis cruribus, & toto corpore expanso iugulantur: eorum exemplum vnum videre lector poterit, iuxta altaris aenei formam infra apponendam.

VICTIMAE cur expansae iugulentur.

Genes. 22. V. 10.

VICTIMIS expansis Christus indicatur in Cruce expansus & oblatus.

AD, PRO SV- per vsurpant Hebraei. 2. Reg. 2. V. 9.

XL.

Vatablus.

PORTAE interioris patimentum aequae libratum fuit cum solo atriij Sacerdotum.

ticu ad atrium exterius spectante: quapropter & porta atriij interioris ad atrium exterius spectasse supra V. 31. dicitur a Propheta, vt vidimus. sed nihil de immolatione sacrificiorum ad atrium pertinet exterius. Conscensus igitur gradibus, ingredientibus hoc primum ostium portae Aquilonaris, ad humerum vtrumque ostij duae mensae occurrunt: hoc est, in ipsis angulis interioribus portae ad Aquilonem pertinentibus. Et ad latus alterum, hoc est, & ex altera parte portae, in binis alijs angulis ad latus portae Meridianum pertinentibus: qui ex vtraque parte vestibuli portae interioris constituuntur. duae mensae. Seruat vtiq; Propheta hoc in loco morem, quem in priori porta Orientali describenda tenuit, exteriori introitum portae appellans ostium portae; interiori vero, vestibulum interius. Patet autem hunc esse verum loci sensum, ac proprium mensarum numerum, quem mox in vnam colligit summam sequentia verba subdens.

MENSARVM NUMERVS, DISPOSITIO, mensurae.

Cap. XXXVIII.

QUATVOR mensae hinc, & quatuor mensae inde: per latera portae octo mensae erant, super quas immolabant. Sed priusquam ad vltiora progrediamur, hic tantisper insistendum est, & retrorsum respiciendum, quo variam Septuaginta interpretum lectionem cum haec nostra interpretatione conciliemus: qua in re audiendus in primis est Sanctus Hieronymus, qui super S. Hieron.

quinto & trigesimo Prophetae nostri versu haec scribit: Multum in hoc testimonio Hebraica veritas a Septuaginta interpretum Editione discordat: hoc enim, quod diximus, ibi lauabunt holocaustum, & in vestibulo portae duae mensae hinc, & rursus, vt immoletur super eas holocaustum, & pro peccato. in Septuaginta non habetur; sed in plerisque codicibus de Theodotione additum est. Haec Sanctus Doctor. Ipsos vero Septuaginta interpretes audiamus ex Sixtiano Codice: Paspophoria eius, & ianuae eius, & aelamon eius super portam secundam. Secundam vocant portam interiori; ordine enim ingredientibus primum occurrit porta atriij exterioris: secundo autem loco porta atriij interioris. quapropter hoc quasi proprium interiori portae nomen dabatur, vt nos iterum ostendemus, cum locum illum explicaturi sumus, quo Olda Prophetis habitasse dicitur in secunda aquaeductus: Graeco ἐκφυσις effluxio, profluuium, profluxio, deducta vox a verbo ἐκφυσις ecyeo, effluo: canalium quidem meminisse videntur Septuaginta, per quos aqua illa effluebat, qua tum victimae; tum vero ipsum lanienae solum assidue lauabatur. Sanctus Hieronymus: Ad latus quoque exterius, S. Hieron. inquit,

XL I.

S. Hieron.

PORTA SECUNDA EADEM quae interior.

AQVAEDV- dus e templo effluens.

XL II.

QVID DE mensarum numero senserint Doctores, S. Hieron.

Rabbi David in comment. V. 40. Huius.

inquit, iuxta Septuaginta, erat riuus fabrefactus, qui holocaustorum cineres, & carniū virulentias efferebat exterius. Nos vero, quid, aut quomodo holocaustorum cineres cum aquae ductu coniungat efferendos, videre non possumus. Sed de huiusmodi canalibus, & aquae effluentis e templo affidua copia nos iterum agemus. Nunc enim ea subiungenda sunt, quae in praedicti codicis notationibus habentur: sunt autem huiusmodi: in ceteris codicibus haec sequuntur: ibi lauabant holocaustum: in vestibulo autem portae duae mensae hinc, & duae mensae inde. In alijs vero codicibus haec adduntur, vt immoletur super eas holocaustum; & pro peccato. Sed in quibusdam alijs voluminibus totus hic locus sic habet: Et thalamos eius, & cuiusque thalami erat ianua, & ostia eius in foribus portarum, ibi lauant holocaustum: in vestibulo autem duae mensae hinc, & duae mensae inde, secundi aquaeductus, vt iugulent &c. Haec ibi: quae, quamuis obscura nimis esse videantur; tamen si cum ijs, quae diximus, conferantur, quasi digito ostendunt; mensas easdem, eisdemque locis statutas fuisse, quibus a nobis paulo ante constituuntur.

Versus porro quadragesimus sic habetur in eodem codice: Et ad dorsum riuuli holocaustorum, respicientis ad Aquilonem, duae mensae ad Orientem, ad dorsum secundae, & aelam portae duae mensae ad Orientem. Quid his verbis significetur, haud obscure colliges, si dorsum pro latere accipias: quod vero illa vox, ad Orientem bis habeatur hoc codice, semel tantum legitur in Complutensi, mirum non est, cum ad latus Orientale Aquilonaris portae in ipso vestibulo, per quod effluebat aquaeductus, duae mensae erant iuxta ostium, & in eodem latere Orientali portae Aquilonaris iuxta vestibulum interioris duae mensae, totidemque erant ex altero latere Occidentali eiusdem portae; hoc est enim quod subditur: quatuor hinc, & quatuor inde ad dorsum portae, super ipsas iugulant victimas.

Quatuor autem mensae ad holocaustum, de lapidibus quadris exstructae. Priusquam ad mensarum materiam, & mensuras explicandas accedamus, de earum numero quam breuissime disserendum est: non tam quod in dubium iterum reuocemus quae diximus de mensis octonis portae Aquilonaris, sed ne Doctorum varias sententias omnino praetermississe, aut non vidisse videamur; quo aut arrogantiae nobis, aut negligentiae nota facile inureretur. Sanctus vtiq; Hieronymus quater quaternas, aut bis octonas colligit mensas, quo mysticum sexdecim Prophetarum numerum componat: huius vero sententiae ad stipulari videtur Septuaginta interpretum lectio, quae habetur in vno Sixtiano codice. nam versus hunc, quem prae manibus habemus, sic exponunt: B regione octo mensarum victimarum etiam quatuor mensae holocaustomatium lapideae, dolatae. Verum ipse contextus hunc numerum in eadem porta non videtur admittere, nisi idem, quod de Aquilonari porta dictum est, pariter de Australi intelligatur: quam sententiam confirmare videtur Rabbi David: nam vbi nos legimus: Et ad latus exterius quod ascendit ad ostium portae, quae pergit ad Aquilonem, duae mensae, ipse legit: iuxta portam Australem, quam exposuimus: ac si aperte indiceret Rabinus, versus quidem tricesimo nono de mensis agi portae Aquilonaris, quadragesimo de portae Australis mensis: sequentibus vero versibus, de his atque illis simul colle-

ctis. Hanc tamen sententiam nec rejicimus, nec probamus: id tantummodo animaduertendum existimauimus, quod cum priorem quam diximus, teneremus sententiam de statuendis in atrijs sub dio mensis, hanc quoque secuti sumus, eamque in ipsa notauimus Ichnographia atriij interioris, quod ad id nos cogere videbatur symmetriae ac decoris ratio, quae vim habere non poterit, si intra vestibulum portae, vt diximus, mensae constituantur; cum nulla ex parte simul videri possint interioris vestibuli portae Aquilonaris, & Meridianae ornamenta, siue instrumenta, atque adeo neque ratio dissimilitudinisprehendi. quapropter mensas in porta Meridianae atriij interioris statuendas esse, haud focus cenfeo, prout vsus, & alia sacrae Scripturae testimonia exegerint: in quibus perquirendis haud immerabor. Richardus tribus interioribus portis octonas tribuit mensas. Sanctus Gregorius singulis senis enumeratis portis; mensas denegat Aquilonaribus; interiori, atque exteriori octonas tribuit mensas; vtrique quaternas, in quibus immolaretur. Sed cum infra ipsius Prophetae nostri testimonio probaturi simus, ne ipsas quidem victimarum carnes ad atrium exterius efferre licuisse, nedum victimas mactare, carnes laniare, interiora abluere in ipsa exteriori porta licuisset, ad cuius ostia gentibus ipsis incircumcisis accedere licebat, si minus introire. Haec omnia sic a Beato Gregorio constituta esse existimandum est, quo mysticos sensus, quos cupit aptare, fulciat, ac fere supra firmum literalis intelligentiae fundamentum exstruat: id quod ipsis ipsius grauisissimi Doctoris verbis licebit confirmare: Quid sumus, inquit, de mysticis sensibus Ezechielis Prophetae locuturi, qui ipsa eius historiae verba vix capimus? quam postquam exquisierat, haec verba subdit: His itaque de exteriori narratione discussis, ad spiritalem intellectum sermo redeat: quia tanto iam nobis interioris esse, largiente Domino, facilius debet, quanto nos exterioris descriptionis ignorantia non angustat. Quae plane sanctissimi viri doctissima verba illis essent oculis semper ponenda, qui dum mysticos se sequi arbitrantur sacrae Scripturae sensus, propria sequuntur sui cerebri commenta, eo periculosiora, quo a vero loci sensu magis recedant: eo incedent securiores, quo magis optimi ducis Gregorij, atque similibus Doctorum vestigijs insistent, ac monita seruabunt. Haec autem obiter adnotasse contestor, quod aliquibus fortasse videar plus nimio in exquirendo historiae sensu laborare: notum enim cuius esse debet, atque in primis exploratum, hoc vno aditu licere, ac semper licuisse ad mysteria omnia, & reliquos sensus tuto transire; cum ab hoc deuis, mirum est, si non a reliquis quam longissime aberres. Sed de his alijs.

Iterum vero conferendam esse Septuaginta interpretum lectionem censui: Mensae quatuor hinc, & quatuor inde &c. habet Regius codex, & subdit: Et e regione octo mensae holocaustomatium lapideae, excisae &c. Longe aliter Sixtianus codex: Et e regione octo mensarum victimarum, etiam quatuor mensae holocaustomatium lapideae, dolatae. Hanc vero lectionem ex multis variorum interpretum lectionibus, ac notationibus constat esse, atque adeo valde confusam, ipso Sancti Hieronymi testimonio posset confirmari, praesertim cum octonarius computetur mensarum

AN MENSARUM fuerint in Meridiana porta.

TERNIS singulis interioribus portis octonas mensas tribuit Richardus. Richard. par. 2. cap. 10. explanat. templi Ezech.

S. Greg. ibid.

QVOMODO sine mystici sensus persequendi.

farum numerus, qui collectus est ex his binis ab utroque latere portae numeratis: inter quas quaternae sunt holocaustorum, vt initio dixerat. & ipsa licuit videre exemplaria, aut eorum aliqua, è quibus hoc vnum Vaticanum fuit excerptum: atque in eis sic habetur: *Καὶ τὰ ὀλοκαυτώματα κατέναντι τῶν ἰσθμῶν τῶν θυμάτων. Καὶ τέσσαρες τράπεζαι τῶν ὀλοκαυτωμάτων &c.* Hoc est, & holocaustomata, subaudi, erant, vel constituebantur, e regione octo mensurarum victimarum. ibique absoluta periodo, adhibitoque puncto, nouam exorditur. Et quatuor mensae holocaustomatum &c. qui quidem sensus proprius est, vt potest. Vulgatae nostrae, atque Hebraicae lectioni propinquior. Ea vero Latini codicis Sixtiani lectio, quae duodenas videtur astruere portas, octonas victimarum, quaternas holocaustorum, nemini, quod credam, probabitur. Sed & ipsa Latina interpretatio reprehensione non vacat, cum quod periodos diuersas confuderit; tum vero quod coniunctionem καὶ, secundae periodi caput, quam &, debuisset conuerrere, vt fecerat Complutensis, conuertit etiam; id enim quamuis alibi licuisset, hic non modicam parit confusionem. Et haec de numero mensurarum dicta sufficiant, iam de earum forma, atque materia.

De lapidibus quadris exstructae. Hebraice אבני גזית abne gazith, lapidum dolationis, vel dolatorum, è singulis lapidibus singulae mensae factae erant. idque ex ipso dicendi modo colligitur, quem nemo non intellexit in Deuteronomio. Et ostendit vobis, inquit Moyses ad populum, pactum suum, quod praecepit vt faceretis, & decem verba quae scripta sunt in duabus tabulis אבני אבן abanum lapidum, lapideis. Et iterum: Scripsit, inquit, ea in duabus tabulis אבני אבן abanum, lapidum, lapideis. Horum lapidum formam significat vox altera גזית gazith, quam, quod ad quam radicem reuocanda sit plane non norunt, ad varias reuocant Interpretes. atque adeo non desunt alij arbitantes propriam esse radicem, sed notionem vocis rogati, nescire fatentur. In hoc fere omnes conueniunt, peculiarem quandam modum dolandi lapides ea voce indicari, qui quamuis ea tempestate cum voce omnibus esset in promptu, nunc is modus dolandi lapides omnino excidit: quapropter, cum res ipsa ignoretur, vocem penitus ignorari necesse est. Quadratos lapides conuertit fere semper Vulgata: at in libris Regum fufius aliquanto vim vocis expressit: Omnia, inquit, lapidibus pretiosis אבני אבן camidoth gazith, secundum mensuras quadraturae, qui ad normam quandam, atque mensuram tam intrinsecus quam extrinsecus serrati erant. Qua de re nos iterum fufius, Deo dante, agemus. Hoc interim certum, atque exploratum esse debet, lapides hos affabre elaboratos fuisse, ac perpolitos.

Mensuras praeterea huiusmodi mensurarum mox subdit illis verbis: Longitudine cubiti vnus & dimidij, & latitudine cubiti vnus & dimidij, & altitudine cubiti vnus. Perspicuae sane sunt haec omnia verba, quae trinam definiunt vnus cuiusque mensae dimensionem. Sunt enim quadrata forma cubiti vnus & dimidij; altitudine vero vnus tantum cubiti. His porro dimensionibus, quae in Hebraeo, Chaldaico, & Latino codice eadem habentur, nihil derogat, quod Septuaginta interpretes in Complutensi, Regio, ac Sixtiano codicibus: μήκος καὶ ἕμιστος τὸ πλάτος, καὶ ὕψος ἑξήμιστος καὶ ἕμιστος τὸ μήκος, cubiti & dimidij la-

D V O D E - nae mensae in porta nemini probantur.

Deuter. 4. v. 13. Deut. 5. v. 22.

MENSARUM lapidum, id est singulae ex singulis lapidibus.

3. Reg. 7. v. 9.

VNIUSCUIUSQUE mensurae.

litudo, & cubitorum duorum & dimidij longitudo. Eadem verba habentur in Sixtiano, praeterquam quod μήκος δύο ἕμιστος, cubitorum duo dimidij, licet conuerrere: qua constructione non satis constat, nisi forte Graeca phrasis, quae festerium dicit, hoc est femi tertium, vel dimidium tertij, pro duobus ac semis; ita duo dimidij dicat, vel dimidium secundi, pro vno ac dimidio.

Non me latet, in antiquiori quodam Graeco codice ita legi, vt, nulla facta latitudinis mentione, longitudini cubitum vnum tribuat ac dimidium, vt habent Latina. Sed nostro muneri satisfecisse arbitramur, cum, in quo differant codices, insinuauerimus, simulque quibus maior sit habenda fides: de reliquis quid sentiendum sit, censeant alij. Caeco autem errore deceptum fuisse Vatablum certum est, qui altitudini quodque cubitum tribuit & dimidium, omnibus repugnantibus omnium linguarum codicibus, vna cum ratione ipsa vsus, quae tantam non admittit altitudinem. Quod vero ad mensas attinet, earum meminisse putat Rabbi Dauid, quae ad holocaustum, non quod ad reliquis diuersae fuerint, sed quod iuge erat sacrificium: quapropter non alius ex praedictis verbis elici videtur sensus, quam si diceret: Quatuor autem mensae ad sacrificia, vel pro sacrificijs mastrandis, de lapidibus quadris exstructae &c. Cum igitur octonas mensas statuisset in porticu, quaternas vtrimque; quaternas primum metitur à latere vno, quod facile subintelligatur iuxta assiduum Prophetarum morem, idem quoque de mensis lateris alterius sentiendum esse: quod eiusdem sint mensurae, atque vsus.

Super quas ponent vasa, in quibus immolatur holocaustum & victima. Hebraice: Ad eas, vel super eas ponent vasa, quibus mastrabunt, vel in quibus immo labunt holocaustum, vel ascensionem in eis, & sacrificium. Chaldaeus: Super quas ponebant vasa, in quibus immolabant holocaustum, & victimas sanctificatas. Rabbi Dauid: In his quatuor mensis, inquit, ponebant vasa, quibus mastrabant holocaustum, & sacrificium: haec autem sunt gladij, quibus mastratur; & lebetes, in quibus recipitur sanguis. Rabbi Salomon: Super illis ponent gladios, & lebetes in quibus recipiunt sanguinem, vt sunt parati mastrantibus ibi sancta Sanctorum in Aquilone. Haec illi. Vatablus vero, Apte in eis reponebant, inquit, instrumenta, quibus mastrabant holocaustum & victimam. Addit autem codex Septuaginta interpretum Complutensis, & Regius: Super ea ponent vasa, in quibus iugulabunt holocaustomata, illic & thymiamata, perspicuum autem cuius esse poterit, librariorum vitio corruptam esse lectionem, quae pro voce θυμιατα, quae in omnibus alijs codicibus legitur, & victimas significat, legit θυμιατα thymiamata, qua voce alias odoramenta significantur, quae nihil videntur habere cum his mensis commune.

ALTIITUDO cubiti & dimidij falso tribuit mensae.

Rabbi Dauid in comment.

Rabbi Dauid in comment.

Rabbi Salomon ibid.

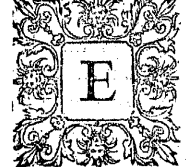

MEN-

MENSARVM ORNAMENTA, ET instrumenta; deque vncinis in laniena.

Cap. XXXIX.

XLIII.

Labia earum palmi vnus reflexa intrinsecus per circuitum. Quid hoc versu metiarum Angelus, non vsquequaque constat: quoniam propria Hebraicae vocis שפתים sephathajim, quae in Hebraeo habetur, notio ignoratur. ratio autem huius difficultatis potissima ex eo originem ducere videtur, quod ea vox à radice deducitur, quae seruilibus, quas vocant, literis constat: quare cum alias pro alijs vsurpant, longe diuersas incurrit vocis notiones. Nam si ea vox deducatur à radice שפא sephah, cum puncto in dextro cornu, eleuare significat, & vox inde deducta, excelsum, eleuatum. Sic apud Isaiam Dominus: Super montem שפא נישפח, excelsum, sublimem, eleuatum, caliginosum leuate signum. Reprehendit autem temere Pagninus Vulgatum, quod pro excelfo, caliginosum conuertit, sed caligine obductus fuit, qui non vidit phrasi Hebraeis, Graecisque vsitata, quod cellissimum est, obscurum dici, vt in expositione vocis Ophel alias diximus: quam vocem merito appositum doctissimi Hieronymus, vt mysterium indicaret, quo Babylonem à montibus longe vndique dislitam, excelsum vocat montem, hoc est, quae sui ipsius caeca exiftimatione celsus habebatur; cum tamen campestris esset mons, vt vertunt Septuaginta. Quae omnia vna voce indicauit Chaldaeus, super ciuitatem, inquit, habitantem confidenter. Et quidem iuxta hanc acceptationem, eminentias significabit, aut quod eminnet, vel sursum, vel extra perpendicularum: qua ratione vocem exposuisse videtur Chaldaeus: Et vncini egrediebantur, inquit, vel eminebant, vnus palmi &c. Quod si vox שפתים sephathajim, deducatur à radice שפא sephah, cum puncto in sinistro cornu literae ש sin, significabit labium, & per methonimiam, loquelam, sermonem, morem loquendi, & per translationem, oram, littus: quoniam sicut labia sunt oris quasi termini, circumferentia, margo; ita margo, aut orarum est quasi labium. Qua ratione affinis esse videtur vox haec voci שפת שפא sephath, quae terminum significat: facile namque Hebraei literam ה he, mutant in ת thau, sicut è contrario haec in illam E

ignatur. ratio autem huius difficultatis potissima ex eo originem ducere videtur, quod ea vox à radice deducitur, quae seruilibus, quas vocant, literis constat: quare cum alias pro alijs vsurpant, longe diuersas incurrit vocis notiones. Nam si ea vox deducatur à radice שפא sephah, cum puncto in dextro cornu, eleuare significat, & vox inde deducta, excelsum, eleuatum. Sic apud Isaiam Dominus: Super montem שפא נישפח, excelsum, sublimem, eleuatum, caliginosum leuate signum. Reprehendit autem temere Pagninus Vulgatum, quod pro excelfo, caliginosum conuertit, sed caligine obductus fuit, qui non vidit phrasi Hebraeis, Graecisque vsitata, quod cellissimum est, obscurum dici, vt in expositione vocis Ophel alias diximus: quam vocem merito appositum doctissimi Hieronymus, vt mysterium indicaret, quo Babylonem à montibus longe vndique dislitam, excelsum vocat montem, hoc est, quae sui ipsius caeca exiftimatione celsus habebatur; cum tamen campestris esset mons, vt vertunt Septuaginta. Quae omnia vna voce indicauit Chaldaeus, super ciuitatem, inquit, habitantem confidenter. Et quidem iuxta hanc acceptationem, eminentias significabit, aut quod eminnet, vel sursum, vel extra perpendicularum: qua ratione vocem exposuisse videtur Chaldaeus: Et vncini egrediebantur, inquit, vel eminebant, vnus palmi &c. Quod si vox שפתים sephathajim, deducatur à radice שפא sephah, cum puncto in sinistro cornu literae ש sin, significabit labium, & per methonimiam, loquelam, sermonem, morem loquendi, & per translationem, oram, littus: quoniam sicut labia sunt oris quasi termini, circumferentia, margo; ita margo, aut orarum est quasi labium. Qua ratione affinis esse videtur vox haec voci שפת שפא sephath, quae terminum significat: facile namque Hebraei literam ה he, mutant in ת thau, sicut è contrario haec in illam E

Isa. 13. v. 2.

CALIGINOSUS pro celfo saepe vsurpatur. In apparatu par. 1. lib. 2. cap. 7.

EXCELSVS mons ironice.

LABIUM & margo in quo conueniant.

Psal. 67. v. 14.

CLEROS pro terminis, aut fortibus. Suidas.

Rabbi Dauid in comment. Psal. 67. v. 14.

A est, si in loco humili, abiecto, sordidoque versumini, inter chytropodes, aut ollas eritis posthac quasi alae columbae candidi, argentei, ac velut aurum fulgentes, splendidi que. Hunc vero psalmi locum impijssimus Caluinus acriter apud Lindanum reprehendit, quod ipsi videantur Septuaginta interpretes aenigmata inuoluere, vnde nullus se Oedipus expediat: id illis propterea accidisse arbitratur, quod inter medios; cleros scripserint, vbi oporteret inter medias ollas scribere. Sed certe reprehensione, atque animaduersione dignissimus est, qui vana praesumptione deceptus animaduertere nequiuit vim Hebraicae vocis שפא sephath, quam magis proprie terminos, aut agrorum fortes licuit conuerrere, quam ollas. nam quamuis eandem vocem שפתים sephathajim, hoc etiam Ezechielis loco, quem exponimus, in vasa conuertat idem Rabbi Dauid, super quae reponuntur ollae: quid quaeſo habent mensae marmoreae cum culinarum ollis, cacabis, aut tripodibus commune? Sed reliqua Rabbiorum testimonia persequamur. Idem Dauid: Ionathas autem, inquit, exponit sic: Et vncini exibant palmi vnus fixi in columnis domus lanienae intra vestibula circum circa שפתים ghonekelin autem, sunt vncini ferrei fixi in columnis, & in parietibus, ad suspendendum in eis, & dicuntur שפתים ghonekelin, & שפתים onekelin, cum שפתים ghonim, est autem ea vox Chaldaica: In his autem vncinis, inquit, erant suspensa sacrificia, cum excoxiabant ea. Sic etiam legitur in tractatu mensurarum: Domus laniorum erat in Aquilone altaris, & super illa (vel, ad illam, vel, in illa) erant octo columnae breues, & quadrata cedrina erant super illis, & vncini ferrei erant fixi in eis, & tres ordines erant in vnoquoque, in quibus suspendebant, & excoxiabant super mensis marmoreis, quae erant inter columnas. Eandem plane sententiam tenuerat ante cum Rabbi Salomon: Vncini ferrei, inquit, erant fixi in columnis breuibus, quae erant in domo laniorum in Aquilone ad suspendendum, & excoxiandum in eis sacras hostias: & id est, quod legitur in tractatu Paschali: Vncini ferrei erant fixi in columnis, & in parietibus, in quibus suspendebant & excoxiabant: sic etiam exposuit Ionathas: Et vncini exibant palmi vnus. Haec illi.

Lindan. de optimo genere interpretandi Script. lib. 1. cap. 8. loco 9.

Rabbi Dauid in comment.

VNCINI IN laniena.

R. Salomon in comment.

VULGATA defenditur. Pagninus.

S. Hieron. lib. 12. in Exec.

Sed ad Vulgatam nostram redeamus, quam miris oppetit machinamentis Pagninus, aduersam esse existimans orthographiae, quippe quae punctum in dextro cornu literae ש sin, vsurpauit pro sinistro, quaeque ad mensas retulerit labia, contra Hebraeorum regulas grammaticales, ac tandem, quod literam ת thau, radicalem non acceperit, vt debuerat. Sed Pagnini audaciam mirari non desino, qui huiusmodi futilibus argumentis doctissimos viros, sapientissimosque magistros, ipse qui nedum eorum discipulus haberi mereatur, carpere praesumat, ac Vulgatam, quae summae auctoritatis est, reprehendere non vereatur. Quibus quidem omnibus argumentis, vel vna ratione paulo superius à nobis allata posset satis superque responderi, cum vox שפא sephath, labium significans voci שפת שפא sephath, terminum, aut circumstantiam significanti, notione ac voce sit quam simillima. Quae sane ratio quamuis non satis firma videretur, firmissima tamen esse debet auctoritas eorum, quos Sanctus retulit Hieronymus, sic scribens: Vbi nos diximus: Et labia earum palmi vnus reflexa intrinsecus per circuitum,

Circuitum. Septuaginta transtulerunt: & γήσος, vel γήσος palmi habentes dolatum intrinsecus per circuitum. Quod verbum, vtrum Hebraicum, an Graecum sit, scire non possumus, nisi hoc tantum, quod pro γήσος Symmachus, & Theodorio γήσος, id est labia: Aquilae prima editio γήσος, numero plurali: secunda, labia, transtulerunt: pro quo in Hebraeo habetur ספחתיים saphathajim, Haec Sanctus Doctor. Quod autem se ignorare ingenue fatetur verbum, id Iosephus Hebraicum esse testatur, & quid significet indicare videtur, qui cum Salomonis fabricam retulisset: Circumdedit, inquit, deinde templo septem quoddam trium cubitorum altitudine, quod nostra lingua gisum vocamus, exeluturum profanam multitudinem, & solos Sacerdotes admissurum. Et quamvis Hebraicum esse verbum hoc firmo, Hebraei testimonio agnoscamus, quod eo septimum indicetur; tamen illud plane ignoratur, unde verbum hoc originem ducat, vel quare sic dicatur.

Quod vero ad Septuaginta interpretes spectat, exploratum cuius esse debet, eos in Sixtiano codice, atque alijs antiquioribus sic habere, vt à Hieronymo testatum habemus: & in Complutensi, & Regio, pro γήσος, legitur κυματῶν cymation. Est autem frequens Vitruvio huius vocis vsus, quippe qua ornamentum quoddam genus significatur portarum antepagmentis impostum, quod sic dici videtur à κύμα cyma, quae Graeca vox vnam significat, quod eiusmodi ornamentum quodammodo referat. Atqui dum varias persequimur interpretum lectiones, rem ipsam adinuēnisse putamus, quam nulla ratione melius, quam apposita mensurae figura, indicare nos posse arbitrati sumus.

Fuerunt, vt supra notauimus, ex singulis constructae saxis affabre elaboratis, quarum superior pars cymario quodam coronabatur, quod labium merito dicatur, reflexa intrinsecus, vel praeparata, vt alij conuertunt per circuitum: quia, vt vides, hoc labium mensam vndique cingit; ideoque & corona dicitur à Beato Hieronymo: Quarum corona, inquit, desuper flexa intrinsecus per circuitum margines ambabat, vt holocausta contineret intrinsecus, & non passim fluere permitteret. Haec Sanctus Doctor, qui non ad ornamentum modo, sed ad vsum desuper erectum fuisse labium arbitratur, ne effluerent vasa, aut carnes impositae. Sed quamvis tantae auctoritati aduersari minime audeamus; ac propterea liberum cuique relinquamus, sentire quod velit: tamen assidua lanienae consuetudo nos docet, eiusmodi erectum labium laniantis carnibus impedimento fore, ac minus vsui ad continenda vasa, quae à mensa ad libellam constituta non facile effluunt: praeterquam quod sanguis in eiusmodi mensis difficiliter ablueretur: quae omnia ipsam ornamentum formam indicant; vt & latina verba, quae longitudinem mensurae, ac latitudinem supra dimensam fuisse prae se ferunt, indeque ad interiora reflexam fuisse cymatij proiecturam. Porro huius cymatij, seu labij mensuram fuisse tradidit Propheta,

palmi vnus: atque cum duplicem mensuram longe diuersam eadem Latina voce censerit alias dixerimus: apud Hebraeos, aut Graecos nulliusmodi reperitur aequiuocatio, cum τῆσδ tophab, & σαλαμῆσδ palaestin mensura sit quatuor digitorum, hoc est sexta pars cubiti, vt suo loco ostendimus. Ex dictis mox liquet, vnde desumpserit Vitruuius cymatij mensuras, quas obseruari praecipit in ostiorum & antepagmentorum rationibus constituendis. Cymatium, inquit, faciendum est antepagmenti parte sexta; proiectura autem, quanta est eius crassitudo. Ex hoc item Vitruuij praecepto licet conijcere, cur vnam tantum cymatij dimensionem tradat Propheta, qui triam mensurae exposuit; eadem namque est huius crassitudo ac proiectura. Quod vero ad sculpturam attinet, & astragalum, non dubito quin ad huius quoque mensurae ornamenta reuocandum sit, vt in eius figura ostendimus. Neque cuiquam à ratione alienum videatur, quod ornamenta à mensa ad Dorica antepagmenta transtulerit Vitruuius, quod faciem mensurae quamlibet perfecte ornata fuisse videret, ita vt eius ornamenta vniuersam portae, quam cingerent, afferre facile possent. Graecae autem vocis similitudine forte ductus Benedictus Arias: Et cremathrae, inquit, palmi vnus praeparatae in domo: Sunt autem, uerμῶσδσδ vasa, quae pendent à verbo uerμῶσδσδ, suspendo; sic dicta: nisi forte hac voce, clauos, vel vncinos significare voluit, quasi dicat suspensoria. Sed etsi scripsisset, crenae, fortasse melius; sunt enim cae γλῶσφῶσδσδ glyphides, quae, quas diximus cymatij incisuras, atque ornamenta, facile indicarent, crenatis folijs insculptis, cuiusmodi sunt achanti folia; à Graecis atque Romanis in ornamentis vsurpata. Sed & si quis huius mensurae dimensionem ad communem aliquam notamque mensuram cupiat reuocare, quo certam eius percipiat magnitudinem, & quam sit apta sacrificiorum ministerijs: sit exempli gratia reuocanda ad palmum, quo hodie Romanae vtimur. Ingrediat igitur tabulam proportionum tertiam, atque in eius columnarum capite quaerat Hebraicum cubitum, atque in prima columna & maxima quaerat palmum Romanum, nostram mensuram; deinde per eandem lineam & columnam progrediendo, vbi sibi inuenit in tabula occurrit, inueniet hunc numerum 3 2/3 1/3. ac tantam esse agnoscat mensurae altitudinem, nimirum palmorum trium, & plusquam dimidij. Nunc porro numerum si per vnum cum dimidio multiplicet iuxta regulas Arithmeticae, hunc alium numerum colliget 5 1/3 1/3, ac tantundem affirmabit, mensuram fuisse longam ac latam, nimirum palmos quinque, cum fere tertia palmi parte: quam nemo non videat aptissimam fuisse ad iugulandum in mensa tum vitulos, tum pecudes, atque omnia sacrificia; necnon ad reponenda sacrificiorum instrumenta, cuiusmodi sunt cultri, quibus iugulabant, ac phialae, quibus sanguis excipiebatur, in crepidine altaris effundendus. Sed & alium quoque mensuram vsu-

sum indicauit Propheta, subdens: Super mensas autem carnes oblationis. eadem plane lectio ex Hebraica, & Chaldaica colligitur, quae vtraque carnem oblationis collectiue legit, quasi dicat, omnem carnem, quae oblata erat, ponebant in his mensis, vt eam in frustra diuiderent, iuxta praeceptum Domini, de quo alias Vatablus: Et in mensis, inquit, caro immolantia ponebatur: ac notat super illas mensas carnes oblationis dispositas fuisse, forte vt ordine distribuerentur. Sanctus Hieronymus: Vbi nos diximus, inquit, super mensas autem carnes oblationis, Septuaginta posuere de suo: & in mensis desuper reata, vt operiantur à pluuia, & siccitate. Theodorus quoque hanc reatit Septuaginta interpretum sententiam, breui exponens mensuram vsu. Ait item, inquit, loquitur autem de Propheta nostro, conspexisse se mensas ab vtraque parte portarum positas, in quibus positas victimas Sacerdotes iugulabant, & holocaustomata; & quae pro peccato, & ignorantia offerbantur, & prope fuisse dixit riuum quandam, sanguinem victimarum excipientem, & in quandam locum prorsus remotum deferentem. Habebant autem mensae, inquit, etiam reata superne operientia, pluuiaequae, & Solis impetum propulsantia. Haec ille. Quo quidem testimonio confirmare videtur Septuaginta interpretes eam sententiam, quam initio proposuimus, quaque permoti, mensas in ipsis atrijs sub dio ex vtraque parte portae in descriptione notauimus. Et quamuis haec non sint Prophetae verba, si tamen vera sunt Septuaginta interpretum, & nullo librarium vitio vel adiecta, vel corrupta, magne profecto auctoritatis sunt; vt pote plurimum oculatorum testium, omnique, vt aiunt, exceptione maiorum testimonio comprobata. quod si intra vestibulum ipsum constituantur mensae, operirentur quidem aureis fortasse, aut argenteis operculis, quo sacratiores haberentur, atque mundiores, dum in eis sacra non peragerentur: id vero ad pluuiae, aut Solis iniurias arcendas omnino esset impertinens, cum tecto, ac solidis muris tegeantur vndique. Sed & libuit hunc mensarum commentarium eiusdem verbis claudere, quibus Beatus Hieronymus suum clausit: Ignosce, inquit, lector difficultati locorum: aut si melius quid inuenire potes, doce: libenter discimus quod nescimus.

Sed quamuis quae de labijs mensarum diximus firmiora sint, quam vt Rabbinorum testimonij oppugnentur, non est, opinor, cur eorum quoque sententiae omnino sint reiiciendae: nam quod ad vncinos spectat à Chaldaeo relato, praeterquam quod sine illis vix, ac ne vix quidem tot victimae excoriari possent, fuisse illos quidem iam olim in Mosaico tabernaculo, probant plures loci in Exodo: De mille autem septingentis & septuaginta quinque siclis fecit vniuersum vncinos, capita columnarum. vniuersum, inquit Rabbi Dauid, erant clauis, qui prominebant in columnis, praeferebant figuram literae v, vau, erantque in hoc facti, vt in ipsis excoriarentur pecudes. Et sane si argenti pondus expendatur, facile comperietur, aliquam minimam capitellorum partem his mille septingentis septuaginta quinque siclis factam fuisse columnarum, quarum bases centum talentis ibidem dicantur factae. Continet autem talentum siclos ter mille: atque adeo numerus ille siclorum non multum

vsus TABULAE proportionum tertiam Tabula habetur tom. 3. Appar. par. 2. in fine.

superat dimidium talenti: ex quo fit, vt argentum, si ex aequo distribuatur, capitelli vnus fere ducentis partibus superetur ab argento basis, quod vix videtur credibile. Dicamus ergo, ne eiusmodi inconueniens admittere cogamur, vncinos capitellorum, capitella dici à Sancto Hieronymo, figura vstratissima torum pro parte vsurpante. Atque si huiusmodi vncini voce שפחתיים saphathajim significantur, vt contendunt Rabbinis, voce duali significabuntur aptissime, omnes enim dispositi fuisse videntur bini & bini vndecumque prominentes, vt vnam hostiam sustinerent. Quod vero ad trabes cedrinas spectat, & columnas breuiiores, quas fingunt illi ad vncinos infingendos, & sustinenda pondera, puto illos loqui de templo Zorobabelis, aut Herodis, vt dixi: nam in Salomonis templo, de quo nunc est sermo, ligneis columnis non erat opus, cum singulae mensae ad singulos aptarentur frontium stylobatas, super quorum coronamentis aptissime figerentur clauis, qui quodlibet pondus possent sustinere, atque in longa saecula perdurare. Et quod ad debitam, vsuique accommodatam vncinorum altitudinem spectat, eam praestaret pro pecudibus stylobatae altitudo, quae ostensa est esse cubitorum duorum cum dimidio: quod vero ad armenta, in ipsis columnis aut postibus facile figerentur clauis.

Illud porro quod Rabbi Dauid dixerat, voce שפחתיים saphathajim, binas chytropodes significari, quamuis, quod ad culinarum vasa spectat, nihil habeat cum his mensis commune: tamen quod ad phialas excipiendo sanguini mensis appositas pertinet, ego non video, cur etiam ipsae pedibus non insisterent, vt minori sui parte terram contingerent: quod si verum fuit, eae quoque Hebraeis כירי chirim, dicerentur à radice כיר chir, quae concham, aut כור chor, quae fossam significat, quod vas sit profundum, & capax velut concha, aut fossa. eadem Graecis chytropodes χυτροπόδες, dicuntur, voce composita à χυτρος, & πόδες, quae vox fere semper in ollae pedes conuertitur, vel in ollam quae pedes habeat. Verum si vocis χυτρος origo pensetur, quae est à verbo χυω chyō, fundo, sic dictam ollam inuenies, quod in eam liquores fundantur; & ex qua liquida transfundi possint. Quae sane vox aptissime significabit conchas, vel phialas illas, in quas iugulatae victimae sanguis infundebatur, qui collectus deinde in crepidine altaris effunderetur: quod si pedibus eiusmodi conchae insisterent, merito dicerentur chytropodes, ac binae singulis insisterent mensis: minores aliae, quibus pecudum sanguis exciperetur; aliae maiores, quo armentorum plurimum: earum formam, quam nostra coniectura, & Arias Montani exemplum assequi potuimus, ipsis mensis apposimus.

PHIALARUM pedes.

FORMA phialarum.

DE CANTORVM GAZOPHYLACIIS.

Cap. XL.

XLIII.

Extra portam interiorem gazophylacia Cantorum in atrio interiori. Loci huius explanatio, quae difficultatibus, variisque lectionibus, atque interpretum sententiarum praepeditur, id exigit, ut initio proponamus

GAZOPHYLACIA Cantorum in secunda contignatione.

quae deinceps probaturi sumus. Et quidem gazophylacia, exedras, vel cubacula in superiore contignatione fuisse super vestibulis atriorum suspensa, & supra ostendimus, & infra latius probaturi sumus. atque ex ijs quae triplici ex latere atrium interius cingunt, ea nunc refert Propheta noster, quae in Orientali porticu constructa, fenestras habent vestibulo, & portae domus Domini aduersas, per quas facile possent Cantores Dei sedem, cui canunt, recta prospicere, aut saltem in eam dirigere psalmodum, ac modulorum harmoniam consonantiam. Id praeterquam quod rationi videtur valde consentaneum, sacrae Scripturae exemplo confirmatum est: illata namque

CANTORES ab Oriente altaris.

2. Paral. 5. v. 12.

que primum in templum arca: tam Leuitae, quam Cantores &c. vestiti bisinis, cymbalis, & psalterijs, & citharis concrepabant stantes ad Orientalem plagam altaris. quem morem deinde perpetuo tenuisse credendum est. Haec igitur gazophylacia nunc primum inspecta fuisse narrantur à Propheta, qui nondum atrium interius ingressus fuerat. Id quod indicant illa verba, & extra portam interiorem. Quorum proprium sensum reddidere Septuaginta: Qui & introduxit me, inquit, in atrium interius. Ex quibus verbis vnum videtur perspicue colligi, nimirum, quae haecenus dixerat, omnia ad portae pertinentia interiora, intra cuius vestibulum constitutas fuisse dixerat sacrificiorum mensas. Hebraice sic habetur: וְהָיוּ שָׁמַרִים לְשֵׁנֵי הַמִּזְבֵּחַ וְהָיוּ שָׁמַרִים לְשֵׁנֵי הַמִּזְבֵּחַ. Et ab extra portam interiorem: est autem Hebraeis nomen שָׁמַרִים, cui nullum Latinum respondet, sed aut participijs, aut aduerbijs exprimitur, extra, foris, quando autem construitur cum particula מִן, aut admittit הֵ, in fine, motum significat ad locum, quasi exterius dixerit: quod vtrumque signum habet hoc loco, & ab extra portam, vel, & portam egressus interiorem. subaudi, vidi, vel, animaduerti ibi fuisse gazophylacia Cantorum: in atrio, inquam, interiori. Rabbi David in comment.

MENSAE intra vestibulum.

Rabbi David in comment.

R. Salomon in comment.

Et extra portam interiorem, inquit, gazophylacia, id est, porta interior atrij Israel erat extra ipsum (atrium) quasi dicat in spatio atrij interioris erant gazophylacia Leuitarum canentium: & sic exposuit Ionathas, gazophylacia Leuitarum. Rabbi Salomon: Extra spatium vestibuli portae ad medium spatij atrij interioris, sicut exponitur in fine versiculi. Rem ipsam, ac proprium gazophylaciorum locum indicasset Rabbinus hic, si spatium vocasset porticum: nam in media porticu, hoc est Orientali atrij interioris, ut dixi, fuerunt gazophylacia Cantorum. Huius porro loci intelligentia postulat, ut lector ob oculos habeat vestigium secundum vniuersale, atque in eo Orientalem porticum atrij inter-

rioris, in qua septena conspiciet gazophylacia superius à Propheta enumerata, è quibus quina media, quae ibidem notantur, Cantoribus tributa fuisse, praedictis Prophetae verbis memorantur, bina extrema sequentibus. Sed non modicam parit confusionem ipsa biblicorum interpunctio, quae superiora verba cum sequentibus intra eandem coniungit periodum, cum contra haec prior perfecta sit ibi. Et extra portam interiorem gazophylacia Cantorum in atrio interiori. quam Beatus Hieronymus testatur apud Septuaginta interpretes desiderari. Ea vero verba, quae paulo inferius alijs quasi per parenthesis habentur immixta, huc pertinere videntur. Et facies eorum contra viam Australem. vel ut habent Septuaginta, ferentia, aut tendentia ad Austrum. hoc est, gazophylacia Cantorum erant in porticu, quae tendit ab Aquilone (portam namque Aquilonarem egreditur Propheta) ad Austrum. Hac igitur duplici notatione praetermissa, reliqua perspicua sunt. Quod gazophylacium erat in latere portae, vel à latere portae, aut ad humerum portae, quod idem est, respicientis ad Aquilonem, hoc est Aquilonaris: & facies eorum contra viam Australem. hoc est, ex ijs gazophylacijs, quae tendunt in Austrum: sensus fuisse perspicuus, si ita dixisset: Et gazophylacium quod est in angulo duarum porticum, Aquilonaris, & Orientalis: haec enim est, quae tendit ab Aquilone in Austrum. atque idem confirmant sequentia, vna, vel vnum, vel id quod est ex latere portae Orientalis, quae, quod respiciebat ad viam Aquilonis ad Aquilonem. His omnibus plane verbis gazophylacium illud describit porticus Orientalis, quod est in eius angulo Aquilonari. id quod sequentia quoque verba confirmant: sed dum vnum fuisse commemorat gazophylacium in latere portae Orientalis versus Aquilonem, & aliud quoque simile subintelligendum fuisse indicauit à latere Meridiano eiusdem portae, quod à Rabbi David fuit quoque adnotatum, quis: sic, inquit, Aliud gazophylacium erat, cuius non fecit mentionem, quod respiceret ad viam Australem tantum, praeter gazophylacia Leuitarum, quae commemorat, id factum est, quia illa erant Leuitarum, haec vero Sacerdotum. Et Richardus de priori gazophylacio locutus, haec subdit: Debemus autem idem de vtroque latere Orientalis portae intelligere: similiter vero & de vno latere Australis portae. Sed solet Scriptura ex industria praeterire, quae scit per se facile intelligi posse. Haec ille. Atque huius quidem gazophylacij, quod nondum expresserat, prius vsum retulit, subdens.

Supra v. 17. huius.

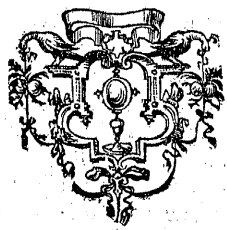
GAZOPHYLACIA Cantorum vbi, & quot fuerint.

S. Hieron.

BINA EXEDRAE de cubilibus porticus Orientalis gazophylacia.

Rabbi David in comment.

Richardus C. 11. 2. par. explan. templi Ezech.

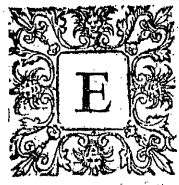

DE

DE TEMPLI CUSTODIA.

Cap. XLI.

XLV.

T dixit ad me: Hoc est gazophylacium, quod respicit viam Meridianam, Sacerdotum erit, qui excubant in custodijs templi. Illud vero, quod coniectura ducti nos affirmamus, testatum habemus apud Septuaginta interpretes, quorum in Sixtiano codice haec sunt verba superiori versiculo respondentia: Et introduxit me in atrium interius: & ecce duae exedrae in atrio interiori, vna ad dorsum, hoc est ad latum, id enim significat Hebraea vox צַדְדֵי cetheph, portae respicientis ad Aquilonem. Graeca phrasis Hebraeam imitata nihil praeterea significat, quam portam Aquilonarem, quae fert ad Austrum, hoc est, porta quae aperta in latere templi Aquilonari, ducit ad Austrum. & vna, hoc est, altera exedra ad dorsum portae, quae ad Austrum, hoc est, à latere portae Australis respicientis autem ad Aquilonem. Haec autem verba in Graecis codicibus confusa sunt, ut vix possint percipi quae ad verbum conuertit Complutensis, & Regius codex: Et ecce, inquit, duae exedrae in atrio interiori, vna ad Austrum portae, quae ad Austrum, respicientis ad Aquilonem. Sed apte sensum reddidit interpret, quem supra retulimus, Theodoretum duces sequutus, qui sic habet: Deinde narrat (Propheta) duas se exedras conspexisse, alteram respicientem ad Meridiem, vtramque in interioribus aulis (atrijs) aedificatam, & quae ad Austrum respiceret, eam fuisse dixit Sacerdotibus attributam, sacrum Dei templum custodientibus: quae vero ad Aquilonem, ijs qui exterius altare custodirent: & tum hos, tum illos à Sadoch oriundos dixit: antiquitus enim Abiathar genus sacerdotum abdicauit auctor omnium rerum Deus, secundum latam contra Eliu principem Sacerdotum sententiam. Haecenus ex Theodoro, qui breuissime trium versiculorum sententiam, expressit. Sanctus Hieronymus denique: Vir ille, inquit, cuius calamus & funiculus erat in manu, introducto Propheta in atrium interius quod respiciebat viam Meridianam, haec locutus est: Hoc est gazophylacium, siue exedra, & vt Theodotio posuit, thalamus, qui habitationi Sacerdotum separatus est, obseruantium in custodijs templi. Haec Sanctus Doctor.

Theodor.

S. Hieron.

Baruch. 3. v. 34.

Sed vbi nos habemus, qui excubant in custodijs templi, Hebraice habetur שְׂמֵרֵי הַבַּיִת מִמִּשְׁמֵרֵת הַבַּיִת, custodientium custodiam domus. Radix est שָׁמַר, quae seruare, conseruare, obseruare, custodire significat. Hinc fit vox מִשְׁמֵרֵת, obseruantia, custodia, statio: videtur enim à militum, aut excubiarum stationibus vox desumpta, quibus proprium vnusquisque munus obit, & locum tuetur. Hac enim voce vsus fuisse videtur Baruch Propheta, dum Dei Summi rerum omnium Conditoris maiestatem exemplis ostendit, & inquit: Stellae autem dederunt lumen iniuncto seruientis muneri, in custodijs suis, & laetatae sunt. hoc est, hilari ac prompta voluntate manent singulae statutis locis, ordinem ac mirabilem dispositionem militiae caelestis obseruantes, atque ducis nutui inservientes, nam & vocatae sunt, & dixerunt, Adsumus. Arque hoc idem fuisse perhibetur munus ministrorum templi. Sed enim uero quod ad Meridianum situm spectat custodientium custodiam domus, & eorum munus, id describitur in libro Numerorum, sic scribente Moysse: Hae sunt familiae Caathitarum recensitae per nomina sua: omnes generis masculini ab vno mense & supra, octo milia sexcenti habebunt excubias Sanctuarij, & castrametabuntur ad Meridianam plagam. Quibus postquam cunctam tabernaculi suppellectilem demandatam fuisse testatur, principes assignat, ac postmodum: Princeps autem, inquit, principum Leuitarum Eleazar filius Aaron Sacerdotis, erit super excubitores custodiae Sanctuarij. Hanc autem Caathitarum familiam ad angulum Meridianum, & Orientalem pertinuisse perspectum est, & infra à nobis confirmandum, cum castrorum Israel ostendemus formam totius templi idaeam retulisse: aut, si malis, templum ostendemus castra Israel retulisse, qua in distributione Moysi & Aaron angulus alter, Orientalis, & Aquilonaris ascribitur, dicente ibidem Domino: Castrametabuntur ante tabernaculum foederis, id est, ad Orientalem plagam, Moyses & Aaron cum filijs suis, habentes custodiam Sanctuarij in medio filiorum Israel. Quisquis alienus accesserit, morietur. Hae sunt igitur excubiae domus, quae nunc custodiri dicuntur in gazophylacio Orientali Meridiano, vt si quis alienus accesserit, moriatur. Hanc autem Diuinam legem, quae maximam templi religionem praecipit, tanta voluit religione obseruari, vt deficiente regia potestate, cuius est proprium diuinas tueri leges, in ipsum Regem seuerè animaduertit Deus legis transgressorem. Notum est Azariae, siue Oziae Regis Iuda scelus: Eleuatum est, inquit, liber Paralipomenon, cor eius in inseritum suum, & neglexit Dominum Deum suum: ingressusque templum Domini adolere voluit incensum super altare thymiamatis. Sed & superbus Rex audire despexit Azariae Sacerdotis consilia salutaria, quinimmo minabatur ei, cupiens iniquum desiderium opere complere: at deficiente humana, vi, quae impium multaret legis transgressorem, accessit diuina, quae non breui aut cito perituro censeret dignum interitum, sed diuturno; sed omnium acerbissimo ciuili ac naturali: lepra namque statim percussus eiecit templo, vrbe, regno: ac ignominiosam vitam turpissima morte finientem decreuit, regiae sepulturae honore caritueram. Ac ne in vno Rege punitum scelus, vltioque sequuta intra vnus regni fines contineretur, sed orbi vniuerso innotesceret, id subsequitur prodigijs, perpetuoque duraturis portentis futuris saeculis, ac gentibus potuit esse perspectum. Cuius rei argumentum esse potest Iosephi historici testimonium, qui cum Regis eiusdem auda-

MINISTRI templi stellis perfimiles.

Num. 3. v. 27. & 28.

CASTRAMETABUNTUR ante tabernaculum foederis, id est, ad Orientalem plagam, Moyses & Aaron cum filijs suis, habentes custodiam Sanctuarij in medio filiorum Israel.

Ibid. v. 38.

QUANTA religione Deus voluerit custodiam templi obseruari. 2. Paral. 26. v. 16.

Ioseph. 9. antiq. cap. 11.

DIUINA vltio, & prodigia violatores antiqui templi consequuntur.

gijs.

gijs. Sacerdotes vero postquam in facie Regis A
lepram animaduertunt, inflatam ei plagam in-
dicauerunt, & vt tamquam pollutus, & impuratus
vrbe cederet, admonuerunt. At ille pudore ca-
lamitatis iam modestior, paruit. superbiae cum
impietate coniunctae tam miserabili poena mul-
ctatus: & cum aliqua diu priuatus extra urbem
vixisset, filio Iothamo rempublicam administrante,
moerore tandem confectus obiit, anno aetatis
sexagesimo octauo, regni quinquagesimo secun-
do: sepultusque est in suis hortis, in monumēto
solitario. Haec enim ex Iosepho. Et haec sunt
Dei vindictis argumenta aduersus eos, qui veteris
illius templi religionem violauerunt; quoniam
sunt aduersus eos, qui noui ac veri templi sacra-
profanant, expendent opportunus alij. nobis
enim propheticae historiae fila retinenda sunt.

QUANTO
maior vindi-
cta, faciet in
eos, qui no-
uum, verum-
que templum
violant.

DE CVSTODIA
ALTARIS.

Cap. XLII.

XLVI.

R. David.

ORRO gazophylacium quod re-
spicit ad viam Aquilonis. Id est,
inquit Rabbi David, supradic-
tum. Cuius, vt dixi versiculo
quarto & quadragesimo, men-
tionem fecerat. Sacerdotum
erit, qui excubant ad ministe-
rium altaris. In Hebraeo eadem verba habentur,
quae de Australi cubiculo: Sacerdotum cus-
todientium custodiam altaris. Et Chaldaeus:
Et gazophylacium, inquit, quod apertum est ad
viam Aquilonarem, erit Sacerdotibus qui custo-
diunt custodiam altaris. Septuaginta quoque
interpretes: Et exedra, inquit, respiciens ad
Aquilonem, Sacerdotibus custodientibus custo-
diam altaris. Quae autem haec custodia fuerit,
perspecta est in Leuitico, dicente Domino: *Ignis
autem in altari semper ardebit, quem nutrit Sa-
cerdos, subiciens ligna mane per singulos dies, &
imposito holocausto desuper, adolebit adipem pacificorum.*
*Ignis est iste perpetuus, qui numquam de-
ficiet in altari.* Quibus verbis perspicuum quo-
que fit, cur Sanctus Hieronymus pro custodia, mi-
nisterium conuerterit; quippe quod eiusmodi cus-
todia fuerit ministerij, sollicitudinis, curae ple-
nissima, circa ignem enim alendum versabatur
qui viuendum instar, auidius velociusque ali-
quando quaedam absumit, alias similia tardius,
prout materiae dispositio, crassus aer, ventus
concitator facit illum magis aut minus ardere.
Neque hanc vnam ignis custodiam licet vocare
ministerium, vel operam, sed hanc vnam,
prae alijs licet illis nominibus censere, quibus
vniuersas antiquae legis caeremonias censet Ter-
tullianus: Sacrificiorum quoque, inquit, onera,
& operationum, & oblationum negotiosas scrupulositates.
Sed ne omnia legis praecepta quasi
emortua corpora euoluere videamur, vt de eorum
vita hic obiter non nihil dicamus, nos inui-
tat ignis, qui vitae symbolum est, ac perpetuo vi-

Leuit. 6. v. 12. & 13.

IGNIS PERPETUUS IN ALTARI.

IGNIS CVSTODIA SOLICITUDINIS & OPERAE PLENISSIMA.

Tertull. lib. 2. aduers. Marc. cap. 18.

uens proponitur. Et audiendus est in primis Beatus
Cyrillus, aut quisquis ille est, qui sexdecim
libros scripsit in Leuiticum; qui hanc ignis per-
petuam custodiam respexisse Christum Dominum
putat, cum discipulos, ac vniuersum populum
Christianum, quem regale sacerdotium non
dubitabat appellare Petrus, hortatur dicens: *Sine
lumbi vestri praecincti, & lucernae ardentes in
manibus vestris.* Semper ergo, inquit, ignis fidei,
& lucerna scientiae accensa sit. Sed & quod dixit
lumbi vestri Dominus in Euangelio, hoc quidem
est, quod nunc legislator praecipit, vt campestri
lineo praecingatur Sacerdos, & ita veteri
cinere deposito innouet sacros ignes. Oporet
enim etiam nos dicere: Ecce vetera transierunt,
& facta sunt omnia noua. Campestri enim lineo
cingitur, vel, sicut alibi dicitur, femoralibus vitur,
qui luxuriam fluxae libidinis cingulo restrinxerit
castitatis. Ante omnia enim Sacerdos, qui diuinis
assistit altaribus, castitate debet accingi. Haec ille.
Sed daemones fastu atque inuidia illius fae gentes,
illi perpetuo ignis cultum impie dicarunt, vt auctor est Virgilius:

*—vigilemque sacrauerat ignem
Excubias diuum aeternas—*

Nota est Vestalium virginum apud Romanos
superstitio, qua pari prorsus obseruantia ignem,
pudicitiamque seruari magna totius urbis con-
sensione curabant. sed & ignem ipsum vitae pa-
ritur & castitatis symbolum, Vestam appella-
bant, Ouidio teste:

*Nec tu aliud Vestam, quam viam intellige
flammam.*

*Nataque de flamma corpora nulla vides.
Iure igitur virgo est, quae femina nulla remittit,
Nec capit, & comites virginitatis amat.*

Verum haec de igne, & altaris custodia dicta
sufficiant. Cur autem haec ad Aquilonem, custodia
reddit Beatus Hieronymus, hos, atque illos ad
duplicem vitam, quam contemplatiuam & acti-
uam vocant, quodammodo reuocans: custodiunt
quippe Dei domum, qui ad Austrum, vbi lux ple-
nissima est, degunt. Hi autem, qui excubant ad
ministerium altaris, in quo offeruntur victimae
pro peccato, in gazophylacio sunt, quod respicit
viam Aquilonis, eos qui ab Aquilone veniunt, &
offerunt victimas pro peccatis, suscipere, & sal-
uare cupientes. Qui vtrique, inquit idem Hiero-
nymus, pro officijs suis Domino seruientes, ap-
pellantur filij Sadoch, qui interpretatur iustus,
siue iustificans: Omnipotens videlicet Deus: de
quo scriptum est: *Iustus Dominus, & iustitiam dilexit.*
Haec Sanctus Hieronymus.

*Isti sunt filij Sadoch, qui accedunt de filijs Le-
ui ad Dominum, vt ministrant ei.* Commune est,
inquit Richardus, vtrisque Sacerdotibus quod
sequitur, cum dicitur: *Isti sunt filij Sadoch.* Rabbi
David: Meminit, inquit, Sadoch, qui fuit sum-
mus Sacerdos in principio in templo Salomonis:
sicut scriptum est, & fecerunt regnare secundo
Salomonem filium David in principem, & Sadoch
in Sacerdotem, qui erat ex filijs Eleazar Sacerdotis;
& Phineae eius filio, ac femini eius datum fuit
foedus Sacerdotale: qui vero fuerunt ex filijs
Ithamar, depositi fuerunt a dignitate Sacerdotali
in maledictione Heli. Haec ille, qui ad locum
respexisse videtur Paralipomenon, in quo, Dauide
vita functo: *Vnixerunt, inquit, secundo Salomonem
filium David, quem viuente, ac praeci-*

B. Cyrillus lib. 4. in Leuit.

1. Pet. 2. v. 9. Luc. 12. v. 35.

L V M B I praecincti, & lucernae ardentes es.

P E R P E T U U M ignem quare daemones dicarint deusae gentes, Virgil. 4. Aeneid.

IGNIS VI-TAE symbo- lum, & pudicitiae. Ouid. in Fa- stis.

S. Hieron. hic.

VITA ACTI- ua, & contem- platiua.

Psal. 10. v. 8.

Rabbi David in comment.

1. Paral. 29. v. 39.

praecipiente patre vnixerant primum in Gihon. A
ad Sancta Sanctorum; mensus est ipsum atrium, in
quo erant duae exedrae, siue gazophylacia cus-
todum templi, siue altaris habitaculis delegata:
& reperit longitudinis, & latitudinis per qua-
drum centenos cubitos: vt Sacerdotes Dei mini-
sterio seruientes, qui per arctam, & angustam
viam intrauerant, habeant deambulacra latissi-
ma, & in perfecto, consummatoque virtutum
numero commorentur. Haec enim ex Hieronymo.
Ex hac demum mensura, quae eadem con-
stansque apud omnes scriptores habetur, liqui-
do constare poterit, quam apte in hoc aedificio
mutuo respondeant prioribus posteriora; iuris
summa: area enim haec, quae, vt in vestigio ap-
paret, tribus areis dimensis respondet atrij ex-
terioris, eisdem est aequalis, centum videlicet
cubitorum, vt perspectum etiam sit porticum la-
titudinem aequalem quoque esse, immo & ean-
dem cum ea, quam initio mensus fuerat Angelus
quinquaginta cubitorum. id quoque confirmatur
eadem vbique enumerata portae longitudine, quin-
quaginta cubitorum, cui porticus latitudo
aequalis esse perhibetur. Sed & id ipsum infra
magis fiet perspicuum.

VNA CVM Salomone Rege vnctus fuit Sadoch Sacerdos. 3. Reg. 2. v. 35.

Ibid. v. 27.

Infra Cap. 44. v. 15.

FIDELIVM parentum fideles filij a Deo honorantur.

DE ATRIO
INTERIORI.

Cap. XLIII.

XLVII.

S. Gregor. homil. 22. in Ezech.

mensus est atrium, vti que
interius, quod, interiorem por-
tam egressus paulo ante ingres-
sus fuerat. Locum hunc cum
praecedentibus exponit aptis-
sime Sanctus Gregorius, vt ni-
hil praeterea addendum esse
videatur: In parte autem superiore, inquit, tres
portae descriptae sunt, id est, Orientis, Aquilo-
nis, & Austris: moxque interioris atrij tres aliae
narratae, id est, Austris, Orientis, & Aquilonis:
ac deinde porta atrij interioris dicta est, in qua
menfae de quadris lapidibus exstructae memo-
rantur. & porta quae respiciebat ad Aquilonem,
in qua menfae essent ad sacrificium, non ad ho-
locaustum &c. Sed his expletis rursus Prophe-
ta incipit interiorem portam, atque tres alias,
id est, Aquilonis, Austris, & Orientis describere,
& in earum atrio interiori, quod erat extra por-
tam interiorem, esse gazophylacia, cantores, Sa-
cerdotes, templum, altare, sacrificia perhibet.
Haec Sanctus Doctor, qui sex tantum portas enu-
merans, tres exteriores, ac totidem interiores,
cum plures videtur enumerare, easdem repetitas
esse significat. Atrium igitur, quod iacet in-
ter tres portas interiores, nunc metitur Ange-
lus, longitudine centum cubitorum, & latitudine
centum cubitorum per quadratum. Hebraice:
Et mensus est atrium, longitudo, subaudi eius erat cen-
tum cubitorum quadratum. Sic & Chaldaeus: Sep-
tuaginta vero interpretes in Sixtiano codice:
Et mensus est atrium, longitudinem cubitorum
centum, & latitudinem cubitorum centum ad
quatuor partes eius. hoc est, cuius quaterna la-
tera paria erant cubitorum centum. Sanctus Hiero-
nymus: Iste autem vir, inquit, qui introduxit
Ezechielem in atrium interius, & vt ita loquar,
Explan. Tom. 2. Pars 2.

ATRII INTERIORIS QUADRATA AREA

ATRIUM INTERIUS CENTUM CUBITURUM.

S. Hieron.

ad Sancta Sanctorum; mensus est ipsum atrium, in
quo erant duae exedrae, siue gazophylacia cus-
todum templi, siue altaris habitaculis delegata:
& reperit longitudinis, & latitudinis per qua-
drum centenos cubitos: vt Sacerdotes Dei mini-
sterio seruientes, qui per arctam, & angustam
viam intrauerant, habeant deambulacra latissi-
ma, & in perfecto, consummatoque virtutum
numero commorentur. Haec enim ex Hieronymo.
Ex hac demum mensura, quae eadem con-
stansque apud omnes scriptores habetur, liqui-
do constare poterit, quam apte in hoc aedificio
mutuo respondeant prioribus posteriora; iuris
summa: area enim haec, quae, vt in vestigio ap-
paret, tribus areis dimensis respondet atrij ex-
terioris, eisdem est aequalis, centum videlicet
cubitorum, vt perspectum etiam sit porticum la-
titudinem aequalem quoque esse, immo & ean-
dem cum ea, quam initio mensus fuerat Angelus
quinquaginta cubitorum. id quoque confirmatur
eadem vbique enumerata portae longitudine, quin-
quaginta cubitorum, cui porticus latitudo
aequalis esse perhibetur. Sed & id ipsum infra
magis fiet perspicuum.

Ex dictis igitur colligere possumus, quam a
vero aberrant ij, qui atrium interius, aut Sacerdo-
tum in templo Salomonis ita confingunt, vt vix
deceat vineae maceriam. Negant igitur tacite
interiori atrio porticus exedras, gazophylacia:
quae omnia, vt vidimus, communi Doctorum
sententia fuerunt in templo, quod vidit Eze-
chiel; at negant hoc ad illud pertinuisse Salo-
monicum. Numquid negabunt Paralipomenon
historiam de templo Salomonis loquamur? id
sane non possunt, si sacras admittunt Scripturas.
At ibi datam fuisse descriptionem agnoscimus
omnium atriorum. & quamuis huic descriptioni
falso denegent atrium gentium, tamen negare
non possunt atrium exterius & interius, sicut ve-
re non negant. Sed legant quae sequuntur: *Et
exedarum per circuitum in thesauros Sanctorum
in atrio exteriori, diuisionumque sacerdotum,
& Leuitarum, & cetera.* quae nemo non videat
eadem esse cum ijs, quae hic recensentur: *gazo-
phylacia cantorum in atrio interiori: & gazophy-
laciis Sacerdotum excubantium in custodiam
templi, & sacerdotum excubantium in ministe-
rium altaris.*

At suam sententiam putant firmari sacrae Scri-
pturae testimonio de Salomone scribentis: *Et
aedificauit atrium interius tribus ordinibus lapi-
dum politorum, & vno ordine lignorum cedri.*
Quem locum ita interpretantur, vt ne ipsi qui-
dem, qui id affirmant, quidquam ita a ratione
alienum opere exequerentur, nedum id esse diui-
num opus alijs persuadeant. Nam quis vquam
faceret murum, aut maceriam tres cubitos altam,
lapideam, sub dio, quam ligneis asseribus coro-
naret? numquid inter alia synagogae miracula
hoc vnum computent, ligna Solis, ac pluuiiae in-
iurijs exposita, nec findi, neque torqueri, neque
turpari? Confirmant hanc suam interpretationem
Iosephi testimonio, de eodem Salomone
asserentis, septo circumdedit hoc atrium tres
cubitos alto: & gratissimam inde sumunt occa-
sionem, tres ordines lapidum in ea altitudine
meditandi; quin & inter sese contendunt, num
excludendus ab eiusmodi altitudine sit ligno-
rum ordo, an vero intra illam includendus.

VNIVERSA area templi mensura respondens sibi mutuo.

ATRIUM interius amplius porticus fuit, & gazophylacijs, non solo peribolo, vt quidam somniarunt.

1. Paral. 28. v. 12.

TRES ORDINES lapidum, & ordo lignorum male ab aliquibus exponitur.

Ioseph. 8. an- tiqu. cap. 2.

Sed hos interpretes rogatos velim, vt priu- A quam de difficili quaestione illa in re tanti momenti statuatur, legant sequenti capite familia...

NIHIL HABENT COMMUNE ORDINES TEMPLI CUM IOSEPHI GISO.

Ezech. 42. V. 10.

DE GISO, siue peribolo tria examinanda sunt.

supra definitum ostendimus, atque omnino aequali. Quod ad tertium attinet, meminisse lectori oportet, constitutum fuisse a nobis periboli altitudinem eandem cum stylobatarum altitudine...

PERIBOLI altitudo duorum cubitorum & semis.

Rabbi David Chim. in comment.

PRIMI, AC SECUNDI TEMPLI collatio.

Table with 2 columns: Measurements (135, 11, 135, 135, 1485, 100, 100, 10000) and corresponding values.

DE SITV ALTARIS

H O L O C A V S T O R V M.

Cap. XLIV.

Altare ante faciem templi. Rabbi David: Dicit, inquit, quod mensus est quoque altare, quod erat ante faciem templi...

Rabbi David in comment.

deat: & mensus est, qua in re sequutus fuisse videtur Chaldaeam paraphrasem sic scribentem: Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum...

NON HOC loco mensura traditur altaris.

S. Hieron.

S. Greg. hom. 22. in Ezech.

Exo. 27. & 30.

DVO ALTARIA quo modo dignoscantur.

Ioseph. 8. an. 11. cap. 2.

ALTARE templo conspicuum.

ALTARE constitutum fuit in medio atrio interioris & regione vniuersi cuiusque Portae atrij.

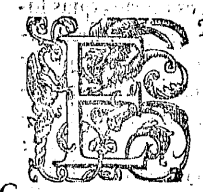
vt in vniuersali Ichnographia videri possunt. Et haec de altaris situ dicta sufficiant. Nam quae ad altaris formam spectant, & mensuras, infra suo loco exponenda sunt.

B D E T E M P L I

V E S T I B V L O.

Cap. XLV.

Introduxit me in vestibulum templi. Emenso atrio interiore, ordine procedunt Occidentem versus; & peribolo illo praetergresso, quo paulo ante dicebamus atrium interius finiri; totum illud spatium praetercunt, quod proprie orationi Sacerdotum, ac stabulum & altare locum Sacerdotum orationi datus.

PORTICVS templi quibus nominibus appellatur.

S. Hieron. super Ezech. 8. V. 16.

S. Hieron. super Ezech. 8.

Scholiasies Alius.

VOCIS vlam notio.

Explan. Tom. 2. Pars 2.

est prima vocis origo, vt diximus. Itaque locum A describunt, scholasticis aptissime, quo impijissimi illi quinque & viginti viri Deum quodammodo spernebant: in atrio domus Domini interiori, in ostio templi Domini. וְהָיוּ הָרְבִּיעִים הַבְּיָמָיִם הַהֵלֶּם & ecce ostium templi Domini. nomen est proprium partis illius interioris templi, quae Sancta dicitur, de qua nos infra. quasi dicat, in eo loco, in quo conspicua erat porta templi, inter vestibulum & altare, in eo spatio quod sub dio relinquebatur medium inter templum & altare. honoris ergo prius nominatur templum, quamvis ingredientibus, vel ab exteriori parte spectantibus, prius altare, deinde templum obuium esset, super vestibula templi Domini, vel super cancellis, quibus quadrata area interioris atrij finiebatur: quorum quidem cancellorum formam significare videtur Hebraea vox vlam. Nam in atrio interiori quadrati stylobatae ordine disponebantur in eisdem plane locis, in quibus disponerentur, si porticus Occidentalis atrium interioris clauderet; vel in locis, illis quos definiunt radices comineae, quas supra diximus. vniuersam signare templi dispositionem: hos namque stylobatas vestibula vocant. Ex quo fit vt dicti stylobatae vniuersis alijs Orientalibus, Occidentalibus, Meridionalibus, atque Aquilonaribus respondeant positi, & altitudine: medium autem spatium inter stylobatas reticulatis cancellis altitudine paribus occludebatur, illorum simillimis, quorum formam paulo superius expressimus. In huiusmodi cancellis bina ex vtraque parte ostiola relinquuntur aperta, nullum in medio, ne Sacerdotes sacra operati in templo, & ad atrium redeuntes dorsa templo darent per mediam portam egressi.

Quae haecenus diximus, omnia ad vniuersalem spectant Ichographiam, quae quamuis iterum adeunda sit, hic tamen eam optus erit praetermittere, & vestigium primum Sanctuarij ob oculos ponere; quod propterea seorsum sub maxima cubitorum mensura factum est, quod facilius percipientur in eo minutissimae quaedam partium mensuras, quae hoc extremo capite & sequenti traduntur a Propheta. Hic vero, quo explanationis filum prosequamur, notandum occurrit, quod vbi nos legimus vestibulum templi, in Hebraeo habetur וְהָיוּ הָרְבִּיעִים הַבְּיָמָיִם הַהֵלֶּם el vlam habajeh, ad vestibulum, vel porticum domus. vsurpatur enim hic Latina vox, vestibulum, in propria Romanorum acceptione, qua partem illam ante domum relictam peruiam significant, quamuis huius vestibuli intra atria relictam formam potius sint imitati Graeci, quam Latini, vt supra ostendimus, astipulante Vitruuio. Hoc autem vestibulum ad domus maiestatem amplificandam fuisse exstructum, ipsa eius facies, & forma in descriptionibus conspecta indicabit, praeterquam quod hoc ipsum vestibulum mysterijs indicandis non vacabat: alijs enim in extremam operis partem reiectis, hic solum referenda sunt Iosephi verba, quae de hoc vestibulo subiungit: Neque fores, inquit, habebat caelum enim vndique conspicuum, lateque patebat, confirmat hoc idem aulaeum Babylonium pro foribus templi appensum fuisse testatus, in quo non symbolis modo, verum expressis imaginibus rerum omnium species quaedam repraesentabatur. Velum enim, inquit idem Iosephus, Babylonium hyacintho, bysso, & croco, & purpura variatum, mirabili opere factum, neque contemplationis experts colorum permixtione, sed velut omnium rerum imaginem praeferebat &c. eratque in eo descripta omnis caeli ratio, praeter signa. Veli huius formam iterum describit, illud, inquam, quod primum a Moyse in tabernaculo oppansum fuit: Fuit, inquit, hoc liueum omnis generis floribus; quae terra fert, alijsque ornamentis picturatum; exceptis tantum animalium figuris. Et hoc quidem, Sanctum Sanctorum a Sancto separabat in tabernaculo. Fuit praeterea aliud huius simile, & par in ipso aditu vestibuli, quod ne Solis, pluuiae, ventorumque iniurijs laederetur, alio lineo velo coram expanso, diebus maxime partum ferendis operiebatur; atque hoc quidem quod pretiosissimo velo, de quo alias, praestabat lineum velum protectionis commodum, vberius multo praestabat eodem protensum vestibulum: vt plures alias utilitates & commoda, quae templo praestaret vestibulum, silentio praetermittam; quippe quae lectori ipsi vel me tacente esse poterunt in promptu.

Sed vt ad vestibuli nomen redeamus; illud est etiam voce dōmūs hoc loco comminūe, quod cum plura fuisse in templo vestibula competentum sit, immo & multa aedificij membra re & nomine longe, diuersa eadem Hebraica voce vlam, significentur, hic proprie, & veluti per antonomasiam vestibulum illud omnium maximum, ac longe celeberrimum indicetur, quod ipsi templo simplici mūtō, ac ianuis intercedentibus adiacet: Hoc porro vestibulum porticum merito dicitur: nam in libris Regum, vbi in Hebraeo haec eadem vox habetur, nos legimus: & porticus erat ante templum. Sed & Iosephus tribus alijs porticibus hanc quartam annumerat: sciant omnes; inquit, qui templi nostri opus videre, quale fuerit, quamque intus habuerit caelum; Quatuor enim porticus circum se habuit, & earum suam quaeque secundum legem custodiam. In extremam porticum ingredi sicut omnibus etiam extraneis; tantum mensurae feminae intrare vetabantur. In secundam porticum intrabant Iudaei omnes, eorumque coniuges, si erant ab omni pollutione munda. In tertiam mares Iudaei mundi atque puri. In quartam Sacerdotes, vestitu sacerdotali induti. Sed de huiusmodi custodia ac legibus nos alia. Nunc vero cum huius templi quasi proprium nomen sit domus Domini, id quod multiplici ratione supra a nobis confirmatum est, quid cau- sae est, quod nunc domus absolute dicatur, idque non Hebraice modo, sed & Graece, & Chaldaice? Sane si quod primum, ac summum est in quolibet genere; quasi proprium sibi vendicet nomen commune: domus Dei, quae domos ceteras ita excellit, vt vix nomine domus videantur dignae si eum hac conferantur, merito sibi domus nomen quasi proprium vendicabit. Haec enim domus est, cuius est auctor Deus, quaeque sibi quasi proprium exstrui curauit domicilium. Ex hoc duplici capite ab vno immenso Deo procedentes, & in eundem quasi in mare redeuntia flumina, vt iterum fluant; domus huius dignitatem, maiestatem, pulchritudinem, excellentiam perpendere debemus. Nam si verum est, vt est verissimum, quod ait Salomon: Ergone putandum est, quod vere Deus habitet super terram? si enim caelum, & caeli caelorum te capere non possunt, quanto magis domus haec, quam aedificauit? Verum quoque est, quod ait Dauid Rex & Propheta: Aedificauit, ipse qui incola futurus erat huius domus, sicut & unicor- nium sanctificium.

VELVM templi eiusque materia, ornamenta, & forma. Ioseph. 3. au. liq. cap. 5. HOC PROPRIE DICITUR VESTIBULUM TEMPLI. QVATERNAE PORTICIS TEMPLI, EARUMQUE CUSTODIA. SUPRA V. 5. HUIUS. DOMVS ABSOLUTE QUARE DICATUR TEMPLUM. ECCLESIAE CHRISTIANO- RUM PROPRIE DOMVS DEI DICITUR. DOMVS HV- IUS LAUDES. S. Hieron. Genebrard. Aelian. hi- stor. animal. lib. 16. c. 20. RICHARDVS PAMPOLITA- NUS IN PSAL- MOS. S. Remig. in psal- mos. S. August. in psal- mos. A DEO AEDIFICATA DOMUS EST OMNI LAUDE DIGNISSIMA. 2. Paral. 7. V. 12. Isa. 56. V. 7. SACRIFICII. Hinc deinde ortae sunt illae affiduae Domini voces, Domus mea, domus orationis &c. Sed obiter notanda sunt, quae Angelicus Doctor notauit: Non dicitur, inquit, domus Domini, quia ibi corporaliter inhabitat, sed quia locus est deputatus ad orandum Deum: sicut aliquis dominus habet locum deputatum, vbi petitiones recipiat, & exaudiat; sic templum est locus, vbi Dominus vota fidelium audit. Ecclesia nostra specialiter dicitur domus, quia ibi habitat corporaliter in Sacramento Christus Dominus. Haec Sanctus Doctor.

VESTIBULI

OSTIUM, POSTES, longitudo, latitudo describitur & altitudo.

Cap. XLVI.

mensus est vestibulum. Hebraice וְהָיוּ הָרְבִּיעִים הַבְּיָמָיִם הַהֵלֶּם el vlam, quam vtramque vocem sic reliquerunt Septuaginta interpretes in Sixtiano codice, quamuis prior ex alijs codicibus excidisse videatur. quapropter ipsum vestibulum legunt, sed postem vestibuli licet conuerrere, siue, vt Chaldaeus habet, frontem vestibuli. Rabini vero locum interpretati sunt hoc modo: Et mensus est, inquit Dauid, frontem vestibuli, hoc est, frontes vestibuli, quae erant super portam eius hinc & inde. Rabbi Salomon vero וְהָיוּ הָרְבִּיעִים הַבְּיָמָיִם הַהֵלֶּם, inquit, quasi וְהָיוּ הָרְבִּיעִים הַבְּיָמָיִם הַהֵלֶּם, frontem vestibuli, id est, grossitiem laterum portae, quae respicit ad Orientem, mensurauit ab Oriente ad Occidentem. Post haec vero verba in alijs commentarijs legisse se ait, latitudinem portae trium cubitorum pro grossitie frontis Aquilonaris, & Australis: legi tamen affirmat in libro Misnaioth, murum vestibuli fuisse quinque cubitorum. qua in re dubius haeret, neque valens intelligere, qua ratione eadem frontes quinque, ternisque cubitis dimetiantur: quare ad secundum templum reuocat alteram ex his mensuris. Verum quomodo haec intelligenda sint, mox erit perspicuum. Sanctus vero Hieronymus, notione proximae vocis indicauit fuisse וְהָיוּ הָרְבִּיעִים הַבְּיָמָיִם הַהֵלֶּם, atque adeo postem vertit vestibulum. Metitur enim hoc loco Angelus crassitudinem muri anterioris vestibuli, quae ingredientibus erat perspecta in vtroque poste, & imminente fornice. Quae quidem partes aedificij merito à Beato Hieronymo vestibuli nomine censentur, cum eas omnes & singulas iuxta varias notiones indicet praedicta vox וְהָיוּ הָרְבִּיעִים הַבְּיָמָיִם הַהֵלֶּם, illud autem proprie hoc loco significare posset vox, quod ad formam vestibuli spectat, fuisse quidem illud fornicatum, quam propriam esse vocis notionem supra ostendimus: eamque vestibulorum formam à Romanis obseruatam probat praeter plurima exempla, quae inter antiquitatis monumenta Romae asseruata videntur, Virgilij testimonium praeclearum: Moenia conspicio, atque aduerso fornice portas. Qua in re superuacanea videri poterunt aliena exempla, cum suppetat proprium, idque manifestum. Extat nunc Venetijs nummus quidam argenteus perantiquus apud Clarissimum virum Federicum Contarenum procuratorem Sancti Marci, sicut iusto pondere, faciem huius vestibuli ex altera parte proferens Hebraicis antiquis literis inscriptus, in quo, tetrastili in medio fornix apparet, eandem plane formam praeferebat, quam in Orientali facie vestibuli Sanctuarij nos expresseramus multis an-

nis antea quam huius nummi vel minima incidisset suspicio, nedum eius videndi spes aliqua afflisset. Venetijs olim aliud huic simile numisma fuit apud Patriarcham Aquileiensem, quo è medio sublato, solum superest exemplar aereum, sed satis expressum. vtriusque nummi exemplar forsitan expeteret hic Lector: sed quia multa ad rem nummariam spectantia his atque alijs denuo à me inuentis nummis confirmari posse arbitramur, omnia simul in proprium locum conferenda esse arbitrati sumus, in appendice capituli vigesimi septimi libri secundi secundae partis Apparatus, quam molimur.

POSTES VESTIBULI PARES SUNT MURORUM BIENTI EXTRINSECUS TOTAM DOMUM

Infra c. 41. v. 9. & 12.

S. Hieron.

Nicolaus de Lyra.

R. Salomon.

Rabbi David.

Sed vt ad institutum reuertamur, metitur vtique Angelus postem vestibuli Meridianum, quinque cubitis hinc, & postem Aquilonarem, quinque cubitis inde. respondet enim haec exterioris muri crassitudo crassitudini muri ambientis extrinsecus vniuersam domum, cuius latitudinem infra videbimus. Hinc vero ratio ipsa firmitatis, & aedificij postulat, vt excipiantur latiores ac firmiores vestigij partes, quibus altitudo anterioris turris innititur, cuius infra ratio reddenda est. Et latitudinem portae, subaudi, mensus est, trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde. Verba Hebraica ad verbum conuertit Sanctus Hieronymus, sicut fecerat & Chaldaeus. sensum vero reddunt Septuaginta interpretes: Et latitudinem, inquit, portae cubitorum quatuordecim: & latera portae aelam cubitorum trium hinc & inde. Et quamuis latitudinem vniuersae portae Hebraea non tradant, ea tamen quatuordecim fuisse cubitorum, manifeste colligitur ex ipso contextu: consulto vero latera portae intelligunt dicta fuisse portae latitudinem, nimirum quantum ipsa latera, humeri, aut postes distendantur ab ostio vsque ad angulos interioris aedis, quod vnum dimensum fuisse, repetita ipsa dimensio planum facit. Accedit his mos & consuetudo ab Angelo deinceps obseruata in singulis portis Sanctuarij, in quibus post emensam murorum crassitudinem, spatia metitur, quibus domus ipsa ab ostio, siue à postibus portae ad angulos vsque interiores vtriusque laxatur: quam quidem mensuram retractionem, & latera vocat portae, & humeros, & latitudinem, vt infra videbimus. Lyranus: Hic, inquit, accipitur porta pro postibus existentibus ex vtraque parte ostij, in quibus sunt quaedam caelaturae, & similiter in limine superiori, & quaelibet caelatura est trium cubitorum latitudinis per modum in margine figuratum. Architecturae ignarus Lyra ita rem expressit, vt potuit cogitatione fingere. Hac tamen mensura trium cubitorum non tantum caelaturae definiuntur, sed multo magis ipsi portae humeri, vt dixi. Quod vero ad parem superliminaris mensuram spectat, in eo deceptus est, quod cum portam audiuit, quadratum superliminare forte intellexit: nam si formicis crassitudinem intellexisset, non dubito quin longe à vero aberrasset, si exteriorem partem ab ea mensura exclusisset. Quae omnia, ne longior sim quam par esset, tam in ipso vestigio, quam in Orientali facie Sanctuarij perspicua praetermitto. Rabbi Salomon nostram sequitur & confirmat expositionem: Ego vero, inquit, non possum accommodare expositionem, nisi latitudini laterum portae trium cubitorum occludentium vacuum portae hinc, & trium cubitorum inde. Rabbi vero David sic exponit, vt ostendat

dere conetur accipienda esse latera pro latitudine: sed si accipiatur latitudo portae, vt remaneant tres cubiti ex vtraque parte. eius haec sunt verba: Dicit quod latitudo portae vestibuli erat vt remaneret illi latus post portam, trium cubitorum ab Aquilone, & trium cubitorum ab Austro. Habetur ergo, latitudinem portae esse quatuordecim cubitorum: nam longitudo vestibuli erat viginti cubitorum, ex quibus tolle sex pro lateribus portae, tres hinc, & tres inde, remanet latitudo portae quatuordecim cubitorum. Et ad hoc melius explicandum subdit:

Longitudinem autem vestibuli viginti cubitorum. Idest, longitudo eius erat iuxta latitudinem templi. Haec tenus ex Rabino. Et latitudinem vndecim cubitorum. Huius loci aptam expositionem breuissime expressit Theodoretus: E regione vero templi, inquit, subaudi, altare, erat, & templi vestibulum, viginti cubitorum longitudinem, quatuordecim latitudinem. Memum irrepisse cenfeo, & vndecim scribendum, pro quatuordecim, portamque ipsius similiter quatuordecim latitudinem, & ab vtraque parte ipsius latera, vel postes vsque ad angulum ex tribus cubitis vtriusque. Ita enim viginti cubitorum mensura perficitur ianua quatuordecim excipiente, & anconibus ex vtraque parte (hos enim epomidas vocauit) alios sex, ternos hinc, ternos illinc. Haec ille. Sed ad maiorem loci explanationem animaduertendum est, iam vocem Latinam vestibuli in propria accipi significatione, ac mensuram esse porticum illam ex tribus cubitis Domini, cuius etiam mensuras definierunt historici Sacri, atque alij. quapropter horum mensuras cum nostris conferre operae pretium duximus.

In libris Regum post enumeratam domus longitudinem, latitudinem, & altitudinem, subditur: Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis iuxta mensuram latitudinis templi, & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. Sanctuarium, quod, vt dixi, proprie domus dicitur, in duas praecipuas partes diuidebatur: vel, si aliquanto largius accipiatur, in tres, quarum singulae proprijs nominibus censebantur. Interior sanctiorque ad Occidentem vocabatur דברי debir, hoc est oraculum, vel communiori voce Sanctum Sanctorum. Secunda pars Orientalior, media inter reliquas dicebatur הכול hecal, templum, vel Sanctum. Tertia tandem, & quae magis ad Orientem spectabat, cognominabatur מולח vlam, vestibulum, siue porticus, de qua nunc est sermo: ac propterea ex Hebraeo sic conuerti possunt verba Sacri historici: Et vestibulum super facies domus, vel Sancti, viginti cubitorum longitudo eius, super facies latitudinis domus decem in cubito latitudo eius super facies domus. In libris autem Paralipomenon eiusdem porticus longitudo describitur, latitudo subtrahitur, & superadditur celsitudo; sic enim legitur: Porticum vero ante frontem, quae tendebatur in longum iuxta mensuram latitudinis domus cubitorum viginti. Porro altitudo centum viginti cubitorum erat. Hebraice: Et porticus quae super facies longitudinis, super facies latitudinis domus cubitorum viginti, & altitudo centum viginti. Locis sensus erit plane perspicuus, si res ipsa pensetur: erat enim domus vniuersa lata cubitos viginti, cuius longitudo ab Oriente in Occidentem tendebatur, porticus autem sita erat ab Oriente domus, longa cubitos

XLIX.

Theodoret. hic.

3. Reg. 6. v. 3.

TRES PARTES TEMPLI.

2. Paralip. 3. v. 4.

POSITV RESPONDET EX AEQVO LONGITUDO VESTIBULI LATITUDINI DOMUS.

VARIAE MENSURAE LATITUDINIS VESTIBULI DATAE QUOMODO SUNT ACCIPIENDAE.

Ibid.

BINOS CALAMOS DISTANT POSTES VESTIBULI A MURO TEMPLI.

bitos viginti, quanta erat latitudo domus. Sed non hoc tantum significare voluit Sacer historicus, sed & id quod ad fabricae rationem spectat, positu ex aequo respondisse longitudinem vestibuli latitudini domus, quia nimirum eisdem ductis lineis vtraque terminatur, vt vides in praedicta Ichnographia Sanctuarij, atque in alijs. Quis sane indicatus à Sacro historico responsus multa confirmat, quae tum in superioribus, tum vero in inferioribus nos docuit ratio fabricae, atque responsus; eademque latitudinem quoque vestibuli probat, de qua est maior difficultas. quippe quae decem cubitis definitur in libris Regum, in Paralipomenis subtrahitur, apud Ezechielem vndecim cubitorum esse perhibetur, consentiente Hebraeo, Chaldaicoque codice: quamuis Septuaginta interpretes in Complutensi, Regio, ac Sixtiano, duodecim scribant. In quodam Basilienfi Graeco, decem legitur; hunc autem corruptum esse crediderim, temerario fortasse librarij ausu, quod videret in reliquis mensuris cum Sacris historicis consentire Prophetam nostrum, hac vna mensura dissentire, atque ab eo Septuaginta interpretes. Verum triplex eiusmodi mensura vera est in eadem vestibuli latitudine non eadem ratione computata. Nam iuxta architecturae praeccepta, ornatissimam fuisse hanc interioriorem partem vestibuli probat, id quod post enumeratas eius mensuras, subiungit historia Paralipomenon: Et deaurauit, inquit, eam auro mundissimo. vel, vt habent Graeca, auro puro. Verum & in hoc quoque, aut illo eligendo ornamenti genere cum quamplurima videatur suppeditare architectura, Prophetam ducem sequimur, atque Angelum, quem ipse sectatur, cuius hortatu paraftades quasdam in ipsis vestibuli angulis perfectissimum ornamenti genus apposuimus, quatuor simul latera cubitos, vt reliquis domus essent sicut altitudine, ita & latitudine pares. has porro in angulis complicaui, ita vt earum altera pars duorum cubitorum murum alterum exornaret, altera ipsi par, alterum. Has vero paraftades sicut ceteras circa domum, cubitum vnum extra muri perpendicularum proiecimus, obseruata iam pridem à Romanis quartae latitudinis partis proportione, atque alia firmiori, quam radices lineae initio à nobis ductae pro atriorum dimensionibus constituentis nobis demonstrant. His igitur in ipsa Ichnographia à Lectore bene perpenfis, facilis erit loci explanatio: nam murus exterior, vel postes vestibuli, quos quinque cubitis mensus fuerat Angelus, à muro templi binos distat calamos, distantia, quam illis praestant radices, quas dixi lineae. easque significare voluerunt Septuaginta interpretes, duodenos cubitos pro binis calamis historicorum more scribentes: projiciuntur autem extra has lineas antae angulares binis cubitis, singulae, vt dixi, singulis. Superest igitur inter antas latitudo ab Oriente in Occidentem, cubitorum decem cum dimidio: hunc vero numerum, qui integro constat numero, & parte; cum partium raro soleant mentionem facere historiae, liberum fuit vel à minori nominare, vt fecit historicus, decem scribendo. vel à maiori, vt fecit Propheta, vndecim referendo, quoniam aequae distat ab vtroque. Ex hac vero mutua, dissidentium locorum tam manifesta consensione, quam multa quoque alia argumentis ex ipsa ratione aedificij desumptis, licuit confirmare,

sed illis breuitatis studio consulto praetermissis, efficax videtur posse colligi argumentum, quo veritas nostrae delineationis confirmetur; cum tam variae eiusdem latitudinis dimensiones, decem, vndecim, & duodecim cubitorum vix possint alia ratione conuenire, neque huic ineffabilem alijs aedificio, nisi illius quod ab Ezechiele describitur, & ab historicis Sacris refertur, ipsissimam referret formam, easdem proiecturas, ac dimensiones omnes. Sed haec insinuanda à nobis semel sunt, pluribus locis diligentius à Lectore perpendenda. quae de latitudine vestibuli dicta sufficiant. Et de longitudine nihil aliud videtur addendum, quam quod ea sit inter angulares paraftades dimentienda: viginti enim cubitos ab inuicem distat ab Aquilonaribus Australibus. De altitudine vero vestibuli manebit hic firmum, vniuersam centum viginti cubitis computari. eius partes, atque ornamenta infra suis locis sunt exponenda.

Sed priusquam ad vteriora progrediamur, videndum est quam breuissime, quid de huiusmodi vestibuli mensuris senserit Iosephus. Is de Salomonis templo agens sic scribit: Et vestibulum in aditu eius erat viginti cubitorum longitudinis, secundum mensuram latitudinis templi latum cubitos decem, surgens in altum cubitos centum viginti. Quae omnia veluti repetita sunt sacrae Scripturae verba. At alibi nisi librariorum ignauia omnes numeri corrupti sint, Chimeram potius fingere dicas, quam verum, aut proprium architecturae corpus. Prima, inquit, eius porta septuaginta cubitos alta erat, & vigintiquinque lata, neque fores habebat &c. quis enim crederet domum, quam paulo inferius latam fuisse dicit ipse Iosephus cubitos viginti, fores in porta habuisse lateras cubitos quinque supra viginti; domum vero altam cubitos triginta, fores habuisse cubitorum septuaginta? Vero similia sunt quae Rabbi David scripta reliquit: frontem enim vestibuli vtramque mensuram fuisse considerans quinque cubitis: In templo quoque secundo, inquit, sic erat: legitur enim sic: Murus vestibuli erat quinque, & vestibulum vndecim, idest cubitorum, nisi quod in vestibulo secundo templi non erant latera portae ad Aquilonem, & ad Austrum, nam latitudo portae erat viginti cubitorum. iuxta latitudinem vestibuli, longitudinem corrigo. Haec ad confusionem eorum dicta sunt, qui Herodianum templum Salomonico praeferebant: qui enim ab ordinato aedificio iustam sustulerit magnitudinum proportionem, vel maiora faciat, vel minora, semper proportionem corrumpit, & gloriam furripit, quae architecturae aedificio maxima est. Sed de his aliàs.

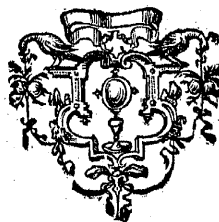
HOC EST AEDIFICIUM AB EZECHIELE, & SACRIS HISTORICIS DESCRIPTUM.

VESTIBULI ALTITUDO CENTUM VIGINTI CUBITORUM FUIT.

Ioseph. 8. antiq. cap. 2.

Rabbi David in comment.

SECUNDI TEMPLI VESTIBULUM PORTAE ORNAMENTIS CARUIT, & FIRMAMENTIS.

DE TEMPLI

GRADIBVS, EORVMQVE

cum Stylobatarum altitudine collatione.

Cap. XLVII.

Octo gradibus ascendebatur ad eam. Sanctus Hieronymus: Id est, ad portam interiorem. B scientibus Hebraeam linguam facit magnam difficultatem. Denique Symmachus, quem in hoc loco sequuti sumus, octo gradus posuit: Septuaginta decem: Theodotio & Aquilae secunda editio, vndecim: prima autem nullum numerum posuit, sed absolute ait: Et gradibus in quibus ascendebatur ad eam: vt vel iuxta consuetudinem priorum portarum octo intelligamus gradus, sicut intellexit & Symmachus; vecerte quos habebat porta interior: quorum numerum Scriptura non dixit. Quam autem interiorem portam vocet hic Sanctus Hieronymus, vix possumus conijcere. nam binae interioris templi portae, quarum altera denis, senis alteram definit Vates, nullis gradibus ascendebantur, aedificij id dignitate poscente: accedit quod nullam ibi graduum mentionem facit Scriptura: cum hoc loco contra, quamuis graduum numerum Hebraea non expresserint, referunt tamen aperte gradus ibi conscendendos fuisse ingrediendi priorem portam vestibuli. Horum diuidentium vestigia vides in vestigio Sanctuarij, de quo paulo ante dicebamus, esse nunc quidem ob oculos habendum. Hebraea sic ad verbum retulit Regius codex: Et in gradibus quibus ascendebat ad illud. Chaldaea: Et per gradus ascendebat ad illud. Septuaginta in Sixtiano codice: Et super decem gradus ascendebat ad illud. Rabbi Salomon: In gradibus, inquit, erat via, per quam ascendebatur ad illud. sicut legitur: inter vestibulum & altare erant viginti duo cubiti, & duodecim gradus erant ibi: altitudo gradus erat dimidium cubiti. Rabbi vero David: Vidi eum, Angelum inquam, mouentem se in gradibus, per quos ascendebatur ad illud: & non dicit, quot fuerint. De aedificio vero secundi templi legitur in tractatu mensurarum: Et duodecim gradus ibi erant: altitudo gradus erat dimidium cubiti. Iosephus Rabbiorum sententijs institit: Ipsum vero templum, inquit, de Herodiano loquens, in medio positum, hoc est, fanum sacrosanctum duodecim gradibus ascendebatur. Lyranus numerum octo, negat esse de textu, cum in Hebraeo non habeatur, & putat probabiliter conijci posse fuisse quindecim, quot fuerunt, inquit, in templo Salomonis. Haec sunt variae Doctorum sententiae de graduum numero, mensura, diuersis temporibus, atque similibus. in quibus nonnulla obiter dicuntur, in quibus secundum templum a priore distabat; quae a nobis quoque obiter insinuanda sunt.

S. Hieron. GRADVS vestibuli.

R. Salomon in comment.

Rabbi David in comment.

Ioseph. 6. bel. li. cap. 6.

Nicolaus de Lyra.

QVO DISTENT secundi templi gradus a gradibus prioris.

Et primum, vt ab imis procedamus ad summa, nobis non licet, nec licuisse putamus Lyranus a Latino textu reijcere quidquid in Hebraeo

non habetur; id enim esset plus auctoritatis Hebraicae, quam Latinae Vulgatae editioni tribuere, quod nostra tempestate pio viro indignum esse perspectum erit cuiusque, qui decretum Concilij Tridentini de Canonicis Scripturis vel semel legerit. quapropter quam assert de quindecim gradibus templi Salomonis, leuis est coniectura, cum illi in atriorum portis numerentur; in vestibulo vero a nullo alio, quod sciam, eiusmodi numerus computetur. Igitur iuxta Vulgatam editionem, graduum octonarium numerum ante vestibulum excitauimus in platea illa viginti cubitos lata, quae vniuersum circumquaque templum ambire memoratur inferius: quibus quidem octonis gradibus ad portam ascenditur, vel ad ipsum vestibuli introitum. At quoniam reijcienda minime videbatur Septuaginta interpretum lectio, quae Beato Augustino magna auctoritatis est, binos alios gradus excitauimus in ipso introitu vestibuli, in anteriorum parastadum cubitali proiectura, vt vides in vestigio Sanctuarij, ita vt omnes gradus ad vestibulum vsque ascendendi deni sint, quot videlicet numerantur ad Septuaginta interpretibus, octoni vsque ad portam vestibuli, quot numerantur ad Vulgatae editionis interprete. Ex quo fit, vt omnes gradus in templo Salomonis, a pavimento atrij gentium, ad pavementum ipsius Sanctuarij computentur quinque & viginti, quacumque porta, vel parte ascendantur. fuerunt enim septeni in singulis portis atrij exterioris, octoni in portis atrij interioris, ac demum, vt dixi, deni in vestibulo templi. Atque his omnibus gradibus aequalem esse exteriorum stylobatarum altitudinem, initio confirmabamus. Sunt autem stylobatae altitudinem vnus, hoc est, cubitos sex cum quarta cubiti parte, qui omnes cubiti si in quartas diuidantur partes, efficiunt simul quinque & viginti quartas cubiti partes, ac tantumdem altos fuisse singulos gradus certum erit ac firmum. atque hanc fuisse aptissimam altitudinem graduum, quae sacrae victimae facile conscenderent, initio quoque propositum fuit, & ostensum. Quod vero Rabbinus referunt secundi templi gradus aequales, ac latos semicubiti, si perpendas, facile inuenias eos fundamentorum retractionibus aptiores esse, quam humanis, nedum vitulinis pedibus conscendendi. Accedit huc etiam, quod in secundo templo, nullum enim tertium in distinguendis gradibus apud Iosephum agnosco, qui auctor esse putatur Herodiani templi: In secundo, inquam, templo nullus certus fuit graduum numerus, aut ordo: in quibusdam enim portis quini, in alijs quindenari, atque hi saepius repetiti leguntur. Illud vero magis videtur esse a veritate alienum, quod tradit Iosephus: Sanctum enim; inquit, vocabatur alterum fanum, loquitur autem de atrio Israelis, & quatuordecim gradibus ascendebatur a primo, nimirum ab atrio gentium, quatuordecim gradibus ascendebatur; cuius exterior celsitudo, quamuis quadraginta cubitis surgeret, tamen gradibus tegebatur. Interior autem viginti cubitorum erat: quoniam in altiori loco per gradus aedificata non tota pars interior cernebatur, colle obiecta. Ecce nunc apud Iosephum quindecim cubiti gradibus scanduntur quatuordecim, ita vt singuli gradus decima quarta parte cubiti cubito sint altiores: quod quis vnquam hominum credat? Haec autem ita esse facile agnosces, si interiorem altitudinem vigintiquinque cubitorum ab exteriori subtraxeris cubi-

Concil. Tri. Sess. 4.

S. Aug. lib. 15. de Ciu. Dei cap. 14. & alibi.

OMNES gradus templi quinque & viginti fuerunt ab atrio gentium vsque ad Sanctuarium conscendendi.

Table with 2 columns: number of gradus, number of cubiti. Values: 7, 8, 10, 25.

Ioseph. 6. bel. li. cap. 6.

MANIFESTUS Iosephi error.

40, 25, 15

cubitorum quadraginta. Sed scio quid mihi obijciat Iosephi quisquam, procurator euadens, minores fortasse cubitos usurpari a Iosepho ijs cubitis, quibus nos templum metimur. Verum is, quamuis hostis esse videatur Iosephi, non tutor, quippe qui quae ipse extollere conatur Herodis aedificia, ita extenuet vt fere collatione priorum ad nihilum redacta esse videantur; tamen pluribus allatis, atque afferendis exemplis infra confirmandum est, eodem cubitorum numero eandem eiusdem templi partes dimensas fuisse a Iosepho, quo a Sacris historicis. atque adeo si magis esse sacrae Scripturae cubitos compertum est, vt vere iam fuit, eisdem Iosephum mentiri compertum erit. Sed demus quantumuis minima cubitorum mensura vt hoc loco Iosephum, illud tamen negare non possumus, quod certum esse, ac suipsum corporis experimento cuius comprobatum iri facile poterit, cubitum, humanae staturae quartam partem esse: at quis quae so quatuordecim simul gradus cubito altiores ascendere; aut descendere, sine maximo incommodo, & cadendi periculo possit?

In eo quoque maxime diuersum est secundum, a priori templo, si Rabbinis habenda est fides, quod duos & viginti cubitos inter vestibulum & altare constituunt, cum in templo Salomonis longe maior mensura distantiae reperitur. Atrium enim interius, vt vidimus, quauis dimensione centenos patet cubitos, dimidium eius quinquaginta. altaris vero quadrata forma viginti cubitorum fuit; fuit autem in medio positum, vt dixi. Quare super sunt ab altari ad vsque peribolum Occidentalem atrij, cubiti quadraginta. inter peribolum porro, & vestibulum templi platea est viginti cubitos lata, vt infra ostendendum est: ex quo fit, vt spatium omne inter vestibulum & altare relictum cubitorum fuerit sexaginta, sepe triplo maior eo, quod assignatur a Rabbinis in secundo templo.

INTER VESTIBULUM, & altare sexaginta cubiti computantur.

DE AEREIS TEMPLI

COLVMNIS.

Cap. XLVIII.

Columnae erant in frontibus, vna hinc, & altera inde. Hebraice ועמודים אל האלים vghamudim el haelim, & columnae ad postes. Vfus est autem hoc loco Propheta voce propria עמודים ghamudim. columnas has distinguens a reliquis, quas haecenus enuenerat: vel potius columnas distinguens a postibus. Deducitur autem haec vox a radice עמד ghamad, quae stare significat, inde עמוד ghamud, quasi dicat, statua, quod in altum stet erecta, siue quod subsistat, fulcietque domum, cui subsistat, differtque a voce אלמל, quae postem significat, aut columnam muro adpactam; vox ghamud stantem columnam, quae muro non adiacet significans: siue

COLVMNAE Hebraice agnominatio.

ea rotunda sit, siue quadrata, siue alia quacumque forma. Huius porro vocis notio lucem afferre videtur historiae Exodi, quae sic habet: Dominus autem praecedebat eos ad ostendendam viam per diem בעמודי בעהמוד, in columna nubis, & per noctem בעמודי בעהמוד, in columna ignis. Dicitur autem columna, eo quod staret, quamuis non subtilioris alicuius columnae formam gereret, sed nubis quam maximae; quippe quae interdiu vniuersum populum a Solis iniurijs protegeret in deserto, noctu vero a tenebrarum caligine. Nubes illa, inquit sapientia, quae castra obumbrabat: de qua aptissime Sanctus Isidorus: Nubes, inquit, ista praecedens, Christus est, idem etiam columna: quia rectus & firmus, & fulciens infirmitatem nostram, per noctem lucens, per diem non lucens &c. Ex dictis igitur colligimus, has columnas a muro exstantes conspectas fuisse a Propheta post emensam vestibuli longitudinem, ac latitudinem, hoc est, cum oculos atque iter dirigeret in templi portam mox dimetiendam. Has igitur duas columnas in frontibus, vel ad frontes fuisse appositas affirmat Propheta, nimirum e regione parastadum angularium, quae erant circa portam templi, vna in angulo Meridiano; altera in Aquilonari, vt vides in vestigio Sanctuarij. Quod plane testatur Rabbi David: In frontibus, inquit, nimirum, quas dixit esse vestibulo hinc, & inde, dicit duas columnas illic vidisse. Has autem columnas haud alia ratione positas fuisse affirmat Lyranus ab ea, qua binae aliae aerae columnae positae fuerant in porticu a Salomone primo templi conditore. Rabbi vero Salomon: Columnae in frontibus, inquit, id est loco Iachin, & Boghaz, quae erant in primo templo.

COLVMNAE ad frontes quomodo fuerint.

Rabbi David in comment.

Nicolaus de Lyra.

R. Salomon in comment.

Harum meminit historia Regum: Et statuit, inquit, duas columnas in porticu templi: cumque fuisset columnam dextram, vocauit eam nomine Iachin: similiter erexit columnam secundam, & vocauit nomen eius Booz. Et in libro Paralipomenon: Ante fores etiam templi duas columnas &c. & iterum: Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi, vnam a dextris, & alteram a sinistris: eam quae a dextris vocauit Iachin: & quae ad laeuam Booz. Quae omnia sapientissimi architecti maximam curam indicant positam in vna Sanctuarij facie exornanda. Non enim satis esse duxit, politissimis affabreque elaboratis antepagmentis ostium & reliqua candidissimo marmore exornare, ac omnia aureis laminis superuectare; verum etiam aeneis auratis solidissimis, maximisque columnis appositis fabricam vniuersam non tam exornare, quam magnificare, & efficere quodammodo admirandam. Accedit huc etiam quod propter suauissimam partium symmetriam non minus oculorum aciem demulcebant, quam suauis vocum concentus aures solet perfringere. nam quod ad operis subtilitatem spectat, omnem superare videtur cogitandi, nedum dicendi, aut scribendi facultatem. Cuius rei argumentum esse poterunt perfectissima illa Ecclesiae ornamenta & firmamenta, quae huiusmodi columnis indicantur. Sanctus enim Hieronymus de eis sic scribit: Octo, inquit, siue decem gradibus, qui perfectus est numerus, aut vndecim, de quo iam diximus, ascenditur ad portam Sanctorum: in cuius frontibus columnae erant; vna hinc, & altera inde. Non dixit, duae, ne in dualem incurreret numerum, sed vna & vna, qui perfectus est

COLVMNAE ad frontes quomodo fuerint.

Rabbi David in comment.

Nicolaus de Lyra.

R. Salomon in comment.

3. Reg. 7. v. 21. 2. Paralip. 3. v. 15. Ibidem.

COLVMNAE aerae templi.

S. Hieron.

nume-

numeris, & vnione sui imitatur Deum. Itae autem erant columnae duae, de quibus & in Apocalypsi dicitur: *Qui viderit, faciam eum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur.* Et Petrus, ac Ioannes columnae appellantur Ecclesiae, per quos ingredimur ad Sancta Sanctorum, & quorum doctrina ad Christum noster introitus est. Haec Sanctus Doctor. Cuius sententiam venerabilis Beda, & Glossa, Eucherius, & Angelomus totidem plane verbis alter ab altero mutatis persecuti sunt. Eae sunt columnae, inquit, de quibus Paulus ait: *Iacobus, & Ioannes, & Cephas, qui videbantur columnae esse, de ceteris dederunt mihi, & Barnabae societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcissionem.* Quibus verbis quasi exponere videtur mysterium columnarum materialium, & quid videlicet figurauerint, & quare duae sint factae. Apostolos namque, & Doctores Sanctos spirituales significant, fortes nimirum fide & opere, & contemplatione ad superna erectos. Duae sunt autem ut & Gentes, & circumcissionem praedicando in Ecclesiam introducant. Stabant in porticu ante fores templi, & ingressum illius suo decore, ac pulchritudine ex vtraque parte mirabiliter ornabant.

Ioan. 14. v. 6. Ostium autem templi Dominus est, quia nemo venit ad Patrem nisi per ipsum. Et sicut alibi dicitur: *Ego sum ostium, Per me si quis introierit, saluabitur.* Quod videlicet ostium columnae ab vtraque latere coram positae circumstant, cum minister sermonis vtrique populo introitum regni caelestis ostendit; ut si a luce scientiae legalis quisque, seu ex rigore gentilitatis ad fidem Euangelij venerit, habeat paratos eos, qui sibi iter salutis & verbo demonstrant, & exemplo. Vel certe, quia de eis columnis in libro Paralipome-

Apocalyp. 3. v. 12.
APOSTOLI
columnae: quare dicantur.

Beda de templo cap. 8.
Eucherius, & Angelomus
in libros Regum.
Galat. 2. v. 9.

Ioan. 14. v. 6.

Ioan. 10. v. 9.

LIBRI TERTII SECVNDAE PARTIS

EXPLANATIONVM IN EZECHIELIS PROPHEAE

CAPVT QVADRAGESIMVM

FINIS.

EZE.

non ita scriptum est: *Ipsaeque columnae posuit in vestibulo templi, vniam a dextris, & alteram a sinistris.* Ideo factae sunt duae columnae, atque ita dispositae, ut nobis & in prosperis, & in aduersis ingressum patriae caelestis ante oculos mentis habendum esse doceant. Haec illi. Verum cum de his columnis vberius Sacrae literae loquantur, idque non vno aut altero in loco, sed pluribus, ita ut earum ornamenta, partes, mensurae, reliquarum omnium partium velut norma esse videantur; ea non decuit in huius capituli calcem cogere, sed propria instituta disputatione tractare: & de columnis, atque de vniuersi templi columnationibus agendum est. At quoniam non pauca, quae de his dici posse viderentur, ex illis omnino pendent, quae sequenti Prophetae capite dicenda sunt, ideo post absolutam Prophetae libro quarto explanationem, dictam subiiciemus quinto libro disputationem. Ex qua hic aliqua supponenda sunt ibidem demonstranda. Sunt quidem harum columnarum diametri singuli duorum cubitorum, quantae sunt frontium, ut vidimus, omnium portarum atriorum. Porro columnarum, circumferentia, singularum, senum, cubitorum fuit, vtriusque duodenum: altitudo columnae cum basi & capitulo, cubitorum fuit viginti, quae eadem fuit frontium atriorum: coronamenta, hoc est, epistilia, zophori, coronices simul sumptae cubitorum quinque, quanta nimirum est primae trabeationis altitudo; atque adeo primae columnationis cum sua trabeatione altitudo quinque & viginti cubitorum fuit, citra stylobatam, hoc est, calamorum quatuor. Quae omnia suis locis inferius, Deo dante, confirmabuntur.

AENEARVM
columnarum
mensurae, reliquarum omnium norma sunt.

EZECHIELIS PROPHEAE

CAPVT QVADRAGESIMVM

PRIMUM.

ARGUMENTVM.

Templum Domini ingressus Propheta, eius partes, ornamenta, mensuras, instrumentaque per censet.

PARAPHRASIS.

EZECHIELIS PROPHEAE CAPVT XLI.

I. **E**T introduxit me in templum.

Et mensus est frontes sex cubitos latitudinis hinc, & sex cubitos latitudinis inde.

Latitudinem tabernaculi.

II. **L**atitudo portae decem cubitorum erat.

Et latera portae quinque cubitis hinc, & quinque cubitis inde.

Et mensus est longitudinem eius quadraginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum.

III. **E**t introgressus intrinsecus mensus est in fronte portae duos cubitos.

Et portam sex cubitorum, & latitudinem portae septem cubitorum.

IIII. **E**t mensus est latitudinem eius viginti cubitorum, & latitudinem eius viginti cubitorum. & dixit ad me: *Hoc est Sanctum Sanctorum.*

V. **E**t mensus est parietem domus sex cubitorum.

Et latitudinem lateris quatuor cubitorum.

VI. **L**atera autem, latus ad latus bis triginta tria.

ET introduxit me in priorem partem templi, quae dicitur Basilica, aula, atque templi nomine plerumque censetur: quod anterior, quod firma, quod Dei cultui destinata, quod pulcherrima, quod diuinis praesidijs insignis ob ibidem collata populo Dei beneficia.

Et mensus est vtrumque portae postem dextrum, atque sinistrum; & vnius cuiusque latitudinem ab Oriente in Occidentem sex cubitorum.

Quanta nimirum erat superliminaris latitudo, & parietis Sanctum a vestibulo diuidentis crassitudo.

Limen portae latum erat cubitos decem, quam latum fuerat olim Mosaicum tabernaculum.

Et reliqua muri pars ab ostio vsque ad angulos interiores domus, quinque fuit cubitorum ex alterutra parte; aperiebatur quippe porta in media domo Sancti.

Et aulae sanctae longitudinem quadraginta cubitorum mensus est, & latitudinem viginti; quanta a Salomone obseruata fuit: dupla nimirum latitudinis longitudine, quae maxime ab antiquis probatur.

Et deducens me ad adyta, mensus est postem vtrumque portae, hoc est, crassitudinem muri concludentis oraculum, duorum cubitorum: vel parastades latus vtrumque portae exornantes.

Ostium quoque portae mensus est sex cubitos latum, & humeros, siue latera portae, hoc est, muri partes quae ab ostio extenduntur ad angulos interioris domus, septem cubitorum.

Et mensus est oraculi latitudinem viginti cubitorum, eiusque longitudinem viginti cubitorum, cuius altitudo quoque viginti cubitorum fuit: & dixit mihi: Hoc est Sanctum Sanctorum: quod Domus interior dicitur, & Adytus quasi absque introitu, & Domus animae, in qua vna eius spes firma quiescit. Dicitur & Oraculum, siue responsum, aut loquutorium Dei. ac tandem Sanctum Sanctorum, hoc est, sanctissimus locus, semotus a communi & vulgari, quod supremum caelum referat, vbi Christi Summi Sacerdotis oblatio fit.

Et mensus est crassitudinem parietis templi sex cubitis: huius vero parietis longitudinem, & altitudinem tunc definit, cum similes domus mensuras percensit.

Latera, anterides, siue antas, vel pilas mensus quoque est, & vnius cuiusque latitudinem comperit esse quatuor cubitorum.

Latera vero bina sibi inuicem respondentia a pariete domus proiciuntur pedes tres & triginta, hoc

ta, hoc est, cubitos duos & viginti. Singula proijciuntur cubitos vndenos.

Et retractiones quasdam fecit in ipsis lateribus domus, in quibus trabes & tabulata cubiculorum domum circumdantium ponerentur, ne opus esset ipsos templi parietes fodere, ut continere possent trabes, quas non decuit templi parietem contingere, nedum illi insistere.

Et aditus, vel ostium inferiorum cubiculorum parebat ad cochleam, qua ad media, & superiora cubicula ascendebatur: quae quidem cubicula vniuersam propemodum domum circuibant.

Et spatium fiebat maius sursum ascendendo ad cameras, atque adeo cubicula inter costas, siue parastades latiora erant quo superiora.

Ascendebatur enim ad superiora cubicula per media, & ad haec per inferiora.

Et vidi interiores costarum retractiones, quibus trabes, & tabulata fulciuntur, ipsaque parastades muniuntur; erantque in vniuersum singulae retractiones altae calamum vnum sex cubitorum, & palmi omnes simul cubitos viginti.

Et lapideus paries, qui costas & cubicula clauderat extrinsecus, latus erat cubitos quinque.

Totidemque latus erat locus ille inter costas relictus, qui in cubicula deinde tributus secundum longitudinem fuit: qui quidem locus & proaestuarius fuit, & ut in eo sacra vasa asseruanda reponerentur.

Et platea quaedam viginti cubitos lata erat inter gazophylacia atriorum, & praedicta cubicula: quae quidem platea aequae vndique latae domum cingebat ab Oriente, Meridie, Occidente, & Aquilone.

Et praedictus locus qui derelictus dicebatur, & in varios vsus deputatus erat, porissimum ad orationem, animi requiem, & Dei munera suscipienda deputabatur, ad quem & ab Austro, & ab Aquilone patebat aditus, apertus ostijs à lateribus vestibuli, & in pariete Aquilonari, & in Australi exterioribus. Et à proprijs ostijs in ipsis costis, vel antis apertis, alia ab Austro, alia ab Aquilone aperiebatur, quarum facies ad Orientem respiciebant, in binis illis cubiculis, quae mutatoria saepius appellantur.

Et praedicti loci, siue cubiculorum latitudo fuit quinque cubitorum: tot enim distat ab interiori domus pariete exterior costarum.

Et huiusmodi orationis locus, qui à latere Meridiano, & Aquilonari templi extructus latus erat, hoc est extendebatur ab Oriente in Occidentem cubitos septuaginta.

Huius vero loci exterior paries, qui domum vndique cingebat, latus erat, vel crassus cubitos quinque, altus vero cubitos nonaginta.

Quam domum singillatim & per partes metitus fuerat, nunc in vnam summam colligit, eiusque longitudinem ab Oriente in Occidentem centenario, hoc est perfecto, cubitorum numero definit. Nam ipsa domus longitudo, & orationis locus, & parietes, omnia simul sumpta longitudinem complent centum cubitorum.

Et platea quaedam, quae iacebat ante faciem domus, hoc est, eius celeberrimi atque eximij aedificij, quod separatum propterea dicitur, & Orientem respicit, longa erat cubitos centum: huius vero plateae latitudinem paulo superius viginti cubitis definierat.

Et erant eminentia, quae ingrederentur per parietem domus, in lateribus per circuitum, ut continerent, & non attingerent parietem templi.

Et platea erat in rotundum, ascendens sursum per cochleam, & in coenaculum templi deferebat per gyrum.

Idcirco latius erat templum in superioribus.

Et sic de inferioribus ascendebatur ad superiora in medium.

Et vidi in domo altitudinem per circuitum, fundata latera ad mensuram calami sex cubitorum spatio.

Et latitudinem per parietem lateris foris secus quinque cubitorum.

Et erat interior domus in lateribus domus.

Et inter gazophylacia latitudinem viginti X cubitorum in circuitu domus vndique.

Et ostium lateris ad orationem: ostium vnum ad viam Aquilonis, & ostium vnum ad viam Australem.

Et latitudinem loci ad orationem quinque cubitorum in circuitu.

Et aedificium, quod erat separatum, sursumque ad viam respicientem ad mare, latitudinis septuaginta cubitorum.

Paries autem aedificij quinque cubitorum latitudinis per circuitum: & longitudo eius nonaginta cubitorum.

Et mensus est domus longitudinem centum cubitorum: & quod separatum erat aedificium, & parietes eius longitudinis centum cubitorum.

Latitudo autem ante faciem domus & eius, quod erat separatum contra Orientem, centum cubitorum.

XV. Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatum ad dorsum: et haec ex utraque parte centum cubitorum.

Et templum interius, & vestibula atrij.

XVI. Limina, & fenestras obliquas, & ethecas in circuitu per tres partes.

Contra vniuscuiusque limen.

Stratumque ligno per gyrum in circuitu.

Terra autem usque ad fenestras.

Et fenestrae clausae.

Super ostia.

XVII. Et usque ad domum interiorem, & forinsecus per omnem parietem in circuitu intrinsecus, & forinsecus ad mensuram.

XVIII. Et fabrefacta Cherubim & palmae: & palma erat inter cherub & cherub, duasque facies habebat cherub.

XIX. Faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmam ex alia parte expressam per omnem domum in circuitu.

XX. De terra usque ad superiora portae, Cherubim, & palmae caelatae erant in pariete templi.

Et mensus est interioris atrij quadratam illam aream, quae domum Domini cingebat: vel potius postes, vestibula, & porticus, quae triplici ex latere Occidentali, Meridiano, & Aquilonari domui opponebantur. Mensus est itaque, inquit, longitudinem porticus Occiduae, quae respiciebat Occidentale posticum domus, necnon porticus Meridianas, & Aquilonares, quae erant ex utraque parte domus, centum cubitis; erat enim areae huiusmodi aequa longitudini latitudo centum cubitorum.

Atque adeo templum interius mensus est, & atrij vestibula.

Atrij porticus, cedrinis contextae desuper laquearibus, quae laquearia limina dicuntur, inferiorius cancellis clauderentur in Romborum morem obliquis, non quadratis angulis perforatis: & atrij postes, siue ethecae triplici ex latere cingentes templum.

Postibus domus respondebant ex aduerso non quidem temere, sed singuli singulis postibus, singula limina, vel tabulata singulis tabulatis.

Postes vero domus, vel parastades operiebantur tabulatis cubiculorum in circuitu trium laterum Meridiani, Occidentalis, & Aquilonaris.

Huiusmodi autem tabulata parastadas operiebant à terra usque ad fenestras domus, hoc est, usque ad altitudinem viginti quinque cubitorum. Vel, & solidus paries erigebatur usque ad fenestras domus, quae super altitudine quinque & viginti cubitorum aperiebantur in pariete Meridiano, & Aquilonari.

Fenestrae vero templi, quae super huiusmodi pariete aperiebantur, ab eodem ita abscondebantur, ut ex atriorum pavimento inferiori videri non possent.

Et fenestrae clausae triplici operimento, cancellis, valuis, atque aulacis, aperiebantur super altitudine ostij Orientalis domus: per parietes exterioris domus usque ad parietem interioris: nam in interiori domo fenestrae non erant, atque in eadem altitudine procurrebant, tum in parte interiori domus Meridiana, & Aquilonari; tum in exteriori costarum & cubiculorum.

Vel intrinsecus, id est, in interiori domo Sancti Sanctorum, & forinsecus in exteriori Sancti ad mensuram operiebantur omnia tabulis eiusdem mensurae: in quibus

Insculpbantur imagines Cherubinorum, atque palmarum, ita ordine dispositorum, ut inter binos quosque Cherubinos palma vna statueretur, inter binas quasque palmas vnus Cherub. Cherubini autem vniuscuiusque dispositio ita erat, ut è quaternis, quibus constabat animalium formis humanam ad palmam conuerteret ex parte vna, leoninam ad palmam alteram ex parte altera. Nam alis, quae tertia dicitur facies, utramque palmam ex aequo tangebant, vitulinis pedibus, quae quarta dicitur facies neutram palmam, sed ipsum pavementum contingebant. Atque haec eadem, quam dixi, dispositio expressa erat domus circumquaue vniuersa; ita ut in Sanctuario ostiis computarentur Cherubini, in quaternis parietibus: & duodeni, si eisdem annumerentur quaterni, qui arcam circumstant. Ac duodeni item in exteriori domo, ut omnes Cherubini templi quatuor & viginti fuisse credantur.

Quantum erigebatur Orientalis portae lumen, vel ostium, tantumdem à terra parietes templi & oraculi insculptis Cherubinis, ac palmis,

vt dixi, exornabantur. hoc est, in altitudine cubitorum viginti.

Aulae vero sanctae, quae quadrata erat, non fornicata, postis vterque latus erat quarta parte latitudinis portae: vnusquisque octaua: latus enim erat cubitum cum quarta cubiti parte. Superliminare vero eiusdem mensurae, quod primi ordinis arriorum epistillis aequalibratum erat; epistilliorum mensuram, & ornamenta definit.

Et Sancti Sanctorum, & Sancti facies, quippe quae ad eandem spectabant caeli regionem, & eodem aspectu videri poterant, erant omnino similes dispositione, ornamentis, in crustat uris: vna symmetria dispares, cum huius antepagmentum vtrumque ex quarta, illius ex quinta latitudinis portae factum fuisse dicatur.

Altare vero, quod ex erectis quaternis quadratis tignis, alijque in summo, & in imo connexis quasi ex ossibus contextuit Salomon, ac cedrinis tabulis vndique conuestiuit, aureisque demum laminis contextit, altum erat cubitos tres, longum aequae ac latum cubitos duos.

Ex dictis autem quatuor angularibus tigillis cornua erigebantur lignea, lignei namque erant altaris parietes, basis, anguli. Quae omnia auro purissimo vestiebantur, adita de super aurea craticula pro foco.

Et dixit mihi qui me ducebat Angelus: Hoc altare, quod in conspectu Dei semper manet, mensa dicitur, quippe cui facer ignis, & suaue spirans suffitus imponitur. Vel sensus est absoluta altaris enarratione ad dextram altaris conuersus ductor meus dixit mihi: Haec est mensa panum propositionis, qui sic appellari solent, quod coram Domino proponantur, non inde auferendi, donec eorum loco alij proponantur calidi.

Sancti & oraculi ostium vnumquodque binis claudebatur foribus.

In quarum singulis ex vtraque parte ostij singula ostiola aperiebantur in vtriusque bina: quae ostiola suis quoque foribus claudebantur: aperitis enim maioribus valnis minores quoque aperiebantur, atque vna cum illis claudebantur, quatuor clausis maioribus facile minores aperirentur: bina enim ostia erant ex vtraque parte ostiorum, ex alterutra singula.

Et in tympanis valuarum opere sculptoris eminebant figurae Cherubim & palmarum, illis omnino similes, quas in parietibus templi expressas fuisse retulimus.

Et pulchrum quidem ornamentum genus Orientalis templi fronti praestabant capita trahim, quae in zophoris conspiciantur exterioribus.

Et fenestrae cancellis ocellatae, quibus lumen coenaculis templi inducebatur, super huiusmodi zophoris conspiciantur.

Et capitella sculpta ad modum palmarum, erant in parastadis angularibus ex vtraque parte vestibuli: capitella, inquam, illis capitellis similia, paria, & aequae librata, quae domum vniuersam cingebant, & omnes eius vndique parietes.

Limen quadrangulum. XXI.

Et facies Sanctuarij, aspectus contra aspectum.

Altaris lignei trium cubitorum altitudo: & XXII: longitudo eius duorum cubitorum.

Et anguli eius, & longitudo eius, & parietes eius lignei.

Et locutus est ad me: Haec est mensa coram Domino.

Et duo ostia erant in templo, & in Sanctuario. XXIII.

Et in duobus ostijs ex vtraque parte bina erant ostiola, quae in se inuicem plicabantur: bina enim ostia erant ex vtraque parte ostiorum. XXIII.

Et caelata erant in ipsis ostijs templi Cherubim, & sculpturae palmarum, sicut in parietibus quoque expressae erant. XXV.

Quam ob rem & grossiora erant ligna in vestibuli fronte forissecus.

Super quae fenestrae obliquae, & similitudo palmarum hinc atque inde in humerulis vestibuli: secundum latera domus, latitudinemque parietum. XXVI.

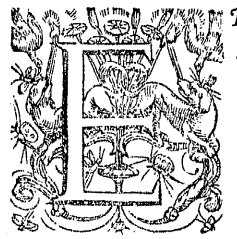
EXPLANATIO EIVSDEM CAPITIS QUADRAGESIMI PRIMI.

DE PARTIBVS. MENSVRIS. ORNAMENTIS. ALTARI. Candelabris, & mensis domus Domini: NEC NON DE GAZOPHYLACIIS SANCTORVM. ATRIORVMQVE CVLINIS, castellis, quadrata forma, peribolo & altari. LIBER QVARTVS.

MIRABILI SAPIENTIA. ATQVE ORDINE interius templum describere aggreditur Propheta. Caput I.

Intravit me in templum. Admirabilis sane fuisse dignoscitur Angeli in dimetiendo templo prudentia: singularis Prophetae in eodem describendo sapientia: plane diuinum Spiritus Sancti introque docendo ac dirigendo consilium. Nam cum omnia, quae de nobilissimo aedificio ostendenda Prophetae, fuerant, nobisque proponenda, non possent simul vel ab eo percipi, vel à nobis: ordine quodam procedendum fuit, vt ab extimis progredieremur ad intima, ab imis ad summa. Qua ratione factum est, vt praecedenti capite ea persequeretur Propheta, quae ad porticus, portas, & atria spectarent: quae Sanctuarij extima sunt, & veluti additamenta quaedam: hoc vero capite ea tantum exponit, quae ad ipsum Sanctuarium, eiusque partes, mensuras, & ornamenta pertinet. Atque in ipsis atrijs, eorumque porticibus ea tantum proposuit, quae vestigiorum sunt propria, & fabricae velut principia quaedam & fundamenta, quibusdam tantummodo insinuatis mensuris ex ijs, quae ad erectos aedificij parietes, vel ad columnarum ordines spectant: nam de his quae aedificij veluti corpus sunt, sequentibus post primum & quadragesimum caput, capitibus agendum fuit. Hoc vero capite, quod in medio eorum statuitur, quae de templo sunt, de Sanctuario simul persequitur, & quae ad vestigij prima fundamenta pertinent, & ea quae de erectis frontibus, para-

statis, atque alijs agenda videbantur. Quapropter in templum introducitur Hebraice וָיָבִיבִי vabibi. i. vox est à verbo deducta וָבִיבִי bo, quod venire significat, aut introire. Huius verbi notionem indicat superba illa Philistaei ad Dauidem exprobratio: humilis & confidentiae plenissima Dauidis responsio: Numquid canis sum, inquit ille, quod tu venis ad me cum baculo? Dixit autem Dauid ad 43. & 45. Philistaeum: Tu venis ad me cum gladio & c. ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum. At cum ab extimis venit ad intima, hoc idem verbum significat ingredi: vel cum ad eos acceditur, qui in interiori regia parte habitare solent, cuiusmodi sunt Principes, Reges, ac Dynastae. Prioris notionis exemplum est in Genesi, dicente ad Moysem Domino: Et ingredieris arcana tu, & scilicet Gen. 6. v. 18. luj tui & c. Posterioris vero in Exodo, Domino item Moyse praecipiente: Ingredieris tu, & scilicet Exo. 3. v. 18. niores Israel ad Regem Aegypti. Quae quidem Hebraicae phrasos obseruatio mirifice illustrat locum Exodi, quo, nondum constructo tabernaculo, quod ingrederetur Moyses, quomodo ingressus dicitur ad Dominum. Sic enim loquitur Sacer historicus de velamine ante faciem posito: Quod ingressus ad Dominum, & loquens cum eo, auferbat donec exiret, & tunc loquebatur ad filios Israel omnia quae sibi fuerant imperata. Accedit etiam quod domum ingressi, domestica peragimus negotia; eandem egressi, forensia. Quapropter Hebraicus sermo vsurpauit, vt ingrediendi praesens verbum verbo egrediendi coniungat, & ea significet quae domi, forisque aguntur: Omnis autem, inquit, Israel, & Iuda-

VERBUM
venienti quid
significet.

INGREDI
vsurpatur.

Exo. 34. v.

1. Reg. 18. v.

VESTIGIA
aedificiorum.

INGREDI da diligebat David: Ipse enim ingrediebatur & A egredi. egrediebatur ante eos. hoc est, optimae praesidium afferebat in omnibus negotijs, domi foris- que agendis. Sic in Psalmo: Dominus custodiat, inquit, introitum tuum, & exitum tuum, ex hoc nunc & usque in saeculum. hoc est, assiduo ac numquam defuturo tueatur praesidio, quidquid vbiuis locorum, aut gentium agendum susceperis. Quod optime intellexisse videtur Chaldaeus paraphraestes, propheticè potius quam deprecative eadem enuntians, quasi ad Christum referens hanc, cum reliquis eius Psalmi benedictionibus: Deus enim, inquit, custodiet exitum tuum ad negotiationem: & introitum tuum ad studia legis, ex nunc, & vsque in aeternum. Haec ille. Huius amplissimae benedictionis participes esse voluit idem Christus eos omnes, qui eundem Christum viarum suarum ducem sequuti fuerint: Per me, inquit, si quis introierit, saluabitur. salutem, inquam, inueniet, ac vitam ingredietur: & egredietur, & pacem, animique quietem inueniet, quaelibet negotia peragendo. Quae quidem vniuersa vocis notio eo spectare videtur, vt nobis indicet Prophetam ab Angelo ad interiorum Sanctuarium ita adductum fuisse, vt singulas eius partes, interiores potissimum, attentius ac penitus contempleretur, ab extremis incipiens postibus portae prioris, quam tunc primum ingrediebatur. Sed priusquam in hac re dimittentem Angelum ducem persequamur, antisper hic pedem figendum esse existimo, & perpendendum quid templi communi nomine hic proprie indicetur.

Ioan. 10. v. 9.

QVID PROPRIE TEMPLI NOMINE significet Scriptura sacra. Cap. II.

HEBRAICA vox Hecal.

HEBRAICA vox Hecal. N templum. Hebraice החכל hahecal. Est autem ea vox sacris Scripturis frequens, omnibus Scriptoribus notissima: quamuis eius forma, origo, & notio ab omnibus pariter ignoratur. Rabbi David eam esse arbitratur radicem primitiuam quatuor litterarum: qua ratione ignorari necesse est, quare sic dicatur. Alij radicem esse putant החכל haecal, & litteram יod, additam ad protrahendam & producendam syllabam. Verumenimvero huius verbi nullus esse videtur Hebraeis vsus: quo perspecto possemus vocis החכל haecal, habere notionem; nisi forte ad litterarum metathesim, quam vocant, recurramus, est enim ea Hebraeo sermone familiaris: quod verbum החל halach, cuius notio est eadem quae Latinis ambulandi, proficiscendi, aut progrediendi. Cuius vsus est in Psalmorum exordio: Beatus vir qui non abiit,

Psal. 1. v. 1.

discessit, in consilio impiorum. hoc est, consilia, sequutus impiorum. vel Beatus ille quidem reputandus est, qui nihil progressus fuit, aut qui nullos fecit progressus, in impijs consilijs. Inde nomen deducitur החל haec, quod iter introitum significat, vel incessum, tum ipsum ingredieris introitum, tum etiam locum introitus. Et cum voce החכל haecal, aulam, palatium, regiam significari Doctores omnes constanter affirmant: merito fortasse, & olim in Mosaiico tabernaculo, & in templo deinde Salomonico pars templi exterior, per quam intrabatur ad interiorum, sanctissimamque cellam, in qua Cherubinis insidebat diuina Maiestas, eo nomine censebatur.

Quo forte respexit Psaltes in perdifficili illo Davidis cantico: Viderunt, inquit, ingressus tuos, Deus: ingressus Dei mei, Regis mei, qui est in Sancto. Ad priorem vocis, quam dixi, notionem reuocare videtur Chaldaeus paraphraestes loci sensum, qui sic habet: Viderunt domus Israel ambulatam Diuinitatem tuam super mare, Deus: dixerunt, Ambulatio Dei nostri imperauit toti orbi in sanctitate. Hunc quoque sensum fere sequuntur expositores, Ingressus tuos, te Deum ingredientem interpretantes: neque incongrue: quadrat enim optime expositio Remigij: viderunt ingressus tuos, Deus: id est, inquit, recognoscent ingressus tuos, qualiter per humanam naturam, mundo innotuisti. Sed neque ab hoc ipso sensu, neque a vero abhorret: quinimmo cum ipso Psalmi contextu conuenire videtur, vt pro החל haec, intelligatur facta litterarum transmutatio החכל haecal, vt sensus sit, viderunt, inquam, iam tandem oculi nostri optatissimum Sanctuarium tuum, ingressus tuos Deus. Aulam illam Sanctam, quam ingressus est Deus meus, & Rex meus, qui est in Sancto, vt maneret Diuinitatem suam palam faciens, ostentantque potentiam, & regnum suum in interiore, ac Sanctissima templi cella. Hunc autem ingressum Dei esse puto, illud quod alio nomine dicitur Sanctum. Quod cum primum ingrederetur Diuina Maiestas, arcae insidens testamenti, Praeueniunt principes coniuncti psallentibus, in medio iuencularum tympani- striarum &c. ad pompam respicit, cuius supra meminimus. Ac tandem petit haec omnia collata beneficia rata fore, atque in aeuum perman- sura: Manda Deus, inquit, virtuti tuae, hoc est praecipue potestate tua infinita, cui cuncta subduntur, confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis: hoc est, vt firma sint opera misericordiae tuae, qua tot, ac tanta in nos contulisti beneficia. A templo tuo quod est in Ierusalem: sic enim tibi offerent reges munera. fiet profecto vt tibi subdant Reges ac Principes, qui vniuerso dominantur orbi.

Chaldaeus quoque paraphraestes de templo arbitratur loqui hunc psalmum, quippe, qui sic ait: Praecepte Deum fortitudine tua, fortis esto Deus, habita in domo Sancta hac, quam fecisti nobis. A templo tuo accipies sacrificia, super Ierusalem Diuinitas tua quiescit, pinguis sua tibi offerent. Quae omnia secundum nuda aut egena elementa minime accipienda esse arbitratus sum, cum Pauli firmum habeamus testimonium, quo Psalmi huius partem ad Christum retulit. Sed Christi veritatem sub vmbra templi intelligendam esse existimaui, ita vt החכל haecal, siue החל haec, fuisse intelligatur vterus Virginis, quem ingressum Diuinum Verbum Sanctum illud Sancto- rum,

Chaldaeus quoque paraphraestes de templo arbitratur loqui hunc psalmum, quippe, qui sic ait: Praecepte Deum fortitudine tua, fortis esto Deus, habita in domo Sancta hac, quam fecisti nobis. A templo tuo accipies sacrificia, super Ierusalem Diuinitas tua quiescit, pinguis sua tibi offerent. Quae omnia secundum nuda aut egena elementa minime accipienda esse arbitratus sum, cum Pauli firmum habeamus testimonium, quo Psalmi huius partem ad Christum retulit. Sed Christi veritatem sub vmbra templi intelligendam esse existimaui, ita vt החכל haecal, siue החל haec, fuisse intelligatur vterus Virginis, quem ingressum Diuinum Verbum Sanctum illud Sancto- rum,

Chaldaeus quoque paraphraestes de templo arbitratur loqui hunc psalmum, quippe, qui sic ait: Praecepte Deum fortitudine tua, fortis esto Deus, habita in domo Sancta hac, quam fecisti nobis. A templo tuo accipies sacrificia, super Ierusalem Diuinitas tua quiescit, pinguis sua tibi offerent. Quae omnia secundum nuda aut egena elementa minime accipienda esse arbitratus sum, cum Pauli firmum habeamus testimonium, quo Psalmi huius partem ad Christum retulit. Sed Christi veritatem sub vmbra templi intelligendam esse existimaui, ita vt החכל haecal, siue החל haec, fuisse intelligatur vterus Virginis, quem ingressum Diuinum Verbum Sanctum illud Sancto- rum,

Chaldaeus quoque paraphraestes de templo arbitratur loqui hunc psalmum, quippe, qui sic ait: Praecepte Deum fortitudine tua, fortis esto Deus, habita in domo Sancta hac, quam fecisti nobis. A templo tuo accipies sacrificia, super Ierusalem Diuinitas tua quiescit, pinguis sua tibi offerent. Quae omnia secundum nuda aut egena elementa minime accipienda esse arbitratus sum, cum Pauli firmum habeamus testimonium, quo Psalmi huius partem ad Christum retulit. Sed Christi veritatem sub vmbra templi intelligendam esse existimaui, ita vt החכל haecal, siue החל haec, fuisse intelligatur vterus Virginis, quem ingressum Diuinum Verbum Sanctum illud Sancto- rum,

rum, humanum corpus de Virgine inhabitandum assumpsit, quo viuunt & regnat Deus in saecula saeculorum. Sed de his alijs: satis enim me fecisse praesenti instituto arbitratus sum, si aliqua ratione insinuarem, quomodo vox החכל haecal, ad radicem החכל haecal possit pertinere.

Alij porro vocem החכל haecal, a radice deducunt voce החכל haecal, quae idem valet: quod posse, potentem esse, aut praeualere; atque adeo voce החכל haecal, putant significari basilicam, Dominicam, regiam, palatium, in quo Rex aut dominus praepotentem se ostendit: vel potius quod ad regiae maiestatis, atque potentiae ostentationem exstructum sit. Huius exemplum videre est apud Isaiam, Ezechiam, Dei nomine sic alloquentem: Et de filijs tuis, qui exiibunt de te, quos genueris, solent, & erunt eunuchi in palatio Regis Babylonis. Hanc autem prophetiam opere completam fuisse tradit Daniel, eadem vsus voce, quam interpretatur: Et ait Rex, inquit, Assibenez praeposito eunuchorum, vt introduceret de filijs Israel, & de semine regio & tyrannorum, pueros &c. qui possent stare in palatio Regis. Atqui vt huiusmodi principum ministerio vtantur Reges in aulis, atque alijs locis ostentati datis, in interiora cubicula solos admittunt eos, qui reliquos dignitate, ac regia beneuolentia longe antecellunt. Sic & in templo Dominus in exteriorum aulam quoslibet admittebat Sacerdotes, idque quotidie, cum semel in annum, vnum admitteret Sacerdotem summum in Sanctum Sanctorum. Quapropter tum in Mosaiico tabernaculo, tum vero in Salomonico templo, exteriorum aulam החכל haecal, dici comperimus: quod vtraque fuerit omnipotenti Deo velut aula, in qua, aedificij apparatu, auri copia; instrumentorum suppellestiles, numero ac pretio; ministrorum dignitate ac sanctitate, maiestatis suae praesentiam, atque potentiam exhibuit, ac declarauit. Nam de tabernaculo sermo est in primo Samuelis libro, dum sic scribitur: Et Heli Sacerdote sedente super sellam ante postes החכל haecal, templi Domini. Nam de Salomonis templo non sunt exempla proferenda, cum tot sup-

petant, vt vix liceat recensere. Hanc porro vocem Septuaginta Interpretes vertunt, ναὸν naon. Quam vocem templum Latine reddunt Interpretes: eaque vsus fuisse videtur Vitruuius dum in pronao scribit & postico, pronao vsus pro anteriori porticu templi: quasi dicat pro templo, vel à facie templi. Hac vsus fuisse videtur dicendi ratione Philo: Ceterum, inquit, in confinio quatuor & quinque tabularum, columnarum intellige, ad quas interior vsus velum appendebatur, quod proprie dici potest templi vestibulum, velo exteriori interioraque inclusum; ex praedictis tria vasa fuerunt posita: medium altare odoramentorum &c, candelabrum Austrum- versus &c, versus Septentrionem autem mensa. Haec ille. Sed nos ad interpretationem Graecae vocis vobis reuertamur: cuius quae inter Graecae linguae Interpretes aethymologiam quaerimus, nullam profusus licet inuenire: quae res in eam nos induxit animi coniecturam, vt arbitraremur vocem esse peregrinam ab Hebraea forte lingua mutuatum, vt alia quamplurima. Ea vero quod prolacione similis esse videatur voci נחגמ naghama, ablata litterae y ghain, propria asperitate, templum sic dicitur à pulchritudine. Quo respexit videtur Regius Psaltes, dum impiorum filias templis confert: Filiae eorum, inquit, compositae; circumornatae vt similitudo החכל haecal, templi: nihil

animum esse debuit aut decuit aequè ornatum, pulchrum, amabile, ac Dei templum: cum contra, luxus, aut, vt ait Sanctus Ioannes Euangelista, oculorum concupiscentia fecerit, vt omnia quae templi propria esse deberent ornamenta, domos exornent, filios aut filias peccatorum: templum plerumque vetustate iaceant, atque obliuione deformia. Sed alijs mores corrigendos relinquamus; nostri instituti est quae de illo antiquo templo memoriae tradita accepimus, breui narratione perstringere. Ad huius forte vocis notionem respexit iterum idem Psaltes, dum Dominum sic interpellat: Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae. Vt videam בנחגמ benoghama, pulchritudinem Domini, sicut legit Sanctus Hieronymus: vel delectationem Domini, vt exponit Sanctus Augustinus: vel voluptatem Domini, vt S. August. habent Vulgata. Nam codices qui voluntatem legunt, egent censore. Et visitem templum eius: hoc est, locum arcae, vt exponit Chirchius: quasi dicat, vt mihi liceat contemplari pulcherrimam templi aulam, quae Sancta dicitur, & diuinam sedem in oraculo. Quibus sane extremis à me relatis locis vox החכל haecal, non vsurpatur in propria notione, qua exteriorum ac maximam Sanctuarij aulam significat; sed vniuersam, qua totum templum comprehendit.

Sic vero hac vsus est Ieremias, celebri illa Iudaici populi obiurgatione: Nolite, inquit, confidere in verbis mendacij, dicentes: החכל haecal ירוח החכל haecal ירוח החכל haecal ירוח, hemmah, templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Ionathan in Targhum: Ne confidatis, inquit, vobis in verbis Prophetarum mendacij, hoc est, mendacium dicendo, coram templo Domini vos seruitis, coram templo Domini vos sacrificatis, coram templo Domini vos adoratis: tribus vicibus in anno vos conficiamini coram eo. Vanam reprehendit Propheta fiduciam, exteriori tantum Diuino cultui innixam, cui deest interioris mentis puritas, timor, veneratio. At Ioseph: Ne confidatis, inquit, in verbis mendacij, quae dicitis: templum &c. non desolabit templum suum. Et dixit ter templum Domini, eo quod erant ibi porticus, templum exterius, & oraculum: vocantur autem omnes partes templi החכל haecal, quoniam haec fuit templi maxima pars. Qua ratione exponendus est locus Amos Prophetae: Et stridebunt cardines templi, vt habet Hieronymus: vel laquearia templi, vt habent Septuaginta, super occiduum populum corruentia, vt exponit idem Sanctus Hieronymus. Velut alij ex Hebraeo interpretantur: Vlulabunt, hoc est, in vlulatum vertentur cantica templi. Qua ratione locum exponit Chaldaeus: quasi à Propheta indicetur fore, vt qui olim canticis ac musicis instrumentis signa dabant laetitiae Deum laudantes, iidem vlulent ac gemant, maxima oppressi calamitate: atqui cantores, vt vidimus, non in Sancto, sed in atrio caneabant; quod hoc loco vocatur החכל haecal. Hac eadem voce vsus est Zacharias, venturum Christum praedicens, & nouum templum ab eo aedificandum: Ecce vir oriens nomen eius: & subter eum orietur, & aedificabit החכל haecal, templum Domino. Et ipse extruet החכל haecal, templum Domino &c. Et qui procul sunt, venient, & aedificabunt בחכל behecal, in templo Domini. Quo loco ter dicitur

Explan. Tom. 2. Pars 2.

animum esse debuit aut decuit aequè ornatum, pulchrum, amabile, ac Dei templum: cum contra, luxus, aut, vt ait Sanctus Ioannes Euangelista, oculorum concupiscentia fecerit, vt omnia quae templi propria esse deberent ornamenta, domos exornent, filios aut filias peccatorum: templum plerumque vetustate iaceant, atque obliuione deformia. Sed alijs mores corrigendos relinquamus; nostri instituti est quae de illo antiquo templo memoriae tradita accepimus, breui narratione perstringere. Ad huius forte vocis notionem respexit iterum idem Psaltes, dum Dominum sic interpellat: Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae. Vt videam בנחגמ benoghama, pulchritudinem Domini, sicut legit Sanctus Hieronymus: vel delectationem Domini, vt exponit Sanctus Augustinus: vel voluptatem Domini, vt S. August. habent Vulgata. Nam codices qui voluntatem legunt, egent censore. Et visitem templum eius: hoc est, locum arcae, vt exponit Chirchius: quasi dicat, vt mihi liceat contemplari pulcherrimam templi aulam, quae Sancta dicitur, & diuinam sedem in oraculo. Quibus sane extremis à me relatis locis vox החכל haecal, non vsurpatur in propria notione, qua exteriorum ac maximam Sanctuarij aulam significat; sed vniuersam, qua totum templum comprehendit.

Sic vero hac vsus est Ieremias, celebri illa Iudaici populi obiurgatione: Nolite, inquit, confidere in verbis mendacij, dicentes: החכל haecal ירוח החכל haecal ירוח החכל haecal ירוח, hemmah, templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Ionathan in Targhum: Ne confidatis, inquit, vobis in verbis Prophetarum mendacij, hoc est, mendacium dicendo, coram templo Domini vos seruitis, coram templo Domini vos sacrificatis, coram templo Domini vos adoratis: tribus vicibus in anno vos conficiamini coram eo. Vanam reprehendit Propheta fiduciam, exteriori tantum Diuino cultui innixam, cui deest interioris mentis puritas, timor, veneratio. At Ioseph: Ne confidatis, inquit, in verbis mendacij, quae dicitis: templum &c. non desolabit templum suum. Et dixit ter templum Domini, eo quod erant ibi porticus, templum exterius, & oraculum: vocantur autem omnes partes templi החכל haecal, quoniam haec fuit templi maxima pars. Qua ratione exponendus est locus Amos Prophetae: Et stridebunt cardines templi, vt habet Hieronymus: vel laquearia templi, vt habent Septuaginta, super occiduum populum corruentia, vt exponit idem Sanctus Hieronymus. Velut alij ex Hebraeo interpretantur: Vlulabunt, hoc est, in vlulatum vertentur cantica templi. Qua ratione locum exponit Chaldaeus: quasi à Propheta indicetur fore, vt qui olim canticis ac musicis instrumentis signa dabant laetitiae Deum laudantes, iidem vlulent ac gemant, maxima oppressi calamitate: atqui cantores, vt vidimus, non in Sancto, sed in atrio caneabant; quod hoc loco vocatur החכל haecal. Hac eadem voce vsus est Zacharias, venturum Christum praedicens, & nouum templum ab eo aedificandum: Ecce vir oriens nomen eius: & subter eum orietur, & aedificabit החכל haecal, templum Domino. Et ipse extruet החכל haecal, templum Domino &c. Et qui procul sunt, venient, & aedificabunt בחכל behecal, in templo Domini. Quo loco ter dicitur

Explan. Tom. 2. Pars 2.

Explan. Tom. 2. Pars 2.

Explan. Tom. 2. Pars 2.

Explan. Tom. 2. Pars 2.

aedificandum esse templum Domini, quod Ec-

TEMPLE Christi vera fiducia.

LATINI S

TEMPLVM VNDE DICATVR.

Cap. III.

HECAL vetitur templum

Varro lib. 6. de lingua Latina.

ED quae causa Beatum Hieronymum mouerit, vt fere semper vocem hecal, templum vertat, haud difficile erit inuestigare, cum Varro ab eo lectum fuisse non dubitemus, qui haec scripsit: Templum tribus modis dicitur; ab natura, ab auspicio, a similitudine ab natura in caelo, ab auspicijs in terra, ab similitudine sub terra. Haec expositio superstitiosa omnino esse videtur, quamuis propositio certa, quippe quae ex sacris Scriptoribus videatur esse desumpta.

Psal. 10. 5.

CAELESTE terrenumque templum a similitudine. Genebrar. in Psal.

TEMPLVM a tuendo dictum.

Iust. Lips. coniecta. in Varro.

Plautus.

Sextus Pompeius.

Virru. lib. 4. cap. 2. & 7.

Philan. ibid.

Nam caelestis ac terreni templi frequens est mentio: vtrumque templum pariter retulit Psaltes: Dominus in Templo sancto suo: Dominus in caelo sedes eius. hoc est, huic atque illi templo infidet, vt nos tueatur: quod ex templi nozione mox afferenda, atque ex Psalms contextu perspicuum est: & ita a Genebrardo notatum. Quod vero ad similitudinem attinet templi, vana superstitio ad subterranea refertur, cum potius ad Ecclesiam, & corpus Christi referendum sit, vt alias ostendimus. Illud vero potissimum a Varro expetendum est, quod ad vocis notionem facit percipiendam. A tuendo primo, inquit, templum dictum: quocirca caelum quo tuemur, dictum templum. Post multa vero Poetarum exempla, illud subdit: Tueri duo significat; vnum ab aspectu, vt dixi: vnde est illud, Tuoer te fenex, proh Iupiter! & Quis pater, aut cognatus velit nos contra tueri? Alterum a curando, ac tutela: vt cum dicimus velle tueri villam (sic corrigo iuxta Lipsij coniectanea) a quo etiam quidam dicunt illum qui curat aedes sacras, aedituum, non aeditomum. Sed tamen hoc ipsum ab eadem profectum est origine, quod cui aedem curandam tradimus, dicimus, Tu domi videbis: vt Plautus, cum ait: Intus para, cura, vide quid opus sit. Sic dicta vestispica, quae vestem spiceret, id est, videret vestem, ac tueretur. Haec porro Latina phrasus nostrae Hispaniae frequens est: dicimus enim, mirad por esta casa, por esta villa: hoc est, curam eorum gere, tuere illa. Sextus porro Pompeius Festus: Templum, inquit, significat & aedificium Deo sacratum, & tignum quod in aedificio transfuersum ponitur. At Vitruuius templum supra canterios ponit. Sunt autem templum Philandro, assamenta quae transfuersa supra can-

terios ponuntur. Ea vero sic dicta arbitraret, quod domum a caeli tuentur iniurijs, non secus ac templa propter Diuinum cultum tuentur mortales. Hinc fit vt Beatus Isidorus, qui templi nomen putat esse generale: Pro locis enim, inquit, quibuscumque magnis antiqui templa dicebant; & templa dicta, inquit, quasi tecta ampla. Templum igitur dicitur, quo, Dei tutela protegimur ab omnibus iniurijs: vel, quod Deus Omnipotens peculiari cura illud tuetur, vt domum suam. Dicitur autem, inquit Philo, in domo habitare non vt in loco; continet enim omnia, ipse a nulla re continetur: sed tamquam illius loci curam gerens praecipuam. Quisquis enim domum possidet, necesse habet vt ei prouideat. Proinde in quemcumque bonum illud Deo carum impluit, petat vt Omnipotens in ipso habitare dignetur: vt paruum hoc aedificium, mentem videlicet, in altum sublatum a terra, extremo caelo inferat. Haec ille. Sed de templo, ad quod adductus fuit Propheta, iam satis: eius mensuras persequamur.

S. Isidor. lib. 15. Origin. cap. 4.

QVOMODO templum Deus tuetur.

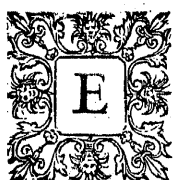
Philo lib. de Resipiscen. 11a.

DE POSTIBVS

PORTAE AVLAE SANCTAE.

Cap. IIII.

T mensus est frontes sex cubitos latitudinis hinc, & sex cubitos latitudinis inde. Hebraice: Et mensus est postes: addit Rabbi Dauid, portae templi: idque ad explicandam mensuram satis apte; de ea enim sermone esse Prophetae, sequentia verba declarant.

Rabbi Dauid in comment.

Sanctus Hieronymus: Vir, inquit, cuius funiculus caementariorum, & mensurae calamus in manu erat, Ezechielem Prophetam introducit in templum, & mensus est frontem templi: pro quo aelam Septuaginta, & aelim Theodotio, & in circuitu Symmachus translulerunt: & ex vtraque parte latitudo tabernaculi senum cubitorum erat.

S. Hieron.

Quod si ea quae supra diximus de Hebraicis vocibus eliam, in memoriam reuocentur, facile inueniemus non aliud varijs quantumuis expositionibus, sed hoc ipsum significare voluisse, quod tradit Vulgatus, frontes vsurpans pro postibus: postes autem proprie vox aelim significat, eosdem vlam, sed quadam intercedente vsus accommodatione. Id vero quod Symmachus scripsit, in circuitu, nihil aliud significare voluisse videtur, quam quod postes huiusmodi portam ex vtraque parte munierint. Quare Rabbi Salomon postes huiusmodi recte definit latitudinem profectici parietis templi, qui est inter templum & vestibulum. tanta enim esse perhibetur muri interioris domus crassitudo, quanta & omnium murorum templi, nempe calami vnus; vt infra iterum ostendemus.

FRONTES portae quae dicantur.

R. Salomon in comment.

Hos autem postes portae, quos hic eliam proprie vocat, si eundem morem tenuisset, quem initio praecedentis Capituli obseruauit, vocasset saph, vel saphim. Nec dissimili annominatione

natione illud huius loci proprium est, quod subditur: Latitudinem tabernaculi rohab, haohel. Vox autem oheh, primitiua esse videtur, & significat extensionem, vel expansionem alicuius rei supra nos: & proprie id omne significare videtur, quod superne expanditur: vt aulaeum, cortina, velamen desuper extensum vt protegat. Hinc fit vt vox fere semper vsurpetur ad significandum tentorium, aut tabernaculum, quod expansum inhabitantes protegit. Sic

TABERNACULUM quid significet.

Genes. 18. 5. in Genesi, apparuit Deus Abrahamo sedenti in officio haohel tabernaculi sui. Vsurpatur autem eadem vox in Proverbijs pro habitatione. 11. Domus, inquit, impiorum delebitur. quam tumuis fundata, munita, ac stabilis esse videatur: Tabernaculum iysorum, etiam si ventis exposita, & breui casura videantur, germinabunt, florebit, aut vernabunt; id est, perpetuum seruabunt splendorem, ac virorem erumpentis germinis. Sic etiam

Psal. 18. 5. vsurpatur vox in Psalmo: In Sole posuit, inquit, tabernaculum suum. Vel vt habent Hebraea: Soli posuit oheh, tabernaculum in eis. Et Chaldaea: Soli posuit tabernaculum, illuminationem autem in illos. hoc est, Soli dedit proprium domicilium, & sedem in caelis; vt illuminaret eos.

Ex hac radice verbum deducitur ahal, quod, tentoriauit, posset verti, si verbum liceret confingere: extendit, vel expandit tentorium. Sic apud Isaiam Dominus de Babylone desolata, atque deserta, non iterum aedificanda ait: Neque ponet, tendet, aut explicabit, vt ibi tantisper commoretur, ibi tentoria Arabs. Quae omnia vocis notionem explicantia, in eam nos inducunt sententiam, vt arbitremur hoc loco vocem oheh, seu tabernaculi, transferri ad significandum superliminare portae templi, quod cum planum fuisset, atque extensae cortinae persimile obumbrabat ac protegebat, ianuam desuper, vt sensus sit postes singulos superliminare sustinentes, latitudine fuisse cubiti vnus, quanta nimirum erat desuper extenti superliminaris latitudo.

Rem ipsam persecuti sunt Rabbinus Dauid & Moyse, quamuis rei formam, ac explicandi modum consequi minime potuerint: ille enim sic locum hunc exponere tentauit: Et mensus est frontes portae templi, & erant factae ad modum semicirculi in superiori parte: latitudo autem cuiuscumque frontis erat sex cubitorum: latitudinem tabernaculi: id est, latitudinem semicirculi, quae erat sex cubitorum: semicirculum autem appellat tabernaculum. Ionathas autem exponit latitudinem tabernaculi. Haec ille, qui in eo primum peccasse videtur, quod semicirculum scribit pro fornice: in eo vero rursus, quod portam templi credidit fuisse fornicatam. Quod praeterquam ipsi Hebraei voci, quam exposuimus, repugnare videatur, repugnat maxime rationibus architecturae, atque exemplis, necnon ipsis quodammodo sacrae Scripturae testimonijs infra a nobis afferendis, cum de ornamentis portarum Sanctuarij agemus. Hanc forte sententiam tenuit Salomon, cum latitudinem tabernaculi exposuit, latitudinem vestibuli, quae est, inquit, in latitudine ipsius vestibuli, & in longitudine templi. Quae verba difficili plane ratione, & quae Oedipum potius, quam interpretem exposcant, nihil aliud significare putanda sunt, quam quod latitudo postium & superliminaris recta ab Oriente

TABERNACULUM pro superliminari.

Rem ipsam persecuti sunt Rabbinus Dauid & Moyse, quamuis rei formam, ac explicandi modum consequi minime potuerint: ille enim sic locum hunc exponere tentauit: Et mensus est frontes portae templi, & erant factae ad modum semicirculi in superiori parte: latitudo autem cuiuscumque frontis erat sex cubitorum: latitudinem tabernaculi: id est, latitudinem semicirculi, quae erat sex cubitorum: semicirculum autem appellat tabernaculum. Ionathas autem exponit latitudinem tabernaculi. Haec ille, qui in eo primum peccasse videtur, quod semicirculum scribit pro fornice: in eo vero rursus, quod portam templi credidit fuisse fornicatam. Quod praeterquam ipsi Hebraei voci, quam exposuimus, repugnare videatur, repugnat maxime rationibus architecturae, atque exemplis, necnon ipsis quodammodo sacrae Scripturae testimonijs infra a nobis afferendis, cum de ornamentis portarum Sanctuarij agemus. Hanc forte sententiam tenuit Salomon, cum latitudinem tabernaculi exposuit, latitudinem vestibuli, quae est, inquit, in latitudine ipsius vestibuli, & in longitudine templi. Quae verba difficili plane ratione, & quae Oedipum potius, quam interpretem exposcant, nihil aliud significare putanda sunt, quam quod latitudo postium & superliminaris recta ab Oriente

ostia templi quadrata fuerunt, non fornicata.

ostia templi quadrata fuerunt, non fornicata.

ostia templi quadrata fuerunt, non fornicata.

ostia templi quadrata fuerunt, non fornicata.

dimensa fuerit versus Occidentem: sic enim, vestibuli latitudo extenditur, aut porticus templi, & ipsius templi longitudo.

DE OSTIORVM

TEMPLI MENSVRIS,

& nomine. Cap. V.

LATITUDO portae decem cubitorum erat. Si Massoretarum punctuationem minime sequamur, haec verba cum praecedentibus coniungemus, haud aliter quam Septuaginta Interpretes in Regio, & Compluticensi codice fecerunt, Latitudo tabernaculi, inquit, & latitudo portae cubitorum decem, subaudi, erat. Quam lectionem haud reuocant Vulgata, si eisdem subintellecta praeposatur ostia templi latitudinem tabernaculi latitudini conferunt.

Haec autem portae, & Mosaici tabernaculi collatio forte alicui mysteriorum plena videatur, quae in eo forsitan sita esse putanda est, quod quanta illius latitudo fuit, tanta esse ostendatur ostij templi expansio, dupla latitudine: vt templi porta, quo Ecclesia Christi signatur, multo maior esse indicetur Synagoga, quae mobili atque exiguo representabatur tabernaculo. Sed huiusmodi collatio alterius est indaginis; mihi multo magis placet communis lectio, & allata expositio, quae superliminare praecedenti versus dimensum fuisse tradit; hoc portae latitudinem. Hebraice vero quid proprie metiatur Angelus, indicatur voce pethah, quae, vt alias me dixisse memini, ostium, apertionem significat, aut limen portae, id quod inter postes manet inane. Cuius quidem liminis latitudo decem fuisse cubitorum traditur: ac tanta esse credenda est distantia postis, verbi gratia Meridiani ab Aquilonari. Illud vero silentio minime praetereundum est, quod cum hanc portam, & interiorum Sanctuarij faecius nominet, eis numquam nomen indidit saghar: cum contra factum fuisse videamus in reliquis atriorum portis. Cuius rei causam non aliam licet assignare ab ea, quam vtriusque vocis notio supra explicata indicat: vox enim pethah, ostium, vt dixi, quod in muro ingredientium, commodis aperitur, ac lumini excipiendo, significat: saghar, vero ea omnia aedificia indicat, quae ad portae dignitatem, munitionem, ornamentum solent circa portam extrui. Ex quo fit vt cum portae atriorum ad pompam & munitionem templi fuissent extructae, vt vidimus, vrbis alicuius formam potius imitantes, quam peculiarias aedificij, eae saghar appellentur, quarum ostia cum dimetienda fuerunt pethah saghar dicerentur: at in portis his Sanctuarij, quae ad vsu tantummodo aperiuntur, quaeque quamuis proprijs sint exornata membris, nulla habent

ostia templi latitudinem tabernaculi latitudini conferunt.

ostia templi latitudinem tabernaculi latitudini conferunt.

ostia templi latitudinem tabernaculi latitudini conferunt.

ostia templi latitudinem tabernaculi latitudini conferunt.

ostia templi latitudinem tabernaculi latitudini conferunt.

ostia templi latitudinem tabernaculi latitudini conferunt.

ostia templi latitudinem tabernaculi latitudini conferunt.

ostia templi latitudinem tabernaculi latitudini conferunt.

habent desuper ad portae pompam aedificia, A quinimmo ipsa ostia sub contignatione aperiantur, ideo pethah dicuntur, non vero saghar.

POR TAB altitudo.

Huius porro ostij latitudo dimensa est, altitudo non item: id quod non casu aut temere factum esse arbitratus sum, neque quod minus videretur necessaria ad aedificij rationem plene percipiendam: sed quod facili coniectura ea ex dictis posset colligi fuisse cubitorum viginti, dupla proportione, quam in alijs portis supra ostendimus obseruatam fuisse. Neque sola ratione similitudinis id confirmabimus, quamuis firma sit & certa, vt saepius diximus, sed etiam ex aequa epistiliorum atrij libratione, quam infra persequemur.

LATERA portae quae dicantur.

Et latera portae quinque cubitis hinc, & quinque cubitis inde. Quae hic meretur Angelus latera Hebraice כרומה cithphoth, appellantur: quam vocem supra dixi in humerum, aut latus conuerti. Septuaginta Interpretes εσωμυρτες, quam vocem humeros conuertunt Interpretes, vel propter compositionem, super humeros. Eandem feru tenuit Graecus sermo vocum, ac rerum translationem, quam obseruauerat Hebraeus. Sicut enim pectus, aut ceruicem in medio constitutam humeri circumstant; ita portam in medio apertam humeri circumdant: vel potius partes illae parietis à lateribus portae relicti, humeri dicuntur, quod haud secus quam humeri pectus, illae partes portam vtriusque cubitis hinc & inde proprie Latinus vocat portae latera, quod ex vtroque portae latere relinquuntur. Rem apte exposuit Rabbi Salomon: Latitudo templi, inquit, erat viginti cubitorum, & latitudo portae decem: remanent igitur latera eius hinc & inde quinque & quinque cubitorum: idem fere confirmat Rabbi Dauid.

R. Salomon in comment.

Rabbi Dauid in comment.

Haec autem latera portae interiora fuisse constat ex eo, quod ibidem mensus est Sancti longitudinem ac latitudinem, vt mox videbimus. Atque hoc est, quod paulo superius notabamus obseruatum fuisse ab Angelo in portis dimetiendis, vt primum postis, vel muri crassitudinem metiretur, deinde latera portae, nimirum quantum extenderentur ex vtraque porta ostij postes, videlicet ab ipso ostio vsque ad angulos interiores domus. Hoc ipsum disertis verbis, quamuis mysteria persequutus, exposuit Sanctus Hieronymus: Dicit Apostolus, inquit, Dilatamini vos: vt postquam per decem portae cubitos templum quis fuerit ingressus, ex vtraque parte portae ipsius latera, siue vt proprie in Hebraeo dicitur, humeri mensurentur, qui semper referuntur ad opera.

EVNDEM ordinem tenent semper Angelus in dimetiendis portis.

S. Hieron. 2. Corinth. 6. v. 13.

DE AVLAE SANCTAE LONGITVDINE, ac latitudine. Cap. VI.

Mensus est longitudinem eius quadraginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum. Cuius rei longitudinem ac latitudinem dimetitur, Latina, & Graeca non expriment, neque Chaldaea, immo neque ipsa.

Hebraea verba, cum templi vox aut הכול hecal, ad quam refertur pronomen eius, longe distet, nimirum in principio prioris versus. Quae causa fuit vt Beatus Hieronymus arbitrari videatur, portae longitudinem ac latitudinem dimensam fuisse. At cum vnus portae vna sit latitudo, qua ratione potuit denis cubitis initio desiniri, deinde vicenis? Quod si id non fieri potuit, teneamus id, quod ipse textus indicat, longitudinem aulae Sanctae, siue hecal, ac latitudinem dimensam fuisse. quod & Rabbi Dauidis testimonio confirmatur, qui dum latera portae fuisse exponit quinque cubitis ex vtraque parte: Ecce, inquit, quod sunt viginti, haec enim erat templi latitudo: nam dixerat longitudinem eius esse quadraginta cubitorum, latitudinem vero viginti. Et quamuis singula membra ostij, latera, parastades, & huiusmodi minime metiantur: tamen sacri Historici, quod ad vniuersi Sanctuarij mensuras spectat, disertis verbis exponunt; quas opera pretium erit cum his nostris Prophetarum, ordine suis locis conferre.

S. Hieron.

Rabbi Dauid.

In Libris igitur Regum sic legimus: Domus autem, quam aedificabat Rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine. Et porticus erat ante faciem templi. Et notaue sunt voces quas saepe exposuimus: vlam. quae vestibulum significat; & hecal, quae anteriorem partem templi: & quoniam latitudinem vestibuli deinde metitur, perspectum esse debet sexaginta illis cubitis Sanctuarium comprehendit, exclusa porticu. Cuius rei ne vlla superesset dubitandi ratio, ipsam domum in duas partes diuidit, quas hecal, nominat, & debir; è quibus cum anteriorem oraculi viginti cubitis desinisset, haec verba subiungit: Porro quadraginta cubitorum erat ipsum הכול hecal; templum pro foribus oraculi. atque cum domum totam, oraculum Sanctum, & porticum eiusdem latitudinis viginti cubitorum fuisse dixisset; quia nimirum Meridianus templi paries ab Aquilonari viginti cubitos aequè distat, vt vides in vestigio Sanctuarij, initio à nobis proposita; fit vt ipsa aula Sancta, siue ipsum הכול hecal, longum sit ab Oriente in Occidentem cubitos quadraginta, latum ab Austro in Aquilonem cubitos viginti, iuxta sacrae Historiae, & Prophetarum nostri mensuras.

DVPLA proportio in triclinijs obseruata. Virum. lib. 6. cap. 5.

Hanc autem duplam longitudinis ad latitudinem rationem maxime probat Vitruuius, in triclinijs atque alijs eiusmodi aedificijs. Quod vero ad altitudinem spectat, quoniam nihil de ea in praesentia insinuat Propheta, eius tractatum in

tum in locum reijcimus magis opportunum. De modo praeterea dimetiendae longitudinis, an videlicet murum includat, qui Sanctum Sanctorum diuidit à Sancto, an vero à longitudine excludat: quoniam ex vniuersae domus mensuris pendet hoc dubium, de eo illis enumeratis agemus.

Arogarent pro ea. Quae omnia figurae erant praesentis temporis, vt pissime, ac sanctissime indicauit Apostolus Paulus. Sed his in proprium locum reiectis, quod nunc inquirimus, habemus expressum in libris Regum, referente Sacro historico, quod Oraculum in medio domus 3. Reg. 6. v. phinimah, in interiori parte fecerat. Huc forte respexit Pfaltes celebri illo Christi, & Ecclesiae epithalamio, quo sub aenigmate & figura antiqui illius populi, eiusque dignitatis, & ornamentorum, huius plura atque maiora describit. Huius vultum supplices deprecantur & Tyrjos, & diuites plebis dixerat, vel faciem tuam, vt habent Hebraea: vel faciem tuam in domo Sanctuarij, vt habent Chaldaea; quasi sensus sit, co-

3. Reg. 6. v.

Phinimah, in interiori parte fecerat. Huc forte respexit Pfaltes celebri illo Christi, & Ecclesiae epithalamio, quo sub aenigmate & figura antiqui illius populi, eiusque dignitatis, & ornamentorum, huius plura atque maiora describit. Huius vultum supplices deprecantur & Tyrjos, & diuites plebis dixerat, vel faciem tuam, vt habent Hebraea: vel faciem tuam in domo Sanctuarij, vt habent Chaldaea; quasi sensus sit, co-

Psal. 44. v.

vultum supplices deprecantur & Tyrjos, & diuites plebis dixerat, vel faciem tuam, vt habent Hebraea: vel faciem tuam in domo Sanctuarij, vt habent Chaldaea; quasi sensus sit, co-

ECCLESIAE ram Sanctuario tuo adorabunt omnes populi, & dignitas Sanctuarij re- praesentatur. Ibid. v. 14. & 15.

fidet Maestas Diuina, in simbrjs aureis, fascijs aureis vestita est: habent Hebraea לריתת ליתתה, circummamilia varietatibus. Ibi enim fasciae, vel potius aureae laminae crassiores totam cameram vestiunt, aulaeque omnis generis pulchritudinum, operae, ac pretij portas contegunt Sanctuarij: Quae omnia quid aliud indicant, quam quoddam gloriosissimum Ecclesiae est, id omne vna Christi praesentia contineri? inde opes, inde decor, inde gloria, & honor sempiternus.

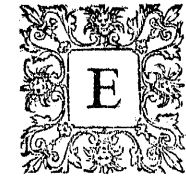
Et hoc quidem quod satis iam confirmatum esse viderur, ad interiora videlicet oraculi ductum modo fuisse Prophetam, vel ipsis Rabbini notum fuit, atque perspectum. Sic enim scribit Dauid: Et introgressus intrinsecus: id est, inquit, in locum intimum ad templi adytum. & Salomon: Id est, inquit, ad parietem diuidentem inter templum & Sanctum Sanctorum. Septuaginta interpretes, ες την αυλην την εσωτερην: in atrium interiorius conuertunt, cum Beato Hieronymo Latini Interpretes, propriam vocis aulae notionem secuti. Verum cum nihil habeat commune cum atrio aula, vocem largius sumendam esse credendum est, vt regiam significet, eiusque penetrare intelligendum hoc loco esse suadent Latina, Hebraea, & Chaldaea.

Rabbi Dauid in comment.

Menfus est in fronte portae duos cubitos. Hebraice הַמַּתְּחִילִים el hapehah, postem ostij duobus cubitis. Sic & Chaldaeus. Symmachus apud Hieronymum τὸν τῶν θύρων, circa portam scribit, hoc est, ex vtraque parte portae duos cubitos dimensos fuisse ostendens. Theodotio, inquit idem Hieronymus, Hebraicum הַמַּתְּחִילִים: Aquila ostium, nos frontem interpretati sumus, duo erant cubiti. Rabbi Dauid: Mensus est, inquit, in fronte portae duos cubitos. quasi dicat duas frontes portae hinc & inde, quarum vnaquaeque erat latitudinis duorum cubitorum. At Rabbi Salomon: Mensus est in fronte portae, vel frontem portae: id est, grossities eius erat duorum cubitorum. Quam sententiam constanter tenuit Lyranus: Haec est, inquit, spissitudo parietis, siue frontis: paries enim iste non est multum altus, nec sustinet super se aliud pondus, quia solum diuidit inter Sanctum, & Sanctum Sanctorum in inferiori mansione templi: & ideo non describitur tantae spissitudinis, sicut alij parietes templi: propter quod Doctores nostri videntur male dicere, quia dicunt eius spissitudinem sex cubitorum, sicut alij parietes claudentes templum. Haec ille. Non male, sed pessime dicunt

Docto-

DE PORTA ORACVLI, POSTIBVS, & muro. Cap. VII.

Introgressus intrinsecus mensus est in fronte portae duos cubitos. Hebraice לַפְּנֵי הַבֵּית וְבֵית לִפְנֵימָה. Verbum בית bo & venire significat, & ingredi, vt supra notauit. Et à verbo בית panah quod aspicere proprie significat, notione vero latissime patet, additis ante & retro literis, nomen componitur לַפְּנֵימָה liphnimah, quo fere semper aduerbialiter vtuntur Hebraei, intus, interius, significantes; quasi dicant ante, interiora enim quasi anteriora vocant: quod introrsum ingredientibus interiora sint ante, exteriora maneat retro. Phrasim, ac verba Prophetarum aptissime exprimeret Hispanus sermo: Passando a delante: mensus namque fuerat exteriorem aulam; vterius vero ad interiora progressus, mensus est in fronte portae &c. Quae omnia aptissime expressit vulgatus: Et introgressus, inquit, intrinsecus. Quo vero sit ingressus, ipsa voce videtur indicari, praeterquam quod ipso contextu fit perspectum, ad templi adyta, vel ad oraculum, aut Sanctum Sanctorum, quod proprie eo nomine videtur censer in Leuitico. Reprehendit enim Moyses filios fratris sui Aaron, quod vitulum, qui pro peccato oblatum fuerat, non comediissent: Praesertim, inquit, cum de sanguine illius non sit illatum intra sancta. Hebraice: Ecce non est introductus sanguis eius in Sanctum, vel in Sanctuarium בית ה' penimah, intrinsecus. Chaldaeus, In domum Sanctuarij intrinsecus. hoc est, in Sanctum Sanctorum. Quorum enim animalium, vt ait Paulus, infertur sanguis pro peccato in Sancta vti que Sanctorum, per Pontificem, summum, borum corpora cremantur extra castra. Loquitur enim Paulus, vt bene notat Lyranus de vitulo & hircu, qui immolabantur in die expiationis, qua vna summus Sacerdos ingrediebatur oraculum, per sanguinem, vt ait idem Paulus, hirci aut vituli, qui cremabantur extra castra, neque de eis quidquam edere licebat. de reliquis oblationibus pro peccato edere praecipiebatur.

III.

Leuit. 10. v. 18.

INTERIOR porta Sanctuarij.

Hebr. 13. v. 11.

Leuit. 16. v. 27.

Leuit. 16. v. 27.

CARNE oblationum offerrebat in die expiationis, illis indicat rationem ob quam de hoc edendum non erat, quia videlicet eius sanguis illatus fuerat in Sanctuarium interioris: de illo vero edendum erat, vt portarent Sacerdotes iniquitatem multitudinis, &

Leuit. 16. v. 27.

Leuit. 10. v. 17.

Et hoc quidem quod satis iam confirmatum esse viderur, ad interiora videlicet oraculi ductum modo fuisse Prophetam, vel ipsis Rabbini notum fuit, atque perspectum. Sic enim scribit Dauid: Et introgressus intrinsecus: id est, inquit, in locum intimum ad templi adytum. & Salomon: Id est, inquit, ad parietem diuidentem inter templum & Sanctum Sanctorum. Septuaginta interpretes, ες την αυλην την εσωτερην: in atrium interiorius conuertunt, cum Beato Hieronymo Latini Interpretes, propriam vocis aulae notionem secuti. Verum cum nihil habeat commune cum atrio aula, vocem largius sumendam esse credendum est, vt regiam significet, eiusque penetrare intelligendum hoc loco esse suadent Latina, Hebraea, & Chaldaea.

Menfus est in fronte portae duos cubitos. Hebraice הַמַּתְּחִילִים el hapehah, postem ostij duobus cubitis. Sic & Chaldaeus. Symmachus apud Hieronymum τὸν τῶν θύρων, circa portam scribit, hoc est, ex vtraque parte portae duos cubitos dimensos fuisse ostendens. Theodotio, inquit idem Hieronymus, Hebraicum הַמַּתְּחִילִים: Aquila ostium, nos frontem interpretati sumus, duo erant cubiti. Rabbi Dauid: Mensus est, inquit, in fronte portae duos cubitos. quasi dicat duas frontes portae hinc & inde, quarum vnaquaeque erat latitudinis duorum cubitorum. At Rabbi Salomon: Mensus est in fronte portae, vel frontem portae: id est, grossities eius erat duorum cubitorum. Quam sententiam constanter tenuit Lyranus: Haec est, inquit, spissitudo parietis, siue frontis: paries enim iste non est multum altus, nec sustinet super se aliud pondus, quia solum diuidit inter Sanctum, & Sanctum Sanctorum in inferiori mansione templi: & ideo non describitur tantae spissitudinis, sicut alij parietes templi: propter quod Doctores nostri videntur male dicere, quia dicunt eius spissitudinem sex cubitorum, sicut alij parietes claudentes templum. Haec ille. Non male, sed pessime dicunt

POSTES portae metiuntur.

Rabbi Dauid.

R. Salomon.

Lyra.

M V R V S claudens oraculum, duorum cubitorum.

Docto-

Petr. Comest. histor. scholastic. terrij Reg. cap. 10.

Doctores, qui parietem sex cubitorum intra Sanctuarium collocant, contra textum, & omnem rationem aedificij, vt mox ostendam. Petrus vero Comestor, huius parietis vsu & altitudinem definit, dum quaestionem illam soluit, quam nos infra explicaturi sumus, de oraculi altitudine: Sicut enim, inquit, in tabernaculo columnae interpositae fuerunt, quibus appendebatur velum; sic interpositus est in templo paries cedrinus, non ascendens in altum nisi per viginti cubitos, decem cubitos, qui supererant vsque ad laquearia, intactos relinquentes: vt fumus aromaticum ascendens de altari per aperturam superiorem libere intraret in oraculum. Hoc autem, somnium mihi redolet Rabbiorum: quasi vero Deo gratus non esset fumus aromaticum, nisi fumus ipse oraculum penetraret. Sed hoc quamuis necessarium a legiflatore censeretur, non tamen quidquam tam rationi fabricae dissonum, a summo architecto permitteretur, vt aulam Sanctam ingressi, murila, & indecora viderent interioris aulae ornamenta suprema. Quae quidem incommoda, atque alia id genus quamplurima, quae prudenti Lectori in mentem venient, facile suadebunt ab hominum memoria omnino abolendum esse huiusmodi commentum. Addit praeterea his alia duo multo absurdiora Rabbi Salomon: hi enim cum velut ceu palpando incedant, casu non errant; at cum a vero discedunt, non semel sed saepius labuntur. Cum igitur huius muri crassitudinem duobus cubitis, vt dixi, mensus fuisset, haec verba subiungit: Hic autem cubitus non erat aequalis cubito intrinseci, & extrinseci loci: id qua ratione commentus sit, videre non potui, Quid enim? cubitus non est aequalis priori, igitur aut minor erit aut maior; at cum vnus calami mentionem faciat Propheta, quem, vt dixi, quod cubitis ac palmis distinctus esset, calamus licuit appellare, numquid ei aliquis aliam attulit mensuram cubiti? an quod prior vniuerso templo dimetiendo non sufficeret: an vero, quia nulla parte prioris hic posterior priorem superabat, aut ab illo superabatur? quasi vero nullam rationem haberet cum priore. At ab omni videntur ratione alieni, qui haec fingunt, quae me pudet referre, nedum refellere.

DECEM CVBITI aperti in pariete Sanctuarij, somnium redolet Rabbiorum.

R. Salomon.

EODEM semper cubito templum dimetiatur Angelus.

DE M V R O

ORACVLI, QVO LOCO

fuerit, quo nomine censeatur, & quibus sit ornamentis.

Cap. VIII.

Rabbini.

Guido Fabrius in Dictionario Syro Chaldaeo Apparatus Bibliici.

intrinsecus & extrinsecus spatium in adyto, de

A quo haesitabatur essetne intra, vel extra oraculum. Clarius vero recensito muro praedicto duorum cubitorum: Ceterum, inquit, duorum cubitorum aliud spatium interiaret inter templum & Sanctum Sanctorum, quod velut separat hoc ab illo; sed illud hic non mensuratur. At ego quid sibi velint Rabbini his locis, vix assequor coniectura: sed ne nihil dixisse videar, de eorum sententia quaedam subiungam. In primis certum est illos longe a vero aberrare, si sentiant locum aliquem a muro distinctum inter vtrumque tabernaculum, Sanctum videlicet, & Sanctum Sanctorum, intercessisse: falsum item est de aliqua templi parte dubitari potuisse, num ad Sanctum pertinuisset, an vero ad Sanctum Sanctorum. Nam cum vniuersi Sanctuarij longitudo in ipsis fundamentis fuisse dicatur cubitorum sexaginta, & quibus quadraginta Sancto dantur; viginti vero Sancto Sanctorum, nulla pars potest assignari, immo ne ipse quidem murus vtrumque diuidens, quae non ad alterutram ex dictis pertinet mensuram: id quod paulo inferius magis clare patebit. At vero si de ipso muro loquantur, cuius nunc meminit Propheta nostris, is quidem dubitari ab aliquibus potest, vtrum ad viginti cubitos pertineret Sanctuarij interioris, an vero ad quadraginta exterioris. De hoc autem, a nobis non ambigitur, cum ipsa aedificij ratio nos certiores reddat, eiusmodi murum inter quadraginta cubitos computandum esse aulae, vt

Isidorus Clarius in notis Bibli. N. V. L. V. M. spatium interiaret inter murum oraculi, & ipsum oraculum.

MVRVS Diuidens Sanctuarium, ad quam eius partem pertineat.

Capite 10. sequenti.

MVRI NOTATIONE, dicatur is murus. Est quidem in Aruc radix Chaldaea טרר terar, notione multiplex: ibidem verbo Hebraico טרר sagar, conferunt, quod claudere significat & concludere. Eius elegans vsus est in Psalmo: Adipem suum concluderunt: os eorum locutum est superbiam. Sanctus Hieronymus: Adipe suo concluderunt; scilicet corpus suum: Alij, adeps eorum clausus est in intestinis eorum. Rabbi Salomon: Adipe suo, & pinguedine sua clauserunt cor suum. Targhum, adeps eorum clausit os eorum. Rabbi David: Adeps, idest, multitudo pinguedinis eorum; clausit os eorum. Rabbi Himmanuel: Adipem suum clauserunt intra corpus suum, & idcirco ore suo loquuti sunt superba: vel adipe suo clauserunt corpus suum: quia totum eorum corpus effectum est ex adipe; & propterea quasi faucibus interclusis paucissima, eaque elatione, ac superbia plenissima locuti sunt. Hac etiam voce templi, & acnearum templi basium ornamenta denominantur, quae clausuras vocat Sanctus Hieronymus. Aurum quoque dicitur טרר sagar, quod clausum vocant nonnulli: vt ex ijs omnibus argumentis liceat conijcere, murum illum quo oraculum claudebatur, merito ea voce appellari a radice deducta, quae claudere significat. Affirmant etiam Chaldaei, ab eadem radice vocem deduci טרקלין tarkelin, vel טרקלינה teralona, quae idem significat, quod חכיל hecal, propria exterioris Sanctuarij vox, vt paulo ante dicebamus. Quo facile confirmari posse videtur id, quod paulo inferius dicturi sumus in longitudine quadraginta cubitorum חכיל hecal, erectum fuisse hunc murum.

At illud expendendum deinde occurrit, quae ratione tarkelin, dicatur is murus. Est quidem in Aruc radix Chaldaea טרר terar, notione multiplex: ibidem verbo Hebraico טרר sagar, conferunt, quod claudere significat & concludere. Eius elegans vsus est in Psalmo: Adipem suum concluderunt: os eorum locutum est superbiam. Sanctus Hieronymus: Adipe suo concluderunt; scilicet corpus suum: Alij, adeps eorum clausus est in intestinis eorum. Rabbi Salomon: Adipe suo, & pinguedine sua clauserunt cor suum. Targhum, adeps eorum clausit os eorum. Rabbi David: Adeps, idest, multitudo pinguedinis eorum; clausit os eorum. Rabbi Himmanuel: Adipem suum clauserunt intra corpus suum, & idcirco ore suo loquuti sunt superba: vel adipe suo clauserunt corpus suum: quia totum eorum corpus effectum est ex adipe; & propterea quasi faucibus interclusis paucissima, eaque elatione, ac superbia plenissima locuti sunt. Hac etiam voce templi, & acnearum templi basium ornamenta denominantur, quae clausuras vocat Sanctus Hieronymus. Aurum quoque dicitur טרר sagar, quod clausum vocant nonnulli: vt ex ijs omnibus argumentis liceat conijcere, murum illum quo oraculum claudebatur, merito ea voce appellari a radice deducta, quae claudere significat. Affirmant etiam Chaldaei, ab eadem radice vocem deduci טרקלין tarkelin, vel טרקלינה teralona, quae idem significat, quod חכיל hecal, propria exterioris Sanctuarij vox, vt paulo ante dicebamus. Quo facile confirmari posse videtur id, quod paulo inferius dicturi sumus in longitudine quadraginta cubitorum חכיל hecal, erectum fuisse hunc murum.

Tandem ex praedicta Chaldaica radice nomen deducitur טרקיא tarkia, lapidis pretiosi proprium: quem Septuaginta interpretes, eosque sequutus Beatus Hieronymus vocat ἀχάρις acharis. At

TVRQVE fac pretiosus lapis.

ORNAMENTA templi

Psal. 15. V. 4.

DEI TEMPLUM & cultus, omnis felicitatis origo.

At Chaldaeum nomen referre videtur lapidis nomen, qui Italice dicitur turchina, & ab eius colore, caeruleus color dicitur turchino: vel a colore lapis, quod Italice ipsis magis probatur. Galilis dicitur turquoise: Hispanis dicitur turquesa; quae vox omnes fere literas retulit prioris vocis טרקין tarkin: quod quidem nomen per Arabes ad nos transfusum fuisse, aliae multae viles voces confirmant. Quapropter sic dictum vel murum, vel partem eius aliquam licet conijcere, quod eiusmodi gemmis, quae serenum referunt caelum, quamplurimum auro inclusis fuerit ornatus. Id quod verisimile esse confirmatur sumus, cum de interioris templi ornamentis loquemur. Sed & muri pulchritudinem voce tarkin, in vniuersum indicari probat locus Psalmi celeberrimus: Funes, inquit, ceciderunt mihi in praeclearis. cuius loci sensum supra exposuisse me memini: at illud est huius loci proprium, quod in textu Syriaco, quo vtuntur Maronitae טרקא tarka legitur, hoc est, in immaculatis, aut in bonis: ibidem Arabicè اترقا aghaza, in consolationibus: Hebraice, in pulcherrimis: Chaldaea paraphrasis, in dulcedine, vel in dulcis. Quae omnia bona, & ornamenta multis nominibus nondum satis expressa, Hebraeorum Reipublicae propterea contigisse credenda sunt, quod regioni illi vrbs vna, vrbi templum, templo oraculum, in quo Dei sedes erat, inesset: cui quidem oraculo merito ea bonorum nomina tribuantur, quorum alijs omnibus partibus causa est. Quae cum illi Reipublicae in figura contigisse dignoscantur, Ecclesiae Catholicae vera esse ac propria ornamenta putabuntur propter Christi praesentiam, quae bonorum omnium caput est, & summa. Sed ad institutum reuertamur, & Angelum prosequamur mentientem: quoniam quae huius parietis propriae sunt, iterum exponenda relinquimus.

esse discursus; portae latitudo septenis cubitis definitur; & mensura quidem sex cubitorum non explicatur, fueritne altitudinis, an vero crassitudinis, cum eiusdem latitudinis esse non poterit: ideo ille ad altitudinem retulit; hic ad crassitudinem. Sed ille utique chimeram sibi finxit, nobilissima nobilissimi huius aedificij parte, prorsus indignam. Quis enim, nisi a natiuitate caecus esset, portam fingeret, cuius latitudo altitudinem sexta huius parte superaret? hic vero, qui portae crassitudini sex cubitos dedit, sibi ipsi contrarius est, immo & perspicuae veritati, quae muro, in quo porta aperiiebatur, binos cubitos, crassitudinis tribuit: at quae erit portae crassitudo sex cubitorum in muro binos tantum cubitos crasso?

Quae omnis difficultas in vna vocis רחב rochab, notione sita esse videtur: significat enim verbum רחב rochab, a quo deducitur, dilatari, latum esse, vel fieri. Est elegans verbi vsus in Prouerbis: Donum hominis dilatat viam eius, & ante princi pes spatium ei faciet. Septuaginta: Donum hominis dilatat illum. Rabbi Abraham: Donum hominis, idest, munus quod dat homo, educet eum in latitudinem ab angustia sua. Rabbi Leui: Homo, inquit, qui pro suis negotijs opus habet, vt eat ante magnates, si de suis opibus illis dederit, id dilatabit illi viam: & donum ipsum ducet illum ante magnates, vt illius faciant voluntatem. Quod si principum huius mundi fauor vix sine muneribus acquiritur, numquid sine muneribus habebitur Diuinus? eodem praecipiente Domino: Non apparebis in conspectu meo vacuus. Munerum vero Deo Optimo ac Maximo oblatorum repensam gratiam simul indicare videntur Hebraea, quae sic conuertuntur: Et non videbuntur facies meae vanae. Sacrificia enim, oblationes, ac preces viam latam aperiunt ad Deum, & gratiam inuenire faciunt in conspectu, vel in oculis eius. Hac igitur ratione rochab latitudinem utique indicabit, vel potius dilatationem: non quidem quae in ipsa porta sex cubitorum est, sed eam, quae portam ingressis mox occurrit: quamque discretis verbis definiuerunt Septuaginta interpretes, qui quomnis apud Beatum Hieronymum a Vulgata in eo tantum discedant, quod latitudinem portae sex cubitorum, hinc, & septem cubitorum inde scripsisse videantur: vbi tamen alias εσωμειδης epomidas, hoc est, humeros portae scribunt aptissime in Sixtiano. Και διεμετρησε το εσωμειδης των οπισθων αυτου, και το εσωμειδης των οπισθων αυτου, και το εσωμειδης των οπισθων αυτου, hoc est, & mensus est ael, vel postem portae cubitorum duorum, & portam sex cubitorum, & humeros portae septem cubitorum hinc, & septem cubitorum inde. Quam lectionem apposite exponit Theodoretus: Et vidi, inquit, alteram quoque portam, illam interioriorem, cuius latitudo erat, cubiti sex; & ab vtraque parte ancones cubitorum septem: Sex igitur cubiti quatuordecim additi, viginti perficiunt. Haec ille. Vertunt etiam satis ad rem interpretes vocem εσωμειδης humeros: ea enim praeterquam quod a Graecis pro humeris vsurpatur, responderet apud eosdem interpretes Hebraicae voci חממות cithphot, quam latera portae vertit Latinus interpres. Neque vero latitudinem portae huiusmodi, latera, vel humeros appellare, vel nouum est, vel inconueniens, cum ipse Vulgatus Latinus inter-

Prouerb. 18. V. 16. R. Abraham.

R. Leui.

Exo. 23. V. 15.

QVAE SIT latitudo portae septeni cubitorum.

Theodoret. in Ezech.

Supra V. 2. huius cap.

DE OSTIO SANC TVARI I.

Cap. IX.

Portam, utique mensus est in praedicto muro apertam, sex cubitorum. Hebraice חממות חממות חממות, v. h. hapethah ses amoth; & ostium, vel limen, aut quod aperiiebatur in muro, sex cubitis. Sed quoniam in hac mensura hallucinantur Rabbini, eam explicat sublequens septem cubitorum, vt mox ostendam, auditis primum eorum erroribus. Rabbi Salomon: Ecce porta sex cubitorum; ego, inquit, non possum hoc exponere, nisi de altitudine sua. Rabbi vero David: Id est, inquit, grossities portae erat sex cubitorum; latitudo autem eius erat septem. Et hic quidem non dubito quin aliquam arripere potuerit dubitandi occasionem ex eo; quod in Hebraeo sic habetur: חממות חממות חממות hapethach seba amoth, & latitudinem ostij portae septem cubitorum. Atque vtriusque hic potuit

R. Salomon.

Rabbi David.

RABBINI refelluntur.

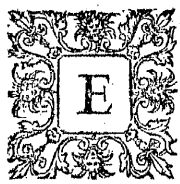
interpres Hebraicam lectionem sequutus, sic vo- cauerit eosdem in porta vestibuli, vt videbimus. Iam vero ex dictis, ni fallor, constat certam esse rationem computi à Theodoro in sinuatam: sex enim cubitis patet porta, vel ostium portae Sancti Sanctorum, quibus si addas bis septenos humerorum portae, hoc est, quanta est pars muri, quae interiacet inter ostium & angulum interiorum domus, omnes simul vicenos complent cubitos, quot cubitos longum est, ac latum interiorum oraculum, de quo mox sermo futurus est. Quod vero ad huius portae altitudinem spectat, & ornamenta, paulo inferius exponendum est.

DE MENSVRIS NOMINE, ET ORACVLI.

Cap. X.

III.

Mensus est longitudinem eius viginti cubitorum, & latitudinem eius viginti cubitorum, ante faciem templi. Praecipuam templi partem tandem ingressus est Propheta, cuius causa reliquae videntur extractae, quamque vnus Summus Pontifex vno anni die, ac semel tantum ingredi permittebatur: vt vel propter hoc vnum, quippe singulare beneficium, factam fuisse super se Dei manum dicat Propheta; quo ostenderet propalendam aliquando futuram fuisse Sanctorum viam, quam iam tandem propalatum esse filio hominis, eodemque Filio Dei Christo Iesu Sancta semel ingresso cognoscimus: vt late confirmat Beatus Paulus Apostolus.

Ad Hebr. 9.

Sed haec propriam exigunt disputationem, quam alijs permiscere non decet. Quare quae huius loci propria sunt, de oraculi mensuris ac nomine, deque pariete illud claudente, ordine à nobis explicanda videntur. Atque in primis cum certum, exploratumque sit quid meriatur Angelus, eodem dicente: Hoc est Sanctum Sanctorum; qua id ratione dici possit, in dubium merito reuocatur: Mensus est, enim inquit מרסו ארו, longitudinem eius. At nihil praecessisse videtur, ad quod referendum sit pronomen, eius: quapropter Septuaginta, interpretes paraphraetice addidisse videntur: μή μετρούσαν τον αυλόν, quam vocem, ostiorum, interpretatus est Sanctus Hieronymus, eumque sequuti alij omnes interpretes, qua lectione ad praedictum ostium cum suis humeris mensuram hanc referre videntur. Nam voce Graeciana uiam significari perspectum est in Actis Apostolorum: Ecce, inquit, viri qui missi fuerant à Cornelio, inquirentes domum Simonis, assiterunt ad αυλόν ianuam. Sed & latius vox patere dicitur ab eius interpretibus, & atrium significare apud Aristotelem, siue aulam: id quod commune figura, quae metonymia dicitur, potuit accedere, vt portae nomine ipsa domus intelligeretur, cuius est porta. At in Hebraeo, & Chaldaeo, ubi longitudinem eius, legimus, nulla re nomina-

NON MV- rum, sed ipsum oraculum me- titur Angelus

Act. 10. v. 17.

Arist. 2. de mundo.

ta, pronomen eius referri posse videtur ad id, quod superiori versu dixerat: Et introgressus intrinsecus, hoc est, ad adyta, mensus est longitudinem eius viginti cubitorum &c.

Hanc porro mensuram mendose legunt Septuaginta interpretes, quadraginta scribentes pro viginti: huius rei testis est Beatus Hieronymus. Quod autem sequitur: & mensus est longitudinem eius, siue vt Septuaginta transtulerunt, ostiorum viginti cubitorum: pro quo in plerisque codicibus Septuaginta interpretum, quadraginta continentur. quos imitati sunt Sixtiani: nos Regio & Complutensi libentius subscribimus; tum quia Vulgatae non est contrarius, tum quia nullo testimonio firmari potest, vllam adyti longitudinem ad quadraginta cubitos ascendisse. Hanc porro eandem oraculi mensuram definit Historia Regum illis verbis: Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis. Sed de altitudine post pauca agendum est; nunc enim de domus longitudine, & latitudine tantum, Angelum ducem sequuti, tractaturi sumus. Haec eadem longitudinis & latitudinis mensura in Paralipomenis habetur, ac simul via nobis aperitur certissima, perfectam confectandi fabricae rationem: Fecit quoque, inquit, domum Sancti Sanctorum, longitudinem iuxta latitudinem domus cubitorum viginti: & latitudinem similiter viginti cubitorum. illud vero iuxta latitudinem domus: vel vt habent Septuaginta propius ad verba Hebraica, quam ad sensum accedentes: Longitudo eius in facie latitudinis domus; ad hoc vnum additum fuisse videtur à Sacro Historico, vt intelligeremus vtrumque parietem domus Meridianum, & Aquilonarem rectum fuisse, & aequidistantem: quia nimirum quamuis longitudo vestibuli, latitudo Sancti, & longitudo Sancti Sanctorum aequalis fuisse dicatur viginti cubitorum, dubitari forte ab aliquo posset, num aliqua ex parte aliqua ex his partibus à rectitudine discederet alterius. Quod quamuis per se quidem manifestum esse videtur, notandum tamen fuit, vt eodem plane argumento difficiles alias quaestiones nullo negotio soluere possimus.

3. Hieron. in Ezech. 41. 3. Reg. 6. v. 20.

CORRIGENDI CODICES, qui legunt quadraginta, pro viginti.

2. Paral. 3. v. 8.

Occurrit igitur in primis quaedam iam supra insinuata, nec leuis, nec facilis quaestio de longitudine vniuersae domus, propter interiacentem parietem, quo Sanctum Sanctorum occluditur: cuius crassitudo ambigitur, an sit longitudini domus sexaginta cubitorum superaddenda; an vero eidem computanda. Cui difficultati ex ipsa Scripturae sacrae commensuratione satisfaciendum est primum: deinde ex ipsa fabricae ratione, quam non parum lucis huic diuinae architecturae allaturam esse speramus. Mensa est vti que domus vniuersam historia Regum illis verbis: Domus autem, quam aedificabat Rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine. Hanc autem domus vniuersae longitudinem mox diuidit in cubitos quadraginta Sancti, & cubitos viginti Sancti Sanctorum: ex quo mox liquet parietem illum, seu interstitium, quo à Sancto diuiditur oraculum, in illa includendum esse sexaginta cubitorum longitudine; aliàs enim duos & sexaginta cubitos longa esset domus, non sexaginta tantum. Accedit etiam, quod notatur in Paralipomenis,

MVRI PARALLELI TORAM domum ambiunt, & recti

QVAESTIO de pariete anteriori oraculi.

3. Reg. 6. v. 2.

MVRS II. le sexaginta cubitis includitur.

2. Paral. 3. v. 3.

menis, mensuram illam sexaginta cubitorum in ipsis fundamentis fuisse computatam: Et haec sunt, inquit, fundamenta, quae iecit Salomon, vt aedificaret domum Dei, longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis viginti. Atqui si ipsa fundamenta parietum Meridiani, & Aquilonaris longa sunt cubitos sexaginta, nulla ratione potest extracta desuper domus, interiacente muro in duas partes diuidi, quin praedicti muri crassitudo illis annumeretur sexaginta cubitis: ita vt vel quadraginta cubiti Sancti computentur vel viginti cubiti oraculi inclusa crassitudine muri; sed hoc minus sit verisimile, vt mox ostendam. Neque vero parum confirmat haec eadem, quod murus hic diuidens oraculum, ex asseribus confectus fuisse credatur, non marmoreus: quod ad stipulante Scriptura, omnes fere Interpretes affirmarunt.

Isidor. Clar. in scholijs.

QVO DIFERAT secundum à primo templo.

Hac porro ratione accedere potuit id, quod Clarius ex Hebraeorum traditionibus, vt reliqua notauit, pariete nimirum templum Salomonis à Sancto Sanctorum distinctum fuisse, in secundo vero templo fuisse velum. Nihil enim immutatum fuisse videtur de pristina templi longitudine; quod etiam confirmat Rabbi David mox afferendus: atque adeo velo interiecto manebat Sanctum Sanctorum iustae longitudinis, ac latitudinis cubitorum viginti. Sanctum quoque habuit eandem latitudinem, duplamque longitudinem quadraginta cubitorum. Ex quo non maiore fuisse domum colligendum est, vt quidam falso putarunt, sed magis imperfectam, cui nimirum deerat pretiosum illud, ac pulcherrimum interstitium. Neque aliter sentiendum esse videtur de Herodiano templo, quod aliqui meditantur, cum scisso hoc templi velo in morte Christi, propalata fuisse confirmant Doctores sacri Sancta Sanctorum: quinimmo propterea scissum fuisse velum existimandum est, vt propalatis illis adytis, caelorum adyta patuisset cognoscerentur; id quod vix fieri posse existimetur, si abscisso velo murus adhuc maneret. Sed & incredibilis fortasse videatur Hebraeorum caecitas, ac vana fiducia, futilibus innixa fundamentis, aut potius nullis. Et velis nolis, inquit Rabbi Salomon, domus haec futura est: nam in secundo templo nullus erat paries diuidens inter domum Sancti, & Sancti Sanctorum: sic legendum censeo. Sed ò vti nam Rabbini hic cum suis affectis velamen abstulisset à corde, & ab oculis suis: tunc enim videre facile potuisset domum hanc ab Ezechiele sub nomine, ac mensuris prioris praenotatam, domo alia, hoc est, Christi Ecclesia, re ipsa completam fuisse, opibus, gloria, & dignitate longe praestantiori. Domus enim illa vel à Zorobabele, vel à nescio quo alio Herode confecta, infinitis partibus, priore fuit inferior, ne ab insipiente populo putaretur esse ea, quae his tam magnificis pollicitationibus Dei contineretur, atque illis futilibus rebus, quas mirifice extollunt, ne minima quidem ex parte posse compleri. Sed de his iterum, nunc enim reliqua persequenda sunt.

R. Salomon in comment.

QVOD ORACVLVM IN MEDIA AREA ATRII

Statutum fuerit.

Cap. XI.

Vbitant igitur, vt dixi, Rabbini de interiecto pariete, an sit oraculo adscribendus, an vero exteriori domui computandus. Id quod mirandum non est ab illis in dubium verti, qui nullo antiquorum testimonio certiores sunt; quibusque nulla suppetunt rationandi in eare principia. Nobis vero, Deo duce, haec atque his similia quamplurima architecturae ratio demonstrat. Est igitur in memoriam reuocandum in primis id, quod aliàs me insinuasse memini, aedificium domus vel Sanctuarij, de quo nunc est sermo, atriorum fabricae summa confensione respondere, quamuis hoc ab illis sit, partium, ac totius magnitudine, forma, posito longe semotum. Id quod praeter alias rationes haec vna satis superque confirmare posse videtur; quod propter Sanctuarium atria extracta sunt, sicut hoc totum propter oraculum, in quo est arca & sedes Dei. Hoc igitur oraculum in media area Occidentali atrij interioris statuendum fuit. Consulat lector oportet vestigium primum vniuersale, atque in eo minime obliuiscatur linearum, quas radices dicebamus, quibusque ostendimus vniuersam aream in quadrata spatia calami vnus diuidi. Atque cum tota areae longitudo in sexdecim calamos diuidatur, numero videlicet pares, vna ex praedictis lineis mediam atrij longitudinem diuidet, altera mediam latitudinem, quas duas lineas lector cognoscat necesse est, si hanc nostram ratiocinationem bene perceptam habere velit, ex qua omnes Sanctuarij mensurae pendunt. Has quidem duas lineas oportet haud secus medium oraculum pertransire, quam medium atrium: tum vt fenestrae Sanctuarij fenestris, & postes postibus atriorum respondeant; tum vero maxime, vt platea viginti cubitorum, quam metitur Angelus, aequae separet Sanctuarium à porticibus, vt ab Aquilone, & Meridie, ita ab Occidente: quod exigit Prophetae textus, vt infra ostendemus, atque vt in ipso vestigio facillime poterit à quouis examinari.

MAGNA partium atriorum, & templi symmetria.

RADICES lineae.

Ponamus igitur ab oculos primum eam lineam, quae per medias portas Orientales transiens atria, & domum vniuersam bifariam diuidit: & ab ea quidem ad Meridiem recedendo, alia linea occulta inuenietur, duos calamos à priori distans, & sic alia Aquilonaris; distabuntque ab inuicem haec duae lineae, vna Aquilonaris, altera Meridiana calamos quatuor, hoc est, cubitos quinque & viginti. Sed Sanctuarium latum est cubitos viginti, manent ergo quinque cubiti, bini cum dimidio ex vtraque parte, ita vt superficies interior parietis Meridiani domus distet ab illa radici linea Meridiana cubitos duos cum dimidio; ac totidem distabit superficies interioris muri Aquilonaris à linea Aquilonari, quam dixi.

Neque

ORACVLVM viginti cubitorum in media area atrij constituitur.

ADMIRANDA symmetria.

MVRVS IN longitudine Sancti comprehenditur.

6 1/2
6
12
18
24
30
36
42
48
54
60

Neque alia ratione sentiendum est de alijs duabus lineis, Occidentali altera, altera Orientali, quarum quaelibet à media duos calamos distet, ab inuicem quaternos, hoc est, cubitos quinque & viginti. Qua ratione fiet, vt à linea Occidentali superficies intima muri Occidentalis, duos cubitos & dimidium distet, & superficies interior muri diuidentis inter Sanctum & oraculum, distabit à linea Orientali cubitos duos cum dimidio: arque ita interior oraculi area definita erit, ac pariter in media area, quam dixi, Occidentali atrij interioris erit constituta.

Ex hac porro oraculi constitutione, quae iuxta praedicta, vestibuli longitudinem, ac Sancti latitudinem definit, rimari quoque licebit ipsius Sancti longitudinem, & muri medij crassitudinem. Accipiamus igitur lineam illam primum, quae à Meridie tendens ad Aquilonem, Sanctuarium bifariam diuidit, ac propterea aufert à longitudine interiori domus, quam dixi esse debere sexaginta cubitorum, cubitos decem, & reliqui erunt à praedicta linea vsque ad finem Sancti, cubiti quinquaginta. Atque eadem linea diximus atrij aream centum cubitorum bifariam diuidi: eadem ergo linea erit & atrij terminus, & Sancti. Ex quo primum colligimus murum illum, in quo ostium Sancti aperitur, quemque sex cubitis, vt vidimus, mensus fuerat Angelus, crassitudine ac situ muris atrij ex aequo respondere, illis, inquam, muris, qui areas Occidentalis atrij interioris ab Oriente cingunt, alteram quae ad Caerum spectat, alteram quae ad Africum, vt vides in vniuersali Ichnographia. Hoc igitur longitudinis Sancti termino ab Oriente constituto, in ipsa radici linea, cogit nos responsus fenestrarum ac postium, Occidentalem eiusdem Sancti terminum alterum in altera radici linea constituere; in ea videlicet, quae calamos sex distat ab Orientali termino, & atrium bifariam secat: medium enim atrij octo calamis distinguitur, vt initio ostensum est. Et sex quidem calami, cubitos complent septem & triginta cum dimidio, manetque murus diuidens à Sancto oraculum, duorum cubitorum cum dimidio, qui prioribus additi, cubitos complent Sancti quadraginta, computata tamen muri crassitudine, vt vidimus.

Quae quidem architecturae ratio tam firma est, vt ea vna nos coegerit, coenaculum templi hac eadem muri crassitudine interiecta, in similes partes tribuere, in quas domus tribuitur inferior: aliàs enim fenestras omnes loco mouere oportuisset, ac omnem perturbare symmetriae rationem, quam aliàs insinuauimus, quamque in coenaculi Sanctuarij vestigio licebit intueri. Hinc item discent magnifici Herodiani templi praecones, quamnam re à priori distauerit Herodianum hoc, cui deerat ratio & symmetria, aedificij maxima laus, & gloria praedicanda.

Sed vrgent nos quidam nimis in re hac religiosi, quorum mentis aciem forte effugit argumentorum vis, & architectandi ratio: quia murum oportuit duorum cubitorum constituere, cuius frontes totidem cubitis Angelus metitur, nec non ipsam domum exteriorem longam cubitos quadraginta, excluso ab eius longitudine muro Occidentali, haud secus quam murus excluditur Orientalis; nec non à latitudine vterque murus Meridianus, & Aquilonaris. At quamuis haec duo argumenta duo proponant non vsque

A quaque certa, vt mox ostendam: tamen etiam si duos cubitos cum dimidio, duos dici affirmaremus, septem & triginta, quadraginta dici confirmaremus, adhuc tamen à nostra sententia staret Sanctus Augustinus, qui cum locum Genesis ex-penderet, quo sic ait Dominus: *Eruntque dies illius centum viginti annorum*. haec verba subiungit: Sed intelligendum est hoc Deum dixisse, cum circa finem quingentorum annorum esset Noe, id est, quadringentos octoginta vitae annos ageret, quos more suo Scriptura quingentos vocat, nomine totius maximam partem plerumque significans: sexcentesimo quippe anno vitae Noe, secundo mense factum est diluuium, ac hic centum viginti anni praedicti sunt futuri vitae hominum periturorum, quibus transactis diluuium deleterentur. Haec est Sanctissimi, ac doctissimi viri sententia, cuius expositio mihi prae alijs multis probatur: neque ab similibus esset ab Scripturae more, quem reulit haec nostra computatio. Sed neque hanc ipsam nobis hoc loco concedi multum laboramus: propterea enim ex vtroque latere portae oraculi duas antas posuimus, singulas duorum cubitorum, quas non in vestigio solum licet videre, sed & earum formam, & ornamenta, in sectione murorum aulae Sanctae, quae ostendit faciem Sancti Sanctorum: quas quidem antas definiisse intelligatur Angelus, cum mensus fuisse dicitur *in fronte portae duos cubitos*, vel frontem portae duobus cubitis, vt ibidem interpretati sumus, atque alias saepe vocem *למא* el, quam frontem conuertit Vulgatae Interpret.

Quod vero ad alteram obiectionis partem spectat, fateamur equidem muros pariter vel excludendos, vel includendos fuisse, nisi ratio ipsa aliunde petita alios cogeret excludere alio includo: excludendos autem à praedictis mensuris muros omnes aedificij demonstrat Angeli mensura, vniuersam domum centum cubitis definiens, vt videbimus. At illum murum, siue interstitium duorum ac semis cubitorum in ipsa interioris domus longitudine includendum esse probat allatus Paralipomenon locus, fundamenta sexaginta cubitis finiens: quibus dubio procul includendus est hic murus ex asseribus, vt putant, constructus, haud secus quam asseres alij omnes, quibus muri, & pavimenta domus veluti incrustabantur & sternebantur. Non est autem silentio praetermittendum similitudinis argumentum, oraculum enim & templum secum inuicem sensissse latius infra ostendendum est. Hoc igitur quod à Salomone factum esse affirmamus, idem olim à Moysse constitutum fuisse, sic ostendit. Triginta tabulas in quolibet tabernaculi latere constitui praecipit Dominus, singulas sesquicubitum latas; vnde fit vt totum tabernaculi spatium longum fecerit cubitos triginta, quos reulit Iosephus, & Philo: in qua deinde columnae quatuor constituuntur cubitum crassae, vt suo loco ostendemus; quae in ipsa triginta cubitorum longitudine computabuntur, vt si oraculo decem cubitos plenos dederis ipsi *למא* hecal, nouemdecim, non autem viginti relinquant: quae omnia duplicata ratione aucta in templum referenda sunt, vt suo loco ostendam, & pluribus adhuc exemplis demonstrabuntur.

S. August. lib. 15. de ciuit. Dei, cap. 24. Gen. 6. v. 3. MINORVM numerorum nullam rationem habent Scriptores, dum referunt maiores Gen. 5. v. 31.

Supra cap. 7. huius libri.

MVRVS EX asseribus.

Exo. 26.

Ioseph. 3. an. cap. 5. Philo lib. 3. de vita Moys.

QVAM

QVAM CELSVM FVERIT ORACVLVM, ET quo loco situm. Cap. XII.

E oraculi demum altitudine breui dicendum est quod sentimus, multa enim apud multos legi; quorum alij in hanc, alij in illam partem discedunt, in vtramque alij, alij in neutram: ita enim toto caelo aberrant, vt à rectitudine videantur discedere. Nec desunt qui, vt probent Abulensem aliter sensisse quam dixerit, illi nituntur fundamento, quod asserit, oraculum fuisse quadratum. Quasi vero cuius areae longitudo, latitudo, & anguli aequales sint, quadratum non sit, quamuis nullam habeat altitudinem, aut quantumuis maximam. Sed quid iuuat aliorum aut referre, aut refellere opinionem in his maxime, in quibus illis non licuit vnum veritatis corpus suis numeris absolutum, aspiciere, cuius alia membra ex aliorum collatione constarent? Illis igitur praetermissis in medium proferamus, quod architecturae ratio nos docuit, ipsi innixa sacrae Scripturae testimonijs. Oraculum omni ex parte conclusum atque munitum fuit, quippe sanctissimum, cuiusque interior pars sicut omnibus inaccessa, ita nullius oculis, neque minima quidem ex parte patuit: sed solis summi Sacerdotis, vt dixi, idque summa cum veneratione, ac satis temperate, ne cuiquam licere putaretur Dei Optimi ac Maximi scrutari maiestatem, vt suis locis ostendendum est. Verum item est, atque certissimum, quod in libris Regum Diuina firmatur auctoritas: Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis: Id quod non in vno tantum oraculi muro verum est, sed in omnibus: vnus enim murus non constituit oraculum, sed omnes quatuor; praeterquam quod valde alienum est ab hac aedificio, vt quartus murus loci sanctissimi, atque dignissimi altera sui parte reliquis esset inferior. Neque vero propterea verum esse negamus, quod eadem domus, quae habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, habuerit, & triginta cubitos in altitudine: nam super erectam illam murorum altitudinem viginti cubitorum fornix erigebatur cedrina, caelum vt poterat imitata, cuius celsitudo decem cubitos tollebat, quanta erat semidiаметri longitudo. Horum omnium formam licet nunc contemplari in scenographia; quam sic inscribimus: PROSPECTVS TESTVDINIS MVRO-RVM, ET PAVIMENTI SANCTI SANCTORVM: cuiusque omnium ornamentorum, & partium ratio suis locis reddenda est. Nunc enim satis esse duxi, breui insinuare, quae ad oraculi spectant altitudinem, quam tunc etiam magis perspectam fore putamus, cum ea cum Sancti celsitudine conferetur. Verum silentio praetermittenda non fuit Theodoretus expositio, quae huius altitudinis confirmat mensuram, & eam quae contraria esse videtur; Septuaginta interpretum lectionem reulit: Conspectisse, inquit, item affirmat se portas separantes à Sanctis Sancta Sanctorum; quarum latitudinem aequalem dixit templi mensuram, hoc est, cubitorum vigin-

ORACVLVM vno Pontifice excepto, omnibus fuit inaccessum & iniuissum.

3. Reg. 6. v. 20.

3. Reg. 6. v. 2.

ORACVLVM altitudo viginti cubitorum.

ALTITVDO domus quadraginta cubitorum.

Theodoret.

Explan. Tom. 2. Pars 2.

Ati; altitudinem vero cubitorum quadraginta. Cum vero quaesierim & apud Syrum, & apud Hebraeum mensuras, reperi altitudinem mensurae aequalem latitudini. Consentiunt enim vterque & Syrus, & Hebraeus, qui latitudinem, & altitudinem viginti cubitorum dixere. Haec ille. Quod si quadraginta cubitorum mensuram ad domus altitudinem cum Theodoro referamus, neque alijs textibus erit contraria, neque ad aedificij mensuras componendas minus necessaria. Nam vt infra exponemus, domus altitudo à pavimento vsque ad epistilla, quadraginta cubitorum est, quanta videlicet est parastadum, quas vocat costas, celsitudo, dupla frontium atriorum.

Longitudine tandem, ac latitudine oraculi explicata, illud explanandum est, quod subiungit Propheta: *ante faciem templi*. Hebraice, *לפני הכבוד* el pene hahecal, ad facies, vel coram aula exteriori, secundum, vel post aulam exteriorem. Hispani hanc phrasim proferimus, dicimus enim: el templo adelante, hoc est, recta tendens Angelus ab aula ad oraculum: nisi forte idem hoc loco significat haec phrasim, quod similis in allato Paralipomenon testimonio: *Fecit quoque domum Sancti Sanctorum* *לפני הכבוד* arco ghal pene rochab habait, longitudo eius super facies latitudinis domus, vertit Regius codex. Vatablus: Cuius longitudo erat, inquit, in facie latitudinis aedis. Pagninus aliquanto mitius: Longitudo eius secundum latitudinem domus. Melius Vulgatus: *longitudinem iuxta latitudinem domus*. Phrasim vero vtriusque loci, praeterquam quod hic locus longitudinem latitudini aequiparat ille domum domui, eadem esse videtur: nam vox *לפני* ghal, quae alias super, solet significare, plerumque idem significat, quod *לפני* el. ad. Cum esset Anna amaro animo orauit *לפני* ghal, ad Dominum. Et in Psalmo: *ad. Clamauerunt*, inquit, *nec erat qui saluos faceret* *לפני* ghal Adonai, ad Dominum, nec exaudivit eos. Qua quidem ratione, *ante faciem templi*, vel hecal, hoc vnum significabit, eiusdem plane mensurae ac situs fuisse interiorem, atque exteriorem templi partem, vt supra ostensum est. Quamuis & veluti reciproca videatur esse haec phrasim eius, quae habetur in libris Regum: Porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi. Ex Hebraeo sic Regius codex: Et quadraginta in cubito erat domus ipsa, templum ad facies meas: *לפני הכבוד* hu hahecal liphnai; vel, vt vertit Pagninus non tam religiose Hebraeis inhaerens: Quadraginta cubitorum est domus: ipsa templum exterius, quod est ante oraculum. Sic & Chaldaeus: Et quadraginta cubitorum erat domus: ipsa est templum, quod erat contra illud, nimirum oraculum. Septuaginta: Et quadraginta cubitorum erat ipsum templum ante faciem oraculi. Cum igitur verum sit quod cui ego asto, ipse quoque mihi astat; verum quoque est oraculum esse ante, vel coram hecal, cui hecal est ante vel coram, siue pro foribus, vt bene vertit Vulgatus. Nec me latet Beati Hieronymi expositio, quae, cum in reliquis perfecta est, tum hoc in loco verborum potius, quam sensus rationem habendam duxit ad mysticos sensus persequendos. Et hoc, inquit, considerandum; quod ingressus intrinsecus per portam duorum in fronte cubitorum, & sex habentem cubitos, septemque in latitudine ex vtraque parte, & viginti cubitos in longitudine, totidemque in ipsis templi foribus, doceatur Propheta; quis fit ille locus, z 2 vel

2. Paral. 3. v. 8.

Vatablus. Pagninus.

PRAEPOSITIO Hebraica ghal, & super significat, & ad.

1. Reg. 1. v. 10. Psal. 17. v. 42.

3. Reg. 6. v. 17.

Pagninus.

S. Hieron.

vel quo appelletur vocabulo: Dixit enim, inquit, mihi: Hoc est Sanctum Sanctorum: Sin autem ante templum, siue vt Scriptura cognominat, ante faciem templi Sanctum Sanctorum est, quantam beatitudinem in templi adytis, & in interioribus eius existimare debemus? Quibus verbis ipsum adytum, & visibilis templi oraculum ante faciem, vel pro foribus interioris, inuisibilisque templi constitutum esse significat; quia à figura ad rem, ab vmbra ad corpus, ab imagine ad veritatem ipsam penetrare nos decet, ac quodammodo necessarium est: propterea enim tabernaculi oraculum cum hoc contulit, subdèns: Sed & hoc notandum, inquit, quod in descriptione tabernaculi dicuntur Sancta Sanctorum plurali numero: hic autem Sanctum Sanctorum numero singulari, vt post Sancta veniamus ad Sanctum: quomodo post multa cantica, peruenimus ad Canticum canticorum, quod omnium carminum carmen est, & quod canentes, sponsi copulamur amplexibus. Quibus verbis mysticos quamuis perscrutans sensus, rem ipsam, nomen, ac morem dicendi interpretatus est Sanctus Hieronymus: nam intimam cellam, penetrale templi, adytumque censer non negat. Sed de oraculi nominibus sequenti capite agendum est.

ORACVLVM caelestis habitaculi symbolum.

DOMVS animae quae dicitur Rabbi Dauid in comment. Ibid.

Hebr. 6. v. 18. 19. & 20.

DE TRIPLICI SANCTI SANCTORVM nomine. Cap. XIII.

3. Reg. 6. v. 16.

TRIPlici nomine, triplicique ratione indito, partem templi interiorum censere videtur historia Regum: Et fecit, inquit, Rex Salomon interiorum domum oraculi in Sanctum Sanctorum. Vocat enim illam primum propter aedificij dispositionem, domum interiorum: deinde propter Diuina responsa populo ibidem data, oraculum; ac tandem propter veramque rationem, addita veneratione, quae eidem loco debetur, appellat illam Sanctum Sanctorum. Et primum loquitur domum oraculum mebaijch; quae quidem vox quamuis diuersa longe videatur ab ea ipsius domus interioris, quam paulo superius exposuimus, tamen notione fere eadem est, atque pro aduerbio, intrinsecus, plerumque sumitur. vt in Exodo: מבייח mebaijch, Intrinsecus, & extrinsecus reges eam. Neque vero mihi multum laborandum esse existimaui, vt domum hanc intimam fuisse ostendam, ad quam nullus patebat aditus, nisi per atria in vestibulum templi quis ingrederetur, & per exteriorem aulam ad hanc intimam: quae propterea à Iosepho, atque alijs Scripturis adytum dicitur, penetrabile, vel inaccessus locus ab a, litera priuatiua, & נכס, ingredior, quasi sine ingressu. Huius quidem intimae domus veritatem à veteri illa, & casura Hierosolyma auferendam fuisse praedixerat Isaias, elegantem quadam virginistranslatione, quam à mundo muliebri spoliandam esse praenuntiauerat: id quod extremum capit indicat illis verbis: Et maerebunt, atque lugebunt portae eius, & desolata in terra sedebit. Inter or-

Exo. 25. v. 11.

Isa. 3. v. 26.

amenta vero, quibus spoliandam esse prophetat, hoc annumerat: וברי ורנבט vbatet hanepies, & domus animae, conueritit Regius codex. Pagninus, pectoraria. Septuaginta & Chaldaeus, olfactoria. Quos imitatus Vulgata: interpret olfactoriola vertit. Quidam sic dicat domus animae quasdam capsulas, in quibus bene spirantia, & animam refocillantia continebantur. At Rabbi Dauid ornamentum genus esse putat, quod pectorale vocant. Et hoc ornamentum, inquit, suspendebant mulieres super candidum inter vbera. Candidum, pro corde forte vsurpauit, ex vocis similitudine, qua Hebraice vtrumque significatur: לבן laban, album, לבנת liban, cor dicitur. Domos autem animae vocant eiusmodi ornamenta, hoc est, desiderij, quod essent desiderabilia. Verumenimvero si conijcere liceat ex nomine quid ipso ornamento significetur, non alia profecto animae domus, siue intima animae dicitur, si priorem respicias vocis notionem, ab ea, quam dideris verbis definit Beatus Paulus Apostolus, promissionem Dei aeterno Sacerdoti iuramento confirmatam fuisse affirmans: Vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram animae tutam ac firmam habemus. In medijs vitae huius exterioris fluctibus spes vna nos fulcit, haec ruetur, haec firmat: quoniam spes ipsa affigitur Christo, eiusque promissionibus. Et incedentem vsque ad interiora velaminis. Sic vocat Sanctum Sanctorum, quod intra velamen elaudabatur; id quod ex ijs, quae mox addit, perspicuum fit. ibi enim sedes fuisse dignoscitur aeternum manens Omnipotentis Dei, in quem dirigitur spes nostra, quemque ipsum optat & sperat: & ubi praecursor pro nobis introijt Iesus secundum ordinem Melchisedech Pontifex factus in aeternum. Haec est veluti propositi aenigmatis expositio, quae sit interior domus, indicans, nempe conspectus Dei, cui Christus iussat, interpellans pro nobis, spem nostram futurae felicitatis confirmans.

SPES Nostra in caelis firma.

ORACVLVM dicitur Dei responsum.

Psal. 32. v. 6.

S. Hieron. Ephes. 2. in fine.

Exo. 25. v. 22.

inquit, cum ista quae mandabo per te filijs Israel. Quae quidem fidelis Dei promissio opere completa, fuisse refertur in Numeris: Cumque ingrederetur, inquit, Moyses tabernaculum foederis, vt consuleret ledabber, ad oraculum, audiebat vocem midabber, loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam testimonij inter duos Cherubim, unde uidedabber, & loquebatur ei. Verumenimvero quamuis eiusmodi responsa Dei populo illi per Moysen in oraculo data, maximi beneficij loco habenda sunt; tamen amentius multo atque indulgentius nobiscum actum fuisse testatur Apostolus Paulus ad Hebraeos scribens: Multifariam, inquit, multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, hoc est, per Prophetas: nouissime diebus istis in Filio, hoc est, per Filium suum vnigenitum, cuius dignitatem, maiestatem, ac gloriam sequentibus late describit. Sed & animaduertendum est eodem Graeco vt verbo Paulum, quo Hieronymus oraculi Hebraicum verbum exposiuit.

Hebr. 1. v. 1. LOCVTORIUM dicitur oraculum.

Isa. 48. v. 16.

ORACVLVM manifestatio. Ioan. 18. v. 20.

S. August. 10. 6. Orat.

Leo de Castro super Isaiam.

Psal. 34. v. 6.

Psal. 79. v. 1. & 2.

IMPDIUM est existimare animas ante principium mundi creatas fuisse.

A terra & orbis: à saeculo & vsque in saeculum tu es Deus, tu es semper, tu es aeternus. Haec Sanctus Doctor. Qua quidem ratione ex tempore, vel à tempore, apte interpretabimur ante tempus, priusquam fieret, vel vt bene vertunt Septuaginta: Quando fiebat, ibi eram, id est, ipsi creando affui mundo. Cuiusmodi sunt illa eiusdem Diuinae Sapientiae verba: Cum eo eram cum componens. Quando preparabat caelos, aderam. & quae sequuntur. Sequitur in Isaias: Et nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus eius. Eusebius Caesariensis cum verba haec retulisset: Considera quae so hic, inquit, quonam modo qui dixit, Ego sum primus, & ego sum in aeternum; qui & terram & caelum condidi, ita à Patre se misisse fatetur à Domino Domino: sic enim Patrem consuevit bis Dominum appellare. Quibus sane verbis sic explicatis aptissime respondent eiusdem Prophetae sequentia: Haec dicit Dominus Redemptor tuus Sanctus Israel: Ego Dominus Deus tuus, docens te utilia &c.

Prouer. 8. v. 30. & 27.

Euseb. lib. 5. demonst. c. 6. CHRISTI manifesta doctrina.

Isa. 48. v. 17.

His vero recte connectemus, quae tertio denique loco exponenda suscepimus, vt propter sanctitatem in oraculo loquentis, locus ille Sanctum dicitur Sanctorum: hoc est, Sanctissimus, vel vt supra iuxta Beati Hieronymi sententiam exponebamus, qui sanctitate reliqua omnia loca longe, lateque superaret. Nam vt à Ribera nostro, atque alijs explicatum est, eiusmodi phrasif vt solent Hebraei ad rei excellentiam significandam: id quidem quod Latini superlatiuis praestant; de qua re nihil à nobis praeterea addendum est. Illud vero esse videretur huius loci proprium, vt quoniam longius patet Hebraicum nomen קודש kodes, quam vt aliqua Latina, aut Graeca voce possit exprimi, eius omnes notiones percerferemus, atque ostenderemus huic loco prae ceteris maxime conuenire: at quoniam id longum fortasse videretur, praefertim cum alibi aliqua huc spectantia tradiderimus, ab ijs superferendum nobis esse duximus; ac breui per censitis vocibus, quibus haec vna aliqua ex parte exprimitur, ad reliqua properandum est; & Prophetae verba sunt explananda.

SANCTVM Sanctorum.

Ribera lib. 1. de templo c. 6.

SANCTVM, id est femotum.

Hebr. 9. v. 11. & 12.

Ibid. v. 14.

Est quidem verbum קודש kadas cum in rebus Diuinis vsurpatur, ab vsu profano femouere, & ad Dei cultum, aut vsum accommodare, seponere, emundare, lustrare, transferre, praeparare, certo solemnique ritu diuino seruitio emancipare. Quae omnia oraculo maxime conuenire indicat ipsa nominis impositio: nam & quasi per anthonomasiam locus hic dicitur קודש Sancta, vel sanctitas. Sic Beatus Paulus hac voce vsus est; cum summum Sacerdotem semel in Sanctum Sanctorum introire solitum fuisse retulisset: Christus, inquit, assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius, & perfectius tabernaculum &c. introiuit semel in Sancta, aeterna redemptione inuenta. Quid autem Sanctorum nomine intelligat Paulus, post pauca explicat: Non enim, inquit, in manufacta Sancta introiuit Iesus exemplaria verorum: sed in ipsum caelum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. Quis vero non intelligat supremum caelum, Deique sedem, atque conspectum oraculo referri: quod & nos fuisu suo loco confirmaturi sumus. Sed & Regius Psaltes: In noctibus, inquit, extollite manus vestras in Sancta. Chaldaeus paraphraestes, ad quos sermo sit, explicat, qui sic habet: Qui stas super custodia domus Sanctuarij Dei. de his custodijs

Explan. Tom. 2. Pars 2.

nos supra locuti fumus, & laudatis in nocte &c. Aliqui ad sanctitatem leuandas esse manus affirmant. Simplicius: Orate Deum, inquit, versus Sanctuarium, & locum arcae. Quod si locum Psalmi cum praecedenti Pauli conferamus, facile intelligemus in quae Sancta leuare oporteat manus nostras, in nocte praesentis saeculi, vt exponit Hieronymus: vel vitae praesentis, quae cum futura collata, nox est, vt exponit Remigius. Sed ne nihil de sanctitate loci dixisse videamur, eam vel vno eiusdem Sanctissimi Pauli Apostoli argumento, quo omnis haec ratiocinatio concludi, & contineri videatur, explicare conabimur. Nam propter loci huius sanctitatem, Sanctum maxime esse oportuit Sacerdotem, cui semel saepius sanctificato Sancta haec ingredi licuisset. Omnem vero illorum sanctitatem, vnam fuisse verae ac perfectae, quae est in Christo, pluribus confirmat Apostolus: cuius dignitatem dum conatur exprimere, pariter indicasse videtur quid sanctitate significet, quis sit dicendus Sanctus, vel vt pressius loquamur, Sanctus Sanctorum: Talis enim decebat, inquit, vt nobis esset Pontifex. Non eramus digni, nec promerebamus, inquit Primastus, talem habere Pontificem: sed necesse erat nobis, vt talem haberemus Pontificem, qui esset Sanctus. Graece ἅγιος: Theophylactus, ἅγιος est, inquit, qui nihil eorum, quae facere debet, omittit, purus Latine redditur: quae ad perfectionem, & morum integritatem spectare videntur. Innocens: ἅγιος, Chrysothomus, & Oecumenius, sine dolo, qui neminem deciperet. Cicero: Virtutis, inquit, contraria est vitiositas, sic enim malo, quam malitiam appellare, quam Graeci κακίαν appellant: nam malitia certi cuiusdam vitij nomen est, vitiositas omnium. Impollutus ἀπληρωτος, qui nulla forde polluitur, immaculatus aliàs vertitur: Latine segregatus à peccatoribus, non solum à peccatis, & excelso caelis factus: ab eorum consuetudine immunis. Sanctus vero Anselmus sic locum hunc exponit: Sanctus, id est, omni perfectione virtutum in seipso consummatus, & innocens, quantum ad proximum, nemini vnquam faciens quod noceret: & impollutus, id est, cuius sanctitas & munditia per alicuius peccati consensum, & delectationem non esset polluta: & segregatus à peccatoribus, id est, ab omni peccato immunis, & à grege ceterorum Sacerdotum separatus, inter quos nullus sine peccato: & factus excelso caelis, vt ibi ministret in superno altari &c. Vel, excelso caelis factus, id est, super omnes caelestes creaturas deuectus; ita vt eius magnitudo, vel sublimitas magnitudinem primorum sic transcendat Angelorum, vt inter ipsum & Angelos nulla possit fieri comparatio, secundum magnitudinem & excellentiam. Haec Sanctus Anselmus. Quae omnia si recte cum ijs, quae initio dicebamus sanctitatis nomine significari, conferantur, facile deprehendentur quandam veluti definitionem sanctitatis continere. In quibus quoniam nobis non licet diutius immorari, satis poterit esse perspectum quid indicare voluerit Angelus, cum Ezechielem Prophetam nostrum allocutus, dixit: Hoc est Sanctum Sanctorum. Illud porro argumentum in memoriam reuocandum esse monemus, quo supra ostendere con-

S. Hieron. in Psal. 133. S. Remig. ibid.

SANCTVM oportet esse Sacerdotem Sancta ingressurum.

Hebr. 7. 26. Primas. in Epist. Pauli.

Theophylactus.

S. Ioan. Chry. sost. Theophyl. Oecumenius. Cicero 4. Tuscul. 3. de fin.

CHRISTI summi Sacerdotis sanctitas. S. Anselmus.

A bamur templi illius imaginem Prophetae ostendi, quod olim fuerat à Salomone aedificatum, cuius pars intima hoc nomine censebatur. Hoc idem Beati Ioannis Chrysothomi luculentissimo testimonio confirmare non grauabimur: Neque enim alibi in terra, inquit, constructum erat tale templum, siue quod ad sumptum, siue quod ad pulchritudinem, aut aliud quidquam attinet. Deus enim qui imperauerat, iusserat illud cum multa magnificentia fieri, quia & illi corporalibus magis attrahebantur, & alliciebantur. Capitella quippe columnarum habebat aurea in parietibus; & licet vniciuique volenti in secundo libro Regum (forte tertio scribendum esset) & in Ezechiele hoc cognoscere, & quanta auri tanta expensa sunt in illo tempore. Haec Sanctus Doctor, qui idem templum censuit ab historia Regum, & ab Ezechiele describi.

TEMPLVM Salomonis vidit Ezechiel S. Ioan. Chry. sost. hom. 17. in Epist. ad Hebr.

DE PARIETE

TEMPLI, EIVSQUE nominibus, & dimensionibus. Cap. XIV.

I mensus est parietem domus sex cubitorum: & latitudinem lateris quatuor cubitorum vndique per circuitum domus. Parietem domus & latera, quae metitur hoc versu, seorsum examinanda sunt primum; deinde simul conferenda, vt ostendamus quantum ille his indigeat. Atque vt ea quae dicenda sunt, facilius percipiantur, Sanctuarij primum vestibulum ob oculos ponendum est, quod maxima cubitorum mensura factum cum sit, minores quaedam aedificij partes, de quibus modo agendum est, facilius percipiendas, oculis legentium obijciet. Parietem Hebraice קיר murus, paries: quam vocem alij primitiuam esse arbitrantur, alij ad radicem קיר Karah, reuocant, quae occurrere, obuiam fieri significat: cum vero de aedificio sermo est, aut de domo, significat contignare, hoc est, tigna ita disponere & coaptare, vt sibi inuicem occurrant; atque adeo parietem sic dictum arbitrantur, quod obuius fiat, & occurrat ingredi volentibus; vel quod tignus sit compactus, vel quod lapidibus haud secus quam lignis connexus sit atque compactus. Et quidem propter priorem notionem conijcere possumus, Prophetam in describendis atriorum parietibus hac voce nunquam vsum fuisse; hi enim, vt vidimus, in postes ac vestibula distincti vndique patent, praeter exitum perpetuum, qui proprie murus dici potest. Secundam porro notionem respexisse videtur Propheta item noster, dum altare aureum describit, & קירי וקירתי ve kirothai gheis, & paries ligni, inquit. Vulgatus, & parietes eius lignei. Sed quoniam ratione parietes contignationem videantur respicere, aut cur materiam potius respicere videatur vox קיר, quam lapides, aut lateres, è quibus

V.

PARIETIS Hebraicum nomen vnde desumptum.

intra 22. bus

bus frequentius fiunt parietes, non vsquequaque constat; nisi forte antiquissimos mores, atque aedificiorum principia respexit linguarum omnium antiquissima, cum è materia parietes fieri coeperunt. Cuius rei Vitruuius auctor est: Primum enim alij de fronde coeperunt, inquit, facere tecta, alij speluncas fodere &c. Cum essent autem homines imitabili docilique natura, quotidie inuentionibus gloriantes, alij ostendebant aedificiorum effectus, & ita exercentes ingenia certationibus, in dies melioribus iudicij efficiebantur: primumque furcis erectis, & virtutis interpositis luto parietes texuerunt &c. Haec autem ex ijs, quae supra dicta sunt, originibus instituta esse possumus sic animaduertere, quod ad hunc diem nationibus exteris, ex ijs rebus aedificia constituuntur. Nos vero exemplis à Vitruuio propositis ea possumus adiungere, quae apud rusticos passim videmus. Sed de Hebraicae vocis origine liberum sit cuique, quod velit, sentire. Latinam vocem parietis inde dictam putat Isidorus, quod semper duo sint pares; alioqui deformis est structura, & irregularis. Sed Hebraica voce vsa est mulier illa Sunamitis, quae honoris ergo magna vocatur in historia Regum; quaeque sedulo ministrare cupiens Elifaco; dixit ad virum suum: Animaduerto quod vir Dei Sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. Faciamus ergo ei coenaculum קניא קיר chir chetanah, muri, paruum. Non autem desunt qui coenaculum muri dictum putent, quasi perpetuo muro cinctum, fornicatumque fuerit, vt & fenestris quoque caruerit: qui si tam arte voces accipiant, negabunt cubiculo ianuam, atque subinde vsum. Vatablus sic dictum putat, quasi femotum, aut ab alijs aedificijs sepositum. Quod si conijcere quoque nobis liceat, coenaculum muri forte vocauit, quasi dicat à fundamentis erectum, non ex alijs aedificijs sumptum, neque asseribus tantum confectum, sed muris, ac solido aedificio. Eiusmodi quidem erat murus, de quo nunc est Prophetae sermo; quamuis asseribus quoque fuerit conuestitus, vt infra videbimus. Non est autem vox haec notione diuersa ab ea, quae vrbium muros significat, quod satis perspectum esse poterit in libro Iosue, vbi de Rahab meretrice exploratores dimittente sic scribitur: Dimisit ergo eos per funem de fenestra; domus enim eius בקיר bekir, in pariete muri, & in muro ipsa habitabat. melius Vulgatus sensum reddidit, haerebat muro vtique vrbis. Transfertur autem haec eadem vox ad significandum praecordia, apud Hieremiam: Ventrem meum, ventrem meum doleo. Ventrem vocat pectoris concauitatem, vt aliàs faepe solet vocare Scriptura לב וקירתי ve kiroth libe, & parietes cordis mei: tumultuatur mihi cor meum, non tacebo: sic locum conuertit Vatablus. Pagninus vero praecordia interpretatur, quae sunt tamquam parietes cordis. Chaldaeus: Sustentatio cordis mei, inquit, rugit in me. Sunt autem, inquit alij, cordis parietes, qui circumdant illos duos cordis ventriculos. Et certe si interiora illa cordis parietum nomine censeantur, haud immerito pectus ipsum costis, neruis, cartilaginibus, ac pelle, mirabili constructum artificio, vel potius pectoris latera, parietes dicuntur cordis, ipsum cor continentes, atque munientes: ita vt sensus verborum sit quasi explicans praecedentia, ventrem meum doleo, vel viscera mea dolore affi-

Yitru. lib. 2. cap. 1. PRIMA AEDIFICANDI PRINCIPIA.

S. Isidor. lib. 15. Originum c. 8.

4. Reg. 4. 9. & 10.

COENACULUM muri quod dicatur.

Vatablus.

Iosue 2. 15.

PRAECORDIA quasi cordis parietes.

Ierem. 4. 19.

Vatablus. Pagninus.

ciuntur, & latera eius conturbantur: Sensus cordis mei turbati sunt: sensum respiciens vertit Vulgatus: haud aliter quam Septuaginta interpretes: Me premit anima mea, scribentes. Sed & haud notione dissimilis huic est vox Graeca τριχοειδον, quam substituit Septuaginta, quamuis origine diuersa sit: haec enim vox deducitur à τριχοειδον, hoc est, facio, fabrico, struo, quasi dicas, extructus. Quae vox ab Euripide vsurpatur pro hominis latere, ab alijs pro lateribus nauis. Vnde originem duxit illud Aristophanis prouerbium: Ad foelicem insectere parietem, desumptum, vt putat interpres, ab ijs qui nauis vehuntur: qui si quando nauis alterum Blatus fluctu deprimatur, protinus in alterum transcurrunt, quod altius distat ab vndis, ideoque foelix dicitur. Quadratque in eos, qui haud secus quam muscae culinae, apes melli aduolant, fortunam potiorum in amicitia, non fidem sequuntur. Quae vtraque translatio, & muri nostri structuram, & vsum indicare videtur, vt mox videbimus.

Euripid. lib. 1. Fpige. am. Aristophanes in ranis. AD FOELICEM insectere parietem.

Erasmus.

Huius porro parietis vnam mensuram tradit, cum triplex facile posset desiderari, longitudinis videlicet, altitudinis, & crassitudinis. At cum muri longitudo domus longitudini par sit, haud secus quam altitudo celsitudini, haec subintelligenda esse videntur, cum de domus ipsius similibus dimensionibus agendum est; atque adeo haec vna mensura quae traditur, crassitudini danda est, sex cubitorum. Animaduertendum autem est, quod templi portam ingressus, postes ex vtraque parte totidem cubitis mensus est: vbi ostendimus non modo de muro Orientali domus sermone fieri, verum etiam confirmamus dictum murum crassitudine ac situ muris atriorum respondisse. At cum supra ostensum sit, muros praedictos calanum integrum latos fuisse, addidisseque senis cubitis quartam infuper partem cubiti; idem ipsum de hoc muro intelligendum esse crediderim, nisi obster partium subductio, quam paulo inferius expendemus: quae probante & confirmante firmum manere, quod dixi, atque extra controuersiam esse poterit.

M V R I crassitudo calami vnus.

LATERA DOMVS

QVAE DICANTVR, ET DE mirabili structura parietum. Cap. XV.

I latitudinem lateris quatuor cubitorum. Latera Hebraice עלעלח elalah, quae vox proprie significat costas animalis: eius vus in Genesi reperitur, de dormiente Adamo sic scribitur: Tulit vnus de ossibus eius, & repleuit carnem pro ea. Et aedificauit Dominus Deus חלעלח elah elalah, costam, quam tulerat de Adam, in mulierem. Et Baldad Suhites calamitates percenset iniusti, inter quas hanc enumerat: Astenuetur fame robur eius.

Gen. 2. 21. Gen. 2. 22. Iob 23. 7. 12.

binae aliae pilae addendae sunt e regione alte- rius parietis, qui costis ad extra fuisse perhibetur a Propheta, latus cubitos quinque. Quae omnia ipsaue arriorum symmetria perspecta, cuius esse poterunt in promptu.

DE LATERVM SIVE PILARVM FORMA, & vsu. Cap. XVI.

VI.

LOCI HV- ius difficultas exponitur.

LATERA autem latus ad latus bis triginta tria. Loci huius difficultatem si exaggerare vellem, vix sane possem: quantum vero nobis attulerit laboris & sollicitudinis, ac molestiae si explicare vellem, si dem fortasse legentium superarent. Quantum operae in eo explanando posuerim, cuperem sane indicare, vt & alijs vsui foret, & aperte agnoscerent nos nihil proferre ex ijs, quae aut sua sponte occurrerint; aut aliud agentibus, & otiosis nobis in mentem venerint: sed quae diu desiderata, sollicitae quaesita, assiduo labore parta, nec multo minore explicata, ad nostrae huius lucubrationis integritatem aptissima videbantur, eaque maxime opportuna. Sed fastidioso lectori videbuntur superflua, cum aurum verbi gratia, propria perfectione probetur; nec attendatur quam dato seruo, quam profundum specu eductum, quam longo itinere aduectum. Sed non me later auri, & nostrae huius explanationis longe diuersam esse rationem, cum illi nihil afferat perfectionis, qua comparatur, difficultas; huic vero maximam afferat firmitatem, ac veluti certitudinem sedula opera in exquisitis alijs atque alijs rationibus conferendis, confirmandis, confirmandisque: ex quo fit, vt quae vltimo loco recipitur, a praecedentibus firmiter omnibus. Tamen ne molestus cuiquam sim, hoc vnum exponam, me nulli fortasse Prophetae testimonio explicando plus adhibuisse diligentiae, nullum saepius examinasse, nullum totis duobus & viginti annis iam exactis alium post hunc percipisse. In ea vero, quam nuper inueni, loci interpretatione ita animus conuiescit, vt facile affirmare ausim, nulla alia ratione exponi posse. Non enim satis esse vniquam arbitratus sum, quid senserint, alij expositores, aut legisse, aut retulisse, neque animo statuisse quid magis videatur probandum: nam si idem ipsum cum reliquis omnibus sacrae Scripturae locis non conueniat, & cum omnibus consentiat aedificij partibus, atque mensuris; id tamquam manifeste falsum continuo rejiciendum esse non dubito. Quapropter referendos aliorum sententias abstinendum nunc esse censuimus, at breui exponendum, qua ratione explicandus sit locus, mox enim facile aliarum expositionum incommoda cognoscantur.

Ad rem igitur in Hebraeo haec verba sic habent: וְהָיָה לְבֵיתוֹ שְׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ אַלְפֵי אַמָּוֹת וְשֵׁשׁ אַלְפֵי אַמָּוֹת וְשֵׁשׁ אַלְפֵי אַמָּוֹת

lagh vch efelagh el tielagh falos vteio in peghamim. Regius codex ea sic exponit: Et costae costa ad costam trium & triginta pedum. Et exponenda est imprimis phrasis illa, costa ad costam, quae ex notatione praepositionis חָ א. pendet; cuius frequens vsus est, vt conuertatur Latine ad, plerumque tamen valet, cum: sic Dauid cum sollicitus expectaret belli euentum cum filio Absalom, audito quod Achimias concitato cursu venisset, dixit: Vir bonus est וְהוּא וְעַל. & ad bonum nuntium venit, pro, cum bono nuntio venit, melius Vulgatus: *Et nuntius ium portans bonum, venit.* Et apud Iosue: *Non fuit ciuitas*, inquit, *quae pacem faceret, vel pacificaretur;* חָ א. ad filios, vel cum filijs Israel, *se traderet filijs Israel.* Ac tandem perspecta esse poterit huius vocis notio in Genesi, praecipiente Iacob filijs suis: *Sepelite me* חָ א. ad patres *cum patribus meis in spelunca.* Qua quidem ratione si locum nostrum exponamus, & costae, legemus costa cum costa, hoc est, si binae singulae computentur, vna videlicet Australis, & alia Aquilonaris, erunt trium & triginta pedum. Ac sane mirandum videtur, quod nullus Interpretum hac eadem phrasi non sit vsus, cum alij aliter atque aliter de costis senserint. Septuaginta interpretes, quos imitatus est Vulgatus noster: Et latera, inquit, latus ad latus. Chaldaeus: Tabularum autem tabularum חָ א. Iatinus interpres, super vertit: verum haud secus, quam חָ א. potest verti, ad tabularum. *Trium & triginta pedum.* Et de numero quidem in Hebraeo, Graeco, & Chaldaeo, nulla subesse posse videtur dubitandi ratio; quamuis quod verum fatear, late patens vocis חָ א. notio, vniuersae difficultati ansam praebuerit: significat autem vox חָ א. paghamim, primaeva institutione, ictum, pulsus, impulsus; vt in libro Iudicum: *Coepitque*, inquit, *spiritus Domini, esse cum illo* חָ א. Incepit propheta venire illi vice prima, conuertit Rabbi Dauid: qui & suos retulit doctores, vocem ad חָ א. paghamim, & tintinabulum significans remouentes: hoc est, coepit pulsare eum, & quasi tintinum facere illi. Et spiritus prophetae, inquit, pulsabat ante illum sicut tintinabulum. Huc forte respexit Paulus, qui prophetae munus, quod est linguis loqui, illis verbis referens: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans, aut cymbalum tintinnans.* quibus mutum quendam sonum edere datum est, nihil praeterrea significans aliud, quam quod, volet sonans, quod si desit sonantis mens, aut intentio, in vanum euadet aeris ictum & motum. Et apud Daniele conteri significat, percussum esse atque turbatum: dicente Rege: *Vidi somnium* חָ א. & conterritus est spiritus meus, vertit Pagninus: *Et mente confusus ignoro quid viderim.* Hinc vero fit, vt eadem vox vicem significet, aut vices, qua ratione Itali vna volta dicunt, quasi vna volta, quasi manus percussione per interualla dices: quod facere solent, qui cantibus praesunt, quod vulgo dicitur far la battuta. Quare vox in singulari idem significat, quod semel, quasi vna vice, in duali, bis, duabus, vicijs, in plurali saepius, multis, vicijs: cuius rei quam plurima suppeditant exempla, vno aut altero contentus ero. Primum in Genesi dicente ad Dominum Abrahamo: *Obsecra, inquit, ne irascaris Domine, si loquar ad te* חָ א. paghamim, *Semel: Quod si inueni fuerint ibi decem*

COSTA AD costam phras. Hebraea.

HEBRAICA propositio חָ א. ad, vel, cum. 2. Reg. 18. v. 27.

Iosue 11. v. 19.

Genes. 49. v. 29.

VOCS PAGHAMIM notio.

TINNITVM facere pra. prophetae.

1. Corint. 13. v. 1.

Dan. 2. v. 3.

Pagninus.

SEMEL, BIS, saepius.

Genes. 18. v. 32.

LATERA, SIVE PILAE QVANTVM à pariete domus extent.

Cap. XVII.

Erfpicuus plane fit nostri textus sensus, atque Prophetae nostri sententia in pilis dimetiendis ex ijs quae allata sunt. Latera, quae sibi inuicem bina respondent latus ad latus bis, hoc est, si bina fumantur longa sunt, vel potius à parietibus domus inuicem proiciuntur trigintatria pedes tres & triginta: id quomodo constat examinandum est primum: deinde alias loci huius explanationes cum reliquis aedificij partibus pugnare ostendendum est: ac tandem ratio reddenda est ob quam hoc potius pedum numero vsus sit Propheta, quam alio quocumque cubitorum. Et primum quidem nulla ratione percipi à Lectore poterit, nisi in memoria reuocet ea, quae paulo ante dicebamus de oraculi longitudine, latitudine ac situ, vbi pariter ostendimus quasdam lineas occultas à meridiana, binos vtriusque calamos aequidistantes, à quibus interior muri superficies versus interiora retrahebatur cubitos duos & semis. Haec igitur lineae perspectae sint in primis, quarum vna Meridicem respicit, altera Aquilonem: nam quod de his duabus dicitur, idem facile intelligetur de Occidentali, atque Orientali alijs. Et accipiamus Meridianam modo, quae quidem linea parastadem Occidentalem bifariam diuidet; is enim est primus harum linearum vsus. Accipiamus aliam huic magis Meridianam, quae duos calamos distet à prima, quaeque angularem parastadem bifariam quoque diuidat: atque cum parastades vel costa lata esse dicatur cubitos quatuor, exterior parastadis terminus, atque omnium simul eiusdem lateris parastadem, qui à sua linea duos cubitos distat, distabit à prima cubitos quatuordecim cum dimidio. Iam vero considerandus est paries domus, cuius crassitudo sex cubitorum est, siue calami vnus: & quoniam, vt diximus, ex hac muri crassitudine linea haec abscondit versus Aquilonem cubitos duos cum dimidio, reliqui erunt ex eadem crassitudine muri versus Meridicem cubiti tres cum tribus quartis cubiti partibus: qui si à priori numero auferantur, vt vides in margine, reliqui erunt cubiti decem cum tribus quartis cubiti partibus, quos vndecim nominare licebit, iuxta consuetum Prophetae morem: nisi malis murum domus latum facere sex tantum cubitos, tunc enim à muro ad extremas parastades numerus erit cubitorum vndecim. Et cum omnia eiusdem mensuris ex vtraque parte dimetiantur, totidem vtriusque cubitos à muro Aquilonari proiciuntur Aquilonares parastades: quod si harum atque illarum proiecituram componas, simul dabit cubitos duos & viginti, qui si ad pedes reuocentur, addito eidem numero eiusdem dimidio, sicut pedes tres & triginta; quos computat Propheta noster, veluti quoddam aenigma proponens. Quae quidem computandi ratio memoriae maxime

LATERVM longitudo

Supra cap. 11 à libri binae.

SINGVLAE parastades à muro extant cubitos vnde-

Table with 2 columns: value, unit. 6 1/2, 3 1/2, 10 1/2

Table with 2 columns: value, unit. 11, 11, 22, 11, 33

Numeror. cem &c. Secundum est in Numeris: Cumque eleuasset Moyses manum, percussit petram virga sua paghamim, duabus vicibus, percutiens virga bis siliem. Tertium in libro Iosue: Septimo autem die Sacerdotes tollant septem buccinas, quarum vsus est in Iubileo, & praecedant arcam foederis: & circumdant ciuitatem septem paghamim, vicibus: septiesque circuibitis ciuitatem. Sic etiam in Genesi, Iacob coram Esau fratre suo, adorauit pronus in terram paghamim, septem vicibus, septies. Significat praeterea haec vox pedes, quibus nimirum terram pulsamus. Sic gressus vocat in Cantico Isaias: *Conuolucabit*, inquit, *excellam atque sublimem factam Hierosolymam pes, pedes pauperum* paghamim, pedes, *gressus egenorum.* Huic haud dissimilis est phrasis illa Canticorum: *Quam pulchri sunt* paghamim, pedes tui, *gressus tui in calcamentis, filia principis!* Chaldaeus: *Quam pulchri pedes Israel, quando ascendent, vt appareant coram Domino tribus vicibus in anno, cum calcamentis taxeis.* Hispanice diceremus, que bien parecen los passos dados por buscar a Dios. Atque in Psalmo: *Leua*, inquit, *paghamim, manus tuas in superbias eorum in finem.* Hebraea & Chaldaea, gressus tuos solent exponi. Rabbi Dauid: *pedes tuos: quamuis ab alijs quibus, malleos tuos, conuerti referat.* Ab alijs contritiones, terrores, percussiones solent intelligi, eodem fere sensu: cum enim pedes, aut gressus leuare dicitur, celerem cursum indicare videntur ad fumendam de malignis vindictam, cum manus percussuras iam esse significant; ex quo mox sequitur contritio, & percussio iam facta, ac perpetuo duratura. Sed & eleganti phrasi exposuit Dei nomine Isaias, superbiis Sennacherib Regis Assyriorum vane iactantis: *Bibi aquas alienas, & siccaui* paghamim, *in vola vel planta pedum meorum.* *vestigij pedum meorum omnes aquas clausas.* fluuios, munitiones, vel munitos legunt Septuaginta: Chaldaeus, fluminum profundorum. Quasi dicat militum numero, ac multitudine intima Regionum penetraui, ac ipsa exhausti profunda flumina, vt sicco pede possent transiri. Ex dictis atque alijs exemplis, quae quamplurima possent afferri, facile potest colligi, quare vocem paghamim, pedem, conuenterint Hebraei, pro mensura pedis illam vsurpantes, vt fecit Dauid; quamuis nisi librarijs adscribendum sit, toto caelo aberrauerit: Mensura eadem pedis, inquit, erat duorum palmorum: nam vt alias ostendimus, pes quatuor constat palmis, non duobus.

30. v. 11.

Iosue 6. v. 4.

Genes. 33. v. 3.

Isa. 6. v. 26.

Cant. 7. v. 1.

GRESSVS pulchri.

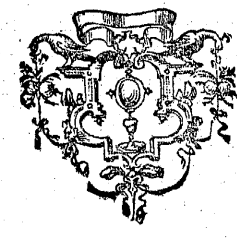
Psal. 73. v. 3.

Rabbi Dauid in lib. radie. & in comment.

4. Reg. 19. v. 24.

BIBERE aquas clausas.

Rabbi Dauid in comment. Ostendimus toma 3. Ap. paratur Part. 2. lib. 3. cap. 16.

xime commendanda est, quippe ex qua omnis Sanctuarij commodulatio pendet. Atque illud imprimis, quod hic libuit adnotare, Occidentalis videlicet latitudo Sanctuarij, quae pendet ex compositione vicenarij, latitudinis interioris, & duplicis fenarij crassitudinis vtriusque parietis, & duplicis vndenarij longitudinis, aut proiecturae parastadum ex vtraque parte: qui omnes numeri simul sumpti quatuor & quinquaginta componunt. Qui quidem numerus per lineas radices facilius computabitur. Sunt enim quinque lineae binos calamos singulae ab invicem distantes, atque adeo prima ab vltima calamos distat simul octo, qui cubitos complent quinquaginta; quibus si addas binos vtriusque cubitos ex singulis dimidijs parastadis angularibus, habebis eundem numerum; & maxima ex parte comprehendes, non casu, aut temere in calamos aream distribui, quae tot ac tam diuersas partes tam mirabili artificio componit, ac suis quasque locis collocat, iuxta Angeli mensuras, & Prophetae ductum. Neque vero alia ratione philosophandum est de secundi ordinis pilis, siue erimis, quae quamuis contrahantur in summo, imo ad perpendicularum inferiorum procurrunt, vt vides, in orthographijs Meridianis & Occidentalis lateris, atque dissecti templi.

20
6
6
11
11
54

LONGITUDO parietis occidentii quinq; & quinquaginta cubitorum.

DE COSTARVM

N V M E R O .

Cap. XVIII.

co tractandum. Duplicem itaque viam ingrediuntur Interpretes in hoc numero trigintarium, vel bis triginta trium componendo: aut enim cubacula totidem esse contendunt, aut cubiculorum tabulata, quod eodem recidit; aut ipsas costas, latera, siue pilas hoc numero censent finiendas; namque qui sedilia confingunt, nulli crediderim facere adhuc potuisse sua somnia verisimilia: cum nullus confessus fieret in interiori domo, quam soli Sacerdotes sacra peragentes, idque in ordine vicis suae, & singuli statuto tempore ingrediebantur, & non alias, vt infra magis confirmandum est.

R. Ionathas. TRIGINTA tria tabulata computant Rabbinii.

R. Salomon.

Prioris sententiae dux & antesignanus videtur esse Ionathas Chaldaeus paraphraestes: Tabulata autem, inquit, tabulatum super tabulatum, triginta tria, vndena per ordinem, vel vndecim in ordine, vt retulit Rabbi Dauid, quasi dicat, inquit, quod latera erant triginta tria, ad tres ventos, vel partes, & sic sunt vndecim, ad omnem partem ordinata, vnum apud aliud. Rabbi vero Salomon quina computat in singulis

lateribus Meridiano, & Aquilonari, in Occidente singula. Verum cum, vt vidimus, & bene notauit Lyranus, postis in medio pariete Occidentali sit statuendus vnus, fit vt cubacula quacumque ratione computentur, futura sint semper numero paria, vndena nulla ratione. At idem Lyranus Latina verba vt sonant, accipiens, bis triginta tria quaerit, hoc est, sex & sexaginta; eaque tribus ordinibus, singulis vti que bina & vicena, quae hoc modo disponit: bina cubacula in Occidente, in singulis vero lateribus Aquilonari, & Meridiano dena. Sed si in latitudine domus bina constituit, in longitudine, quae tripla latitudinis est, vt vidimus, ter bina, hoc est, sena, nec plura, nec pauciora licebit constituere, non dena. Nam qui alia cubacula alijs longiora, aut latiora confingunt, audiendi non sunt: quippe qui neque prima tetigisse videntur principia huius perfectissimae fabricae examinandae, cuius partium similitudinem, ac paritatem toties insinuauit Propheta noster.

Nicolaus de Lyra SE XAGINTA sex cubica la.

Quod vero ad parastades enumerandas spectat, magis videtur textui consentaneum, quippe quae latera dici confirmatum est, & lata esse cubitos quatuor. Verum cum costas, latera, siue parastades non libere constituantur, sed in eisdem locis in quibus atriorum pilis respondere possint, vt propheta testatur, ita, vt per earum media radices lineae pertranseant, examinandae quidem sunt potius ac videndae, num aliqua ratione possint hoc numero comprehendit: namque aliquam, vel aliquas addere, vel subtrahere manente eodem aedificio, impossibile omnino videtur. Et quidem imprimis numerum triginta trium excedant necesse est parastades, vt ex nostra computatione mox apparebit; ad huius numeri duplum confugiendum igitur est: & sex sunt ac sexaginta quaerendae. Et quaestio primum suboriri posset de quatuor angulis turris, qui quamuis parietis partes sunt, suis capitellis haud secus, quam parastades exornantur. Verumtamen seorsum modo ponatur duodenarius angulorum numerus, vt demum videamus, num is numerus additus inueniendo numero, vel ab eodem sublatus numerum compleat quem quaerimus. Atque vt facilius omnes computentur parastades, ponantur ob oculos tres exteriores facies, siue orthographiae Sanctuarij, Orientalis, Occidentalis, & Meridiana, cui aequalis esse censenda est quarta Aquilonaris: & in Orientali tribus ordinibus duodecim, singulis quaternae videntur pilae. In latere Sanctuarij Meridiano, si tres ordines turris seorsum computemus, senae sunt, atque ex aduerso eiusdem turris latere totidem, quae simul sunt duodecim. Quod si reliquos duos ordines attendamus, in inferiori sunt senae pilae, praetermissa quae ad angulum Occidentis apparet, ea namque aptius in latere Occidentali computabitur, quibus totidem supersunt in secundo ordine: omnes duodecim; totidemque sunt in latere altero Aquilonari. Iam de Occidentali agendum est, & in inferiori ordine sunt sine dubio quinque pilae, quas superius in vestigio computabamus: in secundo ordine sunt tres in medio, Occidentale lateris munientes; binae item in secundo ordine: quaternae demum in Occidentali latere turris, binae vtriusque: omnes simul sunt quatuordecim; quae omnes in vnam summam collectae, duas & sexaginta efficiunt: his vero si angulorum

PILIS NVL lam addere, vel ab eis mil lam licet subtrahere.

12

12

12

12

14

62

12

74

PILARVM numerus mysteriorum plen.

rum turris duodecim pilas addamus quatuor, & A septuaginta erunt, non autem tres & triginta, aut sex & sexaginta, vt exigere videtur textus. Praedictam vero pilarum distributionem in senas, quaternas, duodenas, senas duodenas nemo, credo, absque mysterio iudicabit, nisi forte is, qui sacras Literas, sacrosque Interpretes, neque a primo limine salutauerit: sed de his alibi opportunius agendum esse censuimus. At haec vna cogitatio quasi manu ducere videtur scribentem, vt quod tertio loco examinare polliciti sumus, breui absolueramus. Illud vero est, quare Propheta non simpliciter hunc numerum protulerit, quem ex contextu colligebamus: breuissime dicens, laterum proiectura, vel longitudo vndecim cubitorum fuit.

VNDENARIUS numerus peccati symbolum.

S. August. ser. 15. in Math.

Exod. 36.

SEPTVAGIES septies omnia peccata dimittenda significat.

S. Gregor. lib. 32. cap. 12. expositi in Job.

Dan. 7. v. 8.

Psal. 11. v. 1.

Huic vero quaestioni facile respondemus ex dictis, nullum quippe numerum a Propheta referri arbitrati sumus, quem non aliquo sublimiori mysterio explicando aptare voluerit: namque ex tot ac tam diuersarum partium relatis mensuris plures alij facile possent colligi, vt perspectum esse poterit eisdem componenti, & diuidenti. Sed eos tantum retulit, quos aptissimos fuisse putauit ad Christi mysteria repraesentanda. eiusque Ecclesiae sacrosanctae. Quare si quae de vndenario numero Sanctissimi tradunt Doctores, Augustinus, & Gregorius in memoriam reuocentur, facile dignoscetur quare is sit a Propheta praetermissus; nos vero quid sit quod illum alterum loco huius substituerit, tandem insinuabimus. Quare, inquit, peccatum per vndecim? subaudi, indicatur. Quia transgressio denarij est, vt eas ad vndenarium. In lege autem modus fixus est, transgressio autem peccatum est. Iam vbi transgredis denarium, ad vndenarium venis. Adeo magnum mysterium figuratum est, quando iustum est tabernaculum fabricari. Multa ibi numerosa dicta sunt in magno sacramento. Inter cetera, vela cilicina iussa sunt fieri, non decem, sed vndecim: quia per cilicium ostenditur confessio peccatorum. Quid autem amplius quaeris? Vis nosse omnia peccata contineri numero isto septuagesimo septimo? Septimum solet pro toto computari, quoniam septem diebus voluit tempus, & finito septenario rursus ad caput reditur, vt eadem forma voluatur. Per huiusmodi formae reuolutiones saecula transcunt, a septenario tamen numero non recedunt. Omnia enim peccata dixit, quando septuagesimae septies dixit, quia illud vndecim ductum septies, sunt septuagesimae septies. Omnia ergo dimitti peccata voluit, qui ea septuagesimo septimo numero praesignauit. Haec Sanctus Augustinus. Sanctus vero Gregorius locum Danielis de quarta bestia exponens: Vndecimum quippe, inquit, huius bestiae cornu esse scribitur: quia regni eius potentia iniquitate roboratur. Omne enim peccatum, vndenarium est: quia dum peruersa agit, praeepta Decalogi transgreditur: & quia in cilicio plangitur, hinc est quod in tabernaculo vela cilicina vndecim sunt. Hinc per vndecimum Psalmum dicitur: Saluum me fac Domine, quoniam defecit Sanctus. Hinc in vndenario numero remanere Apostolos Petrus metuens, Nathianam duodecimum forte missa requisit: nisi enim signari culpam per vndenarium cerneret, impleri Apostolorum numerum tam festine duodenario non curaret. Quia ergo per vndenarium transgressio exprimitur, huius bestiae cornu vndecimo, ipse auctor trans-

gressions indicatur. Haec Sanctus Gregorius. Quae eadem cogitatio Prophetam nostrum facile mouere potuit, vt a domo Dei hunc numerum remoueret, qui culpae symbolum esse solet, quare nihil est a Deo magis alienum.

VNDENARIUS numerus a domo Dei quare eiectus.

Sed longe aliter se res habere videtur, cum in ipso templi introitu latitudinem vestibuli, quam denario posset cum sacro historico computare, ipse idem Propheta noster vndenario computauerit. At non a praedicta significatione ne id quidem alienum est: templum enim imaginem quamdam corporis Christi referre, ipso Beatissimi Ioannis Euangelistae testimonio, immo & ipseus Christi Domini ab eo relati confirmatum est. In Christo autem Iesu nihil est de transgressione, aut culpa peccati, ideo vndenarius non est: est tamen in eo caro peccatorum similis, ideo is numerus est, quem posses censere vndenarium, vt ibi exposuimus. Olim vero legis additissimi Scriptores etiam sacri, ab vndenario numero abstinerunt, atque denarij commemoratione contenti fuerunt. Quae omnia si licuisset ac singula pertractare, aptissimum nobis suppeditaret argumentum Paulus; verum eius verbis tantummodo relatis, ac breui insinuatis ijs, quae huius videri poterunt instituti propria, reliqua lectoris prudentiae, ac meditationi, breuitatis studio permittimus. Nam quod impossibile, inquit, erat

Exc. 40. v. 49.

IN VESTIBULO templi quare vndenarius numerus.

Rom. 8. v. 3.

Clegi, in quo infirmabatur per carnem: Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne. Quae verba recte cum superioribus coniungit, & explicat noster Toletus: Legis, inquit, spiritu implenda impossibilitas ex eo procedebat, quia infirma erat, & imbecillis propter carnem peccato infectam: ideo Deus misit Filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum, vt eo damnato, & carne a peccato separata, lex mentis & spiritus impleri posset, remoto eo, propter quod infirmabatur. Hanc autem legis imbecillitatem, & Christi potentiam in liberanda a peccato carne, disertis verbis expo-

CHRISTI caro peccatum damnat. Toletus ibid. in comment.

suit Chrysostomus: Videtur, inquit, legem calumniari: si vero quis diligenter attendat, vel maxime illam laudat, conuenisse eam cum Christo ostendens, & res eandem cum illo voluisse. Neque enim dixit, quod in lege malum erat, sed quod illa minime poterat: & rursus quatenus imbecillis erat, non quatenus male agebat, aut insidiabatur: neque imbecillitatem illi adscribit, sed carni, dicens quatenus imbecilla erat per carnem. Carnem hic rursus non substantiam ipsam & subiectum, sed carnaliorem sensum vocans: quibus verbis tum corpus, tum legem criminatione liberat. Et post aliqua de Christi ac legis similitudine, ac dissimilitudine explicata, de victoria parta differens, haec subdit: Vide enim, inquit, quot noua atque inopinata extiterint: vnum quidem, quod peccatum carnem non vicit: alterum quod victum est peccatum, & a carne victum: neque enim simile fuerit non vinci, & vincere, quod antea semper deiciebat: tertium quod non modo vicit, sed & puniuit. Nam minime peccando non victus est: moriendo autem vicit, & damnauit illud, terribilem illi carnem efficiens, quae prius despicibilis esset. &c. Vides quam diuersae victoriae partae sint? quod non victa sit caro a peccato; quod ea peccatum vicerit, ac damnauerit: quod non simpliciter damnarit, sed damnarit,

S. Ioan. Chrysost. hom. 13. in Epist. ad Roman.

GLORIOSA Christi de peccato parta victori.

narit, tamquam quod peccauisset. Prius enim illud coarguit iniuriam fecisse, sicque ipsum damnauit non simpliciter fortitudine ac potestate, sed iure ac ratione: hoc enim patefecit, dicens: De peccato damnauit peccatum in carne. ac si dixisset, quod conuicit illud magno aliquo de peccato, ac tum demum illud damnauit. Haec & alia his similia Sanctus Doctor. Quae quam gloriosum fuerit Christo similitudinem carnis peccati sine peccato induisse, plane testantur, eaque ipso denario, atque vndenario vestibuli numero indicantur.

Sed tandem quod vndenario reiecto, & cubitorum mensura praetermissa, ad pedes, eosque tres & triginta reuocauerit Propheta mensuram, neque caret mysterio, neque minus quam reliqua, mirabile consilium indicat architecti. Ac primum huiusmodi pilae, aut costae aedificio firmitatem praestant, quam homini pedum proiectione, quod supra retulisse me memini: pedibus igitur aptissime dimetiuntur. Neque ea tantummodo ratione, sed potissimum, ut ipsae pilae aedificij corpus fulciant, ipsum Christi corpus annis tribus & triginta, quibus nobiscum in terris versatus est, indicent; vel ex parte completos, ut quorundam opinio tenuit; vel satis superque, ut aliorum. Neque vero hic idem numerus longe ab vndenario distat, cum illum ter contineat, quod adhuc mysterio non vacat: immo vero maximum illud redemptionis nostrae facile insinuat. Illud enim peccati symbolum, illa enim caro peccati, pro similitudine absque peccato assumpta, Diuinitati per Verbum copulata, ipsius templum effecta est, in quo habitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter, ut ait Paulus. Est enim ternarius, Deitatis symbolum: siue etiam quia Christus carne, anima, & Verbo ipsam referebat Diuinam personarum Trinitatem. Sed haec alterius indaginis sunt, quae hic insinuata indicant, quam bene haec cum illis, atque illa cum his copulentur, consentiant, confirmetur.

ANNI AB- tatis Christi hoc numero indicati.

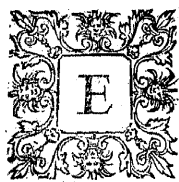
Hebr. 4. v. 15. Colossen. 2. v. 9.

DE CVBICVLIS.

QVAE DVOBVS PARIETIBVS templi continebantur, & costis.

Cap. XIX.

Erant eminentia, quae ingrederentur per parietem domus, in lateribus per circuitum, ut continerent, & non attingerent parietem templi. Structuram, ac formam cubiculorum, quae templi parietem, atque inter costas, siue paraestades relinquebantur, his verbis exposuit Propheta noster, quae quam simillima sunt eorum, quae in libris Regum de eisdem cubiculis referuntur: ea tamen quoniam vix percipi posse videntur, quin ipsa templi forma ob oculos habeatur, ideo Expofitoribus varia commenta fingendi, atque

A in illis proponendis paruo cum fructu laborandi occasionem aliquam dedisse videntur. Sed nobis propterea nostra minime deferenda est methodus, qua primum verba expendimus, deinde contextum, ac demum cum omnibus numeris ac partibus consensum: quapropter speramus nos in rectam deducendos esse veritatis semitam. Verba igitur libri Regum cum his conferenda, sic habent: Et aedificauit super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. Et post enumeratas trium tabulatum mensuras, quas paulo inferius expendemus, haec subdit: Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non haerent muris templi. Et quae nam sint tabulata haec circa domum vniuersam extructa, videndum est in primis. Hebraice יצא יצא, à verbo יצא יצא, cuius propria notio est sternere, seu verius substernere. Inter verba יצא יצא, & יצא יצא, hoc vnum interesse putat Rabbi David in lib. rad. illud, inferius: huius exemplum est in Psalmo, vbi nos legimus: Si descendero in infernum, ades. Hebraice: Si strauero, lectum, videlicet meum, in inferno: vel ut Sanctus Hieronymus vertit: Si iacuero in inferno, ades tu. Et apud Isaiam: Sacrum & cinerem sternere sibi, ut iaceat in cinere & cilicio, animo improbo & auaro. Hinc deducitur nomen יצא יצא, stratum lectum, significans, propter pannos, qui sternuntur ut iaceas, aut sedecas. Hac enim ratione & lectum, & stratum copulauit Regius vates: Si ascendero, inquit, super in lectum יצא יצא, stratum meorum, strati mei, id est, quod mihi regio sternitur apparatu. Quare vocem hanc hoc loco deambulatorium solent interpretari factum inter parietes domus, instar coenaculi, vel cubiculi, ut ibi se absconderent. Kimchius affirmat fuisse extra domum Sanctuarij, instar cubiculorum in circuitu parietum Sanctuarij. Verum vox ipsa sonat stratum, quod quia asseribus sternebatur, tabulatum solet verti à Vulgato.

D Ex quo mox erroris conuincuntur ij, qui cubicula haec putarunt pariete materiali ex asseribus archeditijs compacto, & assamentis transversarijs astricto, exterius clausa fuisse, ea forte coniectura ducti, quod tabulata dicuntur. Sed praeterquam quod vocis notio ex aduerso stat, immo & ipse nostri Prophetae textus, duplicem enumerans marmoreum parietem, senum cubitorum alterum, alterum quinum, quorum nulum licet arbitrari materiaceum; ipsa adhuc fabricae structura, decor, ac firmitas nihil eiusmodi facere permittit. Cum ligneus paries quamuis ex cedro compactus longam aetatem ferre non possit, caeli patens iniurijs; quin, ut quod minimum est, dicam, deturpetur, findatur, pandatur: cedrina enim materia cariem non sentit, imbres sentit, ac suscipit, aestuque laxatur. Neque vero aliam ob causam Mosaicum tabernaculum, quod cedrinum fuit, triplici operculo, seu papillone à Deo iussu est contegi, quam ne caeli inclementia corrumpere. Quae quidem vna ratio facile posset ab instituto dimouere Scriptores illos, qui vel gyrum quoddam lignis opertum in atrio, vel turriculas in summo domus tecto, aliaque eiusmodi nugamenta confingunt, indigna quidem rusticis casis, nedum amplissima domo, pro humanis viribus ad Dei incolentis dignitatem extructa.

Illis

TABVLATA circa domum quae dicantur.

LIGNA caeli iniurijs exposta, quamuis cedrina, multis damnis obnoxia sunt.

Illis vero praetermissis ad institutum reuertamur. Vocem יצא יצא, melathron, verunt Septuaginta: qua voce tradunt Interpretes proprie trabem significari in medio tecti; atque adeo ab Interprete Latino in Regio codice sic conuertuntur haec verba libri Regum: Et fecit super parietem domus trabes per gyrum in templo & oraculo. At in Sixtiano codice ipsa vox Graeca melathra relicta est, quamuis in notationibus sententia referatur Theodoretii affirmantis sic dictas fuisse domunculas aedificatas in circuitu templi. Et certe vox ipsa Scriptoribus prophanis pro tecto nonnumquam vsurpatur, plerumque pro domo: haud secus quam Latinis tectum, aut limen pro domo synecdochicos, solet vsurpari.

Cubicula porro haec in parietibus domus fuisse dicuntur. Sed cum singula cubicula quaternis contineantur parietibus, quinam hi sint videndum est in ipso contextu: Et aedificauit super parietem domus tabulata. הי גהל, super ad parietem, qui praecipuus in domo est, quemque senis cubitis mensus fuerat paulo ante Propheta noster. Quod vero subdit in parietibus domus. Hebraice habetur נמ eth, quae vox, in, significat, plerumque, non, raro etiam, cum: quare in Regio codice, cum parietibus domus legitur. Ac sensus est, ipsos parietes domus, alterum interiore sex cubitorum, alterum exteriorem quinque cubicula conclusisse: & hi quidem parietes duo duo latera cuiuscumque cubiculi cingebant: duo vero reliqua costas, seu parastatis quas vocant latera, concludebantur. Et fecit, inquit, יצא יצא, latera in circuitu. quae omnia facile possunt in ipsa domus Domini ichnographia perpendi. Parietes vero abscessos, interiora cubicula, necnon sectas cubiculorum contignationes proponit figura septima, quae inscribitur SECTIO MVRO- RVM TESTVDINIS ATQVE COENACVLI AVLAE SANCTAE.

His igitur sic de cubiculorum muris, ac situ statutis, eorum tecta expendamus oportet, de quibus magis obscure loquitur sacra Scriptura: D vel vt verius dicam, difficilius percipiuntur ab interpretibus, quae loquitur de interioribus quibusdam retractionibus, ac de retractionum causa. Et erant, inquit, eminentia. Hebraice וכוונות, nomen est participiale à verbo וכוונות, quod venire significat: sed & non raro ingredi, introire. Sic in Psalmo, Principes portarum caeli iam inde ab origine mundi tot saeculorum multitudine clausarum alloquitur Propheta, vt triumphatorem Christum admittant: Attollite portas principes vestras, & eleuamini portae aeternales וכוונות יאבו, & introibit Rex gloriae. Et in Deuteronomio sibi ab irato Domino dictum fuisse testatur Moyses: Nec tu וכוונות thabo, ingredieris illuc: sed Iosue filius Nun minister tuus ipse וכוונות יאבו, intrabit pro te. Qua ratione ea voce hoc loco ingressum significare putant nonnulli, nimirum à perpendiculari parietis inferioris versus interiorem partem. Hispani diceremus: Hizo vnas entradas. Has porro easdem retractiones alio nomine retulit liber Regum: nam vbi nos legimus: Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non haerent muris templi. Hebraice habetur וכוונות migraghoth, voce à verbo וכוונות garagh, deducta, quod deficere significat, minuire, subtrahere, detrahere, adimere: vox autem garagh, subtrahiones significat, quibus aedificij paries

RETRACTIO- nes in co- stis.

Explan. Tom. 2. Pars 2.

introrsus retrahebatur, ita vt pars inferior magis prominere, superior introrsum retraheretur, quodam veluti gradu relicto, cui capita trabium, immo & tota tabulari contignatio imponeretur. Harum porro retractionum, & cubiculorum formam ad finem subsequens capit adiecimus, cuius singulas partes examinaturi sumus; sed primum quae de eisdem scripserint Rabbini, proferemus.

DE RETRACTIO

NIBVS COSTARVM, ET

tabulatis cubiculorum.

Cap. XX.

HIMCHIVS in primis: Thalami erant, inquit, aedificati in circuitu extra parietem domus Sanctuarij. Et horum thalamorum quidam erant infimi, alij medij, alij supremi: & alter erat super alterum. Inferior erat latitudinis quinque cubitorum: & è regione contignatio huius inferioris thalami ingrediebatur parietem templi cubito vno, & super ipsum cubiculum locabantur trabium capita inferioris thalami. Porro templi paries ascendebat à thalamo inferiori, & supra, diminuto vno cubito: nam densitas parietis templi minuebatur per cubitum vnum in inferioribus thalamis. Itaque thalami medij latitudo sex erat cubitorum, & superius thalamus septem cubitorum erat in latitudine: eadem ratione & in ipsis diminutionibus capita ponebantur trabium, ne perforarent parietem ad ponendum trabes: & hoc est, quod dixit: Ne apprehenderent parietes domus. Haec sunt Rabbini verba, quibusdam è medio sublatis, quae confusionem, ac tenebras parere possent, non lucem. Idem vero iterum: Quae ingrediebantur, inquit, per parietem domus in lateribus per circuitum, id est, ingrediebantur capita trabium, nimirum templi, sicut erat positum in eo ad latera: sicut dicitur in libro Regum, imminutiones posuit in domo per circuitum ab extra. Vt continerent; & non attingerent parietem templi. Id est, vt continerentur in loco reposito in pariete, non autem in ipso pariete: vt (ne fierent corrigo) fierent foramina in ipso pariete templi, in quibus essent capita trabium contenta, sicut ibi dicitur: Vt non apprehendant in trabes templi: nam paries templi latus erat in parte inferiori, & ibat se restringendo ad partem exteriorem contra thalamos, vt essent capita trabium apprehensa in loco sibi reposito. At Rabbi Salomon, vel quod non sit latinitate doctus, in commentis. R. SALOMON castigatus, & explicatus.

Rabbi David Chimbi. in lib. radic.

RETRACTIO- num modo- dus & mensu- ra.

Idem in comment. Expc.

R. SALOMON in comment.

R. SALOMON castigatus, & explicatus.

Aa 2 templi:

DE COCHLEIS

TEMPLI LATERALIBVS,

quibus ad superiora cubicula

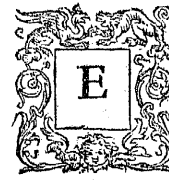
ascendebatur: & de por-

tis, quae ad illas

ducebant.

Cap. XXI.

VII.

Platea erat in rotundum ascen-
dens sursum per cochleam, & in
coenaculum templi deferebat per
gyrum: idcirco latius erat tem-
plum in superioribus: & sic de
inferioribus ascendebatur ad su-
periora in medium. Sermo-

nem hoc loco fieri à Propheta de cochleis tem-
pli, nulli dubium est; aliqua tamen permiscet
interdum de triplici contignatione, de coenacu-
lo templi, & de dilatatione superiorum conti-
gnationum: quae difficultatem pariunt non mo-
dicam, eam tamen partibus singulis expositis
euitare conabimur. Et priora verba sic ad ver-
bum conuertit ex Hebraeo Regius codex: Et di-
latabatur, & circuibat desuper desuper *לעלות*
לעלות lalelaghoth, appendices, quia circumdata domus
desuper desuper circumcirca domui. Rabbi ve-
ro David: Dilatabat se, inquit, & circuibat sur-
sum sursum ad latera: id est, latera eo toto, quo
sursum ascendebant, dilatabant se in loco illis
reposito in pariete; sicut dicitur in libro Regum,
tabulatum inferius quinque cubitorum erat lati-
tudinis, medium vero sex cubitorum latitudi-
nis. Quod autem dicitur, & circumibat, signifi-
cat, quod per cochleam ascendebatur sursum ad
latera, sicut dicitur in libro Regum: & per co-
chleam ascendebant ad medium coenaculum, &
à medio in tertium. *בילול* bilul, autem, aut *הילול* hi-
D
lul, est aedificium ad similitudinem columnae
vacuae factum, quasi per gradus in gyrum: &
ascendens per illud ascendebat per viam cir-
cumitionis. Sic enim legitur in tractatu mensu-
rarum, cochlea erat à cornu Orientali Aquilonari,
ad cornu Aquilonare Occidentale, qua ascen-
debat ad tectum thalamorum. Ascendens autem
per cochleam habebat faciem ad Occidentem,
& ibat super faciem totius Aquilonis, quous-
que perueniret ad Occidentem, vertebat fa-
ciem suam ad Austrum, pertransiens faciem to-
tius Occidentis, donec perueniret ad Austrum:
& deinde vertebat faciem suam ad Orientem, &
ambulabat per Austrum, donec perueniret ad
portam coenaculi apertam versus Austrum: gy-
rum enim domus superiorem appellat *הילול* hilul,
aut *בילול* bilul, & vocat *מורקב* murkab, gyrum, qui
ascendebat sursum sursum vsque ad supremam
partem; idcirco latius erat templum in superio-
ribus: id est, quoniam adhaerebant in pariete
domus, ideo latius erat templum in superiori-
bus, id est, supremum laterum latius erat ceteris
omnibus. Et sic de inferioribus ascendebatur ad
superiora per medium: iuxta expositionem
Chaldaei paraphrastis: Et sic in cochlea, inquit,
ascendebant ab inferiori ad superiorem per viam
medij. Haec ille, qui & cochleam definisse vi-

Rabbi David
in comment.

RABBINO-
rum sententiae
de cochleis.

A detur, & cubiculorum latitudinem, & quod om-
nia cubicula peruia fuerint, quod aptissime ex-
posuit, caeli enumerans regiones, ad quas con-
uertebatur, qui cubicula praedicta vellet per-
currere: ea vero, perspecta nostra ichnographia
cuilibet esse poterit in promptu. Neque ab eo dif-
fentit, qui huius expositionis viam illi aperuit
Rabbi Salomon. sic enim habet: Et platea erat,
vel, & dilatabat se. id est, latera ibant dilatando
se se sursum, sicut expositum est: medium enim
latius erat inferiori vno cubito, & sic superius la-
tius erat medio vno cubito. ascendens sursum,
vel circuibat sursum. id est, cochlea, quae est ae-
dificium ex lapidibus ad similitudinem colum-
nae, & per gradus ascendebatur in ea. Ascen-
dens autem per illos gradus videtur sibi ire, &
circumdare columnam lapideam; hoc est, quod
dictum est in aedificio Salomonis, & per co-
chleam ascendebant ad medium coenaculum:
quod etiam à Chaldaeo paraphraسته explicatum
est. Idcirco latius erat templum in superiori: id
est, propterea quod diximus, quod dilatabant se
in superioribus, ideo latitudo domus inter late-
ra sursum maior erat, & latus superius erat lati-
ssimum omnium. Haec ille.

R. Salomon
in comment.

Verum ipsam Hebraeam dictionem satius erit
expendere *platea* Hebraice *ררחב* verachaba, à ver-
bo *רחב* rachab, vox deducitur, quod dilatari signi-
ficat, latum esse, vel fieri: inde vox *רחב* rachab, la-
titudinem significans deducitur, cuius vsus fre-
quens nostro Prophetae ab initio fuit. Quam vo-
cem, plateam vertit Vulgatus, voce à Graeca,
deducta, latitudinem proprie significante, atque
adeo vrbis latiores vias, seu vicos. Ac sensus est:
latitudo quidem cubiculorum maior in superio-
ribus circuibat domum. Quem sensum Septua-
ginta quoque interpretes reddiderunt: Et lati-
tudinem, inquit, superioris laterum secundum
additamentum ex pariete ad superius in circui-
tu domus, vt dilaretur sursum & ex inferioribus,
& ascenderent ad superiora, & ex medijs. Quae
Septuaginta interpretum lectio perspicua est,
quamque non oportet additarum vocum diffi-
cultatibus obuoluere. Quid enim necesse est, in-
quit hoc loco Sanctus Hieronymus, dubia & non
scripta differere, cum in ea, quae Hebraeorum
tenentur libris, debeamus incumbere? Et de re-
tractionibus quidem costarum constare credide-
rim iam satis, vt nihil sit praeterea addendum,
praeterquam quod ad maiorem superiorum cu-
biculorum latitudinem spectat: id enim expo-
nendum est, cum primum perspectum fuerit, tri-
plicem suspensam fuisse cubiculorum contigna-
tionem, quam nulla ratione deprehendere po-
tuisset, nisi scalas conscendisset, de quibus verba
primum fecisse comperimus.

D I L A T A -
tionis, vel pla-
teae nomen.

S. Hieron.

Ascendens sursum per cochleam, & in coena-
culum templi deferebat per gyrum. Et de cochlea
quidem quamuis ascensus non semel, sed saepe
referatur hoc loco, cochleae tamen nulla mentio
fit in Hebraeo; eam autem huc retulisse videtur
interpres ex historia Regum, sicut paulo ante vi-
dimus fecisse Rabbinos. Ex quo facile conijcere
poterit lector, quam firma fuerit ac certa Vul-
gatae editionis Interpreti ea sententia, quam
supra confirmabamus: quod idem omnino
aedificium & à Propheta nostro, & à sacris Hi-
storiciis in libris Regum, & Paralipomenon refe-
ratur, cuius partes, quae hic obscurius indican-
tur, ex illis quae ibi manifestae sunt, licuit colligere:

TEMPLVM
Ezechielis
idem cum Sa-
lomonico.

Supra lib.
1. Iſagogi. bu-
ius par cap.
9. & 10.

gere: vt historia esse videatur hoc loco quasi prophetae commentarius, quod contra non raro accidisse comperimus, vt posterior tempore prophetae fuisse videatur illius historiae explanatio.

3. Reg. 6. V. 8.

Verba igitur libri Regum sic habent: *Ostium lateris medij in pariete erat domus dextrae: & per cochleam ascendebant in medium coenaculum, & a medio in tertium.* Hebraice: פתח הצלע התיכונה העולה החללית החללית

OSTIA Cubiculi aperirentur.

tach hacselagh hathiconah, apertionem, introitum significat vox prior, quam supra satis me explicasse memini; nec minus secundam vocem צלע העלה, qua costam, latera, anterides significari diximus. Quapropter in ipsis quidem postibus, hoc est, in parietibus quae vtrumque parietem contingebant, ostia aperiebantur, non enim aliunde aditus patebat in haec interiora cubacula, quam per eiusmodi ostia fornicibus suffulta, quorum vestigia contemplari licet in vestigio primo Sanctuarij, erectam verofaciem, atque abscedentia latera in cubiculorum imagine, paulo ante apposita. Quapropter loci sensus hic esse poterit, ostium quod in latere aperiebatur medio, vel in medio lateris, id enim hic, & paulo etiam inferius significat vox תוכנה תיכונה, deducta, vt placet Hebraeis, à radice תוך תוכה, vel תוכה תוכה, quae medium significat, quod interiaret, vel vt dixi, alicuius rei medium, quod est inter extrema. Sic in Exodo: *Fugientibusque Aegyptijs occurrerunt aquae: & inuoluit eos Dominus* בְּתוֹךְ הַיָּם בְּתוֹךְ הַיָּם, in medio mari, in medijs fluctibus. Frequentior tamen est vocis vsus, vt significet id quod interiaret: quod neque à nostro textu alienum est, costas enim, siue parastades medias vt appellat, quod ipsae inter bina quaeque cubacula intersint, atque inter vtrumque templi parietem.

VOX, Medium, explicatur. Exo. 14. V. 27.

Quae sane ratio Interpretes fere omnes mouit, vt ipsa cubacula pro anteis, aut postibus vsurparent, id quod haud esse videtur à ratione alienum, vt cubacula costas clausa costae dicantur: vnde & Propheta noster paulo inferius subdit: *Et erat interior domus inter latera domus, interiorum domum, vel interiora cubacula vocat haec, quae sunt inter latera domus: qua ratione hic quoque cubiculum interius, siue medium facile dicat hoc idem, non quod sit inter summum, & imum, de hoc enim infra loquitur: sed quod sit inter antas, & parietes templi.* Id quod intellexisse videtur Chaldaeus paraphraestes: Porta, iniquis, appendicis inferioris aperta erat in latere domus dextro. Et pari ratione Septuaginta: Et ostium lateris inferioris ad humerum domus dextrum.

Infra V. 9.

Et bene legunt Interpretes hi, ad humerum, vel in latere dextro domus, quod Vulgatus in parte domus dextrae aptissime conuertit: & bene legit codex Sixti Quinti Pontificis Maximi iussu recognitus & editus, nam reliqui corrupti sunt, qui in pariete domus legunt; vnde ansam aliquam errandi sumpserunt videntur Scriptores illi, quos merito reprehendit Beda, quod putauerint ostium templi fuisse ad Meridiem: Partem namque, inquit, domus dextrae latus templi Meridianum dicit. Et sane parietem, qui proprie templi dicitur, quemque sex cubitis paulo ante mensus est Propheta noster, perpetuum fuisse circa templum & oraculum, neque vllum ostium aliud habuisse praeter illud, quod initio dimensum est ab Oriente, perspectum esse inprimis debet. Ex quo mox colligimus, sermonem à Propheta hic fieri de ostio quodam minori, quo non ad ipsum templum ingressus patebat, sed ad cubacula, de quibus nunc loquitur. Quod ostium in latere dextro fuisse testatur, sic enim vocat Meridianum latus, sedentem spectans maiestatem desuper Cherubinis ad Occidentem, cuius facies Orientem respiciat, dextrum latus Meridiem, sinistrum Aquilonem. Contra vero eueniet, si domum ingredienti aspicias, quorum facies Occidentem respiciat, sinistrum latus Meridiem, dextrum Aquilonem: qua ratione locum exposuit Chimchius supra relatus.

VVLGATA defenditur, & explicatur.

Beda.

Ex qua vtraque expositione liquet, idem ostium à Meridie fuisse, & ab Aquilone: ad quae ostijs ingrediebantur, in muro quinque cubitorum apertis, de quibus infra loquetur Propheta noster. Cur autem Meridiani potius ostij meminerit, quam Aquilonaris, non aliam licet assignare rationem, quam quod mysterium fortasse voluit innuere, cuius meminit idem qui supra Venerabilis Beda: Qui locus, inquit, proprie ad corpus Domini respicit, quod de Virgine sumpsit: ostium enim lateris medij in parte erat domus dextrae, quia *Vnus militum lancea latus eius aperuit.* Dextrum autem latus à milite apertum Sancta credit Ecclesia. Aperuit autem, dixit Evangelista, quasi ostium medij lateris, per quod nobis iter ad caelestia panderetur. Eadem plane verba retulit Eucherius, & Angelomus. Atque eiusmodi sententiam confirmare facile poterit, quod vtrumque ostium, & quod in pariete domus dextrae, & quod in latere Christi inter costas apertum fuerit; & per vtrumque mox scandendum fuisse; patebit, nam & de hoc subditur: *Et per cochleam ascendebant.* Hebraice: וְעָלוּ בְּכֹחֵלַיִם, vel in cochleis, vel in gradibus, vt exponit Dauid. Vocis notionem, & scalae formam satis supra exposuere Rabbini, quibus fides adhibenda videtur vel propterea maxime, quod vocis origo ignoretur. At constans omnium Interpretum sententia fuit, scalam ea voce significari, quam vulgo vocamus caracol, Itali lumaca, à similitudine limacis voce desumpta: quod quidem scalae genus nulla indiget, vt notat Chimchius, accliuitate, quia huius parietes rectae ascendunt in purei modum, vel concaui cillindri: gradus vero in seipsos reflexi medium scalae circumdant. quare Ionathas vertit, per gyrum, aut, in circuitum, quod ascendentes per gradus in gyrum tendant. Hanc porro scalam illis verbis expressam fuisse à Propheta putauit Hieronymus: quae sic vertit Regius codex: בְּיָמֵי מִלְּחָמָה, quia circumdata domus: desuper circum circa domui: hoc est, quia circuitus quidam erat in domo, quo ascendentes circuibant semel ac saepius vt conscenderent in coenaculum templi; vel vt habet historia Regum, in medium coenaculum.

aut

bicula, de quibus nunc loquitur. Quod ostium in latere dextro fuisse testatur, sic enim vocat Meridianum latus, sedentem spectans maiestatem desuper Cherubinis ad Occidentem, cuius facies Orientem respiciat, dextrum latus Meridiem, sinistrum Aquilonem. Contra vero eueniet, si domum ingredienti aspicias, quorum facies Occidentem respiciat, sinistrum latus Meridiem, dextrum Aquilonem: qua ratione locum exposuit Chimchius supra relatus.

Ex qua vtraque expositione liquet, idem ostium à Meridie fuisse, & ab Aquilone: ad quae ostijs ingrediebantur, in muro quinque cubitorum apertis, de quibus infra loquetur Propheta noster. Cur autem Meridiani potius ostij meminerit, quam Aquilonaris, non aliam licet assignare rationem, quam quod mysterium fortasse voluit innuere, cuius meminit idem qui supra Venerabilis Beda: Qui locus, inquit, proprie ad corpus Domini respicit, quod de Virgine sumpsit: ostium enim lateris medij in parte erat domus dextrae, quia *Vnus militum lancea latus eius aperuit.* Dextrum autem latus à milite apertum Sancta credit Ecclesia. Aperuit autem, dixit Evangelista, quasi ostium medij lateris, per quod nobis iter ad caelestia panderetur. Eadem plane verba retulit Eucherius, & Angelomus. Atque eiusmodi sententiam confirmare facile poterit, quod vtrumque ostium, & quod in pariete domus dextrae, & quod in latere Christi inter costas apertum fuerit; & per vtrumque mox scandendum fuisse; patebit, nam & de hoc subditur: *Et per cochleam ascendebant.* Hebraice: וְעָלוּ בְּכֹחֵלַיִם, vel in cochleis, vel in gradibus, vt exponit Dauid. Vocis notionem, & scalae formam satis supra exposuere Rabbini, quibus fides adhibenda videtur vel propterea maxime, quod vocis origo ignoretur. At constans omnium Interpretum sententia fuit, scalam ea voce significari, quam vulgo vocamus caracol, Itali lumaca, à similitudine limacis voce desumpta: quod quidem scalae genus nulla indiget, vt notat Chimchius, accliuitate, quia huius parietes rectae ascendunt in purei modum, vel concaui cillindri: gradus vero in seipsos reflexi medium scalae circumdant. quare Ionathas vertit, per gyrum, aut, in circuitum, quod ascendentes per gradus in gyrum tendant. Hanc porro scalam illis verbis expressam fuisse à Propheta putauit Hieronymus: quae sic vertit Regius codex: בְּיָמֵי מִלְּחָמָה, quia circumdata domus: desuper circum circa domui: hoc est, quia circuitus quidam erat in domo, quo ascendentes circuibant semel ac saepius vt conscenderent in coenaculum templi; vel vt habet historia Regum, in medium coenaculum.

DE COCHLEIS. Rabbi David in lib. rad.

Sed priusquam ab scalis discedamus, notandum esse videtur, vocem לולית לולית, in numero scribi multitudinis, quare Chaldaeus per cochleas vertit, duplicem indicans fuisse cochleam, à Meridie alteram, alteram ab Aquilone: id nobis vel nemine indicante suadere facile posset aedificij ratio, atque responsus. Has igitur scalas in vestigio Sanctuarij notauimus in ijs locis, in quibus aedificij vsibus maxime esse possent accommodatae, & ostijs proximae, & firmitati aedificij minime obesse possent; & obessent quidem si in exterioribus turris angulis aperirentur, cum in alijs murorum, aut aedificij partibus propter loci angustias si statuerentur, aut vsui obessent, aut

LATVS dextrum, id est, Meridianum.

Infra V. 11.

Beda.

Ioannis. 19. V. 34.

LATVS Christi dextrum apertum.

Eucherius, Angelomus in lib. Reg.

DE COCHLEIS.

Rabbi David in lib. rad.

SCALAE plurali numero quare effertur ab Hebraeis.

aut firmitati, aut & firmitati & vsui. Notat praeterea Rabbi Dauid, aliquos exposuisse, & per מַרְכָּזֵי אֵרוֹת erucoth. fenestras: ac si dicat, per viam fenestrarum ascendebant ab vno ad alterum. Apud Doctores enim Hebraeos מַרְכָּזֵי אֵרוֹת, est fenestra. Quo loco animaduertendum lectori est huiusmodi scalis nullas fenestras aperiri potuisse, quae lumen è caelo perspicuum reciperent atque directum, quoniam scalis parastades vtrimque respondere: sunt enim parastades, atque columnae, quasi solida aedificij ossa, quae non sunt ostijs perterebranda, aut fenestris. Neque est, quod nobis obijciant Traianam, aut Antonianam Romae columnam, cum vtraque celsissima turris potius dicatur quam columna, quamuis in columnae speciem efformata sit: in quibus ne quid difsonum praeseferrent fenestrae, fissurae quaedam breuiores aperiantur, scandentium lumini necessariae, sed ita paruae, ac nullis exteriorum ornamentis cinctae, vt ab ijs, qui propius accedunt, vix percipiantur, nisi attentius inter sculpturas quibus conuestiuntur, exquirantur: ab illis vero qui paulisper à columna recedunt, nec vix quidem perspiciantur. In his vero nostris scalis nihil à ratione alienum praestandum fuit, cum facile lumen recipiant à fenestris turris Meridianis, & Aquilonaribus, quarum magnitudinem, ac formam refert aspectus lateris Sanctuarij. Et cochlearum meminit quoque Iosephus: porro, inquit, ascensum in superiorem templi partem commentus est Rex in crassitudine muri. Haec enim pars non habebat ab Oriente magnam ianuam per quam ab exteriori aliquo aedificio ingrederetur, vt inferior, sed à lateribus intrant parua ostiola. Horum formam vides in secundo vestigio Sanctuarij. Neque cuiquam videatur nostra schemata Iosepho esse contraria, quod ianuam quandam videat ab Oriente aperiri in secunda contignatione eiusdem vestigij in Orientali facie Sanctuarij: ea enim non ianuam dicenda est, quippe quae nemini pateat ingredienti, sed fenestra, quae lumini recipiendo pateat.

FENESTRAE cochlearum.

Ioseph. 8. an. tiq. cap. 2.

In coenaculum templi: enumeratis scalis, earum quoque terminum, hoc est, supremum locum in quem deferebant, referendum esse duxit Vulgatus, cuius verba si vt sonant, accipiantur, illud quidem probant, quod certum est, has quidem scalas saepius circumductas vsque ad coenaculum templi duxisse; quod nimirum super vniuersa Sanctuarij longitudine, & latitudine extructum fuerat, vt vides in secundo Sanctuarij vestigio: idemque coenaculum super prima templi contignatione attollebatur, vt vides in dissecti templi orthographia. Verum quod nulla in origine, templi fiat mentio, satis aliquibus esse videtur, vt suprema inter costas cubacula coenaculum dicantur templi, quod ea templum circumdant. Quod si lectori superuacanea minime videatur eiusdem rei in eadem oratione repetitio, id quoque per me licebit.

DE TRIBVS TABVLATIS, QVORVM Superius medio, medium imo latius erat. Cap. XXII.

DE CIRCO latius erat templum in superioribus. Hoc ex eo colligit, quod huius versus initio, dixerat, & platea erat, vel vt vertit Clarius: Et dilatatio, & gyratio facta est sursum sursum ad cubacula: vel, sed spatium

sebat maius sensim ascendendo ad cameras, idcirco latius erat templum, idest, cubacula inter costas laterales templi. Hebraicae: Idcirco latitudo domus, subaudi costarum vt infra, superius, vel in superioribus. Hanc porro latitudinem, qua inferiora cubacula à superioribus distabant, testatam habemus in libro Regum. *Tabulatum, inquit, quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitudinis & tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis.* Eorum porro longitudinem, ac latitudinem hic examinare iuxta lineas, quas radices duximus, operae pretium fore existimauimus: quare in memoriam reuocanda sunt ea, quae de lineis praedictis parietes templi secundum longitudinem diuidentibus adnotauimus. Et quoniam linea, verbi gratia, Meridiana è pariete Meridiano sex cubitorum abscindit ad Aquilonem duos cubitos cum dimidio, reliqui erunt, vt dixi, è muro versus Meridiem, tres cubiti cum dimidio: atque vt medium cubiculum in medio lineae rum constituatur propter fenestras ac lumina, necessarium est, vt murus exterior quinque cubitorum abscindatur ab alia lineae radice, eadem ratione nimirum, vt superioris Aquilonaris dicti muri distet à linea radice tres cubitos cum dimidio: at linea haec radicalis à priori distat cubitos duodecim cum dimidio, si ergo ab his subtrahas bis tres cum dimidio, hoc est, septem cubitos, reliqui erunt cubiti quinque cum dimidio, quos more suo quinque cubitos vocabit Scriptura paulo inferius.

3. Reg. 6. V. 6.

TABVLATORUM mensurata.

LONGITUDO cubiculi quae. Infra V. 11.

Quod vero ad latitudinem spectat cubiculorum, cum trium cubiculorum terna sint recta, vel tabulara, tres oportet esse muri retractiones dimidij cubiti singulas, non vero vnus cubiti, vt perperam, & contra rationem architecturae exposuerunt Rabbini. Nam si in muro altero retractiones ponamus, altero muro ad perpendicularum erecto, media cubacula superiora medijs inferioribus non responderent, atque adeo neque fenestrae fenestris, neque ostijs ostia, neque solida solidis, quod maxime vitiosum est: quapropter retractiones ex vtraque cubiculi parte fieri oportuit pares, ita vt vtraque cubitum vnum compleret, superiori cubiculo addendum. Quae omnia in allata licet obseruare figura, quippe quam iterum apponere non est opus.

In qua quidem licet obseruare, interiorum ac superiorem parastadis latitudinem exteriori latitudini respondere, quae quatuor fuit definita cubita

ra cubitis. Eadem porro parastis, aut anta, inferius ad summam descendendo retractionem, quinque habet cubitos crassitudinis, addita ex utraque parte dimidij cubiti latitudine, cui tabulatum imminet summum, ac tectum item cubiculorum, quod vides in sectione quoque murorum Sanctuarij; & cubitus alter dimidius vtrinque accedit mediae retractioni, propterea parastis lata est cubitos sex, & in imo septem. Sed parastis utraque lineis radicibus, quae duos calamos, hoc est cubitos duodecim cum dimidio ab inuicem distant, bifariam diuiditur, supererunt igitur inter imas retractiones cubiti quinque & semis latitudini cubiculi. Nam si, vt dixi, parastis in imo lata est cubitos septem, erunt huius dimidium cubiti tres & semis: si ergo ex duodecim cum dimidio bis auferas tres & semis, hoc est, semel septem, reliqui fient cubiti quinque & semis, quos historia Regum vocat cubitos quinque: Tabulatum, inquit, quod subter erat, quinque cubitos habebat crassitudinis. Et haec eadem subductio, & computatio si in secunda retractione eodem modo fiat, è duodenis cubitis cum dimidio si auferas senos crassitudinis parastadum, hoc est ternos vtrinque, reliqui fient cubiculo cubiti sex & semis. Et hoc est, quod ait historicus sacer: Et medium tabulatum sex cubitorum latitudinis. Quae vtrique latitudo si inter parietes medij cubiculi demiciatur, vt antea dixi de inferiori, sublati tandem ex duodenis cubitis cum dimidio quinque cubitis, binis cum dimidio ex utraque parte, reliqui fient in summo cubiculo cubiti septem cum dimidio, quos septem vocat more suo Scriptura dum ait: Et tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Huic vero supremo tabulato tectum aliud imponendum fuit, vel propterea saltem, quòd in latere Meridiano templi facile possent pluuiae à ventis per spatium illud, quod inter parastades aperitur, immitti, & vitare materiam, ac per eius rimulas cubacula stillicidijs inficere; quod verisimile non est ab architecto non fuisse praeuifum, atque prouifum. Quapropter & tectum desuper imposuimus, cuius exterioriorem formam in apposita figura licet videre, interiori in secti templi orthographia. Quod vero triplex gazophylaciolorum ordo triplici tabulato tegetur, ita est perspicuum, vt probatione non videatur indigere: id tamen disertis verbis testatum habemus in nostro hoc textu: Et sic, retulit quidem hanc consecutionis notam ad id, quod de cochlea dixerat paulo ante, additis veluti per parenthesis illis alijs: idcirco latius erat templum in superioribus: & sic de inferioribus ascendebatur ad superiora in medium. Vel vt habent Chaldaei: Et sic per cochleam ascendebant de inferioribus ad superiora per viam mediam. Nec dissimilis huic est historia Regum, quae sic habet: Et per cochleam ascendebant in medium coenaculum, & à medio in tertium.

3. Reg. 6. 6. INFINIMUM tabulatum quinque cubitorum.

MEDIUM tabulatum sex cubitorum.

QVAE SINT praeuidentia architecto.

3. Reg. 6. 8.

DE RETRACTIO

NVM ET TABVLATORVM

altitudine.

Cap. XXXIII.

T. vidi in domo altitudinem, VIII. per circuitum fundata latera ad mensuram calami, sex cubitorum spatio. Exposita iam satis cubiculorum forma, longitudine, latitudine, ac tectis, reliquum fuisse videbatur, vt de eorum altitudine loqueretur, quam hoc versu defini arbitramur, quamvis difficili plane phrasi. Et vidi in domo labijs domui, vel domus, altitudinem. Sic locum hunc intellexisse videntur Rabbini, quasi sermo sit de altitudine templi, quam contemplatus fuisset Propheta Angelo indicante, vel forte dimicente, quamuis eiusmodi altitudinem subtraherit Propheta. Haec enim fuit Salomonis, Davidisque sententia, quos sequuti fuerunt Isidorus, atque Vatablus. Verum nihil magis à contextu alienum excogitari posse videbatur. Quid enim faciant antecedentia, & subsequencia cum domus altitudine, non est, opinor, qui videat, at neque qui videre possit: accedit mensurae silentium reatae partis, praeter Prophetae consuetudinem. Multo sane magis ad rem verba conuertit Vulgatae Interpres, atque ad proprium loci sensum percipiendum magis apta; Altitudinem quandam se vidisse ait in domo; hoc est, in interiori quodam ex illis cubiculis, siue quemdam cubiculorum ordinem ingressus, vidit altitudinem. Neque vero quisquam arbitretur nostrum esse commentum, cubacula haec domus nomine censere, cum non multo post, interiori domum inter latera domus, ea vocet Propheta noster, vt mox ostendemus. quae meminisse oportet fuisse peruia, vt in vestigio ostenduntur, atque vt supra dictum est, & vt infra iterum confirmabitur: sic enim fit vt vno conspecto cubiculo, plura quoque alia facile conspicerentur, atque adeo per circuitum dixit: vt habent Hebraei סביב סביב סביב labijs labijs, vndique vndique, vel circum circa: quasi dicat, altitudinem hanc, vniuersam domum circumdedit, quae & à cubiculis circumdabatur. Et quoniam vniuersale nomen גבה gubah, quod altitudinem licuit conuertere, quid proprie altitudo haec significet, non videatur exprimere; quae tamen ea sit, sequentia indicant verba הצלעות הצלעות מלכאחזקת. Deducitur vox prior à radice יסד יסד, quae fundare significat: vt in Prouerbis: Dominus, inquit, sapientia fundauit terram. Quo loco admirabilem Dei sapientiam commendat, quòd terram, quae rerum omnium veluti primum est fundamentum, cui plantae, viuientia, mare, ac reliqua denique insistant, ita fundauit, vt nulli alij innitatur fundamento: sed, vt ait Pfalter: Fundasti terram super stabilitatem suam. Hebraice: Super sustentacula eius. Chaldaeus: Qui posuit, inquit, terram basim, quae non mouebitur in saeculum saeculi. Verum ad notionem vocis יסד יסד, respexisse videtur Sapiens, à qua vox יסד יסד, deducitur.

R. Salomon. Rabbi David in comment. Isid. Clarus Vatablus.

VVLGATA à Rabbino commentis defenditur. infra 7. 9.

FVNDARE quid propria significet. Prouerb. 3. 19.

psal. 103. 7. terram super stabilitatem suam. Hebraice: Super sustentacula eius.

deducitur, consilium significans, quod initium esse debet agendorum: vt enim fundamentum vniuersam aedificij molem sustinet, sic consilium prudens ac sapiens omnia negotia. Consilium itaque, vel sapientiam posuit Deus terrae fundamentum, & stabiliuit caelos prudentia: caeli enim & terra in principio creata sunt, atque adeo duratura permanent, donec velit qui fundauit ea. Significat ergo nomen inde deductum, fundamentum, quod sustinet, aut fulcit: neque id tantummodo, verum etiam quòd fundamentum in imo constituitur, locum inferiorem ea voce significauit Moyses in Exodo: Reliquum autem, inquit, sanguinem fundes יסד יסד el iasod, ad fundamentum altaris vertit Chaldaeus, iuxta basim eius. Perspicuum autem est in altaris fossa effundendum sanguinem praecipere, de qua nos infra suo loco.

Exo. 29. 11.

FVNDATA latera quaedam canitur.

3. Reg. 6. 10.

TABVLATORUM quinque cubitorum.

Nicolaus de Lyra super lib. Reg.

Richardus de templo Ezech. cap. 17.

Vtramque vero notionem vox hoc loco subire potest יסד יסד, quam notant aliqui pristinae formae restitutam fuisse à Massoretis, cum antiquum יסד יסד, degenerasse crederetur, de quo nostra nihil interest. Sunt autem fundamenta costarum, vel inferiores costarum partes retractiones illae, quarum supra meminimus; quae, vt in apposita vides figura, parastades fulciunt ac muniunt: quippe quae earum inferiorem partem veluti bases quaedam latiore reddunt, atque adeo firmiorem.

Harum vero retractionum altitudinem calamerum vno metitur. Quam Septuaginta distantiam laterum vocant, & merito, si latera pro tabularis accipiant, vt fecit Chaldaeus, qui sic habet: Et vidi in domo altitudinem per circuitum, fundata tabulata mensura calami, sex cubitorum spatio, vel, fundamenta, siue fulcimenta tabulatum fuerunt calami mensura. Hac vero calami mensura vniuersam retractionis celsitudinem definire videtur, in qua tabulati trabes apertis foraminibus imponebantur, ita vt hac calami mensura, & inferioris cubiculi altitudo comprehendatur, & tabulati crassitudo, ac sic de reliquis. Quod ita exponere nos cogit historia Regum, de his ipsis tabulatis sic scribens: Et aedificauit tabulatum super omnem domum, quinque cubitis altitudinis. Septuaginta interpretes: Et aedificauit, in Complutensi, tabulata, in Sixtiano, ligamenta. Theodoretus ἰμαυτονας contignationes super omnem domum quinque cubitis altitudinis. Quae sane tabulatum altitudo non quidem est accipienda pro crassitudine tabulati, sed pro ea celsitudine, qua quaelibet contignatio ab inferiori vel pavimento, vel contignatione suspenditur, nimirum quanta est interior cubiculi altitudo. Quod significare voluisse videtur Chaldaeus paraphrastes, qui sic vertit: Et aedificauit cameram vltra totam domum, quinque cubitorum erat altitudo eius. Hoc idem confirmari posse videtur Lyranus testimonio, qui sic scribit hoc loco: Fundata latera, inquit, id est, appendicia ad mensuram calami sex cubitorum: tantum enim distat tabulatum, quod est tectum inferiorum, appenditorum; à terra; & similiter tabulatum secundum, quod est tectum mediorum appenditorum, & pavementum superiorum tantum distat à primo tabulato, & similiter tectum superiorum à tabulato secundo. Hoc idem sensisse videtur Richardus, quamuis perperam acceperit cubiculorum latitudinem: Superius, inquit, latitudinem laterum descriperat in eo, quod dice-

bat: Et latitudinem lateris quatuor cubitorum, vndique per circuitum domus: nunc autem eorum altitudinem describit in eo, quod hic adiungitur: Et vidi in domo altitudinem, fundata latera ad mensuram calami, sex cubitorum spatio. Hunc autem locum Ezechielis, & illum, quem ex libro Regum retulimus, qui contrarij esse videntur, dum hic quinque dat cubitos tabulati altitudini, ille calamum; reconciliant voces illae, quae nunc magis quam Ciceronis aetate, in ore fere omnium versantur, in iustis, & exclusiue: vt sensus sit, quinque cubitos altitudinis exclusiue, calamum inclusiue alta fuisse singula cubacula cum suis tectis: tabulati vero crassitudinem eam esse intelligemus, qua calamus quinque cubitos longitudine superat. Hanc vero tabulati crassitudinem, & vniuersam cubiculorum altitudinem expendemus, cum primum quid de tabulati altitudine senserint expositores aliqui, breui aperuerimus.

CRASSITUDO tabulati.

Beda.

TECTA Palaestinae, & Aegypti planities.

Eucherius in lib. Regum.

Angolomus in lib. Reg. Nic. de Lyra. Richardus.

TECTVM templi aibus inhiabatur. nedum hominibus. Iosephus 6. belli. cap. 6.

DE CALAMO

ITERVM, NECNON DE altitudine singulorum cubitorum, & omnium simul.

Cap. XXIIII.

De mensuram calami, sex cubitorum spatio. Hebraice מלך אצלח...

num, qua quidam aliquid superadditum putant indicari iustae calami longitudini, quo calamus dicatur plenus: quasi vero qui iustus est, deficere possit à propria & iusta plenitudine. Nos vero idem omnino significari arbitramur calamo pleno atque iusto, calamo cui nihil desit ad statutam lege, vsuque receptam longitudinem. Id quod non leui quadam ducti coniectura affirmamus, sed manifesto sacrae Scripturae exemplo. Sollicitus enim Abraham de sepulchro Sarae charissimae vxoris, sic loquebatur ad filios Heth: Intercedite pro me apud Ephron filium Seor: ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui: & calamus plena, eadem plane vsus est voce: quam Oleaster exponens: Vocat, inquit, argentum plenum, monetam non attonsam, aut non diminutam in pondere. Et videtur antiquos non fuisse vsos monetam auream: & omnia numismata tum temporis fuisse ponderata, quemadmodum nunc multis regnis fit. Triasane astruit, vtinam pari firmitate: Primum plenum argentum dici, cui nihil ad iustum pondus monetae desit; id quod quamuis ex phrasi non plene probetur, concedi facile posset, quippe eadem phrasi consonum. quod vltimo loco colligit, magis est certum, pondere potius, quam numero examinata olim fuisse numismata, saltem in prima nummi institutione, quod latius à nobis ostenditur suo loco. Illud tamen falsum est; quod aureis nummis Hebraei non yterentur; nam quamuis magis in vsu fuerint argentei, quod satis est ad ostendendum cur argentei nomine, pretium in vniuersum significetur, vt nos alias ostendimus: non tamen propterea negandi sunt aurei sicli, quorum non raro fit mentio in sacris Literis. Sed his quaestionibus in propria loca reiectis, ad institutum reuertamur.

Gen. 23. v. 8. & 9.

Oleaster. ARGENTUM plenum, & calamus plenus, id est iustus.

Tomo 3. Ap. para. par. 2. lib. 2. cap. 22.

Marc. Marinus in Arca Noe. Id. Clarius in notationi. Vatablus in notat.

Marinus: Dare aliquid, inquit; in pecunia plena, hoc est, enumerata tota pretij iusti pecunia. Clarius Hebraea conuerti posse putat: Pro plena pecunia. Vatablus: Pecuniam plenam vocat, inquit, iustum ac sufficiens pretium: qui collimasse videtur scopum, atque cum ipso Vulgatae editionis Interprete vna sensisse: idem enim Latinus sermo dignam vocat pecuniam; quod Hebraeus plenam, hoc est, cui nihil desit de argenti bonitate, pondere, caractere, quo non aequet iustam emendi agri aestimationem: vno verbo, iusto pretio diceremus. Atque adeo

A plenitudo calami, vel calamum plenum vocet Ezechiel iustum, quem aptissime reddit Vulgatus: ad mensuram calami: quod idem fit mensura, quod aequitatis norma.

Quae sane prima mensurae huius explanatio sententiam illam omnino rejicit, quae hoc calamo sex tantum cubitos contineri putat, ac nihil praeterea, cum iusta calami longitudo sex cubitorum & palmo definita sit ab eodem Propheta: quapropter iusta haec certe non erit mensura, cui palmus, aut quarta pars cubiti, vt ibidem exposuimus, desit, vt plenus dicatur calamus. Neque his obstat, cubitos sex hic pro calamo referri à Propheta, id enim aliàs quoque fecit, nihil propterea de calami subtrahens longitudine, sed historicorum morem sequutus, qui numerorum partes, praesertim minimas, subticent. Quae omnia quòd à me exemplis, atque rationibus confirmata sunt, hic fuerunt insinuanda.

Illud denique negotium facescit Hebraeis, quòd calamum hunc sex fuisse dicat cubitorum אצלח אצלח. deducitur autem ea vox à radice אצלח אצלח à qua fit verbum, quòd relinquere, aut reseruare significat: vt in Genesi ad patrem consternatus animo Esau: Numquid non אצלח אצלח, reseruasti, ait, & mihi benedictionem? Hinc fit notamen אצלח אצלח, magnum significans, honorabilem, nobilem, quòd fit à communi plebe sepositus. Qua ratione exponunt locum Exodi, quo visum fuisse Dominum à Moyses & Aaron, & Septuaginta senioribus Israel refertur: Nec sicut per eos, qui אצלח אצלח, procul recesserant de filiis Israel, misit manum suam. Maiores filiorum Israel exponendum putat cum Dauide Pagninus. Consonat Septuaginta interpretum opinio, quae sic habet: Et electorum Israel non dissonuit neque vnus. Qua ratione Sanctum quoque Augustinum legisse ferunt, quamuis in notationibus Sixtiani codicis posse Graeca reddi affirmetur: Nemo detrimentum accepit. Vtrumque simul exposuisse videtur Chaldaeus paraphrastes: Principibus autem, inquit, filiorum Israel nullum incommodum fuit. Quae quidem vocis notio facilem nobis loci sensum reddet, si cubitum sepositum, aut reseruatum intelligamus dici eum, qui iustus sit, ac lege iam olim statutus: qua ratione solum Sanctuarij vocari ostendimus iustum, & amphoram Capitolinam, non aliam à communi, sed quam ne violare liceret, sacrare Ioui Tarpeio in monte Quirites. Quare vt plenum dixerat calamus, hoc est, iustum, sic etiam אצלח, hoc est, reseruatum, aut sepositum vocat, cubitum, quo is dimensus est, hoc est, iustum. Sanctus vero Hieronymus Septuaginta interpretis imitatus, has omnes sustulit è medio dubitationes, sex cubitorum scribens spatio, primaenam vocis notionem secutus; ac si diceret sepositum, vel relictum fuisse spatium, sex cubitorum, aut calami altitudinis, vt vidimus. Nam quod Rabbi Dauid cum alijs astruunt, cubitum axillae hunc dici, quòd maior sit eomuni, haud secus quam brachium alteram sui partem excedit, aliàs à nobis reiectum est. Non tamen propterea quisquam arbitretur nos affirmare cubitum, cuius ibi fit mentio, huius nostrae staturae cubito fuisse parem. Id enim praeterquam quòd ab omni videatur veri specie alienum, contextui repugnat maxime. Quid enim? eadem est omnium hominum omnibus aetatibus statura, idem cubitus? Numquid propheticè

SEX CVBITI cum quarta, palmi parte, calamum complent.

Gen. 27. v. 36.

MATORES natu sepositi dicuntur à plebe.

Pagninus. Rabbi Dauid in comment. S. Augusti. q. 102.

S. Hieron.

Tomo 3. par. 2. lib. 3. c. 15.

meminit nostrae staturae Ezechiel, maiores, vel minores aliorum temporum, aut gentium non curans? Sed quamuis nullum haec omnia, quae maximum inuoluunt, inuoluerent inconueniens, quis credit cubicula quamplurima in celeberrimo illo Salomonis aedificio quinque cubitos alta, hominibus incolenda, aut saltem perambulanda, quatuor minimum cubitis proceris? Quòd si quae diximus, nec contextui, nec rationi videntur consona, his ipsis aduersariorum argumentis firma magis persister nostrae de cubiti longitudine sententia.

Iam vero his è medio sublatis impedimentis, reliquum est, vt exedarum altitudinem cum reliquis aedificij partibus componamus. Est igitur in primis in vestigio Sanctuarij animaduertendum Prophetam, cum de costis, tabularis, & cubiculis loquitur templum circumdantibus, de illis loqui, quae templum & oraculum cingunt, non vero de illis, quae maiora videntur esse cubicula à lateribus longitudinis vestibuli. Haec enim duo cubicula propria sortiuntur nomina, proprios vsus, quae post pauca Rabbiorum auctoritate confirmanda sunt. Cubicula igitur, de quibus nunc loquitur Propheta, è regione muri Orientalis domus incipientia, in Meridie totum circumdant templi parietem, donec ad eundem redeant in Aquilone murum domus Orientalem. Et quoniam fenestris in exteriori pariete indigebant cubicula, exterior autem fenestrarum dispositio, vt vides in Sanctuarij orthographijs, exigebat, vt cubicula haec solo ipsius domus sublimiora essent; id ad celsitudinem basis parastatae factum est, vt vides in dissecti templi orthographia. Haec vero celsitudo gradibus fuit scandenda, quos è regione praedicti parietis Orientalis Sancti oportuerat constitui, eos tamen facile consideratione assequetur lector, quos solertiam astantium operis effugisse comperiet. His igitur binis cubitis, tot enim erigitur basis, vt infra ostendemus, tres calami imponuntur retractionum, siue altitudinis tabulati, vniuscuiusque inclusa crassitudine tabulati; qui omnes numeri simul complent viginti cubitorum altitudinem, cum tribus cubiti quartis partibus: reliqui vero vsque ad viginti quinque cubitos prioris ordinis atriorum, tecto supremo tribuuntur, cuius supra memini: haec vero omnia in sectione murorum videre licet, atque metiri.

QVAE CVBICULA dimensuratur Angulus.

2 6 1/2 6 1/2 6 1/2 20 1/2 4 1/2 25

ALTITUDO cubiculorum expenditur.

Nic. de Lyra initio c. 41. Ezech.

Atque perpendendum ibidem attentius est, qua ratione coronix, quae murum coronat, qui inter costas statuitur, aequè librata sit, & omnino par coronici praedicti primi ordinis atriorum, neque supra illam amplius ascendere dictum murum, ne lumen impediret fenestris Sanctuarij, quae super thalamorum tectis aperiebantur, vt mox videbimus. Haec autem quae de altitudine diximus tabulatorum, subodoratus fuisse videtur Lyranus, quamuis quòd ad locorum Regis, & Ezechielis collationem spectat, minime sit affectus, atque adeo calami altitudini tabulati addidit crassitudinem: namque quòd ad coronamentum rationem spectat, illi venire in mentem nulla ratione potuerat; quòd nobis plura probant sacrae Scripturae collata testimonia. Eius libet verba subiungere, quo facilius possit perpendi, quibus à nobis differat, quibusque nobiscum consentire videatur: Sunt haec, inquit, tabulata sic disposita, quòd primum distat à terra per sex cubitos, & secundum à primò per alios sex, & si-

ta murum templi ascendunt per octodecim cubitos, non computata spissitudine tabulatorum, quae ponitur duorum cubitorum. Et sic appendicia ascendunt vsque ad vicesimum cubitum inclusiue parietum templi: & tanta est altitudo parietis claudentis appendicia exterius. Et quia inferior mansio templi vsque ad primum tabulatum, seu coenaculum, ponenda est triginta cubitorum, sicut in templo Salomonis, ideo desuper appendicia manet paries templi liber sine obstaculo per decem cubitos, ad recipiendum lumen per fenestras, ad sufficientem illuminationem inferioris mansionis templi: si vero mansio huius ponatur altitudo quadraginta cubitorum, sicut dicunt aliqui, sic adhuc est conuenientior illuminatio. Haec ille, quae, vt dixi, & vt inferius ostendam magis, veritati consona sunt.

De his porro cellis audiendus est Iosephus, cuius codices nisi corrupti essent, haec eadem possent confirmare, quae confirmabunt Librariorum errore deprehensa. is igitur: Circa latera vero inferioris templi, inquit, multa erant membra peruia, triplici tecto suspensa, & ad verumque latus ad ea introitus a porta patebat. Haec & perspicua sunt, & ijs quae diximus, lucem afferunt: quae subdit obscuriora Superior autem pars eadem membra non habebat, domos vel cellas licet vtrobique vertere, quae membra vocauit Interpreter, quo minus erat: erat enim, melius dixisset, angustior, celsior autem quadraginta cubitis: & ad quadraginta cubitos, quasi dicat pars superior, quae inferiori eminebat vsque ad altitudinem quadraginta cubitorum, angustior erat, quippe cum tota altitudo contignationis quadraginta cubitis à pavimento erigeretur, cuius muri inferior quidem pars cellis contegebatur: superior vero & cellis carebat, neque ita erat, vt inferior ambitiosa. Iterum vero has eadem cellas his verbis enumerat: In circuitu deinde templi construxit Salomon triginta cellas, ab Austro videlicet, & ab Aquilone. Sunt enim, vt in primo vestigio vides, primi ordinis cellae quatuordecim, quaternae Occiduae, quinae vero ex singulis lateribus, à Meridiano quinae, ab Aquilonari totidem. Sublatis igitur Occiduis, quas quare non computauerit, conijcere non potui; denae quidem cellae, triplici tecto interiacente, multiplicatae tricenae complent, denas quinas ex vtroque latere: superfuit autem duodenae Occiduae, quarum fenestras vides in Occidentali aspectu Sanctuarij. Aberrant igitur à vero maxime, qui triginta cellas singulis ordinibus computant, ternis nonagenas. Id enim Iosephus non dixit, quòd Scripturae contextui, & domus longitudini videtur repugnare. Quae inter se constipatae externae parietes templi fulciebant. Si Graeca velimus ad verbum conuertere, sic licet: Quae propter earum frequentiam, & multitudinem, totum templum extrinsecus circumdarent. Quorum verborum hic esse videtur sensus, ita dispositas fuisse cellas, vt nullam parietis templi inferioris partem relinquerent cellis vacuam. Erantque earum aditus per alias in alias, hoc ipsum supra dixerat, membra peruia cellas vocans. & patebant singulae in longum quinque cubitos, ac totidem in latum. Sic lego cum Ruffino, & cum alio exemplari ad fidem Graecorum recognito, & Coloniae ante annos nouem edito: nam qui vel Graeci, vel Latini legunt viginti quinque, mendosi sunt: tum quòd domus & atrij dimensionibus repugnat; tum vero maxime, quòd

ALTITUDO domus triginta cubitorum Lyranus.

Ioseph. 6. bel. li cap. 6.

IOSEPHI sententia de cellis.

CELLARVM numerus.

quod nostra haec lectio cum sacra Scriptura congruit, inferiorum cellarum similes referenti mensuras, vt vidimus, cum qua e diametro pugnat illa aliorum lectio.

Et viginti cubitis atollebantur. Omnium simul colligit celsitudinem. Nam, vt vidimus, vnaquaeque cum suo tabulato alta erat calamus, omnes simul calamos tres, hoc est, cubitos octodecim cum tribus quartis cubiti partibus, quos historico more licuit Iosepho vocare viginti; nisi de celsitudine super pavimento domus loquatur: nam superioris cubiculi tabulatum a solo erigitur cubitos viginti. Super has alia series cellarum erat extracta. Aliquid textui videtur deesse, vt cum de inferiori cellarum ordine interim aliqua fuisset locutus, praedicta subijceret verba. Nam, vt dixi, nonaginta cellarum numerus, qui ex hac lectione colligeretur, veritati omnino contrarius est. Super quam rursus aliae, omnes inter se numero ualidis ualidis, & mensuris, & amplitudine pares. Quod ad parem cellarum numerum in quolibet ordine spectat, certum est, neque vlla indiget explanatione: quod ad pares mensuras, distinguendum est; nam si de cubiculorum longitudine loquatur, & celsitudine, omnium ordinum cubacula paria sunt: si vero de latitudine fit sermo, sunt certe imparia: nam, vt vidimus, tabulatum inferius quinque cubitorum habuit latitudinem, medium sex, tertium septem. Ita vt coniunctae, inferius aedificium aequarent altitudine. Illud, coniunctae, facilius intelligemus, si legamus omnes simul. Notat autem his verbis Iosephus quamuis obscuris, harum cellarum altitudinem inferiori atriorum aedificio parem fuisse, id quod nos quoque paulo ante notauimus. Ex quibus quidem verbis maxime confirmatur ea, quam retuli, coniectura, quod cum altitudinem metitur cubiculorum omnium, simul celsitudinem componit, non vniam, aut alteram seorsum diuidit. Atque haec de cubiculorum mensura, numero, posita. Superest nunc vt de eorum ornamentis, & vsu breui dicamus.

PAR CELLARUM in singulis ordinibus mensura in omnibus non.

DE CELLARVM

ORNAMENTIS, ET VSV.

Cap. XXV.

ANB quisquis ea, quae haec de cubiculis diximus, attentius perlegerit, atque alia his similia quamplurima apud Historicos sacros, eorumque Interpretes viderit, atque accuratissimam perspexerit cubiculorum enarrationem, non dubito quin maximo capiatur desiderio cognoscendi, in quos usus destinatae fuerint huiusmodi cellae, quae tam illustri dignae sunt factae commentario. Accedit aureum cubiculorum ornamentum, quod ex verbis libri Paralipomenon colligitur, vbi de ornamentis Sancti Sanctorum cum ageretur, haec verba subiunguntur: Coenacula quoque rexit auro. At in libro Regum, cum de his cellis sermo

2. Paral. 3. v. 9.

A fieret: Per cochleam, inquit, ascendebatur in medium coenaculum, & a medio in tertium. Quo in loco de medijs ac tertij ordinis cellis sermonem fieri supra notauimus, vt facile possit intelligi cubacula haec, quae ipsum templi parietem contingebant, auro fuisse contexta, quod opera tantum ab interioris domus ornatu distaret. Neque vero aureum ornamentum aliqua ex parte superare censendum est loci dignitatem, & sanctitatem: erat enim orationi potissimum destinatus, quod mox Prophetae roborabitur testimonio. Sed & illud quoque orantium posset excitare deuotionem, quod sacra templi vasa aurea, & argentea, pondere, & magnitudine pene incredibilia, ornamentis, operis subtilitate, decore admiranda, numero propemodum infinita, his potissimum cellis asseruabantur. Id quod ex loco Paralipomenon, quem supra exposuimus, facile probari potest: ibi enim cum Salomoni a Dauide inter aliam templi descriptionem retulisset, atque de eorum cubulorum in alytis meminisset, hoc est, eorum de quibus nos agimus, tandem concludit ea omnia, subiungens: In omnia opera domus Domini, & in vniuersa vasa ministerij templi Domini. quasi dicat, ea omnia cubacula facta fuisse pro ministris, ministerijs, ac vasis templi Domini: & inter vasa templi argentea & aurea, pretiosissima certe fuisse credendum est in cubiculis his abscondita; quippe magis munitis, & sanctis. Quod si haec ita sunt, quis non admiraretur contemplans horum cubiculorum dispositionem, sunt enim omnia peruia patentibus in medijs parastadum parietibus ostijs, fornicibus superinductis: quae quidem ostia arctiora fuisse oportet, vt vides in Ich-nographia, manentibus ex vtraque parte retractionibus, in quibus cedrinae capsae, aliae alijs superpositae affabre elaboratae, atque sculpturis varijs exornatae, auroque obductae poterunt disponi, vbi suo quoque ordine vasa collocari ac disponi possent; pro singulorum magnitudine, materia, & ministerio: quae omnia auro, atque argento nitentia, simul oculis conspicienda eo consilio subijcerentur, vt facilius mens per partes singula considerando, inde ad Omnipotentis Dei Maiestatem contemplandam sese attolleret, quippe cum illius diuitias infinitas, huius affluentissimae tam immensi thesauri opes ne minima quidem ex parte referre, nedum cum illis exaequari valeant, cuius cum praestantia, incredibilis haec vasorum multitudo collata tam exigua videri possit, quam si infinito numero minimus quidam numerus, vel ipsa vnitas conferatur. Quae omnia piorum contemplationi attentius examinanda relinquimus.

His vero quae diximus, sese opponit Doctorum illa sententia, quae cubacula haec foeminarum tribuit domicilijs. Et quidem si Beatissimae Virginis Deiparae dignitas spectetur, vix ac ne vix quidem haec illi omnia dignum praebent domicilium; at si templi illius leges ac iura expendantur, Meridiana luce clarius apparebit, foeminas omnes ab horum cubiculorum ingressu, quam longissime arceri. Nam, vt vidimus, cubacula haec in ipsis templi parietibus constructa erant: templum autem & aram, teste Iosepho, cingebat e pulcherrimo saxo loricata gratissima, quae populum a Sacerdotibus segregabat. Et quidem inter hoc septum, & templum platea erat viginti cubitis lata, vniuersum cingens templum, vt mox patebit apud nostrum Prophetam. Sed & templi religio-

3. Reg. 6. v. 8.

C E L L A R auro fuerunt obductae.

ORATIO nis locus dignissimus.

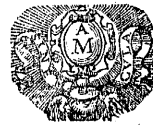
Supra lib. 2. huius par. 6. 13. & 15. 1. Paral. 28. v. 11. & 13.

OPPOSITAB reselluntur sententiae.

Ioseph. 6. dist. 11. cap. 6.

nem, & ingredientium ordines discretis verbis persequitur iterum Iosephus, ac triplicem templi ambitum describens, in extimum licuisse significat omnibus ingredi, quibusdam exceptis maxime immundis: secundum alienigenis sub interminatione poenae capitis interdicebatur. Hoc, inquit, interiorius septum, tam Austrino, quam Septentrionali latere, patebat ternis ianuis aequidistantibus ab Oriente vero vna magna, per quam intrarent casti vna cum vxoribus. Interiora autem sani mulieribus nefas erat ingredi. Ac ne quisquam dubitare posset, quatenam haec interiora dicantur, haec subdit: Tertium vero spatium intimum solis Sacerdotibus accessibile: a quo ipsum quoque Herodem abstinuisset restatur. Quid ergo, quo non licet foeminis ingredi, habitare licebit? sed quid in his resellendis immoror? ea tunc ipsa corruent, cum proprium foeminarum domicilium in porticibus superioribus templi assignauerimus.

TEMPLE religio, & leges. Ioseph. 15. an. 11. cap. 11.

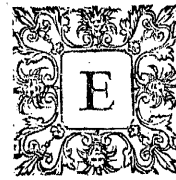

DE LAPIDEO

CVBICVLORVM PARIETE.

Cap. XXVI.

IX.

Et latitudinem per parietem lateris forinsecus quinque cubitorum. Hebraea sic vertit Regius codex, vt nulla subesse videatur amplius difficultas intelligendiverba Prophetarum: Latitudo, inquit, parietis qui costae ad extra. Pagninus: Qui erat thalamo forinsecus, quinque cubitorum. Idemque fere Septuaginta interpretes: Et latitudinem parietis lateris forinsecus cubitorum quinque. Et Chaldaeus paraphraestes: Et latitudo parietis tabulati forinsecus quinque cubitorum. In tractatu quoque mensurarum, vt auctor est Rabbi Salomon, sic etiam legitur de illo pariete, qui erat quinque cubitorum: & Rabbi Dauid, murum lateris forinsecus latum esse dicit quinque cubitis. Et Lyranus: Tanta enim, inquit, spissitudinis describitur paries claudens appendicia in parte exteriori: ex opposita vero parte clauduntur muro templi. Quae omnia Interpretum testimonia propterea libenter retuli, quod non defuerunt Interpretes alij, qui asseribus compactis cubacula haec extrinsecus clauerint. Sed quis, quae so, tanta crassitudinis asseres credat adhibitos, ad paruas huiusmodi cellas concludendas? Neque minus a vero aberrare deprehenduntur cum Richardo alij, qui eundem arbitrantur hic, atque infra dimensum esse orationis locum. Quae sane sententia nemini probabitur, ipsa Hebraea verba vel semel legenti. Quid enim simile, non dico commune, habeat vox קיר קיר, quam hic legit, parietem significans, cum voce מנח מנח, quam mox exponemus?

Richardus de templo Ezech. cap. 16.

R. Salomon in comment.

Rabbi Dauid ibidem.

Nicolaus de Lyra.

PARIES LAPIDEUS non materiacus.

Richardus de templo Ezech. cap. 16.

cuius parietis crassitudinem mensus est Angelus in postibus ex vtraque parte portae vestibuli, quamuis parietes turris superextruendae crassiores fuerint, ac firmiores, quo possent turris altissimum sustinere fastigium, vt vides in vestigio primo Sanctuarij.

Et erat interior domus in lateribus domus. Hebraice: Et quod derelictum domus appendicium, vel costarum, quod intrinsecus. Difficilis est verborum compositio, ea tamen facile percipietur, cum primum notio vocis מנח מנח fuerit perspecta: ea enim hoc loco refertur, & infra pluribus; quae deducitur vel a verbo יאנח יאנח, vel a verbo נח נח, notione ac forma eadem persimili. Et verbum יאנח יאנח, significat, dereliquit, dimisit, deposuit, aut fuit in loco aliquo: & ferme est נח נח, vel נח נח, vel נח נח, requieuit, qui enim relinquit quippiam, requiescit, ne illi vllam impendat operam: id etiam quod relinquitur, requiescit in loco in quo relinquitur, proinde verbum hoc est requiescere, seu requiescere facere; quamuis prima notio sit, relinquere, vt dixi. Apud Zachariam celebre extat eius rei exemplum: impietatem enim, quam alatae mulieres in amphora plumbeo talento oppressam deferebant, Angelus ferri ait: Vt aedificetur ei domus in terra Senaar, & stabiliatur מנח מנח, & ponatur ibi super basim suam. Vocem autem anomalam esse putat Rabbi Kimchi, quasi positam, vel repositam ibi significet & quiescentem: quia initio cum exulauit, ibi posita fuerit inuita, postea vero ipsa sese illic posuit, & defedit illic, negligens redire Hierosolymam, etsi pateret aditus. Hinc fit vocem מנח מנח, locum significare repositum, derelictum, vel sepositum. Quem exposuere Septuaginta interpretes: Et reliqua, inquit, in medio laterum domus. & Chaldaeus: Et locus, inquit, relictus in loco tabulatum intrinsecus. Rabbi vero Salomon in varijs distractis sententias, illam tandem tenere visus est, quae minus videtur aedificio conuenire, aut textui: Et quod repositum erat, inquit, id est locus quidam remotus, qui erat repositus in angulis Aquilonaribus, & Australibus, qui erant apud Orientem & Occidentem: thalami enim non circumdabant domum vniuersam. In illo autem loco remoto erant portae thalamorum, quae erant in angulis Orientalibus, vt dicitur in textu: Et porta lateris interioris erat, vel ad locum repositum: portae enim non erant thalamis, nec ad latus atrij, nec ad latus templi; sed ijs, qui erant in angulo Orientali Aquilonari, & in Orientali Australi, erat porta in pariete, cuius latitudo aperta erat ad illum locum interiorum, vel repositum: & per illam portam ingrediebantur ad illum, inde vero ad thalamum secundum, & a secundo ad tertium, & sic in circuitu per gyrum: sic enim legitur in tractatu mensurarum: Tres portae erant vnicique; vna scilicet thalamo, qui erat a dextris, & vna thalamo, qui erat a sinistris, & vna thalamo, qui erat apud se ipsum. Ionathas etiam sic exponit: Et erat interior, id est, & locus derelictus. Multa inuoluit Rabbini, quae quamuis vera sint, neque ad rem faciunt, neque percipi facile possunt, quippe quae nec ab eo qui scribebat, percipiebantur. Ea tamen breuiter percurrere, & paucis explicare e redue-

MVNACH quid significet.

Rabbi Dauid Kimchi in comment.

LOCVS RElictus inter costas.

R Salomon.

CVBICVLA duo a lateribus vestibuli, quae muratoria dicuntur.

Teneamus igitur, reiectis falsis opinionibus, quod verum est ac firmum, exteriorum domus lapideum parietem quinque fuisse cubitorum, Tom. 2. Explan. Pars 2.

vestibuli relinquebantur, & per quae aditus ad tabulata, siue appendicia patebat: & de huiusmodi quidem cubiculis exponendum est libri mensurarum testimonium, sed non qua ratione à Rabbino exponitur; habet enim vtrumque cubiculum terna ostia, ad atrium vnum, cuius mox meminit Propheta noster, alterum ex aduerso huius ad vestibulum templi; & tertium, quo ad interiora cubacula patebat introitus: neque enim ad ea, alia poterant ingredi via, quam per haec cubacula anteriora in angulis constituta Orientalibus Meridiano, & Aquilonari. Et quamuis vocis notioni minime repugnet, cubacula haec anteriora vocari מנח munach, cum & ipsa relicta sint, & seposita, seu repositoria: repugnat tamen contextui, vt ea intelligamus aut hoc loco, aut infra dimensa, cum in circuitu domus circumcirca fuisse dicatur munach, vt ibi ostendemus. Rabinus igitur minime satisfecit.

Infra §. II.

ALIAE Rabbinorum sententiae. Isid. Clarius.

Varias item Rabbinorum sententias retulit Clarius, quarum pars aliqua videri posset ad rem. Videtur, inquit, Interpretes voluisse id dicere, quod alius vertit: Et relicta interuallum domus cubiculorum, quod erat intrinsecus, vt sit sensus: Eandem mensuram habet relicta interuallum in muro interiore, quod capita trabium primi tabulati, vel cubiculi excipit. Et postquam nonnulla ad mysticos retulit sensus, haec subdit: Contendunt hoc loco quidam, quod templo non sint continuata cubacula, sed inter templum & cubacula spatium liberum intercesserit, in quod ianuae sint dispositae. Alij tamen communiter liberum hunc locum in angulis ponunt Meridiei, & Septentrionis Orientalibus, & inde aditum in proximum patuisse cubiculum, deinde ex eo in alterum, & sic deinceps: nam velut ex publico tantum extremum cubiculum adibatur, quod aditus ad ea non pateret, neque à templo, neque ab atrio, quia vtrumque muri integri obiecti erant, sicut ex contextu prophetici sermonis videtur. Haec ille: qui sententiam retulisse videtur Rabbi Salomonis, qua nulla potuit excogitari magis à ratione aliena. quid enim spatium illud quinque cubitorum sit inter domum & thalamos? quid tum sustineat thalamum, murusne alter? Sed dimissis imperitorum commentis, rem ipsam exponamus.

VERVS LOCI sensus.

Coniungendus inprimis simul est integer versus: Latitudo parietis, qui costae ad extra, quinque cubitorum, & munach, quod derelictum domus appendicium, seu costarum, quod interius, subaudi, eiusdem erat latitudinis. Disertis vtique verbis cubacula ipsa definit, eorumque latitudinem metitur, quare facta sint, & cui vsui inferuirent; voce ipsa indicans: vocat enim ea derelicta, vel dimissa, quod, vt initio dicebamus, ipsam videntur occupare parietis crassitudinem; prudenter tamen dimissa fuisse indicat aestuaria, & ad pondera subleuanda, & ne concretus in imis fundamentis vapor aliquis aestuarijs carens, terrae motus efficere, aut aedificia vitare posset. Huius autem loci relicta latitudo tanta esse perhibetur, quanta exterioris muri latitudo, nempe quinque cubitorum, id quod infra iterum disertis verbis testatum habetur. Atque hunc quidem locum non minus inter latera domus, quam inter eiusdem parietes fuisse compertum est.

LOCVS SEPOSITVS dicitur & in quo aliquid reponitur.

Illud praeterea hoc loco notandum est, quod vox ipsa munach, & locum relicta significat, seu sepositum, & locum, quo aliquid reponitur, &

asseruatur: vt in libris Regum: In arca autem, inquit, non erat aliud nisi duae tabulae lapideae, quas hinecha, posuerat asseruandas in ea Moyse. Atque in Numeris: Colliget, inquit, vir mundus cineres vaccae, & הנהח hinnacha, & ponet, vel reponet, effundet eos extra castra in loco purissimo, vt sint multitudini filiorum Israel in custodiam, & in aquam asperisionis. Qua quidem ratione munach, locum fuisse existimare licet, quo sacra vasa asseruanda reponerentur, vt dixi. Sed & parietis latitudinem, & cubiculorum nomen, quo censentur à Vulgatae Interprete, in ipso vestigio apposuimus, vt lucem afferat commentario ipsa vestigij consideratio.

DE PLATEA

VIGINTI CVBITORVM,

quae totam domum

cingebat.

Cap. XXVII.

Inter gazophylacia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus vndique. Parietis memor cum fuisset, qui thalamos claudebat exterius, meminisse etiam oportebat spatij, quod reliquum erat sub dio inter parietem hunc exteriorem domus, & vestibula, seu postes porticum, quibus superstructa erant gazophylacia, habitationi atque alijs ministerijs apta & accommodata. Ad rem Clarius: Gazophylacia, inquit, siue thalamos, vel cubacula, alius etiam cameras vocauit. Sic vbique intellige, cum legis gazophylacia. Hoc autem interuallum fuisse putant inter aedificas atrij exterioris, vsque ad cameras templo circumstantes. Est autem, inquit, in his rebus tanta obscuritas in Hebraeo, vt neque inter Hebraeos expositores conueniat. Haec ille: qui quamuis difficultatem, quae huic loco inesse credenda est, attigerit, eius tamen causam minime attigisse videtur, cum non hic sermonis Hebraei difficultas, quam sentio, quam sit eximia; sed architecturae defectus, ac descriptionum potissimum absentia, illas omnes pariat difficultates. Quamuis enim Latinus & Graecus sermo, non minus quam Hebraeus, dum spatium inter gazophylacia metitur pluribus eiusmodi spatijs, si inuenirentur, posset aptari: tamen qui praedictas omnes dimensas partes cum illis, quae infra proponuntur, in vnam colligit aedificij formam, mox intelligit hanc latitudinem non aliam esse ab ea, quam dixi. Etenim qui ipsam domus latitudinem inter gazophylacia Aquilonis, & Austri domui adiacentia intelligi putant, inanem quodammodo mensuram sibi fingunt, praeterquam quod parietum domus latitudinem aut non computari, aut non intercedere dicant necesse est; quod vtrumque aequè videtur improbandum, quippe ab omni ratione alienum.

DESCRIP- tionum com- modum.

Sed

Rabbi David. R. Salomon. Nis. de L. yra.

Sed his praetermissis, teneamus id quod ratio docet, quodque aliorum testimonijs confirmatur. Nam & Rabbi David hanc nostram sententiam Salomoni tribuit. Eam quoque confirmat Lyranus: quamuis nobis ab eo dissentendum sit, quod Meridianam tantum, & Aquilonarem latitudinem referri putauerit; eius haec sunt verba: Describitur distantia inter murum templi, & aedificium Aquilonare ex vna parte, & inter murum templi, & aedificium Australe ex altera, quae est viginti cubitorum inde, & viginti cubitorum inde. Haec autem aedificia vocantur hic gazophylacia, sicut fufius explicatur capite sequenti, vbi praecipue agitur de istis duobus aedificijs; hic autem non agitur de eis, nisi ratione distantiae à templo. In circuitu domus vndique. Id est, ex duobus lateribus: sicut enim supra dictum est, circuitus non semper dicit totalem ambitum in descriptione huius aedificij, neque in communi modo loquendi. Haec tenet ex Lyrano, qui ea, quae vera sunt, recte notauit, dum gazophylacia Meridiana, & Aquilonaria, quorum capite sequenti potissimum mentio fit, hic commemorari dicit: illud quoque non est à vero longè alienum, circuitum non semper completum, voce indicari: at decipitur sane in eo, quod hic putat plateam illam, quae inter templum, & eiusmodi Aquilonaria, & Australia gazophylacia interiacet, totam vndique non circumdedisse domum, quod ipse contextus plane probat, & ipsa aedificij ratio sane demonstrat.

PLATEA haec totam vndique domum cingit.

Nam quod ad textum spectat, inter gazophylacia se vidisse ait Propheta, aut dimensam fuisse ab Angelo latitudinem. Hebraice רחב rochab, quae vox & latitudinem significat, & paululum immutata, plateam sic dictam, quod lata sit, quae ratione latitudinem hanc intelligere possumus spatium quoddam, vel plateam quandam, quae & quod lata sit, & potissimum quod longior multo sit quam lata, dicitur latitudo. Septuaginta interpretes: εὐρος euros, scribunt. Et in medio exdrarum latitudo cubitorum viginti in circumferentia domui in circuitu. Hanc igitur plateam, vniuersam domum circumdedisse per quatuor quidem partes indicat Hebraeus textus סביב סביב סביב סביב labajit sabib sabib, circuitu domus circumcirca. Quid enim oportuisset ter circuitum repetere, si omnem ambitum noluisse intelligi? Sed quod intelligendum sit, vt dixi, indicat Chaldaeus, In circuitu, circum domum, per gyrum, scribens. Sed etiam si dubium aliquod textui superesset, nullus tamen dubitationi locus examinatis mensuris relinqueretur: & de tribus quidem templi lateribus, Meridiano, Occidentali, & Aquilonari nulla subesse poterit dubitandi ratio; certum enim atque exploratum esse vtique debet, id de omnibus pariter intelligendum esse, quod de vnoquoque probetur: nam, vt supra ostendi, medium Sancti Sanctorum in medio atrij praecise constituitur; atqui cum reliqua sint paria, parem oportet esse distantiam atrij porticum atrij, à tribus lateribus domus. hanc igitur oportet primum expendere. Mensuras quidem omnes facile nobis reddet, quam facilius retuli, craticulae ratio. Pars igitur Occidua domus, quae quinque cubitis, quatuor & quinquaginta constabit cubitis; nam singulas antas, seu paraftades medias partiuntur lineae, binos distantes thalamos: quare à media extrema Aquilonari, ad mediam extre-

Explan. Tom. 2. Pars 2.

mam Australem, calami sunt octo, hoc est, cubiti quinquaginta, quibus si addas binos vtrumque è singulis medijs antis, erunt, vt dixi, quatuor & quinquaginta: adde his etiam singulos vtrumque cubitos, quibus basis constat, atque comperies domo quidem Sanctuarij ex media atrij area operiri cubitos sex & quinquaginta. Est autem area atrij, vt reliquae, cubitorum centum, ex quibus binos vtrumque occupant extantes semicolumnae, cum suis stylobatis, vt supra notauimus. Superfunt ergo cubiti quadraginta, viceni ex vtroque Sanctuarij latere, ac totidem ab Occidentali, quod ostendendum assumpsimus.

NUMERVS viginti cubitorum ex ostentis mensuris colligitur.

Quod vero ad Orientalem spectat plateam, cuius infra mentionem faciet Propheta, ea ostendenda quoque est fuisse viginti cubitorum inter peribolum claudentem quadratam aream atrij Sacerdotum, & gradus, quibus ad vestibulum templi ascendebatur. Diximus autem supra, Orientalem parietem Sancti directe respondisse porticum parietibus, siue postibus vestibulorum. Fuit autem porticus lata cubitis quinquaginta, inclusa muri crassitudine: demus igitur muro calamum vnum, vestibulo binos, anteriori muro cubitos quinque, addantur & antarum proiecturae, & sient omnes calami quatuor, hoc est, cubiti quinque & viginti; quibus si addas quinque alios cubitos, quos gradus oportuisset ab antis extare (quamuis plures extent in nostris descriptionibus, incuria eorum, qui operis praeerant) & sient omnes simul cubiti triginta, quos si abstuleris ex latitudine porticus quinquaginta cubitorum, reliqui erunt plateae atrij cubiti viginti: & hoc est, quod disertis verbis testatur Propheta, latitudinem viginti cubitorum fuisse in circuitu domus vndique.

DE LOCO ORATIONIS, ET EIVS DVPLICI

OSIO. Cap. XXVIII.

ostium lateris ad orationem: XI. ostium vnum ad viam Aquilonis, & ostium vnum ad viam Australem. Eandem Hebraeam vocem מנח munach, quam interiore domum conuerterat Vulgatus, bis hoc eodem versu, vertit ad orationem; quae lectio iterum nos cogit, quam supra exorsimus, vocis munach, notionem latius explicare. Et quoniam duplicem vocis originem esse potuisse diximus, alteram ibidem proposuimus, alteram in hunc locum reieci-

mus. Deducitur igitur vox iuxta Hebraeorum regulas ac praecepta, non minus à verbo מנח munach, quam à verbo מנח munach: est autem מנח munach, quiescere, requiescere; vtrumque verbum notionem vt forma affine ita faciunt, vt vix nomina ab eis de-

ORATIO quies dicitur.

Bb 3 ducta,

ducta, cuius sint originis, dignoscantur. Nam Rabbi David à priori verbo vocem נחית nachit, deductam putat in lib. radii. Chimchius, requiem, remissionem, refocillationem, & recreationem significantem. Sic apud Job 36. V. 16. Iob: Igitur saluabit te de ore angusto latissimo, & non habente fundamentum subter se: נחית ונחית, & requies, vel quies, aut refocillatio: requies autem mensae tuae erit plena pinguedine. Aliter Graeci: Abyssus effusus sub ea, & descendit: mensa tua plena pinguedine. Quae verba sic exponit Olympiodorus: Vbi hinc excesserit hypocrita, abyssus ei, & quae abyssu subiecta est, effusio referuatur: tenebrae inquam ipsae exteriores; tibi vero mensa dabitur adipis plena. Forrasse etiam hypocrita comparatur abyssu, propter clandestinitatem, aliaque consilia quae machinatur, & quia simulationis velo tegit insidias; vt naufragium, faciant qui fidem illi faciunt. Hanc vero posteriori loci interpretationem Vulgatae nostrae magis affinem crediderim. Nam iusti & hypocritae exitus impares confert locus, conuiuij & accubitus respiciens mores: & virum quidem iustum affirmat è lecto illo benigne cripiendum miserum, & infelici, quod cum ad requiem quaeretur & fatietatem, miserae fuit decipula operimentum, sub quo puteus abyssu latebat, in immensum descendens, ac sine vlla euadendi spe, quae est fors hypocritae iusta. At vero iustum ad mensam, lectumque placidissimum, omni quiete, suauitate plenum, euocandum esse affirmat opipari, iucundissimique conuiuij.

Olympiod. in Catenis.

SORS HYPOCRITAE ABYSSUS.

Isa. 66. V. 1.

Isa. 11. V. 20. Forerius ibid.

TEMPLVM & Ecclesia dicitur Christi requies.

Psal. 131. V. 14.

2. Paralip. 6. V. 41.

Genes. 5. V. 29.

NOE NOMEN VNDÉ DICATUR S. Hieron. in tradit. Hebr.

Ut sensus quidem verborum non alius esse videatur huius lectionis, atque illius, cum maxima sane, immo & vna laborantium consolatio esse videatur quies, qua requiescant à laboribus suis. Sedenimvero si laborum omnium nostrorum quies in hac plena laborum vita exquiratur, vna profecto reperietur mentis quies, quae vocatur oratio cum iustitia coniuncta. Cuius magister ac Doctor Noe merito consolator dicitur, aut quies, vt tradit Ambrosius. Nam quamuis multis in rebus Noe aetatem suam, ac posteros consolatus sit: vel quia, vt ait Hieronymus, omnia retro acta opera quieuerunt per diluuium, certe mala, diluuij causa, vt interpretatur Chrysostomus: vel quod conseruauerit humani generis posteritatem, vt ait Hugo; vel quod agriculturam inuenerit, eiusque instrumenta praecipua, vt habet cum Hebraeis Salomon: aut, quod propter eius sanctitatem, atque iustitiam, benedicenda esset terra minori cultu fructus allatura: vel quod ipse vinum cordis humani solamen inuenerit: vel quod ipsi carniuium esus esset concedendus: vel tandem quod mortem laborum omnium finem, & quasi quietem asciuerit. Quae omnia externa quidem sunt, nec tantae prophetiae magnitudinem explere posse videntur. Illa certe maiora, quae Ambrosius tradit, qui cum mores, gesta, altitudinemque animi huius Patriarchae explanare statuisset, haec subdit: Etenim quem Dominus Deus ad renouandum semen hominum reseruauit, vt esset iustitiae seminarium, dignum est, vt nos quoque describamus eum ad imitationem omnium; & requiescamus in eo ab omni istius mundi sollicitudine, quam quotidie diuersis exagitationibus sustinemus. Pudet filijs superuiuere: taedet, cum tot aduersa audiamus charissimorum, lucem hanc carpere: ipsorum Ecclesiarum diuersos fluctus, tempestatesque vel praesentes subire, vel animo recipere, quis tam fortis, vt patienter ferat? Et ideo nobis quoque affectanda haec requies fuit; vt dum Noe Sanctum maiori intentione consideramus, reficiamur & nos, sicut omne genus in illo requieuit ab operibus suis, atque tristitia. Vnde & Noe dicitur, quod Latine dicitur iustus, vel requies. Et cum requiem promissam in diluuiio adimpletam negasset, quippe quo interitus & miseriarum cumulus fuisset illatus, subdit: Verum si iusti viri mentem consideres: aduerter iustitiam solam esse, quae alijs potius nata est, quam sibi; non quod vtile sibi est, quaerat, sed quod omnibus. Haec nos requiescere facit ab operibus iniquitatis, haec reuocat à tristitia: quia dum ea, quae iusta sunt, gerimus, nihil timemus purae conscientiae securitate: non dolemus graui dolore. Nihil enim est, quod maioris doloris sit, quam culpa reatus. Requiescamus etiam ab omni cura terrena conuersationis, quae corpus nostrum, atque animam frequentibus vexat doloribus, vitamque atterit.

ORATIO quies à laboribus.

S. Hieron. in trad. Hebr. in Genes. S. Ioan. Chrysost. hom. 21. in Genesim. Hugo sancti Viti. Annotat. in Genes. R. Salomon.

S. Ambros. lib. de Noe. cap. 1.

Quod si Sanctus hic Doctor vnus viri contemplationem, quam putat cum imitatione esse coniungendam, quietem asserere posse arbitratus est, quid, quae so, sentiendum esse existimaret de illo loco, qui cum ipsa Dei sede proxime coniunctus est, ab omni rerum humanarum perturbatione longissime semotus? In quem sane locum respexisse videtur Psaltes celebri illo Psalmo, quo omnis securitas, & quies quodammodo continetur: Qui habitat, inquit, in adiutorio Altissimi, in protectione Dei caeli commorabitur. Ex Hebraeo sic ad verbum potest conuerti: Sedet in abscondito Excelli: nam & huiusmodi locum absconditum orationi inquirendum esse, docuit virtutum omnium Dominus Magister & parens Christus: Ora Patrem tuum, inquiens, in abscondito in vmbraulo שׂוֹפְרֵי שָׂדַי, sufficientissimi commorabitur. Huius porro Psalms explanationem, quam non parum huic argumento lucis allaturam existimaui, libens & prudens praetermitto. Lectorem hortatus, vt apud Expositores eam legat: eam tamen quam Rabbi Moses Aegyptius attulit, & quod non omnibus suppetat, & quod vtilis esse putetur, ac iucunda non minus quam ad praesens institutum accommodata, silentio inuoluendam esse non duxi. Is igitur: Aduerte, inquit, Psalmum, cuius principium est, Qui habitat in adiutorio Altissimi, quoniam in eo agitur de providentia, & de cura, & de adiutorio, atque protectione Dei in cunctis, quae eueniunt corpori, tum vniuersalia, tum particularia, quae inueniuntur in vno individuo, & non in alio; in accidentibus etiam quae eueniunt à natura compositae substantiae, necnon in illis, quae perpetrantur & committuntur homines prauis moribus. Et propterea dixit: Ipse liberabit te de laqueo venantium, & à pernicie aduersa. Et iterum: Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Et rursum: Non timebis à timore nocturno, nec à sagitta volante per diem, & à pernicie ambulante in tenebris. Loquitur insuper de custodia sua, ab his, quae eueniunt ab hominibus, & dicit, quod quamuis transires per medium acriter pugnantium, ita quod viri interfecti caderent à dextris, & à sinistris tuis: & ad laeam quidem caderent mille, ad dexteram autem myriades; ad te nihilominus pernicies non appropinquaret, & subintulit: Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum inspicias: & demum intulit, quod iam allatum est de gloria & honore, posuitque rationem & causam huius curae, & providentiae erga hominem hunc, & dixit, quoniam me vehementer dilexit, liberabo eum, & protegam eum, quoniam scit nomen meum. Nos vero iam monstrauimus in praecedentibus rationem scientiae nominis, comprehensionem esse Creatoris. Proprius sane loqueretur, si apprehensionem dixisset, vel ipse, vel eius interpretes. Dicimus itaque providentiam, & curam Diuinam ideo adhaerere & coniungi huic homini, quoniam scit Deum, atque dilexit eum. Differentia vero est inter שׂוֹפְרֵי שָׂדַי & פְּנֵי חֹשֶׁךְ. Nam quando amor multum intenditur, & oculi amantis, & cor, & cunctae cogitationes feruntur in rem quae amatur, adeo quod nihil aliud cogitat praeter illam: hic talis vocatur פְּנֵי חֹשֶׁךְ. Philosophorum autem documentum est, quod passiones corporeae temporum iuuentutis impedimento sunt homini, ne assequatur bonos mores; quanto ergo magis impedimento erunt ad assequendam hanc clarissimam cognitionem, quam assequitur homo perfectionibus intellectus, quae inducunt hominem, vt sit פְּנֵי חֹשֶׁךְ, id est, diligens Creatorem? Vanum vero, & fatuum est opinari, quod speculationes illae limidae homini inesse possint, dum feruent corporeae passiones: siquidem quantum remissae fuerint corporeae passiones, & extinctus ignis concupiscentiae, tantum vigebit intellectus, & lumen eius augebitur, & comprehensio illius clarissima erit, & lucida: adeo quod cum homo peruenerit ad aetatem maturam, & morti propinquus fuerit, intendetur operatio illius intensione

PASSIONES iuuenum scientiam Diuinam impediunt, & amorem.

REQUIES in templo in quo Deus ledet. Psal. 90. V. 1.

maxima; & crescet delectatio & laetitia in apprehensione, siue in operatione illa, & intendetur amor rei apprehensae tantum, quod separabitur anima à corpore in hac delectatione. Huius rei exemplum adducit Moysen, quem mortuum fuisse dicit ex ore Domini, hoc est, osculo oris eius, quod intensissimi amoris signum postulat in Canticis sponsa. Et sane orationis quietem, & securitatem definisse videtur Rabbini, si haec omnia, quae aetati tribuit, & sedatis passionibus, Altissimi adiutorio, & protectioni cum Regio Psalte tribuisset: vt merito locus, qui sepositus est, & veluti sub scapulis, aut brachijs Diuinae maiestatis, Sacerdotum quieti deputatus, locus orationis ab Interprete nostro dicatur, cuius imprimis munus esse videtur, & animi perturbationes sedare, & ad Deum illuminatae mentis oculos tollere, atque purificatae affectionis quasi propensionem ferre.

R. Moses lib. 3. Morehane-nochim.

Hier. 51. V. 59.

REQUIES propheta dicitur. Rabbi David in comment.

Neque vero alienum ab hac appellatione est, quod idem Hieronymus apud Hieremiam, Saraia vocatur Hebraeis quietis: Saraia autem erat princeps ministrorum, & prophetiae. Sunt qui dicunt, inquit Rabbi David, quod erat amicus regis, quod erat cum rege tempore quietis suae. Targum vero exponit muneris, aut munerum, quasi fuerit princeps quo confendis muneribus vteretur rex Sedechias, vel quem muneribus cumulasset. Quae omnia non ad Sedechiam regem retulit Hieronymus, dum prophetiae principem illum vocauit, vel principem Prophetam, sed ad regem Regem ac Dominum, qui illum quiete donasset, atque alijs muneribus, quae sunt cum Dei confortio, ac prophetia coniuncta.

Cant. 1. ORATIONIS quies & securitas.

Hier. 51. V. 59.

REQUIES propheta dicitur. Rabbi David in comment.

Sed postquam de loco orationis iam satis constat vbi fuerit, & quare sic dicatur, videndum superest de eius portis, atque mensura. In Hebraeo sic habetur: Et ostium appendicis, derelicto, velut habet Pagninus, thalami loco derelicto, ostium vnum ad viam Aquilonis: & ostium vnum, vel alterum ad Meridiem. Chaldaeus: Et portae, inquit, tabulati ad locum relictum, ostium vnum apertum ad viam Aquilonarem, & ostium vnum apertum ad Austrum. Et huius loci quidem Expositores in varias abiire sententias. Nam Rabbi Salomon: Et ostium, inquit, lateris interioris ad locum repositum; id est, portae thalamorum exteriorum erant apertae ad locum interioriorem, siue repositum, in cornu anguli, sicuti exposui. Haec vero sententia, vt dixi, vnum assumit, quod ab omni specie veritatis alienum est, locum fingens apertum inter domum & cubacula, cui nullum locum patere ostendet explanatione sequentium Prophetarum verborum. Quod vero singulas singulis thalami videatur aperire portas, ad relictum spatium, non est vt quisquam opinetur Septuaginta interpretum posse lectione fulciri: eorum enim verba sic habent: Et portae exedratarum ad reliquum, portae vnus ad Aquilonem, & ostium vnum ad Austrum. In Sixtiano codice: Portae vnus, quae ad Aquilonem. Quae ita accipienda est, vt prima vox portae collectiue sumatur pro duplici porta, quasi sensus sit: & portarum, quae ad reliquum patebant, siue ad exedras; altera erat in latere Australi, altera vero in Aquilonari. Sic enim Graeca cum Hebraeis, Latinis, & Chaldaeis consentient, quod satis sit verisimile, Interpretes

PORTAE loci ad orationem.

R. Salomon in comment.

viam Occidentalem sepruaginta cubitorum; ad Orientem autem centum cubitorum: nam superabat triginta cubitis, quibus vestibulum supereminebat templo, quindecim scilicet cubitis hinc, & quindecim inde, ubi erat domus commutationis: & sic legimus ibidem: Ab Aquilone ad Austrum erant septuaginta cubiti. Sed eorum computatio inepta est, atque indigna, quae in memoriam reuocetur: cum ab illis scribatur, qui nec aedificium norunt, neque aedificij rationem, ac symmetrias nosse potuerunt.

MVTATORIA gazophylacia quae.

Sed quod de mutatorijs gazophylacijs subiungit, silentio non est praetermittendum: Dicebatur, inquit, בית החלiphoth, domus commutationum, ubi repenebantur gladij ipsius templi, quod erat angustum in partibus posterioribus suis, & latum in anterioribus, ad similitudinem leonis, sicut dicitur: Vae Ariel ciuitas, quam aedificauit Dauid. Et sicuti leo angustus est in posterioribus, & latus in anterioribus suis, sic etiam templum angustum erat in posterioribus, & latus in anterioribus: & hoc est id quod ibi legitur. Quod autem dicit vestibulum supra templum eminere quindecim cubitis hinc, & quindecim cubitis inde, non intelligitur ita ut spatium ipsius vestibuli sit latius templi spatium, sed quia domus commutationum coniuncta erat ipsi vestibulo hinc & inde. Haec ille. Lyranus lites componere velle videtur, voces, carumque notiones plane cognoscens, cum tamen quid eisdem significetur, haud probe intelligat. Expositores Latini, inquit, communiter exponunt de quadam aedificio, quod dicitur situatum inter Occidentalem partem templi, & locum vulgi. Hebraei vero non ponunt hoc aedificium, ut dictum est supra, & merito, ut videtur: nam in textu non dicitur pro quo deseruiat, cum tamen de alijs aedificijs hoc dicat.

Nicolaus de Lyr.

Addendum praeterea videtur his Lyrani notionibus aduersus expositores illos, quod porticus quaedam centum cubitos longa, nullam habens mensuram, septuaginta cubitorum definitur in textu, ut videbimus; inter quam, & templum viginti illi cubiti latitudinis intercedunt: atque inter hanc porticum, & atrium gentium, nullum patet praeterea spatium, quo illud aedificium, quod fingunt, possit contineri, ut vides in vniuersali ichnographia. Sed & subiungit Lyr.: Propter quod cum ipsis (Hebraeis) exponam rextum de templo, & aliquibus sibi adiunctis. Et describitur hic latitudo templi cum suis appendicijs, & locus orationis in latere Occidentali, cum dicitur: Et aedificium quod erat separatam, secundum quod dicit Rabbi Salomon, per aedificium hic intelliguntur illa, quae sunt templo adiuncta, & per separatam ipsum templum: erat enim, inquit, aedificium valde nobile. ac subdit: Et potest etiam dici separatam propter eius eminentiam respectu aliorum aedificiorum: & ideo sic debet habere nostra translatio: Et aedificium, quod erat separatam. id est, adiunctum ipsi templo. Nomina enim Hebraea sunt indeclinabilia, sicut cornu, & gelu: propter quod in transferendo positus fuit nominatiuus casus pro datiuo, vel forte factum fuit hoc scriptoris vitio, qui secum inuicem pugnancia inuoluit, quippe quae cum ipsa pugnare videntur. Vulgata editione: quid enim commune habet separatam aedificium, & coniunctum templo? Sed mutuemur ab ipso, quod verum est: Aedi-

ficiam, inquit, dicuntur illa, quae sunt templo adiuncta: Hebraice בנין binian. Significat autem haec vox, ut supra latius dixi, aedificium, quod varijs constat partibus inter se connexis, & colligatis, ut ibi de peribolo exteriori templi dicebamus. Et omnis certe exedarum templo adiacentium structura, quae parietibus exterioribus clausa, medijs distinguitur paraftadis, fornicibus apertis, merito hac voce denominetur. Et hoc vnum de priori voce satis habeo dixisse.

AE D I F I C I A M, seu binian, quod dicitur.

Lib. 3. cap. 13.

Vox autem גזרה gizar, à verbo deducitur גזר gazar, quod est excidere, succidere, scindere, diuidere. Hoc verbo eleganter vsus est Habacuc: *Abscindetur, inquit, de ouili pecus.* vel ut alij vertunt, abscidit, vel abscidet sese de ouili pecus. Penuriam ingentem indicat ouile sine pecore, praesepia sine armentis. Non dissimili vsus est phrasim Isaias: *Quia abscissus est de terra viuentium.* Isa. 3. v. 8. hoc est, è medio sublatus est. Quam phrasim magis explanauit idem Isaias, vel apud Isaiam Ezechias: *Pracisfa est, inquit, velut à texente vita mea: dum adhuc ordiret, succidit me.* Hinc vox deducitur גזרה gizar, abscissum, separatam, seiunctum significans: quae cum de aedificio dicitur, illud aedificium significabit, quod ab omni alio sepositum est, nec alteri coniunctum, aut aliqua sui parte connexum. Quare merito Scriptores in hanc vnam confluunt sententiam, ut putent templum ea voce indicari: à vocis vero notione alienum videtur, quod sic dicatur, quia ceteras aedificij partes dignitate antecellat, ut ait Clarius, ipsi quoque emineat. Quae quamuis vera sint, extra propositum videtur expositio, atque ex ipsa rei ignoratione orta vocum translatio, cum eas, ut sonant, in partibus aedificij notandis oporteat explicare: quamuis deinde metaphorae ac tropi splendorem historiae possint asferre. Pari quoque ratione, coenaculum vocare gizarah, ut fecit Chimchius, videtur impertinens. Quomodo enim separatam dicatur, aut abscissum ab inferiori aedificio cui innititur; quorum, alterum si ab altero separatur, neutrum poterit aedificium completere, est enim inferior pars quasi fundamentum superioris, qua sublata non stabit superius: est superior quasi inferioris complementum, ac dignitas; illam si auferas, dignitatis multum, ac perfectionis inferiori detrahas. His adde quod renuit mensura, locum de coenaculo exponi: nam domus longa est cubitos sexaginta, ut vidimus, vestibulum latum decem, inter quod & domum intercedit paries cubitorum sex: non possunt ergo pauciores cubiti in longitudine coenaculi computari, quam sex & septuaginta, quibus si addas ex vtraque parte parietis crassitudinem cubitorum quinque, ut ipse huius sententiae auctor contendit, erunt cubiti sex & octoginta, non septuaginta, ut habet textus.

Habacuc 3. v. 17.

ABSCINDI, hoc est, perire.

Isa. 3. v. 8.

Isa. 38. v. 12.

SEPARATAM quod dicitur.

Isid. Clarius.

COENACULUM templi non potest hoc loco intelligi.

DOMVS AB Oriente non est lata cubitos centum.

TEMPLVM leonis formam habuit.

que ipsi Scripturae sacrae: ideo ne id quidem nostrum templo defuisse credendum est, cuius facies & porticus postico fuit latior, non quidem quibus denis vtrimque cubitis, ut tradunt Rabini, neque humeris vicenorum vtrimque cubitorum, ut ait Iosephus; sed ijs tantum, quos turris fastigium fundamentorum crassitudini postulabat, quosque symmetriae ratio exigebat, ut videre licet in eius vestigio. Qua ratione factum est, ut mutatoriae exedrae non hunc, aut illum habeant incertum numerum, sed eum, quem omnibus alijs circa templum exedris tribuit Sacerdos, textus, cubitorum quinque: at quoniam reliquis maiores esse oportuit huiusmodi cellas, eae in medio dilatantur binis vtrimque cubitis, vel circiter, quo & vsui sint aptae, & ornamentis nobilissimae, ut contemplantur vestigium esse poterit in promptu. Sed his praetermissis, quae ut aliorum sententijs satisfaceremus, obiter diximus, loci sensum paucis aperiamus.

MVTATORIA cubacula & eorum mensurae

VERVS LOCI sensus colligitur.

R. Salomon. Rabbi David relati.

Et aedificium, binian, exedras intellige, quae circa templum sunt. Has vocant Septuaginta, separans, vel, & quod separat; quia quodammodo intercedunt domum inter, & atrium quod erat separatam. Hebraice: *Ad facies tabulati sepositi*, Septuaginta, Ante faciem reliqui, vel, ad faciem reliqui. Ante confectum Latinus Chaldaei Interpres; confectum autem vocat, quod Chaldaeus vocauit בוצרות bucruta. Quodque Rabini Salomon, & Dauid palatium, arcem, munitionem exponunt, & de ipso aedificio templi intelligendum esse non dubitant: hoc autem septum vocauit Interpres ipso binian aedificio, quo pariter munitum est, ut pariet. Sed & hoc aedificium, vel locum orationis intellige, quod est in facie templi, vel coram templo, à latere Meridiano, & Aquilonari, & tendit ad Occidentem. Sic enim interpretor cum Septuaginta interpretibus, qui quod ad mare, vel quasi ad mare scribunt: vel cum Chaldaeo, versus viam Occidentis, latitudinis, vel extensionis septuaginta cubitorum. Longitudinem metitur loci ad orationem, qui sexaginta cubitos occupat longitudinis templi, & senos muri Occidentalis, & quinos exedrae item Occidentalis, vel si ad postem vsque paraftadis metiaris, quaternos, qui omnes septuaginta complent. Hanc nostram sententiam confirmat Theodoretus: Et à parietes, inquit, Occidentis vsque ad ipsam exedram (sic vocat mutatoriam cellam) septuaginta cubitos interesse: Haec ille: qui cum omnibus alijs Expositoribus mare putat accipi pro Occidente, ut alias solet. Id quod disertis verbis testatus fuisse videtur Moyses: *Contra Occidentem vero; inquit, id est, ad eam partem tabernaculi; quae mare respicit, fecit sex tabulas &c.*

Theodoret.

Exodi 36. v. 27.

PARIES thalamorum latus quinque, alius nonaginta cubitos. Supra v. 9.

R. Salomon in comment.

quia veniebat exterius ad Aquilonem, & ad Austrum &c. Longitudo autem illius aedificij (id est, domus commutationis) ab Oriente ad Occidentem erat decem cubitorum: remanent igitur nonaginta cubiti longitudinis, in latitudine septuaginta: domus enim tota erat longitudinis centum hinc & inde, sicut explicatur in textu ipso, & in tractatu mensurarum. Eandem sequitur dicendi rationem Chimchius: eandemque videntur innuere Septuaginta interpretes, qui longitudinem parietis fuisse indicant cubitorum nonaginta. Sed falsa esse in primis ostendenda est Rabbinorum opinio, quod nullo negotio sequenti versu perspiciet lector, qui longitudinem domus inclusis muris metiri cognouerit. Sed cum mutatoriae cellae denos tribuant cubitos, cui adiacet exterior paries quinque minimum cubitorum, qui reliqui erunt longitudini muri Aquilonaris, & Meridiani, cubiti fient quinque & octoginta, non nonaginta. Et haec quidem computatio ad hominem, quod aiunt, fit: nam cum multo crassior constituatur murus Orientalis propter turris altitudinem, eo minor contineatur esse numerus eo, quem collegi, quinque & octoginta cubitorum. Sed hanc mensuram ad altitudinem Occidentalem domus referendam esse confirmat ipsa symmetriae ratio, quam suo loco expendemus; praeterquam quod Occidentalis aspectus haec est longior mensura, quae merito longitudo dicitur. Et Septuaginta quidem interpretes de muro loquuti esse censentur, ut ex duplici constat codice: nam exterior, ut dixi, vsque ad fenestras erigebatur cubitos quinque & viginti.

ALTIITUDO domus Occidentalis nonaginta cubitorum.

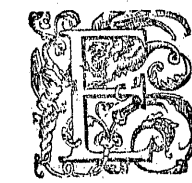

DE LONGITVDINE

DOMVS CENTVM

cubitorum.

Cap. XXX.

mensura est domus longitudinem centum cubitorum: & quod separatam erat aedificium, & parietes eius longitudinis centum cubitorum. Quam per partes dimensus fuerat domum, nunc in vnam summam colligit, eamque longam esse testatur ab Oriente in Occidentem, cubitos, absoluto numero, centum. Quae plane sententia, quoniam ab omnibus pariter Expositoribus, nemine discrepante, recipitur, non est opinor, cur in ea explananda diutius immoremur. Rationem tamen hunc numerum colligendi non eandem omnes tenuerunt, quoniam non omnes superiores partium numeros eodem modo interpretati sunt: vel quod verius est, quia non omnes vnum integrum, atque perfectum aedificij corpus aut componere, aut mente concipere voluerunt, vel certe valuerunt. Rabbi Salomon: Sumat omnia, inquit, cum eminentia domus commutationum. Sic etiam legimus in tractatu mensurarum: Templum erat centum

XIII.

R. Salomon.

tum

QVOMODO tum supra centum in altitudine centum, ab Oriente ad Occidentem centum. Hanc vnam mensuram veram esse agnoscimus, in reliquis à vero discedit: nam Orientalem domus latitudinem, quam hic videtur referre, supra reiecimus; altitudinem centum, nisi de Herodiano templo loquatur, falsam esse conuincit Historia Paralipomenon. Sed & ipse colligit in vnum partes, quas non omnes supra apte mensus fuerat. Quare ne easdem, quas supra attulimus, rationes cogamur repetere, latius fore existimauimus illud praetermittere, cum Salomone, qui longius à vero aberrat.

Septuaginta interpretes: Et mensus est, inquit, longitudinem cubitorum centum. Sanctus Hieronymus: Verbum, contra, inquit, quod Septuaginta transtulerunt in principio testimonij; vbi scriptum est: Et mensus est contra domum: in Hebraeo non habetur; & idcirco obelo praenotandum est, vt sit rectius & verius: Et mensus est domum longitudine cubitorum centum. Quam Beati Hieronymi sententiam confirmare videtur ipse contextus, quem apte composuit Lyranus: Et mensus est domus, id est, templi, longitudinem centum cubitorum: & qualiter istud sit intelligendum, exponitur cum subditur: Et quod separatam erat aedificium, & pro, id est, quod separatam erat aedificium &c. id est, templum, quod dicitur separatam cum aedificio appendiciorum.

Et sane quod commune sit sacro Eloquio coniunctionem, & interpretatiue vsurpare pro id est, ex multiplici notione & vsu Hebraicae literaturae, cui respondet, originem ducere aliàs meminisse. Ex multis vero exemplis, quae id ipsum confirmare possent, pauca quaedam subiungam, quibus illud quoque obiter perspicatur; quid nimirum sacrae Literae Dei benedictione contineri statuant. In Genesi: *Benedixit diei septimo, & id est, sanctificauit illum, vel Sanctum habendum esse semper ostendit: quia in ipso cessauerat ab omni opere suo.* Et iterum Isaac ad Iacob ait: *Deus autem omnipotens benedicat tibi, & id est, crescere te faciat, atque multiplicet.* Et in Psalmo: *Benedicat tibi Dominus ex Sion: & id est, videas bona Ierusalem omnibus diebus vitae tuae. Et videas filios filiorum tuorum &c.* Qua sane ratione apte intelligemus idem ipsum, quod domus nomine mensus fuerat centum cubitis: quoniam ea voce quae communis est, & plura significat, non satis perspecta esse poterat eiusmodi mensura; eam explicare magis volens, atque indicare quas partes domus eiusmodi mensura comprehenderet, subiungit: *Et, hoc est, quod separatam erat aedificium.* Hebraice והגזרה והבנין vehagizrah vehabinian; & sepositum, & aedificium. Hanc porro sententiam confirmat Salomon: Finis, inquit, versiculi explicat suum principium, quasi dicat, omnia simul conficiunt centum cubitos. Haec ille. Vocem vero vtramque paulo ante exposuimus, & ostendimus priori templum indicari, posteriori vero aedificia illa templo adiacentia. Et parietes eius, hoc est, omnia simul computata longitudinem complent cubitorum centum, ab Oriente in Occidentem, vel ab Occidente in Orientem: qua ratione numerum deducemus, praesente tamen vestigio Sanctuarij. Occidentalis paries cubitorum quinque, exedra totidem; murus templi calami vnus, hoc est, cubitorum sex & quartae partis: ipsum templum septuaginta cubitorum, paries templi Orientalis, ca-

lamini vnus, hoc est, cubitorum sex cum quarta parte: vestibulum cum suis antis duorum calamorum, hoc est, cubitorum duodecim ac semis: exterior murus vestibuli, cubitorum quinque. Qui omnes numeri in vnam summam collecti, centenos efficiunt cubitos, vt vides in margine: singuli autem eorum suis locis confirmati sunt, vt nulla possit in eis subesse dubitandi ratio.

Maxime vero perpendenda est haec tam exacta numerorum sacri Textus confirmatio, in maximis praesertim numeris, quibus plures alij continentur. Hi enim veluti navigationis portus sunt, aut cursus meta, quam qui tetigerit, certam viam tenuisse in reliquis certum est. Quae vel vna ratio certiore facere posset lectorem, vt dubitare non possit de vniuersa fabrica, ac singulis eius partibus. Huius vero rationis pondera, atque momenta nemo cognoscere posset magis, aut explicare vberius, quam qui cum infinitas propemodum alias ingressus fuisset vias, nullam tamen aliam hoc vnum, doctissimorum virorum, quibus id fuerat ante commissum, iudicio, consequi potuit, neque sibi ipsi satisfacere, nedum alijs persuadere.

Huc vero in iudicium vocare liceret Scriptores illos, qui nescio quod Herodis templum Salomonico praefere volentes, nec tamen possunt, hoc fuisse affirmant longum cubitos septuaginta addito vestibulo; illud, vtroque Iosepho teste, centum. At inquit ille, hoc Ezechielis templum nihil habet cum Salomonico commune. Quod quamuis in alijs aedificij partibus non sit tam perspectum, hac vna, quae totum dici posset potius quam pars, ita est conspicua, vt ab ijs, qui sacras venerantur Literas, negari vix possit. Nam cum singulas fere aedificij partes historijs sacris non minus probauerimus, quam Prophetis testimonijs; quae ex probatis ac certis numeris colligitur summa, tam certa est, quam quae certissima eamque qualibet alia licet confirmare. Esto, vt hoc illis concedamus, sit domus Domini à Salomone constructa longa cubitos septuaginta, cui adiacent, quae historia Regum narrat: *Et aedificauit Salomon super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi & oraculi.* ecce parietes binos minimum Meridianos Occidentales, & Aquilonares, neque enim vnus paries tabulata posset continere, & fecit latera in circuitu. Distinguas necesse est à lateribus tabulata, quae deinde metiuntur, breuiora quinque cubitis: atque vestibulum non ponit non exterius pariete claudi, & domus altero quidem clauderetur, qui vestibulum distingueret à Sancto: ecce quaternos muros, & tabulatum addendum longitudini septuaginta cubitorum. Ac ne muros subtiliores contentiose constituas, memineris viginti cubitos consensuros supra centum. Quem computandi morem tenuit Richardus, parum deuians in aliquibus muris: Nam quadraginta, inquit, cubitos longitudinis inter parietes habuit ipsum templum; viginti vero Sanctum Sanctorum, vndecim autem latitudinis templi vestibulum: quatuor autem parietes viginti quatuor cubitos tenuere, & locus orationis cubitos quinque: haec omnia si in vnum redigis, centenarij summam habebis. Haec ille, qui senos cubitos etiam extimis muris contra textum attribuit, quoniam nec calami rationem nouit, nec vestibuli antas interiores. Quae omnia facile docebunt Herodem Salomonici templi,

templi, quod Ezechiel descripsit, longitudinem fuisse imitatum, aut certe eam, quam Zorobabel fuerat imitatus, exornasse, vt multo verifimilius esse aliàs ostendam.

est, inquit, locus separatus, & thalamus, qui erat post illum, hoc est aedificium, & grossities murorum, omnia sunt centum cubitorum. Et hoc est illud, quod exposui superius, domum scilicet superare in parte anteriori triginta cubitis: nam vestibulum se dilatabat supra templum, & supra thalamos, quindecim cubitis ad Aquilonem, & quindecim cubitis ad Austrum; non quod spatium vestibuli latius esset ipso templi spatio, sed quia domus commutationum coniuncta erat vestibulo ex vtraque parte.

Quam plane sententiam respuit Vulgatae auctoritas, quae nobis maxima est. id enim quod meritis est, ante faciem domus est, non vero ipsa domus: quod Septuaginta interpretes, & Chaldaeus paraphraestes confirmant, non repugnante Hebraico textu. Quibus accedit, quod supra dictum vndique templum circumdare, cuius facies lata sit cubitos centum. Rabbi vero David nobiscum sentire videtur, aut certe non dissentire: Iuxta nostram, inquit, expositionem rectum est: nam domus est ipsum templum, locus autem separatus est coenaculum. At vero iuxta expositionem Rabbi Salomon, templum ipsum est locus separatus: quod si verum est, cur igitur dixit, & domum, & locum separatam? Hoc autem clarum est. Sed vt video, in maximis cum Rabbinis verbum fabimur tenebris, nisi iuxta Lyrani explanationem, hoc sit eius, quod dictum fuerat, expositio.

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspectum:

Table with numbers 5, 5, 6, 60, 6, 11, 5, 100

MAIORES numeri collecti ex minimis hos confirmant.

FALSA collatio Herodiani templi refellitur.

Ioseph. lib. 15. antiq. c. 14. Gorton. lib. 5. hist. c. 25.

3. Reg. 6. 5.

Richardus de templo Ezra. cap. 16.

Richardus de templo Ezra. cap. 16.

Richardus de templo Ezra. cap. 16.

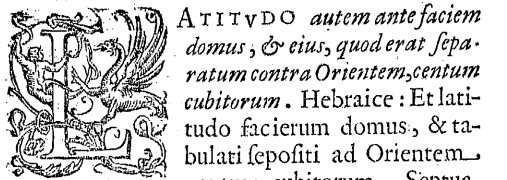
est, inquit, locus separatus, & thalamus, qui erat post illum, hoc est aedificium, & grossities murorum, omnia sunt centum cubitorum. Et hoc est illud, quod exposui superius, domum scilicet superare in parte anteriori triginta cubitis: nam vestibulum se dilatabat supra templum, & supra thalamos, quindecim cubitis ad Aquilonem, & quindecim cubitis ad Austrum; non quod spatium vestibuli latius esset ipso templi spatio, sed quia domus commutationum coniuncta erat vestibulo ex vtraque parte.

DE PLATEA

ORIENTALI, QVAE INTER vestibulum templi iacebat, & atrium Sacerdotum; necnon de quadrata area atrij interioris, in cuius medio domus Domini erigebatur.

Cap. XXXI.

ATTITVDO autem ante faciem domus, & eius, quod erat separatam contra Orientem, centum cubitorum. Hebraice: Et latitudo facierum domus, & tabulati sepositi ad Orientem, centum cubitorum. Septuaginta: Et latitudinem contra faciem templi, & reliqua contra, cubitorum centum. Chaldaeus: Et latitudo, quae erat ante domum, & conspectum ad Orientem, centum cubitorum erat. Hunc locum apte exposuit Lyranus, vt nihil praeterea exoptari posse videatur: Describitur, inquit, quaedam platea existens inter templum, & atrium interius. Ad cuius rei cognitionem sciendum est, quod platea dicitur à nomine Graeco πλατας platos, quod est latum, vel latitudo, propter quod latitudo ponitur pro platea aliquando, & conuerso: & sic est in Hebraeo, & adhuc magis: nam dictio Hebraica, quae ponitur hic, est aequiuoca ad latitudinem, & plateam: & hic ponitur pro platea, & similiter latitudo, cum dicitur: Latitudo autem ante faciem domus. Et quae sit ista domus subditur: Et eius &c. Et, pro id est, eius quod erat separatam. per quod significatur templum, vt supra dictum est. Contra Orientem, id est, contra atrium interius, quod est in Orientali parte, respectu templi. Centum cubitorum, scilicet longitudinis secundum longitudinem atrij interioris intra parietes, quae supra dicitur centum cubitorum. Et haec longitudo plateae accipitur ab Aquilone in Austrum. Haec tenus recte processit Lyranus, recta via incedens, deinde deflectit, & latitudinem plateae ab Oriente in Occidentem facit decem cubitorum, deceptus quidem specie futurorum, praetertitorum immemor, quibus disertis verbis platea haec vniuersam domum cinxisse dicitur, & cubitos lata fuisse viginti, vt ostendimus.

Totam viam aberrauit, infcius Salomon: Idem Tom. 2. Explan. Pars 2.

Supra c. 40.

Supra c. 40.

Supra c. 40.

Supra c. 40.

Supra c. 40.

Supra c. 40.

Supra c. 40.

Supra c. 40.

Supra c. 40.

est, inquit, locus separatus, & thalamus, qui erat post illum, hoc est aedificium, & grossities murorum, omnia sunt centum cubitorum. Et hoc est illud, quod exposui superius, domum scilicet superare in parte anteriori triginta cubitis: nam vestibulum se dilatabat supra templum, & supra thalamos, quindecim cubitis ad Aquilonem, & quindecim cubitis ad Austrum; non quod spatium vestibuli latius esset ipso templi spatio, sed quia domus commutationum coniuncta erat vestibulo ex vtraque parte.

Quam plane sententiam respuit Vulgatae auctoritas, quae nobis maxima est. id enim quod meritis est, ante faciem domus est, non vero ipsa domus: quod Septuaginta interpretes, & Chaldaeus paraphraestes confirmant, non repugnante Hebraico textu. Quibus accedit, quod supra dictum vndique templum circumdare, cuius facies lata sit cubitos centum. Rabbi vero David nobiscum sentire videtur, aut certe non dissentire: Iuxta nostram, inquit, expositionem rectum est: nam domus est ipsum templum, locus autem separatus est coenaculum. At vero iuxta expositionem Rabbi Salomon, templum ipsum est locus separatus: quod si verum est, cur igitur dixit, & domum, & locum separatam? Hoc autem clarum est. Sed vt video, in maximis cum Rabbinis verbum fabimur tenebris, nisi iuxta Lyrani explanationem, hoc sit eius, quod dictum fuerat, expositio.

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspectum:

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspectum:

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspectum:

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspectum:

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspectum:

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspectum:

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspectum:

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspectum:

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspectum:

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspectum:

Et mensus est longitudinem aedificij contra faciem eius, quod erat separatam ad dorsum: et becas ex vtraque parte centum cubitorum. Meritur hoc loco Angelus atrium illud, quod templum circumdat, vel potius postes, atque vestibula, quibus atrium illud triplici ex parte cingitur. Quae sane aedificij ratio, quod non perpetuo constet muro, sed ex diuersis quibusdam partibus confletur, miro tamen artificio connexis, & colligatis, merito בניה binian dicitur: haec est enim, quam rimari potuimus, vocis notio. Aedificij porro mensuram difficili quadam phrasi inuoluit Propheta, vt solerti indigeat interpretatione. Hebraice sic habetur: Et mensus est longitudinem aedificij ad facies tabulati sepositi, quod super posteriora eius: & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Chaldaeus: Et mensus est longitudinem aedificij, quod erat ante conspectum ad posteriora eius, & angulos eius hinc & inde centum cubitis. Septuaginta interpretes: Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, & aliqua quae hinc, & quae inde, cubitorum centum longitudinem. Consequenter loquuntur expositores hi, qui quam semel sequuti sunt Hebraicarum vocum interpretationem, semper tenuerunt. Septuaginta interpretes, qui vocem בניה binian, separantem vertunt, hic quoque separantis longitudinem astruunt. At Vulgatus, & Chaldaeus, qui aedificium conuertunt aedificium hic quoque dimensum esse restantur: eosdem nos imitati cum fuerimus, id solum addentes, quod ad rationem aedificij spectat, vt paulo ante dicebamus, asserimus Occidentales atrij pilas hoc loco fuisse dimensas, quas vocat בניה binian; haud secus quam paulo ante cubacula, & parastades ea voce indicauerat, & initio stilobatas, & cancellos periboli exterioris. Vocem praeterea גזרה gizrah, Septuaginta, reliqua: Chaldaeus, conspect

FENESTRAE
templi cancel-
lis clausae,
non speculari
lapide, aut vi-
tro.

lapide, vel vitro, sed lignis interraffilibus, & vermiculatis clauderentur, pro quibus in Hebraico obliquas fenestras habet, quae in tribus tantum erant partibus templi, ad dexteram videlicet, & sinistram, & post tergum, id est, ad Meridiem, & ad Aquilonem, & ad Occidentem: Orientalis autem pars non habebat fenestras, quia ipse introitus clarum immittebat lumen intrinsecus, & cuncta interiora templi ianuarum lumine complebantur, ita ut per singulas fenestras, & cancello- rum foramina intro quis posset aspicere. Haec Sanctus Doctor, qui templi describens fenestras, ethecarum fuit immemor, & maxima quidem ex parte Septuaginta interpretes sequutus fuisse videtur, qui fenestras triplici ex latere apertas fuisse testantur.

Nos vero, qui de fenestris templi in sequentibus sermonem fieri arbitramur, à propòsita sententia recedere non cogimur: & ethecas postes atriij esse arbitramur, & Septuaginta nos fulciunt, qui vocem aelam, qua atriorum vestibula saepe significarunt, pro Hebraica אֶתְחִים attichim, substituant haud dissimili sensu: & postes, & vestibula atriij, & porticus cedrinis contexta laqueari- bus, quae strata ligno vocant Septuaginta, & cancellis, hoc est, obliquis fenestris inferius clauderentur, in circuitu templi hoc est, à tribus templi lateribus: ab Oriente namque nullo celo aedificio cingebatur. Fenestras vero huiusmodi & ad lucem admittendam, & ad prospiciendum per eas, factas fuisse indicant Septuaginta: hi enim potissimi fines sunt, propter quos cancelli non perpetui, sed perforati solent fieri, quo & lumen excipiant, & aërem, & visum non possint impedire. Sed de ethecis loquitur cum Hebraica veritate Vulgata nostra, fuisse eas affirmans per tres partes, quod intuenti descriptionem nostram mox apparet: non vero loquitur de cancellis, aut fenestris, quae quamuis tres partes templi cingunt, cingunt etiam & quartam. Nam, ut vidimus, & infra certius videbimus, peribolus quidam ante faciem domus discurrens atrium claudebat interius, & plateam distinguebat, qua templum ab Oriente cingebatur. Porro ethecas thalamos esse arbitratu Chimchius, quare: Ad tres, inquit, ventos erant thalami, ad Occidentem scilicet, ad Aquilonem, & Austrum, ut supra expositum est. Sed si de thalamis loquatur templo adiacentibus, vix videri potest, quomodo sequentia possint stare, quae contra limen, vel limina, & tabulata fuisse haec cubacula, siue ethecas confirmant: loquitur autem deinceps de ijs, quae ad templum pertinent, ut infra ostendemus.

FENESTRAE
luminis
& prospectui
seruientes.

Rabbi David
in comment.

Contra uniuscuiusque limen. נגד neged, nomen est vicem gerens praepositionis, coram, significans ante, è regione, contra: sic in Exodo, peruenit populus vsque ad desertum Sinai: *Ibi que*

Exo. 19. v. 2.
CONTRA
vel ex aduer-
so.
Prouerb. 21.
v. 30.

QVAE AD-
uersus Domi-
num moluntur
consilia,
non praeua-
lent, quinim-
mo illi ser-
uiunt.

Israel fixit tentoria נגד neged, è regione montis. Elegans vocis vsus reperitur in Prouerbis: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium nisi in domino.* נגד le neged, contra Dominum, vel coram, aut in conspectu Domini. Quasi dicat, non solum non praeualebit aduersus Dominum sapientia, astus, consilium humanum, Angelicum, aut quodlibet aliud quod fingi possit; verum nec stare poterit ipsum per se euanescent, & in nihilum redigetur coram eo: immo & quod maius est, eadem ipsa aduersariorum sapientia nutui Diuino inferuit,

ac voluntati: ut videre est in fratrum consilijs contra Ioseph, & in Aman prudentia contra Mar- dochaeum, & in daemionis astutia contra Iobum; & multo his amplius, in inferiorum sapientia, prudentia, consilijs contra Christum. Ex quibus liquido constare potest, ethecas, quae contra templi postes statuuntur, siue postes significent, siue exedras, siue quiduis aliud, non esse templo adiacentes, sed ab eo distitas ex aduerso trium templi laterum, ut dixi: namque quod ad templum ipsum pertineant quae sequuntur, dubitari vix poterit, si singula percipiantur.

Stratumque ligno per gyrum in circuitu. Hebraica sic habent: נגד שתיקה נגד neged hasaf schiph ghes, contra limen opertum ligno. saph, ut dixi, & limina significat, & postes, ut propterea Dauid tabulatum cedrinum exponat, & subdat: Ionathas autem exponit contra limen, id est, contra liminaria portae in medio spatij grossitiei muri erat tegumentum ligneum. Sed quid dicat, neque ipse intellexit qui scripsit, neque ab aliquo percipi poterit. Melius certe Dauid: Ionathas, inquit, exponit contra postem, qui co- opertus erat tabulis cedrinis: נגד neder, autem si- gnificat tabulam, sicut dicitur in Misnaioth: eo- operiebant tabulis. In Regio vero codice idem Ionathas sic conuertitur: Ex aduerso liminis; quod opertum erat tabulis cedrinis in circuitu. Septuaginta vero interpretes, quae limina sint haec, quae ligna operimenta, videntur indica- care, qui sic habent: Et domus, & ea, quae proxima strata ligno per circuitum, domum ex- presse indicantes, & adiacentes domui postes, quos terna operiebant tabulata, siue cubiculo- rum tecta: vox enim שתיקה schiph, quae non alibi legitur in Biblijs, ab omnibus exponitur, ope- rum. Rabbini id verbum significat auellere, decorticare: vnde putat Chimchius vocem de- sumptam esse; quasi dicat lignum decorticatum, & compositum, seu aptatum, seu limen ligno stratum. Apte Vulgata, *stratumque ligno* con- uertit, idem ipsum indicans, quod res est: ethecas; siue postes atriorum postibus domus ex ad- uerso respondisse, non quidem temere, sed sin- gulos singulis, positi & latitudine pares, ut dixi. id enim significat additum verbum illud, *uniuscuiusque limen. limen* pro poste, vocem ad verbum conuertit. Hi vero postes domus ope- riebantur quidem tabulatis, quae retractionibus supradictis sustinebantur, idque per gyrum in circuitu trium laterum templi, in quibus cubicu- la suis quaeque tabulatis distinguebantur, at- que ligneis tectis operiebantur, ut in latero Sanctuarij vides, atque in postico. Neque vero hac tam exacta partium enumeratione, & sym- metria contentus fuit Propheta noster, nisi pa- riter altitudinem quoque tabulaturum indicaret, subdens:

Septuaginta vero interpretes, quae limina sint haec, quae ligna operimenta, videntur indica- care, qui sic habent: Et domus, & ea, quae proxima strata ligno per circuitum, domum ex- presse indicantes, & adiacentes domui postes, quos terna operiebant tabulata, siue cubiculo- rum tecta: vox enim שתיקה schiph, quae non alibi legitur in Biblijs, ab omnibus exponitur, ope- rum. Rabbini id verbum significat auellere, decorticare: vnde putat Chimchius vocem de- sumptam esse; quasi dicat lignum decorticatum, & compositum, seu aptatum, seu limen ligno stratum. Apte Vulgata, *stratumque ligno* con- uertit, idem ipsum indicans, quod res est: ethecas; siue postes atriorum postibus domus ex ad- uerso respondisse, non quidem temere, sed sin- gulos singulis, positi & latitudine pares, ut dixi. id enim significat additum verbum illud, *uniuscuiusque limen. limen* pro poste, vocem ad verbum conuertit. Hi vero postes domus ope- riebantur quidem tabulatis, quae retractionibus supradictis sustinebantur, idque per gyrum in circuitu trium laterum templi, in quibus cubicu- la suis quaeque tabulatis distinguebantur, at- que ligneis tectis operiebantur, ut in latero Sanctuarij vides, atque in postico. Neque vero hac tam exacta partium enumeratione, & sym- metria contentus fuit Propheta noster, nisi pa- riter altitudinem quoque tabulaturum indicaret, subdens:

Tecta cubulorum strata ligno duntur.

Rabbi David in comment.

Terra autem vsque ad fenestras, & fenestras clausae super ostia. In his vero non eodem modo periodos diuidunt Hebraea, Graeca, & Latina. Hebraea primum simillima sunt Latinae lectioni. in illis: Et terra vsque ad fenestras. Sic etiam exponit Rabbi David: Id est, inquit, à terra vsque ad fenestras. Chaldaeus haec eadem exposuisse videtur: Idque, inquit, à solo vsque ad fenestras. Quod & fecisse videntur Septuaginta interpretes, qui in Com- plutenfi, & Regio codice sic legunt: Strata ligno

R. Salomon in comment.

Rabbi David in comment.

Tecta Cu- bulorum strata ligno duntur.

Rabbi David

Rabbi David in comment.

S. Hieron.

Theodoret.

FENESTRAE
domus à
terra eleuan-
tur.

Richardus de templo Eze- cap. 17.

ligno per circuitum, & à pavimento vsque ad fenestras. Alio plane sensu legisse, & exposuisse videtur Graeca verba Hieronymus, eumque imi- tatus Sixtianus codex, qui sic habet: Et domus, & ea quae proxima erant strata ligno per circuitum, & pavimento, & de pavimento vsque ad fenestras. Ipse vero sic exponit: Et non solum exteriora erant strata ligno, sed tanta erat lignorum copia per circuitum, ut & pavementum, & de pavimento vsque ad fenestras, lignis omnia iungerentur. Eandem porro interpretandi rationem tenuit Theodoretus: Medium autem Dei templum, inquit, tabulis totum conte- ctum, neque parietes tantum, sed etiam pauimentum, & tectum. Haec autem Septuaginta interpretum sententia cum Hieronymi, & Theodoreti interpretatione & vera est, & certa; quippe quae inferius confirmatur à Propheta, & in sacris Historijs habetur expressa: sed an in hunc locum conueniat, non vsque quaque exploratum est. nam sensus verborum ad exteriora videtur respicere, cum statim de interioribus fufus loquatur Propheta. Est igitur loci sensus, quem indicant verba: Postes, siue antae domui adiacentes tabulatis operiuntur à terra vsque ad fenestras domus: quae verba omnem tabulaturum simul indicant altitudinem. Quod si Vulgatae nostrae lectionem sequamur Hebraicae adhaerentem, terra autem, id est, solidus paries erigitur vsque ad fenestras, id est, vsque ad coronam quinquaginta & viginti cubitis altam, quae exteriori templi parietis terminus erat, aequae librata, & similibus omnino coronis primi ordinis atriorum; super qua quidem corona, non amplius surgente, ut dixi, exteriori pariete, lumina aperiebantur domus. Quod indicant etiam sequentia, & in templi orthographijs perspectum cuius esse poterit, praesertim in dissecti templi vniuersa- li. Nam quod hinc colligit Richardus, domum ipsam terra sepultam fuisse vsque ad fenestras, mirum est quod cuiquam venire potuisset in mentem: quare ut textui contrarium, & rationi reiiciendum est.

DE FENESTRIS

TEMPLI.

Cap. XXXIII.

FENESTRAE
templi.

Fenestras clausae. Hic est finis praesentis versiculi in Hebraeo, Chaldaeo, & Sixtiano codice Septuaginta interpretum. Fenestras autem obturatae erant; inquit Chaldaeus. Septuaginta: Et fenestras aperiebantur tripliciter, ut prospiceretur per eas. Fenestras templi alijs atque alijs vocibus describunt sacrae Historiae: quam illis adiungunt frequentius vocem, supra exposuimus.

Tom. 2. Explan. Pars 2.

te Propheta: אנומח אנומח; utraque vero vox clausas fuisse fenestras indicat, non omnino, ut Chimchius notat: quia si clauderentur, fenestras non essent, sed quibusdam cancellis, qui aditum intercluderent, luci paterent, ac visui: hic vero dicuntur מעוסה meucosah, participio verbi כסה casah, quod tegere, operire, cooperire significat, quod forma, & notione quam simillimum est verbo סכר saec, quamuis hoc ad plura se extendat: verbi כסה casah, plura suppetunt exempla in Prouerbis, quae & vim vocis expriment, & calliditatis versutias. מעוסה meucosah, operiens, vel operit: *Abcondunt odium labia mendacia.* Mendax & impius sui compos plerumque est, ut celare possit conceptum odium: *qui autem profert contumeliam, insipiens est.* hoc est, stultissimus; quippe qui iuste celare non possit, quod impie iniquus celat. Et iterum. *Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, fidelis spiritu מעוסה meucosah, celat amici commissum,* verbum, vel rem, habent Hebraea. Hispanice diceremus: Quien anda con doblezes no guarda secreto, el fiel amigo lo guarda muy bien. Atque iterum de celando secreto: *Qui celat delictum, yrique alienum, vel proprium aduersus proximum admissum, quaerit, fouet, amicitias, & sibi conciliat amicos, & aliorum amicitiae fauet.* At contra: *Qui abscondit, excusando, defendendo, non confitendo scelera sua, non dirigitur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Quae omnia, tegere, clanculum ponere, vel abscondere significant. Quare vox מעוסה, fenestras indicare posset fuisse absconditas tectis exedrarum, ita ut è solo atrij vix, ac ne vix quidem perspicere potuissent, quod in dissecti templi orthographia facile cognoscet lector.

Est autem alia vocis notio, quae contegere significat, & quasi panis obuoluere. Sic de Dauide sene: *Cumque operiretur, inquit, vestibus, non calefiebat.* Sic & Propheta noster tamquam meretricem populum suum alloquitur: *Et sumpsisti vestimenta tua versicoloria, & operuisti illas.* Hinc fit מעוסה meucosah, operimentum: in Exodo: *Facies & operimentum aliud tecto de pelibus arietum rubricatis, & super hoc aliud operimentum de ianthinis pellibus.*

Est autem huic verbo simillimum, ut dixi, verbum סכר saec, quo vsus est bis Hieremias, dum in suis alphabetis venit ad literam פ samech: *Operuisti, inquit, in furore, & percussisti nos & opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.* Chaldaeus: *Obumbrasti nos in ira, & percussisti.* Pofsemus & nos vertere: obuoluisti nos quasi tegumentis ira, vel oculos nostros ira contextisti, haud aliter quam plectendi solent, ne percutionis manum videant, & percussisti nos. Operuisti stis caelos nubibus gloriae tuae, ut non transfiret ad te oratio nostra, ac si ea perueniente ad tribunal irati Dei non posset non veniam, & pacem obtinere. Protectionem significat idem verbum in psalmo: *Obumbrasti super caput meum in die armorum.* Rabbi Abraham: *Operuisti caput meum galea salutis, ne me sagittae laederent.* Ex hoc verbo fit מעוסה meucosah, operimentum significans, vel aulaeum. Sic in Exodo: *Facies & tentorium in introitu tabernaculi, velum, vel aulaeum pictum.*

Supra lib. 3. huius partis cap. 24.

Prouerb. 10. v. 18.

SATIUS EST celare, quam profere contumeliam.

Prouerb. 11. v. 13.

Prouerb. 17. v. 9.

Ibid. cap. 28. v. 13.

3. Reg. 1. v. 1.

Ezech. 16. v. 18.

Exo. 26. v. 14.

Trenor. 3. v. 43. & 44.

OPERIT

Domini au- res suas ne audiat iniquorum oratio- nes.

VIS ORA- tionis maxi- ma.

Psal. 139. v. 8.

R. Abraham.

Exod. 26. v. 36.

Cc 3 raturum,

TRIPLEX fenestrarum operimentum.

Ioseph. 7. del. li. cap. 10. CANCELLI aurei.

S. Hieron.

Pronoeb. 22. v. 21.

ORNAMENTA cancellorum quae fuerint.

R. Salomon in comment.

ratum, cuiusmodi vulgo dicitur Italis, panno di-
za: Hispanis paño de corte, qua voce aliàs saepe
tabernaculi, & atrij aulaea significauit Hebraeus
textus. Ex quo mox licet conijcere fenestras
מכסות מעוסה, dici potuisse, quod haud secus,
quàm portae Sanctuarij eiusdem fenestrae au-
laci contegerentur. Quo etiam respexisse vi-
dentur Septuaginta, fenestras tripliciter aperi-
ri, affirmantes, vt prospiceretur per eas; quia for-
tasse triplici claudebantur operimento, ne aspe-
ctui paterent templi interiora, hoc est, cancellis,
valuis, & velis. Quod si cui haec nostra displiceat
coniectura, eam abiciat, per me licet: tunc enim
idem voce מכסות מעוסה, significari intelliget,
quod voce ארמוטה, hoc est, cancellis occlu-
sas ligneis, vt tradit Beatus Hieronymus, cuius-
modi fieri solent ad prospiciendum clanculum.
Nostri eiusmodi cancellos vocare solent gelosias,
quas obliquis etiam foraminibus aperit, quo
pulchriores appareant, & magis occlusae.

Sed cum Septuaginta interpretes lego, scri-
bentes: Et fenestrae aperiabantur tripliciter, vt
prospiceretur per eas: in eam facile adducor sen-
tentiam, vt putem eos de thalamorum fuisse lo-
cutos fenestris, quae triplici ordine aperiabantur,
vt per eas lumen in cubicula induceretur, &
prospicere possent exteriora, qui in eis essent, vt
vides in dissecti templi orthographia. Has vero
fenestras non nimis altas, & aureis cancellis
fuisse occlusas probat historia Iosephi huius-
modi: Militum quidam, inquit, a contubernali suo susto-
litur, & ex ardente materia raptum ignem in fenestram inserit
auream; vnde ad membra circum templum aedificata de Se-
pentrionali regione aditus erat.

Sed & cancellorum ornamenta innuit Beatus
Hieronymus: Lignis, inquit, interassilibus & ver-
miculatis. & post pauca subdit: Quae fenestrae
iuxta Septuaginta, aperiabantur tripliciter, vt
aperitis eis, triplex in templo Dei intelligentia,
monstraretur, iuxta illud quod alibi dicitur: Tu
autem describe ea tripliciter. Prospicitur autem
per eas non solum interius, sed exterius: vt quae
interiora sunt, inuisibilia, quae exteriora, visibi-
lia cognoscamus, vt aliud mentem, aliud car-
nem, aliud spiritualem intelligentiam, aliud sim-
plicem monstrat historiam: Verum quoniam
haud dissimilia esse arbitramur fenestrarum, &
interiorum templi parietum ornamenta, exigere:
videbatur hic locus, vt de forma interiorum tem-
pli ornamentorum breui differeremus, inducen-
te nos ad hoc ipsum Beato Hieronymo, qui supe-
riora huius versiculi verba exponens, sic scribit:
Et non solum exteriora erant strata ligno, sed
tanta erat lignorum copia per circuitum, vt &
pauimentum, & de pauimento vsque ad fenestras
lignis omnia iungerentur. Sed & Rabbi Sa-
lomon haud aliter sensisse videtur: *Terra autem*
vsque ad fenestras, inquit, id est, in fundo ipsius
parietis erat factus murus ex tabulis cedrinis
contra sese, qui sursum ascendebat vsque ad fenestras,
& fenestrae etiam ipsae erant illo co-
opertae. Nam fenestrae quoque erant obliquae,
siue clausae interius, iuxta id quod dicitur: Et
fenestrae obliquae, vel clausae erant in templo,
idque totum intrinsecum erat: super illo enim
extendebant tegumentum aureum: nam domus
vniuersa erat cooperta auro, & non poterant ex-
tendere aurum super lapidibus. Verum haec omnia,
quippe ex Sacris historijs desumpta, à nobis
suis locis fuffus tractanda sunt.

A Super ostia. Haec verba, vt dixi, ad sequentem
versum pertinere confirmat Hebraea, Graeca,
& Chaldaea lectio; sed haud dissimili sensu La-
tina cum superioribus coniungit: ex quo liquet
conijcere orationem non esse absolutam, atque
perfectam, sed cum sequentibus coniungendam;
vt sensus sit, fenestras super ostij altitudine aper-
tas fuisse in domo exteriori, omnes quidem ead-
dem mensura, & in eadem altitudine. Sed ex-
pendamus ea verba cum sequentibus.

Et vsque ad domum interiorum, & forinsecus XVII.

per omnem parietem in circuitu, intrinsecus, & forinsecus ad mensuram. Ex Hebraeo sic vertit Re-
gius codex: Super desuper ostium, & vsque ad
domum interiorum, & forinsecus, & in omni pa-
riete circumcirca in interiori, & exteriori mensu-
rae. Chaldaeus sensum loci reddit: Vsque supra
portam, & à domo interiori, & forinsecus, & su-
per omnes parietes per circuitum intus, & foris
iuxta mensuram. Septuaginta interpretes in Six-
tiano codice: Et vsque prope interiorum, domum, ad-
dunt aliqua exemplaria, & vsque ad exteriorum, & per
omnem parietem in circuitu intrinsecus, & extrinsecus. In
aliquibus codicibus additur, mensurae: sed in
ijs, quos secutus fuit Sixtianus, sensus adhuc pen-
det, & sequitur: Caetera Cherubim &c. Rabbino,
quibus templi fabricam concipere datum non
fuit, in horum verborum expositione allucinatos
esse crediderim. Salomon enim, Super ostia, in-
quit, vel vsque supra ostium, id est, in altitudine:
Et vsque ad domum interiorum: id est, tota domus
est Sanctum Sanctorum totum: & forinsecus, id
est, ad latus templi. in circuitu, id est, per omnes
parietes eius. intrinsecus & forinsecus, id est, in
domo Sancti Sanctorum, & in templo. ad men-
suram, id est, erat cooperta magnis tabulis factis
iuxta mensuram. Chimchius vero: Super ostia,
inquit, vel vsque supra ostium: id est, id quod
erat supra portam: & vsque ad domum interiorum,
& forinsecus, quasi dicat, & extra illam: Per om-
nem parietem in circuitu intrinsecus: id est, in
domo interiori, quae est adytus templi; & in do-
mo exteriori, quod est ipsum templum, ad men-
suram, id est, cuiuscumque harum rerum per se
vidit proprias mensuras, notas, quarum omnium
non facit mentionem in particulari, sed plera-
que enumerat. Hanc certe sententiam, quod la-
borem subleuet, & sollicitudinem exponendi sin-
gula, plures amplexantur: sed animum veri cupi-
dum sedare non potest, quippe eum scire deside-
ret quare eiusmodi partium meminerit, non om-
nium, aut aliarum; ideo oportuit attentius per-
uestigare, qua ratione haec cum superioribus co-
haereant. Atque adeo sermonem adhuc fieri à
Propheta existimamus de fenestris, quarum,
quippe praecipuarum aedificij partium ratio-
nem reddendam esse duxit exactam, non enim
aliter decorem, & commoda domui praestant fe-
nestrae, quam viuenti oculi. Vnde & insertas fe-
nestras vocauit Virgilius:

RABBINI allucinantur, R. Salomon in comment.

Rabbi David in comment.

FENESTRAE domui inferuntur, Virgil. 3. Aeneid.

Lucret. lib. 1. Contemplator item cum Solis lumina, cumque insertim fundunt radios per opaca domorum. Sensus igitur Prophetae hic erit; vt quoniam fenestrarum meminerat, dum à terra vsque ad fenestras tabulatis operatas fuisse dixit parastades fenestrae, inquam, quae erigebantur super alti- tudine

tudine ostij Orientalis domus, per parietes do-
mus exterioris, vsque ad murum interioris. Quae
quidem fenestrae in eadem altitudinis mensura
aperiebantur à parte interiori domus, & ab exte-
riori murorum. Atque hic quidem sensus Chal-
daica, Graeca, & Hebraica confirmatur lectione,
à quo non dissentit Latina.

gal pene habajit, ad facies templi, ante faciem
templi. Sed hoc ipsum absque vlla dubitatione
certum cuius videri poterit legenti locum Re-
gum: Porro quadraginta cubitorum erat ipsum
templum pro foribus oraculi. Hebraice חבית חבית
habajit hu hecal, domus ipsa templum, subaudi;
erat. Quocirca eidem domui factas fuisse fene-
stras obliquas intelliget, ante cuius faciem Oc-
cidentalem erat oraculum, vt Propheta noster
affirmat: ad faciem vero Orientalem erat vesti-
bulum. Sed certe mirandum est, virum alioqui
doctum, & Hebraicae linguae peritum, ex domus
nomine argumenta desumere, cuius notio tam
late patet, vt multiplici alieni sermonis phrasi
vix exprimatur. At quamuis huius argumenti vi
minime cogamur rem ipsam firmis atque intimis
fundamentis statuere; id tamen lectoris vtilitati,
ac studio negandum non fuit, quod facile potuit
praestari. Qua in re primum auctoritate, & ratio-
ne confirmandum est Sanctum Sanctorum fene-
stris caruisse, quibus non indignum: ac tandem
videndum, an id ipsum huius loci, quem exponi-
mus, auctoritate firmetur; tunc enim is maxime
perspectus esse poterit.

3. Reg. 6. v. 17.

Supra v. 4.

PROPHE-
tae mensurae
fenestris ora-
culi locum
non relin-
quant.

3. Reg. 6. v. 4.

ORACULVM
fenestris non
eguit.

Philo de le-
gatione ad
Caium.

Abulensis
quaest. 22. in
Exo. 25.

QVOD SANCTVM

SANCTORVM FENESTRIS

caruerit.

Cap. XXXIV.

VM locum hunc, & singula
Prophetae verba explanare
conamur, ecce quasi repente
incedimus in quaestionem il-
lam de fenestris Sancti San-
ctorum, quam vt difficilem,
vel potius insolubilem olim

DOMVS
nomine tem-
plum & ora-
culum ple-
rumque indi-
catur, non sem-
per.
3. Reg. 6. v.
2.

doctus quidam vir nobis proponebat; vel, vt re-
ctius dicam, his nostris explanationibus oppone-
bat: cuius quidem argumentorum pondera non
alijs verbis melius expendere lector poterit,
quam obijcientis proprijs: Oraculum, inquit,
non habet fenestras contra Scripturam: nam ter-
tio Regum sexto dicitur: *Fecitque in templo fe-
nestras obliquas.* Quod autem nomine templi He-
braice בית beth domus, intelligat historicus au-
lam, & oraculum, patet ex verbis praecedentibus:
Domus autem, quam aedificabat Rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos longitudinis &c. En aulam, & oraculum significat nomi-
ne בית beth domus, quod reperitur citato versu, in
quo tribuuntur domui fenestrae: idem licet ex
sequentibus contueri: nam Hebraica scienti luc-
ce clarius est vtrique mansioni fenestras conce-
dendas esse, & non aulae exteriori tantum: nam
aulam solam significat voce חבית hecal historicus,
totum templum voce בית beth. Haec ille: qui fir-
mum vtrique arietem instruxisset, si quod solici-
te probat, à nobis concessum assumpsisset, & illud
probasset, quod negamus. Quis enim neget do-
mus nomine, totum templum plerumque intelli-
gi: nec Sanctuarium modo, sed & atria ipsa, quod
ipsi fuerat probandum: id esset quod nobis ob-
fisteret, nimirum quod ita nomen domus vtram-
que templi partem comprehendat, quod num-
quam alterutram significet. Sed id quomodo
confirmet, quod sacrae Scripturae aduersatur?
Nam & liber Paralipomenon: *Fecit quoque בית
beth domum Sancti Sanctorum: longitudinem iux-
ta latitudinem בית beth domus cubitorum viginti.*
Longitudo eius super facies latitudinis domus
habent Hebraea, & Graeca: vbi certe vides
vtramque seorsum templi partem domus nomine
conferri. Et in libris Regum: *Est porticus*, inquit,
*erat ante templum, viginti cubitorum longitudinis
iuxta mensuram latitudinis חבית habajit, domus
templi, & habebat decem cubitos latitudinis* בית

2. Paral. 3. v. 8.

DOMVS NO-
mine exterior
aula indica-
tur.
3. Reg. 6. v.
3.

Certe si quae de tabularum, siue exedra-
rum circa templum altitudine, firmis rationibus,
& testimonijs sacrae Scripturae, & aliorum con-
firmata sunt, attentius expendantur, nullus su-
pereffe videtur fenestris in oraculo locus. Nam
praedicta tabulata minimum tres calamos ascen-
dunt, propter thalamorum fundamenta à Pro-
pheta nostro tradita, hoc est, cubitos octodecim
cum tribus quartis cubiti partibus; at oraculum
altum est cubitos viginti: quis ergo credet vnus
cubiti altitudinem fenestris nobilissimae templi
partis relictam fuisse? Quod si fenestris eguisset
pars illa, quid, quaeso, architectum coegisset cu-
bicula illa circa oraculum extruere? vt habet di-
ferti verbis historia Regum: *Aedificauit, enim*
*in parietibus domus, per circuitum templi & ora-
culi.* Sed quid, quaeso, fenestris opus esset ora-
culo? An vt videri possent ex superioribus atrio-
rum coenaculis, quae ibi latere oportebat? An
vt viderent introeuntes, arcam, Cherubinos, &
Dei thronum? an vero vt exteriori puluere con-
spergerentur interiora, quae nulli licebat abster-
gere? At inquit, quamuis sacra facturus semel
in anno ingrederetur summus Sacerdos, tamen
aliàs ipse, siue minoris dignitatis Sacerdotes alij
oraculum ingrederentur, vt emundarent, & ab-
stergerent omnia. Audiant, quaeso, qui haec, at-
que huiusmodi alia sibi fingunt, quo omnia diffi-
cultatibus replent; audiant, inquam, vel potius
legant supplicem libellum Herodis ad Caium:
Nunc colossae statua ponetur, inquit, in intimo Sanctuario,
quod semel quotannis Pontifex introgreditur ieiunij tempore
tantum odores incensurus, & ex more vota facturus, vt felix
aunus, & pax contingat omnibus hominibus. De cetero si
quis, non dico plebeius Iudaeus, sed Sacerdos vel a Summo
proximus, immo is ipse Pontifex, si duobus anni diebus, aut
eadem die ter quaterue introierit, capite luere absque venia:
tantam religionem adytorum valuit esse Legislator, vt haec
sola inaccessa, intactaque seruentur.
Sed quid opus est alienis duci coniecturis, vbi
suppetunt propria, & doctissimi viri auctoritate
confirmata testimonia? Is est Abulensis Episco-
pus, qui locum illum Exodi euoluens, quo loca-
turum se pollicetur Dominus ad Moysem supra
propitiatorium, ac de medio Cherubim: id
astruit,

astruit, quod verum esse, ac omnibus comper- tum debet, Moysen vocem audisse loquentis: Necessesse, inquit, erat dandum, quod intra Sancta Sanctorum erat quidam Angelus, qui densa- to corpore aereo loquebatur: & quia istud corpus propter suam densitatem esset visibile sicut corpora nubium, voluit Deus vt lateret, ne tantus honor, & Dei secretum a mortalibus videretur. Et huius rei gratia affirmat alas extensas fuisse ab aureis Cherubinis, obumbrantes propitiatorium, ne videretur corpus illud: ac tandem de fumo in thuribulo inferendo a summo Sacerdote agit, quod omnino impediret, ne quidquam videretur. Quod si eiusmodi fumus a Moysse non afferebatur, id propterea factum esse existimat, quod forte Moysi licebat Angelum illum videre. Quaestionem deinde mouet, an candelabrum fuerit in oraculo lucens, idque negat: tum ne opus foret contra praeceptum Domini ad concinnandas lucernas ingredi; tum vel maxime ne videretur ille Angelus. Tandem iterum de Leuit. 1. q. 4. Moysse loquens, ac confirmans illum in vera visione, & locutione accepisse praecepta, haec subdit: Pro hoc autem considerandum est, quod, sicut dictum fuit, super propitiatorium inter duos Cherubim erat vnus Angelus, qui inter alas Cherubim in corpore de aere assumpto, & ibi veras voces formabat, in quibus respondebatur Moysi cum intraret in Sancta Sanctorum, & Sacerdoti magno, cum illuc intraret semel in anno. Ille tamen Angelus non videbatur in corpore illo assumpto, quia ad hunc occultandum expandebant Cherubim alas suas: & propter hoc etiam non erat aliquod candelabrum, nec fenestra in Sancta Sanctorum, ne Angelus latens videri posset. Et cum Sacerdos intrabat illuc, ponebat thymiamam super prunas, vt fumo crasso inde exhalante impleteret tota domus, & non posset Sacerdos magnus videre id, quod latebat inter alas Cherubim. Haec ille. In quibus multa assumit, quae breui examinanda sunt, vt sententiae veritas, ac certitudo monstretur.

Et vocem quidem auditam fuisse non raro confirmat Chrysofomus: Rursum, inquit, si quando cognoscendum erat aliquid de propitiatorio, vox quaequam de medio Cherubim prodibat praedicens futura. Haec Sanctus Doctor. Verum quod ad praesens institutum sufficere videtur, illud est, quod testatum habemus in sacris Literis, vbi primum locutum se Dominus pollicetur Moysi de propitiatorio: *Inde, inquit, praecipiam, & loquar ad te supra propitiatorium de medio duorum Cherubim.* Locutum autem fuisse tradit Numerorum liber: *Cumque ingrederentur, inquit, Moyses tabernaculum foederis, vt consuleret Dominum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam testimonij inter duos Cherubim, vnde & loquebatur ei.* Ex quo ortam fuisse crediderim phrasim illam, qua Deum federe super Cherubim testantur Scriptores sacri: Verum an ex nudo propitiatorio vox prodierit, & audita sit, an etiam praeter vocem corpus quoddam propitiatorio infederit, quod vocem redderet, curiosius quaeri putat nos: Thymiamam, sed non male: cum certum sit, vel auditam tantum de nudo propitiatorio vocem, vel praeparatam, vt vocem visum corpus, quod vocem ediderit. Nubem vero ibidem apparuisse certum est, cum in Leuitico legamus dixisse Dominum: *In nube apparebo super oraculum.* At cum non magis

aptam videatur fuisse nebulae corpus ad edendam humanam vocem, quam ipsum propitiatorium, aut aer propitiatorium circumdans nubem ad maiestatis gloriam & indicandam praesentem, & ab humanis oculis contegendam, aptissimum fuisse instrumentum confestim. Nam quod sententia Toftati vel certa sit, vel falsa, affirmare non audemus: hoc certe indicabimus, primam Prophetiae nostrae visionem iuxta Patris Hieronymi Pradi interpretationem illi fauere quam plurimum, sicut haec illa maxime confirmatur. Nam si pluribus confirmat idem Pradus quatuor Cherubinis rotis curru prunario arca propitiatorio similem visionem illam throno Dei, quod erat in oraculo: certe erit eadem simillima, si duo haec pariter conferantur: *super similitudinem throni, similitudinem quasi aspectum hominis vidisse se affirmat Ezechiel; atque idem aspectus Moysi fuisse videtur ostensus, alijs interdictus, cum Sanctuarium Sanctuarij ingrederetur?* Sed quidquid sit de corpore, visibili propitiatorio infidente, hoc certum & exploratum cui libet esse debet: id omne, quod propitiatorio inerat, occultum esse debuisset, & omnibus inuisum, ipsi etiam Sacerdoti summo, cui singulari beneficio semel in anno erat accessum, alijs vero omnibus semper alijs interdictum. Nam de eius ingressu in Sancta Sanctorum praeter alios ritus, & caeremonias, hic etiam a Deo indicitur: *Hic enim inquit, rite celebratis offeret vitulum &c. Assumptoque thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & bauriens manu compositum thymiamam in incensum, ultra velum intrabit in Sancta: vt postis super ignem aromatibus, nebula eorum, & vapor operiat oraculum, quod est supra testimonium, & non moriatur.* Ecce ignis afferendus praecipitur, & non paruus, sed qui thuribulum impleat, ne deficiente in via, aut extincto igne fumus desit operiendo oraculo necessarius: & thymiamam, quod & ipsum in magna quantitate, & combustioni quam aptissimum afferebatur: nam vbi nos legimus, *& bauriens manu*, Chaldaeus sic legit: *Et plenum pugillum suum thymiamatis aromatatum minutorum.* Septuaginta: *Et implebit, inquit, manus suas thymiamate compositionis subtilis.* Ratio autem huius legis, & sumi perspecta est in textu, nimirum vt operiat sumi nebula oraculum, hoc est, sedem Dei, vnde redduntur oracula; & non moriatur Sacerdos, si deficiente nebula oraculum aspexerit: Sed quid, quae so, fumus operiat oraculum, si multiplici fenestrarum lumine illustraretur?

At contra quaeres: Quid fumo erat opus, si nullum aliud lumen illustrabat oraculum? Sed a certioribus procedamus ad reliqua. Hoc vnum certum est in tabernaculo Moysi nullas fuisse fenestras, non solum in oraculo, sed neque in anteriori domo Sancti: ex perpetuis enim asseribus constabat, & multiplici operiebatur regimento, & introitus appensis velis claudebatur, vt nihil fere externi luminis admitteret, superius tabernaculi instar, quod Solis lumine non eget: nam & lucerna eius est Agnus. At lumine indiguit exterior domus Sancti, in qua candelabri septenae lucernae mane, & vespere quotidie concinnabantur; interior vero domus, quae lumine exteriori non indigebat, nulla aut lucerna illustrabatur, aut fenestra: Atque de huius quidem tabernaculi introitu loquitur Dominus, cum sumum afferri praecipit: cuius quidem rationem, quam

VISIO EZECHIELIS prima throno Dei in oraculo similima. Pradus tom. 1. Comment. de prima visione Sect. 4. & sequent. Ezech. 1. 26. QUID QUID erat super propitiatorio, occultum esse oportebat. Exo. 16. 11. 12. & 13. FVMI VSUS in ingressu oraculi. IN TABER- naculo Moysi nullae fuerunt fenestrae. Apocal. 21. 23.

quam excogitauerit lector, eandem nos illi de templo oraculo reddemus, quod ad prioris similitudinem omnino factum fuisse confirmamus: hoc vnum addetens, quod quae ibi lumine indiguerunt, hic copiosiori illustrabantur, substitutis pro candelabro vno denis candelabris, pro septenis lucernis, denis septenis, additis praeterea senis lucidissimis fenestris, ternis vtrinque, quo magis ac magis caelesti, ac terrestri lumine ea templi pars illustraretur. Interior vero, quae propter reuerentiam, ac loci sanctitatem tenebris contegenda erat, densioribus quodammodo contegebatur, pluribus ac maioribus externo luminis appositis impedimentis. Nam cum tabernaculi adyta oppanso columnis velo contegerentur, templi adyta maiori vtique, & crassiori contegebantur, & muro duobus ac semis cubitis crasso, ex arrectis asseribus compacto, cuius quod apertum erat ingredientis ostium seris concludebatur, ne quidquam luminis penetrare posset. Sed enim uero fere impossibile esse videbatur, vt ingrediente Pontifice, ac propterea ostij velum & valuas aperiente, reflexum lumen impediretur; vt pars aliqua lucis interiora non illuminaret; atque adeo aliquid videre posset, haud secus quam irradiante quantumvis citissimo fulguris lumine aliqua cursum conspiciuntur: huic igitur incommodo prouidere voluisset videtur Dominus sumi nebula, in ipso introitu thymiamate exusto procuranda. Nam & duplici scelere commaculatos exultos fuisse confirmat Oleaster Sacerdotes illos, qui & ignem alienum Domino consecrarunt, & ei incensum posuerunt, priusquam ad conspectum Domini venirent.

Sed ne quis putet nos aliquid fictitium excogitasse, audiat hoc esse Origenis doctissimi viri auctoritate, & antiquitate confirmatum. In hac aedem, inquit de Sancto Sanctorum locutus, semel in anno primus quicumque erat Pontifex, oblatis prius hostijs propitiatoris, de quibus supra exposuimus, ingrediebatur, habens vtramque manum repletam, vnam batillo carbonum, & aliam compositionis incenso: vt cum fuisset ingressus, statim supposito incenso carbonibus, fumus ascenderet, totamque aedem replet, vt aspectum Sanctorum, quem ingressus Pontifex reuelauerat, nubes velaret incensi. Haec ille. Quae a nobis quoque dicta sufficient ad veritatem propositae sententiae confirmandam. Illud tamen praestandum superest, quod secundo loco ostensuros nos esse pollicebamur, nimirum hoc loco Ezechielis plane colligi, nullas fuisse in interiori Sanctuario fenestras.

Huius vero rei ratio tota pendere videtur ex notione vocis *ghad*, quae initio huius versiculi proponitur in Hebraeo, & aptissime conuertitur a Latino Interprete, *vsque ad*. Cuius quidem vocis origo quamuis non certa sit, alijs aliter atque adeo alijs aliter sententibus, sed fere ignoratur quae sit eius notio, quam inquirere parum, aut fere nihil ad praesens institutum facere posse arbitramur: satisfaciens omnino, quod sacrae Scripturae exemplis ostendimus, eiusmodi particulae vsus, quam certum est & ad tempus referri solere, & ad locum. Et quidem cum ad tempus referretur, & temporis indicare solet terminum, & saepe non terminum, sed continuationem. Prioris vsus exempla videre licet in sacris Literis frequenter. In Threnis: *Oculus meus*, inquit, *affixus est, nequaquam, eo quod non esset requies* *ghad*,

vsquedum, donec respiceret, & videret Dominus de caelis. Et apud Prophetam nostrum: *Et vocatum est, inquit, nomen eius excelsum* *ghad*, *vsque ad hanc diem.* & iterum: *Vos polluimini in omnibus idolis vestris* *ghad*, *vsque hodie.* Non quod haec, inquit Hieronymus, seniores in captiuitate faciant; sed quod illi, qui Hierosolymis morantur, & quibus captiuitas imminerebat, haec omnia facere non cessarent. Et in libro Iosue: *Iosue 15. 7. Habitauitque Iehusaeus, inquit, cum filijs Iudae in Ierusalem* *ghad*, *vsque in praesentem diem.* & *Iosue 16. 7. iterum: Habitauitque Cananaeus in medio Ephraim* *ghad*, *vsque in diem hanc tributarius.* Quibus omnibus locis terminum, aut continuationem temporis, vt alij volunt, ita significat ea vox, vt ex vi illius non prosequatur ulterius. Quod cum obseruassent perperam praui homines, Iouinianus, Heluidius, Ebion, atque id genus pestes; perpetuam Beatissimae Virginis Mariae virginitatem in dubium impie reuocare sunt ausi, signoratione ducti veri sensus verborum Sancti Matthaei: is enim Iosephum referens ab Angelo edoctum fuisse, & hanc ipsam integritatem, Virginis, & incarnati Verbi ineffabile mysterium, accepisse narrat coniugem suam, ac subdit: *Et non cognoscebat eam*, nulli dubium est in Hebraeo adhibitam hic fuisse particulam *ghad*, de qua differimus; siquidem ab Interprete conuersum est, *donec peperit filium suum primogenitum.* Quem locum Hilarius ita interpretatur, vt cognoscere pro vxore habere significet; non quod ei coniuncta fuerit, sed quod cum prius sponsa esset, deinceps haberetur vt vxor, quae enixa fuerat, quamuis non de viro. Epiphanius cognouisse inquit non corpore, sed animo: quippe de eius sanctitate, & dignitate ab Angelo admonitus.

Verum etiam eiusmodi interpretationes a Sanctis viris proponantur ad Beatissimae Virginis dignitatem, & Diuini Verbi foecunditatem declarandam; tamen cognoscere, quod Iosepho denegatur, Hebraica phrasim honeste matrimonij vsus indicatur, vt bene probat nosfer Maldonatus. Quapropter ex notione, & vsu particulae *ghad*, huius difficultatis solutio pendet, vt bene ante alios notarunt Sanctissimi pariter, ac doctissimi viri, Hieronymus, & Chrysofomus. Plura enim exempla suppetunt, in quibus particula haec non terminum, sed continuationem significat, & quandam veluti perpetuitatem rei, quae proponitur, aut negatur. Vt in Genesi, Iacobo pollicetur Dominus, & semini eius omnium Gentium benedictionem, custodiam, & reditum, ac subdit: *Nec dimittam* *ghad*, *vsquequo, nisi compleuero vniuersa quae dixi.* hoc est, numquam te dimittam, & complebo, quae dixi. Et in libris Regum: *Et non vidit, inquit, Samuel ultra Saul* *ghad*, *vsque ad diem mortis suae*, id est, nunquam. Et iterum: *Igitur Michol filiae Saul non est natus filius*, *ghad*, *vsque ad diem mortis suae*, id est, nunquam Longior sim quam par sit, si vniuersa veteris, ac noui Testamenti exempla referre velim; haec autem attulisse sufficere, vt in duorum veritate testium stet hoc verbum, & nihil aliud, donec, significare intelligamus, quam, nunquam; ac genuinus loci sensus sit: & numquam cognouit eam, & tamen peperit filium suum, quem de Spiritu Sancto conceperat. Quae quamuis vera sint, vt sunt certe verissima, tamen particula haec, cum ad locum referretur, semper sine ma, aut terminum significat, nec quidquam praeterea. Cuius rei

BEATISSIMA VIRGO MARIA semper fuit virgo. Math. 1. 25. Hilarius. Epiphanius contra Ebionem. COGNOSCERE Hebraeis matrimonij vsus honeste significat. Ioan. Maldonatus. S. Hieron. S. Ioan. Chryf. Genes. 28. 15. 1. Reg. 15. 35. 2. Reg. 6. 23. VSQVE AD locum referretur, terminum significat, vltra quem nihil praeterea sit.

IN SANCTA SANCTORUM Angelus assumpto visibili corpore.

ibid. q. 29.

Leuit. 1. q. 4.

NULLA FENESTRA in oraculo.

S. Ioan. Chryf. contra Iudaeos.

Exod. 25. 22.

Numer. 7. 89.

VOX AUDIEBANT de propitiatorio.

Psal. 79. 7.

Psal. 98. 7.

Isa. 37. 16.

Pet. Thyr. lib. 2. de Diuinitate.

Leuit. 16. 2.

Apocal. 21. 23.

Thren. 3. 49. & 50.

VSQVE AD tempus significat non dum expletum.

superuacaneam duxi eiusmodi diligentiam, & non fatis aptam ad res singulas ordine confirmandas.

SANCTISSIMI,

DOCTISSIMI QVE,

et antiquissimi viri Cherubinos templi cum E-

zechielis Cherubinis,

et cum Isaiæ Seraphinis con-

ferunt.

Cap. XXXVI.

Clemens Alexandr. Stromat.

AEGYPTIORUM sphingis, Cherubino- rum simiae.

1. Machab. 3. v. 48.

Nicolaus de Lyra. S. Tho. in Machab.

S. Hieron. Clemens Alexand. apud P. Serarium super Machabaeis.

S. Tho. 1. 2. q. 102. art. 4. ad 6.

VDIENDVS est in primis Clemens Alexandrinus, qui non modo animalia huiusmodi in templo fuisse formata sensisse videtur, verum ea quodammodo Aegyptios fuisse mutatos affirmat: Et ideo, inquit, Aegyptij quoque in sacrisponunt sphingas, quippe quod de Deo oratio sit aenigmatica, & obfcura: forte autem quod Deum oporteat amare, & timere: amare quidem vt Sanctis benignum & propitium; timere autem, vt qui sit impijs iustus inexorabiliter. Ferae enim simul, & hominis imaginem sphinx significat. Longum autem fuerit omnia persequi prophetica, & legalia, ea afferendo quae dicta sunt per aenigmata: fere enim vniuersa hoc modo loquitur diuina Scriptura. Et quamuis expresse non dicat Clemens, huiusmodi aenigmaticas figuras e templo fuisse petitas, id tamen dixisse videtur historia Machabaeorum: Et expandunt libros legis, de quibus scrutabantur gentes similitudinem simulachrorum suorum. Quod propter Sanctuarij Cherubinos, quorum formam descripsit Moyses, dictum fuisse arbitratus est Lyra. In qua sententia fuisse videtur Sanctus Thomas, aut quicumque ille sit, qui in libros Machabaeorum nunc primum prodijt: In quibus, inquit, scrutabantur, id est, secundum quorum tenorem gentes arguebant Iudaeos idololatrias, quia Cherubim super altare stabant. Illa autem verba, super altare, argumento esse possent, aut librum totum, aut ea supposita esse, & ab eo, qui vix legerat sacras Scripturas, in quibus plane cognouisset nihil fuisse cum Cherubinis altari commune; nisi librarij forte sit vitium, qui pro arca altare substituit. At pro ipsa sententia, quam confirmamus, stare videntur Hieronymus, & Clemens a Serario relati: nam qui similitudinem simulachrorum ad politiam referunt, quomodo haec inter se conueniant, nondum ostenderunt. Sed quid de ipsa re, quam inquirimus, senserit Beatus Thomas, videamus oportet. Is enim cum Cherubinos arcae retulisset, quos & ad concordiam sublimium indicandam, ac ne coleren-

tur ab Hebraeis idololatriae deditis, binos fuisse oportere dixisset, quid tum ipsi, tum arca cui astabant, significarent, indicare aggressus cum fuisset; haec verba subiungit: Vel per haec tria (quae erant in arca) significabantur tria Deo attributa, scilicet sapientia in tabulis, potentia in virga, bonitas in manna; tum propter dulcedinem, tum quia ex Dei misericordia est populo suo datum, & ideo in memoriam Diuinae misericordiae conferuatur. Et haec tria etiam figurata sunt in visione Isaiæ: vidit enim Dominum sedentem super folium excelsum, & eleuarum, & Seraphim assistentes, & domum impleri à gloria Dei; vnde & Seraphim dicebant: Plena est omnis terra gloria eius. Et hic similitudines Seraphim non ponebantur ad cultum, quod prohibebatur primo legis praecepto; sed ad signum ministerij, vt dictum est. Haec Sanctus Doctor, qui cum figuris Seraphim non alibi positas fuisse legisset, quam circa arcam, easdem & Seraphim, & Cherubim dicendas sensisse videtur. Id quod disertis verbis testatus est idem, quem initio proponebamus, Clemens Alexandrinus. Is enim dum sanctam disciplinam, atque sapientiam, quam ex sacris Literis, tamquam e limpido fonte haustam, aenigmatis atque figmentis coniectam à Gentibus fuisse ostendere pergeret, haec subdit: Quae autem de Sancta arca narrantur, significant mundum, qui percipitur intelligentia, qui est occultus, & vulgo oclusus. Porro autem aureae quoque illae imagines, vtraque sex habens alas, aut duas vrsas, vt quidam volunt, significant; aut quod magis quadrat, duo hemisphaeria. Vult autem nomen Cherubim significare multam cognitionem: sed habent ambo duodecim alas, & per circulum Zodiacum, & tempus, quod in ipso fertur, significant mundum sensibilem. Post pauca vero de arca disputans: Ceterum significat, inquit, quietem, quae est cum spiritibus glorificantibus, quos significant Cherubim. Numquam enim qui ne sculptile quidem fabricari suavit, simulachrum ipse Sanctorum effinxisset imaginem. Neque est omnino compositum, & sensibile aliud in caelo animal, quod ita se habeat. Est autem facies quidem symbolum animae praeditae ratione: alae autem sunt ministeria, & operationes sublimes dexterarum simul, & sinistrarum potestatum. Quibus plane verbis maxime animaduertendum est, Cherubinos arcae vocari à Clemente animalia composita, facies, & alas habentia fenas: quae quidem Cherubino- rum signa non ab alio, quam à Propheta nostro simul percensentur. Maximae sane auctoritatis videri debet Sanctus Cyrillus in ea liturgia, quam nuper ex Aegyptiaca lingua in Latinam conuertit Victorius Hacurensis Maronita; quamque vulgari curat clarissimus vir, nostrique amantissimus Marcus Velferus, Augustanae Reipublicae Duumuir: in qua Sacerdos his verbis Dei Filium orat: Tu es Deus super omnes principes, super omnes Reges, super omnes virtutes, & dominationes, super omne nomen, quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro. Tibi assistunt millia millium, & dena millia denu- millium Angelorum, & Sanctorum Archangelorum tibi ministrant. Tu es, quem circumdant animalia duo, venerabilia valde, fenis alis praedita; plena oculis; & Seraphim atque Cherubim; quae duabus alis tegunt facies suas propter Diuinitatem, & sedem

SAPIENTIA, potentia, bonitas ijs, quae arca clauderetur, & significabantur

Isaiæ 6. v. 3.

CHERUBINI arcae Seraphini dicuntur.

Clemens Alexand. Stromat.

SENAS HABENT alas Cherubim arcae.

S. Cyrillus in Liturgia.

ANIMALIA sex alarum.

dem Patris tui, quae percipi non potest: duabus autem pedes suos, & duabus volant. Haec ibi quae vsque in hodiernum diem in Missis Aegyptiorum quotidie leguntur. In quibus non alia licet videre animalia bina praeter illa arcae ab Isaiæ relata, quibus & Seraphinorum, & Cherubino- rum nomina tribuuntur, atque alia ab vtroque Propheta simul relata. In Missa porro Sancti Basilij eiusdem codicis sic habetur: Tu es, cui assistunt Cherubim plena oculis; & Seraphim sex alarum, laudantes perpetuo, ac dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus &c.

Cyrill. Hierosol. Catech. 9.

EZECHIELIS Cherubini sex alas habent.

Tertull. lib. 2. contra Marci, cap. 22.

mi Deum collaudantes, nimium conturbantur &c. Cherubim autem, & Seraphim quadriformia; id est, leonis, vituli, hominis, & aquilae, diuersa sunt Sanctorum pariter, virtutumque certamina fortiora. Celeberrimum quidem antiquissimi, doctissimi, maximaeque auctoritatis viri testimonium: qui cum haereticorum ignorationem, siue proteruiam contudisset, qui pedes Domini, & caput audientes, sinistre de Deo sentire voluerunt, veritatem, quam ipse perspexerat, de tota visione retulit, & confirmauit. Qui non aliter de Cherubinis, quam de Seraphinis philosophandum esse ratus, animalia vocat ea fenis alis praedita, & quadriformia: qui sane loquendi modus quatuor capita illis tribuere nulla ratione permittit; quadricipitia vocaret ea, non quadriformia. Quo nomine Cherubinos censere voluit Sophronius oratione illa, qua singulos caelestium Spirituum Choros deuotissime affatur: Quos, inquit, Cherubim oculis plena, & quadriformia, quae internis viribus formae vestrae cognatis, appositaeque proportione respondentibus, vt ratiocinantem nimirum, & irascentem, fortitudine rursus, & caelesti celsitudine, ample, magnificeque exulta, omni quae sapientia plena estis, quare etiam cognitionis fontes, & scaturigines appellamini, Diuini Verbi cognitionem expollite: itaque contra verterem serpentem incendite, & e terra in sublime potenter euehite. Quod sane eximium Diuino- rum Spirituum encomium tot, ac tantis esse videtur mysterijs plenum, vt eo magis à prudenti Lectore videatur expendendum, quo minus praefusa angustia temporis nobis licet, quae circa illud occurrunt exponenda, proferre breuissime quamuis nonnulla insinuare operaepretium fore existima- uerim. Animalium formas ita expressit, vt eas virtutes, quae e singulis animalibus in caelestes transtulit Spiritus, ijs potissimum eorum partibus indicari intelligamus, quibus Cherubinos conue- stiuit Ezechiel. Quippe cum totus Cherubim spi- ritus sit, totus intellectu praeditus, totus debuit hominis forma repraesentari, qui intellectus, & rationis est particeps: quam Philastrius vim appellat ratiocinantem; irascentem vero leoninam faciem, atque in his vel ipse Hieronymo, vel ipsi s. Hieron. Hieronymus suffragatur mirifice; de humana enim, & leonina facie textum, quem explicamus, accipiendum esse existimans, eiusque rei causas indicans: Quorum primum, inquit, ad rationem pertinet, sequens ad furorem; qui significantius Graece θυμης thymis, appellatur. Furorem autem dicimus non eum, qui perturbatio, & vitio proximus est; sed qui mentis consolidat mollitiem, & fortio- rem facit animum dimicantis. Iam vero conijcere licet, quod cum cor hominis, & eius, quae significatur, irae, vel furoris, & eius, quae significatur, virtutis, sit sedes: quam aliam magis apte humanae formae partem vestire poterunt leoninae iubae, quam ipsum vndique cor, pectus, terga, latera? Sed indicat Pfalter, sedem esse cor irae: quippe cum peccatorem impium, ac petulantem ferre vix posset, timore autem Dei quasi quodam chamo, aut fuscilla os suum conclusisset, vt ne effugiret, quidem quae iuste posset in sui defensionem, & impij accusationem proferre; hoc quidem contrariorum motu quasi quadam antiperistasi agitato: Concaluit cor meum, inquit, intra me, & in meditatione mea: quo magis perpendo, & iniuriae acerbiter, & ini- quitatem proferentis, quamque fit ab omni ratione, & merito sic infontem vexare, exarde- scit

ANIMALIA quadriformia, non quadricipitia. Sophronius Orat. 6. de excellentia Angelorum.

QUATVOR animalium symbola.

COR IRAE sedes. Psal. 38. v. 4.

DE CHERUBINO-

RVM QVADRVPLICI FORMA.

Cap. XXXVII.

OREM antiquis antiquum fuisse, Cherubinos Ezechielis, à Seraphinis Isaiæ minime distinguere, sensit Arnoldus: arbitrabantur enim vtrumque non Chori, aut Hierarchiae nomen esse, sed muneris: vt confirmauit Pradus: Atque ita inquit, & apud Ezechielem faciem, & pedes Dei, quasi prima & nouissima Cherubim contegunt, media tantum videntur exponunt. Ezechielis visioni dat ea, quae de Isaiæ visione scripta sunt. A quo non dissentit Philastrius, Brixienfis Episcopus: Est quoque haeresis, inquit, quae cum legit in Isaiâ Propheta, quod Cherubim, & Seraphim, animalia duo sex penis praedita, duabus faciem Dei, duabus pedes tegebant, & duabus clamabant, voce subli-

Arnold. Tra- ta. de binis vltimis verbis Domini in Cruce.

Philast. lib. de Haeresi. Haeresi. 101.

ignis irae, furoris, ac zeli. Quo permotus quoque Jeremias, expertus sermonem Domini sibi fuisse in opprobrium, & in derisum, clamabat dicens: Factus est in corde meo quasi ignis exaestuans, claususque in ossibus meis; & defeci, ferre non sustinens.

CONSTANTIA in corde constituitur. Prouerb. 15. V. 7. & 8.

Quod vero ad constantiam pertinet, quae animi mollitiem consolidat, in corde quoque sita esse videtur, iuxta illud Sapientis Prouerbum: Domus iusti, vel vt habent Hebraea; Domus iusti plurima fortitudo inest, non corruet, firma, stabilis erit, ac perpetuo duratura; quid autem domus nomine intelligat, exponit altera sententiae pars, & in fructibus, hoc est, in operibus, impij conturbatio, Explanat amplius sententiam hanc subsequens; Labia sapientium disseminabunt scientiam, haec est domus, quam iusti manus à fundamentis erigit veritati coeua, quae nullis subiacet perturbationum motibus; cor stultorum dissimile, hoc est, inconstans est mutabilitate varium, vt ait

Gregorius, Non me latet superiorem sententiam ad familiae, opibus firmam stabilitatem referri, cum contra fructus, siue prouentus impij conturbentur, & pereant: quo etiam scientiae stabilitatem referre facile poteris, & ignorantiae mutabilitatem, Iusti autem constantiam etiam in aduersis, quae maxima est, disertis verbis profertur Psaltes: Paratum, inquit, cor eius sperare in Domino, firmum, constans potest dici iuxta Hebraea, Genesbraydo teste, confirmatum suffultum à Deo est cor eius; non commouebitur vnquam, donec, id est, & tamen despiciat, despiciet, inimicos suos, sub pedibus suis iacentes. Quae omnes caelestium spirituum virtutes, quo apriori simbolo exprimi possent, quam pectore, ac dorso leoninis iubis testis?

Sed quid opus est per diuersa loca quaerere ea, quae sapientissime, vt cetera, Diuinus ille Dionysius simul in hanc vnam sententiam collegit: Pectora in Angelicis imaginibus virtutem; inquit, insuperabilem, seruandique vim, vt est à subiecti cordis viuifica distributione, significant: dorsa vero vim indicant, vitales omnes virtutes continentem. Quibus verbis si ea subiungas, quae ipse de leone subiungit, nostram hanc de leoninis iubis sententiam maxime confirmari cognosces: Leonis, inquit, faciem signare putamus vim illam in Angelis principalem, ac robustam, & indomabilem, per quam occultissimo illi inelocubilibus Diuinitatis arcano, pro viribus similes nituntur euaedere operi spiritualibus vestigijs, & expedita illa, atque ineffabili celeritate itineris ad Diuini fulgoris secreta tendentis. Sed quae de bove subiungit, aptissime explicant ea, quae ex Sophronio explananda suscepimus, qui fortitudinem boui tribuit, Dionysius vero: Bouis autem imaginem, inquit, fortitudinis, ac robustatis praefertur speciem; & qua spirituales sulcos suscipiendis caelestibus, foecundisque imbribus scindunt. Fortitudinem autem boui tribuit ante hos omnes

Psal. 111. V. 8. Genebrar. in Psal. S. Dionys. Areopag. de caelesti Hierar. cap. 15.

LEONINAE iugas in pectore, & dorso quid significent.

Prouerb. 14. V. 4. BOVI FOR- titudo tribuitur.

Aelian. hist. lib. 15. c. 24. BOVIS VE- locitas.

quod fortitudine componas, bouis vtique significabis, aut bouum pedes; quorum celeritatem commendat Aelianus; In bubulo, inquit, pecore, quod incitato cursu valet, Indi curam ponunt; & simul

A de eorum velocitate Rex, & permulti principes decertant: neque turpe ducunt pro huiusmodi animalium genere auro, argentoue sponsonem facere. Currendi meta bobus haec constituitur, vt inter se nexi, ac iugati triginta stadia currant; aequales, & pares boues equis currunt, neque velocitate boues ab equis internoscas.

Demum caelesti celsitudini aquilam contulit Sophronius, quam multo accuratius, & vberius exposuit Dionysius: Porro, inquit, effigiem aquilae Regiam dignitatem, motumque ad superna tendentem, celeremque volatum, atque ad captandum necessarium reparandis viribus cibum, agilitatem, atque vigilantiam, & cursum, & facilitatem summam: ac praeterea vim illam singularem speculandi, atque intuenti libere, directe, in nullam partem inclinando aciem luminum, in radium illum vberissimum, lucidissimum Deitatis, quem ex se instar Solis emittit. Quae omnia ab aquilae forma desumpta symbola, qua ratione magis apta in his figuris repraesentarentur, quam si praeter extensas desuper veluti ad volandum alas, alis quoque aquilarum vndique contegerentur nuda corpora aquilarum, vndique luminibus conspicua: à quibus merito petit Sophronius, vt & à terra nos potenter euehant, quasi aquila prouocans ad volandum pullos suos, & vt Diuini verbi cognitionem expoliant. Nam quod cherubim nomen, multitudinem scientiae interpretantur Sancti Patres, Augustinus, Hieronymus, Gregorius, Dionysius, Clemens, & Origenes, ac Philo, haud immerito Sophronius cognitionis fontes, & scaturigines interpretatus est: quippe cum eorum scientia in inferiores spiritus, velut irradiantes stellae lumen in terras effundunt; quod à Sole acceperunt. Illud demum Sophronio cum reliquis fere omnibus, quos retuli, & referam, commune est, vt & incendendi vis, quae Seraphinorum est propria, Cherubinis tribuatur.

Ab hac porro interpretandi ratione non longe abest, totus, quam qui maxime pietati deditus Sanctus Bernardus; qui praelatos Ecclesiae batus templi comparat, quippe quibus imminet cura suppositorum. In quibus insculpta esse debere affirmat Cherubim; plenos enim oportet eos esse caelesti scientia, his quoque insunt leones, & boues: Itaque, inquit, in bafibus, neque leones sine bobus, neque boues sine leonibus exprimuntur: quia Praelati Ecclesiae, aliquando rigide, aliquando cum dulcedine, aliquando cum asperitate; aliquando verbis, aliquando flagellis debent subiectos suos corrigere. Quae omnes Sanctorum sententiae in hanc vnam confluunt, vt Cherubinarum, ac Seraphinorum nomina; necnon animalium variae formae varias indicent caelestium Spirituum virtutes, dignitates, operationes.

Hanc vero Seraphinorum, & Cherubinarum mutam collationem laudat Ioannes, aureum eloquentiae flumen, cognomento Chrysofostomus, qui cum idem argumentum prosequeretur, quod paulo ante ex Cyrillo insinuabamus, Deum ipsis superis virtutibus incomprehensibilem esse confirmat, & visionem Isaiae in hanc adducit sententiam: Cum enim Seraphim, inquit, alis productis sese obuolant, nulla prorsus alia ratio est, quam lux, quam inaccessibilem Deum habitare praecclare Paulus retulit. Nec Seraphim solum re ipsa lucem esse inaccessibilem praedicant, sed etiam Cherubim, qui his superiores virtutes ordinantur. De ordine vero supercaelestium Spirituum non est nostri muneris in praesenti disputare: verba referimus

A QVILA celerem volatum, ac vim speculandi diuinum fulgorem indicat.

S. August. 4. 105. in Exodum. S. Hieron. Epist. ad Paulin. S. Dionysius Caelestis. c. 7. Clemens Alex. 5. Stromat. Origenes homil. 10. in Numer. Philo lib. 3. de vita Moysis, & lib. de Cherubim. S. Bernardus in modo bene viuendi ad sororem, Ser. 18.

PRAELATI Ecclesiae cuiusmodi debent esse.

S. Ioan. Chrysof. homil. 3. de incomprehensibilitate Dei. CHERUBINORUM, & Seraphinorum mixta collatio.

rimus Chrysofostomi, quibus post pauca subiungit: Audi igitur alium quoque Prophetam de his, modo quidem diuerso, cogitatione eadem narratorem: Factum est verbum Domini ad Ezechielem &c. & post multa de visione sapienter dicta: Attamen, inquit, virtutes ipsae suis etiam pennis se operiunt, quippe quae facie detecta nequeant contueri, quamquam sapientissimae, & purissimae. Vnde id constat ex ipsa nominum ratione. Nomina vero, & vniuersam fere visionem non longe inde exponit: Quo igitur modo, inquit, pennae superiorem naturae conditionem interpretantur; solum requiem in his ipsis Dei designat: oculi perspicacem Dei intelligentiam, propinquitas solij, & hymnus assiduus insonium; & vigilantiam docent: sicut etiam ipsa nomina partim sapientiam, partim puritatem, sinceritatemque declarant. Enimvero Cherubim nuncupatio plenam, accumulataque scientiam exprimit: Seraphim vero à candente, flagrantemque ore nomen inuenerunt.

ardens, & comburens. Vides Anastasium Cherubinis sex alas, oculorum multitudinem, & scientiae tribuere multitudinem, quae omnia in Christo reperiuntur altiora; cum vi illuminandi, & exurendi Seraphinorum propria.

Propius accessit ad visionis explanationem. Anastasius alter Nicaenus Antistes, qui Cherubini facies Christo Domino tribuit: Ex quibus est, inquit, manifestum, quod Verbum Opifex omnium, qui sedet super Cherubim, & continet omnia, hominibus manifestum dedit nobis quadriforme Euangelium, sed quod vno spiritu continetur, sicut dicit David petens eius aduentum: Qui sedes super Cherubim, manifestare. Cherubim enim habent quatuor facies, & eorum facies sunt imagines operationis Filij Dei. Audiant, quae ego, Anastasium, qui quatuor facies mente percipere non possunt, quomodo vnum atque vnum animal componant, quod facilius quatuor capitibus componunt, vt non vno spiritu videantur contineri, sed multiplici: quippe multiplici capite multiplex sensus indicatur, ac multiplex animae sedes. Anima enim viuentis in capite, vt in propria sede, suas exercet functiones, ac propria munia. Id quod disertis verbis Plato testatur reliquit: Est autem caput, inquit, membrorum corporis diuinitissimum, reliquorumque membrorum princeps: cui totum corpus conexum. Dij subesse, & parere iusserunt. Et cum inconueniens fore statuisent, si caput terra ueheretur, cuius inaequalitate facile laederetur. Quod sane malum, inquit, vt vitaretur, hunc habitum corporis ad faciliorem progressum Dij pro vehiculo capiti subiecerunt. Sed quam haec multiceps hydra à sacrae Scripturae contextu sit aliena, iterum ostendendum est: & tunc ad eadem, quae proposita fuerant, confirmanda progrediendum erit.

Atque illud non est silentio praetermittendum, quod Beatus Irenaeus haec eadem Anastasij verba retulit, multa subiungens, quibus confirmet quatuor Cherubinarum facies, quatuor indicare dispositiones Filij Dei; sic enim appellat quas Anastasius vocauerat operationes, ad rem quam persequatur, magis aptas. Quae omnia Irenaei verba quoniam relata sunt, & explicata à Prado, eò lectorem remittimus. Et Sanctus Ambrosius audiendus est, qui vehiculum, rotas, & animalia ab Ezechiele visa fuisse confirmat, atque eadem in Apocalypsi à Ioanne. Qui cum Salomonem interpretaretur affirmantem se inter alia scire non posse vestigium aquilae volantis, aquilamque ibidem Christum Dominum accipiendum esse testaretur: Haec est aquila, inquit, quam Ezechiel Propheta in illam quadriformem sedem, & Cherubim vidisse se retulit inter animalia, quae mysticum vehiculum rotis iuncta portabant. Vnum enim animal simile vituli, aliud leonis, tertium hominis, & quartum aquilae. Sicut in Apocalypsi Ioannes se vidisse conscripsit: Primum, inquit, animal simile vituli, secundum leonis, tertium hominis, quartum aquilae. Sed de hac animalium aequalitate alter locus ad tractandum necessarius est. Haec Sanctus Ambrosius, quae dicta sufficient in eam partem, quae ad confirmandam eam sententiam faciet, qua facies Cherubim dicebamus aliquid in Christo repraesentare: id enim ab ipso Prado satis explicatum est, quem laudauimus, adductis pro se Sanctorum Patrum quamplurimis testimonijs.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

ardens, & comburens. Vides Anastasium Cherubinis sex alas, oculorum multitudinem, & scientiae tribuere multitudinem, quae omnia in Christo reperiuntur altiora; cum vi illuminandi, & exurendi Seraphinorum propria.

Propius accessit ad visionis explanationem. Anastasius alter Nicaenus Antistes, qui Cherubini facies Christo Domino tribuit: Ex quibus est, inquit, manifestum, quod Verbum Opifex omnium, qui sedet super Cherubim, & continet omnia, hominibus manifestum dedit nobis quadriforme Euangelium, sed quod vno spiritu continetur, sicut dicit David petens eius aduentum: Qui sedes super Cherubim, manifestare. Cherubim enim habent quatuor facies, & eorum facies sunt imagines operationis Filij Dei. Audiant, quae ego, Anastasium, qui quatuor facies mente percipere non possunt, quomodo vnum atque vnum animal componant, quod facilius quatuor capitibus componunt, vt non vno spiritu videantur contineri, sed multiplici: quippe multiplici capite multiplex sensus indicatur, ac multiplex animae sedes. Anima enim viuentis in capite, vt in propria sede, suas exercet functiones, ac propria munia. Id quod disertis verbis Plato testatur reliquit: Est autem caput, inquit, membrorum corporis diuinitissimum, reliquorumque membrorum princeps: cui totum corpus conexum. Dij subesse, & parere iusserunt. Et cum inconueniens fore statuisent, si caput terra ueheretur, cuius inaequalitate facile laederetur. Quod sane malum, inquit, vt vitaretur, hunc habitum corporis ad faciliorem progressum Dij pro vehiculo capiti subiecerunt. Sed quam haec multiceps hydra à sacrae Scripturae contextu sit aliena, iterum ostendendum est: & tunc ad eadem, quae proposita fuerant, confirmanda progrediendum erit.

Atque illud non est silentio praetermittendum, quod Beatus Irenaeus haec eadem Anastasij verba retulit, multa subiungens, quibus confirmet quatuor Cherubinarum facies, quatuor indicare dispositiones Filij Dei; sic enim appellat quas Anastasius vocauerat operationes, ad rem quam persequatur, magis aptas. Quae omnia Irenaei verba quoniam relata sunt, & explicata à Prado, eò lectorem remittimus. Et Sanctus Ambrosius audiendus est, qui vehiculum, rotas, & animalia ab Ezechiele visa fuisse confirmat, atque eadem in Apocalypsi à Ioanne. Qui cum Salomonem interpretaretur affirmantem se inter alia scire non posse vestigium aquilae volantis, aquilamque ibidem Christum Dominum accipiendum esse testaretur: Haec est aquila, inquit, quam Ezechiel Propheta in illam quadriformem sedem, & Cherubim vidisse se retulit inter animalia, quae mysticum vehiculum rotis iuncta portabant. Vnum enim animal simile vituli, aliud leonis, tertium hominis, & quartum aquilae. Sicut in Apocalypsi Ioannes se vidisse conscripsit: Primum, inquit, animal simile vituli, secundum leonis, tertium hominis, quartum aquilae. Sed de hac animalium aequalitate alter locus ad tractandum necessarius est. Haec Sanctus Ambrosius, quae dicta sufficient in eam partem, quae ad confirmandam eam sententiam faciet, qua facies Cherubim dicebamus aliquid in Christo repraesentare: id enim ab ipso Prado satis explicatum est, quem laudauimus, adductis pro se Sanctorum Patrum quamplurimis testimonijs.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

Plato in Timaeo.

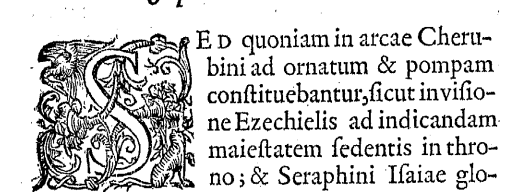

IESV CHRISTI

DOMINI NOSTRI GLORIAM,

& Cherubini Ezechielis, & Seraphini Isaiae indicabant.

Cap. XXXVIII.

Sed quoniam in arcae Cherubini ad ornatum & pompam constituebantur, sicut in visione Ezechielis ad indicandam maiestatem sedentis in throno; & Seraphini Isaiae gloriam in omnes effulam voce, signis, & motu testari videntur: fit vt haec ipsae Angelicae virtutes, & signa quae gestant, ad aliud dirigantur excellentius, atque perfectius demonstrandum, nempe IESV Christi Domini, ac reparatoris nostri gloriam, bonitatem, maiestatem, perfectiones: vt late persequutus est Prado, non vt proprium, aut nouum sui cerebri commentum, sed vt dignissimum argumentum; in quo perscrutando Sanctissimi, ac doctissimi viri iam inde à principio nascantis Ecclesiae, suam operam, ac studium merittissime collocarunt.

Nam magnus ille Anastasius Synaita, Patriarcha Antiochenus & Martyr, explicans sententiam Beati Pauli Apostoli, qua omnia tradit in caput redacta esse, & instaurata in Christo: Quod si etiam vis, inquit, nosse eum habere sex alas, audi eum, qui ipsi dicit: In tegmine alarum tuarum proteges me. extendens alas suas eos suscipit. Quemadmodum autem lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, merito omnia aspiciens vocatur est το λυ ο φ ο ρ α λ μ ο ρ ς, id est, multos habens oculos &c. Quoniam autem interpretatur Cherubim, multitudo cognitionis, Deus autem est Dominus cognitionis: ipse enim cognoscit omnia antequam fiant, & nemo cognoscit Patrem nisi Filius. Merito vocatur etiam Cherubim, qui ipsa condidit Cherubim; sicut rursus Seraphim, quod interpretatur ignis

Tom. 2. Explan. Pars 2.

Tom. 2. Explan. Pars 2.

Tom. 2. Explan. Pars 2.

Tom. 2. Explan. Pars 2.

Tom. 2. Explan. Pars 2.

Anast. Nicaenus. 4. 65.

CHERUBINI facies Christo Domino tribuuntur.

PLURA CAPITA significandis mysterijs non sunt apta.

Plato in Timaeo.

Pradus in comment. primae visionis par. 2. Sect. 11.

S. Ambr. lib. de Salomone cap. 2.

VISIO EZECHIELIS cum Apocalypsis visionem confertur. Prouerb. 30. S. Irenaeus lib. 3. cap. 11.

Dd 2 CHE-

CHERVBINI, ET SERAPHINI

iterum conferuntur.

Cap. XXXIX.

Iustinus Martyr 4. 44.

LLVD vero adhuc amplius confirmari poterit, quod ad collationem visionis Ezechielis, & Isaias spectat. Iustinus quidem Martyr quaestionem certe movit sua tempestate fortasse vulgarem. huiusmodi: Quandoquidem Isaias, & Ezechiel animantium multos habentium oculos visionem viderunt, num utriusque vnum quippiam est reuelatum, an alteri alterum ostensum? quid vero etiam Iustinus longe aliud Ezechielis visione significari constituat, quam quod tenet communis Sanctorum Patrum sententia, immo & quam quod exigere videatur contextus; in eo tamen nostrae videtur fauere sententiae, quod visa fuisse tradit ab Isaias animalia, ab Ezechiele vero quadriformia animalia, similitudinem obtinentia hominis, & leonis, vituli, & aquilae: Similitudines, inquit, non capita. Quid autem similitudinis voce intellexerit ipse declarat, animalibus arbitratus Nabuchodonosorem significari: Memorat autem, inquit, de Nabuchodonosore Daniel quoque Propheta, creuisse vngues eius sicut vngues aquilae, & capillos eius ut iubas leonis, eumque ad instar vituli herbam esse depastum. Concinit his Cyrillus, de eodem Nabuchodonosore sic scribens: Leoninos habebat vngues, raptor enim Sanctorum fuerat: crines quoque leonum habebat, leo enim rapax erat, & rugiens: foenum tamquam bos comederat, pecus enim fuit &c.

ANIMALIA Nabuchodonosorem significanc.

Cyrrill. Hierosol. Catech. 2.

S. Dionys. Areopag. de Caest. cap. 13.

Ecce leonis iubas, quas denuo inuentas à Praddo proclamabat obijciens, multis saeculis antequam fuisset Pradus, scripserat Irenaeus, scripserat & Cyrillus. Sedenimvero superuacaneum fore censerem apud varios Doctores seorsum quaerere, quod apud multorum Doctorem optimum diuinum Dionysium testatissimum habetur, ac satis confirmatum: Deinde, inquit, ipsorum quoque Seraphim Diuinas profecto virtutes ex ea visione sacratissima Propheta discerebat incendium, sacro illorum significante cognomine, de quo paulo post dicturi sumus &c. Porro illa, sex alarum sacratissima fictio, absolutissimam, summamque in Deum intentionem, in primis, ac medijs, & vltimis intelligentijs signat. At quando multos quoque illorum pedes, & complures facies cernens Theologus inclutus, utque alis & pedum, & vultuum arceretur aspectu, alaeque mediae perpetuo ferrentur motu, ad intelligibilem eorum, quae cernebat, scientiam ducebatur. Aperiatur nempe illi per haec altissimorum spirituum vis multa peragrans, multaque prospiciens: sacraque illorum & plena horrois veneratio, ac religio; qua vltra humanum modum, celsorum, profundiorumque mysteriorum insolentem, & temerariam, neque omnino promouentem indaginem exhorrescunt.

Est autem sublimis valde, & admirabilis Sanctissimus hic vir, cuius singula verba attentius esse ferpendenda: sed quoniam in his diutius im-

A morari non vacat, ea tantummodo breui perstringemus, quae maxime ad praefens institutum facere videbuntur. Atque sex alarum motum, communem utique facit supremis, medijs, atque vltimis intelligentijs; vel tres enumerans Hierarchias, vel tres supremos choros, ut bene alter Dionysius notauit. Ex quo confirmatur quoque id, quod ex eiusdem Areopagitae sententia proposuerat Pradus, Cherubini, aut Seraphini nomen in his visionibus non nomen Chori esse, sed muneris, aut significationis. Multiplices praeterea facies his tribuit, quas non Isaias, sed Ezechiel, non Seraphinis, sed Cherubinis assignauerat: ex quo certe videre licet Dionysium nullum in re visa ab utroque Propheta reperisse discrimen, cum quae de altera illarum dixit Ezechiel alteri tribuit, quam vidit Isaias.

SEX ALAS omnibus caelestibus spiritibus tribuit S. Dionysius.

Dionys. Charist. hic.

Illud denique notandum est, quod multos pedes, aut facies, visos fuisse à Propheta significatur propter vehementem alarum motum, quo intentissime ad Deum ferebantur; tum praeelementi luminis splendore, quo perstringebantur videntium oculi, & veluti conuiebant, & veloci palpebrarum motu, plura se videre arbitrabantur Prophetae, cum non plura viderent: id quod in pedum multitudine verum esse utique potest, cum plures quantumuis pedes, omnes tamen erant similes, eiusdemque formae. At in vltibus si plures dissimiles vidisset, dissimiles eos fuisse oporteret: non enim poterat oculorum conuientia visum tantopere perturbare, ut pro humano capite bouinum videret, aut leoninum. Et certe multiplices facies visas fuisse à Prophetis sentit Dionysius, cum vnam tantum humanam faciem habuisse Cherubinos senserit alibi, quam multiplicem fingeret visus perturbatio: nam quod Cherubino facies eandem, quas exposuit Pradus, Dionysius multis retro saeculis agnouerit, literarumque monumentis consignauerit, paulo infra ostendemus.

PLURES Cherubino- rum pedes quomodo accipiendi.

QVOD EZECHIEL

VIDERIT CHERVBINOS

templi, & imaginem solij Dei,

quod erat in Sancto San-

ctorum. Cap. XL.

ED ad illud tandem veniamus, quod huius disputationis esse videtur velut fundamentum: statuamusque ab Ezechiele eisdem Cherubinos visos fuisse, eandemque solij Dei formam, quae in Sanctis Sanctorum à prima templi aedificatione, vsque ad Babylonicam transmigrationem, maxima totius Israelitici populi veneratione asseruabatur. A qua quidem sententia, quamvis denuo inuenta videatur obijcienti, non videtur dissentire antiquus idem, ac doctissimus Augustinus, qui non alia ratione Cherubinos arcae vocaret animalia; nisi quod ea sic dicta, & visa fuerint ab Ezechiele: Porro, inquit, si creatura rationalis in multitudine scientiae, quoniam

S. August. 4. 105. in Exordium.

CHERVBINI arcae animalia dicuntur.

quoniam hanc interpretationem habent Cherubim, duobus ipsis animalibus significatur: ideo duo sunt, ut focietatem charitatis commendent: ideo pennas suas, id est, Deum honorant virtutibus, quibus praestant. Et vultus eorum non sunt nisi in propitiatorum: quia quicumque (cuicumque legendum censerem) profectui ad multitudinem scientiae spes non erit, nisi in Dei misericordia. Memoriae autem commendanda est haec Sancti Augustini sententia, qui negat vultus habuisse alibi quam versus propitiatorum; ne quis aliter quam par est, Moysis testimonium interpretetur, quo affirmat arcae Cherubinos in propitiatorum conuersit vultus, de quo post pauca. Sed quod ad animalium nomen spectat, arcae Cherubinis inditum confirmari videtur Bedae testimonio, qui cum duos Cherubinos duo testamenta interpretaretur, in quorum medio apparet, & loquitur Christus: Quo sensu etiam, inquit, illud potest accipi, quod Habacuc ait: In medio duorum animalium innotesces.

VULTVS non alibi quam ad propitiatorum habuerunt Cherubini. Beda lib. de Tabernaculo. cap. 5.

Habacuc 3. V. 2. apud Septuaginta.

Verumenimvero nullam adhuc scriptam rationem legere, vel coram audire, vel apud memet ipsum excogitare potui, quae nos cogat à Iosepho, & Philone discedere ad suos scribentibus de rebus suis, quae omnibus esse potuerunt in promptu, atque notissimae. Non me latet ipsos arcae Cherubinos videre vni summo Sacerdoti licuisse vno die, quo introire licebat ei in Sancta Sanctorum, ceterorum nemini. Et in Babylonica captiuitate Moyses Cherubinos cum arca abscondit Hieremias, quos deinceps nemini videre licuit, nec licebit vsque ad consummationem saeculi: tunc enim primum manifestabitur arca, ut infra ostendemus. Reliquos porro templi Cherubinos demolitus est Nabuchodonosor, ut auctor est Cyrillus: Nonne audisti, inquit, quod Cherubim contriuit? non illa dico Cherubim spiritalia, absit ne quis cogitet; sed ea, quae fuerant sculpta. Haec ille. Sed quamuis haec ita sint, tamen cum in multis templi exterioris partibus expressi fuerint Cherubini, facile potuerunt non Sacerdotibus modo, verum & toti populo esse notissimi: quorum quidem memoria perpetuo asseruaretur, ut vix Hebraeorum quisquam auerteret de huiusmodi sacratissimis rebus quidquam sinistre opinari, nedum in medium proferre. Verum quam sit & antiquitate nobilis, & testimonio celebris haec diuersarum formarum compositio, vel ex vno Areopagita Dionysio attentius perlecto poterit agnosci. Is enim Deum benignissimum mirifice laudat, quod caelestes illas spirituales distinctiones carnalibus figuris expressas, & formarum compositionibus varias tradiderit. Quo quid posset exoptari manifestius?

CHERVBIM templi demolitus est Nabuchodonosor. Cyril. Hierosol. Catech. 2.

S. Dionys. Areopag. de Caest. cap. 1.

COMPOSITIO formarum.

formas enim ita componimus, ut ex multis, ac varijs vna fieret, ad sublimia caelestium spirituum munera exprimenda conueniens. Ac ne bruta ipsa, ut in seipsis sunt, in hanc signorum classem relata esse videantur, sed secundum eorum partes aliquas ad repraesentandum magis idoneas, ut diximus, signa ficta ea vocat idem Dionysius: Terrenis, inquit, imaginibus caelestes spiritus pinxit, carnalique velamine, dum in sacris Literis de illis loquitur, aeternas mentes texit, ut nos ex visibilibus ad intelligibilia, & ex fictione signorum ad simplices caelestium ordinum prouehat summitates. Neque his tantum locis hac vti-

S. Dionys. ibid.

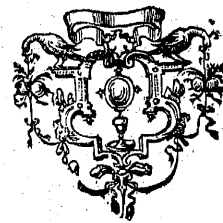
tur dicendiratione Sanctissimus pariter, atque doctissimus vir, sed & alijs saepe. Nam cum Poeticis figmentis uti solitam Scripturam sacram in spiritibus forma carentibus describendis affirmauerit, quo captui, & infirmitati nostrae consulere videretur, argumenta proponit eorum, quibus haec dissimilia signa minime probantur, cuperentque similia: atque inter ea haec etiam subiungit: Et fortasse non desit, qui arbitretur caelestia, leonum, & equorum agminibus plena, ut pro laude mugitus resonent, & auium gregibus, & animantibus reliquis, & materijs quibuslibet vilibus, & ceteris in hunc modum: quaeque vel absurde, vel corrupte, vel passiuè describunt, dissimiles per omnia in sacro Eloquio similitudines, quibus ista signantur. Haec Sanctus Dionysius: qui quod similitum rerum similitudines super caelestia exprimere non possint: Aliquando item, inquit, ab eisdem laudatur Scripturis honestissime, ac pene diuine, dum in eius laude dissimilibus vtuntur signis. Illud tamen ab omnium hominum mentibus remouere conatus est doctissimus vir, ac prudentissimus, quod maximum inducere posset inconueniens, si quisquam arbitraretur, vel bestiarum formis refertas fuisse caelestium mansionum sedes, vel pro laude mugitus ibidem resonare.

POETICIS figmentis inuisibiles spiritus pingunt sacrae Literae.

Ibid. cap. 9.

PRO LAV- de mugitus absoni videntur Dionysio.

Ex qua quidem sententia maxime confirmari videtur illud Pradi argumentum, quod acerbe nimis, atque immodeste reprehendit obijciens. Si enim absonum nimis est pro laude mugitus in caelis audiri, non quidem consonum videri potuisset, si Diuinae maiestati in terris apparenti leonum mugitus pro laude reddantur. Quae tamen monstra à Propheta visa, & audita fuisse suadere quodammodo studens, loquentem asinam Balaamo in medium adducit, atque ex asinae loquela confirmari putat, vitulina capita, leonina, siue aquilina humanas protulisse voces. Sed quis, quaelo, ita sit ignarus, ut neget asinos, & quaeuis alia iumenta, ac bruta ita Diuinae subijci potestati, ac voluntati, ut humanas proferant voces, idque aptius multo, quam cum homines ferinos solent imitari mugitus, ac mores? Sed illud est homini sapienti statuendum, humanas voces brutis nulla ratione tribuendas, quas sacer Textus illis nulla ratione tribuit; immo & quas Doctorem nullus illis, quod sciam, tribuerit. Sed animalia fortasse Apocalypsis in medium adducet, de quibus Ioannes: Et animal primum, inquit, simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquilae volanti &c. & requiem non habebant die ac nocte, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Omnipotens. Cuius obiectionis responsum libet in subsequens caput rejicere.

CHERUBINI

QUOS VIDIT SANCTVS IO-

annes in Apocalypsi haud dif-

similes sunt Cherubinibus

Ezechielis, aut tem-

pli. Cap. XLI.

ED non alios Cherubinos Io-

Viegas Apo-

cal. 4. Sect. 12. probat constans Doctorum...

interpretandi rationem confirmare videbuntur: atque in primis Abulensem, qui cum rationem...

Abulensis 2. Paral. 5. q. 25. Ezech. 1. Ezech. 10.

ARCAE, Ezechielis, & Ioannis Cherubini quatuor, ac totidem B. uangelistae.

Abulensis q. 16. in Math. praefat.

Ezech. 1. & 10. Apoc. 4. & 5.

S. Hier. Epist. ad Fabiolam.

VIRTVTVM Cardinalium duodenaria permixtio.

Sanctus vero Hieronymus eandem plane formam Cherubinibus tribuit, tum ijs, qui ab Ezechie...

Hanc autem virtutum compositionem, quantum conijcere licuit Beati viri mentem, margini adiecimus: illud vnum admonentes, quod non...

A dentia: atque adeo duodenarius efficitur numerus ex quaternario virtutum numero inuicem...

Et certe quod ad institutum pertinet disputationem, iuxta Beati Hieronymi sententiam, non sunt animalia Apocalypsis singula seorsum concipienda...

Crura eorum recta, & pennati pedes, & quocumque ibat Spiritus, ibant, & non reuertebantur: & dorsa eorum plena oculis, & scintillae, ac lampades in medio discurrentes, & rota in rota, & in singulis quatuor facies...

Et iterum: Pleniisque, inquit, in Apocalypsi Ioannis horum animantium species, ac nomina referuntur ad quatuor Euangelia. Ac tandem cum plures animalium Ezechielis attulisset expositiones: Ita sunt, inquit, iuxta Apocalypsim, vt ante iam diximus, quatuor animalia plena oculis ante & retro: quorum vnum animal simile leoni, & secundum simile vitulo, & tertium habens faciem quasi hominis, & quartum simile aquilae volanti. Ibi que dicuntur in modum Seraphim senas habere alas: duabus faciem, & duabus pedes operientia, duabus autem volantia, & neque in die, neque in nocte cessantia, ac dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus &c.

Beatus quoque Patherius Sanctissimi Gregorij Notarius, qui ante annos mille, & eo amplius, loca Scripturae sacrae ab eodem Gregorio explicata collegit, atque ordine digessit, dum locum Apocalypsis exponeret: Ezechiel Propheeta, inquit, dum animalium specie quatuor Euangelistas se vidisse describeret, in eis sibi hominis, leonis, & aquilae faciem apparuisse testatur. Cui nimirum propheticam sententiam ipse Ioannes quoque in hac reuelatione sua non dissonat, dicens: Animal primum simile leoni, secundum animal simile vitulo, tertium animal habens faciem quasi hominis, quartum animal simile aquilae volanti: Haec quatuor animalia, singula ad vnumquemque Euangelistam recte conueniunt.

O visio visum Dei, inquit Rupertus Ezechiel-

Prudentia cum Fortitudine.

Prudentia cum Iustitia.

Prudentia cum Temperantia.

Fortitudo cum Prudentia.

Fortitudo cum Iustitia.

Fortitudo cum Temperantia.

Iustitia cum Prudentia.

Iustitia cum Fortitudine.

Iustitia cum Temperantia.

Temperantia cum Prudentia.

Temperantia cum Fortitudine.

Temperantia cum Iustitia.

ANIMALIA Apocalypsis in vno quatuor, & in quatuor singula.

S. Hier. praefat. in Math.

S. Hieron. super Ezech. 1.

S. Patherius lib. 3. super Apoc. c. 5.

VNICVIVT que euangelistae sicut Cherubino, quatuor facies conueniunt.

Rupert lib 1. chielem allocutus, sicut ipse post multa diciturus es, vnum est animal, quomodo quatuor numeras? Ait: Et hic aspectus eorum, similitudo hominis in eis, & quatuor facies vni, & quatuor pennae vni. Ac si dicat: Vnius quidem erat similitudo hominis, Iesu Christi Filij Dei: Similitudo inquam, & nondum res: nondum enim natura erat filius hominis; sed huic vni quatuor facies, & huic vni quatuor pennae, quas vtrique facies, & pennas visionem Dei speranti nescire non licet &c. Ex quo quidem Ruperti testimonio firmum licet argumentum sumere ad confirmandum Cherubimorum facies, quas nos pinximus: quorum singuli humana sunt forma, insigniaque gerunt animalium, vt vnus hominis, qui Deus est, nobis formam praesentent, in quo ceterorum formae nouum aliquod mysterium repraesentent. Quare subdit idem, quem laudauit, Rupertus: Cum credimus IESVM Christum Filium Dei vnicum, de Spiritu Sancto conceptum, & ex Maria Virgine natum, faciem vtrique veri inuenimur hominis, non in phantasmate, sed in veritate carnis, absque peccato concepti, & nati. Cum autem itidem passum sub Pontio Pilato, crucifixum, mortuum, & sepultum, ad infernum descendisse credentes confitemur; procul dubio faciem vituli contemplamur &c. Cum nihilominus credimus, & confitemur, quia tertia die resurrexit ad mortuis, nimirum cum tremula fide, & fidei tremore faciem sumpsimus leonis fortissimi &c. Ad summum quando credimus, & confitemur, quia ascendit in caelum, sedet ad dexteram Dei Patris Omnipotentis, inde venturus est iudicare viuos, & mortuos. ista est nobis facies aquilae, quam nubes suscepit ab oculis humanis. Deinde vero quasi eandem esse supponens hanc Ezechielis, & illam Ioannis in Apocalypsi visionem, quaerit: Cur in Apocalypsi istorum quatuor animalium non idem ordo sit? & in haec verba respondet: Primo dicimus, quia nihil contrarium resonat in eo, quod dicit primum, secundum, & tertium animal. Nam hic Propheta huiusmodi nomini nihil apposuit, sed hoc tantum: Similitudo, inquit, vultus eorum, facies hominis, & facies leonis adextris &c. Vtrique ordo ratus, neque alter alteri contrarius est, diuerso tamen respectu, &c.

Ibid. cap. 5.

Ibid. cap. 6.

NON EODEM ordine Ioannes, & Ezechiel animalia receperunt.

Sed & illud quaeritur, quomodo hic dicat quatuor facies vni, & quatuor pennae vni; ille autem, & quatuor animalia, singula eorum habebant alas senas. Ad quod breuiter dicendum, quia singulae facies singulas, & eodem sensu singulas habent alas: quia videlicet in singulis Sacramentis Christi Filij Dei, vna eademque excellentia, vnus volatus; vnus spiritus, vna Diuinitas est, vnum Verbum, per quod in sex diebus omnia facta sunt. Igitur vt superius quaerendum proposuimus, inuenisse nos arbitramur, quia & animal vnum, & quatuor animalia sunt, id est, vnus Christus, & quatuor principalia Christi Sacramenta sunt, quorum facies nulli licet ignorare Christianorum, licet comprehendere non possit volatum. Haec tamen ex Ruperto verba desumpta sunt.

Sed non est omissendus Richardus, qui hoc ipsum rationibus confirmare nititur, atque argumens. Is enim cum Ioannis visionem persequeretur: Notandum est, inquit, quod Ezechiel Propheeta, qui quatuor Euangelistas per haec eadem animalia descripsit; primum faciem hominis, quae

Richardus in Apocal. lib. 2. cap. 2. Capite 7.

figuratur Incarnationem, posuit, quia adhuc longe futura erant, quae vidit: Ioannes vero, qui post ipsam Sacramentorum completionem eos figuratiter contemplatus est, similitudinem leonis, per quam Resurrectio significatur, primum conspexisse perhibetur, ad maiorem videlicet Christianae fidei iam exhibitae consummationem: quia totum fidei nostrae, & spei fundamentum maxime virtuti Resurrectionis innititur. Et secundum animal simile vitulo. Ezechiel post faciem hominis posuit faciem leonis, propter quod vtraque a dextris vidit. Quae idcirco a dextris esse visae sunt, quia Incarnatio, & Resurrectio electos laetificauerunt. Deinde faciem vituli, siue bouis ponit, quam etiam a sinistris describit: quae facies apte a sinistris fuit, quia Passio Christi, quae per eam figuratur, Discipulos contristauit. Sed Beatus Ioannes hunc ordinem minime seruauit, quia de hac laetitia, siue tristitia hoc in loco minime insinuauit. Haec Richardus de Sancto Victore.

Sed ne nimis in referendis aliorum sententijs, quamuis grauissimis, atque certissimis diuagari videamur, quid causae fuerit, cur aliter de Cherubinis Ioannes Sanctissimus Euangelista, Apostolus, & summus Theologus sensisse videatur, quam Ezechiel Propheeta noster, paucis ostendamus. Re quidem diuersi non sunt, quod doctissimorum virorum testimonio satis confirmatum est, & singulas conferenti visionis vtriusque partes esse poterit in promptu: at phrasi, & dicendi modo videntur esse diuersi; quam qui non satis perpenderit, propter diuersam rationem dicendi, diuersas animalium formas, significare vtrumque voluisse arbitrati sunt: quos a veritatis recto tramite longe aberrasse compertum erit, cum eadem ratione de eisdem Cherubinis vtrumque fuisse locutum ostenderimus. Ostendenda autem in primis est dicendi forma, quae vtriusque videntur esse diuersa, vt eadem omnino esse mox ostendatur. Sanctus Ioannes sic scribit: Et in medio sedis, & in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis ante & retro. Et animal primum simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquilae volanti. Ezechiel vero Propheeta noster sic habet: Et in medio eius similitudo quatuor animalium, & hic aspectus eorum similitudo hominis in eis: quatuor facies vni, & quatuor pennae vni &c. Et post pauca subdit: Similitudo autem vultus eorum, facies hominis, & facies leonis a dextris ipsorum quatuor: facies autem bouis a sinistris ipsorum quatuor, & facies aquilae desuper ipsorum quatuor. Discrimen autem nulli non esse videri poterit in promptu, cum Ioannes singulis animalibus singulas facies tribuere videatur; Ezechiel contra singulis quaternas. At nullus quidem sanae mentis arbitrari poterit, Prophetam nostrum sibi ipsi fuisse contrarium, qui iterum haec eadem animalia describens, iterum a se visae sic probat: Quatuor autem facies habebat vnum: facies vna, facies Cherub, & facies secunda, facies hominis: & in tertio facies leonis, & in quarto facies aquilae. Chaldaeus vero paraphrastes sic interpretatur: Facies vnus facies cherub, & facies secundi facies hominis, & tertij facies leonis, & quarti facies aquilae. Quae quidem interpretatio ab ipsa Hebraica lectione non longe videtur esse diuersa; quippe quam aliqua ex parte imitatus est Beatus Hieronymus, dum legit: Et in tertio facies

Apocal. 4. V. 6. & 7.

IOANNIS, & Ezechielis verba mutuo conferuntur.

Ezechiel. 1. V. 9. & 10.

Ezech. 10. V. 14.

facies leonis, & in quarto facies aquilae. Quam sequutus est in Regio codice Pagninus: Facies vnus, inquit, facies cherub, & facies secundae facies hominis, & tertiae facies leonis, & quartae facies aquilae. Qui sane dicendi modus haudquaquam ab illo Ioannis videtur esse diuersus: quare haud aliter illum, quam hunc aut interpretari licebit, aut accipere. Hunc vero nulla re ab illo priori Ezechielis esse diuersum probat duplex quoddam argumentum, ex vtraque parte firmissimum. Primum quod his verbis praemiserat Propheta: *Quatuor autem facies habebat vnum.* quae in eundem sensum ab omnibus Interpretibus accipiuntur. Chaldaeus: Et erant cuique facies quaternae. Septuaginta interpretes in Regio codice, & Complutensi: Et quatuor facies habebat vnumquodque animalium. Pagninus ex Hebraeo: Et quatuor facies vniciuique. Vatablus: Erantque singulis quaternae facies. Et certe ipsa Hebraea phrasis nullum alium sensum admittere posse videtur.

Altero vero argumenti pars ex subsequenti- bus eiusdem Prophetae verbis desumenda est: ait enim: *Et eleuata sunt Cherubim, ipsum est animal, quod videram iuxta fluuium Cobar.* Et iterum: *Ipsum est animal,* inquit, *quod vidi subter Deum Israel iuxta fluuium Cobar: & intellexi, quia Cherubim esset.* Quae plane verba nihil omnino permittunt de his Cherubinibus, aut animalibus sentire diuersum ab illis, quae priori visione ostensa fuere Prophetae, quaeque ipse longa expressit oratione. Quod si apud eundem Prophe- ram eadem animalia describuntur, cum quater- nae facies singulis tribuuntur, atque cum singulis singulae: quid obstat quo minus apud Ioan- nem Prophetam & Euangelistam eadem anima- lia referantur, quamuis singulis singulae videan- tur annumerari facies? Negandum tamen non est, diuersa hac vtriusque Prophetae dicendi ratione aliquid innui, quod legentium mentes ad aliquid noui percipiendum inducat, à communi dicendi, & intelligendi ratione diuersum. Vt propterea Vatablus in notationibus, quae ex Rabinorum commentarijs desumptae videntur, sic scribat: Haec autem repetit, vt intelligatur esse eadem vi- sio, quae & capite primo, in quo pro facies che- rub, ponitur facies bouis: quia cherub habebat ali- quam cum vultu bouis similitudinem. Omnes au- tem erant vultus humani, sed habentes aliquid aut aquilae, aut bouis. Haec ille: qui quamuis ve- rum loci sensum, quem persecutus est Pradus, non sit assensus; tamen in eo veritati fuit valde pro- ximus, quod omnibus his Cherubinibus humanam faciem tribuit, quam si libeat explicare, vocabi- mus formam; cum tota corporis dispositione, ac vultu hominem referent: in qua quidem huma- na specie aliquid aquilae, hoc est, alae conspi- cerentur; aliquid leonis, nimirum iubae; & aliquid denique bouis, nimirum bifidi pedes, atque ro- rundi conspicerentur. Quae sane compositio tunc magis perfecta erit ac nota, cum eiusdem for- mae fuisse templi Cherubinos perspectum erit.

Clarius porro alios quoque sequutus & ipse Rabinos, somnia quaedam illorum more initio proponit: Hic nominat, inquit, faciem cherub, quae alibi facies bouis dicitur, inde bouem cherub aliqui putant. Sed hoc receptius, quod cherub effigies sit facie infantili: facies autem hominis à cherub hoc distare putatur, quod illa sit tenior, haec viridior, quemadmodum viri ab in-

fantibus specie discriminantur. Quidam dicunt quadrigam à longe conspectam, visam esse habe- re animal bouilla facie, quae tamen propius visa ostendebat puerilem effigiem. Egregia sane col- latio, ac mira similitudo bouis, & pueri, quarum altera pro altera posset substitui. His tamen tam- quam nulla veritatis specie cohonestatis reiectis, ad eam, quam ipse Clarius tenuisse sententiam vi- detur, veniamus: Similitudinem, inquit, hominis habent omnia, quod ille sit fundamentum glori- ae Dei. Quatuor facies insunt omnibus &c.

QVOD GLORIA

DEI CHERUBINIS STIPATA,

quae olim vno templo conti-

nebatur, nunc totum

repleat terrarum

orbem.

Cap. XLII.

AE C autem Cherubinorum dispositio, ac humana forma, tam est apud Prophetam no- strum perspicua, & à grauissi- mis Doctoribus explicata, vt mirari Doctores, ac sanioris iudicij viri merito possint, quid causae sit cur tamdiu in re manifesta, & optime à Prado explicata immoremur: sed ve- niam ab illis petimus, & illam certe dabunt, cum nouerint ignoracionis telis ita oppeti huiusmodi sententiam, vt vix videatur admittenda, nisi se- mel ac saepius firmissimis muniatur rationibus, & omnium aduersantium machinis funditus ruant. Et quidem in hanc vnam huius loci par- tem omnes dirigitur incursum, qua contendimus monstra illa verborum de medio submoue- re, quae imperitum vulgus intulit, quae legerat, ac non plene perceperat, prima specie delusum. Pedes rectos ad quatuor partes moueri, coram facie sua ambulare, iuxta vocis sonum ita inter- pretantur, vt quatuor facies vni capiti affigant ad quatuor mundi partes: vt quoties animal ad quamlibet partem moueatur, conuersione non in- digeat, sed faciem quamdam habeat ex ea parte, coram qua, & cuius oculorum ductu moueatur.

Verum hi, qui egena sequuntur elementa, ip- sis quidem elementis, hoc est, literarum sono fa- cile reuincuntur. Quid, quaeso, causae est cur Propheta noster dixerit: *Similitudo autem vul- tus eorum, facies hominis, & facies leonis à dextris ipsorum quatuor: facies autem bouis à sinistris ipso- rum quatuor.* & facies aquilae desuper ipsorum qua- tuor. His quidem Prophetae verbis compulsis nonnulli, quaternae capita animalibus confingunt contra Prophetam, qui facies quaternas habuisse denotat, non capita: sed si capita disponant plura, longiora colla illis componant oportet quam par est, si cupiant bina à dextris, vnum à sinistris,

MONSTRA de medio tol- lenda.

Ezech. 1. 7.

sinistris, quartum desuper disponere: qua ratio- ne iam non coram facie sua ambulabit animal, cum in anteriorem, vel cum in posteriorem par- tem mouebitur, cum duplices facies sibi vendi- cauerit dextra; vt aliquam ex digitis partibus si- ne facie manere necesse sit, coram qua ambu- laret. Sed quem, quaeso, non moueat, quod in his tam friuolis argumentationibus, atque re- sponsionibus audiendis, vel proponendis diutius immoremur? At Theodoretus testimonio, atque sensu suam putant firmari sententiam: verum, non multo post meridiana luce clarius me osten- surum esse profiteor, non magis huiusmodi Scri- ptores in percipienda Theodoretus sententia pro- fecisse, quam in Prophetae mente cognoscenda; cum nobiscum sentire Theodoretum perspectum sit, aut, vt verius dicam, nos cum Theodoro, Hieronymo, atque alijs opinari.

Theodoret. super Ezech. 1.

Pradus com- ment. de pri- ma visionem par. 1. Sect. 4. & 5.

CHERUBI- nos templi vi- dit Ezechiel.

Eucherius & Angelomus in 3. Reg.

S. Dionys. A- reop. de Cae- lesti. cap. 2.

GLORIA Domini dici- tur arca.

Haec autem nostri Prophetae sententia locum quidem in quo exponendo laborant Doctores, planum faciet, si ei eiusdem, quem modo lauda- ui, Dionysij adiungatur expositio: locus autem Ezechielis sic habet: *Et assumpsit me spiritus, & audiui post me vocem commotionis magnae: Benedi- cta gloria Domini de loco suo, & vocem alarum ani- malium percutientium alteram ad alteram, & vo- cem rotarum sequentium animalia, & vocem com- motionis magnae.* Hunc vero locum mirifice exposuit saepe laudatus Dionysius, qui dum emi- nentissimas intelligentiae laudes nobis innotes- cere confirmat, haec verba subiungit: Namque (vt humano more dixerim) alij ex alijs spiriti- bus aquarum voces imitantur, dum exclamant: Benedicta gloria Domini de loco suo: alij lauda- tissimam illam, & horrores, reuerentiaeque, ac sanctioris intelligentiae plenam clamantes emit- tunt vocem: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria illius. Haec Diuini Theologi verba sunt. quae si cum- ipsis Ezechielis Prophetae conferantur, facile intelligemus, multiplices auditas à Propheta- fuisse voces commotionis magnae, alarum, rota- rum; qui cum tam vehementi sonitu quasi turba- tus, quisnam hic sonitus esset, scire desideraret, audisse quidem caelestes illas virtutes dicentes: *Benedicta gloria Domini de loco suo.* Quae ver- ba non alium aptiorem videntur sensum admit- tere, quam si roganti Prophetae, aut secum tacite cogitanti, quatenam haec esset magna commotio, cuius tam vehementem audiret sonitum, respon- disse intelligantur: *Benedicta gloria Domini,* quae mouetur de loco suo. Et cum alarum sonitus, atque rotarum cum animalium nominibus, alijs eiusdem Prophetae locis, quibus de prima differit visione, sit communis; haec gloriae Dei commotio hu- ius tantum loci propria non est, cum aliàs saepe eiusdem meminerit, quam retulit templum egressam in limine domus stetit, iam in atrio, iterum in monte Oliuarum. Huius autem magnae com- motionis, qua de templo egressa est gloria Domini, iterum meminit illis verbis: *Et vidi visionem secundum speciem, quam videram, quando veni, vt disperderet ciuitatem.* Itaque hanc Domini commotionem affirmat tunc accidisse, quando venit vt disperderet ciuitatem. Cui haud diffi- mile quid accidit, referente Iosepho, quando fun- ditus iterum euerfa fuit à Tito ciuitas: Festo autem die, inquit, quem Pentecosten vocant, nocte Sacerdotes in- titum templum, more suo, ad Diuinas res celebrandas ingres- si, primum quidem motum, quemdamque strepitum senserunt: postea vero subitam vocem audire, quae diceret: Migremus hinc. Neque ab his diuersa sunt comminantis, ac prophetantis Domini, ac parentis Prophetarum: *Ecce, inquit, relinquetur vobis domus uestra de- ferta.* hoc est, templum uestrum sine praesentia Dei, ac sine arca gloriae Dei.

S. Dionys. de Caelesti. c. 7.

ROGANTI Prophetae An- geli respon- dent.

Ezech. 10. & 11.

Ezech. 43. 7.

Ioseph. 7. bel- li. cap. 12.

Matth. 23.

Lucae 13. 7.

Ezech. 43. 7.

1. & 2.

Sed ad Dionysium reuertamur, qui hanc, quam modo retuli, visionem cum illa, quam ante pro- posui, contulisse videtur; siquidem in illa nulla fit mentio vocis aquarum, in hac vero maxime: *Et duxit me, inquit, ad portam, quae respiciebat ad viam Orientalem. Et ecce gloria Dei Israel ingrediebatur per viam Orientalem: & vox erat ei quasi vox aquarum multarum.* Vocem autem, quam gloriae Dei tribuit Propheta, astantibus Cherubinibus tribuit Dionysius, quasi arbitratus gloriam Deidici eos, qui ad glorificandum Deum throno gloriae Diuinae astant. Quod vero ad secun-

secundam vocem Cherubim spectat, ad illam respexisse videtur Dionysius, quam retulit in Apocalypsi Ioannes; de huiusmodi Cherubim sic loquens: *Et requiem non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.* Neque his abfimiles sunt Seraphinorum apud Isaiam voces, ex quibus partem aliquam sumperat Dionysius: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum; plena est omnis terra gloria eius.* Pro voce **כְּרֻבִים** *kerubim*, quam Latinam reddit Hieronymus *exercituum*; haud dissimili notione Sanctus Ioannes vocem substituit, *omnipotens*: vni enim omnipotenti Deo astant Angelorum, caelestiumque virtutum exercitus omnes. Quod autem Isaias dixit: *Plena est omnis terra gloria eius.* velut ex Hebraeo vertunt nonnulli, Plenitudo terrae gloria eius: ac si aperte diceret, qui olim gloriam suam quasi intra priuatos parietes, in vno Hierosolymitano templo continuerat, vni insidens propitiatorio; nunc per Filium suum in mundum missum per totum terrarum orbem illam manifestabit, & maxime glorificabitur plenitudine terrae; hoc est, cum haud aliter, quam caelum olim, ac semper, terram iam gloria sua compleuerit. Hoc autem quod Diuino afflatus Spiritu praedixerat Isaias, quasi opere completum cernens prophetae Ioannes, *Qui erat, qui est, & qui venturus est* scripsit: veluti contestans huius esse gloriam, quam olim Deo tribuerat antiqui, nunc etiam tribuunt Sancti, & qui futuri sunt, tribuent, veluti gloriam plenam terram ad cunctas referens temporum differentias.

Verum alicui fortasse videbimur aliunde petere velle ea, quae proprijs locis conspicua sunt. Perspecta enim in primis esse poterit illorum Cherubimorum forma, qui in templo fuerant sculpti. Ac de Cherubim arcae apte Beda, cum Eucherio, & Angelomo, qui eadem fere verba referunt huiusmodi: *Moyse dum tabernaculum faceret, fecit & duos Cherubim aureos, quos posuit in propitiatorio, quod erat super arcam: Salomon autem addidit alios duos maiores, quos in templo poneret, sub quorum alis arcam in medio poneret cum propitiatorio, & Cherubim prioribus: sicque factum est, vt in tabernaculo quidem essent Cherubim duo, in templo autem quatuor: Adynam vero, eademque significationem vtrique pertinent. Sed repetitum est opus auguste factum per Salomonem, vt typice doceretur, quia multiplicata per Incarnationem Dominicam, Ecclesia, latius, gentibus esset sublimitas caeli ciuium pandenda. Haec illi: qui omnes affirmant vnum fuisse opus Cherubimorum, eiusdem plane vt significationis, ita & formae.*

PLENA OMNIS terra gloria Domini, quomodo intelligendum.

Beda de templo cap. 13. Angelomus & Eucherius in 3. Reg.

QUATVOR Cherubini in templo quare sint facti.

HYMANA forma fuerunt Cherubini templi R. Ionathas, Pagninus.

NICOLAUS de Lyra super 3. Reg. 6.

FIDES IOSEPHO habenda, Theodoreto teste. Theodoret. 4. 64. in Exod.

CHERUBINI

TEMPLI, ET TABERNACVLI

eiusdem forma, & qua-

druplici facie

fuerunt.

Cap. XLIII.

VAM VIS, vt saepius adnotauimus, & quam plurimis exemplis ostendimus, similitudinis ratio plurimum valeat in hoc aedificio templi, atque in singulis eius partibus: id tamen quod ad Cherubinos pertinet

à Salomone constructos, non coniecturæ praetermissum est, sed expresse definitum in historia Regum: *Decem quoque cubitorum erat, inquit, cherub secundus, in mensura pari: & opus vnum erat in duobus Cherubim.* Neque quidquam praeter mensuram, ac materiam licebit opinari diuersum hos inter, atque illos Moyse: nam propterea datum fuisse legimus à Dauide Salomoni aurum purissimum: *Vt ex ipso fieret similitudo quadrigae Cherubim extendentium alas, & velantium arcam foederis Domini.* Et quadriga quidem non dissimilibus debuit constare Cherubinis. Hanc porro Cherubimorum similitudinem significare voluisse videtur Iosephus, qui de Moyse, & arca loquens: *Operculo autem eius, inquit, impositae erant effigies duae, quas Hebraei Cherubim appellant: ea sunt animalia volucra noua specie, nec vnquam cuiquam hominum visa; quae Moyse in Dei folio vidisse se memorat figurata.* Cumque tam mirabili exemplo factae fuisse legantur Cherubicae imagines, vt mutari à Salomone non debuissent, quod vtique facere non auderet absque Dei monitu: tamen priorum similitudinem seruatum fuisse & in secundis Cherubinis, disertis verbis testari voluisse videtur Iosephus, de Salomonis fabricis scribens: post haec in adyto, inquit, viginati cubitos quaque versum patente dedicauit duos Cherubinos ex auro solido &c. hae Cherubicae effigies quamquam specie fuerint, nemo vel coniecere potest, vel eloqui. Quod de illis dixerat, nec vnquam cuiquam hominum visa, hic de his affirmat, nemo vel coniecere potest, vel eloqui. Interim animantia ea vocat propter formam leonis, ac bouis; volucra propter quaternas singulorum alas: in humana specie fuisse manifeste indicat ipsum nomen cherub, iuxta Rabbinorum interpretationem. Hoc idem Lyranus confirmat: *Forma autem, inquit, arcae testamenti, & duorum Cherubim quos fecit Moyse, descripta fuit in Exodo: & ex hoc intelligi potest forma duorum Cherubim, quos fecit Salomon, quia eiusdem formae fuerunt, sed maiores. Quae omnia satis videntur firmis rationibus confirmata, atque testimonijs: eo potissimum, cui fidem habendam censet Theodoretus, qui de Hin mensura Hebraeorum: Continet autem, inquit, vt ait Iosephus, duas choas Atticas: cui credendum est in eiusmodi rebus, vt probe cognoscenti gentis illius mensuras.*

Verum haec eadem alijs quoque argumentis ex sa-

3. Reg. 6. 25. EIVSDEM formae fuerunt Salomonis, & Moyse Cherubini. 1. Paral. 28. 18.

Ioseph. 3. an. 119. c. 6.

Ioseph. 8. an. 119. cap. 2.

Nicolaus de Lyra super 3. Reg. 6.

FIDES IOSEPHO habenda, Theodoreto teste. Theodoret. 4. 64. in Exod.

Verum haec eadem alijs quoque argumentis ex sa-

3. Reg. 6. 25. EIVSDEM formae fuerunt Salomonis, & Moyse Cherubini. 1. Paral. 28. 18.

Ioseph. 3. an. 119. c. 6.

Ioseph. 8. an. 119. cap. 2.

Nicolaus de Lyra super 3. Reg. 6.

FIDES IOSEPHO habenda, Theodoreto teste. Theodoret. 4. 64. in Exod.

Verum haec eadem alijs quoque argumentis ex sa-

3. Reg. 6. 25. EIVSDEM formae fuerunt Salomonis, & Moyse Cherubini. 1. Paral. 28. 18.

Ioseph. 3. an. 119. c. 6.

Ioseph. 8. an. 119. cap. 2.

Nicolaus de Lyra super 3. Reg. 6.

FIDES IOSEPHO habenda, Theodoreto teste. Theodoret. 4. 64. in Exod.

ex sacris Literis, atque earum Interpretibus petitis magis, ac magis confirmare non grauibimur, vel propterea maxime, quod hae ad loci, quem interpretamur, explanationem maxime conducant. Cherubinos non modo circa arcam, ac Dei sedem fuisse constitutos legimus; verum etiam ipsi parietibus templi ad pactos, atque in portis, postibus, instrumentis templi formatos. *Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit varijs caelaturis, & torno: & fecit in eis Cherubim, & palmas. & iterum: Et duo ostia, inquit, de lignis oliuarum: & sculpsit in eis picturam Cherubim, & palmarum species.* Cherubimorum formam, quam hoc loco subicit Sacer Historicus, inferius exposuit cum de basibus aeneis loqueretur: *Et inter coronulas, inquit, & plectas, leones, & boues, & Cherubim.* Hanc autem, quae difficilis esse videtur phrasis, facile esse cognoscemus, si literae vnus vnus, vsum, & notionem Hebraeis communem exponamus: ea enim nostrae coniunctioni, & plerumque responderet. Sed quoniam illa interpretatiue quoque solet vsurpari, fit vt nostra coniunctio, & interpretatiue vsurpetur: cuius rei quoniam alias meminisse me recole, vnum tantum, aut alterum exemplum subiungam. *Sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo.* Offeram, inquam, Deo quasi sacrificium laudis. hoc est, nomen Domini inuocabo. Ac si aperte testetur laudabile Deo sacrificium esse Sancti nominis ipsius inuocationem. Cui haud dissimilis est illa altera Psalmi sententia: *Sacrificate sacrificium iustitiae, & sperate in Domino.* Sacrificate iustum sacrificium, hoc est, sperate in Domino. His verbis indicans spem in Domino collocatam esse, hoc est Deo debitum, ac necessario reddendum sacrificium. Qua ratione loci huius sensum facile eruemus: *Leones enim, inquit, & boues sculptos fuisse, & hoc est, Cherubim: quod enim humana forma, ac facie minime caruerint, non multo post idem facit Historicus significauit: Sculpsit quoque, inquit, in tabulis illis, quae erant ex aere, & in angulis Cherubim, & leones, & palmas quasi in similitudinem hominis stantis, vt non caelata, sed apposita per circuitum viderentur.* Quae verba ex Hebraeo sic conuertit Regius codex: *Et aperuit super tabulas manuum eius, & super clausuras eius Cherubim, leones, & palmas secundum nuditatem viri, & copulationum circumquaque. Ceteris autem huius loci partibus in propria loca reiectis, quod ad praefens institutum facere maxime videtur, illud est, quod ad formam spectat Cherubimorum. Id autem duplici voce significare voluisse videtur: *איש כמער* *cemagar is*. Priorem quidam propriam esse radicem putant cum Rabbi Ionatha, eaque significari & speluncam, & nuditatem, tamquam nuditatem viri, quam Pagninus apte exponit, quasi virum nudum. Alij quidem ad radicem reuocant *ערה* *ghara*, vel *עור* *ghur*, quae vtraque nudare significat. Ex quibus omnibus idem prorsus sensus elicitur; quem, quod à Rabbinorum inhonestis expositionibus abstinuerit Hieronymus, aptissime reddit, *In similitudinem hominis stantis.* Ex harum porro expositionum collatione multa possunt colligi, quae & locum illustrent, & falsas de re difficili sententias refellant.*

Primum ex notione secundae vocis *איש* *is*, illud statuendum censet, Cherubinos neque puerili, neque foeminea forma fingendos esse. Vox

PLVRIBVS templi locis Cherubiniformati fuerunt. 3. Reg. 6. 29. 3. 22.

3. Reg. 7. 29.

CONIVNTIO, & interpretatiue.

Psal. 115. 17.

Psal. 4. 5. 6.

SPERM IN Deo ponere, est iustum illi reddere sacrificium.

3. Reg. 7. 36.

HYMANA forma fuerunt Cherubini templi R. Ionathas, Pagninus.

enim haec primaria, ac propria significatione idem Hebraeis empharice significat, quod Latinis vir à virtute. Quare quibusdam non displicet illorum sententia, qui à verbo *איש* *is*, deductam esse vocem putant, quod substantiuo Latinorum verbo responderet: quoniam essentia, siue existentiā prior sit ipsa sua viragine; qui que aetate, auctoritate, dignitate, gloria, praestantia, & existimatione non tantum foeminino generi, verum etiam vel iuuenibus, vel plebeis praestat, & ad res peragendas idoneus est. Quae omnia quasi vocis huius notionem explicaturus persequitur Beatus Dionysius, rationem reddens ob quam sacrae Literae virili forma caelestes substantias fingant: *Humana quoque, inquit, illas forma describunt, quod mente vigeant homines, videndique vires habeant ad superna tendentes, sublimique ore, & erecto sint statu, & per naturam, ad imperandum, & regendum idonei. Cumque sensu, ac viribus, brutorum animalium comparatione, minimum valeant, praestante tamen virtute animi, ac rationabilis scientiae dominio, & quod anima naturaliter libera seruire, vincique non possit, omnia superant. Et post pauca subdit: Pubescentem vero, ac iuuenilem actatem, vitalis virtutis constantiam sempiternae vigentem. Haec Diuinus ille Theologus.*

Ego vero nihil omnino ab hac sacri Historici dicendi ratione diuersum scripsisse putarem, Prophetam nostrum, cum de simili Cherubimorum forma scripsit: *Similitudo hominis in eis.* & iterum: *Pedes eorum, pedes recti.* id enim vno verbo dixit Historicus, *In similitudinem hominis stantis.* Atque vtramque complexus est dicendi rationem Auctor libri Paralipomenon, cum de Cherubinis templi loqueretur: *Ipsi autem, inquit, stabant erectis pedibus, & facies eorum erant versae ad exteriorem domum.* Et certe hanc fuisse ipsissimam nostri Prophetæ mentem confirmat Theodoretus, quem vnum duces sectari profitentur, qui aduersum nos tragoedias excitant, vt propterea illis firma videri debeat eruditissimi viri sententia. Is enim verba Prophetæ sic interpretatur: *Formam igitur eorum, quae conspexit, rectam esse ait, & homini similem, & vnum quodque quadruplici facie, & quatuor alis praeditum: sed de multiplici facie iterum. Nunc enim alteram humanae similitudinis partem, quam dictio significauit Hebraea, persequamur oportet.*

Nudam humanam speciem, hoc est, omni carentem vestimentorum ornatu fuisse indicant Hebraei. Quibus subscribere videtur Sanctus Dionysius Areopagita sic scribens: *Quod autem nudi, aut discalceati describuntur, hoc signat, quod liberi, & ab omni soluti & expediti, atque exterioris omnis adiectionis, labes sint puri, & ad Diuinae simplicitatis similitudinem pro viribus tendant. Haec Sanctus Doctor. Cumque nulli alijs, quod meminim, nudi, ac discalceati describantur caelestes Spiritus, praeterquam in illis locis, in quibus alis dicuntur obtigisse corpora sua; superest vt de eisdem loquutum fuisse Dionysium intelligamus. Accedit quod alati semper finguntur Sancti Angeli, cuius rationem paulo ante reddiderat laudatus Dionysius: Sed enim, inquit, alarum leuitas id in Sanctis Angelis indicat, quod terreni corporis sarcina liberi, toti absque vlla admittione, vel pondere ad celsa ferantur. Sed ad institutum reuersi notare nos decet, alis contegi Cherubinos honestatis ergo.*

CHERUBINI non foeminea, non puerili forma fuerunt, sed virili. Ioannes Forsterus.

VIRI NOMEN quomodo vsurpetur.

S. Dionys. Areop. de Caelestibus, cap. 15.

VARIA LOCORUM sacrae Scripturae collatio: Ezech. 40. 5. & 7.

2. Paral. 3. 13.

Theodor. in Ezech. c. 40.

NVDOS fuisse Cherubinos, non vestibus contentos.

S. Dionys. Areop. de Caelestibus, cap. 15.

Ibidem.

Nam

Nam Hebraea phrasis, quam exposuit apud Isaiam Forerius, per pedes, inferiorem totam corporis partem accipit, ut saepe in Scripturis observandum est: id quod adductis exemplis confirmavit Pradus. Atque hac eadem ratione exponendus est Dionysius, illumque sequuti, Hieronymus, Theodoretus, & si qui sunt alij, qui penatos fuisse dicunt Cherubiorum pedes: nam si quales Poetae fingunt, aut Mercurij, aut Pegasi pedes intelligas, non quaternas, aut senas computarent in singulis alas, ut eas computat Sacer Textus, sed plures, quod est inconueniens, Sanctissimis, doctissimisque viris non ascribendum. Sed & Chaldaeus paraphrastes: Duabus, inquit, velabat vnusquisque faciem suam, ut non videret: & duabus velabat pedes suos, ut non videretur, & duabus ministrabat: In velata facie, inquit, quem modo retuli, Forsterus Chaldaei explicaturus sententiam: In velata, inquam, facie reuerentiam tantae Maiestatis cogita, coniunctam tamen summo videndi, atque cognoscendi desiderio, quam volitatio illa supra Dominum designabat: reuerentia vero verecundiam quoque cognatam habet, quam in velatis pedibus intellige. Volitant ergo Beati Spiritus, & videre desiderant; neque aliud agunt, & in hoc toti sunt: quia tamen sibi opus esse vident, ut facies suas operiant ne opprimantur a gloria, corpus quoque suum operiunt ne videantur & ipsi. quoniam enim pacto nudi appaerent coram eo, cuius splendores ipsi sustinere non possent? aut quid in se ipsis dignum admiratione, atque inspectione intelligant, qui Maiestatem illam, inueniunt?

Quae quidem argumenta omnia pari ratione conuincunt, nudas has Cherubiorum imagines. basibus lutherum appositae operatas fuisse, quibus addenda videtur ratio, quam honestatis, atque modestiae habuit summus Legislator Deus, dum ministraturis Sacerdotibus praecepit foeminalibus vti, & gradus in altari fieri prohibuit. Est autem haec basibus lutherum propria ratio, ne dum ad eas, carnes sacrificiorum purificaturi accederent Sacerdotes, ipsi mente polluerentur in honestis perspectis, atque pudendis imaginum formis. Quod vti nunc & nunc quoque in sanctioribus Christianorum Ecclesijs tanto studio, ac diligentia obseruaretur. Sed non est, opinor, cur in re manifesta diutius immoremur, cum alatos fuisse Cherubios ipsum Cherubiorum nomen indicet, quod caelestium Spirituum est proprium, qui fere nunquam non alati finguntur.

Leonis praeterea, & bouis facies expressit Sacer Textus, optime a Sanctissimo Gregorio explicatus: Sed quid est, inquit, quod in basibus nec leones sine bobus, nec boues sine leonibus fiunt? Quid enim aliud designant bases in templo, nisi Sacerdotes in Ecclesia? qui dum sollicitudines regiminis tolerant, quasi more basium, superimpositum onus portant. In basibus igitur Cherubim exprimentur, quia decet nimirum, ut Sacerdotum pectora plenitudine scientiae sint referta. Per leones autem terror seueritatis, per boues vero patientia mansuetudinis figuratur. Itaque in basibus nec leones sine bobus, nec boues sine leonibus exprimentur: quia semper in Sacerdotali pectore cum terrore seueritatis custodiri debet virtus mansuetudinis, ut iram mansuetudo condiat, & tandem mansuetudinem, ne fortasse dissoluta sit, zelus distinctionis accendat.

Quibus sane verbis eos, qui ad mores pertinent, vtilis sensus in ipsis firmissimis literae radicibus firmat, ac dum aliud quid agere videtur, id ipsum quod sacrae Scripturae Interpretem agere decet, primum agit; dum in vnam, eandemque Cherubiorum formam coaluisse significat leonem, ac bouem species: quod nos infra cum de basibus agemus, ex ipsa Hebraea phrasi confirmare conabimur.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

OMNES CHERUBINI TEMPLI QUATVOR habuerunt facies.

Cap. XLIV.

AN tandem Cherubiorum formam, quam in basibus lutherum quadruplici facie expressam fuisse satis videtur esse confirmatum: quis non videat eandem esse cum illa, quam liber Paralipomenon in parietibus quoque templi caelatum fuisse confirmat? ait enim: Et caelauit Cherubim in parietibus. Id quod disertis verbis testatur historia Regum, illud subiungens, quod ad ornamentum omne percipiendum facere videbatur maxime: erant enim palmae sculptae cum Cherubinis. Adde his etiam, quod Cherubiorum quoque dispositionem, & formam significare voluisse videtur ipso contextu, & narrationis serie. Nam cum duos illos Cherubios oraculi alis sese inuicem contingentes, atque aduersos praeterea parietes quasi ob oculos posuisset: *Textus quoque, inquit, Cherubim auro. Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit varijs caelaturis, & torno: & fecit in eis Cherubim, & palmas, & picturas varias, quasi prominentes de pariete, & egredientes.* & iterum: *Et sculpsit, inquit, Cherubim, & palmas, & caelaturas valde eminentes. Quasi dicat, eiusdem mensurae, dispositionis, ac formae, qua facti fuerant bini illi Cherubini, quorum paulo ante meminerat. Hoc autem, quod haud leuis suadere poterat coniectura, testatum esse voluit Propheta noster dum ait: *Et fabrefacta Cherubim, & palmae: & palma inter cherub & cherub, duasque facies habebat cherub. Faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmam ex alia parte; expressam per omnem domum in circuitu.* Neque quemquam mouere debet, quod hic binae facies referantur, alibi quaternae: referuntur enim hic illae, quarum altera posita palmam respicit, altera a palma altera prospicitur; cum ex binis reliquis animantium formis altera vtramque palmam ex aequo prospiciat, altera neutram: ut mox ostendam, cum vniuersam Cherubiorum dispositionem, quam proposita imagine retuli, nunc ipso contextu probante confirmabo. Sed prius vnam, aut alteram ex ijs rationibus, quas antiqui Scriptores sancte, pieque excogitarunt, proponere libuit, & ex-*

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

IN PARIETIBUS TEMPLI SCULPTI Cherubim.

& explicare, ne cuiquam nobis aduersi esse videantur Scriptores illi. Atque inprimis Sanctissimus audiendus est Hieronymus: Quod Cherub, inquit, nequaquam ut in principio huius Prophetae legimus, quatuor habebat facies, hominis scilicet, & leonis, & vituli, & aquilae; sed tantum duas, hoc est, hominis, & leonis, quorum primum ad rationem pertinet, sequens ad furorem, qui significantius Graece *Δυμῆς* appellatur. Furorem autem dicimus non eum, qui perturbationi, & vitio proximus est; sed qui mentis consolidat molitiam, & fortiolem facit animum dimicantis: in principio enim subiicemus concupiscentiae, quae refertur ad vitulum propter terrena opera, & alia sunt carnalia, alia spiritalia, quorum extremum aquilae deputatur. Cum autem intrauerimus Sancta Sanctorum, & interiora templi possederimus, nequaquam alia re indigemus, nisi ratione, atque fortitudine: quorum alterum ad sensum atque prudentiam, alterum refertur ad animi perleuerantiam. Haec Sanctus Doctor, qui cum rationem ex mystico sensu petitam proponat, illi factis factum esse putamus, si rationem reddidisse opinemur, propter quam binas tantum hoc loco facies commemorat Propheta, qui initio quaternas commemorauerat. Ex qua vix liceat colligere binas tantum facies habuisse Cherubios, quos nullus vnquam non alatos imaginabitur.

Propius ad hanc ipsam, quam exposui, rationem confirmandam accessit Rupertus, mysticos quoque sensus & ipse persecutus: is enim sculptas in fenestris, vel ad fenestras Cherubiorum imagines, ad Apostolorum Christi exprimentum praedicandum retulit: Ibi, inquit, Cherubim, & palmae, id est, quam in scriptis eorum quotidie scrutamur, multitudo scientiae, & quas in gestis eorum veneramus, non in cruentae martyrij victoriae. Ibi facies hominis iuxta palmam ex hac parte, & facies leonis iuxta palmam ex alia parte: tota enim eorum doctrina haec duo nobis categorizata, quia qui primo aduentu Dominus venit nobis ut homo mansuetus, in multitudinem misericordiae; secundo aduentu venturus est tamquam leo terribilis, in magna iudicij fortitudine. Expressit optime relatis verbis Rupertus vtriusque enumeratae facie rationem aequam. Sed quis, quae, cordatus credat Sacerdotij dignitatem cum Diuinitatis potentia coniunctam, vitulo, & aquila indicatam, vel ab Apostolis non commemoratam, vel a Christi humanitate, & iudiciali potestate seiunctam? Quare sicut impium est alterum ab altero, ne cogitatione quidem, in Christo separare, ita pius est, menti, verbisque Prophetae maxime consentaneum, ne in ipsis quidem Cherubinis, quibus, ut dixi, duplex Christi natura cum duplici dignitate coniuncta significatur, quaternas facies ab inuicem seiungere. Sed vbi que coniunctas, & maxime coniunctas fuisse opinari, praefertim cum imaginibus ipsum detur Cherubiorum nomen; quo animal illud volatile humana specie, vitulinis, atque leoninis spolijs ornatum, quod supra pluribus confirmatum est, indicetur.

Sed ut ad loci explanationem his praeciatis fundamentis propius accedamus, his, quae exposuimus, Prophetae verbis vniuersum Sancti Sanctorum apparatus explicari arbitramur: & ex-

quem propria scenographia exprimentum curauimus, & inter templi ideas octauo loco subpraeposuimus: cuius hic est titulus: P R O S P E C T V S T E S T V D I N I S M V R O R V M E T P A V I M E N T I S A N C T I S A N C T O R V M, A T Q V E A R C A E T E S T A M E N T I C V M C H E R V B I N I S. Quam imaginem bene perspectam, atque ob oculos lectori habendam esse monemus, dum haec legerit, si sine magno labore quae dicturi sumus, omnia ac singula percipere velit. In cuius ima parte pauimentum subiacet, quadratam oraculi aream referens, atque in eius medio arca testamenti cum Mosais: Cherubinis sita est: hanc ex vtroque latere Aquilonari, & Australi cingunt duo alij Cherubini, quos denos cubitos altos, & tantundem ex-

pendentes alas e solidis, perpetuae materiae, atque illitos fieri curauit Salomon, atque ita disponi, ut dextri ala dextra Aquilonarem parietem tangeret; sinistra vero eiusdem Cherubini ala dextram alam in media contingeret domus eius Cherubini, qui a sinistra parte arcae constituebatur: huius porro ala sinistra Meridianum tangeret parietem, dextra, ut dixi, proximi sinistram. Id quod in libris Regum, & Paralipomenon disertis verbis testatum habetur. Circumstant porro hoc pauimentum quaterni circumquaque parietes, quorum singuli aequae altitudinis sunt ac lati, vicenos cubitos, atque adeo ipsi pauimento omnino pares. Sed quoniam quaterni parietes cum pauimento, ac tecto vix, ac ne vix quidem vna possunt visione simul percipi, atque adeo ne vna quidem imagine depingi, Orientalem parietem sustulimus: cuius ratio quoque reddenda nobis est, quae facile ex ijs, quae de alijs parietibus dicenda sunt, perspecta esse lectori poterit. In quatuor igitur angulis huius sanctissimae domus quatuor erexit ab imo veluti nascentes palmas, & vsque ad summos parietes exiit: in tribus etiam, quos vides in imagine, parietibus medias quoque posuit angularibus similes palmarum plantas; in Orientali vero pariete, quem porta diuidit inferior, perquam ad Sanctuarium patet aditus, palmam quoque posuisse credendum est, non quidem ad imum pauimentum pertinentem, sed ad summam oraculi portam: & inde vsque ad summam celsitudinem parietum. Ex quo mox liquet octonis praedictis palmis in totidem aequas partes parietes Sanctuarij partiri, denos singulas lateras cubitos, si ipsarum quoque palmarum crassitudinem comprehendas, vicenos omnes altas, quanta fuit, ut dixi, parietum, ac domus recta celsitudo. Iam in his quidem alternis parietum partibus figuras licuit Cherubiorum affingere, forma quidem, dispositione, ac magnitudine, duobus illis Salomonicis, quos dixi, Cherubinis omnino similes, ac pares. Quod satis aperte colligit ex textu Cardinalis Vgo, qui dum illa huius textus verba exponit: *Expressam per omnem domum in circuitu: Per omnem domum,* inquit, id est, per omnem partem domus, scilicet Orientalem, Occidentalem, Aquilonarem, & Australem. Quod autem & in medijs parietibus, & in angulis domus constituendae sint palmae, & inter eas Cherubim, idem confirmat laudatus Vgo: *Palmas erat, inquit, inter Cherub & Cherub, similiter intelligendum est, quod vnum Cherub erat inter duas palmas.*

Id quod

Id quod

Id quod

Id quod

Id quod

Id quod

quem propria scenographia exprimentum curauimus, & inter templi ideas octauo loco subpraeposuimus: cuius hic est titulus: P R O S P E C T V S T E S T V D I N I S M V R O R V M E T P A V I M E N T I S A N C T I S A N C T O R V M, A T Q V E A R C A E T E S T A M E N T I C V M C H E R V B I N I S. Quam imaginem bene perspectam, atque ob oculos lectori habendam esse monemus, dum haec legerit, si sine magno labore quae dicturi sumus, omnia ac singula percipere velit. In cuius ima parte pauimentum subiacet, quadratam oraculi aream referens, atque in eius medio arca testamenti cum Mosais: Cherubinis sita est: hanc ex vtroque latere Aquilonari, & Australi cingunt duo alij Cherubini, quos denos cubitos altos, & tantundem ex-

pendentes alas e solidis, perpetuae materiae, atque illitos fieri curauit Salomon, atque ita disponi, ut dextri ala dextra Aquilonarem parietem tangeret; sinistra vero eiusdem Cherubini ala dextram alam in media contingeret domus eius Cherubini, qui a sinistra parte arcae constituebatur: huius porro ala sinistra Meridianum tangeret parietem, dextra, ut dixi, proximi sinistram. Id quod in libris Regum, & Paralipomenon disertis verbis testatum habetur. Circumstant porro hoc pauimentum quaterni circumquaque parietes, quorum singuli aequae altitudinis sunt ac lati, vicenos cubitos, atque adeo ipsi pauimento omnino pares. Sed quoniam quaterni parietes cum pauimento, ac tecto vix, ac ne vix quidem vna possunt visione simul percipi, atque adeo ne vna quidem imagine depingi, Orientalem parietem sustulimus: cuius ratio quoque reddenda nobis est, quae facile ex ijs, quae de alijs parietibus dicenda sunt, perspecta esse lectori poterit. In quatuor igitur angulis huius sanctissimae domus quatuor erexit ab imo veluti nascentes palmas, & vsque ad summos parietes exiit: in tribus etiam, quos vides in imagine, parietibus medias quoque posuit angularibus similes palmarum plantas; in Orientali vero pariete, quem porta diuidit inferior, perquam ad Sanctuarium patet aditus, palmam quoque posuisse credendum est, non quidem ad imum pauimentum pertinentem, sed ad summam oraculi portam: & inde vsque ad summam celsitudinem parietum. Ex quo mox liquet octonis praedictis palmis in totidem aequas partes parietes Sanctuarij partiri, denos singulas lateras cubitos, si ipsarum quoque palmarum crassitudinem comprehendas, vicenos omnes altas, quanta fuit, ut dixi, parietum, ac domus recta celsitudo. Iam in his quidem alternis parietum partibus figuras licuit Cherubiorum affingere, forma quidem, dispositione, ac magnitudine, duobus illis Salomonicis, quos dixi, Cherubinis omnino similes, ac pares. Quod satis aperte colligit ex textu Cardinalis Vgo, qui dum illa huius textus verba exponit: *Expressam per omnem domum in circuitu: Per omnem domum,* inquit, id est, per omnem partem domus, scilicet Orientalem, Occidentalem, Aquilonarem, & Australem. Quod autem & in medijs parietibus, & in angulis domus constituendae sint palmae, & inter eas Cherubim, idem confirmat laudatus Vgo: *Palmas erat, inquit, inter Cherub & Cherub, similiter intelligendum est, quod vnum Cherub erat inter duas palmas.*

Id quod

Id quod

Id quod

Id quod

Id quod

Id quod

Id quod

Id quod

Id quod

SCENOGRAFIA ite-rum explicatur.

PARIETES Sanctuarij palmis interiectis in binas singuli partes diuiduntur.

Vgo Cardinalis super Ezechi.

PALMA quoque erat inter duos Cherubios.

Explan. Tom. 2. Pars 2.

R. David.

David. Et usque ad domum, inquit, interiorum, & forissecus. quasi dicat, & extra illam. Quae vtraque interpretatio si ad superius numeratas fenestras referatur, minus esse videtur propter allatas rationes apta: si vero cum sequentibus coniungatur, & sermo esse intelligatur de Cherubinis templi, & palmis, satis videtur esse conueniens, vt dixi. Per omnem parietem in circuitu intrinsecus: id est, in domo interiore, quae est aditus templi, & in domo exteriori, quod est ipsum hahecal, templum. Ad mensuram. Id est, cuiuscumque harum rerum seorsum vidit proprias mensuras notas, quarum omnium non facit mentionem in particulari, sed pleraque enumerat. Et fabrefacta Cherubim, & palmae. Id est, paries erat insculptus Cherubim, & palmis, sicut erat in templo Salomonis. Duaeque facies habebat cherub sicuti subiungit, faciem hominis, & faciem leonis. Faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmam ex alia parte. Id est, cherub versus erat ad duo latera: facies hominis erat ex ista parte, & facies leonis ex alia parte: ad palmam vero, quae erat inter cherub & cherub, vertebatur facies hominis illius cherub, qui erat ex altero latere. Si ad varias locorum dispositiones respexisset Rabbini hic, varias quoque agnouisset Cherubim ad palmas conuersiones: nam cum omnes Cherubini sedentem super propitiatorio prospiciant, aliter disponendi fuissent ij, qui in Sanctuario, & aliter ij, qui in Sancto, vel domo exteriori; de quorum Australibus, atque Meridianis Cherubinis intelligenda esse, quae Rabbini dixit, manifestum est, qui in anteriorem partem prospicientes, humanas facies omnes vertant ad palmas anteriores: leonina porro terga ad exteriores, atque adeo leoninae facies anteriorum conuertantur ad humanas facies posteriorum, vt cuilibet vestigium domus intuenti poterit esse perspectum, si circa eam ordine dispositos consideret Cherubinos.

OMNES Cherubini sedentem in propitiatorio respiciunt.

De terra usque ad superiora portae Cherubim, & palmae caelatae erant. Id est, figurae istae, inquit, erant in parietibus a terra usque ad superiora. Quod vero dicit: usque ad superiora portae, hoc est in Orientali pariete, in quo erat porta, in porta enim non erant sculpturae, in postibus, & in liminari, dicit autem quod erant supra portam. Totus ex aduerso pugnare videtur cum textu Rabbini, hic enim interiorum templi partem, quippe terrae, vel inferiori pavimento coniunctam, Cherubinis ornata fuisse demonstrat, cuius celsitudinem quoque definit usque ad superiora portae: vel vt habent Hebraei חמתי ha-pethach, quam vocem supra ostendimus significare aperturam, seu lumen portae. Et sensus est, quantum lumen portae erigitur, tantumdem in muris templi, & oraculi ascendit sculptura Cherubim, & palmarum. Sermonem autem fieri arbitramur de prima, praecipuaque porta, qua introitus patebat in templum; quam latam fuisse ostendimus cubitos decem, altam viginti: ac tanta dicitur esse parietum altitudo, Cherubinis ornata, & palmis. Septuaginta vero Interpretes: A pavimento legunt vsque ad laqueare, vel vsque ad laquearia, vt apud Sanctum Hieronymum, quod idem est & illud indicare voluisse videntur Septuaginta interpre-

QVANTVM Orientalis porta exigebatur, tantum sculptis Cherubinis ac palmis exornabatur.

tes, quod verum est ac certum, tantum a terra suspendi laquearia adyti, quantum erigitur Orientalis porta aulae, nimirum cubitos viginti: quae tota parietum celsitudinem sculptis Cherubinis, ac palmis exornabatur. Atque vt de parietibus adyti sermonem haecenus factum fuisse intelligeret, subiungit, In pariete templi. Hebraice וְכִי הָהָלַל vechir hahecal, & in pariete Sancti: cuius proprium nomen esse hecal, supra ostendimus, quod templum conuerti solet a Sancto Hieronymo.

ALTI TUDO parietum adyti quanta, & Orientalis portae.

Rabbi vero David & hanc eandem agnouit sententiam, & nescius rationem attulit, qua id iure fecisse crederetur: In pariete templi, inquit, vel paries templi, id est, sic etiam erant parieti templi. Ego vero valde miror, cur hoc dixerit: iam enim superius dixerat figuras fuisse expressas per omnem domum in circuitu: idque propterea forte factum est, quia quando dicit domum, intelligit tantum de Sancto Sanctorum; deinde vero dicit in pariete templi. Sed quando dicit per omnem domum, intelligit totam vniuersaliter, atque adeo non fuit opus repetere in particulari. Vel me tacente animaduertet Lector, an sentiendum sit cum impio Rabbino, qui ipsum Prophetam quodammodo insimulare videtur, quasi superuacanea usum repetitione, ne oculos aperiat luci, quam ipse quoque potuisset aspicere.

RABBINI minime audiendi.

Sed de Cherubinis haec sint satis. agendum hoc loco superesse videbatur, quod ad reliqua spectat ornamenta domus: nam cum palmarum plantae, tum Cherubimorum imagines, vniuersam parietum superficiem minime contegebant, reliqua aliquo alio ornamenti genere operiebatur. Id quod examinandum videbatur, atque adeo superficies ab hoc loco minime alienum, & scitu iucundum: tamen ad mensuras prius examinandas nos vocat contextus; easque primum prosequemur, cum praesertim infra locus opportunior sese offeret, vbi de ornamentis omnibus apte differendum erit.

DE PORTARVM

ANTE PAGMENTIS,

& de epistilijs templi.

Cap. XLVI.

IMEN quadrangulum. His verbis mensura nobis traditur ornamentorum portae, & epistiliorum vniuersi aedificij, quamuis dicendi modus difficilis esse videatur, vt vix vnus Interpres alteri subscribat. Rabbi Salomon:

R. Salomon

Ego audiui, inquit, in aedificio Salomonis limen quadrangulum esse: quia postes erant ex vtroque latere,

latere, capitellum autem erat infra limen superius. Ego vero dico, quod postes ipsi erant quadrati. Tria innuit Rabbini hic, quae vel non plene percepit, vel explicare nesciuit. Primum est, aliquid his verbis innui, quod in Salomonis templo fuerit: id quod ita certum esse debet atque exploratum, vt vix quiddam lucis huic loco obscuro afferri posse videatur, nisi cum alio coniungatur ex historia Regum, quem mox exponemus. Alterum quod proponit Rabbini, spectat ad dispositionem capitellorum, parastadum, & columnarum templi, & huius liminis, cuius nunc meminit Propheta. Quae duo ita sunt inuicem connexa, vt vix certa ratio, & mensura trabium templi haberi possit, vel epistiliorum, nisi hoc loco limen cum capitellis posito conferratur, & sibi mutuo respondere probetur, quod qua ratione fiat, post pauca ostendam. Tandem quod de quadrangula liminis forma tradit Propheta, ad mensuram liminis pertinere statim indicabo.

QVOD HIC locus obscure proponit, explicat historia Regum.

Rabbi David in comment.

PORTA templi quadrata, non fornicata.

Exo. 12. v. 7. & 22.

Prover. 8. v. 34.

QVI SINT foelices existimandi.

Matth. 8. v. 16.

Psal. 126. v. 1.

VIGILIA duplex.

Sed & Rabbi David audiendus est, qui & ipse aliquam dabit occasionem loci huius difficilissimi facilius percipiendi: Limen, inquit, quadrangulum, vel templi limen quadrangulum. Id est, limen portae templi quadratum erat, ad differentiam eorum, qui faciunt limina rotunda. Ionathas autem exponit templum, cuius limina erant quadrata. Dicit autem מְזוּזֹת mezuzeth, limen generice, cum de ambobus liminibus loquatur. Is autem, quem retulit, Chaldaeus paraphraestes sic in Regio codice refertur: Templi autem limina quadrata.

Verum vtrumque portae limen, seu postem Hebraica voce, eiusque vsu significari indicant loci sacrae Scripturae non contemnendi. In Exodo: Sument, inquit, de sanguine eius agni, ac ponent super vtrumque postem וְשֵׁי הַמְּזוּזוֹת ghal sethe ha-mezuzoth, super duobus postibus, & in superliminariibus. & iterum: Et aspergite ex eo super liminare וְהָלַל מֵעַל הַמְּזוּזוֹת vchal sethe ha-mezuzoth, & vtrumque postem. De vtroque autem sermo est in Proverbijs, quamuis vox quae vtrumque indicat, D

minime addatur: Beatus homo, inquit Sapiaentia, qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei. Cui loco si lucis aliquod afferamus, & huic quem exponimus, non modicum afferri speramus. Illum autem ex Hebraeo sic vertit Regius codex: Beatitudines hominis audientis mihi. quasi dicat, foelicem illum ac vere Beatum, cuius auribus contigit sonitum excipere vocis meae. Sed foeliciores multo qui ita audiunt, vt intelligant, & ita intelligunt, vt opere compleant. Cui consonat veritas Sapientia Christus: Vestri autem beati oculi, quia vident; & aures vestrae, quia audiunt. Locutus autem fuerat de illis Phariseis, qui audientes non intelligebant. Et qui vigilat. וְשֵׁי לִישׁוֹד, vigilando super fores meas. Est autem verbum שָׁקַד saqad, notione maxime patens: denotat enim vigilare, perdurare, persistere, intentum esse ad rem aliquam, aduigilare, vigilanter attendere, alacritatem & propensum animum ad aliquod denotat. Vt in Psalmo: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra שָׁקַד saqad, vigilauit custos, vigilat omni sollicitudine, & animi conatu custodiae incumbit, qui custodit eam. Ex duplici vigiliae tempore, quod hac voce indicatur, duplex quoque sollicitudo eodem verbo indicatur. Vigilia enim fit aut noctis initio, cum quis diurno labo-

re non contentus, opus suum in longam noctem protrahit, qua ratione perseuerantem animi conatum indicat hoc verbum. In qua quidem acceptione vsurpari videtur a Christo cum saepe hortatur discipulos suos vt vigilent: Vigilate quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. Est autem aliud vigiliae tempus matutinum, quando summo mane quis surgit, & quasi praecipue occupat diem, ac tempus laborandi. Ex notione deducitur vox שָׁקַד saqad, amygdalum significans arborem, quae prima floret: vocum elegantius vsus est allusione apud Hieremiam Dominus: Quid tu vides Ieremia? Virgam שָׁקַד saqad, & virgilantem, amygdalinam, si liceret formare.

Matth. 24. v. 42.

Ierem. 1. v. 11. & 12.

VIRGAM virgilantem.

QVA RATIONE Sapientia inuestiganda sit.

verbum, manicantem diceret, mane surgentem, vel euigilantem: ego video. Et dixit Dominus ad me: Bene vidisti, quia uigilabo ego super verbum meum, vt faciam illud. Quo loco omnes verbi notiones respexisse videtur Dominus, vt vigilare significet, intentum esse, sollicitum, & sine vlla protracta mora completurum opere, quod ore semel enuntiauerit. Nunc, vt ad institutam reuertamur Proverbij explanationem, sumpta videtur vti Sapientia metaphora ab illo, qui ope, auxilio, consilio alicuius se maxime indigere arbitratus, summo mane eius adit aedes, ad quas perseuerat expectans, donec aperiantur tempore oportuno: & hoc est, quod significatur priori illa orationis parte: Qui uigilat ad fores meas quotidie, quod ad sollicitudinem spectat. Sed & perseuerantem adhibendam curam, nullaque difficultate, molestia, aut iniuria ab incepto sapientiae studio dimouendum esse eius affectum indicant sequentia verba: Et obseruat alij ingredientibus, egredientibus alij, nec se vocantibus, ad postes, nunc ad dextrum, nunc vero ad sinistram ostij mei. quam postium obseruationem non dissimili vsus dicendi ratione significauit Ecclesiasticus: Si uideris, inquit, sensa tuum, euigila ad eum, & gradus ostiorum illius exterat pes tuus. Sed ad vocis notionem reuertamur, qua, ni fallor, satis clare demonstratum est, postem portae significari, vel alterutrum, vel vtrumque. Hoc autem loco vtrumque significari praeter Rabbini, quam attulimus, auctoritatem, confirmat linguae vsus, & ipsa phrasis indefinita, quae raro alterum, plerumque vtrumque, ea voce sic sumpta solet significare.

Praeter id autem, quod diximus, duo alia nobis innuit sermo Hebraeus, quae non ita sunt perspicua sermone Latino: primum est, de cuius portae postibus loquatur hic textus וְהָלַל מֵעַל הַמְּזוּזוֹת hahecal memuzath rebugha, templi, vel aulae Sanctae postibus, subaudi, vterque: sic enim Chaldaeus vertit: Templi autem limina quadrata. Huius autem loci quasi commentarium fecisse videtur historia Regum, quae sic habet. וְכִן עָשָׂה לְפֶתַח הַבַּיִת hahecal mezuzoth ghatse feman meet rebighit: & sic fecit ostio templi postes lignis oleagineis ex quarta. Chaldaeus: Et sic fecit portae templi superliminariae lignis oleae quadrilatera. Qui locus praeter illud vnum quod addit, nimirum postium portae ornamenta fuisse lignea, non ob aliam certe causam, quam vt crustrae aureae clauis possent ligno affigi: ea omnia amplectitur, quae ab Ezechiele indicantur, & exponit illud vltimum verbum, quod quadrangulum vertit Vulgatus. Et sensus est, postem vtrumque portae latum fuisse quarta parte latitudinis portae, E

POSTES portae aulae sanctae sic dicitur.

Reg. 6. v. 33.

MENSURA antepagmen-
torum.

numquodque octava; quae cum lata sit cubi-
ros decem, postis uterque latus erit cubitos duos
cum dimidio, alter vero cubitum vnum cum
quarta parte cubiti. Et haec ad mensuram ante-
pagmentorum pertinent.

3. Reg. 7. v. 5.

POR TA
templi, & do-
mus salus li-
bani quadrata;
hoc est, rectis
angulis.

Philander
Notationib.
Vitruvii lib.
4. cap. 6.

SVPERLI-
minaria do-
mus Dei im-
mensae ma-
gnitudinis, ac
firmitatis.
Isa. 6. v. 4.

Matt. 27. v. 51.

S. Hieron. ad
Hedibiam. q.
8.

Ioseph. 7. bel-
li. cap. 12.

Non est autem praetermittenda Vulgatae
editionis lectio, quae & ipsa totius ostij, hoc est,
luminis portae formam definit fuisse quadran-
gularem, hoc est, rectis angulis. Nec dissimili vsus
est dicendi ratione eadem historia Regum, cum
domus saltus Libani mensuras persequeretur, &
formam. Nam ubi nos legimus: *Et super columnas
quadrangulata ligna in cunctis aequalia*: Hebraea
sic leguntur: *וכל המרחם וה מזוזות רבעים* *vecal hape-*
thachim veha mezuzoth rebughim: Et omnia ostia, & B
postes quadrati. Id quod omnibus vbique fae-
culis ab Architectis obseruatum est: vt merito
Philander sic scribat: Ostia antiqui nusquam ni-
si quadrangula fecere, sicuti nec fenestras. Pos-
teri vero arcuatis etiam vsi sunt, postquam pes-
sum iuit architectonice: & neglectis probatissi-
morum operum exemplis, Germanorum arbitra-
tu coeprum est aedificari. Portas vrbium fuisse
arcuatas, quae extant veterum monumenta fu-
erint argumento: priuatarum aedium arcuatum
ostium, aut etiam Sacrarum ianuam numquam
reperias. Haec ille: quibus nihil addendum cen-
seo aliud, quam quod ratio ipsa id suadet, quod
vsu ab omnibus receptum fuit. Nam cum valuae,
quibus ostium occluditur, quadrangulae fiant,
non arcuatae, id omne, quod intra quadrangu-
lum arcu occupatur, lumini in domum inducen-
do, ac pulchritudini subtrahitur: neque id multum
ad firmitatem conducit, quo se tuentur ignari;
cum parietis maxima interior pars valuis confor-
mis quadrangula tantum possit addere firmita-
tem exteriori superliminari, vt illa immota, inte-
graque manente, hanc moueri, aut findi fere sit
impossibile; nisi aliter fieri contingat ob pessimam
parietis coagmentationem. Postium enim, & su-
perliminarium templi firmitatem innuit admira-
tione plenissima illa eorum commotio, cuius me-
minit Isaias celeberrima illa Dei Optimi Maxi-
mi visione, atque Seraphinorum: quibus con-
tenta voce clamantibus, ac Deum laudantibus:
Et commota sunt, inquit, *superliminaria cardinum
a voce clamantis*, vel; Et mouebantur postes su-
perliminarium, vt alij vertunt. vel; Et eleuatum
est superliminare a voce, qua clamauerunt, vt ha-
bent Septuaginta. Addit autem Chaldaeus su-
perliminaria cardinum templi, vt certum sit, cui-
us portae fiat mentio, cum voce vtatur hec, qua
aula Sancta, vt diximus, proprie cenfebatur.

Illud autem quod in visione tunc contigit, re
& veritate contigisse videtur, ad vocem Domi-
ni Angelorum in Cruce spirantis. Nam ubi nos
legimus apud Matthaeum: *Et velum templi scis-
sum est in duas partes a summo vsque deorsum*.
Sanctus Hieronymus: In Euangelio autem, in-
quit, quod Hebraicis literis scriptum est, legimus
non velum templi scissum, sed superliminare
templi mirae magnitudinis corruisse, Iosephus
praeterea non supremum limen tantum vno per-
petuo lapide fuisse extructum, sed & imum tra-
dit. Nam inter prodigia, quae vrbis euerfio-
nem praecesserunt, huius portae meminit vltro
apertae, illis verbis; Orientalis autem porta interioris
templi cum esset aerea, atque grauisima, & sub vesperam
vix a viginti viris clauderetur; serisque ferro vinculis obserare-
tur, pessulosque altos haberet in saxum limen demissos, vno

A perpetuo lapide fabricatum; visa est noctis hora sexta sponte
patescere. Quo loco quamuis quod ad viginti homi-
nes portam claudentes, fide dignus minime vi-
deatur, in reliquis tamen dignus videtur maxi-
me: namque non summum limen, atque imum
tantum, verum dextrum etiam, atque finistrum
ex singulis perpetuis lapidibus facta fuisse probat:
reliquorum huius aedificij lapidum magni-
tudo pene incredibilis, atque totius aedificij di-
gnitas, quae nulla ratione pateretur integra non
esse, sed ex pluribus saxis composita ea, quae in-
tegra apparere oportuit. Quod vel vno exemplo
satis confirmari videtur. Videmus enim hic Ro-
mae in templo, quod vana Agrippae superstitione
magnifice extructum, Pantheon nominauit, tan-
to studio, ac diligentia lapidum portae commis-
suras occultasse, vt ab aliquibus opinatum sit,
vniuersum portae ornamentum, quod vulgo ab
Italis dicitur, *il telaro*: ex vno perpetuo lapide con-
structum fuisse, in cuius medio ipsum ostij limen
apertum fuerit. Quod quamuis factum impossibile
non sit, atque adeo vni Salomonis templo videat-
ur tribuendum: tamen operae pretium fuisse
minime videtur, vt quo binas vtrunque, easque
breuiore lapidum commissuras occluderent,
tam longum, latumque subtiliorem lapidem
adhiberent, qui difficillime moueretur, facillime
frangeretur.

C Sed quoniam in portam Romani templi inci-
dimus, quae tota similis esse videtur Hierosoly-
mitani templi portae, de qua loquimur, huius ali-
quot proportiones libuit percensere. Est quidem
ea altitudine latitudinis dupla, antepagmenta
singula latitudinis parte octaua, vtraque ex quar-
ta; cuiusmodi sunt haec nostra. Ego vero accu-
ratius fortasse quam alij, qui hanc portam di-
mensi sunt, atque de ea scripserunt, comperi
antepagmenta haec singula lata fuisse palmos tres
& semis; octauam autem latitudinis portae
partem continere debuisse palmos tres, & vn-
cias quinque: sed forte Architectus illam mini-
mam partem contempsit, quod in tanta celsi-
tudine portae, quae palmos erigitur quatuor &
quingenta, cum duabus insuper tertijs parti-
bus palmi, membra crassiora facienda esse iudi-
cauerit; quod & in ipso antepagmenti cimatio
obseruatum fuisse comperimus. Scio longe aliam
a Vitruuio assignari & portae proportionem, &
antepagmentorum: sed hanc esse omnium pul-
cherrimam, & perfectissimam indicat sacri Tex-
tus Diuina auctoritas, & quotidianus sermo. Est
etiam alia portae Sanctuarij proportio, quam
mox explicabimus.

Illud tamen silentio praetermittendum non
est, quod ad totius aedificij symmetriam spectat,
hac vna mensura antepagmentorum templi, om-
nium primi ordinis epistyliorum mensuram defi-
niri in atrijs templi. Nam cum portae huius al-
titudine, vt diximus, viginti cubitorum sit, quanta
est altitudo columnarum primi ordinis atriiorum:
necessarium vtique fuit portae superliminare e-
pistylijs praedictarum columnarum aequale
fuisse. Atque cum similibus omnino par-
tibus, & ornamentis antepagmenta & episty-
lia distinguantur, haec, atque illa aequalia
fuisse necessarium est; vt fufius persequemur,
cum totius aedificij membra simul dimetiemur.
Et facies Sanctuarij aspectus contra aspectum.
Hebraice habetur: Aspectus sicut aspectus. hoc
est, Sanctuarij facies, & aulae ad eandem spe-
ctabant

POSTES EX
vno perpetuo
lapide singuli,

POR TA
templi Pan-
theon Romae.

EPISTYLIO-
rum primi or-
dinis mensura
eadem quae
antepagmen-
torum.

POR TA
Sanctuarij di-
gnitas.

etabant regionem, eadem plane dispositione, A
eisdem ornamentis; quippe quae simul, & vnico
intuitu videri possent: atque adeo rationi maxi-
me consentaneum visum fuit architecto, vt om-
nino essent similes. Non alia quidem ratione
locum interpretatus est Rabbi Daniid: Facies
Sanctuarij, inquit, aspectus quasi aspectus. Id est,
portae Sancti Sanctorum, quae est facies San-
ctuarij, aspectus quem vidi in liminaribus suis,
erat similis illi aspectui, quem vidi in limine tem-
pli. Haec ille.

Rabbi Daniid
in comment.

3. Reg. 6. v. 31.

Vatablus in
notat. nu. 50.

POSTES EX
quinta latitu-
dinis parte.

Leuit. 5. v. 16.

Porro liminarium, vt eiusdem verbo vtatur, iusta
ratio in eadem historia Regum praemonstrata
est; quae quod ad rationem spectat, & symme-
triam, non omnino eadem videtur esse cum prae-
dicta, sed longe diuersa: de qua sic legimus:
Et in ingressu oraculi, non absque praepositione
in, vt habent mendosi codices, *fecit ostiola de li-
gnis oliuarum, postesque angularum quinque*. He-
braice: *מזוזות חמשה חמשה חמשה חמשה חמשה*
haailj mezuzoth chamiseth.
Quam lectionem duplici ratione exposuit Vata-
blus, haud dubium quin ex Rabbiorum senten-
tia: Superliminare, inquit, & postes, omnia illa
fecit pentagona, id est, quinque laterum: vel,
omnia illa fecit ex quinta parte: vel, latitudo eo-
rum omnium erat aequalis quintae parti valua-
rum. Et certe hanc expositionem amat vox *חמשה*
chamiseth, vt in Leuitico perspicuum est: *Ipsumque
quod intulit damni restituet* *והחמשה חמשה חמשה חמשה חמשה*
veeth chamisetho, & quintam partem eius ponet supra. Quae
cum perspecta alijs quoque locis esse cuius pos-
sint, nobis in illis confirmandis immorandum
non esse censuimus. Itaque cum portae huius la-
titudine senis cubitis sit definita, vtrique antepa-
gmento cubitus vnus cum quinta cubiti parte ob-
ueniet, hoc est, sex quintae partes cubiti, vnicui-
que tres quintae. Neque vero ex quarta haec an-
tepagmenta fecit, vt exteriora, quod ea fieri o-
portere iudicauerit graciliora; quippe quae sub-
tiliori cingerentur ornamentorum genere. Et
quamuis Hebraicam lectionem sequamur, quod
ad mensuras spectat definiendas, abijciendam
Vulgatam lectionem minime arbitramur; quippe
quae ipsa antepagmentorum ornamenta videat-
ur indicare, quinque angularum numero re-
censita. Nam epistylum, cui simile est antepa-
gamentum, triplici fascia, vel coria exornatur, &
cymatio, vt in figura capitelli infra apponenda
videbimus: sed & cymatium regula constat, &
symma; quae quidem symma cum varijs soleat
sculpturis exornari, nullo propterea constare
videtur angulo: ex quo fit, vt tres anguli coria-
rum binis supremae regulae adnumerati, angu-
los compleant quinque, quos enumerauit Vul-
gata lectio.

POR TA
Sanctuarij di-
gnitas.

R. Salomon.

Probauit certe nobis Hebraea lectio portae
huius proportionem; Latina, ornamenta: nec
praetermittenda est Chaldaea, quae eiusdem di-
gnitatem indicat, & pulchritudinem: sic enim
habet: Et facies domus propitiatorij, & aspectus
eius sicut aspectus gloriae. Quam lectionem
Rabbi Salomon percensuit, & explicare conatus
est: Ionathas, inquit, exponit: Aspectus eius
quasi aspectus gloriae eius: Id est, quasi aspectus
solij, seu throni, quem vidi in visione currus iux-
ta fluitium Cobar: id est, lumen claritatis vidi in
domo Sancti Sanctorum. Transeuntem gloriam,
ac per modum visionis indicari putat Rabbinius.
Sed ego non video, cur, si gloriae fiat mentio,
non ad illam permanentem pulchritudinem, &

A eximiam speciem referenda sit, de qua nos infra
sumus, Deo bene iuuante, fufius tractaturi.

DE ALTARIS

NOMINIBVS IN VNIVER-

sum, & quod ea altari in-
censi maxime con-
ueniant.

Cap. XLVII.

ALTARIS lignei trium cubito-
rum altitudo: & longitudo eius XXII,
duorum cubitorum. Quae in
templo Propheta vidit instru-
menta enumerat; non quidem
omnia, sed quae ad Diuini cul-
tus instaurationem praedicen-

dam maxime viderentur pertinere. Inter quae
primum certe locum obtinet altare, in quo, vt
mox ostendam, omnia sacrificiorum, & oblatio-
num ministeria perficiebantur. Sed quoniam
duplex altare, & a Domino fieri praecipuum est
in tabernaculo, & eodem praecipiente extru-
ctum est in templo a Salomone; vtriusque me-
minit Propheta noster pro loci, quem meretur
Angelus, opportunitate, atque prouidius cuiusque
maiori, vel minori dignitate. Sunt enim altaria
haec materia, ornamentis, forma, vsu, magni-
tudine, positu a sese inuicem longe diuersa. Haec
vero omnia, cum ordine, ac per partes a Prophe-
ta nostro exactissime pertractentur, hoc loco pri-
mum de altari incensi aureo, vt de sanctiori, &
nobilitiori disputationem instituit. Capite deinde
tertio & quadragesimo de altari aeneo, quod in
medio atriiorum templi sub dio erat constitutum,
erit fufius disputaturus: & nos ipsi, qui non
modo in explanando Propheta laboramus; ve-
rum eundem tractationum nostrarum ducem se-
quimur, altaris nomen, quod ab eo primum pro-
ponitur, principio illustrandum suscipimus.

DVPIEX
altare.

Hebraice *המזבח* hamizbecha, deducta voce a ver-
bo *זבח* zabach, quod mactare, immolare, sacrificare
significat: inde nomen *מזבח* mizbecha, altare si-
gnificans, quod in eo sacrificetur: haud dissimili
plane agnominatone, qua Graecis *θυσιαστήριον*
dicitur, quasi locus sacrificij, quod *θύσις* sacri-
ficium, hostiam, caeremoniam, vel rem sacram
significet. Longe diuersa est Latinae vocis no-
tio: nam, vt Auctor est Pompeius Festus: Altaria
sunt, inquit, in quibus ignis adoletur. Altaria ab
altitudine dicta sunt, quod antiqui dijs superis
in aedificijs a terra exaltatis sacra faciebant: dijs
terrestribus in terra; dijs infernalibus in effossa
terra. Quam sententiam laudat Beatus Isidorus,
qui: Altare autem, inquit, ab altitudine constat
esse nominatum, quasi alta ara. Sed & aram ipse
quoque Isidorus interpretatur: Aram, inquit,
quidam vocatam dixerunt, quod incensae ibi
victimae ardeant. Alij aras dicunt a precationi-
bus, id est, quas Graeci *ἀραι* vocant. Sed & Var-
ro:

ALTARE A
sacrificio di-
ctum, quasi sa-
crificij locus.

Sex. Pompei.
Festus.

S. Isid. lib. 1. c. 5.
Crim. c. 4.

ARA VNDE
dicta.

Varro de lingua Latina.

Varro lib. 5. diuinarum.

Macrobi. 3. Satur. cap. 2.

ALTARE oraculi ad orandum feru institutum. Leuit. 16. v. 17. & 18.

Exod. 30. v. 10.

IN ALTARI oraculi sacrificia consumebantur.

Hebrae. 9. v. 7.

CRUCIS symbolum lignum altare fuit.

Leuit. 10. v. 1. & Numer. 3. v. 4. Alibi. Exod. 40. v. 5.

LIGNEVM altare quare dicitur, quod alias aureum dicitur.

ro: Ara, inquit, quod arae in vrbe purae sint: a quo potest etiam ara deum esse, quod pura; nisi potius ab ardore, ad quem ut fit, fit ara. Idem quoque Varro iterum aras primum ansas dictas putauit, quod esset necessarium a sacrificantibus teneri. Quam sententiam sequutus Macrobius Vergilij auctoritate comprobauit. Quae omnes Latini sermonis notiones optime altari huic ligneo conueniunt: quippe quod non modo in altiori templi solo sit positum, verum etiam altitudine ipsam quoque humani corporis altitudinem superaret, vt mox ostendam. Fuit item dum sacra peragebantur in eo semper ardens, ipsumque ad preces fundendas pene institutum, cuius rei vel vnum fatis esse videtur exemplum. Cum enim late persequeretur Legislator ritus omnes, ac caeremonias solemnissimas illius diei, quo summus Pontifex Sancta Sanctorum ingrediebatur: Nihil hominum, inquit, fit in tabernaculo, quando Pontifex Sanctuarium ingreditur &c. donec egrediatur. Cum autem exierit ad altare, quod coram Domino est, oret pro se. Haec ad preces spectant, quas Graeci aegras vocant: sequentia ad id quod Scriptores dixerant de tenenda ara. Et sumptum sanguinem vituli, atque hirci fundat super cornua eius per gyrum. Quod magis videtur expressum in Exodo, vbi huius altaris, & expiationis fit mentio illis verbis: Et deprecabitur. Aaron super cornua eius semel per annum in sanguine &c.

Neque mirum videri debet, aut nouum, vt impios Ethnicorum ritus a sacris furto sublatis ab inuidentissimo Diuinae gloriae daemone ostendamus, cum id illi antiquum fuerit, & dementaris hominibus fere semper in vsu. Quod vero ad Hebraicam, & Graecam altaris notionem spectat, dubium non est, quin ad altare holocaustorum proprie spectare videatur: huic vero quadam desumpta similitudine, & fere ex vsu, cum praeceptum sit a Domino: Non offeretis super eo thymiama compositionis alterius, nec oblationem & victimam, nec libabitur libamina. Quae priorem notionem altaris respiciunt: nisi ad hoc forte etiam altare pertinere arbitrentur sacrificia, quae in exteriori aeneo peragebantur, vt fere tunc consummarentur sacrificia omnia, cum quae in altari aeneo, fere inchoabantur ad altare ligneum perficienda refererentur. Qua ratione optime explicatur Sanctissimus Apostolus Paulus, dum de hoc altari, eiusque vsu loquens sic scribit: Et in priori quidem tabernaculo semper, id est quotidie, introibant Sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes. In ligneo namque sanctissimae Crucis altari omnia consummata sunt sacrificia, atque ex eo mutuati sunt, vt Deo grata esse potuerint. Quod sane mysterium quoniam referre noluerunt, immo quodammodo soluere conati sunt Nadab & Abiu superbi sacerdotes, igne exusti, admissi criminis poenas luerunt, atque in exemplum futurae posteritatis, a sacris Scriptoribus saepe proponuntur.

Quod vero ligneum vocetur hoc altare, cum alibi vocetur aureum, ad materiam indicandam spectat, ex qua totum altare componebatur, vt paucis verbis interiectis, ab ipso Propheta nostro indicatum est. Putarunt autem nonnulli propterea ligneum dici, quod in altero holocaustorum altari nihil erat omnino ligneum, atque adeo vt ab illo maxime fecerneretur, hoc ligneum dictum est. At enim uero aureae laminae, quibus totum conuestiebatur altare, ad ornamenta quodam-

modo pertinere videbantur, ligna vero ad totam altaris structuram. Est tamen sublimis quoddam mysterium, in quo contuendum erigere videtur Propheta legentium animos: Crucem enim adorans Sancta mater Ecclesia his verbis eam salutat: Salue crux pretiosa: de Ligni materia, sed pretio omnem longe superans auri aestimationem: quae in corpore Christi dedicata es, & ex membris eius tamquam margaritis ornata. Sed de his alias. Interim Beatus Hieronymus audiendus est, qui hanc eandem ligni materiam ad Sanctorum opera referens, quae questionem mouet, cuius solutio quamuis difficilis esse minime videatur, non parum lucis huic afferret disputationi: In quo, inquit, altari Scripturae sanctae mysteria humana sermo non potest explicare, quomodo altare, in quo ignis succendendus erat, mensa videlicet thymiamatis, nihil ab igne patitur; sed, vt ita dicam, igne purior fiat? Sicut enim Sanctorum opera, de quibus scribit Apostolus: Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit: non pereunt, sed per ignem puriora monstrantur: ita & altaris ligna, quae de lignis paradisi sunt, non cremantur igne vicino, sed puriora redduntur. Nec mirum hoc de Sanctuario, & interioribus templi, & altari thymiamatis credere, cum etiam apud veteres, quod genus est ligni, vel lini habens similitudinem quanto plus arserit, tanto mundius inueniatur. Haec tenus ex Hieronymo. Qui quamuis modeste satis suam excuset interpretationem, sapienter satis his quoque, quae ad alios sensus pertinere videantur, ea immiscet, quae verum ac certum indicant, ipsius litterae, quem vocant, sensum.

Atque in primis illud cuius esse debet in promptu, nisi a Sanctissimi Hieronymi mente discedere velit & interpretatione, sermonem hic fieri a Propheta de altari thymiamatis, quod vere fuit in templo, vtique Salomonis; cum altare Mosaicum minoribus constaret mensuris, vt videbimus. Nam si de visione aliqua imaginaria locutum fuisse Prophetam nostrum arbitretur, frustra in exquirenda ignis, & ligni concordia laboraret, cum haud secus quam Moysis rubus ardere posset, & non comburi. Sed eadem haec quaestio est, quae de consimili altari fieri posset, de quo praecepit Dominus Moysi: Facies quoque altare ad adolendum thymiama de lignis setim. Illud vero quod indicare videtur Sanctus Hieronymus, propterea haec ligna non vtri, quod essent a paradiso; sicut insitari non audeo propter tanti viri auctoritatem, sic etiam cuperem vt ab eodem ostenderetur, quando, vel quomodo eiusmodi ligna a paradiso sint educta; & an igneo cherubim permittente, vel contra? Sed si ignis naturam, & quotidianum eius vsu attentius expendamus, rationem inueniemus, propter quam nihil fuerit ligneum in altari aeneo: ibi enim propter vim maximam, & copiam ignis continui, nullis interiectis cuiuslibet metalli laminis, lignum ab igne tutum manere non posset: at in altari ligneo, in quo bis in die ignis accendebatur, prunis ab aeneo altari desumptis, & thymiama tantum adolebatur, satis fuisse videbatur, si craticula ipsa, cui imponebatur ignis, aurea fuisset; reliqua omnia etsi lignea, crassioribus auri laminis ex vtraque parte ita obducta, vt nullus igni ad ligna pateret accessus. Cuius quidem rei infinita quotidie ob oculos suppetunt exempla, ex argenteis foculis in domibus principum petita; ex aeneis in domibus passim ciuium: qui argentei, vel aerei dicuntur,

S. Hierony. hic.

1. Cor. 3. v. 13.

LIGNA quomodo ab igne non patiantur.

DE ALTARI thymiamatis a Salomone facti hic sermo est.

LIGNA ALTARIS a paradiso educta.

tur, quamuis lignei sint, neque ab igne laeduntur, quo tota fere hyeme pleni sunt: quoniam argenteis laminis, aut aereis obducuntur. si vas illud vnum excipias, quo ignis imponitur, quod pro foculi reliqua materia totum argenteum est, aut aereum.

DE ALTARIS INCENSI A SALOMONE constructi mensuris.

Cap. XLVIII.

VOD ad altaris mensuras attingit, iam persequimur id, quod nullo negotio operae praestaretur, nisi qui omnia quaestionibus replent, quaestione proposita nobis essent impedimento in dubium reuocantes, an Salomon nouum extruxerit altare incensi? Nam certe si hoc statutum fuisset, vt certe debuerat, nulli dubium esse potuisset, hoc idem altare ab Ezechiele, sicut & cetera templi ornamenta, instrumenta, & partes, nouis huius dimensionibus praefiniri. Et quamuis nulla subesse videatur dubitandi ratio, cum nihil praeter vnam arcam a Salomone non fuerit denuo factum; tamen impedimento nobis sunt & oneri, qui in rebus luce meridiana clarioribus confirmandis, atque in vanis cogitationibus confutandis cursum explanationis nostrae detinere non cessant. Dixi perspicuum esse, ac certum, altare aureum a Salomone constructum fuisse; idque non coniectura ductus, aut humana, quamuis maxima auctoritate fretus, sed Diuina. Quis enim verba legat libri Regum, & neget quod ibi testatum habemus? Fecitque Salomon, inquit, omnia vasa in domo Domini: altare aureum, & mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream, & candelabra aurea &c. Est autem Hebraicum verbum קטר קטר ghasah, a quo vox קטר vaighas & fecit, deducitur significans facere, & eiusmodi effectiorem significans, qua aliquid reuera existit permanens. Sed quamuis verbi huius notio latius pateat, quam Latini facere, tamen ipse orationis contextus eadem plane ratione, & altare, & mensam, & candelabra effecta esse demonstrat: & cum nemo dubitare possit de effectis denuo candelabris, & mensa; sic non est quod dubitet de extructo altari. Neque vero huic testimonio contrarium est, aut ab eo diuersum, quod alibi legitur: Sed & altare vestiuit cedro, Salomon. Huiusmodi enim phrasis structuram ipsius altaris plane indicat, cuius interiora, quibus ignis continebatur, & calidi cineres, ex auro solido erant: sed prae magnitudine eorum fulcris indiguerunt cedris, & hoc est quod modo, significat, altare tradens cedro fuisse vestitum. Et exteriorem porro cedri faciem rursus vestiuit auro: nam cum nihil fuisset in templo, hoc est, in Sancto, affirmasset, quod non auro tegetetur, ne quisquam haec verba ad aedifi-

ALTARE aureum a Salomone extructum.

3. Reg. 7. v. 48. & 49.

3. Reg. 6. v. 20.

ALTARE ex cedro, conuestitur auro.

cium referens, ab eis sciungeret templi instrumenta, subiungit: Sed & totum altare oraculi te- Ibid. v. 22. xit, conuestiuit, operuit, auro. Id vero quod aliqui excogitauerunt de Mosaico altari a Salomone cedro vestito, ac maius effecto, & auro magnificentius, ac pulchrius ornato, minime asseruissent, si attentius expendissent altaris vsu; quod inane oportuit esse, vt in medio eius decedentes a superiori craticula cineres asseruarentur; & animaduertissent inanem, atque impeditam altaris in medio altaris conclusionem: quam cui suadere posset religio, aut antiquitatis obseruatio in aerea mensa, & candelabro, in aeneo altari, & mari obseruare oportuisset: quod nullus vnquam excogitaret, immo tamquam impossibile figmentum cordatus quisque rejiceret. Et certe si altaris reliquas partes includere nouo altari potuisset, certe prioris vestes minime potuisset: quapropter permittant, quaeso, in eodem loco asseruari antiquum illud altare ligneum, quo eius vestes, immo & quo aeneum altare, & mare, & tabulae, & reliqua antiqui illius tabernaculi asseruabantur.

Altaris porro formam mensurae definiunt, quas, etiam si minime haberemus, facili coniectura deducere possemus ex proportionis perpetuo asseruata inter templi partes, & membra, quae fere omnia dupla ratione excedunt similes tabernaculi partes. Sed hoc ipsum, quod ratio suaderet, ac symmetria, ipse contextus testatum reliquit, vt coniecturis minime sit opus, vbi perspicua extant testimonia: ea vt simul conferamus, in medium asserre, & breui oratione explanare cogemur.

De priori altari sic ad Moysen Dominus: Facies quoque altare ad adolendum thymiama, de lignis setim. Hebraice קטר קטר מוכה קטר קטר veghastha mizbeach miktar ketoreth. Et facies altare suffitum suffitum. Septuaginta interpretes in Regio codice: Altare thymiamatis. in Sixtiano: Altare incensi scribunt. Chaldaeus paraphrastes: Et facies altare ad adolendum super illo incensum. Vtraque vox קטר miktar, & קטר ketoreth, ex eodem verbo קטר Katar deducitur, quod suffitum facere, subfumigare, adolere, odores incendere significat vt propterea קטר miktar, suffitorum liceat interpretari, altare nimirum, quo suffitus incendebantur, vel adolebantur: קטר ketoreth vero pro thymiamate plerumque vsurpatur, quod sit veluti vnguentum quoddam ad adolendum compositum, vt in ipso Exodi capite legitur potest esse perspicuum. Atque idem hoc altare quod in Exodo describitur, relatum est ab Ezechiele, vt confirmat Sanctus Hieronymus, quem paulo ante laudauimus. Sed & Rabbi David, quamuis nihil videatur habere certi, quod tradat, hoc altare contulit cum Mosaico. Hoc altare, inquit, non erat simile altari a Moysse fabricato, neque altari, quod fecit Salomon, neque altari, quod fecerunt filij captiuitatis: nam iterum facit mentionem altaris alterius mensurae. Fieri autem potest altare hoc esse altare intimum, quod Moyses fecit ex auro. Haec ille: qui quamuis huius, atque alterius mensuras ignorasse pene fateatur, illud tamen non negat quod certum esse videtur, hoc altare aurei illius similitudinem gefisse, quod a Moysse constructum fuit.

Neque huic sententiae contrarium esse existimandum est, quod diuersa videatur esse materia altaris Mosaici, & Salomonici: illud enim ex lignis setim factum fuit, hoc vero vestitur cedro. Nam, vt alias ostendemus, ligna setim, & cedri, colore

ALTARIS forma.

ALIVD ALTARIS nomen.

Rabbi David, in comment.

ALTARIS Mosaici, & Salomonici eadem materia.

Abulens. lib. 3. Reg. cap. 6. q. 16.

Exod. 30. V. 2.

ALTARIS Mosaici mensuras.

colere tantum, ac nomine diuersa sunt, re autem ipsissima. Quamuis haud multum laborarem, si quis vellet cum Abulensi sentire, quippe qui aliud esse altare Salomonicum putat, aliud Mosaicum: id enim ipsum nos sentimus, numero, quod vocant, diuersa esse altaria arbitantes, proportionem vero ac similitudinem omnino eadem, etiam si magnitudine, atque mensuris longe diuersa: de illo namque sic scribitur: *Habens cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, id est, quadrangulum, & duos cubitos in altitudine.* Ex Hebraeo sic vertit Regius codex: Cubitus longitudinis eius, & cubitus latitudo eius quadratum erit; & cubiti duo statura eius. Propheta vero noster ad Salomonicum respiciens: *Altaris, inquit, lignei trium cubitorum altitudo: & longitudo eius duorum cubitorum.* Vbi subintelligendum censet doctissimus Hieronymus, quod addiderunt Septuaginta interpretes, ut in omnibus eorum codicibus legitur: Altaris lignei cubitorum trium altitudo eius, & cubitorum duorum longitudo, & latitudo eius duorum cubitorum, & merito, cum discedere minime debuerit à quadrata prioris forma. Proportio autem fuit laterum dupla, arearum quadrupla, corporum sextupla. Quod sic ostendo: latitudo huius dupla latitudinis illius est, & longitudo pariter; quippe haec duorum cubitorum est, illa vnus, quod si areas consideres multiplicatis lateribus, bis duo quatuor efficiunt, semel vnum vnum: atque haec area sub quadrupla illius est, quod si corpora conferas, area per altitudinem, vel profunditatem multiplicata, ter quatuor efficiunt duodecim: bis vnum efficiunt duo, quae altitudo sub sextupla illius est. Quae omnia mysteria multa inuoluunt, quae non est huius loci explicare.

ALTARIS huius altitudo quare non sit illius dupla.

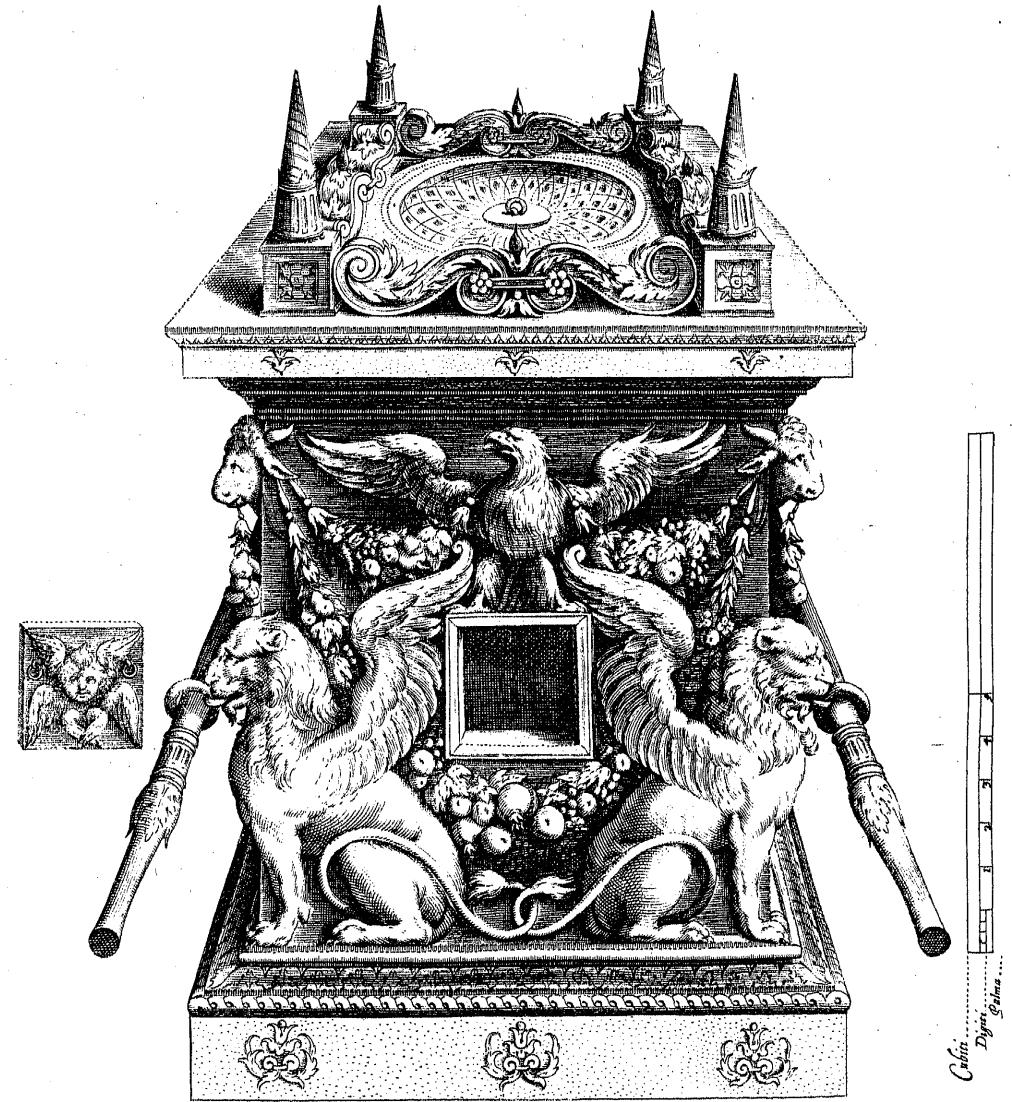
Superest autem conferenda huius altitudinis duorum cubitorum: quae sesquialtera est illius altitudinis, quare factum sit, haud difficile erit assignare, si quis cubiti longitudinem cum humanae staturae altitudine conferat. Nam & illud obiter notandum est, quod ex demonstratis alibi perspectum esse poterit, cu-

bitis sacris sacratissimum altare dimensum fuisse: id enim de exteriori altari praenotatum à Propheta nostro paulo inferius fuit, quod potiori ratione in hoc obseruatum fuisse credendum est. *Infra Ezech. Mirari enim non desino eruditos alioqui, & 43. V. 13. prudentes viros intrepide affirmantes, sermonem hic fieri de cubitis vsualibus, eorum enim verbis vtat, aut communibus: à quibus exquirendus saltem esset sui capitis sensus, cum quos vocent vsuales cubitos, vix ipsi sentire, nedum nobis eorum certam rationem praescribere valeant. Sed his praetermissis ad rem ipsam accedamus, & cum nec nos certam aliquam illius acutatis staturae mensuram indicare possimus, dicamus id in vniuersum, quod vsus, & ratio suadet. Certe si mensura aliqua, aut quilibet locus tres cubitos altus modo statuatur, vix vsui foret, nisi adiuuarentur scalae: ego quidem erecta manu eiusmodi altitudinem, quam in muro assignauimus, nulla ratione contingo. Sed vt alias ostendimus, Salomonis tempore proceriore fuerunt homines statura, ita vt conijcere liceat, tanta altitudine extructum fuisse hoc altare, quanta posset vsui illis esse sacerdotibus; non maiori, ne illis fuisset inutilis, nec minori, vt loci sanctitatem, ac dignitatem auget, suspiciendus à sacerdote locus. Nam & supplices ad aras orare non modo sacris edocti ritibus consueuerunt, verum etiam prophanis, atque impijs: horum enim testis est Maro, Iarbam regem eleganti carmine describens:*

Isque amens animi, & rumore accensus amaro Virgil. 4.
Dicitur ante aras media inter numina Diuum, Aeneid.
Multa Iouem manibus supplex orasse supinis:
Et iterum Aeneam à matre derelictum referens:
Haec memorans, inquit, cinerem, & sopitos 5. Aeneid.
soitat ignes:
Pergameumque laeem, & canae penetratiuae vestae,
Ferre pio, & plena supplex veneratur acerra.
Sed ad institutum reuerſi, si duplam adhuc altitudinem in hoc altari exquiramus, eam facile inueniemus cornuum computata altitudine vnus cubiti, vt in figura apparet.

CUBITOS communes qui fingunt, id quare faciant, ostendant.

SUPPLICES ad aras orant.

ALTARE INCENSI AVREVM AD CVIVS DEXTERAM ZACHARIAE THYMIAMA ADOLENTI ANGELVS APPARVIT DE AL

Sed ne diutius suspensum tenere videamur lectorem, de altari loquentes, cuius perspecta forma non est, eam hic apponere libuit, quanta maxima diligentia elaboratam: cuius partes, mensuras, & ornamenta expendat attentius lector, tantisper sustinens, donec reliqua ostendam us, quibus ducti rationibus aut coniecturis effecerimus.

ALTA-

DE ALTARIS

ANGVLIS, MATERIA,

& Structura.

Cap. XLIX.

DE FORMA altaris.

Anguli eius. Latinus quidem B sermo orationem hanc cum sequentibus ita coniungit, vt omnia ad ligneam referantur materiam: Hebraicus vero formam quoque respicere videtur altaris; qui sic habet:

וְהָיוּ זְרוֹתָיו כְּזֵיתִים וְהָיוּ זְרוֹתָיו כְּזֵיתִים... Phrasim concinne redderet Hispanus sermo: Y tenia sus angulos. Quid autem haec angulorum vox significet, aliter à Septuaginta interpretibus videtur indicari, quàm vocis notione: sed certe tum haec, tum illorum lectio bene perpenfa, lucem textui afferre posse videtur.

Exod. 30. V. 3. מִמֶּנּוּ קַרְנָיו מִמֶּנּוּ קַרְנָיו... Ex ipso cornua eius. Chaldaeus cum Septuaginta: Ex ipso erunt cornua eius. Cornua ex ipso procedent. Est autem:

CORN V Latina, Graeca, Italica, & Hispanica vox ab Hebraea deducta. Keren, Latinae, Graecae, Hispanicae, atque Italicae vocibus affinis, ita vt ab hac vna reliquae originem ducere videantur.

CORN V pro luce. Est quidem radiorum lucis, vel ignae flammae tanta cum cornu similitudo, vt ex voce Keren, verbum deducatur קָרָן Karan, quod si ad verbum referatur, cornua producere significat, sicut idem verbum in alia coniugatione op-

Pfal. 68. V. 32. time translatum est à Vulgato in Psalmo: Et placebit Deo sacrificium oblati Christi, de quo est sermo, super vitulum, plusquam sacrificium, in quo offerebant olim vitulum novellum, cornua, producentem, & ungulas. Qua etiam ratione

Exod. 34. V. 29. & 30. Et ignorabat, Moyses, quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini. Videntes autem Aaron & filij Israel cornutam Moysi faciem, timuerunt prope accedens. Hebraice: & Mosel non cognouit quod קָרָן Keren, promicuisset cutis facierum suarum. Et vidit Aaron, & omnes filij Israel Mosel, & ecce קָרָן Keren, promicabat, splendebat cutis facierum eius &c. Septuaginta: Et Moyses non sciebat, quod glorificatus fuerat aspectus cutis faciei suae, cum loqueretur ipse ei. Et vidit Aaron &c. quod glorificatus fuerat aspectus cutis faciei eius. Chaldaeus: Moyses autem nesciebat quod multiplicatus esset splendor gloriae vultus sui, cum loqueretur cum eo. Viditque Aaron &c. Moysen, & ecce multiplicatus erat splendor gloriae vultus eius. Sensus sublata allegoria, quam tenuit Vulgatus, respexit Beatissimus Apostolus Paulus, legi praefereus Euangelium. Quod si ministratio mortis, inquit, literis deformata, in lapidibus fuit in gloria, ita vt non possent intende-

GLORIA vultus pro splendore. Tom. 2. Explan. Pars 2.

A re filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus eius, quae euacuatur: quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria? Sed & vna Hebraea dictio eleganti vtitur, ac multiplici vocis translatione, à similitudine desumpta animalium, quae fortissima cornua in summo gestant capite, non minus ornamento, quàm praesidio seruiencia, & auxilio: vt propterea robur, potentia, fiducia, fastus, superbia, cornu significetur plerumque in sacris Literis, cuius rei exempla proponere, quae passim suppetunt, nunc non vacat. Illud certe praeclarum est huius rei argumentum, quod propter potentiam, quae in Regibus maxime elucet, cornu Regiam potestatem, & dignitatem significat. Id multis sacra-

Danielis 8. rum Scripturarum exemplis constat, sed illis potissimum Danielis, quibus bestiarum cornibus futururos Reges significari testatum est. Huc etiam respexit Dominus in Psalmo: Illuc producam, inquit, cornu Dauid. Chaldaeus vocem ex-pressit, Vbi germinare faciam, inquit, Regnum gloriae domui Dauidis. Sed et Sanctus Zacharias Propheta, & Prophetarum maximi parens: Et erexit, inquit, cornu salutis, hoc est, Saluatoris regnum, in domo Dauid pueri sui. Sed cornu ipsum Regium insigne fuisse in bello potissimum indicare videtur Virgilius.

Ensemque, clypeumque, & rubrae cornua cristae. Non me latet, quod eruditi viri, haec cornua ad cincinnos, aut comas referunt, quod certe non referent verba Plutarchi: Agnitus, inquit, fuit ab eximia crista, & à cornibus hircinis. Haec ille. Sed quamuis cornu insigne Regium esset, non tamen galeae defuit sua corona. Quippe cum idem Plutarchus sic scribat: Pyrrhus praesentem tempestatem, & fluctum contemplatus, coronam, qua erat insignis galea sua, detractam tradidit vni ex amicis. Qua in re mirari non desino eruditum nostrae aetatis virum, qui apicem, conuertit, sed coronae, & hircini cornu, & cristae licet testem afferre omni, quod aiunt, exceptione maiorem, qui possit haec omnia simul ob oculos nobis proponere. Is est aereus quidam nummus antiquitate insignis, caput adolescentis robusti, ac saevi ex altera facie gestantis, ex altera verò in media roboris corona galeam, cum inscriptione: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΡΥΦΩΝΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ. hoc est, Regis Tryphonis Imperatoris. Ipsius numismatis formam hic apponi mandauimus.

CORN V super galea. CORONA super galea. GALEA Triphonis.

Galea vero apicem desuper habet, liliium, cingitur vero fascia seu corona, cuius extrema à posteriori parte pendent, quasi insulae. Nam quod fascia pro corona olim Reges vterentur, confirmatum est satis à Prado. In anteriori parte galeae cornu erigitur, hircino simile, quod posteriori forma galli cristam referre videtur, zelandissimi inter aues insignis, quod & ornamenti, & tutamini fimum.

mul esse potuit, atque adeo fortasse & rubrica coloratum, ut cuius dixi auis insignia referret, quo respicere potuisset Virgilius. Nos vero haec insignia omnia ab antiquis, aetateque vetustioribus desumpta fuisse conijcimus: atque adeo eiusmodi galeam Dauidi urbis amplificatori imposuimus, quem in prima facie apparatus effinximus.

Quae omnia illud certe confirmare videntur, quod cuius esse debet in promptu, nobile quoddam ornamenti genus altaris tum aurei, tum aerei indicari, cum cornuum fit mentio. Id quod tum maxime erit perspicuum, cum altari hoc ligno, vel aereo, Christum Dominum referri ostenderimus, cuius Regia maiestas, atque potentia huiusmodi ornamentis indicatur. Eorum certe formam magis expressam cuperent alij, nos eam reddimus in imagine, quam scriptorum probavit auctoritas. Nam Caietanus, quem laudavit Lippomanus, verbis huius textus indicari arbitratus est, cornua haec minime fuisse addititia, sed ex trigillis quatuor angularibus officio pedum fungentibus, surgentia cornua quatuor in obelisci modum affabre elaborata. Id quod non modo imitati sumus, verum etiam hoc nostro Ezechielis textu confirmari posse arbitramur. Vox enim

Caietanus in Exod. Lippomanus Caietani in Exod.

In Apparatu part. 1. lib. 3. cap. 18.

CORNVA obelisci sunt ex intemis altaris angulis assurgentes.

Richard. part. 2. de templo Ezech. cap. 17.

RABBINI ignoratio.

R. David. in comment.

quae omnia illud certe confirmare videntur, quod cuius esse debet in promptu, nobile quoddam ornamenti genus altaris tum aurei, tum aerei indicari, cum cornuum fit mentio. Id quod tum maxime erit perspicuum, cum altari hoc ligno, vel aereo, Christum Dominum referri ostenderimus, cuius Regia maiestas, atque potentia huiusmodi ornamentis indicatur. Eorum certe formam magis expressam cuperent alij, nos eam reddimus in imagine, quam scriptorum probavit auctoritas. Nam Caietanus, quem laudavit Lippomanus, verbis huius textus indicari arbitratus est, cornua haec minime fuisse addititia, sed ex trigillis quatuor angularibus officio pedum fungentibus, surgentia cornua quatuor in obelisci modum affabre elaborata. Id quod non modo imitati sumus, verum etiam hoc nostro Ezechielis textu confirmari posse arbitramur. Vox enim

quae omnia illud certe confirmare videntur, quod cuius esse debet in promptu, nobile quoddam ornamenti genus altaris tum aurei, tum aerei indicari, cum cornuum fit mentio. Id quod tum maxime erit perspicuum, cum altari hoc ligno, vel aereo, Christum Dominum referri ostenderimus, cuius Regia maiestas, atque potentia huiusmodi ornamentis indicatur. Eorum certe formam magis expressam cuperent alij, nos eam reddimus in imagine, quam scriptorum probavit auctoritas. Nam Caietanus, quem laudavit Lippomanus, verbis huius textus indicari arbitratus est, cornua haec minime fuisse addititia, sed ex trigillis quatuor angularibus officio pedum fungentibus, surgentia cornua quatuor in obelisci modum affabre elaborata. Id quod non modo imitati sumus, verum etiam hoc nostro Ezechielis textu confirmari posse arbitramur. Vox enim

quae omnia illud certe confirmare videntur, quod cuius esse debet in promptu, nobile quoddam ornamenti genus altaris tum aurei, tum aerei indicari, cum cornuum fit mentio. Id quod tum maxime erit perspicuum, cum altari hoc ligno, vel aereo, Christum Dominum referri ostenderimus, cuius Regia maiestas, atque potentia huiusmodi ornamentis indicatur. Eorum certe formam magis expressam cuperent alij, nos eam reddimus in imagine, quam scriptorum probavit auctoritas. Nam Caietanus, quem laudavit Lippomanus, verbis huius textus indicari arbitratus est, cornua haec minime fuisse addititia, sed ex trigillis quatuor angularibus officio pedum fungentibus, surgentia cornua quatuor in obelisci modum affabre elaborata. Id quod non modo imitati sumus, verum etiam hoc nostro Ezechielis textu confirmari posse arbitramur. Vox enim

quae omnia illud certe confirmare videntur, quod cuius esse debet in promptu, nobile quoddam ornamenti genus altaris tum aurei, tum aerei indicari, cum cornuum fit mentio. Id quod tum maxime erit perspicuum, cum altari hoc ligno, vel aereo, Christum Dominum referri ostenderimus, cuius Regia maiestas, atque potentia huiusmodi ornamentis indicatur. Eorum certe formam magis expressam cuperent alij, nos eam reddimus in imagine, quam scriptorum probavit auctoritas. Nam Caietanus, quem laudavit Lippomanus, verbis huius textus indicari arbitratus est, cornua haec minime fuisse addititia, sed ex trigillis quatuor angularibus officio pedum fungentibus, surgentia cornua quatuor in obelisci modum affabre elaborata. Id quod non modo imitati sumus, verum etiam hoc nostro Ezechielis textu confirmari posse arbitramur. Vox enim

quae omnia illud certe confirmare videntur, quod cuius esse debet in promptu, nobile quoddam ornamenti genus altaris tum aurei, tum aerei indicari, cum cornuum fit mentio. Id quod tum maxime erit perspicuum, cum altari hoc ligno, vel aereo, Christum Dominum referri ostenderimus, cuius Regia maiestas, atque potentia huiusmodi ornamentis indicatur. Eorum certe formam magis expressam cuperent alij, nos eam reddimus in imagine, quam scriptorum probavit auctoritas. Nam Caietanus, quem laudavit Lippomanus, verbis huius textus indicari arbitratus est, cornua haec minime fuisse addititia, sed ex trigillis quatuor angularibus officio pedum fungentibus, surgentia cornua quatuor in obelisci modum affabre elaborata. Id quod non modo imitati sumus, verum etiam hoc nostro Ezechielis textu confirmari posse arbitramur. Vox enim

longitudo eius, id est, cum longitudine eius, sicut expofuimus, hoc est, anguli eius commensurantur cum mensura longitudinis eius. Ecce autem quod non facit mentionem de latitudine huius altaris, vel mensurae, quam vidit. Haec tenus ille. Cuius argumenta non vacat expendere: illud certe non video, quomodo colligat ex textu angulos, vel cornua, adnumerandos esse altitudini. quod si verum esset, fieri posset ara cubica aequae longa, lata, & alta cubitos binos, cui superadderetur corona, & cornuum altitudo cubiti vnus. Quae quidem longitudo vniuersa trium cubitorum lignea esset iuxta sensum, quem innuit nostra Vulgata. Neque absurda videri debet dicendi ratio, quae longitudinis significat quantitatem lignae materiae inhaesisse.

His tamen praetermissis, ille plane mihi videtur proprius loci sensus, quem Septuaginta interpretes reddiderunt. Et basis eius, inquit, & parietes eius lignae. Quae sane expofitio ab Hebraeo textu aliena non est, qui vocem posuit ארבעו, quae vox extensionem significat, & fere semper pro longitudine vsurpatur, quamuis nonnumquam extensionem denotet, aut superficiem, quae longitudine constat, ac latitudine. Sic apud Iob, Sophar Dei Optimi Maximi immensam, atque incomprehensibilem magnitudinem illis verbis conatus est describere: Longior terra mensura eius, & latior mari. Quasi dicat, terra & mari longior, latiorque. Qua ratione Vatablus Rabbinos ut alias imitatus, sic interpretatur hunc locum: Et anguli eius erant illi, & latitudo eius: id est, habebat angulos, & anguli ei comparabantur in longitudine, altitudinem omittit: vbi vides vocem ארבעו, in latitudinem ab eo conuersam esse. Ex quo liquet conijcere altare hoc basim in imo ligneis asseribus conclusam habuisse, aureis obductam laminis, in quam calidi cineres & superior craticula caderent, ibique detinerentur, donec per fenestram, quam in medio latere Orientali depinximus, educti, atque in locum sacrum deducti afferuarentur. Et merito basis, vna cum parietibus erectis fit mentio, quoniam horum, & illius eadem erat materia ligni, eadem structura, & magnitudine tamen, atque ornamentis forte erant a basi parietes diuersi: nam de suprema superficie altaris, vel tecto mox agendum est. Ex dictis vero nunc liquet, quam perperam testimonio Iosephi abutantur illi, qui basim nullam huic altari subesse contendunt; quoniam idem Iosephus de altari holocaustorum sic scribit: Cratrem pro foculo superpositam habens, excipiebat enim terra quidquid ignitum superne decidebat, quod basis nulla subesset. Neque vero tam similis fuit vtriusque altaris vsus, ut quidquid huiusmodi fuerit, de altero quoque dictum fuisse intelligatur: sed contra id de vtroque potissimum testatum fuisse credendum est; quod eius esset proprium, neque commune cum altero, id quod & ab eodem Iosepho obseruatum fuisse mox ostendimus. Interim reliqua profequamur, quae de hoc altari dicuntur.

Et certe expendendum in primis videtur, quod parietes, basis, anguli, siue cornua lignea dicantur esse, tecti nulla fiat hic mentio, cum de lignea materia sermo est: contra vero cum de aurea, & haec referantur, & praeterea tectum, seu craticula. Nam in Exodo sic legitur: Locum fuisse ad Moysen Dominum, & effusio illud auro purissimo, tam craticulae, quam parietes per circuitum, & cornua. Quae omnia totidem fere verbis ope-

EXTENSIO pro longitudine vsurpatur.

Iob 11. v. 9.

Vatablus in Notation. Ezechiel. num. 51.

Iosephus 3. Antiq. c. 7.

ALTARIS versusque directionem.

Exod. 30. v. 3.

TECTVM sine craticula altaris.

Exod. 37. v. 26. Caietanus.

DECEPTVS Caietanus, qui craticulam huic altari negat.

Exod. 30. v. 1.

Augustin. Stenobus Eugubini in Exod.

EVGVBINI licentia arguitur.

Ezech. 40. v. 13. de quo nos lib. 3. huius part. cap. 20.

Supra ibid. cap. 24.

VVLGATAE defensio. Iosephus 3. Antiq. cap. 7.

re completa fuisse narratur ibidem: Vespuitque auro purissimo cum craticula, ac parietibus, & cornibus. Caietanus hunc locum explanans: Quod autem, inquit, nos craticulam habemus, ex Septuaginta sumptum est, qui τὴν ἐξωθεν habent, id est, craticulam. At Hebraicum habet τὸ γάγγο, quod tectum eius, solarium eius, superficies eius, reddi potest. Sic habet & Chaldaica. Locum autem significat superiorem, vbi adoleatur incensum, vbi focus est, cui superimponitur thymiamata. Et altari quidem holocaustorum necessaria fuit craticula propter caesa animalia, in eo comburenda, huic autem minime. Tectum enim erat altare huiusmodi superius intra coronam, quo a Sacerdote mane, & vesperi thuribulum ponebatur, sumptis carbonibus de ara holocausti sub dio extra tabernaculum in atrio, imposito thymiamate odorifero, tunc quando vel mane lucernas componeret in candelabro, vel vesperi aparet, vt tota nocte luceret. Haec ille: qui quamuis quod ad riuus, & vsus altaris reliquum a vero minime videatur aberrare, in eo tamen videtur maxime, quod ab hoc altari omnem videtur auferre altaris vsus, quippe cum eidem nullum arbitretur ignem imponi, in quo thymiamata adoleatur, sed esse veluti basim quandam, vel mensam, cui thuribulum imponebatur cum igne, atque odoramentis. quod cum sacra videtur Historia pugnare, & cum praeepto Domini dicentis: Facies quoque altare ad adolendum, vtique in altari, non in superposito thuribulo, thymiamata. Quae quamuis non essent, vt vere sunt, certa, & Scriptorum eius aetatis testimonio comprobata, opposita nobis semper haberi debent suspecta, quippe quae cum nostra Vulgata ex opposito pugnant; cuius rei vel vnum satis esse videtur argumentum, quod verborum Caietani sumpta occasione & exemplo, eisdemque fere repetitis, pio homine indignam protulit Eugubinus sententiam: Quare, inquit, amouenda craticula est, & tectum eius loco ponendum. Haec ille. Quasi vero receptam olim ab Ecclesia Vulgatam lectionem leui quadam horum Scriptorum coniectura liceat immutare. Sed numquid tectum quis prohibet in craticulae modum fuisse factum? At eadem voce vsus est Hebraicus textus, cuius propriam tenuit notionem Vulgatus, dum: Mensus est, inquit, portam a tecto thalami vsque ad tectum eius &c. Quae testis in modum retis perforata fuisse, ex ipso contextu nos supra probauimus. Ponamus ergo tectum altaris propter Hebraicam lectionem, & illud quidem in craticulae modum factum fuisse, propter Septuaginta interpretum auctoritatem, & linguae vtriusque peritiam, ac propter ipsius altaris formam magis ipsi perspicuam, quam aut Caietano, aut Eugubino potuerit esse, & dicamus ab omni correctione immunem seruandam in primis esse Vulgatam lectionem. Acedit huc etiam Iosephi testis oculati testimonium: hic cum aurei candelabri meminisset: Inter hoc autem, inquit, & mensam (vt dixi) sita erat arula suffumigatoria, & ipsa e ligno impuribili, sed solida lamina circumquaque connecta, cubitali in quadrum latitudine, altitudine vero dupla: ἐπιτὸ δὲ ἐξ ἡνά χρυσῆα ὑπὲρ ἀνετίσθη, ἔχουσα κατὰ γωνίας ἐκείνου ἑστῶσαν, ἢ ἑστῶσαν δὲ ἐκ ἀποδοθεύσαντα χρυσῆον. Inerat autem craticula aurea supra superstant, habens in vnoquoque angulo coronam, & hanc circumquaque auream. Latinus loci Interpret, multis praetermissis: Super qua stabat, inquit, focu-

lus, corona aurea circumquaque cinctus. Sed duo praetermittenda non fuerunt, quae lucem allatura videantur: primum, quod cratem superstantem dixit quasi altari impositam, cui fortasse consonat Scriptorum sententia mox a me referenda, de crate, catenis & cornibus suspensa: alterum est, quod per angulos singulos coronam adiecit, nec abs re, cum elegantiae, ac decoris non parum cornibus addant, quas circumfinximus coronas: sed & altare corona cingitur in textu, quem post pauca expendam. Lyranus certe leui quadam coniectura Doctores, quos retulit, reiecit. Dicunt enim, inquit, Expositores nostri communiter, quod in angulis altaris superioribus erant quaedam ligna prominentia, ad modum cornuum recurua, in quibus pendebat craticula aurea in modum retis facta, in qua ponebantur carbones viui, in quibus succendebatur thymiamata. Hebraei autem dicunt quod erant quasi quidam pomelli in angulis solummodo ad decorem: nec erat ibi aliqua craticula, sed in patella de altari holocaustorum apportabantur carbones viui, vbi supponebatur thymiamata, & cremabatur super eodem instrumento super altari posito. Et hoc, inquit, videtur rationabilius, quia si esset ibi talis craticula, vt alij dicunt, per eius foramina caderent cineres, scintillae, & huiusmodi super altare aureum; & sic oporteret illud emundari a cineribus, de quibus nulla fit mentio in Scriptura. Haec ille. Quae sane Lyranus sententia textui videtur esse contraria; quippe quae negat ignem in altari poni solitum, atque adeo altare ipsum minime incendi, sed thuribulum, aut patellam illi superimpositam, cum contra praeeptum a Domino fit: Et adolebit incensum super eo Aaron, suauis fragrans, mane. Quod si super illud incendi putat, cum super imposito thuribulo incenditur, legat sequentia: Quando componet lucernas, incendet illud: vtique altare, non vas, quod incenderat in medio atrio interiore, quando assumpsit ignem. Ex quo fit vt abstergendum necessario fuerit a cinere altare, quamuis id Scriptura non dicat; quae si omnia dixisset, nullum vtique humanae disputationi, & opinionibus locum reliquisset, quarum omnia plenissima sunt.

Nicol. de Lyra in Exod.

CRATICULA aurea altari superposita.

Exod. 30. v. 7.

INVALIDUM argumentum si caueatur, quae non dixit Scriptura.

Exod. 30. v. 4.

DE CORONA altaris.

Nicolaus de Lyra.

quae omnia illud certe confirmare videntur, quod cuius esse debet in promptu, nobile quoddam ornamenti genus altaris tum aurei, tum aerei indicari, cum cornuum fit mentio. Id quod tum maxime erit perspicuum, cum altari hoc ligno, vel aereo, Christum Dominum referri ostenderimus, cuius Regia maiestas, atque potentia huiusmodi ornamentis indicatur. Eorum certe formam magis expressam cuperent alij, nos eam reddimus in imagine, quam scriptorum probavit auctoritas. Nam Caietanus, quem laudavit Lippomanus, verbis huius textus indicari arbitratus est, cornua haec minime fuisse addititia, sed ex trigillis quatuor angularibus officio pedum fungentibus, surgentia cornua quatuor in obelisci modum affabre elaborata. Id quod non modo imitati sumus, verum etiam hoc nostro Ezechielis textu confirmari posse arbitramur. Vox enim

quae omnia illud certe confirmare videntur, quod cuius esse debet in promptu, nobile quoddam ornamenti genus altaris tum aurei, tum aerei indicari, cum cornuum fit mentio. Id quod tum maxime erit perspicuum, cum altari hoc ligno, vel aereo, Christum Dominum referri ostenderimus, cuius Regia maiestas, atque potentia huiusmodi ornamentis indicatur. Eorum certe formam magis expressam cuperent alij, nos eam reddimus in imagine, quam scriptorum probavit auctoritas. Nam Caietanus, quem laudavit Lippomanus, verbis huius textus indicari arbitratus est, cornua haec minime fuisse addititia, sed ex trigillis quatuor angularibus officio pedum fungentibus, surgentia cornua quatuor in obelisci modum affabre elaborata. Id quod non modo imitati sumus, verum etiam hoc nostro Ezechielis textu confirmari posse arbitramur. Vox enim

quae omnia illud certe confirmare videntur, quod cuius esse debet in promptu, nobile quoddam ornamenti genus altaris tum aurei, tum aerei indicari, cum cornuum fit mentio. Id quod tum maxime erit perspicuum, cum altari hoc ligno, vel aereo, Christum Dominum referri ostenderimus, cuius Regia maiestas, atque potentia huiusmodi ornamentis indicatur. Eorum certe formam magis expressam cuperent alij, nos eam reddimus in imagine, quam scriptorum probavit auctoritas. Nam Caietanus, quem laudavit Lippomanus, verbis huius textus indicari arbitratus est, cornua haec minime fuisse addititia, sed ex trigillis quatuor angularibus officio pedum fungentibus, surgentia cornua quatuor in obelisci modum affabre elaborata. Id quod non modo imitati sumus, verum etiam hoc nostro Ezechielis textu confirmari posse arbitramur. Vox enim

quae omnia illud certe confirmare videntur, quod cuius esse debet in promptu, nobile quoddam ornamenti genus altaris tum aurei, tum aerei indicari, cum cornuum fit mentio. Id quod tum maxime erit perspicuum, cum altari hoc ligno, vel aereo, Christum Dominum referri ostenderimus, cuius Regia maiestas, atque potentia huiusmodi ornamentis indicatur. Eorum certe formam magis expressam cuperent alij, nos eam reddimus in imagine, quam scriptorum probavit auctoritas. Nam Caietanus, quem laudavit Lippomanus, verbis huius textus indicari arbitratus est, cornua haec minime fuisse addititia, sed ex trigillis quatuor angularibus officio pedum fungentibus, surgentia cornua quatuor in obelisci modum affabre elaborata. Id quod non modo imitati sumus, verum etiam hoc nostro Ezechielis textu confirmari posse arbitramur. Vox enim

etis exemplis confirmabimus, & deinceps magis ac magis confirmaturi sumus. Quae etiam ratione animalia illa quatuor, e quibus Cherubinorum facies desumuntur, effinximus, ut infra explicabimus, cum de aliorum instrumentorum ornamentis agemus.

QVOD ALTARE

INCENSI MENS A

vocetur, & quare.

Cap. L.

Hoc locutus est ad me: Haec est mensa coram Domino. Duplici via ingressi videntur huius loci Expositores: alij enim adhuc de altari locutum fuisse Prophetam arbitrantur, cum illud mensae nomine appellat; hi-

que maxima ex parte Doctores sunt Latini, qui ipso Vulgatae contextu videntur permoti, haud immerito. Contra vero Hebraei cum Chaldaeo arbitrantur, Prophetam absoluta altaris descriptione, ad mensam, super qua panes coram Domino proponebantur, conuertisse sermonem. Quam vtramque sententiam, quoniam suis quaeque nititur fundamentis, breui percensere constitui, atque illam inprimis, quae ad perficiendam de altari disputationem facere videatur. Huius autem auctor esse videtur idem, qui textus Interpres, Sanctissimus Hieronymus: Vir ergo ille, inquit, qui Prophetam in abdita templi introduxerat, & in ter cetera ostenderat ei altare ligneum, quod & angulos, & cornua iuxta Septuaginta, & parietes habebat ligneos, dixit ei: Hoc altare quod respicis, ipsa est mensa coram Domino. Et certe si ea in memoriam reuocentur, quae de lapideis mensis ad sacrificiorum usum pertinentibus Prophetam dixerat, & nos adnotauimus, haud difficile erit rationem inuenire, propter quam altare incensi mensae nomine censeatur. Nam si mensa dicitur ab immixtis dapibus, ibique mensae dicuntur lapides, quibus sacrificiorum instrumenta, & carnes imponebantur; quare non etiam mensa dicatur altare, in quo ignis, & odoramenta coram Domino proponebantur? Tunc vero maxime ac merito mensa diceretur altare, cum sublata desuper ignis umbra, atque thymiamatis, verum eidem altare sufficiens erat, quod mensa potius dicendum erat, quae pascimur, & potamur; & altare, quo iuge, & infinitae virtutis, ac meriti sacrificium Deo viuo & vero in Ecclesia Catholica proponitur. Quod sane mysterium quamuis ab omni humana ratione longe sepositum sit, ac sola fide, quae per Iesum datur, Ecclesiae reuelatum sit, omnibusque illis absconditum, qui extra illam sunt; aliquo tamen huius Diuinae lucis splendore Hebraeorum oculos olim tactos fuisse videtur, cum nondum tenebrae eos comprehenderant. Cuius rei testis est Rabbi Salomon: Ionathas, inquit, exponit, mensae, quae erat e regione altaris: Possumus dicere mensam propterea appellari altare; quia scilicet hoc tempore propitiatur quasi altare. Sic audiui. Haec ille. Quod sane testimonium iusto Dei iudicio, & in Hebraeorum omnium confusione, & in nouatorum nostri temporis iustam damnationem extare permissum est. Idem vero ab impio Dauide allatum, & quod erat eius ingenium, aliud relatum est: Altare, inquit, appellat mensam. Ionathas autem exponit, ex aduerso altaris erat mensa lignea, denotans de mensa ipsa fuisse locutum; meminit vero altaris, quia erat e regione altaris. In concionibus autem Rabbinorum habetur sic: Cur incipit (id est, Propheta) in altari, & desinit in mensa? Rabbi Iohannan, & Rabbi Elihezer ambo dixerunt, eo tempore, quo templum adhuc extabat, altare propitiabat, nunc vero mensa ipsius hominis propitiat. Haec ille. Qui minime respexit ad locum Psalmi, de populo Christiano sic loquentis: Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me. Hebraice: Pones coram me mensam ex aduerso molestatorum meorum. Hoc est, instruis mihi mensam delicijs omnibus affluentem in conspectu, atque in oculis aduersariorum meorum, qui mihi insidias moliebantur, & necem. Liberaliter, laute, suauiter, sumptuose, atque secure me reficis, omnibusque bonis in hac mensa Sacrae Eucharistiae reple, confirmas, atque tutaris, ipsis vel contradicentibus, vel reluctantis Hebraeis, quibus, quod olim a Propheta Regio imprecatum fuerat, iam diu accidit, facta iam mensa eorum, hoc est, mensa, cuius imaginem, symbola, & veluti promissae pignora habuerant, coram ipsis videntibus, nec agnoscentibus, in laqueum, & in retributiones, & in scandalum.

gione altaris: Possumus dicere mensam propterea appellari altare; quia scilicet hoc tempore propitiatur quasi altare. Sic audiui. Haec ille. Quod sane testimonium iusto Dei iudicio, & in Hebraeorum omnium confusione, & in nouatorum nostri temporis iustam damnationem extare permissum est. Idem vero ab impio Dauide allatum, & quod erat eius ingenium, aliud relatum est: Altare, inquit, appellat mensam. Ionathas autem exponit, ex aduerso altaris erat mensa lignea, denotans de mensa ipsa fuisse locutum; meminit vero altaris, quia erat e regione altaris. In concionibus autem Rabbinorum habetur sic: Cur incipit (id est, Propheta) in altari, & desinit in mensa? Rabbi Iohannan, & Rabbi Elihezer ambo dixerunt, eo tempore, quo templum adhuc extabat, altare propitiabat, nunc vero mensa ipsius hominis propitiat. Haec ille. Qui minime respexit ad locum Psalmi, de populo Christiano sic loquentis: Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me. Hebraice: Pones coram me mensam ex aduerso molestatorum meorum. Hoc est, instruis mihi mensam delicijs omnibus affluentem in conspectu, atque in oculis aduersariorum meorum, qui mihi insidias moliebantur, & necem. Liberaliter, laute, suauiter, sumptuose, atque secure me reficis, omnibusque bonis in hac mensa Sacrae Eucharistiae reple, confirmas, atque tutaris, ipsis vel contradicentibus, vel reluctantis Hebraeis, quibus, quod olim a Propheta Regio imprecatum fuerat, iam diu accidit, facta iam mensa eorum, hoc est, mensa, cuius imaginem, symbola, & veluti promissae pignora habuerant, coram ipsis videntibus, nec agnoscentibus, in laqueum, & in retributiones, & in scandalum.

Sed certe non est quod per diuersa Scripturae loca vagantes, eorum, quae indicauimus, exempla quaeramus, cum vno eodemque Malachiae Prophetae testimonio, & mensa altaris nomine, & altare mensae censeatur nomine; atque huius rei causa manifeste indicetur, vt vel ea ratione nostrum altare agnoscat, quo & Deo quotidie immaculatum Agnum immolamus Christum, & in quo velut in lautissima mensa, carne eiusdem Agni pascimur, & sanguine potamur sub specie ac forma panis, & vini. Loquitur enim inprimis Deus ad Sacerdotes Leuitici ordinis: Offertis super altare meum, hoc est, super mensam propositionis, vt exponit Hieronymus, panem, & vitulum. Iterum vero altare ipsum mensam vocat: Dicitis, inquit: Mensa Domini contaminata est, & quod superponitur contemptibile est cum igne, qui illud deuorat. Nullus enim ignis vnus erat in mensa, vt propterea a Hieronymo, Cyrillo, & Simplicio, contemptibile dici putetur altare cum eiusdem oblationibus, quod egenum esset altare, nec auro, vt olim, diues, & victimae, atque oblationes, prae animalium penuria, contemptibiles. Sed an de antiquo altari hic sermo sit, an de nostro a Iudaeis contemptui habito, non est nostri muneris expendere: illud tamen est maxime, quod ad permutata altaris, & mensae nomina spectat, eiusque permutationis causas indicandas. quod discretis verbis testatum a Domino per Prophetam est; atque ne vlla superesse possit in eiusdem expositione dubitatio, a Sacrosancta Tridentina Synodo ita explicatum est, vt nulli liceat fidelium ab ea nec latum quidem vnguem discedere. Cuius verba referre minime gra-

R. David in comment.

Psal. 22. 5.

SECVRITAS iusti in medio persequenti.

Psal. 68. 7.

DE SACRA Eucharistia sermo Prophetiae perspicuus.

Malachi. 1. 7. Hieronymus. ibid. Malachi. 1. 7. 12.

Cyrrillus. Simplicius.

Concil. Trident. Sess. 22. cap. 1.

nabor, quae cum de vero ac singulari Sacrosanctae Ecclesiae sacrificio loqueretur: Et haec quidem, inquit, illa munda oblatio est, quae nulla indignitate, aut malitia offerentium inquinari potest: quam Dominus per Malachiam nomini suo, quod magnum futurum esset in gentibus, in omni loco mundam offerendam praedixit: quam non obscure innuit Apostolus Paulus Corinthijs scribens, cum dicit: Non posse eos, qui participatione mensae daemioniorum polluti sunt, mensae Domini participes fieri: per mensam altare utrobique intelligens. Haec denique illa est, quae per varias sacrificiorum naturae, & legis temporum similitudines figurabatur, vt propterea bona omnia per illa significata, vel vt illorum omnium consummatio, & perfectio complectatur. Haec ibi. Sed diutius fortasse quam par esse alicui videatur, in suauissima huius sacratissima mensae, & Diuini altaris recordatione immoramur: iam ad reliqua proficquamur, quae ad vetus illud spectant altare.

Malachi. 1. 7. 11.

1. Corinth. 10. 21.

ALTARE mensa dicitur.

AVREVM ALTARE

CORAM DOMINO DICTVR

esse: vbi de altaris loco in tabernaculo, & in templo.

Cap. LI.

Haec est, inquit, mensa coram Domino. Et de mensae nomine altari indito iam satis, reliquum est vt, quare coram Domino dicatur esse, breui examinemus. His verbis altaris locus, tum quem habuit in tabernaculo, tum quem habuit in templo, Hebraice לִפְנֵי יְהוָה adonat, ad facies Dei. Quo eodem nomine aliam saepe altare censeatur, & locus eius. Non me latet ab aliquibus in dubium reuocari, an altare hoc in interiori cella Sancti Sanctorum esset, an vero in exteriori. Et quamuis certum, exploratumque esse videatur in historijs sacris, altare fuisse in anteriori aula, quae dicitur Sancta: tamen propter eorum auctoritatem, qui oppositum sentire videntur, res est attentius atque accuratius examinanda. In Exodo sic legimus: Mensa primo, inquit Dominus, prima die mensis eriges tabernaculum testimonij; & pones in eo arcam, & dimittesque ante illam velum: vbi perspicuum est intra velum mansisse arcam, reliqua quae deinde referuntur, extra velum. & illata mensa, pones super eam quae rite praeccepta sunt. Candelabrum stabit cum lucernis suis, & altare aureum in quo adolebit incensum, & altare aureum in quo adolebit incensum, & altare aureum in quo adolebit incensum, & altare aureum in quo adolebit incensum. En pariratione & candelabrum, & altare coram arca statuitur: at nemo vnquam arbitratus est, candelabrum in interiori cella Sancti Sanctorum fuisse; non ergo existimandum est altare. Hoc vero maxime confirmant sequentia.

Exod. 40. 5.

2. 3. 4. 5.

ALTARE extra velum interius in tabernaculo fuit.

eiusdem capituli verba: Cumque intulisset Moyses arcam in tabernaculum, appendit ante eam velum, vt expleret Domini iussione. Posuit & mensam quent. in tabernaculo testimonij ad plagam Septentrionalem extra velum, ordinatis coram propositionis panibus, sicut praeceperat Dominus Moysi. Posuit & candelabrum in tabernaculo testimonij e regione mensae in parte Australi, locatis per ordinem lucernis, iuxta praecceptum Domini. Posuit & altare aureum sub teeto testimonij contra velum. Hebraice: לִפְנֵי יְהוָה, ad facies veli. Septuaginta in Sixtiano codice, E regione velaminis. Chaldaeus, Coram velo. Huius autem loci interpretem se exhibet Iosephus historicus, qui cum arcam intra adytum reconditam fuisse narrasset: In fano autem, inquit, mensam collocauit, quam cum accurate verbis haud secus, quam cum coloribus depinxisset: Haec, inquit, solebat deponi in fano versus Septentriones, non longe ab adyto. Interiectisque nonnullis de panibus Deo propositis, haec verba subiungit: Ex aduerso mensae propius Meridianum parietem, situm erat candelabrum ex auro fusile &c. Inter hoc & mensam, vt dixi, sita erat arula suffumigatoria. Idem autem quod relatis Exodi verbis recensetur, prius a Domino iniunctum fuerat, cum de ipsius altaris fabrica loqueretur; Ponesque altare contra velum, quod ante arcam pendet testimonij coram propitiatorio. Quae verba perpendit optime Caietanus: Locus, inquit, huius altaris describitur a duobus: Primum, quod sit in loco ante velum existens ante thecam, hoc est, diuidens inter Sanctum, & Sanctum Sanctorum. Erat ergo locandum altare hoc non in loco, qui dicitur Sanctum Sanctorum, sed in loco, qui dicitur Sanctum, ad faciem veli: sic enim dicitur in Hebraeo: Et dabis ipsum faciebus veli. Et quia facies veli extendebatur per rotam latitudinem tabernaculi, ideo secundo describitur certus situs coram velo, videlicet e regione propitiatorij. Ex quibus clare patet, quod altare hoc erat coram velo directe ad propitiatorium, ac per hoc erat in medio latitudinis tabernaculi. Ita quod Sacerdos incensens super illud thymiamata, ibidemque orans, faciem suam habebat directe ad propitiatorium, intercedente tamen velo. Haec ille. Quibus nihil praeterea addendum videtur, praeterquam quod ex eo, quod coram propitiatorio, cui infidet Dominus, deponitur hoc altare, & coram propitiatorio dicitur esse, & altare quod est coram Domino. Quod & Ezechielis, quem interpretamur, & Leuitici alio celebri testimonio maxime fit perspicuum: hoc autem priusquam in medium proferamus, quamdam oportet referre sententiam, quae nobiscum ex aduerso pugnat. Cuius auctor, si eius auctor est is, cui inscribitur, tantae auctoritatis est, vt illum silentio videremur, quod eius verba aliter quam sonant, interpretari nesciamus.

ALTARE in media aulae sanctae latitudine.

Ante arcam, hoc est, inter arcam, & velum positum erat, inquit, altare incensi: quae occasio fuit vt pariter arbitraretur summum Sacerdotem singulis diebus bis introisse in Sanctum Sanctorum, ad inferendum incensum super hoc altari; semel autem in anno cum sanguine ad purificandum altare. Cuius sententiae fundamentum illud vnum esse videtur, quod legimus in Exodo: Et adolebit, inquit, incensum super eo Aaron, suauis fragrans, mane: Quando componet lucernas, incendet illud: & quando collocabit eas ad vespertum, vret thymiamata sempiternum coram Domino in generationes vestras. Sed certe

quod legimus in Exodo: Et adolebit, inquit, incensum super eo Aaron, suauis fragrans, mane: Quando componet lucernas, incendet illud: & quando collocabit eas ad vespertum, vret thymiamata sempiternum coram Domino in generationes vestras. Sed certe

ministerium hoc, quod in futuras generationes decernitur, sicut neque ad vnam Aaronis personam contrahendum est; ita neque ad vnam Aaronis dignitatem, quinimmo sub vno Aaronis nomine reliquos Sacerdotes intelligendos esse probat historia Nadab, & Abiu. Namque quod summo Sacerdoti minime liceret toties adyta penetrare, confirmat Hebraeus Philo, lege à Moyselata statutum fuisse. Is enim semel tantum in anno ingredi licuisse summo Sacerdoti, testatus cum fuisset, haec subiungit verba: De cetero, inquit, si quis, non dico plebeius Iudaeus, sed Sacerdos vel à summo proximus; immo is ipse Pontifex si duobus anni diebus, aut eadem die ter, quaterue introierit, capite luet absque venia. Tantam religionem adytorum voluit esse Legislator, vt haec sola inaccessa, intactaque seruentur. Haecenus ex Philone.

Philo de Legat. ad Caesarem.

SVMMO SACERDOTI non quotidie licebat adyta penetrare. Ribera in Epist. ad Hebraeos. S. Ioannes Chrysostr. Theophylactus. Occumenius.

Sed quoniam firmum magis, ac celebre testimonium nobis suppetit, illud in medium afferre non grauabimur. Sanctus enim Paulus Apostolus tabernaculi leges, ac caeremonias ad Christi referens mysteria; *Habuit quidem*, inquit, prius vtique testamentum, vt bene probat ex Chrysostr. Theophylacti, & Occumenij sententia, noster Ribera, *iustificaciones culturae*, mandata, leges ad Dei cultum pertinentes: sic enim licet, vt aliam saepe in sacris Literis, *iustificaciones* pro legibus vsurpare, praecipuis, aut caeremonijs. Non tamen à sensu abhorret, neque à communi Hebraeorum phrasi, vt cultus iusti intelligantur: habuit enim cultum à Deo iniunctum, iustum illum quidem, habuit caeremonias, quas licuit iustificationes vocare, quod iustae essent, & verae iustitiae symbola. Et *Sanctum saeculare*, Graecis mundanum. cumque mox tabernaculum in duas partes tribuat, aut in duplex tabernaculum, primum vocat Sanctum, eiusque enumerat instrumenta: secundum vocat Sanctum Sanctorum, illis omnibus accuratius recensitis, quae in eo erant. De priori tabernaculo existimandum est illud vocari ab Apostolo saeculare, aut mundanum. Quod confirmat Syriaca interpretatio, quae sic habet: In primo autem erant praecipua ministerij, & aedes sancta mundana. Quo nomine primum tabernaculum ab Hebraeis omnibus appellari consueuisse, & eius nominis duplicem rationem tradit Iosephus sic scribens: Nam & tabernaculum, inquit, longitudine triginta cubitorum trifarium partitus, & duabus partibus Sacerdotibus permixtis, quasi profano loco ἁγιος βιβλιου, τὴν καὶ κωνὴν τῶν ἁγίων, quasi profanum quendam, & communem locum, terram & mare significat: haec enim ab omnibus promiscue calcantur; tertiam vero partem soli Deo assignauit, eo quod caelum hominibus sit inaccessibile. Eandem fere partium similitudinem prosequitur idem Sanctissimus Apostolus Paulus: *His enim*, inquit, *ita compositis*, ita paratis, & ordine dispositis: Syriace: Quae quidem ita ordinata erant, vt in tabernaculum exterius semper introirent Sacerdotes, ac peragerent ministerium suum: in tabernaculum vero interius semel in anno tantum introibat summus Pontifex cum sanguine. &c. *in priori quidem tabernaculo semper introibant Sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem semel in anno solus Pontifex non sine sanguine*. Et certe si mens Pauli attentius perpendatur, eiusque verba cum illis conferantur, quae de huius altaris ministerijs dicuntur in Exodo, plane comperietur duplex ministerium Aa-

PRIMUM TABERNACULUM saeculare, aut mundanum dicitur.

Iosephus 3. antiq. cap. 8.

Hebr. 9. v. 6. & 7.

roni in generationes suas constitui, hoc est, filijs, ac posteris suis: alterum quotidianum, cum lucernarum compositione matutina, & vespertina coniunctum; quod quia quotidie peragendum erat, nec vilo vnquam die, nullaque occasione intermittendum, sempiternum dicitur in Exodo. Cui verbo apte responderet, quod Paulus ait, *Semper introibant Sacerdotes*. Alterum vero ministerium annuum est, & vnus diei: & quidem illud ministerium Paulus Sacerdotibus tribuit, hoc vni summo Sacerdoti. nam vbi nos legimus, solus Pontifex, Graece habetur: *μόνος ὁ Ἀρχιερεύς*, solus, vel vnus ille princeps, vel primus Sacerdos. Mirari tamen non desino, quod aliquibus Expositoribus in mentem venire poterit, Sacerdotem summum, semel effuso sanguine introisse, aliam saepe non effuso; cum eius rei praecipuum negatiuum habuerit in Leuitico: *Loquere*, inquit Dominus ad Moysen, *Loquere*, inquam, *ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio, quo tegitur arca, vt non moriatur (quia in nube apparebo super oraculum) nisi haec ante fecerit: vitulam pro peccato offeret, & arietem in holocaustum &c. Tolle quoque de sanguine vituli, & asperget digito septies contra propitiatorium &c.* Inter ca-

est, quod ad vituli oblationem spectat, & sanguinis asperersionem, quo omnia fere aspergenda erant, atque mundanda: non ergo lege permixtum ei erat ingredi sine sanguine, atque adeo neque ingredi bis in anno, aut praeterquam in die expiationis. Sed quamuis hoc ita certum non esset, & in ipsa lege decretum, vis omnis argumenti Pauli pene eluditur, si asseratur Pontifici saepius introire Sanctuarium licuisse: Parabola enim veritatem enarrans: *Christus*, inquit, *assistens Pontifex &c. sed per proprium sanguinem introiuit semel in Sancta*. Hoc autem quod adhuc sub aenigmate dictum videbatur, aperitissima oratione explanat subdens: *Non enim in manu facta Sancta Iesus introiuit exemplaria verorum: sed in ipsum caelum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. Neque vt saepe offerat semetipsum; quemadmodum Pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno: alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi: nunc autem semel in consummatione saeculorum &c.* Certe stultus sum; si in confirmanda re certissima, atque apertissima diutius immerer: vix enim excogitari possent verba, quae magis illi sententiae aduerfarentur, nisi quae illam aperte negarent. Nam si Paulus alienum esse arbitratus est à morte Christi exemplari repraesentata, annum Pontificis ingressum; quanto magis alienum esse putaret quotidianum?

Sed vnam, eandemque Christi mortem, (quae vna non hominibus modo omnibus, qui sunt, erunt, aut fuerunt, saluti esse posset, sed & omnibus qui possent esse) eiusque, quam Theologi vocant sufficientiam, ac caelestem. Christi ingressum quotannis repraesentari oportuit, ne ab hominum, quorum maxime intererat, memoria excideret; quotidie iterari nec decuit, neque lege permixtum est; sed sub capitis interminatione prohibitum: ne minus sufficiens videretur vel vna repraesentatio, vel mors Christi exemplari repraesentata.

Sed ne quidquam assumpsisse videamur, quod non

MINISTERIUM sempiternum quare dicitur.

SVMMVS SACERDOS, quomodo sine sanguine Sanctuarium introibat.

ALTAIRE extra Sanctum Sanctorum constitutum.

LEUITIC. 16. v. 17. & 18.

EXECHI. 40. v. 47.

LEUITIC. 10. v. 1. & 3.

CAELESTIS ignis, terrae non admittit consortium.

non satis superque confirmatum sit, breui, obsecro, ostendamus ministerium illud oblatis incensi quotidiani, quod cum compositione lucernarum coniunxit Dominus, non ad Aaronem tantum, sed & ad omnes Sacerdotes pertinuisse. Id quod testatum est in Exodo, dicente ad Moysen Domino: *Praecipe filiis Israel vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloque contusum, vt ardeat lucerna semper*. Singularis numerus pro numero multitudinis vsurpatur, quod aliam saepe vsurpant sacrae Scripturae, idque testatum est à Chaldaeo paraphraste: *Oleum &c. inquit, vt luceat, vt incendatur lucernae semper &c. ordinabit eas Aaron à vespere vsque ad mane. In tabernaculo testimonij extra velum, quod oppansum est testimonio. Et collocabunt eam, earum vnquamque Aaron, & filij eius, vt vsque mane luceat coram Domino*. Sed neque hoc confirmare iam decet, quod testatum est in lege. Illud vero quod initio proponebamus, certe colligi videret ex ijs, quae probata sunt. Nam si nulli hominum, Sacerdotum nulli, neque ipsi summo licebat quotidie ingredi Sanctum Sanctorum; suffitusque quotidie bis in hoc altari incendendus erat, qui fieri posset vt altari intra adytum constituto incensum, vel thymiam imponeretur ab ijs, quibus adytum penetrare non licebat? Sed neque hoc ipsum, quod sola huiusmodi ratione satis videbatur esse firmum, testimonio vacat sacrae Scripturae. Nam dum illa ipsa expiationis die loqueretur, qua vnus summus Pontifex Sanctum ingrediebatur Sanctorum: *Nullus*, inquit, *hominum sit in tabernaculo, quando Pontifex Sanctuarium ingreditur &c. donec egrediatur. Cum autem exierit ad altare, quod coram Domino est, oret pro se &c.* Ecce egredienti Sanctuarium Aaroni altare occurrit, quod coram Domino esse dicitur. Alterum vero altare, quod in medio atrio erat coram tabernaculo olim, atque in templo coram vestibulo; vel, vt dixit Propheta noster, *Altare ante faciem templi*, fuisse dicitur, vt de eo intelligi vix possit locus Leuitici.

Exod. 27. v. 20. & 21.

MINORIUS etiam Sacerdotibus incensum quotidie offerre licebat.

SVMMVS SACERDOS, quomodo sine sanguine Sanctuarium introibat.

ALTAIRE extra Sanctum Sanctorum constitutum.

LEUITIC. 16. v. 17. & 18.

EXECHI. 40. v. 47.

LEUITIC. 10. v. 1. & 3.

CAELESTIS ignis, terrae non admittit consortium.

ptum dedisse narratur: *Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui, quando intratis in tabernaculum testimonij, ne moriamini*. Quasi dicat, alieno periculo cautiore euidite: quod Hispanice dicimus: *Escarmentad en cabeza agena*. Nostrae sententiae contrarium putant esse nonnulli Iosephum sic scribentem: *Ex eo accidit Aaroni quaedam calamitas, paterno animo grauis &c.* Ex quatuor filijs, quos dixi, seniores duo Nadab & Abius, cum in aram intulissent victimas. Graece *ὑπερβολον*, quae vox sacrificium leue significat, vel suffitum, quod genus quoddam sacrificij est: nam si quod Latina vox sonat, sensit Iosephus; cum à sacra diffentit Scriptura, quod à nostra discedat sententia, curandum minime videtur.

QVOD BEATVS

PAVLVS NVMQVAM

arbitratus sit altare incensum fuisse in adyto templi.

Cap. LII.

VLTO autem magis nobiscum pugnare videntur, qui Beatum Paulum huius altaris meminisse arbitratur, & quod illud vocauerit thuribulum, atque in Sancto Sanctorum cum arca illud constituerit. Apostoli haec sunt verba: *Post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta Sanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam testamenti &c.* Et certe quod ad thuribuli nomen altari inditum spectat, haud difficile persuasum erit Graeca legentibus, vbi *ὑπερβολον* legitur; qua voce vsus est Iosephus, cum de altari loqueretur. Et quidem si altare hoc, eiusque vsus attentius perpendatur, nihil aliud esse cognoscetur, quam magnum quoddam thuribulum. Siquidem in eo nihil aliud offerebatur, quam odoramenta quaedam igni superposita, Quare Syriaca paraphrasis pro thuribulo, dicitur *aromatum scriptis*. Neque huic notioni contraria est, sed similis Hebraea vox, quae legitur in Leuitico, & in thuribulum transfertur: *מַחְתָּהּ* machthah, quam receptaculum ignis, cinerum, aut odoramentorum interpretantur Rab-

bituerit. Apostoli haec sunt verba: *Post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta Sanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam testamenti &c.* Et certe quod ad thuribuli nomen altari inditum spectat, haud difficile persuasum erit Graeca legentibus, vbi *ὑπερβολον* legitur; qua voce vsus est Iosephus, cum de altari loqueretur. Et quidem si altare hoc, eiusque vsus attentius perpendatur, nihil aliud esse cognoscetur, quam magnum quoddam thuribulum. Siquidem in eo nihil aliud offerebatur, quam odoramenta quaedam igni superposita, Quare Syriaca paraphrasis pro thuribulo, dicitur *aromatum scriptis*. Neque huic notioni contraria est, sed similis Hebraea vox, quae legitur in Leuitico, & in thuribulum transfertur: *מַחְתָּהּ* machthah, quam receptaculum ignis, cinerum, aut odoramentorum interpretantur Rab-

bini, à verbo deductam *חַתָּה* chathah, quod fere eiusdem esse tradunt significationis cum *מַחְתָּהּ* machthah, vtrumque enim capere significat, suscipere; ac si receptaculum dixisses.

ALTAIRE thuribulum facile vocatur.

LEUITIC. 10. v. 1.

FF 4 Quae

Quae quamuis vera sint, vt certe sunt: tamen mihi numquam non displicuit sententia illa, quae Paulum putat de hoc altari locutum, cum thuribulum dixit à secundo contineri tabernaculo. Nam etiam si hoc altare, oraculi merito dicitur, quippe illi proximum, atque ab oraculo haberi merito diceretur, quod totum oraculo esset dedicatum: tamen illud stare minime posse arbitrari, quod haec sententia supponit; eiusdem plane orationis verbum habendi aliter de arca intelligendum esse, quam habuit intra se, altero modo de altari, quod manebat extra: Aureum, inquit, habens thuribulum, & arcam testamenti. Teneamus igitur id quod Beatus Anselmus, Beatus Thomas, atque alij Expositores affirmarunt, aliud fuisse thuribulum Sancti Sanctorum ab eo, quod erat in Sancto: hoc enim altare potius dicens, forma & magnitudine ab illo longe diuersum. Neque quemquam mouere debet, quod Paulus inter enumerata templi instrumenta, altaris aurei non meminerit, cum id mysterio non vacet, neque exemplo. Cum enim Christum futurorum bonorum pontificem in caeleste Sanctum Sanctorum introduxisset inde numquam egressurum, ibidem meminit thuribuli, quo incensum offert Christus interpellans semper pro nobis, exterioris non meminit altaris, cuius oblatio cruentum Christi sacrificium consummatum in hac vita repraesentat: sed ad exempla veniamus. Quis non miretur Prophetam nostrum, qui tam accurate templi partes, ornamenta, instrumenta omnia videtur enumerare, arcae testamenti, atque candelabri pene fuisse oblitum? Illud vero magis videri potest mirum, quod cum Paulus hoc loco de arca sic scribat: In qua vna aurea habens manna, & virga Aaron, quae frondeuerat, & tabulae testamenti. Historia tamen Regum aliter haec eadem enumerare videatur: in arca autem, inquit, non erat aliud, nisi duae tabulae lapideae, quas posuerat in ea Moyses in Horeb. Nouerat sane sacer Historicus in arca fuisse & vnam auream cibo illo caelesti plenam, & virgam, quae Sacerdotium Aaronicum miraculo confirmauerat: sed has omittit quasi minus ad institutum suum pertinentes: siue quod earum causa non fuit arca confecta, cum fuerit facta ad asseruandas legis tabulas. Quae fuit Sancti Thomae sententia. Sensus igitur loci est, ac si aperte diceret, Vnum, vt cetera, quae minoris momenti sunt, praetermittam, Vnum, inquam, quid magnum, omnique aestimationi praefendum thesaurum arca clauderet tabulas legis lapideas illas: sed hoc quantum, quantum est vt eius gratia solium suum Deus in illa constituat, illique infideat, ac tantam faciat suae maiestatis significationem? Qua veluti parenthesi, Dei Optimi Maximi in populum suum commendat benignitatem, atque hunc retrahit ab omni idololatriae occasione. Ac si aperte dixisset: Ne putetis aliquod visibile numen in arca delitescere, quod tanta gloria videatis illam coruscantem, tam magifica Regia obseruatam, tanta ministrorum, atque opum gloria circumfusam, nihil in ea praeclarior est lapideis quibusdam tabulis: sed Deus nostri ductus amore, inuisibilis quamuis, & incomprehensibilis, proprietarium & arcam sedem suam delegit, & gloriae thronum. Ex quibus liquido constare videtur, Scriptores sacros ea tantum referre, quae ad praefens facere putant institutum, reliqua

AL TARE oraculi quare dicitur.

S. Anselmus. S. Thomas super Epistola ad Hebraeos.

Q V A R E S. Paulus altaris incens non meminerit.

Hebrae. 9. v. 4.

3. Reg. 8. v. 9.

Q V A R E Historia Regum virgam Aaron non enumerauerit inter ea, quae erant in arca. S. Tho. lect. 1. in epist. ad Hebraeos.

A subdicere plerumque consueuisse. Thuribulum itaque oraculi illud esse arbitrantur nonnulli, quod singulis annis in oraculum inferebat Aaron. Sed illud certe vix capere possunt, quod cum, vt ex eodem Domini praecepto constat, sine thuribulo ingredi oraculum minime licuisset; siquidem fumi nebula operitura erat oraculum, ne moreretur ingrediens: qui fieri poterat, vt in ipso oraculo maneret thuribulum, quod prius educendum esset, quam inducendum? Sed ego harum difficultatum auctores monitos vellem, vt prius quae certa sunt, statuunt, mox suis difficultatibus satisfacere qua ratione poterunt, conentur: quod si minime poterint, doctiores consulant. Iam enim, vt diximus, certum est in oraculo fuisse thuribulum, quod non modo ab instituto primum tabernaculo obseruatum fuit, verum etiam toto tempore, quo templa Hierosolymis mansit. Nam vt auctor est Rabbi Iacob apud Genebrardum, arcae loco post reditum è captiuitate, lapidem tres digitos erexerunt Hebraei, cui thuribulum imposuerunt. Certum etiam est, thuribulum in idem oraculum inferri à summo Pontifice solitum per singulos annos: dicamus ergo quod nullum videtur admittere inconueniens: Pontificem aureum quoddam thuribulum ex illis, quorum infinitus propemodum numerus asseruabatur in sacris thesauris, in oraculum deferre solitum, prunis ex altari desumptis plenum; cuius formam aliqua ratione videre Lector poterit numismate octauo expressam in nostro Apparatu, & hoc thuribulum thymiamate imposito humi depositum fuisse, dum assumpto altero thuribulo ibidem inuento, & sanguinis phiala, digito aspergeret, atque mundaret Sanctuarium, tabernaculum, atque altare: quibus extra oraculum absolutis thuribulum ibi relictum ab eo fuisse, vsque ad sequentis anni finem diem, qua allato altero thuribulo, illud prius foras educeretur, non idem, propter ea, quae mox afferemus. Huius autem nostrae coniecturae argumentum suppeditat nobis Dominicum in Leuitico praeceptum: Postquam emundauerit, inquit, Sanctuarium, & tabernaculum, & altare; tunc offerat hircum viuentem. Quasi dicat, Cum primum haec absoluerit, nulla interposita mora offerat hircum: quod sine dubio extra tabernaculum erat faciendum, vt ex ijs, quae ibidem praecipuntur, fit conspicuum. Quae omnia non casu, aut temere fuisse facta censuimus, sed quoniam maxime videbatur condecens, tum vt ignis & incensum semel in oraculum inuectum, ibidem omnino consumeretur, quod breui tempore non poterat fieri: tum vero maxime vt ibi maneret thuribulum, Diuini cultus monumentum; non alia ratione quam ea, propter quam thus panibus propositionis imponi mandatur: Vt sit panis in monumentum oblationis Domini. Atque haec de oraculi thuribulo dicta sufficiant.

THURIBULUM quod die sacro expiationis introducebatur in oraculum, an maneret in oraculo.

R. Iacob ex Talmud par. 1. pag. 106. Genebrard. anno mundi 3640.

RITVS DIEI expiationis.

Tom. 3. Appar. par. 2. lib. 2. cap. 21.

Leuitic. 16. v. 20.

Leuitic. 24. v. 7.

QVOD

QVOD SEMPER INCENSI ALTARE FVERIT

in Sancto, ad cuius dexteram apparuit Angelus Zachariae Sacerdoti non summo.

Cap. LIII.

LLVD tamen videndum superest, an haec eadem, quae de situ altaris dicta sunt, pari ratione in templo constituta fuerint, qua in tabernaculo, de quo haec locuti sumus. Et fuisse quidem omnia similia suadet partium omnium symmetria, & responsus: sed multo magis ipse Prophetae nostri contextus, qui cum faciem Sanctuarij similem fuisse dixisset aspectui, siue faciei templi, mox altaris lignei meminit, quippe ante faciem Sanctuarij constituti: quod magis aperte testatur dum subdit: Haec est mensa coram Domino. Sed hoc quoque disertis verbis à Iosepho testatum fuit semel, cum de Salomonis fabricis loqueretur: Candelabrorum item fecit, inquit, decem millia, illud millia delendum fortasse videatur, vt cum sacra Scriptura concordet, etiam si bene conuersum sit ab Interprete, nam idem habetur in Graeco codice, secundum praeceptum Moysis: ex quibus vnum in templo dedicauit, vt interdiu luceret secundum legem: & mensam vnam impositos panes habentem, sitam ad Septentrionale templi latus ex aduerso candelabri, id enim ad Australe templi latus collocauit, medium autem inter vtrumque locum obtinebat altare illud aureum. Haec omnia continebat anterior illa templi pars, quadraginta cubitos longa, & velo disparata ab adyto; illo enim arca erat inferenda. Haec tamen ex Iosepho. Qui iterum quibusdam interiectis, haec subdit: Candelabrum D autem, & mensam, & altare aureum stauerunt in templo ante adytum eisdem locis, in quibus in tabernaculo prius sita fuerant. Ac tandem templi fabricam ab Herode instauratam referens, longitudinem sexaginta cubitorum, qua domus constabat, in duas partes diuisam esse testatur: Et prima quidem pars, inquit, ad quadraginta cubitos auisa, secunda, haec tria mirabilia, & praedicanda opera cunctis hominibus habebat, candelabrum, & mensam, & thuribulum. Graece θυσιατήριον, quam vocem altare incensi licet conuertere.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

ALTARIS incensi locus in templo.

Ibidem.

Iosephus 6. belli cap. 6.

Philo lib. 3. de vita Mos.

A medium altare odoramentorum, per quod significatur debita pro terrenis, aquaticisque rebus gratiarum actio: nam haec elementa mediam mundi regionem obtinent. At candelabrum Austrum versus &c. versus Septentriones autem mensa. Haec ille. Quae omnia cum ita secum inuicem conueniant, vt haec illis videantur confirmari, sicut contra his illa: de altaris loco nihil praeterea dicendum censui.

Denique huic extremæ disputationi quasi coronidem illud imponet, quod refertur in Euangelio de hoc eodem altari: ingresso enim Zacharia templum Domini: Apparuit illi Angelus. Lucas 1. v. 11. Cuius certe loci cognitio ex ijs, quae de hoc altari dicta sunt, maxime videtur pendere. Nam cum Zachariae ministerium, Angeli conspectus, atque colloquia, & reliqua omnia, quae peracta, & recensentur, circa altare incensi facta sunt, per spectum cuius esse debet, ac notum, omnia in priori tabernaculo peracta fuisse: quod certe mysterio non vacat. Nam sicut prius tabernaculum secundi erat quasi vestibulum, & via: ita Ioannes praecursor fuit Christi, qui super Cherubim sedet, ac manifestat se coram Ephraim, Beniamin, & Manasse. hoc est, in Sancto Sanctorum, cuius posteriorem partem Occidentalem haec tres Tribus custodiebant. ac si vulgo diceremus, quae est haec in laeta guarda. Huius, inquam, in se Christi Dei, atque hominis praecursor, viamque praeparans fuit Ioannes. Merito igitur de Ioanne annuntiaturus Zachariae Angelus in priori apparet tabernaculo, vt locus, tempus, ministeria, personae, omnia ad praenuntiandum Christi Domini aduentum referri videantur. Quo etiam spectare videtur, vt non summi Sacerdotis sit filius Ioannes, sed eius, qui summo ministrare solebat. Nam quemadmodum Leuiticum Sacerdotium figura fuit, & exemplar Sacerdotij Christi; ac propterea illud finem habuit, hoc in aeternum permanit: ita in Ioanne Christi Sacerdotium extollente, nihil debuit esse summi, vt in hoc etiam testari videretur Christi esse summum Sacerdotium, & hoc vnum summum, quippe aeternum, & cui nullum conferri, nedum praeferi posse videatur. Quod nos alibi ex sententia Beati Pauli Apostoli ostendimus.

VISIO ZACHARIAE in priori tabernaculo facta fuit.

Psal. 79. v. 3.

LOCVS, tempus, ministeria, personae, Christi aduentum praenuntiabant.

Tom. 3. Appar. par. 1. lib. 1. cap. 12.

Sed quamuis haec ita sint, tamen Doctorum sententia, qui quodam pio ducti animi affectu erga Sanctissimum Ioannem, Zachariam arbitrati sunt fuisse summum Sacerdotem, nihil cum ijs pugnat, quae de altari à nobis statuta sunt. Nam quamuis altare fuerit in priori tabernaculo, summi Sacerdotis duplex fuit munus; alterum cum reliquis minoribus Sacerdotibus commune, quod ad incensum in altari ponendum spectat, & ad aprandas lucernas: alterum fuit ipsius summi Sacerdotij proprium, & vna tantum expiationis die exercendum, quod ad ingressum spectat secundi tabernaculi, quod dicitur Sanctum Sanctorum. Quare cum de quotidiano ministerio agat Euangelista, illud quidem & à summo Sacerdote potuit exerceri, nonsecus atque à minori. Haec autem propterea dixerim, quod etiam ex hoc capite falsa putatur esse sententia, Ioannem, quam multi ex antiquis Expositoribus tenuerunt, altare incensi in oraculo constituentes. At Sanctus Ambrosius, Sanctus Augustinus, Beda, Strabus, Theophylactus, Comestor, atque alij, qui Zachariam principem Sacerdotum fuisse arbitrati sunt, eo referendi videntur, vt princeps Sacerdotum

S. Ambrosius. S. August. Beda. Strabus. Theophylactus. Comestor. Lucam. Historia Scholastica.

ZACHARIAS princeps Sacerdotum vnus è multis.

DE VICE Abia.

1. Paralip. 24. v. 3. & 10. Iosephus 7. antiq. cap. 11. Beda, & Theophylactus hic. Eucherius 9. 1. in Lucam. Lucae 1. v. 8. & 9.

ORDO vnus non est, supponit enim numerum. Maldonatus in Lucam.

QVIS FVERIT summus Sacerdos tempore Zachariae. Iosephus 17. antiq. cap. 8.

dotum fuisse credatur vnus ex ijs, qui multi summi numerabantur: nam summum Sacerdotem fuisse: cum Euangelica historia videtur pugnare. Nam quod Sacerdos quidam fuisse dicitur, Graece ἱερεὺς τῆς qua voce eum significari putant; qui alius à magno sit. Dicitur esse de vice Abia; Graece ἐξ ἐπισημοῦ, quam vocem putarunt quidam euidentiorē esse; quippe quae certos dies esse praescriptos indicaret, quibus Sacerdotes hi ministrarent, aut illi. Hanc autem vicem illam esse sententiam quamplurimi, quam excogitauerat Dauid, & sortitus fuerat inter Sacerdotes minores, quos cum in partes tribuisset quatuor & viginti, forti commisit: quae earum primo quae quo deinceps loco ministratura esset, inter quas octaua fors Abiae contigit, vt in libro Paralipomenon testatum est, & à Iosepho relatum. Et huius sententiae duces sequimur Bedam, Theophylactum, atque alios. Confirmatur hoc idem ex eo quod subiungit Euangelista: Factum est autem cum Sacerdotio fungeretur in ordine vicis suae ante Deum, secundum consuetudinem Sacerdotij, sorte exijt vt incensum poneret. Quae omnia & singula fere verba ita minorum Sacerdotum officia denotant, vt fere nulla ratione possint conuenire summo. In ordine vicis summus non ministrat cum sit vnus, ordo vero numerum denotat. Illud vero, ante Deum, primum denotat tabernaculum, vt bene notauit noster Maldonatus. Nam cum in secundo sedes Dei fuisse crederetur, primum, quod illi adibat, coram Domino esse dicebatur. At summus Sacerdos tunc sacris operabatur in Sancto, cum regrederetur à Sancto Sanctorum: id quod si Zachariae accidisset, aut ab Euangelista silentio non fuisset praetermissum, aut certe aliqua illi ratio assignanda esset, propter quam non in oraculo, sic dicto quod ibidem redderentur oracula, sed extra illud tam celebre de Christi aduentu, & eius praecurfore reddatur oraculum.

Sed quia longum esset, & à nostro instituto alienum, singula expendere verba, illud vltimum Sorte exijt, nobis satis pro omnibus erit. Nam cum quo fortiatum summus, si est tantum vnus? Non me latet huic argumento, quod magnam vim habere videbatur, eos qui contra sentiunt respondere conatos fuisse quam plurimis excogitatis figmentis, Sacris non minus, quam prophanis historijs aduersis. Negant Sacerdotium vni, socium Sacerdotij Abiam fingunt, qui à tempore Dauidis fuerat: Sacerdotibus sorte ministeria summi distribui solita consingunt, quod nullus esset, qui summi fungeretur officio; & alia id genus sexcenta monstra, quae enucleata veritate conuulsa esse agnoscer lecto apud nostrum Maldonatum. Sed certe si fides aliqua Iosepho illius aetatis historico habenda est, nulla his certe debetur, neque locus supererit Zachariae Sacerdotio summo. Is enim Matthiam, summum Sacerdotem in somnio pollutum narrat, die expiationis munere suo fungi minime potuisse. Huic porro Matthiae Herodes morti proximus, quod seditionis reum illum esse existimauit, ademit Sacerdotium, eique successorem dedit fratrem vxoris suae Ioazarum. Sub huius porro Ioazari Sacerdotio natus est Christus Dominus: nam idem Iosephus narrat descriptionem illam orbis factam à Praefide Syriae Quirino: sic vocat Latinus Iosephi Interpretes eum, quem Sanctus Lucas Euangelista vocat Cytinum, sed Graece

Κυρίνος Cyrenios appellatur: qua ratione Latinum Iosephi Interpretem castigandum esse censemus. Descriptionem porro Ioazari opera peractam, fuisse testatur. Eius haec sunt verba: Quin & ipse Ioseph. 18. Cyrenius in Iudaeam venit iam attributam prouinciae Syriae, antiq. cap. 1. vt percerneret facultates eius regionis ciuium, & Archelai IOAZARVS facultates venderet. Illi vero tamen primum aegre ferrent summum Pontentionem descriptionis, non sunt tamen reluctati pertinaciter, parendo auctoritati Pontificis Ioazari, qui Boethi fuit filius: atque ita illius suauitate sine controuersia census peractus est. Haec ille. Huius autem Ioazari pontificatum tandiu durasse constat ex eodem Iosepho, donec census abfolueretur, sic enim scribit: Cyrenius autem venditis, & confiscatis Archelai facultatibus, peractoque censu &c. cum mota esset contra Ioazarum Pontificem plebis seditio, priuauit eum hac dignitate, & Annanum Sethi filium substituit. Cum igitur huius census descriptio occasio fuerit Natiuitatis Christi in Bethlehem, quam biennio praecesserat Ioannis annuntiatio, nullus superesse videtur locus, quo Zacharias summum gesserit Pontificatum. Quod si alij quidam Pontifices ab Archelao in Ioazari locum successi sunt, illi Ioazarus, & Iesus appellati sunt, nullus eorum Zacharias. Et certe si in laudis partem aliquam Ioanni Baptistae cederet summus parentis eius Pontificatus, illam ei cuperem cumulatissime, cui me totum, omniaque mea studia commendata esse desidero; & dolerem maxime, quod tot suppetant rationes oppositum suadentes: at cum, vt dixi, in maiorem Christi gloriam vergat si eo abdicetur, id illi gratissimum fore existimo, qui Christum semper optauit crescere, se autem minui. Atque haec de altari, eiusque loco dicta sufficiant.

DE MENSA PANVM

PROPOSITIONIS, quae eisdem mensuris semper fuit, quo propius perpetuam noui, & Testamenti mensam representaret.

Cap. LIV.

ERACTA de altari disputatione, ad eadem Prophetarum verba redire compellor, quippe quae aliter ab alijs Interpretibus exponuntur. Et in primis Theodoretus: Et ab eo, inquit, qui haec mihi ostendebat; edoctus fui, hanc esse mensam coram Domino. Et scire oportet mensam; quae panes propositionis exciperet; altare eum appellasse, cum magnus Moyses mensam ipsam dumtaxat nominarit.

MENSA M altare dici putant Theodoretus

INCRVENTUM sacrificium sacri altaris, priori illa mensa significabatur.

Leuitic. 21. v. 6.

SANCTITAS quae in nostris Sacerdotibus exigitur.

R. David. in Comm.

Exod. 25. v. 23.

Exod. 37. v. 10.

MENSA TABERNACULI.

Iosephus 12. antiq. cap. 2.

narit. Quae sane Theodoreti sententia, quod ad A voces spectat, & ad veram mensam indicandam, quae illa veteri significatur, rationi satis esse videtur consentanea. Nam praeter illa, quae supra diximus de permutatis altaris, & mensae nominibus, mensa haec nostra, in qua supersubstantiali, caelestique pane satiamur, caelestique potu saginamur, eadem altare est, quo cruentum illud Christi in Cruce oblatum sacrificium, quotidie non modo repraesentatur, sed & offertur incruentum, quamuis non sine sanguinis eiusdem salutari oblatione. Id quod illa quoque antiqua mensa iam inde à principio repraesentatum fuit, in qua non panes modo Deo proponebantur, & offerebantur; verum vnà incensum, vt infra videbimus, quo vera huius Diuini sacramenti oblatio Deo iugiter faciendi indicaretur, vt modo iam fit. Quo respexisse videtur Sancta mater Ecclesia; huius mysterij commemoratione laeta canens: Sacerdotes Sancti incensum & panes offerunt Deo. Quae meminisse visa est Domini Dei sui, Moyse olim de Sacerdotibus ita loquentis: Incensum enim Domini, & panes Dei sui offerunt, & ideo Sancti erunt. Et quamuis in Hebraeo ignis fiat mentio, vt igniti incensi in altari aureo fiat commemoratio, vna cum panum propositione, satis tamen è re nostra conuertit vocem Vulgatus, vt quae merito exigitur à Sacerdote sanctitas, & ab omni pollutione castitas propter illud ministerium maxime ostendatur esse necessaria, quod circa mensam exhibetur.

Quae quamuis vera sunt, illud tamen quod ad mensuras spectat, & cornua, nulla ratione mensae poterunt conuenire; quare necessarium videtur asserere, de altari haecenus locutum fuisse Prophetam, vt de eo reliqua interpretati sumus.

Aliam vero viam ingressus est Chaldaeus paraphraestes: Mensa autem, inquit, lignea erat ante altare, cuius altitudo erat trium cubitorum &c. illud autem, cuius altitudo, ad altare referendum est, non ad mensam, nisi veritati, & textui haberi velit contrarius. Neque nostra haec habenda est interpretatio, quae iam diu apud Chimchium legitur: Altare, inquit, appellat mensam. Ionathas autem exponit: Ex aduerso altaris erat mensa lignea, denotans de mensa ipsa fuisse locutum. Meminit vero altaris, quia erat è regione altaris. Haec ille.

Et quidem de mensa quas Propheta non expressit mensuras, formam, & vsum breuiter pertractare operae pretium duxi, ne iterum eandem resumere, & aliqua ex dictis repetere cogamur. Eius in primis, quae à Moysè facta fuit in tabernaculo, meminit ipse in Exodo: Facies, dicit Dominus ad Moysen, & mensam de lignis setim, habentem duos cubitos longitudinis, & in latitudine cubitum, & in altitudine cubitum ac semissem. Ac totidem fere verbis iuxta easdem mensuras recenfer infra factam fuisse ab eodem Moysè mensam. Sed plures eiusdem formae factas fuisse à Salomone constat in libro Paralipomenon, post pauca afferendo: quod autem eiusdem fuerint mensurae, duplici confirmari potest de eadem re testimonio. Primum est Iosephi historici, qui Ptolomei Phyladelphi mensam ideo Hierosolymam dono missam describere aggressus, Regis erga Deum pietatem, ac liberalitatem illis verbis conatur exprimere: Cupiens enim, inquit, mensam longe maiorem facere, mandauit explorari

eius. quae tum Hierosolymis erat, magnitudinem, quanta esset, & an maior posset fieri: & comperita eius mensura, quodque maior etiam esse posset, ait se eius vel quintuplam magnitudinem redditurum, ni vereretur ne per hoc ad quotidiana ministeria minus posthac esset utilis: cupere enim se ea donaria non solum ad ostentationem, sed ad vsum etiam esse accommoda. Hanc ob rem existimans priorem mensam non auri penuria, sed vsus causa mediocrem fuisse factam, magnitudine illam non superare statuit, sed varietate ornatus, & operis pulchritudine. Cum enim esset ingeniosus in contemplandis rerum naturis, & in excogitandis nouis, & inuitatis operibus, pro sua sapientia praescribebat artificibus, exigens ne quid à praescriptis formulis discederent. Ac primum constituto mensae modo in longitudinem cubitorum duorum & semis, in latitudinem vnus, altitudine sesquicubitali totum opus ex auro facientes, loricam ei palmum latam circumdederunt.

Hic tantisper intermittendam esse duxi Iosephi historiam, vt aliqua ex ijs quae retulit, attentius expendamus. Et primum de mensuris prioris mensae superadditum longitudini videtur semicubitum, idque fortasse librarij vitio: nam praeterquam quod non sit verisimile Salomonem, vel alium quemcumque illius mensae auctorem, prioris mensae mensuras reliquas retinuisse, & hac vna longitudine à priore discessisse quarta longitudinis parte. Aristaeus eiusdem Ptolomei legatus, qui haec eadem dona Hierosolymam apportauit, eadem describens, longitudini mensae duos tantum cubitos tribuit. Ex quo fit nulla ex parte mutatas fuisse mensae priores mensuras, à Deo institutas, & à Moysè opere completas: id quod infra sacrae Scripturae exemplo magis confirmandum est.

Sed occurrit statim secunda difficultas in historia Iosephi, quae me facile in eam sententiam induceret, vt mendum subrepsisse textui arbitrarer, dum affirmat à Iudaeis accepisse Ptolomeum, licuisse maiorem mensam componere, propriaque Ptolomei prudentia, ac ratiocinatione inhibatum fuisse: cum contra potius existimarem, ab ipsis Hierosolymitanis Pontificibus responsum fuisse non posse, cum propter antiquae mensae iniunctam rationem, à maioribus perpetuo obseruatam: tum vero maxime propter vsum, ac ministeria Sacerdotum circa illam peragenda. Sed me ab hac opinandi ratione retrahit Aristaeae historia, haec eadem totidem fere verbis referens: ac ne duorum testium non videar stare verbis, aliam ingrediari opinandi viam, vt existimem Sacerdotum vel adulandi studium, vel auri cupiditatem effecisse vt ea responderent, quae gratiora Regi esse putarent, & suis vsibus utiliora. Sed quidquid sit de sensu, aut de responso Sacerdotum illorum, illud hinc colligi videtur, quod initio proposui, eadem perpetuo magnitudine mensam fuisse conseruatam, neque à Salomone immutatam. Et certe cum omnia iuxta Dauidis paterna instituta, immo & Dei Optimi, vt supra ostendimus, facta sint à Salomone, hanc vnam mensae rationem alijs omnibus immutatis propterea obseruatam fuisse existimabimus, quod illa mensa tam expresse referret mensam noui, & aeterni Testamenti: vt eadem fuerit.

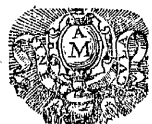
MENSAE magnitudo.

EISDEM mensuris Salomon mensam fecit quibus Moyses. Infra cap. 57. huius libri.

QVAE mensa semper referret mensam noui, & aeterni Testamenti: vt eadem fuerit.

huius perpetuam durationem, illius numquam mutata forma repraesentaret. Quae sane ratio in eam me sententiam inducit, vt existimem eisdem fuis-

fuisse ornamentis illustrem hanc Ptolomei mensam, quibus fuerat olim illa Salomonis: nam & praescriptam fuisse artificibus à Rege formam dixit Iosephus: & quae narrantur mensae ornamenta non longe abijis, quae de priori ab Scrip- toribus relata sunt. id quod singula conferenti poterit esse perspectum. Quod vero ad gemma- rum aestimationem spectat, ac pulchritudinem, cum de illis nihil memoriae sit proditum, nihil potest in similitudinis collationem adduci.

DE MENSAE MATERIA, ET ornamentis. Cap. LV.

Exod. 25. V. 24. Aristaeas lib. 72. inter- pret.

MENSA EX auro solido.

Exod. 25. V. 24. & 25.

DVPLEX corona & lim- bus.

CORONA in aedificijs quae dicatur. R. David. in comment. 3. Reg. 7. V. 28. supra lib. 4. huius part. cap. 39.

Quod vero reliquum est, de mensae materia dicendum, testatur Sacer historicus: Et inaurabis eam, inquit, auro purissimo. Id Aristaeas, cuiusmo- di fuerit in Ptolomaica men- sa declarat: Mensam, inquit, longitudinis duo- rum cubitorum, altitudinis vero cubiti vnus & semissem perfecerunt, non lentescere in folia metallo eius aream superliniente, sed auro puris- simo totam solidam elaborauerunt. Faciesque illi labium aureum per circuitum, & ipsi labio coronam interrasilem altam quatuor di- gitis: & super illam, alteram coronam aureolam. Tria sunt quae fieri praecipiuntur: duplex coro- na, & labium, siue limbus. Quae non eodem or- dine ab omnibus Interpretibus referuntur. Ex Hebraeo sic ad verbum vertit Regius codex: Et D facies ei coronam auri vndeque. Et facies ei clausuram palmi circum, & facies coronam auri coronae eius circum. Chaldaeus: Et facies ei cir- culum aureum per circuitum, faciesque ei coro- nam interrasilem, altam pugillo per circuitum, & facies circulum aureum ipsi coronae interrasi- li per circuitum. Septuaginta interpretes in Re- gio codice: Et facies ei vertibiles vndulas aureas in circuitu, & facies ei coronam pugilis in circui- tu, & facies vertibilem vndulam in circuitu co- ronae. At in Sixtiano codice ad rem magis apte verba redduntur Graeca: Et facies ei tortilla cy- matia aurea in circuitu, & facies ei coronam na- xas palmi in circuitu, & facies tortile cyma- tium coronae in circuitu. Et certe vniuersa hu- ius loci difficultas ex vocis מִסְגָּדוֹת misgedoth, no- tione videtur pendere, quae clausura solet con- uerti, à verbo סָגַר sagar, deducta, quod claudere si- gnificat: Sed vox non tam à propria notione, quae communis est, quam ab vsu & obseruatione obrinuit, vt id significet ornamentum genus, quod vulgo dicimus vna cornija. Italice vna cornice. Quod indicare voluisse videtur Rabbi David, qui clausuras fuisse dicit vt scalarum gradus. Id quod Graeca vox, & phrasia innuit, quae vndulata cymatia scribit, quorum formam meminij me su- pra indicasse, cum de lapideis mensis agerem.

A Et certe qui mensam attentius conspexerit, quae in arcu Titi hodie hic Romae visitur, haud diffi- cile intelliget, quae in Sacro textu dicuntur. quaeque exposuisse videtur Iosephus, sic scri- bens: In fano autem mensam collocavit Moyses Delphicis non abfimilem. Delphicam mensam eam vocant, in qua pocula exonerentur, & fere semper paria, vt Agretius, & Cicero scribunt. Longitudine duum cubitorum, latitudine vnus, altitudine πωδων palmorum trium, hoc est, cubiti vnus & dimidij. Erat autem lateribus sinuatis, & tabula in palmum fere concava limbo; tum superiorem, tum inferiorem eius corporis, tabulae crassitudinis interpretor partem. Quod si tabulae crassitudinem quatuor esse digitorum intelligi- mus, ex quibus bini medij ad interiora retrahe- bantur, & varijs caelaturis asperiores reddebantur; sic enim lubet vocem illam, interrasilem, ex- ponere: reliqui vero duo digiti, vnus superior, al- ter inferior cymatium erat ei simile, quod Vitru- uius, vt dixi, vocat lesbium, quod vndulis, & qua- dris distinctum ipsi labio, vel limbo, vel tabu- lae crassitudini quasi corona erat ex vtraque parte.

TABVLAE descriptio.

ARISTAEAS castigatus.

Sed & superiori huic cymatio aliud quoddam ornamenti genus addidisse videtur Ptolomeus, quod accurate describit Iosephus, cuius descriptio Aristaeae fuit errandi occasio, nisi librarij vitio corruptus est Aristaeae codex: Loricam ei, inquit Iosephus, palmum latam circumdederunt; cuius cymae ver- sae sculpturam habebant resticulatam, indistincta imita- tione per tria latera; cum enim essent triangulae per singulos angulos eadem erant figuraciones, vt conuersae non alia, sed eadem specie oculis occurrerent. Haec quae de cy- mis triangularibus dixit Iosephus, ad mensae for- mam retulisse videtur Aristaeas, vel potius libra- rius, aut interpres, quae causa multis errandi fuit arbitrantibus mensam ipsam triangulari fuisse forma, cum contra quatuor illi pedes tribuat ip- se Aristaeas, quot vix apte dispones, ac ne vix quidem in triangulari mensa: Loricae vero pars in- terior ad mensam vergens, egregias sculpturas habebat; sed exterior eius facies longe pulchriores, videlicet quod hae- totae essent conspicuae: quin & cymae illae facile, & cito vertebantur, & quemuis e tribus angulis pari mensura oculis subijciebant. resticulis autem illis sculptilibus insertae erant gemmae pretiosae, paribus interuallis distantes, sibilis aureis per foramina comprehensae. Exterior autem loricae facies gemmis pulchris quali specie distinguebatur, intercurrente densa sculptura virgarum, quae per circuitum mensae volue- bantur. Haec Iosephi verba ad architectonica coronis ornamenta referri posse videntur, in quibus oboli in sculpturam in echinid: virgas au- tem facile intelliges quadrata illa ornamenta, quibus interiectis trunci, coronae, atque eius- modi membra solent distingui. Nam de corona mox subdit: Hinc subiecta erat corona per circuitum, omne genus fructuum repraesentans, dependentibus racemis, & spicis emergentibus, & malis punicis interfectis: quae om- nia constabant & lapillis etiam colorem natium referentibus, & auro circum totam mensam reuinctis. Sub hac corona rur- sum alia series ouorum, priori similis, cum virgatis perae- que sculpturis viscebatur: vt ex vtraque parte expectaretur eadem operum varietas, atque elegantia etiam in lorica, & cy- marum ordine; ac ne inuensis quidem mensae lateribus vlla sentiretur diuersitas, sed idem artificium vsque ad imos pe- des pertenderet: subdita enim lamina aurea quatuor digitos lata, per transuersam mensae latitudinem in eam pedes eius in- feruerunt, quos sibilis, ac clausuris atrinxerunt mensae iux- ta Ioricam, vt his insistentibus quaque verteterent, eandem speciem ostenderet.

Horum

Aristaeas lib. 10. de 72. interpret.

Horum haud dissimilia verba Aristaeas scripsit, sed quae his lucem afferre facile possint, quapro- pter aliqua non omittenda putauit. In latitudi- nem autem circa coronulam in circuitu ad supe- riorem aspectum, lapides, qui quandam ouiculo- rum similitudinem referrent, componebantur: iungebantur & crassiores inde virgulae sculptura paululum extantes, & densa inter se positione fulgentes, quae mensam omnem ambirent. Infe- rius autem sub huiusmodi lapidum ouiculatione coronulam omni fructu contextam, artificis ma- nus ita expolierant, vt in ipsis coronae thoris col- ligatas vuas, spicas, palmulas, mala, oleas, rosas, & similia plura ostenderent, in quibus nexi au- ro lapides, qui colore, specieque fructus quosque redderent, mira arte illigabantur, quae singula in mensae circuitu frontem, lateraque ornatu si- mili ambiebant; coronae ouolorum ornatus iun- gitur, adduntur & reliqua virgulati, sculptique decoris, quae vtraque parte auream mensam sic complexa sunt, vt quacumque verratur, eundem sculpturae, vndantiumque spicarum prospectum, & coronae elegantiam vsque ad locum pedum retineant. Haec omnia ad coronae ornamenta spectare videntur: vocat autem coronam, totam coronicem, in qua thoros retulit vndantes, seu cy- matia, virgulas, vel quadra integra, quippe quae ab sculpturatis distinxit, ouolos, atque his simi- lia. Quae quidem corona vniuersam tabulae cras- situdinem exornari significat, in qua tabulae pe- des infixi erant: id quod sequentibus verbis magis explanat. Etenim laminam totius mensae solidam altitudinem digitorum quatuor fecerant. Fides sit penes auctorem, qui sibi constans est, quippe qui initio huius narrationis: Non lente- scente, inquit, in folia metallo eius aream super- linientes, sed auro purissimo totam solidam ela- borauerunt. Haec ibi: sed hic subdit: Quo in ea pedes firmiter insererentur, quos quidem ad ip- sam coronam obscuris clausuris fibulae stringe- bant: ita vt si quando mensa vertatur, vtraque parte vtilis, peropportunaque esset, & eundem a- spicientibus decorem praerberet. Mensae vero su- perficiem meander curuatis sinibus influere vi- detur: in cuius verticibus (vorticibus corrigo) alueoque pretiosis lapides, carbunculi, smaragdi, onychini, & cuiuscumque generis plures decora specie fulgent. Post huiusmodi anem trica- quaedam innectitur, visu mirabilis, quae rombo- rum prospectum praebens, crystallo, electroque figurabatur, in qua quidem terfo opere spectan- tium etiam formae referbantur. At pedes in li- liorum figuras expolierant artificis manus, quae repandis in ipso vertice folijs, mensam sustenta- rent erectis intrinsecus ad aspectum frondulis, in pauimento pedes huiusmodi firmabantur. Car- bunculi lapidis extensio erat in circuitu palmi vnus, abrupti cuiusdam speciem visui praebens, producebaturque in latitudinem digitorum octo, quam supra fulcri huius onus omne recum- bit. Ex hoc autem lapide hedera affurgit, quae florido achanto innexa viti implicatur, qua cum vna pendentebus vndique racemis, ad summum vsque circumambit: sed pedibus, qui quatuor mensae suberant, similis operis dispositio, pro- spectusque vnus erat. Enimvero si cuncta dili- genti arte, praestantique expertorum hominum opera perfecta sunt, vt non vera modo fallerent, sed leui quoque aura frondium crepitum exau- dias, referentibus singulis versarum rerum ima-

ARISTAEAS emendatus.

gines. Fecerunt & mensae labia vndique mobi- lia, quae inexplicabilis clausus sic interese per operis crassitudinem innectebat, vt visu, cogni- tuiue iunctum. deest verbum, minime videretur, aut simile. non minus semicubiti crassitudo. Cubitus, vt dixi, sex palmis constat, digitis qua- tuor & viginti; semicubitus tribus palmis: ex quo fit vt qui crassitudinem mensae vnus palmi fuisse dixerat, nunc duplicem addat coronam, si- ue corollam, superiorem alteram, alteram infe- riorem, quamlibet quatuor digitos altam. & sub- dit: Ex quo multum talentorum sumptus expo- stulauit. Nam vbi statuit Rex prioris magnitudi- nem haudquaquam superandam esse, id omne, & longe plura, quod antea magnitudini adijci con- cupierat, ornatui abundantissime praebuit: cun- ctaque pro Regis desiderio excellenter, & elegan- ter expolita sunt, arte inimitabili, & pulchritudi- ne decora. Haec tenus ex Aristaeae. Cuius simili- mus est Iosephus: In mensa autem, inquit, Iosephus. sculptus erat meander magni pretij, gemmis per medium tamquam stellis variegatus, carbunculo, & smaragdo suauissime radiantibus, alijsque ge- neribus, quae vbiq; grata sunt propter pretium. Praeter meandrum vero resticulati quidam ne- xus circumquaque discurrebant, rombo circa medium similes, in quo crystallos, & succinum per interstitia paria coniuncta cum magna gra- tia spectabantur. Pedum autem capitella lilio- rum similitudinem referebant, folijs sub mensa, se reflectentibus, cum germen alioqui rectum, videretur: basis autem facta erat à carbunculo, palmum lata, crepidinis specie; qua vero pedes innitebantur, octo digitorum latitudine: erant- que sculpi singuli pedes opere subtilissimo, he- deris, & palmitibus vna cum racemis per eos di- scurrentibus, indistincta verorum similitudine. Tanta enim erat artis subtilitas, vt perflante ven- to agitata, naturae, non artis opus viderentur; constabatque totum opus trimembri compo- sitione, sed tanto artificio, vt commissurae nec ocu- lis, nec cogitatione deprehendi possent: crassi- tudo autem mensae erat semicubitalis. Tanta fuit in hoc dono Regis magnificentia, opulencia materiae, artis pulchritudo, ac varietas ad natu- rae imitationem expressa: quandoquidem hoc erat eius studium, vt si non magnitudine haec priorem illam mensam superaret, certe nouitate esset conspicienda. Haec ille. Cui consona vi- dentur illa, quae de phiala dixit noster Poeta: Quamuis Callaico rubeam generosa metallo, Martial. lib. 14. Epi- Clarior arte magis: nam meus iste labor. gramm. Sed quamuis mensae ornamenta antiquiori- bus praefere conentur Scriptores hi, certe quod ad eorum speciem spectat, illis esse quam simi- lima videntur, quibus vniuersum templum exornabatur. Meandrum ornamentum genus in- vestibus vsurparunt, atque aedificijs, ex Salomo- nio vt reliqua desumptum. Festus: Meandrum, inquit, genus picturae, dictum à similitudine fle- xus amnis, qui vocatur Meandrus. Hunc Phry- giae, siue Moeniae fluiuium Plinius esse tradit, re- plerum fluminibus crebris, ita sinuosum flexibus, vt saepe credatur reuerti. Eiusmodi porro orna- menti in vestibus meminit Virgilius: Vitori chlamydem auratam, quam plurima circum Virg. 5. Ae- neidos. Purpura meandro duplici Melibaea cucurrit. In aedificijs plura, ac varia eiusmodi ornamenta licuit

ROMBO- ria forma.

Martial. lib. 14. Epi- gramm.

Sextus Pom- pei. Festus. Plinius lib. 5. cap. 29.

MEAN- drum orna- menti genus.

licuit perspicere Romae, vbiq; vero in libris anti- quaque referentibus aedificia. Quod vero ad resti- culatum opus rombis distinctum, nullum certe est ornamenti genus, quo hoc aedificium magis abundet, vt dixi, & iterum dicitur sum. Illud tandem huius aedificij proprium est, vt capitella ad modum lilij sint sculpta, sinuatis frondibus, & caudice circa summum abacum, vt infra ostendemus.

CAPITEL- la in modum lilij.

DE MENSAE

VECTIBVS, ET PROPO-

sitionis panibus.

Cap. LVI.

BSOLVTA mensae magnitudine, atque ornamentis, loquitur ad Moysem Dominus de vectibus mensae: Quatuor quoque circulos aureos praeparabis, & pones eos in quatuor angulis eiusdem mensae per singulos pedes. Subter coronam erunt circuli aurei, vt mittantur vectes per eos, & possit mensa portari. Hos circulos, eorumque vsum enarrat Iosephus illis verbis: Singulis pedibus, inquit, adhaerebat annulus ab operculo non separatus, per quos annulos traieci erant lignei vectes aurati, inferne exemptiles; nam qua parte cum mensa cohaerebant annuli, caua erat. Neque enim perpetui erant, sed prius quam in orbem coirent, desinebant in angulos fibulas, cuspides, quarum vna in prominentem mensae partem inferebatur, altera in pedem; atque his in via portabatur. Huius loci nouam fecit expositionem noster Ribera, in qua quoniam Paraphrastem quendam egisse videtur, magis esse poterit perspecta & Iosephi mens, & verborum connexio: Et per singulos pedes, inquit, inerant annuli fere circa summum pedem, adhibebanturque vtriusque duo ceu manubria e ligno firmissimo deaurata, quae non per circulum vtrumque, vt vectes, traieciiebantur, sed fibulato morfu mensae labrum superne, inferne pedis annulum comprehendendo, facultatem transferendi quocumque opus esset, praebebant. Haec ille. Et illi quidem annuli, qui in mensa Romae in arcu, & triumpho Tiri expressa cernuntur, & lignei videntur esse, & vna re ab huius narrationis historia diuersi, quod in medijs pedibus affixi sunt: cum contra & apud Iosephum, & quod maius est, apud sacrum Historicum esse debuissent in summis: vt merito propterea dicat Iosephus, candelabrum, & mensam in triumpho allata, abusus Iudaici consuetudine fuisse mutata: quamuis in multis verorum referant similitudinem, vt suis locis ostendimus.

Exod. 25. v. 26. & 27.

Iosephus 3. Antiq. cap. 7.

P. Ribera lib. 2. de templo. Cap. 10.

Sed illud certe animaduertendum est maxime, quod fibulato opere affixi sunt mensae vectes, atque exemptiles; quasi vero non semper manserint in mensa, sed tunc solum cum alio transferenda esset: a quo longe diuersum est, quod de vectibus arcae praeceperat Dominus:

Qui semper erunt in circulis, nec vnquam extra- buntur ab eis. de vectibus autem mensae nihil vnquam simile, immo & Vulgatae Interpretis Chaldaeam imitatus, circulos dicit faciendos vt mittantur vectes per eos, non semel, sed quoties portanda esset mensa. Et certe cum vectes & translationis sint instrumenta, & signa: cum arca, & altare omnino transferenda essent, in vera, quorum erant exemplaria, habuerunt semper vectes: at mensa cum eadem oblationem panis, & vini semper contineat, vectibus tamdiu indiguit, quamdiu panis, qui offerebatur, panis numquam desijt esse: at nunc non amplius transferenda est mensa, in qua panis verus offertur, & vinum; sed rite prolatis consecrationis verbis, panis transsubstantiatur in verum Corpus, vinum in verum Sanguinem Iesu Christi Domini nostri. De quibus iterum opportunius.

Et pones super mensam panes propositionis in conspectu meo semper. Propositionis panes dicuntur Hebraice פנים panim, facierum, quippe qui פנים liphne, coram facie Domini semper erant: non vt Hebraei aliqui fabulantur, quod quadrata essent forma, aut angulari, quod illi anguli פנים panim dicantur, id est, facies: neque vt alij, quod vtraque eorum facies inferior, & superior similis esset: sed quod ad faciem, vel coram facie, vel in conspectu Dei semper essent, vt dixi. Et Septuaginta interpretes idem sensisse videntur, qui in libris Paralipomenon: ἄρτες προσέτιος, id est, propositionis panes, scripserunt. Quos sequutus est Beatus Paulus Apostolus προσέτιος scribens: Propositio panum, quae dicitur sancta. Hic vero ἄρτες ἐνώπιος ἐνώπιον μὲς, hoc est, panes facie, facie meae scribant Septuaginta. Sixtiani codex: Panes praesentes coram me semper conuertit. Sic enim Hebraea quoque licet conuertere, eum vox פנים panim, singulari careat, atque adeo vtriusque numeri fortiatu notionem. Et certe secunda propositio pars prioris esse videtur expositio, id enim significant panes propositionis Hebraica phrasia, quod nostra propositi, hoc est, in conspectu Domini semper. Sed & mensam ipsam eodem nomine censet in Numeris Deus: Mensam quoque פנים haphanini, facierum propositionis inuoluent hyacinthino pallio, sic dictam, quod dictos panes propositionis semper sustineat, vel quod ipsa cum panibus semper sit coram Domino. Quo respexisse videtur Angelus, Prophetiae dicens: Haec est mensa coram Domino, vel, ad facies Domini.

Ibid. v. 30. PROPOSITI- tionis panes quare sic dicti.

2. Paralip. 5. v. 19. Hebr. 9. v. 2.

Numer. 4. v. 7. MENSA propositionis.

Leuitic. 24. v. 5. PANVM magnitudo. Iosephus 3. Antiq. cap. 7.

Tom. 3. Appar. part. 2. lib. 3. cap. 12.

Tabula pro- porti. 6. in sine apparat.

Philos. lib. 3. de vita Moy- sis. Iosephus 3. antiq. cap. 7.

Exod. 25. v. 22.

QVARE singuli panes duas contineant mensuras gomor.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

quiremus sub titulo Gomor Assaron: & quoniam hunc numerum non inuenimus, duos alios assumimus, qui hunc numerum compleant, quorum primus erit denarius, cui respondet, sub titulo scortium, hic numerus 327. sub medio celemin 17 1/2. Secundum numerum in eadem assaronis columna inquiremus 14, cui respondent scortia 4 1/2 2/3. medios celemines 24. Igitur si hos numeros cum illis componas, inuenies panes illos habuisse scortia 7 1/2 2/3. medios celemines 41 1/2. hoc est, plusquam sanecam cum dimidia. Qua etiam ratione & panum pondus ex tabula, & eorum magnitudo ratiocinatione facile percipietur.

Sed priusquam ab hac panum assignata mensura discedamus, eius assignandae rationem insinuare non pigebit, neque enim lectorem audire poenitebit. Notum est enim, & in Exodo valde testatum, ex pane illo caelesti, quem manna vocabant, singulis hominibus singulis diebus licuisse singulas mensuras gomor colligere, neque quidquam addere, & si quid ab ea defecissent, autem usque ad eiusmodi mensuram creuisse. At propter Sabbati solemnem quietem, manna Sabbatis non pluerit, singulis sextis ferijs duplam e manna portionem colligere singulis licebat, hoc est, duplicem gomor. Et quoniam singulis sextis ferijs panes hi coquebantur, Sabbatis coram Domino proponendi, praecipit Dominus vt tantumdem sibi similiae singuli ex duodecim filijs Israel coquerent, quantum mannae olim in deserto sibi ipsis colligere solebant grati animi ergo, vtque esset suscepti ab eodem parente Optimo caelestis panis monumentum perpetuum. Quod si tam frequens recordatio exigitur ab ijs, quorum patres manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: quid, quae, exiget ab ijs, quorum qui manducat hunc panem, viuet in aeternum?

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

ronibus viginti quatuor, coquantur autem bini (assaron in singulis panibus) pridie Sabbati, & Sabbato mane proponuntur in sacra mensa, duobus ordinibus, sicut ex aduerso sese respicientes: atque ita duobus lancibus thure plenis superimpositis, permanent vsque in proxime sequens Sabbatum. tunc alij pro illis recentes supponuntur, & hi priores Sacerdotibus in cibum dantur. Thus item igne sacro adoletur, quo ad holocaustata vti solent, & pro eo quoque aliud thus panibus imponitur. Haec Iosephus. Ex quibus liquido constare videtur, mensam vasis indiguisse, vel phialis, saltem illis, quibus thus panibus erat imponendum. Id quod multo magis liquet ex Domini praeepto; qui cum mensae modum praescripisset, mox subdit ea verba, quae sequenti Capiti principium dabant.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

DE QVADRVPLICI

VASORVM GENERE,

quorum vsus erat in

mensa.

Cap. LVII.

ARABIS & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda sunt libamina ex auro purissimo. Noui equidem nonnullos Scriptores fuisse, qui leui ducti coniectura, ex panum magnitudine, & mensae parua, vt illis videtur, superficie desumpta, negent vasa haec ad mensam spectasse. Sed legisse eos primum oportuisset Hebraea, quae singulis ex his vasis apponunt, quae affixa vocant, nostris pronomibus respondentia, atque adeo qui Hebraea conuertunt, sic interpretantur: Facies scutellas eius, & cochlearia eius, & medios calamos eius, & cyathos eius. sic in Regio codice. Chaldaeus: Faciesque acetabula eius, & phialas eius, & thuribula eius, & cyathos, in quibus offerenda sunt libamina. Septuaginta interpretes: Et facies catinos eius, & mortariola, & libatoria, & cyathos, in quibus libatis in ipsi. Hoc ipsum confirmat alterum Domini praeeptum, quo de transferendo tabernaculo agens: Mensam quoque propositionis, inquit, inuoluent hyacinthino pallio, & ponent cum ea thuribula, ac mortariola, cyathos, & crateras ad liba fundenda, panes semper in ea erant. Id quod in eadem Exodo testatissimum est, vbi: Et vasa, inquit, fecit Moyses ad diuersos vsus mensae, vel vt habent Hebraea, & Chaldaea: quae erant super mensam, acetabula, phialas, & cyathos, & thuribula ex auro puro, in quibus offerenda sunt libamina. Quibus locis eadem voces leguntur in Hebraeo, quamuis

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Idem. v. 22.

Exod. 25. v. 29.

HAEC OM- nia vasa ad mensam perti- nuisse.

Numer. 4. v. 7.

Exod. 37. v. 16.

uis non eodem ordine, vt huius loci interpreta- tio esse etiam videatur illius.

Quatuor autem vasorum genera recensentur ad mensae vsum parata. Primum dicitur קקרה קקרה, cuius quidem vocis origo nulla cogno- scitur, vt propterea propria vocis notio, & vasis forma ignoretur; ei tamen cognatum verbum קקרה קקרה, quod iisdem conlter literis, quamuis non eodem ordine dispositis, vocis notionem aliqua ratione putant significare posse: & quoniam hoc significat extendere, expandere, pati- nam indicabit vox illa, quasi patentem, vel ex- tensam. Vulgatus acetabulum vertit, vasis for- mam potius respiciens, quam magnitudinem: il- lud enim nomen paruum vas sonat, hoc magnum fuit absque dubio, vt ex vfu mox apparebit. Alij hoc etiam respicientes, scutellas vertunt, aut pa- teras. Vatablus: Scutellas eius, inquit, id est, va- sa quaedam concava admodum, in quibus pone- bantur panes. Quae magna concavitas in me- moriam mihi reuocauit, quae apud Iosephum, atque Aristaeam legeram de crateribus à Pto- lmaeo cum mensa Hierosolymam missis. Duas autem missas fuisse tradunt quasi pro binis impo- nendis in mensa panum ordinibus. Crateres au- tem aureae, inquit Iosephus, fuerunt duae, squa- matae à basi vsque ad praecincturam, spiras ha- bentes varijs gemmis distinctas: deinde meandrum cubitali altitudine, ex omnigenis gemmis compositum; & super eum virgatam sculpturam, & deinceps vsque ad labrum plexile quiddam reti simile, crebra romborum specie interuenien- te: addebat gratiam gemmae scutulae, quatuor digitorum amplitudine. Labrum vero crateris in orbem ornatum erat lilijs, & floribus, atque im- plexis inter se palmitibus vuas ferentibus: & or- natus quidem vtriusque erat hic, & amplitudo ve- ro quae amphoram caperet: Graece: δύο φερών- τος ἐλάτρεον ἀμφωρέως, duo ferens vtrumque, vel alterutrum amphoreos. Melius multo Graecam phrasim (quae eadem fortasse fuit apud Ari- staeam) conuertit Latinus interpres: eius aliqua tantum verba referam, reliquis, vt quae Iosephi verbis simillima sunt, praetermissis: Post hunc (meandrum) virgultorum ornatu, inde rombo- rum trica ad summum labium sequens, retis spe- ciem praebet, per quorum medium in clypei for- mam lapides sic componebantur, vt non minus digitorum quatuor spatio inter se distarent, quo- fulgore gratior inerat pulchritudo. Supra la- bium vero liliorum corona floribus, racemisque innectitur, quae implicatorum inter se finium speciem referens, omnia circumambit. Et enim crateres tali ex auro ornatu decorj, supra duas metretas capiunt. Haec ille: Quod si panum mensura, quam supra expendimus, in memoriam reuocetur, craterum assignatae capacitatis simi- lis esse deprehendetur. In eadem namque tabu- la proportionum sexta decem assaron aequales sunt Romanis sextarijs duobus & septuaginta, & quatuordecim assaron sextarijs respondent ex aequo centum, cum quatuor sextarij quintis par- tibus. Atque adeo quatuor & viginti assaron, quos continebant panes propositionis, pares e- runt sextarijs centum septuaginta duobus, eum quatuor quintis partibus: quos si per duos & sep- tuaginta sextarios metretae diuidas, duas me- tretas inuenies & dimidiam, & paulo amplius. Eandemque craterum capacitatem confirmat earum altitudo cubito maior. Ex quo liquet con-

ACETABV- la patinas li- cet conuerte- re.

Vatablus Exod. 25. §. 20.

CRATERES duo cum men- sa à Pto- lmaeo missi.

IOSEPHVS castigatus.

PHIALA sumi altitudo cubito maior.

A iicere panes his crateris inclusos fuisse ne pulue- relacerentur, aut contaminarentur mulsis, aut similibus.

Sed & operculis indigerunt haec vasa prop- ter eandem causam, quorum suo loco mentio- nem faciet. Et phialas. Hebraice כפרות caploth. Tome 3. Ap. par. 2. lib. 3. cap. 7. Num. 4. §. 7. & 7. §. 14. & alibi. Haec autem vox, vt alijs dixi, concuum signifi- cat, volae manus simile, fuitque nonnumquam pro mensura vsurpatum, scutellae capacitatem. Vnde mortariolum alijs conuertitur, quod thure plenum offerebatur: ex quo quidam arbitrantur eidem muneris huiusmodi vas fuisse tributum, quod purissimi incensi granis plenum panibus ip- sis imponeretur. Et si Septuaginta interpretibus, atque Philoni allatis fides habeatur, aliud quo- que vas sale plenum iisdem panibus imponeba- tur: id quod propter Dominicum illud praecep- tum factum fuisse videtur: In omni oblatione tua offeres sal. Leuitic. 2. §. 13.

Thuribula. Hebraice קפרות Keforoth. Huius cer- te vocis notio sicut & radix ignoratur, quippe quae cum sinistro puncto literae ש sin, scribitur: quae enim scribitur cum dextro, proprium est verbum Hebraicum, quod durum, asperum sonat, & ductile. Quae sane vocis notio ab hac non val- de aliena, vas quoddam ductile significabit, si- gnis asperum; ac varijs caelaturis: ita vt apte exposuisse videatur Vatablus: opercula, & crate- res, quibus tegentur thus & panes propositionis. Nam, vt dixi, haec omnia intra vas primum con- stituta, vno eodemque operculo vas ipsum clau- dente operiebantur: id quod veritati consonum videtur prae illo Rabbiorum figmento, quo haec vox vsurpatur pro medijs calamis vacuis, quos ponebant, inquit, in summitate vniuscui- usque panis, vt ingrederetur ventus, aut aer inter ipsos panes, ne mucidi efficerentur. Sed his non egerunt panes praecedenti die cocti, qui aureis vasis erant oclusi, vt nulla exteriori possent af- fici iniuria. Quod si huiusmodi Rabbiorum ex- positio ad vasis, aut operculi ornamentum refe- ratur, haud inconcinna videbitur, cum saepius & ab antiquis, & à nostris aurificibus striata vasa fiant, naturam imitantia conchiliorum, quae quasi ex dimidijs calamis cauis artificiose com- poni videntur.

Cyathi. Hebraice כפרות. Vocem hanc si à radi- ce כפר nakach, deducas; cauum vas significabit; si à כף nakah, vacuum, aut mundum. id quod propterea dictum putant nonnulli, quod intus essent vasa haec caua, & vacua; vel munda dicun- tur quod ex mundo, ac purissimo auro essent con- fecta. Alia vero Rabbiorum figmenta pudet in medium afferre, cum horum vasorum vsum per- spectus possit esse in textu: In quibus, inquit, of- ferenda sunt libamina. Hebraice קד יוליא, à ver- bo deducta voce, quod semper libae significat, vel vini effusionem. Sic in Deuteronomio: Et bibebant vinum libamina. Et fortasse indicare voluit hic textus libationem hanc vini singulis Sabbatis factam fuisse, tunc cum panes inferendi erant in Sanctum, atque consummato vino ne- cesceret vna cum panibus apponebantur in mensa vasa huiusmodi libamentorum, perpetuum memoriale oblati simul panis, & vini. Quod non leui coniectura ducti affirmamus, sed ratione petita ex eo, quod satis ostendimus supra, vasa haec omnia ad varia ministeria mensae pertinuis- se. Huius porro libationis testis est Iosephus: Pompeius, inquit, vna cum suis comitibus in templum ingressus, vbi neminem praeter Pontificem adesse fas erat, A quae intus erant candelabra cum lychnis, & mensis, in quibus libare atque adolere moris est; & vascula ex auro cuncta spectauit. Sed & habuimus alium testem, quem non sine animi voluptate licuit saepius contem- plari. Nam in arcu Titi, in quo mensa haec panum, vt dixi, ad iniuria temporum non sine Dei Optimi providentia, vindicata ad haec vsque diem manet, & super mensa vas quoddam affa- bre elaboratum sine vlla sculptura, ac satis ma- gnum extat, vasis illis perfimile, in quibus Sacra à nobis asseruatur Eucharistia, perpetuum sane monumentum sanctitatis, & antiquae laudabilis- que consuetudinis, quam semper amplexata est sancta mater Ecclesia Catholica, Apostolica, atque Romana, vt in templis fidelium, in quibus panis, & vinum Omnipotenti Deo super sacra al- taris mensa quotidie offertur, & consecratur: qui- bus in verum Corpus, & Sanguinem Christi conuersis; Sanguis quidem sub specie vini con- secratur totus absumentur, asseruatis tantum sa- cratissimae huius libationis vasis: idem vero San- guis latens in corpore sub specie panis in sacra- pixide diu asseruatur, vt praesignatum fuerat ab initio, asseruatis in vase panibus; & vini in men- sa vasis vacuis. Quod sane exemplum vel vnum sufficere potuisset ad retundendam audaciam haereticorum, qui impie conantur consuetudines sacras ab Ecclesia Catholica pie semper, atque vtiliter obseruatas, Mosaicis olim, vel potius Diuinis institutis praesignatas, in magnam eius- dem Ecclesiae perniciem conuellere, quamuis frustra. Fuit enim Ecclesiae antiquum, vt glorio- sum, Sacram Eucharistiam in Ecclesijs asserua- re; idque Apostolicis constitutionibus sanctum: Et post communionem omnium, inquit, tum- virorum, tum mulierum, fumant Diaconi reli- quias, & inferant in tabernaculum. Haec ibi. Huius porro Sacrae Eucharistiae asseruandae Diaconos quoque praeficit Nicaenum Concilium, ex Ara- bico Latinum à nostro Turriano oeditum: Vt sit, inquit, in vnaquaque Ecclesia oeconomus; & cum eo alij, qui habeant curam prouentuum &c. alij vasorum auri & argenti, & vestimentorum, ac ornamentorum Ecclesiae. Alij habeant curam loci, in quo Sancta Eucharistia asseruatur. Haec ibi. Verum sub specie panis tantum asser- uandam esse Eucharistiam, vasaque, quibus sub specie etiam vini à Sacerdotibus offertur & sumi- tur, vacua reponenda esse, argumentum esse pote- runt praeter alia, quae Sanctus Leo Papa de ijs scripsit, rationem etiam reddens, propter quam aliquando permiffum sit populo sub vtraque spe- cie communicare, nunc inhibitu: Quare, in- quit, cum iam Manichaeorum haeresis extincta sit, & fides de Sanguine corporis Christi in ho- stia confirmatissima, non opus est laicis calice, qui totum alioqui Christum sumunt; & illis non est commissa, vt Presbyteris, mystici sacrificij consecratio, in qua Passionis Christi, & sangui- nis effusi repraesentatio, sub vtraque specie fieri & sumi debet. Haec Sanctus Doctor & Pontifex. quae & à nobis insinuata esse sufficet.

Tome 3. Ap. par. 2. lib. 3. cap. 7. Num. 4. §. 7. & 7. §. 14. & alibi.

PHIALAE Hebraicum nomen in scu- tellam possit conueri.

Leuitic. 2. §. 13.

Exod. 25. §. 22. PHIALAE rum opercula Vatablus.

VASA LI- baminum.

Deut. 32. §. 38.

CVM PANI- bus vinum quoque offere- bant.

ingressus, vbi neminem praeter Pontificem adesse fas erat, A quae intus erant candelabra cum lychnis, & mensis, in quibus libare atque adolere moris est; & vascula ex auro cuncta spectauit. Sed & habuimus alium testem, quem non sine animi voluptate licuit saepius contem- plari. Nam in arcu Titi, in quo mensa haec panum, vt dixi, ad iniuria temporum non sine Dei Optimi providentia, vindicata ad haec vsque diem manet, & super mensa vas quoddam affa- bre elaboratum sine vlla sculptura, ac satis ma- gnum extat, vasis illis perfimile, in quibus Sacra à nobis asseruatur Eucharistia, perpetuum sane monumentum sanctitatis, & antiquae laudabilis- que consuetudinis, quam semper amplexata est sancta mater Ecclesia Catholica, Apostolica, atque Romana, vt in templis fidelium, in quibus panis, & vinum Omnipotenti Deo super sacra al- taris mensa quotidie offertur, & consecratur: qui- bus in verum Corpus, & Sanguinem Christi conuersis; Sanguis quidem sub specie vini con- secratur totus absumentur, asseruatis tantum sa- cratissimae huius libationis vasis: idem vero San- guis latens in corpore sub specie panis in sacra- pixide diu asseruatur, vt praesignatum fuerat ab initio, asseruatis in vase panibus; & vini in men- sa vasis vacuis. Quod sane exemplum vel vnum sufficere potuisset ad retundendam audaciam haereticorum, qui impie conantur consuetudines sacras ab Ecclesia Catholica pie semper, atque vtiliter obseruatas, Mosaicis olim, vel potius Diuinis institutis praesignatas, in magnam eius- dem Ecclesiae perniciem conuellere, quamuis frustra. Fuit enim Ecclesiae antiquum, vt glorio- sum, Sacram Eucharistiam in Ecclesijs asserua- re; idque Apostolicis constitutionibus sanctum: Et post communionem omnium, inquit, tum- virorum, tum mulierum, fumant Diaconi reli- quias, & inferant in tabernaculum. Haec ibi. Huius porro Sacrae Eucharistiae asseruandae Diaconos quoque praeficit Nicaenum Concilium, ex Ara- bico Latinum à nostro Turriano oeditum: Vt sit, inquit, in vnaquaque Ecclesia oeconomus; & cum eo alij, qui habeant curam prouentuum &c. alij vasorum auri & argenti, & vestimentorum, ac ornamentorum Ecclesiae. Alij habeant curam loci, in quo Sancta Eucharistia asseruatur. Haec ibi. Verum sub specie panis tantum asser- uandam esse Eucharistiam, vasaque, quibus sub specie etiam vini à Sacerdotibus offertur & sumi- tur, vacua reponenda esse, argumentum esse pote- runt praeter alia, quae Sanctus Leo Papa de ijs scripsit, rationem etiam reddens, propter quam aliquando permiffum sit populo sub vtraque spe- cie communicare, nunc inhibitu: Quare, in- quit, cum iam Manichaeorum haeresis extincta sit, & fides de Sanguine corporis Christi in ho- stia confirmatissima, non opus est laicis calice, qui totum alioqui Christum sumunt; & illis non est commissa, vt Presbyteris, mystici sacrificij consecratio, in qua Passionis Christi, & sangui- nis effusi repraesentatio, sub vtraque specie fieri & sumi debet. Haec Sanctus Doctor & Pontifex. quae & à nobis insinuata esse sufficet.

ASSERVAN- dae in Eccle- sia sacrae Eu- charistiae an- tiquus mos iam inde ab initio legis in- dicatus.

Clemens Rom. lib. 8. Constitut. cap. 13.

S. Leo Papa Serm. 4. de Quadragesi- ma.

QVARE quod cum vnam tantum mensam fabricasset Moyses, non vna contentus fuit Salomon, quippe qui propius ad illorum exemplarium verita- tem accedebat; sed decuplo pluribus: sic enim legimus in Paralipomenis: Fecit autem Salomon

plures mensas, non vna contentus fuit Salomon, quippe qui propius ad illorum exemplarium verita- tem accedebat; sed decuplo pluribus: sic enim legimus in Paralipomenis: Fecit autem Salomon & candelabra aurea decem secundum speciem, vti- que pristinam. Nam quod paulo superius pro- bandum suscepimus, huius loci explicatione praestabimus, eidem mensuris, ac forma eadem candelabra, & mensas à Salomone exstructas, quibus olim à Moysse. Hebraice: כנרת כנרת patam, secundum iudicium eorum: est enim vox כנרת כנרת, mensura, norma, regula, praecep- tum, lex, dispositio; vsurpaturque pro iusta men- tis functione, iusta causae cognitione, & iudicio vel inter litigantes duos, vel in rationum ponder- e, cum de electione contrariorum fit consulta- tio. Sic in Prouerbijs: Viri mali non cogitant iu- dicio. vel, non animaduertunt, praua mentis affectione, qui non comprehendunt animo quod aequum est, rationique maxime consentaneum, etiam si ob eorum oculos versentur iusta, etiam si ab alijs doceantur. Quos autem malos appellet Sapiens, quidque iudicij cogitatione significare voluerit, apposita contrariorum disciplina decla- rat: qui autem inquirunt Dominum, id est boni, animaduertunt omnia. Iuxta quem sensum facta fuisse candelabra indicabit textus, perpenfis at- que excogitatis ijs omnibus, quae ad illorum perfectam rationem facere possent. Id quod vulgo dicunt Itali, giudiciosamente. Significat autem praeterea vox haec exemplar, leges, praescrip- tum, mores: in Exodo: Et eriges, inquit, taber- naculum כנרת כנרת, iuxta formam vertunt Septuaginta, secundum modum, dispositionem legum, iuxta exemplar, quod tibi in monte mon- stratum est. Qua ratione & in praesenti loco si- gnificare poterit candelabra facta fuisse à Salo- mone iuxta exemplar, ac praescriptas à Domino Moyfi leges: idemque de mensis, quas eodem ora- tionis contextu enumerat, intelligendum esse non dubito. Fuit enim id quidem omnibus Hebraeis notum, ita vt ne ipsas quidem exterar lateret na- riones. Nam Eupolemus de Salomone sic scribit, ad Graeci textus veritatem exactus: Fecit etiam, in- quit, decem aurea candelabra talenti pondere singula, eius in- star, quod a Mose in tabernaculo testimonij positum fuerat: ea- demque ex vtraque parte templi, partim a dextris, partim a sinis- tris collocavit. Lucernas praeterea fecit septuaginta, vt septem- nae in candelabris arderent. Haec ille, quae omnia infra ostendenda sunt cum sacris Historijs maxime conuenire.

Supra cap. 54. huius libri.

Prouerb. 28. §. 5. H E B R A E I- cae vocis, iu- dicio, expo- sitio.

Exod. 26. §. 30.

CANDELA- bra & mensae à Salomone facta secun- dum Dei le- ges, ac praescripta.

Eupolemus ad Graeci textus veritatem exactus: Fecit etiam, in- quit, decem aurea candelabra talenti pondere singula, eius in- star, quod a Mose in tabernaculo testimonij positum fuerat: ea- demque ex vtraque parte templi, partim a dextris, partim a sinis- tris collocavit. Lucernas praeterea fecit septuaginta, vt septem- nae in candelabris arderent. Haec ille, quae omnia infra ostendenda sunt cum sacris Historijs maxime conuenire.

Sed & quod ex vocis notione deduximus, ex ipso libet probare contextu: Fecit autem & candelabra aurea decem secundum speciem, qua iussa erant fieri: & posuit ea in templo, quinque à dextris, & quinque à sinistris. Nec non & mensas decem: & posuit eas in templo, quinque à dextris, & quinque à sinistris: phialas quoque aureas centum. Mensuram autem, & candelaborum loca in primo Sanctuarij vestigio notauimus, praenotatis ibidem tantum quaternis mensarum pedibus, ac ternis candelaborum. Sed quoniam supra satis ostensum est eundem vsum habuisse has omnes mensas; hic tantum breui insinuanda est huius dispositionis ratio, quae veritatem Ecclesiae Catholicae vniuersa respicit, in qua, vna eademque oblatio ab vno, eodemque populo Christiano ex- Iudaeis ac gentibus conflato, vbique locorum ac gentium offertur munda Deo, vt praedictum à Propheta fuerat: non quidem vt olim in figura ad vnum Hebraici populi parietem, vnamque men- sam; sed ad vtrumque & ad denas, hoc est, indefi- nitas mensas, siue altaria solemniter consecrata. Non me latet Scriptores non paucos nobis

CANDELA- brorum atque mensarum dis- positio Eccle- siam reprae- sentat.

Malach. 1. §. 11.

Iosephus 8.
antiq. cap. 2.

cum, vel potius cum ipsa veritate pugnare, Iosephi falsa attestatioe deceptos: quippe qui inter alia Salomonis opera haec retulit: Menfas quoque multas dedicauit Rex, & in his vnam magnam auream, in qua, locum sic corrigo iuxta ea, quae mox afferam: & in his decem magnas aureas, in quibus, proponebantur Dei panes: reliquae non multo deteriores diuerso modo factae sustinebant phialas, & pateras aureas vigefes mille, argentearum quadraginta millia; candelabrorum item fecit decem millia secundum praeceptum Moy-

IOSEPHVS
cautigatus.
NON VNA
sed decem
mensae cum
panibus, ac
totidem in
templo cande-
labra fuerunt.

2. Paralip.
4. §. 19.

sis: ex quibus vnum, decem, in templo dedicauit, vt interdum, noctuque luceret secundum legem. Et mensam vnam, & mensas decem, impositos panes habentem habentes. & cetera, quae censore quoque indigent. Locum autem ita corrigendum censui, ne à sacris Scripturis discadat, in quibus decem mensae, ac totidem candelabra, vt vidimus, numerantur in templo; & omnibus mensis panes impositos fuisse testatum est in Paralipomenon libri eodem. Capite: *Fecitque, inquit, Salomon omnia vasa domus Dei, & altare aureum, & mensas, & super eas panes propositionis.* non quidem super vnam, aut alteram, sed super omnes. Quod quamuis hoc loco non satis haberetur expressum, phialarum centenarius relatus cum mensis numerus id

A aperte confirmare posset. Nam, vt vidimus, in singulis mensis bini disponebantur ordines panum, & in vnoquoque ordine quina vasa aurea licet computare, primum illud magnum, cui imponebantur panes: secundum paruum, quo incensum panibus imponebatur: tertium huic simile, quo addebatur sal: quartum, quo haec omnia operiebantur pariter, atque exornabantur: quintum denique, quo vinum libabatur, praedito operculo ad decorem, & dignitatem impositum: ex quo fit vt singulis mensis dena vasa deputarentur, denis centena. Ex quo etiam liquet deceptos fuisse Scriptores illos, qui hoc centenarium vasorum numero omnia conati sunt comprehendere omnium ministeriorum vasa: quos quidem nouae huius sententiae architectos libenter interrogarem, num aliqua ex ijs vasis argentea fuerint; at argentea vasa, argenteaeque mensae à Salomone factae, quin & argentea candelabra iuxta Dauidis, siue potius diuina praecepta perspectum est in Paralipomenis: quae nos alibi per censere conabimur. His enim quae diximus, iam satisfecisse videmur ijs, quae de aureo altari, & mensa cum panibus, & vasis suis dicenda videbantur hoc loco.

DECEM
mensis centum
vasa quare
annumeren-
tur.

PLVRA VA-
sa etiam ar-
gentea in
templo.

1. Paralip.
28. §. 14.
15. & 16.

Quoniam dum de altari, & mensa differuimus, multa simul de candelabro, quod cum illis coniungebatur, fuerunt differenda; ideo his quoque operaepretium fore existimauimus, breuem quamdam de aureo candelabro disputationem annectere; ne aut eadem, quae diximus, iterum referre, aut ex ijs, quae dicturi sumus, huc multa transferre cogermur. In hac vero disputatione de candelabri nomine, materia, hastili, calamis, sciphis, sphaerulis, lucernis, & oleo, ordine differemus; praemissa his omnibus aere incisa imagine candelabri, quod à Moyse primum, deinde à Salomone fuit factum, ac denique Zachariae in visione ostensum.

CANDELABRUM TEMPLI AUREVM QVOD VIDIT ZACHARIAS PERENNI OLIVAE OLEO DEPASCI QVO ETIAM SACERDOTES ET REGES INVNGEBANTVR

DE NOMINE

MATERIA, ET OPERE

candelabri.

Cap. LVIII.

EMINEM credo ex ijs, qui nostra haec scripta perlegerit, arbitrari posse nos circa nuda & egena elementa ita versari velle, vt reconditum, atque intimum literae sensum relinquamus. Nam praeterquam quod verorum exemplaria recensentes, ea potissimum inquirimus, atque illis amplius insistimus, quae ipsam propius indicant veritatem. Atque adeo extremam quamdam operis partem ab initio polliciti sumus, qua ipsum vincturum corpus, & exemplarium certam veritatem ex professo, & quasi per partes inuestigarem. In qua tamen parte ne per latissimos, atque amoenissimos allegoriarum campos diuagari in immensum pateremur, legem quamdam nobis praefiximus, quam perpetuo obseruandam duximus, nimirum vt quoniam sacrae Scripturae interpretem agimus, ea tantum in illa quoque parte pertractemus, quae loco aliquo sacrae Scripturae vel pertractata, vel indicata fuerint. Laudem enim illam, quam suspicimus, & maxime commendamus eorum, qui quauis arrepta occasione mysticos sensus, longioresque homilias ad mores componendos efficiunt, illis non inuidemus; donec si Deo dante vita superstes fuerit, aliud ab hoc diuersum instituumus dicendi modum ac finem. Huius rei gratia in apposita figura candelabrum formari mandauimus, ea omnino forma, qua à Moysè primum iubente Domino; deinde à Salomone iuxta praescriptum, ac leges prioris, vt vidimus, extructum fuerat. Neque candelabri forma, quae ad praesens facit institutum, contenti fuimus, sed & illa apposuiimus omnia, quae Zachariae Prophetae vna cum candelabro in visione ostensa sunt, Iasv Christi Domini nostri, eiusque Ecclesiae Sanctae Symbola. Quibus omnibus in propria loca reiectis, hic ea tantum explicanda suscipimus, quae ad veram candelabri formam concipiendam necessaria videbantur: qua ratione putamus illis ipsis veritatibus concipiendis viam nos aperire latissimam. Id quod Ruperti quoque in illis perquirendis exercitissimi confirmare testimonio possumus: Totam, inquit, candelabri aequae vt ceterorum, quae perscripta sunt, fabricaturam Scripturae legentium oculis praesentare laborat, vt quia tota diuina, & diuino Spiritu peracta est, rebus ipsis secundum materiam permanere non valentibus, ipsarum ratione permanente sit rerum aeterna memoria. Haec ille.

Nos vero nulla alia via, aut methodo, rem ipsam ob oculos posse ponere arbitramur, quam si locum Exodi exponamus, candelabri formam disputationi illi, quam de mensa absoluimus, subiungentem illis verbis: *Facies & candelabrum ductile de auro mundissimo*. Candelabrum, Hebraice *מנורה* menorah, Vocem quidam deducunt à *מנר* menor, quam liber Regum, & Paralipomenon

QVA RATIONE MYSTICI SENSUS A NOBIS PERTRACTENTUR.

RATIO redditur figurae candelabri.

Rupertus.

Exod. 25. v. 3. CANDELABRUM vnde dicitur.

A liciatorium conuertit, sic dictam propter rotundam formae similitudinem, ac fortasse magnitudinem: sed omnes fere vocem deducunt à *מנר* nîr, vel *מנר* ner. lucem significante: vttramque apte interpretatur Kimchius: *מנר* ner, inquit, nunc ellychnium ardens, nunc vero vas in quo ponitur, appellatur: vas autem in quo ponitur lucerna *מנורה* menorah appellatur, quasi de nomine illius, ac si lucibullum diceret: sed magis ad rem candelabrum dicitur, quae vox non vocem modo Hebraeam reddit, verum eundem quoque modum significandi tenet. Festus enim candelabrum dictum putat, quod in eo candelae figantur: candelae porro à candendo dicta est, vt auctor est Isidorus: qui & candelabri originem praefert inquiri: Candelabrum, inquit, à candelis dictum, quasi candeliferum, quod candelam ferat. Quae sane agnominatio Hispanicae potius voci, candelero, quam Latinae videtur conuenire: sed in his nil moror. Illud certum est, ad notionem vocis respexisse Moysen, cum inter tabernaculi instrumenta *מנורת הזהב* menorath hamaor, enumerat, quod candelabrum luminis exponunt Septuaginta. Candelabrum illuminationis Chaldaeus. Candelabrum luminaris Hebraei. Sed melius Vulgatus: *Candelabrum ad luminaria sustentanda*. Decorem, ac pulchritudinem additam candelabro accensis lucernis indicat Ecclesiasticus, qui cum mulieris bonae pulchritudinem exorienti Soli contulisset, mox eandem cum candelabri huius comparat lucernis: *Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonae species in ornamentum domus eius. Lucerna splendens super candelabrum sanctum, & species faciei super aetatem stabilem*. Non incongruam loci huius paraphrasim reddit Vatablus: Quod est, inquit, in supremis Domini (hoc est in caelis) Sol oriens, hoc in ornatu domus suae pulchritudo bonae mulieris. Lucerna splendens in sancto candelabro, venustas faciei in aetate constanti est. Quae sane sumpta è sole similitudo, & è lucerna candelabri, ipsam nobis indicat candelabri pulchritudinem. Sicut enim exoriens in altissimis caelorum Sol, caelos ipsos, terram, & omnia pulchritudine complet: & sicut aetatem iuuenilem, membraque decore, atque ornamentis pulcherrima venusta facies illustrat; sic materiae dignitatem, ac pretium, auri nitorem, operae subtilitatem, & gratiam lucernae super candelabrum accensae illustrant, venusta reddunt, ac decora valde.

Sextus Pompeius Festus. S. Isidorus lib. 20. Origin. cap. 10.

CANDELABRUM luminis.

Exod. 35. v. 14.

Ecclesiastici 26. v. 21. & 22.

MULIERIS bonae pulchritudo laudatur. Vatablus.

CANDELABRUM pulchritudo.

Et materia perspecta est in textu, aurum mundissimum, eiusque pondus in fine *ככר* chikar, talentum. hoc est, librae centum viginti quinque, vt late ostendimus in Apparatu: non enim semper eandem decet instituire disputationem, cum omnibus aduersariorum argumentis, quae per varia loca dispergunt, semel & in eodem loco satisfecerimus. De candelabri tamen opera non eadem est omnium Interpretum sententia. Quod enim Hebraeis dicitur: *מנורה מלקחיה* menorah miklah, Latine vertit, *ductile*, Septuaginta *τορεντιν* toren-tin tornatile. Et Philo: Est enim tornatile, inquit, opus diuinum, insigni arte factum ex auro purissimo, loquitur autem de candelabro sacro Chaldaeus, ductile, alij aequale, planum, seu complanatum: alij tandem asperum, crispum, perplexum sicut capillitium, aut cucumerarium. Quae omnia quauis diuersa ratione voci possint aptari, tamen illud Salomonis signum vocis parum, rei minus aptari poterit: Facies, inquit,

Tom. 3. Appar. par. 2. lib. 2. cap. 33.

Philos. lib. Quis verum diuinar. sit heres.

R. Salomon.

G g 3 quit,

quit, candelabrum *מַנְדְּלָאבְרָא* michla, idest, non facies A illud vacuum, aut concavum, neque sicut lucer-
nae eius, atque calami membratim, ac seorsum, per partes: & postea coniungant eas more auri-
ficum (quod vulgo dicimus *foldar*, & metallum, quo iunguntur partes, & sal quod adhibetur de-
super vt fluat, dicitur *saladara*) sed totum fiat fu-
sura vna, & percutiatur malleo, & fundatur in vase aurificis: & diidentur calami hinc & inde. Quae quidem omnia ex summa rerum ignoratio-
ne procedunt, cum ea omnia facienda esse ne-
get, quae contra textus ipse fieri praecipit, dum auro ductili, malleo percusso, sine extenso, vt ver-
tit Targhum; faciendum esse dicit candelabrum. Et certe quae fusa sunt, aut solida funduntur, aut
inania: solidum fuisse candelabrum nulla omni-
no ratio suadet: quia minimum esset talenti pon-
dere, cum alibi a nobis ostensum sit, cubum qua-
tuor digitorum ex cubito Sacro aureum talentum pendere: quod praec grauitate procedentium ex utroque latere calamorum facile rumpetur. Quod si maiora quaedam vasa, aut poma candelabri fiant inania, illa aut fuliginosa manerent, & immunda, aut puluere plena, & argillosa terra, in qua fusa fuerunt: quod aequae dedecet sanctitatem, ac puritatem loci, & candelabri. Superest vt eo opere factum sit candelabrum, quo argentei calices solent fieri, ac maiora quaedam argentea candelabra, & similia vasa, quorum singulae partes poma, sciphi, ac lilia malleo diducuntur; eorum vero ornamenta, quae recta ducuntur in orbem, architectonicis coronis, similia, torno expolliuntur: quae autem aspera futura sunt, ac caelata, ea celte, vel scalpro finguntur, quod vulgo dicitur *cinzelar*, & instrumenta vocamus *cinzelas*: ac postmodum perfectis singulis seorsum partibus, aut aureis clauis figuntur, aut trocleis illis, quas vulgo vocamus *tomillos*: Italice viti: vel ad ignem copulantur, & solida sunt haud secus quam si ex vna eademque lamina omnia fuissent deducta, aut simul fusa. Et hoc certe putandum est fuisse opus candelabri, eiusdem sanctitati, operis subtilitati, ac perfectioni, pulchritudini, & vsui magis accommodatum.

RABBINI commentum.

Fine Tom. 3. Appar. tabula ponderum prima.

CANDELABRI COMPOSITIO.

DE QVINQVE
CANDELABRI PARTIBVS,
hastili, calamis, sciphis,
sphaerulis, lilijs.
Cap. LIX.

NUMERAT igitur in primis Deus partes, siue diuersa membra, quibus constat candelabrum: ac deinde ostendit qua ratione componantur. Partes autem, quas recenset, sunt quinque: Hastile, calami, sciphi, sphaerulae, lilia: de quibus agendum est sigillatim, & veluti per partes. *Hastile* Hebraice:

ירֵעָא ierea, hoc est foemur. Nomen est, cuius quamuis notio perfecta sit, verbum tamen a quo deducatur, non satis perspectum est: cum verbi *ירֵעָא* iarae, nullus sit Hebraeis vsus; & verbi *רֵעָא* FOEMVR raeae, notio longe abesse videatur a foemoris natura, & vsu. A teneritudine namque partes aliae corporis potius denominarentur, quam foemur. Sed tamen cum huiusmodi disputatio non multum re nostra sit, liberum cuique sit opinari quod volet. In quo vero maior est difficultas, hoc vnum est, quod cum saepius in sacra Scriptura foemur significetur hac voce, qua translatione, aut qua alia ratione in candelabro sit foemur, haud facile percipitur: ex quo mox venit explicandum quare B Vulgatus *Hastile* transtulerit. Et primum Benedictus Arias, candelabri formam persecutus: Pes, *tanus de ar-* inquit, ipse humani foemoris figuram habuisse videtur ex nomine Hebraico *ירֵעָא* ierech, quod foemur significat: est enim foemur sedentis hominis basis. Igitur pedem inferius latum, & superius angustiore obelisci fere forma pingimus, quod FOEMVR opportuna mensura, quanta videlicet foemoris ad in candelabro, tibiam ratio est, hastile superius produceret, vt tibia ex foemore connexa produceretur. Haec ille. Sed certe si hoc dicere pace tanti viri liceat, haud successit votis felicitas; infelici namque vius pictore nihil non inuenistum protulit; monstruosum, ac turpe: partem enim quandam humani corporis mutilam, inuersam pinxit, & eam, quae nullam haberet cum reliquis candelabri similitudinis proportionem. Cuius rei testes appello eos omnes, qui antiquitatis boni obseruatores, graphidis minime fut ignari.

Sed certe si tam arcta sumenda est vocis notio, vt quia vnius foemoris mentio sit, non possint esse plura foemora, quae elegantiarum, ac venustatis plenos componant pedes; eadem plane ratione philosophari liceret in *Leuitico*; vbi holocaustum immolandum esse praecipitur, *ad altus altaris, quod respicit Aquilonem*: ibi enim *Leuitic. 1.* pro latere legimus *ירֵעָא* ierec. quare Rabbi David pedem, vel angulum conuertit. Cumque quatuor angulos habuerit illud altare, totidem foemora habuisse necessarium est. Neque hoc tantum loco translata vox est ad significandum latum, vt bene conuertit Vulgatus, quippe foemur a latere hominis est; sed & alia saepe. In *Exodo: Et eiusdem numeri ad Occidentalem plagam*. Hebraice legitur *לַיֵּרֵעָא לַיֵּרֵעָא חַיִּיִּם*: duobus lateribus, vel foemoribus, vel ad duo latera ad mare, hoc est, & in duobus lateribus & ad mare, quod est Occidentale latus. Qua ratione foemur candelabri latus eius, vel basim eius lateralem, hoc est, quadratam poterit indicare: nam quod basi quadratae duplici, altera alteri superposita, insisteret candelabrum, argumento est candelabrum in arcu Titi expressum, vt supra ostendi. Et Iosephus cum plures candelabri partes enumerasset: Ex quibus, inquit, ab vna basi compositum surgebat in altum. Vnam basim vocat eam, quae duplici membro constabat. Sed ad vocem reuerfi foemoris, ea etiam facile poterit in propria significatione vsurpari; quippe cum videas in nostri candelabri figura basim candelabri haud secus, quam alia omnia templi instrumenta Cherubinibus ornata, aut aliqua saltem Cherubino specie. Id quod duplici exemplo factum est: Primum ex sacrae Scripturae testimonijs, quae ita factum esse in lutherum basibus testantur, & alibi saepe. Alterum vero exemplum

Arias Montanus de arte cae fabricae.

FOEMVR in candelabro.

Leuitic. 1. v. 11.

FOEMVR pro latere. Exod. 26. v. 27.

CANDELABRI DUPLEX BASIS. Iosephus 3. antiq. cap. 7.

plum desumptum est ex forma candelabri, quae A ducta, quod vigilare significat, vel festinare; amygdalum significat, quae prima omnium arborum flores emittit, vt aliam me dixisse memini. Itaque vasa amygdalata fuisse denotat vox, proprie vasorum formam illam teretem, quam vulgo *ouata* dicimus, quod omni formam referat: cuius forma fructus amygdali est similis, si angulos, & cuspidem ab hac auferas. Quo forte respexit Vulgatus, nucem amygdalo substituens, qui fructus ad teretem magis formam accedit, qua erat candelabrum, vt supra ostendi. Nec me laet ea, qua Scriptores aliqui vtuntur coniectura, arbitrantur nucis commune nomen esse, & quas nunc nos vocamus, significare, & similes alios fructus duriore testos cortice: vt sensus sit sciphus hos factos fuisse in modum amygdalinae nucis. Qua in re non multum moror: satis enim mihi esse videtur, si calicis, vel sciphi formam eandem liceat ex omnibus Interpretibus colligere. Neque Caietani sententia, & interpretatio ex forma candelabri, quae in fornice Titi videtur expressa, quemquam mouere debet: quippe si ille Iosephum legisset, affirmantem candelabrum illud commutata forma allatum fuisse in triumpho, numquam affirmasset tempore secundi templi antiquum desueuisse ornatum cum alijs ciuifino: di coniecturis. Sed & Lyranus relatis aliorum sententijs, veras quasque reiecit, quid contra sentiret, vix expressit: *In nucis modum*. Ex hoc, inquit, dicunt aliqui quod isti sciphi erant pomelli, ita quod duo sciphi positi vnus contra alium faciebant vnum pomellum. Sed hoc non est verum, quia ibi translatio nostra habet sphaerulas: in Hebraeo habetur pomellos. Ex quo patet, quod sciphi non erant pomelli (si vero mihi liceret ita loqui.) Ex quo patet, inquam, quam male Lyranus concipiat rerum formas: nullus enim sanae mentis sphaerulas cum sciphis confunderet, sed vtriusque formam distinguet, dum illas omnino rotundas faciet; hos oblongiori, quam duo calices latiori sese contingentes ore facile efformabunt: & inferioris calicis pes sciphi pedem indicabit; superioris pes sciphi amygdalati collum, & os magis arctum, quod sensisse videtur Salomon ab eodem Lyrano relatus: Isti sciphi, inquit, erant oblongi, habentes pedes, & erant sic dispositi in candelabro, quasi calamus transiret per medium sciphi. Haec ille. Quae omnia vel vno figurae aspectu facilius percipiuntur, quam multiplici verborum temere congesta serie.

Et sphaerulas. *כַּפְתְּרוֹת* caphthoreha, & sphaerulas eius. Sic Chaldaeus, & Septuaginta interpretes. Vocem tamen Hebraeam Rabbini contendunt ita interpretari, vt pomum significet, malum punicum, non quidem ipsum fructum, sed eius formam, qualibet alia materia expressam. Huius notio argumentum adducunt praeter poma candelabri, duo Prophetarum loca: Primum Amos, qui: *Vidi Dominum*, inquit, *stantem super altare*, Amos 9. v. & dixit: *Percute cardinem* *כַּפְתְּרוֹת* caphthar, pomum. legunt, a cuius figurae ornamentis insuper liminari expressis sic dictum putant superliminare. Sed nimis longe petita videtur expositio haec: & ad rem accommodata magis locum interpretatur Vulgatus, vt a rotunda cardinum forma dicantur caphthar, vt percusso cardine cadat superliminare. Quod Hispana phrasi diceremus, *batid los quicios y cañale el vmbra*. Alter locus est ex Sophonia, qui ciuitatis illius Assyriorum magnae, Niniue

CALAMI candelabri.

Iosephus 3. antiq. c. 7.

CANDELABRI FORMA.

Genes. 44. v. 5.

Exod. 25. v. 33.

AMYGDALATA VASA. Vatablus nu. 28.

caietanus in Pentateuchum. Iosephus 7. antiq. c. 24.

NICOLAS de sententijs. Lyra in Exodum.

LYRANI sententia re-darguitur.

SPHAERULAE quae dicantur.

Salomon apud Lyranum.

SCIPHI, ET eorum forma.

Genes. 44. v. 5.

Exod. 25. v. 33.

AMYGDALATA VASA.

Vatablus nu. 28.

Sophoni. 2. V. 14. PVLCHRA periphraſis derelictae vr- bis.

Niuue olim dictae, excidium praedicens perpetuum: Et onocrotalus, inquit, & ericius...

Nahum. 5. V. 4.

Et lilia. אפרחה. Est autem פרח parah, à verbo deducta פרח parah, quod erumpere, germinare, pullulare significat...

3. Regum 7. V. 28. 2. Paral. 4. V. 5.

Et in Paralipomenis: repandi lilij alij vertunt flos rosae, ubique enim eadem haec vox legitur. Septuaginta interpretes loco Exodi, quem inter-

E SOLIDIORIBUS floribus symbola pe- tuntur in tem- plo.

FLORES malorum pun- nicorum.

quomodo non omnino rotunda: quorum quae referunt similitudinem aliquam opera alijs locis atque operibus exornandis aptissima forent.

A in sacra Scriptura referuntur, vt infra ostende- mus.

DE PARTIVM

CANDELABRI NUMERO,

ordine, dispositione.

Cap. LX.

NUMERATIS in vniuer- sum candelabri partibus, ad earum artificiosam composi- tionem explicandam accedit facer textus. Sex calami, inquit, egredientur de lateribus eius, tres ex vno latere, & tres

Exod. 25. V. 32.

ex altero. Quae verba ita sunt perspicua, & ab omnibus fere Interpretibus relata, vt explana- tione non indigeant, si tamen illud addas, cuius ignorantia non pauci prolapsi sunt: calamum dicitur totum illud, quod à latere candelabri egreditur, & vsque ad lucernam sustinendam ascen- dit, quod quidem totum sphaerulis, sciphis, ac lilij ita distinguitur, vt nulla sit pars candelabri, quae calamus sit, neque aliqua ex ijs partibus ex- ornatur, quod & ipse contextus ita confirmabit, dum ad poma connecti cum hastili calamos ex- presse testatur.

CALAMI candelabri qui dicantur.

Tres sciphi quasi in nucis modum per calamos singulos, sphaerulaeque simul, & lilia: & tres simi- liter sciphi instar nucis in calamo altero sphaerulae- que simul, & lilia. hoc erit opus sex calamorum, qui producendi sunt de hastili. Ex Hebraeo Regius codex sic verit: Tres calices amygdalati in calamo vno, pomum & flos: & tres calices amygdalati in calamo vno, pomum & flos: sic sex calamis egredientibus è candelabro. Quorum lectione verborum permoti nonnulli, in dubium reuocant, an sphaerulae, & lilia singula cum sin- gulis computentur sciphis, an vero cum tribus sciphis sphaerula vna, vnusque flos: & quamuis Caietanus arbitretur pulchritudini magis conueni- re, vt cuiuslibet calici adiuncta sit sphaerula cum flore: tamen adhuc ipse phrasim Hebraicam mi- nime percepisse videtur, quippe qui in dubium rem satis certam reuocauerit. Nam Hebraei di- stributiua nomina, quibus carent, repetitione sup- plent nominis singularis, cui nonnumquam, vnus, addunt, pro vniuscuiusque. Cuius rei ali- aliàs saepe, & in hac eadem oratione plura licet obseruare exempla eo certiora, quo à sapientissi- mo Vulgatae nostrae interprete huiusmodi phra- ses aptius in Latinum sermonem sunt conuersae. Est in libro Esther locus in hanc rem celebris: Esther 2. V. quem sic reddit Regius codex: Et in contingen- do ordinem puellae, & puellae: Cum venisset vnus pro tempore singularum per ordinem puellarum. & in Deuteronomio: Memento dierum saeculi, intel- ligite annos generationis. Vulgatus: Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas.

ibid. V. 33.

SINGVLIS sciphis singu- lae adnume- rantur sphae- rulae, singula lilia.

Caietanus ibi.

Sed

Sed quid opus est aliunde exempla quasi aliena A exquirere, cum plurima hoc eodem loco suppe- rant propria? Inprimis phrasim illam, in calamo vno, in calamo vno, aptissime conuertit: per calamos singulos: & similiter, in calamo altero. praeterea illam: tres sciphi, pomum & flos, quae eadem censenda est, ac si carente floribus cande- labro dixisset, tres sciphi, pomum, & pomum, nul- la aptiori ratione conuerti potuisset quàm illis verbis, tres sciphi in nucis modum per calamos sin- gulos, sphaerulaeque simul, idest totidem, & lilia.

Exod. 25. V. 34.

Neque ab hac diuersa phrasim est, quae sequenti versu habetur: In ipso autem candelabro, hoc est, in hastili candelabri: erunt quatuor sciphi in nucis modum, sphaerulaeque per singulos, & lilia. Quae verba sic in Hebraeo habentur: In candelabro, quatuor calices amygdalati poma eius, & flores eius. Sicut igitur nulli fas esset negare in hastili candelabri fuisse quatuor flores, vel quatuor poma, hoc est, sciphis numero paria, propter Vulgatae auctoritatem, quam pio viro non licet abijcere: ita etiam non licet ambigere num in reli- quis quoque calamis poma, & lilia sint sciphis numero paria, cum quod difficili nobis phrasim indicat Hebraeus sermo, id magis explicatum ha- beat Vulgatae lectio. Sed quamuis haec ita firma non essent, vt vere sunt, vel vna vnus Iosephi auctoritas cordatis viris satis esse debeat; quippe qui candelabrum saepius viderit: erat e- nim Sacerdos, & quas attentius computare po- tuisset candelabri partes, eas septuagenario nu- mero semel comprehendit illis verbis, quibus candelabri quoque formam ob oculos posuisse videtur: Ex aduerso, inquit, mensae propius Meridianum parietem situm erat candelabrum ex auro fusili; sed non solido. Non haec sunt contraria textui, qui aurum ductile vocat, prius enim ab aurificibus in lami- nas funditur aurum, vel argentum, quod malleo deinde in vasa formatur: aut in varia eorum or- namenta. Nam qui ex auro solidos totum semel fuisse fusum candelabrum putant, quod malleis postea perficeretur, facile ostendunt se esse eius artis ignaros. Pondo minarum centum; hoc pondus Hebraei Chinchares, Graeci talentum sua lingua nominant. De hoc pondere ex Iosephi testimonio, alibi oppor- tunius differimus, etiamque distinctum globulis, lilij, malis punicis, craterculis, quorum omnium summa erat sep- tuaginta: ex quibus ab vna basi compositum surgebat in altum, ex totidem constans partibus quot planetas cum Sole perhi- bent. Exibant autem in septem capita ordine interese respon- dentia: quibus imponebantur septem lucernae secundum to- tidem planetarum numerum. Huius loci expositio pos- tulat, vt ea in memoriam reuocentur, quae ex singulis sacrae Scripturae locis seorsum exposi- tis simul colliguntur, haec enim Iosephi verba: illorum summam videntur complecti: Erigitur è basi hastile, quod in quatuor partes licet diuide- re, harum quamlibet rursus in tres, sciphum, sphaerulam, lilium, vel potius si ordinem atten- damus, quem infra confirmabit textus, sciphum, lilium, sphaeram. Ex vtroque deinde candela- bri latere, tres procedunt calami, velut arboris rami, quorum vnusquisque in tres partes diuidi- tur, harum vnaequeque rursus in alias tres, sci- phum, lilium, sphaeram, singulis demum summis sphaeris lucerna imponebatur vna, erantque omnes pares, & aequae à terra sublimes, ita vt in vna recta linea omnes constitutae viderentur. Iam cuiuslibet in promptu esse poterit septuagena- rius partium numerus, à Iosepho computatus,

VULGATAM pio viro non licet abijcere.

CANDELA- bri locus in tabernaculo.

Tom. 3. Ap- par. part. 2. lib. 2. cap. 33.

CANDELA- bri forma.

denarius in singulis calamis: tres enim sciphi, totidemque lilia, vt totidem poma, nouena- rium complent, cui si lucernam addas, comple- tur denarius, qui septies replicatus in totidem calamis candelabri fit septuagenarius, non computata illa quarta parte hastilis, quam dixi; quippe quae addita videtur ad dignitatem can- delabri, vt erigeretur totum à basi. Quod si illa computaretur, essent omnes candelabri partes tres & septuaginta. Hinc etiam constare pote- rit Iosephum non computare malogranata in candelabro, tamquam distinctum ornamentum ab illis, quae enumerat sacra Scriptura. Nam si singulis partibus addere voluisset pomum, duo- decim aut tredecim partes essent in quolibet hastili, qui quidem numerus nulla ratione sep- tuagenarium posset complere. Et haec de for- ma, ac numero partium dicta sufficiant.

Dispositionem partium deinde insinuat textus: Sphaerula, inquit, sub duobus calamis per tria loca quae simul sex sunt procedentes de hastili vno. Hebraica: Et pomum sub duobus calamis ex ipso, & pomum sub duobus calamis ex ipso, sex calamis egredientibus ex candelabro. Hebraicam hanc lectionem retulit Caietanus, cam- que haud incongrue interpretatus est, huiusmodi subiungens verba: Tres sphaerulae in hastili de- scribuntur sic dispositae, quod ex qualibet earum egrederentur duo calami, alter hinc, alter inde. Et quaelibet erat sub duobus calamis ad signifi- candum quod calami egrediebantur ascenden- do, non per lineam rectam, sed per lineam circula- rem, ita vt quilibet duo calami, hinc & inde, constituerent semicirculum: vnde fere isti calami constituebant tres semicirculos, ad vnam ean- demque lineam rectam diametralem terminatos, ad quam terminabatur hastile candelabri: secun- dum enim vnam, & eandem lineam rectam erant omnes lucernae. Haec ille. Quibus nihil praeter- terea addendum censui, praeter vnam partium candelabri dispositionem. Dixi quemlibet can- delabri lateralem calamum in tres partes fuisse diuisum, hastile vero in quatuor similes; harum vero vnamquamque tribus alijs fuisse composi- tam, sciphos, lilium, & pomum, siue sphaerula: nam qui in eadem parte duos, verbi gratia, sciphos componunt, in alia nullum, praeterquam quod textui repugnant, vt ostendi, rectae etiam ratio- ni, & symmetriae sese opponunt. Quod nullo modo permittendum est. cum igitur praesenti textui, & exemplo candelabri, quod Romae videtur, in summa prima parte hastilis è pomo pro- cedant primi duo calami è summa secunda, simi- liter è pomo procedant alij duo: & sic è tertia, tres, reliquum fit vt in hastili inter pomum in- sumum, & basim interfit sciphus, & lilium, & in- ter duo quaelibet sequentia poma, interfit pari- ter sciphus, & lilium. ac tandem vltimum pomum fit veluti basis lucernae, de qua mox locuturi fu- mus, atque eundem ordinem omnino seruant eadem ornamenta in reliquis calamis. Nam vt in figura apparet, binae lineae è centro summae ha- stilis sphaerae egredientes, ad terminos cuiuslibet vasis maximi calami terminos contingunt vaso- rum, quae in interioribus calamis illi respondent, atque idem seruatum est in reliquis partibus. Neque vero in hac partium dispositione minus sapienter se gessit summus huius instrumenti ar- chitectus, quam in reliquis; quippe qui rerum na- turam

PARTIVM candelabri numerus.

Exod. 25. V. 35.

DISPOSI- tio partium.

Caietanus.

IN SINGU- lis partibus li- lium, pomum & sciphus.

MIRABILIS sapientia ar- chitecti in candelabro elucec.

turam imitatus fuisse videtur. Quae flores faci-

Philo lib. 13. de vita Moysi. CANDELABRI lucernae septem referunt errantes stellas.

Philo lib. Quis sit heres.

AVRVM Diuinam denotat naturam.

DE LVCERNIS

AC RELIQVIS CANDELABRI

instrumentis.

Cap. LXI.

Exod. 25. v. 37.

Varro lib. 4. de ling. Latina.

VCERNAS deinde fieri praecipit: Facies, inquit, & lucernas septem, & pones eas super candelabrum, ut luceant ex aduerso. De lucerna, a qua Hebraeam candelabri nomen desumptum est, satis initio diximus, contra quae latinis accidisse, qui a candelis candelabro nomen dederunt, quippe qui candelas priores lucernis fuisse arbitrati sunt. Candelabrum, inquit Varro, a candela, ex eis enim funiculi ardentes fingeantur: lucerna post in-

uenta, quae dicta à luce. Quam eandem sententiam eleganti versus cecinit Martialis:

Nomina candelae nobis antiqua dederunt: Non norat parcos uncta lucerna patres.

Hinc factum est, ut candelas olim pauperum esse putarent, lucernas diuitum, ac nobilitum Romanorum: ut propterea idem Martialis candelam censeat ancillae nomine:

Ancillam tibi fors dedit lucernae, Tutas quae vigil exigit tenebras.

Eusebius propterea tradidit lucernas ab Aegyptijs inuentas fuisse. & certe artificio maiori eguit lucerna quam antiquae illae candelae, aut faces, etiam si aetate nostra multo plures fiant candelae, praesertim è cera, quam lucernae fuerunt, ut conijcio, lucernae primum vno elychnio contentae, duplici deinde ac demum multiplici. Huic enim Graecum nomen competit polymyxos, de quo Martialis:

Illustrem cum tota meis conuiuia flammis, Totque geram myxos, vna lucerna vocor.

Verum non vnam sed plures lucernas in candelabro fuisse, relatis verbis textus perspicuum est, quas simplici elychnio, simplici que igne omnes fuisse indicat earum dispositio, quae in ipso textu indicatur. Sed priusquam illam indicemus, quid de lucernarum forma tradat Benedictus Arias, referendum duxi: Erat autem, inquit,

Antiquarum lucernarum figura, oculo fere similis humano, nisi quod altera ex parte ansam auricularum modo habebat; in qua filum incensum eminebat. Haec ille. Nobis autem plures ex his lucernis videre hic Romae licuit, vnam asseruare, non antiquitatis modo monumentum, sed & pietatis Christianorum, qui persecutionum tempore in cryptis latitantes, ad Martyrum sepulchra huiusmodi lucernas accendebant, & pietatis ergo, & tenebrarum vnas propultrices; quippe nulla lux Solis èd vsque penetrare potuerit. Quam forte primam lucernae formam respexit ipse oculatorum opifex Christus, dum ait: Lucerna corporis tui est oculus tuus, similitudine atque vsu.

Lucernas has ductiles factas fuisse putat Arias, quippe cum omne opus candelabri ductile fieri praecipitur: & cum reliqua iam esse possint omnibus in promptu, illud vnum explicandum superest, quod extremis propositis indicatur: ut luceant ex aduerso. Septuaginta interpretes: Et facies, legunt, lucernas eius septem: & impones lucernas eius, & lucebunt ab vna facie eius.

Chaldaeus: Faciesque septem lucernas eius: & incendes lucernas ut luceant contra faciem eius. Rupertus: Id est, inquit, contra mensam, hoc enim postea exprimit dicendo: Et contra mensam candelabrum pones in latere tabernaculi Meridiano: mensa enim stabit in latere Aquilonis. Caietanus

remissam accurate persequitur: Iuxta Hebraeam, inquit, & facient lumen super plagam faciei eius. Facies candelabri proculdubio versa erat versus mensam propositionis, ut infra patet, & propterea facere lumen super plagam faciei candelabri, est illuminare directe diaphanum versus mensam propositionis: candelabrum enim erat sic locatum, ut omnes septem lucernae respicerent ex aequo mensam illam è regione ipsius. Et hinc habetur quod lucernae non erant in forma lampadis, nam lampas aequae diffundit lumen, circumquaque; de his autem lucernis mandatur, ut faciant lumen ad certam partem. Erat igitur quaelibet lucerna tamquam habens rostrum in vna

in vna parte in quo ardebat, & propterea mandando quod faciant lumen super plagam faciei, mandatur quod rostra lucernarum sint versus illam plagam. & hic est literalis sensus, qui comprobatur figura lucernarum sculptarum in praedicto candelabro (fornicis Titi) nam rostratae sunt. haecenus ex Caietano. Cui contrarius esse videtur Iosephus, sed minime audiendus; quippe qui vix possit cum sacra Scriptura immo neque secum ipse cohaerere, nisi mendosus pariter sit, cum Latino Graecus codex, quem consului. Exhibet autem, inquit, candelabrum, in septem capita, ordine inter sese respondentia, quibus imponebantur septem lucernae secundum totidem planetarum numerum, respiciuntque ad Orientem, & Meridiem, candelabro oblique

IOSEPHVS faciae Scripturae conerariis refellitur.

Exod. 40. v. 24. & 25.

EMVNCTORIA candelabri.

Bened. Arias Mont. lib. Nqab.

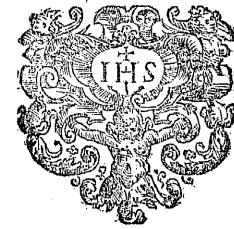
VLGATAE defensio.

Isaia 6. v. 6.

Numer. 16. v. 17.

VASE, THURIBULO simili quae emungebantur, recipiebantur.

me Vulgatae interpres: Et ubi ea quae emuncta sunt, extinguantur. quod videlicet hoc vas, phiala haec, vel thuribulum aqua impleteretur munda, in quam forcipes infunderentur, atque ita submersis, abscessis lucernarum fungis & extinctis; nihil graue olens sentiretur in domo.

DE CANDELABRI

OLEO, ET OLEI

vasis

Cap. LXII.

VONIAM vasorum candelabri mentio facta est, operae pretium fore videretur, vasa illa exquirere, quibus afferendum erat lucernarum oleum, & infundendum. Quae quidem vasa cum omnino esse necessaria ad candelabri vsum deprehendantur, & à Salomone ex auro facta, ea quoque & à Moyse fuisse comparata nulli dubitandum videtur. Nam & huiusmodi vasorum meminit apud Matthaem Dominus: Prudentes vero, inquit, acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. Verum tamen earantum vasa à Moyse relata fuisse videntur, quae talenti pondere comprehendebantur: nam ubi nos legimus: Omne pondus candelabri cum vniuersis vasis suis habebit talentum auri purissimi. In Hebraeo habetur: Talentum auri mundi facies illud cum omnibus vasis istis. Septuaginta interpretes: Talentum auri puri facies omnia vasa haec. Thargum: Ex talento auri mundi facies illud, & omnia vasa haec, utique relata; sed quae minime relata fuerant, sequentibus plane verbis videntur contineri, ut bene notauit Caietanus: Inspice, inquit, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. In hac conclusione, inquit Caietanus, comprehenditur mandatum reliquorum, quae non sunt scripta, puta de quantitate hastilis secundum longitudinem, de forma lucernarum, & capacitate earum, de pede candelabri, qui pulcherrimus apparet ductus sub triumpho Titi, & ceteris. Haec ille. Ego vero in his quoque olei vasa ostensa fuisse non dubito. Sed illud certe legentis animum adhuc haerentem posset tenere, ac dubium, quare horum Moyse meminere numquam. Et quamuis huiusmodi interrogationibus, aut dubijs singula penè quae tractamus, possent repleri, cum non omnia quae relata sunt, simul, semel, aut facile à nobis percipi possint, neque à sacro Historico breuissima quadam historia debuerint omnia percenseri. Tamen si praeter eam, quam

Matth. 25. v. 4.

VASA QVIbus oleum afferebatur in templum.

Exod. 25. v. 39.

Ibid. v. 40.

Inspice, Caietan.

de talenti pondere rationem attuli, adhuc A aliam, quae exemplarium veritatem respiciat, afferre liceat, idem ipsum forte indicare voluit Moyses huiusmodi silentio, quod post multa saecula ostensum fuit Zachariae. Nimirum Ecclesiae sanctae lumina oleo depasci, non humana expressio industria, non alieno, non exiguo vase contento, non deficienti, sed sponte fluente, sed veluti proprio, sed effuso, sed perenni. Illa enim ad antiquae vntionem Synagogae referenda esse indicat ipsum lenticulae nomen, quo vntionis oleum saepe continebatur. Tulit inquit historia Regum, Samuel, נחמיה & pac, lenticulam olei, & effudit super caput eius: Saulis, vox est à verbo פכה paca, deducta, B quod distillare significat: significationem congruere putet aliquis cum verbo בכה bacah, quod lacrymas effundere, lacrymari significat, vt quemadmodum propter formae similitudinem, & quod parua ea esset lenticula dicebatur, Latine propter vocis originem, guttus olei facile diceretur. dictus est enim guttus, teste Varro ne, à gutta, quod propter colli angustiam humor inde guttatim efflueret. Sive gutturnium, vt placuit Festo, eadem ratione dictum. Sed huic nostrae coniecturae magis fauet Sanctus Gregorius Papa: Lenticula quidem, inquit, paruum est vas: quid ergo est quod lenticula olei Saul vngitur, nisi quia in fine reprobatur? Velut enim lenticula olei parum habuit, qui spiritalem gratiam proijciendus accepit. hoc vero quod de vno Saule primo illius gentis Rege sapienter, vt cetera, colligit Sanctus Doctor, de vniuerso gentis, ac Synagogae regno licet conijcere, cui dictum fuit: Ausferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructus eius. Neque de regno tantum hoc verum est, sed & de Sacerdotio: quod argumentum late persequitur Sanctus Apostolus Paulus Hebraeis scribens: qui cum Sacerdotij Melchisedech meminisset: Si ergo, inquit, consummatio per Sacerdotium Leuiticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedech alium surgere Sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici? translatio enim Sacerdotio necesse est vt & legis translatio fiat. Quae omnia ad Sacerdotij, & regni cum lege translationem pertinentia, id aperte videntur testari, quod ipse Paulus vno verbo dixit: Nihil ad perfectum adduxit lex. Quapropter lege opus fuit noua, nouo Rege, aeterno sacerdotio, & Sacerdote, quem Regius psaltes alloquitur dicens: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: quippe qui Melchisedech, hoc est, Rex iustus diceris, vel iustitiae: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae, exultationis, prae confortibus participibus tuis. Huius autem olei copiam, Christi indicat nomen, vel Messiae, quod respexit in Canticis sponsa dicens, Oleum effusum nomen tuum. Ac si aperte dicat: tantaperfusus es olei pinguedine, odorisque suauitate, vt te non oleo inunctum appellare constituum; sed potius ipsum oleum effusum. Quae omnia ostensa Zachariae eius visione, quam proposita ostendimus figura, prope indicantur: in qua septem Ecclesiae sanctae lucernae astantibus vtrinque oliuis, atque sponte instillantibus olei perennem copiam depascuntur, pleno inprimis duplici cornu, quo regnum indicatur, & Sacerdotium. Sed quoniam de his omnibus alibi or-

IVMINA Ecclesiae quo oleo depascantur.

Samuel primo Regum 10. v. 1. LENTICULA, olei penuriam denotat.

M. Varro de lingua Latina.

Sextus Pompeius Festus.

S. Gregor. lib. 4. cap. v. in 1. Reg. cap. 10.

Ad Hebr. 7. v. 11.

LEGIS NOVAE cum antiqua collatio.

Ibid. v. 19.

Psal. 44. v. 8.

Ad Hebr. 1. v. 9.

Cantic. 1. v. 3.

portune magis tractaturum me esse pollicitus sum, his breui de candelabri materia, forma, loco, vsu, praelibatis, ad reliquam capitis quadragesimi primi partem explicandam festinemus.

DE VALVARVM

TEMPLI FORMA,

& materia.

Cap. LXIII.

I duo ostia erant in templo, & XXIII. in Sanctuario. Et in duobus XXIII. ostijs ex vtraque parte bina erant ostiola, quae in se inuicem plicabantur: bina enim ostia erant ex vtraque parte ostiorum.

Rationem reddere aggreditur Propheta valuarum templi, & oraculi, quae ad munitiorem, & sanctitatem non minus quam ad pulchritudinem, ac venustatem conducere maxime videbantur. Quarum inprimis formam, ac murum duplici relato versu definit: ornamenta vero sequenti. Haec autem iuxta literam perspicua visa sunt perspicacibus Beati Hieronymi oculis, nostris non ita: tum quod ad videndum sint minus apti, tum vero maxime quod expositionum multiplici varietate, quasi densis tenebris, offundantur. quae videnda sunt. Sed, Deo fauente, speramus breui lucem asfuturam, quae tenebras omnes pellat, & splendorem afferat. Atque illud in primis perspectum esse debet, de valuis, aut ligneis foribus sermonem hic fieri, non vero de ianuis: quas ipsum indicat Hebraeum nomen, דלת דלת, quod ad radicem דלה דלה, reuocant nonnulli, quae eleuare, vel in altum tollere significat, quod cardinibus in altum tollatur. Sed quidquid sit de origine vocis, illud obseruatione compertum est, valuas hoc nomine significari, quae quoniam binae solent esse, duali numero plerumque proferuntur. sic apud Isaiam Dominus, Cyro Regi, de hostibus victoriam pollicetur, & omnium eorum munitiionum subuersiionem: Et aperiam, inquit, coram eo דלת דלת dalachajim, vtraque valuas, ianuas, דלת דלת dachajim, & portae urbium, quas significat Isai. 45. v. 1. ea vox, vt aliàs ostendi, non claudentur. Et apud Malachiam: Quis est in vobis, inquit, qui claudat דלת דלת delachajim, fores, ostia, & incendat altare meum gratuito? Ianitorum, ac Sacerdotum templi auaritiam carpit, & negligentiam. Sed quod ad vocem spectat, non est cur in afferendis pluribus exemplis immerer, cui videtur aliqua ratione subscribere Latina vox ostij; tum maxime cum à Graeca deducta sit ὄσιν, quae repellere significat, vt aliquibus placet: ostium enim, quod ab ore defumitur, ingredienti patet, fores ab ingressu repellunt. sed in vocibus non multum immeror, rem ipsam absque dubitatione confirmat locus alter Regum, qui ea omnia persequitur, quae hoc loco subobscurius indicantur: ea vero prius

DE VALVIS loquitur hic textus, non de ianuis.

Malach. 1. v. 10.

OSTII NOMEN valuas aliquando significat.

prius indicanda esse censui, vt ordine deinde A confirmarentur singula. Primum quid templi nomine, quid Sanctuarij, vel Sancti, vt habent Hebraea, significetur. De quorum valuis agatur, posset quidem dubitari; at in Hebraeo de templo nulla potest esse dubitatio, cum legamus הֶעָלֵהּ hecal, quod est proprium aulae Sanctae nomen: de Sanctuario facilius dubitari posset, quod in Hebraeo, & Sancto, legatur. Quamuis, vt dixi, Sanctum absolute pro Sancto Sanctorum vsurpetur. Sed id habetur expressum non semel in historia Regum, vbi דביר דביר, legitur, hoc est, oraculum.

SANCTVM pro Sancto Sanctorum.

R. Salomon. in comm.

Rabbi Iudas apud eundem. SOMNIVM Rabbinum Scripturae repugnant.

Secundo loco valuae describuntur, quarum ligneam materiam indicat historia Regum. B Tertio valuarum numerum percenset Ezechiel, quem non minus explicat historia Regum, vtramque ianuam indicans fuisse quadriformem. In quarum assignanda forma à Rabbinorum sententia nobis discedendum est, quod ij nihil dignitati, commodisue huius magnifici aedificij prospexerint: nobis autem eius rei maxima habenda est cura, quippe quae omnibus fere sacrae Scripturae locis innuitur. Sed praestat, opinor, ipsos audire Rabbinos. Et duo ostia, inquit Salomon, id est, vnicuique portae erant claudenda ostia, vnum contra aliud: vnum nimirum in limine Aquilonari, & aliud in limine Australi. Et in duobus ostijs, id est, portae templi bina erant ostia, sicut legitur in tractatu mensurarum. quatuor ostia erant illi; duo in parte interiori, & duo in parte exteriori: extrinsecus erant aperta intra portam ad tegendam muri grossitiem, quae erat sex cubitorum, ostium autem erat latitudinis quinque cubitorum iuxta mensuram medietatis latitudinis portae: egrediebatur autem vno cubito intra limen. Habetur igitur grossitiem muri esse quinque cubitorum discoopertam, & quando ostium exterius aperiebatur, intrinsecus cooperiebant eam. interiora vero aperiebantur intra domum ad cooperiendum id, quod erat post ostia: domus enim tota erat auro tecta, praeterquam in parte posteriore ostiorum. Rabbi Iudas dicit: Interiora quoque stabant in medio portae, & quasi res plicabilis vertebantur ad posteriora sua: haec duobus cubitis cum dimidio; illa vero duobus cubitis cum dimidio: semicubiti liminare erat ex vna parte, & semicubiti liminare erat ex altera parte, sicut scriptum est: Et in duobus ostijs ex vtraque parte, duo erant ostia. Cuius haec est expositio: Id est, tum interiora, tum exteriora, quae stabant in medio grossitiei parietis, & vtraque erant restricta medio cubito intra postes: interiora aperiebantur ad latera exteriorum, id est, ostiorum, & exteriora ad latera interiorum: bina autem ostia quinque & quinque cubitorum aperiebantur, vnum contra aliud in spatio quinque cubitorum latitudinis grossitiei parietis, & in ipsi vacui erant, & contra eorum medietatem plicabantur ad eorum partes posteriores, quando aperiebant ea: ad similitudinem libellorum ligneorum, in quibus scribitur stylo ferreo, qui plicantur, vnum in partem posteriorem alterius. Habetur igitur quod quando ostia sunt plicata, occupant tantum duos cubitos, aperta vero vnum contra aliud occupant quinque cubitos grossitiei ipsius parietis. Haec tenet ex Rabbinis. quorum sententia vna est, quod ad primam partem attinet, duplices fores eidem

portae tribuentem, in exteriori superficie parietis alias, alias in interiori. Sed in eo sunt contrariae sententiae, quod prima singulas fores singulis postibus tribuit, alteram hinc, alteram illinc, in superficie exteriori, ac totidem in superficie eorundem postium interiorum, ita vt quaternis foribus, bis clausum esset ostium, quarum valuae singulae quinque essent laeae cubitos. Et haec certe sententia textui videtur esse contraria, in quo fores in sese inuicem plicabantur, non in singulis singulae voluebantur cardinibus: id quod pluribus testimonijs post pauca confirmandum est. Altera vero sententia vt hoc remoueret incommodum, singulas fores edictis plicatiles facit, ita vt fores omnes, quibus ostium Orientale Sancti clauderetur, vt minimum essent octonae; quod si mensurae, quas vltimo loco colligit, attendantur, erunt vti que duodenae. Quae ianuarum inutilis multitudo, quamuis in ostio Sancti, cuius murus latus est sex cubitos, posset aliqua ratione permitti, at in Sancto Sanctorum, cuius paries Orientalis duos cubitos latus est cum dimidio, quis tantam ferat valuarum multitudinem? at textus pari profusus ratione de vtroque loquitur ostio, vt initio dicebamus. Quae ratio sane in eam me sententiam inducit, vt inane Rabbinorum figmentum hoc esse existimem, de duplici valuarum munitiione in ostijs templi interioris: sed ab hac sententia dimoueri nulla ratione possum, quod nulum eius rei vestigium in Sacris Scriptoribus, neque apud Hebraeos Iosephum reperio. Rabbinis igitur reiectis, praestat vt varios verborum Prophetarum interpretes principio audiamus. In Regio codice sic lego: Et duae fores templo, & sanctitati: & duae fores foribus, duae plicatiles valuae, duae valuae vni, & duae valuae alteri. Septuaginta interpretes in Regio codice: Et duo ostia templo, & Sancto, duo ostia duobus ostijs, quae vertebantur, duo ostia vni, & duo ostia portae secundae. At in Sixtiano: Et duo ostia, inquit, templo, & duo ostia Sanctuario, duobus ostijs vertibilibus: duo ostia vni, & duo ostia portae secundae. Chaldaeus: Et duo ostia erant, inquit, in templo, & in domo propitiatorij, & geminae fores erant velut matres: his ostijs bina erant ostiola versatilia, duo ostiola inquam, in ostio vno, & duo ostiola in altero. Quae quidem Chaldaei interpretatio & textui, & veritati magis videtur esse consentanea; quippe quae rem indicat, pulchritudini, firmitati, atque vsui maxime deferuientem: ingens vti que erat ostium templi denis cubitis latum, vicenis altum, cuius fores singulae, vt minimum dicam, latae sunt cubitos quinque, altae viginti; quae tam immanis moles propter materiae crassitudinem, & longitudinem, difficile quotidie mane, & vesperi aperiretur, & frustra omnino, cum vt vnus Sacerdos ingrederetur, aperienda esset. Id quod quamuis nullo alio exemplo confirmaretur, vel vno Zachariae satis esset confirmatum. qui sine vilo socio, aut teste, Angelum vidit, & alloquutus est. His igitur incommodis omnibus satis esse prouisum videbitur, si in valua alterutra paruum quoddam ostium aperiretur, quod intra ipsam ianuam proprio ostiolo clauderetur, quae & pessulis, ac feris contineretur, ac propter symmetriae obseruationem in toto aedificio rationem, hoc ipsum in vtraque valua factum est, atque eisdem suadentibus rationibus, eadem

REPELLI- tur Rabbinorum sententia.

VALVAE rui forma.

LUC. 1.

dem pari ratione in ostio oraculi facta fuerunt. A sicut & totae fores, auro fuisse conuestitos affirmat textus.

B I N A ostiola quomodo accipienda.

1. Reg. 6. v. 31.

OSTIOIA oraculi, eorumque materia.

Ibid. v. 33.

Supra. Cap. 46. huius lib.

OSTIA templi Christi plagas indicant.

DE CARDINIBUS portarum.

1. Reg. 7. v. 50.

Marcus Marinus in archa Noe.

A sicut & totae fores, auro fuisse conuestitos affirmat textus.

V A L V A R V M

ORNAMENTA, ET

ea quae sunt in Zophoris.

Cap. LXIV.

T caelata erant in ipsis ostijs templi Cherubim, & sculpturae palmarum, sicut in parietibus quoque expressae erant. Ianuarum ornamenta cum ornamentorum symmetrijs definit Vitruuius. Et facies quasdam,

quae crassiora ligna appellare liceret, vocat impages, has ex vtraque parte cymatijs, quae vulgo dicerentur Italicae cornicete, exornat, depressiores partes medias, & veluti tabulas impagibus inexas vocat ipse tympana. Haec vero Barbarus ita definit, vt sint tamquam loculamenta conicibus, & cymatijs circumclusa. Atque in huiusmodi tympanis Propheta noster Cherubinatorum, atque palmarum similitudines expressas testatur fuisse, haud aliter, quam in parietibus templi, de quibus supra latius differuimus. Huiusmodi porro tympanorum qui videre cupiet similitudinem aliquam, is quaerat imaginem basis lutherum, quam infra apponemus, atque in eius similibus tympanis, Cherubinatorum, & palmarum formas expressas inueniet his, quarum hoc loco fit mentio, persimiles.

Sed quemquam fortasse moueat, quod Vitruuius: Ipsa quoque forium ornamenta, inquit non sunt cerostrotia. Hoc autem ad ornamentum pertinere, nulli dubium est. Sed cum cerostrotia quoddam ornamenti genus sit, id videndum est, cuiusmodi sit, & quare a Vitruuio negetur foribus; & tunc perspectum erit alia ornamentorum genera ab eo minime fuisse damnata. Cerostrotum opus, Plinio dicitur, quod e cornuum ramentis componitur: Graece enim κερος cornu dicitur, ramentis ac tessellis pictorum varijs coloribus; & vermiculatum ligno insertorum cornuum compositum, vt bene notauit Philander. Huiusmodi opus illi forma simile, materia diuersum esse existimabimus, quod lithostrotum e lapidibus componitur; & hyalostrotum, quod vitreis tessellis versicoloribus insignitum; varias referre solet imagines, atque picturas, colores contra omnium temporum iniurias illaefos conseruans. Et pylostrotum ligneo vermiculatum emblematare. Quae omnia opera inter picturae genera numerantur. Omnia vero haec singula cum, vt dixi, minutissimis componantur tessellis, atque commissuris abundant, altiora debent fieri, quam quae manibus, puerorum praesertim, possint atrectari, vt merito Vitruuius

Vitru. lib. 4. cap. 6.

Daniel Barbarus super Vitru.

IN TYMPANIS Cherubim & palmarum.

VITRUVII locus explicatus.

Plin. lib. 11. cap. 37.

Philander in notati. Vitruui.

CEROSTROTIUM opus Ianuis non aptum.

ANTIQVI sculptoris fores exornabant.

neget eiusmodi operibus fores exornandas esse: non tamen propterea negat sculpturae artis ornamenta firmiora, aut fusoriae artis, si fiant ex metallo, aut ductilia si fiant e bracteis. Huiusmodi autem operibus fores exornari antiquis solitas fuisse probat, praeter quotidiana exempla antiquitatis: Maronis celebre testimonium qui cum ob victoriam de Graecis Poetis partam, templum Caesari dedicandum, atque aedificandum Mantuae polliceretur:

In foribus, inquit, pugnam ex auro, solidoque elephanto

Gangaridum faciam, vittricisque arma Quirini.

Atque hinc vndantem bello, magnumque fluentem

Nilum, ac nauali surgentes aere columnas.

Et quae sequuntur. Neque in re facili diutius immorandum nobis esse censui, sed ad finem capituli properandum.

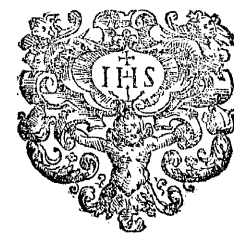
TOPHORI ornamenta, quae triglyphi dicuntur.

Quamobrem & grossiora erant ligna in vestibuli fronte forinsecus. Cum in sermone forte incidisset Propheta ornamentorum templi, quod maximum est, atque huius aedificij proprium, & commune nullo alio, quod sciamus, quippe cum summa omnium aedificij partium symmetria coniunctum, id his praedictis verbis expressit. Et verba quidem perspicua sunt, sed quod rem denotent a communi architectorum vsu longe semotam, ea quam plurimis interpretum difficultatibus, atque impedimentis obuoluuntur: sed curandum nobis est, Deo bene iuuante, vt verba ea ipsa luce meridiana clariora fiant. Sensus enim, qui primum occurrit, verissimus est, & certissimus. Vt quoniam vestibuli longitudo iuxta latitudinem domus a Meridie protenditur in Aquilonem, latitudo eiusdem ab Oriente in Occidentem extendatur. contignationes vero domorum, & tabulata ita faciendae esse suaserit vsus, atque firmitas, vt crassiora ligna, quae totum sustinere debent tabulatum, secundum latitudinem extendantur, quibus deinde subtiliora alia secundum aedificij longitudinem imponantur, atque his demum tabulae, & asseres, quibus superinducatur coenaculorum pauimentum: huiusmodi autem grossiora ligna quo firmiter muris adhaereant, ita fuerunt disponenda vt totum Orientalem vestibuli parietem traicerent, & capita trabium in facie vestibuli apparent. Et haec sunt grossiora ligna in vestibuli fronte forinsecus. Et hoc certe significare voluisse videtur Rabbini a Danide relati, qui haec ad Salomonis templum respexisse testantur, & excissiones cedrinis aedificatas fuisse in medio muro tradiderunt, sed quoniam huiusmodi trabium capita debitam habere debuerunt rationis proportionem, non modo altitudinis ad latitudinem, sed & distantiae inter binas quasque, quam semper oportuit esse quadratam, fit vt aliquid huius symmetriae imitati Dorici populi, ceratis tabulis, atque trifulcis capita operirent trabium, qui triglyphi propterea vocabantur: media autem propriis mensuris, atque rationibus, quoniam integram exigunt disputationem, quam in sequentem librum reijcimus, de his nihil praeterea. Illud vnum huius loci videtur esse proprium quod inter trabes, hoc est, vt architectorum more loquar, in metopis Cherubinatorum quaterna capita effinximus, vt in ipsa vides vestibuli facie: in quam nos sententiam induxisse videntur in

CHERUBINORUM capita in metopis.

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

terpretes Septuaginta, qui: Et caelatura in eis, inquit, & ostia templo, Cherubim & palmae, secundum sculpturam Sanctorum, & secundum ligna ante faciem aelam, forinsecus. Quibus verbis Cherubim, & palmas in ianuis templi sculptas fuisse testantur, haud dissimiles ijs, quae in Sanctuario erant sculptae, & similes ijs, quae inter ligna, quae in facie vestibuli apparebant: id enim significare videtur vox, secundum. sed de his quoque iterum ratio reddenda a nobis est.

DE CAPITELLIS

ET PARASTATIS, QUAE

interius vestibulum, & totam

domum exterius exornant.

Cap. LXV.

PER quae fenestrae obliquae, & similitudo palmarum, hinc atque inde in humerulis vestibuli secundum latera domus latitudinemque parietum. Duo quidem inter se se longe diuersa eodem hoc

orationis contextu comprehenduntur, quae nisi cogitatione separentur, facile confusionem parient legenti. Primum est de fenestris, secundum de sculptura palmarum. Et fenestras eodem nomine vocat, quo superius cum a nobis huiusmodi fenestrarum ratio est reddita, ac propterea Hebraei, fenestras arctas conuertunt. Septuaginta, absconditas: Chaldaeus obturatas: vt facile nos quoque cancellatas fenestras intelligamus, obliquis quidem cancellis, vt reliquas. Super quae, quod ad ligna frontis vestibuli referendum videtur, in Hebraeo non habetur, sed sapienter additum est paraphrasticae a Vulgato, cum sermone fieri merito existimauerit de fenestris coenaculorum, quae super prima contignatione plures, eaque pulcherrimae & ornatissimae aperirentur: vt videre est in omnibus domus Dei orthographijs. Et haec de prima sermonis parte insinuasse sufficiat. Quod vero ad secundam partem spectat, palmae insculptae dicuntur, vel vt habet Chaldaeus, a quo non dissentimus, capitella, quod ea palmarum spatulis exornarentur, in humerulis vestibuli, in costis, vel lateribus domus, & in latitudine parietum. horum autem trium singula difficultatem aliquam inuoluunt, quam breui licebit expellere. Et primam vocem חֲתִיבֹתָ chithphoth, latera, vel humeros portae supra exposuimus, esse cum partem muri quae ab ostio ad angulum domus extenditur. At in vestibulo templi interiori, quod maxime decebat exornari, parastades qualesdam

XXVI.

CAPITELLAE palmarum spatulis ornatae.

Supra cap. 40. v. 48. & cap. 41. v. 2.

Hh 3 dam

PARASTADES in angulis vestibuli.

S. Hieron.

Deut. 23. 15.

N V B E S, densitates dicuntur.

Exod. 19.

Prouerb. 32. 15.

N V B E S, pluuiae ferotinae.

T R A B E S quoque dicuntur densitates.

dam medias infleximus, vt vides in ichnographia, quas hic textus confirmat, quippe qui earum capitella recenset in sculptis palmis fuisse exornata, nec tantum, sed & forma, magnitudine, atque parastadum altitudine fuisse similia capitellis costarum domus; sic enim saepe appellauerat parastades, quae domum ipsam extrinsecus fulciunt, atque exornant. Ac ne earum tantum parastadum meminisse videretur, quae domum fulciunt, cum, vt vides in ichnographia, plurimae sint ipsi parietum crassitudinibus respondentes: harum quoque meminit subiungens, *latitudinemque parietum*. Haec autem quae dixi de pari harum partium mensura, à Beato Hieronymo confirmantur, dum Septuaginta interpretum variam exponit versionem. *Et in humerulis*, inquit, *vestibuli secundum latera domus, latitudinemque parietum*, pro quo Septuaginta transtulerunt: In laquearibus aelam, hoc est, propyli, & latera domus, aequalis ponderis atque mensurae. Per quae latenter ostenditur, & postes superliminaris, seu vestibuli (hoc enim humeruli videntur significare) & latera domus, & latitudinem parietum cuncta rationis plena esse atque mensurae, & nihil in templo Domini reperiri, quod absque mensura, & sapientia constitutum sit. Haec Sanctus Doctor. ego vero pondus ad libramentum capitellorum refero, quorum eadem erat mensura. Huius autem variae Septuaginta interpretum lectionis ratio ex Hebraeo pendenda videtur: quod enim nos *latitudinemque parietum* legimus, ibi habetur *הגהב* haghah: estque plurale vocis *גהב* ghab, pro qua Latinus interpres; *grossiora ligna* conuertit: cuius vtriusque expositionis ratio nunc reddenda videtur. Hanc vocem, quoniam ex quiescentibus est, hoc est, cui ad radicis substantiam vna litera deest, Hebraei expostores ad varias reuocant radices: quod vero ad notionem pertinet, omnes voci *גהב* ghabah; affinem faciunt, quippe quae densare seu condensari significat, densum, grossum, crassumque esse, crassescere posse conuerti, vt in Deuteronomio: *Incrassatus est dilectus, incrassatus, D impinguatus, dilatatus*. Ex quo fit vt vox *גהב* ghab, densum significet, aut densitatem cuiuslibet rei. Sic dicuntur nubes in Exodo, vbi Dominus ad Moysen: *Iam nunc*, inquit, *veniam ad te in nube densa, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum*. Et in Prouerbis: *In hilaritate vultus Regis vita: & clementia eius quasi imber ferotinus*: hoc est, cui vultum ostendit hilarem Rex, vitam praestat felicem: cui vero clementem se exhibet, vel vt alij vertunt beneuolum: cui beneuolentiam praestat, *quasi imber ferotinus*, quasi nubes pluuiae ferotinae, pluuia densa, aut grauis, quae fruges maturat, atque contra solis aestus munit & firmat. Eadem porro E

rius manentes. Huius rei exemplum videre licet in libris Regum celebri quodam loco, eoque apertissimo ad confirmandum ea, quae de trabium, symmetria, aut, vt architectorum more loquamur, de triglyphis supra insinuabamus, quodque infra explicaturi sumus. *Et alteram porticum in facie maioris porticus: & columnas ועב על פניהם* *veghab ghal penehem, & epistilia, super columnas fecit*. Densitatem, seu trabem in superficie columnarum, & trabs, singularis numerus pro plurali, hoc est, & trabs super facies earum. Chaldaeus: Et limina ante faciem illarum. Septuaginta in Regio: Et crassitudo ante faciem eis. in Sixtiano: Et crassities super facies eius, ipsi elamin. Et certe hoc vnum indicat lectio trabses has, quarum, omnium interpretum consentiente scriptura, hic fit sermo, in omnibus his porticibus, quarum paulo ante meminerat, eadem ratione fuisse constitutas. Et cum trabs enumeret textus hic, apte conuertit Vulgatus *epistilia*, quae vox ea significat, quae super columnis imponuntur, quamuis ab architectis haec vniuersalis notio ad illam trabem proprie referatur, quae ipsi capitibus columnarum imminet. Sed haec vna solet esse trabs, densitas vero trabium ad trabs Zophori potius referenda est, vt hic locus cum altero conueniat superioris versus Prophetae.

Sed his in vniuersum de vocis *גהב* ghab, notione praelibitis, mox liquet qua ratione densitatem hanc, vel crassitudinem ad parietes transtulerit Vulgatus; quippe qui ipso veritatis instinctu ductus, id magis expressit quod res est, parastades vestibuli interiores illis fuisse similes, quae parietum domus longitudinem extrinsecus exornabant, & crassitudinem. Quamuis non negem sensum, quem Hebraei, Septuaginta, & Chaldaeus tenuerunt, nihil continere, aut huic, quem diximus, sensui, aut veritati contrarium.

Et latera domus, & tigna, aut superliminaria, conuertunt, vt sensus ad palmarum, & Cherubimorum sculpturam referatur: & palmas significant tum in parietibus, tum in laquearibus, atque intertignijs sculptas fuisse cum Cherubinis: idque non in interioribus modo, sed & in exterioribus per trabeationem totam, quae cauedio domus, & crassitudinibus parietum extrinsecus respondebat. quem sensum habere videtur Vulgatus. Cuius potissimum lectionem capite quadragesimo primo explanare conati sumus, vti nam ex sententia alijs, immo & omnibus res successisset. Quod si qua ex parte minus id consequuti sumus, rerum propriae difficultati, ac nostrae imbecillitati indulgendum esse humaniter exposcimus: quod vnum inconueniens lectoris poterit supplere solertia. Nam hic finem praedicti capituli explanandi proponimus, vt sequenti quadragesimo secundo, ac ex parte duobus alijs, quae ad rem facere videbuntur, quam huius libri initio pertractandam suscepimus, quaeque de templi mensuris dicenda videbuntur, aboluemus.

3. Reg. 7. 6.

EPISTILIA quae sint.

EZECHIELIS
 PR O P H E T A E
 CAPVT QVADRAGESIMVM
 S E C V N D V M.

A R G V M E N T V M.

Quae reliqua esse videbantur ad perfectam atriorum descriptionem, breuissime perueniet Propheta.

- I. T eduxit me in atrium exteriorius per viam ducentem ad Aquilonem, & introduxit me in gazophylacium, quod erat contra separatam aedificium, & contra aedem vergentem ad Aquilonem.
- II. In facie longitudinis, centum cubitos ostij Aquilonis: & latitudinis quinquaginta cubitos,
- III. Contra viginti cubitos atrij interioris, & contra pavimentum stratum lapide atrij exterioris, ubi erat porticus iuncta porticui triplici.
- IIII. Et ante gazophylacia deambulatio decem cubitorum latitudinis, ad interiora respiciens viae cubiti vnius. Et ostia eorum ad Aquilonem.
- V. Ubi erant gazophylacia in superioribus humiliora: quia supportabant porticus, quae ex illis eminebant de inferioribus, & de medijs aedificij.
- VI. Tristega enim erant, & non habebant columnas, sicut erant columnae atriorum: propterea eminebant de inferioribus, & de medijs à terra cubitis quinquaginta.
- VII. Et peribolus exterior secundum gazophylacia, quae erant in via atrij exterioris ante gazophylacia: longitudo eius quinquaginta cubitorum.

Quia longitudo erat gazophylaciorum atrij VIII. exterioris, quinquaginta cubitorum: & longitudo ante faciem templi, centum cubitorum.

Et erat subter gazophylacia haec introitus IX. ab Oriente ingredientium in ea de atrio exteriori.

In latitudine periboli atrij, quod erat contra X. viam Orientalem, in faciem aedificij separati, & erant ante aedificium gazophylacia.

Et via in faciem eorum iuxta similitudinem gazophylaciorum, quae erant in via Aquilonis: secundum longitudinem eorum, sic & latitudo eorum: & omnis introitus eorum, & similitudines, & ostia eorum.

Secundum ostia gazophylaciorum, quae XII. erant in via respiciente ad Notum: ostium in capite viae: quae via erat ante vestibulum separatam per viam Orientalem ingredientibus.

Et dixit ad me: Gazophylacia Aquilonis, & XIII. gazophylacia Austri, quae sunt ante aedificium separatam: haec sunt gazophylacia sancta: in quibus vescentur Sacerdotes, qui appropinquant ad Dominum in Sancta sanctorum: ibi ponent Sancta sanctorum, & oblationem pro peccato, & pro delicto: locus enim sanctus est.

Cum autem ingressi fuerint Sacerdotes, non XIII. egredientur de Sanctis in atrium exteriorius: & ibi reponent vestimenta sua, in quibus ministrant, quia sancta sunt: vestienturque vestimen-

stimen-

- XV. *Stimentis aliis, & sic procedent ad populum. A* Cumque compleset mensuras domus interioris, eduxit me per viam portae, quae respiciebat ad viam Orientalem: & mensus est eam vndique per circuitum.
- XVI. *Et ad ventum Australem mensus est quin-* Mensus est autem contra ventum Orientalem calamo mensurae, quingentos calamos in calamo mensurae per circuitum.
- XVII. *gentos calamos in calamo mensurae per circuitum.* Mensus est autem contra ventum Aquilonis quingentos calamos in calamo mensurae per gyrum.

EXPLANATIO EIVSDEM CAPITIS QUADRAGESIMI SECUNDI.

DE GAZOPHYLACIIS TEMPLI LATERA PROSPICIENTIBVS, IN QVIBVS SACRIS CARNIBVS vescebantur Sacerdotes. Cap. LXVI.

MONENDVS est in primis lector, vt vestigium primum vniuersi templi perspectum habeat, atque in eo portarum situm, & scalas perpendat, illas praesertim, quas à latere templi Aquilonari finximus, in porticu Aquilonari atrij interioris; quarum introitus Orientem respicit, estque in atrio exteriori. Atque scalis bene perspectis, quasi conscensis iis, in secundo vestigio contempletur gazophylacia huius porticus, de quibus sermo Prophetae est.

I. *Et eduxit me in atrium exterius per viam ducentem ad Aquilonem.* Versabatur quidem Propheta cum ductore Angelo in atrio interiori ipsius domus sanctae mensuras, ornamenta contemplanturus, & instrumenta; quibus rite peractis egreditur per portam Aquilonarem ad atrium exterius; gradibusque descensus declinauit ad laeuam, hoc est, ad Occidentem, ingrediturque porticum ipsam Aquilonarem interiorem, quae procurrebat à latere portae Occidentem versus. offenditque atriolum quadratum sub castello: quod connectebatur cum praedicta porticu Aquilonari, in qua aperiebatur porta: & cum ea porticu, quae in directum tendebatur ad Occidentem, & cum tertia, quae à praedicto atrio extendeatur ad Aquilonem. Atriolum vero hoc à meridie respiciebat ambulationem, seu plateam, quae ante faciem templi iacebat,

ATRIOLA quadrata.

longam centum cubitos, latam viginti. In hoc atrio videt gradus & scalas, quibus conscensis post reuolutam scalam inuenit ambulacrum, quoddam ad Occidentem extensum, hinc atque illinc cinctum exedris: vt vide; in vestigio secundo vniuersali. Has exedras describit Propheta, & earum sanctitatem, subdens:

Et introduxit me in gazophylacium quod erat contra separatam aedificium, & contra aedem vergentem ad Aquilonem. Rabbi Salomon: Id est ad vnum, inquit, ex gazophylacijs prioribus; aut ad locum gazophylaciorum, id est, gazophylacia, quae sunt sita in Aquilone domus, quae erant separata viginti cubitis athalamis, sicut supra est explicatum. Haec ille, qui deinde rationem assignare conatus, ob quam necessarium fuerit Prophetae exterius atrium egredi, vt gazophylacia sancta, quae ad interius videntur pertinere, ingrederetur, maxime deceptus est; quippe arbitratus Orientalem faciem domus centenos occupare cubitos, in quibus nulla à lateribus aperiretur porta. quod, vt supra ostendi, à veritate alienum est maxime, sed ratio est eius rei longe diuersa: nam cum totum atrium interius octo gradus erigeretur super exteriori, & peribolo esset vndique cinctum, non alia ratione poterant ad scalas venire, quae in atrio exteriori sitae erant, vt notabit infra Propheta, nisi per portam ad atrium egrederetur exteriori. Cum his conueniunt Septuaginta, qui, Ecce, inquiunt, gazophylacia quinque. Qui quidem gazophylaciorum numerus, quamuis nullibi reperitur; tamen

GAZOPHYLACIA Aquilonaria.

R. Salomon.

LOCVS orationi deputatus.

2. Paral. 7. v. 3.

S. Hieronymus hic.

R. Salomon.

eos sensisse perspectum est, gazophylacium pro pluribus accipiendum esse. Hebraice contra-
הגזרה hagizrah, separatam, & contra הבנין habinian, aedificium. Diximus supra pluribus quid vtraque vox significet, & ostendimus gizzrah, ipsum templum significare, binian, domunculas, vel cubacula circa templum. ait ergo Vates huius porticus exedras Aquilonares spectasse domum ipsam, & illa gazophylacia, quae domui adhaerebant ex latere Aquilonari.

LONGITVDO porticum longam cubitos centum, latam cubitos quinquaginta, in qua aperta erat porta Aquilonaris. Et certe porticus longitudinem, quam initio ex areae quadrata mensura colligebamus, hic textus manifeste definit, & longitudinem, quam ex portae longitudine rimabamur, atque ex difficili contextu capituli quadragesimi.

III. *Contra viginti cubitos atrij interioris.* id est, castellum, vel quadrata porticus, cuius post pauca mentionem faciet: ex quo aditus patebat, & in ambulacrum, & in exedras praedictas, respiciebat ex altero latere plateam viginti cubitos latam, quae extendebatur ante faciem Sanctuarij inter vestibulum, & atrium Sacerdotum, immo & quae totam vndique domum cingebat, vt dixi. Id est, inquit Rabbi Dauid, cubitos, de quibus supra dixi, & inter gazophylacia viginti cubitos. cui sententiae Salomon quoque subscribit.

Et contra pauimentum stratum lapide atrij exterioris. id est, respiciebat ex altero latere porticum, quae in atrio Aquilonari Occidentalis est, vocat autem pauimentum stratum lapide porticus inferiores, vt supra diximus. Septuaginta sic vertunt: Et sicut columnae atrij exterioris per ordinem: hoc est, cubacula superiora respondebant inferioribus vestibulis, postibus, & fornicibus; parietes vero, quibus cubacula diuidebantur, & muniebantur, interius superstructi erant, atriorum columnis in eisdem regionibus substructis. Huiusmodi autem porticus pulcherrimo lapide stratas, orationi fuisse ab initio deputatas indicat historia dedicati à Salomone templi: *Sed & omnes filij Israel, inquit, videbant descendentem ignem, & gloriam Domini super pauimentum stratum lapide, adorauerunt, & laudauerunt Dominum.* Inde & eximia pietate, & eruditione plenam protulit Beatus Hieronymus huius Prophetae loci interpretationem: Significat autem, inquit, quod pauimentum atrij exterioris viuo fuerit stratum lapide, vt nec aestatis puluerentur. Vnde & Dominus ascensus ad Patrem, Apostolorum lauit pedes, vt mundatis, purgatisque vestigijs, scandant regna caelorum.

Cap. 4. v. 17.

Vbi erat porticus iuncta porticibus triplici. Rabbi Salomon: Gazophylacium, inquit, iunctum, gazophylacium supra gazophylacium trinum, vnum supra aliud: quae quidem sententia, si de ordinibus atriorum accipitur, vt debet, vera est, vt mox ostendam: at cum inferiorum columnarum ordo gazophylacijs careat, quippe totus in postes, & columnas tributus, duplex tantum in altum ascendit gazophylaciorum ordo. Sed & Septuaginta, contra faciem porticus ternae scribunt: Hebraice פתח פתח, quae vox significat auulsiorem, diuisionem; postem scilicet diuisum, & seorsum consistentem inter apertiones: Significatur ergo porticus ipsa nitens postibus: potestque versus vel de castello quadrato, vel de porticu Occidentali oblonga exponi, vel potius de vtraque. Si de castello accipias, patet ex dictis, atque ex ipso vestigio, illud esse in medio trium porticum, Occidentalis, Aquilonaris, & Meridianae. Si vero malis accipere de Occidentali porticu, explicatur locus ex Hebraico codice, qui sic habet: Cubiculum contra cubiculum in ternis, vel per tria, scilicet tabulata, vel ordines cubiculorum: nam verum est in singulis porticibus triplicem in altum contignationem fuisse, vt infra pluribus ostendemus, atque ternos ordines, porticus ternas per latum in singulis contignationibus, quarum media peruia erat ambulatione, binae laterales parietibus clausae, exedris tribuebantur. Quae omnia magis explicantur ex eo, quod sequitur.

2. Paral. 7. v. 3.

S. Hieronymus hic.

R. Salomon.

PORTICVS quadrata tribus iuncta porticibus.

IV. *Et ante gazophylacia.* gazophylaciorum meminit utique superioris contignationis, idque perspectum est ex eo, quod post pauca subder: *Et erat subter gazophylacia haec introitus, vt ibi explicabimus. deambulatio decem cubitorum.* Septuaginta: Et contra exedras deambulatio decem, latitudo per cubitos centum longitudo. Quidam codices Hebraici mendose legunt, viginti cubitorum, qui corrigendi sunt ex Septuaginta è Vulgata versione ex puriori fonte haustis. Nam, vt patet ex vestigio, impossibile est ambulationem mediam latam fuisse cubitos viginti, cum postium centra inferioribus columnis respondentia, binos calamos, hoc est, cubitos duodenos cum dimidio, ab inuicem distent, vt supra vidimus. Sanctus Hieronymus putat Septuaginta interpretes addidisse verba illa, per cubitos longitudinis centum, quae superflua fuisse arbitratus est; quippe quae in Hebraeo non sunt, sed ea, quae sequuntur, ab ipsis Septuaginta interpretibus praetermissa. Verum perspectum esse poterit, si vestigium secundum atriorum expendatur, deambulationem hanc, quae ante gazophylaciorum fores extenditur, cubitos latam decem, longam fuisse cubitos centum, quanta est porticum, immo & atriorum longitudo. Atrio enim quadrata inter porticus peruia omnino fuerunt, neque vllis impedita cubiculis, vt vsui, lumini, & pulchritudini aedificij maxime deseruirent.

Ad interiora respiciens via cubiti vnus. Hebraice: In interioribus spatio cubiti vnus, vel quasi cubiti vnus: nam via Hebraeis aliquando aduerbia scit, significatque, ad, secundum, iuxta, vt apud Isaiam: *In virga percutiet te, & baculum suum leuabit super te in via Aegypti:* vt sententia loci sit: ad instar Aegypti, vel secundum plagam Aegypti, quae licet magna fuerit visa; tamen aliquando finem accepit: sic erit haec ab Assyrio aduecta calamitas. Sensus igitur nostri Prophetae hic erit, tametsi haec ambulatio media lata erat inter columnas superiores, cubitos decem; verum extendebatur alijs duobus cubitis ad facies exedrarum; ita vt à pariete paries duodenos distaret cubitos: nam paries illarum trahebatur introrsum à columnarum perpendicularibus, cubitis singulis in singulis lateribus, vt videre est in vestigio superiori vniuersali. Quae plane ambulationis mensura, & vestigij superioris vn-

DEAMBVLATIO ante gazophylacia.

IN VIA phralis Hebraica. Isai 10. v. 24.

24.

CALAMI longitudo.

ris vniuersi videtur definitur mensuras, & inferioribus, quas saepius confirmauimus de calami quantitate, & craticula, vniuersam fabricam in paria quadrata distribuentem. Illud enim verum assumimus tamquam certum, nec vlla indigens confirmatione, centra postium superiorum, inferiorum columnarum centrīs recte respondisse; aliās enim nec firma esset fabrica, nec recta. Adde quod linea illa, quae per centra duceretur columnarum, medios parietes pari ratione secabat, qui cubacula clauderant, eratque paries lateris semicubitum, quod patet ex eo, quod inter parietes duodeni computantur cubiti, vt dixi. Extra perpendicularum vero huiusmodi parietum, quadrati postes proieciabantur vtriusque cubiti vnum, vel circiter: ex quo fit vt inter postes, binos cubitos crassos, inferiorum respondentes columnarum crassitudini, ambulatio maneat decem cubitorum, & semis, quod decem more suo vocat Propheta.

Et ostia eorum ad Aquilonem. intellige cubulorum, quae erant in altero latere praedictae porticus proximae atrio interiori: nam alia cubacula his opposita versus atrium exterius, habebant ostia ad Meridiem. quorum omnium cubulorum ostia interior respiciebant ad ambulationem mediam.

DE SVPERIORIBVS GAZOPHYLACIIS, TRIPLICI columnarum ordine, & de superiorum contractione.

Cap. LXVII.

V. Erant gazophylacia in superioribus humiliora. Haec certe fundamenta sunt, quibus vniuersae architecturae moles imponenda est, atque fulcienda, vt post pauca ostendam: nunc circa Prophetarum verba explananda versari tantum libet: quae Hebraice sic leguntur: Cubacula superiora erant humiliora. Hebraice קצרות Kesaroth, quam vocem quamuis Hebraeorum interpretes aliqui breuia, vel angusta conuertant, vel angustiora; tamen cum ea voce decurtare, aut demetere fruges, frequenter significant, aptissime redditur Vulgatus, humiliora: quippe quae de inferiorum celsitudine deficerent, quod subsequens explicabit oratio. Erant quippe superiora inferioribus humiliora porticibus, vt in omni bene constituto aedificio obseruandum est, atque ab antiquis aedificatoribus perpetuo obseruatum, qui superiores columnationes contractiones, & humiliores effecerunt, ne columnae inferiores nimium grauarentur: quam architectandi rationem ab ipsa natura magistra didicisse profitentur, quae arborum stipites eo profert graciliores, quo altius affurgunt. Huius rei auctor est Vitruuius: qui superiorum

SVPERIORUM columnarum contractione.

Vitruu. lib. 5. cap. 1.

A columnarum ordinem inferiori imponendum esse testatus in foro; & columnarum mensuras illis verbis praescribit: Columnae superiores quarta parte minores, quam inferiores, sunt constituendae, propterea quod oneri ferendo, quae sunt inferiora, firmiora debent esse quam superiora. Non minus quod etiam nascendum oportet imitari naturam, vt in arboribus teretibus, abiete, cupressu, pinu, e quibus nulla non crassior est ab radicibus: deinde crescendo progreditur in altitudinem, naturali contractione peraequata nascens ad cacumen. Ergo si natura nascentium ita postulat, recte est constitutum, & altitudinibus, & crassitudinibus superiora inferiorum fieri contractione. Quae quidem Vitruuij praecepta, eorumque rationes, vt alia quamplurima, ex huius aedificij rationibus desumpta esse, vel me tacente, cognoscat lector, qui tot saeculis ante Vitruuium horum quamfissillima praecepta sacris viderit monumentis consignata. Atque vt alia praeteream suis locis exponenda, duo hic nobis perspecta erunt, primum de contractione superiorum columnarum: secundum de earumdem minori altitudine. Hanc porro exponendi rationem a Beato Hieronymo laudari compertum est: Quae gazophylacia, inquit, erant in superioribus, id est, in coenaculis humiliora. Ipsa quoque gazophylacia, hoc est, in coenaculis humiliora. Ipsa quoque gazophylacia, hoc est, thesauri gazarum Domini, in superioribus humiliora sunt. Quanto enim quis excelsior fuerit, tanto, cum Apostolo, humilitate deijcitur, dicente: Qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.

Quia supportabant porticus, quae ex illis eminebant de inferioribus, & de medijs aedificij. Hebraice: Quia capiebant angulos, (postes postimus nos exponere), ex ipsis, vel praecipis inferioribus, & medijs aedificij. Septuaginta: Quoniam eminebant columnae circa columnas inferiores, & spatium sic. Quibus verbis elucidarunt versus alioqui obscurum, cuius is est sensus: Superiora cubacula humiliora erant quam mediana, & haec rursus humiliora inferioribus porticibus, quia columnae superiores contraherantur a latitudine inferiorum, quae erant in porticibus: & similiter supremae columnae medianis erant arciores, hoc significat verbum illud, eminebant, vsurpatum a Septuaginta, & a Vulgato; id est, surgebant in altum circa inferiorum crassitudinem, quare illis aliquantulum contractis, necesse erat spatium in circuitu relinquere ad crassitudinem columnae inferioris. Eandemque sententiam habet Vulgatus illis verbis, quia supportabant porticus, id est, quia, columnae medianae, quas supportabant, & fulciebant ipsae porticus infimae, eminebant ex ipsis, vel praecipis porticum postibus: id est, contractiones surgebant quam postes inferiores, & supremae columnae adhuc exiliores attollebantur quam medianae. Quae omnia de semicolumnis, parietibus adaptis intelligenda esse, non autem de ipsis muris, aut postibus, vt perperam Rabbini exposuerunt, sequentia verba indicabunt, ea potissimum, quae a Vulgatae interprete addita esse confirmabimus.

Triplega enim erant, triplicem columnarum ordinem in atrijs fuisse infra ostendemus, & non habebant columnas, sicut erant columnae atriorum: propterea eminebant de inferioribus, & de medijs a terra. Hebraice sic legi potest, Quia triplicia ipsa, inferiora, media, & summa, neque illis

ARCHITECTURAE praecepta ex huius aedificij obseruatione desumpta.

Hierony.

SVPERIORES humiliores esse debent. 1. Cor. 15. 9.

VI.

COLVMNAE in porticibus inferioribus fuerunt, non in superioribus.

ALTIITVDINE, & crassitudine minores sunt superiores columnae inferioribus.

Vitru. lib. 5. cap. 7.

VULGATAE defensio.

LATITVDO porticum perpetua, quinquaginta cubitorum.

R. Salom. in comm.

R. Dauid. in comm.

illis (superioribus) columnae, sicut columnae atriorum. Si vim vocis גמולד ghamud, expendas, rationem inuenies ob quam superioribus columnae negentur. significat enim stantem, quasi statuam dicas, quod stet, id est, in medio domus erecta superiora sustinens, ac fere semper rotundas significat textus ea voce columnas. Ex quo fit vt praesenti textu duo nobis fiant perspicua: primum columnas illas, quas duplices statuimus in medijs porticibus inferioribus: quaeque ex frontium symmetria, & responione haestenus confirmare potuimus, ipsius Prophetarum verbis facile confirmari. Alterum est, huiusmodi columnas in superioribus coenaculis minime fuisse; quippe cum totum superius pauimentum in coenacula, & ambulacione distribuatur; pilae & quadratae sunt, & interiectis cubiculorum parietibus quodammodo innituntur, vt columnae minime dici posse videantur. Sed ad expositionem Hebraicae lectionis reuertamur. Propterea, inquit, decimus est (supremis) praefertur inferioribus & medijs a terra. Quasi dicat, necesse fuit cubacula superiora esse humiliora inferioribus, quia columnae eorum, vel pilae erant contractiones quam inferiores columnae. Et ideo sicut detractum est aliquid de crassitie columnarum inferiorum superioribus, sic necesse fuit detrahi aliquid de altitudine in secundo ordine, & in tertio. Itaque superiori versus de contractione crassitudinis columnarum monuit nos Vates, hoc vero de imminuta altitudine, vt eadem proportionis ratio seruaretur. Atque hoc ipsum imitari voluisse videtur Vitruuius, qui supra altus de contractione differuit columnarum in foro, postea vero de minuenda altitudine in theatro: Supra id, pluteum inquit, columnae quarta parte minores altitudine sunt, quam inferiores. De qua re nos infra post absolutam Prophetarum explanationem sacrae Scripturae exemplis tractaturi, Deo dante, sumus.

Cubitis quinquaginta. Haec verba addit Vulgatus, quae neque sunt in fonte, nec in Septuaginta Interpretum versione, sed non propterea minoris sunt auctoritatis: cum & vera sint, & certam quandam aedificij rationem indicent: nam Vulgatus noster, vel in codice veteri inuenit hunc versum, vel adiecit paraphrasticè, cuius hic est sensus, contextui valde consentaneus: detractum est aliquid supremis columnis a crassitie inferiorum; & inferioribus a crassitie infimarum, seruata tamen atque illibata latitudine quinquaginta cubitorum cum in infimis, quam medijs, & supremis columnis, quia earum omnium centra erant in perpendicularo parietis, qui ab altero distabat cubitos quinquaginta, calamos nimirum octo, quod qua ratione sit factum, paulo inferius demonstrabimus, cum de trabecationum proportione, vel si malis, de triglyphorum ratione agemus. Haec enim superiorum cubiculorum latitudo etiam duplici sequenti versus confirmabitur. Sedenimvero praetermittenda non est occasio quaedam ampla laudandi Christi, quam eius infensissimi hostes nobis hoc loco praestant. Salomon enim: Ego vero, inquit, non potui horum trium versiculorum intelligere quicquam. Sed Dauid, quam ille deinde Rabbini sibi superbe arrogauerat è caelo datam expositionem, negat esse conuenientem, atque alias aliorum nequos retulit, & tandem subdit: Ego vero dico futurum esse, vt Elias hunc

locum explicet. Haec ille, quae mihi haud dissimilis esse videtur illi, quam Christo Domino mulier illa Samaritana, tenebras adhuc amans, luminique resistens dixit, referente Ioanne: Scio, enim inquit, quia Messias venit, qui dicitur Christus, cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. Demus igitur nos laudem, gloriam, benedictionem, & honorem Iesu Christo, Deo ac Domino nostro, vero Messiae, quod iam venerit, & Ecclesiam suam docuerit omnia, atque inter alia huius loci expositionem, quam cum viderint Hebraei, suo ipsorum testimonio conuincantur, Eliam iam venisse. Sed & antiquum Rabbini fuisse Eliam expectare instauratorem, perspectum esse poterit ex eo, quod descendente Iesum de monte Thabor post transfigurationem, Interrogauerunt eum discipuli dicentes: Quid ergo Scribae dicunt, quod Eliam oporteat primum venire? At ille respondens, ait eis: Elias quidem venturus est, & restituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias iam venit, & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eo quaecumque voluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis. Sed de his iterum.

Ioan. 4. v. 25.

CHRISTVS Ecclesiae annuntiavit omnia.

Matth. 17. v. 10. 11. 12. & 13.

VII.

Et peribolus exterior secundum gazophylacia, quae erant in via atrij exterioris ante gazophylacia: longitudo eius quinquaginta cubitorum. Hebraice: Et paries, qui erat forinsecus contra exedras in via atrij exterioris, longitudo eius quinquaginta cubitorum è regione exedrarum, id est, murus Orientalis huius aedificij, vel porticus Aquilonaris, in qua adhuc manebat: peribolum autem hunc mensus est dum descenderet per gradus, qui peribolus, maceria, vel paries tam longus erat, quantum frontes reliquarum porticum atrij exterioris. & ne ignotum per ignotius explicare videatur, subdit.

CONFIRMATIONEM porticum quinquaginta cubitorum.

VIII.

Quia longitudo erat gazophylaciorum atrij exterioris, quinquaginta cubitorum. quasi dicat, notum est autem ex praedictis mensuris alias omnes atrij exterioris porticus fuisse latas cubitos quinquaginta: includendo, vt bene notat Lyranus, non solum spatium inter parietes, sed etiam parietes, & pilarios. Haec ille. Quae nos supra ex ipsius Prophetarum verbis confirmauimus.

DE GAZOPHYLACIIS MERIDIANIS, & de scalis. Cap. LXVIII.

longitudo ante faciem templi centum cubitorum. Descendit quidem ab illis exedris Aquilonaribus, vt ad similes Meridianas transfret, & pertransiens ante vestibulum templi mensus est Angelus iterum latitudinem atrij interioris ab aedificio Aquilonari vsque ad Australe, illi è regione oppositum,

positum, inuenitque cubitos centum.

IX. Et erat subter gazophylacia haec, ytiq; Meridiana, introitus ab Oriente ingredientium in ea de atrio exteriori. Supponit iam offendisse gradus Meridionalis porticus Sanctuario proxima...

X. In latitudine periboli atrij, quod erat contra viam Orientalem, in faciem aedificij separati, & erant ante aedificij gazophylacia. Hebraice: In latitudine periboli atrij, vel maceriae atrij, vt habet Regius codex, viae Orientalis; coram hagizrah, & coram habinian, aedificio (thalamorum) erant exedrae...

DE ATRII interioris peribolo, quo a populo fecerantur Sacerdotes.

Ioseph. 6. belli c. 6.

XI. Et via ante faciem eorum iuxta similitudinem gazophylaciorum, quae erant in via Aquilonis. Apertissime Septuaginta vertunt: Et exedrae, & deambulatorium ad facies suas iuxta mensuras exedrarum, quae ad Aquilonem, hoc est, & media ambulatio, & exedrae laterales eadem...

3. Reg. 22. v. 5.

SICVT, VEL secundum phrasin Hebraicam. Et omnis introitus eorum. Septuaginta addunt: & omnis exitus eorum; quae oratio non est in fonte, sed praecedentem consequitur. Vtraque autem voce, introitus scilicet, & exitu significatur forma, ordinatio, dispositio, mensura. Sic etiam locum exposuit Rabbi Salomon: Iuxta introitum, vel exitum gazophylaciorum Aquilonarium.

Rabbi Salomon.

Cap. 43. Ezech. v. 11.

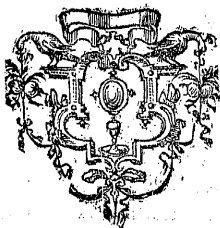
Et similitudines eorum. Hebraice: Sicut iudicia eorum, vocat autem iudicia commensus aedificij: quemadmodum infra eundem commen-

A sum vocat praeccepta, & leges domus. Sed & Rabbi Dauid, similitudinem interpretatus fuisse videtur, cuius rationem reddit: Nam omnia, inquit, videbat in visione prophetiae, non rem realiter existentem, idque clarissimum est.

XII.

Et ostia eorum secundum ostia gazophylaciorum, quae erant in via respiciente ad Notum, vel ad Austrum. In hoc versu videtur esse contradictio, dicere enim debuit, erant haec Meridiana cubacula per omnia familia & paria Aquilonaribus, non vero Meridianis cum Meridiana ipsa demonstrat Propheeta, atque alijs ex aduerso oppositis comparat, proculdubio Aquilonaribus. Ceterum aduertendum est in hoc etiam versu confundi illas particulas, de quibus egimus superiori versu, & voculam, sicut, v'surpari pro cognata sua sic; ita enim debet connecti versus, sicut similitudines eorum, & sicut ostia eorum, sic ostia gazophylaciorum, quae erant in via respiciente ad Austrum. quae lectio & contextui Hebraico conformis est, & Propheetae descriptioni. Illud autem, similitudines eorum, illorum intellige gazophylaciorum, quae primum dimensus fuerat in Aquilone.

Ostium in capite viae, quae via erat ante vestibulum separatum per viam Orientalem ingredientibus. Hebraice pro vestibulo est geder, cuius loco supra redditur peribolus: idem igitur modo significat vestibulum, scilicet septum illud foraminatum ad instar loricae, (vt supra diximus ex Iosepho) quae laicos a Sacerdotibus segregabat. atque eadem sententia huius versus est, & praedicti, scilicet hoc aedificium Australe habuisse ascensum a fronte Orientali, gradusque eius duxisse in ambulacionem mediam superiorem, quae procurrebat Occidentem versus secundum longitudinem periboli elegantis, & separantis populum a clero. Chaldaeus paraphraestes longe aliter hunc versum interpretatus est: Et secundum portas, inquit, gazophylaciorum, quae apertae erant ad viam Australem, erat ostium in capite viae, quae via erat ante suggestum Leuitarum, per viam Orientalem ingredientibus. Quae verba retulit, & explicare conatus est Rabbi Salomon: geder, inquit, haginah, significat peribolum lapideum factum in gradibus, super quo cantabant, & psallebant. Sed Rabbi Dauid cum pluribus rationibus ostendisset suggestum Leuitarum huc minime pertinuisse, tandem ex libro Miznaioth concludit, atrium Sacerdotum eleuatum fuisse prae atrio Israel duobus cubitis cum dimidio; atque hunc gradum vocari a Propheeta gederet hagina; hoc est, vestibulum separatum.

DE

DE PRAEDICTORVM GAZOPHYLACIORVM vsu, & sanctitate. Cap. LXIX.

XIII.

T dixit ad me: Gazophylacia Aquilonis, & gazophylacia Austris, quae sunt ante aedificium separatum; haec sunt gazophylacia sancta: in quibus vestiuntur Sacerdotes, qui appropinquant ad Dominum in Sancta Sanctorum: ibi ponent Sancta Sanctorum, & oblationem pro peccato, & pro delicto: locus enim Sanctus est. Septuaginta interpretes: Et dixit ad me, inquit, exedrae ad Aquilonem, & exedrae, quae ad Austrum existentes, ante faciem spatiorum. Quo loco Septuaginta vocem hagizrah, pro spatio vsurparunt inter porticus & domum, vel inter gazophylacia porticum, & ea quae circa templum. Verum cum a nobis supra vox pro ipso aedificio templi vsurpetur, idem quoque hic significare putabitur, eodem plane sensu & cum cubacula haec & templum prospiciant, & spatia illa interiacentia inter templum, & dicta gazophylacia: quamuis negari non possit magis ad loci sanctitatem, quam commendat Propheeta, facere, quod templum ipsum prospiciant, quam quod atrium interius. Nam & sunt, inquit, idem Interpretes, exedrae Sancti Sanctorum, in quibus vestiuntur ibi Sacerdotes appropinquantes ad Dominum Sancta Sanctorum, & sacrificium, & quae pro ignorantia, quia locus sanctus est. Chaldaeus vero: Sacrosancta vertit, quod nos legimus Sancta Sanctorum. Hunc locum ita exponit Chimchius, vt haec dicta sint ad excludendum incircumcisum corde, & incircumcisum carne. Sancta autem Sanctorum comedebantur intra ad atrium Israel. ac postea explicare videtur quanam sacrificia dicantur Sancta Sanctorum. Sed nos illam arbitramur certiore esse sententiam, quae affirmat Sancta Sanctorum dici illam cuiuscumque sacrificij partem, quae ad Sacerdotes iuxta praeccepta legis spectabat: qui merito sancti dicuntur, non quod Deo sacrati modo, sed quod moribus etiam sanctitate referre debeant. Sed prae alijs locum exposuisse in hunc sensum videtur Sanctus Hieronymus: Ex quibus discimus, inquit, multas ciborum esse diuersitates, quibus vesci Sacerdotibus licet, vel non licet: & de his ipsis, quos licet in cibis sumere, non in omnibus sumuntur locis, nec ab omnibus, neque omnino tempore. Quibus verbis ciborum delectum, quem sancta mater Ecclesia semper laudauit, ac tenuit, Diuinae legi ostendere videtur satis esse consentaneum, quidquid peruersi impie obloquantur haeretici. Sed praetermittendum non est salutare quoddam eiusdem Beati Hieronymi consilium, quod ob oculos semper habere decet sacrae Scripturae interpretem: Gazophylacia, inquit, Aquilonis, & Austris, puto esse quae vel historiae contineant simplicitatem, vel spiritualis intelligentiae sacramenta: vt per Aquilonem veniamus ad Meridiem. Neque enim sic legenda est litera, & historiae fundamenta iacienda, vt non veniamus ad culmina: neque ita pulcherrimo ac-

GAZOPHY-lacia sancta.

R. Dauid.

SANCTA Sanctorum in oblationibus quae dicantur SACERDOTES sancti quare dicuntur.

S. Hierony.

CIBORVM delectus in Ecclesia Diuinae legi consentaneus.

SENSVS allegoricus literali insinuat.

A dificio testata ponenda, vt nequaquam fundamenta sint solida. Haec Sanctus Doctor: de huius partis quibus nos supra pluribus. Cum autem ingressi fuerint Sacerdotes, non ingredientur de Sanctis in atrium exterior: & ibi reponent vestimenta sua, in quibus ministrant, quia sancta sunt: vestienturque vestimentis alijs, & sic procedent ad populum. Cum ingressi fuerint, inquit Chimchius, cum venerint ad gazophylacia sua in atrio Sacerdotum, dicit quod cum egressi fuerint ab eorum seruitute, & cum venerint ad atrium Sacerdotum, ibi reponent vestes Sacerdotales, quibus vestiebantur dum ministrabant: ne forte scilicet egrediantur illis vestimentis ad atrium exterior, quod est atrium Israel: quod exterior est, respectu atrij Sacerdotum: hoc enim erat magis sanctum & interius, quam illud: ac propterea dicit de Sancto ad atrium exterior: & huc vsque appellauit atrium mulierum, atrium exterior. Haec autem Rabini expositio duo inuoluit, quae examinatione indigent: arbitratur enim primum de ministerio sermonem hic fieri, quo ministrabant in atrio interiori, in quo reponenda esse existimat sacra vestimenta; at contra videtur habere ipse contextus, quem magis ad rem exposuit Lyranus, loci difficultatem enucleatius explicare conatus: Atrium exterior, inquit, hic non potest accipi generaliter, nam sic accipiendo gazophylacia, ista sunt in atrio exteriori, sicut frequenter dictum est supra; sed accipitur partialiter pro illis locis, ad quae admitterebatur populus, vt magis pater ex sequentibus. Haec ille. Et certe si de gazophylacijs superioribus sit sermo, vt fieri videtur esse certissimum: eorum saltem introitus in atrio exteriori patebat, vt paulo ante ab ipso Propheeta testatum est, atque ex eo, quod Propheeta ad atrium primum educitur exterior, vt in haec introducatur cubacula. Sed certe huc spectat, quod de atrio mulierum dixerat Rabbini, quodque Lyranus atrium vocat peculiare. Nam quamuis, vt supra dixi, atrium mulierum nullum fuerit in templo Da temporibus salomonis vsque ad tempora Zoro-

VESTIMENTORVM Sacerdotium sanctitas.

Nicol. de Lyra.

ATRIVM mulierum in antiquo templo nullum: sed lege tantum a quibusdam locis foeminae arcebantur.

Da temporibus salomonis vsque ad tempora Zoroastri, tamen negandum non est, fuisse vel lege, vel laudabili consuetudine in more positum, vt mulieres in porticum illam Sacerdotum atrio proximam minime introirent. Sed Israeliticis purificatione praecedente, ad illam porticum minime admittebantur. Cuius quidem rei non coniecturam modo licet proferre, sed & luculentum Iosephi testimonium: Sciunt omnes, inquit, qui templum nostrum viderunt, quale fuerit, quamque inuolabilis sanctimonia castum. Quatuor enim porticus circum se habuit, & earum suam quaeque secundum legem custodiam. Totidem plane porticus in nostra vniuersali ichnographia licet computare: primam gentium, secundam Israelis, tertiam Sacerdotum, quartam vestibuli templi. Has vero, & non alias a Iosepho recenserit, earum custodiam, quas refert, plane testatur: In primam, inquit, porticum ingredi licuit omnibus, etiam extraneis: tantum menstruae foeminae intrare vetabantur. In secundam porticum intrabant Iudaei omnes, eorumque coniuges, si erant ab omni pollutione mundae. In tertiam, Hoc est, in eam, de qua nobis est sermo: mares Iudaei mundi atque puri. Mares dixit, vt excluderet foeminas. In quartam Sacerdotes, vestitu sacerdotali induti &c. Sed & mares adhuc puri & mundi ab illa interiori tertia, quam dixit, porticu tunc maxime arcebantur, cum

Ii Sacer-

Tom. 2. Explan. Pars 2.

Sacerdotes vestibus induti sacris sacratissimas A carnes afferebant; in superioribus coenaculis coram Domini templo ab eisdem Sacerdotibus edendas, quibus consumptis, & veluti consummatis sacrificijs, ibi ponent vestimenta sua in quibus ministrant, vestienturque vestimentis alijs, & sic procedent ad populum. Id est, inquit Rabbi Salomon: Accedent ad tangendas vestes populi, si ipsis placuerit; at vero in vestimentis Sacerdotalibus non tangent populum: nam in illis sunt quidam gradus puritatis, & vestes prophanae non sunt illis in conculcatione. Rabbi vero Dauid: Postquam, inquit, vestiti fuerint alijs vestimentis, poterunt tangere illis vestibus populi vestimenta, id est, populi Israel, qui est in atrio Israel: nam in atrio populus congregabatur, & non ingrediebatur ad atrium Sacerdotum, nisi ad impositionem manuum, ad mactationem, & ad eleuationem, seu oblationem: vestimentis autem Sacerdotalibus non licebat illis tangere populi vestimenta, quae sunt prophana, & respectu illorum sunt vilissima. Ionathas autem exponit: Et sic commiscebuntur populo. Quod vero Rabbini iste populum affirmat atrium Sacerdotum ingredi, de portis Meridiana & Aquilonari atrij Sacerdotum intelligendum est, quod in his tria illa persciebantur: imponebantur enim offerentium manus victimarum capitibus, quarum iisdem mactationi astabant, ac tandem cum Deo offerebantur, ut supra, cum de portis ageretur, ostensum est, & in apparatu pluribus ostenditur, cum de sacrificio ritibus agemus. Praeterea nunquam neque ad portas licebat populo propius ad Sacerdotes accedere, tantum voluit Deus omnipotens clerum a populo differre, tantaque in veneratione res, personaeque sacras a populo ubique & semper haberi. Sed de his alijs. Sunt & in hac eadem porticu culinae sanctorum, eadem sanctitatis causa prope exedras, vel refectoria sancta extructae: de quibus quoniam capite sexto & quadragesimo sequenti agit Propheta simul agens de culinis populi, quadragiesimi sexti quoque capitis partem illam ad finem huius capitis annectemus, ne post longam diuersarum rerum tractationem, cogamur ad haec eadem redire gazophylacia.

R. Salomon.

R. Dauid.

R. Ionathas.

OFFERENTES victimas earum capitibus manus imponebant priusquam iugularentur.

SACERDOTUM, & rerum sacrarum sanctitas.

DE PERIBOLO

SVMMAS TEMPLI SVB-
Strucciones cingente, ac de pariete Israelis atrium circumdante.

Cap. LXX.

XV.

R. Dauid.

VMQVE compleisset mensuras domus interioris. Id est, inquit Rabbi Dauid, atriorum, & gazophylaciorum: nam haec omnia sunt ad vsum domus interioris, quod est templum. eduxit me extra murum montis domus, per viam portae, quae respiciebat ad viam

Orientelem. haec est porta montis domus Orientalis, cuius prius fecerat mentionem in principio prophetae: & mensus est eam vndique per circuitum. Id est, mensus est domum, in qua erat porta in circuitu ad quatuor ventos, vel plagas.

XVI.

Mensus est autem contra ventum Orientalem, Id est, circuiuit totam illam plagam, & sic etiam mensus est plagam Aquilonarem, & plagam Australem, & plagam Occidentalem: omniaque simul erant quingentorum cubitorum longitudinis, & totidem in latitudine. Mendum suspicor vel Rabbini, cuius omnes sunt allatae expositiones, irrepsisse, vel interpretis, dum omnia simul dicit fuisse quingentorum cubitorum, cum potius singulas plagas totidem cubitis fuisse dimensas per sepe omnino sit, calamo mensurae, quingentos calamos in calamo mensurae per circuitum.

XVII.

Et mensus est contra ventum Aquilonis quingentos calamos in calamo mensurae per gyrum.

XVIII.

Et ad ventum Australem mensus est quingentos calamos in calamo mensurae per circuitum.

XIX.

Et ad ventum Occidentalem mensus est quingentos calamos in calamo mensurae.

XX.

Per quatuor ventos mensus est murum eius vndique per circuitum, longitudinem quingentorum cubitorum, & latitudinem quingentorum cubitorum diuidentem inter Sanctuarium & vulgi locum. Rabbi Dauid: Nam mons domus, inquit, erat magis sanctificatus quam Ierusalem, ad quem non poterant ingredi patientes feminis fluxum, menstruatae, & parturientes. Huiusmodi autem immunditias tota ciuitate arceri dixit Iosephus, quod hyperbolice dictum videtur, ut vrbis exaggeraret sanctimoniam. Haec ille.

XXI.

Verum si quod sentimus, libere proferre liceat, difficilis est plane textus, tum propter lectiones varias, tum vero maxime propter multiplices Interpretum sententias secum inuicem pugnantis. Verum enimvero non facile constare poterit de ea re, quae hac mensura definitur, quin prius constet an calamis dimensa sit, an vero cubitis: de qua re in primis agendum est. Et certe si Septuaginta interpretum sequamur lectionem, omnia cubitis dimensa esse compertum erit, & calami mentio fiet propterea tantum, quod in calamo cubiti signati fuissent, ut initio dicebamus. Horum perspecta erit sententia, cum verba expenduntur: Et completa est, inquit, mensuratio domus interioris, & eduxit me per viam portae respicientis ad Orientem; & mensus est domus exemplar in circuitu in ordine quingentos in calamo mensurae, & mensus est ad mare. Et mensus est secundum faciem maris cubitorum quingentos in calamo mensurae. Et conuersus est ad Aquilonem, & mensus est secundum faciem Aquilonis cubitorum quingentos in calamo mensurae. Et conuersus est ad Austrum, & mensus est secundum faciem Austri quingentos in calamo mensurae, quatuor partes eius. Et disposuit murum ei per circuitum, quingentos ei ad Orientem, & quingentorum cubitorum latitudo, ad diuidendum inter Sancta, & inter antemurale in ordine domus. Haec tenus ex Septuaginta interpretibus, ut in Regio codice: quamuis enim

XXII.

XXIII.

XXIV.

XXV.

XXVI.

XXVII.

XXVIII.

XXIX.

XXX.

XXXI.

XXXII.

XXXIII.

XXXIV.

XXXV.

XXXVI.

XXXVII.

XXXVIII.

XXXIX.

XL.

XLI.

XLII.

XLIII.

XLIV.

XLV.

XLVI.

XLVII.

XLVIII.

XLIX.

L.

Theodoret.

S. Hierony.

AN CALAMI quingenti intelligendi sint, an cubiti.

VULGATAE defensio.

DUPLE X murus recensetur, calamorum quingentorum alter alter cubitorum totidem.

MVRVS atrij Israel quingentorum cubitorum.

BIS MILLE cubiti vniuersum templum cingunt.

enim verba nonnulla in Sixtiano immutentur, A tamen non aliqua ex parte sensus, quem exposuit Theodoretus: Ostendit mihi, inquit, circuitum, quem mensus est, & dum mensus esset, docuit vnamquamque partem, Orientis, Occidentis, Aquilonis, & Austri quingentos cubitos habuisse, ita vt circuitus quadruplicatus in bis mille cubitos cogetur. Sed certe huic expositioni, quae ad cubitos omnia retulit, opponit se Beatus Hieronymus, nullam huius mensurae partem ad cubitos referendam esse contendens: Illud autem, inquit, quod per simplicitatem interpretationis dum parum attendimus celeritate dictandi, & Septuaginta habent, & nostra translatio: Murum eius vndique per circuitum longitudinem quingentorum cubitorum, & latitudinem quingentorum cubitorum: Hebraeus sermo non continet, sed simpliciter longitudinem quingentorum, & latitudinem quingentorum, vt subaudiatur calamorum: sicuti quarto supra dictum est ad Orientalem ventum, & ad Aquilonem, & ad Austrum, & ad mare quingentis calamis murum partium singularum ab eo, qui tenebat calamum, fuisse dimensum. Et certe si Hebraei codices nunc consulantur, sensus Septuaginta interpretum, & Chinchij ibidem allatus vix posse stare videtur, cum singula verba singulis appertissime reddiderit Vulgatus, quingentos calamos in calamo mensurae, vtrique conuertens. Verum cum maxime fuerint Hebraicae linguae periti Septuaginta interpretes, aliquid illis deferendum esse perspectum est, praesertim cum eorum lectio, Chinchij quoque fulciatur testimonio, viri quidem apud Hebraeos doctissimi. Quapropter tenendam nobis esse Vulgatam lectionem censuimus, neque verbum aliquod ab ea immutandum: nam quod modeste fatetur Hieronymus per simplicitatem incurrisse, Deo interpretis calamum bene disponente, factum fuisse arbitrabimur; atque eo magis, quo minus in eo addendo appareat interpretis studium, vel industria. Quo fiet vt duplicis muri, vel rei cuiuspiam mensura notetur, prima a versu decimo quinto vsque ad decimum nonum, quae quingentorum ordine calamorum fuisse deprehenditur: altera versu vigesimo, quae cubitis quingentis definitur.

quanta est latitudo porticum, in quibus aperiuntur, qui omnes numeri in vnam summam collecti, quingentos complent. Totidem vero pares areae, & pares totidem porticus ab Oriente in Occidentem computantur, vt ex omnibus certa constare possit mensura muri quadrata quingentorum cubitorum. Quod si quis forte in dubium reuocare velit quaternas illas atrij exterioris angulares areas, & eam, quae ad Castrum, & eam, quae ad Africum, & eam, quae ad Eurum, ac denique eam, quae ad Aquilonem, quod earum nulla facta esse videatur expressa mentio apud Prophetam, is patienter sustineat, donec ad caput sexrum & quadagesimum veniamus, nulla interiecta mora mox exponendum.

Sed haec perspicua sunt: illud certe difficultatem habet, a qua nullus adhuc me expediuit, quod ad quingentorum calamorum mensuram spectat. Nam Rabbi Salomon, qui singula aedificij latera quingentis calamis fuisse dimensa arbitratus est, & calamum sex tantum cubitorum: Erat, inquit, tria millia super tribus millibus cubitorum. Nam calamus erat sex cubitorum. Et hoc est, quod cecinit Calirites: Dauid extendit filum trium millium cubitorum fundamentum super tribus millibus cubitis. Et erant triginta sex iuxta mensuram priorem, qua mons domus erat quingentorum super quingentis cubitis, diuisus in tria millia super tribus millibus, in corrigijs quingentorum cubitorum per longum, & per latum: ibique inuenies triginta sex quadrata quingentorum super quingentis. Atque propterea dixit Poeta, triginta sex eo modo quo duplicabantur, quingentorum. Haec ille, qui a laterum mensura pertransijt ad areas, ac cubitorum, & calamorum proportionem inuestigauit in quadratis eiusdem numeri calamorum, & cubitorum. Quoniam calamus cubitum sexies continet, fit vt latus quadrati quingentorum calamorum sexies contineat latus quadrati quingentorum cubitorum: quod si senarius numerus in se ipsum ducatur, fient sex & triginta, ac toties affirmabis huiusmodi quadratum illo contineri. Sed haec parum, aut nihil ad praesens faciunt institutum. Sanctus vero Hieronymus, qui palmum calamis superaddendum censuit; huius muri ambitum duobus calamorum millibus computat: Qui faciunt, inquit, cubitos duodecim mille, trecentos triginta tres, & tricentem. At nos, qui calamo quartam cubiti partem superaddendam ostendimus, quartam bis mille calamorum partem, hoc est, quingentos cubitos duodenis cubitorum millibus addendam esse existimauimus. Verum non in hac re, quae ex ostensis satis constat, difficultas est, sed in ea, quae huiusmodi calamorum, aut cubitorum numero definitur: sunt enim plures, qui nihil ea de re statuerunt: alij, inter quos est Lyranus, Salomonis sequutus sententiam, describi putant mensuram muri exterioris, totum aedificium claudentis. Sed quomodo murus eius mensurae sit, minime ausi sunt statuere. Alij tandem vrbis moenia hic describi censuerunt. Hieronymi fortasse verbis innixi, qui: Prudens lector, inquit, & diligens, legat librum Iesu Naue, & inueniet quomodo in suburbanis haec mensura feruetur. Ego vero, nihil ad huius loci expositionem faciens in dicto libro haec inuenire potui, & satis alibi ostendi murum vrbis vicinis cubitorum millibus

QUINGENTIS cubiti ex singularum partium mensura colliguntur. 100 100 100 50 50 50 50 500

QUAENAM sit mensura quingentorum cubitorum

R. Salomon.

S. Hierony.

QUID HAC mensura comprehendatur.

Nicolaus de Lyr. R. Salomon.

Alibi i. part. Apparatus lib. 2. cap. 21.

bus cingi, non duodenis, nullam vrbis partem A reperiri existimauit, quae huiusmodi cubitorum numero ambiatur: vna excepta ciuitate superiore Sioni insidente, quae huic mensurae proxima est, quamque stadijs tribus & triginta definit Iosephus. Stadium porro cubitis quadringentis constat: quod si hos numeros inuicem multiplices, inuenies tredecim mille ducentos cubitos, non vero duodecim mille quingentos, quos efficiunt bis mille calami quater quingenti. Quare aliam esse ingrediendam viam duxi, vt sententiam Clarij sequamur, qui ex Rabbiorum, ni fallor, sententia asseruit, hunc murum esse eum, quem post principium quadragiesimi capitis mensus fuerat, atque inuenerat esse altum calamum vnum, latum tantundem. B In quo quidem muro, vel peribolo facile quingentorum calamorum numerum reperio, non quidem in singulis eius lateribus, sed in omnibus, quod sic ostendo: Murus Israel, vt paulo ante ostendi, longus est cubitos quingentos, quinquaginta vero cubiti in calamos diuiduntur octo, vt pluribus ostensum est supra: ex quo fit, vt quingenti in octoginta calamos diuidantur, quibus si addas octonos vtrinque calamos atrij gentium, & vtrinque septenos porticus gentium, & vtrinque fenos viae, & singulos vtrinque latitudinis periboli, & vnum demum cubitum, vtrinque dimidium, quantum a perpendiculari muri projicitur substructionis murus, sicut omnes simul cubiti centum viginti quinque, qui quater

Table with measurements: 400, 33, 1200, 1200, 13200, 2000, 6, 500, 12000, 12500, PERIBOLVS atrij Israelis quingentorum vndique cubitorum fuit.

sumpti efficiunt calamos in vniuersum quingentos. Atque hunc quidem murum mensus est Angelus circum circa quater, a varijs incipiens ventis, ac semper reperit calamos quingentos: quod indicare videtur illud verbum, quod semper additur: Mensus est autem, inquit, contra ventum Orientalem in calamo mensurae per circuitum: quod in omnibus alijs mensuris repetitur. Hanc porro saepius repetitam mensuram probant alia multa saepius repetita a Propheta nostro, saepius ab Angelo dimensa, quae vel me tacente, ipsa per se obuiam fieri possunt lectori. Sed quamuis nullum huiusmodi reperiatur exemplum, admirabile quoddam hac ipsa dicendi forma indicatur Ecclesiae Christi sacramentum: tanto enim maius est, ac latius hoc templum antiquo illo, quanto longior est vno illius latere totus ambitus. Neque mirandum sane quod quae de hoc nouo templo propheticè dicuntur, ab aliquibus Interpretibus quasi de vrbe dicta exponantur, ab alijs quasi de templo: cum qui hanc nouam vidit in visione ciuitatem Ioannes: Et templum, inquit, non vidi in ea. tota enim ciuitas templum quoddam est. Sed de his opportunè magis suo loco Haec enim, quod ad capitis quadragiesimi secundi breuem spectat explanationem, dicta sufficiunt: cui pars quaedam capitis quadragiesimi sexti adiungenda videtur, vt quod ad atriorum formam perfecte dignoscendam spectat, perspectum lectori simul ac semel esse possit.

LATISSIMUS EST ECCLESIAE SANCTAE MURUS. Apocal. 21. v. 22.

EX CAPITE QVADRAGESIMO SEXTO EZECHIELIS PROPHETAE.

XIX. T introduxit me per ingressum, qui erat ex latere portae, in gazophylacia Sanctuarij ad Sacerdotes, quae respiciebant ad Aquilonem: & erat ibi locus vergens ad Occidentem. XX. Et dixit ad me: Iste est locus, vbi coquent Sacerdotes pro peccato, & pro delicto: vbi coquent sacrificium, & non esserant in atrium exterius, & sanctificetur populus. XXI. Et eduxit me in atrium exterius, & circumduxit me per quatuor angulos atrij: &

ecce atriolum erat in angulo atrij, atriola singula per angulos atrij. In quatuor angulis atrij, atriola disposita quadraginta cubitorum per longum, & triginta per latum: mensurae vnius quatuor erant. Et paries per circuitum ambiens, quatuor atriola: & culinae fabricatae erant subter porticus per gyrum. Et dixit ad me: Haec est domus culinarum, in qua coquent ministri domus Domini victimas populi.

EX

IN EZECHIELIS CAP. XLVI. LIB. IIII. CAP. LXXI. 381 EXPLANATIO EIVSDEM PARTIS CAPITIS QVADRAGESIMI SEXTI.

DE CVLINIS SANCTORVM. Cap. LXXI.

XIX. R. David. R. Salomon. Supra cap. 42. v. 2. & 44. v. 4. CVBICVLA ad comedendum sanctiora illis sunt, quae ad habitandum deputantur.

T introduxit me per ingressum, qui erat ex latere portae. Rabbi Dauid: iam dixi, inquit, superius, id quod est post ianuam, dicitur כַּתֵּף cetheph. Rabbi vero Salomon: Ex latere portae, id est, quod est a porta ad Occidentem. Haec ille, qui vere portae meminit, ad quam iterum ductus supra fuerat Propheta noster atrij interioris. Et Lyra: Sicut supra descriptum est, inquit, cum ageretur de gazophylacijs Australibus, & Aquilonaribus, habitationi Sacerdotum deputatis. Magis certe proprie, ac vere loquutus fuisset, si comestationi Sacerdotum deputata fuisset dixisset cubicula, quam habitationi. Longe enim plura alia habitationi deputabantur, quam haec, quae sanctiora multo sunt, vt ex eorum constar vsu, atque nominibus.

est, scalis totum impeditur, sex media ad vendendas sacras carnes deputabantur: extremum, quod ad Occidentem, tam accurate a Propheta describitur, vt non solum de ipso constet, sed & alia multa propter ipsum perspecta esse videantur; quippe de ipso loquitur ad Prophetam Angelus. Et dixit ad me: inquit, Iste est locus, vbi coquent Sacerdotes pro peccato, & pro delicto: vbi coquent sacrificium. Vel oblationem, inquit, Rabbi Dauid, quae etiam dicitur Sanctum Sanctorum. Chaldaeus: Iste est locus, vbi coquent Sacerdotes panem muneris. Septuaginta: Iste locus est, vbi coquent illi Sacerdotes, quae pro ignorantia, & quae pro peccato: & coquent manna. Et certe cum de sacrificijs constet, alia esse pro ignorantijs, alia pro delicti conscientia, vtriusque oblationis carnes in culina coquendas esse testatur Propheta, non quidem omnes, sed earum partem, quae in vsus cedit Sacerdotum, quae Sancta Sanctorum dicitur; quippe sanctior oblationes sanctis sit, alijs carnibus nimirum, quae ab offerente populo comedebantur. de qua re nos late, cum de sacrificijs agemus. Quod huius loci proprium est, examinandum videtur, quidquid Septuaginta, & Chaldaeus de pane coquendo meminerint. Cuius rei causa ex origine videtur petenda. Nam vbi nostra Vulgata bis repetit verbum, coquendi, in Hebraeo duplex verbum habetur. Primum יבשלו iebastau, a radice בשל basal, quae coquere significat, proprie quod aqua coquitur, aut elixatur, cuius rei plura suppetunt exempla. Quamuis non desint alia, quibus assare quoque significat, vt in Paralipomenis: Et assauerunt Phase super ignem: iuxta quod in lege scriptum est. Et iterum de eodem Phase: Et coques, inquit, & comedes. Huic porro secundae notioni magis proxima est illa, qua verbum hoc maturefcere significat, quod veluti calore solis coquantur fructus, vt in Genesi: Et post flores vvas maturefcere. Ex quo liquet, hoc verbo carniū proprie cocturam significari, siue assandae sint, siue elixandae. Secundo vero loco verbum habetur אָפַחֵם aphach, quod proprie coquere panem significat, siue in furno, siue in sartagine, siue sub cinere. Hoc vero loco illum respexisse videtur Propheta, quo in Leuitico de Sacerdotis oblatione agitur in die vnctionis suae offerendae: similam enim offerre praecipitur certa quadam mensura gomor, siue Assaron: Quae, inquit, in sartagine oleo confusa friget. Quae, inquit, in sartagine oleo confusa friget. Offeret autem eam calidam in odorem suauissimum Domino. In praesenti autem Prophetae loco eadem vtraque vox legitur fere, vt indicetur eiusmodi Sacerdotum oblationem in loco hoc sancto coquendam,

XX. R. David. QVAE OB-lationes sanctis sit, alijs carnibus nimirum, quae ab offerente populo comedebantur. de qua re nos late, cum de sacrificijs agemus. Quod huius loci proprium est, examinandum videtur, quidquid Septuaginta, & Chaldaeus de pane coquendo meminerint. Cuius rei causa ex origine videtur petenda. Nam vbi nostra Vulgata bis repetit verbum, coquendi, in Hebraeo duplex verbum habetur. Primum יבשלו iebastau, a radice בשל basal, quae coquere significat, proprie quod aqua coquitur, aut elixatur, cuius rei plura suppetunt exempla. Quamuis non desint alia, quibus assare quoque significat, vt in Paralipomenis: Et assauerunt Phase super ignem: iuxta quod in lege scriptum est. Et iterum de eodem Phase: Et coques, inquit, & comedes. Huic porro secundae notioni magis proxima est illa, qua verbum hoc maturefcere significat, quod veluti calore solis coquantur fructus, vt in Genesi: Et post flores vvas maturefcere. Ex quo liquet, hoc verbo carniū proprie cocturam significari, siue assandae sint, siue elixandae. Secundo vero loco verbum habetur אָפַחֵם aphach, quod proprie coquere panem significat, siue in furno, siue in sartagine, siue sub cinere. Hoc vero loco illum respexisse videtur Propheta, quo in Leuitico de Sacerdotis oblatione agitur in die vnctionis suae offerendae: similam enim offerre praecipitur certa quadam mensura gomor, siue Assaron: Quae, inquit, in sartagine oleo confusa friget. Offeret autem eam calidam in odorem suauissimum Domino. In praesenti autem Prophetae loco eadem vtraque vox legitur fere, vt indicetur eiusmodi Sacerdotum oblationem in loco hoc sancto coquendam,

R. David. R. Salom. AD OCCIDENTEM STATUUNTUR CULINAE.

QVAE OB-lationes sanctis sit, alijs carnibus nimirum, quae ab offerente populo comedebantur. de qua re nos late, cum de sacrificijs agemus. Quod huius loci proprium est, examinandum videtur, quidquid Septuaginta, & Chaldaeus de pane coquendo meminerint. Cuius rei causa ex origine videtur petenda. Nam vbi nostra Vulgata bis repetit verbum, coquendi, in Hebraeo duplex verbum habetur. Primum יבשלו iebastau, a radice בשל basal, quae coquere significat, proprie quod aqua coquitur, aut elixatur, cuius rei plura suppetunt exempla. Quamuis non desint alia, quibus assare quoque significat, vt in Paralipomenis: Et assauerunt Phase super ignem: iuxta quod in lege scriptum est. Et iterum de eodem Phase: Et coques, inquit, & comedes. Huic porro secundae notioni magis proxima est illa, qua verbum hoc maturefcere significat, quod veluti calore solis coquantur fructus, vt in Genesi: Et post flores vvas maturefcere. Ex quo liquet, hoc verbo carniū proprie cocturam significari, siue assandae sint, siue elixandae. Secundo vero loco verbum habetur אָפַחֵם aphach, quod proprie coquere panem significat, siue in furno, siue in sartagine, siue sub cinere. Hoc vero loco illum respexisse videtur Propheta, quo in Leuitico de Sacerdotis oblatione agitur in die vnctionis suae offerendae: similam enim offerre praecipitur certa quadam mensura gomor, siue Assaron: Quae, inquit, in sartagine oleo confusa friget. Offeret autem eam calidam in odorem suauissimum Domino. In praesenti autem Prophetae loco eadem vtraque vox legitur fere, vt indicetur eiusmodi Sacerdotum oblationem in loco hoc sancto coquendam,

Tom. 2. Explan. Pars 2.

Ii 3 vt

vt super altari adoleretur. Huc quoque respexisse videntur Septuaginta, qui manna vocant hanc oblationem, quae eadem mensura offerbatur, vt dixi, qua olim manna colligebatur. Rationem autem propter quam huiusmodi culinæ extructæ fuerant, videtur reddere noster Propheta, subdens: Vt non offerant in atrium exterius, & sanctificetur populus. Rabbi Dauid, atrium Israel vocari putat, exterius: Vt sicuti monebantur, inquit, ne exirent ad atrium in vestibus Sacerdotalibus; sic etiam mouebantur ne illuc traderent carnem Sancti Sanctorum. Chaldaeus: Ne commisceantur cum populo. Lyranus, Sanctificetur populus, tangat, inquit, rem sanctam, vel communice cum sanctis, id est, Sacerdotibus, quod non debet facere; & sic sanctificetur. Magis hic accipitur per oppositum. Haec ille. Clarus: Ne populus sanctificetur, hoc est, ne existimet eas carnes sibi quoque licitas. Quasi dicat, ne sua praesumptione populus existimet se sanctificatum esse, ac propterea carnibus illis uti posse. Longe tamen aliter à Beato Hieronymo locus hic exponitur, sed magis prope veritatem: Et sanctificetur populus, inquit, qui sanctitati non fuerat praeparatus. Illud significat, ne facile non sanctificatis sancta tribuamus: nec mittamus, iuxta Euangelium, margaritas ante porcos, ne demus Sanctum canibus. Haec Sanctus Doctor. cui bene perspectum erat, sanctarum carniū contactu sanctitatem acquiri. Ista est lex hostiae pro peccato, ait Dominus: In loco ubi offertur holocaustum, immolabitur coram Domino. Sanctum Sanctorum est. Sacerdos qui offert, comedit eam in loco sancto, in atrio tabernaculi. Quidquid tetigerit carnes eius, sanctificabitur. Hinc originem duxit quaestio illa, quam à Sacerdotibus interrogare praecipitur Aggaeus Propheta: Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum: numquid sanctificabitur? Respondentes autem Sacerdotes dixerunt: Non. Vbi quaestio non est de sanctitate vestis, quae sanctificatam carnem tetigit, immo quod perspectum aprime erat illam esse sanctam, quaerit praeterea, num sanctitas eiusmodi in res alias extendatur: cui dubio bene respondent: non. Huius vero sanctitatis gratia vestis, quae carnes tetigerit eiusmodi, lauari praecipitur, vas fictile confringi, aeneum defricari, & lauari: ne scilicet ea, quae sancta aliquo modo erant, in vsum conuerterentur prophanos. Quare sanctitatis participem fieri populum inhibetur, quippe qui rebus semper deditus prophanis, indignè prophanaret sanctitatem, cuius minime fuerat factus dignus. Quae omnia & singula ad nostram eruditionem, & doctrinam scripta esse videntur. Nam si antiqui illius Sacerdotij ministros, vestes, vasa, triclinia, oblationes, sancta esse voluit Deus, & à prophanis vsum longe semota; quid, quaeso, à nobis exigeret, quos tanto dignioris, atque sanctioris Sacerdotij participes effecit? qui non hircorum, aut vitulorum carnes immolamus, sed immaculati Agni viuum corpus, & sanguinem, qui fons est & origo sanctitatis, quotidie sacrificamus, manibus contrectamus, sumimus, ac populo distribuimus? Haec vero assidua meditatione expendenda proponimus potius, quam vt ea fusius tractanda suscipiamus.

CVLINARUM VSI.

R. Dauid.

Nicol. de Lyra.

Isidorus Clarus.

S. Hierony.

Matth. 7. V. 6.

SACRARUM CARNIUM CONTACTU SANCTITAS ACQUIRITUR.

Leuit. 6. V. 25, 26, & 27.

Aggaei 2. V. 13.

Leuit. 6. V. 27, 28.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

DE CVLINIS

POPVLII, ET FOCIS IN

cryptoportibus templi extru-

ctis: ubi de quadrata atrij

Israelitici forma, nec

non de castellis porticu-

cum angulis sus-

perstructis.

Cap. LXXII.

T eduxit me in atrium exterius.

Ex quo intelligimus, inquit

Beatus Hieronymus, illud atrium,

de quo digressus est, fuisse atrium interius:

& multa esse atria in Scripturis sanctis,

de quibus legimus: Qui stas in domo Domini,

in atrijs domus Dei nostri. Et in Ioanne: Et alias

oues habeo, quae non sunt in hoc atrio, & il-

las oportet me adducere: & vocem meam audient, & fiet vnum atrium, & vnus pastor. hoc enim,

Graece αυλη significat, quod Latina simplicitas in ouile transulit.

Haec Sanctus Doctor. Et quamuis pro Vulgata lectione notionem Graecae vocis afferre possemus,

quae non minus ouile significat, quam atrium, & ad parabolae rationem magis congrue dici videtur ouile quam atrium;

negari tamen non potest, quod si parabolae sensus expendatur, & quae oues dicantur, & quod ouile, facile constare possit non minus ad rem fore vt atrium pro ouili legatur.

Nam cum apud Doctores sacros Basilium, Gregorium, Augustinum, Chryostomum constet, oues has atque illas populum intelligi Iudaicum, atque Gentilicum; vtriusque vero populi proprium atrium esset in templo: Christum cum Iudaeis in eorum atrio loquentem induci credemus ab Euangelista, atque dicentem, alias gentes mihi dedit Pater, quibus, quamuis non liceat hoc atrium ingredi, in aliud atrium noui templi ingredi licebit, in quo & Iudaei, & gentes vnum rerum omnium opificem, Dominumque, & animarum pastorem toto mentis affectu colent, eius voci obtemperabunt, illum sequentur, & vt Deum adorabunt.

Et circumduxit me per quatuor angulos atrij.

Alicuius fortasse mentem subire posset dubitatio de forma atrij Israelis, num quadrata fuerit: quam dubitationem hic vnus locus sustulit, ac propterea de atrij forma non nihil hic agendum esse censuimus.

Areas quadratas tres atrij exterioris mensus est Angelus initio visionis huius, primam ad Orientem, secundam ad Aquilonem, tertiam ad Meridiem, atque in harum medio aliam quadratam aream mensus est praedictis parem, quam atrium vocauit interius: ac tandem aliam aream quadratam mensus est ad Occidentem, cuius maximam partem occupat templum ipsum, vel domus Dei. & has areas omnes portibus cinxit: quae omnia aream veluti crucis formam in ichnographia redderent, cuius quaternaria capita ad quatuor caeli regiones spectarent.

Et circumduxit me per quatuor angulos atrij.

In quatuor angulis atrij atriola disposita. Propter Syriacam vocem קטרוח Keturoth, varia sunt huius loci expositiones: Rabbi enim Dauid: Iuxta propriam, inquit, significationem, significat colligata, id est, coniuncta in angulis atrij, & colligata in illis. & perperam quidem interpretatur, quod in Mishnaoth legitur; ait enim Salomon: Legitur in Mishnaoth, quod non aliud significet קטרוח Keturoth, nisi id quod non habet trabes, vel sine laquearibus. Sed ille alter Rabbini exponit, quia non erat super illis coenaculum, propterea appellat alia atriola. Hunc sequutus est Clarus: Atriola illa, inquit,

interior & exterior.

atriola eadem vox datur in Hebraeo: tamen ipsa ratio, atque mensura mouit Septuaginta interpretes, vt atria parua conuerterent; quos imitatus Vulgatae interpres, atriola, & Chaldaeus paraphraestes, vel saltem eius Latinus interpres, atriola scripsit. Atriolam autem narrat primum, quod Angelo duce ingressus est: mox de reliquis subdens: atriola singula per angulos atrij singulos.

XXII.

R. Dauid.

R. Salomon.

ATRIO LA haec falso putantur fuisse sub dio.

rent. Quae quidem forma ad crucis indicanda sacramenta, immo & ad ipsius Christi quandam veluti imaginem reddendam videretur esse quam apta. Christum autem reddere vniuersum templum, omnibus ac prope singulis partibus debuisse perspectum est, Euangelista Sanctissimo Ioanne attestante: Ille autem dicebat de templo corporis sui. cum absolute de templo loquutus fuisse videretur. Sed de hac templi, & Christi similitudine infra agemus. Quae quamuis vera sint, vt sunt certe verissima, tamen ad aedificij perfectam rationem recessus illi minime videntur conducere, & ad templi vsum minime sunt conuenientes, praesertim cum in angulis illis propius accederet populus ad atrium interius, quod inconueniens, interioris atrij religio & sanctitas nulla ratione admitteret. Hoc autem, quod his atque alijs huiusmodi coniecturis possemus confirmare, firmum magis ac certum fit ex ipso Prophetae nostri contextu. Nam cum quatuor angulos atrij enumerat, plane confirmat in crucis modum minime fuisse fundatum templum, crux enim angulis externis constat octonis, quos acies licet appellare, internis quatuor, siue recessibus. Et quadratam quidem formam confirmat Propheta, cum quatuor angulis constasse tradit atrium, qui quidem anguli perpetuo quodam pariete continebantur, vt mox ostendam. Illud praeterea silentio praetermittendum non est, sed animaduertendum maxime, quod ad cryptoportibus templi iam descenderat, in quibus culinæ inuenit, vt ipse post pauca testatur: ex quo fit vt haec vna mensura culinæ, quae in quatuor angulis sunt, vniuersam cryptoporticum indicet mensuram, atque rationem: quam post pauca ostendam. Cum denique duplex sit anguli nomen apud Hebraeos, & פנה pinah, angulum exteriorē significans, aciem licet conuertere, quod in vtramque partem prospiciat: & קצוץ michtsoagh, in quo vtriusque muri superficies abscinditur, quasi altera ab altera; recessum licet vocare: hoc loco haec secunda vox legitur, qua interiora porticum significentur à Propheta recenser, qui in imis versabatur cryptoportibus, in quibus atrij angulares acies minime videri possunt, quippe quae terra occulundant: interiores vero recessus adire, & metiri facillimum erat. Et ecce atriolam erat in angulo atrij. Atrio, & atriole eadem vox datur in Hebraeo: tamen ipsa ratio, atque mensura mouit Septuaginta interpretes, vt atria parua conuerterent; quos imitatus Vulgatae interpres, atriola, & Chaldaeus paraphraestes, vel saltem eius Latinus interpres, atriola scripsit. Atriolam autem narrat primum, quod Angelo duce ingressus est: mox de reliquis subdens: atriola singula per angulos atrij singulos.

XXII.

R. Dauid.

R. Salomon.

ATRIO LA haec falso putantur fuisse sub dio.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

fuerunt domicilia, quae tamen superne contiguerunt, sic associata angulis atrij, vt duo atriij muri in angulo concurrentes, illi duo praestarent latera, carebant tecto, quia fumus, & nidor carniū liberius exhalarent. Sed longe à veritate Scripturae alienus est hic exponendi modus, cum subter porticus fabricatae dicantur huiusmodi culinæ, quod mox explicaturi sumus, atque de fumo etiam aliquid dicturi. Sed cum vocem hanc, Aramaeam, Marinus affinem faciat Hebraicae voci קפס Kafsar, quasi mutata sit ut est, in פסו, huius notio illius quoque indicabit notionem. Huius vsum est apud Iob, elegantia illa ostensione Diuinae potentiae quae naturae ordinem ac dispositionem ita composuit, vt à nemine vel dissolui, vel aliter possit coaptari. Numquid, inquit, coniungere valebis micantes stellas Pleiades? cuius loci quod plenam explanationem apud nostrum Pinedam facile inuenire poterit lector, in ea immorandum mihi non existimaui. Satis enim significasse sufficere, ea voce indicari huiusmodi stellarum mutam connexionem, & veluti symmetriam, ac proportionem. Quod apud Isaiam magis esse poterit perspectum: Leua in circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt, & venerunt tibi. Vt ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circumdabis tibi eos quasi spon-

SA. vt torques collo tuo, vertit Pagninus. Quibus verbis afflictam Synagogam, desolatam praefiliorum interitu, atque penuria consolatur Dominus, vocatione gentium, quarum mirabilis fidei, cultus, morum, animorumque consensio, illi ornamento futura sit, haud fecus quam sponfae torques, aut aliud ornamentum, quod ne excidat, arctissime colligatur. Quae ratione atriola colligata dicuntur, portibus ordine inter ea dispositis, atque angulares culinæ colligantibus. Atque hoc ipsum infra perpetuo pariete factum esse non indicabit modo, sed expressè testabitur Propheta. Sed alij expositores, qui peregrinae vocis permixtionem non putant admittendam, ad radicem Hebraicam קטר Kiter, reuocant hanc vocem, quae suffire, aut suffumigare significat, ex qua deducitur vox קטר mictar, altare significans, vt supra dixi: quare atria suffimentorum, conuertit Forsterus, atriola fumosa Vatablus, quod ex his culinæ fumus efflaret perpetuo. Siue, quod magis probarem, quod fumosae essent culinæ, ex candidissimo quippe marmore extructae cum vniuerso templo; vt infra ostendam. Marmora autem ea esse videntur natura, vt fumum facillime contrahant, vt ex Vitruuio constat. Is enim cum coronarum rationem ostenderet, non pauca annotauit, quae ad praesens institutum facere possint: Coronarum autem, inquit, aliae sunt purae, aliae caelatae. Conclauibus aut vbi ignis, aut plura lumina sunt ponenda, purae fieri debent, vt eae facilius extergantur. In aeliuis, & exedris vbi minime fumus est, nec fuligo potest nocere, ibi caelatae sunt faciendae. Semper enim album opus propter superbiam candoris non modo ex proprijs, sed etiam ex alienis aedificijs concipit fumum. Haec ille. At primum quod ad marmora inficienda spectat, illud bene notauit Philander: album opus pro albario sumi, seu marmorato, quod ex marmoreo pulchre fieri praecipitur ab ipso Vitruuio, vt praeter fuliginem, quam necessario contrahunt caelaturarum, atque signorum asperitates, proprium esse marmoris videatur fumo infici. Quapropter

XXII.

R. Dauid.

R. Salomon.

ATRIO LA haec falso putantur fuisse sub dio.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

QVAE SEMEL SANCTIFICATA SUNT, IN VSUM PROPHANOS NON CONUERTEBANTUR.

prer maiorum imagines, quae è marmore can- A dido fiebant, vt venustati adiungerent firmitatem, fumosas vocat Cicero ad indicandam familiae antiquitatem. Nam imagines, inquit Turnebus, hominum alicuius familiae honoratorum in atrio in suis collocatae armarijs erant, quae, cum in atrio focus esset, idcirco vetustate fumosae reddebantur. Huc respexisse videtur Baruch 6. V. 20. Baruch Propheta, qui imagines irridens, quae vanissime à gentibus colebantur: Nigrae fiunt, inquit, facies eorum à fumo, qui in domo fit. Marmoreas autem huiusmodi imagines fuisse probat, praeter infinitas, quas quotidie Romae videre licet, Satyricus Poëta:

Truncoque simillimus Hermae: B Nullo quippe alio vincis discrimine, quam quod Illi marmoreum caput est; sua vivit imago. Et quamuis marmora quamplurima videre licuerit, quae non multis saeculis, sed vix vno transacto, si fumo quoquo modo tangantur, denigrescunt, prae alijs omnibus domus partibus; tamen marmora illa culinarum maxime denigrata fumo fuisse probat, quod nullum videatur extare, vel in aedificijs, vel apud scriptores vestigium.

spiramentorum, per quae fumus efflaret. Hoc autem & ad vsque antiquorum Romanorum tempora perdurasse probare videtur allatus Vitruuij locus, teste Philandro: Locus hic, inquit, si non & antiquorum aedificia, in quibus nulla sunt vestigia, argumento esse possit, cubacula conclauiae non habuisse, spiracula, siue gulas, quae fumus exiret, quae vulgo camini dicuntur, (Hispanis chimencas) Latine vero infunibula nominari posse plerique omnes consentiunt. Caminus enim, luculentus Ciceroni septimo familiarium alibi erat, & aliud: vbi & in illo Suetonij in Aulo Vitellio, Flagrante triclinio ex conceptu camini. Inde puto antiquos ligna amurca macerasse, vt sine fumi taedio arderent, quod scribit Cato. Haec ille. Quae omnia in eam nos inducunt sententiam, vt arbitremur easdem culinarum fenestras & lumini suscipiendo deseruire consueuisse, & fumo emittendo. Atque in hac nostra sententia nos firmat, quod in ipsa fabrica vix inuenire possimus spatium aliquod, in quo possent fumi spiramenta aperiri, quin aut fenestris obessent, aut postium firmitati. Sed & hoc ipsum magis firmat sacrae Scripturae exemplum apud Oseam, vbi rebus inanibus, cito perituris, nullis fere visibus deseruientibus comparantur idololatrae, & tandem fore dicuntur, sicut fumus de fumario.

Quem locum tam accurate explanat Sanctus Hieronymus, vt nihil illi sit addendum, immo neque è re nostra quidquam praeterea videatur optandum: Querimus autem, inquit, quare Septuaginta pro fumario, quod Theodotio transfuit κατανοήσις, locustas interpretati sunt? apud E Hebraeos locusta & fumarium iisdem scribuntur literis. quod si legatur ארבה arabbah, locusta dicitur: si ארבה arabbah, fumarium, pro quo Aquila κατανοήσις: Symmachus, foramen interpretati sunt. Cataractam autem proprie vocant foramen in pariete fabricatum, per quod fumus egreditur. Haec Sanctus Doctor. Et certe si loca expendantur, quibus in Hebraico habetur haec vox, & voces quae illi respondent in Latina nostra Vulgata lectione, facile percipietur nulla alia forma fuisse apud Hebraeos fumaria, hac voce significata, ab ea, quam doctissime Beatus Hieronymus indicauit. Ex locis autem praedictis, bina,

vel terna proponam. In libris Regum, incredulus 4. Reg. 7. ille ad Elisaeum: Etiam si Dominus, inquit, faceret, V. 19. & in Genesi, de cataractis, siue fenestris caeli ser- Genes. 8. mo est: & in Ecclesiaste. Et apud Isaiam: Et V. 2. tamquam columbae ad fenestras suas. Sed de his V. 3. fatis. Isai. 60. V. 8.

Nullum fumi spiramentum praeter fenestras. C

fenestras pro fumarijs.

vel terna proponam. In libris Regum, incredulus 4. Reg. 7. ille ad Elisaeum: Etiam si Dominus, inquit, faceret, V. 19. & in Genesi, de cataractis, siue fenestris caeli ser- Genes. 8. mo est: & in Ecclesiaste. Et apud Isaiam: Et V. 2. tamquam columbae ad fenestras suas. Sed de his V. 3. fatis. Isai. 60. V. 8.

VESTIGII SVB- STRUCTIONVM mensura probatur, atque vniuersa dispositio.

Cap. LXXIII.

VADRAGINTA cubitorum per longum, & triginta per latum: mensurae vnus quatuor erant. Haec culinarum mensura vix, ac ne vix quidem percipi posse videtur, si vniuersae ichnographiae hypogaeae substructionis ratio non explicetur: quae quoniam superiora sustinet aedificia, omnis ex superiorum symmetria petenda est. Est autem mos Vitruuij gendus, quippe qui praecepta tradidit rerum naturis valde consona. Huiusmodi autem est illud: sin autem hypogaeae, concamerationesque instituentur, sic vocat subterranea aedificia arcuato opere extructa, cellas vinarias, & eiusmodi. fundationes eorum fieri debent crassiores, quam quae in superioribus aedificijs structurae sunt futurae, eorumque parietes, pilae, columnae ad perpendicularum inferiorum medio collocentur, vt solido respondeant. Duo, quae maxime obseruanda sunt in substructionibus, proponit Vitruuius: primum vt crassiores sint substructiones superioribus aedificijs. secundum, vt medium superioris aedificij medio inferioris ad perpendicularum respondeat, quo ex aequo projiciatur inferior crassitudo, ex vtraque parte impositae superioris structurae. Illud autem hoc loco non exposuit; qua ratione illa maior crassitudo constituenda sit. Quae propterea videtur non fuisse explicata, quod eadem alibi ab eodem fuerat indicata: Supra terram, inquit, parietes extruantur sub columnis dimidio crassiores, quam columnae sunt futurae, vt firmiora sint inferiora superioribus, quae stereobatae appellantur, nam excipiunt onera. Spirarumque proiecturae non procedant extra solidum. Spirae, seu bases columnarum ex altera parte columnae projiciuntur quarta latitudinis ipsius columnae parte, ex vtraque dimidia; quo fit vt plintus columnae latitudinis sit sesquialter, ac tantundem praecipit crassum esse parietem, sub columna, hoc est, stylobatae, vel stereobatae, praeter ornamentorum proiecturas. Qua ratione in substructionibus obseruanda firma erant aedificia. Cum igitur nos ostenderimus initio thalamos portarum latos esse calamum vnum, & medios inter thalamos stylobatas, cum suarum bassium proiecturis latos esse calamum vnum, vt haec solidis inferio-

ra aedificia quomodo inferioribus responderent. Vitruu. lib. 6. cap. 11.

ra aedificia quomodo inferioribus responderent. Vitruu. lib. 6. cap. 11.

ra aedificia quomodo inferioribus responderent. Vitruu. lib. 6. cap. 11.

ra aedificia quomodo inferioribus responderent. Vitruu. lib. 6. cap. 11.

ra aedificia quomodo inferioribus responderent. Vitruu. lib. 6. cap. 11.

ferioribus structuris respondeant, oportuit quidem postes omnes harum substructionum latos esse calamum vnum, & medias inter postes ambulationes latas fuisse calamum. Quod vero ad parietes spectat, eorum crassitudo sic finienda est, tres ambulationes cum duobus postibus medijs quinque efficiunt calamos, reliqui ergo sunt calamus vnus cum dimidio ex vtraque parte, vsque ad perpendicularum superioris parietis. Ex quo fit vt paries inferior extra perpendicularum superius ad interiora projiciatur dimidium calamum, tantundem vero projiciendus fuit paries exterius, vt medium supremi ad perpendicularum medij inferioris responderet. Habemus igitur singulos vtrinque parietes latos fuisse calamos duos, porticus vero singulas calamos nouenos. Et parietum quidem interiores calamos postibus distinximus, atque fornicibus concamerauimus, quo firmitati minime deesse videremur, vsui & locorum capacitati prospexisse. Et quoniam harum substructionum vsus pro horreis, atque apothecis fuit, quo maiora fierent eiusmodi receptacula, non quidem mediam ambulationem in omnibus porticibus reliquere peruiam, sed interiorem, reliquas duas extremas parietibus subtilioribus interiectis in horrea distinxerunt ad vsum accommodata, alia maiora, minora alia. Quae omnia in ipso vestigio substructionis facile expendit lector, & ex his quidem apothecis eas, quae in angulis exterioris atrij relinquebantur, metitur hoc loco Angelus, latitudine triginta, longitudine vero quadraginta cubitorum. Latitudinem, quae tribus constat postibus, binis medijs spatijs: singula haec vnus calami sunt, omnia quinque calamorum, quinque vero calami, cubitos complent vnum & triginta, cum quarta parte insuper cubiti, & ab extrema parietis anterioris superficie paries ille subtilior retrahitur cubitum vnum cum quarta parte, quo fiunt reliqui cauedio culinae cubiti triginta. quae mensura id confirmat, quod paulo ante statueram, non mediam ambulationem, relictam fuisse peruiam, sed extremam. Quod vero ad longitudinem pertinet, ipsam quoque ambulationis peruiam latitudinem comprehendit, quo fit vt culinae ostium ipsi ambulationi obiectum quam longissime pateat: erat quippe culina celebris locus, & frequens. Iam vero si vestigium culinae perpendas, tribus postibus, ac totidem ambulationibus longitudine constat, hoc est, senis calamis, qui cubitos complent septenos tricenos cum dimidio, reliquos vero duos & semis vsque ad quadraginta retrahitur paries ille subtilior intra postium crassitudinem. Quod si aliquid huic numero deesse videatur, si huius parietis retractio intra postes par fuisse credatur priori retractioni parietis, latitudinem culinae finientis, facile potuit Propheta historico more minorem non curare numerum, sed explicare maiorem, vt quadraginta vocet cubitos octo & triginta cum tribus quartis cubiti partibus. Sed quoniam vestigij substructionis rationem reddere aggressi sumus, meminisse oportuit, atque huc referre, quae de crassioribus muris, atque erismis, huius disputationis initio dicebamus, quibus nihil praeterea addendum censui. Duo praeterea explicanda supererant: primum de substructionibus, ac fundamentis ipsius domus, de quibus quoniam nihil habeo certi quod dicam, sicut nihil aliud delineauim quam funda-

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

mentorum locum; ita nihil subiungam aliud, Ioseph. 15. quam quod ridicula videtur Iosephi historia de ant. cap. 14. sidentibus templi Herodiani fundamentis; quippe quae huic eodem loco insidentia, minime subfidere posse viderentur, de qua re nos alia. Alterum de loco cinerum, quem sub aeneo altari constituendum, cum de eodem altari agemus, explicabimus: loci formam eam efformauimus, quae altari sustinendo, cineribusque suscipiendis & efferendis apta esse videretur, & reliquo aedificio similis. quae omnia in ipso vestigio poterit prudens lector obseruare. Sed illud à nobis praetermittendum non est, quod à Rabbinis fuit quamplurimis obseruatum, culinas has fuisse marmoreis fornicibus concameratas, non vero tae lignis contectas, vt superiores porticus. Id quod postium crassitudo exigere videbatur, & vsus culinarum, & reliquarum substructionum: tum ne ab igne facile laederentur ligna, tum vero ne vitarentur aere in imis subterraneis concreto, nec facile sicut in superioribus exhalante. Quod vero ad harum inferiorum porticum formam spectat, & celsitudinem, quoniam nil certi habemus dicendum, ita illam constituimus vt architecturae ratio faciendam suauit. eam lector in dissecti templi vniuersali orthographia videre poterit, atque expendere.

indicatur, quod facile quibus possit conijcere, A prope culinas fuisse exedras, siue cubacula ad comedendas carnes coctas disposita, sic enim consummari videbatur sacrificium absumptis carnibus, vt alijs ostendimus. Sed illum praeterea indicauit Aquila accumbendi modum, quem exposuit Pater Pradus. Stibadium enim descripsit Vrsinus, cuius plura exempla Romae à se visa testatur: Extat Romae, inquit, stibadium è marmore ad similitudinem sigmatis Graecae literae factum. Erat enim sigma lectus, siue thorus ad mensas rotundas accommodatus, quem semirotondum suggestum vocat Appuleius cum ait: Visoque statim proximo semirotondo suggestu, propter instrumentum coenatorium, B rata refectui suo commodum, libens accumbit. Erat autem olim sigma Graecorum nostrae literae C, quàm simillimum: cuius plurima exempla in antiquis numismatis licuit videre. Quod Martialis quoque confirmat.

P. Pradus tom. 1. cap. 23. STIBADIUM forma.

Martialis in Apopho.

DE CVLI- narum focis.

R. David.

R. Ionathas Chaldaeus.

R. Salomon.

FOCI, E T lebetum foramina in culinis.

I. Reg. 2. 13.

Supra cap. 71. huius libri.

Nicolaus de Lyra.

Accipe lunata scriptum testudine sigma: OEsio capit, veniat quisquis amicus erit. Sed de accubitu aliam nos longiorem tractationem aliquando in publicum exponendam instituumus, Deo bene iuuante.

At nondum videremur huius versiculi explanationi satisfecisse, nisi aliam, quam tradunt Hebraei, interpretationem proponeremus. Rabbi David: Et paries, inquit, per circuitum. Id est, paries lapideus erat fabricatus circa gazophylacia ista, & erat humilis ad reponendos super illo lebetes: & ille paries erat factus foraminibus, & sub illo erat spatium ad attrahendum aërem, & hoc est, quod subdit: Et culinae fabricatae erant subter: id est, erat locus factus ad attrahendum aërem: lebetes autem super foraminibus parietis erant facti. Ionathas exponit: Et ordines facti erant illis in circuitu. Et culinae, id est, loca facta ad coquendum. Haec tenet Rabbino, qui sententiam persequutus fuisse videtur Salomonis, cuius haec sunt verba: Et paries per circuitum, id est ordo, vel murus lapideus eminens iuxta terram, in quo erant foramina, quae erant locus repositionis lebetum: & sub illo pariete erat vacuum quoddam, ad eliciendum per illud lucem, subter ipsum lebetes: lebetes autem erant in superiori loco. Haec ille, qui duo nobis proponit examinanda: primum, de focis culinarum: secundum, num ij hoc textu indicentur. Nam quod focis, lebetumque foramina fuerint, dubitandum minime videtur, lebetum enim sit in hunc usum expressa mentio in sacris Literis: cuius rei illud satis est manifestum argumentum, quod de impijs Sacerdotibus filij Heli legimus in Historia Regum: Sed quicumque immolasset victimam, veniebat puer Sacerdotis dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, siue in cacabum, & quae sequuntur. Et vox ipsa Hebraica מַבְּשֵׁלוֹת mebasioth, ex radice בָּשַׁל basal, deducta, quam supra exposuimus coquendi verbo, id ipsum significat Hebraeis, ea nimirum omnia, quorum in coquendo est usus: ollam videlicet, ahenum, lebetem, siue caldariam, necnon locum vbi coquitur caro, focum: vtroque enim modo vocem exponit Rabbi David, pro focis, in commentarijs, vt vidimus, pro lebetibus, aut ollis in libro radicum. Lyranus Hebraeis esse testatur, fornellos, super quos ponuntur calda-

riae, & de subter ignis. Et lebetum, & locorum, quibus ij locantur, meminisse videtur Psalmus Davidicus: Si dormiatis, inquit, inter medios deros, pennae columbae deargentatae, & posteriora dorsu eius in pallore auri. Qui quidem locus crucem interpretibus multis fixit: impijs Gnosticis malam, qua dignissimi sunt; quippe qui malo animo carpunt ea, quae vix bono percipere possent, nedum in melius adducere. Nostri tamen muneris esse duximus illud conari, si minus assequi poterimus, vt omnes omnium Catholicorum sententiae in vnam perpetuam veritatem consentire videantur. Sed illud certe omnibus commune est, quod ad loci sensum spectat: eo nimirum indicari Dei populum, è summa calamitate, & miserijs in maximam transferendum felicitatem, illa, cleris, fortibus, terminis, cacabis, ollis, chytropodis indicatur: haec columbae pennis, argenteo colore, aureo pallore. Sed hic idem sensus ex varijs deducitur translationibus, propterea quòd multiplex sit notio Hebraicae vocis שֶׁפְּחַתַּיִם sephataijm: quae in Origine legitur. Hanc supra ostendimus labium significari, seu terminum, vt merito Beatus Hieronymus, inter terminos, conuertat vocem eam, à qua non abhorret Graeca Septuaginta interpretum ἄλιπον, quae Suidae est, praeter vltiorem fortis usum, locus, possessio, hereditas, dicta fors, plerumque quod sortito inter fratres diuideretur. Sed Rabbi David: Sunt, inquit, chytropodes, loca vbi ponuntur ollae, aut caldariae, id est, in loco humili, & nigro, vt est hic locus. Ac si dicat, si ambulastis haecenus nigris induti vestibus ob inimicorum afflictionem, adhuc eritis albi sicut alae columbae, quae tecta est argento, id est, quae habet pennas albas sicut argentum. Idem fere Rabbi Abraham: Ac si dicat, inquit, ne timeatis ab inimico, quia si iaculistis inter chytropodes, eritis albi sicut columba, quae tecta est argento. Sed quod ad loci expositionem spectat, non dubito infelicissimum eorum statum significare, qui in misera degentes seruitute, culinarum sordidissimis deputati ministerijs, illorum nimirum quos Hispani mocos de cozina, vocamus; Italij, guattari, dicuntur. Quibus plerumque accidit in hyeme, vt noctu prae vestium inopia, atque lektorum inter chytropodes dormiant, & cacabos, vt manente adhuc praecedentis diei calore foueantur, & frigoris inclementiam propulserit; quibus nihil potest excogitari sordidum magis vt turpe. Hinc igitur eruendos praedicat Dominus, atque candidissimae, & splendentis columbae instar omnibus pulchritudinis, honoris, ac dignitatis participes futuros. Quae symbola aptissima sunt eorum, qui è sordidissima vitiorum sentina, è misera, inquam, ventris, ac voluptatis seruitute erepti, pennis donantur columbae, & volant, & requiescunt in sanctioris vitae domicilijs. Sed quid, quae so, cacabis commune cum fortibus? an sic dictae sunt huius culinae ollae, vel chytropodes, quòd forte inter familias partitae essent, ne confusione pateret editus? An quòd in eis sortes, vel partes coquerentur victimarum, quae offerenti obueniebant? An vero quòd cum multitudo conflueret sacrificantium, & oblationes coquere volentium, sorte statuebant Sacerdotes, quis, quae olla, vel quo loco suas coqueret carnes? Ego vero, cum haec omnia harum culinarum essent pro-

PRO PORTICU castellum, arcem licet intelligere.

R. David. Cantic. 8. 9.

R. Ionath.

POPULI felicitas, & miseria signa indicatur a- ptissimis: Supra cap. 39. huius libri.

R. David. in comm.

R. Abraham.

DORMIRE inter chytropodes.

OLLAE quare sortes dicantur.

pria, facile opinarer potuisse communi vsu receptum fuisse, vt fortium nomine, cacabi dicerentur, aut chytropodes, quòd in templo, quo omnes conueniebant, ita dicerentur.

Sed vt ad locum nostri Prophetae redeam, libentius Vulgarum, & Septuaginta interpretibus assentior, qui culinas scribunt subter porticus, aut exedris, quàm Chaldaeo & Rabbini, qui locum exponunt ad coquendum sub parietibus. Vocem enim, quam in Hebraeo priori loco legimus, supra culinam cum omnibus interpretibus exposuimus, vt infra iterum exponemus. Secundo vero loco propius accessit Vulgatus, subter porticus scribens, quàm Rabbini illi, qui parietem interpretati sunt. Vox enim פֶּרֶץ peretz, non simplicem parietem significat, sed potius ordinatam multarum partium dispositionem; castellum, arcem, propugnaculum: quidquid enim relictetur Rabbi David in Canticis, vbi: Si murus est, inquit, aedificemus super eum propugnacula argentea: legendum est, vel palatium argenteum, vt legit Ionathas, non vero parietem, vt ille alter exposuit. Sensus enim est, si murus est, muniatur vti que, atque exornetur argenteis castellis aut propugnaculis: nam parietem superstruere non exprimit Sapientis mentem. Sed quòd haec vox iterum exponenda sit, insinuasse satis est, illa castella aut propugnacula posse indicari. Turres enim, & propugnacula in templo fuisse testatus est Iosephus, vt supra ostendi. His denique argumentis persuasi, & ipsius maxime aedificatione, in omnibus arii Israelis angulis, & in singulis eiusdem arearum recessibus castella ereximus, quae eadem symmetria metitur, & ratio, venustas, ac pulchritudo exigebat, vt vides in vniuersalibus orthographijs. Horum vero propugnaculorum numerum, & dispositionem post pauca ostendam, ex ipso prototypo tabernaculi desumpta esse.

PRO PORTICU castellum, arcem licet intelligere.

R. David. Cantic. 8. 9.

R. Ionath.

Supra cap. 7. huius lib.

CASTELLA in angulis a- triorum.

XXIV. Et dixit ad me: Haec est domus culinarum, in

qua coquent ministri domus Domini victimas populi. Chaldaeus: Ilte est locus, inquit, praeparatus ad coquendum, in quo coquent ministri domus victimas sanctificatas populi. Rabbi vero Salomon, ac David mirifice digladiantur de huiusmodi victimis, quatenam sint. Ille: Id est, pectus, inquit, & armum pacificorum, quae non vitiantur, exeundo extra atrium Israel: sicut vitiantur victimae, quae offeruntur pro peccato, & pro delicto. Hic vero victimas pacificas, inquit, in quibus populus habet partem, nam pectus, & armum erat Sacerdotum; reliqua vero caro erat dominorum, ac propterea dicuntur victimae populi: & ministri templi, qui erant Sacerdotes, coquebant in his locis, nam erant in atrio mulierum, partem eorum ex pacificis, quae est pectus & armum: nam atrium mulierum est locus aptus ad comestionem Sanctorum leuium: & extra illud etiam vsque ad muros Ierusalem, nam possunt comedi in tota ciuitate, & Israel etiam comedebant ibi in atrio mulierum partem suam, si illis placebat. Haec ille. quae omnia, quippe ad ritus & caeremonias pertinentia, suis locis exponenda à nobis sunt: interim illud vnum, praetermittendum non est, quod nostrae eruditioni, & exemplo poterit deferuire. Sanctus enim Hieronymus: Populi quidem victimae, inquit, quae offeruntur pro delicto, siue ignorantia, & pro peccato, sunt alimenta, & refrigeria Sacerdotum, vt meminerint nihil se aliud debere appetere, cum etiam in templo carnes ad eorum refrigeria praeparatae sint. Haec Sanctus Doctor, quibus suum capitis absoluit commentarium, & quibus nos quoque nostram absoluemus partis eiusdem capitis explanationem; ac librum denique hunc quartum absoluissemus, nisi & de altari aeneo aliquid prius à nobis dicendum esset, ad caput quadragesimum tertium Prophetae regressis.

QUAE CAR- nes coque- rentur in hu- iusmodi culi- nis. R. David.

R. Salom.

S. Hierony.

SACERDO- tes sua sine contenti forte, & suis fructi- bus.

EX CAPITE QVADRAGESIMO TERTIO EZECHIELIS PROPHETAE.

XIII.

STAE autem mensurae altaris in cubito verissimo, qui habebat cubitum, & palmum: in sinu eius erat cubitus & cubitus in latitudine, & definitio eius usque ad labium eius, & in circuitu, palmus vnus. haec quoque erat fossa altaris.

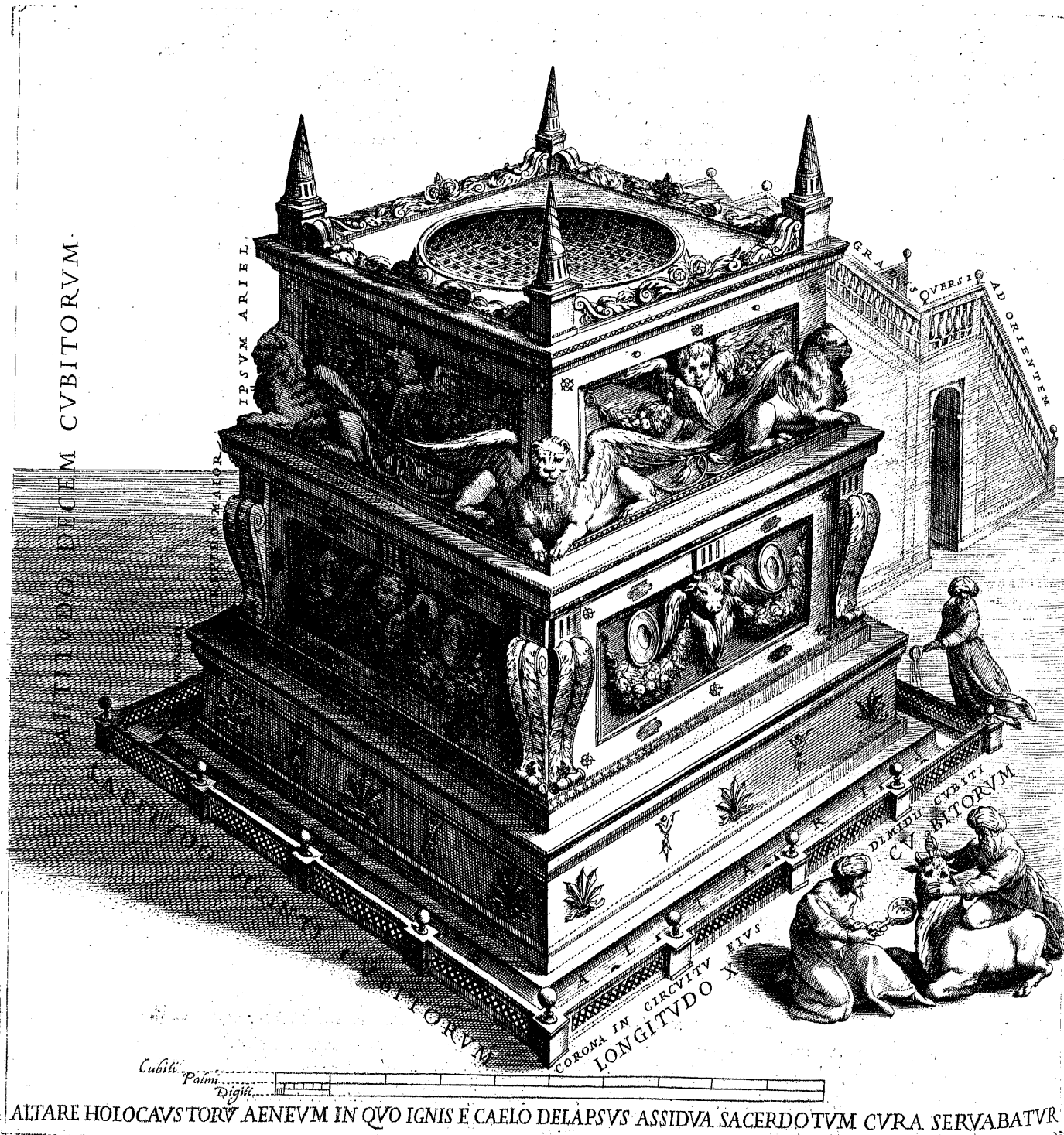
XIV.

Et de sinu terrae usque ad crepidinem nouissimam duo cubiti, & latitudo cubiti vnus: & à crepidine minore usque ad crepidinem maiorem quatuor cubiti, & latitudo cubiti vnus.

Ipsa autem Ariel quatuor cubitorum: & ab Ariel usque ad sursum, cornua quatuor.

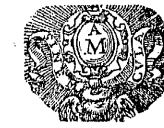
Et Ariel duodecim cubitorum in longitudine per duodecim cubitos latitudinis: quadrangulatum aequis lateribus.

Et crepido quatuordecim cubitorum longitudinis per quatuordecim cubitos latitudinis in quatuor angulis eius: & corona in circuitu eius dimidij cubiti, & sinus eius vnus cubiti per circuitum: gradus autem eius versi ad Orientem.

ALTARE HOLOCAVSTORVM AENEVM IN QVO IGNIS E CAELO DELAPSVS ASSIDVA SACERDOTVM CVRA SERVABATVR

EXPLANATIO EIVSDEM PARTIS CAPITIS QVADRAGESIMI TERTII.

DE ALTARI HOLOCAVSTORVM AENE O.

Cap. LXXV.

XIII.

ISTAE autem mensurae altaris in cubito verissimo, qui habebat cubitum, & palmum. Aenei altaris mensuras perscrutaturus necessarium duxi altaris formam praetermittere, quam arbitramur ab Angelo dimensam esse, & a Propheta nostro accurate relatam, eam omnino perfectam esse lectori oportet, quo facilius percipiat ea, quae de altari sumus dicturi. Nam & propterea praeter expressam singularum partium formam praecipuarum nomina adscripsimus, quibus huiusmodi partes a Propheta nostro censentur, nec non modicam cubitorum, vel calami mensuram, quae singulae facile possint circino examinari, si tamen prudens examinatio minime despiciat, quod iuxta regulas scenographiae, quas dixi, abscedentia latera sunt immunita. Neque abs fuerit calami in primis meminisse: cum altaris mensuras ab Angelo exactas persecutus Propheta, arundinis referat mensuram, fuisse iustam, eiusque cubitos esse iustae magnitudinis, & vetustissimae. Sic enim habetur in Hebraeo: Et istae mensurae altaris in cubitis, cubiti cubitus & palmus: Sed cum veram cubiti, & palmi longitudinem suis locis vna cum huius loci explanatione proposuerimus, ad ipsas altaris mensuras nulla interposita mora veniendum esse censuimus.

IN FIGVRA partium nomina continentur, & mensurae.

Dixi lib. 2. huius part. cap. 9.

Supra cap. 12. huius lib. & in Apparatu par. 2. lib. 3. cap. 17.

In sinu eius erat cubitus, & cubitus in latitudine. *pr chek*, sinum significat, anteriorem scilicet hominis partem a pectore ad crura inter brachia definitam, complexum, gremium: quae pars quod brachijs sit inclusa, & definita, transfertur vox per analogiam ad significandum, quae anteriora sunt, vel interiora, vtraque enim Hebraeis aequipollent; foueam, caueam, labijs prominentibus circumscriptam. Vel quod sit cauea quasi laxioris vestimenti plica, concaua, & profunda, quam significat sinus apud Lucam: *Mensuram bonam & confertam, & coagitatam, & super fluentem dabunt in sinum vestrum.* id est, vobismetipsis non alijs pro vobis: qua ratione exponendus est Psalmus: *Redde vicinis nostris septu-*

Luc. 6. v. 38. SIVS quid significet. Psal. 73. v. 12.

plum, vindictae & poenae, quam nobis intulerunt, in sinu eorum. quam vix possint abijcere. Sed quod è re nostra est, habetur exemplum in Prouerbis: *Sortes mittuntur in sinum*, id est, simbram fluentem vestimenti, complicatam manu. Ergo sinus cauea est, in marmoreo pavimento excisa altare cingens, cubito vno alta, & altero lata: in quam fundebatur victimarum sanguis, conducebaturque per subterraneos cuniculos in torrentem, de quo capite quadagesimo septimo Ezechielis agendum nobis est, & cum sanguinis effundendi ritum exponemus suis locis in Apparatu. Sed & hoc idem voce *כסא* *colpoma*, significare videntur Septuaginta, quae sinuosam vestem significant Graeci. Huius porro fossae locum significant cum Chaldaeo Hebraei, fundamentum pro sinu interpretantes, quamuis vox nihil eiusmodi significet.

Et definitio eius usque ad labium eius, in circuitu palmus vnus. *gebul*, terminus est, sinus, sepes, clausura, corona, quae definit, spatium, quo aliquid distenditur, vnde Vulgatus praclare vertit, *definitio*, paulo autem inferius coronam reddit. *h* *ei*, significat, *usque ad*, in praesenti valet, per, hoc sensu corona eius per labium fossae procurrans circuncirca erat palmi vnus: nam tamen relatiuum eius cubitum respiciat cum quo genere conuenit, ceterum in sensu nullo est discrimen. Nam haec est sententia, verus, clausura, vel corona cubiti illius, vel caueae cubitalis, erat palmi vnus. Chaldaeus: Et clausura eius in circuitu super labium eius circumquaque, palmi vnus. Rabbi David: Terminus cubiti, inquit, erat altus vno palmo. Sanctus Hieronymus: Aquila, inquit, Symmachus, & Theodotio, posuerunt terminum: Septuaginta *γίζων*, *gizon*, interpretati sunt. Hanc vero vocem, cuius iterum modeste Hieronymus fatetur se nescire notionem, aut originem, supra exposuimus, eiusque notionem eam ipsam esse indicat, quam persequimur. Pro palmo est in fonte. *zereth*, & apud Septuaginta *σπιθαμή* *spithami*, hoc est, palmus maior, qui continet ternos palmos, scilicet digitos duodenos, hoc est, semicubitus, atque tantae altitudinis erat corona aenea, quae altaris foueam muniebat, & exornabat extrinsecus.

CORONA vel peribolus fossae.

CORONAE mensura dimidij cubiti. R. David. s. Hierony.

Salomon.

cui sententiae subscribit Rabbi Salomon : Hoc A est, inquit, regressus ipsius fundamenti. Ego vero egresum, retractionem, vel proiectionem interpretor: quae altitudini coronae est aequalis, ut semper ab architectis obseruatum est. Et quod de altera crepidine dixit, idem ratio suadet de utraque intelligendum esse. Verum neque ab ipsa Vulgata, aut ab alijs loci Interpretibus diffidet, vt coronam, terminum, vel definitionem ipsius altaris supremam intelligamus dimidio cubito definiti, cuius expositionis gratia, & quod ad altaris dignitatem, & pulchritudinem conducere videretur maxime, coronam inter cornua finimus, illarum similem, quibus gentes sua altaria coronabant: quarum non paucas Romae videre licuit, quippe cum antiquitatis monumenta libenter obseruauerimus. Neque minus apta videri debet coniectura ex usu petita gentium, cum saepius ostenderimus, nefarios ritus ex veri cultus aliqua similitudine ad gentes fuisse translatos.

CORONA altaris inter cornua.

VNIUERSI altaris mensurae.

2 4 4 IO

CVBITVS vnus retractionis in crepidinibus singulis.

2. Paralip. 4. v. 1. ALTARE Salomonis huic aequale.

De altaris porro crepidinibus dubitet fortasse quispiam, arbitratus vniuersam altaris Salomonici celsitudinem ad perpendicularum erectam. At praeterquam quod vix posset opere compleri, vt altaris singula latera decem cubitos alta, ac septendecim minimum longa, vna funderentur lamina; venustati, ac pulchritudini altaris minus esset apta compositio. Quare satis superque videri debuisset, si ab vno Ezechiele referrentur crepidines, vt eae in antiquo altari factae fuisse crederentur. Sed ne tandem conqueraris, nullam ab historicis crepidinum fieri mentionem, lege librum Edrae: Et surrexit Iosue, inquit, filius Iosedec, & fratres eius, & aedificauerunt altare Dei Israel, vt offerrent in eo holocausta, sicut scriptum est in lege Moysi viri Dei. Legis praescriptum & ad holocausta referri debet, & ad altaris aedificationem: non enim minus haec quam illa in lege statuta fuit, neque minus obseruanda fuerunt, vt Deo placere possent cum altari holocausta. Collocauerunt autem, inquit, altare Dei super bases suas. Ex quo mox liquet colligere non modo Salomonium altare, quod viri illi sancti imitari conati fuissent, duplicem basim habuisse; sed & Mosaicum, quod fuit primum Salomonici exemplar. Non me later, quod in contrarium affirmare videtur Iosephus: Excipiebat enim, inquit, terra, quidquid ignitum superne decidebat, quod basis nulla subisset. Verum minime contrarius esse deprehenditur, si qua de causa, bases neget, expendatur: non enim bases impedire poterant quo minus ignita e superiori craticula decidenda in terram caderent; quippe cum bases in medio essent in hunc usum excavatae, quod & in Salomonis altari obseruatum fuisse ostendimus. Neque vero sine exemplo nos primo altari crepidines damus, cum Hebraeorum sententiam referat Lipomanus afferentium, Lipo. in ca. ambitum habuisse altare sub altitudine, trium cubitorum, idque confirmant ex libro Exodi: 27. Vnde colligitur, inquit, altare maiorem habuisse altitudinem, quam trium cubitorum. Haec ille. Altitudinem porro altaris vniuersam nos infra subducemus. Sed & quis dubitet, altare illud vltimum ad instar prioris fuisse confectum, cum praeter sacrae Scripturae allatum testimonium, huius altaris dedicationi, & structurae affuerint sanctissimi viri, & legis obseruantissimi Iesus Sacerdos, Zorobabel dux Iuda, Aggaeus, & Zacharias, Prophetae. Hoc igitur altare duplicem habet basim substratam: & neges has esse duas crepidines Ezechielis? non tam parui stat infanire, vt gratis despiat quis. Quod ergo in quaestione vertitur, an Salomonium altare describatur ab Ezechiele, an vero mysticum, nescio quod sine exemplari: scio altare sacratius Ecclesiae Christi repraesentari hoc vaticinio, sed per Salomonium, quod iam destructum a Chaldaeis Deus Vari proposuit, instaurandum ex parte quidem; & quodammodo tempore Zorobabelis, omnino autem, atque perfectissime in Ecclesia a Iesu Christo Deo, Domino, ac seruatore nostro. Ezechiel vero sua hac descriptione Israeliticum quidem leuauit moerorem, Ecclesiae vero spem confirmauit, futurae instauracionis, & renouationis peragendae per Christi sanguinem. de qua re suo loco agendum.

CREPIDINES altaris Salomonici.

Esdrae 1. cap. 3. v. 2. & 3.

ALTARE Mosaicum crepidines.

ALTARE Salomonis descripte Ezechiel, hoc est, eius simile.

ALTARE Salomonis descripte Ezechiel, hoc est, eius simile.

VEL FOSSA, vel retractione hic iterum reconfetur.

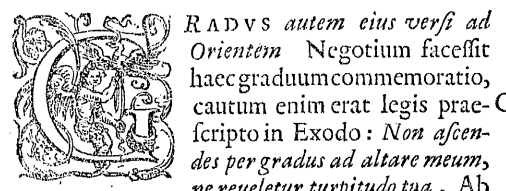
re indicans, quod paulo ante subduximus: vix enim, ac ne vix quidem vniuersi altaris latitudo, aut longitudo colligi posset, nisi foueae latitudo comprehenderetur. Quamuis nec minus necessaria sit ad praedictam mensuram retractio illa crepidinum, quam supra retulerat Propheta: quae quidem expositio neque a voce פיה hek, quae habetur in Hebraeo, aliena est, aut a ὄψαμα, quae habetur in Graeco, quam, circuitus, eius vertunt Latini interpretes.

At altare arbitratus est cum Mosaico facile posse conferri, quod & nos aliqua etiam ex parte praestare conabimur. Sed quod ad gradus spectat altaris, glossa ex Beda super illud Exodi: Et tres cubitos altitudinis. Tanta fere est, inquit, statura hominis, quomodo ergo ministrabatur altari, quod alibi gradus habere prohibetur ne pudenda reuelentur? Sed illud dictum est de altari, quod ex terra, vel ex lapidibus construitur, vbi gradus ipsi coaedificati ad gradus altaris pertinerent. Nunc vero de tabulis fieri praecipitur. Quod si apponatur aliquid ad horam ministracionis, in quo stet minister, ad altare non pertinet. Haec eadem toridem fere verbis retulit Augustinus; quae confirmat Comestor. Altitudine trinum: cui, inquit, tamquam nimis alto ad horam ministracionis aliquid apponebatur, in quo staret minister, quod impleta ministracione tollebat. Et illud iterum exponens, Ne reueletur turpitud tua: Forte, inquit, nondum antiqui vtebantur foeminalibus. Sed & Vgo super illud: Non ascendes per gradus: Contra, inquit, infra legitur, quod Sacerdos quando immolabat, ascendebat per gradus propter altaris altitudinem. Solutio. Hic prohibet Dominus fieri gradus perpetuos, & altari immobiliter adhaerentes, sed non prohibet scabellum supponi pedibus Sacerdotis volentis immolare, cum non posset aliter propter altaris altitudinem: & de illo scabello intelligitur, de quo dicitur infra. vel forte tantum spiritaliter intelligitur haec prohibitio graduum altaris. Et super illa eadem verba Exodi: Trium cubitorum altitudinis. Glossa inquit: Quomodo ergo ministrabatur altari, cum alibi supra gradus habere prohibeatur, ne pudenda reuelentur? Sed illud dictum est de altari, quod ex terra, vel lapidibus construitur, vti gradus ipsi coaedificati ad corpus altaris pertineant. Haec est Glossa. Sed haec solutio videtur nulla: quia si haec fuit causa prohibitionis graduum, ne scilicet turpitud reuelaretur, eodem modo per lignum suppositum ad horam posset turpitud reuelari. Ideo posset dici quod Dominus supra loquutus de altari, in quo sacrificabatur, antequam esset foeminalium vsus. In hoc autem altari sacrificabatur, quando iam erat vsus foeminalium. Eandem fere rationem assignat Dionysius Carthusianus. Qui omnes Scriptores aliquid de cubiti magnitudine significare voluisse videntur, cum si de cubitis communibus, quos vocant, loquerentur, minime oportuisset in tantas se conijcere angustias. Nam, vt alias ostendi, statura humana quatuor cubitis constat sui brachij, atque adeo facile possent Sacerdotes in altari ministrare, quod quarta suae staturae parte erat inferius. At cum cubitus multo maior fuisse credatur cubito etiam staturae illorum Sacerdotum, merito quaestione hanc controuerterunt. Verum si de altari tres cubitos alto tanta est difficultas, quid, quaeso, erit de altari, cuius altitudo decem cubitorum est? Atque vtramque ad multis perspecta est difficultas haec, ita fuisset soluta, inquam nobis nihil esset praeter ea laborandum, quamuis neque speremus, vt etiam si in hac re nostra defudarit industria, non adhuc posteritati reliquum sit futurum, in quo & ipsa laboret. Rabbi David in primis: Gradus eius versi ad Orientem. Id est, inquit, gradus per quos ascendebatur ad altare, versi erant ad latum Orientale. Obijcies, nonne scriptum est, Non ascendes per gradus

NON Ascendere per gradus quomodo intelligendum. Augustinus. 9. 173. super Exodum. Comestor. Hic illud iterum exponens, Ne reueletur turpitud tua: Forte, inquit, nondum antiqui vtebantur foeminalibus. Sed & Vgo super illud: Non ascendes per gradus: Contra, inquit, infra legitur, quod Sacerdos quando immolabat, ascendebat per gradus propter altaris altitudinem. Solutio. Hic prohibet Dominus fieri gradus perpetuos, & altari immobiliter adhaerentes, sed non prohibet scabellum supponi pedibus Sacerdotis volentis immolare, cum non posset aliter propter altaris altitudinem: & de illo scabello intelligitur, de quo dicitur infra. vel forte tantum spiritaliter intelligitur haec prohibitio graduum altaris. Et super illa eadem verba Exodi: Trium cubitorum altitudinis. Glossa inquit: Quomodo ergo ministrabatur altari, cum alibi supra gradus habere prohibeatur, ne pudenda reuelentur? Sed illud dictum est de altari, quod ex terra, vel lapidibus construitur, vti gradus ipsi coaedificati ad corpus altaris pertineant. Haec est Glossa. Sed haec solutio videtur nulla: quia si haec fuit causa prohibitionis graduum, ne scilicet turpitud reuelaretur, eodem modo per lignum suppositum ad horam posset turpitud reuelari. Ideo posset dici quod Dominus supra loquutus de altari, in quo sacrificabatur, antequam esset foeminalium vsus. In hoc autem altari sacrificabatur, quando iam erat vsus foeminalium. Eandem fere rationem assignat Dionysius Carthusianus. Qui omnes Scriptores aliquid de cubiti magnitudine significare voluisse videntur, cum si de cubitis communibus, quos vocant, loquerentur, minime oportuisset in tantas se conijcere angustias. Nam, vt alias ostendi, statura humana quatuor cubitis constat sui brachij, atque adeo facile possent Sacerdotes in altari ministrare, quod quarta suae staturae parte erat inferius. At cum cubitus multo maior fuisse credatur cubito etiam staturae illorum Sacerdotum, merito quaestione hanc controuerterunt. Verum si de altari tres cubitos alto tanta est difficultas, quid, quaeso, erit de altari, cuius altitudo decem cubitorum est? Atque vtramque ad multis perspecta est difficultas haec, ita fuisset soluta, inquam nobis nihil esset praeter ea laborandum, quamuis neque speremus, vt etiam si in hac re nostra defudarit industria, non adhuc posteritati reliquum sit futurum, in quo & ipsa laboret. Rabbi David in primis: Gradus eius versi ad Orientem. Id est, inquit, gradus per quos ascendebatur ad altare, versi erant ad latum Orientale. Obijcies, nonne scriptum est, Non ascendes per gradus

DE GRADIBVS ALTARIS AD ORIENTEM conuersis. Cap. LXXVIII.

RADVS autem eius versi ad Orientem Negotium facefuit haec graduum commemoratio, cautum enim erat legis praescripto in Exodo: Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reueletur turpitud tua. Ab hoc negotio facile se expediri putant illi, qui omnia, quae ab Ezechiele proponuntur, ita ad mysticos sensus reuocant, vt nihil habeant vel cum Salomonis, vel cum alijs veris fabricis commune. Quibus tria sese nobis offerunt proponenda, eosdem precaturi, vt ea prius expendant, quam in ea persistant sententia, quae & veritati est, & communi Doctorum sententiae contraria. Primum, quod eodem cubitorum numero huius mystici altaris longitudo, latitudo, & altitudo definitur, quo in Paralipomenis illud a Salomone constructum, vt paulo superius ostensum est. ex quo fit, vt non minus hoc, quam illud scalis indigerit, quo possent Sacerdotes & ligna componere, & munera Deo super altari offerre. Secundum, quod non solum de altari a Salomone constructo decem cubitos alto non dubitauerunt Scriptores esse necessario scalis ascendendum, aut gradibus; verum etiam de Mosaico, quod tres tantum cubitos erat altum, vt mox ostendam. Tertio denique audiendum est Beatus Hieronymus, qui de hoc altari disputaturus, primum indicat difficultatem: Scriptum est, inquit, Abyssum, & sapientiam quis inuestigabit? & o profundum sapientiae, & scientiae Dei. cuius alta, profunditas, & quis inueniet eam? Multum est si voluerimus templum Salomonis cum hoc templo, & omnes partes eius, & tabernaculi conferre. Quod quia difficillimum est, interim in praesentiarum, altare quod Ezechieli ostensum est, cum altari, quod in Exodo legimus, ex parte modica conferamus. Haec Sanctus Doctor. Qui vniuersum hoc templum cum Salomonicum conferre non impossibile dixit, vt isti arbitrantur, sed factu difficile, quod & nos fatemur, & plures prae illis difficultatis testes afferimus; quippe qui plures annos (hic est enim tertius & vigesimus) huic conferendo templo insudamus.

ALTARE Salomonium respexit hic mensuris Ezechiel.

S. Hierony. Ecclesiastici 1. v. 3. Roman. 11. v. 33. Eccles. 7. v. 25.

Exod. 38.

VNIUERSUM templum Ezechielis cum salomonicum potest conferri.

CVBITVM magnum supponere videntur Scriptores.

Dionysius Carthusi.

R. David.

Inuoluit cultum, indignatus apertum A
Fortunae praestare caput

Sed aliam plane viam ingressus est Sanctus Tho-
mas, quae vna posset ab his omnibus nos expe-
dire difficultatibus: quam tamen persequi neces-
sarium est. Cum enim Exodi praeceptum retulisset
de altari per gradus non ascendendo, eiusque
causam reddi existimaret, sequentibus verbis: *Ne
reuelatur turpitudine tua*: Considerandum est, in-
quit, quod hoc etiam fuit institutum ad exclu-
dendam idololatriam: nam in sacris Priapi sua
pudenda Gentiles populo denudabant. Haec
eadem pluribus verbis à Lyrano relata sunt, at-
que ab alijs.

Et certe maxima cura conatus fuisse videtur
Deus Optimus, vt populum suum ab idolola-
triae scelere, in quam propendere videbatur, a-
uerteret, sed ab illa quam maxime, quae quod
esset cum libidine coniuncta, ad alliciendos hu-
manos animos magis videbatur efficax, atque
potentior. Quadam enim quasi naturali propen-
sione fertur prae ceteris animantibus in libi-
dinem homo. Illa enim vel confortis praesentia
tantum, vel interna humoris obferuatione cohonestat
mouentur; homo vero iisdem mouetur impul-
sus, ac praeterea affectionibus, cogitationibus,
atque huiusmodi animi motibus. Adhuc tamen
plerumque accidit, vt fatietatem generet libido,
plerumque fastidium, haud secus quam cibi, aut
vina, quamuis suauissima, & aliàs saepe gratissi-
ma. Cuius rei ad demonstrandum exemplum,
sufficiens esse poterit vel vnus Dauidis filius, qui
oppressam fororem Thamar: *Exoram eam ha-
bit Amnon odio magno nimis: ita vt maius esset o-
dium, quo oderat eam, amore quo ante dilexerat*.
Nec mirum cum in haec omnia corporea ferat
ur animus, quasi quadam tractus corporis fo-
cietate, & vi impulsus corporearum affectio-
num. At contra humanus animus cum in singu-
lis hominibus singulas propensiones habere vi-
deatur, in multis plane diuersas, in plurimis
quandoque contrarias: hanc vnam quasi natu-
rae propriam in omnibus hominibus habere
deprehenditur, vt Deum colat, veneretur,
adoret, ad cuius nutum omnia sua studia com-
pant, illi obtemperet, & obsequatur. A cuius
certe participatione desiderij, minime alieni cen-
seri debent homines illi peruersissimi, ac secle-
ratissimi, qui Deum negant: qui quamuis à natu-
rae humanae ratiocinatione degenerasse vi-
deantur, tamen in hoc etiam homines non desinunt
esse, quod quam sibi proponunt propriam
voluntatem, atque iudicium quasi diuinitatis
normam, maxime obseruant, illique ad nutum
obediunt. Errant certe hi, vt ceterae gentes,
idolorum cultores, Deos suos ad nutum fin-
gentes: in eo tamen foedius, ac turpius quod
propriam nutum, & voluntatem ipsis lapidi-
bus, & lignis inanem ac fluxam magis, fa-
ctis, sin minus dictis, quasi Deum honorant.
Humanus certe hostis, callidissimus omnium
bonorum praedo, modum excogitauit, atque
adinuenit, quo & in libidinem magis inflamma-
ret, quam pro humanis viribus, specie religionis
delusos, & quo à Deo maxime auerteret, quasi
Deum colentes ijs ipsis rebus, quae Deo infen-
sissimae sunt. Idolum finxit ipse, turpitudinis in-
strumenta, eiusque cultum indixit libidinem, li-
centiam, turpitudinem, vt veluti duplici propen-
sione corporis, atque animi in vnam rem incum-

IDOLOLA-
triae impudi-
cicia;
Nicol. de
Lyrano in
Exod. 20.

IDOLOLA-
triae libidini
permixta ad
alliciendum
efficax.

2. Reg. 13.
v. 15.

SATIETA-
tem generant
corporea ob-
lectamenta.

3. Reg. 13.
v. 15.

ANIMVS
in Dei cultum
quasi impel-
lente natura
propendet.

NEFAN-
dum idolola-
triae genus.

berent infelicissimi, vt honestati, verecundiae,
pudicitiae bellum indicerent, & fere ab homi-
num consortio deturbarent. Huic idolo nomina
à gentibus data quamplurima. Suidas Priapum
dici putat Italarum lingua. Phurnutus bonum
daemonem, vel Genium vocauit. Lucianus
Phalturnum, vnde *περιφθάλια* periphalia diceba-
tur Dionysij pompa Hefichio: *φαλλογονία* phal-
lagogia. Theodoro: item ityphallum dixere
quamplurimi, atque Dionysium. Necnon Fa-
scinum ab Horatio, quod simulachri turpitudi-
noscium auerteret, quo eodem nomine & à Be-
ato Augustino censetur. Quae omnia propterea
notanda afferre, quod aliter scriptorum testi-
monia afferenda vix, ac ne vix quidem percipi
potuissent.

His igitur constitutis, parcant piaes aures, si
humanae dementiae testes primum afferam
eosdem, qui cum reliquis voluerunt insanire.
Athenaeus: Magno, inquit, in honore habetur
Priapus in Lampfacio, qui ex epitheto idem est &
Dionysius, sic dictus vt triumphus, & dithyram-
bus. Haec ille. Huiusmodi vero nefarium scelus
quasi quadam naturae obferuatione cohonestat
conati sunt, vt illius participatione foedarent
impijissimi ritus Sacerdotes, atque omnium dein-
de gentium mores prauo exemplo corrumpent.
Quae omnia à Diodoro simul relata sunt: Graeci,
inquit, Priapum deificauerunt, propter eam
corporis partem, à qua fit omnium ortus. Puden-
dis non solum Aegyptij, sed alij plures sacra faci-
unt, tamquam causae animantium creationis.
Sacerdotes quoque, cum in Aegypto sacra patri-
a suscipiunt, primum huic Deo initiantur.
Iterum vero: Hunc Deum, inquit, quidam Phal-
turnum, alij Typhonem nominant, non solum au-
tem in vrbium templis, sed in agrestibus quoque
locis tamquam vinearum, atque hortorum custos
colitur, fructuum fures castigans. Non solum
autem in caeremonijs, quae Dionysio impenduntur,
sed in reliquis ferme alijs huic Deo sacra
cum risu & ludo fiunt. Turpissimus huius cul-
tus ritus percensent cum Herodoto non pauci, à
quibus superfedendum duxi. Sed quid, quae so,
apud extraneos quaeramus ea, quorum vberiora,
atque certiora exempla suppetunt in sacris
Literis? Aliqua huius sceleris labe commaculatum
fuisse in Aegypto Israeliticum populum,
facile conijcere licet ex eo, quod oblata quadam
fortasse leui occasione Moabitarum, *initiatum sunt
Beel phegor*. Idolum hoc à nuditate dictum, à ra-
dice *בער* phagar, quae aperire significat quod
opertum est, vel clausum, vnde idolum turant
ab apertione, & nuditate dictum, quod esset tur-
pitudinis monstrum, & libidinis. Haec enim nu-
ditas dicitur honeste in lingua sancta. Ex qua
voce non nihil detorta arbitrati sunt quidam
Priapum dici, totus vero eius cultus in comeffa-
tionibus, lasciujs, & effraenata libidine versaba-
tur: & vacatione, & libertate ab omni disciplina,
honestate, & pudicitia. Alij vero varijs nomini-
bus, alijs à gentibus coli arbitrabantur, deum
hortorum, Alcinoium, Ianum, Priapum. Et qui-
dem asperitatem Hebraicae linguae à sono lite-
rarum auferentes, hoc idolum vocant, Peor, quae
vox Hispanis id fere sonat, quo dignum est ma-
lum, quasi pessimum peius. Huius porro idoli im-
pissimum cultum persequitur haud obscure Nu-
merorum historia: *Et fornicatus est populus cum
filiabus Moab*. Ac ne quisquam putet ipsam ido-

IDOLI HV-
ius varia no-
mina.
Suidas.
Phurnutus.
Lucianus.
Hefichius.
Theodoret.
Horatius.

Athenaeus
lib. 1. cap. 27.

SCELVS
naturae oper-
culis cohonestat
conantur.
Diod. lib. 2.

Idem lib. 5.
cap. 1.

Herodotus in
Euterpe.

Psal. 105.
v. 28.

BEEL PHE-
gor idolum
turpitudinis.

PEOR IDO-
lum.

Numer. 25.
v. 1.

latriam fornicationem hic dici, sicut aliàs saepe A
folet in sacris Literis: & non potius ipsam idolo-
latriam facris libidine coniunctam: audien-
dus est Beatus Paulus, horum verborum sapien-
tissimus interpres: *Neque idololatrae efficiamini sicut
quidam ex ipsis: quemadmodum scriptum est: Sedit
populus manducare, & bibere, & surrexerunt
ludere. Neque fornicemur, sicut quidam illorum for-
nicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria mil-
lia*. Sed & ipsa libri Numerorum historia singula
persequitur huius idololatrae capita, subdens:
*Quae vocauerunt eos ad sacrificia sua. At illi come-
derunt, ecce primum, & adorauerunt deos earum,*
ecce secundum. tertium vero, quod ad turpitu-
dinem spectat, vno verbo summatim exposuit: *B
Initiatumque est*, inquit, *Israel Beelphegor*. Hu-
ius autem initiationis partem quandam signifi-
care videtur, dum dicit: *Et ecce vnus de filijs
Israel intrauit coram fratribus suis ad scortum
Madianitidem, vidente Moysse, & omni turba
superiorum Israel, qui se habant ante fores tabernaculi*. Et
quamuis ipsa vel vna fornicatio mereretur Dei
iustissimi vindictis indignationem, & iram vna-
cum vindicta de principibus, atque omni popu-
lo sumpta, tamen eius malitiam infinitis propem-
modum partibus auget, quod in cultum idoli for-
nicatio fieret: ex quo factum est, vt maiorem cul-
tum suaserit daemone idolo exhibendum, quo
magis libidini operam darent. quapropter C
obilissimae quoque foeminae, videntibus, & forte
hortantibus parentibus proprijs, viris, ac filijs
scortata fiebant. Id quod vel ex ipsius contextus
historia perspicuum est: *Porro mulier*, inquit,
Madianitis, eam scortum paulo ante vocauerat,
*quae pariter interfecta est, vocabatur Cozbi filia
Sur principis nobilissimi Madianitarum*. Atque
hoc idem scelus Reges quoque, atque Reginas
Israelis foedissime confurcasse perpectum esse
poterit in historia Regum: quae cum alijs eius-
dem generis abominationibus percenset has
etiam, dum Regis Afa pietatem enarrat: *Et
fecit Afa, inquit, reatum ante conspectum Domini,
sicut David pater eius: & abstulit effeminatos. D
וַיִּשְׁחָקוּ חַכְדַּעִים* hakedefim: scorta bene vertit Chaldaeus,
si genus indicasset masculinum, quo proferuntur
in Hebraeo, de terra, *purgauitque vniuersas sor-
des idolorum*. Non sunt enim his aliae vel pu-
tidae, vel foetentes magis. *Insuper & Maacham
matrem suam amouit, ne esset princeps in sacris*
דְּבַר מִפְּלֵטֶחַ mipleteth: vox est à radice *פלט* palats,
deducta, quae significat terri, formidare, tre-
mere: vnde quidam terriculamentum conuer-
tunt. Idola sic dici putant Hebraei, quod suis
cultoribus terrori sint: vel per modum subfanna-
tionis: at seorum vnus intellexit Vulgatae inter-
pres, *Priapi conuertens*: qui eo nomine censeba-
tur agentibus: cuius rei causam indicauit Hora-
tius, ipsos irridens cultores:
*Olim truncus eram sculnus, inuitile lignum,
Cum siber incertus scammum faceret ne, Pri-
apum
Maluit esse Deum: Deus inde ego furum, a-
uiumque
Maxima formido*
Et Ouidius.
*Terreat vt saeva falce Priapus aues.
Et in luco eius, quem consecrauerat: subuertitque
specum eius, & confregit simulacrum turpissimum,
& combussit in torrente Cedron*. Erat enim om-
nis haec idololatrae superstitio ad id potissi-

1. Corin. 10.
v. 7. & 8.

Exod. 32.
v. 6.

Numeror.
25. v. 2. & 3.

Ibid. v. 6.
INITIARI
Beelphegor
quod significet.

1. Cor. 10. v.
7. & 8.

Exod. 22.
v. 6.

Ibid. v. 15.

Numer. 25.
v. 15.

PRINCI-
pes foeminae
ac Reginae
propter ido-
lorum cultum
scorta fiebant.
3. Reg. 15.
v. 11. 12. &
13.

SORDES
quare dicantur
idola.

Horat. ser. de
Priap.

IVRPISSI-
mum simula-
chrum terri-
culamentum
dicebatur.

Ouid. in
Fast.

num instituta, vt in libidinem inflammaret: qua-
propter eius aras in lucis, amoenisque locis eri-
gebant, iuxta specus, & antra, quae vel in ipsa
Meridie latebras praepararent, ac tenebras libi-
dini carissimas. Erat item huiusmodi libido in
daemoneum cultum instituta. Quae causa fuit
vt iratus Dominus cunctos principes populi
praeciperet in patibulis suspendi, & Dei seruius
Moyses à proximis suis iuberet occidi eos om-
nes, qui initiati fuerant Beelphegor. Et cum
effuso viginti quatuor hominum millium sangui-
ne minime quiesceret, verum fere effeuesceret
ira Dei, vnus Phinees impijissimos occidens am-
bos vno ictu fornicarios, ac si vnus ipse tot ma-
lorum radicem fornicationem abstulisset, iram
Dei auertit. *Et stetit Phinees, & placauit, & ces-
savit quassatio*, inquit Psaltes. Atque ò vtinam
nouum quendam eius zeli virum mitteret nunc
qui impurissimas meretriculas in populo Chris-
tiano imitatur, quae ab inferis reuocarunt sal-
tationes quasdam illis antiquis simillimas: sed ad
incitandam libidinem, multo quam illae salacio-
res atque procliuiores, quas suis veluti coloribus
depinxit è nostris nunc Roa. O si audirent princi-
pes populi Christiani, quod olim dixit Dominus
Moysi: *Hostes vos sentiant Madianitae, & percu-
tite eos: quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos, &
deceperunt insidijs*: quippe qui ad epulas, delicias,
atque libidinem videbantur inuitare, inuitabant
autem ad idololatriam: *per Idolum Phogor &
Cozbi filiam ducis Madian sororem suam*. Haec
enim omnia idololatrae sunt femina, & quae à
vero Dei cultu, ac religione maxime auertunt.
quaeque in animis hominum semel insita quam
difficillime auelluntur; quippe quae flammis, M
ferroque indigeant, Junioribus medicamentis
minime curentur. Cuius rei efficax argumentum
potest defumi ex eo, quod populo illi ex Aegyp-
to recens educto accidit, dum Moyses illi legem
à Domino in monte exquireret: Moysse enim,
moram faciente, adorauit vitulum, à quo cele-
re facile recessisset, nisi admixta libidine pariter
fuisset infectus. Omnibus, credo, in promptu
est historia facti. Hoc autem scelus modeste in-
sinuauit historicus: cum enim oblata vitulo ho-
locauit retulisset, & hostias pacificas: *Sedit, in-
quit, populus manducare, & bibere, & surrexe-
runt ludere*. Et dum Moyses respondit ad Iosue:
*Non est clamor adhortantium ad pugnam, neque
vociferatio compellentium ad fugam: sed vocem
cantantium ego audio. Cumque appropinquasset ad
castra, vidit vitulum, & choros*. Philo vero He-
braeus haec eadem alijs verbis retulit, & id quod
coniecturis in sacra historia conquirimus, disertis
verbis testatum reliquit: Vbi vero, inquit, castra
ingressus vidit repente mutatos ritus, & figmen-
ta recepta pro veritate, non omnes tamen infe-
ctos eius mali contagione, sed superesse quos-
dam sanos, quibus talia displiceant, volens di-
scernere incorruptos ab insanabilibus, & videre
num qui reuertantur ad poenitentiam, per prae-
conem populum monuit edicto: cuius indicio
tum pios, tum impios manifeste cognosceret. Ver-
ba edicti fuerunt haec: *Si quis est Domini, ve-
niat ad me*: breuis sane, sed magnam vim conti-
nentia: perinde ac si diceret: Si quis nihil manu
factum, nihil creatum habet pro Deo, sed vnum
rerum Dominum, ad me veniat. Itaque alij, qui
Aegyptiacum typhum praetulerant, edictum,
contem-

QVARE
vnus Phinees
iram Dei auer-
terit.
Psal. 105.
v. 30.

Martinus de
Roa. singula-
ri. lib. 3. cap.
16.

Numer. 25.
v. 17. & 18.

INSIDIA-
tur fidei Chri-
stianae publi-
ca libido.

MORBUS
insanabilis vo-
catur publica
libido.

Exod. 32. v.
6.

Ibid. v. 18.

Philo. lib. 3.
de vita Moy-

INSANA-
biles qui.

contempserunt. Haecille. quibus insanabile A
malum vocat nefarium turpissimi Aegyptiaci ty-
phonis cultum, quem consequitur diuini cultus,
ac vocis contemptus. Ex dictis certe perspicua
fit historiae Regum sententia, alioqui obscura
& difficilis valde: *Rex autem Salomon ad-
mauit mulieres alienigenas multas, filiam quo-
que P baraois, & Moabitidas, & Ammonitidas.*
Hae quidem sunt eadem cum ijs, quarum paulo
ante meminimus, saltem genere ac moribus.
*Idumaeas, & Sidonias, & Hethbaeas: de gentibus,
super quibus dixit Dominus filiis Israel: Non in-
grediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad
vestras: certissime enim auerterent corda vestra ut
sequamini Deos earum.* Quidni auerterent, quae
propterea fornicabantur ut idola colerent, quarum
accessus ipsissima erat idololatria? Cuius rei,
vt cetera taceam testimonia, vnum Beati Augu-
stini proponam, quo perspecta esse poterit nup-
tiarum foedissima, ac nefaria turpitudine. Sed
quid dicam, inquit, cum ibi sit & Priapus nimis
masculus, super cuius immanissimum, & turpif-
simum fascinum sedere noua nupta iubebatur
more honestissimo, & religiosissimo matronarum.
Quod scelus fortasse prohibere voluit Paulus:
dum viduae permittit: *Cui vult, nubat.* Ac
ne putarent matrimonij causa etiam in illis, quae
illicita sunt, viro morem esse gerendum, subiungit:
tantum in Domino. Haec vero omnia, quippe
in penetralibus peracta, quamuis nimis essent
inhonesta, honestissima tamen esse videbuntur,
si cum illis conferantur, quae in publicis tum
spectaculis, tum vero maxime sacrificijs publice
peragebantur, quo nuntium renuntiasse viderentur
publicae honestati, ac pudicitiae. Ithyphali
vocati personam ebriorum habent; inquit apud
Athenaeum Samus Delius, floreasque manicas
habentes coronantur. Sagulis femialibus vtuntur,
atque Tarentino tegmine se ipsos ad talos vsque
cooperiunt: ac cum silentio vestibulum ingre-
dientes, porticum melius dixisset, loquitur enim
de ea, quae theatrum cingit, vbi in media scena
constiterint, se in theatrum conuertunt, dicentes:
Agite, assurgite, latum locum Deo concedite:
vult enim Deus rectus per medium conspersus
(conspetus corrigo, vel conspicuus) incedere.
Hanc porro turpitudinem ipsi sacrificijs admix-
tam, omnibus omnino gentibus fuisse communem
indicat apud Michaeam Dominus, Samaritam,
atque Hierosolymam idololatriae coarguens il-
lis verbis: *Et omnia sculpitilia eius concidentur,
& omnes mercedes eius comburentur igne, & om-
nia idola eius ponam in perditionem: quia de mer-
cedibus meretricis congregata sunt,* quia nimirum
meretricio quaestu, & prostitutione augebatur
idolorum cultus, & templorum iniqua donaria
apud Samaritanos: *& vsque ad mercedem mere-
tricis reuertentur.* Quippe quae in Assyriorum
venient potestatem, qui & ipsi suis meretricibus
idola colentibus eadem redonabunt. Chaldaeus
haec plane explicauit: Adeo vt omnia eius simu-
lachra coneidantur, & omnia eius idola igni com-
burantur: domumque quamlibet deorum eorum
ponam in vastitatem, quandoquidem mercede
meretricis cum sint congregata, in domum co-
lentium idola tradentur. Huius rei testem addu-
cere licet Herodotum: Porro, inquit, cum semel
illie conuiderint, non prius domum regrediun-
tur; quam hospitem aliquis pecuniam mulieri
in sinum iniecerit, & cum eadem a sano seorsum

TYPHVS Aegyptiacus à populo cultus.

3. Reg. 11. v. 1. & 2.

CERTISSI- me auerteret quomodo in- telligendum

5. August. lib. 6. de ciui- tate cap. 9.

NVP T I A- rum foedissimi ritus.

1. Cor. 7. v. 39.

ITHYPHA- li qui dicantur.

Athenaeus lib. 14. cap. 8.

Michaeae 1. v. 7.

MERCES meretricis quae.

Herodo. lib. 2.

abducta rem habuerit. Hospitem autem illum, qui pecuniam obtulit, dicere oportet: Tanti ego tibi deam Mylitam imploro. Mylitam enim Assyrij Venerem appellat. At vero pecuniam illam, quantulacumque sit, non est fas rejicere; siquidem in sacrum conuertitur vsus. Haec ille. Quibus quid, quae, turpius, aut Deo indecens magis posset excogitari? At quoniam huiusmodi sceleribus omnia fere gentium sacra polluebantur, phraasis illa sacris Scriptoribus frequens obtinuit, vt idololatriam fornicationis nomine censeant, idololatrias fornicarios: quippe cum omnis idolorum cultus fornicationibus esset admixtus, necnon omnis fere fornicatio in idolorum dirigeretur cultum.

Cui malo accessit inuerecundia, & publica libidinis ostentatio. Vtrumque enim à Deo aequae fuisse exosum testatur ipse in Deuteronomio legem proferens, qua huiusmodi libidinem cohiberet, publicam maxime: *Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel.* Quae quidem lex illam potissimum fornicationem videtur inhibere, quae in idolorum cultum fiebat. Nam alia priori lege prohibebatur in Exodo: *Non moechaberis, neque opus fuisse videbatur, vt in hac secunda Deuteronomij prohiberetur, accedit quod lephte dux populi creatur filius mulieris meretricis: & Oseas mulierem ducere fornicariam iubetur.* Sed & praedictae legis sensum subséquens videtur explicare: *Non offeres, inquit, mercedem prostituli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui, quidquid illud est, quod uoueris,* quasi dicat, aut meretrix, aut canis, quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum tuum. Canis autem nomine publicam libidinem significari argumentum esse poterit id, quod Beatus Augustinus scribit. Hoc illi canini philosophi, hoc est, Cinici, non viderunt proferentes contra humanam verecundiam, quid aliud quam caninam, hoc est, immundam, impudentemque sententiam, vt scilicet quoniam iustum est quod fit in vxore, palam non pudeat id agere. Haec Sanctus Doctor, qui sententiam reulit Antisthenis, Diogenis, Synopaei, Cretis, Thebani, Maenippi, Phoenicis. Quorum sententiam officijs, ciuili vitae, & bonis moribus contrariam esse, atque fugiendam docet Cicero. At illi quippe philosophorum affectantes nomina; iusto matrimonij vsu suam tuebantur impudentiam, & nihilominus canum censebantur nomine. quid, quae, eodem non erunt dignissimi, qui fornicationes, adulteria, stupra publice fieri & suadebant, & illis infames Deos honorari? Horum igitur mercedem, aut donum quodcumque, siue votum, à domo Dei longe semotum esse debere praecipit Dominus, quod caninam licentiam, impudentiam, atque libidinem pariter Deus sit exosus, praesertim cum eiusmodi sceleribus idolorum sacrificia commacularentur. Cuius rei argumentum non censui aliunde petendum, cum ipso Exodi testimonio, quod explicandum suscepimus, satis sit perspicuum, & manifestum. Nam cum huius peruersissimae, atque immanissimae turpitudinis vsus ab altari suo quam maxime remouere vellet Dominus: *Non ascendes, inquit, per gradus ad altare meum,* more inquam Ithyphallorum, *ne reueletur turpitudine tua.* Septuaginta interpretes in Regio codice: Vt non reueles turpitudinem tuam in eo. In Sixtiano codice: Ne reueles turpitudinem tuam super illud. Non itaque gradus fieri

IDOLOLA- tria quare vo- cetur fornicatio, & è con- tra.

Deuter. 23. v. 17. Exod. 20. v. 15. Iud. 11. v. 1.

Osee. 1. v. 2. Deuter. 23. v. 19.

S. August. lib. 4. de ci- uil. cap. 20.

PUBLICAE inhonesti ca- nes dicuntur.

Cicero.

DE ALTARIS HOLOCAVSTORVM proportione, & magnitudine. Cap. LXXX.

feri prohibentur, sed eorum ascensus in eum A
finem peruersissimum, quippe cum immanes publicae honestatis hostes absolutis nefandis as-
norum hostijs, ac malis artibus, & è mortuis imaginibus turpitudinum obiectis non satis in-
citato ad libidinem populo, viuo exemplo pro-
posito super ipso altari verbis, & gestu populum ad omnem turpitudinis actum excitabant. Quae omnia inhonesta scelera, atque turpissima, honestissima dicendi ratione inhiibuit. Dominus, di-
cens: *Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reueletur nuditas turpitudinis tuae,* super eo. Nam & eo peruenit impiorum hominum licentia, vt ip-
sum Dei templum, & altare non vererentur praedictis abominationibus complere. Quae quam-
uis ipsa turpitudine videantur esse turpiora, honestissimis tamen verbis referuntur in libro Machabaeorum. *Pessima autem, inquit, & vniuersis grauis erat malorum incurso: nam templum luxuria, & comestationibus gentium erat plenum, & scortantium cum meretricibus: sacratisque aedibus mulieres se vltro ingerebant, intro serentes ea, quae non licebat. Altare etiam plenum erat illicitis, quae legibus prohibentur.* Eadem vero, quas diximus, abominationes recenserunt, & in sequentibus eiusdem capituli verbis ostenditur, quibus Liberi, Bacchi, aut Dionysij festa recenserunt, quorum nos initio huius disputacionis meminimus. Sed si sententiam Iosephi, atque aliorum, quos supra retuli ascensum clementer arduum pro gradibus altaris statuentium tueamur, id iussu Dei factum fuisse conijciemus, vt quam maxime discederet altare Domini à similitudine altarium, quae turpitudinum potius receptacula fuissent appellanda. Nam altare Salomicum, quinimmo & ipsum Mosaicum, gradibus propter celsitudinem ascendendum fuisse, sequenti capite perspectum erit, quo propriam vtriusque altaris celsitudinem, & formam rimabimur. At vero graduum multitudinem, quam diximus, eorumque commodum ascensum percenset Aristaeas, maximae & ipse apud Iosephum auctoritatis: *Altare illic, inquit, pro loco. conuenientissime constructum propter hostias, quae super incenduntur, fumario amplectitur. Ascensus autem erant ad illud pro loci magnificencia per quam decenter, & ad decorem simul additi, & commodum sacrificantium Sacerdotum, qui talaribus ex bysso tunicis induuntur. Ego vero quid sit illud de fumario altaris, quod ne coniectura quidem assequi potui, perspicacioribus ingenijs exquirendum relinquo.*

2. Machab. 6. v. 3. 4. & 5.

Ibid. v. 7.

Aristaeas lib. de 70. interpret.

ALTARE quod à Propheta nostro describitur, supra à nobis ostensum est, longitudine, latitudine, & celsitudine fuisse omnino par illi, quod à Salomone fuerat primum exaedificatum: vbi pariter ostendimus Salomicum quoque altare super basibus suis fuisse constructum, quas conijcere licet his nostris fuisse magnitudine pares, forma, & ornamentis similes: reliquum esse videtur vt hoc vtrumque altare cum primo vtriusque exemplari, altari videlicet Mosaico conferamus, sicut nos docuit supra à me laudatus Sanctissimus Hieronymus. Atque vt altitudinem in primis conferamus, Mosaicum altare altum fuit cubitos tres: sed cum non leui coniectura ducti ostenderimus altare illud basibus minime caruisse, illas quoque licebit conijcere duas duorum cubitorum fuisse, singulas cubiti vnus. qua ratione facilius percipietur illa doctissimo- rum virorum sententia supra explicata, quae hoc altare sine gradibus ascendi posse negabat, atque adeo seruata erit inter Salomicum, & Mosaicum altare dupla proportio, quae in reliquis fere templi, & tabernaculi partibus seruabatur. Ex quo fit, vt eadem plane sit proportio altaris Mosaici quinque cubitos alti ad atrium tabernaculi quinquaginta cubitorum, quae altaris Salomici decem cubitorum ad suum atrium centum cubitorum; nam in sui atrij medio vnumquodque altare constituebatur. Quod vero ad latitudinem, & longitudinem vtriusque altaris spectat, eadem quoque ratio seruata fuisse deprehenditur: si spatium metiaris inter altare, & populum sacrificia spectantem. Populo enim in tabernaculo vsque ad cortinas atrij accedere permisum fuerat, vltra progredi omnino inhiibitum: erat autem atrium illud longum, & latum cubitos quinquaginta: à cortinis vero vsque ad medium atrij, atque adeo vsque ad medium, siue centrum altaris, cubiti computantur quinque & viginti, cuius numeri pars quinta, quinque longitudinem altaris definit, ac latitudinem, vt ibidem habetur expressum. In templo vero Salomonis populus per portas atrij interioris sacrificia spectaturus, per eas enim recta prospiciebantur, vt ostendimus, non poterat eadem portas ingredi: quare si ad-
das portarum longitudinem dimidiae atrij longitudini, sicut centeni cubiti à medio atrio, vel à medio altari vsque ad locum populi, cuius quidem distantiae pars quinta viginti cubitorum est, quanta nimirum & à sacris Historicis, & à Propheta nostro dicitur fuisse altaris longitudo, seu latitudo. Ex quo fit vt eadem sit proportio altaris ad altare, quae distantiae ad distantiam. Altare enim Salomonis viginti cubitorum quadruplum est Mosaici altaris quinque cubitorum, atque adeo populus in templo centum cubitos distat à medio altari, ab extremo nonaginta. quae vtraque distantia quadrupla est plo-
L I similis

ALTARIS Salomonici, & Mosaici comparatio.

Exod. 27. v. 11.

ALTARIS ad atrium proportio.

Ibidem. LATITUDO altaris ex quinta dimidij atrij parte. Ostendimus lib. 3. cap. 44. huius partis.

EADEM EST altaris ad altare proportio, quae distantiae populi in tabernaculo, & tem- plo.

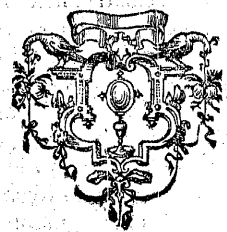
similis distantiae in tabernaculo, in quo po-
 25 pulus distat à medio altari cubitos quinque & vi-
 4 ginti, ab extremo cubitos duos & viginti cum
 100 dimidio. Est autem & alia non minus elegans
 22 1/2 celsitudinis altaris proportio, huius templi pro-
 4 pria, in quo ferè omnia calamorum iusto numero
 88 finirentur. Nam cum atrium Sacerdotum octo
 2 gradus eleuetur super atrium Israel, hoc est, cu-
 90 bitos, vt aliàs ostendi, binos, altare autem cu-
 bitos erigitur denos, si bini illi addantur, sicut
 omnes duodeni, quibus, vt iustam calami men-
 suram completerent, addita fuisse videtur corona
 dimidij cubiti, atque adeo summum altare super
 atrio Israel erectum, vnde spectabatur à populo,
 altum esse debuit duos calamos, hoc est, cubitos
 duodecim cum dimidio. Neque vero haec distan-
 tia ratio cuiquam videri debet aut minus vtilis,
 aut vana, cum altare ad Dei cultum fuerit factum,
 atque vt conspecta in illo sacrificiorum magnificen-
 tia, populum excitaret ad pietatem, ac religionem.
 Nam, vt aliàs ostendi, maxima perspectiuae ratio ex
 distantia pendet, siquidem ea, quae ex inferiori loco
 videntur, si propinquiora sunt celsiora videntur,
 si vero remotiora magis apparent esse depressa:
 ex quo fit, vt extrema corona altaris medium ignem
 operiret in minori distantia, & maiori altitudine,
 sicut ex aduerso in minori altitudine, & maiori
 distantia altaris flammae magis essent conspicuae.
 Et haec fuit certe causa propter quam altare extrui
 debuit tam altum; praeterquam quòd altaris dignitas,
 & magnificentia non sinebat esse minorem.
 Cuius quidem rei aliqua habuisse videntur indica-
 tia Architectorum nostrorum patens. Vitruuius,
 quam tamen in superstitiosum cultum direxit:
 Altaria, inquit, spectent ad Orientem, & semper
 inferiora sint collocata quam simulacra, quae fuerint
 in aede: vti suspicientes diuinitatem, qui supplicat,
 & sacrificant, disparibus altitudinibus ad sui
 cuiusque Dei decorem componantur. Altitudines
 autem earum sic sunt explicandae, vt Ioui, omnibusque
 caelestibus quam excellentissimae constituantur;
 Vestae, Terrae, Martique humiles collocentur:
 ita idoneae his institutionibus explicabuntur
 in medijs aedibus ararum deformationes.
 Haec ille. Qua quidem ratione Deo summo, viuo,
 & vero quam celsissimum altare construendum
 fuisset, nisi vsus, & pulchritudinis ratio modum
 praescripisset, quem dixi. Fuit certe altare
 Damasci, cuius exemplar Syria Hierosolymam miserat
 impijssimus Rex Achaz, cuiusque simile extruxit
 Hierosolymis pessimus Vrias Sacerdos, sed Deo
 iniuriam; quippe sine ratione compositum, & idolis
 colendis impie dicatum. Sed de altaris magnitudine
 haec sint fati.

ALTARE super atrio Israel duos praecise calamos erigitur.

QVAERE fuerit obseruata distantia ratio. *Aliàs lib. 5. Isagog. cap. 8. huius par.*

ALTARIS altitudo dignitatem auget. *Vitru. lib. 4. cap. 8.*

ALTARE Samariae maius sed turpius, quippe sine ratione. *4. Reg. 16. à V. 20.*

DE CRATICV-

LAE ALTARIS FOR-

ma & vsu.

Cap. LXXXI.

X altaris sine, atque vsu craticulae ratio petenda videtur. Nam cum huius altaris proprium, ac primum munus sit, ignem de caelo elapsum perpetuum sustinere: tum quòd igni impedimento sint exusti cineres, tum vero quòd maxime accendatur ignis ab aere sub-
 tus efflato incitatus, ideo craticula opus fuit, à qua impositus ignis, & ligna sustinerentur, cineres excernerentur; & quae aërem, ignem excitantem, foraminibus perterebrata semper admitteret. Huius craticulae modum descripsit in Exodo Dominus: qui quoniam ex vsu maxime pendet, hic primus à Iosepho petendus est, cum altare describit Mosaicum illis verbis: Sed & pro foribus tabernaculi erat ara alia, haec quoque lignea, laminis aereis interfecta, in quadrum quinque cubita patens, altitudine trium cubitorum, inaurata. Huius verbi sensum melius alibi expressit idem Iosephus: altaris instrumenta fuisse testatus auri fulgorem referentia. Craticulam pro foculo superpositam habens, excipiebat enim terra quidquid ignium superne decidebat. Haec ille. Et certe cum de craticulae vsu tam perspicuo Iosephi testimonio constet, non est de forma ambigendum, focus enim vsus quoddam significat, in quo ignis continetur. Vnde Tibullus ignis meminit foco contenti.

Dum meus assiduo luceat igne focus.

D fuit igitur craticula haec in conchae, aut vasis modum ex aere fusa, crebris foraminibus aperta, vt facile cinis excerneretur. Nam & Comestor, quasi vas quoddam fuisse craticulam confirmat, quamuis de illius vsu à nobis longe dissentiat, cumque superior craticulae pars summis altaris inniteretur parietibus, inferior, seu craticulae fundum ad medium vsque pertingebat altaris. Craticulam autem nos ita finximus; vt os eius rotundum fuerit, reliquum in conchae modum depressum, vt dixi, vsque ad altaris medium, hoc est, duos cubitos, qui sexta pars sunt altitudinis altaris. Quae omnia summam dictam, particulatim modo confirmanda sunt. Atque illud in primis quod circulari formam quadratae inclusimus, & argumento ducti fecimus, quod nulla ratione alia locum inuenire potuimus, ex quo cornua altaris digito possent contingi à Sacerdote emundante altare, sicut à Domino praeceptum est. Nam enumeratis à Propheta nostro altaris partibus, atque mensuris, ritus exponuntur expiationis eius, oblatio à Sacerdotibus vitulo: *Et assumens, inquit, de sanguine eius ponens super quatuor cornua eius, & super quatuor angulos crepidinis, & super coronam in circuitu.* Modus vero ponendi sanguinis explicatur in Exodo: *Sumptumque, inquit, de sanguine vituli ponens super cornua altaris digito tuo.* Cumque

QVAERE craticula circularis fuerit in altari quadrato.

Ezech. 43. V. 20.

Exod. 29. V. 12.

alta-

Altaris celsitudo fuerit quatuor cubitorum prioris mensurae, nullus sane hominum aetatis illius vel ipsa consistentis superiori crepidine potuisset digito eminentia cornua contingere, ac multo minus posset gradibus insilens, qui medium altaris attingebant, cornua attingere in angulis erecta; quippe quae à medio fenis vtriusque cubitis distabant, cum altare longum fuisset, ac latum, vt vidimus, cubitos duodecim: quapropter arbitrari sumus Sacerdotem altare summum gradibus conscendisse, atque per latum spatium illud, quo ab angulis quadratae figurae recessit circularis, venire potuisse vsque ad cornua non laesum à flamma, vel ignis calore in media craticula accensi: quae etiam causa fuit propter quam ipsam craticulam in conchae marinae modum, non vero cylindrica forma demissam fecimus, vt ignis, & ligna ad medium altaris semper confluerent: quo semper ignis depascetur quidquid in altari comburendum iniiceretur, neque quidquam à lateribus incombustum maneret, vt certe mansisset, si craticulae fundum rectum fuisset; ac plerumque accidisset vt lignis à latere altero incombustis manentibus, ignis ex latere altero, vel in medio altaris absumpta materia extingueretur: quod esset contra Domini praeceptum, ac grande piaculum, quibus omnibus incommodis vna prouidit craticulae forma, quam finximus in figura. Sed de craticula videndum est deinde quid alij scriptores sentiant, idque quam breuissime, vt inde mox pateat in quo nobiscum consentiant, aut in quo nos ab illis discedamus.

CORNVA altaris digito contingebantur.

CRATICV- la non cylindrica forma, sed conchae marinae inhaeruit.

Exod. 27. V. 4.

Beda lib. 2. de taber. cap. 11.

Casiodorus.

IGNIS super craticulam ponebatur, non sub-

Aristaeas lib. de 70. interpret.

In textu sic legimus: *Craticulamque in modum retis aeneam: per cuius quatuor angulos erunt quatuor annuli aenei, quos ponens subter arulam altaris: eritque craticula vsque ad altaris medium.* De circulari, siue annulari altaris nihil nobis agendum, quibus hoc nostrum caruit, quippe non alio transferendum, sed manens quamdiu templum ipsum perdurauit illaefum. Altare, inquit Beda, torum cauum fieri praeceptum est, vt in sequentibus manifestum edocetur: sed in medio sui habens craticulam, per totum in modum retis distinctam, in qua victimarum carnes comburendae imponentur, & subter eam, arulam, in qua compositis lignis arderet ignis, semper ad deuoranda superposita holocausta paratus. Erat enim contra arulam, ostium in pariete altaris Orientali, vnde vel ligna ad alendum ignem immitti, vel carbones, & cineres possent egeri, quomodo in pictura Casiodori Senatorij, cuius ipse in expositione Psalmorum meminit, expressum vidimus. In qua etiam vtriusque altari, & holocausti videlicet, & incensi, pedes quatuor fecit, quod vtrumque eum sicut & tabernaculi, & templi positionem, à Doctoribus Hebraeorum didicisse putamus. Haec ille, qui & à contextu Scripturae discessit, & à Iosephi testimonio. Annulos enim angulis craticulae respondentibus subter arulam ponendos esse praecepit Dominus, ex quo mox liquet, illud quod arulae nomine hic indicatur, supra craticulam extitisse, non subter. Ex quo mox patet confirmatum iri Iosephi testimonium, asserentis super craticula ignem imponi, quippe super foculo: cum quo pugnat haec sententia, ignem ponens subter craticulam, & super arulam. Hoc ipsum confirmat Aristaeas, à me paulo ante laudatus, superimpositas altaris ho-

stias referens: atque iterum magis aperte cum sic scribit: *Veramenimvero ministerium Sacerdotum robore, decore, & silentio cuncta superabat, omnibus sua sponte laborantibus, quando quisque institutum opus iniussus curat: hi quidem ligna, hi oleum, hi similia, alij aromata, alij carnes incendentes, & roboris excellentiam quandam, dexteritatemque ostentant. Sumptis enim duobus vitulorum cruribus, quae pondus supra duo talenta sunt: mira in altum facilitate sic decenter projiciunt, vt nunquam à loco aberrerent. Similiter ouium, caprarumque pondera iaciunt. Haec ille, qui cum incendendas carnes ab imo ad summum altare projici testatur, vtrique super craticulam; super illa quoque ignem fuisse videtur testari, cum carnes craticulae impositae non igni, vix, ac ne vix quidem in cineres redigerentur, quod à Domino praeceptum est in Leuitico. Ex dictis etiam patet longe à vero recessisse Scriptores illos, qui Caietani sequenti interpretationem, craticulam hanc altari circumposuerunt, vt inferiorem eius partem alteram quasi cancellis concludentem. Nam quamuis craticulae Hebraicum nomen, eiusmodi cancellos non respuat, respuit tamen illos praeter Iosephi oculati testis manifestum testimonium, altaris & craticulae vsus, atque pulchritudo, vt figuram eius apud Ariam Montanum intuenti poterit esse perspectum. Hebraea porro, atque Chaldaea sic possunt conuerti: Et facies ei craticulam opere retis ex aere, siue reticulato, aeneam. Sic & Septuaginta. Alij legunt: Facies quoque illi cribrum quasi opus retis aenei, siue opere reticulato, aereum. Quidam; Facies quoque illi cancellos aereos opere reticulato. Est enim ibi Hebraica dictio מַכְבֵּר michbbar, quae in cribrum, & craticulam, & rete, & cancellos verti potest. Quae omnia formam plane indicant craticulae perforatae foraminibus in romborum morem apertis, hoc est; ea forma, qua vniuersa templi ornamenta, cancelli, & fenestrae aperiebantur, vt supra ostendimus. Sed quod ad fenestram spectat in latere altaris Orientali apertam, ea duplicem usum habuisse perhibetur; alterum ad introducenda ligna sub craticula, & hic quidem minime necessarius fuit, cum ligna, oblationes, atque holocausta omnia ex summo altari immitterentur, vt dixi, non aliunde. Alterum usum habere potuit fenestra ad egerendos cineres: sed ratio fuisse videatur altaris aurei, atque aenei, illius quidem cineres facile per fenestram educi potuissent arbitrati sumus; quippe parua quantitate, & non continuo educendi, atque adeo fenestram finximus in eius latere Orientali, vt vides in figura. At altare aeneum, in quo ignis perpetuo ardebat propemodum infinitus, quippe qui aliquo vno die consumere debuisset saltem adipem bouum duorum & viginti millium, ouium centum viginti millium, praeter innumera holocausta, quorum carnes vniuersae igni tradebantur, subministrantibus ligna Gabaeonitis, vel Nathinaeis numero centum quinquaginta millibus: quaenam, quae so, cinerum copia, quis ignis, excretis per craticulam subtilioribus prunis, quis calor è superiore craticula aenea ignita, atque ex imis cineribus, prunisque in medio concretus? quis fumus, resperis adipem, atque oleo pariter cum prunis, calidis cineribus? Quae omnia in eam nos adduxere sententiam.*

Leuit. 6. V. 10. Caietanus.

ALTARE non fuit craticula quasi cancellis cinctum.

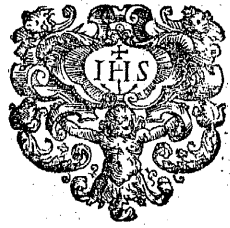
Bened. Arias Mont. in Apparatu Biblico.

FENESTRA an fuerit in latere huius altaris sicue fuit in latere aurei.

Reg. 8. à V. 62.

DE LOCO cinerum.

vt arbitraremur latiore quemdam locum, & commodiorem educendis huius altaris cineribus deputandum fuisse, quam qui in altaris medio potuisset assignari: quapropter locum in vestigio substructionum cineribus deputauimus, latum aequae, ac longum cubitos vicenos, quanta erat altaris latitudo & longitudo, cuius parietes fulciendo altari deseruirent, quem locum, quaternis in medio erectis postibus, fornicibus concamerauimus desuper relicto medio fornice, vt per illum e summa craticula cineres, atque ignita descenderent, haberetque Sacerdos porticum circa illum locum, sub qua se reciperet, ne ab effluentibus prunis laederetur, dum cineres instrumeto colligeret. de quo mox agemus. Et ad locum cinerum, vel per cryptoporticus patuit additus, vel per scalam sub altaris scala patuit immediate descensus.

DE ARVLA, ET AERE EX QVO ALTARE conflatum est.

Cap. LXXXII.

ARVLA altaris quae dicitur.

ARVLA, quae Hebraeis ארלה carob, dicitur, quoniam fit aut cui vsui inferuiret, non facile percipitur. Nam cum vocis notio pene ignoretur, rem quoque ignorari necesse est. Haec enim vox bis tantum legitur in Biblijs, & altari toties tribuitur Mosaico. Primum cum eius forma praescribitur a Domino: Craticulamque in modum retis aeneam: per cuius quatuor angulos erunt quatuor annuli aenei, quos pones subter arulam altaris: eritque craticula vsque ad altaris medium. Hebraice: Et facies ei cribrum opere retis aeris, & facies super reti quatuor annulos aeris super quatuor extremitatibus eius, & pones illud subter ambitum altaris de infra, & erit rete vsque ad medium altaris. Septuaginta: Et facies craticulae quatuor annulos aeneos ad quatuor latera, & suppones eos sub craticula altaris ab infra: erit autem craticula vsque ad dimidium altaris. Quibus verbis Septuaginta interpretes pro eodem videntur vsurpare craticulam, & arulam. Quasi vero arula dicatur superior craticulae pars, cui interpretationi neque Hebraea repugnant, neque Chaldaea, ac multo minus Latina. Nam & Chaldaeus: Et pones eam, inquit, sub circulo altaris deorsum, & erit rete vsque ad dimidium altaris. Quod si circulum illum altaris hac voce significari arbitremur, qui os est craticulae, vel,

CRATICVLA altaris arula dicitur.

vt more nostro loquar, conchae illius perforatae, quam supra descripsimus, omnia mox apte respondere comperiemus. Sed & Chaldaeo quidem subscribit Rabbi Salomon: Omne, inquit, quod circuit quippiam in gyrum, vel in rotundum vocatur carob. cuius sententiae quoque est Rabbi David: qui duplicem circuitum in altari a suis doctoribus accepisse testatur: alterum, quem supra diximus, sub quo erat craticula; alterum, in quo ambulabant Sacerdotes ministrantes, ne illorum pedes nutarent. Quod de ambitu inter craticulam, & coronam altaris relicto, quem supra ostendi, facile potest intelligi. Hic autem circulus a Beato Hieronymo vt ab ara altaris nomine distingueretur, arula dictus est, quasi pars aerae. Sed & ipsam primam Latinae vocis originem respexisse videtur, quam affirmat Varro sic dictam aram, quasi ansam, quod quasi ansata teneretur a sacrificantibus. & cum circulus, vel ambitus hic ad sustinendam craticulam dependentem quasi ex ansis fuisset factus, aram merito dicitur, vel arula. Neque quemquam moueat alter eiusdem libri locus, quo altare hoc a Moyse factum fuisse refertur, atque de craticula sic loquitur: Craticulamque eius in modum retis fecit aeneam, & subter eam in altaris medio arulam, sub quatuor annulis per totidem retiaculi summities. Nam etiam si his verbis arula sub craticula videatur poni, tamen cum nihil priori legi contrarium fecisse credendus sit Moyses, SVB ARVLA idem his verbis, atque illis subesse non est dubitandum, praesertim cum apud omnes omnino Interpretes eadem fere verba legantur eodem plane sensu. Hebraea sic: Et fecit altari cribrum opere retis aeris subter ambitum eius, ab infra vsque ad medium eius. Chaldaeus: Fecitque ei craticulam opere retis ex aere sub circulo eius, deorsum vsque ad altaris medium. Neque ab his dissentiunt Septuaginta, quare sic exponenda esse Latina verba censerem: Et subter eam in altaris medio arulam, hoc est, & subter arulam sub quatuor annulis, & cetera: quasi sensus sit, sub arula, & sub craticula, in medio altaris annulos constitutos fuisse e regione imae craticulae, vel cribri, quod vsque ad altaris medium descendisse dictum est supra.

ARA QVASI ANSA dicitur circulus, qui sustinet craticulam. Varro.

Materia demum altaris a Salomone constructi videtur indicari in libris Paralipomenon, dum altare aeneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis a Salomone factum fuisse narratur: ac si aperte testatum sit, vniuersam huiusmodi longitudinem, latitudinem, & altitudinem fuisse aeneam. Accedit Historia Regum, & Paralipomenon, quae non modo affirmat altare hoc aeneum fuisse, sed & illud explicat, quod quisquam scire desideraret, vnde sit aduectum aes illud. Deuicto enim Adarezer Rege Soba: Et de Bete, inquit historia Regum, & de Beroth ciuitatibus Adarezer tulit Rex David aes multum nimis. At in libris Paralipomenon haec eadem habetur historia, atque illud subiungitur, quod ad rem nostram facit: Necnon de Thebarh & Chum vrbibus Adarezer aeris plurimum, de quo fecit Salomon mare aeneum, & columnas, & vasa aenea. Atque inter vasa aenea annumerandum est certe altare; quippe cum vasis nomine quodlibet instrumentum censeatur, atque inter instrumenta templi hoc maximum sit, & maxime sacrum. Sed & si Iosepho fides habenda est, huius metalli pretium facile poterit esse perspectum: hic enim eandem retulit illis verbis historia: Hebraeorum autem Rex fauore numinis vtens, & fortunam belli sequens, praecipuas Adrazari vrbes aggressus est, Bettaeam, & Machonem: easque vi expugnatas diripuit. In his magna vis auri, & argenti reperita est: & praeter haec aeris genus, quod auro pretiosius est habitum: ex quo postea Salomon fecit magnum illud vas, mare appellatum, & pulcherrima pollubra cum templum adornaret. Haec ille. Neque vero nouum, aut inauditum cuiquam videatur, aeris pretium cum ipso auro conferre. Nam & Plinius: Quoniam aes, inquit, confusum auro, argenteoque miscebatur, & tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est peior haec sit, an materia. Mirumque cum ad infinitum operum pretia creuerint, auctoritas artis extincta est. Quaevis causa enim, vt omnia, exerceri coepit, quae gloria solebat. &c. Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit, Corintho cum caperetur incensa: mireque circa id multorum affectatio fuit. Et post pauca: Eius, inquit, tria genera: candidum, argento nitore quam proxime accedens, in quo illa mixtura praeualuit. Alterum, in quo auri sulua natura. Tertium, in quo aequalis omnium temperies fuit. Haecenus ex Plinio, qui arti materiam contulit, & affectationi hominum huiusmodi aeris aestimationem adscripsisse videtur, quae non semper ratione ducitur, sed vana plerumque existimatione. Quae omnia facile suadere poterunt, vera dixisse Iosephum, aes illud affirmantem auro fuisse praelatum. Verum non est nostri huius instituti aeris pretia vel expendere, vel computare.

Iosephus 7. antiq. cap. 6.

METALLVM auro pretiosius.

Plin. lib. 34. cap. 2.

AES CORINTHIUM triplex.

quidem mensurae fuissent, & magis certa pondera: at coniecturis, vt dixi, agendum est, vbi certiora non suppetunt argumenta. Et certe huiusmodi tabularum longitudo, & latitudo, maximam videbatur exigere eiusmodi parietum crassitudinem; quippe quibus ignis tam maxima copia erat includenda. Sed illam accipiamus, qua nullus vel mediocriter in his versatus putabit fuisse minorem: nimirum quatuor digitorum, hoc est, palmi vnus, vel sextae partis cubiti sacri, quanta nimirum fuisse perhibetur maris aenei, & aeneorum columnarum crassitudo. Ab hac autem crassitudine excludamus coronices, sculpturaeque varias, & extantia ornamenta, quorum nulla mihi modo ratio habenda est. Vt igitur mensuras altaris perscrutemur, eius formam omnino perspectam habere in primis oportet. Totum vero altaris, & crepidinum corpus quatuor angularibus quadratis columnis aeneis contineri arbitrati sumus: quibus aeneae tabulae pariter affigerentur, & sustinerentur haud aliter quam de auro altari, eiusque lignis, ac tabulis dicebamus. Et has quidem quatuor columnas aeneis quaternis aequalibus laminis infixas subtus fuisse arbitramur, ac totidem superius continebantur: quae omnia quasi ossa essent altaris, & firmamenta. Atque haec forte altaris fulcra carob, dicebantur Hebraeis, Interpretibus circuitus: Latinis vero arula diceretur, quod veluti aram quamdam, quamuis inanem constituerent. Et quoniam altaris parietes quatuor digitos crassos constituimus, laminas huius arulae superiores, & inferiores eiusdem crassitudinis fuisse arbitramur, columnas vero quadratas duorum palmorum, quibus latitudine pares fuisse oportuit laminas omnes praedictas. His sic constitutis, columnam vnam sic computabimus: ducto in se duorum palmorum latere, sunt quatuor quadrati cubiti in basi columnae, hunc numerum si per denos altitudinis cubitos, hoc est, per palmos sexagenos multiplicaueris, in columna vna fuisse deprehendes cubicos palmos ducentos quadraginta, hunc numerum si quater sumptis, omnes columnae habebunt eiusmodi palmos nongentos sexaginta. Quod ad laminam spectat vnam, longa est cubitos nouem cum duabus tertijs partibus: reliquam enim tertiam partem cubiti, hoc est, duos palmos, occupant tabularum crassitudines ex vtraque parte, qui cubitorum numerus palmis aequalis est octo & quinquaginta, qui numerus per binarium ductus, latitudinis laminae centum sexdecim dat: ac totidem afferemus palmos cubicos habuisse laminam vnam, quae crassa fuisse existimatur palmum vnum. Atque reliquas omnes laminas huic pares fuisse credendum est; quippe quae ad firmandas columnas aliae alijs fuissent superponendae. quare si praedictum numerum per octonarium multiplices, inuenies octo laminas illas palmos habuisse cubicos nongentos viginti octo. His ergo numeris sic collectis, ad ipsas altaris exteriores partes dimetiendas veniamus, a summo altari descendentes ad imum. Et de craticula primum: quam etiam si in conchae modum duos cubitos profundam fuisse ostenderimus, quo fit vt eius mensura maior multo sit quam si plana fuisset, longioris computationis vitandae causa illam planam fuisse fingemus, cui adnumerabimus coronae proiecturam ternos vtrinque palmos protensam, eritque omnis longitudo eius cubitorum

quidem mensurae fuissent, & magis certa pondera: at coniecturis, vt dixi, agendum est, vbi certiora non suppetunt argumenta. Et certe huiusmodi tabularum longitudo, & latitudo, maximam videbatur exigere eiusmodi parietum crassitudinem; quippe quibus ignis tam maxima copia erat includenda. Sed illam accipiamus, qua nullus vel mediocriter in his versatus putabit fuisse minorem: nimirum quatuor digitorum, hoc est, palmi vnus, vel sextae partis cubiti sacri, quanta nimirum fuisse perhibetur maris aenei, & aeneorum columnarum crassitudo. Ab hac autem crassitudine excludamus coronices, sculpturaeque varias, & extantia ornamenta, quorum nulla mihi modo ratio habenda est.

Vt igitur mensuras altaris perscrutemur, eius formam omnino perspectam habere in primis oportet. Totum vero altaris, & crepidinum corpus quatuor angularibus quadratis columnis aeneis contineri arbitrati sumus: quibus aeneae tabulae pariter affigerentur, & sustinerentur haud aliter quam de auro altari, eiusque lignis, ac tabulis dicebamus. Et has quidem quatuor columnas aeneis quaternis aequalibus laminis infixas subtus fuisse arbitramur, ac totidem superius continebantur: quae omnia quasi ossa essent altaris, & firmamenta. Atque haec forte altaris fulcra carob, dicebantur Hebraeis, Interpretibus circuitus: Latinis vero arula diceretur, quod veluti aram quamdam, quamuis inanem constituerent. Et quoniam altaris parietes quatuor digitos crassos constituimus, laminas huius arulae superiores, & inferiores eiusdem crassitudinis fuisse arbitramur, columnas vero quadratas duorum palmorum, quibus latitudine pares fuisse oportuit laminas omnes praedictas. His sic constitutis, columnam vnam sic computabimus: ducto in se duorum palmorum latere, sunt quatuor quadrati cubiti in basi columnae, hunc numerum si per denos altitudinis cubitos, hoc est, per palmos sexagenos multiplicaueris, in columna vna fuisse deprehendes cubicos palmos ducentos quadraginta, hunc numerum si quater sumptis, omnes columnae habebunt eiusmodi palmos nongentos sexaginta. Quod ad laminam spectat vnam, longa est cubitos nouem cum duabus tertijs partibus: reliquam enim tertiam partem cubiti, hoc est, duos palmos, occupant tabularum crassitudines ex vtraque parte, qui cubitorum numerus palmis aequalis est octo & quinquaginta, qui numerus per binarium ductus, latitudinis laminae centum sexdecim dat: ac totidem afferemus palmos cubicos habuisse laminam vnam, quae crassa fuisse existimatur palmum vnum. Atque reliquas omnes laminas huic pares fuisse credendum est; quippe quae ad firmandas columnas aliae alijs fuissent superponendae. quare si praedictum numerum per octonarium multiplices, inuenies octo laminas illas palmos habuisse cubicos nongentos viginti octo. His ergo numeris sic collectis, ad ipsas altaris exteriores partes dimetiendas veniamus, a summo altari descendentes ad imum. Et de craticula primum: quam etiam si in conchae modum duos cubitos profundam fuisse ostenderimus, quo fit vt eius mensura maior multo sit quam si plana fuisset, longioris computationis vitandae causa illam planam fuisse fingemus, cui adnumerabimus coronae proiecturam ternos vtrinque palmos protensam, eritque omnis longitudo eius cubitorum

ALTARIS structura.

Table with 2 columns: width, height. Values: 2, 2, 4, 60, 240, 4, 960.

Table with 2 columns: width, height. Values: 58, 2, 116, 8, 928.

DE ALTARIS PONDERE, VBI DE tota eius structura particulatim agemus.

Cap. LXXXIII.

PONDVS altaris examinandum assuimus.

ALTARIS mensuras persequuti iam sumus, & formam; pondus aeris, quo altare potuerit constari, aliqua saltem probabili coniectura examinare operae pretium fore existimaui. Quod facile potuissimus ex nostris tabulis consequi, si mensuras eius omnes habuissimus perspectas; illas enim ad palmos cubicos reuocare, quos facillimum esset ad pondera reuocare: at ex ijs, quae notae sunt, reliquas oportet mensuras coniectura deducere. Arbitramur itaque totum altare ex aeneis tabulis fuisse compactum, quarum si crassitudo nota esse potuisset, certiores Tom. 2. Explan. Pars 2.

78 duodecim, quanta videlicet est altaris longitudo, hoc est, palmorum duorum & septuaginta, additiffique senis praedictis, fient omnes octo & septuaginta: qui numerus si in se ipsum ducatur, fient sex millia octoginta quatuor, quot palmos ad minimum habuisse credenda est craticula haec.

Parietes altaris examinandi iam sunt, quos ipfius altaris longitudini, ac latitudini pares esse arbitramur: nam quamuis palmum vnum occupet crassitudo superioris craticulae, ac palmum item alterum ex parietis longitudine occupet proximi parietis crassitudo, tamen inferioris spirae proiectione dimidij minimum cubiti, hoc est, trium palmorum totidem alta, quam praetermittendam duximus, maior multo est illis partibus longitudinis, quas subducendas fore ostendebamus. Parietis igitur vnus longus est cubitos duodecim, hoc est, palmos duos & septuaginta, latus, vel vt propius dicam, altus cubitos quatuor, hoc est, palmos quatuor & viginti, quos numeros palmorum si inuicem multiplicaueris, inuenies parietem vnum palmos habuisse mille septingentos, viginti octo. Hunc porro numerum si in quaternarium ducas, fient simul quaterni altaris parietes palmorum cubicorum sex millium nongentorum duodecim.

Crepidinis maioris testum pari ratione computabimus: longum siquidem est cum suis proiectionibus cubitos quindecim, hoc est, palmos nonaginta, quem numerum in eundem si ducas, ostendit testum illud habere debuisse, si totum solidum fuisset, palmos cubicos octo millenos, centenos. At quoniam ad excolandos cineres apertum fuisse creditur in medio, maior esse non potuit, aut debuit apertura interiore columnarum, quas diximus, longitudine, aut latitudine. distant autem hae cubitos vndenos, vt patet computanti, hoc est, palmos sexagenos senos, hunc numerum si in se ipsum ducas, fiet aperturae numerus palmorum quatuor millium trecentorum quinquaginta sex, quam oportet à priori huius testis inuento numero subducere, & reliqui erunt testis crepidinis maioris palmi ter mille septingenti quadraginta quatuor. Huiusmodi crepidinis parietem vnum ita computabimus, vt qua ratione diximus ipsum aequum altum fuisse, supponamus ipsius crepidinis altitudini, cum non minus hic, quam alij, spira sua exornetur: immo vero hic certe exornatur, vt ex Prophetae mensuris supra ostensum est, illi alij, quos dixi, propter huius similitudinem exornantur. Est igitur hic longus cubitos quatuordecim, hoc est, palmos quatuor & octoginta, altus cubitos quatuor, hoc est, palmos quatuor & viginti, quos numeros palmorum si inuicem multiplicaueris, inuenies parietem palmos habuisse bis mille sexdecim, quos rursus si quater sumptis, quaterni parietes palmis constabunt octo millibus sexaginta quatuor.

Inferiorem denique crepidinem ita examinabimus, eius testum cum sua ex vtraque parte proiectione longum est cubitos septendecim, hoc est, palmos duos supra centum. Hunc numerum in se ducas, & habebit testum palmos decem mille quadringentos quatuor. Et quoniam hoc testum sicut superius, apertum est, quo cineres, vt dixi, ad ima descenderent; & aperturam licet conijcere parem priori fuisse, nisi forte minorem eam fecerunt, ideo ab hoc numero parem palmorum numerum subducendum esse censui illi, qui ex su-

PARIETVM altaris pondus.

72
24
288
144
1728
4
6912
CREPIDINIS maioris pondus.

15
6
90
90
90
8100
4356
3744
11
6
66
66
396
396
4356
3744

14
6
84
24
336
168
2016
4
8064
17
6
102
102
204
102
10404
4356
6048

periori testis hac ratione fuerat subductus, atque adeo reliqui erunt huius testis palmi sex mille quadraginta octo. Parietis vnus longus est cubitos sexdecim, hoc est, palmos nonaginta sex, altus cubitos duos, hoc est, palmos duodecim, qui palmorum numeri inuicem multiplicati, parietis dant palmos mille centum quinquaginta duos, qui quater sumpti dant palmos quater mille sexcentos octo.

Duplex tandem est corona altaris, summa altera, altera fossae ima, quarum quaelibet semicubitum habet latitudine, & semicubitum altitudine: at quoniam nulla earum perpetua est, & fossa licet eam computare ac si palmum vnum fuisset crassa. itaque summa longa est cubitos duodenos, hoc est, palmos septuaginta duos, quem numerum si per ternarium altitudinis multiplices, habebis in vno latere coronae palmos ducentos sexdecim, in vniuersa corona palmos octingentos sexaginta quatuor. Ima vero corona, vel peribolus fossae longus est cubitos viginti, hoc est, palmos centum viginti, qui ter sumpti lateri cuiusque periboli dant palmos trecentos sexaginta, vniuerso peribolo mille quadringentos quadraginta, praeter suprema stylobatarum ornamenta, siue pyramides sint, siue sphaerulae, de quibus nihil certi nobis statuendum est. Quod si praedictos omnes numeros, eos videlicet, qui seorsum collecti sunt, in vnam summam redegeris: inuenies palmis cubicis vniuersum altare dimetri triginta nouem millibus sexcentis quinquaginta duobus, praeter altaris fossam, quam non dubito aereo canali fuisse contestam, praefertim cum lapides altaris, vt mox ostendam, ferro contingi prohiberentur. Sed de fossa, quoniam non facile potuimus crassitudinem conijcere, nihil agemus. Fuit praeterea in altari subtilior quidam paries, qui à summa craticula ad vsque infimum locum cinerum descenderet rectus, tum propter decorem, & pulchritudinem; tum vero maxime ne vlla pars decidendum aut prunatum, aut cinerum super crepidinum testis, aut in pavimento atrij maneret, quae minime colligi posset, de quo item pariete vniuerso, quoniam nihil certi statuere possumus, nihil omnino dicemus. Illud enim perspectum esse lectori cupimus, & semper ob oculos positum, nos nulla ratione cupere haec, quae ad templi magnificentiam spectant, vel augere, vel exaggerare, sed ea tantum proponere, quae quamuis minora esse videantur, magis tamen videantur esse credibilia. Hoc tamen, quod ad altaris mensuras spectat, affirmare non dubitamus, non credibile modo, verum & certum esse, altare, qua ratione diximus, potuisse constari, quamuis probabili tantum coniectura deductum sit singulas eius partes ita fuisse compositas. Iam vero quod ad horum palmorum pondus spectat, illud vnum animaduertendum est, quod si iuxta praedicta aliquid vel auri, vel argenti permixtum aeri fuit, id, quidquid sit, pondus maxime augere plus quam in dupla proportione si aurum sit, sequeptima si sit argentum, vt suo loco à nobis ostensum est; nos enim & in hac parte pondus cupri tantummodo examinabimus. Cuius rei gratia tabulam ingrediemur nostram ponderum quintam, in qua inueniemus cubum, hoc est, palmum cubicum Hebraeorum pendere centum octoginta duas trecentas, septuagesimas quintas partes vnius talenti, quem numerum si ducas in sum-

16
6
96
12
192
96
1152
4
4608
DUPLEX altaris coronae.

12
6
72
3
216
4
864
20
6
120
3
360
4
1440
960
928
6084
6912
3744
8064
6048
4608
864
1440
39652
VNIVERSI simul altaris mensurae.

Tomo 3. ap- parat. part. 2. lib. 1. cap. 5. prop. 16.

182 summam cubicorum palmorum vltimo inueniam, inuenies palmorum numerum inuentum, 375 talenta pendere nouendecim millia ducenta, 19244^{2/3} quadraginta quatuor, & fere dimidium: quod si vniuersas altaris mensuras persequi potuissemus, absque dubio compertum fuisset altare plusquam viginti talentorum millia pependisse. & de pondere iam satis.

ALTARIS pondus vniuersum.

ALTARE HOC

TOTVM AENEVM

fuit & inane, non solidum.

Cap. LXXXIV.

LV D tandem silentio praetermittendum non est, quod ad formam pariter & materiam altaris spectat: inquirendum enim est an altare hoc inane fuerit, an vero lapidibus plenum, & quibus? qua in re Mosaiici quoque altaris formam hac etiam parte obseruatam fuisset censuimus. de quo praecipit olim à Domino fuit: *Non solidum, sed inane & vacuum intrinsecus facies illud, sicut tibi in Monte monstratum est.* Nam quamuis altare illud propterea factum fuerit inane, quod portandum esset, hoc vero solidum esse potuisset, dummodo locus cineribus relinqueretur apertus in medio, vel recipiendis, vel ad inferiora dimittendis, vt dixi: tamen in ijs omnibus, quae necessario mutanda non fuerunt, semper fuit altaris vtriusque similitudo seruata sicut templi, & tabernaculi; quare opus fuit vt hoc altare & vsui maxime aptum, & ad indicanda mysteria quam maxime accommodatum, ea qua dixeratione constitueretur. Cui sententiae consona Urbani Quarti Pontificis Maximi interpretatio verborum Psalmiti: *Tunc imponent super altare tuum vitulos.* Haec est ara, inquit, templi sancti tui, quod sum ego, iuxta quam stat Angelus ad custodiam deputatus, habens thuribulum aureum in manu sua, vt cum incenso multo orationes coram te Domine fufas cum lacrymis repraesentet. Hoc est altare concuum & inane, à cunctis scilicet terrenis affectibus vacuum; quod tibi fieri mandauisti ad reponendum cineres memoriae nostrae mortis. Haec tamen ex Urbano. Ad hoc tamen altare retulit Aristaeas praecipit aliud Domini: *Quod si*

Exod. 27. v. 8.

ALTARE vnum fuit non factum.

Urbanus IV. in Psal. 50.

ALTARE de lapidibus non factis.

ALTARE lapideum feceris, mihi non aedificabis illud Exod. 20. de factis lapidibus: si enim leuaueris cultrum super v. 25. eo, polluetur. Id quod propterea factum fuisse ab Aristaeas existimarem, quod vel ipse, vel ij à quibus accepit, non animaduertent hoc praecipit ad eatantum tempora fuisse referendum, quibus, quod altare permanens nondum fuisset Hierosolymis extructum, licebat adhuc pijs viris altaria pro locorum opportunitate construere. Quae vel è terra construenda praecipit Dominus, vel è lapidibus construui permittit, ea tamen lege vt lapides minime sint secti, sed rudes, atque impoliti, illudque maxime cauendum esset, ne à ferro fuissent percussi. Cuius rei rationem, B propofita quaestione reddidit Theodoretus. Nemo, credo, negabit vsos fuisse ferro, qui ligna tabernaculi concinnabant, itidem qui aurum, argentum, aut aes fabrefaciebant. Quod autem & Sacerdotes gladiatorum auxilio victimas immolabant, excoriabant, & diuidebant, nemo in dubium reuocat. Quaerendum ergo nunc est, quo pacto ferrum non polluebat haec vniuersa, lapides autem sectos polluebat. Certum quidem est alia ex alijs confirmari. Etenim cum Israelitae quadraginta annos permanserint in deserto, continenter abeuntes, & loca mutantes, ideo verat è lapidibus fabrefactis altare construui: ne cum hi terram promissam obtinuissent, in aris illis vicini daemoneum sacrificia celebrarent. Quamobrem praecipit ex terra, aut è lapidibus, quales natura produxit, altaria construui: nam vtrumque facile dissoluitur. &c. Cum Elias ille magnus in monte Carmelo sacrificare coactus esset, lapides natius composuit totidem numero, quot erant Tribus, & super his victimam obtulit: vt quam citissime dissolui posset aedificium illud, & nemo alius in eo loco sacrificium offerret. Haec ille. Quae omnia id vnum indicant maxima cura cauendum ne sacra prophana vsibus polluantur. Vt ferrum aliud quippiam non minus ad intelligendum vtile, ac necessarium indicatur, dum ferri contactus ab altaris lapidibus quam maxime remouendum: nimirum vt quoniam altaris lapides victimarum sanguine manare quodammodo viderentur, perspectum hominibus foret quam odiosa Deo fuisset humani sanguinis effusio, propter quam cultrum, gladium, immo & ipsam gladij materiam ferrum quodammodo auersaretur. Cuius rei testem grauissimum vnum Diodorum, ac certissimum proferam: Sed nimirum, inquit, qua ratione, qua & Dauid prohibitus est ne templum aedificaret, propterea quod copiosum sanguinem in bello effuderat, eadem ratione lapides ferro caedi prohibebat, caedem, ac sanguinis humani effusionem hoc exemplo vitandam, fugiendamque omnino docebat. Haec ille. quae de altari iam dicta sufficient. Nam quod ad huius vasa videretur exponendum, ibi proponetur commodius, vbi de templi vasis in vniuersum agendum erit.

Theodoret. 9. 44. in Exod.

FERRO polluitur altare, quod effundendi humani sanguinis esset instrumentum.

Diodorus in catena Lipo-mani.

LIBRI QVARTI

FINIS.

DE TEMPLI GLORIA LIBER QUINTVS.

QVID GLORIAE NOMINE IN SACRIS LITERIS

INDICETVR.

Cap. I.

LIBRI
scribendi oc-
casio.

COMPEN-
dium.

PERIS nostri suscepta, A
moles immensa, copiosa
rerum agendarum, quae-
stionumque multitudo,
virium & ingenij tenuitas,
addita fatis longa tran-
sacti ab initio temporis
diurnitate coniuncta,
cum amicorum efficaci ex-
postulatione, & mul-
torum expectatione, tanto me perficiendi operis
desiderio inflammavit, vt non pauca coegerit in-
ter scribendum, summam perstringere, multa,
breuitatem sequutus, insinuare intantum, quam-
plurima denique, quae longa fortasse oratio-
nem desiderassent, praetermittere. Id quod
non semper casu accidit, aut incuria, verum
etiam plerumque data opera, & ex industria,
quoniam in tertiam Apparatus nostri partem,
quasi in propria sede, collocanda multa remitte-
bantur. Quam tertiam Apparatus partem cum
modo in apertam lucem proferre non ita facile
possimus, quin moram multo longiorem quam
facto opus sit, operi euulgando afferamus, visum
est librum hunc quintum secundae huic expla-
nationum parti adiungere, in quo non ea omnia
pertractanda sunt, quae in illa tertia Apparatus
parte fuissent explicanda, neque eodem ordine,
aut methodo; sed quaedam tantummodo, sine
quibus vix templum quod illud fuerit, percipi,
& accurate dignosci potuisset; quae ad huius in-
telligentiam maxime necessaria esse viderentur.
Quarum rerum pertractatio ita fuit temperanda,
vt nostro huic muneri deesse minime videremur,
& tertiae illius partis olim, si vita superstita,
Deus voluerit, euulgandae argumentum suffu-
rati minime crederemur. Cuius rei gratia non-
nulla huc transferre decreui ex compendioso
quodam illius Apparatus, quod cum primum Ro-
mam appuli, composueram, & manu scriptum
Sanctissimo Domino nostro Clementi Octauo
Pontifici Maximo, cum vrbs ac templi figuris
obtuleram, quo specimen aliquod totius operis
exhiberem: fuitque illi compendio quam simi-
limum, quod prius Meconati ac Domino meo
Philippo Secundo felicitis recordationis Regi Ca-
tholico, vulgari lingua & manu etiam exaratum
proposueram, deprecatus vt tanti Regis suprema
Maestas censeret, quid de opere vniuerso fuisset
agendum. Quod cum plene breui temporis in-

teruallo totum perlegisset, doctissimorum viro-
rum consilij atque iudicij de tota re adhibitis,
addidit etiam suum Rex ille Sapientissimus, quod
maximi beneficij loco memoria colam sempiter-
na, quam nulla vnquam debebit obliuio, nulla
temporis longinquitas obsecrabit. fuit enim
illud vnum veluti caput, fons & origo omnium,
& quidem maximorum, quae in nos deinde ab
illa Regia celsitudine, & munificentia beneficio-
rum veluti flumina effluerunt: sine quibus vix,
ac ne vix quidem opus hoc aggredi, nedum ad
exitum perducere potuissimus. Quibus omni-
bus accessit certe cumulus, qui reliqua officia
omnia auget, extollit, exornat, conciliata nimi-
rum mihi à Maestate tanta Summorum Pontifi-
cum beneuolentia & gratia: ex quo factum est,
vt cum illis ipsis conferenda non sint, sed & illis
potius praeferenda, quae effusa in omnes Cle-
mentia, in nos auxit, & abundantissime cumula-
uit, beneuolentiae signa, & liberalitatis argu-
menta praeclara. Ex quibus cum multa alia pro
locorum opportunitate in ipso opere commemo-
rauerim, vnum illud instar omnium esse poterit,
honorificentissima huius nostri laboris commemo-
ratio, quam operis initio praefiximus, & quae
vna esse videatur contra aduersarios propugna-
culum, ac firmum praesidium, & laborum susci-
piendorum leuamen, susceptorum veluti prae-
mium; quippe quae in spem nos adducat fore vt
haec nostra studia Reipublicae Christianae,
quod vnum ad Dei gloriam exoptamus, sint pro-
futura. Cumque his omnibus meritis com-
pendiolum illud occasio fuerit, quis, quae so, non
existimet dignitatem operi superadditum alla-
turum, quod operi, ipsi operae, & operario non
modicam attulerit? Sed illud non potuit, vt for-
te curiosus aliquis exoptaret, sic in vulgus dari
vt olim, Summis Pontificibus, atque Principi-
bus datum est: tum quod multa ex ijs, quae ibi
compendio agebantur, & summam iam sunt
in ipso opere particulatim, & fusius pertractata:
tum vero maxime, quod non possent illa cum
praedictis cohaerere, nisi nouo ordine dispo-
nerentur, atque alijs permiscerentur tractationi-
bus, quae huius loci esse videbantur propria, &
ad eius intelligentiam maxime necessaria. Qua-
propter alius fuit praefigendus huic libro titu-
lus, qui haec atque illa simul complecteretur: alia
praefigenda tractationis methodus. Atque
huius

huius rei gratia duo nobis initio praestanda sunt: A
nam & ostendendum est gloriae speciosum titu-
lum & cognomen nunquam non templo adscribi
solum, & explicandum, quid gloriae nomine
indiceretur.

GLORIA
saepe templo
datur.
Ezech. 43.
v. 5.

Ezech. 44.
v. 4.

Aggaei 2.
v. 4.

GLORIAE
nomen.

Genes. 8.
v. 11.

LEVEM ES-
se, vel alleuia-
ri.

Nahum 1.
v. 14.

IDOLA LE-
uia nullius
ponderis, aut
momenti.

Genes. 16.
v. 4. & 5.

Et primum quidem non aliunde petendum vi-
detur argumentum; quippe cum quam plurima
huius nobis suppeditat Propheta noster exem-
pla. *Et eleuauit me spiritus*, inquit, & *introduxit
me in atrium interius*: & *ecce repleta erat gloria
Domini domus*. Et iterum: *Et adduxit me*, inquit,
per viam portae Aquilonis in conspectu domus: &
vidi, & *ecce impleuit gloria Domini domum Do-
mini*. Quae quamuis ad gloriam Domini refe-
renda esse videantur, vt vere sunt, nulli tamen
dubium videri debet, quod certum cuius esse
oportet atque exploratum, gloriosum maxime
fuisse domui gloria Domini repleti. Sed praestat
Aggaei Prophetae verba proferre, quibus glo-
riae domus fit peculiaris atque expressa mentio.
Quis in vobis, inquit, *est derelictus, qui vidit do-
mum istam in gloria sua prima*? Et iterum: *Ve-
niet*, inquit, *desideratus cunctis gentibus*, & *im-
plebo domum istam gloria &c.* Magna erit gloria
domus istius, nouissimae plus quam primae. Qui-
bus quidem verbis & gloria templi prima refer-
tur, & quaedam alia nouissimae domus, illa prio-
re multo maior. Quae omnia cum ad Christi
Domini, ac seruatoris gloriam explicandam re-
ferantur, operae pretium fore arbitrati sumus,
hunc librum, qui de templi gloria inscribitur, in
hoc vno Aggaei loco explicandum totum fere po-
nere, ac ne in aequiuoco, quod aiunt, laborare
videamur, illud explicandum est in primis, quod
ad gloriae nomen pertinet.

Gloria Hebraice dicitur: כבוד cabod, quae vox
à verbo כבד cabad, deditur: cuius oppositum est
לילי kalal, ita vt huius notio illius notionem illu-
stret, & vix alterius reddi posse videatur expli-
catio, quin de vtroque verbo pariter agatur. Et
in primis verbum לילי kalal, significat leuitem esse,
vel alleuari, pondere, magnitudine, honore,
existimatione. Prioris notionis exemplum vi-
dere est in Genesi: *Intellexit ergo Noe, quod vix
kalu, alleuiatae, imminutae essent aquae, cessassent
aquae super terram*. Sed saepius vlturpatur in se-
cunda significatione, quae ab hac videtur esse
translata: vt videre est apud Nahum Prophetam:
*De domo Dei tui interficiam sculptile, & constabile
ponam sepulchrum tuum, quia in honore tuo, in hono-
ratus, despectus fuisti, viluisti, & contemptui ha-
bitus, aut nihili*. Chaldaeus: De domo idolorum
tuorum delebo simulachrum, & constabile: ibi
reponam sepulchrum tuum, quoniam hoc per-
facile est coram me. Vocis priorem notionem
respexit Chaldaeus: ac si sensus esset: Hoc leue
mihi est. Septuaginta interpretes in Regio codi-
ce: Quia veloces: quae vox, nisi genus obtaret,
facile ad sculptilia referretur, aut si ad superiora
referatur, deos leues, nullius ponderis, momenti,
aut existimationis indicabit: sed magis credo ad
rem Vulgatus conuertit: *inhonoratus es*. Sole-
bant enim deorum arae mortuorum cadaveribus
aut ossibus pollui: cuius rei gratia vilissimorum
hominum caduera assumebantur, cum nobilio-
ribus parceretur. Et in Genesi: *At illa, Agar,
concepisse se videns, despectu dominam suam*. Sep-
tuaginta: Et inhonorata fuit domina coram ip-
sa, vel contemptibilis, leuis, despectui habita.
Sic enim hera conqueritur ad Abraham: *Quae*

videns quid conceperit, despectui me habet. Huius
verbi contrariam fortitur notionem כבד cabad,
grauescere, vel aggruari, idque duritia, pon-
dere, honore, vel gloria. Importatque semper,
inquit Forsterus, eius personae, seu rei de qua di-
citur, intensionem, & excellentiam, siue in bo-
num, siue in malum. Et certe quod magni faci-
mus, graue esse existimamus, non leue sed pon-
deris atque momenti maximi. Id quod Hispanus
sermo frequenter vsurpat: es vn hombre graue,
hoc est, honore dignus, & magne auctoritatis.
Priorem notionem respexit Iob: *Vtinam, inquit,
appenderentur peccata mea, quibus iram merui, &
calamitas, quam patior in statera*. *Quasi arena*

GRAVEM
esse, id est, ho-
nore dignum,
Forsterus.

GRAVIS
ira.

Prouerb. 17.
v. 3.

Iudic. 13.
v. 18.

Isai. 29.
v. 13.

APPROPIN-
quare Deo, id
est, Deum co-
lere.

Psal. 148.
v. 14.

HONOR
linguae & ma-
nus

Prouerb. 3.
v. 9.

S. August.
lib. de vita
Christiana
Cap. 12.

Prouerb.
SACERDO-
tes alendi à
populo.

quasi arena maris haec כבד ikbad, ingrauesceret, grauior ap-
paret. vel vt alij conuertunt, arena marium
grauior erit. quasi per augefim, omnium marium
congregatam arenam pondere, numero, & ma-
gnitudine superandam esse indicaret: omnia
enim pariter significare verbum hoc posset. Pon-
deris vero proprie, & per translationem assumpti
meminit Sapiens in Prouerbijs, כבד cobad, gra-
uitas saxi, & pondus arenae: *Graue est saxum*,
& *onerosa arena: sed ira stulti vtroque grauior est*.
Hoc est, grauitate saxi, & pondere arenae ira
stulti grauior est. Alteram verbi notionem vsur-
pauit Manue ad Angelum de nascituro Samfone
nunciantem dicens: *Quod est tibi nomen, vt si iudic.*
sermo tuus fuerit expletus, honoremus te? Rab-
bi Dauid: *Et glorificabimus, si nouerimus, in-
quit, nomen tuum. expleta promissione, ho-
norifice, & grauior, cum gloria praedicabo; vel
oblatis muneribus, atque donarijs te honorabo:
alterutrum enim, nonnunquam etiam vtrum-
que significare verbum solet. Prioris exemplum
habes apud Isaiam: Appropinquat populus iste
ore suo, & labijs suis glorificat me: cor autem eius
longe est à me*. Illud autem appropinquare Deo,
idem est quod Deum colere; vt in Psalmo: *Hym-
nus omnibus sanctis eius*. Sanctos vero, à quibus
Deum hymnis perpetuo laudari maxime dece-
bat, mox exponit subdens: *filijs Israel: hos ite-
rum alio nomine censet: populo appropinquanti si-
bi*. Sed verbo appropinquandi vsus est Isaias, vt
anthitei quadam satis eleganti demonstraret
cor populi illius à Deo quam longissime abesse,
cui semper appropinquare debuisset. Sed hanc
elegantiorem dictionem manifesto sermone ex-
posuisse videtur Christus Dominus, dum Scribas
& Phariseos verbis illis obiurgat: *Hypocritae,
bene prophetauit de vobis Isaias, dicens: Populus
hic labijs me honorat: cor autem eorum longe est à
me*. Exemplum autem gloriae, aut honoris, manu
& opere, non solum lingua exhibiti est in Pro-
uerbijs: *Honora Dominum de tua substantia*: vel
vt habent Septuaginta à Sancto Augustino lau-
dati: *Honora Dominum de tuis iustis laboribus*,
illi offerens ex ijs omnibus, quae iuste parata
sunt, tamquam omnium creatori ac Domino par-
tem aliquam: quam magis exprimens subdit:
de primitijs omnium frugum suarum: modum au-
tem oblationis indicare volens Vulgatae inter-
pres, illa verba paraphrastice adiunxit, *da paupe-
ribus*, quos Sacerdotes intelligendos esse bene
contendit Iansenius, quippe qui omni carerent
hereditate. Sensus itaque erit: glorificabitur qui-
dem Deus, dum primitijs frugum tuarum Sacer-
dotes alueris: siue etiam dum de tuis facultatibus
inopes quoscunque subleuaueris. Sed hunc at-
que illum honorem parentibus impendendum
signifi-

PARENTES significauit Dominus, cum lege illa sanctissima, A honestissimaque sanciuit, quae habetur in Exodo, Exod. 20. v. & laudatur à Christo: Honora patrem tuum, & matrem tuam. Quibus verbis honorem & reuerentiam parentibus debitam contineri putat Sanctus Thomas, tum beneficijs collatis, vt bene notauit Sanctus Hieronymus, Sanctus Isidorus, & Athenagoras: tum vero maxime verbis, exte- riori ueneratione, obedientia, & alijs huiusce- modi signis.

Sed quamuis non nihil dixisse videar, quod aptum sit ad uerbi huius notionem vsquequaque percipiendam, nondum tamen satis dixisse puta- uero, donec aliquot exempla proponam, quibus hoc uerbum illi rei sacri Scriptores opponunt, B quod initio proponebamus. Id enim necessa- rium esse existimaui: tum quod contrariorum eadem esse perhibeatur disciplina, ac scientia: tum vero maxime quod opposita iuxta se posita magis elucescant. Atque in primis audiendus est Isaias: Audite, inquit, uerbum Domini, qui tremitis ad uerbum eius: dixerunt fratres uestri odientes uos; exaggerat odium iniustum debita- fraterna caritas: neque quid immanius, aut cru- delius excogitari potest quam odientes fratres, & abijcientes propter nomen meum: glorificetur Dominus, & uidebimus in laetitia uestra. Ironiam, & acerbum exprobrandi genus agnoscunt in his uerbis expostores Latini, & Hebraei: nam qui uerbum יְהוָה iehwah, ad communem reuo- cant aggrauandi notionem: quasi sensus sit: gra- uis est Dominus super nos, merito reprehendun- tur à Rabbi Abraham: quippe qui contextus uer- borum uidentur oblititi. Sensus igitur est, ut im- probi probis afficere uideantur probos: uerbis huiusmodi contra Dominum prolatis; & ueluti inanem fuisse illorum spem improbrantibus. Glo- rificetur Dominus, gloriosum se ostendat, uos ab- iniqua seruitute, qua tenemini, quam primum li- berando: & uideamus amplissima gaudij uestri atque laetitiae argumenta. At uidebitis, in- quam, & pudor ille, confusio, atque ignominia, qua fratres uestros inique afficere uolebatis, in uos ipsos obrectatores recidet: ipsi autem con- fundentur. Haud dissimile fuit impropertiam Mi- chol filiae Saul dicentis ad Dauid: Quam glorio- sus fuit hodie Rex Dauid discooperiens se ante an- cillas seruatorum suorum. Cui ad singula fere uer- ba respondit Dauid: Ante Dominum, qui elegit me &c. ludam & uilior sum: & ero humilis in oculis meis. Nouerat enim apprimere Dauid, Deum rerum omnium opificem atque Dominum iam olim dixisse: Quicumque glorificauerit me, & glorificabo eum. & quo maior est uirtus, atque potestas infinita Dei glorificantis, omni humano conatu glorificantis se; eo maior erit illius glo- ria, qui Deum cenfer omni laude dignissimum, ac glorificat: qui autem contemnunt me, erunt igno- biles. Contemnentur, ut habent Septuaginta: uel despicientur, ut habet Chaldaeus. Quae om- nia lucem afferre uidentur Isaias, à quo exor- dium huius collationis sumpsimus. Is sic habet: Isaias 9. v. Primo tempore alleuiata est, uilis, despe- cta fuit, terra Zabulon, & terra Nephtali: & nouissimo alleuiata est, & aggrauata est uia maris trans Iordanem Galilaeae gentium. Quid uero al- leuandi & aggrauandi uerbis initio significare uoluerit, sequenti uersu disertis uerbis expressit: Populus qui ambulabat in tenebris, alleuiatus, ob- scurus, & ignobilis, lumine orbat, & fere ocu-

lis captus, uidit lucem magnam, aggrauatus, uel glorificatus est: habitantibus in regione umbrae mortis, alleuiatus, uel despectus iam iam peritu- ris, lux orta est eis, aggrauati scilicet, hoc est, glorificati sunt luce, uita, splendore, ac gloriae cursu sempiterno. Quae quidem expositio quo- niam mirum in modum Christi Domini prae- dicationem extollit, & gentium uocationem, conuersionemque manifestat, ideo occasio est cur Apostolorum gloriam, insidijs, machina- mentis ac dolis ita impetant perfidi Iudaei, ut fere aliquibus è nostris falso imponant. Verum stridant quamuis dentibus Hebraei, semper ta- men ueritas contra omnium hominum callidita- tem satis sese ipsam defendet, & quo magis tene- bris obscurari uidentur, eo magis elucescet, & om- nes eorum conatus eludet. Siquidem sanctissi- mus Euangelista Matthaeus à Spiritu Sancto edoctus, & ductus, uerum loci sensum nobis ex- posuit: Cum autem, inquit, audisset Iesus quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilaeam: & relicta ciuitate Nazareth, uenit & habitauit in Capernaum maritima, in finibus Zabulon, & Nephtalim: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam: Terra Zabulon, & terra Nephtalim: uia maris trans Iordanem, Galilaea gen- tium, populus qui sedebat in tenebris, uidit lucem magnam &c. Exinde coepit Iesus praedicare. Ita- que gloriam Galilaeae, quam multis nominibus ac signis expressit Propheta, in eo sitam esse osten- dit Euangelista, quod exinde Christus coeperit praedicationem suam. Fuit igitur prius Galilaeae uilis, nullius ponderis aut existimationis; quip- pe quae non gloria rei militaris, non nobilitate sanguinis, non scientiarum, aut ingeniorum nobilitate clara, non morum suauitate, aut ur- banitate insignis, non probitatis & sanctitatis nomine illustis. His enim omnibus uitae prae- fidijs, atque ornamentis Galilaeam fuisse desti- tutam indicat illa offensionis plena obiurgatio, qua Pharisei Nicodemum à defensione Christi deterrent, dicentes: Numquid & tu Galilaeus es? qui patriae ductus affectu, pro Christo respondes, & eius causam in concilio suscipis? Scrutare Scri- pturas, & uide quia à Galilaea Propheta non surgit. Verum nouissimo tempore gloria dignissima ha- betur illa regio insigni Diuinaque Christi prae- sentia; consuetudine, doctrina, miraculis distin- guita. in qua non vnus quiuis ex Prophetarum numero surrexit, sed ille Propheta magnus, qui Prophetarum omnium fuit parens, Do- minus, atque ultimus finis: hic, inquam, quamuis in Bethlehem Iudaeae natus, in Galilaea primum sese Prophetam ostendit, & rerum om- nium Dominum, à quo suos Prophetas, ac uerbi praecones misit in uniuersum terrarum orbem. Huius enim rei gratia in die sancto Pentecostes, prophetantibus Apostolis turbae mirantur, ac dicunt: Nonne ecce omnes isti qui loquuntur Galilaei sunt, & quomodo nos audiuimus unumquisque linguam nostram, in qua nati sumus?

Sed quoniam diuina huius loci mysteria ex- plicare, & enuntiare in praefens non uacat, illud vnun maxime ac primo notandum est, quod ad instituti nostri intelligentiam non parum potest conducere: nimirum multo magis fuisse gloriosam illam olim Galilaeae regionem propter Christi praesentiam, quam fuerit Samaria Regia Israelis, siue etiam Iudaea, quae ad Regiam dignitatem, & pompam Sacerdotalem adiunxit etiam tem- plum

plum cum antiquo ritu, & caeremonijs. Quae quidem ratione cum gloriam templi priorem in auro, argento, pretiosissimisque alijs rebus sitam fuisse sumus ostensuri: posteriorem, quae priore longe maior est, illamque infinitis prope partibus superans, in vna IESU CHRISTI Domini nostri praesentia, omnibus alijs causis reiectis, constitutam fuisse demonstrandum nobis est. quo fiet, ut Aggaei propheta cum illa Isaias maxime conueniens esse uideatur. Quo- niam uero haec ad finem potius libri huius, quam ad principium pertinere uidentur, satis erit hoc capite totius libri argumentum insinuasse, quod sequentibus uerius exponemus.

GLORIA tantum Hebraice uocis כבוד cabod, quae gloriam significat, priori capite sumus persequuti, superest ut in secundo eiusdem notio- nem inquiramus, qua perspe- cta, illud facile quoque percipietur quod huius instituti proprium est, qua ratione gloria templo competat, illique tribuatur. Et primum quae de uerbo diximus, eadem fere omnia nomini inde deducto conuenire uidentur. significat enim uox כבוד cabod, gloriam, honorem, splendorem, maie- statem, claritatem, dignitatem, praestantiam, excel- lentiam. His enim omnibus non nihil subest grauitatis, quam respexisse uideret Sanctissimus Apostolus Paulus; neque id tantum, sed & opposi- tae uilitatis, & ignominiae meminisse, quam su- periore capite retulimus: & utriusque simul con- feres notiones, futurae retributionis praestan- tiam atque excellentiam nobis indicat. Id enim, inquit, quod in praesenti est momentaneum, & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimi- tate aeternum gloriae pondus operatur in nobis. Miras antitheses singulis pene uerbis insinuat, inter quas non postremum locum obtinent, quae ex notione leuis & grauis desumuntur. Gloriae pondus attribuit, tribulationi leuitatem: huic momentaneam durationem, illi aeternitatem: huic praesens tempus & locum, illi sublimita- tem, & perennitatem: huic nostram esse tribula- tionem; quippe quam quasi manu apprehendi- mus, & pugno concludimus; illi uero ut supra modum, supraque omnem mensuram, sine ulla intermissione operetur in nobis. Sed certe no- men gloriae tam late patet, ut pluribus uocibus, & multiplici sermone exprimi uix possit, vna autem ne uix quidem. Si tamen ulla excogitari potuit, quae notionem gloriae aliqua ratione indicaret, ea uia fuit excellentia. id enim omne cui gloria tribuitur, ostenditur quidem excellere inter ea omnia, cum quibus eiusdem dignitatis, hono- ris, substantiae, decoris particeps est, aut im-

perij. Nam tamen pro claritate usurpatur à Paulo, in eiusmodi quoque claritate licet obser- uare excellentiam. Quod si ministratio mortis, loquitur de lege, quae morte plecebat transgres- sores, vitam minime donabat obseruatoribus: MINISTRA- tio mortis lex quare dicatur. MINISTERIA deformata in lapidibus: quod utrumque inglorium esse uidetur; quippe cum alijs etiam legibus commune id fuerit: fuit in gloria: ita ut omnes alias leges, & iura longe superaret, id- que manifesto signo testatum habuerunt, ita ut non possent intendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam claritatem, uultus eius, quae eua- cuatur. Sed in hoc quoque excelluit Moyses, & inter Prophetas clarissimus fuit, etiam si claritas uultus eius tam diu durauerit, quam diu & uita; qua deficiente defecit. Quomodo non magis mini- stratio Spiritus erit in gloria? Nam quod gloriam ad excellentiam reuocauerit hic Paulus, perspe- ctum esse poterit ex ijs, quae sequuntur: Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte pro- pter excellentem gloriam. Verum ne noua & à nobis excogitata uideatur haec sacri textus ex- positio, illum ipsum eius interpretem audiamus, qui eodem dicente Paulo eius epistolae exponen- bar. Is est Sanctus Ioannes Chrysoctomus: In superioribus igitur, inquit, ostendit, quod & hoc fieret in gloria, non simpliciter in gloria, sed excelleret etiam. Neque enim dixit, quomodo non magis administratio Spiritus erit in gloria, sed abundat in gloria, demonstrata ex supra di- ctis rationibus eminentia. Hic etiam quanta sit excellentia, demonstrat dicens: Si hanc illi com- pararo, ne gloria quidem ueteris Testamenti glo- ria sit, sic temperans sermonem, ut non simplici- ter neget esse gloriam, sed dumtaxat in ratione comparationis, eoque subiecit, in hac parte, hoc est, iuxta rationem collationis. Haud tamen reprehendit uetus Testamentum, sed uehementer etiam commendat: siquidem comparationes in rebus cognatis fieri solent. Haec Sanctus Doctor. Quae etiam ratione maximae opes, & copiae omnibus rebus ornatae atque instructae, gloriae nomine censentur in Genesi: Postquam autem audivit Iacob uerba filiorum Laban dicentium: Tulit Iacob omnia, quae fuerunt patris nostri, & de illius facultate: fecit כבוד haccabod, omnem gloriam hanc. Sic Regius codex, & Septuaginta interpretes conuertunt. Sed sensum proprie ma- gis expressit Vulgatus, pariter indicans quid glo- riae nomine significetur: ditatus factus est incli- tus. quippe cuius opes reliquorum omnium opes excellant. Eadem plane phrasis est apud Nabum, ubi diripientes Niniuem Chaldaei sese mu- tuo hortantur ad praedam illis uerbis: Diripite argentum, & diripite aurum: & non est finis. Hebraice, ad praeparationem כבוד cabod, gloriae prae omni uase desiderij. Septuaginta in Regio: Et non est finis ornamentis eius, aggrauata sunt super omnia uasa concupiscentiae suae. At in Sixtiano: Diripiebant, inquit, argentum, diri- piebant aurum, & non erat finis ornamentis eius: aggrauati sunt super omnia uasa desiderabilia eius. Sed apte Vulgatus: Et non est finis diuitia- rum ex omnibus uasis desiderabilibus. Quem lo- cum apte exposuit Vatablus: Hebraice habetur, inquit, gloria maior omni suppellectile deside- rabili: id est, suppellex pretiosa est maior, siue pretiosior omni suppellectile. Et hic quidem di- cendi modus lucem afferre posse uidetur Paulo: Ephes. 1. v. Qui praedestinauit nos, inquit, in adoptionem filiorum

GLORIA id est, excel- lencia.

GLORIA id est, excel- lencia.

QUAE fuerit gloria, templi prima, quae secunda.

QVAESIT GLORIA TEMPLI. Cap. II.

QUAE GLORIA signifi- cat.

Ioannis 7. v. 52.

2. Corinth. 4. v. 17.

GLORIA pondus est, tribulatio le- uitas.

GLORIA id est, excel- lencia.

GLORIA tantum Hebraice uocis כבוד cabod, quae gloriam significat, priori capite sumus persequuti, superest ut in secundo eiusdem notio- nem inquiramus, qua perspe- cta, illud facile quoque percipietur quod huius instituti proprium est, qua ratione gloria templo competat, illique tribuatur. Et primum quae de uerbo diximus, eadem fere omnia nomini inde deducto conuenire uidentur. significat enim uox כבוד cabod, gloriam, honorem, splendorem, maie- statem, claritatem, dignitatem, praestantiam, excel- lentiam. His enim omnibus non nihil subest grauitatis, quam respexisse uideret Sanctissimus Apostolus Paulus; neque id tantum, sed & opposi- tae uilitatis, & ignominiae meminisse, quam su- periore capite retulimus: & utriusque simul con- feres notiones, futurae retributionis praestan- tiam atque excellentiam nobis indicat. Id enim, inquit, quod in praesenti est momentaneum, & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimi- tate aeternum gloriae pondus operatur in nobis. Miras antitheses singulis pene uerbis insinuat, inter quas non postremum locum obtinent, quae ex notione leuis & grauis desumuntur. Gloriae pondus attribuit, tribulationi leuitatem: huic momentaneam durationem, illi aeternitatem: huic praesens tempus & locum, illi sublimita- tem, & perennitatem: huic nostram esse tribula- tionem; quippe quam quasi manu apprehendi- mus, & pugno concludimus; illi uero ut supra modum, supraque omnem mensuram, sine ulla intermissione operetur in nobis. Sed certe no- men gloriae tam late patet, ut pluribus uocibus, & multiplici sermone exprimi uix possit, vna autem ne uix quidem. Si tamen ulla excogitari potuit, quae notionem gloriae aliqua ratione indicaret, ea uia fuit excellentia. id enim omne cui gloria tribuitur, ostenditur quidem excellere inter ea omnia, cum quibus eiusdem dignitatis, hono- ris, substantiae, decoris particeps est, aut im-

perij. Nam tamen pro claritate usurpatur à Paulo, in eiusmodi quoque claritate licet obser- uare excellentiam. Quod si ministratio mortis, loquitur de lege, quae morte plecebat transgres- sores, vitam minime donabat obseruatoribus: MINISTRA- tio mortis lex quare dicatur. MINISTERIA deformata in lapidibus: quod utrumque inglorium esse uidetur; quippe cum alijs etiam legibus commune id fuerit: fuit in gloria: ita ut omnes alias leges, & iura longe superaret, id- que manifesto signo testatum habuerunt, ita ut non possent intendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam claritatem, uultus eius, quae eua- cuatur. Sed in hoc quoque excelluit Moyses, & inter Prophetas clarissimus fuit, etiam si claritas uultus eius tam diu durauerit, quam diu & uita; qua deficiente defecit. Quomodo non magis mini- stratio Spiritus erit in gloria? Nam quod gloriam ad excellentiam reuocauerit hic Paulus, perspe- ctum esse poterit ex ijs, quae sequuntur: Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte pro- pter excellentem gloriam. Verum ne noua & à nobis excogitata uideatur haec sacri textus ex- positio, illum ipsum eius interpretem audiamus, qui eodem dicente Paulo eius epistolae exponen- bar. Is est Sanctus Ioannes Chrysoctomus: In superioribus igitur, inquit, ostendit, quod & hoc fieret in gloria, non simpliciter in gloria, sed excelleret etiam. Neque enim dixit, quomodo non magis administratio Spiritus erit in gloria, sed abundat in gloria, demonstrata ex supra di- ctis rationibus eminentia. Hic etiam quanta sit excellentia, demonstrat dicens: Si hanc illi com- pararo, ne gloria quidem ueteris Testamenti glo- ria sit, sic temperans sermonem, ut non simplici- ter neget esse gloriam, sed dumtaxat in ratione comparationis, eoque subiecit, in hac parte, hoc est, iuxta rationem collationis. Haud tamen reprehendit uetus Testamentum, sed uehementer etiam commendat: siquidem comparationes in rebus cognatis fieri solent. Haec Sanctus Doctor. Quae etiam ratione maximae opes, & copiae omnibus rebus ornatae atque instructae, gloriae nomine censentur in Genesi: Postquam autem audivit Iacob uerba filiorum Laban dicentium: Tulit Iacob omnia, quae fuerunt patris nostri, & de illius facultate: fecit כבוד haccabod, omnem gloriam hanc. Sic Regius codex, & Septuaginta interpretes conuertunt. Sed sensum proprie ma- gis expressit Vulgatus, pariter indicans quid glo- riae nomine significetur: ditatus factus est incli- tus. quippe cuius opes reliquorum omnium opes excellant. Eadem plane phrasis est apud Nabum, ubi diripientes Niniuem Chaldaei sese mu- tuo hortantur ad praedam illis uerbis: Diripite argentum, & diripite aurum: & non est finis. Hebraice, ad praeparationem כבוד cabod, gloriae prae omni uase desiderij. Septuaginta in Regio: Et non est finis ornamentis eius, aggrauata sunt super omnia uasa concupiscentiae suae. At in Sixtiano: Diripiebant, inquit, argentum, diri- piebant aurum, & non erat finis ornamentis eius: aggrauati sunt super omnia uasa desiderabilia eius. Sed apte Vulgatus: Et non est finis diuitia- rum ex omnibus uasis desiderabilibus. Quem lo- cum apte exposuit Vatablus: Hebraice habetur, inquit, gloria maior omni suppellectile deside- rabili: id est, suppellex pretiosa est maior, siue pretiosior omni suppellectile. Et hic quidem di- cendi modus lucem afferre posse uidetur Paulo: Ephes. 1. v. Qui praedestinauit nos, inquit, in adoptionem filiorum

Ibid. v. 8. & 10.

GLORIA idem est quod excellentia.

S. Ioannes Chrysoctomus: In superioribus igitur, inquit, ostendit, quod & hoc fieret in gloria, non simpliciter in gloria, sed excelleret etiam. Neque enim dixit, quomodo non magis administratio Spiritus erit in gloria, sed abundat in gloria, demonstrata ex supra di- ctis rationibus eminentia. Hic etiam quanta sit excellentia, demonstrat dicens: Si hanc illi com- pararo, ne gloria quidem ueteris Testamenti glo- ria sit, sic temperans sermonem, ut non simplici- ter neget esse gloriam, sed dumtaxat in ratione comparationis, eoque subiecit, in hac parte, hoc est, iuxta rationem collationis. Haud tamen reprehendit uetus Testamentum, sed uehementer etiam commendat: siquidem comparationes in rebus cognatis fieri solent. Haec Sanctus Doctor.

Genes. 31. v. 1.

GLORIA pro opibus,

Nabum. 2. v. 9.

Vatablus num. 31.

Ephes. 1. v. 5. & 6. filiorum

filiorum &c. in laudem gloriae gratiae suae, in qua gratificauit nos &c. Hoc autem quod gloriam gratiae nunc vocat, mox explicat subdens: secundum diuitias gratiae eius, quae superabundauit in nobis. Superabundantes itaque diuitias gratiae, gratiae gloriam merito appellauit. Sed & illud addidit, quod ad gloriae perfectam rationem facere videtur, laudem nimirum. Est enim veluti naturali quadam necessitate coniuncta excellentiae, claritati, ac rerum omnium affluentiae laus: ut gloriae nomine sit digna, ne aeat in occulto, aut in obscuro aliquo loco. Hoc enim vel ipsi Philosophis perfectum fuit, quibus propterea maxime visa fuit expetenda gloria, quod conspicua, quod in omnium hominum ore versaretur, atque oculis. Cuius rei locupletissimus testis est Cicero: qui cum inanem gloriam suis quasi coloribus expressam ab omnium hominum animis remouere vellet: In summa, inquit, inanitate versatur, confectaturque nullam eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam imaginem gloriae. Est enim gloria solida quaedam res & expressa, non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum incorrupta: vox bene iudicantium de eccellente virtute: ea virtuti resonat tamquam imago gloriae. Idem vero Cicero, qui aequos Iudices & incorruptos exigit, ad gloriae manifestationem, triplici ex capite originem gloriae ducendam esse arbitratur: Summa igitur, inquit, & perfecta gloria constat ex tribus his: si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore nos dignos putat. Dilectionem, fidem, honorem praestandum a multitudine putat Cicero ei, cuius est futura gloria. Amari autem solent ea, quae in delicijs habentur, & quorum pars nulla amore digna non sit. fides autem illis habetur, quorum ingenia suspicimus: Nam & his fidem habemus, inquit idem, quos plus intelligere quam nos arbitramur. Honores denique meritis tribuuntur, quibus debentur. Quod si haec omnia, quae de gloria in vniuersum pertrinximus, cum ijs, quae de templo à sacris, & prophanis Scriptoribus dicuntur, attente contuleris, facile inuenies haec cum illis maxime congruere, & singula conuenienter aptari. Nam si eorum operum, quae à ratione proficiuntur, cum omnia propter finem sint, finis est norma, quaenam gloria poterit excogitari, quae gloria templi infinitis partibus maior non sit, quod ad Dei Optimi Maximi gloriam extructa sit domus? Quis honos domui non debeatur, cuius dominus & incola Deus est? Quae ingenij, aut sapientiae laus in domo hac non elucescat, cuius Architectus Deus, qui in ea, prima quasi lineamenta deduxit mundanae huius vniuersitatis fabricae, immo & quodammodo Diuinae? si quidem in ea licuit contemplari Christi corporis tum veri, tum mystici pulchritudinem: quae etiam causa fuit ut singulae aedificij partes atque vniuersae simul in admirationem raperent contemplantium oculos, & animos in amorem tantae pulchritudinis inflammarent. Accedit opum copia, & suppellex incredibilis, ac propemodum infinita: quae omnia nisi excellere intellegantur, quidquid in vnoquoque genere ab omnibus hominibus, vel ingenio excogitari, vel industria comparari, vel viribus valeat expugnari, vt nihil illi, ad summum honorem, & gloriam acquirendam deesse putetur: iniuriam quodammodo

GLORIA gratiae quae dicitur.

GLORIAM sequitur laus

Cicero lib. 3. Tusculan. 9.

INANIS gloria & solida.

Cicero de officijs.

HONOR, dilectio, fides, gloriae committitur.

GLORIA templi maxima.

do irrogare videantur Diuinae sapientiae, prouidentiae, patientiae, aut fidei. Sicut contra, Dei sapientiam extollimus, huius aedificij à Deo excogitati symmetrias, proportiones, symbola, mysteria laudantes, atque supra omne, quod à nobis excogitari potest, extollentes. Eiusdem prouidentiam admiramur contemplantes, & quod ab orbe propemodum condito huius aedificij materiam, opes, ornamenta parauerit, & quod viros industrios, ac in omnem vsu disciplinamque peritissimos statuto, opportunoque tempore delegerit, quorum opera atque industria in tam illustri eximioque opere complendo vteretur. Et quidem cum tantam auri argentique copiam, lapidum, gemmarum, & similitum rerum pretiosam suppellectilem ad hoc aedificium absoluendum inuentam, inuectam, atque collectam fuisse fatemur, quae omnem fidem humanam superare videantur: id totum quantum est, quod certe maximum est, Diuinae omnipotentiae deferimus, cui nihil difficile, nihil est, quod ipsius potestate non agnoscat. Quam indubitata ac certam fidem Diuinae aeternaeque veritati Scripturis sacris loquenti praestamus: dum potius imbecillitatem ingenij nostri aperte fatemur, quam vt si propriae industriae finibus coartatae, & intelligentiae humanae quasi mensuris quibusdam diuinae dimetiri nitimur, vim aliquam sacris Scripturis afferamus. Certum est enim, atque sacrarum Literarum testimonio confirmatum, magnum aliquid atque excellens, & gloriosum Salomoni propositum fuisse extruendum, cum Dei Domus extruenda proponeretur: cui etiam Dei praesidium non desituro promittitur, donec perficiat omnia: quis igitur non videat in Deum ipsum redundare, si quid à proposita initio gloria defecisse putetur? Huc enim spectat Davidis sapientissimi atque sanctissimi Regis sollicitudo quam maxima, & in praeparandis expensis, atque alijs omnibus, quae extruendo templo videbantur necessaria: tum vero maxime in edocendo filio Salomone, cum suis principibus, atque exhortando ne animum abijcerent in re grauissima, ac difficillima. Et quamuis hoc possem multis Scripturae testimonijs ostendere, vno eoque luculentissimo testimonio contentus ero, quod pro reliquis omnibus esse, & haberi facile poterit. Nam cum dedisset David Salomoni descriptionem templi, ac singularum eius partium, necnon aurum & argentum donasset, pro singulis templi vasis, instrumentis, & vsibus, atque ea omnia ponderibus suis atque mensuris expensa & examinata Diuinae liberalitati, prouidentiae, manui accepta retulisset: Dixit quoque David Salomoni filio suo: Viriliter age, & confortare, & fac: ne timeas, & ne paueas: Dominus enim Deus meus tecum erit, & non dimittet te, nec derelinquet donec perficias omne opus ministerij domus Domini. Omne ministerium operis domus Domini legitur Septuaginta. Ecce diuisiones Sacerdotum & Levitarum, in omne ministerium domus Domini assistunt tibi, & parati sunt, & nouerunt tam principes quam populus facere omnia praecipia tua. Ecce quidquid necessarium videretur, aut exoptari posset ad aedificij perfectam rationem. Habuit itaque Salomon à Deo electus descriptionem totius aedificij, singularum partium praescriptam formam, magnitudinem, materiam: habuit diuitiarum affluentiam prope incredibilem: habuit princi-

IN DEI laudem templi laus cedit

1. Paral. 29. 1. & 2. DOMVS magna, quippe Dei.

Ibid. 5.

2. Paral. 2. 5. & 6.

QVI HORISCE de Deo sententijs de templo quoque magnifice sententijs.

DAVIDIS sollicitudo templi magnitudinem indicat.

1. Paralip. 28. 20.

Cicero de Diuinat.

TEMPLI cognitio in Dei Optimi cognitionem adducit.

DEVS IPSE templo quodammodo repletur.

SVBSIDIA aedificandi templi.

principes, populum, Sacerdotes dicto obsequentes atque paratos ad quiduis praestandum, quod ad finem perduceretur optatum. Habuit, quod caput est, Dei Optimi praesidium, atque auxilium nullo vnquam tempore, nullaque in re defuturum; & tamen adhuc sollicitè cogitat prudens pater de maiori quodam donorum subsidio eidem praestando: quippe qui operis bene perpendisset magnitudinem, atque praestantiam. Locutusque est David Rex ad omnem Ecclesiam: Salomonem filium meum vnum elegit Deus, adhuc puerum, & tenellum: opus enim grande est, neque enim homini praeparatur habitatio, sed Deo. Ego autem totis viribus meis praeparavi impensas domus Dei mei. In Hebraeo & Graeco non habetur illud, impensas, sed absolute dicitur, aurum, in aurum, & quae sequuntur, eodem sensu, quippe aurum, & argentum dum ex eo vasa conflantur, impendi dicitur, non autem expendi, nisi quando auro aliquid aliud emitur, aut operarijs distribuitur. Et si quis sponte offert, impleat manum suam hodie, & offerat quod voluerit Domino. Et certe David Salomonem filium quem totius imperij heredem reliquit, huiusmodi pietatis, dignissimaeque cogitationis heredem fecit: siquidem scripta misisse legitur haec verba Irom: Domus enim, quam aedificare cupio, magna est: magnus est enim Deus noster super omnes Deos. Quis ergo poterit praualere, vt aedificet ei dignam domum? si caelum, et caeli caelorum capere eum nequeunt: quantum ego sum, vt possim aedificare ei domum? Quae quidem sapientissimorum virorum verba, in eam mententiam inducunt, vt existimem sanctissimos illos tunc temporis viros, & à Deo aprime edoctos honorificentissime de domo illa sensisse, quoniam magnificentissime de Deo senserunt. Atque eo magis in illius magnitudinis praedicandae studium exarserunt, quo magis in huius suauissima contemplatione profecerunt: qua ratione futurum speramus, vt quo magis in cognitione hac huius libri studiosi profecerint, eo magis in Dei Optimi Maximi laudem, admirationemque rapiantur. Cuius rei testes quamuis expertus possem nonnullos proferre, tamen ne videar eos ante mortem laudare, ab eorum commemoratione abstinere. Testem igitur vnum adducam, eumque à nostra tum aetate, tum religione alienissimum, cui tamen ipsa veritatis cognitio, quam licet assequutus, non eam persequutus est, in iudicium condemnationemque redundabit. Esse, inquit Cicero, praestantem aliquam aeternamque naturam, & eam suscipiendam, admirandamque hominum generi, pulchritudo mundi ordoque rerum caelestium cogit confiteri. Quod si mundi pulchritudo, & caelestium rerum ordo in Dei rapit venerationem, & admirationem: quid quae so non praestabit eadem pulchritudo, idemque ordo breui quadam imagine expressa, in qua & pulchritudinem ipsam atque ordinem licet contemplari, atque sapientiam praeterea artificis admirari, qui rem tantam nouit quasi in parua tabella, proprijs coloribus adumbrare, effingere, exprimere? Sed haec omnia humana sunt, & quae naturae viribus, quasi corporeis oculis imago quaedam, percipi possunt: illa certe Diuina sunt, quae humanae mentis aciem praestrungunt, ac fugiunt, quae supercaelestium rerum ordinem, quae Diuinam ipsam praestantemque naturam quodammodo repraesentant: & ad eam suscipiendam nos inducunt. Quae omnia

nia respexisse videtur à Deo edoctus David dum diceret: Vnam petij à Domino quasi dicat, hoc vnum assiduis precibus à Domino Deo expeto: hanc requiram, & expetam, omnibus diebus vitae meae, quod reliquum mihi est praesentis vitae: vt videam voluptatem Domini, & visitem templum eius. Hebraice בנינו benogham, in voluptate Dei conuertunt Hebraei: Chaldaeus, in iucunditate Dei. Vox enim ננו naghham, Pulchrum esse, iucundum, gratum, suauae, delectabile significat. A qua non distidet Graeca vox τερπνοτητα terpnocita, vt recte Vulgatus, voluptatem verterit. Sanctus Augustinus delectationem. Sic enim dici potest templum, in quo Dei residet sapientia: quae delicias suas dicit esse cum filijs hominum. Vel quod dulcissimum esse homini affirmit locum Diuinae habitationis inuisere, ac suauissima perfrui eiusdem consuetudinis dulcedine. Voluptatem Domini vocat caelum, cuius imago quaedam fuit templum, vt alias fuisse persequimur. Templi praeterea gloriam varijs nominibus exaltat liber Machabaeorum, eo potissimum consilio, vt eius etiam templi ignominiam depleret: est enim omnibus hominibus commune, & fere vniuscuiusque proprium vt tunc maxime agnoscant bona, atque deperant cum illa perierunt. Sanctificatio eius, inquit, desolata est sicut solitudo, dies festi eius conuersi sunt in luctum, Sabbata eius in opprobrium, honores eius in nihilum, secundum gloriam eius multiplicata est ignominia eius: & sublimitas eius conuersa est in luctum. Mirabili vsus est artificio, contrarijs opponens contraria, summis ima, vt horum natura, & illorum diligenti consideratione pensetur. opponit solitudinem sanctificationi, quae templo tribuitur, quippe quod ad Dei Optimi Maximi cultum esset omnibus bonis instructum, à qua quam longissime abesse deberet non modo res, quae aliquo modo immunda esset, verum etiam quae minus decens appareret. Sanctificationi, inquam, opponit solitudinem, bonorum omnium priuationem & desolationem, omniumque malorum veluti cumulum. Festis, quibus exultare oportebat ac laetari, luctum: laudes cum ignominia collatae. Sabbatis, quae maximum decus afferebant cultoribus summi rerum omnium Opificis, qui die septimo requieuit ab omni opere, quod parauerat, opprobrium. Honoribus reliquis, qui veri sunt, non fallaces, non vani, opponit nihilum. Gloriam ignominiam. Pristinam sublimitati, ac celsitudini luctum, & cruciatum praesentis ignobilitatis ac miseriae. Quae omnia si longiore oratione persequi licuisset, non dubito, quin latum dicens, aut scribendi campum nobis aperuissent. Sed quoniam breuitati potius in hoc extremo labor studemus, haec aliaque multa insinuasse satis superque sit. Quae quamuis ad gloriam eorum, quae repraesentantur, referenda esse videantur, dubitandum tamen non est à vera gloria aliena non esse, quae gloriam ipsam sunt ante oculos omnium repraesentatura. atqui si recta ratione ducamur, facile agnoscemus, eo maiorem huius mundi gloriam participare debuisse, ea quae ad templum pertinent; quo inexplicabilem Dei gloriam hominum mentibus, qui nihil praeter humana cognoscunt, tamquam in glorioso quodam totius mundi theatro, perfectiori modo repraesentare deberet. Quocirca aliqua ex ijs, de quibus infinita propemodum percenferi potuissent, huc referre

Psal. 26. 4.

TEMPLVM Dei voluptas dicitur.

1. Mach. 1. 41. & 42.

SANCTIFICATIO.

TEMPLI laudes cum ignominia collatae.

GLORIAE expertia non sunt gloriam repraesentatura.

ferre decreui, partim in ijs ipsis contemplanda, A partim aliorum, quae hominibus magna videri solent, collatione propofita, vt vel hac vna ratione constare poffit, hoc aedificium à Deo exco-

TRIPLE X
consideratio
templi.

gitatum ita reliqua omnia excellere, vt eorum nullum, ne minima quidem ex parte cum hoc possit conferri, nedum illi praeferrī, sicut quidam maxima rerum ignoratione decepti fenserunt, atque alios à recta veritatis via abductos, in-

DE ARCHITECTVRA TEMPLI DISPV TATIO PRIMA.

QVODNAM SIT A NOBIS

ARCHITECTVRAE GENVS EXPONENDVM,

et quo potissimum ordine. Cap. III.

PERET fortasse quisquam, A fuerunt Dei iussu seruata. Quae si fuissent ab aliquo vel sacro, vel alio Scriptore aliqua ratione explicata, esset quidem nobis parum operae impendendum, ac lucubrationis non multum, & plurimum nobis inde haurire possemus & suauitatis, & fructus. At quoniam nullum licuit habere, qui nobis praeluceret, & impeditae viae rectum iter ostenderet: quae nos diu, multumque desiderauimus, solícite conquisiimus, & tamen adhuc inuenire non potuimus, alijs praestare cogimur, atque repente duces euadere, qui nullo pene ductore tantum iter difficultatibus plenissimum vix absoluiimus. Neque vero quisquam arbitretur nos propterea, inanes quasdam vmbrae perseque, non corpus, ac veritatem: quamuis enim nullus sit, vt dixi, qui Architecturae praeceptiones ex sacris literis hauserit; pauci qui inde hauriri posse crediderint; plures qui id omnino negent: ex huius tamen aedificij obseruatione fiet spero, vt multo certiora praecepta defumantur, quam quae ab alijs Architecturae praeceptoribus sunt tradita. Immo vero illa ipsa, quae illi tradiderunt siquidem vera sunt, ex hoc vno fonte petita, ac deriuata fuisse cognoscentur. Nam si exempli gratia sacra Scriptura definat columnae crassitudini, aut diametro duos cubitos: eiusdemque altitudini viginti cubitos: quis erit ita fatuus, quis tam ignarus, aut audax, qui neget decuplam fuisse in hoc aedificio altitudinem crassitudinis? Quapropter paulo attentius exponenda sunt ea, quae tradenda sunt Architecturae praecepta: omnia enim ac singula proposito sacrae Scripturae exemplo, ac testimonio confirmaturus sum, aut ostensurus, quibusnam alijs fundamentis insistant eiusmodi praeceptio. Cuius rei causa ea fuerunt mihi initio praemittenda, quae ad aedificij cognitionem pertinebant, & eius partes, ex quibus firma argumenta sunt pro hac nostra disputatione petenda: qua ratione etiam de columnis, & de earum ornamentis, nec non de alijs quibusdam aedificijs huius libri initio agendum fuit, ea tamen lege, vt breui-

SINISTRAS
opiniones de
Architectura
templi au-
diendae non
sunt.

QVO AVI-
truuiana di-
stet haec no-
stra de Archi-
tecura dispu-
tatio.

ARCHITE-
tura templi,
quae & quan-
ta sit.

breuitatis studio ea tantum proponamus quae A in vnum locum, peritus quispiam plures inter illos proportionum rationes inueniat, quae ne cogitauit quidem is, qui primus eiusmodi numeros copulauit. Sed haec quam longissime distant à sapientia Dei infinita; nihil enim excogitare poterit humana ratio, ad perfectionem tum proportio-

Vitruuius
lib. 2. cap. 1.
ARCHITE-
cturae tracta-
tionem quo-
modo dispo-
nat Vitruuius,

LIBRORVM
nostrorum or-
do.

tionis, tum pulchritudinis spectans, in ijs, quae à Deo facta sunt, quin plura, ac multo maiora illis ipsis inuentis possint inueniri, immo & excogitata sint ab ipso inuentore Deo. In huius quoque argumenti confirmationem nonnulla licet afferre ex sacris Literis testimonia, quae tamen non licebit particulatim expendere. Celebre est illud Dei ad Prophetam nostrum dicentis: Tu Ezech. 43. autem sili hominis ostende domui Israel templum: V. 10. & 11. Vel domum, vt habent Hebraea, Graeca, & Chaldaea &c. Et metiantur fabricam. &c. Figuram domus, & fabricae, eius exitus & introitus, & omnem descriptionem eius, & vniuersa praecepta eius, cunctumque ordinem eius, & omnes leges eius ostende eis, & scribes in oculis eorum, vt custodiant omnes descriptiones eius, & praecepta eius, & faciant ea. Singulis pene verbis aliquid significare videtur quod ad praefens institutum pertineat, quo fabricae ordo, symmetria, & apta dispositio commendatur. Nam fabricam quam metiri praecipuntur voce תכניח thacan deducta, quae ordinare significat; numero, pondere, mensura aliquid disponere. Eius vsus est in Psalmo, cum iudicantis Dei fit mentio: Liquefacta est, inquit, Psal. 74. terra, vel dissoluetur, vt habent Hebraea: & omnes, qui habitant in ea: ego confirmaui columnas eius. direxi, firmaui, columnas eius disposui. Quasi dicat: Sentiet terra irati iudicis imperium, quippe quae non alijs insitit columnis, aut firmamentis, nisi ijs, quibus illam ipse idem iudex, & opifex ab initio constituerat. Rerum omnium vicissitudinis ordinem significat, & mirabilem dispositionem Creatoris, qua cuncta subsistunt, & permanent, sub aedificij, columnis fulti, ac mirifice exornati translatione. Hac eadem voce, & ratione Hebraei legunt, & exponunt illud Ezechielis: Tu signaculum similitudinis. Hoc est rerum omnium formam, pulchritudinem, mirabilemque dispositionem complexus, vt ibidem exponebamus. Quapropter exemplar fabricae hoc loco significabit vox, quod dimensum examinandum praecipit, vt possit aliqua ex parte cognosci, quanto artificio, quam admirabili sapientia sit aedificatum: quam apte & concinne cum partibus singulis singulae, & cum singulis vniuersae, & vnaquaeque illarum cum vniuerso aedificio consentiat. Cuius rei vel vnum esse videtur satis praeclarum, & nobile argumentum, quò d eadem voce tum rerum vniuersale artificium exprimitur, tum templi. Neque id mirum aut nouum cuiquam videatur, cum, vt infra ostensuri sumus, hoc sit veluti signaculum similitudinis, & mirabile rerum omnium exemplar.

in vnum locum, peritus quispiam plures inter illos proportionum rationes inueniat, quae ne cogitauit quidem is, qui primus eiusmodi numeros copulauit. Sed haec quam longissime distant à sapientia Dei infinita; nihil enim excogitare poterit humana ratio, ad perfectionem tum proportio-

DEI SA-
pientia in Ar-
chitectura-
maxime elu-
cet.

FABRICA
quae dicatur.

Ezechiel. 28
V. 12.

M V N D I
fabrica sub
aedificij tran-
slatione.

FIGVRA
ordo, dispo-
tio quae.

breuitatis studio ea tantum proponamus quae in vnum locum, peritus quispiam plures inter illos proportionum rationes inueniat, quae ne cogitauit quidem is, qui primus eiusmodi numeros copulauit. Sed haec quam longissime distant à sapientia Dei infinita; nihil enim excogitare poterit humana ratio, ad perfectionem tum proportio-

DE VARIIS
architecturae
generibus ali-
quid à nobis
dicendum.

Sed ad institutum Vitruuij ordinem explicandum reuertamur. Et quidem ille tertio & quarto volumine de sacrarum aedium dispositionibus, ac de earum generibus disputauit, vbi de partibus earum, de columnis, deque ornamentis doctè multa differuit, Ionici generis, Dorici, atque Corinthij instituta, & mores pluribus persequutus. Nos vero, qui vnum tantum Architecturae genus agnoscimus hoc toto aedificio obseruari, eiusmodi generum distributiones minime persequendas fuisse duximus, tametsi cum ostensuros nos esse polliciti sumus ab hoc vno aedificandi genere reliqua omnia originem duxisse: de illis etiam obiter suis locis aliquid erit hoc libro adnotandum. Quibus omnibus addendum est, tertio, & quarto praecedentibus libris aedificij rationem ex Prophetiae verbis petendam, primum fuisse, vt iactis illis veluti fundamentis, firma consisteret omnis haec symmetria, ac proportionis consideratio.

Et quamuis ex ipsis Prophetiae mensuris ipsa per se pateat proportio, ordo, pulchritudo, illam tamen proprijs sacrae Scripturae testimonijs confirmare libuit, ne videremur aliunde communia quaedam argumenta transferre, aut ea expendere, quae quamuis in hoc aedificio reperientur, tamen praeter artificis mentem fuisse existimantur. plerumque enim contingere posset, vt si quis plures diuersosque numeros casu congerat,

Vberius enim ac suffus in vniuerso aedificio, quam in vna veste ponderis quam habebat, totus orbis terrarum descriptus erat. Sed de hoc iterum. Quae omnia indicare voluisse videtur Vulgatus, fabricam conuertens: Hebraice exemplar. Et fabricae dispositionis. Quater vero repetitur vox תכניח thacan, quam Figuram, descriptionem, ordinem, descriptionem. conuertit Vulgatus. Et quamuis figuram, exemplar, effigiem, formam, ea voce significari omnes fateantur, vix duo consentiant

tiunt in vocis origine tradenda, & explicanda. Aliqui enim à יצא iasar, deducunt, quod est formare, alij à צור sur, quod est coarctare, quasi sit maximae alicuius rei, & plurium forma contracta. Qua ratione exponendum putant illud Psalms: *Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Et dominabuntur eorum iusti in matutino* וצורם וצורם, quasi צורם esuracham: forma eorum, vel anima, vel corpus eorum, & *auxilium eorum veterascet à gloria eorum*. Chaldaeus paraphrasim haud inconcinnam loci proposuit: Sicut oues ad mortem iusti, & interfecerunt, & extirpauerunt iustos, & subiecerunt eos, rectos insuper peruerterunt. Propterea corpora eorum confumentur in gehenna, quoniam extenderunt B manum suam, & destruxerunt domum habitationis diuinitatis eius. Gloriam ad Dei domum retulit Chaldaeus, formam ad corpus: sed certe miram in damnatis rerum omnium bonarum praesertim priuationem indicare videtur vox, forma eorum, quod omni careant substantia, aut boni cuiuslibet substantia: id enim significat vox Latina, *Auxilium veterascet*, effluet, siue euanescet, quamuis numquam defuturum sit id quod cruciantur, & in perpetuum erunt mortis, & ignis inferorum esca.

Psal. 48. v. 15. & 16.

AVXILIUM veterascere quid sit.

FABRICA contracta, & modica idem.

Supra lib. 2. Isagogico. cap. 12.

Iudic. 5. v. 15. & 16.

DECRETARIJ cordis, qui dicantur.

Isai. 10. v. 1.

Isai. 33. v. 22.

Sed quamuis de vocis notione non constet; nobis tamen vel vnum satis esse potuisset Vulgatae editionis exemplum, nedum tam multa: vt certo agnoscamus ea voce templi imaginem, exemplar, seu descriptiones significari; in quibus mirabilis splendet ordo, dispositio, artificium. Illud praeterea addendum esse ex Hebraica origine non dubitabimus, figuram hanc domus, quae ab Ezechiele proferenda fuit, & à nobis pro facultate nostra exprimens, contractam esse debuisse, hoc est, in minorem formam redactam: nisi forte idem hac voce indicetur quod à Vitruuio, dum modicam vocat ichnographiam, & orthographiam: vt supra à nobis explicatum est.

Vniuersa praecepta eius, vel statuta eius, vt habent Hebraea, legitima eius, vt habent Graeca. D Vel instituta, vt habent Chaldaea. Est enim vox קקח chachach, à qua praedicta deducitur, statueret, vel constituere, indeque decretum siue statutum. Huius vsus est in Cantico Debboae: *Diuiso contra se Ruben, magnanimatorum reperta est contentio*. quod iterum ad finem sequentis versus repetitur. Alij sic ex Hebraeo: In diuisionibus Ruben, maxime sunt קקח chichichim: decretarij cordis. Et iterum ad diuisiones Ruben magnorum virorum, qui erant decretarij cordis. Estque elegans Hebraismus, decretarij cordis, id est, cor multa cogitans, statuens, confirmans, & abiciens, vt nouis se dedat cogitationibus: Diuiso Ruben, hoc est, Rubenitis Iordane separatis ab alijs, vehementer admiror quod non venerint, opem allaturi fratribus suis. Quod Hispana phrasi diceremus: Mucho da que pensar que Ruben nose hallase a esta jornada. Et apud Isaiam: *Vae qui condunt* קקח chichichi, statuta, decreta, & *leges iniquas*. Quapropter omnem felicitatem Ecclesiae Catholicae praedicens infra, sub varijs aenigmatis, & symbolis, mox eius quasi originem, fundamentum, & causam indicat subdens: *Dominus enim iudex noster*, qui non alienis ducetur statutis, aut legibus, quibus subesse possit, aut iniquitas, aut falsitas, sed proprijs: *Dominus*, מֵעוֹלָם mechochemu, *legifer noster*: qui

statuta condit, & leges: *Dominus rex noster* &c. Quae quidem omnia illud certe confirmant, non casu aut temere, his aut illis mensuris finitas fuisse templi partes, sed maximo consilio, & praecedentibus statutis, non quidem humanis, sed Diuinis. Id quod supra ex ipso Dauide attestante confirmatum fuit: *Haec enim omnia*, inquit, *uenerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniversa opera exemplaris*. Sed & nuncium per quem missa fuerit huiusmodi scriptura, & exemplar, indicare voluisse videtur Eupolemus: Fundatumque, inquit, templum, longitudinis cubitorum sexaginta, & latitudinis similiter, fundamentumque latitudine decem cubitorum fuisse: sic enim Nathan Dei Prophetam iussisse. Et iterum: Et tabernaculum, inquit, altareque simul, & vasa omnia à Moysè facta inde in Hierosolyma ad templum Dei transfuisse: arcam similiter, & candelabrum, & mensam, ceteraque omnia, vt Propheta praecepit.

DIVINIS praecedentibus consilijs arque statutis templum exstructum. Supra lib. 2. Isago. cap. 15. 1. Paralip. 28. v. 19. Eupolemus apud Euseb. lib. 9. Praepar. c. 4. NATHAN Propheta Architecturam edocuit.

Denique omnes leges eius ostendi praecipuntur, quae Hebraice תורתו thorochoau, dicuntur, voce à radice תור tur, deducta, quae explorare significat, scrutari, inuestigare, inquirere, inde vero deducta est vox תור thor, dispositionem, seriem, formam, ordinem, rationem signat. id enim indaginem requirit, quod ordine dispositum est, & ratione constitutum. Hac voce vsus est ipse Dauid cum gratias referre vellet Deo, & grati animi significationem proferre delibaret, quod magna promitteret, propter salutare decrerum illud aedificandae domus Dei: *Fecisti me spectabilem*, inquit, *super omnes homines Domine Deus*. Hebraice: Et vidisti me תהור, secundum dispositionem hominis magni, eximiae dignitatis. Melius certe Vulgatus, hominis dispositionem conuertit, *Spectabilem*, vt propterea vox haec significare intelligatur mirabilem dispositionem, ordinemque partium, quae in sui admirationem, & amorem rapiat spectatores, & eos maxime qui scrutari non desinunt, quae sub specie latent pulchritudinis argumenta praeclara. Equidem contemplantur Dauid in ipsa fortasse, quam dixi, imagine domum Dei, cum interiorum animi sensum ac voluptatem, quam ex eius contemplatione percipiebat, continere non poterat, quin quasi erumperet clamans: *Domine, dilexi decorem domus tuae, & locum habitationis gloriae tuae*. Vocem תהור maghon cuius fere ignoratur origo, locum conuertunt quàm plurimi: ego vero libentius subscriberem illis, qui à radice תהור ghin, deducunt, aut תהור ghajim, quae oculos significat, aut aspectum, quod omnia membra libenter suum locum aspiciant; vel spectabilem appellare liceat, quod ad decorem & pulchritudinem retulerunt Septuaginta interpretes: *εὐπρεπείων* euprepian, scribentes, quae vox decorem, formam, ornatum, aut, vt alij volunt, decentiam, quod eius partes, & singulae seorsim, & omnes simul vt maxime decebat, componerentur.

DISQVIFITIO ordinis.

1. Paralip. 17. v. 17.

SPECTABILIS.

Psal. 25. v. 8.

Quae omnia tunc maxime perspecta fore lectori existimaui, cum earundem partium aliqua apponetur consideratio, cuius rei gratia illae primum explicandae sunt, quae summam à Propheta nostro fuerunt insinuatae, apud Historicos vero sacros particulatim explicatae. exordium ab illis sumentes, quae magis sunt in vsu, & inter eas à simplicibus incipientes, cuius rei causa aliquot sacrae Scripturae loca, quae de illis agunt, initio sunt praemittenda.

DE AENAEIS COLUMNIS, QVAE

RELIQVAVM SVNT NORMA, SACRARVM

Scripturarum testimonia. Cap. IIII.

EX CAPITE SEPTIMO LIBRI TERTII REGVM.

- XV. **E**T finxit duas columnas aereas, decem & octo cubitorum altitudinis columnam vnam: & linea duodecim cubitorum ambibat columnam vtramque. malogranatorum: eodem modo fecit & capitello secundo. Capitella autem, quae erant super capita columnarum, quasi opere lilij fabricata erant in porticu quatuor cubitorum.
- XVI. Duo quoque capitella fecit, quae ponerentur super capita columnarum, fusilia ex aere: quinque cubitorum altitudinis capitellum vnum, & quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum. Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper iuxta mensuram columnae contra retiacula: malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi. Et statuit duas columnas in porticu templi: cumque statuisset columnam dexteram, vocauit eam nomine Iachin: similiter erexit columnam secundam: & vocauit nomen eius Booz. Et super capita columnarum opus in modum lilij posuit: perfectumque est opus columnarum.
- XVII. Et quasi in modum retis, & catenarum sibi inuicem miro opere contextarum. Vtrumque capitellum columnarum fusile erat: septena versusum retiacula in capitello vno, & septena retiacula in capitello altero.
- XVIII. Et perfecit columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, vt tegerent capitella, quae erant super summitatem,

EX EODEM CAPITE.

- XXXXI. **C**olumnas duas, & funiculos capitellorum super capitella columnarum duos: & retiacula duo, vt operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum. Et malogranata quadringenta in duobus retiaculis: duos versus malogranatorum in retiaculis singulis, ad operiendos funiculos capitellorum, qui erant super capita columnarum.

EX CAPITE VIGESIMO QVINTO LIBRI Quarti Regum.

- XVII. **D**ecem & octo cubitos altitudinis habebat columna vna: & capitellum aereum super se altitudinis trium cubitorum: & retiaculum, & malogranata super capitellum columnae, omnia aerea: similem & columna secunda habebat ornatum.

EX CAPITE TERTIO LIBRI SECVNDI Paralipomenon.

- XV. **A**nte fores etiam templi duas columnas, quae triginta & quinque cubitos habebant altitudinis: porro capita earum, quinque cubitorum. granata etiam centum, quae catenulis interposuit. Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi, vnam à dextris, & alteram à sinistris: eam, quae à dextris erat, vocauit Iachin: & quae ad laeuam, Booz.
- XVI. Necnon & quasi catenulas in oraculo, & superposuit eas capitibus columnarum: malogranata quoque quadringenta, & retiacula duo ita vt bini ordines malogranatorum singulis retiaculis iungerentur, quae protegerent epistylia, & capita columnarum.

EX CAPITE QVARTO EIVSDEM LIBRI Paralipomenon.

- XII. **H**oc est, columnas duas, & epistylia, & capita, & quasi quaedam retiacula, quae capita tegerent super epistylia.
- XIII. Malogranata quoque quadringenta, & retiacula duo ita vt bini ordines malogranatorum singulis retiaculis iungerentur, quae protegerent epistylia, & capita columnarum.

EX CAPITE QVINQVAGESIMO Secundo Ieremiae.

- XXI. **D**E columnis autem, decem & octo cubiti altitudinis erant in columna vna, & funiculus duodecim cubitorum circuibat eam: porro grositudo eius quatuor digitorum, & intrinsecus caua erat. Et capitella super vtramque aerea: altitudo ca-

do capitelli cuius quinque cubitorum: & retiacula, & malogranata super coronam in circuitu, omnia aerea. Similiter columnae secundae, & malogranata.

Et fuerunt malogranata nonaginta sex dependentia: & omnia malogranata centum, retiaculis circumdabantur.

XXIII.

ECCTIS iam, ac diligenter consideratis ijs, quae tot scriptores sacri de columnis templi scripserunt, nullus certe tam hebes erit ingenij, qui non putet inesse aliquid magnum, laude, & admiratione dignum, quod Diuino praecipiente Spiritu articulatum fuit distincteque explicandum. Illud vero aegre ab initio semper tuli, quod pij alioquin, & eruditi viri quadam indagandae veritatis specie, ipsi sese cognitioni diuinae veritatis opponant, quam cum negare non possint, hac atque illac detorquere conantur, ne quid maius, aut excellentius dicat quam id, quod ipsi omnibus alijs praefarendum suo sensu putarunt. Qua sentiendi, aut disputandi ratione mirandum est, quod non videant quantam irrogent sacris scriptoribus, aut etiam Scripturis iniuriam, quas facile putabunt impij in rebus etiam alijs ad fidem, atque aeterna bona spectantibus excessisse, si in his quae corporea sunt, atque infinitis plurium saeculorum hominibus perspecta & considerata, aliquis admittatur excessus.

Sed illis omnibus praetermissis, quibuscumque minime disputandum esse sentimus, illud vnum initio huius disputationis proponendum censuimus, quod ea absoluta maxime confirmatum iri sperauimus; maximam laudem templo attulisse columnas has, quibus quidquid in eo genere posset excogitari superantibus, ad templi gloriam explicandam testes locupletissimos adhibuimus. Eas enim Theodoretus immensae magnitudinis appellat. Eupolemus vero grauissimas eas auro fecit. Fecit quoque, inquit, duas columnas aeneas, easque auro puro contextit digiti crassitudine. Haec ille.

Sed fateor ingenue id, quod aliàs fufius disputauimus, sacrae Scripturae phrasim difficile esse, & in illis praecipue rebus, de quibus plures scriptores diuersa ratione loquuti sunt, omnino difficillimam. quae causa fuit cur illi, qui ea quae

prophani scriptores laudare conati sunt, laudare non cessant, si quae sacri laudauerunt, reprehendere nequeant, extenuare conentur, aliquam inde sumpserint dubitandi occasionem. Verum nobis, quibus ab initio constitutum fuit, Scripturas sacras alijs sacris Scripturis explanare, vt illae ipsae sibi sint luci, quae veritatis lumen mundo afferunt vniuerso; libentius in ea loca incumbimus, vt haecenus, Deo bene disponente, maiori cum suauitate & fructu incubuimus, de quibus plura reperiuntur sacrae Scripturae testimonia, quamuis longe diuersa videantur, aut plerumque etiam contraria. Nam dum ea mutua collatione facta in vnam, & eandem interpretationem consentire ostendentur, quae in reliquis dissentiebant, eam vnam veram, certam ac genuinam esse plane demonstrabunt.

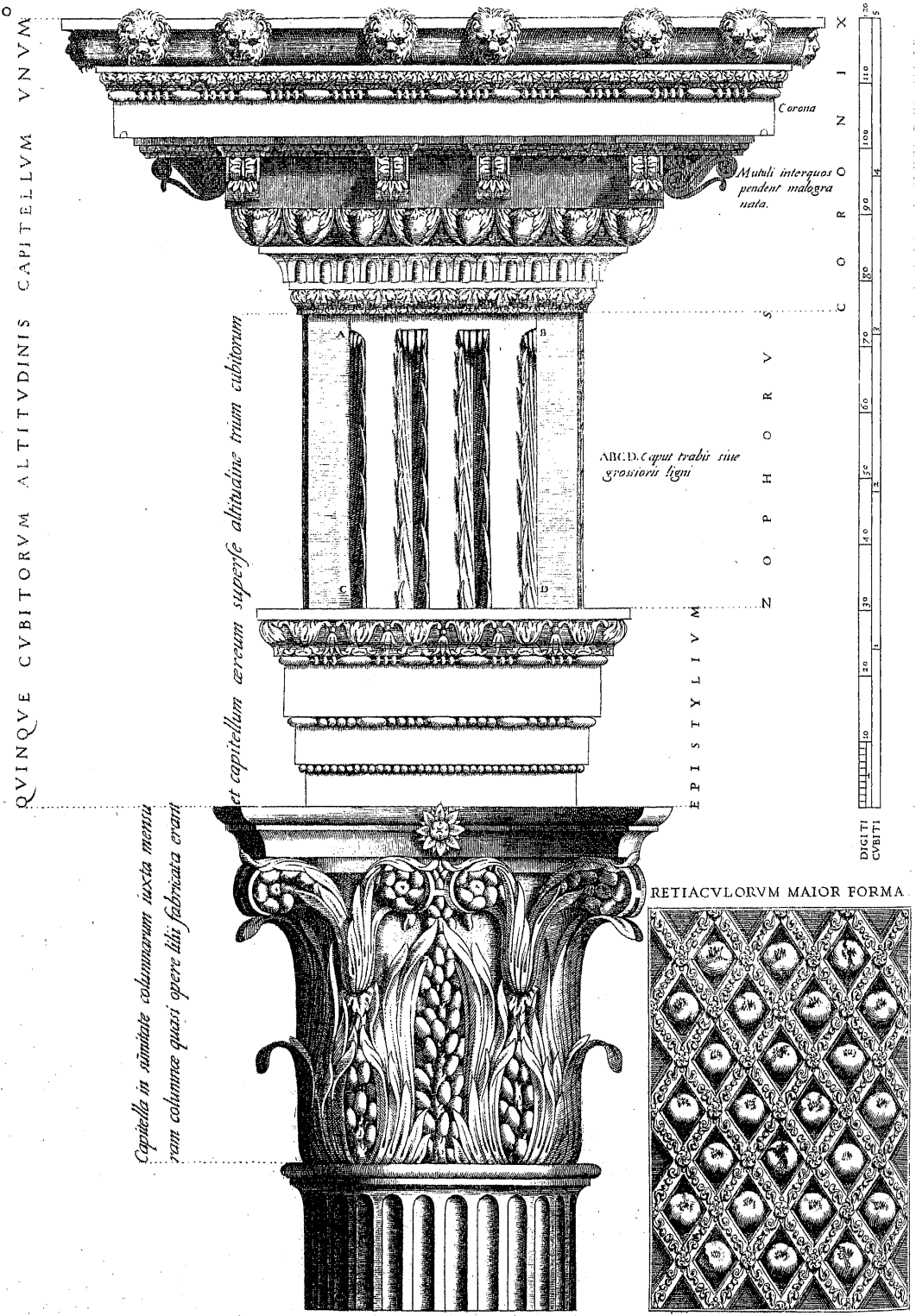
Quod in altitudine columnae primum ostendenda perspectum esse poterit; altitudo enim vniuscuiusque columnae, duodeuiginti cubitis finitur in Regum libro, at in Paralipomenis vtraque quinque & triginta cubitis est dimensa; nec tantum, sed & capitellum vniuscuiusque columnae nunc quinque cubitorum constare dicitur, nunc trium, nunc denique ad mensuram columnae, hoc est, duorum cubitorum, vt mox ostendemus. Quae omnia nulla quidem ratione percipi possunt, nisi prius columna cum suis omnibus partibus, atque ornamentis perspecta sit. Et quamuis minores quaedam columnarum formae, in omnibus fere orthographijs templi expressae fuerint, hic tamen apponenda fuit capitelli forma cum sua trabeatione, cui subest columnae summus scapus: & huic quoddam veluti capitelli, & coronae vestigium, in quo malogranatorum ordines dispositi cernuntur, de quibus agendum post pauca nobis est. Apposuius eidem figurae basis formam de qua etiam nonnihil dicendum est, ac duo prater ea alia capitella, quae Romae videre licuit, quae nonnihil ex illa antiqua Salomonis architectura referre videntur.

EA LOCA libentius expendimus, quae plura de eadem re sunt, etiam si videantur contraria.

Theodoret. super ultimo Jerem. Eupolemus apud Eusebium lib. 9. praeparat. extremo. DIFFICILIS sacrae Scripturae phrasim.

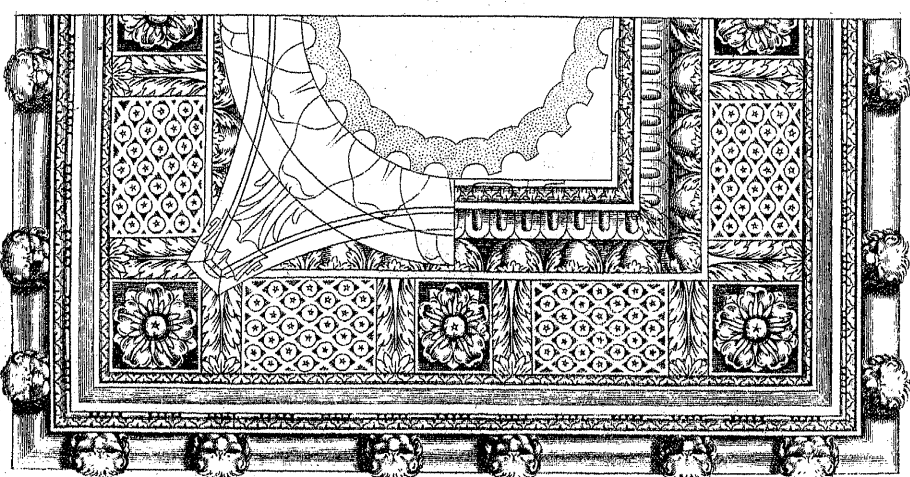
Haec autem omnia tametsi non simul exponenda sint, simul tamen apponenda fuerunt ante oculos, ne plures dispersae figurae lectoris cursum impedire viderentur.

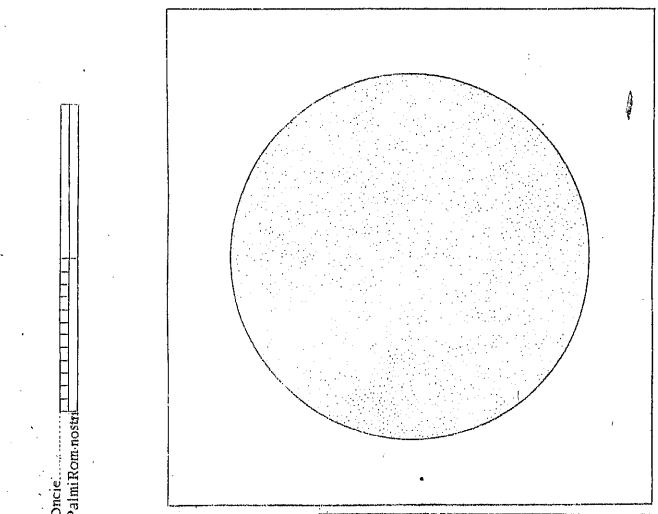
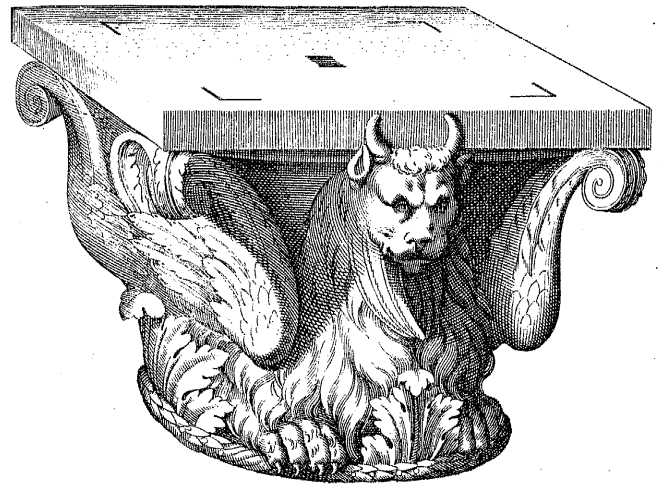
*Capitella in similitate columnarum iuxta mentem
ram columnae quae in opere huius fabricata erant*

Parti ichnographiae coronicae in qua numerus, situs et dispositio malorum granatorum ostenditur.

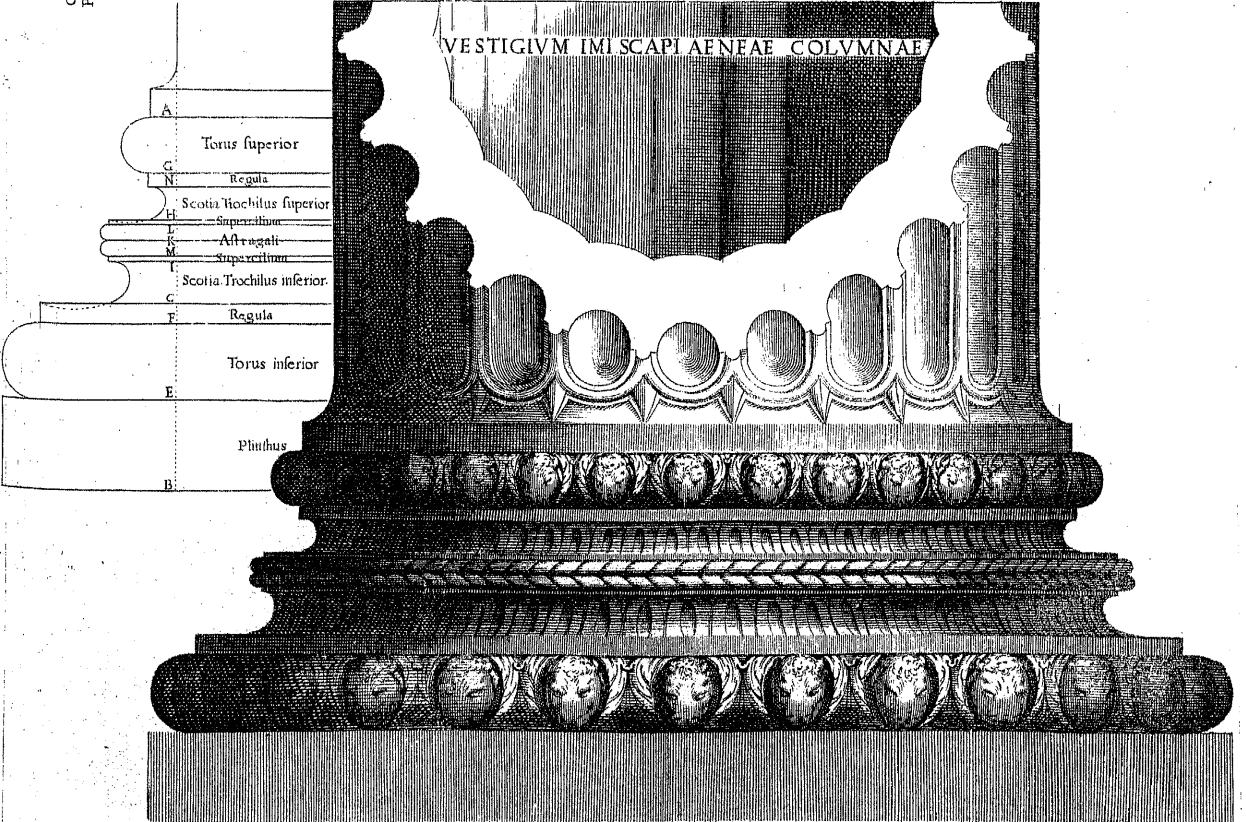
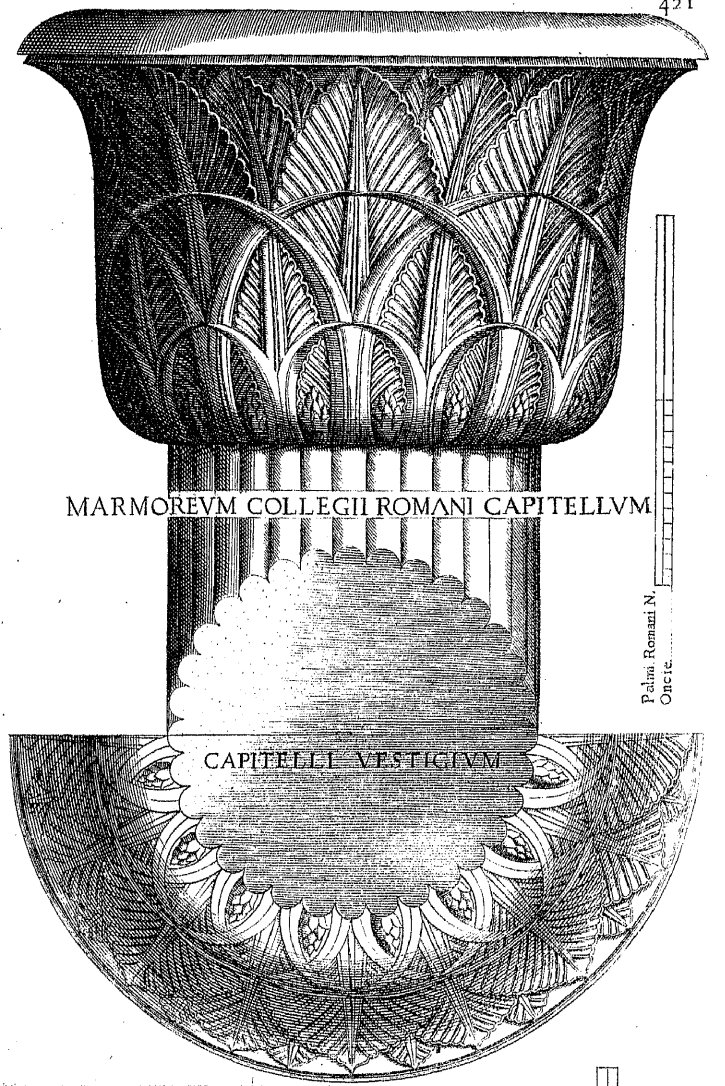

SACRAE ARCHITECTVRAE PARTES EARVMQVE MENSVRAE ET ORNAMENTA

FORMA CAPITELLI MARMOREI QVOD
IN SVO TITVLO SS.MM.NEREI ET ACHILEI
POSVIT ILL ET RE CARD. BARONIVS

Oncia
Palmi Romani nostri

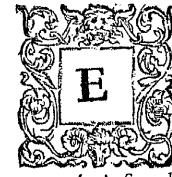
BASIS COLUMNARVM TEMPLI SALOMONIS

DE COLUMNARVM

PARTIBVS, LATITVDINE,

& crassitudine in vniuer-

sum. Cap. V.

EX columnarum ornamentis, formisque seorsum appositis bene perspectis, lectori licebit vnam integram columnam cogitatione formare, cuius partes ab imo ad summum vsque computatae huiusmodi sunt. Basis, quae deinde suis membris constat, quadrata plintho, & in orbem ductis decem spiris, ut suo loco ostendemus. basi superstat scapus, siue stylus; summo scapo imponitur capitellum: atque tres dictae partes simul columnae nomine plerumque censentur. Capitello insistit epistylum, aut trabs, sic dictum quod super stylo, hoc est, super columna statuatur: succedit epistylion zophorus, zophorum denique complet, & honore summo afficit corona. Quibus sic constitutis, ac probe à lectore perceptis, facilis erit verborum Scripturae explanatio. Quae non modo mensuras nobis indicant columnae, verum etiam illud quod fortasse quispiam scire desideraret, quo ordine, aut qua ratione sint fusae tam immensae magnitudinis columnae: quarum maxima pars fuit scapus, qui totus vna cum spiris basis, dempta plintho, fusus fuit, & hunc quidem scapum cum basi metitur vterque locus Regum: *Decem & octo cubitorum*, inquit, *altitudinis columnam vnam. Decem & octo cubitos altitudinis habebat columna vna.* ac mox subdit: *similem columnam secundam habebat ornatam.* Et Ieremias: *De columnis autem, inquit, decem & octo cubiti altitudinis erant in columna vna.* Sed Iosephus de Chiramo Architecto sic scribit: Is fecit duas columnas aereas crassitudine quatuor digitorum: altas decem & octo cubitos. At quoniam totus scapus cauus erat, & additae insuper spirae basis erant etiam cauae, necessarium visum fuit solidam quadratam plinthum fundere, quae totum opus columnae, instar fundamenti, & sustentaret, & contineret. atque praedicti loci, ut dixi, plinthum columnae adiecerunt, quae tota vsque ad capitellum octodecim cubitis erat alta. At liber Paralipomenon vtramque simul scapi vtriusque complexus est altitudinem, dempta tamen vtraque plintho: atque eam reperit fuisse cubitorum quinque & triginta. *Ante fores etiam templi, inquit, duas columnas fecit Salomon, hoc est, fieri praecipit, quae triginta & quinque cubitos habebant altitudinis.* Qui quidem locus vnicuique columnae cubitos tribuit septendecim, eum dimidiato: tot enim praecipit altum fuisse scapum columnae, sublata plintho & capitello; infra ostendam.

Quae omnia quamuis ipsa plurium scriptorum ac rerum consensione satis firma esse videantur, ea tamen multo magis confirmabuntur ijs ipsis ratiocinationibus atque mensuris, quae ex hac vna altitudinis mensura deducuntur; & quidem omnes quotquot de columnis scripsere, in hanc vnam sententiam venerunt, ut eam esse

3. Reg. 7.
V. 15.
COLVM-
narum altitu-
do.
4. Reg. 25.
V. 17.
Ierem. 52.
V. 21.

SCAPI AL-
titudi cubi-
torum 17.
praecisa.

A indicarent veluti primum omnium mensurarum totius templi fundamentum, ut infra patebit. Illud autem ex candido, benignoque lectore exigendum initio fuit, ut permittat me veritati ex proprijs fontibus indagandae operam dare, illis omnibus figmentis, quae huc intulit ignorantio, praetermissis, quae pudet certe referre, nedum in illis confutandis diutius immorari. Quamuis enim non ignorem in his omnibus facultatibus, quae communes non sunt, (quippe quae maiori cum defatigatione parantur, & quoddam exigunt à natura discentis ingenij acumen, & assiduam exercitationem) ea tantum, quae ab ignoratione profecta sunt, ignaris vsque quaque placere consueverint: tamen quoniam paucioribus prodesse potius cupimus, ijsque studiosis, quam à communi & incomposita plebe laudari, ea tantum subijciemus veritatis proponendae fundamenta, quibus prudens lector possit omnia eiusmodi figmenta dignoscere, illisque minime dimoueri, sed ea propulsare atque propellere.

Sed ab altitudine scapi ad eiusdem crassitudinem veniamus, sequi enim nos decet sacrae Scripturae, quam interpretamur, ductum. *Et linea duodecim cubitorum ambiebat columnam vtramque.* Vox חַסְנִי חַסְנִי, quam Vulgatus vertit *vtramque*, à verbo חָסַן sanah, deducitur; quod iterare, secundare significat: quare ab aliquibus verba potius, quam verborum sensum respicientibus, conuertitur; *Linea duodecim cubitorum cingebat columnam secundam*, quibus si secundatam legere liceret, aut si ipsi iteratam scripsissent, propius certe ad veritatem accessissent.

Sed quam longissime à sensu recessit Chaldaeus; Septuaginta interpretes forte imitatus, qui difficultatem Hebraicae phrasos explanare cupientes, aliter sensisse videntur, quam ut cum Hebraeo textu sentirent: Et perimetrum duodecim cubitorum filum ambiebat eam, & sic columna secunda. Subintelligendum enim esse videtur, eodem filo; quasi sensus sit, filo duodecim cubitorum cinxit columnam vnam, & reliqua filii parte cinxit columnam secundam. Sed phrasim, immo & rem ipsam vno verbo expressit Vulgatus: חַסְנִי חַסְנִי, *vtramque* conuertens. Hunc enim sensum sortitur sine controuersia eadem vox in Genesi: *Idcirco vocatus est, inquit, locus ille Bersabee: quia ibi שְׁנֵי חַסְנֵי senchem, secundus eorum, ambo ipsi, melius Vulgatus: vterque iurauit.* sic etiam sollicita Rebecca, de odio, quo Esau prosequeretur Iacob pro benedictione sublata, hunc hortatur ut fugiat: *Cur, inquit, שְׁנֵי חַסְנֵי senecem, ambo vobis, vtroque orbabor filio in vno die?*

Non me latet Ieremiam Prophetam, dum miseram vrbs cladem, ac templi deploraret incendium, columnarum meminisse, cum eadem fere verba historiae Regum retulisset: *Et funiculus, inquit, duodecim cubitorum circuibat eam.* qui cum lugentis affectum concisis verbis, ac veluti singultibus interruptis exprimeret, quam historia vocauit, (secundam), hoc est, *vtramque*, ipse pronomine quodam duarum literarum, quod affixum vocant, adiuncto, (eam,) dixit, hoc est eam vtramque quam dixit historia, atque adeo in idem recidit. Quibus consentit Iosephus, dum de Chiramo à Tirio Rege ad Salomonem misso sermonem haberet: Is, inquit, fecit duas columnas aereas crassitudine quatuor digitorum, altas decem & octo cubitos, quarum circumferentia duode-

CRASSITV-
do quae, ac
quanta.

SECUNDA
pro vtraque.

Genes. 21.
V. 31.

Genes. 27.
V. 45.

Ioseph. 8.
anti. cap. 2.

Eupolemus apud Euseb. 9. Praepar. 6. cap. 1.

duodecim cubitos complectebatur. Haec ille. A quo minime dissentire putandus est Eupolemus: quamvis librorum fortasse vitio decem cubitorum legamus pro duodecim. Is vero, quem laudauit, Eupolemus viam quandam nobis aperuit, consequendae veri tatis aptissimam: Fecit quoque, inquit, duas columnas aeneas, Salomon, easque auro puro contexit digiti crassitudine, eratque columnarum altitudo par templo, latitudo vero cuiusque, siue crassities in orbem, decem cubitorum fuit. Et quod ad auri crassitudinem pertinet infra expendemus.

COLVMNAE AERAE REQUIE TEMPLI PARES.

Illud vero maxime notandum, quod columnas testatur templo fuisse altitudine pares. Quasi dicat columnas has reliquis vniuersi templi pares fuisse. Id quod ex harum, illarumque collatione liquido constare poterit. Nam etiam non eodem loco, aut eadem ratione templi columnae marmoreae, earumque mensurae referantur, atque aenearum columnarum partes, & dimensiones; tamen cum nos singularum partium mensuras vndique conquisitas simul composuerimus, easque figuris expressas ob oculos semper habuerimus: facillime potuimus has, atque illas conferre, & affirmare, has ab illis nulla ratione dissimiles fuisse, sed omnes pares, omnes prorsus easdem. Ex quo mox liquet, eundem Eupolemum deceptum fuisse, dum vnicuique columnae circumferentiam tribuit decem, siue duodecim cubitorum: cum praeterquam quod perspicuis sacrae Scripturae testimonijs aduersatur, vniuersi aedificij proportionibus repugnat, vt tantam crassitudinem columna habeat, quae alta sit duodeuiginti tantum cubitos, vt sacri Scriptores tradunt, & vt ex omnium columnarum templi altitudine monstrabitur, sentiamus igitur quod verum est ac certum, solum duodecim cubitorum circumdedisse columnam vtramque, sex cubitorum lineam cinxisse alterutram. Huius ergo diameter ex tertia circumferentiae parte, qua ratione nos docuit sacra Scriptura computare, duorum cubitorum fuit. quanta videlicet data est à Propheta nostro frontibus, aut semicolumnis vniuersi templi latitudo, quantaque à nobis ostensa est esse debuisse omnium columnarum templi diameter, seu crassitudo non earum modo, quae in medijs porticibus atriorum Israelis, & Sacerdotum erigebantur; sed & earum, quae vniuersum atrium gentium cingebant, & porticum contignationem sustinebant.

Id quod non symmetriae ratione tantum confirmatum est, verum etiam locupletissimo Iosephi testimonio. Is enim cum Meridianam porticum atrij gentium ab Herode factam retulisset, quae antiquae Orientali porticui ex prima Salomonis aedificatione adhuc eodem attestante Iosepho superstitite coniungeretur, vt perspectum foret huius, atque illius columnas pares fuisse: id à se restatum esse voluit: Crassitudo autem, inquit, cuiuscumque columnae, quantam possent tres homines, confertis inter se complecti brachijs: longitudo viginti septem pedum, subiecta spirae duplici. Haec ille, qui singulis prope verbis aliquid nobis indicat, ad columnarum rationem, percipiendam maxime necessarium. Primum enim eam quam tres homines complectuntur, eolumnam, diametrum habere indicat staturae hominis fere parem, cum ea, vt dixi, par sit suis brachijs extensis. ex quo deinde longitudo cubiti, quam statui, confirmatur, quae quoniam

Ioseph. 15. anti. cap. 14.

Dixi in Ap. parat.

Adimidiā hominis staturam non asequitur, propterea dixit Iosephus confertis brachijs complexos fuisse tres homines columnam: maiorem complexuri, si manibus manus contingerent, non vero conferent. Altitudinem vero scapi eandem retulit, quā sacrae Historiae retulerunt, hoc vno ab illis distans, quod illae cubitis altitudinem finiunt, hic pedibus, non quibuscumque, sed eisdem, quibus cubiti proportione respondent. Nam cum pedis, vt dixi, cubitus sit sesquialter, numerus pedum sesquialter certe erit numeri cubitorum eiusdem altitudinis. quae proportio reperitur inter pedes septem & viginti Iosephi, & cubitos octodecim scripturae, vt patet computanti. Quae vna ratio satis confirmare posset illud, quod saepe assumpsimus, & paulo ante confirmabamus, omnes templi columnas, & aeneas inter se fuisse magnitudine pares. Illud denique expresse Iosephus, quod ad columnarum basim spectat, de qua nos infra.

OCTODECIM CUBITI PEDIBUS SUNT PARES SEPTEM & VIGINTI.

18
9
27.

DE COLVMNARVM

CONTRACTIONE,

ADIECTIONE, & STRIJS.

Cap. VI.

VAB de crassitudine columnae dicenda supersunt, examinanda sunt in primis. Nam in Sixtiano Septuaginta interpretum codice legitur: Et perimetrum, quatuordecim cubiti circumdabant eam. Quam quidem lectionem, & à Theodoro relato fuisse ibidem testatum est: & eam suscipimus, non quidem vt Vulgatae contrariam, sed vt eiusdem aptissimum commentarium. Nostra enim lectio historici morem retinuit, quam in referendo aeneo quoque mari tenuerat, cuius circumferentiam cubitis triginta mensus fuerat, dimetientem vero eiusdem lineam cubitis decem: atque adeo columnae circuitum sex cubitis definiuit, cuius diametrum significare voluit fuisse duorum cubitorum. At Septuaginta interpretes exactam Mathematicorum rationem sequuti sunt, sicut & in maris circumferentia proponenda, vt demonstratum alibi à nobis est. Qua quidem ratione, illi columnae diametrum, & eiusdem adiectionem, quam paulo inferius ostendimus ventris columnae nomine indicarunt, & striarum praeterea latitudinem, & alia scitu iucunda non pauca nobis aperuerunt.

MATHEMATICAM RATIONEM COMPUTANTES SECUTI SUNT SEPTUAGINTA. Alibi Tomo 3. Appar. par. 2. lib. 3. cap. 18.

Verum non apud Septuaginta interpretes tantum, sed etiam apud ipsos sacros historicos quaedam alia insinuantur, quae sine mathematicis rationibus percipi nulla ratione possent. Triplex enim est scapi, siue styli columnae examinanda mensura, prima in imo scapo, secunda contractionis in summo, tertia adiectionis in medio. Et primam quidem imi scapi mensuram ex ea, quam supra dixi, calami in aequas partes sectione licet colligere: in qua mensura digiti singu-

Supra lib. 3. huius partis.

QUINQUAGENARIUS NUMERUS HUMERUS FABRICAE PROPRIUS.

singuli singulis adduntur cubitis: atque adeo cubitis binis, hoc est, digitis octo & quadraginta adduntur duo digiti, & fit columnae diameter digitorum quinquaginta. Quem numerum ad sacratiora mysteria significanda aptissimum, quasi proprium sibi vendicat haec fabrica. Eundem tamen licebit sequenti supputatione confirmare: summum hypotrachelium dat nobis circumferentia sex cubitorum: nam iuxta Archimedis demonstrationes circuli circumferentia ad diametrum eandem proportionem habet, quam duo & viginti ad septem: quod si per regulam, quam vocant trium, arithmetica supputatione quaeram numerum, qui ad senarium habeat proportionem, quam septem ad viginti duo, inueniam diametrum summi scapi vnus cubiti cum decem vdecimis cubiti partibus. Hunc porro numerum, si ad digitos reuocem, habebō diametrum digitorum quinque & quadraginta cum nouem vdecimis partibus: sed & fractionem abijciam, & summo hypotrachelio dabimus digitos quinque & quadraginta, hypotrachelio vero imo quinquaginta, & sic contractio columnae erit ex decima crassitudinis parte.

vt 22. ad 7. in 6. ad 1. 45. 7.

CONTRACTIONE COLUMNAE EX DECIMA CRASSITUDINE.

Vitruu. lib. 3. cap. 2.

Quam contracturam lubet tantisper cum ea conferre, quam Vitruuius assignat: Contracturae autem, inquit, in summis columnarum hypotrachelijs ita faciendae videntur; vt si columna sit ad pedes quinos, denos ima crassitudo diuidatur in partes sex, & earum partium quinque summa constituatur. Item quae erit ab quindecim pedibus ad pedes viginti, scapus imus in partes sex & semissem diuidatur, ex earumque partium quinque & semissem superior crassitudo columnae fiat. Item quae erunt à pedibus viginti ad pedes triginta, scapus imus diuidatur in partes septem, earumque sex summa contractura perficiatur. Quae autem à triginta pedibus ad quadraginta alta erit, ima crassitudo diuidatur in partes septem; & dimidiā ex his sex & dimidiā in summo habeat contracturae ratione. Quae erunt à quadraginta pedibus ad quinquaginta item diuidendae sunt in octo partes, & earum septem in summo scapi hypotrachelio contrahantur. Item si quae altiores erunt his, eadem ratione pro rata constituantur contracturae. Haec autem propter altitudinis interualum scandentis oculi speciem fallunt; quomobrem adijciuntur crassitudinibus temperaturae. Haec ille.

Sed certe Vitruuius, qui picnostylis tantum operibus decuplam altitudini columnae dedit eiusdem crassitudinis proportionem, eam praescripsit contracturae rationem, quae in firmioribus columnis haberet venustatem. Picnostylos vero vocat ipse eam columnarum dispositionem, qua in intercolumnio vnus & dimidiatae columnae crassitudo interponitur. cuiusmodi nulla est in hoc nostro aedificio: cum tamen omnes eius columnae in decupla erigantur suarum crassitudinum proportione. Quapropter cum graciliores multo apparerent columnae Eustyli, & Ariostyli, vt supra ostendimus, ratione dispositae, temperandae magis fuerunt contracturae: ita vt in columnis pedum quinquaginta, ima crassitudo in partes diuideretur decem, & ex eis nouem summae crassitudini darentur.

IN LATIORIBUS INTERCOLUMNIIS FIRMIORES COLUMNAE CONSTITUUNTUR.

Sed illud forte exigit à me lector, vt ostendam columnas has aeneas quinquaginta Romanis pedibus altitudine pares fuisse. Id quod libenter

praestabo; cum in nostris tabulis nullo negotio possit ostendi. Nam in tabula proportionum seprima sub Hebraico cubito numerum quinque affumas, qui est quarta pars vicenarij, quem ibi non inuenies: atque sub Romanis antiquis pedibus numerum obserues quinario respondentem, & affirmabis quinos quosque Hebraicos cubitos duodenis pedibus cum trecentis triginta tribus quingentesimis partibus fuisse pares. quod si hunc numerum quater sumas, inuenies cubitos viginti aequales fuisse Romanis pedibus quinquaginta cum octoginta tribus centesimis vigesimis quintis. Quod erat ostendendum.

Tabula proportionum. 7. in fine Appar.

AENBAE c. l. un. quinquaginta Romanis cubitis aedificij ne pares. 12. 2/3. 50. 1/2.

Aliam vero longe praestantiorē contracturae rationem licuit in hoc aedificio obseruare ex ipsis intimis architecturae principijs petitam, quam forte Vitruuius non agnouit; quippe ex triglyphorum exactissima distributione exortam: haec enim Vitruuium latuit, vt infra ostendam. Ratio vero huiusmodi est: quia cum summo hypotrachelio latitudo epistylis ex aequo respondeat, eodem Vitruuius teste (est autem epistylium trabs quaedam, vt videbimus:) fit summi hypotrachelij crassitudo, & epistylis crassitudo pariter aequalis altitudinis zophori, in qua trabs, quas grossiora ligna vocat Scriptura sacra, summo artificio disponuntur. Illud tamen modo pro certo tenendum est, quod infra erit confirmandum, zophori altitudinem digitorum fuisse quinque & quadraginta, quanta fuisse ostensa est summi hypotrachelij crassitudo.

RATIO CONTRACTURAE HUIUS AEDIFICII PROPRIA.

DE COLVMNARVM

STRIIS, ET ADIECTIONE.

Cap. VII.

UPEREST iam vt de adiectione columnae differamus: sed quoniam Vitruuij iussu haec ex striae crassitudine sumenda est, de harum columnarum strijs prius agendum est: striatae enim fuisse compertum mox erit. Nam columnarum proceritas, quae virginalē imitabatur gracilitatem, earundem striatas stolas esse imitandas suadet. Accedit quod tot, tantaque omnium columnarum, & ornamentorum sculpturae respuunt scapi corpus vniuersum absque vlla sculptura apparere. Sed & Iosephi testimonium plurimum hac in re facit, non illud quidem commune, quo opere Corinthio insculpta fuisse tradit columnarum templi capitella, ac Corinthiorum more omnia ornatissima fuisse indicat; sed aliud maxime proprium: Fecit enim, inquit, is artifex Chiramus, duas columnas aereas, cum canalibus cauatione quatuor digitorum, quarum erat proceritas decem & octo cubitorum: sic enim locum conuertit Rufinus. Scio aliter in alijs Iosephi codicibus legi: Is fecit duas columnas aereas crassitudine quatuor digitorum. Neque absone sunt

STRIATAE FUERUNT COLUMNAE.

Ioseph. 8. anti. cap. 2.

SOLIDA aeris crassitudo quatuor digitorum. Ierem. 52. Ps. 21.

funt Graeca: σόλιδος ἀεροχραστός ἡσώθεν τὸ πάχος τῆς ἀέρος δ' ἀκτιλῶν. Duas columnas aereas ad interiora crassitudinis quatuor digitorum. Quae sane lectio cum sacra Ieremiae historia mirifice congruit: Porro grossitudo eius quatuor digitorum, & intrinsecus caua erat. Septuaginta: Et grossitudo eius quatuor digitorum in circuitu. Haec autem omnia solidam indicant metalli crassitudinem, quae ad columnarum firmitatem & magnificentiam facere videtur maxime.

Sed adhuc minime videtur improbabilis Ruffini lectio, quam hausit ex alijs Graecis exemplaribus forte purioribus, cum haec nostra esse potuerint ab aliquo alio mutata, vt sacro textui congruerent; sed illa certe minime sunt absona cum vtrumque ex aequo verum esse possit, columnae scilicet metallum crassum vndique fuisse quatuor digitos, & canales inter strias latas fuisse totidem digitos: vtriusque enim rei exemplum videre licet in vestigio scapi columnae in figura supraposita.

Sed firmior multo est, haec contemnenda Septuaginta interpretum auctoritas, qui in Sixtiano codice rem aperto sermone exposuerunt. Et perimetrum, inquit, quatuordecim cubiti, circumdabant eam, crassitiem columnae, quatuor digitorum cavitates. Quos imitatus Comestor: Stylus vel stipes columnae, inquit, decem & octo (habebat cubitos) altitudinis non planae, sed valliculatus; habens in circuitu canales cauationis quatuor digitorum, & erat fusilis.

Et certe mira omnium partium cum architecturae praeceptis consensio, hoc idem confirmat. Strias enim quatuor & viginti faciendas esse praecipit Vitruuius, quot videlicet sunt in cubito digiti: ex quo fit vt summi scapi circumferentia, quae sex cubitis definitur à sacro historico, sex digitos tribuat vniciuae parti, quae rursum in canalem siue strigem diuidatur quatuor digitorum, & striam duorum: cauum enim strix dicitur, eminens pura pars, vocatur stria. Striatam frontem dixit Apuleius, hoc est, rugosam.

Apuleius lib. 10. anti. Ari st. 10. Ethic.

Columnarum striaturam Aristoteles ἐλάβωσιν rabdosin, vocat, quasi virgatam dicas. Idem enim ἐλάβωσιν rabdota, ostrea nominat, quae Latini pectinata, striata, virgata, conuerterent. Sed illud constitutum esse poterit ac certum, striarum, & strigum subduplam fuisse proportionem, quam minime Vitruuius retulit: quantumuis formam, & numerum earum in Ionicis symmetrijs praescripserit. Columnarum, inquit, striges faciendae sunt viginti quatuor, ita excauatae, vt norma in cauo cum fuerit coniecta, anconibus dextra, & sinistra angulos tangat, vt acumen normae circum rotundatione tangendo peruagari possit. Sic locum corrigo demptis ijs, quae explicandi loci causa ab aliquo videbantur adiecta, atque in textum illapsa confusione faciebant. Caua igitur siue striges semicylindrica forma excauata faciendas censet Vitruuius illam definiens, quo instrumento fit examinanda. Constat enim semicylindri basim esse semicirculum, in quo omnes qui ducuntur anguli recti sunt: Crassitudines faciendae sunt, inquit, quantum adiectio in media columna ex descriptione inuenitur. Descriptionem certe retulit, cuius praecedenti extremo capite meminerat illis verbis. De adiectione quae adijcitur in medijs columnis, quae apud Graecos ἐν τῶν ἀσπίδων appellatur, in extremo libro erit formata ratio eius, quemadmodum mollis, & conueniens efficia-

STRIVM numerus & mensura Vitruu. lib. 3. cap. 3.

tur. Itaque formam columnae expressam pollicetur Vitruuius, ex qua geometricis rationibus adiectio deprehenderetur, & mollis conueniensque columnae curuitas. Et certe descriptionem hanc suo volumini adiectam à Vitruuio fuisse minime dubitandum est; librariorum tamen incuria atque ignauia perijisse. pereat illiberalitas eorum, qui libros euulgant demptis, vt sumptui parcant, figuris, quibus ab auctore illustrati sunt libri. Verum quamuis descriptionis modus à nobis ignoretur, illi enim quos aliqui recentiores Architecti excogitarunt, nunquam nobis placuerunt: tamen cum striarum crassitudo sit perspecta duorum digitorum, eadem ex vtraque parte adijcenda est columnae in ventre. Atque adeo diameter ventris columnae erit digitorum quatuor, & quinquaginta. Haec autem diametri longitudo poterit alia certiore ratione probari.

Vitruu. lib. 3. cap. 2. in fine.

Interpretum lectio, perimetris vtriusque columnae quatuordecim cubitos dat, vniuscuiusque circumferentiae septenos. Septem autem cubiti digitos continent centum sexaginta octo, quem numerum si in sepeptenarium duxeris, productumque per duos & viginti diuiseris, habebis huius circumferentiae diametrum digitorum trium, & quinquaginta cum decem vigesimis secundis: hoc est, fere quinquaginta quatuor, quos paulo ante colligebamus. Quae sane rerum multarum summa consensio, vniuersa, ac singula ita confirmat, vt negari vix posse videantur ab alio, quam ab eo, qui symmetriae rationem, eiusque vim assequi nondum potuit. Sed remouendus tandem est scrupulus, qui alicui occurrat forte fortuna: quod lata plus nimio fiat stria duorum digitorum ex dimidia strige: cum fieri strias in veterum operibus Philandro attestante comparias, nihil plus quam ex tertia parte, nihil minus quam ex quarta apertionis canaliculi. Ea vero quamuis in planis strijs vera sint, in illis tamen, quae extantibus in medijs strijs astragalis exornantur, longe aliter se res habet: fiunt enim ex dimidia, & nihilo minus, strigis parte; aliqua ex maiori. Harum exempla videre licet in Pantheonae, induabus illis columnis, quae templi portam ex aduerso respiciunt, circa altare maius, & in alijs multis Romae. Nam cum alia multa ex sacris fabricis in hoc Pantheonis templum translata fuisse obseruauerimus, hoc etiam ornamentum genus ex Hierosolymitano templo mutuatum fuisse conijcimus.

Sed de praecepti huius Vitruuiani vtilitate dubitat Philander; qui aduersus Vitruuium dissensens, id quod astruimus, subuertere videtur. quare eiusmodi dubitationis causas submouere conandum est. Ac primum in verbis Vitruuij, nulla superesse videtur dubitandi ratio, quippe qui adiectionem faciendam esse testetur, & eius definiat quantitatem, striarum crassitudinem: in quibus nihil dubitat Philander. Et hoc ipsum indicat vox βῆτα beten, quae in Hebraeo legitur, & columnis tribuitur in historia Regum, quam sic conuertit Regius codex: Et ornamenta super duas columnas etiam desuper è propinquo ventris. Et certe voce בתן beten, vterus significatur, & venter; cuius propria forma in Canticis describitur, dum aceruo tritici assimilatur, quod aequa ratione intumescat. Sed proprium loci sensum exposuit Vulgatus: *Iuxta mensuram columnae*

CONTRASTURAE, & adiectionis ratio conueniens.

VENTRIS columnae circumferentia, cubitorum interpretum.

DIAMETER ventris digitorum.

24
7
168.
168
7
1176
22
53 1/2

Philand. super lib. 3. Vitruuij cap. 2.

ADIECTIONEM columnae probant sacrae Scripturae.

3. Reg. 7. V. 20.

Cantic. 7. V. 3.

VITRUVIUS ex sacris fabricis hausit praecepta.

Poedrianus. Cicero acti. 1. et 5. in Verrem.

VENTER columnae testimonij & exemplis probatur.

Vitruu. lib. 4. cap. 3.

nae scribens: hoc est, capitella liliata ipsi imposita columnarum scapis, altitudine aequalia erant latitudini ventris columnae, maximae nimirum columnae crassitudini. Quae quidem testimonia illud certe conuincunt, & Vitruuium huiusmodi praeceptum ex sacrae fabricae obseruatione habuisse, & ab omni propterea reprehensione immunem esse. Nam quod Philander eiusmodi columnas non viderit in Romanae antiquitatis monumentis, nullum debet mouere, cum eas vidisset Cicero. Nulla est, inquit, columna, quae ad perpendicularum esse possit, & iterum: Dicunt, inquit, fere nullam esse columnam, quae ad perpendicularum esse possit. Quem locum exponens Poedrianus. Perpendicularum linea, inquit, laterum aequalitatem probat, à summo ad imum altitudinem probans. Hoc in columnis omnibus tum maxime instructilibus euenit, in quibus aut media, aut ima crassiora sunt.

Neque certe merito dubitat Philander an oculo probatae fuerint huiusmodi columnae, cuius maximam habendam esse rationem putat. id enim nescio quid addit pulchritudinis, quae oculis blandiatur, haud secus quam reptilium corpora. Idque imitari videtur palma arborum pulcherrima, atque aliae plerumque arbores, quarum trunci in medio plerumque intumescunt, ascendenti nutritiui humoris, & descendenti excrementitij congectione: vt à vero aberrasse credendus sit, qui pulcherrimum hoc columnae ornamentum contra naturam fuisse dixit. Sed ea tantum ratione minus esse videtur in vsu, quod difficilius obseruetur. Nam Vitruuius ad pulchritudinem atque decorem ita visum esse conueniens, vt omnibus columnarum generibus voluerit esse commune. Et de Ionicis quidem & Corinthiis mirum non est, cum praeter capitella reliqua habeant membra similia: quod contra fieri solet in Doricis. Sed & de his sic scribit idem Vitruuius: De adiectione eius, quae media adijungitur, vti in tertio libro de Ionicis est praescripta, ita & in his transferatur. Haec ille. quae de columnarum scapis dicta sufficiunt.

DE CORONIS SIVE TRABEATIONIBVS

in vniuersum.

Cap. VIII.

X. 3. Reg. 7. V. 16.

VO quoque capitella fecit, quae ponerentur super capita columnarum fusilia ex aere. Quoniam omnia ornamenta scapis columnarum imposita hoc eodem nomine appellantur, ea vero non eadem sunt forma, sed multiplici, & quae diuersis nominibus censentur ab Architectis, vniuersa haec disputatio ex notione vocis כתרית cotharoth, pendet. est enim plurale vocis

כתר cother, quae coronam, diadema significat, cui similem esse putant Latinam vocem cidarim. Sic enim dictam putant esse coronam, quod caput cingat: ab hac enim voce verbum deducitur, quod cingere, circumdare significat, instar coronae: sic in Psalmo: Tauri pingues obsederunt me. In Hebraeo: Tauri Bassan circumdederunt me, eodem plane sensu. quippe cum inter condensa, ac siluas montis Bassan ferocissimi, ac pinguisissimi tauri educarentur; quo ferarum genere vndique cinctum fuisse Dominum IESUM, de quo est sermo, significat, cum ita illum comprehenderunt Hebraei, vt nulla ratione posset ab eorum manibus euadere. Sed nomen ipsum coronam significat, aut fasciam, qua regum capita cingebantur. Sic apud Esther. Et posuit כתר cother, diadema regni in capite eius. Et iterum: Et accipere regium diadema super caput suum. Sic enim superbus Aman regni auidus loquebatur, sed longe aliter se res habuit.

CORONA, diadema, cybaris.

Esther. 2. V. 17. & cap. 6. V. 8.

CORONAE numerata.

Iam ad nostrum institutum accedentes, ea omnia, quae de cidari crudite scripsit Pradus, huc possent transferri, vt multiplex coronae munus sit magis perspectum, cingit enim, nobilitat, exornat. Quae omnia illis omnibus ornamentis conueniunt, quae columnarum stylis imponuntur, capitellis nimirum, epistylijs, zophoris, coronis, de quibus sermo est: sed potissimum omnium summo; quippe quod apud Latinos idem coronae nomen sibi quasi proprium vendicat, quod non modo columnas, verum etiam vniuersum aedificium cingat, coronet, & illi veluti perfectionis dignitatem adijciet. Verum cum vt dixi, & infra sum ostensurus, hoc coronae nomine praedicta ornamenta omnia significentur, ex partium dimensione facile colligetur, quae nam ex illis quo loco indicentur. Atque in praesenti textu ipsa trabeatio indicatur, epistylis constans, zophoro, & corona, vt mox ostendemus.

Sed allatum locum varie conuertunt interpretes: Septuaginta in Regio: Et capitella: in Sixtiano autem, Additamenta: quae in notatibus ab aliquibus dicuntur coronamenta. Est enim Graeca vox ἐπιθήματα epithemata, quae vbi que legitur additamentum, quod superimponitur, operimentum, id indicans ornamentum genus, quod in summo collocatur. Chaldaeus, coronas vertit hoc loco, quamuis apud Ieremiam, capitella eidem voci substituat. Sed Vatablus aliqua vocis praedictae notione deceptus est, & coecutientes Rabbinos sequutus, hallucinatus est. Et epistylia, inquit, rotunda cum coronamentis super capita columnarum duarum, qui singulis prope verbis à veritate deflexit: in eo vero quam maxime, quod rotunda ea vocat. viderat apud Lyrannum, atque apud Rabbinos quosdam fabricae aptissime ignaros, in sphaerae modum huiusmodi coronamenta efformari: qui si cogere loca Scripturae, quae de his loquuntur, exponere, viderent sane, sin minus lucem, saltem illius carentiam. Qua enim ratione in sphaera inueniant capitellum tribus cubitis & quinque dimensum, retiacula bina, septena versus retiacula, tot, tamque varios malogranatorum numeros, atque id genus alia, numero quam plurima, difficultatibus insuperabilia? A qua sane sphaerae, siue rotundae formae specie maxime alienum esse videtur, epistylia dici cum coronamentis: haec enim epistylia partes sunt ipsius coronamenti, vt mox videbimus, quarum similes nondum

Vatabli error. EPYSTYLIA rotunda non fueront.

sed columnarum ordinem, porticum, integram columnationem. Quod Hispanice diceremus: no vna hilada de fillares, sino vnorden de colunas, todo vn suelo.

TRES ORDINES lapidum tres significant porticum sibi inuicem superpositas. Ezech. 46. v. 5. 3. Reg. 7. v. 12. & cap. 6. v. 36.

Nos lib. 4. cap. 67.

Bellarm. cap. 3. de nominibus.

Tagninus lib. 2. cap. 4. in fine.

Ezech. 46. v. 6.

Genes. 5. v. 7.

NUMEROS frequenter permutant Hebraei.

2. Paralip. 4. v. 3.

ATRIORVM triplex contigatio.

Atque adeo tres ordines lapidum politorum triplicem porticum significabunt, alteram alteri superextructam. Neque aliud quidquam his verbis significatur, ab eo diuersum, quod à Propheta nostro de vtroque atrio testatum habemus: Quia supportabant, inquit, porticus, quae ex ipsis eminebant de inferioribus, & de medijs adificijs. Quod late à nobis explicatum est. Sed difficultas in eo sita esse videtur, quod subiungitur: & vnus ordinis de dolata cedro: vel: Et vno ordine lignorum cedri. Nam singuli columnarum ordines singulis distinguuntur trabium ordinibus. Qua in re elegantiam Hebraicae phrasim licet obseruare: quam sic conuertit Regius codex: Tribus ordinibus lapidis dolati, & ordine trabium cedrinarum excisarum: Et iterum. Et atrio maiori circum tres ordines petra dolata, & ordo trabium excisarum cedrinarum. Permutat itaque numeros: Ordines, inquit, lapidis, & ordo lignorum. Quod tam frequens Hebraeis est, vt in regulas grammaticales inducendum visum fuerit illius idiomatis praeceptoribus. Huius rei plura afferri possent exempla: satis erit vnum, aut alterum: In die autem Kalendarum, inquit Ezechiel, פרו כן בקר חמשים, par ben becar themimim, filium vaccae immaculatus. senlum aptissime conuertit Vulgatus: Vitulum de armento immaculatum. Et in Genesi: Vixit Seth postquam genuit Enos: שבע שנים ושמונה מאות שנה, Sebagh simim vsnooneh meoth. sanah; quae adverbium, conuerti non possunt, cum numerorum plerumque nomina careant apud Latinos declinatione, & casibus. Septem annos, & octo centum annum. itaque, septem, ponit in singulari, annos, in plurali, octo, in singulari, centum, in plurali, annum, in singulari. Sensum reddit Vulgatus aptissime. Vixit Seth, inquit, postquam genuit Enos, octingentis septem annis. Ex quo fit, vt totidem ordines sint lignorum, quot lapidum. id ipsa phrasim plane indicat: dum, vt dixi, ordinibus lapidum, & ordine cedrorum distinctas fuisse eiusmodi partes testatur, vt sicut ordines vnus lapidis esse non possunt, sed plurium; ita ordo trabium fuisse intelligatur, non vnus sed plures ordines. Cuius rei efficax argumentum desumi posse videtur ex libris Paralipomenon, in quibus sic Hebraea ad verbum conuertuntur in Regio codice: & imago bouum subter illud circum circumdantium illud, decem in cubito ambientes mare circum, duo ordines bouis fusorum in fusione illius. Cui sententiae minime putanda est contraria Latina interpretatio, quae habet: vno ordine lignorum: nam cum phrasim Hebraeam retinuerit, haud aliter, quam illa exponenda esse videbatur: vt sensus sit: Et vno ordine lignorum cedri vniciueque lapidum ordini superaddito.

Sed ad phrasim Hebraicam reuertamur. Ea quidem adeo perspicua est cuiusque Hebraicae linguae vel mediocriter instructo; vt expositione non indigeat: tunc autem linguae peritis, & alijs omnibus esse poterit maxime perspecta, cum res ipsa ob oculos ponetur. Et de atrijs iam satis ostensum est, ea fuisse triplici columnarum, siue semicolumnarum ordine distincta, triplici trabium dispositione suspensa: in-

A vestibulo autem templi, de quo nunc est sermo, non ab omnibus id obseruatum fuit: id tamen, vna cum ipsa phrasim explicatum est in libro Ebraeae, quamuis diuersis verbis; quia non eadem omnino lingua, qua alij scriptus est hic liber. Verba tamen sic ad verbum conuertit Regius codex: In anno vno Chores regis, Chores rex posuit edictum domus Dei, in Ierusalem domus aedificaretur, locus, quo immolares victimas: & fundamenta eius componeres, altitudo eius cubitorum sexaginta, latitudo eius cubitorum sexaginta, structurae lapidis marmoris tres; & structura ligni noui; & eductio è domo regis dabitur. In margine vero alia lectio habetur huiusmodi: Parietes ex lapidibus marmoreis tres, & paries interior de lignis nouis, & sumptus &c. Septuaginta in Complutenfi: Et domus lapideae fortes tres, & domum lignorum nouorum vnam. At in Sixtiano: Per domos lapideas politas tres, & domum ligneam eius loci nouam vnam. In notationibus autem indicatur in aliquo codice legi δ'όπου domus, quasi moeniano, siue tecto: sed rem, vt dixi, & phrasim aptissime exposuit Vulgatus: Anno primo Cyri Regis, Cyrus Rex decreuit, vt domus Dei aedificaretur, quae est in Ierusalem, in loco ubi immolent hostias; & vt ponant fundamenta supportantia altitudinem cubitorum sexaginta, & latitudinem cubitorum sexaginta, ordines de lapidibus impolitis tres; & sic, id est, & totidem ordines de lignis nouis. Et quamuis altitudinem domus ex dimidia prioris definitur Cyrus, veritus fortasse, ne ad celsitudinem turris ascenderet, quae praesidio urbi esset, & speculae; tamen eosdem plane ordines fieri permisit, quos primum fecerat Salomon. Id quod testatum esse videtur in sacra historia iuxta Ionathae expositionem: nam vbi nos legimus: Textit quoque domum laquearibus cedrinis: & Septuaginta: Et laquearibus textit eam in cedris: quem dixi Chaldaeus sic habet: Et operuit domum trabibus cauatatis, & supra illas erat ordo multiplex capitum tignorum cedrinorum.

1. Esdrae 6. v. 3. & 4.

VESTIBULI, templi ordines tres.

3. Reg. 6. v. 9.

Isidorus Clarius. TEMPLVM triplici contiguatione tectum, sicut tabernaculum triplici velo.

D Sed quod capitum lignorum meminerit, perspicua ratio est; cum ea in zophoris trabationum apparuerint, vt infra ostendemus. Illud vero quod interpretes hi minime exposuerunt, numerum videlicet contignationum, exposuit Clarius, non tam ex propria, quam ex Rabinorum, quos imitari plerumque solet, sententia. Textit quoque domum: Alius, inquit, sic vertit: Posuitque contignationem vnam demissioem, & aliam per ordinatas cedros. Quod videlicet, quemadmodum tabernaculum Moysis fuit aulaeo picto, cortinis, & pellibus tectum, sic Salomon fecit in templo, praeter tectum, duplicem contignationem. Haec ille. Quae satis esse videbuntur ad ostendendam triplicem contignationem atriorum, interioris & exterioris: nam de atrio gentium alia ratio est habenda. Ostensum etiam satis est, vestibuli templi triplicem quoque fuisse contignationem. Sed haec altitudo certe duplo maior fuit altitudine illorum: quippe cum haec centum viginti cubitorum fuerit, illa sexaginta, vt ostendimus: ex quo liquet singula membra, & partes vestibuli duplo maiora fuisse similibus atriorum partibus; cum eadem sibi mutuo in eadem ratione, proportionemque respondeant.

Sed quoniam dupla haec rationis comparatio

tio admirabilis parit symmetrias: vel, vt verius loquar, diuinae huius architecturae, atque infinitae Sapientiae argumenta, quae haec omnia, tanquam supra naturalium rerum symbola tanto artificio disponebat; eaque vterius progreditur ad subduplam domus saltus Libani proportionem: de hac quoque non nihil sequentibus capitibus agendum esse duximus.

DE DOMO SAL-

T V S L I B A N I,

eiusque appellatione,

& vsu.

Cap. X.

DOMVS saltus Libani non fuit in Libano, sed Hierosolymis.

1. Reg. 7. v. 13. & 2.

2. Paralip. 8. v. 1. & 2.

3. Reg. 10. v. 18. & 21.

D V P L E X vnus domus saltus Libani

OMVM saltus libani ita describunt sacrae historiae, vt si architectura templi prospecta non sit, vix, ac ne vix quidem percipi possit: quae cognita, & facilis est eius intelligentia, & breui sermone explicanda. Sed prius illorum remouenda est dubitatio, qui, quod minus attente sacrae historiam legissent, arbitrati sunt domum hanc in ipso Libani monte extructam fuisse. Quod certe cum pluribus pugnat sacrae Scripturae locis. Nam in primis haec domus inter partes domus, quam Hierosolymis condidit Salomon computatur à sacro historico. Domum autem suam aedificauit Salomon tredecim annis, & ad perfectum usque perduxit. Aedificauit quoque domum saltus Libani. Hanc enim domum tredecim illis posterioribus annis extructam fuisse, probat locus Paralipomenon, in quo post absoluta aedificia templi, & domus Regiae, hoc est absolutis fabricis Hierosolymitanis, annorum viginti spacio: septennio enim extructa fuerat Domus Domini, tredecim annis Regiae: animum applicauit ad extruendas, & muniendas alias ciuitates, & oppida. Expletis autem, inquit, viginti annis, postquam aedificauit Salomon domum Domini, & domum suam: ciuitates, quas dederat Hiram Salomonis aedificauit. &c. Sed & peltas aureas quas fecerat Salomon: Posuit eas rex in domo saltus Libani. Et iterum. Omnia vasa, inquit, quibus potabat rex Salomon, erant aurea: & vniuersa suppellex domus saltus Libani de auro purissimo. Duplex igitur ex dictis colligitur huius domus vsus, & ad solemnia conuiuia instauranda, & ad arma asseruanda, illa potissimum, quae ad Regium apparatus & pompam fuerant comparata.

Et quidem in primis perfectum esse videtur ex eadem Regum historia, quod Regina Saba admirata est domus huius structuram, admirabilem, & solemne conuiuij apparatus: Videns autem, inquit, Regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum, quam aedificauerat, & cibos mensae eius, & habitacula seruorum. Septuaginta: & Cathedram puerorum eius: Chaldaeus: discubium seruorum eius. Ad eos, qui cum rege discumbebant respicere videtur locus: in quibus non minus, quam in reliquis splendebat sapientia Salomonis. Et ordines ministrantium, vestesque eorum, & pincernas &c. Quae omnia ad domum saltus Libani pertinuisse, significare

videtur Iosephus, qui hunc locum fere exponens: Ioseph. 8. At illa, inquit, stupebat ad regis sapientiam, & tanto maiorem experta, quam audierat: maximeque admirabatur regiam tam elegantem, ac magnificam: & tam belle dispositum aedificiorum ordinem, quod hic quoque ingenium regis contempleretur. Sed nihil magis mirata est, quam aulam, cui cognomen saltus Libani, & quotidianos conuiuiorum sumptus. Haec ille. Quò forte respexit Chaldaeus, qui domum hanc appellat domum refrigerij regum. Quamuis hoc nomine merito censeretur illa, quae nemoribus ad voluptatem, & delicias confita, ex vtraque parte cingebatur. Nam eandem, quam paulo ante retulimus, scutorum, aut peltarum, quae auro solido tegebantur historiam referens liber Paralipomenon: Posuitque, inquit, rex ea in armamentario, quod erat constitum nemore. Quae causa vifa est sufficiens Lyrano, vt propterea dicatur domus saltus Libani, quod amoenitate, & arborum copia Libano monti pene non cederet. Quamuis alijs magis placeat, domum saltus Libani dictam fuisse, quod cedrinarum columnarum copia, & multitudine ipsum montem Libanum referre videretur. Nisi malis cedrinae materiae, qua constabat, copiam eo nomine indicari: quae tanta erat, vt montem ipsum Libani eo translatum fuisse putares.

Vtrumque videtur respexisse Propheta noster, vel potius apud illum Dominus: Fili hominis, inquit, pone faciem tuam contra viam austrum, & filla ad Aphricum, & propheta ad saltum agrum meridiani. Symmachus: bene exposuit: Propheta de Silua in regione meridiana. Hanc autem domum, de qua loquimur in regione meridiana extructam fuisse, perfectum est in vrbis imagine, cum ijs, quae de domo regis in Apparatu à nobis dicta sunt. Quo etiam loco, vt hoc etiam obiter adnotemus, illud poterit esse perspectum, quod paulo ante confirmabamus, perpetuo quodam muro domum regis, saltus Libani, & Reginae circumdandas fuisse.

Sed praestat nostrum audire Prophetam: Et dices saltui meridiano: Audi verbum Domini: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego succendam in te ignem, & comburam in te omne lignum viride: hoc est viridaria, & loca omnia arboribus confita ad amoenitatem, atque delicias regum, & omne lignum aridum: columnas cedrinas, epistilia, transtra, & alia omnia preciosa ligna, atque materiam, qua domus illa vniuersa tegebatur, exornabatur, ditabatur. Et comburetur in ea omnis facies, hoc est prae flammae, atque ignis citissima combustione facies pulcherrimorum iuuenum denigratae fuligine, & fumo tandem exurentur, ab Austro usque ad Aquilonem, quia

PVLCHER-
rimus iuuen-
ruris flos Sa-
lomonis fuit
facellitium.

Ioseph. 8.
antiq. cap. 2.

2. Paralip.
12. v. 9. 10.
& 11.

FLVXA
funt omnia,
quae in hoc
mundo sunt.

quia nimirum nullis illis reliquis erit effugij locus, depascente flamma vniuersam domum à par-
te eius Australi vsque ad Aquilonarem. Ad pul-
cherrimum illum iuuentutis florem respexisse
videtur propheta, qui statutis temporibus do-
mum hanc ingrediebantur, vt aureis muniti ar-
mis Regum stiparent latus. Horum meminit Iosephus dum equos laudat Salomonis: His, inquit, decus addebant equites, flos iuuentutis, proceri ceteros longe super eminenti statura, promissoque capillitio conspicui, & tunicas è sarrana purpura induti. Ad haec ramentis auri capillum quotidie spargebant, vt ad solarium radiorum contactum fulgor à capitibus eorum reflecteretur. Hi armati & pharetris succinti regium currum stipabant. Arma autem horum iuuenum in armamentario saltus libani reposita fuisse probant allati loci, si illis addatur, quod liber Paralipomenon narrat. Nam cum anno quinto Roboam filij Salomonis ascendisset Sefac rex Aegypti, & depraedatus esset domum Domini, & domum Regis, inter cetera secum tulit: *Clypeos aureos, quos fecerat Salomon, pro quibus fecit Rex Roboam aeneos, & tradidit illos principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatij.* Eccum quam fluxa sunt, & quam breui finiuntur omnia, quae humanae vitae innituntur. Certe nihil est tam firmum, tamque bene fundatum, quod in scelerum poena non diruatur, ac funditus euertatur. Ecce enim gloriam templi illius tam immensam, propter Salomonis scelera cum illius vita pene extinctam. Sed de his alias.

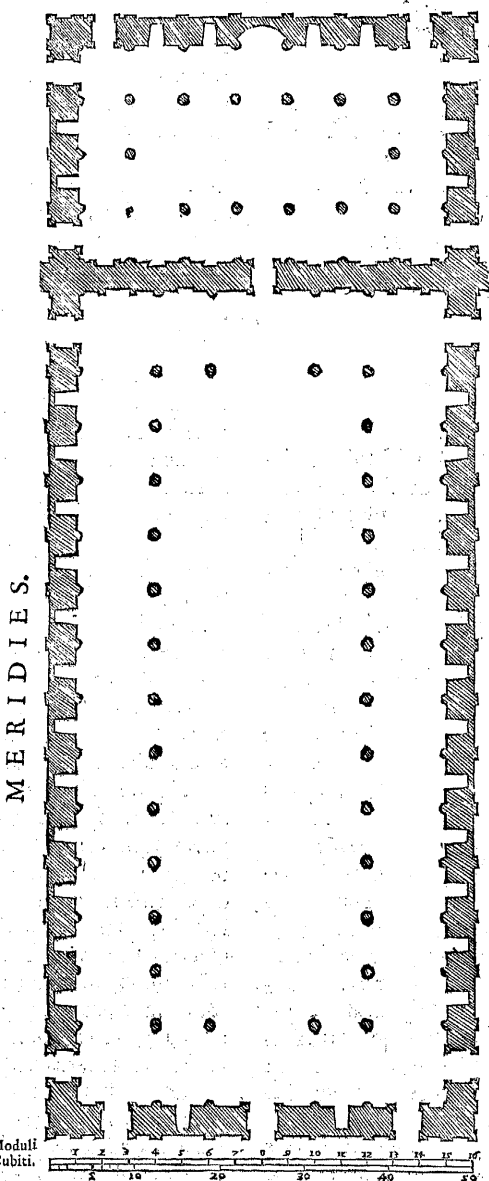
Illud vero subdit praedicta historia, quod ad clypeorum pertinet vsum & locum. *Cumque introiret Rex, inquit, domum Domini veniebant scutarij, & tollebant eos, iterumque referebant eos ad armamentarium suum.* Hos vero clypeos in parietibus ad decorem, & ornamentum domus appensos fuisse, significat Isaias Propheta, qui subuertendam fore urbem praedicens, eius rei argumentum quasi euidentem proponit, domus huius liberum, ac patentem introitum: quae vrbe florente, multis clauderetur valuis, feris, & vectibus, assiduaque fortissimorum militum custodia

seruabatur; quippe quae maximam partem thesaurorum regis, atque aureae suppellectilis contineret. *Parietem, inquit, nudauit clypeus diripiente milite pedestri domum saltus libani.* Et erunt 6. & 7. *electae valles tuae:* Ab oriente Henon, ab Aquilone, quae vocabatur Tirpoeon propter copiam rerum omnium quas artifices in ea degentes, vt dixi ciuibus suppeditare solebant, *plenaè quadrangarum &c. Et reuelabitur operimentum Iudae.* Direpta namque domo, & patentibus portis, aut exustis ab hoste: *videbis, cuius è plebe videre licebit, in die illa armamentarium domus saltus.*

Et quamuis haec vera sint, & certa, quae de domo saltus Libani haecenus recensimus; alia tamen ratione loquitur Iosephus de fine, propter quem extructa fuerit haec domus, de cuius vfu sic scribit. *Basilica erat, inquit, magna, & pulchra, multis columnis suffulta, quam ad causas forentes agitandas, & lites decernendas condidit, capacem multitudinis, quae eo ius peteret. Hoc propterea: fortasse dictum fuit à Iosepho, quod intra hanc basilicam porticus extructa, fuisset, in qua tribunal, & thronus Salomonis erat: id, quod certum est, & cum sacris historijs etiam colonum, quod in vestigio domus appositum esse perspetum lectori poterit. Verum cum domus haec, duplici intercedente trabeatione, in tres diuisa esset deambulationes; certe inferior ad agendas causas facile tributa fuit; superiores reliquae alijs vrbibus deputatae. Ac ne quis dubitet an de eadem domo loqueretur Iosephus de qua nos loquimur, quas illi tribuit mensuras, opere precium erit cum illis conferre, quae in sacris historijs leguntur. Longam, inquit, cubitos centum, latam quinquaginta, altam triginta. Hanc sexdecim, interpretis incuriam infra: patefaciam quippe qui sexdecim putari fuisse: columnas, easque quadrangulas; columnae quadrangulae sustinebant, & eam opere Corinthiaco, additis parilibus postibus cum valuis caelatis ad ornamentum loci simul, & munimentum. Sed certe mensuras persequi vix possumus, quin prius eius basilicae vestigium appo-*

VESTIGIVM DOMVS SALTVS LIBANI, ET PORTICVS COLUMNARVM.

OCCIDENS.

ORIENS.

Moduli
Cubiti.

SEPTENTRION.

MERIDIES.

namus, illius dispositionem & symmetriam facilius explicemus.

DE SYMMETRIA

DOMVS SALTVS LIBANI,

de columnarum ordinibus, &

trabeationibus in vni-

uersum. Cap. XI.

EODEM
architecturae
genere semper,
& vbique
vñs est Salomon.

1. Reg. 7. v. 8.

Ibid. v. 9.

Ibid. v. 12.

DOMVS

3. Reg. 7. v. 2.

IRABILIS structura templi B modum praescribere videtur omnibus fabricis Salomonis. Nam cum maxima, eaque diuinitus illapsa fuisset sapientia praeditus; sciretque eiusmodi fabricae rationem à doctore Deo inuentam fuisse; ac iam expertus fuisset quantum probarent oculi, atque intuentium animi; eius aedificij Symmetriae; facile quibus coniecere poterit eidem vsum fuisse Salomonem in domo sua extruenda, atque, in reliquis fabricis vniuersis. Id quod non modo coniectura ducti affirmamus, quamuis haec satis firma sit, verum multo magis eiusdem sacrae Scripturae exemplis. Non enim aliud significasse videtur sacer historicus, cum domum filiae Pharaonis extructam à Salomone fuisse testatur: *tali opere, quali & hanc porticum. Omnia lapidibus preciosis, qui ad normam quandam atque mensuram, tam intrinsecus, quam extrinsecus ferrati erant.* &c. Septuaginta. Haec omnia, inquit, ex lapidibus preciosis sculpta, ex distantia intrinsecus, & extrinsecus. &c. Et iterum: *Et extrinsecus vsque ad atrium maius, vel magnum, vt habent Graeca & Chaldaea. Cuius autem atrij fiat mentio dubitare non poterit, qui legerit ea, quae sequuntur: Et atrium maius rotundum trium ordinum.* &c. Quae paulo ante de atrio Israelis in domo Domini interpretati sumus. Quapropter ex his omnibus locis haec vna sententia colligitur, eadem plane architectandi ratione, eisdem proportionum mensuris, tum lapidum, lignorumque magnitudine, tum vero eorundem distantia, qua ab inuicem seiungebantur, aut simul copulabantur, vsum semper, & vbique fuisse Salomonem, qua vñs fuerat in templo; eandemque in primis, atque in secundis, ac denique in omnibus fabricis obseruasse rationem. Sed vt ab his, quae in vniuersum dicta esse videntur, ad propria magis veniamus, & singula; accipe nunc lector quae de fabrica domus initio proponenda videbantur.

te cubiti. atque hic erit modulus, qui dimidiato templi calamo aequalis est. atque adeo aptissimum praestabit operi symmetriam, & ad ipsum templum proportionem admirabilem. Atria, templi eriguntur cubitos sexaginta; haec autem domus cubitos triginta: vt iam incipiat respondere modulus illius, modulo huius in eadem duplicatione, nec aliter hic partes huius definiat, quam ille illius. Et idem hic modulus, qui latitudinem quinquaginta cubitorum in partes distribuit sexdecim, longitudinem centum cubitorum in partes diuidet duas & triginta; atque adeo tota area ductis occultis lineis diuisa manebit in partes, siue areas quadratas quingentas duodecim.

32
16
192
32
512

His ita constitutis modulus vnus crassitudini parietis circumquaque tribuatur: tres alij portici interiori circum parietes, atque in linea illa, quae tertij moduli finis est, centra dabis columnarum, duos modulus ab inuicem distantia: Sublata ex media latitudine Orientali vna columna ad portae commodiorem vsum, & altera illi respondente in media Occidentali latitudine, in cuius medio altera aperitur porta. quae omnia facile poteris videre in apposito paulo ante vestigio. Fit item ex dictis, vt columnae omnes, quae interiorem cameram sustinent, sint numero triginta in duas partes aequas distributae: quarum dextera quindecim constat columnis sinistra totidem: His autem omnibus columnis, ac singulis totidem aliae respondent parietibus ad parietes; ita vt dimidia sui parte versus columnas extra parietum perpendicularum projiciantur. cum tamen haec, atque illae columnae omnes, sint ex cedro. Quae omnia veluti in vnam summam collecta attentius perpendenda sunt lectori, vt facilius possit sacrae Scripturae testimonia, quae de columnis scripta sunt, atque eorum explanationem, quam iam agredimur percipere.

Et quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas. Hebraice, Graece, & Chaldaice habetur: Et triginta cubitorum altitudo eius super quatuor ordines columnarum cedrinarum. Quasi sensus sit, quatuor columnarum ordines aequales, altos fuisse cubitos triginta. Hos autem columnarum ordines computare licet, vel secundum longitudinem, vel secundum latitudinem: vnus enim ordo parieti est adhaerens Meridiano, alter ab hoc distat modulus tres, tertius parieti adhaeret Aquilonari, quartus ab hoc distat versus Meridiam modulus tres. Atque eadem ratione quatuor ordines possunt computari iuxta latitudinem, quorum duo extremi parietibus Orientali, & Occidentali adiacent, reliquorum vterque ab his distat tres modulus.

Quamuis alia quoque ratione quatuor possent ordines computari, quatuor respicientes domus latera, ac si quatuor parietibus cinctam fuisse domum vniuersam testaretur. Atque hunc sensum respexisse videtur Latinae Vulgatae interpretes: qui pro quatuor ordinibus columnarum cedrinarum, *quatuor ambulatoria*, conuertit, *inter columnas cedrinas*: deambulatoria vero porticus intelligo cum glossa, quae: Deambulatoria vulgo dicuntur, inquit, transporticus; quae porticus totam domum cingunt cedrinarum columnarum ordinibus vtrinque suffultae. Haec vero, quae diximus omnia, ad ordines columnarum, quorum alter alteri adiacet intelligenda sunt, nam de superimpositis ordinibus infra

MODVLI
investigandi
ratio.

LINEAE
radices etiam
in hoc aedificio
obseruandae.

PRIMI
ordinis columnarum
triginta.

ORDINES
columnarum
quomodo
computandi.

QUATVOR
porticus circa
aedem.

infra agemus; quamuis Sixtianus codex ad eodem ordines altitudinis hunc locum retulit, quippe qui: trium ordinum columnarum: scripsit, Ligna quippe cedrina exciderat in columnas. Hebraice: Et trabes excisae cedrinae super columnas. Septuaginta, & humeri cedrini columnis. Vatablus: Erantque cedrinae tabulae dedolatae super columnas: & in notationibus: Et erat, inquit, tecta cedro sursum super trabes, quae erant super columnas. Id est super columnas erant collocatae trabes, super trabes tigna, super tigna autem erant tabulae. Quibus verbis plane indicat quid ipse sentiat de verbis propositis, arbitratur enim contignationes significari, aut trabecationes, quae tribus partibus solent constare, trabibus, tignis, tabulis. Neque id immerito arbitratus est; cum fere ex verbis Hebraicis nihil aliud possit colligi. quamuis eorum difficilis admodum videatur interpretatio, propter notionem vocis כרתות cheruthoth, quae hic legitur, super columnis. Ea vero vox ex radice כרר carath, deducta esse videtur, & tam late patet significatione, quam verbum latinum, scindo, cum omnibus suis compositis; & phrasae praeterea, habet illius sermonis proprias, quas persequi non est huius instituti. indeque fit, ut sanctus Hieronymus vocem ad suam reuocans originem legat: Ligna quippe cedrina exciderat in columnas, singulas, vel columnis imponendas, acsi Hebraea ad verbum conuertisset: & excisiones cedrinae super columnas. Atque adeo nulla in re ipsa, videtur esse dubitatio.

EPISTYLIA cum humeris conferuntur.

Rem potius, quam vocem respexisse videntur Septuaginta interpretes οὐλοῦς καὶ ὀφθαλμοῦς, omnia cedrinae, humeros cedrinos ubique vertentes. quia quemadmodum humeri medio pectori innitentes in vtramque partem extenduntur: ita trabes, eae praefertim, quas epistylia vocamus, columnis innixae extenduntur in vtramque partem. Et quamuis haec ita sint, tamen adhuc in dictionarijs, quae videre licuit, tum vel Hebraicis, tum etiam Chaldaicis huius vocis nullam vidi fieri mentionem. Quod qua ratione factum sit, censeant alij, possit fortasse existimari hanc fuisse Architectonicae artis vocem propriam, quam interpretes hi nostri penitus ignorarint. Chaldaeus tamen paraphrastes rem ipsam ita exposuit, ut vocis etiam nobis indicaret coniecturam. Et coronae earum cedrinae, inquit, erant super columnas. Qui primam vocem כרתות cheruthoth, pro voce כרתות cotharoth, vsurpauit, facta nimirum vnius literae transpositione, quae Hebraeis est maxime in vsu. Quod vero ad rem ipsam spectat, quae significatur, nihil differt à reliquis interpretibus, cum coronamenta siue trabecationes praedicta voce significari supra à nobis ostensum sit. Sed hoc vnum addidisse videtur, quod modo maxime notandum est, & à nobis infra demonstrandum, coronas scilicet, vel coronamenta trabecationibus respondere: immo ex ipsis trabecationibus desumpta fuisse. Illud praeterea ab ipso Hebraeo scriptore indicari videtur, coronas, siue tabulata excisiones vocari, propter excisa capita trabium, quae in zophoris conspiciuntur, quarum formam Graeci Architecti triglyphos dixerunt, de quibus infra agendum est.

DE TRABEATIONVM, ET COLUMNARVM numero, mensura dispositione, & ornamentis.

Cap. XII.

Tabulatis cedrinis vestiuit totam cameram, quae quadraginta quinque columnis sustentabatur. Vnus autem ordo habebat columnas quindecim contra se inuicem positas, & è regione se respicientes, aequali spatio inter columnas. Multa simul proponuntur, quorum singula indigent explanatione. Ac primum; de tabulatis quae superioris versiculi explanationes esse videntur; dixerat in vniuersum tabulata cedrina columnis fuisse imposita; nunc tabulata ipsa in suas distribuit partes. Nam in Hebraeo legimus: Et tecta in cedro desuper super costas, quae super columnas quadraginta & quinque, quindecim ordine. Tria igitur insinuare videtur, costas, quae super columnas, nullo alio intercedente ornamento genere, fuisse, quas licet vocare epistylia sic dicta, quod stylis, hoc est columnis imponantur. Super costas vero sunt transtra, quae zophori respondent altitudini; & super his imponuntur asseres vel tabulae: & epistylum simul cum zophoro, vocat Chaldaeus, & merito, tabulatum. Quae costas erant super columnas quadraginta & quinque. Vulgatus vero alio conuertisse videtur verba, & satis ad rem, ut sermo sit de camera, aut media testudine lignea, quae praedictis superiore versiculo incumberebat quinis vtrinque, & quadragenis sustentata columnis; triplici ordine, alio alijs superposito. qui quidem tres ordines totidem alios numero, & magnitudine, & intercolumnijs pares respiciunt ex aduerso, forma quam simillimos.

EPISTYLIA quae sic dicta.

TRES IN altitudine columnarum ordines.

Hunc porro columnarum numerum, & hanc dispositionem licet quidem in proposito vestigio obseruare. Nam si orientalem columnarum dispositionem consideres, diuisa quidem fuit tota latitudo in modulos sexdecim è quibus vnicuique portici dati sunt terni, parietibus, singulis singuli, ut reliqui moduli octo sint a centro columnae, quae est in angulo Septentrionali ad similem columnam in angulo meridiano, ita ut possent inter eas tres columnae collocari, centris ab inuicem distantes modulos duos, sed sublata fuit, ut dixi, columna media, relinquuntur igitur duae tantum columnae longioribus porticibus adiacentes, quae quidem ratio eadem est omnino in Occidentali latere domus.

COLUMNARUM numerus expenditur.

Tam vero examinanda est longitudo, quae in duos & triginta modulos distributa est, ex quibus, ut superius ostensum est, tres dantur portici, vnus parieti; ac totidem ex altera opposita parte. sublatis igitur octo ex duobus, & triginta, supersunt quatuor & viginti, qui bifariam secti duodecim relinquunt intercolumnia, singula continentia duos modulos; intercolumnia voco spacia à centro vnius columnae vsque ad centrum alterius, ut in dimetiendo templo saepius adnotauimus. & erunt in latere Meridiano tredecim recta dispositae columnae, quibus si addas duas alias, quae

32. 8. 24. 12.

quae ad Meridiem vergunt, erunt omnes columnae lateris vnius, illae, inquam, columnae, quae mediam cameram, vel testudinem sustinent, quindecim; quae totidem alijs Meridianis ex aduerso positae, magnitudine, vsu, forma, respondent. Et super columnas quadrangulata ligna in cunctis aequalia. Epistylia recta definit, quippe quae quadrangulata efficiunt spatia non arcuata. Epistylia autem omnia in cunctis aequalia fuisse testatur, primum longitudine, quae confirmari potest, ex eo, quod diximus, vel potius confirmat, quod diximus, centra columnarum omnia ex aequo positae; epistylum enim à centro vnius columnae se extendit vsque ad centrum alterius. Deinde paria erant latitudine quippe quae summis respondeant columnarum hypotrachelijs, quod ostendit omnes columnas crassitudine fuisse pares: item altitudine, quae nunquam non fuit eadem in omni bene ordinato aedificio.

CENTRA columnarum aequi distantia.

TRES ORDINES columnarum.

Verum ea, quae ex dictis manifesta ratione colligebantur de triplici columnarum ordine, testatum habetur in Hebraeo, Graeco, & Chaldaeo codicibus. In Hebraeo sic legimus: Et fenestellarum tres ordines, & fenestra ad fenestram tribus vicibus. Et omnia ostia, & postes quadrati fenestella, & è regione fenestrae ad fenestram tribus vicibus. Fenestras פקפח סעפח, à radice פקפח sacaph, quae significat aspiceret: indeque dictae sunt fenestrae, ut alias dixi, quod ad prospiciendum sint factae; atque adeo quidquid apertum est, ut per illud prospiciatur hoc nomine appellabitur. Hoc loco ipsa inter columnaria licet accipere rectis epistylijs desuper conclusa, per quae ex porticibus videbatur camera, atque adeo, quadrangulata ligna vertit Vulgatus: Septuaginta: trabes. Chaldaeus: Vectium, inquit, erant tres ordines.

OSTIA DOMUS quadrata non arcuata.

TRIGLYPHI & metopae.

Est & aliud nomen, מוזוזות mechozach, quod fenestram item vertit interpretes, à verbo videntis, etiam deductum: vocem tamen Septuaginta considerantes regionem conuertunt, Chaldaeus angulum, quae vox anguli apud Hebraeos regionem significare solet, quippe cum mundus hic in quatuor diuidatur angulos siue regiones; tres igitur regiones, vel tres anguli vnius cuiusque regionis Meridianae videlicet, & Aquilonaris, tres porticus significabunt in altum erectas. Quae vero sequuntur voces sunt explicatae, quarum prior ostium significat, quod patet, quod apertum est; posterior postem portae; ut sensus loci sit portas omnes huius domus quadrangulatas fuisse, non arcuatas postibus exornatas quadratis ac rectis, non cilindricis, aut alia forma inflexis: Quae quidem expositio alijs fortasse magis; quam nobis ipsis satisfaciens illa vocibus minime repugnat; rei explicandae, maxime conuenit; ut tignorum capita, quae in zophoris apparent, mezuzoth, dicantur, intertignia, vel caua illa, quae inter tigna relinquuntur, dicantur pethachim, & triglyphos atque metopas significat, sicut similibus vocibus significantur à Iosepho mox afferendo.

Sed ipsos praestat audire interpretes: in Sixtiano. Et melathra tria, eadem vox in Complutensi conuertitur trabes, & merito: epistylia namque ea voce significantur. & capacitates super capacitatem tripliciter. regionem hanc vocat Complutensis. & omnia ostia, & capacitates quadrangulae, melathris instruitae; & ab ostio ad ostium tripliciter. Chaldaeus: Et

vectium erant tres ordines, & angulus è regione anguli tribus vicibus, & omnes portae, & postes erant quadrata: & operiebant vectes: & è regione anguli contra angulum tribus vicibus. Quae omnes versiones illud plane demonstrant, quod ex numero columnarum colligitur, tres ordines in altum erectos fuisse, cum quatuor ordines latitudini tribuantur.

COLUMNARUM mensurae

Sed illud superest, ut columnarum mensuram, quam nondum proposuimus, exquiramus; ea enim facile inuenietur ex atriorum templi proportionem. Nam cum atriorum altitudo Sexaginta cubitorum duplo maior sit altitudine huius domus triginta cubitorum: & haec atque illa tribus constant columnarum ordinibus, fit vt primus atriorum ordo duplo maior sit primo ordine domus; atque idem omnino colligemus de alijs omnibus ordinibus, ac partibus, cum fuerint eadem ratione perspectae. Interim satis erit indicare altitudinem primi ordinis fuisse cubitorum duodecim cum dimidiato, columnarum vero altam fuisse cubitos decem, crassam cubitum vnum cum vno digito, hoc est digitos quinque & viginti.

COLUMNARUM an quadrangulae fuerint.

Illud praeterea in dubium reuocari potest, ad columnarum formam spectans, quod Iosephus affirmare videatur eas quadrangulas fuisse. Sed interpretis ignauia factum est, ut à sacra Scriptura alienus esse censeatur Iosephus; tum quod quadrangulas faciat columnas, tum vero maxime, quod eas sexdecim faciat, cum sacra Scriptura quindecim computet. Sed Iosephi mentem à sacra Scriptura alienam non esse ex eius verbis Graece propositis, & propria, ac genuina verborum interpretatione patebit. Κισσι μὲν τετραγώνους ἀνεληλυμένον ἐκαστὴν πύλιν. ἑξήγασται δὲ κορινθίως. ἰσομέτρους δὲ φιλίας καὶ θυρώμασι τριγλῦφοις ἀσφαλῆτε δ' αὐτοῦ καὶ κεκαλλωπισμένον: Hoc est. Columnis in sexdecim omnino quadrangula distinctam, corinthiaca contignatione; lsimibus pari inter se mensura foribus: has licet vocare metopas, quae caua sunt intertigna, metopis, inquam, triglyphorum firmam simul, & exornatam.

Ioseph. 8. anti. cap. 2.

QUADRANGULA sexdecim columnis quibus denis suffulta.

Et certe Iosephus qui columnarum numerum initio subtrahit, dum multis columnis dixit domum fuisse suffultam, eius modo non meminit, sed tantum quadrangulorum, quae in summa contignatione, quam Itali vocant, suffulta, extensis super capitibus omnium columnarum epistylijs fiunt. Omnium columnarum dixi, ut intelligas illas quoque, quae exstant parietibus adiacent. haec enim quadrangula computare licet in quolibet latere basilicae. Nam inter columnas quindecim quatuordecim manent intercolumnia, ac totidem quadrangula in tecto extensis à columnis ad parietes epistylijs; his adde quadrata duo, hoc est quadrangula paribus lateribus, quae manent in angulis porticus, & sicut omnia quadrangula vniuscuiusque lateris basilicae numero sexdecim, quot computantur à Iosepho. Haec vero quadrangula opere Corinthio exornata fuisse dicit, hoc est subtili opera, & diligenti. Vocem vero θυρώματα thioromati, quam in valuas vel fores conuertunt interpretes, aperturas, velut magis latine ac proprie loquar, intertignia, eaque metopas vocat Vitruuius, & cum triglyphis coniungit, quos in Graeco aperte legimus. neque licuit interpreti, caelatis, conuertere, cum trifalcos, vel triplici caelatura in sculptos significet, vox Graeca: quam quod propria sit

METOPAE siue intertignia.

fit artis aedificatoriae, & à Latinis recepta, atque ab alijs omnibus linguis, oportuit retinere, nec eam licuit in aliam conuertere vocem minus notam, & difficiliorem.

Atque ad illud respexisse videtur Iosephus, quod paulo ante dicebamus, ostiorum, & postium nominibus metopas, & triglyphos à sacro historico indicari. illud denique parum animaduertit interpres ille Iosephi, quod valuarum caelaturas ad ornamentum loci simul factas fuisse tradit, & munimentum. quod quis non videat quam sit à ratione alienum, cum contra triglyphorum distributio ornamenti non parum afferat, & firmamenti; vt infra ostendemus. Quae hic obiter notasse sufficiet; cum totam rationem triglyphorum infra tradituri simus.

TRIGLYPHI apud Iosephum.

Illud denique praetermittendum minime fuit, quod confirmare facile poterit ea, quae de modulorum distributione diximus: describit enim facer historicus domus saltus libani proximas tres alias porticus, quarum vnam meretur longitudine pari latitudini basilicae, quinquaginta cubitorum, latitudine vero triginta. Qua quidem mensura reliquas omnes fuisse conijcimus, quas propterea non est mensus historicus: atque adeo vnam ex illis proposuisse fuit satis. Cuius longitudo eisdem modulis diuisa est, quibus latitudo Domus saltus libani cui adiacet. Latitudo vero porticus vniuersa denis constat modulis inclusis parietibus, quemadmodum in longitudine huius porticus sit, & in longitudine, ac latitudine, domus saltus libani: ex quo fit, vt porticus haec quatuor denis constet columnis, pari distantia modulorum binorum & inter se, & à parietibus. Et manet in media longitudine porticus, locus apertus pro tribunali, vt vides in ichnographia.

PORTICVS columnarum, vel folij.

OMNES BASILICAE CONSTRVENDAE LEGES ex hac vna Salomonis mutatus est Vitruuius. Cap. XIII.

ED priusquam à basilica recedamus, illud proferre non dubitabo, quod mihi maxime fuit admirationi, cum primum, velut aliud agens, obseruare licuit; Quod cum Vitruuius basilicae construendae leges statueret, huius basilicae locum, partes, proportiones iura adamussim enumerasse videtur. Quo vno argumento confirmatur, ac satis videtur esse firmum, ex huius aedificij obseruatione omnem perfectam aedificandi rationem fuisse petitam. Is igitur quem laudauit Vitruuius: Basilicarum loca, inquit, adiuncta foris quam calidissimis partibus oportet constitui, vt per hyemem sine molestia tempestatum se conferre in eas negociatores possint. Haec duo in primis obseruata fuere;

Vitruu. lib. 3. cap. 1. LOCVS Basilicae saltus libani.

quippe cum in platea portae aquarum extructa fuerit Regia Salomonis, in Meridiana vrbs regione, cuius frigidam aquilonis partem supereminens templum tuebatur, vt videre est in Vrbs imagine cum suis commentarijs. Earumque latitudines ne minus, quam ex tertia, ne plus, quam ex dimidia longitudinis parte constituantur. Vtrumque vero praecceptum ex nostra basilica desumptum fuit, cuius vniuersa longitudo centum cubitorum, duplo maior est latitudine quinquaginta cubitorum. At mediae testudinis latitudo, hoc est, spatij inter porticus relicti, octo modulatorum est, ex tertia longitudinis eiusdem, quae offensa fuit modulatorum quatuor & viginti. Nisi loci natura impederit, & aliter coegerit symmetriam commutari. Haec verba addidisse videtur, vt sibi licuisse ostenderet, legem, quam tulerat, non obseruasse in Basilica Fanestri quam aedificauit. Sin autem locus erit amplior in longitudine chalcidica in extremis constituatur, vt sup: in Italia Aquiliana. Quam ergo, Porticum columnarum, aut Porticum solij, in qua tribunal est. vocauit facer historicus, Chalcidicam appellauit Vitruuius, eamque in eodem loco posuit, vt in vestigio appareat. De nomine vero non constat apud scriptores, quamuis de re facilius sit opinari. Nam si cum Albertoc, auidijca, legamus, satis è re nostra erit, cum ad causas agendas facta fuisse dicatur domus saltus libani, & haec praeterea porticus tribunali sit instructa, quo Rex ipse sedens ius diceret. Neque alienum à veritate erit ampla quaedam, & magnifica aedificia ad Regum & Principum oblectamentum extructa intelligere, quorum meminit Arnobius, Scribuntur dij vestri, inquit, in triclinijs coelestibus, atque in calcidicis aureis coenitare, portare, & ad vltimum fidibus, & vocum modulatione mulceri. Ea vero quae alij tradunt de cudento aere, aut eiusmodi, nihil ad nos faciunt.

Tom. 3. Ap. par. par. 1.

LATITVDINIS ad longitudinem portio.

Leo Baptista Albertus de Architec. ra.

CALCIDICA, vel calcidica quae dicitur.

Arnob. lib. 4. contra haereses.

COLVMNARUM altitudo & porticum latitudo eadem.

LATITUDO porticum ex tertia camerae.

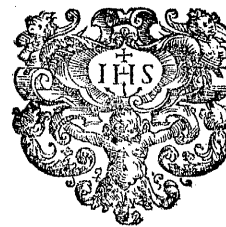
SVPERIORES columnae minores inferioribus quarta harum parte.

porro ordinum perturbationem quare fecerit ipse exposuit nimirum propter vsum.

Verum cum in Salomonis basilica similes vsus non fuerint, ordine dispositas fuisse contignationes non dubitamus, & quidem secundus à primo eadem ratione imminuitur, vt supra ostendi, & post pauca demonstrabo: tertius vero à secundo peculiaritate, quam forte non nouit Vitruuius. Columnarum denique proportionem, quam in eisdem habet ad altitudinem crassitudo, testatam reliquit idem Vitruuius, dum basilicae quam extruxerat enarrat mensuras. Columnae, inquit, altitudinibus perpetuis cum capitulis pedum quinquaginta crassitudinibus quinum, habentes post se parastatas altas pedes viginti latas, pedes duos semis. Haec autem est proportio quam in omnibus Salomonis fabricis perpetuo obseruauimus, quamque iterum confirmaturi sumus. Epistylia denique, zophoros, coronas iuxta praescriptam suo tertio libro rationem faciendas esse praescribit, quas etiam ab his nostris fuisse desumptas ostendemus.

DE CVPLA proportione altas columnas fecit Vitruuius.

Quae tam multiplex proportionum similitudo in re quadam à communi vsu tam longe remota, plane demonstrat Vitruuium huius tanto antiquioris basilicae obseruatione didicisse, quae tradidit: vel certe ab alijs accepisse, qui haec eadem obseruarunt; cum vix videatur credibile, tot, tamque multiplices varietates proportionum alicui sua sponte occurrisse.

DE EXTERIORI DOMVS CELSITVDINE: nec non de interiori celsitudine. Sancti, eiusque testudine. Cap. XIV.

STENDIMVS iam vestibulum templi triplici distinctum fuisse contignatione, triplici etiam atria ipsa, triplici denique domus saltus Libani: & quoniam testatum est apud Prophetam nostrum superiores ordines inferioribus fuisse humiliores, atque adeo superiores columnas, semicolumnas, aut parastatas inferioribus fuisse subtiliores, id quae ratione factum fuerit; exquirendum est in primis. Cuius rei vnum inuenire possumus firmum argumentum, si domus Dei altitudo perspecta sit, sicut nota iam fuit in superioribus, atiorum vniuersa altitudo, ac in primo ordine eriorum celsitudo. Sed ne actum agere videamur, assumendum est, vt certum, quod à nemine vocari potest in dubium, vestibulum nimirum ad centum viginti cubitos erectum fuisse. Nam in paralipomenis sic legitur: Porticum vero ante frontem, quae tendebatur in

2. Paralip. 3. §. 4.

longum iuxta mensuram latitudinis domus cubitorum viginti: porro altitudo centum viginti cubitorum erat.

ALTIITVDO porticus centum viginti cubitorum.

Sed in dubium reuocant doctissimi viri, & quidem numero non pauci, an haec altitudinis mensura ad vnam porticum fit contrahenda, an vero ad domum vniuersam fit etiam extendenda. Ac certe quamuis de re ipsa dubitari possit, an domus eiusdem altitudinis esset cum vestibulo, verba tamen textus ego non video, quae ratione, ad domum referantur; praesertim si vt in Hebraeo iacent legantur, quae sic ad verbum conuertuntur in Regio codice: Et porticus quae super facies longitudinis, super facies latitudinis domus cubitorum viginti, & altitudo centum, & viginti. Et Septuaginta: Et Aelam ad faciem domus, longitudo super faciem latitudinis domus cubitorum viginti: & altitudo cubitorum centum viginti. Quae sane verba haud obscure indicant eidem rei vtramque mensuram tribuendam esse, & viginti cubitorum, & centum viginti. Sed cum nullus adhuc opinatus sit aliud quidpiam, viginti cubitis fuisse dimensum nisi vnum vestibulum, à nemine videtur negandum altitudinem vestibuli centum illis viginti cubitis fuisse definitam. Quae sane res in eam me sententiam adducit, vt existimem, propterea vestibuli tantam celsitudinem referri, quod eidem par non fuisset domus vniuersae altitudo. Quod cum ex mensura altitudinis parietis domus mox referenda perspectum esse cuius possit: illud vnum hoc loco praestandum nobis erit, illis scilicet argumentis satisfacere quae in contrarium afferuntur.

RESPONDETUR obiectis. Ioseph. 8. antiq. cap. 2.

Atque in primis Iosephi verba exponenda sunt, quibus significare videtur domum altam fuisse cubitos centum viginti. Huius, inquit, altitudo aedificij fuit cubitorum sexaginta, & totidem longitudo, latitudo vero viginti. Super hoc autem erat aliud aedificium pari mensura, ita vt tota altitudo templi centum viginti cubitis constaret, versus autem erat ad Orientem. Et vestibulum in aditu eius erat viginti cubitorum longitudinis secundum mensuram latitudinis templi, latum cubitos decem, surgens in altum cubitis centum viginti. In circuiu deinde templi, construxit triginta cellas, quae inter se constipatae externos parietes templi fulciebant. Graeca ad verbum sic possent conuerti: Quae propter earum frequentiam, & multitudinem totum extrinsecus circumdarent. erantque earum aditus per alias in alias: & patebant singulae in longum quinque cubitos, ac totidem in latum, & viginti cubitis attollebantur. Super has alia series cellarum erat extructa, super quam rursus aliae omnes inter se numero, & amplitudine pares, ita vt coniunctae inferius aedificium aequarent altitudine. Nam superius non erat aedificatum. Haec ille. Quem dubitare non possumus vniuersae domus, & seorsum vestibulo partem celsitudinem assignasse. id tamen illum propterea sensisse existimandum est, quod sacrae Scripturae testimonia, quae de his rebus extabant percipere minime potuerit, vel propterea maxime quod architecturae fuerit omnino imitatus. cuius rei exempla non aliunde petenda esse existimaui, quam ex ipsius verbis: huius rei gratia fideliter à me relatis. Quis enim aedificij tam magnifici altitudinem in duas, easque pares omnino partes diuidi patiatur? contra sacrae Scripturae exempla, quae affirmant superioribus aedificij partibus siue columnis detrahendum esse de altitudine inferiorum, quod etiam ratio ipsa aedificij, & à natura petita exempla confirmant, vt supra ostendimus.

Supra lib. 4. huius cap. 67.

Illud

Illud praeterea sacrae Scripturae omnino aduerfatur; quod singulis cellulis altitudinem tribuat viginti cubitorum, cum potius omnibus simul tantundem tribuendum fit, vt ostendimus. Verum demus nullum de huiusmodi cellulis, aut columnarum altitudinibus perfpicuum extare facrae Scripturae testimonium, tamen si multa, eaque certissima extent: illud tamen extra controuerfiam est, & ab omnibus fcriptoribus receptum, & à sacro praefertim textu, fenestras in domo Sancti ad illuminandam domum fuiffe apertas, & domum hanc altam fuiffe cubitos triginta. si ergo paries domus vndique cellis his inter fe coniunctis operiatur in altitudine cubitorum sexaginta, qua via, quae ratione, quae fo, recipient huiusmodi fenestrae lumen suum? quae omnia cum stare nulla ratione possint, affirmare non dubitamus altitudinem domus, quae huiusmodi inffitebat fundamentis, aut saltem quae vna cum illis recenferetur, stare non posse.

At, inquit, non est Iosephi haec opinio tantum, sed etiam Herodis regis, & consensu populi totius receptissima: quippe cum promittens hic populo pristinam fore celsitudinem instaurandam, suafit illi, vtrestructum templum subuerteretur. Quae omnia eundem Iosephum habent auctorem. Templo huic, inquit Herodes, quod post liminio reuersi a captiuitate Babilonica patres nostri instaurauerunt, defunt ad priscam altitudinem sexaginta cubitis; tanto enim celsus erat vetus illud Salomonis aedificium. Nec hoc culpa maiorum nostrorum accidit, per quos non stetit, quin par illi pristinae structurae surgeret; Sed hanc mensuram praefcripserunt Cyrus, & Darius Histaspis filius. Cuius rei fides penes auctorem fit, admifcet vera, & certa de altitudine posterioris domus, & prioris, vt confirmet falsa, & mera figmenta. Sed multis indigent falsa fulcimentis; quorum plurima oportet etiam esse falsa, & quae, Deo ita disponente, ipsa suam manifestent falsitatem, & aliorum; ac si ipsa contraria testimonia pro veritate respondeant. Quis enim fit tam in credendo facilis, aut rerum omnium tam ignarus, qui non videat merum esse figmentum Iosephi, quod his subiungit: de recedentibus viginti illis cubitis centum super additis, quoniam fiderunt fundamenta? Sed quoniam hanc Herodis magnificentissimam structuram iterum examinare nos cogent eorum ingenia, quibus mendacia plufquam omnis veritas, placent, quasi fastidio quodam antiquitatis, ideo ab his modo superfedendum cenfui, & dandam operam objicientibus, libere propofita verba, fuiffe olim ab Herode ad populum pronunciata. Nunquid propterea Herodes sensit domum vniuerfam atque omnes, ac singulas eius partes tantundem altas fuiffe? Nunquid non satis veredici potuiffet, domum centum viginti cubitos altam fuiffe, cuius prima pars, & principalis facies tantundem effet alta. Sed etiam si cum Iosepho Herodes ita sentiret; nobis tamen esse debet integrum ab illis diffentire; vt cum sacra Scriptura sentiamus.

Atque in primis certum esse debet, & est ab omnibus fimiliter fcriptoribus receptum, non eandem fuiffe interioris domus atque exterioris celsitudinem. Nam interioris domus, mensuras persequitur textus, qui sic habet: Domus autem, quam aedificabat Rex Salomon Domino habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine. Et ficut nullus in dubium reuocauit, latitudinem,

Ioseph. 15. anti. cap. 14. TEMPLI Zorobabelici altitudo sexaginta cubitorum.

IOSEPHI figmentum de recedentibus viginti cubitis.

NON EADEM celsitudine interior domus, & exterior fuit.

3. Reg. 6. v. 2.

Atque in primis certum esse debet, & est ab omnibus fimiliter fcriptoribus receptum, non eandem fuiffe interioris domus atque exterioris celsitudinem. Nam interioris domus, mensuras persequitur textus, qui sic habet: Domus autem, quam aedificabat Rex Salomon Domino habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine. Et ficut nullus in dubium reuocauit, latitudinem,

A & longitudinem interiori ibi referri; ita minime dubitandum videtur, de interiore quoque altitudine fermonem fieri. Nam exteriori longitudinem mensus est Propheta noster centum cubitis, vt vidimus. Orientalis vero prospectus celsitudinem metitur liber paralipomenon centum viginti cubitis. Quapropter de interiore prius agendum nobis est, dende de exteriori.

Atque eandem non esse mensuram interioris domus oraculi, & exterioris sancti, plane indicat textus, qui huic tribuit triginta cubitos, illi vero viginti: quare etiam haec seorsum examinanda sunt. Et vt quae de sancti altitudine dicturi sumus facilius percipiantur, ob oculos habenda est illa secti templi orthographia, quae septima ordine ponitur cum titulo. SECTIO MVROVM TESTVDINIS, ATQVE CORNACVLI AVLAE SANCTAE. In qua primum apparent binae illae antae binos singulae cubitos latae, quae ostium sancti Sanctorum exornant, & quod latitudine pares sunt atriorum columnis, atque ipsi aeneis vestibuli columnis, de quibus paulo ante agebamus: pares quoque his illas esse celsitudine certum est. His vero trabeatio inest, quae aequalis, & aequae librata est trabeatibus atriorum, nimirum cubitos à summo stereobata quinque & viginti erecta, vt supra pluribus locis ostensum est.

Structura vero cubiculorum, quae exteriori rem murum aspiciunt, eiusdem altitudinis est; vt nulla ratione permittat fenestras in pariete templi aperiri infra praedictam altitudinem quinque & viginti cubitorum: quod non coniectura tantum ducti affirmamus, sed quia attestatum esse videatur à Propheta nostro, vt supra ostensum est. Necessarium igitur fuit fenestras supra viginti quinque cubitos aperiri, in celsitudine quinque cubitorum, quam vides in praedicta figura: vt ad perpendicularum erecta parietum aulae celsitudo vniuersa fit cubitorum triginta, vt in historia legimus. Huic porro altitudini imminet testudo cedrina: quam insinuat eadem sacra historia. *Textit quoque domum*, inquit, *laquearibus cedrinis*. Pro *laquearibus*, Hebraice legimus גבim gebim, quae vox, quoniam ex multiplici radice posset deduci, in varias notiones traxit interpretes. Ita vt putarent aliqui propriam esse radicem, cuius tamen ignoretur notio verum ex vsu sacrae Scripturae arbitrantur, & cuiuslibet rei partem, quae alijs emineat, hoc nomine significari: & gibbum Latinis dici posse existimant, voce, ac significatione Hebraicae simili: qua ratione apud Prophetam nostrum vox illa rotarum canthos saepe significat, quod in orbem emineant. Sic etiam in psalmo, humanum dorsum significat, cum humano more loquutus Dominus: *Supra dorsum meum*, inquit, *fabricauerunt peccatores*. Vel vt habent Hebraea, supra dorsum meum arabant arantes, prolongauerunt sulcum suum. Quae verba quasi ab Ecclesia dicta martyrum nomine, pie arbitratus est Genebrardus; Beatum referens Augustinum, qui sic de martyribus loquitur: Non extendente equuleo, non fulcantibus vngulis, non vrentibus flammis. Verum id ipsum magis proprie de ipso, qui est caput Martyrum, Christo Iesv dici posset, cum vix posset excogitari agri cliuus ducto, ac reducto desuper aratro discifus magis, quam flagellis innumeris Christi dorsum in domo Pilati. In qua quidem notione vox deducta esse videtur

NON EADEM oraculi, & sancti altitudo.

Fine lib. 2. Isagogici huius partis.

ALTITUDO aulae sanctae.

Supra lib. 4. cap. 34.

3. Reg. 6. v. 9. TESTUDO cedrina in sancto.

GIBBUS VM de dicatur. Ezech. 1. v. 18. & cap. 10. v. 12.

Psal. 128. v. 3.

Genebrardus in psalm. s. Angust. epi. 59.

FLAGELLA Christi praedicta in psalmo.

detur à verbo גבא gabach, quod significat excelsum esse, eleuari, siue extolli.

Plerumque etiam à גבא gabah, deducitur vox, quae foueam significat, siue cisternam; vt propterea varij videantur interpretes in expositione Ezechielis: *Et aedificasti tibi lupanar*: pro quo Septuaginta, inquit Hieronymus, transtulerunt; habitaculum fornicationis: Symmachus, & Theodotio πορνείον, hoc est lupanar interpretati sunt: Aquila volens exprimere etymologiam sermonis Hebraici גבא gab, posuit βεδύρον, quod nos dicere possumus foueam, vt significet ganeam, ac perfossam specum, atque tenebrosam, in qua prostitutorum libido versatur. Sed Rabbi David excelsum exposuit. Quae omnia dum mores indicant nefariae illius idololatriae, quae libidinibus admiscebatur, quam supra nos pluribus persecuti sumus: notiones interim huius vocis exponunt. Quapropter cum in loco Regum, quem interpretamur, sermonem fieri perspectum sit de testo, quo domus operiebatur, vocis huius notiones absque dubio significabant testi formam: quam significauit his verbis vsus Regius codex: *Et textit domum testudinibus, & ordinibus in cedris*. Chaldaeus; trabibus cauati. Erant enim tabulae, inquit Rabbi David, secundum dispositionem cisternarum, siue testudinum, quod alibi idem exponit: hoc est, tabulis contignatis instar testudinum: quamuis alibi חלגות חלגות, interpretetur, hoc est, tabulis instar costarum; animalium enim costae, quod curuae sint, גבא gab, dicuntur, vel גבim gabim.

Ezech. 16. v. 24.

FOVEA pro lupanari.

R. David.

Supra lib. 4. cap. 70.

TESTVDINES cedrinae.

R. David.

Kimchius.

TECTVM quod caelum significat, fornicaculum.

Vatablus 3. Reg. 6. v. 20.

EXCAVATIS ordine fossis aspera fuit testudo.

Vitruu. lib. 6. cap. 4. 4. Reg. 11. v. 8.

LAQUEARIORUM ornamenta.

Sed quamuis voce eiusmodi denominari posse dixerim ornamenta; tamen non eam esse duxerim testudinum formam, quae cum omnibus alijs aedificijs fit communis: sed eam, quae templi huius fit propria, vt in figura apparet; & cuius ornamentum exemplum vnum licet Romae videre in testudinibus templorum Solis, & Lunae, vel vt alij volunt Isis, & Serapidis: quae templi arcui Titi, & templo Pacis sunt proxima; & hodie in hortis Sanctae Mariae nouae includuntur.

Sed quae de testudine diximus, ipsis templi mensuris expositis mox confirmabuntur: fornix enim, vt dixi, supra altitudine cubitorum triginta erigebatur, cuius formam opinari non licet à perfecta recessisse semicirculi curuatura, à semicirculo, inquam, ducto in latitudine domus viginti cubitorum, cuius semidiameter, arque adeo summa celsitudo testudinis fit decem cubitorum, ab imo pavimento erecta erit cubitos quadraginta. Quae omnia si vera essent, certe liceret colligere trabes primae contignationis domus, quorum capita, vt infra ostendam, exterius apparebant, non infra altitudinem quadraginta cubitorum fuiffe collocatas. Sed tantae altitudinis fuiffe exteriores trabeariones domus, nec paucis, nec parui momenti argumentis licet confirmare. Primum, idque firmissimum ex ijs, quae supra ostensa sunt, desumi potest. Triplicem vestibuli, triplicem quoque atriorum fuiffe contignationem ostendimus: at vestibulum altitudine duplo maiori, quam fuerit altitudo atriorum, demonstratum est; ex quo colliges primum ordinem domus duplo maiorem fuiffe primo ordine atriorum. Sed horum columnae altae sunt cubitos viginti; ergo illius ordo primus altus erit cubitos quadraginta. Quod aliter quoque poterit confirmari, si in memoriam reuocentur ea, quae de capitellis in antis interioris vestibuli, & in circuitu domus vndique supra diximus, & de trabibus, siue trabearionibus eiusmodi antis impositis, & aequae libratis: vt antae formam, & proportionem columnarum imitatae fuiffe credantur, quae membra, & ornamenta omnia fuerant imitatae. Sed haec quatuor cubitos fuiffe latae dicuntur; ergo & quater denos altae, qua proportione sunt omnes columnae templi, & domus saltu Libani, vt ostendi: quamque proportionem in sua basilica imitatus est Vitruuius, qui columnas altas fecit pedes quinquaginta, latas quinque, parastadas altas pedes viginti, latas pedes duos semis.

At ne cuiquam aut noua videatur haec primae contignationis templi altitudo, aut profus inaudita, audiendus est Lyranus: *Appenditia*, inquit, *ascendunt vsque ad vicesimum cubitum*, inquit, *inclusue parietum templi: & tanta est altitudo parietis claudentis appenditia exterius*. Et quia inferior mansio templi vsque ad primum tabulatum, seu coenaculum ponenda est triginta cubitorum, sicut in templo Salomonis: ideo super appenditia remanet paries templi liber sine obstaculo per decem cubitos, ad recipiendum lumen per fenestras ad sufficientem illuminationem inferioris mansionis templi. Si vero mansio huius ponatur altitudo quadraginta cubitorum, sicut dicunt aliqui, sic adhuc conuenientior erit illuminatio. Et quia mihi videtur haec dispositio decentior, quia per hoc seruetur vniuersa trium mansionum; ideo sic inferius figurantur. Haec ille, qui cum in reliquis omnibus verita-

ALTITUDO summae testudinis Sancti quadraginta cubitorum.

PRIMA vestibuli pilae quadraginta cubitorum.

Supra lib. 4. cap. 65. huius partis.

Vitruuius lib. 5. cap. 1.

Lyranus super Ezech. 41.

3. Reg. 6.

veritatem fuisset affectus, hoc vno ab ea rece-

Supra lib. 4. cap. 12. huius partis.

PRIMUMVS ordo vestibuli cum trabatione quinquaginta cubitorum.

Sed & hanc domus altitudinem memini me aliam Theodoretum testimonio confirmasse. Primam vero trabationem ex quarta altitudinis parafadum parte faciendam esse probat ratio atriorum, ac eadem, quam supra ostendi, proportio: ut sicut prima contignatio atriorum alta fuisse dicitur cubitos quinque & viginti, sic etiam domus prima cum trabatione alta esse credatur cubitos quinquaginta.

DE ORACULI ALTITVDINE

camera. Cap. XV.

ALTITVDO oraculi.

VNIVERSA domus alta est cubitos triginta.

ORACVLI sanctitas.

VAE dicta sunt, omnia ad altitudinem pertinent exterioris domus, reliquum est ut de altitudine Oraculi breuiter dicamus. cuius rei gratia proponenda ob oculos est Sancti Sanctorum scenographia, quae octauo loco habetur inter ideas templi, cuius titulus hic est: PROSPECTVS TESTVDINIS MVRORVM ET PAVIMENTI SANCTI SANCTORVM. In qua videre inprimis licet, parietes ad perpendicularum erectos cubitos viginti, in quibus & summa corona computatur: & haec esse dicitur Oraculi altitudinem viginti cubitorum, quae recta est, haud aliter quam in Sancto recta altitudo computata est cubitis triginta, propter fenestras, quibus caruit Oraculum. His vero viginti cubitis cedrina imponitur testudo alta cubitos decem; ut verum sit, quod historia Regum insinuauerat, domum longam cubitos sexaginta enarrans, latam fuisse viginti, altam triginta. quae sane altitudo neganda esse minime videtur domui sexaginta cubitos longae, hoc est, ei, quae Sanctum complectitur, & Sanctum Sanctorum. Et haec quidem Oraculi altitudo triginta cubitorum propria claudatur contignatione, reliquum vero spatium vsque ad vniuersae domus contignationem, quam dixi, inane relictum est, ad Oraculi sanctitatem indicandam, ne scilicet liceret rectum Sancti Sanctorum desuper conculcare.

Quod si testudinis summae crassitudini quinos denos demus cubitos, quinque reliqui erunt cubiti inter vtrumque tabularum, haud aliter, quam inter vtrumque parietem templi, totidem circa domum vniuersam relinquebantur. Fit etiam ex hoc, ut ipsum Sanctum Sanctorum triplici operiatur recto, exemplo prioris Sanctuarii tabernaculi, quod triplici operiebatur cortinarum genere, ut supra dixi.

Ea autem, quae diximus, omnia colliguntur ex

textu, quamuis propter sermonis Hebraici difficultatem sine accurata inquisitione, vix, ac ne vix quidem percipiantur. Et aedificauit, inquit, parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis a pavimento domus vsque ad summam parietum, & vsque ad laquearia, & operuit lignis cedrinis intrinsecus. Innuit his verbis facer historicus, non eadem ratione laquearia, & parietes lignis tabulatis fuisse obductos, horum enim arceditij recti asseres vniuersam altitudinem operiebant; laquearium vero non item: sed incurui asseres, costarum in morem, vestiebant prospectum. Quod significare voluisse videtur Chaldaeus: Et aedificauit, inquit, parietes domus intrinsecus, tabulatis cedrinis, a pavimento domus vsque ad parietes, donec attingerent caelos tignorum. Caelos vtique appellare videtur testudines, quod arcuata forma caelestes referant orbis. Septuaginta vero rem ipsam disertis verbis ostendunt. Nam vbi nos legimus: & operuit lignis cedrinis intrinsecus, ipsi conuertunt: Kai εσωτερως εδομηθη ο ονομα εν εδραϊς εσοδων. Quae ad verbum sic possunt reddi: Et concamerauit coaptatis inter se tignis intrinsecus. Idem enim Graecis compositum verbum εσωτερως εδομηθη, significare solet, quod Latinis concamerare, dicitur enim Latinis camera rectum deuexum, & incuruatum; quod fornix, & testudo appellari solet. quamuis camera quamcunque potest indicare curuaturam, fornix autem prima institutione eam, quae furni est instar; & a nostris dicitur medianarum, testudo vero similitudinem illius animantis refert, quae testudo dicitur, quamuis vsus latius ea nomina pateere faciat.

Illud autem indicandum videbatur, qua ratione lignis formaretur camera, quod non siliuere Septuaginta, dum dicunt: coaptatis, vel connexis inter se tignis intrinsecus, ut ostenderent, & pluribus lignis fuisse compactam fornix, quorum iuncturae apparere minime poterant. Aedificauitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, a pavimento vsque ad superiora, & fecit interiorem domum Oraculi in Sanctum Sanctorum. Quibus verbis nonnulli parietem illum significari putant, qui Oraculum a templo separabat, quem existimant viginti cubitos fuisse altum, reliquos superiores Oraculi apertos fuisse: quod quam sit a ratione alienum, satis supra ostendi. atque ostendit melius ipse contextus: Porro oraculum, inquit, habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis. Qui textus nulla ratione permittit de re vna latitudinem assignari, & de alia altitudinem: quare cum parietis longitudo, & latitudo intelligi non possit alia ab altitudine viginti cubitorum; necessarium erit, de ipso Oraculo hanc trinam, partemque dimensionem accipere.

Sed ipsa pensanda sunt verba, ut omnis dubitandi ratio auferatur. Hebraea sic ad verbum conuertuntur in Regio codice: Et aedificauit viginti cubitos a lateribus domus in costis cedrorum, a pavimento vsque ad parietes, parietes, vel contignationes, quas proprie significare vox illa poterit, ut supra ostendi. Vtramque vocem ita coniungere Septuaginta, ut altera esset alterius interpretatio: Vsque ad parietes, & vsque ad trabes. & aedificauit ibi intra Oraculum in Sanctum Sanctorum. Sensus igitur loci est, quaterna latera domus asseribus obducta fuisse, a pau-

Lib. 4. cap. 49. huius.

CVBICV- lorum exte- riorum, & in- terioris Ora- culi par alti- tudo.

pauimento vsque ad contignationes: lateribus aetae, quae iam demonstratae sunt; partim ex ijs, quae post pauca demonstraturi sumus. In his vero tabulis, quas tum plures licet appellare, pluribus enim constant partibus; tum vnam, ijdem enim summi tituli omnibus inseruient numerorum ordinibus, haud secus, quam si in singulis iterati essent; primum quidem obseruare licet maiores titulos, qui diametros columnarum, harumque altitudines, trabeariones, ordines, podiola, & vniuersam aedificij celsitudinem tandem indicant. Deinde in summa tabula animaduertis hos tres titulos, domus Domini, atriorum, domus Regiae, quoniam tabulae omnes in tres partes huiusmodi sunt sectae. quarum prior numerus cubitos refert, secundus digitos: hic autem digitorum numerus producitur ex multiplicatione numeri cubitorum per quatuor & viginti, numerum digitorum. tandem prima linea primum ordinem, secunda secundum, tertia tertium indicat, ut a dextris notatum est. His praemissis, facilis erit vnicuique cuiuslibet inuentij ordinis atriorum quis cognoscere velit, is secundam tabulam ob oculos sibi proponat sub titulo altitudinis columnarum, & in tertia linea; in media columna, quae directe respondet summo titulo atriorum, inueniet sub cubitis numerum duodecim, sub digitis ducentos octoginta octo; atque ita pronuntiabit columnam illam altam fuisse cubitos duodecim, hoc est, digitos ducentos octoginta octo. & sic de singulis numeris sentiendum est.

DE SECUNDO ET TERTIO ORDINE

domus Domini, necnon de omnium ordinum mensuris, & proportionibus.

Cap. XVI.

Ezech. 41. v. 13. Ibid. lib. 4. cap. 29. huius partis.

SECUNDA domus Domini contignationem verbis illis Prophetiae nostri indicari arbitramur, quibus parietem Occidentalem domus altum fecit cubitos nonaginta, ut ibidem ostendi. Nam cum ordini primo cubiti dentur quinquaginta, supersunt ordini secundo cubiti quadraginta, tertio denique ordini turris Orientalis triginta supersunt cubiti, sublati ex centum viginti cubitis altitudinis vestibuli, nonaginta, quos, ut dixi, ordo primus & secundus erigitur.

Sed haec quae generatim, atque vniuersae explicata sunt, singillatim, atque particulatim examinanda sunt, ut summa partium consensio ostendatur, atque ipsa pene incredibilis symmetriae perfectio manifestetur. Cuius rei gratia, libuit initio tabulas proponere, quibus ordines columnarum, & trabearionum maiores quaedam mensurae continentur, ex illis partim colle-

tae, quae iam demonstratae sunt; partim ex ijs, quae post pauca demonstraturi sumus. In his vero tabulis, quas tum plures licet appellare, pluribus enim constant partibus; tum vnam, ijdem enim summi tituli omnibus inseruient numerorum ordinibus, haud secus, quam si in singulis iterati essent; primum quidem obseruare licet maiores titulos, qui diametros columnarum, harumque altitudines, trabeariones, ordines, podiola, & vniuersam aedificij celsitudinem tandem indicant. Deinde in summa tabula animaduertis hos tres titulos, domus Domini, atriorum, domus Regiae, quoniam tabulae omnes in tres partes huiusmodi sunt sectae. quarum prior numerus cubitos refert, secundus digitos: hic autem digitorum numerus producitur ex multiplicatione numeri cubitorum per quatuor & viginti, numerum digitorum. tandem prima linea primum ordinem, secunda secundum, tertia tertium indicat, ut a dextris notatum est. His praemissis, facilis erit vnicuique cuiuslibet inuentij ordinis atriorum quis cognoscere velit, is secundam tabulam ob oculos sibi proponat sub titulo altitudinis columnarum, & in tertia linea; in media columna, quae directe respondet summo titulo atriorum, inueniet sub cubitis numerum duodecim, sub digitis ducentos octoginta octo; atque ita pronuntiabit columnam illam altam fuisse cubitos duodecim, hoc est, digitos ducentos octoginta octo. & sic de singulis numeris sentiendum est.

Supereft tandem vt a liquid dicamus de quarto ordine atriorum, qui super portis, & castellis erigitur, ac de quinto, qui huic imponitur in eisdem castellis; quos pares esse ostendendum est, primo, & secundo domus Regiae. Nam sicut a sacro textu docemur, secundus ordo minor est primo quarta huius parte, tertia vero illius: tertius a secundo, quinta huius, quarta vero illius: sic etiam vterius in altum progrediendo, quartus tertio minor erit, quinta sui parte, huius vero sexta. quare si numerum tertij ordinis trabearionis atriorum, duorum & septuaginta digitorum in sex partes diuidas, cuique obuient duodecim, hos a primo numero auferas, & habebis sexaginta, quot tribuuntur primo ordini domus Regiae; cumque omnium partium eadem sit ratio, certo agnosces quartum ordinem atriorum primo domus Regiae fuisse parem. Quintum vero turris aequalem fecimus secundo domus Regiae, quoniam illum oportuit altiorem facere, quod in medio castello excitaretur.

Sed operae pretium fore existimauimus, breui aperire proportionem, quam habent ad altitudinem vniuersi aedificij, columnae singulorum ordinum. Et in atrijs quidem vniuersa altitudo cubitorum sexaginta est, cuius tertia pars est prima columna viginti cubitorum, secunda quindecim ex quarta totius, tertia duodecim ex quinta: nam reliqui tabulatis tribuuntur. Hoc ordine totius altitudinis duodecima pars est prima trabeario, decima sexta dat secundam, vigesima dat tertiam: quam partendi normam sequuntur in musicis rationibus, ut ex nervi in partes sectione consonantias rimentur musicae periti. De quare nos infra.

Table with 2 columns and 5 rows of numbers: 10, 72, 6, 12, 60.

SYMMETRIAE ARCHITECTURAE SACRAE.

DIAMETRI COLUMNARVM.

	DOMVS DOMINI.		A TRIORVM.		DOMVS REGIAE.	
	Cubiti.	Digit.	Cubiti.	Digit.	Cubiti.	Digit.
Primi ordinis	4 1/2	100	2 1/2	50	1 1/2	25
Secundi.	3 1/2	75	1 3/4	37 1/2	7/8	18 1/2
Tertij.	2 1/2	60	1 1/2	30	3/4	15

ALTITVDO COLUMNARVM.

Primi ordinis	40	960	20	480	10	240
Secundi.	30	720	15	360	7 1/2	180
Tertij.	24	576	12	288	6	144

TRABEATIONVM ALTITVDO.

Primi ordinis	10	240	5	120	2 1/2	60
Secundi.	7 1/2	180	3 1/2	90	1 3/4	45
Tertij.	6	144	3	72	1 1/2	36

ORDINVM CELSITVDO.

Primi ordinis	50	1200	25	600	12 1/2	300
Secundi.	37 1/2	900	18 1/2	450	9 1/4	225
Tertij.	30	720	15	360	7 1/2	180

PODIOLI ALTITVDO.

Secundi ord.	1 1/2	30	1/2	15	1/4	7 1/2
Tertij.	1 1/4	30	1/2	15	1/4	7 1/2

VNIVERSA ALTITVDO.

Domus Domini		Atriorum		Domus Regiae.	
120	2880	60	1440	30	720

Sed vnum fortasse mirabitur in his tabulis lector, cuius nondum vllam rationem dedisse videtur. Podiola scilicet illa duo, quae quod facta sint paria, & in secundo tantum, ac tertio ordine, extra morem reliquarum proportionum esse videbuntur. Sed certe vsus, & ratio postulat, vt ne à proiecturis coronarum superiorum ordinum bases impedirentur, podioli erigerentur: sed quoniam quo altiores sunt coronae, eo magis impediunt ea, quae sunt retro, etiam si minus projiciantur, ideo secundi ordinis podiola paria fecimus podiolo tertij ordinis, vt propter maiorem altitudinem tertij ordinis eadem videretur seruata proportio, quae vere maior est.

PROPORTIO cuiusque columnae ad vniuersam altitudinem.

ORDINVM proportionum.

PODIOLA quomodo deducantur.

PROPORTIONES numerorum, & tabularum fabrica.

A sed descendendo numerus primus ad secundum habet eam proportionem, quam quaternarius ad ternarius, hic rursus secundus ad tertium habet proportionem, quam quaternarius ad quaternarius. Quae proportio in trabeatione domus Regiae perspecta esse poterit propter digitorum numerum sexaginta, quem si in quatuor partes diuidas, inuenies quindecim, quem si ab eodem numero auferas, dabit quinque & quadraginta, numerum trabeationis secundi ordinis. Hunc iterum in quinque partes diuide, & inuentum nouenarium ab eodem auferas numero, & habebis sex & triginta, numerum trabeationis tertij ordinis. Atque eadem ratione omnes alii numeri sunt inuenti.

60
4
15
45
5
9
36

Quod vero ad proportionem ordinum spectat, vel in his ipsis numeris, quos iam collegimus, perspectum esse poterit, non eandem fore rationem secundi ad primum, & tertij ad secundum. Hanc autem proportionis differentiam non cognouit Vitruuius, tum quia plurium ordinum rationem nullam reddiderit, tum vero maxime quia rationem triglyphorum, quam post pauca reddidit sumus, minime agnouerit. Hoc certe affectus fuit Vitruuius quod non semel exposuit, columnas secundi ordinis crassitudine, & altitudine minores fore similibus inferiorum dimensionibus quarta harum parte, tertia vero illarum, nimirum vt primus ordo ad secundum habeat rationem, quam numerus quaternarius ad ternarius, Atque adeo cum columnae primi ordinis atriorum cubitos erigantur viginti, eorundem atriorum columnae in secundo ordine esse debent cubitorum quindecim. quare in domo Domini parastades primi ordinis, quae sunt quadraginta cubitorum, dabunt ordini secundo triginta: & addita trabeatione, cum primus ordo habeat quinquaginta, secundus habebit septem & triginta cum dimidiato; vterque vero simul cubitos septem & octoginta cum dimidiato. Sed cum altitudo parietis sit nonaginta cubitorum: illi quidem numero defunt duo cubiti cum dimidiato, qui bifariam secti podiolum vtrumque complectuntur, & eum qui infra, & eum qui supra hunc ordinem est, & vniuersam finit posterioris partis domus celsitudinem. Ab hoc porro numero secundi ordinis, numerus tertij triginta aufert, non quartam partem, sed quintam: quia, vt dixi, quo altiora sunt corpora, eo minora oculis apparent, atque adeo ratiocinatione temperanda sunt, vt iustam referant oculis proportionem. Quae omnia tunc erunt magis confirmata, cum quae de triglyphis dicturis sumus, exponentur.

DE TRABEATIONVM NVMERIS PARTICVLATIM,

& primum de epistyllo.

Cap. XVII.

VAM initio institueramus de aeneis columnis disputationem, illis exactis, quae intermittenda fuerunt, nunc resumere oportet; atque illa sunt in memoriam reuocanda, quae de coronamentorum partibus, atque vniuersa altitudine diximus. Epistyllo, seu trabe constare diximus trabeationem, zophoro, & corona, atque harum trium partium altitudinem, quinque cubitis definiti. Singularum porro partium mensuras praefscribere facillimum est, ornamenta non item. Zophorum enim tignorum capita ordine disposita exornant, coronam veropendentia in retiaculis malogranata. quod vtrumque ornamentorum genus difficili quadam dictione à sacro historico exprimitur, tametsi Deo dante, speramus omnibus futurum esse in promptu, postquam breui à nobis explicatum fuerit: Ita vt neque vlla deinceps subfit dubitatio, neque ab illis, qui ea quae dicturi sumus, percipient, existimentur aliter posse loca sacrae Scripturae exponi, quam à nobis exposita sunt. Et de epistyllo primum nihil addendum censui ijs, quae de eius mensura, & ornamentis supra ostendi. quae quamuis de portae antepagmentis dicta potissimum fuerint, eaque ad epistylia atriorum videantur referenda, tamen ad aeneas quoque columnas eadem pertinere probat huius epistyllij, atque illorum aequa libratio; quippe cum ostensum sit, aeneas illas columnas atriorum columnis fuisse pares. Sed opus non est communia exquirere testimonia, vbi suppetunt propria. nam in Paralipomenis sic legimus: *Fecit autem Hyram lebetes, & creagras, & phialas. Et compleuit omne opus Regis in domo Dei: hoc est, columnas duas, & epistylia, & capita, & quasi quaedam retiacula, quae capita tegeant super epistylia.* Septuaginta interpretes in Sixtiano codice: Columnas duas, inquit, & super eas golath ipsi cotharet, super capita columnarum duo, & retiacula duo ad cooperiendum capita ipsarum cotharet, quae sunt super capita columnarum. Qui ipsa Hebraica verba intacta reliquerunt,

PARTIVM trabeationis mensuras facile statuemus, ornamenta non item.

Supra lib. 4. cap. 46. huius partis.

EPISTYLII altitudo triginta digitorum.

2. Paralip. 4. v. 11. & 12.

EPISTYLIA aenearum columnarum, zophori, & coronae.

querunt, vt vel ea ratione monerent lectorem ex Hebraico fonte petendam esse notionem, quam vix pluribus verbis complecterentur Graeci, nedum vna aliqua voce.

Illud tamen satis ad rem indicant Septuaginta, gulith esse partem aliquam cotharoth, quia nimirum vox, coronae, quam pro cotharoth substituendam esse diximus, aliquando pro vniuersa trabearione vsurpatur, quae epistylis constat, zophoro, & corona; & nonnunquam etiam pro corona, quae alijs partibus superimponitur. Sanctus vero Hieronymus rem ipsam exposuit epistylia scribens, quae quoniam capitibus columnarum imponuntur sic sunt ab Architectis appellata. Septuaginta quoque interpretes B

3. Reg. 7. 20. In Notationibus lit. 8. EPISTYLIUM dicitur melathrum.

Καὶ μελᾶθρον ἐστὶ ἀμφοτέρων τῶν σῦλων. In Sirtiano codice Latino quamuis eadem Graeca vox legitur; in notationibus tamen exponitur melathrum à Theodoro dici, quod vocant epistylum. Complutensis vero rem ipsam exposuit ad verbum vertens: Et trabs super ambas. Non est enim alia magis propria Latina vox, quae epistylum referat. Sed cum nihil non aereum fuerit in columnis, vt notant scriptores sacri, quoddam certe ornamentum genus significabit vox trabs, quod super ambas, hoc est, super vnamquamque earum fuerit.

Huius vero praecipuae partis trabearionis ornamenta significare videtur Hebraea vox מְלִיחָה, à singulari מְלִיחָה, quae quidem vox quamuis alias fortitur notiones; illa tamen videtur esse prima, atque praecipua, quam trahit à radice מְלִיחָה galal, quae circuire significat, aut circumdare, quare ab aliquibus funiculi conuertuntur: fascias potius dicerem, quod quibusdam quasi fascijs cingeretur epistylum.

FASCIIS cingitur epistylum.

Isai. 48. 18.

Nec defuit voci aliquid, quod cymatium ipsum epistylis significaret: vsurpatur enim plerumque eadem vox מְלִיחָה, pro fluctibus maris, quod vndae aestuanti mari conuoluantur: & semper haec vox numero multitudinis effertur cum vndas significat. Huius rei testis est Isaias, Dei nomine populum illum alloquutus, qui amissa ciuitate, & Regno, omnia bona simul perdidisse videbatur: *Vnam attendisses mandata mea.* Amantissimi parentis vota sunt, quae quandam indicant veluti excusationem inflicti supplicij, non tam voluntate patris, quam proprii sceleris exigentia: *facta fuisset sicut flumen*, nunquam deficiens *pac tua*, & iustitia tua, כְּנָחַל מְצֻלָה, *cut gurgites maris*. quasi dicat: quod non attenderis mandata mea, felicitatem illam perdidisti iustitiae, & pacis, quam tibi promittere videbatur primum conditoris tui nomen Melchisedech, hoc est, Rex iustitiae, aut nomen tuum Ierusalem, hoc est, visio pacis: quae omnia nunquam tibi defuissent, nisi prius à custodia legis defecisses: sed quasi fluctus maris immensi, hae virtutes & dona in te effluerent. Et in Psalmo Diuini imperij potestatem, cui cuncta subiunguntur, declarat illis verbis Propheta: *Dixit*, iussit, praecipit, mandauit, & *stetit*, & astitit, praesto fuit, dicto obediens *spiritus procellae*, & *exaltati sunt fluctus eius*. Sed ex vndae similitudine desumptum esse illud ornamentum genus, quod epistylum coronat, memini me supra dixisse, cum de lapideis mensis agerem.

PECCATI damna.

Psal. 106. 25.

CYMATIUM.

Supra lib. 3. cap. 39.

Huius porro epistylis altitudo vniuersa ostensa est fuisse cubiti vnus cum quarta praeterea, cubiti parte, hoc est, digitorum triginta. Quae

decima sexta pars est altitudinis columnae: haec autem non est eadem, quae à Vitruuio, vel in Ionicis rationibus praescribitur, vel in Doricis; in his enim nullam haberi voluit maioris, vel minoris celsitudinis rationem, in illis vero quam maximam. Verum in nullis hanc perfectissimam rationem affectus fuisse videtur. Nam aut mendum aliquod irrepit in numeris, aut fuimet dissimilis fuit in hac parte Vitruuius, quippe qui praecipit columnae, quae fuerit duodecim, ad summum quindecim pedum, epistylum imponi ex dimidia crassitudine columnae: at ipse alibi octuplam sesquialteram constituit altitudinem crassitudinis Ionicae columnae, qua ratione fiet vt epistylum sit ex decima septima altitudinis columnae. Item si à quindecim pedibus, inquit, ad viginti columnae altitudo dimetiatur in partes tredecim, & vnus partis altitudo epistylis fiat. Haec ille, quibus nemo non videat multo maiorem esse vnus epistylis ad alterum epistylum proportionem, quam altitudinis vnus columnae ad altitudinem alterius, quod non est rationi consentaneum.

Vitru. lib. 1. cap. 3. & lib. 4. cap. 3.

Vitru. lib. 4. cap. 1.

De latitudine quoque epistylis memini me nonnihil ante dixisse, sed ea Vitruuij quoque praecipione confirmabitur. Item, inquit, epistylis latitudo ima respondeat hypotrachelio summae columnae. Hoc autem supra ostensum est fuisse digitorum quinque & quadraginta, tanta igitur fuit epistylis latitudo: nimirum sesquialtera eiusdem epistylis crassitudinis.

LATITUDO epistylis. Vitru. lib. 4. cap. 3.

Zophori praeterea altitudo ex libro quarto Regum colligitur, vbi sic legimus: *Decem & octo cubitos altitudinis habet columna vna, & capitulum acreum super se altitudinis trium cubitorum: & retiaculum, & malogranatum.* In duas partes distribuit locus hic trabearionem, quam paulo superius mensus fuerat cubitis quinque; seiuungit enim coronam, quae pendentibus malogranatis exornabatur, vt infra ostendam, à reliquo trabearionis corpore: & epistylis simul cum zophoro cubitos tribuit tres, quibus indicat simul fufas fuisse duas illas partes, quarum crassitudo erat fere eadem; parum enim extra perpendiculum, proiciuntur ornamenta epistylis, vt vides.

ZOPHORI cum epistylis altitudo. 4. Reg. 25. 17.

Verum cum omnibus fere minoribus huius aedificij numeris digiti addantur singuli: ac diametro huius columnae in imo scapo idem obseruatum fuisse deprehenderimus, facili quoque negotio conijciemus, his tribus cubitis tres quoque digitos fuisse superadditos. Id quod admirabilis inde subsequuta symmetriae proportio aperte demonstrabit: qua ratione zophori altitudo cum epistylis erit digitorum quinque & septuaginta, tres enim cubiti digitos continent duos & septuaginta; vt vides in margine. Quod si ab hoc numero digitos triginta auferas altitudinis epistylis, reliqui erunt digiti quinque, & quadraginta, altitudinis zophori, quae sesquialtera est altitudinis epistylis, aequalis vero ipsius epistylis latitudini, atque adeo summo columnae hypotrachelio. Sed non est haec zophori dispositio tam facilis, aut tam parui momenti, vt ad calcem huius capitis sit congerenda; quin potius illa proprium exigit caput, vbi etiam in vniuersum de propria architectura templi disputabimus.

24
3
72
3
75
30
45

ZOPHORI altitudo digitorum quinque & quadraginta.

DE ZOPHORI

SYMMETRIA ET OR-

namentis, vbi de triglyphis,

atque metopis.

Cap. XVIII.

CCE nunc aggredimur trabearionem de mirabili zophori symmetria, qua in re cuperem quidem rhetorum omnium in dicendo peritiam, orationis vim, verborum efficacitatem, sententiarum copiam, & affluentiam, qua vel aliqua ex parte studio cuique tot, tantaque operis huius admirabilis ornamenta significarem: ex quibus pateret, quam perfectam inierit architectandi rationem Salomon, & quam haec infinitis pene partibus omne aliud architectandi genus excellat; quod vnum Dei Optimi Maximique sapientiam aliqua ex parte significare possit. Quo perspecto facili ratiocinatione, ac manu, vt aiunt, ducatur intellectus ad intima, quaeque diuini opificij secreta consecretanda, & ad opificis diuinam mentem, atque consilium animo contemplandum: quippe cum dedignata non est tanta Maestas in rebus his minimis tam multa, tamque praecleara nobis relinquere ad rite, recteque ratiocinandum documenta, salutis. Quae omnia attentius perscrutari, sapiente viro indigna non sunt, immo vero quo magis à communi vsu semota sunt, & à vulgi oculis abstracta; eo magis amatorum sapientiae, eorum qualibet obiecta specie expetenda, donec ea consequatur, quae affectus conferuet, ac pluris conseruata, faciat. Nam teste ipso Cicero: Qui maxime perspicit, quid in quaere verissimum sit, quique & acutissime, & celerrime potest & videre, & explicare rationem, is prudentissimus, & sapientissimus rite haberi solet.

DEI SAPIENTIA in architectura elucet.

Cic. 4. Offic.

Sed frustra conor assequi dicendo, quod exercitatissimus quisque non possit: expedire magis censui ab omni abstinere, vt in initio pollicitus sum, orationis fuce, vt ipsa veritatis, & artificij pulchritudo ab omni ornamentorum colore destituta se ipsam prodant. Ad quam vt propius contemplandum accedamus, esset quidem de zophori nomine agendum in primis, sed cum id ex ratione ornamentorum videatur esse petendum, tunc facilius, ac melius explicabitur, cum quae fuerint huius aedificij propria ornamenta, post pauca dicemus: nomine igitur nunc praetermissio, ad rem ipsam veniamus, quae eiusmodi nomine in aedificijs insignitur.

OMNIA Salomonis aedificia trabibus tecta.

Et quidem satis superque lectori perspectum est, vniuersa Salomonis aedificia contignata fuisse, cedrinis quippe trabibus, aseribulque contexta. Nam etiamsi obiter, atque transcursum haec nostra commentaria oculis animoque percurrerit, non videtur tamen fieri posse, vt quam plurima non legerit sacrae Scripturae testimonia, quae hoc ipsum, quod asserimus, attestentur: quae si adhuc confirmare tememus, aut

ipfi veritati parum fidere putemur, aut lectoris iudicio, & rerum comprehensioni. Sed in qualibet contignatione, in illa potissimum, quae columnis imponitur, cuiusmodi sunt hae omnes templi, tres tantum inueniuntur praecipue partes, quarum origo, & earum, quae ab illis petita sunt in lapideis aedificijs explicata est à Vitruuio, ita vt omnia & singula ex hoc vno aedificio petita, atque alio translata esse videantur. Ex quo fit vt haec ipsa prima aedificia, vix quidem absque illarum praecipione collatione percipi à me possint, nedum effici, vt à me vno explicata ab omnibus, quod cuperem, vel ab aliquibus saltem, percipiantur.

De origine ornamentorum tractaturus Vitruuius, à materiacione cuncta petita fuisse confirmat: cuius partes cum persecutus fuisset, haec verba subiungit: E quibus rebus, & à materiacione fabrilis, in lapideis, & marmoreis aedium sacrarum aedificationibus artifices dispositiones eorum sculpturis sunt imitati, & eas inuentiones persequendas putauerunt: ideo quod antiqui fabri quodam in loco aedificantes, cum ita ab interioribus parietibus ad extremas partes tigna prominentia habuissent collocata, intertignia struxerunt, supraque coronas, & fastigia, venustiore specie fabrilibus operibus ornauerunt. Tunc proiecturas tignorum quantum eminebant ad lineam, & perpendiculum parietum persecuerunt: quae species cum inuenusta ijs visa esset, tabellas ita formatas, vt nunc fiunt triglyphi, contra tignorum praecipiones in fronte fixerunt, & eas cera caerulea depinxerunt, vt praecipiones tignorum tectae non offenderent visum. Ita diuisiones tignorum tectae triglyphorum dispositione, intertignum, & opam habere in Doricis operibus coeperunt. Haec tunc ex Vitruuio, qui historiam potius retulisse videtur eorum, quae à Salomone obseruata fuerunt, quam eius, quam sibi fingit, antiquitatis. Nam in primis in domo Regia, coronas è fabrilis materia factas fuisse, interioribus porticum materiacionibus respondentes, satis perspectum esse poterit legenti ea, quae de eiusmodi fabrica scripsimus supra.

Vitru. lib. 4. cap. 2.

AEDIFICIORUM ornamenta ex trabearionibus primam peritiam fuerunt.

TRIGLYPHI, & metopae vnde originem traxerunt.

DOMVS Corinthia triglyphis exornata.

Quod vero spectat ad triglyphorum nomen, haec enim vox imperitum Architectorum vulgus mouere possit, tamen nobis non multum esset de voce curandum, cum de re ipsa constet: sciendum est Iosephum, qui Romanae fabricae, & Hierosolymitanae testis fuit oculatus, & facile potuit voces ipsas nosse, quibus singulae aedificiorum partes distinguerentur: testatum reliquisse triglyphis exornatam fuisse domum, quam ipsemet dixerat Corinthio opere fuisse elaboratam. Quae res Vitruuium ipsum non latuit, vt infra ostendam. Illud praeterea à Iosepho habetur, quod ad trabes pertinet, parietes templi perfodientes. Nam cum cellulas illas circa templum extructas descripsisset, haec verba subiungit: Et cellae quidem suum tectum habebant non proximo contiguum; reliquum ex longissimis trabibus erat confertum ad vtrumque latus pertingentibus, ita vt ipsi parietes hoc pacto confubulati, hoc modo firmiores redderentur. His trabibus subnexa erant laquearia polita, caelaturis, & bracteis aureis ornata. Haec ille.

Sed cuiquam fortasse videbitur non satis hoc testimonio fuisse praesenti instituto satisfactum; cum possent quidem trabes exteriores etiam parietes connectere, nec tamen

INTERIO- exterioris apparere, quod erat demonstrandum. Sed quamuis multa occurrant, quibus possem propositae huic dubitationi facillime respondere, ab illis tamen omnibus abstinere decreui, vna re contentus, qua illi fiat satis, vt ne vltus superesse possit dubitandi locus. Libet ergo primum luculentissimum testimonium sacrae Scripturae proferre, quo omnia, quae proposuimus, perspecta esse facile possint. Et id habetur apud Prophetam nostrum, qui inter ornamenta templi hoc etiam enumerat: *Quamobrem & grossiora erant ligna in vestibuli fronte forinsecus.* Quem locum obiter suo loco a nobis expositum, quamuis huius loci esse videbatur proprius, tamen quod loci sensus satis videatur esse perspicuus, illum hic etiam quam breuissime percurram; id tamen pro viribus conabor, vt aduersus detractores pro Vulgata respondeam. Liberius quam par esset, certe Nicolaus de Lyra quibusdam ductus leuioribus coniecturis: Propter quod, inquit, translatio nostra hic videtur esse corrupta: nam in Hebraeo non habetur, *quamobrem*, & ideo litera sequens non continuatur literae praecedenti de caelaturis, sed incipit alia sententia. Haec ille, in cuius verbis modestiam exoptarem, & maiorem in veritate exquirenda diligentiam.

Ezech. 41. V. 25.

Cap. 64. lib. 4. huius Partis.

Nicol. de Lyra.

LYRANI andax dictum aduersus Vulgatum.

PARTICV- la coniunctiua late patet notione apud Hebraeos.

Pagninus lib. 1. Institui. cap. 22. 23. 24. 3. Reg. 11. V. 22.

VVLGATA defenditur.

R. David.

Ionathas autem exponit hoc lignum grossam esse id, quod dicunt Rabini in tractatu mensurarum: Et columnae cedrinae erant fixae a pariete templi ad parietem vestibuli, ne forte calcaretur: Quod vero dicit *forinsecus*, nam columnae egrediebantur ad murum in facie vestibuli forinsecus ad latera vestibuli, ad duos transitus portae. *Secundum latera domus, latitudinemque parietum.* Rabini, inquit, exponunt: Latera domus esse trabes: ligna vero grossa esse capitella, trabes autem ponebantur in parietibus, super quibus ponebantur capita trabium: capitella autem sunt magnae trabes. Haec tenet ex Rabino, qui rem totam persecutus fuisse videbitur, si columnae in ea accipiantur significatione, qua Vitruuius: Columnae dicuntur, inquit, & transtra, & capreoli, sic vocat trabes, quae columnae fulciunt. Sed iterum idem Rabbinus cum alijs a Pagnino relatis, putat esse foramina in quibus ponuntur trabes, aut trabium capita. Habemus igitur iam satis perspectas excisiones trabium, extrinsecus apparentes, quas propter ornamentum vocauerunt triglyphos, vt ostendam.

Supererat vt aliquod insinuaretur vestigium metoparum, & ecce nunc Rabini foraminum rationem reddunt, in quibus tignorum capita ponebantur. Quarum rerum consensionem videre licebit apud Vitruuium. Vtraque enim, inquit, & inter denticulos, & inter triglyphos, quae sunt interualla, metopae nominantur: *ὄρας* opas, enim Graeci tignorum cubilia, & asferum appellant, vt nostri ea, caua columbaria. Ita quod inter duas opas est intertignum, id metopa est apud eos nominatum. Quae Vitruuij verba ita perspicua esse videntur, vt nihil praeterea addendum videatur ad confirmandam hanc nostram sententiam; eam enim rerum omnium consensio firmam reddet, ac satis superque.

Supererat vt aliquod insinuaretur vestigium metoparum, & ecce nunc Rabini foraminum rationem reddunt, in quibus tignorum capita ponebantur. Quarum rerum consensionem videre licebit apud Vitruuium. Vtraque enim, inquit, & inter denticulos, & inter triglyphos, quae sunt interualla, metopae nominantur: *ὄρας* opas, enim Graeci tignorum cubilia, & asferum appellant, vt nostri ea, caua columbaria. Ita quod inter duas opas est intertignum, id metopa est apud eos nominatum. Quae Vitruuij verba ita perspicua esse videntur, vt nihil praeterea addendum videatur ad confirmandam hanc nostram sententiam; eam enim rerum omnium consensio firmam reddet, ac satis superque.

DE MIRABILI TRIGLYPHORVM distributione. Cap. XIX.

STENSVM est iam satis zophoros templi triglyphis exornari: superest vt ad ipsam triglyphorum distributionem, explicandam propius accedamus. Et certe cum ex perspicuis sacrae Scripturae testimonijs mensuras zophori, & epistylij collegerimus, ex quibus liquido etiam constat, illius altitudinem huius fuisse sesquialteram: perspectum quoque esse poterit templi coronamenta, vel, vt pressius loquar, zophori ad epistylum proportionem in vno tantum Dorico genere reperiri; cum a nullo alio architectandi genere huiusmodi proportio obseruetur.

Hoc autem primum, & antiquissimum fuisse architecte-

ANTIQUVM genus Doricum.

Vitruu. lib. 4. cap. 1.

Vitruu. lib. 4. cap. 3.

TRIGLYPHORVM distributio.

MENSURAE Vitruuij cum sacrae Scripturae mensuris conferuntur.

QVID SIT triglyphos contra medios tetrantes columnarum statui.

NUMERVS triglyphorum in singulis intercolumnijs.

Vitruu. lib. 1. cap. 2.

architectandi genus confirmat Vitruuius: Et columnarum, inquit, formationibus trium generum factae sunt nominationes, Dorica, Ionica, Corinthia, & quibus prima, & antiquissima Dorica est nata. Modum autem praescribit Vitruuius, atque rationem, qua Dorico more possint Architecti emendatas, ac sine vitio efficere aedificii sacrum perfectiones. Ac primum ex frontis aequas in partes diuisione modulum praecipit constitui: & columnae crassitudini duos tribuit modulos: capitellumque iusta ratione formandum praecipit, ac mox subdit: Epistylij altitudo vnus moduli &c. Item epistylij latitudo ina respondeat hypotrachelio summae columnae. Supra epistylum collocandi sunt triglyphi cum suis metopis alti vnus & dimidiati moduli, lati in fronte vnus moduli: ita diuisi, vt in angularibus columnis, & in medijs contra tetrantes medios sint collocati. Quae conferenda in primis sunt cum modulis, atque mensuris ex sacra Scriptura petitis. Et praetermissa illa moduli ad columnam proportione, quae alia esse deprehenditur ab ea, quam persecutus est Vitruuius, in reliquis omnes retulit sacrae Scripturae mensuras. Nam si modulum supponamus esse triginta digitorum, quanta nimirum est epistylij altitudo, zophorus erit digitorum quinque & quadraginta, hoc est, sesquialtera prioris altitudinis, vnus scilicet & dimidiati moduli, triglyphus erit faciendus moduli vnus latitudine, altitudine iuxta zophori altitudinem sesquialtera proportione.

Atque illud praeterea obseruare licebit, quod proprium videtur esse huius nostri aedificij, triglyphum scilicet, trabemue aequalem omnino esse epistylio, quod trabem item repraesentat, nec illius defuisse ad summam hypotrachelij crassitudinem responsum.

Quod vero ad quadratas metopas pertinet, cum de earum altitudine ex dictis iam constat, earum quidem latitudo ex intercolumniorum aequa partitione pendet, & ex triglyphorum numero, modoque illos collocandi. Atque illud explicandum est in primis, quod a Vitruuijo praecipitur, vt plurimum errores corrigentur: triglyphos contra medios tetrantes columnarum esse collocandos, tum angularium, tum reliquarum. Quae in re superuacaneam esse censui multiplicem diuisionem, quam aliqui meditati sunt, cum sensus verborum facilis sit, atque perspicuus. Nam capitelli summi abacus semper est quadratus, etiamsi columna & capitellum reliquum rotunda sint: merito igitur praecipit triglyphos ita constitui in zophoris, vt medijs his quadratis abaci directe respondeant, nimirum vt medium triglyphi medio lateri abaci respondeat.

Quod vero ad triglyphorum numerum spectat, duos triglyphos diuidi praecipit in reliquis intercolumnijs, in medijs pronao, & postico ternos. Ex quo mox liquet, rationem intercolumniorum ex triglyphorum distributione petendam fuisse in Doricis fabricis. Neque hanc tantum, verum aliam omnem partium symmetriam, ex hac vna petendam esse confirmat idem, quem saepe laudauimus, Vitruuius. Qui cum symmetriam vellet definire, illius hoc exemplum adduxit: Vt & columnarum crassitudinibus, aut & triglypho &c. inuenitur symmetriarum ratiocinatio. Itaque ex probatissimi huius auctoris sententia hoc opus esse existimatur maxime perfectum, in quo pra-

ceteris elucet symmetriae ratio, haud secus quam in humano corpore prae ceteris omnibus animantibus, consonantiora esse deprehenduntur membrorum membra, omnia & singula integro corpori.

Sed qui tam multa nouit architecturae praecipit, quae tantum commendat in aedificijs, potissimum sacris symmetriam, non omnem percussit huius sacrae fabricae dispositionem; nam verisimile certe non est, aut inuidia celasse, aut gloriae cupiditate exstimulante non patefecisse ea, quae summa videntur esse in eo genere disputationis, quam ille persequitur. Quapropter ibi ostium nobis aperitur dicendi, vbi illi exitus fuit, vel finis; praeterquam quod faciliiori methode a nobis tradenda sunt ea, quae Deo disponente suppeditauit assidua sacrae aedificiorum obseruatio.

Et primum ex lege, iam inde a principio nostrae huius disputationis obseruata, colligi videtur id, quod in admirationem rapit non lectores modo quoscumque, verum omnes nostrae aetatis architectos, ad quorum aures peruenerit huius rei fama: est autem certum non in primo tantum, aut in vno columnarum ordine triglyphos fuisse distributos, verum etiam in omnibus. Nam si tignorum capita prioris ordinis in vestibuli fronte apparuerunt; quid ni secundi? quod si huius, quare non item tertij? Respondebit forte quispiam quoniam vnus ordinis triglyphos plures vidimus a Romanis obseruatos, plurium ordinum exemplum nullum licuit aut extructum aliquando vidisse, aut memoriae proditum audire. Et quidem ad rationem obseruationis oportet post pauca respondere, tametsi cum Graeci omnes, atque Romani aetate posteriores sint hoc aedificio, quod expendimus; videndum est in primis, quid in hoc aedificio fuerit: neque maxime curandum quidnam posteriora saecula imitata sunt ex eo, vel quae, quae ratione non sint imitata.

Ad historias ergo veniamus: quarum nullas licuit exoptare aut firmiores, aut certiores sacrae historiae hoc probant. his aliqua ratione proximae sunt illae, quas vberissima sacrorum verborum significatione colligunt eorum interpretes. Quamuis & in his aliae alijs sint certiores, aliae maioris auctoritatis. Sed in huiusmodi certitudine peruestiganda non multum est immorandum, mihi enim satis superque firma videtur esse fabricae ratio, quam dixi proponam tamen interim vnum, aut alterum huius rei testimonium. Primum sit Chaldaei paraphraetis, qui locum illum, quem supra explanauimus, interpretatus, vbi nos legimus: *Textus quoque domum laquearibus cedrinis: ipse sic scribit: Et operuit domum trabibus cauatis: & supra illas erat ordo multiplex capitum tignorum cedrinorum.* Quo testimonio nescio quid clarius possit excogitari, cum rem ipsam, de qua disputamus, disertis verbis exponat. trabibus autem excauatis, aut laquearibus interioris domus, testudines indicari ostendimus, vt ordines capitum tignorum, exteriores intelligamus. Quae ratione locum interpretabimur Prophetiae nostri, quo *grossiora ligna, vel necessaria, vt habent Septuaginta: hoc est ea, quibus necessario sustententur singulae contignationes, nimirum transtra, erant in vestibuli fronte forinsecus.*

Ordines porro cedrorum, quos paulo ante retulit

QVAE VI- truius igno- rait, in hoc aedificio co- gnoscuntur.

TRIGLY- phi in omni- bus ordinibus.

SACRAE historiae hoc probant.

3. Reg. 6. V. 9.

Ezech. 41. V. 25.

Vatablus. Idorus. Clarius.

M V L T I. Idque plane licet colligere ex voce ושרת videri, quae ibidem legitur, quam David ordinem, siue ordinatam dispositionem interpretatur: alibi vero affirmat ea voce significari cedros ordinem fuisse dispositas. Sed cum nulla alia architectandi ratio trabes doceat disponere, ab ea, quam Dores imitati sunt, eius rationes persequi necesse est. illud vnum addentes, quod ad multiplicem dispositionem exigit huius aedificij ratio, atque historia.

DISTRIBVTIO triglyphorum.

TRIGLYPHI primi ordinis atriorum.

TRIGLYPHI domus Domini, & domus Regiae.

retulit Chaldaeus: agnouit etiam supra allatus à me Vatablus. Agnouit & Clarius, illud affirmans, quod maxime è re nostra est, triplicem fuisse contignationem ordinarum trabium. Idque plane licet colligere ex voce ושרת videri, quae ibidem legitur, quam David ordinem, siue ordinatam dispositionem interpretatur: alibi vero affirmat ea voce significari cedros ordinem fuisse dispositas. Sed cum nulla alia architectandi ratio trabes doceat disponere, ab ea, quam Dores imitati sunt, eius rationes persequi necesse est. illud vnum addentes, quod ad multiplicem dispositionem exigit huius aedificij ratio, atque historia.

Illud autem maxime animaduertendum est, quod Vitruuium non latuit, nullatenus rationem hanc Doricam posse constitui, quoniam frons aedis, quae triglyphis exornanda est, in partes aequas aliqua ratione diuidatur: vel saltem vt centra columnarum omnia ita ab inuicem distent, vt communi aliqua mensura finiatur, quod proprium fuit huius nostri aedificij, ex quo fere innumerae subsequatae sunt proportiones, vt ostendimus, & nunc ostendam hanc etiam inde sequi, quae omnium caput esse videtur, & origo. Ac primum quoniam triglyphi aequales ostensi sunt epistylis, & metopae quadratae sunt in zophoro, erunt singuli triglyphi cum singulis metopis aequales altitudini epistylis, & zophori: hanc autem esse oportet partem, quam aliquotam vocant, eius spatij, quod inter centra columnarum interiaceret. Et in nostro aedificio, quae diximus, omnia iam satis constant ex dictis.

Sed superest iam vt ea conferamus; & calamus accipiamus, qui vniuersa atria in partes fecat aequales, cuius longitudinem ostendimus esse cubitorum sex cum quarta cubiti parte, cuius calami bifariam secti pars altera est cubitorum trium cum octaua cubiti parte, hoc est, trium cubitorum & trium digitorum, quanta ostensa est esse altitudo epistylis, ac zophori; atque adeo vnus triglyphi, & vnus metopae: quare si super medios tetrantes columnarum, quarum centra calamus vnum distant, ponantur singuli triglyphi, & in horum triglyphorum medio ponatur triglyphus vnus, manebunt quadratae omnino metopae: nam ex calamo auferuntur dimidij vtriusque triglyphi, hoc est, vnus triglyphus, & alter è medio; & duae metopae, quibus ostensa est fuisse aequalis calami longitudo. Et cum fabrica omnis intrinsecus, & extrinsecus diuisa sit in calamos aequales, haud difficili discursu lector poterit expendere, qua ratione tota fabrica sit triglyphis ornata; quippe quae tota fuit cedrinis trabeationibus contexta.

Hoc ipsum, quod in atrijs dixi, posita longitudine calami sex cubitorum & quartae partis, etiam in ipsa turri, cuius omnia membra duplo maiora sunt atriorum membris, locum habebit si duplum calami accipiamus, hoc est, cubitos duodecim cum dimidiato: quos pari ratione in partes duas diuidemus, & earum alteram altitudini zophori, & epistylis simul dabimus; & triglypho simul cum metopa. Quod si hanc rursus altitudinem in partes quinque diuidas, tres ex eis zophoro dabis, aut metopae, duas reliquas epistylis, aut triglypho. Qua item ratione in domo Regis progredieris, cuius membra subduplo minor sunt atriorum membris, si calamus accipias,

quem supra distinctionis causa appellauimus modulum subduplum calami atriorum, nempe cubitorum trium, ac totidem digitorum.

VNIVERSALIS ARCHITECTURAE

sacrae consideratio, & triglyphorum in reliquis ordinibus distributio.

Cap. XX.

ERTE quamuis nihil praeterea hac in parte adderet, manifestum iam satis esse lectori existimarem id ipsum, quod à Vitruuio impeditum opus appellatur, propter distributionem triglyphorum expeditum, & facile dici posse, cum omnes symmetriae rationes ex vno triglypho petita à Vitruuio dicerentur. Sed multa addenda adhuc sunt, quae ad perfectam, exactissimamque rationem possent exoptari. Nimirum qua ratione secundi, ac tertij ordinis triglyphi distribuantur.

Sed primum quàm breuissime oportet eius, quod dixi, rationes alias exigere; haud secus quàm si vellem quemquam edocere architecturam. Si quis enim aedificium aliquod velit extruere, oportet in primis columnae crassitudinem, altitudinem, ac distantiam intercolumnij constituere, ex qua reliqua deducatur. Atque vt facilius sit disputatio, numeros accipiam atriorum, & statuam columnae crassitudinem duorum cubitorum, ex qua deducam decuplam altitudinem viginti: hanc diuidam in partes quatuor, & habebit trabeationis altitudinem quinque cubitorum, & rotum ordinem altum cubitos quinque & viginti. hanc altitudinem diuidam in quatuor partes, & habebit sex cubitos cum quarta cubiti parte, ac tantum distare faciam columnarum centra. Hanc rursus bifariam secabo, & habebit cubitos tres cum octaua cubiti parte, ac tantam constituam epistylis, & zophori altitudinem, qua sublata ex trabeationis altitudine quinque cubitorum, reliquus erit cubitus vnus, cum septem octauis partibus cubiti. hoc est, digiti quinque & quadraginta, qui numerus aequalis est numero altitudinis zophori supra inuenti. Quare si hunc numerum ex altitudine zophori cum epistylis subtrahas, reliquus erit cubitus vnus cum quarta cubiti parte altitudinis epistylis, aut latitudini triglyphi tribuendus: ex quibus patet etiam modus trabeationis in partes suas immediate distribuendae: si vniuersa altitudo centum viginti digitorum diuidatur in partes octo,

EXPEDITUM opus triglyphorum.

OMNIS architecturae ratio breuiter expenditur.

CALAMVS alia ratione inuentus.

EX QUALIBET constituta aedificij parte reliquae deducuntur.

120 | 8 15

vna pars erit quindecim, cuius duplum epistylis dabis, triplum zophoro, ac tantundem coronae: vel facilius, quartam partem totius, id est, digitos triginta dabis epistylis, reliquos nonaginta bifariam diuides, & alteram partem digitorum quinque & quadraginta dabis zophoro, reliquam coronae. Omnia memoria retinenda sunt ab eo, qui ea, quae dicturi sumus, cupiat percipere. Nam quamuis haec omnia ex statuta columnae crassitudine deducta sint, tamen ita sunt connexa, vt ex alia quacumque parte reliquae omnes deducantur.

Quod ad secundum ordinem, eiusque triglyphorum distributionem attinet, obseruandum est illud Vitruuij praeceptum, quod ab ipsa rerum natura originem trahere videtur. Quo enim altius, inquit, oculi scandit acies, non facile perfecat aeris crebritatem: dilapso itaque altitudinis spatio, & viribus extrito, incertam modulorum renuntiat sensibus quantitatem. Quare semper adijciendum est rationis supplementum in symmetriarum membris, vt cum fuerint in altioribus locis opera, aut etiam ipsa colossiciora, certam habeant magnitudinum rationem. Haec ille. Est autem vox colossiciora comparatiuum linguae Graecae: quod grandiora significat aedificij membra; quibus in altioribus locis constitutis tanto maiorem habeant membrorum rationem, quanto magis id obseruandum est in minoribus membris, cuiusmodi sunt epistylia, de quibus ibi loquitur Vitruuius. Id autem quomodo praestandum sit, satis perspectum est ex his nostris fabricis. In quibus ex numeris sacrae Scripturae, eorumque proportionibus eam deduximus trabeationum altitudinem, quam in superiori tabula notauimus: cuius etiam partes, epistylum, zophorus, atque corona ex simili ratione, qua primi ordinis trabeatio in partes distributa est, comparabuntur. Nam si secundi ordinis atriorum trabeationem in praedicta tabula consideres, quae trabeatio est nonaginta digitorum, eamque in octo partes diuidas, singulis partibus digiti obuenient vndecim, cum quarta praeterea cubiti parte; quam si bis sumas,

Vitru. lib. 3. cap. 3. SUPERIORA membra quomodo sint temperanda.

dabis epistylis digitos duos & viginti cum dimidio: eandem partem si ter sumas, dabis zophoro digitos tres & triginta cum tribus cubiti partibus, ac tantundem coronae.

Verum triglyphi, & metopae latitudo alia ratione inuestiganda est. nam pari ratione calamus vnus, quo ab inuicem distant centra columnarum, diuidendus est in partes tres, non duas, vt in priori ordine; eritque vna duorum cubitorum, ac totidem digitorum, quae si ad digitos reuocetur, erunt omnes simul digiti quinquaginta: quantam decet esse triglyphi cum metopae latitudinem. Hanc si in quinque distribuas partes, ex quibus duas tribuas triglyphi latitudini, & habebit digitos viginti: reliquas dabis metopae, & habebit digitos triginta. Et quoniam in priori ordine obseruatum fuerat, epistylis crassitudinem latitudini triglyphi fuisse parem, & metopam zophoro, hos duos numeros cum prioribus conferes, & inuenies hos ab illis superari octaui horum parte, illorum vero nona: atque hanc esse intelliges perfectissimam rationem, vt similes habuisse superiores inferiori modulos, eorumque altitudo visui renuntiet.

Denique in tertio ordine pari ratione progrediendum est, si tamen calamus, quo ab inuicem distant columnarum centra, quem in priori ordine in duas partes secimus, in secundo in tres, in tertio diuidamus in quatuor: tot enim triglyphi, atque metopae sunt in eo ordine distribuendi, quod si plures superponerentur ordines, in quarto fierent quinque triglyphi, & sic deinceps. Illud praeterea obseruandum est in collationibus numerorum triglyphi, & epistylis, metopae, & zophori, non esse addendam octauam partem, sed propter maiorem altitudinem, maiorem, nimirum sextam. Quae omnia & singula si persequi dicendo vellem, longior essem fortasse, quàm par esset: quapropter duas sequentes tabulas, quasi compendium eorum, quae dicenda essent, adijcere libuit; quibus perspectis facile lector poterit omnium numerorum, ac partium proportionem expendere. ac ne numeros plures addere cogemur, omnia digitis computauimus.

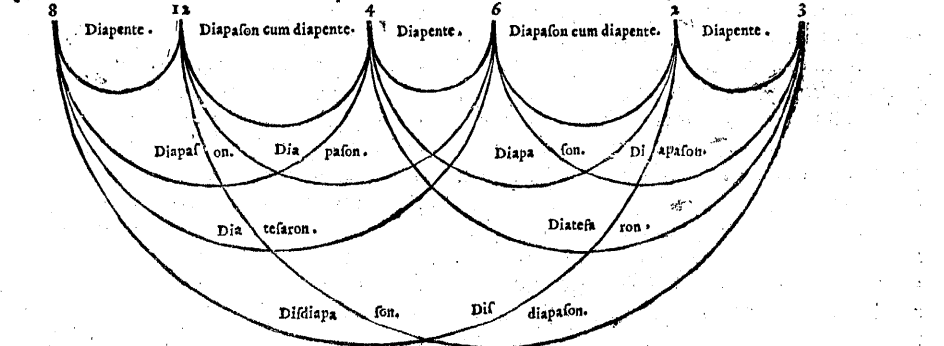
TABVLA PARTIVM TRABEATIONIS.

IN DOMO DOMINI. IN ATRIIS. IN DOMO REGIAE. Epistylum, Zophorus, Corona. Epistylum, Zophorus, Corona. Epistylum, Zophorus, Corona.

Table with 3 columns and 3 rows of measurements for Epistylum, Zophorus, and Corona in different settings.

L A T I T V D O. Triglyphi, Metopae. Triglyphi, Metopae. Triglyphi, Metopae.

Table with 3 columns and 3 rows of measurements for Triglyphi and Metopae in different settings.

Harmo-

TRIGLYPHORUM ORNAMENTA.

Ezechiel. 41. 7. 25.

S. Hierony. super Ezech.

CHERVIM & PALMAE quomodo in zophoris insculperentur.

IN METOPIS Cherubimorum capita.

ZOPHORI nomen, & ornamenta metoparum.

Harmonicas praedictarum partium proportionum, cum geometricis, atque arithmetis tractantur sub finem huius disputationis, de triglyphorum ornamentis aliquid prius dicemus. Propterea enim longiorem aduersus Lyranum paulo superius instituius disputationem, ut ostenderemus verba nostri Prophetae, zophori ornamenta indicare, non solum quia grossiora ligna exterius apparuisse testatur, verum etiam quoniam haec verba cum illis coniunxit, quibus de Cherubinis, ac palmis in vniuersum, ac singulis templi partibus sculptis agebat. Sunt autem huiusmodi: *Et caelata erant in ipsis ostijs templi Cherubim, & sculpturae palmarum, sicut in parietibus quoque expressa erant: quamobrem & grossiora erant ligna in vestibuli fronte forissecus.* Quorum verborum connexionem satis certam nobis probat Vulgatae auctoritas: quamuis alia non essent, quae idem confirmarent, quae multa sunt testimonia. Itaque sensus loci est is, quem Sanctus Hieronymus scripsit, quemque recipit Glossa, quamuis ita connexa haec fuisse putauerit, ut ab ipsis ostijs non recederent. Redditque causas, inquit, quare caelata fuerint Cherubim in ipsis ostijs, & palmarum expressae similitudines. Vnde & grossiora erant ligna in vestibulo portae forissecus: ut & firmitatem haberent, & caelaturam possent recipere. Pulchreque iuxta intelligentiam spiritalem firmiora, & caelata sunt ostia: ut & firmitatem habeant, & pulchritudinem. Haec Sanctus Doctor, qui loci sensum plane percepit, dum Cherubim, & palmas in parietibus, ostijs, & grossioribus lignis insculptas fuisse dixit.

Sed quoniam aliam esse compertum est faciem vestibuli a facie domus, in qua ostia aperiebantur, & quoniam etiam si facies, vel frons domus, quae in vestibulo est, frons vestibuli diceretur; ea tamen interior frons esset, non exterior, quam denotat textus addens illam vocem, *forissecus*: ideo grossiora ligna capita trabium in zophoro apparentium sumus interpretati, & insuper in ipso zophoro Cherubim, & palmas portet exquirere.

Modus autem, quo haec disponderentur, ex antiquorum obseruatione, aliqua ratione petendus est, quippe cum tam multis locis, & exemplis ostensum sit, architectandi rationem, hanc potissimum Doricam ex Salomonis fabricis fuisse petitam. Et videmus quidem taurorum crania in metopis sculpta; at eiusmodi ossa certe in Salomonis templo non fuerunt: dicamus ergo viuientia Cherubimorum capita fuisse insculpta, hominis, aquilae, leonis, & vituli, quae vides in maioribus domus orthographijs. Ea tamen imitati Dorici, & ad suas reuocantes superstitiones, idolotitorum crania, pro Cherubinis effinxerunt. Ex hoc enim deductam fuisse censendum est Graecam vocem *Ζωοφόρος ἀπὸ ζωῆ*, vita, & *φέρει*, quasi vitam, vel viuientia ferens. Qua ratione ipsum Zodiaci circulum sic appellari comperies, propter signa animantium formis distincta. Cum quibus nihil habent commune taurorum crania, propter quae non zophori dicendi essent, sed *ζωοφωρίσι*.

Sed quamuis haec esse videatur prima zophori insculpendi origo, tamen varijs florum, atque aliarum rerum formis insculpi coeperunt deinde zophori. Quod ipsum Italicum nomen indicat, interprete Philandro: Freggia, inquit, vulgo vo-

cantur, voce, ut existimo, à Phrygionibus, qui *phylander* acu faciunt, ducta. Ut enim illorum opera acupicta figuris quibuslibet insigniuntur, ita zophorum fere ratio sculpturam desiderat. Haec ille.

Sed & à metopis ad ipsa trabium capita exornanda veniamus. Palmas certiori quadam ratione me collegisse non dubito. Nam cum saepe mecum ipse cogitarem, scriptoresque attentius euoluissim, ut aliquam possem inuenire rationem, propter quam triglyphorum canales, ad normae cacumen excauerentur: nullam certe aliam inuenire potui, quam quae ex palmae similitudine peteretur: palmae siquidem folia duplicia sunt, & ad normae cacumen inclinata; ita ut trabium apparentes excisiones aureis, vel argenteis bracteis, pro loci dignitate, tegerentur, siue etiam partim aureis, partim argenteis, quod magis probarem, quas insculpta palmae folia, tria exornarent, duo quidem in medio integra, tertium in duas partes diuisum ac distributum, & ex vtraque parte dispositum. Idque non sine ratione huius aedificij dignissima: quippe cum trabis latitudinem in partes distribuerint duodenas, ac singulis dimidiatis extremis folijs singulas tribuerint; binas vero vtrinque regulis, binas deinde canalibus, ac tandem binas reliquas regulas, quae est in medio canalium. Sed quoniam bracteis aureas, vel argenteas imitari prae paupertate non potuissent, antiqui ceratas tabulas auro substituerunt, atque effluentem ceram in guttis, quarum nullum vestigium in his nostris fabricis, ad hanc vsque diem reperire potui: quod si aliquando contigerit me inuenire, posteritati certe non inuidebo. Nisi forte iam liceat conijcere palmae fructus in epistylis fuisse insculptos, vel ex ipsis folijs pendentes: vel quod magis probarem, ex tenia, vel regula illa pendentes, quasi ex ramusculo quodam, ex quo fecit eos natura pendere.

Sed quamuis haec ita sint, dubitabit merito fortasse aliquis, quid haec de tignorum capitibus in zophoris habeant cum aeneis columnis commune? responso in promptu est: Haud secus enim quam in marmoris aedificijs, in aeneis quoque, si fierent coronarum dispositiones, & ornamenta, ex materatione petenda essent. Et cum in reliquo aedificio triglyphos insculptos fuisse ostenderimus, in aeneis quoque columnis factos eosdem fuisse credendum est. Haec enim similitudinis ratio quantam vim in hoc aedificio habeat, satis ostensum à nobis est. Adhuc tamen huius rei extat apud Septuaginta interpretes luculentissimum testimonium: nam in Sixtiano codice vbi nos legimus: *Et super capita columnarum opus in modum lilij posuit, perfectumque est opus columnarum.* Ipsi legunt: Et melathrum, epistylum intellige, ut dixi: & desuper latera. Latera autem dicuntur trabes, aut costae, quasi dicant: capita trabium sculpta fuisse super epistylis: nihil enim materiacum habuerunt columnarum aeneae. id expresse attestante Scriptura, quae cum singulas columnarum partes recensisset, haec verba subiungit: *Omnia aenea.* Additamentum sic appellant coronam, melathrum crasitiei. Quasi dicant, latera, aut costas, quae super epistylis, quibusque imminebat corona, eiusdem crassitudinis fuisse cum epistylis, immo & eiusdem omnino mensurae, ut ostendimus. Quae de zophori ornamentis, atque triglyphis dicta sufficiunt. Nam quod

TRIGLYPHI quare sic insculperentur.

CANALIVM distributio, & mensurae.

GVTTAE in epistylis sub triglyphis.

IN AENEIS columnis triglyphi insculpti.

3. Reg. 7. 7. 22.

4. Reg. vltimo 7. 17.

quod ij super Corinthio capitulo ponantur, inconueniens non sit, infra ostendemus.

DE RETIACVLIS,

ET MALOGRANATIS, quibus corona mirabili artificio exornabatur.

Cap. XXI.

Ad coronas, earumque ornamenta explicanda nos vocat disciplinae ordo, & ipsa historia sacra. De quibus multa essent dicenda circa partium numerum, proportionem, formam, mensuras, ornamenta, & his similia. Sed ea certe eiusmodi sunt, ut de eis parum, aut nihil lucis habeamus. quapropter sicut placuit nobis ea ita componere, ut in imagine apparent, sic liberum erit lectori aliaratione, prout libuerit, aut componere, aut imaginari, dummodo id iuxta artis praecepta, & antiquorum exempla fiat. Vnum tamen à sacris historijs, atque Prophetis sermone quidem tam vario ac multiplici refertur, ut vix percipi posse videatur. Id prae difficultatum multitudinem, qua inuoluitur, & facilitate, qua à nobis perspicuus illius sensus explicatur, sacrae Scripturae aenigma, solet appellari. quod nomen infinitis propemodum assentientibus doctissimis, grauissimisque viris merito inditum fuisse comprobatum est. In quo quidem soluendo ne nimius, aut longior sim quam oportet, ordine quodam procedendum est: primum ergo corrogatis vndique locis ipsa difficultas quasi aenigmatis corpus proponendum est, ita ut quae difficultatem dictionis inuoluunt, interim explicentur. deinde quaedam proponenda tantummodo sunt, quae deum vnà cum ipsa aenigmati explicatione confirmabuntur. Et sermo quidem futurus est de malogranatis, quorum locus, dispositio, numerus explicatur.

Ac de loco malogranatorum disertis verbis loquitur Ieremias: *Et retiacula & malogranata super coronam in circuitu.* Quae ita à Propheta explicata, & ab interprete conuersa sunt, ut fere explicatione non indigeant; praesertim, cum supra à nobis ostensum sit coronae nomen, quod fasciae cuiusdam proprium est, vniuerso tribui coronamento, vel trabecationi. hoc tamen loco proprie pro ipsa fasciae vsurpatur à Propheta, quam in ipsa trabecationis figura eodem nomine adnotauimus.

Quid autem commune habuerint cum retiaculis malogranata, indicant sequentia Prophetiae verba: *Et fuerunt, inquit, malogranata nonaginta sex dependentia, & omnia malogranata*

Ierem. 52. 7. 23.

centum retiaculis circumdabantur. Duo autem nobis indicant haec verba ad rem, de qua agimus, intelligendam maxime necessaria: primum, malogranata dependentia fuisse, quippe quae ex ipsa coronae proiectura penderent, & fere essent integra, ut apposta potius, quam simul cum ipsa corona fusa viderentur. alterum est, malogranata retiaculis fuisse circumclusa, quod & Paralipomenon liber aperte testatur: *Malogranata etiam centum, inquit, quae catenulis interposuit.* Ex quibus illud certissimum esse debet, in ipsis retiaculorum foraminibus poma fuisse disposita, singulis singula.

Porro retiaculorum formam, & elegantiam indicat locus Paralipomenon, qui sic habet: *Nec non & quasi catenulas in Oraculo, & superposuit eas capitibus columnarum.* Vna certe dictionis vnus praepositio difficilem hunc locum reddit, alioqui perspicuum; nam si catenulas quasi in Oraculo legamus, similes has, atque illas fuisse intelligemus. Duplicem enim praepositionis Hebraicae notionem agnouit Vulgatus, nimirum (quasi) & (in) & huius quidem exemplis plenae sunt omnes, ac singulae sacrae Scripturae paginae: illius vero licet non tam frequens sit vsus, est tamen certus. apud Isaiam: *Eccc excoci te, sed non quasi argentum.* Quod si quis, non in argento, conuertere vellet, difficiliorem sensum redderet, & à contextu magis alienum. Est & alius locus de his ipsis columnis, de earum, inquam, capitellis sic scribens: *Quasi opere lilij fabricata erant in porticu quatuor cubitorum.* Hunc porro locum aptissime exposuerunt Septuaginta: *κατὰ τὸ ἔλασμα ἑσπασθῶν πηξέων*: in Sixtiano codice apte conuertuntur: *Secundum aelam quatuor cubitorum.* ac sensus est, eiusmodi capitella aenea similia fuisse capitellis paracliticos, quae erant in porticu, alta quatuor cubitos, quot cubitis fuerunt latae ipsae paraclitades, ut supra ostensum est.

Iam vero catenarum similitudinem inuestigaturi conferre cogimur, quae de his, atque illis seorsum dicuntur. De his quidem sic habet liber Regum: *Et quasi in modum retis, & catenarum sibi inuicem miro opere contextarum.* Sic conuertit aptissime Vulgatus, quod multiplici voce significante Hebraea: Retiacula, opere retiaculi, fuisse, opere catenarum, coronamentis, quae super caput columnarum.

De ornamentis vero domus sic legimus: *Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas, & iuncturas suas fabrefactas, & caelaturas eminentes.* Hebraice: Et cedrus ad domum intrinsecus sculptura instar fundae, & colocyntarum: Cucurbitarum agrestium, habet Pagninus, & apertiones liliorum. Chaldaeus: Et sculpsit visionem ouorum, & fasciarum, & liliorum.

Multa ad ornamenta domus particulatim percipienda referunt interpretes, quorum omnium in antiquis his Romanorum aedificijs licet exempla obseruare, ut propterea opus esse minime videatur singula pertractare: ea tamen sic in vniuersum proposita certiore possent reddere fanae mentis lectorum, Gentes ab hoc vno aedificio vsque ad minima quaeque ornamenta fuisse mutuatas.

Quod vero proprium huius aedificij videtur esse, quippe vniuersis propemodum eius partibus commune illud est, quod ad retia, vel fundam

GENTES ex hoc aedificio mutuatae Architecturam.

CAPITELUM quatuor cubitorum.

RETIACVLA haec illis similia, quae Oraculum exornabant.

RETIACVLUM in ipsis retiaculorum foraminibus poma disposita.

452 TOMI II. EXPLANATIONVM PARS II.

dam spectat; huius enim fundae palma nodis A quibusdam; aut occultis nexibus retia imitatur, non simplicibus filamentis intexta, sed implexis tricis, quas Chaldaeus fascias appellauit, cum inter fascias, aut tricis scutulatum maneret opus. sic enim appellari solet, cum ex inanitate filamentorum maculae relinquuntur, scutulorum in modum.

ARANEARUM tela. Plinius lib. 11. cap. 24.

CORTINAE atrij Mo- faici reicu- lae. Exod. 27. 9.

CATENULAE super hu- merali. Exod. 28. 14.

DE RETIACULORUM nu- mero.

3. Reg. 7. 17. 18.

Iterum 41.

Huic operi similis est araneorum tela, quam discretis verbis retulit Plinius, pretiosiore multo verborum, quam filamentorum textura. Texere, inquit, a medio incipit, circinato opere subtegmina adnectens, maculasque paribus semper interuallis, sed subinde crescentibus ex angusto dilatans, indissolubili nodo implicat. Quanta arte caelat pedicas scutulato rete grassantes, quam non ad hoc videtur pertinere cribratae pexitas telae, & quadam politurae arte, ipsa per se tenax ratio tramae; quam laxus adflatus non ad respuenda quae veniunt sinus. &c. Haecenus ex Plinio. Hos quodammodo vsus, hoc artificium videbantur referre cortinae, vel tentoria atrij Mo- faici. nam ubi nos legimus: Tentoria de bysso retorta. Hebraice habetur קלעים kelaghim, quae vox fundam significat. Chaldaeus vero paraphraestes סרדין seradin, scribit, quam vocem rete, cribrum, seu craticulam conuertere licet: quibus vocibus non raro & cortinae appellantur tabernaculi, & sculpturae parietum domus interioris. quibus non modo mytheria eiusmodi contextura indicata significasse videtur Salomon, sed ipsa Mo- faici tentorij aulae; quippe quae in cribrum modum, aut retis scutulato opere contexta, perforataque essent, quo accessum prohiberent quidem, prospectum vero sacrificiorum, quae intra cortinas offerebantur, non impedirent.

Huiusmodi etiam fuerunt catenulae illae, quibus rationale super humerali adnectebatur: sic enim de eis legimus in Exodo: Et duas catenulas auri purissimi inuicem cohaerentes, quas inferes uncinis. Septuaginta: Et facies duas catenulas ex auro puro, commixtas in floribus opus contexturae. Chaldaeus: Opus fimbriarum, quae scilicet dependebant ex pallijs Iudaeorum. Ac de huiusmodi catenis nihil praeterea addendum hic censui, cum praecipue hac de causa vnum ex retiaculis coronae maiori forma incidi curauerim, quod contemplatione figurae porius, quam longioris Scripturae lectione, omnia, quae de catenis aut dicta, aut dicenda essent, in promptu futura, atque omnino perspecta esse confidam.

Exposita retiaculorum forma, eorum quoque numerum recensent historici. & numerum pariter fasciarum, vel funiculorum, qui implexa retia componunt. Septena, inquit historia Regum, versuum retiacula in capitello vno, & septena retiacula in capitello altero. Et perfecit columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorum. Et iterum: Columnas duas, & funiculos capitellorum super capitella columnarum duos, & retiacula duo, ut operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum. funiculos, Septuaginta in Complutenfi: vertibilia sculpturarum scribunt: Vertibilia columnarum in Sixtiano. Chaldaeus cum Hebraeo, vasa rotunda columnarum. Sed aptius multo Vulgatus Hebraeam vocem גולותh, quae, ut diximus, circuire, siue circumdare significat, funiculos conuertit; eos indicans, qui retiaculorum plagas circumdant, & cingunt malogranata: hos autem duos vocat, vel duplices;

quippe implexos sinistris dextros, atque his illos. Fuerunt autem septena, ut computanti poterit esse perspectum, quadrangulum enim illud secundum, quas diagonales vocant lineas, secant duae regulae sese inuicem secantes in medio; aut, si libeat vocare, centro, & vnicuique ex dictis regulis terna aliae vtrinque adiacent, ut septemnae sint singulae, & quae a dextro latere tendunt ad sinistrum, & totidem quae a sinistro ad dextrum.

BINA RETIACULA & septena versuum retiacula.

Retiacula porro bina, vel duos ordines retiaculorum enumerant historiae in singulis lateribus quadratae coronae. Sunt enim sub corona mutuli super triglyphis: nam qui reliqua percussit, ut vidimus, huius trabecationis ornamenta Vitruuius, minime illud vnum ipse admiscuisset, nisi fuisset etiam illud ab eadem origine petitum. Mutuli autem quaterni ita sunt dispositi, ut spatia bina oblongiora vtrinque relinquunt, ut forma retiaculorum obliquorum, quam supra pluribus expendimus, seruari posset. terna reliqua spatia quadrata, frondibus, ac floribus exornanda fuerunt, in quorum medio singula malogranata confingere cogimur: propter malogranatorum numeros paulo post computandos. Quae omnia nulla videntur egere confirmatione: cum omnibus enim sacrae Scripturae locis conueniunt quae diximus; a quibus sacrae Scripturae locis quaelibet alia ratio excogitata dissentiret, ut saepius nos experimenta plurima docuerunt.

MVTVII sub corona.

DE MALOGRANATORVM DISPOSITIONE & numeris.

Cap. XXII.

Is constitutus, ad malogranatorum numerum examinandum accedamus, quem multiplici ratione computant sacri Scriptores. Ieremias nonaginta sex, & iterum centum: liber tertius Regum ducenta, & iterum quadringenta. Sed cum ex dispositione septem fasciarum, in retiaculis horum foramina, in quorum singulis erant malogranata singula, iam sint constituta, ut neque vnum possit aut e numero subtrahi, aut eidem superaddi, necessarium in primis erit foramina praedicta computare. Qua in re mirabilis plane sese offert dispositio romborum, atque foraminum: nam si iuxta latus quodcunque computare incipias, hoc ordine disponuntur foramina; primo loco terna, secundo quaterna, tertio item terna, quarto praeterea quaterna, quinto terna, sexto iterum quaterna, septimo denique terna, ita ut si ter quaterna computentur, hoc est, duodena, & iterum ter quaterna, erunt alia duodena: omnia simul erunt quatuor & viginti. Quod si ab vno angulo ad oppo-

Ierem. 52. 23. 3. Reg. 7. 20. 42.

RETIACULORUM singulorum foramina quatuor & viginti.

oppositum secundum diagoniam, quam dixi, A lineam computare incipias, hoc alio ordine disponuntur: bina erunt primo loco, secundo vero quaterna, tertio item sena, quarto similiter sena, quinto iterum quaterna, sexto demum bina. Denique si rhombum maximum in medio quadrangulo consideres, cuius anguli latera quadranguli contingunt; hunc ipsum inuenies numerum duodenis foraminibus contingi interius, in quorum medio sunt quatuor alia foramina, in quodam alio minori rhombo disposita, atque extra maiorem rhombum in angulis singulis bina super sunt foramina. Quae indicasse sat est, cum plura possit lector ipse, si attendat, expendere.

Iam vero cum singulis retiaculis quatuor B & viginti malogranata contineantur, facilis erit aenigmatis solutio, recensitis tantum sacrae Scripturae testimonijs. Et in primis Ieremias: Et fuerunt, inquit, malogranata nonaginta sex dependentia, quae nimirum vnico intuitu videri poterant, retiaculis inclusa: videbatur enim coronae dimidia, quacunque ex parte illa prospiceretur, hoc est, quaterna retiacula hinc quater quatuor & viginti producent numerum sex & nonaginta, ut vides in margine.

Ierem. 52. 23.

NONAGINTA sex malogranata.

OMNIA malogranata centum.

1. Paralip. 3. 16. 3. Reg. 7. 20. MALOGRANATORUM ducenti ordines.

MALOGRANATA quadringenta. 3. Reg. 7. 42.

2. Paralip. 4. 13.

MALOGRANATA in corona quid denotent

Et omnia malogranata centum: hoc est, si attentius consideres, quaterna illa malogranata, quae e medio florum pendebant. nam haec, atque illa retiaculis circumdabantur. quippe cum illa retiaculorum funiculis, haec vero ipsis binis vtrinque funiculis circumdarentur.

Hunc porro eundem numerum, & dicendi modum sequutus est liber Paralipomenon. Malogranata etiam centum, quae catenulis interposuit. At liber Regum: Malogranatorum autem, inquit, ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi. Quorum verborum hic esse videtur sensus, malogranata omnia varijs ordinibus disposita erant, ducenta in capitello secundo vnifcuiusque columnae. Vocat autem hoc loco secundum capitellum coronamentum ipsum; ut nimirum hoc distingueret ab illo, de quo initio versiculi memorat: Et rursum alia capitella, inquit. D qui numerus certe priores satis superque confirmat, & omnia, quae haecenus diximus. Denique idem liber Regum, cum vtriusque capitelli disputationem instituisset: Et malogranata, inquit, quadringenta, in duobus retiaculis, hoc est, in retiaculis duorum capitellorum: duos versus malogranatorum in retiaculis singulis. quasi aperte dicat, bina retiacula in singulis coronamentis. Hoc idem repetit super Paralipomenon: Malogranata quoque, inquit, quadringenta, & retiacula duo, quasi dicat, in duobus retiaculis, sic enim vocat plerumque ipsas reticulatas coronas: ita ut bini ordines malogranatorum singulis retiaculis iungerentur. Qui sane tam varius, ac multiplex E dicendi, & computandi modus quasi digito nobis indicat vberes illos, ac suauissimos gloriae fructus, quos coronis insignes, in ea ipsa gloriae corona percipient electi Ecclesiae Catholicae filij in multis illis, aeternisque mansionibus, quae sunt in domo caelestis, & aeterni Patris.

Sunt & in mari aeneo poma, aut mala, non tamen punica, sed amara; ut amaritudinem ipsius mortis quodammodo referre possent; quae dicuntur colocyntidae: quas cum coctas degustassent filij Prophetarum; Clamauerunt dicentes: Mors in olla vir Dei. Et quidem merito, ca enim ratione tum fructus illi indicantur, Tom. 2. Explanat. Pars 2.

4. Reg. 4. 40.

quos percipimus, cum abluimur, ut caeleste COLOCYN- sanctuarium ingrediamur: hi enim fructus amari- cidae quid denotent. ri sunt; quippe cum poenitentiae sint, quos a nobis exigit circa Iordanem abluens, siue baptizans Sanctus Ioannes; tum etiam illi, quos gustabimus, cum in perpetuas aeternitates, quasi aenei facti coaptabimur coronae caelestis patriae. hi autem praedulces sunt, & pulcherrimi, exultationis nimirum, & gloriae plenissimi; hos etiam praefecerunt spondae genae, quasi fragmen mali punici.

Math. 3. 9.

Cantic. 4. 5. 3.

Porro genus hoc ornamenti, non solum in his columnis, verum etiam in lectis, ac cubilibus ipsis gratissimum Salomoni fuisse, & frequens, indicat illa ex eo sumpta parabola; Mala, inquit, aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. Mala, Hebraice מלוחם thapuhne, & arabem, & pomum significat; illud certe potissimum, ut quibusdam placet, quod odoratum sit, cuius opem, & subsidium petere videtur sponfa verbis illis, dum clamat: Stipate me malis, quia amore languo. Ex quo quidam arbitrantur aurea mala dici posse citrea, aut eiusmodi: sic dicta a Seneca, Arbor fertilis, inquit, pomis aureis. Pro lectis autem Hebraice legimus. מלחיות malchijoth, a verbo מלח sachah, deducta voce, quae videre, & contemplari significat: qua ratione indicatur mirabilis artificij opus, quod ad se videndum oculos alliciat; alij caelaturas, siue cancellos vertunt. Et quidem merito lectorum, ac etiam cubilium delicias, & ornamenta indicabunt eiusmodi voces, in quibus lectis, aut ad mensam accumbent, aut ad somni requiem capeffendam, iacerent. In his enim, atque illis lectis argenteis quibusdam cancelis aurea poma includebantur, quae & suauis odore, & pulcherrimo sui aspectu oculos, atque animos accumbentium mirifice recrearent. Quam ob rem non immerito & PATRIAE requies cum visione coniuncta.

Seneca in Agamemnone.

PATRIAE requies cum visione coniuncta.

Sed rem apte exposuit Rabbi Moyses Aegyptius, Poma aurea, inquit, in cancellaturis argenteis: verbum dictum secundum ambas facies suas. Audi, quae so, huiusce sententiae expositionem. Cancellaturae argenteae sunt retiacula argentea: in quibus oculi sunt minutissimi, penetrabiles tamen visui. Est ergo sensus, quod verbum dictum secundum, ambas facies suas, id est, secundum interiorem, & exteriorem sensum est sicut pomum, in retiaculo argenteo. Ac si dicat necessarium esse, ut sit sensus exterior preciosus, & bonus velut argentum, interior vero multo melior, sicut aurum: donec se habeat exterior ad interiorem, sicut se habet argentum comparatum ad aurum. Necessae quoque est, ut sit aliquid in exteriori sensu, quod ducat, ac trahat considerantem ad interiorem; quemadmodum pomum aureum vestitum retiaculo argenteo, cum procul respicitur, vel absque multo intuitu, totum videtur argenteum. Cum vero ob valorem argenti, atque decorem, habens visum acutum prouocatus accesserit: videbit profecto aureum pomum intus latere. Sic

R. Moyses Aegyptius lib. More, initio apud Galatinum lib. 1. Cap. 6.

DVPLEX sacrae Scripturae sensus.

igitur sunt verba Prophetarum: frequenter enim ea, quae exterius sunt, sapientia sunt, vtilis ad multa: vt ad compositionem morum, ac status congregationis hominum: sicut patet in superbie Prouerbiorum Salomonis: quae autem interius sunt, sapientia est perutilis, in credendis secundum veritatem. Haec ille. Qui illud idem videtur indicare, quod ad cancellorum formam spectare probauimus, quam, vt dixi, apriffime repraesentant oculi.

Iam vero huiusmodi ornamentum genus in lectis eorum, qui tenero, ac recenti amore post inita sponsalia se inuicem diligunt, ad decorem, & gratiam conciliandam aptissimum fuisse indicat cele-

Cantic. 1. 17. 16. & 17. 1. 2. & 3.

bris Cantorum locus: pulchritudinis enim Sponsae si memores in commendationem lecti versantur. *Lectulus noster floridus*: vel vt habent Hebraea, viridis: Syriaca, coagmentatus. Insculptorum florum in lecti spondis memor, tignonum quoque meminit, quae simili sculptrura exornabantur. *Tigna*, inquit, *domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina. Ego hos campi, & liliam conuallium, &c.* Quae omnia nihil continere prophanum, nihil non sacrum, indicant singula pene verba, quae ad templum Dei sedem, eiusque ornamenta, respiciunt; quae haud inconcinne ex Syriaco codice Collegij nostri Maronitarum sic licet ad verbum conuertere: Etiam lectus noster coagulatus, trabes domus nostrae sunt cedrus: corrigiae scim, sicut liliam cypressi, liliam profunditatis, sicut liliam inter aristas; sic proxima mea inter filias: sicut malum punicum, vox Syriaca & fructum significat, & arborem: in trabi filuae, ita patrus meus inter filios. Quae si cum praedictis retibus, funiculis, malogranatis, floribus, sculptris conferantur, eadem esse plane deprehenduntur. Quae pressus indicare voluit Chaldaeus paraphraes, qui, vbi nos legimus: *Ece tu pulcher es dilectio mi, & decorus: lectulus noster floridus: Quam pulchra est, inquit, Maiestas sanctitatis tuae? quoniam in tempore, quo tu habitas inter nos, & suscipis voluntarie orationes nostras, & in tempore, quo tu habitas in lectulo nostro dilecto; filij nostri multi sunt super terram, & crescimus, & multiplicamur, sicut arbor, quae plantata est iuxta fontem aquarum, cuius folium pulchrum est, & fructus eius multi. Sic exposuisse videtur Chaldaeus, quod de lectulo dixerat viridi, aut florido. Sed haec huius loci non sunt, multo enim longiorem exposulant expositionem.*

Cantic. 1. 16.

His ergo praetermissis, ad cancellos, & poma coronae reuertamur: ea certe Graecos primum, deinde Romanos Architectos minime latuerunt; tamen numerum, & dispositionem eorum non fuerint consecuti. Huius rei testis, & auctor est Vitruuius: Diuidendae autem sunt, inquit, in corona ima ad perpendicularum triglyphorum, & ad medias metopas viarum directiones, & guttarum distributiones; ita vt guttae sex in longitudinem, tres in latitudinem pateant: reliqua spatia, quod latiores sint metopae, quam triglyphi, pura relinquuntur, aut fulmina scalpantur. Haec ille. Guttarum porro antiquam formam videre hic Romae licet in theatro Marcelli.

RETTIA, ET poma in coronis externi Architecti aliquo modo sunt imitati. Vitru. lib. 4. cap. 3.

Philander in Notationibus.

Sed miratur haud immerito Philander, quod videat guttarum in coronis ipsam formam ipsi nomini minime consonam, cum guttae liquoris cuiuscunque turbinatae, subtus autem veluti sphaericae sint, non autem planae. Et quidem

A Leo Albertus huius rei difficultate deterritus, clauorum capita guttis omnibus, tum illis, quae in epistylis, tum vero illis, quae in proiectura coronae exprimuntur, repraesentari putauit, quibus excisatrabium capita retinerentur, vt ipsos parietes artius continerent. Sed alij, quos retulit, & reprehendit Philander, pro guttis sculpsent campanulas prominentibus ropalis, id est, malleolis. Id vero, inquit, se facere antiquorum exemplo dicebant, quod tantum abest, vt credam; vt affirmare ausim carere prorsus ratione. Haec ille. Ego vero non ita senserim, id esse à ratione alienum, cum punicia poma in corona sculpta, fuisse cognoscam, atque haec eadem tinnabulis permixta in limbo Sacerdotalis vestis; vt propterea aut permixta, aut cum pomis commutata facta esse potuerint ab antiquo aliquo Architecto: quamuis in his non multum immerer.

Leo Albert. de Architectura.

CAMPANV-lae pro guttis.

DE CAPITELLO-

RVM FORMA, MENSURA,

ornamentis Corinthio more factis, necnon de duplici vetustissimo capitello.

Cap. XXXIII.

ATIONEM haecenus reddidimus eorum ornamentorum, quae columnis imponuntur: ea vero ornamenta omnia ex Dorica ratione petita esse videntur, ita vt nisi propria capitelli ratio reddatur, illud quoque Dorico more factum fuisse facile crederetur. At nihil simile opinari nos finit facer Textus, quippe qui omnia & singula, quae ad perfectam capitelli efformationem possent exoptari, disertis verbis persequatur: *Capitella autem, inquit, quae erant super capita columnarum, quasi opere lili fabricata erant in porticu quatuor cubitorum. Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper, iuxta mensuram columnae contra retiacula. His verbis de capitellis, quae sic appellantur ab Architectis, sermonem fieri nullus dubitauit haecenus, sed nec dubitare poterit. Id enim significasse videtur Vulgatus inter-*

pres, ratio reddatur, illud quoque Dorico more factum fuisse facile crederetur. At nihil simile opinari nos finit facer Textus, quippe qui omnia & singula, quae ad perfectam capitelli efformationem possent exoptari, disertis verbis persequatur: *Capitella autem, inquit, quae erant super capita columnarum, quasi opere lili fabricata erant in porticu quatuor cubitorum. Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper, iuxta mensuram columnae contra retiacula. His verbis de capitellis, quae sic appellantur ab Architectis, sermonem fieri nullus dubitauit haecenus, sed nec dubitare poterit. Id enim significasse videtur Vulgatus inter-*

CAPITELLI forma à sacris Scripseris praescripta.

3. Reg. 7. 19. & 20.

pres, & capitellorum proprio nomine vtens, & illa verba paraphrasticè addens, & rursum alia capitella, hoc est, diuersa ab illis, quae paulo ante retulerat, quinque cubitis altis, ac denique illa deseribens, & quasi digito ostendens dum ait, *quae erant super capita columnarum*: ac si diceret, quae summo scauo, aut summo columnae hypotrachelio imponebantur. Quod facile nobis indicaret poterit Hebraea vox שרר ros, quam caput apte exposuit Vulgatus, hoc est, summam columnam.

Horum autem capitellorum formam duplici exemplo demonstrat, & quia opere lili facta, fuisse testatur, & quia similia esse ea dicit capitellis paraftadum vestibuli, quatuor cubitis altis. Hoc enim illis verbis indicari: *in porticu quatuor cubitorum*, paulo ante à nobis ostensum est.

Sed frontes templi, paraftadesque omnes, atque columnas capitellis sculptris in modum palmarum fuisse contextas, supra pluribus ostensum est: quare ne à veritate, quam semel proposuimus, videamur recedere, huius loci contextu cogimur & capitella facere liliata, & palmarum sculptris aspera. Vtrumque certe facile nos posse praestare arbitramur, si lili formam initio expendamus. Quoniam opus lili iterum à sacro historico relatum est: *Et super capita columnarum, inquit, opus in modum lili posuit: perfectumque est opus columnarum*. Hebraice שרר liliam, à radice שרר liliam, deducta voce שרר liliam, quam simillima. hanc porro vocem ab Arabibus mutuatam sermo Hispanus adhuc retinet: vocat enim album liliam proprio nomine, a çucena. Rabbi vero Dauid sic dictum liliam putat à שרר liliam, quod est sex: quoniam hic vnus fere flos sex constat folijs. Eius praeter commune genus licuit hic Romae aliud videre graciliori specie, duplicibus folijs: sed quae omnia fena in singulis ordinibus computentur. Mirro hic dicere de aureo alio huiusmodi flosculo, qui priori tam similis est, vt aliquo agriculturae artificio videatur esse coloratus. Lili huius est vsus frequens in Canticis, quippe cum literis, pulchritudine, candore, odoris suauitate agrestes omnes flores videatur antecellere. Est autem in Psalmorum titulis floris huius mentio, quem ad musicum instrumentum referunt nonnulli, quod quasi lilijs insculptis fuerit exornatum: alij ad cantici initium, ad cuius modulationem esset praecinendus Psalmus.

Supra Cap. 23. huius lib.

CAPITELLA paraftadum his similia. Supra lib. 4. huius partii cap. 65.

3. Reg. 7. 19. 22. LILIVM quod referatur.

LILIA IN Palmorum titulis.

mur referre, immo & insculpta quam diligentissime posteritati proferre non grauamur. Ac propterea duo alia antiqua capitella simul cum nostro proposuimus, de quibus breuissime nunc ratio reddenda est. Ac primum quidem in hoc nostro Romano Collegio, in quo nos haec scribimus, asseruatur, quamuis non ea qua debuit existimatione. fuit etiam alterum huic simile, vel potius fragmentum quoddam prope templum Sanctae Mariae in Cosmedini, in Velabro, quod vulgo Scholam Graecam appellant, quo in loco Sanctum Augustinum Rhetoricam docuisse distant. Est autem hoc totum flosculo quam simillimum; scauo quidem ita coniunctum, vt scauus ipse cauli sit similis, quem ipsi strijs referre videtur.

Proposui in fine cap. 1. huius libri. CAPITEL- lum palmis conuestium in Collegio Romano.

Iam vero florem hunc palmarum spatulae aliae alijs superpositae conuestiunt, has rursum, teneriores quaedam palmulae aliae, alijs conuexae, & duplici ordine colligatae, exterius ornant, & quasi reticulato opere continent: harum denique palmularum ima inserta lilia, exornant. Vt conijcere liceat huiusmodi capitellum, quod Romae vidimus, ab aliquo alio olim fuisse compositum, qui haec eadem sacrae Scripturae loca, quae proposuimus, meditatus fuerit, & simul omnia composuerit, aut certe ex illis ipsis Salomonis fabricis fuisse Romam aduectum: nam vix videtur verisimile, eadem omnia alicui in mentem venisse, quae à sacris historicis referuntur. Eius exemplar dum proposui, non cretam faciem tantum, sed dimidium vestigium ostendi, quo facilius à lectore possit vniuersa illius structura cognosci.

CAPITELLI vestigium cum fronte.

Sed, vt verum fatear, capitellum hoc etiam si artificiose videatur compositum, non tamen videtur ex templi Hierosolymitani fabricis aduectum; tum quod in his licet omnem venustatis, ac pulchritudinis rationem inquirere; at visus asperitate quadam delectatur: quae autem patria sunt, & omnino similia fastidit, haud secus quam auditus vnisona. tum demum maxime, quod Herodes, qui Meridianam atrij gentium porticum instaurauerat, columnas in ea fecisse dicitur à Iosepho, capitellis sculptris opere Corinthio, pulchris vsque ad miraculum. Atqui nullus existimabit Iosephum ignorasse, quodnam fuisset opus Corinthium; cuius quidem passim exempla hic Romae videre potuisset: & multo minus existimabit, Herodem prophanam architectandi rationem in templum inuexisse, consentientibus Hebraeis, qui huius rationem quotidie in sacris Literis legerant: & exempla videbant in antiquissima illa Salomonis porticu, quae eodem Iosepho attestante adhuc extabat.

Iosephus 15. antiq. cap. 14. CAPITEL- la Herodes in templo opere Corinthio fecit.

Iosephus 20. Antiq. cap. 8.

Quae omnia in ea, quam saepe retuli, sententia persistere nos cogunt; vt existimemus Corinthios idem ipsum capitellum Salomonis fuisse imitatos, sed tamen gloriae cupidos, primos haberi eius inuectores cupientes, palmae folia in acanthi folia permutasse, eiusque rationem fabulam quandam affinxisse. Quam retulit Vitruuius de Calatho poculis onusto, & regulis teo super virginis sepulchrum imposito, quem achanti folia subtus enascentia vestierunt. cauliculi vero secundum calathi latera crescentes, & ab angulis tegulae ponderis necessitate expressi, flexuras in extremas partes volutarum facere sunt coacti. Tunc Callimachus, qui propter elegantiam, & subtilitatem artis

CORINTHII non fuerunt primi capitelli inuectores. Vitru. lib. 4. cap. 1.

CALLIMACHUS primus inuector capitelli.

Sed cum omnia nostra studia in hanc vnam rem conferre iam pridem statuerimus, vt lux aliqua sacrae Scripturae historijs ad Dei gloriam afferatur: ipsa quoque antiquitatis monumenta contemplantes, quae in hac Vrbe Roma passim spectantur, & quae è re nostra fore arbitramur. Tom. 2. Explanat. Pars 2.

memoriae, ab Atheniensibus catatechnos fuerat nominatus, praeteriens hoc monumentum, animaduertit eum calathum, & circa foliorum nascentem teneritatem: delectatusque genere & formae nouitate, ad id exemplar columnas apud Corinthios fecit. Quae omnia confecta fuisse, probant infinita propemodum antiquitatis monumenta, quae Romae cernuntur; quorum capitella non folijs achanti, sed folijs, ut aiunt, oliuae exornantur, quorum cuspides palmae folijs similiore sunt, quam achanti: nisi illa palmae folia vocare malis, redeuntibus nimirum, quasi naturali cursu, ad suam primam originem folijs acanthi ad palmae folia, capitellorum compositionibus.

FOLIA acanthi, oliuae, & palmae.

ALTIITUDO capitelli.

3. Reg. 7. V. 20.

2. Paralip. 3. V. 15.

ALTIITUDO scapi cubitorum. 17 1/2

Quae omnia ipsa capituli symmetria magis, ac magis videntur confirmari. Nam etiam si Vitruuius altitudinem capitelli cum abaco parem faciat crassitudini imae columnae: aliquid tamen praeterea superadditum fuisse ab antiquis Architectis obseruatione comperimus; id certe quantum sit, quod adicitur, non satis aliunde constat quam ex his sacris fabricis, in quibus capitella, quae iuxta mensuram columnae facta fuisse perhibentur a sacro historico, ad mensuram ventris columnae dicuntur fuisse in Hebraeo: ut aliàs ostendi. Venter autem, siue adiectio columnae fuisse ostensa est duorum cubitorum, & quartae cubiti partis, hoc est, digitorum quatuor, & quinquaginta. Quae sane mensura plurimum sacrae Scripturae locorum consensione confirmatur. Nam locus Paralipomenon, qui vtriusque simul scapi altitudinem cubitis metitur quinque & triginta, vnicuique dar cubitos septendecim cum dimidiato, dempro, ut dixi, capitello columnae, & basis plintho. Plinthum paulo inferius ostendam fuisse quartam cubiti partem: nunc vero capitellum altum fuisse comperimus cubitos duos cum quarta cubiti parte: quapropter vniuersa simul columnae altitudo erit ea, quae ostensa est cubitorum viginti: scapi autem praecise cubitorum septendecim cum dimidiato.

Sed quoniam satis firma esse videtur capitelli ratio, quam imitati sunt Corinthij; iterum in dubium reuocari potest, quatenam constituta fuerat triglyphorum in zophoris distributio: aut si firma putetur esse, haec certe Corinthio capitello videtur esse contraria. Proclamant enim aduersus ea, quae dicta sunt, Architecti, dicuntque nos ordines perturbare, atque confundere. nos vero contendimus ab hoc vno omnes ordines originem trahere; & huius triglyphos imitatos esse Doros, capitellum vero Corinthios.

Sed quid est, inquam, quod Corinthij vultus amatores triglyphos, speciosissimam ornamentum formam, non sunt imitati? Immo vero maxime. Nam & Iosephus triglyphorum memort, ijs, quibus, ut vidimus, Regia Salomonis exornabatur opere Corinthio, illam fuisse exornatam tradit. Praeterea Vitruuius, qui primus, quod sciamus, huiusmodi architectandi genera distinxit, capitellis Corinthijs triglyphos imponi solitos fuisse retulit, cuius haec sunt verba: Cetera membra, quae supra columnas imponuntur, aut è Doricis symmetrijs, Ionicis moribus, in Corinthijs columnis collocantur; quod ipsum Corinthium genus propriam coronarum, reliquorumque ornamentorum non habuerit institutionem, sed, aut è triglyphorum rationibus mutuli in coronis, & in epistylijs guttae Dorico

Vitruu. lib. 4. cap. 1.

G V T T A E in epistylijs Corinthijs.

A more disponuntur; aut ex Ionicis institutis, zophori sculpturis ornati cum denticulis, & coronis distribuuntur. Haec ille, qui guttas in epistylijs Dorico more in Corinthijs operibus distribuit, haud dubium, quin sub triglyphis, cum non alia ratione fiant.

Sed adhuc vrget: Quid est, quod nullum extat eius rei in antiquis fabricis, vestigium? Cui dubitationi hac vna apposita ratione respondere statui: quia nimirum rei difficultate deterriti recentiores Architecti minime sunt ausi triglyphorum aggredi distributionem, in eo saltem genere, quod alia ratione faciliore potuerant exornare. Eos autem recentiores voco, quos antiquissimos appellasset Romana Respublica; quippe qui aetate, ac multis etiam saeculis Salomonicis illis prioribus Architectis fuerint posteriores.

DIFFICULTAS distributionis triglyphorum.

Huius porro difficultatis testem vnum proferre satis est, Architectorum nimirum principem Vitruuium. hic sinistrae illorum opinioni respondet, qui negant Dorico genere aedes sacras oportere fieri. Sed tamen, inquit, non quod inuenusta est species, aut genus, aut formae dignitas: sed quod impedita est distributio, & incommoda in opere triglyphorum, & lacunariorum distributione. Haec ille. Qui ignorantia adscribit falsam illorum opinionem: quae etiam difficultatis causa fuit; ut, quam non ausi sunt aggredi triglyphorum in secundo, aut tertio ordine distributionem, generum permissione simularent; quippe qui super Dorico genere Ionicum, huic denique Corinthium superextruerent.

GENERA permixta quae sunt facta.

Sed his praetermissis, ad vltimum capitellum, quod in figura appositum fuit, explicandum veniamus, quo vno mirabili antiquitatis monumento ea omnia, quae de Cherubinorum forma supra à nobis constituta sunt, confirmari videntur: quippe cum ipsum duorum animalium formis totum exornetur, quorum binque vtrinque alae duo latera condecorant animalium facies, & pectora duo reliqua capilli latera; summae alae quasi obuolutis plumis quas vocant volutas in angulis, sub abaco componunt. Ipsa vero animalia leones toto corpore, vultu, iubis, manibus exprimunt; cornibus vero boues; quaternis denique alis aquilas. qua de causa, excepta vna hominis forma, cuius nullum in eis apparet vestigium, reliqua omnia, quae de Cherubinis scripsit Ezechiel, ad haec constituta animalia referri possidentur: si leonis formam pro humana substituiamus. Et hic aspectus eorum, similitudo hominis leonis, in eis. Quatuor substitue nunc tres, facies vni, & quatuor pennae vni. Et manus hominis, & leonis, sub pennis eorum in quatuor partibus. & facies, & pennas per quatuor partes habebant. Iunctaeque erant pennae eorum alterius ad alterum. Et si quidem extremi versus ita videantur exponi posse, ut sensus sit: capitelli quatuor facies, aut latera, exornabant partim animalium facies, partim alae, quae inter se coniungebantur.

VLTIMUM capitellum, quod habetur in figura in fine c. 1. huius libri.

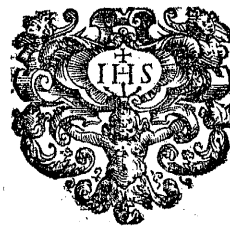
CHERUBINORUM formae in capitellis insculptae. Ezech. 1. V. 5. 6. 8. & 9.

Sed quid, inquires, haec explicatio commune habet cum Prophetiae textu, aut visione? Certe haec omnia non ob aliam rationem adduxi, nisi ut ostenderem, neque nouum, neque Prophetiae contrarium fuisse eum interpretandi modum, quem primum tenuit Hieronymus Pradus, quem nos deinde secuti sumus: immo potius ipsi anti-

antiquissimis exemplis firmum, & à veteribus A maxime receptum. Cum ex his facile liceat conijcere huiusmodi capitellum, aut è sacris fabricis iam olim aduectum fuisse; aut certe ab aliquo effectum, qui illarum non fuisset inscius. Nam multa, quae ex sacrarum Literarum lectione hauserant antiqui illi sapientes, insipienter iactabant, ut auctor est Iustinus Martyr. Num aliunde, inquit, institutus Plato, quam ex prophetiarum lectione historiarum, Iouem in caelo volucris curru vehi affirmat? Vidit ille in Propetiae responsis de Cherubim dictum illud: Et exiit è domo gloria Domini: & ascendit super Cherubim, & eleuauerunt Cherubim alas suas, & rotae cum eis, & gloria Dei Israel erat super eos. Inde incitatus vocalis Plato, cum multa dicendi libertate exclamatur dicens: Magnus in caelo Iupiter volucrum regit currum. Haec ille. Verum in omnibus his fabricis omnia Cherubinis fuisse videntur: exornata: atque in singulis quaternas plerumque licuit obseruare facies; ternas non raro; binas interdum; & singulas fortasse nonnunquam. Quod ubi de mari, & lutheribus aeneis egero, ostendere me posse confido; praefertim si in memoriam reuocentur ea, quae à nobis supra Chaldaei paraphrastris auctoritate confirmata sunt. Interim nostram, quam de capitello proposuimus coniecturam, licet auctoritate confirmare doctissimi viri, quae apud me maxima est, & apud sapientissimum quemque permagni aestimanda. Ex cuius ore, pro eius in nos benignitate, ac beneuolentia singulari licuit audire, quidnam de hac re uersa sentiret, quid uide crederet, ac re ipsa confirmatam, eiusdem sententiam his monumentis consignare. Is est Amplissimus S. R. E. Cardinalis Baronius, bene de vniuersa Christiana Republica meritus, atque adeo ob eius praeflata scripta toto terrarum orbe notissimus. Qui, cum de huiusmodi capitello cognouisset, diligenter conquisitum, tanquam suae eruditionis testem conseruandum curauit: & porphyreticae basi, columnaeque impostum, aurata cruce superposita in Titulum sibi erexit, pro foribus Ecclesiae Sanctorum Martyrum Nerei, & Achillei: quae Titulus Fasciolae appellatur; quam Ecclesiam pene dirutam, ac desertam instaurauerat, multisque ornamentis illustrauerat, atque eorundem Sanctorum Martyrum Sacrosanctis reliquijs locupletarat. Et quidem de his haec tenet.

Iustin. orat. ad Gent.

ILLVSTRISSIMUS Cardin. Baronius laudatus.

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

DE COLUMNARVM

BASIBVS, AC DE MULTIPlici ornamentorum templi proportionem.

Cap. XXIV.

ARCHITECTURAE membra, & ornamenta satis longa, ut res postulabat, oratione perfecti sumus. superest ut de basi, quae reliquarum veluti fundamentum est, nunc demum breui differamus. Et quidem basis proiecturam definiuit noster Vates, ut vidimus, dum quartam illi crassitudinis columnae partem tribuit; ex cuius praeepti obseruatione desumptam fuisse Vitruuij basim putamus: quippe qui sic scribat: His perfectis in suis locis spirae collocentur, caeque ad symmetriam sic perficiantur; uti crassitudo cum plintho sit eadem, quae dimidia crassitudine, proiecturamque, quam Graeci ἐπιπόρην vocitant, habeant quadrantem: ita cum lata, & longa erit columnae crassitudinis vnius, & dimidiae.

Vidimus lib. 3. huius part. cap. 20. Vitruu. lib. 3. B A S I S & Vitruuij.

Hanc eandem basis proportionem in omnibus basibus templi Pantheonis obseruauimus, sub Corinthijs columnis. Cuius quidem templi bases membris, proportionem, atque ornamentis multo similiore his nostris fuisse deprehendimus, quam illas omnes, quarum membra Vitruuius eo loco definit. Qua de re necessarium fore existimamus, basis proportionem, ac symmetriam, quam nos ipsi dimensum sumus, & accurate obseruauimus, hic primum exponere. In cuius rei gratiam attentius expendenda est basis, quam cum capitellis in praemissa figura proposui, cui partium nomina inscripta sunt, & literae quaedam; ut mathematico more facilius percipi possint mensurae, ac symmetriae. Huiusmodi A B, basis altitudo imi scapi columnae medietas est, hoc est, digitorum quinque & viginti. Haec bifariam diuiditur in C, & fit B D, basis proiectura ipsi B C, aequalis. Plinthus B E, ipsius B C, medietas totius B A, quarta, & E F, inferior torus altitudinis B A, quinta. Deinde A E, diuiditur in partes quinque; & ex eis vna est A G, torus superior, G H, trochilus superior cum supercilio fiat ex dimidia plintho: reliquum H C, diuidatur bifariam in I, cuius pars inferior I C, erit trochilus inferior, reliqua pro astragalus. quam diuides bifariam in K, quamlibet rursum in quatuor partes, ex quibus tres dabis astragalo, reliquam supercilio. Ac tandem G N, regulam, vel supercillum, trochili partem assignabis astragalo L K, vel K M, atque ita habebis basis perfectam rationem, quam ad haec nostra instituta reuocare iam propero.

Apposui cap. 2. huius libri.

BASIS Distributio, & mensura ex obseruatione Pantheonis.

Hanc autem basis rationem significare voluit Iosephus 15. Iosephus, cum spiram duplicem eam appellauit; quippe cum vna spiras, vel membra omnia, quae in orbem ducuntur, duplicia habeat, & duplex sit etiam torus, duplex supercillum, duplex trochilus, duplex astragalus cum duplici supercilio. Verum hanc basim diserte magis expressit sacra Regum historia, quamuis de columnis tunc non loqueretur, sed de mari aeneo, illis verbis: Pp 3 Et

3. Reg. 7.
 2.4.
 SPIRA DE-
 cics replicata.

Iosephus 8.
 antiq. cap. 2.

DVPLEX
 basit torus in-
 sculptus.

SCVLPV-
 ra ouolorum
 in basi.

2. Paralip. 4.
 2.

BOVM CA-
 pita insculpe-
 bantur in tu-
 berculis ouo-
 lorum.

Euclides de
 fin. 4. lib. 5.
 PROPOR-
 tio triplex.

Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare: duo ordines sculpturarum hysriatarum erant fusiles. Septuaginta interpretes: Et firmamenta, aut fulcimenta, ut habet Sixtianus codex, sub labio eius in circuitu ambiebant illud, decem in cubito ambiebant mare in circuitu. duo ordines firmamentorum, fusilium in fusorio eorum. Verum Iosephus locum hunc paraphrasticè videtur exposuisse: Eius medicullum, maris inquit, sustinebatur spira decies replicata, cuius dimetiens linea fuit cubitalis. Qui defertis verbis eam, quam apponimus, basim videtur indicare; cuius duplicia sunt membra similia, dissimilia in qualibet parte quina. nam si à medijs atragalibus sursum, vel deorsum versus computes, quina vtrunque membra inuenies. Atragalus, supercilium, trochilus, supercilium, vel regula, torus. Quam etiam basim significat textus, duo ordines, inquit, sculpturarum hysriatarum: quippe qui de duplici toro superiore, & inferiore locutus fuisse videtur. Atque sculpturarum formam indicant Hebraea, quae *עַרְפָּא* *te-kaghim*, pro sculpturis his vbiq; legunt.

Porro hanc vocem colocynthas agrestes exponunt Interpretes, hoc est, cucurbitas illas, quae prae amaritudine, fel terrae ab aliquibus appellantur. Chaldaeus vero paraphrastes formam potius, quam rem ipsam eiusmodi sculpturis referri arbitratus, ouolos pro colocynthis interpretatus est: Et figurae ouorum, inquit, subter labium eius in circuitu ambiebant illud. decem cubiti ambiebant mare in circuitu: duo ordines figurae ouorum fusilium erant in fusione illius. Hos ouolos, aut has colocynthas liber Paralipomenon videtur appellare boues: nam vbi nos legimus: *Similitudo quoque bouum erat subter illud, mare, & decem cubitis quaedam extrinsecus caelaturae, quasi duobus versibus, labium maris circuibant, boues autem erant fusiles.* In Hebraeo habetur: Et imago bouum subter illud circum circumdantium illud, decem in cubito ambiebant mare circum, duo ordines bouum fusorum in fusione illius. Septuaginta: Duo ordines, boues fusiles in effusione eorum. Quo loco non inepte quidam colligunt, in illis ouorum tuberculis capita bouum insculpta fuisse: nam de maioribus bobus, qui mare sustinebant, sermonem hic non fieri, perspectum esse videtur ex eo, quod duo ordines bouum hic computantur; duodeni autem illi terni in singulis quaternis lateribus disponebantur, nulla ratione bini. In eo autem, quod decem cubitis huiusmodi sculpturae definiuntur, consonat certe Hebraicae lectioni Iosephi expositio: ibi enim vbiq; legimus, decem in cubito; ac si aperte indicet, decies conuolutas fuisse spiras circa basim cubiti vnus.

Sed de basi, & columnae partibus iam satis. Superest vt de partium symmetria, & proportionibus non nihil agamus: non quod ea accurate persequi velimus, de quibus infinita propemodum dici possent; sed vt insinuemus viam lectori, ac modum, quo haec omnia possit ipse per se inuestigare. Est autem proportio, vt definit Euclides, rationum similitudo. Haec autem triplex est, vt post Boëtium, ibidem notauit noster Clauius: Arithmetica, Geometrica, Musica, siue harmonica: quarum vnamquamque licet in his fabricis nostris obseruare, & in illis potissimum numeris, quos in partium huius aedificij tabulas paulo ante redegimus. Ac primum Arithmeti-

cam proportionem, quae per eandem differentiam progreditur, in ipsis numeris ordinum vestibuli licet intueri, quos ex sacro Textu collegimus, nimirum quinquaginta, quadraginta, triginta; quorum numerorum differentia denarius est. & haec ipsa ratio in subduplis atriorum numeris reperietur, & in subquadruplis domus Regiae. De proportione deinde Geometrica, in qua primus ad secundum eandem rationem habet, quam secundus ad tertium, si continua sit proportio: aut quam tertius ad quartum, si discreta; non est huius loci exempla proferre. Nam si vniuersa exemplis comprobare velimus, ea omnia in vnum locum congerere cogemur, quae de partium mensuris sparsim, prout doctrinae ratio postulabat, alibi persecuti sumus.

Illud vero huius aedificij proprium est, ac maxime obseruandum, idque ad harmonicam proportionem spectat; quod non alia ratione visus huius aedificij partibus contemplandis delectari videatur, quam auditus vocum, aut instrumentorum suauis modulatione perfruatur. Et quidem contentus omnes, quos indagatrix rerum omnium natura inuestigare potest, Graecaeque symphonias appellant, vt Vitruuius auctor est, sunt omnino sex, diatessaron, diapente, diapasoson, diapasoson cum diatessaron, diapasoson cum diapente, disdiapasoson. Qua in re bene aduersus Vitruuium disputat Aquileiensis Patriarcha; cum enim diapasoson cum diatessaron superpatiens denominari possit, harmonica certe consonantia non est. atque adeo omnes consonantiae sunt tantum quinque, tres videlicet simplices, duae compositae.

Et horum quidem rationem in monochordo facillime examinant musices periti, vt docet, quem laudauimus, Daniel. Nam si extensa chorda A B. diuidatur in quatuor partes in punctis C, E, G, & rursum in tres in punctis D, F, habebitur monochordum ad praedictos omnes contentus inueniendos aptissimum. Si enim totam chordam A B. pulsēs, & eius partem A G, reddet consonantiam diatessaron, quae sesqui tertia proportione constat: si vero chordam iterum pulsēs, & eius partem A F, reddet diapente, sesquialtera proportione: si totam, & partem A E, diapasoson reddet, proportione dupla. & haec sunt tres simplices. Compositae vero sunt haec: si totam chordam pulsēs, & eius partem tertiam A D, habebis diapasoson cum diapente, tripla proportione: ac tandem disdiapasoson inter totam chordam, & eiusdem quartam partem A C. Quas omnes consonantias numeris etiam notauimus, vt ad eorum normam facile quis examinare possit numeros illos, quibus huiusmodi consonantias omnes exposuimus in tabulis.

Neque vero ea tantum ratione licet harmonicam contemplari, sed multo magis ipsa diuisione totius in partes duas, tres, quatuor, atque alias, quod in diuidenda basi proxime ostendimus, & paulo etiam superius in inuestigandis ordinibus columnarum; atque alijs locis quam plurimis.

Sed quoniam in harmoniae sermonem incidimus, in animo est superiorem quandam contentum lectori contemplandum exponere, eo scio in diuisione totius in suas partes.

ARITHMETICA: proportio in ipsis sacrae Scripturae numeris.

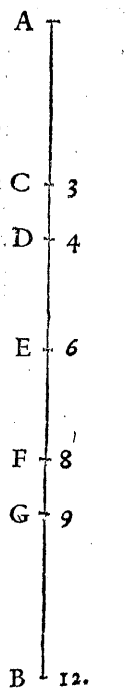
GEOMETRICA: proportio omnia sunt plena.

HARMONICA: proportio.

Vitru. lib. 5. cap. 4.

Daniel Bar- barus.

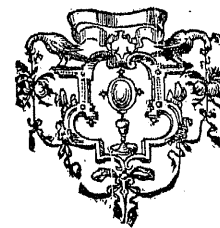
CONSONANTIAE quin- que.

HARMONICA: proportio in diuisione totius in suas partes.

ma reuocemur. Atque adeo non caput modo, sed disputationem vniuersam absoluemus, vt maiori quadam quietis interpositione, ardentius in ea quae sequentur, feratur lectoris atten-

tio, meditatio, studium. Quibus omnibus nonnulla praemittenda sunt, quae ad institutam disputationem videntur necessaria.

DE ADMIRANDIS TEMPLI DISPVATIO SECVNDA.

SENTENTIA EUPOLEMI DE TEMPLO.

Cap. XXV.

DISPVATIONEM de admirandis templi instituere aggredior, quam si pro dignitate, ac meritis, persequi velim, longior certe essem, quam diuturna studioforum hominum expectatio, amicorum cohortatio, & quaedam quasi expositulatio exigat; & ipsum meum breui operis perficiendi desiderium patitur: cum praecipue dies me potius deficerent, quam res; de quibus longissimas possem & disputationes, & commentaria contexere. Quapropter hac in re veniam dabit lector, si multa praetermisero, nullam plene, & absolute rem tractauero, pauca tantum insinuerim, & ea potissimum, quae lectori viam possint aperire ad ea percipienda, quae sapientum possint animos in admirationem rapere: non solum eorum, quae in augustissimo illo templo fuisse cognoscuntur, verum etiam multo magis infinitae Sapientiae, qua haec omnia disposita, atque ordinata fuere, tanquam verorum, & maiorum symbola, argumenta, & signa. Et quidem in his persequendis ab omni verborum lenocinio abstinere: & vt verborum meorum parcius sim, ea quae grauissimi Scriptores proposuerunt, lubentius proferam, quam propria. Qua in re Eusebium imitabor, qui inter cetera confirmandae fidei nostrae argumenta, hoc eodem vsus est, vt gentes, & quoscumque à fide nostra alienos argueret; multos enim ex gentibus ipsis antiquos Scriptores retulit, qui veritatem sacrarum Scri-

pturarum confirmassent: atque inter alios Eupole- mum. Illum ergo cum multa simul colligat, quae lucem nostrae huic disputationi poterunt afferre, tanquam testem producere non grauabor. non quidem vt in corruptis exemplaribus Latinis circumfertur, sed ad Graeci exemplaris veritatem exactum. Eusebij verba sunt haec:

Eupolemus vero Moysen ait, quadraginta propheta- tasse annos, Iosue autem filium Naue triginta, & vixisse centum & decem; & ab eodem sacrum taber- naculum in Silo fuisse fixum: postea vero Prophetam fuisse Samuelem. Deinde Dei iussu Saulem à Samue- le delectum Regem, cum imperasset annis viginti vno, vita functum esse. Postea David filium Cis: a quo Syros euersos, qui ad Euphratem fluuium habitant, & Comagenem, & Assyrios, qui in Galaadena, & Phoenices: Exercitum quoque duxisse in Idumaeos, & Ammonitas, & Moabitas, & Ituracos, Nabataeos, & Nabdaeos: Item bellum intulisse Suro- ni Regi Tyri, & Phoeniciae; quos etiam coegit tri- buta Iudaeis pendere: & cum Vaphre Aegyptiorum rege foedus iniisse. Cumque vellet David templum Deo aedificare, rogasse Deum, vt locum ei altaris ostenderet: Ibi ei Angelum apparuisse stantem su- pra locum, ubi altare statuerat Hierosolymis, & eum iussisse templum non statueri; quod huma- no sanguine pollutus esset, multosque annos bella gessisset: Nomen vero illi fuisse Dianathan, cique imperasse, vt filio aedificationem permitteret: ipse vero, quae ad apparatus pertinerent, adornaret; aurum, argentum, aes, lapides, ligna cypressina, at- que cedrina: His auditis David naues compegif- se Achanis Arabiae vrbe: & in insulam Vrbhe in Dauid.

DAVIDIS
victoriae.

ANGELI
nomen Diana-
thanae.

CLASSIS

Rubro

Euseb. lib. 9. Praeparat. extremo.

Rubro mari sitam, aureas venas habentem, effu-
siones misisse, qui aurum inde in Iudaeam deporta-
rent. Dauidem autem, cum quadraginta regna-
set annos, imperium Salomoni tradidisse annos na-
to duodecim, coram Eli summo Sacerdote, & duo-
decim Tribuum principibus: atque ei aurum, ar-
gentum, aes, lapidem, ligna cypressina, ac cedri-
na tribuisse, atque ipsum quidem vita cessisse: Salo-
monem vero regnasse, ac Vaphri Aegypti Regi sub-
iectam epistolam scripsisse:

* Sadoch
DVODEN-
NIS Salomon
regnat.

Rex Salomon Vaphri Regi Aegypti,
amico patrio salutem.

Scito me accepisse regnum a patre Dauide, Dei B
Maximi beneficio qui etiam iussit me templum aed-
ficare Deo, qui caelum, & terram condidit: ac
simul ad te scribere; ut de tuis populis ad me mit-
teres, qui mihi praesto sint, donec omnia, quoad
opus erit, absoluam, ut imperatum est.

Rex Vaphres Salomoni Regi
magno salutem.

SALOMON
Rex magnus
appellatur.

OCTOGIN-
ta Aegyptio-
rum millia
templo infer-
uiunt.

Simulatque tuam epistolam legi, valde sum gauisus,
& festum celebraui diem; tum ego, tum copiae
meae uniuersae; quod regnum a probo viro acceperis,
& probato a tanto Deo. Quod autem ad me
scribis de populis nostris mittendis, octoginta mil-
lia tibi mitto: & ex quibus nationibus sint, indicio
tibi. Ex gente Seurithide decem millia: ex Mend-
sita, & Scueneta vicena millia: ex Busirita, Leon-
thopolita, & Bathribitha dena millia. Cura porro,
& res necessariae illis, & alia, ut recte gerantur:
atque ut, perfecto opere, in suam quisque regio-
nem restituantur.

Rex Salomon Suro Regi Tyri, &
Sidonis, & Phoeniciae, amico
paterno salutem.

Scito me a patre Dauide regnum accepisse, Dei
Maximi munere; qui mihi praecipit, ut Deo tem-
plum aedificarem, qui caelum, & terram condi-
dit: simulque ut ad te scriberem, ut mihi de tuis
populis mitteres, qui nobis praesto sint, quoad opus
Dei perficiatur, ut mihi est imperatum. Porro
scripsi quoque in Galilaeam, & Samaritidem, &
Moabitidem, & Amonitidem, & Galaditidem;
ut eis ex regione necessaria suppeditent in singulis
mensis, tritici coros decies mille, (corus autem
est artabarum sex) & vini coros totidem, (conti-
net autem vini corus mensuras decem.) Oleum
vero, & alia suppetent eis ex Iudaea: victimas
vero in esum carnum ex Arabia.

CORVS
continet arta-
bas sex.
* Métra

SALOMON
Rex magnus.

Suro Salomoni Regi magno
salutem.

Benedictus Deus, qui caelum, terramque condi-
dit, qui virum bonum ex bono viro delegit. Simul
atque tuam epistolam legi, valde sum laetatus, ac
Deo gratias egi, quod te ad regnum euexerit. Quod
autem ad me scribis de ijs, qui sunt in populis no-
stris, misi ad te octoginta millia Tyriorum, ac Phoe-
nicum; atque architectum quoque hominem Ty-
rium ex matre Iudaea, ex tribu Dauidis: is de
quibuscumque rebus, quae caeli complexu coer-
centur, ac de architectura eum rogaeris, tibi re-
spondebit, atque efficiet. Porro de rebus necessa-

OCTOGIN-
ta Tyriorum,
& Phoenicum
millia templo
inferuiunt.
* Dan

ARCHITE-
cti laudes.

Arijs, ac de seruis, qui ad te transmittuntur, recte
egeris; si praefectis locorum per literas impera-
ueris, ut quae sunt illis necessariae, suppeditentur.

Salomon vero paternis amicis comitatus, ad
montem Libani profectus, Sidoniorum, ac Tyrio-
rum opera caesam ante a suo parente materiam
in Ioppen mari transiecit, atque inde terra Hiero-
solymam. Initium deinde fecit aedificandi tem-
pli Dei, annos tredecim natus. Gentes autem ege-
runt, quae ante dicta sunt, ac duodecim Tribus Lu-
daeorum: quae Tribus etiam res omnes necessariae
centum illis sexaginta millibus praebebant, singu-
lae in singulos menses. Fundauitque templum Dei
longum, ac latum cubitis sex, latum sexaginta;
lantuudo vero structurae eius, ac fundamentorum
fuit cubitorum decem. Ita enim Naibau Dei Pro-
pheta praecerat.

Aedificauit vicissim domum lapideam, & conti-
gnationem cypressinam, quae duas aedes securida-
cis aeneis ingentibus comprehendebant. Cumque is
ita aedificasset, exteriora cedrinis lignis, cypres-
sinisque contexit; ita, ut lapideum aedificium non
appareret; templum autem intrinsecus laterculis
aureis quinque cubitorum, opere fusorio deaurauit,
atque quaternis argenteis clauis confixit talenti
pondere, in papillarum speciem ordine dispositis:
atque ita illud a pavimento ad tectum usque inau-
rauit. Contignationem ex laquearibus item au-
reis effecit. Tectum autem aeneum fecit ex tegulis
aeneis; conflato scilicet aere, atque fuso.

Fecit quoque duas columnas aeneas, easque au-
ro puro contexit, digiti crassitudine: eratque co-
lumnarum altitudo par templo; latitudo vero cur-
tusque in orbem, decem cubitorum. Statuitque
eas, alteram a dextris aedis, alteram a sinistris.
Fecit etiam decem aurea candelabra, talenti pon-
dere singula, eius instar, quod a Moysae in taberna-
culo Testimonij positum fuerat. Sic corrigendum
cenfui, nam si ad verbum conuerteretur Graeca
verba, hunc alium sensum redderent, Fecit quo-
que candelabra aurea pendencia singula dena
talenta. eademque ex utraque parte templi, partim
a dextris, partem a sinistris collocauit. Lucernas
praeterea fecit septuaginta, ut septem in singu-
lis candelabris arderent. Templi valuas extru-
xit, easque auro, atque argento conuestiuit, &
lacunaribus cedrinis, cypresinisque protexit.
Quin etiam porticum ad Aquilonarem templi par-
tem excitauit. Mendum suspicor auctoris, Aquilo-
nem pro Meridie scribentis, qui etiam in colum-
narum numero a veritate deflexit. illamque co-
lumnis octo & quadraginta suffulit. Praeterea la-
brum aeneum longum cubitis viginti, mendum su-
spicor K pro I, viginti pro decem, totidemque la-
tum, quinque altum condidit: ac coronam fecit ad
eius basim, eminentem cubito, ut Sacerdotes conscen-
dentes, pedes demersos abstergerent, & manus ablue-
rent. Labri porro bases fecit teretes opere fusorio,
duodecim, staturae hominis altitudine, statuitque
eas sub labrum a dextris altaris. Fecit itidem ae-
neam basim duos altam cubitos prope labrum, ut
in ea Rex, dum Deo supplicaret, insisteret, ut a Lu-
datorum populo conspiceretur. Altare quoque vigin-
ti quinque: (quinque superfunt) cubitorum, ad cu-
bitos viginti, altum duodecim, (duo redundant)
extruxit. Fecit & catenulas duas aeneas hamatas,
easque in machinamentis constituit, quae in tem-
pli fastigio viginti cubitis eminebant; ac superne
totum templum obtexit, singulisque rebus qua-
dringena tintinnabula aenea appendit, magni pon-
deris

SECURIDA-
ca herba, de
qua Dioscori-
des lib 3. cap.
146. cuius for-
mam imita-
bantur. Quod
vulgo Italici,
a coda di rondi-
ne dicitur.

LATERCULI
aurei quin-
que cubitorum
domum intrin-
secus operiunt.

CLAVI TA-
lenti ponderis
& argentei,
vtrumque con-
tra sacram
Scripturam.

TEGVLAB
aeneae tem-
plum conte-
gunt.

AVREAE
bractae digi-
tum crassae
aeneas conte-
nent colum-
nas.

DECEM
pro duodecim
sacrae Scrip-
turae.

CANDE-
labra decem.
ANTEPAG-
mentorum or-
namenta la-
queata.

BASIS
aenei maris.

BASIS
Regia.
ALTARE
aeneum.

RETIA
& tintinnabu-
la eorum tem-
plum operiunt

deris: cunctaque retia fecit, eam ob causam, ut A
pulsatis tintinnabulis, aues abigerent, ne in templo
considerent, neue in valuarum, porticumque
laquearibus, siue lacunis nidificantes, templum
excrementis inquinarent.

MVRVS
Ierusalem a
Salomone ex-
structus.

HIEROSO-
lymae nomen
perperam in-
terpretatur Eu-
polemus.

TABERNA-
culum cum
fuis instrumen-
tis in templo
reponitur.

LONGE
abest hic nu-
merus a sacra
Scriptura.

QVOD
vulgo a nobis
diceretur, qua-
to miliones
y seis cientos
y mil talentos.

TALENTA
aeris.

DONA
operariorum.

Vrbem item Hierosolymam moenibus, turribus,
fossis communiuit. Verum sibi quoque Regiam exae-
dificauit. Appellatumque est primo quidem templum
ipsum Ieron Salomonis: deinde vero vrbs a templo,
corrupto vocabulo, Ierusalem nominata: a Grae-
cis autem inflexo nomine Hierosolyma dicitur. Per-
fecto deinde templo, atque vrbe munita, venit in
Selom, & sacrificium Deo in holocaustum obtulit
bos mille. Inde vero tabernaculum, altare, ac
vasa, quae fecerat Moses, Hierosolymam depor-
tauit, atque in aede posuit. & inibi arcam, & a-
ram auream, & candelabrum, & mensam, &
vasa cetera collocauit, prout ei Propheeta manda-
uerat. Obtulit autem victimas plurimas; ovium
duo millia, vitulorum tria millia quingenta.

Porro auri summa, quod in duas columnas fue-
rat, templumque collatum, fuit quadragies sexies
centena millia talentorum. In clauos vero, ac reli-
quum apparatus, argenti talenta mille ducenta
triginta duo: aeris vero in columnas, & labrum,
& porticum, talentorum duodeuiginti millia &
quinquaginta.

Remisit autem Salomon tum Aegyptios, tum
Phoenices in suas quemque regiones, donatis vni-
cuique denis auri siclis. Siclus vero pondus. Porro
Vaphri Aegypti Regi olei metretas decies mille, da-
ctylorum artabas mille, mellis vero vasa centum,
atque aromata misit. Suro vero Tyrum usque
misit auream columnam, quae sita est Tyri in tem-
plo Iouis: Theophilus ait a Salomone Regi Tyrio
missum esse aurum, quod reliquum fuit: a Tyrio
vero simulachrum filiae, seu statuam toto corpore
constantem esse constatam. & columnae item au-
reae impositam: & velamentum aureum staturae
imposuit, quod columnam cingebat. Quin & fe-
cisse, ait Eupolemus, Salomonem clypeos aureos mil-
le, singulos quingenorum aureorum: eumque vixisse
se duos annos supra quinquaginta, ex quibus qua-
draginta cum pace regnasse.

Hactenus ex Eusebio: quae referre non pi-
guit, huius doctissimi viri exemplo perotum.
Siquidem multa simul complectitur ex ijs, quae
per varia loca dispersa tractamus, atque adeo
simul collecta placere fortasse magis poterunt.
Sed ad vltiora progrediamur.

DE ARCHITECTO TEMPLI, ET OPERIS PRAEFECTO.

Cap. XXVI.

VIT huius aedificij sacri pro-
prium, fuisse illud Dei Optimi
Maximi sapientia conditum:
quod, quamuis illi sit cum-
mundi fabrica commune; hoc
tamen est proprium, & in tem-
pli fabrica admirandum magis, quod in ea, tan-
quam in parua quadam, depicta quae tabella, rerum
byacin-

omnium, quae sub vasto caeli ambitu continentur,
arte mirabili Deus imaginem efformauerit. Ex
quo certe tam eximia laus fabricis templi tri-
buenda dignoscitur; vt sapientissimus quisque
facile cognoscat, ne minimam quidem partem
eorum, quae dicenda essent, a me posse cogita-
tione comprehendi, nedum dicendo explicari,
tantum abest vt ea possint breuissimis hinc com-
mentarijs coarctari. Nam, quod Deus Optimus
Maximus maximus etiam esse voluerit huius
aedificij Architectus, testatum est in Paralipo-
menis: vbi dedisse dicitur Dauid Salomoni tem-
pli descriptiones omnes cum auro, argento, at-
que alijs, & perficiendorum omnium exactissi-
mam rationem; quibus enumeratis: Omnia, in-
quit, venerunt scripta manu Domini ad me, vt
intelligerem vniuersa opera exemplaris. Quae
sane verba explanatione minime videntur ege-
re; quippe quae disertis verbis testentur Deum
Optimum, qui mundanae, caelestisque fabricae
fuit auctor, huius etiam auctorem dici, & habe-
ris minime fuisse dedignatum.

TEMPLI
arte mirabili
Deus imaginem
efformauerit. Ex
fabrica rerum
omnium quasi
quaedam ima-
go.

DEVS HV-
ius fabricae
Architectus
fuit.

2. Paral. 28.

19.

TEMPLI
commentarius
a Deo Dauidi
traditus.

Exod. 32. V.
15. & 16.

MANV DEI
scripta lex,
laude digna.

Job. 10. V. 8.

Supra lib. 3.
cap. 3. huius
partis.

DEI OPE-
ra in templi
fabrica quare
posita dicatur.

Sed illud videtur esse cum summa laude con-
iunctum, quod Dei manu, non descriptiones mo-
do, figurae, ac dispositiones omnes, ichnogra-
phiae, orthographiae, & scenographiae graphice
depictae fuerint; verum etiam longior quidam
commentarius a Deo fuerit descriptus, in quo v-
niuersa Dauidi tradita fuerant, & ab eo Salomo-
ni, per artifices opera complenda. De hac enim
vna re maxime gloriabatur antiqua lex, quod a
Deo scripta fuisset: Et reuersus est, inquit liber
Exodi, Moyses de monte, portans duas tabulas te-
stimonij in manu sua scriptas ex utraque parte, &
factas opere Dei. Scriptura quoque Dei erat sculpta
in tabulis. Vel, vt habent Septuaginta: Et scriptu-
ra, scriptura Dei fuit sculpta in tabulis. Quasi his
verbis maxime commendaretur tanquam episto-
la manu Regis scripta ad suos. Atqui Diuina gra-
tiam sibi maxime promerendam esse putauit hoc
vno argumento Iob, Dominum fidenter alloquu-
tus: Manus tuae fecerunt me, & plasmauerunt
me totum in circuitu. Quod si manus consilium
denotat, attentam animi cogitationem, & ope-
randi studium, ac diligentiam, vt aliam me osten-
disse memini; haud obscure indicat eiusmodi
verbis, & quantum operae, ac industriae in homi-
ne condendo posuerit, & quanto illum amore
prosequatur. vtrumque in templi fabrica a Deo
postum fuisse, indicant relata verba: idque
non propter marmoris templi structuram, sed
propter veri, ac viui templi corporis Christi si-
militudinem, illi contigisse credendum est.

Verumenimvero cum summi Architecti in-
uentam, descriptamque fabricae formam, & ar-
chetypum minoris cuiusdam architecti sit opere
completa, atque exequi: quem Architecti execu-
torem, Hispani appellamus aparejador, quod ipse
opera singulis distribuat, & praeparet: id certe in
hoc aedificio, perficiendo minime defuisse consti-
tuit Iosephus: qui, cum operariorum numerum
retulisset: His omnibus, inquit, Adoramus, (sic vo-
catur, quem sacer Textus appellat Hiram), est prae-
positus. Laudatur hic quidem sacris Literis, Hi-
ramo Rege Tyri ad Salomonem haec verba scri-
bente: Misi ergo tibi virum prudentem, & sa-
pientissimum Hiram patrem meum, filium mulie-
ris de filiabus Dan, cuius pater fuit Tyrius, qui
nouit operari in auro, & argento, aere, & ferre,
& marmore, & lignis: in purpura quoque, &
byacin-

OPERIS
executor,
quem Hispani
vocat Apa-
rejador.

2. Paralip. 2.

13. & 14.

462 TOMI II. EXPLANATIONVM PARS II.

byacinto, & bysso, & coccino: & qui scit caelare A
omnem sculpturam, & adinuenire prudenter quod-
cumque in opere necessarium est. Hanc porro Hi-
ram praefecti operis laudes. 3. Reg. 7. v. 13. & 14.

8. Hierony. Tradit. Hebr. in lib. Reg. Hiram dicitur: in Paralipomenon vero Huram: Hiram enim interpretatur, viuit sublimis: Huram autem, Deus excelsus. Hiram in Malakim dicitur fuisse de Tyro, & filius mulieris viduae de tribu Nephthalim, patre Tyrio. Sciendum quod de tribu Nephthalim pater eius fuerit: quo mortuo vxor eius, quae hic mulier vidua scribitur, eundem Hiram in Tyrum misisse, docendi, (forte discendi legendum esset,) gratia dicitur: & a quo doctus in Tyro fuit, pater eius Tyrius vocatur. Idcirco patre Tyrio fuisse dicitur, cum utique pater eius de tribu Nephthalim fuerit. Quod vero in Paralipomenon legitur, Huram Regem dixisse: Misi tibi virum prudentissimum, & scientissimum Huram, patrem meum: patrem dignitatis gratia eum vocat, sicut in plerisque locis legitur. Filium vero mulieris de filiabus Dan eum vocat, quia mater eius de tribu Dan fuit, de genere Solomith fororis Ooliab filij Aizamas: cuius filius Salomith Aegyptius in eremo lapidatus est: non enim eadem Salomith sponte eidem Aegypto coniuncta fuit, sed vim ab eo perpeffa est. Idcirco meritis eius factum fuisse dicitur, vt de filiabus eius talis nasceretur, qui operaretur in domo Domini. Nam & meritis Balac concubinae Iacob quondam factum fuisse autumant, quod mortua Rachel, non solum Ioseph in loco filij educauit, verum etiam pro fratribus eius intercessit, vt immemor esset iniuriae fratrum suorum. Et pro hac re Dominus ei tribuit, vt de vno eius filio Dan nasceretur Ooliab, focus Beseleel, qui aedificaret domum Domini; & altero eius Nephthalim nasceretur Hiram, qui domum Domini in Ierusalem fabricaret.

Hactenus ex Beato Hieronymo, qui tantae dignitatis fuisse existimauit, domum Domini aedificare; vt merito aedificantis etiam genealogiam fere a prima sui origine censuerit exquirendam. Quod quis non videat ad verum Christi templum esse referendum? de cuius aedificatione sub vineae, aut paradisi translatione loquitur Paulus: Ego plantauit, Apollo rigauit; sed Deus incrementum dedit.

1. Corinib. 3. v. 6. IDEM AEDIFICIUM vineae, seu paradisi appellatur. Zachariae 10. v. 3. & 4. Aedificium, Architectum, praefectum, & operarios multiplici simbolo, variisque signis nobis proposuit apud Zachariam Prophetam Dominus: qui cum gregem suum, Domum Iuda appellasset: Ex ipso, inquit, populo, angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus praelij, ex ipso egredientur omnes exactores simul. Quem locum aptissime interpretatus est Chaldaeus paraphraestes: Ex ipso, inquit, egredietur Rex eius, ex ipso Christus eius, vel Messias eius; & ex ipso fortitudo belli sui, ex ipso magnificabuntur omnes gubernatores eius simul.

3. Reg. 7. v. 13. & 14. Hiram dicitur: in Paralipomenon vero Huram: Hiram enim interpretatur, viuit sublimis: Huram autem, Deus excelsus. Hiram in Malakim dicitur fuisse de Tyro, & filius mulieris viduae de tribu Nephthalim, patre Tyrio. Sciendum quod de tribu Nephthalim pater eius fuerit: quo mortuo vxor eius, quae hic mulier vidua scribitur, eundem Hiram in Tyrum misisse, docendi, (forte discendi legendum esset,) gratia dicitur: & a quo doctus in Tyro fuit, pater eius Tyrius vocatur. Idcirco patre Tyrio fuisse dicitur, cum utique pater eius de tribu Nephthalim fuerit. Quod vero in Paralipomenon legitur, Huram Regem dixisse: Misi tibi virum prudentissimum, & scientissimum Huram, patrem meum: patrem dignitatis gratia eum vocat, sicut in plerisque locis legitur. Filium vero mulieris de filiabus Dan eum vocat, quia mater eius de tribu Dan fuit, de genere Solomith fororis Ooliab filij Aizamas: cuius filius Salomith Aegyptius in eremo lapidatus est: non enim eadem Salomith sponte eidem Aegypto coniuncta fuit, sed vim ab eo perpeffa est. Idcirco meritis eius factum fuisse dicitur, vt de filiabus eius talis nasceretur, qui operaretur in domo Domini. Nam & meritis Balac concubinae Iacob quondam factum fuisse autumant, quod mortua Rachel, non solum Ioseph in loco filij educauit, verum etiam pro fratribus eius intercessit, vt immemor esset iniuriae fratrum suorum. Et pro hac re Dominus ei tribuit, vt de vno eius filio Dan nasceretur Ooliab, focus Beseleel, qui aedificaret domum Domini; & altero eius Nephthalim nasceretur Hiram, qui domum Domini in Ierusalem fabricaret.

Hactenus ex Beato Hieronymo, qui tantae dignitatis fuisse existimauit, domum Domini aedificare; vt merito aedificantis etiam genealogiam fere a prima sui origine censuerit exquirendam. Quod quis non videat ad verum Christi templum esse referendum? de cuius aedificatione sub vineae, aut paradisi translatione loquitur Paulus: Ego plantauit, Apollo rigauit; sed Deus incrementum dedit.

Tria potissimum a Christo capite in Ecclesiae corpus promanant merita praecleara, nimirum, quod fundamentum, quod achroteria, quod propugnaculum sit: eaque omnia signorum translatione persequitur Zacharias. Primum quidem est dignitas, gloria, stabilitum, firmitas. Secundum, vt in ipso sint, & ex ipso quicumque, & quantumcumque boni esse possunt. Tertium denique, vt ab eo tutelam omnem, securitatem, opemque recipiant, longissime propulsatis omnium infensissimorum hostium incursum. Atque illud obiter insinuat, quo maxime haec omnia beneficijs maioribus; ac vberioribus cumulantur, & extolluntur, quod ad coniunctionem assumptae humanitatis spectat. Hoc enim sonat illud, ex ipso populo angulus, hoc est, Rex, natus nimirum ex muliere in similitudinem carnis peccati. Nam quod pinna, angulus turrim, & per translationem Regem significet, multis posset sacrarum Scripturarum testimonijs confirmari: verum vnum proferre fatis erit, adhibita tamen eleganti Sancti Hieronymi, in ipsis Scripturis sacris apprime versati explanatione. Is est Isaiae Prophetae: Deceperunt Aegyptum, angulum populorum eius. Idiomata, inquit Hieronymus, Scripturarum est, vt angulum pro regno ponant, eo quod populos contineat, & quasi in tota domo fortissimum sit. Vnde & Christus duorum populorum parietes continens, lapis dicitur angularis.

Sed praeter illa omnia, quae Sanctus Hieronymus persequitur, Regiae potestatis, quae in Christo est, commoda ex ipsa turris similitudine desumpta; adhuc ipsa vox anguli pinna, quae ab aspiciendo dicitur, Regium munus, officiumque denotat: quod non emineat solum, vt caput; verum vt oculatum caput prospiciat, ac consulet membrorum commodis.

Ab aedificij deinde similitudine transit ad clauis, vel paxilli in ipsa domo firmiter fixi, & adhaerentis translationem, a quo quae pendent instrumenta domus, casum non metuunt. Quam elegantissimam translationem mirifice illustrauit Isaia: Et figam illum paxillum in loco fideli. in locum firmum vertit ex Hebraeo Fortius: quam translationem explicat Propheta subdens: & erit in solium gloriae domus patris sui. Sed adhuc persistat in allegoria: Et suspendent super eum omnem gloriam domus patris eius, vasorum diuersa genera; omne vas paruulum a vasis craterarum usque ad omne vas musicorum. Quae vna similitudo clauis, & pendentium ex eo vasorum explicare posse videtur illud, quod breuissima oratione complexus est idem Christus: Quia sine me, inquit, nihil potestis facere. Vbi illud addit, quod ex Prophetae exemplo colligi minime potest: vt scilicet ex ipso Christo Domino habeant pendentia vasa non solum vt non cadant, neque frangantur, quod habent vasa a fideli, firmoque paxillo pendentia; verum etiam vt gloriosa sint, vt mensae Dei apta, vt musica sint instrumenta, quae non habent a paxillo vasa. Denique arcus belli omnes omnium aduersariorum incursum a Christo, & per Christum longe a nobis propulsandos esse significat.

Haec autem omnia IESVS Christi Domini nostri praecleara beneficia; qui, vt adhuc in allegoria persistamus, architectus est aedificij, turris, & firmamentum eius, firmitas, & munimentum, quodammodo ipsis etiam Apostolis, & Euangelij praedi-

praedicatoribus, per quos ad Christum accedimus, referenda esse, insinuat praedictarum rerum commemoratio: vel, vt rectius loquamur, a Christo per Apostolos accepta referenda esse, aperitissime manifestat. Nam vere sunt hi veluti operis sancti praefecti, qui vniuscuiusque nostrum operam exigunt, vt viui lapides sacro huic aedificio coaptentur. hos enim ipsos, non solum tanquam Dei homines, huic operi instare tradidit Areopagita Dionysius; verum etiam, vt quosdam quasi Deos. Necessario itaque, inquit, primi illi nostri Sacerdotalis muneris duces, cum ex summa, super substantialique Deitate, ipsi sancti muneris plenitudinem percepissent, & id ipsum deinceps profere, & propagare a Diuina bonitate missi essent; ipsique (vt qui transissent in Deum) posteros ad diuina prouehere assatim cuperent, visibilibus signis caelestia sacramenta texerunt. Quorum verborum exemplo nos, qui Christum Deum verum, Ecclesiae summum Architectum merito appellamus, primos illos Apostolos Architectos etiam appellabimus, in quorum vnoquoque Hiram laudes verius continentur, ac certius: quippe qui iam in Deum transisse dicuntur, vt vna cum Deo aedificare non desistant.

S. Dionysius Areopagita. lib. de Eccl. Hierarch. c. 1.

TRANSIT in Deum Apostolus.

DE RELIQVORVM OPERARIORVM numero, praefectis, & munere. Cap. XXVII.

RIMOS illos, sanctissimosque Ecclesiae Catholicae magistros, parentes, Doctores Hiram illo significari diximus: reliquorum vero, qui ab his edocti operi eidem praefecti, ac constituti sunt, habuit etiam Salomonicum aedificium copiam non minimam: nam Fuerunt, inquit historia Regum, Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant, & octoginta millia latomorum in monte, absque praepositis, qui praecerant singulis operibus numero trium millium & trecentorum praecipientium populo, & bis, qui faciebant opus. Hos autem operarios cum suis praefectis a Dauide primum numeratos fuisse testatur liber Paralipomenon; qui eosdem non ex populo Israel originem dixisse testatur, sed aliunde in populum adscriptos. Ex quo facile possumus numerum operariorum templi colligere. ac primum praefectorum, quos plures enumerat locus Paralipomenon, qui sic habet: Numeravit igitur Salomon omnes viros profelytos, qui erant in terra Israel post dinumerationem, quam

3. Reg. 5. v. 15. & 16. OPERARIORVM praefecti qui, & quot. 2. Paralip. 2. v. 17. & 18.

dinumeravit Dauid pater eius; & inuenti sunt centum quinquaginta millia, & tria millia sexcenta. Fecitque ex eis septuaginta millia, qui bumeris onera portarent, & octoginta millia, qui lapides in montibus caederent: tria autem millia & sexcentos praepositos operum populi.

Verumenimvero cum ceteri numeri omnes conueniant cum numeris historiae Regum, hic vnus praepositorum numerus illum superat trecentesimo. Quam difficultatem soluere conatur Lyranus: Dicendum est, inquit, quod hic, hoc est, in libro Regum, enumerantur praepositi, qui erant super operarios, immediate videndo qualiter operabantur: & illi fuerunt tria millia trecenti. Trecenti autem, qui excedunt hunc numerum, non erant immediate super operarios, sed reddebatur eis ratio ab illis, qui immediate praecerant, & exprimuntur in secundo Paralipomenon: quia, quod omittitur in vno loco, in alio exprimitur. Haec ille.

Verum nulla profus ratio difficultatis esse potest; cum munus horum, atque illorum praefectorum satis, superque perspectum fuerit: quod liquido colligitur ex Hebraeo. Nam habuit Salomon artifices, & operarios in Libano, qui lapides, & ligna praepararent; & hos quidem partim ex Israel, partim ex profelytis, partim vero ex gentibus. habuit praeterea artifices Hierosolymis, qui praeparatos lapides, lignaque excisa in ipso aedificio disponerent: & illorum quidem artificum, qui in monte operabantur, numerum, & sacrae recensent historiae, & prophanae: horum vero, qui Hierosolymis operabantur, nulla fit expressa mentio, nisi praepositorum tantum; forte quia arbitrati sint historici hunc numerum, facta cum illo collatione, facile colligi posse. Sed quae dixi, iam confirmanda sunt.

Elegitque Rex Salomon, inquit historia Regum, operarios de omni Israel, & erat indictio triginta millia virorum. Mittebatque eos in Libanum, decem millia per menses singulos vicissim, ita ut duobus mensibus essent in domibus suis: & Adoniram erat super huiusmodi indictione. Et indictionem quidem ita aperte videmus, eiusque praefectum; vt huius commemoratio alias etiam non excludat; ac tandem hanc indictionem in montem fuisse mittendam. Sed subiungit eadem historia: Fueruntque Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant: & octoginta millia latomorum in monte. Ac ne quis arbitretur latomos, ac lapidas, seu lapidum incisores in monte, eos fuisse, qui portarent onera; attentius expendat absque his illos nihil omnino facere potuisse. Quod si forte aliquis sibi fingat a latomis partim onera portasse, partim lapides dedolasse, is quidem perpendat, & experientiae aduersari, & sacro Textui. Quis enim vidit vquam artifices superioris ordinis, inferioris operae munus, ministro certe oeconomiae rationem; quam maxime obseruatam fuisse a Salomone, nulli dubium esse debet. accedit quod historicus latomos a portantibus onera distinguit.

Dicamus igitur, quod verum est, quodque maiorem habet probabilitatem, centum & octoginta hominum millia in monte fuisse, quorum praefectos, hoc est, quinquagenarios, subicit historia Regum, retulit vero liber Paralipomenon: Et numeravit, inquit, septuaginta millia virorum &c. praepositosque eorum tria millia.

6. Paralip. 2. v. 2. & 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.

PRAEPOSITI operum Libani 3600. *sexcentos*. Et iterum: *Tria millia sexcentos praepositos operum populi*. Ex Hebraeo sic vertit Regius codex: Et tria millia sexcenti confortatores ad faciendum opera populum. Vatablus: Exaetores, qui populum ad laborem virgerent. In Hebraeo מנאשחמ menaschim, vtroque habetur, quae vox à verbo deducta est, quae operi instare, sollicitare, vrgere significat, in bello, in musica, in fabrica, aut eiusmodi. Hoc idem munus Leuitis datum fuit Hierosolymis; cum praecipiente Iosia Rege domus Domini instaurata, fuit: *Erant autem*, inquit, *praepositi operantium Tabath, & Abdias de filijs Merari, Zacharias, & Mosollam de filijs Caath, qui vrbabant opus: omnes Leuitae &c.*

PRAEFECTI principes dicuntur, & Regi adstant 3300. Sed sane longe diuersa ratio est eorum, qui recensentur in libro Regum, in quo centum & quinquaginta profelytorum millia recensentur, absque praepositis. Hebraice: משרה mesare, à principibus. Locum sic conuertit Regius codex: Solum à principibus assistentibus ipsi Selomoh, qui super opificium tria millia & trecenti, dominantes in populo, & facientes in opificia. Itaque hi principes vocantur, & astantes Salomon: quorum munus esse videbatur, iussa Regis in opere Hierosolymis perficiendo exequi, tum operi instando; tum sollicitate curando, vt populus nulla in re deesset ijs, qui fabricae operam dabant. atque adeo & dignitate pollebant, & auctoritate apud Regem, & populum multo maiori, quam illi, qui à Rege longe aberant in Libano, quique illis tantum praecerant, qui à praedictis fortasse praefectis eo mittebantur, aut manibus operantur, aut humeris onera portaturi. Quod videtur confirmari ex allato exemplo Iosiae, qui huic muneri Leuitas praefecit. Qui quidem praepositorum numerus illum etiam operariorum numerum aperte nobis indicat, qui Hierosolymis templum exaedificabant: illi enim omnes, quos vidimus, materiam potius praeparabant ad opus; hi vero operabantur. numerus enim praepositorum montis Libani quinquagesima pars est eorum, qui computantur operarij, vt Arithmetica supputatione manifestum esse poterit: qua ratione tria millia trecenti praefecti Hierosolymitani operarios templi manifestant fuisse centum sexaginta quinque millia. Quem forte Tyriorum, atque Aegyptiorum numerum supra Eupolemus retulit centum sexaginta millia, quibus reliqui quinque mille ex Israelitis associarentur.

QUINQUAGENARIJ praefecti. Illud quoque animaduertendum est, quod saepe restatum habemus in sacris Literis; nimirum Tyrios in monte potissimum laborasse: idque ex eadem historia Regum, qua operariorum numerus recensetur, satis est manifestum: *Praepositaque Rex*, inquit, *vt tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi, & quadrarent eos: quos dolauerunt caementarij Salomonis, & caementarij Hiram: Porro Giblij praeparauerunt ligna, & lapides ad aedificandam domum*. Idem confirmat Iosephus: qui cum triginta illa operariorum millia populo indicta retulisset, haec verba subiungit: Praeter hos erant in opere inquilini illi, quos Dauid eo destinauerat, conuectores saxorum, ceteraque materiae, septuaginta millia, & caementarij octoginta millia, magistrisque horum ter mille & ducenti: mendum librarij est ducentos pro trecentis scribentis: his mandatum fuerat, vt saxa praegrandia exciderent in vsum fundamentorum templi, eaque in monte prius in quadrum dedolata, ita demum in vrbem

OPERARIJ Hierosolymitani 165000. operarios templi manifestant fuisse centum sexaginta quinque millia. Quem forte Tyriorum, atque Aegyptiorum numerum supra Eupolemus retulit centum sexaginta millia, quibus reliqui quinque mille ex Israelitis associarentur.

OPERARIJ Hierosolymitani 165000. Illud quoque animaduertendum est, quod saepe restatum habemus in sacris Literis; nimirum Tyrios in monte potissimum laborasse: idque ex eadem historia Regum, qua operariorum numerus recensetur, satis est manifestum: *Praepositaque Rex*, inquit, *vt tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi, & quadrarent eos: quos dolauerunt caementarij Salomonis, & caementarij Hiram: Porro Giblij praeparauerunt ligna, & lapides ad aedificandam domum*. Idem confirmat Iosephus: qui cum triginta illa operariorum millia populo indicta retulisset, haec verba subiungit: Praeter hos erant in opere inquilini illi, quos Dauid eo destinauerat, conuectores saxorum, ceteraque materiae, septuaginta millia, & caementarij octoginta millia, magistrisque horum ter mille & ducenti: mendum librarij est ducentos pro trecentis scribentis: his mandatum fuerat, vt saxa praegrandia exciderent in vsum fundamentorum templi, eaque in monte prius in quadrum dedolata, ita demum in vrbem

conueherent: idque non modo indigenis, sed & misis ab Iromo opificibus erat iniunctum.

Ex quibus omnibus summam tandem aliquando colligere licet omnium templi operariorum Hierosolymis primo loco, centum sexaginta quinque millia: horum praefecti ter mille trecenti; quippe cum Ecclesiae sanctae Praefules vna fide vnus, indiuisaeque Deitatis in personarum Trinitate aedificant, Regi aeterno adstant, neque ab incepto opere aliquando desistunt. Fuerunt praeterea profelytorum in monte septuaginta millia onera portantium: Peones, Hispani appellamus, Itali manuali. Latomorum item octoginta millia: Hispanice, canteros; Italice, scarpellini. Horum praefecti ter mille sexcenti. Serui Hiram in monte octoginta millia, quot scilicet ab Eupolemo referuntur: quorum omnium summa est mille nongentorum supra quadringenta millia hominum. Qui vnus operariorum numerus templi magnitudinem, & gloriam admirandam posset cuius sanae mentis homini manifeste indicare; vna cum opibus, & gloria, à Deo Optimo Maximo, fidelissimoque Salomoni promissis: quippe cum vix fuisse legatur in actis retro saeculis omnibus, nedum his nostris, Princeps, Rex, Imperator, Monarcha, Respublica quaecumque, quae tantam militum copiam ipso perpetuo septennio alere, opibus augere, & in immensum locupletare potuerit sine vllis hostium spolijs, sine amicorum vel minima iniuria. Sed de his haecenus; cum summa tantum rerum capita attigisse satis sit.

Illud vero praetermittendum minime nobis est, quod hae operariorum diuersae, ac variae nationes, multitudo, & numerus propemodum infinitus aliud certe denotat aedificium extructum, & exaedificatum, quod à turba magna, quam dinumerare nemo potest, ex omni lingua, & populo, & natione, quae sub caelo est, in dies magis ac magis augetur, atque perficitur. Id quod bene notauit Eucherius: *Fuerunt itaque, inquit, operarij domus Domini de filijs Israel, fuerunt de profelytis, fuerunt de gentibus. De filijs videlicet Israel triginta millia, qui ad praecidendas de Libano cedros missi sunt: de profelytis isti, de quibus locuti sumus, lapidum caefores: de gentibus ipse Hiram, & serui eius, qui cum seruis Salomonis ligna caedebant de Libano. Omne igitur hominum genus, per quos aedificanda erat Ecclesia, in aedificatione templi praecessit. Iudaei namque profelyti, & Gentiles conuersi ad veritatem Euangelij, vnam, eandemque Christi Ecclesiam, siue recte viuendo, siue etiam docendo, construunt. Haec ille. Quae iterum sunt à nobis fufus suo loco ac tempore pertractanda.*

ILLUD vero praetermittendum minime nobis est, quod hae operariorum diuersae, ac variae nationes, multitudo, & numerus propemodum infinitus aliud certe denotat aedificium extructum, & exaedificatum, quod à turba magna, quam dinumerare nemo potest, ex omni lingua, & populo, & natione, quae sub caelo est, in dies magis ac magis augetur, atque perficitur. Id quod bene notauit Eucherius: *Fuerunt itaque, inquit, operarij domus Domini de filijs Israel, fuerunt de profelytis, fuerunt de gentibus. De filijs videlicet Israel triginta millia, qui ad praecidendas de Libano cedros missi sunt: de profelytis isti, de quibus locuti sumus, lapidum caefores: de gentibus ipse Hiram, & serui eius, qui cum seruis Salomonis ligna caedebant de Libano. Omne igitur hominum genus, per quos aedificanda erat Ecclesia, in aedificatione templi praecessit. Iudaei namque profelyti, & Gentiles conuersi ad veritatem Euangelij, vnam, eandemque Christi Ecclesiam, siue recte viuendo, siue etiam docendo, construunt. Haec ille. Quae iterum sunt à nobis fufus suo loco ac tempore pertractanda.*

ILLUD quoque animaduertendum est, quod saepe restatum habemus in sacris Literis; nimirum Tyrios in monte potissimum laborasse: idque ex eadem historia Regum, qua operariorum numerus recensetur, satis est manifestum: *Praepositaque Rex*, inquit, *vt tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi, & quadrarent eos: quos dolauerunt caementarij Salomonis, & caementarij Hiram: Porro Giblij praeparauerunt ligna, & lapides ad aedificandam domum*. Idem confirmat Iosephus: qui cum triginta illa operariorum millia populo indicta retulisset, haec verba subiungit: Praeter hos erant in opere inquilini illi, quos Dauid eo destinauerat, conuectores saxorum, ceteraque materiae, septuaginta millia, & caementarij octoginta millia, magistrisque horum ter mille & ducenti: mendum librarij est ducentos pro trecentis scribentis: his mandatum fuerat, vt saxa praegrandia exciderent in vsum fundamentorum templi, eaque in monte prius in quadrum dedolata, ita demum in vrbem

DE

DE PROPORZIONE

FABRICAE TEMPLI,

tabernaculi, mundi huius,

corporis humani, &

Ecclesiae Christi

in vniuersum.

Cap. XXVIII.

INCREDIBILIS pene fuit hominum multitudo, quae omnem suam operam, atque industriam nauauit in hoc vno aedificio. Sed multo admirabilior Salomonis sapientia in tanta, ac tam varia multitudine sine vlla confusione gubernanda. Maxime vero omnium admiranda est ea, quae in toto ipso opere elucet, & symmetria, & proportio, & concentus, qui ex infinita hac hominum multitudine procedebat; ac si omnes simul in vnam harmoniae consonantiam conuenissent. Quam nunc harmoniam insinuare decreuimus; cum ea, quae de proportionibus, & symmetria totius aedificij dicta sunt, omnia maxima ex parte sensibus ipsis sane percipiuntur, plene tamen, & absolute ab intellectu solui comprehendantur: haec vero, quam inquirimus, symmetria, non nisi à sublimi quapiam mente, & ab illustrato diuinitus intellectu percipiatur. Quapropter ab ipsa Diuina sapientia precibus expetenda est cognitio, humilitate, summa animi demissione, ac lacrymis. Cuius rei ducem, exemplar, atque doctorem licet habere Salomonem, Deum illis verbis orantem: *Deus patrum meorum, & Domine misericordiae, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constituit hominem &c. da mihi sedium tuarum assiduum sapientiam &c. Tu elegisti me Regem &c. & dixisti me aedificare templum in monte sancto tuo, & in ciuitate habitationis tuae altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod praeparasti ab initio*. Qui postquam orare nos exemplo suo docuit, tum à Deo sapientiam expetendam esse, tum quoniam animi sensu, ac mentis demissione sit illa petenda; statim aedificati à se Dei iussu templi meminuit; quasi rationem redditurus eorum, quae sub externa templi aedificatione latebant.

CAELESTIS harmoniae cognitio à Deo precibus expetenda. Sap. 9. v. 1. & 2. Ibid. v. 4. v. 7. & 8.

VITRUVIUS rationem reddendam esse aedificij doct. Vitruv. lib. 1. cap. 1. Ratiocinatio autem est, inquit, quae res fabricatas solertia, ac ratione proportionis demonstrare, atque explicare potest. Hoc autem totum praestare videtur Salomon alatis verbis; quibus infinitam Dei laudat sapientiam, quae sola possit comprehendere artificium illud ineffabile, quo rerum omnium creaturarum opificium, humani corporis, & animae structura, tabernaculi, & templi fabrica, architectata sunt, & ad finem vsque mirabiliter, ac perfectissime perducta. igitur rerum harum omnium meminit, ac si res illae mirabili harmonia Auctoris sui laudes extollerent. *Qui fecisti omnia verbo tuo; dixit enim, & facta sunt omnia, mandauit, & creata sunt. Et sapientia tua constituisi hominem*. Maioris

MUNDVS homo, templum, laudes Dei inuicem concinunt. Psal. 33. v. 9. Sap. 9. v. 5. *Sunt. Et sapientia tua constituisi hominem*. Maioris

animum, inquit Cantacuzenus Rex, fuit reuera sapientiae hominis constitutio, cum sit ex visibili, & intelligibili natura conflatus: ac tamquam vinculum quoddam, & colligatio admirabilium operum procreatoris, quae vel in caelo, vel interra sunt condita. Haec ille. Sed sicut in homine, considerare est corpus, & animus; ita etiam in templo, cuius corpus illis omnibus descriptionibus, & commentarijs, quae haecenus sunt propofita, quodammodo continetur. nunc autem de eius anima quaedam breuissime insinuanda sunt. Vt autem in hominis anima superiorem vim, atque potentiam possumus contemplari, quam mentem appellant; inferiorem alteram, quam sensibilem nominamus: Ita in hac sacri templi similitudine; licet contemplari, quam eius veluti animam possumus appellare; similitudinem hominis, tabernaculi, & mundi; quae omnia sensibus subiacent: ac etiam mentem, aut supremam eius partem, qua Christi Ecclesia, immo & ipse Christus homo visibilis, & Deus inuisibilis, iuxta vnus cuiusque captum repraesentatur. Haec enim omnia verbis illis contineri arbitramur: *Imaginem tabernaculi sancti tui, quod praeparasti ab initio*. Vide, inquit Cantacuzenus, quem paulo ante laudauit, vt aedificatum ab ipso templum Domino, imitationem dicat esse tabernaculi sancti. Erat etiam tabernaculum ipsius exemplaris

EXEMPLAR: *Facies enim cuncta*, inquit, *secundum exemplar, quod est ostensum tibi in monte: nempe quod essent haec omnia futurorum bonorum exempla, quae parata bonis sunt; atque adeo ipsius viui tabernaculi, in quo Dei Verbum habitauit. quod cum antea ab initio praeparasset, Moyfi Deus adumbravit, Beseleel, vt compingeret, edocuit. His adde, quod hanc eandem imaginem, quam veluti in parua tabula depinxit in tabernaculo Deus, prius quasi adumbrauerat in hoc ipso mundi tabernaculo, quod ab initio praeparauerat. Aptissime enim in ipso sacrorum Bibliorum margine duo alij loci referuntur, quasi qui hunc vnum possent illustrare: in vtroque loquente eadem Dei Sapientia, & vtriusque scriptore Salomone: *Dominus possedit me*, inquit, *in initio viarum suarum*. quasi hoc idem praeparati tabernaculi initium, quod viarum Domini. Mox quasi ad ipsum tabernaculum refertur locus alter: *Quando praeparabat caelos, aderam: quando certa lege, & gyro vallabat abyssos*. Et quae sequuntur alia ex aedificij translatione desumpta verba, ad Dei opificium explicandum aptissima. Iam vero hominem ipsum mundum appellare non dubitauimus, quem omnis creaturae nomine appellat ipse Christus, Dei Sapientia. Hominem autem & templo vniuerso, & singulis propemodum eius partibus indicari mox ostendemus.*

EXEMPLAR: *Facies enim cuncta*, inquit, *secundum exemplar, quod est ostensum tibi in monte: nempe quod essent haec omnia futurorum bonorum exempla, quae parata bonis sunt; atque adeo ipsius viui tabernaculi, in quo Dei Verbum habitauit. quod cum antea ab initio praeparasset, Moyfi Deus adumbravit, Beseleel, vt compingeret, edocuit. His adde, quod hanc eandem imaginem, quam veluti in parua tabula depinxit in tabernaculo Deus, prius quasi adumbrauerat in hoc ipso mundi tabernaculo, quod ab initio praeparauerat. Aptissime enim in ipso sacrorum Bibliorum margine duo alij loci referuntur, quasi qui hunc vnum possent illustrare: in vtroque loquente eadem Dei Sapientia, & vtriusque scriptore Salomone: *Dominus possedit me*, inquit, *in initio viarum suarum*. quasi hoc idem praeparati tabernaculi initium, quod viarum Domini. Mox quasi ad ipsum tabernaculum refertur locus alter: *Quando praeparabat caelos, aderam: quando certa lege, & gyro vallabat abyssos*. Et quae sequuntur alia ex aedificij translatione desumpta verba, ad Dei opificium explicandum aptissima. Iam vero hominem ipsum mundum appellare non dubitauimus, quem omnis creaturae nomine appellat ipse Christus, Dei Sapientia. Hominem autem & templo vniuerso, & singulis propemodum eius partibus indicari mox ostendemus.*

TEMPLUM quoque caelum dici, cum Dei sedes sit, vt indicat Psaltes: *Dominus, inquit, in templo sancto suo: Dominus in caelo sedes eius*. Quasi dicat, Dominus, qui caelum sibi sedem constituit, aliam quoque in terris ipsis sedem sibi delegit, nimirum templum, quasi alterum caelum. Quam superbus ille in infernum detruendus ambibat sedem, cum diceret: *In caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sededo in monte testamenti in lateribus Aquilonis*. Ecquaenam alia sunt Aquilonis latera, praeter ea, quae fundantur exaltatione vniuersae terrae, mons Sion, latera Aquilonis, ciuitas, Regis magni? Cuius certe templum caelum est, astantes

TEMPLUM quoque caelum dici, cum Dei sedes sit, vt indicat Psaltes: *Dominus, inquit, in templo sancto suo: Dominus in caelo sedes eius*. Quasi dicat, Dominus, qui caelum sibi sedem constituit, aliam quoque in terris ipsis sedem sibi delegit, nimirum templum, quasi alterum caelum. Quam superbus ille in infernum detruendus ambibat sedem, cum diceret: *In caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sededo in monte testamenti in lateribus Aquilonis*. Ecquaenam alia sunt Aquilonis latera, praeter ea, quae fundantur exaltatione vniuersae terrae, mons Sion, latera Aquilonis, ciuitas, Regis magni? Cuius certe templum caelum est, astantes

Ezech. 28. P. S. Hierony. super Isaiam. Apocalyp. 15. P. 5. Hebr. 8. P. 2. S. Athanasius quaest. 106.

ECCLESIA dicitur regnum caelorum. Isai. 9. P. 6.

res Cherubini astra, vel igniti carbones; vt à Propheta nostro alibi notatum est. Et quidem mons testamenti mons templi dicitur ab Hebraeis, vt testis est Sanctus Hieronymus; vnde merito templum tabernaculi testimonij in caelo constituitur à Sancto Ioanne Euangelista; & à Beato Paulo. Et veri, inquit, tabernaculi, quod fixit Deus, & non homo. Tabernaculum, inquit Athanasius, dicit caelum, quod non curauit homo, velut in terra facere solent Ecclesiarum templa. Absque manibus factum est, vtpote quod fabricatum, confirmatumque sit verbo Dei. Est aliud etiam caelum Ecclesia Christi, quam ipse Rex, & Dominus omnium Christus Iesus hoc nomine saepe vocauit, in terris nusquam antea audito: quam tamen futurum saeculum appellauit Isaias, & Christum eius Regem Patrem futuri saeculi: quia nimirum Ecclesiae sanctae leges, ordo, hierarchia, proportio, & harmonia à futuro pendent saeculo, eique sunt haec omnia, quàm simillima. Quae omnia particulatim examinanda iam sunt.

DE ISRAELIS

CIRCA TABERNACVLVM

castrametatione, militum

copijs, & ducum insignibus.

Cap. XXXIX.

MOS est Architectus antiquus, maximi alicuius aedificij structuram aggressurus, vt eius ideam, & imaginem, ductis in tabula lineis, primum exprimant sub modica quadam forma; quae delineamenta postmodum maius quoddam, & exactum magis, atque ex solidiori materia confectum sequatur exemplar. Quem morem tenuisse videtur Dominus in Ecclesiae Catholicae sumptuosissimo aedificio construendo, cuius lineamenta quaedam tabulis illis tabernaculi expressa à Moysse produci mandauit: quae lineamenta, aedificij deinde exemplar, & imago consequeretur duplicatis dimensionibus, solidiori materia, maiori sumptu, & apparatu. hoc autem est, templum à Salomone constructum; eodem ipso Architecto, infinitae sapientiae Deo, exemplaris magistro, qui prius fuerat delineationis auctor. Necesse erat, inquit Philo; vt qui templum manu factum Patri omnipotenti condere instituerant, sumerent aliquid essentij simile, ex quibus mundus est conditus. Sic igitur tabernaculum ad templi modum fuit adornatum. Haec ille. Quibus facile confirmari posse, quae diximus, arbitramur.

TABERNACULUM templi descripta forma est, hoc Ecclesiae exemplar.

Philo lib. 3. de vita Moysi.

Atque vt Ecclesiae sanctae ordinem, mirabilemque dispositionem inuestigare possimus; examinanda in primis est tabernaculi, & templi simi-

litudo, quae ab omnibus facile admittitur, atque in promptu est ex ijs, quae perspicua sunt omnibus: verum cum ignota fuisset adhuc atriorum forma, ac figura, ignota quoque fuit eorum in tabernaculo obumbratio: itaque quàm breuissime nunc insinuare illam statuo.

Fuit quidem, quasi primum atriorum templi schema, castrorum Dei circa tabernaculum dispositio. Populum enim Dei ex Aegypto primum egressum exercitum appellatum fuisse, comperitum est: Eadem, inquit, die egressus est exercitus Domini de terra Aegypti. Et quidem merito hoc nomine censetur populus, in quo infinitae propemodum militum copiae recensentur, & quae castrorum more semper ordinatae procedunt. Filij vero Israel in Exodo computantur, sexcenta fere millia pedum. At in Numeris cum castrametari iussi sunt, atque ordinem exercitus accuratius obseruare: Hic numerus, inquit, filiorum Israel, per domos cognationum suarum, & turmas diuisi exercitus, sexcenta tria millia, quingenti quinquaginta. Leuitae autem non sunt numerati inter filios Israel: sic enim praeceperat Dominus Moysi. Quibus addendos fuisse putat Tostatus eos, qui propter adoratum vitulum iussu Domini, Moysse vrgente occisi sunt: hi autem fuerunt viginti fere tria millia virorum. quot nimirum computantur in Exodo: nobis autem Vulgatae nostrae auctoritas omnibus alijs praeferenda est; quam tumuis re- luctentur Hebraei, aut Graeci codices. Leuitae porro à trigesimo anno vsque ad quinquagesimum numerati sunt octo mille quingenti octoginta, vt habetur in Numerorum libro: omnium igitur bellatorum numerus, qui in castra redigebatur, fuisse deprehenditur centum triginta supra sexcenta triginta quinque millia.

Quod si vniuersam multitudinem Aegypto egressam, ea ratione, quam ingeniose inuentam, & numeris omnibus absolutam tradidit noster Pererius, computare velimus; egressarum ab Aegypto animarum facile computabitur numerus fuisse decies & quingies centena millia, & octoginta septem millia, ac praeterea octingenti viginti quinque. Aggregatum praeterea his est promiscuum vulgus innumerabile: quod, vt Sanctus Hieronymus arbitratur, Aegyptiorum, Aethiopum, & variarum gentium fuisse putandum est; quae à falso idolorum cultu ad veram Dei creatoris omnium religionem, & cultum cum Hebraeis ipsis translatae, eos propterea consecrabantur. Itaque si egressorum multitudo vniuersa plus, minusue computetur; minime improbanda videtur illorum sententia, quam nec ipse, quem ante laudauit, Pererius improbauit; qui vniuersam illam multitudinem peruenisse arbitratur ad tricenas centena millia hominum.

Quod si admirabilis est tanta militum copia: multo certe admirabilior erit castrorum ordo, ac descripta dispositio à summo omnium Imperatore, fortissimo Deo Israel, qui exercitum quadrato schemate fieri praecepit à Moysse, militiae praefecto. Singuli, inquit, per turmas, signa, atque vexilla, & domos cognationum suarum castrametantur filij Israel per gyrum tabernaculi foederis. Sed quia longum esset singula persequi, quae in textu habentur expressa; ea summam huc referam; quae particulatim poterunt in sacris Biblijs legi. Ad Orientem Iudas figebat tentoria, & iuxta eum tribus Issachar, & Zabulon. Ad Meridiem Ruben cum Simeone, & Gad.

ATRIA templi quomodo in tabernaculo primum fuerint insinuata.

POPVLVS Israel exercitus appellatur. Exod. 12. P. 41.

Exod. 12. P. 37. Numer. 2. P. 33.

Abulensis. 603550 23000 8590 635130

Exod. 32. P. 28.

AVCTORITAS Vulgatae omnibus codicibus praeferenda est. Num. 4. P. 48.

Pererius Disput. 17. in Exod. 1587825.

NUMERVS animarum Aegypto egressarum.

S. Hierony. Nabum. 3.

QVOD vulgo dicebamus, tres miliones de abbas.

Numer. 2. P. 2.

DISPOSITIO tribuum circa tabernaculum.

& Gad. Ad Occidentem Ephraim, Manasses, & Benjamin. Ad Aquilonem denique Dan, Aser, & Nephtali; vt subsequens castrorum Israel figura demonstrat. Ex ijs autem quatuor principes Iudas, Ruben, Ephraim, & Dan, in angulis fixerunt tentoria: latera vero complebant binae illae numeratae ordine suo tribus.

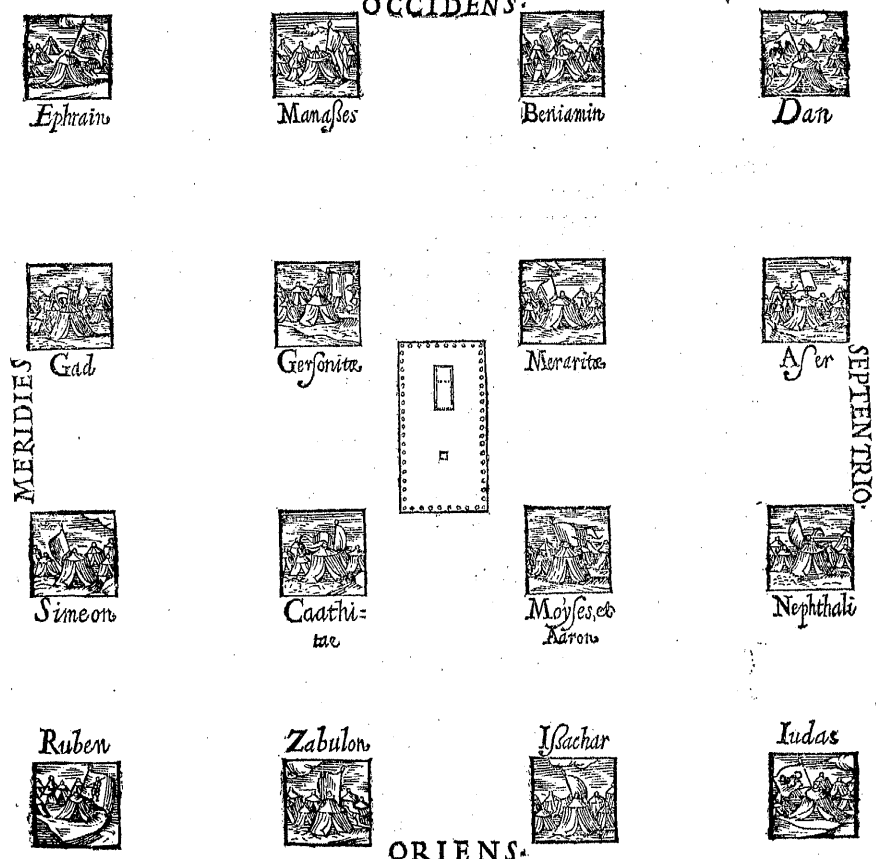
Singuli porro duces exercitus vexilla sua in aëra substulerunt, ac parentum, maiorumque stemmatis insignia: quod illis verbis videtur à sacro Textu indicari: Singuli per turmas, signa, atque vexilla, & domos cognationum suarum. Vel, vt habent Hebraea: Vniquisque super vexillum suum in signis domus patrum suorum castrametantur filij Israel. Sed inter omnia vexilla,

SIGNA, ET vexilla Ducum.

illa potissimum eminebant, quae in quatuor castrorum angulis à quatuor primis principibus, quos enumeravi, erigebantur. Ad Orientem super tabernaculum Naasson primogeniti Iadae vexillum effulgebat viridis coloris: in viridi namque lapillo, qui smaragdus appellatur, parentis sui nomen descriptum erat in rationali iudicij, quod summus Sacerdos gestabat in pectore: in quo, quasi in Pontificia bulla, Israeliticae nobilitatis antiqua iura continebantur. In vexillo autem Iudae insigne nobilitatis erat Leo: leoni enim comparauerat illum Israel, seu Iacob pater eius, quando nimirum tanquam omnium parens, & princeps singulis propria stemmata distribuit. vnde ex hoc reliqua licebit rimari.

Genes. 49. P. 9.

CASTRAMETATIONE MILITVM CIRCA TABERNACVLVM FOEDERIS.

IACOB Ad Meridiem deinde eminebat supra tentorium Elizur filij Ruben rubrum colore vexillum, quod referebat sardium rationalis lapillum, quod illi obtigerat: eius autem insigne fuit humana facies; vt pote qui primogenitus esset, & veluti caput totius domus Israel. Ad Occidentem supra tentorium Elisama filij Ephraim vexillum collucebat aureum, chrysolithum referens rationalis, in quo descriptus erat: habebat vero pro insigni nobilitatis vitulum, cui comparauerat eum Moyses, cum tribus prophete benedixit, haudsecus quàm fecerat prius illorum parens Iacob. Quasi primogeniti tauri, inquit, pulchritudo eius &c. Haec sunt multitudines Ephraim &c. Denique ad Aquilonem super tentorium Abiezer filij Dan effulgebat diuersi coloris vexillum, ex albo nimirum, & rubro colore permixtum; iaspidem referens eiusdem rationalis. Hunc sic interpellat parens Iacob: Dan iudicabit populum suum sicut & alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita. Quae ad ingenij acumen, & bellicam fortitudinem, atque industriam singularem referenda esse merito putarunt Doctores illi, qui cum Sancto Hieronymo arbitrati sunt ad fortissimum Samsonem referendam esse huiusmodi prophetiam. Quae duo cum maxime in aquila sint conspicua, propterea creditum est ab aliquibus, Dan; quod cerastem in vexillo pingere recusaret, aquilam effinxisse pro serpente. Aquilarum autem plura genera facit Plinius: Melanaetos, inquit, à Graecis dicitur eademque valeria, minima magnitudine, viribus praecipua, colore nigricans: sola aquilarum foetus suos alit, ceterae, vt dicemus, fugant: sola sine

tum; iaspidem referens eiusdem rationalis. Hunc sic interpellat parens Iacob: Dan iudicabit populum suum sicut & alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita. Quae ad ingenij acumen, & bellicam fortitudinem, atque industriam singularem referenda esse merito putarunt Doctores illi, qui cum Sancto Hieronymo arbitrati sunt ad fortissimum Samsonem referendam esse huiusmodi prophetiam. Quae duo cum maxime in aquila sint conspicua, propterea creditum est ab aliquibus, Dan; quod cerastem in vexillo pingere recusaret, aquilam effinxisse pro serpente. Aquilarum autem plura genera facit Plinius: Melanaetos, inquit, à Graecis dicitur eademque valeria, minima magnitudine, viribus praecipua, colore nigricans: sola aquilarum foetus suos alit, ceterae, vt dicemus, fugant: sola sine

Deuter. 33. P. 17.

BENEDI- clangore, sine murmuratione. conuersatur autem A
ctio Dan ad in montibus. Huic cum ceruis pugnam esse tradi-
Samfonem re- dit: Nec vnus, inquit, hostis illi satis est, acrior est
fertur. cum dracone pugna, multaque magis anceps
A QVILA- etiam si in aere. Oua hic consecratur aquilae audi-
rum plura ge- ditate malefica, at illa ob hoc rapit vbi cumque
nera. visum: ille multiplici nexu alas ligat, ita se im-
plicans vt simul decidat. Hanc porro pugnam, &
aquilae astum eleganti versu descripsit Ouidius:

Ouid. lib. 4. Vtique Iouis praeeptis vacuo cum vidit in aruo,
Metam. Praebentem Phoebus lucentia terga draconem;
Occupat aduersum, neu saeva retorquet ora,
Squamigeris auidos figit ceruicibus ungues.

S. Hierony. Quae omnia apte, si conferantur, in vnum Sam-
vbi supra. fonem conueniunt: sed multo magis in eum, B
quem Patriarcharum omnes prophetae respicie-
bant. Ac propterea attentius audiendus est Beatus
Hieronymus, qui praedictam Israelis prophetiam sic exponit: Videns ergo, inquit, nomine

CHRISTVS Iacob loquens, tam fortem Nazaraeum tuum,
Patriarcha- quod & ipse propter meretricem mortuus est, &
rum benedi- moriens nostros occidit inimicos, putauit, o Deus,
ctionibus in- ipsum esse Christum Filium tuum: verum quia
dicatur. mortuus est, & non resurrexit; & rursus captiuus
ductus est Israel; alius mihi Saluator mundi, &
mei generis praestolandus est; vt veniat cui repo-
situm est, & ipse erit expectatio gentium. Quae
sane Samfonis mortui, nec resurgentis collatio
cum Christo, qui mortuus est, & resurrexit, si in

Psal. 102. Verum hanc Christi, & aquilae similitudinem
V. 5. persequitur Sanctus Ambrosius, tum in multis
S. Ambros. 2. alijs, tum vero in ea, quam dixi, draconis pugna:
lib. de Salo- Et vt aquila, inquit, serpentes deuorat, & eorum
mone cap. 2. venena calore concoquit interno: ita & Christus
CHRISTVS Dominus noster dracone percussio, id est, diabolo
refert aquilae, lacerato, dum humanum sibi corpus assumit, pec-
& draconis pugna. catum illud, quod hominem tenebat obnoxium,
tamquam perniciosum virus extinxit. Sicut
Apostolus ait: Et de peccato damnauit peccatum
in carne sua.

Ad Roman. Quae omnia facile suadent, quam dixi de
8. V. 3. aquila in vexillis coniecturam: quamue postea
aemulatae sunt gentes, Romani praesertim, de
A QVILA Romanorum quibus haec scribit Iosephus: Et post hos circum
insigne. aquilam signa alia, quae omnibus apud Roma-
Ioseph. 3. bel- nos agminibus praestit, quod vniuersarum auium
li. cap. 5. regnum habeat, & sit validissima. Itaque illam &
principatus insigne putant, & omen victoriae.
Haec ille. Cuius exempla plurima licuit Romae
videre in arcu maxime Constantini. Haec autem
omnia in hac prima castrorum dispositione qua-
druplici ostenduntur Cherubinorum facie, de
quibus saepe alia locuti sumus. Sed ad castra-
metationis seriem absolueudam veniamus.

DEI OPTI- Fuit in castrorum medio Regium illud Dei Is-
mi, summi que rael, ac Domini exercituum fixum tentorium: super
Imperatoris quo quasi vexillum Regium, quod omnis
fuit columna exercitus sequeretur, ignea noctu splendescens
ignis, & nu- columna, interdiu vero obumbrans nebula cons-
bis. spiciebatur, quam nec tenebrae noctis occultarent,
nec Solis radij videntium oculos ita perfringerent,
vt impedimento essent, quo minus in illam
intendi perpetuo possent, quasi illius iussa singulis
quibusque horis, atque momentis expectantes.
Huiusmodi Regium tentorium, hoc est, tabernaculum
foederis, propius ambiunt quatuor illae electae, ac diuino cultui denotae, dicataeque
phalanges, omnes ex tribu Leui, in Orientali e-

nim angulo Moses, & Aaron: in Meridiano filij
Caath: in Occidentali filij Gerson: in Septentri-
nali denique filij Merari. Quae omnia supraposita
figurae attenda meditatione multo facilius per-
cipiuntur, quam longioris commentarij lectione.

TEMPLVM HIERO- SOLYMITANVM CASTRIS

praedictis, & tabernaculo,
sicut mundus hic vniuer-
sus, referebatur.

Cap. XXX.

AM vero in praedicta castrorum
dispositione nihil temere, nihil
omnino sine magno consilio
decretum est: quippe cum ip-
sam mundi fabricam infinita
Dei sapientia in principio con-
ditam ipsa prima facie repraesentaret. In ea enim
primum videmus sub lunarem hunc mundum
sectum in quatuor simplicia corpora, aut elemen-
ta, a caelestibus orbibus contineri, ac cingi duo-
decim Zodiaci signis, haud secus quam in castris
deuota Deo, Deique cultui perpetuo dicata Sa-
cerdotalis tribus in quatuor, vt dixi, veluti phal-
langes distributa, a duodenis reliquis tribubus
cingebatur; quarum duces quatuor, ipsorum si-
gnorum nomina, & insignia gestasse videntur, qui
tamen in vexillo Aquilam depinxit, vt alia dixi:
Iudas videlicet Leonis, Ruben Aquarij, Ephraim
Tauri, Dan Scorpij. nam & reliquis tribubus ce-
tera signa tribui possent, singulis nimirum sin-
gula, vt mox ostendam.

MUNDVS
qua ratione in
castris reprae-
sentaretur.

Numeror.
24. V. 5.
CASTRO-
rum laus.

Et quidem fuit acies haec miro, ac diuino or-
dine insignis, viribus potentissima, pulchritudine
admirabilis: quippe quam iniquus ille Prophe-
ta Balaam admirans non potuit non laudare,
dum dixit: Quam pulchra tabernacula tua Iacob,
& tentoria tua Israel: vt vallis memorosa, vt hor-
ti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula, quae fecit
Dominus, quae sedri prope aquas. & quae sequun-
tur. Sed certe parum admodum esse videtur, quod
exercitus hic vni Balaamo homini nequam pla-
cuerit; cum Deo ipsi, ac Domino exercituum ita
cordi fuerit, vt dux esse voluerit; & amanter ab
eo dici dux, & appellari dedignatus non fuerit:
Ergo, inquit, saltem amodo voca me, Pater meus, Ieremiae 3.
dux virginum meae tu es: Vel, vt habent He- V. 4.
braea, dux adolescentiarum mearum; qui me vt DEVS DVX
parens optimus & genuisti, & educaisti: cumque
ad vitilem aetatem peruenisset, primus me de-
duxisti vt antesignanus, & imperator meus, &
contra aduersariorum incurfus armis omnibus
instruxisti.

Ad horum igitur castrorum, & tabernaculi si-
militudinem Salomon Dei iussu templum, eius-
que atria construxit; vt in subiecta ad finem ca-
pitis huius figura poteris contemplari. Statuit
igitur primum in medio atriorum templum ta-
bernaculo simile, mensura tamen duplo maius,
cui adiacet atrium interius, & ipsum quidem
patri duplo etiam maius tum longitudine, tum
latitu-

TEMPLVM
tabernaculo
simile.

latitudine, superficie vero quadruplo maius: A
cuius quatuor angulos castella quatuor mu-
niunt, haud secus, quam olim quatuor Leuitici
generis phalanges tabernaculi cornua tenebant.
Et in his quidem castellis parem tribuit latitudi-
ni longitudinem, nimirum quinquaginta cubito-
rum, ne a sacro Mosis quinquagenario discederet.
Atque, vt olim inter Leuitarum castra vnum in-
tercessit tabernaculum, centum ipsis cubitis lon-
gum, latum vero quinquaginta: ita pari longi-
tudine, ac latitudine porticus inter bina quae-
que castella effecit.

Philo lib. 3. inquit Philo de tabernaculo scribens, decorum
de vita Mo- iudicauit opifex, dimidio contractiorem esse al-
tis. titudinem atrij, vt tabernaculum duplo altius es-
set in conspicuo. Haec ille. Cuius rei rationem
ALITVDIO aliam ex ipsa mundi huius similitudine petitam
tursis dupla obseruare licet in templo: cuius exterior facies
porticum. centum viginti cubitos erigitur; quantus nimi-
rum caelorum diameter esse putandus est, quo-
rum circumferentia diuiditur in partes trecentas
sexaginta, propter Solis motum; quo viginti
quatuor horarum spatium orbem vnuerfum confit-
cit: qua ratione solent Astrologiae, & Mathe-
maticae professores illas propterea gradus ap-
pellare. Sed moris esse sacrae Scripturae tertiam
circumferentiae partem diametro tribuere, alia
ostendimus: quod alienum esse ab historia cen-
suerint Scriptorum etiam sacri, exactiores supp-
tationes recensere. Domus itaque centum vigin-
ti cubitos alta est, quot gradibus constaret ipse
caelestium orbium diameter.

3. Reg. 8. Ex qua vna re fatis aperte indicaretur hanc esse
V. 27. domum Dei, qui licet omnia repleat, & contineat,
nulla tamen re continetur, aut circumscribitur:
Ergone putandum est, inquit Salomon, quod vere
Deus habitet super terram? si enim caelum, & cae-
li caelorum te capere non possunt; quanto magis do-
mus haec, quam aedificauit? Quod indicare vide-
tur, domum, ipsa saltem partium enumeratione,
non vno contineri hemisphaerio, sed vtrumque
ab ipsa complecti. quod contra in atrijs accidit,
quorum frontes sexaginta cubitos eriguntur;
quippe quae humanae habitationi deputantur,
cui terra data est: dimidiatum vero caelum quasi
tabernaculum, aut extensum tentorium, quo ope-
raretur. Rem vtramque indicasse videtur Pfalter:
Caelum, inquit, caeli, hoc est, caelum caelis su-
pereminens, Domino celsissimam praebet habi-
tationem: terram autem, demissam, atque infi-
mam, dedit filijs hominum habitandam.

TRIBVS, ET Illam porro caelestium signorum, ac tribuum
signa caelestia similitudinem neque nouam esse, neque a nobis
similia sunt. excogitatam, confirmari potest ex eo, quod di-
Philo lib. de fertis verbis scribit Philo: Perfectus autem, in-
Profugis. quit, numerus duodenarius: quod testatur Zo-
diacus, in caelo circulus, illustratus tot fideri-
bus: testatur etiam Solis ambitus. Nam intra
duodecim menses circuitum suum peragit, &
in totidem horas diurnas, nocturnasque tempus
diuidunt homines. Moses quoque non parum
hoc

laudat hunc numerum, descripta sua natione
in tribus duodecim, & institutis duodecim pro-
positionis panibus, & totidem lapillis cum suis
sculpturis, qui in Pontificali veste talari circum
rationale, quod vocant, intexerentur. Haec ille.
Iam vero ne quis ipsas signorum configuratio-
nes denuo confectas arbitretur; aut sine firma ali-
qua, & naturali ratione; is audiat doctissimum &
Sanctissimum Augustinum, qui cum impijs Mani-
chaeis, qui suas blasphemias confectis quibusdam
falsisque rationibus quasi ex Astronomia petitis
contegebant, sic disputat: Quod si etiam locus il-
le siderum aries vocari posset, propter aliquam
figurae congruentiam; neque huiusmodi timeret
fermo Diuinus aliquam Sacramenti similitudi-
nem ducere; sicut de alijs, non solum caelestibus;
sed etiam terrestribus creaturis, sicut de Orione
& Pleiadibus &c. Haec ille. Hinc si ex figuris
stellarum in caelo dispositione quadam indica-
tis, similitudines aflumere Diuinus sermo non re-
fugit; quis non videat ex caelestium signorum fi-
guris, quatuor, quos enumeravi, principibus
eandem datam fuisse vocum similitudinem, ni-
mirum, Leonis Iudae, Aquarij Ruben, Tauri
Ephraim, & Scorpionis, siue Cerastris Dan? in
reliquis enim ordine dispositis tribubus non sunt
omnino absimiles translationes, quarum non-
nullas, breuitati consulens, in ipsa figura tan-
tum adnotavi. plures enim possent ex alijs sa-
crae Scripturae locis, ipsis etiam signis assimilari.
Nam Benjamin quidem plusquam effraenata li-
bido, quae vsque ad foeminae interecionem
efferebuit; equino monstro repraesentatur: quod
scelus tueri non destitit, donec viginti millia
coegit expeditorum militum: praeter habitatores
Indic. 20. V. 15. & 16.
Gabaa, qui septingenti erant viri fortissimi, ita
sinistra, vt dextra praeliantes: & sic fundis lapi-
des ad certum iacientes, vt capillum quoque possent
percutere, & nequaquam in alteram partem ictus
lapis deferretur. Quae quis non videat omnia
ad viuum exprimi Sagittario? Denique Zabulon,
qui decimus fuit, ordine generationis, filius Ia-
cob, decimus sortitus est signum: habitationem
que, & stationem illi pollicetur parens in maris
littore; ac si stationem suam inum solstitium indi-
caret: nam ipsa signorum solstitia coniunxit in
medio Orientali latere, aequinoctia in eadem re-
cta linea collocavit, vnum a Meridie, hyber-
num a Septentrione; sicut etiam solstitia colloca-
uerat, aestiuum ad Boream, hybernum ad Au-
strum.

Castella denotant; & ea, quibus elementa indicantur;
interiacent porticus; quae columnarum multitu-
dine, multiplicique, ac vario ornamentorum ge-
nere, & pulchritudine admirabili omnem rerum
inferiorum harmoniam; & miram consensionem
referunt. Atria vero septem nullus est qui non vi-
deat totidem indicare posse errantes stellas, quas
cui planetae assignentur, ex eo poterit constare
quod iidem, quos laudauit, Astrologi tradunt;
singulos planetas singula signa in proprio domici-
lio sibi vendicare; nonnullos vero planetas bi-
na signa; vt bebe notatum est a nostro Clauio.
Vt inter Capricornum, & Aquarium locetur Sa-
turnus; Iupiter in Piscibus; Mars in Ariete; Ve-
nus in Libra, Mercurius in Virgine, Sol in Leone,
Luna in Cancro.

At quoniam super caelestis mundus Ecclesiae
hoc

DVODENA-
rius numerus.

S. August.
Epist. 119.

SIGNA
ex caelesti
configuratio-
ne desumpta.

LIBIDO
Ephraim equi-
no monstro in-
dicata.

Indic. 20. V. 15. & 16.

CASTELLA
duodecim si-
gna denotant,
& quatuor e-
lementa.

ATRIA SE-
ptem planetas
indicant.

Clauio in
Sphaeram.

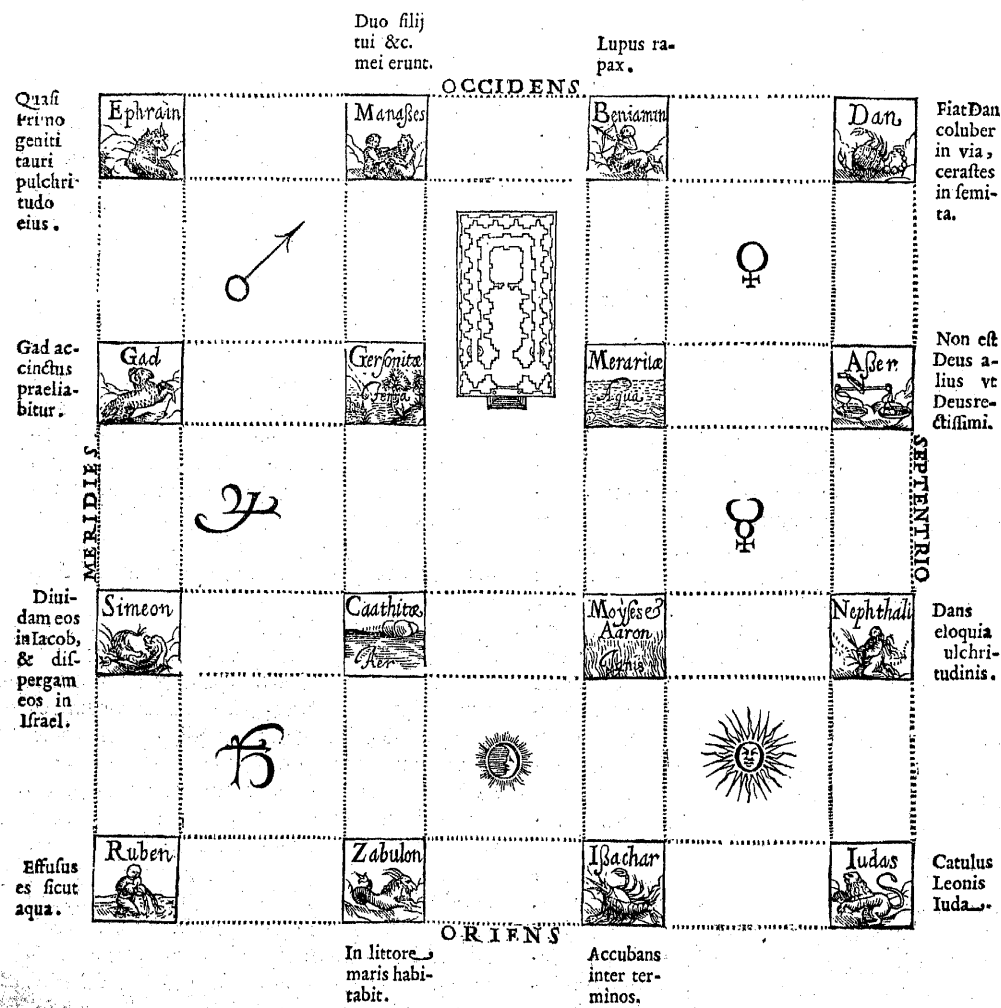
SOLIS LO- hoc ipso aedificio repraesentatur, in planetarum A medio non est sol ille: *Qui oritur, & occidit, & ad locum suum reuertitur: ibique renascens gyrat per Meridiem, & reflectitur ad Aquilonem: sed verus ille luminum parens, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Sol, inquam, iustitiae: hoc est, Sol iustus, cuius lux iuste facit discernere, nec ei potest vlla oculorum obesse aut hebetudo, aut aegritudo; quippe cum radijs suae misericordiae omnes sanant lan- guores, & sanitas in pennis eius. Hic igitur verus scernere.*

Sol Christus, septem splendens luminibus septiformis gratiae, quam effudit in nos abunde, tanquam in medio duodecim signorum, sic olim in medio tribuum populi Israelitici visus est in figura, vt cum in medio duodecim Apostolorum visus fuisset in Iudaea Deus, adoraretur vt verus creator caeli noui, nouaeque terrae: quatuor stipatus veluti Cherubinis, Euangelistis ad quatuor mundi plagas euangelizare transmissis. Quae omnia, qua ex parte poterit, subsequens figura indicabit.

ECCLESIA Christi his omnibus signis indicatur.

EORVNDVM CASTRORVM DISPOSITIO, MVNDVM referens, & Templum.

Genes. 48. V. 5. & Cap. 49. V. 4. 7. 9. 13. 14. 17. 19. 21. Deut. 33. V. 26.

Neque vero in hoc aedificio humanis commodis, & vtilitati dicato humana deesse potuit similitudo, quasi minoris cuiusdam mundi, qui ex quatuor conflatur humoribus, vt elementis munda-

du, & duodecim stellis deducitur per septem viarum huius aetates. quarum prima, & in imbecilliori Lunari scilicet peccata, si ad dexteram dirigatur, non Mercurij inconstans, variaque conditio, lubrici

dubrici incertique mores, & ingenium sese offerunt, vt extra hanc domum adolescentiae solet; sed Solis lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Haec vero lux in domo Iudae apparet: nam cum olim coram Ephraim, Benjamin, & Manasse ad Occidentem manifestaretur, iam Oriens est nomen eius. Reputat enim tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iuda, montem Sion, quem dilexit. Quae omnia ex ipsa figurae, quam proposuimus, contemplatione esse poterunt perspecta, in qua tribuum dispositio domum complet, quam reliquit Dominus, vt verum incoleret Sionis montem in spiritu, in quo, & non in Ierusalem, adorant veri adoratores.

EX HVMANAE FABRICAE SYMMETRIA vniuersa templi dispositio desumpta est. Cap. XXXI.

Ipsum templi considerationem denuo redire compellimur, vt vnde exorta sit tam admirabilis structura, pensamus. Fuit quidem omnis templi structura ex antiqua castrametatione desumpta, vt propterea ipsum quoque templum castrorum nomine censeretur. *Ezechias autem, inquit sacer Historicus, constituit turmas Sacerdotales, & Leuiticas &c. vt ministrarent, & consisterent, canerentque in portis castrorum Domini.* hoc est, templi. Quod sane nomen templo debetur, non tamen propter antiqua Israel castra, quae referebat, sed multo etiam magis propter Christi maiora, & pulchriora, quae in Catholica Ecclesia continentur. *Pulchra est enim vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Ex quo factum esse videtur, vt huius militiae ductor Deus tanto eius amore caperetur, vt antiquum illud nomen, quo maxime gaudebat, Deus Israel, in nouum permutasse videatur; quo & antiquum respuerit Israel, & nouum assumeret Deus dictus exercituum, Deus Sabaoth. Quod quidem nomen tamquam gloriosissimum, ac multa completens plerumque ab Hebraeis mutuata est Latina lectio; alias enim varijs exercituum, virtutum, ornamentis, militiae conuertit nominibus. Eis igitur vniuersae praelibatis, ad aliqua particulatim examinanda descendamus.

Omnem igitur architectandi rationem ex hominis symmetria, tanquam ex perfectissimo naturae aedificio, desumptam fuisse affirmat Vitruuius: atqui sublimioribus, atque certioribus ducimur rationum momentis, ac testibus vt vniuersum hoc templi aedificium ad hominis formam, mores, officia, exactum esse non dubitemus; quod perfectis-

simae creaturae inhabitandum dederit sapientissimus rerum omnium Opifex, & architectus Deus. Cuius quidem rei non pauca possemus in medium proferre exempla: plura tamen adinuenire poterit lectoris industria. quapropter pauca quaedam indicare decreui, & illa tantum, quae ad reliqua peruestiganda viam facilem, & expeditam possint aperire. A notioribus igitur exordium est. Et quidem saepe a Propheta nostro repetitum vidimus portae latitudinem fuisse quinque & viginti cubitorum; longitudinem vero quinquaginta, cui latitudine respondent atriorum, interioris, & exterioris porticus omnes. Vidimus etiam primum columnarum ordinem, quinque & viginti cubitis fuisse dimensionem, eiusque columnam cubitis celsam viginti.

Homo igitur labori, & quasi oneri deferendo censetur idoneus vigesimo aetatis suae anno: quae quidem aetate Israelitica militiae nomen dabat, & Dei tabernaculo, vel templo censum pendebat dimidium videlicet siclum, siue didrachmum. At vigesimo anno nondum perfectam attigisse videtur aetatem; cum adhuc viribus excresecat, atque robore, & corporis magnitudine, quae vsque ad quintum & vigesimum aetatis annum completur: maneatque velut in statu vsque ad annum quinquagesimum, ex quo vires decrescunt, & fere deficiunt. Propterea a Domino constitutum est, vt Ecclesiasticae militiae, quae perfectior est saeculari, ante quintum & vigesimum annum minime adscribantur, neque post quinquagesimum seruiant. *Haec est lex, inquit, Leuitarum: A viginti quinque annis & supra, ingredientur vt ministrent in tabernaculo foederis. Cumque quinquagesimum annum aetatis impleuerint, seruire cessabunt.* Ipsi autem templi area, tamquam praefens vita, percurritur; atque adeo vitae symbolum haberi merito potest. Quapropter in primo ingressu portae quinque & viginti cubitorum latitudinem inuenies, veluti ingredientium ad ministeria aetatem; longitudinem vero quinquaginta, hoc est, egredientium annos. eademque est ipsa porticum latitudo, in quibus vsque ad quinquagesimum annum ministeria peragunt. Columnarum porro altitudo tanta est, quanta & Israelitarum aetas, saecularis militiae pondus sustinere valentis: at perfectus ordo quinque & viginti cubitos altus est, citra quem annorum numerum nullus caelesti, hoc est, Ecclesiasticae disciplinae idoneus reputatur.

Est igitur, vt omnia compendio dicam, omne Leuitarum ministerium in portis atriorum, vel castrorum Domini exercendum, quae quinque & viginti cubitis latitudine, & altitudine, longitudine vero quinquaginta definiuntur; quoniam id omne ministerium intra quinque & viginti annos continetur, a quinto & vigesimo vsque ad quinquagesimum computatos. Qua etiam ratione Moisaici tabernaculi atrium, quod portibus caruit, hoc eodem numero definiebatur. Non me latet maius quoddam, sublimiusque huius numeri sacramentum a Domino indicatum esse in Leuitico: *Sanctificabisque, inquit, annum quinquagesimum, & vocabis remissionem annis habitatoribus terrae tuae: ipse est enim iubilus.* *Reuertetur homo ad possessionem suam, & unusquisque rediet ad familiam pristinam: quia iubilus est, & quinquagesimus annus.* Hoc ergo indulgentiae numero dimensa est remissionis antiqua domus; quippe cum in lege quoque remissio

C V B V S
quinarij vni-
uersam da-
turis celsitudi-
nem
Ephes. 4. V.
12.

Ephes. 2. V.
20.
Cap. 3.4. huius
libri.

DE SENA-
rij numeri
perfectione.

QVID DE-
notet quarta-
pars cubiti sex
calamis super-
addita.

Lucas 14.
V. 21.

numerus iterum in quinarium ductus complet A
centum viginti quinque, cubum scilicet quinarij,
eandemque turris cum fastigio celsitudinem de-
signat: hoc est, totum Christi corpus, quod est
Ecclesia, compactum & connexum per omnem
iuneturam submissivationis: donec occurramus
omnes in virum perfectum; hoc est, vt ex omni-
bus componatur perfectus vir in mensuram aeta-
tis plenitudinis Christi, in mensuram pleni Christi
corpore, tamquam capite perficitur; hoc est,
quinario frontispicij, ipso summo angulari lapide
Christo Iesu. De quo nos infra.

Sed priusquam ab ipsa calami consideratione B
recedamus, expendendum est, & quidnam se-
narius cubitorum numerus in eo denotet, quidue
illis superaddita quarta pars cubiti. Est quidem
senarius perfectus numerus perfectione quadam
sibi a natura indita; verum perfectior multo esse
videtur ex eo, quod rerum vniuersitatem die-
rum senario conditam denotat, & hominem
praecipue, in quo rerum creaturarum species omnes
perfectissime continentur. Porro hic numerus
senarius denario multiplicatus, qui est numero-
rum vltimus, naturali quadam perfectione au-
ctus sexagenarium complet; hoc est, tres ordi-
nes atriorum. Quod si hic homo Christo Domi-
no, & fidei, & caritatis vinculo vniatur, quasi no-
uus euadet homo, priorem quidem non deserens
perfectionem; quam facile indicabit numerus
duodenarius. Quod si fideles omnes in vnum
Christi, veluti aptentur corpus quasi denario
audi, ad centum viginti cubitos ascendent; quan-
ta erat celsitudo turris. Quae omnia ex integris
sex cubitis calami videntur constitui.

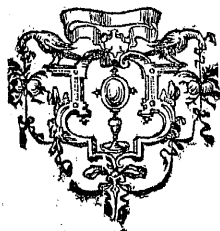
At quid est, inquit, quod Dominus quartam
illam cubiti partem, vel numerum illum, quem
vocant fractum, calamo superaddi constituit?
numquid non potuisset alium quemcumque nu-
merum integrum eligere, qui numeros omnes
partiretur, si non eos, quos elegit Dominus, sal-
tem alios, quos eligere potuisset? Potuisset qui-
dem: verum haec ipsa numeri fracti electio my-
sterio non vacat suo: peccatores in spem erigit,
atque solatur. Nam si per integros calami nu-
meros eos iustos intelligas, qui, quam semel a
Christo, & per Christum gratiam consequuti
sunt, numquam amiserunt: illi quidem nume-
rum turris centum viginti cubitorum comple-
bunt; At Christi calamus peccatores per poenit-
entiam iustificatos etiam metitur: contracti sunt
illi quidem, sed Christo Deo gratiam suam lar-
gente fient integri, & fiet ex omnibus quinaris:
ac sanguine Christi ex quinque praecipuis fon-
tibus manante instaurabuntur; vt fiat multo
solidior, ac dignior numerus, quam fuisset ante-
quam rumperetur.

Verum hanc Diuinae domus celsitudinem,
qua tum iusti per gratiam, tum peccatores per
poenitentiam iustificati ex gratia recipiuntur,
indicauit Dominus celebri illa conuiuij parabola
quam particulatim descripsit, & ad rem, de
qua agimus, satis apte explicauit Sanctus Lu-
cas Euangelista. Seruus enim ille, cui iniunctum
a Rege fuerat, vt ad conuiuium vocaret omnes,
etiam pauperes, ac debiles, & caecos, & claudos: vt
hactatione nullus fere ab huius conuiuij partici-
patione, praeter illos, qui venire noluerint, videat-
ur excludi; dicit nihilominus: Domine, factum

est, vt imperasti; & adhuc locus est. Quae qui-
dem occasio fuit explicandi Diuinae caritatis la-
titudinem immensam. Exi, inquit, in vias, &
sepes: & compelle intrare; vt impleatur domus mea:
siue donec impleatur domus mea.

Huc etiam referri potest, quod paulo ante af-
ferebamus ex Paulo: In mensuram aetatis pleni-
tudinis Christi. ac si dicat; Donec componatur
ex iustis, qui non auiserunt gratiam, quam se-
mel habuerunt a Christo, & ex peccatoribus ius-
tificatis in Christo per poenitentiam, ac per san-
guinem Christi, vnum perfectum corpus Christi,
vnum plenus, atque perfectus Christus.

Sed nihilofecius aliam inuenire licet ratio-
nem, propter quam calamo quarta pars cubiti
fuerit superaddita: quia nimirum senarius cubito-
rum numerus quinquagenarium indulgentiae
numerum explere minime potuisset, aut cente-
narium vniuersitatis, aut quingentesimum; qui,
vt dixi, perfectum mysticum Christum reprae-
sentat. Id quod de alijs quoque numeris huius
aedificij proprijs dicendum esse perspectum est.
Sed a calamo ad ipsum aedificium expenden-
dum, gradum tandem aliquando faciamus.

QVOD CHRISTVS DOMINVS VNIVERSO templi aedificio reprae- sentetur.

Cap. XXXIII.

VNIVERSO hoc aedificio Chri-
sti corpus repraesentari, decre-
uit, & voluit Deus; vt omnibus
vbique fidelibus esset vsque-
quaue perspectum. Primo
enim Iudaeis signum peniten-
tiae potestatis, ac iurisdictionis, qua fretus Chri-
stus Dominus ementes, & vendentes de templo
eijceret, respondit: Soluite templum hoc, & in
tribus diebus excitabo illud. Iudaeorum vero in-
scitiam redarguere videtur Sanctus Euangelista
Ioannes, quod illa de templo illo marmoreo in-
telligerent, dum subdit: Ille autem dicebat de
templo corporis sui. Praeterea falsitatis conuin-
cuntur a Sancto Matthaeo Euangelista duo illi
falsi testes, qui nouissime venerunt Christum
Dominum accusaturi, dicentes: Hic dixit: Pos-
sum destruere templum Dei, & post triduum reae-
dicare illud. Hi cum verba referre videantur illis
similia, quae a Christodicta fuerant; quid sit certe,
quod falsi dicantur testes hi, inquirunt Doctores
Sancti, Hieronymus, & Chrysostomus, alijque
per multi, necnon Origenes, Beda, Theophylactus,
Euthymius. Et huius falsitatis tres potissimum
assignant

PARABOLA
conuiuij effu-
sam Christi in-
nos caritatem
denotat.

Ephes. 4. V.
13.

Ephef. 2. V.
20.

LOCVS MA-
ris aenei in
atrio interio-
ri.

CHRISTI
sanguine ablu-
ti, Deo & ho-
stiam, & gra-
tias preces of-
ferre facile
possunt.

L A T V S
Christi dex-
trum fuit lan-
cea perfora-
tum

Beda lib. de
templo cap. 8.

Ioan. 19. V.
34.

Ioannem.

Chrysostom.
Beda.
Theophyla-
ctus.
Euthymius.

s. Anselmus
hic.

IN VESTI-
gio templi ex-
emplum cor-
poris Christi
obseruatur.

PER MA-
nus, & pedes
Christi patet
aditus ad Pa-
trem.

Supra lib. 3.
huius partis.
cap. 29.

1. Corint. 11.
V. 3.

ALTARE
holocausto-
rum quid re-
ferat.

Psal. 49. V.
23.

Psal. 68. V.
32.

Hebr. 9. V.
12.

ANTIQUA
sacrificia
Deum placare
minime potue-
runt.

affignant rationes, quod malo animo, quod di-
uerso sensu, quod alijs verbis retulerint. Beatus
Anselmus autem: Falsus testis, inquit, est, qui non
eodem sensu dicta intelligit, quod dicuntur. Do-
minus enim dixerat de templo corporis sui.

Sed quid mirum, inquit, si difficile quoddam
aenigma Iudaei non intellexerint, quod ipsi
etiam Discipuli Christi tunc solum intellexisse
dicuntur, cum Christus a mortuis resurrexit, hoc
est, non prius? Cui dubitationi non alia ratione
videretur posse responderi, quam si dicamus, Do-
minum ita perspectum esse voluisse omnibus
templo illo manufacto corpus Christi non manu-
factum designari, vt cum absolute, nullaque
addita rei explicatione de templo loqueretur, id
primario de vero corporis sui templo locutus
fuisse intelligeretur. Ac nisi malus animus, per-
uerfaque tum Pharisaeorum, tum testium volun-
tas intercessisset, iam facile cognouissent de tem-
plo corporis sui locutum fuisse Christum, non
de lapideo illo templo sex & quadraginta annis
aedificato.

Et cum in omnibus quidem tum partibus, tum
mensuris haec corporis Christi repraesentatio
facile dignoscatur; in ipso potissimum templi ve-
stigio, illa eadem fidelium oculis sponte se obji-
git. Nam si in ipso vestigio extensum Christi cor-
pus, vt in cruce positum fuit, imagineris: dedu-
cet quidem manum dexteram ad portam Meri-
dianam, sinistram vero ad Aquilonarem, pedem
denique vtrumque ad Orientalem. vt indice-
tur per manus quidem Christi, perque eius pe-
des non minus amoris, quam ferreis doloris clauis
aperitos: tanquam per ostia quaedam perpetuo
patentia facilem nobis ad Patrem accessum
patere, & aditum ad reconciliationis domum
adeundam, ac denique ad felicissimam patriae
quietem consequendam. Non enim casu, aut te-
mere factum est, vt in tribus his portis medius
postis, quem radices lineae exigere videbantur,
vt dixi, sublatus sit; sed consulto; vt nimirum sa-
cratissimae illae portae clavis in carne Christi
pro totius mundi salute patefactae repraesenta-
rentur. Sed vterius in dicta similitudine pro-
grediamur.

Caput vti que Christi ad Sanctum Sanctorum
pertinebat, vbi sedes est Dei: Caput enim, vt ait
Sanctus Paulus, Christi Deus. Altare autem ho-
locaustorum in medio Christi pectore manebit,
in quo oblatum est illud sacrificium laudis, cu-
ius meminit apud Prophetam Dominus: Sacrifi-
cium laudis honorificabit me, & illic iter, ipse
enim Christus Dominus est via, & aditus, quo
ostendam illi salutare Dei. hoc est, Saluatorem
Deum; Iesum videlicet, a salute sic dictum.
Hoc est enim sacrificium in Cruce oblatum, de
quo idem Psalter dixerat: Et placebit Deo super
vitulum novellum, cornua producentem, & vngu-
las. Vel, vt habent Hebraea: Placebit Deo plus-
quam oblatum taurus, cornutus, ac bifidus. Quo
vno sacrificiorum maximo, atque gratissimo om-
nia antiquae legis sacrificia sustulisse videtur
Deus, eiusque omnibus hoc vnum praetulisse sum-
mi, & aeterni Sacerdotij Christi, qui per pro-
prium sanguinem introiuit semel in Sancta, aeterna
redemptione inuenta. Cum enim omnia legis
sacrificia, immo etiam cuncta filiorum hominum
holocausta conceptam in corde Dei indignatio-
nem aduersus humanum genus peccatis obno-
xium, sedare minime potuissent; ideo venit Fi-

lius Dei factus per assumptam humanitatem fi-
lius hominis; qui vnus potuit pro omnibus abun-
dantissime satisfacere. Quod sane argumentum
mirifice persequitur Paulus: Impossibile est enim,
inquit, sanguine taurorum, & hircorum auferri
peccata: ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam,
& oblationem nolui, corpus autem aptasti mihi
&c. Aufer primum vt sequens statuat. In qua
voluntate sanctificati sumus per oblationem corpo-
ris Iesu Christi semel. Non enim, inquit Ansel-
mus, reuera talibus hostijs delectatus est Deus:
sed praecepit eas ad significandam veram hos-
tiam Christi. Ideo enim altaris illius aenei obla-
tiones, sacrificia, & holocausta Deo olim placere
potuerunt; quod offerendum referebant, vt di-
xi, in corde Christi sacrificium immaculatum.

Manet denique a latere altaris dextro vas il-
lud aeneum, immensam propemodum capiens
aquarum copiam; qua de causa ab Hebraeis ma-
re dictum est: cuius quidem locum disertis ver-
bis exposuit liber Regum, vt eadem singula &
immutata referenda fuerint ab auctore libri Pa-
ralipomenon: Mare autem posuit, inquit, ad dex-
teram partem templi contra Orientem ad Meri-
diem. Ac si dicat; In interiori atrio, quod erat
coram templo: in angulo Meridiano, & Orienta-
li, vt in vniuersali vestigio templi, & in vestigio
atrij interioris perspectum esse poterit intuenti.

Sed quid causae fuerit cur Salomon non in
eodem loco mare constituerit, quo Moyses olim
in tabernaculo suum labrum, quod huic nostro
mari Salomonis vsu respondebat, materia, & for-
te etiam ornamentis, ac forma; non vsquequaue
constat. cum de illo scriptum sit: Ponesque illud
inter tabernaculum testimonij, & altare. Nisi for-
te hoc ipsum, quod modo inquirimus, mysterium
magis proprie in templo repraesentatum fuisse
dicamus; vt maris ingens aquae copia ad pu-
rificandos Sacerdotes deputata, sanguinem,
& aquam a Christi dextro latere manantem re-
ferat, quo vniuersum humanum genus abluatur, &
super niuem dealbari valuisset. atque adeo Do-
mino vota sua in cordis altari reddere, & in do-
mum propitiationis admitti libere, ac licite po-
tuisset. Quamuis enim ab eruditis viris adhuc in-
dubium reuocari videatur, dextrumne, an fini-
strum Christi latus fuerit lancea punctum; quibus
tamen antiquissimus, & Ecclesiasticus pingendi
mos potuisset omnem dubitationem auferre, li-
cet omnino non abstulerit: nulla nihilominus du-
bitandi ratio subesse potuit venerabili Bedae
Presbytero; qui cum Ecclesiae fide coniunctam
fuisse eiusmodi pingendi consuetudinem arbitra-
tur, nostram maxime confirmat sententiam.

Is ergo locum illum libri Regum exponens: O-
stium lateris medij in pariete erat domus dextrae.
Qui nimirum locus, inquit, proprie ad corpus
Dominicum, quod de virgine assumptis, respicit.
Ostium namque lateris medij in parte erat do-
mus dextrae, quia defuncto in cruce Domino;
vnius militum lancea latus eius aperuit. Et bene Ioan.
in parte domus dextrae, quia dextrum ei latus a
milite apertum sancta credit Ecclesia. &c. Et con-
tinuo exiuit sanguis, & aqua. Aqua scilicet, qua
abluimur in baptismo. Haec ille. Qui iterum: Vi-
gilanti, inquit, verbo Euangelista vsus est, vt non
diceret, latus eius percussit, aut vulnerauit, aut
quid aliud; sed aperuit; vt illic quodammodo
vitae ostium panderetur, vnde Sacramenta Ec-
clesiae manauerunt, sine quibus ad vitam, quae
vera

MARE AE-
neum quid de-
notet.

Reg. 7. V.
39.
2. Paral. 4.
V. 10.

LOCVS MA-
ris aenei in
atrio interio-
ri.

Exod. 30. V.
18.

CHRISTI
sanguine ablu-
ti, Deo & ho-
stiam, & gra-
tias preces of-
ferre facile
possunt.

L A T V S
Christi dex-
trum fuit lan-
cea perfora-
tum

Beda lib. de
templo cap. 8.

Ioan. 19. V.
34.

Ioannem.

vera vita est, non intratur. Haec ille.

Et quidem iure optimo ostium domus dextrum cum vulnere Christi dextro contulit, à quo omnia effluxere sacramenta, quae mari ad dexteram constituto plane indicantur, praecipue si maris finem, & vsum attentius expendas. Et missa aqua, inquit de illo priori liber Exodi, lauabunt in eo Aaron, & filij eius manus suas, ac pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt ad altare, vt offerant in eo thymiamina Domino. In libro autem Paralipomenon eadem referri de mari Salomonis videntur, dum subditur: Porro in mari Sacerdotes lauabantur. Quae omnia ad Ecclesiae sanctae Sacramenta, indicanda referri videntur; sine quibus nulli fas est, vel ad Deum propius accedere, vel illi dignam aliquam offerre seruitutem.

Quod si ab ipso interiori atrio ad intima quaeque, ac penetralia sanctae domus animo penetremus, ac Sanctum Sanctorum peculiari consideratione contemplerur, in quo arca quidem fuit visibilis, quaedam tamen inuisibilis Dei sedes erat, Cherubinis quasi caelestibus aulicis stipata: ibi quoque, vt alias dixi, visibiles palmas licuit aspicere, easque non alias, sed omnino similes illis, quibus & atria templi exornantur, & homines in Ecclesia commemorantes designantur: vt vel hoc vno symbolo in contemplationem adduceremur summae illius benignitatis Diuinae, qua Verbum aeternum, hoc est, Deus increatus, & aeternus, quem laudant Angeli, atque Archangeli, Cherubim quoque, ac Seraphim, caro factus est, & homo, nostrae particeps naturae, & conditionis; vt nos efficeret Diuinae, caelestisque naturae consortes. Quo vno argumento agnosceret facile homo, dignitatem suam degeneri vilitate minime foedandam esse: quippe cum qui Deum ipsum adorat, Christi Iesu humanitatem adorare teneatur, in cuius sanctissimi nominis IESV venerationem, & honorem, omne genu flectitur caelestium, terrestrium, & infernorum.

Atque hinc etiam perpendat homo quantum Christo debeat: si quidem, vt ait Paulus, confedere nos fecit Deus Pater in caelestibus in Christo IESU. Membra enim cum finis capitis Christi, sedente iam ad dexteram Patris Christo, eius quoque membra pariter cum illo sedere censenda sunt. Hoc est enim, quod testatur iam olim à Propheta fuerat, dum Christum illis verbis alloqueretur: Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem: accepisti dona in hominibus. Ius quoddam nobis comparans sedendi cum ipso in gloria. Porro domus Sancti Sanctorum perpetuo duraturam sedem hanc gloriae aptissime repraesentat: est enim par eius longitudo latitudini, & altitudini viginti cubitorum: cubica, inquam, solidaque figura octo millium cubitorum. Hic enim octonarius proprius esse videtur ad gloriam repraesentandam numerus, vt Ambrosius, atque alij tradiderunt. Haec est enim noua ciuitas, quam descendente de caelo vidit Sanctissimus Ioannes Euangelista: cuius longitudo, latitudo, & altitudo aequalia sunt. Quibus omnibus vel leuiter expensis, mirum omnino est, si in sui conditoris, & assertoris Christi IESU amorem, & laudem assidue non excitetur homo, cui datum est huic aedificio coaedificari, cuius caput Christus est, ipsumque totum imago est Christi, quem se non toto retulit tantum, verum etiam singulis prope partibus.

M A R I S
vltus Sacra-
menta Eccle-
siae denotat.
Exod. 30. v.
19.

2. Paralip. 4.
v. 6.

P A L M A E
hominum sym-
bola, & in San-
ctuario huma-
nitatis Christi.

HOMINIS
dignitas de-
generi vilitate
non foedanda.

Philip. 2.
v. 10.

Ephes. 2. v.
6.

QVOMODO
sedent fideles
in caelestibus.
Psal. 67.
v. 19.

CVBICA
Sanctuarij for-
ma perpetuam
patriae dura-
tionem deno-
tat.

S. Ambrosius.

Apocal. 21.
v. 2.

T O T V M
templum, &
singulae illius
partes Christi-
sum referunt

C H R I S T V S

L A P I S E S T, Q V I A B

aedificantibus reprobatus,

factus est in caput

anguli.

Cap. X X X I V.

O G I T nos breuitatis studium ab omnibus templi partibus explicandis abstinere, & vnam breui percurrere, quae reliquarum caput est, ornamentum, & firmitas. Vineae parabolam cum ita exposuisset apud Matthaeum Christus; vt impij Sacerdotes in suam perniciem conuertendam esse cognoscerent, neque tamen id aliquando futurum esse crederent: aliam aggressus est parabolam, antiquae prophetae testimonio roboratam. Numquam legisti, inquit, in Scripturis: Lapidem, quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Quae sane verba ex Psalmo desumpta nullus Catholicorum de Christo non intellexit; ita vt in eum vnum respiceret Psaltes, dum Psalmum componeret. Id quod ipsa Christi attestatio perspicua est, & Petri Apostolorum, Ecclesiae sanctae principis: qui dum publice ad Hebraeos sermonem de Christo Domino faceret: Hic est, inquit, lapis, qui reprobatus est à vobis aedificantibus; qui factus est in caput anguli. Neque solum ab ipso Christo, eiusque amicis, & seruis gloriosum hoc illi adscribitur Prophetae testimonium; verum ab ipsius etiam Christi hostibus infensissimis idem testatum est, atque receptum. Nam Rabbi Salomon exponens verba illa Micheae ad Bethlehchem: Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel: Est, inquit, Messias Filius Dauid, sicut dictum est: Lapis, quem reprobauerunt aedificantes, &c. Quibus verbis, dum vtramque prophetiam conuenerit, Scribarum, & Phariseorum perfidiam accusare videtur; qui cum huius prophetae verbis adducti, Magos Christum adoratos deduxissent, ipsum Christum non modo, contempserunt ac adorare noluerunt; sed etiam cum Herode turbati animam pueri simul cum illo quaeferunt.

Quae quamuis vera sint, vt certe verissima, tamen adhuc inter Doctores non constat, quam verborum translationem ex angulari lapide desumpta veritatem hanc proponat Psaltes, eamque referat Christus, atque Apostoli. Qua in re erudite post alios noster Pineda ex pluribus sacrae Scripturae locis colligit verum quendam loci huius sensum, & ad ea, quae de Christo Domino sub lapidis angularis symbolis dicuntur, peruestiganda non ineptum. Verum cum assidua huius nostrae lucubrationis exercitatione, experimento didicerimus, ad vrbis, aut templi huius aedificia respexisse Scriptores Sacros, tum in veteri, tum in nouo Testamento, quoties aedificij, aut aedificationis mentionem fecerunt; aliam nos decuit ingredi viam, qua primum in ipso templi

P S A L T E S
ad Christum
respexit, cum
lapidis angu-
laris meminit.

Actor. 4. v.
11.

R. Salomon.
Apud Iustini-
anum in Psal-
terio lingua-
rum.

Miche. 5.
v. 2.

H E B R A E O-
rum impietas
à suis Rabbi-
nis reprehendi-
tur.

A D A E D I-
ficium Salo-
monis respi-
ciunt Scripto-
res sacri, quo-
ties aedificij
memiuerit.

templi aedificio lapidem illum inquireremus; cui haec omnia in figura conuenient, quae de Christo Domino sub hac translatione referuntur. Id quod vt facile fuit, ita proficuum; si quidem ipsae voces Hebraicae, atque aliae res vocibus designatae, ipsaeque aedificij facies, atque structura, vnum lapidem nobis indicat, qui ea, quae à Christo in Ecclesiam promanant merita praecleara, demonstrat.

Atque vt à re ipsa exordiamur, quae nos ad voces, & signa cognoscenda deducit; ad tria potissimum capita reuocari possunt infinita prope modum dona, quibus Ecclesia propter Christum fruitur. Primum est, vt ex varijs, diuersissimisque partibus, gentibus, ac nationibus cum constet, in Christo, & per Christum omnes inuicem sint ita connexae, vt vnum, idemque component aedificium. Secundum est, vt firma sint omnia, & perpetuo duratura. Tertium denique, vt nobilissimum component aedificium. Quae omnia quamuis sub fundamenti nomine, vel summi lapidis, vel capitis anguli, varijs locis significentur; ea tamen vno, eodemque lapide, quem ostendimus, facile possent indicari. Is autem est, qui omnibus alijs supereminet in summa facie Orientali vestibuli templi, quem facile contemplari licebit lectorem in dissecti templi vniuersali orthographia, quam decimo quinto loco supra posuimus; & sub maiori forma in Orientali facie vestibuli, quam quarto loco designauimus. Hunc ergo lapidem iam oportet considerare, quanam ratione in sacro textu indicetur.

Ac in Psalmo Hebraice habetur: Lapis, quem contempserunt aedificantes, factus est in caput anguli, in summo angulo: quod summmum est in qualibet re. Sic in Exodo ad Iosue Moyses: Cras ego stabo super caput, super verticem montis, & iterum ad Moysen Dominus: Esbo paratus, inquit, mane, vt ascendas statim in montem Sinai, stabisque mecum super caput, super verticem montis. Vocem ipsam ad verbum retulit in Canticis Vulgatus: Veni de Libano sponsa, &c. de capite, hoc est, de vertice montis Amana, sicut mox ipse interpretatus est in vertice Sanir, & Hermon. Iuxta quam quidem interpretandi rationem, lapidem hunc summum vocauit Apostolus: Ipso summo angulari lapide Christo IESU. ac si dicat, lapide, qui est in summo, editissimoque omnium loco, qui caput est totius aedificij, vt Christus Ecclesiae. At locum lapidis huius, in quo constitutus est, indicat vox altera pinah, à verbo panah, deducta, quod aspicere significat, vel conspicuum esse: vnde sic dictum angulum aedificij putant, vel quod proster, & sit in conspectu; vel quod ad diuersa loca respiciat. Hinc deducta videtur Latina vox pinna, quae non angulos significat, sed eminentia in summis muris propugnacula. Vnde Gellius muralem definiens coronam: Idcirco, inquit, quasi muri pinnis decorata est. Sacrae tamen Literae morem Hebraicae linguae sequentes, pro angulo eam vocem vsurpant plerumque pro summo. Melius est, inquit in Prouerbis Salomon, sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa. Angulum vero domatis, illam eius partem intellige, quae in medio eminet, quo facilius effluant vtrinque pluuiae. Hispani diceremus: Mas vale estar sobre el cauallero del tejado; vbi asperitate loci maxime graueris, & caeli iniu-

rijs pateas; quam cum muliere litigiosa. Qua ratione si vocem anguli in Psalmo interpretemur, caput anguli, siue pinnae, intelligemus summum fastigium domus, nempe lapidem, qui in Orientali facie contegit, exornat, & continet omne aedificium, quem vulgo Itali, Hispanique vocauerunt, frontispicio.

Est autem alia vocis huius notio, sacris Scripturis non infrequens, qua angulorum nomine turres censentur, quod haec in angulis aedificij ad munimentum constituuntur. Sic apud Sophoniam Dominus: Dies irae dies illa &c. super ciuitates munitas, & super angulos excelsos, id est, turres excelsas: vt cum Chimchio locum illum interpretantur Hebraei, & Latinorum quam plurimi. Qua ratione si lapidis huius nomine caput turris, vel summam turrim accipiamus, cum sit vestibulo domus superstructa celsissima turris; huius turris summum lapidem indicabunt haec verba, quae, ne vllus superesset dubitationi locus, in Biblia Chaldaea Collegij Maronitarum haud inepte translata sunt vocibus, quae Latine sic redduntur: Lapis, quem contempserunt aedificatores, ipse factus est caput ipsius aedificij. Ab eodem enim Hebraico verbo בנא bana, deducitur vtraque vox aedificatorum, & aedificij. Et certe, vt hoc etiam obiter adnotemus, si cetera non obstant, dignum magis fuit, & rationi consentaneum; vt lapis qui Christum Ecclesiae caput refert, toti potius emineret aedificio, quam alicui parti, angulo, aut recessui. Sed examinandum iam est, num cetera conueniant.

Et primum facile erit agnoscere, qua ratione huic lapidi nomen angularis conueniat, cum hoc nomen, si vim vocis Hebraicae consideres, commune sit lapidibus omnibus, qui à latomis sunt elaborati, vt in aedificijs construantur, siue in angulis, siue in medijs parietibus, siue in imis fundamentis collocandi sint, siue in summis turribus. Vox enim, in angulis, & superficie dedolatum fuisse lapidem denotat, vt cum summis, imis, lateralibus, atque interioribus alijs lapidibus apre conueniat. Nam quod ad vocem originis, quam dixi, spectat, tum angularem lapidem possemus conuerrere; tum etiam facierum: quippe quem plures terminent superficies, sese ad angulos contingentes, atque ad varias partes conuerrentes. Neque ex his licet conijcere quod anguli eiusmodi directi sint, aut quod obliqui esse non possent, cum & hi plerumque aedificiorum lapidibus sint necessarii. Ex quo patet perperam philosophari eos, qui, quod lapidem angularem aliquando in fundamento constitui animaduertent, non alibi, quam in fundamento collocari posse angularem lapidem existimant. Scio in aedificiorum angulis angulares lapides constitui, qui vno sui angulo angulum aedificij component: qua etiam ratione lapides angulares dici potuissent; haud secus quam anguli, siue angulorum porta dicitur quaedam Hierosolymitana, quod in angulo muri Aquilonari, & Occidentali aperiretur, vt alibi dixi.

Et quamuis, quod ad firmitatem spectat, quam aedificio praestat hic lapis, facile posset existimari, illum fuisse in quolibet parietum angulo constitutum: tamen si reliqua expendantur, quae ad lapidis excellentiam pertinent, vix posse admitti videretur, vt quae vnius lapidis esse debent propria, cum multis alijs sint communia. Quapropter cum in caput anguli factus esse dicatur hic lapis, reprobatusque ab aedificatori-

CONNEXIO,
firmitas, di-
gnitas à Chri-
sto in Eccle-
siam proma-
nat singularis.

supra in
lib. 2.
Izagogici.

CAPVT PRO
vertice mon-
tis vsurpatur.
Exod. 17.
v. 9.
Exod. 34.
v. 9.
Cant. 4. v. 8.

Ephes. 2.
v. 20.
LAPIS AN-
gularis sum-
mus.

PINNA AB
Hebraea voce
deducta quid
significet.
A Gellius lib.
5. not. 11. sic.

Prouerb. 25.
v. 24. & c.
v. 9.

LITIGIOSA
mulier quam
grauis sit, &
molesta.

ANGVLVS
pro turribus
Sophon.
v. 16.

QVAM SIT
conueniens la-
pidem, quo
Christus re-
praesentatur,
stare in
summo.

LAPIS AN-
gularis quare
sic dicitur.

ANGVLVS
vi vocis recti
non indican-
tur.

Dixi Tom. 3.
Appar. par. 1.
lib. 3. cap. 12.

bus primum referatur, eiusque demum dignitas loci humanis oculis visa sit admirabilis: lapis certe vnus exquirendus in aedificio fuit, qui haec omnia Christi merita singularia, aliqua saltem ex parte, referre posset. Isque est lapis ille turris, quem dixi, summus. In quo primum licet obseruare, illum esse in vniuerso aedificio vnum; cui nullus similis magnitudine, forma, ornamentis in toto hoc aedificio reperitur: vt contempti planti descriptiones vniuersas est perspectum. Voco autem vnum lapidem eum triangularem, qui tympanum totum continet cum sua corona, & ornamentis, extenditurque secundum totam latitudinem domus fere ad sexaginta cubitos, quae tam immensa longitudo nulli videbitur incredibilis perpendiculari ea, quae de lapidum magnitudine & a sacris Historicis, & a Iosepho traduntur. Et quidem in ipso lapide, facili coniectura inueniuntur, quae de lapide ab aedificatoribus reprobato primum tradit Regius Propheta: nam si hic lapis in Libano excisus, dedolatusque fuit cum reliquis, iuxta praecceptum Salomonis: isque vnus, vt dixi, forma, ornamentis, magnitudine fuit a ceteris omnibus longe diuersus, allatusque cum alijs suo tempore Hierosolymam: fueritque, vt in aedificio apparet, post omnes alios aedificij lapides collocandus; quis fabricae, tam ignarus sit, qui non videat quoties reprobatus esse potuerit ille lapis ab ipsijs aedificatoribus? positus enim saepe ante alios lapides, ipsum oportuit hinc inde permutare, ne alijs transtuehendis esset impedimento. quod toties factum fuisse crediderim, vt facile ceteri possit, plerumque aedificatores irapercitos lapidem voluisse in frustra contere: donec tandem aliquando, omnibus alijs lapidibus iam ordine suo collocatis, hic vnus lapis sortitus sit locum illum suum: quem perpendite, quae so, quam dignissimus ille sit, quam tutissimus, quam magis omnibus conspicuus. qui sit veluti caput, ornamentum, robur, gloria toti fabricae, ac singulis eiusdem partibus. Quae omnia nemo non videat aptissime vni Domino, ac Redemptori nostro Iesu Christo aptissime conuenire? praefertim si audiat principem Apostolorum Petrum in concilio ad Principes Sacerdotum Annam, & Caiapham respondentem, & huius loci proprium, ac genuinum expositionem afferentem. Attestatur enim in nomine Iesu Christi a Iudaeis crucifixi, & a Patre aeterno ad vitam, & gloriam reuocati, claudio integram redditam fuisse sanitate: & subdit: *Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis aedificantibus*: quippe quem nolueritis inter honore dignos Israelitici populi ciues computari, quando impie dixistis: *Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, & daemionium habes?* neque inter infimae plebis homines, etiam miserimos deputari passus es. cum enim illum flagris pene infinitis affectum, spinea corona punctum, summo Iudibrio habitum, hominem compellari audissetis: ECCE HOMO: plusquam humaniter clamastis, *Tolle, tolle*, ac si diceretis, ab istius nominis participatione sublatus crucifige eum. Ac demum neque inter hominum fordes, ac lustramenta (sic enim iniquos homines appellari, alibi me ostendisse memini) illum degere permisistis: siquidem petistis *virum homicidam donari vobis*, *Auctorem vero vitae interfecistis*, cruci illum affigentes; vt nec mortuus quidem super terram extare posse videretur, deponendus siquidem erat a cruce, eodem ipso die, iuxta praecep-

QVAE EXQUIREnda sunt angularis lapidis propria.

LAPIS QVOMODO fuerit ab aedificatoribus reprobatus. 3. Reg. 5. v. 17. & 18.

QVOMODO Christus fuerit a Iudaeis reprobatus.

ACTOR. 4. v. 11. PRIMA REPROBATIO. Ioan. 8. v. 48.

SECUNDA REPROBATIO.

Tom. 3. Ap. parat. part. 1. lib. 2. cap. 9. Act. 3. v. 14. TERTIA REPROBATIO.

tum legis. Hic igitur idem lapis a vobis reprobatus, Syriace, contemptus, reiectus, improbatus, reprobatus, ablegatus: vbi vox est in textu Arabico eius loco, quae tum de moneta dicitur, quando falsificata est; cum pondere, metalli bonitate, aut proprio signaculo deficiens, ab omnibus rejicitur: tum etiam de mercatore deficiente, cui nihil deinde fideretur, Italiae fallito, vocis sonu ab Arabica non valde diuersa. Hic, inquam, lapis a vobis reprobatus factus est in caput anguli. Hoc autem quid sit, mox exponit subdens: *Et non est in aliquo alio salus*, quae corporum, animorumque simul succurrat aegritudinibus, quaeque felicem, atque omnium bonorum accessione cumulatam vitam praestet. Quae sane mutatio dexterae excelsi est, vt propterea illam contemplatus Propheta dicat: *A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris*. Iam vero ipsam lapidis dignitatem propius contemplemur: *Iam non esis*, inquit ad Christianos Paulus, *hospites*, vt olim, & *aduenae*, nulla gaudentes dignitate, nullis priuilegijs, nullis immunitatibus ciuium: *sed esis ciues*, Graece συμπολιται sympolitae, conciuies *Sanctorum*, & *domestici Dei*. Transit autem Paulus statim ab allegoria familiae, & ciuitatis ad allegoriam aedificij, & domus, facili quidem transitu Hebraeorum, qui eadem voce Beth, hanc atque illam domum significant. *Super aedificati*, inquit, *supra fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesus*. Illud vero, quod fundamenti proprium esse videtur, nempe totum aedificium continere, ac sustinere; suo iure sibi vendicat hic lapis, praeter id, quod est huius proprium; nempe illustrare, & insignes reddere cum toto aedificio singulas eius partes: vtrumque enim coniunxisse videtur Isaias Propheta, a Beato Petro Apostolo illustratus. Ille enim sic habet: *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum: qui crediderit, non festinet*. Ex Hebraeo sic vertit Regius codex: *Ecce ego fundator in Sion lapidis, lapidis arcis, anguli, pretij, fundamenti fundari: credens non festinabit*. Non quidem sine causa Interpres vocem כח bochan, quam *probatum lapidem* vertit Hieronymus, etiam lapidis arcis, aut munitionis conuertit: quam sic dici putat Rabbi Dauid, quod aduersus oppugnatores probata sit. Cuius rei exempla licet occurrant multa, ea tamen afferre non vacat: satis enim est ad praesens institutum, si obiter insinuem, ea voce lapidem indicari, de quo est nobis sermo, qui in summo constitutus loco, munus sibi imi fundamenti. id quod ex ipsa Beati Petri, quam dixi, interpretatione liquido constat. Propter quod, inquit, *continet Scriptura: Ecce pono in Sion lapidem summum, quem vocauit Isaias fundamentum summum, vocat Apostolus angularem, electum, pretiosum: & qui crediderit in eum, non confundetur*. Quod ergo Isaias dixerat, *non festinet*, Apostolus, Septuaginta interpretes securus, *non confundetur* dixit. Vtrumque eadem voce proferimus Hispani, no se corra: proprium enim est confusi, & erubescens gressus accelerare. Quis

CHRISTVS factus est in caput anguli.

Ephes. 2. v. 19.

DIGNITAS lapidis angularis in reliquos lapides effusa.

DOMVS & fami iam, & aedificium significat.

1. Corinth. 3. v. 11.

SUSTINERE, quod proprium fundamenti est, huius etiam lapidi commune est.

1. Petri. 2. v. 6.

LAPIS AR. cis, aut munitionis.

1. Petri. 2. v. 6.

FESTINARE, & confundi pro eodem.

re. Quis autem hic honos sit, quibus vero confusioem pariat, exponit subdens: *Vobis igitur honor creditibus: non creditibus autem: Lapis, quem reprobauerunt aedificantibus &c.* Ac si aperte dicat, tanta dignitatis est lapidem esse huius aedificij, vt nemo merito dedigneretur, tantamque lapidum huic aptari aedificio: satis enim ei esse debet, quod sit in eo aedificio lapis hic summus: cuius gloria, & dignitas tanta est, vt inde in omnes, ac singulos lapides promanet honos, dignitas, & gloria. Hanc omnem aedificij allegoriam persequitur eleganti oratione Zacharias: hic Zorobabelem inducit templi instauratorem, & alium quemdam huius sanctae aedificationis hostem acerrimum, qui tamquam mons magnus in aedificij loco tumens, vniuersae aedificationi totis viribus videatur obstare. *Quis tumens magne*, inquit, *coram Zorobabel? in planum, vtique redigeris, demisso omni tumore tuo: ac, vel te renuente, & inuito, ponet fundamenta, fabricam eriget, & ad perfectum vsque perducet. Et educet lapidem primum, & exaequabit gratiam gratiae eius*. Vel, vt habent Hebraea: *Proferet lapidem capitis eius, eruntque plausus, & acclamationes ei*. Lapidem capitis, vel primum vocat culmen, seu fastigium summum, quod omnibus indicet absolutum iam esse aedificium omne, atque perfectum: & tunc omnes, qui viderint, acclamabunt ei, *Gratia, gratia illi; fausta sint omnia, atque felicia huic lapidi: exaequabit gratiam lapidis huius, qui priori successit gratiae, pulchritudini, ac felicitati prioris*. Quibus non minus faustam, atque felicem futuram, indicat instauratorem templi, quam fuerat olim eius prima exaedicatio. Hunc enim esse proprium loci sensum indicant frequentia Domini verba: *Manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius perficient eam*. Ac tandem in eandem sententiam subdit: *Et laetabuntur, & videbunt lapidem stanneum, vel perlecticulum in manu Zorobabel*. Quasi sub initium erigendae fabricae Zorobabel princeps fabrilis, vel caementaria instrumenta artificibus praestiterit, sibi iterum absoluto opere restituenta. Sed miror Interpretes quosdam huius loci nimio zelo permotos, huiusmodi expositionem damnare, quasi antiquis Ecclesiae Catholicae contrariam, immo & Synagogae doctoribus aduersam, qui lapidem primum Christum intellexerunt. Hic enim ipse de Christo sensus tam est Prophetae proprius; vt mutatis tantum Zorobabelis, & lapidis nominibus, ac similitudine, omnia haec ad Christum referenda sint, nulla ratione ad Zorobabelem, quem scimus numquam tanta gratulatione templum perfecisse, quanta olim Salomon: vt conferenti vtriusque historiae apertum esse poterit. Et mons quidem ille tumens, superbiae nimirum parens diabolus tunc optime deiectus fuit, cum Christum in Ierusalem duxit, & stavit eum super pinnam templi, seu vt habet Matthaeus: *super pinnaculum templi*, hoc est, super hunc lapidem, qui caput pinnae, vt dixi, appellatur: & dixit illi: *Mitte te deorsum*, quasi vt iuri suo cederet, neque amplius summo illo lapide praesentaretur. Sed nostis quam gloriose Christus celsitudini institerit sacrum Scripturarum: diabolus vero misere deiectus abierit. Sed tandem huius lapidis proprium est; vt Doctores Sancti a Pineda relati praudent; vtrumque connectere parietem. Quam dicendi rationem

ibid. v. 7.

GLORIOSUM valde est esse Christinum.

Zachar. 4. v. 7.

MONS TVMENS, si aedificatur Ecclesiae, deijcitur.

LAPIS PRIMARIUS, vel capitis.

Ibid. v. 9.

LAPIS STANNUS in manu Zorobabel absolutum denotat aedificium.

HAEC NVLLA ratione de Zorobabelem sunt intelligenda, sed sub eius nomine de Christo.

Luc. 4. v. 9. Matth. 4. v. 5.

QVARE PINNACULO templi, hoc est, ab hoc lapide diabolus Christum voluerit deijcere. Pineda in Iob. cap. 38. v. 6. nu. 11.

aliqui respuunt, quod nulla domus duplici tantum constet pariete. Contra vero nos Pineda erudite disputat, indefinite loqui Prophetam de quocumque angulo, in quo duo, quicumque illi sint, parietes coniunguntur. Et quoniam eiusdem rationis est quilibet angulus ex singulis quatuor, quibus domus continetur; Christus autem vnicus est; tantum debuit dici in singulari, lapis angularis: cuius virtus, & firmitas infinita cum sit, & vniuersam Ecclesiam contineat, vnicus ipse satis est ad aedificandam domum, & arcem fortissimam, & omnibus suis angulis, & partibus absolutissimam. Haec est Pinedae sententia. qua fati accurate, & prudenter satisfacere conatur difficultati illi certe numquam satis exhaurientae, si de quolibet angulo, aut anguli lapide indefinite loquatur Propheta. At certe sicut duos tantum populos, Iudaeo-vmbra, & Gentilium connectit Christus, rei res maxime conuenient, si duo tantum parietes reperiantur in domo, vno tantum angulari lapide inuicem connecti. Id quod inuentu, atque explicatu haud difficile erit, si primum, quod dixi, Ecclesiae Sanctae exemplar, nempe tabernaculum, attentius contemplemur. Duos tantum parietes praecipuos licet in eo computare; Meridianum alterum, alterum vero Aquilonarem. Orientalis enim nullus est; quippe cum velo claudatur ex ea parte domus; ex diffitis columnis pendente: Occidentalis vero paries minus est principalis, & magnitudine quidem cum praedictis duobus minime conferendus. Et quidem hi duo parietes cum ipsa re, quam significant, valde consentiunt. Nam ad Aquilonem mensa posita erat, quoddecim panibus superpositis: quibus populus ille Hebraeorum, qui totidem constabat tribubus, indicaretur. Ad Meridiem vero aureum statuebatur candelabrum septem lucernis, ac totidem ignibus, siue luminaribus perpetuo coruscans, quo dona Sancti Spiritus, & Ecclesiae Sacramenta septem indicarentur, populo ex gentibus assumpto primum data. At in templo duo itidem parietes, easdem caeli regiones prospicientes, eosdem tabernaculi exasseribus erectos parietes referebant. lapis vero hic angularis in summo fastigio constitutus, extensis vtrinque ornamentis, quasi quibusdam brachijs, vtrumque complectitur parietem, Meridianum scilicet, & Aquilonarem, ipsos muniens, exornans, illustrans. Qui quidem duo parietes, & interiacentibus Orientali & Occiduo, semper a sese sunt inuicem distiti, donec in hoc vno lapide sibi inuicem occurrant. Extant certe nec pauca, nec contemnenda Sanctorum testimonia, quae hos duos parietes haud aliter, quam nos fecimus, exponunt: ex quibus vnum, aut alterum in medium proferre, operae pretium esse duximus. Audiendus in primis est Sanctus Augustinus: *S. Augustinus in Matthaee. Angulus, inquit, duos parietes copulat de diuerso venientes. quid tam diuersum, quam circumcissio, & praecputium? habes vnum parietem de Iudaea, alterum parietem de gentibus: sed angulari lapide copulantur. Lapidem enim quem reprobauerunt aedificantibus, hic factus est in caput anguli. Angulus in aedificio non est, nisi cum duo parietes a diuerso venientes in vnum conueniant, & quadam vnitate iunguntur. Et iterum super illud Osee: *Et congregabuntur filij Iuda, & filij Israel in idipsum: & ponent sibi met principem vnum, & ascendent a terra*: Recolatur, inquit, lapis ille*

QVOMODO lapis hic faciat vtraque vnum.

VNVS Christus totam potest sustinere Ecclesiam.

DVO PARIAETES tabernaculi.

LAPIS ANGULARIS Meridianum, & Aquilonarem parietem connectit.

S. Augustinus in Matthaee.

Osee 1. v. 11. Lib. 18. de Ciuit. cap. 23.

ille angularis, & duo illi parietes, vnus ex Iudaeis, alter ex gentibus: ille nomine filiorum Iuda, iste nomine filiorum Israel, eidem vni principatui suo in idipsum innitentes, & ascendentes agnoscentur in terra. Non super terram, inquit Hilarius, non super fluxam, & dilabentem arenam inicianda; sed fundamentum eius super Prophetas, & Apostolos collocandum lapidibus viuus augenda est, angulari lapide continenda, & mutuae connexionis augmentis in virum consummatum, & in mensuram Christi corporis extruenda, specie quoque, ac decore gratiarum spiritualium, adornanda. Haec ille. Nobiscum quoque sentire videtur Tertullianus, qui abominationem desolationis ita conuertit: Et destruet pinnaculum vsque ad interitum. Quasi vero huius lapidis ruina, quo regnum Christi significabatur, populi illius interitum denotaret, qui vana spe futuri delusio nolebat agnoscere praefens.

Vide in Notat. Codicis Latini Septuaginta super Daniel. 9. v. ultimo.

NON SVNT vmbrae velut res ipsae examinandae.

Patherus in Psal. Cap. 229. ex S. Gregor. lib. 28. cap. 9. in Iob.

Eph. 2. v. 14.

ET POPVLOS inuicem, & cum Angelis coniungit hic lapis.

Luc. 2. v. 14.

E A D E M est parabola pastoris gregem conuertentis, & lapidis vtrumque parietem necentis.

Io. 10. v. 16.

Eucher. in Genes. lib. 2. cap. 17.

re conati sumus; vt vnum proferremus in aedificio lapidem: in quo si non omnia, quod difficile videbatur, Christi symbola, aedificij lapidibus expressa continerentur; tamen quam plurima, vel saltem multo plura, quam aliquo alio aedificij lapide significarentur.

DE NONNVLLA RVM AEDIFICII partium, & ornamentorum significatione. Cap. XXXV.

V A B haecenus proposuimus, omnia eo spectare videntur, vt praecipuas Ecclesiae partes, caelestique aedificij membra nobis referant, nempe iustos; eos nimirum, qui non solum Christo coniuncti sunt, verum etiam caritate eos, inquam, qui Deo grati sunt, non propter fidem tantum, verum etiam propter opera, facta scilicet in statu gratiae, & caritatis. Quid ergo de peccatoribus? quid de illis, qui Deum, quem credunt, iusto obedientiae, ac seruitutis obsequio non colunt? de illis, inquam, qui a vera, rectaque fide non recedunt; verum commissa peccata non desunt, sed in illis persistere delectantur? De his igitur nunc est agendum, & quantum ab illis distent, indicandum. Cuius rei gratia de iustis aliquid est praemittendum.

Apparent in hoc aedificio variae palmarum species, copiosa plantarum multitudo, arborum diuersa genera, artificij singulari insculpta, pulchritudine incredibili: quarum rami, frondes, folia tam admirabili artis subtilitate exprimebantur; vt Iosepho de alijs inferioribus attestante, agitari quodammodo ad motum aeris viderentur. Neque vero aspectui solum pulcherrimae videbantur, verum etiam gustui suauis; quippe quae ita copioso fructu veluti graui pondere onustae deprimi viderentur, vt earum quamlibet appellauerim: *Lignum, quod plantatum est, secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet*; atque etiam illud Prophetae nostri encomium vniciusque ex his arboribus videretur proprie congruere: *Non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius: per singulos menses afferet primitiuas, quia aquae eius de sanctuario egrediuntur*. Cum his ergo, atque his similibus arboribus contulit Propheta, iustum: *Iustus enim, inquit, vt palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur*. Palmae, ac cedro similes esse perhibentur iusti: in illa enim arbore perpetuum virorem, fructus suauitatem, incredibilem constantiam licet admirari; quippe quae pondere pressa non succumbat, sed in contrarium renitatur, attestante Gellio: ac denique diu viuat, & quidem per multa saecula. In cedro vero suauissimum odorem possumus intueri: abscessa enim nunquam putrescit: folia non abijcit: rectissime semper assurgit: palmae aemulatur celsitudinem: ac denique gratissimam, ac salubrem praestat animantibus vmbra. Quae omnia, & singula, si percurrere per tempus licuisset, laudes iusti, atque officia ipsius quamplurima indicare demonstrassem.

Psal. 1. v. 3. Psal. 91. v. 13.

IN QVO fideles iusti a peccatoribus etiam fidelibus distent.

PECCATO- res si non sibi, saltem iustis proficui sunt

Psal. 1. v. 3.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

Psal. 91. v. 13.

exempla non aliunde petenda esse duxi, quam ex hoc eodem Psalmo: in quo iucundissimam licet obseruare antithesim. *Cum exorti fuerint peccatores, idem verbum habetur: ideoque Hebraea, atque Chaldaea verti possunt, Dum germinauerunt impij: sicut foenum, pulcher flos, egregia celsitudo, duratio tamen exigua: vt intereat in saeculum saeculi, miser exitus. Iustus vero, vt palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur, augebitur, excrescet. Vt autem notum sit quas palmas, aut cedros intelligat, aut potius quos iustos significare velit, subdit: *Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri, floreant: quo in loco certe illud idem est verbum, cuius paulo superius meminimus.**

At inquit, in atrijs domus Domini nullae fuerunt plantatae arbores, eius enim pavementum, vt vidimus, vniuersum fuerat *stratum lapide*; cuius desolationem, & pene obliuionem deplorat Iudae exercitus: *Et in atrijs virgulta nata, sicut in saltu*. At nihilominus sicut palmae in omnibus fere parietibus, & columnis templi, atque aliarum pulcherrimarum arborum rami, frondibus, floribusque erumpentibus, ac fructibus similiter onustae, cum ipsa rerum procreatrice natura decertantes. Quae omnia iustos quidem denotare facile possunt, eos praesertim, qui iuxta eas quas plantati sunt, quae ex sanctuario manant, quas vltro offerebat Christus in die solemnitatis magnae, clamans: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat*. Sunt praeterea in hoc aedificio arbores quamplurimae aliae, pretiosa quidem materia, nempe cedro, sed rami aridae, infructuosae, emortuae: quippe quae trabes, afferes, & tigna sunt tabulorum omnium. Haec autem symbola sunt eorum, qui peccatis, ac sceleribus obnoxij cum sint, vere mortui sunt, sed bonum fidei odorem non amiserunt; suntque ex pretiosa quidem materiae caelo allatae, infusa nimirum, Dei dono, ac beneficio, fide. Et hi quidem, qui sibi ipsis vna spe profunt, vel, vt verius dicam, prodesse possunt dum reuiuiscere sperant; iustis quidem maxime proficui sunt, sine quibus vix possent hi ad supra conscendere: Sanctissimo enim Gregorio attestante: Abel fieri non valet, quem Cain malitia non exercet.

Atqui in libro Regum: *Fecit Rex*, inquit, *de lignis thynis fulcra domus Domini*. Fulcra vocat trabes, & antepagmenta portarum. Septuaginta interpretes *τροπέζια* vocant, fulcra, fulcimenta. At liber Paralipomenon: *De quibus, inquit, lignis, fecit Rex gradus in domo Domini*. Hoc est, scalas, quibus ad supra conscenditur. In quorum enim peccatis, atque sceleribus iustorum aliqui ascendunt, persecutionibus probati; vel cautiore illorum periculo effecti, vel maiore, atque promptiore Deo gratias referentes; quod ab eiusmodi venantium laqueis animae eorum ereptae sint: alij vero descendunt; vel exemplo peruersi, vel occasione scandalizati, vel suauitate permoti. *Sed necesse est*, inquit Dominus, *vt scandala veniant*. Necessitate finis exposuit Angelicus Doctor, quia, inquit, vtilia sunt ad hoc, vt qui probati sunt, manifesti fiant. Sed Doctorum Parens, & Magister Augustinus rem pressius exposuit: Non putetis, inquit, gratis malos esse in hoc mundo, & nihil boni de illis agere Deum. Omnis malus aut ideo viuunt, vt corrigantur, aut ideo viuunt, vt per illum bonus exerceatur. Haecenus ex Augustino.

PECCATO- res licet fideles arbores, infructuosae, emortuae.

PECCATO- res si non sibi, saltem iustis proficui sunt

8. Greg. Hom. 9. lib. 1. in Execheiel. 3. Reg. 10. v. 12.

2. Paral. 9. v. 11.

PECCATO- res scilicet sunt, quas iusti ascendunt, & descendunt.

S. Thom. 2. 2. q. 43. ar. 2. ad 1. S. Aug. super Psal. 54.

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

Sed notandum est maxime distare arida huius aedificij ligna, ab alijs omnibus aliorum aedificiorum similibus lignis: haec enim carent omni ope vitae; nisi forte in hoc aedificium aliquando transferantur; atque adeo sunt ignibus perpetuis comburenda. at illa quamuis dum mortua sunt, ab eodem igne tuta non sint; manet tamen adhuc in illis spes quaedam firma redeundi ad vitam, & pristinum recipiendi virorem, ac frondes, flores, ac fructus per gratiam Christi suo tempore producendi. Cuius quidem spei viuuum exemplar, quo eadem exciteretur, neque vnquam decidat, erat Virga illa Aaron, quae iuxta legem Domini asseruabatur in adytis templo; quae postquam diu emortua aruit, ac in templo arida iacuit, tandem aliquando reuixit. Quod disertis verbis testatum est in Numerorum libro. Assumptas enim virgas tribuum cum virga Aaronis *Cum posuisset Moyses coram Domino in tabernaculo testimonij: sequenti die regressus, inuenit germinasse virgam Aaron in domo Leui: & turgentibus gemmis eruperant flores, qui, folijs dilatatis, in amygdalas deformati sunt.*

Denique non alienum ab instituto nostro fore censuimus, aliquot ornamentorum rationem iuxta institutam disputationem reddere, quorum tractationi nullus haecenus locus patuerat. Huius rei gratia morem illum nostrum antiquum, & ab initio diligenter obseruatum referre necessarium duximus. Is est, vt numquam exquirendae alicuius rei finem faceremus, quae ad aedificij partes, mensuras, vel ornamenta spectaret; quin illud ipsum inuenisse arbitraremur, quod esset in eo genere perfectum, & omnibus suis numeris absolutum. Nam id vnum huius aedificij, Dei sapientia architectati, proprium fuisse semper credidimus, idque ipsa experientia dace, quam plurimis etiam allatis rationibus, atque exemplis, ita fore confirmauimus. Quod si aliquibus in locis eo vsque minime peruenisse deprehendimus; ibidem ingenue fatebimur, nos veri specie fuisse deceptos. Quapropter enixe precamur lectorem, qui sapienter, quae diximus, deprehenderit; vt id humanae tribuat imbecillitati; nec moleste ferat nos, qui illum eundem libenter sequemur duces, & tenebris ignorantiae ad veritatis lucem deducere. Sed eundem lectorem admonitum velim, ne facile audeat de re aliqua iudicium ferre; quin prius cognita re tora, de ea censere prudenter possit. Nam hoc vnum pro certo agnoscimus, esse partem quamlibet cum reliquis omnibus, & cum toto aedificio valde connexam, & colligatam; ita vt qui vnam submoueat, plures, immo totum etiam aedificium submouisse credatur, ne dicam subuertisse.

Sed vt, vnde digressi eramus, reuertatur oratio: huiusmodi legibus ita astrictum me esse perpetuo duxi, vt nullum, vel leue ornamentum, huic infererem aedificio; quin illud, aut ratione aliqua, aut exemplo, aut probati auctoris testimonio comprobaretur: fatius enim esse existimaui, partem aliquam debitis ornamentis carere, quam peregrino aliquo, & minus conuenienti, quasi corniculam suffuratis plumis, conuestiri.

Huius igitur rei gratia inter omnia semicoluniarum, vel parastadum capitella, quasi ex volutis pendentes corollas quasdam appendimus, quas vulgo, voce ab Italis mutuata, appellamus festones. Hi autem varijs compositi Salomonis.

IN QUO fideles iusti a peccatoribus etiam fidelibus distent.

PECCATO- res si non sibi, saltem iustis proficui sunt

PECCATO- res licet fideles arbores, infructuosae, emortuae.

PECCATO- res si non sibi, saltem iustis proficui sunt

PECCATO- res scilicet sunt, quas iusti ascendunt, & descendunt.

S. Thom. 2. 2. q. 43. ar. 2. ad 1. S. Aug. super Psal. 54.

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

INFIDELIS in quo diffidentia peccatoribus fidelibus.

SPES MOR- tua in peccatore potest reuiuiscere per gratiam Dei.

Numer. 17. 7. & 8.

QVAELI- bet pars tem- pli cum reli- quis omnibus, & cum toto aedificio connexa erat.

ORNA- menta illa, quae Itali festoni appel- lant, in templo Salomonis.

funt quasi pomis, ac fructibus inter virentes arborum ramos, & frondes pulcherrimo quasi naturae artificio reconditis: quod ornamentum genus ab Hebraeis primum obseruatum fuit, deinde à Gentibus. Hunc autem gentium ritum retulit,

Tertul. lib de corona milit. cap. 10. & 13.

ECCLESIAS floribus, & coronis ornare quondam veterum Christianis timore idololatriae.

S. Hierony. ad Heliad. Epist. 3.

S. August. lib. 2. de ciuit. Dei. cap. 8.

1. Machab. 4. v. 57.

Tertull. ibid. cap. 9.

FESTA fronde portas templi coronare licitum, & praecceptum Hebraeis.

Leuit. 23. v. 40.

FESTVM tabernaculorum. R. Abben Ezra. Exod. 23. Psal. 117. v. 26.

& reprehendit Tertullianus: In quorum, inquit, & antiquitatibus, & solemnitatibus, & officijs conuenitur. Ipsae denique fores, ipsae hostiae, & arae, ipsi ministri, & Sacerdotes eorum coronantur. Id tamen multis rationibus confirmat nulla ratione esse Christianis imitandum. Quod quia ramdiu Christianis fuit inhibitum, quamdiu pessimi alicuius idololatriae ritus speciem aliquam referre potuit; non multo post à Christianis in suis solemnitatibus libere, & licite obseruatum est. Laudat Hieronymus Nepotianum; quod basilicas Ecclesiae, & Martyrum conciliabula, diuersis floribus, & arborum comis, vitiumque pampinis adumbrat. Quod quidem obsequium Martyribus exhibitum gratum Deo in primis fuisse testantur subsequuta miracula; eritque omnium instar, quod à Sancto Augustino relatum est illis verbis: Caeca mulier, vt ad Episcopum portantem pignora sacra, reliquias nimirum protomartyris Stephani, duceretur, orauit: flores, quos ferebat, dedit, recepit, oculis admouit, protinus videt. Haec Sanctus Doctor. Sed ad coronas reuertamur.

Has porro coronas marmoreas tandem fecerunt gentes in superstitiosis suorum Deorum templis. Eiusmodi vero consuetudinem cum priorum, ex qua desumpta est, ex aemulatione veri Dei, templi, & antiqui cultus desumptam esse facile licet conijcere: de hac enim auctorem libri Machabaeorum locutum fuisse existimamus, cum instaurati templi retulit historiam, & subdit: Ornauerunt faciem templi coronis aureis: coronas enim illas lapidibus insculptas, quas auro obtexerant primi instauratores, aurum sitientes euerfores turpiter foedauerant, easdem nunc pristinae restituerunt pulchritudini, aureis deinde bracteis illas operientes, quas licuit coronas aureas appellare. An vero ex antiquo coronarum in sacris vsu huiusmodi aedificij ornamenta desumpta fuerint; an vero quia condecens vsum sit architecto hoc ornamentum genus, non est integrum statuere. praesertim cum idem, quem laudauit Tertullianus, omnino templo Dei, tabernaculo, aut eorum instrumentis ramosas coronas neget. Sed certe Tertullianus, vt inhibitas ostenderet fuisse Christianis coronas illas, quibus publica fieret idololatriae attestatio; nullum vellet vsquam eiusmodi coronarum exemplum reperiri.

At cum eiusmodi sceleris nulla nunc subesse videatur suspicio, & portas festa fronde coronare iam liceat; exquirendum est diligentius, num idem antiquis illis temporibus etiam licuerit. Verum enim uero non modo licuisse, sed etiam lege praecceptum fuisse videtur in Leuitico: Sumetisque vobis, inquit, die primo fructus arboris pulcherrimae, spatulasque palmarum, & ramos ligni densarum frondium, & salices de torrente, & laetabimini coram Domino Deo vestro. Hos autem ritus, qui proprii videbantur esse festi tabernaculorum, ad omnes etiam festiuitates pertinuisse putauit Abben Ezra; qui verba illa Psalms: Constituite diem solemnem in condensis, usque ad cornu altaris: verba esse arbitratur, quibus Sacerdotes sequentis diei quamcumque festiuitatem populo denuntiabant. Quamuis Hebraea in alium sensum conuertantur

interpretes, Ligate festum funibus. Quod ex nomine vocis גבורות gaboth, originem ducit; quippe quae implexum significat, siue condensatum: nonnunquam de funibus implexis dicitur; vt in libro Iudicum, & apud Prophetam nostrum. Sed aliàs saepe vsurpatur pro folijs, ramisque perplexis, vt praecalato Leuitici loco, & apud Nehemiam, vbi eiusmodi ligni densarum frondium fit mentio. Quapropter apte Sanctus Hieronymus locum Psalms conuertit, Frequentate solemnitatem in frondosis, vsque ad cornu altaris.

Sed lubet referre Genebrardi sententiam, quae mihi cum aliàs, tum vero hoc loco maxime placet. Septuaginta, inquit, sequuntur dumtaxat sententiam, & allusionem vmbrae ad veritatis lucem vertunt; quod in Euangelio victimae illae cruentae puro essent, & incruento cultui cessurae. Diem solemnem festumque proprie, in condensis frondium, & ramorum, in ramosis, in frondosis, ramis densis, & perplexis. Die tam laeto, & fausto redimite atria templi; immo vero totam urbem, & loca, quae Domini ipse uetus aedificauit, & frondibus, & corollis, iuxta morem festi tabernaculorum: ornate urbem, & templum, vt solemnitas sit celebrior, & magnificentior. Haec tamen ille. Sed in libris Machabaeorum testatum habemus huiusmodi frondium, atque ramorum vsu: Propter quod Thyrsos, & ramos virides, & palmas praeferebant ei, qui prosperauit mundari locum suum. Haec enim laetitiae signa fuerunt, vt olim mos erat. parta enim victoria castrorum tabernacula hedera, lauro, ceteraque fronde, aut cespite, laetitiae causa ornabantur, vt Plutarchus testatur, & Appianus.

Sed quidquid sit de origine huiusmodi ornamentorum; illud vnum omnibus debet esse perspectum, omnes, ac singulas templi partes, omniaque instrumenta templi folijs, frondibus, floribus, fructibus fuisse exornata; vt suis locis ostensum est, & vbique poterit esse manifestum. Sed illud in primis ad praefens institutum mirifice facit; quod maxime notandum est; coronas huiusmodi aureas dici: quippe cum ex capitellis palmarum spatulis exornatis eiusmodi coronae pendeant; victores enim iusti in patria, & palmas in fronte gestant in modum coronae, & fructibus operum suorum fruuntur, quos caritatis feruor decoxit, eosque in aurei decoris substantiam conuertit, ac pretium.

Florum item, ac frondium fasciculis summum templum vndique exornauius; hos autem fasciculos vasis contineri finximus: vtriusque enim rei exemplum nobis suppeditat, vt vidimus, aureum templi candelabrum. Scyphi enim in nucis modum, siue amygdalati referuntur fuisse, ac etiam lilia. Accedit quod Iosephus inter ornamenta templi haec enumerat: Exterior autem facies nihil, part. quod animus, aut oculi mirarentur, non habebat. Crustis enim aureis grauisimis vndique tecta, vltra primos ortus igneo splendore lucebat; vt cum intuerentur, contententium oculi, quasi Solis radijs auerterentur. Hospitibus quidem adeuntibus procul monti niueo similis videbatur: nam vbi deauratum non erat templum, candidissimum erat. In summo autem aureis veribus horrebat acutissimis, ne ab insidentibus auib; pollueretur. Huiusmodi porro verubus ordinem, ac dispositionem, qua certe non caruerunt, tribuere dum cogitamus, non aliam iucundiorum, & ad vsu magis accommodatam inuenire potuius; quam si floribus infererentur; vt veluti ex occultis insidijs incautas auiculas ado-

Indicum 16.

Exech. 3. v. 25. Nehem. 8. v. 15.

Genebrardus in Psal. 117. v. 26.

2. Machab. 10. v. 7.

Plutarch. in Aemilio & Mario. Appian. lib. 3. belli ciuili.

CORONAE in templo vistorias Iustorum significat.

FLORIBVS ac frondium fasciculis summum templum coronatum fuit.

Supra lib. 4. cap. 5. huius Ioseph. 6. belli. cap. 6.

TEMPLVM floribus ornatum Christum significat Nazarenam florem campi. Matthaei 2. v. 23. Cantic. 2. v. 1. & cap. 1. v. 13. 2. Reg. 18. v. 18.

ABSOLO- lonis sepulchrum floribus lapideis exornatum.

Zuallardus lib. 3. suae peregrinati. Die 2.

SCVTA aurea, seu scutula ad ornamentum templi. 3. Reg. 10. v. 16. & cap. 14. v. 27.

PORTICVS templi spolijs barbarorum ornatae erant. Ioseph. 15. antiq. cap. 7. v. 11.

TEMPLVM spolijs barbarorum ornatum, Ecclesiae typos fuit. 2. Reg. 8. v. 8. & 11. 1. Petr. 2. v. 9.

ARMA MILITIS Christi quae sint.

las adorantur. Sed ea videtur esse huius floridi ornamentum potissima ratio; quod nullum aliud magis decuit templum illud, quod proprie, vt dixi, Christum referebat: & lapidem in primis illum angularem, cui tres imponuntur fasciculi; vt magis, ac magis posset referre Christum Iesum, qui & Nazarenus vocatur, id est, floridus, idemque flos campi, & liliu conuallium, ac tandem fasciculus myrrhae merito appellatur. Sed adhuc extat Hierosolymis huius rei exemplum, minime contemnendum. Quod enim sibi fecerat Absolon monumentum in valle Regis, quam vocat, Iosaphat, & stat vsque in hodiernum diem cum nomine sepulchri Absolon; vt oculati testes affirmant: floribus in summo exornatur; vt à temporibus Salomonis compertum sit, in vsu semper fuisse, aedificia floribus desuper exornari.

Tandem in metropi praeter Cherubinorum capita peltas etiam adiecimus, siue scuta; quod ea in libris Machabaeorum adiecta fuisse notentur: Ornauerunt, inquit, faciem templi coronis aureis, & scutulis. Quae aliquibus visa sunt in illum locum suffecta esse, quae ex auro, & maximi ponderis fecerat Salomon, quibus sublati, Roboam aerea fecit: Machabaei denique, qui aurea scuta adhibere nequierunt, adhibuere scutula. Sed cum scuta à Salomone facta, vt supra ostendi, in alios deputarentur vsus, atque in domo saltus Libani asseruarentur; haec scutula in ornamentum templi deputata fuere; vt hic locus aperte testatur; neque maiora illa fieri oportuit, quam quae à metropi posset contineri.

Sed extat aliud quoque Iosephi testimonium, asserentis omnes templi porticus barbarorum spolijs fuisse exornatas. Circum templum affixae erant, inquit, spolia barbarica, quae omnia Herodes de nouo dedicauit, additis etiam recentibus Arabicis. Et merito eiusmodi spolijs exornabatur templum, quod totum ex spolijs barbarorum constructum, locupletatumque fuit: quod sacrae testantur historiae. Tum vero maxime, quod idem ipsum aedificium Christianae Reipublicae symbolum est, quam eiusdem Princeps, & summi Regis vicarius populum acquisitionis appellare non dubitat: hoc est, populum, quem acquisiuit sanguine suo Rex Optimus, Dominusque vniuersorum Christus IESVS.

Accedit quod hoc proprium est effugij domus, quasi asyllum in quo non modo tecti, ac ruti ab hostibus manere solent milites Christi, sed & armaturam fidei assumere possunt; vt possint stare

A succinchi lumbos in veritate. Veritas pro iure accipitur. Iustitia enim quod verum, rectumque est, denotat: fit ergo balteus, quo accingimini ad bellum, firmum propositum faciendi, atque dicendi, quod rectum est. Quod Hispanice dicemus, vna resolutione firme de hazer raron. Et induti lorica iustitiae factis exequentes, quod voluntate statueratis. Lorica, inquam, omnium virtutum assidua exercitatione, quasi aureis annulis contextam. Et calceati pedes in praeparationem Euan- S. Ioann. gely pacis. Sicut enim discalceatus incedere formidat; ita calceatus intrepide per spinas, tribulos, & saxa progreditur. Haec autem praeparatio est ad Euangelium, cuius proprium quasi cognomen est, pacis; atque adeo ab hostibus pacis maxime oppugnatum. quae pax & denotat executionem, quae ab Euangelio praecipuntur, quamuis ardua, & plerumque difficilia; & ea, quae ad defensionem necessaria sunt; ne scilicet timeatis si quando à vobis ratio exigatur fidei. In omnibus, vel super omnia, sumentes scutum fidei, prae oculis semper habentes, non quae ab hostibus proponuntur, vt vera, & delectabilia bona, sed quae à fide. in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Nequissimus enim hostis, & fallax est, occultans missilium venena ignea, varioque stratagemate, quasi ex insidijs, eiaculans. Sed omnia detegit fides, & ita extinguit telorum venena; vt tanquam inutilia abiciat deinceps manifestatus insidiator. Et galeam salutis assumite, obnubilata caput salute IESVS, gratia Christi, & spe in illum fixa, in quo vno salus est, non in vobis. Et gladium Spiritus, quo spiritus nequam percuti, & caedi possunt, quod est verbum Dei, exemplo ducis nostri, qui hoc eodem gladio iniquissimum tentatorem deiecit. Spiritus quis sit.

Quae omnia ad templum proprie spectare putanda sunt, quod Ecclesiam repraesentat, quam amanter alloquitur Christus, cum ait: Collum tuum sicut turris David, sic dictam putant nonnulli huius aedificij turrim. neque immerito, cum Davidis potius sit hoc aedificium; qui, partitis de hostibus victorijs, effusoque sanguine, opes acquisiuit; ingenti solertia ligna, & lapides praeparauit; ac tandem Dei manu, ac beneficio singulari descriptiones eius, ac leges accepit, & filio cuncta opere exequenda distribuit: quam ipsius Salomonis, qui iussa paterna exequutus est. Turris, inquam, David, mille clypei pendens, ex ea, omnis armatura fortium. Sed de ornamentis iam satis superque dictum est.

Seneca lib. 1. natur. quaeft. cap. 18.

S. Gregor. Hom. 17. in Euang. SPECVLAVI quem ad finem inuenta fuit.

Hanc enim putavit Philosophus ille inuenien-
dorum speculorum fuisse causam : vt homo ip-
se se nosceret; formosus, vt vitaret infamiam;
deformis, vt sciret redimendum esse virtutibus,
quidquid corpori deesset. Sed magis ad rem
sapientissimus alter Philosophus; qui non minus
factis docuit, quam verbis, Sanctus Gregorius:
Specula mulierum sunt, inquit, praecepta Dei,
in quibus se sanctae animae semper aspiciunt; &
si quae in eis sunt foeditatis maculae, deprehendunt,
cogitationum vitia corrigunt, & quasi re-
nitentes vultus velut ex reddita imagine com-
ponunt, &c. Quibus si diligenter intendimus, in-
ternae nostrae imaginis maculas videmus: vi-
dentes autem maculas, in poenitentiae dolore
compungimur: compuncti vero quasi in labro de
speculis mulierum lauamur. Haec Sanctus Do-
ctor. Quae de aeris materia dicta sufficient.

DE AENEI ALTA-
RIS, ET COLUMNARVM
sumptibus, ac de harum
pondere.

Cap. XXXVII.

VAS AENEUM ex qua materia factum, & quanti valebat.

Ad rem igitur propius accedamus: inter vasa aenea, primum locum obtinet altare illud aeneum, quod apposta figura, ac longiore commentario supra ita exposuimus; vt de eo nihil praeterea addendum sit, quod ad praesens institutum facere videatur. Nam praeter materiae incredibile pretium; quippe quam auro praetulerit Iosephus; ac praeter operis affabre, & artificiose facti venustatem, ac varias sculpturas: quis non videat haec eadem in infinitum prope augeri? expensa, vt aliis ostendi, viginti millium talentorum multitudine. Sed haec cum alijs multis lectoris considerationi perpendenda dimittimus.

Secundum locum in his obtinent aeneae illae columnae, quarum materiam eandem esse cum materia altaris paulo superius ostensum est: harum porro magnitudinem, ornamenta, partium mensuras, proportiones, & formam tam longa oratione persequuti sumus; vt huic loco nil praeterea addendum videatur; nisi forte aliquid exoptandum esset, quod ad earundem commendationem faceret. Sed ab his quoque consulto abstinemus; quia in promptu esse poterunt ei, qui Ieremiam ob oculos posuerit, eiusque lacrymarum vim profusam, acerbumque dolorem, quo deplorat facinus illud indignum, cum scilicet: *Confregerunt eas Chaldaei, & tulerunt omne aes eorum in Babylonem.* Qui cum iterum, ac tertio sermonem ibidem de huiusmodi columnis fecisset, quasi dolori habenas laxare veller, enumerat

Ierem. 52. V. 17.

carundem magnitudinem, mensuras, ornamenta, & partes.

Harum porro columnarum diu, multumque desiderauimus, praeter magnitudinem, ac reliqua, quae satis expensa sunt, & explicata, rationem aliquam ponderis habere: quod vnum ad earum aestimationem perpendendam maxime conducere posse videatur. Id quod haud difficile fuit inuentu, cum eandem ingressi simus viam, quam olim in exquirenda metallorum proportione tenueramus; & sicut ibi paratum cubum habuimus, sic in praesenti columnam quandam ligneam, cum sua trabearione, fieri curauimus, cuius altitudo tota esset cubiti vnus, haberetque eas omnes partes, proportiones, & ornamenta, quae vnam quamque illarum aenearum habuissent ostensum est. Deinde ex eadem ligni materia fieri mandauimus corpus quoddam regulare, cuius mensura facili negotio, & exacte haberi posset, & pondus; quo mediante proportionem adinuenimus, quam lignum illud habet ad aes, quod in nostris tabulis est expensum. Est autem illa proportio eadem, quam habet numerus 11079. ad numerum 190399.

M O D V S mensurandi, & ponderandi columnas aeneas.

QVAE PRO- portio sit ligni ad aes.

His igitur sic comparatis, ad reliqua peruestiganda progressi sumus. Ac primum, quoniam, vt dixi, columna lignea nobis parata, (sic enim libet deinceps eam appellare) erat cubiti vnus cum sua trabearione: aenea vero columna cum sua trabearione ostensa est fuisse quinque, & viginti cubitorum; necessario sequitur illius altitudinem esse huius partem quintam & vigesimam. Cum autem huiusmodi altitudines sint duo latera homologa similium columnarum: erit vnus ad alteram columnam illa eadem proportio, quae est cubivnius cubiti ad cubum viginti quinque cubitorum, hoc est, vnitatis ad hunc numerum. 15625. si tamen eodem modo considerentur, nimirum vt sicut parata illa columna è ligno solida est, sic etiam aenea solida fuisse nunc existimetur, cavitatis enim illius postea ex inuento pondere subducetur.

Appendimus demum paratam illam ligneam columnam partibus vnciae sexcentis quadraginta, ex quibus columna pendit 39040. Et quia paratae columnae ratio, vt dixi, ad solidam columnam templi est eadem, quae vnitatis ad 15625. per regulam trium, columna templi, si ea lignea fuisset, ac solida, pendere debuisset ex eisdem partibus vnciae partes 61000000. Atque adeo cum proportio ponderis ligni ad pondus aeris, vel puri cupri sit vt 11079. ad 190399. per eandem regulam trium colligimus columnam vnam templi aeream, si solida fuisset, partes pendisse 10296419514. quae per partes vnciae 640 diuisae efficiunt vncias fieri 16088155.

P O N D V S vnus ex columnis templi aeneis, si ea tota solida fuisset, quantum esset.

Verae demum columnae pondus ex inuento pondere facile quis rimabitur. Fuit enim columnae crassitudo palmi vnus, hoc est, quatuor digitorum. Quapropter aliam oportuit imaginari columnam solidam, & interiori cauae illi columnae templi, quae esset exteriori omnino similis, cuius diameter minor sit diametro exterioris columnae duobus palmis: hoc est, sit palmorum decem; fuit enim exterioris columnae diameter duodecim palmorum, hoc est, duorum cubitorum. Et propter imaginariam, quam dixi, interioris, & exterioris columnae similitudinem, erit vnus ad alteram proportio eadem, quae cubitorum laterum

terum homologorum. Nemque vt cubus duodenarij ad cubum denarij, vel, vt cubus senarij 216. ad cubum quinarij 125. quae eadem est, Atque adeo si fiat vt 216. ad 125. inuentum pondus solidae columnae vnciarum 16088155. ad alium numerum quaesitum, inueniemus vncias 9310275. pondus nimirum interioris columnae. Quod pondus si ex pondere totius columnae subtraxeris, relinquetur inanis columnae pendus vnciarum 6777880. hoc est, talentorum 4518. ac librarum 73. & vnciarum quatuor. quem numerum si duplices, habebis talenta 9027. libras 21. vncias 8. vel decem talentorum millia; quoniam probe scio interiori illam columnam non potuisse similem omnino esse exteriori, sed multo minorem: Nam cum eadem propinquior fuerit, non potuit omnia complere exterioris columnae ornamenta: quae res in vestigio ipsius columnae, quod super eius basi supra apposuimus, perspecta cuius esse poterit. In quo interioris striae multo minus sunt excauatae, quam exteriores; & eodem modo, eademque ratione licebit de reliquis ornamentis conijcere.

Vidimus cap. 25. huius lib.

COLUMNAE duae templi rectae auro puro.

Sed quoniam inter ea, quae de his columnis retulit Eupolemus, vt vidimus, illud constanter affirmavit, eas auro puro contextas fuisse digiti crassitudine: vt propterea auri expensi summam colligere volens, eius inprimis meminere, quod in columnas expensum fuerat; libuit etiam huius auri pondus inuestigare. cuius rei gratia eius columnae, quam haecenus expendimus, diametrum fecimus duorum cubitorum: cum tamen

supra ostensum à nobis sit, diametrum aenearum columnarum fuisse digitorum quinquaginta: quia nimirum duo digiti duobus cubitis sunt superadditi. Est ergo inprimis inuenta columnae quantitas aerea ad aurum reuocanda. Id quod facillimum erit per regulam trium ex proportione, quam suo loco ostendimus, aeris ad aurum. Deinde per eandem regulam faciendam, vt sicut se habet cubus numeri 24. ad cubum numeri 25. quod offic inuentum auri pondus ad aliud: quibus perceptis, numerus, qui quarto loco est inuentus, dabit pondus columnae exterioris aureae, si ea solida esset. ex hoc igitur maiori numero minorem subduces, & sic inuenies crustam illam crassam digito vno cubiti facii pendisse vncias 431863. Talentorum nimirum 2879. libras 10. vncias 14. quae adeo in vtraque columna auro tegenda expensa fuisse auri talenta quinque, millia septingenta, quinquaginta octo, libras, vnam supra viginti, vncias decem, quae nonagesies quinque decies centenis millibus, nongentis quinquaginta tribus millibus, centum viginti quatuor exaequantur scutis monetae Romanae.

A V R V M nas aereas contegebat, quantum ponderis habuerit.

Tal. lib. vnc. 5758110. 84150000 11781000 16830 2356 2692 224 22

9593124. QVOTTA- tenta auri Salomoni legata fuerint.

Neque cuiquam incredibile haec auri summa videbitur, si legerit Salomoni legata fuisse auri talenta centum millia, quae plusquam septies & decies priorem illam summam excedunt. An autem propterea summa fides habenda sit Eupolemo, non est mihi in animo statuere: liberum enim esse statuo cuiquam, vt id, quod vult, opinetur.

Ea, quae sequitur accurate delineata maris aenei figura eius prope incredibilem magnitudinem, subiecta cubitorum mensura, indicabit: maris porro admirabilem formam, ornamenta praeclara, quod basi duodecim bobus aereis suffultae imminebat, in eadem figura contemplaris. In qua etiam peluis aenea sub boum pedibus in crucis modum efformata est; quod terni quique boues singulas caeli regiones prospectarent: totum vero hoc opus subiectis gradibus propter rei dignitatem suspendebatur. Quae omnia cum aeris, quo constabat, pondere is, qui sequitur commentarius, indicabit.

DE MARI AENEO

EIVSQVE ORNAMENTIS,

usu, & pondere.

Cap. XXXVIII.

AENEI maris formam huic capiti praemittendam duxi, ut, quae super sunt de mari dicenda, breuius à me exponi possint; & à lectore, ea perspecta, percipiantur caetera facilius.

Quae vna causa fuit, cur conchae formam eidem adiungeremus, de qua similiter in hoc capite agendum est. Quod vero ad maris Hemisphaericam formam pertinet, eiusque mensuras, satis à nobis alibi confirmatum est; ut nihil praeterea addendum esse censeamus. De ornamentis vero disputatum quoque satis est, cum de basi columnarum ageremus. ea vero omnia hoc loco oculis, animoque peruoluit lector, ut facilius intelligat aliam quamdam loci Paralipomenon interpretationem hic apponendam. locus autem sic habet: Et decem cubitis quaedam extrinsecus coelaturae, quasi duobus versibus, alium maris circuibant. Quae verba ad basis formam, & ornamenta ibidem retulimus, cui mare media sui parte insitit nullo alio intercedente ornamento: haec autem basis mare inter boues est, à quorum dorsis praedicta basis sustinebatur, ut in figura. Quam certe sententiam confirmare videtur ipse contextus, qui verba relata illis interposuit, quibus bouum expressa fiebat commemoratio. Similitudo quoque bouum erat subter illud, & decem cubitis quaedam extrinsecus coelaturae, quasi duobus versibus alium maris circuibant: boues autem erant fusiles. Aliam vero tribui posse textui expositionem indicant Latina nostrae Vulgatae verba, dum sculpruras has sub labio vbique maris fuisse testantur. cuius rei gratia duos illos coronarum ordines ita disposuimus, ut tres corollae essent in vnoquoque ordine: cumque maris circumferentia triginta cubitis definiatur, singulae corollae erant cubitorum decem, quot certe exigere videbatur Textus.

MARE AENEUM hemisphaericum

Tom. 3. Appar. par. 2. lib. 3. cap. 18.

Cap. 24. huius libri.

2. Paralip. 4. v. 3.

MARE AENEUM à dorsis bouum sustinebatur.

2. Paralip. 4. v. 4.

DVO CORONARUM ORDINES in mariaeneo.

VSVS MOSAICI labri.

Exod. 30. v. 19.

VSVS VASIS aenei Salomonis.

2. Paralip. 4. v. 6.

QVOMODO sacerdotes lauabant in mari aeneo pedes ac manus. Caietan. Lipoman. in Catena.

rem incuteret ingredi volentibus? erat enim, quinque cubitorum ipsius aquae profundum, quanta nimirum erat cubiculorum circa templum altitudo; ut vel ex hoc colligas, quantum humanam excefferit altitudinem maris altitudo, vel aquae profunditas. Accedit quod aqua, in qua iam abluti essent pedes Sacerdotis alicuius, minus apta censerit debuisset ad abluendum alterius pedes, ad polluendas potius perquam apertissima.

Quibus certe rationibus victi, quae satis firmas viderentur, neque vlla ex causa contemnendae, sub bouum pedibus polubrum quoddam iam inde ab initio depingi curauimus, quod facile aqua per canales è superiori vase emissa repleret; ut se vnusquisque lauare commode posset Sacerdos; mox vero effusa per occultos canales impura illa aqua, purior de denuo infunderetur; ac alius accederet Sacerdos abluendus. Et quidem hoc ipsum, quod, coniectura tantum duce, olim depingi, aere incidi, excudi que mandaueramus, luculentissimo Eupolemi ab Eusebio laudati antiquissimi scriptoris testimonio confirmare iam licet: Praeterea, inquit, labrum aeneum longum cubitis decem, sic enim legendum est, ut alias notaui, totidemque latum, quinque autem condidit. & coronam fecit ad eius basim eminentem, ut Sacerdotes conscendentes, pedes demersos abstergerent, & manus abluerent.

B aqua per canales è superiori vase emissa repleret; ut se vnusquisque lauare commode posset Sacerdos; mox vero effusa per occultos canales impura illa aqua, purior de denuo infunderetur; ac alius accederet Sacerdos abluendus.

CORONA aenei, in qua plena aqua pedes lauabant sacerdotes.

Eupolem. si- gum cubitis decem, sic enim legendum est, ut alias pra allat cap. notauit, totidemque latum, quinque autem condidit. & coronam fecit ad eius basim eminentem, ut Sacerdotes conscendentes, pedes demersos abstergerent, & manus abluerent.

Est fateor nostrae coronae altitudo minor cubito, sed si ad coronae altitudinem gradibus exterius adiunctis perueniri existimemus, à vero forte non longe aberrabitur. Neque gradus sine ratione, aut testimonio fecisse videbimur, si Eupolemi verba attentius expendantur, qui conscendentes Sacerdotes affirmat, demersos intra coronam pedes abluisse.

Porro sacrificia, & eorum ritus, & caeremonias à Patriarchis, & à lege deriuatas fuisse ad gentes, probare contendit hoc exemplo Lipomanus: siquidem Hesiodus: Nunquam, inquit, mane Ioui, aut alijs dijs libes ardens vinum illotis manibus. Non enim audiunt, sed abominantur preces, videlicet si ad sacra irreuerentur accesseris. Quod profecto ex hoc loco, & non aliunde in morem venisse etiam gentibus credendum est. Haec ille, qui omnia ad exteriorem, publicamque honestatem merito retulit: quippe quae interioris, quae maxime exquirenda sit, symbolum quoddam sit, & exemplum.

Illud tandem exoptari posse videretur, ut bouum altitudinem, quam sacra Scriptura non retulit, aliqua ratione definiamus. quam tamen disertis verbis expressit Eupolemus. Labri porro bases fecit teretes: Graece τριφυλλοις tornatiles possesvertere, aut terebratas. Haec enim omnia significat verbum, à quo vox illa deducitur: sed magis ad rem nostram fortasse facit ex Hesichij sententia confimile verbum, τριφυλλοις interpretatus γλυφει, hoc est, sculpsit. quasi sensus sit, sculporio opere factas fuisse bases has: Sic enim appellat boues, quos sacrae historiae referunt: opere suo duo decim staturae hominis altitudinem. Statuitque eas sub labrum a dextris altaris. Verum de loco altaris supra à nobis disputatum est, cui consonat Eupolemus.

Maris pondus expendere haud difficile fuit: cum fuisse ostensum sit semiorbis figura. quare maximi in sphaera circuli diameter fuit cubitorum decem, semidiameter quinque; & haec fuit sphaerae interioris soliditas. Hanc Mathematicis rationibus ad palmos cubicos Hebraeorum reuocauimus,

AD ABLUENDOS pedes ascendebant Sacerdotes per gradus.

Lipoman. in Catena.

Hesiod.

CAEREMONIA lauandi manus ante sacrificia deriuauit etiam ad gentes.

Hesichius.

ALTITUDO & magnitudo bouum, qui erant basis maris aenei.

Statuitque eas sub labrum a dextris altaris.

Verum de loco altaris supra à nobis disputatum est, cui consonat Eupolemus.

Maris pondus expendere haud difficile fuit: cum fuisse ostensum sit semiorbis figura. quare maximi in sphaera circuli diameter fuit cubitorum decem, semidiameter quinque; & haec fuit sphaerae interioris soliditas. Hanc Mathematicis rationibus ad palmos cubicos Hebraeorum reuocauimus,

mus,

S f

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

MARE AENEVM QVOD ERAT IN ATRIO TEMPLI INTERIORE VBI SACERDOTES LAVABANTVR

mus, & adhibitis exactioribus, & maioribus quibusdam numeris, examinauimus, quo veritati esset computatio propinquior. atque inuentum hac ratione numerum seorsum asseruauimus. Aliam deinde dimidiatam sphaeram eadem ratione examinauimus; cuius diameter prioris Hemisphaerij diametrum duobus palmis excederet: tanta enim assignata est à sacris historicis maris crassitudo. ex vtraque parte computata, ex alterutra enim parte mare palmo vno erat crassum. sublata igitur ex hac posteriore prius inuenta Hemisphaerij magnitudine, reliqui sunt palmi cubici quinque mille octingenti quadraginta quinque, cum quadam fractione; qui numerus multiplicatus per vncias septingentas viginti octo, quas in tabula ponderum quinta pendit palmus cubicus aeris, dabit vncias crassitudini maris 425492 $\frac{1}{2}$. hunc porro vnciarum numerum si diuidas per mille quingentas talenti vncias, agnosces maris pondus fuisse talentorum duorum millium octingentorum triginta sex, librarum centum viginti quatuor, vnciarum quatuor.

QUANTUM PONDEBAT TOTUM MARE AENEUM.

QUANTUM PONDEBAT AQUA QUAE ERAT IN MARI AENEO.

180
2000
360000

Sed placuit aquam etiam expendere; cuius capax erat mare, vt videre possemus, quam haberet cum vase, à quo sustinebatur, proportionem. Et cum in tabula ponderum decima batus maior aqua plenus libras pendat centum octoginta, hunc numerum multiplicauimus per bis mille batos, quos nimirum capiebat mare; & comperi aquam maris habuisse pondus librarum trecentarum se-

xaginta millium: hoc est, bis millium octingentorum octoginta talentorum: qui numerus inuentum prius aeris pondus tribus & quadraginta talentis superat, & vncijs octo; Quod si hanc ponderis differentiam aeri quoque tribuas propter extantes sculpturas, & prominens maris labium, facile credes, aequali proportionem aquae pondus aeris ponderi respondisse, à quo continebatur; nisi forte aeris maius fuerit pondus, propter admixtam pretiosiorum metallorum portionem, quod maxime est verisimile. Interim tamen nos eam aequalitatis proportionem in reliquis vsurpabimus, quae certioribus inuenta est supputationibus.

2880
PONDVS aquae quantum superauerit pondus aeris maris aenei.

Quod vero ad basim spectat, quae ex bobus duodecim constat, & basi, ac demisso prolubro; eius pondus breui, ac facili coniectura poterit esse perspectum: si videlicet illud assumamus, quod ipsa ratio firmitatis videtur exigere; basim hanc pondere maiorem esse debuisse, quam vas ipsum super impositum aqua plenum; aut saltem tantundem pendisse; alias enim tam immensa moles in sublimi erecta quolibet, vel leui, impulsu acta facillime caderet: quod à sapientissimo Architecto debuit esse praeuisum; atque adeo ne eueniret, prouisum; si ergo duplex basis pondus ponderi maris adicias vel quod in idem recidit, si praedictum maris pondus ternario multiplices, facile inuenies pondus maris cum basi sua fuisse talentorum octo millium sexcentorum quadraginta. Atque haec de mari dicta sufficient.

QUANTUM PONDEBAT BASIS MARIS AENCI.

2880
3
8640

EX CAPITE SEPTIMO LIBRI TERTII REGVM.

XXVII.

T fecit decem bases aeneas, quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, & quatuor cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis.

una rota habebat altitudinis cubitum & semis.

XXVIII.

Et ipsum opus basium, interrasile erat: & sculpturae inter iuncturas,

Tales autem rotae erant, quales solent in curru fieri: & axes earum, & radij, & cantilli, & modioli, omnia fusilia.

XXIX.

Et inter coronulas & plectas, leones & boues & Cherubim: & in iuncturis similiter desuper: & subter leones & boues quasi lora ex aere dependentia.

Nam & humeruli illi quatuor per singulos angulos basis vnus, ex ipsa basi fusiles, & coniuncti erant.

XXX.

Et quatuor rotae per bases singulas, & axes aerei: & per quatuor partes quasi humeruli subter luterem fusiles, contra se inuicem respicientes.

In summitate autem basis erat quaedam rotunditas dimidij cubiti, ita fabrefacta, vt luter desuper posset imponi, habens caelaturas suas, variasque sculpturas ex semetipsa.

XXXI.

Os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate: & quod forinsecus apparebat, vnus cubiti erat totum rotundum, pariterque habebat vnum cubitum & dimidium: in angulis autem columnarum variae caelaturae erant: & media intercolumnia quadrata non rotunda.

Sculpfit quoque in tabularis illis, quae erant ex aere, & in angulis, Cherubim, & leones, & palmas, quasi in similitudinem hominis stantis, vt non caelata, sed apposita per circuitum viderentur.

XXXII.

Quatuor quoque rotae, quae per quatuor angulos basis erant, cohaerebant sibi subter basim:

In hunc modum fecit decem bases, fusura vna, & mensura, sculpturaque consimili.

Fecit quoque decem luteris aeneos: quadraginta batos capiebat luter vnus, eratque quatuor cubitorum: singulos quoque luteris per singulas, id est, decem bases, posuit.

Et constituit decem bases, quinque ad dexteram partem templi, & quinque ad sinistram.

DE CONCHIS

DECEM, EARVM QVE

basibus, sculpturis, &

pondere.

Cap. XXXIX.

ONGIOREM certe commentarium exigere videtur haec tam accurata luterum descriptio; in qua ab aliquibus exponenda certe merito dubitatur, diffusene, an confuse magis id fiat. Nos vero apposita figura, illis omnibus difficultatibus satisfacisse putabimur; praecipue breui illius explanatione superaddita: quae enim difficulta videri possent, in textu alibi à nobis explicata sunt. Erant certe vasa patentia, quorum formam expressit liber Paralipomenon: *Fecit quoque, inquit, conchas decem.* Quae vox vas fuisse indicat patens, nec valde profundum, marinae conchae instar; quod forte vas exterius strijs exornaretur, vt à natura solent praedictae conchae exornari. Hebraice, & in libris Regum, & in Paralipomenis ubique habetur vox כיר chir, vel כיר chior, quam propriam radicem esse putant nonnulli, cuius notio ignoretur: alij vero à radice כור cur, deducunt, quae fodere significat, aut excavae; quasi dicant fossam excavatam, vel concauam. Hac voce appellatum est in Exodo vas illud, cuius aqua, vt superiore capite ostendi, lauabatur Sacerdotes. Est autem alia quoque huius vocis notio, quae in primo Regum libro indicatur. Cum enim filiorum Heli peccatum grande indicaretur: *Habebat, inquit, fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem* ככיר bachir, vel vt alia exemplaria ככיר bachior, in concham. In hoc loco, inquit Rabbi Dauid, non est vas, in quo iugiter erat aqua, sed in quo lauabatur caro. In priori lauabant Sacerdotes manus, ac pedes, & habebat ora, foramina intellige, vel fistulas, è quibus egrediebatur aqua, quando Sacerdotes lauabant manus, pedesque: in altera lauabatur caro, & non habebat ora, nec iugem aquam. Haec tenet ex Rabino. Ex quibus licet colligere, praeallato loco sacrum Historicum ad conchas respexisse, harum certe, de quibus haec tenet agimus, quam simillimas, quod si non forma, saltem vsu; nondum enim tunc templum Salomonis fuerat extructum. Quapropter Salomonem arbitramur conchas quidem fecisse ad lauandas carnes, illis certe similes, quas fecerat primum Moyses: quamuis eas magnitudine, ornamentis, mensuris fecerit multo praestantiores, atque illustriores; quibus etiam & ad apparatus, & pompam bases supposuerit, & rotas. Nam & de filijs Heli prospectum esse poterit, non in ollas modo, aut cacabos misisse fuscinulas, in quibus iam iam immissa caro coquenda esset; verum, etiam in lebetes, conchas, aut luteris, in quibus carnes lauabantur, priusquam offerrentur, aut earum adeps adoleretur: quod denotat immolantium responsum, qui dicebant: *Incendatur primum iuxta morem bodie adeps, & tolle tibi quantumcumque desiderat anima tua.*

DECEM concharum formae. 2. Paral. 4. v. 6.

CONCHAE aeneae decem in templo stratae fuisse videntur.

1. Paralip. 2. v. 13. & 14.

R. Dauid in libro radic.

AQVA, quae erat in conchis, non erat perpetua

VSVS CONCHARUM erat ad lauandas sacras carnes.

1. Reg. 2. v. 16.

CONCHAE decem basibus suprapositae quadrangulis.

meratione ab historico debuerit exornari. Eas describit Iosephus: quamuis in aliquibus numeris, codicum certe vitio (quod Graecis frequentissimum est) à sacra Scriptura, atque adeo ab ipsa veritate defleat. Fecit, praeterea, inquit, labrorum decem bases aereas quadrangulas, harum quaeque longitudine fuit cubitorum quinque, quatuor legendum, substitutum enim est y, oscitante librario, pro, z. latitudine quatuor, altitudine trium. Huius operis partes seorsim fabricatae sic compingebantur. Quatuor erant columellae per totidem angulos dispositae quadrangulae, quibus lateribus utrinque inferebantur. Hae autem quatuor columellae extensis desuper, & infra aeneis crassioribus laminis colligari debuerunt; vt compositis ex illis inani quodam, firmiorique parallelepipedo, eidem deinde coaptarentur tabulae, quam dixit Iosephus; has autem laminas veluti firmiora basis ossa, ornamentis distinximus, quae basis integra videbantur exigere; vt in ipsa figura apparet. Erat autem haec tripartita. Quod ipsa ratio pedestale videbatur, ne oblongiori intercolumnio tabulae illae minus viderentur de corae. id disertis verbis testatus est Iosephus, quem imitati, duas alias interangulares finximus columellas intermedias, medio relicto spatio, aut pluteo quadrato, dupla latitudine extremorum.

In intercolumnijs fuerunt ornamenta quaedam, quae enarrans proprijs vocibus interpretis, difficultatem attulit legenti, & non satis percipienti, quid eiusmodi vocibus significetur. Voces autem duae sunt, quae difficilius percipiuntur. prima est כלכב chelabim, à radice כלב satab, deducta, cuius notio similiter ignoratur. Eam tamen aptissime conuertit Vulgatus in Exodo: *In lateribus tabulae, inquit, duae incastaturae sicut, quibus tabula alteri tabulae connectatur.* Et iterum: *Binae incastaturae erant per singulas tabulas, vt altera alteri iungeretur.* Quibus locis, quamuis omnes tum Hebraei, tum Latini consentiant in re, quae significatur; nimirum clausura, vel incastatura; tamen vix duo consentiunt in eius incastaturae modo assignando. quare nostrum etiam interponere sensum minus videtur fore proficuum: satis enim erit indicare, Sanctum Hieronymum iuncturas conuertisse hoc loco, quem exponimus. *Et sculpturae, inquit, inter iuncturas, & 3. Reg. 7. v. 23. & 29. inter coronulas, & plectas, leones, & boues, & Cherubim.* Iuncturarum igitur nomine intelligimus columellas illas, quibus aeneae basium tabulae inuicem connectebantur, vt à Iosepho testatum est.

Vox autem altera saepius repetita est כסופרות misgeroth, quam vocem exposuit Pradus, & nos supra multis exposuimus, cum simile ornamentigenus in mensa exquireremus. Vocem aptissimam conuertit Vulgatus; & inter coronulas, inquit, fol. 267. B. 2. & plectas. coronulas autem ideo vocat huiusmodi ornamenta, quia cingerent. plectas vero posuit, aut plenas, quod est proprium coronae epitheton, vt videre est apud Lucretium. *Tum caput, atque humeros plexis re dimete coronis.*

Quae sic appellari consueverunt, quod arborum ramis, & floribus essent implexae. quae etiam ratione coronae in aedificijs insculptae, varijsque distinctae floribus, aut frondibus plectae dicerentur: aut etiam, quod sicut undulatum opus dicebatur, quia referret maris undas; ita etiam perplexum diceretur, quoniam non esset rectum, sed incuruum. Sed rem ipsam, quam persequimur, optime exposuisse videtur Varabius: Abacos, inquit, habuerunt intra

Tom. 2. Explanat. Pars 2. Sf 3 limbos

BASIS QUADRATA columellis pluribus distincta erat.

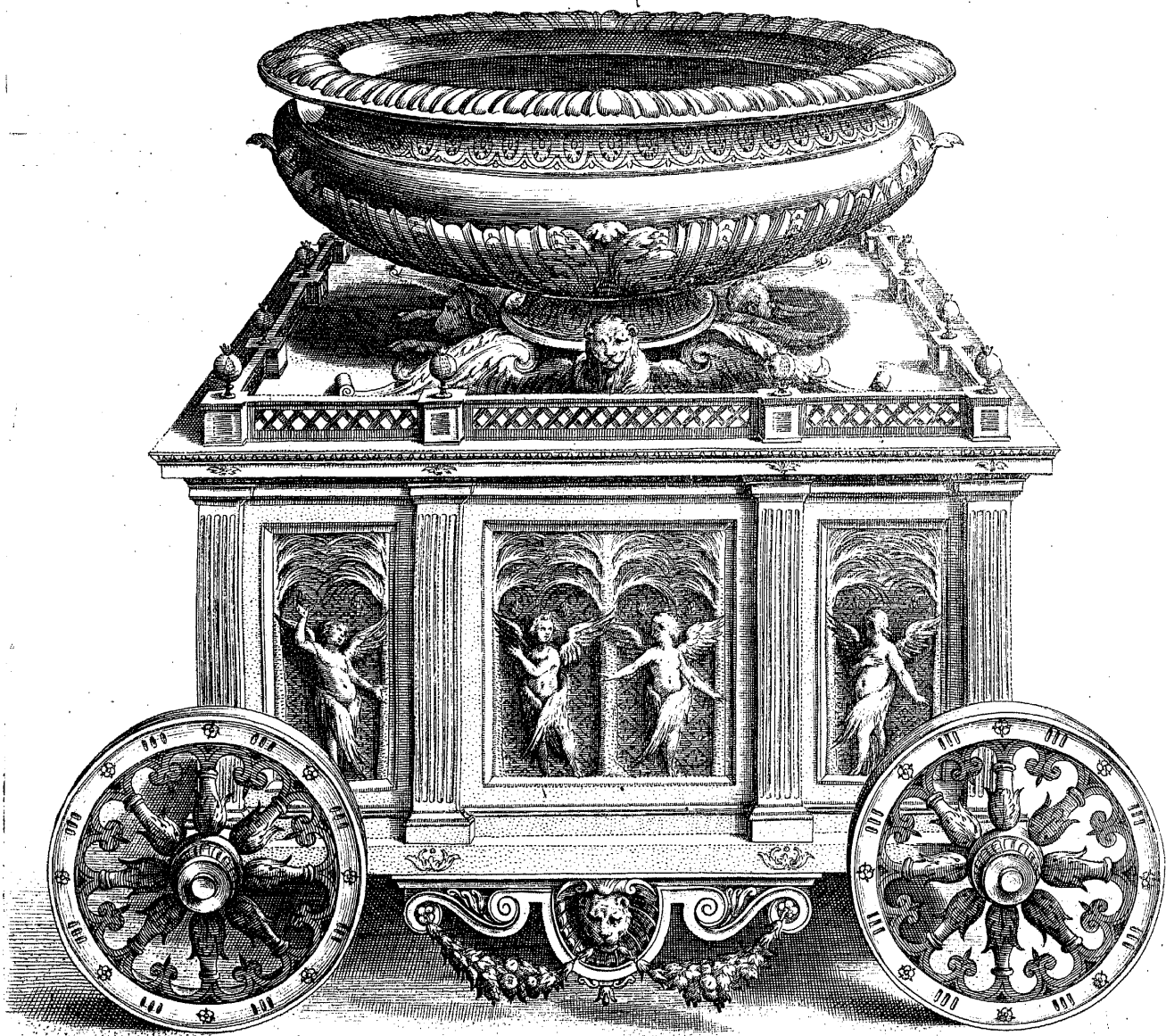
INTERCOLUMNIA basis conchae ornamentis plenissima.

LEONES, boues, Cherubim sculpea in tabulis basium concharum.

Prad. Tom. 1. in Execb. cap. 21. v. Supracap. 55. huius lib.

CORONAE insculptae in conchis aeneis. Lucret. lib. 5.

Varabius.

Cubiti Palmi Digiti

BASIVM ACPELVIVM AENEARVM QVIBVS SACRIFICIA LAVABANTVR ACCVRATA DELINEATIO

limbos conclusos. atque in abacis illis intra lim-
bos inclusi leones erant, boues, & Cherubim:
hunc enim verum expofuisse videtur dum fubdit:
*Sculpsit quoque in tabulatis illis, quae erant ex ae-
re, & in angulis, Cherubim, & leones, & palmas.
Et in angulis.* Hebraice habetur eadem vox
וְהָיָה וְהַיִּי וְהַיִּי וְהַיִּי veyhal vniuggerotheca, & super claufuris
eius; vt fenfus fit, in abacis illis, siue tabulatis in-
sculptos fuisse Cherubinos, & fimiliter in summa
bafi. Sed quoniam in angulis bafis erant incul-
ptae eiusmodi figurae Cherubim, ideo rem ipsam
perpendens Vulgatus, angulos scripsit pro clau-
suris.

CHERUBI-
ni leonum, bo-
umque nomi-
ne appellan-
tur.
*Supra cap.
43. lib. 4. hu-
ius partis.*

*Ioseph. 8. an-
tiq. cap. 2.
A Q V I L A -
rum forma à
Iosepho rela-
ta.*

CHERUBIM
& palmae a
pud sacros hi-
stóricos. &
Prophetas.
*3. Reg. 6. 7.
29. 32. & 35.*

Q V A E
confensio
Cherubini, &
palmae.
*Philo lib. 1.
de vita Moysi.*

P A L M A E
natura cum
homine spiri-
tuali congruit.
*S. Aug. in
Annot. in
Iob.*

*Iob 29. 7. 18.
A R B O R
palmae diu
uiuens.*

De forma Cheruborum, & quare ijdem ipsi
Cherubini leonum, bouumque nominibus appel-
lentur, & in similitudinem hominis stantis fuisse
dicantur, satis à nobis explicatum est. Itaque o-
pus non est, in re satis confirmata diutius immo-
rari. Est tamen hic animaduertendum, quod a-
quillae formam, quam coniecturis ibidem exqui-
rebamus, cum eius mentio aperta in textu non
fieret, hic retulit Iosephus: Et inter iuncturas, in-
quit, caelaturis distincta, alibi leonis effigie, tauri alibi, aut
aquilae. Et iterum, Quae parte, inquit, effigies leonum,
& aquilarum, sic erant adaptatae, vt connatas putares, inter-
uenientibus inter eas, palmarum arbuticulis. Graece φέρ-
νυες τετοροσφύνοι, id est, palmae tornatiles, seu te-
retes. Idem enim retulit Iosephus, quod textus
ipse, quem paulo ante retulimus: vt haec palma-
rum inter Cherubinos dispositio ostenderet, ni-
hil in sacris historijs, aut etiam alijs de Salomo-
nis fabricis referri, quod sit alienum ab illis fabri-
cae imaginibus, quas retulit Ezechiel; in quibus
nihil est magis expressum, aut pluries repetitum,
quàm haec Cheruborum, atque palmarum
mutua connexio, & mirabilis dispositio, cuius
etiam mentio fit in libris Regum.

Est certe in mystica, symbolicaque Theolo-
gia mirabilis confensio Cheruborum cum pal-
ma: si enim illi caelestes spiritus indicant: (caele-
stes autem voco vel natura, & diuina participa-
tione; vel caelesti consuetudine spirituum ad
diuina tendentium) quoniam aptior coniungun-
tur arbuticulo, quàm palmae? Est enim, vt inquit
Philo, arborum praestantissima, quae aspectu
pulcherrima, fructum quoque fert optimum, &
vitalem vim habet, non in radicibus defossam,
vt ceterae; sed in summo, quasi cor; sitam in ra-
morum medio, à quibus circumquaque stipatur,
ceu Princeps à suis satellitibus. Cuiusmodi na-
tura est etiam mentis, quaecumque sanctitatem
de gustauit. solet enim haec sursum spectare, &
in sublimibus versari, occupata contemplandis
diuinis pulchritudinibus, nauici faciens terrena;
& haec lufus reputans, illa seria. Haec ille. Sed
palmae symbola, in rem nostram accommodata,
disertis verbis persequitur Sanctus Augustinus:
qui verba illa Iobi exponens: *Sicut palma multi-*
plicabo dies. Aetas mea, inquit, senescit sicut ar-
bor palmae: multo viuam tempore; prolonga-
bitur enim, & ero, sicut arbor palmae, in hono-
re sempiterno, & celsitudine, & rectitudine.
Quae omnia quis non videat ad felicitatem pa-
triae pertinere? Cuius quidem beati ciues Diui-
nae astantes maiestati, & gloriae, in penetrabi-
bus his similes sunt, qui puris quoque mentibus
eidem astant maiestati, & eas, quas Deo offerre
cupiunt, sacras oblationes aquis adhuc amplius
lauant, mundant, sanctificant. Sed ad reliqua
progrediamur.

Describit praeterea aliud quoddam ornamen-
ti genus, dum ait: *Et subter leones, & boues, quasi
lora ex aere dependentia.* Quae Vulgatus lora vo-
cat, Hebraeus sermo appellat, *לִוְיֹת* lioth, plurale
voci *לִוְיָהּ* liuijah, quae additamentum significat,
id nimirum, quod ornamentis causa superaddi-
tur. Eius vsus est in Prouerbij; vbi praemium pro-
ponitur audientibus paternam disciplinam, nec
dimittentibus legem maternam: *vt addatur gra-*
tia capiti tuo, & torques collo tuo, quia *לִוְיָהּ* liuijah,
accessio, copulatio, societas gratiae capiti, subau-
dierunt Septuaginta *ἐξουσιον χεῖρας*, coronam
gratiarum, suscipies, hoc est, gratissimam, & qua
mediante apud Deum, & homines gratia au-
gearis. Et iterum inter sapientiae dona haec nu-
merat: *Dabit capiti tuo augmentum gratiarum, &
corona inclinata proteget te.* Septuaginta haud aliter,
quàm superiora conuertunt haec verba. Vt
det, inquit, tuo capiti coronam gratiarum,
corona autem deliciarum proteget te. Chaldaeus:
Et ponet in capite tuo pulchritudinem gratiae, *Vatabl.*
corona splendoris erit super te. Vatablus, addi-
tamentum gratiae conuertit. Quae omnia simul
collata in eam mententiam adduxere, vt exi-
stimem hoc loco significari illud ornamentum,
quod in ima basi luterum inter rotas pendet: in
quo & lora, & corollae licet obseruare, ex leo-
num, aut bouum, aquilarum, aut humanis ca-
pitibus dependentia, & additamenta videntur
esse, quae locum illum exornarent, quem
nulla ratione decuit suis ornamentis caruisse.
Has autem, quas dixi, quatuor animalium facies
in ima basi finximus, atque etiam in summa:
nam tribus potissimum bafis partibus insculptos
fuisse Cherubinos indicat textus. *Et inter coro-*
nas, & plestas, leones, & boues, & Cherubim. Ec-
ce primum locum in pluteis, aut tabulatis, vt o-
stendi. *Et in iuncturis similitur desuper.* Ecce
secundum: cuius formam mox indicat, cum hu-
merulos illos appellat, similitudine, & positio-
ne. *Et subter leones, & boues quasi lora ex aere
dependentia.* Ecce tertium, quod est Cherubino-
rum cum loris, additamentis, vel coronis con-
iunctum, vt paulo ante ostendi.

Superest vt de humerulis non nihil dicamus.
Et per quatuor partes, quasi humeruli subter lute-
rem fusiles contra se inuicem respicientes. Et ite-
rum: *Nam & humeruli illi,* inquit, *quatuor per
singulos angulos bafis vnus, ex ipsa basi fusiles, &
coniuncti erant.* Hos autem humerulos facilius
in figura posse considerari existimaui, quàm
longa oratione describi. Quamuis eos recte de-
finit Iosephus, quem, post explicatas mensuras,
& formas indicatas ipsius luteris, mox referam.
Describit igitur facer Historicus pedem con-
chae, quem basim quoque licet appellare, aut
cum Iosepho, spiram, quòd tota esset in orbem
ducta: sed ne idem bafis nomen, quo haecenus
vsus sumus, confusionem pariat, pedem luteris eam
in sequentibus appellabo. Fuit autem pes hic
summae tabulae praedictae bafis coniunctus, hoc
est, eadem fusura compositus, atque seorsum con-
cha. Quod significauit textus dicens: *Os quoque
luteris intrinsecus erat in capitis summitate.* hoc
est, habuit luter ipsum quoddam foramen sum-
mae bafis respondens, cui copulabatur; ita vt fo-
ramen, aut eius vestigium aliquod extrinsecus
minime videri posset. *Et quod forinsecus appare-
bat vnus cubiti erat in summo, totum rotundum,
pariterque habebat vnum cubitum & dimidium.*

Pes

Pes quidem luteris in imo latus erat secundum A
dimententem lineam, quippe rotundus sesquipe-
dem, in summo pedem; contrahebatur enim, vt
solent similes vaforum pedes. Huius autem pe-
dis altitudinem, atque vsus exposuit, subdens:
*In summitate autem bafis erat quaedam rotundi-
tas dimidij cubiti, ita subrefecta, vt luter desuper
posset imponi, habens caelaturas suas, variisque
sculpturas ex semetipsa.* Quo in loco mendum ir-
repit Latino Vulgatae textui, qui habetur in Re-
gio codice, vbi legitur, vnus & dimidij cubiti: vt
propterea merito Sixtinus codex dimidium
tantum cubitum scripserit, sublato additio cu-
bito. In Hebraeo vero, quae sit haec mensura te-
statum est: nam dimidij cubiti altitudine scribi-
tur, sicut & in Chaldaeo: quamuis in Graeco di-
midij cubiti magnitudo eius legatur.

Sed & huius pedis formam disertis verbis ex-
posuit Iosephus: *Angulos autem, inquit, superne
FORMA continebant fusiles humeruli manuum extenfarum: his impo-*
pedis, qui ab sita erat spira, cui labrum inferebatur, ita vt manibus sustine-
animalibus fa- ri videretur. si humeros pro manibus substituas, &
stencabatur. Ioseph, & Scripturae sacrae textum facilius percipies;
vt ex figura colliges, in qua ab illis qua-
tuor animalibus alas suas inuicem coniungenti-
bus sub pede luteris, quasi humeris luter susti-
neri videbitur: qua parte effigies leonum, & aquilarum
sic erant adaptatae, vt connatas putares, interuenientibus
inter eas palmarum arbuticulis.

Rotas denique, quibus haec omnis machina
(sic lubet nunc eam cum Vatablo appellare) sus-
pendebatur, disertis verbis describit contextus,
earumque vsus, mensuram, materiam, & partes
ita recenset, vt eo, quem supra appofui, contextu
perlecto, vix quidquam addendum esse videat-
ur; nisi vt verba illa attentius expendamus, quia
aliquid inuenuit praeter id, quod sonant. *Tales
autem rotae erant, quales solent in curru fieri.* He-
braice: Et opus rotarum sicut opus rotae curru.
מרכבה mercabah. Vox est, quae currum, quadri-
gram significat, illam potissimum, quae ad pom-
pam, & apparatus à Regibus solet comparari,
sicut ab Abalione Regni paterni ambitioso fa-
ctum legitur. Sed eiusdem vsus est in libro Pa-
ralipomenon: *Aurum purissimum dedit Salomo-
ni Dauid, vt ex ipso fieret similitudo quadrigae
Cherubim.* Ac si sensus sit, rotas has bafis con-
chae forma, & ornamentis similes fuisse rotis il-
lius curru, cui instabat arca, cui Cherubini a-
stabant. Consonat autem haec expositio con-
textui, qui similitudinem curru in eo videtur
constituere, quòd omni ex parte fuerint fusae
rotae. *Tales autem rotae erant, quales solent incur-
ru fieri, & axes earum, & radij, & cantbi, & mo-
dioli, omnia fusilia.* In vno vero illo curru Cheru-
bim huiusmodi rotae ex auro fusiles erant: in
reliquis autem curribus, qui fieri solent, ligneae
sunt eiusmodi partes, non vero ex aere fusae.

Accedit his Chaldaea paraphrasis, quae sic le-
git: Et opus rotarum erat, sicut opus rotarum
de 1. Vis. Sec. curru gloriae. Nominem autem gloriae arcam
& in cap. testamenti intelligi solere, pluribus supra exem-
p. Ezec. 7. 1. plis indicatum à Prado est. Sed de his haecenus.

Pondus vnus conchae cum bafi sua ita exa-
minauimus; vt ea, quorum notae essent mensu-
rae, tantummodo expenderentur in minima,
qua esse possent, mensura: ne exaggerare quid-
quam videremur: reliqua vnus cuiuslibet arbitrio
statuenda dimitterentur. Iam vero concham
ipsam mensuris sacrae Scripturae examinare

non fuit difficile: cum nota sit quantitas aquae,
quam capiebat, quadraginta nimirum batorum;
cumque eius etiam diameter fuerit quatuor cu-
bitorum; atqui bati cubicum latus fuerit semicu-
bitus, vt alibi à nobis ostensum est. Quod si circa
aquae corpus aliud imaginemur aereum, & aequae
vndique crassum semipalmo, hoc est, duobus v-
trimque digitis: erit corporis ad corpus proportio
eadem, quae cuborum laterum homologorum.
qua ratione perspectum fiet, quot digitis cubicis
constiterit concha. Digitum autem cubicorum
pondus in tabula ponderis quinta inuentum, per
inuentum digitorum numerum multiplicauimus,
& inuenimus conchae pondus talentorum vnus
& viginti supra sexcenta librarum quinquaginta
duarum vnciarum sex. Pedem deinde luteris si-
mitem ei, quem metitur sacra Scriptura, è ligno
fecimus, & appendimus: & ligni proportionem ad
aes rimati sumus, iuxta ea, quae diximus in Ap-
paratu, & tandem inuenimus, concham cum suo
pede talenta pendisse sexcenta quadraginta, li-
bras quadraginta octo, vncias vndecim. De mo-
diolis, & Cherubinis suis, ac de ornamentis sub
bafi dependentibus, quae loca dicuntur, nihil agi-
mus, quòd ea nulla certa ratione à nobis perci-
pi, nedum expendi poterint.

De bafibus ergo cetera, quae supersunt, di-
cenda sunt. Quamuis autem certo sciremus co-
lumnas duodecim fuisse exornatas; atque ba-
sum latera singula in tres partes fuisse diuisa;
caesque columnas palmum vnum ratione propor-
tionis fuisse latas, ac tantundem, propter firmita-
tem bafis, fuisse crassas; superiorem quoque co-
ronam, atque inferiorem basim tantundem fuisse
crassas sesqui altera latitudine: tamen quo facilius,
atque expeditius rem totam consequeremur, pa-
rallelepipedum longum, aclatum cubitos quatuor
dimensi sumus, altum vero tres cubitos; ac simili-
ter aliud huic simile inde subtraximus, quod prio-
ri erat palmo vno minus, tum longitudine, tum
latitudine, tum etiam altitudine: quoniam tabu-
larum crassitudinem fuisse statuimus duorum di-
gitorum; ac tandem rotas ad cylindricam formam
reuocantes, atque interiores cylindros ab exte-
rioribus subtrahentes, rotarum canthos, & mo-
diolos, & radios perferutati sumus; illas expen-
dentes mensuras, quas ipsa figura demonstrat.
Quibus rationibus (eas enim tantum insinuasse
sufficiet) deprehendimus, luterem cum bafi, &
omnibus, quas enumeravi, partibus habuisse pon-
dus mille septingentorum triginta duorum ta-
lentorum, librarumque septuaginta nouem, at-
que vnciarum quatuor. Quod si reliqua orna-
menta, sculpturas, ac partes, quarum mensurae,
ac pondera ignorantur, existimes fuisse talento-
rum ducentorum sexaginta septem, librarum
quinque & quadraginta, vnciarum octo; affirma-
bis in singulis luteribus duo talentorum millia
fuisse expensa, in decem vero ipsis luteribus cum
bafibus suis, viginti millia; quot certe in altari
aeneo fuisse expensa indicauimus.

*Tom. 3. Ap-
par. par. 2. lib.
2. cap. 18.*

P O N D V S
praecise quo-
dam Tal. 621.
lib. 5. vnc. 6.

*In Apparat.
par. 2. lib. 1.
cap. 5.*
C O N C H A
cum pede Ta-
lent. 640 lib.
48. vnc. 11.

B A S I M
quomodo si-
mus dimensi.

ROTARVM
pondus quo-
modo sit adiu-
uentum.

1782. 79. 4
207 45. 8
20000 . 0

L V T E R E S
cum bafibus
pendent Tal.
20000.

DE AERE, QVO

TECTA TEMPLI OPERIE-

bantur, ac de reliquis ae-

neis vasis templi.

Cap. XL.

VM primum has nostras tem-

pli descriptiones Philippo Se-

cundo Regi optimo, infinitis

OCCASIO
exquirenda-
rum in tem-
pore regularum.

Eupol. rela-
tus supra lib.
4. cap. 25. hu-
ius libri.

T E G V L A E
crassit ex ter-
tia digiti vnus
crassitudine.

L A T I T V D O
tecti ex vtra-
que parte in-
clinari super
portibus in-
terioribus, 54.
cubitorum.

A dinis quingentorum cubitorum. His addamus
sex alias porticus, quarum singulae centum cubi-
torum erant, quibus Orientales tres areae con-
cluduntur; ac praeterea quinque aliae eiusdem
longitudinis, quibus areae Occidentales termi-
nantur; & erit omnis longitudo porticum cubi-
torum ter millium & centum. Quem numerum si
per quatuor & quinquaginta multiplicaueris,
comperies porticus templi interioris cubitis o-
pertas fuisse centum sexaginta septem millibus,
quadringentis.

Table with numerical calculations: 500, 500, 500, 500, 1100, 3100, 54, 12400, 155, 167400.

Porticus vero atrij gentium vniuersa fuit ope-
rienda super inferiori contignatione, ac deinde
super summa item contignatione: nam cum vn-
diue pateret pluuijs domatum, ambulatio vni-
uersa debuit pari ratione protegi, ne ab stillicidijs
polluerentur trabes, atque distorquerentur, &
tandem tecta corruerent. Est autem inferior la-
titudine cubitorum octo & quadraginta; superior
octodecim: quos duos numeros si iniuicem colli-
gas, erit omnis latitudo porticum cubitorum
sex & sexaginta. Longitudo autem interior cu-
iuscunque porticus est sexcentorum cubitorum;
hunc ergo numerum si quater sumas, habebis bis
mille quadringentos cubitos; quos si per sexa-
ginta sex multiplicaueris, habebis hunc alterum
cubitorum numerum centum quinquaginta octo
millium, quadringentorum. Huic adde quadrata
angulorum quatuor, numeri quadraginta octo,
hoc est, nouem millium, ducentorum sexdecim,
ac praeterea duodecim quadrata numeri decem
& octo superioris porticus, tot enim sunt, vt in
vestigio apparent; & habebis hunc alterum nu-
merum trium millium, octingentorum octoginta
octo. quos omnes numeros si in vnam summam
collegeris, domum Domini ita licet computare,
ac si vno perpetuo tecto fuisset operata. Huius au-
tem tecti latitudo in porticu minima fuit cubito-
rum sex & quinquaginta; quem numerum si per
centenarium longitudinis numerum multipli-
ces, habebis quater mille sexcentos cubitos, qui-
bus operiretur domus. Hos tandem numeros, qui
quadratos cubitos referunt, simul colliges, & ha-
bebis hunc numerum trecentorum quadraginta
trium millium, quingentorum quatuor. qui nu-
merus idem omnino est cum numero cubitorum
cubicorum, si crassitudo regularum intelligatur
vnus cubiti. Atque adeo si hunc numerum per
septuaginta duo, hoc est, per veram crassitudi-
nem regularum diuidas, habebis cubitos aeris cu-
bicos quater mille septingentos septuaginta, ac
praeterea octo nonas partes. At in tabula pro-
portionum quinta pondus aeris vnus cubiti cu-
bici est librarum tredecim millium centum qua-
tuor: hunc numerum si per illum duxeris, inue-
nies pondus aeris tectorum templi fuisse libra-
rum 62517728. quem si ad talenta reuocaueris,
erit pondus talentorum 500141. & librarum
praeterea 103.

Table with numerical calculations: 48, 18, 66, 2400, 66, 14400, 14400, 158400, 9216, 3838, 167400, 4600, 343504.

Ac ne quis putet tantam aeris copiam, quae
omnem superare videretur fidem, indicium esse has
tegulas, quibus templum operiebatur, communi
ex aere constatas, non autem ex illo, quo mare
aeneum, ceteraque templi vasa fusa, constata-
que fuisse, superiori capite fuisse probauimus;
is animaduertat nulla id ratione stare posse cum
reliquis templi totius opibus, ac singularum par-
tium, vasorumque magnificentia, & ornamentis.
Qui enim fieri potuit, vt tectum illud, quod ve-
rubus aureis, iisque pluribus, vt ostendimus, sul-
ciebatur,

Ac ne quis putet tantam aeris copiam, quae
omnem superare videretur fidem, indicium esse has
tegulas, quibus templum operiebatur, communi
ex aere constatas, non autem ex illo, quo mare
aeneum, ceteraque templi vasa fusa, constata-
que fuisse, superiori capite fuisse probauimus;
is animaduertat nulla id ratione stare posse cum
reliquis templi totius opibus, ac singularum par-
tium, vasorumque magnificentia, & ornamentis.
Qui enim fieri potuit, vt tectum illud, quod ve-
rubus aureis, iisque pluribus, vt ostendimus, sul-
ciebatur,

Ac ne quis putet tantam aeris copiam, quae
omnem superare videretur fidem, indicium esse has
tegulas, quibus templum operiebatur, communi
ex aere constatas, non autem ex illo, quo mare
aeneum, ceteraque templi vasa fusa, constata-
que fuisse, superiori capite fuisse probauimus;
is animaduertat nulla id ratione stare posse cum
reliquis templi totius opibus, ac singularum par-
tium, vasorumque magnificentia, & ornamentis.
Qui enim fieri potuit, vt tectum illud, quod ve-
rubus aureis, iisque pluribus, vt ostendimus, sul-
ciebatur,

Ac ne quis putet tantam aeris copiam, quae
omnem superare videretur fidem, indicium esse has
tegulas, quibus templum operiebatur, communi
ex aere constatas, non autem ex illo, quo mare
aeneum, ceteraque templi vasa fusa, constata-
que fuisse, superiori capite fuisse probauimus;
is animaduertat nulla id ratione stare posse cum
reliquis templi totius opibus, ac singularum par-
tium, vasorumque magnificentia, & ornamentis.
Qui enim fieri potuit, vt tectum illud, quod ve-
rubus aureis, iisque pluribus, vt ostendimus, sul-
ciebatur,

Ac ne quis putet tantam aeris copiam, quae
omnem superare videretur fidem, indicium esse has
tegulas, quibus templum operiebatur, communi
ex aere constatas, non autem ex illo, quo mare
aeneum, ceteraque templi vasa fusa, constata-
que fuisse, superiori capite fuisse probauimus;
is animaduertat nulla id ratione stare posse cum
reliquis templi totius opibus, ac singularum par-
tium, vasorumque magnificentia, & ornamentis.
Qui enim fieri potuit, vt tectum illud, quod ve-
rubus aureis, iisque pluribus, vt ostendimus, sul-
ciebatur,

Ac ne quis putet tantam aeris copiam, quae
omnem superare videretur fidem, indicium esse has
tegulas, quibus templum operiebatur, communi
ex aere constatas, non autem ex illo, quo mare
aeneum, ceteraque templi vasa fusa, constata-
que fuisse, superiori capite fuisse probauimus;
is animaduertat nulla id ratione stare posse cum
reliquis templi totius opibus, ac singularum par-
tium, vasorumque magnificentia, & ornamentis.
Qui enim fieri potuit, vt tectum illud, quod ve-
rubus aureis, iisque pluribus, vt ostendimus, sul-
ciebatur,

Ac ne quis putet tantam aeris copiam, quae
omnem superare videretur fidem, indicium esse has
tegulas, quibus templum operiebatur, communi
ex aere constatas, non autem ex illo, quo mare
aeneum, ceteraque templi vasa fusa, constata-
que fuisse, superiori capite fuisse probauimus;
is animaduertat nulla id ratione stare posse cum
reliquis templi totius opibus, ac singularum par-
tium, vasorumque magnificentia, & ornamentis.
Qui enim fieri potuit, vt tectum illud, quod ve-
rubus aureis, iisque pluribus, vt ostendimus, sul-
ciebatur,

Ac ne quis putet tantam aeris copiam, quae
omnem superare videretur fidem, indicium esse has
tegulas, quibus templum operiebatur, communi
ex aere constatas, non autem ex illo, quo mare
aeneum, ceteraque templi vasa fusa, constata-
que fuisse, superiori capite fuisse probauimus;
is animaduertat nulla id ratione stare posse cum
reliquis templi totius opibus, ac singularum par-
tium, vasorumque magnificentia, & ornamentis.
Qui enim fieri potuit, vt tectum illud, quod ve-
rubus aureis, iisque pluribus, vt ostendimus, sul-
ciebatur,

Ac ne quis putet tantam aeris copiam, quae
omnem superare videretur fidem, indicium esse has
tegulas, quibus templum operiebatur, communi
ex aere constatas, non autem ex illo, quo mare
aeneum, ceteraque templi vasa fusa, constata-
que fuisse, superiori capite fuisse probauimus;
is animaduertat nulla id ratione stare posse cum
reliquis templi totius opibus, ac singularum par-
tium, vasorumque magnificentia, & ornamentis.
Qui enim fieri potuit, vt tectum illud, quod ve-
rubus aureis, iisque pluribus, vt ostendimus, sul-
ciebatur,

Ac ne quis putet tantam aeris copiam, quae
omnem superare videretur fidem, indicium esse has
tegulas, quibus templum operiebatur, communi
ex aere constatas, non autem ex illo, quo mare
aeneum, ceteraque templi vasa fusa, constata-
que fuisse, superiori capite fuisse probauimus;
is animaduertat nulla id ratione stare posse cum
reliquis templi totius opibus, ac singularum par-
tium, vasorumque magnificentia, & ornamentis.
Qui enim fieri potuit, vt tectum illud, quod ve-
rubus aureis, iisque pluribus, vt ostendimus, sul-
ciebatur,

Ac ne quis putet tantam aeris copiam, quae
omnem superare videretur fidem, indicium esse has
tegulas, quibus templum operiebatur, communi
ex aere constatas, non autem ex illo, quo mare
aeneum, ceteraque templi vasa fusa, constata-
que fuisse, superiori capite fuisse probauimus;
is animaduertat nulla id ratione stare posse cum
reliquis templi totius opibus, ac singularum par-
tium, vasorumque magnificentia, & ornamentis.
Qui enim fieri potuit, vt tectum illud, quod ve-
rubus aureis, iisque pluribus, vt ostendimus, sul-
ciebatur,

ciebatur, ac per gyrum singulari decore ornaba-
tur, quae uero summum templo splendorem, ac ve-
nustatem afferebant, aere communi, ac nullius
fere pretij tegetur, & non potius ex illo aere,
quod, si non esset aurum, colore saltem rubigi-
nem penitus non admittente, auro esset, aureis-
que veribus, quae tegulis ipsis infigebantur,
quam simillimum.

Neque certe Salomoni deesse potuit tanta
huius metalli copia; cum aeris huiusmodi pon-
dus nullum fuisse dicatur à sacro historico: vince-
batur enim numerus magnitudine.

Accedant nescio qui Neoterici, qui Pantheo-
nis tectum, tegulis argenteis opertum fuisse de
novo confingunt: testem certe nullum ex anti-
quis profere possunt. quod si id, quod confin-
gunt, veri speciem aliquam habere contendant;
hi certe nihil de templi Hierosolymitani magni-
ficientia, adducta alterius templi similitudine mi-
nuunt. cum tectum Pantheonis argenteum mi-
nimae proculdubio parti Hierosolymitani tem-
pli, aere solum cooperti, vix acquipolleet.

Ijs vero, qui interiorum eisdem Pantheonis
testudinem argento conuectitum fuisse certe sine
fundamento iactant, millenos auri palmos pro
singulis argenteis assignare facili negotio pos-
sumus.

Sed hanc metalli copiam propemodum infi-
nitam maxima ex parte superare videtur vaso-
rum pondus, quae in altaris vsum, atque adeo cu-
linarum facta fuisse referuntur in libris Regum,
& Paralipomenon: Et posuit Salomon, inquit, om-
nia vasa propter multitudinem autem nimiam non
erat pondus aeris. Et in Paralipomenis: Erat au-
tem, inquit, multitudo vasorum innumerabilis, ita
vt ignoraretur pondus aeris. Acne cuiquam exa-
geratio haec nimia videatur, is animo reuoluat
vsum omnes, in quos acnea templi vasa deputa-
bantur, quae in altaris vsum deferuebant; & ea,
in quibus carnes sacrificiorum à populo, & à Sa-
cerdotibus edendae, simul coquebantur. Et qui-
dem vnus diei sacrificia recensentur in eadem
historia sacra, boum videlicet viginti duo millia,
& ouium centum viginti millia, quorum carnes,
demptis holocaustis, coquendae fuerunt. Sed ge-
nera vasorum, quae altari deferuebant, recen-
sentur in Exodo: Faciesque in vsum eius lebetes ad
suscipiendos cineres, & forcipes atque suscinulas, &
ignium receptacula: omnia vasa ex aere fabrica-
bis. Lebetes Hebraice dicuntur כִּיֹּרִים. Quae
vox apud quosdam interpretes deducitur à radi-
ce כִּיֹּר, quae recedere, declinare, abijcere signi-
ficat, indeque deducta vox illa ollas significat,
quod ab igne remoueantur; quae tamen longe
petita videtur denominatio: ego vero hac vna
ratione subscriberem veritati, quod praecallato
Exodi loco ad suscipiendos cineres fieri praeci-
pantur huiusmodi lebetes, hoc est, vt ex altari
educti in locum ad id deputatum asportarentur;
qua etiam ratione eiectionis portam Sur dictam
fuisse suo loco ostendimus. Alij vero interpretes,
qui radice esse propriam existimant, vocis no-
tionem se ignorare aperte fatentur; praeterquam
quod ollae nomen plerumque conuertitur in Bi-
blijs: sic in Exodo: Quando sedebamus, inquit
obmurmurantes Israelitae, super ollas carnium.
Verum ad lebetum vsum in templo respexit
Zacharias Propheta, cum Ecclesiae Christi san-
ctitatem antiquae Synagogae praeferre vellet:
Et erunt, inquit, lebetes in domo Domini, quasi

phiae coram altari. Numero pares illis inter-
pretatur cum Chaldaeo Paraphraste Chimchius.
Sed parum id esse videtur, vt non pauciores in
templo fuerint lebetes, quam phialae; quin po-
tius ad nitorem, & auri fulgorem referenda haec
esse existimamus. Quod neque nouum est, neque
inauditum; cum de his ipsis altaris vasis Iose-
phus referat auri fulgorem, & pulchritudinem
retulisse. Et Nehemias adiuuenit Babylone post
septuaginta, & eo amplius annos, vasa aeris ful-
gentis optimi duo, pulchra vt aurum.

Et erit omnis lebes in Iuda, & Ierusalem sancti-
ficatus Domino exercituum. Sanctus, id est, pu-
rus, nitidus, nullis fumi aut antiquae, & victuo-
sae pinguedinis, aut aeruginis reliquijs contami-
natus, vel sanctificatus Domino; cum non ad al-
ios vsum assumeretur, quam ad gloriam Dei, e-
tiam lebetes illi, quorum vsum aliquando solebat
esse profanus.

Et venient omnes immolantes, & sument ex eis,
& coquent in eis, libere, ac licite: & non erit mer-
cator ultra in domo Domini exercituum in die illo.
qui semel oblatas carnes diuendat, vel qui pretio
corruptus, muneribus, aut precibus, hunc probi-
beat coquere, ad quem spectat; aut illum faciat
praecedere, qui subleui debuisse. Quae omnia,
vt dixi, Ecclesiae sanctae, eiusque Principum, &
Sacerdotum indicant aequitatem, puritatem, &
sanctimoniam.

Recenset autem secundo loco forcipes. Hebraice
וַיִּיגָחִים, à radice וַיִּיגָח, quae semel tan-
tum legitur in Biblijs apud Isaiam; cuius verbi
notionem ex ipsius nominis notione deducunt,
scilicet, & curret, scopis domum mundabit,
sordes auferet, auertet: proprie Vulgatus: Sub-
uertet grandis spem mendacis, hoc est, ipem men-
dacem, quam mox explicat, foedus esse initum,
cum morte, & pactum cum inferno. Quam qui-
dem spem haud aliter perdendam esse praedicit,
quam cum ager virenti fegete vndique conue-
situs, qui fruges pollicetur vberimas; turbine,
atque grandine repente percussus, solet omnem
pulchritudinem momento fere temporis amitte-
re, ac si fegetes illas omnes terra absorbuisset. Id
enim significat grandinis allata translatio, ac no-
tio verbi וַיִּיגָח. Quapropter eandem hanc
vocem in Numerorum libro Vulgatus vertit: ba-
tilla sicut Chaldaeus Paraphrastes vbiq; fece-
rat. At in libris Regum Vulgatus vertit: scutras,
in Paralipomenis vero conuertit creagrae. Quae
tam multiplex eiusdem vocis interpretatio in-
strumentum quidem notum fuisse demonstrat,
cuius multiplex esset vsum: vel, vt rectius loquar,
quod instrumenta illa essent creagrae familia, qui-
bus caro educitur ex olla: Hispanice cuchara, ò,
palette, & batillum, Hispanis badil; quo prunae
colliguntur, aut cineres. Cuius vsum praeclearum
enarrat Plinius: Batillis ferreis candentibus, in-
quit, ramento argenti imposito, quod candidum
permanet, probatur. Quod si forcipes cum priori
textu legamus, eos non minus necessarios fuisse
intelliges ad altaris vsum, si eiusmodi forcipes
accipias, qui Italice, dicuntur, molle, Hispanice
muelles.

Succedunt his in Paralipomenis phialae. He-
braice כִּיֹּרִים mizrakim, à radice כִּיֹּרִי zarak, quae
spargere significat, aut effundere. Cuius proprius
vsum fuisse videtur in effundendo sanguine super
altare, vt in Exodo videre est. Quapropter no-
men hoc esse putant instrumenti, aut vasis cu-
iusdam,

P O N D V S
aeris, quo ope-
ritur templum
tal. 500141.
lib. 101.

3. Reg. 7. V.
47. & Paralip. 4.
V. 18.

V A S O R V M
pondus vix
potest praec-
multitudine
computari.

3. Reg. 7. V.
63.

Exod. 27. V.
3.

M V L T I
plex vasorum
genus.

L E B E T E S,
& eorum vsum.

P O R T A
Sur, & eiectionis
eadem.

Exod. 10.
V. 3.

Zachariae
14. V. 20.
& 21.

R. D. Chim.
super Zachar.

Ios. ph. 8. an-
tiq. cap. 2.
Nehem. 8.
V. 27.

AVRI SVL-
gornmetalli va-
torum.

MERCATOR
in domo Do-
mini.

F O R C I P E S
qui dicuntur.

17. V.
וַיִּיגָחִים & curret,
scopis domum mundabit,

S P E S M E N
dacis quae.

Q V O M O D O
vana spes pe-
reat.

N u m. 4. V.
14.

3. Reg. 7. V.
40.

2. Paral. 4.
V. 11. & 16.

B A T I L L A,
scutrae, crea-
grae, forcipes,
eadem.

P l i n. lib. 33.
cap. 8.

B A T I L L V S
ignis argen-
tum probat.

P H I A L A E
pro vasis vni-
uersali nomine
vsu pantur.

Exod. 24. V.
6. & cap. 29.
V. 16. & 20.

iufdam, ex quo fpargitur fanguis, vel alius liquor, quafi afperforium dixeris, vel infuforium, vel, vt ab alijs dicitur gutturnium, aut peluis. At Vulgarus in Paralipomenis *phialas* fubftituit huic voci; in libris vero Regum *amulas* vertit. Eft autem hoc, aut faltem vfurpari pro vafis nomine in vniuerfum, vel ex eo confiare poterit, quod liber Paralipomenon aurea menfae instrumenta, quae, vt oftendi, non eiuſdem fuerunt, aut formae, aut vfus, tamen hoc eodem nomine vniuerſim referuntur. *Phialas quoque aureas cenſuiſtis partibus.*

De his ſupra lib. 4. cap. 57. fa recensuit dicens: *Phialas quoque aureas cenſuiſtis partibus.*

Quartum instrumenti genus fuſcinulae appellatur, Hebraice *מִזְלָגוֹת* *mizlagoth*, cuius vocis origo pene ignoratur, ſi vox deducatur à *זָלַג* *zalog*. Ita vt propterea ſubtiliores quidam vocum indagatores ad radicem *זָלַג* *zalog*, eam vocem reuocent, quae rapere ſignificat, aut diripere. Et certe ſi huius instrumenti uſum, aut porius abuſum in memoriam reuocemus, cuius meminit hiftoria Regum; haud incongrua videbitur vocis origo. *Veniebat*, inquit, *puer Sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua, & mittebat eam in lebetem &c. & omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſacerdos ſibi.* Neque ab his multum diffidet, quod in eodem libro Exodi haec instrumenta vncini dicuntur; quippe qui ad extrahendum aliquid, aut capiendum compararentur. Quare, vt vtramque interpretationem complectantur doctores quidam, exiſtimarunt instrumentum hoc aduncos habuiſſe dentes, vt nimirum victimarum adeps facilius caperetur, & ſuper altari adolendus imponeretur.

Tandem ignium receptacula, aut thuribula recenſentur, quae Hebraice dicuntur *מַחְתֹּחִים* *machtioch*, cuius vocis notionem, & uſum ſupra inter candelabri instrumenta declaranda expoſuimus. itaque nil praeterea addendum eſſe cenſuimus: niſi quod instrumenta quaedam fuerint ad ignem fuſcipiendum parata; quae an eadem in Sanctum inducerentur aliquando, vt ignis in aureo altari effunderetur; an ex aeneo altari aeneis item huiusmodi instrumentis educum ignem aureis alijs thuribus, aut argenteis exciperent, in templo inferendum, non eſt huius loci perueſtigare. Vafa denique altaris enarrat illis verbis Iosephus: *Fecit item vafa eius ex aere omnia, lebetes, & amulas, tenacula, & harpagines, & reliqua auri fulgorem, & pulchritudinem referentia.* Haec ille. quae de altaris instrumentis dixiſſe fat erit.

Supererat vt de culinarum quoque ollis, *cabis*, *caldarijs*, atque alijs ageremus; quae aenea fuerunt; deque alijs instrumentis ferreis, quae ad ſacros templi uſus deputata cum fuiſſent, à Salomone facta initio fuiſſe creduntur: verum, prae nimio abſoluendae huius partis deſiderio, ab illis omnibus ſuperſedemus, commodiorem alium locum eiufmodi tractationi fore ſperantes. Illud vnum forte exigit huius capituli epilogus; vt, quoniam omne pondus aeris colligere nulla ratione potuimus, hic ſummatim referamus id omne, quod haecenus fuit expenſum.

Supererat vt de culinarum quoque ollis, cabis, caldarijs, atque alijs ageremus; quae aenea fuerunt; deque alijs instrumentis ferreis, quae ad ſacros templi uſus deputata cum fuiſſent, à Salomone facta initio fuiſſe creduntur: verum, prae nimio abſoluendae huius partis deſiderio, ab illis omnibus ſuperſedemus, commodiorem alium locum eiufmodi tractationi fore ſperantes. Illud vnum forte exigit huius capituli epilogus; vt, quoniam omne pondus aeris colligere nulla ratione potuimus, hic ſummatim referamus id omne, quod haecenus fuit expenſum.

Supererat vt de culinarum quoque ollis, cabis, caldarijs, atque alijs ageremus; quae aenea fuerunt; deque alijs instrumentis ferreis, quae ad ſacros templi uſus deputata cum fuiſſent, à Salomone facta initio fuiſſe creduntur: verum, prae nimio abſoluendae huius partis deſiderio, ab illis omnibus ſuperſedemus, commodiorem alium locum eiufmodi tractationi fore ſperantes. Illud vnum forte exigit huius capituli epilogus; vt, quoniam omne pondus aeris colligere nulla ratione potuimus, hic ſummatim referamus id omne, quod haecenus fuit expenſum.

Supererat vt de culinarum quoque ollis, cabis, caldarijs, atque alijs ageremus; quae aenea fuerunt; deque alijs instrumentis ferreis, quae ad ſacros templi uſus deputata cum fuiſſent, à Salomone facta initio fuiſſe creduntur: verum, prae nimio abſoluendae huius partis deſiderio, ab illis omnibus ſuperſedemus, commodiorem alium locum eiufmodi tractationi fore ſperantes. Illud vnum forte exigit huius capituli epilogus; vt, quoniam omne pondus aeris colligere nulla ratione potuimus, hic ſummatim referamus id omne, quod haecenus fuit expenſum.

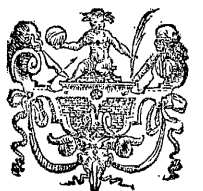
Supererat vt de culinarum quoque ollis, cabis, caldarijs, atque alijs ageremus; quae aenea fuerunt; deque alijs instrumentis ferreis, quae ad ſacros templi uſus deputata cum fuiſſent, à Salomone facta initio fuiſſe creduntur: verum, prae nimio abſoluendae huius partis deſiderio, ab illis omnibus ſuperſedemus, commodiorem alium locum eiufmodi tractationi fore ſperantes. Illud vnum forte exigit huius capituli epilogus; vt, quoniam omne pondus aeris colligere nulla ratione potuimus, hic ſummatim referamus id omne, quod haecenus fuit expenſum.

PONDVS
aeris expenſum in templo.

9027	Altaris aenei pondus talentorum.	20000
8640	Columnarum Iachim & Booz.	9027
17667	Maris aenei.	8640
	Decem laborum cum vaſibus ſuis.	200000
	Teſta templi operiebantur talentis.	500141
	Pondus vero columnarum, & labri ab Eupolemo videtur confirmari.	557808

Aeris vero, inquit, in columnas, & labrum, & porticum talentorum duodeuiginti millia & quinquaginta expenſa fuere. quae enim deſunt talenta ad numerum à nobis inuentum, ea in porticu fuiſſe expenſa ſignificat. Qui quidem talentorum numerum cum vix excedat dimidiatum numerum talentorum auri, atque argenti, qui in facris hiftorijs computatur; in quibus aeris, & ferri pondus numero, ac pondere, prae multitudine eius pene infinita, caruiſſe dicitur, facile ſuaedit praedicta ſupputatione verum, numerum nos ne minima quidem ex parte aſſequi potuiſſe, ne dum exceſſiſſe: quod facinus ab aliquibus putamur exaggerandi deſiderio incurriſſe.

VIX MINIMA talentorum aeris partem conſequi potuimus.

DE VASIS TEMPLI AVREIS, ET ARGENTEIS.
Cap. XLI.

AENEIS templi vaſis recenſitis, ad aurea referenda accedit hiftoria Regum: *Fecitque Salomon, inquit, omnia vafa in domo Domini, altare aureum, & menſam ſuper quam ponerentur panes propoſitionis.*

Auream. In Paralipomenis vero eadem referuntur verba, & additur: *& menſas, & ſuper eas panes propoſitionis.* Hebraice, *Menſas*, & ſuper eas panes facierum: uſus quippe fuiſſe videtur Hebraeus fermo eleganti illa numerorum permuratione, cuius ſupra memini; vt non pauciores menſae referantur hic factae, quam quae alibi denario numero recenſentur. *Candelabra quoque cum lucernis ſuis, vt lucerent ante oraculum, iuxta ritum, ex auro puriſſimo, & florentia quaedam, & lucernas, & forcipes aureos: omnia de auro mundiſſimo facta ſunt.* De his vero menſis, & candelabris nihil hoc loco nobis agendum eſt: ſuo enim loco copioſe de illis diſſeruiſſus.

Illud certe in dubium poſſet reuocari: num praeter decem aurea candelabra, quae fuerunt in Sancto, alia quoque fuerint in alijs templi locis, atrijs, gazophylacijs, aut porticibus. Et ſane argentea candelabra, quae in Paralipomenis numerantur, Davidis iuſſu, & expenſis facta, à nemine, quod viderim, proprijs ſtatuantur locis, aut deputantur miniſterijs. Qui enim vellet ea in templo inferre, vim inferre videretur ſacro Textui aſſerenti: *Nihil erat in templo quod non auro tegetetur.* Sed & in candelabra, inquit, aurea, & ad lucernas eorum aurum, dedit Salomoni David: *pro menſura vniuſcujuſque candelabri, & lucernarum. Similiter & in candelabra argentea, & in lucernas eorum pro diuerſitate menſurae pondus argenti tradidit.* Quibus verbis illud etiam

etiam aperte ſignificatur, quod Abulenſem minime latuit, candelabra nimirum haec non eiuſdem fuiſſe menſurae, aut ponderis; ſiquidem diuerſas menſuras ipſe ſacer textus propoſuit: quae variae candelabrorum menſurae, varios quoque eorum uſus indicant; quos facile conijciat quicumque animaduertit non interdum tantum Sacerdotes, atque leuitas ſacris in templo operatos fuiſſe; verum etiam noctu. Cuius rei vnum tantum libuit oculatum teſtem Iosephum proferre.

IOSEPH. 6. bel. li. cap. 12. Fefte autem die, inquit, quam Pentecosten vocant, nocte Sacerdotes intimum templum more ſuo ad diuinas res celebrandas ingreſſi, primum quidem motum, quendamque ſtrepitum ſenſerunt, poſtea vero ſubitam vocem audire, quae diceret: *Migremus hinc.*

NOCTV quoque in templo ſacris operabantur miniſtri.

Et quo maior lucis, & candelabrorum copia neceſſaria fuiſſe cognoſcatur, non Sacerdotes modo in quibuſdam ſolemnitatibus noctu interuiſſe putantur, ſed frequens populi multitudo; vt ipſe Iosephus auctor eſt: *Ad diem feſtum Azimorum, inquit, populo conueniente, octauus autem dies erat Aprilis menſis, nona hora nocturna circum aram, itemque templum tantum lumen eſſuſſit, vt clariffimus dies putaretur.* Eadem quoque retulit Hegeſippus, illud addens, quod non ſemel acciderit: *Ipfis autem, inquit, Paſchae diebus. Xantici menſis octaua die, & per ſingulas noctes hora circiter nona, templum & ara eius ita lumine refulgebat, quaſi dies eſſet, per dimidium ferme horae quotidie manens.* Haec ille.

LVX MAxima in templo apparet.

HEGESIPPUS lib. 5. *Excidiy, cap. 44.*

NONA HOra noctis populus in templo aderat.

Quae omnia ſimul collata fidem afferunt eidem Iosepho aſſerenti candelabrorum millia decem à Salomone fuiſſe conſecta, iuxta praecceptam Moysi. Quamuis in eo fide omnino dignus non ſit, quod affirmat vnum tantum in templo fuiſſe dedicatum, cum decem fuiſſe in templo, ſacra Scriptura teſtetur. *Et candelabra, inquit, aurea quinque ad dexteram, & quinque ad ſiniſtram contra oraculum ex auro puro: & quaſi lilij flores, & lucernas deſuper aureas, & forcipes aureos.*

IOSEPH. 7. bel. li. cap. 15.

CANDELABRA, & menſae extra templum.

In eadem porro ſententia perſiſtere videtur Iosephus, dum aenea enumerat extra domum candelabra familia ijs, quae erant in templo: *ijſdem autem diebus, inquit, etiam Sacerdotum vnus filius Thebuti nomine, Ieſus, accepta fide ſalutis a Caefare, vt de ſacris donarijs quaedam traderet, egreditur, ac tradit ex ſani pariete candelabra duo, his, quae in templo erant poſita, ſimilia, menſaque, & crateras, & pateras, omnia ex auro ſolido, & grauiſſimo facta. Haec ille. Ex quibus liquido conſtare videtur mendi coarguendos eſſe eos, qui mendum irreptiſſe Iosepho arbitrantur, quaſi decem tantum candelabra ſcripſerit; cum Graece *μυδας* ſcribatur, & conſtans ſit in ea ſententia Iosephus, vt vidimus. Sed ad textum reuertamur. Allatis quidem verbis de candelabris, eorumque instrumentis egit ſacer Textus, nam ſequens vaſorum commemoratio ad alia reſpicit templi miniſteria, atque adeo longe diuerſa enumerat instrumenta. Quare, cum de candelabri vaſis diſputatum à nobis ſuo loco ſit; reliquum eſt, vt cetera vafa breui oratione perſtringamus.*

IBID. 7. 50. **HYDRIAE** quae dicantur. *Et hydrias, & fuſcinulas, & phialas, & mortariola, & thuribula de auro puriſſimo.* Hydrias Hebraice legimus *שֵׁמוֹת* *ſiphoth*, voce à radice *שָׁפַח* *ſaph*, deducta, quam late ſupra expoſuimus, & oſtendimus, ea poſſem, aut limen portae ſignificari; vt propterea vafa miniſterij, praefertim ſacri, ea voce appellari ab aliquibus exiſtimentur, quod ad limen, ſiue poſtem domus aſſeruantur. Sed cer-

te praeterquam quod longe petita videtur denominationis ratio, nihil habet veriſimile quod ad templi limina vafa, vel aſſeruantur, vel eſſent in uſu. Vocem tamen, quamuis illius notio ignoretur; in Latinam, ſcyphi, conuertunt nonnulli, quod haec ex Hebraica in Latinam linguam videatur translata. Eam vero non ſemel ſanctus Hieronymus hydriam conuertit, exiſtimans, & merito, quod eſſet vas ad aquam, vel vina portanda deputatum. *Verum tamen, inquit ſacer Textus, non ſiebant ex eadem pecunia hydriae templi Domini.* Ad quae vafa reſpexiſſe videtur Iosephus, dum *δύοχόους*, Catharorum autem viniarium, inquit, octoginta millia Rex conſecit.

SCYPHVS latina vox ex Hebraea Siph deducta.

4. Reg. 12. 12. **CANTHARI** viniarij.

IOSEPH. 8. antiq. cap. 2. **FVSCINVLAE** aureae non eadem ſunt quae aereae.

LEVITIC. 25. 3. **LEUITIC.** 25. 3.

GENES. 43. 11. **GENES.** 43. 11.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

EXOD. 15. 2. **EXOD.** 15. 2.

quam praedicto nomine appellari confirmamus, sed mensuram Nin, aut Assaron, cuius in sacrificijs vsus erat frequentior; quasi vero acuritate sic dictam mensuram eiusmodi arbitratus sit linguae, & sacrificiorum apprimè edoctus Iosephus. Porro de harum mensurarum numero post pauca: de magnitudine vero nihil dicam; cum ea satis superque ostensa sit in prima potissimum, in quinta, & sexta proportionum tabulis.

TABVLAE habentur in fine apparatus.

TVRIBVLA.

Et thuribula מרחח machroth, à verbo חקח chal, deducta, quod proprie significat capere, accipere ignem: quamvis ad alia capienda deinde transferatur. Vt in prouerbijs: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si siterit da ei aquam bibere: prunas enim congregabis super caput eius.

Prou. 25. & 22.

Rom. 12. Cyprian. lib. 3. ad Quirinum.

Sanctus vero Paulus: Hoc enim faciens, inquit, carbones ignis congeres super caput eius. Cyprianus Martyr: Carbones viuos superfundes super caput eius. Qui, haud fecus, quam viuens animal, assidue illum sollicitent, ad poenitentiam de collata iniuria, ad reddendam satisfactionem, ad rependenda beneficia, tum gratitudine, tum dilectione, tum beneficijs. Haec enim sunt beneficiorum propriae flammae, haec incendia caritatis. Hinc fit, vt vox ab hoc verbo deducta vas significet, quo capitur ignis, id est, turibulum, acerram, ignis receptaculum; his enim nominibus appellatur à Vulgatae interprete. Horum porro instrumentorum duplicem vsu, ac numerum recensuit Iosephus, duplicem quoque earum formam fuisse indicans, vt mox videbimus.

QVAE BENEFICIA IN INIMICOS COLLATA.

Haec eadem sere vala, quae à Salomone facta fuisse referuntur, à Dauide primum constituta fuisse, dato auri, & argenti pro singulis pondere, testatur liber Paralipomenon. Ad suscipulas quoque, inquit, dedit aurum Salomoni Dauid, & phyalas, & thuribula, vt fierent, ex auro purissimo, & leunculos aureos, pro qualitate mensurae, pondus distribuit in leunculum, & leunculum: similiter & in leones argenteos diuersum argenti pondus separauit. Pro leunculis Hebraice legimus כפר כפר, à radice כפר caphar, quae notione multiplex est: significat enim operire, abscondere, vel auferre, immunditiam, sordes, erratum, vel offensam; vt propterea quamplurimis Latinis verbis vix eius notio exhauriatur. Eius vsus est in Genesi: Dixit enim Iacob; placabo illum Esau muneribus. Sed frequentius vsurpatur ad expiationem significandam, & iram Dei precibus, supplicique oblatione placandam.

1. Paral. 28. & 17.

QVAE VASA fecit Salomon constituerat prius Dauid.

LEVNCVLI aurei & argentei.

Genesi 32. & 20.

Ad quam verbi notionem forte respiciens Primus linguae interpres Adam Leonem, vel leonis catulum כפר chephir, appellauit. Quod huius Regij animalis ira, precibus, ac supplici demissione placetur, vt alias ostendi.

Hac eadem voce crateram significari, certum est, cum non semel eadem vox à Vulgatae interprete Hieronymo pro vase vsurpetur. Sic apud Esdram. Scyphi aurei triginta computantur, & scyphi argentei secundi quadringenti decem. Et iterum: Crateres inquit, aureos viginti. Sic autem dici putant Hebraei, vel quod in illis abstergeretur culter à sanguine, vel quod esset vas operimento reatum; cum ex eadem radice deducatur vox, quae propitiatorium, quod est arcae tegumentum, significat, vel (quod mihi magis arridet, & est verisimile), quia in huiusmodi vasa sanguis expiationis reciperetur, aut alia eiusmodi: qua ratione expiatoria appellantur haec vasa in Regio codice; & lances à Iosepho appellari,

LEO QVAE re dicitur: Chephir quasi placabilis.

Esdrae 1. & 10.

cap. 8. & 27.

VASA TEMPLI leunculi dicti.

Ibid.

A conjicijō, propter harum vsu infra explicandum.

Sed quid est inquit, quod Sanctus Hieronymus leunculos appellat haec vasa? An quia Cherubim leonibus, vnguibus, aut capitibus distincta exornataque fuerint. An quia leonibus fuerint conspersa vasa, quippe illorum formam referentia; quae primo, primi altaris expiationis die primus Nahalon filius Aminadab de tribu Iuda obtulerat, quasi proprijs insignibus insculpta. An quod vasa ipsa toto corpore, & dispositione referrent leonem; vt, vel hac ipsa figura indicarent, nulla ratione posse, aut veram criminum expiationem obtineri, aut Dei iram placari, nisi per catulum leonis Iudam, hoc est, per IESVM Christum Dominum nostrum Dei filium, & filium Dauidis de tribu Iuda. Verum siue hac, siue illa, siue alia quauis ratione interpretis; illud certe nulli licitum existimabis; in quo Abulensis, pij alias, eruditique viri, in reprehendendo modestia desideratur. Hic nescio quorum interpretum expositiones sequutus, negat aureos, vel argenteos leones fuisse conflatos; & haec verba subiungit. Istud procedit ex errore litterae, propter aequiuocationem nominis Hebraici. Et infra. Transulit Hieronymus leonem, & fuit in hoc facilis error. Haec ille. Ego vero praeter Vulgatae nostrae Latinae auctoritatem, cui maxime deferendum est, tantum vni Hieronymo tribuo; vt potius existimem, errasse omnes Rabinos, & Hebraicarum vocum interpretes; quam ipsum Hieronymum in Hebraicis litteris apprimè versatum, & in sacris historijs plusquam omnes, à quibus suam expositionem sumpsit Abulensis.

Num. 7. & 12.

QVAE VASA leunculi dicuntur.

Abulensis quaeft. 5. super 1. Paralip. 28.

VVLGATA defenditur.

SANCTI Hieronymi laus.

CONTRA ius fasque argentei clauis in templum inducuntur.

Stanif. Crisp. lib. de muli. scilo & tal.

CLAVI caelaturis asperi.

CLAVI sanctuarij in eiusdem imagine assignantur.

Tabula habetur in Apparatu fol. 42. 6.

CLAVI vncias pendentes singuli quinque & viginti.

3. Reg. 6. & 1.

CLAVI vncias pendentes singuli quinque & viginti.

3. Reg. 6. & 1.

CLAVI vncias pendentes singuli quinque & viginti.

3. Reg. 6. & 1.

CLAVI vncias pendentes singuli quinque & viginti.

3. Reg. 6. & 1.

CLAVI vncias pendentes singuli quinque & viginti.

3. Reg. 6. & 1.

CLAVI vncias pendentes singuli quinque & viginti.

3. Reg. 6. & 1.

CLAVI vncias pendentes singuli quinque & viginti.

3. Reg. 6. & 1.

CLAVI vncias pendentes singuli quinque & viginti.

3. Reg. 6. & 1.

quit, ante oraculum operuit auro purissimo, & affixit laminas clavis aureis. Et vtrumque hunc locum contulit glossa, vt ex eorum collatione plures, & mysticos inuestigaret sensus: Et quinquagenorum siclorum, inquit, erant singuli clavi, quibus laminas aureas affigebantur in parietibus domus Domini; quia verba coelestia, quibus in amore bonorum operum proficimus, & conseruamur, veniam nobis promittunt peccatorum, & gratiam Sancti Spiritus, & Sabbathifimum in futuro aeternum.

Eupolemus allatus supra cap. 25. buius lib.

CLAVIS huiusmodi laminas affigebantur.

Eandem opinionem tenuit Eupolemus, qui & clauorum formam indicare simul voluit: Tempus autem, inquit, intrinsecus laterculis quinque cubitorum aureis, opere fulorio deaurauit, atque quaternis argenteis clavis confinxit, talenti pondere, in papillarum speciem ordine dispositis. Haec ille: qui singulis prope verbis aliquid proponit, quod, an veritati consonet, esse examinandum. Ac primum verosimile non est, tam magnis laterculis domum inauratam, cuius quilibet paries laterculis sexdecim operiretur, ac clauis quatuor & sexaginta: at clausus argenteus faciens sacrae Scripturae non confensit. Nisi forte ab aliqua exteriori domo, vel coenaculo, sic auro, argenteoque distincta, eiusmodi ornamentum in interiora templi, contra ius fasque, inuenerit. In eo quoque à sacra Scriptura recessit, quod clavis talenti pondus attribuit, nisi forte huc accedat aliquis Crispus, qui nouum, aut librariorum errore productum. In eo forte à vero non recessit, quod clausus in papillarum specie fuisse formatos, affirmat.

Sed & vox Hebraea מטרות מטרות miseroth, clausus significans, & deducitur, quae horrore, hirsutum esse, aut asperum significat; varijs nimirum foliorum, aut florum sculpturis exornatum. Harum similes licuit obseruare in aeneis foribus templi sancto Adriano, olim Saturno, sacri; ac praeterea in foribus templi Sanctorum Cosmae & Damiani, olim certe Castoris, & Pollicis: sicut etiam in foribus omnium maximis, quae Romae extant, Pantheonis, quibus iniuria temporum pepercisse videtur, vt aliud extaret antiquitatis monumentum. Sed plura recentiora exempla licuit in nostra Hispania obseruare, vel in templorum, vel in priuatis nobilium domibus, hac vna re Romanis, quos dixi, dissimiles; quod hi minores, illi multo etiam sculpturis asperiores sunt. Quibus perfectis verisimile omnino fiet, clausos aureos quinquaginta siclos pendisse; vncias nimirum quinquaginta & viginti; vt ex tabula numismatum prima constare poterit. Ex quo licet conijcere, flores illos, atque ornamenta, quae in parietibus, & camera Sanctuarij in figura exprimuntur, capita fuisse clauorum, vna cum affigebat.

Neque à veritate alienum videri debet, fores quoque templi, & oraculi, quae aureis etiam ipsae laminis tegebantur, huiusmodi grauissimis clavis affixas similiter, atque exornatas fuisse: nam, vbi nos legimus. Et affixit laminas clavis aureis. In Hebraeo legitur, & vectauit, transire

Tom. 2. Explar. Pars 2.

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

fecit, vel traduxit, repagula, pessulos, vel catenulas auri ante oraculum. Vt serae, vectes, & repagula omnia fuisse intelligantur ex auro purissimo. Sed & cardines ostiorum domus interioris Sancti Sanctorum, & ostiorum domus templi ex auro erant. Hebraice בַּבְּתוֹחַ bapothoth: vox est, cuius notio non est in promptu, sed ea solet cardines significare, angulos, vel posteriora, quae omnia in eam mentem inducunt; vt existimem hac voce proprie significari illud ornamentum genus, quo valuarum superiores, atque inferiores cardines arctius constringuntur, ab exteriori ad interiorem partem reflexum; & vulgo ab Hispanis appellantur abraçaderas, solentque fieri multiplici ornamentorum genere insculptae; ita vt quae in foribus templi nostri Cordubensis, & Hispalensis nunc apparent, singulae aereae sint, & quinquaginta libris grauiores. Atque adeo haec, quae de clavis, cardinibus, ac pessulis dicta sunt faciliore ratione nostro sermone possent indicari, la clauazon, aldauas, cerrojos, y abraçaderas eran de oro fino.

3. Reg. 7. & 50.

CARDINES aurei qui dicuntur.

NUMERVM vasorum aureorum, & argenteorum censet Iosephus.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

NUMERVM vasorum aureorum, & argenteorum censet Iosephus.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

NUMERVM vasorum aureorum, & argenteorum censet Iosephus.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

DE VALVARVM

TEMPLI AVREIS ORNA-

mentis, & de vasorum nu-

mero, & magni-

tudine.

Cap. XLII.

INTER instrumenta templi aurea clausos enumerare videtur liber Paralipomenon, qui, cum domum Sancti Sanctorum, quasi sexcentis talentis inauratam fuisse dixisset, haec verba subiungit: Sed & clausos fecit aureos, ita vt singuli clauis quinquagenos appenderent. Ponderus autem ingens clauorum, de eorum forma, & vsu diligenti inuestigare nos cogit. Et in libris quidem Regum clavis huiusmodi laminas affixas quibus parietibus, videtur indicare: Domum quoque, inquit,

quit,

quit,

quit,

quit,

quit,

VASA

Aurea. Argentea.

20000 40000

10000 20000

80000 160000

100000 200000

80000 160000

60000 120000

20000 40000

20000 40000

40000 80000

440000 1340000

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

STOLARVM ducenta millia, & vndeccies mille.

meris recentis, subiungit: Argentearum vero A...

CANDELABRA ARGENTEA referuntur in sacro textu.

VASA TEMPLI prope insita.

Esdrae 1. 7.8.9.10. & 11.

QVID quod Esdras quinque milia quadringenta cancum enumeret?

1. Esdrae 8. 25. & sequentibus.

OMNIA templi vasa numero quinque millium non comprehenduntur.

aliter antea senferunt nihil huiusmodi perpen- disse videntur. At si eiusmodi notae labem, vt in suo sensu quisquam abundet, non vereatur, ve- reatur saltem sacris se opponere oraculis asse- rentibus, multis ante captiuitatem saeculis the- sauris suis fuisse spoliatam domum, a Sefac Rege Aegypti; deinde ab Asa Rege Iuda; qui aurum, & argentum domus Domini misit ad Benadad Regem Syriae, vt eius ope liberaretur de mani- bus Baasa Regis Israel: & ab alijs sexcentis.

SAEPE VIT domus Domini spoliata. 3. Reg. 14. 25. 2. Paral. 16. 2. & sequent.

Se longior certe fuerim, quam par esset, si omnia, quae suppetunt exempla simul colligere velim; vnum tantum proferam, quod instar omnia esse poterit. In libris Regum sic legimus. Tu- lit Ioas Rex Iuda omnia sanctificata, quae conse- crauerant Iosaphat, & Ioram, & Ochozias patres eius Reges Iuda, & quae ipse obtulerat: & vniuer- sum argentum, quod inueniri potuit in thesauris templi Domini, & in palatio Regis, misit Hazaeli Regi Syriae, & recessit ab Ierusalem. Et haec de numero vasorum templi dixisse satis fit.

4. Reg. 12. 18.

De aureorum vasorum pondere, atque adeo de magnitudine eorum, pauca quaedam propo- ni possunt, ex quibus reliqua perscrutari facile possit quiuis ingeniosus. Et fateor quidem in- primis multa vasa in templo minima quidem fuisse; alijs enim vix videretur templum omne- tam immensam vasorum multitudinem capere potuisse. Minima enim fuisse videntur primo mortariola illa aurea, pendentia singula scilos denos. Neque his multo maiores fuerunt crate- res, illi aurei, viginti, quos Sarabiae, & socijs de- dit Esdras Sacerdos, qui habebant solidos millenos Hebraice לאדרכומים laadareonim, Graece δραχμων drachmon, drachmarum mille. Satis enim multis argumentis allatis in Apparatu ostendi, non aliud esse potuisse solidi pondus, quam drach- mae: mille igitur drachmae in partes viginti tri- butae, quinquaginta drachmas vniciuique crate- ri dant. Cuius numeri quarta pars scilos dat duodenos cum dimidio. In cultris praeterea con- ficiendis, qui ab Esdra inter pretiosa vasa enume- rantur, parum admodum auri vel argenti in eo- rum videlicet manubrijs, aut etiam vaginis exor- nandis impendi potuit cum cultri ferrei faciendi fuissent, aut certe aerei.

VASA AVREA quam magna; & quanti ponderis singula.

1. Esdrae 8. 27.

Apparat. par. 2. lib. 2. cap. 33.

Num. 7. 2. 14. & alibi saepe.

Se mirabitur fortasse quispiam quod cultros appellem aereos: Id etiam mihi ante annum fuisset nouum, & inauditum, sed cuiusdam e no- stra societate solertia factum est, vt afferretur mi- hi vnus denuo circa aram effossus, duorum fere palmorum longitudinis, qui quam plurima praeferebat antiquitatis monumenta; nec non argumenta non pauca suffurati a barbaro effossore aurei ornamenti: Hu- ius vero vsum in sacrificijs fuisse indicauit, praeter alia argumenta, locus, quo fue- rat inuentus; nimirum circa prophanum altare Plutonis, aut alterius infernae cuius- cunque furiae; eius formam apposui. Illud conijciens quod pluribus argumentis saepe confirmatum est; gen- tes videlicet ex aliqua He- braeorum consuetudine, ac familiaritate aereo- rum cultrorum vsum fuisse mutuos, quos forte vsurpa-

CVLTRI aerei.

AERAEI CVLTRI antiquum monumentum.

braeorum consuetudine, ac familiaritate aereo- rum cultrorum vsum fuisse mutuos, quos forte vsurpa-

vsurparunt hi, ne circa altare sacrum cultris ope- rantes, ferro contingeret altare, arque pollue- rent, quod nefas esset execrandum. Sed ad insti- tutum redeamus.

Fuerunt etiam alia quamplurima vasa maio- ra, & de Phyalis mensae, quae profundiores erant cubito, nihil praeterea dicendum est, his vero non minores esse debuerunt, sed fortasse etiam maiores, illae, quibus sanguis iugulati tauri in altaris crepidine effundendus, excipie- batur: neque enim verisimile videtur pluribus phyalis excipiendum eum. Sunt praeterea apud Iosephum mensurae Hin, quae mensura in tabu- la proportionum quinta aequalis est duobus Ro- manis congijs. At congijs magnitudo in nostro apparatu habetur expressa; vt ex eius proportio- ne conijcere ingeniosus possit illarum magnitu- dinem, atque etiam earum, quae Aslaron vocantur; quippe cum haec in tabula proportionum sexta septem habuisse dicantur sextarios, cum quinta insuper sextarij parte: atque adeo congio illa mensura maior est quinta huius parte.

PHYALAE maxime au- reae.

Tabula pro- por. in fine Appar.

HIN ET Aslaron quae mensurae sint.

Num. 7. 2. 13

ACETABV- li, & Phyalae pondus.

Argenti & auri propor- tio habetur in Appar. par. 1. lib. 1. cap. 5. propof. 16.

ACETABV- li, & Phyalae aerae pon- dus.

Sed certior quidam modus sese nobis offert, aurei cuiusdam vasorum generis expendendi. Nam in libro Numerorum singuli tribuum du- ces obtulisse dicuntur munera, in quibus crat- acetabulum argenteum pondo centum triginta fi- clorum; phyla argentea habens septuaginta fi- sclos. Et cum ad idem omnino ministerium acetabula, & phyalae aureae factae fuisse à Sa- lomone credantur, esse minimum debuerunt, sicut eiusdem capacitatis, ita eiusdem crassitu- dinis auri: quare si per regulam trium ex pro- portione argenti ad aurum, à nobis exposita, numerum quartum inueniamus, affirmabimus acetabulum aureum fuisse scilorum ducentorum triginta quatuor; hoc est, librarum nouem, vnciarumque totidem: phyalam vero fuisse fi- clorum centum viginti sex; hoc est librarum quinque, & vnciarum trium, id est quartae vnus librae partis.

DE EXPENSIS TEMPLI.

Cap. XLIII.

ASORVM computatam mul- titudinem, aedificijque rela- tam desuper magnificentiam, E- quasi iure suo consequi vide- tur eiusdem templi expensa- rum tractatio aliqua; quae, quo fuerit exactior eo fiet legenti iucundior, & dicendi studio vtilior. Sed ingenuè fateor de expensis templi vix minima quidem ex parte nos quidquam statueri posse; cum tamen pluri- ma nobis insinuet sacra Scriptura, ex quorum co- gnitione solertia studioforum hominum ingenia in reliquorum considerationem deuenire facile possunt. Et vt à certioribus, ac maximis exor- diamur, extat sacris monumentis consignatum

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

denarium quoddam; quod nostro loquendi more, pium legatum, appellaremus. Hoc autem huius- modi est: Ecce ego in paupertate mea praepara- ui impensas domus Domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum: aeris vero, & ferri non est pondus, vincitur enim nu- merus magnitudine: ligna, & lapides praepara- ui ad vniuersa impendia. Iterum autem haec ead- dem referens: Ego autem, inquit, totis viribus meis praeparaui impensas domus Dei mei: Aurum ad vasa aurea, & argentum in argentea, aes in aenea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea: & la- pides, onichinos, & quasi sibirinos, & diuersorum colorum, omnemque pretiosum lapidem, & mar- mor Parium abundantissime. Expensas vocare videtur Dauid materiam omnis generis, quam ad tria veluti capita licet reuocare; vt aliquod de singulis dicamus, nisi temporis angustijs praepedi- mur, nimirum metalla, ligna, & lapides.

1. Paral. 22. 14.

1. Paral. 29.

Et quod ad primum spectat, id quoque bifari- am subdiuidi potest, scilicet in pretiosa magis, & viliora; de his, neque verbum praeterea add- endum, censui, de illis vero ipsemet Dauid suae erga Deum, eiusque Domus aedificandae- piam quandam propensionem, & voluntatem, testatur subdens: Et super haec, quae obtuli in- domum Dei mei, de peculio meo, aurum, & argen- tum do in templum Dei mei, exceptis his, quae praeparaui in aedem sanctam: Triamillia talen- ta auri de auro Ophir, & septem millia talen- torum argenti probatissimi ad deaurandos parietes templi. Quae ex Hebraeo sic possunt conuer- ti: Et adhuc, propter voluntatem meam in domum Dei mei, est mihi seggah, peculiare aurum, & argentum, vel asseruatum, clausum; id enim omne significat vox illa, quod dedi domui Dei mei propter excellentiam, gradum, lemag- helah, sic enim interpretes exponunt eandem- vocem, quam domui ipsi tribuit idem Dauid, Domus enim, inquit, talis esse debet, vt in cunctis regionibus nominetur. Hebraea sic conuertit Re- gius codex: Et domus ad aedificandum Domi- no ad magnificentiam lemaglah, ad excel- lentiam, ad nomen, ad gloriam.

Ibid. 2. 3. & 4.

1. Paral. 22. 5.

Verum enimvero, cum omne aurum, & argen- tum in tabulis nostris expensum, vt dixi, perfe- ctissimum sit, & ratio breuis, ac facilis exposita- sit illud ad quamcunque propositam perfectio- nem reuocandi perfectionis metallorum, nulla nobis deinceps habenda est ratio.

Verum vt ad institutum reuertamur, his tam- magnificis donarijs, quae omnem videntur hu- manam fidem superare, nondum sibi satisfecisse visus est Rex ille pietatis, ac religionis studiofif- simus: quapropter his ipsis non ad pompam, sed ad exemplum recentis, Principes, proceres, tri- bunos, & centuriones hortatur; vt sponte offe- rant, sanctae Domui aedificandae munera: Dederuntque in opera domus Dei auri talenta quinque millia, & solidos decem millia, argenti ta- lenta decem millia: & aeris talenta decem & octo millia: ferri quoque centum millia talentorum. Et apud quemcunque inuenti sunt lapides, dederunt in thesauros domus Domini: Hos vero omnes numeros, si in vnam colligas summam, affirmabis auri talenta legata fuisse Salomoni centum & octo millia, cum solidis praeterea decem millibus: hoc est, scilicet bis mille quingentis: Argenti vero talenta septemdecim millia supra decies centena millia.

DONA

principum ad aedificandum templum ex auro, argento, aere ferro, & gemmis.

1. Paral. 29. 7. & 8.

Auri talenta 103000. Argenti talenta 1017000.

Quae libuit ad Romanum & Hispanicum scutorum numerum reuocare; vt utriusque nationi facili sit huius infiniti propomodum thesauri computatio, & aestimatio; atque ex his cuiusque etiam nationi. Cuius rei gratia contemplati primo loco sumus nostram illam primam ponderum, & numismatum tabulam; & inuentis in ultimo prioris lineae loco centum talentorum millibus, numerum inuenimus, quem vides in hac prima numerorum linea. Deinde sursum ascendendo, in eadem talentorum linea, conquisuimus secundum numerum octo millium talentorum, cui in tabula respondent Romana scuta monetariae, quae in secunda linea apponuntur. Bis mille, ac quadringentos praeterea sculos in linea sculorum conquisuimus, quoniam hic proxime minor est examinando numero bis mille quingentum, & inuentum è regione scutorum monetariae numerum tertio loco apposui, ac tandem è regione quinquaginta sculorum inueni scuta ducenta octoginta; & hunc numerum bis apposui vt completerem, quem praecedenti operatione praetermiseram centenarium numerum.

Atque his omnibus numeris in vnam summam collectis, secundam numismatum tabulam aggressus sum; vt argentum pari ratione examinarem; tribusque numeris in vnam summam collectis, hanc supposui priori summae, & vtraque collecta, affirmari relicta fuisse à Dauide Salomoni tricies bis millies, octingentis semel, & vicies centena, triginta quatuor millia, ac insuper quatuor & viginti scuta monetariae Romanae. Nimirum migliones ter mille ducentos octoginta duos, ac praeterea scuta quatuor, & viginti supra centum triginta quatuor millia. Atque eadem prorsus ratione Hispanicum ducatorum numerum collegi, & affirmo legata fuisse, bis millies octingentis duodecies decies centena millia, praeterea octo millia trecentos septuaginta quinque. Quod vulgo diceremus. Dos mill y ochocientos y doze millones y ochomill y trezientos y setenta y cinco ducados.

Non negauerim certe numerum hunc tam magnum esse, vt omnem humanam superet fidem: est tamen ille cum ijs omnibus, quae de aedificij gloria perstrinximus, maxime consentiens. Nam, quod is ex sacris Scripturis plane colligatur, factis à nobis demonstratum est; si non Mathematicis rationibus, illis certe, quibus aduersari, vel rerum ignoracioni videretur tribuendum, vel proteruiae: proteruiae autem neque obistere posse speramus, neque nitimur, neque curamus; illi nihilominus, vt aliqua ex parte subueniremus, in hunc locum, quasi in propria sede collocandum, ex illa disputatione numismatum, ac ponderum, quasi consulto praetermissum, asseruauimus Eupolemi locum. Antiquissimum eum licet appellare, & laudatissimum scripserim, cui nulla potuit inesse suspicio exaggeracionis, quasi vellet sibi, gentisque suae laudi indulgere potius, quam veritati operam dare; cum ille genere, religione, & aetate à Salomone, & Dauide fuerit alienus. Is ergo sic scribit: Porro auri summam,

AVRI ET argenti talenta cum nostris nummis conferuntur.

SVMMAM legatorum Dauidis pro templo extruendo.

QUANTVM auri impensum fuerit.

Auri Tal.	Drach	Argenti Tal.
100000	10000	1000000
3000	Sicli	7000
		10000
108000	2500	1017000
S C V T A R O M A N A.		
Auri		Argenti.
1683000000		1440000000
134040000		14400000
13464		10080000
280		1464480000
280		
1817654024		
1464480000		
3282134024		
S C V T A H I S P A N I C A.		
Auri		Argent. l.
1485000000		1188000000
1188000000		11880000
11880		8316000
247 1/2		1208196000
247 1/2		
1603812375		
1208196000		
2812008375		

A quod in duas columnas fuerat, templumque collatum, fuit quadragies sexies centena millia talentorum. In clauos vero, ac reliquum apparatus argenti talenta mille ducenta triginta duo. Haec ille. Ea sic Hispani proferemus: Quatro millones de talentos, y seiscientos mill talentos.

Cuius quidem computatio tunc facile cum numero sacrae Scripturae conferetur, cum perspectum erit apud Graecos, argenteum talentum in vsu fuisse, aurei vero talenti nullam factam fuisse à Graecis Historiographis mentionem. Et talenta quidem Attica computasse existimamus, & omnem expensarum summam auri nomine compellasse. Quibus statutis numeris talentorum auri sacrae Scripturae duodecies multiplicetur; vt fiant talenta argentea; & producto numero addatur numerus talentorum argenti sacrae Scripturae, & tota summa bis accipiatur; vt fiant ex sacris Attica talenta, & habebis numerum Eupolemi quadragies sexies centena Atticorum talentorum millia respondentia talentis à sacra Scriptura computatis: nam viginti sex millia talentorum, quae in supputatione supersunt, praetermissa fuisse videntur ab Eupolemo, vel tanquam minima pars tam magni numeri, vel quod publica fama, secundum quam eiusmodi summam posuerat, minores illos numeros contemperat.

Quod vero praeterea subiungit in clauos, ac reliquum apparatus argenti talenta expensa fuisse mille ducenta triginta duo, ad illud referendum videtur; vt computarit clauos, quos, vt supra ostendi, enumerauerat, quaternos in singulis laterculis quinque cubitorum. Ita vt in singulis parietibus, tecto, & pavimento Sancti Sanctorum, vt dixi, clauis computarentur quatuor & sexaginta. Iam vero computare oportet in vniuersa domo superficies huiusmodi quadratas vicinum cubitorum, quarum in pavimento Sancti sunt duae; totidem in tecto; in singulis parietibus longioribus, qui alti sunt cubitos triginta, sunt ternae; in reliquis duabus simul ternae; vnaquaeque enim habet vnam & dimidiatam. Itaque sunt omnes superficies computatae tredecim. In Sancto Sanctorum denique sunt omnino sex. atque adeo vniuersae erunt nouendecim. has si per sexaginta quatuor multiplicaueris, inuenies clauos mille ducentos sexdecim, totidem talenta pendentes, iuxta Eupolemi; nam sexdecim talenta, quae supersunt in reliquo apparatu, expensa fuisse significat.

Quod sane Eupolemi testimonium multa supeditat nobis contra sacrarum rerum extenuatores argumenta satis firma; ex quibus vnum proponam, aut alterum, quae reliquorum esse possint exemplum. Quis enim sanae mentis non admiretur, huic homini Graeco, vim veritatis Diuinae penitus ignoranti, bene tamen conscio Regni Salomonici, eiusque ditionis, & Imperij, quod pene non esset prae sua tenuitate cum Graecorum Imperio conferendum, huic, inquam, homini credibilia videri sacrarum litterarum testimonia, quae ipsi etiam Christianis vix credi posse videantur? vnde factum est, vt sacris historijs illa

4600000

COLLATIO talentorum sacrae Scripturae cum talentis Eupolemi.

108000
12
216000
108
1296000
1017000
2313000
2
4626000

1232

SVMMAM talentorum in clauos templi impensa

64
19
576
64
1216
1232
16

EUPOLEMIS quis nam fuerit.

taui sane quam maxima ad suos vniuersiusque A sensus veluti ad amissum exactissime redigantur. Huc igitur in iudicium vocamus figmenti illius inuentores, qui putarunt centum millia talenta auri sacrae Scripturae totidem sculos, nec quidquam praeterea propter Eupolemi auctoritatem, fuisse existimandos. Hos certe, si audisset Eupolemus, iniquos sui sensus expositores proculdubio appellasset; qua enim ratione ex centum sculorum millibus quadragies sexies centena talentorum millia conficiantur nisi forte haec etiam, vt illa ad nihilum redigantur talenta.

Sed quamuis aduerius proteruam, & inscitiam hanc pene incredibilem tam multa proferamus argumenta; non tamen propterea quis existimet velle nos communia quaeque proferre, aut quae, & quanta illa fiat, quae proferimus, ignorare; nam praeter aureorum numerum, quem paulo ante proposui, libuit ipsam auri, & argenti molem immensam, quam talentis computauimus, Geometrica dimensione expendere; numeros enim facile proferimus, rem vero aliquam, cuius partes tam immenso numero computauerimus, vix vnus aliquis reperitur, qui viderit: at cubitis, vel palmis cubiculum aliquod metiri, quod huius molis esset capax, cuius esse poterit in promptu. Aurum ergo facile ad formam cubicam potuit reuocari. Nam in tabula ponderum prima cubitus cubicus Hebraeorum auro plenus pendet talenta ducenta sexdecim; per quem numerum si diuiseris numerum talentorum auri inuentum, habebis quingenta cubica talenta auro impleri potuisse. Ex quo colliges, quod si cubiculum componas decem cubitorum quadratum, altum quinque; vel decem longum, quinque latum, decem altum illud auro solido impleretur. Itaque quotiescunque quacumque ratione numeros composueris tres, quorum inuicem multiplicatio quingenta reddat, ij numeri mensuras ubicumque tibi dabunt.

Sed longe melius est, ad cubicam rationem, numerum reuocare, extracta enim Arithmetica, ratione à praedicto numero radice cubica tanta erit in cubitis sacris longitudo, latitudo, & profunditas massae auri: Haec autem moles auri summae perfectionis est, quae perfectio auro vniuerso tribuenda cum minime sit, pro rata parte, qua illud à perfectione summa deficiet, hoc latius exteferet; vt facile liceat conijcere latum cubicum auri minimum fuisse octo cubitorum. Hunc autem cubitorum numerum placuit ad palmos Romanos primum reuocare. Nam in tabula proportionum septima cubito Hebraeorum respondent palmi Romanorum tres cum octingentis octoginta vna millesimis quem numerum octies cum multiplicaueris, affirmaris octo Hebraeorum cubitos palmis Romanis aequales, fuisse octo & viginti, cum octoginta & vna ducentisimis partibus. Itaque tam longum, latum, & altum fore affirmabis cubiculum molis aureae solidae cuius haec est dimensio capax. Pari quoque ratione inuenimus in eadem tabula palmos Hispanicorum, quibus praedictae mensurae respondent, triginta cum trecentis sexaginta duabus, trecentisimis septuagesimis quintis.

Ab his vero non longe diuersa fuit ratio inuestigandae dimensionis argenti, quamuis oportuerit talentorum numerum ad vncias reuocare; quod ex tabula numismatum secunda facile praestari potuit; in ea enim scorum tres illos nu-

CVBITVS Cubicus Hebraeorum plenus auro quanti penderet. 108000 | 500 116

7 1/2

OCTO CVBITI cubici quot palmos Romanos efficiant.

3 1/2 1/2

28 2/3

30 2/3 1/2

OCTO CVBITI cubici quot palmos Hispanicos efficiant.

1017000. Tabula numismatis habetur in Apparatu fol. 430.

meros cubitorum inueniam mille millium primum, deinde decem millium, ac tandem septem millium; quibus in tabula respondent vnciarum numeri, qui in margine positi sunt. Eorumque summam collegi, ac tot argenti vncias affirmavi à Dauide Salomoni relictas. Deinde in tabula ponderum quarta, in qua argenti moles expenditur, notavi digito cubico Hebraeorum tredecim vncias respondere, per quem numerum partitus quoque sum eum, quem collegeram, vnciarum numerum; & affirmavi massam illam argenti tot digitis cubicis contineri. Huius denique postremi numeri radicem extraxi, quae est maior digitis quadringentis octoginta nouem, minor vero digitis quadringentis nonaginta. quam demum ad cubitos reuocavi, & fuerunt cubiti viginti & digiti nouem, vel digiti decem. Ex quo mox liquet totam domum oraculi argento solido compleri potuisse, siquidem argentum omnino non fuit summe perfectum, quanto à perfectione defuit, tanto praedictae domus capacitatem excessit. Hunc porro cubitorum numerum ad nostras mensuras reuocavi, fuitque aequalis palmis Romanis duobus & septuaginta, cum vndecim trigesimalis, qui numeris respondet palmis Hispanicis triginta cum trecentis sexaginta duabus trecentisimis septuagesimis quintis.

Haec porro tam ingens auri, argenti que copia eo maior esse videbitur, quod licet tota ad templi apparatus, & ornamenta parata fuisse existimetur; ad impensas tamen templi fere nihil fuisse videatur; quippe cum in alendis operis, atque solvendis, in extruendis machinis, in subuehendis oneribus, atque in alijs innumeris rebus, quae in aedificijs sunt necessariae, nihil ex huiusmodi auri, vel argenti summa imminutum sit. Nam in Paralipomenis sic legimus: Intulit igitur Salomon omnia, quae voverat Dauid pater suus: Hebraice: sanctificationes Dauid patris sui: Septuaginta: Sancta Dauid patris sui. Haec vero quae fuerint indicat subiungens: argentum, & aurum, & vniuersa vasa posuit in thesauris Domus Dei. Ea vero, quae Sancta sunt, nefas esset in manus artificum, aut mercatorum dare, ac prophana reddere. Quapropter ea omnia oblata illata quidem fuere, ibique conseruata, donec templi cultus, & religio prophanata non fuit. Quibus tam amplissimis, atque inauditis pene donarijs cumulus accessisse videtur gemmarum, quarum minima moles precio, atque aestimatione plerumque maior est alia auri, & argenti summa quantumuis maxima. De his vero, quarum certa ratio reddi non potest, nulla reddetur.

Sed quid, inquires, expendendum supererat Salomoni, cum de Dauide magnitudinem aedificandae domus cogitante haec verba legantur: Et ob hanc causam ante mortem suam omnes praeparauit impensas. Multa expendens Lyranus, quae à Salomone leguntur huic operi adiuncta fuisse sic locum exposuit: Omnes, id est, aliquas de omnibus, inquit, quia Salomon multas addidit: sicut dicitur, omne animal fuit in arca Noe, quia de singulis speciebus fuerunt aliqua indiuidua, vthabetur in Genesi. Sensus igitur Lyrani est omnis generis praeparasse impensas. Sed omnem abstulit difficultatem Hebraicus sermo, qui sic habet: Parabo nunc ei, dixerat prius, & subiungit: & 19. & 20. parauit Dauid in multitudine 277 larab, quae vox significat multa, aut multiplicata; qua Deus etiam appellatur in Psalmo: Ciuitas regis magni. Signi-

DIGITO cubico Hebraeo tredecim vncias respondent.

Digiti 489. vel 490. Cub. 20. dig. 9. vel 10.

TOTA DOMUS oraculi argento solido compleri potuit quod expensum est.

7 1/2 30 2/3 1/2

NIHIL DE rota auri & argenti summa, quam obtulit Dauid, extruendo templo erogatum fuit.

2. Paral. 5. §. 1.

2. Paral. 22. §. 5. Nicolaus de Lyr.

QVOMODO intelligatur Dauidem praeparasse omnes impensas domus Domini.

Genes. 6. §. Parabo nunc ei, dixerat prius, & 19. & 20. Genes. 6. §. 3.

1. Paral. 21. V. 15. Num. 16. V. 3. D. A. V. I. D. praeparavit omnes, impensas, pro virtibus suis.

QVID SV-perfuit praeparandum Salomoni.

THE SA V. rus, quem legavit David Domino locupletare potuisset plura regna

Significat etiam satis, sufficientia: vt in Paralipomenis: Sufficit iam, cesset manus tua: & in libro Numerorum: Sufficit vobis, quia omnis multitudo sanctorum est: Vt propterea bene verterit Vulgatus, omnes impensas, quasi sufficientia diceret, quae possent sufficere, cum viribus, & potentiae Dauidis collata, non vero cum domus magnificentia, & gloria, cuius paulo ante meminerat, propterea subdit: Haec praeparata fuisse vbi liphne, ad facies mortis suae, ante mortem suam, quasi morti proximus, vt propterea nondum potuerit votis suis, ac desiderio satisfacere. Quibus ipse Dauid Prophe-tice subscribere videtur; quippe qui relatis cen-tum millibus talentis auri, & reliquis, quae ob-tulerat, Haec verba in Regio codice Hebraico subdit: Et super haec addes: Septuaginta & ad haec adde.

Sed quid opus est immorari in ea re confirman-da, cuius sunt plenae sacrae historiae, quae to-tae videntur posita in recensenda propemo-dum infinita hominum multitudine, lapidum magnitudine, & perfectione lignorum, atque alijs huiusmodi quamplurimis a Salomone com-paratis? Sed quo plura referuntur, vt huius aedificij incredibiles thesauros confirmet, eo magis inardescit animus cupidus mirum in mo-dum cognoscendi, vnde nam Dauid potuerit thesaurum cogere, qui certe plures provincias, ditiones, & regna locupletare potuisset; & quo tandem abierit, & pene extinctum recesserit; vt fere nullum extet rei tam memorandae vesti-gium? Cui tamen dubitationi, vt plene satisfaciam, sequentibus, prout doctrinae ratio postula-bit, respondere curabo.

QVA RATIONE

POTVERIT DAVID TAM immensum thesaurum in tam exigua ditione coacerua-re. Vbi de magnifi-centia regni Sa-lomonis.

Cap. XLIIII.

I quidem per tempus licuisset propositae quaestioni pro me-ritis respondere, plane speraf-sem nulla alia in re plenius sat-isfactum iri. Verum epilogi angustijs, ac finis iam diu de-siderati, a quo non longe absumus, contempla-tione permoti, cogimur summa tantum capita attingere, inquit us veritatis lux quaedam efful-get, quae ex sana mente, acutioribusque inge-nijs omnes dubitationum tenebras facile discu-

tiat, propellat, illustret. Ostendam igitur, faci-lius fuisse Dauidi Regi toti Israel dilectissimo, ex diuite, prompto, alacrique populo, & in votis Deo promittendis, ac soluendis paratissimo, ac praeterea ex muneribus, ab exteris etiam Regi-bus oblatis, hostiumque praeda, tantam auri, ar-gentique copiam cogere: quam sub hos saeculi veluti fines, rerumque omnium angustijs, sum-maque inopia fidem illis ipsi sacra auctoritate firmatis fidem habere. Insinuabo igitur, & quantum fieri poterit, demonstrabo, quibusnam vijs, quibus auxilijs, & vnde tantam auri, diuitiarumque copiam aggregarit. Thesauri igitur coaceruantur subditorum tributis amplissimis, regionum vesticulibus certis, ijsque maximis; Regum, & amicorum muneribus cumulatis, ac tandem hostium spolijs, praedaque opulen-tissima. Quae omnia bona a maximis orbis im-perijs desiderio tentata potius, quam vsu, & exercitatione tractata, in vnum Dauidis impe-rium, quasi in proprium locum confluisse viden-tur. Siquidem Dauidis Regnum opulentissimum fuisse testantur etiam sacrae literae pluribus in locis: adeoque gloriose de eo loquuntur, vt nul-quam melius. Ac primo felicem Dauidis regis dis-cessum e viuis enarrans sacer textus, haec verba subiungit: Et mortuus est Dauid in senectute bona, plenus dierum, & diuitijs, & gloria. Quantas au-tem diuitias cumulauerit Dauid, vel ex ecogno-sci potest; quod sub finem vitae testamento le-gavit tantam auri, argenti, preciosorum lapi-dum, aeris Corinthiaci, ac ferri copiam, vt om-nium hominum conceptus superare videatur: & an-fam nonnullis dederit, vt quod certe negare non audent, perperam saltem interpretari con-entur: ac praeterea nos pro sacrarum literarum defensione, eiusque certissima, firmissimaque veritate tuenda, atque non minus ab ignoratio-nis incurfibus, quam a malignitate proteruorum vindicanda, arma fumere coegerint.

Initio tamen animaduertendum est nos Dau-idis Regnum cum Salomonico iure optimo con-iunxisse. Siquidem huius vberiore rationem reddunt sacrae litterae: Ac primum in Paralipo-menis. Auri pondus, inquit, quod afferebatur Salo-moni per singulos annos sexcenta sexaginta sex ta-lentia auri: excepta summa, quam Legati diuersa-rum gentium, & negotiatores afferre consueverant, omnesque Reges Arabiae, & Satrapae terrarum, qui comportabant aurum, & argentum Salomoni. Et infra: Omnia quoque vasa, inquit, conuiuij regis erant aurea, & vasa domus saltus Libani ex auro purissimo, argentum enim in diebus illis pro-nibilo reputabatur, siquidem naues Regis ibant in Tharsis cum seruis Hiram, semel in annis tribus, & deserebant inde aurum, & argentum, & ebur, & simias, & pauos.

Porro auri summam retulit primum historia Regum. Sumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad regem Salomo-nem. Deinde vero liber Paralipomenon: Tule-runtque inde, inquit, quadringenta quinquagin-ta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomo-nem. Haec vero quae diuersa videtur esse talen-torum supputatio nulla ratione contraria esse, infra suo loco ostendetur. Allati porro argenti summam neuter Historicorum retulit; tametsi perspectum sit in ipso contextu, argentum pari-ter allatum fuisse; vt vel hac ipsa ratione osten-datur, argentum ea tempestate nullius fuisse pretijs,

REGNUM Dauidis, & Salomonis diuitijs cumulatissimum.

1. Paralip. 29. V. 28.

2. Paral. 9. V. 13. 14. S V M M A tributorum quae Salomoni soluebantur singulis annis.

DIVITIAE Salomonis, & ciuitatis Ieru-salem tempore Salomonis.

3. Reg. 9. V. 28. 2. Paral. 8. V. 18.

pretij, aut aestimationis: quod saepe retulit hi-storia sacra.

Ipse quoque liber Paralipomenon: Magnifi-catus est igitur, inquit, Rex Salomon super om-nes Reges terrae prae diuitijs, & gloria. Et iterum. Exercuit etiam potestatem super cunctos Reges a flumine Euphrate vsque ad terram Philistinorum, & vsque ad terminos Aegypti. Tantam-que copiam praebuit argenti in Ierusalem, quasi lapidum, & cedrorum, tantam multitudinem, ve-luti sycomororum. Haec eadem retulisse videtur historia Regum. Salomon autem, inquit, erat in ditione sua, habens omnia regna a flumine ter-rae Philisthij vsque ad terminum Aegypti, offe-rentium sibi munera, & seruientium ei omnibus diebus vitae eius. Vnde factum est, vt merito ex his omnibus veluti summam collegerit ipse-met Salomon dicens: Coaceruaui mihi argentum, & aurum, & substantias Regum, ac prouincia-rum.

Quae omnia sacrae Scripturae testimonia, quamuis certam aliquam copiae, diuitiarumque rationem continere videantur; tamen nullus erit tam habes ingenij, qui non videat aliquid mag-num, & excellens, eiusmodi magnifica commemo-ratione contineri. Illud certe perspicuum est triplici ratione diuitias a Salomone paratas; quae etiam ratione omnia replentur Principum, siue Rerumpublicarum aeraria; mercium comporta-tione; agrorum cultura, & fructibus; ac denique pascuis, falinis, & id genus alijs. Ad quae tria ca-pita Reipublicae prouentus retulit Cicero; dum damna a proximo bello illata recenseret: Cum hostium copiae, inquit, non longe absint, peco-ra relinquuntur, agricultura desertitur, nauiga-tio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decimis, neque ex scriptura vectigal conseruari potest.

Verum enimvero licet adhuc prouentus Re-gios in tres partes cum Afconio distribuere canonem, oblationem, indictionem. Canon in vniuersum significat omnia constituta vectiga-lia, quae Regum imperijs coeua sunt, quod His-pani appellarem, las tercias Reales. Oblatio vsur-patur pro solutionibus tertiae, aut quartae, vel cuiuscumque partis in mercionia statuae, quod diceremus, alcuala, Itali gabella. Indictio denique est, quam veteres collationem vocabant, sic dicta quod a Principe populi indicitur, ab eisque exi-gitur, Graeci συμβολη, nos impositionem, vulgo pecho. Quae omnia quam breuissime exa-minanda sunt; vt videre possimus, num aliquid hac ratione inuenire possimus, quod cum praedi-cto thesauro consentiat.

Nos vero in his recensendis ordinem seque-mur, quo nos deducunt sacrae Scripturae testi-monia, quae haec eadem referant; & in primis Indictionem, siue tributum indicare videtur liber Paralipomenon: Auri pondus, inquit, quod affere-batur Salomoni per singulos annos, ac si dicat in-dictio, dictum populi tributum sexcenta sexagin-ta talenta auri. Vbi animaduertendum est maxime auri pondus dici, non autem aestima-tionem, aut valorem, vt recta via nos incedere comprehendamus, cum talenta sacra semper ad pondus reuocamus. Tabulam igitur numisma-tum primam aggressi, comperimus tributum 1009800 hoc, vnde decies decies centena millia, ducenta 100980 & octo scutorum Romanorum millia, & septin-genta octoginta scuta exaequasse; volumus

11208780 genta octoginta scuta exaequasse; volumus

tamen prius lectorem admoneri ex hac summa Tom. 3. App-detrahendam esse illam eius partem, qua a per-par. Par. 22. fectissimo auro allatum aurum defecisse putabi-lib. 2. cap. 35.

Huiusmodi vero tributum quibusnam potif-mum populis fuerit impositum, indicat inquit, Paralipomenon liber. Omnem populum, qui de-relictus fuerat de Hebraeis, & Amorrhaeis, & Pherezaeis, & Heuaeis, & Iebusaeis, qui non-erant de stirpe Israel; de filijs eorum, & de poste-rioris, quos non interfecerant filij Israel, subiungit Salomon in tributarius, vsque in diem hanc. Tri-butarios Hebraice mas, quod tributum signifi-cat, censum, aut vectigal, quod corpore soluitur, aut substantia; vtrumque enim ex aequo si-gnificat vox. Primum enim apud Isaiam contra Assur prophetantem: Et iuvenes eius vectigales Foreirus erunt: Foreirus bene conuertit, & electi eius in ibid contributionem erunt. sed certe substantiae tri-butum frequentius vsurpatur. In Threnis: Prin-ceps prouinciarum facta est sub tributo. Et iterum. Rex Assuerus, inquit, omnia terram, & ciuitas maris insulas fecit tributarias. Hoc enim, quod nunc fecisse dicitur Salomon, non ipse pri-mus, aut sine antiquorum exemplo fecit; cum in libro Iudicum legamus: Postquam autem confor-tatus est Israel, fecit eos tributarios, & delere noluit. Sed quod genus tributum huiusmodi gentibus fuis-set impositum non ea solum voce, quam exposui-mus, significauit liber Paralipomenon, sed alia quoque superaddita ghobed; vt propterea Re-gius codex, tributum seruile, interpretetur. Ab hoc vero seruitutis tributo liberos fuisse Israe-litas Salomonis beneficio, & benignitate, tradit liber Regum; qui cum hanc eandem extraneo-rum seruitutem reatulisset, subdit: De filijs au-tem Israel non constituit Salomon ghobed, ser-uire quemquam, sed erant viri bellatores, & mi-nistri eius, & principes, & duces, & praefecti cur-rum, & equorum. Cuius loci vberiore expo-sitionem interposuimus, ac iustum loci commen-tarium scripsisse videtur Iosephus illis verbis: Salomon autem Rex reliquas Chanaanearum, quae Libanum montem vsque ad urbem Amathen incolebant, & imperium eius detrectabant, sub ditionem suam redactas, tributa pen-dere coegit. Hoc est quod voce mas, significa-tur, & per singulos annos certum numerum seruorum, & co-

2. Paral. 8. V. 7. 8. Q V I B V S nam populis imposita fuerit tributi Salo-monis Indi-ctio: Foreirus bene conuertit, & electi eius in ibid contributionem erunt. sed certe substantiae tri-butum frequentius vsurpatur. In Threnis: Prin-ceps prouinciarum facta est sub tributo. Et iterum. Rex Assuerus, inquit, omnia terram, & ciuitas maris insulas fecit tributarias. Hoc enim, quod nunc fecisse dicitur Salomon, non ipse pri-mus, aut sine antiquorum exemplo fecit; cum in libro Iudicum legamus: Postquam autem confor-tatus est Israel, fecit eos tributarios, & delere noluit. Sed quod genus tributum huiusmodi gentibus fuis-set impositum non ea solum voce, quam exposui-mus, significauit liber Paralipomenon, sed alia quoque superaddita ghobed; vt propterea Re-gius codex, tributum seruile, interpretetur. Ab hoc vero seruitutis tributo liberos fuisse Israe-litas Salomonis beneficio, & benignitate, tradit liber Regum; qui cum hanc eandem extraneo-rum seruitutem reatulisset, subdit: De filijs au-tem Israel non constituit Salomon ghobed, ser-uire quemquam, sed erant viri bellatores, & mi-nistri eius, & principes, & duces, & praefecti cur-rum, & equorum. Cuius loci vberiore expo-sitionem interposuimus, ac iustum loci commen-tarium scripsisse videtur Iosephus illis verbis: Salomon autem Rex reliquas Chanaanearum, quae Libanum montem vsque ad urbem Amathen incolebant, & imperium eius detrectabant, sub ditionem suam redactas, tributa pen-dere coegit. Hoc est quod voce mas, significa-tur, & per singulos annos certum numerum seruorum, & co-

3. Reg. 5. V. 13. INDICTIO operariorum ex Israel ho-noraria, non seruilis, haud alia certe quam militaris, cui nimirum sti-pendia, & alimenta ministrarentur, & tempus ap-tem eorum commodis, & quieti relinqueretur; vt ex eadem historia plane manifestum esse potest. Iam vero de oblatione secundo loco aperte loquitur liber Regum, qui cum eadem sex-centa sexaginta sex auri talenta retulisset: Ex-cepto eo, inquit, quod afferebant viri, qui super vectigalia erant. De his, demum qui ad cano-nem pertinere videntur, postremo loco differe-mus, de quibus longior aliquanto erit disputa-tio. De secunda vero oblatione, quam dixi ab Italis

3. Reg. 10. V. 15. C A N O N Tributi spe-cies. OBLATIO Tributi spe-cies. Italis

3. Reg. 10. V. 15. C A N O N Tributi spe-cies. OBLATIO Tributi spe-cies. Italis

Italys appellari gabella, à nostris Alcauala, haec A verba subiungit: & negotiatores, vniuersique...

IN QVOD differat negotiator ab infitore.

Tom. 3. Ap. par. par. 1. lib. 3. cap. 22. NEGOCIATORES, & infitores tributari Salomoni soluebant.

CANON Salomonis duplex. 3. Reg. 10. 7. 15. 2. Par. 9. 7. 14.

Numeror. 13. 7. 33. & cap. 14. 7. 34. & 36. 3. Reg. 4. 7. nem Israel, qui praebebant annonam Regi, & domui eius; per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant.

QVAM LA- te pacuerit Dicitio vniuersiue que ex praefectis vestigalium.

DE CANONE Regum. 3. Reg. 10. 7. 15. 2. Par. 9. 7. 14. QVOT REGES soluerint tributa Salomoni.

terra, inquit, desiderabat vultum Salomonis, ut audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius. Et singuli deferebant ei munera, vasa argentea, & aurea, vestes, & arma bellica, aromata quoque, & equos, & mulos per annos singulos. Qui autem fuerint Reges hi, quiue Satrapae in iplo eodem libro Regum habetur expressum; vbi & Regni Salomonici magnitudo describitur, & id, quo multis alijs ditioribus, ac regnis praestabat quippe quod esset totum simul: Salomon autem, inquit, erat in ditioribus suis, habens omnia regna à flumine terrae Philistijm vsque ad terminum Aegypti: offerentium sibi munera, & seruientium ei cunctis diebus vitae eius. Et infra: Ipse enim obtinebat omnem regionem, quae erat trans flumen Euphratem, à Thapsa vsque ad Gazam, & cunctos Reges illarum regionum: & habebat pacem ex omni parte in circuitu. Habitabatque Iuda, & Israel absque timore villo, vnusquisque sub vite sua, & sub ficu sua à Dan vsque Bersabee cunctis diebus Salomonis. Tunc enim opere completum fuisse arbitrantur interpretes sacri, quod Abrahamo primum à Domino fuerat promissum dicente: Semini tuo dabo terram hanc à flumine Aegypti vsque ad fluiuium magni Euphratem, Cimaeos, & Cenezaeos, Cedmonaeos, & Hethaeos, & Pheraeos Raphaim quoque, & Amorrhaeos, & Chanaanicos, & Gergeaeos, & Iebusaeos. Eademque Israeli deinde promissa fuere sub Moysse. Ponam autem, inquit, terminos tuos à mari rubro vsque ad mare Palaesinorum, & à deserto vsque ad fluiuium.

Regnum Christi Dei, & hominis eiusdem fere limitibus, ac terminis, quibus Salomonis Regnum continebatur, definiuit Pfaltes, vt nullis omnino finibus contineri indicaretur; quippe quod completurum esset terrarum orbem vniuersum: Et dominabitur à mari vsque ad mare, non alia certe haec, duo maria intelligenda esse videntur ab ijs, quae exposuerat liber Exodi. Rubrum scilicet mare ad meridiem situm, & mare Palaestinae, hoc est, Mediterraneum pertingens montis Libani partem Aquilonarem. Et à flumine magno Euphrate, vsque ad terminos orbis terrarum, ad oras videlicet Mediterranei maris, quas vltra terra non extenditur ad Occidentem; vt propterea subdat: Coram illo procident Aethiopes, transmarini, & inimici eius terram lingent: supplices veneraturi Regem suum. Reges Tharsis, & insulae munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent, & adorabunt eum omnes Reges terrae, omnes gentes seruient ei. Quae omnia, vt dixi, ad regnum Christi proprie, ac vere respiciunt, quem omnes omnium gentium Reges adoraturi sunt: vt recens natum adorauerunt Magi, qui Ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: ubi est, qui natus est Rex Iudaeorum? vidimus enim stellam eius in Oriente, & venimus cum muneribus adorare eum. Tamen, vt sanctissimus Augustinus affirmat, & ipsius psalmi titulo optime confirmat, In Salomone, figura certe qualicumque adumbrata est, in Christo autem ipsa veritas praesentata. Nam praeter ea, quae de Regni limitibus iam diximus, Salomoni veluti in figura Reges Tharsis mittebant aurum de Ophir, & insulae, quas infra ostendemus. Reges Arabum, vt supra vidimus ex libro Paralipomenon, & Saba, cuius Regina aurum, & aromata detulit Salomoni. Aethiopes quoque Salomoni venerati sunt; cum quibus foedere, & matrimonio

con-

coniunctus fuit, non sine magno Christi, & Ecclesiae sacramento. Quae omnia laudem hanc vnani, ac maximam Regum Salomonis tribuunt, quod sua amplitudine, maiestate, & gloria Regnum potuerit significare Iesu Christi Regum Regis, & dominantium Domini, toto terrarum orbe diffusum.

Et certe illud cuius perspectum satis esse crediderim, ex dictis colligi latiore multo fuisse Salomonis ditionem, quam quae Palaestinae terminis contineretur. quippe quae praeterea, Samaritiam contineat, & Syriam, Idumaeam, & Chaldaeam, Arabiamque fere vniuersam desertam, Petream, & Foelicem. Cuius Imperij magnitudinem agnouit etiam Eupolemus singulis regionibus affirmans iniunctum fuisse, vt operarijs templi necessaria ad victum in singulos menses suppeditarent. Scripsi quoque, inquit apud eundem Eupolemum Salomonem, in Galilaeam, & Samaritidem, & Moabitidem, & Amonitidem, & Galaaditidem, vt eis ex regione necessaria suppeditent in singulos menses: enumeratisque triticis, ac vini Coris: Oleum vero, inquit, & alia suppeditent eis ex Iudaea, Victimae vero in esum carniū ex Arabia. Haec tenent ex Eupolemo. Sed haec altioris sunt considerationis, ac studij. Nunc enim nihil exquirendum est aliud, quam de rebus, aut prouentu huius Imperij, quod sequenti capite aggrediemur.

Palaeestina, Samaria, Syria, Chaldaea, Arabia Salomoni seruebat. Eupolem. supra velatus cap. 25. huius libri. EPISTOLA Regis Salomonis.

PROPHEZIA Imperij Israelitarum completa tempore Salomonis. Genes. 15. 7. 18. 19. 20. & 21. Exod. 23. 7. 31.

DE ANNO CENSVM

SALOMONIS, REGNI

libertate, & opibus.

Cap. XLV.

PERAE precium esse existimauit, aliquam inire rationem, quantum auri, tum argenti summam quotannis allatam expendere, probabilis saltem coniectura, possimus. Et quidem tributis praetermissis, quae, vt ostendi, vndecim excedunt, quos vocant milliones; ipsos prouentus canonis & oblationis hac fortasse via non erit difficile inuestigare. Perspectum quidem est in sacris literis Hiramum Salomoni centum viginti auri talenta misisse. Ea vero singulis annis fuisse missa indicare videtur ipse contextus: Aedificauerat Salomon, inquit, duas domos, id est, domum Domini, & domum Regis, Hiram Rege Tyri praebente Salomoni ligna cedrina, & abiegnā, & aurum, iuxta omne, quod opus habuerat. Et post pauca subdit, veluti exponens hanc auri summam, quam retulera: Misit quoque Hiram ad Regem Salomonem centum viginti talenta auri. quae ne quicquam putaret semel tantum fuisse missa, & non singulis annis, haec, quae sequuntur verba sub-

TRIBVTVM Regis Hiram Salomoni. 3. Reg. 9. 7. 10. & 11. Ibid. 7. 14.

con-

Iungit: Haec est summa expensarum, quam obtulit Rex Salomon ad aedificandum domum Domini, & domum suam, & Mello, & murum Ierusalem, & Hesen, & Magedo, & Gazer. Variablis locum hunc explanare conatus, sic primum illum conuertit: Et haec summa est vectigalis, quod Salomon Rex exegit cum aedificaret aedem Domini, & aedes suas, deinde cum & Mello &c. Deinde in notationibus: Hebraice, inquit, & haec est res, quam ascendere fecit Rex Salomon, cum &c. Vel. Haec est res tributi, propter quam exegit Rex Salomon &c. nempe vt aedificaret, id est. Haec est autem causa ob quam tributum exegit, id est, vt aedificaretur. Vel potius haec est ratio tributi, quod indixit Chananaeis Salomon, nempe vt aedificaret. Iste pertinet ad verbum sequentem, cuius initium est: Omnibus populis &c. Haec ille, qui varias loci interpretationes ex Rabbini mutatus fuisse videtur, quorum omnium constans sententia est, tributum, vel, vt rectius dicam, vectigalis mentionem fieri. Id quod ipsa Hebraica lectio plane complectitur. tributum, vel vectigalis, vocem enim מַסַּח masas, paulo superius exposuimus, & ostendimus in quo differat à seruitutis tributo exteris nationibus imposito. Huiusmodi enim Israelitis impositum fuisse videtur, atque amicis, qui foedere potius, quam belli subiectione iungebantur. Septuaginta in Complutensi: Haec summa distributionis, quam obtulit Rex Salomon &c.

Id vero, quod distributionis nomine indicare voluerunt Septuaginta, expressit magis Chaldaeus Paraphrastes: Et haec est ratio tollentium tributa, quos praeposuit Rex Selomoh, ad aedificandum domum Sanctuarij Domini, & domum suam, & aggerem, & muros Ierusalem &c. Ac si dicat, hac eadem ratione, hoc eodem talentorum numero, indixit Salomon tributorum praefectis, quibus aedificia domorum, aggeris, siue Mello fuerant commissa; vt exigerent singuli suae ditionis tributa. Hac enim fere eadem phrasi vsus est liber Paralipomenon, vbi omnes Reges terrae affirmat munera attulisse Salomoni, vasa aurea, & argentea כְּסֵפָה דְבָר שָׁנָה debar sanah basana, verbum anni in anno: aptissime sensum conuertit Vulgatus; per singulos annos.

Tributa porro ad aedificationem Mello, quibus fuissent imposita, & à quibus exigerentur indicat ipse liber Regum. Qui cum Ieroboami futuri Regis Israelis facta percensere aggredere-

tur: Et haec est, inquit, causa rebellionis aduersus eum, nempe Roboam, quia Salomon aedificauit Mello, & coaequauit voraginem ciuitatis patris sui David. At cum deinde ipsa rebellionis series enarraretur, vniuersum Israel nuncium mississe ad Roboamum Salomonis filium his verbis refertur: Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Iugum vero, & imperium hoc Salomonicum ad tributa spectasse domui Israel imposita, nemo non intelligit. Componamus igitur iam simul vniuersa, & certe comperimus imposita tributa ad aedificandum aggerem, vel Mello tot, ac tanta fuisse; vt propterea rebellauerit Israel aduersus Salomonis domum. Quippe quem ad eiusmodi iusta tributa admittenda, & persoluenda, aedificandae scilicet, & amplandae domus Dei ratio impulerat; Salomonis de-

inde

AMOR, ET Reuerentia Israelis in Salomonem.

POST MORTEM Salomonis Rebello.

HIRAM Salomonis Tributarius.

Eupol. supra relatus cap. 25. huius.

3. Reg. 10. v. 10.

REGINA Sabba voluntarie soluit Salomoni, quae tributum.

IEROBOAM defectionis auctor.

3. Reg. 11. v. 28.

3. Reg. 4. v. 8.

1. Paralip. 29. v. 7. & 8.

Auri talenta 5000 Argenti 10000.

QVOT TALenta soluerint duodecim tributa Salomoni.

inde sapientissimi Regis amor, studium, ac reuerentia in officio continuerit, vt etiam aedificijs absolutis, atque perfectis, à solutione tributi non cessarent; quibus causis deficientibus subsequuta Salomonis morte, Roboamum deprecantur primum, vt ab exigendo tributo cessaret; quo non audiente, hostiliter ab eo decem tribus receperunt, Ieroboamum secuti, qui partem quandam eiusmodi tributorum exegerat.

Sed cum huiusmodi tributorum ratio centum viginti aureorum talentorum fuisse dicatur; videre iam oportet, an ab omnibus, an vero à singulis tribubus haec eadem exigetur? Nam quod Hiramus tributis, aut vestigialis nomine tantundem persoluerit, vel ex eo colligi videtur, quod ab Eupolemo fuerat olim memoriae proditum. Dauid filium Cis, a quo Syros euerfos, qui ad Euphratem fluium habitantes, & Comagenem, & Assyrios, qui in Galadana, & Phoenices; exercitum quoque duxisse in Idumaeos, & Ammonitas, & Moabitas, & Ituraeos, Nabataeos, & Nabdaeos. Item bellum inuulisse Suroni Regi Tyri, & Phoeniciae, quos etiam coegit tributa Iudaeis pendere. Ecce, iam inde à Dauidis temporibus tributa soluerat Tyrius; vt facile liceat conijcere summam illam centum viginti talentorum fuisse tributis, aut subditis regionibus fuisse imperatum. Huc fortasse respexit Regina Sabba, ipsa quoque prudentiae studiosissima, quippe quae centum, viginti talenta auri vitro obtulerit, inter donaria Salomoni; vt se veluti subiectam fatetur, eandem persoluens summam, quae subiectis regionibus fuerat imperata. Quae omnia in eam nos sententiam facile inducent, vt arbitremur singulis tribubus tantundem fuisse imperatum, quarum vna quaeque certe non multo minor esset, vt inferiora Tyrio principatu.

Et quidem cum rebellions fit mentio quae tributorum grauissimum pondus est consecuta, Ieroboam commemoratur eiusdem defectionis caput, & auctor, qui non totius Israelis collegisse tributa dicitur, sed vnus tantummodo tribus. Videnturque Salomon, Ieroboamum adolescentem bonae indolis, & industrium, constituerat eum praefectum super tributa vniuersae domus Ioseph. Longe autem diuersa haec ratio tributi fuit ab ea, quam duodecim alijs praefectis iniunxerat, vt praebent annonam Regi, & domui eius. Primus enim horum Benhur enumeratur in monte Ephraim, quae ditio eadem est, quae domus Ioseph appellatur, & Ieroboamo tradita fuisse narratur; vt aliae quoque prouinciae ibidem enumeratae totidem principibus traditae fuisse intelligantur, qui quotannis colligerent similem talentorum summam, quam ipsi quoque singuli mensibus singulis in thesauros Regis inferrent.

Haec autem tributis ratio incredibilis certe non videbitur ei, qui in memoriam reuocauerit Principes tantum, Proceres, & Tribunos, ac Centuriones populi sponte semel obtulisse auri talenta quinque millia, ac solidos decem millia, argenti talenta decem millia. praeter alia metalla, ac dona quam plurima; eximij valoris, & precij. Nam si argenti talenta ad aurea reuocentur, diuisa nimirum summa decem millium talentorum per numerum duodenarium sient auri talenta octingenta triginta tria cum tertia talenti parte. Qui numerus si priori talentorum aureorum numero addatur, sient oblata talenta triginta tria

A supra quinque millia octingenta, cum quinque duodecim talentis partibus. Quod si tributum duodecim tribuum in vnam summam colligamus, cum singulae tribus soluerint centum viginti argenti talenta, sient talenta quadraginta supra mille quadringenta. qui numerus certe minor est, quam quarta pars talentorum, quam sponte Principes obtulerant. Quare cum eisdem populis vnuerfum hanc, quam dixi, summam singulis Salomonici Regni annis facillime soluisse, credendum est.

Quae si vera sunt, vt multis sane coniecturis videntur esse probata; esse quidem hic census annuus Salomonis mille quingentorum sexaginta talentorum aureorum, ex multiplicatione collectus duodecim tribuum, & Regis Tyrij.

Qui felicissimi Imperij tam immensi prouentus facile posse confirmari videntur, ex prouentu cuiusdam partis eiusdem Imperij; eotempore, quo in summam miseriam redactum fuisse refertur à Iosepho, tum propter Aegyptiacam seruitutem, tum vero maxime propter auaritiam, & fordissimofque negligentia mores; Oniae pontificis illius antiqui Oniae liberalibus, honestissimisque moribus aduersi. Nam cum Iosephus alter eiusdem Oniae ex sorore nepos pro eodem Onia, & Israelitico populo Hierosolyama ad Ptolomaeum Ephanem legatus accessisset, sexdecim talentorum millia se daturum tributis nomine pollicitus est, & opere compleuit. Sed de hac re praestat historicum audire Iosephum de illo altero Iosepho quem dixi loquentem: Cum dies, inquit, auditionis venisset, qua addenda erant vestigalia, licitabantur ea nobiles, suae quisque patriae; & cum ad octo millia talentorum colligerentur e vestigialibus Coelestriae, Phoenicesque, & Iudaeae, ac Samaritiae, accedens Iosephus culpabat illos licitatores, tanquam de composito tam paruum Regi pretium promitterent. Se enim paruum duplum numerare licitis Regi damnatorum confiscationibus, quae prius publicis solebant accedere. Haec ille.

Ex quo facile licet conijcere legatum hunc, qui probe nouerat, mille quingenta sexaginta auri talenta ab eisdem prouincijs cum quibusdam alijs superadditis, fuisse olim Salomoni tributa, quae si decies ad rationem argenti multiplicata reuocentur, fere sexdecim efficerent talentorum millia: probe etiam nouisse totidem talenta se posse ex illis quatuor prouincijs colligere, quae eo minoris pretij, & aestimationis essent, quo Aegyptio talento maius erat Hebraicum. ex quo etiam talentorum discrimine sperabat sibi, suisque sumptus, atque prouentus facile suppeditari potuisse. Neque cum spes sua fellit, aut promissa Regi defuerunt; horum enim soluta, seruataque fides gratiam Regis maximam promeruit, & patriae felicitatem: Vfus siquidem est, eodem Iosepho teste, ea prosperitate Iosephus per annos duos & viginti.

Sed quanta sit vestigialium Salomonis multitudo ad nostram rationem exigamus. Et primum in nostra numismatum tabula prima adinuenimus praedictum censum fuisse scutorum Romanorum vigesies sexies decies centena, ducenta quinquaginta & quatuor millia, octingenta. Eademque paria fuisse ducatis Hispanorum ter & vigesies, decies centenis, centum sexaginta sex millibus. Et quoniam tabulae illae summam computant auri perfectionem, neque existimamus aurum census summae fuisse perfectionis, ab eadem summa duodecimam partem eiusdem

10000
12
833 1/3
6833 1/3

1440.

ANN VVS census Salomonis.

120
13
360
120
1560.

IOSEPH Oniae legatus ad Ptolomaeum.

IOSEPHUS 12. antiq. cap. 4.

IOSEPHI legati inducitur, ac solertia

HEBRAICUM talentum maius Aegyptii

26754800.

Tabula numismatis I. habetur in Appendix. fol. 426. QVOT SCVtorum Romanae monetae fecerint vestigialia Salomonis. 23166000. QVOT DVcatu Hispanorum fuerit vestigial Salomonis.

eiusdem summae sustulimus. Itaque, aurum existimamus duorum & viginti graduum esse potuisse; vt sunt aurea fere omnia Hispanica nostra, supersunt igitur, duodecima parte sublata, Romana scuta monetae quater & vigesies mille millia, & sexaginta sex millia nongenta. Hispanici vero ducati semel & vicies millies milleni, & ducenti triginta quinque mille, & quingenteni.

Sed cum adhuc multa supersint in hunc censum redigenda, illud certe omnem humanam fidem superare videretur, quod ad loci adhuc, finiumque Imperij Salomonis angustias pertinet, quae certe angustiae si cum Assyriorum, vel Romanorum finibus, & amplitudine conferantur, tanto ab his illae superari videntur, quanto illius prouentus horum redditus, & vestigalia superauerint. Cui certe dubitationi vel vnus Cicero facile poterit satisfacere; cum id quod ille de vniuersa Asia dixerat, dum illam reliquis praeferret Romani Imperij prouincijs, id omne vna Palaestinae regio quasi suo iure sibi vindicet. Ceterarum prouinciarum vestigialia quiritis, inquit, tanta sunt, vt his ad ipsas prouincias tutandas vix contenti esse possimus. Asia vero tam opima est, & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudinem earum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris antecellat.

Quibus sane verbis duo prudenter proponit nobis Cicero in conferendis regionum prouentibus, ac fructibus maxime animaduertenda: Primum est, vt ratio sumptuum, & expensarum, ex ipsis prouentibus accurate deducatur in primum alterum est, vt regionis vbertas maxime attendatur. Et primum quidem, si diligenter expendatur, haud difficile ostendet Salomonis Imperium mirabili sapientia, perpetuaque pace administratum, facile opibus antecelluisse ipsum Romanum Imperium, quod vi, belloque partum, vi, belloque, tum externo, tum maxime interno perpetuo fuit in officio continendum. Cuius rei qui testes exquiret, facile indicabit, D cuius se nullas Romanorum historias vel à limine salutasse.

Ego vero meo muneri fecisse satis existimabor, si vnum tantum proposuero huius rei argumentum. Illud erit ex Strabone de Hispania nostra loquente. Reliqua autem, inquit, Iberiae pars à Betica, haec autem est plurima, à Consulari viro regitur, memorabilem exercitum habens ad tres circiter legiones: Haec ille. Quod si haec Hispaniae pars soli, terraeque latitudine ceteris sane non maior, quamuis bonitate, & vbertate omnium fortasse maxima, militum tamen octodecim millibus munienda fuit, nec paucioribus potuisset in officio contineri: quid quaeso de ceteris Imperij prouincijs sentiendum est? Plurima certe fuit Romani Imperij affluentia, sed quae plerumque expeditionibus exhausta, ipsum coegerit Romanum populum tributis subijcere. Id quod haud obscure significauit idem Cicero, quem iterum libenter appello, quippe cum in vno Cicerone Senatibus populi Romani vniuersi testimonio contineantur, cum illius testimonia audiente, atque probante Romana Republica fuerint confirmata. Vbi est, inquit ille, septies millies festerium, quod patet in tabulis, quae sunt ad Opis? funestae quidem illius pecuniae, sed tamen quae nos, si ijs, quorum erat,

non redderetur, à tributis possit vindicare. Haec ille. Ego vero quae de vno Imperio populi Romani in exemplum adduxi, de omnibus alijs orbis Imperijs similiter sentiendum esse existimauit. Quorum immensa propemodum vestigialia, non modo necessariae in hostes expeditiones absumebant; sed plerumque etiam voluntarij luxus, prodiga bonorum temerariaque profusio, portentosae erectae moles, colossi, thermae, amphitheatra, porticus, scissae rupes, perfossi montes, aequatae valles; deducti fontes, deflexi fluij, & cum immenso mari structurae contendentes; vt nil omnino placere posse videretur, nisi quod confici posse non putaretur. Qua in re tendente aduersus naturae vires hominum pertinacia, vna deerat diuitiarum affluentia; cum ipsum mare, si aureum esset, pertinaci hominum conatu absumeretur. Quod longe aliter in eo Imperio, de quo est nobis sermo, accidisse compertum est; quod summa sapientia quippe à Deo indita administrabatur, cuius Rex, & regnum de hac vna re decernere potuissent, de qua olim etiam cum Moyses decernatum fuisse ab eodem populo cognoscimus, quod populus plura praestare ad templi, aut tabernaculi aedificationem conaretur, quam ipse rex, aut dux accipere vellet. Iussit enim Moyses praecanis voce cantari: Nec vir, nec mulier quidquam offerat vltra in opere Sanctuarij. Neque in alendis suis ministris, equitibus, equis, militibus, aut operarijs quidquam ex huiusmodi vestigialibus impendisse, infra patebit. His enim omnibus necessaria supeditabant Regis praefecti.

Nam, quod ad regionis vbertatem spectat, non est opinor, cur pluribus persequar; cum plena sint sacra eloquia. Hanc enim terrae bonitatem, & vbertatem proposuit, populo illi pluribus argumentis, & exemplis Deus; vt illum induceret ad promissam primis illius gentis parentibus terram, dimissa vberima quoque Aegypto, perquirendam. Hanc terram merito cornu filium olei, duplici pene aenigmate vsus, vocauit Isaias. Vinea, inquit, facta est dilecto meo in cornu filio olei. Cornu vocat montes regionis huius propter eminentiam, & propter excellentiam potissimum, filium olei propter pinguedinem. Cornu, inquam, quod oleo plenum pingue sit, & fere semper oleo manans. Quae omnia ad Ecclesiae Catholicae vbertatem, & caelestium bonorum affluentiam indicandam referenda esse, potissimum videntur, quae tamen terrena illa soli vbertate significabatur.

Sed ne nihil intactum à dubijs remaneat, illam ipsam regionis huius vbertatem in dubium quodammodo reuocare videntur nonnulli; ea potissimum ratione, quod nunc funesta admodum terrae illius facies, pristinam illam deformem quoque fuisse manifesto indicio comprobet. Quorum dubitationi pluribus possem sacrae Scripturae testimonijs satisfacere, quae cum non vacet expendere, praetermittere potius statuo, quam vt minus honorifice rem grauius, ac pro meritis tractem. Quod si quis forte velit omnem dubitandi occasionem omnino à se amouere; is legat attentius Isaias Prophetae caput trigessimum secundum, in quo post enumeratam Regis Christi iustitiam, sapientiam, prouidentiam, ceterasque generosi principis virtutes praeclearas, & admirabiles, ac principatus sui affluentiam, & caelestis scientiae

NIMIA prodigalitas, & luxus, Reipublicae ruina.

LIBERALITAS populi Hebraei in Templum, & in tabernaculum.

Exod. 36. Nec vir, nec mulier quidquam offerat vltra in opere Sanctuarij.

3. Reg. 4. v. 27.

VBERTAS, & bonitas terrae promissionis.

Isai. 5. v. 1.

ECCLESIAE vbertas significata per vbertatem terrae promissionis.

ADVENTIEN- te vbertate Ecclesiae, cessauit vbertas terrae promissionis.

REDDITVS ac census Salomonis pinguiores Imperio Romano.

Cicero pro lege Manli.

EXPENSARUM ratio ab ipsis prouentibus deducenda.

IMPERIVM Romanum vi belloque partum, vi belloque administratum.

Strabo lib. 3.

Ciceronis laus.

Cicero Phil. 2. ROMANA Respublica tributis aliando subiecta.

vbertatem, ad terrenae illius vbertatis perditionem explicandam accedit; vt indicaret, propterea eam vbertatem olim regioni illi concessam fuisse, quod haec noua esset successura, qua adueniente illa tanquam ad finem non amplius necessaria, cessaret.

Isai. 32. V. 11. 12. & 13. I S A I A S praedixit desolationem terrae promissionis.

Osee. 9. V. 14.

CVR NVNC Palaestina antiquae vbertatis signa non retineat.

DEVS Palaestina vberissimam prius fecit deinde omni vbertate destitutam reliquit.

PALAESTINA vberior quam Asia.

DE CLASSIBVS

SALOMONIS AVRVM,

argentum, gemmas, alias-

que merces ex Ophir

afferentibus.

Cap. XLVI.

VIDQVId de auro referatur, quod ex Ophir Salomoni Regi maximo nauibus ex Aegyptiaco sinu missis afferebatur, plurimi certe faciendum est. Id enim sacrae literae tanti faciunt, vt magnificentiae Salomonis, & opum pene innumerabilium hanc vnam, quasi potissimam rationem assignare videantur.

OPHIRIeam nauigationem magnificiunt Scripturae sacrae.

OMNIA vasa Salomonis aurea.

Ait enim sacer historicus: Et omnia vasa, quibus potabat Rex Salomon, erant aurea, & vniuersa suppellex domus saltus Libani de auro purissimo: non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis.

Huius vero opulentiae rationem reddidit, quia, inquit, classis Regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis; deferens inde aurum, & argentum. Et in libris Paralipomenon: Omnia quoque, inquit, vasa conuiuij Regis erant aurea, & vasa domus saltus Libani ex auro purissimo.

Argentum enim in diebus illis pro nibilo reputabatur. Huius item magnificentiae rationem reddens subdit, siquidem naues Regis ibant in Tharsis cum seruis Hiram in annis tribus, & deferabant inde aurum.

Quae omnia iisdem fere verbis retulit Iosephus; Sed & pocula, inquit, ex auro solido parauit, & ex lapide precioso, & in vsum conuiuij singulari arte fabricata, reliquamque omnem suppellectilem regiam ex auro fieri curauit; nullum enim argento in commercijs erat precium. Porro effectum illius Indicae nauigationis assignare volentes sacrae literae concludunt, Magnificatus est igitur Salomon super omnes Reges terrae prae diuitijs, & gloria.

Igitur ex hoc capite facili negotio rimari possumus Indicae nauigationem praecipue ad tantam auri, opumque copiam, Salomonem euexisse. Res autem tota describitur in libris Regum.

Classem quoque fecit Rex Salomon in Afiongaber, quae est iuxta Ailath, in litore maris Rubri, in terra Idumaeae. Quod Iosephus exponit factum fuisse in Aegyptiaco sinu in quodam loco ad Mare rubrum, qui nominabatur Afiongaber.

Hic autem Berenice vocatur, non procul ab Ilana vrbe. Misitque Hiram in classe illa seruos suos viros nauticos, & gnaros maris cum seruis Salomonis. Qui serui Hiram qualesnam fuerint, explicat Idem Iosephus, & in hac quoque classe, inquit, magnificentia Hiram Regis amici fuit. Misitque Hiram in classe illa seruos suos viros nauticos, & gnaros maris cum seruis Salomonis.

Qui serui Hiram qualesnam fuerint, explicat Idem Iosephus, & in hac quoque classe, inquit, magnificentia Hiram Regis amici fuit. Misitque Hiram in classe illa seruos suos viros nauticos, & gnaros maris cum seruis Salomonis. Quam regionem sic describit Iosephus: qui nauigantes cum Regijs procuratoribus in regionem Indiae olim Sophiram, nunc auream terram nominatam &c. Talentorum autem numerum explicat liber Regum: sumptum, inquit, inde aurum quadringentorum viginti talentorum detulerunt ad Regem Salomonem.

Haec eadem Indica nauigatio in libris Paralipomenon sic habetur. Tunc abijt Salomon in Afiongaber, & in Ailath ad oram Maris rubri, quae est in Terra Edom. Quo in loco illud animaduertendum est tantam fuisse duorum Regum classem, vt ad eam inuisendam, & in extremos vsque terrarum fines emittendam potentissimus Rex vsque ad ipsum Mare rubrum, ad fines scilicet Imperij sui accedere dedignatus non sit.

Ex quo patet apertissime classem illam ob magnam auri, rerumque preciosarum copiam, quam inde afferbat, cordi Salomoni fuisse mirum in modum. Subdit autem sacer textus, misit autem ei Salomon, Hiram per manus seruorum suorum naues, & nauitas gnaros maris, & abierunt cum seruis Salomonis in Ophir, tuleruntque inde quadringentorum viginti talentorum detulerunt ad Regem Salomonem.

3. Reg. 10. V. 21.

Ibid. V. 22.

2. Par. 9. V. 21.

20. & 21.

ARGENTVM diebus Salomonis pro nibilo reputabatur.

Iosephus 8. antiq. cap. 2.

Ibid. V. 22.

INDICA nauigatio praecipua causa opum Salomonis.

3. Reg. 9. V. 26.

Ioseph. 8. antiq. cap. 2.

OPHIR vberissimam gentium

Ibid. V. 12.

Iosephus 1. dem.

OPHIR idem, quod terra aurea.

Ibid. V. 28.

HIRAM etiam naues Salomonis misit.

Iosephus 1. dem.

OPHIR idem, quod terra aurea.

Ibid. V. 28.

SALOMON ad videndam classem ad Mare rubrum profectus est.

Ibid. V. 18.

QVOD talenta auri attulerunt ex Ophir naues Salomonis.

dringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad Regem Salomonem. Vbi illud est etiam obiter adnotandum quod in libris Regum auri pondus ex Ophir allati dicitur fuisse quadringentorum viginti talentorum, In Paralipomenis vero quadringentorum quinquaginta. Iosephus denique ait allata fuisse Salomoni ex Ophir talenta circiter quadringenta, eandemque classem paulo post affirmat attulisse auri talenta sexcenta sexaginta sex, non annuato, quod priuati negotiatores mercati sunt.

3. Reg. 9. V. 28. 2. Paral. 8. V. 18.

Sed certe si rem omnem suo pondere, iustaque trutina perpendamus, nihil est quod nos faciat haesitare. Siquidem illa ipsa sapientia Salomonis quae praecedebat sapientiam omnium Orientalium, & Aegyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus, nam dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis quasi arenam, quae est in littore maris: Illa, inquam, ipsa sapientia argumento nobis est non contemnendum diuitiarum, & opum sapientissimi Salomonis. Nulla enim res magis ad diuitias acquirendas, easque in immensum augendas conducit, quam sapientia.

Salomon ergo cum praepediri se videret, quo minus singulis quibusque annis eam, quam cuperet, posset cogere auri summam, seu propter viarum, & itineris immensum longitudinem, siue propter negotiationis difficultatem: nisi tertiam quoque rationem addas, quam assignat Eupolemus, quod scilicet effloresceret etiam in nauibus miserit Salomon, paterno fortasse exemplo ductus, qui aurum ex Indicijs illis fodinis efoderent, quae res longius profecto tempus exposcebat: ad maiorem lucri certitudinem, vberioreque opum affluentiam asportandam, non vna tantum classe contentus, plures etiam fabricasse conijcitur: easque singulis quibusque annis misisse, quarum vnaquaeque tertio quoque anno rediret. Vnde factum esse putamus, vt prima classis, quae tertio anno a sui discessu redijt, attulerit auri talenta illa quadringenta viginti. secunda vero classis, quae item tertio anno a sui discessu reuersa est, attulisset etiam credatur auri talenta illa quadringenta quinquaginta. tertia vero classis, quae similiter tertio quoque anno redijt, protulerit illa auri talenta sexcenta, sexaginta sex. qua ratione crescente hominum industria, effossum multitudine, auri cupiditate, ac negotiatorum dexteritate, creuit etiam auri copia, lucrorumque prouentus.

Qua in re Iosephus eundem ordinem tenuisse videtur, quem sacra Scriptura seruauit, in referendis ijs, quae a Regina Saba dicta, gesta, donataque sunt Salomoni Regi, & inuicem a Rege accepta. Itaque locum Scripturae sacrae ita exposuisse videtur, vt putet sacram historiam, quam occasione lignorum a Regina Saba allatorum historiam instituerat, eandem de lignis etiam a classe ex Ophir allatis, post absoluta ea, quae ad Sabeam Reginam spectabant, resumpsisse, illis verbis: erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per annos singulos sexcentorum sexaginta sex talentorum auri.

Sed certe huic Iosephi interpretationi sese opponit quod a sacro textu non semel relatum est, & ab eodem Iosepho vsurpatum: naues nimirum tertio quoque anno redijisse: vnde cogimur vnum de duobus necessario affirmare: aut veram esse eam coniecturam, quam paulo ante didimus.

Salomon misit in Indiae etiam efflores auri.

Salomon plures classes diuersis annis in Ophir misit.

3. Reg. 9. V. 28. SACRA scriptura conciliatur.

2. Paral. 8. V. 18. Ioseph. 8. antiq. c. 2.

OPINIO Iosephi de talentis sexcentis sexaginta sex Salomonis.

3. Reg. 10. V. 14.

aximus de tribus illis classibus in Ophir tribus diuersis annis missis; aut hoc Regum textu fermone fieri de tributis Salomonis, vt a nobis paulo superius explicatum est: a Iosepho autem alia ab ijs fuisse relata, quamuis numero eaqalia. Tam vero illud hoc loco in primis notandum est in hac viuuerca auri summa, quae certe maxima est, nullam omnino mentionem factam fuisse de argento, de preciosissimis gemmis, de lignis aestimationis non minima, de alijs denique mercibus precij, & valoris immensi: quae omnia quemadmodum infinita propemodum fuerunt, ita maxime faciunt ad Salomonis magnificentiam, ac gloriam, ac diuitiarum vbertatem fusius indicandam.

Res sane ita describitur a sacro historico: Sed & classis Hiram, quae portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir ligna thiyina multa nimis, & gemmas preciosas. Et in libris Paralipomenon, sed & serui Hiram cum seruis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna thiyina, & gemmas preciosissimas. Quae ligna quam preciosa fuerint patet ex eo, quod in libris Regum subditur: fecitque Rex de lignis thiyinis fulcra domus Domini, & domus regiae, & cytharas, lyrasque cantoribus, non sunt allata huiusmodi ligna thiyina, neque vasa quae in praesentem diem. Et in Paralipomenis idem fere repetitur. de quibus, inquit, fecit Rex, de lignis scilicet thiyinis gradus in domo Domini & in domo regis, cytharas quoque, & psalteria cantoribus: nunquam vasa sunt in Terra Iuda ligna thiyina. Et Iosephus quasi explicans quae nam ligna ex Ophir allata fuerint, & quam preciosa sic loquitur, per idem tempus allatis ex aurea, sicut vocant, terra gemmis, & lignis pineis, ex hac materia fulcra templi, ac regiae fecit, eiusque parte vsus est ad instrumenta musica, cymneras, & nabla, quibus Leuitae diuinos hymnos solent accinere: nunquam autem ante hac tam elegans apportata fuerat. Sed nemo sic cogitet, quae nunc pinea ligna vocantur, quaeque ad alliciendo emtores hac appellatione maugonizant negotiatores, illis esse similia; illa enim aspectu scilicet materiam referunt, nisi quod candidiora sunt, & fulgentiora: id quod admonere officij nostri duximus, ne quis per ignorantiam in his discernendis fallatur. Haec ille.

Neque solum haec ligna, & gemmas ex Ophir Regi Salomoni allata esse putemus; quin etiam alia, quae plurimi aestimabantur, de quibus in Paralipomenis sic habetur. & deferabant, inquit, aurum, & argentum, & ebur, & smias, & pauos. Et Iosephus saepe a nobis hoc capite citatus eadem fere enumerat, nisi quod mancipia etiam ex Ophir allata fuisse dicit his verbis: multa enim nauigia Rex in mari, quod vocatur Tharsicum habuit, quae ad remotas gentes merces varias deferre iussit, pro quibus exportatis aurum, & argentum Regi deferabant, multumque eboris, & mancipia Aethyopica, & smias.

Postremo loco non est silentio praetereundum quod ita haec Indica nauigatio aestimabatur, ob lucri nimirum commoditatem, maximas, ac preciosissimas merces allatas, vt non modo spacium trium annorum in itinere, & reditu, vt Iosephi verbis vtatur, ac multae itineris difficultates non retardarent homines alioqui praediuites, de quibus haec dicit sacra Scriptura: Habitabatque Israel, & Iuda absque timore vno vnusquisque sub vite sua, & sub ficu sua, a Dan vsque Bersabee: verum etiam post multos annos Iosaphat Iudae Regem extimularint, vt eandem nauigationem resumeret: Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 10. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 4. V. 25. Iosaphat Rex classim in Ophir mittensperabat enim Salomonis imitatione maximam

3. Reg. 22. V. 49.

NAVFRAGIUM classis Iosaphat. 2. Paral. 20. V. 37.

2. Paral. 20. V. 36. 3. Reg. 22. V. 50.

INDICA nauigatio non humana solum sed diuina etiam sapientia feliciter effecta.

auri, copiam, & eximij valoris gemmas, & cerebras preciosissimas merces consequuturum. Rem sane his verbis expresse historia Regum, Rex vero Iosaphat fecerat classes in mari, quae nauigarent in Ophir propter aurum. Verum longe aliter res sortita est euentum, quam Iosaphat cogitauerat, siquidem ire non potuerunt, inquit sacer textus quia contractae sunt in Afiongabber. Huius autem infelicis, ac miserandi naufragij genuinam veluti causam assignat Eliezer propheta ad Iosaphat dicens: quia habuisti faedus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritaeque sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis. Inierat enim faedus Iosaphat Rex Iuda cum Ochozia impijssimo Rege Israel, qui & particeps fuit ut facerent naues, quae irent in Tharsis; tamen admonitus à propheta, atque cautiore effectus est. cum enim ait Ochozias filius Achab Regis Israel ad Iosaphat: vadant serui mei cum seruis tuis in nauibus; noluit Iosaphat. Quod factum argumento est Indicam illam nauigationem ob quam tanta auri, opumque aliarum copia Salomonditabatur, non Salomonis tantum sapientia, adhibitam, & ad finem vsque perfectam, absolutamque fuisse: sed Dei Optimi Maximi singulari prouidentia, qua, ut dictis staret suis, quibus vereregiam Salomonis in Deum pietatem, ac Religionem opibus, ac sapientia cumulare decreuerat; modum etiam, viamque Salomoni ob oculos, & praescripsit, & incedentem in ea adiuuit, & ad finem vsque felicissime perduxit.

DE TRIBVTIS, ET DONARIIS

Salomonis in vniuersum. Cap. XLVII.

2. Paral. 9. V. 23.

EX GENTIBUS tributum talentorum 666.

3. Reg. 9. V. 10.

AB HIRAMO tributum talentorum 120.

3. Reg. 11. V. 27.

EX DVODECIM tribubus tributum talentorum. 1440.

INSTITVTI nostri ratio postulat vt annuos redditus Salomonis cum aliorum Principum redditibus conferamus. Sed antequam id praestemus, in vnam veluti summam redigendum est quicquid collegimus Salomonis aera-rio singulis quibusque annis accessisse. Primo igitur loco sacrae litterae testantur ex gentibus Salomonis Imperio subiugatis tributis seruilis nomine, aurum, quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcenta sexaginta sex talenta auri. Secundo loco ex historia Regum annumeranda sunt ea talenta auri centum viginti; quae Salomoni misit Hiram Tyriorum Rex: quae supra probauimus singulis item annis ab eo Salomoni tributis nomine fuisse soluta vsque ab ipso Dauide, à quo Tyriorum Regnum tributarium effectum est, vt auctor est Eupolemus. His tertio loco adijcienda sunt tributa omnia, non quidem seruilia, sed honoraria, quae Salomon Duodecim tribubus Israel indixerat, vt Mello aedificaretur: patet id ex historia Regum. Hoc autem tributum fuit talentorum auri quadraginta supra mille quadringenta. Singulae enim tribus soluebant auri talenta centum

viginti: quod tributum vsque ad Salomonis obitum perseuerasse patet ex eadem Regum historia. His praeterea addenda essent illa talenta auri, & argenti, & quidquid ex Indica nauigatione Salomon accepit, Sed de his inferius suo loco dicemus.

Itaque si vniuersa Salomonis tributa in hac triplici serie relata in vnam summam redigantur inueniemus ad Salomonis aerarium singulis quibusque annis accessisse auri pondus immensum: nimirum, talenta auri viginti sex supra duo millia ducenta, quae aequivalent argenti talentis Hebraicis viginti sex millibus septingentis duodecim, talentis nimirum Atticis quinquaginta tribus millibus quadringentis viginti quatuor.

Hoc autem loco tria nobis in primis annotanda sunt. Primum est in tota hac tributorum serie nullam omnino argenti fieri mentionem, sed auri tantummodo: cum tamen compertum sit, tum ex sacris literis, tum etiam ex Iosepho argenti pondus annuum Salomonis immensum fuisse. Equidem ex sacris literis, dum de Indica nauigatione loquuntur haec habemus. Classis Regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum, & argentum. Pondus autem auri ex Ophir allati, ait, fuisse talentorum quadringentorum viginti, vel quadringentorum quinquaginta, argenti autem pondus non numerat; redditque rationem: Non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis: Ac si apertius diceret, maximam quidem argenti copiam ex Indicis illis fodinis fuisse relata; argenti tamen pondus ideo non describit; quia Salomonis actate argenti precium nullum erat. Cuius tam vilis aestimationis ratio assignatur in libris Paralipomenon, vbi post debellatos, ac imperio suo subiugatos cunctas Reges à flumine Euphrate, vsque ad torrentem Philistinorum, & vsque ad terminos Aegypti: subditur, tantamque copiam praebuit Salomon argenti in Ierusalem, quasi lapidum. Quod si argenti ratio aliqua habenda esset, decuplo maior computanda esset, quam auri: vt vel hac ratione tributa responderent aerario, & annui redditus Davidico legato, in quo auri centum millia talenta recensentur, argenti vero mille millia talentorum.

Sed illud Iosephi testimonium mirum in modum sententiam nostram confirmat. Multa nauigia, inquit, Rex in mare, quod vocatur Tharsicum, habuit; quae ad remotas gentes merces varias deferre iussit, pro quibus exportatis aurum, & argentum Regi deferrebant. Quod aurum explicans quantum fuerit; eadem, inquit, classis attulit Regi auri talenta sexcenta sexaginta sex: quantum vero argenti fuerit, ne verbum quidem facit. Cuius admirandi silentij, quasi rationem assignans, subdit; nullum enim tum argento in commercijs erat precium.

Sed forte luculentius est alterum eiusdem Iosephi testimonium, in quo de Templo, ac domo Regia Salomonis aedificatis loquens. Haec omnia, inquit, Salomon viginti annis perfecit, conferente magnam vim auri, maiorem argenti Hiram Tyriorum Rege. Auri deinde ab Hiram Tyriorum Rege Salomoni soluti tributis nomine summam enarrans, ait, fuisse talentorum centum viginti, praetermissis item argenti pondere, eoque sub silentij tenebris obuoluto.

Ibid. cap. 12. V. 18.

SVMMA talentorum. 2226.

TALENTA argenti. 5342.

1. Reg. 10. V. 22.

2. Paralip. 9. V. 26.

ARGENTI tributa Salomonis decuplo maiora, quam auri.

Ioseph. 8. Antiq. c. 2.

QUANTA argenti copia sub Salomonis imperio.

Ibidem.

Secun-

VECTIGALIA & donaria non numerantur.

3. Reg. 10. V. 14.

NEGOTIATORES Regis quot fuerint. 3. Reg. 10. V. 28. 29.

2. Paralip. 9. V. 26. 2. Paral. V. 26. 1. sine.

NEGOTIATORUM multitudo. Ioseph. lib. 8. antiq. c. 2.

1. Paralip. 6. 8. & 9. SALOMONIS sapientia.

Ioseph. 8. antiq. cap. 2.

3. Reg. 9. V. 12.

Secundum vero silentio praetereundum non erat in tota hac auri vectigalis summa nullam etiam eorum tributorum à nobis fieri mentionem, quorum explicatam summam ex sacris literis non habemus: tamen eam maximam fuisse non sit negandum. Sacer Historicus rem tantum innuit his verbis. Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per annos singulos sexcentorum sexaginta sex talentorum auri: excepto eo, quod afferebant viri, qui super vectigalia erant; & negociatores, vniuersique scruta vendentes, & omnes Reges Arabiae, ducesque terrae. Qui locus triplicis hominum generis mentionem facit, eorum scilicet, qui super vectigalia erant, negociatorum, & Regum ac principum, qui dona offerebant Salomoni.

Ac primo sciri certe non potest quot, quantaque fuerint vectigalia; tamen multa putanda sunt in tam opulento Regno, ac latissime diffuso. Negociatores etiam quot fuerint multo minus scire possumus, conijci facilius, ex eo quod sacrae litterae testantur de equorum solummodo mercatoribus. Liber enim Regum, Negotiatores, inquit, Regis emebant de Coa, & statuto precio perducebant: egrediebatur autem quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum quinquaginta: atque in hunc modum cuncti Reges Hebraeorum, & Syriae equos venundabant. Ecce quot negociatores fuisse credendi sunt in Aegypto, Palaestina, Syria, & alijs regionibus, ac prouincijs. Et in Paralipomenis; adducebantur autem ei equi de Aegypto, cunctisque regionibus. & iterum. Adducebantur autem ei equi ex Aegypto de Coa à negociatoribus Regis, qui ibant, & emebant precio quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta: similiter de vniuersis regnis Hebraeorum, & à Regibus Syriae emptio celebrabatur. haec de equorum emptionibus. quid de reliquis mercatoribus, ac negotijs dicendum esset?

Quod autem addit Iosephus, sententiam nostram mirifice confirmat. Mirandum autem, inquit, in modum per id tempus auctae sunt res Hebraeorum & tribus Iudae, populo ad agrorum colendorum studium conuerso. Pace enim fruente, & nullis bellicis tumultibus distracti, adhaec optatissima libertate auidè perfruentes, in hoc potissimum erant intenti; vt suas quicque facultates auangeret, & maioris precij faceret. Quae verba Iosephi ostendunt Salomonis tempore vniuersam pene populi multitudinem negociatores fuisse, nisi eorum vnumquemque malis ditissimum Principem appellare. Principum autem maximam multitudinem, qui Hierosolymis debebant, aperte describit historia libri Paralipomenon. Quod totum sapientiae Salomonis certe tribuendum est, qui vniuersis modum acquirendarum, augendarumque opum praescribere nouisset; quosque etiam exemplo alliceret suo. Deinde dum de auro Salomonis ex Ophir allato mentionem fecisset idem Iosephus; eadem classis, inquit, attulit Regi auri talenta sexcenta sexaginta sex: non annumerato, quod priuatim negociatores mercati sunt. Ecce iam apud Indos etiam Iudaei negociatores erant. quoniam fuisse credendi sunt in ceteris regionibus?

Tertio loco illud erat adnotandum, principum dona ex vniuerso terrarum orbe Salomoni oblata in singulos annos multa, & maximi valoris fuisse. Testantur id sacrae litterae. Ac de Sabaea quidem Regina: Venit in Hierusalem, Tom. 2. Explan. Pars 2.

inquunt, cum magnis opibus, & camelis, qui portabant aromata, & auri plurimum, gemmaeque preciosas. & paulo post. Dedit autem Regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas preciosissimas; non fuerunt aromata talia, vt haec; quae dedit Regina Sabaea Regi Salomoni.

De donis vero, quae à Regibus, ac Principibus terrae Salomoni offerebantur, mira sunt, quae sacrae litterae testantur. Vniuersa terra, inquit Historia Regum, desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius. Et singuli deferrebant ei munera, vasa argentea, & aurea, vestes, & arma bellica, aromata quoque, & equos, & mulos per annos singulos. Quo textu quot verba sunt, tot praecipuas animaduersiones desiderarent: quas tamen temporum angustijs praepediti lectoris studio, atque prudentiae committimus. Et in Paralipomenis. Magnificatus est igitur, inquit sacer textus, Salomon super omnes Reges terrae prae diuitijs, & gloria: omnesque Reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam, quam dederat Deus in corde suo, & deferrebant ei munera, vasa argentea, & aurea, vestes, & arma, & aromata, equos, & mulos per singulos annos.

Eadem fere Iosephus affirmat de Sabaea Regina loquens. Nec, inquit, contenta verbis indicasse, quanti Regem faceret, etiam muneribus suam erga illum obseruantiam testari voluit. viginti enim auri talenta ei donauit, & aromatum vim immensa aestimationis, lapillorumque preciosissimorum. Et paulo post. Fama, inquit, celeberrima per omnes circumquaque regiones de Salomonis virtutibus, ac sapientia diuagabatur: qua excitati plerique Reges, quo certiores de iam dictis fierent; visendi eius cupidine flagrabant, & exquisita munificentia studiosos eius se declarabant: mittebantur vasa tam aurea, quam argentea, & vestes purpureae, & omne genus aromatum; equi praeterea, currusque, & muli subuehendis sarcinis, qui vel robore, vel pulchritudine Regi placitari videbantur. Haec illi. Vtque hoc melius cognosceretur hunc equorum numerum maximum fuisse subdit. Quae omnia manifesto argumento sunt, eos vectigales redditus, de quibus sacra Scriptura certum numerum non assignat; ac praeterea Principum, ac Regum terrae dona innumera ad supremum diuitiarum apicem Salomonem euexisse. Itaque non immerito censent aliqui hanc incertam opum summam multo maiorem fuisse ea, quae paulo ante annuo tributo soluta fuisse probata est. Quae causa fuit, cur Salomon post erogatam infinitam auri, & argenti massam extruendo aeterno numini templo, & sexcentis alijs aedificijs, de quibus ipse testatur: magnificauit opera mea: aedificauit mihi domos &c. & extruxi mihi piscinas. quarum vnam Nehemias grandis opere constructam vocat; adhuc tamen dixerit: coaeruaui mihi argentum, & aurum, & substantias Regum, & Principum.

SALOMONIS CENSVS ANNI CVM Assyriorum, Persarum, Graecorumque redditibus conferuntur. Cap. XLVIII.

QUATVOR imperia Assyriorum, Persarum, Graecorum, Romanorum.

Herod. lib. 10. v. 1.

Herod. lib. 3.

DARIVS primus tributa instituit Persarum imperio. Ibidem.

Plin.

Herod. ibid.

EX VIGINTI Satrapijs Persici imperij tributum nominata. 14560.

Plinius lib. 12. cap. 14.

NUMERATIS iam annuis Salomonis tributis, reliquum est aliorum Regnorum, atque Prouinciarum tributa breuiter examinare. Qua re cognita facilius deinde cum his alienarum nationum tributis nostra illa Salomonis comparabimus. Et quoniam quatuor potissimum Imperia à Daniele propheta recensentur, futura à prima Hebraici Regni inclinatione vsque ad illud Imperium toto terrarum orbe diffundendum, quòd à Christo Domino iam institutum est, ac toto iam orbe diffusum; hoc est Assyriorum Imperium, Persarum cum Medis coniunctum, Graecorum, ac denique Romanorum; cum omnium horum tributis tributa item Salomonis conferemus.

Sumatur igitur exordium ab Assyriorum Imperio; quod certe quemadmodum fuit omnium antiquissimum: sic etiam ditius, vt suo loco probabimus, ac per multas Asiae praesertim regiones latissime diffusum. Vt enim sacrae litterae testantur, Assuerus omnem terram, & cunctas maris Insulas fecit tributarias, & regnavit ab India vsque Aethiopiā super centum viginti septem Prouincias. Hoc igitur Imperium, quantum per singulos quosque annos tributum nomine aerario Regio intulerit, incertum omnino est: cum in toto Assyriorum Regno nulla fiat certa vectigalium, tributiuue mentio. Primus enim, vt auctor est Herodotus Halicarnassaeus, qui tributa statuta, fixaque indidit, fuit Darius Hystaspis filius, Persarum Rex: Qua de re ob hanc tributum formulam institutam, Capelus, verbo Graeco, id est, Institor vocatus est. Etenim sub Cyro, atque deinde sub Cambyse, nihil dum fuerat circa tributa institutum, sed munera iam offerebant, inquit Herodotus. Transseamus igitur ad tributa Regni Persarum, quae primus Darius adinuenit, & viginti Prouincias, quas Graeci Satrapias vocant, Plinius Praefecturas, constituit, earumque singulis Praesides praefecit, taxato, quod penderetur tributo per nationes. Has ergo Herodotus Satrapias ab Hellesponto ad Indiam vsque sigillatim percensens, & quicquid vnaquaeque quotannis pensitaret enarrans, tandem summam colligens. Quibus in vnum contractis, inquit, ad Euboicum computum exigebantur in summam annui tributum à Dario talentorum quatuordecim millia, quingenta, & sexaginta. Aethiopes praeterea, & Colchos, aliosque populos munera in Persidem quotannis afferre consueuissent, tradit Herodotus; inter quos insignis erat pensitatio Arabum, qui millena quotannis talenta turis offerebant. Turis autem optimi pretium Romae, Plinio teste, nummorum sexdecim erat in singulas libras. Nummum autem Atticae dragmae, vel denarij Ro-

A mani quartam partem fuisse compertum est ex nostris Commentarijs. Itaque si millena turis talenta per sexaginta duas libras cum dimidiatā, quas pender talentum Atticum multiplicaueris: inuenies allati turis fuisse libras quingentas supra sexaginta duo millia; Quas iterum si per quatuor denarios multiplices, inuenies illud pretium fuisse denariorum ducentorum quinquaginta millium. Hos si per sex millia dragmarum diuiseris, efficies talenta attica quinquaginta duo cum duabus item talenti tertijs.

Ex quibus omnibus illud vnum, quod praecipuum erat, in animo facile colligimus, vniuersa Persici Regni tributa computando talenta Euboica, quae Budaeco minora sunt, ac si Attica essent, fuisse talenta Attica, quatuordecim millia sexcenta duo cum duobus praeterea tertijs.

Collatio autem reddituum Salomonis cum redditibus Regni Persarum facile fiet; si in memoriam reuocemus annua tributa Salomonis fuisse aurea Hebraica talenta, duo millia ducenta viginti sex, quae si per tredecim multiplicaueris, iuxta morem Herodoti, fient talenta argenti Hebraica viginti octo millia nongenta triginta octo. Haec si duplices, sicut Attica talenta, quinquaginta septem millia octingenta septuaginta sex; quae fere quadruplo plura sunt, quàm talenta annua Darij. Quòd si argenti ratio haberetur, quod in singulos annos Salomoni soluebatur, essent quadragies fere plura, quàm haec omnia Persarum tributa.

Iam vero quid de Alexandri magni Imperio dicemus, qui celerius aleae iactu, vel fulgetrae potius emicantis in modum inuistatum, & in gradum nulli alij imitabilem, Regnum Persarum inuasit, certe in tam breui temporis spatio sciri vix potest, quot quantaque annua tributa Alexandro rependerint infinitae propemodum subiectae nationes, amplissima Regna, prouinciae remotissimae, nulli antea, praeter vnum fabulosum Herculem aut Bacchum accessibiles. Indiae enim maiorem partem peragravit Alexander, vt ipse idem Aristoteli praecceptoris scripsit. Quare multo latius patuit Alexandri Imperium, quam Darij: adiecit enim ad Persarum Regna Indiae partem; adiecta Macedonia paterna haereditatis regno, Graecia ipsa, alijsque prouincijs, etiam sponte Alexandri Imperio subiectis.

Hanc rem multis iam persequitur Iustinus, Quintus Curtius, Plutarchus, & quicumque de Alexandri rebus gestis scripserunt. Tanta enim fuit Alexandri modestia, tanta comitas, & morum facilitas; vt haec vna potentissimos alioqui Sogdianorum populos facili negotio vicerit, qui neque potentiae fama territi, neque Macedonum armis victi, cesserant aliquando. Tantus erat terror in omnes Asiae, & Indiae populos, vt vna eademque die ad duo legatorum millia receperit; qui nomine eorum, à quibus mitterentur, duorum item millium vrbium claues ei obtulerunt: multo antequam in eorum sinibus Graecorum arma conspicerentur. Hinc non immerito Scytharum populi, vt auctor est Herodotus, qui Cyrum potentissimum Persarum Regem & vicerrant, & interfecerant, & caput illius humano sanguine totum obruerant, Alexandro libentissime manus dederunt. Itaque gentes vniuersas vel potentia, & armis vicit, vel comitate & modestia deuicit.

Iustinus quidem, qui res ab Alexandro gestas dili-

TURIS pretium Romae. Plin.

TALENTVM Atticum libras pendit 62 1/2.

TALENTVM Atticum dragmas continet 6000.

TRIBVTA Persici Regni talenta Attica. 15017 1/2. Bud. lib. 4. de Asse.

COLLATIO tributorum Salomonis cum tributis Persarum.

TRIBVTA Salomonis talenta Attica argenti 57876.

IMPERIVM Alexandri rebus gestis.

IMPERIVM Alexandri quam late peruenit vsque in Indiam.

IMPERIVM Alexandri maius Persico.

Iustinus, Curtius, Plutarchus in Alexandro.

Herodotus in Alexandro.

diligentissime persecutus est, sub mortem eius varia animorum sensa subsecuta esse percenset: Iugentibus nimirum alijs optimum parentem, alijs contra exultantibus, ac si hostem amisissent, feueritatemque morum euasissent. Principes, inquit Iustinus, regna, & imperia, vulgus militum thesauros, & grande pondus auri, velut inopinatam praedam spectabant. Erant enim in thesauris centum millia talenta, & in annuo vectigali tributo trecenta millia. Haec ille.

Inst. lib. 13.

VECTIGALIA Regni Alexandri talenta 300000.

Bud. de Asse lib. 4.

ALEXANDRO dicitur Salomon.

ALEXANDRI exercitus.

Q. Curtius lib. 3.

PRAEDA thesauri Susiani. Idem lib. 5.

PRAEDA thesauri Arabiae.

Codicis vero fides, quod ad annua vectigalia spectat, atque tributa, haud immerito suspecta esse videtur Budaeco, tum quòd Historicorum nullus thesauri nomine dignam censeret annui redditus tertiam partem; tum vero maxime quòd triginta talentorum millia potius, quàm trecenta cum enumeratis Alexandri opibus, & sumptibus magis viderentur congruere. Verum licet mendoso Codici fidem praestemus plenissimam: nihilominus solum pauperiorem Salomone facimus Alexandrum. Ille enim tenuiore reddito vberiores potuit cumulare thesauros illos, quos sacrae litterae testantur; hic vberiori prouentu vix minimam illius thesauri partem potuit conseruare. Neque id mirum, cum in alendis, ac pretio conducendis vsque ab ipsa Graecia ducentis fere millibus peditum, quadraginta millibus equitum, duobus millibus currum, nauigijs actuarijs duobus item millibus, triremibus trecentis supra duo millia, tanta prouentuum vbertas vix satis esse potuerit; vt vel mediocriter in huiusmodi rebus bellicis erudito apertissime patet. Quod ex eo confirmari potest: quod cum infinitam propemodum auri, argenti, aureorum vasorum, purpuratarum vestium, ac gemmarum copiam congecessisset; nihilofecius sub Alexandri mortem centum tantummodo talenta millia in thesauris reperta sunt. Cur tam exigua pecunia in tam pingui tributo? quia nimirum multo maior erat expensarum summa, quàm tributorum prouentus.

Quòd autem immensa fuerit thesauri copia, quae è deuictis Persarum Regno in Alexandri potestatem redacta sit; patet ex Quinto Curtio, qui de gaza folius Damasci loquens post deuictum Darium: Iacebant, inquit, totis campis opes regiae, illa pecunia stipendio ingenti militum praeparata, ille cultus tot nobilium virorum, tot illustrium faeminarum, aurea vasa, aurei fraeni, tabernacula regali magnificentia ornata, vehicula quoque à suis destituta, ingentis opulentiae plena, &c. & paulo post, quippe tot annorum incredibili & fidem excedente fortuna cumulata. Et alibi de praeda Susi loquens. Vt vero, inquit, urbem intrauit, incredibilem ex thesauris summam pecuniae egressit, quinquaginta millia talentum argenti non signati forma, sed rudi pondere. Addit Plutarchus purpurae hermoniacae talentorum quinquaginta millia. Et iterum. Alexandro traditur Arbela regia supellectili, Darijque gaza repleta; quatuor millia talentum fuere; praeterea preciosae vestes, totius exercitus opibus in illam sedem congestis. Et de Persopolis praeda loquens ait: Multas vrbes refertas opulentia Regia, partim oppugnauerat, partim in fidem acceperat: sed vrbis huius diuitiae vicere praeterita; in hanc totius Persidis opes congefferant Barbari, aurum, argentumque cumulatum erat, vestis ingens modus, supel-

lex non ad vsum modo, sed ad ostentationem luxus comparata. Et infra subdit: Ingens pecuniae captivae modus traditur, prope vt fidem excedat: ceterum aut de alijs quoque dubitamus, aut credimus in huius vrbis gaza fuisse centum, & viginti millia talenta.

Strabo item de thesauris Ecbathanac vrbis loquens, ait: Alij autem vniuersas vndique coactas pecunias centum, & octoginta talentum millia dicunt Ecbathana exportata fuisse.

Hos omnes thesauros ex tribus tantum vrbibus congestos legimus; quos de ceteris vrbibus congefferit, diuinare quis posset? maximos eos fuisse putare & possumus, & debemus.

Accedit Alexandri profusio potius, quàm liberalitas; Nam apud Plutarchum legimus Alexandrum in Hephaestionis amici funere curando decem talentorum millia profudisse, Arrianus vero post apparatus funeris descriptum ad extremum haec addit. Aiunt numerum consumptae pecuniae maiorem duodecim millibus talentorum fuisse. Auctor etiam est cum Plutarcho Diodorus Alexandrum in nuptijs Staryrae Darij filiae, quam sibi Susi matrimonio iunxit epulum nouem millibus conuiuiarum fecisse; vnicuique ad libamina peragenda auream phialam donasse. Et Arrianus Alexandrum deinde sibi maximam natu filiarum Darij accepisse nomine Barsine, & cum ea Parysatim miniam natu Regis Ochi, & datis etiam primoribus ad octoginta vxoribus ex Persidis & Mediae principibus omnibus dotes dedisse. Mox omnibus alijs, qui vxores Persides, & Asianas duxissent, fuerunt autem decem millia, donationem elargitus est; in quibus viginti millia talentum consumpsit. Postremo vt Chares historicus apud Athenaeum auctor est, post conuiuium, decem millibus, qui in Macedoniam redibant, stipendium non modo in praeteritum tempus persolutum est; sed etiam in id tempus, quod ad reditum consumpturi erant; & pro corollario talentum vnicuique. Et cum militibus iret in exemplum, eisdem fuit inopia causa, quae & Principi. Cum enim in Persidem ex India regressus intellexisset, inquit Curtius, milites suos iam veteranos consumptis per luxum Orientis spolijs, insuper etiam aere alieno obstrictos esse &c. mensas totis castris poni iussit, & decem millia talentum proferre. tum demum fide facta professio est, nec amplius ex tanta pecunia, quàm centum & triginta talenta superfuere. Adeo ille exercitus tot ditissimarum gentium victor, plus tamen victoriae, quàm praedae reportauit ex Asia. Haec ille. Quae omnia in eam me sententiam adducunt, vt immensam illam militum copiam, bellorum perpetuos tumultus, profusiones innumeras; totam illam & thesauri immensitatem, & tributorum annuorum vbertatem, sic exhaurire potuisse; vt sub mortem illius vix centum talentorum millia quae sunt tertia annui redditus pars reperta fuerint in thesauris Alexandri. Et quidem de Graecorum Imperio satis.

Strabo lib. 15.

Plutarch. ibidem.

PRORSUS Alexandri in funere Hephaestionis. Arrianus.

Diodor.

Arrianus.

Chares.

Q. Curtius lib. 9. Plutar. in Alexandro.

ANNA REIPUBLICAE ROMANAE tributa tenuiora fuisse Salomonis ostenduntur.

Cap. XLIX.

IMPERIVM Romanorum omnium diuturnius, potentius, & patentius.

AERARIUM Romanum ex quibus constabat.

ROMANI ante Pyrrhum devictum argento signato non utebantur.

ROMANI nunquam pro tributo aurum imperitarunt, sed tantum argentum.

TRIBVTA Romanorum post Pompeij triumphum HS. 85000000.

AD VIM igitur faciamus ad Romanorum Imperium; quod Graecorum Regno multo diuturnius, atque potentius, ac procul dubio longe, lateque patentius fuisse compertum est, vno tamen Regno Salomonis, neque ditius thesaurorum magnitudine, neque tributorum vbertate opulentius. Sane difficile admodum est rem omnino tangere; cum non semper eadem ratio tributorum Romanis fuerit, sed alia, atque alia pro conditione temporum. Aerarium enim Romanum ex tributis, & ex vectigalibus constabat: quae decimas ex agrorum cultu, portorium ex mercium traiectu, & scripturam ex pascuis, ac praeterea auri fodinas toto terrarum orbe diffusas, & legem Capitatio- nis complectebantur; qua vnusquisque annum censum Capitolio soluere tenebatur; & sexcentos alios extorquendae pecuniae modos, qui tametsi noti sint, quantum tamen ex eorum impositione solueretur, incertissimum est.

Pauca igitur exempla proponam in vnoquoque genere, & veluti summa tantum capita delibabo, facta in singulis cum Salomonicis collatione. Sed duo in primis animaduertenda sunt, in tota hac de Romanis tributis disputatione notanda. Primum est, Populum Romanum ne signato quidem argento ante Pyrrhum Regem devictum uti consueuisse, ut auctor est Plinius, quod fuit anno Urbis quingentesimo octogesimo, quinto anno ante primum bellum Punicum. Aureum vero nummum post annum sexagesimum secundum percussum fuisse, quam argenteum. Secundo notandum est Romanum item Populum victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum; quod etiam Plinius disertis verbis affirmat.

His ergo praenotatis ad tributa propius accedamus. Auctor est Plutarchus ante Pompeij Magni triumphalem honorem, praelatum titulum, qui literis indicaret ante quidem vectigalia quinquagies decies centena millia fuisse. Cum his vero, quae Populo Romano ipse quaesivit, octuagies & quinquies decies centena millia. Ex quibus colligi videtur ante Pompeij de Asia victoriam, vniuersa Populi Romani tributa summam illam priorem non excessisse. Quod certe sua probabilitate non caret. Id enim fuit eo tempore quo Romanus Populus Imperij fines, ac vires nondum obfirmauerat: necdum aurea Augusti saecula, qui res Romanas mirum in modum auxit, in Romanam Rempublicam penetrauerant. Iuxta hanc itaque sententiam vniuersa Populi Romani tributa, cum tributis Salomonis, comparari nulla ratione possunt, nam praedictus sestertiorum numerus, a Pompeio auctus, si per

A quatuor & viginti millia attici talenti sestertium diuidas, efficies talenti attici quinquaginta octo supra tria millia nongenta. At Salomonis tributa erant minimum quinquaginta tria millia quadringenta viginti quatuor.

Et demus tamen de Asia in Plutarcho sermonem fieri, illa nimirum, quam Populo Romano Attalus Rex testamento legauerat, intra quam Lydij Regni fines circumscribuntur; vnde Craesi circumfluentes diuitiae in prouerbium cesserunt, & in qua Craesus, vt auctor est Plinius, aurum infinitum possederat; demus etiam vero similius esse, de hac Asia locutum fuisse Plutarchum. In ea enim dum Persis pareret, tres Praefecturas Herodotus ponit, quae millena ducena sexagena talenta Babylonica annuo tributo pensabant; quae item processu temporis creuisse affirmat: vt hac ratione censetur Romanorum tempore, quorum in extorquendis tributis summa diligentia erat, ad illam summam peruenisse Asiae tributa. Et certe negandum non est difficile admodum videri, vniuersa tributa Romanorum summam illam non excessisse: cum eo tempore, quo Pompeius triumphum gessit, iam Romani in Asia minore imperarent, de qua Darius mille ducenta sexaginta talenta colligebat: Praeterea imperabant in Graecia tota, & totaque Macedonia Persicam victoriarum insigni, & Asiaticarum opum praediuite: ex qua Macedonia deuicta, vt auctor est Plinius, tantum diuitiarum & opum Romani collegerunt, vt deserierat iam esse sub tributo: & ex quo item tempore argento in commercijs vsus maximus esse cepit. Imperabant praeterea Romani in Epyro, Thessalia, Illyrico, tota Italia, Sicilia, Sardinia, Africa, super, inferique maris Insulis, Alpibus populis, Gallia Narbonensi, & quod maius est, ceteriorum, vlteriorumque Hispania, auri, argentique fodinis opulentissima. Itaque credi vix potest ex tot, tantisque Prouincijs tributum summa diligentia exactum non fuisse plulquam octo & quinquaginta supra tria millia nongenta talentum. Stet igitur haec esse Asiae tributa, & ad cetera progrediamur.

Aegyptus praeterea vna erat ex Romani Imperij prouincijs ab Augusto post insignem de Marco Antonio, ac Cleopatra partam victoriam, Imperio adiunctis. Haec quantum tributum nomine Romanis soluerit, patet ex eo, quod Cicero apud Strabonem dicit, tametsi locus hodie inter illius volumina non extet: Auletiae, inquit, patri Cleopatrae quotannis duodenum millium, & quingentum talentorum tributum afferri solent. Et subdit: Quare cum is, qui pessime, & segnissime Regnum administrabat, tantos redditus haberet; qualia putanda sunt praesentia, quae cum tanta diligentia a Romanis administrantur, Indicijs, Troglodyticisque emporijs adeo adauctis. Siquidem superiori tempore ne viginti quidem nauigia Arabicum sinum penetrare ausa sunt; at nunc & classes ingentes in Indiam vsque vela faciunt ad extrema Aethiopiae, ex quibus merces copiosissimae in Aegyptum importantur, & inde rursus in alia loca transmittuntur: Ita duplex inde vectigal cogitur, mercibus scilicet importandis, & exportandis. Haec ille.

Totum id optime confirmari potest ex ea, quam habuit Agrippa Rex ad Iudaeos oratione, quae apud Iosephum extat, vbi de Aegypto loquens

AGRIPPAE Regis oratio ad Iudaeos.

Ioseph. lib. 2. belli Iudaic. 6. 16. loquens, Populo Romano stipendiaria. Tributum vero, inquit, multo amplius per singulos menses inferre, quam vos toto anno penditis; & praeter pecuniam, quatuor mensum Romanae plebi annonam ministrat. Quantum autem Iudaeae regnum omne Romanis penderit, patet ex eodem Iosepho, qui Herodis regnum post illius mortem hac ratione a Caesare diuisum fuisse commemorat. Mediam, inquit, Regni partem sub Ethnarchiae nomine dedit Archelao, etiam Regem, si se dignum praebuisset facturum esse pollicitus; reliquam vero dimidiam in duas Tetrarchias diuisit, duobusque alijs Herodis filijs attribuit, vnam Philippo, alteram Antipae. Et paulo post, enumeratis Tetrarchiarum Prouincijs Antipae Tetrarchiam ducenta talenta pendisse affirmat, Philippi vero partem centum talenta, Archelai vero Ethnarchiam quadringenta, quarta tributorum parte leuatam: Quae quarta pars si adiciatur, diuisis, nimirum, quadringentis in tres aequas partes, adderet talenta centum triginta tria cum duabus talenti tertijs. Salomae eorundem sororis in partem Regni adscitae, tributum erat talenta sexaginta. Vniuersa igitur tributa Regni Iudaeorum efficiebant summam talentorum trium supra octingenta nonaginta, cum duabus item tertijs talenti partibus. Quam summam si per duodecim anni menses multiplicaueris, efficies tributum annua Aegypti fuisse talenta decem millia septingenta sexdecim. Quae summa minor quidem est illa, quam Cicero apud Strabonem assignat: at meminisse debemus verba Iosephi fuisse haec: Tributorum multo amplius per menses singulos inferre, quam vos toto anno. Et haec de Aegypti, & Iudaici regni, Romanis penso tributo.

Gallia, quae item ipsa Populi Romani tributaria fuit, quantum tributum nomine Velleius explicat, dum de auctis finibus Imperij, ac prouincijs adiectis loquitur. D. Augustus, inquit, praeter Hispanias, aliasque gentes, quarum titulus forum eius praenitet, poene idem facta Aegypto stipendiaria; quantum pater eius Gallia, in aerarium redditus contulit. Haec ille. Sed nos eandem tributorum summam a Gallia solutam fuisse ponamus, quam olim Aegyptus soluerat.

Vnius Siciliae decimas easque ex frumento tantum, & quidem tenuiter aestimatas (ait Cicero) fuisse nonagies sestertium, non numeratis decimis hordei, aluminum, vini, olei, salis, casei; portorij, pastionibus.

Asia certe quantum soluerit Populo Romano facilius est inuestigare. Explicat enim Appianus, & Plutarchus, qui Marcum Antonium Triumuirum in Asiam profectum, vt ex ea prouincia pecuniam extorqueret, sic facit cum Afiano Magistratu loquentem. Pecunia danda est in vsu militum, nec ea maxima; sed qua audita libenter acquiescatis. Deditis hostibus nostris Cassio, & Bruto in duobus annis tributa decem annorum, ea suffecerint & nobis, nisi quod danda sunt in vno anno. Haec ille. Quantum vero Asia Cassio, & Bruto dederit describit Plutarchus, ducenta millia, inquiens, talentorum. Hanc summam, si per decem annos diuiseris, inuenies tributa annua Asiae fuisse viginti millia talentum.

Possidonium praeterea auctor est Marcum Marcellum exegisse tributum ex Celtiberia ad talenta sexcenta. Et quidem ex his sex prouincijs haec omnia.

CELTIBERIA soluebant talenta 600.

ASIA PENDEBAT annua talenta 10000.

TRIBVTVM decimarum frumenti ex Sicilia nonagies HS.

TRIBVTVM decimarum frumenti ex Sicilia nonagies HS.

TRIBVTVM decimarum frumenti ex Sicilia nonagies HS.

TRIBVTVM decimarum frumenti ex Sicilia nonagies HS.

TRIBVTVM decimarum frumenti ex Sicilia nonagies HS.

tributa soluta Populo Romano fuisse probauimus. Quantum vero ex ceteris prouincijs extorserit ingluuies illa, incertissimum est: cum praefertim Romani etiam rupes, & saxa in quibus quidam tantum pauculi piscatores habitauerint, habuerint sub tributo. exemplum habetur ex Strabone de Gyaro Insula cuius viculum, legatum ad Caesarem misisse, ait, deprecatum grauitatem tributi: nam impositos sibi centum, quinquaginta dragmas querebantur, cum aegre centum possent pendere.

Sed lucem in tantis tenebris praeferre videtur Seneca; qui Caligulae ingluuiem detestatus, centum sestertium absumpsisse, ait, vt prouinciarum tributum vna caena fieret. Ex quibus patet minimum vnamquamque ex reliquis prouincijs pendisse Romanis eam summam. Atqui reliquae sunt prouinciae triginta: Si ergo centum per triginta multiplicaueris, inuenies ceteras prouincias omnes simul pendisse singulis annis sestertium: quae si per quatuor & viginti sestertium millia attici talenti diuiseris, comperies fuisse talenta centum viginti quinque.

Haec de tributis annuis Romanorum; quae vt alias notauimus talenta argentea fuisse, non aurea, sciendum est ex Plinio. Sunt autem tributa omnia talenta vnum & quinquaginta supra quinquaginta millia trecenta. Summa certe maxima est, sed ea minor, tributis Regni Salomonis. Huius enim tributa fuerunt, vt paulo ante probauimus, talenta argentea quinquaginta tria millia quadringenta viginti quatuor. Haec sunt quae ex scriptoribus probabiliter coniectum colligere potuimus. nam de vtriusque Imperij vectigalibus nihil dum licuit pari coniectura probare. De metallorum vero fodinis, atque annona mox suis capitibus agemus.

PLVRA METALLA

SALOMONIALATA

quotannis fuisse, quam

Romanae Reipublicae.

Cap. L.

XAMINANDVM est modo, quid ex metallorum fodinis habuerint Romani, quae toto terrarum orbe diffusae erant, & quidem plurimae; in quibus (inquit Cassiodorus) intrant homines caligines profundas, viuunt sine superis, exulant a sole, & dum sub terris compendia quaerunt, nonnunquam lucis gaudia derelinquunt. Quot autem hae aurifodinae vbique gentium fuerint, auctor est Plinius. Reperitur, inquit, aurum in omnibus fere prouincijs, sed in Hispania pulcherrimum. & infra Italiae,

ASIA MINOR soluebatur talenta 3918.

PLIN. LIB. 33. CAP. 3.

IN ASIA MINORE tres Satrapiae soluebant talenta annua 1260.

HERODOTUS LIB. 3.

ANTE POMPEIUM ROMANI quibus prouincijs imperitarunt.

ROMANI post victum Macedoniae sub tributo esse deserunt.

PLIN. LIB. 3. CAP. 3.

AEGYPTVS vna ex prouincijs.

STRABO LIB. 17. AEGYPTVS Auletiae soluebat 12500 annua talenta.

AGRIPPAE Regis oratio ad Iudaeos.

STRABO LIB. 10.

RELIQVAE prouinciae omnes soluebant singulis annis HS. tricies.

PLIN. LIB. 33. CAP. 3.

OMNIA TRIBUTA talenta 46493.

OMNIA tributa talenta 50351.

TRIBVTA Salomonis annua sunt talenta argentea 53424.

PLIN. LIB. 33. CAP. 6.

AURI FODINAE vbique gentium.

Strabo lib. 3. Hispania auri & argenti ferax.

Polybius.

Plin. lib. 33. cap. 4.

CARTHAGINIS novae fodina argenti quotidie dabat dragmarum 25000.

SINGVLIS annis dragmarum 915000 Plin. lib. 33. cap. 3. Idem lib. 33. cap. 6.

BEBALO singulis annis argenti pondo 109500.

ASTVRIA Gallacia Lusitania quotannis auri pondo 10000.

Italiae, inquit, paritum est vterque interdicto parum, alioquin nulla faecundior erat tellus. Sed vt de ceteris taceatur; quot in vna Hispania fuerint, & quanto auri, ac ceterorum metallorum pondere Romanos ditauerint, patet ex eo, quod Strabo scribit: Cum vero, inquit, supradicta regio tot bona suppeditet, maxime tamen admiratione digna est ob metallorum copiam, quibus vniuersa Hispaniae regio scatur. & infra. At vero Turdetania, & finitima ei regio rationem nullam commendandi sui eo nomine remittit scribere de ea re volentibus, vsque adeo numeros omnes laudis in metallis impleuit; nihil vt ei absit, quod quidem memoratu dignum sit. Neque enim aurum, neque argentum, neque aes, neque ferrum, alibi terrarum, aut tantum, aut tam eximium nasci, adhuc compertum est, quam in Turdetania nascitur. Ac ne aurum quidem solum effoditur, sed etiam trahitur: deferunt enim aurum amnes, & torrentes auream arenam Haec ille.

Quantus vero hominum numerus in his fodinis operam excauando, & in lucem educendo auro, argentoque nauarint, constare potest, ex eo quod de vniuersa Carthaginis, illius videlicet, quae in Hispania est, fodinis scribit Polybius, non minus quadraginta millia hominum assidue in eis versari. Et lege Censoria cautum esse, vt inquit Plinius, in Ictimulorum aurifodinis agro Vercellenfi, ne plus quam quinque millia hominum in opere Publicani haberent.

Argenti autem quantum pondus haec vna Carthaginis fodina Romanis subministrauerit explicat Polybius: ait enim in dies singulos viciena quina dragmarum millia Populo Romano retulisse: quas dragmas, si per trecentos sexaginta quinque dies, quibus annus constat, multiplices, inuenies pondus illud argenti fuisse dragmarum nouies decies centena centum viginti quinque millia. quas si per sex millia diuiseris efficies talenta attica mille quingenta viginti cum quinque sextis talenti partibus.

De Baeticae autem fodinis Plinius loquens, affirmat eam prouinciam cunctas diuite cultu, ac quodam fertili, ac peculiari nitore praecedere; metallis scilicet plumbi, ferri, aeris, argenti, & auri. Et alibi. Mirum, inquit, adhuc per Hispaniam ab Annibale inchoatos puteos durare sua ab Inuentoribus nomina habentes, ex quibus Bebalò appellatur hodie (haec autem in Aquitania est) trecenta pondo Annibali subministrabat in dies, hoc est, in singulos annos argenti pondo centum nouem millia quingenta. quae si per duas & sexaginta cum dimidiata attici talenti libras diuiseris, efficies talenta attica duo & quinquaginta supra mille septingenta.

Ac denique Plinius auctor est, vicena millia pondo auri Romanis annis singulis Asturiam, & Gallaciam, & Lusitaniam praestare. quae si per duodecim multiplicaueris, quanta scilicet esse solet auri ad argentum analogia, efficies argenti pondo ducenta quadraginta millia. haec si per sexaginta duas cum dimidiata attici talenti libras diuiseris, efficies attica talenta quadraginta supra tria millia octingenta.

De Galliae auri, argentique fodinis multa etiam dicenda essent, vt etiam de fodinis Aegypti, Illyrici, Pannoniae, Thraciae, Macedoniae, aliarumque Prouinciarum: at quoniam quantum

A ex eis auri, vel argenti pondus educi quotannis confueuerit, aliquid certi sciri non potest, certi nihil dicere de eis possumus.

Itaque vniuersa argenti talenta, quae ex fodinis Hispanicis Romani singulis annis extrahebant, si in vnam summam redigamus, sunt talenta argenti Attica septem millia centum duodecim. Atqui supra ostendimus ex sacris literis Salomonis classem attulisse ex Ophir talenta quadringenta auri, ac quinquaginta; quae efficiunt talenta Attica argenti decem millia octingenta: Igitur duplo maior est summa talentorum quae Salomoni ex fodinis Indiae afferrebantur, quam quae ex Hispaniae fodinis Romani extrahebant.

In qua quidem summa, vt alius dixi, non numerantur argentum, gemmae, aliaeque merces preciosissimae, quae vna cum auro Salomoni afferrebantur, vt etiam sacrae literae testantur.

SALOMONIS FRUMENTATIONEM pinguiorem, fuisse Romana. Cap. LI.

FRUMENTATIONEM Salomonis, quae domui, familiaeque suae, operis Templi, ac Tyrion, Aegyptioque Regibus curabatur in singulos annos, Romanorum Principum frumentatione & pinguius, & liberalius, ac vberius erogari solitam probandum nobis est; ac simul etiam ostendendum hanc quoque fuisse quamdam in vtroque Imperio tributis speciem. Primum ergo de Romana frumentatione dicendum: quae antiquissima apud Romanos fuit, vnde Liuius statim post Reges eiectos adhibita facit; Plinius vero ad Manium Marcium Aedilem refert circa annum vrbs quingentesimum sexagesimum.

Ea frumenti largitio, neque omnino gratuita fuit, dabant enim Aediles curules binis aeris in modios, aut auctor est Lucius, tametsi saepius precium variatum sit: neque perpetua, donec Caius Graechus Tribunus plebis lege lata perpetuam statuit; Publius Clodius precium omnino sustulit, tulitque legem, vt frumentum Populo, quod antea semisse aeris, ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur.

Lex autem illa frumentaria apud Sallustium menstruum desinebat in capita non plus quinque modios, quidquid Tribunus opposerit auctore Seneca. Hoc deinde Romani Principes institutum accurate tenuerunt; sed numerum frumentantium alius minuit, alius auxit. Iulius Caesar Suetonio teste ex viginti, trecentisque millibus accipientium frumentum ad centum quinquaginta retraxit: Augustus, qui inter firmamenta Imperij habuit annonam, vt Tacitus ait, mili-

VNIERSA talenta, ex fodinis Hispaniae Attica argenti 6336. TALENTA Salomonis ex Ophir ad argenti aestimationem redacta sunt Attica talenta 10080.

ANNONAE Romanae originis Liuius lib. 11. Plin. lib. 18.

Liuius lib. 34.

GRACCHVS frumentationem fecit perpetuam.

CLODIVS sustulit precium annonae.

Sallustius in Miloniana. Sallustius. Seneca Epist. 81.

IVLIVS Caesare restinxit annonam.

Sueton. c. 41. AVGVSTVS auxit annonam.

tem donis, populum annonae, cunctos dulcedine ocij pellexit: vnde illam auxit, & ad paulo plura, quam ducenta millia reduxit, vt ex lapide Ancyrano, & ex Dione constat. Augustum secutus Tiberius ad eum numerum aliquid addidit: quantum, ignoratur; gloriatus certe est, vt Tacitus refert, maiorem Augusto rei frumentariae copiam aduectasse. Alij demum Imperatores auxerunt annonam; nam deinde libertis etiam frumentum erogatum. Vnde Dionysius auctor est, multos seruos manumitti solitos, vt frumentum, quod publice dabatur, accipientes in menses singulos, & si qua alia liberalitas Principum in pauperes fiat, id totum Dominis ferant, a quibus facti sunt liberi. Quod idem confirmat Suetonius.

Mox Iudaeos etiam, qui Romae erant ad frumentationem admissos tradidit Philo. Hi autem ad octo millia Romae erant, sub Traiano, additi etiam pueri, quorum numerum Plinius expressit, paulo minus quinque millibus fuisse. Hadriano placitum id exemplum, qui etiam puellas addidit. Itaque adeo paulatim creuit frumentantium numerus, vt sub Seuero, cuius liberalitas in hoc praesertim genere maxime omnium commendatur, ad quadringenta quinquaginta millia peruenit, vt ex Spartiano colligitur, ait enim, fecisse canonem septem annorum, ita vt quotidiana, quinque, & septuaginta millia modiorum expenderentur. Hos si per triginta dies multiplicaueris, efficies modios singulis mensibus erogatos vicies centena ducenta quinquaginta millia; quos iterum si per quinque modios diuiseris, quantum videlicet erat vniuscuiusque recensum, inuenies eo frumento ali potuisse hominum capita quae dixi quadringenta quinquaginta millia.

Verum in contrarium esse videtur, quod ex Agrippae Regis verbis apud Iosephum quidam deducunt, non egenam modo plebem, sed vniuersos item Romanos ciues continua frumentatione acceptos. De Africae enim tributis loquens: Praeter fruges, inquit, annuas, quibus Romanam multitudinem octo mensibus pascunt, alia quoque vtilia pendunt. Et paulo post de Aegypti item tributis sermone faciens idem Agrippa: praeter pecuniam, inquit, quatuor mensum Romanae plebi annonam ministrat. Itaque vna Aegyptus, & Africa, totam Romanam multitudinem pascebat. Accedit id quod de suo aevo Seneca dicit: frumentum publicum, inquit, tam fur, quam periuus, & adulter accipiunt; & sine delictu quisquis ciuis est. Romanorum autem ciuium sub Claudio, cui Agrippa Rex coaeuus fuit, sexages vicies centena sexaginta quatuor millia fuerunt. Quare multo vberius fuisse videtur Romanorum frumentatio, quam quadringentorum quinquagintamillium.

Sed huic dubitationi facile respondetur id quod apud Iosephum legitur de Aegypti, Africaeque annonario tributo non negari: totam tamen illam frumenti copiam in Romanos ciues erogari consueuisse omnino nego. Nusquam enim auditum est frumentationem Romanam ad vniuersos ciues se extendisse. Itaque frumenti illius pars in frumentantem plebem egenam erogabatur, reliquum precio venditari solitum. Id vero quod de Seneca refertur, nullius momenti est: quotquot enim fuerint, qui frumentum acceperint, bene de ijs dici poterit, & fures aliquos, aut adulteros frumentum accepisse; imo vero hoc pro nobis est; ex plebe enim

Seneca de beneficijs. c. 27.

Tacitus in Claudio.

ROMANI ciues sub Claudio 6964000.

faciliter fures, & periuri sunt, quam ex nobilibus. Haec de Romana liberalitate.

Porro Salomonis annona multo vberior, pinguior, ac liberalior fuit; quod tum sacrae literae testantur, tum Eupolemus, & Iosephus. Fuit enim vberior, quia ad multo plura hominum capita extendebatur. Pinguior, quia non frumentum tantummodo, quod item Romani fecerunt, sed carnes etiam, vinum, oleum, aliaque omnia tum ad victum necessaria, tum etiam ad delicias & pompam abundantissime Salomon erogabat. Fuit denique liberalior, quia maiorem frumenti quantitatem singulis elargiebatur, quam Romani Principes.

E quidem Salomon tria hominum genera summa liberalitate pascebat: Operarios nimirum Templi; Aegyptium, Tyriumque Reges; familiam denique suam. Erant operarij mille nongenti supra quadringenta millia, vt probatum est; quorum octoginta millia Tyrion erant, totidem ex Aegypto, reliqui ex profelytis & Hebraeis. Hos omnes non regijs impensis, sed subditorum tributis ad id muneris destinatis aluisse Salomonem probatur ex Eupolemo; apud quem Salomon cum Tyrionum Rege loquens: Porro, inquit, scripsi quoque in Galilaeam &c. vt eis ex regione necessaria suppetant in singulos menses: oleum vero, & alia suppetent ex Iudaea, victimae vero in esum carniuum ex Arabia. Hanc autem annonam a Salomone petierat idem Hieronimus: Porro, inquit, de rebus necessarijs, ac de seruis, qui ad transferruntur, recte egeris, si praefectis locorum per literas imperaueris, vt quae sunt illis necessaria suppeditentur. Haec ille.

Quod ita factum esse, vt fuerat consultum, Eupolemus tradit: Gentes autem, inquit, egerunt, quae antea dicta sunt, ac duodecim Tribus Iudaeorum; quae tribus etiam res necessarias centum illis sexaginta millibus (Tyrijs nimirum & Aegyptijs) praebabant, singulae in singulos menses. Hoc idem ex sacris literis aperte colligitur. Salomon enim cum Tyrionum Rege per literas loquens: Praeterea, inquit, operarijs, qui caesari sunt ligna seruis tuis dabu tritici coros viginti millia, & horde coros totidem, & vini viginti millia metretas, olei quoque sata viginti millia.

Quo loco difficilis admodum insurgere videtur quaestio: Eupolemus enim affirmat in singulos quoque menses coros decies mille seruis Hiram a Salomone fuisse missos: atqui sacrae literae non plusquam viginti millia videntur assignare in singulos annos; quae summa quinque sextis partibus minor est illa Eupolemi. Verum quaestio facile soluitur si in mentem reuocemus id quod etiam sacrae literae videntur innuere: omnes scilicet Tyrion operarios in sex veluti classes fuisse discretos: quarum vna lignis a Libano monte caedendis dicata erat; vt ab Hiram Salomon petierat: Praecipue igitur, inquit, vt praecidant mibi serui tui cedros de Libano. Et Hiram ad Salomonem: Nos autem, inquit, caedemus ligna de Libano, quot necessaria habueris. Altera classis iisdem lignis dedolandis, artificiosaque puliendis, ac varijs caelaturis, ornamentisque insculpendis, vt alias adnotatum est, operam dabat. Hos etiam Salomon ab Hiram petierat: Scio enim, inquit in Paralipomenis, quod serui tui nouerint caedere ligna de Libano. Et in libris Regum: Scis enim, inquit, quomodo non est in populo meo

ANNONA Salomonis vberior, pinguior, liberalior.

QVOSNAM aineric Salomon.

ANNONA operariorum qualis,

ISRAELITAE, & Gentes operarios aliebant.

2. Paral. 2. 10.

3. Reg. 5. 6. 2. Paral. 2. 16.

2. Paralip. 2. 8. 3. Reg. 5. 6.

meo vir, qui nouerit ligna caedere sicut Sidonij. A Tertia item classis eadem ligna è Libano monte deponebat: Serui mei inquit Hiramus ad Salomonem deponent ea de Libano ad mare, & ego componam ea in ratibus in mari usque ad locum, quem significaueris mihi; & applicabo ea ibi. Quarta classis lapidibus caedendis in Libano item monte erat intenta; vt mox patebit ex Iosepho. Quinta classis eisdem lapides dedolabat, & artificiose insculpebat, hos caementarios facer textus appellat: qui de lapidibus illis agens, quos dolauerunt, inquit, caementarij Salomonis, & caementarij Hiram. Sexta denique classis eisdem lapides conuehebat; de his postremis tribus classibus perspicuum est Iosephi testimonium: ijs profelitis, inquit, mandatum fuerat, vt saxa praegranda ex-ciderent in usum fundamentorum templi: haec est quarta, quam dixi, classis: eaque in monte prius in quadrum dedolata: quod praestabat quinta classis: ita demum in urbem conueherent: quod erat sextae classis munus idque non modo indigenis, sed misis etiam ab Hiram opificibus erat iniunctum. En quomodo Tyrii etiam in omnibus his tribus classibus operam nauabant.

His ergo adnotatis, quando Salomon apud Eupolemum Tyrijs assignat tritici coros decies mille in singulos menses, centum videlicet viginti millia in annum, de omnibus octoginta millibus Tyriorum in praedictas classes distinctis id accipiendum est. Quando vero sacrae literae dicunt vicies mille tritici coros assignatos à Salomone fuisse, non de omnibus Tyrijs, sed de ijs tantum accipiendum est, qui ligna caederent in monte: quae erat sexta Tyriorum pars. Quod satis expressum est in sacrae Scripturae textu. praeterea inquit Salomon Hiram, operarijs, non quidem omnibus, sed qui caesuri sunt ligna, seruis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia, & bordei coros totidem &c. Ex quo facili supputatione conijcitur multo liberalior fuisse Salomonis frumentatio. si enim coros decies mille, quos Tyrijs omnibus in mensem erogabat per quadraginta quinque multiplicaueris, efficies quadringenta quinquaginta millia modiorum: hos si per octoginta Tyriorum millia diuideris, reperies singulis operarijs datos in mensem fuisse modios

quinos cum quinque praeterea octauis modij partibus, ac totidem modijs hordei pro alendis fortasse iumentis, quibus singulorum sarcinae ferrentur: quae vna supputatio satis, superque confirmat eam coniecturam, qua nos Tyrios omnes in sex classes diuisimus; quippe cum constet illis congrua alimenta donata fuisse; aliàs enim non fuisset satis id, quod Salomon assignabat. Iam vero quod Aegyptijs etiam operarijs deditur eiusdem generis cibaria totidem, expresse testatur Eupolemus: Tribus etiam inquit res omnes necessarias centum illis sexaginta millibus praebant, singulae in singulos menses.

Quod si frumento, quod sacrae litterae testantur ali potuerant assignata hominum capita; ergo cum tantumdem hordei à Salomone Tyrijs datum affirmant, si id in duas aequas partes diuidatur, vt tritici precio respondeat, ali potuisse comperimus ducenta millia nongentos quinquaginta: Quod autem hordei modius aequiualeat dimidiato frumenti modio, apertissime patet ex eo, quod dixit Elifeus propheta: in tempore hoc cras modius similiae vno statero erit, & duo modij bordei statero vno in porta Samariae. & quamuis vnus de duobus per summam incredulitatem dixerit:

Si Dominus fecerit etiam caetaraetas in caelo, nunquid poterit esse quod loqueris? reuera tamen, factumque est secundum sermonem viri Dei; factumque est modius simile statero vno, & duo modij bordei statero vno: Ex quo etiam loco tritici, & hordei precium Samariae in summa rerum omnium copia expressum habemus. vnus enim tritici modius statero vno, siue vno siclo, hordei vero modius dimidiato siclo stetit. vbi autem Vulgata legit modius, in Hebraeo habetur, מנא seach, latine fatum. & haec mensura sesquimodio Romano aequalis est, vt ex alias dictis cuilibet poterit esse perspectum.

Ecce iam in alendis tantummodo templi operarijs vberiorum multo frumentationem Salomon fecit, quam Romani. Hos enim in summa Principum liberalitate quadringenta quinquaginta egenorum millia aluisse accepimus: Salomon autem sexcenta duo millia octingentos quinquaginta homines alere sua frumentatione potuit. Verum adhuc eam multo vberiorum fuisse ex ijs, quae dicenda sunt, comprobabimus.

Ne quis ergo putet annonam hanc mercedis totius nomine datam operarijs; Regibus vero Tyrio, & Aegypto, à quibus missi sunt, nihil omnino fuisse solutum; in libris Regum Salomon cum Hiram Tyriorum Rege loquens: mercedem autem, inquit, seruorum tuorum dabo tibi quamcumque petieris. & apud Iosephum: mercedis autem, inquit, praebat Hiram coros tritici viginti millia in cibum domui eius: addit liber Paralipomenon in Hebraeo frumentum fuisse contutum, ac contritum, in farinam nimirum redactum: & viginti coros purissimi olei: Haec tribuebat Salomon Hiram per singulos annos; quibus annis fabricae seruerunt. Quidquid enim post absolutam Templi, ac domus suae fabricas vtrique Regi mississe legitur, non mercedis, sed muneris sponte oblatis nomine obtulit Salomon.

Hanc autem mercedem Hiramus à Salomone arbiter constitutus, petierat: praebebisque, inquit, necessaria mihi, vt detur cibum domui meae: & apud Iosephum: tu vero hanc mihi gratiam repones, vt nobis frumentum suppedites, quo, vt pote Insulares, indigemus. Iam vero si Hiram pro octoginta millibus Tyriorum hanc mercedem Salomon in singulos annos persoluebat; multo amplius Aegypto Regi, qui totidem operarios misit, persoluisse putandus est: tum quia Tyrii Salomonis erant tributarij, non Aegyptij; tum etiam quia à Libano monte longius aberant Aegyptij, quam Tyrii. ponamus nihilominus tantumdem mercedis detulisse; certe frumentum non credimus suppeditatum, quo abundat Aegyptus, sed vel illius precium, vel alia, quae frumento, quod Tyrijs dabatur, aequiuauerint, si non exceperint. Ex eo autem, quod apud Eupolemum Vaphri Aegypto Regi misit Salomon, oleum, dactylos, mel, merito conijci posset eiusdem generis etiam fuisse annuam mercedem.

Porro quadragies mille tritici cori in annos singulos, quos Salomon vtrique Regi dabat, si per quadraginta quinque multiplices, efficies modiorum octingenta millia supra decies centena millia: hos si per duodecim diuideris, reperies erogari potuisse in singulos menses modiorum centum quinquaginta millia: Hos iterum si per quinque diuerfis, inuenies eo frumento ali potuisse

3. Reg. 5. v. 9.
OPERARIJ omnes in sex classes diuisi.

3. Reg. 5. v. 8.

Ioseph. lib. 8. Antiq. c. 2.

2. Paral. 2. v. 10.

HORDEVM dabit etiam Salomon operarijs.

Eupolemus.

HORDEO quod operis dabit ali poterunt si in frumentum redudantur homines 200950. 4. Reg. 7. v. 1. Ibid. v. 2.

Si Dominus fecerit etiam caetaraetas in caelo, nunquid poterit esse quod loqueris? reuera tamen, factumque est secundum sermonem viri Dei; factumque est modius simile statero vno, & duo modij bordei statero vno: Ex quo etiam loco tritici, & hordei precium Samariae in summa rerum omnium copia expressum habemus. vnus enim tritici modius statero vno, siue vno siclo, hordei vero modius dimidiato siclo stetit. vbi autem Vulgata legit modius, in Hebraeo habetur, מנא seach, latine fatum. & haec mensura sesquimodio Romano aequalis est, vt ex alias dictis cuilibet poterit esse perspectum.

Ecce iam in alendis tantummodo templi operarijs vberiorum multo frumentationem Salomon fecit, quam Romani. Hos enim in summa Principum liberalitate quadringenta quinquaginta egenorum millia aluisse accepimus: Salomon autem sexcenta duo millia octingentos quinquaginta homines alere sua frumentatione potuit. Verum adhuc eam multo vberiorum fuisse ex ijs, quae dicenda sunt, comprobabimus.

Ne quis ergo putet annonam hanc mercedis totius nomine datam operarijs; Regibus vero Tyrio, & Aegypto, à quibus missi sunt, nihil omnino fuisse solutum; in libris Regum Salomon cum Hiram Tyriorum Rege loquens: mercedem autem, inquit, seruorum tuorum dabo tibi quamcumque petieris. & apud Iosephum: mercedis autem, inquit, praebat Hiram coros tritici viginti millia in cibum domui eius: addit liber Paralipomenon in Hebraeo frumentum fuisse contutum, ac contritum, in farinam nimirum redactum: & viginti coros purissimi olei: Haec tribuebat Salomon Hiram per singulos annos; quibus annis fabricae seruerunt. Quidquid enim post absolutam Templi, ac domus suae fabricas vtrique Regi mississe legitur, non mercedis, sed muneris sponte oblatis nomine obtulit Salomon.

Hanc autem mercedem Hiramus à Salomone arbiter constitutus, petierat: praebebisque, inquit, necessaria mihi, vt detur cibum domui meae: & apud Iosephum: tu vero hanc mihi gratiam repones, vt nobis frumentum suppedites, quo, vt pote Insulares, indigemus. Iam vero si Hiram pro octoginta millibus Tyriorum hanc mercedem Salomon in singulos annos persoluebat; multo amplius Aegypto Regi, qui totidem operarios misit, persoluisse putandus est: tum quia Tyrii Salomonis erant tributarij, non Aegyptij; tum etiam quia à Libano monte longius aberant Aegyptij, quam Tyrii. ponamus nihilominus tantumdem mercedis detulisse; certe frumentum non credimus suppeditatum, quo abundat Aegyptus, sed vel illius precium, vel alia, quae frumento, quod Tyrijs dabatur, aequiuauerint, si non exceperint. Ex eo autem, quod apud Eupolemum Vaphri Aegypto Regi misit Salomon, oleum, dactylos, mel, merito conijci posset eiusdem generis etiam fuisse annuam mercedem.

Porro quadragies mille tritici cori in annos singulos, quos Salomon vtrique Regi dabat, si per quadraginta quinque multiplices, efficies modiorum octingenta millia supra decies centena millia: hos si per duodecim diuideris, reperies erogari potuisse in singulos menses modiorum centum quinquaginta millia: Hos iterum si per quinque diuerfis, inuenies eo frumento ali potuisse

Si Dominus fecerit etiam caetaraetas in caelo, nunquid poterit esse quod loqueris? reuera tamen, factumque est secundum sermonem viri Dei; factumque est modius simile statero vno, & duo modij bordei statero vno: Ex quo etiam loco tritici, & hordei precium Samariae in summa rerum omnium copia expressum habemus. vnus enim tritici modius statero vno, siue vno siclo, hordei vero modius dimidiato siclo stetit. vbi autem Vulgata legit modius, in Hebraeo habetur, מנא seach, latine fatum. & haec mensura sesquimodio Romano aequalis est, vt ex alias dictis cuilibet poterit esse perspectum.

Ecce iam in alendis tantummodo templi operarijs vberiorum multo frumentationem Salomon fecit, quam Romani. Hos enim in summa Principum liberalitate quadringenta quinquaginta egenorum millia aluisse accepimus: Salomon autem sexcenta duo millia octingentos quinquaginta homines alere sua frumentatione potuit. Verum adhuc eam multo vberiorum fuisse ex ijs, quae dicenda sunt, comprobabimus.

Ne quis ergo putet annonam hanc mercedis totius nomine datam operarijs; Regibus vero Tyrio, & Aegypto, à quibus missi sunt, nihil omnino fuisse solutum; in libris Regum Salomon cum Hiram Tyriorum Rege loquens: mercedem autem, inquit, seruorum tuorum dabo tibi quamcumque petieris. & apud Iosephum: mercedis autem, inquit, praebat Hiram coros tritici viginti millia in cibum domui eius: addit liber Paralipomenon in Hebraeo frumentum fuisse contutum, ac contritum, in farinam nimirum redactum: & viginti coros purissimi olei: Haec tribuebat Salomon Hiram per singulos annos; quibus annis fabricae seruerunt. Quidquid enim post absolutam Templi, ac domus suae fabricas vtrique Regi mississe legitur, non mercedis, sed muneris sponte oblatis nomine obtulit Salomon.

Hanc autem mercedem Hiramus à Salomone arbiter constitutus, petierat: praebebisque, inquit, necessaria mihi, vt detur cibum domui meae: & apud Iosephum: tu vero hanc mihi gratiam repones, vt nobis frumentum suppedites, quo, vt pote Insulares, indigemus. Iam vero si Hiram pro octoginta millibus Tyriorum hanc mercedem Salomon in singulos annos persoluebat; multo amplius Aegypto Regi, qui totidem operarios misit, persoluisse putandus est: tum quia Tyrii Salomonis erant tributarij, non Aegyptij; tum etiam quia à Libano monte longius aberant Aegyptij, quam Tyrii. ponamus nihilominus tantumdem mercedis detulisse; certe frumentum non credimus suppeditatum, quo abundat Aegyptus, sed vel illius precium, vel alia, quae frumento, quod Tyrijs dabatur, aequiuauerint, si non exceperint. Ex eo autem, quod apud Eupolemum Vaphri Aegypto Regi misit Salomon, oleum, dactylos, mel, merito conijci posset eiusdem generis etiam fuisse annuam mercedem.

Porro quadragies mille tritici cori in annos singulos, quos Salomon vtrique Regi dabat, si per quadraginta quinque multiplices, efficies modiorum octingenta millia supra decies centena millia: hos si per duodecim diuideris, reperies erogari potuisse in singulos menses modiorum centum quinquaginta millia: Hos iterum si per quinque diuerfis, inuenies eo frumento ali potuisse

FRUMENTATIO Salomonis alere poterat operas 602850.

2. Reg. 5. v. 6.

Ioseph. 8. Antiq. c. 2.

3. Reg. 5. v. 11.

Q V A M mercedem Salomon Tyrijs dederit.

3. Reg. 5. v. 11. Iosephus loco citato.

TANTVMDEM mercedis Aegyptijs operis dedit Salomon, quantum Tyrijs.

potuisse hominum triginta millia; vt cuique dato fuerit in menstruum modij quini, quanta scilicet erat Romana liberalitas. Procedamus ad familiam Salomonis: cuius annona erat in singulos dies triginta cori similiae, sexaginta cori farinae, decem boues pingues, viginti boues pascuales, excepta venatione ceruorum, caprearum, bubalarum, & auium altium; quibus addit Iosephus pisces. Hanc adeo pinguem annonam qui nam curauerint, explicat eadem historia sacra: habebat autem Salomon, inquit, duodecim Praefectos super omnem Israel, qui praebant annonam Regi, & domui eius: per singulos enim menses in anno singuli necessaria sumministrabant. & paulo post, sed & necessaria cura praebant tempore suo.

Iosephus praeterea enumeratis illis iisdem Praefectis, quos super Israel Salomon constituit, & mensae Regis curabant annonam, subdit: erant praeterea Regi alij Praefecti, qui Syrorum, ceterorumque Barbarorum Euphratem inter, & Aegyptum incolentium, gubernabant regiones, tributa ex eis colligendo: Hi extranei contereabant in quotidianam Regiae mensae sumptus similiae coros triginta, farinae sexaginta, faginatatos boues decem, & pascuales viginti; & faginatatos agnos centum, praeter capturas venationum, quae constabant ceruis, ac bubalis, praeterque aues, & pisces. Ex quibus verbis apertissime constat duplicatam esse Salomonis annonam, quam tum Israeliticae tribus, tum gentes Imperio Salomonis subiectae ministrarent.

Et certe ita factum opus fuit non solum vt Salomonis magnificentia latius appareret, verum etiam, vt Christi Domini typum, & imaginem, quam praeferebat, melius efformaret: Christi enim cibis, quem ipse idem testatur esse, vt faceret voluntatem eius, qui misit illum, cuius voluntas est generis humani sanctificatio, ac Gentium ad fidem conuersio; non Hebraeorum tantummodo diligentia, sed gentium etiam curari debuit. quod manifeste significatum esse comperimus Apostolorum Principi: nam cum esuriret, inquit historia sacra, voluit gustare. Parantibus autem illis cecidit super eum mentis excessus; & vidit caelum apertum, & descendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor inijs submitti de caelo in terram, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentina terrae, & volatilia caeli: per quas carnes gentes significari ad fidem vocatas eodem plane contextu indicatur. Sed ad institutum reuertamur. Duplicata Salomonis annona frumenti coros facit in singulos dies centum octoginta; hos si per quadraginta quinque multiplicaueris, efficies modios octo millia centum; qui per triginta dies multiplicati efficiunt in singulos menses modiorum ducenta quadraginta tria millia, hi per quinque diuisi dabunt quinos modios in singulos menses hominibus quadraginta octo millibus sexcentis. Haec de frumento familiae Salomonis.

Habebat praeterea Salomon quadraginta millia praesepia equorum currilium, inquit historia Regum, & duodecim millia equestrium, & facti sunt ei mille quadringenti currus, quos quadrigas Paralipomenon liber appellat, egrediebatur autem, inquit, quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum quinquaginta: quorum omnium summa est quinquaginta septem millium sexcentorum: praeter mulos, aliaque iumenta, quae Salomoni vna cum equis

Superfuit equi iam quadraginta quinque millia sexcenti; quibus etiam alendis à Rege constituta erant propria subditorum tributa: nutriebantque eos, inquit historia Regum, supra dicti Regis Praefecti, & infra, hordecum quoque, & paleas equorum, & iumentorum deferabant in locum ubi erat Rex in Ierusalem. Verum his equis multo minus assignabimus quam supra dictis equestribus iumentis; modius enim hordei in dies singulos vnicuique satis est. Erunt igitur totidem hordei modij quadraginta quinque millia sexcenti; hos si per medium diuideris, vt frumenti precio aequipolleat hordecum, efficies tritici modios viginti duo millia octingentos. qui per triginta dies multiplicati efficiunt frumenti sexcenta octoginta quatuor millia modiorum: qui per quinque etiam diuisi alere poterant homines centum triginta sex millia octingentos, vt quinos tritici modios in menses singulos quis accipiat.

Equorum porro cura ita distribuenda est; vt alendis quatuor equis, vel singulis quadrigis singuli famuli stabularij, siue equifones praeficienti sint. equorum igitur omnium curam gerebant famuli quatuordecim millia quadringenti. quibus annona frumenti, ac ceterarum rerum, quae ad victum necessariae sint, est assignanda.

Haec autem tota annona, vel equorum, vel equitum, vel equifonum de cibo mensae Salomonis deducenda non est, tum quia, equites currus, equos, non Hierosolymis constituerit Salomon, paucis exceptis, nimirum equitum sex millibus, curribus quadringentis, sed in urbibus quadrigarum: tum etiam, quia nutriebantque eos, inquit sacra Regum historia, non Rex, sed supra dicti Regis Praefecti: praefecti autem toto Hebraeorum regno diffusi erant. Quare annona his assignanda est ex urbium, oppidorumque quadrigarum, in quibus aiebantur tributis.

Iam non equos solum, & currus habebat Salomon; sed equites, qui duodecim millia fuerunt, quorum media pars Hierosolymis circa Regem, reliqui sparsim per agros regio degebant: & qui Regis impensis praecerant iisdem etiam equis necessaria subministrabant, inquit Iosephus. His igitur, saltem ijs sex millibus, qui in agris degebant, alendis annona danda est, eaque non pinguior, quam Romani Duces equitibus in exercitu erogassent. Romani autem pedites in Romanorum exercitibus quaternos modios in menses accipiebant: duplum centuriones, triplum equites, duodecim scilicet modios in mensem. dabat igitur

FRUMENTO quod Regibus dabat, alere poterat homines 300000. 3. Reg. 4. v. 22. CVIVS NAM munus fuerit mensae Salomonis necessaria subministrare. 3. Reg. 4. v. 7. Ibid. v. 27. Ioseph. citato loco. E T I A M Gentes cibos Regibus curabant in singulis dies. C I B V S Christi salus generis humani. Ioan. 4. v. 24. AHor. 10. v. 10. 11. 13. FAMILIA Salomonis homines 48600. 3. Reg. 4. v. 26. 2. Paral. 1. v. 17. 3. Reg. 10. v. 29. O M N E S equi Salomonis 57600.

do dono mitti solebant a Regibus vniuersae terrae. Tot igitur equi sunt alendi: quibus hordei non plus assignabimus, quam Romana Reipublica assignare solebat. Haec autem equitum iumentis alendis medimnos hordei septem per singulos menses erogabat. medimnus autem senos modios continet, vt alias adnotatum est. in menstruum igitur equites iumentis alendis hordei duos & quadraginta modios accipiebant. Itaque equitibus duodecim millibus assignasse potuit Salomon in menstruum quingenta quatuor millia modiorum; quos si per medium diuideris, vt hordecum frumenti precium attingat, erunt tritici ducenta quinquaginta duo millia modiorum mensibus singulis. quibus per quinque diuisis, alere poteris eo frumento homines quinquaginta millia quadringentos, vt quinos quis modios in singulos menses accipiat.

Superfuit equi iam quadraginta quinque millia sexcenti; quibus etiam alendis à Rege constituta erant propria subditorum tributa: nutriebantque eos, inquit historia Regum, supra dicti Regis Praefecti, & infra, hordecum quoque, & paleas equorum, & iumentorum deferabant in locum ubi erat Rex in Ierusalem. Verum his equis multo minus assignabimus quam supra dictis equestribus iumentis; modius enim hordei in dies singulos vnicuique satis est. Erunt igitur totidem hordei modij quadraginta quinque millia sexcenti; hos si per medium diuideris, vt frumenti precio aequipolleat hordecum, efficies tritici modios viginti duo millia octingentos. qui per triginta dies multiplicati efficiunt frumenti sexcenta octoginta quatuor millia modiorum: qui per quinque etiam diuisi alere poterant homines centum triginta sex millia octingentos, vt quinos tritici modios in menses singulos quis accipiat.

Equorum porro cura ita distribuenda est; vt alendis quatuor equis, vel singulis quadrigis singuli famuli stabularij, siue equifones praeficienti sint. equorum igitur omnium curam gerebant famuli quatuordecim millia quadringenti. quibus annona frumenti, ac ceterarum rerum, quae ad victum necessariae sint, est assignanda.

Haec autem tota annona, vel equorum, vel equitum, vel equifonum de cibo mensae Salomonis deducenda non est, tum quia, equites currus, equos, non Hierosolymis constituerit Salomon, paucis exceptis, nimirum equitum sex millibus, curribus quadringentis, sed in urbibus quadrigarum: tum etiam, quia nutriebantque eos, inquit sacra Regum historia, non Rex, sed supra dicti Regis Praefecti: praefecti autem toto Hebraeorum regno diffusi erant. Quare annona his assignanda est ex urbium, oppidorumque quadrigarum, in quibus aiebantur tributis.

Iam non equos solum, & currus habebat Salomon; sed equites, qui duodecim millia fuerunt, quorum media pars Hierosolymis circa Regem, reliqui sparsim per agros regio degebant: & qui Regis impensis praecerant iisdem etiam equis necessaria subministrabant, inquit Iosephus. His igitur, saltem ijs sex millibus, qui in agris degebant, alendis annona danda est, eaque non pinguior, quam Romani Duces equitibus in exercitu erogassent. Romani autem pedites in Romanorum exercitibus quaternos modios in menses accipiebant: duplum centuriones, triplum equites, duodecim scilicet modios in mensem. dabat igitur

Polybius apud Lysium lib. 5. c. 16. de militia.

HORDEO, quod equitibus Salomon dabat: in frumentum redacto ali poterant homines 50400.

Ibidem loco citato. 3. Reg. 4. v. 27.

HORDEO quod equis dabat Salomon in frumentum redacto ali poterant homines 136800.

E Q V I S O - bus nes 14400.

Polybius a. igitur sex millibus equitum frumenti septuaginta duo millia modiorum. quos si per quinque diuiseris, ac cuilibet quinos modios assignemus, eo frumento alii potuerunt homines quatuordecim millia quadringenti.

FRUMENTO Itaque ut vno verbo omnia perstringamus, si ex vniuersis annonae clasibus vnam constituas facile apparebit Salomonis frumento, modo in singulos menses quini saltem modij vnicique hominum dati fuerint, alii potuisse capita hominum octingenta nonaginta & vnum mille quadringenta quinquaginta. tamen si operis templi liberaliorem frumenti annonam erogasse Salomonem ex sacris literis colligitur. Si enim ut fuisse probauimus ex Eupolemo Tyriorum octoginta millibus in singulos menses tritici coros erogabat decies mille, modiorum nimirum quadringenta quinquaginta millia. si hos per octoginta millia diuiseris, inuenies singulis in menses singulos euenisse modios quinos cum quinque octauis modij partibus. Itaque ex his omnibus constat numerum eorum, quos Salomon alebat; duplo fere maiorem fuisse, quam Romanorum frumentantium numerum, quod superuacaneum est pluribus explicare.

In hac summa tamen frumentationis, & annonae nihil de paleis equorum dictum est; multo minus de mulorum alimentis, aliorumque iumentorum, quae dono Salomoni in singulos annos mittebantur. Praeterea ne verbum quidem fecimus de horum iumentorum famulis, & equisonibus alendis. Quin etiam impensas vehendis farcinis, hordeo, paleis equorum eo loci, ubi Rex habitabat, iuxta constitutum sibi, silentio praetermissimus; & quod his omnibus maius est, impensas eorum iumentorum, quae infinitam propemodum lapidum, lignorum, ceterarumque rerum necessarium materiam templo quotidie portabant, silentij tenebris obuoluimus: & sexcenta alia; tum quia explicatam eorum summam habere non potuimus: tum quia ijs etiam impensis non adnumeratis, adhuc id, quod intendebamus, iam consecuti sumus. frumentationem enim Salomonis Romana multo vberiore, atque liberaliorem fuisse multis probatum est.

Quod vero fuerit pinguior partim ex sacris literis, partim ex Iosepho, & Eupolemo probatur. Salomon enim adeo se in operas Templi liberalem, ac profusum semper ostendit; ut Tyrium, Regem arbitrum constituerit ad annonam sibi, & operis eligendam. Illis igitur, ut Eupolemus auctor est, vini copiam ex Galilaea, Samaria, Moabotide, Ammonitide, & Galaaditide abunde suppeditari curauit; oleum, ac reliquum obsonium, ceteraque omnia ad humanum victum necessaria, ex Iudaea; carnes vero ex Arabia, praebere per literas mandauit: quae omnia si aestimare velimus, longius, quam voluntas est, à proposito digrederetur oratio, & quam temporis angustiae patiuntur. Ex eo certe conijci potest, quod indies experimur; quotidianam nimirum panis mensuram multo viliori precio emi solere, quam quotidianam, vel carnis, vel vini, vel ceteri item obsonij mensuram quamlibet. Deinde de Tyriorum, & Aegyptiorum Regibus non modo frumentum ratione mercedis erogabat, sed oleum etiam, ut ex sacris literis aperte constat, ac praeterea vinum, ut auctor est Iosephus.

Familiae demum Salomonis quam pinguem annonam, & quam magnificum, ac sumptuosum

epularum apparatus Praefecti subministrauerint expressum est: dabat enim bouillas carnes, & arietinas, excepta venatione ceruorum, ca prearum, syluestrium bubalorum, & exceptis item auibis, altilibus, seu, ut ex Hebraeo vertit Regius codex, caponibus saginatis, & piscibus; eisque in singulos dies. Adde nunc vinum Regia mensa dignum, adde ceterum obsonium Salomonis magnificentiae, ac liberalitati consonum.

Illud certe ad capitis huius calcem animaduerti licet, vnum ex duodecim Praefectis, quos super Israel ad annonam Regiam, & lautos epularum sumptus procurandos Salomon praefecerat, sexaginta ciuitatibus magnis, atque muratis praefuisse, exceptis oppidis, quae colonis adeo plena fuisse refert Iosephus, ut in vna Galilaea, quodlibet oppidum quindecim saltem colonorum millia habuerit. Itaque binae ipsae ciuitates in singulos dies, & illae quidem magna cum oppidis, ac villis suis innumeris Salomoni Regios cibos summa diligentia procurabant; ut vna prandium parare potuerit, altera caenam. Videte quae so admirabilem Regis magnificentiam cum nullo certe Principum, aut Regum omnium in toto terrarum orbe, & quocumque vel aeuo, vel aetate comparandam. Certe Iure Optimo sacrae literae dum de Salomone loquuntur: magnificatus est, inquit, Salomon super omnes Reges terrae prae diuitijs, & gloria. quia reuera Salomon non vna tantum in re, quod mirum non esset, sed in omnibus excelluit; neque vnum, aut alterum Regem, sed vniuersos superauit; neque solum aetatis suae principes; sed cuiuscumque aevi, ac temporis; neque vnius regionis; sed totius terrarum orbis; tum diuitijs, tum gloria, tum ceteris rebus Regio splendori consonis longe omnes, multumque superauit.

Quae omnia ideo in vnum Salomonem confluxisse voluit Deus, ut vnus etiam Christi Domini infinitos sapientiae thesauros, inuestigabiles diuitias, & aeternum gloriae pondus, praefignaret. In Christo enim, ut inquit Diuus Paulus sunt omnes thesauri sapientiae, & scientiae Dei; & diues est in misericordia in omnes, qui inuocant illum. Hoc enim proprium est Dei, ut etiam cum omnium miseretur, & effundit copiosos misericordiae suae thesauros, adhuc ditissimus sit, & nihil amittat eorum, quae in alios liberaliter elargitur: in eos maxime, qui inuocant illum.

Inuocare autem Christum est, non modo illius opem implorare, sed Christi etiam nomen proprio nomini ita praeferre, ut nomen suum nuncupare nequeat, quin Christi Domini nomen praenunciet. Quod Christianae Ecclesiae Christi sponsae proprium est. Quam inuocationem, in Isaia inuunt mulieres illae, quae sponsum sibi deposcentes, tantummodo, inquit, inuocetur nomen tuum super nos. Hoc idem in primo hominis coniugio factum est. Adam enim, vir vocatus est, à quo sponsa etiam, dicta est à viro Virago; ac si sponsi nomen super sponfam inuocatum esset. In hoc autem praestat Christi, & Ecclesiae sacramentum: quod haec omnes etiam filios ex Christi nomine Christianos denominat; efficit enim, ut nomen Christi super omnes Ecclesiae fideles inuocetur; vnde & Christiani omnes appellamur: ut hac ratione vniuersis vbique gentium populis notum sit, eos, qui extra Ecclesiae fines viuunt, sicut à diuitijs gloriae Christi, ita etiam à vera, ac diuinitus in-

epularum apparatus Praefecti subministrauerint expressum est: dabat enim bouillas carnes, & arietinas, excepta venatione ceruorum, ca prearum, syluestrium bubalorum, & exceptis item auibis, altilibus, seu, ut ex Hebraeo vertit Regius codex, caponibus saginatis, & piscibus; eisque in singulos dies. Adde nunc vinum Regia mensa dignum, adde ceterum obsonium Salomonis magnificentiae, ac liberalitati consonum.

Illud certe ad capitis huius calcem animaduerti licet, vnum ex duodecim Praefectis, quos super Israel ad annonam Regiam, & lautos epularum sumptus procurandos Salomon praefecerat, sexaginta ciuitatibus magnis, atque muratis praefuisse, exceptis oppidis, quae colonis adeo plena fuisse refert Iosephus, ut in vna Galilaea, quodlibet oppidum quindecim saltem colonorum millia habuerit. Itaque binae ipsae ciuitates in singulos dies, & illae quidem magna cum oppidis, ac villis suis innumeris Salomoni Regios cibos summa diligentia procurabant; ut vna prandium parare potuerit, altera caenam. Videte quae so admirabilem Regis magnificentiam cum nullo certe Principum, aut Regum omnium in toto terrarum orbe, & quocumque vel aeuo, vel aetate comparandam. Certe Iure Optimo sacrae literae dum de Salomone loquuntur: magnificatus est, inquit, Salomon super omnes Reges terrae prae diuitijs, & gloria. quia reuera Salomon non vna tantum in re, quod mirum non esset, sed in omnibus excelluit; neque vnum, aut alterum Regem, sed vniuersos superauit; neque solum aetatis suae principes; sed cuiuscumque aevi, ac temporis; neque vnius regionis; sed totius terrarum orbis; tum diuitijs, tum gloria, tum ceteris rebus Regio splendori consonis longe omnes, multumque superauit.

Quae omnia ideo in vnum Salomonem confluxisse voluit Deus, ut vnus etiam Christi Domini infinitos sapientiae thesauros, inuestigabiles diuitias, & aeternum gloriae pondus, praefignaret. In Christo enim, ut inquit Diuus Paulus sunt omnes thesauri sapientiae, & scientiae Dei; & diues est in misericordia in omnes, qui inuocant illum. Hoc enim proprium est Dei, ut etiam cum omnium miseretur, & effundit copiosos misericordiae suae thesauros, adhuc ditissimus sit, & nihil amittat eorum, quae in alios liberaliter elargitur: in eos maxime, qui inuocant illum.

Inuocare autem Christum est, non modo illius opem implorare, sed Christi etiam nomen proprio nomini ita praeferre, ut nomen suum nuncupare nequeat, quin Christi Domini nomen praenunciet. Quod Christianae Ecclesiae Christi sponsae proprium est. Quam inuocationem, in Isaia inuunt mulieres illae, quae sponsum sibi deposcentes, tantummodo, inquit, inuocetur nomen tuum super nos. Hoc idem in primo hominis coniugio factum est. Adam enim, vir vocatus est, à quo sponsa etiam, dicta est à viro Virago; ac si sponsi nomen super sponfam inuocatum esset. In hoc autem praestat Christi, & Ecclesiae sacramentum: quod haec omnes etiam filios ex Christi nomine Christianos denominat; efficit enim, ut nomen Christi super omnes Ecclesiae fideles inuocetur; vnde & Christiani omnes appellamur: ut hac ratione vniuersis vbique gentium populis notum sit, eos, qui extra Ecclesiae fines viuunt, sicut à diuitijs gloriae Christi, ita etiam à vera, ac diuinitus in-

epularum apparatus Praefecti subministrauerint expressum est: dabat enim bouillas carnes, & arietinas, excepta venatione ceruorum, ca prearum, syluestrium bubalorum, & exceptis item auibis, altilibus, seu, ut ex Hebraeo vertit Regius codex, caponibus saginatis, & piscibus; eisque in singulos dies. Adde nunc vinum Regia mensa dignum, adde ceterum obsonium Salomonis magnificentiae, ac liberalitati consonum.

epularum apparatus Praefecti subministrauerint expressum est: dabat enim bouillas carnes, & arietinas, excepta venatione ceruorum, ca prearum, syluestrium bubalorum, & exceptis item auibis, altilibus, seu, ut ex Hebraeo vertit Regius codex, caponibus saginatis, & piscibus; eisque in singulos dies. Adde nunc vinum Regia mensa dignum, adde ceterum obsonium Salomonis magnificentiae, ac liberalitati consonum.

epularum apparatus Praefecti subministrauerint expressum est: dabat enim bouillas carnes, & arietinas, excepta venatione ceruorum, ca prearum, syluestrium bubalorum, & exceptis item auibis, altilibus, seu, ut ex Hebraeo vertit Regius codex, caponibus saginatis, & piscibus; eisque in singulos dies. Adde nunc vinum Regia mensa dignum, adde ceterum obsonium Salomonis magnificentiae, ac liberalitati consonum.

sita earundem cognitione repelluntur.

Denique ad gloriam pertinet, quod Christus Dominus in capite suo Dei nomen ineffabile gestet: caput enim Christi Deus: quod in Christo summum & maximum est: nam quod efficit in eo minimum, est diuitijs, & gloria magnificari super omnes Reges vniuersae terrae. Id sane inuit in diuina Apocalypsi Ioannes: cum in vestimento, & in femore Christi Domini, hoc est, in oramento, vestimenti, quae ad femur vsque protendebatur, scriptum, esse dixit: Rex Regum, & Dominus Dominantium. Christus enim est princeps Regum terrae; cui à Patre data est omnis potestas in caelo, & in terra.

inquit, de vniuersis Regnis Haethacorum, & à Regibus Syriae emptio celebrabatur. Non enim immerito sacer historicus in equorum emptione Syriae mentionem facit. Syriam enim equis abundasse ex Strabone cognouimus: Tradit enim iuxta Pellam vrbum Syriae, quae postea Apamia dicta est, locum esse campeltrem, quem Orontes fluuius cum lacu quodam cheronesum efficit; ibi fuisse Hyppotrophium pulcherrimum, hoc est, locum equitio alendo destinatum; in eo equarum Regiarum supra triginta millia, admiffarios autem equos trecentos; ibidem & equifones fuisse, seu domitores equorum, & bellici ludi magistros, ac quicumque ad armatrones instituunt. Ex quibus merito conijcimus quales nam Salomonis equi fuerint, tum quia à diuersis regionibus educti, ijs praefertim, in quibus optimi quique gignerentur, tum quia à certis hominibus à Rege missis summa cum diligentia perquisiti. Haec de equis precio à negociatoribus conductis.

Iam vero aliorum, qui Salomoni Regi dono mitti solebant, multo facilius pulchritudo, & aestimatio conijci potest: equi enim illi non à quolibet Salomoni offeriebantur, sed à Regibus vniuersae terrae; ut enim ait liber Paralipomenon: omnesque Reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis &c. & statim subdit: & deferiebant ei munera &c. inter quae equi erant. Quo loco illud videtur anima ductionem exquirere, non modo à Regibus sibi subditis munera offerri solita, sed à cunctis terrarum Regibus: Sic enim sacrae literae testantur, omnes Reges terrarum. Fama enim Salomonis per vniuersum terrarum orbem diuagabatur; quod etiam Ecclesiastici liber expressit de Salomone loquens: Et repleti, inquit, in comparationibus aenigmata, & ad Infulas longe diuagatum est nomen tuum. Et certe Regina Saba, à finibus terrae venit, vltroque preciosissima munera ad eum attulit. Quod de alijs etiam regibus Iosephus disertis verbis affirmat. Fama, inquit, celeberrima per omnes circumquaque regiones de Salomonis virtutibus, & sapientia diuagabatur, qua excitati plerique Reges, quo certiores iam de dictis fierent, visendi eius cupidine flagrabant, & exquisita magnificentia studiosos eius se declarabant. Deinde dona ab iisdem Salomoni oblata referens, inter illa equos numerat: equi praeterea, currusque, & multi subuehendis farcinis: & paulo post, quales equi fuerint, quos Reges Salomoni dono mittere solebant, exponens: Hi cum pulcherrimi fuere, inquit, tum ad cursum exercitissimi, ut collati ad ceteros, omnes post se relinquerent. quibus verbis exponere videtur verbum illud sacrae Scripturae, equorum currilium.

Denique precium equorum tum qui ex Aegypto, tum ex alijs regionibus emebantur, manifestum est in libris Regum. Egre diebatur, inquit, quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti. Et vt apertius exprimeretur, quanti nam quilibet equus staret: Et equus, inquit, centum quinquaginta. ac subdit: atque in hunc modum cuncti Reges Syriae equos venundabant.

Sed notandum hic est Romanos minori sane precio equos emere consueuisse, quam Salomonem. Linius enim de Romano Principe loquens: Ita pedestri exercitu inquit, ornato, distributoque Equitum ex primoribus ciuitatis duodecim scripsit centurias, ad equos emendos dena millia aeris ex publico data &c. Ex quibus verbis duo colligimus. Primum est,

1. Cor. 11. 3. Apoc. 1. 5. Matih. 28. 18.

3. Reg. 4. 25. PAX SALOMONIS tempore. 2. Reg. 4. 20. Ioseph. 8. Antiq. 6. 2. 3. Reg. 4. 26. 2. Paral. 9. 25.

3. Reg. 10. 28. Ibid. 7. 29. 2. Paral. 1. 17.

DE MAGNIFICENTIA SALOMONIS CIRCA EQUOS, & CURRUS. Cap. LII.

NON erat silentio praetereundum, quod sacrae literae de Salomoni equitatu dicunt; cum mirum in modum faciat ad illius magnificentiam plenius explicandam. Eo enim tempore quo vniuersus Hebraeorum populus, & circumquaque Reges omnes Salomonis subiecti, quietis, ac tranquillitatis ocio fruebantur: quo tempore Salomon, ut inquit Historia, Regum habebat pacem ex omni parte in circuitu, habitabatque Iuda, & Israel absque timore villo, vnusquisque sub vite sua, & sub ficu sua à Dan vsque Bersabee cunctis diebus Salomonis. quo tempore erant Iuda, & Israel innumerabiles, sicut arena maris in multitudine comedentes, & bibentes, atque laetantes: quo tempore, ut inquit Iosephus, pace fruente & nullis bellicis tumultibus distracti; adhaec optatissima libertate auide perfruentes in hoc potissimum erant intenti, ut suas quisque facultates auerget, & maioris precij faceret: eo inquam tempore, habebat Salomon quadraginta millia praefepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium: Eo tempore, congregauit sibi currus & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, quorum summa est quinquaginta septem millium sexcentorum. Videte Regis magnificentiam.

Ex quibus verbis tria sunt ex multis quae praecipuam animaduersionem requirunt, equi, currus, equites, eorumque omnium decor, ornatus & opulentia. Quales equi, & quanta illorum pulchritudo fuerit, vel ex eo sciri potest; quod vel à remotissimis quibusque regnis emerentur, vbi optimi haberi potuerint, vel dono Regi Salomoni ab Regibus missi consueuerint: Et educebantur equi, inquit historia Regum, Salomoni de Aegypto, & de Coa: negociatores enim Regis emebant de Coa, & statuto precio perducebant: & paulo post: atque in hunc modum cuncti Reges Haethacorum, & Syriae equos venundabant. Idem in Paralipomenis habetur: nisi quod illud additur, quod ad equorum aestimationem indicandam facit: similiter

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

QVAM PIN- gnis fuerit annona familiae Salomonis.

3. Reg. 4. 25.

Iosephus lib. 3. excid. c. 2. BINAe CIVITATES quotidianos Regiae mensae cibos curabant.

SALOMONIS laudes.

SALOMON Christi Typus. Ad Ephes. 3. 2. Cor. 4. 7. Cloß. 2. 7. 3. Ephes. 2. 7. 4. Rom. 10. 7. 12.

INVOCARE Christum quid sit.

Isa. 4. 5. 1.

HYPOTROPHIUM pulcherrimum in Syria.

EQUI DONATEbantur Salomoni à Regibus. 1. Paral. 9. 22.

Ecclef. 47. 17.

3. Reg. 10. 2. Paral. 9. 25. Ioseph. 8. Antiq. 6. 2.

CVNCTI Reges terrae Salomoni offeriebant.

3. Reg. 10. 22.

Linius lib. 1.

EQVOS Romani villius emebant.

EQVITES est, equitum quemlibet duos equos habuisse, Romani duos ut ex verbis Livi manifeste patet: quod ita facto opus erat, tum ad maiorem equitum commoditatem, tum ad eorundem magnificentiam exprimentam. Secundum est, in singulos equos emendos quinque millia aeris erogata, hoc est, drachmas quingentas, siclos videlicet, centum viginti quinque. Atqui Salomon in singulos equos centum quinquaginta siclos erogabat; quinque scilicet, & viginti siclos, amplius quam Romani consueverunt: Indicium ergo est, & equos Salomonis Romanis fuisse praestantiores, & diuitiarum copiam multo maiorem Hierosolymis fuisse, quam Romae.

SALOMON pluris equos emebat, quam Romani.

CVRRVVS Salomonis quot fuerint. 3. Reg. 10. v. 26.

CVRRVVM vsus antiquissimus. Genes. 41. v. 43. Genes. 46. v. 29. Genes. 50. v. 9. Ioseph. lib. 8. Antiq. 2.2.

Exod. 14. v. 6.

SALOMON plures currus habuit, quam Pharaon. Ibid. v. 18.

Exod. 15. v. 4.

CVRRVVS vbi meliores. 3. Reg. 10. v. 29. Ioseph. citato loco.

CVRRVVS vbi meliores. Currus ergo vnde meliores habuerit Salomon, videtur innuere facer Textus: egrediebatur inquit, quadriga ex Aegypto &c. ac dono praeterea Salomon à Regibus mitti solitos expresse notat Iosephus: vt ad eum inquit, equorum, ac currum numerum, quem iam ante habebat, ex donaticijs quadringenti currus accederent. Vrbes praeterea alendis, custodiendisque curribus destinatas idem Iosephus expresse distribuitque, inquit, oppidatim curribus, & in singula certo numero ad alendum praefinito, circa se quidem paucos referuauit; loca vero, vbi alebantur, curruum oppida appellauit. Haec pauca de multis, quae de equis, ac curribus Salomonis dici potuerant. Quod restat de equitibus, sequenti capite abfoluemus.

DE SALOMONIS EQVITIBVS, EORVMQVE admirabili opulentia, & pulchritudine.

Cap. LIII.

QVITVM Salomonis qualis fuerit conditio, qualia ornamenta Iosephus exponit; His, inquit, equis, decus addebant equites flos iuuentutis, proceras ceteros longe supereminenti statura, promissoque capillitio conspicui, & tunicis e sarra equitum Salomonis pulchritudo.

purpura indui: adhaec ramentis auri capillum quotidie spargebant, vt ad solarium radiorum contractum fulgor & capiti- bus eorum reflecteretur. Quod vero ex primoribus fuerint, idem exponit, cum eos florem iuuentutis appellat; vbi tum aetatem floridam, tum nobilitatem notauit. Horum praecipua ornamenta facer historicus describit. Fecit quoque, inquit, Rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo, sexcentos siclos auri dedit in laminas scuti vnus. Et trecentas peltas ex auro probato, trecentae minae auri vnam peltam vestiebant.

Quem ad finem haec ornamenta facta fuerint, Textus explicat: posuitque, inquit, eas in domo salutarum Libani. equitum enim munus erat Regem comitari, cum vel in Templum ascenderet, vel ad regios hortos descenderet: & tunc clypeos aureos, ac peltas ex regio saltus Libani armamentario sumptas, sinistris aptabant, vt Regi obsequerentur: mox Regiam reuertentes, ad locum vnde sustulerant, reportabant. Testatur id Scriptura sacra: nam post iublato à Roboamo Salomonis filio clypeos aureos, & peltas, ceteraque ornamenta, vt Sefac Aegyptiorum Regi obfidionem soluenti daret. pro quibus, inquit, fecit Rex aeneos: & tradidit illos Principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatij. Cumque intraret Rex in domum Domini, veniebant scutarij, & tollebant eos, iterumque referebant eos ad armamentarium suum. Vbi equitum munus apprime explicatur.

Sed notandum est non omnes hosce Equites Hierosolymis perpetuo egisse: ait enim historia Regum: posuitque eos in urbibus quadrigarum, & in Ierusalem. Quot in Ierusalem posuerit, expresse Iosephus: quorum media pars Hierosolymis circa Regem versabatur: Equitum nimirum sex millia. Ecce quot, & quales Salomonis equites fuerunt: flos iuuentutis, ferrata purpura fulgentes, capillis vique admiraculum decori, equis pulcherrimis, ac pulcherrime exornatis insidentes, scutis aureis, aureis peltis, pharetris item aureis donati: Regio denique curru adiuncti, ac proximi, vt non minus ab Rege decus acciperent, quam eidem praestare viderentur.

Sed antequam ad cetera progrediamur; soluendae sunt difficultates nonnullae, quae mirum in modum vrgere quosdam videntur. Affirmat enim sacra Regum historia scuta aurea, quae Salomon fecit, ducenta fuisse. Fecit quoque, inquit, Rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo sexcentos auri siclos dedit in laminas, scuti vnus. Atqui liber Paralipomenon non scuta, sed hastas dicit. Fecit igitur Rex Salomon, inquit, ducentas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum,

rum, qui in singulis hastis expendebantur. Duplex igitur occurrit quaestio: Prima est, cur in Paralipomenis Interpres verterit hastas, in libris vero Regum scuta: cum vtrobique eadem vox Hebraice significat, sed certe nihil nos faciat haesitare. Vox enim haec à verbo תרשע תרשע, deducitur, quod & frigidescere significat; & vt recentiores exponunt, quicquid acutum est, & penetrat, siue acuminatum illud sit, siue non. Quoniam igitur frigus penetrare dicitur, propterea eadem voce appellatur & frigus, & id, quod acutum est. Aliquod scutorum genus in medio umbilico vmbonem, & cuspidem habet, ac si quaedam hastula esset, de hoc scuti genere Polybius; aptatur, inquit, illi & ferreus vmbonem, qui vehementiores ictus auertit lapidum, & sarissarum, & vniuersae violentiae cuiusque teli. Haec ille: est enim vmbonem media illa scuti pars quae protuberat; & exferitur cum rotundo tumore in modum coni. Ideo vmbonem, quod Graecis est ὑμβων, montes, & eminentias saepe significat. est autem vterque alter eiusdem vmbonis, siue hastulae; auertit enim hostes: nam in confictu, & pugna cominus vtebantur eo ad impulsum. Suetonius de Acilio animoso milite loquens: abscissa dextera, inquit, transfiliuit in nauem vmbonem obuios agens. & Curtius: totam aciem, inquit, patuore suo fluitantem vmbonibus posse propelli. & Liuius: vmbonibus incussa quae ala sternuntur hostes: & iterum ala deinde, & vmbonibus pulsantes. hinc factum est, vt cum in vtroque Textu eadem vox habeatur Hebraice, Graece, & Chaldaice; in Paralipomenis interpres verterit hastas; per Synecdochen hastas pro ipsis scutis acuminatis accipiens, quae scuta in medio vmbonem, & hastulas, siue cuspides habent; in libris vero Regum scuta clarius expresse; non tamen quaecumque, sed quae acuminata in medio sunt. Sed quia frequentius illa vox Hebraice scutum significat: ideo quando in Paralipomenis hastas legimus, non quilibet hastas intelligere debemus, sed eas, quae lanceolae sunt, & hastulae in scutorum medio infixae.

IN SCVTIS aureis ducentis erogata sunt auri talenta quadraginta.

Alter quaestio est, eaque difficilior de peltis, quas item Salomon fecit; trecentas peltas, inquit historia Regum, ex auro probato; trecentae minae auri vnam peltam vestiebant: in libris vero Paralipomenon: trecenta quoque, inquit, scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur singula scuta. Vbi scuta dicuntur, quae in libris Regum peltae appellantur: Pelta autem scutum quoddam breue significare videtur. Quaestio igitur est, quomodo in singulis peltis, seu breuioribus scutis conflandis trecentae minae auri sint erogatae; cum adeo magnum pondus conficiant, vt vix robustus humeris ferat. In scutis autem conficiendis erogari non plusquam viginti quinque libras, quod pondus longe minus est, vt infra patet.

Suetonius in Julio c. 68. Curtius l. 3.

Liuius. l. 10. l. 30.

SCVTA AVREA, & peltae aureae Salomonis equitibus suis factae.

2. Paral. 12. v. 10. & 11.

CVRRVVS aureis ducentis erogata sunt auri talenta quadraginta.

3. Reg. 10. v. 17.

2. Paral. 9. v. 16.

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

tebit? cui difficultati post assignatum minae pondus facilius respondebo. Sed eandem difficultatem auget quod Hebraice, Chaldaice, & Graeca exemplaria in libris Regum legunt tres, non trecentas: Graece enim sic habetur τρεῖς μιναι χρυσου ἐπιήσαν τὸ ὑμβων τὸ ἐν. tres minae auri inerant in singulis scutis. Et certe si quamlibet peltam ex minis trecentis facimus; tamen non plusquam quindecim siclos demus cuiuslibet minae, ad huc pondus videtur esse supra vires.

Nos autem Vulgatae auctoritatem tanti facimus, vt nihili ducamus argumenta omnia, quae contra illam adduci possunt. arbitramur enim, primo Beatissimum, ac vere doctissimum Hieronymum, in ijs praefertim, quae ad sacrorum librorum versionem spectant, multo puriora Hebraeorum exemplaria praemanibus habuisse, quam eos, qui contra sentiunt. Id quod manifeste probatur ex eo, quod in libris Paralipomenon tum Hebraice, tum Graece conscriptis trecentos auri legamus, non tres, minas subintelligendo, quas prius expresse liber Regum. Primo igitur statuendum est peltas haec ad pompam, non ad necessitatem: ad honorem, non ad defensionem: ad magnificentiam indicandam, non ad bellicos incursum propulandos praefertim solitas ab equitibus Salomonis. Itaque non fuerunt ad eam iustam trutinam ponderandae, vt non plus auri in singulis impenderetur, quam possint a quolibet gregario milite ociose, & oscitanter portari, ad eum finem, vt bellorum tempore sinistra scutum facile versare valeat. Nihili igitur faciendum est pondus; modo tanti peltam quamlibet pendere faciamus, vt ab equitibus iuuentutis flore portari poterint, ad pompam, & magnificentiam plenius indicandam. Quam ob rem dicendum omnino est, & cum Vulgata sentiendum, peltas trecentas fuisse, & in singulis conflandis trecentas item minas erogatas. Vt igitur difficultatem vniuersam exhauriamus, sciendum in primis est minarum quadruplex esse genus. Alia enim mina siclos continet quindecim, alia viginti, alia viginti quinque, alia denique sexaginta. Quod alias probatum est ex Ezechiele: qui dum queritur de tam multiplici minarum varietate: Porro inquit, viginti scili, & viginti quinque scili, & quindecim scili minam faciunt. Vbi Chaldaicus Paraphrastes, tertia pars minae, inquit, viginti siclos habet, minae argenteae viginti & quinque siclos, quarta pars minae quindecim siclos habet. Omnes sexaginta sunt minae magna: minae sancta erat vobis. Harum vero minarum quanam hoc loco accipienda sit, sacrae literae videntur innuere: Statim enim post enumerata sexcenta sexaginta sex auri talenta quotannis allata Salomoni, subdit: fecit quoque Rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo &c. quod idem repetitur in Paralipomenis. Quibus verbis videtur innuere talenta sexcenta sexaginta sex in scutis illis, peltisque conflandis fuisse consumpta. Quod est à Iosepho expresse positum: post enumerata enim talenta sexcenta sexaginta sex aurea, statim subdit: ex eo fecit ducenta scuta aurea &c. Illam igitur ex dictis minis eligemus, quae nos ad illa sexcenta sexaginta sex talenta, exhaurienda proxime faciat accedere. Ea autem est, quae viginti siclos continet; itaque trecentae peltae exhauriunt pondus sexcentorum talentorum: si enim trecentas peltas per trecentas item minas multiplicaueris; efficies minas nonagies millies. hac per viginti siclos multiplicatae, dabunt

PELTAE Salomonis ad pompam factae.

Ezech. 45. v. 12.

MINARVM quadruplex genus in sacris literis.

3. Reg. 10. v. 16.

EX QVO auro conflata sunt scuta aurea, & peltae aureae Salomonis.

Iosephus loco citato.

XX 2 dabunt

dabunt centum octoginta millia scutorum; A...

PELTAE Salomonis maiores scutis.

Ad illud autem quod objiciebatur peltas esse breue quoddam scutum: responderi facile potest, Hebraice haberi eo loco מגגא miggannim, à verbo מגן gannan, quod protegere, circumclaudere, septo, vel scuto ad defendendum significat. Quod indicium manifestum est peltas has, quas Salomon fecit, non modo breuia, ac minora scuta non fuisse, sed potius alijs multo maiora: continet enim quaelibet ex his peltis decuplo maius auri pondus, quam quodlibet ex scutis illis. quia factae nimirum erant ad protegendum, & circumclaudendum. Ex quo licet conijcere eos equites peltam portare solitos, qui essent inter ceteros nobiliori gradu insigniti, ac Regi in comitatu propinquiores. Hanc autem peltam quae totum militem protegebat, conijcimus fuisse scutum quoddam maximum, in superiori quidem parte lunatum, in inferiori vero, vel acuminatum; vel similiter lunatum, in modum antiquorum ancilium Romanorum.

OMNIA equitum ornamenta erant aurea.

DEDIMUS iam Equitibus scuta, & peltas: danda sunt arma cetera, & ornamenta tantis equitibus digna; quae aurea similiter fuisse negandum non est: cum ad scuta illa aurea, ac maximi ponderis, minus decens videatur pharetras ligneas, vel aeneas adiungere, & non potius aureas. cum praefertim arma cetera, quibus Equites Salomonis vterentur, munera, ac dona fuerint Salomoni in singulos annos à Regibus missa, ut alibi diximus. Hi enim Reges cum ad Salomonem Regum maximum, ut apud Eupolemum illum appellat Vaphres Aegyptiorum, & Suro Tyriorum Reges, dona mitterent, tantis Regibus digna fuisse censeari debent: Adde quod inter cetera vasa aurea, & argentea, quae iidem Reges mittere solebant, haec arma numerentur, quod indicium est ipsa quoque arma re vera, vel aurea fuisse, vel saltem argentea.

Accedit dona, & arma haec eo sane tempore ad Salomonem missa fuisse; quo tempore Hierosolymis immensa erat auri copia, argenti vero nullum erat precium. Quis igitur Rex in tanta auri, argenticque copia ad opulentissimum Regem munera transmittens, ferrea, vel aenea mittere ausus esset? Ac de his controuersijs, & quaestionibus iam satis.

EQUITVM Salomonis splendor.

Reliquum est, ut ante oculos proponatur Equitum horum splendor, & pulchritudo, qualem nusquam alias legisse memini; siue martias Imperatorum Romanorum legiones consideres, siue Alexandri Macedonis phalanges inuictas, siue immortales Perfarum Regum turmas: numerum certe maiorem apud eos extitisse concesserim, pulchritudinem, & splendorem nullo modo. Ceteri enim externi Principes equitum numerum ideo maximum affectabant; quia perpetuis bellorum tumultibus afflicti se sentiebant: vnus Salomon in summa pacis tranquillitate, praeter quadraginta millia equorum currilium; praeter re-

gios currus mille quadringentos, duodecim millium equitum phalanges paratas habebat, robore, dexteritate, ornamentis, omnibus praefereudas: quae domesticis seueritatem maximam promitterent, amicis praefidum offerrent, hostibus terrorem incuterent; ut hac vna ratione aperte indicaretur Salomonis pacem non indecoram fuisse, non desidiosam, non ignauiam, aut ocio torpentem: sed virtute partam, sed viribus firmam, sed exercitatione munitam.

Qua de causa Christi Domini veri Salomonis pacem aeternam demonstrare potuit Salomonis equitatus. De hac enim, quae exuperat omnem sensum, quippe quam nullo sensu exprime-re, aut percipere possemus, loquitur Christus ipse pacis auctor, & parens: non enim veni, inquit, pacem mittere, sed gladium, bellicae exercitationis aduersus prauos animi motus, ac desideria animorum salutis noxia: Inimici enim hominis domestici eius. Nam praefidiarias iustorum Ecclesiae sanctae copias, quas legiones Angelorum appellauit idem Christus, puer Elisei sub equorum, & curruum specie vidit. Et aperuit Dominus, inquit historia Regum, oculos pueri, & vidit, ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elisei.

Ad hoc certe respexisse videtur sponsum in Canticis dum inquit, Equitatus meo in curribus Pharaonis assimilauit te amica mea. Ex Hebraeo, equae meae, vertunt nonnulli, sed melius Vulgatus, equitatus vertit; ut nimirum pompam equitum Salomonis exprimeret. Hebraea illud indicasse videntur, quod ex Septuaginta supra retulimus, curru Salomonis adiungi solitas equas, tum quia pulchriores, tum quia deliciores esse viderentur, tum quia equae insitam quandam ferociam habeant, quae illas mirum in modum reddidit amabiles. In curribus Pharaonis, quos magno precio ex Aegypto educi curabar; ut Ecclesiae pulchritudinem, ordinem, & firmitatem apprime denotaret. Ecclesiam enim Christus Dominus ab Aegyptiaca seruitute liberatam, fracto scilicet peccati iugo; non corruptibilibus auro, vel argento, sed precioso sanguine suo redemit. Ponendus certe ob oculos est Salomon in curru illo Pharaonis, quem quatuor equae trahabant, veste candida indutus, equitum turmis stipatus, quorum alij aurea scuta, alij peltas aureas habebant, aureis armis ornati, aureo capillitio decori, prominenti supra ceteros statura, & in eo Christus Dominus agnoscendus, qui ascendit super equos suos, cuius quadrigae saluatio; qui curru gloriae suae vehitur, & a Sanctis Ecclesiae Catholicae ciuibus, tanquam fortissimis equitibus stipatur, qui in omnibus scutum fidei, galeam salutis, gladium Spiritus, lorica iustitiae assumentes, auro caritatis praenitent. Horum certe ordinem admirabilem Dionysius stupebat, dum de Ecclesiastica, Dionys. de ecc. Hierarchia loqueretur. Denique firmitatem licet etiam in hoc mystico Salomonis equitatu considerare. est enim Ecclesia Christi terribilis, ut castrorum acies ordinata, contra quam portae inferi non praeualebunt; vniuersa nimirum spirituum Infernorum potestas; exercitissimae, inquam, copiae, veterani milites, & ad omne audax facinus perpetrandum paratissimi: quales ad portas munitissimarum urbium tuendas solent deputari.

SALOMON Christi Domini typos.

Matth. 10. V. 34.

Ibid. V. 35.

4. Reg. 6. V. 17.

Cantic. 1. V. 9.

ECCLESIA Christi, Salomonis equitatus comparatur.

1. Petr. 1. V. 18.

Habac. 3. V. 8.

Ad Ephes. 4. V. 16. 17.

1. Petr. 1. V. 18.

Habac. 3. V. 8.

Ad Ephes. 4. V. 16. 17.

1. Petr. 1. V. 18.

Habac. 3. V. 8.

Ad Ephes. 4. V. 16. 17.

1. Petr. 1. V. 18.

Habac. 3. V. 8.

Ad Ephes. 4. V. 16. 17.

1. Petr. 1. V. 18.

Habac. 3. V. 8.

Ad Ephes. 4. V. 16. 17.

1. Petr. 1. V. 18.

Habac. 3. V. 8.

Ad Ephes. 4. V. 16. 17.

1. Petr. 1. V. 18.

EX TRIBVTIS, VECTIGALIBVS, FODINIS, immensum Davidis thesaurum, aggregari facile potuisse.

Cap. LIIII.

REGRET adhuc nos argumentum illud initio disputationis huius propositum. Vnde nam tantam opum, diuitiarumque copiam, in tam exiguo Regno, si cum Perfarum, vel Romanorum potentia conferatur, David Rex potuerit comparare, cum praefertim, ut in ceteris rebus, sic in tributis etiam imponendis, & hostibus agrorum parte multandis non iustitiae solum iura, sed pietatis etiam seruasse, credendus sit. Faciebat quoque David, inquit historia Regum, iudicium, & iustitiam omni populo. Plena sunt certe sacra volumina & iustitia, & pietate Davidis Regis. Qui fieri potuit igitur, ut moriturus praeter auri talenta tria millia, & argenti septem millia, de peculio suo Deo dicata, praeter dona principum, quae auri talenta quinque millia fuerunt, solidi decem millia: argenti talenta decem millia: praeter infinitam aeris, ferrique copia, quorum summam non expressit, vincebatur enim numerus magnitudine; praeter lapides preciosissimos, onychinos, & quasi stibinos, & diuersorum colorum, omnemque preciosum lapidem, & marmor parium abundantissime: quorum multitudo quantanum fuerit, ex eo cognosci potest, quod apud quemcumque inuenti sunt lapides, dederunt in thesaurum domus Domini: ut in libris Paralipomenon non habetur: praeter haec omnia, inquam, legauerit etiam Deo in paupertate sua, auri talenta centum millia, argenti decies centum millia?

2. Reg. 8. V. 15.

1. Paral. 29. V. 4.

Q V A M lia: praeter infinitam aeris, ferrique copia, quorum summam non expressit, vincebatur enim numerus magnitudine; praeter lapides preciosissimos, onychinos, & quasi stibinos, & diuersorum colorum, omnemque preciosum lapidem, & marmor parium abundantissime: quorum multitudo quantanum fuerit, ex eo cognosci potest, quod apud quemcumque inuenti sunt lapides, dederunt in thesaurum domus Domini: ut in libris Paralipomenon non habetur: praeter haec omnia, inquam, legauerit etiam Deo in paupertate sua, auri talenta centum millia, argenti decies centum millia?

Ibid. V. 3. Ibid. V. 8.

2. Paral. 29. V. 8.

PROPOSITUM Davidis aedificandi templum.

1. Paral. 22. V. 7.

Ibid. cap. 17. V. 11.

Ibid. V. 3. 4. & 11.

DEI VO- luntate prohibuitur Davidi aedificari templum.

1. Paral. 22. V. 5.

Ibid. V. 2. V. 4.

gentur omnes proselyti de terra Israel, & constituitur ex eis latomos ad caedendos lapides, & poliendos. Deinde ferrum quoque plurimum. mox, aeris quoque pondus innumerabile: postremo, ligna quoque cedrina non poterant aestimari, quae Sidonij, & Tyrij deportauerant. & super haec omnia immensum illum auri, & argenti thesaurum.

QVAS IM- pensas paraue- rat David tem- plo construendo.

Ostendam igitur tria capita, ac veluti perennes omnino fontes, ex quibus tanta diuitiarum copia in vnum Dauidem effluxit. Primus est, tributa, vectigalia, fodinae. Secundus, hostium spolia, praedae, manubiae. Postremus, lex Capitatio- nis, decimarum primitias. quorum fontium qui- libet satis, superque fuisse probandus est ad tantam auri, argenticque copiam effundendam, etiam si ceteri non adessent.

TRES FON- tes ex quibus Davidis the- saurus effluxit.

Ac primo de tributis probatum à nobis est auri talenta viginti sex supra duo millia ducenta in singulos annos ad aerarium Salomonis accessisse: ac proinde Davidis etiam aetate, à quo populus, ac Regibus deuictis tributa fere omnia imposita fuisse in sacra historia aperte leguntur. David enim, ut ex Regum, & Paralipomenon historia patet, statim, ac se constitutum à Deo Principem agnouit: & quoniam confirmasset eum Dominus Regem super Israel, & quoniam exaltasset regnum eius super populum suum Israel, vniuersos circumquaque Reges Imperio subiugauit suo, eorumque prouincias, & annuo tributo, & agrorum parte multauit. Quare si eam tributorum summam per tres & triginta annos, quibus toti Israel imperauit, multiplicaris; efficies auri talenta quinquaginta octo supra septingenta triginta quatuor millia.

TRIBVTA Salomonis ta- lentra 2226.

TRIBVTA Davidis per 33 annos multiplicata efficiunt talenta 7348.

Simili modo satis à nobis ex Eupolemo probatum est, Indiam navigationem à Dauide prius inuentam, & vsurpatam, à Salomone vero exemplo patris adhibitam fuisse. Atqui ex ea navigatione quadringenta quinquaginta auri talenta exportari solebant: tamen si plura censeant nonnulli. Igitur si ea per tres item, & triginta annos multiplices, efficies auri talenta quinquaginta supra quatuordecim millia octingenta. Quorum omnium summa thesaurum efficit talentorum octo supra octoginta octo millia trecenta.

EX INDIAB fodinis habebat Salomon talenta auri 450.

SVMMA thesauri ex tributis, & fodinis collecti talentum 88308.

Videtis quam proxime accedat summa haec talentorum auri ex tributis solum, & fodinis collecta ad ea centum millia talentum auri, quae Deo legata sunt? Quid si explicatam auri summam haberemus, quod ex vectigalibus etiam colligebat? Quid si sciremus aurum, quod ex ijs, qui super negocijs erant, extrahebat? Quid si nobis aurum notum esset, quod ex portorij, passionibus, ceterisque vectigalibus colligebatur? Nonne tributorum massam illam multo maiorem efficerent? Similiter neque hic numeramus tributa omnia, in septem illis annis, quibus in Hebron regnauit collecta; quia explicatam eorum summam non habemus.

Certe tot tantique thesauri Davidis erant, ut non vnus Princeps, sed plures Regijs aerarijs praeficiendi forent: neque in vna Hierosolyma feruari debuerint, sed etiam in pluribus alijs urbibus; neque in his solum, sed in oppidis, ac viculis. Testatur id expresse sacra Paralipomenon historia: Super thesauros autem Regis, inquit, fuit Azmab filius Adiel, his autem thesauris, qui erant in urbibus, & in vicis, & in turribus, praesidebat Ionathan. Haec de thesauris Regijs. De thesauris enim sanctis, Deoque dicatis, infra dicemus.

THESAURIS Davidis multi principes praefecti erant.

1. Paral. 27. V. 25.

Iam vero praeter regia vectigalia, multum auri, & argenti regijs aerarijs inferebant in singulos annos Principes illi, qui super pastiones, & Scripturam constituti à Rege in Paralipomenis erant. Nam cum enarrasset historia sacra Principes, quos ad cetera munia Regis obeunda praefecerat Dauid; hos etiam Principes enumerat: Operi rustico, inquit, & agricolis, qui exercebant terram, praerat Ezri filius Chelub, vinearumque cultoribus Semeias Romathites: cellis autem vinarijs Zabdius Aphonites. Nam super oliueta, & ficeta, quae erant in campestribus, Balanani Gederites: super apothecas autem olei, Ioas. Porro armentis, quae pascebantur in Saron, praepositus fuit Serrai Saronites: & super boues in vallibus Sabbath filius Adli: super camelos vero, Vbil Ismahelites; & super asinos, Ladias Meronathites: super oves quoque Iaziz Agareus. Quibus enumeratis concludit. omnes hi Principes substantiae Regis Dauid. Quae vos quantam auri copia m decem hi Principes ex tot hominum classibus, tot fructuum generibus, armentorum copia, Dauidis aerario procurabant? erant enim super omnes homines, qui agros vniuersos exercebant, qui tributi nomine à Regibus Imperio subiugatis mitti solebant, vt innuit sacra Regum historia: de filijs autem Israel non constituit Salomon seruare quemquam. Et Iosephus hunc quasi textum exponens: post subiugatas à Salomone gentes, & imperata eis tributa: per singulos, inquit, annos certum numerum seruorum, & colonorum, qui per agros distribuerentur, exegit, & paulo post: Chanaanais vero, quos ad seruitutem abduxit, sexcentos praefectos praeposuit, qui procuratores essent Regij, & sua cuique opera, atque negotia praescriberent. Itaque videtur Salomon exemplo Patris Dauidis hos Principes, & praefectos constituisse; alios nimirum super omnes vineas, oliueta, ficeta; alios super cellas vinarias, & omnes apothecas olei; alios postremo super boues, camelos, asinos, oves, quae in toto, eoque amplissimo, ac ditissimo, vberissimoque Israelitico Regno erant: ecce quantae operariorum, seruorumque classes, quot fructuum genera, & quanta armentorum copia.

3. Paral. 27. v. 26. 27. 28. 29. 30.

PRINCIPES possessionum & substantiae Dauidis.

Ibidem. v. 31

EX HEBRAEIS nemo seruiebat.

3. Reg. 9. v. 12.

Ioseph. lib. 8. Antiq. c. 2.

ANNUA ARGENTI tributa quot erant Dauidis Regno.

MILITES Dauidis in 12 turmas diuisi, 288000. 1. Paral. 27. v. 1.

legatur; quanta auri, argenti que massa impenditur? Itaque non immerito tributa, & vectigalia illa, ac fodinae omnes, ad tot, tantaque munia obeunda, vix satis fuisse credenda sunt.

Verum longe aliter se res habet, quam ab aliquibus existimetur. Primo enim militaribus copijs alendis nihil de tributis assignatis erogabatur. Non enim Rex, sed Tribus ipsae copias illas, & alebant, & stipendio conducebant: tametsi fortasse, neque stipendium Hebraeis militibus solueretur; cum nusquam in sacris literis stipendij militaris mentio fiat. Igitur alendis copijs Tribus curae fuit: idque colligitur ex eadem historia: filij autem Israel, inquit, secundum numerum suum principes familiarum, tribuni, & centuriones, & praefecti: & addit: qui ministrabant Regi iuxta turmas suas; ingredientibus, & egredientibus per singulos menses in anno. Deinde duodecim eos Principes recenset, quorum singuli viginti quatuor millibus praerant: ex quorum verborum contextu colligitur Tribus vniuersumque munus fuisse, ad Regem turmam suam singulis mensibus mittere, rebus omnibus ad id muneri necessarijs instructam. Extra Ierusalem autem cum bella vigerent, militares copiae praeda solum contentae libentissime Regi seruiebant: quod in tota non modo Regum historia, sed in omnibus fere sacrae Scripturae libris habetur.

MILITIBVS alendis nihil detributis erogabatur.

1. Paral. 27. v. 1.

Supra c. 51. huius libri.

IN CIBVM Dauidis nihil detributis erogabatur.

Cibos autem regiae mensae non alia certe via in Ierusalem aduectos fuisse crediderim, quam ea, qua Salomoni; qua de re alias locuti sumus. Nihil igitur ad victum Regis procurandum de tributis, ac vectigalibus assignatis deducebatur. Quam ob rem cum praedicta tributa omnia aerario singulis annis accederent, ex quo nihil educeretur; certe mirum videri non debet, si tantus fuerit Dauidis thesaurus.

Dicendum hic foret, vnde nam Hebraei populi, ceteraque nationes Dauidi Regi tributariae, tantam auri, argenti que copiam habere potuerint; Regi quidem in annos singulos solvendam; ab Rege autem nullo vnquam titulo repetendam. Sed de hoc paulo inferius suo loco fusius agendum est. Haec de Thesauro ex tributis, & vectigalibus, atque fodinis aggregato.

EX HOSTIVM

SPOLIIS, PRAEDIS, MANUBIJS opes suas Dauidem comparasse.

Cap. LV.

ALTERVM Dauidici thesauri fontem praedas, manubias, spolia fecimus. Haec autem quot, quanta, & quam opulenta fuerint, ex sacris literis aperte colligitur. Primo enim plurimas bellorum expeditiones Dauidem suscepisse certum est: in quibus omnibus prospere semper, feliciterque processit,

cessit, deditque illi Deus hostium omnium perfectam, absolutamque victoriam. Seruauitque Dominus Dauid, inquit historia Regum post enumeratas Dauidis victorias, in omnibus ad quaecumque profectus est. & in Paralipomenis adiunxitque eum Dominus in cunctis, ad quae perrexit. Adeoque feliciter, Deo semper adiuuante, res gessit, tantamque diuitiarum copiam ex praeda semper reportauit; vt, si liceat aliqua ratione inuisibilia Dei, per ea, quae facta sunt intelletu conspiciere, non immerito censendum sit, eo sane consilio Deum Optimum Maximum Dauidi Regi victorias semper effecisse; vt nimirum ex diuiti hostium praeda, opes illae praepararentur ad templum vni, veroque Numini solemniori pompa dicandum. Atque ideo fortasse Dauid quotiescumque bellum aggrediretur, Dominum prius conuocabat, vt solet miles, tribunus, equitum magister, Imperatorem suum. Itaque cum quadam die Deum conuoluisset, respondit Dominus Deus exercituum: tunc inibis praelium: quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, & percurret castra Philistij. cuius belli Dauid

DAVIDIS felicitas in bellis.

Ad Roman. 1. v. 20.

CONSIDERANDO fabricando templo.

2. Reg. 5. v. 24.

DEUS EXERCITUS Dauidis Dux, & Imperator.

Ibid. v. 25.

DAVID aurum, & argentum ex spolijs, Deo deuouebat.

VICTORIAE Dauidis.

2. Reg. 5. v. 19. 25. c. 8. v. 15.

1. c. 22. v. 15.

18. 19. 20. c. 23. v. 11. 12.

2. Reg. 8. v. 2.

Ibid. 8. v. 14.

2. Reg. 8. v. 3.

Ibid. v. 5.

2. Reg. 10. v. 13. 14. c. 11. v. 1. c. 12. v. 50.

1. Paral. 18. v. 11.

2. Reg. 8. v. 4.

1. Paral. 18. v. 4.

Nicolaus Lyranus. Tostatus.

EX ADAREZERI exercitum delerauit.

2. Reg. 2. v. 5.

& Syrorum Rex, inquit Iosephus cum valido exercitu in auxilium eius properat, vt praesidium ferret Adarezero Regi Soba, & percussit Dauid de Syria viginti duo millia virorum: reliqui fuga salui confugerunt. Hic autem Adadus, quantum exercitum conduxerit, innuere videtur Nicolaus quidam historicus apud Iosephum, dum ceteris Regibus potentiorum Adadam appellat. Idumaeos per legatum suum Abisai cum subiugasset, commisso praelio occidit ex eis octodecim millia virorum.

Iosephus 7. Antiq. c. 5.

EX AVXILIARI SYRO 20000. Nicolaus historicus apud Iosephum.

2. Reg. 10. v. 4. 6.

1. Paral. 19. v. 4. 6.

Ioseph. 6. Antiq. c. 5.

Ioseph. 6. Antiq. c. 5.

1. Reg. 11. v. 17.

Ioseph. 6. Antiq. c. 6.

Num. 31. v. 3. 4.

Ammonitae 10000.

2. Reg. 10. v. 6.

1. Paral. 19. v. 7.

Syrius vterque 40000.

Rex Maacha. 10000.

11000.

Equites. 40000.

Currus. 30000.

Miites. 330000.

Totus exercitus 735000.

1. Paral. 19. v. 10.

1. Paral. 19. v. 12. 14.

Ibid. v. 14.

Ibid. v. 16.

Et iterum cum Hanon Ammonitarum Rex veritus ne Dauid iniurias vlceretur, quas violato Gentium iure legatis eius intulerat: vt haberet in vtraque historia sacra, populum suum vniuersum ex vrbibus aggregauit. qui quantus fuerit conijci potest ex eo, quod cum aliquot ante annis Naas pater eius vrbem Iabes Galaad obsidione cingere vellet, cum magno, & forti exercitu ingressus, vrbes eorum subiugare caepit. Ad quam obsidionem soluendam egressus est Saul Hebraeorum Rex cum trecentis triginta millibus armatorum, vt in Regum libris habetur. Iosephus autem auctor est septingenta millia fuisse, absque tribu Iuda, quae sola armauit septuaginta millia: forte sacrae literae non nisi praecipuorum militum mentionem faciunt: tacent autem reliquum bellatorum vulgus: Atqui mos erat Hebraeis, qui armis mirum in modum supra gentes floruerunt, nunquam maiores copias adducere, quam inimici conduxissent, vt patet ex Madianitarum victoria, quos aggressi sunt duodecim tantum Hebraeorum millia, cum innumera pene esset hostium multitudo, & sexcentis alijs praelijs, tum ante Dauidem, tum deinceps vsque ad Machabaeos, qui in hac re praecipuam laudem meruerunt, quod paucissimi infinitum aggressi sint hostium numerum, & saepe fugauerint. Si igitur Saul tot, tantaque copias adduxit, quantus esse potuit Ammonitarum exercitus? Nos autem vt omnes praedictarum occasiones, ponamus illum non plures adduxisse, quam sacrae literae testantur, fuisse Saulis exercitum. & ad reliquos Ammonitarum apparatus tanti belli procedamus. Conduxit praeterea Ammonitarum Rex mercedem mille talentorum argenti Syrum Regem Robob, & Syrum Regem Soba cum viginti millibus pedum; & regem Maacha cum populo eius, seu mille viros, & ab Iftob duodecim millia virorum, & de Mesopotamia, & de Syria, & de Maacha, & de Soba currus, & equites. Equitum certe numerum non expressit; colligitur tamen ex eo, quod in bello quadraginta equitum millia interfecta sunt. & triginta duo millia curruum. in quorum singulis decem saltem milites imponendi sunt; videtis quantum exercitum? Minimum fuerunt septingenta triginta quinque bellatorum millia, cum senis Regibus, nimirum, Ammonitarum, Syriae Rohob, Syriae Soba, Mesopotamiae, Maacha, & Iftob. Has autem omnes exercitus copias plurimi fecit Ioabus Dauidis Dux, alioqui strenuus ac fortissimus, nam elegit, inquit Paralipomenon historia, viros fortissimos ex vniuerso Israel, reliquam autem populi partem dedit sub manu Abisai fratris sui: dicens, si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi: si autem superauerint te filij Ammon, ero tibi in praesidium. quasi pauidus de euentu, & prouidus in dubio bellorum, marte quid factu opus esset; tameris vterque Dauidis Dux absolutam de tanto exercitu victoriam reportarunt. Qui cum denuo pleniorum exercitum, maioremque

1. Paral. 19. v. 10.

Joseph. cita. to loco.

A VCTVS exercitus 33,000.

2. Reg. 10. v. 17. Joseph. loco citato.

1. Paral. 27. v. 1.

Iudic. 20. v. 1. Iudic. 20. v. 5. Ibid. v. 15.

Joseph. 7. Antiq. c. 5.

refque copias reparassent; ne Hebraeorum viribus se impares esse declararent; Hanon Ammonitarum Rex, misit nuncios, & adduxit Syrum, qui erat trans flumen, Euphratem; Sophab autem Princeps militiae Adarezer erat Dux eorum. & Iosephus, misit nuncios ad Calamam Syriorum Transsephratensium Regem, eius auxilia mercede conduxerunt. Huius vicem in exercitu gerebat Sabecus, qui constabat ex octoginta millibus peditum, equitibus vero decem millibus. Haec ille.

Ecquis ergo leuissimum praelium, per exiguum militum numerum appellet, in quo Transsephratensium sint nonaginta millia, Ammonitarum trecenta triginta millia, ceterorum Regum quadringenta quinque millia, omnium octingenta viginti quinque millia? Exceptis Mesopotamitarum copijs, quarum numerum ignoramus.

Et certe hunc tot, tantorumque Regum exercitum ingentem fuisse ex hoc etiam capite conijcimus; quod, cum Equitum quadraginta millia occubuisse, & totidem virorum peditum, curruum vero septem millia, & aurum summa est centum quinquaginta millium; adhuc ex vno Adarezeri exercitu quinquaginta octo millia transfugerint ad Dauidem, & facta additione ei seruerint. quot nam fugerunt Dauid, in Ammonitis, Syris, Mesopotamis, alijsque auxiliarijs copijs, si ex vno Adarezeri exercitu post eam cladem, tot superfuerunt? Hoc autem ex Dauidis apparatus ad tantum bellum propulsandum multo magis confirmatur, quod cum nunciatum esset Dauid, inquit historia Regum, denuo scilicet aggregasse Ammonitas maiores copias, nolens per legatos suos Ioab, & Abisai, vt paulo ante fecerat, cum eis bellum gerere. contraxit omnem Israel. Omnis autem Israel quantum fuerit, sciri potest ex eo, quod etiam pacis tempore ducenta octoginta octo millia bellatorum, qui in duodecim turmas discreti erant, Regiae personae tutelam suscepisse, compertum est. Si enim in summa pacis, & tranquillitatis plenitudine, tot armorum copias Dauid habebat: quid cum contraxit omnem Israel? Omnis autem Israelis numerus in Iudicium libro exprimitur in eo bello, quod contra Tribum Benjamin susceptum fuit: egressi, inquit Iudicum liber, sunt omnes filij Israel, & pariter congregati quasi vir vnus &c. quadringenta millia peditum pugnatorum. exceptis tribus Beniaminiticae viginti quinque millibus septingentis. Idque eo tempore quo nondum in mensum creuerant Israeliticae Tribus; quid de Dauidis tempore dicendum? Leuissimum ergo dicitur illud praelium, in quo ex hostium exercitu, octingenta viginti quinque millia bellatorum fuerint, septingenta septuaginta millia, ex Hebraeis? Res adeo clara est, vt alia probatione non egeat, si cum Iosepho sentiamus ad vnam Saulis Regis vocem septingenta septuaginta armorum millia in vnum conuenisse.

Et quod caput est, & potissimum intendimus, tanta ex his deuictis Regibus post eas victorias praeda facta est, depopulatis castris, sublatis militum, Regumque spolijs, erectis vbique victoriae trophaeis, in viculis depraedatis, euersis, deletis; vt post agrorum factas Hebraeis diuisiones, vt auctor est Iosephus, ceteris spolijs onusti iam, & praediuites effecti milites; Deo exercitus Principi, & Imperatori in partem praedae vocato, dicauerint maximam partem auri, & argenti, aeris, & preciosorum lapidum.

Testatur id expresse facer historicus. Cum enim David Adarezeri copias euertisset, vt paulo ante dictum est, concludit. Et tulit David arma aurea, quae habebant serui Adarezer, & detulit ea in Ierusalem: & in Paralipomenis: tulit quoque David pharetras aureas, quas habuerant serui Adarezer, & attulit eas in Ierusalem. Cui loco lucem afferre videtur Iosephus, dum Adadi Damasci, & Syrorum Regis, qui Adarezero Regi auxilio venerat, deuictas copias recensens, & Imperium subiugatum, haec verba subdit. Ceu trophaeum, aureas scilicet Adadi pharetras, reliquamque eorum armaturam Deo Hierosolymis consecrauit. Quibus verbis plane testatur eosdem milites, & auream habuisse armaturam, quam retulit liber Regum, & aureas pharetras. Et de Bere, inquit facer textus, & de Bersib ciuitatibus Adarezer, quas praecipuas Iosephus appellat: tulit Rex David aemulatum nimis. Et Iosephus, & in his magna auri, & argenti copia reperta est; & praeter haec aeris genus, quod auro preciosius est habitum. Et in libris Paralipomenon: necnon de Thebath, & Chun vrbibus Adarezer aeris plurimum, de quo fecit Salomon mare aeneum, & columnas, & vasa aenea. Et in Paralipomenis cum terram filiorum Ammon per Ioab exercitus ducem vastasset: tulit autem Dauid, inquit historia sacra, coronam Melchom de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentum, & pretiosissimas gemmas, fecitque sibi inde diadema. Et subdit: manubias quoque vrbis plurimas tulit. & in libris Regum: sed & praedam ciuitatis asportauit multam valde. Et liber Regum; cum de Adoram filio Thou Regis Hemath sermonem faceret; qui suo, & patris nomine ad Dauidem venerat, congratulaturus ei de Adarezero communi hoste superato: & in manu eius, inquit, erant vasa aurea, & vasa argentea, & vasa aerea: quae & ipsa sanctificauit Rex Dauid Domino cum argento, & auro, quae sanctificauerat de vniuersis gentibus, quas subegerat de Syria, & Moab, & filijs Ammon, & Philistym & Amalec, & de manubijs Adarezer.

Res adeo clara est vt nihil in expositione sit immorandum. Expendatur iam, quot Reges victi, quot vrbes euersae, quot regiones depopulae, & quoties id factum sit. Quantum auri, quantum argenti ex ditissimis, & istae plurimis regionibus collectum fuerit, penditore. Si enim ex Adarezeri, & Adadi exercitibus tot arma, & pharetras aureas exportauit; quotnam ex ceteris bellis, in quibus maior exercitus numerus erat? Tanti certe hoc fecit sacra Paralipomenon historia, vt plures super thesauris Deo facris praeposuisse Principes Dauidem faciat, eosque in multas etiam classes distinxerit: Achias erat, inquit, super thesauros domus Dei, & vasa Sanctorum. Ecce primam thesaurorum classem: & paulo post; filij Iehieli, Zathan, & Ioel fratres eius. &c. super thesauros Sanctorum, quae sanctificauit Dauid Rex, & Principes familiarum, & tribuni, & centuriones, & Duces exercitus de bellis, & manubijs praeliorum; quae consecrauerunt ad instauracionem, & suppellestem templi Domini. Ecce alteram. Quin addit sacra historia, quod maxime notandum est, non a Dauide solum spolia Deo consecrata fuisse; sed a Samuele etiam, qui tot annis Hebraeorum Iudex fuerat, sed a Saule Rege, sed a Saul Principibus, & Ducibus. Haec autem vniuersa inquit, sanctificauit Samuel Videns, & Saul filius Cis, & Abner filius Ner, & Ioab filius Saruiae, omnes

2. Reg. 8. v. 7. 1. Paral. 18. v. 7. Ioseph. 7. Antiq. c. 6. 1. Paral. 18. v. 8. 1. Paral. 20. v. 2. OPVLENTA spolia de victis gentibus 3. Reg. 12. v. 30. 3. Reg. 8. v. 10. 11. 12. AVRVM, ET argentum de victis gentibus Deo dicabat Dauid.

1. Paral. 18. v. 8. 1. Paral. 20. v. 2. OPVLENTA spolia de victis gentibus 3. Reg. 12. v. 30. 3. Reg. 8. v. 10. 11. 12. AVRVM, ET argentum de victis gentibus Deo dicabat Dauid.

1. Paral. 18. v. 8. 1. Paral. 20. v. 2. OPVLENTA spolia de victis gentibus 3. Reg. 12. v. 30. 3. Reg. 8. v. 10. 11. 12. AVRVM, ET argentum de victis gentibus Deo dicabat Dauid.

1. Paral. 18. v. 8. 1. Paral. 20. v. 2. OPVLENTA spolia de victis gentibus 3. Reg. 12. v. 30. 3. Reg. 8. v. 10. 11. 12. AVRVM, ET argentum de victis gentibus Deo dicabat Dauid.

1. Paral. 18. v. 8. 1. Paral. 20. v. 2. OPVLENTA spolia de victis gentibus 3. Reg. 12. v. 30. 3. Reg. 8. v. 10. 11. 12. AVRVM, ET argentum de victis gentibus Deo dicabat Dauid.

1. Paral. 18. v. 8. 1. Paral. 20. v. 2. OPVLENTA spolia de victis gentibus 3. Reg. 12. v. 30. 3. Reg. 8. v. 10. 11. 12. AVRVM, ET argentum de victis gentibus Deo dicabat Dauid.

1. Paral. 18. v. 8. 1. Paral. 20. v. 2. OPVLENTA spolia de victis gentibus 3. Reg. 12. v. 30. 3. Reg. 8. v. 10. 11. 12. AVRVM, ET argentum de victis gentibus Deo dicabat Dauid.

1. Paral. 18. v. 8. 1. Paral. 20. v. 2. OPVLENTA spolia de victis gentibus 3. Reg. 12. v. 30. 3. Reg. 8. v. 10. 11. 12. AVRVM, ET argentum de victis gentibus Deo dicabat Dauid.

THESAURVS facris plures principes, erant praepositi. S AMUEL, & alij Duces Deo aurum, & argentum dicauerunt. bi san-

ANTIQUVS Hebraeis mos consecrandi Deo spolia hostium.

Num. 31. v. 11.

Num. 31. v. 48. 49. 50.

VICTIS Madianitis Deo munera offerunt Principes exercitus.

Ibidem. v. 51. 52.

Ibidem. v. 53.

Ibidem. v. 54.

Genes. 14. v. 18.

ABRAHAM primus legitur obulisse Deo spolia hostium.

Q. Curtius in Alex. l. 5. c. 6.

Plin. lib. 33. c. 3.

bi sanctificauerunt ea per manum Selemib, & fratrum eius. Quae verba illud indicare videntur antiquum fuisse Hebraeis morem ab instituta Republica Deo aurum, argentum, ceteraque preciosas opes, spolia ab hostibus sublata dicere. Egressus enim populus ex Aegypto, cum Madianitis vsque ad internecionem deleuissent; occisis iam quinque eorum Regibus, eorumque vrbibus, viculis, castellis depopulatis, flammisque combustis, de quibus praeda ingens facta est, praeter primitias Deo oblatas, Principes exercitus ad Moysen, tribuni, centurionesque dixerunt: erant autem omnes ad centum triginta duo. Nos serui tui recensimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra. Hi autem fuerant duodecim millia; & ne vnus quidem defuit: ob hanc causam offerimus in donarijs Domini singuli, quod in praeda auri potuimus inuenire, perisclides, & armillas, annulos, & dextralia, ac murenlas, que mulierum tantum ornamenta fuisse videntur, vt depreceris pro nobis Dominum. Ecce iam oblatae Deo hostium opes. & statim subditur. Susceperuntque Moyses, & Eleazar Sacerdos omne aurum in diuersis speciebus, pondo sedecim millia septingentos quinquaginta scilos, & tribunis, & centurionibus: qui scilicet efficiunt talenta quinque, ac praeterea supersunt mille septingenti quinquaginta auri scili, vt ex alias facta ratiocinatione probari potest. Haec autem auri copia ex praeda tantum principum, tribunorum, centurionum conflata est: vnusquisque enim ex ceteris militibus, inquit facer textus, quod in praeda rapuerat, suum erat: quibus omnibus absolutis concluditur: & susceptum auri pondus Moyses, & Eleazar, intulerunt in tabernaculum testimonij. Imo vero mos offerendi Deo hostium spolia, multo antiquior Moysae est: Abraham enim Hebraeorum parens hoc institutum videtur inuenisse: Post quatuor enim Reges vno praelio superatos, Melchisedech Regi Salem, qui proferens panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei Altissimi, benedixit ei; Abraham ipse dedit ei decimas ex omnibus.

Verum molesta admodum insurgere videtur obiectio, nunquid plures fuerunt victi a Dauide, quam subiecti Regi Perfarum Dario? aut ditiora eorum aeraria, quam Darij? atqui superato Dario Persa ab Alexandro, collecta sunt ex praeda, teste Curtio, talenta argenti sexcenta, supra centum viginti sex millia. Quis autem audebit vniuersos simul Reges a Dauide superatos cum vno Dario conferre? Cuius tantae fuerunt diuitiae, vt pro redimendis matre, & vtraque filia virgine ab Alexandro captis, eidem obtulerit auri talenta triginta millia. Si igitur in aerario ditissimi, ac potentissimi Regis Perfarum, in quod omnium Regum diuitiae fuerant per tot secula congestae, ea tantum summa fuit; qui fieri potest, vt ex praeda Chananaeorum, Moabitum, Damascenorum, & Arabum, tam grandem auri vim collegerit Dauid; quam vnusquisque Perfarum, neque Romanorum, qui vniuersum terrarum orbem suo Imperio subiecerunt, aequa possit aerarium? Nam Plinius Paulli triumphum narrans sic ait. Intulit & Aemilius Paullus Perseo Rege Macedonico deuicti praedam pondo trium millium. Sed paulo superius dixerat in aerario Populi Romani fuisse prius auri pondo septingenta millia, & viginti septem; argenti vero nonaginta duo millia, & in numerato trecen-

ties, & septuagies quinques festertium. Belli vero socialis initio in eodem aerario fuisse auri pondo octingenta millia quadraginta sex. Adriani vero aetate pro bellicis vsibus in diuersis aerarijs comperta fuisse talentorum Aegyptiorum septingenta quinque millia, eodem Plinio auctore. Neque vlllo vnquam tempore aerarium Romanum locupletius fuisse legitur, Plinio teste: Quae tamen summa minor est multo ea, quam Dauid Deo legauit. Vnde igitur Dauid ex spolijs praefertim, tantam auri summam collegisse putandus est, vel vt apertius dicam; Vnde nam Reges hiantam opum copiam comparare potuerint, futuram deinde Dauidis praedam, Deo legatam? Vt autem obiectio respondeamus meminisse debemus aetatem illam, quae Dauidis temporibus praecessit, & in qua Dauid etiam floruit, aureum illud saeculum fuisse, toto terrarum orbe, & omnium gentium aetate summa veneratione habitum, & a Sybillis, & Vatribus tali nomine insignitum, vt Plinius auctor est, ob infinitam nimirum auri copiam, quo aetas illa aurea abundauit: quo vniuersa fere domorum laquearia, Diuorum templa, hominum lectisternia, Principum currus, equorum phalerae, bellica militum arma, vestes, vasa, menasae, coronae, in auro effulgebant. Scilicet illud erat saeculum vere aureum, quo portentosae Craefi diuitiae, Mydae aurum ingens. Illud erat aureum saeculum, in quo aurea Hesperidum poma, aurea Tauricae regionis vellera, & sexcenta alia poetarum quiddam figmenta, sed quae in re ipsa fundamentum habebant maximum. Illud erat aureum saeculum, quo innumeri poene captiui apud Macrobios Aethiopiae populos, illis iisdem aureis catenis, & magni ponderis vinciri consueuerant; quorum minima pars nostro saeculo, non vincire pedes ad captiuorum dedecus ostendendum, sed collum sibi ipsis circumdare, sed caput ornare consueuerant, ad decus, & ornamentum significandum.

At iniquis augent potius haec argumenta, quam minuunt difficultatem: adhuc enim vrgeri potest, vnde nam non Hebraei solum, sed Asia item tota, in eo aureo saeculo tot opes colligere potuerit? Respondemus ex sodinis tota Asia, totaque Africa diffusis. Veteres enim illi nati sunt virginem terram, vt inquit Plinius, vnde auri plurimum eruisse credendi sunt. Cuius rei argumentum esse potest aurea camera, argenteae trabes, & columnae, & parastatae Sabaeis Samnorum Regis, quas construxit Sesostris Aegypti Rege deuicto. Argumento etiam sunt Sardanapali opes illae portentosae, quas refert Ctesias historicus: ab Arbace enim Maedo oppressus pyram struxit altissimam, in eaque cubilia centum, & quinquaginta ex auro posuit, & totidem ex auro menasae, ac praeterea auri centies centena millia talentum Babylonicorum: argenti vero milia centena millia, seu vt ipse loquitur, myriadas myriadum.

Tot tantaeque erant in Asia, & Africa etiam auri fodinae, vt in vna Lydia populus vniuersus effodiendo auro agrorum cultu remisso totus incubuerit. Vnde Lydiae Regi non modo cubilia, sedes, menasae, & vasa omnia ex auro conflare iussit Regina, verum etiam epulas ipsas, vinum, aquam, & ceteros epulorum apparatus; & iocum serio fingens, & seria ioco illo intendens: vt nimirum Regem ab effraenata illa auri effodiendi cupiditate temperaret: qua agrorum cultus,

AERARIVM Romanum quando locupletius. Plin. lib. 33. c. 3. Plin. citatus. AVRVM saeculum quando fuerit, & quale. Plin. citatus. AVRVM vellera Tauricae regionis, Diodor. lib. 2. MACROBII Reges captiuos catenis aureis vinciebant. Plin. lib. 33. c. 3. Herod. lib. 2. val. staccus & Argo. SARDANAPALI opes. Ctesias Historicus apud Diod. lib. 2.

Plin. lib. 33. c. 3. Plin. citatus. AVRVM saeculum quando fuerit, & quale. Plin. citatus. AVRVM vellera Tauricae regionis, Diodor. lib. 2. MACROBII Reges captiuos catenis aureis vinciebant.

Plin. lib. 33. c. 3. Plin. citatus. AVRVM saeculum quando fuerit, & quale. Plin. citatus. AVRVM vellera Tauricae regionis, Diodor. lib. 2. MACROBII Reges captiuos catenis aureis vinciebant.

Plin. lib. 33. c. 3. Plin. citatus. AVRVM saeculum quando fuerit, & quale. Plin. citatus. AVRVM vellera Tauricae regionis, Diodor. lib. 2. MACROBII Reges captiuos catenis aureis vinciebant.

Plin. lib. 33. c. 3. Plin. citatus. AVRVM saeculum quando fuerit, & quale. Plin. citatus. AVRVM vellera Tauricae regionis, Diodor. lib. 2. MACROBII Reges captiuos catenis aureis vinciebant.

LYDIAE opes magnae.

Plin. lib. 33. 6. 10.

PHRYGIAE populi opulentissimi in Asia.

AEgypti auri fodinae.

ASIAE populi diuitijs cumulandis dedit.

ANTIQUVS mos conflandi arma aurea.

Curtius l. 8.

ALEXANDRI expeditio in Indiam. Indiae opulentia.

EXERCITVS Alexandri aureis, argenteisque armis ornatus.

ADAREZERI exercitus de quo tulit Dauid arma aurea 39700.

ADADI exercitus arma & pharetras aureas habebat 12000.

Ioseph. 7. antiq. c. 4.

vinearumque iacebat, qui necessaria humano vi- A tui praebuisset. In Lydia enim praeter auri fo- dinas, amnes etiam, praesertim Pactolus flu- uius fama celeberrimus, aureas arenas vertunt. In quo etiam Regno Platanus illa ex auro, & vitis aurea gemmeis botris ornata, conflata est, Da- rio deinde dono missa a Pythio Bythiniae Rege, de quibus Sanctus Augustinus. Qua de re au- ctor est Herodotus, Lydiae populos primum cuso auro in commercijs vfos esse: Vnde tot opes in Lydia esse caeperunt, vt Xerxem cum innume- rabilibus pene exercitu Phrygiae Rex exceperit e- pulo, stipendium quinque mensium, frumen- tumque pollicitus, & pro corollario obtulerit auri quadragies fere centena millia. Aegyptij praeterea vt auctor est Diodorus, omnes crimi- nis damnatos, item ex hostibus captos, siue qui Regem offendisset, ipsum, & totam cogna- tionem auro effodiendo deputabant: quod in ce- teris item prouincijs factitatum est.

Haec autem omnia eo animo dicta sunt, vt in- telligatur, vnde nam Asiae populi tantam auri copiam extraxerint, quam Regibus suis tributi nomine soluerint? Ex fodinis enim hauriebant; cum praesertim tum Asiae, tum Africae populi in hoc vno, potissimum gloriam reposuisse videantur, in cumulandis scilicet thesauris: Quin aurum, & argentum adeo semper Asiani fite- bant; vt milites rem familiarem in aurum, & ar- gentum redigentes, & vtrumque in arma bel- lica conflantes, conspicui auro, argentoque gloriari consueuerint. Exempla apertissima ha- bemus in exercitu Adarezer Regis. Imo in pro- phanis etiam historijs Curtius de Alexandro lo- quens, cogitationes inquit, in bellum Indicum vertit. Diues regio habebatur, non auro modo, sed gemmis quoque, margaritisque ad luxum magis, quam ad magnificentiam exulta. Cly- pei militares auro, & ebore fulgere dicebantur. Itaque nec vbi vinceretur, cum ceteris praesta- ret, scutis argenteas laminas, equis fraenos au- reos addidit, loricas quoque alias auro, alias ar- gento adornauit: ducenta viginti millia arma- torum erant. Haec ille. Ecce iam mos adhiben- di in bellis aurea arma, vel argentea. & Virgilius;

telumque intorsit in hostem, Inde aliud, super atque aliud, figitque, volatque Ingenij gyro, sed sustinet aureus umbo.

Tametsi Alexandri exercitus argenteis armis vti solet, exercitus autem a Dauide debellati aureis: illa ducenta viginti hominum millia si cum ijs quos Dauid de medio sustulit, conferan- tur, pauci esse videbuntur. Nam in vno Adare- zeri exercitu cuius arma, & pharetras aureas tu- lisse Dauidem sacrae literae testantur, triginta nouem millia septingentos, vel occidit, vel ca- ptiuos fecit, vt paulo ante vidimus. In Adadi vero Syrorum Regis exercitu, cuius arma, & pha- retrae ex auro similiter erant, duo & viginti millia de medio sustulit. In reliquis vero duobus bellis, quorum numerum supra recensuimus, o- ctoginta quadraginta tria millia superauit. Quo- rum omnium summa est nongentorum quatuor millium septingentorum. Atqui Dauid vicies falem bellasse legitur, postquam totius Israelis Rex inauguratus est, quorum victorias multo- rum millium hostium sanguine reportauit, vt optime Iosephus probat. Vnde in ijs solemnis semper, opulentaque praeda reportata est, de- tractis scilicet opimis multorum Regum spolijs,

compilatis aerarijs, depraedatis, & euerfis vi- bibus, caltris depopulatis.

Vt vero cognoscatur quanta in illis auri, ar- genti, ac cererarum etiam rerum preciosarum praeda facta sit, concludit sacra Paralipomenon historia. Omnia vasa aurea, & argentea, & ae- rea consecrauit Rex Dauid Domino cum argento, & auro, quod tulerat de vniuersis gentibus, tam de Idumaea, & Moab, & filijs Ammon, quos ter superauit; quam de Philistim, quos nouies ad internecionem vsque deuicit. Et Amalec. addit liber Regum de Syria, quam quater debellauit: & de manubijs Adarezer de quo bis triumphum gessit. Itaque in quatuor tantum bellis si non- genta quatuor millia septingentos superauit, ac depraedatus est; certe eadem proportione in- viginti bellis, quae praedictis non fuisse minora constat, depraedari potuit quadragies centena viginti tria millia nongentos. Quibus si non aurea quidem arma, & pharetras aureas de- mus, vt Adarezeri, & Adadi exercitu merito dedimus, sed tantummodo minima quaedam or- namenta ex auro: siue scuta illa fuerint, siue pharetrae, siue etiam galeae, vel loricae, vel enses, vel quoslibet armaturae, vel ornamenti genus: quod non tanti pendat, quanti scuta illa mino- ra, quae Salomon ex auro conflauit, in quorum singulis sexcentos auri siclos erogauit, sed septuaginta tantummodo siclos auri, qui sunt octa- ua fere Salomonici scuti pars: sicut ex militum spolijs, ac manubijs, talenta auri centum quinque millia quingenta quadraginta octo, paulo plus, quam Dauidis legatum aurum. Quid si scuta aurea, aureas pharetras, arma aurea dedissemus omnibus? quid si singula scuta ex sexcentis auri siclis cum Salomone fecissemus? quanta horum summa fuisset?

His si adnumereres reliquam castrorum praedam; & publica regum in castris ipsis aeraria ad militum stipendia, & annonam comparandam: ac praeterea, quod maius est, in captis vrbibus spolia, Regiarum opes, templorum ornamenta, muliebrem mundum, aurea, & argentea princi- pum vasa, de quibus in sacris literis aperta men- tio fit; certe haec omnia facile poterunt aequa- re legata a Dauide Deo mille millia talentorum argenti.

Quibus omnibus praemissis ad propositas ob- iectiones iam facile respondemus. Fodinae e- nim plurimae in feracissima metallorum terra, tanquam perpetui, perennesque fontes aurum populis subministrabant; populi Regibus suis tri- buti nomine multum auri soluebant, Reges in- aeraria congestum diuitissime asseruabant, & sin- gulis annis augebant; Ex Regibus, aerarijs, & populis Dauidica praeda conflata est: Dauid au- tem Dei aerarium tantis praedis, ac tributis adeo ditauit; vt mirum videri non debeat, si sub vitae suae extremos dies in aerarijs templi infinita il- la auri, argenticque copia reperta fuerit.

Id autem quod de Alexandri praeda ex Asia vniuersa refertur, quae a Dauidis thesauro mul- tum recedit, mirum non est: quis enim non vi- deat in eo bello conficiendo Darium Regem ad vires Alexandri confringendas sexcenta millia hominum, & eo amplius mercede conduxisse, aluisse toto ipso belli tempore, & ad extremos Imperij fines adduxisse? Qua in re multa auri, argenticque copia erogari debuit. Quis ignoret Alexandri aetate perpetuis excauationibus fo- dinas

Paral. 18. v. 11.

QUANTAM auri sumam ex spolijs col- legisse potuit Dauid. 2. Reg. 8. v. 12.

SVMMA hostium, quos superauit Dauid 4123900.

EX HOSTI- bus potuit Dauid collegisse auri talenta 10; 548.

PRaeda castrorum, vr- bium, templo- rum talenta argenti 1000000.

VNDENAM Dauid ex praedis tantas opes colligere potuit.

HEBRAEI milites aurum, & argentum Deo offere- bant. 1. Par. 29. v. 9.

DAVID HO- stium regiones auro, & ar- gento compila- bat.

1. Paral. 18. v. 1.

Iosephus 7. antiq. c. 16.

QUANTAS opes Dauid Salomonis reli- querit.

1. Paral. 22. v. 14.

CVR DA- uid tantas o- pes in pauper- tate sua para- tas dicat. Vasabius.

fodinas non tantam auri vim populis edidisse? A quis non videat assignatam praedam vnus Ale- xandri fuisse? quanta Principum? quanta Tribu- norum? quanta militum? quae res in exercitu Dauidis non erat; in quo milites omnes, cen- turiones, tribuni, principes bonam auri, & ar- genti partem Deo libentissime offerebant, a quo victorias bellorum omnium agnoscebant.

Laetatusque est populus, inquit historia sacra: cum vota sponte promitterent, quia corde toto offe- rebant ea Domino. Itaque Dauid trium, & tri- ginta annorum cursu adeo regiones omnes cir- cumquaque auro, & argento, ac aere sublato compilauit; vt concideret vifae sint. quod tum- ad eorum superbiam humiliandam factum est, B tum vt occasionem rebellandi victis populis auferret. Qua de re sacrae literae dum de Dauidis victorijs loquuntur. Humiliauit eos, inquit. vnde non mirum est, si quadraginta annorum, spatio, quibus Salomon regnauit, nullum om- nino bellum interceperit: quia humiliatae prou- inciae caput erigere non valebant.

Ne quis autem putet Dauidem Regem opes vniuersas Deo legasse: Salomoni autem, quem Regni fecit haeredem, nihil omnino reliquisse; audiendum est quid hac in re scripserit Iosephus, qui reliquorum Regum, ac Principum historias apprimè nouerat, vt Sanctus Hieronymus ad- uertit: tantas, inquit, diuitias haeredi reliquit Rex Dauid, quantas nullus alius Rex, vel Hebraeorum, vel aliarum gentium: sepeliuit autem eum filius Salomon Hierosoly- mis magnifice, praeter solemnia illa in Regum funeribus; il- latis etiam in monumentum eius maximis diuitijs, quarum magnitudinem facile sit coniectare ex hoc, quod dicemus. Nam post annos mille trecentos Hircanus Pontifex oppugna- tus ab Antiocho cognomine Pio, Demetrii filio, volens pecu- niam ei dare, vt abducto exercitu obsidionem solueret, nec valens aliunde fumere, aperta cella monumenti Dauidis, & prolatis inde tribus talentorum millibus, eorum parte An- tiocho numerata, oppugnationis periculo se exemit. Et rur- sus, post multos annos elapsos Herodes Rex alia cella aper- ta magnam pecuniam sustulit; ad loculos tamen, qui Regis cineres continebant, neuter eorum peruenit.

Sed antequam capiti finem imponamus ani- maduersione dignum est illud, quod de Dauidis testamento sacrae literae testantur. Cum enim Dauid centum & octo millia talentorum auri, de- cies centena & decem septem millia argenti, ae- ris infinitum pondus, preciosos lapides, ligna ce- drina, & quidquid ad aedificium opus esset, Deo dicaret. Ego inquit Dauid, in paupertate mea praeparavi impensas domus Domini; cur opes tan- tas in paupertate paratas affirmat? An quia cum pauperculus fuisset prius ouium pastor, tantam nihilominus auri, & argenti massam congerere potuerit? An quia magno labore comparatae ab eo diuitiae fuerint? quod innuere videntur He- braea, quae in regio Codice legunt, in afflictio- ne mea. An quia tanta erat Dauidis magnani- mitas, & in Deum religio, vt opes illas, tametsi multas, & maximas, nihilominus minimas, ac veluti in paupertate paratas censuerit? si videli- cet animus ad maiora paratus fuisse spectaret; id quod confirmat Hebraica lectio Septuaginta In- terpretum, qui conuertunt, secundum inopiam meam: & Hebraica item lectio apud Vasabium quae vertit, pro paupertate mea. Sed fortasse ea est ratio, quam ipse idem innuit in Paralipo- menis: Testamentum enim coram omnibus Re- gni Principibus, Ducibus, Centurionibus, Prae-

factis facturus, ita Deum est allocutus: Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, & victoria, & tibi laus; cuncta enim quae in caelo sunt, & in terra, tua sunt: tuum Domine re- gnum, & tu es super omnes Principes; tuae diuitiae, & tua est gloria. Ob id igitur in paupertate sua, legasse opes illas ait; quia opes illae Dei potius dicendae erant, quam Dauidis. Et paulo post: quis ego, & quis populus meus, vt possimus haec tibi vniuersa promittere? tua sunt omnia; & quae de manu tua accepimus, dedimus tibi. Ecce cur in paupertate sua opes praeparauit, quia nimirum, quae a Deo accepisse fateatur, haec Deo iterum dabat. Vnde concludit. Domine Deus noster omnis haec copia, quam parauimus, vt aedifi- caretur Domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia.

CAPITATIONIS

LEGEM, QVA SINGVLI Hebraeorum didrachma sol- uerent, latam a Deo olim fuisse. Cap. LVI.

Ostremus fons, & origo Dau- idicarum opum, quae Deo in- augustissimi templi structuram legatae sunt, lex Capitatonis est; quo sanctior, & vniuersa- lior, hoc ceteris vberior, & di- tior. Cum enim a singulis Hebraeorum virorum capitibus census colligeretur, quorum infinitus erat propemodum numerus, infinita esse potuit pecuniarum summa. Legem tulerat aliquando Deus cum Moysse Hebraeorum Duce loquens his sane verbis: Quando tuleris summam filio- rum Israel iuxta numerum; seu, vt legunt Se- ptuaginta, si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione eorum. vel vt in Hebraeo est: cum leuabis caput filiorum Israel, hoc est, cum numeraueris capita. vel demum, vt Chal- daica, quando susceperis summam filiorum Is- rael: dabunt singuli precium pro animabus suis Do- mino. In Hebraeo, dabunt quique expiationem animae suae Domino: Hebraice enim est כפר che- pher, quod expiationem significat, id, quod datur in propitiationem, vel precium: vnde Chaldaica vertit redemptionem, hoc est, oblationem, qua quis redimebat animam suam. Septuaginta ab Hebraeo vertunt λυτρα της ψυχης, pretia re- demptionis animae: & non erit plaga in eis, cum fuerint recensiti. Ecce mos Hebraeis censendi, ac lustrandi populum multo Romanis antiquior. Horum enim primus, qui censuit populum, Ser- uilius Tullus legitur fuisse, Moysse mille annis, Da- uide sexcentis fere posterior. Hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen, dimidium sicli. Se- ptua-

LEX CAP- itationis fons opum Templi.

Exod. 30. v. 12. LEX CAP- itationis vnde originem ha- buit.

LVSTRVM & census He- braeis anti- quior Roma- no.

Liuus lib. 1. Dionys. lib. 4.

TOMI II. EXPLANATIONVM PARS II.

336

Exod. 30. 13. septuaginta, ad visitationem, Scholiafies, ad numeros; quae est phrasis Castrensis Hebraeis communis. Hebraice enim pro ad nomen habetur וּמְסוּרֵי גַלְגַּלְעָדִים galgaledim, hoc est, super visitatos, vel adnumeratos. Vno verbo, omnis, qui veniunt in numerum recensitorum.

In qua lege tria certe sunt ponderanda: Primum est, quid hac lege statueretur, & quinam recenferi tenerentur: alterum est, quid Hebraei Deo soluerent, cum transfrent ad nomen: postremum, an singulis annis cenferi consueuerint. Primo igitur quid per hanc legem praeciperetur, Deus ipse legislator, & auctor, Moyfi, & Aaroni conceptis sane verbis aperuit. Tollite, inquit, summam vniuersae multitudinis filiorum

Israel per cognationes, & domos suas, & nomina singulorum, quicquid sexus est masculini a vigesimo anno, & supra, omnium virorum fortium ex Israel, numerabisque eos per turmas suas, tu, & Aaron. At quoniam Hebraeorum multitudo maxima erat, nec satis fuisset vnus, & alter Moyses, & Aaron ad populum recensendum, subdit Deus, quasi opera vniciuque diuidens: eruntque vobiscum Principes Tribuum, ac domorum in cognationibus suis: & paulo post enumeratis ijs Ducibus, quibus curae erat populum regere, ac iudicare: Hi nobilissimi Principes multitudinis, inquit textus; per Tribus, & familias suas, & capita exercitus Israel, quos tulerunt Moyses, & Aaron cum omni vulgi multitudine. quae res iuxta Dei praeeceptum effecta est: Nam prima vice, recensiti sunt in deserto, fueruntque omnis numerus filiorum Israel per domos, & familias suas a vigesimo anno, & supra, qui poterant ad bella procedere, sexcenta tria millia virorum quingenti quinquaginta.

Vbi illud est diligentius animaduertendum. Leuitas omnes cenfui non obligari. Testatur id expresse Numerorum liber: Leuitae autem in Tribu familiarum suarum non sunt numerati cum eis. cuius exemptionis lex statim subditur: Locutusque est Dominus ad Moysen dicens: Tribuum Leui noli numerare, neque pones summam eorum cum filiis Israel: Septuaginta: vide, Tribum Leui ne simul recognoscas, & numerum eorum ne sumas in medio filiorum Israel. sed constitue eos super tabernaculum testimonij. De quibus tamen Leuitas hanc aliam legem tulit Deus: haec est lex Leuitarum; a viginti quinque annis, & supra, ingredientur, vt ministrent in tabernaculo faederis. cumque quinquagesimum aetatis annum impleuerint, seruire cessabunt. Leuitae enim, inquit Iosephus, sacri erant, & immunes a militia. Cuius etiam rationem videtur assignasse ipse Deus. Eruntque Leuitae mei. Ego sum Dominus. Et propter eandem causam Leuitas Deus dicari voluit sibi non solum a vigesimo anno, sed eorum numerum ferri ab vno mense, & supra.

ILLA vero lex non censendi in vsum militiae eos, qui vigesimo aetatis annum non attigissent, seruari semper ab Hebraeis consuevit. Nam cum Dauid ex Israelitis duodecim bellatorum turmas elegisset, quarum singulae quatuor, & viginti armatorum millibus constarent, qui Regiam maiestatem, vt militum numero, sic decore stiparent, & armis etiam tuerentur: noluit Dauid, numerare eos a viginti annis inferius, quia dixerat Dominus, vt multiplicaret Israel, quasi stellae caeli. Et Iosephus de Moyse loquens: inquit, dicit igitur censum Tribuum, excepta Leuitica Tribu, eius-

que cura Principibus demandata numerum eorum, qui militari aetate essent, diligenter ad se referuari iuber. quibus verbis illos explicasse videtur; quos facer textus modo virorum fortium nomine insignire videtur; modo nomine eorum, qui poterant ad bella procedere. Ante annum vigesimo non censuit Deus posse viros fortes appellari; nec armis ferendis aptos esse, nec militiae idoneos. Qua in re iustior, ac mitior multo Diuina lex erat, quam Romana: Romani enim, vt auctor est Vegetius; incipientem pubertatem ad delectum cogebant; & omnes quot quot de disciplina militari libros ediderunt, statim post septimum, & decimum aetatis annum militiae adscriptos Romanos volunt. Idque a Seruio Tullo vetere Centurionis primum cautum fuit: & vt auctor est Gellius, aeuo subsequente a Caio Graccho sacra lege sancitum. quod etiam Liuius, Plutarchus, & Seneca confirmant. Nec mirum, cum Romani Hebraeis multo pauciores essent; Hebraei vero prae multitudine innumerabiles.

Mos denique non censendi eos, qui annum aetatis quinquagesimum excessissent; ab Hebraeis initium sumpfit, vt mox indicabitur ex Iosepho: a quibus deinde Romani mutauerunt; tametsi alia variatum. Nam legem fuisse probat Lypsius, & Crinitus, quae militem liberaret anno demum aetatis quinquagesimo. Non omitam hoc loco, quod Macrobius ait: nonnullarum, inquit Rerum publicarum is mos est, vt post sextam ad militiam nemo cogatur; in pluribus detur remissio iusta post septimam. Vbi auctor ille per sextam, & septimam, hebdomadas annorum intelligit, in quibus singulis ponebantur annos septem. Itaque alijs post secundum, & quadragesimum, alijs post nonum, & quadragesimum aetatis annum immunitatem a militia praestabant. Et de Romanis agens Censorinus: in tertio gradu, inquit, qui erant, vsque quinque & quadragesima annos iuuenes appellatos, eoque quod Rempubicam in re militari possent iurare.

Itaque a censu septem hominum genera excludebantur, Leuitae, adolescentes ante annum vicefimum, senes post quinquagesimum, faeminae, ad bellum inepti aduersae valetudinis causa, qui seruitutis iugo tenebantur, & exteri a fide. Et reuera si haec ad eum primarium legis sensum reducamus, quem Spiritus sanctus legis auctor intendit: comperiemus ad nostram etiam doctrinam fuisse conscripta. Leuitae quidem eminentiori quodam, & excellentiori gradu, quasi emeriti milites stipendia iam meruerunt. Adolescentes, qui delictijs dediti, ab omnibus mundanis illecebris non abstinent, Deo militare non possunt. Vnde Tertullianus, nemo miles cum delicijs ad bellum venit; nec de cubiculo ad aciem procedit. Qui autem in via mandatorum Dei, veluti senio quodam confecti, & animi vigore destituti ocio marcescunt, vt inquit Sanctus Augustinus, minus diuinae militiae sunt apti. Effaeminiati vero homines, vt Sancti Cyrillus, Hieronymus, Gregorius Nyssenus recte exponunt, minus Dei arma tractare possunt: Qui morbis animi lethalius sunt impliciti, a Christi Domini militia repelluntur: huiusmodi enim accipere detrectant armaturam Dei, vt possint resistere in die malo aduersus insidias Diaboli; non stant succincti lumbos in veritate; non induti loriceam iustitiae, non calceati pedes in praeparationem Euangelij pacis;

que cura Principibus demandata numerum eorum, qui militari aetate essent, diligenter ad se referuari iuber. quibus verbis illos explicasse videtur; quos facer textus modo virorum fortium nomine insignire videtur; modo nomine eorum, qui poterant ad bella procedere. Ante annum vigesimo non censuit Deus posse viros fortes appellari; nec armis ferendis aptos esse, nec militiae idoneos. Qua in re iustior, ac mitior multo Diuina lex erat, quam Romana: Romani enim, vt auctor est Vegetius; incipientem pubertatem ad delectum cogebant; & omnes quot quot de disciplina militari libros ediderunt, statim post septimum, & decimum aetatis annum militiae adscriptos Romanos volunt. Idque a Seruio Tullo vetere Centurionis primum cautum fuit: & vt auctor est Gellius, aeuo subsequente a Caio Graccho sacra lege sancitum. quod etiam Liuius, Plutarchus, & Seneca confirmant. Nec mirum, cum Romani Hebraeis multo pauciores essent; Hebraei vero prae multitudine innumerabiles.

Mos denique non censendi eos, qui annum aetatis quinquagesimum excessissent; ab Hebraeis initium sumpfit, vt mox indicabitur ex Iosepho: a quibus deinde Romani mutauerunt; tametsi alia variatum. Nam legem fuisse probat Lypsius, & Crinitus, quae militem liberaret anno demum aetatis quinquagesimo. Non omitam hoc loco, quod Macrobius ait: nonnullarum, inquit Rerum publicarum is mos est, vt post sextam ad militiam nemo cogatur; in pluribus detur remissio iusta post septimam. Vbi auctor ille per sextam, & septimam, hebdomadas annorum intelligit, in quibus singulis ponebantur annos septem. Itaque alijs post secundum, & quadragesimum, alijs post nonum, & quadragesimum aetatis annum immunitatem a militia praestabant. Et de Romanis agens Censorinus: in tertio gradu, inquit, qui erant, vsque quinque & quadragesima annos iuuenes appellatos, eoque quod Rempubicam in re militari possent iurare.

Itaque a censu septem hominum genera excludebantur, Leuitae, adolescentes ante annum vicefimum, senes post quinquagesimum, faeminae, ad bellum inepti aduersae valetudinis causa, qui seruitutis iugo tenebantur, & exteri a fide. Et reuera si haec ad eum primarium legis sensum reducamus, quem Spiritus sanctus legis auctor intendit: comperiemus ad nostram etiam doctrinam fuisse conscripta. Leuitae quidem eminentiori quodam, & excellentiori gradu, quasi emeriti milites stipendia iam meruerunt. Adolescentes, qui delictijs dediti, ab omnibus mundanis illecebris non abstinent, Deo militare non possunt. Vnde Tertullianus, nemo miles cum delicijs ad bellum venit; nec de cubiculo ad aciem procedit. Qui autem in via mandatorum Dei, veluti senio quodam confecti, & animi vigore destituti ocio marcescunt, vt inquit Sanctus Augustinus, minus diuinae militiae sunt apti. Effaeminiati vero homines, vt Sancti Cyrillus, Hieronymus, Gregorius Nyssenus recte exponunt, minus Dei arma tractare possunt: Qui morbis animi lethalius sunt impliciti, a Christi Domini militia repelluntur: huiusmodi enim accipere detrectant armaturam Dei, vt possint resistere in die malo aduersus insidias Diaboli; non stant succincti lumbos in veritate; non induti loriceam iustitiae, non calceati pedes in praeparationem Euangelij pacis;

quae cura Principibus demandata numerum eorum, qui militari aetate essent, diligenter ad se referuari iuber. quibus verbis illos explicasse videtur; quos facer textus modo virorum fortium nomine insignire videtur; modo nomine eorum, qui poterant ad bella procedere. Ante annum vigesimo non censuit Deus posse viros fortes appellari; nec armis ferendis aptos esse, nec militiae idoneos. Qua in re iustior, ac mitior multo Diuina lex erat, quam Romana: Romani enim, vt auctor est Vegetius; incipientem pubertatem ad delectum cogebant; & omnes quot quot de disciplina militari libros ediderunt, statim post septimum, & decimum aetatis annum militiae adscriptos Romanos volunt. Idque a Seruio Tullo vetere Centurionis primum cautum fuit: & vt auctor est Gellius, aeuo subsequente a Caio Graccho sacra lege sancitum. quod etiam Liuius, Plutarchus, & Seneca confirmant. Nec mirum, cum Romani Hebraeis multo pauciores essent; Hebraei vero prae multitudine innumerabiles.

Mos denique non censendi eos, qui annum aetatis quinquagesimum excessissent; ab Hebraeis initium sumpfit, vt mox indicabitur ex Iosepho: a quibus deinde Romani mutauerunt; tametsi alia variatum. Nam legem fuisse probat Lypsius, & Crinitus, quae militem liberaret anno demum aetatis quinquagesimo. Non omitam hoc loco, quod Macrobius ait: nonnullarum, inquit Rerum publicarum is mos est, vt post sextam ad militiam nemo cogatur; in pluribus detur remissio iusta post septimam. Vbi auctor ille per sextam, & septimam, hebdomadas annorum intelligit, in quibus singulis ponebantur annos septem. Itaque alijs post secundum, & quadragesimum, alijs post nonum, & quadragesimum aetatis annum immunitatem a militia praestabant. Et de Romanis agens Censorinus: in tertio gradu, inquit, qui erant, vsque quinque & quadragesima annos iuuenes appellatos, eoque quod Rempubicam in re militari possent iurare.

Itaque a censu septem hominum genera excludebantur, Leuitae, adolescentes ante annum vicefimum, senes post quinquagesimum, faeminae, ad bellum inepti aduersae valetudinis causa, qui seruitutis iugo tenebantur, & exteri a fide. Et reuera si haec ad eum primarium legis sensum reducamus, quem Spiritus sanctus legis auctor intendit: comperiemus ad nostram etiam doctrinam fuisse conscripta. Leuitae quidem eminentiori quodam, & excellentiori gradu, quasi emeriti milites stipendia iam meruerunt. Adolescentes, qui delictijs dediti, ab omnibus mundanis illecebris non abstinent, Deo militare non possunt. Vnde Tertullianus, nemo miles cum delicijs ad bellum venit; nec de cubiculo ad aciem procedit. Qui autem in via mandatorum Dei, veluti senio quodam confecti, & animi vigore destituti ocio marcescunt, vt inquit Sanctus Augustinus, minus diuinae militiae sunt apti. Effaeminiati vero homines, vt Sancti Cyrillus, Hieronymus, Gregorius Nyssenus recte exponunt, minus Dei arma tractare possunt: Qui morbis animi lethalius sunt impliciti, a Christi Domini militia repelluntur: huiusmodi enim accipere detrectant armaturam Dei, vt possint resistere in die malo aduersus insidias Diaboli; non stant succincti lumbos in veritate; non induti loriceam iustitiae, non calceati pedes in praeparationem Euangelij pacis;

quae cura Principibus demandata numerum eorum, qui militari aetate essent, diligenter ad se referuari iuber. quibus verbis illos explicasse videtur; quos facer textus modo virorum fortium nomine insignire videtur; modo nomine eorum, qui poterant ad bella procedere. Ante annum vigesimo non censuit Deus posse viros fortes appellari; nec armis ferendis aptos esse, nec militiae idoneos. Qua in re iustior, ac mitior multo Diuina lex erat, quam Romana: Romani enim, vt auctor est Vegetius; incipientem pubertatem ad delectum cogebant; & omnes quot quot de disciplina militari libros ediderunt, statim post septimum, & decimum aetatis annum militiae adscriptos Romanos volunt. Idque a Seruio Tullo vetere Centurionis primum cautum fuit: & vt auctor est Gellius, aeuo subsequente a Caio Graccho sacra lege sancitum. quod etiam Liuius, Plutarchus, & Seneca confirmant. Nec mirum, cum Romani Hebraeis multo pauciores essent; Hebraei vero prae multitudine innumerabiles.

Mos denique non censendi eos, qui annum aetatis quinquagesimum excessissent; ab Hebraeis initium sumpfit, vt mox indicabitur ex Iosepho: a quibus deinde Romani mutauerunt; tametsi alia variatum. Nam legem fuisse probat Lypsius, & Crinitus, quae militem liberaret anno demum aetatis quinquagesimo. Non omitam hoc loco, quod Macrobius ait: nonnullarum, inquit Rerum publicarum is mos est, vt post sextam ad militiam nemo cogatur; in pluribus detur remissio iusta post septimam. Vbi auctor ille per sextam, & septimam, hebdomadas annorum intelligit, in quibus singulis ponebantur annos septem. Itaque alijs post secundum, & quadragesimum, alijs post nonum, & quadragesimum aetatis annum immunitatem a militia praestabant. Et de Romanis agens Censorinus: in tertio gradu, inquit, qui erant, vsque quinque & quadragesima annos iuuenes appellatos, eoque quod Rempubicam in re militari possent iurare.

Itaque a censu septem hominum genera excludebantur, Leuitae, adolescentes ante annum vicefimum, senes post quinquagesimum, faeminae, ad bellum inepti aduersae valetudinis causa, qui seruitutis iugo tenebantur, & exteri a fide. Et reuera si haec ad eum primarium legis sensum reducamus, quem Spiritus sanctus legis auctor intendit: comperiemus ad nostram etiam doctrinam fuisse conscripta. Leuitae quidem eminentiori quodam, & excellentiori gradu, quasi emeriti milites stipendia iam meruerunt. Adolescentes, qui delictijs dediti, ab omnibus mundanis illecebris non abstinent, Deo militare non possunt. Vnde Tertullianus, nemo miles cum delicijs ad bellum venit; nec de cubiculo ad aciem procedit. Qui autem in via mandatorum Dei, veluti senio quodam confecti, & animi vigore destituti ocio marcescunt, vt inquit Sanctus Augustinus, minus diuinae militiae sunt apti. Effaeminiati vero homines, vt Sancti Cyrillus, Hieronymus, Gregorius Nyssenus recte exponunt, minus Dei arma tractare possunt: Qui morbis animi lethalius sunt impliciti, a Christi Domini militia repelluntur: huiusmodi enim accipere detrectant armaturam Dei, vt possint resistere in die malo aduersus insidias Diaboli; non stant succincti lumbos in veritate; non induti loriceam iustitiae, non calceati pedes in praeparationem Euangelij pacis;

Num. 1. 2.

CAPITULO Hebraico qua ratione fieret.

Num. 1. 4.

Ibid. 1. 16.

Numer. 1. 45.

LEVITAE censui non subijciebantur Numer. 1. 47. Ibid. 1. 49. 50.

Num. 8. 24. 25.

Ioseph. lib. 3. Antiq. c. 11. Num. 3. 12. 41.

ANTE VIGESIMUM annum nemo censebatur.

1. Paral. 27. 23.

Ioseph. lib. 3. Antiq. c. 11.

SERVI NON censebantur.

S. Greg.

EXTERIORI a fide non censebantur.

Exod. 30. 13.

DIDRACHMA in censu Deo soluebatur.

DIDRACHMA precium animae, & vitae.

CVR NON plus daretur in censu, quam didrachma, nec minus.

AEQVITAS in iob.

M INVS quantum ille meretur. Quidquid enim facimus, Deo soluiamus, quam debeamus. Iai. 64. 5. 6. Marc. 20. 9.

LEVITAE non censebantur.

M INVS Deo soluiamus, quam debeamus. Iai. 64. 5. 6. Marc. 20. 9.

Gen. 15. 1.

non sumunt scutum fidei, non galeam salutis, non gladium spiritus. Vnde mirum non est; si armis omnibus exuti, hostium ictibus obijciantur, ac lethalibus morbis multo maioribus indies impleantur: nam vt optime Sanctus Gregorius ait, peccatum, quod per paenitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit. Serui autem libertatis minime participes qua Christus nos donauit, eiusdem nobilitate, & ingenuitate non sunt digni. Denique multo minus Deo militare possunt, qui exteri sunt a recta fide, vel Christiana religione sunt alieni.

Verum ad id quod secundo loco propositum est, reuertamur. Acto censu quid exercituum Principi Deo, quasi tributi nomine solueretur, Deus ipse decreuit. Media pars scilicet offerretur Domino. Quam paruo contentus est Deus, vel ob grati animi significationem indicandam, vel ob vitam in singula quaeque momenta seruatum? Dabunt, inquit Deus, precium pro animabus suis Domino: vbi anima pro vita sumitur, vt moris est sacrarum literarum. Quod autem medium scilicet tantummodo solui Deo iussu sit homo, mysterio non caret; innunt id ea verba: Diues non addat ad medium scilicet, & pauper nihil minuat. An quia vna est omnium hominum anima, siue Cracus fuerit, siue Irus? An quia non plures sunt apud Deum diuitiae, quam paupertas? An quia aequae preciosa est Deo vniuscuiusque vita, & anima, pro quibus singulis redimendis Dei filius preciosum sanguinem in ara Crucis effudit? An denique quia homo, quicumque ille sit, aequas Deo, quantum in se est, gratias rependere debeat; siue diuitias ab eo acceperit, siue labore inopia? Cuius acquiratis exemplum sese exhibuit Sanctissimus Iob. Nam vbi a summo diuitiarum apice ad summam item rerum omnium inopiam, & egestatis velut abyssum se decidisse vidit: gratias nihilominus Deo rependens erupit in ea verba; Dominus dedit: munificum se, ac liberalem ostendens: Dominus abstulit, quod suum erat; cum mihi minus proficuum fore iudicasset; ac si aperitus diceret: Diues eram, pauper sum, quid ergo utroque tempore copiae, & inopiae soluendum Deo est in gratiarum actionem, & vitam, & animam ab eo inter tot mortis pericula seruatum? dabo didrachma sacrum, precium animae meae: Sit nomen Domini benedictum.

Sed illud obiter animaduertendum est hominem pro seruata a Deo vita dimidiatum scilum soluisse, non integrum: rem nimirum imperfectam, non omnibus numeris absolutam. Quia reuera nos pro nostra infirmi animi lassitudine nunquam Deo tantum rependere possumus, quantum ille meretur. Quidquid enim facimus, Deo soluiamus, quam debeamus. Iai. 64. 5. 6. Marc. 20. 9. vero Deus ijs, cum quibus pactus fuit laboris mercedem in Euangelio, quando eos in vineam suam misit, tum ijs, qui prima, tum qui nouissima hora venerunt, singulis denarium diurnum soluit, integram certe, non dimidiatum: quo maxima quaedam merces in caelo danda, non exigua moneta significatur, de qua Deus Abrahamo dixit: Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. sed ad institutum redeamus. Examinandum superest tertio loco, an singulis annis censum Deo, & didrachma soluerint.

Hebraei, & quoniam tempore recenferi consueuerint. Lex enim cum dixit: quando tuleris summam filiorum Israel: rem statuit, tempus non videtur decreuisse. Numerorum libro recensiti pluries sunt Hebraei bellatores a Moyse, & Iosue: nimirum alibi, sexcenta tria millia quingenti quinquaginta: alibi vero, sexcenta millia, & mille septingenti triginta. Ex quibus deducimus, 51. in morem quidem fuisse Israeliticis Principibus, quibus hoc munus a Deo demandatum fuerat, populum recensere: Verum an singulis annis, sua difficultate non caret. Romani quidem antiquiores quinto quoque anno lustrabant populum: vnde illa annorum intercapedo, lustrum appellabatur. Polybij vero aetate singulis annis id fiebat, vt ipse idem auctor est. Cum vero, inquit delectum habituri sunt Consules, publice diem prodicunt; qua die Romanos omnes adesse oportet, quibus aetas fit militaris: faciunt hoc pene quotannis. Deinde desitum est a more lustrandi populum propter bellorum ciuiliu importunitatem: Nam in Liuiio Augustus Imperator sic de se: In Consulatu sexto censum populi collega Marco Agrippa egi; lustrum post annum alterum, & quadragesimum feci, legi: quo lustro censita sunt capita quadragies centum millia, & sexaginta tria. Quibus verbis aperte colligitur inter duo posteriora lustra intercapedinem fuisse annorum duum, & quadraginta. Haec de Romano censu.

Hebraei autem qua ratione ad censum etiam venerint, certo definiri non potest. Certum est enim primo, cum iussu principis vniuersus virorum populus nomen dare iubebatur, didrachma a singulis Deo fuisse perfolutum; id enim Lex diuina cautum erat, vt paulo ante probatum est. Cui illud Iosephi de Moyse loquentis testimonium addi potest: Posthaec, inquit, conuocato populo imperauit, vt rursus contribuere vitium dimidium scilicet: & paulo post: Conferebant id argentum soli ingenui aetatis annorum viginti, & supra, vsque ad sexagesimum non censebantur Hebraei.

Hebraei, & quoniam tempore recenferi consueuerint. Lex enim cum dixit: quando tuleris summam filiorum Israel: rem statuit, tempus non videtur decreuisse. Numerorum libro recensiti pluries sunt Hebraei bellatores a Moyse, & Iosue: nimirum alibi, sexcenta tria millia quingenti quinquaginta: alibi vero, sexcenta millia, & mille septingenti triginta. Ex quibus deducimus, 51. in morem quidem fuisse Israeliticis Principibus, quibus hoc munus a Deo demandatum fuerat, populum recensere: Verum an singulis annis, sua difficultate non caret. Romani quidem antiquiores quinto quoque anno lustrabant populum: vnde illa annorum intercapedo, lustrum appellabatur. Polybij vero aetate singulis annis id fiebat, vt ipse idem auctor est. Cum vero, inquit delectum habituri sunt Consules, publice diem prodicunt; qua die Romanos omnes adesse oportet, quibus aetas fit militaris: faciunt hoc pene quotannis. Deinde desitum est a more lustrandi populum propter bellorum ciuiliu importunitatem: Nam in Liuiio Augustus Imperator sic de se: In Consulatu sexto censum populi collega Marco Agrippa egi; lustrum post annum alterum, & quadragesimum feci, legi: quo lustro censita sunt capita quadragies centum millia, & sexaginta tria. Quibus verbis aperte colligitur inter duo posteriora lustra intercapedinem fuisse annorum duum, & quadraginta. Haec de Romano censu.

Hebraei autem qua ratione ad censum etiam venerint, certo definiri non potest. Certum est enim primo, cum iussu principis vniuersus virorum populus nomen dare iubebatur, didrachma a singulis Deo fuisse perfolutum; id enim Lex diuina cautum erat, vt paulo ante probatum est. Cui illud Iosephi de Moyse loquentis testimonium addi potest: Posthaec, inquit, conuocato populo imperauit, vt rursus contribuere vitium dimidium scilicet: & paulo post: Conferebant id argentum soli ingenui aetatis annorum viginti, & supra, vsque ad sexagesimum non censebantur Hebraei.

Hebraei autem qua ratione ad censum etiam venerint, certo definiri non potest. Certum est enim primo, cum iussu principis vniuersus virorum populus nomen dare iubebatur, didrachma a singulis Deo fuisse perfolutum; id enim Lex diuina cautum erat, vt paulo ante probatum est. Cui illud Iosephi de Moyse loquentis testimonium addi potest: Posthaec, inquit, conuocato populo imperauit, vt rursus contribuere vitium dimidium scilicet: & paulo post: Conferebant id argentum soli ingenui aetatis annorum viginti, & supra, vsque ad sexagesimum non censebantur Hebraei.

Verum enim vero illud est omnino certissimum, Hebraeos, etiam cum nullus bellorum timor ingrueret, sed pace, summaque quiete ruerentur, pro eorum tamen singulari erga Deum pietate, non modo non raro, verum etiam singulis annis censum Deo, ac didrachma soluisse; vt Dei gratia ad Hebraeorum populum tam mirabiliter multiplicandum, prout Patribus promiserat, saepius agnosceretur; & vt magis, magisque gens illa gratior Deo fieret; vt que ordo populi elegantior appareret. hebraeos enim Deus saepius recensebat, ac numerari volebat, tanquam Pater optimus carissimos sibi filios; tanquam Dominus Sabaorh, exercituum Imperator strenuus bellatores; tanquam vigilantissimus pastor lectissimas oues. Vnde omnibus innotesceret cordi Deo fuisse populum illum, cuius numerus, & nomina singulorum exigeret: tamen multo maior eiusdem Dei in Christianos amor appareat: quorum nomina scripta sunt in caelis, & in terra eorum capilli capitis omnes numerati sunt.

Y y Hic

Hic obiter est adnotandum hunc tam in-
 CE NSVS grem, & annum Hebraici populi censum stato
 quoniam die etiam die fieri consueuisse; vt huius loci exposito-
 fieret. res aliqui recte sentiunt: nimirum in festo Ex-
 piationis, idque ex eo duxisse videtur origi-
 nem, quod in ipsa lege, vbi nos habemus, da-
 bunt singuli precium pro animabus suis: in He-
 braeo habetur, dabunt expiationem animae
 suae. Qui dies Expiationis erat mense septi-
 mo, prima die mensis, eratque dies ille Ex-
 piationis celeberrimus: vt patet ex ea lege,
 quam Deus pro hac die tulit in libro Leuitici;
 vbi maxima celebritate, ac caeremonijs dies ille
 ducebatur.

Iam vero in morem fuisse soluendi singulis
 annis sacrum hoc tributum ex eo colligi vide-
 tur: quod veniente Christo Domino cum suis in
 Matt. 17. Capbarnaum, accesserunt qui didrachma accipie-
 bant, ad Petrum, & dixerunt ei: Magister, vester non
 soluit didrachma? hoc est, vt bene exposuit noster
 Maldonatus, non solet soluere. Est enim verbum
 non actionem, sed consuetudinem significans,
 qualia in Scriptura multa notantur. Vnum fa-
 cis erit exemplum Ioannis: non enim, inquit, con-
 tinentur Iudaei Samaritanis: id est, conti non so-
 lent. Quibus respondet, vel inconsulto Domi-
 no Petrus; etiam. quasi dicat, imo vero consue-
 uit soluere. Cuius responsum verum esse confir-
 mauit Dominus edito etiam miraculo, vt tri-
 butum solueret, de quare nos alias. Sed quid in-
 quics causae est, cur Euangelistae huius tantum
 Tom. 3. Ap- par. par. 2. lib. 2. cap. 32. anni solutionem retulere, reliquorum annorum
 nullam; An quia, vt auctor est maximus Euan-
 gelista Ioannes, non omnia, quae fecit Iesus scri-
 pta sunt? an quia fati, superque id ipso huius
 Ioan. 21. Euangelistae contextu indicari arbitrati sunt,
 Christum Dominum à tributi solutione nun-
 quam defuisse? cum praesertim eadem vitandi
 scandali ratio Christum Dominum ad soluend-
 um hac vice tributum impulit, alijs annis ad
 idem impulisset. Id quod ab omnibus quoque
 religiosi Hebraeis praestitum fuisse dubitandum
 non est: cum testem habeamus non Iosephum
 modo, qui soluerit, sed & Titum Romanum, D
 Imperatorem, qui & soluere permiserit, & ali-
 quando in Capitolium transtulerit. Qui cum
 apud eundem Iosephum ingratitude Hebraeorum
 improperaret, haec ait. Quodque maxi-
 mum est, tributum capere Dei nominis, ac donaria colligere
 permittimus, eaque offerentes neque monimus; neque prohib-
 uimus; vt hostes nobis efficeremini diciores, nostraque pecu-
 nia vos contra nos instrueretis; De quo item tributo Iosephus,
 Ioseph. lib. 2. bell. cap. 13. Iudaei, inquit, freti locorum natura, sacrum
 didrachma, quod Deo ex more solent offerre, ceteramque
 votiuam pecuniam in his vrbibus, Neerda scilicet, &
 Nisibi, tanquam communi aerario; vnde suo tempore
 transmittent Hierosolyma, reponbant, & alibi de eod-
 dem Tito loquens, post Hierosolymitanum exci-
 dium: stipendium vero, inquit, vbiicumque degerent,
 Ioseph. lib. 7. excid. c. 26. Iudaeis indixit, binasque didrachmas singulis annis deferre,
 in Capitolium iussit; ita vt ante hac Hierosolymitanum tem-
 plo pendebant. Quod ipsdem pene verbis confir-
 mat Xiphilinus: Itaque Titum nullum Iudaeis
 Vespasiano. nouum tributum ea lege videtur imposuisse,
 TITVS HE- sed tantummodo Hebraei illud idem, quod
 braeis non im- prius vero, aeternoque numini alacriter, & in-
 posuit nouum genue persoluebant pro seruata à Deo in-
 didrachma, sed singula quaeque momenta vita: posteaquam
 transtulit. Dei filio vitae auctori vitam per summum ne-
 fas eriperunt, non Deo Optimo parenti, sed

Daemonijs, sed falsis Dijs, sed iniquissimis Ty-
 rannis, à quibus vita, libertate, omnique bono
 erant expoliati, infamis tributi, ac durae serui-
 tutis nomine persoluere coacti sunt.

Nemo autem putet Hebraeos dumtaxat qui
 vnam Palaestina incolerent templo Hieroso-
 lymitano annuum didrachma soluisse: ceteros
 autem, qui extra terrae promissionis fines toto
 terrarum orbe sparsim degerent, fuisse ab hac
 tributis lege solutos. Nam praeterquam quod
 lex illa non vrbes, & agros, qui statim, ac fixi
 sunt (super hos enim leges decimarum, ac primi-
 tiarum erant), sed capita hominum, quae
 vbiicumque sint, tributo capitis obligari possunt:
 aperte colligitur ex ea lege, quam diximus, B
 Vespasiani. nam vbiicumque degerent Iudaei
 didrachma Capitolio soluere coacti sunt, quod
 prius Templo soluebant. Idque confirmatur ex
 eo, quod tributum hoc sacrum erat, non pro-
 fanum, quod religioni vertissent Hebraei, alio-
 qui pij, ac liberales, non soluere. Haec gens
 inquit Philo de suis agens, Sacerdotibus debitam
 pecuniam libens, gaudensque depromit, quasi non daret,
 sed acciperet; addens faustas acclamationes, & gratiarum
 actiones populariter, idque quotannis; & paulo post: alacri-
 tate spontanea, quanta nullis verbis exprimi potest. Sed
 multo clarius id confirmatur exemplo, & vsu
 soluendi Deo primitias. Nam vbiicumque essent
 Hebraei decimas, & primitias Sacerdotibus sol-
 uebant, nullis parcentes sumptibus, nullis pec-
 riculis, testatur id apud Philonem Petronius Iu-
 deae Praefes. compertum habebat, inquit, quod sin-
 gulis annis sacra pecunia missaretur inde; hoc est, ex
 Transephratensibus copijs, & Babylone, &
 multis alijs Sarrapijs, quae à Iudaeis tenebantur,
 vt paulo ante dixerat: in templum primitiarum nomi-
 ne, quamquam per vias difficiles, & asperas; quae tamen
 illis regiae viderentur, ad pietatem recta properantibus.
 Et de Romanis Iudaeis loquens idem Philo: Ibidem.
 sciebat eos, nimirum Caesar, collectas primitiarum
 nomine mittere Hierosolyma; & post multa de pietate
 Augusti Caesaris erga templum Hierosolymita-
 num agens: cognito, inquit, quod negligenterur sa-
 crae primitiae, per literas mandauit prouinciarum Asiae
 procuratoribus, vt sinerent Iudaeos solos in Synagogis cae-
 tus facere, & paulo post: primitias vero quotannis con-
 ferri, vnde fiant sacrificia; missa in hoc sacra legatione ad
 templum Hierosolymitanum, & ceteris, ne quis sit impedi-
 mento Iudaeis caetus, collectasque facientibus, aut Hierosoly-
 ma eas mittentibus more patrio. Et de literis eiusdem
 Augusti agens, deinde subdit: Flaccus Proconful
 Ephesiorum Magistratibus salutem. Caesari mihi scripsit Iu-
 daeos vbiicumque sint, antiquo more suo caetus facere,
 conferreque pecunias, quas mittant Hierosolyma, hoc non
 vult vetari, & alibi etiam saepe.

Itaque si vbiuis terrarum essent Hebraei di-
 drachma Templo soluebant, cum hi vbiique fue-
 rint, vt paulo post probabimus, tota scilicet
 Europa, tota Asia, tota Africa; & in earum
 quibilibet vrbibus, oppidis, villis: Examinan-
 dum diligentius est, quanta nam pecunia sin-
 gulis annis aerario Diuino potuerit inferri, tum
 ex Palaestina, tum ex alijs toto orbe diffusis
 Hebraeis. Quae res cognita in eam senten-
 tiam lectorem inducet, vt meridiana luce cla-
 rius videat, pecuniam ex ea Capitulationis le-
 ge collectam Dauidis opes Deo legatas aequare
 facillime potuisse. Duo igitur sunt in examen
 adducenda: Primum est, quantus esse potuit
 Hebraeorum virorum numerus à viginti an-
 nis, &

DE POSTREMA VISIONE LIB. V. DISP. III. CAP. LII. 539

nis, & supra, vsque ad quinquagesimum aetatis A
 annum in toto Israelitico regno: Alterum est,
 quantus nam esse potuit eorumdem numerus, qui
 erant in reliquo terrarum orbis tractu. At quo-
 niam haec paulo longiorem disputationem re-
 quirunt, sequentibus capitibus abfoluemus.

QVANTVS NAM
 ESSE POTVIT ISRAELITICO
 tractu Hebraeorum numerus

circa centesimum an-
 num Exodi.

Cap. LVII.

RIMO quidem statuendum
 est Dauidis, ac Salomonis ae-
 uo, quo aeuo nullum experti
 sunt Hebraei seruitutis iugum, C
 imo potius vel victoriarum
 praedis, vel pacis ocio fruere-
 tur; Eam gentem in immensum creuisse, ita vt
 fuerint Iudas, & Israel innumerabiles, sicut arena
 maris in multitudine. Vnde non immerito Salo-
 mon sub initium Principatus sui cum Deo Opti-
 mo Maximo religiose loquens, de se dixit: Ser-
 uus tuus in medio est populi, quem elegisti populi in-
 finiti, qui numerari, & supputari non potest prae
 multitudine. & paulo post: quis enim poterit iu-
 dicare populum istum, populum tuum hunc multum.
 & in Paralipomenis: tu enim me fecisti Regem.
 super populum tuum multum, qui tam innumera-
 bilis est, sicut puluis terrae. Ad quam multitudi-
 nem clarius exponendam, & distinctius agno-
 scendam; facere potest id, quod de Iosaphati ae-
 uo legitur: quando certum est, Hebraeos non
 magis, quam Dauidis, ac Salomonis aetate flo-
 ruisse; qui Iosaphatum centum circiter annis
 praecessit. Hoc igitur aeuo erant in vna Hiero-
 solyma vndecies centena sexagena millia viro-
 rum bellatorum, vt alias ostensum est; exceptis
 alijs, quos posuerat Rex in vrbibus muratis in vni-
 uerso Iuda. Ecce iam vnus vrbis viri bellatores à
 vigesimo vsque ad quinquagesimum aetatis an-
 num: quantus item populus in ceteris eiusdem
 Hierosolymae oppidis, villis, agris? quantus in E
 reliqua Tribu Iudae? Cuius ingentes, & innu-
 meras vrbes, oppida, & villas fuisse decem proba-
 bitur: quod Philo etiam notauit de decimis Sa-
 cerdotibus solutis agens: quanta vero, inquit, hinc
 proueniat copia, licet ex numerosissima gentis frequentia
 coniecturam facere. Et ne videamur semper auctori-
 tate Hebraeorum scripturam res nostras confir-
 mare; Xiphilinus audiendus est, qui dum de He-
 braea gente loquitur, Haec gens inquit, à Roma-
 nis saepe numero imminuta, ita tamen creuit, vt
 legem sua libertate vicerit.

1. Reg. 4. 20.
 HEBRAEI innumeri tempore Salomonis.
 3. Reg. 3. 8.
 Ibid. cap. 10. 18.
 2. Paral. 1. 10.
 Philo lib. de praemijs Sa- cerdot.
 Xiphil. in Pomp.

IN DVODENA qualibet portione vna Praefectura quinquages quinque centena viginti millia. Eam Colonorum summam si per
 duodecim Praefecturas multiplicaueris, efficies TOTVS IS- rael virorum
 6640000.

IN TRIBV Iuda vrbes
 116. praeter
 vicis, & villas.

IN TRIBV S omnes aequa-
 les.

Yy 2 viro

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

DIDRACH- ma soluebant
 Deo omnes vbi-
 cunque essent
 Hebraei toto
 orbe.

HEBRAEO- rum liberalitas
 in Deum.
 Philo de Sa-
 cerdot.

LIBERALI- tas Hebraeo- rum in primi- tijs, & deci- mis Deo sol- uendis.
 Philo legat
 ad Caium.

VBI CVN- que essent He- braei primi- tias, & deci- mas Deo sol- uebant.
 Ibidem.

IN DVODENA qualibet portione vna Praefectura quinquages quinque centena viginti millia. Eam Colonorum summam si per
 duodecim Praefecturas multiplicaueris, efficies TOTVS IS- rael virorum
 6640000.

IN TRIBV Iuda vrbes
 116. praeter
 vicis, & villas.

IN TRIBV S omnes aequa-
 les.

Yy 2 viro

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

lentium numerus innotescet. Duodecim erant
 Principes à Salomone toti Israel in partes ae-
 quas diuiso praefecti: quorum vnus sexaginta. 3. Reg. 4.
 ciuitatibus magnis, atque muratis praefuit, vt sa- 13.
 crae literae testantur. Neque ea Iudaeae pars ce-
 teris nobilior, aut agri pinguedine, & soli vberta-
 te, aut populi frequentia. Haec autem pars Ga- IN GALAAD
 laad dicebatur; in quarum ciuitatum numero erant ciuitates
 non includuntur innumera pene oppida, vici, vil- magna 60.
 lulae. Harum ciuitatum mentio fit etiam in Pa- 1. Paral. 2.
 ralipomenis, vbi cum de Segub filio Hefron, sa- 22.
 cet Textus loqueretur: possedit, inquit, viginti ci-
 uitates in terra Galaad, caepitque Iessur, & Aaron
 oppida Iair, & Canaphi, & vicus eius, sexagin-
 ta ciuitatum. Oppidorum vero, & viculorum
 multitudo in terra Israel tanta erat, vt de vna
 Galilaea Iosephus loquens haec dixerit: Regiones GALILAEAE
 totae opimae, ac fertiles sunt, omniumque generum arbori-
 bus constitae, vt etiam minime agriculturae studiosos vberta-
 te sua prouocent; deinde excultae sunt ab incolis totae, nec
 pars vlla est earum ociosa; quin & ciuitates ibi crebrae sunt, IN GALI-
 laeae quilibet vicus supra, & vbiq; multitudo vicorum propter opulentiam populosa, vicus supra,
 vt qui sit minimus, supra quindecim millia colonorum habeat. 15000. colo-
 norum habe-
 bat.

Quibus positus sic argumentari possumus, mi-
 nimus vicus quindecim millia colonorum habe-
 bat; quae vos, quotnam habuisse potuit me-
 diocris? nonne viginti millia? quot maximus?
 num minus quam triginta? atqui vrbs mediocris,
 nonne quadraginta? quid si magnae vrbi demus
 colonorum quinquaginta millia? Sed hac omni
 ratiocinatione praetermissa, ponamus vrbes Ga-
 laad, quas sacer Textus magnas appellat; duplo
 tantum maiores fuisse quolibet vico paulo maiori
 minimo, qui nimirum non plures habeat, quam
 sexdecim colonorum millia, nec plures, quam
 quatuor vicos, eosque minimos ad quamlibet
 magnarum vrbium attribuamus: erunt igitur in
 qualibet vrbe magna, atque murata nonaginta,
 duo virorum millia: hos per sexaginta ciuitates
 magnas multiplices, efficies in qualibet duode-
 cennae Praefectura quinquages quinque centena
 viginti millia. Eam Colonorum summam si per
 duodecim Praefecturas multiplicaueris, efficies TOTVS IS- rael virorum
 6640000.

Vltimus alia etiam via Hebraeorum nume-
 rum rimari possumus. In vna Hierosolyma, quam
 longe clarissimam vrbium Orientis, non Iudaeae
 tantum Plinius appellat, testantur sacrae literae
 Plin. lib. 5. fuisse Iosaphati Regis aetate vndecies centena
 c. 14. sexagena millia bellatorum, exceptis alijs, quos 2. Paral. 17.
 posuerat in vrbibus muratis, & in vniuerso Iuda. 19.
 Quid igitur censendum est de reliquis vrbibus,
 vicis, ac villis eiusdem Tribus? cuius Tribus vrbes
 liber Iosue sigillatim recensens, ait fuisse centum-
 quindecim, praeter vicos, villas, & villulas earum; Iuda vrbes
 quarum vrbium plurimae, sedes fuerant prius 116. praeter
 Regum, quos Iosue vicerat, ac deleuerat. Ab hoc
 ergo numero non longe absunt sortes ceterarum
 Tribuum: nam Iosue viros gnaros miserat, qui
 terras, vrbes, & agros diligenter aestimarent, di-
 uiderentque in nouem partes; quibus diuisis, for-
 te obtigit Tribui Iudae ea, quam diximus, vrbium
 multitudo. Argumento igitur est, ceteras item
 partes, licet fortasse vrbium numero minores,
 magnitudine tamen vrbium eiusmodi fuisse, vt
 occasionem non dederint ceteris Tribubus accu-
 sandi Iosue, quod minus iuste, & aequae singulo-
 rum necessitati consulisset. Nos vero omni fere
 proportione praetermissa, quod à nullo cordato

Yy 2 viro

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

Yy 2 viro

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

Yy 2 viro

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

HEBRAEORVM

GENTEM FVISSE TOTO

orbe diffusam etiam ante

Davidis tempora.

Cap. LVIII.

EBRAEORVM gentem faecunditate mirabili supra reliquas omnes, suis Palaestinae finibus minime contentam, quasi quaedam nouella apum examina toto terrarum orbe diffundi solitam hoc loco probabitur.

In apparatu part. lib. 2. c. 22.

HEBRAEI toto orbe diffusi Philo in Flaccum.

HEBRAEI per omnes Aegypti praefecturas Philo legat. ad Caium.

HIEROSOLYMA caput multarum regionum.

OMNES vrbes, quae bonum agrum habent, Iudaeis plenae.

HEBRAEI diffusi tota Europa, Asia, Africa.

A omnes terras conspirantibus & ad vim arcendam certatim in vnum confluentibus bellum exoriretur Romanis insuperabile. Nam Transeuphratenfium Iudaeorum copiae Babylonem, & multas alias Satrapias tenere, non auribus solum, sed oculis compertum habebant Romani: quarum tamen aliquae Satrapiae Romano imperio non parebant.

Vidimus Iudaeos non in singulis tantum tribus orbis partibus diffusos; sed in earum etiam omnibus pene regionibus. Ne quis vero putet pauculos quosdam Hebraeos in hisce terrae tractibus habitasse: Compertum est vnam Aegyptum, alioqui innato, auitoque, & perantiquo Iudaeorum odio flagrantem, tot Iudaeorum nihilominus myriadas aluisse; vt sub Caligulae tempora non minus, quam decies centena millia Iudaeorum habitarent Alexandriam, totamque regionem quanta patet à Catabathmo Lybiae vsque ad terminos Aethiopiae. Haec de vna Aegyptio. Quid de multis alijs, tum Africae, tum Asiae regionibus ducendum est. In quibus non habitabant solum Hebraei, sed Praefecturas etiam administrabant. Transeamus ad ciuitates. In vna Alexandria constat fuisse quinque vrbes regiones denominatas à primoribus literis, quarum duae dicebantur Iudaicae, quod in illis plurimi Iudaei habitarent: quamvis & in alijs non pauci. Atque Alexandriam populo plenissimam fuisse constat dimensione quindecim milliariū, vnde Diodorus eam facit post Romam secundam, in eaque ponit liberorum capitum trecenta millia.

IN VNA Aegyptio Caligulae tempore Hebraeorum 100000.

Philo in Flaccum.

Plin. lib. 5. cap. 10. Diodor. lib. 2.

ALEXANDRIAE vrbes magnitudo.

HEBRAEI Alexandriini 300000.

Ioseph. lib. 7. excid. c. 28.

IVDAEORVM strages Alexandriae.

Phil. legat. ad Caium.

IVDAEORVM strages in ceteris vrribus.

Sed illud è re nostra plurimum facit, quod Philo dicit, tot Hebraeos omnibus vrribus fuisse diffusos, vt non pauciores essent, quam indigenae. Iudaeorum igitur in vna Alexandria vrbe ad trecenta millia fuisse, tum vrbs magnitudo demonstrat, tum magnitudinis vrbanae duae partes à Iudaeis occupatae; tum indigenis non pauciores Hebraei.

Haec autem omnia Eleazarus quidam Iudaeorum Dux confirmat apud Iosephum: vbi post enumeratas Iudaeorum clades, peremptorum multitudinem in Aegyptio sexaginta millia excessisse affirmat: & alibi: De vniuersa Alexandriae clade Iudaeis illata loquens Iosephus: Sanguine, inquit, totus ille locus redundabat; quinquaginta congesta sunt millia mortuorum. Et ne quis putet nullum omnino Iudaeorum post eam cladem Alexandriae superfuisse: subdit: nec tamen reliquiae aliquae remansissent, nisi ad preces se conuertissent: quorum qui superferunt numerum post eam cladem innuit Philo, vbi ageretur, inquit, detam multis Alexandrinorum Iudaeorum millibus.

Multa quidem dicenda forent de Hebraeorum numero in reliquis vrribus totius orbis: quae tamen breuitatis gratia praetermittimus. Aliqua nihilominus quasi digito solum attingam. Iosephus sub initium belli Iudaici in Syria, Phoenicia, alijsque regionibus seditiones aliquas commemorans: Caesarienses quoque, inquit, Iudaeos apud se habitantes cruciauerunt, ita vt in vno tempore supra viginti millia caederentur: & paulo post: eos qui fuerunt comprehensos Florus victos in arenam deduxit. Vno verbo Iudaeos Schytopoli ait occisos fuisse tredecim millia. Afsalone duo millia quingentos. Ptolemaidae duo millia, Damasci decem millia: & iterum, octodecim millia, Cyrene tria millia, in Arabia prope Alexandrium octo millia: Antiocheni,

tioceni, Sydonij, Apameni Iudaeos occidere A non sunt ausi; quia licet numerosissimae, & populosae essent vrbes, multitudinem tamen Iudaeorum in eis habitantium pertimescebant.

Ecce iam occisos in octo solum ciuitatibus supra centum octuaginta sex millia quingentos Hebraeos, extra Palaestinae fines: neque aperto Marte, sed quibusdam dumtaxat seditionibus impetitos; quoniam superfuisset credendi sunt in eisdem ciuitatibus? Age, quot nam in infinitis Asiae, Europaeque vrribus, in quibus singulis non pauciores Hebraei, quam incolae erant? certe Philo paruum vniuersae Babyloniae partem ab incolis habitari dixit, ceteram à Iudaeis; atqui Plinius auctor est, Babyloniae liberorum capita sexcenta millia fuisse: si ergo tantus erat incolarum numerus in parua vrbs parte, quantus nam Hebraeorum, cuius pars maior erat?

IN OCTO vrbus Hebraei bello ciuili occisi supra 186400. extra fines Palaestinae.

BABYLONIA libera capita 600000.

HEBRAEI Transyberim bonam partem Vrbs incolant.

M. Tullius orat. pro Flacco.

HEBRAEI tota Italia.

Cicero orat. pro Flacco.

HEBRAEI in Gallia.

Stanislaus Rescius.

HEBRAEI in Polonia.

Plin. lib. 3. cap. 1.

De Iudaeis Romanam urbem incolentibus Agrippa Rex cum Caio Principe loquens. haec ait. Alioqui non passus fuisset Augustus Transyberim bonam Vrbs partem teneri à Iudaeis, quorum plerique erant Libertini. Transyberinam autem regionem maximam fuisse constat ex Plinio, Tacito, & alijs: vt quae pene Ostiam vsque porrigeretur. Vnde Seneca de suo aeuo agens, queritur, Romanam urbem plenam esse Syris, Graecis, alijsque alienigenis: & Marcus Tullius de suo aeuo agens; centum circiter annis ante Hierosolymitanum excidium, in Laelium, cum oraret ad Iudices pro Flacco Asiae Praefide, illa verba subnequit. Illa turba quae sita est, scis quanta sit manus; quanta concordia; quantum valeat in cononibus? In cetera item Italia Hebraeos habitasse quam plurimos eiusdem Ciceronis auctoritate probatur. Cum autem, inquit Iudaeorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus vestrīs prouincijs Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edito, ne ex Asia exportari liceret. Auctor est Xiphilinus Tyberij Caesaris iussu Hebraeorum Oratorum natione Gallum in Tyberim fluium fuisse proiectum, quod orans, Caesaris iram concitasset. Stanislaus Rescius Poloniae Regis in Regno Neapolitano Legatus, vir eximiae virtutis, & eloquentiae singularis, narrat aliquando nobis Neapoli commemorantibus inuentum in Polonia sepulchrum antiquissimum; in quo cadauer repertum tantae praecritatis erat, vt in indice alterius manus inuentus annulus armillarum in modum brachium ex nostratibus circumdare facile poterit. In eodem praeterea sepulcro inuentos quinque argenteos sicos, pondere, forma, inscriptione illis isidem similes, quos in nostris commentarijs insculpi curauimus: Hunc annulum, & sicos à Rege Poloniae sibi dono datos, & apud se diligentissime asseruatos, cum in Italiam attulisset, nobis ostendit. Ex quibus facile conijcimus Hebraeos olim vsque à florente eorum Republica in amplissima ea regna penetrasse. Id quod Agrippa Rex videtur confirmare, dum facit Hebraeos intimos Ponti sinus penetrasse.

De Iudaeis Romanam urbem incolentibus Agrippa Rex cum Caio Principe loquens. haec ait. Alioqui non passus fuisset Augustus Transyberim bonam Vrbs partem teneri à Iudaeis, quorum plerique erant Libertini. Transyberinam autem regionem maximam fuisse constat ex Plinio, Tacito, & alijs: vt quae pene Ostiam vsque porrigeretur. Vnde Seneca de suo aeuo agens, queritur, Romanam urbem plenam esse Syris, Graecis, alijsque alienigenis: & Marcus Tullius de suo aeuo agens; centum circiter annis ante Hierosolymitanum excidium, in Laelium, cum oraret ad Iudices pro Flacco Asiae Praefide, illa verba subnequit. Illa turba quae sita est, scis quanta sit manus; quanta concordia; quantum valeat in cononibus? In cetera item Italia Hebraeos habitasse quam plurimos eiusdem Ciceronis auctoritate probatur. Cum autem, inquit Iudaeorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus vestrīs prouincijs Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edito, ne ex Asia exportari liceret. Auctor est Xiphilinus Tyberij Caesaris iussu Hebraeorum Oratorum natione Gallum in Tyberim fluium fuisse proiectum, quod orans, Caesaris iram concitasset. Stanislaus Rescius Poloniae Regis in Regno Neapolitano Legatus, vir eximiae virtutis, & eloquentiae singularis, narrat aliquando nobis Neapoli commemorantibus inuentum in Polonia sepulchrum antiquissimum; in quo cadauer repertum tantae praecritatis erat, vt in indice alterius manus inuentus annulus armillarum in modum brachium ex nostratibus circumdare facile poterit. In eodem praeterea sepulcro inuentos quinque argenteos sicos, pondere, forma, inscriptione illis isidem similes, quos in nostris commentarijs insculpi curauimus: Hunc annulum, & sicos à Rege Poloniae sibi dono datos, & apud se diligentissime asseruatos, cum in Italiam attulisset, nobis ostendit. Ex quibus facile conijcimus Hebraeos olim vsque à florente eorum Republica in amplissima ea regna penetrasse. Id quod Agrippa Rex videtur confirmare, dum facit Hebraeos intimos Ponti sinus penetrasse.

Itaque si vnam Aegypti regionem quamquam Iudaeis insensissimam, non minus tamen, quam decies centena Hebraeorum millia habitabant; ecquotnam credendi sunt in reliquis octodecim Perfici Regni Praefecturis; Asia mirum, & Africa? Ecquotnam in Europa? quae Plinio Africa, & Asia multo est vberior soli, agro-

rumque vbertate, & longe terrarum omnium pulcherrima: cuius tanta est magnitudo, vt plerique non tertiam portionem faciant, sed aequam, in duas partes ab amne Tanai ad Gadicanum fretum vniuerso orbe diuiso, saltem vrbum frequentia, & hominum multitudine multo alijs maiorem. Si in vna Alexandria ad trecenta Hebraeorum millia numerabantur; ecquotnam in Asia vrribus plusquam quinquagies mille? quibus non pauciores Europae, & Africae vrbes erant. quotnam in infinitis earum vrbum oppidis, vicis, viculis, villis, agris, qui Hebraeis scaebant? cum non modo in ijs vrribus non minor fuerit Hebraeorum multitudo, quam indigenarum; verum etiam aliquando multo maior. Babylonia testis est, cuius paruum partem Babylonij tenebant, ceteram Iudaei.

ASIAE VRbis plusquam 50000.

Igitur prudenti sane coniectura ex his quae dicta sunt censendum videtur, non plures fuisse Hebraeos, qui Israelitici populi fines incolerent, quam qui in toto reliquo orbis terrarum tractu, quod obiectio sub finem praecedentis capituli proposita plane demonstrat: promissam nimirum Hebraeis à Deo regionem, quoddam quasi totius orbis seminarium fuisse; ex quo multa eorum millia in omnes terrae plagas diffunderentur. quae res diuino etiam consilio non caruit. Tunc enim Hebraei veram, sinceramque Dei fidem, atque religionem seruabant, & docebant: erant enim Dei haereditas, populus electus; ceterae vero gentes vniuersae longissime à vera fide non errabant solum, verum etiam per auia, quaeque, & praerupta Gentilitatis praecipitia festinantes, & nefarias superstitiones, rerumque diuinarum ignorantiam sectantes, obscurissimis Idololatriae tenebris obvolutae praecipiti cursu, lapsuque corrucebant. Quare diuinae pietati consonum visum est Hebraeos per tres terrarum orbis partes vniuersas; imo in omnes trium partium regiones, regionum vrbes, vrbum oppida, oppidorum villas, & agros, quasi bonum, quoddam semen spargere, ac disseminare: & veluti fermentum, quod totam Gentilium massam corrumperet, vt conficeretur panis diuinae mensae apponendus. Quod si nihilominus fructum ab eis; vel nullum, vel minimum reportatum est; hoc ipsum Gentibus in magno Iudicij die improperandum est: quo die ignorantias suas excusare non poterunt. Verum enim cum agnouissent Ad Romanum Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum.

IN TOTO orbe non pauciores Hebraei quam in Palaestina.

CVR VOluit Deus Hebraeos toto orbe diffundi.

HEBRAEI ante Christum, tanquam bonum semen toto orbe dissepsi.

Igitur prudenti sane coniectura ex his quae dicta sunt censendum videtur, non plures fuisse Hebraeos, qui Israelitici populi fines incolerent, quam qui in toto reliquo orbis terrarum tractu, quod obiectio sub finem praecedentis capituli proposita plane demonstrat: promissam nimirum Hebraeis à Deo regionem, quoddam quasi totius orbis seminarium fuisse; ex quo multa eorum millia in omnes terrae plagas diffunderentur. quae res diuino etiam consilio non caruit. Tunc enim Hebraei veram, sinceramque Dei fidem, atque religionem seruabant, & docebant: erant enim Dei haereditas, populus electus; ceterae vero gentes vniuersae longissime à vera fide non errabant solum, verum etiam per auia, quaeque, & praerupta Gentilitatis praecipitia festinantes, & nefarias superstitiones, rerumque diuinarum ignorantiam sectantes, obscurissimis Idololatriae tenebris obvolutae praecipiti cursu, lapsuque corrucebant. Quare diuinae pietati consonum visum est Hebraeos per tres terrarum orbis partes vniuersas; imo in omnes trium partium regiones, regionum vrbes, vrbum oppida, oppidorum villas, & agros, quasi bonum, quoddam semen spargere, ac disseminare: & veluti fermentum, quod totam Gentilium massam corrumperet, vt conficeretur panis diuinae mensae apponendus. Quod si nihilominus fructum ab eis; vel nullum, vel minimum reportatum est; hoc ipsum Gentibus in magno Iudicij die improperandum est: quo die ignorantias suas excusare non poterunt. Verum enim cum agnouissent Ad Romanum Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum.

In cuius rei confirmationem facit id, quod Gabriel Archangelus Danieli reuelauit. *Prin. Daniel. 10. ceps autem Regni Persarum, inquit, restitit mihi 7. 13. viginti & vno diebus: & ecce Michael vnus de Principibus primis venit in adiutorium meum.* Vbi noster Pererius hac in re, vt in ceteris, nunquam satis pro dignitate laudatus sanctorum Patrum auctoritate fretus, ita allegata verba interpretatur: quia inquit, Persae Iudaeorum institutis, consilijs, & consuetudine plurimi ab impietate ad veri Dei agnitionem, cultumque conuertebantur; aequum fuit, dignumque Dei bonitate, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, etiam Persarum salutem consulere. & quoniam plurimos Iudaeorum captiuitate liberatos in Iudaeam reduxerat; reliquos, qui remanserant apud Persas, ad eorum vtilitatem, atque conuersionem retinere: atque

atque haec quidem erat Principis Regni Persarum dimicatio cum Gabriele, & hunc in finem liberationi omnium Iudaeorum resistebat. Haec ille.

Sed vt ad institutum redeamus, ex assignato exteriorum Hebraeorum numero tantumdem quotannis Deo sancti Tributi nomine persolutum fuisse credendum est; quantum ex Hebraeis Terrae sanctae fines incolentibus. Itaque si hos illis adiungas, dimidiato tantum tempore, annis scilicet quinquaginta, vniuersas Dauidis opes Hebraei, qui in toto terrarum orbe erant, aggregasse facile poterunt.

Duplex tamen superesse videtur examinanda difficultas: altera est, an etiam ante Dauidis, & Salomonis tempora alienas Hebraei regiones incoluerint? Altera est: esto ex ea aetate toto orbe diffusi fuerint, an nihilominus sacrum tributum Deo persoluerint? Vtramque difficultatem optimi testis loco peruetustus lapis, si illum producam, facile dissoluet. Saguntum vrbs est in Regno Valentiae citerioris Hispaniae antiquissima: quae regio quantum à Palaestinae finibus distet, nemo non videt. In ea, quae etiam ante Salomonem sapientissimum Regem floruisse videtur, Anno à Christi Domini natali Millesimo quadringentesimo octogesimo tumulus quidam lapideus inuentus est, non longe ab arcis Saguntinae porta, in quo Adoniramus Salomonis Regis Legatus ibi cum occubisset, olim fuerat tumulo mandatus. In huius ergo Epitaphij inscriptione ea verba Hebraicis characteribus insculpta legebantur.

SAGVNTIAE vrbs antiquitas.

SAGVNTIAE monumentum.

הואכבר אדונרם עבר המלך השלמו שבא לגבת, את

Quae Latine sic verti possunt. Hic est tumulus Adoniram famuli Regis Salomonis, qui venit vt exigeret tributum, & mortuus est die. qui dies cum lapis ille vetustatis iniuria non nihil fractus esset, haberi minime potuit. Equidem Adoniram expressam mentionem facit liber Regum: qui relatis ceteris Principibus, quos Salomon super exercitum, aliaque Regis munia obunda constituerat: & Adoniram, inquit, filius Abda super tributa. & alibi, cum de Templi fabrica sermo fieret: elegitque Rex Salomon, inquit, operarios de omni Israel. Et erat inditio triginta millia virorum. & paulo post: Adoniram erat super huiusmodi inditio. Tam si exigendis sacris tributis primus Salomonis Princeps super tributis constitutus, mittitur in Hispaniam; magna profecto debuit esse tributorum summa, magnus Hebraeorum numerus in vastissimis totius Europae prouincijs diffusus.

3. Reg. 4. v. 6. ADONIRAM seruus Salomonis Tributorum Princeps in Hispania. Ibidem. 5. v. 13. & 14. super huiusmodi inditio.

Franciscus Gonzaga de origin. Franciscanae Relig. 3. par.

Nos certe adhibita summa diligentia, & certis hominibus Societatis nostrae non mediocri auctoritatis, atque eruditionis, qui in eadem Saguntina vrbe essent, re commissa, eum lapidem perquiri curauimus. Et tamen quod non sine sensu possum affirmare: nusquam lapis repertus est. Tamen ibi sepulcrum illud aliquando fuisse negari non possit: tum quia id expresse affirmat Illustrissimus Franciscus Gonzaga Mantuanus Episcopus in eo libro, quem de origine Franciscanae Religionis, cuius tunc temporis Genera- tis erat, inscripsit, qui quantae auctoritatis sit, probatione non eget; tum quia Saguntini ciues lapidem quemdam ostendunt prope eiusdem arcis portam, quem fama est illum eundem esse, quem retulimus: vnde eum appellant lapidem

Colle&oris Salomonis: qui tamen idem omnino non sit, ostendit nihilominus famam, ac rumorem prioris lapidis veram esse. Hebraici characteres in hoc lapide illi sunt.

שארן נכה פקוד מרת לשרו קרו תרה ורה ער מלר אמציה שאל שאול שאל, sepulcrum, dictiones duae, quae sequuntur, sunt defuncti nomen, & praenomen, vt dicat sepulcrum אורן oran, נבא, נבאח, פקוד, praefecti, מרה marah, qui rebellauit לשרו lesto, principi suo ירוה קרו checho adonai: tulit eum Dominus; in sequenti autem linea haec item erant, ורה ve- hudah, & gloria eius ער מלך gad melech, vsque ad Regem אמציה amatisah, Amasiam.

Verum ex eo confirmantur haec omnia, quod in eiusdem Saguntinae vrbs manuscripto codice quodam per antiquo legitur; folio enim centesimo quarto illa verba reperiuntur. Apud Saguntum in arce Anno Domini millesimo quadringentesimo octogesimo plus minus parum, fuit inuentum sepulcrum vetustatis admirandae, intus erat cadauer, quod litum balsamo, huc vsque fuerat seruatum, proceritatis non vulgaris, sed solito procerioris. habebat, & hodie habet in fronte lineas duas idiomaticas, & literis Hebraicis, quarum sensus est huiusmodi: hoc est sepulcrum Adoniram serui Salomonis Regis, qui ad hoc venit, vt exigeret illius tributum. Habes tertio Regum quinto expressè Adoniram Salomonis seruum, & expressus eodem libro capite quarto; literae vero Hebraicae Latinis characteribus designatae sic sonant. ZEHVKEBER ADONIRAM EBED HAMELEC SELOMO SEBALIGBOT ET HAMMAS VONIPTAR IOM. & folio centesimo duodecimo in eodem manuscripto haec habentur. Apud Saguntum inuentum anno Domini millesimo quadringentesimo octogesimo in arce ante primam ianua extat marmoreum mauseolum vetustatis admirandae literis Hebraicis inscriptum, quae ad nostros characteres, reuocatae sic sonant. ZEHVKEBER &c.

SAGVNTIAE manuscriptum de sepulcro Adoniram.

Et ne qua diligentia in re non minimi momenti desiderari poterit, curauimus quam diligentissime per nostrae Societatis viros industrios alterius cuiusdam manuscripti codicis verba transcribi, qui de eodem sepulcro honorifice loquitur. Itaque Mantuanus Episcopus paulo ante laudatus manuscriptum quoddam volumen ostendit; in quo praeter alia antiquitatis Romanae monumenta, mentio fit huius etiam multo peruetustioris, & Hebraicis characteribus insculpti: tamen abijs, quibus neoterici deinde Hebraei vsi sunt, non parum recedant. Hoc autem manuscriptum volumen quantae auctoritatis sit ex eo patet. quod olim dicatur est Excelentissimo Principi, eidemque Duci Segobricae Comitum Emporiarum, Alphonso ab Aragonia: dono deinde datum praedicto Mantuano Episcopo à Vespasiano Gonzaga Duce Sabionedae, Valentiae olim Prorege, & eiusdem Alphonfi Aragonensis affine. Hebraica autem lapidis inscriptio in eo volumine relata in vulgare idioma conuersa, haec est. De Adoniram la fossa es esta, que vigne Salomo del re seruent dia, y mori tribut lo pera rebre, falta la piedra.

MANTVANI Episcopi codex manu scriptus de sepulcro Adoniram.

Ex quibus omnibus aperte demonstrari potest Hebraeos olim vsque à Dauidis, & Salomonis aetate totum pene terrarum orbem repleuisse: eodemque tributa, nec parui precij, quot annis manu supremi tributorum Principis missis Hierosolymam. Quod Iosephi verbis multo clarius

HEBRAEI toto orbe diffusi vsque à Tempore Dauidis.

Ioseph lib. 6. excid. c. 6. 3. Reg. 6. v. 16. 24. & 6. 7. v. 10. DIDRACHMA solutum ab omnibus Hebraeis toto orbe diffusis. Tomo 3. AP. par. 1. lib. 2.

clarius confirmatur. Siquidem agens ille de magnificentia, & mirabili structura Templi, quod Salomon aedificauit: triplici muro, inquit, circumdato spe maius opus extructum est: in quo per longam saecula consumpta munera repleuerant. Quibus verbis agit aperte de Mello, quod Salomonem exaequasse nemo est, qui nesciat. Nam cum ibi Iosephus sermonem faciat de aggere aedificato, quem Mello sacrae literae appellant, & de porticibus superstructis, vt à nobis supra demonstratum est, tum sacrarum literarum testimonijs, tum vero ipsius Iosephi quadruplices item portibus super impositas: dubitandum non est Iosephum de seculis, ac donarijs prioribus fuisse loquutum, quae Salomonis tempora praecesserant. vel saltem si Iosephi verba id non videntur probare; porticus scilicet, & aggeres omnes à Salomone fuisse absolutos; probant saltem donaria, & opes priores in illis aedificijs construentis fuisse consumptas, quas longo tempore, & missa Deo ex toto orbe munera cumulauerant. De argento à Dauid legato iam satis, superque compertum est, quo modo, & quam breui tempore ex Capitatione potuerit aggregari.

Iam de auro aliquid dicendum est. In cuius gratiam meminisse debemus Hebraeos non argentum solum, iuxta legis praeceptum offerre solitos, verum etiam, vt Deo grati animi significationem praerent, cui opes omnes, substantiam vniuersam acceptam referebant, sponte aurum, vna cum ipso Capitationis didrachmate persoluisse. Cum enim primam legi latae parere caepissent, & paulo postquam centum argenti talenta ex Capitatione soluisent, obtulerunt nihilominus auri talenta vndetriginta, quae est pars propemodum ponderis tertia argenti assignati.

Quod si quis adhuc inficiari velit non adeo tantam auri summam Deo singulis annis obtulisse, sed processu temporis solutum quidem argentum assignatum, quod lex id praeciperet, auri vero vel nullam, vel minimam quantitatem: negare saltem non potest fin minus tertia, at Decimam saltem ponderis partem ex auro solui consueuisse: quae tertia pars procul dubio Dauidis centum millia auri talenta secundum argenti proportionem, facile compleuisset.

Hoc praeter aliorum auctoritatem, quas possem adducere, libentius externorum auctoritate confirmabo. Marcus Tullius enim paulo ante citatus auctor est, aurum, Iudaeorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus Romanorum prouincijs Hierosolymam exportari solitum.

Neque propterea dicendum est eam auri, argenti summam ex Capitatione collectam, tamen maximum, & perennem, totam nihilominus consumi solitam alendis infinitis propemodum Leuitarum, Sacerdotumque copijs, qui tum Hierosolymis, tum in toto Israelitico regno erant, quorum quantus numerus fuerit ex eo probari potest: quod vna, eaque tota Tribus Leui erat. cui agrorum partem nullam Deus attribuit ad vsus vitae necessarios, sed honoris gratia. Deum ipsum fore possessionem eorum voluit. Tribui autem Leui, inquit sacer Textus, non dedit possessionem, sed sacrificia, & victimas Domini Dei Israel, ipsa est eius haereditas. & alibi: Tribui autem Leui non dedit possessionem, quoniam Dominus Deus Israel ipse est possessio eius. Non est inquam hoc affirmandum: Nam praeterquam

DIDRACHMA non consumebatur alendis Leuitis.

Ioseph 13. v. 14. & 33.

Aquod diuina Leuitarum lex satis, superque pro- uidit eorum necessitati; ita vt non necessaria solum, sed ea abundantissime suppeditarit: expresse negat Deus eam pecuniam, quae sacri tributi nomine à singulis Hebraeorum capitibus tabernaculo impendebatur, in alium vsum expendi, quam tabernaculi posse. Suscepramque pecuniam, inquit Moyse Deus, statim ac legem irrogauit, quae collata est à filijs Israel, trades in vsus, non Leuitarum, aut Sacerdotum, sed tabernaculi testimonij. Vtque ostenderetur in alios vsus non esse consumendam, statim subditur: vt sit monumentum eorum coram Domino: vel, vt in Hebraeo est; & dabis illud super opere tabernaculi contentus, & erit filijs Israel ad memoriam coram Domino. Siue vt vertunt Septuaginta; & dabis illud ad opus tabernaculi testimonij, & erit filijs Israel memoriale coram Domino. Certe si in vsu Leuitarum consumeretur ea pecunia, neque ad opus tabernaculi, seu super opere tabernaculi cessisset, neque fuisset memoriale illius coram Domino.

DIDRACHMA in tabernaculo. Exod. 25. c. 16.

Tantum tamen Leuitis, & Sacerdotibus rerum omnium copiam ministrabant celebres illae leges decimarum, & primitiarum, vt supiori verteretur. Itaque merito Philo Iudaeus: nemo inquit, Sacerdos tam pauper est, quin diues esse videatur. Cum enim illa gens plurimum abundaret rebus omnibus ad humanae vitae vsus necessarijs, necesse fuit magnam etiam rerum omnium copiam, Diuino id iure suadente, Leuitis offerri; Et vt aliqua breui complectar: longiorem enim multo requirunt haec explanationem, quam Deo iuuante, vitaeque superfluitate edendam fore suo tempore speramus. Lege primitiarum separatae in vsu Sacerdotum, & Leuitarum cedebant primitiae: videlicet in singula torcularia, triticum, hordeum in singulas areas, ex oliuetis oleum, ex alijs arboribus fructus. Quanta ea prouentuum copia in toto, eoque vberrimo, Palaestinae regno melle & lacte manante? Quot primogenita mascula ex omni genere terrestrium, quae in vsu hominum veniunt, ex vniuersis armentis boum, ouium, & caprearum?

LEUITIS necessaria sum ministrabant leges decimarum, primitiarum, sacrificiorum.

LEX PRIMUM scilicet in singula torcularia, triticum, hordeum in singulas areas, ex oliuetis oleum, ex alijs arboribus fructus.

Ac nequis dicat rebus vsu consumptilibus abundasse quidem Leuitas, & Sacerdotes, pecunia tamen caruisse; Praeceptum Deus, vt omne imundum animal argenti precio redimeretur. Imo vero & animarum, humanorumque corporum Deus exegit primitias, vt appareret gratam esse Deo illius populi fecunditatem. Ceterum ne filij à parentibus se iungerentur, statim post vnum mensem certa pecunia, quinque nimirum siclis argenti redimi consueuerunt. Reuera si quis attente consideret, mirabile dictu est, quanta hinc pecuniarum summa ex toto, eoque infinito Hebraeorum populo, ex primogenitis colligebatur, qui in vniuerso terrarum orbe nascerentur.

PECVNIA abundabant Leuitae.

LEX DECIMARUM Leuitis vberrima.

Lege similiter decimarum, vini, olei, frumenti, faeturae pecudum, decimae ex omnibus armentis, & gregibus exigebantur. Qua lege Sacerdotes, tum opibus, tum maiestate Regibus merito comparantur: Siquidem Regibus subditi tributa soluunt, tamen aliquando gementes, & coacte vix tandem reddunt: Hebraeus vero quilibet Sacerdotibus suis debitam pecuniam libens, gaudentque depromebat, ac si non daret, sed potius ab eis acciperet.

Postremo sacrificiorum victimarumque lege maxi-

maximus Leuitis, & Sacerdotibus prouentus ob-
 ueniebat: de qualibet enim uictima lege Diuina
 certa quaedam partes in Sacerdotum vsus deci-
 fae cedebant; quarum uictimarum copia quanta
 fuerit, licet ex eo coniecturam facere, quod intra
 paucos dies centum viginti millia pecudum, &
 viginti duo millia boum ab vno Salomone Deo
 dicata fuerint: tantusque aliquando erat sacrifi-
 ciorum numerus, vt macrandis uictimis innume-
 ri pene Sacerdotes vix satis esse viderentur. Non
 enim ex vna Palaestina infinitae Iudaeorum
 turmae in Hierusalem saepius contendebant; verum
 etiam ex toto terrarum orbe certi homines
 singulis annis ab Hebraeis toto orbe diffusis mit-
 tebantur, qui eorum nomine, tum sacram pecu-
 niam Deo, tum uictimas offerrent. Imouero non
 Hebraeorum dumtaxat ea religio, ea pietas, ea
 liberalitas erat; sed externorum etiam Impera-
 torum, Principum, Regum. Testis est de Pro-
 lomaeo Aegyptiorum Rege facer Machabaeo-
 rum liber. Testis de Augusto, & Liuiam matre, a-
 lijsque Romanis Principibus Philo Iudaeus.

Tanta igitur erat harum rerum omnium, quae
 ad vsus humanae vitae necessariae sunt, & sacrae
 etiam pecuniae copia Leuitis, & Sacerdotibus
 Diuino iure impertienda; vt non modo neces-
 sitati omnium prouiderit Deus vniuersorum pa-
 rens, & rector, verum etiam delicias ipsas Leui-
 tis, Sacerdotibus, eorumque filijs, filiabus, &
 vxoribus abunde suppeditauerit. Testis est idem
 ipse, qui legem tulit, Deus, qui aperit manum
 suam, & implet omne animal benedictione. Cum
 Aaron enim summo Sacerdote loquens. *Omnis*
inquit, oblatio, & sacrificium, & quicquid pro pec-
cato, atque delicto redditur mihi, & cedit in San-
cta Sanctorum, tuum erit, & filiorum tuorum.
 & infra: *Primitias autem, quas uouerint, & obtu-*
lerint filij Israel, tibi dedi, & filijs tuis, & filia-
bus tuis iure perpetuo. Magna certe liberalitas; &
 Deo digna. Et quidem ita factum opus fuit. Cum
 enim Leuitae super Dominum omnem sui cu-
 ram, cogitationemque conuertissent, atque iac-
 tassent: Dei similiter curae esse debuit, cuius li-
 beralitas immensa, cuius magnificentia est infi-
 nita, Leuitis dare bonorum omnium *mensuram*
bonam, & confortam, & coagitatam, & superfluen-
tem. Quae mensura illis verbis videtur aliqua
 ratione expressa, quibus Deus cum Aarone sum-
 mo Sacerdote loquens, *omnem inquit, medullam*
olei, vini, & frumenti, & quicquid offertur primi-
tiarum Domino, tibi dedi. Vniuersa frugum initia,
quas gignit humus, & Domino deportantur, cedent
in vsus tuos. Quem sensum Hebraica lectio his
 suauissimis verbis exprimit: omnem pinguedi-
 nem vini noui, & omnem pinguedinem musti, &
 frumenti initium eorum, quae dabunt Domino,
 tibi dedi ea. Quid quaeso liberalius, quid vber-
 rius excogitari potuit? *In terra eorum nihil possi-*
debitis, dixerat aliquando Deus Aarone, nec habe-
bitis partem inter eos. Cuius prohibitionis ratio
 statim redditur. *Ego pars tua, & haereditas tua, in*
medio filiorum Israel. Quota ea pars? quota haere-
 ditas? quota merces? magna nimis. Quae diuina
 liberalitas in rebus temporalibus manifestata, in
 aliam multo vberioris, & pretiosioris cognitio-
 nem nos inducit; qua Deus in eos, qui diuino ser-
 uitio se perpetuo manciparunt, copiosos effundit
 magnificentiae suae thesauros. Et hoc fortasse
 est illud centuplum, quod promissit Deus non
 Leuitis solum, sed omnibus etiam veris Israelitis:

Numerus sacrificiorum pene infinitus.

Sacrificia totus orbis in Hierusalem fieri curabat.

Philo in le- gat. ad Ca- rura.

Deus in Leuitas libera- lissimus.

Nu. 18. v. 9.

Ibid. v. 10.

Nu. 18. v. 20.

Omnis enim inquit, qui reliquerit domum, vel fra-
tres, aut sororem, aut patrem, aut matrem, aut vxor-
rem, aut filios, aut agros propter nomen meum: cen-
tuplum accipiet: quod veteri lege designabatur:
additque quod est proprium nouae legis, & vi-
tam aeternam possidebit.

Aperuimus tres, eosque perennes, & vberri-
 mos opum maximarum fontes: ex quorum sin-
 gulis eam thesaurorum, diuitiarumque copiam,
 quam Deo legauit pietissimus ille Rex, hausisse
 facile potuit. Quod si horum vnusquisque satis
 superque fuisse probatus est ad tantam auri, ar-
 gentique copiam effundendam; quantam vnà
 omnes effundere? quantam profecto ne cogitari
 quidem potest; & quae licet vires humanas exsu-
 peret, Deo tamen, & facilis est, & illius magnifi-
 centiae consona.

Accedant qui res diuinas, si negare non au-
 dent, at saltem extenuare conantur; & haec men-
 tis intuitu, & cogitatione complectantur: fate-
 buntur, vt reor, Deo: *testimonia tua credibilia facta*
sunt nimis. Accedant qui Dauidis auri, & argenti
 talenta multo minoris faciunt ponderis, quam
 par est; scilicet quia eorum intuitus, paucis, ac
 minimis assuetus, ad altiora, & Deo digna con-
 scendere non valeat; & haec sibi ante oculos pro-
 ponant, attente considerent, ratione, animoque
 lustrent; fatebuntur Deo: *testimonia tua credibilia*
facta sunt nimis. Accedant nunc qui proteruae,
 peculanti, & audaci cuidam facundiae, imo vero
 ariolatrici, vanaeque coniecturae confidentes, &
 Cgrefsi nescio cuius vestigijs inhaerentes, scri-
 pturae sacrae sensus inuertunt: & haec multo
 melioris notae coniecturas, & quae diuini, san-
 ctorumque Patrum testimonijs inniantur sedulo
 contemplantur: nam necessario (tameñi permo-
 leste) fatebuntur Deo: *testimonia tua credibilia fa-*
cta sunt nimis.

QVONAM ABIE-
 RINT DAVIDIS,
 & Salomonis opes.

Cap. LIX.

POSTREMA omnium in hac di-
 sputatione difficultas superanda
 nobis est, quae nonnullos mirum
 in modum torquere aliquando
 visa est. Ecquonam abierint illae
 Dauidis, & Salomonis opes im-
 mensae, quarum comparatione, nec Mydae au-
 rum est aliquid, nec opes Craesi, nec Tantali, vel
 Pelopis talenta: imo vero omnia Romanorum
 aeraria, Graecorum, Persarum, vel Chaldaeo-
 rum cum diuino Templi aerario comparata nul-
 lius momenti fuisse videantur? In quod nam pe-
 lagus sese immiserit infinitus ille auri Iudaici
 mons?

mons? in quos gurgites sese praecipites dede-
 runt aureae laminae Templi, aurea scuta Salo-
 monis, peltae aureae, aurea equitum arma, pene
 innumera illa auri, & argenti vasa, clauis, tabu-
 lae, mensae, & omnia sacrae Domus ornamenta?
 Quo terrarum aufugerunt argenti cumuli Hiero-
 solymitanae vrbs, qui cum lapidibus platea-
 rum, & quantitate, & precij vilitate certabant?
 Animaduertendum est aurum, sicut & cetera
 omnia, quae sub hoc Lunae mutabili cursu com-
 plectuntur, corruptioni similiter subiace: ea-
 que posse contundi, perumpi, & in minutissima
 frustra concidi. Quam ob rem si Dauid, aut Sa-
 lomon, sicut aggregandi aurum potestatem à
 Deo, scientiamque didicerant, ita similiter im-
 petraissent, ne illud in frustra concidi, vel trans-
 ferri posset; recte quidem percunctari quilibet
 posset, ecquonam abijt tota illa, eaque maxima
 auri massa, cum nusquam gentium appareat? Cui
 obiectioni nos nulla ratione responderere posse-
 mus. Cum vero potuerit aurum in frustra com-
 minui, & alio transferri, mirum est, cur quae-
 stio illa proclametur, quonam abierit? Ego e-
 nim idem argumentum in aduersarios retorque-
 re valeo; ecquonam abierunt Craesi, Mydae,
 Attali, Sardanapali opes? quas maximas, & im-
 mensas fuisse non negant aduersarij? Imo vero,
 quonam se praecipites dederunt thesauri Roma-
 norum, Persarum, Graecorum, & Chaldaeorum
 à vicijs innumeris regnis aggregati? Tritum est
 illud, & sapientissime excogitatum Hispanis ad-
 agium, quod videtur quaestionem soluere, quan-
 do el mare se reparte, a royos se haze. hoc est, vel ma-
 re ipsum diuisum in riuulos sese conuertit. Verum
 ne argumenta maximi ponderis videamur
 nihili fecisse; sciendum in primis est, infinitas il-
 las, quas diximus opes, & portentosas Dauidis,
 & Salomonis diuitias, Templi vasa innumera,
 quin etiam vrbs Hierosolymitanae, totiusque
 Israelitici regni gazas inuidiae Barbarorum om-
 nium perpetuo patuisse. opes inquam tantas, vt
 nusquam maiores: tantas, vt in vnam Hierosoly-
 mam aureum illud seculum relicto cetero terra-
 rum tractu aufugisse visum sit. Itaque Reges, &
 Monarchae in Syriae thesauros, opesque immen-
 sas conspirarunt omnes, quasi certi iam breui in-
 gluiem suam, & auri sacram famem satiare
 posse, si sacrum Templi Hierosolymitani aurum
 exhaurire permisum sit.

Quapropter Salomon potentissimus Hebraeo-
 rum Rex, qui prudentia potius, quam armis, di-
 uinaque protectione fretus, quam humana sa-
 pientia, Regnum administravit, cum debitum
 naturae soluens excessit è viujs, & imminutus à
 prudentia Roboam pro eo regnavit, anno ni-
 mirum Regni Roboami quinto, ascendit Sefac
 Aegyptiorum Rex in Ierusalem, quia peccauerunt
 Domino, cum centum viginti curribus, & sexa-
 ginta millibus equitum, nec erat numerus vulgi,
 quod venerat cum eo ex Aegypto, Lybies scilicet, &
 Troglodytae, & Aethiopes: acciti fama thesauri
 Ierosolymitani: nec prius obsidionem soluerunt,
 quam pene exhausto Hierosolymitano thesauro.
 Recessit itaque Sefac Rex Aegypti ab Ierusalem.
 Sublati thesauri Domini, & domus Regis,
 omniaque secum tulit, & clypeos aureos, quos fece-
 rat Salomon. Ecce iam quo caeperunt abire
 thesauri Dauidis, & Salomonis. Quae praeda
 quanta fuerit, videtur explicasse Iosephus: ex-
 portata, inquit, innumera auri, & argenti multitudine,

AVRVM corruptioni, & diuisioni subiacet.

DAVIDIS, Salomonis, & Templi opes omnium gentium inuidiae patuisse.

SALOMON prudentia potius, quam armis regnum administravit. ROBOAM imminutus a prudentia. Ecclef. 47. v. 28. 2. Paral. 12. v. 3. AEGIPTIO. quod venerat cum eo ex Aegypto, Lybies scilicet, & Troglodytae, & Aethiopes: acciti fama thesauri Ierosolymitani: nec prius obsidionem soluerunt, quam pene exhausto Hierosolymitano thesauro. Ibid. v. 9. SEFAC AEGYPTIO. sublati thesauri Domini, & domus Regis, omniaque secum tulit, & clypeos aureos, quos fecerat Salomon. Ioseph. lib. 8. Antiq. c. 4.

ac ne scrupulo quidem relicto; detraxit etiam aurea scuta, &
 clypeos, quos Salomon Rex fecerat; & ne pharetras quidem
 aureas reliquit, quas Dauid dedicauerat a Sothone Rege ac-
 ceptas. Ecce iam vobis prima Dauidici, & Salo-
 monici thesauri diuisio.

Procedamus vterius Anno Regni Afa decimo
 Zareus Aethiopum Rex cum maximo item
 exercitu venit, ducens peditum nongenta millia,
 equitum vero centum millia, adiunctis trecentis
 curribus, vt auctor est Iosephus. Acciti etiam ipsi
 fama thesaurorum Templi, & vrbs Hierosoly-
 mitanae. Quamquam Deo pro Hebraeis hac vice
 pugnante nulla sacrarum opum diuisio facta sit.

Achab paulo post regnante Adadus Syriae
 Rex contractis è toto Regno copijs, & adscitis
 vltra Euphratem triginta duobus socijs Regibus
 contra Israeliticum Regem properauit; eo sane
 consilio, vt victo Achab facilius Ierusalem occu-
 paret, Templum opibus, & thesauris spoliaret,
 & diuitem, auctoremque, exercitum in patriam
 reduceret: quamuis oprato sine Barbari frustrari,
 & mutuis vulneribus sese inuicem inuadentes,
 obsidionem soluerint. Qua re direptis opulentis
 praedis, castrisque auro, & argento refertis, cap-
 tis equitibus Adadi, & curribus, demum in Sa-
 mariam reuersus est Achab, deletis centum vi-
 ginti septem millibus hostium.

Mox centesimo circiter anno postquam à Se-
 fac Aegypti Rege spoliatum est templum, ite-
 rum compilatum est à Damascenis. Nam Azaele
 Damasci Rege Hierosolymam obsidente conter-
 ritus Ioas, omnes thesauros Dei, priorumque Re-
 gum exhaustis, & cum eis detracta Templo dona-
 ria misit in Syriam tanti pacem redimens. Qua
 ingenti pecunia, extingui vix tandem visa est
 Barbarorum stus, quin vrbem etiam exspoliar-
 ent. Sennacherib Assyriorum Rex Ezechia re-
 gnante vrbem, cum esset aggressus, non prius di-
 ccessit, quam trecenta talenta argenti, & triginta
 auri à Rege accepisset. Et haec omnia initia sunt
 doloris, dispositiones potius appellandae sunt ad
 futuram Templi, opumque ruinam.

Postremo tandem ac si nihil huc vsque detra-
 ctum fuisset à sacro Templo, sacra vrbe, sacra-
 terra, post tot, tantasque praedas: sub Sedechia
 Rege Nabuchodonosor capta vrbe, expoliato
 augustissimo orbis Templo, contractis aeneis,
 aureisque columnis, ferro, flammaque vrbe, ac
 Templo consumptis; tantam inde auri copiam
 in Babylonem exportauit, ex tota, eaque opu-
 lentissima Syria, tot seculis congestis opibus, vt
 vix explicari possit: tantisque opibus Babylo-
 nis, Chaldaeosque ditauit, tanta auri summa,
 regnum omne compleuit, detractis non à Tem-
 plo solum maximis opibus, sed a toto etiam Re-
 gno, eoque opulentissimo supra cetera omnia:
 pace enim fruentes, & nullis bellicis tumultibus
 Hebraei gaudentes, in hoc quisque studium om-
 ne posuerat, cumulandis opibus: vt non imme-
 rito sanctissimus Vates Daniel post eam praedam
 Nabuchodonosori dixerit: *Tu es caput aureum.*
 vbi figurate loquens Regem pro regno posuit, &
 caput pro summa copia; ac si clarius dixisset:
 tuum regnum Antonomastice aureum dici me-
 ruit, ob infinitam auri copiam ab Ierusalem, &
 Syria reportatam.

Cuius rei gratia proponenda nobis est ante
 oculos diuina eiusdem Nabuchodonosori Regis
 visio admirabilis statuae; cuius *statuae caput ex*
auro optimo erat, pectus autem, & brachia de ar-
gento:

ZAREUS Aethiopum Rex cum exercitu venit, ducens peditum nongenta millia, equitum vero centum millia, adiunctis trecentis curribus, vt auctor est Iosephus.

ADADVS Syriae Rex cum alijs 32. regibus contra Israeliticum Regem properauit; eo sane consilio, vt victo Achab facilius Ierusalem occuparet, Templum opibus, & thesauris spoliaret, & diuitem, auctoremque, exercitum in patriam reduceret: quamuis oprato sine Barbari frustrari, & mutuis vulneribus sese inuicem inuadentes, obsidionem soluerint. Quae re direptis opulentis praedis, castrisque auro, & argento refertis, captis equitibus Adadi, & curribus, demum in Samariam reuersus est Achab, deletis centum viginti septem millibus hostium.

TEMPLEVR iterum spoliatum opibus à Damascenis.

SENNACHERIB Assyriorum Rex Ezechia regnante vrbem, cum esset aggressus, non prius dicescit, quam trecenta talenta argenti, & triginta auri à Rege accepisset. Et haec omnia initia sunt doloris, dispositiones potius appellandae sunt ad futuram Templi, opumque ruinam.

NABUCHODONOSOR Rex templum spoliavit, & incendit.

TEMPLI Hierusalem, & Syriae opes omnes Babylonij sustulerunt.

Daniel. 2. v. 38. CVR CHALDAEORUM Regnum dictum sit caput aureum.

Ibid. v. 32. Cuius rei gratia proponenda nobis est ante oculos diuina eiusdem Nabuchodonosori Regis visio admirabilis statuae; cuius statuae caput ex auro optimo erat, pectus autem, & brachia de argento:

VISIO STAGNATAE Nabuchodonosor Regis. *gento: porro venter, & femora ex aere: tybiae auri ferreae, & diligenter similiter attendenda. Danielis sanctissimi Vatis interpretatio. Nam cum Nabuchodonosore loquens: Tu es, inquit, caput aurum: & post te consurget regnum aliud minus te argenteum: & regnum tertium aliud aereum, quod imperabit vniuersae terrae: & regnum quartum erit velut ferrum. Qua explicatione per regnum aureum Chaldaeorum imperium denotari, per argenteum, Persarum Regnum, per aereum Graecorum Monarchiam, per ferrum denique Romanum principatum designari manifestum est, confessione omnium fere Doctorum communi: quare non est in eorum explicatione diutius immorandum.*

POST CAPUT IERUSALEM, & SYRIAM ASIA OPULENTISSIMA FACTA EST. *Hinc Asia omnis alioqui diues auri, metallorumque feracissima, ditior supra modum effecta est; hinc Asiani luxus exordium esse caepit. Itaque ex vna Hierosolyma, tanquam ex vberissimo fonte infiniti pene auri torrentes, & amnes totam Asiam inundarunt; hinc deinde in diuitem Asiam totus orbis conspirasse visus est. Et primo quidem Cyrus Persa, qui Chaldaeis regnum eripuit, deuicta Asia auri pondo triginta quatuor millia reportauit; praeter vasa aurea, aurumque factum; argenti vero quingenta millia talentorum; & craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta Aegyptiaca colligebat. Hinc post eam victoriam, praedaeque ingentes, tantus irem in Persarum Reges luxus irrepfit, vt ad caput cubilis Regij conclauae poni consueverit pariete vno interfectum, in quo erant auri talenta quinque millia, & regione vero argenti tria millia. Itaque non sine causa Persarum Regnum argento comparatur a Daniele; tum quia Persarum Reges, Herodoto teste, argentum fere semper, aurum raro Satrapijs tributi nomine imperarunt: tum quia cum Chaldaeis regnum Persarum comparatum, non adeo diues auro fuit: sacrum enim aurum totis iam sexaginta annis vsque ad Cyri victoriam in varias regni Chaldaeorum Prouincias dispergi, subdividi, ac dissipari iamdiu caeperat.*

PER SARVM OPES IMMENSAS POST VICTAM BABYLONIAM. *Mox conspirasse in Asianas opes Macedones visi sunt. Victo enim Dario, compilatis aerarijs, vnus Alexander accepisse traditur Curtio teste talenta centum quinquaginta septem millia, abfque Babylonia praeda; & Strabo, centum octoginta millia, ac coronas aureas a legatis Gentium missas aestimatione decem millium talentorum auri, vt auctor est Athenaeus, non adnumeratis militum opibus, quae tantae item fuerunt, vt ducenta viginti millia bellatorum armis argenteis vt caeperint, eorumque equi aureis fraenis. Et tamen Graecorum Imperium recte non auro, neque argento, sed aeri comparatur a Daniele: non solum, ob eloquentiam Atticam, vt bene noster Pererius exponit, cuius Hieroglyphicum est aes; verum maxime, quia his opibus praedictis nihil obstantibus ab auro Chaldaeorum, & argento Persarum multum recessit Graecorum thesaurus; quippe quadringentis annis vsque ad hanc Alexandri victoriam iam dissipatum, vix tandem minima illius pars in Graecorum potestatem redacta sit.*

ROMANI IN ASIANS OPES CONSPIRANT, & OBTEINENT. *Demum in Asianas opes Romani conspirarunt. Victo enim magno Antiocho infinitas opes caepit habere Romana Respublica. Ex Asia, vt auctor est Plinius, & Marcus Tullius, & communis est omnium consensus, luxus in Italiam pene-*

MACEDONES VNIUS ALEXANDER ACEPISSE TRADITUR CURTIO TESTE TALENTA CENTUM QUINQUAGINTA SEPTEM MILLIA, ABFQUE BABYLONIA PRAEDA; & STRABO, CENTUM OCTOGINTA MILLIA, AC CORONAS AUREAS A LEGATIS GENTIUM MISSAS AESTIMATIONE DECEM MILLIUM TALENTORUM AURI, VT AUCTOR EST ATHENAEUS, NON ADNUMERATIS MILITUM OPIBUS, QUAE TANTAE ITEM FUERUNT, VT DUCENTA VIGINTI MILLIA BELLATORUM ARMIS ARGENTEIS VT CAEPERINT, EORUMQUE EQUI AUREIS FRAENIS. *Et tamen Graecorum Imperium recte non auro, neque argento, sed aeri comparatur a Daniele: non solum, ob eloquentiam Atticam, vt bene noster Pererius exponit, cuius Hieroglyphicum est aes; verum maxime, quia his opibus praedictis nihil obstantibus ab auro Chaldaeorum, & argento Persarum multum recessit Graecorum thesaurus; quippe quadringentis annis vsque ad hanc Alexandri victoriam iam dissipatum, vix tandem minima illius pars in Graecorum potestatem redacta sit.*

ROMANI IN ASIANS OPES CONSPIRANT, & OBTEINENT. *Demum in Asianas opes Romani conspirarunt. Victo enim magno Antiocho infinitas opes caepit habere Romana Respublica. Ex Asia, vt auctor est Plinius, & Marcus Tullius, & communis est omnium consensus, luxus in Italiam pene-*

ROMANI IN ASIANS OPES CONSPIRANT, & OBTEINENT. *Demum in Asianas opes Romani conspirarunt. Victo enim magno Antiocho infinitas opes caepit habere Romana Respublica. Ex Asia, vt auctor est Plinius, & Marcus Tullius, & communis est omnium consensus, luxus in Italiam pene-*

A TRAIT. ANTE ID TEMPUS NULLUS FERRE ROMANIS AURI VSIUS, NULLA SALTEM COPIA: PRISCI ENIM ROMANI IN DIGITIS ANNULOS FERREOS GESTARE SOLEBANT, NOBILITATIS, & BELICAE VIRTUTIS INSIGNE; VT AUCTOR EST PLINIUS. VNDE PROPTEREA FORTE FERRO COMPARATUR A DANIELE ROMANI, PRAETER ALIAS CAUSAS, QUAS NOSTER PERERIUS ASSIGNAT, OB HANC PRAEFERTIM: QUIA OPES ROMANAE LONGISSIME AB AURO ILLO SACRO CHALDAEORUM, & PERSARUM ARGENTO RECESSERANT. ITAQUE VICTA ASIA, DEPOSITIS FERREIS DIGITORUM ANNULIS AUROS ACEPERUNT, QUIBUS ADEO DIGITOS ORNERARE SOLEBANT, VT MINIMO DIGITO TRES ADDIDERINT ANNULOS, QUIBUS PAULATIM ADDERE CAEPERUNT GEMMAS EXQUISITI FULGORIS. MOX TANTA AURI, & ARGENTI COPIA ROMANIS, ALIOQUI CONTINENTIBUS ESSE CAEPIT, VT NULLUM GENUS OFFICINAE NON ARGENTEUM ESSET: MENSAE, VASA COQUINARIA EX ARGENTO PRIMUM FECIT CALUUS ORATOR. POPPAEA CONIUX NERONIS DELICATIORIBUS IUMENTIS SUIIS ETIAM SOLEAS EX AURO INDUIT: LECTI MULIERUM NON NISI EX ARGENTO; TRICLINIA ARGENTO CONSTATA, LANCES ARGENTEAS SUPRA QUINGENTAS HABUIT CARVILIUS POLLIO CENTENIS LIBRIS SINGULAS. CLAUDIJ VERO PRINCIPIS FERUUS. DRUSILLANUS QUINGENARIAS LANCES EX ARGENTO, COMITES EIU OCTINGENTAS SEXAGINTA OCTO LIBRARUM. IN TRIUMPHO MAGNI POMPEIJ ASIA VICTA, ALLATA ROMAM ARGENTEA PHORNACIS STATUA, & MITHRIDATIS EUPATORIS CURRUS AUREI, & ARGENTEI: PAULO POST AUREA ITEM STATUA, EAQUE MAXIMA, NULLA CONCAUITATE, & SEXCENTA ALIA.

VNIUS POMPEIUS MAGNUS ASIA VICTA TRANSVULSIT ROMAM ALUEUM CUM TESTERIS LUSORUM, E GEMMIS DUABUS TANTIS, VT NULLA MAIOR, IN QUIBUS LUNA VISEBATUR ARGENTEA PONDO TRIGINTA; LECTI TRICLINARES TRES, VASA EX AURO, & GEMMIS NOUEM, SIGNA AUREA TRIA, CORONAE EX MARGARITIS TRES, & TRIGINTA: MONS AUREUS QUADTATUS CUM CERUIS, & LEONIBUS, & POMIS OMNIS GENERIS CIRCUMDATUS VITE AUREA: MUSAEUM EX MARGARITIS, IN CUIUS FASTIGIO HOROLOGIUM ERAT: IMAGO POMPEIJ E MARGARITIS: DATUM REIPUBLICAE MILLE TALENTUM; MILITIBUS SINGULIS SENA MILLIA FESTERTIUM; PRAETER CETERA, VASA EX ALIJS GEMMIS. *Ex Asia similiter emerfit ille mos offerendi victoribus aureas coronas: Hinc Gallograecos cum vicisset Manlius, missas accepit a Legatis coronas aureas ducentas duodecim honoris gratia. Cefaris bis mille octingentas viginti duas, easque pondo viginti millium quadringentorum quatuordecim: quarum deinde pondus augere caeperunt; & fuerunt aliquae pondo septingentorum, aliae nongentorum, aliae mille, factae nimirum ad pompam.*

TANTA DIUITIARUM & OPUM IN ASIA FUIT COPIA, VT BELLIS CIVILIBUS INGRUENTIBUS PAULO POST POMPEIJ MAGNI TRIUMPHUM INTRA PAUCISSIMOS ANNOS CASSIUS BRUTUS, & MARCUS ANTONIUS TRIUMUIR QUADRAGINTA MILLIA TALENTORUM COLLEGERINT. *Quid plura? Ex Asia in vniuersum terrarum orbem praefertim Italiam, Graeciam, luxus, & opes irruerunt, in hanc quidem sub Alexandro primum; in illam post Lucullum, & Pompeij Magni triumphum: vt merito supra omnium diuitias Hebraicas praetulerimus. cum Hebraicas opes & priores, & maiores omnibus fuisse demonstratum a nobis, satis superque sit.*

VIDETIS IAM QUONAM ABIERINT DAUIDIS, & SALOMONIS OPES? & TAMEN AC NIHIL VSIQUE ADHUC EX TAM DIUITI SOLO SUBLATUM ESSE A CHALDAEIS, PERSIS, MACEDONIBUS, ROMANIS; ITERUM ROMANA SITIS NEDUM

MACEDONES VNIUS ALEXANDER ACEPISSE TRADITUR CURTIO TESTE TALENTA CENTUM QUINQUAGINTA SEPTEM MILLIA, ABFQUE BABYLONIA PRAEDA; & STRABO, CENTUM OCTOGINTA MILLIA, AC CORONAS AUREAS A LEGATIS GENTIUM MISSAS AESTIMATIONE DECEM MILLIUM TALENTORUM AURI, VT AUCTOR EST ATHENAEUS, NON ADNUMERATIS MILITUM OPIBUS, QUAE TANTAE ITEM FUERUNT, VT DUCENTA VIGINTI MILLIA BELLATORUM ARMIS ARGENTEIS VT CAEPERINT, EORUMQUE EQUI AUREIS FRAENIS. *Et tamen Graecorum Imperium recte non auro, neque argento, sed aeri comparatur a Daniele: non solum, ob eloquentiam Atticam, vt bene noster Pererius exponit, cuius Hieroglyphicum est aes; verum maxime, quia his opibus praedictis nihil obstantibus ab auro Chaldaeorum, & argento Persarum multum recessit Graecorum thesaurus; quippe quadringentis annis vsque ad hanc Alexandri victoriam iam dissipatum, vix tandem minima illius pars in Graecorum potestatem redacta sit.*

ROMANI IN ASIANS OPES CONSPIRANT, & OBTEINENT. *Demum in Asianas opes Romani conspirarunt. Victo enim magno Antiocho infinitas opes caepit habere Romana Respublica. Ex Asia, vt auctor est Plinius, & Marcus Tullius, & communis est omnium consensus, luxus in Italiam pene-*

ROMANI IN ASIANS OPES CONSPIRANT, & OBTEINENT. *Demum in Asianas opes Romani conspirarunt. Victo enim magno Antiocho infinitas opes caepit habere Romana Respublica. Ex Asia, vt auctor est Plinius, & Marcus Tullius, & communis est omnium consensus, luxus in Italiam pene-*

NEDEM FATIARI POTUIT. AUDITE QUID DE GABINIO, & PIFONE DUOBUS REIPUBLICAE CONSULIBUS SATIS SENTIAT CICERO. SAT ENIM ALTERUM HAURIRE QUOTIDIE EX PACATISSIMIS, ATQUE OPULENTISSIMIS SYRIAE GAZIS INNUMERABILE PONDUS AURI, BELLUM INFERRE QUIESCENTIBUS, VT EORUM VETERES, ILLIBATAEQUE DIUITIAS IN PROFUNDISSIMUM LIBIDINUM SUARUM GURGITEM PROFUNDAT. HAEC ILLE: IDQUE POSTquam saepius hostium praeda facta est Syria.

QUAE CUM ITA SINT QUIFSAM AUDEAT DUBITARE QUO NAM ABIERINT TEMPLI, & HIEROSOLYMOREM OPES? RESPONDERI ENIM VNO VERBO POTEST EX TEMPLIO, & VRBE AURI PARTEM IN AEGYPTUM A SEFAC; PARTEM IN AETHIOPIAM A COPIS ARABUM; PARTEM IN DAMASCUM AB EXERCITU SYRIORUM; PARTEM IN SAMARIAM A IOAS: PARTEM DENIQUE IN BABYLONIAM A NABUCHODONOSORE FUISSE TRANSLATAM. EX HIS ASIAE, & AFRICAE REGIONIBUS DEINDE IN-

2. Paral. 12. v. 9. & c. 16. v. 2. & c. 21. v. 17. & c. 24. v. 23. & c. 25. v. 24.

PERSIDEM PER CYRUM & IN ASIAM VNIERSAM: EX ASIA IN GRAECIAM AB ALEXANDRO: & IN ITALIAM DEMUM A LUCULLO, POMPEIO, CASSIO, BRUTO, MARCO ANTONIO, GABINIO, VESPASIANO, ALIJSQUE ROMANIS DUCIBUS, & IMPERATORIBUS. QUID MIRUM EST Igitur si tot annorum spatio transacto a prima Templi praeda ab Aegyptijs facta, vsque ad postremum eiusdem Templi excidium factum a Romanis, aurum illud Ierosolymitanum in tot tantaque regiones dissipatum, & ab his vsque ad nostra tempora vix tandem appareat: cum Romanorum opes, hoc est, Asiae, Persidis, Babyloniae, & Syriae gazas, Hunni, Vuandali, Gothi, Longobardi, & sexcentae barbarae nationes in longissimas quasque regiones abstulerint, ac dissiparint. mirum certe potius esset, si vsquam appareret illius auri vestigium.

QVO ABIERINT OPES TEMPLI.

DE VERA TEMPLI GLORIA, QVAE EX VNA CHRISTI DOMINI PRAESENTIA PETITA, OMNEM PRIOREM LONGE LATEQUE SUPERAVIT. DISPUTATIO QUARTA.

SVMMA EARVM RERVM EX QVIBVS PRIORIS TEMPLI AMPLITVDO, ET MAGNIFICENTIA dignoscitur. Cap. LX.

HUIUS VERO SUBSTRUCTIONIS QUIBET PARIETIS; TUM IS, QUI AD MERIDIEM, TUM VERO IS, QUI AD ORIENTEM, LONGUS ERAT PROPE CUBITOS MILLE, VT IN FACIE CERNITUR, QVAE ORIENTALIS SUBSTRUCTIONIS INSCRIBITUR. CUMQUE HI SINGULI CUBITI PASSUS COMMUNES EXAEQUENT, VT A SANCTO HIERONYMO EXAEQUANTUR. IN EDITIONE VULGATA: DUO ISTI PARIETES PATEBUNT NECESSARIO MILLE PASSUS GEOMETRICOS, SEU ITALICUM MILLIARIUM. ERAT AUTEM HUIUS PARIETIS CRASSITIES IN ANGULIS CENTUM CUBITORUM; ARQUE VBI ERAT ANGUSTISSIMUS, QUINQUAGINTA. LONGITUDO VERO VNIUSCUIUSQUE PARIETIS ILLORUM QUATUOR, QUIBUS GENTIUM PORTICUS INNITEBANTUR, OCTINGENTORAM ERAT: CUBITORUM: QUI ROMANIS PALMIS ADAEQUANTUR DUOBUS MILLIBUS OCTINGENTIS TRIGINTA NOUEM CUM CENTUM TRIGINTA SEPTEM MILLESIMIS CUBITI PARTIBUS. HISPANIS VERO TRIBUS MILLIBUS VIGINTI OCTO CUM CENTUM TRIBUS DUCENTESIMIS. ERANT IN HOC AEDIFICIO, TESTE IOSEPHO, LAPIDES NONNULLI QUADRAGENIS LONGI CUBITIS, AC SI DICERET, PALMIS ITALICIS CENTUM QUADRAGINTA & VNO CUM NONGENTIS QUINQUAGINTA SEPTEM MILLESIMIS: HISPANIS AUREM CENTUM QUINQUAGINTA & VNO CUM QUADRINGENTIS VIGINTI VNA MILLESIMIS. PORRO ALIBI AIT: CONSTABAT AUTEM STRUCTURA LAPIDIBUS CANDIDIS SIMILISSIMIS, MAGNITUDE VIGINTI QUINQUE CUBITORUM IN LONGUM, OCTO IN ALTUM, LATITUDE VERO CUBITORUM DUODECIM. HAEC IOSEPHUS. ERANT Igitur lapides eiusmodi, vt domus intra singulos facile posset exaedificari: Itaque vniuersum aedificium ad fundamentis ad rectum vsque ex marmore candidissimo constabat; & quidem pretiosissimo; non quidem scalpris, bipennibusue elaborato, verum sera secundum omnes cuiusque lapidis superficies exaptrato, atque compacto. id enim declarat

HUIUS VERO SUBSTRUCTIONIS QUIBET PARIETIS; TUM IS, QUI AD MERIDIEM, TUM VERO IS, QUI AD ORIENTEM, LONGUS ERAT PROPE CUBITOS MILLE, VT IN FACIE CERNITUR, QVAE ORIENTALIS SUBSTRUCTIONIS INSCRIBITUR. CUMQUE HI SINGULI CUBITI PASSUS COMMUNES EXAEQUENT, VT A SANCTO HIERONYMO EXAEQUANTUR. IN EDITIONE VULGATA: DUO ISTI PARIETES PATEBUNT NECESSARIO MILLE PASSUS GEOMETRICOS, SEU ITALICUM MILLIARIUM. ERAT AUTEM HUIUS PARIETIS CRASSITIES IN ANGULIS CENTUM CUBITORUM; ARQUE VBI ERAT ANGUSTISSIMUS, QUINQUAGINTA. LONGITUDO VERO VNIUSCUIUSQUE PARIETIS ILLORUM QUATUOR, QUIBUS GENTIUM PORTICUS INNITEBANTUR, OCTINGENTORAM ERAT: CUBITORUM: QUI ROMANIS PALMIS ADAEQUANTUR DUOBUS MILLIBUS OCTINGENTIS TRIGINTA NOUEM CUM CENTUM TRIGINTA SEPTEM MILLESIMIS CUBITI PARTIBUS. HISPANIS VERO TRIBUS MILLIBUS VIGINTI OCTO CUM CENTUM TRIBUS DUCENTESIMIS. ERANT IN HOC AEDIFICIO, TESTE IOSEPHO, LAPIDES NONNULLI QUADRAGENIS LONGI CUBITIS, AC SI DICERET, PALMIS ITALICIS CENTUM QUADRAGINTA & VNO CUM NONGENTIS QUINQUAGINTA SEPTEM MILLESIMIS: HISPANIS AUREM CENTUM QUINQUAGINTA & VNO CUM QUADRINGENTIS VIGINTI VNA MILLESIMIS. PORRO ALIBI AIT: CONSTABAT AUTEM STRUCTURA LAPIDIBUS CANDIDIS SIMILISSIMIS, MAGNITUDE VIGINTI QUINQUE CUBITORUM IN LONGUM, OCTO IN ALTUM, LATITUDE VERO CUBITORUM DUODECIM. HAEC IOSEPHUS. ERANT Igitur lapides eiusmodi, vt domus intra singulos facile posset exaedificari: Itaque vniuersum aedificium ad fundamentis ad rectum vsque ex marmore candidissimo constabat; & quidem pretiosissimo; non quidem scalpris, bipennibusue elaborato, verum sera secundum omnes cuiusque lapidis superficies exaptrato, atque compacto. id enim declarat

PARIES substruccionis longus cubitos 1000.

PARIETIS crassities.

PARIES porticus Gentium.

PARIES longitudo.

LAPIDVM candidi & sera secti omnes in monte Libano.

FVNDAMENTA. *Ioseph. lib. 8. Antiq. c. 2.*

LAPIDES candidi & sera secti omnes in monte Libano.

3. Reg. 7. V. 9.

in facris voluminibus illis verbis: Tam intrinsecus quam extrinsecus ferrati erant. Quocirca non erat in medijs parietibus vllum tumularium...

COMMIS- sura lapidum.

Erant commissurae ita latentes, vt ne oculis percipi possent, & vnus potius lapis e pluribus, quam plures coniuncti viderentur.

COLVM- nae.

Columnis vel fulciebatur, vel exornabatur hoc aedificium. harum singulae e singulis faxis erant. Parii nimirum marmore candidissimo...

COLVM- nae altitudo.

Palm. 53.

Hisp. 56.

COLVMNA- rum numerus.

1437.

CAPITELLA columnarum.

capitella insculpta erant opere Corinthio, pulcra vsque ad miraculum: quorum duplo maiora erant capitella, quae Domum ipsam Dei exornabant, sublimiore opere, ac pretiosiore materia.

Praeter fenestras illas, quae in pavimento aperiebantur ad illustrandam hyppogaeam habitationem, fuerunt maiores quaedam fenestrae, bis mille ducentae quadraginta sex: quarum cancelli, in minus aut ei fauerunt, cuiusmodi fuisse testatur, Iosephus cancellos fenestrarum templi, at saltem argentei fuisse credendi sunt.

Iam vero a partium numero ad earum mensuras gradum faciamus. Opus est autem Angeli calamum expendere. Fuit is quidem palmis Romanis par duobus & viginti cum centum octoginta vna millesimis palmi partibus. Hispanis vero palmis exaequabatur tribus & viginti cum sexcentis quinquaginta nouem millenis. Quanta erat cuiuscumque parietis minima crassitudo, tanta etiam altitudo, & crassitudo periboli ambientis vnuersum aedificium exterius, & viam, quae inter peribolum iacebat, & atrij Gentium parietem.

Via porro haec lata erat septem & triginta...

fenestras.

246.

fenestras.

246.

fenestras.

246.

fenestras.

246.

fenestras.

246.

fenestras.

246.

fenestras.

246.

fenestras.

246.

fenestras.

246.

fenestras.

246.

fenestras.

246.

fenestras.

246.

fenestras.

246.

cubitos cum dimidiato; hoc est, palmos Romanos, centum triginta tres cum viginti vna ducentis...

Paries porticus Gentium in vnoquoque latere longus erat, centum & decem calamos, cubitos sexcentos octoginta septem cum dimidiato; palmos Romanos, bis mille quadringentos triginta nouem cum octingentis octoginta tribus milienis...

Atrij Gentium latitudo quinquaginta cubitorum, par erat palmis Romanis centum septuaginta septem, cum ducentis viginti tribus quingentis...

Paries atrij Israel, cuius vnusquodque latus quingentis cubitis fuerat dimensus, palmis Romanis exaequabatur mille septingentis septuaginta quatuor, cum tribus & viginti quinquagenis...

Super portis deinde ac turribus quartus ordo erigitur, cuius vnuerfa altitudo a pavimento atrij Gentium computata, fuit cubitorum octo & septuaginta, cum tribus insuper quaris partibus, quae palmis Romanis exaequabatur, ducentis septuaginta nouem cum quadringentis septuaginta...

VIA INTER peribolum & atrium Gentium.

333 2/3.

141 2/3.

272 2/3.

291 2/3.

310 2/3.

329 2/3.

348 2/3.

367 2/3.

386 2/3.

405 2/3.

424 2/3.

443 2/3.

462 2/3.

481 2/3.

500 2/3.

519 2/3.

538 2/3.

557 2/3.

576 2/3.

595 2/3.

614 2/3.

633 2/3.

652 2/3.

671 2/3.

690 2/3.

709 2/3.

728 2/3.

747 2/3.

766 2/3.

785 2/3.

804 2/3.

823 2/3.

842 2/3.

861 2/3.

880 2/3.

899 2/3.

918 2/3.

937 2/3.

956 2/3.

975 2/3.

994 2/3.

1013 2/3.

1032 2/3.

1051 2/3.

1070 2/3.

1089 2/3.

ptuaginta septem millenis: Hispanis vero, ducentis nonaginta octo cum centum, & nouem millenis. Quod si quintus praedictis ordinibus adnumeretur castellorum ordo, vnuerfa turrium celsitudo cubitorum erit nonaginta: palmis Romanis aequalis trecentis nouemdecim cum quadringentis tribus millenis: Hispanis vero trecentis quadraginta cum octoginta septem centenis vicenis quinis.

Singulae atriorum areae quadratae erant centenorum cubitorum, qui sunt palmis Romanis pares, trecentis quinquaginta quatuor cum ducentis viginti tribus ducentis quinquagenis: Hispanis vero, trecentis septuaginta octo cum sexaginta nouem centenis vicenis quinis. Area vero vnuerfa atrij interioris, in cuius medio Domus Dei insidet; proprioque peribolo cingitur, eiusdem latitudinis est cum ceteris areis, longitudine huius dupla sesquialtera; hoc est, palmorum Romanorum, octingentorum octoginta septem, cum tribus & viginti centenis; Hispanorum, vero nongentorum quadraginta sex cum trecentis septuaginta nouem millesimis.

Latitudo turris Domus Dei erat cubitorum quatuor & sexaginta, qui palmis Romanis aequivalent ducentis viginti septem, cum centum triginta vna millesimis: Hispanis vero, ducentis quadraginta duobus, cum ducentis septuaginta tribus millesimis.

Ab ima turris parte, vsque ad lapidis angularis apicem, qui totius frontispicij est pars sublimior, cubiti intercedebant centum viginti quinque: palmi nimirum Romani quadringenti quadraginta tres, cum centum tribus ducentis: Hispani vero, quadringenti septuaginta tres, cum nouemdecim centesimis.

Vestibulum ab altero pariete vsque ad parietem sancti alterum, latum est cubitos duodecim cum dimidiato: palmos nimirum Romanos, quatuor & quadraginta cum trecentis sexaginta, & vna millesimis: Hispanos vero palmos, quadraginta septem, cum trecentis decem, & nouem millesimis. Longitudo vero erat cubitorum viginti, qui aequipollent Romanis palmis septuaginta cum quadringentis octoginta nouem quingentis: Hispanis vero palmis, septuaginta quinque cum vna & septuaginta centesimis.

Ea pars sacrae Domus quae Sancta vocatur latitudinem continet eandem, nimirum cubitos viginti; Longitudinem vero duplo maiorem, si paries interiectus includatur, qui diuidit Sancta Sanctorum: si vero excludatur, continet cubitos triginta septem cum dimidiato; palmos scilicet Romanos, centum tredecim cum viginti & vna ducentis quinquagesimis: Hispanos vero, centum quadraginta vnum, cum nongentis quinquaginta septem millesimis.

Alter pars, quae Sancti Sanctorum nomine insignitur, habuit tum in longitudine, tum latitudine, tum vero in altitudine vsque ad summam coronicem, cubitos viginti: seu palmos Romanos, septuaginta, cum quadringentis octoginta nouem quingentis: Hispanos, quinquaginta & septuaginta, cum septuaginta vna centesimis.

Erant in vnuerfo aedificio Cubicula septingenta duodecim, fere quadrata omnia: singulorum vero inane duodecim cubitorum erat: hoc est, palmorum Romanorum, duorum & quadraginta cum quingentis octoginta septem millesimis: Hispanorum vero, quadraginta quinque...

CASTELLORUM altitudo.

319 4/5.

340 1/5.

361 2/5.

382 3/5.

403 4/5.

424 1/5.

445 2/5.

466 3/5.

487 4/5.

508 1/5.

529 2/5.

550 3/5.

571 4/5.

592 1/5.

613 2/5.

634 3/5.

655 4/5.

676 1/5.

697 2/5.

718 3/5.

739 4/5.

760 1/5.

781 2/5.

802 3/5.

823 4/5.

844 1/5.

865 2/5.

886 3/5.

907 4/5.

928 1/5.

949 2/5.

970 3/5.

991 4/5.

1012 1/5.

1033 2/5.

1054 3/5.

1075 4/5.

1096 1/5.

1117 2/5.

1138 3/5.

1159 4/5.

1180 1/5.

1201 2/5.

1222 3/5.

1243 4/5.

1264 1/5.

cum ducentis tredecim quingentis. erantque ex illis aliqua multo maiora, quae tamen nihili ducimus. In quem numerum computatae non veniunt subterranae officinae, & gazophylacia, quae adeo capacia erant, vt in illa intrudi, ac feruari potuerint omnes decimae & primitiae totius Israelis, vsque dum esset tempus diuidendi eas Sacerdotibus, & Leuitis; quorum erant myriades multae. Erat praeterea maximi facienda aula illa quam maxima, quae Sancto & Sancto Sanctorum imminet, in qua feruari consueverunt tabulae, cortinae, ac cetera Tabernaculi instrumenta, & anathemata sacra.

Via quae inter cubicula vtriusque posita interiacet, habet eandem cum cubiculis latitudinem. Longitudinem vero cubitorum quadringentorum octoginta septem, qui palmis Romanis aequivalent mille septingentis triginta, cum quadraginta nouem quingentis: siue Hispanis palmis, mille octingentis quadraginta quinque, cum quadringentis triginta nouem millesimis.

Ea tamen erat huius aedificij partium, ac membrorum omnimoda proportio, vt si quis eam apprime calleret, qualibet illius parte Hierosolyma inuenta, exempli gratia, basi aliqua, capitulo, vel trabis alicuius parte, modo non ignoraret, ex quonam ordine esset, demonstrare facillime posset totam aedificij magnitudinem, & omnes illius partes. Cuius rei maximae explicata doctrina, tametsi non vndequaue perfecta, spem nobis ingerit futurum, vt posteritas animaduertat, quam proxime accesserimus ad id, quod iam diu quaerebamus. Ex quo etiam colligi poterit assidua huius aedificij consideratione multo magis, ac melius posse quemlibet Architectonicae praecepta perdiscere, quam si omnia antiquorum aedificia percaleat, atque etiam auctorum libros peruoluat. Cum sacrum hoc aedificium, vt alias saepe dictum est, sit omnium aliorum origo, & fons omnium praeceptorum, quae sparsim in ijs voluminibus continentur. Quidquid enim boni continet aedificium quodlibet, ex hoc vno sublatum, & subfuratum est.

Et quidem hoc aedificium perfectum & absolutum est supra cetera omnia, quae vana iactant antiquitas, siue illius ornamenta spectes, siue partium proportionem admirabilem: perfecta enim membrorum omnium integritate, absque eo, quod vllius coronicis, vel alterius ornamenti pars alicubi intercidatur; totum est vndequaue sculpturis ornatissimum vsque ad singulas basium, & coronarum praecinctiones. Vnde iure optimo Iosephus aedificium hoc augustissimum opus Corinthium appellauit.

Neque propterea dicendum est Doricam illi proportionem defuisse, quae ex triglyphorum distributione nascitur. Haec enim non modo in priorj columnarum ordine, vt docuit antiquitas; verum etiam in secundo, ac tertio, & in ceteris alijs, si qui sunt, perfecta esse dignoscitur. Quare non debet opus hoc vnico tantum nomine contentum, appellari Corinthium, vel Doricum: sed cum quid perfectius habeat Dorica, vel Corinthia, aut qualibet alia proportione, ac distributione, appellandum est opus vere Diuinum, omnium supremum, omnium primum.

Ex praedicta triglyphorum proportione deduci potest trabium magnitudo, quam similiter posset quilibet enumerare, si vellet. Illud non omittam, quod ad rem summopere facit. Trabes enim

TRIGLIPHI magnitudo & numerus.

CUBICULAVTRINQUE POSITA.

1730 4/5.

1845 1/5.

1960 2/5.

2075 3/5.

2190 4/5.

2305 1/5.

2420 2/5.

2535 3/5.

2650 4/5.

2765 1/5.

2880 2/5.

2995 3/5.

3110 4/5.

3225 1/5.

3340 2/5.

3455 3/5.

3570 4/5.

3685 1/5.

3800 2/5.

3915 3/5.

4030 4/5.

4145 1/5.

4260 2/5.

4375 3/5.

4490 4/5.

4605 1/5.

4720 2/5.

4835 3/5.

4950 4/5.

5065 1/5.

5180 2/5.

5295 3/5.

5410 4/5.

5525 1/5.

5640 2/5.

5755 3/5.

5870 4/5.

5985 1/5.

6100 2/5.

enim communes minimam longitudinem habeant duodecim cubitorum cum dimidiato, qui aequivalent Romanis palmis, quatuor & quadraginta cum vna & trecentis sexaginta millesimis palmi partibus: siue Hispanis, quadraginta septem cum trecentis nouendecim millesimis: quaelibet earum crassitudinis habebat cubitum cum quarta ipsius parte; nimirum, Romanos palmos, quatuor cum centum nouem ducentis quinqueagesimis: Hispanos vero, quatuor cum centum octoginta tribus ducentis quinqueagesimis: Latitudinis vero cubitum cum septem octauis; nimirum palmos Romanos sex cum trecentis viginti septem quingentis: vel Hispanos, septem cum quadraginta nouem quingentis.

Erant aliae praeterea traves multo maiori admiratione dignae; illae nimirum, quae Domus Dei vniuersae latitudinem colligabant: longitudinem enim habebant cubitorum quinquaginta quatuor; hoc est, palmos Romanos, centum nonaginta vnum, cum vna, & trecentis viginti quingentis: Hispanos vero palmos, ducentos quatuor cum ducentis nouem quingentis: Crassitudinem vero cubitorum duum cum dimidiato; qui palmis Romanis aequivalent, octo cum centum nouem centesimis vigesimis quintis: Hispanis vero palmis, nouem cum quinquaginta octo centesimis quintis: Latitudinis demum cubitos tres cum tribus quartis: hoc est, palmos Romanos tredecim cum trecentis nouem millesimis: siue palmis Hispanis, quatuordecim cum quadraginta nouem ducentis quinqueagesimis.

Omnes hae traves cedrinae sculpturis, ac caelaturis, ac bracteis aureis erant ornatae, & incisis quibusdam arcibus variatae, & insculptae; admotis etiam, atque adpactis auri, & argenti laminis.

Totius aedificij pavementum praesertim porticum, stratum erat lapidibus varij, diuersisque coloris admodum pretiosis; adeoque crustis artificiose ad picturam normam tessellato opere coniunctis erat compositum, vt instar vnus lapidis appareret.

Parietes, tectum, & pavementum sanctae Domus laminis aureis contexta splendebant, clauis similiter aureis affixis; quorum capita miro artificio elaborata erant, in eorumque singulis auri viginti quinque vnciae consumptae sunt, nimirum librae Romanae duae cum vna vncia. Erant omnes varijs, & artificiosissimis caelaturis insculpti, & encausti loco pretiosissimae, varijque coloris gemmae auro inclusae, suis locis miro ordine disponebantur, quae suo splendore stellarum caelum imitarentur.

Vasa ex auro confata, quae Templo Salomon dicauit, fuerunt quadringenta quadraginta millia. Ex argento autem decies ter centena quadraginta millia.

Consumpta erogataque sunt in his illa centum, & octo millia auri talenta, ac praeterea bis mille quingenti auri sicli. Quae auri summa aequiualeat Romanae monetae scutis decies octies millies centies septuagies sexies centenis quinquaginta quatuor millibus viginti quatuor. Hispanis vero scutis decies sexies millies tricies octies centenis duodecim millibus trecentis septuaginta quinque. Argenti vero talenta millia aequiualeat Romanae monetae scutis qua-

ter decies millies sexagies, quater centenis quadraginta octo millibus: Hispanis vero scutis duodecies millies octuagies & semel scutis duodecim millibus sexcentis. De qua summa auri, & argenti nihil omnino detractum est soluendae operariorum mercedi, vel ijs nutriendis, vel alijs impensis Templi faciendis: sed totum illud aurum, & argentum in Templo sanctificatum fuit.

Quod aurum vniuersum in ea vasa conflanda expensum ad formam cubicam reuocatum, efficit cubitos cubicos quingentos: quam massam vix caperet cubiculum quadratum decem cubitorum, altum vero quinque, vel decem longum, quinque latum, decem altum. Et vt clarius intuearis, cubiculum excocta longum octo & viginti palmis Romanis, cum octoginta vna ducentis millibus, totidem latum, totidemque altum. Argentum vero, quod Dauid Deo legauit ad cubicam rationem reuocatum, implere potuit totam domum Oraculi: hoc est, conflaret massam argenti quadratam ex omni parte, cuius latus quodlibet aequale esset palmis Romanis duobus, & septuaginta cum vndecim tricenis: palmis vero Hispanis septuaginta quinque cum vna & septuaginta centesimis.

Maris aenei pondus talentorum est octo millium sexcentorum quadraginta, quae aequiualeat Romanis libris decies centenis octoginta millibus.

Tectum vniuersum Templi tegulis aeneis operiebatur, quarum omnium pondus ad minimum est talentorum quingentorum millium centum, quadraginta vnius, cum libris praeterea centum tribus; hoc est, in vniuersum libris Romanis sexcentis viginti quinque centenis decem & septem millibus septingentis viginri octo.

In duabus aeneis columnis Iachin, & Booz conflandis, impensa sunt aenis talenta nouendecim millia viginti septem: libris Romanis paria vices ter centenis septuaginta octo millibus trecentis septuaginta quinque: eisdem vero auro vestiendis, cuius crassitudo erat vnus digiti, expensa sunt auri talenta quinque millia septingenta quinquaginta octo, & librae praeterea vna & viginti, cum vncijs decem. quae aequiualeat scutis Romanae monetae nonagies sexies nouies centenis decem millibus septuaginta octo. Hispanicae vero monetae scutis octuagies quingies ter centenis, decem & octo millibus octingentis nonaginta tribus cum quatuor quintis scuti partibus. In decem lateribus cum basibus suis talenta ducenta millia expensa sunt, quae aequiualeat libris Romanis vices quingies millies millibus.

Adhibuit Salomon in Templi fabrica operarios Israelitas, Nathinaeos, Sidonios, Tyrios, Aegyptios: nimirum quadringentis, & vnum mille nongentos. quorum singulis sub discessum absoluta fabrica, praeter diurnam mercedem, & omnia ad victum necessaria durante fabrica, abunde suppeditata, liberaliter erogauit auri siclos denos; nimirum scuta Romana quinquaginta sex; Hispana, quadraginta nouem cum dimidiato. quorum omnium summa est quadragies centena decem & nouem millia siclorum auri, qui aequiualeat talentis auri mille trecentis triginta nouem cum duabus talenti tertijs. Haec autem aequalia sunt scutis Romanae monetae, ducenties vices quingies centenis quadraginta sex millibus quingentis nonaginta: Hispanae vero monetae scutis nonagies octies centenis nonaginta

EX ARGENTUM
to legato scuta
Romana
1464480000.
HISPANICA
1208196000.

AVRVM
omne ad formam cubicam
reductum.

ARGENTVM
omne ad formam cubicam
reductum.

MARIS AENEI
pondus
Tal. 8640.
Lib. 10800.

T E C T A
Templi Tal.
500141. &
Lib. 103.
Lib. 1615728

AB NE AE
columnae
Tal. 19027.
Lib. 2378375.

AVRVM
quo aeneae
columnae
operiebantur.
Tal. 5758.
Lib. 21.

Vnc. 10.
Scuta Romana
96910078.
Hispanica
853188937.

Tal. 200000.
Lib. 25000000

OPERARIJ
Templi.
401900.

Scuta Romana
na 56.
Hispanica
49

Sicli 4109000
Tal. 13397
Scuta Roman.
22546590.

Regi Tyrio quid Salomon daret.

RVBII ROMANI
28455
HANEGAS
142857

OPERIS
omnibus qua
annonam faceret
Salomon.

CORI TRITICI
602850.
RVB. ROM.
877131

HANEGAS
1436071

VINI ANNONA
operariorum.

BOTTE.
52985

ARROBAS.
1695515

OLEI ANNONA
operariorum.

DONA SALOMONIS
Regibus.

ginta quatuor millibus quinquaginta. Praebat etiam Salomon in cibaria domus, Regi Tyrio coros tritici viginti millia, qui aequiualent rubijs Romanis viginti octo millibus quadringentis quinquaginta quinque cum quinque & triginta centesimis vigesimis tertijs: vel Hispanis hanegis centum quadraginta duobus millibus octingentis quinquaginta septem cum vna septima. Vini praeterea metretas viginti millia, olei coros viginti, hoc est, metretas ducentas. Aegyptio vero regi dabat earumdem rerum parem vel modum, vel pretium alijs rebus permutatum.

Dabat octoginta Tyriorum millibus in singulos annos coros tritici centum viginti millia, & hordei totidem: atque adeo Arithmetica ratione, operarijs omnibus erogabat in singulos annos tritici coros sexcenta duo millia octingentos quinquaginta: qui aequiualent rubijs Romanis, octingentis quinquaginta septem millibus septingentis tredecim, cum vna & quadraginta centesimis vigesimis tertijs: hanegis vero Hispanis, decies quater ter centenis sex millibus septuaginta & vna, cum quatuor decimis quintis; ac totidem hordei siue rubijs, siue hanegis.

Dabat similiter sextae parti Tyriorum operarum metretas vini viginti millia: ergo omnibus Tyrijs, octoginta millibus, metretas centenas vices millenas. Igitur omnibus operarijs dabat vini metretas sexcenta duo millia octingentas quinquaginta: quae aequiualent dolijs Romanis, seu vt vulgo botte dicunt, quinquaginta quibus millibus nongentis octoginta quinque cum quatuor decimis quintis: Hispanis; vero arrobas, decies sexies centenis nonaginta quinque millibus quingentis quingentis cum quinque octauis.

Vterius eidem sextae Tyriorum parti, qui ligna caedebant, dabat olei fati viginti millia; igitur omnibus Tyrijs dabat fati centum viginti millia: ergo omnibus operarijs sexcenta duo millia octingenta quinquaginta; quae aequiualent dolijs, siue vt vulgo Romae dicitur botte, septem & decem millibus sexcentis sexaginta & vna, cum centum quinquaginta nouem ducentis quinqueagesimis sextis dolij partibus: arrobas Hispanis quingentis sexaginta quinque millibus centum septuaginta & vna, cum septem octauis. Mensuras autem olei ad mensuras vini reuocauimus; proprias enim olei mensuras in nostris tabulis exigere non curauimus.

Et super haec omnia iisdem operis omnibus abunde suppeditari curauit ex Galilaea, Samaritide, Moabitide, Ammonitide, & Galaaditide, Iudaea, & Arabia carnes, & cetera necessaria in singulos menses.

Absolutis aedificijs dono dedit Salomon Regi Aegyptio olei metretas decem millia, quae aequiualent dolijs Romanis, vulgo botte, octingentis septuaginta octo, cum viginti nouem trigesimalis secundis, Arrobas, vero Hispanicis viginti octo millibus centum viginti quinque, daetylorum artabas mille, quae pares sunt coris centum sexaginta sex cum duabus tertijs: Romanis scotizis quinque millibus trecentis septuaginta eum quadringentis decem quinque millesimis: hanegis vero Hispanis, mille centum nonaginta cum decem vigesimalis primis. & mellis vasa centum, atque aromata. Tyrio vero Regi praeterea dono dedit viginri oppida in terra Galilaea, & auream maximi pretij columnam.

Et quamuis tanta esset Gentium & operariorum varietas, & multitudo, quae in hoc aedificio, quam diligentem operam nauabat: quamuis tam abunde copiam rerum omnium ad victum necessarium suppeditatam operis prouiderit; quamuis ad manus habuerit Salomon infinitam pene pecuniam mercedi soluendae, & operis sustentandis; quamuis maximas impensarum partes paratas a Dauide habuerit, aurum nimirum, argentum, ferrum, aes, pretiosos lapides, abundantissime: lapides grandes e monte Libano, ligna cedrina, & abiegna, & sexcenta alia tanto aedificio necessaria: nihilominus restantur faecrae literae septem ipsos annos cum dimidio consumpsisse aedificando Templo. Tantaec morae in causa erat; Templi magnitudo. Quare Iosephus Salomonem affirmat haec tam magna & pulchra opera, ac donaria perfecisse septennio, non ad opulentiae modo, sed ad celeritatis ostentationem. Quae enim aetatem hominis integram proficere videbantur, tam breui, si ad magnitudinem conferatur, tempore erant absoluta. Fores ex argento fabricatas totum Templum habebat. verubus autem acutis ad expellendas aues, ne tecto infiderent, ex auro vndique horrebat. Nec mirum est haec omnia breui perfecisse Salomonem, cum illius, ac Dauidis annui redditus immensi essent. Nam ex duodecim Tribubus tributi nomine colligebat talenta auri mille quadringenta quadraginta: ex subiugatis Gentium regnis sexcenta sexaginta sex, ex fodinis Ophir vel quadringenta viginti, vel quadringenta quinquaginta; quorum omnium summa est talentorum duum millium ducentorum viginti sex: quae aequiualent scutis Romanae monetae tricies septies quater centenis sexaginta tribus millibus quingentis octoginta. scutis vero Hispanicis tricies ter centenis quinquaginta sex millibus. Excepto auro quod habebat ex vestigialibus vniuersi Israelitici regni, & aliorum regnorum. Excepto item argento tum ex tributis, tum vestigialibus, tum fodinis, cuius pondus decuplo maius auro erat. Excepta item abundantissima regia domus annona, quae tanta erat; vt ex ea sustentari poterint quadraginta octo millia sexcenti. exceptis item expensis in nutriendis quadraginta millibus equorum curtilium, & duodecim millibus equestrium. & mille quadringentis curribus, eorumque famulis stabularijs quatuordecim millibus quadringentis: Exceptis denique, plurimis donarijs ex auro & argento, quae singulis annis a Regibus vniuersae terrae eidem mittebantur: Templi & tabernaculi vsibus e censu Capitis singulis annis Hebraei dabant talenta argenti circiter viginti duo millia. quae aequiualent scutis Romanis monetae tricies & semel sexies centenis octoginta millibus. Hispanicis vero vices sexies semel centenis triginta sex millibus.

Capitationi praeterea addebant aurum parua saltem aestimatione: ex quo fit; vt singulis annis Hierosolymam inferrerent argenti talenta septuaginta millia septingenta duodecim. quae aequiualent scutis Romanae monetae millies octies centenis viginti quinque millibus quingentis octoginta. Hispanicis vero scutis octingentis quingies ter centenis sexdecim millibus.

Quibus si reliqui proventus addantur, quorum summa ignoratur, proculdubio summa ascendisset ad Hispanica scuta millies millia, quod vulgo diceremus cien millones.

EX CENSU
Capitis talenta
argenti
3000.
Romana monetae
3168000.
HISPANICA
16136000.
TALENTA
argenti.
70712.
SCUTA ROMANA
monetae
10081580.
HISPANICA
85316000.

PRIMAE DOMVS

GLORIA CVM CARIAE MAVSO- laeo, colofis, Babyloniae muris et hortis tribus mundi mi-

raculis collata, magna esse deprehen- ditur.

Cap. LXI.

Rimae domus gloria si cum mundi miraculis atque celebrioribus alijs Romanae vrbis & vniuersi terrarum orbis aedificijs conferatur, maxima esse videbitur, sed certe minima, si cum

secundae domus gloria comparatur: Id quod facili plane negotio a nobis demonstrandum est, atque ita ob oculos ponendum, vt nulla sano lectori superesse possit dubitandi ratio. Primam & nouissimam Dei Domum distinxit Aggaeus propheta, & posterioris quidem gloriam prioris gloriae praetulit. Hanc nostris Commentarijs, sin minus pro dignitate, vt cumque tamem exprimere conati sumus. Et quidem proximo capite crassioribus veluti delineamentis adumbratam simul proponere designauimus. Verum cum nouissimae domus gloria spiritalis sit pene tota, & quae ex collatione prioris pensanda sit, hanc oportuit iterum cum maximis orbis terrarum aedificijs conferre; quo exactior collationis ratio, & modus ante oculos proponatur.

ASSUMPTAE dispersionis ratio.

Sileant igitur illa septem decantata toto terrarum orbe miracula, sileant vrbis Romanae prodigiosae moles, Roma ipsa Orbis miraculum sileat, si cum augustissimam Dei Templo, à Salomone sapientissimo, ac opulentissimo Rege constructo conferatur. Quidquid certe iactat antiquitas, cum Hierosolymitano Templo collatum, tugurium erat, non palatium, breue facellum, non templum, syluestres belluarum caueae, non amphitheatra, animantium cuniculi, non porticus: vno verbo tenebricosum erat quidquid Salomonica lux non illustrabat; quidquid in monte Moria non extollebatur. Ferunt prisci saeculi narratores fabricarum septem tantummodo appellata fuisse miracula, seu vt Graeci vocant ἐπιθαμῶν ἔργα manifestissima opera: Ephesiae nimirum Dianae Templum, Regis Mausoli pulcherrimum monumentum, à quo & Mausolaea dicta sunt; Iouis Olympici simulacrum, quod Phydias primus artificum summa elegantia, ebore, auroque formauit, Cyri Medorum Regis domum à Memnone atque prodiga illigatis auro lapidibus fabricatam, Babyloniae muros, quos Semiramis Regina latere cocto, sulphure, ferroque construxit, Rhodi Solis aeneum signum, quod Colofus vocabatur, Pyramides in Aegypto. Addunt aliqui Turrin in Pharo: Alexandriae insula à Ptholomeo Rege excitatam. Verum apud eos solum miraculi nomine digna existimabuntur haec, qui Hierosolymitani Templi notitiam nullam habuerunt; vel si habuerunt aliquam,

SEPTEM orbis miracula quae nunc fuerint.

CVR GEN- tes tacerint Templi Salomonis laudes.

A inuidiae stimulis exagitati, vel impietatis, & Idololatriae tenebris obuoluti, nostrum hoc obsecrare, illa vero praedicare conati sunt. Gentes enim à cultu veri, ac solius Dei non alienae solum; sed Dei hostes acerrimi, quod suum erat per ora hominum ferebant; aliena sin minus vituperare ausi sunt, silentio certe praeterire non erubuerunt.

Et quidem aedificia omnia à tribus laudari consueuerunt; ab altitudine primum, deinde ab amplitudine, postremo tandem ab ornamentis, ac decore, qui varius est, materia eiusque pretio, artificio, symmetria, & si quid aliquid elegantia, aut peritia amat. In quibus omnibus Templum Salomonis vniuersa orbis aedificia superasse non solum probandum facile est, verum etiam luce clarius ostendendum quamlibet Templi partem miraculum procul dubio fuisse. Urbem Romam ex his capitibus, ob illius splendorem, collaudauit summopere Claudianus.

AEDIFICIA à quibus laudari possint.

B Quae magnificientia, quanta fuerit, & quam excelso sepulcro, deduci potest tum ex eo, quod in praecipua Hierosolymitanae vrbis parte, nimirum in arcè Sion collocatum fuerit, illiusque structura per multa saecula vsque ad nostra tempora perseueret; tum quia aliorum Regum Hierosolymitanorum sepulcra, quae adhuc extant, magnifice satis extructa sunt. Hoc autem Dauidis sepulcrum multis descriperat olim Patriarcha Aquileiensis, quem laudat Serlius adiecta, etiam illius figura. In lapideo enim, ac solidissimo monte ferramentorum vi, olim perterrebato est factum satis amplum hoc aedificium: tribus cellis, iisque maximis distinctum: quibus imminet testudines superiores scapello in natio saxo excisae, vt fere totum aedificium ex vno perpetuo lapide constet. Primo ingressu quatuor delubra sunt, quibus in medio, capacioreque sinu octodecim deinde succedunt, parique postrema tandem, & intima duo tantum habet delubra: in quibus Regum Hierosolymitanorum corpora condi solebant.

Qua nihil in terris complectitur altius aether: Cuius nec spaciū visus, nec corda deuorem, Nec laudem vox ulla capit.

Agite iam inquiramus singula, detque Mausolaum Cariae nobis exordium; quod re vera non tam celebre fuit, & inter septem miracula repositum ob amplitudinem, & maiestatem, quam propter manus industrias quatuor artificum, vt auctor est Plinius; alioqui enim Arthemisa vxor Mausolo Cariae Regulo, qui obiit Olympiade centesima Anno secundo, extrui curauit. Patebat totus circuitus pedes quadringentos & vndecim, attollebatur in altitudinem pedum sexaginta duorum, cingebatur columnis triginta sex: Ab Oriente caelauerat Scopas, à Septemtrione Briaxes, à Meridie Timotheus, ab occasu Leochares. Accessit quintus artifex; nam super pterā, seu pteromata, hoc est, adstructos, vicinosque parietes Mausolaei in altitudinem fabricae vtriusque assurgentes, Pyramis altitudinem inferiorem aequauit, viginti quatuor gradibus, in metae cacumen se contrahens. In summo erat quadriga marmorea, quam fecit Pythis, quae veluti in aere pendere, & suspensis alis, & equis volare videbatur: vnde Martialis.

MAVSO- laeum Cariae orbis miraculum.

Plin. lib. 36. cap. 5.

MAVSO- laei amplitudo altitudo, artifices.

Haec adiecta centum quadraginta pedum altitudine totum opus concludebat. Proconnesso marmore extructum erat opus, lateritijs tamen parietibus. De hoc Mausoleo mentionem facit Strabo, Herodotus, & Cassidorus. Valerius Maximus vocat monumentum vsque ad miracula prouectum. Gellius sepulcrum memoratissimum dignumque inter septem terrarum omnium miracula numerari. Vitruuius ita egregijs operibus factum vt in septem spectaculis numeretur. Cicero nobile sepulchrum. Antipater hoc est, ingens monumentum. fuerunt autem Cares in Asia minori contra Rhodum, caput Regni Halycarnassaeus, vbi Mausolaum spectabatur.

Martial. lib. 1. epi. 1. Plin. lib. 36. c. 6.

MAVSO- laei laudes. Strab. lib. 14. Val. Max. lib. 4. c. 6. Gell. lib. 10. e. 18. Cic. Tuscul. 3.

CONFERTUR Mausolaeo cum sepulcro Dauidis.

Conferam igitur cum hoc Mausoleo Hierosolymitanum Templum? non sim, si id faciam: factum enim; superque ex ijs quae dicta sunt, patet infinitis partibus maius esse hoc nostrum, pulchrius, & opulentius. Id quod singulis quibusque miraculis contingit vt ne conferenda sint cum Templo, nedum illi praeferranda; quapropter aliqua alia Salomonis opera in medium afferenda sunt, quasi templi corollaria, vt eo magis à Templo ipso superari posse videantur aliena aedificia, quo à quibusdam Templi additamento superantur.

MAGNIFICENTIA f. pulchritudinis. Ioseph. lib. 7. Antiq. c. 12.

Sebast. Serlius lib. 1.

SEPVLCRUM Dauidis confideratio.

Ioseph. lib. 7. Antiq. c. 12. DIVITIAE maximae in sepulcro Dauidis.

HIRCANVS è sepulcro Dauidis exiit Romana scuta 36490000.

Hispanica scuta 4450000.

EDVCTA è sepulcro Dauidis Romana scuta monetae 100980000. Hispanica vero 89100000.

EDVCTA è sepulcro Dauidis Talent. 6000.

I O V I S Olympici simulacrum orbis miraculum.

so superari posse videantur aliena aedificia, quo à quibusdam Templi additamento superantur. Conferatur ergo cum vno Dauidis Mausolaeo, quod Salomon parenti optimo construxit, ea magnificentia, qua nulla maior. de quo sic Iosephus: Sepeluit autem eum filius Salomon Hierosolymis magnifice. Quae magnificentia, quanta fuerit, & quam excelso sepulcro, deduci potest tum ex eo, quod in praecipua Hierosolymitanae vrbis parte, nimirum in arcè Sion collocatum fuerit, illiusque structura per multa saecula vsque ad nostra tempora perseueret; tum quia aliorum Regum Hierosolymitanorum sepulcra, quae adhuc extant, magnifice satis extructa sunt. Hoc autem Dauidis sepulcrum multis descriperat olim Patriarcha Aquileiensis, quem laudat Serlius adiecta, etiam illius figura. In lapideo enim, ac solidissimo monte ferramentorum vi, olim perterrebato est factum satis amplum hoc aedificium: tribus cellis, iisque maximis distinctum: quibus imminet testudines superiores scapello in natio saxo excisae, vt fere totum aedificium ex vno perpetuo lapide constet. Primo ingressu quatuor delubra sunt, quibus in medio, capacioreque sinu octodecim deinde succedunt, parique postrema tandem, & intima duo tantum habet delubra: in quibus Regum Hierosolymitanorum corpora condi solebant.

Id autem aedificium omne vestibulum fuisse videtur sepulcri Dauidis, non ipsum sepulcrum, cum per cellas illas, vel earum aliquam occultus pateret aditus, & ad Regum delubra, & ad cellas, quibus immensi thesauri includebantur, vt patet ex Iosepho. Ex cuius etiam verbis constat eiusdem aedificij magnificentia. Nam praeter Iolemnia, inquit, in Regum funeribus, illis etiam in monumentum eius maximis dimitijs: Et quidem tot tantisque, vt ijs decies aedificari potuerit Reguli Mausoli sepulcrum: Quarum magnitudinem facile sit coniectari ex hoc, quod dicemus. nam post annos trecentos Hircanus Pontifex oppugnatus ab Antiocho, cognomento Pio, Demetrii filio, volens ei pecuniam dare, vt abducto exercitu obsidionem solueret, nec valens alimunde solvere, aperta cella monumenti Dauidis, & prolatis inde tribus talentorum millibus, eorumque parte Antiocho numerata, oppugnationis periculo se eximit. Ecce iam quantae in vna è cellis illis diuitiae, scuta nimirum Romana quingenties quatercentena, nonaginta millia. Scuta vero Hispanica, quadringenties quadragies quingies centena millia. Ac rursus post multos annos elapsos Herodes Rex, alia cella aperta magnam pecuniam sustulit, quae cella priori non videtur pauperior fuisse, cum eam maiori siti, & auiditate Rex ille perquisierit. vt vtraque pecunia, efficiat scuta Romanae monetae millies millia nongentia octoginta millia; Hispanica vero octingenties nonagies, & semel centena millia. ad loculos tantum qui Regum cineres continebant, neuter eorum peruenit. singulari enim arte ita erant recondita, vt ab ingredientibus monumentum inueniri nequirent. Tanta igitur pecunia in sumptuosissimo Dauidis Regis maximi Mausolaeo erogata est, vt ex ea quae superfuit, extrahi furtim potuerint ex duabus tantummodo cellis talenta sex millia, nostrae monetae plusquam centum milliones, quanti vix forte videntis Mausoli Regis ditio, regnumque vniuersum aestimaretur nedum emortui sepulcrum.

Transseamus ad simulacrum Iouis Olympici, quod tanta pulchritudinis fuit, vt eo perfecto interrogatus Phydias illius auctor, vnde id li-

A neamenti eboris amplexus fuisset: respondit ex Iliadis primo.

Ἦ ἢ κωνάησιον ἐπὶ φρούρι νεύσει Κρονίων Ἀμβρόσια δ' ἄρα χεῖται ἐπέθροον αὐτοῦ ἀνακτορ κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοι, μέγα δ' ἐλέλιξεν ἔλυμπον. Hoc est

Haec sub dicta supercilij pater annuit atris, Ambrosiaque immortalis de vertice crines Fudit, & ingentem nuu tremefecit Olympum.

Tam artificiose factum opus fuit, vt nemo aemularetur, inquit Plinius: sancitumque est vt nemo seruus artem edisceret, quam Phydias exercebat, tantus ei honos est habitus, & ob illius excellentiam iactatum Graecis illud Proverbum Phydian pax inuenit. Floruit autem Phydias Olympiade octuagesima tertia circiter trecentesimo Urbis Anno.

Iliad 2.

PHYDIAE laudes.

Plin. lib. 35. c. 10.

Plin. lib. 34. c. 7.

S I M V L A - crum eburneum Iouis cum Solio Salomonis comparatur.

Verum hoc opus licet ex ebore factum, & auro, infinitis partibus superatur ab eo, quod vrbis orbis miraculum appellari potuit, nimirum à solio, vel throno Salomonis, de cuius pulchritudine & magnificentia ea verba sacrae literae professorunt, quae omnem praeccludunt conferendi occasionem. Fecit etiam Rex Salomon thronum de eboro, & vestiuit eum auro fuluio nimis, Hebraice 1212 mupaz, roborato id est solidissimo: sic dictum aurum optimum putant, quod quo aurum ceteris metallis solidius est, eo purius solidum, magis est, quam permixtum. Nisi roboratum aut solidum appelleretur aurum, propter laminarum, quibus solum operiebatur soliditatem, & grauitatem. auro mundissimo, dicitur in Paralipomenis, qui habebat sex gradus: quibus ascendebatur ad solium, & scabellum aureum, & summitas throni rotunda erat in parte posteriori, & duae manus, vel duo brachiola, vt inquit liber Paralipomenon. hinc atque inde tenentes sedile: & duo Leones stabant iuxta manus singulas, & duodecim leuueli stantes super sex gradus; hinc, atque inde.

3. Reg. 10. v. 18. 19.

2. Paral. 9. v. 18.

2. Paral. 9. v. 18.

Videtur quae magnifice describat Spiritus sanctus artificum omnium magister miraculum hoc non inter septem, sed supra omnia numerandum. Vt autem plenius cognoscatur nec Phydiae simulacrum Iouis Olympici, nec aliud quodcumque opus cum solio Salomonico conferri posse; audite quid idem sanctus Spiritus tanquam solemini decreto, & inuolabili praeecepto statuerit. Non est, inquit, tale opus in vniuersis terris. Hebraice 1212 mupaz, hoc est, non factum sic, id est, nullum opus ex ebore & auro factum est adeo pulchrum; in signum, ac celebre in vniuersis regnis. De quo nos, Deo superstitem vitam dante, vberiore comtentarium, & exemplar exhibebimus.

S O L I V M Salomonis supra omnia mundi miracula.

Babylonis certe muros, & hortos pensiles inter septem orbis miracula numeranda esse non negauerim: cum illi trecenta & octoginta stadia complectantur; miliaria nimirum circiter quadraginta octo, tanta assiduitate elaborati, vt vix num quotidie stadium absolueretur: omnia pene intra vnus anni circulum, vt auctores sunt Alexander, & Chiliarus, & alij. Hi vero tantam magnifici, vt à multis Assyriorum Monarchis sumptu maximo, & labore sint aedificati operarijs trecentis millibus. Altitudo moenium erat pedum ducentum, latitudo quinquagenum, vt quadrigae sibi occurrentes non offenderent. Quibus autem cum operibus Salomonis hoc miraculum conferemus? Vix cum sola

B A B Y L O - nis muri vni- tem miraculis.

Alexand. Chiliarus.

Diod. lib. 3. Strab. lib. 16. 1. lib. 1.

Herod. l. 2. Solin. c. 60.

Dionys. de situ orbis.

OPERARIJ murorum Babyloniae 300000.

Templi

MVRI BA- byloniae cum muris Templi conferuntur.

SVBS TRV- ctionis Templi Salomonis laudes.

SVBS TRV- ctionis altitudi- do.

SVBS TRV- ctionis altitudi- do.

Lactant. li. 3. de falsa sap. c. 14.

Diod. l. 2. c. 4. Strab. l. 3.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

HORTI pensiles describuntur.

Templi sacri substructione, quae montem Mo- ria circubat, in quo Templum est aedificatum. Haec enim licet minor circuitu illorum moenium fuerit, altitudine tamen, & impensis, ac pretio- sissimorum materia adeo superat, vt nulla fieri possit comparatio. Illorum moenium altitudo erat pedum ducentum: Huius substructionis al- titudo pedum mille & quadraginta octo. Illo- rum fabrica lateritia, huius marmorea, & ijs lapidibus pretiosissimis constans, qui ad viginti quinque cubitos protenderentur, hoc est, pedes sexaginta quinque, vt quilibet lapis ex grandio- ribus huiusce nostrae fabricae, qui parius est, pre- tiosior sit toto Babyloiorum moenium aedifi- cio. Illorum porro latitudo pedum quinquagin- ta, ius in angulis, & saepius in medio cubito- rum centum, pedum scilicet ducentorum sexa- ginta duum, vbi vero angustissimus, cubitorum quinquaginta, pedum nimirum centum triginta & vnius. Illa absoluta sunt a trecentis millibus, haec a quadringentis & eo amplius; illa intra v- nus anni circuitum, haec breviori tempore, si sep- tem annis non substructionem tantum, sed etiam totum Templi aedificium fabricatum fuisse con- sideremus.

Hortos pensiles describit Diodorus, Strabo, La- ctantius. Eorum haec est summa: Horti, quos quadratos facit Strabo, patebant in singula late- ra iugera quatuor: accessus montuosus erat, sum- mum murorum altitudinem aequabat: multa- que arborum umbra, & proceritate amoeni. sa- xae pilae totum opus sustinebant; super pilas lapide quadrato solum stratum patiens terrae, quam altam iniiciunt, & humoris, quo rigant; adeoque validas arborum sustinent, moles; vt stipites earum octo cubitorum spatium crassitu- dine aequent; in quinquaginta pedum altitudi- nem emineant. Habebant substructiones alias ex alijs aptas, vt theatri aspectum referrent: sub- extractis enim ascensibus aedificatae erant: res- tudines sustinentes totum vitidatij pondus, se- que inuicem sensim paululum exsuperantes: ac- cessu. Fornici supremae, cuius altitudo erat cubi- torum quinquaginta imposita erat suprema hor- torum superficies: Muri sumptuose firmari, & stabiliti crassitudinem habebant pedum duo- rum & viginti: egressus autem quilibet latitudi- nem habebat pedum decem; culmina tegebantur lapideis trabibus longitudine pedum sexde- cim, latitudine sex. Tabulatum trabibus imposi- tum primo substratum habebat calicum multo bitumine illitum; deincepsque laetrem coctum gypso colligatum: tertio super iniectum erat re- ctum plumbeum, ne aggeris humor penetraret. Fornices multae & variae, quarum vna suprema superficies multis locis incisam habebat. E- tiam machinas ad hauriendas aquas, quibus aquae magna vis ex flumine. Euphrate, qui totam vr- bem interfuit, cui erant horti impositi, sursum at- tollebatur, quae a nemine externo prospici po- terat. Itaque procul visentibus siluae montibus suis imminere videbantur. De iisdem agit etiam Iosephus, Plutarchus, & alij.

Sed quis haec omnia magni faciat si Templi hypogaeas, substructiones vel obiter expende- rit, quarum amplitudo non minor vniuersi Tem- pli magnitudine propemodum immensa fuisse, demonstratum est: materia pretiosum marmor, structurae artificium, & symmetria plane diuina, & quae suamet summate contenta non egeret a-

rundinum, bituminis, laterum, gypsi, plumbi ad- miniculis ad sustinenda pene perpetuo effluencia aquarum flumina, quibus & sacrificia lauaban- tur, & Templi pavementum ab animalium sordi- bus expurgabatur, ac speculis ipsis nitidum mag- is, & purum conseruabatur.

Celebrant etiam mirum in modum antiqui si- gna aere fusa: inter quae vnum Appollinis in Capitolio a Lucullo translatum ex Apollonia Pontis vrbe, triginta cubitorum, mille & quin- quaginta talentis factum; alterum Tarenti qua- draginta cubitorum; & ante omnia Solis colof- sum Rhodi, quem fecerat Chares Lydius sep- tuaginta cubitorum altitudinis, cuius pollicem pauci amplecti poterant, & cuius maiores erant digiti, quam pleraeque statuae, duodecim annis effectum, trecentis talentis, quae contulerant ex apparatu Regis Demetrii. Colossi autem non nisi Dijs dicabantur, vt hoc obiter adnotetur. Statuae vero, quae intra se sequi alteram partem statuae continebantur, Regibus, & Imperatoribus ma- iores; quae duplo altiores homine, solis heroi- bus; maximae denique triplo statuarum hominis continentes, vel saepius, primum solis Dijs a- edificabantur antiqui, & dicebantur colossi a Colof- so inuenteore, vt sentiunt aliqui, vel melius, vt non- nisi a Colofso, ab hebetando visum dictum, quod perstringant oculi in tanta altitudine spectanda. Quod canit Statius.

vix lumine fesso Explores, quam longius in hunc despectus ab illo. Postea Barbari Reges, & Romani etiam Impera- tores sibi illas statuas vindicauerunt, vt fecit Cali- gula, Nero, Commodus, & alij. Legendus est Plinius, Cassiodorus, Suetonius, Spartianus, Lampridius. Ponderis vero totius colossi Rhodi tantum erat, vt eo perfracto circa annum Domi- ni sexcentimum quinquagesimum victa Rho- do Sarraceni onerant nongentos camelos, vt auctor est Blondus, atqui ex Plinio; & Diodoro camelipondus est decem medimni frumenti, ex quo medimnus pendit libras centum & viginti, vt onus cameli sit librarum ducentarum & mille. Itaque si mille & ducenta per nongenta multipli- ces, habebis pondus totius colossi fuisse librarum decies centena octoginta millia, has si per cen- tum & viginti quinque libras diuiseris, habebis aeris talenta Hebraica, octo millia sexcenta & quadraginta.

Cum hac aenea mole quod nam ex infinitis Templi vasis conferemus? An Altare aeneum, cuius pondus erat talentorum viginti millium, cuius item caelaturae admirabilis fuisse supra de- scripsimus. at ab eo plusquam duplo superatur Colossi pondus. Comparabimus illud cum pro- digioso illo aeneo Mari, vere orbis miraculo, de cuius etiam pulchritudine alibi locuti sumus: il- lius autem pondus erat talentorum item octo- millium sexcentorum quadraginta, verum no- strum in hoc maius, quod aere non minus quam auro pretioso constatum esset, vt hac ratione cog- noscatur quantum a Mari nostro, vel Altari co- lossus ille superetur.

EADEM

COLOSSVS Rhodi orbis miraculum. Plin. lib. 34. c. 7.

COLOSSVS Dijs dicaban- tur.

STATVA- ra varius vsus, & differentia.

COLOSSVS vnde dictus.

Statius in Siluis.

Plin. citat. Cassid. Suet. in Vesp. c. 8.

Spart. in Adriano. Lamprid. in Commod. Blond.

COLOSSVS Rhodiani pon- dus. Plin.

PONDVS Colossi Rho- dij librarum 1040000.

ABRIS TA- lenta Hebrai- ca 8640.

COLOSSVS Rhodi cum- Altari vel Ma- re aeneo con- ferretur. Supra c. 34. huius libelli.

Tal. 8640.

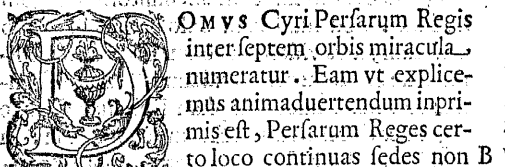
EADEM PRIMA

DOMVS ILLVSTRIOR CERTE

fuit quam vt cum Persarum

domo conseratur.

Cap. LXII.

DOMVS Cyri Persarum Regis inter septem orbis miracula numeratur. Eam vt explicemus animaduertendum inprimis est, Persarum Reges cer- to loco continuas sedes non habuisse, sed eas statis temporum vicibus muta- se. Quod institutum imitati sunt alij Reges, au- ctore Xenophonte, & Atheneo. Itaque Persae aestate Ecbaratae, hyeme Susis agebant, vel Parafargae, Persepoli Aeliano. Haec enim tres vrbes Regni Persarum metropolitanae erant. Susa enim certe alias superabat, quippe ab a- maenitate, & floriditate sic dicta Atheneo. Per- sica enim lingua Susum lilium significat. ibi Re- giam ponit Herodotus, Marcellinus, & Diodo- rus; Plinius eam facit a Dario conditam. melius Aelianus a Memnone, vnde Memnonia vrbs tum alijs, tum praesertim Cassiodoro, qui ibi do- mum eam ponit arte prodiga factam illigatis au- ro lapidibus. Ecbaratae autem Regia multo spectatior Herodoto, vnde metropolim Persa- rum vocat eam Diodorus: Caput Mediae Cur- tius, & praecipuam Regum, satraparumque vo- luptatem. Parafargae Regiam ob monumentum victoriae, quod ibi Astyagum superasset, regia- opulenta supra ceteras refertant facit Curtius: & Iustinus eam vocat orbis terrarum spolijs re- fertam. Eam sic describit Diodorus. Ampla & spaciola erat, triplici muro cincta, quorum pri- mus immenso sumptu extructus altitudine. cubi- torum sexdecim, exornatus pinnis; secundus fa- brica priori adsimilis, duplo altior: tertij ambitus figura erat quadrilatera: eiusmodi autem murus altitudinem habebat cubitorum sexaginta, duro lapide, & ad perpetuitatem appositisimo aedifi- catus. latera singula aeneas habebant portas, quibus adstant valli aenei viginti cubitorum longitudine. In eadem Regia erant mansiones complures extructae sumptuose, & ad pecunia- rum custodiam accommodatae fabricatae. Eam Regiam multa cedro aedificatam facit Curtius, & Diodorus: septa erat multis ianuis, & stipato- ribus ex Aristotele, quem Latinum facit Apu- leius his verbis: Tecta inquit fulgebant eboris, argenti luce flammea, auri & electri claritate; limina vero alia prae alijs erant; interiores fores, exteriores ianuae muniebant, portaeque ferreae, & muri adamantina firmitate. Arctae fores, vi- ri fortes, stipatoresque regalium laterum, tute- la peruigili custodiam per vices sortium sustine- bant. erant inter eos diuersa officia in comitatu Regio; armigeri quidam extrinsecus, singuli cus- todes locorum erant, & ianitores, & atrienses: sed inter eos aures regiae, & oculi, quidam ho- mines vocabantur, quibus vbicumque gererentur omnia discebant. Eam Regiam Philostratus auream domum vocat. An quia illigatis auro lapidibus constructa esset? Aeschilus hoc est, auro fulgentibus iactat. Sanctus Io- annes Chryostomus vocat αυλα των Ασιαγοτων

DOMVS Cyri describitur.

Xenoph. l. 8. Zonar. An. p. 1. 17. Xenoph. l. 3. Ael. l. 3. cap. 13. Athen. l. 12. Aelian. lib. 10. c. 6.

Herodot. l. 5. Marcell. lib. 23. Diod. lib. 17. Cassiod. lib. 1.

Herod. lib. 1. Cur. lib. 5. & lib. 17.

Iustin. l. 11. Diod. lib. 17.

Arist. lib. de mundo. Apuleius.

Philostr. l. 2.

Chrysof. orat. 2. de Regno.

βασιλειαν. hoc est, aulam Asianorum Regum. In ea aurea sella, in qua sedebat Persarum Rex auctore Philostrato. Vnde Terzes Historicus Terzes chil. εν χρυσῳ θρόνω, in aureo throno sedisse meminit i. c. 32. Xerxem. imo victa Asia Alexandrum aureo so- lio impositum tradit Curtius. Vnde Plutarchus voluptate caruisse tradit Graecos illos, qui Ale- xandrum sedi aureae insidentem non vidissent: Alex. qua sella interdictum poena, capitis priuatos se- dere ex Diodoro, & Curtio. Aureo etiam lecto cubabant Reges Persarum ex Iosepho; & auro tabernaculo nauem Sidoniam, qua Xerxes vehe- batur, instructam fuisse tradit Herodorus. Au- ream praeterea Platanum, auream arbutiuam vitem ex Xenophonte, & Atheneo, Herodoto, Plinio; quae vitis gemmis ornata, & lecto super- stans ex Atheneo: vuae illius ex pretiosissimis lapillis coagmentatis. Denique Palatio appli- citi horti diligenter consti, in quos animi gra- tia secedebant Reges ex Xenophonte, & Plutar- cho, Hesychio, Polluce: quos hortos Paradisum appellat Xenophon, in quibus conclusae fae- alebantur, quas voluptatis, & exercendi corpo- ris gratia Reges agitabant.

Verum ea quae de his Regijs sacrae literae re- stantur cetera omnia superare videntur. De Pala- tio enim Aesleri Persarum Regis, quod Susiserat, & in quo conuiuium illud solemne celebratum est, sic scribunt: Luuitauit omnem populum, qui in uentus est in Susan, a maximo usque ad minimum. Iussit septem diebus conuiuium praeparari in vestibulo, borti, & memoris, quod regio cultu, & manu confectum erat. Et pendebant ex omni parte tentoria aerei coloris, & carbasini, ac hyacinthi- ni, sustentata funibus byssinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, & columnis mar- moreis fulciebantur. Lectuli quoque, super quos recumbentes conuiuia celebrabant, aurei erant, & argentei super pavementum smaragdino, & pario stratum lapide, dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat: Bibebant autem qui inuitati erant, aureis poculis. Sed certe hanc domum cum Salomonis domo cordatus homo non con- ferat, pedum hanc illi praeferat. Nam qui sep- tem annos in extruendo Templo posuerat sapientissimus aequae, ac potentissimus Salomon, idem ipse totos tredecim annos in extruenda do- mo sua haud immerito collocauit. Atque eadem tributa ad aedificandum Mello imposita, quibus ditissimum populum penes exhaustum, tam diu etiam exegit, quamdiu domus suae aedificatio perdu- rauerit. Cui nec defuit Hiramus, neque alij Re- ges munera sponte deferentes, vt sumptu prope- modum infinito aedificata fuisse domus illa in- telligatur. Huius denique tanta est magnificen- tia, vt stupori vertatur. de ijs consulto silemus, tum quia in infinitum excedunt Cyri Regiam; tum etiam quia illa omnia simul suo loco recen- senda seruamus. Vt autem cognoscamus quam magna fuerit vniuersa domus; sacrae lite- rae attentius perlegendae sunt. Omnia lapidi- bus pretiosis, inquit, qui ad noxam quandam, atque mensuram tam intrinsecus, quam extrin- secus serrati erant, a fundamento usque ad sum- mitatem, & extrinsecus usque ad atrium maius. Magna ne sunt haec? Addit autem sacer Textus id quod maius est, & reliqua omnia superare vi- detur. Fundamentum autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem, siue octo cubitorum: pe- dum scilicet vel viginti quinque, vel viginti.

Et de-

Diodor. l. 17. sec. 2. Cur. lib. 5. Ioseph. l. 20. Antiq. c. 3. Herod. l. 7. Xenoph. l. 7.

Athene. l. 7. Plin. lib. 33. c. 10. Xenoph. l. 1. cho, Hesychio, Polluce: quos hortos Paradisum appellat Xenophon, in quibus conclusae fae- alebantur, quas voluptatis, & exercendi corpo- ris gratia Reges agitabant. Xenoph. l. 3.

Esther. 1. V. 5. 6. & 7. & iussit septem diebus conuiuium praeparari in vestibulo, borti, & memoris, quod regio cultu, & manu confectum erat. Et pendebant ex omni parte tentoria aerei coloris, & carbasini, ac hyacinthi- ni, sustentata funibus byssinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, & columnis mar- moreis fulciebantur. Lectuli quoque, super quos recumbentes conuiuia celebrabant, aurei erant, & argentei super pavementum smaragdino, & pario stratum lapide, dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat: Bibebant autem qui inuitati erant, aureis poculis. Sed certe hanc domum cum Salomonis domo cordatus homo non con- ferat, pedum hanc illi praeferat. Nam qui sep- tem annos in extruendo Templo posuerat sapientissimus aequae, ac potentissimus Salomon, idem ipse totos tredecim annos in extruenda do- mo sua haud immerito collocauit. Atque eadem tributa ad aedificandum Mello imposita, quibus ditissimum populum penes exhaustum, tam diu etiam exegit, quamdiu domus suae aedificatio perdu- rauerit. Cui nec defuit Hiramus, neque alij Re- ges munera sponte deferentes, vt sumptu prope- modum infinito aedificata fuisse domus illa in- telligatur. Huius denique tanta est magnificen- tia, vt stupori vertatur. de ijs consulto silemus, tum quia in infinitum excedunt Cyri Regiam; tum etiam quia illa omnia simul suo loco recen- senda seruamus. Vt autem cognoscamus quam magna fuerit vniuersa domus; sacrae lite- rae attentius perlegendae sunt. Omnia lapidi- bus pretiosis, inquit, qui ad noxam quandam, atque mensuram tam intrinsecus, quam extrin- secus serrati erant, a fundamento usque ad sum- mitatem, & extrinsecus usque ad atrium maius. Magna ne sunt haec? Addit autem sacer Textus id quod maius est, & reliqua omnia superare vi- detur. Fundamentum autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem, siue octo cubitorum: pe- dum scilicet vel viginti quinque, vel viginti.

Esther. 1. V. 5. 6. & 7. & iussit septem diebus conuiuium praeparari in vestibulo, borti, & memoris, quod regio cultu, & manu confectum erat. Et pendebant ex omni parte tentoria aerei coloris, & carbasini, ac hyacinthi- ni, sustentata funibus byssinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, & columnis mar- moreis fulciebantur. Lectuli quoque, super quos recumbentes conuiuia celebrabant, aurei erant, & argentei super pavementum smaragdino, & pario stratum lapide, dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat: Bibebant autem qui inuitati erant, aureis poculis. Sed certe hanc domum cum Salomonis domo cordatus homo non con- ferat, pedum hanc illi praeferat. Nam qui sep- tem annos in extruendo Templo posuerat sapientissimus aequae, ac potentissimus Salomon, idem ipse totos tredecim annos in extruenda do- mo sua haud immerito collocauit. Atque eadem tributa ad aedificandum Mello imposita, quibus ditissimum populum penes exhaustum, tam diu etiam exegit, quamdiu domus suae aedificatio perdu- rauerit. Cui nec defuit Hiramus, neque alij Re- ges munera sponte deferentes, vt sumptu prope- modum infinito aedificata fuisse domus illa in- telligatur. Huius denique tanta est magnificen- tia, vt stupori vertatur. de ijs consulto silemus, tum quia in infinitum excedunt Cyri Regiam; tum etiam quia illa omnia simul suo loco recen- senda seruamus. Vt autem cognoscamus quam magna fuerit vniuersa domus; sacrae lite- rae attentius perlegendae sunt. Omnia lapidi- bus pretiosis, inquit, qui ad noxam quandam, atque mensuram tam intrinsecus, quam extrin- secus serrati erant, a fundamento usque ad sum- mitatem, & extrinsecus usque ad atrium maius. Magna ne sunt haec? Addit autem sacer Textus id quod maius est, & reliqua omnia superare vi- detur. Fundamentum autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem, siue octo cubitorum: pe- dum scilicet vel viginti quinque, vel viginti.

FVNDAMEN- ta domus Sal- tis Libani pre- tiosa. 3. Reg. 7. V. 2. atque mensuram tam intrinsecus, quam extrin- secus serrati erant, a fundamento usque ad sum- mitatem, & extrinsecus usque ad atrium maius. Magna ne sunt haec? Addit autem sacer Textus id quod maius est, & reliqua omnia superare vi- detur. Fundamentum autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem, siue octo cubitorum: pe- dum scilicet vel viginti quinque, vel viginti.

Ibid. V. 10.

3. Reg. 7. v. 11.

Et desuper lapides pretiosi aequalis mensurae secti erant similiterque de caero.

FVNDAMENTA Libani incomparabilia.

Iam quae nam Regum omnium, & Imperatorum Regia vilo vnquam tempore fuisse legitur huic similis; vt pro fundamentis habuerit pretiosos lapides magnos? vt singuli lapides huiusmodi miracula fuisse censenda sint, ex quibus tam pretiosis fundamentis, quanta totius fabricae magnificentia fuerit colligi potest. Quae enim fabrica poterit cum Salomonis culminibus contendere, quando nec ima huius vnus fabricae possunt similitudinem reperire?

Ioseph. 8. Antiq. c. 2.

Quae omnia cum ad structurae pretiosam materiam explicandam facere tantummodo videantur, ea tamen quae a Iosepho percensentur ad domus opulentiam, & splendorem indicandam facientia fuisse: videntur ex sacris item literis maxima ex parte collecta, Et haec tamen inquit, pro dignitate fortunarum Regis, ac gentis est exaedicata. Enumeratis autem quamplurimis, magnificentissimisque huius aedificij partibus, earumque ornamentis, non minus opera sculptoriae, Phrygionicae, aut picturae artis preciosa, quam materiae, haec verba subiungit: Praeter haec erant & alia, cubula ad voluptatem facta, & porticus ad ornatum Regiae longissimae, in quibus splendidissima triclinia referta auro, vt quae aurea suppellestili ad omne regij conuiuij ministerium erant instituta. Difficile est enumerare amplitudinem, ac varietatem aularum tam maiorum, quam mediocrium; cum quae sub terra latebant, quaeue in acrem elegantissime attollebantur. In summa totum aedificium e marmore candido, & cedro, & auro, atque argento constabat: dispositis per parietes, & laquearia varijs lapillis auro incluis; quemadmodum & in ornatu Templi factum fuerat. Haec certe aurea domus dicitur, aut gemmata potius? cui aurum ad exornandos lapillos auro ipso pretiosiores, superadditum fuisse videbatur: omnia enim domus communia instrumenta, cum ornamentis aurea erant.

EADEM PRIMAE

DOMVS GLORIA CVM RELI-

quis mundi miraculis confertur.

Cap. LXIII.

TURRIS Pharos inter orbis miracula.

Tal. 810.

RADVM itaque faciamus ad eam Turrim, quam Ptolemaeus Aegypti Rex in Pharo insula Alexandriae construxit. non ad alios vsus, quam ad nocturnos ignes nautarum vsui ostendendos, erogatis in eam fabricam talentis octingentis, & decem, Softrate Gnidio Architecto. Vnde propterea inter orbis miracula aliqui reponunt. Hanc cum nulla Templi Hierosolymitani parte comparandam esse probat, tam exigua in illius structura erogata pecunia. Octingenta enim talenta Artica, siue Aegyptiaca non excedunt

A scauta Romana monetae sexcenta millia, Hispanica vix quingenta millia, quae summa quadrages fere minor est illa, quam Salomon in libertatis signum Templi operis, praeter mercedem maximam, erogauit; vt suo loco probauimus.

Maius ergo negotium faciebat nobis Ephesianum Dianae Templum. Illud nimirum portentum mundi, aedes miraculosa, orbis spectaculum, Asiae totius impendium, multorum Regum studium. Sed illud cum Salomonico Templo collatum, mus videbitur coram Elephante. Plinius de eo loquentem audiamus. Magnificentiae vera admiratio, Templum Ephesiae Dianae viginti & ducentis annis factum a tota Asia. In solo ideo palustri fecere, ne terrae motus sentiret, aut hiatus timeret. rursum, ne in lubrico, atque instabili fundamenta tantae molis locarentur, ante calcatis in ea substruere carbonibus, dein velleribus lanae. Vniuerso Templo longitudo est pedum viginti quinque & quadringentorum, latitudo viginti & ducentorum. Columnae centum & viginti septem, a singulis Regibus factae; sexaginta pedum altitudine, ex ijs triginta sex caelatae, vna a Scopae operi praefuit Cresiphon Architectus: Summa miracula, epythilia tantae molis attolli potuisse. Haec Plinius. Itaque Templi vniuersi circuitus fuit pedum mille ducentorum & nonaginta, altitudo vero si addantur stylobatae, & coronae, est pedum circiter centum. In eo sano Hecatae signum, in cuius contemplatione admonerant in aditu parcere oculis, tanta marmoris radiatio erat. Erant etiam quinque Amazonum statuae, prima a Polycleto, secunda a Phydia, tertia a Ctesyla, quarta a Cydonio, quinta a Pragmone summa aemulatione factae. Et Apollinis statua aenea, quam Augustus restituit sublatam prius a Marco Antonio Triumuiro.

Age Conferamus Dianae Templum, non quidem cum toto Salomonico, ne iniuriam Deo inferamus Templi sacri architecto: neque cum porticu Gentium, quae septies maior est sano Dianae; sed cum ea ariij parte, quae complectitur medium Templum, cingiturque peribolo Sacerdotum, & continet sex porticus, & totidem castella, excluso nihilominus Sanctuario, & Domino Dei. Cui parti si adiungantur porticus, & castellorum columnae, quae murum eundem ambiunt, quemadmodum forma similis est Ephesiani Templi, ita amplitudine, altitudine, & ornamentis illo est multo amplior. Illius enim circuitus erat pedum mille ducentum & nonaginta, huius vero, pedum bis mille octingentorum octoginta duorum cum quingentis sex sexcentis viciesimis quintis: illius altitudo pedum centum, huius centum quinquaginta & septem, vbi minima, vbi vero maxima, nimirum in castellis, est pedum ducentorum. Columnarum ibi marmor non exprimitur; nostrae columnae ex marmore Pario mirabili artificio caelatae omnes, nec numero cedunt, cum fuerint in infimo ordine, si dimidiatas adnumeres quadringentae octoginta sex. Illud Templum vix tandem post ducentos, & viginti annos absolutum est, totum Salomonis Templum, quod illo millies maius est, septem annis illius Architectus Cresiphon; huius vero Spiritus sanctus. illius epythilia miraculum; horum amplitudo parem non habet: Opere Corinthio insculpta erant huius capitella pulcra vsque ad miraculum. Mirum in eo Templo centum,

DIANA Ephesiae Templum inter septem orbis miracula.

Plin. l. 36. c. 14.

COLVMNAE in Templo Dianae.

CIRCVITVS Templi Dianae.

Plin. l. 36. c. 5.

SIGNVM splendidissimum in Templo Dianae.

Plin. l. 34. c. 8.

AMAZONUM statuae in Templo Dianae.

IBIDEM. APOLLINIS statua aenea in Templo Dianae.

TEMPLVM Dianae confertur cum vno Templi Salomonis atrijs.

282 1/2

COLVMNAE arijsacerdotum 486.

& viginti septem epythilia potuisse attolli ad eam altitudinem; in nostro Templo maius est miraculum singulos lapides ex infinitis propemodum in altissimum montem Moria attolli in altitudinem, non quidem pedum centum, vt ibi, sed mille & ducentum, quorum lapidum longitudo erat pedum sexaginta quinque, vt totidem miracula fuerint, quot lapides; rursum totidem miracula, quoties singuli lapides attolli visi sunt in eam altitudinem. Illius columnae a centum & viginti septem Regibus creatae; hae ab vnico Rege Salomone, sed Regum maximo, sed sapientissimo, sed ditissimo. Patet ergo quam multis partibus miraculum illud Ephesiani Templi ab vnica Salomonici parte superetur. Adde nunc B alia multo plura illius loci decora; innumeras aureas coronas a capitellis pendentes, aureas crustas, & argenteas, parietes ipsos, & lacunaria fere argentea, vasa argenti, & auri, argenteas vel aureas etiam portas, & fenestrarum crates, candelabra aurea, & argentea pene infinita, cedrorum infinitam materiam, & pretium, & sexcenta alia, quae per se patent, quaeque longum esset numerare.

Superfunt Pyramides septem supra cetera, omnia celebrata miracula iuxta Memphim extructae, Regum pecunia ociosa, & stulta ostentatio, circa quas, vt auctor est Plinius, multa vanitas illorum hominum fuit, quae orbem terrarum implere fama, conspicua vndique adnauigantibus. Ita dicitur aπo τῆς πυραγος, quod in formam ignis ascendenter. Fuerunt enim quadratae moles, atque ab ima, & latissima basi paulatim in apicem decrescendo crescentes. Illae quidem multae fuerunt, sed earum praecipuae tres. Pyramis amplissima ex Arabicis lapidibus constabat, trecenta quadraginta sex millia hominum Plinio annis viginti eam construxisse produntur, priori decennio aduecta fuisse saxa enarrat Herodotus, altero decennio consummatam fabricam. Legendi sunt Aristoteles, Dionysius, Alexander, Polyhistor, Diodorus, Plutarchus, Solinus, quorum aliqui in raphanos, allium, & caepas mille octingenta talenta erogata tradunt. Vna earum paribus interualis Straboni assurgit stadium vnum, haec autem Columellae, & Plinio, continet pedes sexcentos viginti quinque, latitudo eadem singulorum laterum. Vnde Epigrammaticus Graecus ait, illas fidera contingere. Ammianus Marcellinus Solino consentiens illarum altitudinem ait vltra omnem altitudinem esse, quae manu fieri possit. Alij dant cuiuslibet pyramidi gradus ducentos sexaginta, singulos seque tertio pede altos, vt omnium altitudo sit, pedum sexcentorum viginti quinque, quod in idem recidit.

Minor pyramis, quae tamen multo spectatior est, Aethiopicis lapidibus, assurgit pedes trecentos sexaginta tres inter angulos. Ante has omnes erat Sphinx, vel magis miranda, inquit Plinius, immani magnitudine, quae admoneretur aliquid aenigmati lateri, multaque arcanae sapientiae mysteria ijs molibus contineri. de qua Plutarchus. Amasim regem putant in ea conditum, quem Appion Grammaticus Pharaonem putat Hebraeis infensissimum, at Philoni Pharaon Thecmosis fuit, Eusebio Cenches, Arabano Nechenfes. Amasim enim saeuum, ac crudelem in omnes potentem, ac superbum ab Aethiopiae Aethiopum rege principatu spolia-

tum fuisse tradit Diodorus. Erat autem Sphinx saxo naturali elaborata, & lubrica, capitis monstri ambitus per frontem Plinio centum duos pedes colligit, longitudo pedum centum quadraginta trium, altitudo a ventre ad summum apicem centum septuaginta duum.

Haec sunt Pyramidum miracula: non negotium Earum partes quilibet, non quidem vt vere fuerunt concauae, & aggesto, & latericio opere refertae: verum ac si solido, perpetuoque lapide constarent ita recensuimus, vt ne minimam quidem mensuram, vel millefimam digiti partem omiserimus: tamen earum quamlibet, imo vero omnes simul cum nostro Templo conferre crubescamus.

Iam ex relata opinionum filua cum Strabone sentimus Pyramidum maximam, longam, latam, aliamque similiter fuisse stadium vnum, hoc est, pedes sexcentos viginti quinque, varijs gradibus distinctam, vt oculati testes affirmant. Et quamuis de numero graduum non omnes consentiant, ex eorum tamen mensura sentimus cum Bellonio gradus fuisse ducentos quinquaginta, quorum singuli sursum ascendendo aequali detrimento decreverent. Quadratum in summo cum Plinio posuimus pedum viginti quinque. Horum igitur omnium quadratorum graduum, quadratas bases, si Geometrica ratione peruestiges continere inuenies quadratos pedes, 4266250. quem numerum si per altitudinem vnus gradus, quae altitudo colligitur fuisse ex dictis, seque tertio pede, multiplicetur, dabit soliditatem totius pyramidis, pedum cubicorum, 10665625. Hunc numerum si per octodecim diuiseris, quor cubicos pedes continet cubitus cubicus iuxta praescriptum nostrae tabulae proportionum primae, exhibebit eiusdem pyramidis soliditatem cubitorum cubicorum, 592534 1/2.

Vt ergo omnes septem pyramides simul computemus, ponamus id, quod facile a quocumque concedetur, omnes forma, ac proportione fuisse similes. Et minimae altitudinem recenset Plinius pedum trecentorum sexaginta trium: erit ergo proportio pyramidis maioris ad minorem, quae cubi altitudinis maioris, sexcentorum viginti quinque pedum, ad cubum latitudinis minoris, pedum trecentorum sexaginta trium. Atque adeo Arithmetica ratione inueniemus, minorem pyramidem fuisse cubitorum cubicorum, 14511 1/2. Aene videamus omnia, aliena imminuere; ponamus quatuor ex pyramidibus maiori pares fuisse, quod cuique probabile videbitur, vnam vero tantummodo aequali minori, vt bis sumpto numero minoris, & quinque numero maioris omnes septem simul pyramides efficiant sacros cubitos cubicos, 2991696 1/2.

His ergo positis considerandus est (vt cum aliqua Templi parte conferantur pyramides) angulus vnus subtractionis nostrae, is nimirum, qui Orientem, Meridiemque prospicit, praetermissis Anteridum prolecturis, quem vniuersis pyramidibus opponimus. Hic enim angulus longus erat, ac latus cubitos centum, vt quadrati cubiti fuerint in eius summa, atque ima superficie, 10000. Qui numerus per anguli minimam altitudinem cubitorum trecentorum multiplicatus cubicos cubitos dabit angulo praedicto, 3000000. Qui numerus maior est praedicto pyramidum numero cubitis cubicis, 8303 1/2.

Qua

SPHINX lapidea inter Pyramides.

PHARAO quisnam fuerit.

SPHINXIS dimensio.

DIODORUS lib. 2.

SPHINXIS dimensio.

Bellon.

SPHINXIS dimensio.

SPHINXIS dimensio.

SPHINXIS dimensio.

SPHINXIS dimensio.

SPHINXIS dimensio.

SPHINXIS dimensio.

SPHINXIS dimensio.

SPHINXIS dimensio.

SPHINXIS dimensio.

SPHINXIS dimensio.

SPHINXIS dimensio.

SPHINXIS dimensio.

DIODORUS lib. 2.

DIODORUS lib. 2.

Bellon.

DIODORUS lib. 2.

DIODORUS lib. 2.

Qua in re solum ob oculos proponimus lapidum, & structurae perfectionem, pretium, magnitudinem, compagum subtilitatem, symmetriam, & reliqua, quae alibi persecuti sumus: in quibus infinitis partibus excedit haec substructionis particula pyramides vniuersas, omnemque magnificentiam otiosam, & stultam Aegyptiacam opum, longe, lateque superabat.

OMNIA orbis miracula comparari non possunt cum fabricis Salomonis.

Haecenus iam famosa illa toto terrarum orbe miracula recensuimus, quae non modo sigillatim, sed collectim etiam sumpta cum Salomonis aedificijs comparari nulla ratione possunt, quin multis partibus amplitudine, dignitate, ornamentis, & opibus superentur.

ROMANAE VRBIS SVMPVOSA AEDIFICIA

primae domus gloriam maxime extollunt.

Cap. LXIV.

VRBIS ROMANAE aedificia totidem miracula.

ROMA VNIuersa miraculorum.

ROMAE praecipua aedificia.

NON defuerunt, qui septem illa orbis miracula cum Vrbi Romanae miraculis conferre vix dignati sint, ut Plinius auctor est: Vrbs enim ipsa, & illius membra pene quaelibet miraculum erant. Vnde idem Plinius de Romanae ad Vrbs nostrae, inquit, miracula transire conueniet, & sic quoque terrarum orbem vicium ostendere; quod accidisse toties, penes quod referentur miracula; apparebit vniuersitate vero coaceruata, & in quemdam vnum cumulum coniecta, non alia magnitudo exurgeret, quam si mundus altus quidam in vno loco naretur. Cui consentit Cassiodorus: nunc autem inquit, potest esse veridicum, si vniuersa Romana dicatur esse miraculum: Hinc Constantius Imperator, apud Ammianum, Romam ingressus, cum venisset ad Rostra, perfectissimum praesae potentiae forum, obstupuit: perque omne latus quod se oculi contulissent, miraculorum densitate perfrictus, laetitia fruebatur optata: & quidquid erat primum, id inter alia cuncta eminere sperabat, Iouis Tarpeij delubra, lauacra in modum Prouinciarum extructa, Amphitheatrum molem lapidis Tyburtini compage solidatam, Pantheon, Vrbs templum, forum Pacis, Pompeij theatrum, aliaque decora Vrbs aeternae. Haec erant Vrbs Romanae miracula illis septem siue maiora, siue etiam pulciora non negauerim. Nos vero inter conferendum augebimus potius illorum ornamenta, & maiestatem, quam diminuimus: sed nihilominus ipsa luce meridiana clarius ostendendum est, omnia Vrbs miracula non sigillatim modo, sed vniuersim accepta, cum vno Hierosolymitano Templo conferri non posse. Nam praeterquam quod Salomonis aedificia omni-

bus illis antiquiora fuerunt, ut hac ratione primas obtinere facile possint, & ab ijs etiam ceterae gentes exemplum sumperint, quae enim Salomonis Templum omnis bonae architecturae primum exemplar: ornamenta etiam, & magnificentia Salomonici Templi multo maior ostenditur.

At cum longum sit vniuersa Vrbs aedificia, considerare, sicut neque omnia Salomonis, pauca modo ex multis resumuntur, quae ut paulo ante numerata, sic inter cetera eminere visa sunt, eorumque amplitudinem, altitudinem, ornamenta spectabimus. Romanorum aedificiorum altitudinem maximam facit Vitruuius: Cum recipere, inquit, non posset area plana tantam multitudinem, ad auxilium altitudinis aedificiorum res ipsa coegit deuenire. & Plinius cum de Vrbs magnitudine dixisset: Quo, inquit, si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto extimationem concipiat, fateaturque nullius Vrbs magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. & expressus Rutilius.

Exaudi genitrix hominum, genitrixque Deorum, Non procul a caelo per tua Tempia sumus.

Quibus significat altissimam in aera surrexisse Romanam Vrbs. Sed quanta ea altitudo? Augustus Princeps cum altitudinem aedificiorum coercere voluisset, & ambitionem, Strabone teste, ad septuaginta pedes reduxit. Esto palatia Principum, templa Deorum decretum hoc non feruarint, sint ergo multo altiora, pedes nimirum ducentos, id quod liberaliter concesserim; quid haec tota altitudo cum qualibet altitudine aedificiorum Templi? Nam sola Templi substructione pedes erat alta mille, cui altitudini, si addas turrim, quae pedes trecentos viginti septem alta erat; fiet altitudo pedum mille trecentorum viginti septem, quae decuplo maior est quacunque maxima Romana ambitione.

Transeamus ad amplitudinem, & ornamenta, in qua parte Romam plurimum excellisse tum auctores dicunt, tum opes, & ambitio Romana persuadent. Quisquid enim artificum insigniorum Graecia, aut Asia habuit, Romam euocabantur, ac praecipuus auctor Augustus fuit Romani decoris, ut iure gloriari potuerit marmoream reliquisse Vrbs, quam latericiam acceperat, ex Suetonio. Deinde Nero, cuius iussu in aenea Vrbs, Vrbs domus, auctore Tacito, non vni post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim erectae, sed dimensis vicorum ordinibus, & latis viarum spatijs, & additis porticibus, a quo tempore vsque ad Traianum Imperatorem ornamenta creuerunt. Vnde Plinius suo aeuo aedificia Romana orbis miracula appellat.

A Tarpeio exordiamur vel quia pulcherrimum, vel quia primum, & summum, vel quia Dei principis, vel demum, quia multa substructionum mole, & opibus, ac tempore pleraque praesentibus; alioqui Plinius vbi magnifica opera recenset, hoc omittit, immo irridet veteres, quod aggeris vastum spatium, Capitolij insanas substructiones mirabantur. Has Lucius Tarquinius Priscus incepit, sed fato sublatus, abfoluenda Superbo nepoti reliquit: qui substructiones eas circum collem fecit, dum praerupta eius adaequat, & ab imo solo ingentibus lapidibus muro educto suffulcit, complanat: denique in vertice, & fundamenta iacit; facitque eam amplitudinem Iouis templi, quae digna Deo, hominumque Rege

Vitr. l. 1. 1.

Plin. lib. 36.

Rutil.

Strabo.

ALTI TYDO

Templi & sub

structionis.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Aug. l. 1. 1.

Liuius. Diony.

HORATIUS Puluillus Consul Capitolium ornat. Cornelius Tacitus.

CAPITOLI consideratio & symmetria.

CAPITOLI circuitus.

CAPITOLI tria Tempia.

Plin. lib. 35. cap. 6.

Idem lib. 36. cap. 15. & 21.

AD CAPITOLIUM 100. gradibus ascendebatur.

Plin. lib. 33. cap. 6.

Liui. lib. 10.

AENEAE Capitolij limina & argentea vasa.

Idem. l. 29.

QVADRIGAE ex auro in Capitolio, & clypea ex argento inaurata.

Idem. l. 31.

Idem. lib. 34. cap. 3.

LAQVEARIA Capitolij inaurata, & tegulae aeneae inauratae.

PROCPPIUS DONARIA Capitolij. Sueton. in Augusto.

GEMMAE Plinius, quae fuerat prius Mithridatis Regis. Quo exemplo Caesar sex Dactyliothechas in aede Veneris consecrauit. Sex pocula myrrhina Pompeius Ioui Capitolino; quorum quodlibet octingentis talentis stetit. Lucia Augusta chrystalli myrrhina, & tabulam altissimam librarum circiter quingenta. Plutarchus ait in solam in aurationem Capitolio, fuisse consumpta duodecim millia talentorum. Cum Tarquinius impendisset in fundamento templi librarum argenti quadraginta millia, hoc est, talenta quadraginta supra sexcenta. fores auratae, & crassis laminis obductae, quae manserant vsque ad Honorij Imperatoris tempora, cum videlicet pecuniae inopia, inquit, Zosimus, mandauit Stylichio Duci, vt fores in Capitolio Romano,

Rege, inquit Liuius, quae Romano Imperio, quae ipsius etiam loci maiestate esset; Idque ex praeda Suesiae Pomaeriae, quae praeda quanta fuerit, Dionysius expressit: tantum, inquit, praedae reperit, vt quinque minae argenti obuenerint singulis militibus, decimae autem Dijs sacrae non minus quadringentorum talentorum: idem dicit Plutarchus. Pulsis deinde Regibus Horatius Puluillus Consul dedicauit ea magnificentia, quam immensae postea Populi Romani opes ornarent potius, quam auferent, inquit Tacitus. Haec de substructione. Audiamus Dionysium. Capitolij amplitudinem paucis perstringentem. Situm est, inquit, Capitolium in alta crepidine, habetque in ambitu octo iugera, sic vt latera singulorum ducentorum fere pedum sint, exigua longitudinis, & latitudinis differentia, nisi quod illam vincit vix pedibus quindenis. Qua parte frons eius Meridiem spectat, triplici columnarum ordine circumcingitur, ab alijs lateribus duplici. In ipso sunt tres cellae, media est Iouis Tonantis, quae marmoreis parietes habuit Lucullei marmoris ex Plinio, pauimentum sculpturatum, parietes marmoreis solidis glebis politis. Vtrimque vero, cella altera Iunonis, altera Mineruae: omnes sub eodem laqueari, eodemque tecto. Itaque totus circuitus pedum octingentorum. Frons spectabat Palatium, & forum Romanum, frequentissimam Vrbs partem, a qua, ex Tacito, centum gradibus ascendebatur. Columnas Lucius Sylla Athenis aduexit a templo Iouis Olympici ex Plinio. Haec de amplitudine, altitudo aedificij, pedum ducentorum.

Ad ornatum pergamus. Liuius, foeneratores aliquot, inquit, militari, & ex eo quod in publicum redactum est, aenea in Capitolio limina, & trium mensurarum argentea vasa in cella Iouis: Iouemque in culmine cum quadrigis Aediles posuerunt. Et iterum: quadrigae ex auro eo anno postae in Capitolio ab Aedilibus. Et alibi: Aediles multos pecuniarum damnarunt, & ex ea pecunia clypea inaurata in fastigio Iouis Aedis posuerunt. Quae clypea ex argento facta asserit Plinius; additque post euerfam Carthaginem laquearia in Capitolio inaurata. Quintus Catulus tegulas aereas Capitolij inaurauit primus; de quibus etiam Seneca pater: fastigiatis, inquit, supra tectis, auro puro fulgens praelucet Capitolium. quas tegulas Gensenus Vuandalorum Rex in Africam detulit, auctore Procopio. Donaria Iouis Capitolini multa, vnus Augustus vna donatione contulit in cellam Iouis sedecim millia pondi auri, & quingentis in gemmis apud Suetonium. Pompeius Magnus ante ipsum eam gemmam dedit, quam Dactyliothecam appellat Plinius, quae fuerat prius Mithridatis Regis. Quo exemplo Caesar sex Dactyliothechas in aede Veneris consecrauit. Sex pocula myrrhina Pompeius Ioui Capitolino; quorum quodlibet octingentis talentis stetit. Lucia Augusta chrystalli myrrhina, & tabulam altissimam librarum circiter quingenta. Plutarchus ait in solam in aurationem Capitolio, fuisse consumpta duodecim millia talentorum. Cum Tarquinius impendisset in fundamento templi librarum argenti quadraginta millia, hoc est, talenta quadraginta supra sexcenta. fores auratae, & crassis laminis obductae, quae manserant vsque ad Honorij Imperatoris tempora, cum videlicet pecuniae inopia, inquit, Zosimus, mandauit Stylichio Duci, vt fores in Capitolio Romano,

Quae auro magni ponderis erant obductae, ijs laminis spoliarentur. Iuppiter in Capitolio in aede Iouis Tonantis a Polycteto factus ex aere Corinthiaco; ibique etiam omnium Romanorum statuae ex aere, & Hercules aeneus translatus a Fabio Verrucoso Tarento. fecit etiam Spurius Caruilius Iouem in Capitolio victis Samnitibus sacra lege pugnantibus a pectoralibus eorum, ocreisque, & galeis. Amplitudo tanta erat, vt conspiceretur a Latino Ioue, ex reliquijs limae statuae suam fecit, quae erat antea pedes simulacri eius; Denique picturis erat Capitolium ornatissimum, & auro, teste Virgilio.

Hinc ad Tarpeiam sedem, & Capitolia ducit Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis. Quae omnia eo animo retuli, ne quis putet nos inuidia ductos contempsisse. Tamen Plinius magnifica Vrbs opera recensens hoc omiserit, cuius causam alibi assignat, quasi irridens antiquos, qui Capitolij insanas substructiones mirabantur. Haec de Capitolij ornamentis, quae maxima fuisse non negauerim. Verum eam molem licet ornatissimam cum aliqua Salomonici Templi parte comparare ne dignamur quidem. Itaque vna porticu domus Regiae comparabitur, quam Sacrae literae domum saltus Libani vocant, cuius magnificentia merito stuporem sapientissimae Reginae Saba incussit, vt auctor est Iosephus. In qua Domo exponenda non mediocrem diligentiam posuit facer Textus. vt cognoscatur quanta cum maiestate, symmetria, opumque prodigalitate construeretur. Aedificauit quod domum saltus Libani centum cubitorum longitudinis, inquit, pedum scilicet ducentorum sexaginta duum, & quinquaginta cubitorum latitudinis, pedum nimirum centum triginta vnus, vt circuitus fuerit pedum septingentorum octoginta sex, & triginta cubitorum altitudinis, pedum videlicet septuaginta quinque. Iam praeterquam quod etiam pro fundamentis lapides pretiosissimi iecit Salomon, Iosephus vocat illud aedificium supra quam credi potest, celebre, cooperante Deo: licet enim multum magnificentiae cederet Templo, non enim Deo struebatur; facta tamen est pro dignitate Regis, ac gentis, tam magna, & pulchre condita, capax multitudinis, quae eo peteret; opere Corinthiaco, additis postibus cum valuis caelatis ad ornamentum loci simul, ac monumentum: omnia erant incrustata pretioso marmore, quod a locis eo nomine celebribus exportari fecit Salomon. Sculptorum ibi mirabile artificium ostentabatur, in quo effictae erant variae arborum, ac plantarum species, frondibus, ac folijs tanta subtilitate expressis, vt agitari viderentur, cetera omnia varijs picturis erant ornata. In cubiculis, aulis, porticibus multa erant triclinia auro referta, vt quae aurea suppellestiale ad omne Regis ministerium erant instructa. vno verbotum aedificium e marmore constabat candido, & pretioso, lignis cedrinis, & abiegnis, auro, & argento, gemmisque pretiosissimis; dispositis domo etiam per parietes varijs lapillis auro inclusis. Quod vero spectat ad expensa duodecim talentorum millia in Capitolino templo deaurando, cui fiet verisimile? Certe nostro Radero, eruditissimo quidem viro minime visum fuit. Quippe cum assentantium mendacia proposito exemplo Martialis persequeretur; vix tandem admittit tantundem impensum fuisse in vniuerso instaurando Capitolio, quod igne fuerat absumptum. Hic enim

Plin. l. 34. c. 2. STATVAE aeneae, & marmoreae in Capitolio. Idem c. 5. Idem c. 7.

Plin. lib. 35. cap. 10.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

DOMVS SALVTUS Libani laudatur.

enim quem dixi Traiani assentator Iouem Domitiani pauperem appellat, Traiani diuitem ac beatum; cum tamen paulo ante Flauiae gentis aurea testra praedicasset :

Omnes, inquit, cum Ioue nunc sumus beati, At nuper, pudet, at pudet fateri, Omnes cum Ioue pauperes eramus.

Sed & Virgilius aurea dixit Capitolia propter inaurata eiusdem testra.

Hinc ad Tarpeiam sedem, & Capitolia ducit, Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis.

Sed demus libere Plutarcho, tantundem in deaurando templo infumptum, nec minus quam à Tarquinio praeterea : quid haec sunt coram illis, quae certo scimus expensa fuisse in domo regis? Vnius anni tributa sexcentorum sexaginta, sex talentorum auri in peltas, & scuta, huius nostrae domus ornamenta, data fuisse ostensa sunt : quae si duodecies multiplicentur, fient argenti talenta duo, & nonaginta supra septem millia, nongentia. Haec si duplices fient Attica talenta quindecim millia nongenta octoginta quatuor : quae utramque summam priorem longe superant.

Quod si idem tributum totos tredecim annos, quibus aedificatio domus regiae perdurauit, in eiusmodi fabricae fuit infumptum, vt aliàs ostensum est; cuiuslibet esse poterit in promptu, quot, & quanta Romanorum aedificia Tarpeiano superaddita ab vna domo Salomonis infinitis partibus superentur; nisi forte & omnia simul.

Conferrem haec omnia cum Capitolio, nisi lippis etiam, & tonforibus pateret, quantum haec fabrica Salomonis antecellat. Quomodo enim pauca Capitolij ornamenta cum infinitis vasis aureis Regiae supellectilis conferri possunt? gemmae ibi multae: Domus haec tota gemmis auro inclusis fulgebat. Tegulae ibi aeneae, sed inauratae: nostrarum tegularum aes, ne auro quidem cedebat, siue valorem, siue splendorem, consideres, parietibus Tyburtini lapidis erat exstructum Capitolium: nostra domus Pario lapide candidissimo. Scuta ibi quaedam argentea, inaurata: in aula saltus Libani aurea scuta ducenta, & trecentae peltae aureae, quarum pondus erat immensum. Adde nunc pharetras aureas, aurea item arma, quibus ea Domus munita simul, & ornata existebat.

Iam vero Neronis domus aurea bellum Templo nostro inferre videbitur amplitudine, ornamentis, opibus: sed illa omnia nihili faciet quicumque nostra cum illis conferet. Certe Nero excitato Urbis incendio, aedibusque plurimum conflagratis, vsus, vt loquitur Tacitus, patriae ruinis extruxit domum à Palatio Exquiliasvsque, & radices montis Caelij, quam primo transitoriam, mox incendio absumptam restitutamque auream nominauit. Tanta illius amplitudo, vt in ea arua & stagna, in morem folitudinum syluae, & aperta spatia, & prospectus. Illius vestibulum fuit, in quo nunc Amphiteatrum, tunc vero Colossus centum viginti pedum stabat, ipsius effigie. Tanta fuit laxitas domus vniuersae, vt porticus triplices milliarias haberet. Item stagnum maris instar, circumseptum aedificijs ad vrbium speciem: rura insuper aruis, atque vinetis, & pascuis, siluisque varia cum multitudine pecudum, atque ferarum, tanta vt vocari iure potuerit tota Roma. vnde Plinius: Bis vidimus, inquit, Urbem totam cingi domibus Principum Caij, & Neronis, & huius

666
12
1332
666
7992
2
15984

TOTA SV-
pellex fal-
tus Libani ex
auro, & alia
ornamenta.

SCVTA ET
peltae ex auro
domus saltus
Libani.

DOMVS AV-
reae Neronis
consideratio,
Tacitus l. 15.
Ann.

AMPLITVDO
domus aureae.

Sueton. in
Nerone c. 31.

Plin. lib. 36.
c. 5.

quidem, ne quid deesset, aurea. Vt merito de ea dixerit quidam :

Roma domus fiet, Veios migrate Quirites; Si non & Veios occupet ista domus.

Legendi sunt etiam Cassiodorus, & Tacitus. Confirmantur haec omnia ex Martiale, qui post dirutam eam domum cum Tito loquens ait.

Hic ubi sydereus propius videt astra Colossus, Et crescunt media pegmata celsa via. Martial. l. 1. Epigr. 2.

Inuidiosa feri radiabant atria Regis, Vnaque iam tota stabat in Vrbe domus.

Hic ubi conspicui venerabilis Amphitheatri Erigitur moles, stagna Neronis erant.

Hic ubi miramur velocia munera Thermas, Absulerat miseris testra superbus ager.

Claudia diffusas, ubi porticus explicat umbras, Vltima pars aulae deficiens erat.

Reddita Roma sibi est, & sunt te praeside, Caesar, Delitiae populi, quae fuerant Domini.

Tanta igitur erat amplitudo domus, siue potius Urbis Neronianae. Ad ornamenta transeamus. Tacitus: In qua, inquit, domo, aut perinde gemmae, & aurum miraculo essent solita pridem, & luxu vulgata, quam arua, & stagna. Et Suetonius: in ceteris partibus cuncta auro lita, distincta gemmis, vnionumque conchis erant; coenationes laqueatae tabulis eburneis versatilibus, vt flores ex fistulis, & vnguenta defuper spargerentur. Praecipua coenationum rotunda, quae perpetuo diebus, ac noctibus vice mundi circumageretur. In eadem domum inclusit Nero Fortunae Templum, quod ex lapide Sphengite aedificatum erat. Vnde Plinius: Nerone principe repperus est lapis in Cappadocia, duritiamarmoris candidus, atque translucens, etiam qua parte fuluae incidèrant venae, ex argumento Sphengites appellatus: hoc construxit Aedem Fortunae à Seruio Rege sacratam, aurea eam complexus. Quare etiam foribus clausis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio, quam specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. De eodem lapide Suetonius in Domitiano: Domitianus, inquit, anxius & sollicitus, ne illorum, quos sua crudelitate offenderat, coniuratione opprimeretur, porticibus constructis, parietis lapide Sphengite distinxit, vt eius splendore, per imagines, quidquid à tergo fieret prouideret. Denique in solarij domus aues ex argento mirabili opere sculptas posuit, quas volare diceres ex Plinio. ex ea.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

Annalium. Sueton. citatur.

ORNAMEN-
ta domus Ne-
ronianae.

Tacit. lib. 15.
Annalium.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

Sueton. citatur.

ibi triplices; in nostro non defunt: Incrutatatae ibi lapidum pretiosorum: hic nulla. Lapidem enim pretiosissimum, & maximi parietem totum crassitudine pedum circiter duum & viginti complectuntur. vniones ibi multi, sed nostris multo pauciores: lapilli enim preciosissimi auro & argento inclusi totam porticum nostram exornabant. Fortunae templum ibi ex lapide Sphengite, sed licet eximij sit splendoris, exigui tamen est pretij, si cum Pario lapide conferatur. Adde nunc infinitas gemmas praelucens in tota porticu, aues ibi ex argento in solarijs; quid mirum in nostra porticu, imo tota Hierosolyma argenti nullum erat pretium, adeo omnia praefulgebant auro. Smaragdus ibi positus ad spectandum idoneus; hic pretiosissimae gemmae conculcabantur. Itaque omni ex parte vna Gentium porticus à Salomone constituta Neronis domum ita superat, vt, si illa aurea dicta est, haec gemmae dici possit. Et si Nero cum domum illam absoluit, haec tenus comprobasse dixit, se hominem tandem habitare caepisse: Salomon cum domum hanc absoluit, Deum in terris habitasse merito gloriaretur est. Ergo ne putandum est, inquit, quod vere Deus habitet super terram? si enim caelum, & caeli caelorum te capere non possunt, quanto magis domus haec, quam aedificauit? Et reuera ita factum est; Nebula enim impleuit domum Domini, & non poterant sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam: impleuerat enim gloria Domini Domum Domini.

Ad Thermas transitum faciamus. quae Romae multae, sed primariae Antonini, & Diocletiani: quarum amplitudo ex ruinis vtrumque apparet. Vnde non immerito Ammianus; La-uacra, inquit, in modum prouinciarum extructa; ac si non vrbes modo, sed prouincias aculebantur, varijs aedificijs. Et Spartianus de Caracalla loquens: reliquit inquit, Thermas sui nominis eximias, quarum cellam seleurem Architecti negant posse vlla ratione fieri, nisi qua facta est: nam ex aere, vel cupro cancelli erant, quibus concameratio tota concreta est, & tantum est spatij vt ad ipsum potuisset fieri negent docti mechanici. Illas sic breuiter Olympiodorus describit.

λειτουργία παμμεγέθη, αἰδὲ ἀντωνιανῶν οὗτοι καλοῦμεναι, εἰς χρεῖαν τῶν λεομένων καθέρας ἔχον παρασκευάσμεναι χιλίας ἑξακοσίας, ἐκ μαρμαρῶν κατασκευάσμεναι ἑξῆς, αἰδὲ Διοκλητιανῶν ἑγγυὲς διπλαστές. Hoc est: erant lauacra publica ingentia, sicut Antonianae Thermae factae in vsu lauantium. Sellas vel folia habebant mille sexcentas è polito marmore factas; Diocletianae autem bis tantum, nimirum ter mille ducentas: vt totidem homines simul inibi lauari potuerint. Sellas autem quas Olympiodorus καθέρας appellat, alio nomine ἐμβαταὶς vocant Graeci, quòd in eas lauandi causa descenderent. Hoc balneare folium Augustus apud Suetonium Hispanico verbo dixerat appellat. Solia vero huiusmodi, ita magnifice extructa erant, vt in eis fas esset sedere, nate, stare; quorum inuentio à Dione tribuitur Maecenati. In ijs, praeter earumdem Thermarum corpus, cellae, piscinae capaces, & longaeporticus xisti, nemora, sphaeristeria consistebant. Ecce tibi dictarum Thermarum magnitudinem, de qua etiam Sidonius, & alij multa dicunt. Et Seneca: Pauper tibi videtur, ac fordibus, nisi parietes marmoreae, ac pretiosis orbibus refulerent: nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Antoniae Thermae factae in vsu lauantium. Sellas vel folia habebant mille sexcentas è polito marmore factas; Diocletianae autem bis tantum, nimirum ter mille ducentas: vt totidem homines simul inibi lauari potuerint. Sellas autem quas Olympiodorus καθέρας appellat, alio nomine ἐμβαταὶς vocant Graeci, quòd in eas lauandi causa descenderent. Hoc balneare folium Augustus apud Suetonium Hispanico verbo dixerat appellat. Solia vero huiusmodi, ita magnifice extructa erant, vt in eis fas esset sedere, nate, stare; quorum inuentio à Dione tribuitur Maecenati. In ijs, praeter earumdem Thermarum corpus, cellae, piscinae capaces, & longaeporticus xisti, nemora, sphaeristeria consistebant. Ecce tibi dictarum Thermarum magnitudinem, de qua etiam Sidonius, & alij multa dicunt. Et Seneca: Pauper tibi videtur, ac fordibus, nisi parietes marmoreae, ac pretiosis orbibus refulerent: nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

Plin. lib. 36. c. 15.

PORTICVS
Gentium su-
perat domum
auream Nero-
nis.

3. Reg. 3.
V. 27.

V. 10. & 11.

Ammian.

THERMA-
rum amplitu-
do, & capaci-
tas.

Spartia.

Olympiodo-
rus.

SELLAE IN
Thermis An-
toninis 1600
Diocletiani
vero 3200.

Suetonius in
August. cap.
82.

Dio.

Seneca.

THERMA-
rum ornamen-
ta, ex argento,
auro, gemmis,
statuis, colum-
nis.

FORTVNAE
Templum ex
lapide Sphen-
gite.

Plin. l. 36.
c. 22.

LAPIDIS
Sphengitis cla-
ritas.

Sueton. in
Domitiano
cap. 14.

Plin. lib. 37.
cap. 2.

COMPARA-
tur domus Ne-
ronis cum
Porticu Gen-
tium.

GLORIA QVAE

CVM RELIQUIS ROMANIS

miraculis collata magna esse

videbatur, est certe minima,

si cum gloria secundae

domus conferatur.

Cap. LXV.

FORA ROMANA 17. praecipua 4.

FORI ROMANI pulcherrimo do.

Strab.

Vitr. lib. 5. cap. 1.

FORI PORTICUS duplices.

FORA OBlonga aliquantum.

Stat. in equo Domit.

FORVM IVlij Caesaris. Suet. in Caesare.

Plin. lib. 36. c. 15.

Cassius.

FORVM Augusti. Plin.

STATVAE in foro Augusti.

Ouid. 5. Fast.

Suet. in Augusti. c. 1. Velleius l. 2.

Pausan.

ERVm omnia Urbis Romanae ornamenta nihili facit Plinius, dum ea cum foris confert. ea autem in vniuersum septemdecim fuerunt, quorum praecipua, Romanum, Iulium, Augustum, Traianum. Illud Romulus instituit inter Capitolium, & Palatium, sic vt templa vtriusque imminerent, & aliae in ambitu structurae, sub initium nuda planities. Tarquinius Priscus ornauit, & porticibus cinxit, alij varia ornamenta addiderunt. Vnde Strabo cum Campum Martium multum laudasset: quae omnia, inquit, si quis viderit, dicat, censetque reliquam urbem, non nisi additamentum huius esse, & idem: Si in forum vetus deinde progressus alia alijs haerentia, & consequentia videat; basilicas, porticus, templa; is facile priorum obliuiscatur. Fora in vniuersum sic Vitruuius describit: Graeci in quadrato amplissimis, & duplicibus porticibus fora constituunt, crebrisque columnis, & lapideis, aut marmoris epistylis adornant: & supra ambulationes in contignationibus faciunt: atque haec ipsa Romani; nisi quod non quadrata aequaliter, sed oblonga magis faciant; nec nisi tertia latitudinis parte. sed nec columnas tam crebras interponunt. Haec de amplitudine in vniuersum.

Veniamus ad ornamenta. Staius quaedam recensuit in equo Domitiani, qui ex aere colossaeum illum, & se in sefforem constituit in hoc foro. Quae super imposito moles gemmata colosso, Stat latium complexa forum.

Non quod gemmis ornatus ille colossus, sed quod instar gemmarum nitens fuerit ob aurum. In medio fori aedes Iulij. De Iulio autem foro Suetonius ait: à Caesare adhuc Proconsule Galliae, & priuato inchoatum ex manubijs. Vnde forum Pyramides Regum miramur opera, cum solum tantum foro extruendo festertium millies Caesar Dictator emerit. Cassius vero pulcherrimum illud Romano facit. Augusti vero Forum inter maxima operum Plinius collocat, & praeter porticum ex more ad latera in altero ordine omnes Reges Latinos à Principe Aenea posuit, in altera Romanos Reges, vel Duces, inter quos se ipsum. Ouidius de Marte in medio foro.

Hinc videt Aeneam oneratum pondere sacro, Et tot Iuliae nobilitatis auos. Hinc videt Iliadem humero ducis arma ferentem, Claraque dispositis acta subesse viris.

Et Suetonius: Statuas omnium Ducum triumphali effigie in vtraque fori sui porticu dedicauit. Augustus, inquit Velleius, praeter Hispanias, aliaque gentes, quarum titulus forum eius praenitet &c. addidit etiam Deorum statuas. Nam Pausanias Mineruae alicae signum, inquit, ex e-

bore totum in aditu fori Augusti stetit, eaque occasione ipsum, & reliquos Principes pleraque ornamentorum talium vndique euexisse, & ad opera sua exornanda traduxisse. Et Lampridius, statuas colossas, vel pedestres nudas, vel equestres Imperatoribus in foro Neruae locauit, omnibus cum titulis, & columnis aureis, quae gestorum ordinem continerent, exemplo Augusti, qui summorum virorum statuas in foro suo è marmore collocauit, additis gestis. Pausanias: Romanis, inquit, forum, quod & magnitudine, & apparatu instar miraculi exhibet tectum, & camerationem aeneam.

Traianum denique forum singularem sub caelo structuram Ammianus appellat, & numinum affensione mirabilem: Gigantaeos contextus nec relatu affabiles, nec rursus mortalibus appetendos. Et Cassiodorus, Traiani forum, inquit, vel sub assiduitate videre, miraculum est. In cuius medio columna pedum centum viginti octo, quae nunc extat, & praestantissimi principis res gestas mirabili opere insculptas demonstrat. In vestigijs porticum, quae columnae altitudini non cedebat, ponit Aulus Gellius simulacra circumquaque inaurata equorum, ac signorum militarium. ibi templum, & equum aeneum, vel colossium posuit Publius Victor, de quo etiam Ammianus. Statuarum multitudinè Sanctus Augustinus infnuat, numerari posse negans, Romanorum deos, indigenas, alienigenas, caelestes, infernos, marinos, fontanos, pluuiiales, certos atque incertos.

Iam quid quodlibet ex his foris cum vna Israelis porticu, castelloque sibi adhaerente? quorum circuitus est pedum mille, altitudo pedum ducentorum triginta quinque, columnarum ordine tres ex preciosissimo marmore, quarum crassitudinem nulla fere Romana exaequabat. Quid trecentae statuae marmoreae cum ijs lapidibus, quos pretiosos appellant sacrae literae, quorum longitudo est pedum sexaginta quinque; vt ex eorum vnoquoque colossus maximus fieri poterit è pario, pretiosissimoque marmore. Quid aenei colossi vel statuae cum infinito vasorum numero, quae altari deputantur, ac reliquis culinarum ministertijs, quorum quidè materiae pondus, non erat; quippe cum Sacris literis attestantibus numerus magnitudinem vinceretur, eius vero pretium ab auri certe pretio, & aestimatione minime vincebatur. Quid si adderes argenteas portas, & fenestrarum crates, candelabra item argentea, quae in his porticibus aliquando poni solebant, vt lumen noctu praeferrerent vigilanti, & excubanti vniuerso Israel? Quid si reliqua enumeres aurea & argentea vasa propemodum infinita, quae ad Sacra peragenda vndique conferebantur?

De Pantheo quod toto orbe celebre est, hodieque Romae extat, etsi ornamentis omnibus expoliatum, ne ideo praetermississe videamur, quod nostro formosius sit, aliquid dicendum est. Illud autem à Marco Agrippa Augusti genero, in tertio Consulatu suo, biennio post perfectum: dictumque Urbis Anno septuagesimo vigesimo nono, ex Dione, omnibus dijs, vt indicat nomen ipsum: Graece enim πανθεον omnium deorum est. Athenis enim simile templum erat, quod vocabatur commune deorum Templum, ex Pausania, & Romae festum commune dijs omnibus; vnde dies pandicularius; & communicarius, qua de re Festus. Praecipuae in eo statuae Iouis vltoris, cui

tem-

Lamprid. in Alexandro.

TECTVS ET Cameratio fori Romani aeneam.

Ammian.

Cassiod.

COLUMNAR in foro Traiano altitudo.

Aul. Gell.

SI MVLA-cra inaurata in foro Traiano, eorumque multitudo.

Ammian. S. August. lib. 3. de Ciuit. cap. 12.

QVOD LIBet ex foris cum porticu & castello comparatur, & superatur.

ORNAMENTA multa in porticibus Israelis.

PANTHEON vrbis Templum: a quo extructum.

Diod.

Festus.

STATVAE in Pantheo.

Macrob. in Saturn. lib. 3. c. 16.

Plin.

PANTHEI symmetria circuius, altitudo.

COLUMNAR in Pantheo ex lapide Aegyptiaco 18.

Plin. lib. 34. v. 3.

COLUMNAR in delubris Panthei.

T E C T V M aeneum.

PANTHEON confertur cum vna porticu Israelis, & superatur.

THEATRVM Scauri opus omnium maximum.

Plin. lib. 34. c. 7. l. 36. c. 2. & 15.

THEATRVM Scauri confideratio, & partes.

SIGNA AENEAE in theatro Scauri 3000. THEATRVM Scauri capiebat hominum 80000.

THEATRVM Scauri cum atrio vno vix comparatur, & superatur.

templum Plinius dicatum facit, Martis item, & Veneris, in cuius auribus appensas, ait Macrobius, margaritas, quarum pulchritudinem describit, quasque Cleopatra in auribus gestabat, monstrosae magnitudinis, pretio ducenties festertium. Caesaris item Iulij statua; & Augusti, quibus addidit Agrippa suam. Plinius hoc templum inter pulcherrima ponit, & Architecti ad eam admirantur, vt vocent absolutissimum opus, & exemplar consummatae Architecturae. Latitudo, longitudo atque altitudo par est, pedum centum quinquaginta octo, crassitudo parietis circularis lateritij, qui tamen nec solidus est, pedum duorum, & viginti cum quinquaginta octo sexagesimis quintis. Itaque linea quae extimam templi superficiem cum porticu ambit, est pedum septingentorum circiter. Columnae in porticu viginti octo ex lapide Aegyptiaco easdem fere cum nostris crassitudinis, altitudine pedum quadraginta cum triginta sex sexagesimis quintis, Earumque capita Syracusana facit Plinius. In interioribus autem delubris columnae totidem minores multo. Ad templum ascendebatur gradibus septem: operum erat tectum tegulis aeneis praegrandibus, quarum multas vidimus hac nostra tempestate deponi.

Iam vero conferre Templum hoc cum aliqua ex nostri Templi porticibus Israelis vix possum: vt cumque tamen conferamus. Panthei parietes lateritij; opus nostrum marmoreum secundum totam crassitudinem, quae pedum est paullo plusquam sexdecim: Columnae in nostra porticu centum viginti, praeter parasitatas interiores ex pario lapide saepe à nobis laudato. Porticus nostrae circuitus pedum septingentorum, quinquaginta, altitudo vero pedum centum sexaginta quinque. Praeter ornamenta infinita saepe à nobis allata, auri, & argenti rerumque pretiosissimarum, quarum ne vestigium quidem fuisse scimus in Pantheo Agrippae.

Omittimus hic Scauri opus illud inanitatis plenissimum, temporarium nimirum Theatrum, quod vix vno mense futurum erat in vsu, de quo sic Plinius. Marcus Scaurus fecit in Aedilitate sua opus omnium maximum, quae vnquam fuerit humana arte facta, non temporaria solum mora, sed etiam aeternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit, scena ei triplex altitudine, trecentarum sexaginta columnarum: ima pars scenae è marmore fuit, media è vitro; inaudito etiam postea genere luxuriae summae tabulis inauratis columnae; imae duodequadragenum pedum. Signa aenea inter columnas fuerunt tria millia numero: Caeca ipsa caepit hominum octoginta millia, sed & reliquos apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, ceteroque corragio fuit, vt in Tusculanam villam reportatis, quae superfuerunt quotidiani vsus delicijs, incensa villa ab iratis seruis concremarentur ad festertium millies. Marmoreos parietes habuit non facile dixerim. Itaque columnae marmoreae fuerunt centum viginti, totidem ex vitro, totidem ex tabulis inauratis. Praeterea inquam haec omnia, tum quia inanis quaedam omnium rerum profusio potius, quam liberalitas est appellanda: vitia autem laudanda non sunt, tum quia multis partibus superantur ab vno ex atrijs nostris Israelis, dempta porticu vna, quo pars haec Theatri formam imitetur. Dubitat Plinius an parietes è solido marmore fuerint in scena.

Scauri nos certissimum habemus parietem nostrum è pretiosissimo marmore pario fuisse. Columnae ibi marmoreae centum viginti: in atrio nostro columnae, quas alias retulimus, quarum vna quaeque vniuersum forte theatri opus aestimatione superat. Quinquaginta è vitro ibi columnae; nullae quidem in nostro fuerunt, cum vitri nullum esset pretium, vbi ne argentum quidem aestimabatur. totidem ex tabulis inauratis, sed trabes nostrae cedrinae pene infinitae, infinitis etiam partibus columnas illas antecellunt; quarum minima longitudo est pedum octo triginta, Statuae ibi aeneae tria millia numero: multo plura nobis ex auro, vel argento candelabra ad nocturnas tenebras fugandas; aliae vasa aurea, & argentea infinitae magnitudinis, & pretij. Nemo autem putet saepius nos eadem ornamenta iterasse: tot enim, tantaque fuerunt, vt in multas partes diuisa multis locis pleraque eorum aptari poterint.

Tom. 2. Explanat. Pars 2.

Aquarum similiter ductus orbis miracula Plinius appellat. vnu eorum sic ab eodem describitur. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à Caio Caesare, & peracti à Claudio; quippe à quadragesimo lapide ad eam excelssitatem, vt in omnes Urbis montes eleuarentur. Erogatum in illud opus festertium ter millies. Quod si quis diligentius aestimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spacioque aduenientium extractos arcus, montes perfossos, conualles aequatas; fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Frontinus eum excelssitatem dicit in aliquibus locis esse pedum centum nouem.

Magni ducenda sunt haec? non nego, sed ea, quae sacrae literae de aquarum ductibus, & piscinis Salomonis affirmant, tamen paucis verbis maximi facienda sunt. Magnificauit, inquit, idem Salomon opera mea, aedificauit mihi domos, & plantaui vineas, feci hortos, & pomaria, &c. & extruxi mihi piscinas aquarum. Quae piscinae, quantae, & quam magnifice fuerint extructae non solum innuunt maximi Regis opes, & sapientia, verum etiam id, quod in Nehemiae libro legimus: vbi piscina vocatur, quae grandi opere constructa est. de qua nos suo loco.

Plura qui desiderat de prodigijs piscinis, & aquarum ductibus à Salomone, plusquam Regia maiestate constructis; consulat Iosephum, qui passim de ijs agit, & ea, quae nos alibi diximus.

Amphiteatri Titiani consula facies, & formam vere informis, lacera nimirum, & dirupta egregij operis vmbra, & cadauer esse videtur; vnde nec silentio praetereunda, cum praesertim inter prima Romanorum opera ponant Auctores, qui de eo scripserunt. Locis erat ludicrae voluptatis, ita Graecis dictum, quia gradus circum vndique, & sedilia continenter disposita ambabant in orbem. Arena etiam dicebatur, quia hic locus desubulari solebat, & arena sterni in vsu pugnae; ne lubricus fieret ob nimiam sanguinis effusio nem: aliquando ex raso marmore arena fiebat, Nero princeps chryfocola strauit, minio Caesari etiam faceret illud dementiae monstrum, solidata Tyburtni lapidis compage, tanta

Aaa 3 alti-

AQUARVM ductus Romae Plinius miracula vocat.

AQUARVM ductus mirandi.

Eccles. 2. v. 4.

AQUARVM ductus Salomonici multo mirabiliores.

Nehem. 3. v. 16.

AMPHITEatri Titiani.

AMPHITEatrii.

AMPHITEatrii.

AMPHITEatrii.

AMPHITEatrii.

AMPHITEatrii.

AMPHITEatrii.

Amniam. altitudine vt aegre visio humana contingat, inquit, Amniam. Serlius qui illius partes descripsit excellitatem facit palmorum Romanorum circiter ducentorum sexdecim, pedum...

Omnis Caesareo cedat labor Amphiteatro; Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Illius forma rotunda non est, sed porrecta, magis paululum, & oblonga, habetque porticus fornicatas eiusdem figurae duas contiguas in imo solo, quae aedificium ambiunt vniuersum...

quarum vna alteri superstructa est, vt omnes sint octo. Consulendus Lypsius hac de re. Eam molem nos, non minoris, quam antiqui facimus, non tamen dignam cum vno integro ex atrijs nostris aliqua ratione conferre; siue amplitudinem consideres, siue altitudinem, siue demum materiam, & ornata: in his enim omnibus mille partibus Amphiteatri moles ab atrio nostro superatur.

Conferatur igitur cum atrio quidem, sed sublatis quatuor castellis angularibus; tamen si ea pars, quae superest, Amphiteatri superbam molem exsuperet. Huius enim materiam Tyburtinus lapis parauit, nostrae fabricae notissimus Parius lapis. Circuitus Amphiteatri pedum circiter mille octingentorum, nostrae pedum duorum millium. illius altitudo pedum centum quinquaginta octo, huius vero est pedum ducentorum viginti quinque, praeter infinita alia ornamenta, quae sicut ibi non sunt; ita si in nostro numerare velimus, longum esset.

Abfoluimus iam vniuersa orbis miracula, & prodigiosa Vrbs Romanae moles, eorumque altitudinem, amplitudinem, ornamenta, opes accurate considerauimus, & gaudemus mirum in modum luce ipsa clarius innotuisse pene omnia Orbis, & Vrbs prodigia; licet non ab vno, sed multis Regibus, & Imperatoribus constructa, & longissimi temporis intervallo, & totius Asiae, & Europae impendijs, non fuisse nihilominus tanta, quin ab illustrissimo monte Moria comprehenderentur, etiam si multo maiora fuissent; si amplitudinem consideres, & altitudinem: si vero ornamenta auri, & argenti, lapidum pretiosorum, & gemmarum intuearis, longissime quidem abesse videbis illa a maiestate Templi Salomonis, qui vnus viginti annorum spacio omnia enumerata aedificia perfoluit ea magnificentia, vt quidquid

roto terrarum orbemagnum, quid quid decorum inueniri potuerit, confluisse in montem Moriam visum sit. Itaque non immerito quemlibet sacri Templi lapidem magnitudinis immensae, & pretij singularis miraculum fuisse censere debemus: vt cetera orbis aedificia coram Templonostro, veluti faculae quaedam splendidissimo Solis splendore oppositae splendere minime videantur.

Et reuera neque nos omnia aedificia Salomonis spectauimus, omisimus enim Vrbes ab eo aedificatas, quas etiam sacrae literae magnas appellant. Omisimus hortos, & pomaeria, de quibus in Ecclesiaste Salomon gloriatur. Domum etiam Reginae, & multa de domo Regia, vias omnes, quae ex vniuerso Israelitico regno Hierosolymam, Regiam sedem, deducebant, nigra silice stratas, in quibus omnibus confruendis thesauri vim immensam profudit. Imo vero in ipso Templo aliqua sunt aedificia, cum quibus nihil ex prophanis habuimus, quod comparare possemus: Sanctam enim Domum, quae complectitur vestibulum, Sanctum, & Sanctum Sanctorum cum aliquo profano aedificio conferre erubimus, & timore quodam, ac reuerentia permoti ita refugimus; vt in eam, quae diuinae maiestatis index erat, ne mentis quidem aciem intedere, ne dum oculos corporis, illius enim splendore auertebantur, ausi sumus. Quemadmodum de materiali illo Templo Iosephus affirmat, quod adeo splendens erat, vt instar Solis oculorum aciem auerteret. Sileant igitur Barbara totius orbis miracula, vt iisdem pene verbis concludam, quae huic collationi exordium dederunt, tot saeculis decantata: Romanae Vrbs prodigiosa moles, ne hircere quidem audeant coram Salomonico Templo.

Illud postremo notandum est tantam Salomonici Templi magnificentiam, opes, & gloriam, a nobis designatam quidem, non tamen pro dignitate laudatam, & suis numeris absolutam vndequaqua cedere alteri Dei Templo, de quo Aggaeus sanctissimus Vates. Et erit, inquit, gloria domus istius nouissimae plusquam primae: Tanta enim est secundi Templi gloria vt ad id vniuersum sit indicare, posse vilo vnquam tempore superari. Itaque haec omnia quae de priori Templo diximus, si quis legerit, dicat, censeatque reliquum orbem vniuersum, non nisi additamentum huius Templi fuisse. At si in secundam, & nouissimam Domum oculos, animumque conuertat, & magnificentiam longe maiorem, quam sequentibus capitibus dicturi sumus, contempletur; is facile prioris Templi obliuiscatur, & omnium, quae viderat in priori, licet augustissimo Salomonis Templo.

Abfoluimus iam vniuersa orbis miracula, & prodigiosa Vrbs Romanae moles, eorumque altitudinem, amplitudinem, ornamenta, opes accurate considerauimus, & gaudemus mirum in modum luce ipsa clarius innotuisse pene omnia Orbis, & Vrbs prodigia; licet non ab vno, sed multis Regibus, & Imperatoribus constructa, & longissimi temporis intervallo, & totius Asiae, & Europae impendijs, non fuisse nihilominus tanta, quin ab illustrissimo monte Moria comprehenderentur, etiam si multo maiora fuissent; si amplitudinem consideres, & altitudinem: si vero ornamenta auri, & argenti, lapidum pretiosorum, & gemmarum intuearis, longissime quidem abesse videbis illa a maiestate Templi Salomonis, qui vnus viginti annorum spacio omnia enumerata aedificia perfoluit ea magnificentia, vt quidquid

roto terrarum orbemagnum, quid quid decorum inueniri potuerit, confluisse in montem Moriam visum sit. Itaque non immerito quemlibet sacri Templi lapidem magnitudinis immensae, & pretij singularis miraculum fuisse censere debemus: vt cetera orbis aedificia coram Templonostro, veluti faculae quaedam splendidissimo Solis splendore oppositae splendere minime videantur.

Et reuera neque nos omnia aedificia Salomonis spectauimus, omisimus enim Vrbes ab eo aedificatas, quas etiam sacrae literae magnas appellant. Omisimus hortos, & pomaeria, de quibus in Ecclesiaste Salomon gloriatur. Domum etiam Reginae, & multa de domo Regia, vias omnes, quae ex vniuerso Israelitico regno Hierosolymam, Regiam sedem, deducebant, nigra silice stratas, in quibus omnibus confruendis thesauri vim immensam profudit. Imo vero in ipso Templo aliqua sunt aedificia, cum quibus nihil ex prophanis habuimus, quod comparare possemus: Sanctam enim Domum, quae complectitur vestibulum, Sanctum, & Sanctum Sanctorum cum aliquo profano aedificio conferre erubimus, & timore quodam, ac reuerentia permoti ita refugimus; vt in eam, quae diuinae maiestatis index erat, ne mentis quidem aciem intedere, ne dum oculos corporis, illius enim splendore auertebantur, ausi sumus. Quemadmodum de materiali illo Templo Iosephus affirmat, quod adeo splendens erat, vt instar Solis oculorum aciem auerteret. Sileant igitur Barbara totius orbis miracula, vt iisdem pene verbis concludam, quae huic collationi exordium dederunt, tot saeculis decantata: Romanae Vrbs prodigiosa moles, ne hircere quidem audeant coram Salomonico Templo.

EX AGGAEI CAPITULO

SECVNDUM.

VII. Haec dicit Dominus exercituum: Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo caelum, & terram, & mare, & aridam.

VIII. Et mouebo omnes Gentes: ET VENIET DESIDERATVS cunctis Gentibus: & implebo domum istam gloria, dicit Dominus

exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius nouissimae plusquam primae, dicit Dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

IX.

X.

LOCI

LOCI HVIVS

DIFFICVLTA TE PROPOSITA

Christus Dominus, Desideratus Gentibus dicitur, ad

cuius Ecclesiam merito

refertur nouissimae

domus

gloria.

Cap. LXVI.

VM locus iste de Christi Domini aduentu loquatur, & manifestis signis, quasi digito demonstrat Gentium reparationem, & Ecclesiae perpetuam durationem, atque huiusmodi promissionibus, opere iam completis, omnis Iudaeorum conuincuntur malitia, quibus illuminari eorum caecitas postest: ipsi, ac qui rebelles sunt lumini, & Spiritui sancto resistunt, varia confingunt figmenta; quibus ab huius luminis manifesto fulgore oculos, animosque eorum, quos caeci ipsimet ducunt, auertant, dum antiqui, aeternique luminis splendorem pro viribus, sed frustra, conantur extinguere. Ex quo fit vt a sacrae Scripturae Interpretibus, dum attentius huius loci singula examinantur, verba, quae plures discutiantur quaestiones, de tempore, quod indicatur; dum dicitur: Adhuc vnum modicum, de caelo, & terra commouendis. De eo qui promittitur venturus, quare is Desideratus dicatur Gentibus; de prima gloria domus, de secunda maiori, de argento & auro, cuius Deus dicitur esse dominus, & his similibus dicitur, & terrae, reliquarum exemplum, proponam.

VM locus iste de Christi Domini aduentu loquatur, & manifestis signis, quasi digito demonstrat Gentium reparationem, & Ecclesiae perpetuam durationem, atque huiusmodi promissionibus, opere iam completis, omnis Iudaeorum conuincuntur malitia, quibus illuminari eorum caecitas postest: ipsi, ac qui rebelles sunt lumini, & Spiritui sancto resistunt, varia confingunt figmenta; quibus ab huius luminis manifesto fulgore oculos, animosque eorum, quos caeci ipsimet ducunt, auertant, dum antiqui, aeternique luminis splendorem pro viribus, sed frustra, conantur extinguere. Ex quo fit vt a sacrae Scripturae Interpretibus, dum attentius huius loci singula examinantur, verba, quae plures discutiantur quaestiones, de tempore, quod indicatur; dum dicitur: Adhuc vnum modicum, de caelo, & terra commouendis. De eo qui promittitur venturus, quare is Desideratus dicatur Gentibus; de prima gloria domus, de secunda maiori, de argento & auro, cuius Deus dicitur esse dominus, & his similibus dicitur, & terrae, reliquarum exemplum, proponam.

Sanctorum Patrum varius est de his interpretandi modus. Alij enim ad finem saeculi haec referunt, quando erunt signa in Sole, & Luna, & stellis. cui sententiae fauere videtur Sanctus Paulus Apostolus ad Hebraeos scribens. Alij ad commotionem passionis Christi, quando tenebrae factae sunt super vniuersam terram usque ad horam nonam, & petrae scissae sunt, & monumenta aperta sunt: Alij de commotione caeli Angelici, & Virginalis terrae, quasi eo referentes, illud Psalmi: Veritas de terra orta est, & Iustitia de caelo proflexit: vt opere completeretur ardentissimum illud desiderium, quo diuinam interpellabant misericordiam Patres dicentes: Rorate caeli de super, & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem, & Iustitia oriatur simul. Alij de signis quae Natiuitatem Domini nostri Iesu Christi praecesserunt haec omnia interpretantur; dum noua quaedam stella Magos ab Oriente duxit; in terra, descriptio orbis a Caesare facta est, in mari, propter cruenta Romanorum bella, terra, marique vbique locorum gesta, quibus pax ipsa comparata fuit, atque ea composita. Exijt edictum a Caesare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis: quidam de com-

motione Gentium propter Magos, seu Reges, Gentium primitias; qui ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Vbi est qui natus est Rex Iudaeorum? Vnde turbatus est Herodes, & omnis Ierosolyma cum illo: ad quae, & magna aridae commotio consequitur, ploratus nimirum, & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, & nullo conolari, quia non sunt. Sed cum apud omnes constet aduentum Christi eiusmodi praedictione signari, alienum esse duximus a nostro instituto diligentius inquirere, quinam dicendi modus magis probetur. Super illud autem, Veniet desideratus cunctis Gentibus, maxima est cum Iudaeis disceptatio propter variam lectionem, quam ipsi in Hebraeo produnt, quam licet reddere. Et veniet desiderium omnium Gentium. Septuaginta: Et veniet, conuertunt. Electa omnium Gentium: Verumtamen disputationem cum Iudaeis instituire non est animus. Catholicis Vulgatae sensum proponimus, & cum omnium Sanctorum Patrum interpretatione affirmamus intelligenda esse omnia, quae hoc loco a Propheta dicuntur de Christo Domino nostro, neque de alio quoquam posse exponi, aut intelligi. Est enim Christus Dominus desiderium, hoc est, desideratissimus: frequenter enim sacrae literae Hebraeam phrasim imitatae, quasi per aures vsurpant abstractum pro concreto, sicut vicissim coneretur pro abstracto. sic apud Isaiam: Blasphema uerunt Sanctum Israel, & in Psalmo: Et sanctum Israel exacerba uerunt. Hebraice habetur vox קדוש Kados, quam licet exponere sanctitatem, id nimirum omne, quod Sanctum est, & sanctitatem sapit, aut redolet. Et in Canticis: Media; inquit, charitate constrauit. Alij vertunt; & medium, lecticae inquam Salomonis, amor, siue amores filiarum Hierusalem, id est, amantissimus, dilectus ab omnibus filiabus Hierusalem. Et ad Danielelem Gabriel אתה חמורו hamuroth athah, desideria tu. Hoc est, desiderabilis, vertunt nonnulli. sed melius Vulgatus: vir desideriorum tu es, Et in Psalmo: Iustus Dominus, & iustitias dilexit, aequitatem vidit vultus eius. Id est, iustus diligit, benignoque vultu intuetur. Bene igitur explicatur locus hic, si dicas Christum desideratum a cunctis Gentibus ab Aggaeo promitti; desideratum inquam, id est, desiderium omnium Gentium, non Iudaeorum tantum, sed Gentium omnium, quae sub caelo sunt: seu potius desideria omnia, si minus peruersa voluntate cupita, re certe vera digna, quae toto affectu, super omnia desiderantur; Haec inquam omnia desiderabilia in vno desiderio, siue desiderio, Christo ventura promittuntur, & iam venisse videntur ab ijs, quibus intelligentiae lumen obortum est. Quae quidem omnia, cum a quam plurimis Scripioribus, & post alios a nostro Ribera, & accurate discussa, & dulcissime tractata, ac recte definita sint, longiorem tractationem deuitantes, ea consulto praetermittimus.

Super est tamen vna difficultas a multis sive antiquis, siue recentibus agitata: quae nostri instituti ita est propria, vt eam dissimulare nequeuerimus: pertinet enim ad admirandam illam eius, quod adhuc descripsimus Templi gloriam, Ea est: qua ratione intelligenda sunt illa verba: Et implebo domum istam gloria: quam intelligat Propheta domum istam: quare quoque addiderit illa verba: domus istius nouissimae: atque id genus alia. In quo resellendam esse Iudaeorum infa-

motione Gentium propter Magos, seu Reges, Gentium primitias; qui ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Vbi est qui natus est Rex Iudaeorum? Vnde turbatus est Herodes, & omnis Ierosolyma cum illo: ad quae, & magna aridae commotio consequitur, ploratus nimirum, & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, & nullo conolari, quia non sunt. Sed cum apud omnes constet aduentum Christi eiusmodi praedictione signari, alienum esse duximus a nostro instituto diligentius inquirere, quinam dicendi modus magis probetur. Super illud autem, Veniet desideratus cunctis Gentibus, maxima est cum Iudaeis disceptatio propter variam lectionem, quam ipsi in Hebraeo produnt, quam licet reddere. Et veniet desiderium omnium Gentium. Septuaginta: Et veniet, conuertunt. Electa omnium Gentium: Verumtamen disputationem cum Iudaeis instituire non est animus. Catholicis Vulgatae sensum proponimus, & cum omnium Sanctorum Patrum interpretatione affirmamus intelligenda esse omnia, quae hoc loco a Propheta dicuntur de Christo Domino nostro, neque de alio quoquam posse exponi, aut intelligi. Est enim Christus Dominus desiderium, hoc est, desideratissimus: frequenter enim sacrae literae Hebraeam phrasim imitatae, quasi per aures vsurpant abstractum pro concreto, sicut vicissim coneretur pro abstracto. sic apud Isaiam: Blasphema uerunt Sanctum Israel, & in Psalmo: Et sanctum Israel exacerba uerunt. Hebraice habetur vox קדוש Kados, quam licet exponere sanctitatem, id nimirum omne, quod Sanctum est, & sanctitatem sapit, aut redolet. Et in Canticis: Media; inquit, charitate constrauit. Alij vertunt; & medium, lecticae inquam Salomonis, amor, siue amores filiarum Hierusalem, id est, amantissimus, dilectus ab omnibus filiabus Hierusalem. Et ad Danielelem Gabriel אתה חמורו hamuroth athah, desideria tu. Hoc est, desiderabilis, vertunt nonnulli. sed melius Vulgatus: vir desideriorum tu es, Et in Psalmo: Iustus Dominus, & iustitias dilexit, aequitatem vidit vultus eius. Id est, iustus diligit, benignoque vultu intuetur. Bene igitur explicatur locus hic, si dicas Christum desideratum a cunctis Gentibus ab Aggaeo promitti; desideratum inquam, id est, desiderium omnium Gentium, non Iudaeorum tantum, sed Gentium omnium, quae sub caelo sunt: seu potius desideria omnia, si minus peruersa voluntate cupita, re certe vera digna, quae toto affectu, super omnia desiderantur; Haec inquam omnia desiderabilia in vno desiderio, siue desiderio, Christo ventura promittuntur, & iam venisse videntur ab ijs, quibus intelligentiae lumen obortum est. Quae quidem omnia, cum a quam plurimis Scripioribus, & post alios a nostro Ribera, & accurate discussa, & dulcissime tractata, ac recte definita sint, longiorem tractationem deuitantes, ea consulto praetermittimus.

Super est tamen vna difficultas a multis sive antiquis, siue recentibus agitata: quae nostri instituti ita est propria, vt eam dissimulare nequeuerimus: pertinet enim ad admirandam illam eius, quod adhuc descripsimus Templi gloriam, Ea est: qua ratione intelligenda sunt illa verba: Et implebo domum istam gloria: quam intelligat Propheta domum istam: quare quoque addiderit illa verba: domus istius nouissimae: atque id genus alia. In quo resellendam esse Iudaeorum infa-

motione Gentium propter Magos, seu Reges, Gentium primitias; qui ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Vbi est qui natus est Rex Iudaeorum? Vnde turbatus est Herodes, & omnis Ierosolyma cum illo: ad quae, & magna aridae commotio consequitur, ploratus nimirum, & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, & nullo conolari, quia non sunt. Sed cum apud omnes constet aduentum Christi eiusmodi praedictione signari, alienum esse duximus a nostro instituto diligentius inquirere, quinam dicendi modus magis probetur. Super illud autem, Veniet desideratus cunctis Gentibus, maxima est cum Iudaeis disceptatio propter variam lectionem, quam ipsi in Hebraeo produnt, quam licet reddere. Et veniet desiderium omnium Gentium. Septuaginta: Et veniet, conuertunt. Electa omnium Gentium: Verumtamen disputationem cum Iudaeis instituire non est animus. Catholicis Vulgatae sensum proponimus, & cum omnium Sanctorum Patrum interpretatione affirmamus intelligenda esse omnia, quae hoc loco a Propheta dicuntur de Christo Domino nostro, neque de alio quoquam posse exponi, aut intelligi. Est enim Christus Dominus desiderium, hoc est, desideratissimus: frequenter enim sacrae literae Hebraeam phrasim imitatae, quasi per aures vsurpant abstractum pro concreto, sicut vicissim coneretur pro abstracto. sic apud Isaiam: Blasphema uerunt Sanctum Israel, & in Psalmo: Et sanctum Israel exacerba uerunt. Hebraice habetur vox קדוש Kados, quam licet exponere sanctitatem, id nimirum omne, quod Sanctum est, & sanctitatem sapit, aut redolet. Et in Canticis: Media; inquit, charitate constrauit. Alij vertunt; & medium, lecticae inquam Salomonis, amor, siue amores filiarum Hierusalem, id est, amantissimus, dilectus ab omnibus filiabus Hierusalem. Et ad Danielelem Gabriel אתה חמורו hamuroth athah, desideria tu. Hoc est, desiderabilis, vertunt nonnulli. sed melius Vulgatus: vir desideriorum tu es, Et in Psalmo: Iustus Dominus, & iustitias dilexit, aequitatem vidit vultus eius. Id est, iustus diligit, benignoque vultu intuetur. Bene igitur explicatur locus hic, si dicas Christum desideratum a cunctis Gentibus ab Aggaeo promitti; desideratum inquam, id est, desiderium omnium Gentium, non Iudaeorum tantum, sed Gentium omnium, quae sub caelo sunt: seu potius desideria omnia, si minus peruersa voluntate cupita, re certe vera digna, quae toto affectu, super omnia desiderantur; Haec inquam omnia desiderabilia in vno desiderio, siue desiderio, Christo ventura promittuntur, & iam venisse videntur ab ijs, quibus intelligentiae lumen obortum est. Quae quidem omnia, cum a quam plurimis Scripioribus, & post alios a nostro Ribera, & accurate discussa, & dulcissime tractata, ac recte definita sint, longiorem tractationem deuitantes, ea consulto praetermittimus.

Super est tamen vna difficultas a multis sive antiquis, siue recentibus agitata: quae nostri instituti ita est propria, vt eam dissimulare nequeuerimus: pertinet enim ad admirandam illam eius, quod adhuc descripsimus Templi gloriam, Ea est: qua ratione intelligenda sunt illa verba: Et implebo domum istam gloria: quam intelligat Propheta domum istam: quare quoque addiderit illa verba: domus istius nouissimae: atque id genus alia. In quo resellendam esse Iudaeorum infa-

motione Gentium propter Magos, seu Reges, Gentium primitias; qui ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Vbi est qui natus est Rex Iudaeorum? Vnde turbatus est Herodes, & omnis Ierosolyma cum illo: ad quae, & magna aridae commotio consequitur, ploratus nimirum, & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, & nullo conolari, quia non sunt. Sed cum apud omnes constet aduentum Christi eiusmodi praedictione signari, alienum esse duximus a nostro instituto diligentius inquirere, quinam dicendi modus magis probetur. Super illud autem, Veniet desideratus cunctis Gentibus, maxima est cum Iudaeis disceptatio propter variam lectionem, quam ipsi in Hebraeo produnt, quam licet reddere. Et veniet desiderium omnium Gentium. Septuaginta: Et veniet, conuertunt. Electa omnium Gentium: Verumtamen disputationem cum Iudaeis instituire non est animus. Catholicis Vulgatae sensum proponimus, & cum omnium Sanctorum Patrum interpretatione affirmamus intelligenda esse omnia, quae hoc loco a Propheta dicuntur de Christo Domino nostro, neque de alio quoquam posse exponi, aut intelligi. Est enim Christus Dominus desiderium, hoc est, desideratissimus: frequenter enim sacrae literae Hebraeam phrasim imitatae, quasi per aures vsurpant abstractum pro concreto, sicut vicissim coneretur pro abstracto. sic apud Isaiam: Blasphema uerunt Sanctum Israel, & in Psalmo: Et sanctum Israel exacerba uerunt. Hebraice habetur vox קדוש Kados, quam licet exponere sanctitatem, id nimirum omne, quod Sanctum est, & sanctitatem sapit, aut redolet. Et in Canticis: Media; inquit, charitate constrauit. Alij vertunt; & medium, lecticae inquam Salomonis, amor, siue amores filiarum Hierusalem, id est, amantissimus, dilectus ab omnibus filiabus Hierusalem. Et ad Danielelem Gabriel אתה חמורו hamuroth athah, desideria tu. Hoc est, desiderabilis, vertunt nonnulli. sed melius Vulgatus: vir desideriorum tu es, Et in Psalmo: Iustus Dominus, & iustitias dilexit, aequitatem vidit vultus eius. Id est, iustus diligit, benignoque vultu intuetur. Bene igitur explicatur locus hic, si dicas Christum desideratum a cunctis Gentibus ab Aggaeo promitti; desideratum inquam, id est, desiderium omnium Gentium, non Iudaeorum tantum, sed Gentium omnium, quae sub caelo sunt: seu potius desideria omnia, si minus peruersa voluntate cupita, re certe vera digna, quae toto affectu, super omnia desiderantur; Haec inquam omnia desiderabilia in vno desiderio, siue desiderio, Christo ventura promittuntur, & iam venisse videntur ab ijs, quibus intelligentiae lumen obortum est. Quae quidem omnia, cum a quam plurimis Scripioribus, & post alios a nostro Ribera, & accurate discussa, & dulcissime tractata, ac recte definita sint, longiorem tractationem deuitantes, ea consulto praetermittimus.

Super est tamen vna difficultas a multis sive antiquis, siue recentibus agitata: quae nostri instituti ita est propria, vt eam dissimulare nequeuerimus: pertinet enim ad admirandam illam eius, quod adhuc descripsimus Templi gloriam, Ea est: qua ratione intelligenda sunt illa verba: Et implebo domum istam gloria: quam intelligat Propheta domum istam: quare quoque addiderit illa verba: domus istius nouissimae: atque id genus alia. In quo resellendam esse Iudaeorum infa-

motione Gentium propter Magos, seu Reges, Gentium primitias; qui ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Vbi est qui natus est Rex Iudaeorum? Vnde turbatus est Herodes, & omnis Ierosolyma cum illo: ad quae, & magna aridae commotio consequitur, ploratus nimirum, & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, & nullo conolari, quia non sunt. Sed cum apud omnes constet aduentum Christi eiusmodi praedictione signari, alienum esse duximus a nostro instituto diligentius inquirere, quinam dicendi modus magis probetur. Super illud autem, Veniet desideratus cunctis Gentibus, maxima est cum Iudaeis disceptatio propter variam lectionem, quam ipsi in Hebraeo produnt, quam licet reddere. Et veniet desiderium omnium Gentium. Septuaginta: Et veniet, conuertunt. Electa omnium Gentium: Verumtamen disputationem cum Iudaeis instituire non est animus. Catholicis Vulgatae sensum proponimus, & cum omnium Sanctorum Patrum interpretatione affirmamus intelligenda esse omnia, quae hoc loco a Propheta dicuntur de Christo Domino nostro, neque de alio quoquam posse exponi, aut intelligi. Est enim Christus Dominus desiderium, hoc est, desideratissimus: frequenter enim sacrae literae Hebraeam phrasim imitatae, quasi per aures vsurpant abstractum pro concreto, sicut vicissim coneretur pro abstracto. sic apud Isaiam: Blasphema uerunt Sanctum Israel, & in Psalmo: Et sanctum Israel exacerba uerunt. Hebraice habetur vox קדוש Kados, quam licet exponere sanctitatem, id nimirum omne, quod Sanctum est, & sanctitatem sapit, aut redolet. Et in Canticis: Media; inquit, charitate constrauit. Alij vertunt; & medium, lecticae inquam Salomonis, amor, siue amores filiarum Hierusalem, id est, amantissimus, dilectus ab omnibus filiabus Hierusalem. Et ad Danielelem Gabriel אתה חמורו hamuroth athah, desideria tu. Hoc est, desiderabilis, vertunt nonnulli. sed melius Vulgatus: vir desideriorum tu es, Et in Psalmo: Iustus Dominus, & iustitias dilexit, aequitatem vidit vultus eius. Id est, iustus diligit, benignoque vultu intuetur. Bene igitur explicatur locus hic, si dicas Christum desideratum a cunctis Gentibus ab Aggaeo promitti; desideratum inquam, id est, desiderium omnium Gentium, non Iudaeorum tantum, sed Gentium omnium, quae sub caelo sunt: seu potius desideria omnia, si minus peruersa voluntate cupita, re certe vera digna, quae toto affectu, super omnia desiderantur; Haec inquam omnia desiderabilia in vno desiderio, siue desiderio, Christo ventura promittuntur, & iam venisse videntur ab ijs, quibus intelligentiae lumen obortum est. Quae quidem omnia, cum a quam plurimis Scripioribus, & post alios a nostro Ribera, & accurate discussa, & dulcissime tractata, ac recte definita sint, longiorem tractationem deuitantes, ea consulto praetermittimus.

Super est tamen vna difficultas a multis sive antiquis, siue recentibus agitata: quae nostri instituti ita est propria, vt eam dissimulare nequeuerimus: pertinet enim ad admirandam illam eius, quod adhuc descripsimus Templi gloriam, Ea est: qua ratione intelligenda sunt illa verba: Et implebo domum istam gloria: quam intelligat Propheta domum istam: quare quoque addiderit illa verba: domus istius nouissimae: atque id genus alia. In quo resellendam esse Iudaeorum infa-

motione Gentium propter Magos, seu Reges, Gentium primitias; qui ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Vbi est qui natus est Rex Iudaeorum? Vnde turbatus est Herodes, & omnis Ierosolyma cum illo: ad quae, & magna aridae commotio consequitur, ploratus nimirum, & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, & nullo conolari, quia non sunt. Sed cum apud omnes constet aduentum Christi eiusmodi praedictione signari, alienum esse duximus a nostro instituto diligentius inquirere, quinam dicendi modus magis probetur. Super illud autem, Veniet desideratus cunctis Gentibus, maxima est cum Iudaeis disceptatio propter variam lectionem, quam ipsi in Hebraeo produnt, quam licet reddere. Et veniet desiderium omnium Gentium. Septuaginta: Et veniet, conuertunt. Electa omnium Gentium: Verumtamen disputationem cum Iudaeis instituire non est animus. Catholicis Vulgatae sensum proponimus, & cum omnium Sanctorum Patrum interpretatione affirmamus intelligenda esse omnia, quae hoc loco a Propheta dicuntur de Christo Domino nostro, neque de alio quoquam posse exponi, aut intelligi. Est enim Christus Dominus desiderium, hoc est, desideratissimus: frequenter enim sacrae literae Hebraeam phrasim imitatae, quasi per aures vsurpant abstractum pro concreto, sicut vicissim coneretur pro abstracto. sic apud Isaiam: Blasphema uerunt Sanctum Israel, & in Psalmo: Et sanctum Israel exacerba uerunt. Hebraice habetur vox קדוש Kados, quam licet exponere sanctitatem, id nimirum omne, quod Sanctum est, & sanctitatem sapit, aut redolet. Et in Canticis: Media; inquit, charitate constrauit. Alij vertunt; & medium, lecticae inquam Salomonis, amor, siue amores filiarum Hierusalem, id est, amantissimus, dilectus ab omnibus filiabus Hierusalem. Et ad Danielelem Gabriel אתה חמורו hamuroth athah, desideria tu. Hoc est, desiderabilis, vertunt nonnulli. sed melius Vulgatus: vir desideriorum tu es, Et in Psalmo: Iustus Dominus, & iustitias dilexit, aequitatem vidit vultus eius. Id est, iustus diligit, benignoque vultu intuetur. Bene igitur explicatur locus hic, si dicas Christum desideratum a cunctis Gentibus ab Aggaeo promitti; desideratum inquam, id est, desiderium omnium Gentium, non Iudaeorum tantum, sed Gentium omnium, quae sub caelo sunt: seu potius desideria omnia, si minus peruersa voluntate cupita, re certe vera digna, quae toto affectu, super omnia desiderantur; Haec inquam omnia desiderabilia in vno desiderio, siue desiderio, Christo ventura promittuntur, & iam venisse videntur ab ijs, quibus intelligentiae lumen obortum est. Quae quidem omnia, cum a quam plurimis Scripioribus, & post alios a nostro Ribera, & accurate discussa, & dulcissime tractata, ac recte definita sint, longiorem tractationem deuitantes, ea consulto praetermittimus.

Super est tamen vna difficultas a multis sive antiquis, siue recentibus agitata: quae nostri instituti ita est propria, vt eam dissimulare nequeuerimus: pertinet enim ad admirandam illam eius, quod adhuc descripsimus Templi gloriam, Ea est: qua ratione intelligenda sunt illa verba: Et implebo domum istam gloria: quam intelligat Propheta domum istam: quare quoque addiderit illa verba: domus istius nouissimae: atque id genus alia. In quo resellendam esse Iudaeorum infa-

motione Gentium propter Magos, seu Reges, Gentium primitias; qui ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Vbi est qui natus est Rex Iudaeorum? Vnde turbatus est Herodes, & omnis Ierosolyma cum illo: ad quae, & magna aridae commotio consequitur, ploratus nimirum, & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, & nullo conolari, quia non sunt. Sed cum apud omnes constet aduentum Christi eiusmodi praedictione signari, alienum esse duximus a nostro instituto diligentius inquirere, quinam dicendi modus magis probetur. Super illud autem, Veniet desideratus cunctis Gentibus, maxima est cum Iudaeis disceptatio propter variam lectionem, quam ipsi in Hebraeo produnt, quam licet reddere. Et veniet desiderium omnium Gentium. Septuaginta: Et veniet, conuertunt. Electa omnium Gentium: Verumtamen disputationem cum Iudaeis instituire non est animus. Catholicis Vulgatae sensum proponimus, & cum omnium Sanctorum Patrum interpretatione affirmamus intelligenda esse omnia, quae hoc loco a Propheta dicuntur de Christo Domino nostro, neque de alio quoquam posse exponi, aut intelligi. Est enim Christus Dominus desiderium, hoc est, desideratissimus: frequenter enim sacrae literae Hebraeam phrasim imitatae, quasi per aures vsurpant abstractum pro concreto, sicut vicissim coneretur pro abstracto. sic apud Isaiam: Blasphema uerunt Sanctum Israel, & in Psalmo: Et sanctum Israel exacerba uerunt. Hebraice habetur vox קדוש Kados, quam licet exponere sanctitatem, id nimirum omne, quod Sanctum est, & sanctitatem sapit, aut redolet. Et in Canticis: Media; inquit, charitate constrauit. Alij vertunt; & medium, lecticae inquam Salomonis, amor, siue amores filiarum Hierusalem, id est, amantissimus, dilectus ab omnibus filiabus Hierusalem. Et ad Danielelem Gabriel אתה חמורו hamuroth athah, desideria tu. Hoc est, desiderabilis, vertunt nonnulli. sed melius Vulgatus: vir desideriorum tu es, Et in Psalmo: Iustus Dominus, & iustitias dilexit, aequitatem vidit vultus eius. Id est, iustus diligit, benignoque vultu intuetur. Bene igitur explicatur locus hic, si dicas Christum desideratum a cunctis Gentibus ab Aggaeo promitti; desideratum inquam, id est, desiderium omnium Gentium, non Iudaeorum tantum, sed Gentium omnium, quae sub caelo sunt: seu potius desideria omnia, si minus peruersa voluntate cupita, re certe vera digna, quae toto affectu, super omnia desiderantur; Haec inquam omnia desiderabilia in vno desiderio, siue desiderio, Christo ventura promittuntur, & iam venisse videntur ab ijs, quibus intelligentiae lumen obortum est. Quae quidem omnia, cum a quam plurimis Scripioribus, & post alios a nostro Ribera, & accurate discussa, & dulcissime tractata, ac recte definita sint, longiorem tractationem deuitantes, ea consulto praetermittimus.

Super est tamen vna difficultas a multis sive antiquis, siue recentibus agitata: quae nostri instituti ita est propria, vt eam dissimulare nequeuerimus: pertinet enim ad admirandam illam eius, quod adhuc descripsimus Templi gloriam, Ea est: qua ratione intelligenda sunt illa verba: Et implebo domum istam gloria: quam intelligat Propheta domum istam: quare quoque addiderit illa verba: domus istius nouissimae: atque id genus alia. In quo resellendam esse Iudaeorum infa-

motione Gentium propter Magos, seu Reges, Gentium primitias; qui ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Vbi est qui natus est Rex Iudaeorum? Vnde turbatus est Herodes, & omnis Ierosolyma cum illo: ad quae, & magna aridae commotio consequitur, ploratus nimirum, & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, & nullo conolari, quia non sunt. Sed cum apud omnes constet aduentum Christi eiusmodi praedictione signari, alienum esse duximus a nostro instituto diligentius inquirere, quinam dicendi modus magis probetur. Super illud autem, Veniet desideratus cunctis Gentibus, maxima est cum Iudaeis disceptatio propter variam lectionem, quam ipsi in Hebraeo produnt, quam licet reddere. Et veniet desiderium omnium Gentium. Septuaginta: Et veniet

ERRANT
Hebraei ter-
tium templum
vane sperantes.
Agg. 1. 2.
V. 3.

V. 4.

V. 8.

V. 10.

infantiam primo statuis, qui de tertio quodam A templo à suo Messia, seu potius Antichristo, aedificando interpretantur haec omnia. Qui quidem error facile conuincitur ex ipso contextu, & Dei Optimi Maximi verbis ad Aggaeum dicentis: *Loquere ad Zorobabel filium Salathiel Ducem Iuda, & ad Iesum filium Iosedec Sacerdotem magnam, & ad reliquos populi*, qui prima captiuitate soluta Domum Dei, quam primum subuerterant Chaldaei, aedificare aggressi erant, dicens: *Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & post pauca subdit: implebo domum istam gloria, Magna erit gloria domus istius nouissimae plusquam primae.* Qui quidem contextus vi quadam illata, B perperam detorquetur ad aliam domum; ad illam enim eandem, quam tunc aedificabant, & praesentem intuebantur, necessario deducendus est, vt ipsa verba demonstrant. Cum enim videntur contemptibile aedificum gloriosissimo subrogari, atque ita prioris aedificij memores secundum despicerent, quasi non esset in oculis suis, eos alloquitur Dominus, dicens: nolite timere, magna erit gloria domus istius nouissimae plusquam primae.

Alij ergo magis ad veritatem accedentes de secundo Templo interpretantur locum hunc: sed cum statim oriatur alia maior difficultas circa sensum verborum illorum: *Maiores erit gloria domus istius nouissimae plusquam primae*; vt effugiant hanc difficultatem in alias incidunt plures, atque maiores; vt propterea singillatim, & veluti per partes res tota examinanda sit.

Tres sunt omnino huius loci praecipuae, ac celebres explicationes. Prima est aliquorum Sanctorum Patrum; qui locum hunc interpretari videntur secundum literam de Ecclesia Christi aedificanda tunc per promissum Christum, nunc autem de iam aedificata per sanguinem eius, in maiori gloria, & splendore, quam esset gloria illius primi Templi: quo consolatur afflictos, quasi erigat eorum animos ad spiritualis gloriae contemplationem, neue iam in terrestrium auri, & argenti splendore confidant. Sic videtur interpretari Sanctissimus Ambrosius, Doctissimus Cyrillus, Ingeniosissimus Augustinus, & alij ab huius loci expositoribus passim allati.

PRIMUM
argumentum.

Sed negant haec secundum literam intelligenda esse diligentiores qui se putant esse, ac perspicaciores loci huius peruestigatores: tum quod hic interpretandi modus ad mysticum; spirituale, seu allegoricum referendus sit sensum, non ad historicum, atque adeo alium oporteat inquirere, qui historicus sit, & per verba significatus; quem semper inquirendum esse, cum nihil repugnat; docent etiam Sancti Patres, & Doctores omnes: tum vero maxime id negant, quod haec promissio gloriae futurae si ad literam, & iuxta historicum sensum de Ecclesia aedificanda per Christi merita intelligatur, esse videatur contra id, quod Deus intendit. Nam cum aedificantes Iudaei maerent, atque animis deficerent, quod Templum humile, & impositum, & cum illo priori, ne minima quidem ex parte conferendum exstruerent, Dominusque eorum animos erigere vellet ad reaedificandum; quid tandem ad eos incitandos, & permouendos conduceret, maiorem futuram esse gloriam Ecclesiae, quam Synagogae? deijceret hoc potius eorum

SECUNDVM
argumentum.

animos, quam erigeret. Haec sunt eiusdem argumenti verba. Cum quo & nos sentimus ex ea parte, qua bene supponit sensum historicum cum esse, qui proprie acceptis verbis conuenit, neque à praecedentibus, & sequentibus diffidet, neque aliquod importat inconueniens: atque adeo in sensu historico, & primo per verba significato, intelligenda videtur illa eadem domus, quae tunc exstruebatur, ac de eadem domo accipiendus est locus, proptereaque Patres illi omnes merito existimabuntur loqui in sensu Allegorico: non est tamen cur negemus ad aliquid à Christo praestandum, & locum, & quamlibet eius interpretationem esse referendam, cuius loci finis est, desideratum Gentibus proponere, vt mox ostendemus.

Secunda vero argumentandi ratio numquam non potuit mihi esse suspecta: quae idcirco Ecclesiam negat intelligi, quod iniqui Iudaei dolerent potius, quam amarentur, si maiorem futuram gloriam Ecclesiae, quam primae illius domus intelligerent. Si enim maestorum Iudaeorum animos promissa Ecclesiae gloria non subleuat, sed deprimit, cum locus hic proprie intendat, vt ipsa verba antecedentia, & consequentia indicant, maestorum animos erigere: neque in Allegorico sensu intelligendus esset de Ecclesia locus. Et quidem videtur hoc argumento conuelli sensum de Christo, & Ecclesia, id quod Dialecticorum more ratiocinantibus, esse poterit magis perspectum. Deus intendit erigere, & non deprimere; sensus de Ecclesia deprimit: ergo sensus de Ecclesia non est intentus à Deo. Maior patet ex contextu; minor est concessa, & consequentia est bona. Sed eam priorem horrent aures, & propter alia multa sacrae Scripturae loca, & quod repugnat communi Sanctorum Patrum interpretationi.

Verum pro loci explicatione notandum duplici ratione posse Hebraeorum, & animum, & desiderium intelligi iuxta duplicem eorum conditionem, & statum. Primum, vt eos intelligamus, qui obscuratum habentes intellectum, omnes promissiones de Christo, de Ecclesia, eiusque gloria ad temporalia referentes, nihil aliud sperabant, quam gloriam huius saeculi, & temporalis diuitias auri, & argenti: qui quidem error aliquo modo Discipulorum Christi corda pulsabat, quando accessit mater filiorum Zebedaei cum filiis suis adorans, & petens, vt sedeant vnus ad dexteram, & vnus ad sinistram in regno: & quidem eiusmodi desiderium numquam Dominus adimplere statuit, quippe quod falso niteretur fundamentum, & quod adimpletum detrimentum afferret, non comoda, quae Deus volebat. quare Discipulis huiusmodi gloriam ambientibus, caelicem passionis proponit, & bibendum pronunciat, vt animum ab his terrenis abducat, & ad caelestia erigat. Sed etsi Dominus Hebraeorum desideria adimplere, & animum deiectionem erigere promissionibus intendit, intendit quidem veris, solidis, diuinisque beneficijs, quorum illi tum minime capaces erant. Quare & Christum exinanitum, in forma serui; mansuetum, sedentem super asinam, & pullum eius, cuius Imperium super humerum eius, despectum, & nouissimum virorum, vermem, & non hominem, operibrium hominum; & abiectionem plebis, vt per alios prophetas promiserat, promittit, etiam si illi non intelligerent: sed sicut ipsi adhuc spe-

QVIS SIT
historicus lea-
sus.

PATRES
illi in mystico
sensu loquuti
videntur, non
in literali.

LOCVS DE
Ecclesia apte
potest, & debet
exponi.

DUPLEX
Hebraeorum
desiderium,
duplex ani-
mus.

DEVS A
terrenis ani-
mos subleuat,
ad caelestia.

CHRISTVS
humilis &
mansuetus
promittitur,
quantumuis
aliter exopta-
retur ab He-
braeis.

Isai. 16 V. 1.

NON INEPTA
est lux quam
caeci non a-
mant.
Ioan. 1. V. 9.
V. 5. c. 3. V. 19

SPERANTI-
bus terrenis.
Deus caelestia
promittit.

Marc. 2. V. 6.

Isa. 7. V. 14.

Act. 3. V. 6.
SANCTVS
Petrus speran-
ti pecuniam
sanitatem do-
nat.

rant, diuitem, gloriosum, auro & argento fulgentem; multique militum copijs vallatum; superantem regna, & dominantem populis sperarent. qui quidem non Christus, sed Antichristus potius dicendus esset. Atque adeo cuius esse poterit in promptu Deum Optimum, amantissimumque parentem praedictorum Iudaeorum inutilia, & vana desideria adimplere minime voluisse. Sed fuerunt tamen alij vere promissa Dei intelligentes, quorum voces, & desideria caelum, diuinisque aures sollicitè compellabant dicentia: *Emitte Agnum Domine dominatorem terrae, de deserto ad montem filiae Sion.* Quod quidem desiderium, licet ab omnibus non explicite possideretur, tamen eiusmodi est, vt illud omnes debuissent habere: hoc est, quod Dominus adimplere disposuerat, hac ex causa mentes subleuare intendebat Deus, & animos, quando ad plorantes propter inglorium praefens aedificium, nuncium, imo & Angelum bonum, bonumque Euangelium mittit, dicens. *Adhuc vnum modicum, & ego commouebo caelum, & terram, & mare & aridam, & commouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis Gentibus, & implebo Domum istam gloria.* Hoc vnum nuncium, haec vna promissio, quae ex aduentu Saluatoris, & aedificatione corporis Christi, quod est Ecclesia constabat; poterat eorum animos maxima afflictione deiectionem erigere, & consolari, si sani essent mente, & haec eadem promittitur à Deo: non quae huic contraria. Quae sane promissio si non erigit, non propterea inepta dicenda est consolatio; vt nec inepta lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ex eo quod tenebrae eam non comprehenderunt, aut quia dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem: cum & lux sit, & illuminans, & amabilis. Quare ex hac parte nullum continet inconueniens, si in primo & literali, seu historico Prophetae sensu, de Ecclesia, hoc est, de corpore Christi mystico, per caput eiusdem, quod est Christus Gentibus desideratus, aedificando loqueretur textus, & ita explicaretur à Sanctis.

Hic certe loquendi modus est Deo frequens, & identidem vsurpatus in sacris literis; quippe cum saepe afflictos consoletur Deus, non promittendo quae cupiunt, sed quae cuperent si saperent. Sic apud Marcum paralytico, quem fides portantium per tectum immiserat, vt sanitatem reciperet, dicit: *Fili, remittuntur tibi peccata tua.* & alia saepe. Et apud Isaiam promittentibus, Achaz liberandum esse à Regibus superuenientibus, ait: *Eccae virgo concipiet, & pariet filium. Quid ad victoriam Achaz promissio Christi nati ex virgine? nisi dicas eum aduentum desiderandum à Rege Isaelita fuisse, plusquam de inimicis parta ipsa victoria.* Hunc diuinum morem, & intellexerat, & imitatus est Sanctissimus Petrus Theologorum parens, cum Ioanne diuino Theologo, quando intendenti in eos claudo, sperantique se aliquid accepturum ab eis, dixit: *Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula.* Sed quid inquirimus in alijs locis, quod hoc loco meridiana luce clarius patet. Si enim interrogem eos ipsos qui contraria sentiunt, quare Christus dicitur Desideratus cunctis Gentibus? similibus huic quoque, imo maior difficultas oritur. Fuit enim regnum Christi, apud Daniele, significatum per lapidem sine manibus excisum,

A comminuentem statuam illam, atque adeo regnum Christi comminuit omnem potestatem, omne imperium Gentium: nec tantum eorum, qui fuerunt, sed & eorum, qui sunt, & deinceps erunt; quare ergo desiderant Gentes, & regum, principumque suorum contritionem, ac Idolorum despectum, & alia id genus quam plurima, quae potius timenda videntur mala, quam bonum aliquod desiderandum? Cui certe dubio respondendum, vt nos respondemus; ideo Desideratus cunctis Gentibus dici, quod omnes Gentes illius aduentu, & redemptione maxime indigebant, qua ratione Philosophus: amare, inquit, terram, imbrem, & caelum venerandum plenum imbre amare cadere in terram. atque ex multis locis sacrae Scripturae probatur, maxime in vsu esse, vt homines nihil tale cogitantes, eum habere iudicentur affectum, quem Vulgus eos habuisse iudicaret, si id quod futurum erat cognoscerent. Hoc ergo ipsum respondemus obijcienti, quomodo maesti, afflictique Iudaei animo, quasi cadentes erigentur? vtique promissione Christi, cuius aduentus, & libertas, & adoptio filiorum, & participatio diuinitatis Christi; & vnico verbo, omne bonum ipsis futurum erat, si eum agnoscerent. Abscessit enim à naturali oleastro, inserti fuissent in bonam oliuam, & Synagoga, quae fuerat plantata vinea electa, omne germen verum, & deinceps malitia sua conuersa erat, in prae-

DESIDFRATVS
dicitur
Christus quod
si agnosceretur,
ab omnibus desideraretur
Aristot. 8.
Ethicor. 6. 1.

QVANTA
bona afferret
Hebraeis Christus,
si ab eis agnosceretur.

PROVIDVS
pater non quas
illius ignoras
perit dat opes,
sed eas quibus
scit indigere.

PLVRA DONAT
Deus, &
maiora, quam
petantur,
4. Reg. 20.
V. 6.

4. Reg. 3.
V. 17.

V. 18.

Et quidem hic sensus non solum cum textu congruit, sed ita hic vnus, vt eo sublato, neque tam magna Dei promissio intelligatur impleta, neque per eandem desiderio videatur fuisse & animis Iudaeorum sufficienter prouisum. Non enim satis prouidere videbitur pater filio in regionem longinquam proficiscenti, si quas petit ipse opes non sufficientes, itineris exiguae parti donet, nisi & vltra eas, quas petit, det etiam eas, quibus scit indigere. Vnde licet tunc Iudaei nihil aliud appeterent, nisi restitutum Templum antiquum, diuitias, & gloriam, quam habuerunt tempore Salomonis; tamen cum Dominus, qui & benignus, & misericors est, & praestabilis super malitia, sciret eos magis indigere Templo vero, illo ipso priori indicato, quam ipso priori, magisque futuros felices adueniente Christo, quam Templo Salomonico restituto; ad id attendit, quod desiderare debuissent, non ad id, quod desiderabant, & semper plura, & maiora donat, quam quae petuntur. Quem morem semper tenuit, ac tenet diuina largitas, & magnificentia. Petenti siquidem Ezechiae salutem, respondet per Isaiam Dominus. *Eccae sanauit te, die tertio ascendet Templum Domini: & addam diebus tuis quindecim annos; sed & de manu Regis liberabo te*, id est, Assyriorum, & ciuitatem hanc &c. Et tribus Regibus Israel petentibus, quam vt biberent in deserto Idumaeae, respondet Elifeus: *Haec dicit Dominus, non videbitis ventum, neque pluuiam, & alueus iste replebitur aquis, & bibetis vos, & familiae vestrae, & iumenta vestra.* His quidem promissis satisfactum fuerat omni eorum, non solum petitioni, sed & desiderio, quod tunc habebant: sed addit Dominus: *Parumque est hoc in conspectu Domini; insuper tradet etiam Moab in manus vestras.* Sed ad institutum reuertamur, ne communia exempla inquiramus, vbi suppetunt propria, audiendus

Malach. 3. v. 3.

S. August. 18. de ciuitat. cap. 35.

SANCTOS potius confolaratur promissis Deus, quam errantes peccatores.

diendus est Dominus apud Malachiam. Ecce ego, inquit, mitto Angelum meum, & praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos quaeritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis. Sanctus Augustinus. Significauit, inquit, etiam Iudaeos secundum scripturas, quas legunt, Christum quaerere, & velle. Et hoc maxime verum est, cum & tunc multi Prophetae, imo & ipse Aggaeus, & alij reperirentur, quibus nihil curae erat de materiali templo, & totum desiderium eorum ad aduentum Christi erigebatur, quos potius consolabatur Deus, quam caecos, & ultra terrena nunquam leuantes oculos. Atque adeo quaerere ac velle dicuntur Hebraei id, quod sollicite quaerere, & totoque animi affectu vellere, si agnoscerent. Quare negandum omnino non est, Ecclesiae gloriam, solamen Hebraeorum promitti: quippe cum haec vna promissio vere posset eorum animos erigere, ad id omne praestandum, quod Dominus hoc loco volebat. An vero sit hic literalis, seu historicus sensus, nec ne? si quis interroget, iudicarem quidem esse Allegoricum; non quia repugnet esse hunc historicum, sed quia iste idem Allegoricus bene quadrat cum historico loci huius, qui eo tendit, vt hunc Allegoricum confirmet, & stabiliat. Haecenus de prima interpretatione.

DE ILLA DOMO

LOQUVTVS EST AGGAEVS

Propheta, quam ipse à Zoro-

babele aedificari iusserat,

quippe cum aliam futu-

ram fuisse negaret.

Cap. LXVII.

DE TEM- plo Herodis aliqui interpretantur locum.

NOBISCVM maxime pugnat haec sententia.

VNT viri ingenio, eruditione, ac virtute praestantes, qui Aggaei locum, quem interpretamur, ita exponunt; vt eius historicum sensum per verba significatum, & per ipsa etiam à Spiritu sancto intentum, de templo ipso secundo Iudaeorum accipiendum esse contendunt: non vt à filijs captiuitatis aedificatum est, sed vt post multos annos reaedificatum est ab Herode. Cuius sententiae duces se sectari iactant Sanctissimum Hieronymum, atque Rupertum. Eam nunc diligentius examinandam suscipimus, quam manente fabulae videntur esse, atque fragmenta, quae de Templo primo, eiusque opibus diximus, & de Salomone, quem Regibus vniuersae terrae praetulimus: quippe cum ea omnia à Rege omnium minimo, acerrimoque nullo negotio poterint superari. Ego vero apprime noui cuiusmodi cordato viro fragmenta mox videri posse haec,

A quae de Herodiano templo dicuntur, cum animaduertit illis esse contraria, quae de Salomonico diximus: illa enim fere omnia firmissimis insunt sacrae Scripturae testimonijs, haec vnius Iosephi; sed neque antiqui Iosephi, qui minime ausus fuisset coram contribulibus suis similem in Templum Dei proferre blasphemiam. Sed singula examinanda sunt. Atque statendum est in primis, id quod omnium Doctorum confirmat sententia, tenetque, ac docet Sancta mater Ecclesia, quodque crederat olim Synagoga; hoc loco Aggaei Christum ita promitti, vt signa etiam dentur eorum, quae eius aduentum, veluti digito commonstrent, & faciem veluti praefertant ijs, qui tenebras non diligunt magis, quam lucem. Ex quo fit vt locus hic, vel vnus ipse omnem praecidat Hebraicae vanitatis praesumptionem, quippe cum domum illam, quam aedificabat Zorobabel, nouissimam appellet, atque manente illa testetur Christum fuisse venturum. Quod vtinam animaduertissent pij viri, qui res Hebraeorum, atque Antichristi ita magnificant; & exaltant, vt eorum omnium, quae illa infelicissima aetate futura sunt, vnam tantum normam assument, Hebraeorum libidinem effraenatum, Antichristi superbiam immanem, Daemonis iniquissimi potestatem, ac vires. Quid igitur erit reliquum diuinae prouidentiae, & fidelitati?

NON QUID quid cupiant Hebraei praestabit Antichristus, sed nec poterit.

C numquid non stabit promissis? numquid non prouidebit electis, vt numquam omnino lateat impostoris figmentum, ac vanitas? numquid causam suam non iustificabit cum reprobis, quibus innotescere facile potuisset aliam fuisse superiorem potestatem, quae iniqui illius cohiberet audaciam, ne quid, quid veller praestaret? Adde his etiam Cyrilli Hierosolymitani testimonium. Non sunt, inquit, Diaboli diuitiae aurum, argentum, quemadmodum nonnulli existimant: fidelis enim hominis vniuersae diuitiae mundi, infidelis vero, ne nummus quidem. Diabolo vero nihil infidelius. Et manifeste per Prophetam dicit Dominus: meum est aurum, meum est argentum. Itaque ex his Prophetarum verbis colligit Cyrillus non datum iri Daemone diuitias congerere, vt falsissimum diuinae gloriae inuaforem extollat. plures enim ac omnium maiores Deus optimus olim in Templo congererat, vt gloriam suam, atque omnipotentiam cunctis saeculis vbique manifestaret. Assentitur his Sanctus Ioannes Chrysostomus, qui irato Deo praecipiente, Templum dirutum fuisse confirmat, nec nisi eis placato, quod numquam erit, instaurandum. Itidem, inquit, nisi ipse esset, qui semel vos deseruit, haud quaquam potuissent ciuitatem vestrā diruere, ac Templum vastare; nequaquam huc vsque tanto tempore mansisset solitudinis calamitas; nequaquam vobis saepe conantibus instauracionem, conatus in vanum cessissent. Haecenus ex Chrysostomo, qui pluribus exemplis, longiorique oratione haec eadem confirmat, & explicat.

Cyrrill. catech. 8.

S. Ioan. Chrysof. orat. 3. contra Iudas.

Sed haec certe clarissima sunt, & quae nulla alia indigent probatione; praesertim eum, quae aduersus Iudaeos tertium templum falso sperantes dicturi sumus, eadem omnia cum his ipsis Antichristi magnificatoribus ex aduerso pugnent: iam vero hoc ipsum; & pariter confirmandum est, & sententiae illi, quae Herodianum templum iactat, opponendum. Ipsa namque Prophetarum verba, ipse contextus plane demon-

strat

strat de illa eadem domo, quam tunc aedificabant sermonem fieri. Id plane confirmat Ekius; quia Propheta significanter loquitur de Templo illo secundo, quod aedificabant, non solum per me haec, certificationis, & monstrationis, quod additur in principio voci בית הבית, hoc est, domus istius, sed adiecto simul alio certificante, & monstrante discerniculo בית הזה, hoc est, istiusmet. Adde insuper aliam ex ipso contextu. dixerat enim capite primo Propheta: Ascendite in montem, portate ligna, & aedificate domum: & subiungit: & suscitauit Dominus spiritum Zorobabel &c. & ingressi sunt & faciebant opus in domo Domini exercituum Dei sui. Et in capite secundo retulit Aggaei legationem ad ipsum Zorobabel, cui dixit Dominus: Implebo domum istam gloria, magna erit gloria domus istius, istius inquammet, nouissimae plusquam primae. quis non videt de eadem hic loqui, quam praecerat Dominus aedificari, & quam spiritu diuino afflati aedificabant Zorobabel, & Iesus, & ceteri, qui redierant ex captiuitate? Effugiunt huius argumenti vim Hebraei quam maxime, eandem esse domum affirmantes, quam aedificabit, quem venturum expectant, cum ea quam aedificauerant in eodem loco postliminio reuerfi Iesus, & Zorobabel.

DOMVM illam indicat propheta, quam tunc aedificabant.

Aggaei I. v. 8. v. 14.

INEPTVM Hebraeorum responsum.

PRO IV- daeis contra nos pugnat illa de Herodiano templo sententia.

TEMPLVM Herodis idem esse contendunt cum Zorobabelis.

Aggaei 2. v. 4.

IYDAEO- rum argumen- ta pro futura Antichristi domo.

mi. Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies be- ferna, quae praeterijt: & sic insuper philoso- phantur. Mille anni tanquam dies, & tres, siue decem, aut quindecim dies, bene dicuntur modicum: multa igitur millia adhuc annorum superfunt transigenda, antequam in tantas angustias redigantur Iudaei, vt ex hoc modico cogantur constiteri Christum venisse: quippe cum eodem plane argumento se tueantur, affirmantes domum aedificandam ibidem post modicum temporis spatium, perinde esse, atque si tunc aedificaretur, eandemque omnino domum dici, quam indicauit Aggaeus. Et quidem quod ego videre possum, nullum fit reliquum argumentum, quo Iudaei ex hoc loco conuincantur, si dicendi modus, quem tunc illa sententia, verus esse admittatur. Quod durum valde est, atque difficile, validissimum Ecclesiae deturbare propugnaculum, quo fere Patres omnes, & Sancti Doctores non semel, sed saepe vtuntur contra Iudaeos.

Psalm. 89. v. 4.

NON SVNT Ecclesiae propugnacula à nostris diruentia.

Verum ad rem ipsam propius examinandam accedamus. Locus hic Prophetae id postulat, vt certa aliqua ratio assignetur, qua domus haec prima, & domus secunda, siue nouissima diuersa esse demonstretur. haec inquam Salomonis prima, & Zorobabelis nouissima, cum contra alia ratio sit assignanda, quae Zorobabelis domum vnam, & eandem esse ostendat, cum illa Herodis, quam admittit; aliàs enim locus nullo modo intelligitur: quod si haec vtraque ratio tota petatur ex eo, quod secunda domus Zorobabelis post septuaginta annos à prima domus euerfione extructa fuerit, tertia vero Herodis domus statim, atque euerfita fuit secunda, ea certe satis infirma esse videtur. quare longe diuersam inire nos cogit Textus philosophandi rationem: cum prima domus plena fuisse dicatur gloria, secunda tam longe abfuerit à gloria, vt penon fuerit, quasi nihili reputata in oculis videntium; tertia vero, quam illa fingit sententia, gloriosior multo fuerit, quam prima, atque adeo, nisi in vnam, eandemque domum pariter conuenire dicamus ignobilitatem secundam, & gloriam tertiam; vix quidem videbimur Textui satisfacisse. Praesertim cum citius, aut tardius post euerfionem aedificari domum nihil omnino facere probetur, vt domus tertia eadem dicatur esse cum secunda: haec vero diuersa sit à prima. Nam quo se tuetur illa sententia exemplo: aedificata post septuaginta annos domus secunda eadem appellatur à Propheta cum prima: possent quoque se tueri Hebraei, aedificandam fore, sperantes post multa saecula gloriosiores domum eandem.

DOMVS prima secunda, & tertia, ex gloriae diuersa participatione distinguuntur.

Dicamus igitur id quod est, & quod reuera exigit Textus: domum tertiam nullam omnino fuisse, neque futuram esse: Id quod verum adeo est, & certum, vt si ab vno quolibet Sanctorum Patrum diceretur contrarium, propter auctoritatem tamen tanti viri esset ille sano modo interpretandus: si à pluribus alijs Doctoribus, propter comunem Sanctorum constantemque sententiam, somnes omnino essent merito reiiciendi: Quare non est cur quisquam Sanctissimos viros in contrariam partem detorqueere contendat, cum haec sententia sit, vt dixi, constans omnium Sanctorum. Sanctus enim Hieronymus nunquam affirmavit intelligendum esse locum Aggaei de templo Herodis, imo nec templum Herodis in hoc toto Commentario Aggaei nominavit. At verba

NULLA fuit, nec erit tertia domus.

S. Hieronymus verba Hieronymi, inquit, indicant se de eo...

ARGUMENTUM pro aduersarijs.

NEGAT S. Hieronymus, aliquem existimare, quod Aggaeus de argento...

HUGO CARDINALIS S. Hieronymi verba pro nobis exponit.

S. Hieronymi postquam enim dixerat: Ego in ornamentum Templi...

quare in sensu Historico ea omnia tractasse credendum est, & pacem auro, & argento coniunxisse...

Sed age cum his ipsis Aggaei, & Hieronymi expositioribus pressus differamus. Certum est...

Sed ad Rupertum veniamus cuius auctoritate magis videtur inniti aduersariorum sententia...

Iam vero cum satis, constet hanc nouam interpretandi rationem neque a Hieronymo, neque a Ruperto...

vel

vel inter Hebraeos vel inter nostros Interpretes A an vllus eam tueretur, vt illi possem pro virili...

Origen. homil. 15. in Math. NE GANT scriptores templum ab Herode fuisse constructum.

Nicol. de Lyra super Aggae.

Jacob. de Valent. Psal. 26.

KIMCHIVS non meminit templi Herodiani, cum ex iustitico debuisse.

Ioan. 2. 20.

HEBRAEI nullam rationem habendam esse existimantur Herodiani templi.

Origenes.

tempus, quo David Templi opes materiamque praeparauit, aedificationi annuerat. Nullus enim...

Quod si aliquis sibi fingat post absolutam fabricam semper aliquid perficiendum restitui, vltimum aedificatum...

Hoc assumpto quod obiciens concedit Iudaeos loquutos de Templo Zorobabelico; quis nos coget credere fuisse aliud Herodianum?

IVDAEI DE templo Zorobabelis loquuntur, cum 46. annis aedificatum dicunt.

NON VLLA mentio fit Herodiani templi ante Iosephum

NON POTEST 46. annorum aedificatum a Herodianam referri.

Ioseph. 20. Antiq. c. 8.

Esdrae 1. AD ZOROBABELIS aedificatum referenda sunt Hebraeorum verba apud Ioannem Tolet.

concord. c. 19. Peyer. in Daniel. Theodoret. super Ezech. lect. 13. in fine. S. Thom. sup. Ioann. 2. in ca. 10.

IN TEMPO Zorobabelico impleta fuit Aggaei propheta.

tribus, & ipsomet obijciente constat: ergo haec gloria ad aliud, quam ad diuitias referenda est, quod sequentibus capitibus amplius patebit.

Perstant praeterea in ea sententia confirmanda, quod Herodis templum idem dicendum sit cum Zorobabelico, ex eo quod porticus Salomonis diceretur illa, quam Herodes instaurauerat; quippe cum priorem Salomonicam. Chaldaei iam olim subuertissent. Duplici vero hac in parte errore decipiuntur. Primo arbitantes porticum illam, quae Salomonis dicebatur, fuisse dirutam: secundo, fuisse ab Herode instauratam, vtrumque enim negat Iosephus qui sic ait: Suasit regi, Agrippae populus, vt Orientalem instauraret porticum. Ea Templi extrema clau-

IOANN. 10.

Ioseph. 20.

Antiq. c. 14.

PORTICVS

Salomonis

quae, & quare sic dicta sit.

1. Esdrae 5.

v. 11.

IDEM SEM-

per templum

dictum est,

quauis orna-

mentis & ma-

gnificentia di-

uersum.

HERODIANI

TEMPLI AVT VERI,

aut à Iosepho commenti nul-

lam rationem habuit

Aggaeus Pro-

pheta.

Cap. LXVIII.

ERAM esse omnino censemus sententiam illam, quae Aggaei locum historico sensu, & literali intelligendum esse putat de domo illa, quam Hebraei postliminio reuerfi sub Zorobabele principe aedificabant, quorum manus dissolutas roborabat Aggaeus, & animos in spem maioris gloriae erigebat. Ita praecise de illa, vt siue Herodes aedificauerit aliam, siue non, de illa Herodiana nullam faciatur haec propheta mentionem. Haec sententia probatur: Primo, quia vt Sanctus Augustinus ab omni Theologorum schola receptus eruditissime statuit; Is est historicus omnino sacrae Scripturae sensus, quem verba Scripturae proprie accepta enuntiant, si tamen bene cum praecedentibus, & sequentibus cohaeret, & nihil continet à re-cta doctrina fidei, aut morum integritate discrepans. Hic est quidem per verba significatus, vt late supra probauimus, ex duplici demonstratio illius domus: istius, istius inquam, quam modo aedificatis, & subdit, domum istam implebo gloria. Hic idem sensus cohaeret sane cum praecedentibus, & sequentibus, à quibus longe distat contrarius. Nam exhortabatur aedificantes Propheta ad aedificandam, non futuram, sed illam; quam aedificabant domum; & vt magis excitarentur ad strenue adificandum, gloriam illiusmet domus pollicetur. Quod si ad alteram domum; promissam referas gloriam, vel aedificantes id intelligant, aut secus: si primum dicas, quomodo possent aedificantes alacri animo opus vrgere, qui libentius aedificationem domus distulissent: vsque dum aedificarent domum illam, cuius maior esset gloria futura: aliàs opus, & operam perdidisse viderentur; dum gloriam sperantes, domum aedificarent absque gloria subuertendam. Quod si non intelligebant, decipi viderentur à Propheta, qui gloriam alterius domus proponeret, vt suaderet domum absque gloria fabricare. Cum sequentibus item bene congruit, si eidem domui promittatur maior gloria, quam prioris fuit: qui enim eam promittit, Dominus Deus omnium, omnipotens est, & quicquid voluit, fecit in caelo, & in terra: neque rectae fidei, aut moribus contradicere potest, quia completam dicit fuisse prophetiam aduentu Domini Nostri Iesu Christi; de quo tempore absque dubio loquitur propheta haec vniuersa.

Hanc autem veram & certam esse loci huius inter-

DE TEM- plo quod tunc aedificabat Zorobabeli loquitur Aggaeus propheta.

S. August. lib. 3. de doctrin. cap. 10. & 11.

EIVSDEM domus gloria pollicetur, vt eam alacri animo aedificare prolequaantur.

NVLIVM fuit templum ab Herode extructum.

Fabulam quidem esse, merumque Iosephi commentum, nullus siquidem eius meminit ante Iosephum, reliqui ab eo accipientes errant errantem sequuti: tunc enim cum nulla alia domus extet, de qua locus historico sensu intelligatur, de illa vna intelligendus erit, quae deinde Allegorico Ecclesiam Christi repraesentet. Sed obijcienti hoc maxime mirandum videtur; quocirca & bonitatem, & prudentiam Ekij requirit, quia vnus post hominum memoriam negauit templum ab Herode extructum: requirat & Sanctissimi doctissimi que Augustini; requirat & Illustrissimi Cardinalis Toletus; requirat & nostram. negauerunt illi quidem, negamus & nos vera dixisse Iosephum, in eo, quod de historia templi Herodiani commentatur.

S. Aug. 18. de ciuit. cap. 45. & 48.

HEBRAEI nihil fecerunt templum Herodis.

Ierem. 7. v. 4.

TERTIVM templum Antichristo negatur, nedum Herodi.

Petrus nigri. Daniel. 9. v. 26.

Tom. 3. Ap. par. part. 1. alij contra Iudaeos disputantes nullo modo fore tertium aedificandum Templum, etiam ex Rabbiorum testimonijs, quae omnia retorquere possumus aduersus hanc sententiam affirmantem nouum Herodis templum fuisse extructum.

interpretationem demonstrabimus: si negemus cum Ekio doctissimo viro, acerrimoque fidei defensore templum ab Herode constructum. Fabulam quidem esse, merumque Iosephi commentum, nullus siquidem eius meminit ante Iosephum, reliqui ab eo accipientes errant errantem sequuti: tunc enim cum nulla alia domus extet, de qua locus historico sensu intelligatur, de illa vna intelligendus erit, quae deinde Allegorico Ecclesiam Christi repraesentet. Sed obijcienti hoc maxime mirandum videtur; quocirca & bonitatem, & prudentiam Ekij requirit, quia vnus post hominum memoriam negauit templum ab Herode extructum: requirat & Sanctissimi doctissimi que Augustini; requirat & Illustrissimi Cardinalis Toletus; requirat & nostram. negauerunt illi quidem, negamus & nos vera dixisse Iosephum, in eo, quod de historia templi Herodiani commentatur.

Primum propter rationes Ekij, quarum prima est ex citato loco Ioannis. quippe cum Iudaei ad templum Zorobabelicum quadraginta sex annis aedificatum confugiant, nullam habentes rationem Herodiani templi; de quo nullo modo intelligi potest locus, vt demonsttrauimus, atque adeo nullum fuisse eiusmodi templum, affirmandum est.

Secunda si nouum templum ab Herode extructum demus, dabimus prophetiam Aggaei non fuisse impletam in templo, quod demonstrabatur, & tunc aedificabatur, neque illa domus, quam aedificabant, nouissima erat; cum ea funditus euerfa fuisse dicatur, atque alia in eius locum successerit.

Tertia quia tertium templum nec ipsi Antichristo concedimus; quia tertia aedificatio multis Prophetarum praedictionibus contradicit: cuiusmodi est illa Hieremiae. Nolite considerare in verbis mendacij dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est: ter dixit templum, de tribus templi aedificationibus loquutus; mendaces appellauit Propheta eos, qui sibi tertium templum vane promittunt, vt Petrus Nigri contra Iudaeos Ratisbonae induxit: Et Daniel: Ciuitatem, inquit, & Sanctuarium dissipabit populus cum Duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio: & iterum: Et vsque ad consummationem, & finem perseuerabit desolatio. Si ergo post primam desolationem subsequutam tempora Danielis, statim sequitur desolatio vsque ad finem: ergo falsum est, quod Herodes desolauerit templum, & postea aliud inibi aedificauerit; alias enim, & nunc possent sperare Iudaei post praesentem desolationem, aliam aedificationem; post quam sequatur illa vltima desolatio vsque in finem, & sic frustrabitur Daniel vero sensu, & sine prophetiae; quod ne licet quidem cogitare. Huc etiam referri possent, quae late de hoc argumento disputamus in Apparatu.

Multis alijs argumentis probat Galatinus, & alij contra Iudaeos disputantes nullo modo fore tertium aedificandum Templum, etiam ex Rabbiorum testimonijs, quae omnia retorquere possumus aduersus hanc sententiam affirmantem nouum Herodis templum fuisse extructum.

At disputat valide obijciens contra hanc Ekij sententiam, cuius Primum argumentum est: ita ne, inquit, quod mille quingentis annis nemo Tomi 2. Explanat. Pars 2.

A vocauit in dubium, nemo non credit, leuibus & nullius momenti coniecturis inficietur Ekij? Huic rationi nihil aliud videtur respondendum, quam quod cum toto eo tempore viuentium, nullus ausus fuerit figmentum Iosephi, cum stabili sacrae Scripturae veritate conferre: ideo nullus discussit antea hoc, quod nobis noua sententia disputandum proponit. Sed quis vnquam credidit aedificium ab Herode constructum comparandum cum priore? si enim id credidisset Catholicorum vllus, certe in medium protulisset, vt vel hoc argumento Iudaeos conuinceret, ostendens gloriosius templum à Propheta promissum, in aduentu Messiae fuisse constructum; sed hoc nullus induxit: ergo nullus id credidit. Sed quid opus est duci coniecturis leuibus? firmis quidem rationibus, non verborum multitudine legentium mouentur animi: quare ab illis vel referendis, vel refellendis libenter abstinemus.

Probare item contendit obijciens multos alios praeter Iosephum idem affirmasse. Affirmauit alter Iosephus filius Gorionis, Sanctus Hieronymus, Rupertus, & ante omnes Aegesippus. Primum hos auctores aliquid eiusmodi dixisse nihil facit contra Ekium, qui affirmat ex illis, qui Iosephi aetate vixerunt, vel illum antiquitate praecesserunt, nullum dixisse: idque adhuc stat vnus Aegesippus omnium antiquissimus, quippe qui floruit circa tempora Constantini, vt auctor est Baronius, templi Herodiani neminit, facteor, sed huius quidem dicta ita nostram sententiam confirmant, vt non possit sententia Iosephi teneri. Hic quidem author in praefatione illius libri, quem de excidio Hierosolymitano scribit, conuincit Iosephum de multis mendis; postea autem, cum de Herode agit: templum, inquit, ornauit, omnem illum circa templum loci ambitum circumuallauit muro &c. Ecce Aegesippum Iosephi mendam corrigentem: ecce negantem ab Herode nouum templum extructum: ecce non in dubium sententiam Iosephi vocantem, sed omnino oppositam asserentem: ornare enim longe aliud est ab eo, quod ait Iosephus, nouis solutis fundamentis nouum templum aedificauit.

Quid autem exaedificauerit Herodes, dicit ipse Aegesippus, nempe porticus, & non quidem omnes, sed Meridianam atrij Gentium, vt ex varijs locis eiusdem Iosephi inter se collatis liquido constat.

Quod ad Hieronymum, & Rupertum, ac alios, quos vocat innumeros; spectat, nihil aliud hi omnes praestant, quam quod referunt Iosephum; neque eiusdem hac in parte historiae aliquid superaddere authoritatis, vel certitudinis volunt, praeter eam, quam habent à Iosepho: quare veritas, aut fictio in ipso fonte inuestiganda est.

Quod ad filium Gorionis attinet, & ad Kimchium, mirandum est, quod ex eorum sententia, aliquid statuatur contra Sanctorum testatam, constantemque sententiam, in his maxime, quae ad Iesu Christi Domini Nostri gloriam attestandum spectant: cum manifestum sit omnium Rabbiorum, praesertim Neotericorum, animos ita in Christum male affectos esse, quem odio habuerunt semper gratis, vt in omnibus scripturae locis, quae de ipso loquuntur, verba mutant, vel de medio tollant, vel saltem

QVARE nullus antiquorum in dubium reuocauit commentum Iosephi.

S. Hieronym. sup. Zachar. 11. Rupertus hic.

AEGESIPPUS Iosepho contrarius est. Caes. Baron. Tom. 1. Annal. an. 34.

Aegesipp. lib. 1. cap. 35.

HERODES Meridianam porticum atrij Gentium tantum aedificauit.

eorum verum sensum conuellerentur. Quod vt praesent, fabulas confingunt incredibiles & anilibus quibusdam figmentis libros suos complent, ac mentes, oculosque eorum, quos ducunt, densissimis tenebris obducunt, quasi tenentes eorum oculos, vt non agnoscant: Quare hanc perpetuam legem statuendam putarem, cuiuslibet pio viro Rabbino legenti, vt omnes quas ipsi inducunt Scripturae interpretationes, maxime eorum locorum, qui de Christo Domino pressius loquuntur, pro suspectis habeant, ab ipsisque caueant, sicut ab omnibus Diabolicis suggestionibus, etiam si nihil mali illis subesse prima facie videatur. Quod & fecit Dominus Daemonis non acquiescens consilio suadentis, vt diceret lapides illos panes fieri: Et iterum, non finens ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Atque ita quicumque Rabbino legit, muniens se signo Crucis, saepius Iesu Christi Domini Nostri verba repetat: vos ex patre Diabolo estis.

QVOMODO caute legendi sunt Rabbini.

Ioann. 8. V. 44.

IVDAEI non admittunt gloriam domus ab Aggao promissam praecessisse.

Ibid. V. 48.

Sed id quaeso reducant in memoriam pij, an Iudaei fateantur gloriam secundae domus, quae ab Aggao promittitur praecessisse, & an negent Desideratum cunctis Gentibus, hoc est, Dominum Messiam venisse? & tamen manifeste vtrumque coniungit Propheta, imo & aduentum Messiae praecedere significat glorificationem domus; quid hinc sequitur? nisi quod quae Iudas de eis quodammodo dixit, de eis nos manifeste dicamus: quicquid ignorant; blasphemant, mendacem quippe his dictis facere praesumunt, impie, Prophetam, semper Spiritui sancto resistentes: nec mirum, si id filij facere audeant exemplo patrum, qui diuinam accusant veritatem, dicentes: Testimonium dicis de te ipso, testimonium tuum non est verum: & iterum: nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu, & Daemonium habes. Mirandum etenim maxime est, & deplorandum, viros pios, & eos qui parati sunt cum Christo, imo pro Christo mori, deduci D plerumque per inuicia, & iniqua Rabbino scripta ad tam periculosa praecipitia, falsa veri specie delusos.

Sed ad rationes aliquas obijcientis contra Ekiem veniamus. Hoc idem, inquit, dixerunt postea innumeri: ipse potius Ekius vnum proferat, qui negauerit. Haec ille, qui paulo ante protulerat Aegessippum negantem aedificium Herodis; quippe qui ornauit, dixit, non aedificauit. Et licet obijciens interpretetur, forte ornauit, dixit pro aedificauit, non bene commentatur Aegessippum, sed potius credit Aegessippo, & corrigat Iosephum in multis, vt patebit, corrigendum, & dicat, forte aedificauit, dixit Iosephus, pro ornauit.

QVANTA sit fides habenda Iosepho.

Pergit obijciens Iosephi commendare auctoritatem: Sed si solus Iosephus dixisset, cuius fidem in historia laudant Eusebius, & Hieronymus; quis Sacerdoti, & erudito homini de recenti historia, & de re maxima, & celeberrima paulo ante suam aetatem gesta in vrbetotius Iudaeae clarissima scribenti fidem non haberet? tam demens erat, vt notissimum, & impudentissimum mendacium vniuersis Iudaeis auerteret obrudere? tantumne Herodis memoriae fauebant, vt opus insigne patrum suorum, impio Regi, & omnibus ingrato adscri-

bi paterentur? Sic argumentatur obijciens. Hunc ego rogare vellem, antequam his interrogationibus respondeam: an forte probare contendat tantam fidem Iosepho in hac Templi historia tribuendam; vt omnia sint necessario credenda? si enim hoc probare intendat, parum, aut nihil praestabit, cum in multis, sacrae Scripturae contrarius sit. Sed demus Iosepho fidem Historiographi; maiorem enim, nemo exquiret. Ego hic proferam nonnulla ex multis quae veritati manifeste aduersantur apud Iosephum, vt quod mihi responsum fuerit ad ea, id ego respondere possim propofitis ab obijcientibus argumentationibus.

Primum de aeneo Altari agens. Ara, inquit, pro Templo quindecim cubitis alta, & longa cubitis quadraginta: de quo Altari liber Paralipomenon, 2. Paralip. 4. Fecit quoque Altare aeneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis. Ecce contradicit in altitudine Altaris, & latitudine, Scripturae sacrae.

Ioseph. 6. belli cap. 6. 3. Reg. 6. V. 20. Ezech. 41. V. 2. Ioseph. 1. 1. Ioseph. 1. 1. Ioseph. 1. 1.

Deinde agens de porta Sancti quae aperiebatur ingredientibus ad vestibulo in Sancta, sic ait: Ianuae demum fores altitudini parietis proportionem conuenientes addidit, latus cubitos viginti, & auro illitas. Hanc portam Ezechiel: & latitudo portae decem cubitorum erat. & ratione manifesta conuincitur Iosephi mendum, quia latitudo domus, & longitudo vestibuli conuenientes inter eosdem parietes viginti cubitis distantes erant; inter quos repugnat dari portam eiusdem latitudinis, alias falso diceretur porta. Et iterum: Prima vero eius porta, inquit, septuaginta cubitis alta erat, & viginti quinque lata &c. ecce manifestum mendum, tum quod nulla portae debita assignatur proportio, tum quia sibi ipsi contrarius est, vt patet eius verba conferenti: tum vero maxime, quod omnes historiae sacrae, quas ipse Iosephus etiam sequutus est, latitudini domus viginti cubitos assignant: quo modo ergo porta erit latior ipsa domo, in qua constituitur?

Ioseph. 1. 1. Ioseph. 1. 1. Ioseph. 1. 1. Ioseph. 1. 1.

Iterum de ianuis Templi sic habet. Ianuae quidem Templi altitudine cubitorum erant sexaginta, latitudine vero viginti, omnes deauratae, & pene auro puro confectae; has clauderant non minus quam viri ducenti diebus singulis; & relinquere eas apertas nefandum nimis erat. Ecce disputantem cum Appione Iosephum, vt repellat calumniam obieci mendacij non veritur manifestissimo, & impudentissimo se defendere mendacio. Ducenti, inquit, homines claudunt portas viginti cubitorum. equidem si disponantur homines ducenti quocumque ordine, impossibile est, vt omnes ducenti simul tangant spacium viginti cubitorum: licet enim humeros applicent ad portam, cum homo latus sit in pectore ad minus vno pede, cubitus autem vnus pedem vnum cum dimidiato contineat: & si ad cubitos sacros recurramus ad summum tres homines in vno cubito, possunt humeris, aut manibus pertingere portam: quare si acruatim in tota latitudine portarum applicentur homines, ad summum non excedent numerum sexaginta, quod si alij sexaginta inter horum capita immittant brachia, vt tangant portam; quid interim facient qui superflunt octoginta, quos impossibile est portas pertingere?

DYCENTI homines non possunt portas 10. cubitorum contingere.

Sed ad ipsa Iosephi verba veniamus, quibus de templo Herodis meminit mendacium illis interferens omnium impudentissimum. Sublatis 119. cap. 15. deinde

FVNDAMENTA Templi viginti cubitos decessisse impossibile est.

Ioseph. 6. belli cap. 6.

3. Reg. 6. V. 20.

CERTA IVDAEORUM impudentia ex eorum mendacium conuincitur.

ETIAM si templum aedificasset Herodes, non illud respexisset Aggaeus.

deinde veteribus fundamentis, & nouis impositis desuper templum extrucebat longitudine centum cubitorum, altitudine totidem, & viginti amplius, qui viginti cubiti aliquando post sidentibus fundamentis decesserunt, eosque denuo instaurare decreuerunt nostri Neronis temporibus. Iisdem quibus persuadebit Iosephus hoc de decessu viginti cubitorum, persuadebit etiam illud de nouo aedificio Herodis. Quod vtrumque si alicui ex ijs, qui aedificatoriae artis omnino ignari sunt, videatur credibile; non certe ei, qui aedificatoriam artem a primo saltem limine salutaerit. Impossibile enim est tantam molem tanto motu agi, vt eius altitudinis sexta pars sepulta dehiscat, quin tota moles, aut corruat, aut ita vitiosa superfit, & rimosa; vt destruenda, potius, quam inhabitanda videatur. Sed demus, id quod impossibile est; viginti cubitos decessisse, vt quae Sanctum Sanctorum omnino decesserit; quid ergo gloriae maneret in Templo?

Vtique Iosephus iterum de Oraculo sic loquitur. Intima vero templi pars viginti cubitorum erat, &c. Sanctique Sanctum vocabatur: quae mensura viginti cubitorum intelligenda est iuxta historiam Libri Regum, vbi sic habet: porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis. Si ergo viginti cubiti infimi recesserunt, totum vtiq; Sanctum Sanctorum recessit. Quod cui non videbitur impudens figmentum? Et certe diuina permittente prouidentia factum fuisse videtur, vt suis figmentis Iudaeorum conuincatur perfidia, qui ne gloriam domus Domini haeredi, & Domini filio concedant, hoc est, Domino Nostro IESU CHRISTO, eam concedunt Regi alienigenae, & omni vitiorum labe commaculato, non Regi, sed Tyranno, fictis quibusdam commentis, quibus in eo ipso, quod domum, eiusque gloriam commendare conantur, ita vituperant, & blasphemant, vt in gloriam templi emendicatam afferre non erubescant, quod iniquus Rex, aut non potuerit, aut nesciuerit fundamenta, molem aedificij supportantia demittere, sed ita debilia, vt ipsis decedentibus sexta pars decederet aedificij cum omni gloria domus, quae erat in Sancto Sanctorum. Quodque magis incredibile facit figmentum illud, id est, quod inibi eiusdem mensurae domus per mille, & eo amplius annos immota permanerat. Sed pudet his refellendis immorari, & solum Iosephi Lectorem deprecor, vt dum hoc tam manifestum mendam corrigat, corrigat & aliud praecedens, & vbi, aedificauit, dixit, dicat, ornauit. Quod si adhuc responsum exigatur ad dicta, ipse sibi respondeat Iosephus, qui iterum: Ipsum vero Templum, inquit, in medio positum, hoc est, sanum sacrosanctum duodecim gradibus ascendebatur, & a fronte quidem altitudo eius, & latitudo centenos cubitos habebat. Ecce nunc verisimilius scribit ipse Iosephus, centenos tantum cubitos celsitudini tribuens, subiungensque quod duodecim gradibus ascendebatur, alterum locum mendi conuincit: nam si vt ibi dixerat, viginti cubiti recessissent, descendendi fuissent gradus, non ascendendi.

Sed Iosephi mendis praetermissis videndum iam est, an si libere demus Iosepho Templum Herodis, illud potuerit verbis Aggaei satisfacere? Ego vero in primis non video, cur numerorum exiguo cuidam excessui tantum gloriae tribuendum sit, vt Templum secundum, quod apud Esdram latum fuit cubitis sexaginta despicitur, & Templum Herodis maximi fiat, quod ex filio Gorionis latum fuerit centenis, id, quod apud alterum quoque Iosephum, cuius auctoritas alicuius est momenti, videre etiam licuit, cuius haec sunt verba: Et a fronte quidem altitudo eius, & latitudo centenos cubitos habebat: pone autem, quadraginta cubitis angustius erat. aditus enim, veluti quibusdam humeris vtriusque vicenium cubitorum producebantur; & quidem si a centum cubitis auferantur quadraginta, remanent sexaginta cubiti latitudinis domus Herodiana, quae eadem est cum latitudine domus Zorobabelicae: nec enim latitudo humerorum vestibuli latitudini domus adijcienda est; in humerulis enim illis cubacula quaedam extruebantur, parum, aut nihil ad templi gloriam condendentia, vt alia ostendimus.

Extruebantur, parum, aut nihil ad templi gloriam condendentia, vt alia ostendimus.

Sed gloriam Herodiani templi magnifice videntur extulisse verba illa Discipuli apud Marcum: Magister, aspice quales lapides, & quales structurae. Ex quibus sic argumentantur: Impolitos lapides, & ante quingentos annos in aedificio collocatos ostendisse tibi videtur; an recentes, & pulcros, & artificiose elaboratos? addere posset huic argumento maiorem vim, si responsum Domini Nostri Iesu Christi retulisset, qui dixit illi: vides has omnes magnas aedificationes? voce quidem ipsius veritatis extructio magnificata est. adde quod de Templo nouo videtur loqui Discipulus hic cum alijs, vt habetur apud Lucam. Et quibusdam dicentibus de Templo, quod bonis lapidibus, & donis ornatum esset, dixit &c. vbi non solum de aedificio, sed & de donarijs loquuntur, quae quidem donaria ab Herode videntur exhibita, non a Salomone. Sed huic tam valido argumento erit facillimum respondere; si possimus ex Euangelio, aut historijs elicere, quos lapides aspexerit Discipulus ille, qui eos admirans ostendit Domino dicens: Aspice quales lapides.

Et quidem duo constant ex historia Euangelica: primum, Dominum nostrum haec dixisse, quod iam Templum egressus fuisset: ait enim Sanctus Matthaecus. Et egressus Iesus de Templo ibat, & accesserunt Discipuli eius, vt ostenderent aedificationes Templi. Quare exteriores muros, & lapides, non interiores ostendunt. Secundum quod aperte colligitur ex Euangelio, est, Dominum exiisse versus Montem oliuarum, quia eadem historiae subiungit Sanctus Marcus. Et cum sederet in Monte oliuarum contra Templum, accesserunt &c. idemque apud Sanctum Matthaem habetur. Item aperte constat ex Zacharia Montem oliuarum esse situm contra Hierusalem ad Orientem. Certum quoque est ex historia Paralipomenon, templum supra montem Moriam situm; quae omnia late a nobis suis quaeque locis confirmata sunt. Quare necesse est Dominum descendisse de monte Moria ad vallem Henon, vt trans torrentem Cedron ascenderet in Montem oliuarum; atque adeo descendenti Domino de accliu montis Moria non possunt ostendi alij lapides, neque aliae structurae, quam exteriores muri Templi, qui ad Orientem respiciunt. Quibus perspectis audiendus est Iosephus. Sualit, inquit, Regi, vt Orientalem instauraret porticum, ea templi extrema clauderetur; profundae valli, & angustae imminens, ac proinde subnixi muro quadringentos alto cubitos, saxi constructo quadris valde candidis; eratque cuiusque saxi longitudo cubitorum viginti, sex vero altitudo, opus Salomonis Regis, qui primus integrum templum

Ioseph. Gorion. lib. 5. cap. 25. FALSO MAIOR latitudo Herodiano templo tribuitur, quam Zorobabelico.

Marci 3. V. 1. QVOD templum, & a discipulo Christi, & ab ipso Christo laudatur. Lucae 21. V. 6.

Matth. 24. V. 1.

Marc. c. V. 3. TEMPLI structurae a Christo laudatae Salomonis fuerunt. Zachar. 1. V. 4. Paral. 3. V. 1.

Ioseph. 2. 0. Antiq. c. 8.

condidit. Ecce respondet Iosephus ad omnes propositas difficultates. Primum fatetur eam fabricam fuisse celsissimam quadringentorum cubitorum, eius saxa praegrandia viginti cubitorum, & valde alba: licet haec scripserit Iosephus multis annis, postquam Christo ostensi sunt lapides, insuper fuisse opus Salomonis, & non Herodis: quare sicut supra ostendimus, dicebatur porticus muro huic superstructa Salomonis. Quae omnia confirmari videntur ex Historia Actuum Apostolorum quae sic habet. Petrus autem & Ioannes ascendebant in Templum: ecce necessarium fuit Christum à Templo regredientem descendere: ad horam orationis nonam. Et quidam vir qui erat claudus ex utero matris suae, baiulabatur quotidie; quem ponebant quotidie ad portam Templi, quae dicitur Speciosa, ut peteret elemosynam ab introeuntibus in Templum. Quia porta haec erat in extimo muro Templi, ideo ab ingredientibus in templum petebat elemosynam: quod confirmant sequentia. Is cum vidisset Petrum, & Ioannem incipientes introire in Templum, haec igitur erat prima, & exterior porta Templi. cum quo concordat etiam quod qui vidit illum claudum miraculo sanitate donatum; cucurrit omnis populus ad eos, Petrum inquam, & Ioannem, ad porticum, quae appellatur Salomonis. Vbi videtur insinuare Euangelista Lucas, factum hoc contigisse ad portam Speciosam, quae aperiebatur in muro extimo porticus Salomonis, quae erat Gentium porticus, & Apostolis, & claudo paululum procedentibus versus atrium Gentium, & versus Orientalem portam atrij Israel, factus est concursus populi in ipsa porticu Salomonis, ubi factus est numerus credentium ad quinque millia. Constat ergo nihil ex ijs, de quibus sermo Euangelicus loquitur ad Herodem pertinuisse, sed omnia ad Salomonem: quare Salomonis aedificium magnificat Domini testimonium, non Herodis.

Affor. 3. V. 1.

Ibid. V. 2.

PORTA Templi Speciosa quae.

Ibid. V. 3.

Ibid. V. 11.

PORTICVM Salomonis ornauit Herodes,

Ioseph. 15. Antiq. c. 14.

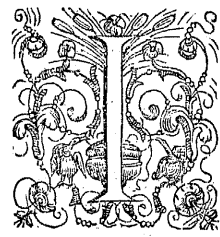
CONSTANS FVIT

SEMPER ECCLESIAE

Catholicae Doctorum sententia, gloriam secundae domus

ad temporalem referendam non esse.

Cap. LXIX.

LLIS omnibus de medio sublatis impedimentis iam ratio postulat, ut ad cardinem huius difficultatis veniamus, & examinemus, quae gloria sit haec à Deo per Prophetam domui secundae promissa, quam & maiorem fuisse gloria prioris domus manifestum sit, & certum, ac omnibus exploratum eiusmodi gloria repletam fuisse domum, quam tunc aedificabant Iudaei Zorobabele praecipiente, qui e Babylonica seruitute fuerant vindicati. Et quidem antequam ad examinandam quaestionem veniamus: Id primum statuimus tanquam certum, nullique in dubium reuocandum, prophetias omnes, quae de Christo sunt, opere completas esse; cum Dominus Iesus Christus seruator noster ante annos mille sexcentos, & eo amplius in terras iam venerit. Atque inter Catholicos ita constat; ut inter eos nulla sit dubitandi ratio circa adimpletam prophetiam, atque etiam circa modum, quo adimpleta est. Haec autem assertio ex eo maxime pendet, quod tenentur Catholicis fieri in Ecclesia esse verum sacrae Scripturae sensum, tum in omnibus, tum maxime in ijs, quae ad Christi Domini aduentum pertinent: Sic enim Ecclesiae à Christo promissum est Apostolis dicente. Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et iterum: Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.

VERVS SACRAE SCRIPTURAE SENSUS IN ECCLESIA EST.

QVI SIT VERVS SACRAE SCRIPTURAE SENSUS.

Hinc fit ut cum sensus, quem Ecclesia tenet, & tenuit sit in Sanctis Patribus reperiendus, is quidem verus Scripturae sensus reputandus sit, quem Sancti Patres tenent; & ille omnino refellendus, quem Patres refellendum affirmauerint. Sed & hoc ipsum Constantino Constantinae sexta Synodo confirmatur: cuius haec sunt verba. Sed etiam ad Scripturam pertinens conuoluta aliqua fuerit, non aliter interpretentur, quam quomodo Ecclesiae luminaria, & Doctores suis scriptis exposuerunt, & maiorem ex ijs laudem assequuntur, quam si quae a se dicuntur componant, ne, dum quandoque ad id haesitant, ab eo quod conuenit, excidant.

His veluti praeiacctis fundamentis triplex est de gloria secundae domus opinio. Prima Iudaeorum, quorum omnium excaecati oculi nihil vident, nisi umbras; qui de deorum sunt, nihil nisi terrena sapiunt, & sic omnis eorum opinio in idem recidit, ut gloriam in rebus ponant humanis, atque corporeis. Varius est tamen inter illos opinandi modus: quidam enim aureos sibi pollicentur

HEBRAEORUM opinio de gloria temporali.

centur montes in aduentu sui Messiae, quando A sperant sibi aedificandum tertium templum in maiori diuitiarum gloria, quam primum. Huius figmenti auctor fuit Rabbi Salomon, teste Lyrano, Ekio, & alijs. Rabbi Iaphet conuinci se putans verbis Prophetarum ad credendum de illa secunda domo, quam aedificabat tum temporis Zorobabel cum Iosue, nec inueniens in quo fuerit haec gloria maior, recurrit ad durationem, quam putat excessisse durationem prioris decem annis. Prima enim, inquit, stetit annis quadringentis, & decem; secunda vero viginti & quadringentis, & sic fuit in diebus Herodis, sicut scriptum est, in libro Ioseph, ben Gorion. Rabbi Moses existimat hoc dictum sub conditione, si scilicet perfecte iusti fuerint. sicut ait Zacharias: Si audiendo auderitis me. Rabbi David Kimchi sic ait: Diuini sunt magistri nostri bonae memoriae in hoc; aliqui dicunt maiorem gloriam esse in annis, & aliqui dicunt in aedificio, & vtrumque est verum: quoniam domus prima stetit annis decem & quadringentis, secunda vero domus viginti & quadringentis. Fuit etiam domus secunda maior aedificio; sicut scribitur Rabbini in sermonibus eorum, & in libro Ioseph, filij Gorion scriptum est: quoniam aedificum, quod aedificauit Herodes in domo sanctitatis, non videbatur ab aeterno aedificum ita pulchrum, & bonum, sicut ipsum aedificum Templi.

IN DVRA TIONE MAIORI DECEM ANNO RUM GLORIAM PONUNT. SVB CONDI TIONE DICTUM SOMNIANT. Ioseph. filius Gorionis. Rab. Moses. Zachar. V. 6. Rab. David. Kimchi.

TEMPLVM Herodis laudant Rabbini.

CATHOLICORUM SENTENTIA AD CHRISTI PRAESENTIAM REFERUNT GLORIAM.

OPPOSITA SENTENTIA PRO PONITUR.

EXAMINATUR.

Christianorum, neque Iudaeorum vllus affirmavit, imo potius nullus adhuc, quem viderim, qui locum hunc, vel aliqua ex parte interpretetur, ex quo non possit ratio aliqua contra sententiam praedictam colligi.

Sed dum eam discutimus oportet primum in medium proferre, quid Patres sentiant: ne, dum pro se Hieronymum, & Rupertum attulit, ego autem in contrarium eos ipsos attulerim, libere ab vtrisque citari videantur. Mox argumentis huius sententiae pro virili parte satisfaciam, ostendens, & ex aedificio, & ex aedificante maxime, domum illam ab Herode extructam, ignominia, & dedecore dignissimam, indignam esse nomine gloriae, ac demum ad Rabbinarum obiecta ex ipsis Rabbini respondebo.

Sanctus Augustinus. Postea quam, inquit, gens Iudaea caepit non habere Prophetas, procul dubio deterior facta est: eo scilicet tempore, quo sperabant instaurato Templo, post captiuitatem, quae fuit in Babylonia, futuram esse metiorem. Sic quippe intelligebat populus ille carnalis, quod praenunciatum est per Aggaeum prophetam, dicentem. Magna erit gloria domus istius nouissimae plusquam primae. Quod de nouo Testamento dictum esse paulo superius demonstravi, ubi ait aperte Christum promittens; Et mouebo omnes Gentes, & veniet Desideratus cunctis Gentibus: & deinceps. Propter hoc ergo nec Prophetas ex illo tempore habuit illa gens, sed multis cladibus afflicta est, ab alienigenis regibus, ipsisque Romanis, ne hanc Aggaei prophetiam in illa instauracione templi opinaretur impletam. Ecce Augustinus arbitratu demonstrare Prophetam, gloriam hanc promissam ad nouum Testamentum pertinere, Deumque expresse cauisse, ne Iudaei illam intelligerent in instauracione Templi materiali. Quare ex sententia Augustini plusquam falsa est opinio, quae affirmat intelligi posse prophetiam de gloria promissa in aedificio materiali; etiam si Christus numquam in illud fuisset ingressus. Totum autem illud caput impendit Augustinus ostendens successiue calamitates, & abominaciones Templi dicens. Non multo enim post adueniente Alexandro subiugata est: quando etiam nulla facta est vastatio, quoniam non sunt ausi ei resistere, & ideo placatum facillime subditi receperunt; non erat tamen gloria tanta domus illius, quanta fuit in suorum Regum libera potestate. Hostias sane immolauit Alexander in Dei templo, non ad eius cultum vera pietate conuersus, sed impia vanitate cum dijs eum falsis colendum putans. Deinde Ptolemaeus Lagi filius, post Alexandri mortem captiuos inde in Aegyptum transtulit: quos ei successor Ptolemaeus Philadelphus beneuolentissime inde dimisit. Deinde contriti sunt bellis, quae in Machabaeorum libris explicantur: Post haec capti à Rege Alexandriae Ptolemaeo, qui est appellatus Epiphanes, inde ab Antiocho Rege Syriae multis, & grauissimis malis ad idola colenda compulsi: templumque ipsum repletum sacrilegis superstitionibus Gentium. Non autem multo post Alcimus quidam per ambitionem, cum à genere Sacerdotali esset alienus, (quod nefas erat) Pontifex factus est. Hinc iam post annos ferme quinquaginta, in quibus eis tamen pax non fuit, quamuis aliqua etiam prospere gesserint: primus apud eos Aristobolus assumpto diademate, & Rex, & Pontifex

DISPVTA TIONIS ORDO.

NEGAT. S. Augustinus posse intelligi de temporali gloria.

EX IPSIS historijs confirmat Augustinus non posse locum hunc ad temporalia detorqueri.

sex factus est. Cui successit Alexander etiam ipse Rex, & Pontifex, qui crudeliter in suos regnasse traditur. Post hunc vxor eius Alexandra Regina Iudaeorum fuit, ex cuius deinceps tempore mala sunt sequuta grauiora. Filij quippe huius Alexandrae Aristobulus, & Hircanus inter se de imperio dimicantes, vires aduersus Israeliticam Gentem prouocauerunt Romanas; Hircanus enim ab eis contra fratrem proposuit auxilium. Pompeius ergo Populi Romani praeclarissimus princeps Iudaeam cum exercitu ingressus ciuitatem capit: templum referat, non deuotione supplicis, sed iure victoris, & ad Sancta Sanctorum, quo nisi Summum Sacerdotem non licebat intrare; non ut venerator, sed ut prophanator accedit. Confirmatoque Hircani Pontificatu, & subiugatae genti posito custode Antipatro, quos tunc Procuratores vocabant, victum secum Aristobulum ducit. Et ex illo die Iudaei etiam tributarij Romanorum esse caeperunt. Postea Casius etiam templum expoliavit: deinde post paucos annos etiam Herodem alienigenam Regem habere meruerunt, quo regnante natus est Christus.

S. August. Ibid. cap. 48.

DIMINUTA gloria domus ostenditur.

S. Ioan. Chry. 3 r. super 1. Corinth. 15.

AD ECCLIAM Christi reulic ea verba Chrysofostomus.

S. Hieron. super Aggae.

Et iterum idem Sanctus Augustinus: Non itaque propheta Aggaei, inquit, in templi instauratione completa est; ex quo enim instauratum est, numquam ostenditur habuisse tantam gloriam, quantam habuit tempore Salomonis: imo potius ostenditur primum cessatione prophetae fuisse domus illius gloriam diminutam: deinde ipsius cladibus tantis vsque ad vltimum excidium, quod factum est à Romanis: sicut ea, quae supra sunt commemorata testantur.

Sanctus Ioannes Chrysofostomus aduersus eos disputans, qui hoc Aggaei testimonio diuitias commendare studebant, sic scribit: Meum est argentum, meum est aurum apud Prophetam esse scio: dabo cum, & cui volo, non item, sed à plebeis istis allatum. & illud idem quo sit à Propheta dictum, exponam. Aggaeus igitur cum assidue Iudaeis denunciasset, post illum è Babylonia reditum, eadem forma templum exhibiturum, quale nuper fuit: & plerique quod post cineres, & ruinam illam instaurari templum impossibile videretur, fidem verbis non haberent, discussurus dubitationem istam Propheta ex persona Dei in ista verba prorupit, quasi dicat, quid rimetis? quid dubitatis? Meum est argentum, meum est aurum, non habeo necesse aliunde mutatis ornare templum. Esse porro hanc sententiam declarant quae sequuntur. Et erit, inquit, maiestas domus illius posterioris priore maior.

Quae Chrysofostomi verba ne quisquam cum ipsis Aggaei, ad temporales diuitias detorqueere conetur, ad id illata fuisse intelligat, ut probaret eiusmodi diuitias non semper à Deo praestari, non raro malis artibus acquiri: sed & de Ecclesia per Christi mortem non multo tempore ante Chrysofostomi aetatem extructa locum intelligendum iuxta Chrysofostomum, ut probant illa verba, nuper extructo.

Sanctus Hieronymus iuxta Hebraicum: veniet, inquit, Desideratus cunctis Gentibus Dominus noster atque Saluator: tunc implebo domum istam gloria maiore, quam priorem, & semper vobis addam, dicit Dominus omnipotens, & ne forsitam sponsores putetis infirmum: meum est aurum, & meum est argentum, & meae sunt cunctae opes: ego in ornamentum templi

aurum, argentumque donabo, ut maior fiat huius domus gloria quam prioris: & difficile videtur quod polliceor, & humana infidelitas ad maiora promissa semper haesitat; propterea rursum dico, qui promitto, Dominus omnipotens sum. Porro quia scio ad aedificationem inclinatae domus, & quae superatura sit domum pristinam, nihil ira facere ut pacem, idcirco & hanc spondeo; dabo enim in loco isto pacem dicit Dominus exercituum, ut pax quae exuperat omnem sensum custodiat domum meam, & sit in pace locus meus. has interim paraphrasticos expositionis lineas duxerim, ut ex his ad sublimiorem intelligentiam, etiam nobis tacentibus, prudens Lector ascendat. Haec Hieronymus. Et post non multa subdit: Quod autem dicit meum est argentum, & cetera. non puto quemquam existimare quod de argento loquatur, & auro, quae à diuitibus possidentur, & regibus; hoc enim modo non solum aurum, & argentum Dei est, quasi creatoris, sed & cetera metalla, & quod domat omnia ferrum; sed ego existimo, quod argentum, quo domus Dei ornatur cloquia scripturarum, & aurum, quod in oculo Sanctorum sensu, & in cordis versatur arcano. Videat nunc lector si haec omnia Hieronymi verba coniungat, an Hieronymus loquatur de auro Herodis, & insuper si pax, quae exuperat omnem sensum, non quidem temporalis Herodiana, sed spiritalis, completens omne bonum, magis conducatur ad aedificationem domus, quae superatura sit primam; quapropter minus sufficiens plane erit aurum, & argentum; & pax Herodiana. Haec autem ratio manifeste ostendit quid senserit Hieronymus, qui in contrariam partem detorqueendus non est. Nam etiam si aliquando non neget templum ab Herode fuisse constructum, non tamen propterea affirmat gloria dignam fuisse eiusmodi aedificationem, quam paulo ante commemoratione indignam censuerat, scribens: *Aperi Libane portas tuas: templum intelligitur Iudaeorum, quod instauratum, imo aedificatum à Zorobabele, rursus à Vespasiano, & Tito canitur subuertendum.* Haec ille. qui non ab Herode, sed à Tito subuertendum fuisse putauit templum, ut contrariam subuerteret sententiam.

NEGAT Sanctus Hieronymus intelligenda verba de auro, quod à diuitibus possidentur.

Sanctus Basilius super illud Isaiae. Erit in nouissimis diebus manifestus mons domus Domini, & mons Dei in summitatibus montium, sic ait: Neque enim Israel carnali literae affixus, creationem exspectat alterius montis, neque affuturam praestolatur secundae domus fabricam super alias domos. Mons autem Sion, templum quoque etiam num per tempora prophetantis Isaiae in omnium erant prospectu. Itaque quid insinuat sententia haec? non quod conspicua futura haec sint in nouissimis diebus, sed quia admirabilis quaedam, & aperta omnibus Dei dispensatio apparebit erga hominum salutem in nouissimis diebus. Ecce Basilius negat successisse domum secundam gloriosorem prima, sed quod prophetae, quae id promittere videntur, ut haec Isaiae, eum habeant literalem sensum, & historicum, quem spirituale.

S. Hieron. super Zachar. 11. c. 1. TEMPLVM Zorobabelis à Tito non ab Herode subuertendum.

S. Basilius super Isaia. 2. 2. NON ERIT in nouissimis diebus alia domus Domini, quam Ecclesia Christi.

Sanctus Ambrosius ad Irenaeum scribens: s. Ambros. lib. 3. Epistol. 12. Adhuc ego semel mouebo caelum, & terram, & maria, & desertum: mouerat ante haec, cum de Aegypto liberaret populum suum; quando in caelo columna erat ignis; terra inter fluctus, murus in mari, via in aqua: in deserto messis quotidiana

S. AMBROSIIUS commotionem caeli, & terrae exponit.

ARGENTVM & aurum eloquia caelestia.

S. Hilari. in Psal. 126. SALOMONEM Sanctum.

S. Hieron. super Zachar. 11. c. 1.

TEMPLVM Zorobabelis à Tito non ab Herode subuertendum.

DOMVS DEI mansura, est Ecclesia.

Theodor. super Aggae. MAGNITUDINEM aedificij negat.

tidiana frugum caelestium multiplicabatur, terra subleuabatur in fontes aquarum. Sed mouit & postea in passione Domini Iesu, quando caelum tenebris obductum, Sol refugit, petrae scissae, tumuli aperti, mortui resuscitati, Draco victus, in fluctibus suis vidit piscatores hominum, non solum nauigantes in mari, sed etiam ambulantes sine periculo. Desertum quoque motum, quando infructuosus nationum populus in messem caepit deuotionis, & fidei flauescere; & eo vsque deserti Gentium commotio facta est: ut Apostolorum, quos direxit ad Gentes vocandas, tanta esset, & tam vehemens praedicatio, ut in omnem terram exiret sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum. tanta inquam, commotio deserti, ut plures filij fierent desertae, quam eius quae habebat virum, & floreret desertum, ut lilius, introirent electa Gentium ad residuum populi; quo reliquiae saluae fierent per electionem gratiae. Et replebo, inquit, domum hanc argento meo, & auro, eloquijs caelestibus, quae sunt, sicut argentum igne examinatum; & veri claritate luminis, sicut auro spiritali in Sanctorum occultis mentibus resurgente. Has diuitias confert Ecclesiae suae, quibus intelligibiles thesauri replentur. Et gloria augetur domus super priorem gloriam, quam populus habuit electus: pax enim & tranquillitas animae super omnem domus gloriam est, quia pax exsuperat omnem sensum.

Sanctus Hilarius super illis verbis Psalms: *Nisi Dominus aedificauerit domum &c.* Volunt plures sanctum Salomonem aedificationi ciuitatis, & templi studentem, in eo ipso molitionis suae tempore euersionem ciuitatis, & templi, quod condiderat, prophetasse. Putant autem prophetiam hanc consummatam in ea tempora fuisse, quibus post captiuitatem populi Dario Rege reditum, impertiente, & aedificata rursus per Zorobabel, & Iosedech ciuitas fuit: quorum inopem sensum ipsa illa post consummatio aedificationis arguere. Nam per Aggaeum Prophetam ita ad hos eosdem instauratores Hierusalem Dominus est loquutus: Adhuc semel, & ego mouebo caelum, & terram, & mare, & aridam, & subuertam sedes Regum. Psalms ergo virtus non in tempora tantum Salomonis, sed etiam in Aggaei intelligenda est conuenire. Aedificationis enim vtriusque labor inanis est: aedificata namque per Zorobabel ciuitas, solum hodie ex se conflagrationis suae cinerem, & deformum ruinarum praebet aedificationem. A Deo ergo domus est aedificanda quae maneat, quia nisi à Domino aedificata sit, non manebit &c. ac deinceps ostendit, quae sit domus Dei mansura, nempe Ecclesia Christi, idque significari nomine templi, cumque de eodem intelligat Psalms, & Aggaei prophetiam, nempe de Ecclesia, non permittit intelligi de aedificatione, Herodis, aut alio corporeo, cum iam omnia corruerint.

Theodoretus. Magna erit gloria domus istius nouissimae plusquam primae: non magnitudine, & pulchritudine aedificij dicit domum illustriorem fore, sed conditione, & modo conuersionis Gentium, cuius fama quaquaversus peruagans, Dei omnipotentis robur declarauit. Quare commotionem caeli & terrae, & maris id factam appellat, nempe quod omnes metu perterruisset, & rei miraculo excitati fuissent ad laudandum Deum non incolentes solum continentem, & ad Insulas commorantes; sed praeterea inuisibiles

potestates in aethere, & in caelo versantes, & in hoc ipso dabo pacem &c. non enim modo humanos hostes cessare faciam, sed etiam diuinam pacem eis gratificabor, quae animis conciliat salutem.

Hugo Cardinalis. Et implebo domum istam gloria, scilicet filij mei praesentia Prouerbiorum decimo; Gloria patris filius sapiens. ad literam ipse multa miracula ibi fecit; & ita ex hoc fuit longe maior gloria domus posterioris, quam primae, sicut maior, & praeciosior est veritas, quam umbra. In prima tunc erant arca, mensa, candelabrum &c. quae omnia ipsius praesentiam figurabant, aliàs ad literam numquam domus illa, quam vidit Aggaeus, tantae gloriae fuit, quantae fuit altera tempore Salomonis, sed neque esse poterit; quia olim destructa &c. Et quia magnum est quod promittitur, ideo toties interferit, haec dicit Dominus exercituum, qui scilicet omnia potest: ideo etiam dicit, *meum est aurum &c.* quasi dicat, bene possum facere quod promitto, quia omnia mea sunt. *Argentum* glossa: opes omnes quas dabo vobis in ornamentum templi, ut sit gloria domus huius maior quam prioris; videtur ergo quod glossa haec velit intelligere hoc ad literam, sed non est verum. Vnde Hieronymus in originali; non puto aliquem existimare, quod de argento loquatur, & auro, quae à diuitibus possidentur. Omnia sunt Hugonis verba.

Rupertus Abbas. Equidem, inquit, Herodes templum illud, quoniam erat priore minus deposuit, & in antiquam magnitudinem reformauit, multis, & magnis aedificijs decorauit, sed nunquam Dominus exercituum pro gloria reputare sit dignatus, quod homo funestus, Rex impius operatus est exaequari, vel etiam praeferi, contendens regi magnae opinionis, & sapientissimo Salomoni.

Lyranus de aduentu Christi interpretatur hanc gloriam, ut supra visum est, & citat Rabbi Aaquiba, de quo dicitur in libro Zanedrin, qui apud Hebraeos authenticus est, qui sic exponebat locum istum: Adhuc vnum modicum est, scilicet regni venturi Israel post destructionem primae domus, & post illud regnum; commouebo caelum, & terram, & mouebo omnes Gentes, & veniet Messias, quia post paucos Reges de genere Machabaeorum Christus venit tempore Herodis. Magna erit gloria domus istius nouissimae, quam incaepistis reaedificare, plusquam primae per Salomonem aedificatae. Ita vero gloria maior non potest intelligi de aedificijs, nec de ornamentis, seu diuitijs: ista enim modica fuerunt in secunda domo respectu primae. Arca enim Testamenti de qua summe gloriabantur Iudaei, fuit in prima, & non in secunda, secundum Catholicos, & Hebraeos, & ideo in nullo potuit dici gloria domus secundae maior gloria domus prioris, nisi ex praesentia Christi.

Dionysius Carthusianus. Ecce his verbis Dominus prohibuit amplioem esse debere eminentiam, & decorem, sublimationem, & dignificationem templi post reditum à Babylone constructi, quam eius, quod Salomon est molitus. Cum ergo hi Sancti & Doctores non solum secundum literalem sensum interpretentur gloriam hanc de aduentu Christi, sed omnes asserunt nullo modo exponi posse de aedificiorum, aut diuitiarum gloria temporali, neque Sanctus, aut Doctor aliquis adducatur, qui id ita interpre-

Hugo super Aggae. Prouerb. 10. 7. 1.

GLORIA filij Dei praesentia ad literam.

NON FUIT neque esse potuit maior gloria secundae domus, nisi ad Christum referatur.

Rupertus hic.

DEVS PRO gloria non vulturauerit iniqui regis operata.

Nicol. de Lyra. Rabbi Aaquiba.

ETIAM R. Aaquiba ad Christi praesentiam retulit hanc gloriam.

GLORIA non potest intelligi de aedificijs.

Dionysius Carth.

interpretetur, vt vidimus late supra: non puto sententiam illam secure defendi posse, qua parte tenet maiorem hanc gloriam ex ipso etiam aedificio intelligendam, etiamsi numquam Christus Dominus in illud fuisset ingressus.

Qua interpretatione reiecta firma videtur manere illa, quam nos tuemur, sententia, quam licet adhuc amplius confirmare Sanctissimi Iacobi Apostoli simillima quadam alterius, siue etiam huiusmet loci interpretatione. Huic concordant, inquit, verba Prophetarum. forte & ad locum Aggaei cum alio Amos referri possunt haec Apostoli verba, cum plures referat Prophetas, non vnum, quae est Sancti Hieronymi sententia: Si fixum, inquit, de scriptura posuisset exemplum, numquam diceret, quod dictum est per Prophetas, sed simpliciter, quod dictum est per Prophetam, nunc autem pluraliter Prophetas vocans, ostendit se non verba de scripturis sumpisse, sed sensum. Haec Sanctus Doctor. Cum ergo sit vtriusque Aggaei loci, & Amos idem sensus, pariter referetur vterque. Sicut scriptum est: Posthaec reuertar, & reaedificabo tabernaculum David, quod decidit, & diruta eius reaedificabo, & erigam illud, vt requirant ceteri hominum Dominum. Reaedificabo, & erigam illud: Magna erit gloria domus istius. Vt requirant ceteri hominum: concordant cum illo Septuaginta interpretum, venient electa omnium Gentium, &c. Locum hunc Amos interpretatur Theodorus Mopsuestiae illis verbis: Hoc loco reditum e Babylone praedicit, quando Zorobabelem ex stirpe David Regem habuerunt; & subdit: Iacobus vero in Actis Apostolorum hunc locum ad Dominum Christum transtulit, in quo res est ad exitum verum perducta. Quae quidem interpretatio cum alijs multis similibus eiusdem Theodori damnata est sub anathematis paena a Vigilio Papa in Synodo Romana, vt auctor est doctissimus noster Turrianus.

Neque vero quis putet locum Aggaei licere aliter interpretari, quam sancti Patres interpretantur, non autem locum Amos; quod locus Amos sit in nouo Testamento relatus; non autem Aggaei. Quia & hic idem Aggaei locus ibidem relatus fuisse credendus est, vt dixi: sed expressius magis in Epistola ad Hebraeos; vbi partem eius bonam interpretatur Paulus ad literam de aduentu Christi, & permanente Ecclesia. Neque propterea eadem censura notare intendimus interpretationem Aggaei, qua interpretationem Amos notauit Concilium; sed vt ex simili modo interpretandi, qui uat à λέγει dicitur à Theodoro, id est, secundum literam, intelligatur, quam sit falsum, & periculosum affirmare, quod ex ipso aedificio, etiamsi Christus Dominus in illud numquam fuisset ingressus, possit intelligi haec tam manifesta, & magnifica Dei de Christo, & Ecclesia promissio. Discrimen autem, & differentia inter vtrumque modum interpretandi, in hoc consistit: quod Theodorus affirmat locum, qui primario, & in sensu literali, seu historico in Actis exponitur de Christo, intelligendum esse in primo, & literali sensu de Zorobabele, in secundo, & per translationem de Christo, quod damnatum est, & anathemate inhibatum. Haec vero sententia cum qua pugnamus, locum, qui non totus, sed ex parte citatus est à Sanctissimis Apostolis Paulo, & Iacobo; interpretatur quidem, vt Paulus, & Iacobus, ex Seruatoris maxime praesentia, & ex ipso aedificio, quasi minus principaliter. Quod

VNA CHRISTI praesentia domum impleuit gloria.

1. Cor. 15. v. 25.

S. Hieronym. Super Matth. 2. v. 23.

CVM PROPHETA referuntur ab Evangelistis, non ostendit se non verba de scripturis sumpisse, sed sensum.

Amos. 9. v. 11.

LOCVM Amos perpetram interpretatur damnatus Mopsuestianus.

P. Turrianus super lib. 2. constitut. Apostolic. cap. 5.

Hebraeor. 12. v. 26.

LOCA VENTIS testimonium quae in nouo exponuntur, non licet aliter interpretari.

OPPOSITA sententia fano modo exponitur.

autem prius dixerat sensum quidem altiore, & sacratiorem, & quem potissimum Spiritus sanctus intendit, id est, spirituale, siue allegoricum, non dubito esse de Ecclesia, quemadmodum Patres sancti interpretantur: Historicum autem per verba significatum, & per ipsa etiam à Spiritu sancto intentum de templo ipso secundo Iudaeorum: haec quidem interpretatio, si precise ad templum referatur; ita vt sensus sit; quod loquatur Dominus de illo templo materiali, quod glorificatum fuit, & ex praesentia Christi, & ex aedificio; licet quod ad aedificium pertinet, sit falsa, posset defendi: quod si eadem referatur ad gloriam, quae ex aedificatione resultat, praecise sine praesentia Christi; nec irem illam excusare propter rationes supra allatas.

ETIAMSI HERODES

MAIUS ATQVE OPULENTIUS

templum aedificasse credetur,

de eo verba Prophetiae intelligi nunquam

possent.

possent.

Cap. LXX.

ATIS iam constare arbitrarer, quod etiamsi Herodes templum exaedificasset longe maius, atque opulenti: tamen, de illo nullo modo intelligi posset haec tam magnifica Dei promissio. Verum quia illa, quam negamus sententia, altas radices, in quorundam animis egisse videtur; idem quod iam satis superque explicatum esse prudens lector censeret, alijs quoque rationibus, & argumentis confirmandum est. Primum ex verbis ipsis Prophetarum: Implebo, inquit, domum istam gloria, locum hunc interpretandum censent simul cum alio capitis primi eiusdem Prophetarum: ascendite in montem, portate ligna, & aedificate domum, & acceptabilis mihi erit, & glorificabor dicit Dominus. Pro glorificabor in origine, אכבד ecabda, à verbo כבד cabad, quod significat honorare, glorificare, inde nomen כבד cabod, Graece δόξα, doxa, Latinis excellentia, praestantia, id omne de quo quis potest gloriari, vt late alias persecuti sumus. Sic in Deuteronomio ad Deuteronom. 26. v. 19. Faciet te, inquit, excelsores cunctis Gentibus quas creauit, in laudem, & nomen, & gloriam suam, id est, vt laudetur Deus, & nominetur, & gloriatur de te: vt sis populus sanctus Domini Dei tui: & iterum: Beatus es tu Israel, quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? scutum auxilii tui, & gladius gloriae tuae. quasi dicat; Deus te beatorum super omnes populos constituit, cum se exhibeat tibi scutum in auxi-

auxilium, & defensionem, gladium ad vindictam, & gladium quo glorieris accinctus; est enim gladius gloria militis. Qua etiam ratione testamenti Arca dicitur gloria Domini, quod in ea Deus praesentiam suam populo, à quo glorificabatur, exhibebat, & de qua gloriabatur populus. Sic in Deuteronomio: Non est alia natio tam grandis, quae habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis. & in Psalmo. Dilexi decorem domus tuae, & locum habitationis gloriae tuae. Translata est gloria Domini, inquit historia Regum, id est, Arca testamenti, cuius translationis meminit etiam Psaltes: Et tradidit in captiuitatem virtutum eorum: & pulchritudinem eorum in manus inimici; Hebraice, & gloriam eorum in manus inimici.

Ad rem autem nostram accedentes relata verba primi capitis Aggaei Ionathas Chaldaeus Paraphrastes sic vertit: Et complacitum, seu volitum erit ad quiescendum, seu habitandum maiestatem meam in ea in gloria: hoc est, si aedificaueritis mihi domum, complacitum mihi erit, habitare in ea, sicut prius in gloria; ad id enim tendit omnis haec promissio, vt sperent se non minus consolandos, & adiuuandos Dei praesentia, quam prius, quando impleuerat gloria Domini domum Domini. Verum Rabbi Salomon receptus ab Hebraeis affirmat verbo אכבד ecabda, deesse ה he, finalem literam. quod probat ex loco Exodi: & glorificabor in Pharaone. vbi est idem verbum אכבד ecabdah, in eadem significatione habens ה he, in fine: vbi affirmat ipse Rabbi Salomon, quod defuit huic dictioni, qua significat Deus gloriam, quam habiturus esset in secunda domo litera ה, qua numerum quinarium significant Hebraei; propter quinque res, quae

ARCA TESTAMENTI gloria Domini dicitur.

Deuter. 4. v. 7.

Psalm. 25. v. 8.

1. Reg. 4. v. 21. 22.

Psalm. 77. v. 61.

DOMINVS se habitaturum promittit in domo illa gloriose.

3. Reg. 8. v. 11.

Exod. 14. v. 4.

QUINQUE res fuerunt in prima domo, quae defuerunt in secunda.

Galati. Prochet.

VRIM ET THUMIM quid sit.

1. Machab. 4.

2. Paral. 7. v. 1. 2. 3.

NOVVS ignis de caelo descendit sub Salomone.

cundo vnquam apparuit. Neque Spiritus sanctus qui in primo Templo ad loquendum cum Prophetis saepissime veniebat, in secundo venire solitus fuerat. Aggaeus enim, & Zacharias, qui prophetaerunt tempore aedificationis, post aedificatam domum numquam prophetaerunt. Quod & in Psalmo iam olim praedictum fuerat; quo conqueruntur filij captiuitatis dicentes: Signa nostra non vidimus, iam non est propheta: & nos non cognoscet amplius: cui succedit consolatoria memoria promissionis diuinae. Deus autem Rex noster ante saecula operatus est salutem in medio terrae: maiorem & vberiore gloriam atque salutem vniuerso orbi tribuens praesentia Christi.

Vltimum quod defuit in posteriori domo, fuit Arca testamenti Domini. In libro enim Ioma, sic dicitur: in Sanctuario secundo non fuit Arca. Haec omnia defuisse probantur ex Talmuth Hebraeorum in libro Sanhedrin capite isti sunt captiui, sic dicitur. Ait Rabbi Samuel quinque res defuerunt in vltimo Templo; & numerat eas. Item glosa eiusdem Rabbinii super hoc verbum, quod interpretatur, idem affirmat defuisse quinque res, vrim & thumim id est, lumina & simplicitates, hoc est, rationale iudicij; secunda & Arca; tertia & ignis; quarta & diuinitas; quinta & Spiritus sanctus.

Idem affirmat Rabbi Aha in libro Ioma, id est, dierum, atque etiam in libro Midras Sir halirim, hoc est, in expositione Cantici Cantorum super illud: Soror nobis parua, & vbera non sunt ei. Isti fuerunt, inquit, ascendentes de captiuitate parua, quia fuerunt inopes in exercitibus, & vbera non sunt ei. Haec sunt quinque res, in quibus vltima domus extitit à prima diminuta.

Hanc certe traditionem nisi negarent, qui contra nos sentiunt, affirmare non audeant Herodiani templi gloriam: sed negant ac probris lacessunt, vel propterea maxime, quod Sanctissimus Hieronymus eius non meminere. Sed o vti nam liceret apud Sanctum Hieronymum omnia quae tenenda, sunt inuenire, at saltem ostendant Hieronymum negasse. Quod cum non possint, permittant nobis cum alijs Sanctis sentire in ijs, quae à Sancto Hieronymo neque negantur, neque affirmantur. Eritque nobis vnus pro multis. Sanctissimus, doctissimusque vir Ioannes Chrysostomus, aduersus Iudaeos disputans. Ponamus enim, inquit, iuxta vestram sententiam, moenia ab hominibus fuisse subuersa, ciuitatem dirutam, altare deiectum: num & illud ab hominibus factum; quod Prophetae cessarunt? num & Spiritus gratiam sustulerunt? num alia quae apud vos fuere magnifica, destruxerunt, veluti vocem de propiciatorio reddi, vim vntionis, declarationem, quae fiebat in lapidibus Sacerdotum: neque enim Iudaica religio origines omnes habebat ex inferioribus, sed plures, ac magnificentiores superne e caelis. Hoc autem dico: permittit sacrificia fieri; altare quidem erat ex inferioribus, quemadmodum gladius, & ligna, necnon Sacerdos. Ceterum ignis venturus in adyta illa, victimasque consumpturus, e supernis habet originem. Nec enim homo inferebat ignem in Templum, sed flamma e sublimi immissa suo ministerio consummabat hostiam. Rursum si quando cognoscendum erat aliquid e propiciatorio, vox quae piam e medio Cherubim prodibat praedicens futura. Rursum e lapidibus, qui erant in pectore Summi Sacerdotis, id vocabant declarationem,

psal. 73. v. 9.

SIGNA quae defuerunt in secundo templo, maiora habentur in Christo.

Cantic. 8. v. 8.

NON OMNIA quae S. Hieronymus non scripsit, vera non sunt.

S. Ioan. Chrysostom. orat. 3. contra Iudaeos.

IGNIS QVO- modo de caelo descendit.

VOLVNTAS Dei erga antiquam ecclesiam multis signis indicata.

IGNIS DE caelo an fuerit in secundo templo.

P. Maluenda lib. de Antichristo 11. cap. 11.

DE VRIM & thumim fuisse gemmarum splendorem. Psal. 66. v. 2.

Ioseph. 3. Antiq. cap. 9.

VRIM ET thumim, quando deficiant.

tionem, relucebat fulgor quidam futura significans. Praeterea cum esset aliquis inungendus, deuolabat Spiritus gratia, & insiliebatur in vnguentum. Haec autem administrabant Prophetae. Quin & nebulae frequenter, & fumus adyta corripiebant. Haec Sanctus Doctor, quibus prophetis nemo deinceps licere sibi praesumeret sententiam hanc nouum inuentum appellare; a recentioribus Iudaeis, quippe impudentioribus, excogitatum. Sed aliqua ex ijs breuissime expendamus, a caelesti igne exordium fumentes.

Fuit utique in templo illo Zorobabelis mirabilis illa conuersio ignis in aquam crassam, & huius iterum in ignem: at mirabilis illius ac frequentis diuinae voluntatis attestatio descendens ignis de caelo, & sacrificia deuorantis, quam Abelis, Noe, Salomonis, Eliae temporibus fuerant experti, fuerunt semper expertes: numquam enim ea visa fuit post primam Templi euerfionem. Hunc autem ignem in adyta primum descendere consueuisse tradidit idem, quem laudauit, Chrysofomus, indeque egressum holocausta, & victimas consummasse: non enim in adytis sacrificia cremabantur, vt late alias ostensum est.

Secundo vrim, & thumim vocant qui templi Herodis gloriam inquirunt, lapides ipsos, qui erant in rationali Pontificis. Quod certe falsum est, & a nemine probatum. Nam vt post alios Pater Maluenda, cuius suauis consuetudine fruimur plerumque, ac delectamur, erudite differt, duplex est de vrim, & thumim opinio. Prima & communis est, quam paulo ante retulimus ex Chrysofomo, sic appellari existimans splendorem illum, qui ex gemmis rationalis emicabat: quo iudicare vere poterant de voluntate Dei erga illos, vel placati numinis per splendorem, vel irati per eius absentiam; vt videre est apud reatos ab eodem Scriptores. Et hunc quidem placati numinis splendorem exposcere videntur ad Deo, qui cum Psalte canunt: *Illuminet vultum suum super nos, & id est, miseretur nostri.* siue per faciem Sacerdotis illuminatam, siue per Sacerdotium Christi, cuius illuminatum, id est, placatum vultum videre desiderant omnes Gentes.

In qua certe sententia fuit etiam Iosephus, hanc gloriam Herodiano templo denegans. Per duodecim gemmas, inquit, quas in pectore Pontifex esseni gestat, in bello victoriam nunciare Deus solebat. Nam priusquam exercitus se moueret, tantus fulgor ex eis emicabat, vt toti populo facile innotesceret, adesse Deum, opemque, & auxilium suum inuocantibus esse allaturum. Quapropter Graeci, qui a nostra Religione non abhorrent, cum hoc miraculum pro compertissimo habeant, ita vt negari non possit, essentiam vocant λογιον, logion, hoc est, oraculum. Desijt tam essentiam hanc commentare, irato Deo propter legum starum praeruaricationem. Haec Iosephus. Ex quibus liquido constare poterit eam gloriam facile concedendam templo Herodiano, vt habuerit nouum rationale Iudicij cum gemmis, huius enim saepe meminit Iosephus: gloriam tamen illi denegandam esse, quippe cum rationalis eiusmodi lapides in tenebris essent, & obscuri, cum iisdem attestante Iosepho in primo templo mirabili quodam, ac pene diuino splendore illustrarentur. Qua quidem ratione contritionem cordis, & animi deiectionem excitarent; nihil laetum, gloriosum nihil videre poterant; quin potius cum Hieremia miseram suam conditionem deplora-

rent dicentes: *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium placentium.*

Aliter tamen de his sentiunt cum Montano recentiores existimantes rem aliam esse a gemmis distinctam, quae hominum artificio minime facta fuerit, sed diuinitus data Moysi, vel cum lege, & tabulis, vel absoluto opere tabernaculi; eamque fuisse multiplici figura distinctam, simul etiam claram, lucidam, speculique instar tersam ex nominum figura, & numero etiam multitudinis intelligimus. In rationali seruata Sacerdotis haerebat pectori, inde vero proferebatur, quoties diuinum responsum petendum erat.

Sed qui hanc nobis protulit sententiam, adhuc nobiscum sentit, hanc ipsam rem secundo denegans templo, ne dum tertio: sic enim ille: *Iam vero si inquiratur, vbi nam quando, & quomodo illa Vrim, & Thumim perierint, & an sublata fuerint diuinitus, hominumque vrbibus negata; id de hac re nos referemus, quod in primi templi excidio à Hieremia condita sint, nec vterius reperita: id agere Deo, vt hominum genus sanctiorum etiam rerum, quae noui Testamenti tempore oblata sunt, desiderio, & expectatione afficeretur. Haec ille. quibus nihil praeterea addendum censui.*

De Arca testamenti, an ea fuerit in secundo templo, atque adeo in illo, Herodiano, aut non aliquid dicendum est. quippe cum huius dispositionis cardo in hac vna quaestione versetur. Cum neminem fore existimem aut ita rationis expertem, aut sacrarum literarum adeo ignarum, vt existimer gloriosum dici posse Templum illud, cui deficiet Arca; quae nomen sibi quasi proprium vsurpauerat gloriae. Fateor tamen ita ab omnibus pro comperto haberi Arcam in secundo templo non fuisse, vt neque ipse contrariae sententiae auctor illud negare sit ausus: tamen rem apprime notam, in dubium reuocare conetur. Res tamen tota pendet ex historia libri Machabaeorum, quae sic habet. *Veniens ibi Hieremias, inuenit locum speluncae: & tabernaculum, & Arcam, & altare incensum inuit illuc, & osium obstruxit. Et accesserunt quidam simul, qui sequebantur, vt notarent sibi locum, & non potuerunt inuenire. Vt autem cognouit Hieremias, culpans illos, dixit: Quod ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat: & tunc Dominus ostendet haec, & apparebit maiestas Domini, & nubes erit, sicut & Moysi manifestabatur, & sicut cum Salomon petijt, vt locus sanctificaretur magno Deo, manifestabat haec, magnifice enim sapientiam tractabat: & vt sapientiam habens obtulit sacrificium dedicationis, & summationis templi: sicut & Moyses orabat ad Dominum, & descendit ignis de caelo, & consumpsit holocaustum.*

Ex hoc loco oritur difficultas: non enim certo statuere audent, an expleta sit haec propheta, an adhuc explenda. Tenent non expletam, ac propterea neque Arcam fuisse in secundo templo, Lyranus, Dionysius Carthusianus in eodem loco. Genebrardus libro secundo Chronologiae. Accedit auctoritas Dorothei martyris atque Episcopi Tyri in Synopsi de vita ac morte Prophetarum. Et Epiphanius, qui in libello de Prophetarum vita ac interitu, in vita Hieremiae affirmat Arcam absconditam ab Hieremia, non apparituram vsque ad finem saeculi. In contrariam

DOCTORES qui tenent arcam nondum inuentam, nec inueniendam vsque ad summationem saeculi. Lyran. Dion. Carth. Genebrard. Dorotheus mart. Epiphani.

Thenor. 4. v. 1.

VRIM ET thumim fuisse rem quamdam rationali superadditam. ARIASMONIANUS Apparatu Biblico lib. Aron.

QVA CVMque ratione interpretemur, vrim & thumim in Herodiano templo defuerunt.

ARCA Testamenti an fuerit in secundo templo.

Comestor cap. 3. histor. In diis. Canus lib. 2. de locis Theologicis.

QVO TEM-pore sit Arca manifestanda. Roman. 11. v. 25. v. 20.

QVA FACTA Hebraeorum congregatio ne manifestanda sit Arca. Isai. 10. v. 21. & 22.

Psal. 146. v. 2.

ARGVMENTUM negantium apparituram Arcam in fine saeculorum.

Ierem. 3. v. 16.

ARCA QVAe non fuerit in secundo Templo.

ARCA QVAe manifestabitur circa finem saeculorum.

trariam sententiam afferunt Comestorem, & Canum, quorum ingenia à communi atque recepta discedere voluisse videntur sententia, quo omnium perspicaciora esse sibi, sin minus alijs suaderent. Cum enim inquit, Arca fuerit abscondita in ipsa transmigratione Babylonica, & dicat Hieremias: *ignota erunt haec, donec congreget Deus congregationem populi, & tunc Deus ostendet haec:* de quo populo nisi de eodem loqueretur, & de qua congregatione, nisi de ea, quae soluta Septuaginta annorum captiuitate paulatim redijt Iudaeam? Quibus certe non negamus de eodem populo loqui; qui vt tunc dispergebatur, congregandus postea erat: at non eo tempore, quo illi putant, quando soluta fuit septuagenaria captiuitas, quae neque plena, neque perfecta fuit congregatio, sed de illa, de qua loquitur Paulus dicens: *Caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fiet, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis à me Testamentum: cum absterulo peccata eorum. Secundum Euangelium quidem inimici propter vos: secundum electionem autem charissimi propter Patres. Sine poenitentia enim sunt dona, & vocatio Dei. Quare & idem Isaias sic ait: Reliquiae conuertentur; reliquiae, inquam, Iacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israel, quasi arena maris, reliquiae conuertentur ex eo, consummatio abbreviata inundabit iustitiam.* Quare in Psalmo dicitur: *Aedificans Hierusalem Dominus: dispersiones Israel congregabit.* Et de hac quidem congregatione loquitur Hieremias.

Adhuc tamen in sua insistent sententia: tunc enim soluta Babylonica captiuitate videbatur necessaria manifestatio Arcae ad instaurandam antiquam, siue potius antiquatam religionem; ad praeteritorum malorum leuationem, ad erigendam spem diuinae propitiationis: in fine autem saeculi non videtur vtilis haec manifestatio, cum non oporteat Iudaeos ad Mosaycam legem redire: quod diuersis verbis testari videtur Ieremias, qui de tempore Messiae loquens ait. *Cumque multiplicati fueritis, & creueritis in terra, in diebus illis, ait Dominus: non dicent ultra: Arca testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius: nec visitabitur, nec fiet ultra.*

Sed certe res haec longe aliter se habet: non enim decuit Arcam cum reliquis Templi ornamentis soluta Babylonica captiuitate manifestari propter rationes, quas supra retulimus ex Sanctissimo Augustino. Propter hoc enim, inquit, nec Prophetas ex illo tempore habuit illa gens, sed multis cladibus afflicta est ab alienigenis Regibus, ipsisque Romanis, ne hanc Aggaei prophetiam in illa instauracione templi opinaretur impletam. Haec tamen Sancti Augustini sunt verba. atque eadem ratione qua ille argumentatur, nos quoque possumus ratiocinari. Non fuit illis manifestata Arca, quae dicta fuerat gloria Domini, ne gloria illa, vel gloriae potius umbra, contenti, à vera, & sempiterna gloria Christi speranda desisterent. Manifestabitur autem in fine saeculorum, vt certius cognoscant conuersi Iudaei fide credentes in Christum veteres Patriarchas, & Prophetas imitari, ac veros esse Abrahamae filios, & Moysi discipulos, cum viderint

Tomi 2. Explanat. Pars 2.

A suo tempore expletam Ieremiae prophetiam, & se Arcam habere, qua patres sui diu caruerant. Etenim Elias, & Enoch in Ierusalem interficientur, vt scriptum est in Apocalypsi. Ibi ergo docebunt, & eo confluent Iudaei tempore Antichristi ex omnibus Gentibus putantes verum Messiam iam venisse, atque in eadem vrbe conuertentur reliquiae Israel, & tunc Arca manifestabitur, vt eis liquido constet, quam bene concordent cum rebus figurae, cum corporibus umbrac.

Quod autem ad eundem Ieremiam nobis obiectum spectat, non est, cur quemquam moueat, nec loci sensus is sit, quem tradit Sanctus Hieronymus, ad Legalium cessationem spectans: non negans implendam ob alios fines, quos idem ipse protulerat Ieremias, vt in libris Machabaeorum legitur: sed praestat audire Hieronymum, qui dum verba Ieremiae, quae immediate relata praecedunt: *Dati sunt, inquit, pastores iuxta cor eius, Apostoli & Apostolici viri. Et pauerunt credentium multitudinem,* non in Iudaicis ceremonijs, sed in scientia Christi, atque doctrina, & in toto orbe praedicatione Euangelij seminata: nequaquam in Arca Domini, quae custos fuit legis Mosaycae. *Habebunt fiduciam,* sed ipsi erunt templum Dei, nec iuxta errantes Nazaraeos abolitis sacrificijs inseruiant, sed spirituales cultum sectabuntur. Alij vero hoc in fine temporum intelligunt, quando subintrante plenitudine Gentium omnis Israel saluus fiet. Haec tamen Beati Hieronymi sunt verba.

Ex quibus luce clarius patet Arcam Dei, nec in secundo Templo vllam vnquam tempore fuisse, nec in Titi triumpho praelatam, multo minus in Vespasianorum arcu insculptam; Imo ex quo illam in deserti adytis condidit Ieremias, humanis oculis ad hanc vsque diem delituisse, occultandam vsque ad saeculi consummationem.

Cuius nostrae assertionis affectas imo vero patronos habemus Sanctos Epiphanium, Dorotheum, & Thomam. Et ille quidem his verbis expressit, quae Dorotheus retulit. *Hic est Ieremias, qui Templum subuertendum praenoscens Arcam testamenti, cum ijs quae in eadem erant tulit, & precibus eam absorberi fecit in petram: petram vero digito designans nomen Dei imprecit. Et factum est sigillum in similitudinem Scripturae, quae ferro cauatur. Et ipsum Domini nomen nubis operimento ita caelatum est, vt ex tunc nec locum quis cognoscere queat, nec nomen legere vsque in hunc diem: & vsque in finem, & pristinae figurae instar ignis; & nubis alfae illic sint nocturno tempore, eo quod gloria Domini ab eius lege non desinat. Est autem petra illa in eremi terra inter duos montes, inter quos iacent sepulcri Moyses, & Aaron. Dixitque Ieremias praesentibus. Dominus de Sion, ascendet ad caelos, inde cum virtute reuersurus, & erit signum praesentiae eius, quando omnes Gentes adorauerint lignum. Dixitque quod Arcam hanc nemo poterit producere praeter Moysem electum Dei Prophetam; & tabulas, quae in ea sunt nullas aperiet Sacerdotum, nullusque Prophetarum, nisi electus Dei Aaron. Et in prima resurrectione exurgit haec Arca, & exibat de petra, & ponetur in Monte Sina: & omnes Sancti congregabuntur ad ipsam, regressum Domini expectantes: & vt videntur inimiticum, qui perdere eos affectabat.*

ARCA Cuius gloria Dei ad huc obumbrat.

C c c Haec

Apocalyp. 11. v. 7.

HiEREMIAS negans Arcam in praetio habendam, legalium cessationem indicat.

ARCA NVNquam apparuit nec apparebit vsque ad vltimos dies.

S. Epiphanius in vita Dorothei in Synop.

Glaber Ro-
dolphus lib.
3. cap. 6.

MENDACIUM
historici
de virgae mi-
raculis, & lu-
daizante Rege
Galliae.

S. Chrysoft.
orat. 4. in
Iudaeos sine.

Jerem. 7.
V. 11.
Ioann. 2.
V. 16.
RESPON-
detur obie-
ctioni.

TEMPLVM
Iudaeorum
abque Deo
infame.

S. Hieronym.
in Ierem. c. 7.

Sed multo magis admiramur viros alioqui pios, & eruditos probabile putasse Arcam iam diu fuisse repertam. Siquidem Historicus quidam vnam pius, refert, apud Gallias in vrbe Senonensi partem virgae Moyfi repertam tam multa miracula edidisse, vt Rainordi Regis animam in Moyfi legem amplectendam impulerint, vt iam non Christianorum, sed Iudaeorum potius Rex appellari voluerit. Hoc enim tantum abest vt probabilis speciem habeat, vt potius apertissimum mendacium sapiat, vel hostium Christiani nominis inuentum. Contrarium est diuinae prouidentiae miracula quaecumque edere, quae hominem auertant à Christianae religionis syn- cera fide. Hoc enim est mendacem Deum facere, hoc illaqueare animas, & occasionem dare hominibus in dubium reuocandi, sit ne tenenda Iudaeorum superstitio. Itaque nulla ratione credendum est, quod auctor ille dixit, de Mosai- cae virgae inuentione & miraculis.

Nemo autem putet Sanctum Chrysoftomum nobis aduersari, qui cum Iudaeis agens, Deum inducit cum impijs hominibus loquentem his sane verbis. Atqui ego quidem Templum illud subuertit, & in rudera acruum vertit, Templum illud venerabile, Templum res verendas, & hor- rendas continens. vos autem habitacula negotiati- onum nihilo meliora speluncis latronum col- liris. Quibus verbis quaedam veluti commenta- ria subnectit Sanctus Chrysoftomus. Etenim, si tunc cum essent Cherubim cum Arca, cum ad- huc Spiritus floreret gratia dixit: *Fecisset illam speluncam latronum.* aut vt refert Ioannes: *domum negotiationis*, propter iniquitates & caedes illorum: nunc postquam illos Spiritus deseruit gratia, cunctaque illi magnifica sublata sunt, etiam cum Deo pugnantem impiam istam religio- nem celebrant: & subdit: Etenim si iam tum erat spelunca latronum, cum statum suum obtine- ret, nunc etiam si lupanar, si transgressionis locum, si Diaboli speluncam, si animarum exitium dixeris, si totius perditionis praecipitium, ac barathrum, denique quicquid addideris, mi- nus pro rei dignitate dixeris. Ex quibus verbis vnum, aut alterum est expendendum; si tunc, inquit, cum Spiritus floreret gratia &c. Certum est autem eundem Chrysoftomum nunquam ex- istimasse tempore secundi Templi gratiam Spi- ritus in eo floruisse; quippe cum in hac eadem Oratione, cuius verba prae manibus habemus, contrarium omnia pluribus argumentis probet. Itaque loquitur de eo tempore, quo haec omnia florebant; nimirum de primo Templo, de cuius tempore prolata primo Ieremiae propheta est, & ex qua illa verba sumpsisse creditur IESVS

Christus Dominus noster, vt bene Sanctus Hieronymus confirmat. Expendendum deinde est il- lud alterum verbum: nunc enim si lupanar &c. per quae verba aperte intelligit de tempore super- stitionis Iudaicae post mortem Christi Domini, vt comparat summam impietatem praesentem cum pietate, quae erat tempore Ieremiae: quo tempore eximia Templi gloria florebat. Caueant igitur omnes ne putent Chrysoftomum dixisse Arcam illam, quam Ieremias sanctissimus Vates in abditissimis petrae speluncis abdiderat, nullo repertore reseruatam in secundo Templo, & in lucem Ierosolymitanam protulisse, quam Deus Sanctorum Spirituum, & Prophetarum ministe- rio condidit, occlusit ac spississima nube conte-

xit. Qua Arca vera deficiente, sicut etiam Spiritus gloria, caelesti igne, praesentia Dei, & Vrim & thummim, vt vocant; quid iam gloriae superest in secundo Templo?

Non me latet etiam contra id omne quod tradunt Hebraei de litera. *he*. deficiente opponi quod verbum *מכבד* *ecabda*, si scribatur cum *he*, in fine, significat, glorificabo eam: si absque *he*, glorificabor, quod falsum esse patet ex loco Exodi (quem afferunt Rabbinii) vbi *glorificabor in Pharaone*, habent Vulgata, cum tamen in Hebraeo scribatur verbum *מכבד* *ecabdah*, cum *he*, quare defectus ille literae, mysterium ali- quod indicat. atque ita cum Doctoribus sentien- dum est Hebraeis primum, deinde cum Patribus, & Sanctis omnibus afferentibus Deum non ita glorificatum fuisse in domo illa Zorobabelica, sicut in Salomonica propter auri penuriam, ac ignobile aedificium; sed multo magis propter res illas miraculo partas, & conseruatas: quare de eadem glorificatione maiori intelligendus est locus capituli primi, de qua praesens capituli secundi, nempe de aduentu, & praesentia Christi, quae multiplicat gloriam: etiam si Arca gloriae, desit, auri, & argenti copia, & reliquarum pretiosissimarum rerum abundantia. Atque adeo cum Herodes neque Arcam gloriae habuerit, neque gloriam praesentiae Dei, aut reliqua miracula, quae Deo erant gloriosa: si in illud Christus non venisset, nihil ad huius gloriae collationem faceret Herodes addito auro, vel argento; etiam si diuitias superiores, aut plures coaceruasset, quam Salomon; quod omnino impossibile fuit.

DEFICIEN-
tibus ijs quae
in gloriam
Templi erant,
manet Tem-
plum sine glo-
ria.

Exod. 14.
V. 4.

RESPON-
detur obiectis.

NIHIL HABVIT

TEMPLVM HERODIS

quod gloriae nomine cense-

retur, vt eo respexis-

set Aggaeus Pro-

pheta.

Cap. LXXI.

LORIAM domus Domini pressius inuestigaturi ab ip- sius Prophetae verbis, qui- bus illam pollicetur exordium sumere par est: *Implebo*, inquit Dominus, *domum istam gloria.* nihil inglorium in ea futurum, nihil non gloria plenum: significat quid

GLORIA
plena futura
promittitur
domus.

quid quid enim in ea fuisse deprehendatur, id a quo de argento loquatur, & auro, quae à di- uitibus possidentur: vt propterea non leuem vi- deantur, vt dixi, iniuriam Hieronymo inferre, qui quod nullum credit posse intelligere, cre- dunt intellexisse Hieronymum. Neque cum illis sentit Chrysoftomus, si eius verba mensque attentius expendatur. Disputans enim contra diuitiarum sectatores hoc loco Aggaei sese- tuentes, & probantes diuitias quidem viles esse, quippe à Deo datas: Eorum obiectioni re- spondens subiungit: Aggaeus igitur cum affi- due Iudaeis denunciauisset post illum è Babylo- ne reditum eadem forma se Templum exhibitu- rum, quale nuper fuit, & plerique quod post ci- neres, & ruinam illam instaurari Templum im- possibile videretur, fidem verbis non haberent; discussurus dubitationem istam ex persona Dei, in ista verba prorupit; Quasi dicat: quid time- tis? quid dubitatis? Meum est argentum, meum aurum, non habeo necesse aliunde mu- tuatis ornare templum. Esse porro Chrysosto- mi sententiam nobis minime contrariam, decla- rant quae sequuntur. Et erit, inquit Maiestas, domus illa posterior priore maior. Ne igitur te- las araneorum telae regiae attexamus. Si enim qui vili inferto stamine viciafle purpuram depre- henduntur extremam poenam luunt; quanto magis, qui sacra viciant? Haec tenus Chrysosto- mi verba sunt, qui haec omnia adducit, accusans eos, qui hoc loco Aggaei conantur diuitias huius saeculi laudare.

HERODES
templo quod
condidisset, in
famiam, non
gloriam addi-
uisset.

HAERODIS
scelera.
Ioseph. 2. bel
4. c. 4.

Ioseph. 17.
Aniq. c. 17.

Super addant his sceleribus Christiani, im- piam crudelem, atque nefariam Innocentium in Bethlehem, & in omnibus finibus eius inter- necionem, & videant, an tanto sanguine com- maculatas manus eligat Deus templum sibi glo- riosius aedificaturus; qui Dauidicas, sanguine ex iusta diuinae vltionis occisione conspersas, re- pulit, & pacem Salomonicae elegit, ne tumul- tu bellorum à sollicita Templi aedificatione auocarentur animi: & erubescant, tandem afferentes Deum promittentem pacem, loqui de hac pace Herodiana, cum gens ipsa Iudaeo- rum nullam aliam cognouerit habuisse ab He- rode pacem, quam à Lupo Agni, aut à Leone Haedi. Sed age diuitias aurum, & argentum Hero- dis expendamus. *Meum est argentum, meum est aurum:* ait Dominus. & superuacanea qui- dem videtur aduersarijs auri, & argenti mentio, si nihil harum diuitiarum exhibeatur domui, quam glorificaturum se promittit Dominus: qua- propter aurum, & argentum, quod à diuitibus possidetur, domui Domini donatum fuisse con- tendunt, quo glorificaretur domus; qua in sen- tentia fuisse putant, vt dixi Hieronymum, & Chrysoftomum. At vero Hieronymum iam vidimus affirmantem se neminem credere posse, quod de argento loquatur, & auro, quae à di- uitibus possidentur: vt propterea non leuem vi- deantur, vt dixi, iniuriam Hieronymo inferre, qui quod nullum credit posse intelligere, cre- dunt intellexisse Hieronymum. Neque cum illis sentit Chrysoftomus, si eius verba mensque attentius expendatur. Disputans enim contra diuitiarum sectatores hoc loco Aggaei sese- tuentes, & probantes diuitias quidem viles esse, quippe à Deo datas: Eorum obiectioni re- spondens subiungit: Aggaeus igitur cum affi- due Iudaeis denunciauisset post illum è Babylo- ne reditum eadem forma se Templum exhibitu- rum, quale nuper fuit, & plerique quod post ci- neres, & ruinam illam instaurari Templum im- possibile videretur, fidem verbis non haberent; discussurus dubitationem istam ex persona Dei, in ista verba prorupit; Quasi dicat: quid time- tis? quid dubitatis? Meum est argentum, meum aurum, non habeo necesse aliunde mu- tuatis ornare templum. Esse porro Chrysosto- mi sententiam nobis minime contrariam, decla- rant quae sequuntur. Et erit, inquit Maiestas, domus illa posterior priore maior. Ne igitur te- las araneorum telae regiae attexamus. Si enim qui vili inferto stamine viciafle purpuram depre- henduntur extremam poenam luunt; quanto magis, qui sacra viciant? Haec tenus Chrysosto- mi verba sunt, qui haec omnia adducit, accusans eos, qui hoc loco Aggaei conantur diuitias huius saeculi laudare.

Atqui non defuerunt, qui eundem Chry- softomum adducerent, vt eandem humanas di- uitias laudaret, & vsque ad Dei templum in- duceret, & ad illas diuinam, magnificamque Aggaei promissionem coartare, seu potius de- ijcere conaretur, quod ne cuiquam posthac liceat ne cogitare quidem; legat vterius Chryso- stomum ita loquentem ad diuites, se etiam tuen- tes alio loco, qui sic habet: *Diuitiae & pauper- tas à Domino;* & subiungit: Sed quia parco ve- hementer vobis, & tumultuantes cernere, tur- batosque non amplius possum, age, & solutio- nem adducamus, si prius, & quis, & ad quos, & quando haec dixit, ostendamus. Neque enim eodem omnibus modo loquitur Deus, vt neque non omnibus eodem modo loquitur Deus. quomodo, & ad quos dictum est? A Salomone in veteri testamento ad Iudaeos, nihil aliud, quam sensibilia ista cogitantes, & ab his diui- nam potentiam aestimantes; quales sunt, qui di- cunt, nunquid & panem poterit dare? & quod tu signum edis nobis? patres nostri comederunt manna in deserto; quorum Deus venter est; qui quidem cum ab his rebus Deum aestimarent, est & hoc, inquit, possibile Deo diuites facere, & pauperes: non quod omnes omnino faciat ipse, sed quod possit, cum velit, vt cum dicit: qui ma- ri minatur ipsum exsticcans, & flumina desti- tuens; tamen nunquam hoc accidet. Cur igitur hoc Propheta dixit? non quod semper qui- dem ita fiat, sed quod illi sit factu possibile. Haec Sanctus Doctor. Ex cuius verbis & rationibus manifeste colligitur, quod quando Deus se dicit esse Dominum auri, vt gloria replere possit do- mum posteriorem; non tamen ex eo sequitur, quod dederit aurum, sed quod potuerit dare: quare cum constet terrenum aurum non datum; liquido constabit quid sentiendum sit, quidque senserit, in hac parte Chrysoftomus.

S. Chrysoftom.
homil. 34. su-
per secundam
ad Corinth.

Ecclesiast. 11.
V. 44.

NON OM-
nibus eodem
modo loquitur
Deus.

Psal. 77.
V. 20.
Ioann. 2.
V. 8.
Ioann. 6.
V. 31.
Philip. 3.
V. 19.
Naum. 1.
V. 4.

AVRVM
quod à di-
uitibus posside-
tur, secundae
domui non
promittitur.

5. Chrysoftom. bomil. super Pſal. 47.

GLORIA Hieruſalem maior ſpiritu- alis eſt, non corporea.

HERODES non potuit tantas diuitias congerere, quantas habuerat Salomon.

Joſeph. lib. 16. c. 11. Joſeph. lib. 14. c. 17.

Maior tamen adhuc difficultas eſſe videtur in alio loco Chryſoſtomi, in quo de ciuitate Hieruſalem loquitur illis verbis. Quoniam enim fuit diruta, quoniam radicitus conuulſa, & eius ſolum propemodum interijt, & deſperant fore vt ea in melius mutaretur, adeo vt dicerent, aruerunt oſſa mea, laſſari ſumus, conſumpti ſumus, nec expectabant fore, vt eam reciperent, eam tamen receperunt, & non talem, qualem amiſerant, ſed longe meliorem, clariorem atque illuſtrior, maiorem, ditior, potentior, & magnificentior in aedificijs, in rebus venalibus; in copijs, in facultatibus: erit enim inquit, vltima gloria domus huius ſupra priorem. Quae quidem gloria Hieruſalem, cum nullibi apparuerit corporea, imo porius ex ſacris hiſtorijs & profanis, vt probauimus, colligatur longe minorem ſemper fuiſſe poſterioris domus gloriae prioris illa Salomonica; neceſſario affirmandum eſt Chryſoſtomum cum alijs Patribus loqui de gloria, & ſpirituſali aedificatione Eccleſiae, in cuius Templi medio ſuſcepimus miſericordiam Dei, in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Si quis forte fortuna ſuperioribus rationibus non acquieſcens; adhuc ſentiret Templum Herodis operoſius & magnificentius fuiſſe illo Salomonis; vt propterea dixerit Dominus: meum eſt argentum, & meum eſt aurum: magna erit gloria domus iſtius nouiſſimae pluſquam primae. Hic certe ſentire videtur contra omnes Patres, & interpretari locum Aggae, ac ſi loquatur ad literam de aedificatione materiali. Quae expoſitio mirifice fauet ſuperſtitioſae Iudaeorum expectationi, vt dixi, & tunc a Sanctis Patribus, tum vero a Doctores reſellit; ac expreſſe negatur, vt ſupra probatum eſt.

Verum antequam ad argumenta, quae pro eiuſmodi ſententia confirmanda adduci poſſunt; reſellenda accedamus; examineſus hoc loco; Vnde nam potuit tantas diuitias collegiſſe Regulus alienigena, Iudaejs exoſus; Regni uſurpator, Deo inenſiſſimus, homo nouus, Idumaeus, nulla non criminum labe faedatus, ſiue Idololatram conſideres, ſiue rapinas; ſiue caedes; & dolos, ſiue Tyrannidem, ſiue obſcoenitates; adulteria, ſiue denique quid quid hominem beſtius violentiam reddit, perpendas: homo certe non ſuis, ſed Romanorum viribus regno potitus; apud quos tunc temporis rerum dominos ſaepe numero delatus, modo fuga, ſaepe precibus; & donis, non raro dolis; & mendacijs, ſaepeſſime caedibus filiorum; & vxoris nefariae vitae conſulere coactus ſit. Vnde inquam; tantam auri, argenti, gemmarum; lapidum pretioſorum; cedri, eboris, aliarumque rerum pretioſiſſimarum copiam coacervare potuit ad fabricam templi, Salomonica praefantior, pulchrior, & opulentior? Vnde potuit tantam argenti maſſam collegiſſe; quantam & lapidum; quod de Salomonis aetate ſacrae literae teſtantur? Vnde tantam cedrinae materiae, quantam ſicomorum? vnde tantum auri, vt vnum Dauidis legatum ſuperarit nimirum pluſquam centum millia auri talenta; & argenti mille millia? Vnde denique tantam aeris, quod nihil vilius auro erat, & ferri, vt nullum pondus inueniri poterit?

An ex tributis? atqui vt ex verbis Agrippae Regis conſtat; Iudaea, cuius Rex erat Herodes multo minus toto anno ſoluebat; quam Aegyptus ſingulis menſibus; nimirum non pluſquam

A ſexaginta, & ſexcenta talenta, quae ſi per octodecim annos qui praeceſſerunt Herodianaer fabricae initium multiplicaueris, vix efficient Africa talenta duodecim millia. Dauidis vero & Salomonis tributa non modo Aegyptiacis ſuperiora fuiſſe probatum eſt verum etiam quibuſlibet, vel Perſarum, vel Macedonum, vel Romanorum Principum maiora multo fuiſſe leguntur: vt ex ijs, quae ex ſacris literis colligimus annua Salomonici Regni tributa, ipſis triginta ſeptem Dauidis annis ad centum millia auri talenta peruenire potuiſſent. Poterunt ne Reguli illius impia, & exigua tributula ex tam turbato Regno, & alieno per ſummam iniuriam detracta, cum tributis Salomonis Regum maximi vlla ratione comparari?

An ex fodinis? atqui vniuerſae totius Romani orbis fodinae ipſis Romanis ſubiacebant, quod nemo ignorat: ex quibus nulla pars Herodi erat reliqua, cum tamen eae ipſae Romanorum fodinae Salomonis cederent: quod alibi a nobis oſtenſum eſt.

An ex ſpolijs Barbarorum? atqui Herodis exercitus omnes, vel ex latunculis; & vi ad bella pertractis hominibus conſtabant: vel ex Romanis legionibus, neque ijs multis, vt vix exercitus nomen mereantur, in quo vtroque hominum genere nulla apparere potuiſſet pietatis ſpecies; ad templi ornamenta conferenda: quod ſi aliqua Herodi ceſſerunt Barbarorum ſpolia, ita pauca eſſe poterunt, vt vix numeranda ſint.

Dauidis vero exercitus, cum copioſiſſimi fuerint, infinitam barbarorum Regum multitudinem; quae aliquando pluſquam decies centena hoſtium millia ſuperabat, partim interfecerunt, partim in fugam conuerterunt; omnibusque ornamenta ſublata ſunt, quae ſanctiſſimo Dei Templo conſtruendo ſeruarentur, quanta vero horum ornamenta, quanta quoque auri & argenti ſumma extiterit; conſulenda ſunt; quae ſuperiori diſputatione diximus. Quomodo igitur Regulus hic & latronum ductor, eximius ex ſpolijs Barbarorum multo maiorem auri, & argenti ſummatim, quam Dauid potentiffimus Rex coacervare potuit, ad melioris templi aedificationem?

An ex impia ſepulcrorum, & cadauerum effoſſione; ex quibus aurum, & argentum, vel ex ipſis putredinis viſceribus eduxerit? Sed certe Herodem impium hominem huiusmodi ſcelera perpetrare non negauerim: maiora enim de ſceleſtiſſimo hominum credere poſſumus. Verum ex cadaueribus effoſſis; praefertim ex ſanctiſſimi Regis Dauidis effrato ſepulcro, & perturbatis manibus non tantam opum copiam rapuiſſe putamus, vt ad Salomonis opes, qui illas recondidit, quae quae ſuperfuerunt ex infinitis theſauris; vel longiſſime acceſſerit. Nam praeter quam quod quidquid furtive rapuit ex Dauidico ſepulcro, reliquiae Salomoniarum opum fuerint; id arguit tantam fuiſſe Reguli iſtius inopiam, & auri penuriam, vt quaſi viliſſimus ſeruus, vt latronum ductor, vt impiorum magiſter, vt teterimus veſpillonum dux, non erubuerit in tempeſtae noctis ſilentio, tenebraum quaſi ac furum velo contectus, abditiffimas quaſque terrarum foueas; & ſinuofos ſerpentum cuniculos penetrare, mortuorum ſepulcra diruere, putrida cadauerum oſſa peruertere; quod nec ipſi Barbari homines faciunt: denique ſcatentes vermibus latebras

MINIMA tributa Herodis non poterunt theſaurus illi praefare. 660 18 1280 66 11880

FODINIS caruit Herodes.

HERODIS ſpolia nulla ſi cum Dauidicis conferantur.

IMPIVS mortuorum effoſſor Herodes, & ſepulchrorum inhumano ſpoliator.

PAUPERRI- mus Herodes.

Joſeph. lib. 16. Antiq. c. 16. S. E. P. V. L. chorum vtiſſores vitionis flamma comburit.

QVIDQVID addidit templo Herodes, minus fuit ablatum, atque ad eo minus ſemper fuit totum.

SIMILITV- do partium, & ſymmetria decorum atque templo Salomonis, abſtulit Herodiano.

Esther. 1. 7. 6. LA PIDES templi pretioſi. 3. Reg. 7. 9. 10. 11.

latebras perſcrutari, aurum ſi quod potuit furtim, & per ſummam violatae religionis iniuriam diripere; cum prius diligentiffime cauiffet, ne hoc reſciceret populus, aſſumptis tantum ſuorum amicorum fidiffimis. Ex quibus latebris; & obſcuriſſimo terrarum barathro, quaſi nouus Caodaemon emergens in indignam tali homine lucem hominum peſſimus, imo vix inter nebulones numerandus; cum ibi duos ſatellites facinoris ſocios perdidiffet: erumpente ex adytis flamma; quae progreſſos temere combuſſit, impius euasit grauiori ſeruaturo ſupplicio. Hunc ego conceſſerim Templum Salomonico auguſtius, pulchrius, vel opulentius conſtruxiſſet.

Verum enim vero quid contendimus illud idem tot argumentis confirmare, quod ne ipſi quidem aduerſarij negare audent? Quid ergo nihil obſtantibus hijs operoſus ne Templum eſſe potuit Herodianum Salomonico? Ita inquit, multa enim habuit ex prima; & ſecunda aedificatione, quibus ſuperadditis ijs, quae adiunxit Herodes multo ditior aſſurgere potuit poſterius templum, quam prius. Sed de amplitudine vniuerſi aedificij neminem credo ſanae mentis dubitare poſſe, cum primum Templum vniuerſum montis Moriae ambitum ita occuparet, vt nihil ſoli reliquerit nouo aedificio ſuperaddendo, aut amplificando. Sed ea omnia quae aſſumuntur falſo iudicantur fundamento, ignorantione ſcilicet Mathematici cuiuſdam principij. Vel enim ornamenta, quae ſuper addidit Herodes maiora fuerunt ijs, quae ex prima aedificatione ſublata ſunt, vel non; maiora extiſſe non poterunt, ſi conſideretur Reguli illius exigua potentia, exiguum Regnum, tributa; & contra diuina auxilia; ceteraque quae in Salomone excelluerunt. Si fuerint minora vt fatendum reuera eſt, ablato certe maiori ſi ſuperaddatur minus, ſemper reſultat, & emergit id quod minus eſt. Quod autem plurima ornamenta multo pretioſiora fuerint in prima aedificatione, quam in ſecunda, patet ex ſacra hiſtoria. Omnia enim quae fuerunt in ſecunda aedificatione fuerunt minus pretioſa, vt pote de lapide imposito, ac rudi. Non potuit igitur compositum ex ſecunda, & tertia eſſe maius, & pulchrius, quam quod in prima. Et confirmatur, quia etiam ſi aliquam partem Templi, verbi gratia, vnam porticum adiunxiſſet Herodes glorioſorem multo aliqua Salomonica, quod tamen nulla ratione credibile eſt: nihilominus cum alia minor ſuper fuerit, ex aedificatione Salomonis, & aliae duae multo minores, & ignobiliores ex aedificatione Zorobabelis, totum compositum neceſſario erit multo minus, & ignobilius: cum ex ſimilibus omnino partibus, & mirabili proportione diſpoſitis conſtaret aedificium Salomonicum. Accedit quod ad rationem aedificij commendanda magis facit partium inter ſe, & cum toto ſymmetria, quam materiae dignitas. Sed neque in hoc excelluit materiae dignitas: ſummum enim, ad quod aſcendit Joſephus laus eſt, vt marmore candido conſtituta ſit domus: in ſacris autem literis habetur, ex Pario marmore vniuerſum conſtitiffe aedificium, quod, teſte Plinio, pretioſiſſimum eſt; & quo inſcrutari maxime laudi fuit in eiſdem ſacris literis domui Aſſueri: ſed & alibi dicit Scriptura; fundamenta domus ſuae extructa fuiſſe a Salomone, atque omnes parietes lapidibus magnis, lapidibusque pretioſis. quanto magis domus Dei erit pretioſioribus lapidibus

extructa? Longitudinem porro Templi Salomonis minorem fuiſſe contendunt Herodiani templi longitudine, quippe cum illius ſeptuaginta cubitorum, longitudo fuerit, huius vero centum. Sed omnino falſum eſt fuiſſe templum longum ſeptuaginta tantum cubitos: Longitudo enim interior veſtibus Sancti, & Sancti Sanctorum tanta fuit, additis vero quaternis parietum craſſi udinibus, binis & binis fere duodenum cubitorum, ac tabulatis, de quibus in libris Regum; & Ezechiele, ſit vniuerſa longitudo domus centum cubitorum: quod late a nobis ex ſacro textu oſtenſum eſt.

Commenatur praeterea Herodis templum quod in priori templo parietes interiores auro reſti fuiſſent, in ſecundo etiam exteriores; ac ſi in priori templo exterius non fuerint deaurati parietes: legatur liber Regum: *Textit quoque Cherubim auro, & omnes parietes Templi per circuitum ſculpſit varijs caelaturis, & torno, & fecit in eis Cherubin, & palmas, & picturas varias quaſi prominentes de pariete, & egredientes; ſed & paulimentum domus textit auro intrinſecus, & extrinſecus. Adde etiam quod Dauid dixerat: Ego autem totis viribus meis praeparavi impenſas domus Dei mei. Aurum ad vaſa aurea, & argentum in argentea, aes in aenea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea, & lapides onychinos, & quaſi ſibinos, & diuerſorum colorum; omnemque pretioſum lapidem, & marmor Parium abundantiffime: & ſuper haec quae obtuli in domum Dei mei de peculio meo aurum & argentum do in templum Dei mei, exceptis ijs, quae praeparavi in aedem ſanctam. Tria millia talenta auri de auro Ophir, & ſeptem millia talentorum argenti probatiſſimi: ad deaurandos parietes templi.* Quibus verbis aduertendum eſt quod aedem ſanctam vocat eam, de qua eſt ſermo, nempe veſtibulum Sanctum, & Sanctum Sanctorum, & pro deaurandis reliquis parietibus templi, exhibetur tria millia talenta auri de auro Ophir, eam ſummam auri nunquam adeptus eſſet Herodes, quamvis totum patrimonium vendidiffet, vt patet ex hiſtorijs: Nam vt auctor eſt Joſephus, totum Regis iſtius Herodis legatum poſt illius mortem mille quingentorum talentorum aeltimatione fuit. Adde etiam pretioſiſſimas gemmas, quas aſſerit Joſephus ex allaro Scripturae ſacrae textu auro inſeſus, parietes Templi exornauiffe: reliqua autem, quae vt magna videantur, ſingillatim enumerantur, compareret prudens lector cum ijs, quae expreſſe, & manifeſte de eiſdem in ſacris literis habentur, quaeque a nobis noſtris commentarijs ſparſim relata ſunt.

Ad portam domus Domini veniamus, quae ornata erat, vt aiunt, quadam aurea vite, quam magnifice extollunt Joſephus, & ille alter filius Gorionis, qui aſſerit vitis pondus fuiſſe mille talentorum aureorum: quod quidem licet verum fuiſſet; non tamen ſuperare potuiſſet numerus iſte centum millia talenta auri, & argenti mille millia, quae habentur, non apud filium Gorionis, ſed in Paralipomenis: hoc eſt, non apud mendacem, & veritatis hoſtem acerrimum, ſed apud inſallibilem diuini verbi veritatem. Quibus ſuperaddenda ſunt auri, & argenti talenta; de quibus capite vigefimo nono ſequenti in eadem ſacra hiſtoria tractatur, & in ſuper illa omnia, quae Salomoni in omni gloria ſua, ope, & opibus etiam Hirami, aliorumque Regum aditus, impoſitis tam

LONGITV- do templi Salomonis centum cubitorum. Ezechiel. 41. 7. 13.

Lib. 4 huius par. cap. 30.

3. Reg. 6. 7. 28. 29. 30.

PARIETES templi Salomonis interioris, & exterioris auro obduci. 1. Paral. 29. 7. 2. 3. 4. 5.

Joſeph. lib. 17. Antiq. c. 12.

LEGATVM Herodis vix minimam partem attingit Dauidis opum.

VITIS AV- rea templi.

1. Paral. 22.

tam magnis tributis , vt ea fuerint rebellionis causa; & alia quam plurima Sacrae Scripturae loca, quae magnificentiam Templi Salomonici declarant . Quae omnia attentius à pijs viris perpendenda sunt, & non parui facienda ob leue testimonium cuiusdam , Dei & veritatis inimici , nescio cuius filij Gorionis .

VITIS AVREA Templi Tyrio opere picta fuit non vera Ioseph. 6. bel. li. c. 6.

Idem 15. Antiq. cap. 14.

VITIS FILAMENTIS aureis raperibus intexta.

VITIS AVREA Semiramidis non est fundenda cum Herodis intertexta vite. Supra c. 62. huius libri.

Verum enim vero nec vera , nec verisimilia confinxisse hunc filium Gorionis patet ex alterius Iosephi Flauij loco, qui sic habet: Interior vero porta tota inaurata erat, vt dixi, & circum eam auratus paries, desuper autem habebat aureos pampinos, vnde racemi statura hominis pendebant; & quidem cum hic locus alium referat, addens, vt dixi, quemlibet veritatis historicae indagatorem oportet illum alterum inquirere; is autem habetur in Antiquitatum libris, illis verbis: Tanua vero pene ipsi Templo parietibus & superliminare aulacis variegatis ornabatur, floribus purpureis distinctis, & habentibus columnas intextas, sub quarum capitibus vitis expandebatur aurea; dependentibus botryonibus, mirandum sane opus, tam manus, quam materiae pretio. Ecce omnem auri gloriam intertextam cum columnis, & vite; vnde quod auream dixit Iosephus, putandum non est illam fuisse ex auro solido factam, sed ex filo aureo aulacis intexto. Vnde colligitur manifestum alterius recentioris filij Gorionis Iosephi mendacium: de alijs enim scriptoribus nullus afferri poterit praeter Iosephum tantopere res Hebraeorum commendare contententem: nisi forte eo de uenia ignerationis audacia, vt quae de vite aurea Persarum referuntur ab Scripioribus, quos supra retulimus, cum hac Herodiana impudenter confundat.

De candelabro & mensa, vnum annuerat tantum Iosephus in templo Herodis, cum tamen in libro Paralipomenon decem similia candelabra, & decem mensae habeantur, posita à Salomone in Templo: quare in decupla proportione superantur illa Herodiana à Iobis Salomonis: nec verum est illa in triumpho Titi praelata fuisse, commutata tamen forma quaedam illorum imagines, vt expresse affirmat Iosephus, & expressius videtur in arcu Titi, qui hodie Romae extat, cuiusque imaginem commodiori loco apposuimus. Candelabri vero forma nihil fere habet commune cum eo, de quo in sacris literis fit mentio. Vtriusque enim collationem facere poterit in his nostris commentarijs Lector.

His tandem, quae sensum euauerunt, Herodiani templi laudibus, quas nouae sententiae studium excogitauit, enumeratis; neminem puto posse existimare ad Herodiani templi fabricam referri posse illa Prophetae verba: Magna erit gloria domus istius nouissimae plusquam primae; aut propter illam dictum fuisse: meum est argentum, & meum est aurum. Neminem enim ingenij tam hebetis esse puto, qui quidquam eiusmodi vidisse fateatur, cum omni illa aduersariorum disputatione proposito altero comparationis termino hic ipse alteri ignoto praefertur: oporteret enim simul cum his, quae sunt de templo Herodis, ab ipsis relata, eadem ostendisse, an fuerint, & qualia in templo Salomonis, aut saltem probasse talia non fuisse in primo Salomonis templo, vt colligere possent haec ab illis superari; sed cum talia non probauerint, imo vero ex historijs sacris constat contrarium; ab omnibus manifeste videbitur falsum omnino esse, quod assumitur. Sed ad ea quae priori aedificatio-

NVLLA ARGVMENTI oppositi nulla vis.

ni superaddita fuisse contendunt, discutienda veniamus.

In atrijs certe Templi gloria maxime enituit, ac illius magnificentia: quod late à nobis tum alibi saepe, tum vero maxime initio huius disputationis ostensum est. Nec minorem gloriae laudem sibi vendicari atrijs Gentium propter incredibiles substructiones, quae pene superant humanum captum, nedum fidem. In quibus non negabo erroris ansam dedidisse Iosephum sic scribentem: Initio quidem vix Templo, atque arcae sufficiebat, iacens in summo planities, quod vindique praecipuus erat, atque decliuus. Cum autem Rex Salomon qui etiam Templum aedificauerat, muro eius partem ab Oriente cinxisset, vna porticus aggeri est imposita, & manebat ex alijs partibus nudum, quo ad saeculis posterioribus semper aliquod aggeris accumulante populo coaequatus collis latior effectus est. Haecenus ex Iosepho. Ex quo forte colligent, augeri facile potuisse priorem Templi aedificationem huiusmodi populi aggeribus, ac triplici reliqua porticu. Sed certe si de priori aedificatione intelligatur loqui Iosephus, ipse sibi contrarius est; qui alibi affirmat vnde quae factas à Salomone substructiones, & quadruplices porticus, vt ostendimus. Sed parum est si ipse sibi contrarius fuisse ostendatur Iosephus, qui cum ipsa sacrae Scripturae veritate pugnet, vt pugnant, qui illam perperam interpretantur. Nam Meridianam Templi substructionem à Salomone conditam fuisse testatur Historia Regum. Et haec est, inquit, causa rebellionis, quia Salomon aedificauit Mello, & compleuit voraginem, cuius patris sui Dauid. Quem locum ita esse intelligendum vt diximus, late à nobis alibi ostensum est: quare Iosephus sic interpretandus est, ne mendax esse putetur, vt loquatur de aedificatione secunda. Nam cum porticus Orientalis ex priori aedificatione permanisset vsque ad deuastationem Titi, & Vespasiani; reliquis porticus instaurauerit Reges: reaedificauit Zorobabelis subsecuti. Reges autem licuit appellare eos, penes quos erat imperium, siue Duces essent, siue Iudices. Herodes autem extruxit Meridianam tantum porticum, teste Iosepho, quam quidem neque maiorem, neque ditiores fecit priore illa Salomonica, quod ex mensuris eiusdem Iosephi constat, & ex numero columnarum, quem ipse assignauit, quemque nos demonstrauimus ex ipsa aedificij ratione, & porticibus Salomonis fuisse petitur, vt ne vna quidem aut demis, aut superaddi poterit, quin ratio, & pulchritudo omnis perturbaretur. Satis multum fecerit, & eximia laude dignus iudicatur ab Historiographis Herodes, quia Meridianam porticum fecerit aliqua ex parte similem ei, quae permanerat ex aedificatione Salomonis: quae quidem Herodis porticus ita superauit reliquas duas Zorobabelis, aut subsecquentium Ducum, vt ea cum illis collata, & mirabilis, & omni laude digna videatur porticus Herodiana: non vero cum Salomonica; cuius laudes, & magnificentiam vix attingit, nedum superauit. Iam ergo si perpendat prudens lector has quatuor porticus, ex quibus illa Salomonis ante annos multos extructa, ita ceteras antecellit, vt Dei, & Domini nostri IESV Christi exaltata sit verbis illis: Videtis aedificationes has magnas, in qua re superabit compositum ex his quatuor porticibus compositum ex illis quatuor Salomonis denuo constructis, & in omni gloria, apparatu, & splendore, quem necessario abstulit

A TRIA templi magnificentissima, Ioseph. 6. bel. li. cap. 6.

SVBSTRVCTIONES templi omnes à Salomone extructae fuerunt.

3. Reg. 11. v. 27.

Tom. 3. Apparat. part. 1. lib. 2. cap. 8.

PORTICVS Meridiana Herodis neque maior, neque ditior fuit Salomonica.

PORTICVS Herodis Zorobabelis praeferenda est non Salomonis.

stulit hostium crudelis inuidia, incendij vehemens flamma, & latrocinialis cupiditas effraenata, & furiosa. Vnde licet merito dicat filius ille Gorionis se ne medietatem quidem, imo neque tertiam partem eorum, quae erant in Templo Herodis magna significasse: immerito quidem admirationem in animis legentium effecerint, quod non attente perlegerint, quae de Templo Salomonis dicuntur magnifica, quaeque hisce nostris Commentarijs speramus aliquo modo fore perspecta; licet ne eorum quidem millestima partem attigisse putemus: non enim verbis, aut scriptis aliquibus exprimi potest opus diuinae sapientiae, magnificentiae, & potentatis: cuius quidem magnitudine, diuitijs, & gloria, voluit Deus significari inexplicabilem altitudinem diuitiarum Sapientiae & scientiae Dei, quae pro nobis carnem assumpsit, & thesauros gratiarum immensos, quos habet Ecclesia ex sanguine Christi pro nobis effuso. Cuius quidem rei argumento sunt manifesto ea, quae in sacris literis habentur de domo prima, quam aedificauit Salomon. Domus autem, inquit idem Salomon, quam aedificare volo Domino talis esse debet, vt in cunctis regionibus nominetur. Et iterum. Domus enim quam aedificare cupio magna est: magnus est enim Deus noster super omnes Deos. Et alibi: Domus enim quam cupio aedificare magna est nimis, & incluta. Quibus quidem locis omnibus cum alijs quam plurimis vim intulit ea, quam refulgentissimum sententia, illisque vim omnem effecti faciatem quodammodo abstulisse videtur. Quid enim magnum praestiterunt Dauid, & Salomon, superatis, & spoliatis quinquaginta Regnis terrae, ex infinitis aureis, & argenteis armis, vasibus, acerarijs, templis Idolorum: adiuti à tot potentissimis Regibus, ac Regnis, grauatis, & exhaustis etiam subditis, coaceruatis ex multis annis, imo vero saeculis, tum tributis maximis, tum sacris censibus; quorum summa infinita fuisse pluribus supra probatum est, eductis ex Indicis fodinis auri, argenti, gemmarum, eboris thesauris immensis: si Regulus nescio quis, vnus minimae partis eiusdem Regni Salomonici sine vilo apparatu, sine vilo auxilio exterarum Gentium; imo Romanis principibus plane subiectus, à quibus non accipiebat singulis annis dona, aurea & argentea vasa, & arma bellica, equos, & quadrigas; quemadmodum singulis annis ea Salomon à Regibus vniuersae terrae accipiebat; sed potius ipse Herodes Romanis munitura mittebat ad alliciendos eorum animos, vt tutius vsurpato regno potiri, ac in eo conseruari posset, potuit hic, inquam, illa eadem superare gloria, & diuitijs? Nonne illa omnia videntur fabulae, si haec vera sunt, aut haec sunt somnia, quia illa ineffabilis sunt veritatis? Et licet nulla alia ratione constaret discrimen inter hoc, & illud aedificium, vel ex operarijs vtriusque facile constare potest intuenti. Quod enim maximum ausus est Iosephus proferre, vel potius fingere, huiusmodi est: Et ex omni artificum copia peritissimos selegit ad decem millia, & insuper mille Sacerdotes stolis Sacerdotalibus suo sumptu vestitos partim caementariae, partim lignariae fabricae non imperitos, hofque omnes adhibuit operi. Sunt ergo omnes operarij Herodis vnde decem millia, qui in templo Herodis operam nauarunt octo annis. Salomon autem adhibuit tum ex Israeliticis populis multos, tum ex Aegyptiacis, & Tyrijs plurimos, non paucos

LAUDATVR Herodes ab ijs qui priora Templi laudes ne audierunt quidem.

TEMPLI magnificencia quo redundat.

1. Paral. 22. v. 5.

2. Paralip. 2. v. 5.

Ibid. v. 9.

CONFERTUR cum Salomone Herodes.

OPERARIORVM vtriusque Templi collatio. Ioseph. 6. bel. li. cap. 6.

ex Profelytis, alijsque Gentibus, quarum omnium summa erat mille nongentorum supra quadringenta millia. Fuitque tempus quod in templo extruendo impendit Herodes anni octo, quos minime constat an expleuerit; Salomon annos expleuit septem cum dimidiato: vnde cum horum operariorum numerus contineat illum pluries, quam tricies & sexies; necessarium est opus Herodianum excedi à Salomonico, vel hac vna ex parte pluries item, quam tricies & sexies.

De vasibus item Templi obiter aliquid dicamus. Nemo putet nulla vasa defuisse secundo templo ex ijs, quae fuerunt in primo: quoniam, Rex Cyrus protulit vasa templi Domini, quae tulerat Nabuchodonosor de Hierusalem &c. vbi oportet aduertisse numerum, qui ibi habetur. Omnia vasa aurea, & argentea quinque millia quadringenta. inter quae & cultri numerantur: cum in priori templo fuisse compertum sit aurea vasa quadringenta quadraginta millia, argentea mille millia, & trecenta quadraginta millia. quae de re satis à nobis dictum est supra: sed & illud plane colligitur ex Iosepho, & ex ipsorum aduersariorum confessione, non plura vasa fuisse in templo Herodis ijs, quae recensentur ab Esdra.

Ad calcem huius capitis addatur quasi disputationis summa corona, Sanctissimi Augustini ratio non semel à nobis allata. Propter hoc ergo nec Prophetas ex illo tempore habuit illa gens, sed multis cladibus afflicta est ab alienigenis regibus, ipsisque Romanis, ne hanc Aggaei prophetiam in illa instauratione templi opinaretur impletam. Atque idem omnino dicemus de auro, & argento, quae ideo Herodi denegatae sunt, eo tempore praesertim quando triennio ante hanc instaurationem templi exhaustus Herodes, omnibus consumptis opibus in tantum egestatis deductus est, vt etiam ipsamet religiofa mortuorum sepulcra, quasi emendicans ea, quae Salomoni superfuerunt, auctore Iosepho, eruerit, ne putaret quisquam de auri, & argenti gloria loquutam fuisse prophetiam; sicut neque antiquorum vllus putauit, donec recentiores quidam antiquae illius miserae conditionis obliti, eam praetulerunt potentissimo Regi, cui loquitur Deus ipse, cuius est aurum, & argentum, dicens: Diuitias autem, & substantiam, & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in regibus, nec ante te, nec post te fuerit similis tui. Quae verba qui nimis religiose maxime contrahunt, ad Reges Iudeae coarctant, quibus annumerandus est certe Herodes, nisi forte indignus putetur, qui regis nomine à sacris Scripioribus cenfeatur.

Esdrae. 1. v. 7. & v. 11.

Supra c. 42. huius libri, & sequenti.

QVARE AB Herode pauperimo, non ab alio ditiore extructum fuerit templum.

2. Paral. 1. v. 12.

GLORIAM SE-

CVNDAE DOMVS

priore maiorem una efficit praesentia Christi.

Cap. LXXII.

AM arbitror Lectorem perspicere posse non maiorem gloriam fuisse aedificiorum, & auri huius vltimae domus plusquam primae; sed gloriam omnem, & dignitatem, quae omne aurum, argentumque superat, & omne quod existimatione dignum est antecellit, illam fuisse; quod ad eam venerit Desideratus cunctis Gentibus, Dominus quidem auri & argenti, cuius quidem dignitati maxime derogat, qui eam augendam esse arbitrat addito auro & argento. Quod si plusquam omne aurum gloriosum fuit primae domui, quod de ea scribitur in libris Regum.

ADDITVM vel sublacum aurum nihil addit, aut detrahit gloriae domus, quam ingressus est Christus.

3. Reg. 8. v. 10. & 11.

DOMVS Zorobabelis sanctior, & illustrior quamcumque alia.

GLORIA domus posterioris.

A pueruli adhuc & pupuli Christi Domini, dici aut excogitari potest; quem Virgo Sanctissima in Templo hoc secundo vlnis caelo purioribus gestans, aeterno Patri pro generis humani salute obtulit? Nonne tibi videbitur impleuisse domum hanc vera gloria, non gloriae figura; sole non nube; luce, non umbra; corpore, non imagine?

Vnde Simeon iustus quasi totius humani generis nomine, ac si Aggaei prophetiam vidisset adimpletam, quam iam diu expectabat, exclamavit: Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Quod paraisti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem Gentium: & gloriam plebis tuae Israel. Et hic est, nobilissimus, ac dignissimus finis, propter quem haec domus secunda aedificata est: & haec est gloria, quae replet totam domum, non iam ijs, quae sub ipso erant, sed ipsa humanitate, diuinitate, & gloria Christi Dei, & Seruatoris nostri sedentis ad dexteram maiestatis in excelsis. Et haec quidem est gloria magna, non absolute solum magna, sed respectu ac comparatione prioris, quam prima est longe magna & maior: & haec gloria, haec diuitiae merito comparantur auro & argento, quod ita proprium est Dei, vt neque ipsi Salomoni in omni gloria sua concessa sit huiusmodi gloria, quam se minime daturum promissit Deus. Et hic est historicus sensus, quem ipsa prae se ferunt verba: vt propterea neque aurum, neque Prophetas, neque Arcam, aut quidquam aliud exterius gloriosum habuerit illa domus, quod omnis gloria eius ab intrus ex vna Iesu Christi Domini nostri praesentia prouenerit.

Quae quidem interpretatio maxime quadrat cum celebri illo Isaiae testimonio, qui quidam quasi Commentarius est huius loci, quo ille etiam alioqui obsecurus clare intelligitur. Haec dicit Dominus: Caelum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum: quae est ista domus, quam aedificabitis mihi? & quis est iste locus requietionis meae? omnia haec manus mea fecit, & facta sunt vniuersa ista, dicit Dominus. Ac si dicat, ne putetis me ditari, aut gloriari habitatione domus istius, quam aedificatis, quasi vero domus mihi ad habitandum desit, aut mihi domus ista sufficiat, quippe magnitudine, & potentia in caelo sedens terram pedibus conculcare possum. Nec putetis vestris me diuitijs indigere, qui Dominus omnium sum. factor eorum, etiam harum, quas affertis in domo ista, neque quidquam vestrum affertis: non enim vos fecistis illa, manus mea fecit ea, a me facta sunt vniuersa, & mea sunt; ego Dominus. neque propterea oculos meos ad se aduocant: ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos: sic in praesentia. Quid videtis hanc nunc, quasi non sit in oculis vestris, quia diuitijs & splendore auri, & argenti vacans; Ego implebo domum istam gloria; qua gloria si rogent, veniet Desideratus cunctis Gentibus: ad quem quidem licet pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos, aspiciam oculis Paternis, tanquam ad Filium dilectum, in quo mihi bene complacui. Quid enim ego de auro, & argento cogitem, meum est argentum, meum est aurum: ac si diceret: Ista omnia quippe, quorum non indiget domus mea, quasi nihilum reputabo. Et ne quisquam adhuc vim Prophetiae huius non intelligens, putaret

Lucas. 2. v. 29. 30. 31.

QVIS SIT Aggaei verus sensus.

Isaiae 66. v. 1. & 2. ISAIAS LOCUS cum Aggaei prophetia conferuntur.

DEI SVNT cuncta quae Deo offeruntur.

DEO ODIBILES non gloriosae impiorum oblationes. Isai. 66. v. 3.

Isai. 66. v. 10. & 11.

Act. 7. v. 49. 50. & 51.

Matth. 23. v. 20.

putaret Deum magnis oblationibus, auri & argenti copia placari, & glorificari, & praesertim vt exprimat quam odibilis fuerit Deo, & quam ingloria Iudaeis aedificatio Herodiana, subdit, Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum; qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem, qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat, qui recordatur thuris, quasi qui benedicat Idolo: haec omnia elegerunt in vjs suis, & in abominationibus suis anima eorum delectata est. Postquam autem tot modis negauit fore gloriosam Deo oblationem peccatoris, subdit, quam gloriam promittat, dicens: Laetamini cum Hierusalem, &c. vt fugatis, & replcamini ab vberibus consolationis eius: vt mulgatis, & delitijs affluatis ab omnimoda gloria eius: ecce ego declinabo super eam quasi fluium pacis: alibi: quasi fluium pacem: haec est quam promissit Aggaeus. & in loco isto dabo pacem, & quasi torrentem inundantem gloriam Gentium: haec est gloria, qua implenda erat domus secunda, magna, & maior, quam fuerit prioris domus gloria. Quod quidem testatur Sanctissimus Martyr Stephanus, citans hunc locum in Actis Apostolorum, & comparans domum Ecclesiae cum priori Salomonica dicens: Salomon autem aedificauit illi domum, sed non Excelsus in omni factis habitabit, sicut Propheta dicit: Caelum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: quam domum aedificabitis mihi dicit Dominus? aut quis locus requietionis meae est? nonne manus mea fecit haec omnia? Videtur ergo ille genuinus esse Prophetiae sensus, vt omnia ad Christi Domini gloriam reuocentur. Cuius figura erat Templum illud augustissimum, & cuius Templi gloria Christus est: sicut Salomonici Templi quasi quaedam gloria fuit nubes, ignis caelestis, aurum, argentum, pretiosi lapides, cedrina ligna, ebur, gemmae, plurimaeque alia ornamenta. Quae omnia quam longe absint, vt cum gloria Christi earundem rerum, factoris & domini, aut cum eius Ecclesiae donarijs, & opibus conferantur nemo non videt. Quippe cum domum illam priorem, quam locum requietionis appellasset, quod sublato mobili tabernaculo in ea fixam veluti sedem ac permanentem elegerat, tandem deseruit: vt hanc secundam domum ad quam potissimum illa verba respexerant, demum incoletet, & gloria repletet, quae illi numquam sit defutura. Huc enim respexisse videtur idem gloriae auctor IESVS Christus Dominus noster amanter suos alloquens: Ecce ego, inquit, vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi. Quo denique respexisse videtur haec omnis Sanctissimi Ezechielis Prophetia quod indicat auditae caele-

stium spirituum voces: Benedicta Gloria Domini de loco Sancto suo. & illud eiusdem Prophetae: Et eleuauerunt Cherubim alas suas, & rotae cum eis: & gloria Dei Israel erat super ea. Et ascendit gloria Domini de medio ciuitatis, stetitque super mentem, qui est ad Orientem urbis. Quae satis ad rem expouit noster laborum socius, & dux bonae memoriae Pater Hieronymus Prado.

Nos vero mirum in modum gaudemus extremam tandem aliquando manum nostris hinc in lucem edendis commentarijs imposuisse, peculiari de Christi Domini gloria disputatione. Vt enim vniuersa, quae tot annorum spatio qualiacumque gessimus, meditati sumus, scripsimus, edidimus; omnia ad Christi Domini gloriam direximus: ita nunc quoque curauimus nostrarum lucubrationum finem esse Christi Domini gloriam, eiusque Ecclesiae Sacro sanctae vtilitatem. Cui me, meaque omnia ita dicata velim, vt eadem quoque ac Sanctissimi Domini Nostri ac Pontificis Maximi, qui caput illius est, censurae iudicio, & correctioni subijciam libentissime.

Atque vt postremus iste labor primio respondeat, & singula singulis connectantur, quemadmodum sub initium tomi primi, noster Hieronymus Pradus Sancta illa Cherubim accurate descripsit, eorumque facies & aspectus ad amussim, quasi penicillo, sui que coloribus ita ornauit, vt vitam illis dedisse visus sit: ita nunc quoque, absoluta hac postrema huius partis tractatione, licet finem dedisse videamur, aequum sit, & rationi consonum cum iisdem Sanctis Cherubim, tum nostra, tum omnium vice, quantum in nobis situm est Deo Optimo Maximo gloriam, & gratias referre: Audiamus igitur attentius illa, quae die ac nocte non cessant, dicentia; Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est. dantque gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super thronum, & viuenti in saecula saeculorum. Adiecta etiam a viginti quatuor Senioribus, qui etiam ipsi deponentes e capitibus coronas aureas, easque mittentes ante thronum clamant: Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem. quibus vocibus suas subscribit multitudo Angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & Seniorum: quorum numerus est, millia millium dicentium voce magna: Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Audiamus denique omnem creaturam, quae in caelo est, & super terram, & sub terra, & quae sunt in mari, & quae in eo, omnes audiamus, dicentes: Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in saecula saeculorum. Amen.

FINIS OPERIS nostri Christi.

Apocal. 4. v. 7. 8. & 9.

5. v. 11. 12.

v. 13. 14.

INDEX I. LOCORVM
 SACRAE SCRIPTVRAE
 QVI HAC SECVNDA
 SECVNDI TOMI PARTE,
 vel omnino vel maxima ex parte explicantur :
 vel certe ex proximorum interpreta-
 tione illustrantur.

PRIOR NVMERVS PAGINAM INDICAT,
 postremus columnam, littera vero columnae partem.

TESTAMENTVM VETVS.
 EX GENESI.

Cap. 1. V. 1.	N principio creavit Deus caelum & terram. 213. A. 2. Rerum omnium creator Deus.	Venite igitur, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui. 169. A. 2. Audire pro intelligere.	C. 11. V. 7.
V. 11.	Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum. 155. C. 1. Lignum pomiferum pro quocumque fructum faciente.	Ego protector tuus suum & merces tua magna nimis. C. 15. V. 1. Deus hominis praemium. 537. E. 1. Semini tuo dabo terram hanc a flumine Aegypti. &c. V. 18. 508. B. 2. Israelitici imperij praenuntiata magnitudo. 21.	
V. 17.	In quocumque die comedetis ex eo, morte morieris. 152. A. 1.	Multiplicabo sementuum. &c. Promittitur Abrahamo sui feminis fecunditas. 541. B. 1.	
C. 2. V. 2.	Et requieuit die septimo ab vniuerso opere quod pararat. 162. B. 2.	Apparuit autem ei Dominus sedenti in ostio tabernaculi sui. 191. D. 2. Ostium pro limine.	C. 18. V. 1.
V. 3.	Benedixit diei septimo, & sanctificauit illum: quia in ipso cessauerat ab omni opere suo. 300. C. 1. Dominicae diei sanctitas.	Oblecro ne irascaris Domine, si loquar adhuc semel: Quid si inuenti fuerint ibi decem? &c. 274. E. 2.	V. 32.
V. 21. & 22.	Tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et aedificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem. 271. E. 2. Mulier ex hominis costam.	Idcirco vocatus est locus ille Bersabee: quia ibi vterque iurauit. 423. D. 2. Secundus eorum in Hebraeo pro vtroque.	V. 31.
C. 5. V. 29.	Vocauitque nomen eius Noe, dicens: Iste consolabitur nos ab operibus, & laboribus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus. 294. E. 1. Consolator, vel quies dicitur Noe.	Extenditque manum, & arripuit gladium vt immolaret filium suum. 232. B. 1. Verus Isaac Christus in cruce immolatus.	C. 22. V. 10.
C. 6. V. 3.	Eruntque dies illius centum viginti annorum. 266. A. 2. Vita hominum abbreviata.	Intercedite pro me apud Ephron filium Seer, vt det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui: pecunia digna tradat eam mihi. 288. C. 1. De sepulchro Sarae vxoris sollicitus Abraham.	C. 23. V. 8. & 9.
V. 28.	Et ingredieris arcam tuam, & filij tui &c. 255. B. 2. Verbi ingrediendi vsus.	Isti sunt filij Ismaelis: & haec nomina per castella & oppida eorum. 429. D. 2.	C. 25. V. 16.
C. 7. V. 2. & 3.	Ex omnibus animantibus mundis tolle septena & septena, masculum, & foeminam: sed & de volatilibus caeli septena & septena, masculum, & foeminam. 212. C. 1.	Apparuit ei Dominus in ipsa nocte dicens: Ego sum Deus Abraham patris tui, noli timere, quia ego tecum sum. &c. 159. & 160. A. 1. Promissiones Isaac.	C. 26. V. 24.
V. 13.	In articulo diei illius ingressus est Noe, & Sem, & Cham, & Iapheth. 156. D. 2. In articulo diei illius, idest, in illa ipsa die.	Accede huc, vt tangam te filij mei, & probem, vtrum tu sis filius meus Esau, an non. Et non cognouit eum, quia pilosae manus similitudinem maioris expresserant. Tacitus decipit. 50. B. A.	C. 27. V. 21. & 23.
C. 8. V. 11.	Intellexit ergo Noe quod cessassent aquae super terram. 409. D. 1.	Numquid non referuasti, ait, & mihi benedictionem? 288. B. 2. Patrum ad filios benedictio non parui acstimanda.	V. 36.
C. 9. V. 2.	Omnes pisces maris manui vestrae traditi sunt, 157. & 158. A. 1. Manui, idest, potestati.	Viditque in somnis scalam stantem super terram, & c. cumen illius tangens caelum: Angelos quoque Dei ascendentes per eam, & Dominum innixum scalae.	C. 28. V. 12. & 13.
V. 5.	Sanguinem enim animarum vestrarum exquiram de manu cunctarum bestiarum. 158. A. 1. Manus bestijs tribuitur.		

163. D. 2. Scala Iacob.
C.31. V. 1. Postquam autem audiuit verba filiorum Laban dicentium: Tulit Iacob omnia, quae fuerunt patris nostri, & de illius facultate ditatus factus est inclutus. 47.1. D. 2. Ditarari.
C.32. V. 20. Dixit enim placabo illum muneribus. Munera placant inimicos. 500. D. 1.
C.43. V. 11. Fecitque ascendere eum super currum suum secundum. Pharaonis erga Iosephum honorificentia. 526. C. 1.
V. 11. Sumite de optimis terrae fructibus in vasis vestris, & deferre viris munera. 499. B. 2.
C.46. V. 1. 2. Sufficit mihi, si adhuc Ioseph filius meus vivit: vadam, & videbo illum antequam moriar. Profectusque Israel cum omnibus quae habebat, &c. Ait illi Deus: Ego sum fortissimus Deus patris tui, noli timere, descende in Aegyptum: quia in gentem magnam faciam te ibi. &c. 159. C. & D. 2. Promissiones Iacob factae.
V. 29. Quo cum venisset iuncto Ioseph curru suo ascendit obviam patri suo. Iosephi erga Iacob patrem reverentia. 526. C. 1.
C.48. V. 5. Duo filij tui qui nati sunt tibi in terra Aegypti, &c. Aggregatio filiorum Ioseph filijs Iacob. 340. A. 2.
C.49. V. 17. Dan iudicabit populum suum, sicut & alia tribus in Israel. Frat Dan coluber in via, Cerastes in semita. 467. B. 2. Vexillum Dan ad Aquilonem.
V. 29. Sepelire me cum patribus meis in spelunca. 274. B. 2. Mortuorum etiam cura habenda.
C.50. V. 9. Habuit quoque in comitatu suo currus, & equites. 526. E. 1.

E X O D V S .

C. 1. V. 21. **E**T quia timuerunt obstetrices Dominum, aedificavit eis domos. 172. A. 1. Id est, sobolem copiosam eis dedit.
C. 2. V. 23. Post multum vero temporis mortuus est Rex Aegypti, & ingemiscentibus filijs Israel propter opera, vociferati sunt. &c. 226. C. 1.
C. 3. V. 1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Ecce vocavi ex nomine Beseleel filium Vri filij Hur, de tribu Iuda, & implevi eum spiritu Dei sapientia, &c. Scientia a Deo indita. 44. A. 2.
V. 7. Vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eius audiui, propter duritiam eorum, qui praefuerunt operibus. &c. 226. E. 1. Misericordia Domini.
V. 18. Ingredieris tu, & seniores Israel ad Regem Aegypti. 255. B. 2. Verbi ingredi usus.
V. 19. Sed & ego scio, quod non dimittet vos Rex Aegypti ut eati, nisi per manum validam. Extendam enim manum meam, &c. 158. A. 2. Manus Domini vindictam indicat.
C. 9. V. 3. Ecce manus mea erit super agros tuos, & super equos, & asinos, &c. Pectus valde grauis. 158. B. 2.
V. 17. Sicut praeceperat Dominus per manum Moysi. 10. E. 2.
C. 12. V. 1. Mensis iste vobis principium mensum primus erit in mensibus anni. 154. D. 1. Primus anni mensis Nisan.
V. 3. Decima die mensis huius tollat unusquisque agnum, &c. Et servabitis vsque ad decimam quartam diem mensis huius. 156. A. 2. Paschae observatio.
V. 7. Sument de sanguine eius, ac ponent super verumque postem, & in superliminaribus. &c. Et aspergite ex eo superliminare, & verumque postem. 329. C. 1. Sanguine agni postes aspergendi.
V. 41. Eadem die egressus est exercitus Domini de terra Aegypti. 466. A. 2.
C. 13. V. 21. Dominus autem praecedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis. 249. A. 2. Nubes columna dicitur, quod staret.
C. 14. V. 6. Iunxit ergo currum & omnem populum suum assumptis secum. Tulitque sexcentos currus electos &c. Vfus curruum in bellis a Pharaone exercitatus. 526. D. 1.
V. 17. Glorificabor in Pharaone & in omni exercitu eius, & in curribus & equitibus illius. Dei de Pharaone submerso gloria. 526. D. 1.
V. 22. Ingressi sunt filij Israel per medium siccis maris: erat enim aqua quasi murus a dextera, & lacuam. 172. D. 2. Dei potentia in omnibus.
V. 27. Fugientibusque Aegyptijs. occurrerunt aquae: & inuoluit eos Dominus in medijs fluctibus. 284. B. 1. Potentissimus bellator Dominus.

Fortitudo mea & laus mea dominus. Laus & psalte. C. 15. V. 2. rium pro eodem. 499. B. 2.
C. 16. V. 3. Quando sedebamus super ollas carnium. Ollae & lebetes eodem nomine censentur. 497. E. 1.
C. 17. V. 9. Cras ego stabo in vertice collis. 477. C. 1. Pro vertice in Hebraeo caput.
C. 19. V. 9. Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. 370. D. 1. Verba Dei ad fidem generandam efficacia.
C. 20. V. 13. Non moechaberis. 400. B. 2. Non fornicandum. Quod si altare lapideum feceris mihi, non aedificabis illud de sectis lapidibus. 407. A. 2. Ferro polluitur altare.
V. 26. Non ascendes per gradus ad altare meum. 397. C. 1. In altari gradus fieri a prohibeantur.
C. 21. V. 14. Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo auelles eum, ut moriatur. 203. A. 1. Doloso homicidae non suffragatur aylum cum religione quidem coniunctum.
C. 23. V. 15. Non apparebis in conspectu meo vacuus. 263. C. 2. C. 23. Munera sibi poscit Deus.
V. 16. Solemnitatem quoque in exitu anni, quando congregaueris omnes fruges tuas de agro. 154. D. 2. Laudes Deo etiam pro temporalibus debentur.
V. 31. Ponam autem terminos tuos a Mari rubro vsque ad Mare Palaestinorum, & a deserto vsque ad fluuium. 508. C. 2.
C. 24. V. 11. Nec super eos, qui procul receperant de filijs Israel, misit manum suam. 288. C. 2. Maiores filiorum Israel. Inde praecipiam, & loquar ad te super propitiatorium de medio duorum Cherubim. 308. D. 1. Locuturum se de propitiatorio pollicetur Dominus.
C. 25. V. 22. Facies & mensam de lignis setim, habentem duos cubitos longitudinis, & in latitudine cubitum, & in altitudine cubitum ac semissem. 347. D. 1. Mensae tabernaculi mensurae.
V. 23. Faciesque illi labium aureum per circuitum, & ipsi labio coronam interrasilem altam quatuor digitis, & super illam, alteram coronam aureolam. 348. C. 1.
V. 24. Quatuor quoque circulos aureos praeparabis, & ponas eos in quatuor angulis eiusdem mensae per singulos pedes. &c. 350. C. 1.
V. 29. Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda sunt libamina ex auro purissimo. 351. C. 2. Omnia haec vasa ad mensam.
V. 30. Et ponas super mensam panes propositionis in conspectu meo semper. 350. B. 2.
V. 32. Sex calami egredientur de lateribus, tres ex vno latere, & tres ex altero. Tres scyphi quasi in nucis modum per calamos singulos, sphaerulaeque simul, & lilia. &c. 362. B. C. 2. Ad poma cum hastili connectuntur calami.
V. 34. In ipso autem candelabro erunt quatuor scyphi in nucis modum, sphaerulaeque per singulos, & lilia. 363. A. 1. In hastili candelabri quatuor scyphi.
V. 35. Sphaerula sub duobus calamis per tria loca, qui simul sex fuerint procedentes de hastili vno. 363. B. 2.
V. 37. Facies & lucernas septem, & ponas eas super candelabrum, ut luceant ex aduerso. 364. E. 1.
V. 39. Omne pondus candelabri cum vniuersis vasis suis habebit talentum auri purissimi. 365. D. 2.
C. 26. V. 14. Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis, & super hoc aliud operimentum de ianthinis pellibus. 305. D. 2.
V. 17. In lateribus tabulae duae incastratae sient, quibus tabula alteri tabulae connectatur. 493. C. 2.
V. 26. Facies & veteres de lignis setim, quinque ad continendas tabulas in vno latere tabernaculi. 272. A. 1.
V. 30. Et eriges tabernaculum iuxta exemplar, quod tibi in monte monstratum est. 353. C. 2. Dei praescripta ad amissum sequenda.
V. 35. Et contra mensam candelabrum in latere tabernaculi Meridiano: mensa enim stabit in latere Aquilonis. 364. D. 2. Facies candelabri versus mensam propositionis.
C. 27. V. 3. Faciesque in vsum eius lebetes ad suscipiendos cineres, & forcipes atque fuscinulas, & ignium receptacula, omnia vasa ex aere fabricabis. 497. D. 1.
V. 4. Craticulamque in modum retis aeneam: per cuius quatuor angulos erunt quatuor annuli aenei, quos ponas subter arulam altaris: &c. 403. C. 1. & 404. D. 1. In modum retis craticula altaris.
C. 27. V. 20. Praeceptum filijs Israel ut afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloque contusum, ut ardeat lucerna semper &c. 343. A. 1. Lucerna pro lucernis.
C. 28. V. 14. Et duas catenulas auri purissimi inuicem cohaerentes, quas inferes vncinis. 452. C. 1. Catenulae super humeralis.
C. 29. V. 12. Sumprumque de sanguine vituli ponas super cornua altaris digito tuo. 402. E. 2. Expiatio.
V. 12. Reliquum autem sanguinem fundes iuxta basim eius. 287. A. 1.
C. 30. V. 1. Facies quoque altare ad adolendum thymiam, de lignis setim. 332. D. 2.
V. 2. Habens cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, id est, quadrangulum, & duos cubitos in altitudine. 334. A. 1. Altaris Mosaici mensurae.
V. 6. Ponesque altare contra velum, quod ante arcam pendet testimonij, coram propitiatorio. 341. B. 2. Altare e regione propitiatorij.
V. 7. Et adolebit incensum super eo Aaron, suae fragrans, mane. Quando componet lucernas, incendet illud: & quando collocabit eas ad vesperum, vret thymiam sempiternum coram Domino in generationes vestras. 341. E. 2.
V. 10. Et deprecabitur Aaron super cornua eius semel per annum in sanguine. &c. 332. B. 1.
V. 12. Quando tuleris summam filiorum Israel iuxta numerum: dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino. Lex capitacionis. 535. D. 2.
V. 12. Hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen, dimidium sicii. Pretium redemptionis animae. 535. E. 2.
V. 13. Diues non addet ad medium sicii, & pauper nihil minuet. 537. B. 1.
V. 16. Susceptamque pecaniam, quae collata est a filijs Israel, trades in vsum tabernaculi testimonij, ut sit monumentum eorum coram Domino. Vfus didrachmatis. 545. A. 2.
V. 18. Ponesque illud inter tabernaculum testimonij, & altare. 475. C. 2. Mare Salomonis non eodem loco, quo Moyses labrum in tabernaculo.
V. 19. Et missa aqua lauabunt in eo Aaron, & filij eius manus suas, ac pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonij &c. 476. A. 1. Ablutio haec Sacramenta Ecclesiae indicat. 489. D. 1.
C. 32. V. 6. Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. 399. D. 2. Peccato idololatriae libido coniuncta.
V. 15. Et reuersus est Moyses de monte, portans duas tabulas testimonij in manu sua, scriptas ex vtraque parte, & factas opere Dei. &c. 461. C. 2. Manu Dei scripta, lex, maxima laude digna.
V. 18. Non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio adpellentium ad fugam: sed vocem cantantium ego audio. Cumque appropinquasset ad castra, vidit vitulum, & choros. 399. D. 2. In peccatum idololatriae incidit Israel.
C. 33. V. 11. Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. &c. Dei familiaritas cum amicis. 44. B. 1.
C. 34. V. 9. Esto paratus mane, ut ascendas itatim in montem Sinai, stabisque mecum super verticem montis. 477. C. 1. Caput pro vertice in Hebraeo.
V. 22. Solemnitatem hebdomadarum facies tibi in primitijs frugum messis tuae triticeae, & solemnitatem quando redeunte anni tempore sancta conduntur. 154. D. 2. Solemnitas mensis septimi iniungitur.
V. 29. Et ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini. Videntes autem Aaron & filij Israel cornutam Moysi faciem, timuerunt prope accedere. 337. D. 1. Cornua pro luce & splendore.
V. 34. Quod ingressus ad Dominum, & loquens cum eo, aufererat donec exiret, & tunc loquebatur ad filios Israel omnia, quae sibi fuerat imperata. 255. B. 2. Velamen Moysis.
C. 35. V. 26. Iussit Moyses praeconeis voce cantari: Nec vir, nec mulier quidquam offerat vltra in opere sanctuarij. Populi pietas. 511. B. 2.
V. 22. Binae incastratae erant per singulas tabulas, ut altera alteri iungeretur. 493. C. 2.
V. 27. Contra Occidentem vero, id est, ad eam partem tabernaculi, quae mare respicit, fecit sex tabulas &c. Mare pro luce Occidentali.
C. 37. V. 16. Et vasa ad diuersos vsus mensae, acetabula, phialas, & Tomi 2. Explanat. Pars 2.

Praeceptum

cyathos, & thuribula ex auro puro, in quibus offerenda sunt libamina. 351. E. 2. Vasa mensae deferuentia.
C. 38. V. 4. Craticulamque in modum retis fecit aeneam, & subter eam in altaris medio arulam, fufis quatuor annulis per totidem retiaculi summitates. 404. B. 2. Sub arula erat craticula.
V. 8. Fecit & labrum aeneum cum basi sua de speculis mulierum, quae excubabant in ostio tabernaculi. 485. C. 1. Se offerens Deo, eidem sua etiam offerre debet. 159. B. 2.
C. 40. V. 2. 3. Mense primo, prima die mensis, eriges tabernaculum testimonij, & ponas in eo arcam, dimitteque ante illam velum &c. & altare aureum in quo adoletur incensum, coram arca testimonij. 341. E. 1. Extra velum interius, altare fuit.
V. 19. Cumque intulisset arcam in tabernaculum, appendit ante eam velum, ut expleret Domini iussionem. &c. Posuit & candelabrum in tabernaculo testimonij e regione mensae in parte Australi, locatis per ordinem lucernis, iuxta praecceptum Domini. 341. A. 2. Altare extra velum interius. 365. B. 1. Ordo lucernarum.
C. 2. V. 13. Quid obtuleris sacrificij, sale condies, nec auferes sal foederis de sacrificio tuo: in omni oblatione offeres sal. 215. C. 1. Sal sacrificiorum veluti condimentum. 352. D. 2.
C. 5. V. 16. Ipsumque quod intulit damni restituet, & quintam partem ponet supra. 331. B. 1. Damnum cum foenore restituendum.
C. 6. V. 12. Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutrit Sacerdos, subiciens ligna mane per singulos dies, &c. Ignis est iste perpetuus, qui nunquam in altari deficiet. 240. D. 1.
V. 21. Quae in sartagine oleo conspersa friget: offeret autem eam calidam in odorem suauissimum Domino. 381. D. 2. Oblatio in vntione Sacerdotis offerenda.
V. 25. 26. Ista est lex hostiae pro peccato: In loco vbi offeretur holocaustum, immolabitur coram Domino. Sanctum Sanctorum est. &c. Quidquid tetigerit carnes eius, sanctificabitur. 382. C. 1. Sacrarum carniuum tactu sanctitas acquiritur.
C. 10. V. 1. 2. Arreptisque Nadab & Abiu filij Aaron thuribus, posuerunt ignem, & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum &c. Egressusque ignis a Domino, deuorauit eos, & mortui sunt. 343. D. 1. Sanctum ingrossos Nadab & Abiu absumit ignis.
V. 9. Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui, quando intratis in tabernaculum testimonij, ne moriamini. 343. A. 2. Cra pula ministerijs Dei perficiendis maxime aduersa.
V. 18. Praefertim cum de sanguine illius non sit illatum intra Sancta. 261. D. 1. Oraculum, Sancta, Sancta Sanctorum idem.
C. 16. V. 2. Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio, quo tegitur arca, ut non moriatur (quia in nube apparebo super oraculum) nisi haec ante fecerit: &c. 342. B. 2. Non semper Sanctuarium ingredi licebat summo Sacerdoti. 308. E. 1. In propitiatorio nubes.
V. 17. Nullus hominum fit in tabernaculo, quando Pontifex Sanctuarium ingreditur &c. donec egredietur. 343. C. 1. Altare extra Sanctuarium. & 310. E. 1. Exterior domus interdicitur alijs cum ingreditur Sacerdos summus. & 332. B. 1. Qui ad altare orat.
V. 20. Postquam emundauerit Sanctuarium, & tabernaculum, & altare: tunc offerat hircum viuentem. 344. D. 2. Hirci oblatio extra tabernaculum facienda.
C. 19. V. 15. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis: sed iuste iudica proximo tuo. 362. A. 2. Acceptio personarum inhihetur.
V. 32. Honora personam senis. 326. A. 2.
C. 21. V. 6. Incensum enim Domini, & panes Dei sui offerunt, & ideo sancti erunt. 347. B. 1. Sanctos esse oportet Sacerdotes.
C. 23. V. 14. Panem, & polentam, & pultes non comedetis ex segete vsque ad diem, qua offeretis ex ea Deo vestro. 156. D. 1.

L I B E R L E V I T I C V S .

C. 2. V. 13. Quid obtuleris sacrificij, sale condies, nec auferes sal foederis de sacrificio tuo: in omni oblatione offeres sal. 215. C. 1. Sal sacrificiorum veluti condimentum. 352. D. 2.
C. 5. V. 16. Ipsumque quod intulit damni restituet, & quintam partem ponet supra. 331. B. 1. Damnum cum foenore restituendum.
C. 6. V. 12. Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutrit Sacerdos, subiciens ligna mane per singulos dies, &c. Ignis est iste perpetuus, qui nunquam in altari deficiet. 240. D. 1.
V. 21. Quae in sartagine oleo conspersa friget: offeret autem eam calidam in odorem suauissimum Domino. 381. D. 2. Oblatio in vntione Sacerdotis offerenda.
V. 25. 26. Ista est lex hostiae pro peccato: In loco vbi offeretur holocaustum, immolabitur coram Domino. Sanctum Sanctorum est. &c. Quidquid tetigerit carnes eius, sanctificabitur. 382. C. 1. Sacrarum carniuum tactu sanctitas acquiritur.
C. 10. V. 1. 2. Arreptisque Nadab & Abiu filij Aaron thuribus, posuerunt ignem, & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum &c. Egressusque ignis a Domino, deuorauit eos, & mortui sunt. 343. D. 1. Sanctum ingrossos Nadab & Abiu absumit ignis.
V. 9. Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui, quando intratis in tabernaculum testimonij, ne moriamini. 343. A. 2. Cra pula ministerijs Dei perficiendis maxime aduersa.
V. 18. Praefertim cum de sanguine illius non sit illatum intra Sancta. 261. D. 1. Oraculum, Sancta, Sancta Sanctorum idem.
C. 16. V. 2. Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio, quo tegitur arca, ut non moriatur (quia in nube apparebo super oraculum) nisi haec ante fecerit: &c. 342. B. 2. Non semper Sanctuarium ingredi licebat summo Sacerdoti. 308. E. 1. In propitiatorio nubes.
V. 17. Nullus hominum fit in tabernaculo, quando Pontifex Sanctuarium ingreditur &c. donec egredietur. 343. C. 1. Altare extra Sanctuarium. & 310. E. 1. Exterior domus interdicitur alijs cum ingreditur Sacerdos summus. & 332. B. 1. Qui ad altare orat.
V. 20. Postquam emundauerit Sanctuarium, & tabernaculum, & altare: tunc offerat hircum viuentem. 344. D. 2. Hirci oblatio extra tabernaculum facienda.
C. 19. V. 15. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis: sed iuste iudica proximo tuo. 362. A. 2. Acceptio personarum inhihetur.
V. 32. Honora personam senis. 326. A. 2.
C. 21. V. 6. Incensum enim Domini, & panes Dei sui offerunt, & ideo sancti erunt. 347. B. 1. Sanctos esse oportet Sacerdotes.
C. 23. V. 14. Panem, & polentam, & pultes non comedetis ex segete vsque ad diem, qua offeretis ex ea Deo vestro. 156. D. 1.

Leuit. c. 23. Sumetisque vobis die primo fructus arboris pulcherrimae, spatulatae palmarum &c. 482. E. 1. Festum tabernaculorum.
C. 24. V. 5. 6. Accipies quoque simlam, & coques ex ea duodecim panes, qui singuli habebunt duas decimas: quorum fenos altrinfecus super mensam purissimam coram Domino statues: & pones super eos thus lucidissimum, &c. 351. C. 1. Panum in mensa dispositio.
C. 25. V. 3. Sex annis putabis vineam tuam. 499. B. 2.
V. 10. & Sanctificabisque annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terrae tuae: ipse est enim sabbileus. Reuertetur homo &c. 471. E. 2. Numeri quinquagenarij sacramentum.

LIBERNUMERI.

Ollite summam vniuersae multitudinis filiorum Israel per cognationes & domos suas, & nomina singulorum &c. numerabisque eos per turmas suas tu, & Aaron. Mandatum de populo Dei recensendo: cum ipsius forma. 536. B. 1.
V. 47. Leuitae autem in tribu familiarum suarum non sunt numerati cum eis &c. Immunitas Leuitarum a censu. 536. C. 1.
C. 2. V. 2. Singuli per turmas, signa, atque vexilla, & domos cognationum suarum castrametabuntur filij Israel per gyrum tabernaculi foederis. 466. E. 2. Castrorum ordo mirabilis.
V. 32. Hic numerus filiorum Israel, per domos cognationum & 33. suarum, & turmas diuisi exercitus, sexcenta tria millia, quingenti quinquaginta 466. B. 2.
C. 3. V. 12. 41. Eruntque Leuitae mei, Deus Leuitarum hereditas. 536. D. 1.
V. 27. & Hae sunt familiae Caathitarum recensitae per nomina sua: omnes generis masculini ab vno mense & supra, octomillia sexcenti habebunt excubias Sannaarij, & castrametabuntur ad Meridianam plagam, 239. A. 2.
V. 32. Princeps autem principum Leuitarum Eleazar filius Aaron Sacerdotis, erit super excubitores custodiae Sanctuarij. 239. B. 2. Custodiae princeps assignatur.
V. 38. Castrametabuntur ante tabernaculum foederis, id est, ad Orientalem plagam Moyfes & Aaron cum filiis suis, habentes custodiam Sanctuarij in medio filiorum Israel, Quisquis alienus accesserit, morietur. 239. B. 2.
C. 4. V. 7. Mensam quoque propositionis inuoluent hyacinthino pallio, & ponent cum ea thuribula, ac mortariola, cyathos, & crateras ad liba fundenda: panes semper in ea erunt. 351. E. 2. Vasa ad mensam spectantia.
C. 7. V. 89. Cumque ingrederetur Moyfes tabernaculum foederis, vt consuleret ad oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam testimonij, inter duos Cherubim, vnde & loquebatur ei. 269. A. 1. De propitiatorio Dominus loquitur.
V. 13. Acetabulum argenteum pondi centum triginta siclorum; phiala argentea habens septuaginta siclos. 503. B. 1.
C. 8. V. 24. & Haec est lex Leuitarum a vigintiquinque annis & supra, ingredientur vt ministrent in tabernaculo foederis; cumque quinquagesimum aetatis annum compleuerint, seruire cessabunt, 222. E. 1. Vigintiquinque annis Leuitae ministrant. 536. D. 1. 417. C. 2. Aetatis ratio habenda in sacerdotibus.
C. 11. V. 23. Numquid manus Domini inualida est? 158. C. 2. Nihil Deo impossibile.
C. 16. V. 17. Tollite singuli thuribula vestra, & ponite super ea incensum, offerentes Domino, ducenta quinquaginta thuribula: Aaron quoque teneat thuribulum suum. 365. E. 1. Vas thuribula simile.
C. 17. V. 7. & Cum posuisset Moyfes coram Domino in tabernaculo testimonij: sequenti die regressus, inuenit geminasse virgam Aaron in domo Levi &c. 481. B. 2. Spes reuiuiscit sicut virga Aaron floruit.
C. 18. V. 9. & Omnis oblatio & sacrificium & quicquid pro peccato atque delicto redditur mihi &c. tuum erit & filiorum tuorum. Liberalitas Dei in Leuitas, 546. C. 1.
V. 20. In terra eorum nihil possidebitis nec habebitis partem inter eos: ego pars tua & hereditas tua in medio filiorum Israel. Deus Leuitarum possessio, 546. E. 2.

Colliget vir mundus cineres yaccae, & effundet eos C. 19. V. 9. extra castra in loco purissimo, vt sint multitudini filiorum Israel in custodiam, & in aquam aspersio. 292. A. 2. Mundum oportet esse ministeria Dei exercentem.
Cumque eleuasset Moyfes manum, percussus virga C. 20. V. 11. bis filicem. 275. A. 1. Ad istum virgae Moisaicae aquae scaturiunt.
Quam pulchra tabernacula tua Iacob, & tentoria C. 24. V. 5. tua Israel: vt vallis nemorosa vt horti iuxta fluuios irrigui &c. 468. D. 2. Castrorum Laus.
Et fornicatus est populus cum filiabus Moab. 398. E. 2. C. 25. V. 1. Impijssimus Idoli Beelphegor cultus.
Quae vocauerunt eos ad sacrificia sua. At illi comederunt, & adorauerunt deos earum: initiatusque est Israel Beelphegor &c. 399. A. 1. Initiari Beelphegor, scortari.
Porro mulier Madianitis quae pariter interfecta est, vocabatur Cozbi filia Sur principis nobilissimi Madianitarum. 399. C. 1. Nobilissimae foeminae Idolorum Scorta.
Hostes vos sentiant Madianitae, & percute eos: quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos, & decedere insidijs per Idolum Phogor, & Cozbi filiam ducis Madian fororem suam. 399. B. 2. Ad libidinem & idololatriam.
Tam vrbes quam viculos, & castella flamma consumpsit. 429. C. 2. De Madianitis victoria.
Principes exercitus ad Moyfen &c. dixerunt. Ob hanc causam offerimus in donarijs Domini singuli quod in praeda auri potuimus inuenire. Antiquus mos Hebraeis Deo spolia consecrare. 533. A. 1.
Ipsaeque Vrbes dabantur de possessionibus filiorum Israel. Ab his qui plus habent plus auferentur, & qui minus pauciores, singuli iuxta mensuram hereditatis suae dabant oppida Leuitis. Assignatio vrbium Leuitis facienda. 540. C. 2.

DEVTERONOMIUM.

Nec tu ingredieris illuc, sed Iosue filius Nun minister tuus ipse intrabit pro te. 279. E. 1. Sublimium depressor, humilium exaltator Dominus.
Nec est alia natio tam grandis quae habeat Deos propinquantes sibi, sicut Deus noster adest &c. 583. A. 1. Praesentia Dei in arca.
Et ostendit vobis pactum suum, quod praecepit vt faceretis, & decem verba quae scripsit in duabus tabulis lapideis. 234. C. 1. Verba, id est, praecepta. Ne forte decepti, faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi, vel foeminae. Idololatria. 21. A. 2.
Fac quod placitum est, & bonum in conspectu Domini, vt bene sit tibi. 169. E. 2. Non irritandus Dominus.
Pones benedictionem super montem Garizim, maledictionem super montem Hebal: qui sunt trans Iordanem post viam. quae vergit ad Solis occubitum. 215. E. 2. Diuersis diuersa retributio.
Et coques, & comedes. Modus coquendi. Phae scilicet. 381. C. 2.
Cum aedificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus. Habente alio, & in praeceptis ruente. Domatium vsus. 78. D. 1. 176. C. 2. Lata lex in ipsa legislatoris domo maxime seruanda.
Incrassatus est dilectus, incrassatus, impinguatus, dilatus. 370. D. 1.
Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel. 400. B. 2. Fornicatio inhibita.
Non offeres mercedem prostibuli, nec precium canis in domo Domini Dei tui, quicquid illud est, quod voveris: quia abominatio est vtrumque apud Dominum. 400. C. 2. Meretrix abominatio apud Deum.
Faciatur excellens cunctis Gentibus, quas creauit, in laudem & nomen & gloriam suam &c. Beatus es tu Israel quis similis tui popule, qui saluatis in Domino? &c. 582. E. 2. Deus protector Israel.
Adducet Dominus super te Gentem de longinquo, & de extremis terrae finibus in similitudinem aquilae volantis cum impetu; cuius linguam intelligere non possis. 169. A. 2. Intelligere & audire idem.
Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas,

Deuter. C. 32. singulas. 162. E. 2.
V. 9. Pars autem Domini populus eius. 166. B. 1. Pars, id est, hereditas.
V. 38. Et bibebant vinum libaminum. 352. E. 2. Vinum cum panibus offerebatur.
C. 33. V. 17. Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius &c. Hae sunt multitudines Ephraim &c. 467. B. 1. Ad Occidentem vexillum Ephraim.
V. 7. Moyfes centum & viginri annorum erat quando mortuus est: non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti sunt. 216. B. 2. Senectutis defectus a Moyse remoti.
I O S V E.
C. 2. V. 15. Dimisit ergo eos per funem de fenestra: domus enim eius haerebat muro. 271. D. 1. Rahab meretrix exploratores dimittit.
C. 5. V. 13. & Cum autem esset Iosue in agro vrbis Iericho, leuauit oculos, & vidit virum stantem contra se &c. Summus princeps exercitus Domini, & nunc &c. 164. B. 1. Michael princeps exercitus Domini.
C. 6. V. 4. Septimo autem die Sacerdotes tollant septem buccinas, quarum vsus est in Iubileo, & praecedant arcam foederis: septiesque circuibitis ciuitatem. 275. A. 1. Legis antiquae ritus.
C. 10. V. 10. Persecutus est eos per viam ascensus Beth-horon. 397. D. 1.
C. 11. V. 19. Non fuit ciuitas, quae se traderet filijs Israel. 274. A. 2.
C. 13. V. 14. Tribui autem Leui non dedit possessionem: sed sacrificia & victimas Domini Dei Israel ipsa est eius hereditas: & iterum: Tribui autem Leui non dedit possessionem: quoniam Dominus Deus Israel ipse est possessio eius. Leuitarum possessio. 548. E. 1.
C. 14. V. 3. 4. Duabus enim Tribubus & alteri dimidia dederat Moyfes trans Iordanem possessionem absque Leuitis &c. Successio duarum Tribuum Manasse & Ephraim in locum Leuitarum. 540. A. 2.
C. 15. V. 5. Ab Oriente vero erit initium mare salissimum, vsque ad extrema Iordanis. 310. B. 1. Vocis, vsque ad, notio.
V. 10. Transiitque iuxta Latus montis Iarim. 208. B. 2.
V. 47. Gaza cum vicis, & villulis suis vsque ad torrentem Aegypti. 310. B. 1.
V. 63. Habitauitque Iebusaeus cum filiis Iuda in Ierusalem vsque in praesentem diem. 309. A. 2. Particulae, vsque in, notio.
C. 16. V. 10. Habitauitque Chananaeus in medio Ephraim, vsque in diem hanc tributarius. 309. A. 2. Particulae, vsque ad, vsus.
C. 18. V. 18. Et pertransit vsque ad tumulos, qui sunt a regione ascensus Adommim. 397. E. 1. Terminus Meridianus Tribus Benjamin.
C. 21. V. 3. Dederuntque filij Israel de possessionibus suis iuxta imperium Domini ciuitates & suburbana earum. Obedientia Israel. 540. C. 2.

LIBER IVDICVM.

Postquam autem confortatus est Israel, fecit illos tributarios & delere noluit. 507. B. 2.
C. 7. V. 14. Non est hoc aliud nisi gladius Gedeonis filij Ioas viri Israelitae. 163. E. 2. Vir pro auctoritate praedito.
C. 13. V. 17. Quod est tibi nomen, vt si sermo tuus fuerit expletus, honoremus te? 409. B. 2. Honorare.
V. 25. Coepitque Spiritus Domini esse cum illo. id est, propheta illi prima vice venit. 274. C. 2.
C. 16. V. 18. Videnque illa quod confessus ei esset omnem animum suum, misit ad principes Philistinorum, ac mandauit: Ascendite adhuc semel, quia nunc mihi aperuit cor suum. 171. E. 2. Mulieris versutia perniciosa.
C. 19. V. 27. Et ecce concubina eius iacebat ante ostium, sparsis in limine manibus. 183. B. 1.
C. 20. V. 15. & Praeter habitatores Gabaa, qui septingenti erant viri fortissimi, ita sinistra, vt dextra praeliantes &c. 469. C. 2. Solertia.
V. 31. Sed & filij Benjamin audacter eruperunt de ciuitate, & fugientes aduersarios longe persequuti sunt. 302. C. 1.

R V T H.

Faciatur Dominus hanc mulierem, quae ingreditur domum tuam, sicut Rachel, & Liam, quae aedi-

ficauerunt domum Israel. 172. B. 1. Rachelis, & Liae fecunditas.
REGVM I.
Heli Sacerdote sedente super sellam ante postes templi Domini. 257. C. 1. Tabernaculum Moyfis templum dicitur.
Cum esset Anna amaro animo, orauit ad Dominum. 267. C. 2. In aduersis exorandus Deus.
Ipsi praeparantur cogitationes. 27. A. 2.
Et famelici saturati sunt, donec sterilis peperit plurimos. 212. B. 1. Anna sterilis postea foecunda.
Sed quicumque immolasset victimam, veniebat puer Sacerdotis dum coquerentur carnes, & habebat fucululam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, &c. 386. D. 1. 493. B. 1. Filiorum Heli Sacerdotum impietas.
Incendatur primum iuxta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcumque desiderat anima tua. Vnde acciperent carnes filij Heli. 493. E. 1.
Quicumque glorificauerit me, glorificabo eum. 410. D. 1. Honor honore pensatur.
Et sermo Domini erat pretiosus. Raritas. 10. D. 1. Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat. 169. D. 1. Bonum in oculis idem quod placet.
Erat cor eius pauens pro Arca Dei &c. Fugit Israel coram Philistinij &c. 586. E. 2. Heli de Arca Dei capta terror.
Translata est gloria Domini eo quod capta esset Arca Dei 583. & 587. A. 1. Gloria Domini arca testamenti. Eadem arca gloria Israel appellatur.
Tulit Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius. 366. A. 1. Samuel Saulem Regem inungit.
Congregatoque exercitu percussit Amalec. 196. D. 1. Et non vidit Samuel ultra Saul vsque ad diem mortis suae. 309. D. 2. Id est, nunquam cum vidit.
Numquid canis sum, quod tu venis ad me cum baculo? Dixit autem Dauid ad Philistaeum: Tu venis ad me cum gladio &c. ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum. 255. A. 2. Bonum est confidere in Domino.
Omnia autem Israel, & Iuda diligebat Dauid: ipse enim ingrediebatur, & egrediebatur ante eos. 256. A. 1.
Posuit autem Dauid sermones istos in corde suo, & extimuit valde. 171. B. 1.
Numquid non vir tuus est? Et quis alius similis tui in Israel? 163. E. 2. Vir pro eo qui dignitate praefat.
Viuuit Dominus, quia non eueniet tibi quidquam mali, propter rem hanc. 151. C. 2.
REGVM II.
Tunc inibis praelium, quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam & percuet castra Philistinij. Deus in bellis dux Dauid executor. 531. B. 1.
Quam gloriosus fuit hodie Rex Dauid discooperiens se ante ancillas seruorum suorum &c. 410. D. 1. Exprobrat Michol filia Saul Dauidem.
Igitur Michol filiae Saul non est natus filius vsque ad diem mortis suae. 309. E. 2. Hoc est, numquam ipsi est natus filius.
Haec dicit Dominus: numquid tu aedificabis mihi domum ad habitandum &c. Cumque completi fuerint dies tui &c. Sufficitab semen tuum &c. Ipse aedificabit domum &c. Ego ero illi in patrem &c. Et fidelis erit domus tua &c. Christus promittitur. 27. D. 1.
Numquid tu aedificabis mihi domum ad habitandum? Neque enim habitauit in domo ex die illa, qua eduxit filios Israel de terra Aegypti, vsque ad diem hanc: sed ambulabam in tabernaculo, & in tentorio per cuncta loca, quae transiui cum omnibus filiis Israel. 173. A. 2. In tentorijs habitabat olim Deus.
Seruauitque Dominus Dauid in omnibus ad quae profectus est. Prosperitas Dauidis in omnibus. 532. A. 1.
Et tulit Dauid arma aurea quae habebant serui Adezer & detulit ea in Ierusalem. Dauidis erga Deum deuotio de victoria reportata. 532. A. 2.
D d d 3 Faciebat

2. Reg. c. 8. **V.** Faciebat quoque David iudicium, & iustitiam omni populo. Iustitiae Davidis commendatio. 529. B. 1.
C. 13. V. 15. Exofam eam habuit Amnon odio magno nimis: ita ut maius esset odium, quo oderat eam, amore quo ante dilexerat. 398. C. 1. Satiatatem generat Libido.
C. 14. V. 6. Ancillae tuae erant duo filij, qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusque erat, qui eos prohibere posset; & percussit alter alterum, & occidit eum. 18. 2. B. 2. Alter alterum idem ac, vnus vnus.
C. 18. V. 27. Vir bonus est, & nuntium portans bonum venit. 274. A. 2. A bono bona speranda.
C. 19. V. 19. Ne reputes mihi, domine mi, iniquitatem; neque memineris iniuriarum, &c. neque ponas Rex in corde tuo. 171. D. 1. Ponere in corde pro recordari.
C. 23. V. 20. Ipse percussit duos Leones Moab. 391. A. 1. Leones pro fortissimis hominibus.

R E G V M I I I.

3. Reg. c. 1. **C.** Vmque operiretur vestibus, non calefiebat. 305. V. 1. C. 2. Frigida senectus.
C. 2. V. 27. Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset Sacerdos Domini: vt impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo. 251. A. 1.
V. 35. Et constituit Rex Banaiam filium Ioiadae pro eo super exercitum; & Sadoc Sacerdotem posuit pro Abiathar. 241. A. 1.
C. 3. V. 8. Seruus tuus in medio est populi, quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest praec multitudinem. Salomonis tempore innumerabiles Hebraei. 539. C. 1.
C. 4. V. 7. Principes super omnem Israel, qui praebant annuam regi & domui eius: per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. 508. D. 1.
V. 7. Habebat autem Salomon duodecim Praefectos super omnem Israel qui praebant annuam Regi & domui eius &c. Praefectorum super prouidendis familiarum Salomonis necessarijs descriptio. 508. D. 1.
C. 4. V. 13. Ipse praecerat in omni regione Argob quae est in Basan sexaginta ciuitatibus magnis atque muratis, quae habebant feras aereas. 508. D. 1.
V. 20. Iudas & Israel innumerabiles sicut arena maris in multitudine. Multitudo populi Israel. 539. C. 1.
V. 21. Salomon autem erat inditione sua, habens omnia regna a flumine terrae Philistij usque ad terminum Aegypti, offerentium sibi munera, & seruientium ei cunctis diebus vitae eius. 507. A. 1. 508. A. 2. Salomonis ampla ditio.
V. 28. Per singulos dies &c. descriptio vicus familiae Salomonis. 523. A. 1.
V. 24. Ipse enim obtinebat omnem regionem, quae erat trans flumen &c. Salomonis imperium. 508. B. 2.
V. 24. & 25. Habebat pacem ex omni parte in circuitu habitabatque Iuda & Israel absque timore villo vnusquisque sub vite sua &c. Pax diuitiarum Salomonis causa. 525. C. 1.
V. 25. Habitabatque Iuda & Israel, absque timore villo vnusquisque sub vite sua & sub ficu sua, a Dan usque Bersabee. 513. E. 2. Israelis pax.
V. 26. Ac 2. Paral. 1. V. 17. Equitatus Salomonis describitur. 523. E. 1.
V. 26. & 2. Habebat Salomon quadraginta millia praesepia equorum &c. Et congregauit sibi currus & equites &c. 525. Equorum & currum Salomonis multitudo describitur. 525. D. 1.
V. 27. Nutriebantque eos supradicti Regis Praefecti. Hordeum quoque & paleas equorum &c. 523. B. 2. Cura Praefectorum circa equos Regis alendos.
V. 28. Salomonis sapientia maior omnium hominum sapientia ostenditur. 513. A. 1.
V. 29. & 30. In anno vndecimo, mense Bul (ipse est mensis octauus) perfecta est domus in omni opere suo, & in vniversis vtensilibus suis: aedificauitque eam annis septem. 206. E. 2. Salomonis in aedificando & perficiendo Templo diligentia.
C. 5. V. 6. Praecepit igitur vt praecidant mihi serui tui cedros de Libano. Tyrjij operarij lignis caedendis deputati. 522. D. 2.
V. 6. & 11. Mercedem operariorum Salomon Hiram praescribit quam ipse petierat. 522. D. 2.

Elegitque Rex Salomon operarios de omni Israel, & erat inditio triginta millia virorum. Mittebatque eos in Libanum, decem millia per menses singulos vicissim &c. 463. C. 2. Operarij Libani.
V. 15. & 16. Fueruntque Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant, & octoginta millia latomorum in monte, absque praepositis &c. 463. E. 1. Operariorum templi numerus.
V. 17. & 18. Praecepitque Rex vt tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi, & quadrarent eos: quos dolauerunt caementarij Salomonis &c. 464. D. & E. 2. Tyrjij in monte potissimum laborarunt.
C. 6. V. 2. & 3. Domus autem, quam aedificabat Rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine. 260. C. 2. 264. E. 2. 438. E. 1.
V. 3. Et porticus erat ante templum, viginti cubitorum longitudinis iuxta mensuram latitudinis templi, & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. 307. E. 1. 246. C. 2.
V. 4. Fecitque in templo fenestras obliquas. 199. D. 1.
V. 5. Et aedificauit super parietem templi tabulata per gymnasium, in parietibus domus per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. 278. A. 2. 300. D. 2. 273. D. 1.
V. 6. Tabulatum quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitudinis; & tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. 285. B. 2. Tabulatorum quae sit longitudo.
V. 6. Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, vt non haerent muris templi. 279. E. 1. Trabes in retractionibus.
V. 8. Ostium lateris medij in pariete erat domus dextrae: & per cochleam ascendebat in medium coenaculum, & a medio in tertium. 284. A. 1.
V. 10. Et aedificauit tabulatum super omnem domum, quinque cubitis altitudinis. 287. D. 1.
V. 15. Et aedificauit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis a pavimento domus usque ad summitatem parietum &c. 440. A. 2. Domus a feribus conuicta. 272. C. 1.
V. 16. Aedificauitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, a pavimento usque ad superiora &c. 440. C. 2. Modus camerae.
V. 16. Et fecit interiore domum oraculi in Sanctum Sanctorum. 268. C. 1. Triplex Sancti Sanctorum nomen. Porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi. 267. D. 2. 207. A. 2. 260. D. 2.
V. 17. Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas, & iuncturas suas fabrefactas, & caelaturas eminentes. 451. D. 2. Catenae Oraculi. 311. B. 1.
V. 18. Oraculum in medio domus in interiori parte fecerat. 261. A. 2.
V. 19. Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis. 267. C. 1. Murorum omnium oraculi eadem mensura. 440. D. 2. 577. B. 1. 264. B. 2.
V. 20. Sed & altare vestiuit cedro &c. Sed & totum altare, oraculi texit auro. 333. E. 1. & A. 2. Ligna Setim, & cedri eadem.
V. 20. Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo & affixit laminas clauis aureis. 501. A. 1.
V. 21. Decem quoque cubitorum erat cherub secundus, in mensura pari: & opus vnus erat in duobus Cherubim. 322. B. 2. Cherubini Moysis, & Salomonis bini singuli eiusdem mensurae.
V. 25. Texit quoque Cherubim auro. Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit varijs caelaturis, & torno: & fecit in eis Cherubim, & palmas & picturas varias, quasi prominentes de pariete, & egredientes. 324. D. 2. In parietibus templi sculpsit Cherubim. 591. B. 2.
V. 28. & 29. Et duo ostia de lignis oliuarum: & sculpsit in eis picturam Cherubim, & palmarum species. 323. A. 1. In pluribus templi locis Cherubini sculpsit.
V. 31. Et in ingressu oraculi fecit duo ostiola de lignis oliuarum, posteaque angulorum quinque: & duo ostia de lignis oliuarum, fecitque in introitu templi postes de lignis oliuarum quadrangulatos: & duo ostia de lignis abiegnis altrifsecus; & vtrumque ostium

ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur. 368. B. & C. 1. Aulae Sanctae postes, & valuae. 331. B. 1.
3. Reg. C. 7. Et sculpsit Cherubim, & palmas, & caelaturas valde eminentes. 311. B. 1.
V. 35. Et aedificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & vno ordine lignorum cedri. 428. E. 2. Triplex contignatio. 241. D. 2. 2. D. 3.
C. V. 71. Domum autem suam aedificauit Salomon tredecim annis, & ad perfectum vsque perduxit, &c. 431. D. 1. Domus Regia tredecim annis extructa fuit.
V. 1. 2. 3. Aedificauit quoque domum saltus Libani centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis. Maestas & Symmetria domus saltus Libani. 561. C. 2.
V. 2. Centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis. 433. E. 1. Eiusdem mensurae.
V. 3. 4. 5. Et tabulatis cedrinis vestiuit totam cameram, quae quadraginta quinque columnis sustentabatur, &c. 434. A. 2.
V. 5. Et super columnas quadrangulata ligna in cunctis aequalia, 430. A. 1. Postes quadrati.
V. 6. Et alteram porticum in facie maioris porticus: & columnas, & epistylia super columnas fecit. 370. A. 2.
V. 9. Omnia lapidibus pretiosis, qui ad normam quandam, atque mensuram tam intrinsecus, quam extrinsecus ferrati erant. 234. D. 1. Norma lapidum dolandorum nunc incognita. 557. E. 2.
V. 10. Fundamenta autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis octo siue decem cubitorum. Salomonis domus fundamenta. 33. B. 6. 57. E. 2.
V. 12. Et atrium maius rotundum, trium ordinum de lapidibus scissis, & vnus ordinis de dolata cedro: necnon & in atrio domus Domini interiori, & in porticu domus. 201. B. 2. 22. D. 2. 34. B. 3. C. 1. 242. A. 1.
V. 13. Misit quoque Rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro, filium mulieris viduae, de tribu Nepthali, patre Tyrio, &c. 462. A. 1. Operis exequutor Hiram.
V. 15. Decem & octo cubitorum altitudinis columnarum vnam. 423. C. 1. Columnarum altitudo.
V. 17. Septena versus retiacula in capitello vno, & septena retiacula in capitello altero. Et perfecit columnas, &c. 452. D. 1. Retiaculorum numerus.
V. 17. Et quasi in modum retis, & catenarum sibi inuicem mirro opere contextarum. 451. D. 2. Catenae in corona.
V. 19. Capitella autem, quae erant super capita columnarum, quasi opere lilij fabricata erant in porticu quatuor cubitorum, &c. 454. E. 2. Perfecta capitelli forma. 451. C. 2.
V. 20. Malo granatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi. 453. C. 1. Malo granatorum ornamenta.
V. 21. Et statuit duas columnas in porticu templi: cumque statuisset columnam dextram, vocauit eam nomine Iachin: similiter erexit columnam secundam, & vocauit nomen eius Booz. 249. C. 2. In Templi porticu duae columnae.
V. 22. Et super capita columnarum opus in modum lilij posuit, perfectumque est opus columnarum. 450. D. 2. & 455. B. 1. Triglyphi in aeneis columnis insculpti.
V. 24. Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare, &c. 458. A. 1. Mare aeneum. A versus 27. vsque ad 39. explicantur bases aeneae 493. & sequentibus.
V. 29. Et inter coronulas, & plectas, leones, & boues, & Cherubim. 323. B. 1.
V. 36. Sculpsit quoque in tabulatis illis, quae erant ex aere, & in angulis Cherubim, & leones, & palmas quasi in similitudinem hominis stantis, vt non caelata, sed apposita per circuitum viderentur. 323. C. 1. Cherubini humana forma.
V. 39. Et constituit decem bases, quinque ad dexteram partem templi, & quinque ad sinistram. 229. D. 1. Tot luterus quot bases.
V. 41. Columnas duas, & funiculos capitellorum super capitella columnarum duos, & retiacula duo, &c. 452. E. 1. Funiculi.
V. 42. Et malo granata quadringenta in duobus retiaculis: duos versus malo granatorum in retiaculis singulis. 453. D. 1. Retiacula capitellorum.
V. 45. Omnia vasa, quae fecit Hiram regi Salomoni in

domo Domini, de aurichalco erant. 484. B. 1. Vasa templi pretiosa.
V. 47. Posuit Salomon omnia vasa: propter multitudinem autem nimiam non erat pondus aeris. 497. C. 1. vasa aenea innumera, eorumque pondus inestimabile.
V. 48. Fecitque Salomon omnia vasa in Domo Domini: altare aureum, & mensam, &c. 484. B. 1. Vasis nomine varia comprehenduntur.
V. 48. & 49. Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini: altare aureum, & mensam, super quam ponerentur panes propositionis, aureum, & candelabra aurea, &c. 333. D. 1. Altare aureum. 493. C. 2.
V. 50. Et candelabra aurea quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram contra oraculum ex auro puro. 449. C. 1.
V. 50. Et cardines ostiorum domus interioris Sancti Sanctorum, & ostiorum domus templi, ex auro erant. 368. E. 1. Cardines Hebraeis pethoth.
C. 8. V. 2. et 3. Conuenit ad Regem Salomonem vniversus Israel in mense Echanim, in solempni die, ipse est mensis septem. sequens. 201. A. 2. Israel ad orandum Deum conuenit. 225. A. 1. Ordo in deferenda arca.
V. 9. In arca autem non erat aliud, nisi duae tabulae lapideae, quas posuerat in ea Moyses in Horeb. 344. C. 1. Virgae Aaron non meminit historia Regum, cuius mentionem facit Sanctus Paulus. 292. A. 2. Tabulae in arca.
V. 10. et 11. Factum est autem cum exissent Sacerdotes de Sanctuario nebula impleuit domum Domini. 494. C. 1. Maestas Dei in Templo.
V. 27. Ergo ne putandum est, quod vere Deus habitet super terram? Si enim caelum, & caeli caelorum te capere non possunt, quanto magis domus haec, quam aedificauit? 244. E. 2. Dignitas domus, in qua habitat Christus, inestimabilis. 469. D. 1. Dei Maestas indicatur.
V. 10. & 11. Aedificauerat Salomon duas domos, &c. Hiram Rege Tyri praebente Salomoni ligna cedrina & abiegna. 11. & aurum iuxta omne quod opus habebat. 509. E. 1.
V. 14. Misit quoque Hiram ad Regem Salomonem centum viginti talenta auri. 509. E. 1.
V. 15. Haec est summa expensarum, quam obtulit Rex Salomon ad aedificandum domum Domini, & domum suam & Mello, & murum Ierusalem, & Helen & Magedo, & Gazer. 509. A. 2. Vestigalia Salomonis.
V. 22. De filijs autem Israel non constituit Salomon seruire quamquam, sed erant viri bellatores, & ministri eius, & principes & duces, & praefecti currum & equorum. 507. C. 2. 530. B. 1. Hebraeorum libertas atque nobilitas.
V. 26. Classem quoque fecit Rex Salomon in Afion gaber, quae est iuxta Ailath, in litore maris rubri, in terra Idumaeae. 511. C. 2.
V. 27. Misitque Hiram in classe illa seruos suos viros nauticos, & gnaros maris cum seruis Salomonis. 512. D. 2. & infra. Quantum auri afferrent classes.
C. 10. V. 1. & 2. Sed & Regina Saba audita fama Salomonis in nomine Domini venit tentare eum in aenigmatibus, & ingressa Hierusalem multo cum comitatu & diuitijs: camelis portantibus aromata, & aurum infinitum, nimis, & gemmas pretiosas. 430. E. 1. Regina Saba & eius donaria.
V. 4. & 5. Videns autem Regina Saba omnem Sapientiam Salomonis, & domum, quam aedificauerat, &c. 431. A. 2. Domus saltus Libani.
V. 11. Gemmae & ligna a classibus allata referuntur, atque laudantur. Versu vero 12. quid ex eis factum sit explicatur. Idemque 2. Paralip. 9. V. 10. & 11. continetur.
V. 14. Erat autem pondus auri, quod afferebatpr Salomoni per annos singulos sexcentorum sexaginta sex talentorum auri. 513. E. 1. 217. C. 2.
V. 15. Excepto eo, quod afferebant viri, qui super vestigalia erant. 507. E. 2. 508. C. 1.
V. 15. Et omnes Reges Arabiae ducesque terrae. 508. E. 1. Vestigalia Salomonis.
V. 16. et 17. Fecit quoque Rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo, &c. Et trecentas peltas ex auro probato, &c. Ornamenta equitum Salomonis cum armorum aestimatione. 526. B. 2.
V. 17. et 18. Fecit etiam Rex Salomon thronum de ebore grandem & vestit-

& vestiuit eum auro fuluo nimis. 555. B. 2. Solium Salomonis aureum.

¶.17. Posuit eas Rex in domo saltus Libani, &c. Omnia vasa, quibus potabat Rex Salomon, erant aurea: & vniuersa suppellex domus saltus Libani de auro purissimo. 431. E. 1. Duplex vltus domus saltus Libani.

¶.22. Classis Regis per mare cum Classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum & argentum. Non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis. 514. B. C. 2. 512. A. 2.

¶.24. Et vniuersa terra desiderabat videre vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius. Et singuli deferbant ei munera, &c. 508. A. 2. 515. A. 2.

¶.28. Et educabantur equi Salomoni de Aegypto & de Coa, &c. Regna notantur vnde equi Salomonis emebantur. 525. E. 1.

¶.29. Egrediebatur quadriga ex Aegypto sexcentis felis argenti & equus centum quinquaginta. Pretium equorum Salomonis adnotatur. 525. E. 2.

C. 11. ¶. 1. et 2. Rex autem Salomon adamauit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumaeas, & Sidonias, & Hethaeas: de gentibus super quibus dixit Dominus filiis Israel: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredietur ad vestras: certissime enim auertent corda vestra vt sequamini Deos earum. 400. A. 1. Ad eiusmodi mulieres accessus, ipsa idololatria.

¶.22. Qua enim re apud me indiges? vt quaeras ire ad terram tuam? 446. D. 1. Pharaonis verba.

¶.27. Et haec est causa rebellionis aduersus eum, quia Salomon aedificauit Mello, & coequauit voraginem ciuitatis patris sui Dauid 509. D. 2. 592. C. 2. Causa rebellionis Mello.

¶.28. Vidensque Salomon Ieroboamum adulescentem bonae indolis, & industrium, constituerat eum praefectum super tributa vniuersae domus Ioseph. 510. D. 1.

C. 12. ¶. 4. Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis & feruiemus tibi. 509. E. 2.

C. 14. ¶. 17. Cumque illa ingrederetur limen domus puer mortuus est. 183. B. 1. Liminis vsurpatio.

C. 15. ¶. 11. et 13. Et fecit Aa rectum ante conspectum Domini, sicut Dauid pater eius: & abstulit effoeminatos de terra, purgavit vniuersas fordes idolorum. Insuper & Maacham matrem suam amouit, ne esset princeps in sacris Priapi, & in luco eius. 369. C. 1. Idola fordes dicuntur.

C. 20. ¶. 22. et 23. Vade & confortare, & scito, & vide quid facias; sequenti enim anno Rex Syriae ascendet contra te. Irriusio. 46. A. 1.

C. 22. ¶. 49. Rex vero Iosaphat fecerat classes in mari, quae nauigarent in Ophir propter aurum & ire non potuerunt, quia confractae sunt in Afiongaber.

R E G V M I I I .

C. 3. ¶. 17. Haec dicit Dominus: Non videbitis ventum neque pluiam, & alucis iste replebitur aquis, & bibetis vos & familiae vestrae, & iumenta vestra. Parturietque est, &c. Deus amplius dat quam ab ipso postulatur. 569. E. 2.

C. 4. ¶. 9. et 10. Animaduerto quod vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. Faciamus ergo ei coenaculum paruum. 271. B. 1. Homines Sancti in hoc etiam mundo honorand.

¶. 40. Clamauerunt dicentes: Mors in olla vir Dei. 453. E. 1. Colocynthidae amarae.

C. 6. ¶. 17. Et aperuit Dominus oculos pueri & vidit, & ecce mons equorum & curruum igneorum in circuitu Elisei. Angeli iustorum defensores. 528. B. 2.

C. 7. ¶. 1. et 18. et 18. In tempore hoc cras modius similiae vno statere erit, & duo modij hordei statere vno in porta Samariae. Si Dominus fecerit &c. Factumque est secundum sermonem viri Dei, &c. Pretium tritici & hordei in Samaria exprimitur. 522. E. A. 2.

¶. 19. Etiam si Dominus fecerit cataractas in caelo, 384. A. 2. Cataractae, siue fenestrae caeli.

C. 11. ¶. 6. Tertia pars vestrum introeat Sabbato, & obseruet excubias domus Regis. Tertia autem pars sit ad portam Sur: & tertia pars sit ad portam, &c. 219. D. 1.

Rex custodiendus.

Si quis autem ingressus fuerit septem templi, interficiatur. 439. E. 1. Sacra non profananda.

Deduxerunt Regem de domo Domini: & venerunt per viam portae scutariorum in palatium, & sedit super thronum Regum. 219. E. 1.

Et tulit Ioiaa Pontifex gazophylacium vnum, aperuitque foramen desuper, & posuit illud iuxta altare ad dexteram ingredientium domum Domini, mittebantque in eo Sacerdotes, qui custodiebant ostia, omnem pecuniam, quae deferbatur ad templum Domini. 204. E. 1. Pecuniae templi custodes Sacerdotes.

Veruntamen non fiebant ex eadem pecunia hydrae templi Domini. 499. A. 1.

Tulit Rex Achaz caelatas bases, & iterum, qui erat desuper: & mare deposuit de bobus aereis, qui sustentabant illud, & posuit super pavementum stratum lapide. Hoc est in porticibus. 207. A. 2.

Bibi aquas alienas, & siccaui vestigijs pedum meorum omnes aquas claufas. 275. C. 1. Sennacherib Assyriorum Regis vane se iactantis vox.

Ecce sanauit te, die tertio ascendens Templum Domini: Et addam diebus tuis quindecim annos, sed & de manu Regis liberabo te, & ciuitatem hanc, &c. Dei maxima liberalitas. 569. E. 2.

Et protegam urbem istam propter me, & propter Dauid seruum meum. 193. E. 2. Boni alij etiam profunt.

Et extruxit altaria vniuersae militiae coeli in duobus atrijs templi. 22. B. 2. 206. A. 1. Manasses Templum profanat.

Extendam super Ierusalem funiculum Samariae, & pondus domus Achab: & delebo Ierusalem, &c. 166. A. 2. Extendere funiculum, & delere hic idem.

Qui adolebant incensum Baal, et Soli, et Lunae &c. Abstulit quoque equos, quos dederant Reges Iuda, Soly, in introitu templi Domini iuxta exedram Nathanmelech eunuchi, qui erat in Pharurim: currus autem Solis combussit igni. 221. B. 1.

Quia venit Nabuzardan princeps exercitus, seruus Regis Babylonis in Ierusalem, & succendit domum Domini, &c. Euerio templi, & vrbs 32. E. 1.

Decem & octo cubitos altitudinis habebat columna vna, & capitellum aereum super se, &c. 444. C. 2. Zophori altitudo.

P A R A L I P O M E N O N I .

Fecisti me spectabilem super omnes homines Domine Deus. 416. c. 2. Magnus Dei honor.

Tulit quoque Dauid pharetras aureas quas habuerant serui Adarezer, et attulit eas in Ierusalem. Dauid spolia hostium Deo consecrat. 532. A. 2.

Necon de Thebath & Chum vrbibus Adarezer aeris plurimum, etc. 404. E. 2. Aes maris aenei vnde aduectum.

Vidit Angelum Domini stantem inter caelum, et terram, et euaginatam gladium in manu eius, et versum contra Ierusalem. 161. B. C. 1. Dauidis visio, terribilis.

Angelus Domini praecepit Gad, vt diceret Dauidi vt ascenderet, extrueretque altare Domino Deo in area Ornan Iebusaei, &c. 161. B. 1. Praeceptum de aedificando altari recipit Dauid.

Domus autem quam aedificari volo Domino talis esse debet, vt in cunctis regionibus nominetur, etc: Praeparabo ei necessaria, etc. Voluntas Dauidis erga magnificentiam Templi aedificandi cum eius impensarum praeparatione. 529. A. 2. 593. B. 1. Fama templi.

Salomon filius meus puer paruulus est, & delicatus: domus autem quam aedificari volo Domino talis esse debet, vt in cunctis regionibus nominetur: praeparabo ergo ei necessaria. 173. B. 2. Domus pro templo.

Fili mi, voluntatis meae fuit vt aedificarem domum nomini Domini Dei. Pietas Dauidis erga Deum. 529. D. & E. 1.

Ego in paupertate mea praeparavi impensas domus Domini. Humilitas Dauidis in tanta opum affluentia. 535. D. 1.

¶. 14. & C. 29. ¶. 2. 3. 4. quae Dauid praeparauerat templo

¶. 8.

¶. 19.

C. 12. ¶. 9.

C. 20. ¶. 5. et 6.

¶. 6.

C. 21. ¶. 5.

¶. 13.

C. 23. ¶. 5. et 11.

C. 25. ¶. 8. et 9.

¶. 17.

C. 27. ¶. 16.

¶. 17.

C. 28. ¶. 11.

¶. 11. et 13.

¶. 15.

¶. 17.

¶. 18.

¶. 19.

¶. 20. & 21.

C. 29. ¶. 1. & 2.

¶. 2. 3. 4. 5.

¶. 5.

¶. 7. & 8.

¶. 9.

¶. 11. 12. 14. & 16.

¶. 22.

¶. 28.

plu continentur.

¶. 14. Centum millia talenta auri, argenti vero mille millia talentorum: aeris vero & ferri non est pondus, vincitur enim numerus magnitudine. 179. E. 1. Ingentis molis ingens apparatus.

C. 26. ¶. 14. & 15. Cecidit ergo fors Orientalis Selemiae, Porro Zachariae filio eius, viro prudentissimo, & erudito, sortito obtrigit plaga Septentrionalis. Obcedo vero, & filijs eius ad Austrum: in qua parte domus erat seniorum concilium. 218. E. 2.

¶. 16. Saphim, & Hofa ad Occidentem, iuxta portam, quae ducit ad viam ascensionis: custodia contra custodiam. 219. B. 1.

¶. 18. In cellulis quoque ianitorum ad Occidentem quatuor in via, binique per cellulas. 220. E. 2.

C. 27. ¶. 1. Filij autem Israel &c. ministrabant necessaria turmis quas ad Regem singulis mensibus mittebant. 530. B. 2.

¶. 23. Noluit Dauid numerare eos a viginti inferius: quia dixerat Dominus, vt multiplicaret Israel quasi stellas caeli. 536. E. 1.

¶. 25. Super thesauros autem Regis fuit Azmoth filius Adie: his autem thesauris qui erant in vrbibus & in vicis & in turribus praesidebat Ionathan. Thesauris Dauid Principes multi praefecti. 529. E. 2.

¶. 26. 27. 28. 29. 30. & 31. Principes possessionum & substantiae Dauidis. 530. A. 1.

¶. 27. Cellis autem vinarijs praecerat Zabdius Aphonites. Super apothecas autem olei loas. Promptuarij Regis. 76. B. 1.

C. 28. ¶. 11. Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi &c. Templi effigies. 71. A. 1. et E. 1.

¶. 11. Necon & omnium quae cogitauerat attriorum, & exedrarum per circuitum in thesauros domus Domini, &c. 203. C. 2. Atriorum effigies denotatur. 75. B. B. 2.

¶. 15. Sed & in candelabra aurea & ad lucernas eorum aurum pro mensura vniuscuiusque candelabri & lucernarum. Similiter & in candelabra argentea, & in lucernas eorum pro diuersitate mensurae pondus argenti tradidit. 498. E. 2.

¶. 17. Ad fuscinulas quoque, & phialas, & thuribula ex auro purissimo, & leuculos aureos pro qualitate mensurae, pondus distribuit in leuculum, & leuculum. Similiter & in leones argenteos diuersum argenti pondus separauit. Vastorum diuersitas. 500. C. 1.

¶. 18. Vt ex ipso fieret similitudo quadrigae Cherubim extendentium alas, & velantium arcam foederis Domini. 322. C. 2.

¶. 19. Haec enim omnia venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris. 416. A. 2. Exemplar templi a Domino datum.

¶. 20. & 21. Dixit quoque Dauid Salomoni filio suo: Viriliter age, & confortare, & fac: ne timeas, & ne paueas: Dominus enim Deus meus tecum erit, & non dimittet te, nec derelinquet donec perficias omne opus &c. 412. D. 2. Templi aedificandi subsidia.

C. 29. ¶. 1. & 2. Locutusque est Dauid Rex ad omnem Ecclesiam: Salomonem filium meum vnum elegit Deus, adhuc puerum, & tenellum: &c. 413. A. 1. Salomoni aedificatio Domus Domini relinquitur.

¶. 2. 3. Ego autem totis viribus meis praeparavi impensas domus Dei mei. Aurum ad vasa aurea & argentum in argentea &c. Praeparationes Dauidis ad Templi extruccionem. 591. E. 2.

¶. 5. Et si quis sponte offert, impleat manum suam hodie, & offerat quod voluerit Domino, 413. B. 1. Libertas.

¶. 7. & 8. Auri talenta quinque millia, ac solidos decem millia; argenti talenta decem millia. Semel sponte ad aedificium templi oblata. 510. E. 1.

¶. 9. Laetatusque est populus cum vota sponte promitterent, quia corde toto offerebant ea Domino. Deuota Deo oblatio ab Israel coram Dauide facta. 535. A. 1.

¶. 11. 12. 14. & 16. Tua est Domine magnificentia & potentia & gloria &c. Deuota Dauidis opum a Deo acceptarum restitutio. 535. A. & B. 2.

¶. 22. Vixerunt secundo Salomonem filium Dauid. Vixerunt autem eum Domino in principem, & Sadoc in Pontificem. 240. E. 2. Vna cum Rege vnctus Sacerdos.

¶. 28. Et mortuus est Dauid in senectute bona plenus dierum,

& diuitijs & gloria. 506. C. 2.

PARALIPOMENON II.

TV enim me fecisti Regem super populum tuum multum, qui tam innumerabilis est, sicut puluis terrae. Hebraeorum numerus. 539. C. 1.

Diuitias autem, & substantiam, & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in Regibus nec ante te, nec post te fuerit similis tui. 593. D. 2. Promittuntur diuitiae Salomoni.

Et numerauit septuaginta millia virorum &c. praepositosque eorum tria millia sexcentos. 463. E. 2. Prima operariorum deputatio. 463. E. 2.

Domus enim quam aedificare cupio magna est: magnus est enim Deus noster super omnes Deos. 503. C. 2. 593. B. 1. Magnificencia Templi.

Praeterea operarijs qui caesuri sunt ligna seruis tuis dabo tritici coros viginti millia &c. Liberalitas Salomonis erga operarios Regis Tyrriorum.

Misi ergo tibi virum prudentem, & sapientissimum. Hiram patrem meum, filium mulieris de filiabus Dan &c. 461. E. 2. Hiram templi Salomonici fuit executor.

Numerauit igitur Salomon omnes viros profelytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem, quam dinumerauit Dauid pater eius; & inuenti sunt centum quinquaginta millia. &c. 463. C. 1. & A. 2. Operariorum numerus.

Et cepit Salomon aedificare domum Domini in Ierusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco quem parauerat Dauid in area Ornan Iebusaei. 22. A. 1. 161. A. 1. In monte Moria fuit domus Domini.

Et haec sunt fundamenta, quae iecit Salomon, vt aedificaret domum Dei, longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis viginti. 265. A. 1.

Porticum vero ante frontem, quae tendebatur in longum iuxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti. Porro altitudo centum viginti cubitorum erat. 246. E. 2. Porticus altitudo.

Fecit quoque domum Sancti Sanctorum: longitudinem iuxta latitudinem domus cubitorum viginti: & latitudinem similiter viginti cubitorum. 164. B. 2. Oraculi dimensurae. 267. B. 2. 307. E. 1. Vtraque pars templi domus dicitur.

Sed & clauos fecit aureos, ita vt singuli claui scilos quinquagenos appenderent. 300. E. 2.

Ipsi autem stabant erectis pedibus, & facies eorum erant versus ad exteriorem domum. 323. C. 2. Erecti stabant Cherubini.

Necon & quasi catenulas in Oraculo, & superposuit eas capitibus columnarum. 451. B. 2.

Malogranata etiam centum, quae catenulis interposuit. 455. C. 1.

Ante fores etiam templi duas columnas &c. Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi, vnam a dextris, & alteram a sinistris: eam, quae erat a dextris vocauit Iachin; & quae ad laeuam, Booz. 249. D. 2.

Fecit quoque altare aeneum viginti cubitorum longitudinis & viginti cubitorum latitudinis & decem cubitorum altitudinis. 576. B. 2. Altaris aenei mensurae. 594. E. 1.

Similitudo quoque boum erat subter illud, & decem cubitis quaedam extrinsecus caelaturae quasi duobus versibus aluum maris circuibant: boues autem erant fusiles. 489. C. 1. Corollae & basis maris.

Fecit quoque conchas decem: & posuit quinque a dextris, & quinque a sinistris, vt lauarent in eis omnia, quae in holocaustum oblaturi erant. 229. D. 1. Conchae, & luterus idem. 493. B. 1.

Porro in mari Sacerdotes lauabantur. 476. A. 1. Vltus maris aenei. D. 1.

Fecit autem & candelabra aurea decem, secundum speciem, qua iusta erant fieri: & posuit ea in templo, quinque a dextris, & quinque a sinistris. Necon & mensas decem, &c. Phialas quoque aureas centum. 353. D. 2. Ornamentorum templi magnificentia.

Fecit etiam atrium Sacerdotum, & basilicam grandem. 202. D. 1.

Mare autem posuit ad dexteram partem templi contra Orientem ad Meridiem. 475. B. 2. Locus maris aenei

aenei in atrio interiori.
C. 4. V. 11. & Fecit autem Hiram lebetes, & crebras, & phialas. Et complevit omne opus Regis in domo Dei &c. 443. E. 2. Columnarum aenearum epistylia.
V. 13. Malo granata quoque quadringenta, & retiacula duo, ita ut bini ordines malo granatorum singulis retiaculis iungerentur. 453. D. 1. Coronae reticulatae.
V. 18. Erat autem multitudo vasorum innumerabilis, ita ut ignoraretur pondus aeris. 497. C. 1.
V. 19. Fecitque Salomon omnia vasa domus Dei, & altare aureum, & mensas, & super eas panes propositionis. 504. B. 1. 408. C. 2. Omnibus mensis panes impositi fuerunt.
V. 20. et 21. Candelabra quoque cum lucernis suis ut lucerent ante oraculum, iuxta ritum ex auro purissimo, & florentia quaedam, et lucernas et forcipes aureos omnia de auro mundissimo facta sunt. 498. D. 2.
C. 5. V. 1. Intulit igitur Salomon omnia quae voverat David pater suus, argentum, et aurum, et vniuersa vasa posuit in thesauris domus Dei. 505. C. 2.
V. 22. Tam Leuitae, quam Cantores etc. vestiti bysini, cymbalis, et psalterijs, et citharis concrepabant stantes ad Orientalem plagam altaris. 238. C. 1. In dextro altaris latere Cantores.
V. 23. Igitur cunctis pariter et tubis, et cymbalis, et organis, et diuersis generis musicorum concinentibus, etc. & dicere: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in aeternum misericordia eius, impletur domus Dei nube. 226. A. Psalmus 118. in arcae delatione decantatus.
C. 6. V. 22. Si peccauerit quispiam in proximum suum, et iurare contra eum paratus venerit, seque maledicto constrinxerit coram altari, in domo ista tu audies de caelo, & facies iudicium. etc. 173. C. 2. Domus pro templo.
V. 33. Ut sciant omnes populi terrae nomen tuum, et timeant te sicut populus tuus Israel, et cognoscant quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc, quam aedificauit. 173. D. 2. Domus Dei templum.
V. 41. Confurge Domine Deus in requiem tuam. 294. E. 1.
C. 7. V. 1. Cumque compleisset Salomon fundens preces ignis descendit de caelo, et deuorauit holocausta. etc. 583. E. 1. Ignis caelestis in templo.
V. 3. Sed et omnes filij Israel videbant descendentem ignem, et gloriam Domini super domum: et corruentes proni in terram super pavementum stratum lapide, adorauerunt, et laudauerunt Dominum. 373. D. 1. Porticus orationi dedicatae.
V. 6. Sacerdotes autem stabant in officijs suis: et Leuitae in organis, carminum Domini, quae fecit David Rex ad laudandum Dominum: Quoniam in aeternum misericordia eius. hymnos David canentes per manus suas etc. 225. B. 2. Psalmi in delatione Arcae a Dauide compositi.
V. 12. Audiui orationem tuam, et elegi locum istum mihi in domum sacrificij. 243. C. 1.
C. 8. V. 1. Expletis autem viginti annis, postquam aedificauit Salomon domum Domini, et domum suam. etc. 431. E. 1. Domus Domini septennio aedificata.
V. 7. et 8. Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethaeis, et Amorrhaeis, et Pherezaeis, et Heuaeis, et Iebusaeis, qui non erant de stirpe Israel; de filijs eorum, et de posteris, quos non interfecerant filij Israel, subiugauit Salomon in tributarios, vsque in diem hanc. 507. A. 1.
V. 17. Tunc abiit Salomon in Afongaber, et in Ailath ad oram Maris rubri, quae est in terra Edom. Excelleus clasis. 512. E. 2.
V. 18. Tuleruntque (inde nimirum ex Ophir) quadringenta, quinquaginta talenta auri, et attulerunt ad Regem Salomonem. 506. E. 2. Summa auri ex India allata.
Cap. 9. V. 13. et 14. tributa Salomonis, et donaria exprimuntur, & anrea vasa, et argenti nullum pretium. 506. D. 2. 507. E. 1.
V. 14. Excepta summa quam legati diuersarum gentium afferre consueuerant. Salomonis vestigales. 508. C. 1.
V. 18. Posuitque Rex ea in armamentario, quod erat constitutum hemore. 431. C. 2. Armamentarium domus saltus Libani.
V. 18. Qui habebat sex gradus quibus ascendebatur ad solium, et scabellum aureum. etc. Thronus Salomonis describitur. 555. C. 2.
V. 21. Classes Salomonis enarrantur. 512. A. 2. 513. B. 2.

Magnificatus est igitur Rex Salomon super omnes Reges terrae prae dinitijs et gloria. etc. 507. A. 1. 512. B. 2. 515. B. 2. Reges desiderant videre faciem Salomonis, eique munera mittunt.
V. 27. et 28. Exercuit etiam potestatem super cunctos Reges a flumine Euphrate vsque ad terram Philistinorum, et vsque ad terminos Aegypti. Tantamque copiam praebuit argenti in Ierusalem quasi lapidum. etc. 507. A. 1. 514. C. 2.
V. 3. et 9. Ascendit Sefac Aegyptiorum Rex in Ierusalem, quia peccauerunt Domino, cum centum viginti curribus, & sexaginta millibus equitum. etc. Spoliatio Templi prima ab Aegyptijs. 547. E. 1.
V. 9. 10. et 11. Clypeos aureos, quos fecerat Salomon: pro quibus fecit Rex Roboam aeneos, & tradidit illos principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatii. etc. 432. C. 1. 526. D. 2. Magnificencia Salomonis in Roboam filio defecit.
V. 36. Ait Ochozias filius Acab Regis Israel ad Iosaphat: Vadant serui mei cum seruis tuis in nauibus; Noluist Iosaphat. Cautior effectus prophetae monitis. 514. B. 1.
C. 23. V. 5. 6. et 8. Tertia pars vestrum, qui veniunt ad sabbatum, sacerdotum, & Leuitarum, & ianitorum erit in portis etc. Et veniebant per ordinem sabbati cum his qui impleuerant sabbatum etc. Creatio Regis Ioae. 23. A. C. D. 219. A. 2.
V. 14. Praecipitque Sacerdos ne occideretur in templo Domini. 203. C. 1. Templum Domini minime profanandum.
V. 20. Et fecerunt descendere Regem de domo Domini, & introire per medium portae superioris in domum Regis, & collocauerunt eum in folio Regali. 219. E. 1. Porta superior, & porta scutariorum eadem. Eleuatum est cor eius in interitum suum, & neglexit Dominum Deum suum: ingressusque templum Domini adolere voluit incensum super altare thymiamatis. 239. C. 2. Lepra percussit Azarias, seu Ozias Rex Iuda.
C. 31. V. 2. Ezechias autem constituit turmas Sacerdotales, et Leuiticas etc. ut ministrarent, et conficerentur. etc. 471. C. et D. 1. Castrametatio.
V. 13. Et assauerunt Phae super ignem: iuxta quod in lege scriptum est. 381. C. 2.

E S D R A E I.

Rex Cyrus protulit vasa Templi Domini, quae tulerat Nabuchodonosor de Ierusalem, et posuerat ea in templo Dei sui. 593. B. 2.
 Scyphi aurei triginta, et scyphi argentei secundi quadringenti decem. 500. E. 1.
 Omnia vasa aurea et argentea quinque millia quadringenta: vniuersa tulit Salsabasar cum his, qui ascendebant de transfugatione Babylonis in Ierusalem. 502. C. 1. Vasa quae fuerunt relata Ierolymam.
C. 3. V. 2. Et surrexit Iosue filius Iosedec, et fratres eius sacerdotes etc. et aedificauerunt altare Dei Israel, ut offerrent in eo holocausta, sicut scriptum est in lege Moysi viri Dei. 394. A. 2. Altaris crepidines.
V. 3. Collocauerunt autem altare Dei super bases suas, etc. et obtulerunt super illud holocaustum Domino mane et vespere. Oblatio in secundo templo. 33. C. 1. Fundato igitur a caementarijs. &c. Omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in laudando. &c. Plurimi etiam de sacerdotibus, etc. Flebant voce magna. Templum primum longe augustius secundo. 33. E. 1. et A. 2.
C. 5. V. 11. Nos sumus serui Dei caeli et terrae, et aedificamus templum, quod erat extructum ante hos annos multos. etc. 574. C. 1. Templi Zorobabelitici aedificatio.
C. 6. V. 3. et 5. Anno primo Cyri Regis, Cyrus Rex decreuit, ut domus Dei aedificaretur, quae est in Ierusalem etc. 430. B. 2.
V. 4. Ordines de lapidibus impolitjs tres, et sic ordines de lignis nouis, tres contignationes. 34. B. 2.
V. 14. Seniores autem Iudeorum aedificabant, et prosperabantur iuxta prophetiam Aggacii. etc. et aedificauerunt, et conlruerunt, iubente Deo Israel, & iubente Cyro, et Dario, et Artaxerxe. 33. E. 3.
V. 22. Quoniam lactificauerat eos Dominus, et conuertebat

rat cor Regis Assur ad eos, ut adiuuaret manus eorum. &c. Inlauratio templi. 34. A. A.
V. 25. Appendi vasa consecrata domus Dei nostri, quae obtulerat Rex. &c. Secundo vasa relata Ierolymam.
V. 27. Crateres aureos viginti, qui habebant solidos millesimos. 500. E. 1. ex 502. C. 2. Solidus pro drachma.
V. 27. Et vasa aeris fulgentis optimi duo, pulchra ut aurum. 485. A. 1. Materia vasorum templi.

LIBER NEHEMIAE QVI
ESDRAS II. DICITVR.

ET vsque ad turrim centum cubitorum sanctificauit eam, vsque ad turrim Hananeel. 310. B. 1.
V. 8. Dimiserunt Ierusalem, vsque ad murum plateae latioris. 310. B. 1. Vsque ad vsurpatio.
C. 13. V. 4. & 5. Qui fuerat praepositus in gazophylacio domus Dei nostri, & proximus Tobiae. Fecit ergo sibi gazophylacium grande. &c. 23. B. 2.
V. 12. et 13. Omnis Iuda apportabat decimam frumenti, vini, & olei in horrea. &c. quoniam fideles comprobati sunt. &c. Decimae. 23. B. 1.

T O B I A S.

IGorans quod Angelus Dei esset. &c. Videbar quidem vobiscum manducare, & bibere: sed ego cibo inuisibili & potu vtor. Cibus Angelorum spiritualis. 13. C. 2.
C. 12. V. 20. Vos autem benedicite Deum, & enarrate omnia mirabilia eius. 227. A. 1.

E S T H E R.

OMnem populum qui inuentus est in Susa a maximo vsque ad minimum, & iussit septem diebus conuiuium praeparari &c. Assueri Perlarum Regis palatium describitur. 557. C. 2.
C. 2. V. 12. Cum venisset tempus singularum per ordinem puellarum. 362. E. 2.
V. 17. Et posuit diadema regni in capite eius. 427. B. 2. Cetera diadema.
C. 3. V. 9. Decerne vt pereat, & decem millia talentorum appendam arcarijs gazae tuae. &c. Odium Aman in Mardocheum. 71. E. 2.
C. 6. V. 8. Et accipere regium diadema super caput suum. 427. B. 2. Honor regius.
C. 10. V. 1. Assuerus omnem terram & cunctas maris insulas fecit tributarias, & regnauit ab India vsque ad Aethiopia super centum viginti septem prouincias. 516. C. 1.

I O B.

Dominus dedit Dominus abstulit. Sit nomen Domini benedictum. Benedictio vel gratiarum actio. 537. D. 1.
C. 5. V. 7. Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum. 215. B. 1. Et pro sicut.
C. 6. V. 2. Vtina appenderentur peccata mea, quibus iram merui. &c. 409. A. 2. Confidentia iusti.
V. 29. Respondete, obsecro, absque contentione, & loquentes id quod iustum est, iudicate. Iudicium attentum. 65. C. 1.
C. 10. V. 8. Manus tuae fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. 461. C. 2. Manus attentam animi cogitationem denotant.
C. 11. V. 8. & 9. Excelso caelo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces? longior terra mensura eius, & latior mari. 179. C. 1. Infinitus Deus.
C. 18. V. 13. Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius. 302. C. 1.
C. 36. V. 16. Igitur saluabit te de ore angusto latissime, & non habente fundamentum subter se: requies autem mensae tuae erit plena pinguedine. 294. A. 1. Non habens fundamentum abysus.
C. 38. V. 31. Numquid coniungere valebis micantes stellas Pleiades? 383. B. 2. Naturae ordo a solo Deo coaptatur.
C. 41. V. 7. Vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incidit per eas. 182. C. 2. Vna alteri.

LIBER PSALMORVM.

Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. Hoc est, qui non est sequutus improborum con-

filia. 356. E. 1.
 Lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. &c. 480. D. 2. Iustus fructificat.
 Sacrificate sacrificium iustitiae, & sperate in Domino. Pl. 4. V. 6.
 323. C. 1. Coniunctio, & pro, idest.
 Dominus in templo sancto suo: Dominus in caelo sedes eius. 565. E. 2. Caelum dicitur templum.
 Iustus Dominus, & iustitias dilexit, aequitatem vidit vultus eius. Benignitas Dei erga iustos. 567. D. 2.
 Saluum me fac Domine, quoniam defecit Sanctus. Pl. 11. V. 1. 277. E. 1.
 In circuitu impij ambulat. 202. A. 1.
 Funes ceciderunt mihi in praeclearis: etinim hereditas Pl. 15. V. 8. mea praecleara est mihi. 166. B. 1. Funiibus Hebraei agros metiebantur.
 Adipem suum concluserunt: os eorum locutum est superbiam. 262. C. 2. Impiorum prosperitas in superbiam corrui.
 Susceperunt me sicut leo paratus ad praedam, & sicut catulus leonis habitans in abditijs. 327. C. 1. Qui fame cogitur praedam inquirere, ferocius eam persequitur.
 Eripe animam meam ab impio: frameam tuam ab inimicis manus tuae. 158. C. 1. Manus, idest potentia, virtus, robur.
 Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos. 465. C. 2.
 In omnem terram exiuit sonus eorum. 185. C. 1. Sonus; Pl. 18. V. 6. aedificantium Ecclesiam regula.
 In sole posuit tabernaculum suum. 152. A. 1. Hypalage.
 Tauri pingues obfederunt me. 427. A. 2. Hebraei tauri Pl. 21. V. 13. pingues.
 Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me. 340. B. 2. Mensa delicias affluens Eucharistia.
 Ipse super maria fundauit eam. &c. Terram. 27. A. 1. Pl. 23. V. 2. Attollite portas principes vestras, & eleuamini portae aeternales, & introibit Rex gloriae. 279. D. 1. Christus de inferis triumphat.
 Et misericordiarum tuarum, quae a saeculo sunt. Idest Pl. 24. V. 6. aeternae. 269. D. 1.
 Dilexi decorem domus tuae, & locum habitationis gloriae tuae. 83. A. 1. Gloria Israel arca testamenti. 416. D. 2. Res sacrae delectant.
 Vt videam voluptatem Domini, & visitem templum eius. 257. A. 2. Templum Domini voluptas. 36. B. 1. 413. A. 2.
 Verbo Domini caeli firmati sunt: & spiritu oris eius Pl. 32. V. 6. omnis virtus eorum. 268. D. 2. Rerum omnium creator Deus.
 Quoniam dolose egit in conspectu eius: vt inueniatur iniquitas eius ad odium. 572. E. 2. Deo displicet impius.
 Homines, & iumenta saluabis Domine. 179. D. 2. Iniqui qui iumenta vocantur.
 Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. 191. E. 2. Bonae arboris fructus boni.
 Concaluit cor meum intra me: & in meditatione mea exardescet ignis. 313. E. 2. Cor irae sedes.
 Ecce mensurabiles posuisti dies meos. 179. B. 1. Breues.
 Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum. 189. B. 1. Pl. 41. V. 3. Fortitudo per antonamiam Deo tribuitur.
 Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. 366. D. 1. Iusti amator Deus, iniqui ofor.
 Omnis gloria eius, filiae Regis ab intus, in fimbrijs aureis, circumamicta varietatibus. 261. B. 2. Interior Sanctuarij aula fascijs aureis vestita.
 Fundatur exultatione vniuersae terrae, mons Sion. Pl. 47. V. 3. latera Aquilonis, ciuitas Regis magni. 465. E. 2. Templum. 505. E. 2. Deus magnus.
 Et homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. 179. E. 2. Iniqui tamquam pecudes.
 Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos. Et dominabuntur eorum. &c. 416. A. 1. Coarctare.
 Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei. 475. D. 1. Salutare Christus.
 Verumtamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in flateris; vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum. 170. B. 1. Vani pauperes, mendaces diuites. Diui-

Pf.61. V. 11. Diuitiae si affluant, nolite cor apponere. 171. C. 1. Diuitiae amore indignae.

Pf.64. V. 7. Praeparans montes in virtute tua. 27. B. 1.

Pf.66. V. 2. Illuminet vultum suum super nos & miseretur nostri. 584. C. 1. Placati numinis in rationali splendor.

Pf.67. V. 14. Si dormiatis inter medios clericos. 235. E. 1. Cleros pro fortibus, vel terminis. 386. A. 2. Felicitas magna.

V. 19. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem: accepisti dona in hominibus. 476. D. 1. Fons gratiarum Christus.

Pf.67. V. 25. Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei: Regis mei, qui est in Sancto. 256. B. 2. Ingressus Dominus, cum mundo innotuit.

V. 26. Praeueniunt principes coniuncti psallentibus, in medio iuuenularum tympanistrarum. 256. D. 2. Ingressus Domini, Sanctum est.

V. 29. & Manda Deus virtuti tuae. &c. Tibi offerent Reges munera. 256. D. 2. Omnis potestas Deo subditur.

V. 31. Increpa feras arundinis. 265. B. 2. Haestati milites.

Pf.68. V. 23. Mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum: 340. C. 2. Eucharistia Iudaeis scandalum.

V. 32. Et placebit Deo super vitulum nouellum: cornu producentem, & vngulas. 475. E. 1. Sacrificium Crucis gratissimum Deo. 337. D. 1.

Pf.71. V. 9. Et dominabitur a mari vsque ad mare: & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum. &c. Christi imperium. 508. 5. D. 2.

Pf.73. V. 2. Redemisti virgam hereditatis tuae: mons Sion. &c. 166. B. 1. Virga hereditatis, idest hereditas.

V. 3. Leua manus tuas in superbias eorum in finem. 275. B. 1.

V. 9. Signa nostra non vidimus iam non est propheta: & nos non cognoscet amplius. 183. A. 2. Prophetiae in secundo templo defuerunt.

V. 11. Vt quid auertis manum tuam; & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem. 158. B. 2. Haec est manus adiutrix.

Pf.74. V. 4. Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea: ego confirmaui columnas eius. 415. C. 2. Iudicium vniuersale.

Pf.76. V. 1. Voce mea ad Dominum clamauit, voce mea ad Deum, & intendit mihi. 169. E. 2. Precum exauditor Deus.

Pf.77. V. 61. Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici. 83. A. 1. Pulchritudo Israel Arca foederis.

V. 67. Repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit. &c. 471. A. 1. Mons Sion electus.

V. 69. Aedificauit sicut vnicornium sanctificationis suum. 244. E. 2. Idest nobilissimum templum.

Pf.78. V. 12. Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum. 389. D. 1. Idest ipsismet.

Pf.79. V. 6. Potum dabis nobis in lacrymis in mensura. 170. D. 2. Metonymiae tropus.

Pf.80. V. 6. Cum exiret de terra Aegypti, linguam quam non noverat, audiuit. 169. A. 2. Andire pro intelligere.

Pf.81. V. 1. Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem deos diiudicat. Iudicium index Deus. 45. B.

Pf.89. V. 1. Domine refugium. &c. a saeculo, & vsque in saeculum tu es Deus. 369. D. 1. Deus aeternus.

V. 4. Miile anni ante oculos tuos, tamquam dies hesternae, quae praeterijt. 571. A. 2.

Pf.90. V. 1. Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei caeli commorabitur. 294. E. 2. In Deo omnis securitas.

Pf.91. V. 8. Cum exorti fuerint peccatores sicut foenum. &c. 481. A. 1. Peccatorum imbecillitas.

V. 13. Iustus vt palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur. 480. D. 2. Virtutibus auctus.

V. 14. Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri florebut. 481. A. 1. Iusti.

Pf.102. V. 20. Benedicite Dominum omnes angeli eius: potentes virtute, qui facitis verbum illius. Angelorum ministerium. 11. C. 1.

Pf.103. V. 5. Fundasti terram super stabilitatem suam. 286. E. 2. Basis sibi ipsi terra.

Pf.105. V. 28. Initiati sunt Beelphegor. 398. D. 2. Beelphegor idolum turpitudinis.

V. 30. Et stetit Phinees, & placauit: & cessauit quassatio. 399. B. 2. Radix malorum fornicario.

Pf.106. V. 25. Dixit, & stetit spiritus procellae, & exaltati sunt fluctus eius. 444. Diuino cuncta subiiciuntur imperio.

Pf.111. V. 8. Paratum cor eius sperare in Domino, confirmatum est cor eius: non commouebitur, donec despiciat

inimicos suos. 314. B. 1. Iusti in aduersis constantia.

Caelum caeli Domino: terram autem dedit filijs hominum. 469. D. 1. Caelum Dei sedes.

Sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuoca. Pf. 115. V. 17. bo. 323. B. 1. Et, pro, idest.

Constituete diem solemnem in condensis, vsque ad Pf. 117. V. 27. cornu altaris. 482. E. 1. Solemnis ritus.

Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Pf. 118. V. 1. Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine. &c. Intret postulatatio mea in conspectu tuo. &c. 226. B. 1. Peccatorum labe carens, beatus.

Ad Dominum cum tribularet clamauit, & exaudiuit Pf. 119. V. 1. me. 226. D. 1.

Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium Pf. 120. V. 1. mihi. 226. E. 1.

Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum, ex hoc nunc & vsque in saeculum. 256. A. 1.

Laetatus sum in his quae dicta sunt mihi: In domum Domini ibimus. 226. E. 1. In domo Domini iucunditas.

Leuaui oculos meos, qui habitas in caelis. 226. A. 2. Pf. 122. V. 1. Oculi mentis ad Deum leuandi.

Nisi quia Dominus erat in nobis. &c. Cum exurgerent P. 123. V. 1. & homines. Torrentem pertransiuit anima nostra. 226. B. 2. Nihil sine Dei auxilio tutum.

Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion. 226. C. 2. Pf. 124. V. 1. Fiducia firma.

Nisi Dominus aedificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui aedificant eam. 226. D. 2. Dei manus necessaria.

Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. 329. E. 2. Vigilare, intentum esse.

Filij tui sicut nouellae oliuarum in circuitu mensae tuae. 231. E. 1. Liberi, Dei benedictio.

Benedicat tibi Dominus ex Sion: & videas bona Ierusalem omnibus diebus vitae tuae. Et videas filios filiorum tuorum. &c. 300. D. 1. Et, pro idest.

Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. 538. Pf. 128. V. 3. E. 2. Christus Martyrum caput.

Propter David seruum tuum, non auertas faciem Christi tui. 326. D. 1. Regni Messiae floridam faciem.

Quoniam elegit Dominus Sion: elegit eam in habitationem sibi. Haec requies mea in saeculum saeculi: hic habitabo quoniam elegi eam. 173. D. 1. Templum. 294. E. 1. Ecclesia.

Illac producam cornu Dauid. 337. B. 2. Cornu pro Regia potestate.

Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini, qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri. 224. E. 2. Ab omnibus benedicendus Deus.

In noctibus extollite manus vestras in Sancta. 269. E. 2. Vita haec nox est.

Qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri. 227. A. 1. Qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri. 224. E. 2. Ab omnibus benedicendus Deus.

In noctibus extollite manus vestras in Sancta. 269. E. 2. Vita haec nox est.

Qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri. 227. A. 1. Qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri. 224. E. 2. Ab omnibus benedicendus Deus.

Si descendero in infernum, ades. 278. B. 2. Vbiq; Deus. Pf. 138. V. 8. Obumbrasti super caput meum in die belli. 305. E. 2. Pf. 139. V. 8. Idest, protexisti me.

Filiae eorum compositae, circumornatae vt similitudo templi. 257. E. 1. Templum maxime decet esse ornatum.

Hymnus omnibus Sanctis eius, filijs Israel, populo appropinquanti sibi. 409. C. 2. Appropinquare Deo, colere est.

PROVERBIA SALOMONIS.

Vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. 494. A. 2.

Honora Dominum de tua substantia, & de primitijs omnium frugum tuarum, da ei. 409. D. 2. Honor linguae, & manus.

Dominus sapientia fundauit terram. 286. E. 1. Sapientia terram fundat sine fundamento.

Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona in clytra proteget te. 494. B. 2.

Dominus possedit me in initio viarum suarum. Quando praeparabat caelos, aderam: quando certa lege, & gyro vallabat abyssos. 465. D. 2. Sapientia aeterna.

Cum eo eram cuncta componens. Quando praeparabat caelos, aderam &c. 269. A. 2. Coaeternus Patri Filius.

Beatus

V. 34. Beatus homo, qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei. 329. D. 1. Felix qui Sapientiae vocem audit.

C. 9. V. 2. Immolauit victimas suas sapientia. 212. D. 1.

C. 9. V. 12. Si sapiens fueris, sapiens tibi metipsum eris: si autem illulor, tibi portabis malum. Sapientia vtilis, malitia perniciofa. 45. A. 2.

C. 10. V. 18. Abscondunt odium labia mendacia: qui profert contumeliam, insipiens est. 305. A. 2. Calumnia in calumniatozem.

C. 11. V. 13. Qui ambulat fraudolenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum. 305. B. 2.

C. 14. V. 4. Vbi non sunt boues, praesepe vacuum est: vbi autem plurimae fegetes, ibi manifesta est fortitudo bonis. 314. E. 1.

C. 15. V. 6. 7. Domus iusti, plurima fortitudo: & in fructibus impij conturbatio. Labia sapientium disseminabunt scientiam: cor stultorum dissimile. 314. A. 1. Fructus pro operibus.

C. 16. V. 33. Sortes mittuntur in finem. 389. A. 2.

C. 17. V. 4. Malus obedit linguae iniquae, & fallax obtemperat labijs mendacibus. 169. E. 2.

V. 9. Qui celat delictum, quacrit amicitias. 305. B. 2.

V. 19. Qui exaltat ostium suum quacrit ruinam. 191. D. 2. Ostium pro tota domo.

C. 18. V. 16. Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes spatium ei faciet. 263. B. 2. Munera viam sternunt.

C. 20. V. 10. Pondus & pondus, mensura & mensura vtrumque est abominabile apud Dominum. 170. D. 1. Iniquum iudicium.

C. 21. V. 30. Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. 304. E. 1.

C. 25. V. 11. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. 453. B. 2. Decorum.

V. 21. Si esurierit inimicus tuus ciba illum; si sitierit da ei aquam bibere: prunas enim congregabis super caput eius. 500. A. 1. Benefacere inimicis.

V. 24. Melius est federe in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa. 477. E. 1. Mala mulier graue malum.

V. 25. Aqua frigida animae sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua. 215. A. 1. &, comparatiua. 446. C. 1.

C. 27. V. 3. Graue est saxum, & onerosa arena: sed ira stulti vtroque grauior est. 409. B. 2. Intolerabilis.

V. 17. Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici sui. 326. E. 1. Facies mores significat.

C. 28. V. 5. Viri mali non cogitant iudicium: qui autem inquirunt Dominum, animaduertunt omnia. 353. A. 2. Malorum & bonorum cogitationes variae.

V. 13. Qui abscondit scelera sua, non dirigitur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. 305. C. 2. Peccatorum confessio.

C. 31. V. 30. Fallax gratia, & vana est pulchritudo. 170. B. 1. Res humanae vanae.

ECCLESIASTES.

C. 1. V. 6. Sol oritur, & occidit, & ad locum suum reuertitur: ibique renascens gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilonem. 470. A. 1. Solis cursus.

C. 2. V. 4. & 8. Magnificauit opera mea. &c. Coacervauit mihi argentum & aurum, & substantias regum & prouinciarum. 515. E. 2. 505. B. 1.

C. 5. V. 15. Miserabilis proflus infirmitas: quomodo venit, sic reuertetur. 208. C. 2. Rerum vicissitudo.

C. 12. V. 9. Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum. 169. D. 2.

CANTICVM CANTICORVM.

C. 1. V. 3. Oleum effusum nomen tuum. 366. E. 1. Nomen Christi odoris eximij.

V. 9. Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilauit te amica mea. Ecclesiae pulchritudo. 528. C. 2.

V. 16. Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus: lectulus noster floridus. 454. C. 1.

C. 2. V. 1. Ego flos campi, & lilium conuallium. 454. B. 1. Sanctitas Christi & pulchritudo.

V. 5. Stipate me malis, quia amore lagueo. 453. B. 2. Mala aurea.

V. 8. & Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus. En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. 198. E. 2. Fenestrae Tomi 2. Explanat. Pars 2.

frae, cancelli eadem.

Sicut turris Dauid collum tuum, &c. 483. C. 2. C. 4. V. 4. Ecclesia.

Pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum. C. 6. V. 3. acies ordinata. 471. D. 1. Ecclesiae pulchritudo.

Terribilis vt castrorum acies ordinata. Firmitas. V. 3. 528. E. 2.

Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia. C. 7. V. 1. principis. 275. B. 1. Pulchri gressus in Deum tendentes.

Si murus est, aedificemus super eam propugnacula argea. C. 8. V. 9. gentea. 163. A. 1. Fortis sapientia.

LIBER SAPIENTIAE.

Deus patrum meorum, & Domine misericordiae, qui fecisti omnia verbo tuo. &c. Da mihi sedium tuarum affilicem sapientiam. &c. Tu elegisti me, Regem. &c. Et dixisti me aedificare templum in monte sancto tuo. &c. Imaginem tabernaculi tui quod praeparasti ab initio. &c. 465. C. D. 1. Et deinceps fult explicatur.

Nam nubes caltra eorum obumbrabat. 249. A. 2. C. 19. V. 7.

ECCLESIASTICVS.

Si videris fenatam euigila ad eum, & gradus ostiorum illius exerat pes tuus. 329. C. 2.

Cibabit illum pane vitae, & intellectus & aqua sapientiae salutaris potabit illum. Cibum & potus animae. 24. D. 2.

Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quae vtilitas in vtrisque. Rerum vtilitas in vfu est. 2. C. 2.

Gyrum caeli circuiui sola, & profundum abyssi pennetrari, &c. 211. D. 2. Vbi requiescat quacrit sapientia.

Et sic in Sion firmata sum, & in ciuitate sanctificata similiter requieni. &c. 211. E. 2. Requies sapientiae charissima.

Posuit Dauid puero suo excitare Regem ex ipso fortissimum. 212. A. 1. Quippe sapiens Rex fortissimus Salomon.

Sicut Sol Oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonae species in ornamentum domus eius. Lucerna splendens super candelabrum sanctum, & species faciei super acetem stabilem. 359. C. 2. Pulchritudo laudata.

Sol in aspectu, annuncians in exitu, vas admirabile, opus excelsum. 484. C. 1. & A. 2. Solis pulchritudo admirabilis.

Vas castrorum in excelsis, in firmamento caeli resplendens gloriose, &c. 484. B. 2. Copiae militares vasa vocantur.

Et repleti in comparationibus aenigmata, & ad insulas longe diuagatum est nomen tuum. Fama Salomonis. 525. C. 2.

Ezechiel qui vidit conspectum gloriae, quam ostendit illi in curru Cherubim. 15. D. 2. Ezechielis laus.

ISAIA S.

Confundentur ab idolis, quibus sacrificauerunt. 189. C. 1.

Et erit in nouissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, &c. Ecclesia catholica. 26. E. 2.

Ecce enim Dominus exercituum auferet, a Ierusalem, & a Iuda validum, & fortem. &c. 46. B. 2.

Peccatum suum quasi Sodoma praedicauerunt, nec abscorderunt. 171. E. 2. Praedicare, palam facere.

Et maerebunt, atque lugebunt portae eius, & desolata in terra sedebit. 268. E. 1. Hierosolymae ruina.

Tantummodo inuocetur nomen tuum super nos. Sponsa si nomen sponfa inuocat. 524. E. 2.

Vinea facta est dilectio meo in cornu filio olei. 511. D. 2. C. 5. V. 1. Vbertas Palaestinae.

Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum. Dei maiestas. 11. B. 1.

Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum: plena est omnis terra gloria eius. 322. A. 1. Gloria Domini implet orbem. 312. A. 2. Voces Seraphim.

Ecc Et com-

¶. 4. Et commota sunt superliminaria cardinum à voce clamantis. 330. D. 1. Christo moriente postes commoti.

¶. 6. Et voluit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari. 205. C. 1.

¶. 26. Conculcabit pes, pedes pauperum, gressus egenorum. 275. A. 1. Sublimis Hierosolyma conculcanda pronuntiatur.

C. 9. ¶. 1. et 2. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephthali: & nouissimo aggrauata est via maris. &c. 410. E. 1. Alleuiari pro despectum esse.

C. 10. ¶. 1. Vae qui condunt leges iniquas. 416. E. 1. Iniustitia.

¶. 21. Reliquiae conuertentur; reliquiae, inquam, Iacob ad Deum fortem. &c. 385. B. 1. Hebraeorum conuersio.

¶. 24. In virga percutiet te, & baculum suum leuabit super te in via Aegypti. 373. D. 2. Instar Aegypti.

C. 11. ¶. 2. Et requiescet super eum spiritus Domini. 161. A. 2.

C. 13. ¶. 2. Super montem caliginosum leuate signum. 235. B. 1. Caliginosus idest excelsus.

C. 14. ¶. 13. In caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum. &c. 465. E. 2. Superbia mortis aeternae causa.

C. 16. ¶. 1. Emitte agnum domine dominatorem terrae de Petra deserti ad montem filiae Sion. Desiderium aduentus Christi. 569. A. 1.

C. 19. ¶. 13. Deceperunt Aegyptum, angulum populorum eius. 462. Angulum pro regno.

C. 22. ¶. 6. & Parietem nudauit clypeus. Et erunt erectae valles tuae. &c. 432. A. 2. Domus saltus Libani opes.

¶. 23. et Et figam paxillum in loco fidelis, in folium gloriae domui patris sui. Et suspendent super eum. &c. 462. D. 2. Paxillus fixus Christus.

C. 25. ¶. 9. & Et dicit in die illa. Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & saluabit nos. &c. Quia requiescet manus Domini in monte isto. 162. D. 2. Requies patriae innuitur.

C. 28. ¶. 8. Omnes mensae repletae sunt vomitu, sordiumque; ita vt non possit esse vltra locus. 231. E. 1. Crapula fugienda.

¶. 16. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, angularem. &c. 478. C. & D. 2. Lapis arcis, lapis probatus.

¶. 17. Subuertet grandio spes mendacis. Peccatorum spes vana. 497. C. 2.

C. 29. ¶. 1. Vae Ariel, Ariel ciuitas, quam expugnauit Dauid. 390. D. 2. Ierusalem.

¶. 1. et Additus est annus ad annum, solemnitates euolutae sunt. Et circumuallabo Ariel, & erit tristis, & maerens, & erit mihi quasi Ariel. 391. B. 1. Fortissima, quaeque deiecit Deus.

¶. 11. et Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati: quem cum dederint scienti litteras. &c. Ignorantia. 7. A. 1.

¶. 13. Appropinquat populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me; cor autem eius longe est à me. 409. C. 2. Oratio vocis alieno corde.

C. 31. ¶. 8. Et iuuenes eius vestigales erunt. 501. B. 2.

C. 32. ¶. 11. et 12. Obstupescite opulentae, conturbamini confidentes. &c. Terrae vastitas. 512. A. B. 1.

C. 33. ¶. 22. Dominus enim iudex noster, Dominus legifer hoster. &c. 416. E. 1.

C. 34. ¶. 11. Extendetur super eam mensura, vt redigatur ad nihilum. 166. E. 1. Super Bosra Idumatae metropoli.

C. 38. ¶. 12. Praecisa est velut à texente vita mea: dum adhuc ordire, succidit me. 298. B. 2. Vita praefens instar relae.

C. 39. ¶. 7. Et de filijs tuis, qui exibunt dete, quos genueris, tolent, & erunt eunuchi in palatio Regis Babylonis. 257. B. 1.

C. 42. ¶. 4. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium. 216. C. 2. Rectum.

C. 43. ¶. 8. Educ foras populum caecum, & oculos habentem; & surdum, & aures sunt ei. 170. E. 1. Caecus mente.

C. 45. ¶. 1. Et aperiam coram eo ianuam, & portae claudentur. 366. D. 2.

C. 48. ¶. 10. Et excoxi te, sed non quasi argentum. 451. B. 2.

¶. 17. Haec dicit Dominus Redemptor tuus Sanctus Israel: Ego Dominus Deus tuus, docens te alia. &c. 269. B. 2. Dei doctrina.

¶. 18. Vtinam attendisses mandata mea: facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua, sicut gurgites maris. 444. D. 1. Optimi parentis obsequium.

C. 49. ¶. 14. et Dixit Sion: Dereliquit me Dominus, Dominus oblitus est mei. Numquid oblitisci potest mulier infantem

suum, &c. Ego tamen non oblitiscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te. &c. Amor Dei perpetuus. 36. A. 2.

¶. 18. Leua in circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. &c. Et circumdabis tibi, eos quasi sponfa. 383. B. 2. Desolatam consolatur Dominus.

¶. 18. Quia abscessus est de terra viuientium. 298. B. 2. E me. C. 53. ¶. 8. dio sublatas.

¶. 7. Adducam eos in montem sanctum meum, & laetificabo eos in domo orationis meae. 202. B. 2. Oratio laetificat.

¶. 1. Ecce non est abrenniata manus Domini, vt saluare nequeat. 158. D. 2. Non minuitur potentia Dei.

¶. 8. Et quasi columbae ad fenestras suas. 384. A. 2. C. 60. ¶. 8. Quasi pannus menstruatae vnueruae iustitiae nostrae. C. 64. ¶. 6. Imperfectio humana. 537. E. 1.

¶. 1. Haec dicit Dominus: Caelum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum: quae est ista domus, quam aedificatis mihi? & quis est iste locus requietionis meae. 294. C. 1. Templum Domini requies. 594. C. 2. Dei sunt omnia.

¶. 3. Qui immolat bouem quasi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem. &c. 597. A. 1. Legalium despectus.

¶. 5. Audite verbum Domini, qui tremis ad verbum eius: dixerunt fratres vestri odientes vos. &c. 410. B. 1. Laetamini cum Ierusalem. &c. Vt fugatis & repleamini ab vberibus consolationis eius. &c. 595. A. 1. Pax ecclesiae Christi.

I E R E M I A S.

¶. 11. & 12. Vid tu vides Ieremias? Virgam vigilantem ego ego video: Et dixit Dominus ad me: Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbum meum, vt faciam illud. 329. A. 2. Virga vigilans quae.

¶. 19. Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Scito et vide quia malum, & amarum est, reliquifse te Dominum Deum tuum. &c. Auersio à Deo pessima. 46. A. 1.

¶. 4. Ergo saltem amodo voca me, Pater meus, dux virginum tatis meae tu es. 468. D. 2. Deus dux.

¶. 16. Cumque multiplicati fueritis & creueritis in terra in diebus illis, ait Dominus: non dicent vltra: Arca testamenti Domini. 585. D. 1. Arcae occultatio.

¶. 19. Ventrem meum, ventrem meum doleo. 271. D. 1. Venter pro peccatoris concuitate.

¶. 1. Circuite vias Ierusalem. &c. Querite in plateis eius an inueniatis virum facientem iudicium, et quaerentem fidem. 164. A. 1.

¶. 4. Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. 257. C. 2. Ter dicit templum porticus memor templi et oraculi. 573. C. 1. Mendaces sunt qui pollicentur tertium templum.

¶. 11. Fecistis illam speluncam latronum 588. C. 1. Templi Iudaeorum infamia.

¶. 12. Qui facit terram in fortitudine praeparat orbem in sapientia sua, et prudentia sua extendit caelos. Dei omnipotentia. 45. A. 2.

¶. 16. Non est his similis pars Iacob: qui enim formauit omnia, ipse est: et Israel virga hereditatis eius. 106. C. 1. Pars, virga, hereditas.

¶. 3. 4. Visitatione super eos quatuor species, gladium ad occisionem. &c. Propter Manassem. &c. Quis enim miseretur tui Ierusalem? &c. Ruina populi Manassem. 152. C. 1.

¶. 12. Solium gloriae altitudinis à principio locus sanctificationis nostrae. Expectatio Israel Domine. 220. B. 1. Omnis spes nostra Deus.

¶. 9. Factus est in corde meo quasi ignis exaestuans, claususque in ossibus meis: & defeci, ferre non sustinens. 314. Sanctorum zelus.

¶. 36. Cor meum ad Moab quasi tibia resonabit. 198. D. 2. Ficta quare.

¶. 59. Saraia autem erat princeps prophetiae. 297. B. 2. In mense autem quinto, decima mensis. &c. Venit Nabuzardan. &c. & incendit domum Domini. 153. D. 1. Confregerunt eas Chaldaei, & tulerunt omne aes eorum in Babylonem. 486. E. 1.

¶. 21. De columnis autem, decem & octo cubiti altitudinis erant in columna vna. 423. C. 1.

Et re-

¶. 12. Et retiacula, & malogranata super coronam in circuitu. 451. E. 1. Corona quae.

¶. 23. Et fuerunt malogranata nonaginta sex dependentia, & omnia malogranata centum retiaculis circumbantur. 451. E. 1.

¶. 29. In anno octauo decimo Nabuchodonosor, animas octingentas triginta duas. 153. D. 1.

T H R E N I I E R E M I A E.

C. 1. ¶. 1. Princeps prouinciarum facta est sub tributo. 507. B. 2.

¶. 12. O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, & videte si est dolor, sicut dolor meus: quoniam vindemiauit me. 155. D. 2. Vineae confertur.

¶. 8. Cogitauit Dominus dissipare murum filiae Sion; tendit funiculum suum. 166. D. 1. Non destruit Deus sine funiculo & mensura.

¶. 43. & 44. Operuisti in furore, & percussisti nos. &c. Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio. 305. D. 2. Impietatis nubes.

¶. 49. & 50. Oculus meus afflictus est, nec tacuit: eo quod non esset requies, donec respiceret, & videret Dominus de caelis. 309. E. 1. Nulla nisi à Deo requies.

¶. 1. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij. 584. A. 2. Iudaeorum miseria.

B A R V C H.

¶. 34. Tellae autem dederunt lumen in custodijs suis, & laetatae sunt. 239. E. 1.

¶. 20. Nigrae tunc facies eorum à fumo, qui in domo fit. 384. A. 1. Marmoreae imagines fumo nigrescunt.

E Z E C H I E L.

C. 1. ¶. 4. Et vidi, & ecce ventus turbini veniebat ab Aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens. Dei apparitio. 13. C. 1.

¶. 9. & 10. Et in medio eius similitudo quatuor animalium, & hic aspectus eorum similitudo hominis in eis: quatuor facies vni, &c. 319. D. 2. 456. D. & E. 2. Eadem cum Apocalypsis animalibus.

¶. 12. & 13. Et assumpsit me spiritus, & audiui post me vocem commotionis magnae: Benedicta gloria Domini de loco suo. &c. 321. A. 2. Gloria Domini, Arca. 595. A. 2.

¶. 16. Et introduxit me in atrium domus Domini interius: & ecce in ostio templi Domini inter vestibulum & altare. 243. C. 2. 22. E. 1. A. 2.

¶. 16. Et ecce viri dorsa habentes contra templum Domini, & facies ad Orientem, & adorabant ad ortum Solis. 396. A. 2. Ad Occidentem spectare oportuit Sacerdotes sacrificantes. 71. B. 2.

¶. 4. Et eleuata est gloria Domini desuper Cherub ad limen domus: & repleta est domus nube. 173. C. 1. Domus pro templo.

¶. 14. Quatuor autem facies habebat vnus: facies vna, facies Cherub, & facies secunda, facies hominis: & in tertio facies leonis, & in quarto facies aquilae.

¶. 19. & 20. Et gloria Israel erat super ea. Ipsum est animal, quod vidi super Deum Israel iuxta fluuium Chobar. 311. D. 2.

¶. 10. Ipse aedificabat parietem, illi autem linebant luto absque paleis. Maceria. 20. C. 1.

¶. 18. Et sumpsisti vestimenta tua multicoloria & aperuisti illas. 305. D. 2. Imagines.

¶. 24. Et aedificasti tibi lupanar. 439. A. 1.

¶. 29. & 31. Et vocatum est nomen eius Excelsum vsque ad hanc diem. Vos polluimini in omnibus idolis vestris vsque hodie. 309. A. 2.

¶. 46. & 47. Fili hominis pone faciem tuam contra viam Austris, & stilla ad Aphricum, & propheta ad saltum agri Meridiani. &c. Nunquid non per parabolas loquitur iste. 13. C. 1. 431. D. 2.

¶. 21. Et tibi dabo apertum os in medio eorum, & scient quia ego Dominus. 229. A. 2.

¶. 30. Filij populi tui, qui loquuntur de te iuxta muros, & in ostijs domorum, & dicunt vnus ad alterum, vir ad proximum suum. 217. C. 2. Vnus ad alterum distribuitur.

¶. 1. Facta est super me manus Domini. 15. C. 2.

¶. 2. In visionibus Dei. Ostenditur templum. 21. C. 1. Tomi 2. Explanat. Pars 2.

Et dimisit me super montem excelsum nimis: super quem erat quasi aedificium ciuitatis vergentis ad Austrum. Templum. 16. D. 2. & 17. A. 2.

¶. 22. & 24. Fenestrae autem eius, & vestibulum, & sculpturae secundum mensuram portae, quae respiciebat ad Orientem. 188. B. 1. Mensura mensurae responderet. Et introduxit me in templum. &c. Et mensus est longitudinem eius viginti cubitorum ante faciem templi. &c. Sanctum Sanctorum. 24. D. 1.

¶. 3. & 4. Introgressus intrinsecus. &c. Dixit ad me; hoc est Sanctum Sanctorum. 16. D. 1.

¶. 9. Et erat interior domus in lateribus domus. 72. C. 1.

¶. 25. Et caelata erant in ipsis ostijs templi Cherubim, & sculptura palmarum, sicut in parietibus quoque expressae erant. &c. 450. A. 1.

¶. 25. & 26. Quamobrem & grossiora erant ligna in vestibulo fronte forinsecus. 446. A. 1. 447. E. 2.

¶. 5. & 6. Vbi erant gazophylacia in superioribus humiliora, quia supportabant porticus, quae ex illis eminebant. &c. Triflega enim erant, & non habebant columnas. &c. Atria qualia fuerint. 22. E. 2. & 23. A. 1. 430. C. 1. Tres ordines.

¶. 9. & 13. Scalas suis locis collocat propheta. 83. E. 2. Haec sunt gazophylacia sancta, in quibus vescuntur Sacerdotes. &c. Ibi ponent Sancta Sanctorum. Carnes Sanctae sunt partis Sacerdotalis. 212. C. 1.

¶. 15. Cumque compleisset mensuras domus interioris, eduxit me per viam portae, quae respicit ad viam Orientalem. 34. B. 2.

¶. 16. & 17. Longitudo & latitudo periboli dimensa est. 82. B. 1. 174. A. 2. Calamo metitur Angelus.

¶. 20. Per quatuor ventos mensus est murum eius vndique per circuitum. &c. 23. D. 2. 228. A. 2. 86. D. 1.

¶. 1. & 2. Et duxit me ad portam, quae respiciebat ad viam Orientalem. Et ecce gloria Dei Israel ingrediebatur per viam Orientalem. 321. E. 2. Gloria Dei quae.

¶. 3. Et vidi visionem secundum speciem, quam videram, quando venit vt disperderet ciuitatem. 321. D. 2.

¶. 5. Et eleuauit me spiritus, & introduxit me in atrium interius: & ecce repleta erat gloria Domini Domus. 13. B. 1. 409. A. 1. Gloria templo datur.

¶. 7. & 8. Non pollutent vltra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi & Reges eorum in fornicationibus suis. &c. Qui fabricati sunt limen. &c. Causae excidij templi. 32. D. 1. 151. A. 2.

¶. 10. & 11. Tu autem fili hominis ostende domui Israel templum. &c. Figuram domus, & fabricae eius exitus & introitus, & omnem descriptionem eius. &c. Archetypum. 18. E. 1. & 19. E. 1. & 21. B. 1. 13. B. 1. 66. E. 1. 32. C. 1. 38. C. 1. 415. B. 2. 21. B. 1. Sine imaginibus non intelligitur Ezechiel. 151. B. 2.

¶. 12. Ista est lex domus in summitate montis: omnis finis eius in circuitu, Sanctum Sanctorum est. 173. E. 2.

¶. 13. Ista autem mensurae altaris in cubito verissimo, qui habebat cubitum & palmum. 175. A. 2.

¶. 18. & 19. Hi sunt ritus altaris, in quacumque die fuerit fabricatum, vt offeratur super illud holocaustum, & effundatur sanguis. &c. Sacrificium. 37. A. 1. 33. B. 1.

¶. 20. Et assumens de sanguine eius ponas super quatuor cornua eius, & super quatuor angulos crepidinis, & super coronam in circuitu, & mundabis illud, & expiabis. 402. E. 2. Expiationis ritus. 393. E. 1.

¶. 22. Porta haec clausa erit: non aperietur, & vir non transibit per eam. Virgo mater. 13. C. 1.

¶. 4. Et adduxit me per viam portae Aquilonis in conspectu domus: & vidi, & ecce impleuit gloria Domini domum Domini. 409. A. 1. 15. E. 2. Gloria saepe templo datur.

¶. 9. & 10. Omnis alienigena, & incircumcisus corde, & incircumcisus carne non ingredietur sanctuarium meum. &c. Obseruantia locis sacris debita. 37. A. 1.

¶. 15. Sacerdotes autem, & Leuitae filij Sadoch, qui custodierunt caeremonias sanctuarij mei, &c. 37. A. 1.

¶. 17. Cumque ingredierent portas atrij interioris, vestibus lineis induentur, nec ascendet super eos quidquam laneum, quando ministrant in portis atrij interioris, & intrinsecus. 222. E. 2.

¶. 30. Et primitiua ciborum vestrorum dabitis Sacerdoti, vt reponat benedictionem domui tuae. 161. B. 2.

¶. 1. Cumque coeperitis terram diuidere sortito separate primitias Domino. 37. B. 1.

¶. 2. Et erit ex omni parte sanctificatum quingentos per quingentos quadrifariam per circuitum, &c. 23. E. 2. Porro

- ¶ 12. Porro viginti scili, & vintiquinque scili, & quindecim scili inam faciunt. Mnae valor ex scilorum numero varius. 526. D. 2.
- C. 46. ¶ 6. In die autem Kalendarum vitulum de armento immaculatum. 430. B. 1. Numerorum permutatio Hebraeis frequens.
- ¶ 8. Cumque ingressurus est Princeps, per viam vestibuli portae ingrediatur, & per eandem viam exeat. 390. D. 2. Alia populam, alia decet Principem via.
- ¶ 9. Et cum intrabit populus terrae in conspectu Domini in solemnitatibus: qui ingreditur per portam Aquilonis, vt adoret, egrediatur per viam portae Meridianae. & c. Qui ingreditur per viam portae Meridianae. 396. C. 2. Nudent dorsa templo.
- ¶ 23. Et culinae fabricatae erant subter porticus per gym. 162. E. 2. 429. E. 2.
- C. 47. ¶ 12. Non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius. & c. 480. D. 2. Iustus.

D A N I E L.

- C. 1. ¶ 3. & 4. **E**T ait Rex Asphenez praeposito eunuchorum, vt introduceret de filiis Israel, & de femine Regio, & tyrannorum, pucros. & c. qui possent stare in palatio Regis. 257. B. 1. Prophetia Isaias completur.
- ¶ 3. Vidi somnium, & mente confusus ignoro quid viderim. 274. D. 2.
- C. 9. ¶ 21. Adhuc me loquente in oratione, ecce vir Gabriel, quem videram in visione a principio. 164. C. 1. Gabriel vir dictus.
- ¶ 26. Ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum Duce venturo. & c. 575. D. 1. Praedicitur subuersio Ierusalem.
- C. 10. ¶ 1. Intelligentia enim est opus in visione. 12. C. 1.
- ¶ 13. Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti, & vno diebus: & ecce Michael vnus de Principibus primis venit in adiutorium meum. 543. E. 2. Sollicitudo Angelorum pro salute Gentilium.

O S E E.

- C. 1. ¶ 11. **E**T congregabuntur filij Iuda, & filij Israel pariter. & c. 479. E. 2.
- C. 8. ¶ 12. Scribam ei multiplices leges meas. Scripturae varius sensus. 10. C. 1.
- C. 9. ¶ 14. Vuluam sine liberis, & vbera arentia. Sterilitas terrae. 512. A. 1.
- C. 12. ¶ 10. Et locutus sum super Prophetas, & ego visionem multiplicauit, & in manu Prophetarum assimilatus sum. Varia prophetiarum genera. 10. A. 2.

I O E L.

- C. 2. ¶ 17. **I**Nter vestibulum & altare plorabunt Sacerdotes ministri Domini, & dicent: Parce Domine, parce populo tuo. 243. C. 2. Locus Sacerdotum orationi deputatus.

A M O S.

- C. 3. ¶ 10. **T**hesaurizantes iniquitatem, & rapinas in aedibus suis. Auaritia. 76. E. 1.
- ¶ 14. Amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram. 393. E. 1. Altaris Bethel.
- C. 7. ¶ 7. Et ecce Dominus stans super murum litum, & in manu eius trulla caementarij, & c. Deus caementarium agens. 20. D. 1.
- C. 8. ¶ 3. Et stridebunt cardines templi in die illa. 257. D. 2. Desolatio praedicitur.
- C. 9. ¶ 1. Vidi Dominum stantem super altare, & dixit: Percute cardinem, & commoneantur superliminaria. 283. C. 1. 361. E. 2.
- ¶ 11. In die illa suscitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit, & reaedificabo aperturas murorum eius. & c. vt possideant reliquias Idumaeae, & omnes nationes. Ecclesia. 30. A. 2.

A B D I A S.

- ¶ 7. **V**Sque ad terminum emiserunt te: omnes viri foederis tui illuserunt tibi. 310. A. 1. Vsque ad, notio.

ET omnia sculptilia eius concidentur, & omnes mercedes eius comburentur igne, & c. Quia de mercedibus meretricis congregata sunt, & vsque ad mercedem meretricis reuertentur. 400. D. 1.

N A H V M.

Infirmatus est Basan, & Carmelus, & flos Libani. C. 1. ¶ 4. elanguit. 362. C. 1.

De domo Dei tui interficiam sculptile, & conflatile, ponam sepulchrum tuum, quia inhonoratus es. 409. D. 1. Despectus.

Diripite argentum, & diripite aurum: & non est finis diuitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus. 411. D. & E. 2. Cabod gloria.

H A B A C V C.

Abscindetur de oculi pecus. 298. A. 2. Abscindi, C. 3. ¶ 17. hoc est, perire.

S O P H O N I A S.

Dies irae dies illa. & c. Super ciuitates munitas, & super angulos excellos. 477. A. 2.

Et onocrotalus, & c. in liminibus eius morabitur. 362. A. 1. Derelictae vrbis periphrafs.

A G G A E V S.

Ascendite in montem, portate ligna, & aedificate domum. 571. B. 1.

Quis in vobis derelictus qui vidit domum istam in gloria sua? 571. D. 1. Gloria Templi prima. 33. E. 1.

¶ 7. 8. 9. 10. fufius explicantur a pag. 567. 568. A. 1. 409. B. 1.

Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, & c. Numquid sanctificabitur? & c. 382. C. 1.

Z A C H A R I A S.

Domus mea aedificabitur in ea, & c. Perpendicularum extendetur super Ierusalem. 166. D. 1. Perpendicularum aedificationis symbolum.

Et leuauit oculos meos & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus mensorum. & c. Et vt metiar Ierusalem. & c. 179. A. 1.

Quis tu mons magne coram Zorobabel? & c. 479. B. 1. C. 4. ¶ 7. Christi potestas.

Manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius perficient eam. 479. C. 1.

Ecce vir, oriens nomen eius: & subter eum orietur, & aedificabit templum Domino. & c. Et qui procul sunt, venient, & aedificabunt in templo Domini. 257. E. 2. Ecclesia semper aedificatur. 164. D. 1. Christus vir dicitur.

Haec dicit Dominus exercituum: Ieiunium quarti, & c. Ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium, & laetitiam, & in solemnitates praeclaras. 155. C. 2. Bona opera in gaudium vertuntur.

Dominus exercituum proteget eos. 193. E. 2. In Deo refugium nostrum.

Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus praelij, ex ipso egredietur omnis exactor simul. 462. E. 1.

Et assumpsi mihi duas virgas; vnam vocauit Decorem, alteram vocauit Funiculum. 182. B. 2.

Et oculus dexter eius tenebrensens obscurabitur. Et alter oculus eius.

Ecce ego ponam Ierusalem superliminare crapulae, & c. omnibus populis in circuitu. 183. B. 1.

Percute pastorem, & dispergentur oves. 156. A. 1. Percute altari. Vatorum altaris nitor. 497. A. 2.

Et erit omnis lebes in Ieru salem, & in Iuda sanctificatus Domino exercituum. & c. 497. A. B. 2.

M A L A C H I A S.

Offertis super altare meum panem pollutum, & c. Dicitis: Mensa Domini contaminata est: & quod superponitur, contemptibile est cum igne, qui illud deuorat. 340. D. 2. Mensa, & altare confunduntur. Quis

- ¶ 10. **Q**uis est in vobis, qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? 366. D. 2. Ianitorum, ac Sacerdotum auaritia.
- C. 3. ¶ 1. **E**cce ego mitto Angelum meum & praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad Templum suum. 570. A. Deus iustos suo aduentu consolatur.
- ¶ 8. & Et dixistis in quo configimus te? in decimis, & in primitijs: & in penuria vos maledixi estis, & me vos configitis. & c. Et sit cibus in domo mea, & probate me. & c. Decimae soluendae. 23. C. 2.

M A C H A B A E O R V M I.

- C. 1. ¶ 41. & 42. **S**anctificatio eius desolata est sicut solitudo, dies festi eius conuersi sunt in luctum, Sabbata eius in opprobrium. & c. 413. B. & C. 2. Ignominia.
- C. 3. ¶ 48. **E**t expandentur libros legis, de quibus scrutabantur Gentes similitudinem simulachrorum suorum. 312. D. 1. E templo aenigmaticae figurae petitae.
- C. 4. ¶ 38. **E**t viderunt sanctificationem desertam, & altare profanatum, & portas exustas, & in atrijs virgulta nata sicut in saltu, vel in montibus. 201. C. 11. Diuturnae desolationis argumentum.
- ¶ 57. Ornauerunt faciem templi coronis aureis, & scutulis. 482. C. 1. Ornare. 483. B. 1.
- C. 14. ¶ 26. **E**t statuerunt ei libertatem, & descriperunt in tabulis aereis, & posuerunt in titulis in monte Sion. 177. D. 1. Mons Sion Templum.

M A C H A B A E O R V M I I.

- C. 2. ¶ 5. 7. 8. **V**eniens ibi Hieremias inuenit locum speluncae: & tabernaculum, & arcam, & altare incensi intulit illuc, & ostium obstruxit. & c. 584. D. 2. Occultatio Arcae.
- ¶ 30. **S**icut enim nouae domus architecto de vniuersa structura curandum est: ite vero qui pingere curat, quae apta sunt ad ornatum exquirenda sunt: ita aestimandum est & in nobis. 46. C. 2.
- C. 6. ¶ 3. 4. **P**essima autem, & vniuersis grauis erat malorum incurso: nam templum luxuria, & comestationibus Gentium erat plenum, & scortantium cum meretricibus. & c. 401. B. 1. Idololatriae abominatio.
- C. 10. ¶ 7. **P**ropter quod Thyrsos, & ramos virides, & palmas praeferebant ei, qui prosperauit mundari locum suum. 482. C. 2. Ramorum ornatus.

N O V V M T E S T A M E N T V M. S A N C T V S M A T T H A E V S.

- C. 1. ¶ 25. **E**T non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. 309. B. 2. Id est, numquam.
- C. 2. ¶ 1. **M**agi ab Oriente venerunt Ierosolymam dicentes: vbi est, qui natus est rex Iudaeorum. Expletur Prophetiae. 508. D. 2.
- C. 4. ¶ 12. 13. **C**um autem audisset IESVS quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilaeam. & c. 410. B. 2. Praedicationis Christi exordium summa fuit Galilaeae gloria.
- C. 5. ¶ 2. & 3. **E**t aperiens os suum docebat eos, dicens: Beati pauperes spiritu. & c. 169. B. 1. Pleonasmus.
- ¶ 16. **S**ic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent. & c. Vita exemplaris. 35. A. 2.
- C. 6. ¶ 6. **O**ra Patrem tuum in abscondito. 295. A. 1.
- ¶ 22. **L**ucerna corporis tui est oculus tuus. 304. C. 2.
- C. 34. & 36. **N**on enim veni pacem mittere, sed gladium: & inimici hominis domesticus eius. Aduersus motus animi prauos. 528. B. 2.
- C. 12. ¶ 28. **S**i autem ego in spiritu Dei eicio daemones, igitur peruenit in vos regnum Dei. 159. B. 1.
- C. 13. ¶ 16. **V**estri autem beati oculi, quia vident; & aures vestrae, quia audiunt. 329. D. 1.
- C. 15. ¶ 4. **H**onora patrem tuum, & matrem tuam. 410. A. 1.
- ¶ 7. 8. **H**ypocritae bene prophetauit de vobis Isaias dicens: Populus hic labijs me honorat: cor autem eorum, longe est a me. 409. D. Labiorum honos non cordis.
- C. 16. ¶ 18. **S**uper hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Petrus. 25. D. 2.
- ¶ 18. **P**ortae inferi non praenalebunt. Fortitudo Ecclesiae. 528. E. 2.
- C. 17. ¶ 10. 11. **I**nterrogauerunt eum discipuli dicentes: Quid ergo scribae dicunt, quod Eliam oporteat primum venire? Tomi 2. Explanat, Pars 2.

re? At ille respondens, ait eis: Elias quidem venturus est, & restituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias iam venit. & c. 375. B. 2. Ioannes Elias vocatur.

Accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum, & dixerunt ei: Magister vester non soluit didrachma? Mirabile exemplum. 538. B. C. 1.

Sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus. 210. C. 1. Indignus fratrum numero.

Non vsque septies, sed vsque septuagies septies. 472. A. 1. Toties, quoties.

Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sororem, & c. centuplum accipiet & vitam aeternam possidebit. Dei munificentia. 546. A. 2.

Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem. Ex ore 196. E. 1.

Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. 321. D. 2. C. 2. 3. & 38.

Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. 329. A. 2. Hora mortis incertissima.

Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. 365. C. 2. Charitatem.

Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte: scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. 156. A. 1.

Hic dixit: Possum destruere templum Dei, & post triiduum reaedificare illud. 474. E. 2. Corpus Christi templum vocatur.

Et ecce velum templi fissum est in duas partes a summo vsque deorsum. 330. E. 1. Templi velum.

Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. 595. E. 1. Christi in ecclesia praesentia.

S. M A R C V S.

In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. 473. B. 2. Remuneratio operibus respondet.

Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur. 215. C. 1. Et, pro sicut.

Et non sinebar, vt quisquam transferret vas per templum. 167. A. 2. Templi dignitas, & sanctitas.

Cum egrederetur de templo, ait illi vnus ex discipulis suis: Magister aspice quales lapides, & quales structurae. & c. 80. D. 1. 177. B. 2.

S. L V C A S.

Factum est autem cum Sacerdotio fungeretur in ordine vicis suae ante Deum, secundum consuetudinem Sacerdotij, forte exijt vt incensum poneret. 346. B. 1. Zacharias, non summus Pontifex.

Apparuit illi Angelus Domini stans a dextris altaris incensi. 345. A. 2.

Et factum est vt impleti sunt dies officij eius, abiijt in domum suam. & c. Zacharias. 23. E. 1.

Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui. 337. B. 2. Cornu salutis, id est, regnum Saluatoris.

Exijt edictum a Caesare Augusto, vt describeretur vnuerfus orbis. 567. E. 1. Mundi descriptio.

In terra pax hominibus bonae voluntatis. 480. C. 1. Angeli hominum amatores.

Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace. & c. 504. A. 1. Simeonis canticum. 30. 31. 32.

Factum est verbum Domini super Ioannem. 10. B. 2. Et statuit cum super pinnaculum templi. 479. E. 1. C. 4. ¶ 9. Christus tentatur.

Mensuram bonam & confertam, & coagitatam, & sinu perfluentem dabunt in sinum vestrum. 389. D. 1. In sinu vestrum, id est, vobismetipsis.

Porro si in digito Dei eicio daemones, profecto peruenit in vos regnum Dei. 159. B. 1. In digito, id est in virtute.

Sint lumbi vestri praecincti, & lucernae ardentes in manibus vestris. 240. A. 2. Charitas, & castitas.

Pauperes, ac debiles, & caecos, & claudos. & c. Domine factum est vt imperasti, & adhuc locus est. & c. 474. E. 1. & A. 2. Omnes ad regnum suum vocat Christus.

Quis enim ex vobis volens turrim aedificare non prius sedens computat sumptus, qui necessarij sunt: si habeat ad perficiendum. & c. 65. B. 1.

Ne posteaquam posuerit fundamentum, & non poterit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei: Imprudentia. 65. D. 1.

Et quibusdam dicentibus de Templo quod bonis lapidibus aedificatum est. 30. E. 2. 3. pidibus

pidibus & donis ornatum esset. &c. 577. C. 2. Templi collaudatio.

¶ 25. Erunt signa in Sole, & Luna, 567. D. 1. Signa Iudicij.

S. IOANNES.

C. 1. ¶ 9. **L**Vx vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. 471. A. 1. Christus. VERBUM CARO FACTVM EST, & habitavit in nobis. 26. B. 2.

¶ 14. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Ille autem dicebat de templo corporis sui. 474. D. E. 2. 383. E. 1. Templum corpus Christi. 12. A. 1.

¶ 20. Quadraginta sex annis aedificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? 573. D. 1. Iudeorum perfidia.

¶ 22. Et crediderunt Scripturae, & sermoni, quem dixit Iesus. Fides. 30. C. 1. 29. D. 2.

C. 4. ¶ 25. Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus, cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. 375. A. 2. Veritatis doctor Christus.

C. 7. ¶ 37. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. 481. C. 1. Fons vivus Christus.

¶ 52. Numquid & tu Galilaea es? Scrutare Scripturas, & vide quia & Galilaea Propheta non surgit. 410. C. & D. 2. Galilaea vilis, Christo gloriosa.

C. 8. ¶ 48. Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu, & daemonium habes? 478. D. 1. Prima Iudaeorum reprobatio. 576. C. 1.

¶ 53. Quem te ipsum facis? 196. E. 1.

C. 9. ¶ 7. Vade, lava in natatoria Siloe, quod interpretatur Missus. 231. B. 1. Ut nos & crimine laualet missus Christus.

C. 10. ¶ 3. Qui proprias oves vocat nominatim. 44. B. 2.

¶ 9. Ego sum ostium: Per me si quis introierit, saluabitur. 250. B. 1. Ostium salutis Christus. 256. B. 1. Pasca animae quae

¶ 16. Et alias oves habet, quae non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere: & vocem meam audient, & fiet vnum ovile, & vnus pastor. 382. C. 2. Atrium, & ovile pro eodem. 480. D. 1. 26. A. 2.

C. 12. ¶ 1. Iesus ergo ante sex dies Paschae venit Bethaniam. 156. D. 2.

¶ 12. In crastinum autem turba multa, quae venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum. &c. 156. D. 2. Dies palmarum.

¶ 20. Erant autem quidam gentiles ex ijs, qui ascenderant, ut adorarent in die festo. 167. D. 1.

C. 15. ¶ 26. Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre spiritu veritatis, &c. 578. D. 2. Promissio Christi facta Ecclesiae.

C. 16. ¶ 12. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos. &c. Spiritus sancti aduentus. 30. A. 2.

C. 18. ¶ 20. Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in templo, quod omnes Iudaei conueniunt. 269. C. 1.

C. 19. ¶ 34. Vnus militum lancea latus eius aperuit. Et continuo exiit sanguis, & aqua. 475. E. 2. Latus dextrum Christi apertum. 284. B. 2.

C. 20. ¶ 25. Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius. Incredulitas. 59. A. 2.

ACTA APOSTOLORVM.

C. 2. ¶ 7. & 8. **N**onne ecce omnes isti qui loquuntur, Galilaei sunt, & quomodo nos audiuimus. &c. 410. E. 2. Prophetia mirabilis.

C. 3. ¶ 1. Petrus autem & Ioannes ascendebant in Templum ad horam orationis nonam. Et quidam vir babilabatur quotidie. &c. 578. B. 1. Apostolorum deuotio & miraculum.

¶ 6. Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do. In nomine IESV Christi Nazareni surge & ambula. Dei liberalitas. 569. E. 1.

C. 7. ¶ 47. Salomon autem aedificauit illi domum. Sed non excelsus in manu factus habitat, sicut Propheta dicit: Caelum mihi sedes est. &c. Ecclesia Templo praefertur. 595. B. 1.

C. 10. ¶ 10. Cum esuriret voluit gustare. Parantibus autem illis cecidit super eum mentis excessus: & vidit caelum.

apertum. &c. Vocatio Gentium. 523. D. 1.

Abstine Domine, quia nunquam manducaui omne commune, & immundum. 189. D. 2. Commune, immundum, profanum idem.

¶ 14. & 15. Ecce viri, qui missi fuerant a Cornelio, inquirentes domum Simonis, aliterunt ad ianuam. 264. E. 1.

¶ 17. Viri fratres audite me: Simon narrauit quemadmodum primum Deus visitauit sumere ex Gentibus populum. &c. Huic concordant verba Prophetarum. &c. Posthaec reuertar, & reaedificabo tabernaculum David, quod decidit. &c. Ecclesia. 28. A. 2. 582. B. 1.

¶ 31. Eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est orbem. In aequitate, in viro, in quo statuit. &c. 164. E. 1. Vir Christus.

S. PAVLI EPISTOLA AD ROMANOS.

Cvm cognouissent Deum non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. &c. Ingratitudo Gentium. 543. D. 2.

Thesaurizas tibi iram in die irae, & reuelationis iusti iudicij Dei. Peccata peccatis accumulare. 76. E. 2.

Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne. 277. C. 2. 468. C. 1. Christus damnat peccatum.

Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei. 76. B. 1.

Caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret. &c. Veniet ex Sion qui eripiat, & auertat impietatem a Iacob. &c. 585. B. 1. Vocatio Gentium.

Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. 500. B. 1.

Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam, & consolationem scripturarum spem habeamus. Scripturae efficacia. 29. E. 1.

AD CORINTHIOS I.

Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius saeculi? 196. E. 1. Fecit, id est, ostendit esse. Iudaei signa petunt, & Graeci sapientiam quaerunt. Nos autem praedicamus Christum crucifixum: Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Iudaeis, atque Graecis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. 178. C. 2. Insipientibus stultitia Christus, sapientibus sapientia.

Ego plantaui, Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit. 462. D. 1. Incrementum a Deo.

Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id, quod positum est, quod est Christus IESVS. 478. C. 2. In Christo fundamentum fidei nostrae.

Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. 332. B. 2. Cui vult nubar, tantum in Domino. 400. B. 1.

Neque idololatrae efficiamini, sicut quidam ex ipsis. &c. Neque fornicemur, sicut quidam illorum fornicati sunt. 399. A. 1. Idololatria & Libido.

Caput vero Christi Deus. 525. A. 1.

Si linguis hominum loquar, & Angelorum, charitatem autem non habeam. &c. 274. D. 2. Virtutum vita, charitas.

Charitas enim nunquam excidit. 473. B. 2.

Qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei. 374. C. 2. Superiorum humilitas.

AD CORINTHIOS II.

Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria. &c. Quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria. 337. E. 1. Euangelium legi praefertendum.

Id enim quod in praesenti est momentaneum, & leue tribulationis nostrae, supra modum. &c. 411. D. 1. Remuneratio.

Scio hominem in Christo, ante annos quatuordecim, C. 12. ¶ 2. & suae in corpore nescio, siue extra corpus nescio, sed Deus scit, raptum huiusmodi, &c. Paulus Deum vidit. 13. B. 1.

AD GALATAS.

C. 2. ¶ 9. **I**acobus, & Ioannes, & Cephas, qui videbantur columnae esse, dexteram dederunt mihi, & Barnabae societatis; ut nos in Gentem, ipsi autem in circumcissionem. 250. A. 1. Columnae Apostoli.

C. 3. ¶ 1. O insensati Galatae, quis vos fascinauit non obedire Veritati? Fascinatio. 53. C. 2.

AD EPHESIOS.

C. 1. ¶ 5. & 6. **Q**ui praedestinauit nos in adoptionem filiorum. &c. 411. E. 2. Praedestinatio Dei opus.

C. 2. ¶ 6. Confedere fecit in caelestibus in Christo IESVS. 476. C. 1. Per Christum salus parata.

¶ 19. Jam non estis hospites, & aduenae; sed estis ciues Sanctorum, & domesticj Dei, &c. 478. B. 2.

¶ 20. Superaedificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum. Ecclesiae fundamentum. 26. B. 2.

¶ 20. Ipso summo angulari lapide Christo IESVS. 477. D. 1. Lapis angularis Christus.

C. 3. ¶ 19. Supereminetem scientiae caritatem Christi. 472. A. 1.

C. 4. ¶ 16. Compactum, & connexum per omnem iuncturam subministrationis: donec occurramus omnes in virum perfectum. &c. 474. A. 1. Corpus Christi Ecclesia.

C. 6. ¶ 14. 15. Succincti lumbos in veritate, & induti lorica iustitiae, & calceati pedes in preparationem Euangelij, &c. 483. A. 2. Veritas pro iustitia.

¶ 16. Scutum fidei, galeam salutis, gladium spiritus, lorica iustitiae assumentes. Equitis Christiani arma. 528. E. 2.

¶ 19. Et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Euangelij. 229. A. 2.

AD COLOSSENSIS.

C. 2. ¶ 3. **E**t ephes. 2. ¶ 4. Roman. 10. ¶ 12. In Christo esse omnes thesauros sapientiae & scientiae Dei affirmat Paulus. 524. C. 2.

¶ 7. & 9. Radicati, & superaedificati in ipso, & confirmati fide: quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. 27. D. 1. 278. C. 1. 12. A. 1. Christus verus Deus.

¶ 17. Quae sunt vmbra futurorum: corpus autem Christi. &c. Testamentum vtrumque. 27. A. 2.

C. 4. ¶ 3. Orantes simul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. 229. B. 2. Libere praedicandum.

AD HEBRAEOS.

C. 1. ¶ 1. **M**ultifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis: nouissime diebus itis locutus est nobis in Filio. 269. A. 1. Per Prophetas antiquis, nobis per Filium.

¶ 3. Purgationem peccatorum faciens. 472. A. 1.

C. 6. ¶ 18. 19. Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animae tutam, ac firmam. 268. B. 2.

C. 7. ¶ 12. Translato enim Sacerdotio necesse est ut & legis translatio fiat. 366. C. 1. Lex noua necessaria.

¶ 19. Nihil ad perfectum adduxit lex. 366. D. 1. Noua lex veteri perfectior.

¶ 26. Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, Sanctus, innocens, impollutus. &c. 270. B. 1. Christi laus.

C. 8. ¶ 2. Et veri tabernaculi, quod fixit Deus, & non hominis. 466. A. 1. Caelum.

C. 9. ¶ 4. Aureum habens thuribulum, & arcam testamenti. &c. 343. D. 2. 344. C. 1.

¶ 6. & 7. In priori quidem tabernaculo semper introibant Sacerdotes. &c. In secundo autem semel in anno solus Pontifex. 342. E. 1. 332. D. 1. Semper pro quotidie.

Christus afficiens Pontifex futurorum honorum, per amplius, & perfectius tabernaculum. &c. Introiit semel in Sancta, aeterna redemptione inuenta. 269. D. 2. Sancta caelum dicitur. 342. C. 2. 475. E. 1. Verus Pontifex Christus.

¶ 24. Non enim in manu facta sancta Iesus introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum caelum. A censa Christi. 35. A. D. 342. D. 2. Semel Christus oblatus est. 269. E. 2.

Impossibile est enim sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata: ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam, & oblationem noluit. &c. 475. A. 2. Christus peccata suffulit.

Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Ierusalem caelestem, & ad multorum millium. &c. Ecclesia catholica. 25. D. 2.

Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra. 262. D. 1.

SANCTI IACOBI APOSTOLI.

A pud quem non est transmutatio, nec vicissitudo: nis obumbratio. 470. A. 1. Sol verus Christus.

SANCTI PETRI EPISTOLA I.

Non corruptilibus auro vel argento, &c. sed C. 1. ¶ 18. pretioso sanguine. 528. D. 2.

Propter quod continet Scriptura: Ecce pono in Sion lapidem summum. &c. 478. E. 2.

Vobis igitur honor credentibus: non credentibus autem: Lapidem quem reprobauerunt aedificantes. &c. 479. A. 1. Honori maximo est esse Christianum.

SANCTI IOANNIS EPISTOLA I.

Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris: quod perspeximus; & manus nostrae contrectauerunt de verbo vitae. 30. E. 1.

SANCTI IVDAE APOSTOLI.

Quacumque quidem ignorant, blasphemant. Blasphemia ex ignorantia. 8. B. 2.

APOCALYPSIS.

Princes Regum terrae Rex regum & Dominus dominantium, Christus. 525. A. 3.

Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur. 250. A. 1. Columnae Ecclesiae Apostoli.

Et in medio sedis, & in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis ante & retro. 319. C. 2.

Et animal primum simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquilae volanti. &c. Et requiem non habebant die ac nocte, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens. 317. D. 2. Animalia quatuor. 595. D. 2. 322. A. 1.

Et datus est mihi calamus similis virgae, et dictum est mihi: Surge, & metire templum Dei. 166. A. 1.

Atrium autem quod est foris templum, ejice foras, & ne metiaris illud: quoniam datum est gentibus. 178. E. 1. Atrium exterius gentium erat.

Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. Christus. C. 2. ¶ 3. 25. C. 2.

Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram arundineam auream. 165. D. 2.

Et templum non vidi in ea. 380. B. 2. Tota ciuitas quippe templum quoddam est.

INDEX II
**PHRASIVM SACRAE
 SCRIPTURAE
 QVAE PRO LOCORVM
 OPPORTVNITATE PASSIM
 PERTRACTANTVR,
 SACRAE SCRIPTURAE
 STUDIO SIS PERVTILIS.**

SVNT ET IN EO HEBRAICAE VOCES NON NVLLAE, EX QVARVM
 NOTIONE PHRASES ETIAM ILLUSTRANTVR; EIUSMODI VOCES, NE DUBIUM
 LECTOREM TENERENT, * Asterisco notauimus.

PRIOR NVMERVS PAGINAM, POSTREMVS
 COLUMNAM, LITTERA VERO COLUMNAE PARTEM INDICAT.

A

Aron virga cuius rei sit
 exemplar. 481.A.2
 Abire in consilium impio-
 rum quid. 256.A.2
 Abyſſo quare hypocrita
 comparetur. 294.B.1
 Ablatio litterae He in di-
 ctione Ecabda, quinque
 ablata in ſecundo templo

denotat. 583.C.1
 Abſcindi in Scriptura pro perire. 298.B.2
 Abſtractis pro concretis vtuntur Hebraei. 567.C.2
 Ad pro ſuper uſurpant Hebraei. 232.C.1
 A.S. Paulo I E S V S uir appellatur. 164.E.1
 Aduerbium, ecce, ea ſignificat, quae tunc primum
 conſpiciuntur. 163.D.2
 Aedificaffe Deum ſanctificium ſuum ſicut unicom-
 num, quid ſibi velit. 245.A.1
 * Ael una ſignificatio, & quae. 185.D.2
 Alleuiari, uel leuem eſſe quid. 409.D.1
 Alleuiare, & aggrauare. 410.A.2
 Anguli pro turribus. 777.A.2
 Angulus pro regno. 461.B.2
 Anni in annum, ideſt per ſingulos annos. 509.C.2
 Ante porcos margaritas miſtere. 382.B.1
 Apertum os ad loquendum quid ſignificet. 229.A.2
 Appropinquare Deo quid ſit. 409.C.2
 Apud Hebraeos quid ſignificet cognoscere. 309.C.2
 Apud Scripturam quid tinnitum facere. 274.D.2
 * A qua radice Haccebab deducatur. 155.E.2
 Aquas clauſas bibere, & ueſtigij, ſiccate. 275.C.1
 A quo limen deducatur. 183.A.1
 * A quo deducatur uox Keren. 337.C.1
 Arcae Cherubini cur animalia uocantur. 317.A.1
 Ardentes in manibus lucernae, & lumbi praecinſi,
 quid nobis indicent. 240.A.2

Ariel quare ciuitas dicatur. 392.B.2
 Atrium, & ouile pro eodem in Scriptura. 382.C.2
 * Atſlag Hebraicae uocis deductio. 228.B.2
 * Attio Hebraicum quid ſignificet. 373.A.2
 Audire pro intelligere. 169.B.2
 Augmenta gratiarum quid. 494.B.2
 Auelli quid ſit. 302.C.1
 Aurea mala in lectis argenteis. 453.B.2
 Aures dicuntur bilances. 170.A.1
 Auribus audire, oculis uel in oculis uidere. 160.B.1
 * Aurum optimum cur Mupaz ſignificet. 555.B.1
 Aurum & argentum caeleſtia eloquia. 581.B.1
 Auxilium ueteraſcere quid ſit. 416.B.1

B

* B Achir uel Bachior quid. 493.C.1
 * Banab aedificare. 71.B.1
 * Bapothboth cardines oſtiorum, Hiſpanice Abraz-
 deras. 501.A.2
 Baſilica, calcidica, uel cauſidica quae. 436.B.2
 Batilli eadem uoce qua forcipes ſignantur. 497.D.2
 Berſabee locum uifionum dici. 159.E.2
 Beſtij manus etiam attribuitur. 158.A.2
 * Beten quid ſignificet. 426.E.2
 * Beth praepoſitionis duplex notio. 451.B.2
 * Bimian notio, ſic coniugationes quaſi aedificia uo-
 cant Hebraei. 176.E.1
 Bis Dominum Patrem caeleſtem uocari. 269.E.2

C

* C Abad quid nam denotet. 582.E.1
 * Cabod excellentiam indicat. 582.E.2
 Caeleſtis ignis conſortium terreſtris non admittit.
 343.E.1
 Caelum Scriptura templum uocat. 465.E.2
 Caliginofus pro celſo ſaepe aſſumitur. 43.C.1
 Canes uocantur publice inhoneſti. 400.C.2
 * Caph

* Caph menſurae genus, a curuitate dictae. 499.E.2
 * Caphoth mortariola, a curuitate ſic dicta. 499.E.2
 Caput pro uertice montis uſurpatur. 477.E.1
 Cardines templi ſtridere quomodo accipiendi. 257.E.2
 * Caſar anguſtare, arctare ſignificat. 158.D.2
 * Cephor, uel cephir leo dicitur, quod Regium animal ſup-
 plici demiffione placetur. 500.D.1
 Certiffime auertent, quomodo intelligendum. 400.A.1
 * Cether, uocis notio. 427.A.2
 Charitate conſtrare quid ſit. 205.D.1
 * Chelabim a Salab cuius notio ſit. 493.C.2
 * Chene Hebraicum unde deducatur. 165.A.2
 * Chepher expiatio uel oblatio animae. 535.E.2
 * Chir uel Chior a Cur lebetem uel concham denotans.
 493.B.1
 Chriſti facies quae dicatur. 326.D.1
 Chriſti nomen oleum effuſum. 366.E.1
 Chriſti corpus in Scriptura templum dicitur. 383.E.1
 Chriſtus fixus paxillus quare dicatur. 462.D.2
 Chriſtus dicitur lapis angularis. 467.C.2
 Chriſtus ſos campi, & lilium conuallium. 483.A.2
 Chriſtus Salomoni in curru Pbaraonis equitibus ſuis
 ſtipato recte aſſimilari poteſt. 528.D.2
 Chriſtus oſtium cur dicatur. 250.B.1
 Chriſtus Seraphim dicitur. 315.E.1
 Chriſtus deſideratus dicitur, quod ſi agnoſceretur ab om-
 nibus deſideraretur. 599.A.2
 Cognoscere Hebraeis quid ſignificet. 306.C.2
 Columna nubis, & ignis dicitur Chriſtus. 249.B.2
 Columnam ſecundam, ideſt utramque. 423.E.2
 Confundi & feſtinare pro eodem. 478.E.2
 Coniunctiua particula ue, apud Hebraeos latiſſime
 patet. 446.C.1
 Contra uel ex aduerſo quid. 304.E.1
 Cor conturbari quid ſignificet. 198.C.2
 Cor quaſi tibia. 198.D.2
 Cordis decretarij qui dicantur. 416.D.1
 Cornu pro Regia poteſtate uſurpatur. 337.B.2
 Cornu pro robore, potentia, faſtu, ſuperbia. 337.A.2
 Cornu pro luce. 337.C.1
 Cornu ſalutis quid ſit. 237.B.2
 Cornu filium olei, pingues montes & excelfos uocat
 Iſtaſ. 511.D.2
 Corona gratiarum quae dicatur. 494.B.2
 Coſta ad coſtam phraſis Hebraea. 274.A.2
 Creagras, ſeruitas, patillos, forcipes, eadem uox Hebraea
 ſignificat. Hiſpani Cucbaras dicerent. 497.C.D.E.2
 Cur a Chriſto capite omnes Chriſtiani denominamur.
 524.E.2
 Cur equitatu Salomonis Chriſti Eccleſia comparatur.
 528.C.2
 Cuſtodire Dominum introitum & exitum quid ſibi ue-
 lit. 256.A.1
 Cur ſordes Idola dicantur. 399.D.1

D

Daniel dicens: Tu es caput aureum: Regem pro Re-
 gno figurate poſuit. 547.E.2
 * Deductio uocis Moria oſtenditur. 161.E.1
 * Deductio & radix uocis Orecb. 193.D.1
 Dei nomen Elobim quid ſonet. 45.A.2
 Dei manus quid ſignificet. 158.E.1
 Dei nomina El & Elobim qua ratione explicanda ſint.
 160.A.1
 Dei manus quare dicatur quieſcere. 162.A.1
 Dei reſponſum cur oraculum dictum. 268.D.2
 Dei mons altare dicitur. 390.C.2
 Dei ingreſſus qui dicantur. 256.B.2
 Denſitates appellantur nubes. 370.D.1
 Deo uniuſuique anima & uita eſt pretioſa. 537.C.1
 Deo appropinquare quid ſignificet. 409.D.2

* Derec quid ſignificet. 215.E.2
 Deſideria omnium hominum Chriſtus dicitur. 567.D.2
 Deus ſuper Cherubim ſedere dicitur. 308.E.1
 Deus cur dimidium ſicli ab homine ſolum exegerit.
 537.D.1
 Dianathan nomen Angeli. 459.C.2
 Digitus Dei quare Spiritus ſanctus dicatur. 159.A.1
 Dignitatis gratia Chriſtum filium hominis dici.
 168.C.2
 Diſtributiue ſumitur unus ad alterum. 277.E.2
 * Diſcutitur uox Hebraica Hecal. 256.D.1
 Diuites & pariter pauperes uanos eſſe. 170.B.1
 Domini Spiritum incipere cum aliquo eſſe quid ſibi uelit.
 274.C.2
 Dominum introitum, & exitum cuſtodire quid ſit.
 256.A.1
 Domus Domini, & domus ſimpliciter templum dicitur.
 244.D.2
 Domus animae quae dicatur. 268.A.2
 Domus Ieſeph, mons Ephraim dicitur. 500.D.2
 Dormire inter medios clericos, quomodo explicandum.
 235.E.1, 386.D.2
 Dorſum pro latere. 233.C.1
 Draconis & Aquilae pugna Chriſtum refert. 468.C.1

E

Ecce, aduerbium, ea quae tunc primum uidentur,
 ſolet indicare. 162.D.2
 Eccleſia dicitur regnum caelorum. 466.A.1
 Eccleſia nomine caſtrorum celebratur. 471.D.1
 Eccleſiae firmitatem myſticus Salomonis equitatus de-
 ſignat. 528.E.2
 * Ecabda a quo uerbo derinetur. 581.E.2
 Egredi, & ingredi quid. 256.A.1
 * El Hebraica uox quid ſignificet. 189.B.1
 * El praepoſitio Hebraica quid indicet. 272.A.2
 Elegancia ſermonis Hebraici numeros permutat.
 498.D.2
 Eloquia caeleſtia auro & argento indicantur. 581.B.1
 Ephraim libido equino monſtro indicata. 469.E.1
 Eſſe grauem, ideſt honore dignum. 509.A.2
 * Ethaniam a qua radice deducatur. 154.B.2
 Et, pro ſicut. 446.451.C.1, 2
 * Eth habent ſimilitudinem tabernaculi denotat. 71.C.1
 Exactiores ueſtigialium exploratores appellantur.
 508.C.1
 Ex equitatu Salomonis pulchritudo, & firmitas Eccleſiae
 optime denotatur. 528.E.2
 Exteriorem aulam ſemper fere Hecal indicat. 257.C.1

F

Facere quam uaria ſignificet. 196.C.1
 Facere tinnitum quid ſit. 274.D.2
 Facies Chriſti quae dicatur. 326.D.1
 Facies leonis firmam mentem, & fortem indicat.
 212.D.2
 Faſta manus Domini quae dicatur. 157.B.2
 Fere ſemper exteriorem aulam hecal denotat. 257.C.1
 Feras arundinis increpare, quomodo explicetur. 165.B.2
 Feſtinare, & confundi pro eodem. 478.E.2
 Filius ſapientiae iuxta phraſim Hebraeam dicitur
 Chriſtus. 212.E.1
 Filius olei, id eſt pinguis. 511.D.2
 Fornicatio quare a ſacris Scripturis Idololatria uoce-
 tur, & e conuerſo. 400.A.2
 Forcipes qui Hiſpanis muelles. Italis molle. 407.E.2
 Fortiffimi homines leones dicuntur. 391.A.1
 Fouca pro lupanari uſurpata. 439.A.1
 Frigus acutum dicitur quod penteret. 527.A.1
 Funi-

Funiculum tendere quo pacto Deus dicatur. 166.E.1

G

* **G** Ab Hebraicae vocis notio. 390.B.1
 * **Gab**, vel **gabim** dicuntur animalium coſtae. .
 * **Gag** à quo deducatur. 192.E.2
 * **Galba** feudim ſuper adnumeratos, vel de numero re-
 cenſitorum, indicat. 536.A.1
 * **Gazophylacij nomen** Hebraeum **Lifcab**. 2P3.E.2
 * **Gebul** Hebraicum quid ſignificet. 192.B.2
 * **Gizra** Hebraicum unde deducatur. 298.A.2
 * **Ghomed** Hebraicum quid ſonet. 166.D.2
Gloria vultus pro ſplendore. 337.E.1
Gloria aeterna pondus dicitur. 411.D.1
Gloriae nomen arcam teſtamenti ſignat. 495.D.1
Gloria Chriſti eſt nomen Dei ineffabile in capite ſuo ge-
 ſtare. 525.A.1
 * **Ghobed**, tributo adiuncta vox ſeruitutis tributum ſigni-
 ficat. 507.C.2. & ſeq.
Graeca pbraſis ſeſtertium, vel ſemiſtertium pro duobus
 & ſemis. 234.A.2
Greffus pulchri quid. 275.B.1

H

* **H** Abenith unde originem trahat. 71.B.1
 * **Hamifchar** harochlim, negotiationem inſtito-
 rum ſignificat. 508.A.1
 * **Hamuroth** atbab, deſideria tu vel deſiderabilem deſi-
 gnat. 567.C.2
 * **Haſſacharim**, à circumeundo negotiatores ſignat.
 508.A.1
Hebraei pro concretis utuntur abſtractis. 567.C.2
 * **Hebraea** vox Iod à qua radice deducatur. 157.C.2
 * **Hebraicae** vocis **Nagad** ſignificatur. 171.D.2
 * **Hebraeum** **Lifcab** gazophylacij nomen. 203.E.2
Hebraica pbraſis, in via, quid indicet. 373.D.2
 * **Hebraeum** **Iſ**, quid importet. 163.E.2
 * **Hebraeum** **El**, quid indicet, & unde deducatur.
 189.B.1
Hieroſolymae euerſo vineae conflagranti confertur.
 461.A.1
Homo mundus dicitur, & omnis creatura. 465.D.2
Hyariam cum Latina voce ſcyphi confundunt nonnulli
 ex prolationis ſimilitudine. 499.A.2

I

* **I** Ad quid ſignificet. 157.C.2
 * **Iadab**, eiaculari, aut proijcere, conuertitur.
 147.C.2
 * **Iaghira** forcipes unde dicti. 497.C.2
Imber ſerotinus Regis clementia. 370.D.1
In corde ponere, pro recordari. 171.D.1
In corpore diei quid ſignificet. 265.E.1
In calamo, vel in cubito metiri quomodo explicandum.
 174.A.2
In Domino ſperare quid. 322.C.1
In funiculis trahere iniquitatem. 151.B.2
Ingreſſi, & egreſſi quid ſonet. 256.A.1
Iniquitatem in funiculis trahere quidnam ſignificet.
 151.B.2
In pecunia plena, aut digna aliquid dare. 288.E.1
In ſacris obumbrare, pro protegere. 585.E.2
In Scriptura quid ſignificet ſimul. 389.D.1
In Scriptura, charitate conſtare quidnam. 205.D.1
Inſtitores, & delatores pro eodem uſurpantur. 208.B.1
Inſtitores, & negotiatores quo differant. 508.B.1
Inter chytropodes dormire quid. 386.D.2
In via, pbraſis Hebraica quid. 373.D.4

Inuocare Chriſtum quid ſit. 524.D.2
Inuocare nomen ſuper domum quid ſit. 173.D.2
 * **Iſ** Hebraicae vocis ſignificatio. 163.E.2
 * **Iſ** Adam ſeu vir vocatur, à quo **Iſa** dicta ſponſa, ut à
 viro **Virago**. 524.E.2
Iudaei ante Chriſtum ut fermentum bonum per mun-
 dum diſperſi. 543.E.2
Iugum duriffimum, imperium duriffimum appellantur
 tributa. 509.E.1

K

* **K** Ados ſanctitatem denotat. 567.C.2
 * **Keren** Hebraice vocis notio. 337.C.1

L

L Apidae menſae quomodo explicandae. 234.C.1
Laus & **ſalterium** pro eodem. 490.E.2
Lenticula olei penuriam denotat. 366.B.1
Leo pro homine robuſto. 391.A.1
Leunculi aurei & argenti, quoddam vaſis genus ſignifi-
 cant. 500.E.1
Lex vetus miniſtratio mortis à Sancto Paulo dicitur.
 337.E.1. 411.A.2
Lex noua, miniſtratio Spiritus dicitur. 337.A.2
Limen unde dicitur. 183.A.1
 * **Lioth**. Aditamentum, lora, id quod ad ornamentum
 ſuperadditur. 494.A.2
 * **Lioth**, & **liuijah** quid indicet. 494.A.2
Litboſtrotos quid indicet. 205.C.1
 * **Lonaghaſa** chem non factum ſic denotat. 555.D.2
Lucerna corporis oculus dicitur. 364.C.2
Lumbi praecinſi, & lucernae ardentes in manibus,
 quid ſibi velint. 240.A.2

M

* **M** Aſchiboth, ignium receptacula. 498.C.1.
 500.A.1
 * **Magbelas**, magnificentia, excellentia, nomen, gloria.
 503.C.2
 * **Magbon** Hebraicum quid ſignificet. 416.D.2
Mala aurea in lectis argenteis. 453.B.2
Manus Domini, quid ſignificet. 157.B.2
 * **Mas** tributum ſignificat aut cenſum, quod corpore ſol-
 uitur, aut ſubſtantia. 507.B.2
 * **Mafas**, ueſtigal honoris ſuis populis, & foedere coniu-
 nis imperatum, non bello ſubiectis. 509.B.2
Margaritas ante porcos mittere quid. 382.B.1
Menaſchim Hebraea vox quid ſignificet. 464.A.1
 * **Mercabab**, quadriga aut curruſ ad pompam. 495.C.1
 * **Miggannim** à verbo **Gannan**, quod ſcuto defendere ſi-
 gnificat, deriuatur. 528.B.1
Militiae vocantur ſtellae. 484.B.2
Miniſterium ſempiternum quare dicitur. 342.A.2
 * **Miſgaroth**, coronulas plectas. 493.D.2
 * **Miſpat** vocis Hebraicae notio. 353.A.2
 * **Miſmeuoth**, ſuſcinulas, vel inſtrumenta muſica, quae
 cynnirae dicuntur. 499.C.2
 * **Mizlaghot**, ſuſcinulae, aut vncini. 198.B.1
 * **Mizrachim**, phialas, ab ſpargendo dictas. 497.E.2
Mons **Ephraim** & domus **Ioſeph** pro eodem. 510.D.2
 * **Munach** quid ſignificet. 291.A.2
 * **Mupaz** roboratum ſignificat. 555.B.2

N

* **N** Agad Hebraicum quid ſignificet. 172.D.2
 * **Negotiatores**, **Haſſocharim**, à circumeundo di-
 cti. 508.A.1
 * **Nomi-**

* **Nominis** ebene deductio. 165.A.2
Nominis **Gag** deriuatio. 193.E.2
 * **Notio** vocis **Pagbam** multiplex. 274.C.2
 * **Notio** Hebraicae vocis **Pethach**. 229.A.2
Notio manus multigena. 157.C.2
Nubis, & ignis columna quare dicitur Chriſtus. 249.B.1
Numeros permutant Hebraei elegantia ſermonis.
 498.D.2

O

O Culis videre, auribus audire apud Scripturam,
 qua ratione capiendi. 169.B.1
Oleum effuſum nomen Chriſti. 366.E.1
 * **Omne** quod ſanctum vel ſanctitatem ſapit verbo **Ka-**
 dos indicant Hebraei. 567.C.2
Omnium Gentium deſideria Chriſtus vocatur. 567.D.2
Oraculum ſedes Dei eſt. 308.D.2
 * **Oreth** Hebraicae vocis deriuatio. 192.D.1
Oris apertio, ſive oſtium ſermonis. 229.A.2
Oſtium quare dicitur Chriſtus. 250.B.1
Quile, & atrium idem. 382.C.2

P

* **P** Arach quid ſignificet. 480.E.2
Palmae natura cum homine ſpirituali congruit.
 494.D.1
 * **Participium** **ghomed** quid ſignificet. 166.D.2
Paxillus fixus Chriſtus quare dicitur. 462.D.2
Peccatores ſupra dorſum meum fabricauerunt, ad quem
 referendum ſit. 438.E.2
Per inter chytropodes dormire quid intelligat Scriptura.
 386.D.2
Peribolus ſanctorum quis, & quare ſic dicitur. 177.E.1
Per Synecdochen haſtae in Paralipomenis pro ſcutis acu-
 minatis accipiuntur. 527.C.1
Phylae aurcae quamuis voce ſimiles ſint aeneis, ab illis
 diuerſae ſunt uſu. 499.D.2
Phialae pro communi vaſis nomine. 498.A.1
Pbraſis Hebraica, in via, quomodo intelligenda. 473.D.2
 * **Pinab** quid ſignificet. 477.D.1
Pingues tauri qui intelligantur. 427.A.2
Pinna, angulus Regem denotat. 462.B.2
Ponere cor, aut ponere in corde, quid ſibi velit. 171.D.1
Ponere ſpem in Deo, eſt iuſtum illi reddere ſacrificium.
 323.C.1
Pontifex, ac ſummus Sacerdos verus eſt Chriſtus.
 270.B.1
Populus **Iſrael** exercitus appellatur. 466.A.2
 * **Præpoſitionis** **Beth** duplex notio. 451.B.2
Proprium Chriſtianae Eccleſiae quod ſit. 524.D.2
Pro homine fortiſſimo leo uſurpatur. 391.A.1
Pro rei poteſtate, aut dominio uſurpatur manus. 157.E.2
Psalterium pro inſtrumento ſumitur, & pro ipſa cantio-
 ne. 499.C.2
Pulchri greſſus quomodo capiendi. 275.B.1

Q

Q Vae dicitur, facta manus Domini. 157.B.2
Quae dicitur facies Chriſti. 326.D.1
Quae ſit virga vigilans. 329.A.2
Quae ſpes ſit mendacis. 497.E.2
 * **Quam** radicem habeat vox Hebraea **Huccethab**.
 155.E.2
 * **Quam** radicem habeat **Atſlag**. 288.B.2
Quid ſonet in articulo diei. 156.E.1
Quid ſibi velit nomen inuocari ſuper domum. 173.D.2
 * **Quid** **pethach** ſignificet, & unde ſuam originem tra-
 hat. 191.D.2

Quid ſit frontes facere. 196.A.2
Quid ſibi velit charitate conſternere. 205.D.1
Quid ſit abſcindi, & pro quo uſurpetur. 298.B.2
Quid per lebetes in domo Domini **Zacharias** intellexe-
 rit. 407.E.1
Quomodo vana ſpes pereat. 497.C.2

R

* **R** Ab, multum, vel multiplicatum, vox eſt quae
 Deo tribuitur. 505.E.2
 * **Raab** Hebraicum quid proprie ſignificet. 169.B.1
Ratio ob quam Chriſtus Dominus filius hominis voce-
 tur. 168.D.1
Requieſcere ſapientiam in tabernaculo quid ſit. 211.D.2
Remiſſio peccatorum uſque ſepties, & ſeptuagies ſepties
 quomodo intelligenda. 472.B.1
Rex magnus dicitur Deus. 505.E.2
Robur, potentia, faſtus, ſuperbia per cornu indicantur.
 337.A.2

S

* **S** Abath quid proprie ſignificet. 162.C.2
 * **Sachab** quid denotet. 453.B.2
Sacra Scriptura per initiari **Beelphegor** quid intelligat.
 399.B.1
Sacra Scriptura dum aureos vel argenteos ſimpliciter
 ſcribit, ſiclos ſubintelligit. 527.D.1
Salomon in quo modo Chriſti typus fuit. 524.C.2
Salutis cornu quod dicitur. 337.B.2
Salutis galea verbum Dei vocatur. 483.C.2
Salus generis humani cibus eſt Chriſti. 523.C.1
Sanctificium ſuum tamquam unicornium aedificaffe
 Deum, quid ſit. 245.A.1
Sanctorum peribolus quiſnam, ac eius nominis notio.
 177.E.1
 * **Saph** ſignificatio, & radix. 182.A.1
Sapientia in tabernaculo requieſcere quomodo dicitur.
 211.D.2
Scrutras, creagraſ, batilla, forcipes, eadem vox Hebrai-
 ca ſignificat. 497.C.D.E.2
Scrutarij & inſtitores qui dicantur. 508.B.1
Secunda pro utraque uſurpatur. 423.D.2
Secundus eorum pro ambo ipſi. 423.D.2
Sedere ſuper **Cherubim** dicitur Deus. 308.E.1
 * **Seguchab**, peculiare aurum, aſſeruatum, clauſum.
 503.C.2
Semper pro quotidie. 332.D.1
 * **Semi**, ſecunda pro utraque. 423.D.2
Seraphim vocatur, ac **Cherubim** Chriſtus. 315.E.1
Seſtertium, & ſemiterium, Graeca pbraſis. 234.A.2
Sicut, vel ſecundum Hebraica pbraſis. 276.D.1
 * **Significatio** **Gebul**, quae. 192.B.2
Siphobi deriuatio quae ſit. 499.E.1
 * **Siroth**, lebetes unde dicti. 497.D.1
Sol iuſtitiae Chriſtus vocatur. 470.A.1
Sol iuſtus quis dicitur. 470.A.1
Sol vas admirabile dicitur. 484.A.2
Solium **Salomonis** ab alio opere quamuis celebri ſuperari
 non potuit. 555.D.2
 * **Solidum** vel roboratum per **Mupaz** indicatur. 555.B.2
Spem in Deo ponere, quid ſit. 323.C.1
Spes mendacis, hoc eſt mendax. 497.C.2
Spiritum Domini cum aliquo incipere eſſe, quid ſignifi-
 cet. 274.C.2
Stellae militia vocantur. 484.B.2
 * **Sufficiencia** voce **Rab** ſignificatur. 506.A.1
Summus Sacerdos Chriſtus dicitur. 270.B.1
Sufurrones inſtitores quare dicantur. 508.A.B.1
 * **Sur** quid ſignificet. 220.A.1

T

T Auri pingues qui dicantur. 427.A.2
 Templum, domus Domini, & domus simpliciter quare dicatur. 244.D.2
 Templum dicitur corpus Christi. 383.A.1
 Templum Scriptura vocat caelum. 465.C.2
 Tendere funiculum quomodo dicatur Deus. 166.E.2
 * Thacbenib exemplar, seu figuram denotat. 66.E.1
 * Thacan quid significet. 415.C.2
 * Tharim, indagatores, inuestigatores, qui nimirum erant super vestigalibus. 508.C.1
 * Thor notio. 416.B.2
 Thuribula unde dicta. 500.A.1
 Tinnitum facere pro quo vsurpetur. 274.D.2
 Totum id, quod Herodes extruxit semper minus alio emersit. 591.C.1
 Trahere in funiculis iniquitatem quid significet. 151.B.2
 Tributum, quod corpore soluitur, aut substantia. 507.B.2
 Tributum seruire quo differat ab alio. 507.C.2
 * Tsinah à verbo Tsinach quod frigescere significat deducitur. 527.A.1
 * Tsurath vocis Hebraicae notio. 415.E.2
 * Tur, & Tir voces quid significent. 427.B.2

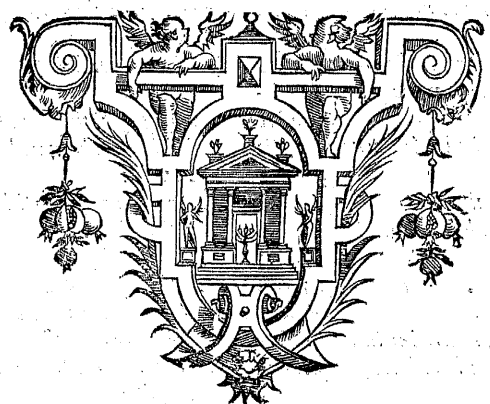
V

* **V** Aria significationes Ghaouon. 151.C.2
 Vas admirabile sol dicitur. 484.A.2

Vasa templi quaedam leuunculi quare dicantur. 500.E.1
 Vestigalium exactores indagatores appellantur. 508.C.1
 * Verbi Raab propria significatio. 169.B.1
 Verbum tributi, quod dicatur. 509.B.2
 Verbum Dei galea salutis dicitur. 483.C.2
 Verbum anni in annum, idest, per singulos annos. 509.C.2
 Verum templum Christi corpus. 383.A.1
 Veterascere auxilium quid. 416.B.1
 Videre oculis, auribus audire quomodo explicanda. 109.B.2
 Virga vigilans. 329.A.2
 * Vndenam deducatur vox Hebraea Eibamin. 154.B.2
 Vnde vox Moria deducatur. 161.E.1
 * Vnde Petach deducatur. 191.D.2
 Vocem manus ad dominium indicandum transferri. 157.E.2
 * Vocis Derec significatio. 215.E.1
 * Vocis Pagham notio. 274.C.2
 * Vocis Cabod notio. 409.C.1
 * Vox Gag explicatur. 163.E.2
 * Vox Hebraica hecal expenditur. 256.D.1
 Vultus gloria pro splendore. 337.E.1

Z

* **Z**amar triplex notio. 499.C.2

I N D E X I I I .
**V E R B O R V M
 E T R E R V M .**

P R I O R N V M E R V S P A G I N A M , P O S T R E M V S
 columnam, littera vero columnae partem indicat.

A

A abominatio duplex confutur, quotidianum vnum, alterum annuum. 342.A.2
 Ab aedificatione secundi templi multis cladibus quare afflicti Iudaei ex Sancto Augustino. 593.C.2
 Ab Angelis Angelos illuminari, ab his Prophetas. 178.E.2
 Ab incendio Urbis à Nerone facti ornamenta eius creuerunt. 560.D.2
 Ab igne altaris ligna quomodo non patiantur. 332.B.2
 Abiud & Nadab duplex scelus. 309.C.1
 Abominantur illotis manibus fundentes preces. 489.C.2
 Ab Oriente altaris Cantores. 238.C.1
 Ab Oriente domus non est lata centum cubitos. 298.E.2
 Ab Oriente scalis paruit aditus. 376.A.1
 Abraham Deo spolia hostium obtulisse legitur. 533.C.1
 Absalonis sepulchrum floribus lapideis exornatum. 483.A.1
 Absconditae, & toxicae fenestrae quanam. 199.E.1
 Absque muris Hierosolyma inhabitatur. 179.A.2
 Absolute Sanctum pro Sancto Sanctorum. 367.A.1
 Abyssus fors hypocritae. 294.B.1
 Acceptio palmarum pro capitellis. 214.B.1
 Acceptio personarum inhibetur. 326.A.2
 Accubitus, vel triclinia iuxta culinas. 385.E.2
 Acetabuli & phyalae argenteae pondus. 503.B.1. Aureae. ibid.C
 Acetabula patinas licet conuertere. 352.A.1
 Achanti folia, oliuae, & palmae in aedificijs. 456.A.1
 A Christo omnia bona in nos promanant. 462.E.2
 Actiua vita, & contemplatiua. 240.C.2
 Ad aedificium Salomonis Scriptores sacri saepe respiciunt. 476.E.2
 Adadus Syriae Rex post Zareum Ierusalem obsidet. 547.B.2
 Ad Aquilonem, holocaustum immolabatur. 229.D.1
 Ad Aquilonem portam exterioris periboli adductus primum fuit Propheta. 163.A.2
 Ad certam partem lumen lucernae candelabri emittunt. 364.E.2
 Ad Christi conuiuium omnes vocantur. 212.A.2
 Ad Christi mysteria respexisse Prophetam, dum se dicit in monte Moria requiuisse. 161.E.1
 A Davidis tempore Hebraei totum orbem replerunt. 544.E.2
 A Deo aedificata & inhabitata domus omni est laude dignissima. 245.C.1
 Ad dignitatem erectum fuisse vestibulum ante Domini domum. 190.A.2
 A domo Dei cur vnderarius numerus eiectus. 277.A.2
 Ad felicem insectere parietem. 271.A.2
 Ad frontes columnae quomodo fuerint. 249.B.2
 Ad gradus compositi Psalmi, & gradus pro Psalmorum numero extructi. 225.E.2
 Adiectionem columnae probant sacrae Scripturae. 426.E.2
 Adiectionis, & contracturae ratio conueniens. 426.A.2
 Aditus ad Patrem patet per pedes, & manus Christi. 475.C.1
 Ad libellam pauimenta omnia ordinanda. 181.A.1
 Ad mensam omnia illa vasa spectant, quae recensuit Exodus. 351.D.2
 Ad Meridiem domus saltus Libani extructa. 431.D.2
 Admirabilis symmetria. 266.C.1
 Admirandum ipsius templi artificium in basibus librandis. 181.A.2
 Ad montem Moriam adductus fuit propheta. 161.A.1
 Ad Occidentem statuntur culinae. 381.E.1
 Ad Occidentem adorabant Hebraei, & cur hoc. 396.A.2
 Ad Occidentem templi subarbia fuisse. 221.C.1
 Ad Orientem quomodo respiciant gradus. 396.A.1
 Ad octo stylobatas mensae octo intra portam aptatae. 231.B.1
 Adoniram seruus Salomonis ad exigenda tabula in Hispaniam missus. 544.D.1
 Ad portam Orientalem quare prius venerit Angelus. 180.C.1
 Ad quam partem Sanctuarij murus illud diuidens pertineat. 262.C.2

A domi ministerium duplex constitutum, quotidianum vnum, alterum annuum. 342.A.2
 Ab aedificatione secundi templi multis cladibus quare afflicti Iudaei ex Sancto Augustino. 593.C.2
 Ab Angelis Angelos illuminari, ab his Prophetas. 178.E.2
 Ab incendio Urbis à Nerone facti ornamenta eius creuerunt. 560.D.2
 Ab igne altaris ligna quomodo non patiantur. 332.B.2
 Abiud & Nadab duplex scelus. 309.C.1
 Abominantur illotis manibus fundentes preces. 489.C.2
 Ab Oriente altaris Cantores. 238.C.1
 Ab Oriente domus non est lata centum cubitos. 298.E.2
 Ab Oriente scalis paruit aditus. 376.A.1
 Abraham Deo spolia hostium obtulisse legitur. 533.C.1
 Absalonis sepulchrum floribus lapideis exornatum. 483.A.1
 Absconditae, & toxicae fenestrae quanam. 199.E.1
 Absque muris Hierosolyma inhabitatur. 179.A.2
 Absolute Sanctum pro Sancto Sanctorum. 367.A.1
 Abyssus fors hypocritae. 294.B.1
 Acceptio palmarum pro capitellis. 214.B.1
 Acceptio personarum inhibetur. 326.A.2
 Accubitus, vel triclinia iuxta culinas. 385.E.2
 Acetabuli & phyalae argenteae pondus. 503.B.1. Aureae. ibid.C
 Acetabula patinas licet conuertere. 352.A.1
 Achanti folia, oliuae, & palmae in aedificijs. 456.A.1
 A Christo omnia bona in nos promanant. 462.E.2
 Actiua vita, & contemplatiua. 240.C.2
 Ad aedificium Salomonis Scriptores sacri saepe respiciunt. 476.E.2
 Adadus Syriae Rex post Zareum Ierusalem obsidet. 547.B.2
 Ad Aquilonem, holocaustum immolabatur. 229.D.1
 Ad Aquilonem portam exterioris periboli adductus primum fuit Propheta. 163.A.2
 Ad certam partem lumen lucernae candelabri emittunt. 364.E.2
 Ad Christi conuiuium omnes vocantur. 212.A.2
 Ad Christi mysteria respexisse Prophetam, dum se dicit in monte Moria requiuisse. 161.E.1
 A Davidis tempore Hebraei totum orbem replerunt. 544.E.2
 A Deo aedificata & inhabitata domus omni est laude dignissima. 245.C.1
 Ad dignitatem erectum fuisse vestibulum ante Domini domum. 190.A.2
 A domo Dei cur vnderarius numerus eiectus. 277.A.2
 Ad felicem insectere parietem. 271.A.2
 Ad frontes columnae quomodo fuerint. 249.B.2
 Ad gradus compositi Psalmi, & gradus pro Psalmorum numero extructi. 225.E.2
 Adiectionem columnae probant sacrae Scripturae. 426.E.2
 Adiectionis, & contracturae ratio conueniens. 426.A.2
 Aditus ad Patrem patet per pedes, & manus Christi. 475.C.1
 Ad libellam pauimenta omnia ordinanda. 181.A.1
 Ad mensam omnia illa vasa spectant, quae recensuit Exodus. 351.D.2
 Ad Meridiem domus saltus Libani extructa. 431.D.2
 Admirabilis symmetria. 266.C.1
 Admirandum ipsius templi artificium in basibus librandis. 181.A.2
 Ad montem Moriam adductus fuit propheta. 161.A.1
 Ad Occidentem statuntur culinae. 381.E.1
 Ad Occidentem adorabant Hebraei, & cur hoc. 396.A.2
 Ad Occidentem templi subarbia fuisse. 221.C.1
 Ad Orientem quomodo respiciant gradus. 396.A.1
 Ad octo stylobatas mensae octo intra portam aptatae. 231.B.1
 Adoniram seruus Salomonis ad exigenda tabula in Hispaniam missus. 544.D.1
 Ad portam Orientalem quare prius venerit Angelus. 180.C.1
 Ad quam partem Sanctuarij murus illud diuidens pertineat. 262.C.2

Ad quatuor ventos Ostiarum. 218.A.2
 Ad quid thalami, ac vestibula in portis. 193.A.2
 Ad quid fumi vsus in oraculi ingressu conduxerit. 308.D.2
 Ad quid fumosae imagines dicantur. 384.A.1
 Aduersus Deum consilia non praevalent, quinimmo illi seruiunt. 304.E.1
 Ad victimas excoriandas vincini fuerunt in templo, vt olim in tabernaculo. 237.E.1
 Aduersus Cherubinos primae visionis obiectio soluitur. 311.A.2
 Aedificandi templi Salomonici subsidia. 412.E.2
 Aedificia Salomonis omnia trabibus tecta. 445.E.1
 Aedificia vt denuo inueniantur descriptionibus egent. 38.D.2
 Aedificia à tribus laudari consueuerunt. 554.A.2
 Aedificandi, & intelligendi vox apud Hebraeos fere eadem. 45.D.2
 Aedificationes templi, magnae à Christo fuerunt vocatae. 80.A.2
 Aedificia quomodo delineanda, vt error in partibus metiendis caueatur. 184.E.2
 Aedificati templi sectio quomodo consideranda. 85.C.2
 Aedificij ideae cur ab architecto describendae. 47.E.1
 Aedificij fabrica & ordo longe ab eius ornamentis & materia differunt. 33.C.1
 Aedificij omnibus suis numeris absoluti imaginem vidit Ezechiel. 16.B. per totam.
 Aedificij rationem reddendam esse docet Vitruuius. 465.D.1
 Aedificij alicuius symbolum mente concipere non potest qui Architectus non sit. 4.A.2
 Aedificij erectas facies facilius qui affueti non sunt, quam vestigia percipiunt. 40.A.1
 Aedificiorum templi quaelibet altitudo maior qualibet Romana. 560.C.2
 Aedificiorum Urbis Romae quanta altitudo. 560.B.2
 Aedificiorum ornamenta ex trabacionibus fuerunt primum perita. 445.B.2
 Aedificium Ezechielii ostensum omnibus perfectae architecturae praeeptionibus respondebat. 18.A.D.1
 Aedificium templi origo omnium aedificiorum. 551.C.2
 Aedificium mentis oculis, & quale vidit Propheta Ezechiel, eodem vero quid repraesentaretur. 17.A.D.2. C.2
 Aedificium, seu Binian, quod dicitur. 298.A.2
 Aedium species secundum Vitruuium quinque. 195.E.2
 Aegaeus quoad Herodis templum Iosepho contrarius. 575.C.2
 Aegypti, & Palaestinae tecta plana. 287.B.2
 Aegyptiorum octoginta millia templo inferuerunt. 460.B.1
 Aegypti & Tyri Regibus absolutis aedificijs quaenam dona à Salmone praestita. 553.E.1
 Aegyptiorum sphinges, Cherubinarum simiae. 312.C.1
 Aegyptiacus typhus à populo cultus. 400.A.1
 Aequalia videntur ea, quorum species parem instrumenti occupant partem. 60.D.2
 Aequae distant à parietibus, & ab angulis singuli bini Cherubini. 326.B.1
 Aequiparatur templum ciuitati. ibid.2
 Aenea templi vasa splendentia, vt aurum. 497.A.2
 Aeneorum columnarum mensuras reliquarum omnium normant esse. 250.A.2
 Aeneae templi regulae. 496.C.1
 Aeneae & marmoreae staturae in Capitolio. 561.A.2
 Aeneae columnae quinquaginta Romanis cubitis altitudine pares. 425.A.2
 Aenei maris pondus. 490.B.1
 Aenei maris pondus cum pondere aquae qua implebatur, conferatur. 490.A.2
 Aenei maris vsus, basis, corollae. 489.B.C.D.1
 Aeneum iabrum de speculis mulierum quidnam fuerit, & quomodo factum. 485.C.1
 Aenigmatis, & parabolis cur maxima pars scripturae contineatur. 2.D.2
 Aetarium Romanum ex quibus constabat. 518.B.C.1
 Aetreae. fff

Aeræ columnæ reliquis templi pares . 424. A. 1
 Aerei cultri auro exornati in sacrificijs . 502. E. 2
 Aeris pondus quod fuit expentum in templo . 498. E. 1. & seq.
 Aeris quo tecta templi operiebantur , pondus aestimatio , splendor . 496. E. 2. & seq.
 Aeris nomen ab augurando deductum . 164. C. 2
 Aes Corinthium triplex . 405. B. 1
 Aefopus cur pro domus fascino emprus diceretur à conferuis . 52. E. 2
 Aeftuaria in crassioribus muris relinquenda . 273. A. 1
 Aetatis noſtrae ac temporum penuria in cauſa eſt, vt difficile credamus quæ de Dauidis opibus referuntur . 506. A. 2
 Aetas ſæculari, & Eccleſiaſticae militiae à Deo præſcripta . 471. C. 2
 Agendorum fundamentum conſilium . 287. A. 1
 Agentium excubias quis numerus . 220. E. 2
 Aggaei propheta in templo Zorobabelis fuit adimpleta . 573. E. 2
 Aggaeus propheta loquitur de templo, quod tunc à Zorobabele extruebatur . 574. B. 2
 Aggaeus domum quam tunc aedificabant Iudaei, indicabat . 571. A. 1
 Altaris menſuras non tradit Propheta capite quadrageſimo, ſed quadrageſimo tertio . 243. A. 1
 Alexandri imperium breuiſſimum . 506. C. 2
 Alexandri Imperium quàm late patuerit; quantumque Perſicum exceſſerit . 516. C. 2
 Alexandri laus . 516. D. 2
 Alexander in amici funere curando decem talentorum millia profudit . 517. B. 2
 Alexandri exercitus innumeri theſaurus eius exhauriebant . 517. C. 1
 Alexandro dicitur Salomon . 517. C. 1
 Alexandri Theſaurus 100000. talenta tribuit Iuſtinus, veſtigiali annuo . 300000 . 517. A. 1
 Alexandri profuſio militibus exemplo fuiſſe, & inopiae cauſa . 517. C. 2
 Alexandri in nuptijs profuſio maxima . 517. B. C. 2. & ſeq.
 Alexandri magni exercitus aureis & argenteis armis ornabatur . 534. C. 1
 Alexandri praeda ex vniuerſa Aſia multum à Dauidis theſauro recedit . 534. E. 2
 Alienum ab hitoriae inſtituto eſt in minutis recenſendis haerere . 193. D. 1
 Alijs potius, quàm ſibi Iuſticia nata . 294. D. 2
 Aliquid nouum indicat nouus dicendi modus . 320. C. 1
 Aliquo ſenſu deficiente impuros miniſtros fieri . 223. A. 1
 Alijs Cherubini conteguntur, honeſtatis gratia . 323. E. 2
 Aliud altaris nomen . 333. C. 2
 Alius modus inueſtigandi virorum Hebraeorum numerum . 541. D. 1
 Allegoricus ſenſus vt intelligatur res ſignificata, cum ſymbolo conferri debet . 39. B. 2
 Allegoria litterae inſiſtit . 377. E. 1
 Altaris Salomonici, & Moſaici comparatio . 401. B. 2
 Altare templo conſpicuum fuiſſe . 243. D. 1
 Altare in medio atrio interiore conſtitutum fuit, è regione vniuerſiſque portae atrij . 243. E. 1
 Altitudo oraculi viginti, & triginta cubitorum . 267. D. 1
 Altitudo tabulari quinque cubitorum pro quo accipiatur . 287. D. 1
 Altitudo cubicularum expenditur . 289. D. 1
 Alati Cherubini pedes quare dicantur . 324. A. 1
 Altare duplex . 331. C. 2
 Altare à ſacrificio dictum, quaſi ſacrificij locus . 331. D. 2
 Altare oraculi ad orandum ſere inſtitutum . 332. B. 1
 Altaris thymiamatis à Salomone extructi mentio apud Prophetam . 332. C. 2
 Altaris Moſaici, & Salomonici eadem materia . 333. E. 2
 Altare ligneum, Crucis ſymbolum . 332. D. 1
 Altare ex cedro conueſtitur auro . 333. E. 1
 Altare aureum à Salomone extructum . 333. C. 1
 Altaris forma . 333. B. 2
 Altaris Moſaici, & Salomonici quanta altitudo . 334. A. & C. 1
 Altare baſim in imo habuiſſe ligneis conclufam aſſeribus . 338. C. 2
 Altare incendi, ſolium fuiſſe, non thuribulum . 339. C. 2
 Altare noſtrum, in quo caeleſti pane paſcitur, & viuifico potamur ſanguine, menſa dicitur . 340. E. 1
 Altare iſceni cur menſae nomine inſignitur . 340. D. 1
 Altare menſa ſecundum Synodum Tridentinam dicitur . 341. A. 1
 Altare extra velum interius in tabernaculo fuiſſe . 341. E. 1
 Altare in media aulae ſanctae latitudine . 341. C. 2
 Altare extra Sanctum Sanctorum conſtitutum . 343. B. 1
 Altare oraculi quare dicitur . 344. A. 1
 Altaris aurei quare mentionem non faciat Sanctus Paulus . 344. B. 1
 Altari incenſi locus in templo . 345. C. 1
 Altare, & crepidines coronis cinguntur . 393. D. 2
 Altare Salomonis altari Ezechielis aequale . 392. & 394. E. 1
 Altare mons Dei vocatur . 390. C. 2
 Altare leoni ſimile, vt accedentium mores componat . 391. A. 2
 Altaris corpus duodecim cubitorum per quadrum . 393. A. 2
 Altaris cornua quatuor . 393. C. 1
 Altaris corona inter cornua . 394. A. 1
 Altaris Salomonici crepidines . 394. A. 2
 Altare Salomonicum ſuis menſuris repetit Ezechiel . 395. C. 1
 Altaris ad altare eadem eſt proportio, quae diſtanciae populi in tabernaculo, & templo . 401. E. 2
 Altaris proportio ad atrium . 401. C. 2
 Altari altitudo dignitatem addebat . 402. C. 1
 Altare ſuper atrio Iſraelis duos calamos erectum . 402. A. 1
 Altare non fuit craticula tamquam cancellis cinctum . 403. B. 2
 Altaris circulus arula dicitur . 404. E. 1
 Altaris cornua digito contingebantur . 403. A. 1
 Altaris pondus examinandum . 405. E. 1
 Altaris corona duplex . 406. A. 2

Altaris pondus vniuerſum . 407. A. 1
 Altare vanum fuiſſe, non fartum . 407. C. 1
 Altare holocaustorum quid referat . 475. D. 1
 Altera craticulae demonſtratio, ac vſus . 211. D. 1
 Altitudo epiphylij digitorum triginta . 443. D. 2
 Altitudo phialarum cubito maior . 352. E. 1
 Altitudo menſae ad notam redacta menſuram . 236. E. 2
 Altitudo domus cubitorum quadraginta . 267. A. 2
 Altitudo graduum templi ad noſtras menſuras quanta fuerit . 181. C. 2
 Altitudo columnarum primi ordinis quae fuerit . 196. D. 2
 Altitudinem cubiti cum dimidiato falſo menſae tribui . 234. C. 2
 Altitudo giſi, ſive periboli duorum cubitorum & ſemis . 242. A. 2
 Altitudo porticus, quae erat ante templum, centum viginti cubitorum . 246. E. 2
 Altitudo graduum quae fuerit . 248. C. 2
 Altitudo domus Occidentalis nonaginta cubitorum . 299. B. 2
 Altitudo parietum adyti quanta, & Orientalis portae . 328. A. 2
 Altitudine, & craſtitudine minores ſunt superiores columnae inferiores . 375. B. 1
 Altitudo maioris crepidinis quanta . 390. A. 2
 Altitudo porticus centum viginti cubitorum . 437. A. 2
 Altitudo ſummae teſtudinis Sancti quadraginta cubitorum . 439. B. 2
 Altitudo oraculi . 440. C. 1
 Altitudo zophori cum epiphylio . 444. C. 2
 Altitudo capitelli . 456. B. 1
 Altitudo parietis atrij Iſraelis triplici columnarum ordine diſtincta . 550. D. 2
 Altitudo ſubſtructionis templi quanta fuerit . 556. B. 1
 Altitudo minime pyramidis quanta . 559. C. 2
 Altitudo turris dupla porticum . 469. B. 1
 Amabilis omnibus ſapientia . 508. A. 2
 Ambulationes, ac ſubſtructionum poſtes calamum lati . 385. A. 1
 Ambulatio, ſcalae, oſtia gazophylaciorum . 376. B. 2
 Amon paterni ſceleris heres exitit . 152. D. 1
 Amor Iſraelis quo proſequebatur Salomonem, continuit illum in officio . 510. A. 1
 Amphitheatri Titij altitudo pedum centum quinquaginta ſeptem . 566. A. 1
 Amphitheatri notio qualis . 565. E. 2
 Amplitudo domus aureae Neronis quae erat . 562. E. 1
 Amplitudo Thermarum qualis . 563. C. 1
 Amulae phialae ſunt . 498. A. 1
 A muro quor diſtent cubitis ſingulae paraſtades . 275. E. 2
 Amygdalata vaſa . 361. E. 1
 Anagoge, & ſymbolice quid ſit . 11. A. 1
 An calami quingenti intelligendi, an cubiti . 379. B. 1
 An in deaurando Capitolio fuerint duodecim talentorum millia expenſa . 561. E. 2
 An fuerint aliquando gradus ad Meridiem . 396. B. 1
 An fuerit fenestra in latere alteris aenei, ſicut in latere fuit aurei . 403. D. 2
 Animae cibis quis ſit, & potus . 25. A. 1
 Animae domus quae dicitur . 268. A. 2
 Animalia Apocalypſis in vno quatuor, & in quatuor ſingula . 318. A. 2
 Animalia Nabuchodonoforem an ſignificat . 316. C. 1
 Animalia quadriformia, non quadricipitia . 323. B. 2
 Animalium quatuor ſymbola . 313. C. 2
 Animas creatas ante principium mundi erroneum eſt exiſtimare . 269. E. 1
 Animi mala affectio quo pacto virus quandoque, praefertim in pueros, exhalet . 52. A. B. C. D. 1
 Animi propria cordi attribuuntur . 170. B. 2
 Animus in Dei cultum quaſi natura impellente propendet . 398. D. 1
 Angeli nomen Dianathan . 459. C. 2
 Angeli menſura iuſta, & veruſſima . 389. B. 1
 Angeli alati ſemper ſere pinguntur . 324. D. 1
 Angeli dant reſponſa neganti Prophetae . 321. C. 2
 Angeli funiculus lineus cur referatur . 165. B. 1
 Angelum ſtylobatas non menſum fuiſſe . 192. A. 2
 Angelum in periboli porta Aquilonari ſetiſſe . 172. E. 2
 Angelus in dimetiendo templo quare calamum adhibuerit . 184. A. 1
 Angelus in dimetiendo templo ſemper eodem vitur cubito . 260. 262. C. 1
 Angelus in Sancto Sanctorum aſſitebat, viſibili nonnumquam corpore . 308. A. 1
 Angelos, & homines in rebus intelligendis diſſerre . 168. E. 2
 Angelus, ac populi doctor Propheta . 171. C. 2
 Angularis lapidis dignitas in reliquis lapides diſſufa . 478. B. 2
 Anguli ex vi vocis recti non indicantur . 477. D. 2
 Angulus Regem ſignificat . 462. B. 2
 Angulares poſtes quadrati fuerunt vnus calami . 209. E. 1
 Angulus vnus ſubſtructionis cum ſeptem Pyramidibus Aegypti conſertur . 559. E. 2
 Angulus ab aſpicendo dictus, Regium munus indicat . 462. C. 2
 Anni initium non idem cum decima die menſis eſſe oſtenditur . 154. D. 1
 Anni inter primam, & vltimam viſionem Ezechielis tranſacti ſunt viginti . 152. D. 2
 Anni aetatis Chriſti per coſtarum menſuram pedum triginta trium, indicantur . 278. B. 1
 Annis ſingulis Hebraei Deo didrachma ſoluebant . 537. D. 2
 Annonam Salomonis duodecim principes miniſtrabant ſinguli in menſes ſingulos . 508. D. 1
 Annona Salomonis pinguior, vberior & liberalior Romana fuit . 521. A. 2
 Annuli ſub arula erant, in quos veſtes ad ſerendum altare inferabantur . 404. C. 2
 Annuli menſa proſcriptionis in arcu Titi Romae expreſſi . 350. D. 1
 Annus captiuitatis, & templi incenſi . 155. A. 2
 An plu-

An plures fuerint gradus altaris, an vero vnus accliuus aſcenſus . 397. D. 1
 An ponenda ſit in atrio exteriori porta Occidentalis . 218. D. 1
 Ante Chriſtum Iudaei tanquam ſemen bonum per totum orbem diſperſi fuerunt . 543. C. 2
 Ante domus faciem nullum fuit aedificium Orientale, ſed tantum patens platea . 302. A. 2
 An thuribulum, quod ſacro Expiationis die introducebatur in oraculum, maneret in oraculo . 344. A. 2
 An tectis menſae operirentur, & cuius rei gratia . 237. C. 1
 Ante faciem domus Occidentalem erat oraculum, ad Orientalem vero veſtibulum . 307. A. 2
 Ante fores quae in extimo muro clauderentur, erant gradus 217. D. 1
 Ante gazophylacia deambulatio . 373. B. 2
 Ante idolorum templa gradus exciſſe antiquos . 180. B. 2
 Ante Iofephum nullus meminit Herodiani templi . 573. A. 2
 Antepagmentorum menſura, & ornamenta . 330. A. 1. 460. D. 2
 Ante Pyrrhum deuiſum Romani argento ſignato non utebantur . 518. D. 1
 Anterides vna cum ſubſtructione ſunt faciendae . 81. C. 2
 Anteridium, ſue coſtuum craſtitudi quatuor deſinitur cubitis . 272. A. 2
 Antichriſto tertium templum negatur, ſicut & Herodi . 575. C. 1
 Antiqui fumarij forma . 384. D. 1
 Antiqua ſacrorum rituum exempla . 227. D. 1
 Antiqui templi duplex atrium vno noui continetur . 382. D. 2
 Antiqui ſculpturis fores exornatae . 369. A. 1
 Antiquitas numiſmata ponderata, vt nunc etiam multis in regnis . 288. C. 1
 Antiquum, architectandi genus Doricum . 447. A. 1
 Antonianas Thermas ducentae & quadraginta quatuor columnae ornabant . 563. C. 2
 Aperti in craſtitudine parietum portae thalami . 185. E. 2
 Apollinis ſtatua aenea in templo Dianae . 558. C. 2
 A populo Sacerdotes alendi . 409. E. 2
 Apoftolorum à Prophetis, & illorum, qui hos, ab alijs, qui illos audierunt diſcrimen . 7. E. 1
 Apoftoli, cur ſcripturae ac verbis Chriſti credidiſſe dicantur . 30. C. E. 1
 Apoftoli Eccleſiae conſtructores, & columnae quare dicantur . 165. C. 1
 Apoftolorum vocatione, & praedicationis exordio Galilaea glorioſa . 410. B. 2
 Apoftolorum, & praedicatorum laus . 463. A. 1
 Apoftolus in Deum tranſiit . 463. B. 1
 Apud Prophetas praeteritum pro futuro non raro reperitur . 196. C. 1
 A Propheta viſione fruitor quare requirantur . 168. B. 1
 Apud Ezechielem idem templum deſcribi, quod in Regum, & Paralipomenon libris . 205. C. 2
 Apud Hebraeos vnus pro vnus cuiusque vſus . 362. E. 2
 A pulchritudine templi nomen Hebraice deductum fuit . 257. E. 1
 Aquae pondus qua mare implebatur . 490. C. 1
 Aquaeductus è templo effluens . 233. A. 1
 Aquaeductus Romae mirandi exitere . 565. C. 2
 A quam radice deducatur Hebraeis menſae nomen . 231. C. 1
 Aquarum ductus Salomonici admirabiles . 565. D. 2
 Aquila celere volatur indicat, ac vim ſpeculandi diuinum fulgorem . 314. A. 2
 Aquila ſublime volans, Chriſtus . 315. D. 2
 Aquilae, & draconis pugna, Chriſtum refert . 468. C. 1
 Aquilarum varia genera . 468. D. 1
 Aquila Romanorum inſigne . 494. B. 1
 Aquilarum forma Cherubinis baſium non deſuit . 372. D. 2
 Aquilonaria gazophylacia . 225. E. 1
 A quo Palmi ſit poſiſti . 331. E. 2. 404. E. 2
 Ara vnde ſit dicta . 508. E. 1
 Arabiae Reges omnes veſtigales Salomonis . 24. E. 2
 Arbor mira in infulis Fortunatis . 481. C. 1
 Arbores emortuae ſunt peccatores . 204. A. 2
 Arca quaedam in templo, quare gazophylacium dicta . 587. A. 2
 Arca Domini vtrum delata in triumpho Titi, quae non eſt in euſdem arcu Romae inſculpta . 585. B. 1
 Arca foederis quo tempore manifeſtanda . 585. B. 1
 Arca teſtamenti quomodo circa finem mundi manifeſtabitur . 585. E. 1
 Arca teſtamenti an fuerit in templo ſecundo ? 584. C. 2
 Arca teſtamenti cur gloria Domini dicitur ? 583. A. 1. 495. D. 1. 321. E. 1
 Arca quare in Zorobabelis templo minime extiterit . 585. D. 1
 Arcae Cherubini dicuntur Seraphini . 312. B. 2
 Arcam deferentes tam diu ſetiſſe, donec ſacrificia peragerentur . 225. A. 2
 Arcam in templo Herodis extitiſſe negat Iofephus . 586. A. 2
 Arca Dei quanta apud Iudaeos aeſtimationis . 586. E. 2
 Archangelus Michael templum metitus exiſtimatur . 436. D. 2
 Architectus qui non eſt, non facile aedificij alicuius ſymbolum mente poſſe concipere . 4. A. 2
 Architecti, & idiotae in iudicando aedificio magnum diſcrimen . 4. C. 2
 Architecti, & lectores ad huius libri intelligentiam qui requirantur . 5. A. B. 2
 Architectura inter artes quaſi in populo princeps . 5. C. 1
 Architectorum penuria iam inde ab Auguſto . 38. C. 2
 Architecti ornamenta quatuor . 45. E. 2
 Architectis etiam exercitatiſſimis imagines aedificij neceſſariae ſunt . 38. B. 2
 Architecti ad librum hunc legendum Theologo duce indigent . 40. A. 1
 Architecturae verba explicanda ſunt, non minus quàm res . 5. A. 1
 Architectus duo facit, aedificium, & architecturam . 42. E. 1
 Tomi 2. Explanat. Pars 2.

Architectura ars imperandi eſt . 41. D. 1
 Architectorum penuria detrimentum Reipublicae aſſert . 42. C. 1
 Architecti in Graecia rari, alibi vero rariffimi . 42. B. 1
 Architecti nomen quaſi iudicis, aut ſupremae poteſtatis . 45. B. 1
 Architecto quae facultates neceſſariae . 42. C. 2
 Architectus pluriſ faciendus eſt peritus, quàm graphidem habens . 43. D. 1
 Architectus graphidem habens abſque peritia, aedificia potius deſtruit . 43. E. 1
 Architectus à pictore quo diſſerat . 43. D. 2. & 46. C. 2
 Architecturae decorem adimit nimis ornatus . 43. C. 2
 Architectus, ac pictoribus ſeruit graphidis ſcientia . 43. A. 1. & an . ſit eadem . B
 Architecturae praepcepta ex ſacris litteris hauſit Vitruuius . 45. A. 1
 Architectus cur debeat aedificij ideas depingere . 47. E. 1
 Architecto primum ſeſe offert inuenio . 47. C. 1
 Architectus aedificium aedificandum prius mente concipere debet . 2. B. C. 1
 Architectus triplici ratione ideas conceptas eſformabit . 62. B. 2
 Architecti duplex eſt munus . 65. E. 2
 Architectis quos vſus aſſert Scenographia . 64. E. 2
 Architectura templi ſons aliarum omnium . 70. C. 2
 Architecto quae ſunt praeuidentia . 286. C. 1
 Architecturae praepcepta ex aedificij Ezechielis conſideratione deſumpta . 374. B. 2
 Architectura templi quae & quanta ſit . 414. C. 2
 Architecturae varia genera pertractanda . 415. D. 1
 Architecturae tractatio qua ratione à Vitruuio diſponatur . 415. B. 1
 Architecturae eodem ſemper genere vſus eſt Salomon . 433. B. 1
 Architecturae ignarus Iofephus . 437. E. 2
 Architecturae ratio breuiſ omnis expenditur . 448. D. 2
 Architecti Tyrij laudes . 460. E. 1
 Architectus templi Salomonici Deus fuit . 461. A. 2
 Arcae Orientalis exterioris atrij menſura . 209. C. 2
 Area templi quanti conſtitit . 161. B. 1
 Area templi in ſex mille quadringenta paria quadrata lineis radicibus ductis, quomodo diuiſa fuerit . 184. E. 2
 Arcae atriorum ad libellam factae, accliuus minime fuerunt . 302. A. 1
 Arcae ſingulae atriorum centenorum cubitorum quadratae . 551. A. 1
 A Regibus vniuerſae terrae equi dono Salomoni mittebantur . 525. B. 2
 Argentum plenum, & calamus plenus, quid ſit . 288. C. 1
 Argentei clau in templo interiori non fuerunt . 501. E. 1
 Argentea candelabra in templo . 502. A. 1
 Argenti legati à Dauide moles expenditur . 505. A. 2
 Argentum à Dauide legatum totam domum oraculi ſolide computant . 505. B. 2
 Argentum diebus Salomonis pro nihilo reputabatur . 512. A. 2
 Argentum & gemmae à claſſibus Salomonis allatae minime computantur . 513. A. 2
 Argentum cum auro Salomoni quotannis afferrebat, ſed illius nulla ratio habetur . 514. B. 2
 Argenti tanta copia Ierofolymis, quanta lapidum . 514. C. 2
 Argentum, à Dauide legatum quot ſcutis Romanis, vel Hiſpanis aequiualeat . 522. A. 2
 Argentea folia in Thermis . 563. B. 2
 Argumentum futile eſt negare ea, quae non dixit Scriptura . 339. D. 2
 Argumenta aduerſus aedificij Ezechielis oſtenſi architecturae perfectionem, & ad ea reſponſio . 18. E. 1
 Argumenta eorum qui verba Aggaei ſecundum litteram interpretanda negant . 568. D. E. 1
 Argumentorum, contra Echium negantem Herodis templum, obiectorum ſolutio . 576. D. 1
 Ariae montani deſcriptione templi Salomonis cur improbenetur . 20. E. 2
 Ariel altaris nomen . 392. A. 1
 Arſitae caſtigatus . 348. C. 2
 Arithmetica cum caeteris Mathematicis ſcientijs, architecturae pediteſſe . 42. B. 2
 Arithmetica proportio in ipſis ſcripturae ſacrae numeris . 458. A. 2
 Arma militis Chriſti quae ſint . 483. D. 1
 Artifices Mauſolaei Cariae quinam . 554. C. 2
 Ars imperandi Architectonica dicitur . 41. D. 2
 Artes reliquas, ceu populum princeps, architectura moderatur . 5. C. 1
 Artis cuiuslibet propria vocabula prae alterius idiomatis vocabulis ſunt difficilia . 5. B. 1
 Artium mechanicarum cognitio ſcripturae ſacrae interpreti neceſſaria . 20. C. 1
 Arula altaris quae dicitur . 404. C. 1
 Arundinis ſeras appellat Propheta milites lanceatos . 165. C. 2
 A Samuele, Saule, & alijs Ducibus ſpolia hoſtium Deo etiam ſunt conſecrata . 532. E. 2
 Affaron menſura . 500. A. 1. 505. A. 1
 Aſcenſionum Palmi quare dicti . 225. D. 1
 Aſſeribus contexta maceria à templo aliena . 429. B. 1
 Aſſeres incurui teſtudinem exornabant . 440. A. 2
 Aſſeruandae in Eccleſia ſacrae Euchariftiae antiquus mos, iam inde ab initio legis indicatus . 353. A. 1
 Aſſeruitus tributo Iſraelitas liberauit Salomon . 507. C. 2
 Aſia minor quot talenta Romanis annuatim ſoluebat . 518. A. 2
 Aſiae & Africae populi cumulandis opibus addicti . 534. B. 1
 Aſiani milites armis aureis ornari gloriabantur . 534. C. 1
 Aſiae vrbes pluſquam quinquages in mille . 543. A. 2
 Aſia poſt Ieruſalem, & Syriam ſpoliatam opulentiffima eſt eſſe ſca . 548. B. 1
 Aſiongaber quo loco ſita, & quomodo appelletur . 512. C. 2
 Aſſuri

Affueri Perfarum Regis Palatium à Scriptura sacra apprime describitur. 577. C. 2
 Affueri palatium cum Salomonis domo confertur. 577. D. 2
 Affare, ministrorum proprium. 166. D. 2
 Affabat populus in templo facris etiam noctu. 499. A. 1
 Asturia, Gallæcia, & Lusitania quot auri pondo singulis annis Romanis præstabant. 520. E. 1
 Asyli antiqua iura. 202. C. 2
 Assyriorum Regnum ex Affueri potentia cognoscitur. 516. C. 1
 Assyriorum imperium nullam habuit tributum rationem. 516. C. 1
 Atria & porticus templi modum substructionibus præscribunt. 80. B. 2
 Atria quoque templi domum Dei vocari. 173. C. 2
 Atria lapidibus pretiosis fuisse strata. 205. E. 2
 Atria propter Sanctuarium extructa. 265. C. 2
 Atria templi quomodo in tabernaculo primum fuerint infinuata, & quid indicabant. 466. A. 2, 469. E. 2
 Atria templi magnificentissima. 592. A. 2
 Atrij gentium porticus longitudo, magnificentia. 23. E. 2
 Atrij gentium vna reperitur mensura in sacris historijs, reliquæ discursu requirendæ, aut Iosephi testimonijs. 179. A. 2
 Atrij mulierum origo quaenam. 208. D. 1
 Atrij interioris ab exteriori discrepantia, & paritas. 228. D. 1
 Atrij interioris peribolus, quo Sacerdotes à populo secernebantur. 376. B. 1
 Atrij nomen quid significet. 207. B. 1
 Atrij forma quadrata. 383. B. 1
 Atrij interioris area quadrata. 241. D. 1
 Atrij interioris peculiaris Ichnographia esse debuit. 83. B. 2
 Atrij Israelis paries quot cubitis altus. 550. E. 2
 Atrij Mosaicæ cortinae reticulatae. 452. B. 1
 Atriola quadrata, & colligata. 372. E. 1, 383. C. 2
 Atriola falso putantur fuisse sub dio. 383. E. 1
 Atriola quare dicantur. 383. D. 1
 Atriorum frontibus portae frontes in altitudine pares. 197. C. 1
 Atria quo fuerint virique templo, & eorum magnitudo. 22. E. 1, & 13. A. 2
 Atrium exterius cur basilica grandis dicatur. 22. C. 2, 203. D. 1
 Atrium gentium ad templum pertinens non dimetiri, vt multitudo indicetur. 180. B. 1
 Atrium, & porticus Israelis sancta dicuntur. 189. E. 2
 Atrium circumquaque tribus ordinibus constans. 201. D. 2
 Atrium quare dicatur exterius, & medium. 201. A. 2
 Atrium exterius magnum dicitur. 202. D. 1
 Atrium auxilij, vel adiutorij quod, & quare sic dictum. 202. E. 1
 Atrium interius tres tantum portas habuisse. 218. E. 1
 Atrium gentium à Ianitoribus custodiebatur. 218. B. 2
 Atrium exterius solido muro circumdatur, interioris autem murus postibus distinctus est. 228. B. 2
 Atrium interius centum cubitorum, & peribolo vndique cinctum. 242. E. 1, 372. E. 2
 Atrium mulierum in antiquo templo nullum: sed lege tantum à quibusdam locis foeminae arcebantur. 377. D. 2
 Atrium Israelis, maius & rotundum cur dicatur. 429. B. 1
 Atriorum triplex contignatio. 430. E. 1
 Atrium Gentium longitudo & latitudo. 550. C. 2
 Atricia referens scelera, non propterea negat minora, ea subtrahendo. 206. C. 1
 A tuendo templum dictum. 258. D. 1
 Auclor quam viam teneat ad intelligendas scripturas. 8. D. E. 2
 Aucloris institutum in hoc opere, & eius inquirendi modus. 21. E. 1
 Auclor in suo opere sacrae Scripturae veritatem ante omnia sequitur. 71. A. 1
 Auclor quare minores & maiores in suo opere Orthographias formauerit. 83. D. 1
 Aucloris compendium. 408. C. 1
 Auclor quo principio Cherubim descripsit; ita operis sui fine eodem cantantes adduxit. 595. C. D. 2
 Aucloris virtutis in Architectura maxima. 43. C. 2
 Aucloris Vulgatae omnibus codicibus præferenda est. 466. C. 2
 Auclor & vltus quomodo ad scientias necessarij. 59. C. 1
 A vestibulo communi, quippe apud eos immundo, Hebraei abstinent. 189. D. 2
 S. Augustini modestia. 18. B. 2
 Augustum, & Tiberium marmor. 205. D. 2
 Augustus Urbem Romanam primus exornauit. 560. D. 1
 Augusti forum qualibus statuis decoratum. 564. D. 1
 Auibis templi rectum interdicebatur, nedum hominibus. 287. D. 2
 Aula Graecæ quare dicatur. 201. C. 1
 Aula sanctam diceret Vitruuius pronam. 257. D. 1
 Aulæ Sanctæ longitudo, latitudo, & altitudo. 260. E. 2
 Aula exterior nomine domus intelligitur. 307. E. 1
 Aula, Graecæ vox, & atrium, & ouile significat. 382. C. 2
 Aulæ Regum Afianorum ornamenta. 577. A. B. 2
 Aurea ètraculata altari superposita. 339. B. 2
 Aurea & argentea templi vasa quot. 501. C. D. 2, 502. B. 1
 Aureum seculum Dauidis, & Salomonis etiam tempore extitisse. 533. B. 2
 Aureus stas operis Dominus, vt impiorum non audiat orationes. 305. D. 2
 Aurei fenestrarum cancelli. 306. C. 1
 Aureum Solis simulachrum curri vehabatur, quo daemon ducentes agebat. 221. C. 2
 Aurei duplex maxima laus. 364. C. 1, 405. A. 1
 Aurei efflores in Indiam misit Salomon. 513. B. 1
 Aurei talenta Salomoni legata quot fuerint. 487. B. 2
 Auibis tribus, quae mentis sunt propria. 196. C. 2
 Auiris iudicij, & memoriae solum. 170. E. 1
 Aurichalcum, & orichalcum quid sit. 485. A. 1
 Auro cellas obductas fuisse. 290. A. 2
 Auro contecti portarum cardines. 368. A. 2
 Auum diuinam indicat naturam. 364. C. 1

Aurum aeneas contogens columnas, quantum ponderis habuerit. 487. A. 2
 Aurum & argentum à Dauide legatum minime expensum fuit in aedificando templo. 505. C. 2
 Aurum, argentum, ceteraque metalla, & opes corruptioni, diuisioneque subiacent. 547. A. 1
 Aurum & argentum omne quod Dauid reliquerat, in templum iam extructum fuit illatum. 505. C. 2
 Aurum, & argentum à Dauide legatum ad formam cubicam redactum quot cubitos efficiat. 552. A. B. 2
 Aurum quod singulis annis afferbant classes Salomoni. 506. E. 2
 Aurum quod à diuitibus possideretur, non est secundae domi promissum. 589. E. 1
 Australis, atque Aquilonaris costa simul trium & triginta pedum. 274. B. 2
 Austeritas cum mansuetudine in Sacerdote desideratur. 324. E. 1
 Auulfae porticus quare dicantur. 302. D. 1
 Azael, Sennacherib, & Nabuchodonosor templum spoliarunt. 547. C. D. 2

B

Abylonio cubico maior Hebraeorum cubitus. 175. A. 2
 Babylon mons excelsus Ironice. 235. C. 1
 Babyloniae liberorum capita sexcenta millia fuere. 543. B. 1
 Babylonia deuicta Perfarum opes fuerunt immae. 548. C. 1
 Babylonijs templi Ierusalem, & Regni Syriae omnes opes sustulere. 547. D. 2
 Babyloniae muri cum muris templi comparantur. 555. A. 1
 Babyloniae muri cur inter mundi miracula numerati. 555. E. 2
 Barbari quomodo vocent prophetiam. 6. E. 1
 Barbarorum spolijs porticus templi condecoratae fuerunt. 483. C. 1
 Baronum porta. 220. E. 1
 Basilica grandis cur dicatur atrium exterius. 22. C. 2
 Basilicae nomen cur atrium fortiat. 203. D. 1
 Bases concharum. 493. A. 2
 Bases altaris in imo fuit ligneis asferibus conclusa. 338. C. 2
 Bases candelabri duplex. 360. D. 2
 Basilica ad causas dicendas. 432. B. 2
 Basilicae saltus Libani locus. 436. E. 1
 Bases maris aenei. 489. B. 1
 Bases distributio, & mensura ex obseruatione Panthei. 457. D. 2
 Bases Vitruuij quare. 457. B. 2
 Bases regia. 460. E. 2
 Bases aenei maris. 460. D. 2
 Basium ac pelium figura aere incisa. 492. D. 1
 Basium tabulis insculpta Cherubim. 493. D. 2
 Bafibus luterum quare insculpanur Cherubin & palmae. 494. E. 1
 Basium roae. 495. C. 1
 Beatissima Virginis Mariae dignitas maxima. 290. E. 2
 Beatissima Virgo Maria semper fuit virgo. 309. B. 2
 Beati qui sint vere putandi. 329. D. 1
 Beatus Hieronymus verba Aggae de auro, quod à diuitibus possideretur intelligenda negat. 580. B. 1
 Beati Dorothei de arca testamenti sententia. 586. A. B. 1
 Beballo quot argenti pondo singulis annis Annibali subministrabat. 520. D. 1
 Beelphegor turpitudinis idolum. 398. D. 2
 Bellorum damna opibus maxime infesta. 507. C. 1
 Bella Populi Romani maximos prouentus exhauriebant. 511. E. 1
 Bello ciuili in octo vrbibus extra Palaestinam Hebraei occisi supra centum octoginta sex millia quingenti. 543. A. 1
 Beneuolum, attentum, ac docilem reddere Lectorem prooemio suo Ezechielem. 171. A. 2
 Benedicere, & sanctificare. 300. C. 1
 Beneficia tria potissimum à Christo capite in corpus Ecclesiae promanant. 462. A. 2
 Beneficium Dan ad Samonem refertur. 468. A. 1
 Beneficia inimicis collata quae bona praesent. 500. B. 1
 Benignitas Dei & voluntas quot signis erga antiquam Ecclesiam declarata. 584. A. 1
 Berenice & Afongaber portus, vnde soluebant classes Salomonis. 512. C. 2
 Bestijs manus etiam attribuitur. 158. A. 1
 Bestijs asyla quoque constituta, confabulati sunt antiqui. 202. C. 2
 Betica prouincia non à paucioribus quam ab octodecim militum millibus in officio continebatur. 511. D. 1
 Betica Hispaniae prouincia laudatur. 511. D. 1
 Binian coniugationes, quasi aedificia vocant Hebraei. 176. E. 1
 Bini singuli Cherubini aequè distant à medijs parietibus, & ab angulis. 326. B. 1
 Bini, & bini vicini dispositi, & quare. 237. A. 2
 Binas exedras confirmant Sepruaginta interpretes. 239. B. 1
 Bina ostiola in cancellis atrij interioris. 244. C. 1
 Binos calamos distant postes vestibuli à muro templi. 247. D. 1
 Binae coctae, Australis & Aquilonaris simul computatae, trium & triginta pedum definiuntur. 274. E. 2
 Bina extrema Orientalis porticus gazophylacia describit Propheeta. 238. C. 2
 Bina cubicalia à lateribus vestibuli, quae mutatoria dicuntur. 291. E. 2
 Binae tantum Cherubim facies cur referantur. 325. A. 1
 Bina ostiola quomodo accipienda. 368. A. 1
 Bina retiacula, & septena versum retiacula. 452. A. 2
 Bis octona porticus Meridianae, & Aquilonaris intercolumnia. 213. B. 1
 Bis mille cubiti vnuerfum templum cingunt. 378. E. 1
 Bonae mulieris pulchritudo extollitur. 359. C. 2
 Bonam in partem manum antiqui accipiebant. 157. D. 2
 Bonarum artium studium, Ecclesiae praesidium. 392. D. 1
 Bonum omne à Christo in nos dimanat. 462. E. 2
 Boues sub mari aeneo altitudine staturae humanae, 489. E. 2
 Boij

Boni fortitudo à Sapiente tribuitur. 314. E. 1
 Bouis velocitas incitata. 314. E. 1
 Bouan leonumque nominibus Cherubini signantur. 494. B. 1
 Boum capita in tuberculis ouolorum insculpta. 458. D. 1
 Braeae aureae digitum craesae aeneas contegunt columnas. 460. C. 2
 Brutis humanae voces minime concedendae. 317. D. 2

C

Caelestium Spirituum summa reuerentia. 324. C. 1
 Caeli tres supra quos raptus est. S. Paulus, tria visonum generalia. 13. A. 2
 Caelorum & templi collatio. 16. C. 1
 Caeli nomine templum censetur. 16. A. 1
 Caeli solum est vestibulum. 244. E. 1
 Caeleste, terrenumque templum à similitudine. 258. C. 1
 Caelestis ignis confortium terrenis non admittit. 343. E. 1
 Caelum tignorum quod dicitur. 440. B. 2
 Caelestis harmoniae cognitio à Deo est precibus expostulanda. 465. C. 1
 Caeli & terra in passione Christi commota. 567. D. 1
 Caementarij Salomonis quare Biblij dicantur. 393. E. 2
 Caietanus non bene craticulam negat altari. 339. B. 1
 Caius Gracchus frumentationem Romanam perpetuam fecit. 520. D. 2
 Calamus & mensurae ad templum explicandum opus sunt. 21. A. 1
 Calamum, funiculum, perpendiculum, aedificandi, aut euerdendi symbola esse solent. 166. D. 1
 Calami longitudinem quare in libro de mensuris non explicari Author. 174. A. 1
 Calami constitutio quare. 184. E. 1
 Calami longitudo probatur. 194. C. 2
 Calami vsus maximus. 211. B. 1
 Calamos binos distant vestibuli postes à muro templi. 247. D. 1
 Calamo aequalis vterque postis, ac muri crassitudini. 183. A. 1
 Calamus plenus, & argentum plenum, id est, iustum. 288. C. 1
 Calamum vnum latus postis. 303. A. 2
 Calami candelabri. 361. B. 1
 Calami an sint intelligendi quingenti, an vero cubiti. 379. B. 1
 Calamus diuersa quadam ratione inuentus. 448. D. 2
 Calamus Angeli quot Romanis & Hispanis palmis sit par. 550. E. 1
 Calamus aliquos numeros non metitur, & cur. 473. C. 2
 Calcei pedis militis Christiani. 483. A. 2
 Caligantes iudicis oculos in poemam dari. 216. C. 2
 Caliginosus pro celsio saepe assumitur. 235. C. 1
 Caligula in vna caena centum festertium absumpsit. 519. A. 2
 Caligulae tempore in Aegypto decies centena millia Hebraeorum manebant. 542. B. 2
 Camera dicitur testum deuxum. 440. B. 2
 Cameratio fori Romani aenea. 564. A. 2
 Campanulae pro guttis. 454. A. 2
 Canaliu distributio, & mensurae. 450. B. 2
 Cancelli ad modum retis facti. 199. D. 2
 Cancelli, & fenestrae pro eodem sumuntur. 198. E. 2
 Cancelli ex vtraque parte thalamorum describuntur. 200. A. 1
 Cancelli vnuerfae portae vestibuli circumdant. 216. D. 2
 Cancellorum foramina oculis similia. 216. D. 2
 Cancellos portam, & postes cingere eadem portae longitudine, ac latitudine. 222. B. 2
 Cancellis clausae fenestrae templi fuerunt, non speculari lapide, aut vitro. 304. A. 1
 Cancellorum ornamenta quae fuerint. 306. D. 1
 Cancelli fenestrarum an aurei, vel argentei. 550. E. 1
 Canes vocantur publice inhonesti. 400. C. 2
 Candelaborum dispositio & mensurae, Ecclesiam Dei repraesentat. 353. E. 2
 Candelabra & mensura secundum Dei leges facit Salomon. 353. C. 2
 Candelabri pulchritudo. 359. D. 2
 Candelabrum luminis quod fuerit. 359. B. 2
 Candelabrum vnde dictum, & eius compositio. 359. E. 1, 360. B. 1
 Candelabri duplex basis. 360. D. 2
 Candelabri locus in tabernaculo. 363. C. 1
 Candelabri forma quae fuerit. 361. C. 1
 Candelabri lucernae septem referunt errantes stellas. 364. A. 1
 Candelabri emunctoria. 365. B. 1
 Candelabra decem. 460. C. 2
 Candelabra aurea & argentea fuerunt in atrijs. 497. E. 1, & seq.
 Candelabra omnia non eisdem fuere mensurae. 499. A. 1
 Candelabra templa decem non vnum tantum, vt in tabernaculo. 499. C. 1
 Candelabra aerea extra templum ijs quae in templo erant similia, enarrat Iosephus. 499. D. 1
 Candelabra argentea facer textus retulit. 502. A. 1
 Candelabrum in arcu Titi sculpeum nihil simile ijs, quae in sacris litteris describuntur. 592. D. 1
 Candelabra & mensurae quot in templo Herodis extiterint. 592. C. 1
 Canon, oblectio, iudicium, quid significet. 507. D. 1
 Cantici ascensionum, quod contentiori canerentur voce. 225. D. 1
 Cantharorum vinariorum octoginta millia in templo fuerunt. 499. A. 1
 Cantorum gazophylacia in contignatione fuerunt secunda. 238. B. 1
 Capita septem ad quae prophetae Isidorus reuocauit, ad tria reuocant. S. Thomas. 12. C. 2
 Capitellorum vnucinos, capitella dicuntur à S. Hieronymo. 237. A. 2
 Capite Ezechielis quadragesimo mensura altaris non traditur. 243. A. 1
 Capitella in modum lilij. 350. A. 1
 Capitem tignorum ordo multiplex. 448. A. 1
 Capitella quatuor cubitorum. 451. C. 2
 Capitelli forma à Scriptura sacra praescripta. 454. E. 2
 Capitellum palmis conuestium visitur in Collegio Romano. 455. A. 2
 Capirelli primus inuentor Callimachus falso aestimatur. 455. E. 2
 Capirelli vestigium cum fronte. 455. C. 2
 Capitationis lex opum Templi origo. 535. D. 2
 Capitationis lex vnde originem habuerit. 535. D. 2
 Capitella columnarum opere Corinthio sculpta. 550. D. 1
 Capitoliij symmetria & circuitus. 561. A. B. 1
 Capitoliij laquearia inaurata, & tegulae aeneae inauratae. 561. D. 1
 Capitolum tribus templis exornatum. 561. B. 1
 Capitolum pulvis Regibus ab Horatio Puluillo Consule ornatum. 561. A. 1
 Caput reliquorum membrorum princeps. 315. B. 2
 Caput pro vertice montis vsurparur. 477. C. 1
 Cardinales numeros ponit plerumque Scriptura, partibus eorum silentio praetermissis. 175. C. 2
 Caro oblata super mensas in frustra diuidebatur. 237. A. 1
 Carnes immolatae in media interiori porta in frustra scindebantur. 330. E. 2
 Carnes oblationum quae edendae essent, quae non. 261. E. 1
 Cardinalium virtutum duodenaria combinatio. 318. E. 1
 Cardines portarum. 368. D. 1
 Carnes in cineres redigendae in sacrificijs. 493. B. 2
 Cardinalis Baronius laudatus. 477. C. 1
 Carnes è lebetibus in quibus lauabantur, furari confueuerant filij Heli. 493. E. 1
 Caritas inimicis exhibita quam sit proficua. 500. B. 1
 Cardines ostiorum domus aurei dicuntur ab Hispanis Abraçadetas. 501. A. 2
 Carthago noua quot drachmas ex vna argenti fodina Romanis quotidie dabat. 520. C. 1
 Cariae Mausolae laudes. 554. D. 2
 Cariae Mausolaeum qua de causa inter septem orbis miracula numeretur. 554. B. 2
 Castellum templum dicitur. 163. A. 1
 Castellum in angulis atriorum. 387. C. 1
 Castellum dicitur ordinis. 429. E. 2
 Castellum signa duodecim denotant, & quatuor elementa. 469. D. 2
 Castellorum altitudo cubitorum nonaginta. 551. A. 1
 Castimoniae legem cum interminatione capitis à Salomone praescripam, semper deinde viguisse. 190. A. 1
 Castitas maxime Sacerdoti obseruanda. 240. B. 2
 Castra Israelis templi fuisse exemplum. 239. B. 2
 Castrorum nomine templum censetur. 471. D. 1
 Castrorum Israel laus. 468. D. 2
 Castrorum dispositio hominem officij sui admonet. 471. A. 1
 Castine, an crimini prouitum sit in graduum altaris inhibitione. 397. B. 2
 Catenae in corona. 451. D. 2
 Catenae oraculi. 451. D. 2
 Catenulae super humeralis. 452. C. 1
 Cathetum quid vocent persequenti. 53. B. 2
 Catholici gloriam templi secundi ad Christi praesentiam referunt. 579. C. 1
 Catuli, vel leonis vox ab operiendo dicta. 327. A. 1
 Causa rebellionis tributa aedificiorum. 509. E. 2
 Causa rebellionis Israel Mello. 592. C. 2
 Cedrina ligna caelo exposita, etiam damnis subiacent. 278. E. 1
 Cedrina testudo in Sancto. 438. D. 2
 Cedro, & palmae plantatis domus Domini comparatur. 481. A. 1
 Cellarum quis numerus. 289. D. 2
 Cellarum in singulis ordinibus par mensura, in omnibus non item. 290. B. 1
 Cellas auro fuisse obductas. 290. A. 2
 Celeberrimum Philippi secundi Hispaniarum Regis visa templi descriptione elogium. 84. C. 2
 Celerem volatum indicat aquila, atque vim Diuinum contemplandi fulgorem. 314. A. 2
 Celeritas Salomonis in aedificando templo maxime laudatur. 553. B. 2
 Celsitudo pauimenti, dignitatem loci indicat. 180. B. 2
 Celsitudo tabulari quinque cubitorum quomodo intelligenda. 287. D. 1
 Caementariorum funiculus. 164. D. 2
 Censum liberaliter Hebraei Deo soluerunt. 538. B. 2
 Censum capitis quot talenta templi vsibus annuatim dabat. 553. B. 2
 Centenarius cubitorum numerus colligitur. 300. B. 1
 Centra columnarum aequidistantia. 435. B. 1
 Centrum gradibus ad Capitolium olim ascendebatur. 561. B. 1
 Certam templum indicat in Christo fiduciam. 358. A. 1
 Cerofrotum opus iudicis non apum. 368. E. 2
 Chaldaeorum Regnum cur à Daniele dictum caput aureum. 547. B. 2
 Caritas terrena, ac caelestis habitationis est mensura. 473. A. 2
 Cherubini arcae Seraphim dicuntur. 312. B. 2
 Cherubim arcae senis alis praedita. 312. C. 2
 Cherubimorum simiae, sphinges Aegyptiorum. 312. C. 1
 Cherubini Ezechielis sex alarum. 313. B. 1
 Cherubimorum, & Seraphinorum murua collatio. 314. E. 2
 Cherubini facies Christo Domino tribuantur. 315. B. 2
 Cherubimorum plures pedes, qua ratione intelligendi. 316. B. 2
 Cherubim templi demolitus est Nabuchodonosor. 317. C. 1
 Cherubini quatuor arcae, Ezechielis, ac Ioannis Euangelistae, totidem. 318. C. 1
 Cherubini pluribus templi locis insculpti. 323. A. 1
 Cherubini nudi fuerunt, non vestibus amicti. 323. D. 2
 Cherubini non foeminea, nec puerili forma. 323. A. 2
 Cherubini denos cubitos alti, quos fieri curauit Salomon. 325. B. 2
 Cherubim, & palmae, Apostolorum denotant gesta. 325. C. 1
 Cherubimorum duodenarius numerus. 327. C. 2
 Cherubim & palmae in tympanis. 368. C. 2
 Cherubimorum capita in metopis. 369. E. 1
 Cherubimorum capita in metopis insculpta. 450. D. 1
 Cheru-

Cherubim & palmae quomodo in zophoris insculperentur. 450. B. 1
 Cherubim formae in capitellis insculptae. 456. D. 2
 Cherubim insculpta in tabulis basium. 493. D. 1
 Cherubim leonum beumque nominibus quare appellentur. 494. B. 1
 Cherubim in ima, media, & summa basi insculpti. 494. C. 2
 Cherubim in similitudinem hominis itantis quare dicantur. 494. B. 1
 Cherubim formae quasi humerali pedem lateris sustinebant. 495. B. 1
 Cherubin & palmae mirifice consentiunt. 494. C. 1
 Cherubini Ezechielis & Salomonis idem. 494. C. 1
 Christiani militis calcei. 423. A. 2
 Christianorum Ecclesia proprie domus Dei vocatur. 245. D. 1
 Christianum esse maxime gloriosum est. 479. A. 1
 Christi figura fuit Salomon Aethiopiissam ducens uxorem. 508. E. 2
 Christi Domini & prophetarum differentia. 9. D. 2. & 10. A. 2
 Christi Ecclesia, duplex: caelestis, & visibilis. 26. E. 2
 Christus cur templo corporati repraesentetur. 17. E. 1. & A. 2
 Christi flagella in Psalmo praedixit David. 438. E. 2
 Christi verba quando intellexerint discipuli. 29. E. 2
 Christi aduentus cur extrema, & omnimoda fuerit antiqui templi
 dicitur. 28. A. 2. & 29
 Christi sanguine abluti hostiam, & gratas preces offerre possunt.
 475. D. 2
 Christi aduentum praenuntiabant, locus, tempus, ministeria, per-
 sonae in visione Zachariae. 345. C. 2
 Christi pulchritudo indicatur. 199. A. 1
 Christi exemplo manifestatur quanta in veneratione templa habenda
 sint. 167. E. 2
 Christi in nos charitatem effusam denotat conuiuij parabola. 474. A. 2
 Christi doctrina manifesta. 269. B. 2
 Christi summi Sacerdotis sanctitas. 270. B. 1
 Christi caro peccatum damnat. 277. C. 2
 Christi dextrum latus apertum. 475. D. 2. & 284. E. 2
 Christi requies dicitur Ecclesia. 294. D. 1
 Christi praesentia omnium bonorum caput, & summa. 263. C. 1
 Christi Ecclesiae quantum praestet templo. 34. B. 2
 Christi sanguine instaurandam Ecclesiam visio Ezechielis significat.
 37. E. 1
 Christum Pater percussit ex affectu gloriae filij & vilitatis no-
 strae. 156. C. 1
 Christo moriente templi velum scissum quid praefigurat. 265. C. 1
 Christo nascente summus Pontifex erat Ioazarus. 346. A. 2
 Christum Dominum praefignari Angelo templi custode. 167. A. 1
 Christum dignitatis ergo filium hominis nuncupari. 168. C. 2
 Christus finis legis, & Prophetarum. 193. C. 2
 Christus in cruce expansus, & oblatas, victimis expansis indicaba-
 tur. 232. B. 1
 Christus multa dixit, ac fecit, quae non nisi post eius resurrectionem
 intellecta sunt. 31. A. 2
 Christus perfectio manet in Ecclesia, opem illi indeficientem alla-
 turus. 162. A. 1
 Christus primo aduentu mansuetus adfuit, secundo autem tam-
 quam leo terribilis aduenturus. 325. D. 1
 Christus Ecclesiae caput, a quo tria potissimum in eam beneficia
 dimanant. 462. A. 2
 Christus Patriarcharum benedictionibus indicatur. 468. B. 1
 Christus toto templo, ac singulis eius partibus referatur. 476. E. 1
 Christus quomodo quando, & quoties fuerit a Iudaeis reprobarus. 478. C. 1
 Christus factus est in caput anguli. 468. A. 2
 Christum e pinnaculo templi deicere cur voluerit diabolus. 479. E. 1
 Christus desiderium dicitur, hoc est desideratissimus. 567. B. 2
 Christus humilis & mansuetus Hebraeis promittebatur. 568. E. 2
 Christus totius huius operis & Auctoris Icopus, & finis. 595. B. 2
 Christus Ecclesiae omnia annuntiat. 375. A. 2
 Ciborum delectus in Ecclesia Diuinae legi consentaneus. 377. E. 1
 Cibaria Regis Tyrj quot rubijs Romanis, vel Hispanis hanegis ae-
 quiuarentur. 553. A. 1
 Cibus, & potus animae quis sit. 25. A. 1
 Cicero aurum a Iudaeis Hierosolymam quotannis exportari voli-
 tum ait. 545. D. 1
 Circa templum quaternas porticus Salomon extruxit. 206. C. 2
 Circa templum oportuisse peribolum extrui. 176. C. 2
 Circa domum tabulara quae dicantur. 278. D. 2
 Circuitus altitudinis & symmetria Panthei quanta. 565. A. 1
 Circuitus altaris arula dicitur. 404. E. 1
 Circuitus craticulam sustinens ara quasi ansa dicitur. 404. B. 2
 Circumferentia ventris columnae septem cubitorum. 426. B. 2
 Cines Ecclesiae fortes dicuntur. 161. C. 2
 Ciuitas Ierusalem vocatur Ariel. 390. D. 2
 Clades Iudaeorum in Aegypto sexaginta millium & amplius fuit. 522. D. 2
 Clavis David. 459. C. 2
 Claves quantum auri afferrent Salomoni singulis annis. 506. E. 2
 Clauazon, aldaus, cerrosjos y abraçaderas eran de oro fino. 501. B. 2
 Clavis Salomonis tam magna vt ad eam videndam vsque ad Mare
 rubrum uenerit ipse Salomon. 512. E. 2
 Classem in Ophir frustra Iosaphat mittendam curauit. 513. E. 2
 Clauis talenti pondere argentei contra Sacram Scripturam. 460. B. 2
 Clauis templi quot auri talentis aestimarentur. 504. D. 2
 Clauis aurei in papillarum speciem efformati. 507. B. 1
 Clauis in imagine sanctuarij designati. 501. D. 1
 Clauis aurei vincias pendentes singuli Vigintiquinque. 501. C. 1
 Clauis aurei caelaturis asperi. 501. C. 1
 Clementia Ieonis in supplices. 391. B. 2
 Cleri pro terminis, aut fortibus. 235. E. 1
 Clypea inaurata & Quadrigae ex auro in Capitolio. 561. C. 1
 Cochlearum fenestras. 285. A. 1
 Codices eos esse corrigendos, qui quadraginta legunt pro viginti.

264. A. 2.
 Coenaculum muri quod dicitur. 471. C. 1
 Coenaculum templi non posse intelligi, cum septuaginta cubito-
 rum mensurae fit mentio. 298. D. 2
 Cogitationes vanae, & absque Deo, exitiosae sunt. 27. B. 1
 Cognitio templi in Dei cognitionem ducit. 413. E. 1
 Collatio rerum, quae videtur, quomodo fiat. 60. A. 2
 Color tantum videtur, & quae rationem coloris induunt. 54. D. 2
 Coloris pars quaelibet speciem producit in qualibet parte medij.
 56. E. 1
 Color non producit speciem in qualibet distantia. 56. C. 2
 Colocyntidae quid denotent. 453. A. 2
 Colossi Dijs tantum dicantur. 556. B. 2
 Colossi vnde dicti. 556. C. 2
 Colossus Rhodi cur orbis miraculum. 556. A. 2
 Colossus Rhodi cum Mari vel altari aeneo comparatur. 556. E. 2
 Eius pondus. ibidem.
 Columnellae in basibus concharum. 493. A. 2
 Columnarum dispositio admirabilis. 189. E. 1
 Columnarum ordo triplex, triplexque trabeatio. 196. C. 2
 Columnarum primi ordinis quanta altitudo. 223. B. 2
 Columnae ad frontes quomodo fuerint. 249. B. 2
 Columnae Hebraicae agnominatio. 249. E. 1
 Columnae aerae templi. 249. D. 2
 Columnae quare duae nomine proprio nominatae fuerint. 250. B. 1
 Columnarum mensurae afferuntur. 250. B. 2
 Columnarum superiorum contractio. 374. E. 1
 Columnarum altitudo. 423. C. 1
 Columnae in porticibus inferioribus fuerunt, non in superioribus.
 375. A. 1
 Columnae aerae reliquis templi pares. 428. B. 1. & 424. A. 1
 Columnae firmiores in lateribus intercolumnijs constituuntur. 425. E. 1
 Columnae aerae quinquaginta Romanis pedibus altitudine pares.
 424. A. 2
 Columnarum trabeatio dimensa. 428. A. 1
 Columnae stratae fuerunt. 425. D. 2
 Columnae adiectionem probant Sacrae Scripturae. 426. E. 2
 Columnarum partes quae. 428. C. 1
 Columnae primi ordinis triginta. 433. C. 2
 Columnarum numerus expenditur. 434. D. 2
 Columnae an quadrangulae fuerint. 435. B. 2
 Columnarum ordines tres. 435. B. 1
 Columnarum mensurae. 435. A. 2
 Columnarum altitudo, & porticum latitudo in basilica Salomo-
 nis eadem. 436. D. 2
 Columnae quindecim in singulis ordinibus. 435. A. 1
 Columnarum porticus, vel solij. 436. C. 1
 Columnae cuiusque portio ad vniuersam altitudinem. 443. A. 1
 Columnae pro trabibus. 446. A. 2
 Columnarum centra, parietum crassitudines, & mediae apertiones
 quomodo inueniendae. 473. D. 1
 Columnae aerae pondus quantum foret, si ea tota solida fuisset.
 486. D. 2
 Columnae templi duae auro puro rectae. 487. B. 1
 Columnae aedificij ex Parii marmore candido. 550. C. 1
 Columnae in templo Salomonis quot nam fuerint. 550. D. 1
 Columnae atrij Sacerdotum quadringentae octoginta sex. 558. E. 2
 Columnarum in templo Ephesiano numerus & altitudo. 558. B. 2
 Columnae in porticu Panthei vigintiocto. 565. B. 1
 Commentarij isti priusquam intelligantur, figurae sunt intelligendae.
 19. E. 2
 Commendatio vulgatae editionis, & propugnatio. 182. C. 2
 Commenta Rabbinorum, de muro templi recundantur. 177. A. 2
 Commercij nullius pretij habebatur argenteum. 514. D. E. 2
 Commissurae lapidum templi qualiter factae. 550. B. 1
 Comites gloriae honor, dilectio, fides. 412. C. 1
 Commoda quae attulerint Auctori descriptiones. 39. A. 1
 Commoda & fructus, qui ex orationis germinant floribus. 202. B. 2
 Commotio caeli & terrae in extremo Iudicio futura. 567. D. 1
 Commotio caeli & terrae a Sancto Ambrosio qualiter explicetur.
 581. A. 1
 Comparatio Capitolij cum domo Saltus Libani. 561. B. 2
 Compositio formarum. 317. E. 1
 Concilium Zanedrim. 204. A. 1
 Concionatores qua ratione Ecclesiam coaeruant. 165. D. 1
 Conchae, & luteris pro eodem. 229. E. 1
 Conchae stratae fuerunt. 493. B. 1
 Conchae decem in templo earumque forma. 493. B. 1
 Conchae pondus cum basi. 495. A. B. C. D. E. 2
 Concharum bases. 493. A. 2
 Conchas etiam fecerat Moyses ad lauandas carnes. 493. E. 1
 Concordia diei decimae cum Prophetae promissione. 156. B. 2
 Concors rerum differentia. 473. A. 2
 Confirmatur Sacrae Scripturae testimonio propugnacula in tem-
 plo fuisse, contra negantem Lyranum. 162. E. 2
 Confirmatur voce Saphi postem significari. 183. A. 2
 Confirmatio latitudinis porticum cubitorum quinquaginta. 375. C. 2
 Congestio latitudinis aequalis fuit substructioni. 81. A. 2
 Coniunctio, & interpretatiua. 300. 323. B. 1
 Connexio, firmitas, dignitas a Christo in Ecclesiam promanat.
 477. B. 1
 Consensum veteris ac noui testamenti ad Scripturarum intellectu-
 nem praecipue sequitur Auctor. 8. D. E. 2
 Consideratio templi triplex. 414. A. 1
 Consilio Dei pro fabricando templo praedam ex hostibus diuitem
 semper reportauit David. 531. A. 1
 Consilio diuino quare Hebraei fuere toto orbe diffusi. 543. C. 2
 Consonantiae quinque. 458. C. 2
 Constantia in corde statuitur. 314. A. 1
 Consolator, aut quies dicitur Noe. 294. A. 2
 Con-

Contemplationis diuinae vis maxima. 13. E. 2
 Conterptae legis severissimas luit posnas Ozias. 396. E. 2
 Contignationis trabes coctae dicuntur. 272. B. 1
 Contignatio in vniuerso templo triplex. 428. E. 2
 Contignatione triplici rectum templum, vt tabernaculum tripli-
 ci velo. 430. D. 2
 Contignatio atriorum triplex. 450. E. 1
 Contractio columnae ex decima crassitudinis. 425. B. 1
 Contracturae ratio huius aedificij propria. 425. B. 2
 Contracturae, & adiectionis ratio conueniens. 426. A. 2
 Contritionem peccatorum sequitur consolatio. 36. A. 1
 Conuictur auro altare ex cedro. 333. E. 1
 Conuictur parabola quid nobis designet. 474. A. 1
 Copiae militares vasa in Scripturis vocantur. 484. A. 2
 Cor quasi tibia in sacris. 198. D. 2
 Cor Regum inscrutabile. 215. A. 1
 Cor irae sedem esse. 313. E. 2
 Coram Domino esse altare aureum quare dicatur. 341. D. 2
 Cordis parietes sunt praecordia. 271. E. 1
 Cordi tribuntur animi propria. 170. B. 2
 Corinthij in capitellis palmae folia in achanti commutarunt.
 200. C. 2
 Corinthium aes triplex. 405. B. 1
 Corinthia domus triglyphis exornata. 445. D. 2
 Corinthios non fuisse primos capitelli inuentores. 455. E. 2
 Corinthia ac Dorica proportio in Templo perfectissima. 551. D. 2
 Corollae aerae ex quatuor animalium capitibus dependentes sub
 basi. 494. C. 2
 Corollae maris aenei. 489. C. 1
 Cornua sunt obelisci ex intimis altaris angulis assurgentes. 338. C. 1
 Cornua altaris quasi praedae trophaea. 393. A. 2
 Cornua altaris digito contigi poterant. 403. A. 1
 Cornu Regum insigne. 337. C. 2
 Cornu vox Latina, Thracia, Italica, Hispanica ab Hebraea venit.
 337. E. 1
 Cornu filio olei montuosam vberemque regionem significat.
 511. D. 2
 Corona altaris. 339. D. 2
 Corona super galea. 337. C. 2
 Corona, & limbus duplex. 348. C. 1
 Corona quae dicitur in aedificijs. 348. E. 1
 Corona mensura dimidij cubiti. 389. C. 2
 Corona, vel peribolum soliae. 389. B. 2
 Corona altaris inter cornua. 394. A. 1
 Corona, terminus, definitio, peribolum altaris. 393. D. 2
 Corona altaris duplex. 406. A. 2
 Corona, diadema, cidaris. 427. A. 2
 Coronae munera. 427. B. 2
 Coronae in templo victorias Iustorum significant. 482. D. 2
 Corona peluim constituebat sub mari in qua lauarentur sacerdotes.
 489. B. 2
 Coronulae quae in basibus. 493. D. 2
 Corona gratiarum quae dicitur. 494. B. 2
 Corporeae delectationes fatietatem generant. 398. C. 1
 Corporis & Ecclesiae vmbra fuit templum. 27. A. 2
 Corpus altaris duodecim cubitorum per quadrum. 393. A. 2
 Corpus Christi tempore significatur. 474. E. 2
 Corpus templi, anima, ac mens. 465. B. 2
 Corinae atrij Mofaici reticulatae. 452. B. 1
 Corus artabas sex continet. 460. D. 1
 Coctae pro lateribus. 272. A. 2
 Coctae dicuntur anteaides. 272. A. 2
 Cocta Australis cum Aquilonari simul trium & triginta pedum
 fuit. 274. B. 2
 Coctas, seu pilas quare pedum, non autem cubitorum mensura
 metiatur Propheta. 278. B. 1
 Crassitudo & distantia anteridum qualis esse debet. 81. D. 2
 Crassitudo graduum templi. 181. B. 2
 Crassitudo scaei quae, & quanta. 423. B. 1
 Crassitudo postium vestibuli quinquae cubitis definitur. 246. B. 1
 Crassitudo muri calami vnius. 271. C. 2
 Crassitudo muri calami vnius. 271. C. 2
 Crassitudo aeris columnarum solida quatuor digitorum. 426. A. 1
 Crateres duo cum mensa a Prolomaco missi. 352. B. 1
 Craticulam in radicibus lineis maxime seruandam. 195. A. 2
 Craticula aurea Altari superposita. 339. B. 2
 Craticulae ratio vsus & forma, & pondus. 402. B. 405. E. 2
 Craticula cinchum altare non fuit quasi cancellis. 409. B. 2
 Craticula non cylindrica forma, sed conchae marinae instar.
 493. B. 1
 Creato homine quiescit Deus, eodem redempto Christus. 162. B. 1
 Crepido maior quatuor alta cubitos. 390. A. 2
 Crepido inferior duorum cubitorum. 390. D. 1
 Crepido inferior, & superior quanta. 293. B. C. 2
 Crepidines, & altare coronis cinguntur. 393. D. 2
 Crepidines altaris Mofaici. 394. B. 2
 Crepidinis maioris pondus. 406. B. 1
 Criminosi scales sunt, quas iusti ascendunt, & descendunt. 481. D. 1
 Crucis symbolum fuit altare ligneum. 332. D. 1
 Crucis forma in templo spectanda. 383. A. 1
 Cubica Sanctuarij forma quid denotet. 476. D. 1
 Cubicula templi intrinseca quatenus dicantur. 72. C. 1
 Cubicula, siue exedras ab inuicem diuidi nisi muris interienci-
 bus, non posse. 273. D. 2
 Cubicula sex & sexaginta. 276. A. 2
 Cubicula inter parietes, & coctas. 279. B. 1
 Cubicula coctis inclusa coctae dicuntur. 284. C. 1
 Cubicula duo a lateribus vestibuli, quae mutatoria dicuntur.
 291. E. 2
 Cubicula omnia quae circa templum ad orationem deputabantur
 pernia fuerunt. 296. D. 1
 Cubicula ad comedendum sacras carnes deputata illis sanctiora

funt, quae ad habitandum deputantur. 381. B. 1
 Cubicula ab Angelo quae dimetiuntur. 285. B. 1
 Cubicula in toto aedificio septingenta duodecim. 555. E. 1
 Cubiculorum recta, seu tabulata. 279. D. 1
 Cubiculorum latitudo. 285. D. 2
 Cubiculorum mutatoriorum mensurae. 299. A. 1
 Cubiculorum exteriorum, & interioris oraculi par altitudo.
 441. A. 1
 Cubiculum vtrumque terna ostia habuisse, & vbi constituta.
 292. A. 1
 Cubiti longitudo solidatur. 230. D. 2
 Cubiti cum dimidio altitudo non vere attribuitur mensurae. 234. C. 2
 Cubiti decem aperti in Sanctuarij pariete somnium, & commen-
 tum redolent Rabbiorum. 265. B. 1
 Cubiti Sancti quadraginta, computata muri crassitudine. 266. D. 1
 Cubiti sex cum palmo calatum perficiunt. 288. A. 2
 Cubitis quot constet stadium. 24. A. 1
 Cubitis quot constiterit atrium Israel. 24. B. 1
 Cubitis omnibus, non singulis calami palmus dandus. 174. C. 2
 Cubitis sacris altare dimensum. 234. A. 2
 Cubitorum minimis numeris totidem adduntur digiti. 195. D. 1
 Cubitorum viginti plareae latitudo. 391. E. 1
 Cubitorum quinquaginta porticum latitudo. 373. B. 1
 Cubitos decem porta cum suis ornamentis lata, alta viginti.
 197. E. 2
 Cubitos communes qui confingunt, id quare faciant, ostendere
 debent. 334. A. 2
 Cubitus Hebraeorum Babylonio, palmo vno maior. 175. A. 2
 Cubitus humanae staturae quarta pars. 249. B. 1
 Cubitus vnus retrahionis in crepidinibus singulis. 394. C. 1
 Cubitus nostrae staturae ab Ezechiele non vsurpatur. 289. A. 2
 Cubitus magnus a Scriporibus vsurpatus. 395. D. 2
 Cubitus cubicus auri solidum quantum pendat. 505. B. C. 1
 Cubus quinarij vniuersam dat turris celsitudinem. 474. A. 1
 Culinae latitudo. 385. C. 1
 Culinae marmoreis fornicibus concameratae. 385. B. 2
 Culinarum vsus. 372. A. 1
 Culinarum foci. 386. B. 1
 Culpam quamprimum consequitur poena. 151. C. 2
 Culpas, & peccata omnia dimittenda significat Septuagesies septies.
 277. D. 1
 Cultri aerei forma & vsus in sacrificijs. 502. D. E. 2
 Cum ad atrium Israel peruenit, Canticum Graduum canere inci-
 piabant. 226. B. 1
 Cum aliquid altius memoriae imprimere volebant, auri velle-
 bant. 170. A. 2
 Cum ciuitate templum comparatur. 162. D. 2
 Cum moribus deprauatis ritus peruersos a Gentibus hauserunt He-
 braei. 221. D. 1
 Cum panibus vinum quoque offerebatur. 352. E. 2
 Cum Salomone Rege Sadoc Sacerdos vnctus fuit. 241. A. 1
 Cum Salomonico templum Ezechielis idem. 283. E. 2
 Cur ad locum referretur, vsque ad eum terminum indicat, vltra quem ni-
 hil sit. 307. E. 2
 Cuncti Reges terrae ob celebratam Salomonis famam dona ei
 offerebant. 525. D. 2
 Cur altare incensum mensae nomine censeatur. 340. D. 1
 Cur Apostoli columnae dicantur Ecclesiae. 250. A. 1
 Cur arca gazophylacium dicitur. 204. A. 2
 Cur decimae diei primi mensis ita accurate meminerit Propheta.
 156. A. 2
 Cur eadem mensa semper extiterit. 347. E. 2
 Cur formis leoninis altare exornetur. 391. A. 2
 Cur Gentium atrium non mensuret Angelus. 178. E. 1
 Cur mensa propositionis dicitur. 350. D. 2
 Cur mensis septimus, mensis virium, seu fortitudinum dicitur.
 154. B. 2
 Cur Meridiani porius ostij, quam Aquilonaris meminerit Prophe-
 ta. 284. B. 2
 Curnam porta patens tanta sollicitudine custodiretur. 219. C. 2
 Curnam sublime sit atrium interius, exterius totum depresso.
 224. A. 1
 Curnam historia Regum virgam Aaron inter ea non recensuerit,
 quae in arca continebantur. 344. D. 1
 Curnam ad Orientem, non ad Meridiem altaris gradus confi-
 tuendi fuerint. 396. E. 1
 Cur non omnes Templi formae aequales ab Auctore sunt exhibi-
 tae. 68. D. 1
 Cur a vestibulis stylobatarum proiecturae sublatae. 188. C. 2
 Cur ante vigesimum annum non numerabantur Hebraei. 536. E. 1
 Cur Auctor disputationem de prioris & posterioris domus gloria
 assumpserit. 554. C. 1
 Cur plures mensas fecerit Salomon. 553. E. 1
 Cur quae in libris Regum scuta dicta sunt, in libris Paralipomenon
 haec vocentur? 527. A. 1
 Cur rus gloriae idem qui sub arca testamenti. 495. E. 1
 Currus ad pompam quomodo appellatur. 495. C. 1
 Curruum vsus in Aegypto antiquissimus fuit, & ad pompam indu-
 ctus & ad bellum. 516. B. 1
 Curru in Aegypto meliores ceteris fuit. 526. E. 1
 Curru pollere bos dicitur. 314. E. 1
 Cur fordes Idola dicantur. 399. D. 1
 Cur thalami, & vestibula in portis fuerint. 193. A. 2
 Cur Vitruuius addat dictionem modicam definiendo ideas. 67. B. 2
 Cur vnus tantum cymatij mensuram referat Vates. 236. A. 2
 Custodia ignis in altari curae plenissima, & sollicitudinis. 240. D. 1
 Cymatium quid indicet. 236. B. 1
 Cymatia folijs insculpta. 236. C. 2
 Cynnirarum in templo ex electro quadraginta millia. 499. C. 2
 Cyrus Persa Chaldaeis detitit Asiae opes inuadit. 548. B. 1
 Cyri domus descriptio per Diadorum. 557. C. 1
 Cyri domus cur aurea vocata. 557. E. 1
 Damnis

D
 Annis obnoxia sunt caeli inclementiae signa exposita quamvis cedrina sint . 278. E. 2
 Damna peccati . 444. D. 1
 Daniel duodecim annorum prophetauit, Samuel & Ezechiel adhuc pueri . 153. D. 2
 Dauid benedictio ad Samsonem refertur . 468. A. 1
 Darius Histaspis primus tributa indixit . 516. D. 1
 Darius infami nomine appellatus, quod primus Persis tributa indixit . 516. D. 1
 Darius tributum talenta 14560 . 516. E. 1
 Drachma & solidus confunduntur . 502. C. 2
 Dauis sollicitudo templi magnitudinem indicat . 412. C. 2
 Dauis victoriae . 459. B. 2
 Dauis confuetas vasa quae fecit Salomon . 500. C. 1
 Dauis opibus fidem non adhibemus nostrae aetatis penuriae affuit . 506. A. 2
 Dauis qui maiorem auri argenteque copiam Deo obtulisse probatur, quam vilius vnquam hominum, nondum potuit voris suis satisfacere . 506. A. 1
 Dauis laudatae opes sacrae scripturae infallibilem veritatem ab ignorantia tuerunt . 506. C. 2
 Dauis moriturus legatum opulentissimum Deo fecit . 529. C. 1
 Dauis spolia aurea Ieruorum Adazeri Deo Ierolymis consecrat . 532. A. 2
 Dauis praeter opes Deo legatas; etiam Salomoni maximas reliquit . 535. C. 1
 Dauis sciens se omnes suas opes a Deo accepisse, in pauperate sua paratas fuisse dicit . 535. E. 1, A. 2
 Dauis opes hostium omnes compilando eorum arrogantiam deprimebat . 535. A. 1
 Dauis, Salomonis, & Templi opes, inuidiae omnium Gentium partuerunt . 547. C. 1
 Dauis sepulcrum quam magnificum erat . 555. A. 1
 Dauis sepulcrum diuitijs maximis refertur . 555. C. 1
 De altari thymiamatis a Salomone facti meminit Propheta . 332. C. 2
 Deambulatio ante gazophylacia . 373. B. 2
 Daemoni cur ignem perpetuum consecrarint seductae Gentes . 240. B. 2
 Decem cubitorum cum dimidio fuit vestibuli latitudo . 247. E. 1
 Decem cubiti in pariete Sanctuarij aperti, somnium redolent Rabbinorum . 262. B. 1
 Decem mensae cum panibus, totidemque candelabra in templo fuerunt . 354. B. 1
 Decem mensis centum vasa quare annumerantur . 354. A. 2
 De cardinibus portarum agitur . 368. D. 1
 De atrijs interioris periboli, qui Sacerdotes a populo segregabat . 376. B. 1
 Decem iherusalem pondus . 495. E. 2
 Decem fuerunt templi candelabra aurea . 499. C. 1
 Decem Principes maximam auri copiam ex possessionibus & substantia Dauis procurabant . 530. A. 1
 Decepit Rabbinus redarguitur . 191. A. 1
 De Christo intelligenda sunt, quae sub Zorobabelis nomine dicuntur . 479. D. 1
 Decima die mensis septimi iubilaei celebrationem inchoatam . 184. A. 2
 Decimae omnes Israelis vbinam afferuabantur . 23. A. 2
 Decimarum lex Leuitis vberima . 545. E. 2
 Decimas ac primitias solucentibus quid promittat Deus . 23. C. 2
 Decipi Hebraeos, qui additum palmum calamo putant, vt inde tenerentur . 175. E. 1
 De cochleis, ac quid per eas intelligendum . 284. C. 2
 Decupla proportione altas columnas fecit Vitruuius . 437. A. 1
 De Bere, & Beroth aes altaris aduectum . 404. E. 2
 Defensio Editionis vulgatae, necnon ipsius commendatio . 182. C. 2
 De forma altaris . 337. B. 1
 De giso, seu periboli tria examinanda occurrunt . 242. E. 1
 Dei magna opera, magna decent verba . 2. E. 2
 Dei manu lex scripta, laude digna . 461. C. 2
 Dei manus in resurrectione quiescit . 162. D. 1
 Dei mysteria non omnibus aperienda . 172. C. 1
 Dei opera in templi fabrica posita quare dicatur . 461. D. 2
 Dei templum, & cultus, omnis felicitatis origo . 263. B. 1
 Dei sapientia, & scientia in architectis . 44. D. 1
 Dei sapientia, potentia, & bonitas ijs indicabatur, quae arca clauderetur . 312. A. 2
 Dei sapientia in architectura templi maxime elucet . 415. A. 2
 Dei solio maxime vicinum atrium interius . 222. C. 1
 Dei sunt omnia quae ipsi offerimus . 549. D. 2
 Dei templum quare domus nuncupetur . 173. C. 1
 Dei visones cur suam prophetiam vocet Ezechiel . 12. C. 1
 Dei voluptas templum dicitur . 413. A. 2
 Dei vox, apud Hebraeos pro superlatiuo saepe vsurpatur . 45. C. 1
 Delectus ciborum in Ecclesia legi Diuinae congruens . 377. E. 1
 Delineandae Ichnographiae ratio, & calami vsus . 284. A. 2
 De loco cinerum in altari . 404. A. 1
 Delphica mensa quae dicitur . 348. A. 2
 De materia cedri vbi agendum . 311. C. 1
 De mensurarum numero quid opinati sint Doctores . 233. D. 1
 Denos cubitos alti Cherubini Salomonici . 325. B. 2
 Demersos pedes lauabant sacerdotes in maris basi . 489. B. 1
 Deo Dauis aurum & argenti ex hostium spolijs deuotebant . 531. C. 1
 Deo consecrandi hostium spolia mos fuit Hebraeis . 533. A. 1
 Deo minus solimus, quam tenemus . 537. E. 1
 Deo vniscuiusque vita est pretiosa . 537. C. 1
 De peccato gloriose victor Christus exitit . 277. E. 2
 De pariete anteriori oraculi quaeritur . 264. D. 2

De quarto, & quinto ordine castellorum agitur . 441. C. 2
 Derelictae vrbis pulchra periphrasis . 362. A. 1
 De sacra Eucharistia sub nomine mensae sermo Prophetae Malachiae perspicuus . 340. D. 2
 Describenda aedificia, ne in partibus dimetiendis in errorem impingatur . 184. E. 2
 Descriptiones rerum alioquin difficillimarum oculis obiectae, eadem faciles reddunt . 18. E. 2
 Descriptionem, seu figuram aedificij sibi ostendi, facere cur Ezechiel praecerperit Deus . 19. E. 1
 Descriptiones templi Ezechielis ab Aria Montano editae cur minus probentur . 20. E. 2
 Descriptiones etiam necessariae sunt ad sensum mysticum huius visionis percipiendum . 39. A. 2
 Descriptiones Ichnographicae difficilium quam Orthographicae intelliguntur . 69. A. 1
 Descriptiones Templi plures Salomoni datae creduntur . 71. D. 1
 Descriptiones domus Dei cur in maiori forma excusae . 75. D. 2
 Descriptionum commoda . 292. D. 2
 Destitutio Hierosolymae cum vinea confagante comparatur . 155. D. 2
 Desideratus Gentibus quisnam dicatur . 567. A. 1
 Desideria omnium Gentium Christus dicitur . 567. D. 2
 Desolationem Palaestinae praedixit Iffaias . 512. A. 1
 De templo Psalmus . 255. B. 2
 Detestandum iniquum est iudicium, rectum autem largitur Deus . 170. D. 1
 De tribus in cibum Dauis nihil deducebatur . 530. C. 2
 Deum glorificantes glorificantur . 410. D. 1
 Deus a terrenis ad caelestia animos erigit . 568. E. 2
 Deus exercituum, & Deus Sabaoth . 471. E. 1
 Deus appellari dux cupit . 468. D. 2
 Deus famulis suis non tantum spiritualia, sed etiam temporalia large subministrat . 546. E. 1
 Deus impossibilium imagines plerumque Prophetis ostendit . 16. C. 2
 Deus in Leuitis liberalissimus . 546. B. 1
 Deus in domo secunda fe gloriose habitaturum quare promittat . 583. B. 1
 Deus Optimus immensus, omnem exuperans mensuram . 179. C. 1
 Deus populo propitius Ezechielis visione ostenditur . 152. B. 1
 Deus post hominis creationem, Christus post ipsius redemptionem quiescit . 162. B. 1
 Deus quare templum numquam deleri omnino permiserit antecedentem Christi . 28. A. 2
 Deus quare praecipiat templi in visione ostendi imagines Israelitis proponi . 38. D. 1
 Deus quid promittat solucentibus decimas ac primitias . 23. C. 2
 Deus quos diligit, dilectione efficit dignos . 44. D. 2
 Deus templum qua ratione usatur . 258. A. 2
 Deus Dux & executor belli Dauis . 531. B. 1
 Dexterum latus, hoc est, Meridianum . 284. A. 2
 Dexterum Christi latus lancea punctum fuit . 475. D. 2
 Diabolus cur voluerit Christum e pinnaculo templi praecipitem dare . 479. E. 1
 Diaconos Eucharistiae afferuandae praeficit Concilium Niceanum . 353. C. 1
 Diameter ventris quot fit digitorum . 426. B. 1
 Didrachma pretium animae seu vitae fuit . 537. B. 2
 Didrachma alijs visibus, quam Leuitis alendis consumebatur . 545. E. 1
 Didrachma in vsu tabernaculi conuertebatur . 545. A. 2
 Diei decimae cum Prophetae promissione consonantia . 156. B. 2
 Diei Expiationis ritus, & caeremoniae . 344. C. 2
 Die Expiationis Iudaei censum Deo dabant . 538. A. 1
 Differentia inter transmigrationem, & desolationem . 153. A. 2
 Differentia inter atrium interius, & exterius . 223. D. 2
 Differentia inter Scenographiam, Ichnographiam, & Orthographiam . 64. E. 2
 Differentia rerum concors . 437. A. 2
 Difficilis locus examinandus . 378. C. 2
 Difficilium intellectio suauissima . 3. B. 1
 Difficilium est sedum aedificium quam integrum Orthographicum efformare . 1. D. 1
 Difficultas Scripturae sacrae . 456. B. 2
 Difficultas distributionis triglyphorum . 403. A. 1
 Dignitas altaris contingebatur . 261. B. 2
 Dignitas Ecclesiae Sanctuario praefiguratur . 331. E. 1
 Dignitas portae Sanctuarij . 462. C. 1
 Dignitas magna est in domo Dei operari posse . 476. C. 1
 Dignitas hominis degeneri vilitate non maculanda . 478. B. 2
 Dignitas lapidis angularis in reliquis lapides effusa . 213. D. 2
 Dignitate, & ordine prior Orientalis porta dicitur . 402. C. 1
 Dignitatem augebat altaris altitudo . 402. C. 1
 Dignitati domui Domini fuisse vestibulum ante eam extructum . 190. A. 2
 Dignitatem loco parit non modicam ipsius pauimenti sublimitas . 180. B. 2
 Dilatationis, vel plateae nomen . 283. C. 2
 Dilectio, honor, fides, gloria comites . 412. C. 1
 Dilectione dignos efficit Deus quos diligit . 44. D. 2
 Dimensa portae latera . 260. B. 1
 Dimensiones pyramidum quales . 559. D. 1
 Dimidia Tribus alijs minores numero non fuerunt . 540. B. 2
 Diocletianae Thermae columnis ducentis & sexaginta ornatae . 563. E. 2
 Diocletianae Thermae fellas ter mille ducentas continebant . 563. D. 1
 Discrimen inter Prophetas & Apostolos, & inter eos, qui vel hos, vel illos audierunt . 7. E. 1
 Discrimen inter peccatores fideles, & infideles . 481. A. 2
 Dispositio in architectura quid sit . 47. B. 1
 Dispositionis, in architectura, species sunt tres, & quae . 47. D. 2
 Dispositi

Dispositi bini & bini cur fuerint vncini . 237. A. 2
 Dispositio candelabrorum & mensarum Ecclesiam repraesentat . 353. E. 2
 Dispositio partium candelabri . 363. B. 2
 Dispositio panum in mensa . 351. C. 1
 Dispositio lucernarum . 464. D. 2
 Dispositio Tribuum circa tabernaculum . 466. E. 2
 Disputationis de admirandis templi dignitas . 459. A. 1
 Disquisitio ordinis . 416. B. 2
 Dissecti templi Orthographia qualis, & quam vtilis . 85. A. 2
 Dissimilium partium quam mirabilis responsus . 218. C. 2
 Distancia non cernuntur, nisi, quae interiacent, cernantur . 58. E. 1
 Distinctio domus primae, secundae & tertiae ex diuersa gloriae participatione fit . 571. C. 2
 Distributio triglyphorum . 448. B. 1
 Distributio basium, & mensura ex Panthei obseruatione . 417. D. 2
 Distributio canalium, & mensurae . 450. B. 2
 Distributio sumitur singulare pro plurali . 229. C. 2
 Diuersa ratione Angelos, & homines res comprehendere . 168. E. 2
 Diuerso ordine ab Ezechiele, & Ioanne animalia referuntur . 319. D. 1
 Diuina mysteria & perfectam fabricae rationem obseruauit templi Architectus . 74. B. 1
 Diuina vltio, & prodigia in antiqui templi violatores . 239. E. 2
 Diuinae visionis in Nadab & Abiu putant causam Haebraei, quod sibi a nimio vini potu non causissent . 343. E. 1
 Diuinam naturam aurum denotat . 364. C. 1
 Diuinas leges nulla ratione licuit immutare . 396. E. 2
 Diuinis praecedentibus consilijs templum extructum . 416. A. 2
 Diuinitatem in Christo corporaliter habitare quid sit . 27. E. 1
 Diuites, ac pariter pauperes vanos esse . 170. B. 1
 Diuitiae & luxus Salomonis . 506. D. 2
 Diuitiae Dauis & Salomonis cumulatifsimae . 506. B. 2
 Diuitiae quomodo a Regibus comparantur . 507. B. C. 1
 Diuitiarum & gloriae Salomonis Indicam nauigationem causam assignare videntur sacrae litterae . 512. A. B. 2
 Diuitiae sapientia maxime augentur . 513. B. 1
 Diuitias Salomonis augebat maxime Regum dona . 515. D. 2
 Diurnitas patriae palma significatur . 494. E. 1
 Diuitias gloriam templi negat Sanctus Augustinus ad temporalem referendam . 179. B. 2
 Diuitias vituperatis, non vero laudant S. Chryostomus . 589. C. 2
 Doctor populi, & Angelus nuncupatur Propheta . 171. C. 2
 Doctores sancti viderandi, suspiciendi, & pro viribus imitandi . 17. D. 1
 Doctores ad literam locum Aggaei de Ecclesia Christi interpretantur . 568. C. 1
 Doctores qui tenent arcam nondum repertam, nec vsque ad finem mundi reperiendam, qui nam sint . 584. E. 2
 Doctrina Christi perspicua . 269. B. 2
 Domini voluptas templum . 257. B. 2
 Dominum Iesum in cruce expansum, & oblatum victimae expanxae designant . 232. B. 1
 Dominus, Dominus, Dei Patris nomen . 269. B. 2
 Dominus aures suas obturat, ne audiat iniquorum orationes . 305. D. 2
 Domus familiaris, non ipsa domus ostensa est Ezechiel . 34. B. 2
 Domus Dei exemplar diuersum ab atriurum figura . 75. D. 2
 Domus pro familia, & gente vsurpatur . 172. A. 1
 Domus Parbar quae dicitur . 221. A. 1
 Domus absolute quare dicitur templum . 244. D. 2
 Domus Domini laudes . 255. A. 1
 Domus altitudinis quadraginta cubitorum . 267. A. 2
 Domus celsitudinis crassitudo parietum opportuna & accommodata probatur . 272. E. 1
 Domus interior dicitur Sanctum Sanctorum . 268. D. 1
 Domus altitudo triginta, vel quadraginta cubitorum Lyrano . 289. A. 2
 Domus paries exterior lapideus quinque cubitorum . 291. E. 1
 Domus ab Oriente non est lata cubitos centum . 298. E. 2
 Domus Occidentalis altitudo cubitorum nonaginta . 299. B. 2
 Domus fenestrae a terra eleuatae . 305. B. 1
 Domus vniuersa auro cooperta . 306. E. 1
 Domus nomine templum, oraculum saepe, non semper indicatur . 307. C. 1
 Domus Dei superliminare immetensae magnitudinis & firmitatis . 330. C. 1
 Domus saltus Libani, & porta templi quadrata, id est, angulis reclus . 330. A. 1
 Domus saltus Libani vbinam fuerit . 431. C. 1
 Domus saltus Libani duplex & c . 431. E. 1
 Domus saltus Libani mensurae . 433. B. 1
 Domus ostia quadrata, non arcuata . 435. D. 1
 Domus interior, & exterior non eadem altitudine fuerunt . 438. E. 1
 Domus Corinthio opere facta triglyphis exornata . 445. D. 2
 Domus Domini, & domus Regiae triglyphi . 448. E. 1
 Domus Dei quam late pateat . 469. D. 1
 Domus & familiam ipsam, & aedificium significat . 478. B. 2
 Domus Cyri ab Aristotele qualiter designatur . 557. D. 1
 Domus Neronis aurea vbi constructa . 562. D. 1
 Domus saltus Libani cum Assuri palatio confertur . 557. E. 2
 Domus posterioris gloria ex praesentia Christi oritur . 581. A. 2
 Domus saltus Libani stupori fuit Reginae Sabae . 561. B. 2
 Domus futura gloria plena promittebatur . 588. E. 2
 Domus posterioris gloria ex ipsius Seruatoris nostri praesentia, praedicatione & miraculis clarissima esse declaratur . 594. E. 1
 Domus Zorobabelis sanctior & illustrior quacumque alia . 594. D. 1
 Dona operariorum templi Salomonis . 461. E. 1
 Dona Principum ad templum aedificandum oblata . 503. E. 2
 Dona principum quae afferbantur quotannis Salomoni . 508. A. 2
 Doricum architectandi genus Ionico, ac Corinthio quare permixtum . 456. C. 2

Doricum architectandi genus antiquissimum . 447. A. 1
 Duae ideae templi ab auctore proponuntur . 67. E. 2
 Duae partes templi Salomoni descriptae fuerunt datae . 71. E. 1
 Duae columnae cur sint factae . 250. B. 1
 Duarum Tribuum Hebraei & Babyloniae reducti quor millia fuerunt . 540. A. 1
 Ducale quod opus dicitur . 359. E. 2
 Ducenti malgranatorum ordines . 453. C. 1
 Ducenti homines nequeunt portas viginti cubitorum simul contingere . 576. D. 2
 Dum ciuitas Dei aedificaretur, qui aedificantibus praecarat, mensuras constituerat . 162. B. 2
 Dum se requiescit in monte Moria refert Propheta, ad Christi mysteria respexit . 161. E. 2
 Duodenae mensae in porta nemini probantur . 234. B. 1
 Duo altaria quomodo dignoscantur . 243. B. 2
 Duorum cubitorum murus fuit claudens oraculum . 261. E. 2
 Duodenaria Cardinalium virtutum permixtio . 318. E. 1
 Duas tantum facies quare commemoret Propheta . 326. E. 2
 Duodenarius Cherubinarum numerus . 327. C. 2
 Duo crateres cum mensa a Prolomaeo missi . 352. B. 1
 Duodennis Salomon rex creatur . 460. A. 1
 Duodenarius numerus laudatus . 469. A. 2
 Duus quaternarij in quinarium quid significet . 473. E. 2
 Duo tabernaculi parietes . 479. B. 2
 Duodecim principes annonam Salomoni ministrabant, singuli in menses singulos . 508. D. 1, & B. 2
 Duodecim principes vestigalibus Israelis praefecti . 508. D. 1
 Duodecim Tribus quot auri talenta singulis annis Salomoni soluebant . 1440. 514. E. 1
 Duodecim Tribus Israel duodecim militum turmis omnia necessaria suppeditabant . 530. B. 2
 Duodecim Tribus Israel quot hominum millia poterant efficere . 539. D. 2
 Dupla in trilineis proportio obseruata . 260. E. 2
 Duplex portae facies, exterior & interior . 187. B. 2
 Duplex vestibuli vsus . 189. C. 2
 Duplici ratione a media Occidentali portica porta sublata . 221. E. 2
 Duplex gazophylacii genus in Scriptura obseruatum . 204. D. 1
 Duplex Nadab & Abiu peccatum . 309. C. 1
 Duplicem esse vigiliam . 329. E. 1
 Duplex altare . 331. C. 2
 Duplex ministerium Aaroni in generationes suas confitutum, & quod . 342. A. 2
 Duplex corona, & limbus . 348. C. 1
 Duplex candelabri basis . 360. D. 2
 Duplex atrium templi antiqui vno nouum continetur . 382. D. 2
 Duplex altaris corona . 406. A. 2
 Duplex basis totus insculptus . 458. B. 1

E

Adem est altaris ad altare proportio, quae distantiae populi in tabernaculo, & templo . 401. E. 2
 Eadem forma omnes Cherubini templi fuerunt . 311. E. 2
 Eadem linea atrijs terminus, & Sancti . 266. B. 1
 Eadem mensura offerrebat Sacerdotis inuncti oblatio, qua olim manna colligebatur . 382. A. 1
 Eadem Mofaici altaris, & Salomonici materia . 333. E. 2
 Ea initio simul proponere Scriprores solent, quae deinde per partes sunt explanatur . 213. A. 2
 Eadem porta fundamenti, quae superior, & scuariorum . 219. A. 2
 Eadem vestibulorum, & portae longitudo, & latitudo . 217. A. 1
 Eadem vidit prima visione Ezechiel, quae in Sancto Sanctorum occultabatur . 311. D. 2
 E Babylone aduentanti ad Austrum apparebat templum . 163. D. 1
 Ebrj cur res videant perturbatas . 57. B. 2
 Ebur, simiae & pau ex India allati Salomoni . 513. D. 2
 Ea quae videntur quomodo inter se conferantur . 60. A. 2
 Ea quae aut dimetiuntur, aut numerantur, parua, illa autem maxima, quae numero carent, aut mensura . 179. B. 1
 Ecbanis 180000. talenta ab Alexandro inuenta . 517. A. 2
 Ecclesia tum Salomonis templo, tum Ezechielis repraesentatur . 25. A. 2
 Ecclesia est domus Dei manura . 581. D. 1
 Ecclesia Christi duplex . 16. B. 2
 Ecclesia ex omnibus gentibus conflatur . 464. C. 2
 Ecclesia quoque castrorum nomine celebratur . 471. D. 1
 Ecclesia Christi signis indicatur . 470. A. 2
 Ecclesia Christi sanguine inhaeranda Ezechielis visione praedicitur . 37. E. 2
 Ecclesia quare dicitur Catholica . 179. C. 2
 Ecclesia Spiritum sanctam habebit magistrum vsque ad finem mundi . 30. B. 1
 Ecclesia Christi sub templi aedificandi nomine promissa . 27. D. 2, & 28. B. 1
 Ecclesia cur eodem symbolo semper significetur . 28. C. 2, & 29. B. 1
 Ecclesia Christi requies vocatur . 294. D. 1
 Ecclesia Christi quantum templo praestet . 34. B. 2
 Ecclesia visibilis, visibili templo aptissime repraesentatur . 16. C. 2
 Ecclesiae latissimus est murus . 380. B. 2
 Ecclesiae celsitudinem significat templum excelso in monte fabricatum . 26. D. 2
 Ecclesiae sanctitas Synagogae praefertur . 497. E. 1, & seq.
 Ecclesiae Christi omnia palam fuit . 375. A. 2
 Ecclesiae Praelatos quales esse oporteat . 314. D. 2
 Ecclesiae dignitatem Sanctuario repraesentari . 261. B. 2
 Ecclesiae columnae quam ob causam dicantur Apostoli . 250. A. 1
 Ecclesiae tempora diuersa portae templi significabant . 15. E. 2
 Ecclesiae aedificator Christus praefiguratur per virum metientem templum . 164. D. 1
 Ecclesiae

Ecclesiae firmitas marmoreo templo exprimitur. 26. C. 2
 Ecclesiae typus fuit templum Ipolijs Barbarorum praefulgens. 483. C. 1
 Ecclesiae Christi nomina quaedam. 28. D. 1
 Ecclesiae exemplar tabernaculum. 466. D. 1
 Ecclesiae mysteria, quae templo extruendo reuelabantur, quo pacto agnouerit Ezechiel. 37. D. 2
 Ecclesiae propugnacula non sunt à nostris diruenda. 571. B. 2
 Ecclesiae lumina quo depaſcantur oleo. 366. A. 1
 Ecclesiae tempora cur nouissima dicantur. 26. E. 2
 Ecclesiae floribus, & coronis ornare quondam vetitum Christianis timore idololatriae. 482. A. 1
 Ecclesiae vberas, & caelestis affluentia Palaestinae vberitate indicatur. 511. D. 2
 Ecclesiae, & templi membra re diuersa sunt, similitudine eadem. 34. D. 2
 Ecclesiae similitudinem potius quam verum templum extruxit Salomon. 26. D. 1
 Ecclesiae Christianorum proprie domus Dei dicuntur. 245. D. 1
 Ecclesiae infidiarum publica libido. 399. C. 2
 Ecclesiae triumphantis & militantis duplex symbolum, & vnicum. 25. C. 2
 Ecclesiae diuellunt, qui sacrarum studia litterarum ab illa auferunt. 392. D. 1
 Ecclesiam Christi ordinatam ordinato etiam aedificio repraesentari decuit. 17. C. 2
 Ecclesiam vnus Christus sustentare potest. 479. A. 2
 Ecclesiae potissimum annuncianda Dei mysteria. 172. E. 1
 Ecclesiae aedificatores fuerunt Apostoli. 185. C. 1
 Ecclesiam Iudaicam constantem, & Gentilibus, templum indicat vniuersum. 178. C. 2
 Ecclesiam Ezechiel repraesentari aedificio templi Salomonici maxime decebat. 25. C. 1. & B. 2. & 26. B. 1
 Ecclesiam Christi nominibus Hierosolymae, Sionis, Moriae montis posse insigniri. 161. C. 2
 Ecclesiam repraesentat candelabrorum, & mensarum dispositio. 353. E. 2
 Editio vulgata commendatur, & defenditur. 182. C. 2
 Educta è duabus cellis sepulchri Davidis talenta sex millia. 555. E. 1
 Educum ex Aegypto populum primus enarrat Psalmus Cantici Graduum. 226. C. 1
 Efflores auri in Indiam misit Salomon. 513. B. 1
 Eiectionis porta, & Sur. 220. B. 2
 Eisdem mensuris Salomon mensam fecit, quibus ante Moyses. 347. E. 2
 Eiusdem domus gloriae Aggaeus propheta promittit, vt aedificaretur alacriores reddat. 574. D. 2
 Eiusdem aedificij plures fieri debent Ichnographiae. 70. A. 1
 E leberibus in quibus carnes lauabantur, furabantur carnes filij Heli. 493. E. 1
 E lignis thyninis, aut pineis fulchra domus & instrumenta musica facta sunt. 513. B. C. 2
 E medio monstra tollenda sunt. 320. D. 2
 Eminebant cornua altaris haud secus quam taurorum. 393. D. 1
 Emunctoria candelabri. 365. B. 1
 Eodem semper cubito templum metitur Angelus. 262. C. 1
 Eodem architecturae genere semper, vñ Salomon. 433. B. 1
 Eorum sententia refellitur, qui cubacula feminarum templi parietibus proxima fuisse putarunt. 490. E. 2
 E paradiso ligna altaris educa. 332. D. 2
 Ephraim & Manasse in locum Leui successerunt. 540. A. 2
 Epiphyllia cum humeris conferuntur. 434. C. 1
 Epiphyllia non fuisse rotunda. 437. D. 2
 Epiphyllia quae sic dicta. 434. B. 2
 Epiphyllia quae sine. 370. B. 2
 Epiphyllia, zophori, & coronae aeneorum columnarum. 443. E. 2
 Epiphyllij latitudo. 444. B. 2
 Epiphyllij altitudo triginta digitorum. 443. D. 2
 Epiphylliorum primi ordinis mensura eadem, quae antepagmentorum. 330. E. 2
 Epiphyllium fascijs cinctum. 444. C. 1
 Epiphyllium dicitur melathrum. 444. B. 1
 Epistolae ad Hebraeos interpres fuit S. Lucas. 10. A. 1
 Epistolae Pauli verus interpres S. Iohannes Chrysostronus. 10. B. 1
 Epitheaton atrij exterioris quasi proprium, vt magnum, vel maius vocetur. 202. D. 1
 E prima templi parte ementes, & vendentes à Christo eijciuntur. 167. C. 1
 E propitiatorio vox audiebatur. 308. E. 1
 Equi Salomonis à remotissimis Regnis optimi emebantur. 525. E. 1
 Equi, non boues Soli mactabantur. 221. A. 2
 Equi Solis ab impijs Regibus vbi postei. 221. B. 1
 Equitatus Salomonis pacem Christi aeternam figurare potuit. 528. B. 2
 Equitum Salomonis duodecim millia fuerunt. 523. E. 2
 Errantia vna cum muro facienda & colliganda sunt. 81. D. 2
 Errant qui arcem foederis in triumpho Titii delatam putant. 587. C. 2
 Errant Hebraei vane tertium templum expectantes. 568. A. 1
 Errantibus quomodo ad profectus suos vtatur Ecclesia. 180. A. 1
 Errare Rabbinos, atrium mulierum referentes. 209. D. 2
 Erroneum est censere animas ante mundi exordium fuisse à Deo creatas. 269. E. 1
 E solidioribus floribus symbola petuntur in templo. 362. D. 1
 Esse gratum, idest, honore dignum. 409. A. 2
 Ebanum mensis cur sic dictus. 202. A. 2
 Ethecharum mensura expendenda. 302. C. 2
 Etiam trabes dicuntur densitates. 370. E. 1
 Etiam in medio aduersariorum iustus securus. 340. B. 2
 Etiam in parietibus templi, & oraculi insculpti Cherubim. 337. E. 2
 Etiam Sanctum Sanctorum vocatur oraculum. 269. B. 2

Etiam si Herodes templum extruxisset, non illud respexisset Aggaeus propheta. 577. E. 1
 Euangelium legi à Sancto Paulo praeposuit. 377. E. 1
 Euangelium cum lege confertur à S. Paulo. 9. E. 1
 Eugubini licentia arguitur. 339. D. 1
 Eundem semper ordinem in portis dimerendis ab Angelo fuisse obseruatum. 260. B. 1
 Eunuchus Nathammelech quis extiterit. 221. D. 2
 Eupolemi testimonia Christianos confundunt rerum sacrae Scripturae extenuatores. 504. E. 2
 Eupolemi auctoritas commendatur. 504. E. 1
 Eupolemi numerus de vicinis longe à sacra Scriptura remouetur. 461. B. 1
 Ex aduerso templi gazophylacia. 373. A. 1
 Exaetores qui, & quare sic dicti. 463. A. 1
 Ex Asia tribus annis quo tributi nomine collecta talenta. 548. E. 2
 Ex auro solido mensa facta. 348. C. 1
 Ex aere de Thebath & Chun vrbibus Adarezer educo, Salomon mare aeneum, columnas, & vasa aenea fecit. 532. B. 2
 Ex afferibus compactus murus cubitis sexaginta inferendus. 266. D. 2
 Ex Babylonia quot millia Hebraeorum egressi. 540. B. 1
 Excavatis fossis aspera restudo fuit. 439. D. 1
 Excelsum admodum & procerum montem Moriam vocari. 161. E. 1
 Excelsus mons Ironice dicta Babylon. 235. C. 1
 Exedrae binae à Septuaginta interpretibus confirmantur. 239. B. 1
 Exedrae Aquilonares domum spectabant. 373. A. 1
 Exedrarum varia nomina, & situs. 203. D. 2
 Exempla Smaragdorum prodigiosae magnitudinis, & ponderis. 205. B. 2
 Exemplar aedificij templi fuit datum Salomoni à Dauide. 71. C. 1
 Exemplum corporis Christi in vestigio templi obseruatur. 475. B. 1
 Exercitus Sefac Regis Aegyptiorum fuit innumerabilis. 547. E. 1
 Ex fodinis tota Asia & Africa diffusis opes aerei seculi colligi poterunt. 533. C. 2
 Exiguum imperium propter soli vbertatem infinitos propedmodum deserebat prouentus. 511. B. 1
 Eximia & admiranda architecti in candelabro fabricando sapientia resplendet. 363. E. 2
 Ex minimis deducti maiores numeri, eisdem minimis confirmant. 300. A. 2
 Ex ostensis mensuris numerus viginti cubitorum colligitur. 293. A. 2
 Expansae victimae quare iugulentur. 232. A. 1
 Expenditur cubitorum altitudo. 289. D. 1
 Expensas templi omnino ignoramus. 503. E. 1
 Explicatur vox, rotundum. 202. A. 1
 Explicatur sententia, quae computationis initium, Regni Assyriorum initio tribuit. 153. C. 1
 Ex primoribus & flore iuuentutis equites Salomonis electi, & quales fuerunt. 526. B. D. 2
 Ex Prophetae contextu, quo pacto astruatur palmum vnum fenis adiungendum cubitis. 175. E. 2
 Ex qualibet constituta aedificij parte reliquae deducuntur. 448. E. 2
 Ex quarta altitudinis columnae parte trabecationes sunt. 223. C. 2
 Ex quinta dimidij atrij parte altaris latitudo. 401. D. 2
 Ex quinta latitudinis parte postes facti. 331. B. 1
 Extenso pro longitudine vsurpatur. 338. B. 2
 Ex talentis 666. Icuta & peltae aureae Salomonis constatae fuerunt. 527. E. 2
 Exterior porta quare dicitur inferior. 209. E. 2
 Exterioris atrij forma. 201. A. 2
 Exterioris atrij quare humilior, interioris autem sublimior. 224. A. 1
 Exteriores esse viarum portas. 220. E. 1
 Exteriorum ianuarum porticum Israelis limen habuisse rectum, interiorum fornicatum. 187. E. 1
 Exterior, & medium atrium cur dicitur. 201. A. 2
 Exteriores Israelis porticus perpetuo cur pariete claudenda fuerint. 228. E. 1
 Exteriorum portae introitum vocat ostium Propheta, interiorum vero vestibulum dicit. 232. B. 1
 Extra Ierusalem milites praeda contenti libentissime Regi seruebant. 530. B. 2
 Extra domum interiorum fenestras. 310. C. 1
 Extra Sanctum Sanctorum altare constitutum. 343. B. 1
 Extra velum interiorum fuit altare in tabernaculo. 345. E. 1
 Ex tribus fontibus seu capitibus thesaurum immensum David coaceruauit. 529. A. 2
 Ex valorum magnitudine argentea nota, eorundem pondus aureum cognoscimus. 503. C. 1
 Exultatio, & gaudium fructus orationis. 202. B. 2
 Ex vno perpetuo lapide postes singuli. 330. A. 2
 Ex gemmis rationalis splendor emicabat, qui Vrim & Thumim dicebatur. 584. C. 1
 Exterior domus paries lapideus quinque cubitorum. 291. E. 1
 Ezechiel Hierosolymam fuit translatus spiritu, non corpore. 13. E. 1
 Ezechiel fuit Geometra, sicut & Palaestinae exploratores. 19. A. 2
 Ezechiel Propheta fenestras negat oraculo. 309. D. 1
 Ezechiel cubitum nostrae staturae non vsurpat. 289. A. 1
 Ezechiel templum non modo verbis, sed etiam lineamentis descripsit. 32. E. 2
 Ezechiel Deum audit in nube loquentem. 13. C. 1
 Ezechiel Geometriae peritus. 19. A. 2
 Ezechiel Spiritu sancto repletus. 13. B. 1
 Ezechiel quodnam templum viderit instaurandum. 29. C. 2
 Ezechiel & Iosephus concordant circa arriorum templi magnitudinem. 23. D. 2
 Ezechiel visiones videt sensibiles. 13. B. 1
 Ezechiel cur visionem suam ita obscure ac aenigmatice tradiderit. 3. A. D. 1

Ezechiel hominis filius vocatur, vt dignitatem naturae à verbo assumptae agnoscat. 168. D. 2. 160. E. 1
 Ezechiel in sua propheta cur stylo duplici vsus sit. 4. C. D. E. 1
 Ezechielem de Salomonis templo locutum esse vnde conſtit. 33. A. 1
 Ezechielem cur non intelligant Hebraei. 5. E. 1
 Ezechielem templum vidisse Salomonis. 270. A. 2
 Ezechiel ostentum aedificium omnibus perfectae architecturae praecipue respondens. 18. A. D. 1
 Ezechiel dedit Deus, ad secundi instauracionem, verissimum priorum exemplar. 36. C. 2
 Ezechiel cur praeeperit Deus figuras, ac descriptiones facere aedificij sibi ostent. 19. E. 1
 Ezechielis visio cum Apocalypsis visione confertur. 315. D. 2
 Ezechielis visio cur adhuc inexplicata remanserit. 20. E. 1
 Ezechielis visionem absque imaginibus percipi non posse Mathematici intelligunt. 38. E. 1
 Ezechielis templi architecturae cur noua inuentio fuerit adhibenda. 47. A. 2
 Ezechielis visionem sine ecclasi non fuisse probatur. 15. B. 2
 Ezechielis visioni nullum historiae sensum subesse, cur arbitratus sit S. Gregorius. 18. E. 2
 Ezechielis visionis duplex finis. 32. C. 1. & D. 2
 Ezechielis extremas visionis quis sit finis. 35. D. 2
 Ezechielis templum allegorice explicare, cur partim impellatur, partim etiam retineatur. 25. D. 1
 Ezechielis propheta an Hebraeis, qui templum viderant, difficilis non minus fuerit, quam nostris. 4. D. E. 2
 Ezechielis gazophylacia non arcae, sed cubicala. 204. E. 2
 Ezechielis sermo maxime ornatus. 13. D. 1
 Ezechiel Salomonis altare descripsit, idest eius simile. 394. D. 2
 Ezechielis templum Salomonis est imago. 24. E. 1. B. 2
 Ezechielis visio illis simillima, quibus felicitatem Patriarchis Deus pollicebatur. 160. B. 1
 Ezechielis & Salomonis fabricae eadem. 494. C. 1
 Ezechielis Cherubini sex alas habere quare dicantur. 313. B. 1
 Ezechielis visionem explicare qui velit, pluribus indiget. 37. E. 2
 Ezechielis visione Dei clementia indicatur. 15. B. 1
 Ezechielis phraſis vsuſtatissima. 159. B. 1
 Ezechielis visio illustris. 11. E. 2
 Ezechielis visio cum Pauli in tertium caelum raptu confertur. 14. per totam. & 15. per totam.
 Ezechielis visio cur aliquando explicanda fuerit. 2. B. 2
 Ezechielis visio quo tempore acciderit. 13. B. 2
 Ezechielis propheta liber obſignatus. 7. B. 2
 Ezechielis prophetae verba duplicem habent difficultatem. 4. E. 2
 Ezechielis prophetae difficultas. 1. E. 1. & 2. A. B. C. 1
 Ezechielis, & Salomonis altare idem. 392. C. 1
 Ezechielis rapus Hierosolymam, idem cum rapu Christi in pinnaculum templi. 15. C. 1

F

Fabricam templi metiri praecipit Deus. 2. B. 1
 Fabrica versusque templi eadem, ornata diuersa. 33. D. 2
 Fabrica & ordo aedificij ab eius ornamentis & materia longe differunt. 33. C. 2
 Fabrica mundi sub aedificij translatione. 415. D. 2
 Fabrica quae dicitur. 415. B. 2
 Fabrica contracta, & modica idem. 416. C. 1
 Fabrica templi quasi quaedam rerum omnium imago. 461. A. 2
 Fabricae Salomonis & Ezechielis eadem. 494. C. 1
 Fabricae Salomonis excellent omnia orbis miracula. 560. A. 1
 Fabrica Herodiani templi minime ad verba Aggae referenda est. 592. E. 1
 Facies Cherubim Christo assignantur. 315. B. 2
 Facies solum binae quare referantur. 325. A. 1
 Facies hominis omni decore, ac pulchritudine insignis. 326. D. 2
 Facies vestibuli fornicata. 245. D. 2
 Faculae quasi coram Sole omnia orbis miracula templo aequiparata. 566. A. 2
 Faecunditas quorundam Hebraeorum quanta fuerit. 541. C. 1
 Falsa collatio Herodiani templi refellitur. 500. B. 2
 Falsi testes quare dicantur, qui Christi verba videntur referre. 474. E. 2
 Falso latitudo maior Herodis templo tribuitur, quam Zorobabelis. 577. A. 2
 Falsum est substructiones templi ab Herode factas fuisse. 81. C. 1
 Falsum est quod quid de Moſaicae virgae inuentione & miraculis à quodam auctore dicitur. 588. B. 1
 Famuli equorum Salomonis quatuordecim mille & quadringenti. 523. C. 2
 Fascia olim Reges pro corona vsos fuisse. 337. E. 2
 Fascinare, & inuidere cur Graeci eodem verbo significant. 53. D. 2
 Fascinatio quomodo fiat. 53. A. 1
 Fascinatos cur Galatas dicit Apostolus. 53. D. 2
 Fascinatores quidam qui laudando fascinant, & huiusmodi fascino effugiendi modus. 52. C. D. 2
 Fascini damnium ab oculis, non verò à labijs laudantium promanant. 52. E. 2
 Fascini auertendi modus quidam antiquus. 52. E. 2
 Fastidium afferant corporis oblectamenta. 398. C. 1
 Felices qui sint dicendi. 339. D. 1
 Felicitas, nec non populi calamitas signis notatur apertissimis. 385. B. 2
 Felicitatem fecum visiones Dei ferunt. 159. C. 2
 Felicitatis origo Dei templum, & cultus. 263. B. 1
 Fenestras templi cancellis clausas, non speculati lapide, aut vitro. 304. A. 1
 Fenestrarum triplex operimentum. 306. A. 1

Fenestras domi inferuntur. 306. E. 2
 Fenestra an fuerit in latero aenei altaris, sicut fuit in latero aurei. 403. D. 2
 Fenestras ad retis modum factae. 199. D. 2
 Fenestras obliquae pro cancellis. 303. B. 2
 Fenestras intus latas, & extra angustas fuisse, simul etiam intus angustas, & extra latas. 199. E. 2
 Fenestras pro fumarijs. 384. E. 1
 Fenestras, sicut caracatae caeli. 384. A. 2
 Fenestras quae dicantur. 198. C. 2
 Fenestras quomodo in Ichnographia signentur. 69. C. 2
 Fenestras lumini, & prospectui signentur. 304. C. 1
 Fenestras cochlearum. 285. A. 1
 Fenestras domus à terra eleuabantur. 305. B. 1
 Fenestras templi maiores quot nam fuerint. 550. D. 1
 Fenestras, & cancelli pro eodem vsurpantur. 198. E. 2. 14. A. 1
 Feras antiquitus suum quoque asylum habuisse. 202. D. 2
 Ferculum missus significat, mensa discum. 231. D. 1
 Fere palmum Hispanorum gradus templi alti. 181. D. 2
 Fere semper exteriorem anam Hecal denotat. 257. C. 1
 Ferrerij Philippi secundi Regis Catholici architecti, de templo Iulicentium testimonium. 18. B. 1
 Ferro polluitur altare, & quare. 407. C. 2
 Festa fronde portas templi coronare licitum, & praecipuum Hebraeis. 482. D. 2
 Festum tabernaculum. 482. E. 1
 Festoni in Salomonis templo. 481. E. 2
 Fideles in caelestibus quomodo sedent. 476. D. 1
 Fideles iusti à peccatoribus etiam fidelibus quo distent. 480. C. 2
 Fidelium parentum fideles filios honorat Deus. 241. A. 1
 Fidem Iosepho habendam censet Theodororus. 322. E. 2
 Fidem Ecclesiae maxime confirmat, idem esse Salomonis, & Ezechielis templum. 31. B. 2
 Figmentis poeticis inuisibiles spiritus adumbrat Scriptura. 317. A. 2
 Figmentum Iosephi de cubitis viginti recedentibus. 438. C. 1
 Figura galeae Tryphonis. 337. D. 2
 Figura, ordo, dispositio quae. 415. E. 2
 Figurae candelabri ratio redditur. 359. C. 1
 Figurae opus sunt ad res oculis perspectas declarandum. 19. A. 2
 Figurae & delineationes templi Ezechielis prius sunt intelligendae, quam isti commentarij intelligantur. 19. E. 2
 Figurae prius recognoscendae quam hic liber ematur. 39. E. 1
 Filiae prunae apud Hebraeos. 39. E. 1
 Filij Heli in lebetes quibus carnes lauabantur, fuscinas mitebant. 493. E. 1
 Filij sapientiae immolantur, vt filij fiant. 212. E. 1
 Filium suum Deus Pater non in perditionem, sed in salutem nostram percussit. 156. C. 1
 Filius hominis cur vocetur Ezechiel. 16. E. 1
 Finis aedificacionis domus secundae quis nobilissimus fuerit. 594. B. 2
 Fingendorum cubitorum communium ratio esset reddenda. 334. A. 2
 Finis proprius templi ostent. 36. A. C. 2
 Firmiores columnae in lateribus intercolumnijs statuuntur. 425. E. 1
 Firmissima templi Christi fiducia. 258. A. 1
 Firmitem Ecclesiae marmoreum templum significabat. 26. C. 2
 Firmitas, connexio, ac dignitas singularis in Ecclesiam per Christum promanant. 477. B. 1
 Flagella Christi in Psalmo praedicta. 438. E. 2
 Flagella aliquando manus Dei indicat. 158. C. 1
 Flores malorum puniuntur. 362. E. 1
 Floribus, & coronis Ecclesiae ornare quondam Christianis vetitum ob timorem idololatriae. 482. A. 1
 Floribus exornatum templum Christum indicat Nazarenum florem campi. 483. A. 1
 Floribus, ac frondium fasciculis summum templum coronatum fuit. 482. D. 2
 Fluxa sunt omnia mundi huius bona. 432. D. 1
 Frequentiae hominum, & iumentorum enarratio quid sibi velit. 179. D. 2
 Frequens est apud sacros Scriptores Pleonasmus vsus. 169. A. 1
 Frontes portae quae dicantur. 258. D. 2
 Frontes, vel columnarum ordines altitudine ipsa aequales. 197. A. 1
 Frontes in aedificijs quae dicantur. 188. E. 2
 Frontes, & aspectus aedificij. 210. D. 1
 Fructibus suis Sacerdotes contentos esse oportet. 387. C. 2
 Fructum, ac voluptatem ex lectione haurire volenti, quomodo liber hic legendus. 39. D. 2
 Fructus est mysticus Scripturae sensus, literalis verò radix. 20. B. 1
 Fructus triplex Scripturae sacrae. 29. A. 2
 Fructus sacrinctorum quis. 391. D. 2
 Fructus lacrymarum fecundus in summo gradu refrigerari. 226. C. 2
 Fructus orationis perquam fecundus. 202. B. 2
 Frumentatio Romana quo tempore adhibita. 520. D. 2
 Foci culinarum. 386. B. 1
 Foci, & lebetum foramina in culinis. 386. D. 1
 Foculus quid significet. 402. C. 2
 Fodinis caruit Herodes. 590. B. 1
 Foedissimi apud idololatrias nuptiarum ritus. 400. B. 1
 Foeminae principes, ac Reginae scorta efficiebantur ob Idolorum sturum cultum. 399. C. 1
 Foemur in candelabro. 360. B. 2
 Foemur vnde dicitur. 360. A. 2
 Folia achanti, oliuae, & palmae insculpta. 456. A. 1
 Fons omnium praecipuorum Architectonicae aedificij templi. 551. C. 2
 Fons, & origo miseriarum populi fuit rex Manasses. 152. B. 1
 Fora oblonga aliquantum Romani faciebant. 564. C. 1
 Fora Romae septendecim praecipua fuerunt. 564. B. 1
 Fora-

Foramen in lutere fuit, vt infideret pedi. 494. E. 2
 Foramina fingulorum retiaculorum quatuor & viginti. 452. E. 2
 Foramina cancellorum oculis familia. 216. D. 2
 Forcipes, creta, geras, fcrucas, bctillos eadem voce fignificat Hebraeus fermo, quas Hispani cucharas appellaremus, aut muelles. 497. C. D. E. 2
 Forcipes, qui dicantur. 497. C. 2
 Fores fculpturis decorabant antiqui. 369. A. 1
 Fores templi aureis grauiffimis clauis exornabantur. 501. E. 1
 Fores templi ex argento fabricatae. 553. B. 2
 Forma candelabri. 361. C. 1, 363. E. 1
 Forma crucis in templo fpectanda. 383. A. 1
 Forma velli templi, materia, & ornamenta. 244. E. 1, & A. 2
 Forma humana Cherubini templi fuerunt. 323. D. 1
 Forma fcyphorum candelabri. 361. D. 1
 Forma eadem praedicti omnes templi Cherubini fuerunt. 311. E. 2
 Forma capitelli à Scriptura data. 454. E. 2
 Forma Sancti inuinitur. 327. A. 2
 Forma rhomborum. 349. C. 2
 Forma periboli quanam. 177. C. 1
 Forma phylarum. 237. C. 2
 Forma atrij exterioris. 215. A. 1
 Forma Amphiteatri Titiani quanam. 566. B. 1
 Forma valuarum. 367. D. 2
 Forma craticulae. 402. D. 2
 Forma altaris. 333. B. 2
 Formae eiusdem Salomonis, ac Moysis fuisse Cherubinos. 322. C. 2
 Formae rerum mouent perfpicuum; hoc vero vifus instrumentum. 54. B. 2
 Formam leonis templum reulit. 298. E. 2
 Formam abfq; materia fufceptius est quilibet fenfus. 52. A. 2
 Formarum compositio. 317. E. 1
 Fornicatum tectum, caelum fignificat. 439. C. 1
 Fornicibus marmoris culinae concameratae. 385. B. 2
 Forte fpecie religionis ducti, gradus altaris ab Oriente deflexe-
 runt Ifraelitae. 296. B. 2
 Fortis leo, potens, robuftus. 391. A. 1
 Fortitudo boui attribuitur. 314. E. 1
 Fortunae templum in domo Neronis ex lapide fphengite. 562. C. 2
 Foffae corona, vel peribolus. 389. B. 2
 Foffa, retractio altaris. 394. E. 2
 Fratrum odium, graue malum. 410. B. 1
 Fulcra parietis, & partes. 272. B. 2
 Fumarij antiqui forma. 384. D. 1
 Fumi in ingreffu oraculi quis vfus. 308. D. 2
 Fumo marmora inficiuntur. 383. D. 2
 Fumofae imagines quare dicantur. 384. A. 1
 Fundamenta domus falus Libani pretiofa. 561. C. 2
 Fundare, quid proprie fignificet. 286. E. 2
 Fundata latera quae dicantur. 287. C. 1
 Funiculus caementariorum. 164. D. 2
 Funiculus, & calamus, quibus folent homines menfurare. 185. B. 1
 Funis, virga pro parte hereditatis fumitur. 166. A. 1
 Funiculae vnde dicitur, & quos vfus habeant. 498. B. 1
 Futurum pro praeterito. 196. C. 1

G

Gabrielem viri nomine indicari opinantur plerique. 164. C. 1
 Galea falutis quae fit. 483. C. 2
 Galea Tryphonis. 337. D. 2
 Galilaeae fertilitas quanam. 539. B. 2
 Galilaeae gloria praedicationis exordium, & vocatio Apoftolo-
 rum. 410. B. 2
 Gallia Romanis totidem fere pendebat, quot Aegyptus. 519. C. 1
 Gallus inter aues zelantiffimus. 337. E. 2
 Gazophylacia fuper pavemento. 208. E. 2
 Gazophylacia mutatoria quanam. 298. A. 1
 Gazophylacia alia in atrio fuisse exteriori, & quare. 204. D. 1
 Gazophylacia dicuntur, quae alias thalami. 230. D. 1
 Gazophylacia Sacerdotum habitationi deputata quae fuerint. 208. A. 1
 Gazophylacia, vel intercolumnia qua ratione triginta compu-
 tentur. 210. E. 2
 Gazophylacia Cantorum in fecunda contignatione. 238. B. 1
 Gazophylacia Aquilonaria. 372. D. 2
 Gazophylacia ex aduerfo templi. 373. A. 1
 Gazophylacia Sancta. 377. B. 1
 Gazophylacij nomen expenditur. 203. E. 2
 Gazophylacis, & amplis porticibus atrium interius cinctum, non
 folo peribolo. 241. C. 2
 Gazophylaciorum oftia, ambulatio, fealae. 376. B. 2
 Gazophylacium dici quemcumque locum, in quo diuitiae affer-
 uantur. 204. D. 1
 Gazophylacium quid fignificet. 204. D. 1
 Gazophylacium Sacerdotum ad Aquilonem refpiciens. 240. C. 1
 Gemmis quamplurimis auro inclufis templum exornatum. 263. A. 1
 Genera permiffa quare fnt facta in fabricis. 456. C. 2
 Generationis vnus tempus quodnam. 205. C. 2
 Genera Smaragdi multiplicia, & eorum pretia. 205. C. 2
 Genes etiam imperio Salomonis fubictae Regios cibos prouidi-
 debant. 523. B. 1
 Genes ex facris ritibus mutuatae funt, vt manus ablueret facti-
 ficaturi. 489. C. D. 2
 Genes ex domo Domini architecturam mutuatae funt. 451. E. 2
 Gentium atrium, Infidelium fynagoga. 178. B. 2
 Gentium atrium Lanitorum cuftodiebant. 218. B. 2
 Gentium porticus à Salomone extructa, omnia atria interiora
 circumdans. 206. D. 2
 Gentium atrium cum duobus reliquis à Salomone conftitutum
 fuisse. 26. A. 1

Genus quoddam Idololatriae nefandum. 398. E. 1
 Geometrica proportioe omnia funt plena. 458. A. 2
 Geometra fuit Ezechiel, ficut & Palaestinae Exploratores. 19. A. 2
 Geometriae fcientia in terrae dimenfione falli non finit. 19. C. 2
 Germinare tabernaculum quid fit. 259. B. 1
 Gibbus vnde dicitur. 438. D. 2
 Gibli Salomonis caementarij quare fic dicti. 393. E. 2
 Gifi, feu periboli altitudo duorum cubitorum & femis. 243. A. 2
 Gifon, vel fepum atrij Sacerdotum. 206. B. 1
 Gladius Spiritus quis fit. 483. C. 2
 Gloria domus fecundae in Chrifti Ecclefia vera. 595. D. 1
 Gloria temporalis domus fecundae à Sancto Auguftino immunita
 declaratur. 580. B. 1
 Gloria domus fecundae conuerfione Gentium, non aedificij pulcri-
 tudine maior. 581. E. 1
 Gloria domus posterioris ex Deiparae Virginis, & aliorum Sancto-
 rum icenijs & orationibus nobiliffima fuit. 594. E. 1
 Gloria pro excellentia. 411. E. 1
 Gloria templi maxima. 412. D. 1
 Gloria pondus est, tribulatio leuitas. 411. D. 1
 Gloria facie templo datur. 409. A. 1
 Gloria quid fignificet. 411. C. 1
 Gloria pro opibus. 411. D. 2
 Gloria gratiae quae dicitur. 412. A. 1
 Gloria templi ex operariorum maxima multitudine facile digno-
 fcitur. 464. B. 2
 Gloria Domini dicitur Arca. 321. E. 1
 Gloria Israel Arca Dei. 586. E. 2
 Gloria templi fecundi de aedificijs minime intelligi poteft. 581. D. 2
 Gloria Dei adhuc Arca testamenti obumbratur. 585. D. 2
 Gloriae nomen. 409. C. 1
 Gloriam laus fcatur. 412. A. 1
 Gloriam repraefentatura, gloria minime caritura. 413. E. 2
 Gloriam, quam beati in caelo vident, an viderit Paulus in hac vita.
 14. B. 2
 Glorificantes Deum glorificantur. 410. D. 1
 Gloriosa Chrifti de peccato parva victoria. 277. E. 2
 Gloriffiffima Virgo Maria femper exiit virgo intacta. 309. B. 2
 Gloriffimum maxime est Chriftianum effe. 479. A. 1
 Goronidis fententia de Arca testamenti. 506. C. 1
 Graeci in Afiae opes inhiant easque obtrinent. 548. D. 1
 Graecia raros habet architectos; aliae regiones rariffimos. 42. A. 1
 Graece aula quae dicitur. 201. C. 1
 Graeci Hebraeos imitati, vestibula intra domum conftituerunt. 190. D. 1
 Graecorum Regnum acri à Daniele comparatum, & quare. 584. E. 1
 Gradus ad Orientem quomodo refpiciant. 396. A. 1
 Gradus vestibuli. 248. A. 1
 Gradus diuerfimode in fubftitutione funt. 82. D. 2
 Gradus duodecim in atrio mulierum in posteriore, non in prioro
 templo fuisse. 180. E. 2
 Gradus omnes templi viginti quinque quomodo computentur ab
 atrio Gentium vfque ad Sanctuarium confcendendi. 248. C. 2
 Gradus in porta Australi quot. 217. D. 1
 Gradus erant fub pelui maris aenei. 489. C. 2
 Gradus fecundi templi cum gradibus primi conferuntur. 224. D. 1
 Gradus quindecim fuisse in templo Salomonis. 225. C. 1
 Gradus feptem in fingulis exterioribus portis fuerunt. 214. C. 1
 Gradus ante fores, quae in extremo claudebantur muro. 217. D. 1
 Gradus ad Meridiem altaris an fuerint aliquando. 396. B. 1
 Gradus fubftituti quare fubijciantur. 82. B. 2
 Graduum Pfalmos à Dauide compositos fuisse, & quare. 225. B. 2
 Graduum prohibendorum quae caufa fuerit. 397. B. 2
 Graduum altitudo quanta. 248. C. 2
 Graduum primae portae Orientalis numerus. 180. D. 2
 Graduum numerus, qui in atrijs, ac vestibulo templi afcenduntur.
 181. B. 2
 Graphidem ab optice difcernit Vitruuius. 64. B. 1
 Graphidis fcientia quae dicitur. 42. E. 2
 Graphidis fcientia quibus feruiat. 34. A. 1
 Graphis in architecto abfq; peritia, quid damni afferat. 43. E. 1
 Graphis in architecto minoris faciendae est, quam peritia. 43. D. 1
 Graue malum, fratrum odium. 410. B. 1
 Grauem effe quid fit. 409. A. 2
 Gregem congregantis pafitoris parabola eadem est, ac lapidis
 vtrumque parietem nectentis. 480. D. 1
 Groffiora ligna quae intelligantur à Propheta. 447. E. 2
 Guttae in epiftylis Corinthijs. 456. E. 1
 Guttae in epiftylis fub triglyphis. 450. C. 2

H

Habitaculi caelestis fymbolum est oraculum. 268. A. 1
 Habitat Deus in templo, quod idcirco Dei domus dicitur. 173. A. 2
 Haereticorum ecclefiae non dicendae Catholicae. 179. C. 2
 Harmonica proportio in diuifione totius in fuas partes. 458. E. 2
 Harmoniae caelestis cognitio à Deo precibus expectanda est. 465. C. 1
 Haud fecus quam taurorum eminebant cornua altaris. 393. D. 1
 Hebraea vox, facies. 210. C. 1
 Hebraea nomina indeclinabilia. 298. E. 1
 Hebraei cur Ezechielem non intelligant. 5. E. 1
 Hebraei nihili aestimant templum Herodis. 575. B. 1
 Hebraei tribus rationibus focundiffimi fuerunt. 541. A. 1
 Hebraei

Hebraei non raro numeros permutant. 430. C. 1
 Hebraei toto orbe diffufi. 452. B. 1
 Hebraei ne intelligant Scripturas, duplex habent impedimentum,
 & quod. 8. A. 1
 Hebraei in memoriam vrbis excifae iceniua certis temporibus ob-
 feruabant. 155. C. 2
 Hebraeis, qui templum viderant, an Ezechielis propheta acquie-
 difficilis fuerit, ac noftis. 4. D. E. 2
 Hebraei quare in infinitum non creuerint. 541. D. 2
 Hebraei diftributiuia nomina, repetitione fingularis numeri fup-
 plent. 362. D. 2
 Hebraei non pauciores in toto orbe, quam in Palaestina. 543. B. 2
 Hebraei liberales in decimis & primitijs Deo foluendis. 538. B. C. 2
 Hebraei ad, pro fuper, vfurpant. 232. C. 1
 Hebraei à feruitute fub Salomone Rege liberi. 530. B. 1
 Hebraeos coniuncti, & comparationem indicat. 214. E. 2
 Hebraeorum impietas à fuis Rabinis carpitur. 476. D. 2
 Hebraeorum defiderium dupliciter in loco Aggaei intelligi po-
 teft. 568. D. 2
 Hebraeorum census iuftior & mitior Romano fuit. 536. A. 2
 Hebraeos falli, qui opinantur palnum additum calamo, vt inde
 comprehenderecur. 175. B. 1
 Hebraeos fequuti Graeci, intra domum ftatuebant vestibulum.
 190. D. 1
 Hebraeum verbum, veniendi, quid fonet. 255. A. 2
 Hebraeus fermo quantum à noftis verfionibus diftet. 6. D. 1
 Hebraica columnae agnominatio. 249. E. 1
 Hebraica praepofitio Ghal, fuper, fignificat, & ad. 267. C. 2
 Hebraicae vocis, iudicium, expositio. 253. B. 2
 Hebraicorum vocum multae ad Graecos, & Latinos; plurimae ve-
 ro nullo modo tranferunt. 8. B. C. D. 1
 Hebraei fi Chriftum agnofcerent, multis gratijs ab eo donarentur.
 569. C. 2
 Hebraicum phialae nomen in fcutellam poffet conuerti. 352. A. 2
 Hebraicum parietis nomen vnde defumptum. 270. D. 2
 Hereditaria fcelera vindictam expoſcunt. 151. B. 2
 Herodes tantas diuitias non potuit cumulare, quantas habuit Salo-
 monus. 590. D. 1
 Herodes templum ornauit, non vero aedificauit. 575. C. 2
 Herodes qua ratione thefauros fepulcri Davidis perquifuerit.
 590. E. 2
 Herodes capiteffa in templo opere Corinthio fecit. 455. D. 2
 Herodes neque ex tributis, fodinis, hoftium fpolijs, aut fepulcrorum
 effoffione potuit ingentes diuitias congerere. 590. E. 1, B. C. D. 2
 Herodis legatum vix minimam partem opum Davidis attingit.
 591. D. 2
 Herodis iniqui opera Deus pro gloria minime vfurpauit. 581. E. 2
 Herodianum templum cum Salomonico fallà collatio refutatur.
 300. B. 2
 Herodis templum cum Zorobabelis templo idem Iudaei effe con-
 tendunt. 571. C. 1
 Herodes quot talenta è Davidis fepulcro extulerit. 555. D. 1
 Herodes cadauerum effoffor & fepulcrorum fpoliator impius.
 590. D. 2
 Herodis flagitia quanam à Iofepho defcribantur. 589. B. 1
 Herodis cum Salomone comparatio. 593. D. 1
 Hierarchiam Iudaicam inftaurauit Ezechiel, vt antea Dauid. 36. D. 2
 S. Hieronymus templum, ac tabernaculum vera fuisse negans quo-
 modo intelligendus. 35. A. B. 1
 Hierofolymae nomen perperam interpretatur Eupolemus. 461. A. 1
 Hierofolymam decima die menfis ingreditur Chriftus Dominus.
 157. A. 1
 Hierofolymam translatus fuit Ezechiel fpiritu, non corpore. 13. E. 1
 Hierofolymis fuit domus falus Libani. 431. C. 1
 Hierofolymitani operarij numero 165000. 464. D. 1
 Hippotrophium pulcherimum in Syria iuxta Apamiam Vrbe. 525. A. 2
 Hiram Dauidis, & Salomonis tributarius. 510. B. 1
 Hiram Salomonis fingulis annis mittebat centum viginti talenta
 auri. 509. E. 1, & feq.
 Hiram operis exequitor templi Salomonis. 461. E. 2
 Hiramus quotannis pendebat auri talenta. 514. E. 1
 Hiram praefecti operis laudes. 462. A. 1
 Hiram miffe Salomonis naues & nautas, vt afferrent aurum ex
 Ophir. 512. D. 2
 Hircanus Pontifex quot talenta è Davidis fepulcro eduxit. 555. D. 1
 Hifpania auri & argenti fodinis abundat. 520. A. 1
 Hiftoria Regum cur virgam Aaron non enumerauerit inter ea,
 quae erant in arca. 344. D. 1
 Hiftoriae fenfum nullum fubefse Ezechielis vifioni, cur arbitratus
 fit Sanctus Gregorius. 18. E. 2
 Hiftoricus fenfus quis dicitur. 568. A. 2
 Hiftoricus quidam loquens de virgae Moysis miraculis, & Rege
 Galliae Iudaizante, mendacium profert. 588. A. 1
 Holocauftorum altare quid referat. 475. D. 1
 Holocauftum ad Aquilonem immolatum. 229. D. 1
 Holocauftum, & hoftia pro delicto quare in eodem loco immolen-
 tur. 231. C. 2
 Homo mundus dicitur, & omnis creatura. 465. D. 2
 Homo, mundus, templum laudes Dei inuicem concinunt. 465. E. 1
 Homo labori ferendo idoneus quando cenfeatur. 471. B. 2
 Homo officij fui admetur caftrosum difpofitione. 471. A. 1
 Homines 48600, in familia Salomonis. 523. B. 1
 Homines & Angelos in rebus comprehendendis difcrepare. 168. E. 2
 Homini labor quafi à natura comparatur. 215. B. 1
 Hominis facies omni decore praedita, & fculptitudine. 326. D. 2
 Hominis dignitas minime fondanda. 476. C. 1
 Mominis, & templi collatio. 473. C. 2
 Tomi 2. Explanat. Pars 2.

Homini filius quamobrem vocetur Ezechiel. 168. D. 2
 Hominum, & iumentorum multitudinis commemoratio quid in-
 dicet. 279. D. 2
 Hominum veftigia quae proprie dicantur. 38. B. 1
 Honeftatis ergo Cherubini alii conteguntur. 323. E. 2
 Honeftatis maxima ratio habenda in imaginibus efformandis.
 324. D. 1
 Honeftas, & pudicitia antiquis commendatiffima. 397. E. 2
 Honor, celfitudo, diturnitas patriae, palma fignatur. 494. E. 1
 Honor parentibus impendendus. 410. A. 1
 Honor linguae, & manus. 409. D. 2
 Honor, dilectio, fides, gloriae comites. 412. C. 1
 Honorifice de Deo fentientes, de templo quoque magnifice fen-
 tiunt. 413. C. 1
 Honoris ergo prius templum, deinde altare nominatur. 244. A. 1
 Horti Babylonis penfles quales erant. 556. C. 1
 Hugo Cardinalis Sancti Hieronymi verba in loco Aggaei rite ex-
 ponit. 572. C. 1
 Huius Ezechielis Prophetae expositio à Rabinis Elias creditur fu-
 turus. 193. C. 2
 Humana forma fuisse templi Cherubinos. 323. D. 1
 Humanae voces brutis nulla ratione tribuendae. 317. D. 2
 Humani pedis proportio menfuram anteridum refert. 82. B. 2
 Humani corporis fymmetria. 471. E. 1
 Humanitatis Chrifti fymbola, palmae in Sanctuario. 476. D. 1
 Humanitas à Verbo affumpta fingulis fere templi partibus indica-
 tur. 472. D. 1
 Humanum corpus totius architecturae eft exemplar. 73. D. 2
 Humeruli laterem fuffinentes qui funt. 494. D. 2
 Humerus pro latere fumitur. 208. B. 2
 Humilitas ad facras Scripturas intelligendas neceffaria. 1. E. 2
 Humilitas Superiores profundior decet. 374. C. 2
 Hydriae à nomine poftis dicitur, quod ad poftes domus Domini af-
 feruarentur. 499. E. 1
 Hydriam & fcyphum quare permittent Hebraei. 499. A. 1
 Hydrias vinaris cantharos appellat Iofephus. 499. A. 1
 Hypallage, feu metonymia Rhetorum tropus. 170. C. 2
 Hypocritae fors, abyffus. 254. B. 1
 Hypogogae templi ftruturae mirabiliter aedificatae fuerunt.
 556. A. 1

I

Iacob filijs propria diftribuit nobilitatis ftemmata. 467. B. 1
 Ianuae interioris limen reftum, exterioris vestibuli fornicat-
 um. 187. E. 1
 Ichnographia domus Domini tripliciter repraefentanda. 72. B. 2
 Ichnographiae definitio quae fit. 68. E. 2
 Ichnographia & Orthographia quo genere optices formentur.
 66. B. 2
 Ichnographia quare inuenta. 67. B. 1
 Ichnographiae confiderandae alia quaedam explicatio. 69. D. 2
 Ichnographia praecipis optices etiam inuitur. 69. C. 1
 Ichnographiae propria definitio. 69. C. 1
 Ichnographia à quo verbo Graeco deducta. 68. B. 2
 Idea fabricae prius formanda, quam Ezechielis propheta intelli-
 gatur. 19. C. 1
 Idearum parua menfura quo pacto conftituta. 184. E. 2
 Ideae aedificiorum lineis funt efformandae. 62. D. 1
 Ideae aedificij cur defcribere debeat architectus. 47. E. 1
 Idem eft gloria, quod excellentia. 411. B. 2
 Idem templum apud Ezechielem, ac in Libris Regum defcribi.
 203. C. 2
 Idem calamus longitudinem, latitudinem, celfitudinemque parti-
 tur. 473. C. 1
 Idem murus portam fimul & thalamos claudit. 194. D. 1
 Idiora & architectus in iudicando de re aliqua longe differunt.
 4. C. 2
 Idola cur fordes dicantur. 399. D. 1
 Idola lenia, nullius momenti. 409. E. 1
 Idoli varia nomina. 398. A. 2
 Idololatria libidini permixta ad alliciendum potens. 398. B. 1
 Idololatriae impudicitia. 398. A. 1
 Idololatriae quercui marcidae fimiles pronuntiantur. 189. C. 1
 Idolum Peor. 398. E. 2
 Ieremias negando Arcam in pretio habendam, legalium ceffatio-
 nem indicauit. 585. B. 2
 Ieremias confors Moysis & Aaronis. 586. C. 1
 Ieroboamus vnus Tribus Iofeph collegit tributa ad aedificium.
 510. D. 1
 Ierufalem pro quinta parte Tribus Iudae capitur. 540. A. 1
 Ierufalem multarum regionum caput. 542. C. D. 1
 Iefus Chriftus Patriarcharum benedictionibus praefignatur.
 468. B. 1
 Iefus Chriftus in caput anguli factus eft. 478. A. 2
 Ignem de caelo an habuerit fecundum templum. 584. B. 1
 Ignis lapidibus ftratum pavementum. 205. C. 1
 Ignis fuper craticulam ponebatur, non fubtus. 403. E. 1
 Ignis quomodo altaris ligna non laederet. 332. B. 2
 Ignis longe diftans cur noctu maior appareat, quam interdum.
 35. A. 2
 Ignis caeleftis confortium terreftis non patitur. 343. E. 1
 Ignis in altari perpetuus. 240. D. 1
 Ignis nouus fub Salomone de caelo defcendit. 583. E. 1
 Ignis, ac nubes columna Chriftus. 249. B. 2
 Ignis cuftodia, follicitudinis, & operae pleniffima. 240. D. 1
 Ignis vitae fymbolum, & pudicitiae. 240. C. 2
 Ignis in introitu Sancti Sanctorum afferendus praecipitur. 308. C. 2
 Ignis de caelo quomodo defcenderet. 583. E. 2
 Ijs rebus vnumquemque capi, quae cum fuo quadrant ingenio.
 169. E. 2
 Ilex, & robur vnde dicantur. 189. B. 1
 Illoctis

Illor's manus fundentes preces exoffi superis. 489. C. 2
 Illuinatione diuersa, oculum diuerse afficit. 55. C. 2
 Illuistratio Francisci Gonzagae Mantuani Episcopi codex manu-
 scriptus quidam dicit de sepulcro Adoniram. 544. D. 2
 Imagines sunt ob oculos ponendae scribenti, ac legenti de archite-
 ctura. 38. E. 1
 Imagines impossibilium plerumque Prophetis ostendit Deus. 16. C. 2
 Imagines aedificij necessariae sunt architectis, etiam peritissimis.
 38. B. 2
 Imago quaedam rerum omnium in templo coninetur. 473. E. 1
 Immenia magnitudo superliminarium domus Dei, ac firmitas.
 330. C. 1
 Immenam auri summam David ex hostium spolijs colligere po-
 tuit: & quantam. 534. A. B. C. 2
 Immenus Deus, omni carens mensura. 179. C. 1
 Impensas templi quas vocet David. 503. B. 2
 Impensas omnes templo construendo praeparauit David. 529. E. 1
 Impensae a Davide praeparatae pro virili sua parte, non quae ad tem-
 plum sufficerent extruendum. 506. A. 1
 Impensae a Davide praeparatae quomodo intelligendae. 505. B. 2
 Impensum in templo aurum quanti aestimetur ab Eupolemo. 504.
 E. 1. & seq.
 Imperandi ars architectonica dicitur. 41. D. 2
 Imperator Titus censum nouum Hebraeis non imposuit, sed solum
 transtulit. 538. E. 1
 Imperator Augustus quo anno lustrauit populum. 537. B. 2
 Imperia quatuor ab inclinatione Israelitica vsque ad imperium
 Christi. 516. B. 1
 Imperiti aedificiorum ideas & figurae aestimant inuicem, cum ta-
 men sint necessariae. 62. E. 1
 Imperium Romanorum omnium diuturnius, potentius, & paten-
 tius. 518. B. 1
 Imperium Salomonis quam late patuerit. 507. A. 1
 Imperium Christi toto terrarum orbe diffusum, Salomonici late pa-
 tentibus finibus indicatur. 508. C. 2
 Impietas Hebraeorum a suis Rabbinijs reprehenditur. 476. D. 2
 Impium est asserere animas ante mundi principium creatas fuisse.
 269. E. 1
 Impossibile est iuxta Iosephum templi fundamenta viginti cubitos
 decessisse. 577. A. 1
 Impuros fieri ministros, si sensus aliquis deficiat. 223. A. 1
 In altari quadrato craticula circularis quare fuerit. 402. E. 2
 In altari cornua quae dicantur. 338. C. 1
 In altari oraculi sacrificia consumebantur. 332. D. 1
 In arca deferenda qui Psalmi decantati. 226. A. 1
 In atriorum angulis castella erecta. 387. C. 1
 In caelis spes nostra firmo innititur fundamento. 268. C. 2
 In candelabro plures lucernae fuerunt. 364. B. 2
 In candelabro foemur quid. 360. B. 2
 Incendendi vis Seraphinis propria, Cherubinijs etiam conceditur.
 314. C. 2
 Incensum quotidie offerre minoribus Sacerdotibus etiam licuit.
 343. A. 1
 In Christo morte velum templi scissum. 265. C. 1
 In Christo quo pacto dicitur spiritus requieuisse. 161. A. 2
 Inclusa coelis cubitula caelestia appellantur. 284. C. 1
 In corde constantia constituitur. 314. A. 1
 Incorporeos spiritus & inuisibiles figmentis poeticis depingunt sa-
 crae Scripturae. 317. A. 2
 In coelis reuocaciones. 279. E. 1
 In crassioribus muris aestuaria relinquenda esse. 273. A. 1
 In crassitudine parietum portae thalami aperti. 185. E. 1
 In Crucis altari omnia sacrificia consummata. 332. D. 1
 Incrementum sacrificium praesentis altaris, priori illa mensa prae-
 figuratum fuit. 347. A. 1
 In cuius rei specie visio Ezechielis fuerit. 164. E. 1
 In culinis quae carnes coquebantur. 387. A. 2
 Iniuria afflicto Sanctum Hieronymum, qui existimant illum pu-
 tasse, quod a nemine existimari posse putauit. 572. A. 2
 In Dei cultum animus propendet quasi natura duce. 398. D. 1
 In Dei laudem laus templi cedit. 412. A. 2
 In Deum aliquid moliri vanum & stultum est. 304. E. 1
 Indica Nauigatio peculiari Dei prouidentia successit Salomoni.
 514. B. 1
 Indictionem, siue tributum Salomonis indicant sacrae litterae.
 507. E. 1
 In Ecclesia a Christo restauratum verum altare Salomonicum. 394. E. 2
 In facienda mensa Salomon a mensuris Moysis minime receffit. 347. E. 2
 Infamiam Herodes templo, quod condidisset, magis quam gloriam
 intulisset. 589. A. 1
 Inferior porticus in octonas fornices distributa. 381. E. 1
 Inferior crepidio duorum cubitorum. 390. D. 1
 Inferioribus quae ratione superiora aedificia respondeant. 384. C. 2
 Inferioris crepidinis pondus. 406. E. 1
 Infideles in quo a peccatoribus fidelibus differant. 481. A. 2
 In figura partium nomina continentur, & mensurae. 389. A. 1
 Infimum tabulatum quinque cubitorum. 286. B. 1
 Infinita thesauri Salomonis exhausti minime potuerunt tot ac tam
 magnificis extructis operibus. 515. D. E. 2
 Ingenium, & disciplina non in summo tantum architecto, sed & in
 reliquis exiguntur. 46. D. 1
 In gradum prohibitionem an casui prouideatur, an certo crimini.
 397. B. 2
 Ingredi quomodo vsurpetur. 255. B. 2
 In historia Regum, pauimentum stratum lapide etiam reperitur.
 207. A. 2
 In Iachin & Boaz columnis quot aeris talenta consumpta, 552. C. 2
 Inimicos munera placant. 500. D. 1
 Iniquorum factis, ac sceleribus ascendunt iusti quasi scalis.
 481. D. 1

In Italia, Gallia, & Pollonia, Hebraei diffusi. 543. C. D. E. 1
 Initiati Beelphegor omnes occisi. 399. A. 2
 Initium iubilaei a decima mensis septimi die desumptum fuisse.
 154. A. 2
 In Ianena vicini fuerunt, & ad quid. 335. C. 2
 In maiorem Christi gloriam vergere, si summus Pontificatus Za-
 chariae negetur. 346. C. 2
 In media aulae sanctae latitudine fuit altare. 341. C. 2
 In media porta interiori immolatae carnes in frustra concideban-
 tur. 230. E. 2
 In media atrij area oraculum viginti cubitorum statuitur. 266. A. 1
 In medio interiore atrio altare statuitur, e regione vniuersi quae
 portae atrij. 243. E. 1
 In medijs muris semicolumnas extruxit. 189. E. 1
 In medio Occidentali pariete pila vna fuit extructa. 273. D. 2
 In memoriam vastatae vrbis icinabant Hebraei. 155. C. 2
 In metiendo templo cur calamo vsus fuerit Angelus. 184. A. 1
 In mensa sculptus maeander, gemmis variegatus. 349. B. 2
 In mensis marmoreis quae laurentur. 230. B. 1
 In metopis capita Cherubinoorum. 369. E. 1
 In minutis immorari, alienum ab historia videtur. 193. D. 1
 In modum lilij capitella efformata. 350. A. 1
 Inanis gloria, & solida. 413. B. 1
 Inimici manus quae dicantur. 158. D. 1
 Innocentum sanguine manus contaminatas respuit Deus ad aedifi-
 candum, qui Davidis vitricis repulit. 589. D. 1
 In nostris Sacerdotibus requiritur sanctitas, & castitas. 347. C. 1
 In omnibus gradibus aequale esse exteriorum stylobatarum alti-
 tudinem, nempe calanum vnum. 248. C. 2
 In oraculo nulla fuit fenestra. 308. C. 1
 In Orientali, & Occidentali porticu septena intercolumnia aequa-
 lia. 213. A. 1
 In Orthographia ex lateribus abscedentibus nihil videtur, quod
 non sit oculo praefens. 66. E. 2
 In Orthographia partes aedificij aequales apparent, aliae minores,
 nullae maiores. 67. C. 1
 In parietibus templi, & oraculi expressi Cherubini. 327. E. 2
 In pariete templi non sunt factae retractiones. 280. C. 1
 In parietibus templi sculpti Cherubini. 324. C. 2
 In partu Virginis caelum & terra commota. 567. E. 1
 In porta Meridiana vtrum mensae fuerint. 233. A. 2
 In porticibus inferioribus columnae, non in superioribus. 375. A. 1
 In posterioribus angustum erat templum, in anterioribus latum.
 298. B. 1
 In priori tabernaculo visio Zachariae ostensa fuit. 345. B. 2
 In quadrata area diuisa in partes aequales, sit Ichnographia. 184. B. 2
 In quo portae templi ab atriorum portis discrepent. 259. D. 2
 In quo differat atrium interius ab exteriori. 223. D. 2
 In radicibus lineis maxime craticulae cura gerenda. 195. A. 2
 In sacrificijs quare aeneis cultris vterentur. 503. A. 1
 In Sacris literis duplex gazophylacij genus licet obseruare. 204. D. 1
 Infanabiles qui sint. 399. E. 2
 In Sancto longitudine murus computatur. 266. D. 1
 In Sancto Sanctorum astat Angelus, assumpto visibili corpore.
 308. A. 1
 Inculpta folijs cymaria. 236. C. 2
 In septem areas diuisum atrium exterius. 201. A. 3
 Inferuntur domui fenestrae. 306. E. 2
 Infidias parat Ecclesiae publica libido. 399. C. 2
 In singulis crepidinibus cubitus vnus retractionis. 394. C. 1
 In singulis candelabri partibus lilium, pomum, & cyphus. 363. D. 2
 In singulis intercolumnijs atrij singuli lateres in atrio erant in-
 teriori. 229. A. 2
 In singulis portis exterioribus gradus septem. 214. C. 1
 Instructio templi, vrbisque non ex equo prioribus respondit.
 37. C. 1
 Instructores, delatores, susurriones, scrutarij pro eodem vsurpantur.
 508. A. B. 1
 Instructum Auctoris in hoc opere, & eius inquirendi modus. 21. E. 1
 Instrumenta sensuum sunt magnitudines. 57. B. 1
 Instrumenta templi plurima in eius Ichnographia ab auctore exhibi-
 ta. 83. D. 2
 Instrumentorum musicorum ex electro fecit Salomon quadraginta
 millia. 499. C. 1. & 501. E. 2
 Instrumenta, & ornamenta vtriusque templi longe diuersa fuerunt.
 34. C. 1
 In summo gradu vberes lacrymarum fructus referuntur. 226. C. 2
 Insularum Fortunatarum mira arbor. 24. E. 2
 In tabernaculo Mosaico nullas fuisse fenestras. 308. E. 2
 Intellectu quae percipiunt, audire etiam, & tangere dicuntur Pro-
 phetae. 15. A. B. 1
 Intelligendi, & aedificandi vox apud Hebraeos fere eadem. 45. D. 2
 Intelligentia quid sit. 45. A. 2
 In templo requies, in quo Dens sedet. 294. E. 2
 In templo nihil videri potuisse praeter marmor, cedrum, argen-
 tum, & aurum. 217. C. 2
 In templo quatuor Cherubini quare facti. 322. D. 1
 In thalamis nullas fenestrarum vsus. 199. B. 2
 In templo forma crucis consideranda. 383. A. 1
 Interpretes Epistolae ad Hebraeos fuit Sanctus Lucas. 10. A. 1
 Interpretes verus Sancti Pauli quis fuerit. 10. B. 1
 Interpretes plerumque locis, quos suscipiunt elucidandos, difficul-
 tatem addere. 229. B. 1
 Interpretatio Lyran in Ezechielem qualis. 20. B. 2
 Interpretatio Richardi in Ezechielem cur minus successerit. 20. C. 2
 Interpretatio non raro sumitur coniunctio, &. 300. C. 1
 In ternas ambulationes porticus diuisas fuisse. 209. E. 1
 Intercolumnium medium latius esse debuisse. 188. A. 2
 Inter duos Cherubinos palma quoque fuit. 325. E. 2
 Inter binos thalamos postis quidam intercessit. 185. D. 2
 Inter murum oraculi, & ipsam oraculum nullum spatium intercel-
 sisse. 262. A. 2
 Inter

Inter costas relictus locus. 291. C. 2
 Inter bina cellarum recta costam intercurrisse. 280. E. 2
 Inter vestibulum & altare sexaginta cubiti computandi. 249. C. 1
 Inter muros, & duplicem columnarum ordinem ternae relictas am-
 bulationes. 191. D. 1
 Inter templum, & thalamos spatium non intercessisse. 292. D. 1
 Inter tributa Salomonis argentum non computatur, & quare.
 514. B. 2
 Inter angulos altaris, & cornua discrepant. 393. E. 1
 Inter vestibulum & altare locus Sacerdotum orationi assignatus.
 243. C. 2
 Inter phylas aliae minores, aliae maiores fuere. 237. D. 2
 Interior porta Sanctuarij. 261. D. 1
 Interioris portae pauimentum cum solo atrij Sacerdotum aequali-
 ter liberatum. 232. E. 1
 Interior domus cur oraculum vocetur. 268. E. 1
 Interioris, & exterioris porticum ad atrium exterius pertinuit
 re. 228. D. 2
 Interior Sanctuarij aula fascijs aureis vestita fuit. 261. B. 2
 Interior angulus & exterior. 383. C. 1
 Interiores portae quare intelligantur vna e regione alterius. 218. A. 1
 Interioris atrij quae mensura. 241. E. 1
 Interioris atrium solio Dei maxime proximum. 212. C. 1
 Interior vestibulum exteriora respexit. 228. A. 1
 In terra Galaad ciuitates magnae erant sexaginta. 539. A. 2
 Intra 42. annos generationis vnus quot superstites, tum parentes
 tum filij. 541. E. 1
 Intra vestibulum mensae. 238. D. 1
 In tres partes templum diuisum. 246. D. 2
 In Tribu Iuda vrbes 116. praeter vicus & villas. 539. E. 2
 In troitus, & exitus pro forma. 376. E. 1
 In tympanis Cherubim & palmae. 368. C. 2
 Inualidum est argumentum ea negans, quae non expressit Scriptura.
 339. D. 2
 Inuentio primum sese offert architecto. 47. C. 1
 Inuentio aliqua aedificij templi parte potest quilibet Architectus
 totius proportionem dignoscere. 551. B. 2
 In vestibulis thalamos extruxit. 198. D. 2. & 200. C. 1
 Inuentiones capitelli non fuerunt primi Corinthij. 455. E. 1
 In vestibulo templi quare vnderianus numerus. 277. B. 2
 In vigilio templi exemplum corporis Christi obseruatur. 475. B. 1
 Inuidere, & fascinare cur eodem verbo significant Graeci. 53. D. 2
 In visione quae requirantur. 171. E. 1
 In visione quae contigerunt, ea potissimum Ecclesiae detegenda.
 172. E. 1
 In vniuerso Israel fuerunt hominum sexages sexies centena millia.
 540. A. 1
 In vna porta quid mensuratur, id omnibus alijs est commune.
 221. E. 1
 In vere mundum ex nihilo a Deo productum fuisse. 155. A. 1
 Ioannis Ferrerij luculentum de templo testimonium. 18. B. 1
 Ioannis, & Ezechielis verba mutuo conferuntur. 319. D. 2
 Ioas quomodo creatus fuerit Rex a Ioiada. 23. C. 1
 Iazarus summus Pontifex fuit, cum Christus nasceretur. 346. A. 2
 Iosaphat Rex classem in Ophir fructu mittendam curauit. 513. E. 2
 Iosephi Omniae nepotis industria ac solertia populum a Prolomaei
 liberat ira. 510. C. 2. & seq.
 Iosephi figmentum de recentibus viginti cubitis. 438. C. 1
 Iosephi error manifestus circa gradus. 248. E. 2
 Iosephi mendacia circa templi aedificium quatenus sint. 576. B. 2
 Iosephi de cellis sententia. 289. B. 2
 Iosephi figmentum de Herodis templo cur nemo in dubium addu-
 xerit. 575. A. 2
 Iosepho quanta fides adhibenda. 576. E. 1
 Iosephum veluti quendam esse sacrae Scripturae interpretem.
 160. B. 1
 Iosephus & Ezechiel concordant circa atriorum templi magnitu-
 dinem. 23. D. 2
 Iosephus Mosaicum altare describit. 402. C. 2
 Iosephus Omniae iniqui Pontificis nepos illius causam coram Ptole-
 maeo tueretur. 510. B. C. 2
 Iosephus architecturae non admodum peritus. 437. E. 2
 Iosephus sacrae Scripturae contrarijs refellit. 305. A. 1
 Iosephus castitatus. 354. A. 1
 Iosiae probitas dilationem vindictae Dei in populum imperat.
 152. D. 1
 Iouis Olympici simulacrum a quo fabricatum. 555. E. 1
 Ira Dei in elatos faenit, clementia supplicibus parit. 391. C. 2
 Irae sedes cor dicitur. 313. E. 2
 Isabella Austriae Princeps laudatur. 496. B. 1
 Isariae testimonium cum Aggaei propheta maxime quadrat.
 594. C. 2
 Isatam cum Ieremia venturum in fine seculi Iudaei augurantur.
 586. D. 1
 Isidorus reuocat prophetias ad septem capita. 12. B. 2
 Israelis atrium, auxilij dictum, & cur. 202. E. 1
 Israelis atrium, & porticus non communia, sed Sancta. 189. E. 2
 Israelis atrium latitudine atrio Gentium capacius, longitudine
 inferius. 203. E. 1
 Israelis castra templi ideam retulisse. 239. B. 2
 Isra- his totius decimae vrbium asseruarentur. 23. A. 2
 Israelis exteriores porticus quare solido, ac perpetuo claudendae
 pariete. 228. E. 1
 Israelis atrium, maius, & rotundum quare dictum. 429. E. 1
 Israelitae & Genes operarijs Salomonis necessaria suppeditabant.
 521. C. 2
 Israelitae immunes erant a seruitutis tributo Salomonis aetate.
 507. C. 2
 Israelitae quomodo per capita recensabantur. 536. A. B. 1
 Israelitici imperij laus maxima. 508. E. 1. 509. A. 1
 Itali quid dictione, prosilo, denotent. 67. D. 2
 Lucunditas poenitentiae fructus. 155. C. 2

Iudaei arguentes Christum de templo de Zorobabelico loquuntur,
 non de Herodiano. 573. A. 2
 Iudaei gloriam domus ab Aggaeo promissam non fatentur prae-
 cessisse. 576. B. 1
 Iudaei ad trumentationem Romanam admitti. 521. B. 1
 Iudaei ijs quae de Herodiano templo dicuntur maxime niuntur.
 571. C. 1
 Iudaei vna aurum cum ipso Capitationis didrachmate perfolue-
 runt. 478. C. 1
 Iudaei Davidis & Salomonis temporibus etiam alienas regiones
 incolebant. 544. E. 1
 Iudaei in duratione maiori decem annorum gloriam ponunt.
 579. A. 1
 Iudaeis seruitute detentis cur templum instaurandum promittatur.
 36. C. D. 1
 Iudicis cingentes oculi in poemam. 216. C. 2
 Iudaeorum certa impudencia ex eorum commentis conuincitur.
 577. C. 1
 Iudaeorum argumenta pro futura Antichristi domo. 571. E. 1
 Iudaeorum verba apud Ioannem ad templum Zorobabelis referen-
 da sunt. 573. C. 2
 Iudaeorum magna caecitas. 567. B. 1
 Iugum durissimum, & imperium durissimum appellantur tributa.
 509. E. 2
 Iulij Caesaris forum qualiter ornatum. 564. D. 2
 Iulius Caesar frumentationem restrinxit, quam Augustus Caesar
 postea auxit. 520. E. 2
 Iura a yli antiqua quae. 202. C. 2
 Iusta calami longitudo iterum subducitur. 198. B. 1
 Iusti fideles in quo distent a peccatoribus, etiam fidelibus. 480. C. 2
 Iusti in medio persequentium securitas. 340. B. 2
 Iustus viles sunt peccatores. 481. C. 1
 Iustitia alijs potius, quam sibi nata. 294. D. 2
 Iustus palmae, & cedro plantatis in domo Domini assimilatur.
 481. A. 1
 Iuuenes vnde appellari. 526. E. 2
 Iuuenum passiones impedimento sunt scientiae, & amoris Diuino
 affectuum. 291. E. 1
 Iuuenitus illos Salomonis facillitium fuit. 432. A. 1
 Iuxta Ezechielem gazophylacia sunt cubacula, non arcae. 204. E. 2

K

Kimchius Rabbini Herodiani templi nullam fecit mentio-
 nem, cum tamen ex instituto debuisset. 573. C. 1

L

Labijs mensae, seu cymatij mensura palmi vnus. 236. A. 2
 Labium, & margo in quo conueniant. 235. D. 1
 Labor homini tanquam a natura comparatus. 215. B. 1
 Labor in Scripturis intelligendis superbijs domat. 6. B. 2
 Labori ferendo homo idoneus vigesimo aetatis suae anno. 471. B. 2
 Labrum aeneum de speculis mulierum factum. 485. C. 1
 Labrum Moysis quam pretiosum, ac pulchrum. 485. D. 2
 Labrum Salomonis labio Moysis pulchrius fuit. 485. E. 2
 Lacrymae Manassis Deum placauerunt. 152. C. 1
 Laetitiam sinceram parit poenitentia. 155. C. 2
 Laetus promissae libertatis, ac patriae nuntius in tertio graduum.
 Plauto canitur. 226. A. 2
 Lapidum stratum pauimentum subter gazophylacia, non ad iatus co-
 ram extruxit. 230. A. 1
 Lapidem, quo Christus refertur, in summo statuere quam sit conue-
 niens. 477. C. 2
 Lapidem templi qualiter supra iuicem componebantur. 550. A. 1
 Lapidem templi Salomonici & Herodiani inter se conferuntur.
 591. E. 1
 Lapidem aedificij Salomonis aliqui quot cubitos longi. 549. D. 2
 Lapidem fundamenti domus saltus Libani pretiosum. 557. E. 2
 Lapidem aedificij omnes candidi, & serra lecti in monte Libano.
 249. E. 2
 Lapidem parietem domus exterioris, non materiacum fuisse.
 291. D. 1
 Lapidibus ignitis pauimentum stratum. 205. C. 1
 Lapidibus rudibus extructum altare. 407. A. 2
 Lapidibus atrium Gentium stratum. 207. B. 1
 Lapidis angularis propria quatenus exquirenda. 478. A. 1
 Lapidis angularis mentionem faciens Pfaltes ad Christum respe-
 xit. 476. C. 2
 Lapidis Smaragdi pretia, & genera diuersa. 205. C. 2
 Lapis angularis summus dicitur. 477. D. 1
 Lapis ab aedificatoribus reprobus qua ratione fuerit. 478. B. 1
 Lapis stanneus in manu Zorobabel quid denotet. 479. C. 1
 Lapis angularis Meridianum, & Aquilonarem parietem conuenit.
 479. D. 2
 Lapis primarius, vel capitus. 479. B. 1
 Laqueariorum ornamenta. 439. E. 1
 Latera fundaria quatenus. 287. C. 1
 Latera domus quaterna asseribus obducta. 440. E. 2
 Latera portae quae dicantur. 260. B. 1
 Laterculi aurei quinque cubitorum domum intrinsecus operunt.
 460. B. 2
 Larina vox, Cornu, Graeca, Italica, Hispanica ab Hebraea deduci-
 tur. 337. C. 1
 Latine candelabrum vnde dicitur. 359. A. 2
 Latissimus est Ecclesiae sanctae murus. 380. B. 2
 Latitudo portae quaternae asseribus cubitorum. 246. A. 2
 Latitudo porticum quinquaginta cubitorum. 373. B. 1
 Latitudo cubicularum. 285. D. 2
 Latitudo ostij templi cum tabernaculi latitudine confertur.
 259. C. 2
 Latitudo vestibuli cubitorum decem cum dimidio. 247. E. 1
 Latitudo porticum quinquaginta cubitorum, longitudo mtri
 Israel. G g g 2

Israel quingentorum cubitorum fuit . 209. B. 1
 Latitudo, ac longitudo portae quid denotet . 222. D. 2
 Latitudo porticum perpetua quinquaginta cubitorum . 375. D. 1
 Latitudo altaris ex quinta atrij parte . 401. D. 2
 Latitudinis ad longitudinem proportio . 436. A. 2
 Latitudo porticum ex tertia camerae . 385. C. 1
 Latitudo culinae quae . 193. E. 1
 Latitudo portae, ac calami iusta mensura . 301. E. 1
 Latitudo plateae viginti cubitorum . 192. C. 1
 Latitudo turris domus Dei cubitorum sexaginta quatuor . 551. B. 1
 Latitudo liminis portae quae dicitur . 210. B. 1
 Latitudo pro platea, vel area sumitur . 188. A. 2
 Latus esse oportuisse intercolumnium medium . 463. E. 2
 Latus non ijdem cum onera portantibus . 284. B. 2
 Latus Christi dextrum in Cruce apertum . 475. D. 2
 Latus Christi dextrum lancea fuit perforatum . 284. A. 2
 Latus dextrum, idest, Meridianum . 489. E. 1
 Lant in mari sacerdotis manus & pedes, & quomodo . 392. C. 1
 Laudabile sacrae Scripturae studium . 593. A. 1
 Laudatur Herodes ab ijs, qui ne prioris templi laudes quidem audierunt . 561. D. 2
 Laudes templi cum ignominia collatae . 413. D. 2
 Laudes domus salus Libani . 554. E. 1
 Laudes templi Salomonis quare Gentis tacerint . 412. A. 1
 Laus quae sic dicti & eorum vfus . 497. D. 1
 Laus gloriam sequitur . 386. D. 1
 Laus Apostolorum, ac Verbi Divini praedicatorum . 39. C. 1
 Lebetes & ollae eodem nomine censentur . 497. D. 1
 Lebetis quae sic dicti & eorum vfus . 386. D. 1
 Lebetum foramina in culinis . 39. C. 1
 Lectorem fore exigit haec scripta . 5. A. 2
 Lectores, & architectos quos requirit hic liber, vt intelligatur . 6. A. 2
 Legenti sacras Scripturas quis fit futurus scopus . 6. A. 2
 Legati Davidis aurei quanta fuerit moles cubitis expensa . 505. C. 1
 Legati vero Romanis & Hispanis . 504. C. D. 1
 Legatorum Davidis summa ad nostrum computum redacta . 591. D. 2
 Legatur ab Herode factum quot talentorum . 541. B. 2
 Lege Capitacionis quot talenta argenti Deo solui poterint intracentum annis . 537. B. 1
 Lege capitacionis didrachma Deo soluebatur . 537. C. 1
 Lege capitacionis cur nemo plus vel minus didrachma solueret . 190. A. 1
 Legem castimoniae sub poena capitis à Salomone latam, suum semper postea vigorem retinuisse . 396. E. 2
 Leges Diuinas inouare nullo modo licitum . 10. D. 1
 Leges multiplices quae dicantur in Scriptura . 377. E. 1
 Legis Diuinae consentaneus ciborum in Ecclesia delectus . 366. D. 1
 Legis nouae cum antiqua collatio . 193. C. 2
 Legis consummatio, & Prophetarum Christus . 392. B. 1
 Leo Dei, & lux Dei altare dictum . 392. A. 2
 Leo Dei in plurimis biblijs legitur . 390. D. 2
 Leo Dei quare dicitur altare . 391. A. 1
 Leo fortis, potens, robustus . 314. D. 1
 Leoninae iuba in pectore, & dorso quid significant . 493. D. 2
 Leones, boues, Cherubim sculpta in tabulis basium . 391. A. 2
 Leoni altare simile, vt sacrificantium componat mores . 391. A. 2
 Leoninis formis quare exornetur altare . 298. E. 2
 Leonis formam templum reculit . 391. B. 2
 Leonis clementia in supplices . 327. A. 1
 Leonis, vel catuli vox ab operiendo dicta . 313. D. 2
 Leonis facies firmam mentem significat, & forteth . 494. B. 1
 Leonum bouumque nominibus Cherubini appellantur . 429. B. 1
 Leuia Idola, nullius ponderis . 269. D. 2
 Leuitae, Senes, faeminae, infirmi, serui, & exteri cur non censentur . 536. D. 2
 Leuitae ex decimis, primitijs, & sacrificijs omnia necessaria habebant . 545. B. 2
 Leuitae cur immunes à censu . 536. D. 1
 Leuitae à lege capitacionis immunes . 536. C. 1
 Leuiticam hierarchiam instaurauit Ezechiel, vt ante fecerat Dauid . 47. D. 2
 Leuiticum ministerium in portis templi exercendum . 345. C. 2
 Leuiticum Sacerdotium, Christi Sacerdotij fuit figura, & exemplar . 500. A. 2
 Leuiculi aurei & argentei quaedam templi vasa significant . 500. A. 2
 Leuiculi dicuntur, vasa quia Cherubinorum formis forte exornabantur . 500. A. 1
 Leuiculi dicuntur vasa quaedam templi . 461. C. 2
 Lex cum Euangelio confertur à S. Paulo . 9. E. 1
 Libani operarij . 463. C. 2
 Liber hic quomodo fit legendus . 5. C. 2
 Liber hic, vt intelligatur, quos requirit architectos, & lectores . 7. B. 2
 Liber hic quopasto in lucem prodierit . 469. C. 2
 Liber obfignatus propheta Ezechielis . 415. B. 1
 Libido Ephraim equino monstro significata . 398. B. 1
 Libri scribendi occasio . 39. D. 2
 Librum hunc legendi modus . 39. E. 1
 Librum hunc empruro figurae prius recognoscendae . 339. D. 1
 Licentia Eugubini confutatur . 513. D. 2
 Ligna thyna eorumque materia describitur . 278. E. 2
 Ligna ab igne inuicem non patiuntur . 366. A. 2
 Ligna caeli iniurijs exposita, etiam cedrina, multis damnis esse obnoxia . 447. E. 2
 Ligna grossiora quae vocet Propheta . 513. B. C. 2
 Ligna altaris è paradiso educta . 332. D. 2
 Ligna ferim, & cedri colore, ac nomine tantum diuerfa, re autem ipsissima . 334. A. 1
 Ligna valuarum materia . 367. B. 1
 Ligneum altare Crucis Christi solum . 332. D. 1
 Ligneum altare cur dicitur, quod aliis aureum . 332. E. 1
 Ligni proportio ad aes quae fit . 486. B. 2
 Linguae, & manus honor . 409. D. 2
 Lingua vernacula scripturas tradi non decet . 6. D. 2
 Lilia in Psalmodum titulis . 455. D. 1
 Lilia singula, singulaeque sphaerulae singulis scyphis attribuebantur . 362. D. 2
 Liliolum quodnam referatur . 455. C. 1
 Limbus, & corona duplex . 348. C. 1
 Liminis vterque postis, fornix, & paries calamo aequalis . 187. C. 2
 Linea recta cur dicitur definire posse ea quae praesentia sunt, vel illuminari possunt . 49. D. 1
 Lineae radices obseruandae . 433. B. 2
 Linea visionis quanam carhetus dicitur . 53. B. 2
 Linea eadem & atrij, & Sancti terminus . 266. B. 1
 Lineae radices in Ichonographia indefinite extendendae . 195. B. 1
 Lineae perpendicularium quomodo accipiuntur . 50. C. 1
 Lineae in superficie aliqua ductae possunt rem ad viuum repraesentare . 63. C. 1
 Lineae, puncta, aut superficies lucis quomodo hic accipiuntur ab auctore . 51. E. 2
 Lingua ambitiosa quae dicitur . 10. B. & C. 1
 Linguae manus qua ratione dicantur . 158. B. 2
 Linguarum diuerfitas superbiae poena . 6. A. 2
 Litigiosa mulier grauissima, & molestissima . 477. A. 2
 Literalem scripturae sensum cur plerumque conuellant sancti, & quando conuellere non liceat . 17. B. 1
 Literae sacrae quos, & quales abhorreant, eadem à quibus explicandae . 3. A. 2. ibid. B. 2
 Literas sciens quis dicitur, quis verò nesciens . 7. C. 2
 Loca ea libenter expendit Auctor, de quibus plura Scripturae reperiuntur testimonia . 418. A. 2
 Loci orationis latitudo, non luminis dimensa . 297. A. 1
 Loci difficultas exponitur . 274. C. 1
 Loci reliqui latitudo quanta . 292. E. 1
 Loci orationis dignitas maxima . 290. A. 2
 Loci orationis latitudo quinquae cubitorum . 297. C. 1
 Locum Aggaei aliqui de templo Herodis interpretantur . 570. E. 1
 Locum Aggaei spirituale sensum habere, Sanctus Hieronymus putare videtur . 572. C. 2
 Locus candelabri in tabernaculo . 363. C. 1
 Locus, tempus, ministeria, personae in visione Zachariae, Christi aduentum praenuntiabant . 345. C. 2
 Locus maris aenei in atrio interiori . 475. B. 2
 Locus Vitruuij loquens de proportione anteridum explicatur . 82. C. 1
 Locus in templo arcae, siue gazophylacij quis statutus fuerit . 204. A. 2
 Locus sepositus dicitur, is in quo aliquid asseruatur . 292. E. 1
 Locus altari, incensi in templo . 345. C. 1
 Locus Isaiae elucidatus . 391. B. 1
 Locus Aggaei ex ipsijs historijs ad temporalia non potest detorqueari . 579. D. 2
 Locus basilicae salus Libani . 436. E. 1
 Locus relictus inter costas . 291. C. 2
 Locus visionum, Berfabee appellatur . 159. E. 2
 Locus orationi deputatus . 373. D. 1
 Locus Aggaei de Ecclesia potest apte exponi . 568. B. 2
 Locus in quo malogranata in sculpa fuerunt . 451. E. 1
 Locutorium dicitur oraculum . 269. B. 1
 Longitudo cubicali quae . 285. D. 1
 Longitudo portae quae . 192. D. 1
 Longitudinem vestibuli ex aequo respondisse domus latitudini . 247. A. 1
 Longitudo aulae Sanctae cubitorum quadraginta, viginti latitudo . 260. E. 2
 Longitudo porticum centum cubitorum . 373. B. 1
 Longitudo portarum refertur . 208. D. 2
 Longitudo templi Salomonis centum cubitorum . 591. A. 2
 Longitudo calami probatur . 194. C. 2
 Longitudo & latitudo mensae ad nostram reuocata mensuram . 236. E. 2
 Longitudo portae quanta . 197. D. 1
 Longitudo, & altitudo periboli, eiusque mysticus sensus . 177. D. 2
 Longitudo thalami quanta . 174. E. 1. 374. A. 1
 Longobardorum architectura monstruosa . 20. B. 2
 Lora ex aere dependentia quae . 494. A. 2
 Lorica templi . 303. C. 2
 Lucentia cur dicat Aristoteles in lumine non videri, sed tantum colorata . 55. B. 1
 Lucernae candelabri septem referunt stellas errantes . 364. A. 1
 Lucernae in forma lampadis non fuerunt . 364. E. 2
 Lucernarum dispositio . 364. D. 2
 Lucernae in candelabro plures fuerunt . 364. E. 2
 Lucis & illuminationis natura prius est ijs inuestiganda, qui ad vifum spectantia nosse cupiunt . 48. E. 1
 Lucis Physica consideratio, quid à perspectiva differat . 48. C. 2
 Lucius Tarquinius auctor fabricae Capitolinae . 560. E. 2
 Lumen cur quorundam noctu lucentium visionem impediatur . 55. B. 1
 Lumen per foramen aliquod in obscuro cubiculo ingrediens quando videatur, & quando non . 54. E. 2. & 55. A. 1
 Lumen vnde quaque diffunditur in sphaerae modum . 49. A. 2
 Lumen primum quod vocetur . 49. D. 1
 Lumen & species quo differant . 55. B. 2
 Lumina Ecclesiae quo oleo depascantur . 366. A. 1
 Luminis,

Lumini, & prospectui fenestrae inferentes . 304. C. 1
 Luminis candelabrum quod dicitur . 359. E. 2
 Luminosius partibus quanam medijs pars praefens esse dicitur . 49. D. 1
 Luteri pedi infidebat, hic bafi . 494. E. 2
 Luterus ijdem, quae conchae . 229. E. 1
 Lux non ideo inepta, quia cum caeci non amant . 569. C. 1
 Lux, aut vmbra quanam maxima fit . 51. D. 2
 Lux, & perspicuum quomodo videantur . 54. D. 2
 Lux maxima noctu in templo apparet, templi ruinam denotabat . 499. B. 1
 Lux non multiplex, sed eadem intensior à pluribus luminosis in eadem parte medijs recipitur . 49. C. D. E. 2
 Luxus in totum orbem ex Asia irrepfit . 548. E. 2
 Lydia plurimis auri fodinis abundauit . 534. A. 1
 Lyran interpretatio in Ezechielem, qualis . 20. B. 2
 Lyran auidax dictum aduersus Vulgatum . 446. B. 1
 Lyran sententia de orationis loco improbat . 296. B. 2

M

Maceria asferibus tecta à templo longe remouenda . 429. B. 1
 Macrobio Aethiopiae populi captiuos aureis catenis vinciebant . 533. C. 2
 Maestas templi, ac sanctitas . 220. A. 1
 Maior longe sanctitas in veri Agni corpus, & sanguinem immolante requiritur, quam in hirorum, aut vitulorum carnes offerente . 382. E. 1
 Maior tempi gloria ex aduentu & praesentia Christi . 588. C. 2
 Maiorem argenti, quam auri vim conferebat Salomoni Hiramus . 514. E. 2
 Maiorem Babyloniae partem Hebraei incolebant . 540. D. 1
 Maioris crepidinis pondus . 406. B. 1
 Maius atrium quod, & quare rotundum dicitur . 201. C. 2
 Magistru habebit Ecclesia Spiritum sanctum vique ad mundi finem . 30. B. 1
 Magis in imo substructio à congectione propellitur . 82. E. 1
 Malachiae Prophetae sermo perspicuus de sacrosancta Eucharistia . 340. D. 2
 Maledictionis aries aliud altaris nomen . 391. E. 2
 Malogranata quo in loco in sculpa . 451. E. 1
 Malogranata in corona quid denotent . 453. E. 1
 Malogranatorum ducenti ordines . 453. C. 1
 Malogranata nonaginta sex . 453. B. 1
 Malogranata quadranginta . 453. D. 1
 Malorum punicorum flores . 362. E. 1
 Magna pudicitiae ratio apud antiquos habita . 397. E. 2
 Magna partium atriorum, & templi symmetria . 265. B. 2
 Magna Dei opera magna decet verba . 2. E. 2
 Magnificencia templi in quo consistebat . 493. B. 1
 Magnificencia exquisita Reges se Salomonis studiosos declarabant . 515. C. 2
 Magnificencia Salomonis ex ipsius equis & curribus maxima fuisse deprehenditur . 525. C. 1
 Magnitudinem templi indicat Davidis sollicitudo . 412. C. 2
 Magnitudines sunt instrumenta sensuum . 57. B. 1
 Magnitudo cubiti confirmatur . 230. D. 2
 Magnitudo panum propositionis . 350. D. 2
 Magnitudo inaudita atriorum templi . 23. A. 1
 Magnum adiutorium templum dicitur . 203. D. 1
 Magnitudo & pondus singularum vasorum aureorum, 502. B. C. 2
 503. A. B. 1
 Magnum, vel maius atrium quodnam dicitur . 203. E. 1
 Magnus Deus quare dicitur . 505. E. 2
 Maior crepido quatuor cubitos alta . 390. A. 2
 Maiora & plura quam petantur Deus semper elargitur . 569. D. 2
 Maiores natu sepositi dicuntur à plebe . 288. B. 2
 Maiores numeros ex minimis collectos, hos atque illos confirmare . 300. A. 2
 Manasses ad perendum Israel Deum concitauit . 152. B. 1
 Mancipia Aethiopiae Salomoni allata . 513. D. 2
 Manibus non lotis preces non sunt fundendae . 489. C. 2
 Manifestatio oraculi . 369. C. 1
 Manifestus Iosephi error detegitur . 248. E. 2
 Manna Sabbatis non placbat . 351. B. 1
 Manifestum cum feueritate in Sacerdote exigitur . 324. E. 1
 Manu Dei scripta lex, laude digna est . 461. C. 2
 Manum pro bono vsurpasse antiquos . 157. D. 2
 Manus inimici quae vocentur . 158. D. 1
 Manus in scriptura quid significet . 10. E. 2
 Manus extensa, & abbreviata . 158. D. 2
 Manus Dei quam causam ob quiescere dicitur . 162. A. 1
 Manus, & linguae honor . 409. D. 2
 Manus bestijs tribuitur, sub nozione potestatis . 158. A. 1
 Marcidae quercui idololatriae acquiparantur . 189. C. 1
 Mare aeneum quid denotet . 475. B. 2
 Mare pro Occidente in Scriptura . 299. D. 1
 Maris aenei vfus Sacramenta Ecclesiae denotat . 476. A. 1
 Maris aenei pondus, quot talentorum erat . 552. B. 2
 Maris aenei vfus . 489. D. 1
 Maris aenei pondus . 490. B. 2
 Maris aenei basis . 489. B. 1
 Maris rubri transitus memoratur in quinto graduum Psalmo . 226. B. 2
 Margo, peribolis, tectum thalami . 192. B. 2
 Margo, & labium qua ratione conueniant . 235. D. 1
 Marmora facile suo inficiuntur . 383. D. 2
 Martyrum caput Christus . 438. E. 2
 Materia obliuorum oraculi . 368. B. 1
 Materia vasorum templi quanam . 484. E. 2
 Materia templi aedificandi quomodo, & à quibus Hierosolymam alportaretur . 460. A. 2
 Materia vasis aenei quae, & quantum valuerit . 486. D. 1

Materia, ornamenta, forma veli templi . 244. E. 1. & A. 2
 Materia, & ornamenta aedificij ab eius ordine & fabrica longe distant . 33. C. 2
 Materia speculorum quanam aprior . 435. A. 2
 Mathematici agnoscunt, visionem hanc absque imaginibus intelligi non posse . 38. A. 1
 Mathematicam rationem secuti sunt Septuaginta in columnarum computatione . 424. D. 2
 Mathematicae, & Philosophiae concordia . 49. B. C. 1
 Mathematicae artes architecturae sunt pedes quae . 42. B. 2
 Mathematici quare radios visum mouentes à se inuicem distitos dicant . 60. B. 1
 Mathematicus nec fallit, nec fallitur . 48. D. 2
 Mausoleum Cariae cum sepulcro Davidis collatum . 554. E. 2
 Mausolei Cariae amplitudo & altitudo . 554. C. 2
 Maxima idololatriae impudicitia . 398. A. 1
 Maxima architecti cura in vna Sanctuarij facie condecoranda . 249. D. 2
 Maxima religione templa colenda esse Christi exemplum indicat . 167. E. 2
 Maxima orbis aedificia cum Salomoni templo conferuntur . 554. C. 1
 Maxima orationis energia . 305. E. 2
 Maximus calami vfus . 211. B. 1
 Macandrum ornamentum genus . 349. E. 2
 Macandrum fluius Phrygiae, seu Moeoniae . 349. E. 2
 Macander in mensa sculptus, gemmis distinctus & ornatus . 349. B. 2
 Medetur sceleri dolor . 151. A. 1
 Medij quanam pars luminosis partibus praefens dicitur . 49. D. 1
 Media porta quae dicenda . 197. A. 2
 Medium sili didrachma est . 537. B. 1
 Medium continuum est visioni maxime necessarium . 55. D. 2
 Medium tabulatum sex cubitorum . 286. B. 1
 Medium non recipit lucem multiplicem in eadem sui parte à pluribus luminosis, sed eandem intensorem . 49. C. D. E. 2
 Medium intercolumnium latius patere debuisset . 188. A. 2
 Media ambulatorio non est relicta peruia, sed extrema . 385. E. 1
 Melathron quid sit . 279. A. 1
 Membra aedificij in Orthographia & Ichonographia aequalia sunt ipsius aedificij membris . 66. E. 2
 Membra superiora quomodo temperanda sint . 449. B. 1
 Membra similia non eadem omnia esse debent . 228. E. 1
 Meminit quoque pavimenti lapide fratri Regum historia . 207. A. 2
 Memoriae, apud profanos auri est solum . 170. E. 1
 Memoriam promissae olim ex Aegyptiaca seruitute libertatis recolunt decima die Hebraei . 156. C. 2
 Mendi coarguitur vterque codex Iosephi . 396. D. 1
 Mensa illa priori incruentum sacri altaris sacrificium indicabat . 347. A. 1
 Mensa tabernaculi, ac eius mensurae . 347. E. 1
 Mensa vasis, vel phialis indigit . 351. A. 2
 Mensa eadem cur semper fuerit . 347. E. 2
 Mensa quasi missa . 231. C. 1
 Mensae lapidum, idest, singulae ex singulis lapidibus . 234. B. 1
 Mensae quaternae in atrio interiore, totidemque in exterioribus . 230. C. 2
 Mensae intra vestibulum . 238. D. 1
 Mensae & candelabra secundum Dei praescripta à Salomone facta . 353. C. 2
 Mensam altare dici putauit Theodoretus . 347. A. 1
 Mensam vfus quisnam . 234. C. 2
 Mensae magnitudo . 347. E. 2
 Mensae ex auro solido & grauissimo retelit Iosephus fuisse extra templum . 499. D. 1
 Mensae an tectis operentur, & ad quid . 237. C. 1
 Mensae sacrificiorum altitudo ad nobis notam mensuram redacta . 236. E. 2
 Mensae nomen cum altari conuenire . 340. D. 1
 Mensas, quarum meminit Propheta, pedibus caruisse . 231. A. 2
 Mensae septimo populus Israeliticus arcam in templum intulit . 154. C. 2
 Mensis anni primus Nisan dicebatur . 154. E. 1
 Mensis Ethanim quare sic dictus . 202. A. 2
 Mensis decem quare vasa centum attribuantur . 354. A. 2
 Mensura Hin & Assaron . 500. A. 1. 503. A. 1
 Mensura quingentorum cubitorum ex singularum partium mensura colligitur . 379. A. 2
 Mensura epistylorum primi ordinis eadem quae antepagmentorum . 330. E. 2
 Mensura arcae Orientalis atrij exterioris . 209. C. 2
 Mensura antepagmentorum . 330. A. 1
 Mensura cymatij palmi vniti . 236. A. 1
 Mensura coronae dimidij cubiti . 389. C. 2
 Mensura omnium porticum atrij gentium . 207. A. 1
 Mensura vna cognita reliquarum est norma . 293. E. 1
 Mensura quare dicitur calamus . 165. D. 2
 Mensura ethacarum expendenda . 302. C. 2
 Mensurae, ac calamus opus sunt ad templi explicationem . 21. A. 1
 Mensurae partium trabecationis facile statui possunt, ornamenta non item . 443. C. 2
 Mensurae vtriusque templi quomodo eadem dicantur, cum alterum duplo altius altero fuerit . 34. A. 1
 Mensurae Ezechielis conferuntur cum mensuris Salomonici templi . 260. D. 2
 Mensurae Prophetae fenestris oraculi locum non praebent . 307. B. 2
 Mensurae templi omnes ex auro vel argento . 501. D. 2
 Mensurae altaris colligitur . 394. B. 1
 Mensurae domus salus Libani . 433. E. 1
 Mensurae columnarum . 435. A. 2
 Mensurae columnarum declarantur . 250. B. 2
 Mensuram Vitruuij cum sacrae Scripturae mensuris collatio . 447. B. 1
 Mentis quiete oratio . 394. A. 2

Meridiana Porticus Herodis Salomonica nec maior nec dicitur fuit. 52. D. 2
 Merces variae ex Iudaea in Indiam missae à Salomone. 513. D. 2
 Meretriculae nostri temporis perniciosissimae. 399. B. 2
 Meridiana porticus atrij Gentium Herodes tantum extruxit. 575. D. 2
 Metonymia pluribus sacrae Scripturae locis explicandis accommodata. 170. D. 2
 Metonymia facris frequens. 196. E. 1
 Metopae, & triglyphi vnde originem duxerint. 445. C. 2
 Metoparum ornamenta, & zophori nomen. 450. E. 1
 Metoparum ratio redditur. 446. C. 2
 Metopae, siue intertignia. 455. E. 2
 Metalla eximia in Turdetania nascuntur. 520. A. 1
 Metallum auro pretiosius. 405. A. 1
 Michael Archangelus fuisse putatur, qui templum meretur. 164. B. 1
 Militaris indicio, & ad templi fabricam honori erat Israeli, non decori. 507. E. 2
 Militares copiae in Scripturis vasa appellantur. 484. A. 2
 Milites Hebraei auri & argenti libentissime Deo offerunt. 535. A. 1
 Milites Davidis in duodecim turmas erant diuisi. 530. E. 1
 Militis Christi arma quae nomen sunt. 483. D. 1
 Militiae saeculari, ac Ecclesiasticae aetas à Deo constituta. 471. C. 2
 Militum suorum debita contracta omnia soluit Alexander. 517. D. 2
 Milliones 24, singulis annis ab Israele Salomoni pendebantur. 511. A. 1
 Minarum genus in facris litteris quadruplex reperitur. 527. D. 2
 Ministerium sempiternum quod dicitur. 343. A. 2
 Ministerium Leticum in portis templi exercebatur. 471. D. 2
 Minime decuit gradus altaris ad Meridiam conuertere. 396. D. 2
 Minime acclues fuerunt atriorum areae ad regulam factae. 302. A. 1
 Minimis cubitorum numeris totidem superaddendos digitos esse. 195. D. 1
 Ministri templi stellis persimiles. 239. A. 2
 Ministri impuri redduntur sensu aliquo deficiente. 223. A. 1
 Ministrorum altare proprium. 166. D. 2
 Minores sunt altitudine, & crassitudine columnae superiores inferioribus. 375. B. 1
 Minoribus etiam Sacerdotibus incensum quotidie offerre licebat. 343. A. 2
 Minorum numerorum nullam rationem habere Scriptores, dum maiores referunt. 266. A. 2
 Mirabilis sapientia architecti in candelabro elucet. 363. E. 2
 Miranda stellarum compositio. 383. B. 2
 Mirandum pauperum opus. 207. E. 1
 Missus ferculum, mensa discum significat. 231. D. 1
 Michridatis Asiae regis curru aurei, & argentei Romam aduecti. 548. C. 2
 Modica mensura cubitorum quomodo accipiatur. 79. B. 2
 Moduli ratio praescribitur. 184. C. 1
 Moduli inuestigandi ratio. 433. A. 2
 Modus denuntiandi ad summam Davidis Deo legatum. 529. D. 2
 Modus prophetandi quadruplex. 12. E. 1
 Modus sapientiae inquirendae quis sit. 329. C. 2
 Modus retractionum, ac mensura. 279. C. 2
 Modus recensendi Populum Israel qualis. 536. B. 1
 Modus examinandi mensuram, & pondus columnarum aenearum. 486. A. 2
 Modus camerae. 440. C. 2
 Moles aurei legati Davidis cubitis dimensa quanta fuerit. 505. C. 1
 Palmis Romanis & Hispanis expenditur. 401. B. 2
 Monetae vniuersi visio quomodo aequalis sit visioni, qua caelum, & res aliae maximae conspiciuntur. 60. C. 2
 Monetae Romanae, & Hispanicae quot aureis areae templi empta fuerint. 161. B. 1, & D. 1
 Mons Moria excelsus nimis dicitur. 161. E. 1
 Mons tumens dicitur. 479. B. 1
 Mons Dei vocatur altare. 390. C. 2
 Mons caliginosus pro excelso vsurpatur. 235. C. 1
 Mons Ephraim, & domus Ioseph pro eodem. 510. D. 1
 Mons Moria est mons domus, ad quem fuit adductus Propheta Ezechiel. 161. A. 1
 Montium firmitati confert eos qui spem suam in Deo collocant, sexus graduum Psalmus. 226. C. 2
 Monstra de medio tollenda. 320. D. 2
 Morbus insanabilis, publica libido. 399. C. 2
 Mores architecti quales esse debeant. 44. D. 2
 Morte praecautus David non potuit votis suis satisfacere in parandis templi expensis. 506. A. 1
 Mortuo sapiente Salomone populus rebellat. 510. A. 1
 Morum mutatio à poenitentia incipit. 35. E. 2
 Mos lustrandi populum Hebraeis antiquior quam Romanis. 535. E. 2
 Mos offerendi aureas coronas victoribus ex Asia emerit. 548. D. 2
 Mos quidam Regum, ac Ducum suas litteras aliquo mittentium. 30. A. 1
 Mosaicis altaris crepidines. 394. B. 2
 Mosaicis, & Salomonici altaris collatio. 401. B. 2
 Mosaicis altaris mensurae. 334. A. 1
 Mosaicis labri vsus. 489. D. 1
 Mosaicis, & Salomonici altaris eadem materia. 333. E. 2
 Mosaicis atrij cortinae reticulatae fuerunt, Mosaicum altare descriptum à Iosepho. 402. C. 2
 Mors naturalis reclus est. 49. D. 1
 Mors idem à duplici, & ab vno productus mouente. 51. B. 1
 Moyse tabernaculum nullas habuit fenestras. 308. E. 2
 Moyse labrum quam pretiosum, ac pulchrum. 485. D. 2
 Moyse, ac Salomonis Cherubinos eiusdem formae fuisse. 322. C. 2
 Mugitus pro laude absoni. 336. E. 1
 Mulier litigiosa quam sit molesta. 477. A. 2
 Mulieres se Deo dicantes, specula Deo offerrebant in templo. 485. D. 1

Mulieres menstruatae quomodo specula inficiant. 53. C. 2
 Mulieris bonae pulchritudo laudatur. 359. E. 2
 Mulierum atrium non primum in templo Salomonis fuisse, sed post captiuitatem. 180. D. 2
 Multas Romani auri fodinas habebant. 519. E. 2
 Multi Iudaei in Babylonia post captiuitatem remanserunt. 540. C. 1
 Multiplices mensurae vestibuli latitudinis datae, qua sint ratione intelligendae. 247. B. 1
 Multiplex ornamentorum templi consideratio. 310. D. 2
 Multiplex ordo capitum tignorum. 448. A. 1
 Multiplex vocis, facies, notio. 326. D. 1
 Multiplex Septuaginta interpretum lectio. 182. D. 1
 Multiplicia periboli nomina elucidantur. 176. B. 2
 Multitudinem scientiae interpretantur Patres nomen Cherubini. 314. C. 2
 Mundi fabrica sub aedificij translatione. 415. D. 2
 Mundi creatio sub aedificij translatione relata. 465. D. 2
 Mundus hic tabernaculi exemplar. 465. C. 2
 Mundus, tabernaculum, templum, Ecclesia, similia sunt. 28. E. 2
 Mundus, & mundana omnia caduca sunt. 432. D. 1
 Mundus qua ratione in castris repraesentaretur. 468. C. 2
 Mundus, homo, ac templum laudes Dei simul praedicant. 465. E. 1
 Mundus homo dicitur, & omnis creatura. 465. D. 2
 Munera inimicos placant. 500. D. 1
 Muri mensuram multis difficilem visam fuisse. 172. A. 2
 Muri paralleli, & recti totam ambiunt domum. 264. C. 2
 Muri longitudinem domus longitudini, celsitudinem huius celsitudini parem esse. 271. B. 2
 Muri coenaculum quodnam dicitur. 271. C. 1
 Muri nomen. 262. C. 2
 Muri vndique munitum fuit oraculum. 269. C. 2
 Muro ambiendi totam domum extrinsecus pares sunt vestibuli postes. 246. B. 1
 Murorum vitata complementa quos afferant vsus. 272. D. 2
 Murum solidum thalami non fuisse. 192. E. 2
 Murum eundem qui thalamos, portam simul clausisse. 194. D. 1
 Muros Ierusalem Salomon extruxit. 461. A. 1
 Muri atrij Israel quingentorum cubitorum. 379. E. 1
 Muri periboli, antemurale, aedificium dicitur, & binian. 172. B. 2
 Muri ex asteribus cubitis sexaginta includendis. 266. D. 2
 Muri Sanctuarium diuidens ad quam eius partem pertineat. 262. C. 2
 Muri in longitudine Sancti comprehenditur. 266. D. 1
 Muri claudens oraculum, duorum cubitorum. 261. B. 2
 Muri oraculum à Sancto separans, sexaginta cubitorum longitudine includitur. 264. E. 2
 Muri crassitudo calami vnius. 271. C. 2
 Musica instrumenta quare fuscinae appellantur. 499. C. 2
 Mutatoria gazophylacia quae. 298. A. 1
 Mutatoria cubicalia, & eorum mensurae. 299. A. 1
 Mutua Cherubimorum, & Seraphinorum collatio. 314. E. 2
 Mutuli sub corona. 451. A. 2
 Myrrha pocula, & chrystallus in Capitolio. 561. E. 1
 Mytheria Ecclesiae, quae templo extruendo reuelabantur, quo pacto agnouerit Ezechiel. 37. D. 2
 Mytherijs non caret pilarum numerus. 277. A. 1
 Mytheria Dei non cuius manifestanda. 172. C. 1
 Mythici sensus qua ratione persequendi. 233. D. 2
 Mystice explicantur periboli altitudo, & longitudo. 177. D. 2

N

Nabuchodonosor templi demolitus est Cherubinos. 317. C. 1
 Nabuchodonosorem animalia num significent. 316. C. 1
 Nadab & Abiud duplex scelus punitum. 399. C. 1
 Nadab & Abiud ad quod altare incensum obtulerint, quando eos deuorauit ignis. 343. D. 1
 Nascendo Domino nostro Iesu Christo summum gerebat Pontificatum Ioazarus. 346. A. 2
 Nathan Propheta architecturam edocuit. 416. B. 2
 Nathan melech eunuchus quis fuerit. 221. D. 2
 Naturam diuinam denotat aurum. 364. C. 1
 Naturae operculis scelus velatum. 398. B. 2
 Naves & nautas Hiram misit Salomoni vt aurum India afferent. 512. D. 2
 Naufragium classis Iosaphat. 514. A. 1
 Nebula, vt quoduis aliud perspicuum, cur remota tantum, non autem proxima oculis abundat. 55. D. 1
 Necessario circa templum constituendum fuisse peribolum. 176. C. 2
 Ne cum Gentium ritibus polluerentur Hebraei, ad Occidentem verum Deum adorabant. 366. A. 2
 Nefandum idololatriae genus. 398. E. 1
 Negat Sanctus Hieronymus de auro, quod à diuicibus possideretur Aggaei locum intelligendum. 572. B. 1
 Negat Lyranus in templo propugnacula fuisse, quae tamen ex sacra Scriptura probantur. 162. E. 2
 Negant aliqui templum porticibus à Salomone fuisse cinctum. 206. A. 2
 Negotiatorum inquieti mores. 508. A. 1
 Negotiatores maiores merces vendunt, Infiores miniores huc illuc deferunt. 508. B. 2
 Negotiatores & Infiores tributa Salomoni soluebant. 508. B. 1
 Negotiatores Salomonis quot fuerint per vniuersam terram diffusi. 515. B. C. 1
 Negotiatorum multitudo. 515. D. 1
 Negotiatores, à circumuendo sic dicti. 508. A. 1
 Neminem Deus, nec quidem flagitiosos vult perire. 152. C. 1
 Nemo Scriptorum locum Aggaei Herodiano templo adiudicabit. 572. E. 2
 Nemo duodecim mensas in porta admittit. 234. B. 1
 Nemo ex Hebraeis ante vigesimum annum censetur. 536. E. 1
 Neronianae domus ornamenta qualia fuerunt. 562. B. 2
 Neronis domus Vrbs tota vocabatur. 562. E. 1
 Nihil

Nihil militibus alendis de tributis erogabat Salomon. 538. A. 2
 Nihil habere commune ordines templi cum Iosephi giso. 242. B. 1
 Nihil continet vna mensura alijs repugnans. 188. D. 1
 Nihil praeter marmor, cedrum, argentum, aurum in templo videtur potuisse. 217. C. 2
 Nimia profusio & luxu regnorum thesauros exhaurit. 511. A. 2
 Nitor candelabra, ac venustas. 359. D. 2
 Nobilitatis propria stemmata distribuit Iacob. 467. B. 1
 Noctis quoque in templo facris operabantur ministri ante templum. 499. A. 1
 Noë nomen vnde dicitur. 294. E. 1
 Noë consolator, aut quis dicitur. 294. A. 2
 Nomen atrij quid significet. 201. B. 1
 Nomen mensae cum altari incensum quadrat. 184. C. 2
 Nomen gloriae. 340. D. 1
 Nomen ducis sibi petit Deus. 409. C. 1
 Nomen ostij valus nonnunquam significat. 468. D. 2
 Nomen viri quid denotet. 366. E. 2
 Nomen viri quomodo vsurpatur. 163. E. 2
 Nomina Hebraea indeclinabilia. 323. A. 2
 Nomina exedrarium multiplicia, & ficta. 298. B. 1
 Nomina quaedam Ecclesiae Christi. 203. D. 2
 Nomina Dei El, & Elohim quid significant. 160. A. 1
 Nomina quaedam Ecclesiae Christi. 28. D. 1
 Nomine vasis multa, ac varia in Scripturis significantur. 484. C. 1
 Nomine templi etiam atria indicari. 257. D. 2
 Nomine vasis quidnam intelligatur. 167. A. 2
 Nomine portae quid capitur. 191. C. 2
 Nomine castelli templum insignitur. 163. A. 1
 Nomine aedificij quidnam sit intelligendum. 176. D. 1
 Nomine domus plerumque templum, & oraculum indicatur, non semper. 307. C. 1
 Non hora noctis populus in templo aderat. 499. B. 1
 Non id omne Antichristus praestabit Iudaeis quod optant, quia nec poterit. 570. E. 1
 Non agere Prophetam de instaurato à Zorobabele templo. 157. E. 1
 Non alibi quam ad propitiatorium vultus habuerunt Cherubim. 317. A. 1
 Non apta sunt plura capita mysterijs indicandis. 315. B. 2
 Non ascendere gradus quomodo intelligatur. 395. E. 2
 Non cylindrica forma fuit craticula. 403. B. 1
 Non decuit altaris gradus ad Meridiam conuertere. 396. D. 2
 Non dimensum atrium Gentium quid indicet. 178. D. 2
 Non eguit fenestris oraculum. 307. D. 2
 Non eodem ordine Ioannes, & Ezechiel animalia recensent. 319. D. 1
 Non eodem omnibus modo loquitur Deus. 589. D. 2
 Non erit alia domus domini in nouissimis diebus quam Ecclesia Christi. 580. E. 2
 Non fornicata, sed quadrata templi ostia fuerunt. 259. D. 1
 Non fuerunt atriola sub dio. 383. C. 1
 Non foeminae, non puerili, sed virili forma fuerunt Cherubim. 323. A. 2
 Non hominibus modo, verum etiam ipsis aibus ad templi testum aditus interdictus. 287. D. 2
 Non in autumnus, sed in vere mundus creatur. 155. A. 1
 Non idem est anni exordium, & decima dies mensis. 154. D. 1
 Non idem ordo in interioribus, qui in exterioribus portis recensendis. 222. D. 1
 Non modo coniectura, verum efficax argumentum qualibet nota mensura in similibus exigendis. 187. E. 2
 Non murum, sed ipsum oraculum metitur Angelus. 264. D. 1
 Non omnes Salomonis fabricae cum orbis miraculis in comparationem adductae. 566. B. 2
 Non omnia Scriptura minutatim refert. 339. D. 2
 Non omnia vera non sunt quod à Sancto Hieronymo non sint scripta. 583. C. 2
 Non omnibus Dei mysteria patefacienda. 172. C. 1
 Non omnimoda partium similitudo pulchritudinem praestat. 73. B. 2
 Non posse octo intercolumnia in porticibus poni, in quibus portae aperiantur. 212. E. 2
 Non quotidie summo Sacerdoti licitum erat & liberum adyta introgredi. 342. B. 1
 Non scripta lege contenti Hebraei, Ianitores in portis statuerunt, ipsius legis tutores. 190. C. 1
 Non semper vestes in mensa sicuti in arca, & quare. 350. A. 2
 Non singulos palmos singulis cubitis attribuendos esse, sed vnum omnibus. 174. C. 2
 Non sunt appellandae Catholicae haereticorum Ecclesiae, & quare. 179. C. 2
 Non vna sed decem mensae cum panibus, ac totidem in templo candelabra fuerunt. 354. B. 1
 Norma sunt reliquiarum omnium mensurae aenearum columnarum. 250. A. 2
 Nosse ex nomine, in Scriptura, quid sit. 44. B. 2
 Nostrae staturae cubicum non vsurpat Ezechiel. 289. A. 1
 Nostris templis maxima religio deferenda. 202. D. 2
 Notio anteridum, & erisinarum quae nam sit. 81. B. 2
 Notio vocis Vlam. 243. E. 2
 Notionem viri Angelum indicare. 164. A. 1
 Notiones vocum explicant Rabbini, non aedificij fabricam, quam ignorarunt. 223. D. 1
 Noua lex cum antiqua conferretur. 366. D. 1
 Noua craticulae demonstratio, & vsus. 211. D. 1
 Nouissima domus gloria ex collatione prioris elucescit. 554. C. 1
 Nouam in visione ciuitatem vidit Ioannes. 380. B. 2
 Nouum quidpiam indicat nouus dicendi modus. 320. C. 1
 Nubes densitates dicitur. 370. D. 1
 Nubes pluuiae ferotinae. 370. D. 1
 Nuces quae dicantur. 361. A. 2

Nudos fuisse Cherubinos, non vestibus contextos. 323. D. 2
 Nulla columna minor in altitudine cubitorum quindecim. 550. C. 1
 Nulla fenestra fuit in Oraculo. 308. C. 1
 Nulla personarum in iudicio ferendo habenda est ratio. 326. A. 2
 Nulla ratione cum aliqua templi parte turris Pharos comparanda. 558. E. 1
 Nullam rationem de templo Herodis habere Hebraei. 573. E. 1
 Nullam pilis licet addere, aut ab eis subtrahere mensuram. 276. C. 2
 Nullam habuit portam porticus Occidentalis. 218. D. 2
 Nulli parebat domus exterior, cum esset interior aperienda. 370. E. 1
 Nulli oraculum visum, aut accessum, nisi summo Pontifici. 267. C. 1
 Nullum patitur Sol senium. 221. B. 2
 Nullum Orientale aedificium ante faciem domus fuisse, sed tantum patentem plateam. 302. A. 2
 Nullum spatium interiacet inter murum oraculi, ac ipsum oraculum. 262. A. 2
 Nullum sumi spiramentum praeter fenestras. 384. B. 1
 Nullum ab Herode fuit aedificatum Templum. 575. A. 1
 Nullum in antiquo templo atrium mulierum: lege enim tantum à quibusdam locis foeminae repellbantur. 377. D. 2
 Nullus in thalaminis fenestrarum vsus. 199. B. 2
 Num Psalmi graduum ad templi pertineant gradus. 224. B. 2
 Numeri quinquagenarij sacramentum. 471. E. 2
 Numeros cardinales refert Scriptura, eorum frequenter non memoratis partibus additis. 175. C. 2
 Numero singulari pro plurali gaudent Hebraei frequentius. 222. A. 2
 Numeris cubitorum cum numeris totidem digiti adijciendi. 295. D. 1
 Numerorum minorum rationem non habere Scriptores, dum maiores referunt. 266. A. 2
 Numeros permittunt Hebraei. 498. D. 2
 Numeros permittunt frequentius Hebraei. 430. C. 1
 Numerum, vel mensuram quae patiuntur, parua; quae ijs carent, maxima. 179. B. 1
 Numerum inuenire tricenarium gazophylaciorum, perdifficile. 210. D. 2
 Numerum Psalmorum ad graduum numerum respexisse consentiunt Doctores. 225. A. 1
 Numerus centum cubitorum deducitur. 300. E. 1
 Numerus Cherubimorum duodenarius. 327. C. 2
 Numerus quinquagenarius fabricae Salomonicae proprius. 425. A. 1
 Numerus animarum Aegypto egressarum. 466. C. 2
 Numerus columnarum expenditur. 434. D. 2
 Numerus viginti cubitorum ex ostensis mensuris colligitur. 93. A. 2
 Numerus partium candelabri. 363. A. 2
 Numerus singularis pro plurali vsurpatur. 227. C. 2
 Numerus graduum atriorum, ac templi vestibuli quis fuerit. 181. B. 2
 Numerus cellarum. 289. D. 2
 Numerus triglyphorum in singulis intercolumnijs. 447. E. 1
 Numerus operariorum templi 401900. 446. B. 2
 Numerus quingentorum quid denotet. 472. C. 1
 Numerus striarum, & mensura. 426. D. 1
 Numerus senarius calamo non aptus. 175. E. 2
 Numquam absque sanguine Sanctuarium adibat summus Sacerdos. 342. B. 2
 Nunquam Arca testamenti in secundo templo apparuit, nec nisi in fine seculi apparebit. 585. C. 2
 Numismata antiquitus fuisse ponderata. 188. C. 1
 Nummus argenteus quidam faciem vestibuli praeferebat. 245. E. 2
 Nuptiarum foedissimi gentium ritus. 400. B. 1

O

Obductae auro cellae fuerunt. 290. A. 2
 Obedientiae symbolum victimae. 231. E. 1
 Obiectum cur non totum simul videatur. 60. C. 1
 Obiectum cur aliter atque aliter à speciebus repraesentetur. 59. B. 2
 Ob Iosiam distulit vindictam Deus. 152. D. 1
 Obiectio aduersus Cherubinos primae visionis. 311. A. 2
 Obiectio respondet Auctor. 183. D. 1
 Oblatio inuicti Sacerdotis in quibus culinis coqueretur. 381. D. 2
 Oblatio Christi pueruli à virgine Sanctissima in templo Deo Patri facta impleuit domum secundam vera gloria. 594. A. 2
 Oblationes Sancti Sanctorum quae dicuntur. 381. B. 2
 Oblationes impiorum Deo odibiles. 595. A. 1
 Oblationum carnes quae comedendae, quae neutiquam. 261. E. 1
 Oblationum conatibus aliquando obstitendum, & obiectioibus respondendum. 70. B. 2
 Obliquae fenestrae pro cancellis. 303. B. 2
 Obliquae fenestrae. 199. C. 1
 Obrurat aures Deus, ne improborum preces audiat. 305. D. 2
 Occidentales pilae dimensae. 301. E. 2
 Occidentalis domus altitudo nonaginta cubitorum. 299. B. 2
 Occidentalis latitudo Sanctuarij cubitorum quinquaginta quatuor. 276. A. 1
 Occiduum porticum porta caruisse. 218. D. 2
 Octingenta talenta in fabrica turris Pharos expensa. 558. E. 1
 Octo longum cubitis portae vestibulum. 187. E. 2
 Octo mensas ad totidem stylabatas intra portam aptatas fuisse. 231. B. 1
 Octo intercolumnia in porticibus poni nequeunt, in quibus portae aperiendae. 213. E. 2
 Octodecim cubiti pares pedibus viginti septem. 424. A. 2
 Octoginta Aegyptiorum millia templo aedificando deseruiunt. 460. B. 1
 Octonas mensas concedit Richardus ternis singulis portis interioribus. 233. B. 2
 Oculi

Oculi iudicis caligantes dantur in poenam . 216. C. 2
 Oculi vni vna visio quomodo terminetur . 58. B. 1
 Oculi, sicut & cetera sensuum instrumenta cur caui sint . 54. B. 1
 Oculi ut à diuersa illuminatione afficiantur . 55. C. 2
 Oculi quare sic sphaerici . 54. D. 1
 Oculum esse oportuit, quidquid erat super propitiatorio . 308. B. 2
 Oculum non videt distantias rerum . 63. E. 1
 Oculum frantum, graue malum . 410. B. 1
 Offerrebat vinum in mensa propositionis cum panibus . 352. E. E
 Offerentium manus victimarum capitibus imponebantur, priusquam iugularentur . 378. B. 1
 Olei penuriam indicat lenticula . 366. B. 1
 Olei fata quot, operarijs à Salomone dabantur . 553. C. 1
 Oliuae folia, achanti, & palmae insculpta . 456. A. 1
 Omne donum immundum longe ab Ecclesia Dei femouendum . 400. D. 2
 Omnes expensas templi quomodo praeparasse dicatur Dauid . 505. E. 2
 Omnes ad Christi inuitantur conuiuium . 212. A. 2
 Omnes vrbes quae bonum agrum habent Iudaeis fuerunt referatae . 542. D. 1
 Omnes atrij interioris porticus, pares atrij exterioris porticibus . 228. D. 1
 Omnes Cherubini sedentem in propitiatorio respiciunt . 318. C. 1
 Omnes columnarum atrij ordines, pares, cubitorum sexaginta latitudinis . 197. A. 1
 Omnes templi Cherubini eadem forma fuisse . 311. E. 2
 Omnes templi partes dici Hecal, & cur ita . 257. D. 2
 Omnes eiusdem aedificij partes in Ichnographia simul feri debent . 70. B. 1
 Omnes Deus vult saluos fieri etiam sceleratos . 152. C. 1
 Omnes gradus templi quinque & viginti fuisse ab atrio gentium, usque ad Sanctuarium concidendos, & qua ratione computentur . 248. C. 2
 Omnes templi trabes cedrinae diuersimode sculptae & ornatae . 552. C. 1
 Omnes equi Salomonis 57600. praeter mulos & alia iumenta . 523. E. 1
 Omni dignissima laude Dei domus est ab ipso aedificata, & inhabitata . 245. C. 1
 Omnis terra plena Domini gloria quo pacto fumendum . 322. B. 1
 Omnis qui progressum in spiritualibus sibi facit, alijs etiam facere tenetur . 172. D. 1
 Omnia malogratata numero centum . 453. B. 1
 Omnia orbis & vrbs miracula à monte Moria comprehenduntur . 566. D. 1
 Omnia equitum ornamenta prae auri copia aurea fuisse conijciuntur . 528. C. 1
 Omnia cubacula ad orationem fuisse pernia . 296. D. 1
 Omnia domus Regiae Salomonis instrumenta & ornamenta aurea . 558. C. 1
 Omnia vasa, quae in Exodo enumerantur, ad mensam pertinuisse . 351. D. 2
 Omnia templi vasa, aurea & argentea quot fuerint . 501. C. D. 2
 Omnia cubacula paria . 276. B. 2
 Omnia peccata condonanda indicat Christus, quando sepe uagies sepe dixit . 277. D. 1
 Omnibus spiritibus caelestibus sex alae à Sancto Dionysio tribuuntur . 316. A. 2
 Omnium sacrificiorum condimentum sal . 215. C. 1
 Omnium murorum atriorum templi aequa latitudo . 185. B. 1
 Omnium porticum atrij gentium mensura . 207. A. 1
 Omnium gentium nationibus Ecclesia construitur . 464. C. 2
 Omnium bonorum summa, & caput Christi est praesentia . 263. C. 1
 Omnium mensurarum omnes mensurae . 234. E. 1
 Omnium columnarum centra in perpendicularo parietis . 375. D. 1
 Omnium pyramidum Aegypti soliditas quanta . 559. D. 2
 Omnium templi proportionum fundamentum . 184. C. 2
 Omnis Israel vnica arcae iactura reliquorum omnium obliu . 587. A. 1
 Omnis gloria domus secundae ex Christi in eam ingressu procedit . 594. B. 1
 Onera portantes, & latomi longe à se diuersi . 463. E. 2
 Onia pontificis sordidae negligentiae mores . 510. B. C. 2
 Omnia quae ad fabricam necessaria videbantur impensas templi appellat Dauid . 503. B. 2
 Opera duplex quare dicatur . 457. E. 2
 Opera Dei quare in templi fabrica posita dicatur . 461. D. 2
 Operarij templi Herodis cum Salomonis conferuntur . 593. B. 1
 Operarij Tyrj in sex classes videntur distributi . 521. E. 2
 Operarij murorum Babylonis quot . 555. E. 2
 Operarij in Libano . 463. B. 2
 Operarij Hierosolymitani 165000 . 464. D. 1
 Operariorum Salomonis annona qualis . 521. B. 2
 Operariorum templi numerus qualis . 522. E. 2
 Operarijs sub discessum quid à Salomone liberaliter erogatum . 552. E. 2
 Operariorum praefecti quis & quot . 463. E. 1
 Operariorum dona templi Salomonici . 461. C. 1
 Operariorum templi numerus 401900 . 464. B. 2
 Operariorum frequens numerus gloriam templi per se praedicat . 464. B. 2
 Opercula phalarum . 352. B. 2
 Operimentum fenestrarum triplex . 306. A. 1
 Operis exequutor Hiram, quem Hispani dicunt Aparejador . 461. E. 2
 Operis omnibus Salomon quam annonam faciebat . 553. B. 1
 Operum Libani praepositi 3600 . 464. A. 1
 Opes Salomonis . 507. A. B. 1. & seq.
 Opes Dauidis Deo soluisse facile potuerunt Iudaei Palaestini . 540. E. 2
 Ophir eadem quae aurea regio, Iosepho . 512. D. 2

Ophiricam nauigationem magni faciunt Historici sacri . 512. E. 1
 Opibus acquirendis bella aduertantur . 507. C. 1
 Opinio Iudaeorum, de gloria domus secundae temporalis . 578. E. 2
 Oppida curruum, ubi custodiebantur, constituit Salomon . 526. E. 1
 Opiniones sinistrae de templi architectura reijciendae . 414. B. 1
 Oportet Sanctum esse Sacerdotem Sancta ingressurum . 270. A. 1
 Oppilatio quid, & vnde dicta . 273. C. 2
 Opus triglyphorum expeditum . 448. C. 2
 Opices scientia circa quae versetur . 48. C. 1
 Opices scientiam esse cur quidam negarint . 48. A. 2
 Opices, seu perspectiua, cur scientiarum pulcherrima . 47. E. 2
 Opices inuestigandae initia . 48. B. 1
 Opiceae practicae definitio & eius finis . 63. C. 1
 Opices principia, quae videntur Physicis traditionibus contraria . 48. B. 2
 Opices principia cur ab Auctore tradita . 64. C. 1
 Optimum in vno quoque genere à voce dicitur Hebraeis quae putare significat, quasi putatum aut sepositum à communi . 499. B. 2
 Opus aedificij templi vere Diuinum : & omnium primum . 551. E. 2
 Opus cerofrotum non apertum ianuis . 368. E. 2
 Opus hoc quo pacto in lucem prodierit . 18. C. 1
 Opus Herodis iniquum ob superbiam Deo displicere . 572. E. 2
 Oraculi manifestatio . 269. C. 1
 Oraculi altare ad orandum fere institutum . 332. B. 1
 Oraculi, & Sancti altitudo diuersa . 438. A. 2
 Oraculi sanctitas, & dignitas . 440. E. 1
 Oraculi altitudo . 440. C. 1
 Oraculi altare quare dicitur altare aureum . 344. A. 1
 Oraculi fenestris Prophetarum mensurae locum non relinquunt . 307. B. 2
 Oraculum fenestris minime caruit . 307. D. 2
 Oraculum vno summo Pontifice excepto, omnibus fuit inaccessum, & inuisum . 267. C. 1
 Oraculum fenestris caruit . 308. C. 1
 Oraculum viginti cubitorum in media atrij interioris area constitutum fuit . 266. A. 1
 Oraculum ipsum altum viginti cubitis, non autem paries quo clauditur . 440. D. 2
 Oraculum metitur Angelus, non ipsum murum . 264. D. 1
 Oraculum caelestis habitaculi symbolum . 268. A. 1
 Oraculum omni ex parte muris munitum fuit . 267. C. 1
 Oratio Agrippae Regis ad Iudaeos qualis . 519. A. 1
 Oratio quies mentis dicitur . 294. A. 1. & A. 2
 Orationi deputatae porticus pulcherrimo lapide fratae . 373. D. 1
 Orationis locus dignissimus . 290. A. 2
 Orationis fructus vberimus . 202. B. 2
 Ordines lapidum tres quid indicent . 430. A. 1
 Ordines columnarum quomodo computandi . 433. D. 2
 Ordines tres lapidum, ordinemque lignorum non recte aliqui interpretantur . 241. E. 2
 Ordinis secundi triglyphi examinantur . 449. A. 2
 Ordines lapidum tres in porticu domus inueniendi . 429. B. 2
 Ordines templi nihil habere commune cum giso Iosephi . 242. B. 1
 Ordines tres vestibuli templi fuerunt . 430. B. 2
 Ordines dicuntur castella . 429. E. 2
 Ordinum proportionum . 443. B. 1
 Ordo primus vestibuli cum trabatione quinquaginta cubitorum . 440. A. 1
 Ordo quis dicatur . 429. B. 2
 Ordo, figura, dispositio quae . 415. E. 2
 Ordo processionis in arca deferenda obseruatus . 225. C. 2
 Ordo librorum ipsius auctoris . 415. B. 1
 Ordo vnus non est, cum supponat numerum . 346. B. 1
 Ordo in interioribus portis recensendis non idem, atque in exterioribus . 222. D. 1
 Orichalcum, & aurichalcum quid sit . 485. A. 1
 Orthographia dissecti templi ab auctore propofita . 68. A. 1
 Orientale aedificium nullum ante domus faciem fuit, sed tantum patens platea . 302. A. 2
 Orientalem portam aliqui putant esse portam Sur, at falso . 220. D. 1
 Orientalis arcae atrij exterioris mensura . 209. C. 2
 Orientalis platea, & eius mensurae . 293. B. 2
 Orientalis platea . 301. D. 1
 Orientalis substructio in quo à Meridiana differat . 81. D. 1
 Orientalis portae forma, ac eius rationes . 185. B. 1
 Orientalis porta prior dicitur dignitate, & ordine . 213. D. 2
 Origo atrij mulierum vnde sumpta . 208. D. 1
 Ornamenta, materia, ac forma veli quod in templo erat . 244. E. 1. & A. 2
 Ornamenta in templo Salomonis fuerunt, quae Itali appellant festoni . 481. E. 2
 Ornamenta laqueariorum . 439. E. 1
 Ornamenta portae, aut pilae secundi templi vestibulum non habuit . 247. D. 2
 Ornamenta triglyphorum . 450. A. 1
 Ornamenta templi . 263. A. 1
 Ornamenta zophori, quae dicuntur triglyphi . 369. B. 1
 Ornamenta fori Traiani qualia . 564. E. 2
 Ornamenta, & instrumenta vtriusque templi diuersa . 34. C. 1
 Ornamenta aedificiorum ex trabationibus primum fuerunt petita . 445. B. 2
 Ornamenta cancellorum quae fuerint . 306. D. 1
 Ornamentorum templi multiplex consideratio . 310. D. 2
 Ornatus nimis decorem admittit architecturae . 43. C. 2
 Orthographia & Ichnographia sine differant à Schenographia . 66. B. 1
 Orthographia Sanctuarij quadruplex esse debet . 73. B. 1
 Ostia in ipsis aperiebantur coelis . 296. B. 1
 Ostia domus quadrata, non arcuata . 435. D. 1
 Ostia templi quadrata fuisse, non fornicata . 259. D. 1
 Ostia cubicularum ubi aperiebantur . 284. A. 1
 Ostia

Ostia thalamorum inter se diuersa . 194. D. 1
 Ostij ad quatuor ventos . 218. A. 2
 Ostij templi latitudo tabernaculi latitudinis confertur . 259. C. 2
 Ostij nomen valuas aliquando significat . 366. E. 2
 Ostiola bina qua ratione capienda . 368. A. 1
 Ostiola bina in cancellis atrij interioris . 244. C. 1
 Ostiola oraculi, eorumque materia . 368. B. 1
 Ouolorum sculptura in basi . 458. B. 1

P

Palaestinae regionis instauratio cum templi instauratio Ezechielii ostensa est . 36. E. 2
 Palaestinae praefens sterilitas antiquae vbertatis nihil derogat . 511. E. 2
 Palaestina, Samaria, Syria, Chaldaea, Arabia cum alijs Salomoni seruebant . 509. A. B. 1
 Palaestinae vbertatis antiquae, qui fuit auctor Deus, idem & praesentis sterilitatis . 512. B. 1
 Palaestina reliqua Asia fuit vberior . 512. C. 1
 Palaestinae vbertas, & celsitudo Ecclesiae sanctae denotat à caelo missam pinguedinem . 511. D. 2
 Palaestinae, & Aegypti tecta plana . 287. B. 2
 Palaestinae exploratores Geometrae fuerunt, sicut & Ezechiel . 19. A. 2
 Palaestis sexta cubiti pars . 174. D. 2
 Palmae in frontibus quae . 200. B. 2
 Palmae pro capitellis . 214. B. 1
 Palmae, & Cherubim qua ratione in zophoris insculperunt . 450. B. 1
 Palmae hominum symbola, & in Sanctuario humanitatis Christi . 476. B. 1
 Palmae, & Cherubim acta Apostolorum & gesta indicant . 325. C. 1
 Palmae commendatio : eadem cum diuinis spiritibus mirifice consentiens . 494. D. 1
 Palmam quoque inter duos fuisse Cherubinos . 325. E. 2
 Palmarum sphaerulicis capitella ornata . 369. E. 2
 Palmarum & Cherubim consensio mira . 494. C. 1
 Palmarum Hispanorum fere alti gradus templi . 181. D. 2
 Palmus est femicubitus . 390. A. 1
 Palmus maior quis . 389. D. 2
 Pares ideae minus viles aedificij existunt . 67. C. 2
 Pares singuli quare duas continens mensuras Gomor . 351. B. 1
 Pantheon Romanum à quo extructum . 564. E. 2
 Pantheon cum vna porticu Israelis comparatur . 565. C. 1
 Panum propofitionis magnitudo . 350. D. 2
 Panum dispositio in mensa . 351. C. 1
 Parabola pastoris gregem seruantis, & lapidis vtrumque parietem iungentis, eadem est . 480. D. 1
 Parabola conuiuij quid denoter . 474. A. 2
 Parabola veritas à Paulo explicata . 342. C. 2
 Parabolis & aemigmatibus cur maxima scripturae pars continetur . 2. D. 2
 Paradyfus, seu vinea idem aedificium vocatur . 462. E. 1
 Parbar domus quae dicitur . 221. A. 1
 Par cellarum in singulis ordinibus mensura, in omnibus non item . 290. B. 1
 Par vestibulorum omnium ornatus, & constitutio . 188. B. 1
 Parallelae figurae sectio in orthographia & orthographia fit ad angulos rectos . 66. C. 2
 Parastades palmae dicuntur, propter capitella palmis exornatae . 327. D. 1
 Parastades singulae quot cubitis à muro distent . 375. E. 2
 Parastades in angulis vestibuli . 370. A. 1
 Parentes honorandi sunt . 410. A. 1
 Parentum fidelium fideles filios honore dignatur Deus . 241. A. 1
 Paria omnia fuisse cubitula . 276. B. 2
 Parietem saepe in inferioribus latorem fundari, non nihil eleuatum restringi . 193. C. 1
 Parietes, basis, anguli, siue cornua altaris lignea . 338. E. 2
 Parietes turris super extruendae crassiores, ac firmiores fuisse . 291. A. 2
 Parietes templi Salomonis interius & exterius auro contexti . 591. B. 2
 Parietes Sanctuarij palmis interiectis in binas singuli partes diuiduntur . 325. D. 2
 Parietis domus trabes tribuit Richardus, quas textus negat . 280. D. 2
 Parietis partes, & sulcra . 272. B. 2
 Parietis Hebraicum nomen vnde desumptum . 270. D. 2
 Paries Meridianus, & Aequilonaris lapide angulari connectuntur, ac copulantur . 479. D. 2
 Partes columnarum quae . 428. C. 1
 Partes templi tres . 246. D. 2
 Partes templi quomodo fuerint connexae . 481. D. 2
 Partis contenti esse debent Sacerdotes . 387. E. 2
 Partes thalamorum latus quinque, altus nonaginta cubitos . 299. E. 1
 Partes in latere domus interior sex cubitorum . 273. B. 1
 Partes substructionis qualiter crassius . 549. C. 2
 Partes, qui à Sancto oraculum diuidit, in sexaginta cubitorum longitudine includendus . 264. E. 2
 Partes lapideae, non materiae . 291. D. 1
 Partes atrij Israelis quot palmis aequabatur . 550. D. 2
 Partium templi atriorum quanam crassitudo . 185. B. 1
 Partium altaris pondus . 406. A. 1
 Partium ad vtri altitudo quanta, & portae Orientalis . 328. A. 2
 Partium crassitudo celsitudinis domus opportuna probatur . 272. E. 1
 Parrhasius Epherinus Graphidis peritissimus & perspectiuae . 63. D. 2
 Partium dissimilium admirandus plane responfus . 218. C. 2
 Particula, vique ad, tempus significat nondum expletum . 309. E. 1

Partis 2. tom. 2. index rerum & verborum . 363. B. 2
 Partium candelabri dispositio . 385. E. 1
 Partium substructionis ratio . 363. A. 2
 Partium candelabri numerus . 84. C. 1
 Partium altaris aenei descriptio . 265. B. 2
 Pars domus Dei sancta vocata cubitis viginti lata, longitudine dupla . 551. D. 1
 Paruarum idearum mensurae constructio . 184. E. 2
 Pastophoros Venus dicitur . 204. B. 1
 Pater, & Magister Hiram dicitur, dignitatis ergo . 462. C. 1
 Pater prouidus opes quibus filium scit indigere, non quas optat erogat . 569. C. 2
 Paterni sceleris heres fuit Amon . 568. A. 2
 Patres locum Aggaei mystice interpretati videntur . 453. C. 2
 Patriae requies cum visione coniuncta . 174. C. 2
 Patrum vox vna de palmo omnibus cubitis superaddendo, non autem singulis . 174. C. 2
 Passiones iuuenum scientiam Diuinam, & amorem impedire . 295. E. 1
 Pauimenti opus stupore dignum . 207. E. 1
 Pauimenti subtilitas non parum parit loco dignitatem . 180. B. 2
 Pauimenta ad libellam omnia constituenda esse . 181. A. 1
 Pauimentum quo vniuersa porticu per Synecdochen Sumi . 207. A. 2
 Pauimentum totius aedificij quale . 552. E. 1
 Pauimentum lapide stratum subter gazophylacia fuisse, non ad eorum latus . 230. A. 1
 Pauli, & Ezechielis visiones conferuntur . 15. D. 1
 Pauperes simul & diuites esse vanos . 170. B. 1
 Pauli, simiae, & ebur Salomoni ex India allata . 513. D. 2
 Pax Israelis Salomonis tempore . 508. B. 2
 Peccati damna . 444. D. 1
 Peccati medicina, poenitentia . 151. A. 2
 Peccati symbolum vnderarij numerus . 277. C. 1
 Peccatores arbores sunt aridae, & infructuosae . 481. C. 1
 Peccatores si non sibi, saltem iustis sunt proficui . 481. C. 1
 Peccatorum contritionem sequitur consolatio . 36. A. 1
 Peccatorum expiator Christus . 475. A. 2
 Peccatorum spes quasi legetis grandine perit . 497. C. 2
 Pectus leonis inuictum . 391. C. 1
 Pedes alati cur dicantur . 324. A. 1
 Pedes aqua demeris lauabant sacerdotes . 489. B. 2
 Pedibus mensae caruerunt, quam meminit Propheta . 231. A. 2
 Pedis luterum forma & caelaturae . 495. A. B. 1
 Pedis humani longitudo in tres partes diuiditur . 82. A. 2
 Peltae Salomonis, quod auri pondus duplum habeant, maiores sculptis fuerunt . 528. B. 1
 Peltae ab Equitibus Salomonis ad pompam solummodo gestabantur . 527. B. 2
 Peltae & scura domus saltus Libani aurea . 562. C. D. 1
 Penuria Architectorum iam inde ab Augusto . 38. C. 1
 Per Angelum stantem Christum repraesentari . 167. A. 1
 Per auris auditum magis internum, quam externum intelligi . 169. C. 2
 Per calamum quidam in candelabro sit intelligendum . 362. C. 2
 Percussa ciuitas quare dicitur, non subuersa . 156. C. 1
 Percussa ad correptionem dicitur Hierosolyma, cui instauracionem pollicetur Deus . 155. E. 2
 Percunctanti Prophetarum Angeli respondent . 321. C. 2
 Percussus pastor Christus à Patre suo dicitur, quia pro nobis illum percussit, permisit . 156. A. 1
 Perfectio numeri senarij . 474. B. 1
 Periboli forma cubitis constabat aris . 177. C. 1
 Periboli atrij explicatio . 8. B. 1
 Peribolum necessario circa templum fuisse extruendum . 176. C. 2
 Periboli varia explicantur nomina . 176. E. 2
 Periboli altitudo quanta fuerit . 242. A. 2
 Peribolum obliquis fenestris perterebratum fuisse . 303. E. 2
 Peribolum marmoreum . 199. E. 2
 Peribolum, antemurale, aedificium, & binian appellatur murus . 172. E. 2
 Peribolum atrij Israelis quingentorum vndique cubitorum fuit . 380. B. 1
 Peor idolum . 398. E. 2
 Peritia in architecto pluris facienda, quam graphidis excellentia . 43. D. 1
 Peritylia quae dicantur . 207. B. 2
 Per manum Dei Spiritum sanctum nonnumquam indicari . 158. E. 2
 Per manus, ac pedes Christi patet aditus ad Patrem . 475. C. 1
 Per manus, & digitorum è brachio emanacionem, Spiritus sancti ex Patre, & Filio processio innuitur . 158. E. 2
 Per omnes Aegypti Praefecturas Hebraei dispersi . 542. C. 1
 Perpendicularum, funiculum, calamum aut aedificandi, aut destruedi esse symbola . 166. D. 1
 Perpetua Dei inhabitatio Ecclesiae, sub figura templi promittitur . 173. E. 1
 Perpetuo Christus in Ecclesia manet, illamque fouet, & regit . 162. A. 1
 Perpetuum ignem quare daemones dicantur Gentes demeratae . 240. B. 2
 Perpetuus in altari ignis fuit . 240. D. 1
 Perfarum Regnum cur argenteum vocatum . 548. C. 1
 Perfarum Reges sedi aureae insidebant . 557. A. 2
 Per fcalas in gazophylacia ascensus . 205. A. 1
 Perfonarum acceptio prohibetur . 326. A. 2
 Perspectiua, seu optices, cur scientiarum pulcherrima . 47. E. 2
 Perspectiuae ratio quae fit . 63. E. 2
 Perspectiui negant visionem fieri in indiuisibili . 57. A. 2
 Perspectiui à Philosopho discernim, in lucis consideratione . 48. C. 2
 Perspectiui ad vnum punctum figuras concurrere suadent . 62. A. 1
 Perspe-

Perfectionis nihil habet Philosophiae contrarium. 50. D. 2
 Perfectionum lineae quomodo accipiantur. 50. C. 1
 Perpicuum quid sit. 54. D. 1
 Perpicuum, & lux quomodo videantur. 168. C. 2
 Per templum Christi corpus, per eius ruinas huius mortem praefignari. 170. A. 2
 Per vellere aurem, quid apud Profanos. 170. A. 2
 Per virum templum dimeticentem Christum praefignatur aedificator. 164. D. 1
 Pes luteris animalibus infidebat. 495. B. 1
 Pes luteris eiusque mensurae. 494. E. 2
 Pes sine basis luteris describitur. 494. D. 2
 Pesimos etiam a perditione conatur Deus reuocare. 152. C. 1
 Pessuli templi, & repagula ex auro. 501. A. 2
 Pharaon quinquaginta. 559. E. 1
 Phoenicum, ac Tyriorum octoginta millia in templo defudant. 460. E. 1
 Phrasis sacrae Scripturae difficilis. 418. C. 1
 Phylae ad effundendum sanguinem. 497. E. 2
 Phylae aureae vsu diuersae ab aeneis. 499. D. E. 2
 Phylae nomen pro communi vasis sumitur. 498. A. 1
 Phylae Hebraica nomen in scutellam posset conuerti. 352. A. 2
 Phylae aureae sacro cubito altiores. 503. A. 1
 Phylae aureae pondus, & argenteae. 503. B. C. 1
 Phylarum varia nomina. 498. A. 1
 Phylas suos pedes habuisse. 237. C. 2
 Phylarum altitudo cubito maior. 352. E. 1
 Phylarum opercula. 352. B. 2
 Phylarum forma. 237. C. 2
 Philistaeos, Moabitas, Idumaeos, Syros, Damascenos, Ammonitas, Amalecitas aliasque gentes David suo imperio subiugant. 531. D. E. 1, & A. B. C. D. E. 2
 Philosophia, & Mathematicae concordet. 49. B. C. 1
 Philosophi canes dicti. 400. D. 2
 Phinees iram Dei cur auerterit. 399. B. 2
 Phrasis Ezechielis frequens. 159. B. 1
 Phrygiae, seu Moenae fluius Meandrus. 349. E. 2
 Phydias ob Iouis Olympici simulacrum artificiose factum laudatus. 555. A. 2
 Pictor & architectus quo differant. 43. D. 2, & 46. C. 2
 Pictorum quorundam nobile certamen. 48. A. 1
 Pictoribus, atque architectis ferunt Graphidis scientia, & verum sit eadem. 43. A. B. 1
 Pictura adumbrata inutilis Architecturae. 62. D. 2
 Pictura in quo differat a scenographia. 64. E. 1
 Picturae origo Graphidis peritia. 63. E. 2
 Pictari & templi religioni impendebat Hebraicus populus, quod vanitati subtrahebat, & luxui. 511. B. 2
 Pila vna in medio Occidentali pariete extructa fuit. 273. D. 2
 Pilae quae dicantur. 273. B. 2
 Pilae vestibuli in primo ordine quadraginta cubitorum. 439. C. 2
 Pylarum Occidentalium dimensio. 301. E. 2
 Pylarum numerus mysteriorum plenus. 277. A. 1
 Pili nullam addere licet, vel ab eis subtrahere mensuram. 276. C. 2
 Pina ab Hebraea voce deducta quid significet. 477. E. 1
 Pio viro Vulgara minime respuenda. 363. B. 1
 Plagas Christi denotant templi ostia. 368. D. 1
 Planetae septem atrij indicantur. 469. E. 2
 Plenissima curae ignis custodia. 240. D. 1
 Platea rotam domum vndique cingebat. 293. B. 1
 Platea Orientalis, eiusque mensurae. 293. B. 2
 Plateae, vel dilatationis nomen. 283. C. 2
 Platea Orientalis. 701. D. 1
 Plectrae dicuntur coronae, aut plexae, quod maris vndas implexas referant. 493. E. 2
 Plectrae, hoc est plexae, aut plenae quare dicantur coronae, aut plectra. 493. E. 2
 Plena omnis terra gloria Domini quomodo sit intelligenda. 322. B. 1
 Pleonasmus Rhetoricae tropum sacris Scriptoribus non esse infrequentem. 169. A. 1
 Pleura, Graeca vox costas hominis, ac nauis significat, necnon fluminis ripas. 272. C. 1
 Plura capita significandis mysterijs non sunt apta. 315. B. 2
 Plura praestabat populus templo aut tabernaculo, quam quae exigebantur. 511. B. 2
 Plura simul non videntur perfecte. 60. D. 1
 Pluuiarum ferotinae nubes. 370. D. 1
 Plura vasa etiam argentea in templo fuerunt. 354. B. 2
 Plures classes a Salomone in Indiam mittebantur. 513. C. 1
 Plures curus habuit Salomon, quam Pharaon. 526. D. 1
 Pluris emebantur Salomonis equi, quam Romanorum. 526. A. 1
 Plures Principes thesauris sacris praefecit David. 532. E. 2
 Plures Cherubinorum pedes quomodo accipiendi. 316. B. 2
 Plures an fuerint gradus altaris, an vnus accliuus ascensus. 397. D. 1
 Plures principes thesauris Davidis diuersis in locis praefecti erant. 529. E. 2
 Pluribus templi locis Cherubini formati fuerunt. 323. A. 1
 Podiola quomodo deducantur. 443. C. 1
 Poena quam circissime culpam consequitur. 151. C. 2
 Poenitentia est initium mutationis morum. 35. E. 2
 Poeticis figmentis inuisibiles spiritus pingunt sacrae Litterae. 317. A. 2
 Politorum lapidum ordinibus ternis confans atrium. 201. D. 2
 Polluitur ferro altare, quod effundendi sanguinis ferrum esse instrumentum. 407. C. 2
 Poma in reticulorum foraminibus disposita. 451. A. 2
 Pompeius Magnus infinitos thesauros victa Asia in triumpho ostentauit. 548. C. 2
 Pompeius & Augustus quae nam donaria in Capitolium intrulerint. 561. D. 1

Ponderandi aeneas columnas modus quis. 486. A. 2
 Pondus aeris quo testa templi operiebantur quomodo intelligitur. 496. A. 2, & seq.
 Pondus aquae qua mare implebatur aeneum. 490. C. 1
 Pondus auri aeneas columnas regentes quantum fuerit. 487. A. 2
 Pondus est gloria, tribulatio leuitas. 411. D. 1
 Pondus altaris examinandum. 405. E. 1
 Pondus craticulae. 405. E. 2
 Pondus maris aenei. 490. B. 1
 Pondus vnus columnae aeneae, si ea tota solida fuisset, quantum foret. 486. D. 2
 Pondus & magnitudo singulorum vasorum aureorum. 502. B. C. 2
 Pondus aeris quod in templo fuit expensum. 498. E. 1, & seq.
 Pondus conchae ac singularum partium, & decem simul luterum. 495. A. B. C. D. E. 2
 Pondus altaris vnuerfum. 407. A. 1
 Pontifex summus nunquam sine sanguinis effusione Sanctuarium ingrediebatur. 342. B. 2
 Populi vestimenta prophana. Sacerdotum sancta. 378. B. 1
 Populi felicitas, & miseria signis aptissimis indicatur. 385. B. 2
 Populo sub vtraque specie communicare quondam permittitur, nunc quare prohibetur. 353. D. 1
 Populum cum Angelis coniungit Christus. 480. C. 1
 Populus in gazophylacio atrij interioris munera quo pacto offerret. 204. C. 2
 Porphyreticum templi pavementum. 205. E. 2
 Porta templi similis ei, quae in Pantheo Romano. 330. C. 2
 Porta templi, & domus salus Libani quadrata, hoc est, rectis angulis. 330. A. 1
 Porta Sancti Sanctorum portae exteriori similis. 330. E. 2
 Portae templi diuersae Ecclesiae tempora significabant. 25. E. 2
 Porta templi speciosa quanam. 578. B. 1
 Porta templi quadrata, non fornicata. 329. B. 1
 Porta exterior cur inferior dicitur. 209. E. 2
 Porta interior quare recta aspiceret exteriorem, & c. conuerfo. 218. A. 1
 Porta patens quae dicitur. 219. C. 2
 Porta Scutariorum quae. 219. E. 1
 Porta Orientalis quibus modis dicitur prior. 213. D. 2
 Porta, vel ostium Sancti Sanctorum sex patens cubitos: humerorum septem hinc, & septem illinc. 264. A. 1
 Porta vestibulis circumdatur. 212. D. 2
 Porta Sur quae dicitur. 219. B. 2
 Porta secunda eadem quae interior. 232. E. 2
 Porta paphorij quae. 220. B. 2
 Porta cum suis ornamentis lata cubitos decem, alta vero viginti. 197. E. 2
 Porta Baronum. 220. E. 1
 Portae Orientalis forma quanam. 185. B. 1
 Portae latera quae dicantur. 260. B. 1
 Portae vestibulum octo cubitorum longitudinis. 187. E. 2
 Porta, ad quam venit Angelus dimensio periboli, est atrij Israelis, quod atrium exterius dicitur. 178. B. 1
 Portae introitus, siue spatium in media porta relictum. 191. B. 2
 Portae ornamentis, & firmamentis caruit secundi templi vestibulum. 247. D. 2
 Portae templi quomodo a portis atriorum distinguantur. 259. D. 2
 Portae interioris pavementum cum solo atrij Sacerdotum aequilibratum. 232. E. 1
 Portae Capitolij laminis aureis contestae. 561. E. 1
 Portae altitudo cubitorum viginti. 260. A. 1
 Portae frontes quae dicantur. 258. D. 2
 Portae nomine quidnam intelligatur. 191. C. 2
 Portae latitudo, & calami iusta mensura. 193. E. 1
 Portae frontes atriorum frontibus pares, cubitorum nempe sexaginta. 197. C. 1
 Portae longitudo quae. 197. D. 1
 Portae loci ad orationem. 295. C. 2
 Portae longitudo quanam. 192. D. 1
 Portae ab atrio ingredienti in cubula. 296. A. 1
 Portae vestibuli latitudo cubitorum quatuordecim. 246. A. 2
 Portam Occidentalem Sanctuarij negat Lyranus. 273. A. 2
 Portarum vestibula stylobatarum proiecturae non agnouisse. 188. B. 2
 Porticibus amplis atrium interius cinctum fuisse, & gazophylacijs, non solo peribolo, vt quidam somniarunt. 241. C. 2
 Portas templi festa fronde coronare licitum, olim Hebraeis. 482. D. 1
 Porticum Meridianam tantum extruxit Herodes. 592. D. 2
 Porticum Gentium ceteris porticibus dispositione fuisse similem. 189. A. 2
 Porticus quatuor circa aedem. 433. E. 2
 Porticum occidentum nullam habuisse portam. 218. D. 2
 Porticus Gentium paries quantae longitudinis. 549. D. 2
 Porticus templi quaternae, cum earum custodijs. 244. C. 2
 Porticus ante templum longitudo viginti cubitorum, latitudo decem. 246. C. 2
 Porticus altitudo centum viginti cubitorum. 437. A. 2
 Porticus fornicata. 186. D. 2
 Porticus quotuplices habuerit verumq. templum. 22. D. 2
 Porticus templi Barbarorum spolijs erant ornatae. 483. C. 1
 Porticus atrij Gentium longitudo, & magnificencia. 23. E. 2
 Porticus columnarum, vel lolij. 436. C. 1
 Porticus Salomonis ab Herode ornata. 578. D. 1
 Porticus, & atrium Israelis sancta vocata. 189. E. 2
 Porticus Salomonis quanam sit & quare sic dicta. 574. B. 1
 Porticus quadrata tribus iuncta porticibus. 373. A. 2
 Porticum Salomonis ad Gentes, non ad Sacerdotes pertinuisse. 167. D. 1
 Porticus singulae nouenae larae calamos. 385. B. 1
 Porticum latitudo perpetua quinquaginta cubitorum. 375. D. 1
 Porticus Herodis Zorobabelicam, non Salomonicam superauit. 592. E. 2

Porticus

Porticus Gentium cum Neroni domo confertur. 562. E. 2
 Porticus quaternae circa templum a Salomone erectae. 206. C. 2
 Porticus omnes interiores omnino pares exterioribus. 228. D. 1
 Porticus triplices aequales. 191. C. 1
 Porticus templi quibus insignitur nominibus. 243. D. 2
 Porticum latitudo ex tercia camerae. 456. D. 2
 Porticum templi postes numerat Septenarius. 212. B. 1
 Porticum omnium atrij Gentium quae mensura. 207. A. 1
 Porticum latitudo, & longitudo quanta. 209. B. 1
 Porticum in ternas ambulaciones diuisio. 209. E. 1
 Porticum distributio Scripturarum sacrarum consensione confolidatur. 211. B. 2
 Porticum longitudo centum cubitorum. 373. B. 1
 Portionem subduplam toto in aedificio fuisse obseruatam. 195. C. 1
 Postu respondisse ex aequo longitudinem vestibuli latitudini domus. 247. A. 1
 Post annum quinquagesimum nemo recensebatur. 536. B. 2
 Post captiuitatem fuit in Salomone templo atrium Gentium, non anrea. 180. D. 1
 Post poenitentiam Deus gaudium pollicetur. 155. C. 1
 Post resurrectionem Dei manus quiescere recte dicitur. 163. D. 1
 Postem voce Saph significari astringit. 183. A. 1
 Postes subdupla vestibuli proportione. 195. C. 1
 Postes, frontes, vestibula, thalami intra portam constituenda. 200. A. 2
 Postes vestibuli pares muro ambienti totam domum extrinsecus. 246. B. 1
 Postes substructionum calamus lati, ac tantundem ambulaciones. 385. A. 1
 Postes portae dimensio. 261. D. 2
 Postes qui, & quare frontes appellentur. 189. D. 1
 Postes ex vno perpetuo lapide singuli. 330. A. 2
 Postes porticium atriorum reliquis pares. 303. A. 2
 Postes angulares quadratos calami vnus fuisse. 209. E. 1
 Postes superliminare fulminantes lati cubitum vnum. 259. C. 1
 Postes vestibuli dimensio. 245. C. 2
 Postes portae aulae Sanctae dimetiuntur. 329. D. 2
 Postes ex quinta latitudinis parte. 331. B. 1
 Postium tylobatae quam habuerint latitudinem. 185. B. 2
 Potens ad delinquentem idololatria libidini coniuncta. 398. B. 1
 Potentiam, sapientiam, & bonitatem Dei indicabant ea, quae in arca erant. 312. A. 2
 Praecepta ex sacris fabricis hausit Vitruuius. 427. A. 1
 Praecepta Sufis, & Arbelae ab Alexandro capta. 517. D. E. 2
 Praeceptum suum Vitruuius ex templi obseruatione deprompsit. 184. B. 1
 Praeceptum Dei de victimis fale concendiens triplex. 215. D. 1
 Praecepta illorum manus fuit excrandae. 489. C. 2
 Praecepta Scapi altitudo. 423. E. 1
 Praecordia quasi cordis parietes. 271. E. 1
 Praeda Suesiae Pomaeiae causa maiestatis aedificij Capitolini. 561. A. 1
 Praedicationis exordium, & Apostolorum vocatio Galilaeae gloriata. 410. B. 2
 Praedicatorum quomodo Ecclesiam aedificent. 165. D. 1
 Praefecti principes dicuntur, & Regi adstant. 3200. 464. B. 1
 Praefecti duodecim annonam praebebant familiae Salomonis. 523. A. 1
 Praefecti operariorum qui, & quot. 463. E. 1
 Praefectus vestigalium vnus sexaginta praerant ciuitatibus magnis, atque muratis. 508. D. 1
 Praefectus operis templi Hiram laudatus. 462. A. 1
 Praefecti, & praefectinae qui. 52. D. 2
 Praelata non fuit Arca in Titi triumpho. 586. C. 2
 Praelati Ecclesiae cuiusmodi esse debeant. 314. D. 2
 Prae paupertate reliquias opum Salomonis ex Dauidico sepulcro Herodes rapuit. 590. E. 2
 Praepositi operum Libani ter mille sexcenti. 464. A. 1
 Praepositi Hebraica Ghal, & super, significat, & ad. 267. C. 2
 Praeter fenestras nullum fumi spiramentum. 384. B. 1
 Praeteritum pro futuro frequens apud Prophetas. 196. C. 1
 Pretiosum & rarum eadem voce significatur. 10. D. 2
 Pretiosissimos in templo lapides fuisse. 207. D. 1
 Pretiosus Turquesae lapis. 263. A. 1
 Pretiosus auro quoddam aeris genus. 405. A. 1
 Prima Ezechielis visio throno Dei in oraculo simillima. 308. A. 2
 Prima Christi reprobatio a Iudaeis facta. 478. D. 1
 Primae Ichnographiae descriptio loco proprio tractatur. 77. A. 2
 Prima omnium arborum flores emittit amygdalus. 361. A. 2
 Prima aedificandi principia. 271. A. 1
 Primae secundae templi gradus inter se conferuntur. 224. D. 1
 Primae secundae templi collatio. 242. B. 2
 Primi ordinis columnarum altitudo viginti cubitorum. 196. D. 2
 Primae Orientalis portae graduum numerus. 180. D. 1
 Primi ordinis epistylorum mensura eadem quae antepagmentorum. 330. E. 2
 Primi ordinis columnarum quae altitudo. 223. B. 2
 Primitiarum lex quam pinguis Leuitis. 545. E. 2
 Primo aduentu Christus fuit mansuetissimus, terribilis & leuissimus secundo futurus. 325. D. 1
 Primo, secundo, tertio quoque anno classis mittebatur in Indiam. 513. C. 1
 Primitias ac decimas vbiuisque, quid promittat Deus. 23. C. 2
 Primitias & decimas vbiuisque erant Hebraei, Deo persoluebant. 538. D. 2
 Primo ad portam Aquilonarem periboli exterioris adductus Propheta fuit. 163. A. 2
 Primus anni mensis Nisan. 154. E. 1
 Primus graduum Psalmus eductum ex Aegypto populum narrat. 226. C. 1
 Princeps Sacerdotum Zacharias vnus e multis. 346. A. 1
 Princeps Sacerdotum per gradus quindecim in Sanctum Sancto-

rum ascendebar. 224. D. 2
 Principes femel templo sponte offerunt auri talenta quinque millia octingenta triginta tria, & eo amplius. 510. A. 2
 Principes Israel vidit Madianitis praedam Deo offerunt. 533. B. 1
 Principes foeminae, ac Reginae propter Idolorum cultum Scorta sebant. 399. C. 1
 Principes populi dona offerunt aedificando templo, aurum, argentum, aes, ferrum, gemmas. 503. D. E. 2
 Principis amor populos in officio continet. 510. A. 1
 Principum ecclesiae aequitas, puritas, sanctitas. 497. B. 2
 Prioribus posteriora, imis summa apte in Ezechielis aedificio respondent. 241. A. 2
 Prius templum, deinde altare, honoris ergo nominari. 244. A. 1
 Prius tabernaculum saeculare, aut mundanum dicitur. 342. C. 1
 Processionis ordo, dum arca deferretur. 225. C. 2
 Prodigia, & vltio Diuina in antiqui templi violatores. 239. E. 1
 Prodigiosorum smaragdorum exempla. 205. B. 2
 Pro domo nonnumquam capitur ostium. 191. D. 2
 Pro hereditatis partae accipitur funis, virga. 166. A. 1
 Proiecturae periboli quare ab Auctore signatae. 69. B. 2
 Proiecturae ornamentorum sicut aedificij membra in Ichnographia designantur. 69. B. 1
 Proiecturae stylobatarum. 193. A. 1
 Proiecturae spirarum extra solidum non debent procedere. 384. E. 2
 Proiectura stylobatarum demonstratur. 188. E. 1
 Pro familia, & gente accipitur domus. 172. A. 1
 Profanus Hebraeis vnus vestibuli, quia commune vestibulum. 189. D. 2
 Profundissimis vallibus templum vndique cinctum fuisse. 176. D. 2
 Pro latere humerus vsurpatur. 208. B. 2
 Pro latere foemur vsurpatur. 360. D. 2
 Pro lateribus costae vsurpantur. 272. A. 1
 Pro laude mugitus absoni videntur. 317. B. 2
 Pro longitudine extensio sumitur. 338. B. 2
 Pro luce cornu vsurpatur. 337. C. 1
 Promittendum non temere. 170. A. 2
 Promissae libertatis, & patriae laetus nuntius in tertio Psalmo graduum occiditur. 216. A. 2
 Pronaum diceretur a Vitruuio aula sancta. 257. D. 1
 Pro Occidente mare vsurpatur. 299. D. 1
 Pro opibus gloria accipitur. 411. D. 2
 Propheta Ezechiel negat oraculo fenestras. 309. D. 1
 Propheta quis dicendus sit. 11. C. 2
 Propheta ad montem Moriam adductus. 161. A. 1
 Propheta ferax arundinis nuncupat milites lanceis instructos. 105. C. 2
 Propheta Nathan architecturam docuit. 416. B. 2
 Propheta Zacharias non fuit summus Sacerdos. 346. E. 1
 Propheta populi doctor, & Angelus. 171. C. 2
 Prophetae etiam audire, & tangere dicuntur, quae intellectu percipiunt. 15. A. B. 1
 Prophetae de Christo loquentes difficiliores quare fuerint. 4. C. 1
 Prophetae quod modis rerum supernaturalium visiones recipiant. 12. D. 2
 Prophetae exordium quid contineat. 152. A. 1
 Prophetae ab Apostolis, & illi, qui hos, ab alijs qui illos audierunt quomodo differant. 7. E. 1
 Prophetae vt videntes, sic prophetiae visiones dicuntur. 9. D. 1
 Prophetae quotuplicem veritatis occultandae viam tenuerint. 4. B. 1
 Prophetae mensurae fenestris oraculi locum non relinquunt. 307. B. 2
 Prophetae ab Euangelistis relati non vnus, sed plurium verba sumuntur. 582. B. 1
 Prophetam de restituro a Zorobabele templo minime intellexisse. 157. E. 1
 Prophetandi modus quadruplex. 12. E. 1
 Prophetarum munus praecipuum quod fuerit. 10. E. 1
 Prophetarum a Christo differentia. 9. D. 2, & 10. A. 2
 Prophetarum dignitas ex ipsa visionum qualitate. 11. D. 2
 Prophetia Ezechielis vt intelligatur, idea fabricae prius formanda. 19. C. 1
 Prophetia Aggae Ecclesiae Christi gloriam demonstrat. 567. B. 1
 Prophetia Ezechielis liber obfiguratus. 7. B. 2
 Prophetia Ezechielis cur tam obscure, ac aenigmatice tradita. 3. A. D. 1
 Prophetia requies dicitur. 295. B. 2
 Prophetia cur visio dicatur. 15. A. 1
 Prophetiae Ezechielis finis quis sit. 29. D. 1
 Prophetiae ad septem capita reuocantur ab Isidoro. 12. B. 2
 Prophetiae genus quotuplex sit. 10. B. 2
 Prophetiae Ezechielis difficultas. 11. E. 2, & A. B. C. 1
 Prophetiae diuersae diuersa ratione explicandae. 17. D. 1
 Prophetiam Ezechielis cur scribi praeeperit Deus. 29. E. 1
 Prophetiae Ezechielis intelligentiam ad Eliae tempora futura. Rabbini referunt. 193. C. 2
 Prophetiam quomodo vocent Barbari. 6. E. 1
 Prophetias, ac scripturas intellexisse quo pacto quis cognoscit possit. 8. C. 2
 Prophetias ad tria capita reuocat S. Thomas. 12. C. 2
 Prophetis non omnibus eodem modo sua mysteria Deus reuelauit. 9. B. 2
 Proportio ligni ad aes quae sit. 486. B. 2
 Pro platea, vel area sumitur latitudo. 210. B. 1
 Proportio altaris ad atrium. 401. C. 2
 Proportio, seu ratio in qua sensus consistit, quae sit. 57. C. 1
 Proportio cuiusque columnae ad vnuerfam altitudinem. 443. A. 1
 Proportio latitudinis ad longitudinem. 456. A. 2
 Proportio dupla in trichinijs feruata. 260. E. 2
 Proportionum templi omnium fundamentum. 184. C. 1
 Proportio triplex. 458. B. 1
 Pro porticu castellum licet intelligere. 387. B. 1
 Propositionis panes quare sic dicti. 350. B. 2

Propof-

Propositum Davidis de aedificando Templo sub initium Regni sui fuit. 529. D. 1.
 Pro praeterito futurum. 196. C. 1.
 Proprie domus Dei dicuntur Ecclesiae Christianorum, & quare. 245. D. 1.
 Propria recensebantur Ecclesiae. 161. D. 2.
 Pro Regia potestate cornu usurpatur. 337. B. 2.
 Propter Sanctuarium atria extructa. 267. C. 2.
 Pro superliminari tabernaculum. 259. C. 1.
 Proventus Regis ad tria capita reuocantur. 507. C. 1.
 Pro vno & altero vnum & vnum. 182. B. 2.
 Proventus Regios Hispanice appellamus, Tercias, alcalualas, pechos. 507. C. D. 1.
 Proventus Salomonis Romanis vberiores. 511. C. 1.
 Prouerbum, Ad felicitate inflectere parietem, vnde desumptum. 271. A. 2.
 Prophecia impossibilium imagines plerumque Deus ostendit. 16. B. C.
 Prudentia potius quam armis Salomonis regnum administrabat. 547. D. 1.
 Prudentissimus, & sapientissimus quis secundum Ciceronem. 345. D. 1.
 Prunae ignis viui super caput inimici beneficijs obligati congeruntur. 500. B. 1.
 Psalmi vt decantarentur in gradibus compositi, non gradus ad numerum Canticorum facti. 225. D. 2.
 Psalmorum numerum ad graduum numerum respexisse adstruunt Doctores. 225. A. 1.
 Psalmos graduales Dauidem composuisse. 225. B. 2.
 Psalmum extremum quare vltimum quotidie canat mater Ecclesia. 227. B. 1.
 Psalmus de templo. 256. B. 2.
 Psalmus vere de Christo sub templi vmbra. 256. E. 2.
 Psalmes ad Christum respexit, cum lapidis angularis meminisset. 476. D. 2.
 Pssyllorum, Africanae gentis, natura mirabilis, & eorum mos prolem, an legitima esset, experiendi. 53. AB.
 Prolomaeus cum mensa duos misit crateres. 352. B. 1.
 Prolomaeus Aegyptii Rex ad quid turrim in Pharo insula Alexandria extruxit. 558. E. 1.
 Publica libidinis ostentatio graue malum. 400. B. 2.
 Publica libido, morbus insanabilis. 399. C. 2.
 Publice inhonesti canes dicuntur. 400. C. 2.
 Publicus Clodius pretium annonae sustulit. 120. E. 2.
 Pueris ad auerendum fascino quandoque res collo turpiculae appenduntur. 52. BE.
 Pulchra derelictae vrbs periphrafs. 362. A. 1.
 Pulcherrimus iuuenutis flos Salomonis fuit satellitium. 432. A. 1.
 Pulchritudo vtilis amplectenda, inutilis respicienda. 74. A. 1.
 Pulchritudo equitum, & ipsorum ornamentorum, fuit admiranda. 256. B. 2.
 Pulchritudo mulieris bonae laudatur. 359. C. 2.
 Puncta, lineae, aut superficies lucis quomodo hic accipiuntur ab Auctore. 514. E. 2.
 Pyramides vnde dictae. 559. C. 1.
 Pyramidis maximae demensioes. 559. B. 2.
 Pyramidum tres praecipuae fuere. 559. C. 1.
 Pyramis luminosa ad quodlibet medij punctum terminatur. 49. B. 1.
 Pyramis quomodo fiat in quolibet puncto medij. 56. A. 1.

Qua de causa Salomon hordeum operarijs Tyrijs praebetur. 522. D. 1.

Qua Hebraeorum congregatione facta Arca testamenti manifestanda sit. 585. B. 1.
 Qua gloria implendam domum secundam Deus promittat. 595. B. 1.
 Qua ratione duo dignoscantur altaria. 243. B. 1.
 Qua ratione sit sapientia inuestiganda. 329. C. 2.
 Qua ratione in partes porticus distribuantur. 211. E. 1.
 Qua ratione spiritus requieuerit in Christo. 167. A. 2.
 Qua ratione Ecclesiae deuijs & iniquis ad suos vtatur profectus. 180. A. 1.
 Qua ratione Hebraei soluebant censum Hierosolymis, eadem Titus Romae soluere iussit. 538. E. 1.
 Qua de causa Populus Israel recensebatur. 356. A. 2.
 Qua ratione mysticos sensus pertractet Auctor. 359. C. 1.
 Qua ratione par omnium cubiculorum mensura dici possit, quae ratione impar. 290. B. 1.
 Qua ratione ex contextu Prophetae proberetur, palmum vnum senis cubitis addendum. 175. E. 2.
 Quae causa fuerit graduum prohibendorum. 397. B. 2.
 Quae sit porta patens. 219. C. 2.
 Quae dicatur corona in aedificijs. 348. E. 1.
 Quae oblationum carnes forent edendae, quae vero minime. 261. E. 2.
 Quae emungebantur recipiebat vas thuribulo persimile. 365. E. 1.
 Quae sit cubiculi longitudo. 285. D. 2.
 Quae sapientia describatur, in libris, quos Sapientiales vocant. 211. C. 2.
 Quae haetae in Paralipomenis intelligantur. 527. C. 1.
 Quae nam tributorum summa Populo Romano post Pompeij triumphum quaesita. 518. E. 1.
 Quae sint grossiora ligna. 369. D. 1.
 Quae in Babylone redierunt vasa, non expleuerunt numerum vasorum templi. 502. C. D. E. 1, & seq.
 Quae oblationes Sancta Sanctorum dicantur, qua forma fuerint templi Cherubini. 381. B. 2.
 Quae fuerit candelabri compositio. 360. B. 1.
 Quae fuerint cancellorum ornamenta. 306. D. 1.
 Quare populo permillum aliquando fuerit sub vtraque specie communicare, nunc inhibuit. 363. D. 1.

Quae semel sanctificata sunt, in vsum prophanos non conuertenda. 382. D. 1.
 Quae sit loci ad orationem longitudo. 397. E. 1.
 Quae dicantur porticus auulsa. 302. D. 1.
 Quae sint architecto praevidenda. 286. C. 1.
 Quae in Sancto Sanctorum abscondentur, eadem vidit prima visio Ezechiel. 311. D. 2.
 Quae dicantur sphaerulae. 361. D. 2.
 Quae aduersus Deum capiuntur consilia, euanescent, ipsique Deo inferunt. 273. B. 2.
 Quae dicatur liminis portae latitudo. 192. C. 2.
 Quae dicantur pilae in aedificijs. 273. B. 2.
 Quae dimetiatur cubacula Angelus. 289. B. 1.
 Quae dicatur gloria gratiae. 412. A. 1.
 Quae tabulata dicantur. 278. B. 2.
 Quae sit laterum longitudo. 275. B. V.
 Quae vestibula dicantur. 187. A. 1.
 Quae sint grossiora ligna. 389. D. 1.
 Quae sint columnarum mensurae. 250. B. 2.
 Quae fuerint altaris Moisaici mensurae. 334. A. 1.
 Quae dicantur frontes. 188. E. 2.
 Quae exigantur à Propheta visionem contemplaturo. 168. B. 1.
 Quae sit latitudo portae septem cubitorum. 263. D. 2.
 Quae comoda Ichnographia praestet. 69. E. 2.
 Quae paribus maioribus, & minoribus angulis cernuntur, ea paria maiora, & minora esse videntur. 60. E. 2.
 Quae gloria maior fuisse, & domum Zorobabelis impleisse conuict. 578. B. 2.
 Quae de Templo Herodis ad locum Aggaei afferuntur, omnino figurata censentur. 570. E. 1.
 Quae carnes coquerentur in culinis. 387. A. 1.
 Quae sunt mentis propria, auribus attribuntur. 169. C. 2.
 Quae dicantur fenestrae. 198. C. 2.
 Quae fuerit mensurae magnitudo. 337. B. 2.
 Quaelibet in aedificio concordia nota mensura, similitum efficac argumentum. 187. B. 2.
 Quae nam in visione contingant. 171. E. 1.
 Quaestio de pariete anteriori oraculi. 264. D. 2.
 Quae nam dicantur epistylia. 370. B. 2.
 Quae nam in mensis lauarentur. 220. B. 2.
 Quae nam fuerit graduum altitudo. 248. C. 3.
 Quae nam graduum arriorum crassitudo. 181. B. 2.
 Quadrangula auri talenta à Salomone in ducentis scutis aureis erogata fuerunt. 527. D. 1.
 Quadrangula sex annorum aedificatio, ad templum Herodis non potest referri. 573. C. 2.
 Quadriformia animalia, non quadricipitia. 313. B. 2.
 Quadrangulae fuerint columnae. 435. B. 2.
 Quadrata templi porta, non fornicata. 329. B. 1.
 Quadrangula epistylia sexdecim columnis suffulta quindecim. 435. D. 2.
 Quadrata porticus tribus porticibus iuncta. 373. A. 2.
 Quadrata atriola. 372. E. 1.
 Quadrata area quomodo sit dimensa. 210. A. 2.
 Quadrata fuit area Aquilonaris. 215. B. 2.
 Quadrata atrij interioris area. 241. D. 2.
 Quadrata atrij forma. 383. B. 1.
 Quadrata fuit porta templi, & domus saltus Libani, hoc est angulis reclusis. 330. A. 1.
 Quadratum fuisse atrium exterius. 201. C. 2.
 Quadrigae Salomonis sexcentis, & equi centum, quinquaginta argenteis siclis constabant. 535. E. 2.
 Qualia ianuae exterioris, & interioris limina. 187. E. 1.
 Qualia Templi fundamenta iecerit Salomon. 549. E. 1.
 Quales esse decet Ecclesiae Praelatos. 314. D. 2.
 Qualiter numerus Hebraeorum in Palaestina habitantium dignosci potest. 539. A. 2.
 Qualiter Thermae erant ornatae. 563. E. 1.
 Quam ob causam numerus vnderarius à domo Dei sit reiectus. 277. A. 2.
 Quam ob causam Hierosolyma percussa tantum, non euersa commemoretur. 156. C. 1.
 Quam ob rem mensura nomen calami sortitur. 165. D. 2.
 Quam fuerit pinguis erga operas templi, Salomonis anno. 524. D. 1. A. 2.
 Quam varia apud Septuaginta legantur. 182. D. 1.
 Quam eximia Christi summi Sacerdotis sanctitas. 270. B. 1.
 Quam ob rem stylobatarum proiecturae à vestibulis semotae. 188. C. 2.
 Quam seruent intercolumnia templi proportionem. 195. C. 2.
 Quam ob causam propositio: panes sic dicti sint. 350. B. 2.
 Quamplurimis Scripturae enodandis locis aprissima Hypallage. 170. D. 2.
 Quamprimum Angelum res plene intelligere, nec falli, nec obliuisci. 160. A. 1.
 Quamuis Herodes maius, & opulentius templum extruxisset, non potest de eo intelligi Aggaei propheta. 582. D. 2.
 Quamuis vbiq; gentium fere aurum reperiatur, in Hispania tamen pulcherrimum est. 519. E. 2.
 Quamuis templum ornamentis & magnificentia diuersum; tamen idem semper templum dictum fuit. 574. D. 4.
 Quanam ratione requiescere in tabernaculo dicatur Sapientia. 211. E. 2.
 Quanam ratione dimensa sit area quadrata. 210. A. 2.
 Quanam in porta steterit Angelus. 172. E. 2.
 Quae nam fuerit postium vestibuli crassitudo. 246. B. 1.
 Quae nam sacrificia dicantur Sancta Sanctorum. 377. D. 1.
 Quae nam sit mensura quingentorum cubitorum. 379. B. 2.
 Quae nam ab Authore examinanda in quaestione de templi gloria suscipiantur. 567. E. 2.
 Quando Deus quiescisse dicatur, quando Christus. 162. B. 1.
 Quanta fuerit in diuersis regionibus Iudaeorum strages. 542. E. 2.
 Quam-

Quanta fuerit in diuersis regionibus Iudaeorum strages. 542. E. 2.

Quanta fuerit panum propositionis magnitudo. 350. D. 2.
 Quanta religione templa colenda sint, Christi exemplo ostenditur. 167. E. 2.
 Quanta altitudo parietis porticus gentium. 550. B. 2.
 Quanta religione voluerit Deus templi custodiam obseruari. 239. C. 2.
 Quanta fuerit columnarum primi ordinis altitudo. 196. D. 2.
 Quanta sit altitudo parietum adyti, ac portae Orientalis. 328. A. 2.
 Quanta sanctitas à nobis exigatur, qui rerum longe sanctorum participes effecti sumus. 382. E. 1.
 Quanta fenestrae in templo. 550. D. 1.
 Quanta in vna sepulchri Davidis cella diuitiae. 555. D. 1.
 Quanta pretij erant equi quos equites Romani habebant. 526. A. 1.
 Quantum decimae frumenti ex Sicilia aestimabantur. 519. D. 1.
 Quantum tributi aut vectigalis nomine soluendum fuerit templum. 509. C. 2.
 Quantum talentorum auri, & argenti David ex hostium praeda collegit. 543. C. D. 2.
 Quantum Asia Cassio, & Bruto dederit in duobus annis. 519. E. 1.
 Quantum aeris in decem luteribus cum bassis suis impensum. 552. D. 2.
 Quantum auri singulis annis afferrent classes Salomoni. 513. D. 1.
 Quantum frumentarium sub Senaeo Imperatore numerus. 521. C. 2.
 Quantum militum numerus cum omnis Israel à Dauide computaretur. 532. C. D. 1.
 Quantum auri in templum fuerit impensum ex Eupolemo. 540. E. 1 & seq.
 Quare duas tantum commemoret Propheta Cheruborum facies. 326. E. 2.
 Quare Deus non permisit Classem Iosaphat venire in Tharsis. 514. B. 1.
 Quare coram Domino dicatur esse altare aureum. 341. D. 2.
 Quare in tabernaculo duo, in templo Cherubini quatuor. 322. D. 1.
 Quare interior domus oraculum dicatur. 268. E. 2.
 Quare ollae dicantur fortes. 385. E. 2.
 Quare craticula circularis fuerit in altari quadrato. 402. B. 2.
 Quare ligneum dicatur altare, quod aliis aureum dicitur. 331. B. 1.
 Quare ab Herode pauperrimo extructum fuerit templum, & non ab alto ditiore. 593. C. 2.
 Quare decima die libertas promittatur. 556. C. 2.
 Quare atrium maius rotundum dicatur. 201. C. 2.
 Quare cubacula derelicta, vel dimissa vocentur. 292. D. 1.
 Quare Sanctus Paulus altaris incensum non meminerit. 344. B. 1.
 Quare Babylon mons procerus dicatur, cum tamen esset campestris. 235. C. 1.
 Quare panes singuli duas continerent mensuras gomor. 351. B. 1.
 Quare parastades palmae dicantur. 327. D. 1.
 Quare postes dicantur frontes, & qui sint. 189. D. 1.
 Quare ab Hebraeis numero multitudinis scaelae efferantur. 284. E. 2.
 Quare holocaustum, & hostia pro peccato eodem in loco immolentur. 231. C. 2.
 Quare altare Leo Dei dicatur. 390. D. 2.
 Quare formis leonibus decoretur altare. 391. A. 2.
 Quare atriola dicantur. 383. D. 1.
 Quare potissimum altare oraculi sit extructum. 320. E. 1.
 Quare atrium gentium non metiatur Angelus. 178. E. 1.
 Quare dicatur lineus funiculus. 215. D. 2.
 Quare Sacerdotes dicantur sancti. 377. D. 1.
 Quare vasa libaninum munda dicantur. 352. D. 2.
 Quare vnus Phinees iram Dei auerterit. 399. B. 2.
 Quare fuerit obseruata distantiae ratio. 492. B. 1.
 Quare extremum canticum extremo loco quotidie decantet Ecclesia. 217. B. 1.
 Quare Spiritus sanctus, Dei nuncupetur digitus. 159. A. 1.
 Quare mensa semper eadem fuerit. 247. E. 2.
 Quaternae porticus templi, earumque custodiae. 244. C. 2.
 Quaternae in atrio interiore mensae, ac totidem in exterioribus. 230. C. 2.
 Quaternarius in quinarium ductus quid significet. 472. E. 2.
 Quatuor cubitis costarum latitudo definitur. 272. A. 2.
 Quatuor porticus circa aedem. 433. E. 2.
 Quatuor Cherubini in templo cur sint facti. 322. D. 1.
 Quatuor talentorum milliones cum dimidiato in templum datos fuisse Sacris, & prophanis historicis notum. 504. B. C. 2.
 Quatuor ventos spectasse quatuor porticum atrij Israelis portas. 206. C. 2.
 Quatuor animalium symbola. 313. C. 2.
 Quercui euandae comparantur idolorum cultores. 189. C. 1.
 Quid sit contra, vel ex aduerso. 304. E. 1.
 Quid indicet in vestibulo templi vnderarius numerus. 277. B. 2.
 Quid denotet portae latitudo, ac longitudo. 222. D. 2.
 Quid sint cornua in altari. 338. C. 1.
 Quid portae nomine intelligendum. 191. C. 2.
 Quidnam videmus illis expansis praefiguraretur. 232. B. 1.
 Quid proprie significet fundare. 286. E. 2.
 Quid significet apud profanos, aurem percellere. 170. A. 1.
 Quid Psalmi graduum singuli enarrant, & repraesentent. 226. C. 1 & sequentibus.
 Quid apud Ezechielem sint gazophylacia. 204. E. 2.
 Quidquid in vna porta mensuratur, id alijs omnibus est commune. 222. E. 1.
 Quid significet gazophylacium. 204. D. 1.
 Quid significet immolare. 231. D. 2.
 Quid significet Lithotrotos. 205. C. 1.
 Quid Dei nomina El, & Elohim indicent. 160. A. 1.
 Quid non dimensum atrium gentium praefignet. 178. D. 2.
 Quid significet sinus. 389. D. 1.
 Quid gloria significet. 411. C. 1.
 Quidnam in Prophetiae exordio contineatur. 159. E. 1.
 Quid praefigurat quod ter templum Domini aedificandum negetur. 258. A. 1.
 Quid significet viri nomen. 163. E. 2.

Tomus 2. Explanat. Pars 2.

Quid de mensurarum numero Doctores fenerint. 233. D. 1.
 Quid calami in candelabro significant. 361. B. 1.
 Quid nomine vasis significetur. 167. A. 2.
 Quid significet tabernaculum. 259. A. 1.
 Quidquid propitiatorio inerat, occultum esse oportuit. 308. B. 2.
 Quicquam veram parit iustitia. 294. D. 2.
 Quies orationis, & securitas. 295. A. 2.
 Quiescere Dei manus cur dicatur. 162. A. 1.
 Quies homini praeter naturam. 215. C. 1.
 Quilibet vicus Galileae supra quindecim millia colonorum habebat. 539. B. 2.
 Quindecim gradus in secundo templo pro seprenis prioris. 214. E. 1.
 Quinam Prophetae Arcam testamenti sunt manifestaturi. 585. E. 2.
 Qui dicantur Ithyphali. 400. C. 1.
 Qui costis ad extra fuit paries, latus cubitos quinque. 274. A. 1.
 Qui sint felices existimandi. 329. D. 1.
 Quinam insanabiles. 399. E. 2.
 Quibus prouincijs Romani ante Pompeij tempora imperitarint. 518. B. 2.
 Quibus in locis equi Salomonis nutriebantur. 523. D. 2.
 Quia scenographia mensurari nequit noua oprices ratio inuenta fuit. 66. E. 2.
 Quibus nam populis indictum fuerit à Salomone tributum talentorum 666. 507. B. 2.
 Quibus rebus pretiosis constabat domus saltus Libani. 161. E. 2.
 Quibus fuerint indicta aedificiorum vectigalia, & quibus exactoribus. 509. D. 2.
 Quid indicet aquilae symbolum. 314. A. 2.
 Quingenti cubiti ex singularum partium mensura colliguntur. 379. A. 2.
 Quinquagenarij numeri sacramentum. 471. E. 2.
 Quinquagenarij praefecti. 464. C. 1.
 Quinquagenarius numerus fabricae Salomonicae proprius. 425. A. 1.
 Quingentorum cubitorum murus atrij Israel. 379. E. 1.
 Quinque cubitorum in omnibus portis vestibulum fuit. 223. B. 1.
 Quinque cubitorum loci orationis latitudo. 207. C. 2.
 Quinque res defuerunt in domo secunda, quae fuerunt in prima. 583. C. 1.
 Quis dicatur calamus plenus, & argentum plenum. 288. C. 1.
 Quis sit partium candelabri numerus. 363. A. 2.
 Quis fumi vsum in ingressu oraculi. 308. D. 2.
 Quis cinerum in altari locus. 404. A. 1.
 Quis fuerit summus Sacerdos tempore Zachariae. 346. E. 1.
 Quis sit historicus sacrae scripturae sensus. 574. B. 2.
 Quis fuerit ca pruitatis annus, & incensum templi. 155. A. 2.
 Quis thalamorum situs, ac numerus. 185. E. 2.
 Quis sacrificiorum fructus. 391. D. 2.
 Quisquis in spiritualibus proficit, alijs etiam prodesse cum oportet. 172. D. 2.
 Quo pacto graduum retractiones constituantur. 181. E. 2.
 Quo pacto Hecal basilicam significet. 275. A. 1.
 Quo caelesti pane, ac salutifero reficimur sanguine, altare mensa dicitur. 391. E. 1.
 Quo tempore domus interior erat aperienda, omnibus omnino hominibus exterior interdicebatur. 320. E. 1.
 Quoniam pretio templi arcam comparauerit David. 161. B. 1.
 Quo discrepant atrium interius, ex exteriori. 213. D. 2.
 Quoniam modo populus munera offerret in gazophylacio atrij interioris. 204. C. 2.
 Quo distet à transmigratione desolatio. 153. A. 2.
 Quoniam abierint templi, & Hierosolymorum opes. 549. A. B. 1.
 Quod dicatur aedificium, seu binium. 298. A. 2.
 Quo tempore mundus fuerit creatus. 155. A. 1.
 Quod sit magnum, vel maius atrium. 203. E. 2.
 Quo templum à Christo, & eius discipulo laudatum. 577. B. 2.
 Quod proprie dicatur templi vestibulum. 244. B. 2.
 Quodlibet Romae existens forum cum porticu, & castello comparatur. 564. C. 2.
 Quomodo sectio coni visionis eandem producat visionem quam res ipsa quae eiusmodi cono videretur. 65. A. 2.
 Quomodo centenarius cubitorum longitudinis domus numerus colligatur. 300. E. 1.
 Quomodo intelligendum non ascendere per gradus ad altare. 395. B. 2.
 Quomodo Angeli, quomodo homines res intelligent. 168. E. 2.
 Quomodo linguae manus attribuantur. 158. B. 1.
 Quomodo lineae in Perspectiua ad medium accedant. 64. B. 1.
 Quomodo templum tuncatnr Deus. 258. A. 2.
 Quomodo vna moneta videatur aequalis visioni qua caelum, terra, & alia conspiciuntur. 60. C. 2.
 Quomodo viri nomen vsurperetur. 323. A. 2.
 Quomodo sint mystici sensus persequendi. 233. D. 1.
 Quomodo plures Cherubinarum pedes sint capiendi. 316. B. 2.
 Quos afferant vsus complementa mutorum vitata. 272. D. 2.
 Quot Hebraei centesimo secundo anno ab Egypti egressu esse potuerint. 541. A. 1.
 Quot homines ali potuissent ex frumento Regibus à Salomone praefecti. 523. A. 1.
 Quot talenta tres Praefecturae in Asia minore Persis pensabant. 518. B. 2.
 Quot homines ex hordeo quod equitibus, & equis Salomon dabat in frumentum redacto ali potuissent. 525. A. & C. 2.
 Quot talenta efficiant tributa Davidis, per triginta annos, quibus toti Israel imperauit multiplicata. 520. C. 2.
 Quot millia viroium bellatorum Ierofolymis erant tempore regis Iosaphat. 539. D. 1.
 Quot fuerint templi gradus ab atrio gentium vsque ad Sanctuarium ascendendi. 248. C. 2.
 Quot talenta Celiberi Marco Marcello soluerint. 519. E. 1.
 Quot operariorum millia frumentatione Salomonica ali portuerint. 522. B. 2.
 Quot talenta soluerit Prolomaeo Iosephus legatus. 510. C. 2.
 Quot

Quot argenti talenta ex Hispaniae fodinis Romani extrahebant. 520.A.1
Quot hominum millia in qualibet duodena portione Palaestinae. 539.C.2
Quot Romani ciues sub Claudio recensti. 521.D.1
Quot lapides in templo Salomonis tot quasi miracula. 559.A.1
Quot cubitos in se comprehendat calamus. 176.A.1
Quot scuta Romana, & Hispanica efficiat legatum a Dauide aurum. 552.E.1
Quot talenta annuatim soluebat Aegyptus Auletæ Regi. 518.D.2
Quot Cantorum Gazophylacia, & ubi fuerint. 238.A.2
Quot hominum millia ali poruissent ex hordeo operis templi praerupto. 521.E.1
Quotidianos Ragiae mensae cibos binæ Ciuitates procurabant in mensam. 524.B.2

R

Rabbin triginta tria computant tabulata. 276.E.1
Rabbinorum sententia de spatio inter vtramque Ezechielis visionem, computatur. 254.A.1
Rabbi Aaquiba gloriam domus secundæ ad Christi praesentiam recitavit. 581.D.2
Rabbin neoterici in Christum male affecti. 575.E.2
Rabbi Salomon castigatus est, & explicatus. 279.E.2
Rabbin ostenduntur a vero sacrae Scripturae sensu defecisse. 280.B.1
Rabbinos notiones vocum explicare posse, non vero aedificium, quod nescierunt. 223.D.1
Rabbinorum de cochleis sententia. 283.D.1
Rabbi nomen quid significet. 10.A.2
Rabbin ignorantia. 338.B.1
Rabbinorum error, atrium mulierum referentium. 209.D.2
Rabbin non sunt audiendi. 328.B.2
Rabbin refelluntur. 263.A.2
Rabbinorum de muro templi signata refelluntur. 177.A.2
Rabbinorum commentum. 360.A.1
Rabbinorum testimonia de Christi morte, & resurrectione. 306.B.1
Rabbin hallucinantur. 306.B.1
Radices lineae. 265.C.2
Rabbin quomodo caute legendi. 576.A.1
Rabbi Salomonis error detegitur. 191.A.1
Rabbinorum inficitia, & errores. 273.B.1
Radices lineae in ichnographia indefinitae praemittendae. 195.B.1
Radix linearum more cur videntur in sole. 50.A.1
Radios visum mouentes cur a se inuicem distitos esse dicant Mathematici. 60.A.1
Radius quis sit, qui in quavis visione non fractus recipitur. 59.E.1
Ratio reditur cur in libro de mensuris calami longitudo ab Augusto non sit pertractata, & explicata. 174.A.1
Ratio metoparum expositur. 446.C.2
Ratio inuestigandi moduli. 433.A.2
Retia, & rinctimabula totum templum operiunt. 460.E.2
Ratio distantiae quare obseruata. 402.B.1
Ratio, ob quam Angelus calamo templum dimensus fuerit. 184.A.1
Ratio moduli datur. 184.C.1
Ratio figuræ candelabri redditur. 359.C.1
Ratio propter quam ad Orientem, non ad Meridiem constituitur gradus altaris forent. 396.E.1
Ratio vniuersae arcae. 209.C.1
Ratio partium substructionis. 385.E.1
Ratio contrastructurae huius aedificij propria. 525.B.2
Ratio cur Princeps Regni Persarum in Daniele resistebat. 439.C.2
Io Gabrieli. 543.E.2
Ratio inter columnarum vnde perita sit. 196.A.1
Ratio ob quam Dei templum appellatur domus. 173.C.1
Ratio ob quam Ecclesia vocetur Catholica. 179.C.2
Ratio, qua area quadrata dimensa est. 210.A.2
Ratio ob quam mensura calamus vocetur. 165.D.2
Retiaculorum numerus expenditur. 452.D.2
Recensentur Ecclesiae contentientia. 161.D.2
Recta visione videri non possunt ea quae retro sunt. 61.A.2
Recti, ac paralleli muri totam domum circumcingunt. 264.C.2
Redemptio homine quietuisse dicitur Dei manus. 162.D.1
Reddituum annuorum tam Davidis quam Salomonis quanta summa. 553.C.2
Refellitur Rabbinorum de foribus sententia. 367.A.2
Refelluntur ij, qui putant agnum die quarta decima assum, semel non singulis annis fuisse praecceptum. 157.D.1
Refractio rem alibi representat. 59.B.1
Regem quo pacto Ioam creauerit Ioia. 23.A.1
Regio, seu templum. 429.C.2
Regi Tyrio quae cibaria Salomon praebat. 553.A.1
Regina Saba domum salus Libani admiratur. 431.A.2
Reginae, ac principes foeminae ob idolorum cultum scorta reddebantur. 399.C.1
Regionum proventus soli vbertate, & expensarum subductione pensandi. 511.C.1
Regiones plurimae Salomoni seruiebant. 509.A.B.1
Regium in fine cornu. 327.C.2
Regna regionisque Salomoni subiectae. 509.A.B.1
Regum studium, & largitas in sapientes effusa. 515.A.B.C.2
Regum dona maxime potuerunt Salomonis diuitias augere. 515.D.2
Regum dona Salomoni missa permagnifica fuerunt. 515.E.1 & seq.
Regum corda intractabilia. 215.A.1
Regula similitudinis a Richardo confirmatur. 216.C.1
Reipublicae detrimento est architectorum penuria. 42.A.1
Religio, & ius alyi tabernaculo, & templo quae censentur. 203.A.1
Religionis speciei, gradus altaris Israelitae deflexerunt. 367.B.2
Reliquis porticibus gentium porticus dispositione quam simillima. 189.A.2

Rem pro signo, vel e contra metonymia accipit. 196.E.1
Remissionis gratia in Ecclesia quantum antiquae Synagogae praefert. 472.A.1
Reperiendi tricenarij numeri difficultas non mediocri. 210.D.2
Requies in templo, in quo Deus sedet. 294.E.2
Requies prophetae dicitur. 225.B.1
Requies patriae cum visione coniuncta. 453.C.2
Requiescere in tabernaculo quomodo dicitur. 211.E.1
Rerum multitudo in Sacris, negatione mensurae, vel numeri indicatur. 179.B.1
Rerum alioquin difficillimarum descriptiones oculis obiectae, easdem reddunt. 18.B.1
Rerum supernaturalium visiones recipiendi triplex modus. 12.B.1
Rerum sacrarum, Sacerdotumque sanctitas. 278.C.1
Res vera etiam dicitur, quae mysticae opponitur. 35.A.B.1
Respexisse sub aemulate Salomonem ad corporis, & sanguinis Christi sublimem conuiuium. 212.B.2
Responsio ad argumenta aduersus aedificij architecturae rationem mota. 18.A.1
Respondet Auctor obiectis in se militantibus. 183.D.1
Responsio Sancti Petri in solutione didrachmatis quomodo intelligatur. 538.B.1
Responsio negantibus atrium gentium a Salomone aedificatum. 206.D.1
Responsio ad obiecta. 437.C.2
Responsum Dei oraculum dictum. 268.D.2
Resurrectio Christi, & gentium vocatio indicantur Amos. 9. v. 11. & 12. 31.A.1
Retia, & poma in coronis aliquo modo sunt imitati externi architecti. 454.D.1
Retiacula, quae malogranata cingebant. 451.A.2
Retiaculorum singulorum foramina viginti quatuor. 452.E.2
Rex qui putatur, stabularius est. 221.D.1
Rex Manasses initium perditionis populi. 152.B.1
Rex magnus Salomon vocatur. 460.B.1
Richardus sententia partim confirmatur, partim confutatur. 217.C.1
Richardus cur perperam Ezechielem interpretatur. 20.B.1
Rituum sacrarum antiqua exempla. 227.D.1
Ritus improbos cum de prauis moribus a Gentibus hausisse Hebraeos. 221.D.2
Ritus diei expiationis. 344.C.2
Ritus templi recensentur a Deo accepti. 33.A.1
Ritus nuptiarum apud gentes foedissimi. 400.B.2
Roboam a Salomone prudentia non parum recessit. 537.D.1
Robur, & illex vnde dicitur. 189.B.1
Robusti, & fortes appellantur ciues Ecclesiae. 161.C.2
Roganti Prophetae Angeli respondens. 321.C.2
Romae quanam praecipua aedificia. 560.E.1
Romani olim ferreos annulos in digitis gestabant. 548.A.2
Romani quare a Daniele ferro comparati. 558.A.2
Romani in Asianae opes conspirant, eisque potiti sunt. 548.C.1
Romani census quis fuit institutor. 536.B.2
Romani deuicta Asia ditissimi effecti. 548.B.2
Romani numquam pro tributo aurum imperitarunt, sed tantum argentum. 518.D.1
Romani quando lustrabant populum. 537.A.2
Romanorum luxur fuit ingens Asia deuicta. 548.B.2
Romanorum insigne aquila. 468.D.1
Romanum forum qualiter ornatum. 564.B.1
Romanum Collegium capitellum palmis conuictum asseruat. 455.A.2
Romanus populus egestate coactus tributis subditur. 511.E.1
Romborum forma. 349.C.2
Rotae basium, & currus Cherubim similes. 459.D.1
Rotunda non fuerunt epistylia. 527.D.2
Rupertus idem nobiscum in loco Aggaei sentit. 572.C.2

S

Sacerdotium vestimentorum sanctitas. 377.A.2
Sacerdotes sancti quare dicantur. 377.A.2
Sacerdotes igniferi quare dicti. 204.B.1
Sacerdotes statuti temporibus, non semper templum ingrediebantur. 296.D.2
Sacerdotes sua sorte, & fructibus a Deo statutis contenti esse debent. 387.C.2
Sacerdotum, ac rerum sacrarum sanctitas. 378.C.1
Sacrae Scripturae veritatem ab ignorantis telis vindicamus dum opes Davidis commendamus. 506.C.2
Sacerdotum princeps per quindecim gradus in Sanctum Sanctorum ascendebat. 214.D.2
Sacerdotum habitationi quae fuerint gazophylacia data. 208.A.1
Sacerdotum orationi locus inter vestibulum, & altare datus. 243.C.2
Sacerdos, & seuerus, & mansuetus esse debet. 324.E.1
Sacrae Scripturae consensu distributio porticuum confirmatur. 211.B.2
Sacra Scriptura cur atrium gentium sub hoc ipso nomine non referat. 206.B.1
Sacrae Scripturae sensus verus quis sit. 578.D.2
Sacrae Litterae pro Regia potestate cornu vsurpant. 337.B.2
Sacrae Scripturae verus sensus in Ecclesia est. 578.C.2
Sacramenta Ecclesiae vsu maris aenei denotantur. 476.A.1
Sacramenta veteris Testamenti vmbrae, Christi veritas dicitur, aut corpus. 12.A.1
Sacrorum rituum antiqua exempla. 227.D.1
Sacrarum carniu contra factu sanctitas acquiritur. 381.C.1
Salomon aureum extruxit altare. 533.C.1
Salomon Rex magnus appellatur. 460.B.1
Salomon plures mensas cur fecerit. 325.B.1
Salomon duodenis regnare incipit. 460.A.1
Salomon eisofores etiam auri in India misit. 513.B.1
Salom-

Salomonem gentium atrium extruxisse. 206.A.1
Salomon a S. Hilario sanctus vocatur. 581.C.1
Salomon muris, ac turribus Hierosolymam communiuit. 461.A.1
Salomon non dedignatus est vsque ad fines Imperij sui ad videntiam classem venire. 512.E.2
Salomonici altaris crepidines. 394.A.2
Salomonici Imperij finibus Regnum Christi indicatur; finibus praeruptitudine cauens. 568.C.2
Salomonici Imperij pronentus immensi. 510.B.2
Salomonici templi architectus Deus fuit. 462.A.2
Salomonici Imperij vultus Abrahamo promissa, & Moyse. 508.B.2
Salomonis porticum non Sacerdotibus, sed gentibus deputatum fuisse. 267.D.1
Salomonici, & Moisaici altaris comparatio. 401.B.2
Salomonis affluentia argentum pro nihilo reputabat. 512.A.2
Salomonis templum, & illud Ezechielis quo pacto inter se conferri possint. 211.B.C.D.1
Salomonis caementarij quare Biblij dicantur. 393.E.2
Salomonis annona liberalior fuit, & familia Romana. 524.B.1
Salomonis altare hinc Ezechielis aequale. 394.E.1
Salomonis templum quomodo primum dispositum fuerit. 184.D.1
Salomonis opum praecipuum causam assignare videntur sacrae litterae, indicam nauigationem. 512.E.1
Salomonis, & Ezechielis altare idem. 392.C.1
Salomonis sapientia non ipsum solum Salomonem ditabat, sed & ipsum Regnum, & subditorum singulos. 515.E.1
Salomonis aedificia omnia tabulis reata. 445.E.1
Salomonis tributa annua talentorum argenteorum quanta erant. 519.C.2
Salomonis templum Ezechiel vidit. 270.A.2
Salomonis sacellitium, iuuentutis flos fuit. 432.A.1
Salomonis templum Ecclesiae symbolum fuit. 25.B.1
Salomonis templum pariete a Sancto Sanctorum distinctum fuisse, in secundo vero templo velo tantummodo. 265.B.1
Salomonis tributa, & donaria. 506.D.2
Salomonis imperium quam late patuerit. 507.A.1
Salomonis labrum pulcherrimum fuit Moyses labro. 458.E.2
Salomonis tempore Hebraei erant innumerabiles. 538.C.1
Salomonis tributa quadragies fere plura quam Persarum. 516.B.2
Salomonis tributa incomparabilia. 558.A.1
Salus Libani fundamenta incomparabilia. 558.A.1
Salus Libani Domus non in Libano, sed Hierosolymis fuit. 431.C.1
Saluatoris aduentum confirmabat templi iustaurandi ostensio. 35.A.1
Samaritae altare turpissimum. 402.D.1
Samuel, & Ezechiel pueri donum prophetae sunt consecuti, Daniel duodenis. 153.D.2
Sancta Domus tota laminis aureis operata. 552.D.1
Sancti, & Oraculi non eadem altitudo. 438.A.2
Sancti a Deo promissis potius consolantur, quam errantes peccatores. 570.B.1
Sancti Sanctorum porta exteriori portae similis. 330.E.2
Sanctitas quae in nostris Sacerdotibus exigitur. 374.C.1
Sanctificatio templo quam maxime apta. 413.C.2
Sanctuarij porta interior. 261.D.1
Sanctuarij Occidentalis latitudo cubitorum quatuor & quinquaginta. 276.A.2
Sanctorum Patrum consensus de palmo omnibus cubitis, non singulis addendo. 174.C.2
Sanctuarij parietes palmis interiectis in duas singuli partes diuiduntur. 325.D.2
Sanctuarij portae dignitas. 331.E.1
Sanctificare, & benedicere in Sacris. 300.C.1
Sanctuarij cubica forma quid significet. 476.D.1
Sanctuarium Ecclesiae denotat dignitatem. 261.B.2
Sanctum, & Sanctum Sanctorum eundem mensurae in vitroque templo. 24.A.1
Sanctum Sanctorum longum latum altum viginti cubitis. 551.E.1
Sanctum canibus minime dandum. 382.C.1
Sanctum cubitorum quadraginta, comprehensa tamen muri crassitudine. 266.D.1
Sanctum Sanctorum est tertium caelum. 6.A.1
Sanctum pro Sancto Sanctorum. 367.A.1
Sanctum debere esse Sacerdotem Sancta ingressurum. 170.A.1
Sancti Sanctorum nomen triplex. 268.D.1
Sanctum Sanctorum oraculum vocatur. 269.B.2
Sanctum, idest, femotum. 269.D.2
Sanctus Chrysofostomus verba Aggaei ad Christi Ecclesiam recitavit. 580.D.1
Sanctus Chrysofostomus de gloria maiori spiritali non corporea, cum alijs Patribus locutus est. 599.B.1
Sanguine Christi abluti, hostiam, & gratas preces afferre facile possunt. 475.D.2
Sapientia dona sponte deferuntur. 515.A.B.2
Sapientia Dei in Architectura splendescit. 415.A.2
Sapientia eibus pariter, ac potus. 24.B.1
Sapientia sola est animae cibis, & potus. 25.A.1
Sapientia amabilis valde. 508.A.2
Sapientiae pulcherrimum symbolum. 24.B.1
Sapientia ad augendas diuitias utilis. 513.B.1
Sapientia Salomonis maior omnium hominum sapientia. 513.A.1
Sapientia, & scientia Dei in architectis. 44.A.1
Sapientia quid sit. 45.E.1
Sapientia Dei in Architectura elucescit. 445.B.1
Sapientia aduersariorum nutui inferuit Diuino. 304.E.1
Sapientia Dei, potentia, bonitas ijs significabatur, quae arca clauderat. 312.A.2
Sapientia quo pacto requiescere in tabernaculo dicitur. 211.E.2
Scallis ab Oriente paruit aditus. 376.A.1
Scapi altitudo quae. 423.E.1
Scapi altitudo cubitorum 17 1/2. 456.C.1
Scleris medicamentum, est dolor. 151.A.2
Scenographia Architecto necessaria. 64.E.1
Scenographia quid representet. 64.D.1

Scenographiae notio quae sit. 63.A.1
Scenographia dicitur lectio con vnus visionis. 64.E.1
Scenographia quare dicitur a Vitruuio adumbratio. 64.A.2
Scenographia non ita utilis operarijs sicut Architecto. 66.D.1
Scenographia quid sit. 62.B.2
Scenographiae exemplum ab Auctore exhibitum. 65.B.2
Scenographia explicatur. 325.B.2
Scenographiam ad optem pertinere, non est in conueniens. 63.A.1
Scenographiae ars difficilis. 64.E.1
Sciagraphia quid sit. 62.E.2
Scientia geometriae falli non sinit in terrae dimensione. 19.B.1
Scientia duplex necessaria cupienti intelligere scripturas. 7.A.2
Scientiarum eger praesidio Architectura. 41.A.1
Scientiarum, & artium inuentor Deus. 44.B.1
Scientiae duplex genus. 46.A.1
Scientiam, ac anorem Diuinum passiones iuuenum impediunt. 395.E.1
Scientijs addicendis cur haec nostra tempora magis apta. 2.A.2
Sciphi candelabri, & eorum forma. 61.D.1
Scipium, & hydrum quare permittunt. 499.A.1
Scire quam late pateat. 45.B.1
Scriptura sacra intellectu difficilis, & ubi praefertim. 1.D.1
Scripta haec quem exigant lectorem. 39.A.1
Scriptores sacri ad aedificium Salomonis respiciunt, quoties aedificij meminerunt. 476.E.2
Scriptores negant templum ab Herode fuisse aedificatum. 573.A.1
Scriptura sacra plerumque Pleonastico gaudet. 169.A.1
Scripturae sacrae fructus triplex. 29.B.1
Scripturae sacrae cur occultentur, idest ita obscure tradantur. 5.E.2
Scripturae sacrae lectorum quis scopus. 6.A.2
Scriptura sacra quos, & quales abhorreat. 3.A.2 Eadem a quibus explicanda. ibid.B.1
Scripturae sacrae interpreti necessaria est artium mechanicarum cognitio. 20.A.1
Scripturae Vulgatae latinae editio maxime omnium authentica. 8.B.1
Scripturas, ac Prophetias intellexisse, quo pacto quis cognosci possit. 8.B.1
Scripturas ne intelligant Hebraei duplex habent impedimentum. 8.A.1
Scripturis sacris intelligendis humilitas necessaria. 2.E.2
Sculpti Cherubini in parietibus templi fuerunt. 24.C.2
Sculpturae artificiosissimae in domo salus Libani. 561.D.2
Sculpturis fores apud antiquos exornatae. 369.A.1
Scuta aurea, & peltas aureas Salomon equitibus suis fecerunt. 526.C.2
Scuta aurea, seu scutula ad templi ornatum. 483.B.1
Scurariorum porta quanam. 219.E.1
Secunda porta eadem quae interior. 232.E.2
Secunda Christi reprobatio. 478.E.1
Secundi templi vestibulum portae ornamentis caruit, ac firmamentis. 147.D.2
Secundi, ac primi templi graduum collatio. 224.D.1
Secundae domus gloria nisi ad Christum referatur maior esse non potuit. 581.B.2
Secundi templi arcae infinitis partibus a prioribus separantur. 242.C.2
Secundus graduum Psalmus spem Israelis in Deo collocat. 226.D.1
Securidaca herba. 460.B.2
Securitas iusti in medio persequentium. 346.B.2
Securitas orationis, & quietis. 295.A.1
Sedentem in propitiatorio omnes Cherubini respiciunt. 328.C.1
Sellas mille sexcentas Thermae Antonianae habebant. 565.D.1
Saguntii sepulchri Adoniramii manuscriptum quale sit. 544.B.2
Sedes irae cor. 312.E.2
Senarij numeri perfectio. 474.B.1
Senarium numerum non esse calamo aptum. 175.E.2
Senas alas habebant Cherubim arcae. 312.C.2
Seniores viginti quatuor Apocalypsis totidem Cherubinos templi respexisse. 327.C.2
Sensus sacrae Scripturae duplex. 453.D.2
Sensus vt allegoricus intelligatur, collatio rei significatae cum suo simbolo est necessaria. 39.B.1
Sensus litteralis radici, mysticus fructui comparatur. 20.A.1
Sensus quilibet susceptiuus est formarum absque materia. 52.B.1
Sensus exterior ad multa utilis, interior ad confirmandam fidem. 454.A.1
Sensus corrumpitur a vehementi sensibili. 52.B.1
Sensus quanam ratione, seu proportione consistat. 57.A.1
Sententia Lyran de scipis redarguitur. 361.C.1
Sententiae Rabbinorum de cochleis. 283.D.1
Sententiae Patrum de gloria templi secunda. 579.A.2
Semel sanctificata, in viuis prophanis minime conuertenda. 383.D.1
Semel, bis, saepius, significat vox pagham. 274.E.2
Semel conuertenda vetus Hierosolyma, nec vltra restauranda fuit. 161.C.2
Semiramidis aurea vitis cum Herodis vite cur non sit confundenda. 592.C.1
Sancti Epiphaniij sententia de arca testamenti. 268.B.2
Separatum quod dicitur. 695.B.2
Sepositi dicuntur a plebe maiores natu. 288.B.2
Septem orbis miracula quanam fuerint. 554.D.1
Septem gradus fuisse in singulis portis exterioribus. 214.C.1
Septem hominum genera a sensu libera. 536.D.2
Septem habuit porta Australis gradus. 217.D.1
Septena intercolumnia in Orientali, & Occidentali porticu, paria. 213.A.1
Septenarius numerat porticum templi postes. 212.B.1
Septuaginta Mathematicam rationem computantes secuti sunt. 424.D.2
Septum, siue gison atrij Sacerdotum. 206.B.2

Septuaginta interpretes paraphrasticè potius, quam ad verbum...
 transtulisse videntur vniuersam Ezechielis visionem. 190. C. 2
 Septuaginta septies omnia peccata dimittenda significat. 277. D. 1
 Septuaginta interpretem lectio expenditur. 280. A. 1
 Sepulchrum Abfalonis lapideis floribus condecoratum. 483. A. 1
 Sepulchrum Dauidis qualiter fabricatum. 555. B. 1
 Sepulchrorum efflores vindex flamma aduffit. 591. A. 1
 Seraphini dicuntur arcae Cherubini. 312. B. 2
 Seruitutis, & fubstantiae tributum gentibus fubiugatis inditum. 507. D. 2
 Seraphini, & Cherubini mutuo inter fe conferuntur. 314. E. 2
 Sefac Aegypti Rex templum primus fpoliat. 547. E. 1
 Serim, & cedri ligna colore tantum, ac nomine diuerfa, re autem eadem. 334. A. 1
 Seneritas cum mansuetudine in Sacerdote requiritur. 324. E. 1
 Sex cubiti cum quarta parte cubiti calamus complet. 288. A. 2
 Sex alas omnibus caelestibus Spiritibus tribuit S. Dionysius. 316. A. 2
 Sex cubitorum cum quarta cubiti parte muri fuit craffitudo. 271. C. 1
 Sex alarum animalia. 312. E. 2
 Sex cubitorum cum palmo calamus fuisse. 174. E. 1
 Sexaginta sex cubitalia an templum computetur. 176. A. 2
 Sexaginta ciuitates magna in duodecima parte Ifraelitici Imperij. 508. D. 1
 S. Hieronymus numquam Aggaeum ad templum Herodis refpexisse putauit. 572. A. 1
 S. Hieronymus Vulgatae interpretes laudatus. 500. C. 2
 S. Hieronymus negat gloriam templi ex auro quod à diuitibus poffidetur refulgere. 589. A. 2
 Sclaus immane naturae operculis frustra cohonestatum. 398. B. 2
 Sicut anchoram fperam tutam habemus in Christo. 268. B. 2
 Si Deus in antiquo templi violatores adeo fauujt, quanto magis in noui, ac veri templi profanatores defauiet. 240. A. 1
 Sigma Graecorum olim nostrum C, quam fimillimum. 386. B. 1
 Siloe idem quod miffus. 231. C. 1
 Sine ratione altare Samaritiae conffructum. 402. D. 1
 Signa caelestia, & Tribus inter fe fimilia. 469. E. 1
 Signa, & vexilla Ducum Ifrael. 467. A. 1
 Signa maiora habentur in Christo quae defuerunt in fecondo templo. 583. A. 2
 Significatum verbi annunciare. 171. E. 2
 Signis appofitis populi felicitas, & miseria diffignatur. 385. B. 2
 Singulare diftribuitur vfurpatur, pro plurali. 223. E. 2
 Singularis numerus pro plurali Hebraeo fermone frequens. 222. A. 2
 Singularum porticum longitudine centum cubitorum, propter quadrata inter porticus fpatia. 210. B. 2
 Singulas parafaitas à muro extare cubitos vndecim. 275. E. 2
 Singulis Euangelistis quatuor facies, ficut Cherubinis, conueniunt. 318. E. 2
 Singulis in intercolumnijs atrijs interioris, conchas fmgulas extitiffe. 219. A. 2
 Singulis thalamis fuae portae tribuendae. 194. D. 1
 Singulis candelabri fcyphis fmgulae adnumerantur fphaerulae, fmgulaeque lilia. 362. D. 2
 Simeon Chriflum vnus fufcipiens Aggaei prophetiam impletam vidit. 594. A. 2
 Simiae, ebur, & pau allati Salomoni ex India. 513. D. 2
 Simile femper non debet effe pofficum antico. 74. D. 1
 Similia membra non omnia eadem effe debere. 228. E. 1
 Similibus reliquis fuit porticibus gentium porticus. 189. A. 2
 Similitudinem carnis peccati sine peccato induit Chriflus. 278. A. 1
 Similitudinem praefidium in aedificio argumentum. 191. D. 1
 Similitudines Seraphim non ad cultum, fed ad fignum miferitij poffitae. 312. B. 2
 Similitudinis ratio certa. 214. D. 1
 Similitudo vtriusque templi, & cur prius hic tractetur, quam fabrica. 22. A. B. C. 1
 Similitum partium menfurae fimiles. 227. C. 2
 Simulachrum Iouis olympici cum folio Salomonis confertur. 555. B. 2
 Simulachrum turpiffimum, terribiliffimum dicebatur. 399. E. 1
 Sine muris incolitur Hierofolyma. 179. A. 2
 Sicut hexedrum, diuerfae earum nomina. 203. D. 2
 Sicut ipfius oraculi, ac menfura. 266. A. 1
 Sicut, & numerus thalamorum. 183. E. 2
 Smaragdi lapidis pretia, ac genera varia. 205. C. 2
 Sol in Scripturis quare vocetur vas admirabile. 484. A. 2
 Solemnitas antiqua decima mensis die celebrabatur. 156. A. 2
 Sollicitudo Dauidis templi magnitudinem infinuat. 412. C. 2
 Solida gloria, ac inanitas. 412. B. 1
 Solida aeris craffitudo quatuor digitorum. 426. A. 1
 Solido circumcingitur muro atrium exterius, murus interioris atrij poffibus diftinctus est. 228. B. 2
 Solus equi ab impijs Regibus vbi poffiti. 221. B. 1
 Solis locum fibi vendicat Dei fedes. 470. A. 1
 Solum Salomonis à Sacra Scriptura folemniter celebratum. 555. D. 2
 Somnium Rabbinum Scripturae repugnans. 367. D. 1
 Sors hypocritae abyffus. 294. B. 1
 Spatium inter vtramque Ezechielis visionem, viginti annorum. 252. D. 2
 S. Paulus Deum vidit in hac vita. 14. B. 1
 S. Paulus quid fciat, & quid nefcire fe dicat. 192. B. 1
 Speciei magnitudinis, & visionis modus. 57. B. 1
 Speciem producere non potest color in qualibet diftantia. 56. B. 1
 Speciem producit quaelibet coloris pars in qualibet parte medij. 56. A. 1
 Species circa coloratum in fphaerae modum producantur. 56. A. 1
 Species vna omnes vifibiles partes repraefentat. 56. B. 1
 Species vifibiles cur vifum non moueat in diuerfis recepta potentij. 57. A. 1
 Specierum refractio vifionem amouet. 59. D. 2
 Species vifuae immateriales, & fpiritualibus formis perfimiles. 54. A. 1

Summus

Summus Sacerdos numquam sine fanguine Sanctuarium introbat. 342. B. 2
 Summus fubducenti, vt prouentus regionis expendantur. 511. C. 1
 Super atrio Ifraelis duos praecife calamos erectum fumum altare aeneum. 402. A. 1
 Super atrium ignis, non fubtus ponebatur. 403. B. 1
 Super mensam oblata caro in fructa concedebatur. 237. A. 1
 Super paupimento gazophylacia extructa. 280. B. 2
 Super idem quod ad. 10. B. 2
 Superbiat domat labor in addifcendis fcripturis. 6. B. 2
 Superficiat, puncta, lineae, lucis quomodo hic accipiuntur. 51. B. 1
 Superior porta eadem quae fcutariorum. 219. E. 1
 Superior crepidio cubitorum quatuordecim. 393. B. 2
 Superiora aedificia quomodo inferioribus refpondeant. 374. C. 2
 Superiora membra qua ratione temperanda. 449. B. 1
 Superioris oculi debent humiliores. 374. C. 2
 Superiora effe quo magis ab oculo recedunt, eo magis defcendere videntur. 61. B. 2
 Superbiae poena linguarum diuerfitas. 6. A. 2
 Superiores Angeli inferiores illuminant, ab ifdem illuminantur Prophetiae. 178. E. 2
 Superiores columnae inferioribus minores quarta harum parte. 436. E. 2
 Superliminaris latitudo, ac poffium illud fuffinentium, cubiti vnus. 259. C. 1
 Superliminaris domus Dei immenfae magnitudinis, ac firmitatis. 330. C. 1
 Superiorum contractio columnarum. 374. E. 1
 Super omnia orbis miracula Salomonis thronus laudatur. 555. D. 2
 Supremum tabulatum feptem cubitorum. 286. C. 2
 Supplex omnis miferitij Regis Salomonis aurea. 561. D. 2
 Supplices ad aras orare. 334. B. 2
 Supplicibus parcat leo. 392. B. 2
 Sufpenfa gazophylacia, ad quae per fealas afcenfus. 205. A. 1
 Suis immensa praeda capta ab Alexandro. 517. E. D. 1
 Sulfinare lapidi etiam angulari conuenit. 478. C. 2
 Saum etiam afylum ferae habuerunt, quo ab alijs feris protegerentur. 202. D. 2
 Symbola in templo fe solidioribus floribus defumuntur. 351. D. 1
 Symbola animalium quatuor. 313. C. 2
 Symbolice, & analogice quid fit. 11. A. 1
 Symbolum effe peccati numerum vnderianum. 177. C. 1
 Symbolum duplex, & vnicum Ecclefiae duplicis. 25. B. 1
 Symbolum ignis vitae, & caftitatis. 240. C. 2
 Symbolum obedientiae viftima. 131. E. 2
 Symmetriae partium in fubffruftionibus exacte feruanda. 82. A. 1
 Symmetriae humani corporis. 472. E. 1
 Symmetriae templi maxima. 310. A. 2
 Symmetria partium decorem attulit templo Salomonis, qua caruit Herodianum. 591. D. 1
 Symmetriae architecturae facrae in tabulas digefta. 442. D. 1

T

Tabernaculi exemplar hic mundus est. 465. C. 2
 Tabernaculi menfae menfurae. 347. E. 1
 Tabernaculi parietes duo. 379. B. 2
 Tabernaculum feftum. 482. E. 1
 Tabernaculo iura afyli omnia ftatuta, quae in templo illo Salomonis. 203. A. 1
 Tabernaculum pro fuperliminari. 259. C. 1
 Tabernaculum templi defcripta forma fuit. 466. D. 1
 Tabernaculum quid fignificet. 259. A. 1
 Tabernaculum germinare quid fit. 259. B. 1
 Tabernaculum Moyfis feneftris caruit. 308. E. 2
 Tabernaculum cum fuis instrumentis in templo reponitur. 461. B. 1
 Tabernaculum, & templum vera non fuisse fed imagines tantum, verorum affirmat Hieronymus. 35. A. 1
 Tabernaculum primum dicitur faeculare, vel mundanum, & quare. 342. C. 2
 Tabula partium trabationis. 449. C. 1
 Tabulae proportionum tertiae vifus. 236. C. 2
 Tabulae defcriptio. 348. B. 2
 Tabularum fabrica, & numerorum proportiones. 443. D. 1
 Tabularum vifus. 441. A. 2
 Tabularum menfurae. 285. B. 2
 Tabulata quae dicantur. 278. B. 2
 Tabulatum infimum quinq; cubitorum. 286. B. 2
 Tactus etiam decipitur. 59. A. 1
 Tactus, an vifus certior. 59. A. 1
 Tabularum quinq; cubitorum. 287. D. 1
 Talenta auri quot attulorint Salomoni naues ex Ophir. 512. E. 2
 Talenta auri quot legata Salomoni fuerint. 387. B. 2
 Talenta templo primum oblata, cum noftris numeris conferuntur. 504. A. 1 & feq.
 Talenta facrae Scripturae qui ad fcilos reuocant propter Eupolemi, ab Eupolemo confunduntur. 505. A. 1
 Talentorum quatuor milliones templo dati. 504. B. C. 1
 Talentorum diuerfus numerus quomodo diuerfus non fuisse obferuatur. 513. D. 1
 Talentorum fuma in clauso templi impenfa. 504. C. D. 2
 Talentorum Eupolemi cum Talentis facrae Scripturae collatio. 504. B. C. 2
 Talentum Hebraicum Aegyptij maius. 510. D. 2
 Talentum aetium librarum 62 1/2 drachmarum 6000. 516. A. 2
 Tam maniffetam Ezechielis vifionem effe, vt vel minima percipiat. 160. A. 2
 Tamquam aeris fplendentis fpeciem, fuisse Ezechielis vifionem. 164. E. 1
 Tanta periboli ambientis cunctum aedificium altitudo & craffitudo quanta parietis craffitudo. 550. E. 1

Tomi 2. Explanaat. Pars 2.

Tantum fub panis fpecie afferuanda Euchariftia. 353. D. 1
 Tefta, feu tabulata cubicolorum. 279. D. 1
 Tefta Palaestinae, & Aegypti plana. 287. B. 2
 Tefta cubicolorum, ftata ligno dicuntur. 304. C. 2
 Tefta templi eorumque menfurae. 496. A. B. C. 2
 Tefta templi regulis aeneis operiebantur. 495. C. 1
 Teftis exedrarum abfconditae templi feneftrae. 305. C. 2
 Teftum altaris in craticulae modum factum. 339. D. 1
 Teftum fornicatum, quod caelum factum. 439. C. 1
 Teftum templi aeneis regulis operum. 552. C. 2
 Teftum, fuae craticulae altaris. 338. E. 2
 Teftum Panthaei regulis aeneis operum. 565. B. 1
 Teftum templi aibus inhibeat, potiori ratione hominibus. 287. D. 2
 Tegulae templi quare inueftigandae. 596. B. 1
 Tegulae aeneae templum contegunt. 460. C. 2
 Tegulae templi aeneae cuius ponderis erant. 552. C. 2
 Tegularum templi craffitudo. 496. D. 1
 Templi Salomonis difpofitio prima quae fuerit. 184. D. 1
 Templi fabrica rerum omnium quafi quaedam imago. 461. A. 1
 Templi religio, & leges. 291. A. 1
 Templi Chrifli vera fiducia. 258. D. 1
 Templi oftia quadrata, non fornicata fuisse. 259. D. 1
 Templi Zorobabelici altitudo feaginta cubitorum. 438. B. 1
 Templi, & hominis collatio. 473. C. 2
 Templo vtrique quot atria fuerint, & eorum magnitudo. 21. A. 1
 Templi fabricam metiri praecipit Deus. 21. A. 1
 Templi ruinam lux maxima noftu apprensus denotabat. 499. B. 1
 Templi Cherubinus vidit Ezechiel. 321. B. 1
 Templi vafa aurea, & argentea quot fuerint. 501. CD. 2
 Templi Symmetria accuratiffima. 310. A. 2
 Templi cognitio in Dei Optimi cognitionem adducit. 413. E. 1
 Templi operariorum numerus 401900. 464. B. 2
 Templi feneftrae lignis in terrafilibus claufae, non fpeculari lapide, vel vitro. 304. A. 1
 Templi, idelt Ecclefiae, longitudo, latitudo, fublimitas, & profundum. 28. A. 1
 Templi miniftri ftellis comparandi. 239. A. 2
 Templi expenfae omnes ignoramus. 503. E. 1
 Templi gloria quae prima fuerit, quae feconda. 411. A. 1
 Templi commentarius à Deo Dauidi, ab hoc Salomoni traditus. 461. C. 2
 Templi porticus quibus nominibus appelleretur. 243. D. 2
 Templi fabricae inferiure honori fuit Ifraeli, non de decori, aut feruituti. 507. E. 2
 Templi capitella palmarum fpatulis condecorata. 200. C. 2
 Templi corpus, anima, & mens. 465. B. 2
 Templi incenfi, & captiuitatis quis fuerit annus. 255. A. 2
 Templi vtriusque ordinis idem. 34. A. 1
 Templi cuftodiam quanta religione obferuari voluerit Deus. 239. C. 2
 Templi architectura quanta. 414. C. 2
 Templi inter columniarum proportio. 195. C. 2
 Templi Sanctitas, & maiestas. 220. A. 1
 Templi atria Dei domum etiam dici. 173. C. 2
 Templi Dianae circuitus. 558. B. 2
 Templi ideae fub modica cubitorum menfura ab Auctore expreffae. 83. A. 2
 Templi graduum altitudo ad noftras relata menfuras. 181. C. 2
 Templi figura quare Orthographia, & Technographia fuerit demonftranda. 68. C. 1
 Templi fecondi gloria cur maior fuerit quam primi. 34. A. 1
 Templi Herodiani cum Salomonico falfa recunditur collatio. 300. B. 2
 Templi oftia Chrifli plagas indicant. 368. D. 1
 Templi, & Ecclefiae membra re diuerfa funt, fimilitudine eadem. 34. B. 1
 Templi vtriusque fimilitudo, cur prius hic tractetur, quam fabrica. 22. A. B. C. E. 2
 Templi domus quanam dicantur. 71. C. 2
 Templi caelorumque collatio. 16. A. 1
 Templi inftaurandi oftentio, Saluatoris aduentus confirmatur. 36. A. 1
 Templi euertio omnem captiuos Iudaeis fperam cur ademerit. 36. A. 1
 Templi, & Vrbs inftauratio non ex aequo prioribus refpondit. 37. A. 1
 Templi vafa ex qua fuerint materia. 484. E. 2
 Templi veftibulum in propria Latinae vocis notione accipitur. 244. D. 1
 Templi confideratio triplex. 414. A. 2
 Templi aedificandi nomine quid promittebatur. 17. B. D. & 28. A. 1
 Templi porphyreticum paupimentum. 205. E. 2
 Templi vtriusque fabrica eadem, ornamenta diuerfa. 33. B. 1
 Templi laudes cum ignominia collatae. 413. D. 2
 Templi Pantheon Romae porta, eiusque menfurae. 330. C. 2
 Templi Salomonici aedificio Ecclefiam Ezechielis repraefentari maxime decebat. 25. A. 1 & B. 1 & 26. A. 1
 Templi oftenti finis proprius. 36. A. 1
 Templi Salomonici aedificandi fubfidia. 412. B. 2
 Templi Ezechielis defcriptiones ab Aria Montano editae cur non fatifaciant. 21. B. 1
 Templi gloria magnificentiiffima. 412. D. 1
 Templi Salomonis cum templo Ezechielis quo pacto fieri poffit collatio. 21. B. 1
 Templi Salomonici veriffimum exemplar à Deo datum est ad fecondi inftaurationem. 36. B. 1
 Templi in vifione oftenti cur imagines proponi Ifraelitis praecipiat Deus. 38. A. 1
 Templi porta quadrata, non fornicata. 329. B. 1
 Templi area quanta à Dauide empta fuerit. 163. B. 1
 Templi Dianae cum vno Salomonici templi atrio comparatio. 558. D. 2

H h h 3 Tem-

Templi atriâ Deo inspirante à Dauide excogitata . 76.A.1
 Templi vtriusque mensuræ quomodo eadem dicantur , cum alte-
 rum alterius sit altitudine duplum . 34.A.1
 Templi Ezechielis architectatio cur noua inuentione opus habuit .
 247.B.2
 Templis nostris religio debetur . 202.D.2
 Templo conspicuum altare fuisse . 243.D.2
 Templo Deus ipse quodammodo refertur . 413.E.1
 Templo corpus Christi significatur . 474.E.2
 Templo corporali cur Christus representetur . 27.A.1 & B.2
 Templo quantum præflet Christi Ecclesia . 34.A.2
 Templum adiutorium dicitur . 203.D.1
 Templum in superioribus culmen non habuisse . 287.B.2
 Templo gloria non raro attribuitur . 409.A.1
 Templum vniuersum quid repræsentet . 178.C.2
 Templum Salomonis ab Ezechiele visum . 270.A.1
 Templum idem esse Salomonis , & Ezechielis , Ecclesie fidem ma-
 xime confirmat . 31.B.2
 Templum non modo verbis , sed etiam lineamentis describitur Eze-
 chiel . 32.B.2
 Templum cur Deus numquam omnino deleri permisit ante Chri-
 sti aduentum . 28.B.2
 Templum ingredi Sacerdotibus fas tantum fuit , statuta in Legge tem-
 poribus . 296.D.2
 Templum primum , ac secundum inter se conferuntur . 241.B.2
 Templum à pulchritudine dictum . 257.E.1
 Templum voluptas Domini . 257.B.2
 Templum cur domus Dei dicatur . 20.B.2
 Templum angustum in posterioribus , latum , in anterioribus . 298.B.1
 Templum imaginem quamdam corporis Christi referre . 277.A.2
 Templum floribus ornatum quem referat . 483.A.1
 Templum , & Ecclesia dicitur Christi requies . 294.D.1
 Templum vmbra fuit Christi corporis , & Ecclesie . 27.B.2
 Templum leonis formam retulisse . 298.E.2
 Templum castrorum nomine censetur . 471.D.1
 Templum triplici tectum contignatione , sicut tabernaculum tri-
 plici velo . 430.D.1
 Templum ad hominis formam vniuersum est conditum . 471.E.1
 Templum tabernaculo simile . 468.E.2
 Templum , ac tabernaculum , cur verorum exemplaria solum ali-
 quando dicantur . 35.A.2
 Templum spolijs Barbarorum ornatum : Ecclesie typus fuit .
 483.C.1
 Templum sæpe spoliatum ante Babylonicam transfmigrationem .
 502.A.1 & A.2
 Templum à ruendo dictum . 258.D.1
 Templum caeleste , & terrenum à similitudine . 258.C.1
 Templum Ezechielis vniuersum cum Salomonico potest conferri .
 395.E.1
 Templum quomodo Deus tueatur . 258.A.2
 Templum cur instaurandum Iudæis captiuis proponatur . 36.C.1
 Templum quare Dei voluptas dicatur . 36.A.1
 Templum celsissimis vallibus circumdatum . 176.D.2
 Templum quodnam viderit Ezechiel instaurandum . 29.A.2
 Templum cur subuersum fuerit . 32.A.2
 Templum porticibus à Salomone non circumdatum ; aliquorum est
 falsa sententia . 206.A.2
 Templum Ezechielis allegoricè explicare , cur partim impellamur ,
 partim retineamur . 25.A.2
 Templum qui sine mensuris , ac calamo explicare conantur , operam
 ludunt . 21.A.1
 Templum Ezechielis ostensum cur idem cum templo Salomonis esse
 debuerit . 32.B.1
 Templum manet sine gloria deficientibus ijs , quæ in gloriam templi
 erant . 588.A.1
 Templum Dei , ac cultus , omnis felicitatis fons , & origo . 263.B.1
 Templum vniuersum Israelis bis mille cubitis cingitur . 378.E.2
 Templum caeli nomine censetur . 16.A.1
 Templum vtrumque quatuordecim porticus habuerit . 22.B.1
 Templum Dei quare dicatur domus . 173.C.1
 Templum Ezechielis idem cum Salomonico . 283.E.2
 Templum castellum nuncupatur . 163.A.1
 Templum Salomonis Ecclesie fuit symbolum . 25.B.1
 Templum Dianæ Ephesie qualiter ædificatum . 558.B.2
 Templum Iudæorum abfque Deo ignominiosum . 558.D.2
 Templum excelso in monte extructum , Ecclesie celsitudinem
 significat . 26.B.1
 Tempora nouissima quare dicantur Ecclesie tempora . 26.B.1
 Tempora cum ciuitate conferuntur . 162.D.2
 Tempora hæc nostra cur scientijs addiscendis magis apta . 2.A.2
 Tempore Salomonis omnis Israel pace maxima fruebatur . 525.D.1
 Tempora Ecclesie diuersa , templi portis significantur . 25.B.1
 Tempus nondum expletum significat particula , vsque ad . 309.E.1
 Ternarius numerus Deitatis symbolum . 278.C.1
 Ternis singulis interioribus portis octonas mensas Richardus tri-
 buit . 233.B.2
 Terra omnium rerum fundamentum , nulli alij innititur fundamen-
 to . 186.E.2
 Terræ vbertas cessauit adueniente caelesti vbertate . 511.E.2
 Terræ , & caelestis habitationis charitas est mensura . 473.A.2
 Terræ sperantibus caelestia Deus promittit . 569.D.1
 Tertia domus nulla fuit , nec vnquam erit . 571.E.2
 Tertia Christi Domini reprobatio . 474.E.1
 Testamenti veteris ac noui consensus in interpretandis scripturis
 præcipue obseruetur . 8.B.2
 Testamenti veteris sacramenta vmbrae ; Christus verò veritas dicitur ,
 aut corpus . 12.A.1
 Testimonia Dei credibilia facta sunt nimis . 546.B.2
 Testimonia Rabbiorum de Christi morte , & resurrectione . 30.B.1
 Testimonijs , & exemplis columnæ venter probatur . 427.B.1
 Testimonium luculentum Ferrierij Philippi secundi architecti , de
 templo . 18.A.1

Triginta gazophylacia , vel intercolumnia quomodo computentur .
 210.C.2
 Triglyphi primi ordinis atriurum . 448.D.1
 Triglyphi secundi ordinis . 449.A.2
 Triglyphi domus Domini , & domus Regiæ . 448.E.1
 Triglyphi quare ad normæ cacumen insculperentur . 450.A.2
 Triglyphi in aeneis columnis insculpti . 450.D.2
 Triglyphi , & metopæ vnde originem traxerint . 445.C.2
 Triglyphi in omnibus ordinibus . 447.B.2
 Triglyphi apud Iosephum . 436.A.1
 Triglyphorum numerus in singulis intercolumnijs . 447.E.1
 Triglyphorum distributio . 447.B.1
 Triglyphorum ornamenta . 450.A.1
 Triglyphos contra medicos columnarum tetrantes statui quid sit .
 447.D.1
 Triplex contignatio in vniuerso templo . 428.E.2
 Triplex fenestrarum operimentum . 306.A.1
 Triplex aes Corinthium . 405.B.1
 Triplex columnarum ordo , altitudinis , & latitudinis . 196.C.2
 Triplices porticus æquales . 191.C.1
 Triplices sunt dispositionis alicuius ædificij ideæ . 62.B.2
 Triplici præcepto obstringit Deus , vt quidquid offerretur , sale con-
 diatur . 215.D.1
 Tryphonis Galeæ figura ligno expressa . 337.D.2
 Torus basis duplex insculptus . 458.B.1
 Toto orbe diffusi Hebræi sacrificia in Ierusalem fieri curabant .
 546.B.1
 Tota Europa , Asia , & Africa Iudæi diffusi . 542.E.1
 Tota corporis dispositio hominem referebant Cherubini . 320.D.1
 Totam vndique domum circumdedit platea . 293.B.1
 Totius altaris mensuræ . 406.C.2
 Totum templum , & singulæ eius partes Christum referebant .
 476.E.1
 Tubarum ducentamilla fecit Salomon . 501.D.2
 Turpitudinis idolum Beelphegor . 398.D.2
 Turpissimum simulachrum , terriculamentum dicebatur . 399.E.1
 Turquesa pretiosus lapis . 263.A.1
 Turres vniuersæ cubitis nonaginta altæ . 551.A.1
 Turris Pharos Architectus Softrates Gnidius . 558.E.1
 Turris domus Dei centum viginti quinque cubitis altæ . 551.C.1
 Turrium altitudo quanta fuerit . 550.E.2
 Tyberius Cæsar annona adauxit . 521.A.1
 Tyriorum , & Phoenicum octoginta millia templo diseruierunt .
 460.E.1

V

Variæ rationes , cur mensis septimus dicatur mensis fortitudi-
 num . 154.B.2
 Vanitati subiecti sunt locupletes , & inopes . 170.B.1
 Vallis celsissimæ templum vndeque cingebant . 176.D.1
 Varia Septuaginta interpretum lectio . 182.D.1
 Varabius falso altitudinem cubiti & dimidij mensuræ tribuit . 342.C.2
 Variæ mensuræ latitudini vestibuli assignatæ quomodo sint acci-
 piendæ . 247.B.1
 Vasa argentea , & aurea in cellis potissimum afferuabantur . 250.B.2
 Variæ referuntur auctorum sententiæ . 297.A.2
 Varia locorum sacrae Scripturæ collatio . 343.C.2
 Varijs in templi locis Cherubini sculptos . 323.A.1
 Vasis , vel phyalis mentam indignisse . 351.A.2
 Vas thure plenum alijs sale panibus propositionis imponebatur .
 352.B.2
 Vasa libaminum . 352.D.2
 Vasa argentea plura etiam in templo fuerunt . 354.B.2
 Vasa amygdalata . 361.E.1
 Vas thuribulo simile quæ emungebantur recipiebatur . 365.E.1
 Vasa quibus oleum afferebatur in templum . 366.D.2
 Valuarum non autem ianuarum sit mentio . 367.D.2
 Valuarum forma . 398.A.2
 Varia idoli nomina . 407.C.1
 Vanum fuit altare , non factum . 407.C.1
 Vasis nomine multa in Scripturis denotantur . 484.C.1
 Vasa templi ex quibus materia fuerit . 484.C.2
 Vas aeneum ex qua materia factum fuerit . 486.D.1
 Vasa altaris aeneæ pulchra sicut aurum . 497.A.2
 Vasa altaris recententur , & explicantur . 497.D.1 & seq.
 Vasa quaedam templi quare leuulli dicerentur . 500.A.1
 Vasa quæ fecit Salomon confluxerat prius David . 500.C.1
 Vasa quaedam templi aurea , & argentea leuulli dicti . 500.E.1
 Vasa quæ leuulli dicitur , expiatoria appellantur . 500.E.2
 Vasa templi aurea & argentea quot . 501.C.D.2
 Vasa templi aurea etiam minima . 502.C.2
 Vasa templi sappiis contracta ante Babylonicam captiuitatem .
 502.A.B.2
 Vasa omnia templi neque Babylonem adducta ; neque inde reducta
 fuerunt . 502.C.D.E.1 & seq.
 Vasa aureorum pondus & magnitudo . 502.B.C.2
 Vasa conuuij Salomonis ex auro solido , & lapide pretioso . 512.B.2
 Vasa templi aureorum & argenteorum quantum numerus .
 552.E.1
 Vasa Capitolijs argentea , & eius limina aeneæ . 561.C.1
 Variæ de Aggæi propheta quæstiones ortæ . 567.C.1
 Vasa vniuersæ quæstiones templi collatio . 593.E.2
 Vbertate Ecclesie adueniente , Palaestina vbertas cessauit . 511.E.2
 Vbertates quæ in archæcto requirantur . 300.B.2
 Virentium Cardinalium duodenaria permixtio . 44.D.1
 Virus in pueros præfertim , quopæto exhalent aliquando animi
 male affecti . 53.B.C.D.1
 Vis orationis maxima . 305.E.2
 Visibile quid sit . 54.C.2
 Visibilia plura repræsentant vna species . 56.B.2
 Visibiles partes omnes vna species repræsentant . 56.A.2
 Visio quomodo fiat . 48.D.2

Vifio ve fiat quot requirantur. 52. C. 1. Vifio Zachariae quo in loco facta fuerit. 345. B. 2. Vifio plurium rerum simul perfecta esse non potest. 60. D. 1. Vifio Ezechielis, aliquando explicanda fuit. 2. B. 2. Vifio Ezechielis quando acciderit. 13. B. 2. Vifio triplex, & quae. 12. E. 1. Vifio non fit in indiuisibili. 57. A. 1. Vifio quorundam noctu lucentium cur à lumine impediatur. 55. B. 1. Vifio Ezechielis cur haecenus inexplicata remanserit. 20. E. 1. Vifio Ezechielis Christi fanguine inftaurandam Ecclefiam significabat. 37. E. 1. Vifio vna vnus oculi quomodo terminetur. 58. B. 1. Vifio intellectualis euidentis & manifelta, in dubium adducit, an in corpore videatur, an extra. 14. D. 2. Vifio, fecundum perfectiuos, non fit in indiuisibili. 57. A. 2. Vifio Ezechielis cum Apocalypfis vifione confertur. 315. D. 2. Vifio ftatuae Nabuchodonofor Regis breuiter explicata. 548. A. 1. Vifionem Ezechielis abfque imaginibus percipi non poffe Mathematici intelligunt. 38. A. 1. Vifionem fuam cur ita obfcure, & aenigmatice tradiderit Ezechiel. 3. A. D. 1. Vifionem immutat fpecierum refractio. 59. C. 2. Vifionem Ezechielis explicare qui velit pluribus indiget. 37. E. 2. Vifionem primam Ezechielis throno Dei in oraculo fuiffe fimillimam. 302. A. 3. Vifionem Ezechielis sine ecclafi non fuiffe probatur. 15. B. 2. Vifionem Ezechielis tamquam aeris fplendentis fuiffe. 164. E. 1. Vifiones rerum fupernaturalium quot modis Prophetæ recipiant. 12. D. 2. Vifiones Dei felicitatem prae fe ferre. 159. C. 2. Vifiones videt fenfibiles Ezechiel. 13. B. 1. Vifiones quanam in Scriptura traçentur. 11. A. 2. Vifioni Ezechielis cur nullum hiftoriae fenfum fubefle arbitratu fit Sanctus Gregorius. 18. E. 2. Vifioni maxime neceffarium eft medium continuum. 55. D. 2. Vifionis totius extremae nouem capitibus, comprehenfae finis quis fit. 35. D. 2. Vifionis huius interpreti maxime animaduertendi maiores numeri. 213. E. 2. Vifionum tria genera funt tres caeli, de quibus loquitur Paulus. 14. A. 2. Vifionum ex qualitate prophetarum dignitas attenditur. 11. D. 2. Vifum cur non moueat fpecies vifibilibus in diuerfis recepta potentis. 57. E. 1. Vifum cur maxime diligamus. 58. A. 2. Vifus decipitur in rerum magnitudine, & fitu percipiendis. 60. E. 1. Vifus an tactus certior. 59. C. 1. Vifus inftrumenta à quo moueantur. 54. B. 2. Vifus & auditus quomodo ad fcientias neceffarij. 59. C. 1. Vifus circa rerum magnitudines aliquando decipitur. 60. E. 1. Vifus praefens cum futura collata, nox eft tenebris obfta. 270. A. 1. Vitae, ac caftitatis fymbolum ignis. 240. C. 2. Vitiofum eft abfcondere in aedificio membra. 82. E. 2. Vitae aerea templi Herodiani Tyrio opere intexta non folido auro facta. 592. A. 1. Vitruuius ex Sacris fabricis hauit praeepta. 427. A. 1. Vitio, Diuina contra antiqui templi profanatores. 239. E. 2. Vmbra triplex ex eodem vmbrofo & lumine procedunt. 50. B. 2. Vmbra & res conuenient, fi plures parietes in vno angulo copulentur. 479. B. 2. Vmbra, vel lux quanam fit maxima. 51. D. 2. Vmbrae non funt velut res ipfae exornandae, 480. B. 1. Vmbrae quando appareant maiores, minores, vel aequales opaço cuius funt vmbrae. 51. C. D. E. 1. Vmbrae recta tendere oftenditur. 50. E. 1. Vna Salomon Rex, & Sadoc Sacerdos vnici fuerunt. 241. A. 1. Vna Chrifti praefentia domum fecundam impleuit gloria. 582. A. 1. Vna menfura nihil alteri aduerfatur menfurae. 188. D. 1. Vnde dicta fit oppolitio. 273. C. 2. Vnde dictum fit atrium. 201. D. 1. Vnde omnia operis neceffaria Salomon fuppeditabat. 553. D. 1. Vnde dicatur Noe nomen. 294. E. 1. Vndenam petita intercolumniorum ratio. 196. A. 1. Vndenarius numerus peccati fymbolum. 277. C. 1. Vnica atrij gentium inuenitur in Sacris literis menfura. 178. A. 2. Vnicuique Euangeliftae ficut Cherubino, quatuor facies conueniunt. 318. E. 2. Vnicuique antepagmento tres quintae cubiti partes obuolunt. 331. C. 1. Vnitate Ecclefiae eodem femper fymbolo significari decuit. 38. C. 2. & 29. B. 1. Vniuerfa portae vestibula cancellis circumcinguntur. 216. D. 1. Vniuerfa templi capitella fpatulis palmarum ornata fuiffe. 200. C. 2. Vniuerfalis Ichnographiae ratio. 302. C. 2. Vniuerfum templum Ezechielis cum Salomonico potest conferri. 395. E. 1. Vniuerfus Ifrael quorandis templo foluebatuuri talenta 1440. 510. A. 2.

Vnius non eft ordo, fupponit enim numerum. 346. B. 1. Vniufcuiusque menfae menfura. 234. E. 1. Vno eodemque cubito metitur femper templum Angelus. 262. C. 1. Vnum Chriftum in nouo Testamento filium hominis dici, in veteri vnum Ezechielem. 168. C. 1. Vnus Chriftus totam fuftinere Ecclefiam potest. 479. A. 2. Vniufcuique ijs rebus oblectatur, quae cum ingenio conueniunt fuo. 169. E. 2. Vocabula propria cuiuslibet artis quam difficilia funt. 5. B. 1. Vocatio gentium, & refurreçtio Chrifti indicatur Amos 9. 9. 11. & 12. 31. C. 1. Vocum Hebraicarum multae tum ad Graecos, tum etiam ad Latinos tranferunt: plurimae verò funt ab his linguis prorsus alienae. 8. B. C. D. 1. Voluptas Dei templum dicitur. 423. A. 2. Vox, rotundum, explicatur. 202. A. 1. Vox, medium, explicatur. 284. B. 1. Vox ficut, pro cognata fua fit, vfurpatur. 376. B. 2. Vox pagham in diuerfis numeris, femel, bis, faepius, fignificat. 274. E. 2. Vox è propitiatorio reddebatur. 308. E. 1. Vrbum Romanam authores quidam mundi miraculum vocauerunt. 560. C. D. 1. Vrbs poffumdatae memoriam Hebraei ieiunij recolebant. 155. C. 2. Vrbs è regione templi fita erat. 163. D. 1. Vrbs & thumim quando deferunt fulgorem emittere. 584. E. 1. Vrbs & thumim omnino ab Herodiano templo abfuerunt. 584. B. 2. Vrbs & thumim fuit quaedam res rationali diuinitus fuperaddita. 584. A. 2. Vrbs ad, temporis terminum, aut continuationem indicat. 309. E. 1. Vrbs ad limen interius adoraturus princeps ingrediebatur. 396. E. 2. Vrbs ad, cum ad locum refertur, terminum fignificat, vltra quem nihil fit praeterea. 309. E. 2. Vrbs domus falus Libani duplex. 431. E. 2. Vrbs calami, & delineandae Ichnographiae modus. 184. A. 2. Vrbs menfarum quis fuerit. 234. C. 2. Vrbs maris aenei & labri Mofaici. 489. D. 1. Vrbs tabulae proportionum tertiae. 236. C. 2. Vrbs thalamorum quis, quod eorum nomen. 185. C. 1. Vrbs foftae quis. 390. C. 1. Vrbs quis craticulae. 402. B. 2. Vrbs fpeculorum in aedificijs. 485. B. 2. Vrbs filij fiant Sapientiae, immolantur. 212. E. 1. Vrbs gentium denoteretur multus numerus, atrium gentium non fuiffe dimenfum. 180. B. 1. Vrbs Orientalis, fit Aquilonaris area quadrata. 215. B. 2. Vtrumque porticum, interiore & exteriori ad atrium exterius pertinuiſſe. 228. D. 2. Vtriusque porticus quanta altitudo. 550. C. 2. Vtriusque poftis calamo aequalis, & muri craffitudini. 183. A. 1. Vtrum in atriio exteriori porta Occidentalis ponenda fit. 218. D. 1. Vtrum in Meridiana porta menfae extiterint. 233. A. 2. Vtrumque cubiculum terna habuiffe oftia, & vbi. 292. A. 1. Vtrumque poftem menfus eft Angelus. 183. A. 2. Vulgari, feu vernaculo idiomate Scripturas edi non decet. 6. D. 2. Vulgata aeditio à calumnia vindicatur. 500. B. 2. Vulgata à Rabbino commentis defenditur. 286. C. 2. Vulgatae magis adhaerendum, quam Rabbini, in ipfa quoque partium orationis diftinctione. 303. B. 1. Vulgatae defenfio. 446. D. 1. Vulgatae Latinae editionis dignitas, & certitudo confirmatur. 8. B. 2. Vulgatam pio viro non licet abijcere. 363. B. 1. Vultus non alio, quam ad propitiatorium conuertiffe Cherubinos. 317. A. 1.

Z

Zachariae vifio in priori tabernaculo facta fuit. 345. B. 2. Zachariae tempore quanam fumus extiterit Sacerdos. 346. E. 1. Zacharias princeps Sacerdotum vnus è multis. 346. A. 1. Zanedrim concilium quod. 204. A. 1. Zareus Aethiopus Rex innumero exercitu poft Sefac Aegypti Regem Ierufalem obfider. 547. A. 2. Zophori cum epifyllio altitudo. 444. C. 2. Zophori, epifyllia, coronae columnarum aenearum. 443. E. 2. Zophori ornamenta, quae triglyphi dicuntur. 369. B. 1. Zophori altitudo digitorum quinque & quadraginta. 444. E. 2. Zophori nomen, & metoparum ornamenta. 450. E. 1. Zorobabelis templum à Salomonico diuerfum. 33. E. 1. & vnde colligatur. 37. B. 1. Zorobabelici templi altitudo. 438. B. 1. Zorobabelis templum ab Imperatore Tito, non ab Herode fubuerendum canebatur. 580. D. 2. Zorobabel in quo glorioſior fuerit Salomone. 594. D. 1.

I N D E X I I I I .
EARVM VOCVM QVAE EX ARCHITECTVRAE
vfu in hanc fecundam fecundi tomi partem translata funt.

Table with columns: LATINAE VOCES, HISPANICAE, ITALICAE, LATINAE VOCES, HISPANICAE, ITALICAE. Contains Latin and Spanish/Italian terms related to architecture and art, such as Croteriae, Remates del edificio, Piedestalli ouero Acroterie, Cymatium, Talon, Gola risuerſa, etc.

Imus scapus . . . Incumbae, sunt pilae quibus arcus incumbunt . . . Intellinum opus, quod lignis constat . . . L Acunaria, proprie contignationum sunt excauae lacunae: pro ipsa contignatione vsurpantur . . . Laquearia: Pars ima contignationis idem quod lacunaria . . . Latera: Pilae sunt, aut cubicula à lateribus domus . . . Limbus: extrema pars . . . Loculamentum: Sigillorum, siue imaginum in parietibus loca . . . Lorica est quoddam veluti spiritentum aut peribolus: à similitudine vsus & formae loricae militum fortasse sic dicta . . . Luter: vas genus ad lauandum comparatus . . . M Aëander: Ornamenti genus conuoluum, quod stuium sic dictum imitetur . . . Melachrum idem quod Epitylium . . . Merope: quadrata spatia inter triglyphos . . . Modulus: mensura est cuique aedificii propria: qua omnes partes sunt dimetiendae . . . Mutuli . . . O Boli: ornamentum genus, quo vnus Echinus solet incidere, à forma sic dicti . . . Octatylus, octo columnarum . . . Occi magni . . . Orthographia est erecta frontis imago exterior vel interior . . . Offa aedificij dicuntur ea, quae solidiorum exigunt fructuram: vt pilae, anguli, &c . . . P Arastrata . . . Rastophoria: Thalami sunt . . . Peribolus . . . Peristylia, loca sunt columnis, clauis & vndique septa . . . Pessili . . . Piconostylus: Crebris columnis, vnus & dimidiatae columnae habens intercolumnium . . . Pilam quadratam columnam liceret appellare . . . Plinthus . Plinthes, vel Plinthe . Pars basis ima, quadratum laterem vt forma ita Graeco nomine referens: eius formam vide pag. 421 . . . Podium: Perpetuum aedificium cui insistent columnae . . . Proiecturae, in vnuerfum appellantur partes illae vel ornamenta, quae à perpendiculari proiciuntur: sic spirarum proiecturae dicuntur partes basium quae scapum superant . . . Echorae appellantur à Vitruuio . . . Prothydes siue ancones . . . Q Vadra, Regula: Ornamenti genus, quo omnia coronantur, basium ac reliquarum partium ornamenta diuiduntur . . . R Regula . Quadra, frequens est in omnibus ornamentis quippe quae vna reliqua omnia diuidat . . . Rombus: figura quatuor paribus lateribus constans, angulis tantum oppositis aequalibus . . . S Capi Cardinales: afferes sunt maximis quibus valuae cardines insunt . . .

La parte inferior de la columna . . . Obra de madera . . . Artesones, o celchodemadera . . . Caquicamier . . . Pilas tras, o camaras à los lados del edificio . . . El borde . . . Nicbios . . . Antepecho . . . Bacia para lavar . . . Vna labor à cara colò à remolinos . . . Architrabe . . . Metopae . . . Modelo, Medita propria y vniser sal . . . Modillones . . . Oboli . . . De ocho columnas . . . Salas grandes . . . La fachata . . . El perfil . . . Las esquinas y pilares del edificio . . . Pilar . . . Apofentos . . . Antepecho . . . Patio con columnas . . . Corrojo, o aldaua . . . Quando el intercolumnio es de vn diametro y medio de la misma columna . . . Pilas, o Pilas tras . . . Plinto de la basa . . . Plinto della base detto zocco, è lastrato . . . Podio . . . Basamento . . . Refalto . . . La proieitura detta sporto . . . Modillones . . . Mensule, è cartello . . . Filote . . . Filotto . . . Filote . . . Listello Filotto . . . Obra hecha à modo de negador . . . Obra feita à modo de negador . . . Los maderos largos de la puerta . . . I trasicelli della porta . . .

Scapus: dicitur ipsum columnae corpus, quod inter capitellum & basium interiacet, & proprie de teretibus dicitur . . . Scenographia . . . Scotia: Graecis Trochilus dicta. duplicem licet videre in basi pag. 421 . . . Sima: ornamentum genus super coronam . . . Sistylos duarum columnarum in intercolumnio . . . Spirae: bafes columnae sic dictae quod in orbem circumducuntur . . . Stereobata: aedificij bafis . . . Stibadium: Sedile, aut lectulus ex herba ad edendum deputatus. Lunata forma . . . Stylobata sic Graecis à sustinenda columna dictus . . . Stylus vox Graeca columnam teretem proprie significans: ex qua plures voces componuntur . . . Summus scapus . . . Supercilium: Quadra, regula . . . Supercilium: idem quod superliminare . . . Superliminare . . . Superliminare lapis super antepagamentum superius . . . T Abulata: Sunt tabulis suffulta plana in fummo aedificio . . . Tempia: transfuersa ligna cantherijs imposita . . . A testudine non longe abest illud camerae genus, quod constat ex quatuor semicylindris in ipsis angulis camerae sese fecantibus . . . Testudo: genus est camerae forma referens terrestris animalis concham cum, vt ego existimo, quatuor cubiculi parietes deflexi ad vnum medij punctum concurrunt . . . Tetrantes medij idest, vt medium triglyphi mediae columnae respondent . . . Tetrastylos, quatuor columnarum . . . Thalami portae . . . Theca: locus in quo aliquid reconditur . . . Tigillus: diminutium tigni . . . Tigna: trabes quibus domus tegitur à tendendo sic dicta . . . Tympana inualuis, aut in quouis intertino opere sunt spatia, quae per ambitum includuntur . . . Torus: quasi tortus dicitur: efferim veluti contortus cylindrus, duos licet eius modi videre in basi pag. 421 . . . Trabeatio, illud omne ornamentum, quod columnis imponitur: sic dicitur quod trabium antiquam dispositionem imitetur . . . Transira: trabes, quae à pariete ad parietem diriguntur . . . Triclinia: loca sunt coenationibus deputata: à tribus lectis quibus conuuae accubant sic dicta . . . Triglyphi: Capita trabium in zophoris indicant: sic dicta quod tribus canalibus exornantur . . . Tympanum fastigij: Pars eius intima, quae coronis cingitur . . . V Ectis: Auehendo dictus . . . Instrumentum aut ferreum, aut ex materia, quo adnecto, fores muniuntur . . . Vestibulum, locus ante Ianuam . . . Apud Ezechielem spatium illud significat, quod fornice operitur: siue etiam ipsum postem, cui innititur fornix . . . Veligium: Ichnographia . . . Voluae: à conuoluendo sic dictae . . . X Ylostrotum . . . Z Ophorus: Ab animalium formis eo loci inculpi solitis nomen accipit . . . El cuerpo de la columna . . . Il corpo della colonna . . . Il fusto . . . La pestecina del edificio . . . L'edifizio in prospettiva . . . Casotto, Contrabozel . . . Gola dritta . . . Quando el intercolumnio es de dos columnas . . . L'intercolumnio di due colonne . . . Bafas de las columnas . . . Basi delle colonne . . . Podio . . . Basamento . . . Sila de juncos . . . Sedia di herbedi di Giunchi . . . Pedeestal . . . Piedestallo . . . Columna redonda . . . Colonna tonda . . . La parte superior de la columna . . . La parte superior de la columna . . . Filete . . . Listello, Regolo . . . Architrabe de la puerta . . . Architrabe della porta . . . Lumbral de la puerta . . . Ciglia della porta . . . Architrabe de la puerta . . . Architrabe della porta . . . Terrados: o Tablados . . . Solari, è Palchi . . . Las alfaxias . . . Le piante . . . Bueda de arista . . . Volta a crociera . . . Bueda por rincón . . . Volta à Schifo . . . En medio del cuadrado descrito sobre la columna . . . In mezzo al quadrato che si descritti uelle sopra la colonna . . . Facciata de quatro columnas . . . Facciata di quatro colonne . . . Camaras de los porteros . . . Stanzini delli portinari . . . Vaina, o uasera . . . Guaina, fodera, vesta . . . Vn leño . . . Vn legnetto . . . Vigas . . . Traui . . . Los tableros . . . Pannelli . . . Bocal . . . Ronbozal . . . Bastone . . . Architrabe friso y cornija . . . Architrabe, frigio, è cornice . . . Las tirantes . . . Le catene, Arca-reccie . . . Sala de banqueto, Refetorio . . . Sala per mangiare . . . Refetorio . . . Triglifos . . . Triglif . . . La parte del frontispicio que esta encima de cornijas . . . Quella parte del frontispicio che è cinta dalle cornici . . . Barra, Cerrojo . . . Stanga . . . Catenaccio . . . El caguan de la puerta . . . Il corridore appresso alla porta . . . P Andito . . . La planta del edificio . . . La pianta . . . Las volutas . . . Le volute . . . Taracea de leño . . . Comesso di legno . . . Friso . . . Fregio . . .

Pag. Col. Lit. Lin. Errata Corrige . . . 17 1 D 8 suscipimus suscipimus . . . 24 1 E 5 ad adyta ad aditus . . . 36 1 C 9 Sed ne Sed & . . . 64 2 E 4 cdeis ideis . . . 69 1 D 1 à & & à . . . 152 2 A 2 cauit caruit . . . 153 1 E 10 pautim paulatim . . . 154 2 A 8 iubilari iubilei . . . 154 2 E 3 fortium fortium . . . 155 2 C 7 menfae menfe . . . 156 2 B 5 publicae publice . . . 158 1 D 4 framem frameam . . . 160 1 D 4 qua quibus . . . 160 2 A 7 adductus adductum . . . 161 1 B 1 lacrymis lacrymas . . . 161 1 B 5 §. 13. §. 18 . . . 161 2 D 9 exultauimus exultabimus . . . 162 1 C 9 runc, aedificabatur tunc . . . 163 1 B 4 eant erant . . . 163 2 D 11 filer solet . . . 166 1 A 12 maximae maxime . . . 166 2 A 12 voluerit voluerit . . . 168 2 B 11 gloria gloria . . . 171 1 B 5 proprius proprius . . . 174 2 E 9 ecrite certe . . . 175 1 A 6 fit fit . . . 175 1 A 7 fit fit . . . 176 1 A In marg. ex. sex. onstat, constat . . . 177 1 D 1 stylobate stylobatae . . . 179 1 A 12 meriti meriti . . . 179 1 D 7 sublimae sublime . . . 181 1 E 2 lilas illas . . . 189 2 B 3 vesbis verbis . . . 189 2 C 12 inuitatis inuitatis . . . 195 2 B 9 dimentiamur dimentiamur . . . 198 1 B 7 porte portae . . . 198 1 E 7 spirarum spirarum . . . 198 2 C In marg. dicitur dicantur . . . 199 1 A 7 respiciens respiciens . . .

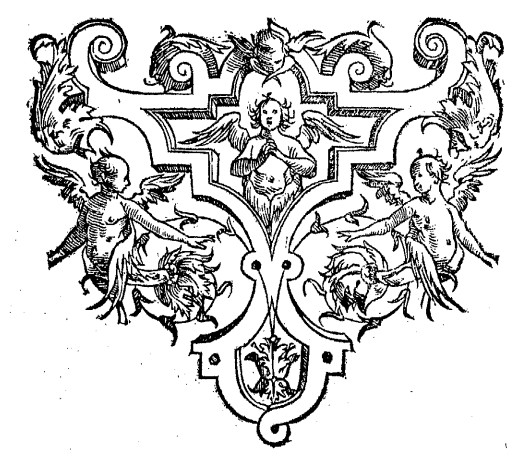
Pag. Col. Lit. Lin. Errata Corrige . . . 199 1 B 6 pates partes . . . 199 1 D 13 caluae clauuae . . . 199 2 B 12 Quibus Quibus . . . 199 2 C vlt. sermoen sermoen . . . 200 1 C 9 vestibulis vestibulis . . . 203 2 E 4 im in . . . 204 1 D 2 possidemus gnaificatur, possidemus, significatur . . . 204 2 C 9 Sara Sacra . . . 206 2 A 3 historicos historicos . . . 208 2 C 5 longitupini longitudini . . . 210 2 B penult. ea cas . . . 211 1 A 2 arcae arcae . . . 213 1 A 2 additus addita . . . 215 1 D 5 maclate maclatae . . . 215 1 E vlt. portam portam . . . 223 2 B 13 Chaldaeus, lege Sepuaginta lin. vero vltima, mensus fuerat, mensi fuerant. In margine adde, Dixi cap. 22. huius . . . 227 1 C 4 omes omnes . . . 231 2 A 12 car-ens carnes . . . 237 2 A 12 sustinerit sustinerent . . . 238 2 C vlt. quis qui . . . 244 1 D 9 quamuis quamuis . . . 248 1 B 12 ve vel . . . 249 1 A penult. mentiri metiri . . . 2 D In marg. arcae, aeraeae . . . 256 1 A 2 optimae optime . . . 261 1 C 5 exerciora exteriora . . . 264 5 B nomine & In C. sit. & nomine dele . . . 274 2 B 10 non dele . . . 303 1 A 1 sti Sancti . . . 309 1 A 4 addetens addentes . . . 321 1 C 5 testimonis testimonij . . . 327 1 B 5 Chebim Cherubim . . . 334 1 A 1 colere colore . . . 334 2 C 14 alitudine alitudine . . . 337 1 C 12 ignuae igneae . . . 349 1 A 1 diffimila diffimilia . . . 350 2 D 13 exprella expressi . . . 370 2 C 1 praelibutis praelibatis . . .

Pag. Col. Lit. Lin. Errata Corrige . . . 373 1 A 8 portius porticus . . . 404 1 C 13 artais altaris . . . 415 1 C 8 patarem putarem . . . 431 1 E 5 Salomonis Salomoni . . . 432 2 B 12 foretes foretes . . . 433 2 E 4 respixisse respixisse . . . 436 2 B 12 Albertoc, Alberto, c . . . 472 2 A 12 ad marginem. §. 54 §. 19 . . . 487 B 2 6 In margine. 841500 . . . 7 134640 . . . 10 96910078 . . . Hanc summam in textu corrige . . . 489 1 B 1 inter adde & . . . 493 2 A 8 y z. 4 § . . . 500 1 A 2 nin. Hin. . . 503 2 A 1 denarium donarium . . . 510 1 C 9 aut inferior vt inferiora . . . 510 2 A 2 adde triginta tria . . . 12 esse . . . 12 decies . . . 4 fere . . . 519 2 A 10 dragmus drachmas . . . 519 2 C 5 coniectum coniectura . . . 520 1 C 7 dragmas drachmas . . . 520 2 D 10 Lutius Lilius . . . 520 2 D 13 Graechus Grachus . . . 521 2 D 3 horde hordei . . . 527 2 D 3 filos filios . . . 529 1 C 1 copia copiam . . . 537 2 D 10 merentur fruereantur . . . 545 1 B 12 cuiu. cuius . . . 547 2 D 8 epilirari explicari . . . 551 1 D 10 habeant habebant . . . 559 2 C 1 33966490 . . . 559 2 C 3 sequequertio . . . 84916225 . . . 4717568 . . . 10 924268 . . . D 3 latitudinis altitudinis . . . Ac ne videamur. Vique ad finem columnae omnia sic corrige . . .

Vt ergo omnes septem pyramides simul computemus, ponamus tres maximas, reliquis minores: vt numero maioris per ternarium ducto, minoris numero per quaternarium multiplicato, summa collecta sit cubitorum cubitorum 17349776. His positis vtrumque meridianum angulum substructionis, & eum qui ad Orientem, & eum qui ad Occidentem respicit ob oculos ponamus, praetermissis anteridum proiecturis. Hi enim anguli sex quadratis basibus centenum cubitorum insunt, quae aequales sunt quadratis cubitis 60000. hos si per minimam substructionem celsitudinem trecentorum cubitorum multiplicaueris, sient cubiti cubici 18000000. qui numerus superiore numero omnium pyramidum maior est cubitis cubicis 150224.

R E G E S T V M

* * * a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u x y z . . . Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz . . . Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh . . . Omnes sunt terniones praeter * * qui est duernio, & g Ff Mm quaderni. Sunt autem in Gg & Mm figurae aeneae in folio. Praeterea signaturae h i k l m consulto fuerunt praetermissae cum suis numeris paginarum, quorum loco interserendae sunt quindecim maximae figurae aeneae, quarum catalogum, formam, & ordinem habes pag. 88.

R O M A E

Superiorum Permissu. Et cum Priuilegijs.

Typis Illefonfi Ciacconij, Excudebat Carolus Vullietus. Absoluitque tandem hanc partem in Vigilia Natiuitatis Sancti Ioannis Baptistae. Anno Domini MDCV. à qua die tres simul tomi incipient euulgari.

